

II. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER & İNOVASYON KONGRESİ

Tam Metin Kitabı

26 - 27
NİSAN / **2019**

Fırat Üniversitesi
Elazığ

**2. ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER
VE
İNOVASYON KONGRESİ**

TAM METİN KİTABI

ISBN : 978-975-394-092-4

26-27 NİSAN 2019

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
ELAZIĞ

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Yayın Editörü

**Doç. Dr. Bora YENİHAN
Doç. Dr. Gökçe CEREV
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU**

Kapak Tasarımı

ENTO Grup

Baskı

Fırat Üniversitesi Matbası-Elâzığ

Kongre Onursal Başkanı

Prof. Dr. Kutbeddin DEMİRDAĞ
Fırat Üniversitesi Rektörü

Kongre Yürütme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Fırat Üniversitesi İİBF Dekanı

Kongre Yürütme Kurulu

Doç. Dr. Gökçe CEREV- Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Bora YENİHAN- Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK- Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU- Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan UZUN- Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU- Fırat Üniversitesi
Arş. Gör. Bayram BALCI- Kırklareli Üniversitesi
Arş. Gör. Umut YERTÜM- Kırklareli Üniversitesi

Davetli Konuşmacılar

Marek BODÍZANY-Tadeusz Kosciuszko Mil. Uni. of Land Forces in Wroclaw-Poland
Valentina FRANCA-University of Ljubljana Faculty of Administration-Slovenia
Teodor CILAN-University of Arad Revolutiei Avenue-Romania
Abhijit MAZUMDER-Frontpage Publications-England
Brigita STANİKUNIENE-Kaunas Universty of Technology-Lithuanian

Kongre Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ahmet AY - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK - Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KARAMAN - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL - Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ - Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YATKIN - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın ÇELİK - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Bahir SELÇUK - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur ÖNER - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan PEKER - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Hamil NAZİK - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Dursun KAYA - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZKAN - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. MURAT SUNKAR - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Osman UMAR - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sayım YORGUN - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık ÖZCAN - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN - Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT - Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ - Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Alexandru POPA - A. Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Codruta STOİCA - A. Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Ramona LİLE - A. Vlaicu University of Arad
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Sırrı YILMAZ - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu KARACA - Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Aynur Kolburan GEÇER - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Bora YENİHAN - Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Brigita Stanikuniene - Kaunas University of Technology, Litvanya
Doç. Dr. Burcu Kümbül GÜLER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu ÖZCAN - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Cafer TOPALOĞLU - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Çiğdem KAN - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Elnare Samedova, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi -UNEC
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan Turan DEMİREL - Fırat Üniversitesi

- Doç. Dr. Esmâ Ülkü KAYA - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Feyyaz Cengiz DİKMEN - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. İhsan KARLI - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet TAŞAR – Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat ÇELİK - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Karahan – Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed TURHAN - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Murat AKTAŞ - Muş Alpaslan Üniversitesi
Doç. Dr. Murat TUNCER - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK - Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa YILMAZ - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Natiq Qurbanov, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Azərbaycan
Doç. Dr. Nejat İRA - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür DEMİRTAŞ - İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Pastorel Gaşpar - Aurel Vlaicu University of Arad
Doç. Dr. Reşat AÇIKGÖZ - Muş Alpaslan Üniversitesi
Doç. Dr. Rıfat BİLGİN - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU - Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Simon Adrian - Petru Major University of Targu Mures
Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncay YILMAZ - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Türker TOPALHAN - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Vintilescu Ajeb - Bucura University
Doç. Dr. Gökçe CEREV – Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK – Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz BAŞOL – Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Vintilescu BELCIAJ – AJE Bucura University
Doç. Dr. Teodor CILAN – A. Vlaicu University of Arad
Dr. Öğr. Üyesi Abdunnur YILDIZ - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdüsselam SAĞIN – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arda ERCAN - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Özsoy ÖZMEN - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı ARSLAN - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Atilla YÜCEL - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Esra PEKER - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Beril BAYKAL - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ERCAN - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Caner DEMİR – Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cem AYDEN - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV – İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esin Cumhuri YALÇIN - Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Firdevs KOÇ - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ayça KAYA - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan YENAL - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Handan KARAKAYA - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan UZUN - Fırat Üniversitesi

- Dr. Öğr. Üyesi Hatice Gökçe DEMİREL – Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen AYDOĞDU - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İzzettin ULUSOY - Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kerim KARAGÖZ - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent BİÇER - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Levent ERDAŞ Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Menaf KORKUTATA - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet DÜŞÜKCAN - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat AYGEM - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurcan YÜCEL - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Sezai ŞENEL - Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özcan DEMİR - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜNDÜZ - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ORHAN - Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şenel GERÇEK - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz MERCAN - Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yeşim KUBAR - Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus GÜLCÜ – Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BUDAK - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Aqil Memmedov, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Azərbaycan
Dr. Bilge Hamarat - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Elşen Memmedli, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Azərbaycan
Dr. Mustafa Anıl Dönmez - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Nurkhodzha Akbulaev, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Azərbaycan
Dr. Sevda Köse - Kocaeli Üniversitesi
Dr. Hüseyin SEVGİ – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Ufuk ÖZER – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Fatih KARASAÇ – Kırklareli Üniversitesi
Dr. Şahin Ekberov, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi-UNEC, Azərbaycan
The General Kościuszko - Military University of Land Forces - Worclaw-Poland.

Akademik Sekreteryä

akademik@sos-con.com
05323629163

Organizasyon Sekreteryä

organizasyon@sos-con.com
05375781015

İÇİNDEKİLER

ÇEVRE VE KENTE SOKAK HAYVANLARI BAĞLAMINDAN BAKMAK: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ	1
0-6 YAŞ GRUBU ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	16
3B YAZICILAR VE EĞİTİM ORTAMLARINDA KULLANIMI.....	25
ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL BECERİLERİNİN BELİRLENMESİ	34
İŞVERENLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI (ELAZIĞ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ).....	39
SAVAŞIN PSİKOLOJİK İZLERİ	57
TÜRKİYE’DE VE İNGİLTERE’DE KURUMSAL AÇIDAN ETİK DENETİM VE KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA DAİR TESPİT VE ÖNERİLER	69
ÇEVRE VE KENTE SOKAK HAYVANLARI BAĞLAMINDAN BAKMAK: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ	87
İFADE HÜRRİYETİ BAĞLAMINDA MİZAHIN ELEŞTİRİ İŞLEVİ: HÜKÜMET KADIN I-II FİLMLERİ ÖRNEĞİ	102
GÜNEY KORE EĞİTİM SİSTEMİNDE İLKOKUL EĞİTİMİNİN İNCELENMESİ	115
AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ORTA ASYA ÜLKELERİNE YÖNELİK DEMOKRATİKLEŞTİRME POLİTİKASININ“KIRGIZİSTAN”IN DEMOKRATİKLEŞMESİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ	123
AİLE İÇİ ŞİDDET - EVDE DERS ÇALIŞMA ARASINDAKİ İLİŞKİ:	135
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BİR ARAŞTIRMA	135
KIRSAL KESİMDE MAHALLE MUHTARLIĞI SEÇİMLERİNDEKİ NÜFUS DEĞİŞİMİNİN ETİK PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ: AKÇADAĞ ÖRNEĞİ	141
AKTİF SPOR YAPAN VE SPOR YAPMAYAN ÖĞRENCİLERİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE MUTLULUK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	152
HEMŞİRELERİN ALKOL, UYUŞTURUCU VE DİĞER UYARICI MADDE KULLANMA DURUMU	157
INVESTIGATION OF TEACHER CANDIDATES' ATTITUDES TOWARDS TO DISTANCE INFORMATION TECHNOLOGY COURSE	167
MEETING MANAGEMENT AND MEETING LEADERSHIP	175
THE SUCCESS OF MERGERS AND ACQUISITIONS: A REVIEW OF THE LITERATURE	182
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNUN HUKUKİ BOYUTU VE TÜRKİYE	187

AZERBAJCANLI ŞAİR ELİAĞA VAHİD'DE MECNÛN ALGISI.....	192
TÜRKİYE'DE HALKIN SURİYELİ SİĞİNMACILARA YÖNELİK BAKIŞ AÇISI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ.....	206
MARKA TERCİHİNDE BİLGİ KANALLARININ KULLANIMI: OTOMOBİL KULLANICILARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	223
FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN TÜRKİYE YETERLİLİKLER ÇERÇEVESİNDEKİ ANAHTAR YETKİNLİK ALANLARININ ÖĞRENCİLERE KAZANDIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	234
TEKNOLOJİNİN NARSİSİZMİN YAYGINLAŞMASINDAKİ ETKİSİ: DOKÜMAN ANALİZİ ÇALIŞMASI.....	249
1923-2008 YILLARI ARASI DÜNYA EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	261
ÇEPER KUŞAKLARIN MEKÂNSAL BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	279
DESTİNASYONLARIN BİR ÜRÜN OLARAK DİZİ FİLM İÇERİSİNE YERLEŞTİRİLMESİ: EGE'NİN HAMSİSİ DİZİSİ ÖRNEĞİ.....	291
EKOLOJİK AYAK İZİ- EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ.....	299
OECD ÜLKELERİNDE EĞİTİM EŞİTSİZLİĞİNİN CİNSİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	311
İMALAT VE HİZMET SEKTÖRÜNDEKİ KOBİ'LERİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: BURSA'DAKİ KOBİ'LERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	322
PATERNALİST LİDERLİĞİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	329
ELEKTRİĞE ERİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ KANITLAR.....	345
ENERJİ İÇECEKLERİ TÜKETİCİ PAZARINDA TÜKETİCİLERİN GIDA GÜVENLİĞİ VE GIDA ÜRÜNLERİNİN SATIN ALINMASI KONUSUNDA GÖSTERDİKLERİ DUYARLILIKLAR	358
KORKU VE ÖNYARGILARIN GİRİŞİMCİLİK ZİHNIYETİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI: KAVRAMSAL MODEL ÖNERİSİ	370
ERGENLERDE İYİLİK HALI, ÖZ YETERLİK VE DEPRESYON DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	378
TÜRKİYE'DEKİ EV İŞÇİLERİNİN YAŞAM VE ÇALIŞMA KOŞULLARI BAĞLAMINDA YAŞADIKLARI SORUNLAR.....	389
EVLİ BİREYLERİN EVLİLİK DOYUMLARI İLE ALDATMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	397

YORUM BİÇİMLERİ BAĞLAMINDA / ÖMER SEYFETTİN ÖYKÜSÜNDE TİPSEL ÇÖZÜM NİYETLERİ: ARGÜMANLAR, DINDARLAR VE DİN ADAMLARI...	412
FİNANSAL OKURYAZARLIK BİLGİ DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: TUNCELİ İLİ KAMU ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ	417
FRANSIZCA ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN WEB SİTELERİNİN METODOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ	434
TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN İŞGÜCÜ PIYASALARINA ETKİSİ: ENDÜSTRİ 4.0	446
GEMİ ADAMLARININ İŞ SÖZLEŞMESİNİN SON BULMASI VE KIDEM TAZMİNATI HAKKI: 854 SAYILI DENİZ İŞ KANUNU KAPSAMINDA BİR İNCELEME	455
TÜRKİYE’DE GIYİLEBİLİR TEKNOLOJİ KAVRAMI VE EĞİTİM ALANINDA KULLANIMININ İNCELENMESİ	463
GÖÇÜN AKADEMİK BAŞARI İLE İLİŞKİSİ: DIYARBAKIR BAĞLAR ÖRNEĞİ	472
DEMOKRASİLERİN EŞİTLİK MITİ VE JACQUES RANCİERE’İN SÖYLEMLEŞTİRDİĞİ DEMOKRASİ NEFRETİ	478
SAĞLIK KURUMLARINDA HASTA MEMNUNİYETİ: AKSARAY ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ	489
HAVACILIK CİNSİYET TUTUMU ANKETİNİN TÜRKÇE UYARLAMASI: HAVACILIK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA	508
PSİKOLOJİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİN GÖZÜNDEN	518
ÖLÜM KAVRAMI: METAFORİK BAKIŞ	518
HINDİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ’NİN MEDYA BAKIŞINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	530
ÖĞRETMEN ADAYLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BEKLENTİLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA	543
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İNÖNÜ-CHURCHILL GÖRÜŞMESİ	555
İMAR PLANLARININ KENTSEL ARAŞTIRMALARDA KULLANIMI	569
5. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI “İNSAN VE ÇEVRE” ÜNİTESİNE AIT KONULARIN KAZANIMLARINA ULAŞMA DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	586
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA KAYGISI VE GELECEK BEKLENTİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	594

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL YENİLİKÇİLİK FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	611
YENİLİKÇİ BİR ÜRETİM ORGANİZASYONU OLARAK YALIN ÜRETİM SİSTEMİ.....	622
KOBİ'LERDE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN TEKNOLOJİ VE İNOVASYON ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: TRB1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ.....	631
TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETTE DEVLET YARDIMLARININ ÖNEMİ	649
MİKRO FİNANS VE MİKRO KREDİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	654
BİR İL MERKEZİNDE YAŞAYAN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ.....	660
PALYATİF BAKIM	666
KORKU VE TÜKENME İLİŞKİSİ (FIRAT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEK OKULU ÖRNEĞİ)	671
KOVANCILARDAN KOVANCILARA MUHACERET	684
KÖMÜR VE HIDROELEKTRİK TÜKETİMİNİN ENDÜSTRİYEL ÜRETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DE BİR UYGULAMA.....	697
MADDE KULLANIMININ İNSAN SAĞLIĞINA VE DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA ÖRNEĞİ.....	709
BOŞ ZAMAN ETKİLİLİĞİNİN VE VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASINDA ZAMAN YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	721
KARS TARİHİNDE MALAKANLAR	728
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNE İLİŞKİN AKADEMİSYENLERİN ALGISAL HATALARI.....	739
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SANAL KİMLİK ALGISI VE TOPLUMSAL YABANCILAŞMA DURUMLARININ İNCELENMESİ.....	746
ELAZIĞ İLİ BUZLUK MAĞARASININ REKREASYON ALANI OLARAK YENİDEN DÜZENLENMESİ	753
MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞLI KAHRAMAN KADINLAR.....	762
FIRAT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU MUHASEBE BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZGÜVEN VE MOTİVASYON DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	772
İSTİHDAM BEKLENTİSİ ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ: MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	780
ERENDİZ ATASÜ'NÜN ÖYKÜLERİNDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNSALININ SOSYO-MEKÂNSAL BAĞLAMDA ELE ALINMASI.....	787

OECD ÜLKELERİNDE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR ESNEKLİĞİ.....	795
OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMLARI İLE İLGİLİ GELİŞMELER.....	806
BENLİK KURGUSU DİNDARLIK VE ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ FARKINDALIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİLER	819
ALTI SİGMA METODOLOJİSİ VE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE İŞ GÜCÜ VERİMLİLİĞİ UYGULAMASI.....	837
EGE BÖLGESİNDEKİ İLLERİN ETKİNLİKLERİNİN BULANIK VERİ ZARFLAMA ANALİZİ TEKNİĞİ İLE ÖLÇÜLMESİ.....	846
ÖZEL SAĞLIK SİGORTASININ KÜMELEME ALGORİTMALARI İLE ANALİZİ	855
SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE FİLM VE DİZİLERİN ETKİN KULLANIMI.....	860
ÖĞRETMEN ADAYLARI PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEF VE ROLLERİ.....	868
ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE ÖRGÜTSEL OSTRASİZM: EĞİTİM KURUMLARINDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA.....	874
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ DEĞERLENDİRME	875
ÖĞRETMENLERİN KARARA KATILMA DURUMLARI VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	887
ÖĞRETMENLİK VE DİJİTAL EMEK.....	897
ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÜRÜN VE PAZARLAMA İNOVASYONU ÜZERİNE ETKİSİ VE BİR ARAŞTIRMA	904
İŞ VE MESLEKLERİNE BAKIŞ AÇILARINA BAĞLI OLARAK ANTRENÖRLERİN ÖRGÜTSEL DESTEK ALGILARI	915
PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ.....	924
PERSONEL GÜÇLENDİRMENİN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME VE BİREYSEL YARATICILIK ÜZERİNE ETKİSİ	934
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA PREMENSTRUAL SENDROM SIKLIĞI VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER	945
THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF MOLECULAR TYPING METHODS: A RECENT LITERATURE REVIEW	951
RADYONUN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANILMASI.....	961

SANATÇI HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ.....	970
SAT VE GERİ KIRALA İŞLEMLERİNİN TFRS 16'YA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE BOBİ FRS İLE KARŞILAŞTIRILMASI	984
MUŞİLİ VE İLÇELERİNDEKİ HASTANELERDE GÖREV YAPAN HEMŞİRELERİN SİGARA İÇME DURUMLARININ İNCELENMESİ.....	1001
SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNOVASYON KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ BELİRLENMESİ.....	1008
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMLARI.....	1016
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALIKINMAYA VE BİYOÇEŞİTLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	1026
VERİMLİLİK ARTIŞI İÇİN KALİTELİ BOŞ ZAMAN PROGRAMLAMA ANAHTARLARI	1038
HEMŞİRELERDE DEPRESYON DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	1047
GALSAN TSCHINAG'IN <i>BİR TUVA HİKÂYESİ</i> ADLI ÖYKÜSÜNDE COĞRAFI UNSURLAR.....	1053
TÜRKİYE'DE VE İNGİLTERE'DE KURUMSAL AÇIDAN ETİK DENETİM VE YENİ SİSTEMDE KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA DAİR TESPİT VE ÖNERİLER	1065
ÇALIŞANLARIN ENTELEKTÜEL SERMAYE ALGILARININ YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ELAZIĞ KAMU-ÖZEL HASTANELERİ ÖRNEĞİ.....	1083
FINANSAL OKURYAZARLIK BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: MUNZUR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	1101
HEMŞİRELERDE UYKU KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1108
KIRSAL YAŞAM ALANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDE MİMARİ YAKLAŞIMIN İRDELENMESİ.....	1114
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE “SOCRATİVE” MOBİL UYGULAMASI.....	1124
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE OKURYAZARLIĞINA YÖNELİK ALGILARI	1135
SPOR YAPMANIN MUTLULUĞA ETKİSİ.....	1157
TÜKETİCİLERİN GIDA ÜRÜNLERİ TÜKETİM DAVRANIŞLARINDA SUBLİMINAL MESAJ FARKINDALIĞI.....	1167
YENİ DEVİR ALINAN FIRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1177

ENSEST İLİŞKİLERE DAİR OLAYLARIN İNTERNET HABER SİTELERİNDE SUNUMU.....	1186
HAZINEYE AIT TARIM ARAZİLERİNİN STRATEJİK YÖNETİMİ: KULLANICILARINA KIRALANMASI VEYA SATILMASI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME	1194
İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN TEKNOLOJİK BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	1208
SINIF VE BRANŞ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	1221
SINIF ÖĞRETMENİ BAKIŞ AÇISINDAN MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİM SORUNLARI	1230
İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARA KAVRAM ÖĞRETİMİNDE ANINDA DÖNÜT VEREN ETKİNLİK TABANLI DIJİTAL KİTAP TASARIMI: EYLEM ARAŞTIRMASI.....	1238
EĞİTİM 2023 VİZYONUN ÖĞRETMENLER TARAFINDAN ALGILANIŞI	1245
ÖĞRETMENLERE GÖRE ENDÜSTRİ 4.0	1250
ÖĞRETMEN VELİ İLETİŞİMİNDE WHATSAPP GRUPLARI.....	1255
FİNANSAL PİYASALARDA SPEKÜLATİF BALONLARIN VARLIĞININ SINANMASI.....	1261
ADOLESANLARDA VEJETARYEN BESLENMENİN EKSİLERİ	1279
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TESTİS KANSERİ HAKKINDAKİ BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI.....	1283
TRACECA-LAPIS LAZULI PROJELERİ: YENİ BİR DÜNYA DÜZENİ MÜMKÜN MÜ?.....	1291
TEKNİK VE SOSYAL PROGRAM ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİNİN ARAŞTIRILMASI: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	1306
TÜRKİYE'DE YÖNETİŞİMİN UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	1317
ULUSLARARASI TİCARETİN COĞRAFI BOYUTLARI	1330
UZAKTAN EĞİTİME YÖNELİK ALGI ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ: MESLEK YÜKSEK OKULU ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	1340
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN YÖNETİM BECERİLERİ İLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: DOKÜMAN İNCELEMESİ	1370

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN YORDAYICISI OLARAK HAYATIN ANLAM VE AMACI.....	1379
6360 SAYILI YASA SONRASI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İLÇELERİNDEKİ NÜFUS DEĞİŞİMLERİNİN ANALİZİ: VAN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	1394
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ALANINDA YAPILMIŞ DOKTORA TEZLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ.....	1408
YENİ NESİL PAZARLAMADA WEB SİTELERİNİN ETKİN KULLANIMI VE MALİYETLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	1425
YENİLENEN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1435
DEONTOLOJİK ADALET ALGISI: ÇATIŞMA YÖNETİMİ BAĞLAMINDA VIGNETTE TEKNİĞİ İLE BİR ÇÖZÜMLEME	1447
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂ KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ	1456
ÜRETİM YAPAN İŞLETMELERDE MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE İÇ KONTROL VE İÇ DENETİMİN ROLÜ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI	1466
WHAT MOTIVATES ENGLISH LANGUAGE TEACHERS THE MOST?	1488
YEREL YÖNETİMLERDE GÜVEN OLGUSU OLUŞTURMADA ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN ROLÜ VE ETKİSİ	1501
KÜLTÜR, TEKNOLOJİ VE TEKNOPARK İLİŞKİSİ	1521
NEDEN TİCARİLEŞEMİYORUZ	1527
YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN MEMNUNİYETİNİN KURUMA YÖNELİK SADAKAT VE KURUM İMAJİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	1536
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SENDİKAYA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI.....	1545
KARAR MEKANİZMALARINDA CİNSİYETÇİ ÖĞELER	1559
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE DİJİTAL AKTİVİZM: GREENPEACE ÖRNEĞİ.....	1571
YENİLENEN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1578
YENİ VATANDAŞLIK MODELLERİ VE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ROLÜ.....	1590

GASİLHANE GÖREVLİLERİNİN ÇALIŞMA SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ.....	1596
ŞEHİR İÇİ ULAŞIMDA TOPLU TAŞIMA SEKTÖRÜNDEKİ MİNİBÜS HATTI ŞOFÖRLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL SARIYER-BEŞİKTAŞ HATTI ÖRNEĞİ.....	1608
KURUM KÜLTÜRÜ VE MOTİVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	1624
TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK ANLAYIŞININ GELİŞİMİ VE FİNANSMAN SORUNU.....	1630
SENDİKA KAVRAMI VE SENDİKALARI ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER....	1635
SAVUNMA SANAYİ POLİTİKALARININ YERELE ETKİSİ: SUHA KÜMELENME YAPILANMASI	1639
TÜRKİYE’NİN ETKİNLİK TURİZMİNDE GELİŞİMİ İÇİN ÖNERİLER.....	1660
TÜRKİYE’DE SAĞLIK TURİZMİNİN GELİŞİMİ AÇISINDAN İSTANBUL VE ANTALYA İLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	1671
SAĞLIK TURİZMİNİN GELİŞİMİNDE DÜNYADA BAŞARILI ÜLKELERİN UYGULAMALARI VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER.....	1683
YENİ DEVİR ALINAN FIRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1704
CONDITIONAL WELFARE PROVISION; VIOLATIONS OF RIGHTS REMEDY FOR WELFARE STATE CRISIS?.....	1713
TRANSNATIONAL SOCIAL POLICY AND DOUBLE WELFARE REGIMES...1718	
LONG-TERM CARE AND A NEW ROLE DISTRIBUTION BETWEEN CAREGIVERS.....	1724

ÇEVRE VE KENTE SOKAK HAYVANLARI BAĞLAMINDAN BAKMAK: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ¹

Arş. Gör. Özkan DURNA²

Sokak hayvanları, kent ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklamak için iyi bir örneklem teşkil edebilir. Çeşitli yönleri ile hem çevreye hem de kente ait olan sokak hayvanlarının bugünkü durumu hukukilik ve tarihsellik yönleri ile incelendiğinde, hem kentleşme hem de çevre sorunlarının izleri ile karşılaşılır. Hayvan hakları konusunda özellikle, hâkim olan hukuk dışılık bu sorunların temel noktalarından birisidir. Sokak hayvanları konusunda hukuk dışılık, pozitif hukukun hayvanları hukuk öznesi olarak tanımlamamasından kaynaklanan ve kentin yönetici aktörlerinin takdiri tarafından belirlenen durumu ifade eder. Kentli ve sokak hayvanları arasındaki ilişkiler çevre sorunları için önemli bir göstergedir. Bu yüzden aslında sokak hayvanlarının refahı, kentlinin refahı anlamına gelebilir. Bu varsayımlardan hareketle çalışma, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin 2011 ve 2017 yılları arasındaki faaliyet raporlarından hareketle bu ilişki ve sorunları hukuk ve ekoloji disiplinlerinden faydalanarak inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Hakları, Belediye, Hukuk Dışılık

GİRİŞ

*Dün sabaha karşı kendimle konuştum
Ben hep kendime çıkan bir yokuştum
Yokuşun başında bir düşman vardı
Onu vurmaya gittim kendimle vuruştum
Özdemir ASAF*

İnsanların gündelik hayatındaki alışkanlıklarında yaşadıkları mekandan izler bulunur. Bu izler, yaşanan mekanın ölçeğine göre analiz edilebilir, tasnif edilebilir. Bu ölçek, sokak, mahalle, bölge olabileceği gibi köy, kasaba bucak gibi mekanlar olarak da ele alınabilir. Daha geniş bir ölçek ile kent ölçeği olarak da ele alınabilir. Bu son ölçek temel alındığında birbirinden farklı toplumsal yapılara rastlanır. Mekan-özne arasında karşılıklı birbirini etkileme, değişme savı farklı perspektiflerden ve ölçekler üzerinden fark edilebilir. Mekan-özne ilişkisinin biçimleri, kentleşme ve kentleşme süreçleri yoluyla anlaşılabilir, çalışmanın hipotezini oluşturmaktadır. Var olan toplumsal yapılar hem kentleşme ile hem de kentleşme ile değişime uğrar. Bu toplumsal değişimler devrim niteliğinde değişimler olabileceği gibi yavaş ve küçük değişiklikler de olabilir.

¹ Bu metin, Mersin Üniversitesi'nde Prof. Dr. Hacı KURT'un danışmanlığında yürütülen KAM667 Türkiye'de Kentleşme ve Belediyeciliğin Tarihi adlı doktora dersinde sunulan ödevden uyarlanmıştır.

²Mersin Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ozkandurna@mersin.edu.tr

Türkiye üzerinden bu toplumsal yapı ve değişimlere bakıldığında bu durum somut olarak gözlenebilir. Osmanlı'daki kent yaşamından bugüne kentleşme ve kentleşme olgusuna bakıldığında Türkiye'ye özgü yönler bulunabilir. Kısaca mevcut toplumsal yapılar üzerine inşa edilmiş bir kentten ve kentleşmeden bahsedilebilir. Buradan hareketle kentleşmenin ve kentleşmenin Türkiye'ye özgü birçok yanı bulunabilir. Bu çıkarsama kentleşmenin neredeyse evrensel ortak yönlerinin olmadığı anlamına gelmez. Örneğin, gecekondulaşma hızlı kentleşmenin yaşandığı her kıtada görülür. Oysa dolmuş ve işportacılık Türkiye kentleşmesine özgü icatlardır (Bayraktar, 2016). Bütün bunların dışında başta sokak hayvanları olmak üzere hayvan-insan ilişkileri Türkiye'nin özgül kentleşme biçimleri olarak ele alınabilir.

Türkiye kentlerindeki sokak hayvanların mevcut yeri, Osmanlı kentinden bugüne büyük ölçüde değişmeden gelmiştir. Bu hiçbir değişikliğin olmadığı anlamına gelmez; ancak bu ilişkinin devamlılık ilişkisi içerisinde olduğunu gösterir. Türkiye'de kentleşme süreci, kentlilerin sokak hayvanları ile birlikte yaşama pratiğine dönüşmüştür. Bu birlikte yaşama ilişkisinde sokak hayvanlarının beslenmesi, zorlu kış şartlarında barınmalarının sağlanması kentlilerin alışkanlıklarına dönüşmüştür. Bunun karşılığında sokak hayvanlarından bir fayda beklenmemektedir. Bu davranış vicdani bir ödev olarak görülmektedir. Kentlinin sokak hayvanları ile ilişkisi belediyenin görev ve sorumluluk alanını da değiştirmektedir.

Sokak hayvanlarına karşı kentlinin vicdani yükümlülüğünü doğa ve insan arasındaki mücadeleye dayandığı iddia edilebilir. Batı'nın Aydınlanma Çağı'na kadar doğa merkezli bir dünya düzeni varken, bundan sonra insan merkezci bir dünya tasavvur edilir. Artık "doğa"nın "çevre"ye (merkezin insan olduğu) dönüşme süreci başlamıştır. Merkezi ise insan toplulukları, kısaca, kentler oluşturacaktır. Doğayı fethetme, onun üzerinde hakimiyet kurma durumu kentler yoluyla büyük oranda gerçekleşmiştir. İşte sokak hayvanları da tam da bu noktada, adeta, bize doğayla savaşında insanlara kalan cephe gerisindeki bakıma muhtaç canlılardır. Kentlinin ona ilgi göstermesi işte bu vicdani temele dayanır. Bir yandan toplumsal yapıda vicdani yükümlülük lehinde değişim devam ederken, bir yandan da savaş devam etmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar çevre sürekli olarak ve sınırsızca yararlanılabilecek tükenmeyen bir tüketim nesnesi konumundadır; fakat 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevrenin kirlenebileceği ve tükenebileceği anlaşılmıştır. Bu noktadan sonra sürdürülebilirlik gibi çevreyi korumaya yönelik düşünceler ortaya çıkmıştır. Ekoloji, bir disiplin olarak bu temellerde ortaya çıkmıştır.

Günümüzün ekoloji disiplinini, tek bir kuramsal temelde açıklamak mümkün değildir. Ekoloji çeşitli kriterlerle farklı şekillerde sınırlandırılabilir. Örneğin, derin ekoloji ilk defa, 1972 yılında Bükreş'te "Üçüncü Dünya'nın Geleceği" konferansında Arne Naess tarafından kullanılmıştır. Böyle bir kullanımın ardından artık ekoloji derin ve sığ ekoloji olarak ikiye ayrıldığı ileri sürülebilir. Derin ekoloji, yerleşik ekolojinin insan merkezli olduğunu, oysa insan ile doğayı ayırmanın ekolojik paradigmaya uymadığını ileri sürer. Önce yeryüzü (earth first) sloganı bu düşüncenin dışavurumudur. İnsanın kozmos ile özdeşleşmesi (identification) önemli bir kavramdır. İnsan, kozmosa ulaşana kadar kendisinden daha büyük bütünlerle özdeşleşmelidir. Derin ekolojistler, tıpkı toplum sözleşmesi gibi bir doğa sözleşmesi tasavvur ederler. İnsanın hem doğanın sıradan bir parçası olması, hem de özdeşleşme gibi fikirlerinden dolayı mistik ekolojistler olarak bilinirler. İnsanı sadece doğanın sıradan bir parçası olarak görmekle kalmaz, AIDS gibi hastalıkları nüfusu azaltan ve bu yolla doğal dengeyi sağlayan *iyicil bir hastalık* olarak görürler. Bu yüzden derin ekoloji, insanların ihtiyaçlarını görmezden gelen yeşil bağınazlık oldukları gerekçesi ile eleştirilirler (Önder, 2003: 95-109).

Derin ekolojinin yukarıda eleştirilen yönlerinden dolayı, bu çalışmada ekolojik kuramsal temel, toplumsal ekoloji olarak benimsenmiştir. Toplumsal ekolojiye göre, toplum ile doğa arasında bir çatışma doğrudan yer almaz; fakat toplumsal sorun ile doğal sorun arasında bir ilişki bulunur. Daha açık ifadeyle, doğal sorunların temelinde toplumsal sorunlar yer alır. Yerleşik toplumsal düzende insanın insanı sömürmesinin bir uzantısı olarak, doğanın insan tarafından sömürüldüğü düşünülür. Bu yüzden insan-doğa karşıtlığı reddedilir. Çevre sorunları, modern toplumların işleyişinden kaynaklanmaz; bunun aksine tam olarak modern toplumun başarısından kaynaklanır (Ünal, 2010: 122).

Sokak hayvanları hem çevrenin hem de kentin bir parçası olarak ele alınırsa, bir de kentleşme ve kentleşmenin ele alınması gerekir. Kentleşme, kent sayılarında artış veya kent nüfusunda artış ifade eder. Bu artışlar niceliksel olduğundan dolayı, ölçülmesi mümkündür. Özellikle kentin nüfusundaki artış ile ilgili hızlı kentleşme veya yavaş kentleşme gibi ölçekler geliştirilebilir. Kentleşme ile kentleşme arasında ilişki bulunsa da bir doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi kurulamaz. Kentleşme, *kentle bütünleşme* sürecini anlatır. Bütünleşme, kentin maddi ve manevi değerleri ile kaynaşmayı ifade eder (Es ve Ateş, 2010:209-15).

Bu çalışma kentleşme ve kentleşme ile sokak hayvanları arasındaki Türkiye'ye özgü ilişkisini, toplumsal ekoloji temelinde incelemektedir. Bu amaçla öncelikle toplumsal ekoloji ve kentleşme, kentleşme olgularını ele almaktadır. Ardından Osmanlı Devleti'nde hayvanların durumu, gündelik yaşantısı, insanlarla ilişkisi ele alınmaktadır. Son bölümde ise Mersin'deki sokak hayvanlarının durumu Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

1.TOPLUMSAL EKOLOJİ

Ekoloji, çevre bilimi anlamına gelir ve *oikos* ve *logia*(konut ve bilgi) birleşiminden oluşur. İlk defa 19. yüzyılın ortalarında Alman bir biyolog tarafından kullanılmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 214). Ekolojinin ortaya çıkması ve gelişimi insan-doğa ilişkilerindeki sorunları açığa çıkarır. Bu sorunlarla mücadeledeki farklılıklar ekolojik kuramların temelini oluşturur. Burada iki ekolojik anlayıştan bahsedilecektir: derin ekoloji ve toplumsal ekoloji. Belirtilen iki ekoloji alanının seçilmesinin nedeni, sosyal bilimlere daha uygun olmaları, kent ve kentleşme ile yakından ilişkili olmaları ve bunlara yönelik (kent ve kentleşme) politika belirlemede dikkate alınmaları gerekliliğidir. Her ne kadar ikisi de radikal teori olsa da derin ekolojistler, toplumsal ekolojistleri görece yerleşik yapabilecek aykırılık içerir. Bu yüzden esas üzerinde durulacak konu toplumsal ekolojidir.

Derin ekoloji, önce dünya sloganı ile, insan ve diğer canlılar arasında bir üstünlük olduğunu reddeder. İnsan, kendisini kozmosa ulaşana kadar diğer bütünlerle özdeşleşme (identification) halinde olmalıdır. Sağ ekolojistleri, insan merkezli olmakla suçlar ve doğanın çevre olmasını da bu insan merkeziliğin çevresi olmasına bağlar. Siyasal yönü zayıf olmasına rağmen toplumsal sözleşme gibi bir doğa sözleşmesinden bahseder. Genel olarak, devletlerden ve toplumlardan ziyade bireylerin hayatlarının değiştirmeye yönelmiş durumdadır. Özellikle kozmos-insan bütünleşmesi oldukça mistik bir düşünce olmasından dolayı, derin ekolojistler, mistik ekolojistler olarak tanınırlar. Derin ekolojistler, insan nüfusunun doğanın barındırabileceğinden çok üzerinde olduğunu ve bir an önce bunun azaltılması gerektiğini düşünürler. Bunun için salgın veya tedavisi olmayan hastalıkları doğanın bir cevabı olarak ve iyicil bir hastalık olarak görürler. Derin ekoloji, insan tahakkümüne karşı çıkarken, aslında

çevresel bir tahakküm peşindedir. Bu yüzden bu düşünceye yeşil bağnazlık hakimdir (Önder, 2003).

Toplumsal ekoloji, derin ekolojinin aksine, insan ile doğa arasındaki sorunlu ilişkiye cevap vermek için öncelikle insanlar arasındaki ilişkilere odaklanır. *İnsanlığın doğayı sömürmesi ve hükmü altına alması gerektiği yolundaki temel kavrayış insanın insan üzerindeki tahakkümünden kaynaklanır.* Bu yüzden Bookchin İnsanlar arası ilişkilere odaklanarak, *ekolojik sorunların özünü yakalama* uğraşına girer. Bu sorunlar toplumsal ilişkilerde tahakküm ve ekonomik ilişkilerde rekabettir (Bookchin, 1996: 11, 45). Toplumsal ekolojideki meselenin temelini inme çabası, onu kısa vadeli ve faydacı çevrecilikten ayırır. Sürdürülebilirlik, toplumsal ekoloji için anlamlı bir özellik değildir. O, toplumu akılcı çizgide olan ve toptan bir dönüşüm önerir. Hem doğayı insanda hem de insanı doğada eriten yaklaşımlar tahakkümcüdürler (Ünal, 2010: 114). Toplumsal ekoloji, tam da bu noktada bu ikisi arasında bir uzlaşma sağlar: *Toplumsal ekoloji hareketi, doğa sorunu ile toplumsal sorun arasında bağ kurarak, modern toplumun doğasını sorgulamaktadır. Ekolojik bunalımı modern toplumun işleyişindeki bir aksaklık olarak değil, aksine modern toplumun başarısının yol açtığı bir bunalım olarak görmektedir. Çünkü modern siyasal-toplumsal örgütlenme ve bu örgütlenmeye kaynaklık eden değerler sistemi, doğa ve toplumu karşıtlık temelinde ele almaktadır. Dolayısıyla ekolojik bunalım, modern-endüstriyel toplumun doğasından kaynaklanmaktadır* (Ünal, 2010: 122). İnsanın toplumsal yapılaşmasından kaynaklanan çevre sorunlarının başında organik evrimi bozması vardır. Bu yüzden çevredeki asil tahribat doğanın kendiliğinden evrimsel sürecine insani müdahalesidir.

Toplumsal ekolojinin özgün yanı, insan ve doğa arasında doğrudan bir tercih yapmaması, ikisi arasında bir denge arayışı ve esas çevresel sorunu insanlar arası ilişkilerde görmesidir. Derin ekoloji insanların en temel ihtiyaçlarını bile yadsırken, toplumsal ekoloji bu ihtiyaçların karşılanmasında bir sakınca görmez. Çevresel sorunlarda özne-nesne ayrışması yerine, özneler arası ilişkiyi düzenlemesi toplumsal ekolojiyi rasyonel ve uygulanabilir kılar. İnsan ile hayvanlar arasındaki ilişkiye toplumsal ekoloji perspektifinden bakıldığında, hem tahakküm ilişkilerinin yansımaları hem de bu ilişkinin organik evrime yaptığı müdahale gözlenebilir. Birincisi, besin zinciri gözönüne alındığında haşerelerle mücadele, besin zincirinin diğer halkalarında popülasyonun azalmasına sebep olacaktır. Ayrıca kentsel alanların insan ölçeğini aşacak derecede büyük mekanlar olması ve kentsel alandaki haşereyle mücadele düşünüldüğünde besin zincirinin bundan ne kadar etkilendiği anlaşılacaktır. Bu yüzden toplumsal ekolojide temel düşüncelerden birisi insan ölçeğinde kentlerdir. Bu ölçeğin ne olduğu biraz belirsiz gözükse de aslında kent nüfusunun dengeli dağıtımını sonuçlandıracak bir ölçek olarak anlaşılmalıdır. İkinci olarak, çevreye olumsuz bir müdahale, çevrenin onarılması için birçok müdahaleyi gerektirir. İşte tam da bu yüzden sokak hayvanları kısırlaştırılır veya caretta caretta için özel üreme alanları kurar. Artık, insan doğaya karşı kendini sorumlu hissederek, başta hayvanlara olmak üzere yükümlülük altına girer. Sokak hayvanlarına karşı insanların yükümlülükleri, sorumlulukları bu ilişkiden ve yaşam alanlarının kesişiminden kaynaklanır. Bu yaşam alanlarının kesişimi kentleşme ve kentleşmenin hızıyla yakından ilişkilidir. Ancak ilginçtir, bu sorumluluk ve hoşgörü hali, Doğu toplumlarının kentleşme dönemlerinde daha yoğun hissedilir. Osmanlı devleti şehir geleneği bu savı doğrulamaktadır. Türkiye’de insanların sokak hayvanlarına karşı davranış pratiği, miras kalan şehir geleneği ve bu vicdani taahhüt ile ilgili olabilir. Bu açıdan sırasıyla kentleşme ve kentleşme ele alınacak ardından da Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kalan sokak hayvanları ve kentli arasındaki ilişki irdelenecektir.

2. KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

Bir mekan olarak kent, ilk defa inceleme nesnesi olarak Wirth tarafından ele alınmıştır. Kent, yalnızca yaşam alanı değil; insanları etkileyen ve onlardan etkilenen toplumsal, kültürel ve ekonomik bileşenleri içeren bir bütündür. Bu sebeple, kentler yaşam biçimlerini ve dünya görüşlerini etkileyen bir bütündür (akt. Güllüpnar, 2013: 65). Kentler, incelendiği bağlam bakımından farklı tanımlarla ifade edilebilir. Wirth farklı tanımlara ve farklı yapılarla rağmen, kentlerde yaşamın ve yaşam biçiminin evrensel birtakım özellikleri olduğu fikrindedir. Evrensellik savından hareketle, kentlerin heterojen olmalarını ve tarım dışı ekonomiye dayanmalarını ortak özellik olarak sıralanması mümkündür (Güllüpnar, 2013: 51). Kentleşme ise temelde kent sayısındaki artış veya kent nüfusundaki artış olarak ifade edilir. Daha geniş bir perspektifle kentleşme tanımına, kentlileşme de dahil edilebilir. Kentlileşme kentsel kimliğin, özelliklerin benimsenmesi, içselleştirilmesidir. *İnsanların kent ile bütünleşmesidir*. Bu bütünleşme, psikolojik, kültürel, politik ve sosyal nitelikler ile birlikte coğrafi ve mimari yönleri de bulunur. Kentsel değerlerle bütünleşme *bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir*. İnsanların değer ve yargılarında değişmeye neden olacak yönelimler, *maddi ve manevi yaşam biçimlerinde* değişiklikler ortaya çıkartacaktır. Ekonomik mekanlar ve sosyal mekanlar davranış değişikliğinin anlaşılmasında ölçek olarak ayrı ayrı kullanılabilir. Kentte yaşayan insanların kente özgü işlerde çalışma durumları kentlileşme bağlamında nicel veriler sağlayabilir. Örneğin, bir kentte hizmet sektöründe çalışan insanların oranındaki değişim kentlileşmeye ilişkin önemli ipuçları verebilir. Aynı durum insanların sosyal durumlarındaki değişimler için de geçerlidir. Kır insanının kent insanına dönüşme süreci sosyal mekanlarda anlaşılabilir (Es ve Ateş, 2010: 214, 215). Günümüzde sokak hayvanlarına karşı insanların tutum ve davranışları kentlileşme bakımından önemli bir ölçek olarak anlaşılabilir. Başta kedi ve köpekler olmak üzere sokakta yaşayan hayvanlara iyi davranmanın bugün kentli bir davranış olduğu iddia edilebilir. Ayrıca sokak hayvanlarına karşı davranışlar ile kentsel sosyal yapının örgütlülüğü de anlaşılabilir. Ancak buradan kentli insanın, kırsal mekanlarda yaşayan insanların üstünde bir yerde olduğu ve kırsalda yaşayan insanın hayvanlara kötü muamele yaptığı anlamı çıkarılmamalıdır. Sadece kentli ile kırlı arasında sosyal davranışlar bakımından farklılıklar olduğu anlaşılmalıdır.

Yukarıda belirtilen kentlileşme hali doğrusal bir nitelik arz etmez. Kentin oluşması ve kentsel bütünlük birçok faktöre göre gecikebilir, daha hızlı gerçekleşebilir veya hatta gerçekleşmeyebilir. Buna genel olarak kente uyum sorunu denilebilir. *Kente göç edenlerin sosyo-kültürel yapısı, kentin yapısı ve kuralları, kentin sahip olduğu kültürel yapılar*. Kentlileşmeyi engelleyen sosyo-kültürel yapılar, ekonomik durumdaki bozukluklar, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve eziklik duygularıdır. kentlileşmeyi engelleyen yapı ve kuralların başında insanların mevcut değerlerini değiştirmekte isteksiz oluşu ve kentsel mekanlarda da bu değerlerini koruyabileceği ayrık mekanlar oluşturabilmeleri yer alır. Kentin kültürel yapısında ise mevcut sosyal çarpıklıklar kentlileşememe sorununa neden olabilir (Es ve Ateş, 2010: 223-229).

Simmel, kentlileşememe sorununu yabancılaşma sorunu olarak ele alır. *Kent hayatının en temel sorunu, toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknik karşısında, kişilerin kendi özerklik ve bireyselliklerini koruma çabası kaynaklanmaktadır* (Güllüpnar, 2013: 58). Kent, topluluk duygusunun unutulmasına sebep olmaktadır. Böylece fiziksel mesafeler kısa olsa da duygusal mesafeler oldukça fazladır.

İnsan şehirde çok fazla uyarıcıya maruz kalır. İnsanın bunları algılayıp, değerlendirip ona göre tepki vermesi gerekir. Oysa uyarıcılar o kadar çoktur ki, insanlar bunları değerlendirecek cevap verecek zaman bulamaz. Bu yüzden kentli bezgin ve donuk bir ifadeye bürünür. Kentlinin bu yabancı hali onu kaybolmuş ve yalnız hissettirir. Kentteki ekonomik işbölümünün karmaşıklaşması da yabancılaşmada önemli bir etkiye sahiptir. Yabancılaşan (ve dolayısıyla yalnızlaşan) insanın yardımına hayvanlar yetişecektir. Kentteki karmaşık ilişkilerin aksine hayvanlar, insanlara tanıdık gelir. Onlar kentin karmaşık yapısından zarar görmemiş ve neyi talep ettiği hep belli olan bir canlı olarak kentte yer alır. Bir hayvan sadece yaşamını sürdüreceği temel ihtiyaçlarının giderilmesini ister. Bu istek, kentli insanın bitmeyen emellerinin aksine son derece basit ve masum bir istektir. Kentte yaşayan insanları hayvanlarla yaklaştıran özellikler bunlardır. Kentleşmenin başlangıcında dışlanan ve kentin dışında tutulmaya çalışılan hayvanlar, değişen ve yeni sorunları ortaya çıkan kentlerde bir tedavi yöntemi olarak ele alınabilir. Kentleşmelerin ileri aşamalarında hayvanların sayılarının artmasında, yukarıdaki dinamiklerin etkili olduğu söylenmelidir. Fransa'da 1990'lı yıllarda 35 milyon evcil hayvan yaşamaktaydı ve 1975 yılında İlede-France'ta gece gündüz açık sadece bir veteriner bulunurken, 1990'lı yıllarda bu sayı 42'ye yükselmiştir. Başka bir örnekte, İngiltere'de 1945 yılında vejeteryanların tüm nüfusa oranı %0.2 iken, 1991 yılında bu oran %7'ye yükselmiştir. Et yemeyen bu insanların büyük çoğunluğu bu tercihlerini, hayvanlara duydukları saygıyla açıklamışlardır (Ferry, 2000: 53-54).

3.OSMANLI'DA HAYVANLAR

Hayvanlarla insanların çoğu özellikleri ortaklaşsa da hayvanları insanlardan akıla sahip olmakla ayırmak en kabul gören düşüncelerden birisi olmuştur. Bu paradigmaya göre hayvanlar akla sahip değildir ve sadece güdülerini yoluyla hareket ederler. Oysa insan akli ile kendi arzularını, güdülerini değiştirebilme veya erteleyebilme gibi özelliklere sahiptir. Bu aklın insanı Dünya'ya hükmetme girişiminde temel nokta olmuştur. Özellikle Kant'ın "aklını kullanma cesaretini göster" sloganı ile özdeşleşmiş düşüncesi, insanı kendi merkezine alan bir dünya görüşü oluşmasını sağladı. Bu insan merkezci düşünceye dini inançların Dünya'yı insanlar için bir nimet olarak yaratıldığı düşüncesi eklenince doğa insanlar tarafından bitmez tükenmez bir araç konumuna geldi.

Yukarıda bahsedilen sürecin doğrusal bir çizgide ilerlediği düşüncesi fazla iddialı olmakla birlikte genel hatlarıyla doğrudur; fakat bu durumun daha çok Avrupa kıtasında yaşandığı kolaylıkla söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde doğa ile ilişkilerin bu paradigmayla eşleştiği söylenemez. Özellikle de 17. yüzyılın başına kadar olan ve klasik dönem olarak adlandırılan dönem için. Bu dönemden sonraki süreçte ise yine Doğu uygarlığının etkisi ile Batı uygarlığının bir karışımı haline geldiği iddia edilebilir. Bu süreçler ve dönüşümler hayvanlar üzerinden okunabilir. Üstelik Osmanlı kentlerinde, kentleşme kendine özgü özellikler arz eder. Hayvanlar ile olan ilişki bunun en bariz örneğidir.

Osmanlı'da hayvanların durumunu belirleyen en önemli faktörün din olduğu söylenebilir. İslamiyet inancının hakim model olduğu düşünüldüğünde ise en çok İslamiyetin etkili olduğu söylenebilir. Kuran-ı Kerim'de hayvanlarla ilgili insanlara çeşitli yükümlülükler vazedilmiştir: *hayvanlara güçleri nispetinde yük yüklemek, hayvanları fitri yapılarına uygun işlerde çalıştırmak, binnerken yormamak, anne ile yavrusunu ayırmamak ve gıdalarına ihtimam göstermek, kesiminde özen göstermek, yiyeceklerini temin etmek, hastalıklardan korumak gibi* (Bor, 2007). Bu yüzden hayvanların Osmanlı kentlerinde 19. yüzyılın sonlarına kadar rahat bir hayat sürdükleri iddia edilebilir; fakat bu sürecin en az dört yüzyıllık bir süreyi kapsadığı düşünülürse, hayvanların hayatları konusunda bu kadar kesin bir yargıya veya çıkarsamaya ulaşmak bilimsel bir hata olarak

kabul edilmelidir. Yine de İstanbul bahsi geçen seyahatnamelerde mutlaka köpeklerle ilgili bahsin bulunması bir Osmanlı kenti olarak İstanbul’da hayvanlara iyi muamele edildiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Schick, 2010: 25). Ayrıca Osmanlı’da hayvan haklarına ilişkin kanunnameler, fermanlar da yol gösterici olacaktır. Örneğin, II. Bayezid döneminde İstanbul İhtisab Kanunnamesi’nde hayvanlardan *dilsiz ama can sahibi varlıklar* olarak bahsedilmiştir. Bu metinde yük hayvanlarına çok yük yüklenmemesi gerektiği, zayıf hayvanlara yük taşıtılmaması, sabah ile ikindi arasında çalıştırılması gerektiği ve cuma günleri tatil yaptırılması gerekliliği bu metinde yer alır. Üstelik yük hayvanlarının sadece yük taşımacılığında kullanılması gerektiği ve bunun için hayvanlarının semerlerinin ortasına uçları dışarı dönük çivilerin monte edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sunar, 2015: 196). Kanunname’ye aykırılıkta nasıl davranıldığına dair ortak bir davranış olmayabilir; fakat hayvanlara iyi muamele de bulunulması gerektiği daha sonraki ferman ve kanunnamelerde de bulunmaktadır. Priscilla Mary Işın’ın aktardığına göre: *Aşağı yukarı 12 yıl önce 1542’lerde İstanbul şehrine bir paşa sadaret kaymakamı olarak tayin edilir. Adı Koca Mehmet imiş. Bu paşa halka karşı tuhaf davranışlarda bulunmuş ve onları sık sık işledikleri suçlar için cezalandırmış. Günün birinde paşa bir aşçı dükkânının önünde odun yüklü güzel bir at görür. Atın sahibi ortalarda yok; içerde dükkânda karnını doyurmakta. Paşa köyliüyü buldurup odunları atın sırtından indirtir ve adamın sırtına yükletir. Ata bir akçelik kuru ot aldirtir. At bu otu yiyinceye kadar adam sırtında ağır odun yükü ile ayakta bekler. Paşa adama, "önce odununu sat, karnını ondan sonra doyur anladsın mı?" der* (akt. Işın, 2008: 2). Bir başka örnekte, 16. yüzyılda bir adamın yük hayvanına kötü muamele ettiği için burnundan hayvanın kuyruğuna bağlandığı ve bu şekilde teşhir edildiğinden bahsedilir. Köpek öldürmenin de cezaya bağlandığı söylenmelidir. Işın’ın aktardığına göre, birisi köpek öldürdüğünde *ölü köpek, burnu yere değecek şekilde kuyruğundan asıldıktan sonra, katile cesedi tümüyle kaplayacak şekilde buğday veya darı yığıdırılıyor, sonra bu hububat şehirin fakirlerine dağıtılıyordu. Bunun masrafı bin kuruş civarındaydı* (akt. Işın, 2008: 2).

Osmanlı’nın klasik dönem kentinde hayvanlara karşı yapılan muamele sadece bürokratik çerçeve ile sınırlı değildi. Modern öncesi dönemde hayvanlara olan yaklaşım da kültür, ihtiyaçlar ve doğal çevrenin bir sentezinden oluşan davranış kalıpları hakimdi. Hayvanlarla ilişkileri düzenleyen çeşitli gelenekler, kültürler bulunurdu. Örneğin, Kuşların yuva yapabilmesine imkan vermek için evlerin çatıları tam kapatılmazdı. Bunun uğursuzluk getirdiğine inanılırdı. Evlerin duvarlarındaki örümcek ağları örümcekler de kendine yuva yapabilmesi için öğleden önceleri temizlenirdi. Üstelik hayvanlara karşı gösterilen ince düşünce sadece toplumun alt tabakasına özgü bir durum değildir. 17. yüzyılın başlarında yaşayan II. Osman, “sisli kır” isimli atını ölünce Üsküdar Kavak Sarayı bahçesine gömdürmüştür ve atı için de bir kitabe yaptırdığı belirtilmelidir (Sunar, 2015: 203). Yine 17. yüzyılda İstanbul’u ziyaret eden Thevenot: “[ö]yle davranışlar gördüm ki bizde olsaydı çok saçma sayılacaktı. İyi giyinmiş birkaç adamın yeni yavrulmuş bir dişi köpeği görünce sokakta durdukları, sonra dikkatsiz kişiler onu ezmesinler diye taşlar toplayarak etrafına küçük bir duvar ördüklerini gördüm” demiştir (akt. Işın, 2008: 4). Buna göre, hayvanlara karşı tutulunan tavırda İstanbulluların ortaklaştığı söylenebilir. Böylece İstanbullu olmak, hayvanlara iyi davranmayı da içeriyordu.

İmparatorluğun başkenti olan İstanbul’da, özellikle klasik sonrası dönemde, çok sayıda diplomatik görevli de bulunurdu. Birçoğunun hatıralarında Türklerin hayvanlara karşı nasıl davrandıkları yer almıştır. Bir kısmı bu durumu kentleşmenin ve kentlileşmemenin bir sonucu olarak, çağdaşlaşmama ve “geri kalmışlığın” veya kırılı olmanın bir kalıntısı olarak görse de, diğer bir kısmı da şaşkınlığını ve hayranlığını gizleyememiş ve bu davranış kalıplarının kendi ülkelerinde de olması gerektiğini ifade etmişlerdir. 16. yüzyılda İstanbul’da görev yapan Busbecq, atlara

eğitimlerde çok iyi davranıldığı, sevgiyle büyüyen hayvanların uysal olduklarını, hatta savaş sırasında yardımcı olabilmesi için atların, kolayca binilebilmesi için eğildiğini binicinin kılıç gibi bir nesnesi düştüğünde ağzıyla verebildiğinden bahseder. Lady Alicia Blackwood, Tophane veya Galata da kiralık atlara gönül rahatlığıyla bindiğini huysuzluk yapmayacaklarından emin olduğundan bahseder. O'na göre Türklerin kötü huyları olsa da atlara kötü muamele bunlardan birisi değildir (akt. Işın, 2008: 4-5). Binek hayvanlarına muameleler iyi olunca, onların tedavisi için girişilen çaba da tedavilerin acısız olarak gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. Anılar da bahsedilenler Osmanlılı baytarların bu konuda son derece başarılı oldukları yönündedir.

4. TÜRKİYE'DE HAYVANLARIN HUKUKİ STATÜSÜ

Hayvanlar, Dünya'daki hukuk sistemleri içerisinde birer özne olarak yer almazlar. Tersine insanın özne olduğu ve korumakla yükümlü olduğu birer nesne durumundadır. Hayvanlarla insanları canlı olmakla eşitleyen çeşitli çevre kuramlarının henüz radikal ve azınlık düşüncesi olduğu söylenmelidir. Dünya'daki hukuk sistemleri içerisinde hakim eğilim hayvanları "mal" ile "insan" arasında bir statüde görmesidir. Türkiye'de de hayvanların statüleri Dünya'daki hakim eğilimle aynı düzlemde.

Uluslararası alanda hayvan haklarıyla ilgili temel metin, Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. 14 maddeden oluşan bildirge, hayvanları insanlarla eşitlemenin ve hukuki olarak özne yapma çabasının en açık ve uluslararası ifadedir. Bildirgenin 2. maddesinde, *bir tür hayvan olan insan, öbür hayvanları yok edemez, bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez, bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir*, der. 11. maddede, *zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış, bir "biocide" yani yaşama karşı suçtur*, denilir. 12. madde ise "genocide" yani türe karşı suçu tanımlar ve yasaklar: *çok sayıda yabani hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış bir "genocide" yani türe karşı suçtur*, denilir. Görüldüğü üzere bu bildirge hayvanı insanla eşitlemenin ötesinde insanı hayvanın altında bir hukuki statüye yerleştirme çabası içerisinde olduğu iddia edilebilir.

Uluslararası alanda hayvan haklarını koruyan bir diğer metin, Türkiye'nin de taraf olduğu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme ile evcil hayvanların bakımı, sahiplenilmesi ile ilgili düzenlemeler yer alır. Sözleşme ile evcil hayvanların tedavi edici nitelik taşımayan kuyruğun kesilmesi, kulakların kesilmesi, ses tellerinin alınması, tırnak ve dişlerinin sökülmesi gibi cerrahi operasyonlar yasaklanmıştır. Hayvan hakları bakımından önemli bir düzenleme sayılabilecekken, hayvanları ev hayvanı ve sokak hayvanı olarak ayırması sözleşmeyi hayvan hakları savunucuları tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Gerçekten de Sözleşme, evcil hayvanlarını ölümünü yasaklarken, sokak hayvanların öldürülebilmesi için taraf devletlere geniş bir takdir alanı bırakır (madde 11). Bu durumun hayvan hakları ile bağdaşmadığı ileri sürülebilir.

Türkiye'de hayvan hakları ile ilgili temel düzenleme 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'dur. Bu kanunun amacı birinci maddede, *hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak* olduğu belirtilmiştir. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki bazı maddeler Hayvanları Koruma Kanunu'nda temel ilkeler olarak düzenlenmiştir. 4. Maddede düzenlenen bu ilkelere aykırı davranışlara ise bir yaptırım öngörülmemiştir. Bu durumdan şu sonuç çıkartılabilir: hayvanlarla ilgili öngörülen hukuki güvenceler, bir yaptırıma bağlanmamıştır. Bu yüzden hayvanların hukuki durumlarının *informallik* (hukuk dışılık) olduğu söylenebilir. Hukuk dışılık, hukuka aykırılık

anlamına gelmez. Sadece hukukun öngördüğü düzenlemelerin uygulanabilir olmadığı veya hukukta bir düzenlemenin olmadığını ifade eder. Hayvanları Koruma Kanunu'nda düzenlenen bir diğer husus İl Hayvanlarını Koruma Kurulu'dur. Her ilde vali başkanlığında toplanan bu kurul, hayvanların mevcut sorunlarının çözümüne yönelik ne yapılması gerektiğine ilişkin kararlar alır. Hem bahsedilen informaliteden hem de koruma kurullarının il bazında düzenlenmesini öngören kanun düşünüldüğünde hayvanların kentlerdeki durumunun anlaşılabilmesi için uygulamalara kent ölçeğinde bakılması daha uygundur. Hayvanların kentteki genel durumundan belediyeler sorumludur. Sokak hayvanlarının rehabilitasyonundan belediyeler sorumludur. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. Maddesinde büyükşehir belediyesinin görev ve sorumlulukları sayılırken, *büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden... hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları... yapmak yaptırmak* da sayılmıştır. Hayvan Koruma Kanunu'nda "[s]ahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, açılan ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır" denilmektedir.

Türkiye'de hayvanların mevcut hukuki durumu kadar, hukuki durumunu iyileştirmeye yönelik çabalar da önemlidir. 27. yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne sunulan kanun teklifleri dikkate alındığında hayvanların hukuki durumlarının iyileştirilmesi ve eşya niteliğinden uzaklaştırılması çabaları genel olarak iki yönde seyrettiği görülür: birincisinde Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında; ikincisi ise hayvanlara karşı yapılan kötü muamelenin cezai yaptırıma bağlanması kapsamında. Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında yapılması istenen değişikliklerin başında kanunun isminin değiştirilmesi gelir. Buna göre kanunun ismi hayvan hakları kanunu olmalıdır; çünkü bu halde hayvanlar hukuki anlamda kişilik kazanmış olacaklardır. Bir başka teklif, yerleşik hayvan barınakları kavramı yerine hayvan bakımevleri kavramının kullanılmasıdır. Hayvanları Koruma Kanunu hayvan bakımevi ifadesini kullanır; fakat uygulamada belediyeler genellikle hayvan barınakları ismini kullanmaktadır. Oysa barınak ifadesi hayvanların uzun bir süre aynı yerde yaşamasının önünü açan ve onun özgürlüğünü sınırlandıran bir nitelik ifade eder. Bunun aksine bakımevi geçici nitelikte ve sadece rehabilite amacıyla hayvanların alıkonabileceği bir duruma karşılık gelir. Kanunun bakımevi tanımlamasına karşılık fiili durumun barınağa dönüşmesinin hayvanların bugünün dünyasındaki informal statülerinin etkisi olduğu bu yüzden bir statü tanınsa da uygulamanın keyfi olduğu konunun bir başka açıdan açıklamasıdır. Hayvanlar konusunda İkinci yöndeki talepler hayvanlara karşı yapılan ve onlara zarar verici nitelikte olan fiillerin Türk Ceza Kanunu kapsamında cezai yaptırıma tabi tutulması yönündedir. Mevcut hukuki durumda hayvanlara karşı yapılan zarar verici nitelikte fiiller için Hayvanları Koruma Kanunu'nda para cezaları öngörülmüştür; fakat bu cezalar ne caydırıcı niteliktedir, ne de sürekli olarak uygulanabilir ve takip edilebilir niteliktedir. Hayvanlara karşı kötü muameleyle ilişkin Türkiye'de 2017 yılında 493 kişiye, 2018 yılının ilk 9 ayında ise 257 kişiye para cezası yaptırımını uygulandığı belirtilmiştir (sputniknews.com, 2018). TCK madde 151/2'de ve sadece sahipli hayvanlara karşı yapılan hukuka aykırı fiillere hapis cezası öngörmüştür. Ancak bu düzenleme mala zarar verme kenar başlıklı suç ile düzenlenmiştir ve bir anlamda hayvanı eşya ile aynı statüye sahip olduklarının bir göstergesidir. Bu bağlamda hayvan hakları savunucularının beklentisi, hayvanlara karşı suçların çevreye karşı suçlar bölümünde yer alması ve hayvanların sahipli sahipsiz olarak ayrı bir statü öngörülmesine son verilmesi şeklindedir.

5.MERSİN'DE SOKAK HAYVANLARI: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ FAALİYETLERİ

Türkiye'deki hayvanların hukuki statüsünden bahsedilirken, hayvanların informalite yüzünden il bazlarında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmişti. Bu amaçla Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin 2011-2017 yılları arasındaki 7 adet yıllık faaliyet raporları incelenmiştir. Bu raporlar üzerinden bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu raporların belirli bir standartının olmaması burada çalışmayı genelleştirmeyi zorlayıcı bir unsur olmasına sebep olmuştur. Yine de faaliyet raporlarındaki bulgular üzerinden bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Belediyelerde sokak hayvanlarına yönelik faaliyetler veterinerlik hizmetleri bağlamında yapılmaktadır. Büyükşehir Belediyesi'nin Revize Stratejik Planı'nda veterinerlik hizmetleri şu şekilde sıralanmıştır: *hayvan barınağında bulunan hayvanların bakımı, yaban hayatı kurtarma, rehabilite hizmetleri; hayvanat bahçesi hizmetleri; sahipsiz hayvanlara yönelik hizmetler; hayvan sağlığını korumak ve hayvan hastalıkları ile mücadele hizmetleri; mezbahaya getirilen hayvanların hijyenik koşullarda kesilmesi hizmetleri; hayvancılığın geliştirilmesine yönelik araştırma geliştirme hizmetleri* (BŞB, 2016b, 20).

Öncelikle Büyükşehir Belediyesi (BŞB)'nin teşkilat şemasında veterinerlik hizmetlerinin nerede olduğuna bakılması gerekmektedir. 2014 yılına kadar Mersin BŞB'nin teşkilat yapısında veterinerlik hizmetleri şube müdürlüğü seviyesinde seyretilmiştir (BŞB, 2009:19; BŞB, 2014a: 337). 2014 yılından sonra ise veterinerlik hizmetleri, daire başkanlığına dönüşmüştür (BŞB, 2015: 19). Bu yapısal değişiklikten dolayı 2010-2017 yılları arasındaki veterinerlik hizmetlerini 2014 öncesi ve sonrası dönem olarak ikiye ayırmak gerekir.

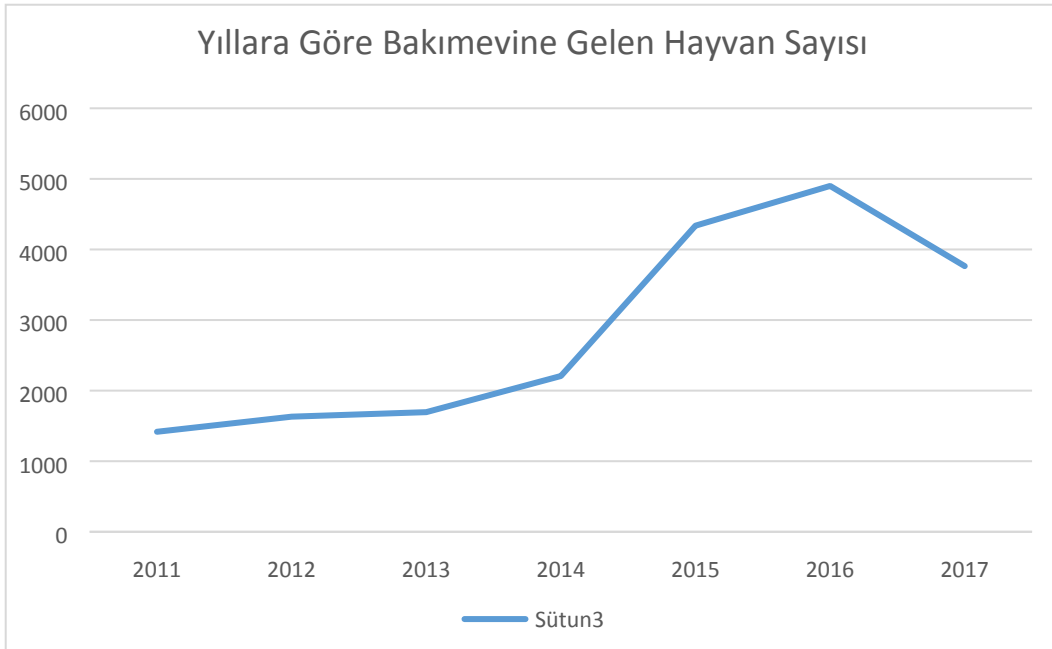
5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların rehabilite edilmesi için hemen yerel yönetimlerce kurulmuş bakımevlerinde götürülmesi gerektiği belirtilmiştir. 2014 yılından önceki yıllarda rehabilite edilmesi planlanan hayvan hedefi 1800'dür. Bu hedeflerin üç yıllık gerçekleşmesi yaklaşık olarak %77'dir (BŞB, 2012: 388; BŞB, 2013: 176; BŞB, 2014a:160). BŞB'nin veterinerlik hizmetlerini yürüten organları ya halktan gelen şikayet üzerine, ya da kendileri rutin kontrolleri sonucunda fark ettikleri hayvanları rehabilitasyon amacıyla alırlar. Ancak bu oranın, hayvanlarının ne kadarının halktan gelen şikayetler neticesinde, kaçının rutin kontrollerde bakımevine götürüldüğünün oranı, bulunmamaktadır. Bu oran bilinseydi, hayvanlarla kentliler arasındaki ilişki hakkında da bir yorumda bulunulabilirdi.

2014 öncesi dönemde hayvan barınağı ve rehabilitasyon merkezinde toplamda 16 personel çalışmaktadır. Bunlardan ikisi veteriner hekimdir (BŞB, 2014a: 339). Veterinerlik hizmetleri, her ne kadar halk sağlığı ve güvenliği amacıyla yapılsa da, yani insan merkezli bir müdahalenin olduğu düşünülse de, hayvanları tıpkı insan gibi bir canlı olarak değerlendirildiği ve bunun hayvan sağlığı için de önemli olduğu ileri sürülebilir. Böylece sokak hayvanları Mersin'in vazgeçilmez bir parçası olduğu söylenmelidir. 2014 yılı sonrasında Mersin BŞB'deki veterinerlik hizmetlerinin niteliksel dönüşümünün niceliksel bir artışla ortaya çıkması sokak hayvanlarının kentin bir parçası olduğunu bir kez daha göstermektedir. Ancak Bu durum Mersin örneğine özgü bir durumdur. Bunun genelleştirilmesi hayvanlarının durumlarının hukuki açıdan informal olmalarından dolayı yanlıştır. Mersin'deki sokak hayvanlarına ilişkin kentsel pratik, onlar için olumlu bir yöne evrilmiştir.

2014 sonrası dönemde Mersin BŞB'de veterinerlik hizmetlerinin daire başkanlığına dönüşmesi faaliyetlerin hızlanmasına hizmetlerin artmasına neden olmuştur. Yapısal değişiklikler, faaliyetlerinde çeşitlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Tarsus'a özgü çatalburun köpeklerinin ıslahı, korunması, aşılması ve tanıtılması projesi başlatılmıştır (BŞB, 2015: 228). Silifke

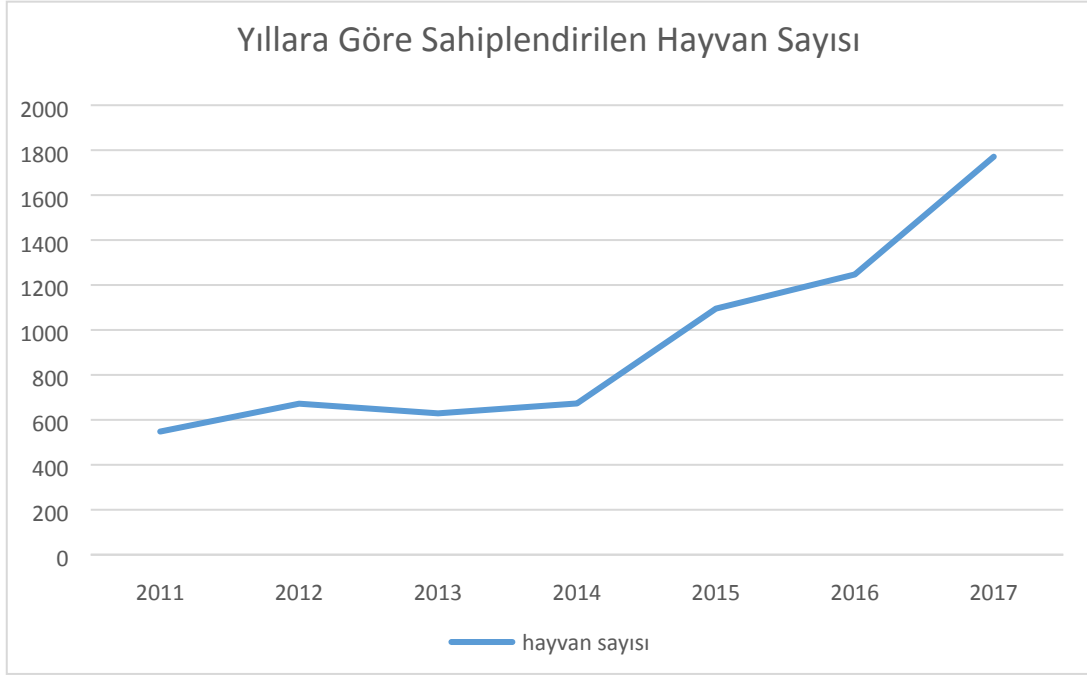
kekliğinin ırk çalışmasının yapılması 2016 yılında hedefler arasındadır (BŞB, 2017: 369). Vahşi doğaya ilişkin veteriner hizmetleri ortaya çıkmıştır. Yılkı atlarının besin bulmada zorlanacağı düşüncesiyle 2016 ve 2017 yıllarında Toros Dağlarında beslenme odakları oluşturulmuştur (BŞB, 2017: 278; BŞB, 2018: 209). Çeşitlenen veterinerlik faaliyetlerini toplumsal ekoloji kuramındaki organik evrimi bozan insan ile açıklamak mümkündür. Buna göre insan organik evrimi bozar ve bozmanın alanı genişledikçe onarıcı önlemlerini artırması ve çeşitlenmesi gerekir. Mersin de bu açıdan faaliyetlerini çeşitlendirmek zorunda kaldığı düşünülebilir.

Sokak hayvanlarının beslenmesi için 2014 sonrası dönemde akıllı sistemlerden faydalanılmaya başlanmıştır. İlk defa 2014 yılında alınan PUGEDON cihazlarıyla sokak hayvanlarının mama ve su ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (BŞB, 2015: 228). İlerleyen yıllarda bu cihazların sayıları artırılmış, ayrıca şehrin çeşitli noktalarına farklı türde beslenme odakları oluşturulmuş ve sayıları artırılmıştır. Bunların yanında veterinerlik hizmetlerinde kullanılacak araç sayısında da artış meydana gelmiştir.

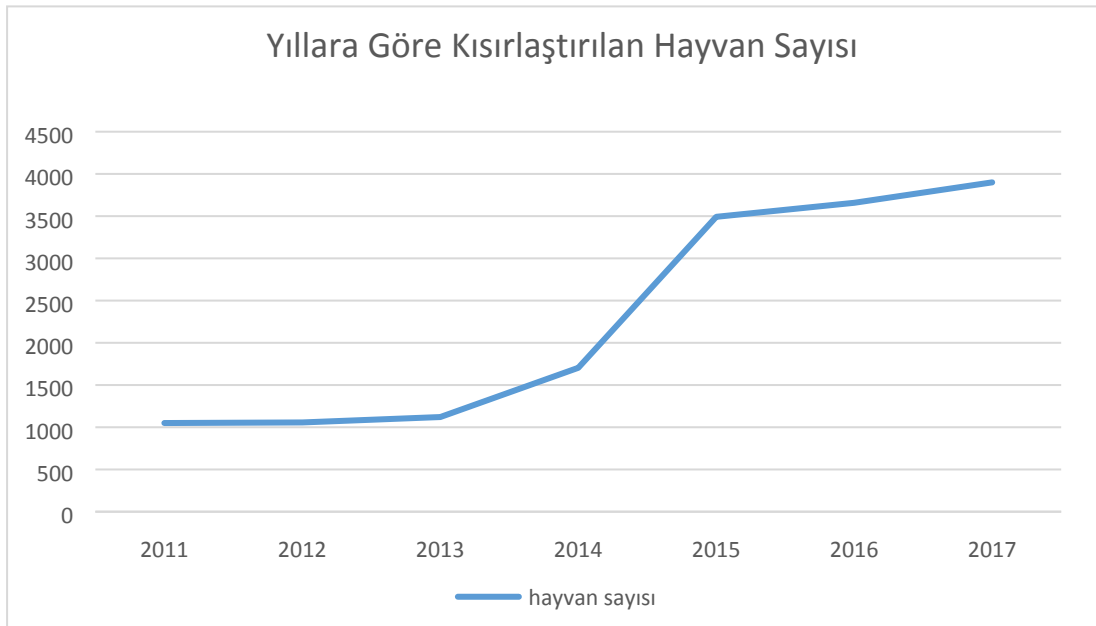
Grafik 1: (BŞB, 2016a:97; BŞB, 2017:280; BŞB,2018: 355)

Teknik donanımdaki artış rehabilite edilen hayvan sayısına da yansımıştır. Grafik 1'e göre 2014 ile 2016 yılları arasındaki yükseliş 2016'da zirve yaşamıştır. Bundan sonra rehabilite edilen hayvan sayısındaki azalmanın denge seviyesine doğru azaldığı söylenebilir. 2017 yılından sonra daha az ancak daha dengeli ve sabit bir sayıya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 2: (BŞB, 2016a:97;BŞB, 2017:280; BŞB, 2018: 355)

Mersin BŞB'nin hayvanların beslenme konusunda oldukça başarılı olduğu belirtilmelidir. 2017 yılında Sokak hayvanlarına yapılan mama yardımıyla ülkede ilk sırada yer almıştır (BŞB, 2018: 210). Bu durumun muhtemel etkisi, hayvanların insanlara karşı sevgi beslemesi ve ehlileşmesi olarak karşımıza çıktığı iddia edilebilir. Böylece hayvanlar ile insanlar arasındaki temas artmış, bu da sahiplenilen hayvan sayısındaki artışlara yansımıştır.

Grafik 3: (BŞB, 2016a: 97; BŞB, 2017: 280; BŞB, 2018: 355)

Sokak hayvanlarındaki rehabilite edilen hayvan sayılarındaki artış, kısırlaştırılan hayvan sayılarına da yansımıştır. Hayvanların kentteki nüfusları kontrol altında tutması gerekir; ancak bu kontrol işlemi hayvanların neslini tüketmesine sebep olunmaması gerekmektedir. Bu yüzden hayvanların neslinin devamının ve genetik çeşitliliğinin de rehabilite edilmelerinde gözönünde bulundurulmaları gerekmektedir.

Son olarak, evcil hayvanların durumuna değinilecektir. Mersin'de evcil hayvanların durumuna ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Bu yüzden sokak hayvanlarının hayatını etkileyen informalliğin evcil hayvanlar bakımından da geçerli olduğu söylenebilir. 5199 sayılı yasa gereği belediyelerin tutması zorunlu olan hayvan kayıt defterlerine 2017 yılında sadece 10 kayıt yapılmıştır (BŞB, 2018: 209). Sonuç olarak, sokak hayvanları ile evcil hayvanların hukuk dışılığı bakımından yaklaşık aynı durumda oldukları iddia edilebilir.

SONUÇ

Hayvanların, hukuki statü olarak eşya ile kişi arasında yer alması, bazen eşya, bazen de kişi olarak ele alınmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar hayvanların hukuk sistemlerindeki konumları kişi olarak kabul edilmeye, başka bir ifade ile hukuki bir özne olmaya doğru olduğu iddia edilebilse de, genel olarak hayvanların gündelik hayatlarını ve insanların onlarla olan ilişkilerinin informallik (hukuk dışılık) çerçevesinde olduğu belirtilmelidir. İnfomal hal, hukuka aykırı hal değil, hukuku dışlayan bir hali ifade edebilir. Böylece hayvanlara karşı çok iyi davranılabileceği gibi, eziyet de edilebilir. İnfomal yapının bir sonucu olarak, hayvanların hakları konusunda doğrusal bir gelişmenin olduğu söylenemez. Mersin örneği temel alındığında bu informalliğin olumlu bir yöne evrildiği iddia edilebilir. Özellikle veterinerlik hizmetlerinin daire başkanlığı olduğu 2014 yılından sonra, sokak hayvanlarının beledi hizmet bakımından gözle görülür bir iyi muamele ile karşılaştıkları, çok sayıda beslenme odaklarının oluşturulduğu, yeni yaşam alanlarının oluşturulduğu bir dönem olduğu söylenebilir.

Sokak hayvanlarının varoluşlarının ve onlarla kentli arasındaki ilişkinin, Osmanlı Devleti'nin kentleşmesinin kültürel mirası olarak bütün dinamikleriyle Cumhuriyet'e devredilmiş görünmektedir. Bir yandan onlara yaşam alanları oluşturma, onlarla temas etme halindeyken, diğer yandan şehirden uzaklaşmalarını arzulama ve bunun bir kentleşme faaliyeti olarak görülmesi bu çelişkinin temel noktalarıdır; fakat her şeye rağmen sokak hayvanları kentin vazgeçilmez bir figürü olarak yer almışlardır. Kentleşme kuramları çerçevesinde Avrupa kentlerinde yabancılaşma evcil hayvanlar yoluyla azalmaktayken, Türkiye kendine özgü bir kentleşme ile yabancılaşma sorununu sokak hayvanları yoluyla azaltmıştır.

Sokak hayvanları konusu daha geniş olarak bir çevre sorunu olarak ele alındığında, insani ilişkilerin (ekonomik rekabet ve insanlar arası tahakküm ilişkisi) bu sorunları derinleştirdiği söylenebilir. Bu yüzden bugün radikal olarak görülen bazı ekoloji kuramları, çarpık insani ilişkilerin seviyesi arttıkça, yerleşik hale geleceklerdir. Bu durumda rekabet ve doğanın sömürüsü arttıkça insan ancak o zaman zarar verdiği şeyin kendisi olduğunu anlayacaktır. Asaf'ın ifadesiyle insan kendiyle vuruşmaktadır. Bu bakımdan sokak hayvanları ile olan ilişkiler insanın kendi ile olan ilişkisi demektir. Onlara ve çevrenin diğer unsurlarına zarar vermek aslında kendisine zarar vermek demektir.

KAYNAKÇA

- BAYRAKTAR, S. U. (2015), “Mutlu Değil; Obez, Şımarık, Tedirgin Kentler”, ODA, Vol: 7
- BOOKCHİN, M. (1996), Ekolojik Bir Topluma Doğru, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BOR, A. (2007), Kur’an’a Göre Hayvan Hakları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- ES, M. ve ATEŞ, H. (2010), “Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Vol: 48
- FERRY, L. (2000), Ekolojik Yeni Düzen, Çev. Turhan Ilgaz, YKY, İstanbul
- GÜLLÜPİNAR, F. (2013), “Kent Kuramları”, içinde Kent Sosyolojisi, Ed. Fatime Dinçer, Açıköğretim Fakültesi Yayını
- IŞIN, P.M. (2008), “Yabancı Seyahatnamelere Göre Osmanlı Kültüründe Hayvan Hakları ve Hayvan Sevgisi”, II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi Ve Mesleki Etik Sempozyumu: Konya.
- KELEŞ, R. ve Can, H. (2002), Çevrebilim, İmge Kitabevi, Ankara
- KIRIMLIOĞLU, N. (2017), “XVI. Yüzyılda Osmanlı mahkeme kayıtlarında atların korunması”, Lokman Hekim Dergisi, Vol: 7, No: 2
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2009), Stratejik plan 2010-2014.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2012), 2011 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2013). 2012 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014a), 2013 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014b), Stratejik plan 2015-2019.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2015), 2014 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2016a), 2015 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2016b), Revize stratejik plan: 2017-2019.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2017), 2016 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2018), 2017 Mali yılı faaliyet raporu.
- ÖNDER, T. (2003), Derin ekoloji üzerine, Liberal Düşünce Dergisi, Vol: 8, No: 30-31

SCHİCK, İ. C. (2010), “İstanbul'da 1910'da gerçekleşen büyük köpek itlafı: bir mekan üzerinde çekişme vakası”, Toplumsal Tarih, No: 200

SUNAR, M.M. (2015), “Hayvanlar”, içinde: Osmanlı İmparatorluğu'nda Çevre ve Şehir, İstanbul

ÜNAL, F. (2010), “Toplumsal ekoloji”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol: 1, No:26

ÜRGÜPLÜ, G. (2013), Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi: İstanbul.

ŞİMŞEK, Y., Hayvan Hakları İhlalinden 257 Kişiye Para Cezası, <https://tr.sputniknews.com/columnists/201812081036533290-hayvan-haklari-ihlali-para-ceza/> (17.12.2018)

0-6 YAŞ GRUBU ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN ÇOCUK YETİŞTİRMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERTEN
Gül TOLUNGÜÇ
Nermin TEKİN
Hicran YILMAZ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 0-6 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemini esas alan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen bireyler ölçüt ve kolay ulaşılabilir örneklem tekniğine göre seçilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada katılımcılardan çocuk yetiştirmede dikkat edilmesi gereken önemli etkenlerin neler olduğu ve teknoloji boyutunu nasıl ele aldıkları yönünde sorular sorulmuştur. Ayrıca, katılımcılardan, çocuklar olumsuz bir davranış sergilediğinde ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdikleri tepkilerin ve ebeveyn dışında çocuğa bakan kişilerin(nine, dede, teyze, hala gibi...) çocuklar üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve olması gerekenler hakkındaki görüşlere başvurulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ebeveyn, çocuk yetiştirme, görüşme tekniği.

GİRİŞ

Aile, biyopsikososyal bir varlık olan insanın varoluşundan bu yana ilk eğitim gördüğü kurumdur. Bu anlamda ilk etkileşim aile ile olduğu için ailenin önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Yıldız (2014)'a göre daha iyi nesillerin yetiştirilmesi için aile kurumunun varlığı kadar niteliği de büyük önem taşımaktadır.

Şalcı, Sağlam ve Derici(2018)'ye göre toplumun temel yapı taşı olan aile, çocukların fiziksel gelişimlerinin yanında duygusal, sosyal, psikolojik gelişimlerinde farklı yöntemlerin kullanıldığı bir kurumdur.

Ertürk Kara(2014)'ya göre “aile, çocukların yaşamla ilgili ilk deneyimlerini kazandıkları, kendilerine güven duygularını geliştirdikleri, sosyalleşmeyi ve topluma uygun tutum ve davranışlar sergilemeyi öğrendikleri ortamdır. Çocuklar bu ortamda kendilerini okul hayatına hazırlayacak beceri ve yeteneklerini geliştirme fırsatı da bulmaktadırlar”(s. 17).

Işık, Erdem, Güllüoğlu ve Akbaba(2012)'ya göre çocuk, rehberlik eden ve ona yardımda bulunan aile kurumunun bir parçasıdır. Her çocuk ailenin küçük bir modelidir.

Kısacası aile, bir bireyin toplumsallaşma sürecinde bilişsel, duygusal ve düşünsel alanlarına yönelik tutumlarının oluşmasındaki en temel belirleyici unsurdur.

Bir çocuğun gelişim sürecinde özellikle ilk altı yıl hem kişiliğinin oluşması açısından hem de tutumlarına yön veren temel taşların kazanılması yönünden kritik bir dönemdir. Yapılan birçok

araştırmada da 0-6 yaş arası kritik dönemde temelleri atılan kişilik yapısının yaş ilerledikçe aynı yönde geliştiği görülmüştür. Bu açıdan bu dönemlerde anne babanın çocuklarına yönelik sergiledikleri tutumları onların ileri yaşlardaki görüşlerinde, inançlarında, değerlerinde, yargılamalarında etkili olan en önemli etmenlerdir. Yıldız(2014)'a göre çocuklar, aile üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimlerinden, ailenin sosyal yaşantısından ve değerlerinden doğrudan etkilenmektedirler.

Tutumlar genel olarak, bireyin herhangi bir nesne ya da duruma karşı deneyim, güdü ve bilgilerine dayanarak geliştirdiği bir tepki veya eğilim olarak tanımlanabilir. Tutumlar, yaşantı ve deneyimlerden etkilenecek şekilde oluşmaktadır ve bireyin davranışlarını yönlendirici bir etkiye sahiptir. Doğumdan itibaren içinde bulunulan aile çevresi, bireyin eğitimi ve anne baba ya da aile dışındaki diğer insanları algılama biçimi, olumlu ya da olumsuz tutumlar geliştirmesinde etkili olmaktadır(Özyürek ve Tezel Şahin, 2014, s. 38).

Tutumlar, bir duruma karşı gösterilen duygu, düşünce ve inançlar bütünüdür. Dolayısıyla anne babaların çocuklarına yönelik tutum ve davranışları, çocukların içerisinde bulunduğu toplumla sosyalleşmesi sürecinde toplumun beklentilerini karşılaması, toplumu oluşturan bireylerle uyumlu bir şekilde anlaşması ve yetişkin olduğunda nasıl bir kişilik yapısına sahip olacağı üzerindeki etkisiyle çok önemli bir yere sahiptir. Anne ve babanın çocuğa karşı gösterdiği tutum, çocuğun kişiliğinin oluşmasında temel etken olmakla beraber ebeveynlerini taklit ederek ve onları rol model olarak onlarla özdeşim kurmalarında da etkilidir. Çocukların yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde olaylara gösterdikleri tutumların büyük bir kısmı anne ve babaları ile kurdukları özdeşimin bir sonucudur.

0-6 yaş döneminde çocuk, çevresini çeşitli yollarla tanımaya çalışır. Hayata dair birçok şeyi ebeveynlerinin yol göstermesi sonucu öğrenir. Hayatı, sosyal çevreyi ailesinin gözünden algılamaya ve anlamlandırmaya başlar. İlerleyen yaşlarda ailesini model olarak çizdiği kişilik portresinden yavaş yavaş özerklik kazanarak aldığı eğitim temelinde kendi dünya görüşünü belirler.

İnsanlar kendi aile yaşantılarının birer temsilcileridir ve kendi çocuklarına gösterdikleri tutumlar çoğu zaman kendi aile yaşantısının birer yansımasıdır. “Anne ve babanın çocukluk yıllarındaki kendi anne babalarıyla olan deneyimleri, şimdiki tutumlarında etkili olabilmektedir. Ayrıca karı kocanın kendi aralarında iletişimlerinin sağlıklı olup olmaması, çocuklarına yöneltecekleri tutumlarını etkileyen önemli bir etmendir” (Yavuzer, 2013, s.29).

Yavuzer(2012)'e göre ilk çocukluk yaşantıları döneminde ebeveynleri tarafından kısıtlanmış, engellenmiş, özgürlükleri elinden alınmış, yeterince sevgi ve şefkat gösterilmemiş çocuklar ebeveyn olduklarında deneyimledikleri kısıtlayıcı ve engelleyici yaşantıyı kendi çocukları üzerinde de uygulayabilmektedirler. Diğer taraftan anne babanın aşırı otoriter ve baskıcı bir ortamda çocukluk geçirmesi ebeveyn olduklarında kendi çocuklarına karşı aşırı rahat ve gevşek bir tutum geliştirmesinde etkili olabilir.

Anne babaların çocuklarına karşı tutumlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1-Aşırı Hoşgörülü Anne Baba Tutumu: Çocuğa hiçbir konuda engelleme getirmeyen, ceza vermeyen, sınırsız bir özgürlük tanıyan ana-baba tutumudur. Aşırı hoşgörülü ortamda yetişen çocuk ana babasını yönetmeye başlar. Bu çocuklar şımarık, bencil, başkalarına hak tanımaz olur ve sonu gelmez isteklerle çevrelerini bıktırır. Aşırı hoşgörü ve yetersiz ceza, özellikle çocukluğun topluma karşıt ve saldırgan davranışlarla sonuçlanır(Sargin, 2012, s. 30).

2-Otoriter Anne Baba Tutumu: “Çocuğunu belli bir ideal peşinde ve belirli kalıplar içinde yetiştirme çabasında olan anne babadır. Çocuğunun koyduğu kurallara uymasını ve koşulsuz itaat etmesini beklemekte, çocuğunun davranışlarını ve tutumlarını kontrol etmeyi ve kendi kuralları çevresinde yetiştirmeyi istemektedir”(Başal, Bağçeli Kahraman, Taner Derman, Kahraman ve Sümer, 2014, s. 385).

3-Demokratik Anne Baba Tutumu: Çocuklarını seven ve benimseyen, ilişkileri sevgi ve saygıya dayanan, sorunları konuşup danışarak çözümleyen anne-babalardır. Bu tutuma sahip anne-babalar, çocuklarına karşı hoşgörü sahibi, çocuklarını destekleyen, bazı sınırlamalar dışında isteklerini diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin verirler. Ailede gerginlik yerine, ılımlı, sıcak bir hava vardır. Çocuklara söz hakkı tanınmıştır. Ailede belli kurallar vardır. Ancak bu kurallar dayakla, baskıyla, korkutmayla sürdürülmez; gönüllü benimsenmesi söz konusudur. Amaç, çocuğu sindirmek değil sorumluluk duygusu kazandırmaktır(Kaya, 1997, s. 198).

4-Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu: “Aile ortamında, çocuğun yapması gereken işler yakınındaki yetişkinler tarafından yapılır ve çocuğa sorumluluk verilmez, çocuk aşırı derecede sevilir, korunur ve kollanır”(Özyürek, 2017, s.27).

5-Tutarsız (Dengesiz) Anne Baba Tutumu: Tutarsız tutum sergileyen anne babaların çocuk yetiştirirken belli kuralları yoktur. Çocuğa karşı gereksiz yere aşırı hoşgörölü bazen de çok otoriter olabilirler. Tavırlarını kestirmek mümkün değildir. Bazı durumlarda aşırı tepki verebilirler. Tutarsız tutum anne baba arasındaki anlaşmazlıklardan da ortaya çıkabilir. Anne babanın disiplin anlayışı uymayabilir. Bu anne babalar çocuk ile ilgili birçok konuda aynı fikirde değildirler. Bu durumda çocuk davranışlarını nasıl yönlendireceğini kestiremez ve dengesiz davranışlar sergileyebilir(Dursun, 2010, s. 36).

6-İlgisiz Anne Baba: “Çocuğunu ihmal eder, daha da ileriye giderek çocuğunu psikolojik olarak reddeder. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarından habersizdir. Çocuğuna az sevgi gösteren ve davranışlarına en az kontrol uygulayan anne-babadır” (Uyanık Balat, 2007, s. 90).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, 0-6 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1-Ebeveynlere göre çocuk yetiştirmede en önemli etkenler nelerdir? Neden?

2-Çocuk yetiştirmede teknolojinin yeri nerede olmalıdır?

3- Çocuk yetiştirmede ebeveyn dışında bakım veren kişilerin (nine, dede, teyze, hala gibi...) çocuklar üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve olması gerekenler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

4-Çocuğunuzda olumsuz şeyler gördüğünüzde ona karşı nasıl bir tutum sergiliyorsunuz?

YÖNTEM

Araştırma, olgubilim (fenomenoloji) desenine dayalıdır. “‘Olgubilim’ ya da ‘görüngubilim’ olarak da adlandırılan fenomenolojik modelde algılar, duygular gibi olgulara odaklanarak özü görmek, sezme hedeflenmektedir. Başka bir deyişle, bu modeldeki araştırmalarda aslında farkında olduğumuz ama derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgular üzerinde odaklanılmaktadır”(Doğanay, Ataizi, Şimşek, Balaban Salı ve Akbulut, 2012, s. 97). Bu yüzden aslında aşına olduğumuz fakat hakkında detaylı bilgiye sahip olmadığımız olguları araştırmak için bu desen uygundur. Kullanılan veri toplama yöntemi yarı yapılandırılmış görüşme tekniğidir. “Görüşme(interview) tekniği, bir konu hakkında, ilgili kişi(ler)den sorulacak

sorular çerçevesinde bilgi almaktır. Bu kişilerin kaç kişi ve konuların neler olacağı, araştırma konusuna, amaca bağlıdır”(Aziz, 2008, s.84).

Örneklem

Araştırmanın örnekleme, Bingöl Üniversitesi’ndeki iki akademisyen ve Bingöl KYK Kız Yurdu’nda görevli bir kişi olmak üzere toplam üç kişiden oluşmaktadır. Üniversite ve kız yurdundaki anne babalardan 0-6 yaş arası çocuğu olan ve gönüllü olan üç kişi belirlenmiştir. Örneklem kolay ulaşılabılır durum örnekleme ve ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu örnekleme yöntemleri araştırmacının durumlara kolay ulaşabilmesini ve zaman açısından tasarruf etmesini sağlar.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Formda, anne babaların çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerini araştırmanın amacı doğrultusunda ölçmeye ilişkin dört soru bulunmaktadır. Dört sorunun hepsi açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında iki akademisyen ile üniversitede görüşme yapılmıştır. Diğer ebeveyn ile KYK Kız Yurdu’nda görüşme yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Görüşme soruları sözel olarak sorulmuş ve sözel olarak cevaplanmıştır. Görüşme yapılan kişinin söyledikleri kişinin izni doğrultusunda notlar alınarak yapılmıştır. Görüşmenin incelenmesinde içerik analizi yapılmıştır. “İçerik analizi, ‘belli bir iletişimin yazılı/açık (“manifest”) içeriğini nesnel, sistematik ve nicel olarak betimlediği bir araştırma tekniğidir”(Türkdoğan ve Gökçe, 2012, s.316). Görüşme yapılan kişiler Erkek C, Kadın L ve Erkek M şeklinde kodlanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye yönelik görüşleri aşağıda yer almaktadır. Bu aşamada her bir soru ve bu sorulara ilişkin görüşler açıklanmıştır.

1. Soru: Sizce çocuk yetiştirmede en önemli etkenler nelerdir? Neden?

Erkek C: “Çocuk yetiştirmede çocuğun yaş dönemi önemli, ilk yaşlarda ebeveyn(anne-baba) ve yakın çevre elbette ki çok önemli. Eğitim ortamına dahil olduğu zaman eğitim kurumunda tabii ki etkisi var. Ailedeki iletişim, etkileşim, akran grubu da etkilidir. Çünkü bütün bunların hepsi birlikte çocuğun kişiliği, sosyal hayatı, siyasi, dini, görüşünde son derece önemlidir”

Kadın L: “Aile içi etkileşim, iletişim ve çevre faktörü tabii ki. Anne babanın bilinçli olması çok etkilidir. Çünkü 0-6 yaşta çocuk için rol model anne babadır”

Erkek M: “Eğer sağlıklı bir anne baba tutumu varsa çocuk yetiştirmede ciddi anlamda sağlıklı bir sistem oluşturur. Anne baba arasındaki ilişki ciddi bir etkidir. Çocuğun sosyal çevresi önemlidir. Çünkü çocuk o sosyal çevreye uyma oradaki davranışları takip etme eğilimindedir.”

Ebeveynler genel olarak çocuk yetiştirmedeki en önemli etkenlerin aile içi iletişim, etkileşim ve çocuğun sosyal çevresi olduğunu dile getirmişlerdir. Bu faktörlerin etkili olmasının en önemli sebepleri olarak 0-6 yaş grubunda çocuğun rol model olarak anne babayı gördüğü ve akran grubunun çocuğun kişiliği ve sosyal hayatı üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Bu sonuçlardan yola çıkarak sağlıklı bir bireyin sağlıklı bir anne baba ilişkisinin ve tutumunun olduğu ortamlarda oluşacağını söyleyebiliriz.

2.Soru: Çocuk yetiştirmede teknolojinin yeri nerede olmalıdır? Neden?

Erkek C: “Teknoloji derken sadece telefon, tablet anlamamak lazım. Bazı teknolojik aletler hayatı kolaylaştırır. Ama özellikle çocuğa olumsuz etkide bulunabilecek radyasyon yayan aletlerle mümkün olduğu kadar geç tanıştırma veya çok geç etkileşimde bulunmasını sağlamak gerekir. 2-3 yaşına kadar mümkünse tanıştırmamak gerekiyor bence. Televizyon, bilgisayar, tablet kesinlikle denetime açık bir şekilde olmalı. Çünkü hem kontrolü kendisi sağlayamaz hem de aile yapısına uygun olmayan görüntüler yansıyabilir. Mutlaka tedbir alınmalı, çocuk tablet, televizyon veya bilgisayarla kendi kendine bırakılmamalı.”

Kadın L: “Sınır olmalı. Çünkü bir zaman sonra kontrol edilemiyor ve bağımlısı oluyorlar. Zararlı şeylere ulaşmak çok kolay, çocuklar artık görerek yaşayarak değil de teknolojiye bağımlı robota dönüşüyorlar.”

Erkek M: “Çocuk yetiştirmede teknoloji her zaman olmalıdır. Kesinlikle yasaklamıyoruz. Çünkü teknolojiyi yasaklamakla çocuğun hayal gücünü kısıtlamış oluruz. Çocuk izlemiş olduğu bir diziyi bir kısa filmi düşünüyor, onu eleştiriyor, üzerine bir şey koyuyor hatta merak edip anne babasıyla konuşuyor bu sayede ebeveynleriyle olan ilişkiyi arttırıyor. Ama teknolojiyi sınır koyarak kullanılmalı, kural konmalı ve kontrollü kullandırılmamalı.”

İki ebeveyn teknolojinin doğru kullanımıyla faydalı olduğunu belirtirken Kadın L: “Sınır olmalı. Çünkü bir zaman sonra kontrol edilemiyor ve bağımlısı oluyorlar. Zararlı şeylere ulaşmak çok kolay, çocuklar artık görerek yaşayarak değil de teknolojiye bağımlı robota dönüşüyorlar.” sözleriyle çocuklar için zararlarından bahsetmiştir. Bununla birlikte üç ebeveynde teknolojinin kullanımında sınır olması gerektiği konusunda hemfikirdir.

3. Soru: Çocuk Yetiştirmede Ebeveyn Dışında Bakım Veren Kişilerin (nine, dede, teyze, hala gibi...) Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Neler Olduğu ve Olması Gerekenler Hakkındaki Görüşleriniz Nelerdir?

Erkek C: “Büyükbabanın veya ninenin sorumluluk düzeyi sadece sevgisini şefkatini gösteriyor fakat bir sorumluluğun tamamını almıyor. Aile içinde konulan kurallar doğrultusunda diğer kişilerle de buna uymalı ve tutum birliği olmalı aksi halde uyum problemi olabiliyor. Ortak iletişim tabanı oluşturulmalı.”

Kadın L: “Çocuk üzerinde onların rolü büyük, çocuklar onların da yanında kalıp onları örnek alıyorlar. Çocuklar onların yanında daha rahat olabiliyor. Anne babanın koyduğu kuralı ihlal edebiliyorlar. Anne babanın koyduğu kuralların dışına çıkılmamalı.”

Erkek M: “Kesinlikle bunlar anne babanın yerini almamalıdır. Bunlar bizim için destekleyici bireylerdir. Hiçbir zaman bunlar çocuğa anne babanın davrandığı gibi davranamaz. Anne babanın çocukla birlikte koymuş olduğu kuralların kesinlikle çiğnenmemesi gerekiyor. Çünkü çocuğun kişiliği bozulur, farklı bir yapı oluşur.”

Üç ebeveynde anne baba dışında bakım veren diğer kişilerinin etkilerinin ve rollerinin büyük olduğunu ve ebeveynler için birer destekleyici bireyler olduklarını söylemişlerdir. Çocukların birçok konuda onları da örnek aldıkları ve etkilendiklerini dolayısıyla anne babanın koymuş olduğu kurallara bu kişilerin de uyması gerektiği ve koyulan kuralların ihlal edilmemesi konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla ebeveynlerle birlikte ortak tutumlar içerisinde iletişim kurulması gerektiğinin önemine vurgu yapmışlardır. Ebeveynlerle diğer kişiler arasında tutum birliği olmadığı takdirde çocuğun kişiliğinin bozulacağını söyleyebiliriz. Ayrıca bu kişilerin hiçbir şekilde anne babanın yerini tutamayacağını ifade etmişlerdir. Burada ebeveyn ve diğer bakım veren kişilerin rollerini unutmamaları gerektiğinin öneminden de bahsedebiliriz.

4. Soru: Çocuğunuzda Olumsuz Şeyler Gördüğünüzde Ona Karşı Nasıl Bir Tutum Sergiliyorsunuz?

Erkek C: “Mesela ilk defa yaptığı bir hata ise bazı şeyleri görmezden gelebiliyorum. Olumsuz bir özellik gösterdiğinde yorgun, rahatsız, dayanılmaz dereceye geldiğinde sesimi yükseltebiliyorum ama bu olumsuz durumu da düzeltmeye çalışıyorum. Gösterdiğim tutum davranışın boyutuna göre olur.”

Kadın L: Önce onu anlamaya çalışırım. Sinirlendiğimi anlayınca onda bir mahcubiyet olur. Biraz konuşalım mı derim ve neden böyle bir şey yaptığını sorgularım. Cezaya, şiddete, bağırıp çağırmağa karşıyım. Sevgi her şeyi çözebilir. O yaş grubunda sevgi çok önemli.”

Erkek M: “Ben çok sesimi yükseltmem, kızmam. Olumsuz bir şey gördüğümde öncelikle bunu çocuğun neden yapmak istediğini sorarım. Nasıl geliştiğini sorarım. Kardeşler arasında bir sıkıntı olduysa ikisini karşıma alır ikisiyle birlikte konuşurum. Kızmam, öfkelenmem, vurmam ve ötelemem. İnsanlar bazen yanlış şeyler yapabilir bunlar normaldir ama yanlış yaptığında bu yanlış seni zarara sokuyorsa anne ve babana söyle. Anne baban sana kızmaz ve öfkelenmez. Ceza kısa süreli bir çözümdür, yan etkileri vardır.”

Erkek C: “Mesela ilk defa yaptığı bir hata ise bazı şeyleri görmezden gelebiliyorum. Olumsuz bir özellik gösterdiğinde yorgun, rahatsız, dayanılmaz dereceye geldiğinde sesimi yükseltebiliyorum ama bu olumsuz durumu da düzeltmeye çalışıyorum. Gösterdiğim tutum davranışın boyutuna göre olur.” ifadesiyle küçük ve ilk hatalarda aşırı hoşgörülü bir tutumu benimserken diğer taraftan bazen de demokratik tutumu benimseyip bu olumsuz davranışı düzeltmeye çalıştığını ifade etmiştir. Diğer iki ebeveyn olumsuz bir durum oluştuğunda bunu sorgulamayı tercih edip nedenini öğrenmek istediklerini ifade etmişlerdir. Ceza, şiddet ve kızmaya karşı olup daha çok demokratik tutum sergilemekten yanadırlar. Bu sayede çocuklarla kurdukları iletişimin daha sağlıklı ilerleyeceğine inandıkları söylenebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çocuk yetiştirmede en önemli faktörün aile içi iletişim ve etkileşim olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda sağlıklı bireylerin, demokratik anne baba tutumuna sahip, çocuğa değer verilen ve saygı gösterilen, bireyler arasında sağlıklı iletişimin hakim olduğu aile ortamında görüldüğü söylenebilir. Dolayısıyla aileler çocuklarının da bir birey olduğunu unutmayıp bu doğrultuda davranmalıdırlar. Ebeveyn çocuk arasında sağlıklı bir ilişkinin olması çocuğun güvenli bağlanmasını sağlar. Bu güvenli bağlanma çocuğun kişilerarası ilişkilerine de yansiyarak daha sağlıklı iletişim ortamının kurulmasını sağlar. Çocuğa iyi ve kötü anlatılıp bu anlamda iyi bir örnek olunup kendi yolunu bulması amaçlanmalıdır. Çocuğun var olan yeteneklerinin geliştirilmesi önemlidir bu anlamda çeşitli kurslara gönderilebilir. Özellikle eleştirel düşünen, eleştirel bakabilen ve yorumlayabilmesini güçlendiren faaliyetlere yönlendirilmesi eğitim anlamında ciddi bir etkidir.

Çocuk yetiştirmede teknolojinin yeri nerede olmalıdır konusunda genel olarak ebeveynler sınırlanması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Aral ve Doğan Keskin(2018)'nin çalışmalarının sonucunda da teknolojik araçlardan bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi çocukların da kullandığı teknolojik araçların doğru yönde kullanılmasıyla birçok fayda sağladığı sunulmaktadır. Aksi takdirde teknolojinin olumsuzluklarından en çok çocukların zarar görebileceği gözlenmiştir.

İlk çocukluk döneminde ilk 2-3 yıl aileler çocukları teknolojiyle tanıştırmamaya özen göstermelidirler. Çocuklar televizyon, tabletle baş başa bırakılmamalı beraber bir şeyler izlenmelidir. Hem bu sayede çocukla ebeveyn birlikte vakit geçirirken hem de çocuk ebeveynin davranışlarını gözlemleyerek olaylar hakkında nasıl tepki verdiklerini öğrenebilirler.

Çocuk yetiştirmede ebeveyn dışında bakım veren kişilerin(nine, dede, teyze, hala gibi...) çocuklar üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve olması gerekenler hakkında genel olarak aileler

koydukları kurallara onlarında dikkat etmelerinin ve hiçbir zaman ailelerin yerini tutamayacaklarını belirtmişlerdir. Yavuzer(2012), çocuğun dede ve büyükannesiyle yakın ilişkiler kurmasıyla ve bunların aşırı hoşgörölü bir tutum sergilemesiyle anne babanın gösterdiği tutum birbiriyle çeliştiği bir durumda beklenen ‘eğitimde denge ve tutarlılık’ ilkesinin bozulduğunu ifade etmiştir. Bu konuda anne ve babaya düşen görevin, çocuğun eğitim ve gelişiminde sorumlu ve yetkin kişiler olduklarını unutmamalı, büyükanne ve dedeye ise kuralların ihlal edilmemesi ve çocuklara gösterdikleri tutum arasında bir birliğin olması yönünde ortam hazırlamalıdır.

Çocuklar olumsuz bir davranış sergilediğinde ebeveynlerin gösterdikleri tutumlarda 1/3’i olumsuz davranışa karşı göstereceği tutumu davranışın boyutuna göre belirlerken, 2/3’sinin olumsuz davranışın meydana gelmesindeki nedeni sorgulamaktan yana oldukları belirlenmiştir. Bayar(2017)’a göre “anne baba ve çocuk iletişimde istenmeyen davranışlar için her şeyden önce sevgi temeline dayanan, herkesin birbirine yeterli zaman ayırdığı bir iletişim ortamı karşı tarafa söz hakkı veren ve onu anlamaya çalışan bir yaklaşım, tutarlı, örnek olan, serikanlı ve özenli bir tavırla birleştiğinde çok daha olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir” (<http://psikodanisman.com>).

KAYNAKÇA

- Aral, N. ve Doğan Keskin, A.(2018), Ebeveyn Bakış Açısıyla 0-6 Yaş Döneminde Teknolojik Alet Kullanımının İncelenmesi, *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 5(2),317-348.
- Aziz, A.(2008), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.84.
- Başal, H. A., Bağçeli Kahraman, P., Taner Derman, M., Kahraman, Ö. ve Sümer, H.(2014), Otoriter ve Demokratik Tutuma Sahip Ebeveynleri Olan 5-6 Yaş Çocuklarının Evcilik Oyunlarında Üstlendikleri Roller, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 384-409.
- Bayar, H., *Çocukların İstenmeyen Davranışları Karşısında Anne-Babanın Tutumu Nasıl Olmalıdır*, 9 Şubat 2017, kaynak: <http://psikodanisman.com>.
- Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban Salı, J. ve Akbulut, Y.(2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s. 97.
- Dursun, A.(2010), Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranış Problemleriyle Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, YL., Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, s. 36.
- Ertürk Kara, G.(2014), *Anne Baba Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi, s. 17.
- Işık, M., Erdem, A., Güllüoğlu, Ö. ve Akbaba, E.(2012), *Televizyon ve Çocuk*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kaya, M.(1997), Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 193-204.
- Özyürek, A.(2017), Okul Öncesi Çocuğa Sahip Anne-Babalara Yönelik “Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Anne-Baba Görüşleri Ölçeği” ve “Anne Baba Tutum Ölçeği” Geliştirme Çalışması, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 26-38.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F.(2014), Anne Baba Eğitimi, Tülin, G. Y.(ed.). Ankara: Pegem Akademi, s. 38.
- Sargın, N.(2012), *Çocuklarda Ruh Sağlığı*, Konya: Eğitim Yayınevi, s. 30.
- Şalcı, O., Sağlam, C. ve Dericci, S.(2018), Türkiye’de Yapılan Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Yönelik Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Karabük Üniversitesi,4, 78-87.
- Türkdoğan O., ve Gökçe, O.(2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 316.
- Uyanık Balat, G.(2007), İlköğretime Başlayan Çocukların Anne Babalarının Çocuk

Yetiştirme Tutumlarının Okul Öncesi Eğitimden Yaralanma Düzeylerine Göre İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi*, 32(143), 89-100.

Yavuzer, H.(2012), *Ana-Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H.(2013). *Yaygın Anne Baba Tutumları*. Nuray, T. C.(Ed.). *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*. içinde (s.29). İstanbul: Timaş Yayınları

Yıldız, T. G.(2014), *Anne Baba Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi.

3B YAZICILAR VE EĞİTİM ORTAMLARINDA KULLANIMI

Kadir Şaban BAYRAM
Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen BULUT ÖZEK³

Tarihsel geçmişi 1980’li yıllara dayansa da 3 boyutlu yazıcılar (3B yazıcılar) Endüstri 4.0 ve RepRap projesinin başlamasıyla birlikte önem kazanan bir teknoloji olmuştur. 3B yazıcılar, dijital ortamda tasarımı yapılmış olan nesnelere fiziksel bir objeye dönüştüren teknolojidir. Bu dönüşüm sürecinde plastik, seramik ve metal gibi hammaddeler kullanılırken üretim süreci de belirli tekniklere göre yapılmaktadır. 3B yazıcılardan günümüzde endüstri, askeri savunma sistemleri, sağlık ve eğitim gibi birçok kullanım alanında yararlanılmaktadır. Bu çalışmada 3B yazıcı teknolojisi hakkında bilgi verilmiş ve eğitim ortamlarında kullanımını incelenmiştir. Alan yazını incelendiğinde eğitim ortamlarında 3B yazıcılardan yararlanmanın öğrencilerin derse aktif katılımını sağladığı ve öğrencilerin motivasyonlarının artırılmasında etkili olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin yaratıcılık becerilerini geliştirdiği ve kalıcı öğrenme ortamı sağladığı görülmüştür. 3B yazıcıların eğitimde kullanılmasının artırılması, hammadde seçilmesine özen gösterilmesi ve bu teknolojiye uygun ortamların tasarlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 3B yazıcılar, Eğitim, Baskı teknikleri

1.GİRİŞ

2011 yılında Almanya’da endüstri 4.0 kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte tüm dünya yeni bir sanayi devrimine adım attı. Aksoy (2017), teknoloji dünyasında son yıllarda yaşanan gelişmeler sonucunda nesnelere birbiri ve internet altyapısı aracılığı ile bütünleşerek akıllı üretimin ön plana çıkmasını endüstri 4.0’ın temel noktası olarak görmüştür. Buradan yola çıkarsak bu yeni sanayi devriminin temelini bilişim teknolojileri ve endüstri entegrasyonunun oluşturduğu söylenebilmektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte yapay zeka, 3 boyutlu yazıcılar (3B yazıcılar), veri madenciliği, robot koordinatörlüğü ve giyilebilir teknoloji gibi kavramları içeren yeni alanlar ortaya çıkmıştır. 3B yazıcılar Endüstri 4.0 ile ortaya çıkan alanlar içinde bulunup son yıllarda önemli bir teknoloji haline gelmiştir.

Alanyazında 3B yazıcıların birçok tanımı bulunmaktadır. Yılmaz (2013) 3B yazıcıları “*Bilgisayar destekli tasarım (CAD) programları yardımıyla tasarlanmış herhangi bir elektronik datayı kalıp, model ve benzeri araç gereç ihtiyacı duymadan 3D datasının makineye gönderilmesi yoluyla malzemenin kat kat eklenerek fiziksel model veya ürüne dönüşmesini yapan makinelerdir*” şeklinde tanımlamıştır. Layous (2015) ise 3B baskı teknolojisini diğer baskı teknolojilerinden farklı olarak küçük ölçekli katmanlar halinde eklemeli bir üretim yöntemi olarak tanımlamıştır. Alanyazındaki tanımlamalardan da yola çıkarsak 3B yazıcı teknolojisinin en genel tanımının, nesnelere dijital bir ortamda tasarlanarak 3B yazıcılar ile fiziksel bir ürüne dönüştürülme süreci olduğunu söyleyebiliriz. Ürüne dönüştürme süreci katmanlı ya da eklemeli üretim şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden 3B yazıcı üretimine katmanlı ya da eklemeli üretim adı da verilmektedir.

İlk olarak 1984 yılında Charles Hull tarafından ilk 3B yazıcının geliştirilmesiyle 3B yazıcı teknolojisi ortaya çıkmıştır. 2006 yılında RepRap (Replicating Rapid Prototyper) projesinin

³ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, mbozek@firat.edu.tr

başlaması ile birlikte de daha geniş bir kullanım alanına yayılmıştır (Bulut ve Akçacı, 2017). RepRap Projesi kendi kendini üretebilen 3B yazıcı teknolojisini amaçlayan bir projedir. Bu proje kapsamında geliştirilen tüm modeller açık kaynaklı olup bu modellere ücretsiz olarak ulaşılabilmektedir.

3B yazıcıların kullanım alanları ve kullanımını son yıllarda büyük bir artış göstererek geniş kitlelere yayılmıştır. 3B yazıcı teknolojinin kullanım alanlarının genişlemesi sonucu günümüzde bu teknoloji endüstri, savunma sanayi, gıda sanayi, sağlık, eğitim ve bireysel kullanım gibi birçok alanda yararlanılmaktadır. Sadece kurumlara bağlı kalmayıp bireysel kullanıma da imkan vermesi 3B yazıcı kullanımını arttırmakta ve 3B teknolojisinin meraklı bireyler tarafından sürekli geliştirilmesine imkan vermektedir (Şahin ve Turan, 2018). 3B yazıcıların bireysel kullanıma imkan vermesi onun bazı yeni tanımlar içinde yer almasına da neden olmuştur. Örneğin insanların gereksinim duydukları objeleri, daha uygun bir maliyete bu objeleri üreten firmalar yerine kendi kendilerine üretebilecek olmalarından dolayı yıkıcı teknoloji olarak da ifade edilmektedir (Kolitsky, 2014; Aktaran Sandalcı, 2016 s.28).

Bu çalışmada 3B yazıcıların ne olduğu anlatılarak, bu yazıcılarda kullanılan hammaddeler, kullanılan teknikler ve kullanım alanları hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra da 3B yazıcıların eğitim ortamlarında kullanımını incelenmiştir.

2. 3B YAZICI TEKNOLOJİSİNDE ÜRETİM SÜRECİ

3B yazıcılar ile ürün üretimi süreci CAD programları ile oluşturulup tasarımı yapılan objelerin ya da hazır olarak bulunan objelerin taranıp, 3B olarak modellenmesi ile birlikte başlamaktadır (Campbell, Williams, Ivanova ve Garrett, 2011). 3B modelleme yapmak için SolidWorks, AutoCad, FreeCAD, OpenSCAD, Google SketchUp, Tinkercad, Autodesk123D gibi yazılımlara ihtiyaç vardır. Bu yazılımlardan bazıları normal bilgisayar kurulumu şeklinde kullanılırken bazıları da web tabanlı olarak hizmet vermektedir.

3B modelleme yazılımları dışında herhangi bir tasarım yapmanızı gerektirmeyen içerisinde birçok tasarımı hazır olarak bulunduran ve ücretsiz olarak hizmete sunan siteler de bulunmaktadır. Thingiverse (www.thingiverse.com), Threeding (www.threeding.com) 3dcadbrowser (www.3dcadbrowser.com) ve Myminifactory (www.myminifactory.com) gibi siteler bu hizmeti sunan sitelerdendir. 3B modelleme programları ile dizaynı yapılan ya da internet üzerinden hazır olarak elde edilen tasarımlar dışında da üretimi yapılmak istenilen objenin 3B tarayıcılar yardımıyla taranıp yazdırılmaya hazır hale getirilmesiyle tasarım yapılabilmektedir (Karaduman, 2017).

3B olarak tasarlanan modelin 3B yazıcıların arayüzüne aktarılabilmesi için dosya uzantısı .STL (Stereolithography) olacak şekilde kaydedilmeli ya da indirilmelidir. Tasarımı biten 3B modelin 3B yazıcılarda ürüne dönüştürülebilmesi için bu tasarımın dilimleme yazılımları (Cura, Craftware vb.) aracılığı ile katman katman ayrılması gerekmektedir (Güneş, 2017). Dilimleme işlemi tamamlandıktan sonra tasarladığımız modelin 3B yazıcılardan fiziksel bir ürün olarak çıktısı alınabilmektedir.

3. 3B YAZICI TEKNOLOJİSİNDE KULLANILAN BASKI TEKNİKLERİ

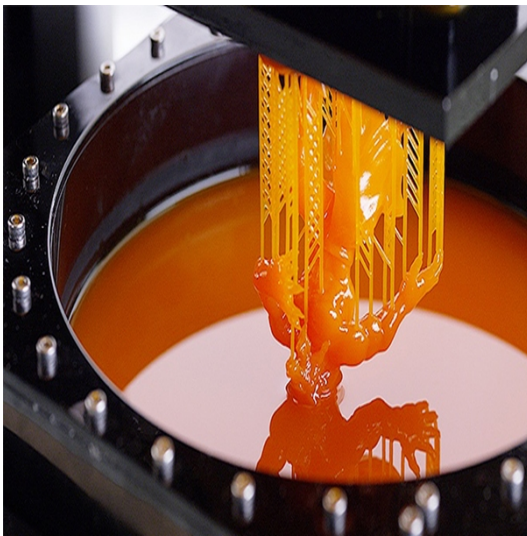
3B yazıcılar ile tasarımların fiziksel objelere dönüştürülmesi sürecinde hammadde olarak plastikler (Polilaktik Asit-PLA ve Akrilonitril Butadin Stiren-ABS), metaller, ahşap malzemeler, reçineler, seramikler, yazdırılabilir gıda malzemeleri ve naylon gibi hammaddeler kullanılmaktadır. Kullanılacak hammaddenin çeşidine ve katmanların oluşturulma mantığına da uygun olarak, üretim için kullanılacak baskı tekniklerine karar verilmektedir. 3B yazıcıların üretim sürecinde birçok baskı tekniği kullanılmaktadır. Bu baskı teknikleri şöyle sıralanmaktadır (Şahin ve Turan, 2018 s.100-106; Özsoy ve Duman, 2017 s.39-43):

- Birleştirmeli Yığılma Modeli (Fused Deposition Modelling, FDM).
- Seçici Lazer Sinterleme (Selective Laser Sintering, SLS).
- Tarayarak Işıklı Kütleme Tekniği (Stereo Lithography Apparatus, SLA).
- Tabakalı Yapıştırılmalı Parça İmalatı (Laminated Object Manufacturing, LOM).
- Dijital Işık İşlem Yöntemi (Digital Light Processing, DLP)
- Elektron Hüzmesi ile Eritme Yöntemi (Electron Beam Melting, EBM)
- Çok Jetli Modelleme (Polyjet-Multijet)
- Bağlayıcı Püskürtme Tekniği (Binder Jet).

SLA 3B yazıcı teknolojisinin mimarı Charles Hull tarafından patenti alınan ilk baskı tekniği iken FDM ve SLS de 3B yazıcılardan üretim yapılırken en çok kullanılan baskı teknikleridir (Çalışkan, 2015). Bu bölümde bu üç baskı teknolojisi hakkında bilgi verilmektedir.

3.1. SLA

SLA tekniği hammadde olarak fotopolimer reçine kullanır. Fotopolimer reçine sıvı bir hammadde olup katılaşması için lazer ışın sistemi olan morötesi (ultraviyole) ışınlar ihtiyacı vardır. Bu reçinenin morötesi ışınlar ile katmanlı olarak sıvı halden katı hale geçerek baskı ürünleri oluşturulması SLA tekniği olarak adlandırılmaktadır. SLA ile tasarlanan model ile benzerliği çok yüksek olan baskılar elde edilirken bu teknik pek çok değişik malzeme türü ile de üretim imkanı sağlamaktadır (Çelik, Karakoç, Çakır ve Duysak, 2013).

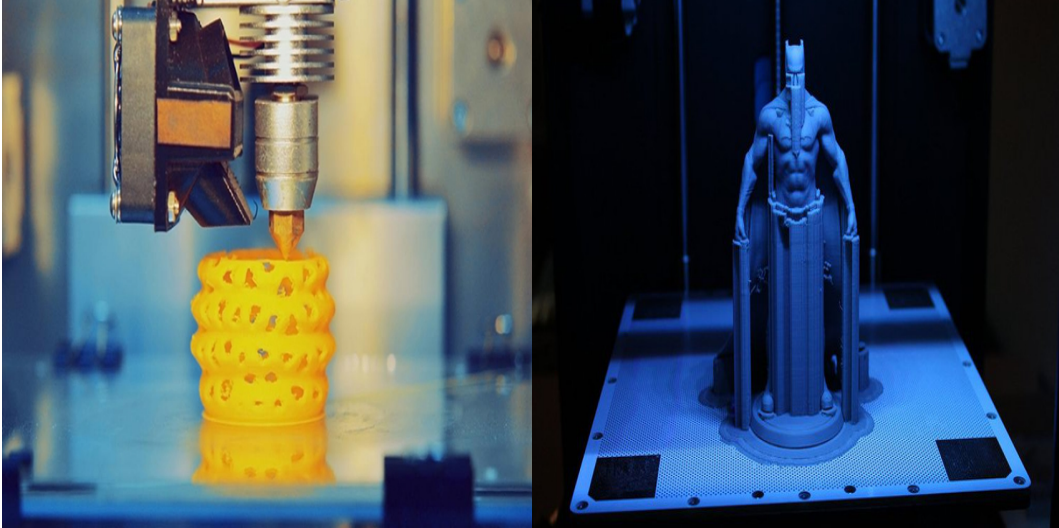

Görsel 1,2. SLA baskı teknolojisi ve SLA ile üretilmiş ürün

3.2. FDM

3B baskı teknikleri içerisinde en fazla kullanım alanına sahip baskı tekniği olan FDM teknolojisinde (Bozdemir, 2018) hammadde olarak filament halinde bulunan termoplastik maddeler kullanılmaktadır. Kullanılan filamentin katmanlı olarak alt kısımdan üst kısma doğru eritilerek dökülmesiyle, bilgisayar ortamında tasarlanan bir modelden fiziksel bir ürün elde edilen tekniktir. FDM teknolojisinde en çok, filamentler içinde en dayanıklı plastikler olan PLA ve ABS filamentleri kullanılmaktadır (Şahin ve Turan, 2018).

PLA içinde herhangi bir kanserojen madde barındırmayan çevre dostu bir plastiktir. Sağlığa herhangi bir zararı bulunmadığından dolayı sıkça tercih edilmektedir. ABS ise petrol yağından üretilen bir plastik türü olduğu için yüksek sıcaklıkta, ortama insan sağlığı için zararlı olan birtakım gazlar salmaktadır. Bu yüzden ABS ile yapılan üretimlerde ortamın sıkça havalandırılması gerekmektedir. Özellikle dayanıklı ve sert nesnelerin üretimlerinde kullanılmaktadır.

Görsel 3. FDM baskı teknolojisi ve FDM ile üretilmiş ürün

3.3. SLS

Toz halinde bulunan metal, cam, seramik, plastik gibi malzemeler ya da bu malzemelerin karışımından oluşan hammaddelerin lazer ışın sistemi ile sinterlenerek (katılaştırılarak) ürüne dönüştürülme süreci SLS teknolojisi olarak adlandırılmaktadır (Güneş, 2017). Lazer sistemi kullanılmasından dolayı bu teknoloji SLA teknolojisi ile benzerlik göstermektedir. Bu iki teknoloji arasındaki temel farkın SLS'de hammadde olarak katı bir malzemenin, SLA'da ise hammadde olarak sıvı bir malzemenin kullanılıyor olması söylenebilir.

Görsel 4,5. SLS baskı teknolojisi ve SLS ile üretilmiş ürün

4. 3B YAZICILARIN KULLANIM ALANLARI

3B yazıcı teknolojilerinden endüstri, savunma sanayi, gıda sanayi, mühendislik, mimarlık, inşaat sektörü, sağlık, eğitim ve bireysel kullanım gibi birçok alanda yararlanılmaktadır. Günümüzde bu teknoloji ile arabalar, uçaklar, protez kollar, organlar, elbiseler, gıda ürünleri, evler, ayakkabılar, müzik aletleri, vazolar, heykeller, silahlar ve adını sayamayacağımız çok geniş bir kullanım alanına yayılmış ürünler elde edilmiştir. 3B yazıcıların kullanımı dünya ile de sınırlı kalmamış ve 2014 yılında NASA tarafından uzaya bir 3B yazıcı gönderilmiştir. Burada uzayda astronotların ihtiyaç duydukları malzemeleri üretebilmeleri amaçlanmıştır. İleride gerçekleştirilecek Mars yolculuğunda 3B yazıcıların büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde 3B yazıcıların eğitimde kullanımı incelenmiştir.

4.1 3B Yazıcıların Eğitimde Kullanımı

Geçmişten günümüze eğitimde farklı teknolojilerden yararlanılmıştır. Zaman geçtikçe teknolojiler değişmiş bazı teknolojiler etkisini yitirirken, onların yerini yeni teknolojiler almıştır. Geçmişte abaküs, tepegöz ve videokaset gibi teknolojilerden yararlanılırken günümüzde akıllı tahtalar, artırılmış gerçeklik, tabletler, dijital kitaplar ve 3B yazıcılar gibi yeni teknolojilerden eğitimde faydalanılmaya çalışılmaktadır. Teknolojiler değişsede ortaya çıkan her teknolojiye, çeşitli kullanım alanlarında yararlanabilmek fikri her zaman geçerliğini korumuştur.

3B yazıcıların son yıllarda geniş bir kullanım alanına yayılması sonucu bu teknolojinin eğitimde nasıl kullanılacağı, eğitime entegrasyonunun nasıl gerçekleştirilebileceği ve eğitimde kullanımının getireceği katkıların neler olabileceği hakkında çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Alanyazında yapılan incelemelerde son birkaç yılda bu çalışmaların artış gösterdiği söylenebilir. Türkiye’de de 3B yazıcılar ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda artış göstermektedir. Ancak bu çalışmaların sayısı alandaki diğer ülkelerde yapılan çalışmalar ile kıyaslanınca yeterli olmadığı görülmektedir (Yıldırım, Yıldırım ve Çelik, 2018).

Kökhan ve Özcan (2018), 3B yazıcıların diğer kullanım alanlarının dışında eğitimde kullanımının önemli bir başlık olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve özellikle etkileşim içeren derslerde kullanımının öğrencilerin yaratıcılık potansiyellerini arttırmada etkili olduğunu söylemişlerdir. 3B yazıcıların sunduğu kişisel tasarım yapabilme, tasarlanan nesnelere üretim gerçekleştirilebilme gibi olanaklar öğrencilerin hayal güçlerinin sınırlarını zorlayarak yaratıcılık becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır. Öğrencilerin bir proje çalışması sırasında eksik kalan parçaları ya da tüm parçaları kendilerinin üretmesi, öğrencilerde üretici toplum bilincinin oluşturulup güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Öğrenciler bu bilinç sayesinde kendilerini üretici toplumun bir üyesi olarak görebilmektedirler. Cieplak, Duda ve Sidor (2014) ise 3B yazıcıların öğrencilerin zihinlerinde tasarladıkları fikirlerin gerçek nesnelere dönüştürmelerine yardımcı olduğunu, ellerinde somut bir nesne bulunmasının yapmış oldukları projelerin üstün ve eksik yönlerini görmelerini sağlayacağını belirtmişlerdir. Bu açıdan düşünürsek 3B yazıcılardan proje temelli öğretimlerde yararlanmanın öğrencilere olumlu yansıtacağını söyleyebiliriz.

Demir vd. (2016) yaptıkları çalışmada 3B yazıcılar ile öğrencilerin çeşitli problem durumları için tasarlayıp ürettikleri çözümlerin, öğrencilerin birden fazla duyu organına ulaşarak eksiksiz ve kalıcı bir öğrenme yarattığını belirtmişlerdir. 3B yazıcılar ile öğrenciler soyut olan konuların öğrenimini somutlaştırabilmektedir. Özellikle anlaşılması zor olan konuların öğretiminde bu öğretim yöntemi etkili olabilmektedir. Öğrencilerin ellerinde somut bir nesnenin yer alması onları derse motive edebilmekte ve dersin verimliliğini arttırabilmektedir. Yapılacak etkinliklerin sonunda elde edilen 3B çıktılar pekiştirici olarak kullanılabilir. Bu durum öğrencilere oyun temelli bir öğrenme ortamı sunar. Oyun temelli ortamın oluşması da öğrencilerin derse katılımını arttırarak, yaparak yaşayarak öğrenmelerine katkı sağlar. Ayrıca 3B yazıcıların sunduğu kolay kullanım imkanı da derslerde kullanımında önemli bir etki yaratmaktadır.

3B yazıcılardan FeTeMM(Fen bilgisi, teknoloji, mühendislik, matematik), robotik, anatomi, özel eğitim, coğrafya ve tarih gibi birçok ders disiplninde yararlanılabilir (Karaduman, 2016). Örneğin fen bilimlerini oluşturan fizik, kimya ve biyoloji derslerinde konuya uygun materyal ve içerik üretiminde kullanılabilir. Bunun yanında öğrencilerin anlamada zorluk yaşadığı konuların somutlaştırılarak öğretiminde yararlanılabilir. Mühendislik çalışmalarında özellikle proje yapımında gerekli malzemelerin üretilmesinde faydalanılabilir. Anatomi derslerinde organların ve sistemlerin somut bir nesneye dönüştürülmesinde, coğrafya dersinde dokunma hissi ile coğrafik özelliklerin öğretiminde, tarih dersinde tarihi değerlerin objeler ile anlatılmasında, mimarlık eğitiminde ise çizilen modellerin maket olarak sergilenebilmesinde kullanılabilir.

3B yazıcıların eğitim alanında kullanımında sunduğu kolaylıklar ve katkılar dışında eğitimde kullanımında 3B yazıcıların sınırlılıklarından kaynaklı olarak bazı sorunlara da neden olabilir. Bu sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- Giderek ucuzlayan bir teknoloji olmasına rağmen bazı kurumlar için hala pahalı bir teknolojidir ve bundan dolayı tüm okullarda kullanılamamaktadır.
- 3B yazıcı teknolojisine hakim olan yönetici, öğretici ve öğrenci sayısının az olmasından dolayı eğitim ortamlarında sınırlı kullanılmaktadır.
- Tasarlanan bazı objelerin üretim süreci zaman alıcı olabilmektedir.
- Nesnelerin üretimi sırasında yayılan koku ve gazlardan (kullanılan malzemeye göre) dolayı ortamda sıkça havalandırma ihtiyacı duyulmaktadır. Kullanılacak malzemenin seçiminde kanserojen maddeler içeren malzemelerden uzak durulmalıdır.

- Üretim sürecinde 3B yazıcı FDM teknolojisini kullandığında, yüksek sıcaklıkta üretim yaptığından dolayı bu durum gerekli önlemler alınmazsa öğrenciler için tehlikeli olabilmektedir.
- Bazı 3B yazıcı modellerinde olası bir elektrik kesiminde ya da SD kartın çıkarılması durumunda yazıcı kaldığı yerden devam edememektedir.

5. SONUÇ

3B yazıcı teknolojilerinin kullanılmaya başlanması daha eskiye dayansa da endüstri 4.0 ve RepRap projesi ile birlikte önemi daha da artmıştır. 3B yazıcılar geleceğin en önemli teknolojilerinden biri olarak görülmekte ve günümüzde birçok kullanım alanında bu yazıcılardan yararlanılmaktadır. Eğitim de bu kullanım alanlarından birisidir. Geçmişten günümüze eğitim ortamlarında sayısız teknolojiye yararlanılmıştır. 3B yazıcılar eğitim için yeni bir teknolojidir ve yeni bir teknoloji olduğu içinde eğitimde kullanımı ile ilgili çalışmalar son yıllarda artış göstermesine rağmen halen yeterli bir seviyede değildir. Bu bakımdan konu ile ilgili yapılacak çalışmaların sayısının artırılması önerilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde 3B yazıcıların eğitim ortamlarında kullanımı ile ilgili sağladığı katkılar ve 3B yazıcıların sınırlılıklarından kaynaklı olarak yaşanabilecek sorunlar belirtilmiştir. Eğitimde bu teknolojiye yararlanmanın öğrencilerin derse katılımlarını ve motivasyonlarını arttırdığı, öğrencilere üretici toplum bilinci aşıladığı, ellerinde fiziksel bir nesne bulunmasının anlaşılması güç konularda öğretimin kolaylaştırdığı, kalıcı öğrenme ortamı sağladığı, öğrencilerin yaratıcılık potansiyellerinin geliştirilmesine yardımcı olduğu ve derslerde üretilen nesnelerin yine derslerde pekiştirici olarak kullanılabilmesi görülmüştür.

3B yazıcılardan kaynaklı sorunlar incelendiğinde de en büyük sorun bu teknolojinin maliyeti görülmektedir. Ancak 3B yazıcıların fiyatı giderek düşmektedir. Model sayısı arttığı için eğitim ortamlarında kullanılacak uygun fiyatlı modeller bulunması artık daha kolaydır. 3B yazıcılardan kaynaklı sorunlar birlikte değerlendirildiğinde 3B yazıcıların eğitimde kullanılmasının artırılması, hammadde olarak kanserojen madde içeren malzemelerden uzak durulması ve 3B yazıcıların kullanıldığı ortamların bu yazıcılardan kaynaklı oluşabilecek tehlikelere uygun tasarlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve endüstri 4.0: endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *Katkı Teknoloji*, 4, 34-44.
- Bozdemir, M. (2018) Silah kabzasının 3b yazıcılarla tasarım ve imalatı. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 2(1), 57-68.
- Bulut, E., Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve inovasyon göstergeleri kapsamında Türkiye analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(7), 55-77.
- Campbell, T., Williams, C., İvanova, O., ve Garrett, B. (2011). 3D baskı dünyayı değiştirebilir mi? *Eklemeli Üretim Teknolojileri, Potansiyelleri ve Etkileri, Atlantik Konseyi, Washington, DC*.
- Çalışkan, M. G. (2015). Üç boyutlu yazıcılar ve gelecekte yaratacağı olası fikri haklar çatışmaları. *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 17(2), 60-90.
- Çelik, İ., Karakoç, F., Çakır, M., Duysak, A. (2013). Hızlı prototipleme teknolojileri ve uygulama alanları. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (031), 53-70.
- Demir Kuzu, E. B., Çaka, C., Tuğtekin, U., Demir, K., İslamoğlu, H., & Kuzu, A. (2016). Üç boyutlu yazdırma teknolojilerinin eğitim alanında kullanımı: Türkiye'deki uygulamalar. *Ege Eğitim Dergisi*, 2 (17), 481-503.
- Güneş, N. (2017). *3 boyutlu yazıcılar için test modeli geliştirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli. <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır.
- Karaduman, H. (2017) soyuttan somuta, sanaldan gerçeğe: öğretmen adaylarının bakış açısıyla üç boyutlu yazıcılar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 273-303.
- Kökhan, S., Özcan, U. (2018). 3D yazıcıların eğitimde kullanımı. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 81-85.
- Layous, J. A. (2015). Three dimensional printing.
- Özsoy, K., Duman, B. Eklemeli imalat (3 boyutlu baskı) teknolojilerinin eğitimde kullanılabilirliği. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, (1), 36-48.
- Sandalcı, N. *Türkiye'de Endüstriyel Tasarımcıların 3 Boyutlu Yazıcıları Kullanımları Hakkında Bir İnceleme* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Szulzyk-Cieplak, J., Duda, A., & Sidor, B. (2014). 3D printers–new possibilities in education. *Advances in Science and Technology Research Journal*, 8(24), 96-101.
- Şahin, K., Turan, B. O. (2018). Üç boyutlu yazıcı teknolojilerinin karşılaştırmalı analizi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 97-116. DOI: 10.30692/sisad.441648
- Yıldırım, G., Yıldırım, S., & Çelik, E. Yeni bir bakış-3 boyutlu yazıcılar ve öğretimsel kullanımı: bir içerik analizi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 163-184.

Yılmaz, F. (2013). "Üretimde Devrim 2D Yazıcıdan 3D Yazıcıya Geçiş" Dünya Gazetesi, 26 Ekim 2013.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1: <https://www.3dnatives.com/en/stereolithography-explained100420174/> Erişim Tarihi: 01.10.2018

Görsel 2: <https://3dprintmanual.com/resin-3d-printers-dlp-and-sla-3d-printers/> Erişim Tarihi: 01.10.2018

Görsel 3: <https://www.3dnatives.com/depot-de-matiere-fondue-fdm/> Erişim Tarihi: 04.10.2018

Görsel 4: <https://3dprint.com/188101/low-cost-selective-laser-sintering/> Erişim Tarihi: 07.10.2018

Görsel 5: <http://ibdesigntech.com/3-5-rapid-prototyping-selective-laser-sintering-sls-4/> Erişim Tarihi: 07.10.2018

ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL BECERİLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa UĞRAŞ
Arş. Görv. Erdal ZENGİN
Öğrt. Görv. Adem ASLAN

Özet: Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerini belirlemektir. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemleri kapsamında olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kapsamında olan uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak, Çevik ve Şentürk (2019) tarafından geliştirilmiş çok boyutlu 21. Yüzyıl becerileri ölçeği kullanılmıştır. Ölçek toplam 41 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Elde edilen verilerin analizini yapmak için ilk önce normalliğin sınanması amacıyla Kolmogrov Smirnov testi yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Daha sonra ise parametrik testlerden t-testi ve ANOVA kullanılarak analizler yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda matematik ve fen bilgisi öğretmen adayları ile sınıf ve okul öncesi öğretmen adayların 21. Yüzyıl becerileri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Erkek öğretmen adaylarının kadın öğretmen adaylarına göre, fen bilgisi öğretmen adayları diğer öğretmen adaylarına göre 21. Yüzyıl becerileri ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: öğretmen adayları, 21. Yüzyıl becerileri, çok boyutlu 21. Yüzyıl becerileri

GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte birçok alanda değişim ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bu değişim ve gelişimlere bireylerin ayak uydurmaları gerekmektedir. bunlara ayak uydurmaları için ise bir takım becerilere sahip olmaları önem taşımaktadır. işte bu bireylerin sahip olması gereken bu beceri ve yeterlilikler 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılmaktadır (Anagün, Atalay, Kılıç & Yaşar, 2016). Uluslararası ekonomi ve işbirliği teşkilatı (OECD), 21. yüzyıl insanında olması gerekli olan birtakım özellikleri belirtmiştir (Ananiadou & Claro, 2009). OECD 21. yüzyıl becerilerini işbirliği yapabilme, grup içi etkileşimde bulunabilme ve karmaşık olayları çözebilme becerileri ve teknolojiyi, teknolojik araçları kullanma, bilgiyi kullanma, dil, simge ve metinleri kullanma yetenekleri olmak üzere iki farklı grup halinde sıralamıştır. OECD' nin dışında 21. Yüzyıl insanında olması gerekli olan becerileri P21, NCREL, ATCS, NETS/ISTE ve EU gibi uluslararası kuruluşlar da kendi standartlarına göre belirtmişlerdir (Anagün v.d., 2016). Bu kuruluşların belirledikleri 21. Yüzyıl becerileri arasında eleştirel düşünebilme, işbirliği becerisi, yaratıcı düşünme, problem çözme becerileri gibi ortak özelliklerin olduğu görülmektedir (Ananiadou & Claro, 2009).

Avustralya, Finlandiya, Belçika, Yeni Zelanda gibi ülkelerin eğitim öğretim programlarında 21. yüzyıl becerilerine yer verilmiştir. Ülkemizde 'de ise 21. Yüzyıl becerilerini öğrencilere kazandırılması için 2004-2005 eğitim öğretim yılında uygulamaya konan ilköğretim programlarında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. MEB (2017) tarafından hazırlanan öğretim programında bireylerde olması gerekli olan özellikleri belirtmiştir. Bu beceriler; bilgiyi üreten, ürettiği bilgileri günlük hayata aktarıp kullanabilen, karşılaştığı problemlere çözüm üretebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci olabilen şeklinde belirtilmiştir. Bununla birlikte yine 2017 yılında

öğretmen yeterlikleri belirlenmiştir. Bu yeterlikler ise mesleki bilgi (alan bilgisi, alan eğitimi bilgisi ve mevzuat bilgisi), mesleki beceri (eğitim öğretimi planlama, öğrenme ortamları oluşturma, öğretme ve öğrenme sürecini yönetme, ölçme ve değerlendirme) ve tutum ve değerler (milli, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve işbirliği, kişisel ve mesleki gelişim) şeklinde üç ana başlık altında toplanmıştır (MEB, 2017).

21. yüzyıl becerileri bireylerin yaşamlarını kaliteli bir şekilde sürdürmeleri, günlük hayatta karşılaştıkları problemlere çözümler üretebilmeleri, karşılaştıkları olayları farklı açılardan değerlendirebilmeleri ve hayatlarının her aşamasında daha başarılı olabilmeleri için gerekli olan becerilerdir. 21. yüzyıl becerilerini bireyler okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm kademelerde kazandırılmalıdır. Öğrencilere bu becerilerin kazandıracak olan bireyler öğretmenlerdir. Ama ilk önce öğretmenlerin bu becerilere sahip olmaları ve bu becerileri eğitim öğretim sürecinde öğrencilere kazandıracak şekilde kullanmaları gerekmektedir. Öğretmen yeterlikler çerçevesindeki amaçta öğrencilere 21. Yüzyıl becerilerini kazandıracak olan öğretmenlerin bu becerilere sahip olmalarını sağlamaktır. Bu nedenle yapılan bu çalışmada amacını öğretmen adaylarının sahip oldukları 21. yüzyıl becerilerine yönelik algılarının belirlenmesi oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Öğretmen adaylarının sahip oldukları 21. yüzyıl becerilerine yönelik algılarının belirlenmesidir. Bu genel amaç kapsamında aşağıda belirtilen sorulara cevaplar aranmıştır.

1. Fen bilgisi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algıları ne düzeydedir?
2. Matematik öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algıları ne düzeydedir?
3. Sınıf öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algıları ne düzeydedir?
4. Okul öncesi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algıları ne düzeydedir?
5. Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma öğretmen adaylarının 21. Yy becerilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nicel araştırma deseni kapsamında değerlendirilen tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, belirli bir kitleden seçilen bir gruptaki var olan durumları olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 1999).

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde bulunan bölümlerde (fen bilgisi öğretmenliği, matematik öğretmenliği, sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği) okuyan dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem grubunu yukarıda belirtilen bölümlerin dördüncü sınıf öğrencilerinde öğrenimlerini sürdüren toplam 169 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmaya katılacak öğrenciler pratiklik ve ekonomiklik açısından avantajlı olan uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir (Monette, Sullivan ve Dejong, 1990).

VERİ TOPLAMA ARACI

Veri toplama aracı olarak, Çevik ve Şentürk (2019) tarafından geliştirilmiş çok boyutlu 21. Yüzyıl becerileri ölçeği kullanılmıştır. Ölçek toplam 41 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin genel Cronbach's alpha katsayısı .86' dır.

VERİ ANALİZİ

Araştırmada kullanılan veriler öğretmen adaylarının gönüllülük esasına dayalı olarak elde edilmiştir. Araştırmacı tarafından ölçeklerin yanıtlanma işleminden önce öğretmen adaylarına araştırma konusu ve ölçek hakkında bilgiler verilmiştir. Verilerin analizleri SPSS 22 programı aracılığı ile .05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Verilerin normallik gösterip göstermedikleri Kolmogorov-Smirnova analizleri yapılmış ve $p=.200$ olarak belirlenmiştir. Bu değere göre verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmada parametrik testler kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerinin bölümlerine göre yapılan karşılaştırmalarda parametrik testlerde varyans analiz testi kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada veriler, $p<.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilerek yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerleri de verilmiştir.

BULGULAR

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. Yüzyıl beceri ölçek sonuçlarından elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde sunulmuştur. Tablo1 incelendiği zaman araştırmaya katılan matematik ve fen bilgisi öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerinin sınıf ve okul öncesi öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının 21. yy becerilerinin okudukları bölüme göre betimsel analiz sonuçları

Bölüm	N	Ortalama	S. s.
Fen Bilgisi Öğretmenliği	30	3,30	,15
Matematik Öğretmenliği	40	3,31	,14
Sınıf Öğretmenliği	52	3,21	,80
Okul Öncesi Öğretmenliği	47	3,16	,92
Toplam	169	3,245	,128

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerileri sonuçları arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda bölümler arasında herhangi bir anlamlı farklılık çıkmamıştır (Tablo2, $p>.07$)

Tablo2. Öğretmen adaylarının bölümlerine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	74,250	42	1,768	1,795	,07
Gruplar içi	124,116	126	,985		
Toplam	198,367	168			

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda bölümler arasında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Matematik ve fen bilgisi öğretmen adaylarının sınıf ve okul öncesi öğretmen adaylarına göre daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının tamamının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik sahip oldukları algılarını kararsız düzeyde olduğu belirlenmiştir. bu çalışma sonuçları literatürdeki bazı çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Ör: Anagün v.d., 2016; Günüş, Odabaşı ve Kuzu, 2013; Yavuz, 2019). Kan ve Murat (2018) tarafından Fen Bilgisi öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl beceri algıları ile STEM'e yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda fen bilgisi öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik algılarının olumlu düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kozikoğlu ve Altunova (2018) tarafından yapılan öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü isimli çalışmasında öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz yeterlik algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlarda okul öncesi öğretmen adaylarının düşük olmasının nedeni olarak lisans eğitimi ders içerikleri olduğu düşünülmektedir. Çünkü eğitim programında 21. Yüzyıl becerilerini geliştirmeye yönelik herhangi bir ders bulunmamaktadır. Bu bölümde daha çok küçük yaş grubuna yönelik el becerisini geliştirmeye yönelik uygulama ağırlıklı dersler bulunmaktadır. Fen bilgisi ve matematik öğretmenliğinde ise yine bu kadar yüksek olmasının nedeni olarak lisans eğitiminde aldıkları ders içerikleri olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler belirtilmiştir.

- Lisans eğitim programı kapsamında 21. Yüzyıl becerilerinin geliştirilmesine yönelik dersler eklenmelidir.
- 21. yüzyıl becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamalı çalışmalar yapılmalıdır.
- Okul idaresi ve görev yapan öğretmenlere yönelik 21. yüzyıl becerilerinin önemini anlatıldığı ve bu becerilerin geliştirilmesine yönelik uygulamalı eğitimlere katılmaları sağlanmalıdır

KAYNAKÇA

- Ananiadou, K., & Claro M. (2009). *21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries*. OECD Education Working Papers, No. 41. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/218525261154>
- Anagün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z., & Yaşar, S. (2016). Öğretmen adaylarına yönelik 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 160-175.
- Cevik, M. & Senturk C. (2019). Multidimensional 21th century skills scale: Validity and reliability study. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. 14(1), 011–028.
- Günüç, S., Odabaşı, H. F., & Kuzu, A. (2013). 21. yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: Bir twitter uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 436- 455
- Kan, A. Ü., Murat, A. (2018). Investigation of Prospective Science Teachers' 21st Century Skill Competence Perceptions and Attitudes Toward STEM, *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(4), 251-272.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 9. Basım. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kozikoğlu İ., & Altunova N., (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 8(3), 522-531. <https://doi.org/10.5961/jhes.2018.293>
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Öğretmenlik mesleğinin genel yeterlikleri*. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Monette, D.R., Sullivan, T.J., & De Jong, C.R. (1990). *Applied social research*. New York: Harcourt Broce Jovanovich, Inc.
- Yavuz, C. (2019). The Relationships among Attitude towards Sports, Loneliness and Happiness in Adolescents. *Universal Journal of Educational Research*, 7(3), 790-796.

İŞVERENLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI (ELAZIĞ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ)

Yasemin ASLANTÜRK⁴

Teknolojinin gelişmesi ve ekonominin büyümesi çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliğinin önemini de beraberinde getirmektedir. İş sağlığı ve güvenliği; sağlık, ekonomik, sosyal anlamda topluma refah hayat standartları sağlamaktadır. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşturulması ve devamlılığının sağlanabilmesi için devlet –işveren- çalışanlara ciddi görevler düşmektedir. Görevlerin yerine getirilememesi veya eksik olunması durumunda iş sağlığı ve güvenliğinin toplumda kültür olarak oluşmasından bahsedilemez. Bu araştırma işverenlerin yükümlülüklerinin iş sağlığı ve güvenliği açısından ne kadarının yerine getirildiği nicel araştırma tekniği anket kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda işverenlerin 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun'un önemli etkilerinin olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. İşyerlerinde, iş sağlığı ve güvenliğini uygulamaya çalıştıkları bunun yanı sıra eksiklerinin de olduğu ve aldıkları iş sağlığı ve güvenliği hizmetinden memnuniyetleri de öğrenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, İşverenlerin Yükümlülükleri

1.GİRİŞ

İş yerlerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan sağlığa zarar verebilecek koşullardan korunmak amacıyla yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalara “İş Sağlığı ve Güvenliği” denilmektedir. Evrensel anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği; henüz bir tehlike veya bir arıza oluşmamışken bile ortaya çıkabilecek tehlikeler ve riskler öngörülerek, bunların kabul edilebilir olup olmadığına karar verme çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. İş sağlığı; sağlıklı bir yaşam ve yaşam çevresi için gereken sağlık kurallarını içerirken, iş güvenliği ise çalışanlara ve işletmeye yönelik tehlikelerin ortadan kaldırılması için gerekli teknik kuralları içermektedir. Dolayısı ile İSG’de yalnızca çalışanların değil tüm işletmenin ve üretimin güvenliği esastır. Bu üç alandaki faaliyetler birbirini bütünlemediği sürece çalışanların güvenliğinden tam olarak söz etmek mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda iş güvenliği; işin süreklilik arz etmesi ve çalışanlara zararlı olmaması, işletme güvenliği; işyerinin çalışma şartlarına uygun şekilde düzenlenmesi ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınması, üretim güvenliği ise işyerinde üretilen maddelerin satışının devamlı olması, ürününde çalışana ve topluma zarar vermeyecek şekilde muhafaza edilmesi anlamına gelmektedir. İnsan hayatının öncelik taşıması nedeniyle, işletme ve üretim güvenliği konularının ikinci planda kaldığı, uluslararası alanda iş güvenliği kavramıyla genel olarak çalışanların güvenliğinin ifade edildiği görülmektedir. Nitekim, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ilkelerine göre İSG; “tüm çalışanların bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlık ve refahlarının en üst düzeye yükseltilmesi ve bu durumun korunması, işyeri koşullarının, çevrenin ve üretilen malların getirdiği sağlığa aykırı sonuçların ortadan kaldırılması, çalışanları yaralanmalara ve kazalara maruz bırakacak risk faktörlerinin ortadan kaldırılması, yine çalışanların bedensel ve ruhsal özelliklerine uygun işlere yerleştirilmesi

⁴ Fırat Üniversitesi, ÇEKO, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı

ve sonuç olarak çalışanların bedensel ve ruhsal gereksinimlerine uygun bir iş ortamı yaratılması” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi, işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren, işçi ile işveren arasında kurulan ilişkiye iş ilişkisi denir. İşveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddî olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir. İşverenin işyerinde ürettiği mal veya hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen yerler (işyerine bağlı yerler) ile dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden ve meslekî eğitim ve avlu gibi diğer eklentiler ve araçlar da işyerinden sayılır. İşyeri, işyerine bağlı yerler, eklentiler ve araçlar ile oluşturulan iş organizasyonu kapsamında bir bütündür. İşveren adına hareket eden ve işin, işyerinin ve işletmenin yönetiminde görev alan kimselere işveren vekili denir. İşveren vekilinin bu sıfatla işçilere karşı işlem ve yükümlülüklerinden doğrudan işveren sorumludur. Bu çalışmada; İSG ile ilgili devlet-işveren-çalışan üçlüsünün sorumlulukları, işverenlerin İSG’ ye yönelik olan düşünceleri ve işyerlerinde nasıl uyguladıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. (ASLANTÜRK, Nisan 2019)

1.2. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ NEDEN ÖNEMLİDİR?

Bugün bir iş yerinde etkin bir İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sisteminin uygulanmasının, o iş yerinde çalışanların moralini yükselttiği, iş verimini arttırdığı, iş kazaları ve meslek hastalıklarını azalttığı, işçi-işveren ilişkilerini olumlu yönde etkilediği herkesçe bilinen bir gerçektir. Bir ülkenin gelişmesi, insan gücünün ve doğal kaynakların en etkili ve en verimli bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Türk endüstrisinin en önemli ihtiyacı da üstün nitelikli teknik insan gücü olduğuna göre, işçi sağlığı ve güvenliği eğitimine gereken önemin verilmesi de kaçınılmazdır. Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; ”yalnız hastalık ve sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” olarak tanımlamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (1948) 3. Maddesinde “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır” denilmektedir. Bildirgenin 25. Maddesinde de “Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır” hükmü ile güvenliğin önemi vurgulanmaktadır.

1.3. İş sağlığı ve iş güvenliğinin üç temel amacı bulunmaktadır:

1- Çalışanların korunması

- Sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak,
- Çalışanları çalışma ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik risklerine karşı korumak,
- Çalışanların sağlık, güvenlik ve refahını sağlamak ve geliştirmek,

2- İşletmenin korunması

- Kaza veya istenmeyen olayları önceden tespit edip gerekli önlemleri alarak, oluşabilecek direkt ve dolaylı zarar ve ödemeleri önlemek,

3- Üretimin korunması

- Üretimin devamlılığını sağlamak,

- Verimi artırmaktır.

Bir başka ifade ile insanın en temel hakkı olan yaşama hakkını tehdit eden ve çoğu kez karşımıza kazalar ve meslek hastalıkları olarak çıkan tehlikelerden insanları korumak, zararlı unsurları ortadan kaldırmak veya en alt düzeye indirmek, tehditlerin zamanında tespit edilmesini sağlamak, önlenmesi mümkün olmayan durumların kötü sonuçlarının en aza indirilmesi için çaba göstermek, kısacası daha güvenli bir çalışma ortamı sağlamaktır.

1.4. 6331 SAYILI KANUNUN GENEL AMACI

6331 sayılı Kanun, özellikle uygulama alanı ve kavramların zenginliği bakımından İSG alanına büyük yenilikler getirmiştir. **Kanunun amacının**, “işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek” olduğu belirtilmektedir. (6331, md.1). Kanunun gerekçesinde de; çalışma ortamında bulunan risklerin mümkünse elimine edilmesi, önlenemeyen risklerin ise asgari seviyeye indirilerek sağlıklı ve güvenli çalışma ortamlarının yaratılmak istenmesi ana amaç olarak ifade edilirken bu ana amacı destekleyen aşağıdaki yan amaçlara da yer verilmiştir.

- İşyerlerinin çevre, ergonomik koşullar ve teknik ekipmanların yerleştirilmesi açısından çalışanların sağlığına uygun olması ve çalışanların kendi çalışma koşullarının tasarımında görev almasının sağlanması,
- Risk faktörlerine karşı yeterli sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınması, toplu koruma yöntemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda kişisel koruyucuların kullanılması,
- İşyeri eklentilerinin çalışanların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanması,
- Alınacak önlemlerin belirlenmesinde işin niteliği, çalışma ortamı ve çalışanların değişen fiziksel ve ruhsal durumlarının göz önünde bulundurulmasıyla kişiye uygun hale getirilmesi,
- Personelin taşınmasında insan taşımak için üretilmiş araçların kullanılması,
- İşyerinde monotonluk, stres ve yalnızlaştırmanın engellenmesi amacıyla işverenin çalışanların kendi aralarındaki iletişimi sağlamaya yardımcı olacak çalışmalar yapması.

Söz konusu amaçlar değerlendirildiğinde, kanunun hazırlanışı sırasında, uluslararası düzenlemelerin ve tüm dünyada İSG alanında ön plana çıkan önleyici yaklaşımın benimsendiği dikkat çekmektedir. Bu ana amacın yanı sıra çalışma ortamlarının düzenlenmesinde çalışanların tercihlerine ağırlıklı olarak yer verildiği, insani amaçların ön plana çıktığı ve önceliğin, çalışanların fiziksel ve ruhsal sağlığı ile güvenliğinde odaklandığı gözlenmektedir. Her ne kadar kanunun ana amacı İSG ‘nin sağlanmasında tarafların hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesi olarak belirtilse de, yan amaçlar tamamen işverenin yükümlülükleri üzerine şekillenmiştir.

1.4.1. 6331 Sayılı Kanun Bakımından İşverenin Yükümlülüğü

Uluslararası mevzuatta olduğu gibi, ulusal mevzuat da İSG alanındaki tüm sorumluluğu işverene vermiştir.

- Mesleki risklerin önlenmesi, risk değerlendirmesi yapılması veya yaptırılması,
- Çalışanlara koruyucu ekipman, eğitim ve bilgi verilmesi dahil her türlü önlemin alınması,

- İSG organizasyonunun yapılması,
- Sağlık ve güvenlik önlemlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi,
- İşyerinde alınan İSG önlemlerine uyulup uyulmadığının izlenmesi denetlenmesi ve uygunsuzlukların giderilmesinin sağlanması,
- Çalışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunun göz önüne alınması,
- Yeterli bilgi ve talimata sahip olmayan çalışanların, hayati ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli önlemlerin alınması olarak sıralanan genel yükümlülükler İSGK'nun amacına hizmet eder niteliktedir.

İşverenin yükümlülüğünü hizmet alarak yerine getirmesi, gerekli ekipmanı eksiksiz bulundurması veya çalışanların yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, işverenin bu alandaki sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkan maliyetlerin ise, hiçbir şekilde çalışanlara yansıtılmayacağı kanunda açık bir şekilde düzenlenmiştir.

1.4.2. İşverenin Yükümlülüklerini Yerine Getirirken Uyması Zorunlu Olan Esaslar

İşverenlerin işyerinde yapılacak önleme çalışmaları esnasında uymaları gereken İSG ilkeleri, kanunun 5.maddesinde sıralanmıştır.

- Risklerden kaçınmak,
- Kaçınılması mümkün olmayan riskleri analiz etmek,
- Risklerle kaynağında mücadele etmek,
- İşin kişilere uygun hale getirilmesi için işyerlerinin tasarımı ile iş ekipmanı, çalışma şekli ve üretim metodlarının seçiminde özen göstermek, özellikle tekdüze çalışma ve üretim temposunun sağlık ve güvenliğe olumsuz etkilerini önlemek, önlenemiyor ise en aza indirmek,
- Teknik gelişmelere uyum sağlamak,
- Tehlikeli olanı, tehlikesiz veya az tehlikeli olanla değiştirmek,
- Teknoloji, iş organizasyonu, çalışma şartları, sosyal ilişkiler ve çalışma ortamı ile ilgili faktörlerin etkilerini kapsayan tutarlı ve genel bir önleme politikası geliştirmek,
- Toplu korunma tedbirlerine, kişisel korunma tedbirlerine göre öncelik vermek,
- Çalışanlara uygun talimatlar vermek.

Yukarıdaki ilkelerin gereğince uygulanması, kimi zaman tehlike ve riskleri tamamen ortadan kaldıramasa bile, risklerden korunmayı sağlayabilecek ve kabul edilebilir seviyeye çekilmesini mümkün kılacaktır. Bunun yanı sıra önleme çalışmalarında uyulması gereken ilkelerin bu şekilde detaylandırılması, denetim elemanlarının faaliyetlerinin yönlendirilmesine de katkı sağlamış olacaktır.

1.4.3. İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlaması Gerekli Olan Diğer Yükümlülükleri

A-) İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri İle İlgili Yükümlülükleri:

Tüm işyerleri için işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve diğer sağlık personeli çalıştırma yükümlülüğü öngörülmektedir. Buna göre; çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde (A), tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde en az (B), az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde en az (C) sınıfı belgeye sahip iş güvenliği uzmanı ile bütün tehlike sınıflarında yer alan işyerlerinde işyeri hekimi ve diğer sağlık personelinin görevlendirilmesi hükme bağlanmıştır. Bu yükümlülük geçiş döneminde esnetilerek, iş güvenliği uzmanlarının sahip oldukları sertifika ile bir üst sınıfta belli bir süre görev yapabilmelerine olanak sağlanmıştır.

B-) Risk Değerlendirmesi, Kontrol, Ölçüm ve Araştırma Yükümlülükleri: Kanunun 10.maddesinde risk değerlendirme sürecine ilişkin hususlar ve işverenin yükümlülükleri belirlenmiştir.

- İşveren risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla yükümlüdür. Risk değerlendirmesi yapılırken özellikle; belirli risklerden etkilenecek çalışanların durumunu, kullanılacak iş ekipmanını, kimyasal madde ve ürünlerin seçimini, işyerinin tertip ve düzenini, genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumunu dikkate almak zorundadır.
- İşveren, risk değerlendirmesi sonucunda, işyerindeki tehlikelerin varlığı veya giderilmesi, doğacak risklerin önlenmesi veya en az düzeye indirilmesi için alınması gereken güvenlik önlemlerini ve kullanılması gereken koruyucu donanım veya ekipmanı belirler. Risk değerlendirmesi, işveren açısından bu anlamda bir yol haritası fonksiyonu görmektedir.
- Risk değerlendirmesi sonucunda işyerinde uygulanacak İSG önlemleri, her kademedede uygulanabilir olmalı ve çalışanların mevcut sağlık ve güvenlik düzeyini yükseltecek nitelikte olmalıdır.
- İşveren, çalışma ortamını ve çalışanların bu ortamda maruz kalabilecekleri riskleri belirlerken gerekli kontrol, ölçüm, inceleme ve araştırmaların yapılmasını sağlamakla da yükümlüdür.

Risk değerlendirmesinin tüm işyerleri bakımından öngörülmüş olması nedeniyle "...bu noktada dikkat edilmesi gereken husus; işyerini karmaşık süreç ve yöntemlerle karşı karşıya bırakmayacak, işverenler tarafından kolay anlaşılabilir ve hayata geçirilebilir, pratik ve makul bir sistemin benimsenmesidir. Özellikle orta ve küçük ölçekli işyerlerinde profesyonel yardıma gerek olmaksızın değerlendirmenin gerçekleştirilebilmesi amaç olmalıdır."

"Risk değerlendirmesi yapılırken ilgili ve dikkatli bir ekip oluşturmak, sık sık çalışanlarla görüş alışverişi yapmak, sadece işletme içindekilerle değil işletmeyle bağlantısı olan, sürekli gelip giden üçüncü kişilerle de görüşmeler ve anketler yapmak fayda sağlayabilir."

" Risk değerlendirmesine başlamadan önce tüm çalışanların katılımı ile toplantılar düzenlenir. Bu toplantılara bir gün boyunca bölüm yöneticileri ve çalışanları risk değerlendirme yöntemleri konusunda yönlendirilir. Kullanılacak yöntemler hakkında fikirler üretilir. Bundan sonra yöneticiler, iş güvenliği personeli ile birlikte geriye kalan tehlikelerin sağlık üzerine etkilerini değerlendirirler, öncelikler ve alınması gereken tedbirleri planlarlar ve bunlar hakkında karar verirler."

“Risk değerlendirmesinin etkinliği için anketler düzenlenebilir. Anketlere tüm personel katılmalıdır. Her bir soru için verilen cevapların ortalaması gerekli önlemleri ifade eden sınır değerleri verebilir. Anketlerde açık uçlu soruların kullanılması da faydalıdır ve yönetimin alacağı kararları etkileyebilecektir.”

C-) Acil Durum Planları, Yangınla Mücadele ve İlk Yardımla İlgili Yükümlülükleri: Önleme ve koruma çalışmalarına rağmen ortaya çıkması muhtemel olan yangın, afet gibi istenmeyen durumlara karşı işverenin yükümlülükleri 11.maddede düzenlenmiştir.

- İşveren; çalışma ortamını, kullanılan maddeleri, iş ekipmanlarını ve çevre şartlarını dikkate alarak meydana gelebilecek acil durumları önceden değerlendirmeli, etkilerini belirlemeli, önleyici ve sınırlandırıcı tedbirleri almalı, acil durumlarda yeter sayıda kişiyi görevlendirerek kurtarma çalışmalarını organize etmelidir.
- İşveren, acil durumların olumsuz etkilerinden korunmak için işyerinde ses, toz, basınç gibi gerekli ölçüm ve değerlendirmeleri yapmalı, acil durum planlarını hazırlamalıdır.

İşverenlerin, işyerlerinde meydana gelen beklenmedik durumlara müdahale yeteneğinin geliştirilmesi ve doğacak zararın en aza indirilmesinin amaçlandığı maddenin kaynağı, AB'nin 89/391 sayılı Direktifidir.

Ç-) Tahliye Yükümlülüğü: Ciddi, yakın ve önlenemeyen tehlike durumunda yapılacak çalışmalar kanunun 12. Maddesinde düzenlenmiştir.

- İşveren, hazırlanan acil durum planları hakkında çalışanları bilgilendirerek tehlike durumunda güvenli bir yere gidebilmelerini sağlamalıdır. Zorunluluk olmadıkça, gerekli donanımına sahip ve özel olarak görevlendirilenler dışındaki çalışanlardan işlerine devam etmelerini isteyemeyecektir.
- İşveren çalışanların, kendileri veya diğer kişilerin güvenliği için ciddi ve yakın bir tehlike ile karşılaştıkları ve amirine hemen haber veremedikleri durumlarda, bilgileri ve mevcut teknik donanımları çerçevesinde olaya müdahale edebilmelerine olanak sağlayıcı yol, yöntem ve yetkileri duyurmalıdır. Böyle bir durumda, ihmal ve dikkatsiz davranışları olmadıkça çalışanlar, yaptıkları müdahaleden sorumlu tutulmayacaklardır.

D-) İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Kayıt ve Bildirim Yükümlülüğü: Kanunun 14. maddesinde işveren, iş kazaları ve meslek hastalıklarının kayıt altına alınması ve işyerinde meydana gelen kaza ve hastalıkların nedenleri ile önlenmesine yönelik çalışmaları yapmakla yükümlü tutulmuştur.

- İşveren, bütün iş kazalarının ve meslek hastalıklarının kaydını tutmakla, gerekli incelemeleri yapmakla ve bunlarla ilgili raporları düzenlemekle yükümlüdür. İşyerinde meydana gelen yaralanma veya ölüme neden olmayan ancak işyerini veya iş ekipmanını zarara uğratan veya uğratma potansiyeli olan olaylarla ilgili de gerekli incelemelerin yapılması ve raporlarının tutulması gerekmektedir.
- İşveren; iş kazalarını kazadan sonraki 3 işgünü, kendisine bildirilen meslek hastalıklarını ise, öğrendiği tarihten itibaren 3 işgünü içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirmekle yükümlüdür.

Bu düzenleme ile iş kazaları ve meslek hastalıklarının işyerindeki çalışma ortamından mı yoksa çalışanların kurallara uymadaki ihmallerinden mi kaynaklandığı belirlenerek gerekli önlemlerin alınması sağlanmış olacaktır.

E-) Sağlık Gözetimi ile İlgili Yükümlülüğü: Çalışanların ruhsal ve bedensel sağlıklarının korunması için uygun işe yerleştirilmelerini sağlayıcı bir yöntem olan sağlık gözetimi yapma yükümlülüğü kanununun 15. Maddesinde düzenlenmiştir.

- Getirilen değişiklikle işveren, çalışanların işe girişte, iş değişikliğinde, sağlık nedeniyle işten uzak kalanların işe dönüşte talep etmeleri durumunda sağlık muayenelerinin yapılmasını sağlamak zorundadır. Ayrıca çalışanın ve işin niteliği ile işyerinin tehlike sınıfına göre belirlenmiş düzenli aralıklarla sağlık gözetimi yükümlülüğü de devam etmektedir.
- Tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde işe alınacak kişilerin yapacakları işe uygun olduklarını gösteren sağlık raporunun bulunması zorunludur.
- İşveren, sağlık gözetiminden doğan maliyeti karşılamakla ve çalışanın özel hayatı ile itibarının korunması açısından sağlık bilgilerinin gizli tutulmasını sağlamakla yükümlüdür.

Sağlık gözetimi, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önüne geçilmesi bakımından önemlidir. Sağlık raporlarının İSGB veya OSGB'deki hekimden alınacak olması ise, hekimin uzmanlık alanı ile işin niteliğinin örtüşmediği durumda raporun yeterliliği sorusunu akla getirmektedir. Raporlara itirazların hakem hastanelere yapılacağı düzenlenmiş ancak hakem hastanelerin tanımı yapılmamıştır.

F-) Çalışanları Bilgilendirme Yükümlülüğü: İSG'nin sağlanması ve sürdürülebilmesi için işverenin hangi konularda kimlere bilgi verme yükümlülüğünün bulunduğu Kanununun 16. maddesinde belirtilmektedir.

- İşveren, çalışanları, çalışan temsilcilerini ve başka işyerinden kendi işyerine gelen çalışanların işverenlerini; işyerinde karşılaşılabilecek riskler ve alınan önlemler, çalışanların yasal hak ve sorumlulukları, ilk yardım, afet, tahliye gibi işlerde görevlendirilen kişiler hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.
- İşveren, ciddi ve yakın tehlikeye maruz kalan veya kalma riski olan tüm çalışanları, mevcut tehlikeler ile doğacak risklere karşı alınmış ve alınacak önlemler hakkında acilen bilgilendirmelidir.
- İşveren, destek elemanları ile çalışan temsilcilerinin risk değerlendirmesi, koruyucu ve önleyici tedbirler, ölçüm, analiz, kayıtlar, raporlar gibi İSG çalışmaları ile ilgili tüm bilgilere ulaşmalarını sağlamalıdır.

Gereğince, bilgilendirme yükümlülüğünün getirilmesindeki amacın, çalışanların kendi hayatlarına değer verme olgusunu geliştirerek güvenlik kültürünün oluşturulması olduğu ifade edilmektedir.

G-) Çalışanları Eğitim Yükümlülüğü: Çalışanlarda güvenlik kültürünün ve önleme bilincinin oluşturulmasında önemli bir uygulama basamağını oluşturan İSG eğitimlerine ilişkin yükümlülük kanununun 17. maddesinde düzenlenmiştir.

- İşveren, işe başlamadan önce, çalışma yeri veya iş değişikliğinde, iş ekipmanının değişmesi, yeni teknoloji uygulanması durumunda çalışanlarının veya geçici iş ilişkisi ile işyerine gelen çalışanın İSG eğitimleri almalarını sağlamakla yükümlüdür.
- Çalışan temsilcileri özel olarak eğitilmelidir.

- Tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde çalışanların, yapacağı işle ilgili mesleki eğitim aldıklarına dair belgelerini kontrol etmekle yükümlüdür.
- İş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle işe ara veren çalışana işe başlamadan önce ilgili kaza veya meslek hastalığının nedenleri, korunma yolları ve güvenli çalışma yöntemleri hakkında ilave eğitim verilmelidir. Ayrıca herhangi bir nedenle altı aydan fazla işten uzak kalan çalışanların işe başlamadan önce bilgi yenileme eğitimi almaları sağlanmalıdır.
- İSG eğitimlerinin maliyeti çalışanlara yansıtılmayacak, eğitim süresi çalışma süresinden sayılacak ve bu süreler haftalık çalışma süresini aştığı takdirde fazla mesai olarak ücretlendirilecektir.

Ğ-) Çalışanların Görüşlerini Alma ve Katılımlarını Sağlama Yükümlülüğü:

- İşveren; çalışanların bilgilendirilmesi, eğitimlerin planlanması, sağlık ve güvenlik risklerinin önlenmesi ve koruyucu hizmetlerin yürütülmesi, ilk yardım, yangınla mücadele ve tahliye işlerinde görevlendirilecek kişilerin belirlenmesinde destek elemanları ile çalışan temsilcilerinin görüşlerini almak zorundadır.
- İşveren, işyerinde İSG önlemlerinin yetersiz olması veya denetim sırasında, çalışanların veya çalışan temsilcilerinin yetkili makama başvurmaları nedeniyle haklarında herhangi bir kısıtlama yapamaz.

H-) Çalışan Temsilcisi ve Destek Elemanı Görevlendirme Yükümlülüğü: İşveren, çalışanların İSG ile ilgili yapılan faaliyetlere katılmalarını, yukarıda sayılan hususlarda görüşlerini almayı ve alınacak önlemlerle ilgili taleplerini, çalışan temsilcisi aracılığı ile sağlar. Kanununun 20. maddesinde çalışan temsilcisinin görevlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

- İşveren, işyerindeki riskleri ve çalışan sayısını göz önünde bulundurarak, çalışanlar arasında yapılacak seçim/atama yolu ile çalışanları temsil etmeye yetkili belli sayıda çalışan temsilcisi görevlendirmekle yükümlüdür.
- Çalışan temsilcileri, tehlike kaynağının yok edilmesi veya risklerin azaltılması konusunda işverene öneride bulunma ve işverenden gerekli önlemlerin alınmasını isteme hakkına sahiptir.
- İşveren, çalışan temsilcileri ve destek elemanlarının görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olanakları sağlayacağı gibi, görevlerini yürütmeleri nedeniyle haklarında herhangi bir kısıtlama yapamaz.
- İşyerinde yetkili sendika bulunması durumunda, işyeri sendika temsilcileri aynı zamanda çalışan temsilcisi olarak da görev yaparlar.

T-) İSG Kurulu Oluşturma Yükümlülüğü: 4857 sayılı İş Kanunu'nun ilgili hükmü kısmen korunarak (sanayiden sayılma koşulu kaldırılarak) 6331 sayılı Kanun'un 22. maddesinde İSG Kurulunun oluşturulma koşulları düzenlenmiştir.

- İşveren, 50 ve daha fazla çalışanın bulunduğu ve altı aydan uzun süreli işlerin yapıldığı işyerlerinde İSG Kurulu oluşturmak ve kurulun mevzuata uygun kararlarını uygulamakla yükümlüdür.
- Altı aydan uzun süren asıl işveren-alt işveren ilişkisinin bulunduğu durumlarda ise; tarafların çalışan sayılarına bağlı olarak ayrı ayrı kurul oluşturmaları veya kurul oluşturması gerekmeyen

tarafın, diğerk tarafın oluşturduğu kurula işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere vekaleten bir temsilci ataması ya da birlikte kurul oluşturmaları hükme bağlanmıştır.

R-) İSG Koordinasyonunu Sağlama Yükümlülüğü: Aynı çalışma alanının birden fazla işveren tarafından paylaşıldığı iş merkezleri, iş hanları, sanayi bölgeleri gibi birden fazla kurul oluşturulması gereken yerlerde işverenler, iş hijyeni ile İSG önlemlerinin uygulanmasında işbirliği içinde olmalıdırlar. Birbirlerinin çalışmalarını etkileyebilecek kurul kararları

hakkında diğerk işverenleri bilgilendirmeli, mesleki risklerin önlenmesi ve risklerden korunma çalışmalarını koordinasyon içinde yürütmelidirler. Kanunun 23. maddesinde bu tür işyerlerinde koordinasyonun yönetim tarafından sağlanacağı, diğerk işyerlerini etkileyecek tehlikeler konusunda gerekli önlemlerin alınması için işverenlerin uyarılacağı ve uyarılara uymayan işverenlerin Bakanlığa bildireceği hükme bağlanmıştır.

S-) Güvenlik Raporu veya Büyük Kaza Önleme Politika Belgesi Hazırlama Yükümlülüğü: Kanunun 29. maddesi, Tehlikeli Madde İçeren Büyük Kaza Risklerinin Kontrolüne İlişkin Konsey Direktifi (96/82/EC) gereği, büyük endüstriyel kaza oluşabilecek işyerlerinin işverenlerini, işyerinin büyüklüğüne göre büyük kaza önleme politika belgesi veya güvenlik raporu hazırlamakla yükümlü tutmuştur.

Ş-) İşin Durdurulması Halinde Yükümlülükler: 6331 sayılı Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 79. maddesini ana hatları ile koruyarak (işyerinin kapanması ifadesi çıkarılarak), 25. maddesinde yeniden düzenlemiştir.

- İşyerinde hayati bir tehlikenin belirlenmesi ya da bazı işyerlerinde risk değerlendirmesinin yapılmaması, işyerinin bir bölümünde veya tamamında işin durdurulmasına neden olacaktır.
- İşverenin durdurma kararına karşı itiraz hakkının olduğu ancak itirazın, kararın uygulanmasını etkilemeyeceği bu konuda mahkemenin kararının bağlayıcı olduğu belirtilmektedir.
- İşveren, işin durdurulması nedeniyle işsiz kalan çalışanlara ücretlerini ödemekle veya ücretlerinde bir düşüklük olmamak üzere meslek veya durumlarına göre başka bir iş vermekle yükümlü tutulmuştur.

K-) İşyeri Hekimi ve İş Güvenliği Uzmanı Görevlendirme İle İlgili Yükümlülükleri: Uluslararası düzenlemelere uygun olarak işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının görevini yerine getirirken işverene karşı mesleki bakımdan korunması ilkesi kanunun 8. maddesinde düzenlenmiştir.

İşveren, İSG hizmetini yürüten profesyonellerin görevlerini yerine getirirken yaptıkları çalışmalar nedeniyle haklarında ve yetkilerinde bir kısıtlama yapmamakla, görevlerini mesleki bağımsızlık ve etik ilkeler çerçevesinde yürütmelerini sağlamakla yükümlü tutulmuştur.

1.4.4. Çalışanların Hakları ve Yükümlülükleri:

a-) Çalışmaktan Kaçınma Hakkı: İş Kanunu'nun 24..maddesinde ve İSGK'nun 13.maddesinde bir kısım ilavelerle yeniden düzenlenmiştir.

- **Sağlık sebepleri:** İş sözleşmesinin konusu olan işin yapılması işin niteliğinden doğan bir sebeple işçinin sağlığı veya yaşayışı için tehlikeli olursa.

● **Ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri:** İşveren iş sözleşmesi yapıldığı sırada bu sözleşmenin esaslı noktalarından biri hakkında yanlış vasıflar veya şartlar göstermek yahut gerçeğe uygun olmayan bilgiler vermek veya sözler söylemek suretiyle işçiyi yanıltırsa. İşveren işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söyler, davranışlarda bulunursa veya işçiye cinsel tacizde bulunursa. İşveren tarafından işçinin ücreti kanun hükümleri veya sözleşme şartlarına uygun olarak hesap edilmez veya ödenmezse,

● **Zorlayıcı sebepler:** İşçinin çalıştığı işyerinde bir haftadan fazla süre ile işin durmasını gerektirecek zorlayıcı sebepler ortaya çıkarsa, “işçi işten kaçınma hakkına sahiptir.”

● Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar kurula, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edebilir. Kurul acilen toplanarak, işveren ise derhâl kararını verir ve durumu tutanakla tespit eder. Karar, çalışana ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir.

● Kurul veya işverenin çalışanın talebi yönünde karar vermesi hâlinde çalışan, gerekli tedbirler alınıncaya kadar çalışmaktan kaçınabilir. Çalışanların çalışmaktan kaçındığı dönemdeki ücreti ile kanunlardan ve iş sözleşmesinden doğan diğer hakları saklıdır.

● Çalışanlar ciddi ve yakın tehlikenin önlenemez olduğu durumlarda birinci fıkradaki usule uymak zorunda olmaksızın işyerini veya tehlikeli bölgeyi terk ederek belirlenen güvenli yere gider. Çalışanların bu hareketlerinden dolayı hakları kısıtlanamaz.

b-) Çalışanın Yükümlülükleri: İSG Kanununun 19. maddesinde, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamlarının oluşturulmasında, çalışanlara da bir takım yükümlülükler getirilmiştir.

● Çalışanlar, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili aldıkları eğitim ve işverenin bu konudaki talimatları doğrultusunda, kendilerinin ve hareketlerinden veya yaptıkları işten etkilenen diğer çalışanların sağlık ve güvenliklerini tehlikeye düşürmemekle yükümlüdür.

● **Çalışanların, işveren tarafından verilen eğitim ve talimatlar doğrultusunda yükümlülükleri şunlardır:** “İşyerindeki makine, cihaz, araç, gereç, tehlikeli madde, taşıma ekipmanı ve diğer üretim araçlarını kurallara uygun şekilde kullanmak, bunların güvenlik donanımlarını doğru olarak kullanmak, keyfi olarak çıkarmamak ve değiştirmemek.” “Kendilerine sağlanan kişisel koruyucu donanımı doğru kullanmak ve korumak.” “İşyerindeki makine, cihaz, araç, gereç, tesis ve binalarda sağlık ve güvenlik yönünden ciddi ve yakın bir tehlike ile karşılaştıklarında ve koruma tedbirlerinde bir eksiklik gördüklerinde, işverene veya çalışan temsilcisine derhal haber vermek.” “Teftişe yetkili makam tarafından işyerinde tespit edilen noksanlık ve mevzuata aykırılıkların giderilmesi konusunda, işveren ve çalışan temsilcisi ile iş birliği yapmak.” “Kendi görev alanında, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için işveren ve çalışan temsilcisi ile iş birliği yapmak.”

1.4.5. Devletin Sorumluluğu

Avrupa insan hakları sözleşmesinin 2. Maddesi ile bütün hakların ve özgürlüklerin varlığı için ön koşul olan yaşam hakkı koruma altına alınmıştır. Yaşam hakkının sağlanabilmesi için devlet tarafından hukuksal bir korunmanın sağlanması gerekmektedir. Hukuksal korunmanın sağlanabilmesi için devlet, çalışanları koruyabilmek için iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yasaları oluşturup, bu yasaların uygulanmasını denetlemek yasaya aykırı davranışta bulunanları ise idari ve cezai müeyyideler uygulamaktadır. Çalışanların iş kazaları geçirmesi ve meslek hastalıklarına tutulmasını önleyebilmek için devlete düşen en görev denetim olduğu gözükmektedir. Türkiye’de

yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanununa aykırı davranışta bulunanların tespit edilmesi, soruşturulması ve bunların raporlanabilmesi İş Teftiş Kurulu Başkanlığı müfettişlerince gerçekleştirilmektedir. İş teftiş kurulu bu denetimleri yapabilmek için birçok farklı sektör ve faaliyet alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

• **Teftiş ve idari yaptırımlar:** 6331 sayılı Kanun'un 24. Maddesine göre; mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izleyecek ve denetleyecek olanlar, İSG yönünden denetim yapmaya yetkili olan iş müfettişleridir. Bu düzenleme ile teknik ve sosyal iş müfettişleri arasındaki ayrıma vurgu yapılmaktadır. Denetimin kapsamı ve tarafların yükümlülüklerine ilişkin olarak İş Kanunu hükümleri (92,93,96,97,107) yürürlükte. Yeni olarak denetimin kapsamına; İSG konularında işyerlerinde ölçüm, inceleme ve araştırma yapmak amacıyla numune almak ve eğitim kurumları ile OSGB'nin kontrol ve denetimleri dahil edilmiştir.

İSGK'nun 25. ve 26. maddelerinde idari yaptırımlar olarak **“işin durdurulması”** ve **“idari para cezaları”** düzenlenmiştir. Mevcut düzenlemeye ilave olarak, çok tehlikeli veya büyük endüstriyel kazaların yaşanabileceği işyerlerinde risk değerlendirmesinin yapılmamış olması işin durdurulması sonucunu doğuracaktır. Ancak en önemli farklılık, bu kararın artık bir komisyon değil tek başına bir iş müfettişi tarafında da verilebileceğidir.

İş Kanununun ilgili hükmünde **“işin durdurulması”** ve **“işyerinin kapatılması”** birbirinden farklı iki eylem olarak düşünülüp düzenlenmişken İSGK' da sadece **“işin durdurulması”** başlığı ile düzenlenmiştir. Gereğinden anlaşıldığı kadarı ile işin tamamen durdurulması, işyerinin kapatılması olarak değerlendirilmekte ve kenar başlıktaki değişiklik hükmün sonuçlarını değiştirmemektedir.

“İşyerindeki bina ve eklentilerde, çalışma yöntem ve şekillerinde veya iş ekipmanlarında çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir husus tespit edildiğinde; bu tehlike giderilinceye kadar, hayati tehlikenin niteliği ve bu tehlikeden doğabilecek riskin etkileyebileceği alan ile çalışanlar dikkate alınarak, işyerinin bir bölümünde veya tamamında iş durdurulur. Ayrıca çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleri ile tehlikeli kimyasallarla çalışılan işlerin yapıldığı veya büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde, risk değerlendirmesi yapılmamış olması durumunda iş durdurulur.”

“İş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili üç iş müfettişinden oluşan heyet, iş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili iş müfettişinin tespiti üzerine gerekli incelemeleri yaparak, tespit tarihinden itibaren iki gün içerisinde işin durdurulmasına karar verebilir. Ancak tespit edilen hususun acil müdahaleyi gerektirmesi hâlinde; tespiti yapan iş müfettişi, heyet tarafından karar alınıncaya kadar geçerli olmak kaydıyla işi durdurur.”

İSGK'nun 26.maddesi iş müfettişlerince yapılan denetim sonucunda yükümlülüklerini yerine getirmediği saptanan işveren veya işveren vekiline idari para cezalarının uygulama esaslarını düzenlemektedir. 17 fıkra halinde değişik eylemler için TL cinsinden ve maktu olarak belirlenen para cezalarının caydırıcı nitelik taşıması amacıyla oldukça yüksek tespit edildiği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda İş Kanununun 107.maddesinde düzenlenen cezalar da İSG alanında uygulanacak cezaların tamamlayıcısıdır.

Devlete düşen bir başka en önemli görev ise vatandaşlarımızın iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilinçlenmesini sağlamaktır. Bunun için çocukluktan itibaren İş Sağlığı ve Güvenliği kültürü oluşturmayı sağlayacak çabalar atılmalı, İş sağlığı ve güvenliği konusundaki eğitimler ilköğretim seviyesinden itibaren vatandaşlarımıza verilmeye başlanması gerekmektedir.

1.5. İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI BAKIMINDAN ÜLKEMİZİN DURUMU

1.5.1. İş Kazası

İş kazasına yönelik literatürde birçok tanım bulunmaktadır; Bu tanımlardan **Dünya Sağlık Örgütü (WHO)**'ne göre iş kazası “önceden planlanmamış, çoğu zaman yaralanmalara, makine ve teçhizatın zarara uğramasına veya üretimin bir süre durmasına yol açan olay” şeklinde tanımlanmaktadır. **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)**'ne göre ise iş kazası: “belirli bir zarar veya yaralanmaya yol açan, önceden planlanmamış beklenmedik bir olay” olarak açıklamaktadır. Ülkemizde 2012 yılında kabul edilen **6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun (İSGK) 3. maddesi g bendinde** iş kazası, “İşyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen engelli hale getiren olay” şeklinde tanımlanmaktadır.

1.5.2. Meslek Hastalığı

Meslek hastalığına yönelik literatürde yer alan tanımlara bakıldığında; **5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK)**'nin **14. maddesinde** meslek hastalığı, “sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik halleridir” şeklinde tanımlanmıştır. **6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 3. maddesi I bendinde** meslek hastalığı “mesleki risklere maruziyet sonucu ortaya çıkan hastalık” olarak tanımlanmıştır.

“İş kazası ve meslek hastalıkları dünya genelinde zirveye oynayan bir ülke olan Türkiye açısından önemli bir toplumsal sorun olarak gözükmektedir. İşçiler, işverenler ve devlet tarafından iş kazası ve meslek hastalıkları sonucunda maliyetler oluşmaktadır. İşçi açısından ele alındığında işçinin mesleki ve çalışma gücünde kayıp yaşaması ve gelirinin azalması söz konusu olmaktadır. Tüm bunların yanı sıra kazaya uğrayan işçi de psikolojik ve ruhsal hastalıklar meydana gelebilmektedir. İşveren tarafından ele alındığında ise işveren üretimde kayıp yaşamakta, tazminatlar ödemekte ve parasal cezalarla karşılaşmaktadır. Son olarak devlet açısından iş kazası ve meslek hastalığı ele alındığında ise en önemli maliyetin yetmiş insan gücünün kaybedilmesi olmaktadır.”

1.6. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada; işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği algısı, bakış açısı 6331 sayılı İSGK'un hakkındaki bilgisi ve devlet-çalışan-işveren üçlüsünün yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediği araştırılmıştır. Araştırmada anket ve mülakat yöntemi birlikte kullanılması çalışmanın doğası mümkün olup güvenilirliğin artması amaçlanmıştır. Çalışma Elazığ Organize Sanayi Bölgesi 20 işverene 15 soruluk mülakat-anket düzenlenmiş olup, soruların hazırlanmasında 6331 sayılı İSGK'nu ve 4857 nolu İş Kanun'undan literatür taraması yapılmıştır. Anket sorularının bir kısmı iki seçenekten oluşmaktadır. Mülakat bire bir yüz yüze görüşülerek mümkün olduğunca görüşme de fazla vakit kaybının yaşanmamasına dikkat edilmiştir. Sorulara verilen cevaplar hiç bir değişikliğe uğratılmadan yansıtılmış olduğu gibi el ile not edilmiştir. Ankette zorlama yapılmamıştır. İsteğe bağlı olarak katılım sağlanmıştır. Ankette Elazığ Organize Sanayi Bölge Müdür'ü ve Elazığ Organize Sanayi Bölgesi OSGB Mesul Müdür'ünün de görüşleri alınmıştır.

Anket çalışması yapılmadan önce Elazığ Organize Sanayi Bölgesi'nde üretim yapan fabrikaların sektörel dağılımları, iş güvenliği tehlike sınıfı da araştırılmıştır. Aşağıdaki tabloda sektörel dağılımlar ve tehlike sınıfları da belirtilmiştir.

Tablo-1 Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Fabrikalarının Sektörel Dağılımı ve Tehlike Sınıfları

Fabrika Sayısı	Sektörel Dağılım	Tehlike Sınıfları
2	Çağrı Merkezi Yönetim Sistemleri (Faaliyetleri)	Az Tehlikeli
5	Tekstil ve Giyim İmalatı İhracatı	Az Tehlikeli
15	Gıda, Yiyecek, İçecek Hizmetleri İmalatı İhracatı	Az Tehlikeli
1	Araç ağır bakım tamirati(askeri araç) otokar	Az Tehlikeli
1	Halı Yıkama	Az Tehlikeli
2	Matbaa ve Reklamcılık	Az Tehlikeli
1	Optik ve Gözlükçülük	AzTehlikeli
1	Mobil Vinç	Tehlikeli
10	Plastik ve Boru Sanayi İmalatı	Tehlikeli
9	Karo Beton Mamülleri ve Bims Sanayi İmalatı İhracatı	Tehlikeli
3	Un ve Yem İmalatı İhracatı	Tehlikeli
1	Tarım ve Lisanlı Depoculuk	Tehlikeli
1	Çömlekçilik	Tehlikeli
25	Metal İşleme Sanayisi	Tehlikeli
10	Mobilya ve Ağaç İşleme Sanayi İmalatı İhracatı	Tehlikeli
11	Yalıtım ve Taşyünü Ağır Sanayi İmalatı İhracatı	Çok Tehlikeli
10	Kimyasal Sanayi İmalatı İhracatı	Çok Tehlikeli
3	Sınai Gazlar	Çok Tehlikeli
4	Cam Sanayi İmalatı İhracatı	Çok Tehlikeli
18	Mermer İmalatı İhracatı	Çok Tehlikeli
7	Döküm Ağır Sanayi	Çok Tehlikeli

Sektörlerin üretim değerlendirilmesi yapıldığında, ülkemiz genelinde yaşanan ekonomik bunalımın üretimi de yavaşlattığı istendiği gibi üretimin yapılmadığı belirtilen sektörlerde; (mermer, döküm ve yalıtım sanayisi, mobilya ve ağaç işleme) fabrikalarında sayıları net olmasa

da bazılarında üretimin yavaşladığı öğrenilmiştir. Diğer sektörlerde üretim devam etmektedir. Şuanda üretim yapan fabrikaların yanı sıra yeni fabrikaların da kurulum aşamasında oldukları araştırılmıştır. Sanayi bölgesindeki işverenlerin 5' banyan, 132'si ise erkeklerden oluşmaktadır.

Ayrıca Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü bünyesinde kurulan Ortak Sağlık Güvenlik Birimi 2013 yılından bu yana sanayi bölgesine iş sağlığı ve güvenliği hizmeti vermektedir. OSGB'de bir İş Güvenliği Uzmanı Mesul Müdürü, iki İş Güvenliği Uzmanı, üç İşyeri Hekimi, bir diğer sağlık personeli, bir sekreter ve bir de yardımcı personel çalışmaktadır.

Elazığ Organize Sanayi Bölge Müdürü ile yapılan mülakatta, organize sanayi bölgesi olarak yaptığınız sanayi hizmetleri hakkında bilgi vermişsiniz? Sorulan soruya: “ *Elazığ Organize Sanayi Bölgesi olarak, sanayinin gelişmesini sağlamak, yeni yatırımcılar çekmek amacıyla EOSB 6. BÖLGE teşviklerine sokularak cazibe merkezi haline gelmiştir. Onun dışında açmış olduğumuz Meslek Yüksek Okulumuz, Meslek Lisemiz, lojistik merkezimiz, Gümrük Müdürlüğümüz, 112 Acil İstasyonumuz, OSGB'miz, konferans salonumuz, cami ve restoran gibi sosyal tesislerimizle kişi başına düşen yeşil alanlarımızla yeni gelen yatırımcılarımızla ve mevcut sanayicilerimize hizmet vermekteyiz.*” Şeklinde cevaplandırılmıştır.

Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Ortak Sağlık Güvenlik Birimi Mesul Müdürü ile yapılan mülakatta, sağlamış olduğunuz İSG hizmetinizde güvenlik kültürünün oluştuğunu düşünüyor musunuz? Sorulan soruya: “ *Beş yıldır firmalarımıza hizmet vermekteyiz. Hizmet sürecimizin başlangıcından bu yana iş sağlığına ve iş güvenliğine yönelik sanayicilerimizin bakış açılarının farkındalıklarının arttığını düşünüyorum. İlk zamanlar bu işler nerden çıktı diyen firma sahiplerimiz, bugün bizleri arayarak makinesinin veya kompresörünün kurulumunu nereye nasıl yapılacağını sormaktadır. Aynı şekilde iş başı yaptıracağı bir çalışanını işyeri Hekimlerimiz ve İş Güvenliği Uzmanlarımızı arayarak gerekli muayenesi ve eğitimlerinin tamamlanmasını isteyebiliyor. Çalışanlarımıza her zaman şunu söylerim: Bize siz her zaman lazımsınız ama sağlam lazımsınız. En sevindirici tarafı hizmet verdiğimiz firmalarımızda ölümlü iş kazası ve meslek hastalığı olmaması en büyük kazancımızdır. Tabi ki bunun yanında güvenlik kültürünü istediğimiz seviyeye getirmek için çabalıyoruz. Firma sahiplerimiz ve çalışanlarımız bilinçlendikçe güvenlik kültürünün de en üst seviyelere çıkacağından eminim.*” Şeklinde cevaplandırılmıştır.

İşverenlerle yapılan mülakat ve ankette sorulan sorular aşağıda verilmiştir.

Tablo-2 Mülakat ve Anket Soruları

1. Kaç yıldır İş Sağlığı ve Güvenliği hizmeti alıyorsunuz?
a-) 0-1yıl b-) 1-3yıl c-) 3-5yıl d-) 5-7yıl
2. İş Sağlığı ve Güvenliği sizce önemlidir?
a-) Çok önemlidir b-) Önemlidir c-) Önemsizdir
3. İşyeriniz tehlike sınıfına göre hangi sınıftadır?
a-) Az tehlikeli b-) Tehlikeli c-) Çok tehlikeli
4. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun'un olumlu etkilerinin olduğunu düşünüyor musunuz?
a-) Evet düşünüyorum b-) Düşünmüyorum
5. İş Sağlığı ve Güvenliği hizmetini nereden alıyorsunuz?

- a-) Elazığ Organize Sanayi Bölgesi OSGB
b-) Farklı bir OSGB
c-) Hiç bir yerden almıyorum
6. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun'una göre işveren yükümlülüklerini biliyor musunuz?
a-) Biliyorum b-) Bilmiyorum
7. İş Sağlığı ve Güvenliği'ni işveren olarak sahanızda uyguluyor musunuz?
a-) Uyguluyorum b-) Uygulamıyorum c-) Bazen uyguluyorum
8. İş Güvenliği ve İş Sağlığı hizmetinizden memnun musunuz?
a-) Çok memnunum b-) Memnunum c-) Memnun değilim
9. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun doğrultusunda işyerinizin desteklenmesini istersiniz?
a-) İsterim b-) İstemem c-) Çok isterim
10. İşyerinizde iş güvenliği kültürünün oluştuğunu düşünüyor musunuz?
a-) Düşünüyorum b-) Kısmen düşünüyorum c-) Düşünmüyorum
11. Çalışanlarınız iş sağlığı ve güvenliği sorumluluklarını biliyorlar mı?
a-) Biliyorlar b-) Bilmiyorlar c-) Çok iyi biliyorlar d-) Kısmen biliyorlar
12. İşyerinizde iş sağlığı ve güvenliği eksiklerinizi gideriyor musunuz?
a-) Gideriyorum b-) Gidermiyorum c-) Bazen gideriyorum
13. İşyerinizde işveren olarak saha denetimlerinizi yapıyor musunuz?
a-) Saha denetimlerini yapmıyorum
b-) Saha denetimlerini yapıyorum
c-) Saha denetimlerini bazen yapıyorum
14. İş Güvenliği Uzmanı tarafından işyerinizde tespit edilen düzeltici önleyici faaliyetlerinizi zamanında tamamlıyor musunuz?
a-) Tamamlıyorum b-) Bazen tamamlıyorum c-) Tamamlamıyorum
15. İşyerinizde işveren olarak sosyal sorumluluklarınızı biliyor musunuz? Sosyal sorumluluklarınız yerine getiriyor musunuz?
a-) Biliyorum, yerine getiriyorum b-) Bilmiyorum, yerine getirmiyorum
c-) Biliyorum yerine getirmiyorum

1.7. BULGULAR VE YORUMLAR

İşletmelerde iş sağlığı ve güvenliğinin geliştirilmesi, güvenlik kültürünün oluşması sonucunda çalışanların bilinçleneceği, işletmelerde iş güvenliğinin daha iyi seviyelerde olacağıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle işverenlere yöneltilen 1. maddedeki kaç yıldır İş Sağlığı ve Güvenliği hizmeti alıyorsunuz? Sorusuna katılım %6'sı (0-1yıl), %3'ü (1-3yıl), %91'i (3-5yıl) olarak gerçekleşmiştir. Bu orana göre iş sağlığı ve güvenliği hizmetini alan işletmelerin giderek artacağını göstermektedir.

İş sağlığı ve güvenliğinin önemini anlamak için 2.madde deki soruya katılım % 20 “çok önemlidir”, %80 “önemlidir” ve “önemsiz gören olmamıştır” elde edilen bu verilere göre iş sağlığı ve güvenliği bilincinin henüz istenilen düzeyde olmadığı fakat işverenlerin algısı doğrultusunda zamanla önem kazanacağı sonucuna varılmıştır.

İşletmelerin tehlike sınıfları 3.madde deki soruya katılım, %15 az tehlikeli, %40 tehlikeli, %45 ise çok tehlikeli olarak belirlenmiştir. İşverenlerin 6331 sayılı İSGK'nun olumlu etkilerinin olup olmadığı hakkındaki düşünceleri 4.madde de %100 olarak elde edilen sonuçta tamamının “olumlu etkilerinin olduğunu düşünüyorum” şeklinde katılım sağlaması ile iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına farkındalığının oluştuğu öğrenilmiştir.

Yapılan bu mülakat ve anket sadece Elazığ Organize Sanayi Bölgesi'ndeki işverenlerinin iş sağlığı ve güvenliği algısını öğrenmeye yönelik olduğundan 5.madde deki iş sağlığı ve güvenliği hizmetini nereden aldıkları sorusuna katılımın tamamı alınan hizmetin Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Ortak Sağlık Güvenlik Birimi tarafından sağlandığı sonucuna varılmıştır. 6331 sayılı İSGK'da işveren yükümlülükleri belirtilmiştir. Buna göre 6.madde de işverenlerin yükümlülüklerini bilip bilmedikleri sorusuna katılım %90 “biliyorum” ve % 10 ise bilmiyorum şeklinde olmuştur. Bu sonuçlara göre işverenlerin işletmelerinde iş güvenliğinin sağlanması, tedbirlerin alınması, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının meydana gelmemesi için çalışan sağlığının korunması ile ilgili alınacak önlemlerin neler olduğunu ve yerine getirilmediği durumlarda ise cezai yaptırımlarının neler olacağı mevzuatın öngördüğü şekilde yükümlülüklerinin bilincinde olduklarını göstermektedir.

İşletmelerde işverenlerin 7. maddeye göre sahalarında denetimlerini nasıl yaptıkları konusunda sorulan soruya göre % 100 olumlu cevaplanmıştır. Saha denetimlerinin günlük düzenli olarak yapıldığının çalışanların KKD kullanımının takibi, sahadaki uygunsuzlukların giderildiği ve tehlikeli hareket- tehlikeli durumlardan kaynaklı meydana gelebilecek kazaların denetimlerle en aza indirgenmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. 8.madde de işverenlerin aldıkları iş güvenliği ve iş sağlığı hizmetinden memnuniyetlerini öğrenmeye yönelik sorulan soruya katılımcıların % 85'i İSG hizmetinden “memnun oldukları” % 15'inin memnun olmadıkları öğrenilmiştir. İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için hizmet veren osgblerin maddi gelirin yanında verdikleri hizmetin kalitesinin bilincinde olmaları gerekmektedir. Memnuniyet oranının daha fazlası olması iş sağlığı ve güvenliğine gerekli önemin verilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İşletmelerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması konusunda yapılacak saha çalışmalarında işverene destek olarak devletin de katkı da bulunması ile birlikte iş güvenliğinin istenilen düzeye ulaşacağı söz konusudur. Bununla ilgili 9.madde deki işletmenizin 6331 sayılı İSGK doğrultusunda desteklenmesini istedikleri %100 tamamının katılımı sağlanmıştır.

Bir işletmede iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi için öncelikle hem işletme sahibinin hemde işletmedeki çalışanların verilen İSG eğitimlerinde bilinçlenerek iş güvenliğinin öneminin de artacağı yönündedir. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün de buna bağlı olarak oluşacağı söz konusudur. 10.madde iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşup oluşmadığını anlamak için katılımcılara sorulan soruya göre % 70 “oluşturduğunu”, % 20 “kısmen oluşturduğunu”, % 10 ise oluşmadığını düşünmüştür.

Yaşanan iş kazalarının % 88'i çalışanların tehlikeli hareketlerinden, % 10'u çalışma ortamının koşullarından, % 2'si ise bilinmeyen nedenlerden kaynaklanmaktadır. Saha da iş güvenliğinin sağlanabilmesi için çalışanlara bir takım sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların ne

kadarının yerine getirildiğini öğrenmek için işverenlere çalışanları hakkında 11. madde de ki çalışanlarınız sorumluluklarını biliyorlar mı sorusuna katılım % 75'i evet biliyorlar % 25'i ise hayır bilmiyorlar şeklinde belirtmişlerdir. İşverenler İSG eğitimlerinin artırılması ile çalışanlarının daha da bilinçleneceğini düşündükleri öğrenilmiştir. Bu durumda eğitimlere gereken önem verilmeli çalışanlara yaptıkları işten önce sağlıklarının önemli olduğu bilinci oluşturulmalıdır. Kendilerinin değerli oldukları hissettirilmelidir. İşletmenizdeki eksiklerinizi gideriyormusunuz şeklindeki 12.soruya % 50 “ gideriyoruz”, %50 “ gidermiyoruz” şeklinde verilen cevaplar da eşitlik söz konusudur. 13.madde de işyerinizde işveren olarak saha denetimlerinizi yapıyor musunuz? Sorusuna katılım % 90 “saha denetimlerini yapıyoruz” , % 10 “ saha denetimlerini yapmıyoruz” oranlarında olmuştur.

İş Güvenliği Uzmanı tarafından işyerinizde tespit edilen düzeltici önleyici faaliyetleri gideriyormusunuz? Sorusuna % 65'i “zamanında gideriyoruz” % 35'i “ gidermiyoruz” oranlarında cevap vermiştir. İşveren olarak sosyal sorumluluklarınızı biliyor musunuz? Sosyal sorumluluklarınızı yerine getiriyor musunuz? Sorusuna verilen cevap bütün işverenlerin sosyal sorumluluklarını bildikleri ve yerine getirdikleri öğrenilmiştir.

1.8. SONUÇ

İş sağlığı ve güvenliği ülkemizde tam olarak uygulanabilmesi için öncelikle devletin sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Denetimlerde gerekli uygulamalar yapılmalıdır. İş kazalarının ve meslek hastalıklarının gün geçtikçe artması insan gücünün kaybına neden olmaktadır. İnsan gücünün yitirilmesi ülkemizin genç çalışan nüfusunun azalmasına neden olmaktadır. İş kazalarında kaybedilen hayatların ve sağlığın yarattığı psikolojik travmalar hem kazayı yaşayan kişiyi hemde ailesinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle insan hayatına gerekli önem verilmelidir. İş sağlığı ve güvenliği kültürü eğitimleri verilerek artırılmalıdır. İşverenler ve çalışanlar iş güvenliği konusunda bilinçlendirilmelidir. Devlet-işveren-çalışana bu durumda bir takım sorumluluklar düşmektedir. Sorumluluklar yerine getirildiği sürece iş sağlığı ve güvenliği sağlanır. Ülkemizin gelişmişlik refah düzeye ulaşması için öncelikle insan hayatının korunması daha sonra çalışma hayatında refah hayat standartlarının sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi, AKILLI ve AYDOĞDU , (s:245)
- [2] İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları İle İlgili İşgörenlerin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.XXX, Sayı/ No.1, 2011, pp. 181-209, TOZKOPARAN ve TAŞOĞLU , (s:182-183)
- [3] <https://www.bilgit.com/>,10/06/2003, Sayı:25134,Cilt:42, Tertip:5 4857 Sayılı İş Kanunu,(Mad.:2)
- [4] İş, Güç “ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, İş Sağlığı ve Güvenliği’nde Yeni Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK), Cilt/Vol: 15-Sayı Num:01, Uludağ Üniversitesi, (KILKIŞ, Ocak-2013), (s.21-22-23)
- [5] İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşverenlerin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü, (AKPINAR ve ÇAKMAKKAYA), (s.281)
- [6] <https://www.bilgit.com/>, 10/06/2003, Sayı:25134, Cilt: 42, Tertip: 5, 4857 Sayılı İş Kanunu,(Mad.:24)
- [7] <https://www.bilgit.com/>, 20/06/2012, Sayı:28339, Cilt: 52, Tertip:5, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu,(Mad.:13)
- [8] <https://www.bilgit.com/>, 20/06/2012, Sayı:28339, Cilt: 52, Tertip:5, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu,(Mad.:19)
- [9]Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, <http://www.akademikbakis.org>, Sayı: 68, (Temmuz-Ağustos, 2018), (Levent SONGUR ve Gökçen SONGUR), (s.52)
- [10] Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN, <http://www.akademikbakis.org>, Sayı: 68, (Temmuz-Ağustos, 2018), (Levent SONGUR ve Gökçen SONGUR), (s.52)
- [11] Fırat Üniversitesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, ÇEKO, B Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı Yasemin ASLANTÜRK, (Nisan,2019)
- [12] Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, OSGB
- [13] Elazığ Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü

SAVAŞIN PSİKOLOJİK İZLERİ

Pınar ERTEN⁵
Nermin TEKİN⁶
Hicran YILMAZ⁷
Gül TOLUNGÜÇ⁸

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkilerine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesidir. Bu doğrultuda, nitel araştırmalardan doküman incelemesi tekniğine göre 2014-2018 yılları arasında Yükseköğretim Kurumu (YÖK) bünyesinde yapılan tezler araştırılmıştır. Bu çalışmada veriler betimsel analize göre değerlendirilmiştir. Kullanılan analiz yöntemi, belirli bir konuda, birbirinden bağımsız olarak yapılmış olan birden fazla çalışmanın sonuçlarını birleştirerek elde edilen araştırma bulgularının yorumlanmasına dayanır. Çalışmaya konu olan tezlerde, savaşa maruz kalan bireylerin özellikle çocuklar ve kadınların savaş sonrası kendilerinde ortaya çıkan psikolojik sorunlarına yoğunlaşmıştır. Bulgular frekans ve yüzde tabloları şeklinde sayısallaştırılarak gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Savaş, Psikolojik etkiler, doküman incelemesi.

GİRİŞ

Savaş son zamanlarda en sık duyduğumuz kelimelerin başında geliyor. Tanımı kişiden kişiye değişiyor olsa da herkesin bulunduğu ortak nokta hayatımızda bir şekilde yer ediniyor olmasıdır. Eker (2015)' e göre "savaş, zaman ve mekan fark etmeksizin en az iki aktör arasında görülen şiddet içerikli çatışma halidir" s.(34). Bu savaşlar yanı başımızda ve dünyanın birçok yerinde çeşitli sebeplerden dolayı meydana gelmektedir. Hogg ve Vaughan (2014), savaş ile ilgili şunları söyler "önyargı ve ayrımcılıkla ilişkilendirilebilecek büyük boyutlu saldırganlık ve savaşlar, trajiktir ki insan yaşamının bir parçası olmuştur. İnsanın iki milyon yıllık evrimi, sanayileşme, iletişim devrimi, felsefe ve sanat ve şiirin hiçbir etkisi olmamıştır" (s.487).

Medeniyet düzeyinin artması maalesef ki savaş gerçeğini değiştirememiştir. İnsanlık tarihi boyunca devam eden savaşlar yöntem açısından biraz değişmiş olsa bile hala birçok yıkıcı sonuç ile varlığını sürdürüyor. Maddi ve özellikle manevi açıdan tafisi biraz zor, kalıcı iz ve hasarlara yol açıyor. Nirun (2017)'e göre "en acımasız savaş yani askerler ve siviller arasında hiçbir ayırım gözetmeyen savaş aynı zamanda savaşların en iyisi ve en kısası olacaktır"(s.71). Neredeyse bir ülkenin tamamen yok olmasına sebep olan bu savaşlar insan sağlığını psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Savaş sonrası ortaya çıkan psikolojik problemler yadsınamaz bir gerçektir. Özen (2007)' e göre "psikolojik travma güçsüzlerin bir felaketidir. Travma altında kurban ezici bir kuvvet tarafından çaresiz hale getirilir" s.(105). Bu durumdan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. Daha hayata dair çok az şey bilen ve savunmasız olan çocuklar savaş gerçeği ile çok erken yaşlarda karşılaşmaktadırlar. Ebeveyn kaybı, çeşitli

⁵ Dr. Öğr. Üy., Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

⁶ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

⁷ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

⁸ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

olumsuz durumlara maruz kalma, aile düzeninin bozulması gibi birçok sebepten dolayı travma yaşayan çocuk hayatının ileriki dönemlerinde kaldıramayacağı veya bilinçdışında bir kambur olarak taşıyacağı yüklerle beraber hayatına devam etmeye çalışacaktır. Bu durumdan dolayı ise hayatının geri kalanında çeşitli psikolojik sıkıntılar yaşama olasılığı yüksektir.

Savaş son zamanlarda varlığı zorunlu ve bazı amaçlar için mecbur kaldığımız bir durum olarak görülmeye başlandı. Savaşla yaşamayı öğrenmek yerine savaşı olabildiğince hayatımızdan çıkarmak için uğraşmalı ve savaşın insanlar üzerinde bıraktığı kalıcı hasarların yanında meydana getirdiği psikolojik rahatsızlıklar da göz ardı edilemeyecek sorunlardır. Savaş bir toplumu oluşturan bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek her açıdan o toplumu geri dönüşümü olmayan birçok problemle karşı karşıya getirmektedir. Savaşın yol açtığı en sık psikolojik problemlerin başında TSSB gelir. Çırakoğlu (2003)'na göre Bosna'da tecavüze uğrayan kadınlar, kamplarda yaşayan Afganlar, toplu katliamlara maruz kalan Ruandalılar, savaşın travmatik boyutunu en üst düzeyde yaşayanların başında gelmektedir. "savaş bu, her şey olur bir gün biter" diyebilmek ve başımızı çevirebilmek ne kadar da güçleşiyor değil mi? Çünkü TSSB bize savaşların bir gün bazıları için bittiğini, bazıları için de içinde dayanılması güç bir biçimde devam ettiğini söylüyor.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı savaşın psikolojik izleri hakkında 2014-2018 yılları arasında yazılan lisansüstü tezlerin YÖK ulusal tez merkezinde taranarak doküman analizi yoluyla analiz edilmesidir. Bu doğrultuda çeşitli alt amaçlar belirlenmiştir. Çalışmadaki alt amaçlar şu başlıklar altında toplanmıştır:

- 1-Konuya yönelik yapılan tezlerin lisansüstü derecelerine ve yıllara göre dağılımları
- 2-Yapılan tezlerde kullanılan araştırma desenleri.
- 3-Tezlerin oluşturulmasında hangi veri toplama araçlarının kullanıldığı.
- 4-Yapılan tezlerin örneklem grubu dağılımları.
- 5-Yapılan tezlerin genel sonuçlarına yönelik bulgular.

YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırmalar ile ilgili veri toplama süreci, araştırma deseni, örnekleme ve verilerin değerlendirilip çözümlenmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Çalışma, araştırma desenlerinden nitel araştırma kullanılarak yapılmıştır. "Nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır"(Yıldırım 1999). Bu bağlamda savaşın insanlar üzerinde bıraktığı psikolojik izler hakkında Türkiye'de yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelenmesi, araştırılmak istenen konular hakkında çeşitli bilgiler içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir(Yıldırım, Şimşek 2011).

Bu araştırmanın evrenini savaş sonucu ortaya çıkan psikolojik problemler ile ilgili Türkiye'de yapılan yüksek lisans, doktora tezleri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise 2014-2018 yılları arasında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişim sınırı olmayan savaşın bıraktığı psikolojik izler ile ilgili hazırlanan tezler oluşturmaktadır. Bazı tezlerin erişim kısıtlılığı olması nedeniyle toplam beş tane ulusal teze ulaşılmıştır. Araştırma yapılırken tezlerin yazıldığı

yıllar, yüksek lisans, doktora derecesi, kullanılan veri toplama yöntemleri, çalışmaların neyi amaçladığı gibi çeşitli alt başlıklarla kategorize edilerek incelenmiştir.

Veriler yorumlanırken içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi çok sayıdaki metin içeriklerinin benzer özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli sonuçların değerlendirilerek sınıflandırılmasına yönelik, nitel sonuçların nicel sonuçlara dönüştürüldüğü süreçtir(Gökçe, 2006, s. 17-18).

Doküman analizi çeşitli aşamalardan meydana gelmektedir. Bilgi toplama yöntemi olarak kullanılan doküman inceleme yöntemi Forster(1994)'ın belirttiği; (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliği kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) verileri analiz etme ve (5) veriyi kullanma şeklinde yapılmıştır(Akçay, Akçay, Kahramanoğlu 2017, s.527).

Veri Toplama Aşamaları

Araştırma evrenini oluşturan Türkiye' de YÖK Ulusal Tez Merkezinde taranan savaşın psikolojik izleri hakkındaki erişim izni olan tüm tezlere ulaşıldı. Daha sonra tezler, lisanüstü derecesine, çalışmanın gerçekleştirilme amacı, hangi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı gibi alt başlıklarla çeşitli gruplara ayırarak değerlendirildi. Bu değerlendirme ile birlikte bütün çalışmanın analizi yapılarak genel bir sonuca varılmaya çalışıldı.

BULGULAR VE YORUM

Bu çalışma savaşın psikolojik etkilerinin Türkiye' de YÖK Ulusal Tez Merkezinde taraması yapılan tezlerin analiz edilmesini amaçlar. Bu tarama sonucu elde edilen veriler belirlenen alt amaçlar doğrultusunda analiz edilmiştir. İlk alt amaç Türkiye' de savaşın psikolojik sonuçları hakkında yazılan tezlerin hangi lisansüstü derecesinde yazıldığı ile hangi yıllar arasında yazıldığının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler tablo'1 de gösterilmiştir.

Tablo 1. Savaşın psikolojik etkileri hakkında incelenen tezlerin lisansüstü derecelerine ve yıllara göre dağılımı

YÖK VERİ TABANI

Yıl	Yüksek Lisans	Doktora	F
2014	-	-	-
2015	-	-	-
2016	2	1	3

2017	1	-	1
2018	1	-	1
Toplam	4	1	5

Tablo 1’ de elde edilen veriler doğrultusunda savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkileri ile ilgili tezlerin en çok 2016 yılında iki yüksek lisans ve bir doktora tezi olarak üç tane yazıldığı, 2014-2015 yılları arasında bu konuda tez yazılmadığı ve yazılan tezlerin büyük bir kısmını dört tane ile yüksek lisans tezlerinin oluşturduğunu, 2017 -2018 yıllarında sadece birer yüksek lisans tezi yazıldığı görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinin daha fazla yer alması ve doktora tezinin sadece bir tane olması dikkat çekmektedir. Bu konu ile ilgili çok az sayıda tez olması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Çalışmanın ikinci alt amacı ise savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan ve YÖK Ulusal Tez Merkezinde taranan bu tezlerin hangi amaçlarla yazıldığına belirlenmesidir. Bu konuya ilişkin bilgilere tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Savaşın Psikolojik Etkilerine Yönelik Yapılan Tez Çalışmalarının Amaçlarına Göre Dağılımı

Amaç	f	%
savaş mağdurlarının, TSSB anksiyete, depresyon düzeylerini belirlemek.	3	60.0
Ruhsal mağduriyet düzeyini tespit etmek	1	20.0
Savaş sonunda meydana gelen psikolojik problemleri tespit etmek	1	20.0
Toplam	5	100.0

Tezlerin yazılma amaçları üç başlık ile gruplandırılmıştır. Savaş mağdurlarının, TSSB, depresyon, anksiyete düzeylerini belirlemek üç tezin amacını %60, ruhsal mağduriyeti tespit etmek bir tezin amacını %20, savaş sonrası ortaya çıkan psikolojik problemleri tespit etmek bir tezin amacını %20 oluşturmuştur. En çok tezi savaş mağdurlarının TSSB, anksiyete, depresyon düzeylerini belirlemek amacıyla yazılmıştır.

Araştırmanın üçüncü amacı ise Türkiye’de savaşın psikolojik etkileri ile ilgili yapılan tezlerde araştırma desenlerinin analizinin yapılmasıdır. Bu amaçla elde edilen verilere tablo 3’de yer verilmiştir

Tablo 3. Türkiye’ de savaşın psikolojik etkileri ile ilgili yapılan tezlerde kullanılan araştırma desenleri

Araştırma deseni	F	%
Betimsel tarama	4	80.0
İlişkisel tarama	1	20.0
DeneySEL	-	
Karma	-	
Durum çalışması	-	
Eylem araştırması	-	
Olgu bilim	-	
Boylamsal araştırma	-	
Kuram oluşturma	-	
TOPLAM	5	100.0

Tablo 3' de savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan tezlerin kullanılan araştırma desenine göre dağılımı gösterilmiştir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunu %80 betimsel tarama modeli, %20 ilişkisel tarama modeli kullanılarak oluşturulduğu görülmektedir. Var olan durumu betimlemeye yönelik yapılan bu çalışmalar için betimsel tarama modelinin daha uygun olması çalışmaların büyük bir kısmının bu model kullanılarak yapılmasında etkili olmuştur. Türkiye'de 2014-2018 yılları arasında savaşın psikolojik etkileri ile ilgili yazılan tezlerde deneysel, karma, durum çalışması, eylem araştırması, olgu-bilim, boylamsal araştırma ve kuram oluşturma yöntemlerinin kullanılmadığı görülmüştür. Betimsel tarama modeli dört tezde kullanılırken bir tezde ise ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın dördüncü amacı ise Türkiye' de savaşın psikolojik etkileri hakkında 2014-2018 yılları arasında yazılan tezlerin hangi veri toplama araçlarının kullanılarak oluşturulduğunun belirlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak araştırılan tezlerin yöntem kısımlarında hangi veri toplama araçlarının kullanıldığına dair bulgular kategorize edilerek tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan tezlerin hangi veri toplama araçlarının kullanılarak oluşturulduğuna dair verilerin dağılımı

Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları	f	%
Anket Formu (Sorularla görüş belirlemek için yapılır)	1	7.69
Sosyodemografik Bilgi Formu	2	15.38
Harvard Travma Envanteri	1	7.69
Beck Depresyon Envanteri	2	15.38
Olaylara İlişkin Bilgi Formu	1	7.69
Travma Sonrası Stres Bozukluğu Ölçeği	1	7.69
STAI FORM (Durumluluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği)	1	7.69

Somatoform Dissosiyasyon Ölçeği (SDQ)	1	7.69
Pos- Travmatik Stres Bozukluğu Soru Listesi(sivil versiyon)	1	7.69
Kişisel Bilgi Formu(katılımcıların yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzeyleri, demografik özelliklerini belirlemeye yönelik araçlar)	1	7.69
Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASÖ)	1	7.69

Tablo 4’de savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan tezlerde kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir. Tablodan elde edilen veriler doğrultusunda en çok Sosyodemografik Bilgi Formu %15.38, Beck Depresyon Envanterinin ise %15.38 ile kullanıldığı görülmektedir. Bunlar dışında Anket Formu, Harvard Travma Envanteri, Olaylara İlişkin Bilgi Formu, Travma Sonrası Stres Bozukluğu Ölçeği, STAI FORM, Somatoform Dissosiyasyon Ölçeği, Pos-Travmatik Stres Bozukluğu Soru Listesi, Kişisel Bilgi Formu, Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği gibi veri toplama araçlarına %7.69 oranında yer verilmiştir.

Araştırmanın beşinci amacı ise savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan tezlerin hangi örneklem türüne göre yapıldığının belirlenmesidir. Bu konuya ilişkin bilgilere tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. Savaşın psikolojik etkileri hakkında yazılan tezlerin yapıldığı örneklem grubu dağılımı

YÖK VERİ TABANI

Örneklem Grubu	F	%
Mülteciler	3	60.0

Gaziler	1	20.0
Savaş Mağduru Çocuklar	1	20.0
Toplam	5	20.0

Çalışmaların yapıldığı örneklem grubu üçe ayrılmıştır. Mülteciler üç çalışmanın %60 gaziler ve savaş mağduru çocuklar %20 ile ise birer çalışmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. En çok örneklem grubunu %60 ile savaş sırasında veya sonrasında ülkesini terk eden mülteciler oluşturmuştur.

Bu çalışmanın altıncı ve son amacı ise savaşın psikolojik etkileri hakkında incelenen tüm tezlerin genel sonuçlarının değerlendirilmesidir. Bu konuya ilişkin bilgiler şu şekildedir:

- Araştırmada depresyon puanının daha çok hafif ve orta şiddette olduğu görülmüştür.
- Travmaya maruz kalmış kişiler, maruz kaldıkları olaylar nedeniyle zaman içerisinde stres seviyeleri artarak ruhsal iyilik hallerinin bozulduğu görülmüştür.
- Çalışmada en sık rastlanan travmatik olaya baktığımızda katılımcıların bombalama olaylarına maruz kalarak dışarıda yaşanan şiddet nedeniyle eve hapsedikleri ve ülkelerini terk etmeye zorlandıkları görülmektedir.
- Maruz kalınan işkence ve travmatik olay sayısı arttıkça TSSB ve depresyon oranı da arttığı gözlemlenmiştir.
- Mültecilerin ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları savaş koşulları, yaş, cinsiyet, buldukları kampın koşulları, geldikleri ülke, yakın kaybı, şiddete maruz kalma, yaralanma-kaza, patlama, cinsel istismar, gibi elde edilen verilerin TSSB'ye doğrudan ve dolaylı olarak etki ettiği görülmüştür.
- TSSB savaş ortamında kalan ve sonucunda ülkelerini terk etmek zorunda kalan mültecilerle yapılan çalışmalarda en sık görülen psikiyatrik bozukluklardan biri olduğu görülmüştür.
- Cinsel istismar değişkeninin TSSB riskini arttıran birinci sıradaki değişken olduğu, patlamaya tanıklık ise en son sırada TSSB riskini arttırdığı söylenebilir.
- Savaş sırasında, çocuklar cinsel, fiziksel, ve ekonomik açılardan sayısız kez istismara uğramaktadırlar. Bu da çocuklarda TSSB'ye neden olmaktadır.
- Savaşlardan sonra meydana gelen travmaları psikolojik rahatsızlık, şiddete meyil, kültürel değerlerin yok olması, ve buna bağlı olarak gelecek neslin bir kimliğe ait olamaması gibi üç grupta toplayabiliriz.
- Kadınların anksiyete düzeyi erkeklerden fazla bulunmuştur.
- Araştırmaya genel olarak baktığımızda mültecilerin ruhsal durumları ağır durumda olduğu görülmüştür. Travma Sonrası Stres Bozukluğu(TSSB), Somatoform Bozukluk(SB), Majör Depresif Bozuklukları(MDB) tanılarını sığınmacılar arasında en çok karşılaşılan sorunlardır.

-Suriyeli sığınmacıların neredeyse tamamına yakını TSSB, SB, ya da MDB tanısı almak için gerekli, gerçek bir ölüm, yaralanma, kendisi veya başkasının fizik bütünlüğüne tehdit yaşaması, tanık olması, ölüm tehdidi yaşamış olması ve aşırı korku, çaresizlik ve dehşete düşme tepkilerinin tamamına yakını yaşamış durumdadır.

-Yaşadıkları genel problemler ise aşırı duygusallık, hafıza problemleri, uyku, aşırı suçluluk, değersizlik, yorgunluk, enerji kaybı, ölüm düşünceleri ve intihar girişimleridir

Bu veriler incelendiğinde, genel olarak savaşa maruz kalan insanlarda meydana gelen psikolojik rahatsızlıkların başında travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, somatik yakınmalar gelmektedir. Yaşadıkları genel problemler ise suçluluk duygusu, hafıza problemleri, uyku sorunları, yorgunluk, değersizlik hissi, enerji kaybı gibi belirtilerdir. Bunların tetikleyici unsurları ise savaş sırasında yakın kaybı, istismar, bir patlamaya tanıklık etmek, şiddete maruz kalmaktır. Genel sonuç ise bu durumu yaşayan ve herhangi bir şekilde tanıklık eden insanların çeşitli seviyelerde de olsa az ya da çok psikolojik problemler yaşadığı kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada savaşın psikolojik etkilerine ilişkin Türkiye’de 2014-2018 yılları arasında YÖK ulusal tez merkezinde yapılan tarama sonucunda elde edilen tezlerin analiz edilip yorumlanması amaçlanmıştır. Çalışma, yapılan çalışmaların nitelik, yeterlilik, yöntem, nicelik vb. açılardan değerlendirilmesini kapsar. Araştırma verilerinin analizinin yapılması açısından alt amaçlar belirlenmiştir. Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda yol alınmıştır. Baktığımızda en çok tezin 2016 yılında yüksek lisans tezi olarak yazıldığını, lisans ve yüksek lisans düzeyinde yazılan tezlerin yetersiz ve çok sınırlı olduğunu görmekteyiz. Genel olarak betimsel tarama yönteminin kullanıldığı sınırlı sayıda ise ilişkisel yöntemin kullanıldığı diğer araştırma yöntemlerine yer verilmediği bulunmuştur. Veri toplama aracı olarak anket formu, kişisel bilgi formu ve çeşitli psikolojik testlerden yararlanılmıştır Genelde örneklem grubunu savaş sonrası ülkesini terk eden mülteciler oluşturmuştur.

Analizler sonucunda yaşanan travmatik olayların sayısı arttıkça travmaya bağlı görülen tepkilerde de artış olduğunu görmekteyiz. Şiddetle veya çeşitli olumsuz durumlarla karşılaşıldığında ise bu etkinin daha fazla arttığı da gözlemlenmiştir. Benzer bir çalışmada Çevik (2016)’e göre mültecilerin 82.4’ünün çatışmalardan dolayı ciddi psikolojik travma yaşadığı ancak şuan iyi olduğu, kamplardaki çocukların %54.9’unun psikolojik rehabilitasyon hizmeti aldığını söylemektedir. Savaşların psikolojik etkileri ile ilgili yapılmış başka bir çalışmada Bilgin(2014), çocukların travma sonrası stres bozukluğunu yaygın bir şekilde yaşadıkları ve daha sonra bu travmatik olayların tekrarlı bir biçimde görüldüğünü belirtmiştir. Aynı zamanda bu çocuklarda anksiyete ve depresyon semptomlarının da sıklıkla yaşandığını belirtmiştir. Erden ve Gürdil (2009) savaş, çocuklar üzerinde zihinsel ve bedensel gelişim açısından yıkıcı ve travmatik etkilere sahip olmaktadır.

Bu çalışma sonuçlarını destekleyen başka bir çalışmada ise terör ve savaşın insan eliyle meydana geldiği belirtilmiştir. İnsanda korku, kaygı, paniğe yol açan savaş, TSSB başta olmak üzere birçok psikolojik probleme, alkol ve madde kullanımına sebep olabilmektedir(Güloğlu ve Kararımak, 2013).

Çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda yapılabilecek öneriler şunlardır:

- Öncelikli olarak bu konudaki çalışmaların sayısı daha sağlam ve sağlıklı bir literatür için artırılmalı.
- Savaşın insan varlığından beri sürüp gelen yapısı savaşın insanlar üzerinde çok fazla etkisi olduğunu göstermektedir. Günümüzde de çok fazla sayıdaki bu savaşlar insan hayatını yadsınamaz şekilde olumsuz olarak etkilemektedir. Daha sağlıklı bir toplumun oluşması açısından bu insanların yaşadığı olumsuz durumların üzerinde durulmalı ve çeşitli çözüm yolları bulunmalıdır bu da bu konuda yapılacak olan çalışmaların sayısının artırılmasıyla mümkündür.
- Yüksek lisans ve doktora düzeyindeki tezlerinin sayısı yok denecek kadar az olması nedeniyle bu alanda yapılacak çalışmalar nicelik olarak artırılmalıdır.
- İnsanların her türlü açıdan farklı olması nedeniyle örneklem grubu kategorize edilmeli(çocuk, kadın, yaşlı). Çünkü duygusal açıdan daha hassas olduğu ve olumsuz uyarılar karşısında daha çok tepki oluşturduğu düşünüldüğü için bu örneklem grubu üzerinde daha fazla durulmalıdır.
- Sadece mülteciler üzerine yoğunlaşmamalı hala ülkesinde bu duruma maruz kalan veya savaş yerini hiç terk etmemiş insanlarla da bu çalışmalar yapılmalı.

KAYNAKÇA

- Akçay B. Akçay H. Kahramanoğlu E. (2017), Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Bloom Taksonomosine Göre İncelenmesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 521-529.
- Aranson E. , Wilson T. , Akert R. , (2010). *Sosyal Psikoloji*, O. Gündüz(çev.), İstanbul: Kaknüs.
- Basha, E. (2016), Kosova Savaşı Gazilerinin Depresyon Anksiyete ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi, Doktora, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya
- Bilgin, R. (2014), Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu, *Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 135-151.
- Binay, H. (2016), Suriye ve Iraktan Gelen Savaş Mağduru Çocuk ve Genç Mültecilerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeyi, YL, Hasankalyoncu üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Çevik, S.(2016), Suriyeden Türkiye'ye Göçün Etkileri, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2),80-83.
- Eker, S. (2015), Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1(2), (34).
- Erden, G. , Gürdil, G. (2009), Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psikososyal Yardım Önerileri, *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 1-13.
- Oseili, M. (2016), Savaşlar ve Bölgesel Çatışmaların Çocuk Ruh Sağlıkları Üzerine Etkileri ve Filistin Örneği, YL, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kararımak, Ö. , Güloğlu, B. (2013), Güneydoğu Gazilerinde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 237-44.
- Nirun A. (2017). *Adolf'un kavgası*, İstanbul: Wıart Edutainment.
- Özen, H. (2018), Savaş Nedeniyle Türkiye'ye Göç Ederek İnsani Yardım Kuruluşunda Çalışan Suriyelilerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve İlişkili Etmenler, YL, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli
- Özen, Y.(2017), Psikolojik travmanın insanlık kadar eski tarihi, *TJSS Dergisi*, 2, (105).
- Tekbaş, S. (2017), Savaş sonrası Ülkemize Gelen Sığınmacıların Yaşadığı Travma ve Sonrasındaki Somatik Yakınmalar, YL, Ege Üniversitesi sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Yıldırım A. Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. (1999), Nitel araştırma Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), .8-17.

TÜRKİYE’DE VE İNGİLTERE’DE KURUMSAL AÇIDAN ETİK DENETİM VE KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA DAİR TESPİT VE ÖNERİLER

Arş. Gör. Ünal KÜÇÜK*

ÖZET

Etik konusu, kamu yönetimine olan güvensizlik duygusuna paralel bir biçimde yönetsel alana dâhil olmuştur. Kamu görevlerinin kötüye kullanımı, takdir yetkisi ilkesinin kamusal yarar değil de başkaca çıkarlar için işletilmesi kamu yönetiminde etik kodların geliştirilmesi gerektiği inancını güçlendirmiştir. Bu amaçla Türkiye’de 2004 yılında kamusal alana Kamu Görevlileri Etik Kurulu adında bir kurul dâhil olmuştur. Kurulun misyonu, etik kodları belirlemek, etik ihlallerini araştırmak ve kamu yönetiminde etik kuralları hâkim kılmaktır. Çalışmada söz konusu kurulun yapısı, üyelerinin atanması, işlevleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle kamu yönetiminde denetim kavramı ve türleri incelenmiştir. Ardından İngiltere’de ve Türkiye’de yer alan Etik Kurullar yapısal açıdan ortaya koyulmuştur. Çalışmada, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, aynı misyonu İngiltere’de üstlenen “Committee on Standards in Public Life” adlı kurum üzerinden değerlendirilmiştir. 1994 yılında kurulan kamuda etik denetim sağlamayı hedefleyen İngiliz kurulunun özellikle üyelerinin belirlenmesi süreci ve görev sahası ile Kamu Görevlileri Etik Kurulundan farklılaştığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, İngiliz uygulaması rol model alınarak, Kamu Görevlileri Etik Kuruluna ilişkin birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler; kurulun yapısı, işleyişi, özerkliği, üyelerinin atanma süreci, raporlarının yaptırım gücü ve yetki çerçevesi şeklinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Kamu Yaşamı Standartları Kurulu

GİRİŞ

Sadece kurallar ve kısıtlamaların hâkim olduğu, yaptırımlarla korkutulan kamu görevlileri eliyle kamusal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde eksik kalan bir şeylerin fark edilmiş olması yönetimde etik değerlerin yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Çünkü yönetilenler kamu gücünün ve kamusal kaynakların kullanımı konusunda yönetenlerden dürüst ve adil bir yönetsel anlayış beklemektedirler. Öyle ki bu durum; kamusal yönetim işleyişinde, erdemlilik ve görev bilinci anlayışlarının önemini ortaya koymuş ve yükselen etik değer, dünyada ve Türkiye’de kurumsallaşma sürecine girmiştir.

Türkiye’de 2004 yılında çıkarılan 5176 sayılı kanun metnine dayanılarak oluşturulan; “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” kurumsallaşma sürecinin somut tezahürü olmuştur. Dünyada etik denetim alanındaki yükselişe uygun olarak meydana getirilen kurumun temel işlevleri; etik ilkeleri belirlemek, kamusal alana etik anlayışı yerleştirmek ve üst düzey kamu görevlileri hakkındaki etik ihlali başvurularını incelemektir. Benzer şekilde etik denetimin kurumsallaşması konusunda Türkiye’den yaklaşık on yıl önce kurumsallaşma sürecine giren İngiltere’de ise; “Kamu Yaşamı Standartları Kurulu (Committee on Standards in Public Life)”

* Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ukucuk@firat.edu.tr

eliyle etik denetim sağlanmaya çalışılmış ve kamusal yaşama etik değer hâkim kılınmaya çalışılmıştır

Çalışma bu doğrultuda etik denetim konusunu; kavram, kuram ve kurallar üçlemesiyle ele almıştır. Kavramsal açıdan denetim, etik, etik ahlak ilişkisi, etik denetim konuları ön plana çıkmaktadır. Denetimin kamusal açıdan ne anlama geldiği ve denetimin ilkeleri ile türlerinden bahsedilecek olan çalışmada ayrıca denetim sınıflandırılmaları özetlenecektir. Etik ve ahlak arasındaki ilişkinin deontolojik ve teleolojik boyutu irdelendikten sonra etik denetim konusunda kamusal alanda Türkiye uygulaması ve İngiltere uygulaması arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Yükselen etik denetim anlayışıyla birlikte şekillenen kurumsal yapılanma sürecinde İngiltere ve diğer uluslararası uygulamalar göz önüne alınarak Türkiye açısından durum değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca sonuç bölümünde alana ilişkin eleştiriler ve diğer eksiklikler ele alınarak çözüm önerileri sıralanacaktır. Bu sayede etik kavramına ilişkin yeterli kavramsal bilgiye sahip olunacağı gibi; kamusal alanda etik denetimin kapsam ve boyutu da netleştirilecektir. Dış ülke uygulamaları konuya ilişkin bakış açısı zenginleştirirken, kurumsal yapı ve mevzuat değerlendirmesi alanda yaşanan problemlerin saptanmasında ve sorunlara çözüm arayışında bilimsel katkı sağlayacaktır.

1. KAMU YÖNETİMİNDE DENETİM

Yönetim organik yönü olduğu kadar faaliyet yönü de olan bir kavramdır. Bununla birlikte kamu görevlileri çağrışımına da sahiptir. Başkaları üzerinde otorite kurma sanatı olarak tanımlanacak yönetim iki ve daha fazla insanın olduğu her işbölümünde söz konusu olabilir. Bir yerde yönetimden bahsedilebilmesi için, makul hedefler ve amaçlarla birlikte, hiyerarşi ve bir iş bölümü olmalıdır. Belirlenmiş bir uyum ve süreç ise yönetimin diğer boyutlarıdır. Kamu yönetimi ise toplumsallığa yani yönetimin kamusal yönüne işaret eder. Kamu yönetimi dar anlamda yürütmenin bir kısmını ifade etse de; geniş anlamda devlet erklerinin tümünün birden kullanış biçimi demektir. Bu faaliyetlerin farklı kurum veya paydaşlarca denetlenmesi ise kamu yönetiminde denetimin konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yönetimin kendi kendisini denetlemesinin yanında siyasi organlarca denetlenmesi, yargısal denetim, kamuoyu denetimi, *etik denetim*, uluslararası denetim gibi farklı türleri onun geniş anlamını destekler niteliktedir.

1. 1. Kavramsal Açıdan Denetim

Meşru otorite ve gücün sahibi olarak devletler; insanlar arasındaki ilişkileri düzenler ve kamusal mal ve hizmetler üretirler. Bu üretim sürecinde önceden belirlenmiş faaliyet alanlarında kamusal hizmetlerin üretilip üretilmediği ve kamusal kaynakların kamusal yarar gözetilerek tüketilip tüketilmediğinin denetimi önem arz etmektedir. Bu yüzden denetimin boyutunu kamusal kaynaklar, hukuki süreçler, etik kodlar oluşturmaktadır. Çünkü kamusal alanda meydana gelen devinimin olduğu her yerde denetim de söz konusudur. Bu doğrultuda denetimin birçok yönünden söz edilebilir. İlk olarak denetim; iki farklı değer arasında karşılaştırma, bunun neticesinde değerlendirme ve yargılama işidir. Diğer taraftan denetim olanın olması gerekene yaklaştırılmasıdır. Önceden belirlenen politikalar ve bu politikalara uygun amaçlara ulaşma derecesini belirlenmesidir. Bununla birlikte denetimin yönetsel mekanizmalar için bir amaç değil bir araç olduğu unutulmamalıdır. Çünkü denetim sayesinde kamu görevlilerinin faaliyetleri denetim altına alınabilir ve kamusal beklenti ve hedeflere ulaşma düzeyi artar.

Denetim; yönetimin kendisi gibi bir süreçtir. Bu sürecin üç önemli unsuru vardır. İlk olarak; kabul edilmiş bir plan, emir ya da ilkenin varlığı şarttır. İkincil olarak bu plan emir ya da ilkelere uygun bir yönetsel faaliyet olmalıdır. Son olarak ise bu yönetim faaliyetinin başlangıçta belirtilen kurallara uyup uyulmadığını denetleyecek bir organ, kurum ya da kişi olmalıdır.

1. 2. Denetimin İlkeleri

Denetimin dört adet ilkesi vardır. Bu ilkeler; bağımsızlık ilkesi, yasallık ilkesi, nesnellik ilkesi, dürüstlük ilkesidir. Bağımsızlık ilkesi, denetleyenin denetlenen karşısında bağımsız ve özerk olması durumudur. Yasallık ilkesi ise kimin hangi makamı denetleyeceğinin yasalar tarafında açıkça belirlenmesi durumudur. Objektiflik ilkesi de denilen nesnellik ilkesi, denetleyenin nesnel, tarafsız, yansız objektif olmasını ifade etmektedir. Dürüstlük ilkesi de mesleki dürüstlüğün gereğinin yerine getirilmesidir.

1. 3. Denetim Çeşitleri

Denetim türlerinin ele alınacağı ilgili bölümde, denetim türlerinin isimlendirilmesinden de anlaşılacağı üzere, denetim faaliyetini kimin gerçekleştireceği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Siyasal denetimin siyasi makamlarca, ombudsman denetiminin ilgili kurumca, yargısal denetimin yargı makamlarınca denetlenmesi bu durumun örneklerindedir. Çalışmanın ana konusu olan etik denetim ise kamu yönetimine olan güven kaybının yeniden tesis edilmesinde yükselen değere sahip olmasıyla birlikte kurulan kamu görevlileri etik kurulunca gerçekleştirilen faaliyetlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. İlgili bölümde sırasıyla; siyasal denetim, yönetsel denetim, ombudsman denetimi, yargısal denetim, kamuoyu denetimi ve son olarak etik denetim konuları incelenecektir.⁹ Diğer taraftan denetimin denetimi yapan örgüte, denetimi gerçekleştiren makama, denetimin yapılış nedenine, denetimin yapılış zamanına, denetimin yapılış biçimine ve son olarak denetimin konusuna göre çeşitlendirilmesi de mümkündür.

1. 3. 1. Siyasal Denetim

Seçmenlerin asli temsilcisi olarak yasama üyelerinin kamusal faaliyetlerin doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığı ve kamusal kaynakların verimli ve yerinde kullanılıp kullanılmadığı konusunda denetim sorumluluğu söz konusudur. Siyasi denetim bu amaçla hükümeti denetleme görevini yerine getirmektedir. Siyasal denetim, yasama organının yürütme organı üzerinde ve bununla birlikte kamu yönetiminin yapı ve işleyişine yönelik olarak gerçekleştirdiği bir denetimdir türüdür (Önen, Yıldırım, 2014: 106). Türkiye’de anayasa değişikliği öncesi¹⁰ bu

⁹ Denetim türleri arasında son dönemde farklı başlıklar altında genişlemeler söz konusudur. Bu konuda ‘uluslararası denetim’ ve ‘hesap verebilirlik denetimi’ ayrı başlıklar olarak ele alınabilir. Bununla birlikte, kamu yönetiminin denetlenmesi faaliyeti erkler ayrımı temelinde inceleneceği gibi (yasama, yürütme ve yargı denetimi); farklı bilim dallarının bakış açısıyla da kendi disiplinleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

¹⁰ 1982 Anayasasında 2017 yılında gerçekleştirilen Referandum sonrası 98. madde:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi; **meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.**

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı, yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

Yazılı soru; yazılı olarak en geç onbeş gün içerisinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

denetim türleri; soru, gensoru, meclis araştırması, meclis soruşturması ve genel görüşme olarak düzenlenmektedir (1982 Anayasası 98. Madde). Fakat 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa Referandumu sonrası bu denetim türlerinden soru ile denetleme yöntemine yazılılık şartı gelmiş ve diğer taraftan gensoru yoluyla denetim yöntemi kaldırılmıştır.

1. 3. 2. Yönetimsel Denetim

Yönetimsel denetim idari kuruluşların yine idari birimlerce denetlenmesidir. Bu denetim türünde iki ayrım söz konusudur. Bunlardan ilki hiyerarşik denetim diğeri de vesayet denetimidir. İç denetimin en belirgin örneğini hiyerarşik denetim, dış denetimin ki ise vesayet denetimi oluşturmaktadır (Gözübüyük, 2007: 361; akt. Önen ve Yıldırım, 2014: 106). Hiyerarşik denetim, herhangi bir kamusal kuruluşun kendi hiyerarşisi içerisinde gerçekleşmektedir. Bu şekilde üst-ast ilişkisi içerisinde gerçekleşen denetimin boyutu hukukilik şeklinde olabileceği gibi yerindelik denetimi şeklinde de genişleyebilir. Hatta üstler; verimlilik, etkililik, tutumluluk, hükümet politikaları ve kalkınma hedefleri doğrultusunda da denetim yapabilirler (Eryılmaz, 2016: 316).

İdari denetimin bir diğer boyutunu da vesayet denetimi oluşturmaktadır. İlkinden farklı olarak vesayet denetiminde herhangi bir idari kuruluşun yasaların izin verdiği sınır ve ölçüde başkaca bir kamu idaresince denetlenmesi söz konusudur. Merkezi yönetimin yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisi bu durumun somut örnekleridir.

1. 3. 3. Ombudsman Denetimi

Ombudsmanlık veya kamu denetçiliği kurumu genel olarak idarenin şikâyetlere bağlı olarak ilgili konularda kurumun parlamento ile işbirliği yapması sonucu ortaya çıkan denetim türüdür. Kurumun ilk örneklerine İsveç'te rastlanmakta, bu uygulamanın da Osmanlı İmparatorluğundan İsveç'e transfer edildiği düşünülmektedir (Eryılmaz, 2016: 318). Demirbaş Şarl olarak tanınan, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamak zorunda kaldığı 1709-1714 dönemindeki sürgün yıllarında Stockholm'deki yöneticilerin ve hâkimlerin yasalara gereği gibi uygulayıp, kamunun yararını gözetecek uygulamaları gerçekleştirecek yöneticinin atamasıyla doğduğu belirtilmiştir (Küçüközyiğit, 2006: 91 akt. Önen ve Yıldırım, 2014: 107). Bu doğrultuda Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulmasıyla, Türkiye'de kamu denetçisi uygulaması ve denetimi kurumsallaşma yoluna girmiştir. Bu doğrultuda "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu"¹¹ ile ilgili kamusal kurum oluşturulmuş ve ilgili kanun metninde Kamu Denetçiliği Kurumu ve bu kanunun amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde: 1: Bu kanunun amacı, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır."

1. 3. 4. Yargısal Denetim

Yargısal denetim türü erkler arasındaki güç dengesinden kaynaklanan etkili sayılan bir denetim türüdür. Öyle ki bazı ülkelerde doğrudan doğruya idarenin yapmış olduğu kamu gücüne

Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usûlleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir."

¹¹ 6328 Sayılı ve 14.06.2012 tarihli "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu". Tertip: 5, Cilt: 52

dayalı işlemlerden kaynaklı uyuşmazlıklar için yetkilendirilmiş özel usullerle işlem gören mahkemeler oluşturulmuştur. Bu yargı kolu da adli yargı kolundan ayrılarak idari yargı kolunu oluşturmaktadır. Türkiye’de de Fransa örneğinde olduğu gibi adli yargı kolundan bağımsız bir şekilde idari yargı koluna yer verilmiştir. 1982 Anayasasının 125. maddesinde de belirttiği gibi idarenin tüm eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık tutulmuş ve ilgili diğer maddesinde¹² yargı makamlarınca verilen kararların derhal uygulanması emredilmiştir.

1. 3. 5. Kamuoyu Denetimi (Baskı Grupları Denetimi)

Baskı grupları denetimi diye de adlandırılan kamuoyu denetimi kamu yönetiminin denetlenmesine yardımcı olan birimlerden bir tanesidir (Eryılmaz, 2016: 323). *Baskı grupları, bir takım ortak çıkarlar etrafında toplanmış ve kamu yönetimi içerisinde var olan kurumlarla iletişim kurarak görüş ve isteklerini ileten ve yönetimi etkilemeye çalışan gruplar* olarak tanımlanmaktadır (Önen ve Yıldırım, 2014: 108). Baskı organları ve kamuoyu denetiminin etki gücü idarenin takdir yetkisi alanının genişliği ile ilgilidir. Bu alanda idarenin faaliyetlerini etkileme gücünü kullanan gruplar idareyi istenilen yönde eylem ve işlemde bulunmaya zorlayabilirler. Çünkü baskı gruplarının faaliyetlerinin kendi grupsal çıkarları için mi yoksa genel kamu yararı için mi olduğu konusu tartışmalıdır (Eryılmaz, 2016: 326).

1. 3. 6. Etik Denetim

Kavramsal olarak etik, Yunanca ‘ethos’ ya da “ethikos” sözcüğünden türetilmiştir (Usta, 2010: 163). Etik anlayışın sonuç odaklılık ve neticecilik üzerine yükseldiği ve teleolojik yaklaşımın bir ürünü olduğu savunulmaktadır.

Etik değerler kamu hizmetlerini yerine getiren kamu görevlileri üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Çünkü etik kavramı insan davranışlarını esas alır. Burada uyulması gereken “değer kalıpları” söz konusudur. Herhangi bir faaliyetin “suç” olup olmamasının yanında, o faaliyetin soyut değerler ve etik kodlarla uyumu etik denetimin çalışma alanına işaret eder.

Kamu yönetiminde etik denetim ise diğer tüm denetim alanlarında olduğu gibi denetime konu olan (etik değerler) değerlerin ihlali sonrası bozulan kamusal düzenin yeniden sağlıklı bir şekilde işlerliğini kazanmasına yönelik atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle kamusal faaliyet alanında yaşanan ahlaki çöküntü, yolsuzluk, yozlaşma gibi olumsuz çağrışımlarda bulunan faaliyetlerin önünü kesmek ve etik değerleri kamusal alana hakim kılmak önemli bir hal almıştır. Kamu çalışanlarının; ahlaki, mesleki, mali, yasal ve kamusal sorumlulukları olduğu ve yönetiminde etik tartışmalarının merkezinde kamu çalışanlarının faaliyetlerini belirleyen bu sorumluluk alanları oluşturduğu belirtilmiştir (Petter, 2005: 197; akt. Özdemir, 2008: 182). Bu noktadan itibaren kamu yönetimi ile etik değerlerin sınırları çakışmış ve kamu yönetiminde etik denetim önemli bir denetim türü haline gelmiştir.

1. 4. Etik ve Ahlak İlişkisi

Etik ve ahlak; günlük hayatta birbirlerinin yerine sıkça kullanılan ve çoğu zaman aynı şeyi ifade ettiği düşünülen sözcük ya da kavramlardır. Fakat bunula birlikte etik ve ahlak arasında bir takım farklılıklar olduğu da bilinmektedir. Bu farklılıklarının ilki kapsam farkı olarak

¹² 1982 Anayasasının 138. maddesinin 4. fıkrası:

“Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

değerlendirilirken, diğeri kuramsal farklılıktır (Usta, 2010: 159). Etik amaçlar evrensel nitelikli olarak değerlendirilirken; ahlaki yükümlülükler ise daha dar kapsamda değerlendirilmiş, bireysel yönü ön plana çıkarılmış ve değişken yönü olduğu vurgulanmıştır (Usta, 2010: 159). Etik ve ahlak arasındaki bir diğeri önemli fark ise kuramsal farklılıklardır. Etiğin kuramı teleolojik yaklaşım; ahlakın kuramı ise deontolojik yaklaşımdır (Usta, 2010: 159). Yani ilki eylemin sonuçlarına göre kanaatte bulunurken bir diğeri eylemin yapılış amacına göre hareket etmektedir. Bu doğrultuda ahlak iyiliğe varılması için insanın uymaya kendini mecbur hissettiği manevi ve ruhi görevler ve bunlara ilişkin kurallardır (Usta, 2010: 167).

2. İNGİLTERE'DE KAMUSAL ETİK DENETİMİ

İngiltere'de kamu etiği konusunda temel olarak yedi ilke benimsenmiştir. Etik konusunda yönetsel kuruluş ise Committee on Standards in Public Life kurumudur. Kurul kendi görevini; *“Başbakan'a İngiltere'deki tüm kamu yaşamı boyunca etik standartlar konusunda tavsiyelerde bulunmak”* şeklinde tanımlanmıştır. Kurul görev çerçevesini ise *“Tüm kamu makamlarının davranış standartlarına ilişkin konuları izler ve raporlar”* şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca kurum; şirket (kurum) bilgisi (*corporate information*), öncelikler (*priorities*) ile sorumluluklar (*responsibilities*) şeklinde kurumsal konudaki bilgilendirmelerini kategorize etmiştir.

İlgili etik kodların tüm kamu görevlileri için uygulanacağı, kurumun resmi sitesinde *“details”* bölümünde açıklanmıştır. Buna göre belirlenmiş olan yedi temel etik ilkenin; sivil hizmet (*civil service*), yerel hükümet/yerel yönetim (*local government*), polis teşkilatı (*police*), yargılama ve şartlı tahliye hizmetlerinde (*courts and probation services*), diğeri kamu kurumları (*non-departmental public bodies*), sağlık, eğitim, sosyal faaliyetler ve bakım servisleri (*health, education, social and care services*) alanlarında uygulanacağı belirtilmiştir.

2. 1. İngiltere'de Etik Denetim Kurumu: Committee on Standards in Public Life

“Kamu Yaşamı Standartları Kurulu (Committee on Standards in Public Life)” İngiltere'de 25 Ekim 1994 tarihinde dönemin Başbakanı John Major tarafından kurulmuştur. Bağımsız ve özerk yapılı kurul; İngiltere'nin kamu yaşamındaki etik konularda hükümete tavsiyelerde bulunmakta ve yüksek etik standartlarını geliştirmektedir. Kurul; bu doğrultuda 1995'de Lord Nolan tarafından yürürlüğe konan ve halen kurum tarafından benimsenen etik değerleri oluşturan *“Kamu Yaşamının Yedi İlkesi”*ni uygulamak amacıyla araştırmalar yapmak ve bu çalışmaların rapor, inceleme ve görüşlerini kamuoyuyla paylaşmaktan sorumlu tutulmuştur (Önen, Yıldırım, 2014: 120-121).

Bu doğrultuda ve amaçla ilgili kurul (Kamu Yaşamı Standartları Kurulu); yerel yönetim alanında da ahlak standartlarını gözden geçirme konusunda bilgilendirmek amaçlı cevaplar göndermektedir.

İngiltere'de etik kodlar ve denetim konusunda yetkili olan kurul, bütün kamu personelinin ticari ve iktisadi faaliyetleri ile birlikte söz konusu işlerin standartlarını incelenmekte ve *kamu yaşamında en yüksek görgü standartlarına ulaşılmasını sağlayan mevcut düzenlemelerde değişiklik yapılmasına dönük öneriler getirmektedir* (Committee on Standards in Public Life, 2014 akt. Önen, Yıldırım, 2014: 121). Bu kapsamda kurula karşı sorumlu tutulanlar; bakanlar, kamu görevlileri ve danışmanlar, milletvekilleri ve Avrupa Parlamentosunun İngiliz vekilleri, kamu

dışındaki kuruluşların üyeleri, üst düzey yöneticiler, ulusal sağlık hizmeti kuruluşları, bakanlık dışı çalışanlar, kamu fonlarıyla yükümlü diğer kuruluşlar ve organları ile yerel yönetimlerin seçilmiş üyeleri ve üst düzey yöneticileridir (Önen, Yıldırım, 2014: 121).

2014 yılında Kurul üyeleri 10 kişiden oluşmakta ve üyelerin biri başkan olarak belirlenmek üzere, üçü İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Partinin liderlerinin önerdikleri siyasi adaylar, altısı ise bağımsız adaylar arasından Başbakan tarafından üç yıl süreliğine atanmaktadır (Önen, Yıldırım, 2014: 120-121). Fakat son haliyle kurul üye sayıları 8 kişiden oluşmaktadır. Üyelerden bir tanesi başkan (*chair*) sıfatıyla kuruldaki yerini alırken, diğer üç üye; İşçi Partisi (*Labour Party*), Muhafazakâr Parti (Conservative Party) ve Liberal Demokrat Parti (Liberal Democrat Party) üyeleri arasından Başbakan (*Prime Minister*) tarafından atanmaktadır. Son dört üye ise; Kamu Görevlileri Yönetişim Yönetmeliği'ne göre açık rekabeti takip eden süreç içerisinde Başbakan tarafından bağımsız kişiler arasından atanmaktadır.¹³

Kurul, kamu kurumları ve görevlileri üzerindeki etkisini ‘gözdağı verme’ (*intimidation*) kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Aynı zamanda kurul Başbakanlığa tespitleriyle ilgili önerilerde/tavsiyelerde (*recommendations*) bulunmaktadır. Örneğin kurulun 13 Aralık 2017 tarihli raporunda hükümete beş adet genel tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiyelerin yıllık olarak yayınlandığı anlaşılan resmi internet sitesinde ayrıca bu tavsiyeler açık ve net bir şekilde ifade edilmekte ve kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. 2017 yılında ağırlıklı olarak sosyal medya şirketleri ve bu alanda gerçekleştirilmesi öngörülen kamusal görevler ile seçim yasaları ve siyasal partilerin ne yapması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁴

Tavsiye ve uyarılar sadece kamusal kurumlara değil politik partilere ve diğer sivil toplum örgütlerine de yapılabilmektedir. Örneğin; ‘seçim kampanyaları sırasında sindirici davranışların engellenmesi adına partilerin ortak davranış kuralları geliştirmeleri gerektiğinden ve bu konuda çıkarılacak kanunları ortaklaşa uygulamaları gerektiğinden’ söz edilmiştir. Bunun dışında; ‘yerel polis güçlerinin sosyal medya aracılığıyla işlenen suçlara karşı etkili soruşturma yürütebilmeleri adına yeterli eğitim seviyesine sahip olmaları gerektiğinden’ bahsedilmiştir.

Committee on Standards in Public Life; bu konuda açık ve şeffaf bir kurum anlayışı sergileyerek hükümete tavsiye ettiği kararları yayınlamış ve bu doğrultuda kamuoyunu da bu konuda bilgilendirmiştir. Kurul yıllık raporlamaları kamuoyuyla paylaşmanın yanı sıra çeşitli ilan/duyurular (*announcements*) yoluyla da resmi internet sitesi aracılığıyla kamuoyunu bilinçlendirme ilgili kurulları uyarma görevini yerine getirmektedir. Bu sayfalarda yer alan linkler aracılığıyla etik konularda kamuoyunun katılımını sağlamaya yönelik olarak bilgi mailleri sayfasına yer verilmektedir. Bu duyuruların (*announcement*) çalışmanın yapıldığı tarihler itibarıyla sonucusu; Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan ‘a review on the subject of MPs’ outside interests’ adlı duyurudur.

2. 2. İngiltere’de Etik Denetim İlkeleri

Kurul (Committee on Standards in Public Life); Nolan Komitesi’nin yayınladığı yedi ilke ile kamusal alanda yüksek standartlarda davranışın teşvik edilmesi için çalışmalar yapmaktadır.

¹³ Chair sıfatıyla kurulun başkanlığını Lord Paul Bew yürütmektedir. Diğer üyeler; Dame Margeret Backett, Monisha Shah, Dr. Jane Martin, Simon Hart, Jane Ramsey, Shelia Drew Smith, Lord Andrew Stunell. Detaylı bilgi bkz. <https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.gov.uk/government/news/intimidation-in-public-life-committee-publishes-report>

Aynı zamanda, Kamu Yaşamı Standartları Kurulu, yerel yönetim ahlak standartlarını gözden geçirme konusunda bilgilendirme amaçlı çalışmalar yapmakta ve ilgili sorulara cevaplar göndermektedir.

İngiltere’de kamu görevlilerinin uyması gereken etik ilke ve değerlerinin özünü oluşturan bu yedi ilke şu şekilde belirlenmiştir: (Committee on Standars in Public Life, 2014; akt. Önen, Yıldırım, 2014: 120-121; Committee on Standars in Public Life, 2018):

- 1. Bencilleşmeme:** Kendilerini düşünmemeli, sadece kamu çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir.
- 2. Dürüstlük:** Kendi işlerine uygun düşmeyecek tarzda halka veya örgütlere herhangi bir yükümlülük altında bulunmaktan kaçınılmalıdır. Kendilerine, ailelerine ve yakınlarına parasal veya diğer maddi kazanç sağlayacak hareket veya kararlardan mutlaka uzak durmalıdır.
- 3. Tarafsızlık:** En iyi kanıtlara dayalı, ayrımcı ve yanlı olmaksızın hareket etmeli ve kararlarını tarafsız, dürüst ve liyakat esasına dayanarak vermelidir.
- 4. Sorumlu Olmak:** Kendi kararlarında ve eylemlerinde kamuya karşı sorumlu olabilmeli ve bunu sağlayabilmek için gerekli incelemeleri yapabilmelidir.
- 5. Açıklık:** Kararlarını açık ve şeffaf olacak bir tarzda almalıdır. Açıklık ve işi yapmak için yasal gerekçeler olmadan, bilgi kamudan saklanmamalıdır.
- 6. Doğruluk:** Görevlerinde doğru ve düzgün hareket edebilmelidir.
- 7. Liderlik:** Bu ilkeleri kendi davranışlarında sergileyebilmeli, aktif olarak benimsemeli ve güçlü bir şekilde desteklemelidir. Zayıf kalan davranışlarını ise değiştirebilmeye gönüllü olmalıdır.

İngiliz etik denetim kodları incelendiğinde özellikle “doğruluk” ve “dürüstlük” kavramlarının birbirlerine en yakın etik değer kavramları olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte, etik kodların fazlaca özellikli bir şekilde ele alınmadan temel kavramsallaştırmalara gidilmiş olması sade ve anlaşılır bir dilin alana hâkim olmasına neden olmuştur.

3. TÜRKİYE’DE KAMUSAL ETİK DENETİMİ

Siyaset ve yönetim alanında meydana gelen güven kaybı sonucunda etik denetim alanına olan ilgi de yükselmeye başlamıştır. Üstelik bu güven kaybı önceleri sadece az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkeler için söz konusu iken daha sonradan gelişmiş ülkeler için de aynı problem yaşanmaya başlamıştır (Eryılmaz, 2016: 331). Kamu yönetiminde etik; kamu yöneticilerinin ya da görevlilerinin kamusal hizmetleri yürütürken veya kamu hizmetlerine ilişkin karar alırken; tarafsız, dürüst, sosyal adalet anlayışına uygun, saydam, hesap verebilir olmasını ve son olarak tüm faaliyetlerinde kamu yararını gözetmesini ifade eder (Eryılmaz, 2016: 331). Etik yönetimden bahsedilmemiz için bu ilkelere uymak zorunluluğu söz konusudur. Bu amaçla Türkiye’de 25.05.2004 tarihinde 5176 sayılı kanunla birlikte etik yönetim konusunda kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. İlgili kanun metni ile “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” kurulmuştur. Bununla birlikte 5176 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılan 13.04.2005 tarihli ve 25785 sayılı Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik (Tarih: 31.07.2009, No: 15169), Başbakanlık tarafından yayımlanan 2004/27 sayılı ve "Kamu Görevlileri Etik Kurulu" konulu genelge, Başbakanlık tarafından yayımlanan 2005/16 sayılı ve "Başbakan ve Bakanların

Uğurlanma ve Karşılanmaları, Seyahatler ve Hediye Uygulaması" konulu genelge, Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2007/1 sayılı ve "Hediye Alma Yasağı" konulu ilke kararı, Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2008/1 sayılı ve "Kamu Konutlarının Tahsis İşlemleri" konulu ilke kararı diğer yasal düzenlemeler olarak ele alınabilir. Ayrıca Türkiye'de ilgili kamusal faaliyet alanına göre de etik konular kategorize edilebilmektedir. Bu alanlar; yayın etiği, tıp etiği, bilimsel etik gibi isimlerle anılmaktadır. Çalışma açısından esas alınacak kaynaklar 5176 sayılı kanun ve bu kanun kapsamında düzenlenen yönetmeliktir. İlgili mevzuat doğrultusunda yine kanun çerçevesinde kurulmuş olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve bu kurulun yapısı ile işleyişi ele alınacaktır.

3. 1. Türkiye'de Etik Denetim Kurumu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Türkiye'de etik yönetim alanında kurumsal düzenleme 2004 yılında çıkarılan yasa ile meydana gelmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren kurul; Kamu Görevlileri Etik Kurulu'dur. 5176 sayılı yasa; ilgili kurulun kuruluş, görev, çalışma usul ve esaslarını belirlemektedir. Kanun hükümleri bu doğrultuda birtakım kamusal kurumları dışarda bırakmak ve istisna getirmek suretiyle neredeyse diğer tüm kamusal alanı kapsamaktadır.¹⁵ İlgili kurul Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermekteyken 16.04.2017 tarihli değişikliklerin ardından kurulun üyelerinin atama yetkisi Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Kurulun birisi başkan olmak üzere çok çeşitli kamusal faaliyetlerde uzun yıllar görevde bulunmuş 11 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin üç tanesi; bakanlık, il belediye başkanlığı ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademe yöneticilik görevi yapmış olanlar içerisinde atanmaktadır. Diğer üçü; Yargıtay, Danıştay veya Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından atanmaktadır. Diğer üç üye müsteşarlık, valilik, büyükelçilik ve düzenleyici bağımsız üst kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliliğe ayrılanlar arasından seçilmektedir. Son iki üye ise; üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından atanmaktadır. İlgili atama işlemleri Cumhurbaşkanınca gerçekleştirilmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun en önemli görevi kuşkusuz kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerini belirlemektir. İkinci görev ise ilkelerin belirlenmesiyle bağlantılı olarak re'sen veya şikâyet üzerinde ortaya çıkarılacak olan bu ilkelerin ihlali üzerine yapılacak soruşturmaları yürütmektir. Diğer taraftan kamuda etik kültürünün yerleştirilmesi adına çalışmalar yapmak, yaptırmak ve yapanlara destek olmaktır. Birinci görev için belirlenen ilkelerin ihlali durumunda doğrudan Kamu Görevlileri Etik Kuruluna başvurmak için etik ihlalde bulunduğu iddia edilen kamu görevlisinin en az genel müdür veya eşiti seviyesinde bir kamu görevlisi olması gerekmektedir. Diğer kamu görevlileri için başvuruların ise ilgili kurumların yetkili disiplin kurullarına yapılmaktadır. Kurulun ayrıca 3628 sayılı kanuna göre verilen mal bildirimlerini gerektiğinde inceleme yetkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda kamu görevlilerinin hediye alma yasağı kapsamını belirlemek de Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun görevleri arasındadır. Bu maksatla en az genel müdür ve eşiti sayılan kamu görevlilerinden görevde buldukları süre içerisinde aldıkları hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda ilgililerden istemekle yetkilidir.

¹⁵ Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, TSK ve yargı çalışanları ile üniversite hariç olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar, yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dâhil tüm kamu personeli kanun kapsamındadır.

3. 2. Türkiye’de Etik Denetim İlkeleri

Türkiye’de etik denetim ilkeleri Kamu Görevlileri Etik Kurulunca belirlenmektedir. Bu ilkeler Başbakanlık tarafından yayınlanan; ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda düzenlenmiştir. İkinci bölümde; ‘‘Etik Davranış İlkeleri’’ başlığı altında incelenen etik davranışlar ilgili yönetmeliğin 5. maddesinden itibaren sıralanmaya başlanmıştır. 18 madde halinde sıralanan etik ilkeler 22. madde ile sonlandırılmıştır. Bu ilkeler sırasıyla şu şekilde belirtilebilir;

1. Görevin Yerine Getirilmesinde Kamu Hizmeti Bilinci: İlgili etik kural ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda 5. maddede düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

‘‘Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindenliği ve beyana güveni esas alırlar.’’

İlgili madde metninden de anlaşılacağı üzere kamu görevlileri üzerine birtakım kamusal görevler yüklenmiştir. Bu görevlerin bir kısmı kişinin doğrudan doğruya göreviyle ilgili görünmeyen etik değerleri ile bağlantı kurulabilen ilkelerdir. Sürekli gelişim ilkesi ceza hukuku alanında doğrudan doğruya bir suç oluşturmaya da kamusal faaliyetlerin personelin yetersizliği sonucu aksamaması ile neticelenme ihtimali dahi etik değerler bakımından önem kazanmaktadır. Buradaki hassasiyetin temel nedeni ise yönetsel alanda meşruiyet sorunudur.

2. Halka Hizmet Bilinci: İlgili yönetmelik metninin 6. maddesinde düzenlenen etik ilke şu şekilde tarif edilmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, halkın memnuniyetini artırmayı, hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı hedefler.’’

Madde metniyle ifade edilen; kamu görevlilerinin kamusal faaliyetlerde bulunurken sadece standart, süreçler ve prosedüre odaklanmak yerine, kamu yararı ve müşteri memnuniyeti çerçevesinde hareket etmesi gerektiğidir. Bu doğrultuda ihtiyaçların etkili, hızlı ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Yani hem süreç ve standartlar izlenerek kamusal faaliyetler gerçekleştirilerek hem de kamusal beklentilere ve taleplere en uygun yoldan en hızlı cevap verilecektir.

3. Hizmet Standartlarına Uyma: İlgili yönetmeliğin altıncı maddesinin bir devamı olarak değerlendirilebilecek olan yedinci madde de düzenlenen şekliyle hizmet standartlarına uyma aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

‘‘Kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri ve diğer personeli, kamu hizmetlerini belirlenen standartlara ve süreçlere uygun şekilde yürütürler, hizmetten yararlananlara iş ve işlemlerle ilgili gerekli açıklayıcı bilgileri vererek onları hizmet süreci boyunca aydınlatırlar.’’

İlgili yönetmelik metninin 6. maddesinde de açıklandığı gibi kamusal faaliyetler yerine getirilirken belirli bir süreç ve izlek esas alınmaktadır. Bu düzenleme kamusal görevlerin sunumu esnasında keyfiyetin önüne geçmeyi hedeflemekte ve tüm vatandaşlara eşit şartlarda hizmet anlayışına dayanmaktadır.

4. Amaç ve Misyonu Bağlılık: İlgili yönetmelik metninin 8. maddesinde düzenlenen haliyle amaç ve misyonu bağlılık ilkesi; kurumsal bütünlük ve örgütlerin amaç ve işleyişleriyle bir bütünlük içerisinde hareket etmesinin önemine değinmektedir. Bu durum 8. maddede şu şekilde belirtilmiştir:

“Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum veya kuruluşun amaçlarına ve misyonuna uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı ve kurumlarının hizmet idealleri doğrultusunda hareket ederler.”

İlgili madde metni; yönetimin evrensel ilkelerinden ‘yönetimde eşgüdümün’ sağlanması adına ve 1982 Anayasasında da vücut bulan haliyle ‘idarenin görev ve işleyişiyle bir bütün olduğu inancının mikro ifadesi olarak değerlendirilmesi adına önemli bir maddedir. Başına buyruk yönetim anlayışının kabul edilemeyeceğinin somut bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

5. Dürüstlük ve Tarafsızlık: Dürüstlük ve tarafsızlık 25785 sayılı Yönetmeliğin 9. Maddesinde düzenlenmiştir. İlgili etik düzenleme şu şekilde tarif edilmiştir:

“Kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket ederler, görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar.

Kamu görevlileri, takdir yetkilerini, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda, her türlü keyfilikten uzak, tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine uygun olarak kullanırlar.

Kamu görevlileri, gerçek veya tüzel kişilere öncelikli, ayrıcalıklı, taraflı ve eşitlik ilkesine aykırı muamele ve uygulama yapamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef alan bir davranışta bulunamazlar, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engelleyemezler”

6. Saygınlık ve Güven: 25785 sayılı yönetmeliğin 10. Maddesinde düzenlenen saygınlık ve güven ilkesi kamu personelinin göreviyle ilgili işlerde güven duygusunu zedeleyecek işlerden ve eylemlerden uzak durması yükümlülüğünü ifade etmektedir. İlgili madde metni şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kamu yönetimine güveni sağlayacak şekilde davranırlar ve görevin gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını davranışlarıyla gösterirler. Halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlarda bulunmaktan kaçınırlar.

Kamu görevlileri, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket eder, hizmetten yararlananlara kötü davranamaz, işi savsaklayamaz, çifte standart uygulayamaz ve taraf tutamazlar.

“Yönetici veya denetleyici konumunda bulunan kamu görevlileri, keyfi davranışlarda, baskı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunamaz, açık ve

kesin kanıtlara dayanmayan rapor düzenleyemez, mevzuata aykırı olarak kendileri için hizmet, imkân veya benzeri çıkarlar talep edemez ve talep olmasa dahi sunulana kabul edemezler.’’

İlgili madde metninin ikinci fıkrası tüm kamu çalışanları içerisinde, yönetici veya denetleyici konumda olanları ayrı bir yerde değerlendirerek, görevlerinin önemi itibarıyla kamusal alandaki faaliyetleri konusunda ayrıca uyarılmışlardır.

7. Nezaket ve Saygı: Gerek hizmet yararlanıcıları ve kamu personeli ilişkilerinin gerek kurum içi personel arasındaki iletişim ve davranış kurallarının nasıl olması gerektiğinden bahsedilmiştir. İlgili yönetmeliğin 11. Maddesinde düzenlenen etik ilke şu şekildedir:

‘‘Kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranırlar ve gerekli ilgiyi gösterirler, konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirirler.’’

8. Yetkili Makamlara Bildirim: İlgili etik ilke, 25785 sayılı yönetmeliğin 12. Maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir; *Kamu görevlileri, bu Yönetmelikte belirlenen etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasadışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler. Kurum ve kuruluş amirleri, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutar ve kendilerine herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alırlar.*

İlgili düzenlemede, kamu görevlilerine etik davranışlara uyma yükümlülüğünün yanı sıra bu yükümlülükleri yerine getirmeyen diğer kamu görevlilerini yetkili makamlara bildirme görevi de yüklenmiştir.

9. Çıkar Çatışmasından Kaçınma: İlgili düzenlemede çıkar çatışması şu şekilde tarif edilmiştir:

‘‘25785 Sayılı Yönetmelik Madde 13: ‘‘Çıkar çatışması; kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözüken ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade eder.’’

Aynı madde metninin ikinci fıkrasında yukarıdaki tanımdan hareketle; kamu görevlileri çıkar çatışması konusunda uyarılmıştır. Bu maksatla kamusal görevlerini engelleyecek olan çıkar çatışmalarından uzak durmaları konusunda uyarılmışlardır.

10. Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanılmaması: 25785 sayılı yasal düzenlemenin 14. Maddesinin ilk fıkrasında; ‘‘kamu görevlileri; görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz ve aracılıkta bulunamazlar, akraba, eş, dost ve hemşehri kayırmacılığı, siyasal kayırmacılık veya herhangi bir nedenle ayrımcılık veya kayırmacılık yapamazlar’’ denilmektedir. Bu doğrultuda makam, mevki ve buna bağlı olarak elde edilecek olan kamusal güç; ancak kamu yararı doğrultusunda kanunlarla düzenlenmiş şekilde kullanılmalıdır. Aksi durum hem etik ihlali oluşturacak hem de Türk Ceza Kanunu açısından suç ifade edecektir.

11. Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı: 25785 Sayılı Yönetmelik tarafından en detaylı şekilde hazırlanmış olan madde metnidir. İlgili madde metni sekiz fıkradan ve on adet alt fıkradan oluşmaktadır. Buna göre hediyeden anlaşılması gereken; *Kamu görevlisinin*

tarafsızlığını, performansını, kararını veya görevini yapmasını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan, ekonomik değeri olan ya da olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak kabul edilen her türlü eşya ve menfaat olarak tanımlanmıştır. Yani kamu görevinde kamu personelinin tarafsız ve objektif davranmasını etkileme ihtimali bulunan soyut ve somut tüm değerler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Benzer şekilde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK) 29. maddeye göre; kamu görevlilerinin hediye almaları ve menfaat sağlamaları yasaklanmıştır (Özdemir, 2008: 191).

12. Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı: İlgili madde doğrudan doğruya kamusal hizmete özgülenmiş ve kimsenin özel kullanım alanına tahsis edilemeyen kamusal mallara ilişkin olarak düzenlenmiştir.

“Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanamaz ve kullandıramazlar, bunları korur ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri alırlar.”

16. maddeye göre kamu görevlileri kamusal malların kullanımı konusunda ayrıca uyarılma ihtiyacı hissedilmiştir. Kamusal malların korunması gerektiğinden ve vatandaşın ihtiyaçlarına en hızlı şekilde cevap verebilmek adına her zaman hazır bulunması gerektiğinden öneminden bahsedilmiştir.

13. Savurganlıktan Kaçınma: Savurganlıktan kaçınma konusunda kamu görevlilerine yüklenen ilk görev kamu mallarının ve kaynaklarının kullanımı ilişkin madde metniyle bağlantılı olmak üzere kamusal kaynakların kullanımına ilişkindir. Diğer vurgulanan nokta ise mesai saatleri konusunda kamu çalışanlarının daha dikkatli davranmaları ve bu doğrultuda etkili, verimli olmaları uyarısı yer almaktadır. Bahse konu olan madde metni şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır; mesai süresini, kamu mallarını, kaynaklarını, işgücünü ve imkânlarını kullanırken etkin, verimli ve tutumlu davranırlar.”

14. Bağlayıcı Açıklamalar ve Gerçek Dışı Beyan: Kamusal faaliyetleri yerine getirmek amacıyla kurulan kamusal kurumların vatandaşlara ve onların beklentilerine dair sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar ilgili idari birimlerde görev yapan personelin davranışları üzerinde birtakım sınırlandırıcı etkilerde bulunur. Kamu görevlisi unvanı kişiye fazlaca sorumluluk yüklediğinden ilgili kamu görevlisi tarafından yapılan açıklamaların sadece kendisini değil tüm kamusal kurumu ilgilendirdiği gerçeğinden hareketle ilgili etik ilke şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken yetkilerini aşarak çalıştıkları kurumlarını bağlayıcı açıklama, taahhüt, vaat veya girişimlerde bulunamazlar, aldatıcı ve gerçek dışı beyanat veremezler.”

15. Bilgi Verme, Saydamlık ve Katılımcılık: Yeni kamu yönetimi anlayışının temel ilkeleri arasında yer alan saydam yönetim anlayışı ile yönetim felsefesinin düşensel arka planın oluşturduğu kabul edilen katılımcılık anlayışı doğrultusunda hazırlanmış bir etik ilkedir. 25785 sayılı Yönetmeliğin 19. maddesinde metin şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına yardımcı olurlar. Gerçek ve tüzel kişilerin talep etmesi halinde istenen bilgi veya belgeleri, 4982

sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda belirlenen istisnalar dışında, usulüne uygun olarak verirler.

Üst yöneticiler, ilgili kanunların izin verdiği çerçevede, kurumlarının ihale süreçlerini, faaliyet ve denetim raporlarını uygun araçlarla kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Kamu görevlileri, kamu hizmetleri ile ilgili temel kararların hazırlanması, olgunlaştırılması, alınması ve bu kararların uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya tamamına, aksine yasal bir hüküm olmadıkça, o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek olanların katkıda bulunmasını sağlamaya dikkat ederler.”

Bilgi edinme hakkı ve dilekçe kanunu kapsamında kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili olarak hizmet kullanıcılarını bilgilendirmeleri gerektiğinden bahsedilmiştir. Buradaki teknik sınırlamalardan bir tanesi “kurumun izin verdiği ölçüde” ifadesidir. Öyle ki bazı kamusal kurumlar gizlilik düzeyi yüksek kamusal işler ve faaliyetlerde buldukları için kamu görevlisi kendisinden istenilen tüm bilgileri ilgililerce paylaşamayabilir. Fakat bu durum saydamlık ve katılımcılık konusunda suiistimal edilememelidir.

16. Yöneticilerin Hesap Verme Sorumluluğu: Yönetişim anlayışının bir diğer ilkesi olarak hesap verebilirlik anlayışı doğrultusunda hazırlanan madde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında sorumlulukları ve yükümlülükleri konusunda hesap verebilir ve kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olurlar.

Yönetici kamu görevlileri, kurumlarının amaç ve politikalarına uygun olmayan işlem veya eylemleri engellemek için görev ve yetkilerinin gerektirdiği önlemleri zamanında alırlar.

Yönetici kamu görevlileri, yetkisi içindeki personelin yolsuzluk yapmasını önlemek için gerekli tedbirleri alırlar. Bu tedbirler; yasal ve idari düzenlemeleri uygulamayı, eğitim ve bilgilendirme konusunda uygun çalışmalar yapmayı, personelinin karşı karşıya kaldığı mali ve diğer zorluklar konusunda dikkatli davranmayı ve kişisel davranışlarıyla personeline örnek olmayı kapsar.

Yönetici kamu görevlileri, personeline etik davranış ilkeleri konusunda uygun eğitimi sağlamak, bu ilkelere uyulup uyulmadığını gözetlemek, geliriyle bağdaşmayan yaşantısını izlemek ve etik davranış konusunda rehberlik etmekle yükümlüdür.”

Hesap verebilir olma anlayışı kamusal denetimin olmazsa olmaz ilkelerinden bir tanesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü hesap verme kültürü ve ilkesiyle hareket etmeyen bir kamusal yönetimin denetlenmesi söz konusu olmayacaktır.

17. Eski Kamu Görevlileriyle İlişkiler: Hizmetten faydalanan vatandaşlar arasında ayrımcılık yapılmasının önüne geçmek amacı güden madde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, eski kamu görevlilerini kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandıramaz, onlara imtiyazlı muamelede bulunamaz. Kamu görevlerinden ayrılan kişilere, ilgili kanunlardaki hükümler ve süreler saklı

kalmak kaydıyla, daha önce görev yaptıkları kurum veya kuruluştan, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık veya benzeri görev ve iş verilemez.”

İlgili madde metnine göre eski kamu görevlisine imtiyazlı davranmanın etik ilkeleri aykırı olacağı ve bu konuda kamu görevlilerinin daha dikkatli davranmaları gerektiğinden bahsedilmiştir.

18. Mal Bildiriminde Bulunma: 25785 sayılı Yönetmeliğin 22. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kendileriyle eşlerine ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları hakkında, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca, yetkili makama mal bildiriminde bulunurlar.

Kurul, gerek gördüğü takdirde mal bildirimlerini inceleme yetkisine sahiptir. Mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla ilgili kişi ve kuruluşlar (bankalar ve özel finans kurumları dâhil) talep edilen bilgileri, en geç otuz gün içinde Kurula vermekle yükümlüdürler.”

İlgili düzenlemenin ikinci fıkrasında yer alan kurul Kamu Görevlileri Etik Kuruludur. Kamu Görevlileri Etik Kurulu genel müdür, eşiti ve üstü kamu görevlilerinin (25785 sayılı Yönetmelik Ek-2 Listede yer alanlar) malları hakkında gerek duyduğunda soruşturma ve denetim yapmak amacıyla gerekli bilgileri istemekle yetkilidir. İlgili madde metinleri kamusal görevlilerin davranışlarını şekillendiren etik kuralları belirlemekte ve bu durum yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık gibi kötü yönetim uygulamalarını ortadan kaldırmaktadır (Sobacı, 2014: 217). Bununla birlikte söz konusu kurulun yetkisi etik sorunu tespit etmek ve yaptırım talebiyle ilgili kuruluşlara bildirimde bulunmaktır (Koçak ve Yüksel, 2010: 90).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yükselen etik anlayışın sonucunda kamusal alanda da etik değerler hâkim olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda yirminci yüzyıl başlarında etik alana olan ilginin sonucunda kurumsallaşma çabaları ortaya çıkmıştır. İngiltere’de 1994 yılında ‘‘Committee on Standards in Public Life’’ adlı etik kurulu; Türkiye’de 2004 yılında ‘‘Kamu Görevlileri Etik Kurulu’’ adlı etik kurum takip etmiştir. İlgili kurumlar kamu görevlileri üzerinde etik açıdan denetim sağlamakla birlikte etik değerleri korunup geliştirilmesinde rol alırlar. İngiltere’de yer alan etik denetim kurulu, bu konuda sadece kamusal görevlerde faaliyet gösterenler üzerinde değil; sivil toplum kuruluşlarından siyasi partilere kadar uzanan geniş bir alanda tavsiyelerde bulunmaktadır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu ise 5176 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılan yönetmelik hükümleri doğrultusunda hangi alanlarda görevli olduğunu belirtmiş ve ilgili kurum kapsamında olan kamu görevlileri ek-2 sayılı listede; genel müdür ve eşiti kamu görevlileri olarak belirlenmiştir. İngiltere ile kıyaslandığında Türkiye uygulamasının siyasileri, yargı ve askeri camiyı, birtakım üst düzey kamu çalışanlarını denetim kapsamı dışında tuttuğu görülmektedir. Bu durum uygulama alanı olarak İngiliz modelinin daha geniş kapsamlı olduğunu göstermektedir. Üyelerin seçimi konusunda başat konumda olan üç siyasal partinin birer üye göndermesi İngiltere’de yer alan ilgili kurumun demokratik bir şekilde oluşturulma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan İngiltere’de yedi adet olarak sayılıp tüketilen etik denetim kodları, Türkiye’de on sekiz

madde halinde sıralanmıştır. Etik ihlali olarak belirtilen birtakım ilkeler Türkiye’de aynı zamanda ceza kapsamında değerlendirilmiştir.

Etik denetim açısından kavramsal, kurumsal ve kural üçlemesiyle yapılan çalışmada Türkiye açısından bir takım eksiklikler söz konusudur. Bu eksiklikler altı madde haline sıralanabilir. İlk olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak değil, bağımsız bir kurum olarak faaliyet göstermesi tartışılabilir. Fakat demokrasinin beşiği olarak adlandırılan İngiltere’nin aynı konuda yapmış olduğu kurumsal düzenlemede ‘‘Committee on Standards in Public Life’’ adlı kurum da Başbakanlığa bağlı olarak görev yapmaktadır. Türkiye’de de hükümet sistemi değişikliği öncesinde söz konusu Kurul Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Ancak, Türkiye’nin değişen yönetim yapısı göz önünde bulundurularak Kamu Görevlileri Etik Kurulu da gerek üye seçimi gerek bağlı olduğu kuruluş bakımından yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü yeni düzenleme ve anayasa değişiklikleri sonrası değişen hükümet sistemiyle Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyeleri Cumhurbaşkanınca atanacaktır. Bununla birlikte ikincil düzeyde; etik değerler konusunda sadece kamu görevlileri değil; yönetilenler ya da kamusal hizmetten yararlanan ve onları talep edenlerin de yönetilen ahlakına sahip olması gerekmektedir. Bu yüzden 25785 sayılı yönetmelikte geçen ‘*Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Kuralları*’ ifadesi; ‘*Kamu Görevlilerinin ve Kamusal Hizmet Kullanıcılarının Uyması Gereken Etik Kurallar*’ şeklinde değiştirilmelidir.

Üçüncü öneri olarak; ilgili yönetmeliğin 37. maddesine göre; ‘*İncelenmekte olan başvuru konusunun yargıya götürüldüğü anlaşılırsa inceleme bulunduğu aşamada durdurulur ve yargı kararı sonucuna göre değerlendirilir*’ hükmünün yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilmelidir. Yargıya atfedilen üstünlük anlayışının bir göstergesi olarak değerlendirilecek ilgili madde metni aynı anlayış korunarak etik açıdan da incelenebilmelidir. Nasıl ki adli yargı konusu bir davaya ilişkin aynı anda idari soruşturma yürütülebiliyorsa, benzer şekilde etik soruşturma da yürütülebilmelidir.

Dördüncü öneri ise; etik ilkelerin İngiltere örneğinde olduğu gibi sadeleştirilmesi gerektiğidir. Bu doğrultuda; Başbakanlık tarafından çıkarılan; ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda belirlenen etik ilkeler ise sadeleştirilmeli ve yeniden kategorize edilmelidir. 18 maddeden oluşan liste bu sayesinde gereksiz detaylandırma işleminden de kurtulmuş olunacaktır.

Beşinci öneri kurul üyelerinin seçimine ilişkindir. Hâlihazırda üç üye; bakanlık, il belediye başkanlığı ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademede yöneticilik görevi yapmış olanlar içerisinden, üç üye; Yargıtay, Danıştay veya Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından, üç üye; müsteşarlık, valilik, büyükelçilik ve düzenleyici bağımsız üst kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliliğe ayrılanlar arasından son iki üye ise; üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. Bu durum korunarak siyasi parti temsilcilerinden de üye katılımı sağlanmalı ve İngiltere örneğinde olduğu gibi halkın kurula olan saygısı artırılmalıdır.

Son olarak ‘‘Kurulun’’ hâlihazırda kendi bütçesi yoktur. Bağımsız bir kurum olması adına bu durum olumsuzluk oluşturabilir. Aynı şekilde kurul, Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sekreteryası ile hizmet görmekte ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe binasını kullanmaktadır. Bu yüzden kurulun daha özerk bir yapıda olması adına kendi bütçesi, sekreteryası ve hizmet binası olması tartışılabilir.

KAYNAKÇA

- Arap, İ ve Yılmaz, L. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının “Yeni” Kurumu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu. ss. 1-17
- Eryılmaz, B. (2008). Etik Kültürü Geliştirmek. Türk İdare Dergisi. (İçişleri Bakanlığı Etik Komisyonunun 3 Nisan 2008 tarih ve 4 sayılı kararı ile gerçekleştirilen konferans metninin makaleye çevrilmiş halidir). ss. 1-12
- Eryılmaz, B. (2016). Kamu Yönetimi (Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar). Umuttepe Yayınları (9. Baskı).
- Karakaya, H ve Örs, Y. (1994). Dünya’da ve Türkiye’de Etik Kurulları Ankara Tıp Mecmuası (The Journal Of The Faculty Of Medicine). Cilt: 47, ss. 713-722
- Keser, A. (2012). Politika Transferi ve Türk Kamu Yönetiminde Etik. Amme İdaresi Dergisi, cilt: 45, s. 4, ss. 25-50
- Koçak, S, Yüksel, G. (2010). Türk Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 73-96
- Koçberber, S. (Dünyada ve Türkiye’de Denetim Etiği). Sayıştay Dergisi, s.68, ss. 65-89 Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). (2009). “Dünyada Ve Türkiye’de İş Etiği Ve Etik Yönetimi” (Yayın No: TÜSİAD/T-2009-06-492)
- Mahmutoğlu, A. Etik Ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar Ve İlişkiler. Türk İdare Dergisi, ss. 224-249
- Okçu, M. (2008). Kamu Yönetimi ve Ahlak: Yönetmelik Ahlak Üzerine Düşünmek Mi Yoksa Modern Kamu Yönetimini Yeniden Düşünmek Mi? Amme İdaresi Dergisi, 41 (2), ss. 21-42
- Önen, S. M.; Yıldırım, A. (2014). Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, cilt: 5, sayı: 1, ss. 103-126
- Özbey, Özcan (2009). “İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk”. Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 67, Sayı:4, ss. 45-63
- Özdemir, M. (2008). Kamu Yönetiminde Etik. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 4 (7), ss. 179-195
- Sobacı, M. Z. (2014). İdari Reform ve Politika Transferi Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı. Dora Yayınları, Bursa.
- Usta, A. (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç Ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. Türk İdare Dergisi, s. 468, ss. 159-181
- Yüksel, C. Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri. ss.347-360

Mevzuat Kaynakları

“Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu”, Kanun numarası: 6328, Kabul Tarihi: 14.06.2012. Yayımlandığı Resmi Gazete Sayı: 28338, Yayımlandığı Düstur Tertip: 5, Cilt: 2

“Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”. Yönetmelik Sayısı: 25785

“Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”. Kanun Numarası: 5176, Kabul Tarihi: 25.05.2004. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 8.6.2004, Sayı: 25486, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 43

2004/ 27 Tarih ve Sayılı (Başbakan İmzalı) Genelge Konu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu

İnternet Kaynakları

Code of Practice for Members of the Committee on Standards in Public Life, (2018). <https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx erişim tarihi: 17.04.2018

<http://etik.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/Kurul-Hakk%C4%B1nda> erişim tarihi: 10.04.2018

<https://www.basbakanlik.gov.tr/etik/etikkurulgenelge.html> erişim tarihi: 10.04.2018

<https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> erişim tarihi: 17.04.2018

ÇEVRE VE KENTE SOKAK HAYVANLARI BAĞLAMINDAN BAKMAK: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Özkan DURNA¹⁶

Sokak hayvanları, kent ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklamak için iyi bir örneklem teşkil edebilir. Çeşitli yönleri ile hem çevreye hem de kente ait olan sokak hayvanlarının bugünkü durumu hukukilik ve tarihsellik yönleri ile incelendiğinde, hem kentleşme hem de çevre sorunlarının izleri ile karşılaşılır. Hayvan hakları konusunda özellikle, hâkim olan hukuk dışılık bu sorunların temel noktalarından birisidir. Sokak hayvanları konusunda hukuk dışılık, pozitif hukukun hayvanları hukuk öznesi olarak tanımlamamasından kaynaklanan ve kentin yönetici aktörlerinin takdiri tarafından belirlenen durumu ifade eder. Kentli ve sokak hayvanları arasındaki ilişkiler çevre sorunları için önemli bir göstergedir. Bu yüzden aslında sokak hayvanlarının refahı, kentlinin refahı anlamına gelebilir. Bu varsayımlardan hareketle çalışma, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin 2011 ve 2017 yılları arasındaki faaliyet raporlarından hareketle bu ilişki ve sorunları hukuk ve ekoloji disiplinlerinden faydalanarak inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Hakları, Belediye, Hukuk Dışılık

GİRİŞ

*Dün sabaha karşı kendimle konuştum
Ben hep kendime çıkan bir yokuştum
Yokuşun başında bir düşman vardı
Onu vurmaya gittim kendimle vuruştum
Özdemir ASAF*

İnsanların gündelik hayatındaki alışkanlıklarında yaşadıkları mekandan izler bulunur. Bu izler, yaşanan mekanın ölçeğine göre analiz edilebilir, tasnif edilebilir. Bu ölçek, sokak, mahalle, bölge olabileceği gibi köy, kasaba bucak gibi mekanlar olarak da ele alınabilir. Daha geniş bir ölçek ile kent ölçeği olarak da ele alınabilir. Bu son ölçek temel alındığında birbirinden farklı toplumsal yapılara rastlanır. Mekan-özne arasında karşılıklı birbirini etkileme, değişme savı farklı perspektiflerden ve ölçekler üzerinden fark edilebilir. Mekan-özne ilişkisinin biçimleri, kentleşme ve kentleşme süreçleri yoluyla anlaşılabilir, çalışmanın hipotezini oluşturmaktadır. Var olan toplumsal yapılar hem kentleşme ile hem de kentleşme ile değişime uğrar. Bu toplumsal değişimler devrim niteliğinde değişimler olabileceği gibi yavaş ve küçük değişiklikler de olabilir.

Türkiye üzerinden bu toplumsal yapı ve değişimlere bakıldığında bu durum somut olarak gözlenebilir. Osmanlı'daki kent yaşamından bugüne kentleşme ve kentleşme olgusuna bakıldığında Türkiye'ye özgü yönler bulunabilir. Kısaca mevcut toplumsal yapılar üzerine inşa edilmiş bir kentten ve kentleşmeden bahsedilebilir. Buradan hareketle kentleşmenin ve kentleşmenin Türkiye'ye özgü birçok yanı bulunabilir. Bu çıkarsama kentleşmenin neredeyse evrensel ortak yönlerinin olmadığı anlamına gelmez. Örneğin, gecekondulaşma hızlı

¹⁶Mersin Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ozkandurna@mersin.edu.tr

kentleşmenin yaşandığı her kıtada görülür. Oysa dolmuş ve işportacılık Türkiye kentleşmesine özgü icatlardır (Bayraktar, 2016). Bütün bunların dışında başta sokak hayvanları olmak üzere hayvan-insan ilişkileri Türkiye'nin özgül kentleşme biçimleri olarak ele alınabilir.

Türkiye kentlerindeki sokak hayvanların mevcut yeri, Osmanlı kentinden bugüne büyük ölçüde değişmeden gelmiştir. Bu hiçbir değişikliğin olmadığı anlamına gelmez; ancak bu ilişkinin devamlılık ilişkisi içerisinde olduğunu gösterir. Türkiye'de kentleşme süreci, kentlilerin sokak hayvanları ile birlikte yaşama pratiğine dönüşmüştür. Bu birlikte yaşama ilişkisinde sokak hayvanlarının beslenmesi, zorlu kış şartlarında barınmalarının sağlanması kentlilerin alışkanlıklarına dönüşmüştür. Bunun karşılığında sokak hayvanlarından bir fayda beklenmemektedir. Bu davranış vicdani bir ödev olarak görülmektedir. Kentlinin sokak hayvanları ile ilişkisi belediyenin görev ve sorumluluk alanını da değiştirmektedir.

Sokak hayvanlarına karşı kentlinin vicdani yükümlülüğünü doğa ve insan arasındaki mücadeleye dayandığı iddia edilebilir. Batı'nın Aydınlanma Çağı'na kadar doğa merkezli bir dünya düzeni varken, bundan sonra insan merkezci bir dünya tasavvur edilir. Artık "doğa"nın "çevre"ye (merkezin insan olduğu) dönüşme süreci başlamıştır. Merkezi ise insan toplulukları, kısaca, kentler oluşturacaktır. Doğayı fethetme, onun üzerinde hakimiyet kurma durumu kentler yoluyla büyük oranda gerçekleşmiştir. İşte sokak hayvanları da tam da bu noktada, adeta, bize doğayla savaşında insanlara kalan cephe gerisindeki bakıma muhtaç canlılardır. Kentlinin ona ilgi göstermesi işte bu vicdani temele dayanır. Bir yandan toplumsal yapıda vicdani yükümlülük lehinde değişim devam ederken, bir yandan da savaş devam etmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar çevre sürekli olarak ve sınırsızca yararlanılabilecek tükenmeyen bir tüketim nesnesi konumundadır; fakat 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevrenin kirlenebileceği ve tükenebileceği anlaşılmıştır. Bu noktadan sonra sürdürülebilirlik gibi çevreyi korumaya yönelik düşünceler ortaya çıkmıştır. Ekoloji, bir disiplin olarak bu temellerde ortaya çıkmıştır.

Günümüzün ekoloji disiplini, tek bir kuramsal temelde açıklamak mümkün değildir. Ekoloji çeşitli kriterlerle farklı şekillerde sınırlandırılabilir. Örneğin, derin ekoloji ilk defa, 1972 yılında Bükreş'te "Üçüncü Dünya'nın Geleceği" konferansında Arne Naess tarafından kullanılmıştır. Böyle bir kullanımın ardından artık ekoloji derin ve sığ ekoloji olarak ikiye ayrıldığı ileri sürülebilir. Derin ekoloji, yerleşik ekolojinin insan merkezli olduğunu, oysa insan ile doğayı ayırmanın ekolojik paradigmaya uymadığını ileri sürer. Önce yeryüzü (earth first) sloganı bu düşüncenin dışavurumudur. İnsanın kozmos ile özdeşleşmesi (identification) önemli bir kavramdır. İnsan, kozmosa ulaşana kadar kendisinden daha büyük bütünlerle özdeşleşmelidir. Derin ekolojistler, tıpkı toplum sözleşmesi gibi bir doğa sözleşmesi tasavvur ederler. İnsanın hem doğanın sıradan bir parçası olması, hem de özdeşleşme gibi fikirlerinden dolayı mistik ekolojistler olarak bilinirler. İnsanı sadece doğanın sıradan bir parçası olarak görmekle kalmaz, AIDS gibi hastalıkları nüfusu azaltan ve bu yolla doğal dengeyi sağlayan *iyicil bir hastalık* olarak görürler. Bu yüzden derin ekoloji, insanların ihtiyaçlarını görmezden gelen yeşil bağnazlık oldukları gerekçesi ile eleştirilirler (Önder, 2003: 95-109).

Derin ekolojinin yukarıda eleştirilen yönlerinden dolayı, bu çalışmada ekolojik kuramsal temel, toplumsal ekoloji olarak benimsenmiştir. Toplumsal ekolojiye göre, toplum ile doğa arasında bir çatışma doğrudan yer almaz; fakat toplumsal sorun ile doğal sorun arasında bir ilişki bulunur. Daha açık ifadeyle, doğal sorunların temelinde toplumsal sorunlar yer alır. Yerleşik toplumsal düzende insanın insanı sömürmesinin bir uzantısı olarak, doğanın insan tarafından sömürüldüğü

düşünülr. Bu yüzden insan-doğa karşıtlığı reddedilir. Çevre sorunları, modern toplumların işleyişinden kaynaklanmaz; bunun aksine tam olarak modern toplumun başarısından kaynaklanır (Ünal, 2010: 122).

Sokak hayvanları hem çevrenin hem de kentin bir parçası olarak ele alınırsa, bir de kentleşme ve kentleşmenin ele alınması gerekir. Kentleşme, kent sayılarında artış veya kent nüfusunda artışı ifade eder. Bu artışlar niceliksel olduğundan dolayı, ölçülmesi mümkündür. Özellikle kentin nüfusundaki artış ile ilgili hızlı kentleşme veya yavaş kentleşme gibi ölçekler geliştirilebilir. Kentleşme ile kentleşme arasında ilişki bulunsa da bir doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi kurulamaz. Kentleşme, *kentle bütünleşme* sürecini anlatır. Bütünleşme, kentin maddi ve manevi değerleri ile kaynaşmayı ifade eder (Es ve Ateş, 2010:209-15).

Bu çalışma kentleşme ve kentleşme ile sokak hayvanları arasındaki Türkiye'ye özgü ilişkisini, toplumsal ekoloji temelinde incelemektedir. Bu amaçla öncelikle toplumsal ekoloji ve kentleşme, kentleşme olgularını ele almaktadır. Ardından Osmanlı Devleti'nde hayvanların durumu, gündelik yaşantısı, insanlarla ilişkisi ele alınmaktadır. Son bölümde ise Mersin'deki sokak hayvanlarının durumu Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

1. Toplumsal Ekoloji

Ekoloji, çevre bilimi anlamına gelir ve *oikos* ve *logia*(konut ve bilgi) birleşiminden oluşur. İlk defa 19. yüzyılın ortalarında Alman bir biyolog tarafından kullanılmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 214). Ekolojinin ortaya çıkması ve gelişimi insan-doğa ilişkilerindeki sorunları açığa çıkarır. Bu sorunlarla mücadeledeki farklılıklar ekolojik kuramların temelini oluşturur. Burada iki ekolojik anlayıştan bahsedilecektir: derin ekoloji ve toplumsal ekoloji. Belirtilen iki ekoloji alanının seçilmesinin nedeni, sosyal bilimlere daha uygun olmaları, kent ve kentleşme ile yakından ilişkili olmaları ve bunlara yönelik (kent ve kentleşme) politika belirlemede dikkate alınmaları gerekliliğidir. Her ne kadar ikisi de radikal teori olsa da derin ekolojistler, toplumsal ekolojistleri görece yerleşik yapabilecek aykırılık içerir. Bu yüzden esas üzerinde durulacak konu toplumsal ekolojidir.

Derin ekoloji, önce dünya sloganı ile, insan ve diğer canlılar arasında bir üstünlük olduğunu reddeder. İnsan, kendisini kozmosa ulaşana kadar diğer bütünlerle özdeşleşme (identification) halinde olmalıdır. Sığ ekolojistleri, insan merkezli olmakla suçlar ve doğanın çevre olmasını da bu insan merkeziliğin çevresi olmasına bağlar. Siyasal yönü zayıf olmasına rağmen toplumsal sözleşme gibi bir doğa sözleşmesinden bahseder. Genel olarak, devletlerden ve toplumlardan ziyade bireylerin hayatlarının değiştirmeye yönelmiş durumdadır. Özellikle kozmos-insan bütünleşmesi oldukça mistik bir düşünce olmasından dolayı, derin ekolojistler, mistik ekolojistler olarak tanınırlar. Derin ekolojistler, insan nüfusunun doğanın barındırabileceğinden çok üzerinde olduğunu ve bir an önce bunun azaltılması gerektiğini düşünürler. Bunun için salgın veya tedavisi olmayan hastalıkları doğanın bir cevabı olarak ve iyicil bir hastalık olarak görürler. Derin ekoloji, insan tahakkümüne karşı çıkarken, aslında çevresel bir tahakküm peşindedir. Bu yüzden bu düşünceye yeşil bağnazlık hakimdir (Önder, 2003).

Toplumsal ekoloji, derin ekolojinin aksine, insan ile doğa arasındaki sorunlu ilişkiye cevap vermek için öncelikle insanlar arasındaki ilişkilere odaklanır. *İnsanlığın doğayı sömürmesi ve hükmü altına alması gerektiği yolundaki temel kavrayış insanın insan üzerindeki tahakkümünden kaynaklanır*. Bu yüzden Bookchin İnsanlar arası ilişkilere odaklanarak, *ekolojik*

sorunların özünü yakalama uğraşına girer. Bu sorunlar toplumsal ilişkilerde *tahakküm* ve ekonomik ilişkilerde *rekabettir* (Bookchin, 1996: 11, 45). Toplumsal ekolojideki meselenin temeline inme çabası, onu kısa vadeli ve faydacı çevrecilikten ayırır. Sürdürülebilirlik, toplumsal ekoloji için anlamlı bir özellik değildir. O, toplumu akılcı çizgide olan ve toptan bir dönüşüm önerir. Hem doğayı insanda hem de insanı doğada eriten yaklaşımlar tahakkümcüdürler (Ünal, 2010: 114). Toplumsal ekoloji, tam da bu noktada bu ikisi arasında bir uzlaşa sağlar: *Toplumsal ekoloji hareketi, doğa sorunu ile toplumsal sorun arasında bağ kurarak, modern toplumun doğasını sorgulamaktadır. Ekolojik bunalımı modern toplumun işleyişindeki bir aksaklık olarak değil, aksine modern toplumun başarısının yol açtığı bir bunalım olarak görmektedir. Çünkü modern siyasal-toplumsal örgütlenme ve bu örgütlenmeye kaynaklık eden değerler sistemi, doğa ve toplumu karşıtlık temelinde ele almaktadır. Dolayısıyla ekolojik bunalım, modern-endüstriyel toplumun doğasından kaynaklanmaktadır* (Ünal, 2010: 122). İnsanın toplumsal yapılaşmasından kaynaklanan çevre sorunlarının başında organik evrimi bozması vardır. Bu yüzden çevredeki asıl tahribat doğanın kendiliğinden evrimsel sürecine insani müdahalesidir.

Toplumsal ekolojinin özgün yanı, insan ve doğa arasında doğrudan bir tercih yapmaması, ikisi arasında bir denge arayışı ve esas çevresel sorunu insanlar arası ilişkilerde görmesidir. Derin ekoloji insanların en temel ihtiyaçlarını bile yadsırken, toplumsal ekoloji bu ihtiyaçların karşılanmasında bir sakınca görmez. Çevresel sorunlarda özne-nesne ayrışması yerine, öznel arası ilişkiyi düzenlemesi toplumsal ekolojiyi rasyonel ve uygulanabilir kılar. İnsan ile hayvanlar arasındaki ilişkiye toplumsal ekoloji perspektifinden bakıldığında, hem tahakküm ilişkilerinin yansımaları hem de bu ilişkinin organik evrime yaptığı müdahale gözlenebilir. Birincisi, besin zinciri gözönüne alındığında haşerelerle mücadele, besin zincirinin diğer halkalarında popülasyonun azalmasına sebep olacaktır. Ayrıca kentsel alanların insan ölçeğini aşacak derecede büyük mekanlar olması ve kentsel alandaki haşereyle mücadele düşünüldüğünde besin zincirinin bundan ne kadar etkilendiği anlaşılacaktır. Bu yüzden toplumsal ekolojide temel düşüncelerden birisi insan ölçeğinde kentlerdir. Bu ölçeğin ne olduğu biraz belirsiz gözükse de aslında kent nüfusunun dengeli dağıtımını sonuçlandıracak bir ölçek olarak anlaşılmalıdır. İkinci olarak, çevreye olumsuz bir müdahale, çevrenin onarılması için birçok müdahaleyi gerektirir. İşte tam da bu yüzden sokak hayvanları kısırlaştırılır veya caretta caretta için özel üreme alanları kurar. Artık, insan doğaya karşı kendini sorumlu hissederek, başta hayvanlara olmak üzere yükümlülük altına girer. Sokak hayvanlarına karşı insanların yükümlülükleri, sorumlulukları bu ilişkiden ve yaşam alanlarının kesişiminden kaynaklanır. Bu yaşam alanlarının kesişimi kentleşme ve kentleşmenin hızıyla yakından ilişkilidir. Ancak ilginçtir, bu sorumluluk ve hoşgörü hali, Doğu toplumlarının kentleşme dönemlerinde daha yoğun hissedilir. Osmanlı devleti şehir geleneği bu savı doğrulamaktadır. Türkiye’de insanların sokak hayvanlarına karşı davranış pratiği, miras kalan şehir geleneği ve bu vicdani taahhütle ilgili olabilir. Bu açıdan sırasıyla kentleşme ve kentlileşme ele alınacak ardından da Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kalan sokak hayvanları ve kentli arasındaki ilişki irdelenecektir.

2. Kentleşme ve Kentlileşme

Bir mekan olarak kent, ilk defa inceleme nesnesi olarak Wirth tarafından ele alınmıştır. Kent, yalnızca yaşam alanı değil; insanları etkileyen ve onlardan etkilenen toplumsal, kültürel ve ekonomik bileşenleri içeren bir bütündür. Bu sebeple, kentler yaşam biçimlerini ve dünya görüşlerini etkileyen bir bütündür (akt. Güllüpnar, 2013: 65). Kentler, incelendiği bağlam bakımından farklı tanımlarla ifade edilebilir. Wirth farklı tanımlara ve farklı yapılarla rağmen, kentlerde yaşamın ve yaşam biçiminin evrensel birtakım özellikleri olduğu fikrindedir. Evrensellik savından hareketle, kentlerin heterojen olmalarını ve tarım dışı ekonomiye

dayanmalarını ortak özellik olarak sıralanması mümkündür (Güllüpinar, 2013: 51). Kentleşme ise temelde kent sayısındaki artış veya kent nüfusundaki artış olarak ifade edilir. Daha geniş bir perspektifle kentleşme tanımına, kentlileşme de dahil edilebilir. Kentlileşme kentsel kimliğin, özelliklerin benimsenmesi, içselleştirilmesidir. *İnsanların kent ile bütünleşmesidir*. Bu bütünleşme, psikolojik, kültürel, politik ve sosyal nitelikler ile birlikte coğrafi ve mimari yönleri de bulunur. Kentsel değerlerle bütünleşme *bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir*. İnsanların değer ve yargılarında değişmeye neden olacak yönelimler, *maddi ve manevi yaşam biçimlerinde* değişiklikler ortaya çıkartacaktır. Ekonomik mekanlar ve sosyal mekanlar davranış değişikliğinin anlaşılmasında ölçek olarak ayrı ayrı kullanılabilir. Kentte yaşayan insanların kente özgü işlerde çalışma durumları kentlileşme bağlamında nicel veriler sağlayabilir. Örneğin, bir kentte hizmet sektöründe çalışan insanların oranındaki değişim kentlileşmeye ilişkin önemli ipuçları verebilir. Aynı durum insanların sosyal durumlarındaki değişimler için de geçerlidir. Kır insanının kent insanına dönüşme süreci sosyal mekanlarda anlaşılabilir (Es ve Ateş, 2010: 214, 215). Günümüzde sokak hayvanlarına karşı insanların tutum ve davranışları kentlileşme bakımından önemli bir ölçek olarak anlaşılabilir. Başta kedi ve köpekler olmak üzere sokakta yaşayan hayvanlara iyi davranmanın bugün kentli bir davranış olduğu iddia edilebilir. Ayrıca sokak hayvanlarına karşı davranışlar ile kentsel sosyal yapının örgütlülüğü de anlaşılabilir. Ancak buradan kentli insanın, kırsal mekanlarda yaşayan insanların üstünde bir yerde olduğu ve kırsalda yaşayan insanın hayvanlara kötü muamele yaptığı anlamı çıkarılmamalıdır. Sadece kentli ile kırsal arasında sosyal davranışlar bakımından farklılıklar olduğu anlaşılmalıdır.

Yukarıda belirtilen kentlileşme hali doğrusal bir nitelik arz etmez. Kentin oluşması ve kentsel bütünlük birçok faktöre göre gecikebilir, daha hızlı gerçekleşebilir veya hatta gerçekleşmeyebilir. Buna genel olarak kente uyum sorunu denilebilir. *Kente göç edenlerin sosyo-kültürel yapısı, kentin yapısı ve kuralları, kentin sahip olduğu kültürel yapılar*. Kentlileşmeyi engelleyen sosyo-kültürel yapılar, ekonomik durumdaki bozukluklar, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve eziklik duygularıdır. kentlileşmeyi engelleyen yapı ve kuralların başında insanların mevcut değerlerini değiştirmekte isteksiz oluşu ve kentsel mekanlarda da bu değerlerini koruyabileceği ayrık mekanlar oluşturabilmeleri yer alır. Kentin kültürel yapısında ise mevcut sosyal çarpıklıklar kentlileşememe sorununa neden olabilir (Es ve Ateş, 2010: 223-229).

Simmel, kentlileşememe sorununu yabancılaşma sorunu olarak ele alır. *Kent hayatının en temel sorunu, toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknik karşısında, kişilerin kendi özerklik ve bireyselliklerini koruma çabasından kaynaklanmaktadır* (Güllüpinar, 2013: 58). Kent, topluluk duygusunun unutulmasına sebep olmaktadır. Böylece fiziksel mesafeler kısa olsa da duygusal mesafeler oldukça fazladır.

İnsan şehirde çok fazla uyarıcıya maruz kalır. İnsanın bunları algılayıp, değerlendirip ona göre tepki vermesi gerekir. Oysa uyarıcılar o kadar çoktur ki, insanlar bunları değerlendirecek cevap verecek zaman bulamaz. Bu yüzden kentli bezgin ve donuk bir ifadeye bürünür. Kentlinin bu yabancı hali onu kaybolmuş ve yalnız hissettirir. Kentteki ekonomik işbölümünün karmaşıklaşması da yabancılaşmada önemli bir etkiye sahiptir. Yabancılaşan (ve dolayısıyla yalnızlaşan) insanın yardımına hayvanlar yetişecektir. Kentteki karmaşık ilişkilerin aksine hayvanlar, insanlara tanıdık gelir. Onlar kentin karmaşık yapısından zarar görmemiş ve neyi talep ettiği hep belli olan bir canlı olarak kentte yer alır. Bir hayvan sadece yaşamını sürdüreceği temel ihtiyaçlarının giderilmesini ister. Bu istek, kentli insanın bitmeyen emellerinin aksine son derece basit ve masum bir istektir. Kentte yaşayan insanları hayvanlarla yaklaştıran özellikler bunlardır. Kentleşmenin başlangıcında dışlanan ve kentin dışında tutulmaya çalışılan hayvanlar, değişen ve

yeni sorunları ortaya çıkan kentlerde bir tedavi yöntemi olarak ele alınabilir. Kentleşmelerin ileri aşamalarında hayvanların sayılarının artmasında, yukarıdaki dinamiklerin etkili olduğu söylenmelidir. Fransa’da 1990’lı yıllarda 35 milyon evcil hayvan yaşamaktaydı ve 1975 yılında Ilede-France’ta gece gündüz açık sadece bir veteriner bulunurken, 1990’lı yıllarda bu sayı 42’ye yükselmiştir. Başka bir örnekte, İngiltere’de 1945 yılında vejeteryanların tüm nüfusa oranı %0.2 iken, 1991 yılında bu oran %7’ye yükselmiştir. Et yemeyen bu insanların büyük çoğunluğu bu tercihlerini, hayvanlara duydukları saygıyla açıklamışlardır (Ferry, 2000: 53-54).

3.Osmanlı’da Hayvanlar

Hayvanlarla insanların çoğu özellikleri ortaklaşsa da hayvanları insanlardan akıla sahip olmakla ayırmak en kabul gören düşüncelerden birisi olmuştur. Bu paradigmaya göre hayvanlar akla sahip değildir ve sadece güdülerini yoluyla hareket ederler. Oysa insan akılı ile kendi arzularını, güdülerini değiştirebilme veya erteleyebilme gibi özelliklere sahiptir. Bu aklın insanı Dünya’ya hükmetme girişiminde temel nokta olmuştur. Özellikle Kant’ın “aklını kullanma cesaretini göster” sloganı ile özdeşleşmiş düşüncesi, insanı kendi merkezine alan bir dünya görüşü oluşmasını sağladı. Bu insan merkezci düşünceye dini inançların Dünya’yı insanlar için bir nimet olarak yaratıldığı düşüncesi eklenince doğa insanlar tarafından bitmez tükenmez bir araç konumuna geldi.

Yukarıda bahsedilen sürecin doğrusal bir çizgide ilerlediği düşüncesi fazla iddialı olmakla birlikte genel hatlarıyla doğrudur; fakat bu durumun daha çok Avrupa kıtasında yaşandığı kolaylıkla söylenebilir. Osmanlı Devleti’nde doğa ile ilişkilerin bu paradigmayla eşleştiği söylenemez. Özellikle de 17. yüzyılın başına kadar olan ve klasik dönem olarak adlandırılan dönem için. Bu dönemden sonraki süreçte ise yine Doğu uygarlığının etkisi ile Batı uygarlığının bir karışımı haline geldiği iddia edilebilir. Bu süreçler ve dönüşümler hayvanlar üzerinden okunabilir. Üstelik Osmanlı kentlerinde, kentleşme kendine özgü özellikler arz eder. Hayvanlar ile olan ilişki bunun en bariz örneğidir.

Osmanlı’da hayvanların durumunu belirleyen en önemli faktörün din olduğu söylenebilir. İslamiyet inancının hakim model olduğu düşünüldüğünde ise en çok İslamiyetin etkili olduğu söylenebilir. Kuran-ı kerim’de hayvanlarla ilgili insanlara çeşitli yükümlülükler vazedilmiştir: *hayvanlara güçleri nispetinde yük yüklemek, hayvanları fitri yapılarına uygun işlerde çalıştırmak, binnerken yormamak, anne ile yavrusunu ayırmamak ve gıdalarına ihtimam göstermek, kesiminde özen göstermek, yiyeceklerini temin etmek, hastalıklardan korumak gibi* (Bor, 2007). Bu yüzden hayvanların Osmanlı kentlerinde 19. yüzyılın sonlarına kadar rahat bir hayat sürdükleri iddia edilebilir; fakat bu sürecin en az dört yüzyıllık bir süreyi kapsadığı düşünülürse, hayvanların hayatları konusunda bu kadar kesin bir yargıya veya çıkarsamaya ulaşmak bilimsel bir hata olarak kabul edilmelidir. Yine de İstanbul bahsi geçen seyahatnamelerde mutlaka köpeklerle ilgili bahsin bulunması bir Osmanlı kenti olarak İstanbul’da hayvanlara iyi muamele edildiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Schick, 2010: 25). Ayrıca Osmanlı’da hayvan haklarına ilişkin kanunnameler, fermanlar da yol gösterici olacaktır. Örneğin, II. Bayezid döneminde İstanbul İhtisab Kanunnamesi’nde hayvanlardan *dilsiz ama can sahibi varlıklar* olarak bahsedilmiştir. Bu metinde yük hayvanlarına çok yük yüklenmemesi gerektiği, zayıf hayvanlara yük taşıtılmaması, sabah ile ikindi arasında çalıştırılması gerektiği ve cuma günleri tatil yaptırılması gerekliliği bu metinde yer alır. Üstelik yük hayvanlarının sadece yük taşımacılığında kullanılması gerektiği ve bunun için hayvanlarının semerlerinin ortasına uçları dışarı dönük çivilerin monte edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sunar, 2015: 196). Kanunname’ye aykırılıkta nasıl davranıldığına dair ortak bir

davranış olmayabilir; fakat hayvanlara iyi muamele de bulunulması gerektiği daha sonraki ferman ve kanunnamelerde de bulunmaktadır. Priscilla Mary Işın'ın aktardığına göre: *Aşağı yukarı 12 yıl önce 1542'lerde İstanbul şehrine bir paşa sadaret kaymakamı olarak tayin edilir. Adı Koca Mehmet imiş. Bu paşa halka karşı tuhaf davranışlarda bulunmuş ve onları sık sık işledikleri suçlar için cezalandırmış. Günün birinde paşa bir aşçı dükkânının önünde odun yüklü güzel bir at görür. Atın sahibi ortalarda yok; içerde dükkânda karnını doyurmakta. Paşa köyliüyü buldurup odunları atın sırtından indirtir ve adamın sırtına yükletir. Ata bir akçelik kuru ot aldirtir. At bu otu yiyinceye kadar adam sırtında ağır odun yükü ile ayakta bekler. Paşa adama, "önce odununu sat, karnını ondan sonra doyur anladsın mı?" der (akt. Işın, 2008: 2). Bir başka örnekte, 16. yüzyılda bir adamın yük hayvanına kötü muamele ettiği için burnundan hayvanın kuyruğuna bağlandığı ve bu şekilde teşhir edildiğinden bahsedilir. Köpek öldürmenin de cezaya bağlandığı söylenmelidir. Işın'ın aktardığına göre, birisi köpek öldürdüğünde *ölü köpek, burnu yere degecek şekilde kuyruğundan asıldıktan sonra, katile cesedi tümüyle kaplayacak şekilde buğday veya darı yığdırılıyor, sonra bu hububat şehirin fakirlerine dağıtılıyordu. Bunun masrafı bin kuruş civarındaydı* (akt. Işın, 2008: 2).*

Osmanlı'nın klasik dönem kentinde hayvanlara karşı yapılan muamele sadece bürokratik çerçeve ile sınırlı değildi. Modern öncesi dönemde hayvanlara olan yaklaşım da kültür, ihtiyaçlar ve doğal çevrenin bir sentezinden oluşan davranış kalıpları hakimdi. Hayvanlarla ilişkileri düzenleyen çeşitli gelenekler, kültürler bulunurdu. Örneğin, Kuşların yuva yapabilmesine imkan vermek için evlerin çatıları tam kapatılmazdı. Bunun uğursuzluk getirdiğine inanılırdı. Evlerin duvarlarındaki örümcek ağları örümcekler de kendine yuva yapabilmesi için öğleden önceleri temizlenirdi. Üstelik hayvanlara karşı gösterilen ince düşünce sadece toplumun alt tabakasına özgü bir durum değildir. 17. yüzyılın başlarında yaşayan II. Osman, "sisli kır" isimli atını ölünce Üsküdar Kavak Sarayı bahçesine gömdürmüştür ve atı için de bir kitabe yaptırdığı belirtilmelidir (Sunar, 2015: 203). Yine 17. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden Thevenot: "[ö]yle davranışlar gördüm ki bizde olsaydı çok saçma sayılacaktı. İyi giyinmiş birkaç adamın yeni yavrulmuş bir dişi köpeği görünce sokakta durdukları, sonra dikkatsiz kişiler onu ezmesinler diye taşlar toplayarak etrafına küçük bir duvar ördüklerini gördüm" demiştir (akt. Işın, 2008: 4). Buna göre, hayvanlara karşı tutulunan tavırda İstanbulluların ortaklaştığı söylenebilir. Böylece İstanbullu olmak, hayvanlara iyi davranmayı da içeriyordu.

İmparatorluğun başkenti olan İstanbul'da, özellikle klasik sonrası dönemde, çok sayıda diplomatik görevli de bulunurdu. Birçoğunun hatıralarında Türklerin hayvanlara karşı nasıl davrandıkları yer almıştır. Bir kısmı bu durumu kentleşmenin ve kentleşmemenin bir sonucu olarak, çağdaşlaşmama ve "geri kalmışlığın" veya kırılı olmanın bir kalıntısı olarak görse de, diğer bir kısmı da şaşkınlığını ve hayranlığını gizleyememiş ve bu davranış kalıplarının kendi ülkelerinde de olması gerektiğini ifade etmişlerdir. 16. yüzyılda İstanbul'da görev yapan Busbecq, atlara eğitimlerde çok iyi davranıldığı, sevgiyle büyüyen hayvanların uysal olduklarını, hatta savaş sırasında yardımcı olabilmesi için atların, kolayca binilebilmesi için eğildiğini binicinin kılıç gibi bir nesnesi düştüğünde ağzıyla verebildiğinden bahseder. Lady Alicia Blackwood, Tophane veya Galata da kiralık atlara gönül rahatlığıyla bindiğini huysuzluk yapmayacaklarından emin olduğundan bahseder. O'na göre Türklerin kötü huyları olsa da atlara kötü muamele bunlardan birisi değildir (akt. Işın, 2008: 4-5). Binek hayvanlarına muameleler iyi olunca, onların tedavisi için girişilen çaba da tedavilerin acısız olarak gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. Anılar da bahsedilenler Osmanlılı baytarların bu konuda son derece başarılı oldukları yönündedir.

4. Türkiye'de Hayvanların Hukuki Statüsü

Hayvanlar, Dünya'daki hukuk sistemleri içerisinde birer özne olarak yer almazlar. Tersine insanın özne olduğu ve korumakla yükümlü olduğu birer nesne durumundadır. Hayvanlarla insanları canlı olmakla eşitleyen çeşitli çevre kuramlarının henüz radikal ve azınlık düşüncesi olduğu söylenmelidir. Dünya'daki hukuk sistemleri içerisinde hakim eğilim hayvanları "mal" ile "insan" arasında bir statüde görmesidir. Türkiye'de de hayvanların statüleri Dünya'daki hakim eğilimle aynı düzlemedir.

Uluslararası alanda hayvan haklarıyla ilgili temel metin, Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. 14 maddeden oluşan bildirme, hayvanları insanlarla eşitlemenin ve hukuki olarak özne yapma çabasının en açık ve uluslararası ifadedir. Bildirgenin 2. maddesinde, *bir tür hayvan olan insan, öbür hayvanları yok edemez, bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez, bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir*, der. 11. maddede, *zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış, bir "biocide" yani yaşama karşı suçtur*, denilir. 12. madde ise "genocide" yani türe karşı suçu tanımlar ve yasaklar: *çok sayıda yabani hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış bir "genocide" yani türe karşı suçtur*, denilir. Görüldüğü üzere bu bildirme hayvanı insanla eşitlemenin ötesinde insanı hayvanın altında bir hukuki statüye yerleştirme çabası içerisinde olduğu iddia edilebilir.

Uluslararası alanda hayvan haklarını koruyan bir diğer metin, Türkiye'nin de taraf olduğu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme ile evcil hayvanların bakımı, sahiplenilmesi ile ilgili düzenlemeler yer alır. Sözleşme ile evcil hayvanların tedavi edici nitelik taşımayan kuyruğun kesilmesi, kulakların kesilmesi, ses tellerinin alınması, tırnak ve dişlerinin sökülmesi gibi cerrahi operasyonlar yasaklanmıştır. Hayvan hakları bakımından önemli bir düzenleme sayılabilecekken, hayvanları ev hayvanı ve sokak hayvanı olarak ayırması sözleşmeyi hayvan hakları savunucuları tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Gerçekten de Sözleşme, evcil hayvanlarını ölümünü yasaklarken, sokak hayvanlarının öldürülebilmesi için taraf devletlere geniş bir takdir alanı bırakır (madde 11). Bu durumun hayvan hakları ile bağdaşmadığı ileri sürülebilir.

Türkiye'de hayvan hakları ile ilgili temel düzenleme 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'dur. Bu kanunun amacı birinci maddede, *hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak* olduğu belirtilmiştir. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki bazı maddeler Hayvanları Koruma Kanunu'nda temel ilkeler olarak düzenlenmiştir. 4. Maddede düzenlenen bu ilkelere aykırı davranışlara ise bir yaptırım öngörülmemiştir. Bu durumdan şu sonuç çıkartılabilir: hayvanlarla ilgili öngörülen hukuki güvenceler, bir yaptırıma bağlanmamıştır. Bu yüzden hayvanların hukuki durumlarının *informallik* (hukuk dışılık) olduğu söylenebilir. Hukuk dışılık, hukuka aykırılık anlamına gelmez. Sadece hukukun öngördüğü düzenlemelerin uygulanabilir olmadığı veya hukukta bir düzenlemenin olmadığını ifade eder. Hayvanları Koruma Kanunu'nda düzenlenen bir diğer husus İl Hayvanlarını Koruma Kurulu'dur. Her ilde vali başkanlığında toplanan bu kurul, hayvanların mevcut sorunlarının çözümüne yönelik ne yapılması gerektiğine ilişkin kararlar alır. Hem bahsedilen informaliteden hem de koruma kurullarının il bazında düzenlenmesini öngören kanun düşünüldüğünde hayvanların kentlerdeki durumunun anlaşılabilmesi için uygulamalara kent ölçeğinde bakılması daha uygundur. Hayvanların kentteki genel durumundan belediyeler sorumludur. Sokak hayvanlarının rehabilitasyonundan belediyeler sorumludur. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. Maddesinde büyükşehir belediyesinin görev ve

sorumlulukları sayılırken, *büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden... hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları... yapmak yaptırmak* da sayılmıştır. Hayvan Koruma Kanunu'nda "[s]ahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, açılan ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır" denilmektedir.

Türkiye’de hayvanların mevcut hukuki durumu kadar, hukuki durumunu iyileştirmeye yönelik çabalar da önemlidir. 27. yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne sunulan kanun teklifleri dikkate alındığında hayvanların hukuki durumlarının iyileştirilmesi ve eşya niteliğinden uzaklaştırılması çabaları genel olarak iki yönde seyrettiği görülür: birincisinde Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında; ikincisi ise hayvanlara karşı yapılan kötü muamelelerin cezai yaptırıma bağlanması kapsamında. Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında yapılması istenen değişikliklerin başında kanunun isminin değiştirilmesi gelir. Buna göre kanunun ismi hayvan hakları kanunu olmalıdır; çünkü bu halde hayvanlar hukuki anlamda kişilik kazanmış olacaklardır. Bir başka teklif, yerleşik hayvan barınakları kavramı yerine hayvan bakımevleri kavramının kullanılmasıdır. Hayvanları Koruma Kanunu hayvan bakımevi ifadesini kullanır; fakat uygulamada belediyeler genellikle hayvan barınakları ismini kullanmaktadır. Oysa barınak ifadesi hayvanların uzun bir süre aynı yerde yaşamasının önünü açan ve onun özgürlüğünü sınırlandıran bir nitelik ifade eder. Bunun aksine bakımevi geçici nitelikte ve sadece rehabilite amacıyla hayvanların alıkonabileceği bir duruma karşılık gelir. Kanunun bakımevi tanımlamasına karşılık fiili durumun barınağa dönüşmesinin hayvanların bugünün dünyasındaki informal statülerinin etkisi olduğu bu yüzden bir statü tanınsa da uygulamanın keyfi olduğu konunun bir başka açıdan açıklamasıdır. Hayvanlar konusunda İkinci yöndeki talepler hayvanlara karşı yapılan ve onlara zarar verici nitelikte olan fiillerin Türk Ceza Kanunu kapsamında cezai yaptırıma tabi tutulması yönündedir. Mevcut hukuki durumda hayvanlara karşı yapılan zarar verici nitelikte fiiller için Hayvanları Koruma Kanunu’nda para cezaları öngörülmüştür; fakat bu cezalar ne caydırıcı niteliktedir, ne de sürekli olarak uygulanabilir ve takip edilebilir niteliktedir. Hayvanlara karşı kötü muameleye ilişkin Türkiye’de 2017 yılında 493 kişiye, 2018 yılının ilk 9 ayında ise 257 kişiye para cezası yaptırımını uygulandığı belirtilmiştir (sputniknews.com, 2018). TCK madde 151/2’de ve sadece sahipli hayvanlara karşı yapılan hukuka aykırı fiillere hapis cezası öngörmüştür. Ancak bu düzenleme mala zarar verme kenar başlıklı suç ile düzenlenmiştir ve bir anlamda hayvanı eşya ile aynı statüye sahip olduklarının bir göstergesidir. Bu bağlamda hayvan hakları savunucularının beklentisi, hayvanlara karşı suçların çevreye karşı suçlar bölümünde yer alması ve hayvanların sahipli sahipsiz olarak ayrı bir statü öngörülmesine son verilmesi şeklindedir.

5. Mersin'de Sokak Hayvanları: Büyükşehir Belediyesi Faaliyetleri

Türkiye’deki hayvanların hukuki statüsünden bahsedilirken, hayvanların informalite yüzünden il bazlarında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmişti. Bu amaçla Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin 2011-2017 yılları arasındaki 7 adet yıllık faaliyet raporları incelenmiştir. Bu raporlar üzerinden bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu raporların belirli bir standartının olmaması burada çalışmayı genelleştirmeyi zorlayıcı bir unsur olmasına sebep olmuştur. Yine de faaliyet raporlarındaki bulgular üzerinden bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Belediyelerde sokak hayvanlarına yönelik faaliyetler veterinerlik hizmetleri bağlamında yapılmaktadır. Büyükşehir Belediyesi'nin Revize Stratejik Planı'nda veterinerlik hizmetleri şu şekilde sıralanmıştır: *hayvan barınağında bulunan hayvanların bakımı, yaban hayatı kurtarma, rehabilite hizmetleri; hayvanat bahçesi hizmetleri; sahipsiz hayvanlara yönelik hizmetler; hayvan sağlığını korumak ve hayvan hastalıkları ile mücadele hizmetleri; mezbahaya getirilen hayvanların hijyenik koşullarda kesilmesi hizmetleri; hayvancılığın geliştirilmesine yönelik araştırma geliştirme hizmetleri* (BŞB, 2016b, 20).

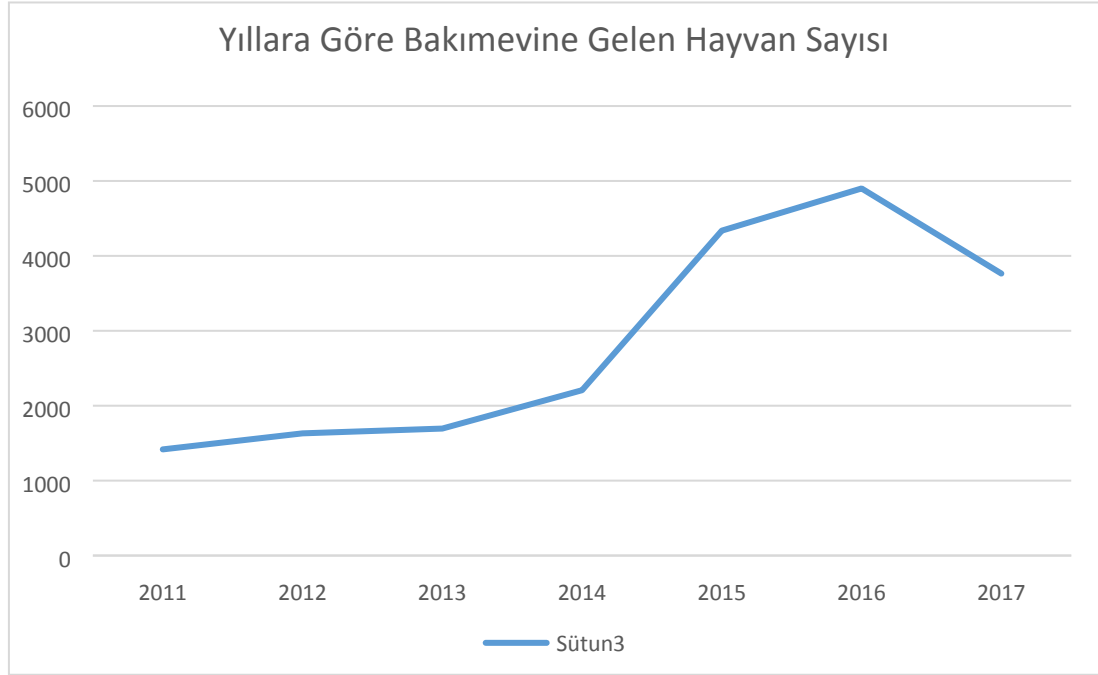
Öncelikle Büyükşehir Belediyesi (BŞB)'nin teşkilat şemasında veterinerlik hizmetlerinin nerede olduğuna bakılması gerekmektedir. 2014 yılına kadar Mersin BŞB'nin teşkilat yapısında veterinerlik hizmetleri şube müdürlüğü seviyesinde seyretmiştir (BŞB, 2009:19; BŞB, 2014a: 337). 2014 yılından sonra ise veterinerlik hizmetleri, daire başkanlığına dönüşmüştür (BŞB, 2015: 19). Bu yapısal değişiklikten dolayı 2010-2017 yılları arasındaki veterinerlik hizmetlerini 2014 öncesi ve sonrası dönem olarak ikiye ayırmak gerekir.

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların rehabilite edilmesi için hemen yerel yönetimlerce kurulmuş bakımevlerinde götürülmesi gerektiği belirtilmiştir. 2014 yılından önceki yıllarda rehabilite edilmesi planlanan hayvan hedefi 1800'dür. Bu hedeflerin üç yıllık gerçekleşmesi yaklaşık olarak %77'dir (BŞB, 2012: 388; BŞB, 2013: 176; BŞB, 2014a:160). BŞB'nin veterinerlik hizmetlerini yürüten organları ya halktan gelen şikayet üzerine, ya da kendileri rutin kontrolleri sonucunda fark ettikleri hayvanları rehabilitasyon amacıyla alırlar. Ancak bu oranın, hayvanlarının ne kadarının halktan gelen şikayetler neticesinde, kaçının rutin kontrollerde bakımevine götürüldüğünün oranı, bulunmamaktadır. Bu oran bilinseydi, hayvanlarla kentliler arasındaki ilişki hakkında da bir yorumda bulunulabilirdi.

2014 öncesi dönemde hayvan barınağı ve rehabilitasyon merkezinde toplamda 16 personel çalışmaktadır. Bunlardan ikisi veteriner hekimdir (BŞB, 2014a: 339). Veterinerlik hizmetleri, her ne kadar halk sağlığı ve güvenliği amacıyla yapılsa da, yani insan merkezli bir müdahalenin olduğu düşünülse de, hayvanları tıpkı insan gibi bir canlı olarak değerlendirildiği ve bunun hayvan sağlığı için de önemli olduğu ileri sürülebilir. Böylece sokak hayvanları Mersin'in vazgeçilmez bir parçası olduğu söylenmelidir. 2014 yılı sonrasında Mersin BŞB'deki veterinerlik hizmetlerinin niteliksel dönüşümünün niceliksel bir artışla ortaya çıkması sokak hayvanlarının kentin bir parçası olduğunu bir kez daha göstermektedir. Ancak Bu durum Mersin örneğine özgü bir durumdur. Bunun genelleştirilmesi hayvanlarının durumlarının hukuki açıdan informal olmalarından dolayı yanlıştır. Mersin'deki sokak hayvanlarına ilişkin kentsel pratik, onlar için olumlu bir yöne evrilmiştir.

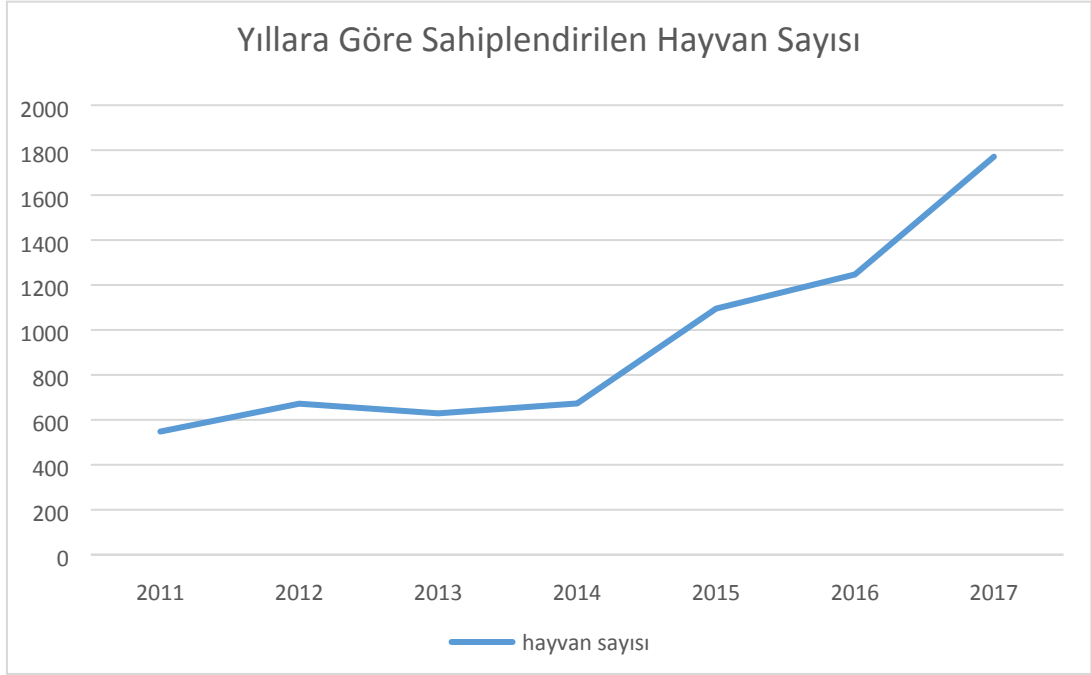
2014 sonrası dönemde Mersin BŞB'de veterinerlik hizmetlerinin daire başkanlığına dönüşmesi faaliyetlerin hızlanmasına hizmetlerin artmasına neden olmuştur. Yapısal değişiklikler, faaliyetlerinde çeşitlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Tarsus'a özgü çatalburun köpeklerinin ıslahı, korunması, aşılınması ve tanıtılması projesi başlatılmıştır (BŞB, 2015: 228). Silifke keklığının ırk çalışmasının yapılması 2016 yılında hedefler arasındadır (BŞB, 2017: 369). Vahşi doğaya ilişkin veteriner hizmetleri ortaya çıkmıştır. Yılkı atlarının besin bulmada zorlanacağı düşüncesiyle 2016 ve 2017 yıllarında Toros Dağlarında beslenme odakları oluşturulmuştur (BŞB, 2017: 278; BŞB, 2018: 209). Çeşitlenen veterinerlik faaliyetlerini toplumsal ekoloji kuramındaki organik evrimi bozan insan ile açıklamak mümkündür. Buna göre insan organik evrimi bozar ve bozmanın alanı genişledikçe onarıcı önlemlerini artırması ve çeşitlenmesi gerekir. Mersin de bu açıdan faaliyetlerini çeşitlendirmek zorunda kaldığı düşünülebilir.

Sokak hayvanlarının beslenmesi için 2014 sonrası dönemde akıllı sistemlerden faydalanılmaya başlanmıştır. İlk defa 2014 yılında alınan PUGEDON cihazlarıyla sokak hayvanlarının mama ve su ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (BŞB, 2015: 228). İlerleyen yıllarda bu cihazların sayıları artırılmış, ayrıca şehrin çeşitli noktalarına farklı türde beslenme odakları oluşturulmuş ve sayıları artırılmıştır. Bunların yanında veterinerlik hizmetlerinde kullanılacak araç sayısında da artış meydana gelmiştir.

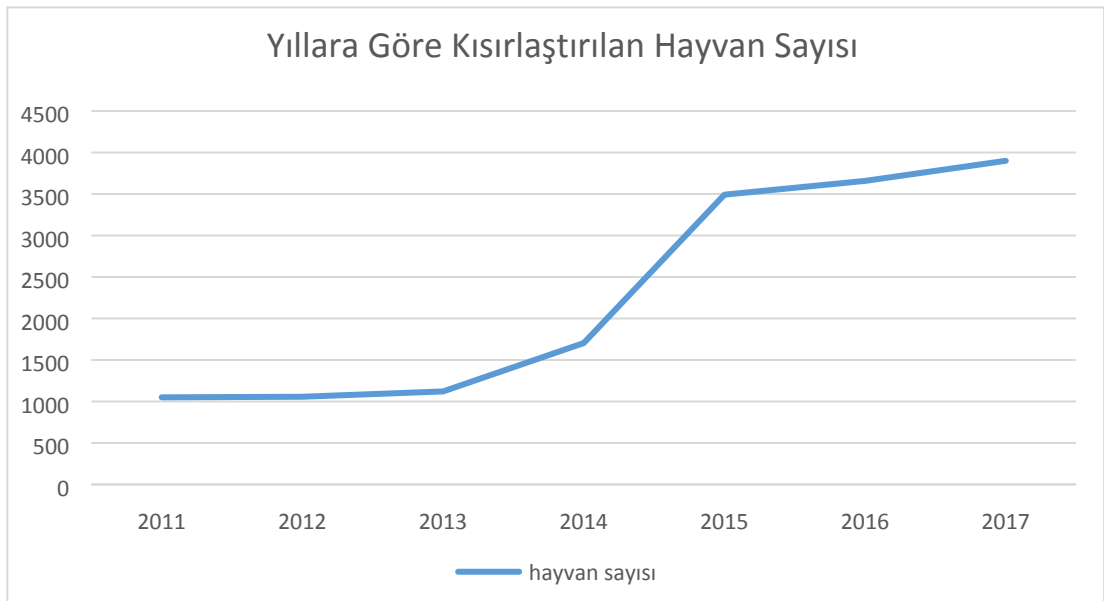
Grafik 1: (BŞB, 2016a:97; BŞB, 2017:280; BŞB,2018: 355)

Teknik donanımdaki artış rehabilite edilen hayvan sayısına da yansımıştır. Grafik 1'e göre 2014 ile 2016 yılları arasındaki yükseliş 2016'da zirve yaşamıştır. Bundan sonra rehabilite edilen hayvan sayısındaki azalmanın denge seviyesine doğru azaldığı söylenebilir. 2017 yılından sonra daha az ancak daha dengeli ve sabit bir sayıya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 2: (BŞB, 2016a:97;BŞB, 2017:280; BŞB, 2018: 355)

Mersin BŞB'nin hayvanların beslenme konusunda oldukça başarılı olduğu belirtilmelidir. 2017 yılında Sokak hayvanlarına yapılan mama yardımıyla ülkede ilk sırada yer almıştır (BŞB, 2018: 210). Bu durumun muhtemel etkisi, hayvanların insanlara karşı sevgi beslemesi ve ehlileşmesi olarak karşımıza çıktığı iddia edilebilir. Böylece hayvanlar ile insanlar arasındaki temas artmış, bu da sahiplenilen hayvan sayısındaki artışlara yansımıştır.

Grafik 3: (BŞB, 2016a: 97; BŞB, 2017: 280; BŞB, 2018: 355)

Sokak hayvanlarındaki rehabilite edilen hayvan sayılarındaki artış, kısırlaştırılan hayvan sayılarına da yansımıştır. Hayvanların kentteki nüfusları kontrol altında tutması gerekir; ancak bu kontrol işlemi hayvanların neslini tüketmesine sebep olunmaması gerekmektedir. Bu yüzden hayvanların neslinin devamının ve genetik çeşitliliğinin de rehabilite edilmelerinde gözönünde bulundurulmaları gerekmektedir.

Son olarak, evcil hayvanların durumuna değinilecektir. Mersin'de evcil hayvanların durumuna ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Bu yüzden sokak hayvanlarının hayatını etkileyen informalliğın evcil hayvanlar bakımından da geçerli olduğu söylenebilir. 5199 sayılı yasa gereği belediyelerin tutması zorunlu olan hayvan kayıt defterlerine 2017 yılında sadece 10 kayıt yapılmıştır (BŞB, 2018: 209). Sonuç olarak, sokak hayvanları ile evcil hayvanların hukuk dışılığı bakımından yaklaşık aynı durumda oldukları iddia edilebilir.

SONUÇ

Hayvanların, hukuki statü olarak eşya ile kişi arasında yer alması, bazen eşya, bazen de kişi olarak ele alınmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar hayvanların hukuk sistemlerindeki konumları kişi olarak kabul edilmeye, başka bir ifade ile hukuki bir özne olmaya doğru olduğu iddia edilebilse de, genel olarak hayvanların gündelik hayatlarını ve insanların onlarla olan ilişkilerinin informallik (hukuk dışılık) çerçevesinde olduğu belirtilmelidir. İnfomal hal, hukuka aykırı hal değil, hukuku dışılayan bir hali ifade edebilir. Böylece hayvanlara karşı çok iyi davranılabileceği gibi, eziyet de edilebilir. İnfomal yapının bir sonucu olarak, hayvanların hakları konusunda doğrusal bir gelişmenin olduğu söylenemez. Mersin örneği temel alındığında bu informalliğın olumlu bir yöne evrildiği iddia edilebilir. Özellikle veterinerlik hizmetlerinin daire başkanlığı olduğu 2014 yılından sonra, sokak hayvanlarının beledi hizmet bakımından gözle görülür bir iyi muamele ile karşılaştıkları, çok sayıda beslenme odaklarının oluşturulduğu, yeni yaşam alanlarının oluşturulduğu bir dönem olduğu söylenebilir.

Sokak hayvanlarının varoluşlarının ve onlarla kentli arasındaki ilişkinin, Osmanlı Devleti'nin kentleşmesinin kültürel mirası olarak bütün dinamikleriyle Cumhuriyet'e devredilmiş görünmektedir. Bir yandan onlara yaşam alanları oluşturma, onlarla temas etme halindeyken, diğer yandan şehirden uzaklaşmalarını arzulama ve bunun bir kentleşme faaliyeti olarak görülmesi bu çelişkinin temel noktalarıdır; fakat her şeye rağmen sokak hayvanları kentin vazgeçilmez bir figürü olarak yer almışlardır. Kentleşme kuramları çerçevesinde Avrupa kentlerinde yabancılaşma evcil hayvanlar yoluyla azalmaktayken, Türkiye kendine özgü bir kentleşme ile yabancılaşma sorununu sokak hayvanları yoluyla azaltmıştır.

Sokak hayvanları konusu daha geniş olarak bir çevre sorunu olarak ele alındığında, insani ilişkilerin (ekonomik rekabet ve insanlar arası tahakküm ilişkisi) bu sorunları derinleştirdiği söylenebilir. Bu yüzden bugün radikal olarak görülen bazı ekoloji kuramları, çarpık insani ilişkilerin seviyesi arttıkça, yerleşik hale geleceklerdir. Bu durumda rekabet ve doğanın sömürüsü arttıkça insan ancak o zaman zarar verdiği şeyin kendisi olduğunu anlayacaktır. Asaf'ın ifadesiyle insan kendiyle vuruşmaktadır. Bu bakımdan sokak hayvanları ile olan ilişkiler insanın kendi ile olan ilişkisi demektir. Onlara ve çevrenin diğer unsurlarına zarar vermek aslında kendisine zarar vermek demektir.

KAYNAKÇA

- BAYRAKTAR, S. U. (2015). Mutlu değil; obez, şımarık, tedirgin kentler, *ODA*, 7, 36-39.
- BOOKCHİN, M. (1996). Ekolojik bir topluma doğru. (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOR, A. (2007). Kur'an'a Göre Hayvan Hakları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- ES, M. ve ATEŞ, H. (2010). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 205-248.
- FERRY, L. (2000). Ekolojik yeni düzen. (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul: YKY.
- GÜLLÜPİNAR, F. (2013). Kent kuramları, içinde kent sosyolojisi, Ed. Fatime Dinçer, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 54-84.
- IŞIN, P.M. (2008). Yabancı seyahatnamelere göre Osmanlı kültüründe hayvan hakları ve hayvan sevgisi, II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi Ve Mesleki Etik Sempozyumu: Konya.
- KELEŞ, R. ve Can, H. (2002). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.
- KIRIMLIOĞLU, N. (2017). XVI. Yüzyılda Osmanlı mahkeme kayıtlarında atların korunması. *Lokman Hekim Dergisi*, 7(2), 95-109.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2009). Stratejik plan 2010-2014.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2012). 2011 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2013). 2012 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014a). 2013 Mali yılı faaliyet raporu.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014b) Stratejik plan 2015-2019.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2015). 2014 Mali yılı faaliyet raporu.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2016a). 2015 Mali yılı faaliyet raporu.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2016b). Revize stratejik plan: 2017-2019.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2017). 2016 Mali yılı faaliyet raporu.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2018). 2017 Mali yılı faaliyet raporu.

ÖNDER, T. (2003). Derin ekoloji üzerine, *Liberal Düşünce Dergisi*, 95-111.

SCHİCK, İ. C. (2010). İstanbul'da 1910'da gerçekleşen büyük köpek itlafı: bir mekan üzerinde çekişme vakası, *Toplumsal Tarih*, 200, 22-33.

SUNAR, M.M. (2015). Hayvanlar, İçinde: Osmanlı İmparatorluğu'nda çevre ve şehir, İstanbul. 190-230.

ÜNAL, F. (2010). Toplumsal ekoloji, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(26), 114-123.

ÜRGÜPLÜ, G. (2013). Derin ekoloji bağlamında kentte sokak hayvanlarıyla birlikte yaşamak olgusunun incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi: İstanbul.

<https://tr.sputniknews.com/columnists/201812081036533290-hayvan-haklari-ihlali-para-ceza/>
17.12.2018

İFADE HÜRRİYETİ BAĞLAMINDA MİZAHIN ELEŞTİRİ İŞLEVİ: HÜKÜMET KADIN I-II FİMLERİ ÖRNEĞİ¹⁷

Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ¹⁸
Merve YEĞİN NAJİ¹⁹

ÖZET

İfade (söz) hürriyetinin kullanımında en etkili araçlardan biri sinemadır. Sinema filmleri, bir güzel sanat dalı olmanın yanında, kendine has teknik özellikleriyle, kültürel temsilleri kullanarak, topluma çeşitli konularda mesajlar ileten bir kitle iletişim aracıdır. Bu araç, bilgilendirme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme, propaganda ve eğitici olma gibi temel işlevlerinin yanında; toplumsal kenetlenmeyi güçlendirme ya da toplumsal yıkıcılığa yol açma gibi bir potansiyele de sahiptir. Öte yandan mizah da, sinemada filmlerinde, bir dil olarak, düşünce ve kanaatleri açıklamada etkili bir yol, yöntem ve türdür. Bu bağlamda bir ifade aracı olan sinema filmlerinde, mizah yoluyla düşünce ve kanaatlerin açıklanması ve yayılması olgusu, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Ancak bu konuda mizahın dışında üzerinde durulması ve mizahla aralarındaki ince ayrımların belirtilmesi gereken ve sinema filmlerinde sıkça başvurulan komedi, güldürü gibi diğer tarz ve türler de mevcuttur.

Türk sinema tarihi, güldürü/komedi film örnekleri anlamında zengin bir arşive sahiptir. Ancak salt bir güldürünün ötesinde eleştirel dil unsurlarını barındıran mizahî filmlerin sayısı, farklı sosyal, ekonomik ve siyasal dönemler içinde değişiklik göstermiştir. Günümüzde ise, eleştirel mizahî öğeler taşıyan filmlerin sayısı oldukça azalmıştır. Bununla birlikte, bu konu üzerine çalışmaların ve tartışmaların literatürdeki varlığı da aynı şekilde yok denecek kadar azalmıştır. Bu nedenle çalışmada, içeriğinde salt güldürüyle birlikte çokça mizahî unsur taşıyan, yakın tarihli Hükümet Kadın I-II filmleri örneği üzerinden, sinema filmlerinin mizah yoluyla nasıl etkili bir eleştiri görevi üstlendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İfade hürriyeti, sinema, komedi/güldürü, mizah, eleştiri

GİRİŞ

İfade hürriyeti, kişinin kendi zihninde soyut olarak bulunan ve kişi istemediği sürece başkaları tarafından bilinemeyecek olan düşüncelerini, kendi isteğiyle başkalarının bilmesine imkân sağlama serbestisidir. Düşünme eylemini gerçekleştirebilen kişi, zihnin dışında bir etki oluşturmak istiyorsa, bu ancak düşünceyi ifade edebilmesiyle mümkündür. Düşünceler, düşünce boyutunda kalıp, açıklanmadığı ve başkalarının hürriyetleriyle yan yana gelmediği takdirde bir hürriyetten bahsedilemeyecektir. Bu nedenle düşünce ve

¹⁷ Bu bildiri, İfade Hürriyetinin Sinema Filmlerinde Mizah Yoluyla Kullanımı: Hükümet Kadın: I - II Örneği İsimli Yüksek Lisans Tezinden esinlenilerek oluşturulmuştur.

¹⁸ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema.

¹⁹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema, Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

düşüncenin ifade edilebilme özgürlüğü birbiriyle ilişkili ve birbirini gerektiren yapılarıdır. Dolayısıyla ifade hürriyetinin en önemli iki evresi, düşünce hürriyeti ile düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti yani söz hürriyetidir. Bu hürriyet, hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkes tarafından kullanılabilen bir hak olup, uluslararası ve ulusal düzenlemelerle (anayasalar ve ilgili kanunlar) koruma altına alınmıştır.

İfade hürriyeti teorik olarak; “(1) Düşüncelere ve bilgilere ulaşma (haber alma ve bilgi edinme), (2) düşüncelerinden ötürü kınanmama (kanaat hürriyeti) ve (3) düşüncelerini açıklama, yayma ve başkalarına aşılama (ifade) hürriyeti gibi üç temel ögeden oluşur.” Çalışmanın hem konusunu oluşturan hem de ifade özgürlüğünün en önemli ögesi olarak ele alınan unsur, düşüncenin serbestçe açıklanabilmesidir.

Düşünce ve kanaatlerin serbestçe açıklanması ve yayılmasının en yaygın vasıtaları yani mecraları kitle iletişim araçlarıdır (Yazılı Basın – Süreli Yayınlar, Süresiz Yayınlar - , Ses Bantları, Plaklar, Sinema Filmleri, Radyo, Televizyon, Video, İnternet ve Sosyal Medya). Anayasanın “*Düşünceyi açıklama ve yayma hakkı*” kenar başlıklı 26. maddesinin ilk fıkrasında “*herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir*” hükmü içerisindeki “veya başka yollarla” ibaresi ifade aracı olarak kullanılması sebebiyle diğer kitle iletişim araçlarının yanı sıra sinemayı da kapsamaktadır. Yine aynı fıkranın son cümlesinde “*bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir*” hükmü ile sinemanın düşünce ve kanaatleri açıklama ve yayma yolu olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda ifade (söz) hürriyetinin kullanımında en etkili araçlardan biri olarak ele alınan sinema filmleri, toplumun ekonomik, kültürel, politik ve sosyal yapısından beslenmektedir. Öte yandan mizah da, toplumsal hayatın iletişime dair eylemlerinden biri olarak toplumun bünyesinde bulunur. Dolayısıyla mizah, toplumsal yaşama ait kültürel özellikleriyle sinema filmlerinde, bir dil olarak, düşünce ve kanaatleri açıklamada etkili bir yöntem olarak ele alınmaktadır.

1. MİZAH KAVRAMI

Düşünce ve kanaatleri açıklamada en etkili enstrümanlardan biri olan mizah, ilk çağlardan itibaren toplumların geçmişten biriktirerek getirdikleri, gelenek ve görenekler, tarihi ve manevi değerler arasında yerini almıştır. Bu nedenle mizah, içinde bulunduğu dönemin, toplumsal yapısına, kültürel özelliklerine ve teknolojisine bağlı olarak farklılıklar göstermiştir. Ayrıca bir toplumda ortaya çıkan mizahî öge ne denli etkili olmuşsa, ona atfedilen değeri, kalıcılığı o denli uzun olmuştur. Öyle ki, Türk toplumu için Karagöz Hacivat, Nasrettin Hoca gibi mizahî unsurlar bilindiği üzere yüzyıllardır değerini korumaya devam etmektedir.

Mizahın kelime anlamı, dilimize Arapça ‘müzâh’ kelimesinin karşılığı olarak geçmiştir. TDK sözlüğünde mizahın karşılığı, gülmece olarak verilmektedir. Gülmecenin TDK sözlüğündeki anlamı ise, “*eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, humor*” şeklinde tanımlanmıştır. Oxford İngilizce Sözlüğü’nde ise humor (humour) yani mizah, “*olayların gülünç yönünü görme yeteneği, nüktedanlık, nüktencilik, şakacılık, gülünçlük, komiklik; gülmece, mizah, güldürü*” şeklinde açıklanmıştır (Simpson ve Weiner, 1989: 486). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde ise mizah, “*lâtif, şaka*”(Pakalın,1971: 547) sözcükleriyle tanımlanırken, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat’ta, “*şaka, lâtife, eğlence*”(Devellioğlu 1993, akt: Usta, 2005: 23) kelimeleriyle karşılanmıştır.

Aziz Nesin için mizah, seslendiği insanı hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir. Ona göre, sağlıklı gülmeyi yaratan, gülmece romanı, gülmece hikâyesi, yergi, taşlama, alay, eğlenme, şaka, güldürücü, pantomim, tersinleme, karikatür, gölge oyunları, kukla oyunları, gülünçleştirme, kaba gülünç (grotesk), güldürücü ve anekdot fıkralar, nükte, ters yanılısama (alegori), eski ve yeni argodaki dalga geçme, tefe koyma, maytap geçme, gırgır vb. her şey, gülmenin içinde yer almaktadır (Nesin, 2001: 405).

Gülmenin, hafifçe tebessümden kahağaya kadar uzanan çeşitli şekilleri vardır. Bu gülmenin çeşitleri, gülmenin mensup olduğu sınıf özelliklerine ve gülmeye neden olan etkilere göre şekillenmiştir. Usta'nın aktardığına göre, çoğu araştırmacı, inceleyeceği gülme çeşitlerini belirlerken, gülme türlerini, mizahî olan ve mizahî olmayan gülüş şeklinde gruplandırmıştır. Ona göre bu gruplandırmayı yapanlardan biri, Morreall'dır (Usta, 2005: 16-18).

“Morreall; gıdıklama, cee oyunu, havaya atıp tutulma, sihir, tehlikeden güvenli ortama geçme, bulmaca çözmeye, oyun kazanma, bir dostla karşılaşma, piyango kazanma, zevkli bir işe girişme, utanç duyma, histeri, azot oksit soluma gibi durumların mizahî olmayan gülmeye yol açtığını belirtir. Ona göre, bir fıkra, taklit, abartma, ses-hece karışması, aliterasyon, garip giysiler içindeki biri, bir örnek giyinmiş yetişkin ikizler, yerli yersiz her şeye gülen aptal bir kişi, bir çocuğu büyüklere özgü ifadeleri yerinde kullanması, birsinin fikrâyı anlayamaması veya fikrâyı mahvetmesi, birisine usturupluca yapılan hakaret gibi haller ise mizahî gülmeye neden olur (Morreall, 1997: 3-4).”

Mizah, halk arasında da daha çok gülmeye tasvir edilmiş, anlamı gülünç ve eğlenme etrafında kısıtlanmıştır. Mizahın, gülme ile ilişkisi muhakkaktır ancak her mizahî öğe güldürmeyebilir. Her gülmenin mizah için olmadığı gibi, her gülme de eğlence için değildir. Buradan mizahın her zaman eğlendirici olmadığını sonucunu çıkarabiliriz. Dolayısıyla mizahın, işlevleri açısından bakıldığında da, sadece eğlendirme ve neşelendirme özelliklerine sahip olmadığı görülmektedir. Mizah, aynı kültürü paylaşan insanların ortak ürünü olması nedeniyle bir iletişim aracı olarak işlev görür. Bu nedenle mizah, insanların sosyal yaşamdaki davranışlarına ve hatta diyaloglardaki memnuniyeti artırma gibi hususlara da katkı sağlamaktadır. Daha önemlisi mizah hem bir sanat, hem de toplumsal eleştirinin bir aracıdır. Bu işlevlere bütüncül bakıldığında mizah, bir ifade aracı olmanın temelini oluşturur. Nitekim mizahın çalışma kapsamında ele alınmasının nedeni de bu ifade yönteminin mizahın en önemli işlevi olan eleştiri yapmasına imkân sağlamasıdır.

1.1. MİZAHIN ELEŞTİREL BİR DİL OLMA İŞLEVİ

Mizah, toplumsal işlevleri kenetleme ve eğitici olma gibi fonksiyonları yerine getirmesiyle birlikte doğasında bulunan eleştiri dili, kurulu düzene bir silah görevi görerek, yıkıcılık işlevi de görebilir. *“Bu etkili silah, kötü düzenin koruyucu maskesini zedeler; gerçek yüzünün ortaya çıkmasını sağlar. Ezenleri alaya alır. Kitlelerin karşısında gülünç hale düşen; itibarından, gücünden bir şeyler kaybeder. İtibarını kaybeden, üstten halkın seviyesine, aşağıya iner. Böylece halk, eşitlendiği egemenler karşısında kendine güvenir ve başkaldırır. Bunu yapmazsa bile avunur; bunalımdan kurtulur (Tural 1993, akt: Usta, 2005: 31).”* Dolayısıyla mizah, özünde gelenekler, toplumsal ve yönetim sistemleri ile iktidar güçleri etrafında şekillenen adaletsizlikleri, toplumdaki zihniyet ve kültür çarpıklıklarını eleştiren bir anlayış olarak tanımlanabilir.

Bakhtin'in de belirttiğine göre, eğlencenin bir yansıması olan gülme, insanlık tarihi boyunca daima bir özgürlük silahı olarak kabul edilmiştir (Bakhtin, 2001: 9). Bu silah, bütün insanların aynı şeyleri düşünmeleri gerektiğini savunan ve farklı yaklaşımlara açık olmayana karşı bir

başkaldırı aracıdır. Nitekim mizahın özünde bulundurduğu muhalefet, eleştiri, yerme, hiciv başkaldırının emareleridir. Bu yönüyle mizah, ezenin karşısında ve ezilenin yanında bir güç olarak ifade edilebilir.

Başka bir bakış açısıyla mizahın, toplumu uyumlu hale getirmek için kusurlu bireye verdiği bir ceza olarak gören Bergson, gülmenin töreleri düzelttiğini ifade eder. Ona göre, gülme nasıl olunması gerekiyorsa hemen öyle görünmeye çabalamayı sağlar, sonunda da kuşkusuz öyle olunur (Bergson, 2011: 21). Dolayısıyla mizah etkili bir eleştiri aracı olarak değiştirmeyi ve düzeltmeyi de amaçlar. Bu doğrultuda mizahın bireysel, toplumsal ve siyasal bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir.

Mizahın eleştirel bir dil olma özelliği, onun varlığı için özgür bir ortama ihtiyaç duyar. Mizahın varlığı için gerekli olan hoşgörü ortamı hürriyet sınırlamalarıyla ilişkilirken, diğer bir özelliği olan muhalif olma doğasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mizahın özünde taşıdığı eleştirel nitelik, onu her zaman gücün karşısında olmaya itmiştir. Bu nedenle mizahın en çok gereksinim duyduğu şey özgürlük ortamıdır. Böylece mizah, baskı altında olmadan her tür iktidara karşı bir duruş sergileyebilecektir. Ne var ki, mizahı yapanların içinde buldukları toplumun siyasi ve ekonomik koşulları her zaman mizahın görünür olmasına izin veremeyebilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, mizahın doğasından kaynaklı eleştiri yönü, her zaman muhalif bir söylem taşımak zorunda da değildir. Bu bazen sadece toplumsal bir olguya getirilmiş bir farkındalık veya o şey ya da olgu hakkında topluma bilinç kazandırma şeklinde de olabilir.

2. SİNEMA FİLMİ

2.1. SÖZLÜK TANIMI:

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, sinema, “1. herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi, 2. film göstermeye yarayan özel bir makineyle görüntülerin beyaz perdeye yansıtıldığı salon ve yapı, 3. güzel sanatların dalı olarak yansıtılmaya uygun olan filmleri gerçekleştirme ve yaratma sanatı, beyaz perde, yedinci sanat” olarak tanımlanmaktadır. Tanımda da ifade edildiği üzere, sinema, ‘beyaz perde’ ve ‘yedinci sanat’ kavramlarını da karşılamaktadır. Film kavramı ise, “bir oyunun bütününi taşıyan şerit veya şeritlerin bütünü” ve “sinemalarda gösterilen eser” olarak tanımlanmaktadır. Sözlükte, sinematograf, “görüntüleri film üzerine kaydetmeye yarayan araç” olarak geçerken, sinematografi, ‘sinemacılık’ olarak ifade edilmektedir.

Sinema Terimleri Sözlüğü'nde ise sinema, hareketi yazan anlamına gelen ve Lumière Kardeşler’ce, yaptıkları ilk sinema aygıtına verilen sinematograf sözcüğünün kısaltılmasıdır. Kavramın diğer anlamları “sinema filmi oynatılan yer” ve “sinema salonu”dur (Özön, 1963: 108). Film sözcüğü ise, “sinema filmi meydana getirmek üzere kullanılan, selüloitten saydam, ince, bükülebilir, çeşitli ende kuşak”(Özön, 1963: 44) olarak tanımlanmaktadır.

Metz “Film Language” adlı eserinin başında, “sinema çok geniş bir konudur, bu konuya çok değişik yollardan girilebilir” diyor. Sinema öyle bir olgu ki, ona ruhbilimsel, toplumbilimsel, varlıkbilimsel, vb. gibi açılardan yaklaşmak olanaklıdır (Büker, 1985: 7). Ancak en basit hali ile sinema (cinema) kelimesi, Lumière Kardeşler tarafından 1985 tarihinde icat edilen ve adını cinematographie (sinematografi) koydukları bir aygıtın adının kısaltılmasıdır. Yunanca kinema, - atos = devinim (hareket) ile graphein = yazmak sözcüklerinden türetilen sinematografik,

“devinimi yazan, devinimi saptayan” anlamına; sinematografi de “devinimi yazma, saptama” anlamına gelmektedir (Özön, 2008: 3).

Bu teknik tanımlamaların yanı sıra Kuramcı Yurity Lotman da “*Sanatsal Metnin Yapısı*” adlı eserinde, sinemayı bir “anlatıcı” aracı olarak tanımlamaktadır. Arnold Hauser ise, sinemayı günümüzün bireysel uygarlığından bu yana kitle için sanat yapma yolunda ilk adım olarak görmekteyken; Godard için sinema, siyasal bir gerçeklik olmuştur (Uysal, 2005). Sinema farklı yaklaşımlarla tanımlanmışsa da temelde, kendine has teknik ve yöntemleri ile bir anlatıcı aracı olarak, yani ifadenin bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2. MEVZUATTA SİNEMA FİLMİNİN TANIMI:

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 5. maddesinde (Değişik: 21/2/2001-46/3 md.), “sinema eserleri, her nevi, bedîî, ilmî, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili görüntüler dizisi” olarak tanımlanmıştır.

5225 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun’un 3. maddesinin ‘b’ bendinde, “Sinema filmi; sinema sanatına özgü dil ve yöntemler ile meydana getirilen belgesel, kurgu, animasyon ve benzeri türlerde; konulu veya konuşuz, uzun veya kısa metrajlı, tespit edildiği materyale bakılmaksızın elektronik, mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili görüntüler dizisinden ibaret filmleri” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu araç, bilgilendirme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme, propaganda ve eğitici olma gibi temel işlevlerinin yanında; toplumsal kenetlenmeyi güçlendirme ya da toplumsal yıkıcılığa yol açma gibi bir potansiyele de sahiptir. Sinemanın sahip olduğu bu potansiyel ile mizahın eleştiri dili birlikte kullanıldığında verdikleri mesajın içinde doğdukları toplum üzerindeki etkileri artmaktadır. Çünkü özünde sinema bir anlatı aracıdır ve mizah da anlatının daha etkin ve güçlü bir hale gelmesini desteklemektedir.

2.3. SİNEMADA MİZAH

Her ne kadar toplumları eğlendirme amacıyla oluşturulan sinema sanatı, eğlencede ki karşılığını komedide bulmuş olsa da, bu salt bir güldürünün ötesinde, mizahla yapılan eleştirinin ifade aracı olmuştur. Nitekim komedi (güldürü) filmleri olarak adlandırılan tür, gülünç ya da mizahî yolla kurgulanan filmleri ifade etmektedir. Bu nedenle mizah, sinemada bir dil olarak ifade yolunun araçlarından bir tanesi olarak ele alınabilir. Bu araç, sinema filmlerinde, mizahî unsurlar yoluyla salt güldürmenin ötesinde genel anlamda insanları güldürürken düşündürmeyi ve kişilerde eleştirel bir bakış geliştirmeyi hedefler.

Bu yönüyle mizah, kurulu düzene, yaşamda değişmez, yıkılmaz gibi gösterilen olgulara karşı bir özgürleşme çabasının da ürünüdür. Bu nedenle mizah, tarih boyunca hürriyetlerin kullanım kapsamına girerek korunmuş ve sınırları belirlenmek istenilmiştir. Özellikle mizahın, eleştiri ve muhalefet yanlı tavrı nedeniyle mevcut iktidarlar tarafından hoş karşılanmadığı, kimi zaman sıkı bir şekilde denetim altına alındığı hatta sansüre maruz bırakıldığı görülmüştür. Sanders, “Kahkahanın Zaferi” adlı eserinde, “mizahın, iktidarların ince dokulu ağını ters-yüz edebilir, bu ağı birden görünür kılabılır, ama iktidarı katıksız bir vahşiliğe de dönüştürebilir” (Sanders, 2001: 45) olduğunu belirtmektedir.

Bir ifade aracı olan mizahın, denetim altına alınmak istenilebilecek kadar güçlü bir etkiye sahip olması, diğer alanlarda olduğu gibi sinema filmlerinde de onu diğer insanî zevklerden ötürü olan ‘gülme’lerden ayırmamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu ayrımı görülebilir kılması yönüyle seçilmiş filmlerin çözümlenmesi, çalışma konusu kapsamında sinema filmlerinde mizahın rolünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3. MİZAHIN ELEŞTİRİ İŞLEVİ: HÜKÜMET KADIN I-II FİLMLERİ

Hükümet Kadın I-II filmleri, toplumsal ve siyasal anlamda birçok konuya değinen, söylem ve mesajları açısından mizahî dilin oldukça yoğun kullanıldığı zengin bir yapıya sahiptir. Karakterlerin sunumuyla birlikte konuşmalara yerleştirilen söylem ve mesajların birçoğu eleştiri yapmaya yönelik ifadelerdir. Nitekim mizahın doğasından kaynaklı olan bu eleştiri işlevi filmde çarpıcı örnekler üzerinden görülmektedir. Dolayısıyla filmin söylemini oluşturan unsurlardan olan karakter ve diyaloglar, çalışmanın konusu kapsamında ele alınarak, ifade hürriyeti bağlamında sinema filmlerinde mizahın etkin bir eleştirel dil olması ortaya konulacaktır.

Film içinde yer alan karakterler, karakterlerin filmin olay örgüsü içinde konumlanışları ve hangi eylemler içinde sunuldukları incelenmiştir. Filmde söylemi oluşturan bir diğer unsur olan diyaloglar ise, eleştiri amacıyla mizahın hangi konuşmalarda yer aldığı ve hangi amaca yönelik kullanılarak, neyi eleştirdiği incelenmiştir.

3.1. HÜKÜMET KADIN I FİLMİ

Yönetmen: Sermiyan Midyat

Senaryo: Sermiyan Midyat

Oyuncular: Demet Akbağ (Hate Veysel), Ercan Kesal (Aziz Veysel), Sermiyan Midyat (Faruk), Ayberk Atilla (Şeyhmus), Cezmi Baskın (Feyzullah), Mahir İpek (İkram), Kemal Uçar (Komutan Celal), Bülent Çolak (Baran Veysel), Gülhan Tekin (Fehime), Burcu Gönder Parlak (Güle).

Müzik: Cem Yıldız

Yapım Yılı: 2012

Film 1956 yılında Mardin’in ilçesi olan Midyat’ta geçmektedir. Halk tarafından sevilen ve sayılan Belediye Başkanı Aziz Veysel, o zamanın şartlarında mevcut olmayan şebeke suyunu Midyat’a getirmeye çalışmaktadır. Aziz Veysel, halkı için edindiği hizmet vizyonuyla sadece susuzluğu gidermekle kalmayıp, ilçenin medenileşmesinin de önünü açmayı hedeflemektedir. Ancak trafik kazası sonucu hayatını kaybeden Belediye Başkan’ın vizyonu yarıda kalmıştır. Aziz Veysel’in eşi Hate, eşinin yarım kalmış vizyonunu yerine getirmek için Belediye Başkanı olarak göreve başlar. Ancak Belediye Başkanlığına dair hiçbir fikri olmayan Hate’nin tek sorunu politik mevzulardan anlamıyor olması değildir. Hate, hem sekiz çocuklu bir kadın olarak, hem de okuma yazma bilmiyor olmasından kaynaklı birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Öyle ki bu süreçte azimle okuma ve yazmayı bile öğrenen Hate, anaçlıktan da gelen bir fedakârlıkla eşinin yarım kalan vizyonunu gerçekleştirmiş ve Midyat’a suyu getirmiştir. Hate’nin Midyat’a elektrik getirmek gibi daha nice planları varken 1960 Askeri Darbesi nedeniyle görevi son bulmuştur. Bu hikâye, Hate’nin torunu tarafından yıllar sonra daktiloyla kâğıda aktarılan anılar şeklinde gösterilmiştir.

Hate, güçlü karakteriyle, özverili bir anne ve eştir. Eşi Aziz Veysel de geniş yürekli, vizyon sahibi bir Belediye Başkanı ve babadır. Ön plana çıkan bir diğer karakter ise, Faruk’tur. Faruk,

daha önce bahsedilen statükonun temsilcisi konumundadır. Aynı zamanda toplumsal geleneği temsil ederek, yeniliğe karşı direniş göstermektedir. Bu yönüyle, yenilik ve demokratik olgunluk noktasında, demokrasi adına mümkün olabilecek kazanımları kendi menfaatleri ekseninde şekillendirmeye çalışan popülist bir yaklaşım sergilemektedir. Faruk karakterinin en belirgin özelliklerinden bir diğeri ise, halkı küçümsemek ve tercihlerine asla saygı göstermemek olarak ifade edilebilir.

Çalışma konusu kapsamında mizah unsurlarının eleştirel yönüyle yoğun olarak görüldüğü sahnelerden bir tanesi, şikâyet üzerine teftiş için Midyat'ın yolunu tutan müfettişin, zorlu bir yolculuğun ardından yolun bir kısmını karşısına çıkan eşek ile gitmek istemesi ve sonrasında başına gelenlerdir.

Müfettiş: Bundan sonra eşekle gideceğiz. Makbuz almayı unutma Muhiddin.

Muhiddin: Tabi efendim derhal.

Muhittin: Kolay gelsin dayı eşek kaç para?

Feyzullah: Neye gidiyorsunuz. Çaya, sigaraya, benzine?

Muhittin: Belediyeye gidiyoruz belediyeye amca .

Feyzullah: Belediye kaçakçılığı o nasıl?

Müfettiş: Ne kaçağı köçeği yahu. Hadi uzatma lafi efendi. Ben önden gidiyorum Muhittin. Ben bu kravathı aldım. İlginç..

Muhittin: İyi neyse bende bunu alıyorum.

Feyzullah: Dur dur ikiniz birden gitmeyin.

Muhittin: Niye ki?

Feyzullah: Huduttur burası, mayınlı bölgedir. Bak patlaya patlaya her yer çukur oldi. Kaçakçılıkta önce eşek yollanır, baktın eşek patladı hele orada bir dur. Yok patlamadı sende onun peşin sıra gidersin. Kaçakçılıkta kural budur.

Muhittin: Eee beyefendi gitti ama.

Feyzullah: Artık o da onun eşekliğidir.

Müfettiş durumu anlamadan hiçbir şey sormadan eşeklerin sahibi Feyzullah'a karşı bir bakıma nezaketsizce davranmış ve seçtiği kravatlı eşeğe binerek hemen hareket etmiştir (*Devletin koskoca müfettişi kravatsız eşeğe binecek değil herhalde (!)*). Bu onun biraz sonra başına gelenlere sebep olmakla birlikte kravatlı eşeğin yaptığı göndermenin anlaşılmasına neden olacaktır. Bu yönüyle oldukça mizahî olan durum, müfettişin mayının üzerine düşmesiyle tamamlanmıştır. Bir başka ifadeyle müfettiş eşekle benzeştirilmiş ve eşeklik ettiği vurgulanmıştır.

Sahne ile ilgili bir diğere önemli husus ise Ankara'dan gelen yetkilinin ve yardımcısının kaçakçılık mevzusuna olan yabancılıkları ve bunu anlamakta zorlanmalarıdır. Feyzullah'ın açıkça ifade etmesine rağmen durumun umursanmadığı gösterilmiştir.

Feyzullah, mayının üzerinden kalkamayan müfettişe yemesi için bir şeyler getirmiştir. Eşekle, müfettişin yolunu takip ederek yanına geldiğini belirterek, son duasını okutabileceğini söyler. Ancak müfettiş yardım çağırılmasını ve jandarmaya haber verilmesini istediğini belirtir. Feyzullah'ın verdiği cevap ise önemlidir.

Fezullah: Devlet çok gelmez buraya. Biz de çağırmayız. Kızıyolar çok meşgul ediyoruz diye.

Müfettiş: Ben geldim işte müfettişim ben.

Fezullah: Ben de Fezullah. Adında güzelmiş ha müfettiş. Allah taksiratını affetsin. Hele bir arkaya bakasın. Sene 1923 ya da 24 Cumhuriyet daha yeni ilân olmuştu. Seylo şurda eşekten düştü. Yirmi yıl orda kaldı sonrada canı sıkıldı kendini patlattı. Bir mezar bile yaptıramadık kemikleri kaldı orda bak. Altında mayın var tabi kaldırsak patlayacak bütün cemaat mevta olacak. Çok iyi adamdı çok çok hoş sohbetti. Ee de haydi bana müsaade.

Müfettiş: Nereye?

Fezullah: Nereye. İşime gıro. Bütün gün senle kalacam. Bak sakın kımıldama ha. Altındaki mayındır. Ne diyor kıpırdamayın, oynamayın, dokunmayın, ellemayın, hele yanından hiç geçmayın.

Müfettiş içine düştüğü durumu henüz anlamaya çalışırken Fezullah ile yaptığı konuşma onun için oldukça hazindir. Fezullah, daha önce bir vak’adan bahsederek, kimsenin yardıma gelmediği için adamın kendisini nasıl patlattığını anlatmıştır. Ayrıca devlet ile aralarında ki mesafeyi mizahî bir dil kullanarak belirtmiştir. Devletin oralara gelmemesi ve onların hiç çağırması, kendi başlarının çaresine bakan bu bölge halkının durumunu açıkça göstermiştir. Öyle ki Fezullah devletin bir temsilcisi konumunda olan müfettişin isminin müfettiş olduğunu sanması bile belirtilen durumu destekleyen niteliktedir. Çünkü Fezullah, ilçelerine bir müfettiş, yani bir devlet adamının gelebileceğine ihtimal vermemektedir.

3.2. HÜKÜMET KADIN II FİLMİ

Yönetmen: Sermiyan Midyat

Senaryo: Sermiyan Midyat

Oyuncular: Demet Akbağ (Hate Veysel), Ercan Kesal (Aziz Veysel), Sermiyan Midyat (Faruk), Mahir İpek (İkram), Ayberk Atilla (Şeymus), Bülent Çolak (Baran Veysel), Gülhan Tekin (Fehime), Burcu Gönder Parlak (Gule), Dilek Yorulmaz (Zümre).

Müzik: Cem Yıldız

Yapım Yılı: 2013

Film, 1949 yılında Mardin’in ilçesi olan Midyat’ta geçmektedir. Bu filmde Hükümet Kadın I filminde yaşananların yedi sene öncesine gidilmektedir. 1940’lı yılların Türkiye’sinde ülkede yaşanan yönetimdeki değişiklikler, özellikle Demokratik Parti’nin CHP koltuğunu sallamaya başlaması, herkesin korktuğu uygulamaları ve yasakları başlatmıştır. Midyat ilçesinin Belediye Başkanı Aziz Veysel, okuduğu kitaplar ve Ankara’ya gönderdiği yazılar yüzünden tutuklanıp, hapse atılmıştır. Bu sırada Faruk’un babası ise, Kaymakamlıktan Valiliye atanmıştır. Faruk, hem babasının konumunu kullanarak hem de Aziz Veysel’in hapse atılmasını fırsat bilerek belediye başkanlığına talip olmuştur. Fakat Hate ve Aziz Veysel’in sevenleri ve yardımcıları buna karşı çıkmışlardır. Hate, Faruk’a karşı eşi Aziz Veysel için seçim çalışmalarını yürütmüş ve kazanmıştır. Filmin sonunda yasaklar kalkmış ve Aziz Veysel’de hapisten çıkmıştır. Yine bu hikâye de, birinci filmde olduğu gibi Hate’nin torunu Memik tarafından yıllar sonra daktiloyla kâğıda aktarılan anılar şeklinde gösterilmiştir.

Türkiye’de bir dönemin siyasî yansımalarını içinde bulunduran ve gerçek yaşam öykülerinden yola çıkarak çekilen mizahî film, siyasî iktidarın getirmiş olduğu yasaklara gönderme yapan bir sahneyle açılır. Hate’nin torunu Memik büyümüş ve 1949 yılına dair anılarını daktiloyla yazmaktadır:

Memik: Yasaklı yıllardı. Kitaplar, kelimeler hüküm giymiş, hürriyet dedikleri hep vaatti. Tek umut açılan sandık sayıları ve geçerli rey sayılarıydı.. Yıl 1949...

Bu cümlelerle filmin başında seyircide konuya dair bir fikrin oluşması sağlanırken, o yıllardaki politik atmosferin filme özellikle yasaklar üzerinden anlatılacağına mesajı verilmektedir.

Yine bu filmde de çalışma konusu kapsamında mizah unsurlarının eleştirel yönüyle yoğun olarak görüldüğü sahnelerden örnek olarak Ankara’dan gelen evraka karşı sergilenen tutum gösterilebilir.

Aziz Veysel, makamında rutin işleriyle meşgulken, İkrâm henüz bitirmiş olduğu seçim konuşma metnini Başkan’a sunar. Seçim hakkında konuşurken, kapı çalar ancak kapı hemen açılmaz, önce masanın üstündeki yasaklı kitaplar telaşlı bir şekilde saklanır. İçeri giren postacı, Ankara’dan bir evrak olduğunu söyler. Aziz Veysel hemen ayağa kalkar, kravatını düzeltir. İkrâm ceketini ilikler. Yani kendilerine çeki düzen verirler. Ayrıca henüz evrakın içinde ne yazdığını bilmeden, oldukça tedirgin olurlar. Evrakı ellerine bile almak istemezler (*Ankara korkusu ve Ankara’ya saygı ifade ve davranışları*). Söz konusu sahnede geçen diyaloglar ise şöyledir:

Postacı: Hayırlı günler. Ankara’dan evrak vardır.

Aziz Veysel: Ankara... Bismillahirrahmanirrahim. Bayram değil seyran değil. Ankara bize neden evrak yollasın şimdi.

Postacı: Resmi evraktır. Yalnız bir imza gerekiyor.

Aziz Veysel: Nazmi. (Nazmi’ye atması için seslenir)

Nazmi: Estağfurullah oğlum ne haddimize. Benim Ankaracam zayıftır. Şimdi yasaklı bir kelime yazarım yanlışlıkla Hükümetimizi hiddetlendirmeyelim boş yere. İkrâm hele sen alsan şu evrakı.

İkrâm: Ahh.. keşke yapabilsem. Yav ben yeni imzayı değiştirmişim daha da karar vermemişim eskisini mi kullanayım yenisini mi kullanayım diye. Yani inan olsun kafam çok karışıktır.

Aziz Veysel: Ver oğlum ver şunu. Midyat Kaymakamlığına Veysi Doğu dikkatine. Yav oğlum Kaymakam Beye gelmiş evrak bu.

Postacı: Valla ben Ankara’yı görüncü korkutan gerisine bakmamışım kusura bakmayın. İyi günler.

Aziz Veysel: De haydi uğurlar.

İkrâm: Valla Allah yardımcısı olsun Veysi Beyin buraya tayin olması hiç iyi olmadı onun için. Yalova Kaymakamıyken rahattı, kimse ilişmiyordu.

Aziz Veysel: Sen o kitapları temkinli bir yere kaldırdı İkrâm. Bi gelen melen olur. Bende gidip düzgün bir traş olayım meydanda buluşuruz.

Mizahî dilin oldukça yoğun kullanıldığı sahne görüldüğü üzere yasaklar dönemine vurgu yapmanın yanında, Ankara temsilini oldukça korkutucu ve tedirgin edici şekilde konumlandırarak sunmaktadır. Postacının evrakın üstünde gördüğü Ankara yazısından sonra adres için devamına bakmadığı ve hatta evrakı almak için diğerlerinin imzalarının dâhi Ankara ile muhatap olmasından çekindikleri bir durumdan bahsedilmektedir. Ayrıca İkrâm'ın Kaymakamın görev yaptığı bölge için söyledikleri, söz konusu dönem içinde düşünüldüğünde ayrımcı bir iradenin varlığını göstermektedir.

Postacının Ankara'dan gelen evrakı, babasını kaymakamlıkta bulamaması üzerine Faruk'a götürdüğü sahne yine Ankara temsilinde yukarıda belirtilenleri desteklemektedir. Faruk'un evrakın içinde henüz ne yazılı olduğunu bilmeden verdiği tepki abartılı bir güldürüyle birlikte ironiktir. *“Babam gitmiş, babasız kaldım...”* veryansınlarıyla korkarak açtığı zarfta aslında müjdeli bir haber vardır. Çünkü babası Kaymakamlıktan, Valiliye atanmıştır. Faruk burada verdiği tepkiyle Ankara'dan gönderilen bir evrakın içinde güzel bir haberin beklenemeyeceği kanısını ve Ankara'nın üzerlerinde oluşturduğu korku, çekinceyi göstermiştir.

Söz konusu dikkat çeken sahnelerden bir diğeri ise, Hate'nin çocukları okula götürdüğü sahnedir. Hate çocukları her gün olduğu gibi okula götürmüştür ve çıkartmış olduğu çocukların hüviyetlerini öğretmene verir. Ancak çocukların isimleri değişmiş ve hepsinin doğum günleri de aynı güne yazılmıştır. Öğretmenin şaşkınlığı karşısında Hate'nin verdiği cevaplar ise dikkat çekicidir.

Öğretmen: 1.1.1941, 1.1.1941... ee bunların hepsi aynı yaş.

Hate: Mektebe gitme yaşıdır işte. Hepsi aynı günlüdür. On dördüzlerdir yani.

Öğretmen: Ee bunların isimleri de değişmiş.

Hate: E kendi isimlerini kabul etmiyorlar ki. Yani öyle Sidardır, Berivandır...Hepsi yasaktır. Bende bir daha koydum isimlerini... Bak bu Abdu, İbo, Feyzo, Deriko, Zeyno, Şehmo, Cano, Aliko, Fedo, Dilo, Fato, Ayşo, Fadiko aaa bu da Cüneyt'tir.

Öğretmen: Cüneyt?

Hate: Hee. Bizim eski Valinin adıdır. Oradan fikrime gelmiş. Boşver şimdi isim miyim önemli değil, hazır mektep ayaklarına kadar gelmiş, güzelce okusunlar yav.

Öğretmen: Valla sen bu çocukları getirmesen kimsenin çocuğunu getireceği yok.

Hate: Aziz Veysel dedeleri inşallah bu dönemde seçilip ilçeye mektep yaparsacak, o vakit hepsi gelecek mektebe. Haydi akşam gelir alırım ben yine.

Öğretmen: Ruken. Hadi sen oku bugün Andımızı.

Ruken: Türküm.

Çocuklar: Türküm...

Söz konusu sahnede görüldüğü üzere, eğitim sistemi, iktidarın resmî ideolojisini yayan ve içselleştiren etkili bir ideolojik aygıttır. Devletin toplum üzerinde kurduğu tahakküm, kişisel tercihlerin reddinde, örneğin ailelerin çocuklarına koyduğu Kürtçe isimlerin kabul edilmeyişinde görülmektedir. Hate, kendince çözüm bulmuş ve çocukların isimlerini değiştirmiştir. Değiştirdiği isimleri yine olması gerektiği gibi değil de kendi toplumsal kodlarıyla ifade etmekte ısrarcıdır: Abdu, İbo, Feyzo, Deriko, Zeyno, Şehmo, Cano, Aliko... gibi. Petit Larousse sözlüğünde mizah, *“gerçekliğin bazı yönlerinin gülünç, tuhaf ya da saçma niteliğini güldürücü bir biçimde öne*

çıkarmaya çalışan bir düşünce biçimidir” şeklinde tanımlanmaktadır. Mizah, “... kendilerini biraz fazla ciddiye alanları ciddiye almamanın yoludur” (Fenoglio ve Georgeon 2007’den akt: Küçülalkan 2016: 315). Dolayısıyla burada olduğu gibi sosyal düzende mizahın dili, var olan sahneyi bozar ve alay eder.

Toplumsal düzeni sağlama işlevi gören, kamu düzenini sağlamada iktidara hizmet eden, kamusal alanda yer alan ordu, hapishane gibi cezalandırma mekanizmalarının söz konusu dönem de nasıl çalıştığı, filmde özellikle Belediye Başkanı olan Aziz Veysel’in yasaklı kitaplar okuduğu gerekçesiyle tutuklandığı sahnede görülmektedir. Ancak tutuklanma gerekçesi olarak sunulan şey, okuduğu ve makamında bulundurduğu kitapların ve hatta o kitaplardan alıntılar yaparak kendini ifade etmesinden öte, bu kitapların hükümete karşı isyan, halkı galeyana getirmek hatta başvekile suikast girişimine ilham kaynağı olabilme ihtimalidir. Film de özellikle Sabahattin Ali’nin “Sırça Köşk” isimli kitabı ön plana çıkarılmıştır. Bu kitap, devlet yönetimini eleştirmesi ve direnmenin gücünden söz etmesinden ötürü, yasaklanmıştır. Bu yasaklamalarla siyasî iktidar tarafınca yönetime başkaldırıları engellemiştir. Söz konusu sahnenin diyalogları aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Aziz Veysel: Hayırdır İkrâm. Hoş gelmişsiniz Kumandan.

Kumandan: Pek hoş bulmadık Reis Bey.

İkrâm: Aziz Ağam kumandan beyler, Ankara’dan haber getirmişler.

Kumandan: Sayın Aziz Veysel Nuroğlu Hükümete karşı isyandan, halkı galeyana getirmekten hatta Başvekile suikast girişimine ilham kaynağı olmaktan ötürü..

Aziz Veysel: Dur dur dur...Ne yapmışım ne yapmışım suikast mi?

Kumandan: Siz değil, okuduklarınız... Resmi yazışmalarınız da yasaklı yazar Sabahaddin Ali’nin Sırça Köşk kitabından ötürü ve diğer yasaklı kitapları makamınızda bulundurma nedeni ile tutuklu yargılanmak üzere, sizi bir süre Mardin hapishanesinde alıkoyacağız.

Aziz Veysel, filmin sonunda suçlamaların ortadan kaldırılmasıyla serbest kalmış, adalet yerini bulmuştur. Ancak bu kendi ifadesiyle geç kalınmış bir adalettir.

Sonuç olarak bu film, akış olarak Hükümet Kadın I’ den geriye doğru götürerek, Hate’nin ‘Hükümet Kadın’ olma serüveninin temellerini anlatıyor. Bu filmde Hate, deneyimsiz ve lafını sözünü esirgemeyen kimliğiyle ortaya çıkıyor ve konu politikaya geldiğinde yalan söylemesi gerektiğinde ağız dili dolanıyor. Dolayısıyla ilk filmdeki Hate’nin güçlü karakterinin ve hâkimiyet duygusunun başlangıçta ikinci filmde seçim döneminden aldığı deneyimle oluştuğu söylenebilir.

SONUÇ

İfade hürriyeti kapsamında ele alınan sinema filmleri, geniş kitlelere ulaşmada etkili bir kitle iletişim araçlarından biri olarak, içinde bulunduğu toplumun yapısı, siyasî hayatı ve ekonomisi vb. hakkında bilgiler verir. Kendine has özellikleriyle etrafımızda görülen dünyanın kaydedilmesini sağlarken bunu belli amaçlar çerçevesinde gerçekleştirir. Bunun için yöntem olarak mizah kullanıldığında, verilen mesajların etkisinin daha güçlü ve kalıcı olması sağlanabilir.

Mizahta güldürmenin ötesinde, bir düşündürme, sorgulama, ders verme ve alma, ders çıkarma durumları söz konusudur ve bu yönleriyle ifade hürriyetinin sinema filmleri aracılığı ile kullanılmasında en uygun yöntemlerden biridir. Sinema filmlerinde abartı olur, ancak mizahtaki abartı toplumsal eleştiriye ve der alma ve vermeye yöneliktir. Mizah ince ve lâtif bir sanattır.

Hükümet Kadın I ve II filmlerinde hayatın güldürücü yanlarını yansıtarak eğlendirme sağlanırken, diğer bir yandan üzerinde düşünülmesi istenilen konular hakkında mizah kullanılarak mesajlar verilmiştir. Mizah ile politik hicvin örnekleri iktidara yöneltilen eleştirel şekilde görülürken, toplumsal hayat içindeki çarpıklıkların eleştirisi hem mizahın dilinden hem de kaba güldüründen faydalanılarak ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Bakhtin, M. (2001). Karnavaldan Romana. (Çev. A. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, H. (2011). Gülme/ Komığın Anlamı Üstüne Deneme. (Çev. Y. Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büker, S. (1985). Sinema Dili Üzerine Yazılar. Ankara: Dost Kitabevi.
- Cevizci, A. (2002). Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Küçülalkan, Y. (2016). “Bir Muhalefet Aracı Olarak Mizah: “Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü? Filmi Örneği”.H. Kuruoğlu-M. Boz. (edit.) Medya ve Mizah, Ankara: Nobel.
- Morreall, J. (1997). Gülmeyi Ciddiye Almak. (Çev. K.Ayşeyener, Ş.Soyer). İstanbul: İris Yayınevi.
- Nesin, A. (2001). Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı. Geliştirilmiş 1.Baskı, İstanbul: Adam Yayınları.
- Özön, N. (2008). Sinema Sanatına Giriş. İstanbul: Angora Kitaplığı.
- Özön, N. (1963). Sinema Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı 210.
- Pakalın, M. Z. (1971). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü. Cilt 2, 2. Baskı, İstanbul: Meb Yayınları. s.547.
- Sanders, B. (2001). Kahkahanın Zaferi/Yıkıcı Tarih Olarak Gülme. (Çev. K. Atakay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simpson, J.A. – Weiner, E.S. C. (1989). Oxford English Dictionary. C.7, Second Edition, Clarendon Press, Oxford, s.486.
- Usta,Ç. (2005). Mizah Dilinin Gizemi. Ankara: Akçağ.

İnternet Kaynakları

- Uysal, T.(2005). Sinemanın Anlamı Üzerine. Suvari Dergi.
<http://www.suvaridergi.org/content/view/267/56/> (Erişim:13.02.2019).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cdbe b39ac0b07.45637219 (Erişim: 20.12.2018).

GÜNEY KORE EĞİTİM SİSTEMİNDE İLKOKUL EĞİTİMİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman MENGİ²⁰
Dr. Öğr. Üyesi Necdet TAŞKIN²¹
Doç. Dr. Erhan GÖRMEZ²²
Prof. Dr. Zihni MEREY²³
Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA²⁴

Bu araştırmanın amacı, Güney Kore Eğitim Sisteminde İlkokul Eğitiminin nasıl olduğunu saha araştırması yoluyla incelemektir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasından hareketle nitel veri toplama ve değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Araştırma Güney Kore'nin Başkenti Seoul'de 03-18 Eylül 2018 tarihinde 15 okulda yapılmıştır. Araştırma verileri, okul müdürleri ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanılmıştır. Veriler araştırma soruları doğrultusunda kategorileştirilerek tasnif edilmiştir. Araştırmada Güney Kore Eğitim Sisteminde İlkokul Eğitiminin çocuğun bütünsel olarak gelişimini desteklediği, ilkokullarında, bilime, doğayı kesif etmeye, sosyal ve kültürel yaşama, sağlık ve güvenlik alanına, etik ve estetik tutuma, demokratik, duyarlı ve iyi vatandaşlığa odaklanan bir eğitim anlayışının söz konusu olduğu bul bulgulamıştır. Araştırma sonucunda, Güney Kore Eğitim Sisteminde İlkokul Eğitiminin insan odaklı bir eğitimi istikrarlı bir sistemle gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kore, Eğitim Sistemi, İlkokul Eğitimi

Giriş

Kore'de modern okullara 1880'li yıllarda rastlanmaktadır. Bu okullar, bağımsızlık hareketi üyeleri ve Hristiyan misyonerler tarafından kurulan ulusal ve özel eğitim kurumlarından oluşmaktadır. Bu dönemden itibaren tüm ülke genelinde batılı misyonerler tarafından kurulan birçok özel okul bulunmaktadır. Japon sömürgeci yönetim döneminde (1910-1945), Koreli ulusalci liderler artan Japonya baskısına karşı "eğitim aracılığıyla ulusu kurtarma harekâtının" önemini savunmuşlardır. Böylece ilk odaklandıkları durum, ulusal bağımsızlığı gerçekleştirecek geleceğin liderlerini eğitmek olmuştur. 1948 yılında Güney Kore Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla demokratik eğitime yönelim başlamıştır. 1953 yılında hükümet altı yıllık zorunlu eğitimi sağlayan modern bir eğitim sistemi kurmuştur. 1954 yılında ilk Ulusal Kore Eğitim Programı ilan edilmiştir. Güney Kore'de eğitim politikalarının oluşturulması ve uygulanması için Bilim ve Teknoloji Eğitim Bakanlığı (MEST) kurulmuştur (Levent ve Gökçaya, 2014).

²⁰ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, abdurrahmanmengi@yyu.edu.tr

²¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, netaskin@gmail.com

²² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, erhangormez@yyu.edu.tr

²³ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitim Bölümü, zihnimerey@hotmail.com

²⁴ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitim Bölümü, kemalkaya06@gmail.com

Güney Kore’de eğitimin temel işlevi, Konfüçyüsçülük ve Budizm’e dayalı etik ve ahlak’tır. Ayrıca demokratik eğitim ön plana çıkmaktadır. Güney Kore’de demokrasi kültürünün yerleşmesi için temel eğitim olan ilkokulda demokratik kültürüne uygun çeşitli eğitimler verilmektedir. Hongik Ingan ideolojisine bağlı olarak her Kore vatandaşı, ülkenin ve insanlığın demokratik gelişimine ve toplumun refahına katkıda bulunabilen özgüven sahibi bireyler olarak yetiştirilmeye çalışılmaktadır. UNESCO’ya göre, Kore’de eğitim sistemi dört kelime ile açıklanabilir: Demokratikleşme, özerklik, yerelleştirme ve küreselleşme (Peuch, 2011; Levent ve Gökkaya, 2014).

Kore eğitim sistemi, sürekli olarak çağımızın şartlarına uygun olarak yenilenmektedir. Bu doğrultuda yapılan güncellemeler sadece eğitim model ve standartları üzerinde değil, aynı zamanda eğitimden elde edilmesi hedeflenen kazanımlar doğrultusunda da dinamikleşmektedir. Eğitim Bakanlığı (MOE) 1980’lerde hayat boyu öğrenme anlayışının benimsenmesi ve buna göre eğitim sisteminin yenilenmesi gibi niteliksel değişimlerle informal eğitim şekil almaya başlamıştır.

Güney Kore’de ulusal eğitim programı, her öğretim yılı için öğretilecek olan konuları ve her konu için ayrılacak zamanı belirlemektedir. Bu müfredat, ders kitapları ve eğitim-öğretim faaliyetlerini değerlendirme yöntemleri için genel kuralları sağlamak için kriterler geliştirmektedir. Ancak yerel eğitim yetkilileri ve okullar tarafından değişiklik yapan bazı birimler de vardır (Lee, 2008 akt., Levent ve Gökkaya, 2014). Güney Kore’de ulusal eğitim programı, 1954 yılından günümüze ortalama beş ile on yıl arasında bir eğitim programı değişikliği yapılmıştır. Yapılan 7. eğitim programı değişikliği, 2000 yılında ilkokulda başlayarak uygulamaya geçmiş ve 2004’te tüm okul sistemine yayılmıştır. Bu eğitim programı; derslerin çalışma yükünü azaltarak öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla esneklik sağlamış ve bağımsız öğrenme aktivitelerini arttırarak geleneksel ezberci eğitimden uzaklaşma imkânı vermiştir. 7. Ulusal eğitim programının önemli özelliklerinden biri, seçmeli eğitim programı olmasıdır. Ayrıca bu eğitim programının temel hedeflerinden biri, mevcut ulusal eğitim programı üzerinde %30 oranında öğretmenlere özerklik vermektedir. Böylece öğrencilerin küreselleşme ve bilgi çağı olan 21. yüzyıla daha iyi hazırlamaları amaçlanmaktadır (Bakioğlu ve Baltacı, 2013; Levent ve Gökkaya, 2014). 7. eğitim programı, geçmişteki programların aksine, öğrenci odaklı, bireysel yetenek, yatkınlık ve yaratıcılığı vurgulayan öğrenci odaklı bir programdır. Bu program eğitilmiş bir kişinin sahip olması gereken özellikleri şu şekilde tanımlamaktadır (MOE, 2014b). Bütün kişilik gelişiminin temelini bireysellikte arayan, temel yaratıcılık becerileri için belli bir kapasite gösteren, geniş kültür yelpazesi içinde öncü bir kariyere öncülük eden, milli kültürü anlamının yanında bu kültüre yeni değer katan, demokratik sivil bilinç temelinde toplumun gelişimine katkıda bulunan bir kişi arzulanmaktadır. 7. eğitim programı uygulamaları neticesinde programda tespit edilen eksikler 2015 yılında yeniden bir değişikliğe gidilmiştir. 2018 yılı itibarı ile en son güncellenmiş haliyle yapılandırıcılık yaklaşımına göre hazırlanmış öğrenci ve etkinlik merkezli 2015 eğitim programı uygulanmaktadır. Yeni eğitim programla birlikte eskiden ölçme ve değerlendirmelerde çoktan seçmeli sınavların terkedildiği görülmektedir.

2000 yılında okullarda uygulanmaya başlayan ve başarı gelişimini merkez alan 7. Ulusal eğitim programı ile birlikte “açık öğretim” ve “performans değerlendirme” öğrenme süreçlerine odaklanmıştır. “Açık öğretim” politikası yerel eğitim değerlendirme ofislerinde 1996 yılında performans değerlendirme ile başlamış ve tüm okullarda uygulanması istenerek “açık öğretim”in tüm öğrenme sürecindeki yeri vurgulanmıştır. Bu politikanın uygulanmasındaki temel düşünce, okul toplumunun kurulması, öğrenci merkezli müfredat ve çeşitli öğrenci yeteneklerinin değerlendirilmesi işlemlerinin; okulda ve okul dışında sürdürülebilmesidir. Ayrıca açık öğretim ile maksimum düzeyde öğrenciye ulaşmak hedeflenmiştir. Üniversitelerde performans

değerlendirme için giriş sınavı sisteminin iyileştirilmesi gerekmiş ve not yerine karşılaştırmalı sistemin daha iyi olacağı vurgulanmıştır. Bu gelişmeleri ilköğretim ve ortaöğretim eğitiminde öğrenci başarısı değerlendirme ve bu reformun ikinci yarısında okul denetim sisteminin geliştirilmesi gibi politika planları takip etmiştir (Kim, 2004).

Kore eğitim sistemi, sürekli olarak çağımızın şartlarına uygun olarak yenilenmektedir. Bu doğrultuda yapılan güncellemeler sadece eğitim model ve standartları üzerinde değil, aynı zamanda eğitimden elde edilmesi hedeflenen kazanımlar doğrultusunda da dinamikleşmektedir. Eğitim Bakanlığı (MOE) 1980'lerde hayat boyu öğrenme anlayışının benimsenmesi ve buna göre eğitim sisteminin yenilenmesi gibi niteliksel değişimlerle informal eğitim şekil almaya başlamıştır. 1990'larda, yerel özerklik eğitim politika gündeminde önemli bir madde haline gelmiştir. Temel hedef ise yine hayat boyu öğrenme kapsamında mesleki eğitime destek vermektir. Böylece ülke genelinde nitelikli insan ve eğitilmiş yeni nesil sayısında artış sağlanması hedeflenmiştir (NUFFIC, 2011).

2009 yılında Güney Kore'de eğitim programında ve okullarında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Eğitim programlarında yaratıcı ve karakter inşa edici eğitim politikası, tek yönlü test sınavları yerine çoklu değerlendirme portföylerinin uygulanması gibi değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, Güney Kore'deki okullar, Okul Tabanlı Program Gelişimi (SBCD) doğrultusunda kendi müfredatlarını oluşturarak öğrencilerini iyi bir değerlendirmeye tabi tutmak için yaratıcı okul aktiviteleri üzerinde durmaktadır. Güney Kore'de ilköğretim öğretmeni olabilmek için öğretmenlik sertifikasına ve bir fakülte mezunu olmaya gerek vardır (KICE, 2011).

Güney Kore eğitim sistemi sayesinde, öğrenciler bilim, sanat, spor, ahlak ve dil bilgisi yönünden hızlı ve kaliteli bir gelişim göstermektedir ve bu eğitim sisteminin kalıcı sonuçlar vermiş olduğu son 25 yıl içerisinde çok daha iyi anlaşılmıştır (Levent ve Gökçaya, 2014). Günümüzde Güney Kore'de eğitim ilköğretim 6 yıl, ortaokul 3 yıl, lise 3 yıl ve üniversite 4 yıl olmak üzere 6-3-3-4 şeklindeki tek parçalı bir sistem mevcuttur. Güney Kore eğitim sistemi, ilk iki aşaması zorunlu olan 6+3+3+4 yıl şeklinde düzenlenmiştir. Ülkede zorunlu eğitim dokuz yıldır. Okul öncesi eğitim ve lise zorunlu değildir. İlköğretime başlangıç yaşı yedi olup, bazı özel okullar dışında, ilköğretim herkese ücretsizdir (Levent ve Gökçaya, 2014).

Yöntem

Bu projede nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar ile Van Yüzüncü Yıl üniversitesinde okuyan Güney Koreli bir öğrenci ve Seul'daki Türk Büyük Elçiliği yoluyla iletişim kurularak randevular alınmıştır. Araştırma, projenin amacı doğrultusunda Güney Kore eğitimi sisteminin yapısını ve işleyişini yerinde gözlemlemek üzere Güney Kore'nin başkenti Seul'deki ilköğretim okullarında gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde, özellikle çok sayıda okula ulaşılmaya çalışılmıştır. Toplamda 15 okulda araştırma verilerine gözlem ve görüşmeler yoluyla ulaşılmıştır. Veriler yaklaşık üç haftalık bir sürede toplanılmıştır.

Araştırmada katılımcı grup olan okul müdürleri ve üniversitedeki öğretim üyeleri ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla verilere ulaşılmıştır. Görüşmeler yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yanı sıra iki tane odak grup görüşmesi (focus group) yoluyla da verilere ulaşılmıştır. Odak grup görüşmesi, katılımcıların birbirlerinin düşünceleri ve konuşma arzularını tetiklemelerine ve böylece konuya ilişkin kendi algılarını daha net ve açık yüreklilikle ortaya koymalarına ortam hazırlamaktadır (Kitzinger, 1994). Katılımcıların görüşleri, izinleri alınarak video kayıt cihazına ya da ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Dolayısıyla veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formları, ses kayıt cihazları, fotoğraf makinesi, notlar almak için kalem ve not defteri gibi veri toplama araçları yoluyla toplanılmıştır. Verilerin analizinde

araştırma verilerinin doğasına uygun olarak içerik analizi (content analysis) ve betimsel analiz (descriptive analysis) kullanılmıştır.

Bulgular

Burada Güney Kore Eğitim Sisteminde İlkokul Eğitimine ilişkin amaçlar, kayıt sistemi, devam-devamsızlık, işlenen dersler, günlük ve haftalık ders saatleri, yıllık iş günü olarak eğitim-öğretim süreleri, tatiller, sınıf sayıları, gibi hususlar belli kod, kategoriler şeklinde sırayla verilmiştir.

Güney Kore’de İlkokul Eğitiminin Amaçlarına ilişkin bulgular

Güney Kore Eğitim Sisteminde İlkokul eğitiminin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır. Öğrencilerin bedensel, zihinsel olarak uyumlu biçimde gelişmelerini teşvik etmek; kendi beceri ve potansiyellerinin aktif olarak gelişimine yardımcı olmak; öğrenirken ve günlük yaşantıda ihtiyaç duyulan problem çözme yeteneklerini ve yaratıcı düşünmeye dayalı temel yetenekleri geliştirmek; öğrencilerin çevrelerindeki dünyadan öğrendikleri deneyimlere dayanarak çeşitli kültür ve değerleri anlamalarını sağlamak; iletişim kurma becerilerini geliştirmek, demokratik bir vatandaşın nitelik ve tutumlarını geliştirmek; öğrencileri daha az sınav ve ödev yükünün altına sokarak kazanımları yaparak yaşayarak edinmelerini sağlamak gibi bir dizi amaç yer almaktadır.

Öğrencilerin Okula kaydına ve ilkökul eğitimine ilişkin bulgular

Güney Kore’de ilkokullarda Ulusal Eğitim Bilgi Sistemi (NEIS) üzerinden öğrencilerin kayıt işlemleri yapılmakta ve öğrencilerin başka okullara sistem üzerinde kaydı istenerek okula kaydı yapılmaktadır.

Güney Kore’de ilkokulda okuma yaşı 6 ile 12 yaş grubunu kapsamakta olup ilkökul süresi 6 yıldır. İlkokul süreci zorunlu ve parasızdır. İlkokulda okullaşma oranı %99,9 dur. Sınıf mevcutları maksimum 32 öğrenciden oluşmaktadır. İlkokullarda yıllık çalışma iş günü toplam 170 iş günüdür. İlkokulları yıllık toplam 34 hafta eğitim vermektedir. İlkokullarında hafta içi 5 gün sabah saat 09:00 ile 13:30 arası normal eğitim sistemi ile dersler işlenmektedir.

İlkokulda okutulan derslere ilişkin bulgular

Tablo 1. Güney Kore’de İlkokul Müfredatındaki Dersler ve Ders Saatleri

Dersler	1	2	3	4	5	6
Kore Dili	224	224	204	204	204	204
Matematik	224	224	136	136	136	136
Sosyal Çalışmalar/ Ahlak Eğitimi	–	–	136	136	136	136
’Disipline Edilmiş Hayat’ (Ahlak ve Etik)	64	64	–	–	–	–
Bilim/ Ev Ekonomisi	–	–	102	102	170	170
’Akıllı Yaşam’ (Bilim ve Sosyal Çalışmalar)	96	96	–	–	–	–
Beden Eğitimi	–	–	102	102	102	102
’Pleasant life’ (Beden Eğitim ve Sanat)	96	96	–	–	–	–
Sanat (Müzik/ Görsel sanatlar)	–	–	136	136	136	136
İngilizce	–	–	68	68	102	102
Yaratıcı deneyimsel öğrenme faaliyetleri	136	136	102	102	102	102
Haftalık Ders Saati	25	25	29	29	32	32

Güney Kore’de ilkökul 1 ve 2. Sınıflarda haftada 25 saat ders işlenirken, 3 ve 4. Sınıflarda haftada 29 saat ders işlenmektedir. 5 ve 6. Sınıflarda ise haftada 32 saat ders işlenmektedir. Ders saatleri İlkokulda 40 dakikadır. Günlük dersler blok olarak işlenmektedir. Yani iki ders blok olarak 80 dakika işlenmekte teneffüsler ise 30 dakikalık aralıklarla yapılmaktadır. Her gün ilk teneffüste ilkökul öğrencilerine ücretsiz süt dağıtılmaktadır. Beslenme saati diye bir ders aralığı yoktur. Ancak öğrenciler hafta içi her gün öğlen yemeğini okulda ücretsiz olarak yemektirler. Ders saati bitiminde yani okulun dağılışı saatinde ebeveynleri çalışan ilkökul 1, 2, 3 ve 4. Sınıf öğrencileri evlerine gitmeden okul içinde kendileri için ayrılan bölümde günde bir nöbetçi öğretmen eşliğinde zamanını çekişti etkinliklerle geçirmektedir. Ebeveynleri iş çıkışında gelip çocuklarını alana kadar çocuk okulda kalmaktadır.

İlkokul Öğretmenlerine ilişkin bulgular

Güney Kore’de öğretmenler dört yıllık üniversite eğitimlerinden sonra ilkökullara sınav sistemiyle atanabilmektedirler. Öğretmenler bir okulda beş yıl çalışabilmektedir. Akabinde rotasyona tabi tutulmaktadır. Öğretmenler hafta için her gün sabah 08:00 ile akşam 17:00 arası çalışmaktadır. Öğretmenler ek ders ücreti diye bir ücret almamaktalar. Öğretmenler yılın her ayı aynı ücreti almaktadırlar. Aylık toplam 6.000 Won yani 6.000 Dolara denk gelen bir ücret almaktadırlar. İlkokul öğretmenlerinin tamamı 4 yıllık üniversite mezunudur.

İlkokulun eğitim programına ilişkin bulgular

Güney Kore eğitim sisteminde eğitim programları merkezi olarak hazırlanmaktadır. Ancak merkezden gelen program yerelde mevcut durumlara uyarlanma esnekliğine de sahiptir. Eğitim kurumları her yıl eğitim-öğretim yılının başında merkezi programı temel alarak kendi programını zümre ve şube bazındaki tüm öğretmenlerin katılımı ve katkısıyla yeniden oluşturmaktadır. Oluşturulan yeni programın kitaplaştırılarak bir nüshası da il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerine gönderilir. Burada da programlar karşılaştırılarak il ve ilçe bazında ortak bir program hazırlanarak eğitim bakanlığına gönderilir. Böylece programdaki genel aksaklıklar giderilmiş olmakta ve program ortalama her 5 ile 10 yıl arasında güncellenmektedir.

İlkokulda sınav, sınıf tekrarı ve değerlendirme ölçütlerine ilişkin bulgular

Kore’de ilkökulda herhangi bir sınav yoktur. Okula düzenli devam eden her öğrenci başarılı sayılmaktadır. Okula devam etmeyen öğrenciler için telafi kursları uygulanmaktadır. Şayet öğrenci okula hiç devam etmemiş ise o zaman sınıf tekrarı olmaktadır. Öğrencinin başarısı ders ve etkinliklere katılımıyla öğretmen tarafında aşağıdaki değerlendirme ölçütlerine göre belirlenmektedir. Kore eğitim sisteminde Değerlendirme Ölçütü ise 90-100 Mükemmel (Soo), 80-89 Çok İyi (Woo), 70-79 İyi (Mi), 60-69 Tatminkar (Yang), 0-59 Zayıf (Ga) şeklindedir.

İlkokuldan Ortaokula geçişe ilişkin bulgular

Güney Kore’de ilkökulun 6. Sınıfta ortaokula geçiş için Eğitim Başarısının Ulusal Değerlendirilmesi sistemi ile Kore dili, Matematik, İngilizce, Sosyal Bilgiler ve Bilimler (Fen Bilgisi) alanlarında sorular hazırlanarak çoktan seçmeli bir sınav yapılmaktadır. Bu sınavın sonuçlarına göre öğrenciler aldıkları sınav puanlarına uygun ortaokullara yerleştirilmektedir.

Sonuç

Güney Kore’de okullarda, bilime, doğayı kesif etmeye, sosyal ve kültürel yaşama, sağlık ve güvenlik alanına, etik ve estetik tutuma, demokratik, duyarlı ve iyi vatandaşlığa odaklanan bir eğitim anlayışı söz konusudur. Okul binaları çok katlı fakat koridorları çok işlevli ve okul bahçeleri çok amaçlı ve tam bir yaşam alanını andırıyor. Böylece bizdeki “Okul Benim Evim” sloganın reel karşılığı Güney Kore okullarında uygulanmaktadır. Çünkü okullarında her alanda eğitim/duvarsız sınıf uygulaması niteliğinde başarılı bir şekilde yapılmaktadır. Sınıflarında işlevsel masalar, köşeler, zengin içerik sunan her türden materyaller vardır. Güney Kore’deki ilkokullarda aileler de eğitimin ayrılmaz parçası ve çocukları ile birlikte belli zamanlarda eğitim etkinliklerine yüksek orada katılım sağlamaktadırlar. Dolayısıyla okullarında bir grup çocukla ilgilenen birden fazla personel var. Ayrıca, ekonomik olarak belli bir bütçeyle desteklenen okulları vardır. İl milli eğitim müdürlükleri okulların günlük harcamalarını sistem üzerinden ayrıntılı biçimde günlük olarak görebilmektedir.

Sonuç olarak şu denilebilir ki; en iyi binaları tasarlayabilir, en iyi şekilde donatabilir, en son teknolojiyi getirebilir, en iyi programı geliştirip en iyi kitapları ve materyalleri üretebiliriz ki bu konularda çok da iyi durumda sayılırız. Ancak hedeflenen başarıya ulaşmak için başat rol nitelikli insan, yani öğretmen kaynağıdır. Eğitim öğretim faaliyetlerinde öğrencilerin tüm çıktı kalitesi, öğretmenlerin kalitesi kadar olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Bakioğlu, A. & Baltacı, R. (2013). Güney Kore Eğitim Sistemi. (Editör: Ayşen Bakioğlu)
Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Kim, G., Kim W., Choi I., Sang G., Kim H., Shin J., and Kim S. 2011. *Analysis of the Results and Improvements of National Academic Achievement Evaluation*. KICE Research Report RRE 2011-2-4. Seoul: Korea Institute of Curriculum and Evaluation.
- Kim, Y. 2004. *Discussion in a Network Seminar between Educational Research and Development: Establishing Cyber Home Learning System*. KERIS Report.
- Kitzinger, J. (1994). "The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants", *Sociology of Health and Illness*, 16 (1), 103–121.
- Korea Education and Research Information Service (KERIS). 2008. *Overview of the CHLS (Cyber Home Learning System) in Korea*. KERIS Issue Report RM 2008-8.
- Korea Institute for Curriculum and Evaluation (KICE). 2002. *KICE: Resources*. Seoul: KICE. Retrieved May 12, 2012 from <http://www.kice.re.kr>.
- . 2012. *Korea-United States Bilateral Seminar: Study Examining Turning around Low-performing Schools*. KICE Research Report ORM 2012-39. Seoul: Korea Institute for Curriculum and Evaluation.
- Korean Internet Security Agency (KISA). 2011. Internet usage statistics. Retrieved online on July 4, 2012 at <http://isis.nic.or.kr/>
- Korea Institute for Curriculum and Evaluation Website. www.kice.re.kr.
- Levent, F. & Gökkaya, Z. (2014). "Education Policies Underlying South Korea's Economic Success", *Journal Plus Education*, 10 (1), 275-291.
- Lee, M.-K. (2008). *The PISA Results and the Education System in Korea*. Korea Institute of Curriculum & Evaluation. http://www.isei-ivei.net/eng/evaleng/ponencias-ingles/educaiton_in_Korea_MKLEE.pdf adlı internet sitesinden 24.02.2019 tarihinde alınmıştır.
- Ministry of Education. 1992. *Elementary School Curriculum*. MOE Notice No. 1992-16.
- . 1995. *Elementary School Curriculum*. MOE Notice No. 1995-7.
- . 1997. *Elementary and Secondary School Curriculum*. MOE Notice No. 1997-15.
- Ministry of Education (1999). A Handbook of the middle school (II): Korean, morals, social . Seoul: Korea Textbook Corporation.
- Ministry of Education, Science and Technology. 2008. *General Guidelines on Elementary and Secondary School Curriculum*. MEST Notice No. 2008-160.
- . 2009. *Creative Experiential Activities*. MEST Notice No. 2009-41.
- . 2010. *Explanations on Elementary School Curriculum by the MEST Notice No. 2009-41—General Guidelines*.

Ministry of Education, Science and Technology (MEST). 2011. *Major Policies and Plans for 2011*. Seoul: MEST.

. 2012a. *Preschool Curriculum*. MEST Notice No. 2012-16.

. 2012b. *General Guidelines on Elementary and Secondary School Curriculum*. MEST Notice No. 2012-14. National Curriculum Information Center Website. www.ncic.re.kr.

NUFFIC (Netherlands Organisation for International Cooperation in Higher Education). (2011). "Country Module: South Korea". The Hague: NUFFIC.

OECD. 2010a. *PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do: Student Performance in Reading, Mathematics and Science*, Vol. I. Paris: OECD Publishing.

. 2010b. *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background: Equity in Learning Opportunities and Outcomes*, Vol. II. Paris: OECD Publishing.

. 2010c. *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? Resources, Policies and Practices*, Vol. IV. Paris: OECD Publishing.

. 2011. *Strong Performers and Successful Reformers in Education: Lessons from PISA for the United States*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264096660-en>.

Peuch, J. (2011). The educational system in South Korea : A case study. http://jpeuch.files.wordpress.com/2011/12/jonathan-peuch_the-korean-educational-system-in-globalization.pdf adlı internet sitesinden 18.02.2019 tarihinde alınmıştır.

<https://ideas.ted.com/what-the-best-education-systems-are-doing-right/>

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA ASYA ÜLKELERİNE YÖNELİK DEMOKRATİKLEŞTİRME POLİTİKASININ KIRGIZİSTAN'IN DEMOKRATİKLEŞMESİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Burulkan ABDİBAİTOVA PALA²⁵

Özet

Bu bildiri Avrupa Birliği'nin Orta Asya ülkelerine yönelik demokratikleştirme (democracy promotion) politikasının Kırgızistan'ın demokratikleşmesi üzerindeki rolünü incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bildiride Avrupa Birliği'nin demokratikleştirme politikasının ortaya çıkış nedenleri, amaçları ve Orta Asya ülkelerine yönelik uygulamaları analiz edilmeye çalışılmakta ve özeldde Kırgızistan'ın demokratikleşmesi üzerindeki rolü irdelenmektedir. Batılı ülkelerce “Orta Asya'nın Demokrasi Adası” olarak nitelenen ve 15 Ekim 2017 tarihinde gerçekleşen son cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra artık “demokrasinin merkezi” ünvanına uluslararası toplum tarafından layık görülen Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri arasında demokrasi uğruna iki kez devrim gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda Nisan 2010 seçimlerinden sonra tarihinde ilk kez parlamenter sisteme geçmiştir. Siyasi ortamın ‘iyi yönetim’ için en uygun olduğu Kırgızistan'da demokratikleştirme başarılı olamıyorsa daha kötü demokratik ortamların hakim sürdüğü diğer Orta Asya ülkelerinde demokratikleşmenin dolayısıyla da iyi yönetimin gerçekleşemeyeceği düşüncesi bildirinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kırgızistan örnek çalışma olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Demokratikleştirme, Orta Asya, Kırgızistan.

Giriş

AB'nin demokratikleştirme mevzusu bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde gündeme gelmiştir. Bunun başlıca nedeni; Soğuk Savaş boyunca AB'nin güvenliğinin NATO tarafından sağlanması, Soğuk Savaş'ın sonra ermesiyle Avrupa'nın küresel önemini kaybeden bir bölge konumuna gelmesi, dolayısıyla, uluslararası arenada kendine yeni bir görünüm verme (imaj çizmesi) gereksinimidir. ABD'nin karşısında artık ciddi bir tehdit ortadan kalkınca, ABD'nin askeri yatırımlarını dünyanın diğer bölgelerine kaydırmaya başlaması ile birlikte AB kendi güvenliğini kendi sağlaması gerektiği kararına varmıştır. Bu doğrultuda güvenliğin en iyi sağlamanın yolunun demokrasinin yaygınlaştırılmasından geçtiğini düşünen AB, dünyada demokratik devletlerin artmasıyla barış ortamının ve istikrarın sağlanacağını iddia eden Demokratik Barış Tezi'nden ilham alarak bir normatif güç olarak kendini temsil etmeye çalışmaktadır.

O dönemde AB post-komünist dönüşüm sürecinden geçen Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olarak sürdürdüğü genişleme politikasının da etkisiyle demokratikleşme konusuna en fazla önem veren uluslararası örgüt olarak ön plana çıkmıştır. Bu süreçte AB dış ülkelerle olan ilişkilerini demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine inşa etmiştir. Bu prensipler AB'nin üçüncü ülkelerle olan ilişkilerine sistematik olarak yön vermiştir. AB'nin özellikle aday ülkelerle olan ilişkileri demokrasi temelinde şekillendirilmiştir. Dolayısıyla, aday

²⁵ Dr. Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, burulkaabdibaitova@gmail.com

ülkelere demokratikleşme konusunda AB'nin uyguladığı baskı ve yapmış olduğu demokratik etiketler AB ve demokratikleşme sorunsalına ayna tutan unsurlardır.

1. Demokratikleştirme ve Avrupa Birliği'nin Demokratikleştirme Yöntemleri

Demokratikleştirme kavramı üçüncü bir ülkedeki demokratikleşme sürecine katkı yapmak amacıyla, tek bir devlet, uluslararası/uluslararası örgüt, veya özel bir aktör (Beichelt, 2012: 1-12) tarafından yürütülen tüm strateji ve araçları kapsamaktadır (Knodt ve Jünemann, 2008). Diğer yandan, demokratikleştirme, ülke içindeki aktörleri destekleyerek otoriter rejimi kasıtlı olarak yenmeye çalışan dışarıdan aktörlerin eylem kümesi olarak tanımlanabilir.

Demokratikleştirme basit bir süreç olarak görünebilir. Demokratikleştirme amili (faktör), koşulların, normların ve değerlerin aktarımı (sosyalleşme) yoluyla gerçekleşir ve bir hedef ülke ya yeterli iç etkiyle buna yanıt verir, normları ve değerleri kabul eder ya da reddeder. Bununla birlikte, demokratikleştirmenin gerçekliği, müdahale eden faktörlerin geniş yelpazesi nedeniyle karmaşıktır. Demokratikleştirmeyi arz eden ve talep eden taraflar olarak gruplandırılan yaklaşımlar vardır. Burada arz eden taraf ödül karşılığında koşulları sunma üzerine yoğunlaşırken diğer tarafta ise hedef ülke, ödülleri talep etmektedir ve bu yüzden koşullara uyması beklenmektedir. Bu yaklaşım demokratikleştirmenin çerçevesini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin bütünleşme, genişleme sürecine ve üçüncü ülkelerle dış ilişkilerine baktığımızda AB'nin koşulluluk ilkesini üyelik için kullanabileceği gibi, diğer dış politika araçları bakımından da uygulayabildiğini görmek mümkündür. Bu çerçevede, ticaret ve işbirliği anlaşmalarının akdedilmesi veya ortaklık ilişkisinin kurulması ya da sürdürülmesi ile çeşitli yardımlar yapabilmesi azınlıkların korunması, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi gibi koşullara bağlanabilmektedir (Akgül-Açıkmeşe, 2008: 421).

Bu bağlamda AB'nin koşulluluk uygulamalarını katılım kapsamı dışındaki üçüncü ülkelerle ilişkileri düzenleyen koşulluluk ve üyelik koşulluluğu olarak ikiye ayırmak mümkündür (Akgül-Açıkmeşe, 2008: 422). Bu yaptırımların amacı doğrultusunda AB'de ekonomik bütünleşme daha fazla örgütlenmeyi gerektirecek ve sonuçta siyasi bütünleşmeyi beraberinde getirerek Avrupa'da barışı kalıcı kılacaktır. Yani, üye devletler çıkarlarını gerçekleştirmek için ödül karşılığı koşullar sunarken, bu koşullar sonucu ödül alacak aday ya da üçüncü/hedef ülkeler de hızla demokratikleşecektir.

AB'yi öncelikle demokratikleşme baskısı uygulayan, ABD gibi diğer uluslararası güçlerden ayırt etmek gerekir. Zira AB bu hususta kuşkusuz "sivil" bir güç olarak öne çıkmaktadır. Yani AB, ülkeler üzerindeki demokratikleştirici etkisini askeri güç kullanmak yerine bütünleşme süreci içinde geliştirmiş olduğu ekonomik ve kurumsal teşvikler aracılığıyla icra etmektedir (Saatçioğlu, 2012: 657). Bu politikaların hayata geçirilmesi için Avrupa Birliği, üç temel strateji kabul etmiştir (Efegil ve Musaoğlu, 2008: 168). İlk stratejide siyasi ve diplomatik alan söz konusudur. Bu stratejinin amacı, ilgili bölgede temel evrensel ilkelere sahip istikrar ve barış ortamı yaratmaktır. Bu bağlamda, ülkeler, hukuki, idari ve siyasi reformları uygularken, kendi aralarında normal ilişkiler kurabileceklerdir. İkinci stratejide ekonomik reformlar söz konusudur. Bu strateji, idari, ekonomik ve sosyal reformların bölgede sürdürülebilir ve dengeli ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanmasını amaçlamaktadır. Akabinde, AB ve bölge devletleri ortasında serbest ticaret sahası oluşacaktır. Bu da bölgenin demokratikleşmesini, iyi yönetim, açıklık ve hukukun üstünlüğünü güçlendirecektir. Son stratejiye göre, farklı kültür ve medeniyetler ortasında karşılıklı hoşgörü oluşacaktır. Böylece, AB tarafların halkları arasındaki karşılıklı kültürel ve sosyal değerlerin anlaşılmasını özendirilecektir. Birliğe göre, insanlar birbirleriyle anlaşılırsa, birbirlerine karşı

hoşgörülü olacaktırlar. Böylece, Birlik, “nefreti, kırgınlığı ve hoşgörüsüzlüğü” ortadan kaldırmak istemektedir (Efegil ve Musaoğlu, 2008: 169).

AB, diyalog ve danışma mekanizmalarını oluşturarak, üçüncü ülkelere kendi değerlerini aktarmayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde diplomatik yolları kullanarak, Avrupa coğrafyasında başardığı ‘barış adası’ projesini dünyaya yaymak için çaba göstermektedir. AB kendine yakın coğrafyadaki devletlerin yönetim biçimlerini değiştirme sürecinde bu normlarını başarılı bir biçimde kullanmıştır. Bilhassa eski SSCB devletlerinin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü şartlarının yerine getirmesi koşuluyla üyeliğe kabul edilmesi Birliğin mühim bir norm aktarıcı rolünü ortaya çıkarmıştır. Ancak, dünyanın diğer ülkelerine bu tür ödül verilmeyeceğinden, birtakım ekonomik, teknik ve insani yardımlar yapmayı üstüne almaktadır. AB ödüllendirme mekanizması çerçevesinde, normatif değerler ihlal edildiği durumlarda, ilgili ülkelerle ekonomik, kültürel ve diplomatik ilişkilerini askıya alabilmekte ve böylece cezalandırabilmektedir. Örneğin, bir Afrika ülkesi olan Zimbabwe’de yaşanan demokrasi ihlalleri neticesinde Avrupa Birliği Cotonou Anlaşması’nın 96. Maddesi uyarınca bu anlaşma kapsamında yapılan yardımların kısmen durdurulması kararını almıştır. Bir başka deyişle, AB Zimbabwe’ye karşı negatif koşulluluk uygulamıştır (Akgül-Açıkmeşe, 2008: 422). Aynı şekilde, bir Orta Asya ülkesi olan ve Mayıs 2005 tarihli Andican katliamının uluslararası seviyede incelenmesine karşı çıkan Özbekistan’a Ekim 2005’te AB yaptırım kararı almıştır. Bu çerçevede ülke içinde kullanma tehlikesi yaratabilecek tüm silah ve buna benzer ekipmanların Özbekistan’a ihracatı yasaklanmıştır. OİA uyarınca taraflar arasında gerçekleştirilmesi planlanan toplantılar da askıya alınmıştır (Hatipoğlu, 2008: 13-16).

Bu normların haricinde Birliğin dış politika hedefi barışı sağlama, barış koruma, çatışma önleme ve kriz yönetimi araçlarıdır. Bu hedefler doğrultusunda, Lizbon sonrasında oluşan AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi makamı ve Avrupa Dış Eylem Servisi üye devletlerle iyi bağlantı kurarak küresel kriz durumlarında arabulucuk yapmaktadır. Böylece AB’nin normatif hedefleri diplomatik yollarla gerçekleştirilmektedir.

Dış politika alanında demokratik şartlara bağlı olma ve normatif araçları kullanma gereksinimi AB’nin ‘yumuşak güç’ olma eğilimini göstermektedir (Sjursen, 2006: 236). Üye devletler yıllardır savunma ve güvenlik konularında çekinmektedirler. Bundan, uluslararası sistemde, üye devletlerin, AB’yi ‘yumuşak’ güç olarak rol almasını destekledikleri ifade edilebilir. Bu araçların bilhassa Avrupa’nın yakın coğrafyasına barış ve istikrar sağlayıp, tehditlerin yok edilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ancak, normatif araçlar zorlayıcı etkiye sahip değildir ve yalnızca diplomatik yolları kullanırlar. Bu yüzden, normatif araçların etkin olabilmesi üçüncü ülkelerin yönetimlerine bağlı olmaktadır (Telatar, 2008: 288-290). Zira, üçüncü ülkeler AB’nin sunduğu olanakları Rusya, Çin gibi küresel güçlerden bulabilme şansları vardır. Bu durumda AB’nin normatif ilke ve değerlerine uymayabilirler. Bu noktada önemli bir diğer husus da ülkelerin demokrasi seviyelerindeki yükselmeye etkili asıl faktör Avrupa Birliği mi, yoksa ülkenin kendi iç dinamikleri midir? Burada ülkenin iç dinamiklerinin önemi yadsınamaz. Ülkelerin demokrasi kalitesinin artırılabilmesi için iç dinamiklerin reform yapmaya müsait olması oldukça önemlidir. Ancak iç dinamiklerin tıkanığı noktada dış dinamiklerin (AB) demokrasiyi desteklemesi bu tıkanıklığın üstesinden gelinmesine yardımcı olabilmektedir. Sonuç olarak, günümüz küresel dünyasında yer alan bir ülkenin demokratikleşmesinin gerçekleşebilmesinde iç ve dış dinamiklerin demokratikleşmeyi destekliyor olması son derece önemlidir. Yani her iki dinamiğin desteği ile birlikte demokrasisi zayıf ülkelerdeki siyasi yapı daha kolay demokratikleşebilir.

1. Avrupa Birliği – Orta Asya

Avrupa Birliği'nin değişik bölgelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, beş ülkeden oluşan (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan) Orta Asya bölgesi, hem genişleme hem de Avrupa Komşuluk Politikası kapsamı dışında yer almaktadır. Aynı zamanda AB'yi ilgilendiren önemli yakın çevre bölgelerinden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren AB, söz konusu bölge için birtakım ekonomik, siyasi ve hukuki girişimleri olmuştur. Ancak bölgede varlığını ve etkinliğini gösterememiştir. Diğer bölgesel ve uluslararası aktörlerin yanında ikincil bir rol üstlenmekle yetinmiştir (Hatipoğlu, 2008: 1). Bunun nedeni ise o dönemde başta Balkanlar olmak üzere AB'nin Avrupa içi sorunlara ve genişlemeye önem vermesidir (Yazgan, 2010: 145). Fakat 11 Eylül ve diğer uluslararası olaylar ve AB'nin genişlemesi ve derinleşmesine bağlı gelişmeler, AB'nin, dış ilişkilerini yeniden incelemesine neden olmuştur (Hatipoğlu, 2008: 1). Orta Asya da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Bilhassa 2000'ler sonrası Orta Asya bölgesine ağırlık vermesinin nedeni AB'nin pragmatik ve ideal gerekçeleridir (Samur, 2012: 8).

Aralık 1995 Madrid Zirvesinde belirlenen ODGP çerçevesinde AB üye devletlerinin bölgeyle ortak dış politika yürütmesini ve ikili ilişkilerini ortak dış politika kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. AB, bölgenin önemli hammadde potansiyeline sahip olması; bölgenin Avrupa ile Asya ve Uzakdoğu arasında bağlantı oluşturması; Çin, Rusya, ABD, Türkiye ve İran gibi güçlerin bölgeyle ilgilenmeye başlaması; oldukça fazla tüketicinin olduğu bir pazarın olmasından dolayı büyük bir kalkınma potansiyeli sahip olması; istikrarlı durumunun olmamasından dolayı uyuşturucu ve silah ticareti, uluslararası organize suçlar için önemli kapı oluşturması; bölgenin de AB ve üye devletlerle daha yoğun ilişkide bulunmak istemesi gibi nedenlerden dolayı bölgeyle ilgilenmektedir (Töre, 1996: 14). Bölge Afganistan'a yakın olduğundan yasadışı göçmenler, uluslararası terörizm ve uyuşturucu ilaçların Avrupa Birliği'ne ihracat için dinamik olarak gelişen Orta Asya bölgesinin bir geçiş koridoru olduğu gösterilebilir.

Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirmesi AB ekonomisi için büyük kazanç getirecektir. AB, bölge stratejisinde ve kullanmakta olduğu araçlarında, önceliği ekonomiye verdiği dikkat çekmektedir. AB ve üye devletleri, Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarını (başta Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere) enerji arzlarını çeşitlendirmek ve Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak için bir fırsat olarak tespit ettiler. Bu ülkelerin sahip oldukları geniş petrol ve doğalgaz kaynakları, Avrupa'nın enerji genişleme politikaları ve gelecekteki ekonomik refahı için iyi fırsatlar sunmaktadır. Dahası, Avrupa'nın "yakınında" yakın coğrafi konumu, bu ülkeleri AB için çok stratejik hale getiren ek bir faktördür. Dolayısıyla Orta Asya ülkeleri ile stratejik bir ortaklık kurmak ve ilişkilerini güçlendirmek istemektedir (Abdibaitova, 2009: 98-99). Ayrıca, AB'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde güvenlik faktörü önemli yer tutmaktadır. Zira, kıta güvenliğini tehdit edici unsurların (nüfus ve sağlık, ekoloji, aşırı köktenci akımlar, uluslararası uyuşturucu ticareti, bölgesel ve etnik çatışmalar ve uluslararası terörizm) ve bölge dışı istikrarsızlığın Avrupa'ya taşınabilir korkusu vardır. Söz konusu sorunlar bölge kaynaklı ve bölge geçişlidir. AB'nin bu sorunları çözmesi için bölge ülkeleriyle işbirliğini geliştirmesi gerekmektedir.

AB'nin 1991'den beri Orta Asya konusunda en kapsamlı çalışması, Almanya Dönem Başkanlığınca hazırlanarak 2007 yılında AB tarafından yayımlanan "AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık İçin Strateji Belgesi" olmuştur (European Community, 2007). Belge ilk defa teknik bazlı yardımlardan "stratejik işbirliği" boyutuna geçmiştir. Bu belgenin esas özelliği, söz konusu Stratejinin "güvenlik" ve "istikrar" üzerine kurulduğudur. Bu bağlamda, ekonomik, demokratik ve barışçıl açıdan sağlam bir Orta Asya oluşturmayı, komşu devletlerde barışı korumayı ve refahı

sağlamayı amaçlamaktadır. AB söz konusu stratejisiyle bölge ülkeleriyle işbirliğinin öncelikli alanlarını belirleyerek, ikili ve bölgesel düzeyde işbirliği geliştirmektedir. Yeni Ortaklık Stratejisi yedi konuyu önceliklendirmiştir, bunlar; kültürler arası diyalog, köprüler kurma, ortak tehditler ve sorunlara karşı mücadele, su kaynakları, çevresel sürdürülebilirlik, enerji ve ulaştırma bağlarını güçlendirmek, yatırım ve ticaret teşviki, ekonomik kalkınma, gençlik ve öğrenim, geleceğe yatırım, demokratikleştirme ve insan hakları, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü (European Community, 2007).

Bu strateji ile bölgeye yönelik yaklaşımların etkinliğini arttıracak ve bir önceki teknik yardım programı TACIS'in kapsamının ötesine geçen bir yaklaşım oluşturulmuştur. Yeni Orta Asya stratejisinde siyasi konular özellikle vurgulanmıştır. Bu bağlamda, bölgede güvenlik ve istikrarın korunması için AB hedefleri tanımlanmıştır. Başlıca uygulama alanları olarak ekonomik refahın artırılması, insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme ve iyi yönetim belirlenmiştir. Enerji alanında işbirliğine de vurgu yapılmıştır (Yazgan, 2010: 146).

1.Kırgızistan'da Demokrasinin Gelişmesi

Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri arasında 'demokrasi' kavramı ile anılan ülkedir. Kırgızistan'da demokrasi gelişmesi belirli kırılma ve aşamalardan geçmektedir. Kırılmaların nedeni iç ve dış etkenlerdir. İç etkenlere, ülkede çok sık yapılan anayasa değişiklikleri, yolsuzluk, yoksulluk, kadrolaşma ve ülkenin coğrafi yapısıyla jeopolitik konumu dahil edilebilir. Kırgızistan, coğrafi açıdan dağlık ülkedir. Yüksek sıradağların bulunmasından dolayı ülke Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünmüştür. Ülkede yaşanan çatışmaların bu bölünmeden kaynaklandığı söylenebilir. Jeopolitik konumuna bakıldığında, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan arasında yer alan Fergana Vadisi büyük rol oynamaktadır. Sovyet idaresince çizilen karmaşık sınır yapısı dolayısıyla halk karayolu ile Güneyden Kuzeye Özbekistan sınırları içinde kalan Fergana Vadisi'ni geçerek gidebilmektedir (Bilgesam).

Kırgızistan, altı eyaletten (Kuzey bölge - Bişkek, Çüy, Narın ve Issık-Köl, Güney bölge - Oş, Batken ve Celalabad) oluşmaktadır. Demografik açıdan Kırgızistan nüfusunun %15'ini Özbekler, %12'si de Ruslar oluşturmaktadır. Özbek azınlıklar güney bölgede yaşamaktadır. Coğrafi bölünme kültürel, tarihi ve sosyal bölünmenin yanı sıra siyasi bölünmeyi ortaya çıkarmaktadır. Kırgızistan'da iktidar-muhalefet çatışması, Kuzey-Güney klanlarının iktidar mücadelesinin temelini oluşturmaktadır. Kuzeyli olan Akayev'i 2005 yılında güneyli isyancıların, güneyli olan Bakıyev'i 2010 yılında kuzeyli isyancıların koltuklarını bıraktırttıkları şaşırtıcıdır.

Dış faktörler bakımından, bilhassa Mart 2005 olaylarının dönemin konjonktürüyle beraber değerlendirilmesi gerekir. Nitekim, 2003 yılında Gürcistan, 2004 yılında Ukrayna'daki meydana gelen renkli devrimler dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Arkasından, Kırgızistan'daki Mart 2005 olayları bu zincirin devamı gibi düşünülmüştür. Bunun yanında dış faktörler olarak; dış politikadaki yönlerin somut olmaması (tek yönlülük ile çok yönlülüğün istikrarsızlığı), batı ülkelerinin, özellikle ABD'nin ve "liberal demokrasisi" etkisiyle "batı değerlerinin ihracı", Kırgızistan'ın dış borcunun artışı, mali yardım bekleme psikolojisi, ülkenin büyük devletlerin jeopolitik "büyük oyununun ortasında kalması", çağdaş küreselleşme ve bölgeselleşme süreçlerinin Kırgızistan'a kötü yansımaları, dış göçün artışı ve diğerleri söylenebilir (Kenensariyev, 2015). Kırgızistan'daki 2005 ve 2010 yılındaki "renkli devrimlerin" hazırlanmasında iç faktörler birinci; dış faktörlerden oluşan sebepler ikinci sıradaki anlama sahiptir. Ancak, 2005 yılındaki devrimde ABD'nin etkisi, 2010'daki devrimde Rusya Federasyonu'nun etkisi gölgedeki karar verici değil "üçüncü güç" olarak kabul edilmelidir (Kenensariyev, 2015)..

Günümüzde Kırgızistan’da 2500 civarında Sivil Toplum Kuruluşu (STK) faaliyet göstermektedir. Bu STK’ların politik ve sosyal güce sahiptir. ABD kökenli misyoner grupların STK’lar üzerinde etkili olduğu yönünde iddialar ileri sürülebilirse de, yaşanan gelişmeler sadece dış müdahalelerle açıklanamaz. “Ukrayna ve Gürcistan’daki “demokratik devrimler” yoluyla gerçekleşen yönetim değişikliklerinin ‘bölgenin en zayıf halkası’ olan Kırgızistan’da meydana gelmesi ancak dış ve iç etmenler ile birlikte değerlendirildiğinde doğru olarak açıklanabilir. Görüldüğü üzere, Kırgızistan’da, yirmi altı yıllık bir zaman diliminde, demokrasinin inşa edilmesinin önünde birçok engelle karşılaşılmış olmasına rağmen, yine de ülke, ‘demokrasi’ kavramı ile yan yana anılmayı başarabilmiştir. Elbette ki bu başarının sebebi ülkenin demokratikleşme adına gereken adımları atmasıdır.

1.Avrupa Birliği’nin Orta Asya Ülkeleri Politikasının Kırgızistan’ın Demokratikleşmesi Üzerindeki Rolü

Kazakistan’da (petrol ve gaz), Türkmenistan’da (gaz) ve Özbekistan’da (gaz) önemli petrol ve gaz rezervleri, demokratikleştirmeden daha üst düzey AB dış politika önceliğini oluşturmaktadır. Özellikle, Rusya ile Ukrayna (Ocak 2006) ve Rusya ile Beyaz Rusya (Ocak 2007) arasındaki gaz anlaşmazlıkları ile bağımsızlığı ve kırılganlığı özellikle belirginleştiği için, enerji ihtiyaçları için Rusya’ya olan güveninden endişe duymakta ve alternatifler aramaktadır. Orta Asya’nın enerji zenginlikleri, Rusya’ya olan bağımlılığını azaltmak ve AB’nin enerji güvenliğini artırmak için önemli bir araç olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, güvenlik, enerji ve ticari çıkarlarını korumak için AB, bölgede siyasi istikrarın sürdürülmesi için demokratikleşme çabalarından daha büyük önem vereceğine dikkat çekmektedir (Crawford, 2007: 134-135).

Demokratik değerlerin şüphe götürmeyen önemine rağmen, Orta Asya ülkeleri ile ikili işbirliği uygulamalarında söz konusu değerler genellikle ya baştan yok sayılmakta veya bölgede Avrupa Birliği’nin daha önemli çıkarlarına öncelik verilmektedir. Kısmen bu 2007 yılının ikinci yarısındaki olayların doğru olduğunu kanıtlamıştır. Türkmen insan hakları savunucularının sayısız protestolarına rağmen, Avrupa Birliği, enerji çıkarlarından dolayı sadece Aşkabat ile temaslarını kesmemiş, tam tersi genişletmiştir (Omarov, 2008). Bir başka örnek, AB’nin Kazakistan ile olan ilişkileri üzerine kendi web sayfası, medya organları, muhalefet grupları ve hükümet politikalarını eleştiren hükümet dışı organlarda çatışmalar açısından demokratik gerilemeyi özetlemektedir. Ancak ilişkiler etkilenmeden devam etmektedir. Gerçekten de, AB’nin Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesi, Benito Ferrero-Waldner’in Orta Asya’ya ilk önce Kazakistan’ı Ekim 2006’da ziyaret etmesi ve Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in Brüksel’e dönüş ziyaretiyle ekonomik çıkarlara odaklanan ilişkiler gittikçe daha sıcak ve uyumlu hale gelmiştir (Crawford, 2007). Diğer önemli bir örnek, Kasım 2007’deki AGİT’in Madrid zirvesi kararıdır. Kazakistan’ın son yıllardaki otoriter yönüne rağmen onun 2009 AGİT başkanı olarak tanınmasına ilişkin kararı önemlidir. Böylece, stratejinin pragmatizmi, onun ilan ettiği bir dizi “idealist” demokratikleştirme hedefleriyle çatışmaktadır. Aynı zamanda, AB’nin demokratikleşme konusunda sınırlı tutumu, Orta Asya ülkelerinin iç siyasi gelişimine müdahale etme isteksizliği nedeniyle çoğu zaman oldukça belirsizdir (Omarov, 2008).

Stratejinin diğer bir ciddi sorunu, AB’nin 2005’te Özbekistan’a karşı uyguladığı yaptırımını geri almasıdır. Resmi Taşkent ile uzlaşma bulmak için Avrupalı yetkililerin sayısızca girişimleri sonucunda Ekim 2008’de vize yasağını kaldırarak ilişkileri normalleştirme yönünde ilk adım atmıştır. Ardından da AB Özbekistan ile olan işbirliğinin “yeni bir kapsam ve kalite” kazandığını söyleyerek, silah ambargosunu da düşürmüştür (Omarov, 2008). Strateji belgeleri, Birlik yetkilileri söylemleri ve Orta Asya’yı kapsayan tüm politika metinlerinde önceliğin değerlere

verileceğini sıkça belirtmiştir. Ancak, genel olarak AB'nin değerlere dayalı dış politikasında yeterince etkili ve ısrarlı olamadığı söylenebilir. Kimi zaman söz konusu önceliklerini gerçek menfaatleri uğruna gözden çıkarabilmektedir. Özbekistan'daki Andican olayı sonrası yapılan ambargo örneğinin gösterdiği gibi, baskı oluşturmaya çalışmasına rağmen son aşamada ısrarcı olamamakta ve güvenilirliğini kaybetmektedir (Samur, 2012 : 25).

Orta Asya bölgesinde, sağlam otoriter çevre ve anti-demokratik güçler nedeniyle demokratikleştirme zorlu bir görevdir. Buna ek olarak, bazen AB normatif hedefleri, diğer daha az normatif çıkarları (örneğin, enerji, ticaret veya güvenlik) nedeniyle kendi Avrupa üyeleri için daha az önemliymiş gibi görünmektedir ve demokratikleştirme aracı bu itmeyi başaramamaktadır. Normatif ve normatif olmayan çıkarların uyuşması zorunlu değildir, ancak bazı durumlarda stratejik çıkarlar hedef ülkedeki demokratikleştirme politikalarına karışarak AB'nin girişimini etkileyebilmektedir (Sharshenova, 2015: 102-103).

AB, “demokrasi, uluslararası hukuk ilkeleri ve insan haklarına saygının tarafların iç ve dış politikalarını güçlendirdiğini ve ortaklığın vazgeçilmez bir unsurunu oluşturduğunu” belirterek normatif motivasyonunu ve kimliğini Kırgız tarafına yansıtmaktadır. AB, Kırgızistan'daki normatif olmayan çıkarlara göre normatifi öncelik haline getirme konusunda kendisini iyi bir konumda bulmaktadır. Çünkü ülkedeki normatif olmayan çıkarlar güçlü değildir. Örneğin ülkede sağlam bir Avrupa ticaret varlığı yoktur. Kırgızistan herhangi bir enerji kaynağı sunamaz ve önemli ticaret ve yatırım girişimleri yapma kapasitesine sahip değildir.

Bölgesel güvenlik genellikle Orta Asya'da bir AB hedefi olarak belirtilir, ancak Kırgızistan'ın ciddi sorunlara neden olması veya makul çözümler sunması ve sürdürmesi için yeterli potansiyele sahip değildir. Kırgızistan aslında bir güvenlik tehdidi oluşturmamaktadır; AB güvenliği ile diğer ülkeler arasında da geçerlidir. Kırgızistan aşırı milliyetçi veya terörist grupların evi değil, Afganistan ve Pakistan'da aşırı radikal ve terörist merkezlerin bulunduğu bölgedir. Kırgızistan uyuşturucu kaçakçılığı için önemli bir kaynak değil ancak kendisini önemli bir uyuşturucu ticareti rotasında bulmaktadır. Afgan afyonları, Avrupa'ya kuzey rota –Orta Asya ve Rusya üzerinden ve buna ek olarak Balkan ve güney hatlarına teslim edilmektedir (UNODC, 2014).

Rusya, Kırgızistan göçmenlerinin yüzde 95'ine ev sahipliği yapması nedeniyle (IOM, (2015) Kırgızistan'daki yasal ve yasadışı göçmenler için Avrupa birincil bir hedef değildir. Fakat bölgesel bir kriz, göçmenlerin ve mültecilerin Avrupa'ya akın edebileceği anlamına gelebilir. Bu sorunların önemi göz ardı edilmemekle birlikte, bu kötü durum senaryoları, Kırgızistan'ın uzak coğrafi konumu ve varolan güçlü ama demokratik olmayan bölgesel güvenlik çerçevesi göz önüne alındığında, Avrupa için daha az tehdit oluşturmaktadır. Stratejik çıkarların eksikliği, AB'yi değerlerini pragmatik menfaatlerle dengelemekten kurtarmaktadır. Buna ek olarak, AB'nin demokratik değerlerin aktarımı için cazip bir adım atma kapasitesi bulunmaktadır. AB üyelik hedefinin en cazip “havauçlarından” birini sunamasa da, AB'nin Kırgızistan'da diğer Orta Asya ülkelerinin çoğundan daha fazla eğilimi vardır. Düzenli bütçe açığı sorunları olan düşük gelirli, ağır borçlu bir ülke olan Kırgızistan, neredeyse her türlü yardım ve maddi enjeksiyonu ağırlamaktan memnuniyet duymaktadır. Sosyal güvenlik programlarının sürdürülmesi ve toplumsal huzursuzluğun önlenmesi için bütçe desteği hayati öneme sahiptir. Yerel faydalanıcılar, teknik ve mali yardım sağlamak karşılığında AB koşullarını dikkate almak için olumlu tepkiler vermektedir. Uluslararası toplumun nispeten yeni bir üyesi olarak, Kırgızistan'ın siyasi desteğe ve uluslararası sahnede yer bulması için tanınmaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, AB'nin ülkenin değişimini teşvik etmek için hem teknik hem de siyasi itme mekanizmaları olabilir. Aynı zamanda, Kırgız tarafında iyi bir çekiş potansiyeli mevcuttur. Dünyanın en baskıcı rejimini

(Özbekistan ve Türkmenistan) ağırlayan bölgenin arka planına karşı Kırgızistan olağandışı bir istisnadır. Kırgız liderliği resmen demokrasiyi kabul etmiş ve bir parlamento-cumhurbaşkanı cumhuriyeti kurma kararını ilan etmiştir. Bunun sonucunda 15 Ekim 2017 tarihinde gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçiminde Kırgızistan'da ilk kez cumhurbaşkanı uygar bir seçim yoluyla değişmiştir. Güç bir sonraki cumhurbaşkanına devrimci değil, evrimci bir şekilde geçmiştir. Kırgızistan açık ve nispeten liberal bir devlettir. Burada canlı sivil toplum, Orta Asya'da eşi benzeri görülmemiş bir hareket ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu katkıda bulunan faktörler Kırgızistan'ı duyarlı bir hedef ülke yapmaktadır (Sharshenova, 2015: 105).

Kırgızistan için AB'nin diğer Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerinin hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır: Birincisi, Kırgızistan diğer Orta Asya ülkeleri içinden doğal zenginliklere sahip bir ülke değildir, dolayısıyla, AB'nin Kırgızistan'da yaşamsal stratejik çıkarları yoktur. Pragmatik menfaatlerin olmaması, AB sözleşmelerinde normatif hedeflerin önceliklendirilmesini artırabilmektedir. Bununla birlikte, AB-Kırgızistan ilişkileri söz konusu olduğunda, kazanılmış menfaatlerin olmaması AB'nin demokrasi teşvik çabalarını azaltmaktadır. AB'nin çıkarları Kırgızistan'da bir ölçüde varlığını ve görünürliğini sağlamak için belirli faaliyetlerde bulunmak için yeterli olmaktadır. Ancak AB'nin ülkede stratejik çıkarları bulunmaması nedeniyle daha önceliğe sahip diğer ülkeler Kırgızistan'ı AB dış politika gündeminden uzaklaştırarak AB'nin Bişkek'le ikili ilişkiye olan bağlılığını en aza indirmektedir.

SONUÇ

AB ve Kırgızistan neredeyse hiç gerginlik olmadan güçlü ikili ilişkiler kurmayı başardılar. Her iki taraf bölgesel güvenlik, istikrar ve ekonomik kalkınma konularındaki ilgisini resmi olarak ifade etmekte ve çeşitli ortak faaliyetlerde bulunmaktadır. AB-Kırgızistan arasındaki ikili ilişkiler gerçekten de olumlu dinamikler göstermektedir, ancak önemli bir unsuru kaçırmaktadır: işbirliğini dindiren hayati karşılıklı çıkarlar. Kırgızistan bir taraftan şüphesiz Avrupa pazarına girme, Avrupa yatırımını, sosyo-kültürel ve eğitim alışverişi ve vatandaşları için vize düzenlemelerini kolaylaştırma ile ilgilenmektedir. Bununla birlikte, Kırgız Hükümeti, bu isteklerin sınırlarını, yani Avrupa'nın Kırgızistan için olağanüstü ve coğrafi olarak daha az erişilebilir olduğunu kabul etmektedir.

Diğer taraftan, AB'nin belirli normatif hedefleri var ancak ülkeyle daha fazla etkileşimde bulunacak diğer stratejik sürücülerden yoksundur. Karşılıklı stratejik çıkarların olmaması, Kırgızistan'a AB desteği için çeşitli imkânlarla sahip olabilir. Birincisi, normatif hedeflerin önceliklendirilmesini kolaylaştırabilir. Normatif olmayan güçlü çıkarların yokluğunda, AB, ülkedeki kolektif (AB) ve bireysel (AB üye devletlerinin) menfaatlerini sarsmadan güvenle demokratikleştirmeye meşgul olabilir. İkincisi, menfaatlerin olmaması AB'nin Kırgızistan'da daha derin bir katılımını engelleyebilmektedir. Çünkü Kırgızistan'a AB içerisinde maddi destek ihtiyacını savunmak, bu ülkede doğrudan acil çıkarların bulunmaması durumunda zorlu bir görev olabilir. Mali kriz ve katı sıkılaştırma önlemleri, üçüncü ülkelere Avrupa halkını haklı göstermeyi zorlaştırmaktadır. Üçüncüsü, AB açısından çıkar eksikliği Kırgızistan'daki yerel paydaşlar için açık ve Kırgızistan ve bölge ile Avrupa katılımının arkasındaki gerçek motivasyon hakkındaki şüphelerini artırmaktadır. Ülkedeki AB faaliyetleri, özellikle de normatif bileşenleri, bazen diğer, daha bencil çıkarlar için bir kılıf olarak görülmektedir. Kırgızistan'daki AB faaliyetlerinin ardında iki takım faktör görülmektedir. Resmi versiyon, AB'nin reformları teşvik ederek Kırgızistan'daki demokratikleşme sürecini kolaylaştırmasıdır. Gayri resmi versiyon, daha derin jeopolitik hususları ifade eder ve bölgedeki çeşitli güçler arasındaki rekabet ve işbirliği dinamizmini içerir:

Rusya, Çin ve ABD, Orta Asya ile farklı seviyelerde ilişki kurmakta ve politik, ekonomik ve bazen askeri varlıklarını güvence altına almaktadır. Ortaya çıkan bir güç olarak AB, bölgede bulunmaya ve aynı zamanda küresel erişime sahip bir uluslararası aktörün statüsünü korumaya mecbur hissedebilmektedir. Diğer yerel aktörler, pragmatizmin olmamasından endişe etmektedir: “AB-Kırgız ilişkileri iyi olsa da, pragmatik, çıkarlara dayalı işbirliği için sağlam bir platformdan yoksun olduklarını belirtmek önemlidir”.

Bunun nedeni ise bölgede Batı ile iyi ilişkilerin koşulluluğu olarak demokratikleşme talepleri, “soru sormayan” Rusya ve Çin tarafından bertaraf edilebilmektedir. Bu açıdan bugün Avrasya’da, Doğu Avrupa’nın Batı ile bütünleştiği ortamdan çok daha farklı bir ortam mevcuttur. Tek çekim merkezinin Batı olmaması, hedef coğrafyada demokratikleşme süreçlerinin Batı’nın istediği şekilde ve tarzda olmasını engellemektedir. AB tarafından geliştirilen yardım araçları ve ticaret için mevcut araçlar kendi içinde bir değere sahip olmakla birlikte, alternatif teklifler göz önüne alındığında, Orta Asya elitlerinin gerçekten sınırlı Avrupa teşviklerine ne kadar ilgi duyduklarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Demokratik olmayan dış aktörlerin sağladığı alternatif fırsatlar göz önüne alındığında, AB, Orta Asya ülkelerinde koşulluluk yoluyla demokratikleşmeyi teşvik etmek için güçlü teşviklerden ve yaptırımlardan mahrum kalmaktadır.

AB’nin çoğunlukla bir bağışçı olduğu ve Kırgızistan’da bir uygulama ajansı olmadığı gerçeği görünürlüğünü etkilemektedir. AB, projeleri yürüten ve projeye doğrudan katılan alanda görülmemektedir: AB projeleri, paranın nihai faydalanıcılarına (kasaba ve köylerdeki vatandaşları) ulaşan noktada mevcut değildir. Tüm kredinin fon sağlayıcıya verilmesine rağmen, tanınmanın hakim olan kısmı nihayetinde uygulayıcılara verilir. Avrupa fonlarının alıcıları; Kırgızistan hükümeti, onun çeşitli altyapıları ve mahalli idareler; ve sosyal hayatın her alanında sivil toplum örgütleri - hem yerel hem de yabancı sivil toplum örgütleridir.

Bölgedeki yoksul ülkelere biri olan Kırgızistan, büyük ölçüde dış yardıma bağımlıdır. Bağımsızlığından bu yana devletler, ulus ötesi sivil toplum kuruluşları ve uluslararası finansal kuruluşlardan önemli miktarda uluslararası yardım almıştır. Bu bağışçıların ve örgütlerin çoğunun Batılı kökenleri ve bağlılıkları vardır ve genellikle demokrasiyi teşvik eder veya yardımlarına demokratik bileşene sahip olmayı önemsemeyen Çin ve Rusya gibi bazı bağışçılar daha az demokratik geçmişten gelir. Bağışçılığın çeşitliliği, Avrupa koşulluluğunu zayıflatan bir dış faktördür, ancak belirli yardım türlerinin doğasında da doğal olarak sorunlu yönler vardır. Bağış çeşitliliği, AB koşulluluklarının etkinliğini etkileyebilmektedir. Kırgızistan yönetimi, insan haklarının korunması ya da Avrupa desteğindeki kayıplara yol açan diğer alanlarda demokratik ilkelerin uygulanmasına ilişkin AB gerekliliklerini yerine getirmese eksik yardımın diğer kaynaklarla değiştirilmesini isteyebilmektedir. Diğer bir deyişle, Çin ve Rusya, yardımları normatif koşullar olmadan desteklenen iki otoriter bölgesel güç gibi ülkelere bakabilmektedir.

AB mali yardım yaparken demokratikleşmeyi sağlama koşulunu öngörmekte, havuç sopa etkisi ile uluslararası arenada varlığını ispatlamaktadır. Mali yardım yapıyorum ama koşulum var demekte ve kendini AB olarak kabul ettirmektedir. Yine AB üye devletlerinin tek başlarına sağlamayacağı avantajı üye devletlerine sağlamaktadır. Güvenli enerji ve ticaret yolu elde etmektedir. ABD, Rusya, Çin ve AB, Orta Asya bölgesi ülkelere ve bu bildirinin özelinde Kırgızistan’a farklı amaçlar ile mali yardım yapmaktadır. Bunlardan AB yardımları, diğer aktörlerden farklı olarak demokratikleşme görüntüsü taşımaktadır. Ancak, burada önemli olan, Kırgızistan’ın AB’nin mali yardımlarını demokratikleşme doğrultusunda ne ölçüde kullandığıdır. Zira, AB’nin bu açıdan bir yaptırım gücü yoktur. Yine de AB, varlığını bölgede hissettirmek

istemektedir. Keza, tam anlamıyla gerçekleşme de kavram olarak demokratikleşirmenin Kırgızistan'ın gündemine girmiş olması bir gelişme olarak görülmektedir.

Kırgızistan'ın siyasi istikrarsızlık eğiliminin, ülkenin yönetim yapılarının yoksulluk, bölgesellik ve yolsuzluk nedeniyle zayıflatılmasıyla öngörülebilir bir gelecekte devam etmesi olasılığı yüksektir. Siyasi sistemdeki parlamenterizm için bir değişiklik, başkanların yetkilerini azaltacak olsa da, yukarıda bahsedilen faktörler demokratik sürece zarar vermektedir. Kırgızistan böylece AB'ye ortak olmayı bırakmayacak, ancak siyasi kargaşa ve uygulama kapasitelerinin eksikliği AB'nin ülke üzerindeki etkisini daha da kısıtlayacak ve potansiyelini bir norm destekçisi olarak sınırlandıracaktır. Bununla birlikte, Kırgızistan'daki demokratikleşmeyi pekiştirmek için AB'nin sağladığı fonların devam ettirilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

Akgül-Açıkmeşe, S., (2008) “Avrupa Birliği’nde “Koşullu” Genişleme”, Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal (der.), *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 419-451.

Beichelt, T. (2012), “The Research Field of Democracy Promotion”, *Living Reviews in Democracy*, Vol: 3, s. 1-12.

Börzel, A. T., ve Risse, T., (2009), “Venus Approaching Mars? The European Union’s Approaches to Democracy Promotion in Comparative Perspective”, Amichai MAGEN vd. (der.), *Promoting Democracy and the Rule of Law American and European Strategies*, Palgrave Macmillan, New York, s.34-60.

European Community, Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the Period 2007-2013,

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/regional_strategy_paper_for_assistance_to_central_asia_2007-2013.pdf, (Erişim Tarihi: 10.03.2016).

Efegil, E., ve Musaoğlu N., (2008), “Demokratikleştirme Bağlamında AB’nin Orta Doğu Politikası”, *Akademik*, Orta Doğu, Vol: 3, No: 1, s. 166-174.

Hatipoğlu, E., (2008), “Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (mu)?”, *OAKA*, Vol: 3, No: 5, s. 1-25.

Knodt, M., ve Jünemann, A., (2008), “EU External Democracy Promotion Approaching Governments and Civil Societies”, Beate Kohler-Koch, Dirk De Bièvre, William A. Maloney (der.), *Opening EU-Governance to Civil Society, Gains and Challenges*, Connex Report Series, No 5, Mannheim, s. 259-295.

http://www.mzes.unimannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/BookSeries/Volume_Five/Chapter11_Knodd_Juenemann.pdf, (Erişim Tarihi: 12.12.2013).

Omarov, N., (2008), “Zaçem Evrope Tsentral’naya Aziya?”, *Nezavisimaya Gazeta*, 7 Aralık, http://www.ng.ru/courier/2008-06-30/17_asia.html, (Erişim Tarihi: 12.02.2017).

Saatçioğlu, B., (2012), “Avrupa Birliği ve Demokratikleşme”, Belgin Akçay ve İlke Göçmen (der.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, s. 653-673.

Samur, H., (2012), “Avrupa Birliği’nin Orta Asya Politikası: İdealist Söylemlerin Yetersiz Eylemlerle Yürütme Çabası”, *OAKA*, Vol: 7, No: 13, s. 1-29.

Sjursen, H., (2006), “The EU as a “normative” power: how can this be?”, *Journal of European Public Policy*, Vol: 13, No: 2, s. 235-251.

Sharshenova, A., (2015), “The European Union’s assistance to Kyrgyzstan: Good intentions, mixed results”, Axyonova, Vera (der.), *European Engagement Under Review: Exporting Values, And Practices To The Post Soviet Space*, İbidem Press, Stuttgart, s. 95-118.

Telatar, G., (2008), “Küresel Politikada AB ve ABD: Farklı Perspektifler (mi?)”. Dönmez, R. Ö., ve Telatar, G., *Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği*, Phoenix, Ankara, s. 261-318.

UNODC (the United Nations Office on Drugs and Crime). (2014). World Drug Report, https://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf. (Erişim Tarihi: 2.12.2016).

Yazgan, H., (2010), “Normatif Güç Kavramı ve Realpolitik arasında Avrupa Birliği’nin Orta Asya Ülkeleri ile İlişkileri”, *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, Vol: 7, No: 1, s.143–162.

AİLE İÇİ ŞİDDET - EVDE DERS ÇALIŞMA ARASINDAKİ İLİŞKİ:

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BİR ARAŞTIRMA

İrfan YILDIRIM²⁶

Dünyanın her tarafında önemli bir sorun olarak görülen aile içi şiddet, geçmişten günümüze farklı düzey ve çeşitlerde ortaya çıkmış olan, genellikle fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik türleri bulunan, saldırgan ve mağdurun kan bağına sahip olduğu şiddet sarmalını ifade etmektedir. Aile içi şiddet ile ailedeki çocukların ders çalışmaları arasındaki ilişki, daha çok yabancı ülkelerin üzerinde sıkça durdukları bir konu olmuştur. Bu çalışmada aile içi şiddet ile ailede bulunan çocukların ders çalışmaları arasındaki ilişki nicel araştırmaların bir yöntemi olan anket tekniği kullanılarak ele alınmaya çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, aile içi şiddetin öğrencilerin evde ders çalışmasını yaklaşık % 70 oranında olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Aile içi şiddetin öğrencilerde moral ve motivasyon kaybına sebep olduğu ve onların akademik başarılarında düşüşe neden olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Ders Çalışma, Akademik Başarı

Giriş

Dünyanın her tarafında önemli bir sorun olarak görülen aile içi şiddet geçmişten günümüze farklı düzey ve çeşitlerde ortaya çıkmış olan; daha çok fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik türleri bulunan; genellikle saldırgan ve mağdurun bir kan bağına sahip olduğu şiddet sarmalını ifade etmektedir. Aile içi şiddet, toplumsal yaşamımızın bir gerçeğidir, önemli ve yerleşik bir sorundur. Kültürel değerler yoluyla yerleşmiş bulunan aile içi şiddet, bir taraftan disiplin aracı olarak meşrulaştırılmakta, diğer taraftan özel alan denilerek ortaya çıkmasının önüne geçilmekte ve adeta içselleştirilmektedir.

Ders çalışma ise, çocukların gelecekte her yönden donanımlı olmasını sağlayan ve bugünün eğitim sistemi için vazgeçilmez olan derse yönelik pratikleri ifade etmektedir. Yeteri kadar moral ve motivasyonuna dikkat edilmeyen öğrencilerin derslerine odaklanmaları, birçok alternatifte rağmen derslerine yoğunlaşmaları ve bunu uzun süre devam ettirmeleri, günümüzde hem öğrenciler hem de aileler için çok güç olabilmektedir. Çocukları ders çalışmadan alıkoyabilecek birçok etken bulunmaktadır. Özellikle televizyon, telefon, tablet ve bilgisayardan izlenen dizi ve filmler, oynanan oyunlar ders çalışmanın önünde engel oluşturmaktadır. Öte yandan çocukların kafalarını karıştıracak, moral ve motivasyonlarını olumsuz etkileyecek, yakalarını bir türlü bırakamayacak, evde ders çalışma fırsatı bulamayacak ve oluşumuna veya maruz kalınmasına bir türlü anlam veremeyecek olay ve olgular arasında aile içi şiddeti anmak yerinde olacaktır.

Bu çalışmada aile içi şiddet ile ailede bulunan çocukların ders çalışmaları arasındaki ilişki, nicel araştırmaların bir yöntemi olan ‘anket tekniği’ kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kapsamını Diyarbakır merkez ilçelerinden biri olan Bağlar ilçesindeki ortaöğretim

²⁶ Firat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi yldirmirfann@gmail.com

okullarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. İlçede eğitime devam eden ortaöğretim öğrencilerin toplam sayısı olan 16.830 öğrenci içinden 1750'si örneklem olarak seçilmiş, anket ve ölçek verileri bu öğrenciler üzerinden sağlanmıştır.

ANKET VERİLERİ

Ortaöğretim öğrencilerine yöneltilen sorulardan elde edilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin soruları doğrudan cevaplamak istemedikleri, mahrem gördükleri ve ailede yaşananları gizledikleri gözlenmiştir. Bu yüzden öğrencilere dolaylı yünden sorular sorulmuş ve elde edilen verilerin gerçeğe yakın veriler olduğu varsayılmıştır. Birincisi, 'ailede yaşanan fiziksel şiddetin sıklığı'na, ikincisi ise 'ailede fiziksel şiddetin görüldüğü zamanlarda ders çalışıp çalışmadıkları'na yönelik sorulardır.

Eğer cevabınız “Evet” ise, ne düzeyde fiziksel şiddete maruz kaldırdınız?

	Sayı (N)	Oran (%)
Her gün	77	6,6
Haftada bir kaç kez	233	19,9
Ayda bir kaç kez	286	24,5
Yılda bir kaç kez	572	49,0
Toplam	1168	100,0

Görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrenciler arasında ailede fiziksel şiddete maruz kalanlardan % 6,6'sı (77) 'Hergün' şiddete maruz kaldığını, % 19,9'u (233) 'Haftada birkaç kez', % 24,5'i (286) 'Ayda birkaç kez', % 49'u (572) ise 'Yılda birkaç kez' maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre ailede yaşanan fiziksel şiddet oranı yaklaşık % 69 düzeyindedir.

Evinizde fiziksel şiddete maruz kaldığınızda ders çalışma durumunuz nedir?

	Sayı (N)	Oran (%)
Çok daha iyi çalışabiliyorum	98	6,6
Çalışabiliyorum	325	22,0
Çalışamıyorum	507	34,3
Çalışıyorum ama bir şey anlamıyorum	548	37,1
Toplam	1478	100,0

Tabloda görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrenciler, evinizde fiziksel şiddete maruz kaldığınızda ders çalışma durumunuz nedir sorusuna % 6,6'sı (98) "Çok daha iyi çalışabiliyorum", % 22,0'si (325) "Çalışabiliyorum", % 34,3'ü (507) "Çalışamıyorum" ve % 37,1'i (548) ise "Çalışıyorum ama bir şey anlamıyorum" şeklinde cevap vermişlerdir.

Bu soru, özünde çoktan seçmeli olmadığından cevap verme gereksinimi hissedenlerin hepsinin ailesinde 'aile içi fiziksel şiddet'in yaşandığı, tarafımızdan kabul edilmektedir. Örneklem dâhil olan öğrencilerden 1478 tanesi bu soruya cevap verme gereksinimi duymuştur ve bu öğrencilerin,

toplam örneklem içindeki oranı % 84,5 düzeyindedir. Elde edilen sonuçların benzerlerini literatürde daha önce yapılmış çalışmalardan bulmak mümkündür. Örneğin yapılan bir çalışmada Türkiye genelinde fiziksel şiddet ve sözlü saldırının, ailelerin % 85’inde görüldüğü ifade edilmektedir (Akın, 2013:28). İstanbul Üniversitesi Çocuk Psikiyatrisine başvuran annelerden % 78’i ‘arada bir’, % 13’ünün ‘sık sık’ çocuklarına fiziksel şiddet uyguladıkları tespit edilmiştir (Aygen, 2014:13).

Eğer cevabınız “Evet” ise daha çok hangi sebeplerden dolayı fiziksel şiddete maruz kaldınız?

	Sayı (N)	Oran (%)
Ders çalışmamaktan	131	11,5
Okuldaki başarısızlığımdan	132	11,6
Uyuşturucu, sigara vb. madde kullanımından	88	7,7
Kardeşlerimle kavga yapmaktan	357	31,3
Aile büyüklerine karşı çıktığımdan	150	13,1
İdeolojik/örgütsel sebeplerden	11	1,0
Eve geç gelmekten	79	6,9
Dışardaki kavgalara karışmaktan	64	5,6
Diğer	129	11,3
Toplam	1141	100,0

Görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerden şiddete maruz kalanların daha çok hangi sebeplerden dolayı fiziksel şiddete maruz kaldıkları yönüyle sorulmuş ve; % 11,5’i (131) ‘Ders çalışmamaktan’, % 11,6’sı (132) ‘Okuldaki başarısızlıktan’, % 7,7’si (88) ‘Uyuşturucu, sigara vb. madde kullanımından’, % 31,3’ü (357) ‘Kardeşlerle kavga yapmaktan’, %13,1’i (150) ‘Aile büyüklerine karşı çıktığımdan’, %1’i (11) ‘İdeolojik/örgütsel sebeplerden’, % 6,9’u (79) ‘Eve geç gelmekten’, % 5,6’sı (64) ‘Dışardaki kavgalara karışmaktan’ ve % 11,3’ü (129) ise ‘Diğer’ sebeplerden dolayı ailede fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Son bir yılda ailede size fiziksel şiddet uygulayan kimdir?

	Sayı (N)	Oran (%)
Anne	199	23,78
Baba	253	30,23
Abla	86	10,27

Ağabey	216	25,81
Kardeş	83	9,92
Toplam	837	100,00

Tablodan da görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrenciler, son bir yılda ‘ailede size fiziksel şiddet uygulayan kimdir?’ sorusuna; % 23,78’i (199) ‘Anne’, % 30,23’ü (253) ‘Baba’, % 10,27’si (86) ‘Abla’, % 25,81’i (216) ‘Ağabey’ ve % 9,92’si (83) ise ‘Kardeş’ şeklinde cevap vermişlerdir.

ÖLÇEK VERİLERİ

Ailede yaşanan fiziksel şiddetin boyutu ve düzeyi, ayrıca uygulanan ölçek formundan elde edilmiş verilerle ortaya konulmuştur. Bu sonuçlara göre ailede en çok fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin ortalaması 0-50 arasında olanlara ($X:2,06$) ait olduğu ortaya konulmuştur. Buna karşılık, not ortalaması 81-90 arasında ($X:1,78$) bulunan öğrencilerin, düşük ortalamaya sahip öğrencilere göre ailede fiziksel şiddete daha az maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

En az şiddete maruz kalan öğrencilerin not ortalamasına bakıldığında bunların, ortalaması 91-100 arasında bulunan öğrenciler olduğu görülmektedir. Bu oranlara göre aile içinde meydana gelen fiziksel şiddete daha fazla maruz kalan öğrencilerin akademik başarılarının daha düşük olduğu sonucu çıkmaktadır.

Araştırmamızda yaptığımız LSD testi sonucuna göre *fiziksel şiddet* boyutunda; Anadolu Lisesinde ($X:1,76$), İmam Hatip Lisesi ($X:1,95$), Meslek Lisesinde ($X:1,97$) düzeyinde maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalar dikkate alındığında Anadolu Lisesinde okuyan öğrenciler, İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesinde okuyan öğrencilere göre daha az fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.

Babaların eğitim seviyesine göre ailede şiddete maruz kalan öğrencilerin durumu araştırılmış ve babası okuryazar olmayan ($X:2,05$) düzeyinde, ortaokul mezunu olanların ise ($X:1,85$) düzeyinde fiziksel şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir

Aile ortamı, çocukların derslerine karşı ilgili olmalarını, moral ve motivasyon yönünden iyi durumda olmalarını sağlaması bakımından da öğrencilerin akademik başarı göstermelerinde belirleyicidir. Literatürde yapılan bir çalışmada, çocuklarının yanında her zaman şiddetli tartışmaya giren ve kavga eden ebeveynlerin olduğu ailelere mensup çocukların % 74’ünün, anne-babalarının bazen kavga ettiklerini beyan edenlerin % 69,7’sinin derslerinde başarısız olduğu ortaya konulmuştur. Buna mukabil, çocuklarının yanında tartışmaya girmeyen ve kavga etmeyen yetişkinlerden oluşan ailelerin çocukları ise % 68,1 oranında başarılı oldukları saptanmıştır (Arslan, 2008:82).

Alanda yapılan bir çalışmaya göre, bir işte çalışan annelerin çalışmayanlara göre çocuklarına yönelik daha az şiddet türlerine başvurdukları ve onlara daha fazla sevecen yaklaştıkları tespit edilmiştir (Bulut, 2010:141). Araştırmamızda, örnekleme oluşturan öğrencilerin % 94’ünün annesinin herhangi bir işle uğraşmadığı tespit edilmiştir. Bu sonucun, ailelerde görülen şiddet türlerinin yüksek düzeyde olmasında etkili olduğu söylenebilir.

Aile İçi Şiddetin Öğrencilerin Akademik Başarıları Üzerinde Olumsuz Etkileri

Aile içinde yaşanan şiddetin çocuğun öğrenme sistemini oluşturan duygusal, psikolojik, fiziksel ve bilişsel potansiyeline zarar vermesinden dolayı eğitimde ilgisini kaybetmesine;

derslerinden ve genel etkinliklerden uzaklaşmasına,

derslerinde gerileme yaşamasına;

okula geç gelme, devam etmeme, okuldan ayrılma gibi yollara başvurmasına;

benlik saygısının düşmesine;

okul içinde sıklıkla disiplin sorunu yaşamasına ve

arkadaşları üzerinde olumsuz etkiye sahip olmasına neden olduğu söylenebilir.

Ailede yaşanan şiddet türlerinin ortaöğretimde okuyan çocuklar üzerinde (diğer dönemlerde bulunan çocuklara göre) daha fazla olumsuz etkiler bırakması, onların içinde bulunduğu dönem ile ilişkilidir. Yaşları itibarıyla farkındalık düzeyleri daha yüksek olan ortaöğretim öğrencilerinin ailelerinde karşılaştıkları sorunlar üzerinde daha fazla kafa yormaları, bunun sonucunda endişeye kapılmaları ve kendilerini suçlamalarıdır (Kahraman ve Çokamay, 2016:327).

Bu tür endişeler onların hayat kalitesini düşürdüğü gibi geleceğe hazırlanmalarının ve akademik yönden başarılı olmalarının önünde de engel teşkil etmektedir (Özgentürk ve Ark., 2012:65). Ailesinde şiddete maruz kalan veya tanıklık eden çocuklar okula devam etseler dahi genellikle diğer çocuklarla iletişime geçmekten kaçınmakta ve geçseler bile olumlu iletişim kurmakta sorun yaşamaktadırlar (İbiloğlu, 2012:208). Yapılan bir çalışmada belirtildiği gibi, okula gitmek istememenin önemli sebeplerinden birisi, ailedeki problemlerin çocuğun arkadaş veya öğretmenleri tarafından bilinmesi korkusudur (Lök ve Ark., 2016:156). Bu durum beraberinde akademik yönden başarısızlığa neden olmaktadır. Zengin kültürel çevreye sahip ve yüksek eğitim almış ebeveynlerin çocukları yaşamlarında daha fazla başarı kaydetmekte ve eğitim seviyeleri daha yüksek olmaktadır (Sarier, 2016:3).

Bağlar'da bulunan ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük düzeyde olması, aile içi şiddeti meydana getiren önemli bir etken olmasının yanında çocukların akademik yönden başarılı olmalarının önünde de engel teşkil etmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yüksek olması, öğrencilerin okulda ve evde edindikleri bilgiler arasında bir uyumun olmasını sağlamaktadır. Okulda edinilen bilgiler evde pekiştirildiğinde, aralarında uyum görüldüğünde öğrenci bilgiyi idrak etme problemi yaşamamakta ve öğrenilen bilgiyi daha rahat içselleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Merve, (2013), “Aile İçi Şiddet”, *İÜHFİM*, C.LXXI, Sayı:1, ss.27-42.
- ARSLAN, Serkan, (2008), *Ailenin İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi: Ümraniye İçesi Örneği*, (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- AYGEN, Murat; AÇIK, Yasemin, (2014), “Elazığ İlinde Gençlerde Şiddete Başvurma Ya da Maruz Kalma Sıklığı, Etkileyen Faktörler ve Öfke İle İlişkisi”, *Kocaeli Tıp Dergisi*, 2014; 3, ss.8-17.
- BULUT, Meryem, (2010), *Şiddet ve Çocuk*, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara.
- İBİLOĞLU, Aslıhan Okan, (2012), “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt:4, Sayı:2, ss.204-222.
- KAHRAMAN, Melis Sedef; ÇOKAMAY, Gökçe, (2016), “Aile İçi Şiddet ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Temel Kavramlar, Güvenlik Planı Hazırlama ve Alternatif Tedavi Model Örnekleri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2016:8. (Çevrimiçi: <http://www.cappsy.org>), Erişim tarihi: 07.01.2018.
- LÖK, Neslihan; BAŞOĞUL, Ceyda; ÖNCEL, Selma, (2016), “Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Psikososyal Desteğin Önemi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt:8, Sayı:2, ss.155-161.
- ÖZGENTÜRK, İlyas; KARĞIN, Vedat; BALTACI, Halil, (2012), “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:14 (4), ss.55-77.
- SARIER, Yılmaz, (2016), “Türkiye’de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-analiz Çalışması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt:31, Sayı:3, ss.609-627.

KIRSAL KESİMDE MAHALLE MUHTARLIĞI SEÇİMLERİNDEKİ NÜFUS DEĞİŞİMİNİN ETİK PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ: AKÇADAĞ ÖRNEĞİ

Ferit İZCİ²⁷
Vedat YILMAZ²⁸
Yıldız ATMACA²⁹

ÖZET

Türkiye’de 2015 yılı sonrası mahalle muhtarlığının daha cazip hale getirilmiş olması sonrası muhtar adaylarının teşviki ile halk yaşadıkları mahalleden ikametgahlarını doğdukları mahallelere taşımaya başlamıştır. Çalışmadaki amaç, kırsal kesimdeki mahallelerin muhtar seçimi noktasında seçmenlerin etik davranış göstermeyip yaşadıkları mahallede değil de kendi doğdukları mahallelere kendi istediği adayın muhtar seçilmesi için ikamet yerlerini değiştirmesi sorununu gündeme taşımaktır. Bu bağlamda örneklem olarak Malatya ilinin Akçadağ ilçesi ve mahalleleri alınmış olup, 31 Mart 2019 muhtarlık seçimleri öncesi 2017 ve 2018 yılları arasındaki Akçadağ ilçesindeki mahallelerin nüfus değişim hareketleri araştırılmıştır. Yapılan araştırma sonrası 2017 yılı ile 2018 yılları arasında ilçe mahallelerinde önemli düzeyde nüfus değişimlerinin yaşandığı, Akçadağ ilçesinin kırsal kesiminde yer alan mahallelerin birçoğunun 2017 yılına göre 2 kattan daha fazla nüfus artışının yaşandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Halk, Yerel Seçim, Muhtar, Seçmen

GİRİŞ

Türkiye’de yerel halk her beş yılda bir yerel yöneticilerini seçmek üzere sandık başına gitmektedir. Ülkede 30 büyükşehir belediyesi ve 51 il belediyesi bulunmaktadır. Büyükşehir belediyesi olan ilde yaşayan seçmen; Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İlçe Belediye Başkanlığı, İlçe Belediye Meclis Üyeliği, Mahalle Muhtarlığı ve Mahalle İhtiyar Heyeti seçmek için sandık başına gitmektedir. Büyükşehir belediyesi olmayan ilde yaşayan seçmenler; İl Genel Meclisi Üyeliği, İl Belediye Başkanı, İl Belediye Meclis Üyeliği, Muhtarlık ve Mahalle İhtiyar Heyeti seçimi için, ilçede yaşayan seçmenler; İl Genel Meclisi Üyeliği, İlçe Belediye Başkanlığı, İlçe Belediye Meclis Üyeliği, Mahalle Muhtarlığı ve Mahalle İhtiyar Heyeti seçimi için ve köyde yaşayan seçmenler ise İl Genel Meclisi Üyeliği, Köy Muhtarı ve Köy İhtiyar Heyeti seçimi için sandık başına gitmektedir.

Türkiye’de 6360 sayılı yasa sonrası büyükşehir belediyesi olan illerdeki köylerin kapatılarak mahalleye dönüştürülmesi ile birlikte köy muhtarı yerini mahalle muhtarına bırakmıştır. 2015 yılı öncesi muhtarların özlük haklarının günümüze göre yetersiz seviyede olmasından dolayı yoğun bir talep söz konusu değildi. Ancak 2015 yılından itibaren muhtarlık maaşlarının asgari ücrete

²⁷ Prof.Dr.,Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ferit.izci@yyu.edu.tr

²⁸ Dr. Öğr.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, vedatyilmaz1977@gmail.com

²⁹ Dr. Öğr.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, yldz atmaca65@hotmail.com

endekslenmesi, her yılın 19 Ekim tarihinin Muhtarlar Günü olarak belirlenmesi, 2017 yılında muhtarların sosyal güvenlik kurumu primlerinin devlet tarafından yatırılmaya başlanması, harçsız silah ruhsatı verilmesi gibi özlük haklarının iyileştirilmesinin yanında aralıklı olarak Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanlığı Külliyesine davet edilmeleri Muhtarlık makamını popüler hale getirmiştir.

Türkiye’de Muhtarlığın cazip hale getirilmiş olması sonrası muhtar adayları sayısında da artış yaşanması ile birlikte kent merkezlerinde yaşayan yerel halk adres kayıtlarını muhtarlık seçimleri için yaşadıkları yer değil de doğdukları mahallelerde kendi adaylarını desteklemek adına değiştirmeye başlamıştır. Çalışmadaki amaç; kırsal kesimdeki mahallelerin muhtar seçimi noktasında seçmenlerin etik davranış göstermeyip yaşadıkları mahallede değil de kendi doğdukları mahallelere kendi istediği adayın muhtar seçilmesi için değiştirmesi sorununu gündeme taşımaktır. Bu bağlamda örneklem olarak Malatya ilinin Akçadağ ilçesi ve mahalleleri alınmış olup, 31 Mart 2019 muhtarlık seçimleri öncesi 2017 ve 2018 yılları arasındaki Akçadağ ilçesi mahallelerin nüfus değişim hareketi araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca Malatya ilinin ilçe nüfusları, Akçadağ ilçesinin genel özellikleri, mahalle ve mahalle muhtarlığı, muhtarlık seçimlerinde 2972 sayılı yasa ve değerlendirilmesi konuları hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Mahalle ve Mahalle Muhtarlığı Üzerine

Mahalle kavramı sınıf ve statü farklarının biçimlendirilmediği bir fiziki yaşam alanıdır (Ortaylı, 1979: 218). Mahalle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde merkezi yönetime yardımcı destek birimler şeklinde ortaya çıkmıştır (Göküş vd., 2013: 31). Bu dönemde mahalleler yasal statü ve tüzel kişiliğe sahip olmamakla beraber günlük yaşama ilişkin bütün mahalli ihtiyaçların karşılanması konusunda kapsamlı ve sistematik bir örgütsel işleyiş bulunmaktaydı (Arıkboğa, 1999: 106). Günümüzde mahalle yönetim sistemimizin en alt yapı taşı oluşturmasına karşılık en önemli kurumlar arasında yer almaktadır (Eryılmaz ve Şen 1994: 41). Yönetim sistemimizde her zaman önemli bir yeri olan mahallelerin kentsel sorunların tespiti ve çözümü noktasında en duyarlı birimler olduğu söylenebilir (Bulut, 2001: 48). Mahalle yönetimi tüzel kişiliğe sahip olmadığından kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetimler gibi yetkileri kullanması söz konusu değildir. Dolayısıyla borçlanamaz, mahkemelerde davacı ya da davalı olamaz ve kamulaştırma yapma yetkisi bulunmamaktadır (Gözler, 2007: 205).

Mahalle yönetiminin başında mahalle muhtarı bulunmaktadır. Mahalle halkı kendi talep ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, ilk olarak başvurduğu ve kendisinin seçtiği muhtar aracılığıyla dile getirmektedir. Mahalle muhtarı mahallede yaşayanların yaşam olanaklarının iyileştirilmesi için mahalle halkı adına hem merkezi yönetim tarafından atanmış vali ve kaymakam ile hem de kendisi gibi yerel halk tarafından seçilmiş belediye başkanlarıyla görüşmeler yapmaktadır. Mahallede yaşayan kişiler hakkında en doğru ve detaylı bilgiye muhtarlar sahiptir. Muhtar mahallenin ihtiyaç ve talepleri hakkında bilgi sahibi, hizmet sunma çabası içerisinde ve mahallenin idaresinden sorumlu kişidir. Günümüzde muhtar seçimleri her beş yılda bir yenilenmektedir. Mahalle halkı tarafından seçilen muhtar iyi bir yönetim sergilemesi halinde yerel halkın isteği doğrultusunda birden fazla seçilebilir. 2015 yılına kadar çok ta popülerliği olmayan muhtarlık makamı 2015 yılından sonra muhtarların sosyal ve ekonomik haklarında yapılan iyileştirmeler ve Cumhurbaşkanı tarafından Külliye'den ağırlanmaları muhtarlık makamını popüler hale getirmiştir. Muhtarlık makamının cazip hale gelmesiyle birlikte de muhtar adaylarının sayısı da 30 Mart 2019 seçimlerinde olduğu gibi artış göstermiştir.

Mahalle muhtarlığı ve ihtiyar heyetinin seçim usulü 2972 sayılı “Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyeti Seçimi Hakkında Kanun”a göre yapılmaktadır. İlgili Kanuna gereğince muhtar ve ihtiyar heyeti, mahallede yaşayan seçmen tarafından çoğunluk esasına göre seçilmektedir. Seçilmeye yönelik olarak genel seçim koşullarına ek olarak 6 aydan fazla o mahallede oturmuş olma koşulu aranmaktadır (Gözübüyük, 2004: 215).

Muhtarlık Seçimlerinde 2972 Sayılı Yasa ve Değerlendirilmesi

2972 sayılı “Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun” 18/01/1984 tarih ve 18285 sayılı Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın amacı ve kapsamı birinci maddesinde belirtilmiş olup, yasanın amacının mahalli idareler organlarının seçimlerine yönelik usul ve esasları düzenlemektir. Yasanın kapsamını ise il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı ve belediye meclisi üyelerini, köy ve mahalle muhtarları ile ihtiyar meclisi ve heyet üyelerinin seçim sistemi, usul dönem ve zamanlarına ilişkin esaslar ile seçim çevrelerine, aday olabilmeye ve seçilme ilkelerine yönelik hükümlerdir. Seçimler yine yasanın 2. maddesinde belirtildiği gibi serbest, eşit, tek dereceli, gizli, açık sayım ve döküm ile genel oy esasına göre yargı (Yüksek Seçim Kurulu) denetiminde yapılmaktadır.

2972 sayılı yasada 02/03/1984 tarihinde yapılan 2986 sayılı değişiklik (2986/m.3) en az 6 ay öncesinden o mahalle ya da köyde ikamet etmek koşuluyla 18³⁰ yaşını doldurmuş her Türk vatandaşı diğer Kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye mani olmamak kaydı ile muhtar, ihtiyar meclisi ve ihtiyar heyeti üyesi seçilebilmektedir. Yasa gereği muhtar ve ihtiyar heyeti üyesi olarak aday olmak isteyenlerin 18 yaşını doldurmuş olmaları ve 6 ay öncesinden o yerleşim yerinde ikamet ediyor olması seçmenler içinde geçerlidir. Dolayısıyla yasal olarak ikametlerini bir yerden başka bir yerleşim alanına 6 ay öncesinde alması durumunda hem o yerleşim alanında muhtar ve ihtiyar heyeti adayı olabilir hem de seçmen olarak oy kullanabilir. Bu durum seçmenler tarafından bazen kendi istedikleri muhtar adaylarının seçilmesi için seçmenlerin yaşadıkları mahallelerden ikametlerini doğdukları mahallere 6 ay öncesinden taşınmalarına sebep olabilmektedir.

Malatya İli ve İlçelerinin Nüfuslarına İlişkin Genel Bilgiler

Malatya ili ve ilçelerinin en son yapılan 30 Mart 2014 ve 31 Mart 2019 iki yerel yönetimler seçimi ve öncesine dair nüfus bilgilerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1- 2013-2018 Yılları arası Malatya İli İlçe Nüfuslarına İlişkin İstatistik Bilgiler

Merkez İlçe Adı	2013 Yılı Nüfusu	2014 Yılı Nüfusu	2015 Yılı Nüfusu	2016 Yılı Nüfusu	2017 Yılı Nüfusu	2018 Yılı Nüfusu
Battalgazi	297.806	299.863	301.483	304.397	307.067	295.821
Yeşilyurt	267.365	283.716	294.452	304.369	311.764	304.839
Akçadağ	32.260	29.573	27.437	26.561	26.058	35.359
Arapgir	11.041	10.796	10.623	10.419	10.109	10.868
Arguvan	9.038	8.162	7.757	7.575	7.350	8.157
Darende	28.978	28.060	26.656	26.240	25.510	29.045

³⁰ 13/03/2018 tarih ve 7102 sayılı Kanunun 23.maddesiyle; bu fıkrada yer alan 25 ibaresi 18 olarak değiştirilmiştir.

Doğanşehir	41.006	40.064	39.391	38.972	38.637	39.454
Doğanyol	4.720	4.440	4.196	4.071	3.981	4.420
Hekimhan	22.181	19.946	18.616	17.584	16.735	22.867
Kale	5.975	5.677	5.384	5.234	5.133	6.100
Kuluncak	8.885	8.320	7.748	7.462	7.209	8.384
Pütürge	17.986	16.612	15.709	15.217	14.392	15.049
Yazıhan	15.297	14.315	13.452	13.204	12.731	16.673
TOPLAM	762.538	769.544	772.904	781.305	786.676	797.036

(www.nufusu.com, 2019).

Malatya ilinin ilçelerini gösteren tablo 1 incelendiğinde; Malatya ilinin 2013 yılında nüfusu 762.538 iken her yıl artarak 2018 yılına gelindiğinde ilin nüfusunun 797.036'a yükseldiği, ilin Battalgazi ve Yeşilyurt olmak üzere iki merkez ilçesinin olduğu ve Akçadağ, Arapgir, Arguvan, Darende, Doğanşehir, Doğanyol, Hekimhan, Kale, Kuluncak, Pütürge ve Yazıhan olmak üzere toplamda 13 ilçesinin olduğu belirtilmektedir.

Malatya ilinin merkez ilçesi olan Battalgazi ilçesinin 2013 yılında nüfusu 297.806 iken 2013 - 2014-2015-2016 ve 2017 yıllarında her geçen yıl nüfusu artarak 2017 yılında nüfusunun 307.067'ye kadar yükseldiği ancak 2018 yılında nüfusunun 295.821'e kadar gerilediği, Yeşilyurt merkez ilçesinin ise aynı şekilde 2013-2014-2015-2016 ve 2017 yıllarında her geçen yıl nüfusu artarak 2017 yılında nüfusunun 311.764'e kadar yükseldiği ancak 2018 yılında nüfusunun 304.839'a kadar gerilediği görülmektedir.

Malatya ilinin diğer ilçelerine baktığımızda; Akçadağ ilçesinin 2013 yılında nüfusu 32.260 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 26.058'den 2018 yılında 35.359'a kadar yükseldiği, Arapgir ilçesinin 2013 yılında nüfusu 11.041 iken 2017 yılı dahil her geçen yıl azalarak 2017 yılında nüfusu 10.109'dan 2018 yılında 10.868'e yükseldiği, Arguvan ilçesinin 2013 yılında nüfusu 9.038 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 7.350'den 2018 yılında 8.157'ye kadar yükseldiği, Darende ilçesinin 2013 yılında nüfusu 28.978 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 25.510'dan 2018 yılında 29.045'e kadar yükseldiği, Doğanşehir ilçesinin 2013 yılında nüfusu 41.006 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 38.637'den 2018 yılında 39.454'e kadar yükseldiği, Doğanyol ilçesinin 2013 yılında nüfusu 4.720 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 3.981'den 2018 yılında 4.420'e kadar yükseldiği, Hekimhan ilçesinin 2013 yılında nüfusu 22.181 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 16.735'den 2018 yılında 22.867'e kadar yükseldiği, Kale ilçesinin 2013 yılında nüfusu 5.975 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 5.133'den 2018 yılında 6.100'e kadar yükseldiği, Kuluncak ilçesinin 2013 yılında nüfusu 8.885 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 7.209'dan 2018 yılında 8.334'e kadar yükseldiği, Pütürge ilçesinin 2013 yılında nüfusu 17.986 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 14.392'den 2018 yılında 15.049'a kadar yükseldiği, Yazıhan ilçesinin 2013 yılında nüfusu 15.297 iken 2017 yılı dahil nüfusunun her geçen yıl azaldığı ve 2017 yılında nüfusunun 12.731'den 2018 yılında 16.673'e kadar yükseldiği görülmektedir.

Malatya ilinin genel olarak 2013 ile 2018 yılları arasında nüfusunun arttığı, ilin merkez ilçelerinin (Yeşilyurt, Battalgazi) 2013 yılından 2017 yılı dahil nüfuslarının arttığı ancak 2018 yılında ise nüfusları azalmıştır. Diğer ilçelere baktığımızda ise nüfuslarının 2013 yılından 2017 yılı dahil her geçen yıl azaldığı ancak 2018 yılında nüfusları olağandışı bir şekilde artış göstermiştir.

Malatya ilinin 2018 yılında hem merkez ilçelerinin nüfusunun azalması hem de diğer ilçelerdeki nüfusun artmasındaki en büyük etken 2019 Mart ayında yapılmış olan muhtarlık seçimleridir. Vatandaş özellikle muhtar seçimlerinden dolayı ikametgah kayıtlarını kendi doğdukları eskiden köy olan mahallelere taşımıştır.

Alan Araştırması Yapılan Malatya İli Akçadağ İlçesinin Genel Özellikleri

Malatya il merkezine 34 kilometre uzaklıkta olan Akçadağ ilçesinin 2018 yılı itibariyle nüfusu 35.359 olup, il genelinin %4,44 nüfusunu oluşturmakta ve yüzölçümü 1.193 kilometre karedir (www.nufusu.com, 2019; goksen.blogcu.com, 2019). Ayrıca ilçe kayısı diyarıdır.

Malatya ili Akçadağ ilçesinin tarihine bakıldığında; Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilçenin adı “Arga”dır. Arga kelimesi Luvi kökenli bir kelime olup, yukarı, ışıldayan, yüksek, parıldayan, sınır, gümüş, parlak, ak anlamlarına gelmektedir (Luviler Hititleri oluşturan ana topluluklardan biridir). Akçadağ’ın merkez ve köylerinde araştırılmamış (Akçadağ, Ören, İkinciler...höyükleri) çok sayıda höyükler bulunmaktadır. Roma-Bizans dönemine ait kalıntıların olduğu höyüklerin olması, erken Roma-Bizans dönemine ait birçok mezar odalarının merkez ve köylerde bulunması Ferik (Frig) kalesi gibi kalıntılara rastlanması yörenin ilk çağlardan itibaren iskan edildiğini göstermektedir. “Arga” kelimesinin ait olduğu dille beraber düşünüldüğünde, ilçenin Hititler döneminde kurulduğu sonucuna ulaşılır. Hititlerin M.Ö. 1750-M.Ö. 110 tarihleri arasında varlığı dikkate alındığında Arga’nın (Akçadağ’ın) ortalama M.Ö. 1500’lerde kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir (www.akcadag.gov.tr, 2019). Bilimsel anlamda 1932 yılından günümüze kadar bilim adamları tarafından yapılan araştırmalar sonrası ulaşılan sonuçlara göre, M.Ö. 4000 yılına ait Malatya ve çevresinde çok eski yerleşim alanlarına rastlanılmıştır (Oğuz,1985: 7). Verilen bilgiler ışığında Akçadağ ilçesinin köklü bir tarihi geçmişinin olduğu söylenebilir.

Akçadağ’ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçede başta kayısı olmak üzere, elma, armut, kiraz, ceviz ve dut gibi meyve ağaçları yetiştirilmektedir. Hayvancılığın her geçen yıl azalım gösterdiği Akçadağ ilçesinde büyük ve küçükbaş hayvan yetiştirilmektedir. Ayrıca Türkiye’deki ünlü yarış atları ilçede yetiştirilmektedir. İlçenin birçok turistik alanlarının olması ile birlikte son yıllarda Levent Vadisi üzerine yapılan seyir terası gezmeye ve görülmeye değer turistik alanlar arasında yer almaktadır. Seyir terasının içinde küçük bir kafe ve seyir terasından aşağı bakılınca görülen canlı alabalık yetiştirildiği havuzlu bir restoran bulunmaktadır.

Akçadağ ilçesine bağlı 77 tane mahalle bulunmakta olup, bu mahallelerin 5 tanesi ilçe merkezinde diğerleri ise kırsal kesimde yer almaktadır. Mahalle nüfuslarına ilişkin istatistiki bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1- 2013-2014 ile 2017-2018 Yılları Malatya İli Akçadağ ilçesi Merkezde Bulunan Mahalle Nüfuslarına İlişkin İstatistikî Bilgiler

Mahalle Adı	2013 Yılı Nüfusu	2014 Yılı Nüfusu	2017 Yılı Nüfusu	2018 Yılı Nüfusu
Aktepe Mah.	1813	1.796	2.163	2.149
Başpınar Mah.	1.099	1.092	1.014	976
Doğu Mah.	2.307	2.257	1.948	1.849
Kotangölü Mah.	307	325	270	419
Kültür Mah.	1.354	1301	1.144	1.083

(www.nufusu.com, 2019).

2013-2014 ile 2017-2018 Yılları Malatya İli Akçadağ ilçesi merkezinde bulunan mahalle nüfuslarına ilişkin istatistikî bilgileri gösteren tablo 2'ye bakıldığında; 2013 yılında Aktepe mahallesinin nüfusu 1.813 iken 2014 yılında nüfusu 17 kişi azalarak 1.796'ya düşmüş ve 2017 yılında nüfusu 2.163 iken 2018 yılında nüfusu 14 kişi azalarak 2.149'a düşmüştür. Başpınar mahallesinin 2013 yılında nüfusu 1099 iken 2014 yılında nüfusu 7 kişi azalarak 1.092'ye düşmüş ve 2017 yılında nüfusu 1.014 iken 2018 yılında nüfusu 38 kişi azalarak 976'ya düşmüştür. Doğu mahallesinin 2013 yılında nüfusu 2.307 iken 50 kişi azalarak 2.257'ye düşmüş ve 2017 yılında nüfusu 1.948 iken 2018 yılında nüfusu 99 kişi azalarak 1.849'a düşmüştür. Kotangölü mahallesinin 2013 yılında nüfusu 307 iken 18 kişi artarak 325'e yükselmiş ve 2017 yılında nüfusu 270 iken 2018 yılında nüfusu 149 kişi artarak 419'a yükselmiştir. Kotangölü mahallesinde diğer mahallelere göre farklı bir durum söz konusu olmuştur. Kültür mahallesinin 2013 yılında nüfusu 1.354 iken 53 kişi azalarak 1.301'e düşmüş ve 2017 yılında nüfusu 1.144 iken 2018 yılında nüfusu 61 kişi azalarak 1.083'e düşmüştür.

Tablo 2'yi genel olarak incelediğimizde; 31 Mart 2014 ve 30 Mart 2019 tarihlerinde yapılan yerel seçimler öncesinde Kotangölü mahallesi haricindeki diğer 4 merkezde bulunan mahallelerin nüfuslarının azaldığı görülmektedir.

Tablo 3- 2013-2014 ve 2017-2018 Yılları Malatya İli Akçadağ ilçesi Kırsal Kesimde Bulunan Mahalle Nüfuslarına İlişkin İstatistikî Bilgiler 1

Mahalle Adı	2013 Yılı Nüfusu	2014 Yılı Nüfusu	2017 Yılı Nüfusu	2018 Yılı Nüfusu
Aksaray Mah.	377	424	415	446
Aksüt Mah.	62	77	62	110
Aliçeri Mah.	156	121	208	261
Altunlu Mah.	244	233	208	247
Ancar	1.035	600	384	1.224
Aşağıörükçü	673	721	645	852
Aydınlar Mah.	451	464	452	658
Bağköy Mah.	203	170	122	460
Bahri Mah.	1.939	1.807	1.673	1.712
Bayramuşağı	318	309	242	298
Bekiruşağı Mah.	150	158	145	171
Bölüklü Mah.	382	364	358	402

Büyükçimiş Mah.	230	289	263	352
Büyükköy Mah.	192	179	139	307
Çakılıpınar Mah.	123	124	111	133
Çatalbahçe Mah.	200	195	167	184
Çevirme Mah.	54	62	53	63
Çobanuşağı Mah.	240	214	203	327
Darıca Mah.	278	295	268	317
Dedeköy Mah.	344	349	398	547
Demirciler Mah.	77	82	53	73
Develi Mah.	587	500	415	747
Doğanlar Mah.	679	668	550	1.045
Doğantepe Mah.	103	91	66	58
Durulova Mah.	158	166	151	221
Dutlu Mah.	70	71	63	65
Dümüklü Mah.	181	128	92	135
Eğir Mah.	437	415	456	523
Esenbey Mah.	228	217	432	525
Esenli Mah.	61	76	193	364
Fatih Mah.	502	422	93	84
Gölpınar Mah.	116	104	335	450
Güneşli Mah.	166	164	72	185
Gürkaynak Mah.	729	550	143	267
Hançerli Mah.	178	146	97	153
Hartut (Kozalak)	375	250	148	591
Harunuşağı Mah.	179	180	169	210

(www.nufusu.com, 2019).

Harf sırasına göre sıralanmış olan Malatya ili Akçadağ ilçesi kırsal kesimde bulunan A-H harfleri ile başlayan mahallelere ait Tablo 3 de gösterilen birinci istatistiki verilere baktığımızda; 37 mahalleye ilişkin 2013-2014 ve 2017-2018 yıllarına ait bilgiler yer almaktadır. 2013-2014 yılları arasında mahallelerin nüfusları karşılaştırıldığında; Aksüt, Aşağıörükçü, Aydınlar, Bekiruşağı, Büyükçimiş, Çakılıpınar, Çevirme, Darıca, Demirciler, Durulova, Dutlu, Esenli mahallelerinin nüfuslarını 1-59 arasında artış gösterdiği, belirtilen mahallelerde en az artışın Dutlu mahallesinde 2013 yılında nüfusu 70 iken 2014 yılında 71'e yükseldiği, en fazla artışın ise Büyükçimiş mahallesinde 2013 yılında nüfusu 230 iken 2014 yılında nüfusu 289'a yükselmiştir. Diğer mahallelerin ise nüfuslarının azaldığı görülmektedir.

2017-2018 yılları arasında mahallelerin nüfusları karşılaştırıldığında; Doğantepe ve Fatih mahallelerinin nüfuslarının 2017 yılına göre Doğantepe mahallesinde 8 kişi, Fatih mahallesinde ise 9 kişi nüfuslarında azalma olduğu ancak diğer mahallerinin tamamının nüfuslarının 2017 yılına göre arttığı bazı mahallerinin 2 kata yakın (Aksüt, Çobanuşağı, Develi, Doğanlar, Gürkaynak ve Hançerli) bazı mahallelerin 2 kattan daha fazla (Büyükköy, Esenli, Güneşli), Eski adı derinboğaz olan Ancar mahallesinin ise 2017 yılı nüfusu 384 iken 2018 yılında 1.224'e yine Bağköy mahallesinin 2017 yılı nüfusu 122 iken 2018 yılında nüfusu 3 kattan daha fazla artarak 460'a yükselmiştir. Eski adı Kozalak olan Hartut mahallesinde ise 2017 yılında nüfusu 148 iken 2018 yılında 443 kişi artarak hemen hemen bir önceki yıla göre nüfusu 4 kat artarak 591'e yükselmiştir.

Tablo 4- 2016-2018 Yılları Malatya İli Akçadağ ilçesi Kırsal Kesimde Bulunan Mahalle Nüfuslarına İlişkin İstatistikî Bilgiler 2

Mahalle Adı	2013 Yılı Nüfusu	2014 Yılı Nüfusu	2017 Yılı Nüfusu	2018 Yılı Nüfusu
İlıcak Mah.	342	336	228	260
İkinciler Mah.	583	550	498	517
Kadııbrahim Mah	443	232	119	481
Kahyalı Mah.	117	106	99	130
Karamağara Mah.	261	155	105	275
Karapınar Mah.	307	316	274	343
Kasımuşağı Mah.	306	258	218	470
Kayadibi Mah.	141	144	135	159
Keklikpınarı Mah.	569	355	267	769
Keller Mah.	75	123	86	86
Kepez Mah.	456	463	412	406
Kolköy Mah.	342	357	286	344
Kozluca Mah.	1.125	1.082	987	1.052
Kömekavak Mah.	162	157	136	142
Kurtuşağı Mah.	84	92	85	93
Küçükkürne Mah.	255	233	221	341
Levent Mah.	245	260	183	470
Mezra Mah.	194	190	155	315
Mihmanlı Mah.	241	142	99	395
Muratlı Mah.	52	38	43	198
Ortaköy Mah.	119	121	108	139
Ören Mah.	1.796	1.745	1.580	1.602
Resuluşağı Mah.	234	221	186	414
Sahilköy Mah.	144	171	147	128
Sakalıuzun Mah.	72	55	40	64
Sarıhacı Mah.	283	314	239	253
Şeyhler Mah.	874	725	665	882
Taşevler Mah.	810	363	266	595
Taşolar Mah.	205	197	177	267
Tataruşağı Mah.	180	161	140	314
Yağmurlu Mah.	643	691	621	711
Yalınbudak Mah.	83	77	64	246
Yalınkaya Mah.	330	196	108	314
Yaylımlı Mah.	336	413	344	417

Yukarı Örükçü	494	378	271	524
---------------	-----	-----	-----	-----

(www.nufusu.com, 2019).

Harf sırasına göre sıralanmış olan Malatya ili Akçadağ ilçesi kırsal kesimde bulunan I-Z harfleri ile başlayan mahallelere ait Tablo 4 de gösterilen ikinci ve son istatistiki verilere bakıldığında; 35 mahalleye ilişkin 2013-2014 ve 2017-2018 yıllarına ait bilgiler yer almaktadır. 2013-2014 yılları arasında mahallelerin nüfusları karşılaştırıldığında; Karapınar (9 Kişi), Kayadibi (3 kişi), Keller (48 kişi), Kepez (7 kişi), Kolköy (15 kişi), Kurtuşağı (8 kişi), Levent (15 kişi), Ortaköy (2 kişi), Sahilköy (27 kişi), Sarıhacı (31 kişi), Yağmurlu (48 kişi) ve Yaylımlı (77 kişi), mahallelerinin nüfuslarının artış gösterdiği, belirtilen mahallelerde en az artışın Ortaköy mahallesinde 2013 yılında nüfusu 119 iken 2014 yılında 121'e (2 kişi) yükseldiği, en fazla artışın ise Yaylımlı mahallesinde olduğu ve 2013 yılında nüfusu 336 iken 2014 yılında nüfusu 413'e yükselmiştir. Diğer mahallelerin ise nüfuslarının azaldığı görülmektedir.

2017-2018 yılları arasında mahallelerin nüfusları karşılaştırıldığında ise sadece kepez mahallesinin nüfusunun 2017 yılına göre 6 kişi azaldığı, Keller mahallesinin nüfusunda herhangi bir değişiklik olmadığı ve diğer mahallerinin tamamının nüfuslarının 2017 yılına göre arttığı bazı mahallerinin 2 kattan daha fazla (Karamağara, Kasımuşağı, Keklikpınarı, Levent, Mezra, Taşevler, Tataruşağı, Yalınkaya), Kadıbrahim mahallesinin 2017 yılı nüfusu 119 iken 2018 yılında 362 kişi artarak 481'e (yaklaşık 4 kat nüfus artışı), Mihmanlı mahallesinin 2017 yılı nüfusu 99 iken 2018 yılında 296 kişi artarak 395'e (yaklaşık 4 kat nüfus artışı), Yalınbudak mahallesinin 2017 yılı nüfusu 64 iken 2018 yılında 182 kişi artarak 246'ya (yaklaşık 4 kat nüfus artışı), yine Muratlı mahallesinin 2017 yılı nüfusu 43 iken 2018 yılında nüfusu yaklaşık 5 kat artarak 198'e yükselmiştir.

Genel olarak Malatya ili Akçadağ ilçesi kırsal kesimde bulunan 72 mahalleye ilişkin iki tabloyu bir arada değerlendirdiğimizde 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimler öncesinde özellikle muhtarlık seçimleri nedeniyle vatandaşların ikametgah adreslerini yaşadıkları yer olmayan, doğdukları eskiden köy olan mahallelere taşındıklarını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Malatya ilinin 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesi olmasının ardından merkez ilçelerin nüfusunun her yıl arttığı 30 Mart 2019 yılında yapılan yerel seçimler öncesi sadece 2018 yılında nüfusları azalmıştır. Bu durumun başlıca sebebinin muhtarlık seçimlerinin olduğu açıktır. Bu durumun açığa çıkarılmasına yönelik Malatya ilinin ilçeleri arasında örneklem olarak seçtiğimiz Akçadağ ilçesinde yapılan gözlem ve 2017-2018 yılları arası nüfus bilgilerinin karşılaştırılması sonrası elde edilen bulgulara göre muhtarlık seçimleri sebebiyle Akçadağ ilçesinin genel nüfusu 2017 yılında 26.058 iken 2018 yılında nüfusu 35.359'a yükselmiştir. Malatya ilinin büyükşehir belediyesi olmasından sonra her yıl nüfusu azalan ilçenin sadece 2018 yılında nüfusu artış göstermiştir. İlçenin merkez mahallelerinden ziyade kırsal kesiminde bulunan mahallelerde aşırı nüfus artışı tespit edilmiştir. Akçadağ ilçesinin kırsal kesiminde bulunan eski ismi Derinboğaz yeni ismi ise Ancar mahallesinin 2017 yılında nüfusu 384 iken 2018 yılında 1.224'e, Bağköy mahallesinin 2017 yılında nüfusu 122 iken 2018 yılında 460'a, Doğanlar mahallesinin 2017 yılında nüfusu 550 iken 2018 yılında 1.045'e, Güneşli mahallesinin 2017 yılında nüfusu 72 iken 2018 yılında 185'e Hartut (Kozalak) mahallesinin 2017 yılında nüfusu 148 iken 2018 yılında 591'e, Kadıbrahim mahallesinin 2017 yılında nüfusu 119 iken 2018 yılında 481'e yükselmiştir. Akçadağ ilçesinin diğer mahallerinin de büyük çoğunluğunun 2018 yılında nüfuslarının önemli düzeyde arttığı bulgularına ulaşılmıştır.

Malatya ilinin yerel seçimler dolayısıyla yaşanan nüfus artışı sadece Akçadağ ilçesinde olmayıp diğer merkez ilçesi olmayan bütün ilçelerde gerçekleşmiştir. İlin merkez ilçeleri olan Battalgazi ve Yeşilyurt ilçelerinin Malatya ilinin büyükşehir belediyesi olması sonrası her yıl nüfuslarının artmasına rağmen 2018 yılında nüfusları azalmıştır. 30 Mart 2019 tarihinde yapılan özellikle muhtarlık seçimlerinin Malatya ilinin merkez ilçelerinin (Battalgazi ve Yeşilyurt) nüfuslarının 2018 yılında azalmalarına neden olan en büyük etken olduğunu söyleyebiliriz.

İlçelerde görülen nüfus artışı ve merkez ilçelerdeki nüfusun azalmasının en önemli nedenin vatandaşların 30 Mart 2019 tarihinden önce muhtarlık seçimleri dolayısıyla seçmen kayıtlarını doğdukları yer olan eskiden köy olan mahallere taşımış olmalarıdır. Vatandaşların ikamet adreslerini değiştirmelerinde muhtar adaylarının önemli düzeyde etkileri olmuş ve seçimlerdeki muhtar adayları sayısı da diğer dönemlerdeki seçimlere göre artmıştır. Çünkü muhtarlık artık geçmiş yıllara göre daha cazip hale getirilmiştir. Muhtarın hem maaş hem de bir takım haklarında 2015 yılından itibaren iyileştirilmelerin yapılması ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesine davet edilmeleri bu makamın itibarını artırmış ve herkesin muhtar olma isteği de bu durumlara bağlı olarak artmıştır. Bu sebeplerle de hem muhtar adayları tarafından hem de seçmenler tarafından etik ilkelerin dikkate alınmadığı söylenebilir. Seçmenlerin ikametgah adreslerini yaşadıkları yerden doğdukları yerlere taşımış olmaları ikametgahlarını taşıdıkları mahallelerde doğrudan seçimi kazanacak adayı da belirleyicileri olmuştur.

Bu durumun önüne geçilmesi için yasa gereği 6 ay önceden ikamet değişikliği olması süresinin 1 yıl ya da daha fazla bir süreye çekilmesi önerisinin yanında yetkililer tarafından denetimlerin artırılarak seçmenin yaşamadığı bir mahalleye kaydının alması durumlarının tespit edilmesi ve bu şekilde ikamet değişikliği yapan seçmenler için caydırıcı düzeyde cezaların getirilmesi ile birlikte seçmenlerin bir takım muhtar adayı yönlendirmesi ya da kendi isteği ile bu tür etik dışı davranışta bulunmasının engelleneceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, Erbay (1999), “ Yerel Yönetim Açısından Mahalle Muhtarlığına Bir Bakış”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C. 8, S. 3, ss. 103-125.

Bulut, Yakup (2001), “Mahalle Muhtarlığı Üzerine Bir Araştırma”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C. 10, S. 3, ss. 32-51.

Eryılmaz, Bilal, Şen, Mustafa Lütfi (1994), “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Yerel Yönetimler, Sorunlar Çözümler, MÜSİAD Araştırma Raporları 5.

Göküş, Mehmet, Bayrakçı, Erdal, Alptürker, Hakan (2013), “Mahalle Yönetimi ve Mahalle Muhtarlarının Vatandaşlar Tarafından Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, ss. 31-45.

Gözler, Kemal (2007), İdare Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, Bursa.

Gözübüyük, Şeref (2004), “Türkiye’nin Yönetim Yapısı, 8. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara.

Oğuz, Mevlüt (1985), Başlangıcından Osmanlıların Fethine Kadar Malatya Tarihi M.Ö. 5500-M.S. 1516, Güllük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul.

Ortaylı, İlber (1979), Türk İdare Tarihi, TODAİE yayınları, Ankara.

<https://www.nufusu.com/il/malatya-nufusu>, ET. 05/04/2019

<http://goksen.blogcu.com/akcadag-ilcesi-ozellikleri/74575>, ET. 05/04/2019

<http://www.akcadag.gov.tr/akcadag-tarihi>, ET. 05/04/2019

Resmi Gazete, 2972 sayılı “Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun” 18/01/1984 tarih ve 18285 sayılı,
www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2972.pdf, 10/04/2019.

AKTİF SPOR YAPAN VE SPOR YAPMAYAN ÖĞRENCİLERİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE MUTLULUK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Cumaali YAVUZ³¹
Ali Serdar Yücel³²
Kadir ÇETİN³³

Özet

Bu araştırmanın amacı aktif spor yapan ve yapmayan öğrencilerinin internet bağımlılığı ve mutluluk düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Bu temel amaç doğrultusunda internet bağımlılığı ve mutluluğun aktif spor yapan ve spor yapmayan üniversite öğrencilerinin doğru bir şekilde sınıflandırıp sınıflandırmadığı incelenmiştir. Araştırma Fırat Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören 254 (150 aktif spor yapan ve 104 spor yapmayan) öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Young İnternet Bağımlılığı Testi- Kısa Formu, Oxford Mutluluk Ölçeği- Kısa Formu ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veriler Lojistik Regresyon Analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularının aktif spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerde internet bağımlılığı ve mutluluğun önemli değişkenler olup olmadığına ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırma bulguları literatür doğrultusunda tartışılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spor, internet bağımlılığı, mutluluk

GİRİŞ

İnternet günümüzde hızla tüm dünyada yaygınlaşmış ve dünya nüfusunun büyük çoğunluğu tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Kutlu vd., 2016). İnternet bireylerin daha hızlı bilgiye ulaşmalarını sağladığı gibi güncel olayları anında takip edebilme, sosyal medya olarak ifade edilen mecrada pek çok paylaşım yapabilme ve yoğun iletişim kurabilme olanağı sağlaması bakımından yoğun kullanımı söz konusu olmaktadır. Bu durum ciddi boyutlara ulaşarak internet bağımlılığı olarak adlandıracağımız bir probleme neden olmaktadır.

İnternet bağımlılığı internet kullanıma isteğinin önüne geçememe, aşırı internet kullanma, internet kullanımından yoksun kalındığında aşırı sinirli ve saldırgan olma hali olarak tanımlanmaktadır (Arısoy, 2009). Diğer bir ifadeyle Griffiths (2005), internet bağımlılarının interneti artan oranlarda kullandığını ifade etmektedir.

Mutluluk ya da öznel iyi olma, bireyin yaşamına dair olumlu düşünce ve duygularının sayıca üstünlüğüdür başka bir deyişle bireylerin yaşamlarından aldıkları doyum ve olumlu duygular toplamıdır (Kangal, 2013:214). Bir başka ifade ile genellikle öznel iyi olma (subjective well-being) deyimini, mutluluk olarak ifade edilmektedir (Dağlı ve Baysal, 2016'dan akt: Hanbay vd., 2017). Scheuerl (1979)'e göre spor neşe ve mutluluk kaynağıdır. Spor yapmak insanlarda mutluluk hissine yol açabilmektedir. İnsanlar günlük streslerinden uzaklaşarak kendilerini daha

³¹ Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

³² Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

³³ Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Lisans Öğrencisi

mutlu hissederler. Mutluluğun insanların spor yapmalarında belirleyici etken olduğu düşünülebilir. Bir başka değişle mutlu insanların spor yapma olasılıklarının yüksek olduğunu düşünebiliriz.

Çalışmamızda mutluluğun yanı sıra spor yapıp yapmama konusunda sınıflandırıcı bir etken olarak internet bağımlılığı alınmıştır. İnternet bağımlılığının spor yapma konusunda etkili olup olmadığını yani yordayıcı bir unsur olup olmadığına bakılmıştır.

Araştırmalarda internet bağımlılığının pozitif; iyi oluş (Kim vd., 2009) ve mutluluk (Akın, 2012) ile negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda araştırmacılar internet bağımlılığının bireyin akademik performansını olumsuz yönde etkilediğini (Demir, 2017) vurgulamaktadırlar. İnternet bağımlılığının insanlar üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Spor yapan ya da yapmayan öğrenciler üzerinde de bu unsurların etkili olduğu bir gerçektir. İnternet bağımlılığı ve mutluluğun öğrencilerin aktif spor yapan ve yapmayan olarak sınıflandırılmasında önemli etkenler olup olmadığı belirlenebilir. Bu bağlamda bu araştırmada Firat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin internet bağımlılıkları ve mutluluk düzeylerinin doğru sınıflandırma yapılmasında ki etkisi irdelenecektir.

BULGULAR

Bağımsız değişkenlerin aktif spor yapan ve yapmayan öğrencileri hangi doğruluk düzeyinde sınıflandırdığı Lojistik Regresyon Analizi ile incelenmiştir. Öncelikle aktif spor yapan katılımcılar “0” ve aktif spor yapmayan katılımcılar “1” olarak kodlanmıştır. Daha sonra “Enter” metodu ile analize geçilmiştir. Analiz yapılırken ilk olarak bir model uyumu indeksi olan ve -2LL’ye (-2log likelihood) bakılmıştır. -2LL değeri -2LL değerinin “0” olması uyumun çok iyi olduğunu işaret etmektedir. Lojistik Regresyon Analizinde -2LL’ye ilişkin hesaplanan iki değerden ilki başlangıç modeline (baseline model) ait olanı ikincisi ise sonuç modeline (yordayıcı değişkenlerin modele girmesi ile oluşan model) ait bir değerdir. -2LL’ye ilişkin bu iki değer kıyaslanarak modeldeki iyileşme değerlendirilebilir (Çokluk ve ark., 2012). Bu araştırmada başlangıç modelinde -2LL değeri 340.553 olarak hesaplanmıştır.

Bu araştırmada başlangıç modelinde %60,6’lık bir sınıflandırma yüzdesi ile tüm katılımcılar aktif spor yapan grubunda sınıflandırılmıştır. Bu oran, tahmin edilen değişkenlerin ne ölçüde sınıflandırdığına ilişkin bilgi vermektedir. Başlangıç Modelinde yer alan değişkenler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Başlangıç Modelinde/Eşitlikte Yer Almayan Değişkenler

Adım 0	β	Standart Hata	Wald	sd	P	Exp (β)
Sabit	-.432	.128	11.304	1	.001	.649

Tabloda başlangıç modelinde sabit terim, standart hata, Wald istatistiği, serbestlik derecesi ve anlamlılık düzeyi ile birlikte Exp(β) yer almaktadır. Başlangıç modelinde yer almayan değişkenlerin modele sağladığı katkı hata ki-kare istatistiği ($x^2_{\beta_0}$) ile ortaya koyulabilir. Lojistik Regresyon Analizinde başlangıç modelinde hesaplanan $x^2_{\beta_0}$ değeri model değişkenlerinin modelin tahmin gücüne etkisini açıklamaktadır. Bu durumda ise hesaplanan ki-kare değerinin anlamlı olması ($p < .05$) modelde yer almayan değişkenlerin modele eklenmesi yoluyla tahmin gücünün artacağını işaret etmektedir (Çokluk ve ark., 2012). Bu araştırmada $x^2_{\beta_0} = 24.405$ ($p = .000$) olarak bulunmuştur. Bu bulgu modele eklenecek değişkenlerin modelin tahmin gücünü iyileştireceğini ortaya koymaktadır. Başlangıç modelinde eşitlikte yer almayan değişkenler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Başlangıç Modelinde/Eşitlikte Yer Almayan Değişkenler

		Skor	Sd	p
Adım 0	Mutluluk	24,111	1	.000
	İnternet Bağımlılığı	,018	1	,893
Hata Ki-kare İstatistiği ($\chi^2_{\beta_0}$)		24.405	2	.000

Tablo 2’de verilen skor değerleri ve p değerleri değişkenlerin modele katkısının anlamlılığı hakkında bilgi vermektedir. $\chi^2_{\beta_0}$ istatistiğinin anlamlı olması modelde yer alan tüm değişkenlerin modele katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Çokluk ve ark., 2012; Field, 2005). $\chi^2_{\beta_0}$ istatistiğine ait p değerleri incelendiğinde, bağımsız değişkenlerin modele anlamlı ölçüde katkı sağladığı görülmektedir ($p = .000$). Skor değerleri, değişkenlerin modele katkısı hakkında bilgi vermektedir. Buna göre mutluluk değişkeni modele katkı sağlarken internet bağımlılığı anlamlı katkı sağlamamaktadır.

Sonuç modelinde ise ilk olarak Omnibus Testi sonuçlarına bakılmıştır. Model için hesaplanan ki-kare değeri başlangıç ve sonuç modeli arasındaki farkın belirlenmesinde dikkate alınır ve ki-kare değerleri anlamlı ise sonuç modelinde değişkenlerin tahmin değişkenlerini sınıflandırmada etkisini ortaya koyar. Bu çalışmada model, blok ve adım için hesaplanan ki-kare değerleri 25.656 ($p = .000$) olarak bulunmuştur.

Başlangıç modelinde 340.553 olarak bulunan -2LL değeri, sonuç modelinde ise 315.427 olarak belirlenmiştir. Başlangıç ve sonuç modeli arasındaki -2LL farkı $340.553 - 315.427 = 25.656$ olarak bulunmuştur. Bu farkın anlamlı bulunması, sonuç modelindeki değişkenlerin modelin tahmin gücünü arttırdığını ifade eder. Sonuç modeline ilişkin Cox & Snell R Square değeri .096 olarak bulunmuştur. Bu değer değişkenlerin modele eklendiğinde tahmin değişkeninin (aktif spor yapan ve yapmayan) yaklaşık olarak %10’unun açıklandığını ortaya koymaktadır. Lojistik regresyon modelinin uyumuna yönelik Hosmer ve Lemeshow Testi’nin anlamsız ($p > .05$) çıkması ise modelin kabul edilebilir uyumunu göstermektedir. Test sonucunun anlamlı ($p < .05$) olması modelin araştırma verileri ile uyumlu olmadığını göstermektedir. Bu çalışmada Hosmer ve Lemeshow Testi ki-kare değeri 7.043 ($p = .532$) olarak bulunmuştur. Buna göre model uyumu iyidir. Lojistik regresyon modeli sonucuna ilişkin sınıflandırma bulguları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Sınıflandırmaya İlişkin Bulgular

Gözlenen Durum	Beklenen		Doğru Sınıflandırma Yüzdesi	
	Aktif spor yapan	Aktif spor yapmayan		
Adım 1	Aktif spor yapan	128	69	83.1
	Aktif spor yapmayan	69	31	31.0
Toplam Doğru Sınıflandırma Yüzdesi			62.6	

Tablo 3 incelendiğinde sonuç modelinde aktif spor yapanların 128’i doğru, 69’u yanlış sınıflandırılmıştır. Aktif spor yapmayanların 31’i doğru, 69’u yanlış sınıflandırılmıştır. Aktif spor yapan öğrencilerin % 83.1’i ve aktif spor yapmayan öğrencilerin %31’i doğru bir şekilde sınıflandırılmıştır. Aktif spor yapan ve yapmayan öğrencilerin %62.6’lık bir doğru sınıflandırma yüzdesi ile sınıflandırılmıştır.

Wald istatistiği ise lojistik regresyon modellerin anlamlılığının belirlenmesinde kullanılan bir analizdir. Wald analizi her bir tahmini değişken için Beta katsayısının belirlenmesi ve bu değerin anlamlılığını belirlemeye yönelik p değerinin hesaplamasıdır (Çokluk ve ark., 2012). Tablo 6 incelendiğinde Wald istatistiği ve sonuç modeline ilişkin katsayı tahminlerine ait bulgular görölmektedir.

Tablo 4. Sonuç Modeline İlişkin Değişkenlerin Katsayı Tahminleri

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Adım 1 ^a	Mutluluk	-,167	,035	22,127	1	p<.001	,846
	İnternet Bağımlılığı	3,816	1,052	13,163	1	p> .05	45,402

a. Variable(s) entered on step 1: Mutluluk, İnternet Bağımlılığı

Tablo 4 incelendiğinde tepkisel mutluluk değişkenindeki bir birimlik artış aktif spor yapmama (aktif spor yapmayan öğrenciler“1” olarak kodlanmıştır) odds’unda %15,4’lük [(1-.846).100] artışa neden olmaktadır. Bu bulgular mutluluğun aktif spor yapan ve yapmayan öğrencileri sınıflandırmada anlamlı katkı sağladığını göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmada başlangıç modelinde %60,6’lık bir sınıflandırma yüzdesi ile tüm katılımcılar aktif spor yapan grubunda sınıflandırılmıştır. Bu oran, yordayıcı değişkenlerin modele girmesi ile tekrar hesaplanmakta ve yordayıcı değişkenlerin yordanan değişkeni ne ölçüde sınıflandırdığına ilişkin bilgi vermektedir. Çalışmada kullanılan Lojistik regresyon modeli ile aktif spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerde internet bağımlılığı ve mutluluğun önemli değişkenler olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonunda Aktif spor yapan öğrencilerin % 83.1’i ve aktif spor yapmayan öğrencilerin %31’i doğru bir şekilde sınıflandırılmıştır. Aktif spor yapan ve yapmayan öğrencilerin %62.6’lık bir doğru sınıflandırma yüzdesi ile sınıflandırılmıştır. Aktif spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerde internet bağımlılığı yordayıcı olarak görölmezken mutluluğun yordayıcı olduğu söylenebilir. Çalışmada mutluluğun öğrencilerin spor yapma ve yapmama durumlarına göre sınıflandırmada belirleyici bir etken olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda mutlu olan öğrencilerin spor yaptıklarını söyleyebiliriz. Mutluluk öğrencilerin spor yapmasında belirleyici olabilir.

KAYNAKLAR

- Akın, A. (2012). The relationships between Internet addiction, subjective vitality, and subjective happiness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(8), 404-410.
- Arısoy Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 55-67.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş. (2012). Multivariate SPSS and LISREL applications for social sciences. (In Turkish). Ankara: Pegem Publishing.
- Dağlı, A., Baysal, N. (2016). “Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, Cilt: 15 Sayı: 59, s. 1250.
- Demir, Y. (2017). *Ergenlerde internet bağımlılığı, akademik güdülenme, akademik erteleme ve okula bağlanma arasındaki ilişkiler*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS (2nd ed.)*. London, UK: Sage.
- Griffiths, M. (2005). A ‘components’ model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.
- Hanbay, E., Keskin, B., Kahrıman, M., (2017). Spor yapan bireylerin yaşam doyumlarının araştırılması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51): 1305-1313.
- Kangal, A., (2013). Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:12 Sayı:44, ss. 214-233.
- Kim, J., LaRose, R., Peng, W., (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic Internet use: The relationship between Internet use and psychological well-being. *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 451-455.
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y., Aysan, F., (2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(Suppl. 1), 69–76. <http://dx.doi.org/10.5455/apd.190501>
- Scheuerl, H., (1979). *Das Spiel*, Beltz Verlag, Weinheim

HEMŞİRELERİN ALKOL, UYUŞTURUCU VE DİĞER UYARICI MADDE KULLANMA DURUMU

Leyla SEZGİN³⁴
Prof. Dr. Edibe PİRİNÇÇİ³⁵

Madde bağımlılığı en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırmanın evrenini Muş ilinde ve ilçelerindeki hastanelerde görev yapan tüm hemşireler oluşturmaktadır. Elde edilen veriler SPSS paket programına kaydedilip, istatistiksel analizde Ki-kare Testi kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki hemşirelerin yaş ortalaması 26.58±6.00 yıldır. Hemşirelerin alkol içme oranı %12.2, uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanım oranı ise %9.9 olarak bulunmuştur. Hemşirelerde cinsiyet, eğitim durumu ile alkollü içki içme arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p>0.05). Kadınların %7.8'si, erkeklerin %13.5'i uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanmaktadır (p<0.05). Uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanan hemşirelerde yaş ve cinsiyetle uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p>0.05). Sonuç olarak hemşirelerde alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı sıklığı topluma göre yüksek oranda tespit edilmiştir. Hemşirelerin madde bağımlılığı konusunda bilincini artırmak için belirli hizmet içi eğitim programları planlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hemşire, Alkol, Uyuşturucu ve Diğer Uyarıcı Madde, Hastane

GİRİŞ

Madde bağımlılığı, madde ile ilgili önemli problemler yaşamasına rağmen bireyin maddeyi devamlı bir şekilde kullandığını gösteren bilişsel, davranışsal ve fizyolojik bir grup emarenin varlığıdır (1, 2). Alkol bağımlılık yapan maddeler arasında en fazla tercih edilenlerden biridir. (3). Ulusal Sağlık ve Beslenme Araştırma Anketleri (NHANES) raporunda; 12-17 yaşları arasındakilerin %39'u hayatları boyunca en az bir kez alkollü içki içmiş olup, bunların %40'nı kızlar, %38'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Alkollü içki içenlerin %16'sı 13 yaşından önce alkollü içki içmeye başladığını bildirmiştir (4). Türkiye'de 2010-2016 yıllarında yürütülen ulusal sağlık araştırmalarında, 15 yaş ve üzeri erişkinlerin %10.4-14.9'unun alkollü içecek kullandığını göstermektedir (5).

Uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde tanımı ise bitkisel kaynaklı veya yapay olup, bedensel veya mental bağımlılığa neden olan ve sürekli kullanma isteği yaratan bütün maddeler uyuşturucu madde olarak tanımlanır (6). Dünya Madde Raporu'na (WDR) göre 2013 yılında 246 milyon insanın, 15-64 yaş grubundaki her 20 kişiden birinin madde kullandığı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusunun neredeyse %5.2'si madde kullanmaktadır (7). Dünya çapındaki Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) tarafından açıklanan 2014 Dünya Uyuşturucu Raporu, yaşları 15 ile 64 arasında değişen uyuşturucu bağımlılarının 2012'de dünya nüfusunun %5'ini oluşturduğunu göstermiştir (8). Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafınca 2011 yılında gerçekleştirilen Genel Nüfusta Madde Kullanımı

³⁴ Hemşire, Muş Devlet Hastanesi, leyliimm@hotmail.com

³⁵ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, edibepirincci@yahoo.com

Araştırması'nda 25 ilde 8145 hane halkı görüşme yapılmıştır. Bu çalışmada yaşam boyu madde kullanım oranı %2.7 olarak saptanmıştır(9).

Sağlık profesyonelleri toplumda rol model olan kişilerdir. Bu yüzden sağlık profesyonellerinin bağımlılık yapan alkol, uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma alışkanlıkları önemlidir. Bu çalışma Muş ilinde ve ilçelerinde görev yapan hemşirelerin alkol, uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma alışkanlıkları sıklığı ve etkileyen faktörleri bilmek amacıyla yapılmıştır.

METOT

Tanımlayıcı-kesitsel tipte olan bu araştırma evrenini Muş ili ve ilçelerindeki kamu hastanelerinde görev yapan tüm hemşireler oluşturmaktadır. Muş ilindeki Devlet Hastanesi ve ilçelerindeki Hasköy Devlet Hastanesi, Korkut Devlet Hastanesi, Varto Devlet Hastanesi, Bulanık Devlet Hastanesi, Malazgirt Devlet Hastanesi olmak üzere 6 tane hastane vardır. Tüm hastanelerde çalışan hemşire sayısı 600 kişidir. Araştırmamızda 436 kişiye ulaşılmıştır (Cevaplılık oranı %72.6). Anket formu konuyla ilgili literatürlerden derlenerek araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Anket hemşirelerin sosyo-demografik özellikleri, alkol kullanımı, uyuşturucu ve diğer uyarıcı kullanımıyla ilgili sorulardan oluşmaktadır. Anket formu uygulanmadan önce 10 kişiye dağıtılmış olup gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra uygulanmıştır. Araştırma öncesinde Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulundan etik izin ve hastane yönetimlerinde sözlü veya yazılı izin alınmış olup araştırmanın saha çalışması Haziran-Eylül 2016 tarihlerinde yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 paket programa kaydedilip, hata kontrolleri, tablolar ve istatistiksel analizler bu program aracılığıyla yapılmıştır. İstatistiksel analizlerde değişkenin niteliğine bağlı olarak yüzde, ortalama, Fisher's Exact Test ve Ki-kare testleri kullanılmıştır. Ortalamalar standart sapma ile birlikte verilmiş olup, $p < 0.05$ anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin yaş ortalaması 26.58 ± 6.00 (min: 17, max: 60) yıldır. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin %42.2'si evli, %48.4'ü lisans mezunudur. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin eşlerinin %66.3'ü (n=122) memur, %10.3'ü (n=19) herhangi bir yerde çalışmamakta ve %23.4'ü (n=43) kendi ticarethanesinde sağladığı kazançla çalıştığı tespit edilmiştir.

Hemşirelerin %32.2'si (n=184) eşiyle, %21.3'ü (n=93) anne ve baba ile birlikte, %8.3'ü (n=36) yurt ya da pansiyonda, %17.7'si (n=77) arkadaşlarıyla, %10.6'sı (n=46) evde tek başına yaşadıkları belirtilmiştir.

Tablo 1. Hemşirelerin Alkollü İçki İçme Özelliklerine Göre Dağılımı

Alkollü İçki Deneme Durumu (n=436)	Sayı	%
Evet	76	17.4
Hayır	360	82.6
Alkol deneme yaşı (n=76)		
10-14	1	1.3
15-19	32	42.1
20-24	34	44.7
25- ↑	9	11.8
Kullanılan içki (n=76)		
Bira	38	50.0
Rakı	17	22.3
Şarap	11	14.4
Cin	10	13.1
Halen alkollü içki kullanma durumu (n=436)		
Evet	53	12.2
Hayır	383	87.8

Hemşirelerin %17.4 ü (n=76) alkollü içki içmeyi en az bir kez denemiş olup, %82.6'sı (n=360) hiç denememiştir. Araştırmada alkol deneme yaş ortalaması 20.21 ± 3.10 (min: 14, max: 27) olarak bulunmuştur. Alkollü içkiyi deneme nedenleri birinci sırada eğlence amaçlı, ikinci sırada ise arkadaş etkisi gelmektedir.

Tablo 2. Hemşirelerde Uyuşturucu ve Diğer Uyarıcı Madde Kullanma Özelliklerine Göre Dağılımı

Uyuşturucu ve Diğer Uyarıcı Madde Kullanım Özellikleri	Sayı	%
Uyuşturucu ve Diğer Uyarıcı Madde Teklif Edilme Durumu (n=436)		
Evet	65	14.9
Hayır	371	85.1
Uyuşturucu ve diğer Uyarıcı Madde Deneme Durumu (n=436)		
Evet	53	12.2

Hayır	383	87.8
Uyuşturucu ve diğer Uyarıcı Madde Kullanma (n=436)		
Evet	43	9.9
Hayır	393	90.1
Uyuşturucu Madde Kullanma Yaşı (n=43)		
↓-15	4	9.3
16-20	32	74.4
21-↑	7	16.2
Uyuşturucu madde kullanım sıklığı (n=43)		
Her gün	4	9.3
Haftada en az bir kez	14	32.5
Ay da en az bir kez	18	41.8
Nadiren	7	16.2
Uyuşturucu Maddeyi Temin Etme Durumu* (n=43)		
Hastane	31	72.1
Arkadaş aracılığıyla	13	30.2
Sokak satıcılarından	2	4.6
Uyuşturucu ve diğer Uyarıcı Madde Kullanmaya İten Durumlar (n=43)		
İş ortamında sorun yaşadığımda	5	11.6
Yalnızlık çektiğimde	18	41.8
Maddeye herhangi bir anda ihtiyaç duyduğumda	20	46.5

*Birden fazla şık işaretlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki hemşirelere ‘uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde teklif edildi mi?’ sorusuna %14.9’u (n=65) evet, %85.1’i (n=371) hayır yanıtını vermiştir. Araştırma kapsamındaki hemşirelere ‘uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde denedin mi?’ sorusuna ise 12.2’si (n=53) evet, %87.8’i (n=383) hayır yanıtını vermiştir.

Tablo 3. Hemşirelerin Bazı Özelliklerine Göre Alkollü İçki İçme Durumlarının Dağılımı

Bazı özellikler	Alkollü içki içme durumu		
	İçen	İçmeyen	Toplam

	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Cinsiyet						
Erkek	33	12.9	248	88.3	155	35.6
Kadın	20	11.7	135	87.1	281	64.4
			p=0.723			
Yaş grupları						
↓-20	1	0.2	52	11.9	53	12.2
21-30	35	8.0	254	58.3	289	66.3
31-↑	17	3.9	77	17.7	94	21.6
		$\chi^2=8.329$	SD=2	p=0.016		
Eğitim Durumu						
Lise-Ön lisans	26	12.5	182	87.5	208	47.7
Lisans ve ↑	27	11.8	201	88.2	228	52.3
			p=0.884			
Medeni Durum						
Evli	19	10.3	165	43.1	184	42.2
Bekar**	34	13.5	218	56.9	252	57.8
			p=0.463			
Yaşanılan yer						
İl	35	12.7	240	87.3	275	63.1
İlçe	16	14.7	93	85.3	109	25.0
Köy	2	3.8	50	96.2	52	11.9
		$\chi^2=4.096.329$	SD=2	p=0.129		
Sigara içme durumu						
İçen	58	25.2	172	74.7	230	52.8
Bırakan	9	5.4	31	77.5	40	9.2
İçmeyen	9	5.4	157	94.5	166	38.1
		$\chi^2=29.710$	SD=3	p<0.001		

*sütun yüzdesi

** Eşinden ayrılmış ya da eşi ölmüş olanlar bekar grubuna alınmıştır.

Hemşirelerin Bazı Özelliklerine Göre Alkollü İçki İçme Durumlarının Dağılımı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 4. Hemşirelerin Bazı Özelliklerine Göre Uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma durumu Durumlarının Dağılımı

Bazı özellikler	Uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma durumu					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Cinsiyet						
Erkek	22	7.8	259	92.1	281	64.4
Kadın	21	13.5	134	86.4	155	35.6
p=0.042						
Yaş grupları						
↓-20	7	13.2	46	86.7	53	12.2
21-30	26	8.9	263	91.0	289	66.3
31-↑	10	10.6	84	89.3	94	21.6
$\chi^2=0.975$ SD=2 p=0.631						
Eğitim Durumu						
Lise-Ön lisans	23	11.5	185	89.0	208	47.7
Lisans ve ↑	20	8.7	208	91.2	228	52.3
p=0.261						
Medeni Durum						
Evli	16	8.6	168	91.3	184	42.2
Bekar**	27	10.7	225	89.2	252	57.8
p=0.428						
Alkollü içki içme durumu						

Evet	6	11.3	47	88.7	53	12.2
Hayır	37	9.7	346	90.3	383	87.8
Toplam						
				p=0.427		
Sigara içme durumu						
İçen	33	14.3	197	85.6	230	52.8
Bırakan	1	2.5	39	97.5	40	9.2
İçmeyen	9	5.4	157	94.5	166	38.1
				p=0.003		

Hemşirelerin bazı özelliklerine göre uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma durumu durumlarının dağılımı Tablo 4’de verilmiştir.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin %17.4’ü alkollü içkiyi denemiştir (Tablo 1). Denizli’de hemşireler üzerinde yapılan bir araştırmada hemşirelerin %28.0’ı alkollü içkiyi denemiş olduğu bildirilmiştir (10). Haran Üniversitesinde yapılan bir araştırmada bir kez alkol deneme durumu %32.2 olarak bulunmuştur (11). Araştırmamızda kapsamına alınan hemşirelerin halen alkol kullanma durumu %12.2’dir (Tablo 1). Mutlu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada sağlık çalışanlarının %20.0’si alkol kullanmaktadır (12). Ülke geneline bakıldığında ise alkol kullanma oranı sağlık çalışanlarının ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin tükettikleri içki çeşitlerine göre dağılımlarında ilk sırada bira %50.0’ı, ikinci sırada rakı %22.3’ü, üçüncü sırada şarap %14.4’ü ve dördüncü sırada cin %13.1’i gelmektedir (Tablo 1). Buğdaycı ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada alkol içenlerin %49.1’i bira, %5.3’ü yalnız şarap içerken, %45.6’sı bütün içkilerden içmektedir (13). DSÖ 2014 raporuna göre en sık tüketilen içki türlerinin başında biranın geldiği fark edilmektedir (14). Biranın diğer içki türlerine göre daha az zararlı olduğu düşünüldüğü için daha fazla tercih edildiği düşünülmektedir.

Araştırmamıza katılan hemşirelerin %12.2’si uyuşturucu ve diğer uyarıcı maddeyi denemiştir (Tablo 2). Tunçoğlu’nun yaptığı araştırma sonucuna göre Türkiye’de 15-64 yaş grubu nüfusta bağımlılık yapıcı maddelerin en az bir kez deneme oranı %2.7’dir (15). Kırklareli Üniversitesi öğrencilerinde yapılan araştırmada uyuşturucu madde deneme oranı %10.4 olarak bulunmuştur (16). Devlet Denetleme Kurulunun 2014’te yaptığı bir çalışmada ülkemizde bağımlılık yapıcı uyuşturucu veya uyarıcı bir maddenin en az bir kez deneme oranı % 2.7 olarak bildirilmiştir (17). Hemşirelerde deneme oranının yüksek olması bu maddeye ulaşımının kolay olmasından

kaynaklanmış olabilir. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin %9.9'u uyuşturucu madde kullanmaktadır (Tablo 2). Baloğlu'nun Denizli il merkezindeki hastanelerde yaptığı çalışmasındaysa hemşirelerin %2.8'inin madde kullanımının olduğu bildirilmiştir (10). Türkiye'de uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanım sıklığı düşük olup, hemşirelerde bu oran yüksektir. Hemşirelerin sağlık kurumlarında bağımlılığa yol açan ilaçların bulunması ve sağlık çalışanının ilaçlara kolay erişebilmesi çalışma süresince ebeveynlerin kontrolünden uzakta olmaları ve işyerinde kötü arkadaşları örnek almaları uyuşturucu kullanımını artırmış olabileceğini düşündürmektedir.

Hemşirelerde cinsiyetine göre alkol kullananların %12.9'u erkek, %11.7'si kadındır (Tablo 3). TÜİK 2012 sağlık araştırmasına göre erkeklerin %17.2'si, kadınların %3.8'i alkol kullanmaktadır (19). Amerika'da 2006 yılında yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin halen alkol kullanma oranının kızlarda %85.2 ve erkeklerde %91.3 olduğu belirlenmiştir (20). Yapılan çalışmalara bakıldığında erkeklerin alkol kullanım oranının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra hemşirelerde alkol kullanma oranları hem erkeklerde hem de bayanlarda Türkiye ortalamasından daha yüksektir.

Araştırma kapsamına alınan hemşirelerde erkeklerin uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanma oranı kadınlardan fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4) ($p>0.05$). Yalçın ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada yaşam boyu madde kullanımı erkeklerde oran %9.2, kadınlarda ise %0.9 olarak bildirmiştir (21). Avustralya'da 20-29 yaş arası popülasyonda yaşam boyu esrar kullanım yaygınlığı erkeklerde %57.4, kadınlarda ise bu oran %51.6 olduğu bildirilmiştir (22). Hemşirelerde alkol içenlerin %11.3'ü uyuşturucu ve diğer uyarıcı madde kullanmaktadır (Tablo 4). Dişsiz'in yaptığı bağımlı kadınlar üzerindeki araştırmada bağımlı kadınların %37.3'ünün alkol kullandığı bildirilmiştir (23).Yapılan çalışmalarda alkol içenlerde madde deneme ve kullanımının daha yüksek olduğunu göstermektedir (21, 24, 25).

Sonuç olarak hemşirelerde alkol, uyuşturucu ve diğer uyarıcı maddeye kullanma oranları topluma göre yüksek düzeydedir. Ayrıca hemşirelerin uyuşturucu ve diğer uyarıcı maddeye ulaşmaları daha çok hastane ortamından temin edilmektedir. Bu yüzden hemşirelerin madde bağımlılığı konusunda bilincini artırmak için belirli hizmet içi eğitim programları planlanmalıdır. Uyarıcı ve diğer bağımlılık yapıcı madde kullanımı çoğu zaman hastane ortamından temin edildiği için bu konudaki uygulamalar tekrar gözden geçirilmeli ve denetimler artırılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Amerikan Psikiyatri Birliği: (1998) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Dördüncü Baskı (DSM-IV) Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Çeviri Editörü Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği 215-363, Ankara
2. Köroğlu E. (1994) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı DSM-IV Yayın Birliği.
3. Ögel K., Taner S, Yılmazçetin C, Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluklarına Yaklaşım Kılavuzu, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003; 12-16.
4. Fryar CD, Merino MC, Hirsch R, Porter KS. Smoking, Alcohol Use, and İllicit Drug Use Reported By Adolescents Aged 12-17 Years: United States, 1999-2004. Natl Health Stat Report 2009;(15):1-23.
5. Türkiye İstatistik Kurumu Yıllara, Yaş grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, Genel Nüfus Sayımları 2010, 2012, 2014, 2016. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1588, Erişim Tarihi: 01.10.2018
6. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Kitapçığı (KOMDB) Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
7. World Drug Report 2015 https://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf, Erişim Tarihi: 11.11.2018
8. UNODC (2012), World Drug Nations Office on Drugs and Crime.
9. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Raporu, TUBİM 2012; 154
10. Baloğlu M. Denizli İl Merkezindeki Hastanelerde Çalışan Hemşirelerde Psikoaktif Madde Kullanımı. Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli 2001.
11. Şimşek Z, Konuk İ, Altındağ A . Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Riskli Sağlık Davranışları Toplu Hekimliği Bülteni Eylül-Aralık 2007, 3;19-24.
12. Mutlu E, Bilici R, Çetin MK Sağlık Çalışanlarının Bağımlılık Hakkında Tutumları Bağımlılık Dergisi Bağımlılık Dergisi, 2014; 15(3):118-123.
13. Buğdaycı R, Şaşmaz T, Aytaç N, Çamdeviren H. Mersin, Adana ve Hatay İllerinde Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencilerinde Alkol İçme Prevalansı ve Etkileyen Faktörler. Tıp Bilimleri 2003, 23:208-212.
14. World Health Organization. (2014). Global Status Report on Alcohol and Health-2014 Report Retrieved From http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112736/1/9789240692763_eng.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2018.
15. . Tunçoğlu T. Madde Kullanım Yaygınlığı. KOMDB Türkiye 2012 Uyuşturucu Raporu, KOMDB/TUBiM Yayınları no:92, Ankara, 2012,50-54.

16. Ulukoca N, Gökğöz S, Karakoç A. Kırklareli Üniversitesi Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Sıklığı. Fırat Tıp Dergisi 2013; 18(4):230-34.
17. Devlet Denetleme Kurulu. Araştırma ve İnceleme Raporu (Madde ve Diğer Bağımlılıklar İle Mücadele Kapasitesinin ve Bu Bağlamda Türkiye Yeşilay Cemiyetinin Değerlendirilmesi) 2014; 225-226.
18. Mutlu E, Bilici R, Çetin MK Sağlık Çalışanlarının Bağımlılık Hakkında Tutumları Bağımlılık Dergisi Bağımlılık Dergisi, 2014; 15(3):118-123.
19. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2012 Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayınları 948. Ankara 2014:67-79.
20. Andrews JO, Heath J. Women and the global tobacco epidemic: nurses call to action Int Nurs Rev 2003;50(4):215-28.
21. Yalçın M, Eşsizoğlu A, Akkoç H, Yaşan A, Gürgen F. Dicle Üniversitesi Öğrencilerinde Madde Kullanımını Belirleyen Risk Faktörleri. Klinik Psikiyatri. 2009; 12:125-133
22. . Rossi J. National Drug & Alcohol Research Centre Illicit drug use in Australia: Epidemiology, use patterns and associated harm. (2nd Edition).2007.
23. Dissiz M. Bağımlı Kadınların Üreme Sağlığı Sorunlarının Belirlenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 2007. s: 65.
24. Tanrıku AC, Carman KB. Kars il merkezinde çeşitli üniversite öğrencileri arasında sigara kullanımını sıklığı ve risk faktö-leri. Türk Toraks Dergisi 2009; 10: 101-6.
25. Görgün S, Tiryaki A, Topbaş M. Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanma Biçimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2010; 11: 305-12.

INVESTIGATION OF TEACHER CANDIDATES' ATTITUDES TOWARDS TO DISTANCE INFORMATION TECHNOLOGY COURSE

Atilla BİNGÖL³⁶

Öğr. Gör. Dr. Songül KARABATAK³⁷

When one speaks about education and training, classes is the place that first come to mind. However, crowded classes, lack of facilities and equipment, lack of equal opportunity, failure to meet individual requirements, and similar negativities lead to a decrease in the quality of education and the academic success of students. All of these adversities and rapid developments in technology brought about the search for alternative education systems against traditional education systems. One of the alternative education systems that emerged as a result of the developments in the field of science and technology is the “distance education” system.

In this study, it was aimed to determine the attitudes of teacher candidates towards the distance Information Technologies Courses conducted by the Department of Informatics. The study is a descriptive study using a scanning model. Within the aim of the study, the opinions of the students of the Faculty of Education in Firat University, who participated in distance Information Technology Course in the spring term of 2018-2019 academic year via distance education system, were taken. In the process of data collection, Attitude Scale towards Information Technologies Course and Academic Achievement Test were used. Percentage, frequency, arithmetic mean, t test and correlation analysis were used in the analysis of the data. As a result of the analyzes, it was observed that teacher candidates' attitudes towards information technologies were at a moderate level. At the end of the study, various suggestions were offered to increase the attitudes of the teacher candidates towards the distance IT course.

Keywords: distance education, distance information technology course, attitude

Introduction

When one speaks about education and training, classes is the place that first come to mind. However, crowded classes, lack of facilities and equipment, lack of equal opportunity, failure to meet individual requirements, and similar negativities lead to a decrease in the quality of education and the academic success of students. All of these adversities and rapid developments in technology brought about the search for alternative education systems against traditional education systems. One of the alternative education systems that emerged as a result of the developments in the field of science and technology is the “distance education” system.

Distance education creates the opportunity for some educational institutions that are facing financial or budgetary allocation problems to have access to open education resources that enable teachers and students to access and use textbooks and other educational resources online. This helps educational institutions, facing financial problems, save money. Online classes offer a more flexible and personalized form of education, allowing students to progress at their own pace and on their own time. For example, it provides an extensive course structure and quality far beyond

³⁶ Firat Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, abingol@firat.edu.tr

³⁷ Firat Üniversitesi, Enformatik Bölümü, skarabatak@firat.edu.tr

what many school districts can provide for students. It also creates flexibility in course scheduling for students by extending learning via digital world, which is available in 24 hours a day, seven days of the week (Kumi-Yeboah, 2014).

The basis of distance education is based on the extension and distribution of audiovisual and written sources. This process, which started with a letter in the past, has now accelerated with the support of technology (books, radio, television, cassettes, DVDs, DVDs, computers, satellite, internet, etc.) and progressed in a direction that reaches more people and provides and facilitates interaction. Accessing content over the Internet with fast and affordable costs, increasing the user interaction with the help of new technologies, nowadays, has allowed the distance education to be accepted as a training area and sometimes as a field of education. Distance education is being used for some service courses in Firat University as well as in most universities due to the difficulties experienced in education systems and some advantages of distance education. These courses include IT related courses conducted by the Department of Informatics. With the decision of the Senate, the reasons for the distance education courses offered by the Department of Informatics are as follows:

- The number of students in the departments of some faculties (Faculty of Economics and Administrative Sciences, Faculty of Human Social Sciences, Faculty of Communication, Faculty of Veterinary Medicine, and Faculty of Education) in our university is high (About 70 to 80 students, with the number of people who repeat the course this number reaches 100) ,
- Inadequate number of computers in informatics laboratories (50 to 60),
- Less number of teaching staff,
- The problem of the students' access to laboratories due to the fact that the campus of the Faculty of Communication campus is far from the central campus,
- Some application programs require more powerful computers to run, so there is a need for new computers.

Attitude is defined as the position an individual develops against an object or phenomenon (Başaran, 2008). Based on this definition, the attitude towards the course can be defined as the positive or negative thinking or movement tendency of the learners about the course. One of the most important indicators of the effective characteristics of a course is the attitudes towards that course (Erden, 1995). Therefore, when the attitude towards the course is positive, the performance related to the course is higher (Bloom, 1998) and it is easier to learn (Turgut, 1995).

Attitude is a phenomenon gained by learning, directing the behavior of the individual and causing bias in the decision-making process (Tavşancıl, 2002) and Aktürk (2012) states that people have a better performance in learning when they have a positive attitude and people's attitudes towards learning a subject also affect their learning products. In this study, it is aimed to determine the relationship between teacher candidates' attitudes towards distance Information Technology Course (DITC) and academic achievement. For this purpose, the following questions were sought:

- 1- What is the attitude level of teacher candidates towards DITC?
- 2- Do the attitudes level of teacher candidates' towards DITC, the duration of daily use of technological instruments, and academic achievement levels differ significantly according to the gender variable?

- 3- Is there a relationship between the teacher candidates' attitudes towards DITC, the duration of daily use of technological tools and their academic achievement levels?

Method

Research Model

The study was conducted as correlational research. The correlational research is concerned with finding out whether a relationship exists between two variables and determining the magnitude and direction of this relationship (Ho, 2017)

Universe and Sample

The universe of the study consisted of teacher candidates who attended the Information Technologies course at Firat University Faculty of Education in the spring term of 2018-2019 Academic Year. A total of 420 students are attending the IT course in the spring semester at Firat University through distance learning. The sample was not taken in the study, the entire universe was tried to be reached. Of the teacher candidates, 114 were female (51%) and 110 were male (49%). In addition, the average academic achievement of teacher candidates is 69.82 and the average age is 19.7.

Data Collection and Analysis

The Attitude Scale towards Information Technologies Course developed by Rıza and Işık (2007) was used to collect the data. The three-point Likert-type single factor scale consists of 36 items. The Cronbach's Alpha coefficient was .95, KMO value was .94 ($p < .001$) and Sperman Brown reliability coefficient was calculated as .94. 19 items of the scale is opposite.

Each scale item used in the research is graded as *disagree (1)*, *undecided (2)*, and *agree (3)*. When interpreting the arithmetic mean, the values between 1.00-1.67 were *low* and between 1.68-2.33 were *middle* and 2.34-3.00 were interpreted as *high* attitude level. In addition, the academic achievement scores of 0-24 were *very low*, 25-49 were *low*, 50-69 were *moderate*, 70-84 were *high* and 85-100 were *very high*. In this study, Cronbach's Alpha coefficient of the scale was found as .93. The questionnaires were randomly distributed to the students in the sample group. A total of 224 questionnaires were analyzed.

Percentage and frequency analyzes were performed to determine descriptive values. The skewness and kurtosis values were examined to check whether the data were distributed normally. According to Tabachnick and Fidell (2013), if the kurtosis and skewness values vary between +1.50 and -1.50, the data are distributed normally and t-test was used for pairwise comparisons and the Pearson correlation coefficient was examined for the normal distribution of the data. The correlation coefficient between .70 and 1.00 is high, between .70 and .30 is moderate, and less than .30 correlation is low (Büyüköztürk, 2012).

The academic achievement test developed by Bingöl and Halisdemir (2017) was also used in the study. The item difficulty index values of the questions included in the Academic Achievement test vary between .21 and .49. The average difficulty of the test was found as .59. Kuder Richardson-20 analysis was performed to examine the internal consistency between the test scores. The KR-20 value of the test was found to be .51.

Findings

The findings related to the scale items used to determine the attitudes of prospective teachers towards the DITC are as in Table 1.

Table 1. Findings about teacher candidates' attitudes towards DITC

Items	N	\bar{X}	sd	Skewness	Kurtosis
I spend a significant part of my studying time on the computer	224	1.60	.72631	.771	-.728
I look forward to IT course	224	1.81	.70471	.289	-.960
I voluntarily attend events in the IT course	224	2.04	.78012	-.062	-1.351
I would like to attend a IT course since I started school.	224	2.05	.74104	-.079	-1.168
Computer course is a course I've been successful in	224	2.07	.72122	-.101	-1.064
I'd like to take the computer class in the future.	224	2.07	.74225	-.115	-1.171
I think that from the first grade, there should be a IT course every year	224	2.14	.81111	-.259	-1.434
I don't want to see the IT course again in the future.	224	2.15	.80033	-.281	-1.385
I wouldn't have attended IT course if it wasn't necessary	224	2.16	.78532	-.283	-1.325
It is difficult for me to learn the topics covered in the IT course	224	2.16	.75826	-.278	-1.213
I can get high grades in IT course	224	2.24	.68442	-.340	-.857
I get bored when I'm working to IT course	224	2.24	.77223	-.445	-1.194
I study IT course my own will	224	2.29	.78824	-.575	-1.162
I'm tired of correcting the wrong parts of my IT course activities	224	2.32	.74225	-.596	-.965
I'm worried about IT course	224	2.33	.72605	-.598	-.899
I have no interest in the IT course	224	2.36	.80834	-.751	-1.059
I'll be happy in the IT course	224	2.37	.66375	-.582	-.677
I get stressed when I think of a IT course	223	2.39	.80335	-.836	-.939
I'm interested in a IT course	224	2.41	.76946	-.844	-.805
I hate to work for a IT course outside	224	2.42	.73573	-.860	-.653
I believe that studentship will be more pleasurable without a IT course	224	2.45	.70061	-.889	-.476
I'm uneasy when I'm attending a IT course	223	2.46	.73932	-.966	-.516
I sleep in IT course	224	2.49	.67618	-.961	-.278
When I say the IT course distressing things come to my mind	224	2.50	.72123	-1.085	-.249
I don't want to go to school on IT course days.	224	2.50	.70232	-1.074	-.192
I feel annoyed when I practice the computer class	224	2.50	.68943	-1.052	-.179
I like IT course	224	2.51	.67618	-1.059	-.115
I'm interested in the subjects I learned in IT course.	224	2.51	.66278	-1.029	-.118
I'm interested in a new activity in IT course	224	2.52	.66254	-1.063	-.057
Time does not pass in IT course	224	2.54	.67536	-1.144	.045
It is boring to do activities in IT course	224	2.54	.65488	-1.116	.070
It is important for me to be successful in IT course	224	2.56	.67341	-1.252	.269
I just want to spend time by playing computer games in IT course	224	2.57	.67915	-1.302	.350
I think every department should have a computer class	224	2.57	.65220	-1.246	.343
I'd like to know more about the topics of the IT course	224	2.61	.66098	-1.435	.736
I don't like IT course teachers	224	2.63	.67713	-1.375	.903
Attitude towards DITC	224	2.33	.38128	-.447	-.373

In Table 1, it is observed that teacher candidates' attitudes towards DITC are at a medium level. When the scale is analyzed on the basis of the item, "I spend a significant part of my studying time on the computer" is the item that teacher candidates have the lowest attitude ($\bar{X} = 1.60$) and "I don't like IT course teachers" is the item that teacher candidates have the highest attitude ($\bar{X} = 2.63$).

The results of t-test conducted to determine whether teacher candidates' attitudes towards DITC, the duration of daily use of technological tools and academic achievement levels differ significantly according to gender variable are shown in Table 2.

Table 2. t-test findings according to gender variable

Variables	Gender	N	\bar{X}	sd	t	df	p
Attitude towards DITC	Female	114	2.38	.339	1.564	222	.119
	Male	110	2.30	.419			
Daily Usage Duration	Female	114	3.28	1.320	-2.145*	222	.033
	Male	110	3.69	1.537			
Academic Achievement Level	Female	114	64.91	20.198	-4.014**	222	.000
	Male	110	74.91	16.864			

* $p < .05$; ** $p < .01$

According to Table 2, teacher candidates' attitude towards DITC does not differ significantly according to gender variable [$t(222) = 1.564, p > .05$]. However, the duration of daily use of technological tools [$t(222) = -2.145, p < .05$] and academic achievement levels [$t(222) = -4.014, p < .01$] show significant difference according to the gender variable. According to the analysis, female teacher candidates and male teacher candidates' attitudes towards IT course were similar. However, male teacher candidates' both the duration of daily use of technological tools and academic achievement levels are higher than female teacher candidates.

Table 3 shows the results of the analyzes conducted to determine the relationship between teacher candidates' attitudes towards DITC, the duration of daily use of technological tools, and academic achievement levels.

Table 3. The relationship between attitude towards DITC and the duration of daily use of technological tools and the academic achievement level

	Daily Usage Duration	Academic Achievement Level
Academic Achievement Level	.67**	-
Attitude towards DITC	.47**	.37**

$p < .05$; $p < .01$

Correlation analysis results in Table 3, there are positive and moderately significant relationships between the duration of daily use of technological tools both the level of academic achievement ($r = .67; p < .01$) and attitudes towards DITC ($r = .47; p < .01$). In addition, there is a positive and moderate significant relationship between attitude towards DITC and academic achievement level ($r = .37; p < .01$).

Conclusion, Discussion and Suggestions

In this study, the relationship between teacher candidates' attitudes towards DITC and their academic achievement was examined. According to the findings obtained from the study, it was found out that teacher candidates' attitudes towards the DITC in general were moderate. On the basis of scale item, it is revealed that teacher candidates do not allocate too much study time to IT course and they are not willing to participate in IT course or activities. In addition, they did not like IT teachers and did not want to learn more about the topics of the IT course. As a result of the study conducted by Barış and Çankaya (2016), it was found that distance education increased the quality of education with its enriched learning environment, technological tools, and time and place independence features. However, it was also stated that it would not contribute

to the quality of education due to reasons such as poor quality content, unconscious and student profile avoiding responsibility. Although Özköse, Arı, and Çakır (2013) stated that the most powerful aspect of distance education was determined as interaction, according to the results of the study conducted by Barış and Çankaya (2016), interaction was stated as the weak aspect of distance education. It can be said that this difference is due to the individual differences in the interaction of the teaching staff. According to these results it can be interpreted that negative attitudes of students towards IT course are due to the distance classroom management.

In literature, there are a lot of researches that focus on student and teacher attitudes and their views on distance education (Ateş & Altun, 2014) and these studies (eg, Belcheir & Cucek, 2002; Ağır, Gür, & Okçu, 2008) generally refer to positive attitudes towards distance education. The research conducted by Ateş and Altun (2014), Kışla (2005), and Dick, Case and Burns (2001) showed that students' attitudes towards distance education were unstable. In studies conducted by Rıza and Işık (2007), Keskin (2007), Demirer and Şahin (2008), and Işık (2010), it was observed that the attitudes of the students towards the information technology course were high.

According to the results of the analysis, the attitudes of teacher candidates towards IT course did not show a significant difference according to the gender variable. But the duration of daily use of technological tools and academic achievement levels showed significant differences according to gender variables. According to these findings, it is seen that female teacher candidates' attitudes towards IT course were similar to male teacher candidates' attitudes, but male teacher candidates' both the duration of daily use of technological tools and academic achievement levels were higher than female teacher candidates. In the studies conducted by Çavuş, Temur, and Kara (2007) and Çınarer, Yurttakal, Ünal, and Karaman (2016), it was seen that there was no significant difference in the attitudes of teacher candidates towards computer lesson according to gender variable.

According to another finding of the study, it was found that there were positive and medium level significant relationships between the duration of daily use of technological tools both the level of academic achievement and attitudes towards DITC. This finding can be interpreted that as individuals' familiarity with the use of technological tools increases, their tendency towards information technologies increases. In addition, there was a positive and moderate significant relationship between attitude towards DITC and academic achievement level. Erkuş (2003, p.156) stated that attitudes are one of the most important determinants of human behavior. For this reason, the cause of this positive relationship can be interpreted as positive behaviors, positive results, and achievements are caused by positive attitudes.

There are some limitations in the study. The first of these limitations is that the sample of the research is only the students attending the DICT. This reduces the generalizability level of the results. The study will be repeated by taking the views of the students attending face-to-face information technologies course and comparing the attitude between the two groups will contribute to the field. Another limitation of the study is the quantitative execution of the study. More detailed results can be obtained by expanding the study as mixed or qualitative research.

To obtain adequate and effective results in the distance education systems designed by higher education institutions, it is necessary to determine the demographic characteristics of the target audience, their interests and attitudes towards distance education, and to design the system in accordance with the student's needs. In general, it can be said that distance education programs do not provide the desired efficiency to the views of academics. In addition to this, it is seen that there is a lack of knowledge among academicians within the scope of the study group in terms of

distance education programs. In the light of these views, the following recommendations can be developed:

- Academicians should be informed about distance education and should be encouraged to recognize and experiment with this approach.
- Using different teaching approaches in distance education, the findings should be shared with the world of science.
- Selective courses should be given, including information on distance education, especially in teacher training programs.
- In-service trainings should be given to instructors in higher education institutions on technology literacy and computer-aided education.

References

- Ağır, F., Gür, H., & Okçu, A. (2008). Özel okullarda ve devlet okullarında çalışan ilköğretim öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlenmesi. <http://ietc2008.home.anadolu.edu.tr/ietc2008/65.doc>
- Aktürk, A. O. (2012). Analysis of attitudes of preservice teachers towards learning according to the reasons for choosing the teaching profession and their academic achievements. *Ahi Evran University Journal of Kırşehir Educational Faculty*, 13(3), 283-297.
- Ateş, A. & Altun, E. (2014). Investigating preservice computer teachers attitudes towards distance learning regarding various variables *Gazi Üniversitesi Journal of Gazi Educational Faculty*, 28(3), 125-145.
- Barış, M. F., & Çankaya, P. (2016). Akademik personelin uzaktan eğitim hakkındaki görüşleri. *International Journal of Human Sciences*, 13 (1), 399-413.
- Başaran. İ. E. (2008). *Örgütsel davranış: İnsanın üretim gücü*. Ankara: Ekinoks Education Consultancy Services.
- Belcheir, M. J., & Cucek, M. (2001). Student perceptions of their distance education courses. *Retrieved March, 1, 2011*.
- Bingöl, A., & Halisdemir, N. (2017). Üniversite öğrencilerinin Temel Bilgi Teknolojileri Dersine yönelik Akademik Başarı Testi geliştirme çalışması. *JASSS (The Journal Of Academic Social Science Studies)*, 1(54), s.541-554. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6984>
- Bloom, S. B. (1998). İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme (Trans. D.A. Özçelik). Ankara: MEB
- Büyükoztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Publishing.
- Çavuş, H., Temur, A., & Kara, K. (2007). Fen bilgisi, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenliği öğrencilerinin bilgisayar dersine yönelik tutumları. *Ahi Evran University Journal of Kırşehir Educational Faculty*, 8(1), 115-122.
- Çınarar, G., Yurttakal, A.H., Ünal, S., & Karaman, İ. (2016). *Öğretmenlerin teknolojik araçlarla eğitime yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi Yozgat ili örneği*. EEB 2016 Electrical-Electronics and Computer Symposium (11-13 May 2016). Tokat, Turkey.

- Demirer, V., & Sahin, İ (2008). *İlköğretim öğrencilerinin bilişim teknolojileri dersine yönelik tutumları*. 8th International Education Technologies Conferences (6-9 May 2008). Eskişehir: Anadolu University.
- Dick, G.N., Case, T.,L. ve Burns, O. M. (2001, December). *Adopting distance education- what do the students think?*, Proceeding of The International Academy for Informational Management (IAIM) Annual Conference: International conference on Informatics Education & Research (ICIER), 14-16 Aralık 2001, New Orleans, LA.
- Erden, M. (1995). Öğretmen adaylarının öğretmenlik sertifikası derslerine yönelik tutumları. *Hacettepe University Journal of Education*, 11, 99-104.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 24, Ankara.
- Ho, R. (2017). *Understanding statistics for the social sciences with IBM SPSS*. Chapman and Hall/CRC.
- Işık, A. D. (2010). *The effects of learning package prepared according to the constructivist approach on information technologies course*. Unpublished Ph.D Thesis. İzmir: Dokuz Eylül University
- Keskin, S. (2007). *Bilgisayara yönelik tutum*. 1st International Computer and Instructional Technologies Symposium (16–18 May 2007). Çanakkale: On sekiz Mart University.
- Kışla, T. (2005). *Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik tutumları*. Unpublished master thesis. İzmir: Ege University.
- Kumi-Yeboah. A. (2014). Learning theory and online learning in K-12 education: Instructional models and implications. *Exploring the Effectiveness of Online Education in K-12 Environments*. 126.
- Özköse, H., Arı, S., & Çakır, Ö. (2013). Uzaktan Eğitim Süreci için SWOT Analizi. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research* , 5 (41).
- Rıza, E., T., & Işık, A., D. (2007). *İlkokul öğrencilerinin seçmeli bilgisayar dersine ve bilgisayara yönelik düşünce, tutum ve davranışları*. 1st International Computer and Instructional Technologies Symposium (16–18 May 2007). Çanakkale: On sekiz Mart University.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson Publishing.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Publishing.
- Turgut, M. F. (1995). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Ankara: Yargıcı Publishing.

MEETING MANAGEMENT AND MEETING LEADERSHIP

Atilla BİNGÖL³⁸

Öğr. Gör. Dr. Songül KARABATAK³⁹

Abstract

In today's organizations, it is possible to achieve both individual and organizational goals by the effective use of communication channels. Although there are many different techniques of communication, there is a consensus that one of the most effective organizational communication channels is “meeting” in the literature.

The main aim of this study is to examine the concepts of *meeting management* and *meeting leadership* in general from the perspective of “to use the meetings as an effective tool for achieving organizational goals, it is possible with a good meeting organization and successful meeting management”. For this purpose, firstly, the researches about the meeting management were examined by using the literature survey method. After the field survey, firstly the concepts of meeting and meeting management were defined, the effects of the meetings on the management processes were explained and then the types of meetings and the planning of the meeting process were discussed. Finally, the effects of meetings on managerial functions and meeting leadership were examined, the issues to be taken into consideration during a successful meeting were discussed, and various suggestions were made regarding the meeting management.

Keywords: meeting; meeting management; meeting leadership.

Introduction

The meeting is the environment where more than one person come together and make a decision to discuss a problem, an event or a case. When the meetings are evaluated in terms of communication, they have an important place especially for organizations. There is no organization that does not give importance to the meeting and does not hold a meeting. Because an organization has to create a synergy between its employees in order to achieve successful results and his synergy is mostly achieved through meetings.

Meetings are an important part of working life (Murray & Lai, 2018), a major source of compliance and influence in management (Forsyth, 1997), the safest way to make effective decisions (Tropman, 2003) and one of the most critical aspects of management (Green & Lazarus, 1991). Meetings are an indispensable element especially in organizations dominated by democratic management and it is a valuable tool that can be used in the execution of each administrative process that provides organizational living (Şencan, 2008). Because meetings are the unbearable lightness of decision making in management (Öktem & Özdemir, 2013).

1. Meeting Management and Meeting Types

Meeting management is one of the concepts developed by management experts and is the process for implementing the principles that should be followed in meetings to be held in an organization. According to a different definition, the meeting management can be defined as a

³⁸ Firat Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, abingol@firat.edu.tr

³⁹ Firat Üniversitesi, Enformatik Bölümü, skarabatak@firat.edu.tr

process in which all activities organized in the pre-meeting process, the meeting process, and the post-meeting process before the meeting is planned and realized. The basic principles of meeting management are as follows (Aktan, 1999):

- Determining the subject, location, time, and necessary participants before the meeting and notifying the related persons,
- Determining the leader of the meeting,
- Setting up a special room for the meeting and having the necessary visual tools (eg computer and projection device) in this room,
- Starting with the meeting agenda,
- Discussing the agenda items in a specific order. Setting a suitable discussion time for each agenda item,
- Giving the opportunity to talk to everyone at the meetings,
- Giving importance to listening respect in meetings,
- Problems should be identified before the meetings and then suggestions should be submitted.
- Problems should be identified with brainstorming technique and alternative solutions should be sought.
- Consensus should be given importance and conciliation in meetings should be carried out using scientific techniques.
- Decisions taken at the meeting should be written and announced to the people who attended the meeting.

It is thought that the meetings often cause a loss of time. In order to eliminate this idea and make the meeting successful or efficient, managers must know what kind of meeting should be held and manage the meeting accordingly (Aytürk, 2014). Meetings may differ from organization to organization, and vary according to objectives, structures, construction time, number of participants, organizer, regulation frequency, presentation format and form of organization (Çalışkan, 2017; Şencan, 2008).

According to their aims meetings are organized as information meeting, decision meeting, problem-solving meeting, consultation meeting, reconciliation/mediation meeting, coordination meeting, and training meeting. Meetings are organized as formal or informal meetings according to their structure, regular and extraordinary meetings according to the time of construction, and company, association and union meetings according to the organizer. There are also varieties of the meetings according to the number of participants. According to the number of participants, Çakıcı (2006) examined the meetings in three categories, up to 50 participants, up to 50-300 participants and over 300 participants. The researcher mentioned the seminars, colloquia, working groups, audit boards, discussion groups, commission meetings, and roundtables as meetings up to 50 participants, the general assemblies, conferences, and symposiums as meetings with 50 to 300 participants, and congresses and general assemblies as meetings with more than 300 participants ; (Çalışkan, 2017; Şencan, 2008; Taşkın, 2005).

2. Meeting Processes

Meeting management is one of the most important business skills a manager can have. After all, an important time is spent for meetings. Medium level managers use 35 percent of their time and senior managers use 50 percent of their time in meetings. In order to avoid unnecessary time

for meetings, it is necessary to know how the meetings will be held, namely how to manage the meeting.

A meeting process consists of three stages: *pre-meeting*, *meeting* and *post-meeting*. Figure 1 shows that details of the pre-meeting, meeting, and post-meeting processes.

Pre-meeting process	Meeting process	Post-meeting process
<ul style="list-style-type: none"> • Planning the meeting • Determination of meeting purpose • Determination of meeting objectives • Preparing preparations before the meeting • Time and duration of the meeting • Determining the shape of the meeting • Doing pre-meeting • Distribution of tasks • Determination of participants • Number of meetings • Determination of the layout of the meeting room • Adjusting the visual tools to be used in the meeting • Announcement of the meeting • Setting the catering • Establishment of the meeting preparation checklist • Determining the agenda of the meeting • Determining the record holder 	<ul style="list-style-type: none"> • Opening <ul style="list-style-type: none"> • <i>Determination of meeting rules</i> • <i>Determination of roles</i> • Determining the meeting manager • Managing discussions • Ensuring participation • Being sensitive to individual needs • Managing difficult situations <ul style="list-style-type: none"> • <i>Conflict</i> • <i>Thinking in Block</i> • <i>Aimlessness</i> • <i>Secret agendas</i> • <i>Psychological games</i> • Managing difficult people • Effective time management • Closing <ul style="list-style-type: none"> • <i>Summarizing the summation</i> • <i>General evaluation of the meeting</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Follow-up of the implementation of the decisions taken • Preparation of meeting minutes • Evaluation of the implementation results of the decisions taken at the meeting

Figure 1. Meeting process

Source: Çalışkan, 2017

For an effective meeting, the process should be carried out not only at the time of the meeting, but in particular before and after the meeting. Because, as a whole, there are three important points for the success of the meeting process: The first point is that there is only one problem/subject or purpose in the meeting agenda. The second point is a very good preparation for this problem/subject or purpose. The third and most important point is the establishment of a short summary report of the steps to be taken regarding the decisions taken in the meeting after the meeting, the responsible persons to do this and the time schedule of the things to do.

This summary report should be sent to all concerned, including those who are present at the meeting and who are not obliged to be present, and then all necessary measures should be taken by e-mails, short meetings or follow-up (Plazacubes, 2015). In other words, ensuring the follow-up of the key decisions taken at the meeting is the most important point for the success of the meeting. Barker (2000) stated that the following three golden rules regarding the objectives of the meeting should be considered:

1. *Each meeting is unique*, so no extra meetings should be held unless there is a need for meetings, which should be held regularly.

2. *The success of a meeting is judged according to the results obtained*, therefore, attention should be given to the decisions taken in the meeting and the list of works. If necessary, a person to check and monitor what is to be done should be identified.

3. *Maintaining a meeting is the responsibility of the entire group*, however, the key person in the success of the meeting is the head of the organization or the chairman of the meeting. Everyone involved is equally responsible for the decisions to be taken or the conduct of the meeting. Certain responsibilities, such as note taking, monitoring of the duration of the meeting, should be the responsibility of those identified. Figure 1 summarizes the effective meeting management process.

Figure 2. Effective meeting management process

Source: <https://www.time-management-success.com/effective-meeting.html>

3. Meeting Leadership

Today, more meetings are held in organizations and managers spend a large part of their time with meetings (Green & Lazarus, 1991). Meetings can be the most effective management and communication tools in the organization when it is well planned and well managed. Failure in meeting management means failure in management (Aytürk, 2014). For the effectiveness of the meetings, a leader is needed to manage the meeting (Aktan, 1999; Taşkın, 2005). Knowing how to manage and steer the meetings is very important in enhancing workplace satisfaction and employee participation and productivity (Murray & Lai, 2018). Meetings are the most effective way of directing managers, the biggest weapon and the cornerstone of management science (Başpınar & Keskin, 2011). For this reason, there are two sides in the meeting as directors and directed people. While the directed people from these parties express the participants, the directors

express the meeting heads, ie the meeting leaders. The success of a meeting depends on the participants taking on and maintaining the joint responsibility. The person who will provide this is also the meeting leader.

Meetings are environments where leadership skills occur most effectively. offers an environment in which each individual can work comfortably by revealing the team spirit along with the opportunities that each individual will reveal or use (Barker, 2000). In addition, the meeting leader must be creative, combine technology with modern management principles, and prevent conservative tendencies against innovation (Öktem ve Özdemir, 2013). For this reason, each meeting leader should lay the groundwork for the creation of creative thinking. In order to reveal creative thinking, it is necessary to create a mutual open communication system and mutual trust, to ensure cooperation and motivation, to be open to new ideas, to be given praise instead of criticism, to avoid the normative and status quoist approach, and to encourage original ideas (Çalışkan, 2017; Mısırlı, 2013).

Meetings are vital for any organization. When a meeting is effectively managed, it increases productivity and leads to loss of time and money when misconducted or mismanaged, as well as distracting, inefficient and far from productivity (Green & Lazarus, 1991). One of the reasons for the failure of a meeting is that they are arranged unnecessarily and they are not managed well. The structural deficiency is another element that allows the meetings to fail. For example, if the agenda of a meeting is not well established or the necessary planning has not been made on how much time to allocate to the problem, this will cause the meeting to fail. In addition, among the other reasons for the failure of the meeting include the fact that the organizer or the participants did not give importance to the meeting and that the meeting was not appropriate for the time and place of the meeting (Doğan, 2013; Tavmergen & Aksakal, 2004; Yeşilyurt & Çankaya, 2007).

Conclusion and Suggestions

In this study, the topics of meeting management and meeting leadership were examined from a general perspective. In this study, which was conducted in the form of a field survey, the concepts of meeting and meeting management were first explained, then the types of meetings and planning of the meeting process were discussed. Finally, the issue of meeting leadership was discussed and the issues that should be taken into consideration during a successful meeting were addressed.

In order to manage an organization effectively, management processes must be best managed. The process that involves every stage of the management processes is the decision-making process, and the environments where this process can be used most effectively are *meetings*. The concept of meeting management, developed by management experts, is a process for the implementation of the principles that should be followed in an organization meeting and this process consists of three stages: *pre-meeting*, *meeting* and *post-meeting*. In the process of meeting management, all kinds of activities to be carried out in these three stages are planned and realized. For an effective meeting, not only the meeting moment, but also the pre-meeting and post-meeting meeting should be best done.

If a leader is needed for the management of an organization, an effective meeting leader is needed to manage a meeting environment effectively. The success of a meeting depends on the attendance of the meeting participants and mutual responsibility. The person who will provide this is also the meeting leader. The meeting leader plays an important role in managing the meetings that are important for the effectiveness and efficiency of an organization and for guiding the participants. For a successful and effective meeting management, the meeting leader should

determine the purpose of the meeting and the desired outcome before the meeting; establish and maintain a meeting agenda; must determine the key people for the meeting and invite them to the meeting. The meeting leader must have all the tools, data and reports that should be present before the meeting starts and must provide the equipment to be used during the meeting. The leader should start and finish the meeting on time. In other words, the leader should use the time effectively and try to finish earlier than planned. The meeting leader should be a good example to the participants by speaking in a clear, respectful and constructive way, and encouraging all meeting participants to contribute to the meeting. After the meeting, the meeting leader should check whether the meeting objectives are met or not and ask the participants for feedback about the meeting and follow them.

Regardless of its type, size and purpose, meetings are the source of important data for all organizations. However, most of the employees consider meetings as a workload or loss of time. In order to remove this prejudice and increase the importance given to the meetings, trainings on the importance of meetings should be provided to each organization, and various managers in various units should be provided with various training on meeting management.

There are various limitations of this study. One of these limitations is that the study was conducted as field survey. In domestic literature, the number of qualitative and quantitative studies related to the meeting management is quite low. Therefore, conducting studies related to the effectiveness of the meeting will contribute to the field. Another limitation of the study is that the study is related to meeting management in traditional environments. Meetings can be held for participants in different environments.

Meetings are important administrative tools for the effectiveness and productivity of an organization. Studies examining the relationship between the effectiveness of an organization and meeting management are thought to fill an important gap in the field.

References

- Aktan, C. C. (1999). *2000'li yıllarda yeni yönetim teknikleri, (4), Sinerjik Yönetim*, İstanbul: TÜGİAD Publishing.
- Aytürk, N. (2014). *Yönetim sanatı: Başarılı yönetim ve yöneticilik teknikleri*, 6. Baskı, Ankara: Emel Publishing.
- Barker, A. (2000). *Toplantıya hazırlanma*, (Çev. E. Sabri Yarmalı), İstanbul: Damla Publishing.
- Başpınar, N. Ö. & Keskin N. (2011). *Toplantı Yönetimi: Nobel Akademik Yayıncılık*; 1. Baskı
- Çakıcı, A.C., 2006, *Toplantı yönetimi*. Ankara: Detay Publishing.
- Çalışkan, A. (2017). Okul yöneticilerinin algılarına göre ilçe milli eğitim müdürlerinin toplantı yönetimi becerileri. Unpublished Masters Thesis. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, A. A. (2013). *Toplantı ve sunum teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi web-ofset.
- Forsyth, P. (1997). *Nasıl Toplantı Yapmalı*. (Translate: A.Bora & O. Cankoçak), Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Green, W. A., & Lazarus, H. (1991). Are today' s executives meeting with success?. *Journal of Management Development*, 10(1), 14-25.
- Mısırlı, İ. (2013). *Toplantı yönetimi*. Ankara: Detay Publishing.

- Murray, G., & Lai, C. (2018). *Multimodal Analysis of Group Attitudes Towards Meeting Management*. In Group Interaction Frontiers in Technology (GIFT'18), Boulder, CO, USA. ACM, New York, NY, USA. <https://doi.org/10.1145/3279981.3279984>
- Öktem, M., & Özdemir, A. (2013). Toplantı yönetimi: Kamu yönetiminde karar almanın dayanılmaz hafifliği. *Sosyoekonomi*, 19(19), 221-241.
- Plazacubes (2015). Başarılı bir toplantının olmazsa olmazları. <https://www.plazacubes.com/blog/basarili-bir-toplantinin-olmazsa-olmazlari/>
- Şencan, D. (2008). İlköğretim okulu yöneticilerinin toplantı yönetimi yeterliklerine ilişkin öğretmen algıları (İstanbul ili, Kağıthane ilçesi örneği) *Teachers' perceptions towards meeting management proficiencies of primary school principals*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul
- Taşkın, A. (2005). *Toplantı yönetimi ve bir uygulama*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Tavmergen, P. İ., Aksakal, G. E. (2004). *Kongre ve toplantı yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tropman, J. E. (2003). *Making meetings work: Achieving high quality group decisions*. California: Sage Publication.
- Yeşilyurt, E. & Çankaya, İ. (2007). Toplantı yönetimi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*,

THE SUCCESS OF MERGERS AND ACQUISITIONS: A REVIEW OF THE LITERATURE

Assoc. Prof. Aysa Ipek Erdogan⁴⁰

ABSTRACT

The purpose of mergers and acquisitions is to create value through synergies for the newly merged firm. Synergies come from the fusion of complementary assets, capabilities, skills and resources. The literature defines a successful merger as a merger where the value of the merged firm is higher than the total value of the firms before the merger. The synergy value is equal to the difference between the value of the combined entity and the sum of the values of the firm as separate entities. Three frequently used measures for the success of mergers are stock prices around the M&A announcement, long run stock price performance after the completion of the merger and operational performance of the merged firm. This study reviews the literature on the success of mergers and acquisitions.

Key Words: M&As, Acquirers, Target firms, M&A Success

INTRODUCTION

The economic justification of M&As is the synergistic gains that creates value by the combination of two firms. The increase in value can come from different sources like economies of scale or scope and more efficient management. The literature divides the synergistic gains into four types: Collusive, operating, managerial and financial. Operating synergies are efficiency gains that result from economies of scale and scope. Collusive synergies are synergies that stem from rising market power and enhanced competence to to extract consumer surplus. Managerial synergies are gains realized as a result of more competent management. Financial synergies are gains that come from lower cost of capital.

The synergistic gains are expected to come from increase in revenue and cost savings. (Houston, James, Ryngaert, 2001). Increase in revenue will be accomplished with better management capabilities of the acquiring firm (Jensen and Ruback, 1983). Cost savings are brought about by the increase in the efficiency that stems from the elimination of redundant facilities and employees and a more profitable blend of products and services. The literature provides evidence that most of the cost reduction realized in labor intensive firms comes from elimination of jobs (Conyon, Girma, Thompson, Wright, 2001; Gugler and Yurtoglu, 2004; Lehto and Bockerman, 2008).

Moreover, enhanced market power creates synergy. Market power can be defined as the capability to increase the price above the level that would exist under competition by constituting a near monopolistic environment (Lubatkin, 1988; Khemani and Shapiro, 1993). Sirower (2007) argues

⁴⁰ Bogazici University, School of Applied Disciplines, Department of Tourism Administration, aysa.erdogan@boun.edu.tr

that it is generally challenging to realize the possible synergy because of the difficulties faced in the integration process.

The acquisition price paid for the target is frequently higher than the target's market value due to the premium paid for the shares of the target. This premium is paid to motivate the shareholders of the target firm to sell their shares. Nonetheless, the premium paid should not be greater than the value that will be generated by the synergy. Certainly, it is difficult to foresee this value (Hitt, King, Krishnan and Zhu, 2009).

1. THE SUCCESS OF MERGERS AND ACQUISITIONS

Three frequently used measures for the success of mergers are stock prices around the M&A announcement, long run stock price performance after the completion of the merger and operational performance of the merged firm. The success of the merger around the announcement is measured with the abnormal return approach where expected price changes and realized price changes are compared. This measure gives the expectation of the financial market about whether the M&A will generate value.

Merger success can also be analyzed with the long run stock performance after the merger completion. A merger is considered to be unsuccessful if the stock of the combined firm generates a negative abnormal return for three to five years after the merger. Merger success can also be measured by comparing the operational performance before and after the merger.

There a large number of studies in the literature that find that target firm stocks have significant abnormal returns at deal announcement, while the abnormal returns of the acquirers' stocks are either insignificant or negative (e.g. Andrade, Mitchell, and Stafford, 2001; Betton, Eckbo, and Thornburn 2008; Campa and Hernando, 2004; Hackbarth and Morellec 2008). Underperformance of the stock return of the acquirer is attributed to the premium which is the excess amount paid by the acquirer above the current value of the target (Agrawal and Jaffe, 2000; Sirower, 1987). Betton, Eckbo and Thornburn (2008) argue that if M&A is done with the purpose of value creation, the premium should reflect the value of the synergy. High premiums paid in combination with inadequate evidence of value creation led to different suggestions about M&A motives. Some studies propose manager motives like operating larger organizations and gaining pecuniary benefits from the M&As (Grinstein and Hirebar, 2004; Malmendier and Tate, 2008). The result of this motive is overpayment for the target and transfer of wealth from the stockholders of the acquirer firm to the stockholders of the target firm (Roll, 1986). The managerial self interest hypothesis (also called the private benefits hypothesis) indicates that findings of positive abnormal stock returns for the target and insignificant or negative abnormal returns for the acquirer is the result of this transfer of wealth.

Agrawal, Jaffe and Mandelker (1992) find that acquirers have negative abnormal returns over the five years after the merger. Loderer and Martin (1992) also analyze the stock price performance of acquiring firms. They find that acquirers have an abnormal negative return in the first three years after the acquisition. They do not underperform the market in the fourth and fifth years after the acquisition.

Among the studies that compare the before and after merger operating performance of the merged firms, some of them find an improvement in the performance (Andrade, Mitchell and Stafford, 2001; Healy, Palepu and Ruback, 1992; Ramaswamy and Waegelein, 2003), while others that

find deterioration or no improvement (Ravenscraft and Scherer, 1987; Ghosh, 2001; Sharma and Ho 2002; Dickerson, Gibson, Tsakalotos, 1997; Meeks, 1977).

Evaluation of the success of the acquisition by the stock market measures assumes that the stock market is efficient, thus changes in the stock prices of the acquirer and the target show the value of the economic effect of the acquisition when market movements and systematic risk of the companies are controlled for (Dickerson, Gibson, & Tsakalotos, 1997). However, changes in the stock price may not show the real gain from the merger because there can be bubbles resulting from random errors in the valuation of the stocks (Scherer, 1988; Dickerson, Gibson and Tsakalotos, 1997). Therefore, it is proposed that the effect of the acquisition is measured by the change in the operating performance of the firm after the merger. However, it also takes a long time for the financial performance measures to reflect the real gain from the merger (Lubatkin, 1983).

Loughran and Vijh (1997) show that acquirers earn negative abnormal returns during the five year period after the merger when payment is done with stock. When the payment is done with cash, acquirers gain positive abnormal returns during the same time period. Fuller, Netter, and Stegemoller (2002) show that cash financed acquisitions brings an insignificant announcement return to the acquirer, but negative return when acquisition is financed with stock. Myers and Majluf (1984) argue that when acquiring firms finance their acquisitions with stock, the market feels that the stock is overvalued. Eventually, this will cause a fall in the stock price of the acquirer.

In the literature, there are studies that show that acquirers experience positive abnormal returns when they acquire private targets, while firms that acquire public targets earn negative abnormal returns (e.g. Chang, 1998; Fuller, Netter, and Stegemoller, 2002; Faccio, McConnell, and Stolin, 2006). Fuller, Netter, and Stegemoller (2002) attribute this finding to the serious information asymmetry between the private target and the acquirer and the liquidity discount which comes from the lack of liquidity in the stock of private targets. On the other hand, Chang (1998) argues that this finding results from the monitoring activities of the targets shareholders who are a small group and to reduced information asymmetry that is induced by the the disclosure of acquiring firms' private information to target shareholders.

CONCLUSIONS

Excessive premiums paid that do not reflect the synergistic gains are generally given as the reason for the failure of M&As to generate value for the acquiring firms. (Agrawal and Jaffe, 2000). Because the aim of M&As is to generate value for the new firm, the M&A offer premium should be positively affected by the synergies that will be realized by the combination of the target and the acquirer (Kim and Canina, 2013). Because there is empirical evidence that do not support this value enhancing motive of M&As, empire building and personal rewards have been offered as other motives for M&As (Lubatkin, 1983; Trautwein, 1990).

REFERENCES

- Agrawal, A., Jaffe, J.F. (2000). The post-merger performance puzzle. In C. Cooper and A. Gregory (Eds.), *Advances in mergers and acquisitions*, vol. 1, 7-41. Amsterdam: Elsevier.
- Agrawal, A., Jaffe, J.F., Mandelker, G. M. (1992). The post-merger performance of acquiring firms: A re-examination of an anomaly. *The Journal of Finance*, 47(4): 1605–1621.

- Andrade, G., Mitchell, M., Stafford, E. (2001). New evidence and perspectives on mergers. *Journal of Economic Perspectives*, 15(2):103–120.
- Betton, S., Eckbo, B.E., Thorburn, K.S. (2008). Corporate takeovers. In B.E. Eckbo (Ed.), *Handbook of empirical corporate finance*, vol. 2, 291-429. Elsevier/North-Holland.
- Campa, J.M., Hernando, I. (2004). Shareholder value creation in European M&As. *European Financial Management*, 10(1): 47-81.
- Chang, S., 1998. Takeovers of privately held targets, methods of payment, and bidder returns. *Journal of Finance*, 53(2): 773–784.
- Conyon, M.J., Girma, S., Thompson, S., Wright, P.W. (2001) .Do hostile mergers destroy jobs? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 45(4): 427–440.
- Dickerson, A.P., Gibson, H.D., Tsakalotos, E. (1997). The impact of acquisitions on company performance: Evidence from a large panel of UK firms. *Oxford Economic Papers*, 49(3): 344–361.
- Faccio, M., McConnell, J.J., Stolin, D. (2006). Returns to acquirers of listed and unlisted targets. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 41(1): 197–220.
- Finkelstein, S., Halebian, J. (2002). Understanding acquisition performance: The role of transfer effects. *Organization Science*, 13(1): 36-47.
- Fuller, K., Netter, J., Stegemoller, M. (2002). What do returns to acquiring firms tell us? Evidence from firms that make many acquisitions. *Journal of Finance*, 57(4): 1763–1793.
- Ghosh, A. (2001). Does operating performance really improve following corporate acquisitions? *Journal of Corporate Finance*, 7(2): 151-178.
- Grinstein, Y., Hribar, P. (2004). CEO compensation and incentives-Evidence from M&A bonuses. *Journal of Financial Economics*, 73(1): 119-143.
- Gugler, K., Yurtoglu, B.B. (2004). The effects of mergers on firm employment in the USA and Europe. *International Journal of Industrial Organization*, 22(4): 481–502.
- Hackbarth, D., Morellec, E. (2008). Stock returns in mergers and acquisitions. *Journal of Finance*, 63(3): 1213-52.
- Healy, P.M, Palepu, K.G., Ruback, R.S. (1992). Does corporate performance improve after mergers? *Journal of Financial Economics*. 31(2): 135–175.
- Hitt, M.A, King, D., Krishnan, H., and Zhu, H. (2009). Mergers and acquisitions: overcoming pitfalls, building synergy, and creating value. *Business Horizons*, 52(6): 523–529.
- Houston, J.F., James, C.M., M.D. Ryngaert. (2001). Where do merger gains come from? Bank mergers from the perspective of insiders and outsiders. *Journal of Financial Economics*, 60(2-3):285-331.
- Jensen, M.C., Ruback, R.S. (1983). The market for corporate control: the scientific evidence. *Journal of Financial Economics*. 11(1-4), 5–50

Khemani, R.S., Shapiro, D.M. (1993). *Glossary of Industrial Organisation Economics and Competition Law*, OECD, viewed 27 April 2017, retrieved from <http://www.oecd.org/regreform/sectors/2376087.pdf>

Kim, J.-Y., Canina, L. (2013). Acquisition premiums and performance improvement for acquirers and targets in the lodging industry. *Cornell Hospitality Quarterly*, 54(4): 416–425.

Lehto, E., Bockerman, P. (2008). Analyzing the employment effects of mergers and acquisitions. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 68(1), 112–124.

Lubatkin, M. (1988). Value-creating mergers: fact or folklore? *Academy of Management Perspectives*, 2(4): 295–302.

Loderer, C., Martin, K. (1992). Postacquisition performance of acquiring firms. *Financial Management*, 21(3): 69–79.

Loughran, T., Vijh, A.M. (1997). Do long-term shareholders benefit from corporate acquisitions? *Journal of Finance*, 52(5): 1765–1790.

Lubatkin, Michael. 1983. Mergers and the performance of the acquiring firm. *Academy of Management Review*, 8(2): 218–225.

Malmendier, U., Tate, G. 2008. Who makes acquisitions? CEO overconfidence and the market's reaction. *Journal of Financial Economics*, 89 (1): 20-43.

Martin, K.J. (1996). The method of payment in corporate acquisitions, investment opportunities, and management ownership. *Journal of Finance*, 51 (4): 1227–1246.

Meeks, G. (1977). *Disappointing marriage: A study of the gains from merger*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ramaswamy, K.P., Waagelein, J.F. (2003). Firm Financial Performance Following Mergers. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 20(2): 115–126.

Ravenscraft, D.J., Scherer, F.M. (1987). Life after takeover. *Journal of Industrial Economics*, 36(2): 147-156.

Roll, R. (1986). The hubris hypothesis of corporate takeovers. *Journal of Business*, 59(2): 197-216.

Scherer, F.M. (1988). Corporate takeovers: The efficiency arguments. *Journal of Economic Perspectives*, 2(1): 69–82.

Singh, Harbir, and Cynthia A. Montgomery. 1987. Corporate acquisition strategies and economic performance. *Strategic Management Journal* 8 (4): 377-86.

Sirower, M. L. (1997). *The synergy trap: How companies lose the acquisition game*. New York: Free Press.

Sharma, D.S., Ho, J. (2002). The impact of acquisitions on operating performance: Some Australian evidence. *Journal of Business Finance and Accounting*, 29 (1&2): 155–200.

Trautwein, F. (1990). *Merger motives and merger prescriptions*. *Strategic Management Journal*, 11(4): 283–296.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNUN HUKUKİ BOYUTU VE TÜRKİYE

Ayşe Çiğdem YAR⁴¹

Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen TOZKOPARAN⁴²

ÖZET

İklim, yeryüzünde belirli bir alana sahip coğrafyada meydana gelen hava olaylarının istatistiksel durumudur. İklim belirli elemanlardan oluşmaktadır. İklimdeki bu ortalama durumun doğal veya yapay yollardan değişime uğramasına iklim değişikliği denilmektedir. Bu değişim uzun yıllar boyunca meydana gelmekte ve olumlu veya olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Bu sonuçların getirdiği sorunlar küresel boyutta olduğu için uluslararası bir işbirliğine gerek duyulmaktadır. Bundan dolayı mühendislikten sosyal bilimlere, politikadan sağlık bilimlerine birçok alanda ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmaktadır. Uluslararası boyutta birçok devletin katılımı ile gerçekleşen ve Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı (COP)'na Türkiye dahil birçok ülke katılmakta, üst düzey toplantılar yapılmakta ve bu toplantılarda azaltım ve adaptasyon konusunda kararlar alınmaktadır. Burada alınan kararlar ve ülkelerin politikaları, iklim değişikliği ile mücadelede açısından önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte her ülkenin kendisinin de iklim değişikliği ile ilgili düzenlemeleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, iklim değişikliğinin hukuki boyutu uluslararası boyuttan ulusal boyuta ele alınacaktır. Çalışmanın teorik kısmında iklim değişikliğinin hukuki boyutu uluslararası boyutu ve ulusal boyutu anlatılacaktır. Çalışmanın uygulama kısmında ise Türkiye'nin yapmış olduğu düzenlemeler verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim, İklim Değişikliği, Türkiye'nin Politikaları.

GİRİŞ

1. İklim ve İklim Değişikliği

İklim, bir bölgede yaşanan hava olaylarının uzun süre meydana gelme durumudur (Müezzinoğlu, 2007: 25-28). Bazı doğal veya doğal olmayan nedenlerle iklimin ortalama durumunda değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler mevsimsel değişimler veya uzun vadeli değişimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Talu, 2015: 25). İklim değişikliği iklimin ortalama değerlerinde veya iklimi oluşturan değişkenlerde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca etkisini sürdüren anlamlı istatistiksel değişimler olarak tanımlanabilir (Türkeş, 2008: 101-112). İklim değişikliğinin nedenleri arasında doğal neden olarak atmosferin doğal süreçleri ve doğal olmayan (antropojenik) nedenler arasında ise insan kaynaklı etkilerin tümü olarak gösterilmektedir. Bu etkiler sıcaklık,

⁴¹ Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ekobilişim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Mezunu

⁴² Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Anabilim Dalı, ilke@firat.edu.tr

nem, deniz seviyesi, yağış miktarları, buzul miktarları gibi değişimlere neden olmaktadır. İklim değişikliği ise bu nedenlerin dünya üzerinde bıraktığı etkiler incelemektedir (Vural, 2018: 57-85).

İklim değişikliği ile mücadele edebilmek için kullanılan iki yaklaşım vardır. Bunlar uyum sağlamak (adaptasyon) ve azaltım (mitigation) stratejileridir. Uyum sağlamak, iklim değişikliğinin getireceği etkiler ile mücadele etmek ve sonuçlarından faydalanabilmek için geliştirilen stratejilerdir (IPCC, 2007: 104). Azaltım ise iklim değişikliğine neden olan sera gazlarını azaltmak ve tutmaya yönelik geliştirilmiş politikalar (Talu, 2014). Bu faaliyetlerin kusursuz bir şekilde yönetilmesi için ise farkındalık çalışmaları yapılmaktadır.

2. İklim Değişikliğinin Hukuki Boyutu

Çevre sorunları, insanların çeşitli faaliyetler sonucu çevre üzerinde meydana getirdikleri zararlıdır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 98-99). Bu zararların sonuçları yalnızca küresel boyutta meydana getirilecek iş birlikleri ile kontrol altına alınabilmektedir (Kaplan, 1999: 30-31). Bu nedenle iklim değişikliği küresel ölçekte bir çevre sorunudur. Yapılan çalışmaların takibinin kolay bir şekilde yapılabilmesi için 1988 yılında BM Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuş ve günümüze kadar çalışmalarına devam etmektedir (Algedik, 2013: 12).

İklim değişikliği ilk olarak 1972 yılında İsveç'te meydana gelen "İnsan ve Çevre Konferansı" içeriğinde gündeme gelmiştir (Kıvılcım, 2013: 35-39). Daha sonra daha ciddi bir adım olarak 1979 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından meydana getirilen 1. Dünya İklim Konferansı'nda adından bahsettirmiştir (REC Türkiye, 2008: 26). 1985 ve 1987 yıllarında Villach'ta düzenlenen Villach İklim Değişikliği Konferansı'nda iklim değişikliği konusunun siyasi seçenekler ile ele alınmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir (Kıvılcım, 2013: 35-39). Bu müzakerelerin yanında önemli olan bir müzakere ise 1992 yılında Rio De Janeiro'da düzenlenen Yeryüzü Zirvesi'dir. Burada 3 sözleşme imzaya açılmıştır. Bu sözleşmelerden en önemlisi ise Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin amacı çevre sorunlarına neden olan sera gazı miktarlarını kontrol altına alarak bağlayıcı bir etki oluşturmaktır (REC Türkiye, 2015: 31). Bu sözleşme ile Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler birliği ile OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development/ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) üyesi ülkeleri Ek I başlığı altında toplanmıştır. Bu ülkeler sera gazı emisyonlarını 2000 yılına kadar 1990 yılına oranla azaltmayı taahhüt etmişlerdir. Ek II ülkeleri ise yine OECD üyelerinden oluşmakta ve azaltma yükümlülüklerine ek olarak gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği ile ilgili hedefleri için finansal ve teknolojik destek sağlama yükümlülükleri vardı (Dağdemir, 2005: 50-70). 1992 yılında imzaya açılan sözleşme 50 ülkenin onayını 21 Mart 1994 yılında bularak kabul edilmiştir (Türkeş, 2015). Sözleşmenin en önemli organlarından biri olan Taraflar Konferansı (Conferences of the parties-COP) her yıl düzenli olarak günümüze kadar toplantılarını gerçekleştirilmektedir. Bu toplantılarda iklim değişikliği ile ilgili raporlar yayınlanmakta ve sera gazı envanterleri gözden geçirilmektedir (Özevren, 2015: 3). Bu toplantılardan en önemlileri 1997 yılında Japonya'da düzenlenerek Kyoto Protokolü'nün imzaya açıldığı COP-3 ve 2015 yılında Fransa'da düzenlenerek Paris Anlaşmasının imzaya açıldığı COP-21 toplantıları olmuştur.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile sağlanamayan taahhütlerin kontrolü için 1997 yılında imzaya açılan Kyoto Protokolü emisyon verilerinin kalitesini yükseltmek, iklim değişikliği eğitimini ve kalitesini yükseltme ve bilinç oluşturma gibi hedeflerden oluşmaktadır.

Ayrıca ilk uygulama dönemi olan 2008-2012 dönemleri içerisinde toplam emisyon azaltım hedefi olarak Ek I ülkeleri için 1990 yılına oranla %5 olarak belirlemiştir (Engin, 2010: 30-40). Sözleşmede ilk kez atmosfere zarar veren gazlardan EK-A listesi başlığı ile bahsedilmiştir. İklim değişikliği için alınan önlemler sanayileşmiş devletler için ekonomiyi yavaşlatan adım olarak görülmekte ve bunun için sözleşme yürürlüğe girmek için yeterli onayı bulamamıştır. 1997 yılında imzaya açılan bu protokol, 16 Şubat 2005 yılında gerekli imzayı bularak yürürlüğe girmiştir (Köse, 2018: 55-81). 2012 yılında Doha’da düzenlenen 18. Taraflar Konferansı sonucunda Protokol’ün ikinci taahhüt dönemi olarak 2020’e kadar uzatılmasına karar verilmiştir (Ateş, 2014: 33-42). Kyoto Protokolü takibi devam ederken yapılan toplantılarda genel kanı daha kapsamlı bir anlaşmanın oluşturulmasının gerekliliği üzerine olmaktadır. Bu konuşmalar sonucu COP 24’te “Paris Anlaşması” başlığı ile bir anlaşma metni imzaya açıldı. Katılımın yoğun olarak sağlandığı bu anlaşma 12 Aralık 2015 yılında tüm tarafların kabulü ile kabul edildi (Karakaya, 2016: 1-12). Anlaşma 4 Kasım 2016 yılında yürürlüğe girmiş olup, sera gazı azaltım, uyum, teknoloji, finans gibi konuların uygulanmasına yönelik kararlar için müzakereler 2020 yılına kadar devam edecektir (Çakmak vd., 2017: 897-908).

3. İklim Değişikliğinin Hukuki Boyutu ve Türkiye

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde bahsedilen Ek I ülkeleri gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilmekte ve sera gazı salınımı bakımından tarihsel sorumlulukları olduğu, Ek II ülkeleri ise mali sorumluluğu olan ülkeler olarak kabul edilmektedir. Türkiye, OECD üyeliği bulunan ülkeler arasında olduğu için ismi hem Ek I hem de Ek II ülkelerinde yer almaktaydı. Fakat bu ülkemizi büyük bir sorumluluk altına girmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye 10 yılı aşkın bir süre ile isminin bu listelerden çıkarılması için itirazlarda bulundu. Türkiye’nin bu itirazı 7. Taraflar Konferansı’nda kabul edilerek Ek II ülkelerinden silinip Ek I ülkelerinde özel şartla ile kalmasına olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda ise Türkiye 24 Mayıs 2004 yılında BMİDÇ’ne taraf olmuştur (Berberoğlu, 2007: 18-26). Türkiye’nin Kyoto Protokolü’ne karşı duruşuna bakacak olursak Protokol’ün kabul edildiği tarihte BMİDÇS’ne taraf olmadığı için Ek B ülkeleri arasında yer almamakta ve bu nedenle ilk taahhüt döneminde azaltım ve sınırlandırma yükümlülüğü bulunmamaktaydı (Köse, 2018: 55-81). İlk bölümde bahsedilen ve sancılı bir dönem olarak karşımıza çıkan Türkiye’nin Ek’ler içerisindeki durumu netleştikten sonra 24 Mayıs 2004 yılında Kyoto Protokolü’ne 189. Taraf olmuştur. 5 Şubat 2009 tarihinde ise TBMM tarafından onaylanmıştır. 17 Şubat 2009 tarih ve 27144 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması sonucunda ise resmen yürürlüğe girmiştir (Eren, 2012: 35). Paris Anlaşması’na doğru giden süreçte Türkiye, iklim değişikliğine olumlu katkılarda bulunabilmek için çalışmalara devam etmiştir. Bunun için 4 yılda bir hazırlanmakla yükümlü olduğu İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi ve iki yılda bir hazırlamakla yükümlü olduğu İklim Değişikliği İki Yıllık Raporu çalışmalarını sürdürmüştür (Çakmak vd., 2017: 897-908). Türkiye 4 Kasım 2016 yılında tüm taraflar ile Paris Anlaşması’nı imzalamıştır. Henüz TBMM’nden geçme aşamasındayken ABD’nin değişen hükümeti ile anlaşmadan çekilmesi Türkiye’yi etkilemiştir. Bunun üzerine TBMM’den kabul süreci günümüze kadar devam etmektedir. Yani Türkiye Paris Anlaşması’nı imzalayan fakat taraf olmayan ülke konumdadır (REC Türkiye, 2017).

4.SONUÇ

İklim değişikliği geçmişten günümüze bir sorun olarak devam etmekte ve bütün canlılığı etkilemektedir. Sıcaklık artışları, yağışlarda azalma, mahsul kayıpları gibi olaylar kendini daha çok hissettirmektedir. 1972’li yıllardan bu yana özellikle son yıllarda artan bilinç ile iklim değişikliği mücadele çalışmaları artmıştır. Her yıl düzenlenen ve devletlerin katıldığı taraflar konferansları ise bu konuda önemli adım olarak görülmektedir. Bu toplantılarda yayınlanan raporlar iklim değişikliğinin geldiği-gelmediği noktaları gösterme açısından önem arz etmektedir. Bu raporların yanında toplantılarda imzaya açılan Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile bu konuda taahhütler sağlamaktadır. Türkiye ise bahsedilen toplantılarda aktif rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

Algedik, Ö., 2013. İklim Değişikliği Eylem Planı Değerlendirme Raporu, Tüketici ve İklimi Koruma Derneği/Tüvik-der, Ankara, Temmuz 2013.

Ateş, Z., 2014. İklim Değişikliği Müzakereleri, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi 47, ISSN 1306-8431.

Berberoğlu, N. (2007). İklim Değişikliği: Post Kyoto Müzakereleri ve Türkiye. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi.

Çakmak, E.G., Doğan, T. ve Hilmioğlu, B., 2017. İklim Değişikliği Sürecinde Paris Anlaşmasının Rolü ve Türkiye’nin Konumu, VII. Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu Hava Kirlenmesi Araştırmaları ve Denetimi Türk Milli Komitesi Akdeniz Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü 1-3 Kasım 2017-Antalya.

Dağdemir, Ö., 2005. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Ekonomik Büyüme: İklim Değişikliği Politikasının Türkiye İmalat Sanayi Üzerindeki Olası Etkileri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60 (2).

Engin, B., 2010. Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu mu Yoksa Umut Verici Kavramlar mı?, Sosyal Bilimler Dergisi (2).

Eren, İ., 2012. Küresel İklimin Korunması Çalışmaları Kapsamında Kyoto Protokolü ve Yerel Yönetimlerin Rolü (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.

IPCC, 2007. Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp.104 (36).

Kaplan, A. 1999. Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 19, Ankara.

Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1).

Keleş, R. ve Hamamcı, C., 2005. Çevre Politikası, İmge Kitapevi, 5.Baskı, Ankara.

Kıvılcım, İ., 2013. 2020'ye Doğru Kyoto Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 268, İstanbul.

Köse, İ., 2018. İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9(1).

Müezzinoğlu, A., 2007. İklim Değişmesi ve Türkiye, Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Araştırma ve Uygulama Merkezi, İzmir Şubesi, Mart 2007.

Özevren, Ş., 2015. İklim Değişikliği Sözleşmesi Ulusal ve Uluslararası Süreçler İle Yapılan Çalışmalar, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı.

REC Türkiye, 2008., A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi, Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye, Ajanstürk Matbaacılık A.Ş., Ankara.

REC Türkiye, 2015., A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi (2. Versiyon), Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye, Ajanstürk Matbaacılık A.Ş., Ankara.

REC Türkiye, 2017. 23. Taraflar Konferansı (COP23) Güncesi, Bölgesel Çevre Merkezi, Sayı 5, Ankara.

Talu, N., 2014. İklim Değişikliği İle Başa Çıkmak, <http://nurantalu.com/>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2018.

Talu, N., 2015. Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Türkeş M., 2008. İklim Değişikliği ile Savaşım, Kyoto Protokolü ve Türkiye, Mülkiye Dergisi, Cilt 32 (259).

Türkeş, M., 2015., Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Aralık 2015 Paris Öncesi ve Sonrası 'Gelişmeler' Ve Türkiye'nin Durumu/Tutumu, Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu "İklim Değişikliği Özel Gündemli" Çalışma Toplantısı.

Vural, Ç., 2018. İklim Değişikliği ve Güvenlik, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2018, 7 (1).

AZERBAJYCANLI ŞAİR ELİAĞA VÂHİD'DE MECNÛN ALGISI

Şener DEMİREL⁴³

ÖZET

Aklın ve akıllıların itibarı kalmadı.
Ahmak olana kapılar açılmıştır.
Ahmaklığını kullan zengin olursun,
Akıl ve akıllı olmak isteyenlerin zamanı geçti.
(İbni Memşad)

Arapça "cnn/saklamak, gizlemek" kökünden gelen ve çoğulu "mecânîn/deliler, çılgınlar" olan "mecnûn" kelimesi Türkçe'de daha çok deli, çılgın anlamlarında kullanılmaktadır. Arapça-Türkçe sözlükte kelimenin kökü itibarıyla "cin musallat olmuş" anlamı da bulunmaktadır. Bunların yanında Türkçe'de "cnn" kökünden türeyen ve karında saklı anlamına gelen **cenin**; saklı bahçe anlamına gelen **cennet** anlamına gelen kelimelerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Nitel desende gerçekleştirilecek olan bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılacaktır. Bildiride özellikle Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı Mecnûn'dan mülhem "mecnûn/deli, divane" kelimesinin Azerbaycanlı şair Eliğa Vâhid'in şiirlerinde birbirinden farklı çağrışım ve hayallere konu edildiği tespit edilmiştir.

Çalışmada Mahmut Sarıkaya, Türk Dünyasının Son Büyük Gazel Şairi Eliğa Vâhid ve Gazelleri, Ankara Vizyon Yayınevi, 2015 ile Eliğa Vâhid, Seçilmiş Eserleri, Lider Neşriyat, Bakü, 2005 adlı yayımlardan yararlanılmış; adı geçen eserlerdeki gazeller taranarak Mecnûn kelimesinin geçtiği beyitler tespit edilmiş ve tespit edilen beyitler kendi içinde bir tasnife tabi tutularak «mecnûn» kelimesinin hangi tasavvurlar çerçevesinde işlendiği ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Eliğa Vahid, Mecnûn, inceleme.

1. GİRİŞ:

1.1. Eliğa Vâhid'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Hakkında Kısa Bilgi

15 Ekim 1895'te Bakü'de dünyaya gelen Aliğa Vâhid (Memmedguluoğlu İskenderov)/Masazır/1895-1965 XX. Azerbaycan edebiyatının yetiştirdiği en önde gelen şairlerden biridir. Babası Mehmedgulu bir marangoz ustasıdır ve oğlu Eliğa Vâhid de ilk mesleki eğitimine babasının yanında başlamıştır. Oldukça küçük sayılabilecek bir yaşta anne ve babasını kaybeden şair, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak amacıyla baba mesleği marangozluk yapmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda sanayinin ilerlemesiyle marangozluk mesleği itibarını kaybetmiş ve Eliğa Vâhid de bir tütün fabrikasında çalışmak zorunda kalmıştır. Eliğa Vâhid, bir yandan kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak için çalışırken bir yandan da basın-yayın dünyası içinde kendisine yer edinmeye başlamış, bu bağlamda 1914-1915 yıllardan itibaren

⁴³ Prof. Dr. Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Elazığ, Türkiye, sdemirel63@gmail.com

"Basiret", "İğbal", "Tereqqi", "Babayi Emir" gibi dergi ve gazetelerde boy göstermeye başlamıştır. Mizahi yazılarını, gazel, meyxana ve kısa hikâyelerini "İğbal", "Zehmet", "Bayrağ-ı Edalet", "Besiret", "Tuti", "Mezeli" gibi gazete ve dergilerde yayınlamıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Rusya'da patlak veren Bolşevik ihtilali zaman içinde halkın üzerinde ciddi bir baskı unsuru hâline gelince, Aliğa Vâhid de böyle bir ortamda içinde bulunduğu toplumun maruz kaldığı baskı ve şiddet karşısında duyarsız kalmamış ve toplum hayatında baş gösteren kimi aksaklık ve eksiklikleri hem hiciv hem de mizahî bir üslupla kaleme almaya çalışmıştır. Vâhid'in üslubundaki mizah ve lirizm, Bolşevik ihtilâlinden sonra da devam eder. Yazıları "Kommünist", "Maarif ve Medeniyyet", "Şerg Qadmı", "Yeni Yol", "Genç İşçi" ve benzeri yayın organlarında sık sık görülmeye başlayan Aliğa Vâhid, II. Dünya Savaşının ortaya koyduğu maddî-manevî sıkıntıların bir sonucu olarak birkaç arkadaşıyla birlikte meydana getirdikleri küçük bir tiyatro grubuyla propaganda komitelerinde yer alarak köy köy, fabrika fabrika dolaşır ve halkı Hitler'e ve faşizmle mücadeleye çağırmıştır (TDTEA, 2002:85).

Aliğa Vâhid'in bu çalışmaları yönetim tarafından takdirle karşılanmış ve 23 Ağustos 1943 tarihinde düzenlenen bir törenle kendisine bir ödül verilmiştir. Ödülün verilmesi sırasında Aliğa Vâhid hakkında şu sözler söylenmiştir: "Vatanımızın bu ağır günlerinde öz galemini süngü ile evaz eden şairlerimizden biri olan Aliğa Mehemedgulu İskenderov, Aliğa Vâhid hal-i suretin 1943 yılı, 23 Ağust tarihli fermanıyla emekdar ince sened hadimi fahradiyle teltif olunur. Son iki il muharebe illerinde Aliğa Vâhid teşvikat gazeteleriyle kendi emekdarları yüzlerle çıkış edip özünün keskin satirik şiirleriyle Alman Faşizminin canavar tabiatını vatandaşlara açık gösterübdür." Gerçekte Aliğa, bu sürece gönüllü bir biçimde katılmamıştır. Dönemin aşırı baskıcı yönetimi, sanatçıyı böylesi bir hareket içinde olmaya zorlamıştır. Öte yandan yeni bir toplumsal yapı meydana getirilmeye çalışılırken, toplumun eli kalem tutan kişilere ihtiyacı vardı ve bu da yeni bir edebiyat ihtiyacını ortaya çıkarıyordu. İşte böylesi bir ortamda Aliğa Vâhid "Kommünist" gazetesi redaktörlüğünde edebiyat işçisi olarak çalışmış ve yine Azerbaycan Devlet Neşriyatında da musahhah olarak görev yapmıştır. Bu süreç neredeyse ömrünün sonuna kadar devam etmiş; sürekli bir şekilde sanat faaliyetlerinin içinde kalabilmesine imkân tanımıştır. Aliğa Vâhid, 30 Eylül 1965'te Bakü'de vefat etmiş, Fehri Hiyaban'da defnedilmiştir.

Başlıca eserleri:

Tamahın Neticesi, Bakü; Orucov Gardaşlarının Elektrik Metbeesi, 1916;

Meyhana, Bakü; Azereşr, 1922;

Meyhanalar, Bakü, 1925;

Gazeller, Bakü, 1939,42,44,45,54,56,61,64;

Seçilmiş Eserleri, iki ciltte, I. Cilt, Bakü, 1975;

Seçilmiş Eserleri, Bakü, 1982, 2005

1.2. Edebî Kişiliği

Aliğa Vâhid, Sovyetler Birliği öncesinde aşk konusunda gazellerini yazarken Sovyetler Birliği ilan edildikten sonra aşk konusunun yanı sıra, dönemin gerektirdiği ve yönetimin teşvik ettiği konularda da gazeller yazmıştır. Böylece gazellerini şekil olarak eskiye bağlı olarak aruz vezni ile yazmaya devam ederken gazel sahasına konu bakımından bir yenilik getirmiştir. Kendisini aşk gazelhanı olarak gören Vâhid'in gazellerinin büyük bir kısmının konusu aşktır. Kendisini Fuzûlî'nin öğrencisi olarak gören Vâhid'in aşk konulu gazellerinde, Fuzûlî'nin etkisinde kaldığı ve onu örnek aldığı görülmektedir. Vâhid de Fuzûlî gibi kendisini aşk şairi olarak nitelemiş ve aşkı hayattaki en önemli unsur olarak görmüştür. Aşka ve sevgiliye verdiği değer, aşk ızdırabından şikâyetçi olmama gibi durumlar Vâhid ile Fuzûlî'de çok benzerdir. Sovyet dönemi ile birlikte Aliğa Vâhid'in gazellerinde insan ve insanın mahiyeti konusuna yer

verilmiştir. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra yönetimin kendi değerleri çerçevesinde, kendisini Sovyet ideolojisine adanmış “Sovyet insanı” oluşturma politikasında sanatçıları kullanmıştır. Bunun örneği olarak, Vâhid gazellerinde ideal insan tipini anlatmış ve nasıl bir Sovyet insanı olması gerektiğini tasvir etmiştir. Bunların yanı sıra, yine yönetimin ve yeni düzenin etkisi ile Vâhid’in gazellerinde ilim ve fen konusunun işlendiğini görüyoruz. İlim ve fenne önem veren Sovyet yönetimi, halkın ve gençlerin bu alanlara yönelerek ülkelerinin gelişmesine yardımcı olmalarını istemiş ve bunu yine sanatçıları aracılığıyla yapmıştır. Gazellerinde vatan konusuna da değinen şair, tüm Sovyet coğrafyasını vatani olarak görmüş ve onun büyüklüğünü ve güzelliğini gazellerinde anlatmıştır. Düşmanlara olan nefretini dile getiren Eliğa Vâhid, vatani korumaya ve onu en yüksek seviyeye çıkarmak için çalışmaya bütün halkı davet etmiştir. Eliğa Vâhid, Azerbaycan Sovyet edebiyatının büyük bir temsilcisi olarak kendi sanatını başarı ile icra ederken Sovyet yönetiminin dayattığı kriterleri de göz önünde bulundurarak eserlerini vermiş ve döneminin önemli şairlerinden biri kabul edilmiştir.

2. Mecnûn/Cünûn Kelimesi Hakkında

Günlük hayatta daha çok deli, divane, aklını yitirmiş gibi anlamlarda kullanılan “mecnûn” kelimesi, edebiyatta da söz konusu anlamlar çerçevesinde bazen şair için bazen de âşık için çok yaygın ve zengin çağrışımlara konu olmuş; özellikle Leylâ ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı olan Mecnûn etrafında şekillenen çağrışımlarla Türk edebiyatının hemen bütün alanlarında (Klasik, Halk ve Yeni edebiyatlar) sıklıkla işlenen bir konu hâline gelmiştir.

Arapça "cnn/saklamak, gizlemek" kökünden gelen ve çoğulu “mecnânin/deliler, çılgınlar” olan “mecnûn” kelimesi Türkçe’de daha çok deli, çılgın anlamlarında kullanılmaktadır. Söz konusu kökten türeyen bir başka kelime ise cünun/deliliktir. Kelimenin gizlenmek, örtünmek ve kapanmak gibi anlamları vardır ve Araplar, bir şey gizlendiği zaman “cenne eş-şey’ü” derler. Kelimenin muzarisi “yecinnü” masdarı “cünun”dur. Birisi bir şeyi örttüğü ve gizlediği zaman “ecenne’hu” derler (Neysabûrî⁴⁴, 2013:31). Cünûn kelimesi, "örtünmek, gizlenmek" anlamlarının yanı sıra, "aklını kaybetmek, delirmek, delilik" anlamlarına da gelmektedir (Dönmez 1993: 125). Bu hâli kendisinde taşıyan kişiye de mecnûn “aklı örtülmüş, deli” denilmektedir. En-Neysabûrî’nin tarifine göre mecnûn, ‘aklını saklayan, gizleyen’ anlamına gelir ve bu duruma da cinler sebep olur. Sonuçta tıpkı ateş ve soğuk algınlığı gibi deliliği de Tanrı yaratmıştır. (Neysâbûrî 2010: 36)

Ebu'l-Kâsım en-Neysabûrî'nin , "mecnûnun akli örtülü, kapalı olduğu için kendisine bu isim verilmiştir" şeklindeki ifadesi, "cenn" kelimesinden türeyen bu kelimelerin "delirme, çıldırma" anlamlarını da ihtiva etmesinin, "aklın örtülmüş olması"ndan kaynaklandığını göstermektedir (Erkal, 2014). Yazar, bu kelimedenden türeyen başka kelimelerin de “saklama” anlamını ihtiva ettiğini söyler ve şu kelimeleri örnek verir: Cân, ‘tende saklı olan’, cânân

⁴⁴ İsmi: Haşan, babasının ismi: Muhammed, dedesinin ismi: Habib, dedesinin babasının ismi: Eyüp. Künyesi: Ebû Kâsım Neysabûrî. Neysabûrî, vâiz ve müfessirdir. Abdulğâfir onunla ilgili şöyle diyor: Kur’ân’ın meali ve Kur’ân ilimleri konusunda asrının imamıdır. Meşhur “et-Tefsîr” kitabının musannifidir.2 Ebû Kâsım, edebiyatçı ve filolog olmasının yanı sıra savaşları, hikâyeleri ve bibliyografileri de bilen biriydi. 2. Brocelman’ın görüşüne göre de; İmam Suyûtî meşhur “et-Tefsîr” kitabı nı ona nisbet etmekle isabet etmiştir. Fakat birçok kişi “et-Tefsîr”in mü ellifinin Haşan b. Muhammed Neysabûrî olduğunu söylemiştir. Bu kitabın sahibi olan Ebu Kasım’dan yaklaşık dört asır sonra gelmiştir o. Neysabur’da, halk onun ilminden çok istifade etti. Yazdığı güzel eserleri her yerde dilden dile dolaştı. O, toplunun hocasıydı. Ebû Kâsım, “Sırru’s-Surûr” adlı kitabında Asamm’dan ve Ebû Zekerîya Anberî’den bahsetmiştir. Ebû Zekerîya Anberî’yle ilgili şunları söylüyor: O, Horasan tefsir âlimlerinin en meşhuru olup yapılan iyiliğe en güzel şekilde karşılık vermesiyle tanınırdı. Dahası, Ebû Kâsım Sa’lebî’nin özel öğrencilerinden biriydi o. Zehebî diyor ki: Ebû Kâsım Neysabûrî, Ebû Hâtem b. Hibbân’dan ilim tahsil etmiştir. Ondan vaiz Hîreli Ebû Bekir (Muhammed) b. Abdulvahid ve Ebû Fetih Muhammed b. İsmail Ferğânî ve başkaları ilim rivâyet etmişlerdir. Kırâat, tefsir, edebiyat ve meczupları konu edinen birçok kitap yazmıştır. Hicri 406 senesinde, miladî 1016 senesinde vefat etmiştir.

‘saklanan’, cinn ‘insan gözünde saklanan’, cennet ‘saklı bahçe’, cenin ise ‘karında saklı olan’dır (Neysâbüri 2010: 36).

Arapça-Türkçe sözlükte kelimenin kökü itibariyle “cin musallat olmuş” anlamı da bulunmaktadır. El-Utbî, cinlere cin isminin verilmesi insanlara görünmemelerinden dolayıdır, demiştir. Meleklerle cin denilmesi de insanların gözlerine görünmemelerinden dolayıdır.

Mecnûn kelimesi sözlük anlamına uygun bir biçimde yaygın olarak bir edebiyat terimi olarak da kullanılmaktadır. Edebiyatta hem özel isim olarak Leylâ ile Mecnûn’deki Mecnûn’u hem de aklını yitirmiş, deli, çılgın gibi anlamları itibariyle âşık/şairi ifade eden bir kelime olarak kullanılmıştır.⁴⁵ Edebiyattaki kullanımının Leylâ ile Mecnun mesnevisinden mülhem sevgilisi olan Leylâ’ya olan aşırı derecedeki düşkünlüğü, Leylâ ile mektep arkadaşlığı, ıstıraba tahammülü, aşk dolayısıyla yaşadığı cünûn hâli, aşk ve cünûn ile çöllerde ve dağlarda dolaşması, orada vahşi kuşlarla ünsiyeti ve kuşların başına yuva yapması, perişanlığı, ayaklarına zincir vurulması ve sonunda Leyla’ya kavuşmasına rağmen onu tanımaması gibi birçok tasavvura konu edilmiştir.

Bu çalışmanın merkezinde bulunan mecnûn kelimesi deli/divâne kelimesiyle eş anlamlı olarak kabul görmüştür. Bu bağlamda deli/divâne kelimesi, Türkçe Sözlük’te (2010:615) aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnûn anlamlarıyla öne çıkmakta ve yine bu anlamlar çerçevesinde kullanılmaktadır.

İnsanı “öteki” deli durumuna sürükleyen birçok unsur bulunmaktadır ve bunların neredeyse tamamında ortak nokta, öyle ya da böyle belli bir oranda da olsa “aklın” yitimi meselesidir. Amerikalı bilim insanı Michael W. Dols’un “Mecnûn, Ortaçağ İslam Toplumunda Deli” adlı çalışmasından insanın aklını yitirmesine neden olabilecek faktörleri,

1. Psikalanilitik nedenler
2. Karasevda
3. Alkol ve uyuşturucular
4. Kahve
5. Korku ve endişe gibi başlıklar altında inceler.⁴⁶

Yukarıdaki maddelerin yanı sıra Ahmet Talat Onay da Türk Edebiyatında Mazmunlar adlı eserinde deliliğin kanın beyne fazla hücum etmesinden, yüksek hararettten ve ahlât-ı erbaadan olan “sevdâ”nın vücutta galip olmasından (Onay, 2000: 78) kaynaklandığını belirtir ki bu görüşün temelinde organik faktörlerin yattığı dikkat çeker. Şiddetli korku ve beslenme bozukluğu (Onay, 2000: 113) ise deliliğe sebep olarak gösterilen dış faktörler olarak kabul edilir.

Daha önce de belirtildiği üzere mecnûn kelimesi sanatçılar tarafından hem aklını yitirmiş, deli divane hem de Leylâ ile Mecnûn adlı hikâyenin erkek kahramanı Mecnûn olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Mecnûn’un, Klasik Türk şiiri de dâhil olmak üzere Arap ve İran

⁴⁵ Leyla ile Mecnun mesnevisinin dayanak teşkil ettiği hikâyenin özeti: Necid’de bulunan Benî Âmir kabilesine mensup Kays ile Leyla kabilelerinin hayvanlarını otlatırken birbirlerine âşık olurlar. İlerleyen dönemlerde âşklarının ortaya çıkması üzerine Leyla çadırda alıkonur ve Kays’a gösterilmez. Bunun üzerine Kays’ta aşkın ilk ıstırabı başlar ve bunun üzerine babasına Leyla’yı istemesini söyler. Ancak âşklarını sebebiyle kızın adı dillere düşüp namusu lekelendiği için Leyla’yı Mecnun’a vermezler ve Leyla bir başkasıyla evlendirilir. Bunun üzerine Kays ıstırabın tesiriyle aklını büsbütün kaybeder. I. Mervân’ın vergi memuru Ömer b. Abdurrahman ile onun yerine geçen Nevfel b. Müsâhık Kays’a yardımcı olmak için girişimde bulunurlar, fakat bu girişimleri sonuçsuz kalır. Mecnun Leyla’ya kavuşmadığı için akıl sağlığını koruyamaz. Babası şifa ümidiyle Mecnun’u Mekke ve Medine’ye götürürse de Mecnun Allah’a aşkını arttırması için dua eder ve çöllere kaçarak vahşi hayvanlarla birlikte yaşamaya başlar. Öte yandan Leyla Mecnun’un aşkıyla ıstırap içinde ölür. Mecnun da onun için ağıtlar söyleyip aşkının acılarını mırıldanarak çöllerde dolaşmaya devam eder. Nihayet bir gün ölüsü bulunur.

⁴⁶ Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Michael W. Dols (2013) “Mecnûn, Ortaçağ İslam Toplumunda Deli”, İstanbul. Pinhan Yayınları.

edebiyatlarının önemli sembolik değerlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda “mecnûn” ile ilgili olarak İslâm Ansiklopedisi 28. Ciltte şu bilgiler verilmiştir:

Kays b. el-Mülevvah b. Müzâhim el-Âmirî (ö. 70/690 [?]) Leylâ ve Mecnûn adlı aşk hikâyesindeki erkek kahramanın lakabı. Adı, kabilesi, nisbesi ve soy kütüğü ile gerçek veya hayalî bir şahıs olduğu konusunda birbiriyle çelişen rivayetler bulunmakla birlikte şiirlerinde geçen bazı ipuçlarından hareketle gerçek bir şahıs olup Emevîler’in ilk zamanlarında yaşadığı, adının Kays b. Mülevvah b. Müzâhim olduğu, Âmir b. Sa‘ saa kabilesine mensup bulunduğu yolundaki rivayetler daha sağlam görülmüştür. Régis Blachère ve Charles Pellat gibi şarkiyatçılarla onlara uyan bazı Arap yazarları ise Mecnûn’un hayalî bir şahıs olduğunu ileri sürerler. Gerçekten deli olmayıp bir rivayete göre amcasının kızı Leylâ bint Sa‘ d b. Mehdî el-Âmiriyye’ye âşık olarak kara sevdaya tutulduğu için kendisine “Mecnûn” lakabı verilmiş ve aynı lakabı taşıyan başkalarıyla karıştırılmaması için “Mecnûnu Leylâ, Mecnûnu Benî Âmir” olarak da anılmıştır (Durmuş, C.28/278).

Mecnûn kelimesi sadece edebiyatta sembolik bir unsur olarak kullanılmamış, aynı zamanda başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere bazı dini metinlerde de kullanılmıştır. Örneğin Mecnûn/cünun/deli ve büyücü gibi kelimelerin, Hz. Peygamber’in İslâmiyeti tebliğ/yayma aşamasındayken Mekkeli müşrikler tarafından sık sık muhatap olduğu kelimelerden olduğu, Kur’an-ı Kerim’in birkaç ayetinde bu duruma işaret edildiği anlaşılmaktadır: Örneğin; Hicr, (15/6)’da Müşrikler; “Ey kendisine kitap indirildiğini söyleyen adam! Sen kesinlikle mecnûnsun! (cinleri olan, cinlerden ilham alan bir şair ve kâhinsin) dediler.” Kalem, (68/51)’de; “Senin hakkında diyorlar ki, o ancak bir mecnûndur.” Saffat, (37/36)’de “Ne yani, Mecnûn bir şaire (Cinlerden ilham alan) bakıp da ilahlarımızı terk mi edeceğiz? dediler.” Ve Duhan, (44/14)’te “Bu “مَعْنُونٌ” öğretilmiş, eğitilmiş bir mecnûn (cinli) dediler.” Bununla birlikte söz konusu ayetlerdeki müşriklerin iddiaları Allah tarafından kesin bir dille yalanlanmış ve Hz. Peygamber’in mecnûn/deli olmadığı zikredilmiştir: “Sen Rabbinin nimeti sayesinde ne kâhin, ne de şairsin! (Tûr, 52/29); “Sen Rabbinin (vahiy ve nübüvvet) nimetine mazhariyetten dolayı asla mecnûn biri değilsin!” (Kalem, 68/2); “Arkadaşımız mecnûn değildir.” (Tekvir, 81/228); “Senin hakkında diyorlar ki, o ancak bir mecnûndur. (Oysa bilmiyorlar ki sana vahyedilen bu Kur’ân, ancak âlemlere bir öğüttür) ” (Kalem, 68/51). Söz konusu ayetlerde Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’i mecnûn/deli olarak nitelemeleri tamamen O’nu küçük düşürmek, O’nun cinlerle bir ilişkisi olduğuna dair bir inanca sahip olmalarından kaynaklanıyordu.

Bu mecnûnluk cinlerle alakalıdır. Yani; sen cini olan bir şairsin! Sana cinler vahiy/ilham getiriyor! Sen “cin, şeytan, reîy, tâbî ve karîn gibi o günkü toplum tarafından farklı adlarla adlandırılan gaybî varlıklardan bilgi, haber veya ilham alan ve bunları bize vahiy diye sunan birisin! Çünkü müşriklerin o günkü telakkilerine göre her bir şairin cinlerden bir şeytanı olurdu. Ve bu şeytan da ona şiir ilham ederdi. Onlara göre cin musallat olmuş kimseye, yani bu cin sayesinde delirmiş kimseye “Cünna fûlanün” derlerdi (Ünsal, 2015:274-5).

2. 1. Eliğa Vâhid’in Şiirlerinde Mecnûn Algısı

Bu çalışma Eliğa Vâhid’in Mecnûn’un şahsıyla bütünleşen ve hayatı etrafında şekillenen birtakım olayların, durumların duygu, düşünce ve hayal dünyasında meydana getirdiği etkilenmelerin hangi boyutlarda olduğunu tespit etmek ve elden geldiğince bunları yorumlamaya çalışmaktır. 1 numaralı tabloda da görüleceği üzere Vâhid, mecnûn kelimesine Divan şairlerinden daha fazla yer vermiş ve bu fazla yer vermeye bağlı olarak daha zengin çağrışımlara konu etmiştir.

Vâhid Mecnûn kelimesini kullanırken kelimeyi bazen tek başına bazen de Leylâ kelimesi ile birlikte kullanmıştır. Aşağıdaki tabloda Mahmut Sarıkaya (2015) tarafından yapılan çalışmada yer alan 339 gazeldeki kullanım sıklıkları yer almaktadır:

Tablo 2. Mecnûn ve Leylâ ile Mecnûn Kelimelerinin Kullanım Sıklıkları

Şahıslar/Kullanım Sıklıkları	Kullanım Sıklığı	Yüzdelerik Oran
Mecnûn (deli/divane)	34	43,05
Leylâ ile Mecnûn	35	44,30
Mecnûn (cins isim)	10	12,65
Toplam	79	100

Tablo 2.'de görüleceği üzere Mecnûn kelimesi Leylâ ile Mecnûn'a göre tek başına daha fazla çağrışıma ve hayale konu edinilmiştir. Yüzde elliden fazlasına (54,43) tekabül eden bu rakamlar sanatçının Mecnûn kelimesi üzerinde daha fazla yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca, söz konusu yüzdelerik oranının şairin bazen kendisini Mecnûn'a benzetmesi bazen de kendisini Mecnûn'dan daha üstün görmesi biçiminde dile getirildiğini söylemek mümkündür.

Divan şairlerinin Mecnûn ile ilgili tasarruflarının daha çok, şairin/âşıkın kendisini Mecnûn'dan üstün tutması, Mecnûn'un akli yitirip çölü mekân tutması, sevgilisinin saçına esir olması vb. hayaller çerçevesinde oluştuğu tespit edilmiştir. Söz konusu tespit Mahmut Sarıkaya tarafından yapılan çalışmada yer alan 339 gazelin taranması sonucunda Vâhid'in de Divan şairleri gibi benzer hayallere, çağrışımlara yer verdiği görülmüştür. Mecnûn kelimesinin hangi çağrışımlara konu edinildiği 3 nolu tabloda ortaya konulmuştur:

Tablo 3. Mecnun kelimesi etrafında işlenen konuların sıklığı

Beyitlerde İşlenen Konular	Beyitler	Sıklık (f)	Yüzde (%)
1. Kendini/kendi aşkını Mecnûn'dan/Ferhad'dan üstün görme	39/4; 45/5; 132/6; 137/4; 144/3; 148/7; 151/6; 158/6; 191/2; 212/3; 242/5; 260/4; 265/6; 290/5;	14	15.8
2. Mecnûn'un peri-çehrelere, güzellere, zülfüne/zencirine esir olma	25/5; 34/3; 38/3; 70/3; 75-3; 166/7; 228/4; 337/4	8	10
3. Kendini ve sevdiğini Leylâ ile Mecnûn'dan üstün görme	10/5; 161/3; 169/3; 285/3; 325/3; 338/1;	6	8.3
4. Mecnûn gibi dillerde efsane olması	2/7; 39/4; 45/5; 59/6; 104/6; 119/2; 166/7; 199/3; 321/7;	9	8.3
5. Kendini/sevdiğini Mecnûn'a/ Leylâ'ya benzetme	197/3; 220/6; 255/7; 322/7	4	7.5

6.Mecnûn gibi deli/divane/rüsva/virane olma, belâ çekme	2/7;2;125/5;206/2;160/2;315/4;32 2/7	6	5.8
7.Mecnûn'un sevgilinin zülfüne/zencire divane/esir olması	33/2;37/4;75/3;141/3;158/7	5	5.8
8.Mecnûn'un kendisini çöle, dağa salması	41/4;77/1;140/5	3	4.1
9.Mecnûn'un ayrılık derdi	49/8; 123/2;	2	2.5

Yukarıdaki tabloda yüzdelik frekans olarak toplamda ortaya çıkan 68.1 rakamı yanında çoğunlukla birer örneği olan ve 32.9 yüzdelik frekans ile temsil edilen 28 tane örnek dikkat çekmektedir.

2.1.1.Kendini/kendi aşkı Mecnûn'dan üstün görme

Vâhid'in gazellerinde kullanım sıklığı itibariyle ön plana çıkan ilk husus kendisini ve aşkı Mecnûn'dan ve onun aşkıdan üstün görmesidir. Vâhid'in kendisini Mecnûn'dan üstün görmesi, onun yıllar öncesinden gelen efsanenin kahramanı olmasına rağmen, kendi yaşadıklarını yaşamamış olması, çektiği sıkıntıları onun çekmemiş olmasıyla ilgilidir. Klasik şiirde çok bariz bir biçimde kendisini gösteren "kendini, kendi sanatını beğenme ve kendisi dışındakileri küçümseme, önemsememe, Vâhid'in şiirlerinde de karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte "beni Mecnûndan eksik zannetmeyin. Ben efsanelerde ondan daha yüksekteyim, daha çok tanınmaktayım." Diyerek kendisini Mecnûn ile kıyaslar ve bir efsane kahramanı olan Mecnûn'dan daha fazla tanındığını belirtir.

Meni zenn etmeyin Mecnûn'dan esgik

Men ondan yükseyem efsânelerde! (39/4)

Sanatçının kendi benini öne çıkardığı ve ona bir değer biçtiği bir başka beyitte ise kendisi dururken başkalarının Mecnûn'un sohbetine uyduğunu, onu dinlediğini ve bu insanların çok uzun zamandan beri ömürlerini bu efsane ile geçirdiklerini belirtir:

Men durarken, yene el söhbet-i-Mecnûn'a uyur

Ne zamandır, keçirir ömrünü efsâne ile (45/5)

Eliğa Vâhid aşağıdaki birkaç beyitte kendisini Mecnûn ile kıyaslar ve kendisini ondan üstün görür. "Bu asrın asıl Mecnunu biziz; çünkü bütün güzellere cânımızı feda ediyoruz." Vâhid'in kendisini ünlü efsanenin kahramanı ile kıyaslayarak kendisini ondan üstün görmesinin nedenini zımnen "Mecnûn Leylâ'yı Ferhad da Şirin'i severken, onların uğruna canlarını feda ederken ben bütün güzellere canımı feda ediyorum" diyerek onlardan neden üstün olduğunu dile getirir:

Bizik öz esrimizin indi esil Mecnûn'u,

Bütün güzellere eşğ içre cân nisar edirik. (137/4)

İçerik itibarıyla yukarıdaki şiirden çok farklı olmayan aşağıdaki şiirde de kendisinin Mecnûn ve Ferhad ile bir tutulmasına karşı çıkar ve "ben onlardan sahip olduğum özellikler/hünerler ile canımdan geçerim." der.

Meni Mecnûn ile Ferhade beraber tutma,

Men olardan da hünerle keçenem canımdan. (191/2)

Bir başka beyitte aşka mübtelâ olduğunu, Mecnûn'un yanında bir kıymetinin olmadığını belirtir ve "bu gam çölünde avare kaldım ve ne yapacağımı bilmiyorum." Der:

Bir mübtelâ-yı eşgem, Mecnûn nedir yanımda,

Galdım bu gem çölünde avâre, neyleyim men (212/3)

Bir başka beyitte yine kendisini mecnûn ile kıyaslayan şair, Mecnûn'un aşk ateşine kendisi gibi dayanamadığını belirtir ve buna neden olarak "aşkın muharebe meydanının sıradan bir yer olmadığını, burada bulunmanın hüner işi olduğunu" belirtir:

Eşg ateşine dözmedi Mecnûn da benim tek,

Bu me'reke-yi eşg, hegiget, hüner ister! (290/5)

Vâhid bir beytinde, kendisinden önce aşk diyarında bir âşık olmadığını, aşk dersini kendisinin gidip Mecnûn'a anlattığını belirtir:

Menden evvel yohdu bir âşık diyâr-ı aşkda,

Aşk dersin men gedib Mecnûn'a ilan etmişem. (158/6)

Benzer tasavvur aşağıdaki beyitte de dile getirilmiştir: "Mecnûn aşk okulunu bitirmemiştir. Çünkü imtihan için çektiği ıstıraplar, elemeler yeterli değildir."

Mecnûn bitirmemiştir hele eşg mektebin

Çok azdır elemi tecrübesi imtihan için (260/4)

2.1.2. Mecnûn'un sevgilinin zülfüne/zincire deli-divane olması

Mecnun/deli kelimeleri ile birlikte zikredilen kavramlardan biri de zincirdir. Benzetme ve istiârelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı Klasik Türk Edebiyatında, sevgilinin güzelliğinin unsurlarından biri olan "saç" da renk, koku ve şekil özellikleri yönünden çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Şekli bir benzerliğe dayanan "saç-zincir" benzetmesi de bunlardan biridir ve zincirin iç içe geçmiş halkalardan meydana gelen şekli özelliği göz önüne alındığında, bu benzetmenin "örgülü saç" için yapıldığı anlaşılmaktadır (Akdemir, 2008:18). Divan şiirinde sevgiliye canı gönülden bağlanan âşık, bu bağlantının en somut göstergesi olarak onun zülfünü/saçını yani zincirine gönlünü kaptırır. Küll/cüz; bütün/parça bağlamında sevgilisinin sadece zülfüne esir olduğunu dile getiren şair/âşık, esasında bizatihi sevgilinin kendisine âşık olmuştur. Zülf/zincir bu aşkın somut aracıdır. Pala (1989:518) zincirin Divan şiirinde âşıkın çektiği gam ile sevgilinin saçına benzetildiğini; gam uzun olduğu ve sonu gelmediği için; zülf ve saç ise şekil ve örgü nedeniyle zinciri andırır. Bu zincir yerine göre âşıkı bağlar, zindana atar veya asıp idam eder. Vâhid aşağıdaki beytinde "Gönlümün zinciri seven nasıl bir divane olduğunu gör. O dağınık saç/sevgiliyi gördüğü zaman mecnun olur, akli başından gider:

Zinciri sevir, gör nece divanedi könlüm!

Mecnûn olur ol zülf-i perişânı görende (34/3)

diyen Vâhid, Bir başka beyitte "zincire çekmek" tabirini kullanan şair, sevgilisine seslenir ve "sen nasıl bir Leylasın ki senin saçının hayali kâinatı zincire çekip bütün âlemi mecnun kıldın." der:

Eliğa Vâhid'in mecnûn/zincir eksenli üzerinde durduğu bir başka konu Mecnûn'un Leylâ ve Leylâ şahsında güzellere, güzellere zülfüne/kemendine âşık olması ile ilgilidir. Sanatçı

aşağıdaki beyitte açık istiare ile o dağınık saça yani sevgiliye o günden beri öyle esir oldum ki, toplum içinde bana mecnun/deli derler:

Ol zülf-î perişâne o günden ki, esirem,
Mecnûn deyilir adıma cemiyet içinde (38/3)

Bir diğer beyitte mübalağa sanatı ile sevgilisi ile Leylâ arasında bir ilişki kurarak, Ey güzelim, sen ne biçim Leylâ'sın ki senin saçının hayali ile kâinatı zincire çekip bütün âlemi mecnun kıldın.”

Ne Leylisen, güzelim, kıldın âlemi Mecnûn,
Saçın hayâlî çekip kâinatı zencire. (75/3)

Zincir ile ilgili hayaller Vâhid'in şiirlerinde dikkat çekici düzeyde karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte sevgilinin kâkülü ile âşığın boynuna vurulmuş zincir arasında bir ilgi kurulur:

Vâhidâ, Mecnûn-misal âşık görüb hor kim sanı,
Boynuna zencirveş geçmiş o şühun kakülü. (Seçmeler, s.90)

Zincir aklını yitirmiş/delileri zabt etmek için, hem kendisine hem de başkalarına zarar vermemesi için bazen ayaklarına, bazen ellerine bazen de boyunlarına vurulmuş. Bir başka beyitte “Sevgili zülfüne/saçına hüküm edip beni ayağımdan bağlar. Kim ki Mecnûn ola onu o anda zincire çekerler.

Hüküm edib zülfüne, cânân ede pâ-beste meni,
Kim ki, Mecnûn ola, zencire çekerler anı. (Seçmeler, s.95)

Bir başka beyitte ise deli, divanelerin zincire bağlanmasına işaret eder ve şöyle der: “Bir zamanlar Mecnûn zülfünün esiri oldu, şimdi de ben. Bunda şaşılacak bir şey yoktur; çünkü divaneler sürekli olarak aşk zincirine bağlanırlar:

Bir zaman Mecnûn esîr-i-zülfün oldu, indi men,
Bağlanır divâneler zencîr-i aşka muttasıl. (Seçmeler, s.125)

2.1.3. Mecnûn'un kendisini sahra/çöle, kûhsar/dağa salması

Mecnûn ile ilgili tasavvurlarda ön plana çıkan hususlardan biri de Mecnûn'un sevgilisine kavuşamamanın verdiği üzüntü ile kendisini insanlardan uzak yerlere dağlara, sahralara/çöllere salmasıdır. Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin önemli motiflerinden biri olan Mecnûn'un kendini kûh/dağ ve sahra/çöle salması hem klasik Türk edebiyatındaki sanatçılar tarafından hem de Vâhid tarafından da sık bir biçimde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte kendisini Mecnûn'a benzeten şair, gurbet elde olmanın verdiği sıkıntı ve üzüntü ile onun gibi kûh u sahrayı mekân tuttuğunu belirtir:

Salıbdır Vâhidi ayn vatandan el şamatle,
Odur, Mecnûn kimi tutmuş mekan bir kuh ü sahrada. (Seçmeler, s.39)

Yukarıdaki hayal aşağıdaki beyitte de karşımıza çıkar. Ey sevgilim vatandan ayrı düşmekten dolayı “vatan avarası” oldum, bu nedenle bana acı. Seni seven âşıkın mecnun gibi dağlara düşmüştür:

Veten avarası oldum, habibim, sevgilim, rahm et,
Düşübdür âşıkın Mecnûn kimi kûhsâre gurbetde. (41/4)

Bir başka beyitte ise “Leylâ gibi bir sevgilinin zülfünün kemendine tutulup Mecnûn gibi gece gündüz belâ çölüne düştüm.” der.

Bend olub bir Leylives yârın kemend-i zülfüne,
Rûz ü şeb Mecnûn-sıfat düşdüm belâ sahrâsına (70/3)

2.1.4. Şairin kendisini ve sevdiğini Leylâ ile Mecnûn'dan üstün görmesi

Klasik Türk şiirinde tipik şair davranışlarından biri de kendisini diğer şairlerle veya tarihi-efsanevî şahsiyetlerle kıyaslayarak onlardan üstün olduğunu iddia etmesidir. Arap-Fars-Türk edebiyatlarında işlenen belli başlı konulardan biri olan Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, Vâhid tarafından da sık bir biçimde ele alınmış ve bazen onunla kendisini kıyaslamış bazen de kendisini ve aşkını Mecnûn'un aşkıdan üstün tutmuştur. Aşağıdaki beyitte şair, “Benim aşkımdan efsanesi bütün memleketi kaplamıştır; bundan dolayı artık Leylâ ile Mecnûn efsanesini unutmak gerekir.” Der:

Menim efsane-yi aşkım bürüyüb memleketi,
Leyli Mecnûn'un unutmak gerek efsanesini. (119/2)

Aşağıdaki beyitte de yukarıdaki beyitte işlenen konuya benzer bir tasavvuru ele alan Vâhid şöyle der: “Mecnûn bizim aşkıımızın macerasını bilseydi, Leylâ'dan dolayı bunca zahmete, mihnete katlanmazdı.”

Leyliden ötrü dezmez idi bunca mihnete,
Mecnûn bileydi aşkıımızın macerasını. (132/6)

Bir başka beyitte ise “O rahmetli Mecnûn nerede, bu dünyadan gitti ve şimdi o belâlar çekenin evladı biziz.” diyerek belâ, sıkıntı, dert çekmede Mecnûn'un evlâdı olduğunu belirtir:

Hanı rahmetlik o Mecnûn, gidib dünyadan?
Bizik indi o belâlar çekenin evlâdı. (125/5)

Aşağıdaki beyitte ise sevgilisini Leylâ ile kendisini ise Mecnûn ile kıyaslar ve, “ Ey sevgilim, ben muhabbet ülkesinin Mecnûn'u, sen de Leylâ'sısın; aşk ehli gerek ki bundan sonra her zaman bizden ders alalar:

Men mehebbet mülkünün Mecnûnu, sen Leyla'sısan,
Ders ala bizden gerek eşg ehli her an, sevgilim, (Seçmeler, s.153)

2.1.5. Mecnûn gibi dillerde efsane olma

Vâhid, bir beytinde Mecnûn'un Leylâ'ya âşık olması ile kendisinin sevdiğine âşık olması arasında bir ilgi kurar ve şöyle der: Mecnûn Leylâ'ya âşık, ben de sana; şimdi dillerde bizimle ilgili efsaneler söylenmektedir.

Leyli'ye aşkda Mecnûn olub âşık, sana men,
İndi dillerde bizimçün deyilir efsâne. (59/6)

Mecnûn'u menem indiki esrin, hanı Mecnûn?

Dillerde men ondan daha efsaneyem indi. (104/6)

2.1.6. Kendini Mecnûn'a; sevdiğini Leylâ'ya benzetme

Vâhid'in Mecnûn ile ilgili tasavvurlarının bazısında kendisini Mecnûn'a, sevdiğini ise Leylâ'ya benzetmesi dikkat çeker. Örneğin aşağıdaki beyitte “Sana olan aşkımda yabancılar beni Mecnûn gibi görür, bununla birlikte ben Mecnûn olsam da bilgin olan bir âşıkım.” der

Aşkında gerçi el meni Mecnûn hesâb edir

Mecnûn da olsam âşık-ı ferzâneym sana (65/7)

Bir başka beytinde ise “ Eğer ben aşkda Mecnûn değilsem, peki o zaman neyim? Sevdiğim güzele de Leylâ demeyeceksem eğer, peki ne diyeyim? “der.

Men eğer eşgde Mecnûn deyilem, bes neçiyem?
Sevdiyim dilbere Leyla demeyim, bes ne deyim? (169/3)

2.1.7. Mecnûn gibi gözden/değerden düşme

Vâhid'in üzerinde durduğu konulardan biri de Mecnûn gibi virane bir hayat sürmesi, halkın gözünde itibardan düşmesi, değersiz bir hâle gelmesi ile ilgilidir. "Ey sevgili ben sana etmişim ki böyle sana karşı yabancı, ilgisiz durumdayım. Biliyorsun ki ben Mecnûn olduğum anlarda sana evi viraneyim ben."

Cânân ne etmişem, bele bigâneym sene?
Mecnûn olanda men evi virâneym sene! (65/1)

Bir başka beytinde "Ben o günden beri Leylâ gibi olan sevgilinin Mecnûn'u olmuşum. Öyle rüsva, rezil, aşağı bir duruma geldim ki, halk içinde hiçbir değerim kalmamıştır."

Olmuşam Mecnûn'u ol günden men ol Leylivesin,
Eyle rüsveyam ki, halk içre değerdan düşmüşem. (160/2)

2.1.8. Mecnûn'un ayrılık derdi

Vâhid, Mecnûn'un mecnun olma sürecini anlatırken önemli bir unsur olarak "hicran/ayrılık" faktörünü görür ve iki kişi ve olaya telmihte bulunarak şöyle der: Tabiat aşk ehlini bir imtihana tabi tutarak, onlardaki aşkın derecesini ve niteliğini ortaya çıkarmak ister. Bunu yaparken Mecnûn'u ayrılık derdi ile Hallac Mansur'u ise darağacı ile imtihana tabi tutar. Sanatçı bu beyitte aşk ehlinin çeşitli belâlara düşürüleceğini belirtir. Belâların niteliği ve niceliği, aşk ehlinin kişiliğine, aşk konusundaki iddiasına ve bu konudaki samimiyetine göre değişiklik gösterir.

Eşg ehlini tabiat özü imtihan edib
Mecnûn'u derd-i hicr ile Mansûr'u dâr ile (49/8)

2.1.9. Mecnun/deli olup akıllı kimselerin onunla alay etmesi

Âşık olmanın önemli özelliklerinden biri de her türlü ayıplamaya karşı bigâne kalınmasıdır. Çünkü eğer başkaları tarafından yapılacak ayıplamalar dikkate alındığı takdirde, o zaman aşkın varlığından söz etmek mümkün değildir. Ayıplamayı yapan akıldır. Akıl, bu özelliği ile ön plana çıktığı zaman şüphe, ayıplama, vesvese ve her türlü kurma eylemi kişiyi yolundan alı koyar. Şeyh Gâlib'in Şerh-i Cezire-i Mesnevi'sinde geçen "Aklın yönlendirdiği aşkta hayır yoktur." ve aynı anlamda Alman düşünür Hermann Hesse tarafından dile getirilen "aşk da iman da aklın yolunu izlemez." Sözü, esasında deli/mecnun denilen şahısların nasıl bir halet-i ruhiye içinde olduklarını özetlemektedir. Aklın kontrolünden çıkmış kişi başkaları tarafından farklı/öteki/deli/mecnun olarak nitelenecek, ayıplanacak, gülünecek ve kendisi dışındaki reel dünyaya sırtını dönecektir.

Eliağa Vâhid de bir beytinde Leylâ gibi zülfünden ayrı isterim Mecnûn olayım, bu isteğimi bırak akıllı, bilgili kişiler işitsinler de, gülsünler bana.

Leylives zülfünden ayrı isterem, Mecnûn olam
Koy eşitsin bu sözü, ferzânelar gülsün mana (62/6)

10. Leyla'ya Mecnûn gözüyle bakmak

Mevlânâ'nın Mesnevisinde (C.1, 407-409)-geçen küçük bir hikâye vardır:

Halife Leylâ'ya dedi ki: Mecnûn'un perişan olmasına, sapıtmasına sebep olan Leylâ sen misin? Sende başka güzellerden daha fazla bir güzellik yoktur." Leylâ: Mademki sen Mecnûn değilsin öyleyse sus." diye cevap verdi.⁴⁷ Vâhid de aşağıdaki beytinde bu hikâyeyi hatırlatırcasına

⁴⁷ Padişahın biri aşkı uğruna Mecnun'un deli divane olup çöllere düştüğü Leyla'yı çok merak eder. Leyla'nın bulunup huzuruna getirilmesini emrini verir. Leylayı bulup getirirler. Padişah Leylayı görünce hayretler içinde kalır. Bakar ki, kara kuru, sıradan bir kızcağızdır. Sorar:

-Mecnun'u aşkıyla deli divane edip dağlara, çöllere düşüren Leyla sen misin? Hayret, senin öyle fevkalade bir güzelliğin yok. Sıradan bir kadından hiçbir farkın görülüyor. Hal böyle iken nasıl olur da Mecnun senin için deli divane oluyor?

şöyle der: Sevgilinin yüzüne sürekli olarak, ona âşık, ona vurulmuş meftun olmuş gözüyle bak. Aşk âleminde de Leylâ'ya Mecnûn gözüyle bak.”

Daim cemâl-i dilbere meftûn göz ile bak,
Aşk âleminde Leyliye Mecnûn gözile bak! (Seçmeler, s.81)

2.1.11. Divanelikte kendisini üstün görme

Vâhid, daha önce de belirtildiği gibi birçok şirinde deli/divanelik konusunda kendisini Mecnûn ile kıyaslamış ve “sevgilinin zülfünün hayaliyle çok sayıda mecnûn/deli olan gördüm ama kendi gönlüm gibi bir deli/divaneyi âlemde görmedim.” der.

Çoh heyâl-i zülf ile mecnûn olanlar görmüşem,
Görmedim âlemde öz könlüm kimi divâne men. (206/2)

2.1.12. Mecnun'un aşk bahsinde üstün görme

Vâhid, birçok beyitte kendisini ve aşkını Mecnûn'dan ve Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkıdan üstün görürken bazı beyitlerinde ise “Sezar'ın hakkını Sezar'a vererek” aşk konusunda âlemin büyük üstadının mecnun olduğunu belirtir ve şöyle der: Leylâ'nın güzelliğini Mecnûn'un kendisi bize öğretti, bu nedenle aşk ehillerinin bu dünyadaki en büyük ustası/üstadı Mecnûn'dur.

Hüsn-i Leylâ'nı da Mecnûn özü öğretti bize,
Ehli-aşkın odur âlemde büyük üstadı. (125/6)

2.1.13. Mecnûn'un döneminin bitmesi

Vâhid, sık sık kendisini Mecnûn ile kıyaslayıp, kendisini ondan üstün görürken bazı beyitlerinde de Mecnûn'un döneminin bittiğini ve kendi döneminin başladığını belirtir ve bir beytinde şöyle der: şimdi içinde bulunduğumuz zamanın gerçek Mecnûn'u biziz, bütün güzellere aşk içinde cânımızı saçıyoruz, onların uğrunda canımızdan geçiyoruz:

Bizik öz esrimizin indi esil Mecnûnu,
Bütün güzellere eşg içre can nisar edirik. (137/4)

Mecnûn'u menem indiki esrin, hanı Mecnûn?
Dillerde men ondan daha efsaneyem indi. (104/6)

2.1.14. Leylâ ile Mecnûn'un adını baki kılan aşktır.

Bâki ile fenâ kelimelerinin kullanımından oluşan tezat sanatı çerçevesinde şekillenen aşağıdaki beyitte Leylâ ile Mecnûn'un adının bu günlere gelmesinde aşkın büyük bir etkisinin olduğunu belirtir ve şöyle der: Leylâ ile Mecnûn'un namını kalıcı, ölümsüz kılan aşktır. Ben daha önceki âşıkların yok olup gittiğini asla görmedim.

Eşkdir bâgi eden Leyliyle Mecnûn nâmını,
Men geçen âşıkların hergiz fenâsın görmedim. (163/6)

SONUÇ:

Leyla hiç tereddüt etmeden cevap verir:

-Padişahım susunuz. Çünkü siz Mecnun değilsin. Bendeki güzelliği görebilmeniz için sizde Mecnun'un gözlerinin olması lazım ve bana Mecnun'un gözleriyle bakmanız gerekir, der.

Padişah bu haklı sözler karşısında söyleyecek bir şey bulamaz, susup kalır.

Hem Klasik Türk edebiyatının hem de şairlerinin önemli ilham kaynaklarından biri olan “Mecnun” şairler tarafından birçok tasavvura, hayale konu edilmiştir. Arap edebiyatında “Leyla ile Kays arasında geçen aşkın erkek kahramanı olan Mecnûn, aynı zamanda mecazî aşktan gerçek aşka evrilişin de en somut örneklerinden biridir. Leylâ’ya olan aşkıdan dolayı birçok olayla karşı karşıya gelen Mecnûn, sonuçta aklını yitirir, bu özelliği ile de birçok şaire ve şiire ilham kaynağı olur. Kaynaklar Türk şiirinde 60’tan fazla farklı Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin/hikâyesinin varlığını haber verir. Söz konusu eserler içinde hiç kuşkusuz en önemlisi Fuzûlî’nin ismiyle özdeşleşmiş olanıdır. Sanatçının eserinde işlediği konu, Mecnûn’un kişiliği etrafından gelişen olaylar, hem kendisine hem de kendisi dışındaki çok sayıda sanatçıya malzeme olmuştur. Sanatçılar yer yer kendilerini Mecnun ile kıyaslamış; onun aşkını, çektiği eziyetleri, çöllere düşmesini, dağlara çıkmasını, hayvanlarla arkadaşlık etmesini eksene alarak, bazen onun gibi bazen de ondan daha üstün olduklarını dile getirmişlerdir.

Şiirlerinden çok ileri düzeyde bir Fuzûlî takipçisi olduğu anlaşılan Eliâğas Vâhid de bu geleneğe bağlı kalmış, incelemeye tabi tuttuğumuz şiirlerinde bazen onun gibi aklını yitirip zincire vurulduğunu, bazen aşk konusunda ondan da üstün olduğunu, bazen aşk konusunda onun mirasını devraldığını, bazen sevgilinin saçının hayaliyle kendini çöllere/dağlara saldığını dile getirir. Sanatçının hayat hikâyesi dikkate alındığı zaman, çektiği sıkıntılar, vatanından ve sevdiklerinden ayrı kalması, bazı anlarda aklını yitirecek durumlara düştüğünü vb.gibi özellikleriyle Mecnûn’un takipçisi olduğuna dair iddiasının haklı gerekçeleri olduğu anlaşılır.

KAYNAKLAR

Döndüren, Hamdi (1989), “Âkıl”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, C 2, s.247

Dönmez, İbrahim Kâfi (1993), “Cünûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, C 8, s.125-129

Durmuş, İsmail (2003), “Leylâ vü Mecnûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, C 27, s. 159-160

Durmuş, İsmail, Mecnûn Mad., **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.28

Ünsal, Hadiye, (2015). **Erken Dönem Mekkî Surelerin Tahfili**, Ankara Okulu Yay. Ankara..

Akdemir, Ayşegül, (2008). Klasik Türk Edebiyatında “Delilik” Kavramı (Fuzûlî, Nâ’îlî, Fehîm-i Kadîm, Şeyh Gâlib Dîvânları ve Fuzûlî’nin “Leylâ vü Mecnûn” Mesnevîsi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ.

Devellioğlu, Ferit (2000), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara

Erkal, Abdulkadir (2014). Hayret’ten ‘Divâne’liğe Divan Şiiri, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/12 Fall 2014, p. 215-234, ANKARA-TURKEY

Fentress James: Deli “Öteki” :

https://ismetparlak.files.wordpress.com/2013/09/james_fentress_deliveoteki.pdf. Erişim Tarihi 28.03.2019

Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (hzl. Hayrettin Karaman vd.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Pala, İskender (1995), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, İstanbul

Sarıkaya, Mahmut (2015), Türk Dünyasının Son Büyük Gazel Şairi Eliğa Vâhid ve Gazelleri, Ankara Vizyon Yayınevi,

Eliaga Vâhid, (2005). **Seçilmiş Eserleri**, Lider Neşriyat, Bakü,

Michael W. Dols (2013) “**Mecnûn, Ortaçağ İslam Toplumunda Deli**”, İstanbul. Pinhan Yayınları.

Ebu'l-Kâsım en-Nîşâbûrî (2005), **Akıllı Deliler Kitabı**, Şûle Yayınları, İstanbul

Onay, Ahmet Talat (2000), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı** (hızl.

Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara

Tatçı, M. (hızl.).(1990). **Yunus Emre Divanı II. Tenkitli Metin**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.

Türkçe Sözlük (2010) TDK Yayınları, Ankara.

TÜRKİYE'DE HALKIN SURIYELİ SİĞINMACILARA YÖNELİK BAKIŞ AÇISI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Elif Yüksel OKTAY⁴⁸

Bahar MENTEŞE⁴⁹

Gülhan GÜVEN⁵⁰

Özet

Türkiye kendi tarihsel süreci içerisinde komşu ülkelerde yaşanan siyasi krizler ya da savaşlar nedeni ile birçok kez bu ülkelerden göç eden ya da göç etmek zorunda kalan sığınmacılara ev sahipliği yapmıştır. Ancak Türkiye en büyük göçü 2011 yılı Nisan ayında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle Suriye'den almıştır. Türkiye'ye kitlesel halde göç eden Suriyeli sığınmacıların sayısı; Türkiye'nin izlediği Açık Kapı Politikası ile bugün yaklaşık olarak dört milyona ulaşmıştır. İlk zamanlar sınır illerinde ve kamplarda kalan Suriyeli sığınmacılar; bugün Türkiye geneline dağılmış hatta Kilis ilinde yerel nüfusa yakın bir sayıya ulaşmışlardır. Suriyeli sığınmacı sayısının bu denli artması ile yaşanan bazı olumsuz gelişmeler ilk dönemlerde onları misafir olarak görüp olumlu yaklaşan yerel halkın, olumsuz hislere kapılmasına neden olmuştur. Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları yerlerde kendi kültürlerini devam ettirmeleri, dilenmeleri, kayıt dışı çalışmaları, bazı Suriyelilerin suça karışmaları yerel halkın olumsuz hislere kapılmalarının nedenleri arasındadır. Ülkesini bırakarak hiç tanımadığı bir ülkede yaşamak zorunda kalan tüm sığınmacılar gibi Suriyeliler de bu ülkede sıkıntılar yaşamaktadır. Yerel halkla sosyal uyumun sağlanabilmesi ve bu sıkıntıların çözülmesinde yol gösterici olması açısından yerel halkın onlarla ilgili algılarının önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu çalışmada Türk halkının Suriyeli sığınmacılara yönelik algısı, Yalova ili özelinde ele alınmış olup bu doğrultuda Yalova halkı ile anket çalışması yapılarak halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan anketler sonucu elde edilen veriler değerlendirilerek, tespit edilen sorunlara dair çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli sığınmacı, toplumun bakışı, Yalova, Türkiye

1. Giriş

İnsanoğlu tarihin ilk çağlarından itibaren daha iyi bir hayat sürmek için ya da hayatını tehlike altında gördüğü için yaşadığı yerden başka bir yere göç etmiş, huzuru ve mutluluğu aramıştır. Bazen de yaşadığı yerde mutlu olduğu halde başkalarının tehdit ve zorlamasıyla ya da yaşanan

⁴⁸ Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, elifsel@gmail.com

⁴⁹ Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri A.B.D. Doktora Öğrencisi kayram_bahar@hotmail.com

⁵⁰ Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri A.B.D. Doktora Öğrencisi, gulhan_548@hotmail.com

savaşlar ve çatışmalar nedeniyle can güvenliğini sağlamak için oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Konu ne olursa olsun göç insanın hayatını derinden etkilemektedir.

Göç olgusu ülke içerisinde yer değiştirme eylemi şeklinde ortaya çıkarsa “iç göç”, kişilerin veya toplulukların kendi ülkelerinden ayrılarak diğer ülkelere doğru yer değiştirme eylemi şeklinde ortaya çıkarsa “dış göç” bir başka deyişle “uluslararası göç” diye sınıflandırılabilir. Uluslararası göçe dahil olarak ülkeye yasal yollardan gerçekleşen “kayıtlı” ve “kayıt dışı” göç hareketlerinden de söz edilebilir. Eğitim veya ekonomik amaçlarla ya da daha kendi ülkesinde yaşadığından daha huzurlu bir yaşam amacıyla bir ülkenin yasalarına uygun olarak başvurup kabul edilen kişiler kayıtlı göç hareketlerinin bir parçası iken; yasal olmayan yollarla başka bir ülkeye giren ya da yaşadığı yabancı bir ülkedeki yasal kalma süresi bittiği halde orada kalmaya devam eden kişiler “yasa dışı” ya da “kayıt dışı” göç hareketlerinin parçasıdır (TÜRKSAM Raporu, 2018: 9). Yasa dışı bir şekilde bir ülkeye giriş yapan veya orada kalmaya devam eden kişilere aynı zaman da *düzensiz veya belgesiz göçmen* adı da verilir. Literatürde bu kavramların tümünün *birbirlerinin yerine kullanıldığını* görebiliriz. *Kuzey Amerika’da belgesiz kavramı* kullanılırken, *Avrupa’da ise düzensiz kavramı* kullanılmaktadır (Bodur Ün, Paydak, 2017:191).

Geçmişte ağırlıklı olarak kaynak ülke konumunda olan Türkiye şu anda hem kaynak, hem transit hem de hedef ülke konumundadır. *Türkiye’nin doğu-batı ve kuzey-güney göç yollarının kesişim noktasında olması, transit ülke olması sonucunu getirmiştir. Doğu sınırlarının dağlık ve kontrolünün zor olması, bu sınırların düzensiz göç açısından güvenliğinin yeterince sağlanamaması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygun olması gibi faktörler düzensiz transit göç için uygun zemini sağlamaktadır.* Türkiye’ye yönelik göçlerin esas sebebi daha iyi yaşam koşullarının elde edilmesi iken (Bodur Ün, Paydak, 2017:191), ülkelerinde yaşanan iç savaş nedeniyle 2011 yılından itibaren Türkiye’ye göç eden Suriyeliler göz önüne alındığında can güvenliği esas sebep olmaktadır.

Göçle ilgili uluslararası anlaşmalar incelendiğinde göç eden kişilerin statülerinde de farklılıklar görülecektir. Birleşmiş Milletler’in 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesine göre, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs mülteci” statüsünde değerlendirilmektedir. Sözleşmedeki mevcut 1 Ocak 1951 tarih sınırlaması 1967’de imzalanan protokol ile kaldırılmıştır. Coğrafi sınırlama ise taraf ülkelerin insiyatifine bırakılmış olup daha esnek bir yapıya sahiptir ve Türkiye coğrafi sınırlamayı uygulayan sayılı ülkeler arasında yer almaktadır (Oktay, Es, 2015: 386).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nde yer alan uluslararası koruma çeşitlerine göre (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>): “Mülteci; Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı

ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.

Şartlı mülteci; Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü olup, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir.

İkincil koruma; mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.

Geçici koruma ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun **91. maddesi’nde** şu şekilde yer almaktadır (http://www.goc.gov.tr/icerik6/yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununda-gecici-koruma-409_558_1098_icerik): *Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara verilen statüdür.* Görüldüğü üzere mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma bireysel bir koruma olup kişiye verilen bir statü iken geçici koruma ise kitlesel akın şeklindeki göç hareketliliğini gerçekleştiren topluluğa verilmektedir. Bu bağlamda çalışmamıza konu olan Suriyeli vatandaşlar, Türkiye’de Geçici Koruma Kanunu ile *geçici korunan kişilerdir.*

Nisan 2011’ de Suriye’de çıkan iç savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli vatandaş yerinden yurdundan edinilmiş olup geride herşeylerini bırakarak kendilerine en yakın ülkelere sığınmışlardır. Komşu ülkelere sığınan kayıtlı Suriyeli sayısı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre 2019 yılı itibariyle 5,648,002 ulaşmıştır. Türkiye, Suriye’ye komşu ülkeler arasında en fazla Suriyeli ağırlayan ülke konumunda olup Suriyelilerin %64,1’ine yani 3.605,615 kayıtlı Suriyeli vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır (<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>). Kitlesel halde göç eden Suriyelilere Türkiye, *Açık Kapı Politikası* uygulayarak; onları Geçici Koruma Kanunu ile ülke içinde koruma altına almıştır. Bu Kanun ile Suriyeli vatandaşların sağlık hizmetlerine, psikolojik destek hizmetlerine, eğitim hizmetlerine vs. erişimleri sağlanmıştır. İlk zamanlar sınır illerindeki kamplara yerleştirilen Suriyelilerin bugün sadece %3.79’u kamplarda yaşamakta ve geriye kalanlar ise kamp dışında yaşamaktadırlar. Türkiye’de Suriyelilerin olmadığı bir şehir bulunmamaktadır. En yoğun oldukları il 546.384 kişi ile İstanbul olup, yerli nüfusa oranla en yoğun oldukları il ise yerli nüfusun %80,8’ini oluşturdukları Kilis’dir (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma-363_378_4713_icerik).

Kamplarda yaşayan sığınmacılar ekonomik açıdan bir sorun teşkil etmektedirler. Kamp dışında yaşayan sığınmacılar ise dil ve sosyo-kültürel yapı farklılığından dolayı yerel halkla olan ilişkilerde yaşadıkları sorunlar nedeniyle onların tepkisi ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Altundeğer, Yılmaz, 2016: 295). Suriyelilerin buldukları yerlerde yerel halkın tepkisine neden olan olumsuz etkiler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır (TÜRKSAM, 2018:17, Altundeğer, Yılmaz, 2016: 295, <http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-sinir-illerinde-kira/gundem/detay/1846010/default.htm>) :

- Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle beraber kentlerin nüfusunda ciddi artışlar meydana gelmiş, yoğun nüfusu kaldıramayan şehirlerde ise ciddi alt yapı sorunları ortaya çıkmıştır. Bazı sınır illerinde demografik yapının değişmesi yerel halkta bir kaygıya neden olmaktadır,
- Suriyelilerin belirli mahallelerde birlikte yaşamalarıyla yerel halkta özellikle asayiş konusunda önemli endişeler ortaya çıkarmaktadır,
- Dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıkları toplumsal uyumu güçleştirmektedir,
- Yerel halk arasında çok eşliliğin yaygınlaşmasına ve dolayısıyla boşanma oranlarının artmasına yol açmıştır,
- Yoksulluk ve sık sık ev değiştirmelerinden dolayı çocuklar okula gidememekte, bu da uzun vadede suç oranlarındaki artış da dâhil bazı sosyal sorunlara yol açacağına dair endişeleri arttırmaktadır,
- Çocuk işçilerin sayısında artış olmuştur,
- Bazı işletmeler düşük maliyet sebebiyle Türkçe dahi bilmeyen Suriyelileri kayıt dışı olarak çalıştırmaktadırlar. Bu durum kayıt dışı Suriyeli çalıştıran ve çalıştırmayan firmalar arasında haksız rekabete ve iş imkânlarının ellerinden alındığını düşünen yerel halkın tepkisine neden olmaktadır,
- Zengin Suriyelilerin mal edinme yoluna gitmeleri mülk fiyatlarını önemli ölçüde artırmaktadır,
- Kiralarda önemli ölçüde artışlar gözlenmektedir ve kiralık ev bulmak giderek zorlaşmaktadır.
- Sınır illerinde enflasyon artışı ortaya çıkmıştır,

Görüldüğü üzere Suriyelilerin sayısındaki artışa bağlı olarak zamanla kampların yetersiz kalması ve ülke geneline kontrolsüzce dağılımları bu bu olumsuz etkileri doğurmakta ve ilk zamanlar onları misafir olarak görüp olumlu yaklaşan yerel halkın olumsuz hislere kapılmasına ve tepki göstermelerine neden olmaktadır.

Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların kentlerde yaratmış oldukları mevcut olumsuz etkilerden yola çıkılarak anket soruları hazırlanmış ve Yalova halkının Suriyeli sığınmacılara yönelik bakış açıları hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara paralel olarak da çözüm önerileri sunulmuştur.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı yukarıda da belirtildiği üzere Suriyeli sığınmacıların ülke genelinde kentlere kontrolsüz bir şekilde dağılımlarının yaratmış olduğu olumsuz etkiler karşısında yerel halkın bakış açısını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak katılımcılarla yüzyüze anket çalışması yapılmıştır. Anket soruları Suriyeli sığınmacıların kentlerde neden olduğu ya da yerel halk tarafından neden olduğu düşünülen olumsuz etkiler saptanarak hazırlanmıştır.

2.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırma da hedef evren Türkiye’de yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik bakış açısı olup ulaşılabilir hedef evren olarak ise Yalova ilindeki yerel halk tercih edilmiştir. Yalova ilinin tercih edilmesinde hem mekânsal yakınlık göz önüne alınmıştır hem de yapılan araştırmanın evrenini temsil ettiği ve evrenin tipik bir örneği olduğu düşünülmüştür. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemi olarak da 23 Mayıs 2019 tarihi itibarıyla 3724 Suriyelinin kayıtlı olduğu (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik) Yalova ilinin kent merkezi ve de iki büyük ilçesi olan Çınarcık ve Çiftlikköy ilçeleri tercih edilmiştir. Yalova genel nüfusu TÜİK 2018 verilerine göre 262.234 olup örnek olarak seçilen kent merkez nüfusu 144.407, Çiftlikköy ilçe nüfusu 39.110 ve Çınarcık ilçe nüfusu ise 34.076’dır. Toplamda 217.593 kişi arasından 297 kişi ile örneklem grubu oluşturulmuştur.

2.3. Araştırmanın Verilerinin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcılardan toplanan veriler için tanımlayıcı istatistiklerden olan frekans, yüzde değerleri hesaplanarak yorumlanmıştır. Değişkenler arasında çapraz tablolar oluşturularak yorumlanmıştır. Ayrıca Ki-Kare Testi analiz yöntemi ile de değişkenler arasındaki anlamlı farklılık ilişkisi incelenmiştir

3. Bulgular

3.1. Güvenirlilik Analizi

Yerel halkın Suriyeli Sığınmacılara karşı bakış açısını ortaya koymak amacı ile hazırlanan bu anket çalışmasının, 25 değişken üzerinden güvenilirlik testi incelendiğinde; Cronbach’s Alpha değeri-nin 0,88 >0,8 olması ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Güvenirlilik Analizi

Cronbach's Alpha	N of Items
,880	25

Tablo1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	Yüzde
Erkek	146	52,3
Kadın	133	47,7

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde %52,3'ü erkek, %47,7'sini ise kadın katılımcılar oluşturmaktadır.

Tablo 2. Katılımcılar Yaş Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
15-18	18	6,5
18-24	80	28,7
25-34	71	25,4
35-44	41	14,7
45-54	41	14,7
55 ve Üstü	28	10,0
Toplam	279	100,0

Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde %28,7 ile 18-24 ve %25,4 ile 25-34 yaş aralığında oldukları görülmekte 15-18 yaş aralığında olanların oranı ise en düşük oran olup %6,5'tir.

Tablo 3. Katılımcıların Medeni Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Evli	122	43,7
Bekar	149	53,4
Dul	8	2,9
Toplam	279	100,0

Araştırmaya katılan katılımcıların; %43,7'si evli, %53,4'ü bekar ve %2,9'u ise duldur.

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Durumu

	Kişi Sayısı	Yüzde
Okur-Yazardeğil	2	,7
Okur-Yazar	4	1,4
İlkokul	25	9,0
Ortaokul	23	8,2
Lise	75	26,9

Yüksekokul	23	8,2
Üniversite	103	36,9
Y.Lisans/Doktora	24	8,6
Toplam	279	100,0

Araştırmaya dahil olan grubun eğitim durumu; %1,4 oranında okur-yazar, %9 oranında ilkokul, %8,2 oranında ortaokul, %26,9 oranında lise, %8,2 oranında yüksekokul, %36,9 oranında üniversite ve %8,6 oranında ise yükek lisans ya da doktora şeklindedir. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre katılımcıların eğitim durumu çoğunluk olarak sırasıyla, üniversite ve lisedir.

Tablo 5. Suriyelilere Yönelik Algı Durumu

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
	Kişi sayısı/Yüzde	Kişi sayısı/Yüzde	Kişi sayısı/Yüzde
Suriyeli Sığınmacılar İstihdamı düşürüyor.	175 (%62,7)	44 (%15,8)	60 (%21,5)
Suriyeli Sığınmacılar halk tarafından istenmiyor.	206 (%73,8)	34 (%12,2)	39 (%14,0)
Suriyeli kadın sığınmacıların ikinci evliliklerle sosyal yapıyı bozduğunu düşünüyorum.	185 (%66,3)	48 (%17,2)	46 (%16,5)
Suriyeliler tüm Türkiye'ye dağılmak yerine belli kamplarda toplanmalıdırlar.	188 (%67,4)	35 (%12,5)	56 (%20,1)
Suriyelilere verilen düşük ücretler yüzünden ücretlerimiz düşüyor.	193 (%69,2)	46 (%16,5)	40 (%14,3)
Suriyelilerin gelmesi kiralari yükseltti.	205 (%73,5)	35 (%12,5)	39 (%14,0)
Suriyelilerle iletişim kurmak istemiyorum.	93 (%33,3)	50 (%17,9)	136 (%48,7)
Suriyeliler çocuklarımıza kötü örnek oluyorlar.	109 (%39,1)	66 (%23,7)	104 (%37,3)
Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı.	169 (%60,6)	34 (%12,2)	76 (%27,2)
Suriyeli çocuklar Türkiye'de çocukların okullarda yeterli düzeyde eğitim almasını engelliyorlar.	100 (%35,8)	53 (%19,0)	126 (%45,2)
Çocuğumun Suriyeli çocuklarla aynı sınıfta olmasını istemiyorum	91 (%32,6)	50 (%17,9)	138 (%49,5)

Suriyeli çocuklara özel okullar açılmalı	109 (%36,9)	37 (%13,3)	139 (%49,8)
Suriyeli çocuklar kayıt dışı çalıştırılıyor.	230 (%82,4)	31 (%11,1)	18 (%6,5)
Savaş umurunda değil Suriyeliler ülkelerine geri dönsünler.	77 (%27,6)	42 (%15,1)	160 (%57,3)
Suriyelilere sahip çıkma konusunda tutumumuzu korumalıyız.	132 (%47,3)	67 (%24,0)	80 (%28,7)
Suriyelilerin buradaki yaşam koşullarının çok kötü olduğunu düşünüyorum.	150 (%53,8)	52 (%18,6)	77 (%27,6)
Kiralık evim olsa Suriyelilere veririm.	79 (%28,3)	63 (%22,6)	137 (%49,1)
Suriyelileri seviyorum.	92 (%33,0)	91 (%32,6)	96 (%34,4)
Suriyeli biri ile evlenebilirim.	28 (%10,0)	19 (%6,8)	124 (%44,4)
Suriyeli gelinim-damadım olsun isterim.	37 (%13,3)	66 (%23,7)	176 (%63,1)
Yetim Suriyeli çocukların isteyen Türk ailelerine evlatlık verilmesi gerek.	110 (%39,4)	64 (%22,9)	105 (%37,6)
Suriyeli çocuklar iyi eğitilsin ki ülke ekonomisine faydalı olsunlar.	148 (%53,0)	38 (%13,6)	93 (%33,3)
Suriyelilerin çalışma hakkı olması gerek.	138 (%49,5)	52 (%18,6)	89 (%31,9)
Yanımda Suriyeli işçi çalıştırırım.	126 (%45,2)	51 (%18,3)	102 (%36,6)
İsteyen Suriyelilere vatandaşlık verilsin.	71 (%25,4)	63 (%22,6)	145 (%52,0)

Yerel halkın Suriyeli Sığınmacılara yönelik bakış açısı hakkında fikir edinmek amacıyla hazırlanmış anket sorularına araştırma kapsamındaki katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde;

- “Suriyeliler istihdamı düşürüyor” ifadesine katılanların oranı %62,7,
- Suriyeli sığınmacılar halk tarafından istenmiyor ifadesine katılanların oranı %73,8,

- Suriyeli kadınlar yaptıkları ikinci evliliklerle sosyal yapıyı bozduğunu düşünüyorum ifadesine katılanların oranı %66,3,
- Suriyelilerin tüm Türkiye'ye dağılmak yerine kamplarda toplanmaları ifadesine katılanların oranı %67,4,
- Suriyelilere verilen düşük ücretler nedeni ile ücretlerimiz düşüyor ifadesine katılanların oranı %69,2,
- Suriyelilerin gelmesi ile kiralar yükseldi ifadesine katılanların oranı %73,5,
- Suriyeliler çocuklarımıza kötü örnek oluyor ifadesine katılanların oranı %39,1,
- Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı ifadesine katılanların oranı %60,6,
- Suriyeli çocuklar kayıt dışı çalıştırılıyor ifadesine katılanların oranı %82,4' dir.

Suriyelilerin kentlerde yaratmış olduğu ya da yaratmış olduğu düşünülen olumsuz etkilerden oluşturulan çoğu ifadelere katılımcıların çoğunun katıldığını anketlerin sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak söylemek mümkündür. Bu ifadelerin yanı sıra;

- Suriyelilerle iletişim kurmak istemiyorum ifadesine katılmayanların oranının %48,7,
- Suriyeli çocuklar Türkiye'de çocukların yeterli düzeyde eğitim almasını engelliyor ifadesine katılmayanların oranının %45,2,
- Çocuğumun Suriyeli çocuklarla aynı sınıfta okumasını istemiyorum ifadesine katılmayanların oranının %49,5,
- Suriyeli Çocuklara özel okullar açılmalı ifadesine katılmayanların oranının %49,8,
- Savaş umurunda değil Suriyeliler ülkelerine geri dönsünler ifadesine katılmayanların oranının ise %57,3 olduğu görülmektedir.

Ayrıca ankette yerel halkın Suriyelilere yönelik olumlu bakış açıları hakkında fikir edinmek amacıyla hazırlanmış olan ifadelere de yer verilmiştir. Katılımcıların bu ifadelere ilişkin düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

- Suriyelilere sahip çıkma konusunda tutumumuzu korumalıyız ifadesine katılanların oranı %47,3,
- Suriyelilerin buradaki yaşam koşullarının çok kötü olduğunu düşünüyorum ifadesine katılanların oranı %53,8,
- Kiralık evim olsa Suriyelilere veririm ifadesine katılanların oranı %28,3, katılmayanların oranı %49,1,
- "Suriyelileri seviyorum" ifadesine katılanların oranı (%33,0), katılmayanların oranı %34,4,
- "Suriyeli biri ile evlenebilirim" ifadesine katılanların oranı (%10,0), katılmayanların oranı %44,4,
- "Suriyeli gelinim-damadım olsun isterim" ifadesine katılanların oranı %13,3, katılmayanların oranı (%63,1),
- "Yetim suriyeli çocukların isteyen Türk ailelere evlatlık verilmesi gerek" ifadesine katılanların oranı %39,4, katılmayanların oranı %37,6,
- "Suriyeli çocuklar iyi eğitilsin ki ülke ekonomisine faydalı olsunlar" ifadesine katılanların oranı %53,
- "Suriyelilerin çalışma hakkı olması gerek" ifadesine katılanların oranı %49,5,

- “Yanımda Suriyeli işçi çalıştırırım” ifadesine katılanların oranı %45,2,
 - “İsteyen Suriyelilere vatandaşlık verilsin” ifadesine katılanların oranı %25,4, katılmayanların oranı %52,0 olup bu konuda kararsız kalanların oranı ise %22,6’dır.
- ✓ Anket aracılığı ile elde edilen bulgular doğrultusunda yerel halkın Suriyelilere yönelik bakış açılarının genel olarak olumsuz olduğunu,
 - ✓ Katılımcılarda Suriyeli sığınmacıların istihdamı daralttıkları ve ücretlerinin düşmesine neden oldukları görüşünün hakim olduğunu,
 - ✓ Yerel halkın hiçbir şekilde Suriyeli sığınmacılar ile ilişki yaşamak istemediklerini, onlarla iletişim kurmaktan bile hoşlanmadıklarını; ancak yine de savaş nedeni ile Türkiye’ye sığınmalarını olumlu karşıladıklarını,
 - ✓ Suriyelilere karşı mevcut tutumun sürekliliğine katılanların ve de buradaki yaşam koşullarının çok kötü olduğunu düşünenlerin çoğunlukta olmasına karşın kiralık eviniz olsaydı veririm diyenlerin düşük oranda olmasının; Suriyelilerin konutlarda geniş ailelerle yaşamalarından ya da bir kaç aile bir arada kalarak yaşamalarından kaynaklandığını,
 - ✓ “Suriyeli çocuklar iyi eğitilsinler ki ülke ekonomisine faydalı olsunlar” ifadesine katılanların oranı yüksektir. Buna karşın onlara onlara özel okul açılmasına karşı olanların oranı da yüksektir. Yüzyüze yapılan görüşmelerde büyük çoğunluk Suriyeli çocukların Türkçe bilmedikleri ya da az bildikleri için öğretmenleri çok fazla meşgul ettiklerini dolayısıyla çocuklarının iyi eğitim alamadıklarını, Suriyelilerin zaten geri gitmeyecekleri inancında olduklarını, bu nedenle de onların çocuklarına özel okulların açılmasının ve kendi dillerinde eğitim verilmesinin Türkçe’yi öğrenmelerine engel olacağını belirtmişlerdir.
 - ✓ Son olarak Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri konusunda katılımcıların hem fikir olduklarını söylemek mümkündür. Çoğu katılımcı yüzyüze görüşmelerde özellikle erkek sığınmacıların Türkiye’ye gelmelerini savaştan kaçmak olarak nitelendirmiş ve erkek sığınmacıların ülkelerine gidip savaşmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Bazı Önermelere Katılımın Dağılımı

Cinsiyet	Suriyeli sığınmacılar istihdamı düşürüyor			Toplam	
	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum		
	86	23	37		146
Erkek	30,8%	8,2%	13,3%		52,3%
	89	21	23		133
Kadın	31,9%	7,5%	8,2%		47,7%
	175	44	60		279
Toplam	62,7%	15,8%	21,5%		100,0%
Cinsiyet	Suriyeli Kadınların ikinci evliliklerle sosyal yapıyı bozduğunu düşünüyorum			Toplam	

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
	89	33	24	146
Erkek	31,9%	11,8%	8,6%	52,3%
	96	15	22	133
Kadın	34,4%	5,4%	7,9%	47,7%
Toplam	185	48	46	279
	66,3%	17,2%	16,5%	100,0%
Suriyelilere verilen düşük ücretler yüzünden ücretlerimiz düşüyor				
Cinsiyet	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
	101	23	22	146
Erkek	36,2%	8,2%	7,9%	52,3%
	92	23	18	133
Kadın	33,0%	8,2%	6,5%	47,7%
Toplam	193	46	40	279
	69,2%	16,5%	14,3%	100,0%

Cinsiyete göre Suriyeli sığınmacıların istihdamı düşürüyor ifadesine katılım durumları incelendiğinde her iki cinsiyette benzer olduğu, erkek katılımcıların %30,8'nin, kadın katılımcıların ise %31,9'unun katıldığı (Tablo 6) görülmektedir.

Suriyeli kadınların yapmış oldukları ikinci evliliklerle sosyal yapıyı bozduğu ifadesine katılımında cinsiyete göre incelendiğinde benzer bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Erkeklerin %31,9'u kadınların ise %34,4'ü bu önermeye katıldıklarını; erkeklerin %8,6'sı, kadınların %7,9'u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu önermeye katılmayan ya da katılmakta kararsız kalan katılımcıların böyle bir durumun zaten ülkenin güneydoğu ve doğu bölgelerinde var oluşu düşüncesinde olduklarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Suriyelilere verilen düşük ücretler yüzünden ücretlerinin düştüğü görüşünde de cinsiyete göre herhangi bir farklılık söz konusu değildir.

Tablo 7. Suriyeli Çocukların, Türkiye'de Çocukların Okullarda Yeterli Düzeyde Eğitim Almasını Engelliyorlar Değişkeni İle Suriyeli Çocuklara Özel Okullar Açılmalı Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		Suriyeli Çocuklara Özel Okullar Açılmalı			Toplam
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Suriyeli Çocuklar Türkiye’de Çocukların Okullarda Yeterli Düzeyde Eğitim Almasını Engelliyorlar	Katılıyorum	30 10,8%	9 3,2%	61 21,9%	100 35,8%
	Kararsızım	16 5,7%	14 5,0%	23 8,2%	53 19,0%
	Katılmıyorum	57 20,4%	14 5,0%	55 19,7%	126 45,2%
Toplam		103 36,9%	37 13,3%	139 49,8%	279 100,0%

Bu iki değişken arasındaki dağılım incelendiğinde Suriyeli çocukların Türkiye’de çocukların okullarda yeterli düzeyde eğitim almasını engelliyor ifadesine katılanların %10,8’i Suriyeli çocuklara özel okullar açılmalı ifadesine katılmakta iken %21,9’u Suriyeli çocuklara özel okullar açılmalı ifadesine katılmamaktadır. Suriyeli çocukların Türkiye’de çocukların okullarda yeterli düzeyde eğitim almasını engelliyor ifadesine katılmayan katılımcıların ise %20,4’ü Suriyeli çocuklara özel okullar açılmalı ifadesine katılmakta; %19,7’si özel okullar açılmalı ifadesine katılmamaktadır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık incelendiğinde;

Ki-Kare testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,943 ^a	4	,002

Pearson Ki-Kare $0,002 < 0,05$ ’ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi söz konusudur.

Tablo 8. Çocuğumun Suriyeli Çocuklarla Aynı Sınıfta Olmasını İstemiyorum Değişkeni İle Suriyeli Çocuklara Özel Okullar Açılmalı Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		Suriyeli Çocuklara Özel Okullar Açılmalı			Toplam
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Çocuğumun Suriyeli Çocuklarla Aynı Sınıfta Olmasını İstemiyorum	Katılıyorum	36 12,9%	3 1,1%	52 18,6%	91 32,6%
	Kararsızım	17 6,1%	12 4,3%	21 7,5%	50 17,9%
	Katılmıyorum	50 17,9%	22 7,9%	66 23,7%	138 49,5%
Toplam		103 36,9%	37 13,3%	139 49,8%	279 100,0%

Çocuğunun Suriyeli çocuklarla aynı sınıfta olmasını istemeyen katılımcıların %12,9’u Suriyeli çocuklara özel okullar açılmasına taraf iken %18,6’sı Suriyeli çocuklara özel okullar açılmasına taraf değillerdir. Çocuğumun Suriyeli çocuklarla aynı sınıfta olmasını istemiyorum ifadesine

katılmayan katılımcıların ise %17,9'u Suriyeli çocuklara özel okullar açılmasına taraf olup, %23,7'si özel okullar açılmasına taraf değildir. Değişkenler arasında anlamlı farklılık ilişkisi incelendiğinde de;

Ki-Kare Testi

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-Sided)
Pearson Chi-Square	13,917 ^a	4	,008

Pearson Ki-Kare $0,008 < 0,05$ 'ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 7 ve Tablo 8 de görüldüğü üzere çocuklarının Suriyeli çocuklarla aynı sınıfta olmasını istemeyenler ve de Suriyeli çocukların okullarda Türk çocuklarının eğitim almalarını engellediğini düşününler aynı zamanda Suriyeli çocuklara özel okullar açılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu ise aslında olması gereken ama olamayan entegre sorunun bir göstergesidir. Çünkü dil eğitimi almayan çocukların okullarda bulunması yerel halkta tedirginlik yaratmakta ve Türk çocuklarında eğitim almalarını engelleyeceği algısına neden olmaktadır. Ayrıca onlara özel okullar açılması ve kendi dillerinde eğitim verilmesi dil problemini ortadan kaldırmayacağı algısınada neden olmaktadır. Öte yandan çocuğunun Suriyeli bir çocukla aynı sınıfta olmasından rahatsızlık duymayanlar ya da Suriyeli çocukların okullarda diğer çocukların eğitim almalarını engellediği görüşünde olmayanlar ise Suriyeli çocuklara özel okullar açılmasındanda rahatsızlık duymamaktadırlar.

Tablo 9. Suriyeliler Türkiye'yi Bir Sığınak Olarak Kullanmamalı Değişkeni İle Savaş Umurunda Değil Suriyeliler Ülkelerine Geri Dönsünler Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		Savaş Umurunda Değil Suriyeliler Ülkelerine Geri Dönsünler			Toplam
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Suriyeliler Türkiye'yi Bir Sığınak Olarak Kullanmamalı	Katılıyorum	69 24,7%	32 11,5%	68 24,4%	169 60,6%
	Kararsızım	2 ,7%	6 2,2%	26 9,3%	34 12,2%
	Katılmıyorum	6 2,2%	4 1,4%	66 23,7%	76 27,2%
Toplam		77 27,6%	42 15,1%	160 57,3%	279 100,0%

Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı ifadesine katılanların %24,7'si savaş umurunda değil Suriyeliler ülkelerine geri dönsünler ifadesine katılmakta iken %24,4'ü katılmamakta ve %11,5'i ise kararsız görülmektedir. Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı ifadesine katılmayanların %2,2'si savaş umurunda değil Suriyeliler ülkelerine geri

dönüşler ifadesine katılmakta iken %23,7'si bu önermeye katılmamaktadır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık ilişkisi incelendiğinde;

Ki-Kare Testi

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	56,226 ^a	4	,000

Pearson Ki-Kare $0,000 < 0,05$ 'ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi olduğu görülmekte ve Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı görüşüne hakim olanlar Suriyelilerin savaş olsa dahi ülkelerine gitme taraftarı iken Suriyeliler Türkiye'yi bir sığınak olarak kullanmamalı görüşüne karşı olanlar Suriyelilerin savaş durumunda ülkelerine geri gitmelerine taraf değillerdir.

Tablo 10. Suriyelilerin Buradaki Yaşam Koşullarının Çok Kötü Olduğunu Düşünüyorum Değişkeni İle Suriyelilere Sahip Çıkma Konusunda Tutumumuzu Korumalıyız Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		Suriyelilere Sahip Çıkma Konusunda Tutumumuzu Korumalıyız			Toplam
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Suriyelilerin Buradaki Yaşam Koşullarının Çok Kötü Olduğunu Düşünüyorum	Katılıyorum	78 28,0%	36 12,9%	36 12,9%	150 53,8%
	Kararsızım	21 7,5%	18 6,5%	13 4,7%	52 18,6%
	Katılmıyorum	33 11,8%	13 4,7%	31 11,1%	77 27,6%
Toplam		132 47,3%	67 24,0%	80 28,7%	279 100,0%

Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam koşullarının kötü olduğunu düşünen katılımcıların %28'i Suriyelilere sahip çıkma konusunda mevcut tutumumuzu korumalıyız ifadesine katılıyorken; Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam koşullarının çok kötü olduğunu düşünmeyen katılımcıların %11'i Suriyelilere sahip çıkma konusunda mevcut tutumumuzu korumalıyız ifadesine katılmaktadır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık ilişkisi incelendiğinde;

Ki-Kare Testi

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-Sided)
Pearson Chi-Square	10,604 ^a	4	,031

Pearson Ki-Kare $0,031 < 0,05$ 'ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi söz konusudur.

Tablo 11. Suriyelilerin Çalışma Hakkı Olması Gerek Değişkeni İle İsteyen Suriyelilere Vatandaşlık Verilsin Değişkeni Arasındaki İlişki Durumu

		İsteyen Suriyelilere Vatandaşlık Verilsin			Toplam
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Suriyelilerin Çalışma Hakkı Olması Gerek	Katılıyorum	65 23,3%	31 11,1%	42 15,1%	138 49,5%
	Kararsızım	5 1,8%	25 9,0%	22 7,9%	52 18,6%
	Katılmıyorum	1 ,4%	7 2,5%	81 29,0%	89 31,9%
Toplam		71 25,4%	63 22,6%	145 52,0%	279 100,0%

Suriyelilerin çalışma hakkı olması gerek ifadesine katılanların %23,3'ü isteyen Suriyelilere vatandaşlık verilsin ifadesine katılmakta, %11,1'i bu konuda kararsız kalmakta ve % 15,1'i ise Suriyelilere vatandaşlık verilsin ifadesine katılmamaktadır. Suriyelilerin çalışma hakkı olması gerek ifadesine katılmayanların %4'ü isteyen Suriyelilere vatandaşlık verilsin ifadesine katılmakta iken %29'u bu önermeye katılmamaktadır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık ilişkisi ise şu şekildedir:

Ki-kare Testi

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-Sided)
Pearson Chi-Square	1,141e2 ^a	4	,000

Pearson Ki-Kare $0,000 < 0,05$ 'ten olduğu için değişkenler arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi söz konusudur. Yani Suriyelilerin çalışma hakkı olmasına karşı olanların çoğunluğu onlara vatandaşlık verilmesinde karşı bir tavır içinde olmakta öte yandan çalışma haklarının olmasını düşünenlerin çoğunluğu Suriyeli sığınmacılara vatandaşlık verilmesine karşı değillerdir.

Sonuç Yerine

Suriyeli sığınmacılar 2011 yılından beri Türkiye'nin bir parçası olmuş durumdadırlar. Yaşadıkları dramı geride bırakıp yeni bir hayata başlamak isterken hem kendileri sıkıntılar yaşamakta, hem de Türkiye dahil yerleştikleri yeni ülkelerde bir çok sıkıntıya yol açmaktadırlar. Yoksulluk, işsizlik, barınma, Türkçe bilmeme nedeniyle iletişim, eğitim, sağlık vb. konularda problemler yaşayan Suriyeliler yoksulluk nedeniyle dilenmekte, kayıt dışı çalışmakta, çalıştırmak için veya bilgisizlik nedeniyle çocuklarını okula göndermemekte, kız çocuklarını çocuk denecek yaşta evlendirmekte, bazen suça karışmakta veya kendilerine yönelik işlenen suçlar nedeniyle mağdur duruma düşmektedirler.

Suriyelilerin artık misafir olmadıkları ve kalıcı olduklarına dair inançların artması, özellikle sosyo-kültürel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan uyum problemlerinin halkta daha fazla

rahatsızlık yaratması, Suriyelilere dair dedikodular ve sosyal medyadaki yalan/yanlış haberler onlara yönelik olumsuz tepkileri de arttırmaktadır. Mülteciler Derneği'nin "Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar" isimli çalışmasında halkın "Suriyelilerin hastanelerde sıra beklemedikleri, su, elektrik ve doğal gaz faturası ödemedikleri, Suriyeli talebelere devlet tarafından her ay 1200 TL burs verildiği, 5 yıl sonra vatandaşlığa kabul edilecekleri, telefon faturalarının devlet tarafından ödendiği, devletten her ay maaş aldıkları, Suriyeli öğrencilerin sınavsız istedikleri üniversiteye girdikleri, araba sahibi olan Suriyelilerin arabaları için vergi ödemedikleri, seçimlerde oy kullanacakları, TOKİ tarafından yapılan evlerin onlara bedava dağıtılacağı, devlet memuru olabilecekleri" yönündeki duyularının yanlış olduğu açıklanarak bu konudaki gerçek bilgilere yer verilmiştir (<https://mülteciler.org.tr/suriyeli-mültecilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/>). Görüldüğü gibi bu yanlış duyular ve bunlarla ilgili dedikodular Türk halkının Suriyelilere yönelik olumsuz fikirlere kapılmalarına neden olmaktadır.

Çalışmamızın sonuçları da Suriyelilere yönelik algının çok da olumlu olmadığını ortaya koymuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyeli sığınmacıların ve çocuklarının kayıt dışı çalıştırıldıklarına inandıklarını belirtmiş, yüzyüze yapılan görüşmelerde ise bu durumun Türk vatandaşlarının işsizlik oranını arttırdığını ifade etmişlerdir. Çalışmaya ilişkin ilginç bir sonuç da "Suriyelilere sahip çıkma" konusundadır. Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam koşullarının kötü olduğunu düşünen katılımcıların sadece %28'i Suriyelilere sahip çıkma konusunda mevcut tutumumuzu korumamız gerektiğini düşünmektedir. Keza "savaş umurunda değil, Suriyeliler ülkelerine dönsünler" ifadesine katılmayanların oranı da sadece %57.3'tür. Geri kalan katılımcılar ya bu ifadeye katılmakta ya da kararsız kalmaktadırlar. Özellikle "Suriyeliler ülkemizi sığınak olarak kullanmamalı" ifadesine katılanların oranının düşük olmaması onlara yönelik algının ne kadar olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır.

Yüzyüze yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu Suriyelilerin Türkiye geneline dağılmasından rahatsızlık duyduklarını ve onların kamplarda tutulmaları gerektiğini, dilencilik yapmalarından rahatsızlık duyduklarını, yıllardır Türkiye'de yaşadıkları halde Türkçe öğrenmeye gerek duymadıklarını, devlet tarafından maaşa bağlandıkları konusunda sosyal medyadan haberler okuduklarını ve bundan çok rahatsız olduklarını, devletten daha fazla maaş almak için sürekli çocuk doğurduklarına inandıklarını ve devlete yük olduklarını ifade etmişlerdir.

Toplumdaki yanlış algıyı ortadan kaldırmak için yetkililer medya vasıtasıyla hatta gerekirse vatandaşlar yüzyüze olarak Suriyelilerle ilgili yanlış bilinen doğrulara ilişkin açıklamalar yapmalıdırlar. Bu bilgilendirmeler insan hakları bağlamında olursa daha inandırıcı olabileceği kanaatindeyiz. Türkçe bilmeyen tüm Suriyelilere Türkçe öğrenme derslerinin yanı sıra toplumsal uyuma ilişkin dersler verilmelidir. Bu dersler yaz tatillerinde okullarda verilebilir. Okula devam eden Suriyeli çocuklara hafta sonları Türkçe dersleri verilmesi okula uyumlarını arttıracaktır. İstihdam hakkı insan haklarından biridir. İşsiz kişilerin kendilerinin ve ailelerinin geçimini sağlayamayacağı düşünüldüğünde dilencilik yapmaları veya suç işlemelerinin kaçınılmaz olacağı unutulmamalıdır. Devletin Suriyelilerin istihdamına ilişkin yeni politikalar üretmesi elzemdir.

Suriyeliler yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'ye 2011 yılında gelmeye başlamışlardır. 2011'de doğan bir çocuk şu anda 8 yaşındadır. Türk çocukları gibi Suriyeli çocukların da zorunlu eğitimi hem kendi gelecekleri için, hem de içinde yetiştikleri Türk toplumuna uyum sağlamaları açısından çok önemlidir. Bu çocukların okula devam edip etmedikleri takip edilmeli, okula devam

etmelerine engel olan tüm faktörler ortadan kaldırılmalı, yoksulluk nedeniyle devamsızlık eden çocukların ihtiyaçları giderilmelidir. Savaşın bitmemesi ve Suriyelilerin Türkiye’de kalacağı ihtimali düşünülerek toplumsal bütünlüğü sağlamanın en iyi yolunun eğitim olduğu unutulmamalıdır.

2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" sonuçları Türkiye’de yaşayanların %99.2’sinin Müslüman olduğunu ortaya koymuştur (<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyede-dini-hayat-arastirmasi/141424>). Ne İslam Dini’nde ne de Türk kültüründe misafire kötü davranmak, hayatı tehlikede olan kişileri ortada bırakmak, yoksullara yardım etmemek, ölüme yollamak gibi davranışlar hoş karşılanmamaktadır. Buna karşın anketin sonuçları tam tersi ifadeler ortaya koymaktadır. Camilerde verilen hutbelerde bu konunun işlenmesi kanaatimizce bu kötü algıları ortadan kaldırabilir.

Kaynakça

ALTUNDEĞER, N. ve M. E. YILMAZ (2016). “İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:1, ss.289-301.

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik,25.05.2019

http://www.goc.gov.tr/icerik6/yabancilar-ve-uluslararası-koruma-kanununda-gecici-koruma_409_558_1098_icerik,01.03.2019

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf,01.03.2019>

<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria,18.05.2019>

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>,

<http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-sinir-illerinde-kira/gundem/detay/1846010/default.htm,01.03.2019>

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyede-dini-hayat-arastirmasi/141424,01.05.2019>

TÜRKSAM (2018). *Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı / Mülteci Algısı Mevcut Durum, Saha Çalışması ve Politika Önerileri*, TÜRKSAM Yayınları, Ankara,

ÜNAL, S. (2014). “Türkiye'nin Beklenmedik Konukları:" Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, Cilt: 6, Sayı:3, ss.65-89.

YÜKSEL OKTAY, E. ve M. ES (2015). “Türkiye’ye Sığınan Kadınların Problemleri: Isparta Örneği”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı, ss. 383-402.

MARKA TERCİHİNDE BİLGİ KANALLARININ KULLANIMI: OTOMOBİL KULLANICILARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Tevfik Şükrü YAPRAKLI⁵¹
Yüksek Lisans Öğrencisi Murat KARAKOÇ⁵²
Arş. Gör. Musa ÜNALAN⁵³

ÖZET

Bu çalışmada, otomobil kullanıcılarının marka tercihinde etkili olan bilgi kanallarının kullanımı araştırılmıştır. Bilgi kanalları olan geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyimin otomobil satın alımındaki tutumsal bileşenler üzerinde bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmanın saha uygulaması Erzurum ilinde yapılmış olup, 400 katılımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 22 istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda; geleneksel medya kanalları, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyimin tutum üzerinde pozitif yönlü bir etki görülürken internetin etkisi ise görülmemiştir. Ayrıca, otomobil tercihinde etkili olan değişkenlere yönelik algı bakımından en yüksek ortalamaya sahip değişken bayi-galeri-satışçılar olurken; en düşük ortalamaya sahip değişken ise geleneksel medya kanalları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Kanalları, Marka Tercihi, Otomobil Sektörü

GİRİŞ

Gelişen teknolojiyle birlikte tüketicinin satın almak istediği ürün veya hizmetlere yönelik bilgi elde etme ve değerlendirme süreci daha da kolaylaşmıştır. Bilginin hem geleneksel hem yeni medya kanalları aracılığıyla tüketiciye ulaşması ve bunun yanında tüketicilerin kendi kişisel kanalları ile bilgi edinmesi tüketicilerin doğru kararı alması noktasında avantaj sağlamaktadır.

Sosyal medyanın ortaya çıkışıyla birlikte, markaların birçok platformda yer alması kaçınılmaz bir değişim olarak ön plana çıkmıştır. Tüketicilerin sosyal medya kanallarını kullanarak vakitlerini bu mecralarda geçirmeleri, birçok sektördeki marka açısından bu alanlara yeni bütçeler ayrılmasını sağlamıştır. Modern pazarlama uygulamalarının getirmiş olduğu tüketici ile doğrudan ilişki kurma ve iletişimi güçlendirme bu kanallarda da kendini göstermiştir.

Markaların kendilerini doğru ifade etmeleri, sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerinin tüketici nezdinde kabul ve tercih edilebilir noktaya gelmesi sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Birçok sektörde olduğu gibi otomobil sektöründe de sürdürülebilir bir başarı yakalamak için tüketici davranışlarını doğru bir şekilde anlamak gerekir. Özellikle pazarlama uygulayıcılarının planlama sürecinde ürün, fiyat, promosyon, dağıtım, kalite, bulunabilirlik, marka, garanti, servis, satış sonrası hizmetler vb. değişkenleri planlamanın içerisine katmaları gerekmektedir (Arslan, 2003). Tüketicilerin otomobil satın alımındaki tercihlerini belirlemek, satın alma sürecinin işletme tarafında avantajına olacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı tüketicilerin otomobil

⁵¹ Atatürk Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, sukruyaprakli@atauni.edu.tr

⁵² Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, muratkrkc007@gmail.com

⁵³ Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, munalan@firat.edu.tr

markalarını tercih etmelerinde etkili olan bilgi kanallarının etkisini tespit etmektir. Çalışmanın geri kalanı, kavramsal çerçeve, metodoloji, verilerin analizi ve değerlendirilmesi, sonuç ve öneriler şeklinde devam etmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Rijnsoever vd. (2009) ile Köksal ve Türedi (2014'nin çalışmasına göre otomobil tercihinde etkili olan bilgi kanalları geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyim olarak verilmiştir.

Geleneksel medya kanalları kendi içerisinde satış promosyonu, kişisel satış, reklam, tanıtım ve doğrudan pazarlama olarak gösterilebilir (Aksoy, 2009). Reklam, tüketiciyi ikna etmek ve etkilemek amacıyla tasarlanan, kaynağın sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerin mevcut ya da ileri bir zamanda hedef kitle tarafından satın alması amacıyla planlanan, belirli bir ücretin ilgili kaynak tarafından ödenmiş olduğu dolaylı yani aracıya dayalı bir iletişim şeklidir (Richards ve Curran, 2002, s.68-75). Reklam, radyo, televizyon, dergi, gazete vb. araçların kullanılarak belirli bir kaynak üzerinden ürün veya hizmetlerin satın alınması veya tanıtılması amacıyla yapılan ücretli bir iletişim sürecidir (Kotler, vd., 1996, s.793). Yükselen'e (2007: 384) göre, kişisel satış, kişiler arasındaki iletişime bağlı olarak, işletmenin ürün ve hizmetlerinin tanıtılması veya satılması bağlamında temsilcileri olan satışçılar ile potansiyel müşterilerin bir araya gelip ürünlerin sözlü olarak tanıtılması sürecidir.

İnterneti, bilgisayar ağlarının birbirleriyle olan iletişimi şeklinde tanımlamak mümkündür. Tüketicilerin internette fazla vakit geçirmesi, medya kanalları içerisinde önemli bir etki yaratmıştır. İşletmeler, ürün ve hizmetlerinin pazarlanması amacıyla interneti kullanmaya başlamışlardır. Sosyal medya gibi araçlarının da ortaya çıkışıyla internet kullanımı ve internet üzerinden yapılan hizmetler artmıştır (Calder ve Kotler, 2008, s.114).

Kişisel iletişim kanalı, iki veya daha fazla kişinin birbirleriyle iletişim kurduğu kanallardır. Kişisel iletişim kanallarının içerisinde aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular gibi gruplar yer almaktadır. Ayrıca tüketiciye bilgi sağlayan işletmelerin satışçıların oluşturduğu kanallar ile uzman kanallar da bu grupta yer almaktadır (Kotler, 1997, s.616). Tüketiciler fikir liderlerinin takip ederek bilgi toplama arayışına girerler (Odabaşı ve Oyman, 2002, s.26). Tüketicilerin kişisel kanallar aracılığıyla elde ettikleri bilgilere daha fazla önem verdikleri ve daha değerli buldukları görülmektedir (Feick ve Price, 1987, s.83).

Satışçılar, müşterilerin ihtiyaçlarını doğru bir şekilde izleyen ve tespit eden, müşterilere ihtiyaç duydukları konularda bilgi vererek onları bilinçlendiren, sorunlarına çözüm geliştiren ve müşteri ile işletme arasında bağlantı rolü üstlenen kişilerdir (İslamoğlu ve Altunışık, 2007: 38). Bayi ve galerilerin başarılı ve işlerini düzgün yapan satışçıları bünyelerine katmaları, satmış oldukları ürünler hakkında detaylı bilgiye sahip olan ve bu bilgileri potansiyel müşterilerin hizmetine sunabilecek yeteneğe sahip satışçıları motive etmeleri, müşteri odaklı olmaları, müşteri ihtiyaçlarına hızlı cevap vermeleri, marka algılarını ve imajlarına yönelik çalışma yaparak güçlü marka olmaya çalışmaları işletmelere büyük avantaj sağlayacaktır (Karabacak, 1996; Fırat ve Azmak, 2007; Timur ve Sarıyer, 2004; Kaynak ve Bozkurt, 2009; Verhoef vd., 2007).

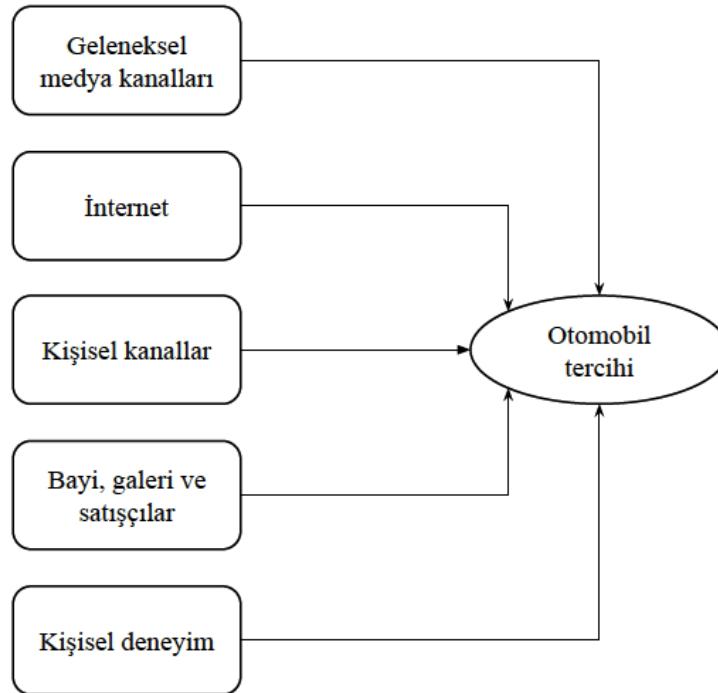
Tüketiciler ürün veya hizmet satın alırken daha öncesinde yaşamış oldukları deneyimleri dikkate alırlar. Pozitif deneyim yaşayan tüketiciler, satın alma yaptıkları markalara karşı bağlılık duygusu hissedip düzenli satın alma yapmaya devam ederler. Marka değişikliğinde bulunmazlar. Olumsuz deneyim yaşayan tüketiciler ise marka değişikliğine gidip, çevrelerine yaşamış oldukları deneyimle ilişkili olan markayı tercih etmemeleri yönünde tavsiyede bulunurlar. Kişilerin, hayatları boyunca elde ettikleri tecrübeleri satın alma davranışlarına yansıtması beklenen bir durumdur (Zengin, 2012). Bu

durum, satılan ürünlerin devamlılığının sağlanması ve marka tercihinin önemi bağlamında kişisel deneyiminin rolünü vurgulamaktadır (Karabaş, 2013). Tüketiciler otomotiv sektöründe de, daha önceki kişisel deneyimlerine bağlı olarak satın almış olduğu otomobilden memnun kalmaları, gelecekteki tercihlerini de aynı marka üzerine yapmalarını sağlayacaktır (Bişkin, 2010).

2. METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı otomobil markalarının tercih edilmesinde etkili olan faktörleri tespit etmektir. Bu amaçla, geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyimin otomobil tercihi üzerinde etkili olup olmadığı araştırılacaktır.

Araştırmanın modeli Şekil 1’de görüldüğü gibidir.

Araştırmanın modelinin belirlenmesinde Rijnsoever vd. (2009) ile Köksal ve Türedi (2014)'nin çalışmalarından faydalanılmıştır. Araştırma modeli merkeze alınarak belirlenen hipotezler şunlardır:

- **H₁:** Geleneksel medya kanalları, tüketicilerin otomobile yönelik tercihinin etkiler.
- **H₂:** İnternette elde edilen bilgiler, tüketicilerin otomobile yönelik tercihinin etkiler.
- **H₃:** Kişisel kanallar, tüketicilerin otomobile yönelik tercihinin etkiler.
- **H₄:** Bayi, galeri ve satışçılar, tüketicilerin otomobile yönelik tercihinin etkiler.
- **H₅:** Kişisel deneyim, tüketicilerin otomobile yönelik tercihinin etkiler.

3. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın saha uygulaması Erzurum ilinde yapılmış olup, eksik ve hatalı anketler elendikten sonra 400 katılımcıdan alınan cevaplar üzerinden analizler yürütülmüştür. Araştırmada,

tanımlayıcı istatistikler (sıklık tabloları, aritmetik ortalama, standart sapma) ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan analizler aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Değişken	N: 400		Değişken	N: 400	
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	376	94,0	Evli	286	71,5
Kadın	24	6,0	Bekar	114	28,5
Yaş			Gelir		
18-29	98	24,5	1500 TL ve Altı	30	7,5
30-39	136	34,0	1501-2000 TL	44	11,0
40-49	84	21,0	2001-3000 TL	100	25,0
50-59	50	12,5	3001-5000 TL	166	41,5
60 ve üzeri	32	8	5001 TL ve Üstü	60	15,0
Eğitim durumu			Meslek		
İlkokul	46	11,5	Memur	100	25,0
Orta okul	46	11,5	İşçi	46	11,5
Lise	74	18,5	Emekli	26	6,5
Üniversite	204	51,0	Serbest meslek	148	37,0
Lisansüstü	30	7,5	Öğrenci	20	5,0
			İşsiz	8	2,0
			Diğer	52	13,0

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri incelendiğinde 400 katılımcının 376’sını (%96) erkekler, 24’ünü (%6) kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun (%71,5) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması incelendiğinde, büyük çoğunluğunun 30-39 (%34) yaş aralığında olduğu ve bunu 18-29 (%24) yaş aralığı takip etmektedir. Katılımcıların gelir seviyesi incelendiğinde, büyük çoğunluğunun aylık gelirin 3001-5000 TL (%41,5) gelir bandında olduğu ve bunu 2001-3000 TL (%25) gelir

bandı takip etmektedir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, ilk sırada üniversite (%51), ikinci sırada lise (%18,5) ve son sırada ise yüksek lisans (% 7,5) eğitim düzeylerine sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar meslek düzeylerine göre incelendiğinde ise bunların büyük çoğunluğunu serbest meslek grubu (%37) oluştururken, çok küçük bir bölümünü ise işsiz grubu (%2) oluşturmaktadır.

Katılımcıların sahip olduğu otomobillerin özellikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Sahip Oldukları Otomobillerin Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
<i>Marka</i>			<i>Karoser Tipi</i>		
Audi	18	4,5	Sedan	214	53,5
Bmw	12	3,0	Hatchback	120	30,0
Citroen	16	4,0	Coupe	12	3,0
Ford	24	6,0	Station Vagon	14	3,5
Fiat	30	7,5	Suv	38	9,5
Honda	16	4,0	Toplam	400	100
Hyundai	20	5,0			
Mercedes	24	6,0	<i>Yakıt Türü</i>		
Opel	20	5,0	Dizel	190	47,5
Peugeot	22	5,5	Benzin	112	28,0
Renault	46	11,5	LPG	98	24,5
Seat	12	3,0	Toplam	400	100
Skoda	24	6,0			
Toyota	24	6,0	<i>Şanzıman Türü</i>		
Tofaş	12	3,0	Manuel	216	54,0
Volvo	8	2,0	Yarı Otomatik	100	25,0

Volkswagen	62	15,5	Otomatik	84	21,0
Diğer	10	2,5	Toplam	400	100
Toplam	400	100			

Motor Hacmi (cc)

0-1300	44	11,0
1301-1600	306	76,5
1601-2000	34	8,5
2001-3000	12	3,0
3001 ve üstü	4	1,0
Toplam	400	100

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların en çok tercih ettiği otomobil markalarından %15,5 oranıyla birinci sırada Volkswagen, %11,5 oranıyla ikinci sırada Renault, %7,5 oranıyla üçüncü sırada Fiat markaları yer alırken, en az tercih ettiği otomobil markaları ise tabloda adı verilmeyen %2,5 oranıyla diğer markalardır. Katılımcıdan %53,5' i daha çok sedan karoser tipindeki araçları tercih ederken, daha azı ise %3 oranıyla coupe ve %3,5 oranıyla station wagon karoser tipindeki araçları tercih etmektedir. Katılımcıların tercih ettiği otomobillerin yakıt türü incelendiğinde büyük çoğunluğu (%47,5) dizel yakıt türünü tercih etmektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%54) manuel şanzımanlı araçları tercih ederken, daha azı ise (%21) otomatik şanzımanlı araçları tercih etmektedir. Katılımcıların tercih ettiği motor hacmi incelendiğinde birinci sırada 1301-1600 cc (%76,5), ikinci sırada ise 0-1300 cc (%11) hacmindeki motorlar yer almaktadır.

Katılımcıların geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar, kişisel deneyim değişkenlerine yönelik algıları aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar kullanılarak Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Katılımcıların Otomobil Satın Alımındaki Etkili Olan Bilgi Kanallarına Yönelik Algıları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Geleneksel Medya Kanalları	3,38	1,32
Otomobiller hakkında televizyon, radyo vb. reklamları ilgiyle takip eder ve bu bilgileri önemserim.	3,43	1,67
Otomobiller hakkındaki televizyon programları otomobil markası tercihimde etkilidir.	3,53	1,66

Otomobiller hakkındaki reklamlar otomobil tercihim olumlu etkiler.	2,71	1,62
Otomobil markalarının hazırladığı tanıtım broşürlerindeki bilgiler marka tercihimde etkilidir.	3,87	1,51
İnternet	3,56	1,23
İnternette almaya karar vereceğim marka hakkındaki yorumları okur ve önemserim.	2,97	1,68
Otomobil markasına karar vermeden önce markaların web sitelerini ziyaret eder ve incelerim.	3,62	1,67
Otomobil almadan önce Sahibinden, Arabam gibi araba motorlarında otomobiller hakkında araştırma yaparım.	4,08	1,39
Kişisel Kanallar	3,76	1,01
Arkadaşları otomobil markaları hakkındaki görüşleri beni etkiler	4,18	1,06
Yakın akrabaları ve ailemin tavsiyeleri araç tercihimde etkili olur.	3,85	1,31
İş ortamındaki otomobil markaları hakkındaki görüşler benim otomobil tercihimde etkili bir faktördür.	3,26	1,58
Bayiler, Galeri ve Satışçılar	3,93	0,92
Galerileri gezerek uygun bulduğum otomobil ve markayı tercih ederim.	3,45	1,68
Otomobil marka tercihim yetkili bayileri ziyaret ederek ve onlardan bilgi alarak yaparım.	3,91	1,50
Otomobil satış elemanlarının verdiği bilgilere göre marka tercihim yaparım.	3,67	1,56
Bulduğum şehirde yetkili servisinin bulunmasına göre marka tercihim yaparım	4,67	0,83
Kişisel Deneyim (İçsel arayış)	3,41	1,01
Otomobilimi araçlar hakkındaki genel bilgilerim çerçevesinde tercih ederim	4,12	1,31
Caddelerde gördüğüm otomobiller hakkında yorum yapar ve tercihimde bunları kullanırım.	2,28	1,56
Otomobilimi test sürüşünde aracın performansına göre tercih ederim.	3,82	1,47

Tablo 3’ deki veriler incelendiğinde, katılımcıların en yüksek algıladıkları değişken 3,93 ortalama ile bayi galeri ve satışçılar faktörü iken; en düşük algıladıkları faktör ise 3,38 ortalama ile geleneksel medya kanallarıdır.

Bu değişkenlerin alt faktörleri incelendiğinde bayi galeri ve satışçılar değişkenini en fazla etkileyen alt faktör 4,67 ortalama ile “Otomobil markamı aracın yakıt düzeyine göre belirlerim” faktörü iken; en az etkileyen alt faktör ise 3,26 ortalama “Bulduğum şehirde yetkili servisinin bulunmasına göre marka tercihim yaparım” faktörüdür. Yani katılımcıların otomobil satın alırken o otomobil markasının buldukları şehirlerde yetkili servisinin olup olmadığını göze almaktadırlar. Geleneksel medya kanalları değişkeninin alt faktörlerin incelendiğinde bunu en çok etkileyen 3,87 ortalama ile “Otomobil markalarının hazırladığı tanıtım broşürlerindeki bilgiler marka tercihimde etkilidir” alt faktörü iken en az etkileyen 2,71 ortalama ile “Otomobiller hakkındaki reklamlar otomobil tercihim olumlu etkiler” alt faktörüdür. Yani tüketicilerin kişisel deneyimlerinde tanıtım broşürleri daha etkilidir.

Katılımcıların otomobil satın almalarındaki otomobile yönelik tercihlerini etkileyen özelliklere yönelik algıları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Otomobil Tercihlerini Etkileyen Özellikler

	Ortalama	Standart Sapma
Otomobile Yönelik Tercihleri Etkileyen Özellikler	4,26	0,77
Otomobil markamı motor hacmine göre belirlerim	4,40	1,25
Otomobil markamı aracın yakıt düzeyine göre belirlerim.	4,76	0,74
Otomobil markamı aracın ikinci el piyasa durumuna göre belirlerim.	4,61	0,92
Otomobil markamı bakım masraflarının düzeyine göre tercih ederim.	4,47	1,11
Otomobil markamı vergi ve muayene masraflarına göre belirlerim.	4,49	1,10
Otomobil markamı konfor ve rahatlığa göre belirlerim.	3,84	1,57
Otomobil markamı aracın tasarımına göre belirlerim	3,24	1,76

Tablo 4'deki veriler incelendiğinde katılımcıların otomobile yönelik tercihlerinde en çok etkileyen alt faktör 4,76 ortalama ile “Otomobil markamı aracın yakıt düzeyine göre belirlerim” iken en az etkileyen alt faktör ise 3,24 ortalama ile “Otomobil markamı aracın tasarımına göre belirlerim” faktörüdür. Yani katılımcılar otomobil satın alımını daha çok otomobilin yakıt tüketimi, otomobilin motor hacmi, vergi bakım masrafları vb. faktörlere göre yapmaktadır.

Geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi, galeri ve satışçılar ve kişisel deneyimlerin otomobile yönelik tercihlerini etkileyen özellikler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5: Geleneksel Medya Kanalları, İnternet, Kişisel Kanallar, Bayi-Galeri ve Satışçılar ve Kişisel Deneyimin Otomobile Yönelik Tercih Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Otomobile Yönelik Tutum			Korelasyonlar			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Beta	t	P Değeri	Zero Order	Partial	Part	Tolerance	VIF

Geleneksel Medya Kanalları	0,248	5,212	0,000	0,437	0,254	0,205	0,686	1,458
İnternet	0,012	0,252	0,801	0,315	0,013	0,010	0,669	1,494
Kişisel Kanallar	0,203	5,018	0,000	0,311	0,245	0,198	0,948	1,055
Bayi Galeri ve Satışçılar	0,281	6,900	0,000	0,386	0,328	0,272	0,933	1,072
Kişisel Deneyim	0,274	6,306	0,000	0,384	0,303	0,248	0,823	1,215
R	0,624							
R ²	0,389							
Düzeltilmiş R ²	0,381							

Tablodaki veriler 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve R² değeri 0,389 olarak bulunmuştur. R² değeri bağımlı değişkendeki değişimin ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından tanımlandığını gösteren bir ölçüdür. Buna göre tüm değişkenlerin otomobile yönelik tutum üzerindeki etkisi % 38,9 oranında açıklanmaktadır. Tablo 5 deki veriler incelendiğinde geleneksel medya kanalları ($\beta=0,248$ $p=0,000$), kişisel kanallar ($\beta=0,203$, $p=0,000$), bayi galeri ve satışçılar ($\beta=0,281$, $p=0,000$) ve kişisel deneyimler ($\beta=0,274$, $p=0,000$) otomobile yönelik tercihleri etkilediği, internetin ise otomobile yönelik tercihleri etkilemediği ($\beta=0,012$, $p=0,801$) görülmektedir. Buradaki p değerleri incelendiğinde geleneksel medya kanallarının otomobile yönelik tutumunu etkileyen H₁ hipotezi, kişisel kanalların otomobile yönelik tutuma etkisini gösteren H₃ hipotezi, bayiler, galeri ve satışçıların otomobile yönelik tutuma etkisini gösteren H₄ hipotezi ve kişisel deneyimlerin otomobile yönelik tutumunu gösteren H₅ hipotezi kabul edilirken, internetin otomobile yönelik tutumunu gösteren H₂ hipotezi red edilir.

Tablo 6: Hipotez Sonuçları

Hipotez	Beta	t	p-değeri	Karar
H ₁	0,248	5,212	$p<0,05$	Kabul
H ₂	0,012	0,252	$p>0,05$	Red
H ₃	0,203	5,018	$P<0,05$	Kabul
H ₄	0,281	6,900	$P<0,05$	Kabul
H ₅	0,274	6,306	$P<0,05$	Kabul

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı otomobil tercihinde etkili olan bilgi kanallarının tespit etmektir. Bu amaçla otomobil tercihinde etkili olan özellikler üzerinde bilgi kanalları olan geleneksel medya kanalları, internet, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyimin etkili olup olmadığını test etmek amacıyla geliştirilen hipotezlerden 4'ü kabul 1'i ise red edilmiştir (Bkz. Tablo 6).

Araştırmada elde edilen bulgulara göre; çalışmaya katılan katılımcıların cinsiyet açısından tamamına yakını erkek, medeni açısından büyük bir kısmının evli, yaş açısından yarısından fazlasının 18-39 yaş arasında, gelir durumlarının 2001-5000 arasında ve eğitim açısından ise üniversite mezunlarının yoğunlukta olduğu görülmüştür. Tercih edilen otomobil markası açısından ilk sıralarda Volkswagen, Renault ve Fiat markaları yer almıştır. Katılımcıların değişkenlere yönelik algıları açısından en yüksek ortalamaya sahip değişken bayi-galeri-satışçılar olurken; en düşük ortalamaya sahip değişken ise geleneksel medya kanalları olmuştur. Yani, katılımcıların yaşamış oldukları şehirlerde yetkili markanın bayisinin olup olmadığı ve bilgi alırken ulaşabileceği konularını önemseydiği görülmüştür. Televizyon, radyo vb. kanallar üzerinden otomobil markalarına yönelik bilgi elde etme sürecine ilgisiz kalmaktadır. Otomobile yönelik tercihlerini etkileyen özellikler açısından, otomobil markasının yakıt tüketimi, ikinci el piyasa durumu, bakım masrafları konuları öncelik olarak ilk sıralarda yer alırken; araç tasarımı, konfor ve rahatlık konuları ise son sıralarda yer almaktadır. Otomobile yönelik tercih üzerinde internet hariç geleneksel medya kanalları, kişisel kanallar, bayi-galeri-satışçılar ve kişisel deneyimin etkisinin olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, R. (2009). *İnternet Ortamında Pazarlama*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Arslan, K. (2003). Otomobil Alımında Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2 (3), 83-103.
- Bişkin, F. (2010). Markanın Pazarlama Açısından Önemi Ve Tüketici Tercihleri-Memnuniyeti Çerçevesinde Otomobil Sahipleri Üzerinde Bir Araştırma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(20), 412-433.
- Calder, J. B. ve Kotler, P. (2008). Kellogg on advertising and media. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- Feick, Lawrence F., Linda L. PRICE (1987). "The Market Maven: A Diffuser of Market Place Information", *Journal of Marketing*, Vol.: 51, January, pp. 83-97.
- Fırat A. ve Azmak, E. (2007). Satın Alma Karar Sürecinde Beyaz Eşya Kullanıcıların Marka Bağlılığı. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Aralık, 251-264.
- İslamoğlu, A. H. ve Altunışık R. (2007). Satış ve satış yönetimi. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Karabacak E. (1996). Kişisel satışın önemi ve niğde beton sanayii ve ticaret anonim şirketi'nin verimliliği üzerindeki etkisi. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 10 (59), 40-47.
- Karabaş, S. (2013). Pazarlama İletişim Aracı Olarak Tüketicilerin Reklam Denetimine Karşı Tutumları: Reklam Etiği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 143-157.

- Kaynak R. ve Bozkurt, O. (2009). Üretici-Bayi İlişkileri: Beyaz Eşya Sektöründe Bayilerin İlişkiyi Sürdürme Niyetini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, 213-222.
- Kotler, P. Armstrong, G. Saunders, J. ve Wong, V. (1999). Principles of Marketing. New Jersey: Prentice Hall.
- Kotler, Philip (1997). Marketing Management, Analysis, Planning, Implementation, and Control, Ninth Edition, Prentice-Hall International Inc., New Jersey, USA.
- Köksal, Y., & Türedi, M. K. (2014). Tüketici Otomobil Tercihinde Etkili Olan Bilgi Ve İletişim Kanalları Üzerine Bir İnceleme. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 17(32).
- Odabaşı, Yavuz, Mine Oyman (2003). Pazarlama İletişimi Yönetimi, 2. Baskı, MediaCat Kitapları, Kapital Medya A.Ş., İstanbul.
- Richards, J., I. ve Curran, C. M. (2002). Oracles on "Advertising": Searching for a Definition. *Journal of Advertising*, 31(2), 63-77.
- Rijnsoever, F., Farla, J., & Dijst, M. J. (2009). Consumer car preferences and information search channels. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 14(5), 334-342.
- Timur M.N. ve Sarıyer, N. (2004). Kayseri'deki Otomobil Bayilerinde Müşteri Tatmin Aracı Olarak Şikayet Toplama Yöntemlerine İlişkin Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 17, 9-32.
- Verhoef, P.C., Langerak, F. ve Donkers, B. (2007). Understanding Brand and Dealer Retention in the New Car Market: The Moderating Role of Brand Tier. *Journal of Retailing*, 83 (1), 97-113
- Yükselen C. (2007). Pazarlama: ilkeler – yönetim – örnek olaylar. (6. Baskı). Ankara: Detay Yayınları.
- Zengin, S. (2012). Markanın Tüketici Davranışlarına Etkisi ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi: Adıyaman.

FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN TÜRKİYE YETERLİLİKLER ÇERÇEVESİNDEKİ ANAHTAR YETKİNLİK ALANLARININ ÖĞRENCİLERE KAZANDIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ¹
Öğr. Gör. Hilal UĞRAŞ²

ÖZET

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) doğrultusunda; meslekî, genel ve akademik eğitim-öğretim programları ile kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasına ilişkin Fen Bilimleri öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması kullanılmıştır. Çalışma grubu, Elazığ il merkezinde bulunan dokuz ortaokulda görev yapan Fen Bilimleri öğretmenlerinden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede okullar sosyo-ekonomik düzey açısından üst, orta ve alt düzey olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Çalışmaya toplam 35 Fen Bilimleri öğretmeni dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış dokuz sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde nitel araştırma desenine uygun olarak içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma ile Fen Bilimleri dersinin TYÇ çerçevesindeki anahtar yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasında olumlu etkilerinin olduğu ancak bu alanda bazı sorunların da yaşandığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularına dayalı olarak çeşitli önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi, Yetkinlik Alanı, Fen Bilimleri, Fen Bilimleri Öğretmeni

GİRİŞ

Günümüz dünyasının değişen yapısı “Bilgi” ve “Bilim” kavramlarına yüklenen anlamları da değiştirmekte ve bu değişime bağlı olarak bireylerde aranan özellikler de farklılaşmaktadır. Bilimin içinde barındırdığı disiplinlerdeki hızlı değişim ile birlikte eğitim ve öğretim alanında da bazı değişimler gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda ülkeler, bir süreklilik arz eden bu değişimlere uyum sağlayabilecek bireyleri yetiştirmek ve olanları seçebilmek amacıyla, eğitime büyük önem vermektedirler. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim, insanlık tarihi boyunca etkisini ve değişimini daima hissettiren bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir (Aksoy, 2013, 23). Çünkü eğitim toplumu, toplum da eğitimi şekillendirir ve birbirleri için tamamlayıcı görevler üstlenirler. Bu doğrultuda birey için yaşamı boyunca var olan bir öğrenmenin mevcudiyetinden ve gerekliliğinden doğan bir sistem olan hayat boyu öğrenme kavramı eğitim sistemlerinin ve öğretim programlarının içinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır.

Hayat boyu öğrenme; toplumsal, kişisel, sosyal ve istihdam ile alakalı her açıdan bireyin; ilgi, beceri, bilgi ve yeterliliklerini geliştirmek için yaşamı süresince içinde bulunduğu tüm öğrenme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır (Güleç, Çelik ve Demirhan, 2012). Hayat boyu öğrenme

uluslararası platformda birçok ülkenin yoğun ilgi gösterdiği bir yaklaşımdır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde etkisi daha çok gözlemlenen hayat boyu öğrenme kavramı bireyin doğumundan ölümüne kadar öğrenmeye devam etmesi olarak tanımlanmaktadır. Hayat boyu öğrenme hayatın tüm alanlarındaki öğrenme faaliyetlerini kapsayacak nitelikte bir öğretim sistemini amaçlamaktadır.

Hayat boyu öğrenme doğrultusunda bireylerin hayatları boyunca öğrenen kimseler olabilmeleri için barındırmaları gereken bazı bilgi, beceri ve tutumlar belirlenmiştir. Dünyada bu amaçla yapılmış birtakım çalışmalar da mevcuttur (Bryce, 2006; Cornford,1996; Knapper ve Cropley 2000). Hayat boyu eğitim kavramının hızla Avrupa Ülkelerinde önem kazanmakta, ayrıca kavram Türkiye açısından da gün geçtikçe büyük ve stratejik bir öneme daha sahip olmaktadır. Türkiye, Avrupa Birliğinde yer alma yolunda ilerlemektedir (Bağcı, 2011). Türkiye, eğitim sistemini Avrupa Birliği ülkeleri ile uyumlu hale getirmeyi hedeflemekte ve bu hedefi doğrultusunda öğretim programlarında güncellemeler yapmaktadır. 2017 öğretim programında “hayat boyu öğrenme” kavramının etkileri fazlasıyla görülmektedir. Bu doğrultuda hayat boyu öğrenmeyi eğitim sistemimizin içerisine dâhil etmek amacıyla bir ulusal yeterlilik çerçevesi yer almaktadır. Ulusal yeterlilik çerçevesi ile 2017 öğretim programında eğitim ve öğretim sisteminin niteliğini arttıracak, eğitim ve iş gücü arasındaki ilişkiyi geliştirecek bir yapı hedeflenmiştir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlu olacak biçimde hazırlanmıştır. Bu çerçeve ilkökul, ortaokul ile liseyi içeren genel, akademik ve mesleki eğitim ve öğretim programları aracılığıyla kazanılacak bütün yeterlilik ilkelerini içerir. Bu doğrultuda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde sekiz anahtar yetkinlik alanı belirlenmiştir. Bu yetkinlik alanları sırasıyla ana dilde iletişim becerileri, yabancı dilde iletişim becerileri, matematiksel yetkinlik ile bilim/teknoloji yetkinliği, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme becerileri, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterlilikler, inisiyatif alma ve girişimcilik algıları, kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirme şeklindedir. Bu doğrultuda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (MYK, 2018):

“Yeterlilikleri tanımlamak, sınıflandırmak ve karşılaştırmak için açık ve tutarlı bir yöntem belirlemek, kalite güvencesi sağlanmış tüm yeterlilikleri (genel, meslekî, akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme ortamlarında kazanılan) kapsayan bütünlük bir çerçeve sunmak, örgün, yaygın ve serbest öğrenme ortamlarında bireyin kazandığı yeterliliklerin tanınmasını sağlayacak biçimde yeterlilik sistemini sürekli iyileştirmek, tanımlanmış ve ölçülebilir yeterliliklere sahip, istihdam edilebilir donanımda bireyler yetiştirilmesine ve dolayısıyla işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunmak, yeterliliklerden sorumlu ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş dünyası ve sosyal paydaşlar başta olmak üzere ilgili tüm tarafların kurumsal işbirliğini geliştirmek, diğer ülke yeterliliklerinin Türkiye’de, Türkiye’deki yeterliliklerin yurtdışında tanınması için temel ölçütleri oluşturmak ve böylelikle karşılaştırma işlevi görmek.”

Belirlenen bu hedef davranışların öğrencilere kazandırılmasında ise öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Belirlenen bu genel amaç doğrultusunda Fen Bilimleri öğretmenlerinin, Fen Bilimleri öğretiminin öğrencilerin ana dilde iletişim becerilerini, yabancı dilde iletişim becerilerini, matematiksel yetkinlik ile

bilim/teknoloji yetkinliğini, dijital yetkinliği, öğrenmeyi öğrenme becerilerini, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterliliklerini, inisiyatif alma ve girişimcilik algılarını ve kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmeye katkılarına ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yönteminin durum çalışması deseni dikkate alınmıştır. Durum çalışmasının deseninin sahip olduğu en önemli özellik, bir ya da birden fazla durumun derinlemesine incelenmesidir. Bir duruma etki eden faktörler bütüncül bir yaklaşımla incelenir. Faktörlerin ilgili duruma olan etkileri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde inceleme yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış dokuz sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu Fen Bilimleri öğretmenlerinin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasına ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışmalarının başlıca veri toplama aracı görüşme formu kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşme formu hazırlanırken öncelikle taslak görüşme formu soruları hazırlanmış; sorular uzmanlar tarafından amaca uygunluk, içerik, anlatım ve dil unsurlarına göre incelenmiştir. Görüşme soruları üzerinde konuyla ilgili uzmanlardan gelen geri bildirimler doğrultusunda tekrar düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra, araştırmaya katılmayacak Fen bilimleri öğretmenlerine düzenlenmiş görüşme formu için pilot uygulama yapılmıştır. Yapılan pilot uygulama sonucunda elde edilen geri bildirimler doğrultusunda görüşme formu yeniden düzenlenmiştir.

Görüşme formu, Eğitim Bilimleri alanında 3 öğretim üyesi, temel eğitim alanında bir öğretim üyesi ile paylaşılarak uzman görüşü alınmış ve 3 Fen Bilimleri öğretmeni ile soruların anlaşılabilirliği görüşülmüştür. Bu görüşme sonucuna göre, görüşme formunda yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Veri toplama sürecinde görüşme yapılacak öğretmenlere araştırma konusu hakkında bilgi verilmiş ve rahat, samimi ve doğru şekilde sorulara yanıt vermelerine olanak tanımak için kişisel bilgilerinin saklı tutulacağı belirtilmiştir. Ayrıca araştırmanın iç güvenirliliğini sağlamak için elde edilen bulguların tamamı yorum ve genelleme yapılmadan doğrudan okuyucuya sunulmuştur.

Katılımcılara Ait Bilgiler

Çalışma grubu, Elazığ il merkezinde bulunan dokuz ortaokulda görev yapan 35 Fen Bilimleri öğretmeninden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede okullar sosyo-ekonomik düzey açısından üst, orta ve alt düzey olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Okulların sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü yöneticileri ile okul yöneticilerinin görüşleri, okulun yerleşim yeri ve öğrenci profili gibi özellikler dikkate alınmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin bilgiler Çizelge 1’de yer almaktadır.

Çizelge 1: Katılımcılara Ait Bilgiler

Cinsiyet	f	%
Kadın	15	42.9

Erkek	20	57.1
Mesleki Hizmet Süresi		
1-5 yıl	-	-
6-10 yıl	7	20.0
11-15 yıl	7	20.0
16-20 yıl	-	-
21-25 yıl	17	48.6
26 yıl üstü	4	11.4
Mezun Olduğu Bölüm		
Fen Bilimleri Öğretmenliği	14	40.0
Kimya Bölümü	13	37.1
Biyoloji Bölümü	6	17.2
Fizik Bölümü	2	5.7
Toplam	35	100.0

Çizelge 1 incelendiğinde; katılımcıların 15 (%42.9)'inin kadın, 20 (%57.1)'sinin erkek olduğu görülmektedir. Mesleki hizmet süresi değişkenine bakıldığında; öğretmenlerin % 20.0'sinin 6-10 yıl arası, % 20.0'sinin 11-15 yıl arası, % 48.6'sının 21-25 yıl arası, %11.4'ünün 26 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olduğu görülmektedir. Mezun oldukları bölümlere göre; Fen Bilimleri öğretmenliği 14 (%40.0), kimya bölümü 13 (%37.1), biyoloji 6 (%17.2), fizik bölümü 2 (%5.7) mezunu öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların çoğunluğunun kadın, 21-25 yıl arası hizmet süresine sahip ve Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümü mezunu öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde elde edilen verilerin tümü; nitel araştırma yöntemlerine hâkim bir öğretim üyesi ve araştırmacılar tarafından değerlendirilip, ayrı ayrı kodlanmış ve tüm kodlamalar arasında genel anlamda görüş birliği sağlanarak belirlenmeler yapılmıştır. Nitel verilerin analizinde, verilerin üzerinde tekrar tekrar düşünülmesi, aralarındaki boşlukların kapanması, daha derin ve güçlü fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayabilmek için, hem tekrar, gözden geçirme hem de uzman görüşü alma uygulamaları yapılmalıdır (Lichtman, 2006; Creswell, 2012).

Çalışmanın verilerinin analizi içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analizinde kullanılan, tümdengelimci bir yöntemdir. Öncelikle

araştırmacının araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirdiği ve daha sonra incelemiş olduğu veri setinde, bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri belirlediği bir yöntemdir (Silverman, 2001).

BULGULAR

Araştırma bulguları Fen Bilimleri öğretmenlerinin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinlik alanlarıyla ilgili görüşleri çözümlenerek kod listesi belirlenmiştir. Bu kod listesi doğrultusunda uygulama sürecine ilişkin 9 tane ana tema oluşturulmuştur. Bu ana temalar; “ana dilde iletişim becerileri”, “yabancı dilde iletişim becerileri”, “matematiksel yetkinlik ile bilim/teknoloji yetkinliği”, “dijital yetkinlik”, “öğrenmeyi öğrenme becerileri”, “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterlilikler”, “inisiyatif alma ve girişimcilik algıları” ve “kültürel farkındalık ve ifade becerileri”dir. Öğretmenler kodlanırken kullanılan ilk ifade olan (Ö) öğretmeni, ardından kullanılan rakam ise öğretmenin sırasını belirtmektedir.

Çizelge 3: Öğretmenlerin *Ana Dilde İletişim Becerilerini Geliştirmeye İlişkin Görüşleri*

Kategori	f
İşbirlikli çalışmalar	10
Günlük yaşama yakınlık	13
Yaparak yaşayarak öğrenme	5
Kendini ifade etme becerilerini geliştirme	3
Düşünme becerilerini geliştirme	3
Farklı terimler	3
Toplam	37

Öğretmenlerin, Fen Bilimleri derslerinin ana dilde iletişim becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşlerinin analizleri sonucunda, en fazla günlük yaşama yakınlık ve işbirlikli çalışmalara vurgu yaptıkları görülmüştür. Sonrasında ise yaparak yaşayarak öğrenme, kendini ifade etme becerilerini geliştirme, düşünme becerilerini geliştirme ve farklı terimlerin kullanılmasına daha az vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Buna konuda öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, Ö.1, “Fen Bilimleri Öğretim Programı kazanımları günlük yaşamla oldukça bağlantılıdır. Fen bilimleri öğretiminden elde edilen bilgiler günlük yaşamda karşılaşılan problemleri çözmeye yönelik kullanılır. Fen Bilimleri etkinlikleri de takım çalışması gerektirmektedir. Fen Bilimleri öğretiminin bu özellikleri günlük yaşamda, sınıf okul ortamında sosyalleşmeyi dolayısıyla ana dilde iletişim becerilerini geliştirmeyi sağlar.”; Ö.6, “Fen Bilimleri dersi öğrencilerin ana dilde becerilerini geliştirmeye katkısı oldukça fazladır. Günlük hayatta kullanılan terim ve kelimeleri kullanarak katkı sağlamaktadır.”; Ö.35, “Fen Bilimleri öğretimi öğrencilerin ana dilde iletişim becerilerini geliştirmeye katkısı; konuları okuma, okuduklarını anlatma ve yorumlama ile

olmaktadır.” görüşlerinin Fen Bilimlerinin, öğrencilerin sosyal yaşam ve ana dilde iletişim becerilerini geliştirdiğini vurguladıkları görülmektedir.

Çizelge 3: Öğretmenlerin *Yabancı Dilde İletişim Becerilerini Geliştirmeye İlişkin Görüşleri*

Kategori	f
Ortak Bilim Dili	10
Latince ve İngilizce Terimler	7
Beceriye Geliştiremememe	16
Toplam	33

Fen Bilimleri dersinin yabancı dilde iletişim becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşlerinin analizleri, öğretmenlerin en fazla yabancı dilde iletişim becerisini geliştirmeye katkısı olmadığı görüşüne sahip olduklarını göstermektedir. Daha sonra Fen Bilimlerinde ortak bilim dili olması ve Latince ve İngilizce terimlerin varlığının katkısına vurgu yaptıkları görülmektedir. Görüşler incelendiğinde, Ö.2, “*Fen Bilimleri dersinde bazı terimlerin Latince ve İngilizce olmaları sebebiyle yabancı dil öğretimine katkıları olmaktadır.*”; Ö.14, “*Bilim dili Latince dir. Bu dilde ortak olan bazı kelime ve kelime gruplarının yabancı dillerde var olduğunu görürüz. Kelime telaffuzunu kolaylaştırarak dil gelişimine katkısı bulunmaktadır.*” görüşlerinin Fen Bilimlerindeki yabancı kelimelerin bulunmasının yabancı dil becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunduğu görüşünü desteklediğini göstermektedir.

Çizelge 4: Öğretmenlerin *Matematiksel ve Bilim/Teknoloji Yetkinliğine İlişkin Görüşleri*

Kategori	f
DeneySEL	10
Mantıksal	2
Alana Karşı İlgi/sevgi	6
Sayısal alan ilişkisi	7
Bilimsel yöntem kullanımı	7
Paralel içeriklere sahip olma	13
Matematiksel işlemlerin kaldırılması	4
Toplam	49

Öğretmenlerin, Fen Bilimleri derslerinin matematiksel ve bilim/teknoloji yetkinliği becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşleri incelendiğinde, Fen Bilimleri dersi ile matematiksel ve bilim/teknoloji yetkinlik alanlarının paralel içeriklere sahip olmaları ve deneysel yanlarının olması üzerinde en fazla durdukları belirlenmiştir. Daha sonra bilimsel yöntem kullanılması, sayısal alanda olmaları ve alana karşı ilgilerinin bu yetkinlik alanındaki becerileri kazanmalarına katkı sağladığı görüşüne vurgu yapmışlardır. En az ise mantıksal olarak benzerlik göstermelerinin katkı sağladığını ve Fen Bilimleri içeriğinden matematiksel işlemlerin kaldırılmasının bu yetkinlik alanını olumsuz etkilediği görüşünü bildirmişlerdir. Öğretmen görüşleri incelendiğinde, Ö.17, “*Fen derslerinin etkili öğretimi için matematik ile sıkı bir birlikteliğin olması gerekir. Bu bağlamda fen öğretmenleri derslerde matematiği sıklıkla kullanmaktadır. Fen Bilimleri öğretimi için matematik ve bilim bir araçtır ve yeterlik konusunda birbirlerine destekleri oldukça fazladır.*” matematik ve bilimin Fen Bilimleri dersinin öğretimindeki önemine dikkat çektiği görülmektedir. Ö.28 öğretmenin “*Fen Bilimleri müfredatında matematiksel işlemlerin kaldırılması çocukların işlem kabiliyetini olumsuz etkiliyor...*” görüşü yine matematiğin Fen Bilimleri dersi öğretimindeki önemini vurguladığını göstermektedir. Buna göre öğretmenler Fen Bilimleri ile özellikle matematik ve bilim arasında sıkı bir bağın olduğu görüşüne sahiptirler.

Çizelge 5: Fen Bilimleri Öğretmenlerinin *Dijital Yetkinliğe* İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Akıllı Tahta kullanımı	10
Araştırma yapma	23
Proje yapma, hesaplama ve çizim	15
Toplam	48

Fen Bilimleri dersinin dijital yetkinlik becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşlerinin analizleri sonucunda, öğretmenlerin en fazla araştırma yapmanın beceriyi geliştirmeye katkısı üzerinde durdukları görülmektedir. Fen Bilimleri dersinde projeler yapmaları, hesaplama ve çizimler ve ayrıca akıllı tahta kullanımını öğretmenlerin daha sonra vurguladıkları temalardır. Ö.18, “*Fen Bilimleri dersinde öğrencilere anlatılan konulara akıllı tahta uygulanmaları ile kolaylık sağlamaktadır. Öğrencilere verilen araştırma konuları dijital ortamlarda öğrencilere bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma imkânı sağlamaktadır*”; Ö.34, “*Özellikle akıllı tahta uygulaması ve Fen Programına yönelik sitelerin (EBA, morpakampüs, okulistik vb.) yaygınlaşması, dijital uygulamaların daha verimli geçmesi ve amacına hizmet etmesi açısından katkı sağladığını düşünmekteyim.*” gibi öğretmen görüşleri de sınıflarda akıllı tahta kullanımının ve öğrencilerin dijital ortamlarda araştırmalar yapıp buralardaki ders kaynaklarından yararlanmalarının dijital yetkinlik becerilerini geliştirmelerine faydalı olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Buna göre Fen Bilimleri dersinin öğretim sürecindeki uygulamalarının öğrencilerin dijital yetkinlik becerilerini geliştirmelerine olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir.

Çizelge 6: Fen Bilimleri Öğretmenlerinin *Öğrenmeyi Öğrenmeye* İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Yöntem-teknikler	8
Deneyler	4
STEM	1
Yaparak yaşayarak öğrenme	14
Günlük hayat ile ilişkisi	7
Toplam	34

Fen Bilimleri dersinin öğrenmeyi öğrenme becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşlerinin analizleri öğretmenlerin, en fazla dersin yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayan bir ders olduğunu vurguladıklarını göstermektedir. *Ö.15 kodlu öğretmenin “Derslerde yapılan deneyler, EBA’nın kullanılması, üretilen proje ve materyaller öğrenmeyi öğrenme becerilerini geliştirmektedir. Çünkü öğrenci uygulamasını yaparak ve yaşayarak yapmıştır. Ayrıca sınıfta arkadaşlarına da sunum yapmaktadır.”; Ö.22, “Fen Bilimleri konuları günlük hayattan alındığından dolayı öğrencileri yeni öğrendiği bilgileri hayatına hemen uyguladığını gözlemlemek mümkündür. Bu sayede çevresinde olan olaylara yorum getirebilmekte ve çözüm üretmeyi de öğrenmektedir.”* şeklindeki görüşler bu boyuta referans olarak gösterilebilir. Öğretmenler derslerde kullanılan yöntem teknikler, dersin günlük hayat ile ilişkili olması ve derste yapılan deneyler üzerinde daha az vurgu yapmıştır. Bir öğretmenimizde STEM çalışmalarının öğrenmeyi öğrenme üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Buna göre öğretmenlerin, Fen Bilimleri dersindeki öğrenme-öğretme etkinliklerinin genel anlamda öğrencilerin öğrenmeyi öğrenme becerilerini geliştirmelerine katkı sağladığı görüşlerine sahip oldukları söylenebilir.

Çizelge 7: Öğretmenlerin *Sosyal ve Vatandaşlık Yeterliklerine* İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Araştırma yapma ve proje hazırlama	6
Doğa ve çevre temaları	12
İşbirlikli çalışmalar	8
Sosyal ve vatandaşlık yeterliğine etkisinin olmadığı	9
Toplam	35

Öğretmenlerin, Fen Bilimleri derslerinin sosyal ve vatandaşlık yeterliği geliştirmeye ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, derslerdeki doğa ve çevre temalarının bulunmasına en yoğun vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin, Fen Bilimleri dersinin öğrencilerin sosyal ve vatandaşlık yeterliği geliştirmeye bir katkısı olmadığı görüşünde ortak görüşe sahip oldukları görülmektedir. Daha sonra ise işbirlikli çalışmalar ve ders için araştırma yapma ve proje hazırlama çalışmaları vurgulanan diğer temalardır. Öğretmenlerin Ö.21, “*Öğrenciler özellikle araştırma yaparken sosyal anlamda gelişirler.*”; Ö.35, “*Öğrencilerin derste yaptıkları grup çalışmaları, sıra arkadaşları ile birlikte gerçekleştirdikleri çalışmalar sayesinde dayanışma, yardımlaşma becerilerini geliştirirler.*” şeklindeki görüşleri öğrencilerin grup çalışması olarak yaptıkları araştırmaların öğrencilerin birbiriyle etkileşimini artırdığı ve bunun sonucunda sosyal becerilerini geliştirdiklerini dile getirmektedir. Bir başka öğretmen görüşü Fen Bilimleri dersinde canlılar ve çevre ile ilgili yoğun şekilde konuların bulunmasının öğrencilerin çevreye duyarlılığını artırdığı ve vatandaşlık bilinci kazandığını Ö.25, “*Fen Bilimleri konularının günlük yaşamla ilişkili olması, canlılar dünyası ve bu dünyadaki rolü, diğer canlılara ve çevresine karşı sorumlulukları, bilimin yararlı kullanımı ve bu konuda merak ve isteğin oluşması, insanların dünyaya ve geleceğe etkileri konusunda edindikleri daha bilinçli bilgiler vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmeye katkı sağlar.*” şeklinde ifade etmiştir. Buna göre Fen Bilimleri dersinin içeriğinin ve uygulanış şeklinin sosyal ve vatandaşlık yeterliği becerilerini geliştirmeye olumlu yönde katkı sağladığı söylenebilir.

Çizelge 8: Fen Bilimleri Öğretmenlerinin *İnisiyatif Alma ve Girişimcilik Becerilerine* İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Araştırma, proje ve deneyler	17
Yaparak yaşayarak öğrenme	5
Fen ve doğa ilişkisi	5
Merak duygusunu geliştirme	3
İnisiyatif alma ve girişimcilik becerilerini katkı sağlamama	5
Toplam	35

Fen Bilimleri dersinin inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerini geliştirmeye ilişkin görüşlerinin analizleri sonucunda öğretmenlerin en fazla yapılan araştırma, proje ve deneyler temasında yoğunlaştığı belirlenmiştir ve bu görüşü destekleyen öğretmen görüşlerinden biri Ö.1, “*Fen Bilimleri öğretiminde yapılan araştırma proje ve uygulamalı etkinliklerin öğrencilerin inisiyatif alma ve girişimci karakterlerini olumlu yönde geliştirmelerine katkı sağladığını düşünüyorum.*” şeklindedir. Diğer öğretmenler ise yaparak yaşayarak öğrenme, fen ve doğa ilişkisi, merak duygusunu geliştirme ve inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerinin gelişimine katkı sağlamaya yönelik olumsuz görüşler ifade etmişlerdir. Diğer öğretmen temaları destekleyen görüşlere de; Ö. 16, “*Fen günlük hayatın bir parçasıdır. Bütün insanlar içinde yaşadıkları*

dünyayı yöneten fen prensiplerini öğrenmek isterler. Örneğin bir demir parçası suda batarken demirden yapılmış bir geminin neden batmadığını merak etmişlerdir. İnsanlar meraklarını giderdikçe çevrelerine daha duyarlı olup, kendilerine güvenleri ve girişimcilik duyguları da güçlenecektir.” ve Ö.28, “ İnisiyatif alma konusunda çocuklara pek katkısı yoktur. Çünkü okulların laboratuvar ortamları bu konuda yetersiz olduğundan çocuklar konularla ilgili deney yapamamaktadır.” görüşleri örnek olarak verilebilir. Buna göre öğrencilerin Fen Bilimleri dersinde araştırma ve proje ödevleri hazırlamaları ve bu ödevlerin sunumlarını yapmaları onların sorumluluk alma bilincini, girişimcilik becerilerini geliştirmede fayda sağlamaktadır. Ayrıca insanlar çevrelerini merak ederler ve doğa ve çevreyi anlayabilmeleri için fen bilimine ihtiyaç duyarlar. Fen Bilimleri dersiyle bu meraklarını giderebilir, tanıdıkları dünyaya karşı kendilerine güvenleri artar ve bu inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerinin gelişimine katkıda bulunur. Bunlarla beraber öğretmenler, okulların özellikle laboratuvar ortamlarındaki eksikliklerinin öğrencilerin bu becerileri geliştirmelerinde olumsuz etkide bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Çizelge 9: Öğretmenlerin *Kültürel Farkındalık ve İfade Becerisini* Geliştirmeye İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Bilimsel çalışmaların takibi	6
Evrensel bilim dili	10
Demokratik ortam	4
Araştırma ve sunum	5
Çevreyi ve toplumu tanıma	4
Kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirme	2
Toplam	31

Fen Bilimleri dersinin, öğrencilerin kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmelerine ilişkin görüşlerinin değerlendirmeleri sonucunda, en fazla evrensel bilim dili kullanımı temasının vurgulandığı görülmektedir ve Ö.1, “*Fen Bilimleri öğretiminde hangi toplumdansa olursa olsun öğrencileri aynı dili ve bilgiyi kullanıp aynı sonuca ulaşıyorlar. Bu durum öğrencilerde kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmeye olumlu katkı sağlamaktadır.*” şeklindeki ifadeleri bu düşüncüyü destekleyen görüşler arasında yer almaktadır. Öğretmenlerin daha sonra bilimsel çalışmaların takibi, araştırma ve sunum, demokratik ortam ve çevreyi ve toplumu tanıma temalarında yoğunlaşmıştır. Öğretmen görüşlerinden biri olan Ö.34, “*Araştırma ve sunumlarını yapmaları ifade becerilerini geliştirmeye önemli katkı sağlamaktadır.*” ifade de örnek gösterilebilir. Öğretmenlerin en az, kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştiremediği görüşüne sahip oldukları görülmektedir. Fen Bilimleri dersinde dünya, doğa ve insan gibi ortak kavramlar incelendiği için evrensel bir bilim diline sahiptir. Öğrenciler Fen Bilimini anlamaya çalışırken bu ortak dili kullanmaları birbirlerine anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca sürekli bilim kendini yenilemekte ve yeni şeyler keşfedilmektedir. Buna göre öğrencilerin Fen Bilimleri

dersinde yaptıkları araştırma ödevleri, yeni keşiflerin takibi ve edinilen yeni bilgilerin paylaşılması kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmelerini olumlu yönde etkilemektedir.

Çizelge 10: Öğretmenlerin T.Y.Ç.'nin Eğitime Etkilerine İlişkin Görüşleri

Kategori	f
Hayat boyu öğrenme	2
Okul imkân ve donanım eksikliği	12
Programın esnek olmaması	5
Program içeriğinin yoğunluğu	2
Yeterliliklerin yeterince önemsenmemesi	3
Üniversite-Milli Eğitim okullarının işbirliğinin yetersizliği	1
Öğretmenlerin T.Y.Ç. hakkında bilgisinin olmaması	10
Toplam	35

Çizelge 10'daki Fen Bilimleri öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde, en fazla okul imkân ve donanım eksikliğinden dolayı TYÇ'nin yetkinlik alanlarının eğitime yeterince fayda sağlayamadığı görüşüne sahip oldukları belirlenmiştir. Ö.32 kodlu öğretmen görüşü, "Her alandaki yeterlikler eğitim öğretime yansıtılabilir fakat imkânlar dâhilinde. Ülkemizde de bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Ama her okula aynı imkânlar sunulamıyor. Okulların fiziksel yapısı, araç-gereçler ve materyaller eksik kalıyor. Eğitim öğretime daha fazla bütçe ayrılırsa bu sorunların az da olsa çözüme ulaşacağını düşünüyorum." bu temaya destek olacak örneklerden biridir. Ayrıca birçok öğretmenin de TYÇ hakkında bilgiye sahip olmadıkları ve bu durumu Ö.9, "Türkiye Yeterlik Çerçevesi hakkında bilgim yok." şeklinde ifade ettikleri belirlenmiştir. Diğer üzerinde durulan temalar ise, programın esnek olmaması, yeterliliklerin yeterince önemsenmemesi, üniversite-milli eğitim okullarının işbirliğinin yetersizliği ve bununla beraber TYÇ'nin hayat boyu öğrenmeye katkı sağladığı temalarıdır. Bu temaları destekleyen öğretmen görüşlerine; Ö.8, "Öğrencilerin yeterliklerini ortaya çıkaracak atölye, ortam ve şartların yetersiz olduğunu düşünüyorum. Ayrıca üniversite gibi kuruluşların okullardan bağımsız olması, destekleyici yönlerinin bulunmaması, öğrencilerin yeteneklerinin ortaya çıkarılmasında gecikmelere neden olmaktadır. Üniversiteler ve okullar işbirliğini artırmalı ve böylece öğrenciler erken yaşta bilim ile yakından alakalı olmalı."; Ö.28, "Fen Bilimleri müfredatı yeniden düzenlenmeli, araştırma ve uygulama konuları daha esnek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır." Örnek görüşleri gösterilebilir. Bu görüşlere göre, öğretmenlerin TYÇ hakkında hala yeterince bilgiye sahip olmadığı, yetkinlik alanındaki becerilerin kazandırılması noktasında özellikle program ve okul ile ilgili eksiklik ve aksaklıkların büyük olumsuzluklara yol açtığını ifade ettikleri belirlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan araştırma ile Elazığ'da görev yapan Fen Bilimleri öğretmenlerinin Türkiye Yeterlilikler çerçevesinde yer alan yetkinlik alanlarının öğrencilere kazandırılmasına ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Öğretmenlerin, Fen Bilimleri derslerinin ana dilde iletişim becerilerini geliştirme ile ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır ve bu beceriyi günlük yaşama yakınlık, işbirlikli çalışmalar, yaparak yaşayarak öğrenme, kendini ifade etme becerilerini geliştirme, düşünme becerilerini geliştirme ve farklı terimlerin kullanılması şeklinde açıkladıkları belirlenmiştir. Ana dilde iletişim becerileriyle ilgili en fazla günlük yaşama yakınlık ve işbirlikli çalışmalara vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Fen Bilimlerinin, öğrencilerin sosyal yaşam ve ana dilde iletişim becerilerini geliştirdiğini vurguladıkları görülmektedir.

Fen Bilimleri dersinin yabancı dilde iletişim becerilerine ilişkin öğretmenlerin en fazla yabancı dilde iletişim becerisini geliştirmeye katkısı olmadığı görüşüne sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte Fen bilimlerinin ortak bilim diline sahip olması ve Fen Bilimleri program içeriğindeki Latince ve İngilizce terimlerin varlığının yabancı dil becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunduğu görülmektedir.

Öğretmenler, Fen Bilimleri dersinin matematiksel ve bilim/teknoloji yetkinlik alanlarıyla paralel içeriklere sahip olmaları ve deneysel yanlarının olması üzerinde en fazla durdukları, daha sonra bilimsel yöntem kullanılması, sayısal alanda olmaları ve alana karşı ilgilerinin bu yetkinlik alanındaki becerileri kazanmalarına katkı sağladığını göstermektedir. En az ise mantıksal olarak benzerlik göstermelerinin katkı sağladığını ve Fen Bilimleri içeriğinden matematiksel işlemlerin kaldırılmasının bu yetkinlik alanını olumsuz etkilediği görülmektedir. Buna göre matematiğin Fen Bilimleri dersi öğretimindeki önemli yere sahip olduğu söylenebilir. Öğretmenler Fen Bilimleri ile özellikle matematik ve bilim arasında sıkı bir bağın olduğu görüşüne sahiptirler.

Fen Bilimleri dersinin dijital yetkinlik becerilerini geliştirme ile ilgili, öğretmenlerin en fazla araştırma yapmanın beceriyi geliştirmeye katkısı üzerinde durdukları görülmektedir. Fen Bilimleri dersinde projeler yapmaları, hesaplama ve çizimler ve ayrıca akıllı tahta kullanımını öğretmenlerin sahip oldukları diğer temalardır. Sınıflarda akıllı tahta kullanımının ve öğrencilerin dijital ortamlarda araştırmalar yapıp buralardaki ders kaynaklarından yararlanmalarının dijital yetkinlik becerilerini geliştirmelerine faydalı olduğu söylenebilir. Buna göre Fen Bilimleri dersinin öğretim sürecindeki uygulamalarının öğrencilerin dijital yetkinlik becerilerini geliştirmelerine olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir.

Öğretmenlerin Fen Bilimleri dersinin öğrenmeyi öğrenme becerilerini geliştirmeye ilişkin özellikle yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayan bir ders olduğu ile ilgili görüş birliğine vardıkları görülmektedir. Derslerde kullanılan yöntem teknikler, dersin günlük hayat ile ilişkili olması ve derste yapılan deneyler ve ayrıca STEM çalışmalarının öğrenmeyi öğrenme üzerinde etkili olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Buna göre öğretmenlerin, Fen Bilimleri dersindeki öğrenme-öğretme etkinliklerinin genel anlamda öğrencilerin öğrenmeyi öğrenme becerilerini geliştirmelerine katkı sağladığı görüşlerine sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin, Fen Bilimleri derslerinin sosyal ve vatandaşlık yeterliği geliştirmeye ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, derslerdeki doğa ve çevre temalarının bulunmasına bu beceriye önemli katkı sağladığı konusunda görüş birliğine vardıkları görülmektedir. Buna karşın Fen Bilimleri dersinin öğrencilerin sosyal ve vatandaşlık yeterliği geliştirmeye bir katkısı

olmadığı görüşüne sahip öğretmenlerde bulunmaktadır. Bu görüşlere ek olarak işbirlikli çalışmalar ve ders için araştırma yapma ve proje hazırlama çalışmaları vurgulanan diğer temalardır. Öğrencilerin grup çalışması olarak yaptıkları araştırmaların öğrencilerin birbiriyle etkileşimini artırdığı ve bunun sonucunda sosyal becerilerini geliştirdiklerini dile getirmektedir. Buna göre Fen Bilimleri dersinin içeriğinin ve uygulanış şeklinin sosyal ve vatandaşlık yeterliği becerilerini geliştirmeye olumlu yönde katkı sağladığı söylenebilir.

Fen Bilimleri dersinin inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerini geliştirmeye ilişkin öğretmenlerin en fazla yapılan derslerde ve ders dışında yapılan araştırma, proje ve deneylerin bu beceriyi etkilediği belirlenmiştir. Öğretmenler yaparak yaşayarak öğrenme, fen ve doğa arasındaki ilişkinin bulunmasının, dersin merak duygusunu geliştirmeye etkisinin olduğunu düşündükleri, bununla birlikte bu dersin inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerinin gelişimine katkı sağlayamadığı görüşünde olan öğretmenler olduğu da belirlenmiştir. Fen Bilimleri dersinde araştırma ve proje ödevleri hazırlamaları ve bu ödevlerin sunumlarını yapmaları onların sorumluluk alma bilincini, girişimcilik becerilerini geliştirme de fayda sağlamaktadır. Ayrıca insanlar çevrelerini merak ederler ve doğa ve çevreyi anlayabilmeleri için fen bilimine ihtiyaç duyarlar. Fen Bilimleri dersiyle bu meraklarını giderebilir, tanıdıkları dünyaya karşı kendilerine güvenleri artar ve bu inisiyatif alma ve girişimcilik becerilerinin gelişimine katkıda bulunur. Bunlarla beraber öğretmenler, okulların özellikle laboratuvar ortamlarındaki eksikliklerinin öğrencilerin bu becerileri geliştirmelerinde olumsuz etkide bulunduğu belirlenmiştir.

Dersin, öğrencilerin kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmelerine ilişkin en fazla evrensel bilim dili kullanımı, daha sonra bilimsel çalışmaların takibi, araştırma ve sunum, demokratik ortam ve çevreyi ve toplumu tanıma ve en az bu dersin kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştiremedikleri yönünde görüşlerin olduğu belirlenmiştir. Fen Bilimleri dersinde dünya, doğa ve insan gibi ortak kavramlar incelendiği için evrensel bir bilim diline sahip bir derstir. Öğrenciler Fen Bilimini anlamaya çalışırken bu ortak dili kullanmaları birbirlerine anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca sürekli bilim kendini yenilemekte ve yeni şeyler keşfedilmektedir. Buna göre öğrencilerin Fen Bilimleri dersinde yaptıkları araştırma ödevleri, yeni keşiflerin takibi ve edinilen yeni bilgilerin paylaşılması kültürel farkındalık ve ifade becerilerini geliştirmelerini olumlu yönde etkilemektedir.

Araştırmaya göre ulaşılan bir diğer sonuç Fen Bilimleri öğretmenlerinin, en fazla okul imkân ve donanım eksikliğinden dolayı TYÇ'nin yetkinlik alanlarının eğitime yeterince fayda sağlayamadığı görüşüne sahip olduklarıdır. Programın esnek olmaması, yeterliliklerin yeterince önemsenmemesi, üniversite-milli eğitim okullarının işbirliğinin yetersizliği TYÇ yetkinlik alanlarının kazandırılmasıyla ilgili eğitimde yaşanan problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca TYÇ'nin hayat boyu öğrenmeye katkı sağladığı görüşünde olan öğretmenlerimiz de bulunmaktadır. Bu görüşlere göre, öğretmenlerin TYÇ hakkında hala yeterince bilgiye sahip olmadığı, yetkinlik alanındaki becerilerin kazandırılması noktasında özellikle program ve okul ile ilgili eksiklik ve aksaklıkların büyük olumsuzluklara yol açtığı söylenebilir. Genel olarak Fen Bilimleri dersi programının TYÇ yetkinlik alanlarını destekleyecek şekilde hazırlandığı, öğretmenlerin eğitim sürecinde bu yetkinlik alanındaki becerilerin bir kısmını öğrencilere kazandırdığı fakat bunu yaparken bu becerilerin Hayat boyu öğrenme ve TYÇ becerileriyle olan ilişki konusunda yeterince bilinçli olmadıkları söylenebilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir;

Türkiye Yeterlikler çerçevesi programa son yıllarda etkisi olan yeni bir kavramdır ve öğretmenlerin henüz bu konuda yeterince bilgileri yoktur. Öğretmenlere TYÇ içeriği ve amacını anlayıp öğrenebilmeleri için yetkin kişiler tarafından seminerler verilebilir. Böylelikle Öğretmenler TYÇ'deki becerileri kazandırılması için daha bilinçli ve planlı bir eğitim-öğretim süreci sürdürebilirler.

Fen Bilimleri uygulama ağırlıklı bir derstir ve uygulamaların yerine getirilmesi için özellikle laboratuvar donanımının olması gerekmektedir. Okullardaki donanım eksikliklerinin giderilmesi bu dersin daha etkili işlenmesine yardımcı olacaktır.

Her okul araç-gereç ve materyal yönünden aynı donanıma, öğrenci profili olarak aynı hazırbulunuşluk düzeyine sahip olmadığından Fen Bilimleri Öğretim Programı ülkenin her bölgesine uygulanabilecek esneklikte hazırlanmalıdır.

Fen Bilimleri programı içerik olarak daha sadeleştirilip, her yerde uygulanabilecek alternatif etkinlik ve uygulamalar yönünden zenginleştirilmelidir.

Toplumdaki çağa ayak uyduran ve üreten birey sayısını artırabilmek için hayat boyu öğrenme, kavram olmaktan çıkıp bir yaşam biçimi haline gelebilmesi için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Üniversiteler ve Milli Eğitim kurumları arasındaki bağ kuvvetlendirilmeli, koordinasyon içinde çalışmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2013). Kavram Olarak Hayat Boyu Öğrenme ve Hayat Boyu Öğrenmenin Avrupa Birliği Serüveni, 64), 23-48.
- Bağcı, E. (2011). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yaşam Boyu Eğitim Politikaları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 139-173.
- Bryce, J. (2006). Schools and lifelong learners. In J. Chapman, P. Cartwright & E.J. McGilp (Eds.), *Lifelong learning, participation and equity* .(pp. 243-263),Dordrecht: Springer.
- Cornford, I. (1996). The defining attributes of 'skill' and 'skilled performance': Some implications for training, learning and program development. *Australian and New Zealand Journal of Vocational Education Research*, 4 (2), 1-25.
- Cresswell, J. W. (2012). *Educational research. Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Güleç, İ., Çelik, S. ve Demirhan, B. (2012). Yaşam Boyu Öğrenme Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3),34-48.
- Knapper, C. ve Cropley, A. J. (2000). *Lifelong Learning in Higher Education*. London: Kogan Page.
- Lichtman, M. (2006). *Qualitative research in education: A user's guide*. California: Sage Publications Inc.
- MYK, (2018). Mesleki Yeterlilik Kurumu, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi. 25 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/tycnin-hedef-ve-levleri> adresinden alınmıştır.
- Silverman, D. (1993). *The Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

TEKNOLOJİNİN NARSİSİZMİN YAYGINLAŞMASINDAKİ ETKİSİ: DOKÜMAN ANALİZİ ÇALIŞMASI

Pınar ERTEN⁵⁴
Büşra Nur AHMETOĞLU⁵⁵
Nurhan GÖRÜ⁵⁶
Gözde BULAK⁵⁷

Özet

Narsisizm kavramının psikoloji literatürüne girmesi, Yunan mitolojisindeki Tanrı Narkhissous'un ilk kez kendi yüzünü görmesi ve kendine âşık olması şeklindeki mitolojisinden hareketle gerçekleşmiştir. Ve daha sonraları çeşitli kuramlarda ve çeşitli boyutlarda incelenmeye başlanmıştır. Genel anlamda normal ve patolojik olmak üzere iki boyutuyla ele alınan narsisizm ile ilgili çalışmalar son yıllarda önemli bir oranda artış göstermiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde sosyal paylaşım sitelerinin etkisi büyüktür. Sosyal medya alanları narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler için uygun bir ortam oluşturmuştur. Bu çalışmada narsisizm kavramı teknolojinin gelişimi çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Çalışma için 2008-2018 yılları arasında yapılan makale, tez ve bildirilerdeki narsisizm ile ilgili çalışmalar taranmış ve daha sonra bu çalışmalardan hareketle narsisizmin teknolojik boyutuyla ilgili analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Narsisizm, Teknoloji, Doküman Analizi.

GİRİŞ

Narsisizm kendini beğenme, sevme, abartılı bir biçimde sevilme ve takdir edilme isteği şeklindeki durumlarla açıklanan bir kavramdır. Son yıllarda bu kavram hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ve yapılmaya devam ediliyor. Devam edilen çalışmalarda narsisizm kavramının son yıllardaki teknolojik ilerlemelerle birlikte sık sık ele alındığı görülmektedir. Günümüz teknoloji çağında bireyler farklı farklı nedenlerden dolayı sosyal medya ve sosyal ağ sitelerini tercih etmektedir. Bununla beraber Nacakçı'nın (2018) da dediği gibi sosyal medya hesaplarında kişiler kendi vitrinini oluşturarak, içerik ve fotoğraf paylaşımıyla bu vitrinlerini süslemektedirler. Bireyler paylaşımlarını sosyal çevreden alacağı olumlu tepkiler doğrultusunda yapmaktadırlar. Sosyal medya mecraları ilk kullanıldığı zamanlarda kişinin yakın çevresi ile iletişim kurabilmesine aracılık etmekteyken giderek gelişmiş yeni yaşam tarzları sunan büyük platformlar haline gelmiştir.

İnternet çağıyla birlikte, internete ulaşımın sağlanabildiği toplumlarda yaşam tarzları ve gündelik hayat pratikleri üzerinde farklılaşmalar meydana gelmiş, televizyon, gazete, radyo, sinema gibi kitle iletişim araçları, bireyin görünür olmasına olanak tanımazken, internet, kullanıcıyı edilgen konumdan çıkarıp görünür ve etken hale getirmiştir. Kullanıcı, internetin sunduğu katılımcılık ve

⁵⁴Dr. Öğr. Üy., Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

⁵⁵ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

⁵⁶ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

⁵⁷ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

kendi içeriğini üretebilme imkânı ile sosyal ağlar üzerinden bir görünürlük elde etmiş, hatta kimliklerini bu ağlar üzerinden üretmeye başlamıştır (Özdemir, 2015).

Yapılan araştırmada narsisist bireylerin sosyal medya, sosyal ağ siteleri vb. sosyal ortamlardaki yaygınlığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 2010–2019 Nisan ayına kadar olan çalışmalara doküman incelenmesi yoluyla ulaşılmış ve çeşitli incelemeler yapılmıştır.

1. NARSİSİZM

Narsisizm kavramı mitolojideki Narkissos'un hikâyesinden esinlenilerek isimlendirilmiştir. Hikâyeye göre, kendine âşık olanlara aldırmayıp onları karşılıksız bırakan ve çok güzel bir peri kızı olan Ekho, bir gün avlanan bir avcı görür. Narkissos adındaki bu avcı çok yakışıklıdır. Ekho, bu genç avcıya ilk görüşte âşık olur. Ancak Narkissos bu sevgiye karşılık vermeyerek peri kızının yanından uzaklaşır. Ekho bu durum karşısında günden güne eriyerek, kara sevda ile içine kapanarak ölür. Bütün vücudundan arta kalan kemikleri kayalara, sesi ise bu kayalarda 'eko' dediğimiz yankılara dönüşür. Olympos Dağı'nda oturan tanrılar bu duruma çok kızarlar ve Narkissos'u cezalandırmaya karar verirler. Yine günlerden bir gün av izindeki Narkissos susamış ve bitkin bir şekilde bir nehir kenarına gelir. Buradan su içmek için eğildiğinde, sudan yansıyan kendi yüzü ve vücudunun güzelliğini görür. O da daha önce fark edemediği bu güzellik karşısında adeta büyülenir. Yerinden kalkamaz, kendine âşık olmuştur. O ana dek kimseyi sevmediği kadar sevmiştir kendi görüntüsünü. O şekilde orada ne su içebilir ne de yemek yiyebilir, aynı Ekho gibi Narkissos da günden güne erimeye başlar ve orada sadece kendini seyrederek ömrünü tüketir. Öldükten sonra da vücudu nergis çiçeklerine dönüşür (Battal, 2013, s. 1434).

Bu mitolojik hikâyeden esinlenerek isimlendirilen narsisizm, psikoloji alan yazınında önemli bir yer tutmaktadır. Birçok kuramcıya ve alanla ilgili araştırmacılara da kavramsal ve kuramsal açıdan kaynak oluşturması açısından önemlidir. Narsisizm terimini ilk kullanan kuramcılardan biri olan Freud, narsisizmi benlik sevgisi (self-love), başka bir deyişle, libidinal enerjinin benliğe yatırımı olarak tanımlamıştır. Freud, birincil ve ikincil narsisizm olmak üzere iki tür narsisizmden bahsetmiştir (Selvi, 2018, s.3). Birincil (primer) narsisizm, çocuğun ilkel büyülenme arzuları olarak görülmektedir. İkincil (sekonder) narsisizm ise, kişinin yaratıcılığının ve aktifliğinin ortaya çıkması, hayatı yaşanabilecek kadar keyifli algılama, acı ve kedere tahammül edebilme, hayatının kendi kontrolünde olduğunun farkında olabilme ve tüm hayat olaylarını kabul becerisi olarak tanımlanmaktadır (Alioğlu, 2019, s.24).

Narsisizm genellikle takdir edilme, beğenilme, sevilme, topluluk içerisinde ön planda olma gereksinimleri ve etrafındaki diğer tüm insanların kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için bulunduğu hissedilmesi şeklindeki durumlarla açıklanan bir kavramdır. Bu gereksinimlerini karşılama konusunda, çok zaman harcama, her şeyi yapabilme ve bu çabanın ardından kendince hak ettiğine inandığı değeri görmek, bununla beraber kabul edilmeme durumlarına tahammülü olmayan kişiler narsisistik olarak değerlendirilebilirler (Çayırılı, 2017).

Narsisizmin oluşumundaki ruhsal süreçlerin anlaşılmasında ve tedavisinde en büyük katkıyı psikodinamik kuramlar arasında yer alan Nesne İlişkileri ve Kendilik Psikolojisi Kuramları sağlamıştır. Her iki kuram da narsisizmin yaşamın erken dönemlerinde ebeveyn-çocuk ilişkisindeki bozukluk ya da eksikliğin bir sonucu olarak geliştiğini vurgulamaktadır. İhmal edilmiş ve yetersiz ebeveyn yaşantılarıyla büyüyen çocuklar, ilkel bazı savunma mekanizmaları kullanarak yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Daha sonraki yaşam ve etkileşim biçimleri ise çocukluk dönemindeki bu olumsuz koşullara karşı geliştirdikleri ilkel ve uyum bozucu davranış dağarcıklarından oluşur. Bu şekilde patolojik düzeydeki narsisizmin belirtilerini gösterir hale

gelirler (Kılıç ve Eryılmaz, 2019, s.41). Geliştirilen bu ilkel ve uyum bozucu davranış dağarcıkları, normal gündelik insan ilişkilerinde görülmesinin yanında özellikle son yıllarda teknolojiye gerçekleşen ilerlemelerle çeşitli sosyal ağlarda da kendini göstermektedir. Narsistik kişilik yapılanmasına sahip bireyler bu tarz sosyal ağ mecralarında kendilerine yönelik daha rahat bir ortam bulabilmektedir. Çeşitli sosyal ağ sitelerinde günlük aktivitelere ilişkin abartılı paylaşım yapma, olmadığı ve olmak istediği gibi görünmeye çalışma veya çok fazla öz çekim davranışlarıyla ‘ben’ olgusunun bastırılarak gösterilmeye çalışılması gibi durumların da görülmesi düşünülmektedir.

2.TEKNOLOJİ VE NARSİSİZM

Son yıllardaki teknolojik ilerlemelerle çeşitli sosyal ağ siteleri ve bu sitelerde paylaşılacak için gerçekleştirilen çeşitli uygulamaların popülerliği artmış bulunmaktadır. Yeni iletişim teknolojileriyle günümüz toplumunda özellikle psikolojik anlamda birçok farklılığın görüldüğü düşünülebilir. Ancak sosyal ağlar bireyleri değiştirmemiş var olan bazı sosyal yönelimleri körüklemiş, sosyal normlar ya da mahremiyet anlayışımızın değişimini hızlandırmıştır (Uyanık, 2013).

Bundan hareketle sosyal ağ sitelerinin ve bu iletişim teknolojilerinin narsistik bireyler açısından daha rahat ve elverişli bir ortam sunduğu söylenebilir. Özellikle günlük hayatta sergilenemeyen davranış ve tutumların internet üzerinden rahatça ve hatta gizlilik içerisinde gerçekleştirilebiliyor olması bu bireyler açısından daha etkili olabilmektedir.

Narsistik bireylerin, özel hak ve ayrıcalığa sahip olduklarına inanmaları, empati kuramamaları ve eleştiriye kapalı olmaları en önemli özellikleridir. Dolayısıyla bu özellikleri sebebiyle bireylerin narsisizm eğilim düzeyleri zorbalık ve internet bağımlılığı düzeylerini de etkileyebilmektedir (Danacı vd., 2018:88).

Çalışmada genel anlamda narsisizm kavramı teknoloji boyutuyla incelenmiş. Teknolojinin narsistik kişilik özelliklerinin yayılmasındaki faktörü ve narsistik bireylerin sosyal ağ sitelerindeki davranış ve tutumları incelenmeye çalışılmıştır.

3.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, teknoloji ve narsisizm ile ilgili 2010–2019 yılı Nisan ayına kadar yapılmış olan makalelerin incelenmesidir. Bu doğrultuda, konu ile ilgili yapılan makalelerin yapıldığı yıllar, yapılış amaçları, kullanılan veri toplama araçları, örneklem türleri ve elde edilen bulgular kapsamında incelenmiştir.

4. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırmalardan olgubilim deseni kullanılmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu doğrultuda “teknoloji”, “narsisizm”, “sosyal medya”, “selfie (özçekim)” gibi anahtar sözcükler kullanılarak, ULAKBİM ve arama motorunda 15 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Verilerin analizinde betimsel tekniği kullanılmıştır.

5.BULGULAR VE YORUM

Teknolojinin narsisizmin yaygınlaşmasındaki etkisi alanında Türkiye’de yapılan makalelerin incelenmesi amaçlanan bu araştırmadan elde edilen bulgular belirli başlıklar altında sunulmuştur.

Türkiye’de teknolojinin narsisizm ile ilişkisini incelemeye yönelik yapılan makalelerin hangi yıllarda yapıldığı belirlenmiştir. Bu amaç kapsamında elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Teknolojinin narsisizmin yaygınlaşmasındaki etkisini incelemeye yönelik yapılan makalelerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Makale Sayısı
2010	-
2011	-
2012	-
2013	1
2014	1
2015	2
2016	2
2017	2
2018	6
2019 (Ocak-Şubat-Mart-Nisan)	1
Toplam	14

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de teknolojinin narsisizm ile ilişkisine yönelik yapılan makalelerin en çok 2018 yılında yapıldığı, 2010- 2013 yılları arasında ise bu konuya ilişkin makalelerin yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak 2013, 2014, yıllarında konuyla ilgili az sayıda makale bulunduğu görülmüştür.

Araştırmada, teknolojinin narsisizmle ilişkisine yönelik yapılan makalelerin hangi amaçla yapıldığı da belirlenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Teknolojinin narsisizm ile ilişkisine yönelik yapılan makalelerin amaçlarına göre dağılımları

AMAÇLAR	f	%
Sosyal medyanın narsist kişiliklerin yayılmasında oynadığı rolün belirlenmesi	3	20.0
Selfie ile kişilik özelliklerinden narsisizm arasındaki ilişkinin incelenmesi	3	20.0
Yeni medyanın, mikro-sosyolojik ve ekonomik psikolojik yaklaşımıyla irdelenmesi	1	6.6
Sosyal medya örneklerinden Facebook’ta ‘Beğen’ butonunun işlevi, sosyal güdülerden olan beğenilme gereksinimi açısından tartışılması	1	6.6

Kimliklerin sosyal ağlar yoluyla yeniden oluşması, sembolik ve sözsüz iletişim gözetlenme ve benliğin sunumu gibi kavramların incelenmesi	1	6.6
Öğretmen adaylarının sahip oldukları narsisizm düzeylerinin, siber zorbalığa duyarlık ve internet bağımlılığı düzeylerini etkileyip etkilemediğinin incelenmesi	1	6.6
Üniversite öğrencilerinin Facebook ve Instagram gibi dünyaca ünlü sosyal medya ortamlarındaki öz çekim davranışı ve bu durumun narsisizm ile ilgisinin ortaya koyulması	1	6.6
Sosyal medya bağımlılığının narsistik kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi	2	13.3
Toplumsal kimliklerin sosyal medya aracılığıyla değişerek tekrarlanan oluşumunun geçmiş dönem ile birlikte ele alınarak karşılaştırmalı bir biçimde ele alınması	1	6.6
Üniversite öğrencilerinin bir sosyalleşme alanı olarak sosyal medya hakkındaki görüşlerini, sosyal medya ortamlarındaki kültürel değerler, bilginin niteliği, ilişki biçimleri, ifade şekli, kültürel özellikler, davranış özellikleri çerçevesinde incelenmesi	1	6.6
TOPLAM	15	100.0

Tablo 2’de de görüldüğü üzere Türkiye’de gerçekleştirilen makalelerde genellikle sosyal medyanın narsistik kişilik özelliklerinin belirlenmesini, sosyal medya bağımlılığının narsistik kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesini ve selfie ile kişilik özelliklerinden narsisizm arasındaki ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan makalelerin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra yapılan makalelerde daha çok sosyal medya uygulamalarının ve öz çekim davranışlarının narsisizm ile bağlantılarının ortaya konulması amaçlandığı görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü amacı; Türkiye’de teknolojinin narsisizm ile ilişkisine yönelik yapılan makalelerde hangi veri toplama araçlarının kullandığının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda incelenen makalelerin yöntem bölümlerinde araştırma modelinde kullanılan veri toplama araçları dikkate alınarak kategoriler oluşturulmuştur. Bu amaç kapsamında elde edilen bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Teknolojinin narsisizmin yaygınlaşmasındaki etkisine yönelik yapılan makalelerin veri toplama araçlarına göre dağılımları

Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçları	f	%
Anket	1	6.6
Görüşme	1	6.6
Mülakat	1	6.6
Tutum Ölçeği	5	33.3
Kişisel Bilgi Formu	2	13.3
Kişilik Envanteri	7	46.6
Kontrol Cetveli	1	6.6
Doküman İncelenmesi	2	13.3
Kuram İncelenmesi	2	13.3

Tablo 3'te de görüldüğü gibi Türkiye'de yapılan makalelerde çoğunlukla katılımcılardaki narsistik kişilik düzeyinin belirlenmesini amaçlayan kişilik envanteri ve tutum ölçeği kullanıldığı görülmektedir. Tutum ölçeği, anket, görüşme, kişilik envanteri gibi veri toplama araçlarının daha fazla kullanılması araştırmalarda daha çok nicel araştırma yöntemlerinin benimsendiği görülmektedir. Bunun yanında doküman incelemesi ve kuram incelemesi gibi nitel araştırma yaklaşımlarının da kullanıldığı görülmektedir.

Araştırmanın dördüncü amacı; teknolojinin narsisizm ile ilişkisine yönelik yapılan makalelerin hangi örneklem türüne göre yapıldığının belirlenmesidir. Bu amaç kapsamında elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Teknolojinin narsisizmin yaygınlaşması konusunda yapılan makalelerin örneklem türüne göre dağılımı

	F	%
Üniversite Öğrencileri	8	66.6
Öğretmen Adayı	1	8.3
Lise Mezunu	1	8.3
Üniversite Mezunu	1	8.3
Rastgele Seçilen Katılımcı Grubu	1	8.3

Tablo 4 incelendiğinde yapılan araştırmalarda örneklem türü olarak çoğunlukla üniversite öğrencilerinin tercih edildiği görülmektedir. Buna ek olarak lise mezunu, üniversite mezunu, öğretmen adayları ve rastgele seçilmiş katılımcı grubu gibi örneklem türleri de tercih edildiği görülmektedir. Tercih edilen bu örneklem türlerinin az sayıda bulunması da dikkati çekmektedir.

İncelenen çalışmalardan elde edilen bulgular narsisizmin teknolojiyle ilişkisi bağlamında araştırmaların amaçlarına göre 3 ayrı kategori altında toplanmıştır.

Sosyal Medya Ve Narsisizm Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalar

Bu başlık altındaki çalışmaların ortak özellikleri araştırılmak istenen ana amaçların aynı olmasıdır. Genel anlamda bu çalışmaların ortak amacı; narsisizm epidemisinin, sosyal medyadaki yansımalarını ve sosyal medyanın narsist kişiliklerin yayılmasında oynadığı rolü ortaya koymaktır.

İlk çalışma; Karaboğa (2018) tarafından yapılan ve amacı üniversite öğrencilerinin bir sosyalleşme alanı olarak sosyal medya hakkındaki görüşlerini, sosyal medya ortamlarındaki kültürel değerler, bilginin niteliği, ilişki biçimleri, ifade şekli, kültürel özellikler, davranış özellikleri çerçevesinde incelemek olan çalışmadır. Sosyal medya ortamlarında kişilerin kendini ifade etme şekline ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşleri değerlendirildiğinde bu çalışmada şu sonuçlar çıkmaktadır; sosyal medya platformlarında herkes sahip olduklarını, zenginliği, ev araba, tatil vb. ifşa etme çabası içine girebilmektedir. Kimin neyi paylaştığı, kimin neyi beğendiği, kimin nerede olduğu merakları kışkırtılabilmekte, sanal ortamda bireyler ötekilere kendini kanıtlamak, kabul ettirmek, beğendirme çabasına girme yaygın olarak ön plana çıkabilmektedir. Beğenmek ve beğenilmek üzerine kurulmuş sosyal medya platformları, insanların bir başkasının onayına bağlı olarak yaşam tarzlarını yönlendirebileceğini empoze edebilmektedir. Sosyal ağlar, popüler olmak, güncel olmak ve dolayısıyla beğenilmek için kullanıcıların daha fazla online olma ihtiyacını desteklemektedir. Yorumlanacak olursa sosyal ağlar başlı başına zaten beğenmek ve beğenilmek için kurulan platformlardır. Bu özelliğiyle narsistik kişilik yapılanmasına sahip bireyler bu ortamlarda daha fazla dikkat çekmektedir. Ve bu yeni medyanın teşhircilik ve kışkırtıcılığı da kişilerde narsistik eğilimi paralel yönde etkileyebilmektedir.

İkinci çalışma ise; Oğuz (2016) tarafından gerçekleştirilen ve amacı sosyal medyanın önemli bir unsuru olan Facebook ve Facebook kullanıcılarının narsistik karakter özelliklerini nasıl yansıttıklarını saptamayı amaçlayan çalışmadır. Facebook, bireylere kendilerini ifade etmeleri ve sahip oldukları narsistik karakter özelliklerini diğer kişilere yansıtma konusunda son derece elverişli bir ortam sunmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler de bu durumu destekler niteliktedir. Facebook, narsistik karakter özelliklerinin kolaylıkla sergilendiği bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya görece serbestliği ile ilgili davranışların kolaylıkla diğer kişiler ile paylaşılmasına olanak sağlamaktadır. Gündelik yaşamda çok kolaylıkla sergilenemeyecek karakter özelliklerinin, kısa sürede çok fazla kişiye ulaştırılması olanağı bu durumun oluşmasındaki en önemli etkenlerden biri olarak gözükmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular Facebook üzerinden diğer sosyal ağ platformları için de söylenebilir. Günlük yaşamda sergilenemeyecek çok sayıda karakter özellikleri bu mecralarda gerçekleştirilebilmektedir. Durum güncellemeleri, fotoğraf paylaşımları, mesajlaşma özelliklerinin sıklıkla kullanılması ve bunun narsisizm ile bağlantılı olması son derece önemlidir; bu durum aynı zamanda narsisizmin boyutları arasında yer alan teşhircilik boyutunun da bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başka bir çalışma da Alanka ve Cezik (2016) tarafından yapılan ve amacı sosyal medyanın narsisizm epidemisinin yayılmasında oynadığı rolü ortaya koymak olan çalışmadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda dünya genelinde en fazla takipçisi olan üç Instagram hesabı incelenmiş. Bu incelemeler doğrultusunda elde edilen bulgular şöyledir; Sosyal medya bireyi pek çok anlamda etkilemekle birlikte narsisizm kültürünün yayılmasında etkili olmaktadır. Çalışmada ele alınan sosyal medyadaki narsistik semptomlar, narsisizmin yeni medya araçları yoluyla veba mikrobu gibi bulaştığını ortaya koymaktadır. Sosyal bir paylaşım sitesi olan Instagram bir yandan narsistik

septomların anlaşılması öte yandan görsel kültürün göz merkezci (*ocularcentric*) anlam inşa etme yönünü göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bir diğer çalışma Taylor (2015) tarafından yapılan ve amacı bireyin sosyalleşme sürecinde toplumun diğer bireyleriyle girdiği iletişimin yeni bir boyutu olan sosyal medya örneklerinden Facebook'ta 'Beğen' butonunun işlevi, sosyal güdülerden olan beğenilme gereksinimi açısından tartışılması amaçlanan araştırmadır. "Beğenilme güdüsü" nün Facebook'un popülerliğinde önemli rolü olduğu savından yola çıkılan çalışmada, sosyal güdüler açıklanmış. Sanal bir ortam olmasına rağmen Facebook'un başkaları tarafından sevilme ve kabul edilme arzularını tatmin etmek için muazzam bir iletişim ortamı yarattığı konusu üzerinde durulmuştur. Çalışmada aşırıya kaçılmadığı sürece beğenilme ihtiyacını gidermek adına Facebook'un faydalı bir iletişim aracı olduğu ileri sürülmüştür. Ancak aşırıya kaçılması durumlarında yani sevilme, kabul edilme ve benliğin aşırı bir biçimde ortaya çıkarılması durumunda Facebook'un narsistik eğilimlere yönelik bir ortam sunması yönü de düşünülebilmektedir.

Bir başka çalışma da Özdemir (2015) tarafından yapılan ve amacı kimliklerin sosyal ağlar yoluyla yeniden oluşması, sembolik ve sözsüz iletişim, gözetlenme ve benliğin sunumu gibi kavramların kuramsal yaklaşımlarla açıklanmasıdır. Çalışmanın sonuçlarına ilişkin açıklamalar şöyledir; öz çekim fotoğraflar çağın teknolojik getirisi ile yeni kendini sunum biçimleridir. Bu uygulama bir müddet sonra kişiyi, insanları onay ve takdir alma durumuna getirebilir. Bu bir iletişim biçimi haline getirilirse de o kişinin zaafi haline dönüşür. Bu noktada kişinin narsistik özelliklerinin ön plana çıktığı düşünülebilir. Genel olarak bu çalışmada çağın teknolojik getirilerinden biri olan selfienin kişilerdeki kimlik inşasının gerçekleşmesine yönelik etkisi ve buna ek olarak uygulamanın narsistik kişilik yapılanmasına etkisi çalışılmıştır.

Sosyal medyanın narsistik kişiliklerin yayılmasında oynadığı rolü ortaya koymayı amaçlayan diğer bir çalışma Nacakcı (2018) tarafından yapılmıştır. Çalışmada örneklem olarak üç Instagram hesabı seçilmiş, hesapların profilleri analiz edilmiş ve narsistik ritüeller incelenmeye çalışılmıştır. Seçilen kişilerin profillerinde; bireylerin fotoğraflarında daha güzel görünmesini sağlayan filtreleme özelliği, daha çok kişi tarafından görünebilme daha çok beğeni ve yorum almayı sağlayan hastag kullanımı ve profil erişimi durumları incelenmiş. Bu uygulamaların seçilen üç Instagram hesabında da kullanıldığı görülmüştür. Bu tarz uygulamaların bireylerde daha fazla beğenilme, daha fazla görünür olma vb. durumlarını arttırıcı özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Yetişkin (2013) tarafından yapılan çalışma yeni medyayı mikro-sosyolojik ve ekonomik psikolojik yaklaşımlarla irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 300 üniversite öğrencisiyle çalışma yapılmış. Araştırmaya katılan gençlerin Facebook içeriğini beğenenler ve paylaşanları takip ettikleri ve buna önem verdikleri, beğenilmeyi ve paylaşılmayı arzu ettikleri ve özellikle takdir edilerek itibar görmeyi öncelikli değer (%57) saydıkları görülmüştür. Bu değere sahip olmanın diğerlerinden onaylanmasıyla varoluşsal güce sahip olmak ve bu gücü görünür kılmak ise öncelikli bulunmaktadır.

Konuyla ilgili bir diğer çalışma ise, Pösteki ve Velioğlu (2014) tarafından yapılan çalışmadır. Çalışmanın amacı toplumsal kimliklerin sosyal medya aracılığıyla değişerek tekrardan oluşumunun geçmiş dönem ile birlikte ele alınarak karşılaştırmalı bir biçimde incelemektir. Bu doğrultuda şunlar belirtilmiştir; Din, dil, ırk gibi kimlik tanımlayıcı özelliklerin yanında, internetle birlikte oluşan sosyal paylaşım ağlarının yaygınlaşması ile kimlikler internet üzerinden

tekrar tekrar üretilir hale gelir. Bu noktada, görme, gözetleme, gözetlenme gibi kavramların algılanma boyut ve biçimlerinde de dönüşümler meydana gelmiştir.

Bir Sosyal Medya Davranışı Olarak Özçekim ve Narsisizm Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalar

Bu araştırmaların ortak özelliği de öz çekim davranışını narsistik kişilik yapılanması çerçevesinde açıklamaktır.

Öngün ve Demirağ (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacı, araştırmadaki katılımcıların öz çekim yapma tutumları ile onların narsistik eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışmanın sonunda yaptıkları öz çekimleri paylaşan katılımcıların bunu aslında ilgi ve dikkat çekme gibi narsistik bir eylem içerisinde gerçekleştirdikleri bulgulanmış. Yapılan öz çekimlerin paylaşılması konusunda verilen yanıtlar açısından bakıldığında öz çekimlerini paylaşım yaptıklarını ifade eden katılımcıların “Narsisist Eğilim Gösterme” davranışlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Alemdar, İşbilen, Demirel ve Telli (2017) tarafından yapılan çalışmanın amacı, üniversite öğrencileri açısından özellikle Facebook ve Instagram gibi dünyaca ünlü sosyal medya ortamlarındaki öz çekim davranışı ve bu durumun narsisizm ile ilgisini ortaya koymaktır. Narsist kişilik özellikleri bağlamında narsistlerin kendilerini değerli hissetmeleri, başkalarına üstünlüklerini sergileyebilme ve onların hayranlıklarını kazanabilme yeteneklerine bağlıdır açıklaması yapılmaktadır. Bu noktada elde edilen bulgular dikkate alındığında öz çekim paylaşımı ve paylaşımların beğeni almasının, diğerlerinin hayranlığını kazanma noktasındaki yeteneğe hizmet eden teknolojik bir uygulama olduğundan bahsedilebilir. Öz çekim paylaşımlarının popülerliğinin artması ve yaygınlık kazanması narsisizm eğilimi konusunda ve narsistik yapılanmaya sahip bireyler açısından uygun bir ortam oluşturduğu söylenebilir. Bu konuda yapılan diğer araştırmalarda da bu olguyu destekler nitelikte bulgular bulunduğu da söylenebilir.

Selfie ve kişilik özelliklerinden narsisizm arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışma Tatlı (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada konuyla ilgili çalışmalar incelenmiştir. Yapılan literatür incelemesinde çalışmalarda selfie ile narsisizm arasında anlamlı ilişkiler saptandığı görülmüştür. Buna göre çeşitli düzeylerde narsisist kişilik bozukluğu olan kimseler selfie çekme ve paylaşma alışkanlığı bakımından diğer kişilerden ayrılmaktadır. Narsisist kişiler diğerlerine oranla gün içinde daha fazla sayıda selfie çekmekte, bunlar üzerinde görsel düzenleme için daha fazla vakit ayırmakta ve sosyal ağlarda daha sık paylaşmaktadır. Yine narsisizmin türüne ve düzeyine göre narsisist kişilerin hayranlık talep etme, övünme, sergileme ve yüksek statülü kişilerle etkileşim kurma gibi stratejiler için selfie kullanımının daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

Oğuz (2018) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise sosyal medyada selfie yayınlama alışkanlıkları ile narsisizm arasındaki ilişkinin saptanılması amaçlanmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre narsistik puan ortalaması ile kullanıcıların sosyal medyada geçirdikleri zaman arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır. Narsisist kişilik özelliği gösteren kullanıcılar sosyal medyada daha fazla zaman harcayarak hem kendileri üzerine dikkat çekilmesini sağlıyor hem de diğer kullanıcıları bir anlamda denetim altına alıyor yorumu yapılabilir. Aynı zamanda elde edilen bulgularda toplam narsisizm puanı arttıkça, sosyal medya takipçi sayısının da arttığı görülmektedir.

İnternet Bağımlılığı ve Narsisizm Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalar

Bu başlık altındaki çalışmaların ortak özelliği bireylerdeki narsisizm düzeyinin internet üzerinde geçirdikleri zaman ve bağımlılık düzeylerine etkisini incelemektir.

İlk çalışma, Şafak ve Kahraman (2019) tarafından yapılan amacı sosyal medya bağımlılığının yalnızlık ve narsistik kişilik özellikleri ile ilişkiyi incelemek olan çalışmadır. Araştırmada sosyal medya bağımlılığının yalnızlık ve narsistik kişilik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir. Sosyal medya bağımlılığı ve narsistik kişilik özelliği arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Narsistik kişiliğe sahip bireylerin sosyal ağ sitelerinde daha fazla zaman harcadığı düşünülebilir.

Diğer bir çalışma, Şahin ve Kumcağz (2017) tarafından gerçekleştirilen ve amacı sosyal medya bağımlılığı ile benlik saygısı ve narsisizm arasındaki ilişkiyi incelemek olan çalışmadır. Araştırmanın bulgusuna göre narsistik kişilik özelliği ile sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. İlişkinin pozitif yönde olması, narsistik kişilik özelliğine sahip bireylerin kendilerine olan saygılarını devam ettirebilmek ve daha çok beğeni kazanabilmek amacıyla sosyal medyaya daha fazla önem verdikleri ve sosyal medyada fazlaca zaman geçirdikleri şeklinde ifade edilebilir. Narsistik bireylerin egolarını diğer bireylerden aldıkları hızlı geribildirimler desteklemektedir. Sosyal ağ siteleri de bu gereksinimleri karşıladığı için narsistik yapılanmanın daha fazla yer bulması konusunda etkili olabilmektedir.

Danacı, Kavaklı ve Tıkız (2018) tarafından yapılan bir diğer çalışma, öğretmen adaylarının sahip oldukları narsisizm düzeylerinin siber zorbalığa duyarlık ve internet bağımlılığı düzeylerini etkileyip etkilemediğini amaçlamıştır. Öğretmen adaylarının narsisizm düzeylerinin siber zorbalığa duyarlık ve internet bağımlılığı düzeylerine etkisinin incelendiği çalışmada regresyon-temelli aracılık ölçüm bulgularına ait siber zorbalık ile internet bağımlılığı arasında narsisizm düzeylerinin etkisel mekanizmasına yönelik bootstrap katsayı verileri; internet bağımlılığı düzeyinin siber zorbalığı ve narsisizm düzeylerini doğrusal olarak etkilediğini ortaya koymuştur. İnternet ortamının, narsisizm epidemiyolojisinin başlıca yayıcılarından biri olduğunu belirtmiştir. Narsistik bireylerin internete düşkün olması, esasen internette bulunan sosyal sitelerde kendilerini istedikleri şekilde abartılı sunabilme imkânlarının bulunmasından dolayı oluşmaktadır, kendini olmak istediği şekilde sunan narsistik kişi bu şekilde içsel doyuma ulaşabilmektedir. Kişisel gelişimi sunma imkânı sağlayan sitelerin narsisizmi tetiklediği ve desteklediği ayrıca narsistlerin ihtiyacı olan yüzeysel, sığ ilişkileri desteklemesi de narsistik kişilerin internet bağımlılığına yakın olmaları için önemli sebepler olarak bildirilmiştir.

SONUÇ

Teknolojinin narsisizmin yaygınlaşmasındaki etkisine ilişkin yapılan makalelerin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada teknolojik ilerlemelerin, sosyal medya uygulamalarının ve internet üzerinde gerçekleştirilen çeşitli uygulama ve davranışların bir kişilik bozukluğu olan narsisizmi etkileyip etkilemediği, etkiliyorsa bunun kişilerdeki yansımalarının nasıl olduğu yapılan araştırmalar içerisinde incelenmeye çalışılmıştır.

İlk olarak ulaşılan çalışmalar arasında sosyal medya ve narsisizm arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların hepsinde sosyal medya kullanımı ve narsisizm arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. İnternetin narsistik kişilik özelliklerinin ortaya konulması açısından elverişli bir ortam olduğu ve bu ortamların narsisizm epidemisinin yayılmasına yönelik destekleyici bir unsur olduğu şeklindeki yorumlar yapılmıştır.

Narsisizm ve selfie arasında da pozitif anlamlı bir ilişki olduğunu görülmüştür. Bu noktada elde edilen bulgular dikkate alındığında öz çekim paylaşımı ve paylaşımların beğeni almasının,

diğerlerinin hayranlığını kazanma noktasındaki yeteneğe hizmet eden teknolojik bir uygulama olduğundan bahsedilebilir. Selfie ile bireylerin kendilik algısını daha fazla ön plana çıkarıp “ben” olgusunu bastırma davranışları gösterebilecekleri düşünülmektedir.

İnternet bağımlılığı ve narsisizm arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar narsist bireylerin ya da narsistik eğilim gösteren bireylerin internette daha fazla zaman harcayabileceklerini göstermiştir. Bu kişilerin internete çok düşkün olması onların egolarını tatmin etmek için ve kendilerine olan saygılarını devam ettirebilmeleri için daha fazla zaman harcadıkları şeklinde düşünülmektedir. Ve bu kişilerin diğerlerinden aldıkları hızlı dönütlerle kendilerine olan saygılarını devam ettirdiği düşünülerek bağımlılığa daha yatkın oldukları belirtilmiştir. Bu sonuçlar dikkate alınarak bundan sonraki araştırmalara yön verilerek, teknolojinin bireyler üzerindeki etkileri konusunda bireyler ve araştırmacılar bilinçlendirilmelidir. Çalışmaların incelenme kapsamı genişletilip bu konuda daha fazla çalışmaya ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

Alanka, Ö. ve Cezik, A. (2016), Dijital Kibir: Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme, *TRT Akademi*, 02, 550–569.

Alemdar, M., İşbilen, D., Demirel, K. Ve Telli, N. (2017), Öz çekim Davranışı Narsisizm Göstergesi Olabilir mi? Öz çekim ve Narsisizm Arasındaki İlişkiyi Tanımlamaya Yönelik Nitel bir Araştırma, *Global Media Journal*, 8(15), 71–94.

Alioğlu, S. (2019), *Narsisistik, Sınır ve Şizoid Kişilik Bozukluklarına Yatkınlıkta Duygusal Farkındalığın İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Battal, B. (2013), Gündelik Hayatta Narsisizmin Toplumsal Görünümleri, II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresinde sunulan bildiri, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya. Erişim adresi: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40738513/Gundelik_Hayatta_Narsisizmin_Toplumsal_Gorunumleri.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1556556281&Signature=9Udh8y9Ne7otaz9KzNLeSFe4INQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DGundelik_Hayatta_Narsisizmin_Toplumsal_G.pdf

Çayırılı, E. (2017). *Sosyal Medya Kullanım Özelliklerinin Kişilik Yapılanmaları, Yaşam Doyumu Ve Depresyon Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Danacı, M., Kavaklı, N. ve Tıkız, G. (2018). Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Narsisizm Düzeylerinin Siber Zorbalığa Duyarlık ve İnternet Bağımlılığı Düzeylerine Etkisi, *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2, 87–88.

Karaboğa, M. (2018), Üniversite Öğrencilerinin Bir Sosyalleşme Alanı Olarak Sosyal Medya Hakkındaki Görüşleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(03), 914–935.

Kılıç, N. ve Eryılmaz, A. (2019), Pozitif Psikoterapi Bağlamında Narsistik Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, *Araştırma Makalesi*, 56, 40–46.

Nacakcı, B. (2018), Sosyal Medyanın İnşa Ettiği Narsistik Kişilikler: Instagram Hesapları Üzerine Bir Analiz, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 255-268

Oğuz, T. (2016) , Çağdaş Narkisisos'lar: Facebook Kullanım Alışkanlıkları Ve Narsisizm, *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 51–68.

Oğuz, T. (2018), Görünür Olma Takıntısı: Selfie Yayınlama Davranışı ve Narsisizm, *Anadolu Üniversitesi*.

Öngün, E. Ve Demirağ, A. (2018), Narsistik Kişilik Envanteri Açısından Öz çekim Yapma Tutumu Üzerine Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 71–87.

Özdemir, Z. (2015), Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Öz Çekim Kullanımı, *Maltepe Üniversitesi · İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1),112–131.

Pösteği, N ve Velioğlu, Ö. (2014), Bireyin Kendini Sunuş Ve Konumlandırış Biçimindeki Dönüşüm: Selfie Kimlikler, I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresinde sunulan bildiri, Kocaeli Üniversitesi.

Selvi, K. (2018), Narsistik Kişilik Bozukluğunun, Adler'in Aşağılık ve Üstünlük Kompleksleri Açısından Analizi: Bir Olgu Çalışması, *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(1), 1–20.

Şafak, B. Ve Kahraman, S. (2019), Sosyal Medya Kullanımının Yalnızlık Ve Narsistik Kişilik Özelliği Belirtileri İle İlgili İlişkinin İncelenmesi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 54–69.

Şahin, C. Ve Kumcağız, B. (2017), Narsisizm Ve Benlik Saygısının Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü, *IJOESS Dergisi*, 8, 2136–2155.

Tatlı, E. (2018), Selfie Masum Bir Eğlence Mi, Narsistik Kişiliğin Bir Sunumu mu? Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı Eğlence ve Ürün Yerleştirme, 261–264.

Taylor, I. (2015), Facebook ve beğenilme güdüsü, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1216–1227.

Uyanık, F. (2013), Sosyal Medya Kurgusalılık Ve Mahremiyet, Yeni Medya Kongresi'nde sunulmuştur, Kocaeli Üniversitesi.

Yetişkin, E. (2013), 'Beğen' ve 'Paylaş': Yeni Medyaya Mikro-Sosyolojik ve Ekonomi-Psikolojik Bir Bakış, Yeni Medya Çalışmaları 1. Ulusal Kongresi Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi.

1923-2008 YILLARI ARASI DÜNYA EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Büşra CENGİZ⁵⁸

Osmanlı bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarından itibaren birçok iç ve dış dinamiklerin etkisi altında kalmaktadır. Dış konjontürdeki krizler ve savaşlar ülkeyi siyasal, sosyal ve ekonomik olarak etkilemektedir. Gerek yaşanan krizler gerekse uygulanan politikalar olsun cumhuriyet dönemine derin izler bırakmaktadır. Dünya, ekonomik bir zemin üzerinden küreselleşme sürecine girerken Türkiye Devleti batıya eklemlenme çabası içinde bir süreç yaşamaktadır. Dolayısıyla bu süreç, ülkenin yerelinde bazı çalkantılı dönemlere zemin hazırlamaktadır. Bu dönem; yoksulluğun, göçün tırmadığı noktadan darbelere kadar birçok siyasi ve sosyal alanı etkisi altına almaktadır.

Bu çalışmanın amacı; 1923-2008 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin üç alt dönem üzerinden dış konjontürden ve iç dinamiklerden etkilendiği olayları ortaya koymaktadır. Bu üç alt dönem, ulus-devlet kurma çabası ve küresel ekonomik düzendeki değişimler sonucunda 1923-1946, 1946-1980 ve 1980-2008 yılları doğrultusunda alt dönemlemeye ayrılmaktadır. Türkiye'nin sosyo-ekonomik bir perspektiften inişli çıkışlı dönemleri ele almaktadır. Bu bağlamda kapitalizmin öğretileri, çıkmazları ve çözümlerinin Türkiye'de etkilene süreçleri değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: sosyo-ekonomi, kriz, darbe, Türkiye Cumhuriyeti, dış konjontür.

Giriş:

Türkiye kurulduğu yılda itibaren çalkantılı sosyal, siyasal ve ekonomik olaylar yaşamıştır. Bunların en önemlileri dış konjontürde yaşanan sosyal ve ekonomik olaylardır. Gerek yaşanan krizler gerek uygulanan politikalar olsun Türkiye'yi olumlu veya olumsuz etkilemiştir. Kurulduğu yıldan itibaren Batıya eklemlenme çabası izlediği yollar ve uyguladığı politikalar kimi zaman cumhuriyeti çıkmaza sokmuştur. Küreselleşme ile bir bütün olan ekonomide inişli çıkışlı politikalar halkı ve bazen de askeri huzursuz etmiş ve cumhuriyette büyük izler bırakacak darbeler yaşanmıştır.

Bu çalışmanın amacı kurulan yeni Türk Devleti'nin izlediği politikalar, dış konjontürden etkilendiği sosyal ve ekonomik olaylar ortaya konmuştur. Öte yandan kapitalist ekonominin yaşadığı krizler ve bunların Türkiye'ye etkileri ele alınmıştır. Böylece cumhuriyetin sosyo-ekonomik yapısı incelenmiş ve sayısal veriler ile desteklenmiştir. Öte yandan yaşanan sosyal

⁵⁸ Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, İktisat 4. sınıf öğrencisi, busra.344734@gmail.com

olayların altında yer alan ekonomik sebepler incelenmiştir. Kapitalizmin öğretileri, çıkmazları, çözümleri ve hegemonik güçlerin ekonomik perspektiflerinin Türkiye'ye etkileri ele alınmıştır.

A. 1923-2008 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI:

1. Osmanlı'dan devralınan Cumhuriyet:

Osmanlı tarıma dayalı bir imparatorluktur. Ancak cumhuriyet kurulduğunda toprağın yalnızca %5'inin işlendiği ve traktör sayısının 220 civarında olduğu tespit edilmiştir. Batı'da teknolojik gelişim süratle devam ederken bu yeni devlette çok ilkel yöntemlerle tarımsal faaliyetler yürütülmüştür. Bu ise ekonomik büyümeyi zedeleyici bir durum olmuştur. Savaşta nüfusun yanında kaybedilen hayvan gücü de tarımı aksatmıştır. Anadolu'da I. Dünya Savaşı öncesinde 6,9 milyon sığır ve 1,1 milyon at varken savaş sonrasında 4,1 milyon sığır ve 0,6 milyon at kalmıştır. Ayrıca tarıma uygun arazilerin savaş yıkımı ile bakımsızlığı ise özellikle Batı Anadolu'da büyük bir kayıp olmuştur. Tarım yanında sanayileşme ise yok denecek kadar azdır. Devlet eliyle yapılmış Feshane (yün dokuma), Zeytinburnu ve Basmahane (pamuklu dokuma), Hereke (ipek, halı, kadife, saten), Beykoz (ayakkabı ve askeri deri gereçler), Tophane (top, tüfek, mermi) ve İncirköy (cam ve porselen) sayılabilir. Ancak nüfusun %77'si köylerde yaşamış, %80'den fazlası tarım kesiminde çalışmıştır. Öte yandan kamu örgütleri ve finans kurumları bakımından cumhuriyet içi boş bir miras almıştır. Sadece Kurtuluş Savaşı Ankara hükümetine 147 milyon Osmanlı Lirası'na mal olmuştur. (yenal, cumhuriyet'in iktisat tarihi, 2010, s. 7-13)

Cumhuriyet kurulduğunda bütçe gelirlerinin büyük çoğunluğu çiftçiden alınan aşar ve hayvan vergisi ile gümrük vergileri ve tek el kazançlarından oluşmuştur. Saltanat masraflarına son verilmesi ve dış borç ödemelerinin Lozan'da askıya alınması, bütçede tasarruf sağlamışsa da milli savunma harcamaları büyük bir külfet olmuştur.

Ancak bu yeni devlette yoksulluk, işsizlik ve işgücü yetersizliği boy göstermiştir. I. Dünya Savaşı akabinde Kurtuluş Savaşı'nda yaklaşık olarak 2 milyon şehit verilmiştir. Öte yandan Osmanlı da etnik yapının çeşitliliği ve göçler nüfusu azalmıştır. Osmanlı'da ticaret ve teknik bilgilerin çoğunun da gayrimüslimlerde olması sonucu tarıma bağımlı ve niteliksiz işgücü cumhuriyete devredilmiştir. Nitekim, cepheye gönderilen genç ve eğitilmiş kesimin kaybı cumhuriyete bağımlı ve eğitimsiz nüfusu bırakmıştır. 1884'te Osmanlı tahmini 12,5 milyon nüfusa sahipti. 20. yüzyılın başlarında ise 15-16 milyona çıktığı tahmin edilmiştir. Ancak savaşlar ve göçler nitelikli işgücü kaybına, erkek nüfusundaki azalışa sebebiyet vermiş ve cumhuriyette nüfus 13 milyona düşmüştür. Kadın nüfusu karşısında erkek nüfusu eksikliği yüzde 18'e çıkmıştır. Bu 100 kadın karşısında 82 erkeğe tekabül etmiştir. Ayrıca savaşların verdiği ağır maliyetler gerisinde açlıktan kırılan yoksul bir nüfusu bırakmıştır.

24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması ile Türkiye Devleti'nin bağımsızlığı kabul edilmiştir. 2 ay sonra ise 13 Ekim 1923'te Ankara, Türkiye Devleti'nin hükümet merkezi olmuştur. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." görüşü ile yeni devletin rejimi açıkça belli edilmiş ve 29 Ekim 1923 akşamı cumhuriyet "Yaşasın!" nidalarıyla ilan edilmiştir.

Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı üç dönemde ele alıyoruz.

- 1923-1946
- 1946-1980
- 1980-2008

Bu dönemlemenin yapılmasının iki sebebi vardır:

- I. Ulus-devlet kurma çabası.
- II. Dünya konjonktüründeki gelişmeler.

1. 1923-1946 Dönemi:

Dünya 1920'li yılların başlarında yaşanan büyük krizin etkilerini hissetmiştir. Ancak klasik ekolün devlet müdahalesine izin vermeyip piyasayı kendi haline bırakma görüşü nedeniyle krizi önleyici bir politika izlenmemiştir. Çünkü piyasa bu krizin geçici olacağı inancı vardı. Ancak 1929 Wall Street Borsası'nın çöküşü ile küreselleşmenin olmadığı bir dönemde bütün ülkeleri etkisi altına alan kriz baş göstermiştir. Böylece klasik ekol kendini Keynesyen politikalara bırakmıştır. Öte yandan I. Dünya Savaşı'nda ağır yenilgiler alan Almanya ve İtalya gibi ülkeler kaynayan bir kazan haline gelmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşunda büyük role sahip olan İttihat ve Terakki Cemiyeti milli iktisat politikası izlemiştir. Çünkü daha önceki dönemlerde yayılcı kapitalizmle karşılaşan açık ekonomiden ders çıkarmışlardır. Milli iktisat politikaları ve İttihat ve Terakki Cemiyeti modernleşme dönemini başlatmışlardır. Milli iktisat ile ülke kendi iç kaynaklarına dönmüştür. Yerli sanayi, yerli üretim, eğitim ve siyasi dönüşümler içeren bir süreçtir. 1923-25 dönemi cumhuriyetin kurumlarının olduğu bir geçiş dönemidir. Ülkenin savaşlar sebebi ile zayıflayan ekonomisi güçlendirmek ve uluslararası konjonktürde yerini almak adına müdahaleci bir süreç olmuştur. Devletin iktisat alanındaki başarısının temel sebebi Atatürk'ün üstelediği iki amaç vardır. Bu amaçlar ülkenin **iktisat alanında kalkınması** ve bu kalkınmanın ise **halka dönük** olmasıdır. Atatürk'ün liberal politikalar izlemesi özgürlükçü düşünceleri ile uyumuştur. Nitekim liberalizmin yanında devletin kalkınma da rolünün büyük olacağı düşüncesi vardır. Atatürk'ün gerek liberalizme gerekse devletçi tutuma bakış açısının çerçevesini akılcılık, bilim ve pragmatizm oluşturmuştur. Bazı araştırmacılar ise bu dönemi başarısızlığa uğramış bir liberal ekonomi denemesi olarak görmüştür. Ancak söz konusu dönemde (1923-1938), 15 yıl boyunca gayri safi milli hasıla yılda ortalama %7,4 büyürken; enflasyon her yıl ortalama %1,87 oranında azalmıştır.

1923-1945 arası tek partili hayat yaşamış ve Cumhuriyet Halk Fırkası iktidarı elinde tutmuştur. Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk iken başbakan İsmet İnönü'dür. Partinin iktisadi politikası ise **Devletçilik** olmuştur. Devletçilik ilkesi herhangi bir doktrine bağlı olmaksızın devletin yeni kurulduğu dönemlerde gereksinimden doğmuş bir anlayıştır.

"Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi, on dokuzuncu yüzyıldan beri sosyalizm kuramcılarının ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin gereksinimlerinden doğmuş, Türkiye'ye özgü bir sistemdir. Devletçiliğin bizce anlamı şudur: Bireylerin özel girişimlerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin bütün gereksinimlerini ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında yüzyıllardan beri bireysel ve özel girişimlerle yapılamamış olan şeyleri bir an önce yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmayı başardı. Bizim izlediğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizm'den başka bir yoldur" (Atatürk kültür,dil ve tarih yüksek kurumu, 2019)

1934-38 yıllarında devletçi politikalar beraberinde ilk planlı kalkınma denemesini getirmiştir. Devletçi sanayileşme, mutedil ve ılımlı devletçilik anlayışında özel ve kamu kesimi birbirinin tamamlayıcısı olduğu düşünülmüştür. Devlet sanayileşmesi imalat ve madencilik alanında kararlaştırılmıştır. Finansal ve teknik destek ise Sovyet Sosyalist

Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) gelmiştir. Sovyet uzmanlar Türkiye'ye heyet gönderip rapor oluşturmuştur.

17 Nisan 1934'te kabul edilen ve 1934-1938 arasında uygulanan ilk **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı** olmuştur. Planın uygulanma sorumluluğu 1933'te Sümerbank'a verilmiştir. Gümrüğün kapatılmasıyla özel kesim kâr elde etmiştir. Bu dönem arasında uygulanan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile Zonguldak Kömür Şirketi ve İzmir Telefon Şirketi gibi bazı şirketler kamulaştırıldığı ve yerli hammaddeyi kullanacak sanayi kuruluşlarının teşvik edildiği; plan boyunca dış borç ödemelerinde başarı sağlandığı ve sanayi üretimiyle kalkınma hızının arttığı gözlenmiştir. İthal ikameci politikalar ile devletin demir-çelik ve kağıt fabrikası başta olmak üzere bir dizi KİT kurulmuştur. 1931 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. Bu yıllarda dış ticaret ilk kez fazla vermiştir. Ancak 1930-1938 yılları arası sanayiden istenilen verim alınamamış, ülkenin beşeri ve fiziki sermayesi yetersiz kalmıştır. Bunun yanında 1929 Ekonomik Buhan'ı patlak vermiştir. Keynesyen makro ekonomik yaklaşım doğmuştur. Devlet müdahalesini öngören politikalar birçok ülkede kabul görmüştür.

Batılı ülkelerin emperyalist zihniyeti 1940-1950 yılları arasında azalmaya başlamıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin içe dönük büyümesini engellemek için bağımsızlıklarının ilanının ardından kalkınma politikaları uygulamışlardır. II. Dünya savaşı sonrasında büyüme gayri safi milli hasılanın (GSMH) büyümesiyle eş değer tutulmuştur. Sömürge ülkeleri kalkınma iktisadı ile sadece GSMH gibi sayısal değer yanında üretimin zaman içinde sayısal olarak artması ve kurumların kalkınmaya dönük olarak köklü bir değişimini ele almıştır. Ancak sosyal refah devletinin oluşmaması ve ekonomik büyümenin sadece değerlerle sınırlı kalması ülkenin sayısal değer olarak büyümesini sağlasa da refahı arttırmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de ekonomik değerler artırılmaya çalışılmış ama halk aynı seyirde kırsalda kalmıştır. Bu da ekonomik büyüme sağlansa bile sosyal kalkınmanın henüz oluşmadığını göstermiştir.

1945'te Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde bir grup muhalif bir grup milletvekili (Celal Bayar, Adnan Menderes) Demokrat Parti'yi kurarak tek partili hayatı bitirmiştir. Yani 1945 sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde gerçek bir demokrasi yaşanmıştır.

2.1. İzmir İktisadi Kongresi (17 Şubat- 4 Mart 1923):

İktisat vekili M. Esat Bozkurt, Atatürk'ün de desteği ile 17 Şubat 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Kongre başkanlığını Kazım Karabekir üstlenmiştir. Katılan temsilci sayısı 1135 kişidir. Birçok çıkar grubu bu kongrede kendi çıkarlarını onaylatmak için baskı yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan önce yapılmış ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma da Batı'nın kurum ve kuralları alınarak en kısa zamanda iktisadi ve toplumsal gelişmeye ulaşması istenmiştir.

İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararlar

- El işçiliği ve küçük işletmecilikten çıkılıp bir an önce fabrikasyona geçilmelidir.
- Devlet, ekonomik gücü olan bir yapı haline gelmelidir. Özel sektör devlet tarafından desteklenmelidir.
- Özel sektöre destek ve kredi sağlayacak iki tane devlet bankası kurulmalıdır.

- Yabancıların ürünlerinden kaçınılmalıdır ve dışarı ile rekabet içerisine girebilmek için sanayi bir bütünlük içinde olmalıdır.
- Ticaret odası, borsa, gümrük ve kambiyo işleri düzeltilmelidir. Yerli sanayi uluslar arası pazardan korunmalıdır.
- Demir yollarının yapılmasına kısa sürede başlanmalıdır.
- Amele kelimesi yerine işçilere işçi denmelidir. 12 yaşından küçükler çalıştırılmamalıdır.
- İşçilere sendika hakkı tanınmalıdır.
- Hammaddesi yurt içerisinde yetişebilen sanayi dalları kurulmalıdır.
- Milli bankaların kurulması sağlanmalıdır.
- Sanayi teşvik edilmelidir.

Kongre 4 Mart 1923'e kadar sürmüştür. Görüldüğü üzere kararlar; iktisadi bağımsızlık ve kongreye katılan meslek gruplarının teklifleri doğrultusunda alınmıştır. İktisadi bağımsızlık kararları ise; yerli üretime teşvik, lüks ithalattan kaçınma; girişim ve çalışma özgürlüğü, tekelliliğe izin vermemek; son olarak kalkınmaya ve kanunlara uymak suretiyle yabancı sermaye izni içermiştir. Ayrıca rejî idaresi kaldırılmış yerine devlet tekeli kurulmuştur. Ancak kongrede alınan gümrük tarifeleri Lozan Antlaşması nedeniyle 5 yıl arttırılamamıştır. Devlet milli burjuvanın ekonominin kontrolünü sağlaması yönünde ılıman bir koruma politikası izlemiştir. Demiryolları millileştirilmiş ve kabotaj hakları verilmiştir. Tüccarların isteklerini karşılamak, kredi sağlamak amacıyla 1924'te Türkiye İş Bankası kurulmuştur.

İzmir İktisat Kongresi ile Türk Devleti batıya eklemleme çabasının ilk adımını atmıştır. Cumhuriyetin yeni iktisadi sistemi "liberal kapitalizm" olarak belirlenmiştir. Cumhuriyetin temel prensibi olan ve Atatürk'ün "Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığı", "milli egemenliğin demokratik müesseselerle kurulmasının sağlanması" ve "Türk milletinin çağdaş medeniyete ulaştırılması" fikirleri liberalizme daha insancıl ve sosyalize eden bir içerik kazandırmıştır.

2.2. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923):

I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ülkelerle siyasi ve hukuki sorunların giderilmesi için imzalanan bir barış antlaşmasıdır. İmzalanması 8 ay süren antlaşma ile batılı ülkeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kabul etmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile milli mücadele resmen kazanılmıştır.

20 Kasım 1922 tarihinde başlayan barış konferansı, tarafsız olan İsviçre Konfederasyon Bakanı Habb'in konuşmasıyla açılmıştır. Lozan şehrindeki Mont Benon Gazinosu'nda yapılan konferansta, İsmet Paşa'nın istiklal ve hakimiyet adına söylediği "Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve istiklal istiyoruz." sözleri damga vurmuştur. 4 Şubat tarihinde anlaşmazlık yüzünden konferanslar kesilmiştir. Ancak 23 Nisan tarihinde yeniden başlanarak, 24 Temmuz 1923 tarihinde sonuç alınarak barış antlaşması imzalanmıştır. Lozan Üniversitesinde imzalanan belgeler Barış Antlaşması metni, 16 tane sözleşme, beyanname, protokol ve nihai senetten oluşur.

Antlaşmanın cumhuriyetin lehine olan maddeleri; kapitülasyonların kaldırılması ile ekonomik bağımsızlığın kazanılması, savaş sonrası diğer ülkeler gibi savaş tazminatı ödememesi ve Yunanistan'ın verdiği zararlar karşılığında Karaağaç ve Bosnaköy'ü alması, ülke sınırları içindeki azınlıkların Türk uyruklu olması, İtilaf devletlerinin İstanbul'u boşaltması ve son olarak boğazlar ve Hatay sorununun Misak-ı Milli çerçevesinde çözülmesi olarak sıralanabilir.

Antlaşmanın cumhuriyetin aleyhine olan maddeleri ise; Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi, Bozcaada ve Gökçeada dışında 12 adanın İtalya'ya bırakılması, Osmanlı'nın borçlarının bir kısmının Türkiye'ye devredilmesi, Musul sorununun çözülememesi ve son olarak Patrikhanenin siyasi yetkileri alınarak İstanbul'da kalması olarak sıralanabilir.

2.3. II. Dünya Savaşı (1939-1945):

Keynes'in Versailles Antlaşması imzalanırken Almanya'nın akıbeti için söyledikleri 20 yıl sonra gün yüzüne çıkmıştır. Almanya bu 20 yıl boyunca sürekli kaynamış, Hitler iktidara gelmiş ve komşularına karşı ırkçı bir tutum izlemiştir. Hitler Polonya'ya, Fransa'ya sonrada Rusya'ya savaş açmıştır. Öte yandan kendi içinde insanlık dışı bir propaganda yapmış ve Yahudilere karşı akıl almaz bir soykırım yapmıştır. Nazi Almanya'sı her ne kadar II. Dünya Savaşı'nın nedeni olarak gösterilse de arka planda Japonya'nın Çin'i işgali, İtalya'nın Afrika'yı istila etmesi, Rusya ve Japonya arasındaki sınır anlaşmazlığı, Avrupa'da komünistler ve komünist karşıtlarının arasındaki gerginlikler de sayılabilir.

I. Dünya Savaşı sonrasında süper güç İngiltere'den Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmiştir. Her ne kadar ABD Pearl Harbor Japonya tarafından bombalanana kadar savaşa girmemiş gibi görünse de itilaf devletlerine yüklü miktarlarda savaş ekipmanı yardımı yapmıştır. Müttefik devletler (İngiltere, Sovyetler Birliği, Fransa, ABD, Çin) ve Mihver devletler (Almanya, İtalya, Japonya) arasında geçen savaş 1945'te sona ermiştir. Türkiye bu savaşa girmemiştir. Bunun sebebi Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış." görüşüne dayanmaktadır. Hitler'in halefi Amiral Dönitz'in, Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğuna ilişkin belgeyi imzalamasıyla, savaş Avrupa'da sona ermiştir. Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki bölgelerinin ABD tarafından atom bombasıyla tahribi sonucu Japonya'nın teslim olması savaşın bitiş nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak o zamanda Japonya'nın atom bombasının etkisi dolayısıyla teslim olmadığı aynı esnada Sovyetlerinde Japonya'yı işgalinden ötürü askeri yetersizlik ile teslim olduğu tarihi kayıtlarda yer almıştır. Savaşın sonlarına doğru popülerliği artan atom bombası 80.000 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Almanya'nın

Avrupa büyük bir tahribata uğramış, Almanya ikiye ayrılmış, Japonya büyük bir yıkımla kalmış ve ABD ve Sovyetler Birliği dolayısıyla kapitalizm ve sosyalizm iki güç olarak geride kalmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği arasında silahsız bir savaş başlamıştır.

1939-1945 yıllarında dış konjonktürdeki dalgalanmalarla cumhuriyetin devletçilik politikaları duraksama yaşamıştır. İlk kalkınma planının başarısından sonra **II. Beş Yıllık Sanayi Planı** hazırlansa dahi savaş nedeni ile uygulanamamıştır. Savaşın sıkıntılı süreci ülkenin bazı tartışılan kararlar almasına sebep olmuştur. Bunlar; 1940 Milli Korunma Kanunu ve 1942 Varlık Vergisi Kanunu'dur. Her ne kadar savaşa girilmeme kararı alınmış olsa da savunma giderleri arttırılmış ve denk bütçe sarsılmıştır. Savaş ekonomisi durumunda olan Türkiye savunma harcamalarını sürüm yoluyla yani para basarak gidermeye çalışmış bu da cumhuriyeti enflasyon ile karşı karşıya bırakmıştır. Özel sektöre yapılan yatırımlar durma noktasına gelmiş ve nüfusun bir kısmının (1 milyona yakın) silahaltına alınması ile tarım ve sanayi alanında üretim azalmıştır.

İthalatın imkansızlığı ile toplam arz toplam talebin çok altında kalmış ve ülkeye büyük bir panik yayılmıştır.

Hükümet fiyat artışlarını önlemek için sıkı bir fiyat denetim politikası uygulamıştır. Mecliste kabul edilen Milli Korunma Kanunu ile hükümet ve belediyeler tarafından saptanan fiyatlara uymayanlara ve mal stok edenlere ağır cezalar getirilmiştir. Şehirlerde Fiyat DenetimERCümenleri kurulmuş ve narh sisteminin alanı genişlemiştir. Şehirlerin yiyecek ihtiyacını karşılamak adına Ticaret Ofisi, İaşe Müdürlükleri kurulmuştur. 1941’de un ve şeker ihtiyacı nedeniyle pasta ve benzeri unlu yiyeceklerin yapılması yasaklanmıştır. Ekmek karneye bağlanmıştır. Savaşın şiddetlenmesi ile bez, basma, kömür, petrol ve gazyağı gibi bazı ihtiyaçlara tayınlama uygulaması getirilmiştir.

Alınan önlemlere rağmen hırsızlıklar, zulümler ve sefalet iyice artmıştır. Hükümetin artan kamu harcamaları yanında enflasyon ve savunma ve polis gücü yüküyle çıkmaza girilmiştir. Böylece 1942 yılında Varlık Vergisi adlı olağanüstü vergi yasası getirilmiştir. Bu verginin sıkıntılı ortamın yarattığı fırsatlardan rant elde eden kesimden alınması normatif ve pozitif iktisat ilkeleri ile tutarlılık göstermiştir. Ancak bu yasanın uygulanma biçimi felaket olmuştur. Verginin vatandaşlardan keyfi ve ayrıcalık gözetilerek özellikle gayrimüslimlere yüklenmesi ve vergi vermeyenlerin mallarına el konulması, bazı hükümler ile bu kişilerin Aşkale’ye sürülüp yol yapımında çalıştırılması adaletsizlikle sonuçlanmıştır.

Tüm bu şartlar cumhuriyeti 1946’da 7 Eylül Kararları ile alınan ilk devalüasyona sürüklemiştir. Türk lirası (1 dolar= 1.30 TL) ‘den (1 dolar=2.80 TL) olarak devaüle edilmiştir. Türkiye Bretton Woods’ta temelleri atılan International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu) ve World Bank (Dünya Bankası)’e bu kur üzerinden üye olmuştur. Diğer önemli gelişme ise savaş sonrası işçi sigortaları, güvenceleri, iş ve işçi bulma hizmetleri gibi ciddi bir serüvene çıkmış ve İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. Yeni Vergi Yasası ile vergiye tutarlılık ve sistematiklik getirilmiştir. Maliye Bakanlığı’na bağlı Hesap Uzmanları Kurulu güçlendirilmiş ve gelişen ülkelerin sahip olmadığı bir vergi denetleme kurumu yaratılmıştır.

2.4. Avrupa’nın Yeniden İnşası ve Marshall Yardımları:

II. Dünya savaşı bitmiştir lakin arkasında büyük bir yıkım bıraktığı gibi sosyalizm ve kapitalizm olmak üzere dünyayı iki kutba ayırmıştır. Sosyalizmin kanadını SSCB VE Çin oluştururken kapitalizmin kanadını ABD oluşturmuştur. Bu iki kutup arasında 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla sona ermiştir. Sosyalizmin ve kapitalizmin karşı karşıya geldiği üç tarihi olay; Berlin ablukası, Çin Halk Cumhuriyeti ve Kore Savaşı olmuştur. SSCB Berlin’i işgal etmiş. Ancak ABD Batı Berlin’e hava köprüsü kurmuştur. Böylece SSCB Berlin’deki ablukayı kaldırmıştır. Ayrıca Avrupa’yı Asya’ya göre daha ön planda tutan ABD Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki komünist tehlikeyi görememiştir. SSCB’nin desteği ile komünist parti iktidara geçmiştir. Kore’de güney ve kuzey kesimin iç çalkantısı hızla büyümüştür. Asya’da ABD’nin elinde Kore kalmıştır ve bu sebeple II. Dünya Savaşı akabinde kurulan BM’nin de desteği ile savunmaya geçmiştir. Kuzey Kore’yi ise SSCB ve Çin desteklemiştir. En nihayetinde savaş SSCB de iktidara Kruşçev’in barışçı yaklaşımı ile ülke Kuzey ve Güney Kore olarak ikiye ayrılmıştır. Bu süreçten sonra ABD’nin desteği ile başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın yeniden inşası için mali kaynaklar aktarılmıştır. Tüm bu destek karşılıksız yapılmıştır.

ABD, savaş sonrası Avrupa’nın ekonomik, altyapı ve benzeri sorunlarını çözmek ve olası sosyalizmin tehlikesinden uzak kalmak için Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall yardımları ile devam eden mali desteğini esirgememiştir. Ayrıca Bretton Woods sistemi ile finansal alanı da

dengede tutmaya çalışmıştır. Bu desteğini ülke ayırt etmeden tüm kaynakları ile sağlamıştır. Ekonominin yanında yıkılmış şehirlerin imarını üstlenmiştir. ABD'nin dünyayı kırmızı tehlikeden koruması Sosyalist ülkelerle yardım alan ülkeler arasındaki uçurumu derinleştirmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın düzenlediği ve Marshall yardımlarını duyurduğu toplantıda Türkiye'de 615 milyon dolar yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Amerikalı uzmanlar bu yardımın savaştan çıkan yıkılmış ülkelere yönelik olduğunu belirterek talebi geri çevirmiştir. Ancak Türkiye ekonomik ve askeri durumunu belirterek ABD hükümetinden yardım istemiş ve ABD Büyükelçisi Washington'a bir rapor göndererek Türkiye'nin söz konusu durumda yardım alçak ülkelere dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye yardımdan yararlanabilmek için 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Türkiye Marshall yardımları çerçevesinde 1948-1951 yılları arasında ABD'den toplam 62.376.000 dolar hibe almıştır. Ayrıca aynı yıllar 72 milyon dolar borç almıştır. Anlaşmaya göre; bu borcun ödenmesine 1952 Temmuz'undan itibaren başlanacaktır. 1952-1956 yılları arasında ABD'ye yalnız faiz tutarları ödenecek, 1956'dan sonra da 35 sene süre ile %2,5 faizle gerek anapara gerekse faizleri bir arada ve eşit taksitlerle ödenerek borç kapatılacaktır. Dönemin Başbakanı Menderes tarıma dayalı kalkınma politikası izliyordu. Tek partili hayatta tarımdan alınan vergilerden bıkmış halk ise bu düzenden memnun idi. Gelen mali destek ise büyük oranda tarıma harcanmıştır. Böylece uluslararası ve ulusal konjonktür birbirini desteklemiştir.

3. 1946-1980 Dönemi:

Demokrat Parti hükümeti aldığı Marshall yardımları ile atıl arazileri üretime açmış ve traktör sayısını arttırmıştır. Tarımda gübreleme ve tohum ıslahı gibi yöntemler kullanılmıştır. Dış ülkeler Türkiye'yi geleceğin buğday ambarı olarak görmüştür. Buğday ihracatını kolaylaştıracak tesisler yapmışlardır. Halkın çoğunluğunun refahını arttıran bu gelişmeler cumhuriyetin "tarım devrimi" olarak sayılmıştır.

Tarımda Atılım, 1949-1951

	1945-1949	1951 sonrası
Hububat Ekim Alanı	7.5 milyon hektar	9 milyon hektar
Pamuk Ekim Alanı	305.000 hektar	642.000 hektar
Buğday Üretimi	2.5 milyon ton	5.6 milyon ton
Arpa Üretimi	1.2 milyon ton	2.7 milyon ton
Pirinç Üretimi	58.000 ton	70.000 ton
Traktör Sayısı	6.000	25.000
Çiftçiye Kredi	412 milyon lira	820 milyon lira

Kaynak: (yenal, cumhuriyet'in iktisat tarihi, 2010)

Tarımda yapılan atakları altyapı hizmetleri takip etmiştir. Dış yardım desteği ile Devlet Karayolları Müdürlüğü kurulmuştur. Geniş karayolları şebekesi planlanmıştır. Enerji ve sulama alanlarında da girişimler artmıştır. Bankacılık alanında ise sanayiye destek sağlanmaya

çalışılmıştır. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası başta Türkiye İş Bankası olmak üzere özel ticari banka, sigorta şirketi, sanayi kuruluşu ve bireyler tarafından 12,5 milyon lira sermaye ile kurulmuştur. (yenal, cumhuriyet'in iktisat tarihi, 2010, s. 98-100). Bankanın amacı Türkiye'de özel sanayinin kurulması ve gelişmesine uzun vadeli yatırım kredileri vererek ve teknik yardım sağlamıştır. Banka kısa sürede başarıya ulaşmıştır.

Altyapı Atılımı, 1950-1960

	1950	1960
Karayolu Uzunluğu	47.000 km	61.500 km
Karayolu Yolcu Payı	%46	%67
Karayolu Yük Payı	%17	%37
Elektrik Üretimi	790 milyon kwh	2.815 milyon kwh
Çimento Üretimi	395.000 ton	2.038 milyon ton
Demir Çelik Üretimi	310.000 ton	531.000 ton

Kaynak: (yenal, cumhuriyet'in iktisat tarihi, 2010)

Hükümetin parlak geçen yılları devletçilik politikalarını yeniden gündeme getirmiştir. Yeni kamu işletmeleri kurulmuş, fabrikalar açılmıştır. Kısa süre içinde Denizcilik Bankası, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Et ve Balık Kurumu, Petrol Ofisi Turizm Bankası başta olmak üzere kamu kuruluşları yanında Sümerbank, Halk Bankası, Ziraat Bankası ve Etibank gibi eski finans kuruluşları sermaye yatırımları için seferber edilmiştir. Hükümet bu harcamaları ekonominin karşıladığına inanmış ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki denk bütçe politikaları göz ardı edilmiştir. KİT'lerin ve tarıma destek politikalarının giderlerinin finansmanı Merkez Bankası'ndan –yani kağıt para basarak- karşılanmıştır. Ne var ki geçen üç parlak yıldan sonra 1954 yılındaki kuraklıkla %20 oranında ürün düşüşü yaşanmıştır. Ekime meyilli arazilerde erozyon başlamıştır. Buğday ambarı olarak görünen Türkiye, ABD'den buğday almak zorunda kalmıştır. Altın ve döviz rezervleri tükenmeye yüz tutmuştur. Dış borç ödemeleri, ithalat talebi, dış ödemeler açığı ekonomiye külfet olmuştur. Hükümet İstanbul'un yıkılıp yeniden imarı gibi karizmatik projelerle dış yardım-kredi talebi olmuş ancak olumlu cevap alınamamıştır. Dönem askeri darbe ile son bulmuştur.

Ekonomik büyümenin milli gelir ile ilintili olduğu düşüncesi 1950 sonrası dönemde tek sektörlü büyüme anlayışı ön plana çıkmıştır. Sanayi devrimi ile zenginlik sanayi sektöründe toplanmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınma da sanayiye ele almış ve kaynak transferi sağlamak için tarım sektörü kullanılmıştır. Gıda fiyatları düşürülmüş ve tarımın alanı küçültülmüştür. Bu da tarım kesiminin geçimlik düzeye çalışmasına sebep olmuştur. Böylece kentlerde oluşan sanayileşme kırsal nüfusa cazip gelmiş ve kırdan kente göçler başlamıştır. Türkiye'de 1960 öncesi tarımdan ağır vergiler alarak sanayiye kaynak transferi sağlamıştır. Ancak bu nüfusun büyük çoğunluğunun kırsalda yaşaması ve tarımdan geçinmesi sebebiyle yoksulluğu arttırıcı bir etken olmuştur. Tarıma uygulanan ağır vergiler halkı bezdirmiş ve kente doğru göç hareketliliği başlamıştır. Adnan Menderes'in başbakanlığında iktidara geçen DP yönetimi tarıma verdiği teşvikler sebebiyle halktan destek almıştır. Çünkü göçler kademeli olarak artış gösterse bile nüfusun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Menderes çift sektörlü

kalkınma politikaları uygulamıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dengesiz büyüme modeli (tek sektörünün hedef alınması) ile istihdam ve işsizlik sorunu baş göstermiştir. Ayrıca kırdan kente gelen göç kentte istihdam edilememiş ve kent yoksulluğunun ilk nüveleri görülmüştür. Bu sebeple 1960'lı yıllarda istihdam da bir hedef haline gelmiştir.

1970'li yıllarda uluslararası para sistemi çökmüş, petrol fiyatları 1973 yılı sonunda dört kat, 1979 yılında iki kat artmış, dünya ticaret hacmi bunlarda etkilenmiş ve dünya ekonomileri durgunluğa girerken maliyet artışına bağlı enflasyonist ve stagflasyonist baskıları arttırmıştır. Dış konjonktürde Türkiye'de olumsuz etkilenmiştir. Kentte oluşan yoksulluğa farkındalık artmıştır. Kalkınma iktisadı ile ilk hedeflerden biri yaşam düzeyinin yükseltilmesi ile yoksulluğun giderilmesi olmuştur. İstihdam sorunu kentte kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin başlamasına sebep olmuştur. Çok zengin ve çok fakir kesimlerin oluşmaya başladığı dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) orta sınıf yaratmak adına temel ihtiyaçlar, barınma, eğitim gibi çalışmalarını desteklemiştir.

1970'li yıllar ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan önemli sorunların yaşandığı istikrarsız bir dönem olmuştur. 1973-77 III. Beş Yıllık Kalkınma Planının temel ilke ve hedefleri Nihat Erim hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Erim hükümetinin istifası üzerine III. plan yeni kurulan Ferit Melen hükümeti planı onaylamış ve yürürlüğe girmiştir. Planın ilk yılında Melen hükümeti istifa etmiş yerine ülkeyi 14 Ekim 1973 genel seçimlerine götüren Naim Talu hükümeti kurulmuştur. Bu planlama da öngörülen yüksek büyüme oranlarına erişebilmek amacıyla korumaya muhtaç ve döviz gereği fazla olan sanayilerin yarattığı ithalat artışı, dünya petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak ithal mallar fiyatlarındaki artışla birleşince ödemeler dengesi ile ilgili sorunlar ortaya çıkmıştır.

1979-1983 IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na son şeklinin verilerek uygulamaya geçirilmesi ise Bülent Ecevit hükümeti tarafından uygulanmıştır. 1979 ara seçimlerde başarısızlığa uğrayan Ecevit istifa etmiştir. Süleyman Demirel başbakanlığı alırken Başbakan Müsteşarı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) müsteşar vekili olan Turgut Özal ile birlikte 24 Ocak Kararlarını hazırlamıştır. 1970'li yılların sonlarına doğru hızı giderek artan enflasyona karşı yapısal nitelikte önlemler alınamamış ve enflasyon beklentisini kırarak politikaların uygulanmamış, üretim ve istihdam gerilemiş ve bu enflasyonun daha da şiddetlenmesine sebep olmuştur.

Kalkınma planlarında yer alan eğitim, sosyal politikalar, sağlık, ekonomi alanlarında yapılan iyileştirmeler siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle istenen sonucu vermemiştir. Sosyal sıkıntıları aşmak adına 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı "Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun" uygulamaya konulmuştur. Türkiye'de yoksulluk en çok 1980 yıllarında hissedilmiştir. İnişli çıkışlı ekonomik durum ve enflasyon ortamı satın alma gücünü olumsuz etkilemiştir.

3.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi:

DP'nin artık esas amacından uzaklaştığı, dini politikaya alet ettiği, zümre tahakkümü kurduğu, vatandaşı birbirine düşman ettiği, seçmenlerin iradesini kötüye kullandığı, parti programını suiistimal ettiği ve en önemlisi siyasi parti olma özelliğini kaybettiği görüşü hakim olmuştur. 1957'ye gelindiğinde ekonominin girdiği kısır döngü halkı ve askeri huzursuz etmiştir. (1 dolar=2.80 TL iken darbeden iki yıl önce 1 dolar= 9 TL olmuştur.) Hükümet üç yıl boyunca sıkıyönetim ilan etmiş ve asker kışlaya sıkıştırılmıştır. Enflasyon ile memur ve askerin alın gücünün düşmesi ve hükümetin yaptığı lüks tüketimler sosyal tansiyonu arttırmıştır. İç

politikadaki baskıcı yol ve dış ilişkilerdeki başarısızlıkla 27 Mayıs Darbesi yolu açılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi askeri yönetimin ülkenin çalkantılı ekonomik durumuna bir tepki olmuştur.

Milletvekillilikleri düşürülmüş ve hükümetin bazı üyeleri askeri mahkemelerde yargılanmıştır. Milli Birlik Komitesi tarafından oluşturulan sivil hükümetin Maliye Bakanı Ekrem Alican ekonominin mevcut durumunu değerlendirdiği radyo konuşmasında; müzminleşmiş bütçe açıklarından, iktisadi devlet teşebbüslerinin ve devlet bütçesinin Merkez Bankası tarafından finansmanı yoluyla artan emisyonun enflasyonist sonuçlarından, iç ve dış borçların yükünden ve dış ticaret zorlukları, milli paranın değeri gibi ekonomik sorunlardan söz etmiştir. Alican sıraladığı bu sorunların kaynağını ekonominin plansız ve liberal bir anlayış ile yönetilmesine bağlamıştır. (MİLLİYET GAZETESİ: 18 Haziran 1960). Bu geçici hükümet ekonominin düzeltilmesi ve planlı bir zemine oturtulmasını talep etmiştir. Enflasyonun azaltılması ile satın alma gücünün artacağı ve ekonominin durgunluktan çıkacağı düşüncesi hakim olmuştur. Dış ekonomik ilişkilerde ihracat ve yabancı sermayenin önemi vurgulanmış ve ithalatta yurtiçi üretimi artırmayı sağlayacak mallara ağırlık verilmesi hedeflenmiştir. (TÜRKİYE’DE 1960-1980 MÜDAHALE DÖNEMİ EKONOMİLERİ: İKTİSAT POLİTİKALARI VE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER AÇISINDAN BİR KARŞILAŞTIRMA, 1999).

Devlet Planlama Teşkilatı yayınladığı Planlama Dergisi’nin 1. sayısında MBK Başkanı Cemal Gürsel dünya ekonomisinin hızla değiştiği, bu değişim içinde yer alabilmek için kaynaklar ve tüketim dengesinin kurularak planlı bir ekonominin zorunlu olması gerektiğini tüm kamuoyuna ifade etmiştir. Darbe uzun vadeli ekonomik kalkınmanın ve kalkınma sürecinde uygulanacak ekonomi politikalarının bir plan çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini vurgulayan yeni hükümet ile icraat olarak planlı döneme geçisin altyapısını hazırlamıştır. Cemal Gürsel’in “Merkez Bankası gerektiğinde hükümete hayır diyebilmelidir.” cümlesi ile ekonominin bağımsızlığını ifade etmiştir. Hükümet piyasa ekonomisi esaslarını benimsemiş ve piyasa koşullarında fiyat oluşumuna engel olan Milli Koruma Kanunu’nun uygulamasına son vermiştir.

3.2 1974 Kıbrıs Barış Harekatı:

I.Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı, Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs yönetimini İngiltere’ye bırakmıştır. Ancak adada yaşayan Rum ve Türkler ile sağlıklı bir iletişim kurulamamıştır. 1931 yılına gelindiğinde adadaki Rumlar artık Türklerden ayrılmak istemiş ve Yunanistan ile birleşme (ENOSİS) planı devreye girmiştir. Dünya II. Dünya savaşı ile yerle bir olurken Yunanistan’ın adayla birleşme gayeleri daha da artmıştır. 15 Ocak 1950 tarihinde Rum Kilisesi tarafından yapılan seçimlerde Rumların %96’sı ENOSİS’i kabul etmiştir. İngiltere bu birleşme kararını kabul etmese de Yunanistan kararı 1954’te BM gündemine taşımıştır. Yunanistan’ın bu kararı ile Türklerle karşı şiddet eğilimleri artmıştır. Yunanistan diplomatik olarak başarısız olunca adadaki Türklerle karşı adaya Albay Grivas 1955 tarihinde “EOKA” kurmuştur. Bütün bu olaylardan sonra İngiltere, Rum halkı kadar Türk halkının da kendi kaderini tayin etme hakkının olduğunu açıklamıştır.

1955-58 EOKA’nın Türklerle karşı şiddeti artınca 33 Türk köyü boşaltılmıştır. Böylece Türk-Yunan tarafları arasında müzakere çalışmaları başlamıştır. 11 Şubat 1959 tarihinde taraflar arasında Zurih ve Londra Antlaşmaları imzalanmıştır. Antlaşmaya göre taraflar ortak bölge, iki toplumun ortaklığı ve bağımsızlık konularında hükümler İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından garanti altına alınmıştır. İngiltere tarafından sağlanan antlaşma sonunda 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak adada huzursuzluklar devam etmiş ve Yunanistan alınan kararlara itiraz etmiştir. Antlaşmada yer alan 13 maddede değişiklik yapılmasını talep etmiş ancak

Türkiye tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine “Akritas Planı” adıyla adayı ele geçirmek değil Türkleri temizlemek ve etnik soykırım mücadelesi başlatılmıştır.

1963’te devam eden etnik temizlik politikası ve “Kanlı Noel” den sonra adada üç devletin ortak askerlerinden oluşturulan 27 Aralık 1963’te “Barış Koruma Kuvveti” oluşturulmuştur. BM Güvenlik Konseyi Barış Gücü konuşması yapmış ve yeşil hat bölgesi adayı ikiye ayırsa da Yunanistan 200.000 askeri adaya çıkarmıştır. Tüm bunlar Rum ve Türk halklarının arasındaki uçurumu derinleştirmiştir.

Tarihler 20 Temmuz 1974’u gösterirken Kıbrıs Barış Harekatı başlamıştır. Bu hareket Yunanistan’daki Sampson darbe hükümetinin sonunu getirmiştir.

4. 1980- 2008 Dönemi:

II.Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) çeşitli sebeplerle ithal ikameci politikalar izlemiştir. Türkiye’de ise 1970-1980 yılları arasında ithal ikameci politikalar en iyi şekilde uygulanmıştır. Aynı zamanda bu Türkiye’nin sanayileşmesinin hız kazandığı bir dönem olmuştur. İki sektörlü kalkınma politikalarıyla tarımdan sanayiye işgücü ve sermaye aktarılmıştır. 1970’lerdeki petrol krizi ile döviz darboğazının yaşanması, söz konusu politikaların sürdürülebilirliğini tartışmalı hale getirmiştir. 1970’lerin sonlarına gelindiğinde Türkiye ekonomisinde cari açıklarla birlikte şiddeti giderek artan enflasyon, 24 Ocak 1980 Kararları’nın alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu kararlar ile Türkiye ithal ikameci politikalarla ihracata yönelik politikalar izlenmiştir. 1980 öncesi gelişmiş ülkeler Keynesyen politikalar izlerken gelişmekte olan ülkeler ise kalkınma iktisadı uygulamışlardır. Ancak makroekonomilerde Keynesyen politikalar krize girmiş ve küreselleşme dönemi ile birleşince gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler neo-liberal politikalar izlemiştir. Neo- liberal politikaların ilk katkısı, beşeri sermayenin ilerlemesi; ikinci katkısı, uluslararası ticaret ve büyüme arasındaki bağlantıyı güçlendirmesi olmuştur. Ancak 1994 Asya Krizi yapısal uyum programlarının başarısızlığı tartışmalarını başlatmıştır. IMF’nin düzenlediği Amerikan Mutabakatı olarak adlandırılan yapısal uyum programları Türkiye’de 24 Ocak Kararları olarak anılmıştır. 24 Ocak kararları ülkeyi üç yıl sürecek çalkantılı 12 Eylül’e sürüklemiştir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yapısal uyum programları olarak uygulanan neo-liberal politikalar refahı topyekûn arttırmamıştır. İstihdam, işsizlik dolayısıyla yoksulluk devam eden bir sorun olmuştur. Güney Kore gibi nadir ülkeler yapısal uyumda başarılı olmuş ancak genel çerçevede ülkelerin kronik sorunları devam etmiştir. Batılı ülkelerin bu başarısızlığa cevabı ise gelişmekte olan ülkelerin kurumsal yetersizliği olarak gösterilmiştir. Türkiye’de yoksulluğu giderme çalışmaları olarak; 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na muhtaç durumdaki öğrencilere burs ve parasız yatılılık hizmeti verme, 1983’te kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu, 1984’te Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığıyla sosyal yardımlar yapma sayılabilir. Nihayetinde yoksul ve muhtaç durumda olan tüm vatandaşları ilgilendiren ve daha geniş kapsamlı bir programı içine alan 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” 1986 yılında yürürlüğe girmiştir.

Öte yandan 1990’lı yıllarda İnsani Gelişmişlik endeksi Türkiye’de konuşulmaya başlamıştır.

	İnsani gelişmişlik endeksi (İGÜ)			Sağlık endeksi			Eğitim endeksi						Gelir endeksi		
				Doğumda beklenen yaşam süresi			Ortalama okullaşma yılı			Beklenen okullaşma yılı			Kişi başına GSMH(\$)		
	Değer	Ülke sayısı	Sırası	Değer	Ülke sayısı	Sırası	Değer	Ülke sayısı	Sırası	Değer	Ülke sayısı	Sırası	Değer	Ülke sayısı	Sırası
1980	0,496	124	77	58,7	187	120	2,9	143	98	7,5	158	112	8,656	159	61
1990	0,576	141	87	64,3	187	116	4,5	144	94	8,9	175	119	10,546	184	61
2000	0,653	168	80	70	187	96	5,5	160	108	11,1	182	102	12,890	187	59
2010	0,738	187	78	74,3	187	68	7,2	187	116	13,9	187	65	16,587	187	58

Not: İGE Yüksek Gelişme :>0.800-Orta Gelişme:0.799-0.500-Düşük Gelişme : < 0.500

Kaynak: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/TUR>; 2015 UNDP Report; TuncveErtuna,2015: 140.

İnsani gelişmişlik endeksi açısından Türkiye değerlendirilecek olursa; İnsani Gelişmiş Endeksi sıralamasında 1980’den 2010’a gelirken artış ve azalış göstermiş ancak 1980’e göre bir sıra geriye düşmüştür. Sağlık ve kişi başına düşen gelir açısından ilerleme kat etmiş ve sıralaması git gide iyileşme göstermiştir. Ancak eğitim endeksine gelindiğinde beklenen değerlere ulaşamamış ve hatta yıllar boyu değerler gerilemiştir.

1990 yılına gelindiğinde bilgi ve iletişim teknolojileri ivme kazanmıştır. Kanadalı iletişim bilimci-sosyolog Marshall Mc Luhan’ın deyimiyle dünya “Global bir köy” haline gelmiştir. İletişim teknolojileri uzağı yakın hale getirmiştir. Kapitalizmin doyumsuz sermayesi, elektronik bankacılık ve internet sistemiyle hemen bütün ülkelerde insanlar kendine kazanç kapıları arar duruma gelmiştir. Böylece sermaye hareketleri hem bireysel hem de profesyonel yatırım kuruluşları bazında, ülkelerin fiili sınırlarını aşmışlardır. (TORUK). Dönemin Başbakanı Turgut Özal kurduğu Anavatan Partisi (ANAP) ile 8 yıl tek başına iktidarda kalmış sonrada cumhurbaşkanı seçilmiştir. ANAP’ın başına gelen ve 91 seçimlerini yürüten Mesut Yılmaz çok popülist politikalar izlemiş ayrıca ANAP seçim kampanyalarını, Fransa’da Mitterrand’a seçim kazandıran ünlü Fransız reklamcı Jacques Seguela’ya yaptırtmıştır. Gelişen bilgi iletişim teknolojisi Türkiye’de özel sektöre bırakılmıştır. Görsel ve işitsel medyanın özel sektörün eline geçmesiyle televizyonda TV kanalları sayısı artış göstermiştir. Ancak TV kanallarında ülkenin hoşla gitmeyen ve kırılğan noktaları gözler önüne serilince ülke kurum ve toplumları kendini sorgulama sürecine girmiştir. Bu yıllarda muhafazakâr kesimin çoğunluğunun armasıyla yatırımlarda yön değiştirmiştir. Özellikle tatil anlayışında değişmeler olmuş ve içkisiz, kadınlara özel havuz gibi imkânları olan oteller inşa edilmiştir. Bunlardan ilki Didim Akbük’te açılan Caprice Otel’dir. Yine 1990’da kurulan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) muhafazakar bir topluluktan oluşmuştur.

Siyasal alanda ise 1990’lı yılların başları koalisyon dönemi olmuştur. 23 Kasım 1990’da Doğru Yol Partisi’ne (DYP) katılan Tansu Çiller dönemin ekonomi bakanı olarak görev yapmıştır. Turgut Özal’ın beklenmeyen vefatıyla Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı, Tansu Çiller’de DYP’nin yeni genel başkanı ve Sosyal Demokrat Halkçı Partisi ile devam eden

koalisyon hükümetinin başbakanı olmuştur. Ancak 5 Nisan Kararlarını alan ve ekonomide en yüksek enflasyon (%149) dönemini Çiller yaşatmış ve önceleri liberal politikalar izlese de akabinde milliyetçi ve muhafazakâr söylemlere yönelmiştir. Koalisyonlar dönemi devam etmiş ve 2002 genel seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) %34 oy ile tek başına iktidara geçmiştir.

Ekonomik hayatın seyri ise sosyal politikaların hız kazandığı bir çerçevede ilerlemiştir. Erken emeklilik, yeşil kart uygulaması gibi haklar koalisyon döneminde verilmiştir. Bilgi iletişim teknolojisinin gelişmesi finansal hareketliliğe de ön ayak olmuştur. Ancak 1990-91 yıllarının en önemli olayı kuşkusuz Körfez Savaşı olmuştur. Birinci Körfez Savaşı(1990-1991), ABD öncülüğünde İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır gibi 28 devletin askeri koalisyonuyla Irak devleti arasında yapılan bir savaştır. Türkiye bu savaşa girmese de olumsuz etkilenmiştir. Türkiye, Irak gibi önemli bir pazarını kaybetmiş, petrol boru hattı gelirlerinden mahrum olmuş ve en önemlisi bu bölgede meydana gelen otorite boşluğunun neden olduğu iç güvenlik ihtiyacı yüzünden on binlerce insanını kaybetmenin yanı sıra yüz milyar dolardan fazla kaynak harcamak durumunda kalmıştır. Avrupa Birliği ile 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi sonucunda Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile topluluğun yetki alanına giren ürünleri kapsayan serbest dolaşım başlamıştır. Böylece sanayi ürünleri ithalatından alınan vergi ve fonlar azaltılmış, ithalatta gözetim ve korunma önlemlerine, kota uygulamalarına, dahilde ve hariçte işleme rejimine, haksız ticari uygulamalara, tekstil ithalatına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Karluk, 2002:339). Türkiye'de 1990 yılında 2.682 dolar seviyesinde olan kişi başına düşen GSMH rakamı, 1995'te 2.759 dolara, 1999 yılında 2.879 dolara ve 2000 yılında ise 2.986 dolara yükselmiştir.

2000'li yılların başında ardı ardına Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Bu bir anlamda yeni karar ve önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Kasım aylarının başında bankacılık kesimine yönelik yeni düzenlemeler başlatılmış ve bankaların açık pozisyonu kapatılmaya çalışılmıştır. Böylece Kasım ayının son on gününde "Likidite Krizi" ortaya çıkmıştır. Likidite sıkıntısı yaşayan bankaların açık pozisyonlarını hazine kağıtları ile fonlamaları bankalara büyük kayıplar yaşatmış ve faizleri tırmandırmıştır. Mali alandaki kriz reel kesime yansımıştır. 2 hafta içerisinde Merkez Bankası'ndan 5,5 milyar dolar döviz rezervi çıkışı yaşamış, Bankalararası Para Piyasası'nda gecelik borçlanma faizleri %210 seviyesine yükselmiştir. Krizin daha da kötüye gitmesini önleme amacıyla tedbirler ve geçici destekler alınmış ve 2001 yılı Şubat ayında yeni bir kriz patlak vermiştir. Krizin başlamasına yol açan asıl gelişme ise 19 Şubat 2001 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında yaşanan olumsuz hadiseler olmuştur. MGK toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan gerginlik ve toplantıda "Anayasa kitapçığının fırlatılması", kamuoyuna devlet krizi olarak açıklanmış ve mali piyasalar bir anda sarsılmıştır. Spekülatif atak sonucunda yoğun bir döviz talebi yaşanmış ve 19 Şubat 2001 tarihinde 7,6 milyar dolarlık döviz talebi gerçekleşmiş ancak TCMB bu talebin yalnızca 1,2 milyar dolarlık kısmını karşılayabilmiştir. IMF ve Dünya Bankası krize çeki düzen vermek adına bir yapısal reform programı hazırlanmış ve bunu sonucunda sıkı para ve maliye politikaları izlenmiştir. Programın temel hedefleri; enflasyonun ortadan kaldırılması, sürdürülemez duruma gelen kamu iç borç dinamiğinin kırılması ve büyüme önündeki yapısal problemlerin ortadan kaldırılması olarak hedeflenmiştir. Ekonomik büyüme açısından, dalgalı ve istikrarsız bir büyüme görülmektedir. 2000 yılından yaşanan %6,8 büyümenin ardından 2001 yılında yaşanan krizin sonucu olarak Türkiye Ekonomisi %5,7 daralma yaşamıştır. Krizi takip eden 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla %6,2 ve %5,3 ekonomik büyüme yaşanmıştır. 2004 ve 2005 yıllarında Türkiye ekonomisi %8-9'ları aşan bir büyüme performansı

sergilemiş, ancak izleyen 3 yıl içerisinde ekonomik büyüme performansı giderek yavaşlamıştır. Nitekim, 2009 yılında da küresel krizin bir neticesi olarak %4,8 ekonomik küçülme yaşanmıştır. 2010 ve 2011 yılları kriz sonrası toparlanma dönemi olarak yine %9'u aşan ekonomik büyüme yılları olmuştur.

4.1. 24 Ocak Kararları:

Alınan kararlarda öncelikle enflasyonun kontrol altına alınması, uygun kur sistemine geçilmesi, döviz gelirlerinin artırılması, teşviklerle ihracatın artırılması ve kamu üzerindeki mali yükün azaltılması gibi bir dizi politikalar hedeflenmiştir. Hazırlanan programda sadece ekonomik değil mali, kurumsal, toplumsal ve siyasi yönlerde ele alınmıştır. 1980 yılı başında bir azınlık hükümeti kuran Süleyman Demirel, Turgut Özal'ı tam yetki ile donatarak ekonomi yönetiminin başına getirmiş, Özal'da kurduğu ekiple **24 Ocak Kararları** diye bilinen istikrar paketini hazırlamıştır. 24 Ocak 1980' kamuoyuna açıklanan kararları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

- Yüzde 32,7 devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidildi.
- Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırıldı.
- Yurt dışında sunulacak müteahhitlik hizmetleri desteklendi.
- Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alındı.
- KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünlerini destekleme alımları sınırlandırıldı.
- Dış ticaret serbestleştirildi.
- Yabancı sermaye yatırımları teşvik edildi.
- Kar transferlerine kolaylık sağlandı.
- İthalat kademeli olarak serbestleştirildi.
- İhracat vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemiyle teşvik edildi.
- Dövizle çevrilebilir mevduat uygulamasına son verildi.
- Döviz alım satımı serbest bırakıldı.
- Döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırıldı, faiz oranları serbest bırakıldı ve reel faiz politikasına geçildi.
- Fiyat kontrol ve sınırlamaları kaldırılarak serbest piyasa uygulamasına geçildi.

Washington Mutabakatı ile devlet müdahalesi azalmış ve tekrar klasik düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Finansal kurumlar büyümüştür. Yeni borçlanma araçları türemiştir. Bu kararlarla ekonominin dışı açılması hedeflenmiş ve ülke ekonomisinin dünya ekonomisine entegrasyonunu sağlamak adına bu entegrasyonu zorlaştıran ne varsa tasfiye edilmiştir. Dünya ekonomisiyle entegrasyonun gerçekleştiği kabul edilebilir, ancak bu süreçte 24 Ocak kararları alınırken resmi olarak verilen kalkınma vaatlerinin gerçekleştiğini söylemek de mümkün olmamıştır. 24 Ocak Kararlarının alınışından yaklaşık dokuz ay sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ülkedeki ekonomik ve sosyal ortamdaki kargaşaya son vermek gerekçesiyle 12 Eylül 1980 tarihinde ülke yönetimine el koymuştur. Bazı ekonomistler, 12 Eylül Darbesinin 24 Ocak Kararlarını rahat uygulamak için yapıldığını öne sürmüşlerdir.

4.2.12 Eylül 1980 Darbesi:

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başkanlığında gerçekleştirilen ve 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı üçüncü askeri müdahale olmuştur. 12 Eylül Darbesi sonrasında Kenan Evren ve kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi 1983 genel seçimlerine kadar hükümeti devralmıştır. İhtilalle Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu hükümet görevden alınmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiştir. Anayasa uygulamadan kaldırılmış ve 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Siyasi partiler kapatılmış ve parti liderleri gözetim altında tutulmuştur. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılanmış, 517 kişiye idam cezası verilmiştir. 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelenmiştir. 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklanmış ve gazeteler 300 gün yayın yapamamıştır. 30 bin kişi sakıncalı olduğu gerekçesiyle işten çıkarılmıştır.

Temelde 24 Ocak kararlarının alınması ve uygulanması gerekçe gösterilerek yapılan darbe, 1960-70 yıllarında ortaya çıkan sağ- sol çatışmaları giderek artmış ve sosyal yapıya kanlı bir iz bırakmıştır. Ekonomiye ise toplam maliyeti 50,4 milyar dolar olmuştur. Bu kaos döneminde 24 Ocak kararları yine Turgut Özal'a bırakılmıştır. 6 Kasım 1983'te Türk halkı asker yönetime son verecek genel seçimlere gitmiştir. Bu seçimlere kapatılan partilerin hiçbiri katılmamıştır. Turgut Özal'ın kurduğu ve o zamana kadar adını duyurmamış Anavatan Partisi seçimleri kazanmıştır.

4.3. 26 Nisan 1986 Çernobil Faciası:

Dünyada yaşanan en büyük nükleer kaza olan Çernobil Faciası ya da Çernobil Felaketi Ukrayna Kiev'de yakınlarındaki nükleer santralin patlamasıyla yaşanmıştır. Nükleer santralin dördüncü reaktöründe yaşanan patlama Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombasından 200 kat daha fazla etki yaratmıştır. Patlamaya müdahale etmeye çalışan ve patlama ardından temizlik yapmak için görevli olan insan ve askerler radyasyona maruz kalmış ve hayatlarını kaybetmişlerdir. Ukrayna o dönemlerde patlamayı duyurmak istememiş ancak 2 gün içinde Avrupa'da ve özellikle İskandinav ülkelerinde hissedilen radyasyon sonucu Ukrayna faciayı açıklamıştır. Radyasyonun yayıldığı 30 kilometrelik alan boşaltılmış, gıdalar başka ülkelerden alınıp ülkede yetişen gıdaların tüketimi yasaklanmıştır. Reaktör 410 bin metreküp çimento ve 7 bin ton demir ile gömülmüştür. Tanı merkezleri kurulmuş ve 5 milyon 300 bin kişiye potasyum iyodür tabletleri dağıtılmıştır. Ülke topraklarının %40'ı radyasyondan etkilenmiştir. Patlamadan 25 yıl sonra resmi raporlara göre 9 bin, bağımsız bilim insanlarına göre 30 ila 60 bin insanı radyasyondan etkilenip kanserden hayatını kaybettiği bildirmiştir. 2008 'de 18 yaş altından 4 bin çocuğa tiroit kanseri teşhisi konulmuştur. Çernobil'in yakınlarında Pripjat şehrinde 2018'de

ölçülen radyasyon düzeyi normalin 20-40 kat üzerinde çıkmış ve radyasyon kalıntılarının giderilmesi için 48 bin yıla ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Ukrayna'ya coğrafi olarak yakın olan Türkiye'de yayılan radyasyondan etkilenmiştir.

Ancak Türkiye o dönemlerde bu olayı çok fazla ciddiye almamış hatta dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Cahit Aral, Karadeniz'in radyasyondan etkilenmediğini söylemiş ve ispatı için kameralar karşısında çay içmiştir. Dönemin bakanı ise "Karadeniz'e bir damla mürekkep düşse Karadeniz kirlenir mi? Radyoaktif çay daha lezzetlidir. Rusya'dan iyi bir şey gelmez. Ya komünizm ya radyasyon..." diye açıklamaya yapmıştır. (CNN Türk Gazetesi; 11.12.2018). Avrupalı ülkeler radyasyonlu olduğu gerekçesiyle Türkiye'den fındık ithalini durdurmuştur. Almanya ise Türkiye'den aldığı 13 ton çayı iade etmiştir. Ancak Türk yetkililer bunun bir Batı oyunu olduğu söylemiş hatta dönemin Çaykur Genel Müdürü 'çayın kaynatıldığında radyasyonun 5-6 kat azaldığını ifade etmiştir. Ölçülen radyasyon rakamları ise Türk halkını endişelendirmemek gerekçesiyle gizli tutulmuştur. Türk Tabipler Birliği dönemin kanser vakalarını kayıt altına almamış hatta YÖK, tıp fakültelerine kanser vakalarını kaydetmemesini bir mektupla bildirmiştir. Kanser vakaları Marmara bölgesinde 2 kat, Karadeniz bölgesinde 3 kat artmıştır.

SONUÇ

Yapılan araştırmada görülmüştür ki Türkiye'de gerek kurumların yetersizliği gerek halkın eğitim düzeyi gerekse siyasilerin izlediği yollar kimi zaman ülkeyi geriye götürmüş ve olumsuz etkilemiştir. Uygulanan politikaların tepeden inme bir şekilde yapılması ve gelişmiş ülkelerin önerileri doğrultusunda ülkenin sosyal, kültürel etnik ve dini yapılarını dikkate almadan yürürlüğe girmesi gelişmenin önünde büyük bir engel olmuştur. Nitekim ülkenin 1923'ten itibaren hızlı bir değişim dönüşüm içine girmesi ve Batıya yaklaşması yadsınamaz.

KAYNAKÇA

Eğilmez, Mahfi *Değişim Sürecinde Türkiye Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*, Ocak 2019.

Ertuğrul, Cemil *Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri* , dergipark .

Başer, A.G,(2017), *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Avrupa'nın İnşasında ABD'nin Rolü*, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Konya.

Öztürk, İ. Mert, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi*.

Koçtürk, O.M., Gölalan M, (2010), *1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi*, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik.

Akyıldız H, (2014), *Türkiye Cumhuriyeti Uygulanan İktisat Politikaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Yenal O,(2010), *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yeldan E, (2009), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayınları.

Eğilmez M (2010), *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Yayınları.

Şenses F, (2013), *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, İletişim Yayınları.

<https://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/abd-nin-turkiye-ye-etkisi-ve-marshall-plani->

<http://www.bireyselyatirimci.com/1929-krizi-ve-buyuk-bunalim/>

<https://www.cnnturk.com/turkiye/cernobil-faciiasi-neydi-turkiyeyi-nasil-etkilemist?page=15>

ÇEPER KUŞAKLARIN MEKÂNSAL BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ⁵⁹

Arş. Gör. Aşır Yüksel KAYA⁶⁰
Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR⁶¹

Çeper kuşaklar, en genel anlamıyla kentin gelişim dönemlerine ait izler taşıyan, tarihsel süreçte kent formunun biçimlenmesinde önemli ipuçları veren, kamusal arazi kullanımında önemli bir yere sahip olan aynı zamanda kent için ekolojik bir öneme sahip bölgelerdir. Avrupa kentlerinde iç(inner), orta (middle) ve dış(outer) çeper kuşaklar (fringe belt) farklı dönemlerde ortaya çıkmış arazi kullanım türleridir. Çeper kuşak alanları sadece kentsel yapılı alanın çeperindeki kamusal kullanım alanları değil aynı zamanda diğer kentsel arazi kullanım alanlarıyla bağlantılı, zaman içerisinde kentsel rantın etkisinde kalarak dönüştürülen bir yapıdadır. Morfolojik yaklaşım ile ele alınan kentler, yerleşim formu, oluşum ve dönüşüm süreçleri, mekânsal yapı ve karakterini, tarihsel gelişim süreçlerini ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek kentsel büyüme üzerinde çeper kuşakların etkisi ortaya çıkarılmaktadır. Bu çalışmanın amacı seçilmiş Anadolu kentlerinde çeper kuşak oluşum ve dönüşümü analiz edilerek mekânsal büyümeyi ne derece yönlendirdiği ortaya çıkartılmaktadır.

Anahtar Kelime: Kentsel Büyüme, Çeper kuşak, Morfolojik Analiz, Coğrafya

1.Giriş

Kavramsal olarak “kent” ile ilgili her toplumda farklı tanımlar öne sürmek mümkündür. Ancak Avrupa Kentsel Şartı’nda kavram, “etimolojik olarak “kent”, “citta” “cite” ve “ciudad” (latince kökü “civitas”) sözcüğü, iki temel kavramı içerir: yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekan; ve Tereccani Italien Ansiklopedisi’ne göre ise, “toplum hayatının temel çekirdeği ve karakteristiğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum” (Avrupa Kentsel Şartı, 1996; s. 6) olarak tanımlanmıştır (Yılmaz 2004, 252).

Kavramsal olarak “kentleşme” ise dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan bir kavram olarak ele alınabilir. Ancak kentleşme kavramı, sadece bir nüfus hareketi olarak algılanmamalıdır. Çünkü kentleşme olgusu bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu sebeple kentleşme tanımı yapılırken, nüfus hareketini ortaya çıkaran ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekmektedir. Bu manada kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş 2015, 35). Ancak Türkiye’de kentleşmeye bakıldığında daha çok nüfus birikim süreci olarak ele alınmaktadır. 1950’li yıllarda başlayan kentleşme hareketleri ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. 1950’li yıllarda sanayi yatırımlarının genellikle kent merkezlerinde kurulması kırdan kente göçü hızlandırmış ve kentsel alan olarak kabul edilen alanların nüfuslarının hızla artmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşme sonucunda kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payı sürekli

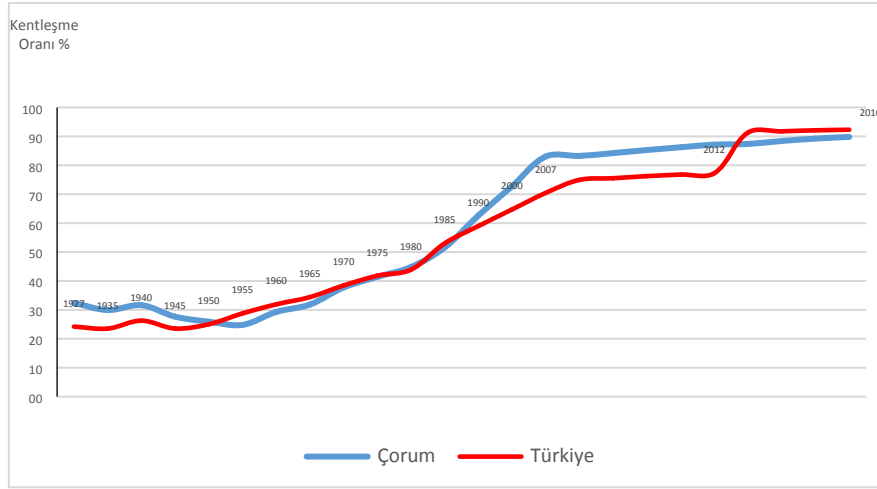
⁵⁹ Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen “Çorum Kent Morfolojisi” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

⁶⁰ Firat Üniversitesi, İSBF, Coğrafya Bölümü, ioakdemir@firat.edu.tr

⁶¹ Firat Üniversitesi, İSBF, Coğrafya Bölümü, aykaya@firat.edu.tr

artmıştır. Genel nüfusa oranla kentli nüfusu 1950’de %25,04, 1960’ta %31.92, 1970’de %38.45, 1980’de %43.91, 1990’da %59.01, 2000’de %64.75 ve 2016’da ise % 92,3’e yükselmiştir. Başka bir deyişle Türkiye kırsal nüfusu 1950’lerde %76.94 iken, 2016’da % 7.7’e gerilemiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de önemli bir kentleşme tarihine sahip olan aynı zamanda ülke bazında yaşanan hızlı kentleşmeden etkilenen Çorum kenti ele alınmıştır. Çorum benzer hızlı kentleşme süreçlerini yaşamıştır. 1950’li yıllarda başlayan sanayi yatırımları ile birlikte Çorum’da hızlı kentleşme süreci başlamıştır. Çorum’da genel nüfusa oranla kentli nüfusu 1950’de %25.9, 1960’da %29.3, 1970’de 37,8, 1980’de %44.8, 1990’da %62.7, 2000’de 72.8 ve 2016 yılında ise 89.8’e yükselmiştir.

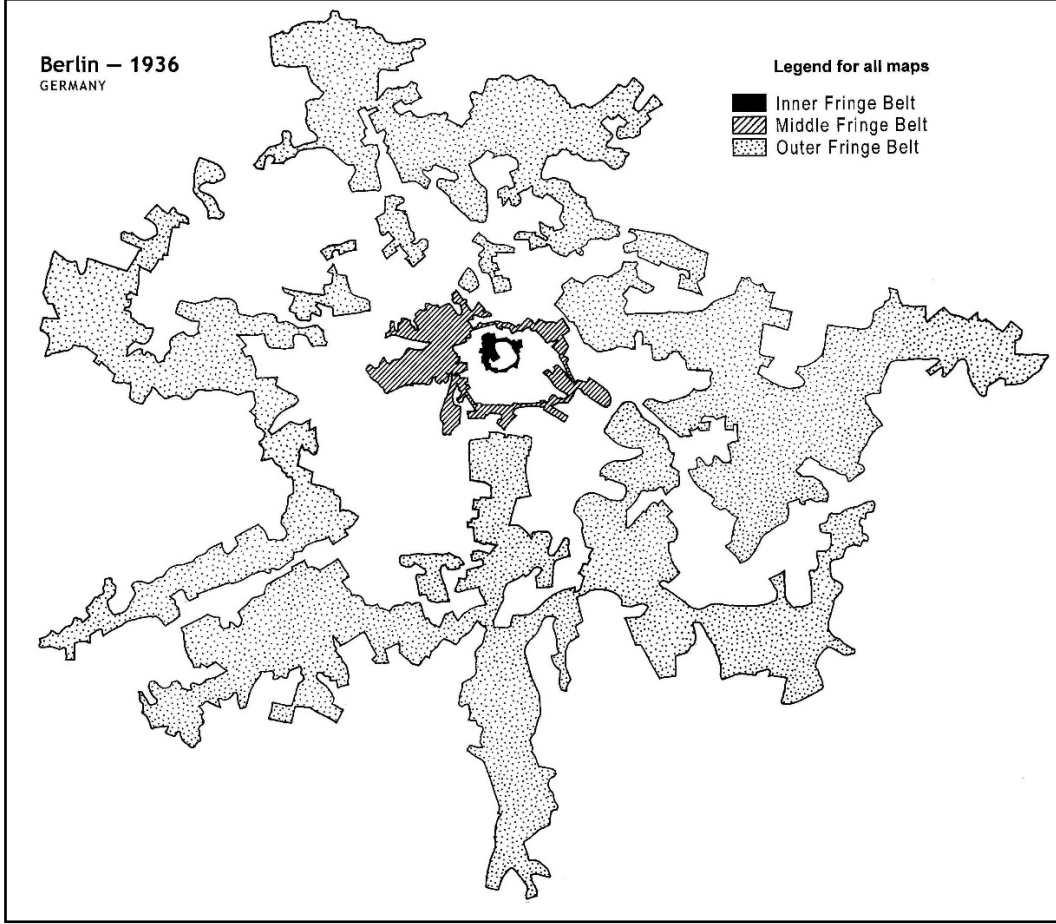

Şekil 1: Türkiye ve Çorum’da Kentleşme Oranları

Çorum’da hızlı kentleşme sonucunda toplumsal bir mekân olan kent, değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. İşlevsel olarak Çorum kentinin coğrafi karakteri mevcut fonksiyonları ile değil bölgesel olarak ele alınarak sosyal ve ekonomik değerleriyle değerlendirilmiştir. Böylece Çorum kent biçiminin oluşumu kent bütünü ve mahalle ölçekleri olmak üzere iki düzeyde ele alınmıştır. Kent ölçeğinde ele alınan kavram çeper kuşak arazi kullanımından yaşanan değişiklikler olup daha sonra ise mahalle ölçeğinde morfolojik dönemlerde konut bölgelerinin geçirdiği morfolojik süreçler üzerinde durulmuştur.

1.Çeper Kuşak Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

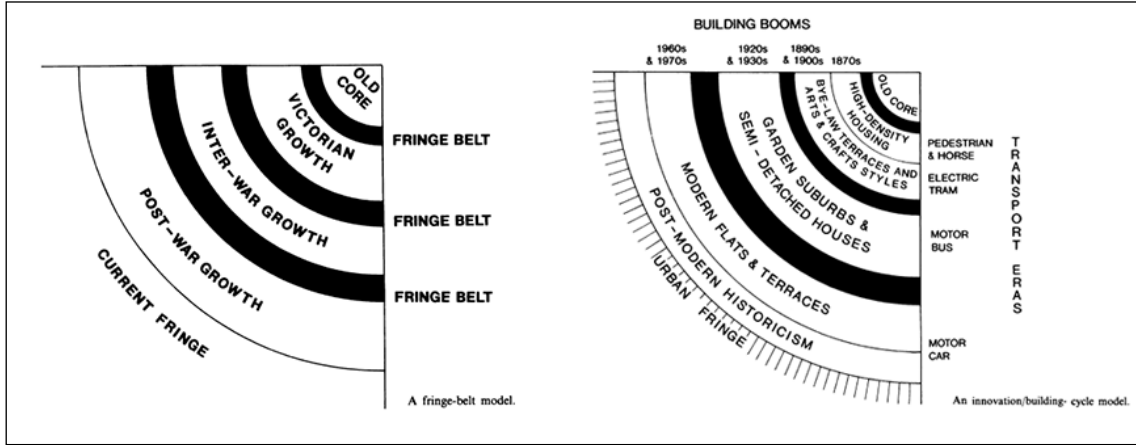
Kentsel morfoloji çalışmaları 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde özellikle coğrafyacılar tarafından kentlerin gelişimini açıklamak üzere ortaya çıkmıştır. Kent morfolojisi çalışmaları bir coğrafyacı olan Helbert Louis’in çalışmalarına dayanmaktadır. Louis, Belin çalışmasında çeper kuşak kavramının temelini oluşturmuş ve ilk kez çeper kuşakları haritalandırmıştır. Luis çalışmalarında kentin morfolojik yapısını açıklamak için Stadtrandzone (kentsel çeper kuşak) terimini kullanmıştır. Çeper kuşak kavramı daha sonraki süreçte Louis’in öğrencisi olan Conzen tarafından İngiltere’de kentlerin gelişimini açıklamak üzere kullanılmaya başlanmıştır. Conzen (1960), İngiltere’de Alnwick ve Newcastle yerleşmeleri üzerine yaptığı ayrıntılı çalışmalar ile çeper kuşak kavramı yaygın bir biçimde kullanılmaya başlamıştır. Conzen çalışmalarında kentsel büyüme ile çeper kuşaklar arasındaki ilişkinin ortaya çıkartılmasında çeper kuşakların önemi üzerinde durmuştur.

Şekil 2: Berlin Çeper Kuşak alanları

Çeper kuşak alanları, kentsel örüntünün çevresinde oluşmuş ancak kentsel gelişme ile birlikte yapı alanının içerisinde kalmış, kentsel form ve doku özellikleri ile fonksiyonel kullanımı konut alanlarından farklılık gösteren alanlardır. M.R.G Conzen (1969) çeper kuşağı, “geçici ya da çok yavaş büyüyen bir kent çeperinden kaynaklanan ve başlangıçta çeperde yer arayan arazi kullanım birimlerinin karakteristik karışımından oluşan, kuşak benzeri bölgedir” şeklinde tanımlamıştır.

Çeper kuşaklar, kentlerin gelişim dönemlerinde farklı tür arazi kullanımları olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak dünyanın farklı bölgelerinde tarihsel, coğrafi, sosyoekonomik ve kültürel gelişime göre farklı formlarda meydana gelmektedirler (Conzen, 2009) Bu kuşaklar iç çeper kuşak (inner fringe belt- IFB), orta çeper kuşak (middle fringe belt-MFB) ve dış çeper kuşak (outer fringe belt-OFB)'lardır (Whitehand, 1987; 1988; 1994). Nüfus artışı ile birlikte iç çeper kuşaklar kentsel yapı çevrenin içinde kalmış ve Orta ve Dış çeper kuşaklar oluşmuştur.

Şekil 3: İngiliz Kentleri Çeper Kuşak Modeli

1960'lı yıllarda fonksiyonel sınıflandırma ve kentsel alanların ekonomik temelli modellerle açıklayan yazarların sayısının artmasıyla birlikte kent morfolojisi çalışma metodolojisinin kentleri açıklamada yeterli olmadığı, ekonomik temellerden bağımsız bir biçimde kenti açıklamanın eksiklikleri ve genel bir teori geliştiremediği düşüncesinden dolayı coğrafyacılar tarafından sıklıkla eleştirilmiştir (Halbert, Colin, 1982). Ancak Conzen'in en önemli temsilcilerinden olan Whitehand (1988, 1992), Shalter, (1990), Larkham (1992), kent morfolojisine daha realistik yaklaşarak, gayrimenkul geliştirmenin çeşitli boyutları, kullanıcılar, plancılar ve mimarlarla ilgili bireysel ve örgütsel çalışmalar ile dokusal değişim analizlerini (Cömert, 2013: 18) göz önünde bulundurarak kentleri açıklamışlardır.

Öte yandan, 20. yy. boyunca kent, oldukça farklı disiplinler ve ekoller tarafından ele alınmıştır. Bu ekollerden en önemlilerinden biride Chicago Okulu ekoloji ve sosyal mekan analizi çalışmalarıdır. Özellikle Sjober'in (1960) Sanayi öncesi Kenti, Burges (1924) eş merkezli çember kuramı ve Hoyt (1933) sektör kuramı ile kentin mekansal yapısı üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Böylece bu çalışmalarla birlikte her kent, türlü yönlerden bakılırsa, kendine özgüdür; ancak fonksiyonel ve morfolojik olarak diğerine benzer. Biri üzerine önerilen şeyler diğeri üzerine de önerilebilir (Harriss, Ullman, 1957: 237). 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Wirth ve Chicago Okulunun etkisiye yapılan çalışmalarda daha çok kent bir problem olarak ele alınmış ve kenti büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer olmaktan ziyade türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi olan bir merkez (Wirth, 1957: 54) biçiminde tanımlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. 1970'lerden sonra Chicago Okulu çalışmaları kentin bütün yönleri ile ele alınmasından ziyade, kentsel çalışmaların odak noktasını, kentsel parçalar üzerinde fonksiyonel ve morfolojik analizler almıştır (Madabipour, 1996, s.55).

Sonuç olarak kent morfolojisi çalışmaları coğrafyacı J.W.R. Whitehand'ın ekonomik ve sosyal temelli yaklaşımları benimsemesiyle birlikte kentsel morfolojiyi bir bütün olarak ele almış, kent formunun değişimini açıklamaya çalışmıştır.

Figure 4 consists of two line graphs, A and B, illustrating the relationship between land rent and distance. Both graphs have 'RENT PER UNIT OF LAND' on the vertical axis and 'DISTANCE' on the horizontal axis. In graph A, labeled 'A', there are two downward-sloping lines: a steeper one labeled 'h' and a less steep one labeled 'i'. The 'h' line starts at a higher rent value on the y-axis and intersects the x-axis at a shorter distance. The 'i' line starts at a lower rent value and intersects the x-axis at a longer distance. In graph B, labeled 'B', the 'i' line starts at a higher rent value and intersects the x-axis at a shorter distance, while the 'h' line starts at a lower rent value and intersects the x-axis at a longer distance.

Şekil 4: Kentsel arazi fiyatları ve çeper kuşaklar arasındaki ilişki modeli: A-Konutlaşmanın arttığı dönemde (building boom), B-Konutlaşmanın durgun olduğu dönemde (building slump) (h:housing development, i:institutional development) (Whitehand, 1972, 41)

1.Çorum'da Kentsel Büyüme ve Çeper Kuşak Oluşumu:

Çorum genel olarak ismini de aldığı Çorum ovası içerisinde gelişim göstermiştir. Bölgede en önemli jeomorfolojik birimler ovayı çevreleyen dağlık ve tepelik alanlar ile vadilerdir. Araştırma sahası ve yakın çevresini kapsayan bu alanda en yüksek yer daha öncede bahsedildiği gibi kuzeyde Kargı ilçesinde Köse dağı üzerinde Erenler tepesi (1780 m), en alçak alan ise güneybatıda Alaca çayı ile Çorum çayının birleşme noktasıdır.

Çorum tarih öncesi dönemlere ait nüfus ve yerleşme ile ilgili veriler bulunmamasına rağmen yerleşme tarihi Kalkolitik döneme (M.Ö. 4000) kadar dayandığı bilinmektedir. Anadolu'nun ilk medeniyet merkezlerinden birisi durumunda olan Çorum bölgesi Türklerin hâkimiyetine girinceye kadar sırasıyla; Hattiler, Hititler, Frigler, Persler, Galatlar, Kapadokya Krallığı, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans'ın hâkimiyetinde kalmıştır (Uluç, 1986, s. 25-28). Türklerin Anadolu'yu fethi ile birlikte 1075 yılında Danişmendlilerin hakimiyetine girdiği tahmin edilen Çorum (Erkoç, 2001, s. 9-16) XII. yüzyılda Anadolu Selçukluları ile Danişmendliler arasında sürekli el değiştirmiş olmasına rağmen 1192 tarihine kadar Danişmendlilere bağlı kalmıştır. 1243 yılından sonra Moğol istilasına maruz kalan bölge daha sonra Eretnoğulları ve Kadı Burhaneddin devletlerinin hakimiyetinde kalmıştır. Akkoyunluların Kadı Burhaneddin Devleti'ni ortadan kaldırması üzerine Çorum bölgesi 1398 tarihinde Osmanlı idaresine girmiştir (Şahin, 1993, s. 374). Söz konusu devletlerin egemenlik dönemleri boyunca sahada yaşayan nüfus hakkında, sayısal verilere ulaşılamamıştır.

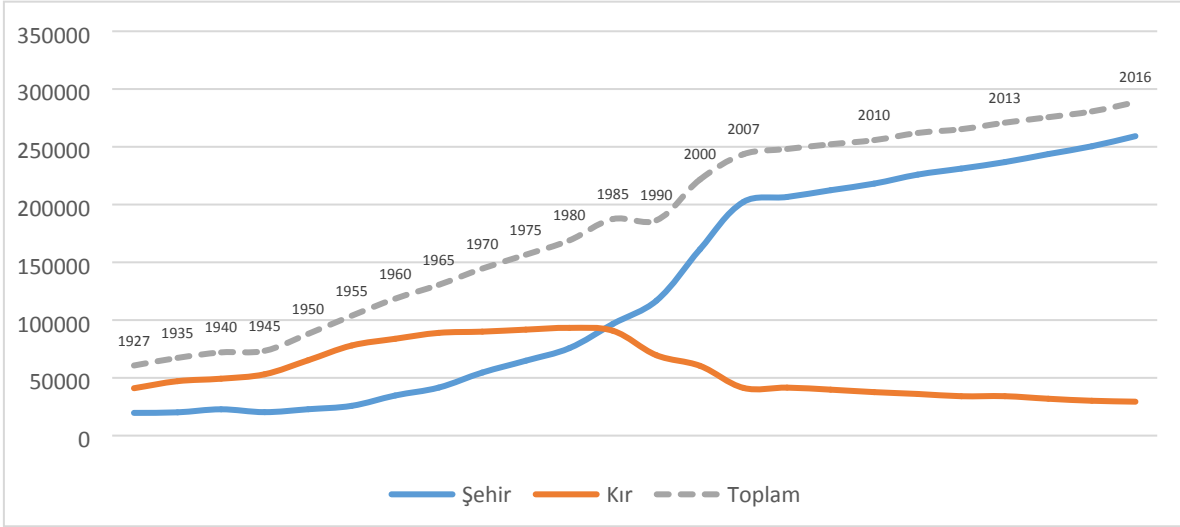
Çorum nüfusun gelişimine bakıldığında, 1923-1950 yılları arasında Çorum ekonomisinin artı ürün verememesi ve ulaşım sistemlerinin yeterince gelişmemesi nüfusun buna paralel bir artış göstermesine neden olmuştur. Bu dönemde tarım teknolojisi büyük ölçüde durağan olmasından ve büyümenin daha çok emek arzına bağlı olmasından dolayı tarımsal büyümenin ve nüfus gelişiminin paralel bir yapıdadır. 1950-1985 yılları arasında hızla gelişen karayolu ulaşımı ile yük ve yolcu taşımacılığında yaşanan gelişmelere paralel olarak Çorum'da erişebilirliğin artmasıyla hinterlandta yaşanan gelişmeler; ikincisi tarımda makineleşme ile başlayan üretiminde yaşanan gelişmelerdir. Son olarak üçüncü önemli gelişme ise daha çok 1970 yılından sonra ortaya çıkan kentteki hızlı sanayileşme ve sanayi faaliyetlerinde çeşitlenme ile kentin artı ürün vermeye başlaması ile kentsel nüfus artmaya başlamıştır. 2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre nüfus 288.578'dir. Toplam nüfusun %49,98 erkek, %50,02 kadın nüfusedir.

Çorum 14 mahalleden oluşmaktadır. Ak Kent, Bahçelievler, Buharaevler, Çepni, Çöplü, Gülabibey, Kale, Karakeçili, Kunduzhan, Mimarsinan, Ulukavak, Üçtutlar, Yavruturna, ve Yeni yol kenti oluşturan mahallelerdir. Nüfusu en kalabalık mahalle Ulukavak Mahallesi (54,930), en az nüfusa sahip mahalle ise 1606 ile Yeni yol mahallesidir.

Tablo 2:Çorum'da Nüfusun Sayısal Değişimi

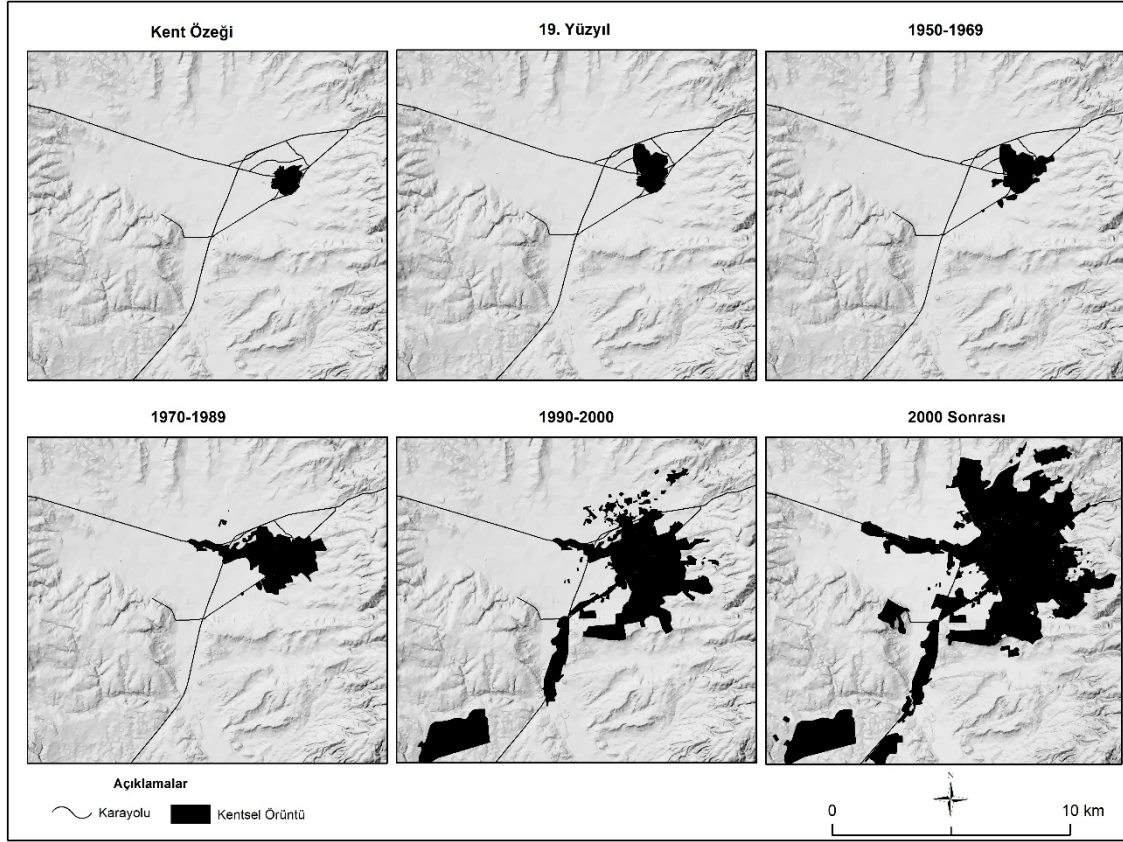
Yıllar	Dönemler	Şehir	Artış Hızı (%)	Artış oranı (%)	Kentleşme Hızı	Kır	Artış Hızı (%)	Artış oranı (%)	Kentleşme Hızı	Toplam Nüfus	Artış Hızı (%)
1927		19664			32,4	41013			67,6	60677	
1935	1927-1935	20151	3,1	2,5	30	47128	17,4	14,9	70	67279	12,91
1940	1935-1940	22776	24,5	13	31,6	49259	8,8	4,5	68,4	72035	13,66
1945	1940-1945	20307	-22,9	-10,8	27,7	53096	15	7,8	72,3	73403	3,76
1950	1945-1950	22833	23,4	12,4	25,9	65223	41,1	22,8	74,1	88056	36,40
1955	1950-1955	25765	24,2	12,8	24,8	77984	35,7	19,6	75,2	103749	32,80
1960	1955-1960	34726	59,7	34,8	29,3	83810	14,4	7,5	70,7	118536	26,65
1965	1960-1965	41574	36	19,7	31,9	88936	11,9	6,1	68,1	130513	19,25
1970	1965-1970	54576	54,4	31,3	37,8	89993	2,4	1,2	62,2	144569	20,46
1975	1970-1975	64852	34,5	18,8	41,4	91740	3,8	1,9	58,6	156592	15,98
1980	1975-1980	75726	31	16,8	44,8	93259	3,3	1,7	55,2	168985	15,23
1985	1980-1985	96725	49	27,7	51,6	90737	-5,5	-2,7	48,4	187462	20,75
1990	1985-1990	116810	37,7	20,8	62,7	69567	-53,1	-23,3	37,3	186377	-1,16
2000	1990-2000	161321	32,3	38,1	72,8	60378	-28,3	-13,2	27,2	221699	34,71
2007	2000-2007	202322	32,4	25,4	83,1	41278	-54,3	-31,6	16,9	243600	9,42
2008	2007-2008	206572	20,8	2,1	83,3	41537	6,3	0,6	16,7	248109	2,62
2009	2008-2009	212418	27,9	2,8	84,2	39776	-43,3	-4,2	15,8	252194	16,33
2010	2009-2010	218130	26,5	2,7	85,3	37637	-55,3	-5,4	14,7	255767	14,07
2011	2010-2011	225927	35,1	3,6	86,2	36046	-43,2	-4,2	13,8	261973	23,97
2012	2011-2012	231146	22,8	2,3	87,1	34096	-55,6	-5,4	12,9	265242	12,40
2013	2012-2013	236738	23,9	2,4	87,4	34126	0,9	0,1	12,6	270864	20,97
2014	2013-2014	243698	29	2,9	88,4	31912	-67,1	-6,5	11,6	275610	17,37
2015	2014-2015	250464	27,4	2,8	89,3	30167	-56,2	-5,5	10,7	280631	18,05
2016	2015-2016	259205	34,3	3,5	89,8	29373	-26,7	-2,6	10,2	288578	27,92

Kaynak: DİE-Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), TÜİK-ADNKS Sonuçları, (2007-2016).

Şekil 5: Çorum'da yıllara Göre Kentsel ve Kırsal Nüfusun Seyri (1927-2016)

Kentsel gelişime bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında kentsel nüfusun çok fazla artış göstermemesinden dolayı kentsel gelişim kent özeği çevresinde gelişmiştir. 1950-1990 yıllarında kentleşmeye ve kentte sermaye birikiminin artmasına bağlı olarak Çorum adeta bir şantiyeye dönmüştür. Kentte en önemli yatırımlar bu dönemde yapılmıştır. Kent çeperlere yayılmaya başlamıştır. Elbette bu yayılmanın temel sebebi artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Mevcut arazi kullanımına ek olarak kentsel alan ulaşım ağlarına bağlı olarak yatay ve düşey olarak büyümüş ve yakın çevresini istila etmiştir. 40 yıllık bir süre içerisinde kent yaklaşık olarak %27 oranında fiziksel olarak büyümüştür. 1995 yılından ivme kazanan sanayileşme faaliyetleri ile birlikte kentsel alan merkezden çevreye ulaşım ağlarına bağlı olarak yayılmaya devam etmiştir. Ancak 1990 yılından itibaren kent bugünkü morfolojik görünümünü kazanmıştır. Kentte yeni gelişim alanlarından ziyade mevcut alan kullanımında boş parseller dolmaya ve kent bütünsel bir yapı kazanmaya başlamıştır.

Harita 1: Çorum'da Kentsel Mekânın Morfolojik Gelişimi

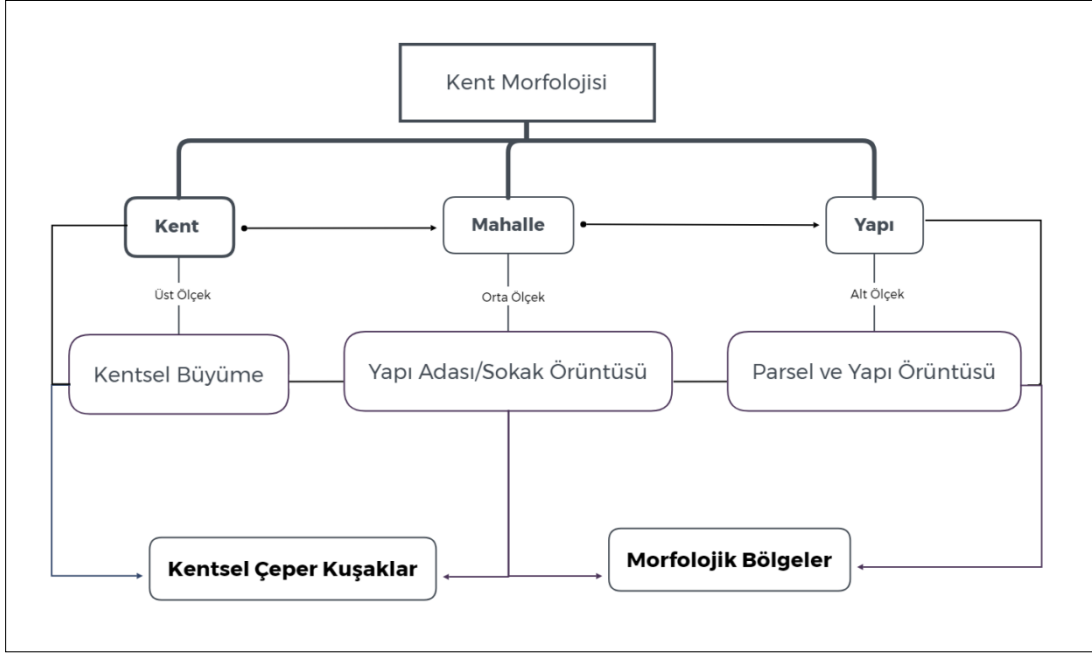
Tablo 3: Yıllara Göre Kentsel Alan Gelişimi

Kentsel Alan	Dekar	m ²
Kent Özeği	28	277974
15. ve 16. Yüzyıl	95	945452
1890'a kadar	93	928776
1890-1950	77	768714
1950-1970	407	4068873
1970-1990	1179	11789437
1990-2017	2861	28613590

1.Yöntem ve Teknikler

Bu çalışmada Conzen (1960) ve Whitehand(2001)'in öne çıkardığı morfogenetik ve tarihsel-coğrafi yaklaşıma dayanmaktadır. Conzen çalışmalarında alt, orta ve üst ölçeklerde parsel, bina yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbiriyle kurduğu ilişki sonucunda kentsel örüntünün ortaya çıkılışını açıklamıştır. Bu çalışma'da ilk olarak kent bütünü ölçeğinde farklı morfolojik dönemlerde oluşan morfolojik bölgelerin tanımlanması ve bunları içsel değişimlerinin açıklanması; buna bağlı olarak, farklı ölçeklerdeki parça-bütün ilişkilerinin ve bu ilişkiler içinde belirlenen morfolojik tiplerin ve karakter bölgelerinin hiyerarşik olarak nasıl

İç içe geçtiği “tarihsel-coğrafi yaklaşım” metoduyla ortaya konulacaktır. İkinci olarak belirli morfoloji dönemleri oluşturan birikim (accumulation), dönüşüm (transformation) ve yerine geçme (replacement) süreçlerini içeren morfolojik dönemlerde konut alanlarının dönüşümü ele alınmaktadır.

Şekil 6: Kentsel morfolojide çalışma ölçekleri ve kentsel kademeler arasındaki ilişkiler⁶²

Ayrıca Çorum kentine ait 1890 kent haritası, 1956 hava fotoğrafı, 1966 parsel kullanım haritası, 1975, 2004 ve 2017 imar planı ile 1966,1976, 1990,2000, 2006 ve 2010 ile 2017 uydu görüntüleri kullanılarak morfolojik analizler yapılmıştır.

1.Sonuç ve Tartışmalar

1.1. Çorum'da Çeper Kuşak Gelişimi:

Çorum'da kentsel büyüme örüntüsü içerisinde iç, orta ve dış çeper kuşakların farklı dönemlerde Avrupa kentlerinden farklı morfolojik dönemler geçirmesi ve bu morfolojik dönemlerde ortaya çıkan morfolojik karakter bölgeleri ile bunların meydana getirdiği kentsel büyüme örüntüsü günümüzdeki şeklini almıştır.

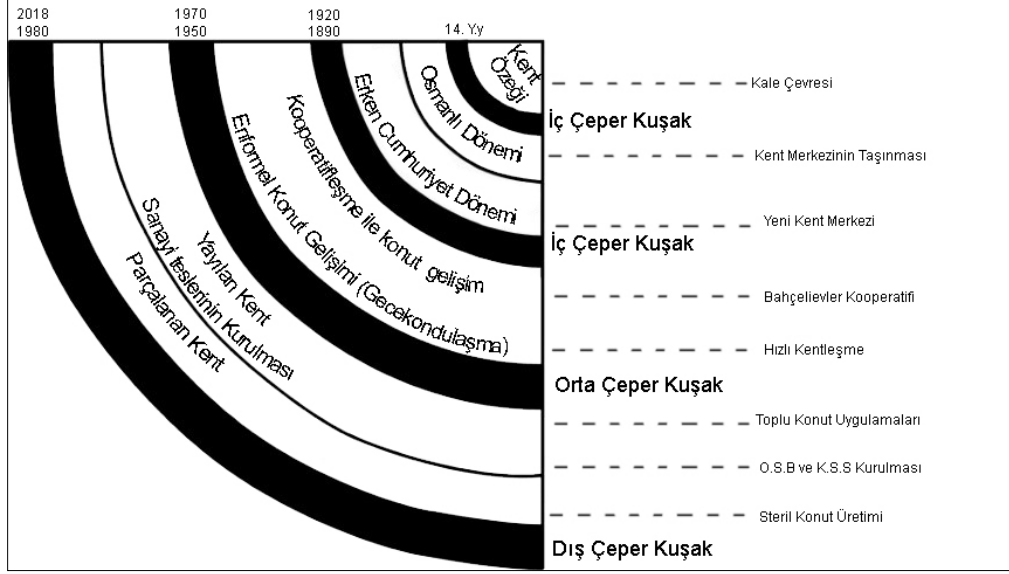
Çorum'da İç çeper kuşak oluşumu iki farklı karakterde ortaya çıkmıştır. Birincisi Selçuklu ve Danişmetler döneminde kentin büyümesinde etkili olurken, Osmanlı döneminde güvenlik endişelerinin ortadan kalkmasıyla birlikte kent merkezinin taşınması ve erken cumhuriyet döneminde yeni çeper kuşak kullanımlarının ortaya çıkmasıyla ilk kent özeği durumunda olan kale ve çevresi önemini kaybetmiş ve çeper kuşak arazi kullanım türü haline dönüşmüştür.

Orta çeper kuşağın oluşumunda özellikle 1950'lerden sonra başlayan kentleşme eğilimleri sonucunda ortaya çıkan arazi kullanım türleri belirleyici olmuştur. Bu dönemde araştırma sahası kooperatifleşme ile gelişen kent olmanın yanında ve enformelleşen kent

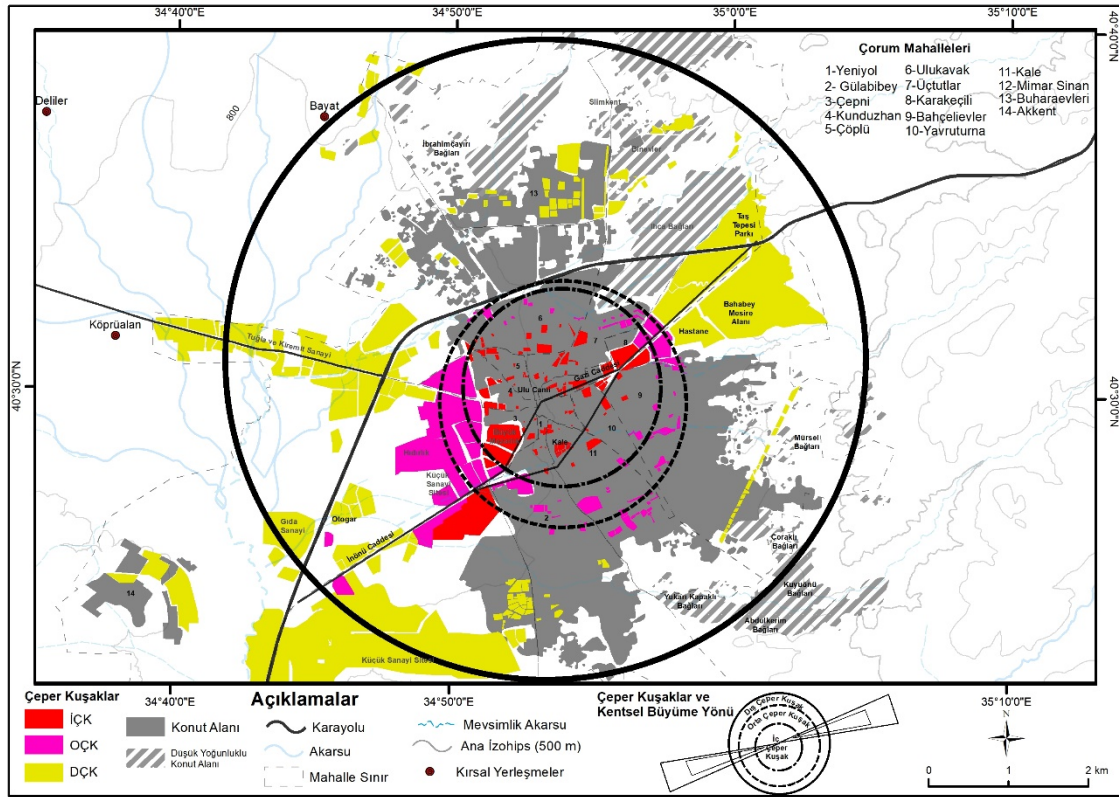
⁶² Conzen (1960), Ünlü (2015) çalışmaları referans alınarak oluşturulmuştur.

görünümündedir. Özellikle artan sanayi yatırımları sonucunda kentte yeni çalışma alanlarının ortaya çıkması, kırdan kente ülke çapında başlayan göç eğilimleri bu durumun ana sebebidir.

Dış çeper kuşağın oluşumu ise 1970'li yıllarda başlayan ancak asıl gelişmeyi 1980'den sonra etkisini gösteren kentleşme ile birlikte kent coğrafi olgulara bağlı olarak yayılan ve parçalanmış kentin büyüme dönemine karşılık gelmektedir. Aynı zamanda sanayi tesislerinin kent dışında yer seçimi, kent içerisinde kamusal alanların yeterli olmaması ve kent çevresinde bulunan geniş kamusal alanların varlığına bağlı olarak gelişim göstermiştir.

Şekil 7: Çeper Kuşak Gelişimine Bağlı Olarak Çorum'un Morfolojik Dönemleri

Harita 2: Çorum'da Kentsel Gelişim ve Çerper Kuşak Oluşumu

Kaynakça

- Akdemir, İ. O. (2013). Elazığ'ın Kentleşme Sürecinin Coğrafi Analizi. *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, 2, s. 1033-1054. Elazığ: ırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aktüre, S. (1985). 19. Yüzyılda ve 20. yüzyıl Başlarında Çorum. *Çorum Tarihi*. içinde Aru, K. A. (1998). *Türk Kenti*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.
- Burgess, E. W. (1925). 'The growth of the city'. R. Park, E. Burgess, & R. D. McKenzie içinde, *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* (s. 47-62). Chicago: University of Chicago Press.
- Conzen, M. P. (2009). How cities internalize their former urban fringes: a cross-cultural comparison. *Urban Morphology*, 29-54.
- Conzen, M. R. (1960). Alnwick, Northumberland: A Study in Town-Plan Analysis. *The Institute of British Geographers*, 27.
- Cömert, N. Z. (2013). Testing an integrated methodology for urban typo-morphological analysis on Famagusta and Ludlow. Submitted to the Institute of Graduate Studies and Research Doktora Tezi Eastern Mediterranean University.
- Denker, B. T. (1976). *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2054.
- Erkoç, E. (2001). *Çorum İli ve İlçeleri*. Çorum: Kardeş Matbaacılık.
- Halbert, D., & Colin, T. (1982). *Urban Geography: A First Approach*. John Wiley & Sons.
- Harriss, C., & Ullman, E. (2002). Kentin Doğası. B. Duru, & A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 55-75). Ankara: İmge Kitapevi.

- Hazar , D., & Kubat, A. S. (2015). Fringe belts in the process of urban planning and design: Comparative analyses of Istanbul and Barcelona. *Jornal of the faculty of Architecture*, 53-65.
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Larkham, P., & Jones, A. (1991). *A Glossary of Urban Form* (Cilt 26). Birmingham: Historical Geography Research Series.
- Lynch, K. (1981). *Good City Form*. Cambridge: MIT Pres.
- Madabipour, A. (1996). *Design of urban space: an inquiry into a socio-spatial process*. West Sussex: John Willey & Sons Ltd.
- Oliveira, V. (tarih yok). JWR Whitehand and the historico-geographical approach to urban morphology. V. Oliveira içinde, *JWR Whitehand and the historico-geographical approach to urban morphology*.
- Şahin, İ. (1993). *Çorum* (Cilt 8). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Uluç, S. (1986). Çorum ve Çevresi. *Çorum Tarihi* (s. 19). içinde Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.
- Ünlü, T. (2013). Thinking about urban fringe belts: a Mediterranean perspective. *Urban Morphology*, 5-20.
- Ünlü, T. (2018). Planning Practice and the Shaping of the Urban Pattern. V. Oliveira içinde, *Teaching Urban Morphology* (s. 31-49). Springer.
- Ünlü, T., & Yener, B. (2015). Mersin'de Morfolojik Süreçlerin Değerlendirilmesi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel Yaklaşımlar ve Teknikler*, (s. 14-30). Mersin.
- Whitehand, J. (1967). Fringe belts: a neglected aspect of urban geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*(41), 223-233.
- Whitehand, J. (2004). *Introduction in Thinking About Urban Form*. Bern: Peter Lang AG.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme. A. A. Bülent Duru içinde, *20 Yüzyıl Kenti*, (s. 78-106). Ankara: İmge Kitapevi.
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı bir mekanizma olarak kentleşme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*2, 249-268.

DESTİNASYONLARIN BİR ÜRÜN OLARAK DİZİ FİLM İÇERİSİNE YERLEŞTİRİLMESİ: EGE'NİN HAMSİSİ DİZİSİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğretim Üyesi Özlem ÇAKAR ÇELİK⁶³

ÖZET

Destinasyonların bir ürün olarak film ve dizi içerisine yerleştirilmesi her geçen gün artmaktadır. Film ve diziler destinasyonları temsil ederek, kişi üzerinde destinasyonla ilgili olumlu bir imaj oluşturmaktadır. Bu tür yapımlar destinasyonun özelliklerini empoze etmek suretiyle, bireyin seyahat ve destinasyon tercihlerini etkileyebilmektedir. Bir başka ifade ile dizi film endüstrisi, ilgili destinasyona yönelik turizm hareketliliği oluşturmaktadır. Söz konusu turizm, film turizmi olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Ege'nin Hamsisi isimli dizi film içerisine destinasyonların ne şekilde yerleştirildiğini belirlemektir. Bu amaçla dizinin yayınlanan 23 bölümünden ilk on bölümü incelenmiştir. İncelenen bölümler araştırmacı tarafından üç kez izlenmiştir. İlk olarak dizi içerisinde gösterilen destinasyonların doğrudan gösterim süreleri belirlenmiştir. İkinci olarak dizi içerisinde destinasyonlara yönelik dolaylı gösterim şekilleri belirlenmiştir. Üçüncü olarak ise dizi tekrar izlenmiş ve ilgili destinasyonların diyaloglar içerisine nasıl yerleştirildiği belirlenmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Ege'nin Hamsisi Dizisinde iki farklı bölge, iki farklı il, bir ilçe ve bir mahalle destinasyon olarak yerleştirilmiştir. Dizide doğrudan gösterimi yapılan bu destinasyonlar: Karadeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, İzmir İli'nin Seferihisar İlçesi'ne ait Sığacık Mahallesi ile Rize İli'dir. Doğrudan gösterim açısından en fazla Sığacık, dolaylı gösterim ve diyalog içerisine yerleştirme bakımından da Karadeniz ve Rize'nin ağırlığı söz konusudur. Dizi ile Sığacık göç alan yeri temsil ederken Rize göç veren yerleşmeyi temsil eder.

Anahtar Kelimeler: Film Turizmi, Sığacık, Destinasyon

GİRİŞ

Destinasyon seyahat eden kişilerin geçici olarak kaldıkları yer olarak tanımlanmaktadır. Bir yerin destinasyon olabilmesi için; ulaşım, konaklama, yeme, içme, park, müze, öğrenme yeri ve benzeri eğlence, dinlenme imkanlarına sahip olması gerekir. Bu olanaklar aynı zamanda destinasyonun çekiciliğini de oluşturmaktadır. İnsanlar destinasyonlara tatil yapmak, iş seyahati, arkadaş ziyareti, gezip- görme isteği ya da merak gibi nedenlerle yönelmektedir. Destinasyonlar bir kıta büyüklüğünde olabileceği gibi bir köy veya mahalle kadar da küçük olabilir. Dolayısıyla önem arz eden, destinasyonun doğru bir şekilde pazarlanabilmesidir. Bu doğrultuda köyler, kasabalar, ilçeler, şehirler, bölgeler ve hatta ülkeler kendilerini hem ülke içerisine hem de ülke dışına destinasyon olarak pazarlayabilmektedirler (Atay:2003, Çakmak vd 2011). Konuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası arenada yüksek bir rekabet mevcuttur. Bu nedenle geleneksel pazarlama stratejilerinden farklı olarak TV programları ve dizilerin içerisine destinasyon

⁶³ Firat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı. ocakar@firat.edu.tr

yerleştirmek küresel çapta popülerleşmeye başlamıştır. Çünkü bu yöntem geleneksel pazarlama çabaları ile kolaylıkla ulaşılamayacak bir farkındalık yaratmaktadır. Ayrıca dizi-filmler kişiler üzerinde uzun süreli bir etki bırakmakta, dolayısıyla destinasyonlar için de faydalanma süresini uzatmaktadır (Saltık vd,2010). Bunun yanı sıra Filmlerin çekildiği mekânlar, stüdyolar, oteller, evler ve diğer mekânlar, filmin elde ettiği başarıya göre turistik açıdan büyük çekim merkezleri olabilmektedirler. Tüm bu nedenlerle destinasyonların bir ürün olarak filmlere yerleştirilmesi uygulaması, sağladığı avantajların farkına varılması ile giderek daha fazla kullanılmakta ve destinasyon pazarlamasında artarak tercih edilmektedir (Yılmaz ve Yolal, 2008: 176).

Destinasyonun dizi-film içerisine yerleştirilmesi, sadece ekrana yansıyan hoş bir görüntü ya da arka plana yansıyan bir fon değildir. Bu yolla izleyici ile destinasyon arasında duygusal bir bağ oluşturulur. Çünkü Dizi film içerisine yerleştirilen destinasyon, izleyici tarafından, bir ürün olarak algılanır. Özellikle de yerin kendisinin öykünün ayrılmaz bir parçası olduğu durumlarda aslında yer, başlı başına bir karakter haline gelip daha fazla ilgi çekmektedir. Dolayısıyla dizi filmler aracılığıyla hem destinasyonla ilgili olumlu bir imaj oluşturulmuş hem de kolaylıkla pazarlanmış olacaktır (Beeton 2004; 2005 çev: Saltık; 2009, Sheu, Su ve Chu 2008).).

Destinasyonları bir ürün olarak filmlerin içine yerleştirmek, dolaylı bir pazarlama şeklidir. Bu yolla izleyicinin zihninde pekiştirme yapılır. Bu pekiştirme sonrasında daha fazla ziyaretçi destinasyona yönelmiş olacak ve rakipleri arasında farklılaşacaktır. Aynı zamanda ilgili yere yönelik uzun süreli bir ilgi meydana gelmiş olacaktır (Saltık, Coşar ve Kozak, 2010: 41). Film ve diziler, ekonomik bir olgudur, bir sanat dalıdır, bir eğitim yöntemi ve aynı zamanda bir kültür iletme aracıdır (Yanmaz,2011). Bu açıdan dizi ve film içerisine destinasyonların yerleştirilmesi önem arz etmektedir.

Ege'nin Hamsisi isimli dizi 23 bölümüyle TRT 1 ekranlarında yayınlanan bir dizidir. Bunun yanı sıra youtube vb kanallar vasıtasıyla da internetin olduğu her yerde, istenilen herhangi bir zamanda izlenebilmekte, sosyal medya aracılığıyla da paylaşılabilmektedir. Bu açıdan ciddi bir kitleye kolaylıkla ulaşabilmektedir. Günümüz dünyasının geldiği bu nokta dizi ve filmlerin üzerine önemle eğilmeyi zorunlu hale getirmiştir. Çünkü dizi ve filmler çocukları, gençleri hatta yetişkinleri çok ciddi şekilde etkilemektedir. İzleyici kitle olumlu ve olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla dizi ve filmlerin dezavantajlarını, olumsuz etkilerini bertaraf etmek, ülke insanın lehine yönelik faydalara dönüştürmek gereklidir. Bu çalışmanın konusu olan destinasyonların dizi ve film içerisine ürün olarak yerleştirilmesidir. Ancak bunun dışında özellikle dikkat edilmesi gereken nokta dizi ve filmlerin kültür aktarımı yönlerinin kuvvetli oluşudur. Yani dizi ve filmlerin kültürel değerlerimizi olumsuz etkilemesine izin verilmemelidir. Buna engel olmanın en etkili yollarından bir tanesi de kültürel değerlerimizle birebir örtüşen dizi ve filmlerin çoğalmasını sağlamaktır. Bu durum nesillerimizin öz değerlerinden uzaklaşmadan yetişmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda yabancı kültürlerin, kötü niyetli oluşumların çocuklarımız, gençlerimiz hatta yetişkinlerimizi esir almasına engel olmanın en etkili yollarından biri olacaktır. Bu durum dizi ve filmlerin sağlayacağı ekonomik faydadan çok daha önemli olup dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Çalışma ile Sığacık, Rize, Ege, Karadeniz gibi destinasyonların ürün olarak dizi içerisine nasıl yerleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sayede dizi ve filmlerin destinasyonlara sağlayacağı avantajlara dikkat çekilmek istenmektedir. Çalışmanın film turizmi alanında ve dizi içerisinde geçen destinasyonlarla ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı arzu edilmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı Ege'nin Hamsisi isimli dizi film içerisine destinasyonların ne şekilde yerleştirildiğini belirlemektir. Bu amaçla dizinin yayınlanan 23 bölümünden ilk on bölümü incelenmiştir. İncelenen bölümler araştırmacı tarafından üç kez izlenmiştir. İlk olarak dizi içerisinde gösterilen destinasyonların doğrudan gösterim süreleri belirlenmiştir. İkinci olarak dizi içerisinde destinasyonlara yönelik dolaylı gösterim şekilleri belirlenmiştir. Üçüncü olarak ise dizi tekrar izlenmiş ve ilgili destinasyonların diyaloglar içerisine nasıl yerleştirildiği belirlenmiştir. Bu maksatla diyaloglar içerisine yerleştirilen destinasyon isimleri, ilgili bölüm ve dakika ile birlikte not edilmiş, daha sonra destinasyonların tekrar sayıları tablolaştırılmıştır. Ayrıca destinasyonların diyaloglar içerisine nasıl yerleştirildiğini göstermek amacıyla ilgili tüm diyalog yazıya dökülmüştür. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Metin, kitap, belge vb. malzemenin belli özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir tür tarama olarak da nitelendirilebilen içerik analizi, nicelleştirme ölçülerini önceden geliştirerek, malzemeyi belli beklentiler ışığında incelemektir (Karasar:1994). Yazılı kaynakların yanı sıra, film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemeler de bu tür araştırmalarda kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek:2008).

BULGULAR

1.Doğrudan Destinasyon Gösterimi

Doğrudan gösterim, destinasyonun temel özelliklerine ait görüntülerin açık ve net bir şekilde gösterilme süresini ifade etmektedir (Çakmak vd,2011). Ege'nin Hamsisi Dizisinde iki farklı bölge, iki farklı il, bir ilçe ve bir mahalle destinasyon olarak yerleştirilmiştir. Dizide doğrudan gösterimi yapılan bu destinasyonlar: Karadeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, İzmir İli'nin Seferihisar İlçesi'ne ait Sığacık Mahallesi ile Rize İli'dir. Dizi içerisinde en fazla gösterimi yapılan destinasyon Sığacık'tır.

Tablo.1.Sığacık ve Rize Destinasyonlarına Ait Doğrudan Gösterim Süreleri

Bölüm No	Sığacık	Rize	Toplam dizi Süresi
1.Bölüm	23 dakika 28 saniye	20 dakika 25 saniye	2 saat 13 dakika
2.Bölüm	9 dakika 09 saniye	2 dakika 15 saniye	2 saat 32 dakika
3.Bölüm	6 dakika 55 saniye	1 dakika 13 saniye	2 saat 19 dakika
4.Bölüm	7 dakika 11 saniye	2 dakika 16 saniye	2 saat 26 dakika
5.Bölüm	2 dakika 44 saniye	-	2 saat 28 dakika
6.Bölüm	2 dakika 2 saniye	-	2 saat 34 dakika
7.Bölüm	4 dakika 30 saniye	-	2 saat 27 dakika
8.Bölüm	3 dakika 27 saniye	-	2 saat 21 dakika
9.Bölüm	3 dakika 33 saniye	-	2 saat 29 dakika
10.Bölüm	5 dakika 21 saniye	-	2 saat 18 dakika

Tablo.1’de görüldüğü gibi on bölüm incelenmiş olup söz konusu bölümlerin en kısası 2 saat 13 dakika ile birinci bölüm, en uzununu ise 2 saat 34 dakika süre ile 6.bölüm’dür.

Sığacık 10 bölüm içerisinde 68 dakika 20 saniye süre ile doğrudan gösterilmiştir. Söz konusu bölümler içerisinde en yüksek değer 23 dakika 28 saniye ile birinci bölümdedir. Buna karşılık en düşük değer 2 dakika 2 saniye ile 6. bölümdedir. Bu süreler Sığacık’ın tanıtımı açısından oldukça önemlidir. Çakmak vd nin yapmış olduğu çalışmada da 6-15 dk arasında değişen doğrudan gösterim süreleri izleyicinin algılaması açısından dikkate değer bulunmuştur. İncelenen bölümler içerisinde Rize iline ait doğrudan destinasyon görüntüleri 4 bölümde yer almaktadır. Söz konusu bölümler içerisinde en fazla gösterim birinci bölümde en az gösterim de 3. bölümdedir (Tablo.1.).

Dizi içerisindeki doğrudan gösterim dışında her bölümdeki Karadeniz, Ege, Rize ve Sığacık’ın harmanlanmasından oluşan başlangıç görüntüleri de doğrudan gösterim içerisinde değerlendirilmiştir. Bu görüntüler, her bölüm başında yaklaşık 72 saniye olarak ekrana yansımıştır. Başlangıç görüntüleri içerisinde Sığacık Mahallesi’nin genel görüntüsü, Sığacık Kaleiçi Evleri, Sığacık Limanı, Rize Fırtına Deresi, Rize yaylaları, Rize evleri, Rize’de yer alan bir cami, Rize çay bahçeleri vb yerleştirilerek doğrudan gösterim yapılmıştır.

Dolaylı Destinasyon Gösterimi

Dolaylı gösterim, destinasyonların herhangi bir araçla birlikte gösterilmesini ifade etmektedir. Dizi içerisinde dolaylı gösterimin sık sık yapıldığı tespit edilmiştir. Her bölüm içerisinde dolaylı gösterim yapılmıştır. Hem Ege hem Karadeniz hem Rize hem de Sığacık’ın dolaylı gösterimi yapılmıştır. Ancak incelenen bölümler içerisinde en çok dolaylı gösterimi yapılan destinasyon Rize’dir. Dizi içerisinde Rize destinasyonuna ait dolaylı gösterim beş şekildedir. Birincisi Rize’nin içerisinde olduğu görseller, ikincisi Rize isminin yazılı olduğu pankart afiş vs’ler, üçüncüsü Rize’nin il plaka kodu, dördüncüsü Rizespor ürünleri ve beşincisi televizyon ekranında gösterilen Rize’dir. Aşağıda dizi içerisine yerleştirilen dolaylı gösterim şekillerine yönelik örnekler sunulmuştur:

Dizinin ilk bölümünde 2. dakika içerisinde Rizespor formalı gençler yaylada halay çeker. Aynı bölümün 51. dakikasında başrol oyuncularından Şevket’in Rize’de ki evinde yatağının başında Rizespor atkısı, fleması ve 53 numaralı Rize spor forması, 53. dakikada ise mutfak kapısında asılı olan Rizespor fleması gösterilir. 90. dakikada ise Şevket’in 53 plakalı aracının ekrana yansması Rize ilinin dolaylı gösterimi şeklinde yorumlanmıştır. Bunların dışında aynı bölümün 121. dakikasında TV ekranlarına Rize yansıtılmıştır.

Birinci bölüm içerisinde Sığacık’la ilgili de dolaylı gösterim yapılmıştır. Örneğin 53. dakika içerisinde bilgisayar ekranında Sığacık araması ve Sığacık resmi, 69. ve 91. dakikalarda Sığacık tabelası, 107. dakikada Şevket’in dükkânına astığı “Fırtına Şevket Şimdi Sığacık’ta” pankartı tespit edilmiş Sığacık destinasyonuna ait dolaylı gösterim şekillerine örnektir.

İkinci bölüm, dolaylı gösterim şekillerinin artmaya başladığı bir bölümdür. Çünkü bu bölümde Şevket’in Sığacık’taki dükkânı hazırlanmıştır. Dükkân Rizespor’u simgeleyen mavi yeşil renkleriyle boyanmıştır. Dükkânın duvarlarında Rize yazılı tablo, Rizespor atkısı, Rizespor forması, Rizespor fleması asılıdır. Tül perdeler mavi yeşil rengindedir. Ayrıca dükkân içerisinde

Karadeniz'i simgeleyen peştamal gibi ürünler vardır. Bu bölüm içerisinde Rize'deki bir kahve içerisine yerleştirilmiş Rize posteri, dolaylı gösterim örneklerinin dikkat çeken bir başka materyalidir.

Rize'ye ait dolaylı gösterim şekillerinden bir diğeri de Dursun'un arabasındadır. Örneğin 4. bölümde 27. dakikada Dursun'un arabasında Rize yazılı CD ve Rizespor atkısı görünür. Aynı bölümün 50. dakikasında Dursun'un 53 plakalı arabası Sığacık sokaklarındadır.

6. bölümün 111. dakikasında Zeynep'in Sığacık tabelasının önünde Deniz'in motoruna binmesi yine Sığacık ile ilgili dolaylı gösterim örneğidir. 7. bölümde bayram namazı için cami gösterime girer. Burada da yine Sığacık Camisi yazısı ile dolaylı gösterim yapılmıştır. Aynı bölümün 56. dakikasında dizinin başrol oyuncularını Zeynep ve Deniz Sığacık yazılı duvarın önündeki konteynıra çöp dökmesi dolaylı gösterimler içerisinde değerlendirilmiştir.

Diyalog

Dizi-filmler içerisine destinasyonların bir başka yerleştirilme şeklide diyaloglardır. İncelenen 10 bölümde diyaloglar içerisinde bölge olarak en çok tekrar eden destinasyon Karadeniz'dir. Ege bölgesi diyaloglar içerisine 65 kez yerleştirilmiştir. Dizi çekimlerinin büyük kısmının gerçekleştiği mekân olan Sığacık 39 kez diyaloglar içerisine yerleştirilmiştir. Sığacık gibi küçük bir mahalle için bu değer oldukça önemlidir. Sadece birinci bölümde izleyici Sığacık kelimesini 10 kez duymuştur (Tablo.2.). Sığacık kelimesi ilk olarak iş teklifi aldığı ailesine anlatan Zeynep'in "Benim işim Seferihisar Sığacık'ta" cümlesinde geçer. Bu cümleye karşılık Fikret Sığacık nerenin ilçesudur? Şevket "Sığacık nerededir?" sorusunu yöneltir? Zeynep ise "Ege'de" cevabını verir. Çok şaşırın Şevket tekrarlar Ege kelimesini tekrarlar ve ardından "boşuna mı okuttum ben senu ha, Sığacık'mış, Sığacık neresidir ya! Ege neresidir, burda Karadeniz varken Ege nedir yav. Ege deniz mudur yav !" diyerek Sığacık ve Ege'yi vurgular. Sığacık, dizi içerisine sıcak, samimi, hoşgörülü, merhametli, birleştirici, komşuluk haklarına saygılı, aile geleneklerine riayet eden, dini değerlerden uzak olmayan, az ile yetinebilen, çalışkan, sempatik, dost canlısı ve evrensel değerlerle donatılmış bir destinasyon olarak yerleştirilmiştir. Örneğin 8. Bölümde dizi oyuncularından Hale, Ömer'in günlüğündeki : "Sığacık, mavisinde rüzgârın tatlı şarkılar söylediği cennet köşesi. Rengârenk çiçeklerinde sıcak kalplerin de gülümsemesi. Teos Antik Kenti'nde bitmeyen aşkların melodisi "cümlelerini okuyarak Sığacık'ın fiziki ve beşeri güzelliğine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Teos ve Kaleiçi gibi Sığacık'a ait tarihi yerlerde izleyicinin hafızasına yerleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin 10. bölümde bir iş toplantısında dizinin kahramanları Zeynep ve Deniz İtalya'dan gelen iş ortaklarını nerede ağırlayacakları konusunda tartışır ve Deniz: "Avrupalı, Kaleiçi dururken, tarih dururken 5 yıldızlı oteli napsın!" der. Yine aynı bölüm içerisinde Teos Antik Kenti içerisinde Deniz: "Görmüş olduğunuz bu Teos Antik kentinin tiyatrosu, burası sanatla mimarının birleştiği yegâne, çok özel bir mekân aynı zamanda ilk sanatçılar birliği de burada kurulmuş. Bunu unutmamak lazım" diyerek Teos Antik Kenti'nin tanıtımını yapmıştır. Saltık vd, (2010)'ne göre ekranda bahsedilen destinasyonlara yönelik özel bir ilgi oluşmaktadır. Bu açıdan Teos Antik Kenti'nin dizi içerisine yerleştirilmesi, Sığacık açısından ayrı bir çekicilik oluşturacaktır. Dizi kitlesi Sığacık'a turist olarak geldiğinde görmek isteyeceği mekânlardan biri Teos Antik Kenti olacaktır.

Tablo.2. Ege'nin Hamsisi'nde Diyaloglar İçerisine Yerleştirilen Destinasyonlar

Bölüm No	Ege	İzmir	Seferihisar	Sığacık	Kaleiçi	Teos	Karadeniz	Rize
1	16	7	1	10	-		21	14
2	6	5		2			18	4
3	-	3	-	2	-		8	1
4	7	1	-	-	1		5	17
5	5	-	-	1			11	3
6	4	-	-	4	-		6	1
7	10	2	-	5	-		5	-
8	6	2	13	5	-	1	13	5
9	4	11	-	4	1	-	7	2
10	7	-	-	6	3	5	6	4
Toplam	65	31	14	39	5	6	100	51

Dizi içerisinde dolaylı gösterime ve diyaloglara il olarak en çok yerleştirilen destinasyon Rize'dir. Dizi içerisine Karadeniz ve Rize; yaylaları, tulumu, horonu, yemek kültürü, sabırsız, hızlı, inat aynı zamanda Karadeniz hayranı insanların mekânı olarak yerleştirilmiştir. Örneğin ikinci bölümde Şevket karakola düşer. Komiser, uzun süre Rize'de görev yaptığını söyler bunun üzerine Şevket: “Rize'nin toprağına ayak basmış adamın ayağının altını öperim ben” diyerek Rize sevdasını dile getirir. Yine aynı bölüm içerisinde Rize'deki bir kahvede Fikret'e “Hayırdır Fikret abla, Karadeniz'de hamsi mi bitti” denilerek, 54. dakikada da Dursun Fikret'e telefonda “ uyyy Fikret anacığum, gönlümdeki tahtın ana kraliçesi, Anzer balum, çay çiçeğum, tatlı dilli, pek kıymetli Fikret anacığum, eyyyy Karadeniz dağlarında açan en nadide çiçek” diyerek, üçüncü bölümde ise dizi kahramanlarından Zeynep “Benim inadımla uğraşamazsın Deniz Bey, bak benim Karadeniz damarımı ortaya çıkarma” diyerek Karadeniz'le ilgili algı oluşturur.

SONUÇLAR

Ege'nin Hamsisi iki bölgenin (Karadeniz ve Ege) gerek fiziki özellikleriyle gerekse beşeri özellikleriyle film içerisine yerleştirildiği bir dizidir. Bölge olarak Ege, Karadeniz ile fiziki ve beşeri özellikler açısından rekabet içerisindedir. Ege bölgesi dizi içerisine İzmir İli'nin Seferihisar İlçesi'nin Sığacık mahallesi ile girmiştir. Dizi içerisine bir ürün olarak yerleştirilen her iki bölge, il, ilçe ve mahalle açısından başarılı bir destinasyon imajı oluşturulmuştur. Dizide Ege insanı, Sığacık halkı, Karadeniz ve Rize insanı farklı karakter özellikleriyle ancak olumlu özellikleriyle ön plana çıkarılmıştır.

Sığacık, dizi içerisine sıcak, samimi, hoşgörülü, merhametli, birleştirici, komşuluk haklarına saygılı, aile geleneklerine riayet eden, dini değerlerden uzak olmayan, az ile yetinebilen,

çalışkan, sempatik, dost canlısı ve evrensel değerlerle donatılmış bir destinasyon olarak yerleştirilmiştir. Dizi içerisinde Karadeniz ve Rize ise; yaylaları, tulumu, horonu, yemek kültürü, sabırsız, hızlı, inat aynı zamanda Karadeniz hayranı insanların mekânı olarak yerleştirilmiştir.

Doğrudan gösterim açısından en fazla Sığacık, dolaylı gösterim ve diyalog içerisine yerleştirme bakımından da Karadeniz ve Rize'nin ağırlığı söz konusudur. Dizi ile Sığacık göç alan yeri temsil ederken Rize göç veren yerleşmeyi temsil eder. Ya da başka bir ifadeyle Karadeniz ve Rize iş nedeniyle terk edilen destinasyonken, Sığacık işveren, kucaklayan bir destinasyondur. Dolayısıyla göçün ruhuna uygun olarak Rize, özlem duyulan bir destinasyon olarak yerleştirilmiştir.

Dizi içerisinde en fazla gösterimi yapılan destinasyon Sığacık'tır. Sığacık 10 bölüm içerisinde 68 dakika 20 saniye süre ile doğrudan gösterilmiştir. Söz konusu bölümler içerisinde en yüksek değer 23 dakika 28 saniye ile birinci bölümdedir. Buna karşılık en düşük değer 2 dakika 2 saniye ile 6. bölümdedir.

İncelenen bölümler içerisinde Rize iline ait doğrudan destinasyon görüntüleri 4 bölümde yer almaktadır. Söz konusu bölümler içerisinde en fazla gösterim birinci bölümde en az gösterim de 3. bölümdedir.

Film içerisinde dolaylı gösterimin sık sık yapıldığı tespit edilmiştir. Her bölüm içerisinde dolaylı gösterim yapılmıştır. Hem Ege hem Karadeniz hem Rize hem de Sığacık'ın dolaylı gösterimi yapılmıştır. Ancak incelenen bölümler içerisinde en çok dolaylı gösterimi yapılan destinasyon Rize'dir. Dizi içerisinde Rize destinasyonuna ait dolaylı gösterim beş şekildedir. Birincisi Rize'nin içerisinde olduğu görseller, Rize isminin yazılı olduğu pankart afiş vs'ler, Rize'nin il plaka kodu, Rizespor ürünleri ve Televizyon ekranında gösterilen Rize'dir.

İncelenen 10 bölümde diyaloglar içerisinde bölge olarak en çok tekrar eden destinasyon 100 kez tekrarlanan Karadeniz'dir. Dizi içerisinde dolaylı gösterime ve diyaloglara il olarak en çok yerleştirilen destinasyon ise 51 kez tekrarlanan Rize'dir. Ege bölgesi diyaloglar içerisine 65 kez yerleştirilmiştir. Dizi çekimlerinin büyük kısmının gerçekleştiği mekân olan Sığacık 39 kez diyaloglar içerisine yerleştirilmiştir. Sığacık gibi küçük bir mahalle için bu değer oldukça önemlidir. Sadece birinci bölümde izleyici Sığacık kelimesini 10 kez duymuştur.

Dizi ve filmler kültür aktarımı açısından önemlidir. Bu açıdan dizide askerden gelme, üniversiteden mezun olma, bayram ritüelleri, aile birliğine verilen önem, kimsesizlere yardım ve sahiplenme, hayvan sevgisi gibi değerler, yöresel yemekler, yöresel müzikler örnek olarak verilebilir. Dizi içerisinde Sığacık insanı şükürlü, aza kanaat eden, paylaşan, misafirperver olarak tanıtılmıştır. Sığacık'ta kurban bayramı coşkusu işlenmiştir. Küçük çocuğun başucundaki bayramlık, bayram namazı, bayram etkinlikleri, bayramın birleştiriciliği ve bayrama verilen önem ekrana yansımıştır. Dizi oyuncularından Melahat'ın rakibi olan Şevket'in oğlu Ömer'e duası, bayram tatlısına şerbet dökerken ettiği dua, kimsesiz Mercan'ın tüm mahalle tarafından sahiplenilmesi, İbo- Hatice çiftinin boşanmaması için gösterilen çaba, horon, zeybek, tulum birbirini tamamlayıcı şekilde sunulmuştur. Bu nedenle Karadeniz ve Ege destinasyonlarına yönelik imaj başarılı bir şekilde oluşturulmuştur.

Rize, Ege, Karadeniz bilinen destinasyonlarken Sığacık az bilinen bir destinasyondur. Ancak diziden en fazla etkilenendir. Nitekim dizi ile birlikte her hafta Sığacık ekranlara taşınmıştır. Edirne'den Kars'a birçok insan Sığacık'ın Ege'nin bir mahallesi olduğunu dizi sayesinde öğrenmiştir. Fiziki ve beşeri özellikleriyle dikkat çekmiş, izleyici ile duygusal bir bağ

oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Ege'nin Hamsisi dizisinden önceki yapımlarla da Sığacık ekrana gelmiştir. Özellikle Kavak Yelleri dizisi Sığacık'ın tanınırlığına önemli katkılar sağlamıştır (Karadağ,2011, akt: Özaltaş Serçek, 2016). Rize ve genel olarak Karadeniz'e yeni bir imaj ile değil var olan imajı güçlendirme ya da destekleme şeklinde yerleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

ATAY, L. (2003). Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması. D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

BEETON, S. (2005). Film-induced Tourism. Clevedon: Channel View Publications.

ÇAKMAK, V., KARADAĞ, Ş. & SOLMAZ, B. (2011). "Popüler Kültür Bağlamında Filmlerin Ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri: "Yer Gök Aşk" Dizisi Üzerine Bir İnceleme". A. Öger (Ed.), 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (s. 105-118). Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları

KARASAR, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi (5.Baskı). 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık

KARADAĞ, Y. (2011). Television Series and Tourism-Impacts of a Television Series on Its Screened Location and The Relationship Between the Film Production and The Location, Master Thesis, Stockholm/Sweeden: Södertörn University. Akt: ÖZALTAŞ SERÇEK, G. (2016). Yemek Ve Seyahat Programlarının Destinasyon İmajı Ve Destinasyon Seçimine Etkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 36, Aralık 2016, s. 219-232

SALTIK ARIKAN, I. (2009). "Ekrandan Alana: Filmin Turizm ve Rekreasyon Üzerindeki Etkisi" Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi. Cilt: 20. Sayı: 2, 2009

SALTIK ARIKAN, I., COŞAR Yeşim, KOZAK Metin. (2010). "Televizyon Dizilerinin Destinasyon Pazarlaması Açısından Olası Sonuçları" Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi. Cilt: 21. Sayı: 1. Prof. Dr. Hasan Işın Dener Özel Sayısı

SHEU, J-J., SU, Y-H. ve CHU, K-T. (2008). "Segmenting Online Game Customers- The Perspective of Experiential Marketing" Expert Systems with Applications 36(4): 8487-8495.

YANMAZ, P (2011). "Turizm Tanıtımında Sinemanın Rolü" Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. Cilt: 1. Sayı: 2. 112-139

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILMAZ, Hakan ve YOLAL, Medet (2008). "Film Turizmi: Destinasyonların Pazarlanmasında Filmlerin Rolü" Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 8 (1): 175-792.

EKOLOJİK AYAK İZİ- EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Görkemli KAZAR⁶⁴
Doç. Dr. Altuğ KAZAR⁶⁵
Rukiye ÇAPANOĞLU⁶⁶

ÖZET

Çevresel Kuznets Eğrisi (EKC) hipotezi, çevresel bozulma ile kişi başına gelir arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğunu ifade eder. Buna göre, ekonomi büyüdükçe, başlangıçta çevresel baskılar artarak çevre zarar görür, daha sonra ise çevre ile toplum arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişir. Gelişmekte olan ülkelerde ise kirlilik, çevre taşıma kapasitesinin ötesinde artmaktadır. Ortaya çıkan kirlilik iklim değişikliği yaratarak tarım, sağlık ve üretim alanında negatif dışsallıklara sebep olmaktadır. Çalışmamızda Türkiye için 1961-2014 yılları arasında Çevresel Kuznets eğrisinin varlığı araştırılmıştır. Bu amaçla, diğer çalışmalardan farklı olarak çevresel bozulma göstergesi karbon emisyonu yerine ekolojik ayak izi olarak ele alınarak çevresel bozulma tüm boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Bulgularımız kuramla tutarlı olarak Türkiye için EKC hipotezini doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Kuznets Eğrisi, Ekonomik Büyüme, Çevresel Kirlilik.

1. GİRİŞ

20. yüzyılın sonundan bu yana, çevre kirliliğinin artması süregelen önemli bir endişe kaynağı olmuştur. Çevre sorunları iki kategoride sınıflandırılmıştır: biri çevre kirliliği ile ilgili geleneksel yerel sorunlara, diğeri ise küresel ısınma ya da ozonun azalmasıyla ilgili küresel sorunlara ilişkindir. Çevresel tahribat ise esas olarak ekonomik aktivitenin artmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerin tarihinde kalkınmayı sağlamak için takip ettikleri ekonomik yollar ve çevresel kalite-kişi başına gelir arasındaki değiş-tokuş tercihleri önem kazanmaktadır. Geçmişe baktığımızda, tüm gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin tarıma dayandığını ve tarım ekonomisinin çevreye büyük zarar vermediğini görebiliriz. Sanayi devrimi sonrasında ise gelişmiş ülke ekonomilerinin artan fosil yakıt tüketimleri çevreye zarar vermeye başlamıştır. Bu dönemde üretim faaliyetlerinin zararlı yan ürünlerinin ortaya çıkması, yoğun toprak kullanımı, ormansızlaşma ve dağların madenciliği yoluyla doğal kaynak tüketiminin arttırılması çevresel bozulmayı hızlandırmıştır. Son yıllarda bilgi çağı ekonomisi ise gelişmiş ülkelerin çoğunluğunu geleneksel sektörlerden hizmet ve bilişim sektörlerine yönelterek ve kirli ekonomik faaliyetleri başka yerlere taşıyarak kendi ülkelerinde yarattıkları çevre kirliliğinin azalmasına yol açmıştır.

Çevreye verilen zararın küresel etkileri ise ilk olarak 1970'lerin başında, Büyümenin Sınırları (Brutland) Raporunda ele alınarak Dünya'daki doğal kaynaklar konusundaki endişeler ifade edilmiştir (Meadows ve diğerleri, 1972). Ancak bu döneme ait ampirik çalışmalar,

⁶⁴ Munzur Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gorkemlikazar@munzur.edu.tr

⁶⁵ Munzur Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, akazar@hotmail.com

⁶⁶ capanrukiye@outlook.com

1970'lerde metallerin tüketim oranlarının gelirlere oranının azaldığını, bunun da Büyümenin Sınırları Raporunun tahminleriyle çeliştiğini göstermiştir. Bu görüş, metal kullanım yoğunluğu ile gelir arasındaki ilişkinin incelemesine neden olmuş ve aralarındaki ilişkinin ters-U eğrisine benzediği görülmüştür. Buna göre, malzemelerin kullanım yoğunluğu eşik gelir seviyesini aştığında azalmaya başlamaktadır (Canas ve diğerleri, 2003, de Bruyn vd., 1998).

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun Ortak Geleceğimiz Raporunu yayınlamasıyla sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasından taviz vermeden günümüzün ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmıştır (Kaynak,2007). Ekonomik kalkınma ile çevresel kalite arasındaki ilişki değerlendirilirken geçmiş, mevcut durum ve geleceğin ele alınması gerekliliğinin anlaşılmasıyla 1990'lı yılların başından itibaren çeşitli çevresel kirleticilere ilişkin ampirik veriler yoğun bir şekilde dikkat çekmeye başlamıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar, küresel ısınmanın olumsuz etkilerini hükümetler arası ve bağlayıcı anlaşmalar yoluyla azaltmaya çalışarak iklim değişikliğine neden olan sera gazlarına yönelik olarak Kyoto protokolünü oluşturmuşlardır (Halıcıoğlu, 2009).

Çevresel bozulma ve gelişme arasındaki ilişkiye dair ilk ampirik çalışma Grossman ve Krueger (1991) tarafından NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) çevresel etkilerinin incelenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu çalışma ve bunu takip eden çalışmalarda ulusal veya bölgesel üretim arttıkça, sera gazı emisyonlarının bir eşik üretim seviyesine ulaşıncaya kadar arttığı, bunun ardından emisyonların azaldığı ve çevresel koşulların iyileştiği iddia edilmiştir (Grossman ve Krueger, 1991; Shafik ve Bandyopadhyay, 1992). Böylece, 1950'li yıllarda gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasında Kuznets tarafından ortaya koyulan, 1970'li yıllarda malzeme kullanımı ile ekonomik büyüme arasında tespit edilen ters-U eğrisi ilişkisinin çevresel bozulma ile ekonomik büyüme arasında da var olduğu anlaşılmıştır (Kuznets, 1955; Shafik, 1994). Çevresel Kuznets Eğrisi olarak bilinen bu ilişkiye göre bir ülke geliştikçe, yarattığı çevresel kirlilik artar, ancak belirli bir ekonomik ilerleme seviyesine ulaştıktan sonra yarattığı kirlilik azalmaya başlar. Panayotou (2003) çalışmasında bu süreç bir ülkenin sanayileşmesinin erken evrelerinde ilkel, verimsiz ve kirlitici sanayilerin kurulması nedeniyle kirliliğin arttığı, daha varlıklı topluluklarda daha temiz bir çevre elde etmek amacıyla kurumsal ve kurumsal olmayan önlemlerin alınmasıyla kirlilikte dönüm noktasına ulaşıldığı, sanayileşen ülkelerde ise şirketlerin kirliliği azaltma ekipmanı ve teknolojisine yatırım yaparak kirliliği azalttıkları ifade edilmiştir.

Çalışmamızda Türkiye için 1961-2014 yılları arasında Çevresel Kuznets eğrisinin varlığı araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, diğer çalışmalardan farklı olarak çevresel bozulma göstergesi karbon emisyonu yerine ekolojik ayak izi olarak ele alınarak çevresel bozulma tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. Buna yönelik olarak çalışmanın takip eden bölümünde Türkiye'deki ekolojik ayak izinin boyutları tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ekolojik ayak izi- büyüme ilişkisini araştıran çalışmalara yer verildikten sonra dördüncü bölümde çalışmada uzun ve kısa dönem etkilerin tartışılması amacıyla kullanılan ARDL ampirik analiz yöntemi tanıtarak uygulama sonuçları verilecektir. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular tartışılacaktır.

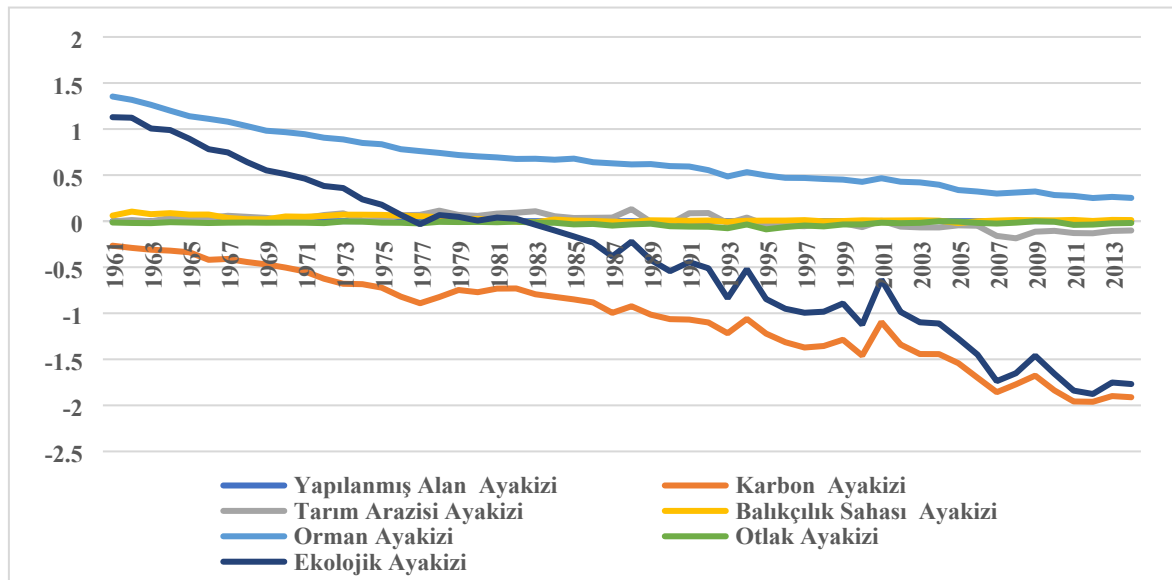
2. TÜRKİYE’DE EKOLOJİK AYAK İZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Wackernagel ve Rees (1996) tarafından geliştirilen Ekolojik ayak izi (EF) kavramı, insanlığın çevre üzerindeki etkilerinin anlaşılması amacıyla yaygın olarak kullanılan ölçütlerden biridir. Ekolojik ayak izi (EF) ile ifade edilen “ekolojik aşınmanın” anlamı, balıkçılık, orman kaynakları, mera ve tarım arazileri gibi yaşamı destekleyen biyolojik kaynakların tükenmesidir. Buna göre, bir topluluğun tükettiği yenilenebilir kaynakların yeniden üretilmesi ve üretilen atıkların absorbe edilmesi için gerekli olan biyolojik olarak verimli kara ve deniz alanının tahmin edilmesi gereklidir. Ayrıca, “küresel hektar” (gha) cinsinden ölçülen EF mevcut uygulamaların sürdürülebilirliği ve ülkeler arasında ve içindeki kaynak tüketimindeki eşitsizlikleri açıklayabilmek için kullanılmaktadır.

Talep tarafında, Ekolojik Ayak İzi, toplumların bitki bazlı gıda ve elyaf ürünleri, hayvancılık ve balık ürünleri, kereste ve diğer orman ürünleri, kentsel altyapı alanı ve orman için fosilden karbondioksit emisyonlarının emilmesine yönelik taleplerini ölçer. Arz tarafında ise, ülkenin biyolojik kapasitesi, orman arazileri, otlak arazileri, ekim alanları, balıkçılık alanları ve yerleşik araziler dahil olmak üzere biyolojik olarak üretken arazisini ve deniz alanını temsil etmektedir.

Ekolojik Ayak İzi, arazi türlerine göre karbon tutma alanı, tarım alanı, orman, otlak alanı, balıkçılık sahası ve yapılaşmış alan olarak altı ayrı kategoriye ayrılmaktadır. Karbon tutma ayak izi, karbon emisyonunun tutulmasını sağlayan alanları; tarım arazisi ayak izi, gıda ve kauçuk üretimi için kullanılan alanları; orman ayak izi, tüketilen orman ürünleri için gerekli orman alanlarını; otlak ayak izi hayvancılık yapılan alanları; yapılanmış alan ayak izi, ihtiyaçların karşılanmasına yönelik altyapı ve üst yapı alanları ve balıkçılık sahası ayak izi tüketilen deniz ürünlerinin temin edilmesi için gerekli alanları ifade edilmektedir.

Şekil 1. Türkiye İçin Ekolojik Rezerv-Açık Haritası (1961-2014, gha)

Kaynak: Global Footprint Network Database (2019)

Biyolojik kapasite ile ekolojik ayak izi arasındaki fark pozitif ise ülkelerin ekolojik rezervi olduğu, negatif ise ekolojik açığı olduğu anlaşılmaktadır. Doğal kaynakların tüketim

hızının üretilme hızından büyük olması nedeniyle ortaya çıkan ekolojik açık ise gelecekteki potansiyel üretim düşüşleri ve talep artışlarına yönelik bir risk ölçüsü olarak yorumlanabilmektedir. Türkiye'deki ekolojik gelişimin değerlendirilmesi amacıyla Şekil 1'de arazi türlerine göre ekolojik rezerv-açık durumları verilmiştir.

Türkiye'nin Ayak İzi Raporu'na göre üretimin toplam Ekolojik Ayak İzi 1972 yılında, tüketimin Ekolojik Ayak İzi ise 1974'de ulusal biyolojik kapasiteyi aşmış olmasına rağmen Şekil 1, 1970'li yılların sonlarına kadar Türkiye'nin Ekolojik Rezerve sahip olduğunu göstermektedir (WWF, 2012). 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de Ekolojik Ayak İzi açık vermeye başlamış ve görüldüğü gibi karbon salınımının artması ve ormansızlaşma bunun temel nedenleri olmuştur. Fosil yakıt kullanımına bağlı olarak artan sera gazları salınımını depolayacak orman arazisinin yetersizliği diğer ülkelerde de olduğu gibi Türkiye'de de karbon ayak izi açığı yaratarak 2014 yılında çevresel kirlenmenin % 60'ına neden olmuştur. Türkiye'deki çevresel bozulmanın diğer önemli unsurları %25'i oluşturan tarım arazisi ayak izi ve %10'unu oluşturan orman ayak izi olarak sıralanmaktadır. Küresel ölçekte açık vermemesine rağmen tarımsal verimliliğin sağlanamaması ve çeşitli sebeplerle tarım arazilerinin yok olması ile tanımlanan tarım arazisi ayak izi 2002 yılı sonrasında ulusal ölçekte sürekli açıklar vermeye başlamış 2007 yılı sonrasında bu açıklar daha belirgin hale gelmiştir. Böylece, 2007 yılı sonrasında Türkiye'de Ekolojik Ayak İzi-Karbon Ayak İzi arasındaki fark kapanmıştır. Ayrıca, ekosistemin devamlılığı için kilit unsur olan orman ayak izi rezervlerinin ise ele alınan dönem boyunca azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'de ekolojik ayak izinin azaltılması konusunda planlama yapılması gerektiğini, aksi takdirde rezervlerin tükenmesiyle birlikte tüm kalemlerde açık verilerek bunun da ekolojik açığın şiddetini arttıracığı anlaşılmaktadır.

3. LİTERATÜR

İlk EKC çalışmaları 1990'lı yılların ortalarında ortaya çıkmıştır. Grossman ve Krueger (1991, 1995), Shafik ve Bandyopadhyay (1992), Selden ve Song (1994), Panayotou (1993) ve Cropper ve Griffiths (1994) çalışmalarında EKC'nin varlığına ilişkin anlamlı kanıtlar bulunmuştur. EKC hipotezlerinin tanıtılmasından bu yana sayısız çalışma yapılmıştır. Çalışmaların genellikle gelişmiş ülkelerde çevre kirliliği için göstergesi olarak CO2 emisyonlarına odaklandığı görülmektedir (Dinda, 2004; Jalil ve Mahmud, 2009; Zhang ve Cheng, 2009). Kaynak kullanımını açısından çalışmalar hava kirliliği (Grossman ve Krueger, 1991; Shafik ve Bandyopadhyay, 1992; Deacon ve Norman, 2006; Merlevede, Verbeke ve Clercq, 2006), su kirliliği (Paudel, Bhandari ve Johnson, 2006; Thompson, 2012) ormansızlaşma (Cropper ve Griffiths, 1994; Koop ve Tole, 1999; Culas, 2007), enerji (Luzzati ve Orsini, 2009), toprak (Al-Mulali vd., 2015) veya biyolojik çeşitlilik (Tevie vd., 2011) üzerinde odaklanmıştır. Son yıllarda, özellikle Bagliani, Bravo ve Dalmazzone (2008) ve Caviglia-Harris, Chambers ve Kahn (2009) çalışmalarından sonra araştırmalarda çevresel bozulmayı bir bütün olarak ele alan Ekolojik Ayak İzi çevre sağlığı göstergesi olarak yoğun olarak kullanılmaya ve incelenmeye başlanmıştır. Türkiye için Altıparmak ve Avcı, (2011) ekolojik ayak izi ve ticaret istatistikleriyle karşılaştırmalı gözlemler yapmıştır, Tosunoğlu, (2014) ise ülkede biyolojik kapasiteye yatırım yapılmalı, üretken alanların verimliliği artırılması gerektiğini savunmuştur

Türkiye için EKC hipotezini araştıran geniş bir literatür olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı enerji tüketimi ve gelir arasındaki ilişkiye odaklanırken (Soytas ve diğ., 2007; , Lise ve Van Montfort, 2007), bir kısım çalışmalarda ise CO2 emisyonunu- büyüme

ilişkisi araştırılmıştır (Basar ve Temurlenk (2007; Akbostancı ve ark. (2009). Türkiye için yapılmış çalışmalardan Atıcı ve Kurt (2007), Halıcıoğlu (2009), Öztürk ve Acaravci (2010), Saatçi ve Dumrul (2011), Destek ve Ozsoy (2015), Artan vd., (2015), Lebe (2016), Destek (2018) EKC hipotezini destekleyici sonuçlara ulaşırken Başar ve Temurlenk (2007), Akbostancı vd. (2009), Dam vd. (2013), Omay (2013), Koçak (2014), Erdoğan vd. (2015), Tunçsiper ve Uçar (2017), Aydın ve Esen (2017) geçersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye için EKC konusunda fikir birliğine varılamaması araştırmacıların ek değişkenler kullanmasına yol açmıştır (Halıcıoğlu (2009), Soytaş ve Sari (2009); Öztürk ve Acaravci, 2010). Soytaş ve Sarı (2009), CO2 emisyonu ile GSYİH arasında uzun dönemli bir nedensellik olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, Öztürk ve Acaravci (2010) Türkiye’de CO2 emisyonu, enerji tüketimi ve GSYİH arasındaki uzun dönemli bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Halıcıoğlu (2009) dış ticaret verilerini modele ekleyerek CO2 emisyonları ile enerji tüketimi arasında ve CO2 emisyonu ve gelir arasında uzun dönemli ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

4. VERİ, YÖNTEM VE SONUÇLAR

Çalışmada Türkiye için 1961–2014 dönemi kişi başına ekolojik ayakizi ve kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla verileri kullanılmıştır. Veriler Küresel Ayak izi Ağı veritabanından elde edilmiştir, kişi başına reel GSYH milyon TL cinsinden, enerji üretiminde kullanılan yenilenebilir kaynaklar ve yenilenemez kaynaklar ise Gigawatt saat cinsinden (IEA) Uluslararası Enerji Ajansı Aylık Elektrik İstatistikleri veri tabanından alınmıştır. Çalışmamızda uzun ve kısa dönemli eşbütünleşim ilişkisinin modellenmesi amacıyla Pesaran ve Shin (1998) ve Pesaran vd. (2001) tarafından tanımlanan ARDL sınır testi kullanılacaktır. ARDL sınır testi yöntemi kullanılarak seri korelasyon ve içselliğe bağlı sorunların olmasını önlemektedir (Odhiambo, 2009). Bu çalışmada yenilenebilir ve yenilenemez kaynakların büyüme üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlandığından kullanılan ARDL sınır testi modeli aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

$$\Delta \ln EF_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta \ln EF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta \ln GDPpc_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{3i} \Delta \ln GDPpc^2_{t-i} + \beta_1 \ln EF_{t-1} + \beta_2 \ln GDPpc_{t-1} + \beta_3 \ln GDPpc^2_{t-1} + \varepsilon_t$$

Bu denklemde EF çevre kirliliği göstergesi olarak ekolojik ayak izini göstermektedir. Kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla GDPpc ile ifade edilmiştir. “ln” doğal logaritmayı, ε_t hata terimini, α kısa dönem katsayıları, β ise uzun dönem katsayıları göstermektedir. Δ birinci farkı gösteren işlemcidir, t zamanı gösterirken n modeldeki maksimum gecikme sayısını göstermektedir.

Bu durumda hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$\Delta \ln EF_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta \ln EF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{2i} \Delta \ln GDPpc_{t-i} + \sum_{i=1}^n \alpha_{3i} \Delta \ln GDPpc^2_{t-i} + \beta ECM_{t-1} + \varepsilon_t$$

burada β hata düzeltme teriminin katsayısıdır. Bu katsayının istatistiksel açıdan anlamlı ve sıfır ile bir arasında negatif değer alması beklenmektedir. ECM (hata düzeltme modeli), tahmin

edilen modelin uzun dönemli denge patikasına yönelmesindeki kısa dönemli uyarlanma hızını ölçmektedir.

Çalışmamıza ilişkin serilerin birim kök analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi verilerin durağanlığının araştırılması amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Test Sonuçları

		DÜZEY		BİRİNCİ FARK	
		t-ist.	olasılık	t-ist.	olasılık
LEFPC	Sabit	-1.30	0.62	11.51	0.00
	Sabit ve trent	-6.00	0.00		
	-	1.74	0.98	-10.94	0.00
LGDPPC	Sabit	-0.03	0.95	-7.06	0.00
	Sabit ve trent	-2.41	0.37	-7.00	0.00
	-	5.07	0.99	-5.08	0.00
LLGDPPC	Sabit	0.25	0.97	-7.01	0.00
	Sabit ve trent	-2.06	0.56	-6.98	0.00
	-	5.01	0.99	-5.07	0.00

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’den görülebileceği gibi sadece ekolojik ayak izinin sabit ve trentli modelinde düzey verileri %1 anlamlılık düzeyinde durağandır. Bu serinin diğer modellerinin ise birinci fark verilerinin durağan olduğu görülmektedir. Kişi başına hasıla verilerinin ise tüm modellerinin birinci farkları alındığında %1 anlamlılık düzeyinde durağanlaştığı ve bu serilerin I(1) seriler olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1’de verilen durağanlık testi sonuçlarına göre tahmin edilmeye çalışılan modelde I(1) düzeyine sahip veriler bulunmaktadır. Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımı ARDL yöntemiyle eşbütünlüğü test etmek için kullanılmaktadır. Çalışmamızda da bu yöntem değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisinin var olup olmadığını test etmek için kullanılmıştır. Eşbütünlük sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Seçilen Model: ARDL(1, 4, 4)	
F-istatistiği	7.53***
1% I(0)	4.13
I(1)	5.00
5% I(0)	3.10
I(1)	3.87
10% I(0)	2.63
I(1)	3.35

Seçilen ARDL(1,4,4) modeli için değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, F-istatistiklerinin her üç durumda da üst sınırı aşmasıdır. Dolayısıyla, bütün ARDL modelleri için % 5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşimin olmadığı boş hipotez reddedilir. Buna göre, oluşturulan bütün ARDL modellerinde modele dahil değişkenler arasında istikrarlı bir uzun dönemli ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Bağımsız değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi açıklayabilmek için uzun dönemli analiz yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Uzun Dönem Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
Sabit	-18.84	4.68	-4.02	0.00
LGDPPC	3.90	1.06	3.66	0.00
LLGDPPC	-0.19	0.06	-3.11	0.00

Elde edilen analiz sonuçları, uzun dönemde gerek kişi başına gelir gerek kişi başına gelirin karesinin ekolojik ayak izi üzerinde anlamlı etkileri olduğu göstermektedir. Kişi başına gelir bir birim arttığında ekolojik ayak izi 3.9 birim artmaktadır. Kişi başına gelirin karesiyle ifade edilen daha yüksek gelir düzeylerinde ise gelir artışı ekolojik ayak izinde azalmaya neden olmaktadır. Buna göre uzun dönemde Çevresel Kuznets eğrisi geçerlidir. Çalışmamız değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamikleri araştırılmasıyla devam etmektedir. Sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Kısa Dönem Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
D(LGDPPC)	1.46	3.26	0.44	0.66
D(LGDPPC(-1))	1.48	3.26	0.45	0.65
D(LGDPPC(-2))	-3.47	3.17	-1.09	0.28
D(LGDPPC(-3))	9.03	3.13	2.87	0.00
D(LLGDPPC)	-0.02	0.18	-0.12	0.90
D(LLGDPPC(-1))	-0.09	0.18	-0.51	0.61
D(LLGDPPC(-2))	0.19	0.18	1.08	0.29
D(LLGDPPC(-3))	-0.49	0.18	-2.77	0.00
CointEq(-1)*	-0.75	0.13	-5.70	0.00
R ²	0.80			

Hata düzeltme mekanizması, denge düzeyinde herhangi bir sapma meydana gelmesi durumunda uzun dönem dengeye doğru düzeltilme hızı hakkında bize bilgi verir. Tablodan elde ettiğimiz sonuçlara göre, bir çok sonrasında uzun dönem dengeye yakınsamanın hızı %75 olarak gerçekleşmektedir. Burada katsayı anlamlı ve beklendiği gibi negatif değere sahiptir. Buna göre değişkenler arasındaki uzun dönemli dengeden sapmalar 1,5 dönemden az sürede giderilebileceği anlamına gelmektedir.

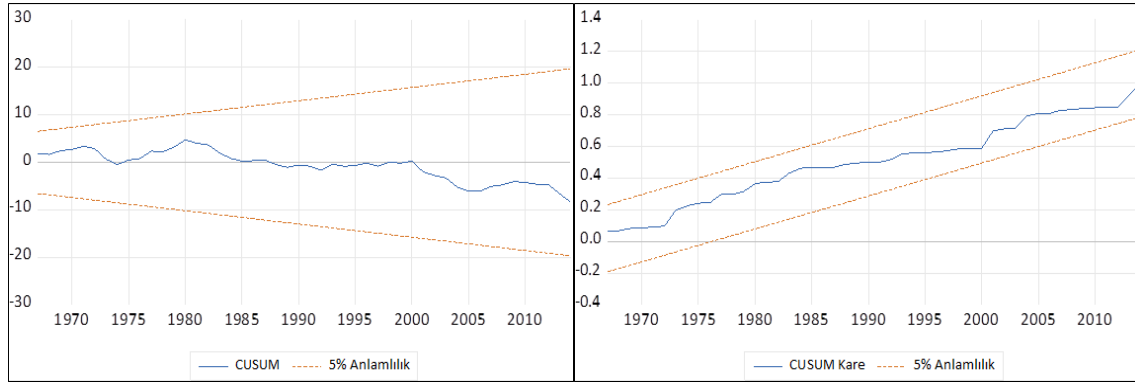
Tablo 4'te gösterilen kısa dönem sonuçları kişi başına gelirdeki %1'lik bir artışın çevresel bozulmayı üç dönem gecikmeyle % 9 arttıracakını göstermektedir. Ayrıca, kişi başına gelirin karesindeki %1'lik bir artış yine üç dönem gecikmeyle çevresel bozulmayı % 0.49 azaltmaktadır.

Buna göre düşük gelir düzeylerinde gelir artışı çevresel etkileri olumsuz gerçekleşirken, yüksek gelir düzeylerinde gelir artışının çevresel bozulma üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Buna göre, kısa dönemde de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi geçerlidir.

Tablo 5. Diagnostik Test Sonuçları

Test	Katsayı	Olasılık
Breusch-Godfrey Seri Korelasyon LM Testi	0.50	0.61
Jarque-Bera İstatistiği	2.26	0.32
Ramsey RESET Test	2.65	0.11
Değişen Varyans Testi: Breusch-Pagan-Godfrey	0.75	0.68

Şekil 2. CUSUM-CUSUMQ Artıkları

Çalışmamızda modelin sonuçlarının doğruluğunun tartışılması açısından çeşitli diyagnostik ve istikrar testleri yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir. Diagnostik test sonuçları, modelde otokorelasyon, değişen varyans, fonksiyonel ve normallik problemleri olmadığını ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi, tanılama testlerinin olasılık değerleri %5’ten büyük olması, %5 anlamlılık düzeyinde her testin boş hipotezinin reddedilmesine yol açmıştır. Ayrıca, Şekil 2’de verilen CUSUM ve CUSUMQ artıkları %5 kritik değer sınırları arasında kaldığı için modelin istikrarlı olduğunu kanıtlamaktadır.

5. SONUÇ

Günümüzde doğal kaynaklar fiziki sınırlarına yaklaşmış, aşırı kullanımı çevresel tahribatlara yol açmıştır. Sanayi devrimiyle artan üretim ve üretimde yoğun bir şekilde fosil yakıtların kullanımının çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılmasıyla birlikte literatürde Çevresel Kuznets Eğrisinin varlığı araştırılmaya başlanmıştır.

Çalışmamız, Atıcı ve Kurt (2007), Halıcıoğlu (2009), Öztürk ve Acaravcı (2010), Saatçi ve Dumrul (2011), Destek ve Özsoy (2015), Artan vd., (2015), Lebe (2016) çalışmalarına benzer şekilde Türkiye için hem kısa dönemde hem de uzun dönemde EKC hipotezini destekleyici sonuçlara ulaşmıştır.

Ekolojik Ayak izinin 2014 yılına kadar sürekli artışı Türkiye'nin Çevresel Kuznets eğrisi eşik noktasına ulaşmadığını göstermektedir. Türkiye'deki ekolojik Ayak izi değerlendirildiğinde Karbon ayak izinin çevresel bozulmanın en önemli sebebi olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Karbon salınımını azaltıcı politikalar oluşturularak uygulamaya konulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbostancı, E., Türüt-Aşık, S., & Tunç, İ. (2009). The Relationship between Income and Environment in Turkey: Is there an Environmental Kuznets Curve?. *Energy Policy*, 37(3), 861-867.

Al-Mulali, U., Weng-Wai, C., Sheau-Ting, L. and Mohammed, A.H. (2015). Investigating the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis by utilizing the ecological footprint as an indicator of environmental degradation. *Ecological Indicators*, 48, pp. 315–323.

Altıparmak A. ; Avcı Z. (2011). Uluslararası Ticaret, Ekolojik Ayak izi ve Türkiye. *Ekonomik Bilimleri Dergisi*, 3(2), 35-45

Artan S. ; Hayaloğlu P. ; Seyhan B. (2015). Türkiye'de Çevre Kirliliği, Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, Yıl 2015, Cilt 13, Sayı 1, Sayfalar 308 - 325

Artan, S. Hayaloğlu, P., & Seyhan, B. (2015). Türkiye'de Çevre Kirliliği, Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 308-325.

Atıcı, C., & Kurt, F. (2007). Türkiye'nin Dış Ticareti ve Çevre Kirliliği: Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımı. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 13(2), 61-69.

Aydin, C., & Esen, Ö. (2017). The Validity of the Environmental Kuznets Curve Hypothesis for CO2 Emissions in Turkey: New Evidence from Smooth Transition Regression Approach. *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 14(39), 101-116.

Bagliani, M., Bravo, G., & Dalmazzone, S. (2008). A consumption-based approach to environmental Kuznets curves using the ecological footprint indicator. *Ecological Economics*, 65(3), 650-661.

Başar, S., & Temurlenk, M. S. (2007). Çevreye Uyarlanmış Kuznets Eğrisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 1-12.

Canas, A., Ferrao, P., & Conceicao, P. (2003). A new environmental Kuznets curve? Relationship between direct material input and income per capita: evidence from industrialised countries. *Ecological Economics*, 46(2), 217-229.

Caviglia-Harrisa, J. L., Chambersa, D. and Kahn, J. R. (2009). Taking the “U” out of Kuznets: A Comprehensive Analysis of the Ekc and Environmental Degradation. *Ecological Economics*. 68(4), 1149-1159

Cropper, M. and Griffiths, C. (1994). The Interaction of Population Growth and Environmental Quality. *The American Economic Review*, Vol. 84, No. 2, 250-254

Culas, R.J. (2007). Deforestation and the environmental Kuznets curve: An institutional perspective. *Ecological Economics*, 61(2-3), pp. 429–437.

- Dam, M.M., Karakaya, M., & Bulut, Ş. (2013) Çevresel Kuznets Eğrisi ve Türkiye: Ampirik Bir Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı1, 85-96.
- De Bruyn, S.M., Van De Bergh, J.C.J.M. and Opschoor, J.B. (1998). Economic Growth and Emissions: Reconsidering the Empirical Basis of Environmental Kuznets Curves. *Ecological Economics*, 25, 161-175
- Deacon, R.T. and Norman, C.S. (2006). Does the environmental Kuznets curve describe how individual countries behave?. *Land Economics*, 82(2), pp. 291–315.
- Destek M. A. (2018). Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Türkiye İçin İncelenmesi: Stırpat Modelinden Bulgular. *Cumhuriyet Üni. İİBF Dergisi* 19(2), 268-283.
- Destek, M. A., & Ozsoy, F. N. (2015). Relationships between economic growth, energy consumption, globalization, urbanization and environmental degradation in Turkey. *International Journal of Energy and Statistics*, 3(04), 1550017.
- Dinda, S. (2004), Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey, *Ecological Economics*, 49, 431-455
- Erdoğan, I., Türköz, K., & Görüş, M. Ş. (2015). Validity of Environmental Kuznets Curve Hypothesis for the Turkish Economy. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, 44, 113-123.
- Global Footprint Network Database (2019). <http://data.footprintnetwork.org/#/>. Erişim tarihi: 15.04.2019
- Grossman, G.M. and Krueger, A.B. (1991), Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement, *NBER Working Papers Series*, No. 3914
- Grossman, G.M. and Krueger, A.B. (1995), Economic Growth and the Environment, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 110, No.2, 3533-377
- Halicioğlu, F. (2009). An econometric study of CO2 emissions, energy consumption, income and foreign trade in Turkey, *Energy Policy*, 37(3), 1156–1164.
- Jalil, A., & Mahmud, S.F. (2009). Environment Kuznets Curve for CO2 Emissions: A Cointegration Analysis for China. *Energy Policy* 37, 5167–5172.
- Kaynak, M. (2007). *Kalkınma iktisadı:(ders notları)*. Gazi Kitabevi.
- Koçak, E. (2014). The Validity of the Environmental Kuznets Curve Hypothesis in Turkey: ARDL Bounds Test Approach. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.
- Koop, G. and Tole, L. (1999), Is there an Environmental Kuznets Curve for Deforestation?, *Journal of Development Economics*, 58, 231– 244
- Kuznets, S. (1955), Economic Growth and Income Inequality, *The American Economic Review*, Vol. 45, No.1, pp. 1-28
- Lebe, F. (2016). Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: Türkiye İçin Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2), 177-194.

- Lise, W., & Van Montfort, K. (2007). Energy consumption and GDP in Turkey: Is there a co-integration relationship?. *Energy economics*, 29(6), 1166-1178.
- Luzzati, T. and Orsini, M. (2009) Investigating the EnergyEnvironmental Kuznets Curve. *Energy*, 34, 291–300.
- Meadows, D.H. et al. (1972), *The Limits of Growth*, Universe Books, New York, NY
- Merlevede, B., T. Verbeke, and M.D. Clercq. (2006). The Ekc for So2: Does Firm Size Matter? *Ecological Economics* 59 (4): 451-461.
- Odhiambo, N. M. (2009). Energy Consumption and Economic Growth Nexus in Tanzania: An ARDL Bounds Testing Approach. *Energy Policy*, 37(2), 617-622.
- Omay, R.E. (2013). The Relationship between Environment and Income: Regression Spline Approach. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 3, 52-61.
- Ozturk, I., & Acaravci, A. (2010). CO2 emissions, energy consumption and economic growth in Turkey, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 14(9), 3220–3225
- Panayotou, T. (1993), Empirical Tests and Policy Analysis of Environmental Degradation at Different Stages of Economic Development. *Working Paper* WP238, Technology and Employment Programme, International Labour Office, Geneva
- Panayotou, T. (1993). Empirical Tests and Policy Analysis of Environmental Degradation at Different Stages of Economic Development. *Working Paper* No. WP238 Technology and Employment Programme. International Labour Office, Geneva.
- Paudel, K. P., Bhandari, D., & Johnson, T. G. (2006). *Does Social Capital Have a Role in Environmental Kuznets Curve Estimation?* (No. 379-2016-22007).
- Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1998). An Autoregressive Distributed-Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis. *Econometric Society Monographs*, 31, 371-413.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Saatçi, M., & Dumrul, Y. (2012). Çevre Kirliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çevresel Kuznets Eğrisinin Türk Ekonomisi için Yapısal Kırılmalı Eş-Bütünleşme Yöntemiyle Tahmini. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37, 66-86.
- Selden, T. M., and Song, D. (1994), Environmental Quality and Development: Is There a Kuznets Curve for Air Pollution Emissions?, *Journal of Environmental Economics and Management*, 27, 147-162
- Shafik, N. (1994), Economic Development and Environmental Quality: An Econometric Analysis, *Oxford Economic Papers*, Vol. 46, 757-773
- Shafik, N. and Bandyopadhyay, S. (1992). Economic Growth and Environmental Quality: Time-Series and Cross-Country Evidence. *Policy Research Working Paper* No. 904. Washington, DC, World Bank.
- Soytas, U., Sari, R., & Ewing, B. T. (2007). Energy consumption, income, and carbon emissions in the United States. *Ecological Economics*, 62(3-4), 482-489.

- Soytas, U., Sari, R. (2009). Energy consumption, economic growth, and carbon emissions: Challenges faced by an EU candidate member. *Ecological economics*, 68(6): 1667–1675.
- Tevie, J., Grimsrud, K.M. and Berrens, R.P. (2011). Testing the Environmental Kuznets Curve Hypothesis for Biodiversity Risk in the US: A Spatial Econometric Approach. *Sustainability*, 3, 2182–2199.
- Thompson, A. (2012). Water abundance and an EKC for water pollution. *Economics Letters*, 117(2), pp. 423–425.
- Tosunoğlu B. Tuğberk (2014). Sürdürülebilir Küresel Refah Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 5.
- Tunçsiper, B., & Uçar, B. (2017). Validity Test of Environmental Kuznets Curve for Turkey: Granger Causality Analysis. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), 657-666.
- Wackernagel, M., & Rees, W. (1996). *Ecological footprint: Reducing human impact on the earth*. New Society, Gabriola Island, BC, Canada.
- WWF (2012). *Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu*. Ofset Yapımevi.
- Zhang, X.P., Cheng, X.M., 2009. Energy consumption, carbon emissions, and economic growth in China. *Ecological Economics*, 68(10): 2706–2712.

OECD ÜLKELERİNDE EĞİTİM EŞİTSİZLİĞİNİN CİNSİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Görkemli KAZAR⁶⁷
Doç. Dr. Altuğ KAZAR⁶⁸
Rukiye ÇAPANOĞLU⁶⁹

ÖZET

Gelişmekte olan ülkelerde eğitimin gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu bilinen bir gerçektir. Kadın ve erkek arasındaki eğitim açığının en yüksek olduğu ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdir. Bu nedenle, bu ülkelerde eğitimde cinsiyet eşitsizliği de çok yüksek boyutlardadır. Dünya genelinde ise son yıllarda kadınlar tarafından eğitimde eşitlik yönünde başarılar elde edilmesine rağmen hem iktisadi hayatta hem de istihdam alanında önemli etkiler yaratılamamıştır. Bu çalışmada OECD ülkelerinde okuryazarlık oranları, eğitim seviyesine göre işteki durum, eğitimin kamu maliyet ve faydaları, eğitimin özel maliyet ve faydaları ile kazanç oranları cinsiyet farklılığı dikkate alınarak karşılaştırılmalı bir analiz yapılmıştır. Bulgularımız gelişmiş ülkelerde de eğitimden faydalanma açısından cinsiyet eşitsizliğini desteklemektedir. Aynı zamanda, bu eşitsizliğin gerek maliyet ve fayda gerekse ekonomik süreçlere katılım ve pay alma konusunda da farklılıklar yarattığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Cinsiyet eşitsizliği, Eğitimin cinsiyetler arasında maliyet ve faydası.

1.GİRİŞ

Eğitim, kadınların kendi güçlerini ve kendilerini güçsüzleştiren mekanizmaları fark edebilmeleri ve bunları dönüştürebilmeleri için bir fırsat yaratır. Kız çocuklarının ve kadınların eğitime katılımı, sadece kendi gelişimine ve refahına katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda ülkenin refah düzeyi ve yaşam standardını hem de ekonomik potansiyeli açısından da önemlidir.

Kadın eğitimi ile öncelikle hedeflenen, kadın nüfusunun verimliliği ve gelirlerini arttırmak, refah düzeyini yükseltmek, ekonomik başarısının artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

“Kadınlara daha çok eğitim fırsatı sunularak verimlilikleri artırılır. Böylece işgücüne katılımları ve gelir düzeyleri yükselirken; yoksullukla mücadele edilmiş, ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanmış, hızlı nüfus artışı önlenmiş, çocuklar ve gençler daha iyi bir geleceğe kavuşmuş olur. (UNESCO, 2003: 4)”

Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi toplam işgücü arzını artırıcı bir etki yaratır. Erkeklerle kadınlar arasında daha ileri düzeyde eşitlik sağlanması açısından işgücü piyasalarına, insana yakışır ve üretken istihdama erişim büyük önem taşımaktadır.

⁶⁷ Munzur Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gorkemlikazar@munzur.edu.tr

⁶⁸ Munzur Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, akazar@hotmail.com

⁶⁹ capanrukiye@outlook.com

“Kadınların istihdama erişiminin daha geniş anlamda sanayi ve meslekler bazında sağlanması, işgücü piyasasındaki fırsatlardan yararlanabilmeleri açısından önemlidir. Kadınlara insana yakışır iş imkanları tanınarak kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarma şansı verilmelidir. Toplumun kadınların üstlenebilecekleri yeni ekonomik rolleri benimsemesi, ekonominin ise kadınlara destek olacak insana yakışır işler yaratabilecek durumda olması, hem işgücü piyasalarının kadınlar açısından daha iyi sonuçlar vermesi hem de bir bütün olarak ekonomik kalkınma için başlıca önkoşullardır (ILO, 2008: 2-3).”

Mevcut duruma baktığımızda ise, işgücü piyasasında işgücü arz eden kadın; öncelikle işe alma sürecinde, alacağı ücretin tespitinde ve terfi sürecinde ayrımcılık ile karşı karşıyadır. Kadınların çoğunlukta olduğu mesleklerde kadınlar için daha düşük ödeme oranları ile karşılaşılır. Erkekler tarafından yürütülen fiziksel güç gerektiren işler genellikle kadınlar tarafından yürütülen işlerden daha fazla değer görür. Örneğin, bir süpermarkette kasiyer olarak çalışan bir kadın; depoda çalışan bir erkekte daha az kazanmaktadır. Bir kadın hemşirenin nitelikleri bir erkek teknisyen ile karşılaştırılabilir bir düzeyde olmasına rağmen kadın hemşire daha az kazanır.(OECD, 2013)

Yapılan ekonometrik araştırmalarda kadın erkek ücret eşitsizliğinin nedeni genelde eğitim, işgücü piyasası deneyimi, çalışılan saat, iş türü gibi nedenlerle farklılaştığını belirtilir (Özkan 2010). Hâlbuki her ne kadar kadın erkek ücret farklılığının nedenlerinden biri eğitim olarak gösterilse de cinsiyete dayalı ücret farkı kadınların erkeklere göre okulda ve üniversitede daha başarılı olduklarında dahi azalmamaktadır.

“AB ülkelerinde 2012 yılında genç kadınların %83’ü, erkeklerin %77.5’i orta öğretim en üst seviyesine ulaşabilirken, üniversite mezunlarının %60’ı kadındır (OECD, 2003).”

2. EĞİTİM VE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Uluslararası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik ilerleme sürecinde eğitim alanında yaşanan cinsiyet eşitsizliğinin en büyük engel olduğu konusunda fikir birliği içerisinde. (UNICEF 1995,United Nations 1995). Bu nedenle pek çok uluslararası kuruluş, gelişmekte olan ülkelerde kız çocukların eğitimi artması için sürekli bir çaba içerisinde.

Birleşmiş Milletlerin Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (CEDAW) Pekin Deklarasyonu ve Milenyum Kalkınma hedefi ile UNESCO’nun Dakar Eylem Çerçevesinin ilgili maddeleri böyle bir çabanın ürünüdür. Türkiye taraf olduğu tüm bu sözleşmelerle birlikte kadın eğitime yönelik politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeleri taahhüt etmiş bulunmaktadır.

“Türkiye 1985 yılında taraf olduğu CEDAW’ın 10. maddesinde eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere gerekli önlemler belirtilmiştir. Bu sözleşmeye taraf olan toplam 165 ülkede belirlenen önlemleri uygulamakla yükümlüdür.(UNDP, 1995)”

Cinsiyet eşitsizliği, Türkiye’de pek çok alanla birlikte eğitimde de kendini göstermektedir. 2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu’na göre (UNDP, 2013), Türkiye ilköğretim düzeyinde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması hedefine ulaşmasına rağmen, orta

öğretimde eğitime devam etmeyen kız çocuklarının oranının kayda değer olduğunu vurgulamaktadır.

Helen Hacker'e göre (1951), Endüstri Devriminin doğmasıyla birlikte kadınlar endüstriyel ve mesleki beceriler kazanarak erkeklerle istihdamda rekabete girdiğini belirtmiştir. Fakat erkekler, onları bir rakip grup olarak algılayarak bu rekabeti azaltmak veya ortadan kaldırmak için ekonomik yasal ve ideolojik araçları kullandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca erkeklerin kadınları sendikalardan uzak tutarak, kadınların işe alınmasını önlemek için işverenlerle sözleşmeler imzalandığını savunmuştur. Bunun yanı sıra evli kadınların istihdamını kısıtlayan yasaların desteklendiğini, çalışan kadını eve döndürecek propagandaların aralıksız sürdürüldüğünü belirtmiştir (aktaran Henslin, 2003:294).

Kimberly ve Mahaffy,(2002); Rosenkrantz ve diğerleri (1986); Trommsdorff ve Iwawaki (1989); Keith ve Jacqueline (2002) yazarların lise ve üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel ve geleneksel olmayan algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada öğrencilere “kadının temel görevi eve ve aileye bakmaktır”, “evin reisi erkek olmalıdır”, “ailenin geçimini sağlamak erkeğin sorumluluğunda olmalıdır” vb. gibi toplumsal cinsiyet rollerini içeren ifadeler yöneltmiştir. Öğrencilerin cinsiyet rolleri konusunda geleneksel rolleri benimsedikleri belirlenmiştir. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha az geleneksel rollere sahip oldukları da saptanmıştır.

Bhasina ve Ay (2003); Staggenborg (1998); Basow (1992) yazarların toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin özellikle çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamındaki rolleriyle ilgi değişkenleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kadın ve erkeğin özellikle çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamındaki rollerinde belirgin farklılıklar gösterdiğini savunmuşlardır.

Coleman ve Kerbo (2002), Erkeklerin siyasi güç ve ekonomik kontrol olanağını veren konumlarda kadınları dışlayarak ve kadınlara daha düşük ücret ödenmesini sağlayarak ekonomik avantajlar elde etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda erkeklerin, kadınların ailedeki ikincil rollerinden faydalandığını belirtmiştir.

Vefikuluçay vd. (2007); Rosenkrantz (1986); Güvenç (1996); Trommsdorff (1989), üniversite öğrencilerinin geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çok sayıda çalışmada erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin daha geleneksel bakış açısına sahip oldukları görülmüştür.

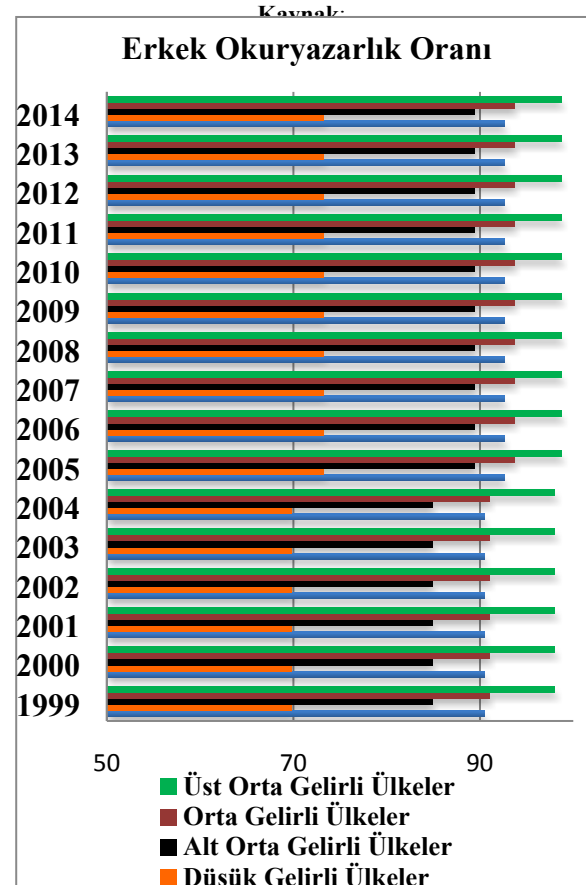
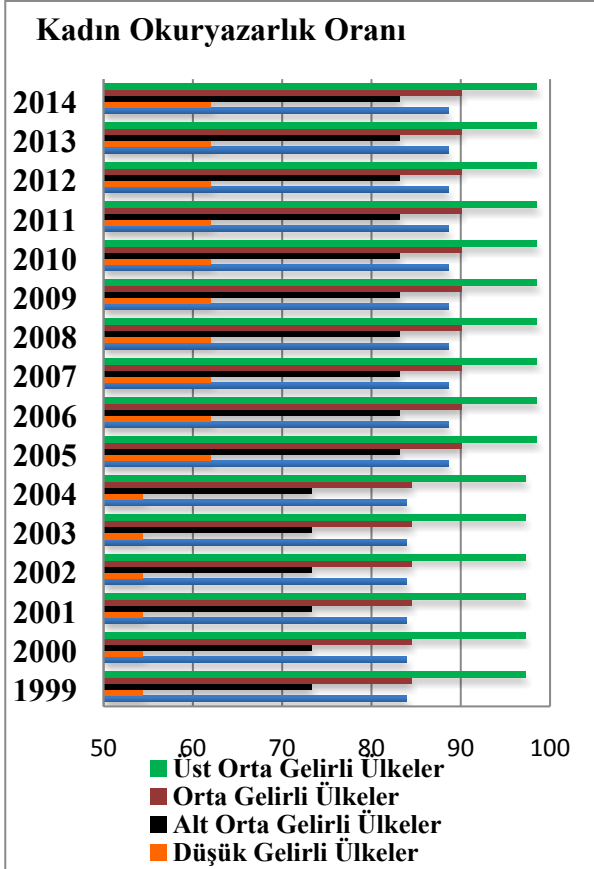
Markham'a göre (1999), cinsiyete dayalı ayrımcılık aile içinde başlamadığını, kültürel değerler ile kız ve erkek çocukların farklı yönlendirilmesi sonucunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine onay veren kadınlar ve erkekler yetiştirildiğini belirtmiştir. Toplumun kadına biçtiği rol ve beklentilerin eğitim, evlilik ve çalışma gibi birçok konularda hayatını etkileyebileceğini, karar verme ve kararlarını uygulamalarında büyük ölçüde engel olduğunu ifade etmiştir.

3. DÜNYA'DA KADIN- ERKEK EĞİTİMİNDEKİ EŞİTSİZLİK, 1999-2014

Eğitim, beşeri sermayenin geliştirilmesinin temelini oluşturmakla birlikte insana yatırım yapılarak ülkelerin ekonomik ve kültürel açıdan gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Eğitim yatırımları, okuryazarlık oranları, insanların bilgilerini ve yetenek seviyelerini yükselten bir olgudur. Bu nedenle sadece OECD ülkeleri için değil aynı zamanda ileri derecede sanayileşebilmiş ve gelişme aşamasında olan ülkeler içinde üzerinde önemle durulan ve

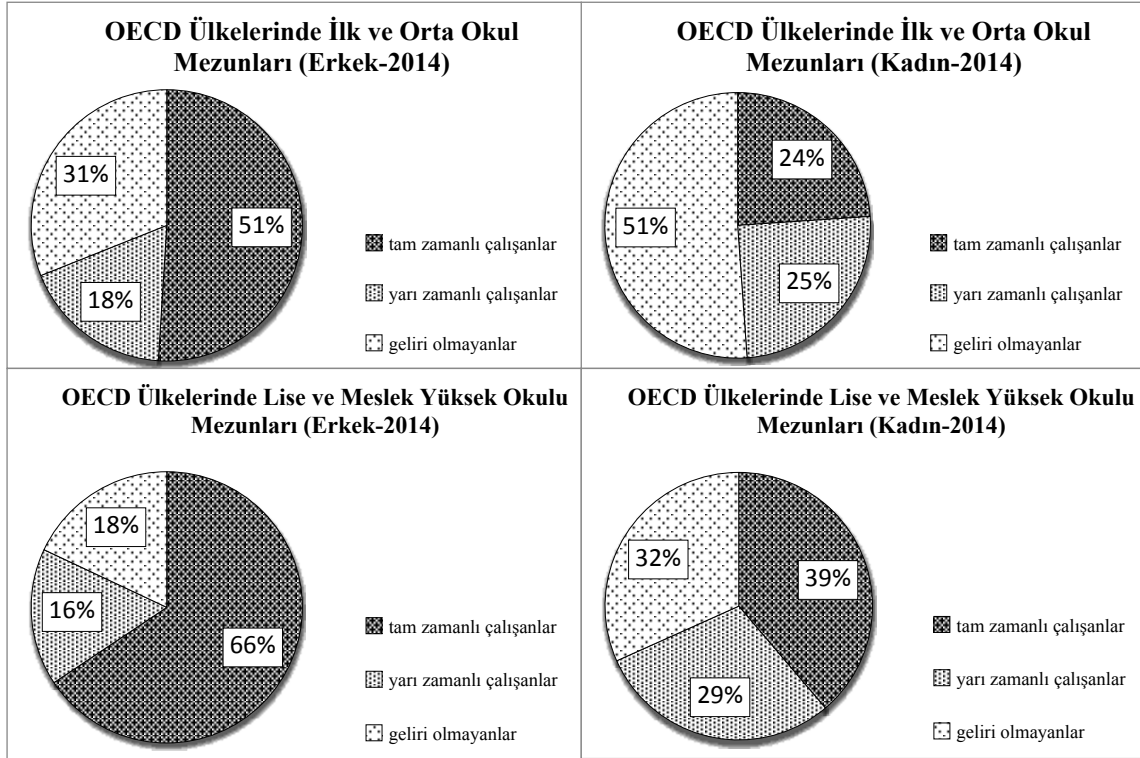
ekonomik büyüme ile ilişkileri araştırılan bir olgu haline gelmiştir. Ülkelerin kadın erkek okuryazarlık oranları aşağıda şu şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1. Kadın- Erkek Okuryazarlık % Oranları

Şekil 1’de 1999-2014 yılları için üst orta gelirli ülkeler, orta gelirli ülkeler, alt orta gelirli ülkeler, düşük gelirli ülkeler ve Dünya’daki kadın ve erkek okuryazarlık %oranları verilmiştir. Düşük gelirli ülkelerde kadın okuryazarlık oranına baktığımızda 1999-2014 yıllarında %55 civarındayken bu oranın 2005-2014 yıllarında %63 civarına yükseldiği gözlemlenir. Oysa bu ülkelerde erkek okuryazarlık oranlarında ise 1999-2004 yıllarında %70 iken daha sonraki tüm yıllarda %75 civarında olduğu görülmektedir. Orta gelirli ülkeler için bakıldığında verilen tüm yıllarda kadın okuryazarlık oranının erkek okuryazarlık oranından daha düşük bir seviyede kaldığı tespit edilmektedir. Dünya geneli açısından bakıldığında ise, erkek okuryazarlık oranı tüm yıllarda %90’ı aşmış iken kadın okuryazarlık oranı bu oranın alt seviyesinde kalmış ve hiçbir zaman %90’ı görememiştir.

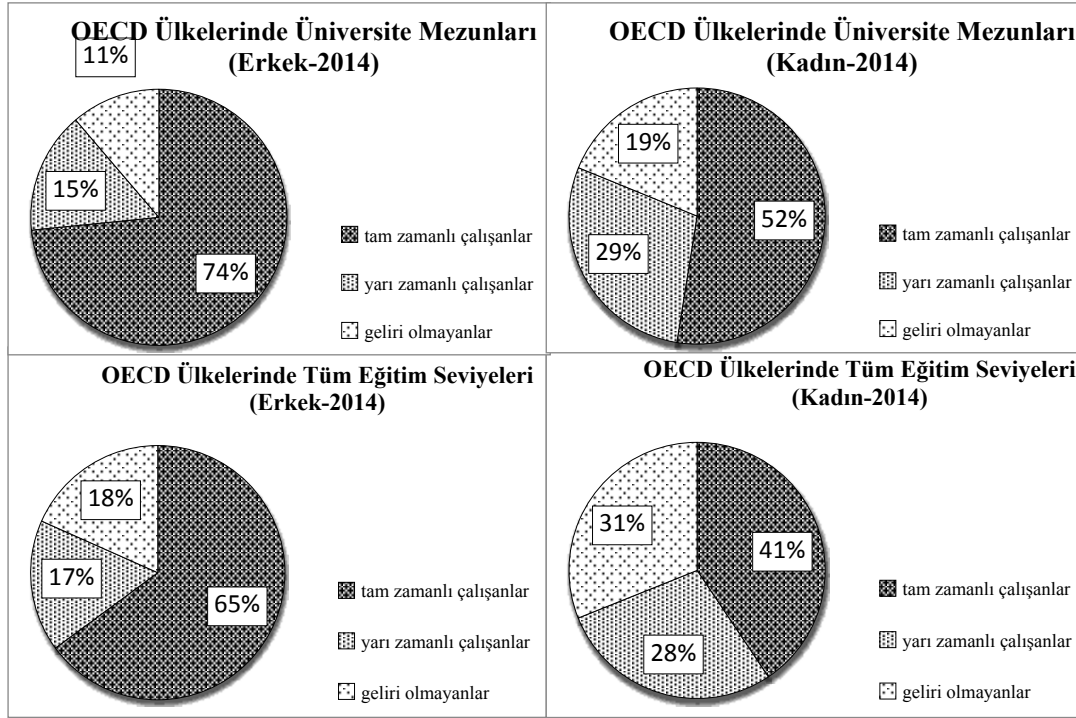
Şekil 2. OECD Ülkelerinde Üniversite Eğitimi Alan Kadın ve Erkeğin İşteki % Oranları

Kaynak: OECD Education Database

Şekil 2’de 2014 yılı için OECD ülkelerinde kadın ve erkeklerin eğitim düzeylerindeki işteki durumları gösterilmektedir. Değişken olarak tam zamanlı çalışanlar, yarı zamanlı çalışanlar ve geliri olmayan olarak gruplandırılmıştır. İlkokul ve ortaokul eğitimini bitirenler erkeklerin %51’i tam zamanlı çalışırken bu oranın kadınlarda %24 olduğu görülmüştür. Lise ve M.Y.O. eğitimini bitirenlerin işteki durumlarıyla karşılaştığımızda ise erkeklerde tam zamanlı çalışanların %66’sını oluştururken, kadınlarda %39’u tam zamanlı bir işte çalıştığı görülmektedir. Şunu da belirtmemiz gerekirse eğitim seviyesi yükseldikçe kadın ve erkeklerin istihdamdaki oranlarında bir artış görülür. Fakat kadın istihdam oranları erkek istihdam oranlarına göre her daim düşük bir oranda kalmaktadır. Aşağıdaki şekil 3’te gösterildiği gibi üniversite eğitimi alan kadın ve erkeklerin işteki durumlarına baktığımızda bu oranların birbirlerine yaklaştığını ancak kadınların işteki durumu erkeklere göre geride kaldığını söylemek mümkündür.

Şekil 3. OECD Ülkelerinde Üniversite Eğitimi Alan Kadın ve Erkeğin İşteki % Oranları

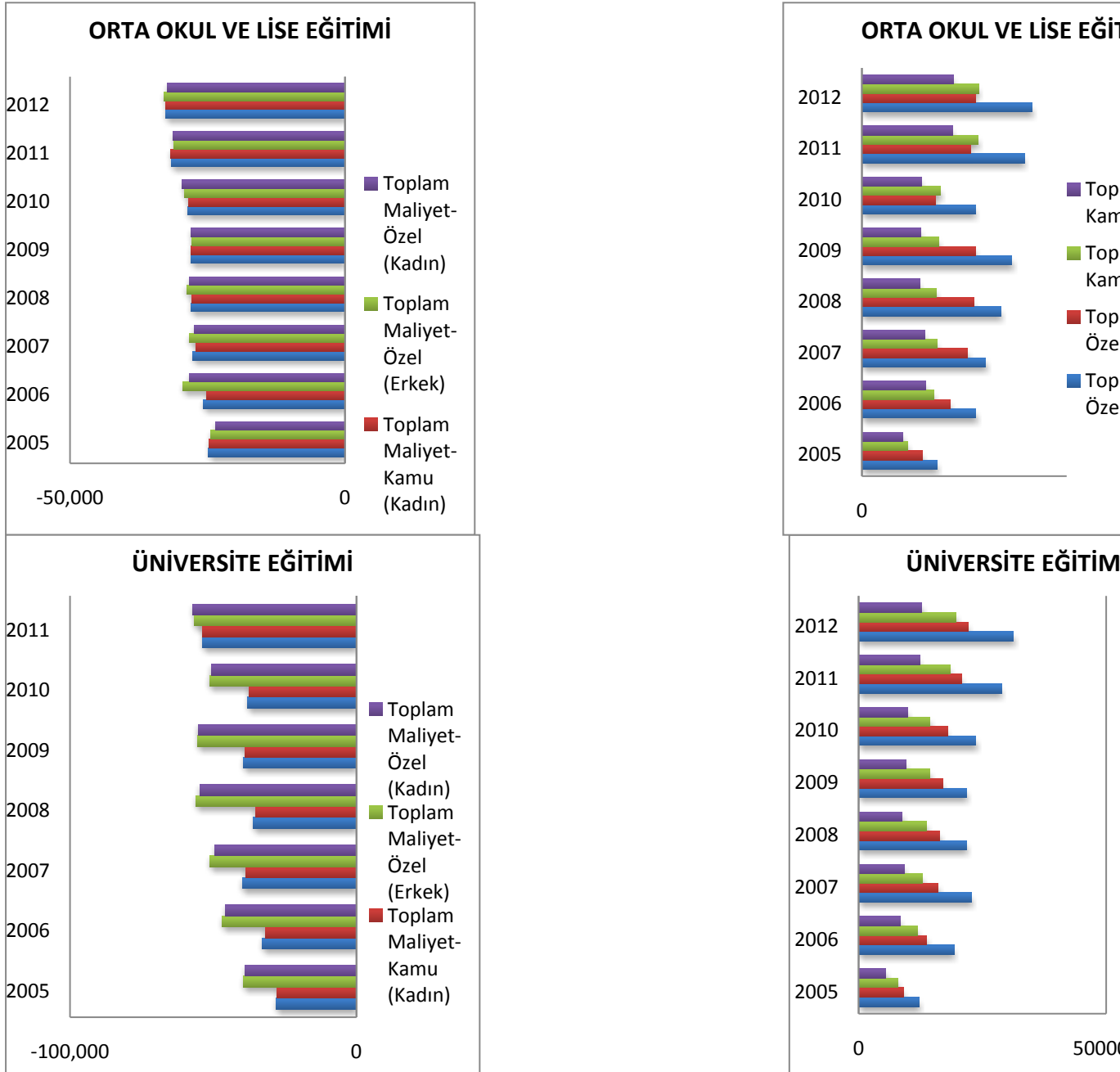
Kaynak: OECD Education Database

Şekil 3'te üniversite eğitimi bitirenlerin işteki durumlarının yanı sıra tüm eğitim düzeylerine göre işteki durumları verilmiştir. Üniversite eğitimi bitirenlerin işteki durumlarında erkeklerin %74'ü tam zamanlı çalışırken %15'i yarı zamanlı çalışmıştır. %11'inin ise herhangi bir gelirin olmadığı saptanmıştır. Kadınlarda ise tam zamanlı çalışanların %52 olduğu yarı zamanlı çalışanların ise %29'unu oluşturmuştur. Tüm eğitim düzeylerine göre değerlendirdiğimizde ise erkeklerin işteki durumları kadınların işteki durumlarından daha çok avantajlı olduğunu görülmüştür.

3.1.Eğitimin Maliyet ve Faydaları

Bu bölümde eğitiminde kadın ve erkeklerin 2005-2012 yılları arasındaki kamuda ve özelde eğitim maliyet ve faydaları karşılaştırılmıştır. Maliyetleri, eğitimi desteklemek için doğrudan kamusal maliyetleri ve kazançlarla ilgili vergi gelirlerini öngörülür. Faydaları ise gelir vergisi, sosyal katkı payı, sosyal transferler ve işsizlik yardımları kullanılarak hesaplanır.

Şekil 4. OECD Ülkelerinde Eğitimin Maliyeti ve Faydası 2005-2012

Kaynak: OECD (2009,2012, 2015) verilerinden derlenmiştir.

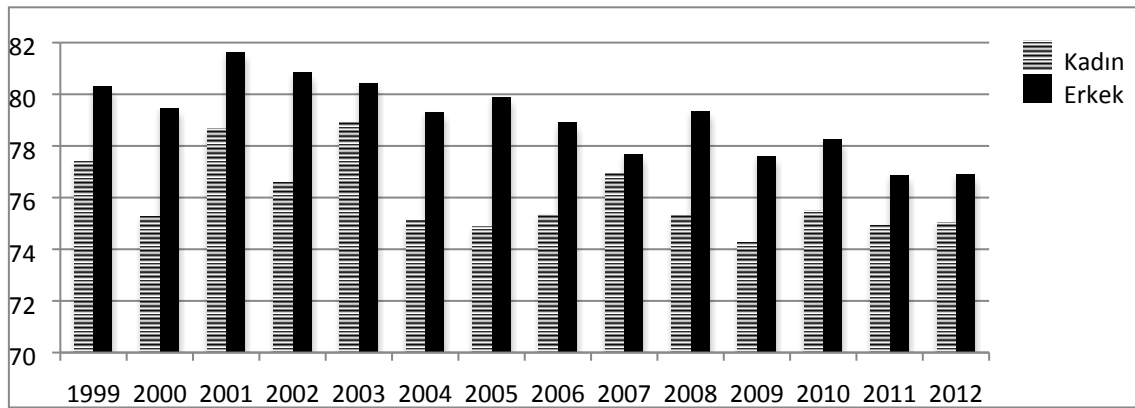
Şekil 4'te ortaokul ve lise eğitiminde kadın ve erkeklerin 2005-2012 yılları arasındaki kamuda ve özelde eğitim maliyeti ve faydaları karşılaştırılmıştır. Çoğu ülkelerde erkeklerin ve kadınların ortaöğretim ve sonrası eğitimden elde ettiği kamu getirisi olumludur. Ortaöğretimde kadın ve erkekte kamu yararları kamu maliyetinin iki katı civarındadır. Yunanistan, İtalya ve Polonya hariç erkekler ortaöğretim ve sonrası eğitimde kadınlara göre daha iyi mali getiri elde etmektedir. OECD ülkeleri arasında ortalama olarak bu eğitim seviyesinde bir erkeğin 2006 ve sonrası yıllar için eğitimin getirisi 50000 doların üzerindeyken 2011 ve 2012 yıllarında ise bu düzeyin 100000 dolara yükseldiği görülmektedir. Aynı eğitim seviyesinde bir kadının 2006-2010 yılları arasında 50000 dolar civarında olan getirisi ise 2010-2012 yılları arasında 80000 dolar

civarına yükselmiştir. Genel olarak 2005 -2012 yılları arasında toplam kamu maliyet ve özel faydanın erkeklerde kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. 2012 yılında kamu maliyetini oluşturan gelir kaybı, gelir vergisi etkisi, sosyal yardımların etkisi, transferlerin etkisi ve işsizlik etkileri gibi kalemlerin kadın ve erkekte eşit olduğu görülmüş olsa da erkeğin elde ettiği toplam faydanın daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerde toplam faydanın yüksek çıkmasının nedeni gelir kazancı, sosyal yardımlar ve işsizlik etkisindeki farklılıklardan daha fazla yararlanmış olmalarıdır.

Ortalama olarak yükseköğretime erişmiş bir erkeğin eğitimden aldığı toplam kamu yararları, yükseköğretime erişmiş bir kadının toplam kamu yararının yaklaşık % 50 den daha fazladır. Lüksemburg, OECD ülkelerinin içerisinde hem erkek (469 000 ABD dolar) hem kadın (287 300 ABD dolar) üniversite eğitiminden en fazla kamu faydasına sahiptir. Estonya, üniversite eğitiminin erkeklerde (49 400 ABD doları) ve kadınlarda (39 700 ABD doları) en düşük kamu yararına sahiptir. Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Lüksemburg, Norveç ve İsviçre gibi ülkelerin üniversite öğrenimi için toplam kamu giderleri 85 0000 ABD dolarından fazladır. Bunun aksine Japonya da doğrudan eğitim masraflarının büyük oranını bireyler tarafından karşılanması nedeniyle toplam üniversite eğitim maliyeti 11 000 ABD doları ile en düşük ülke olmuştur. OECD ülkeleri arasında ortalama olarak, yükseköğrenim için toplam kamu maliyeti 53 500 ABD dolarıdır.

Eğitim kademelerinde özellikle üniversiteler, aynı kültürel geleneğe göre eğitilmiş ortak bir dünya görüşüne sahip mezunlar oluşturmakla kalmaz, mezunlarını mevcut sosyal yapıya entegre ederek bir bölgenin veya bir ülkenin geleceğini dolaylı olarak şekillendirir. Eğer üniversiteler bu vizyonu halka aktarmakta başarılı olursa, bu dinamik yapı iyi davranan ve belirli bir dayanışma durumuna ulaşmak için topluca hareket eden “iyi vatandaşlar” yetiştirmeye hizmet edebilir. Bu bakımdan, üniversiteler başka yollarla sağlanamayan önemli bir kamu yararı sağlamaktadır (Cowan, 2006).

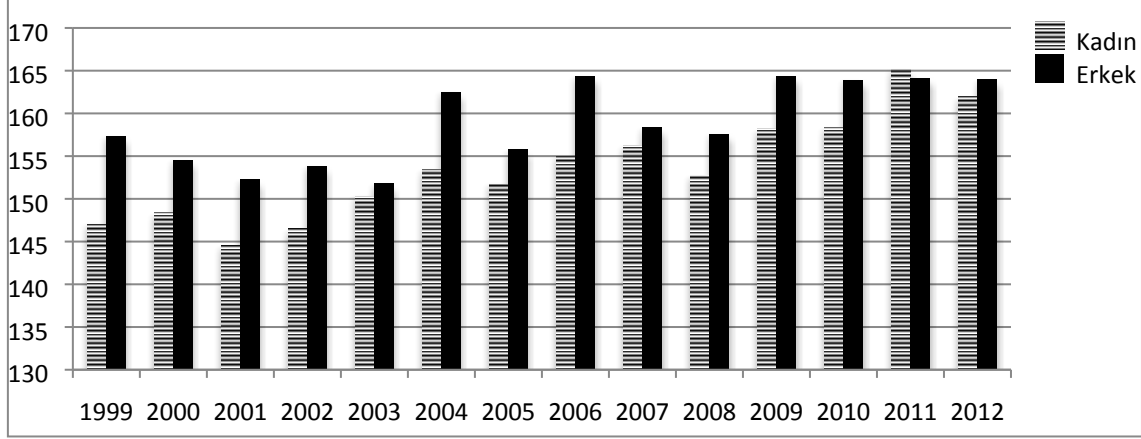
Şekil 5. OECD Ülkeleri Ortalaması İlkokul ve Ortaokul Mezunları Kazanç Oranları (Lise Eğitimi Kazanç Oranı=100)

Kaynak: OECD (2014).

Şekil 5’te OECD Ülkelerinde ilkökul ve ortaokul mezunlarının kazanç % oranları verilmiştir. 1999-2006 yılları arasında kadın kazanç oranları, erkek kazanç oranlarının gerisinde kalmıştır. 2007 yılında kadın kazanç oranı, erkek kazanç oranına çok yaklaşmış olmasına rağmen daha sonraki yıllarda bu açık devam etmiştir.

Şekil 6. OECD Ülkeleri Ortalaması Lise Üstü Eğitim Kazanç Oranları (Lise Eğitimi Kazanç Oranı=100)

Kaynak: OECD (2014).

Şekil 6'da ise OECD Ülkelerinde lise üstü eğitim kazanç oranları verilmiştir. 2011 yılında kadın kazanç oranları, erkek kazanç oranlarını çok az bir oranla geçmiş fakat 2012 yılında tekrar bir düşüş yaşanmıştır. Gerek erkeklerin gerekse kadınların ücretliler arasında girme olasılığı eğitimle birlikte artış göstermiştir. Bu nedenle eğitim ücretli istihdama katılımın en önemli belirleyicisi haline gelmiştir. İşgücü piyasasında eğitim ve kazançlar üzerinde olumlu bir etkisi olmakla birlikte kazançları etkileyen çok fazla değişken vardır. Bu değişkenlerden bazıları yaş, deneyim, bireysel yetenek, zekâ, eğitimin kalitesi, mezun olunan okul olarak sıralanabilir.

Eğitim durumuna ilişkin iyileşmeler, ücret ve iş bulma şansını artırma, işsiz kalma riskini azaltma gibi iş yaşamına ilişkin katkılar sağlayarak kazançlar üzerinde belirgin artışlara neden olmaktadır. Bu bağlamda bireylerin eğitim durumlarının iyileştirilmesi; işsizlik ve yoksullukla mücadelede etkin bir sosyal politika aracı olarak ön plana çıkmaktadır.

4. SONUÇ

Bir ülkenin gelişmiş bir ülke olması işgücü piyasalarında kadınlara yönelik ayrımcılıklarla karşılaşmayacağı anlamına gelmemektedir. Her ülkede eşitsizlik farklı alanlarda ve farklı şekillerde olabileceği gibi, her ülkede kadının ve erkeklerin yaptıkları işlerde farklılık gösterir. Bu farklılaşmanın nedeni de her ülkede emek piyasasında işe ödenen ücretler gözlenebilen veya gözlenemeyen farklı değişkenlere göre belirlenmiştir. OECD ülkelerinde ve Birleşmiş Milletler Kalkınma raporundaki verilerde eğitimdeki eşitsizliğin, kadın erkek okuryazarlık oranlarının, maliyet sonucunda elde edilen faydaların ve kazançlarında farklılıklar görülmüştür. Hükümetlerin doğrudan maliyetleri, toplam kamu maliyetlerinin en büyük payını oluşturmaktadır. Şekillerde de görüldüğü toplam kamu yararı erkekler ve kadınlar arasında farklılık göstermektedir. Bunun nedeni işgücü piyasasındaki sonuçlarındaki farklılıklardan kaynaklıdır. Ülkelerin eğitimde kadınların büyük yatırımlardan daha fazla kazanç sağlaması için kadınların işgücü piyasasına katılımını ve katılımını kolaylaştırmada rol oynayacak politikalar önerilmelidir.

Ülkeler, topluma eğitimden sağladığı faydaların, bireylerin eğitim kazanımlarının bir sonucu olarak kazandıklarının toplamından daha büyük olduğu konusunda hemfikirdir. Ekonomik katılım için gerekli bilgi ve becerileri sağlamanın yanı sıra, okullaşma sistemi modern

toplumlarda sosyalleşmenin birincil aracıdır. Her yaştan eğitim, ekonomik, sosyal ve kişisel refahın korunmasında eşit derecede önemli bir rol oynamaktadır. Buna göre, kişisel, sosyal ve ekonomik refah ve eğitim arasındaki bağlantıların daha iyi anlaşılması ve politika yapıcılara ve daha geniş kitlelere iletilmesi gerektiği konusunda giderek artan bir fikir birliği vardır (OECD, 2001).

KAYNAKÇA

- Basow, S. A. (1992). *Gender: Stereotypes and roles*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Bhasīna, K., & Ay, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet: " bize yüklenen roller"*. Kadav yayımları.
- Cowan, R. (2006). Universities and the knowledge economy. in *Advancing Knowledge and the Knowledge Economy*, ed. by B. Kahin, and D. Foray. MIT Press: Cambridge.
- Coleman, J. W., & Kerbo, H. R. (2002). *Social problems: A brief introduction*. Pearson College Division.
- Güvenç, G., (1996). Kız ve erkek üniversite öğrencilerinin aile içi etkileşime ilişkin algıları ile toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumları. 3P Dergisi 4(1): 34–40.
- Henslin, J.M. (2003) *Essentials of Sociology: A- Down -to -Earth Approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- International Labour Organization Regional Office for Arab States (2008), Issue Brief 2, Social Care Needs and Service Provisions in Arab States: Bringing Care Work into Focus in Lebanon, (1-4)
- Kimberly, A., Mahaffy, K., 2002. The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: reciprocal effects and the influence of social context. *Sex Roles* 46(11/12): 403–417.
- Keith, B., Jacqueline, S., 2002. Parent and adolescent gender role attitudes in 1990's Great Britain. *Sex Roles* 46(7/8): 239–244
- Mahaffy, K. A., & Ward, S. K. (2002). The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: Reciprocal effects and the influence of social context. *Sex Roles*, 46(11-12), 403-417.
- Markham, U. (1999). Baskı altındaki kadın. *Birinci Basım, Ankara, ALFA Basım Yayım Dağıtım*.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2001). *Education at a glance 2001: OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2003). *Education at a glance 2003: OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2006). *Education at a glance 2006: OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2009). *Education at a glance 2009: OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2012). *Education at a glance 2012: OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2013). *Education at a glance 2013: OECD indicators*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *Education at a glance 2014: OECD indicators*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015). *Education at a glance 2015: OECD indicators*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2001). *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, Paris: OECD.

Özkan, G. S., & Özkan, B. (2010). Kadın çalışanlara yönelik ücret ayrımcılığı ve kadın ücretlerinin belirleyicilerine yönelik bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 91-104.

Rosenkrantz, P., Vogel, S., Bee, H., Broverman, I., Broverman, D.M., 1986. Sex roles stereotypes and self concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 32(3): 287–295

Staggenborg, S. (1998). *Gender, family and social movements*. SAGE Publications, Incorporated.

Trommsdorff, G., Iwawaki, S., 1989. Student's perceptions of socialisation and gender role in Japan and Germany. *International Journal of Behavioral Development* 12(4): 485–493

UNDP (United National Development Programme) (1995). *The State of Human Development*, UNDP, New York.

UNDP (United National Development Programme) (2013). *The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*, UNDP, New York.

UNESCO, (2003), *Gender and Education for All The Leap to Equality*, Summary Report, s.4

UNICEF (1995). *Annual Report*.

www.unicef.org/about/history/files/unicef_annual_report_1995.pdf. Erişim Tarihi: 01/04/2019

Vefikuluçay, A. G. D., Zeyneloğlu, A. G. S., Eroğlu, K., & Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14(2), 26-38.

İMALAT VE HİZMET SEKTÖRÜNDEKİ KOBİ'LERİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: BURSA'DAKİ KOBİ'LERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Mutlu TOKMAK⁷⁰

ÖZET

İnovasyon, işletmelerin kazançlarını arttırmak amacıyla yapılan yenilikleri ifade etmektedir. Bu çalışmada, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) sektörel bazda inovasyon performansları karşılaştırılmaktadır. Araştırma kapsamına imalat ve hizmet işletmeleri dâhil edilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak verilerin toplanabilmesi için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket uygulaması Bursa ilinde yer alan 108 KOBİ ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda, yeni fikir üretme durumu, yönetsel uygulamalarda değişiklikleri gerçekleştirme düzeyi, yeni ürün ve hizmetlerin mevcut ürünlere oranı, rakiplere göre sahip olunan patentli ürün / hizmet sayısı ve Ar-Ge harcamaları gibi konularda hizmet işletmelerinin imalat işletmelerine göre inovasyon performanslarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. KOBİ'lerin inovasyon performansları genel olarak orta değer üzerinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İnovasyon Performansı, İmalat Sektörü, Hizmet Sektörü

GİRİŞ

Teknolojideki hızlı ve sürekli değişim, rekabet ortamındaki gelişmeler, hızlı ve daimi olarak değişim gösteren çevre yapısı, işletmeleri başarılı olabilmeleri, büyüebilmeleri ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için inovasyon yapmaya zorunlu kılmaktadır. Hızla değişim gösteren iş çevrelerinde varlıklarını sürdürebilecek performansa sahip olabilmeleri ve rekabet edebilmeleri için işletmeler yeni ürünler, yeni hizmetler ve süreçler geliştirmeli, etkin oldukları sektörde pazara hâkim olup pazardaki paylarını arttırmak zorundadırlar ve bunu başarabilmek de ancak inovasyon ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle inovasyon günümüzde oldukça önemli bir yere sahip olmaktadır (Demirel, 2015: 16). İnovasyonun, işletmelerin uzun dönemli başarı ve performans göstermelerinde, hayatta kalma ve rekabet üstünlüğü elde etmelerinde ne denli önemli olduğu bilinmektedir (Koçoğlu vd., 2011: 75).

İnovasyon, işletmenin kârlılığına ve rekabet üstünlüğü elde etmesinde işletme stratejisinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir (Tajeddini, 2011: 6). İnovasyon; yeni ürün, hizmet ya da mevcut piyasadaki iş modellerine göre yeni bir süreç fikri ortaya koyup, geliştirip, ticarileştirerek piyasaya sürmektir (Gamal vd., 2011: 7). Zeleny (2012: 441)' ye göre inovasyon, ürün, süreç veya iş modelinde, niteliksel veya niceliksel anlamda; yapılan gelişme ve iyileştirmelerdir. Bu iyileştirmeler, mevcut ürün ve hizmette yapılan bazı değişiklikler olarak değerlendirilmektedir.

İnovasyon, işletme problemlerine çözüm getirmeyi amaçlamaktadır. İşletmelerde yapılan inovasyon uygulamalarının üç temel amacı bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür (Kongar (1995:73-77; Örucü vd., 2011: 62):

⁷⁰ .Dr. J.Yzb. Jandarma Genel Komutanlığı, Karacabey İlçe Jandarma Komutanlığı, Bursa, e mail: mutlu-tokmak@hotmail.com

- *İşletmenin varlığını sürdürebilmesi:* İşletmeler genelde birden fazla ürün veya hizmet üretirler. Ürün ve hizmetlerin çeşitliliği birden fazla pazarda rekabet etme zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Özellikle yüksek teknolojiye sahip işletmelerin bulunduğu piyasalarda mamul-hayat eğrisinin kısalığı yüzünden yenilik ve değişim kaçınılmaz hale gelmektedir. Bir işletme rekabetçi ortamda ayakta kalabilmek için sürekli olarak kendini yenilemek zorundadır.
- *İşletmenin pazarda lider konuma gelmesi:* Tüketicinin ne istediğini, neye ihtiyaç duyduğunu tam olarak bilen ve piyasaya bu gereksinimi karşılayacak yenilikler sunan firma, liderlik koltuğuna oturur. Lider olabilmek için teknolojideki/ pazardaki büyük yenilikleri bizzat gerçekleştirmek gerekmektedir. İşletme bu sayede piyasayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirip rekabet koşullarını tek başına belirleme imkânı bulabilmektedir.
- *Kârın artırılması:* Kârlılık, işletmenin başarısını gösteren önemli unsurlardan biridir. İnovasyon projelerinin belirli bir mali külfeti vardır. Bu projeler başta kârlılığı azaltır gibi gözükmesine rağmen, zamanla kârlılığı artırıcı bir etkisi olmaktadır. İnovasyon başarıya ulaşırsa maliyetleri düşürür, üretim sürecini kısaltır, performansı ve verimliliği yükseltir. Bütün bu olumlu gelişmeler işletmenin kârlılığını arttıracaktır (Taylan, 1996: 5-6).

İşletmelerin inovasyon performansı ölçümleri, yeni fikirler üretmek için işletmenin daha önce yapmış oldukları yeniliklerin çıktılarının gösterilmesini sağlamaktadır. Birçok işletmenin üst düzey yöneticileri de yapılması planlanan inovasyon faaliyetlerinin hayata geçirilmesi için inovasyon performansını önkoşul olarak sunmaktadırlar (Liu vd., 2015: 32).

İnovasyon performansının belirlenmesiyle, işletme örgüt yapısının, inovasyon faaliyetleri karşısındaki konumu öğrenilmiş olmaktadır. Bu konumun işletme için avantajlarına ve dezavantajlarına bakılarak, işletme içerisindeki inovasyon performansını engelleyen birçok faktörün dönüştürülmesi sağlanabilir. İşletmelerin inovasyon performansı, işletme performansı ile doğrudan orantılıysa rekabet avantajı olarak veya müşteri potansiyelini artırmak amacıyla tekrar şekillendirilebilir. Dış etkenlerden dolayı inovasyon performansının olumsuz olması durumunda, bu durumu ortadan kaldıracak tedbirler alınır veya inovasyon süreci aşamaları yeniden tasarlanabilir. İnovasyon performansı ölçümünden çıkarılacak sonuçlar, işletmeyi kısa vadede birçok açıdan dönüştürebilecek noktaları tespit etmeyi sağlayacaktır (Torun, 2016: 66).

YÖNTEM

Bu çalışmada, imalat ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin inovasyon performansına yönelik görüşleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu amaçla alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasında veri toplama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket uygulamasına Bursa ili ve çevresinde bulunan Küçük ve Orta Ölçekli 108 işletme sahibi ve yöneticisi katılmıştır. Uygulanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara yönelik demografik bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise imalat ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin inovasyon performanslarına yönelik ifadeler yer almaktadır. İnovasyon performansını belirlemeye yönelik ölçek hazırlanırken Torun (2016) tarafından yapılan çalışmadan yararlanılmıştır. Anket formunda inovasyon performansına ilişkin 10 ifade yer almaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li likert skalasına göre cevaplanmıştır. Ölçekte (1) ortalamanın çok altı, (2) ortalamanın biraz altı, (3) ortalama, (4) ortalamanın biraz üstü, (5) ortalamanın çok üstü şeklinde sıralanmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS 22.0 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilen analizinde tanımlayıcı

istatistik, frekans analizi ve Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Demografik Veriler

Araştırmaya katılan işletme sahibi ve yöneticilerinin demografik verileri incelendiğinde; 104 (%96,3)'ü erkek, 4 (%3,7)'ü kadınlardan oluşmaktadır. 38 (%35,2) kişi 20-30 yaş aralığında, 5 (%4,6) kişi 31-40 yaş aralığında, 44 (%40,7) kişi 41-50 yaş aralığında, 21 (%19,4) kişi ise 51 yaş üzerindedir. Eğitim durumları incelendiğinde ise, 21 (%19,4) kişi lise mezunu, 37 (%34,3) kişi önlisans mezunu ve 50 (%46,3) kişi ise lisans mezunudur. Araştırmaya katılan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde çalışan sayıları incelendiğinde; 17 (%15,7) işletmede 1-25 kişi, 29 (%26,9) işletmede 26-50 kişi, 12 (%11,1) işletmede 51-100 kişi, 15 (%13,9) işletmede 101-150 kişi, 35 (%32,4) işletmede 151-249 kişi arasında çalışan bulunmaktadır.

Güvenilirlik Analizi ve Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan işletmelerin performanslarını belirlemeye yönelik oluşturulan ölçeğin güvenilirlik değeri (Cronbach's Alpha) 0,948 çıkmıştır. Cronbach's Alpha değeri $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Kalaycı, 2008: 405).

İmalat ve Hizmet işletmelerinin inovasyon performansına yönelik yapılan tanımlayıcı istatistik verilerine Tablo 1'de yer verilmektedir.

Tablo 1: İnovasyon Performansı Ölçeği Betimsel İstatistiği

İnovasyon Performansı	N	Min.	Max.	Ort.	S.S.
<i>Yeni fikir üretme durumu</i>	108	1	5	3,75	0,92
<i>Yeni ürün / hizmet sayısı</i>	108	2	5	3,62	0,87
<i>Pazara ilk olarak ürün / hizmet sunma durumu</i>	108	1	5	3,35	1,16
<i>Pazara yeni ürün / hizmet sunma hızı</i>	108	1	5	3,46	1,21
<i>Yönetimsel uygulamalarda yeni ve eşsiz değişiklikler gerçekleştirme düzeyi</i>	108	1	5	3,40	1,03
<i>Yeni ürün / hizmetlerinizin mevcut ürün / hizmetlere oranla yüzde değeri</i>	108	1	5	3,31	1,13
<i>Yeni ürün / hizmet satış gelirleri</i>	108	1	5	3,24	1,09
<i>Rakiplere göre yeni ürün / hizmet sayısı</i>	108	1	5	3,20	1,11
<i>Rakiplerine göre işletmenizin sahip olduğu patentli ürün / hizmet sayısı</i>	108	1	5	3,09	1,10
<i>Araştırma ve Geliştirme harcamaları</i>	108	1	5	2,97	1,11

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin inovasyon performanslarına yönelik yapılan tanımlayıcı istatistik analizine göre "Yeni fikir üretme performansı" ortalama değeri 3,75'tir. Beşli likert

ölçeğinde orta değer 3 olduğu düşünüldüğünde araştırmaya katılan işletmelerin yeni fikir üretme performanslarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

İşletmelerin “Yeni ürün / hizmet sayıları” ortalama değeri 3,62’dir. Yeni ürün ve hizmet geliştirme değerleri de ortalamasının üzerindedir. Araştırmaya katılan işletmeleri yeni ürün ve hizmet geliştirme konusunda başarılı olarak değerlendirmek mümkündür.

“Pazara ilk olarak ürün / hizmet sunma” performansları incelendiğinde değer 3,35 olduğu görülmektedir. Bu skorda ortalama değer üzerinde yer almaktadır ve işletmeler pazara ilk ürün / hizmet sunma konusunda kendilerini ortalamasının üzerinde değerlendirmektedirler.

“Pazara yeni ürün / hizmet sunma hızı” konusunda yapılan tanımlayıcı istatistik değeri 3,46’dır. Araştırmaya katılan işletmelerin pazara yeni ürün / hizmet sunma hızları da ortalama değer üzerinde yer almaktadır.

“Yönetmel uygulamalarda yeni ve eşsiz değişiklikler gerçekleştirme düzeyi” açısından işletmelerin inovasyon performansları tanımlayıcı istatistik değeri 3,40’tır. İşletmelerin yönetmel uygulamadaki inovasyon performansı değerleri de ortalamasının üzerindedir.

“Yeni ürün / hizmetlerinizin mevcut ürün / hizmetlere oranla yüzde değeri” olarak işletmelerin inovasyon performansları değerlendirildiğinde tanımlayıcı istatistik değerinin 3,31 olduğu görülmektedir ve ortalama değer üzerindedir.

“Yeni ürün / hizmet satış gelirleri”ne yönelik inovasyon performansları açısından araştırmaya katılan KOBİ’lerin tanımlayıcı istatistik değeri ortalaması 3,24’tür. Satış gelirleri açısından işletmeler kendilerini ortanın üzerinde değerlendirmektedirler.

“Rakiplere göre yeni ürün / hizmet sayısı” açısından inovasyon performansı betimsel istatistik değeri 3,20’dir. Araştırmaya katılan işletmeler rakiplerine göre inovasyon konusunda kendilerini daha başarılı görmektedirler.

“Rakiplerine göre işletmenizin sahip olduğu patentli ürün / hizmet sayısı” açısından işletmelerin inovasyona yönelik betimsel istatistik değeri 3,09’dur ve orta değere çok yakındır.

“Araştırma ve Geliştirme harcamaları” açısından inovasyon performansları değerlendirilen KOBİ’lerin bu soruya yönelik ifadelerinin betimsel istatistik değeri 2,97’dir. Orta değer biraz altında olan bu sonuca göre işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerine yönelik yaptıkları harcamaları yetersiz olarak gördükleri tespit edilmiştir.

İmalat ve Hizmet Sektöründe Faaliyet Gösteren KOBİ’lerin İnovasyon Performanslarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan imalat ve hizmet sektöründeki KOBİ’lerin inovasyon performansları Tablo 2’de karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Mann Whitney U testi ile imalat ve hizmet sektörü inovasyon performansları arasında farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2: İmalat ve Hizmet Sektörü İnovasyon Performanslarının Karşılaştırılması

Mann Whitney U Testi				
İnovasyon Performansı	Sektör	N	Ort.	P
<i>Yeni fikir üretme durumu</i>	İmalat İşletmesi	52	3,50	,001
	Hizmet İşletmesi	56	3,98	
<i>Yeni ürün / hizmet sayısı</i>	İmalat İşletmesi	52	3,42	,087

	Hizmet İşletmesi	56	3,80	
<i>Pazara ilk olarak ürün / hizmet sunma durumu</i>	İmalat İşletmesi	52	3,38	,823
	Hizmet İşletmesi	56	3,32	
<i>Pazara yeni ürün / hizmet sunma hızı</i>	İmalat İşletmesi	52	3,44	,735
	Hizmet İşletmesi	56	3,48	
<i>Yönetmel uygulamalarda yeni ve eşsiz değişiklikler gerçekleştirme düzeyi</i>	İmalat İşletmesi	52	3,23	,020
	Hizmet İşletmesi	56	3,55	
<i>Yeni ürün / hizmetlerinizin mevcut ürün / hizmetlere oranla yüzde değeri</i>	İmalat İşletmesi	52	3,15	,057
	Hizmet İşletmesi	56	3,46	
<i>Yeni ürün / hizmet satış gelirleri</i>	İmalat İşletmesi	52	3,12	,396
	Hizmet İşletmesi	56	3,36	
<i>Rakiplere göre yeni ürün / hizmet sayısı</i>	İmalat İşletmesi	52	3,00	,121
	Hizmet İşletmesi	56	3,39	
<i>Rakiplerine göre işletmenizin sahip olduğu patentli ürün / hizmet sayısı</i>	İmalat İşletmesi	52	2,88	,020
	Hizmet İşletmesi	56	3,29	
<i>Araştırma ve Geliştirme harcamaları</i>	İmalat İşletmesi	52	2,73	,041
	Hizmet İşletmesi	56	3,20	

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği sektöre göre inovasyon performanslarının karşılaştırıldığı Tablo 2'ye göre istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. "Yeni fikir üretme durumu" ile ilgili hizmet işletmeleri ile imalat işletmelerinin inovasyon başarılarında istatistiksel olarak anlamlı ($p=0,001$) derecede farklılık olduğu görülmektedir. Hizmet işletmelerinin yeni fikir üretme konusunda daha başarılı oldukları sonucu elde edilmiştir.

"Yönetmel uygulamalarda yeni ve eşsiz değişiklikler gerçekleştirme düzeyi" açısından imalat ve hizmet işletmelerinin inovasyon performansı karşılaştırıldığında da anlamlı ($p= 0,020$) farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Yönetmel uygulamadaki yenilikler konusunda hizmet işletmeleri imalat işletmelerine göre daha başarılıdır.

"Yeni ürün / hizmetlerinizin mevcut ürün / hizmetlere oranları" nun karşılaştırılması sonucunda istatistiksel olarak %90 güven aralığında anlamlı bir farklılık ($p= 0,057$) olduğu belirlenmiştir. Mevcut ürün / hizmetlere göre yeni ürün veya hizmet üretme oranlarının karşılaştırıldığında hizmet işletmelerinin daha başarılı oldukları görülmektedir.

"Rakiplerine göre işletmenizin sahip olduğu patentli ürün / hizmet sayısı" na yönelik inovasyon performansı, imalat ve hizmet işletmeleri açısından istatistiksel olarak anlamlı ($p= 0,020$) derecede farklılık göstermektedir. Hizmet işletmelerinin bu konuda imalat işletmelerine göre inovasyon performanslarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

"Araştırma ve Geliştirme harcamaları" açısından iki sektör karşılaştırıldığında anlamlı derecede ($p=0,041$) farklılık olduğu belirlenmiştir. Ar-Ge' ye yatırım yapma konusunda hizmet işletmelerinin imalat işletmelerinden daha fazla kaynak aktardığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İmalat ve hizmet sektöründe yer alan KOBİ'lerin inovasyon performanslarını karşılaştırmak amacıyla yapılan bu çalışma istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. İnovasyon performansı genel olarak değerlendirildiğinde, birçok inovasyon göstergesinde hizmet işletmelerinin imalat işletmelerine göre daha başarılı oldukları görülmektedir.

İmalat ve hizmet işletmelerinin inovasyon performansları, “Yeni fikir üretme durumu”, “Yönetmel uygulamalarda yeni ve eşsiz değişiklikler gerçekleştirme düzeyi”, “Yeni ürün / hizmetlerinizin mevcut ürün / hizmetlere oranla yüzde değeri”, “Rakiplerine göre işletmenizin sahip olduğu patentli ürün / hizmet sayısı”, “Araştırma ve Geliştirme harcamaları” gibi parametreler açısından anlamlı derecede farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Analiz sonucunda bu parametreler çerçevesinde hizmet işletmelerinin inovasyon performanslarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

İmalat işletmelerinin makine ve ekipman yoğunluklu olması ve değişime çabuk ayak uyduramamaları ve tüketici ihtiyaçlarındaki değişikliklere hızlı cevap verememesi onları inovasyon konusunda hizmet işletmelerin gerisinde bırakmaktadır. Hizmet işletmelerinin emek yoğun olması, hizmet işletmelerin yapısı gereği müşteri ile iletişimin birebir sağlanması ve tüketicilerden gelen talepler doğrultusunda hizmetlerinde inovasyona gitmelerini kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan işletmelerin inovasyon performanslarının ortanın üstünde olduğu tespit edilmiştir. Sektörel olarak değerlendirildiğinde hizmet işletmeleri imalat işletmelerine göre inovasyon performansı açısından daha başarılıdır.

KAYNAKÇA

- Gamal, D., Salah T. & Elrayyes N.. (2011). *How to measure organization innovativeness?* Technology, Innovation and Entrepreneurship Center.
- Zeleny M. (2012). High Technological Barriers to Innovation, *International Journal of Information Technology*, 11(2), 441-456.
- Tajeddini, K. (2011). The effects of Innovativeness on Effectiveness and Efficiency. Education, Business and Society, *Contemporary Middle Eastern Issues*, 4(1), 6-18.
- Koçoğlu, I., Imamoglu, S. Z., Ince, H., ve Keskin, H. (2011). The Effect of Supply Chain Integration on Information Sharing: Enhancing The Supply Chain Performance. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 24, 1630-1649.
- Demirel, O. (2015) *İnovasyon Performansı Ölçüm Kriterlerinin Nitel Bir Araştırma ile Belirlenmesi: Bilişim İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Kongar, E.N. (1995). *İnovasyon: Yenilik*, Bitirme Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, Endüstri Mühendisliği, İstanbul.
- Örücü, E., Kılıç, R., & Savaş, A. (2011). KOBİ'lerde İnovasyon Stratejileri ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler; Bir Uygulama, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 58-73.
- Taylan, K. (1996). *Yüksek Teknolojili Endüstriyel İşletmelerde Yenilik Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Liu, J., Chen, J., & Tao, Y. (2015) Innovation Performance in New Product Development Teams in China's Technology Ventures: The Role of Behavioral Integration Dimensions and Collective Efficacy, *Journal of Product Innovation Management*, 32(1), 29-44.
- Torun, B. (2016). *İnovasyon Algısı, İnovasyon Sürecindeki Liderlik Tarzları ve İşletmenin İnovasyon Performansı Arasındaki İlişkiler: Düzce'deki Kobi'ler Üzerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Kalaycı, Ş., (2008), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (3.Baskı), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

PATERNALİST LİDERLİĞİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Prof. Dr. İsmail BAKAN⁷¹
HamranAMIRLI⁷²
Makbule OĞUZ⁷³
Mehtap KOÇDEMİR⁷⁴

ÖZET

Günümüzde örgütlerin zorlu rekabet koşullarında ayakta kalabilmeleri için önemli görevlerden biri yöneticilere düşmektedir. Yöneticinin örgüt içerisindeki tutum ve davranışlarının, en önemlisi liderlik davranışlarının, işgörenin motivasyonu ve iş tatmini üzerinde etkisi olacağı düşünülmektedir. Yönetici ile işgören arasındaki etkileşim gün geçtikçe daha önemli bir hal almaya başlamıştır. Çalışma yaşamında işgörenler, zamana ve içerisinde buldukları ulusal kültüre göre farklı tutum ve davranış, özellik, motivasyona ve beklentilere sahip olabilmektedirler. İşgörenlerin yöneticilerinden bekledikleri liderlik davranışı bu beklentilerinin başında gelmektedir.

Ataerkil toplumlarda görülmekte olan paternalist liderlik, liderin baba gibi işgörenlerine ilgi gösteren, saygı duyan, korumacı ve işgörenlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmesi olarak tanımlanmaktadır. Paternalist değerlere sahip bir yönetici çalışanlarına baba rolüyle yaklaşmakta ve örgütte bir aile ortamı yaratmaya çalışmaktadır. İşgörenler kendi değerleriyle uyum gösteren davranışlara maruz kaldıklarında liderlerine karşı saygı ve güven duymasıyla uyum gerçekleşmektedir. İşgörenler kendi değerleriyle örgütün değerleri uyum gösterdiğinde tatmin olmakta ve örgütle olan ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu çalışma kapsamında paternalist liderliğin iş tatmini üzerindeki etkisinin araştırılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Kahramanmaraş'ta faaliyette bulunan gıda işletmelerinde çalışan işgörelere anket çalışması uygulanmış ve anket sonucunda elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizler neticesinde paternalist liderlik alt boyutlarının iş tatmininin alt boyutlarını olumlu etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paternalist Liderlik, İş Tatmini

1. GİRİŞ

Çalışma hayatı, insan yaşamının önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Hayatlarında büyük bir yer tutan çalışma sürecindeki motivasyon ve iş tatmini ilişkisi çalışanların verimlilikleri ve psikolojik, sosyal etkinlikleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Lider, insanların davranışlarını kendi

⁷¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, ibakan63@hotmail.com

⁷² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, hamran.amirli@gmail.com

⁷³ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, makbule-oguzz@hotmail.com

⁷⁴ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, mehtap.kocdemir.63@hotmail.com

istediği biçimde etkileyen ve bu etkileme eylemini gerçekleştirirken yol gösteren, aydınlatan, öğreten, vizyon sahibi, emir ve talimat veren, beraber çalıştığı kişilerin istek ve ihtiyaçlarını zamanında hisseden yaratıcı bir kişidir (Bakan, 2008). İşgörenler günlerinin büyük çoğunluğunu işyerlerinde geçirmeleri sebebiyle, işyerlerinde liderlerinden gördükleri tutum ve davranışlar onların tatmin düzeylerini, performanslarını, motivasyonlarını fazlasıyla etkilemektedir. Bu çalışma kapsamında da paternalist liderliğin alt boyutlarının iş tatmini üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmada paternalist liderlik ile iş tatmini konuları ve aralarındaki ilişki ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikli olarak paternalist liderlik ve iş tatminine ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın araştırma kısmında ise Kahramanmaraş'ta faaliyetle bulunan gıda işletmelerinde çalışan 141 işgören üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket sonucunda elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla korelasyon ve regresyon analizleri kullanılarak test edilmiş ve analiz sonuçları araştırmanın bulguları kısmında sunulmuştur.

Literatürde paternalist liderlik ve iş tatmini kavramlarının birlikte ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmanın belirlenen değişkenleri birlikte ele alan ilk çalışma olması sebebiyle önemli olduğu ve ilgili literatürdeki boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Paternalist Liderlik

Paternalizm kavramı köken olarak Latince'deki "pater" (baba) kelimesine dayanmakta ve diğerlerine koruyucu şekilde baba gibi davranış gösterme, harekette bulunma anlamına gelmektedir (Suber, 1999: 632). Paternalizm, başka bir deyişle, "başka birinin hayatına kişinin rızasına bakmadan yararı için durumlara müdahale etmedir" (Kultgen, 1996: 63).

Paternalist liderliğin tartışılması, Silin'in 1960'taki doktora tezi ile başladı. Doktor Silin 1960'ların sonunda Tayvan'daki büyük ölçekli işletme girişimlerini incelediğinde, liderliğin batı liderlik stiline kıyasla, özellikle ahlaki standart ve otorite gücü bakımından çok farklı olduğunu keşfetti (Hsu, 2007). Silin'in incelemelerinin ardından Redding (1990) ve Westwood (1997) da gerçekleştirdikleri araştırmalarda neredeyse aynı sonuçlara vararak, doğu ve batı toplumlarında liderlik anlayışının bir birinden farklı olduğu kanaatine varmışlardır. Farklı toplumlarda kültürel farklılıklardan kaynaklanarak yaranmış olan bu liderlik tarzı ise paternalist liderlik olarak literatüre girmiştir. Paternalist liderlik modelinin gelişiminde, özellikle doğu ülkelerindeki çeşitli yöneticilerle yapılan geniş kapsamlı görüşmeler ve çeşitli kantitatif verilerden faydalandığı görülmektedir (Cheng vd., 2004: 91).

Paternalizm liderlik tarzı olmanın yanı sıra kültürel özellik vasfı da taşımaktadır. Bununla birlikte, sadece sorumluluklarla görevler arasındaki ilişkinin kalitesini ima eden bir paradigma da değildir. Paternalizm, ebeveyn ilişkileri veya örgütsel düzey ilişkileriyle ilgili çalışmalar da olabilir (Aycan, 2001).

Paternalizm, ikili ilişkiler bağlamında astın ve üstün görev ve sorumluluklarının belirli düzene oturtulmasıdır. Paternalist kültüre sahip olan toplumlarda yönetici ve çalışanlar arasındaki bağ ebeveyn ve çocuk arasındaki bağların çerçevesine benzemektedir (Köksal, 2011: 103). Bu ilişkide liderin yapmakta yükümlü olduğu görevi çalışanı koruyup gözetmek, sadece iş yaşamı ile ilgili değil, bunun yanı sıra özel yaşamı ile ilgili olarak da ona yol gösterici olmaktır. Çalışan ise liderine bağlılık ve güven duymakta, onun yol göstericiliğini gönüllü olarak benimsemektedir

(Aycan, 2001: 1). Ayrıca, paternalizm; değer, önem, şefkat, iyilik, ilgi, huzur sağlama amacıyla bireylerin özgür hareketlerine müdahale etme şeklinde tanımlanmaktadır (Dworkin, 1972: 65).

Weber'e göre paternalizm, yasal otoritenin bir formudur. Ekonomi ve Toplum adlı eserinde Weber yasal gücü "geleneksel, karizmatik ve bürokratik" yaklaşımlar olmak üzere üç şekilde ele almıştır (Pellegrini ve Scandura, 2008: 568). Geleneksel yaklaşım, "bir babanın evlat üzerindeki otoritesine benzemektedir. Paternalist liderlik, lidere kişisel sadakat ve sorgusuz itaat gibi değerler üzerine inşa edilmiştir". Weber'e göre, geleneksel gücün temeli patriarkal (ataerkil) aile düzenine dayanmaktadır. Bu bağlamda Weber'in geleneksel güç yaklaşımı ile paternalizm önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Weber'in bakış açısına göre paternalizm, yasal otoritenin birçok anlamlı formundan birisi olmanın yanı sıra yönetim stratejisinin de bir parçasıdır (Padavic ve Earnest, 1994: 389).

Literatürdeki paternalist liderlik boyutlarına baktığımızda iki ana sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır. İlki Aycan'ın paternalist liderliği çıkarıcı ve yardımsever (iyi niyetli) olmak üzere iki boyutta incelemesidir (Aycan, 2001: 16). Çıkarıcı liderlikte, liderin nihai amacı gösterilen ilgi karşılığında işçisinin itaatini kazanmak ve liderin öncelikli amacı örgütün kar sağlamasıdır (Hayek vd., 2010: 373). Ayrıca çıkarıcı liderlikte, çalışanlar cezadan sıyrılmak veya ödül kazanmak amacıyla yöneticilere saygı ve sadakat gösterme eğilimi olurlar (Kim, 1994; Aycan 2000). Çıkarıcı boyutun tersi olan yardımsever/iyi niyetli boyutta ise (Aycan, 2001: 16), izleyicilere iyi ve refah bir ortam sağlamak için liderin izleyicilerine bireyselleştirilmiş, uzun süreli ve bütüncül bir ilgi göstermesi gerekmektedir (Aycan ve Paşa, 2003; Erben ve Güneşer, 2008: 958).

Farh ve Cheng (2000: 101) ise paternalist liderliği, "yardımsever, otoriter ve moral (ahlaki)" olmak üzere üç boyutta ele almıştır.

- Yardımsever liderlik boyutu, "liderin çalışanlarının refahı ve iyiliği için kişiselleştirilmiş, uzun süreli ve bütünsel ilgi göstermesidir. Liderin astlarının kişisel ve aile sorunlarına ilgi göstermesi, onları koruması, anlaması ve bağışlaması gibi yardım gösterme davranışlarını" içermektedir.
- Otoriter liderlik boyutu, "liderin çalışanlarının üzerinde mutlak gücünü ve kontrolünü yansıtmadır". Lider sorgulanmaksızın hakimiyetine ayak uydurulmasını ister (Erben ve Güneşer, 2008: 958).
- Moral (ahlâk) boyutu, "üstün kişisel erdemleri ortaya koyan lider davranışlarını (örneğin, liderin kişisel çıkarları için yetkisini kötüye kullanmaması, davranışlarıyla örnek olması vb.)" ifade eder. Bu davranışlar karşısında lider, astlarından kendisine saygı duymasını bekler (Pellegrini ve Scandura, 2008: 573). Bu yüzden, ahlaki liderler yüksek dürüstlük, kendi kendini yetiştirme, işe bağlılık ve astlarına karşı profesyonel yetenek ifade eder (Yeh, 2008: 86).

Cheng, Chou, Huang, Farh ve Peng'in (2003) yaptığı araştırmaya göre, hayırsever liderlik bireysel bakım ve anlayış ve iyilik gibi davranışlar içeriyor. Ahlaki liderlik, bütünlük ve birinin yükümlülüklerini yerine getirme, asla başkalarından ve benlik paragonundan faydalanmamak, gibi davranışlardan ve otoriter liderlik ise, yetki ve kontrol, niyet gizleme, titizlik ve doktrin gibi davranışlardan oluşmaktadır.

Paternalist liderlik tarzını, diğer liderlik tarzlarından farklı kılan bazı ayırt edici davranış şekilleri vardır. Bu ayırt edici özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aycan, 2006: 449):

- Çalışma mekanında aile ortamı yaratmak: “Lider astlarına ‘baba’ gibi tutum gösterir, onlara iş ve özel hayatları ile ilgili babacan bir şekilde tavsiyelerde bulunur”.
- İzleyicileri ile yakın ve bireysel bağlar kurmak: “Lider her bir astı ile yakın ilişki içerisinde. Astı kişisel olarak (kişisel problemleri, aile yaşantısı vb.) tanır, gerçek anlamda onun huzuru ile ilgilenir”.
- Çalışanların çalışma hayatı dışındaki sosyal etkinliklerine katılmak: “Lider astlarının hayatlarındaki önemli olaylara (evlilik, cenaze, mezuniyet vb.) bir aile üyesi gibi katılır ve ihtiyaçları durumunda yardım ve destek sağlar”.
- Sadakat beklemek: “Lider, astlarından gerektiği durumlarda fedakârlık etmelerini, ona karşı sadakat ve bağlılık göstermelerini bekler”.
- Otoritesini / Statüsünü sürdürmek: “Lider için statü farklılıkları önemlidir ve astlarının statüye uygun biçimde davranmalarını beklemektedir. Ayrıca otoritesinden şüphe duyulmasını istemez ve onların kariyerleri için neyin önemli olup olmadığını kendisi karar vermektedir”.

Güç aralığı geniş olan ve toplulukçu ülke kültürlerine baktığımızda paternalist liderliği daha başarılı olduğunu ve kabul edildiğini görmekteyiz (Pellegrini ve Scandura, 2006: 265). Bu bulguların yanı sıra, paternalist liderlik, yönetim literatüründe sürekli gelişim göstermekte olan bir alan olarak da bilinmektedir (Köksal, 2011:104).

2.2. İş Tatmini

İş tatmini kavram olarak bakıldığında 1920’li yıllarda araştırılmaya başlandığı görülmektedir (Eğimli, 2009: 36), 1940’lı yıllardan günümüze kadar yönetim alanında en fazla üzerinde durulan konuların başını çekmektedir (Bakan ve Büyükbeşe, 2004: 37). Mitchell ve Larson (1987) 1960’lı yıllardan günümüze kadar da iş tatmini konusunda 3000’in üzerinde çalışma yapıldığını belirtmişlerdir (Quarstein, vd., 1992: 859). En yaygın anlamıyla işçilerin mesleklerine yönelik duyguları ve davranışları şeklinde tanımlanan (Spector, 1997: 2) iş tatmini kavramı ile ilgili birçok tanım vardır (Akıncı, 2002: 2), bu tanımlardan bazıları şunlardır:

- Federici ve Skaalvik’e göre (2012: 300) iş tatmini, “birinin işine dair değerlendirme sonucunda hoş giden veya olumlu bir duygunun belirmesi” olarak ifade edilmektedir.
- Teorik bir paradigma olarak iş tatmini, bir insanı mesleğinden memnuniyeti ifade etmeye teşvik eden zihinsel, fizyolojik ve çevresel bir durumdur (Saleem, 2015: 565).
- İş tatmini bir çalışanın işine karşı tuttuğu duyguların toplamıdır (Robbins, 2005; akt. Bari vd, 2016: 455).
- Locke’e göre (1976) iş tatmini, “ bir kişinin işinin yerine getirdiği ya da bu değerlerin birinin ihtiyaçlarına uygun olması şartıyla, önemli iş değerlerinin yerine getirilmesine izin verdiği ”algısı sonucunda açıklanmıştır (Bari vd, 2016: 455).
- Wicker’e göre (2011) iş tatmini, belirli bir iş yaparken elde edilen gurur ve içsel tatmin duygusudur (Saleem, 2015: 565).
- Milburne ve Francis’e göre (1981) tatmin yöneticiler için bir bilgi kaynağı olarak tanımlanır: iş tatmini, bireylerin iş beklentileri hakkında ne hissettiğinin, iş durumunun farklı yönlerinden gerçekte kabul edilenle karşılaştırıldığının bir göstergesidir (Quarstein, vd., 1992: 860).

İş tatmini, işin nitelikleri, işçinin taleplerine uyduğunda ve işçinin işinden memnun kalması durumunda ortaya çıkar (Akıncı, 2002: 2). Bu bakımdan iş tatmini düzeyi işçilere göre değişiklik göstermektedir. Çünkü beklentilerin çalışanlar açısından farklılaşması kaçınılmazdır (Ertürk ve Keçecioglu, 2012: 42).

İş tatminini etkileyen ve bireysel özellik olarak değiştirilemeyen bazı faktörler bulunmaktadır. Personelin cinsiyeti, kıdemi, yaşı, eğitim seviyesi, karakteristik özellikleri gibi birçok bireysel nitelik iş tatminini ve işle ilgili davranışları etkileyebilmektedir. Bunlardan başka işin kendisinden kaynaklanan faktörlerde bulunmaktadır. Ücret, çalışma arkadaşları ve koşulları, yönetici davranışı, yapılan işin özellikleri, işletmenin sosyal görünümü, ilerleme olanağı, uygun ödüllendirme sistemi vb. örgütsel faktörlerden bazılarıdır (Bal ve Gül, 2016: 121). Yukarıdaki faktörlerin yanı sıra çalışanların iş tatmin düzeyini, finansal avantaj ve faydalarını, kariyer gelişimi ve tanıtımını, çalışma ortamını, yöneticileri ve meslektaşları belirleyen çok sayıda faktör de vardır (Bari vd, 2016: 455). Spector (1997), çalışanların ücret, sosyal haklar, denetim, terfi, işin doğası ve iş arkadaşları gibi çeşitli faktörleri kapsayan işlerine ilişkin memnuniyet düzeyini değerlendirmek için “iş tatmini ölçüm ölçeği” geliştirmiştir. Eğer çalışanlar maaş, sosyal haklar, terfi, işin doğası, denetim ve iş arkadaşlarını isterlerse, muhtemelen daha memnun olacaklar ve aynı zamanda kurumda kalmak isteyeceklerdir.

3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı, paternalist liderliğin iş tatmini üzerinde etkili olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışma için veriler anket tekniğiyle elde edilmiştir. Araştırma için hazırlanan anket formu, Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren gıda işletmelerinde çalışan işgörenlerden tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 141 işgörene anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın amacına ulaşabilmek için yapılan analizler ve bulgular 141 anket verisine dayandırılmıştır. Anket soruları, ilgili literatürden türetilmiş olup, araştırma anketi işgörenlerin demografik özelliklerini ve paternalist liderlik ve iş tatmini değişkenlerini ölçmeye yönelik soruları kapsayan üç bölümden oluşmaktadır. Ankette yer alan paternalist liderlik değişkenini ölçmeye yönelik Aycan (2001)'nin geliştirdiği 17 soru ve beş alt boyuttan oluşan ölçek kullanılmış ve ölçekte yer alan ifadelerin uyarlanmasının uzman akademisyenler tarafından kontrolü sağlanmıştır. “Çalışanlar sürekli olarak kurumun geleceğini ve çıkarlarını düşünmelidir; yönetici her bir çalışanın hayatının pek çok yönüyle derinlemesine ve uzun süreli ilgilenmelidir; ideal yönetici bir baba gibidir, ideal yönetici; çalışanlar hakkında verilecek kararlarda onlara danışmalıdır” önermeleri ölçekte yer alan ifadeler arasındadır. İş tatminini ölçmeye yönelik ise Bakan ve Büyükeşe (2004) tarafından kullanılan 28 soru ve altı alt boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. “Yaptığım iş beklentilerimi karşılamaktadır; Yöneticimin kendi görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirdiğini düşünüyorum; Kurumun kaynaklarından tüm çalışanlar eşit bir şekilde yararlanmaktadır” önermeleri ölçekte yer alan ifadeler arasındadır. Paternalist liderlik ve iş tatmini ölçekleri, “1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde beşli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma değişkenlerinin güvenilirliği literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile ölçülmüştür. Normallik testi için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda elde edilen değer verilerin normal dağıldığını göstermiş ve bu sebeple parametrik analiz yöntemlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde frekans ve korelasyon analizlerinin yanı sıra geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla regresyon analizleri kullanılmıştır.

4. Araştırma Modeli

Literatürde paternalist liderlik ile ele alınan örgütsel vatandaşlık, örgütsel iletişim, öğrenilmiş güçlülük, psikolojik sözleşme, yöneticiden ve işin doğasından doyum kavramları birlikte ele alınmış olup iş tatmini kavramıyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bilgilerden hareketle paternalist liderliğin iş tatmini üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmanın yapılması önemli bulunmuştur.

Paternalist liderlik alt boyutlarının, iş tatmini alt boyutları üzerindeki etki düzeylerinin araştırıldığı bu çalışmanın hipotezleri aşağıda sunulmuştur:

“H1: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları, iş tatmininin alt boyutlarından işin niteliğinden tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.”

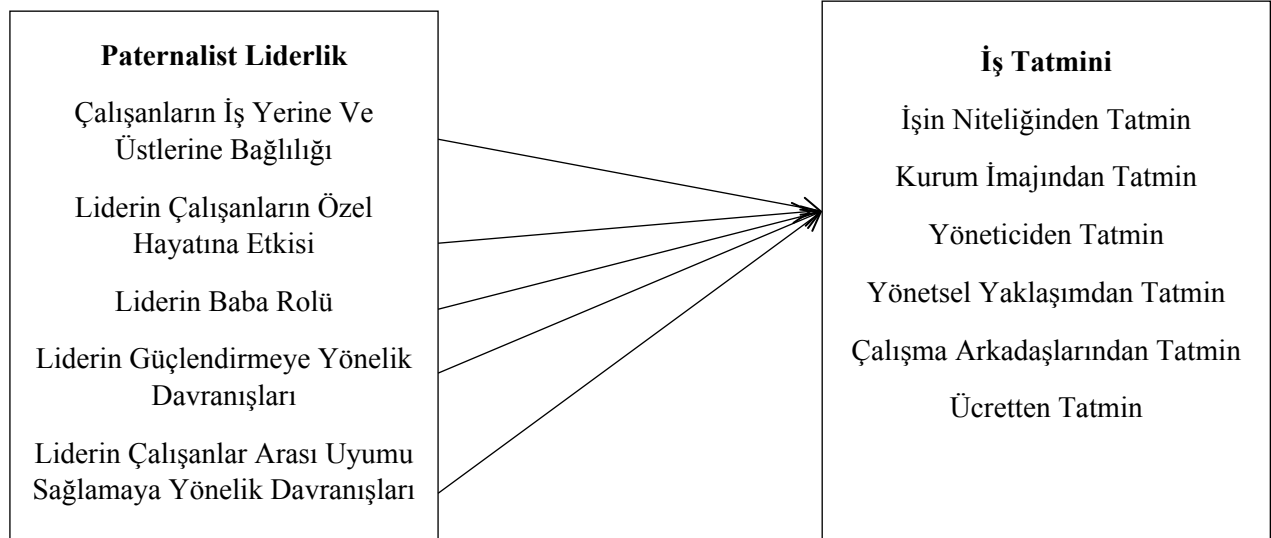
“H2: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından kurum imajından tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.”

“H3: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından yöneticiden tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.”

“H4: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından yönetsel yaklaşımdan tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.”

“H5: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından çalışma arkadaşlarından tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.”

“H6: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından ücret tatminini anlamlı ve pozitif olarak etkiler.” Geliştirilen hipotezler doğrultusunda araştırmanın modeli Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

5. Araştırma Bulguları

Araştırma değişkenlerinin güvenilirliği, literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile ölçümlenmiştir. Buna göre değişkenlere ait Cronbach Alfa değerleri Tablo 1’de gösterilmektedir. Bu sonuca göre, paternalist liderliğin alt boyutu olan liderin güçlendirmeye yönelik davranışları ve liderin çalışanlar arası uyumu sağlamaya yönelik davranışları Özdamar (1999)’ın orta güvenilir düzeyi olarak tanımladığı 0,61 ve üzerinde bulunmuş olup, paternalist liderliğin diğer alt boyutlarının güvenilirlik değerleri Özdamar (1999)’ın yüksek güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,81 ve üzerinde bulunmuştur. İş tatmini alt boyutlarından yönetsel yaklaşımdan tatmin, ücretten tatmin Özdamar (1999)’ın orta güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,61 ve üzerinde bulunmuş olup diğer tüm alt boyutlar Özdamar (1999)’ın yüksek güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,81 ve üzerinde bulunmuştur (Yaşar, 2014: 63).

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	Önerme Sayıları
Paternalist Liderlik	,924	17
Çalışanların İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	,865	6
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	,844	5
Liderin Baba Rolü	,853	2
Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları	,673	2
Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları	,749	2
İş Tatmini	,934	28
İşin Niteliğinden Tatmin	,844	7
Kurum İmajından Tatmin	,874	2
Yöneticiden Tatmin	,886	7
Yönetsel Yaklaşımdan Tatmin	,786	5
Çalışma Arkadaşlarından Tatmin	,895	4
Ücretten Tatmin	,747	3

Araştırmada yer alan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir. Demografik özellikler incelendiğinde, katılımcıların ağırlıklı olarak kadın ve bekâr olduğu, genel yaş ortalamalarının 20-30 yaş arasında olduğu, 50 yaş üzeri olan kişilerin çok az olduğu ve lise mezunu kişilerin çoğunluğu oluşturdukları görülmüştür. Araştırmada gıda sektöründe çalışan işgörenlerin işyerlerinde 5 yıldan daha kısa süreli olarak çalıştıkları gözlenmiştir. Bu kısa süreli çalışma süresi, işgörenlerin çalıştıkları işyerlerine olan bağlılık düzeylerinin düşük olduğu ve işgörenlerin aynı işletmede uzun yıllar çalışmaması bilgi ve beceri düzeyi gelişmiş kişilerin daha iyi şartlarda bir iş bulduklarında işyerlerini değiştirmelerinden kaynaklanabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışanların %36,8’inin 20-25 yaş aralığında olduğu düşünüldüğünde bu yaştaki çalışanların işletmelerinde 5 yıldan daha kısa süredir çalışıyor olmaları normal bir durum olarak karşılanmaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	81	58,3	Bekar	68	48,2
Erkek	58	41,7	Evli	63	44,7
Toplam	139**	100	Diğer	10	7,1
			Toplam	141	100
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	49	36,8	Lise	79	61,2
26-30	29	21,8	Ön Lisans	8	6,2
31-35	18	13,5	Lisans	37	28,7
36-40	16	12,0	Yüksek Lisans	4	3,1
41-45	15	11,3	Doktora	1	,8
46-50	4	3,0	Toplam	129	100
51 yaş ve üzeri	2	1,5			
Toplam	133	100			
Gelir Düzeyi			İşyerindeki Çalışma Süresi		
1000 -2000	77	54,6	5 yıldan az	86	62,3
2001-3000	41	29,1	6-10 yıl arası	39	28,3
3001-4000	12	8,5	11-15 yıl arası	8	5,8
4001-5000	6	4,3	16-20 yıl arası	2	1,4
5001-6000	3	2,1	20 yıl ve üst	3	2,2
6001-7000	1	,7	Toplam	138	100
7001-8000	1	,7			
Toplam	141	100			

****Araştırmada elde edilen anket sayısı 141 olmasına rağmen toplam rakamının bu sayıdan düşük olmasının nedeni bazı sorulara katılımcılardan bazılarının cevap vermemiş olmasıdır.**

Araştırma hipotezleri test edilmeden önce modelde bulunan değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin istatistiksel açıdan derecesine bakılmıştır. Değişkenler arası korelasyon analiz sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Değerleri

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.Pater. Lid.	1												
2.Çal.İş.ve Üst. Bağ.	,822**	1											
3.Lid.Çal.Öz.Ha y. Etki.	,899**	,641**	1										
4.Lid.Baba Rolü	,799**	,437**	,693**	1									
5.Lider.GüçYön .Dv.	,687**	,357**	,528**	,630**	1								
6.Lid. Çal.Ara.Uyumu Sağla.Yön.Dav.	,728**	,422**	,566**	,608**	,628	1							
7.İş Tatmini	,495**	,458**	,487**	,322**	,285**	,246**	1						
8.İş.nit.tat.	,457**	,495**	,404**	,245**	,208**	,262**	,761**	1					
9.Kurumimaj.tat	,391**	,395**	,285**	,308**	,270**	,227**	,737**	,515**	1				
10.Yönet. tat.	,463**	,442**	,443**	,324**	,251**	,224**	,894**	,584**	,670**	1			
11.Yön.yak.tat.	,275**	,301**	,299**	,104	,111	,067	,840**	,534	,585**	,675**	1		
12.Çal. ark.tat	,447**	,249**	,484**	,385**	,420**	,284**	,598**	,241**	,421**	,527**	,337**	1	
13.Ücret. tat.	,206*	,108	,275**	,173**	,134	,085	,712**	,363**	,402**	,529**	,675**	,439**	1

Paternalist liderlik alt boyutlarının, iş tatmini alt boyutları ile arasındaki ilişki korelasyon analizi ile test edilmiştir. Tablo 3’te yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre, paternalist liderliğin alt boyutlarından liderin baba rolü, liderin güçlendirmeye yönelik davranışları, liderin çalışanlar arası uyumu sağlamaya yönelik davranışları ile yönetsel yaklaşımdan tatmin arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır. Paternalist liderliğin alt boyutlarından liderin güçlendirmeye yönelik davranışları, liderin çalışanlar arası uyumu sağlamaya yönelik davranışları ile ücretten tatmin arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Paternalist liderliğin diğer alt boyutları ile iş tatmininin alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu, en güçlü ilişkilerin paternalist liderliğin alt boyutu olan çalışanların işyerine ve üstlerine bağlılığı ile işin niteliğinden tatmin (,495**) arasında ve liderin çalışanların özel hayatına etkisi alt boyutu ile çalışma arkadaşlarından tatmin (,484**) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Paternalist liderliğin alt boyutu olan liderin güçlendirmeye yönelik davranışları ile işin niteliğinden tatmin (,208**) arasında diğer güçlü ilişkilere göre düşük bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4. Paternalist Liderliğin Boyutlarının İşin Niteliğinden Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	,396	4,080	,000
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	,183	1,493	,138
Liderin Baba Rolü	-,074	-,637	,525
Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları	-,009	-,083	,934
Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları	,042	,398	,691
	$\Delta R^2= ,260$	$F=9,506$,000

Çalışmada geliştirilen “H1: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından işin niteliğinden tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; çalışanların işyerine ve üstlerine bağlılığı bağımsız değişkeninin işin niteliğinden tatmini ($\beta=,396$) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H1 (a) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5. Paternalist Liderliğin Boyutlarının Kurum İmajından Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	,365	3,594	,000
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	-,108	-,842	,401
Liderin Baba Rolü	,181	1,490	,138
Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları	,112	1,032	,304
Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları	-,047	-,435	,665
	$\Delta R^2= ,189$	$F=9,506$,000

Çalışma kapsamında ele alınan diğer bir hipotez olan “H2: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından kurum imajından tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, paternalist liderliğin alt boyutu olan çalışanların işyerine ve üstlerine bağlılığı kurum imajından tatmini ($\beta=,365$) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H2 (a) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6. Paternalist Liderliğin Boyutlarının Yöneticiden Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	,278	2,840	,005
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	,261	2,109	,037
Liderin Baba Rolü	,057	,484	,629
Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları	,043	,409	,683
Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları	-,103	-,974	,332
	$\Delta R^2= ,245$	$F=9,506$,000

Çalışma kapsamında regresyon analizine tabi tutulan diğer hipotez ise “H3: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e)

Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından yöneticiden tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, paternalist liderliğin alt boyutları olan “çalışanların işyerine ve üstlerine bağlılığı” ($\beta=,278$) ve “liderin çalışanların özel hayatına etkisi” ($\beta=,261$) değişkenleri yöneticiden tatmini $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H3 (a) ve H3 (b) hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 7. Paternalist Liderliğin Boyutlarının Yönelik Yaklaşımdan Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	-,196	1,871	,063
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	,338	2,566	,011
	$\Delta R^2= ,139$	$F=4,374$,000

Çalışmada geliştirilen “H4: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından yönetsel yaklaşımdan tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizine hipotezde yer alan 5 alt boyuttan korelasyon analizinde anlamlı ilişkiler bulunan iki alt boyut dahil edilmiştir. Analiz sonucunda Paternalist liderliğin alt boyutu olan “liderin çalışanların özel hayatına etkisi” değişkeni yönetsel yaklaşımdan tatmin boyutunu ($\beta=,338$) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H4 (b) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8. Paternalist Liderliğin Boyutlarının Çalışma Arkadaşlarından Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	,196	1,871	,291
Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi	,338	2,566	,000
Liderin Baba Rolü	-,165	-1,315	,982
Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları	,055	,493	,007
Liderin Çalışanlar Arası Uyumu Sağlamaya Yönelik Davranışları	-,142	-1,258	,279
	$\Delta R^2= ,285$	$F=10,769$,000

Çalışma kapsamında ele alınan diğer bir hipotez olan “H5: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumunu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından çalışma arkadaşlarından tatmini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, paternalist liderliğin alt boyutu olan liderin özel hayatına etkisi ($\beta=,338$), liderin güçlendirmeye yönelik davranışları ($\beta=,055$) çalışma arkadaşlarından tatmini $p<0,05$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle H5 (b) ve H4 (d) hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 9. Paternalist Liderliğin Boyutlarının Ücretten Tatmin Boyutuna Etkisi

Değişkenler	Beta	T Değeri	P değeri
Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı	-,106	-,985	,326
Liderin Çalışanlar Arası Uyumunu Sağlamaya Yönelik Davranışları	-,111	-,961	,338
	$\Delta R^2= ,091$	$F=2,692$,387

Çalışma kapsamında ele alınan diğer bir hipotez olan “H6: Paternalist liderliğin boyutları (a) Çalışanın İşyerine Ve Üstlerine Bağlılığı (b) Liderin Çalışanların Özel Hayatına Etkisi, (c) Liderin Baba Rolü, (d) Liderin Güçlendirmeye Yönelik Davranışları, (e) Liderin Çalışanlar Arası Uyumunu Sağlamaya Yönelik Davranışları iş tatmininin alt boyutlarından ücret tatminini anlamlı ve pozitif olarak etkiler” hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, kurulmuş olan hipotezler ret edilmiştir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Yöneticilerin belirlemiş olduğu hedeflerine ulaşabilmek adına işgörenlere iş yaptırabilmek için iletişim temel bir araçtır. Yöneticilerin örgüt içerisinde göstermiş olduğu tutumlar, işgörenin tatminini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bilgiden hareketle babacan lider olarak adlandırılan paternalist liderliğin iş tatmini üzerindeki etkisinin incelenmesi bu çalışmada amaçlanmıştır. Paternalist liderlik alt boyutlarının, iş tatmini alt boyutları üzerinde bir etkisinin olup olmadığını incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın yapılmasına, literatür taraması sonucunda paternalist liderliğin alt boyutlarıyla iş tatmininin alt boyutlarının ele alındığı çalışmaya rastlanılmamış olmasından dolayı literatüre katkı sağlamak amacıyla karar verilmiştir. Çalışma Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren gıda işletmelerinde çalışanlardan tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 141 işgören üzerinde anket uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yapılan korelasyon analizi neticesinde paternalist liderliğin alt boyutlarından liderin baba rolü, liderin güçlendirmeye yönelik davranışları, liderin çalışanlar arası uyumu sağlamaya yönelik davranışları ile yönetsel yaklaşımdan tatmin

arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin belirlenmesinden sonra araştırma hipotezlerini test edilmesine yönelik doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan regresyon analizi sonucunda H1 (a), H2 (a), H3 (a), H3 (b), H4 (b), H5 (b) ve H5 (d) hipotezleri kabul edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle, paternalist liderliğin iş tatminini genel anlamda etkilediği söylenebilir. Çalışanlarının iş tatminini artırmak isteyen işletmelerde yöneticilerin paternalist lider davranışı sergilemeleri faydalı sonuçlar ortaya çıkartabilir.

Bu çalışma, araştırma kapsamındaki Kahramanmaraş'ta faaliyette bulunan gıda işletmelerinden elde edilen verilerle ve kullanılan yöntemlerle sınırlıdır. Bu kapsamda elde edilen bulguların küçük bir örneklemden elde edilen verilere dayalı olması nedeniyle tüm gıda işletmelerinde çalışan işgörenler açısından genelleştirilebilirliğinin sağlanması mümkün olmamaktadır. Değişkenler arasındaki etkileşiminin daha doğru ve net şekilde ortaya konulabilmesi bakımından çalışmanın farklı bölgelerde ve sektörlerde uygulanması ve örneklem büyüklüğünün genişletilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aycan, Z.(2011). "Paternalizm: Yönetim Ve Liderlik Anlayışına İlişkin Üç Görgül Çalışma",
Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1:1, 11-31.
- Aycan, Z. (2006). Paternalism: Towards Conceptual Refinement And Operationalization, In
U. Kim, K. S. Yang, & K. K. Hwang (Eds.), Indigenous And Cultural Psychology:
Understanding People In Context, pp. 445-466.
- Aycan, Z., Kanungo, R., Mendonca, M., Yu, K., Deller, J., Stahl, G., ve Kurshid, A. (2000)
"Impact of Culture on Human Resource Management Practices: A 10-Country
Comparison", Applied Psychology, 49, (1), ss.192-221.
- Aycan, Z. ve Paşa, S., F. (2003). "Career Choices, Job Selection Criteria and Leadership
Preferences in a Transitional Nation: The Case of Turkey", Journal of Career
Development, 30/2: 129-144.
- Akıncı, Z. (2002). Turizm Sektöründe İş Gören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş
Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2 (4): 1-25.
- Bakan İ. ve Büyükbeşe T. (2004). Çalışanların İş Güvencesi Ve Genel İş Davranışları İlişkisi: Bir
Alan Çalışması. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 23 (2):
35-59.
- Bakan, İ. (2008). "Örgüt Kültürü" Ve "Liderlik" Türlerine İlişkin Algılamalar İle Yöneticilerin
Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması', KMU İİBF Dergisi
Yıl:10 Sayı:14 Haziran.
- BAL, C.G. ve GÜL, N. 2016. Duygusal Zekanın İş Tatminine Etkisi: Örgütsel Bağlılığın Aracılık
Rolü, International Journal of Academic Value Studies, 2(6), ss. 117-129.

- BARİ, M. W., FANCHEN, M. ve BALOCH, M. A. 2016. TQM Soft Practices and Job Satisfaction; Mediating Role of Relational Psychological Contract, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 235, 453-462.
- Cheng, B., S.; Chou L., F.; Wu T., Y.; Huang, M., P. ve Farh J., L. (2004). "Paternalist Leadership and Subordinate Responses: Establishing a Leader Model in Chinese Organizations", *Asian Journal of Social Psychology*, 7: 89-117.
- Dworkin, G. (1972). "Paternalism", In R. A. Wasserstrom (ed.), *Morality and the Law*. Belmont CA: Wadsworth, 64-84.
- Eğimli, A.T. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23, (3): 35-52.
- Erben, G., S. ve Güneşer, A., B. (2008). "The Relationship Between Paternalist Leadership and Organizational Commitment: Investigating The Role of Climate Regarding Ethics", *Journal of Business Ethics*, 82: 955-968.
- Ertürk, E., Keçecioglu, T. (2012). Çalışanların İş Doyumları ile Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler: Öğretmenler Üzerine Örnek Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 12 (1), 41-54
- Farh, J. L. and B. S. Cheng: 2000, 'A Cultural Analysis of Paternalistic Leadership in Chinese Organizations', in J. T. Li, A. S. Tsui and E. Weldon (eds.), *Management and Organization in the Chinese Context* (Macmillan, London). Gordon, J.: 1998
- Hsu, C. F. (2007). The discussion of coach leadership from the viewpoint of paternalistic leadership.
- Hayek, M.; Novicevic, M., M.; Humphreys, J., H. ve Jones, N. (2010). "Ending the Denial of Slavery in Management History: Paternalist Leadership of Joseph Emory Davis", *Journal of Management History*, 16/3: 367-379.
- Köksal, Onur. "Bir kültürel liderlik paradoksu", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8:15,2011,101-122.
- Kultgen, J. (1996). *Autonomy and Intervention: Paternalism in the Caring Life*. London: Oxford University Press.
- Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. *Handbook of industrial and organizational psychology*.
- Milburne, G.Jr. Ve Francis, G.J. 1981. All about job satisfaction, *Supervisory Management*, 26(8), ss.35-43.
- Padavic, I. ve Earnest, W., R. (1994). "Paternalism as a Component of Managerial Strategy", *Social Science Journal*, 31/4: 389-405.

- Pellegrini, E. K. ve Scandura, T. A., (2008). “Paternalistic Leadership: A Review and Agenda for Future Research”, *Journal of Management*, 34(3), 566–593.
- Robbins, S. (2005). *Organizational Behavior*, 11th ed. Englewood Clif, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Spector, P. (1997). *Job satisfaction: Application, assessment, cause and consequences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Suber, P. (1999) Paternalism. C.B. Gray (Ed.), *Philosophy of Law: An Encyclopedia*, Garland Pub. II, 632-635.
- Saleem, H. (2015). The impact of leadership styles on job satisfaction and mediating role of perceived organizational politics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 172, 563 –569.
- Ural, A. and Kılıç, İ. 2013. *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.
- Yaşar, Hüseyin, Koray Kayalidere ve Mahmut Karğın (2014), “İstatistiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 36 (Temmuz 2014/II), ss.59-75.
- Yeh, H. R., Chi, H. K., & Chiou, C. Y. 2008, “The Influences of Paternalistic Leadership, Job Stress, and Organizational Commitment on Organizational Performance: An Empirical Study of Policemen in Taiwan”, *The Journal of International Management Studies*, vol. 3, no.2, pp.85-91.
- Quarstein, V.A., R.B. McAfee, And M. Glassman (1992), “The Situational Occurrences Theory of Job Satisfaction”, *Human Relations*, Vol. 45, No.8. s.859-873.
- Westwood, R. (1997). Harmony and patriarchy: The cultural basis for paternalistic headship among the overseas Chinese. *Organization studies*, (18) 3, 445-480.
- Wicker, D. (2011). *Job Satisfaction: Fact Or Fiction*. AuthorHouse.

ELEKTRİĞE ERIŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ KANITLAR

Doç. Dr. Halim TATLI⁷⁵
Arş. Gör. Doğan BARAK⁷⁶

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de elektriğe erişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca kontrol değişken olarak sabit sermaye oluşumunun ve işgücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ARDL yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizlerde, değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer taraftan elektriğe erişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Kontrol değişkenlerin (sabit sermaye oluşumu ve işgücü) ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla kırsal ve şehirde elektriğe erişimin sağlanması ekonomi açısından olumlu bir etken olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, elektriğe erişim, sabit sermaye oluşumu ve işgücü, ARDL, Türkiye.

1. Giriş

Bütün ülkeler için önemli bir girdi olan enerji, günümüz dünyasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Ülkelerin önemli hedeflerinden biri de kalkınma ve bu kalkınmalarını sürdürmektir. Dolayısıyla bu kalkınma ve kalkınmayı sürdürebilme çabasında enerji önemli bir yer teşkil etmektedir. Aşağıda verilen Tablo 1’de Türkiye’de 1975-2016 yılları arasında beş yıllık elektrik santrallerinin durumu hakkında bilgi verilmiştir. 1975 yılında elektrik santrallerinin toplam kurulu gücü 4186.6 megawatt (MW) iken yıllar itibariyle bu miktarda artış meydana gelmiş ve 2016 yılında bu miktar 78497.4 MW olmuştur. Benzer şekilde elektrik santrallerinin brüt üretim miktarında ve net tüketim miktarında da yıllar itibariyle artış meydana gelmiştir.

Tablo 1: Elektrik santrallerinin toplam kurulu gücü, brüt üretimi, net elektrik tüketimi

Yıl	Toplam Kurulu Güç (MW)	Brüt Üretim (GWh)	Net tüketim
1975	4 186,6	15 622,8	13 491,7
1980	5 118,7	23 275,4	20 398,2
1985	9 121,6	34 218,9	29 708,6

⁷⁵ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, htatli@bingol.edu.tr

⁷⁶ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dbarak@bingol.edu.tr

1990	16 317,6	57 543,0	46 820,0
1995	20 954,3	86 247,4	67 393,9
2000	27 264,1	124 921,6	98 295,7
2005	38 843,5	161 956,2	130 262,9
2010	49 524,1	211 207,7	172 050,6
2015	73 146,7	261 783,3	217 312,3
2016	78 497,4	274 407,7	231 203,7

Kaynak: TEİAŞ Türkiye Elektrik Üretim – İletim istatistikleri.

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1029

GWh (giga watt hours); MW (megawatt).

Dünya Bankası'na (2018) göre bir milyar insan hala elektriksiz yaşıyor, yüz milyonlarca insan güvenilmez veya pahalı bir enerji kullanıyor. Bu da gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. IEA (2017) ya göre, elektriğe erişimi olmayan insanların sayısı 2000 yılında 1.7 milyar iken 2016 yılında bu sayı 1.1 milyara düşmüştür. Bu sayının azalmasında şebekenin genişlemesi ve fosil yakıtlardan elektrik üretiminin artması önemli rol oynamıştır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan elektrik bu sayının azalmasında etkili olmuştur.

Literatür incelendiğinde enerji-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme çalışmalarında üzerinde durulan önemli nokta enerjinin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynadığıdır (Yakubu ve Jelilov, 2015; Ahmed vd., 2015; Ozturk ve Bilgili, 2015; Bilgili ve Ozturk, 2015; Zhao ve Wang, 2015; Shahbaz vd., 2015; Alshehry ve Belloumi, 2015; Bhattacharya vd., 2016; Arora ve Shi, 2016; Al-Mulali vd., 2016; Alper ve Oguz, 2016; Inglesi-Lotz, 2016; Solarin ve Ozturk, 2016; Shahbaz vd., 2016; Rafindadi ve Ozturk, 2017; Brini vd., 2017; Koçak ve Şarkgüneşi, 2017; Gozgor vd., 2018; Shahbaz vd., 2018; Saad ve Taleb, 2018; Ali vd., 2018; Pinzón, 2018). Diğer taraftan ekonomik büyüme ve elektrik tüketimi ilişkisini konu alan çalışmalar da vardır (Karanfil and Li, 2015; Iyke, 2015; Mezghani ve Haddad, 2017; Zhang vd., 2017; Altıntaş ve Yacouba, 2017; Burke vd., 2017; Sierra ve Scavia, 2018; Khan vd., 2018; Faisal vd., 2018).

Elektriğe erişimin ekonomi üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalardan, Kanagawa ve Nakata (2008) gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda elektriğe erişim ile sosyoekonomik durum arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında elektriğe erişim sağlık, eğitim, ekonomi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında ve gelişmekte olan ülkeleri sürdürülebilir kalkınmalarını yönlendirebilmelerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Rehman ve Deyuan (2018) 1990-2016 dönemi için Pakistan'da ekonomik büyüme, elektrik erişimi, enerji kullanımı ve nüfus artışı arasındaki bağlantıyı Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) yöntemi ile incelemişlerdir. Sonuçlar toplam nüfusa elektrik erişiminin, şehir nüfusuna elektrik erişiminin, enerji kullanımının, nüfus artışının ve kentsel nüfus artışının ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etki yaptığını, bununla birlikte kırsal nüfus ve kırsal nüfusa elektrik erişiminin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermiştir. Squires (2015) 1992-2005 verilerini kullanarak Honduras'ta elektriğe erişimin eğitime katılım üzerindeki etkisini incelemiştir. Beklentilerin aksine, elektriğe erişimin eğitimsel kazanımı azalttığını tespit etmiştir. Lloyd vd. (2004) birçok insanın hayatını değiştirdiği ve yoksulluk üzerine olumlu bir şekilde etkilediği için,

sosyal kalkınmada önemli bir rol oynadığı ve elektriği mümkün olduğu kadar çok eve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde yaymanın şart olduğu sonucuna varmışlardır. Torero (2015) yoksul ülkelerin kırsal bölgeleri, elektriğe erişim açısından genellikle dezavantajlı durumda olmasına rağmen kırsal alandaki elektriğe erişim hane halkı için üretimi ve daha iyi sağlık ve eğitimi teşvik eden önemli faydaları olduğunu belirtmiştir. Onyeji vd. (2012), Özellikle Sahra-Altı Afrika ülkelerinde kırsal alanlardaki elektriğe erişim çabalarının güçlendirilmesi gerektiğini ve genel elektrik erişimini sağlamak için kamu mali desteğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Pueyo ve Hanna (2015) elektriğe erişim eksikliği, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin ve artan refahın temel bir kısıtı olarak görmüşlerdir ve enerji erişiminin olmaması, aynı zamanda yoksulluğa katkıda bulunan ana etkenlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Aguirre (2017) kırsal elektrifikasyon programlarının refahta önemli ve olumlu değişiklikler yarattığını ve ekonomik büyümenin ön şartı olarak kabul edildiğini vurgulamıştır. Aklin vd. (2017) elektriğe erişim eksikliği bir milyardan fazla insanın sosyoekonomik gelişiminin önündeki en büyük engel olduğundan şebeke dışı güneş enerjisi teknolojileri, temel elektrik ihtiyaçlarını karşılamak için uygun maliyetli ve temiz bir çözüm potansiyele sahip olduğunu belirtmişlerdir. Lipscomb (2013) Brezilya'da 1960-2000 döneminde elektriğe erişimin kalkınma üzerindeki etkilerini tahmin ettikleri çalışmada, elektriğe erişimin kalkınma üzerinde önemli pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Valer vd. (2014) enerjiye erişim, ekonomik gelişme ve daha iyi bir yaşam tarzı için bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Brezilya üzerine yaptıkları çalışmada konut ve üretkenlik faaliyetlerinde elektriğe erişimin etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Emodi ve Yusuf (2015), elektrik erişimi, dünyanın birçok ekonomisinde gelişmeyi hızlandıran önemli bir faktör olmasına rağmen Nijerya'nın elektriğe erişimi, ekonomik olarak kabul edilebilir seviyenin altında kaldığını ve bazı engeller nedeniyle son zamanlarda iyileşmediğini belirtmişlerdir. Bhattacharyya (2013) enerji erişiminin ağırlıklı olarak az gelişmekte olan ülkelerin kırsal bir problemi olmasına rağmen, kentlerde yoksul insanların da bu tür zorluklarla karşılaşabildiğini ifade etmiştir. Balachandra (2011) Hindistan'da kırsal alanlarda enerjiye erişimin dinamiklerini incelediği çalışmasında enerji erişimindeki yıllık büyüme oranları 1990'larda % 10 iken son yıllarda % 4'e kadar düştüğünü belirtmiştir. Pereira vd. (2011) Güney Afrika, Çin, Hindistan ve Brezilya'da kırsal alanda elektriğe erişimin kamu politikalarının etkinliğinin değerlendirilmesi, planlama ve uygulamalarının sürdürülebilirliğinin desteklemesi ve aynı zamanda elektriğe erişimin, yaşam standartlarını iyileştirmede önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca elektrik enerjisinin sağlanması, bir kamu hizmetine erişimden daha fazlası olduğunu ve sosyal entegrasyon ve diğer eşit hizmetlere erişim sağlayan sosyal eşitlik ve adalet bağlamında önemli bir hak olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Elektriğe erişim aynı zamanda hava kirliliği üzerinde de bir etkisi vardır. Panos vd. (2016) evrensel elektriğe erişimin sağlanması marjinal olarak küresel CO2 emisyonlarına katkıda bulunduğu ve 2011-2030 döneminde evrensel elektrik erişiminin küresel CO2 emisyonlarında % 0.3 kadarlık bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

2. Veri ve Yöntem

Teorik olarak ekonomik büyüme, Solow (1956) büyüme modelinde olduğu gibi sermaye ve işgücü ile ilişkilendirilebilir. Romer (2006), Solow (1956)'dan farklı olarak ekonomik büyüme modeline toprağı ve doğal kaynakları da ilave etmiştir. Diğer taraftan içsel büyüme modeli, büyümeyi açıklayan değişkenleri modelde içsel kabul etmiştir. Dolayısıyla ekonomik büyüme oranının artmasını sağlayacak olan unsurlardan sermaye ve işgücünün yanında enerji de önemli bir unsurdur. Ampirik uygulamalarda ise ekonomik büyüme fonksiyonlarına, farklı kontrol değişkenleri eklenerek model tahminleri yapılabilir. Teorik olarak ekonomik büyüme fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GDP = f(AE, CAPITAL, LABOR) \quad (1)$$

(1) numaralı fonksiyonda $AE, CAPITAL, LABOR$ sırasıyla elektriğe erişimi (access to electricity), sabit sermaye oluşumu ve işgücü değişkenlerini göstermektedir. Dolayısıyla Çalışmada Türkiye için oluşturulan ekonomik büyümeye ilişkin ampirik model aşağıdaki gibi logaritmik formda yazılabilir.

$$\ln GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 \ln AE_t + \alpha_2 \ln CAPITAL_t + \alpha_3 \ln LABOR_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

(2) numaralı modelde; α_0 sabit terimi, $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ ise değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan tahmin katsayılarını t zaman periyodu (t=1990,...,2015) ve ε hata terimini göstermektedir. $\ln GDP$ bağımlı değişken, $\ln AE$ açıklayıcı değişken, $\ln CAPITAL$ ve $\ln LABOR$ kontrol değişkenlerdir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklaması	Birim	Kaynak
$\ln GDP$	Kişi başına reel gelir	2010 yılı sabit ABD Doları	Dünya Bankası
$\ln AE$	Elektriğe erişim (access to electricity)	Nüfusun Yüzdesi	Dünya Bankası
$\ln CAPITAL$	Sabit sermaye oluşumu	Kişi Başına Gelirin % 'si	Dünya Bankası
$\ln LABOR$	İş gücü	Toplam	Dünya Bankası

Çalışmada öncelikle literatürde yaygın olarak kullanılan Augmented Dickey ve Fuller-ADF (1981) ve Phillips ve Perron-PP (1988) birim kök testleri ile serilerin durağanlık özellikleri belirlenmiştir. Bu testlere ait boş hipotez “seri birim kök içermektedir (seri durağan değildir)” şeklinde iken alternatif hipotez “seri birim kök içermemektedir (seri durağandır)” şeklindedir. ” alternatif hipotezine karşı sınımlanmaktadır. ADF ve PP test istatistikleri kritik değerlerden büyük ise boş hipotez reddedilir. Serilerin durağanlık özellikleri belirlendikten sonra değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için ARDL modeli kullanılmıştır. Bu modelin bazı avantajlara sahip olduğu için çalışmada kullanılmıştır. İlk olarak diğer eş-bütünleşme testlerinin aksine farklı durağanlık düzeylerine sahip değişkenler arasında eş-bütünleşmenin varlığının tespitine olanak tanımaktadır. İkinci olarak ARDL modeli örneklem boyutu küçük olduğunda bile uygulanabilir.

Bu iki özellikten dolayı bu çalışmada Peseran ve Shin (1999) sonrasında Peseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) modeli kullanılmıştır. Çalışmada eşbütünleşme testi için Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeline (unrestricted error correction model, UECM) dayanan model Denklem 3'te verilmektedir.

$$\begin{aligned} \Delta \ln GDP_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta \ln AE_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta \ln CAPITAL_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta \ln LABOR_{t-i} + \alpha_5 \ln GDP_{t-1} + \alpha_6 \ln AE_{t-1} + \alpha_7 \ln CAPITAL_{t-1} \\ & + \alpha_8 \ln LABOR_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3)$$

Eş-bütünleşme ilişkisine ait boş hipotez eş-bütünleşme yoktur ($H_0 : \alpha_5 = \alpha_6 = \alpha_7 = \alpha_8 = 0$), alternatif hipotez ise eş-bütünleşme vardır ($H_1 : \alpha_5 \neq \alpha_6 \neq \alpha_7 \neq \alpha_8 \neq 0$) şeklindedir.

3. Bulgular

Tablo 3'te ADF ve PP birim kök testlerine ait sonuçlar gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre, lnAE değişkeni hariç diğer değişkenlerin tamamı düzey değerlerinde durağan değilken, ilk farklarında durağandır. Dolayısıyla modelin tahmini açısından bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Çünkü ARDL modeli farklı seviyelerde durağan hale gelen değişkenlere uygulanabilir. Dolayısıyla regresyon modelini tahmin etmeden önce değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmelidir.

Tablo 3: Birim kök testler

Değişkenler	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği
lnGDP	0.5409 (0.9848)	0.6052 (0.9869)
lnAE	-4.1678 (0.0046) ^a	-3.8012 (0.0084) ^a
lnCAPITAL	-2.4493 (0.1393)	-2.3953 (0.1530)
lnLABOR	1.5094 (0.9988)	2.0442 (0.9998)
ΔlnGDP	-4.9485 (0.0006) ^a	-4.9485 (0.0006) ^a
ΔlnAE	-	-
ΔlnCAPITAL	-7.5977 (0.0000) ^a	-7.6867 (0.0000) ^a
ΔlnLABOR	-4.9630 (0.0006) ^a	-4.9630 (0.0006) ^a

Not: ^a, %1 düzeyinde anlamlılığı ve Δ, serilerin birinci farkının alındığını gösterir. Parantez içindeki ifadeler prob. (olasılık) değerini temsil etmektedir.

Tablo 4'de ARDL eş-bütünleşme test sonuçları gösterilmektedir. Eş-bütünleşme testi için uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre 3 olarak belirlenmiştir. Tablo 4'e bakıldığında, hesaplanan F istatistiği Narayan (2005:1987)'den alınan kritik değerler ile karşılaştırıldığında uzun dönemli bir eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Sınır Testi Eşbütünleşme F-testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	k
F istatistiği	46.8196	3
Kritik Değerler		
	I(0)	I(1)
%1	4.614	5.966
%5	3.272	4.306
%10	2.676	3.586

Not: k, bağımsız değişken sayısını temsil etmektedir.

Tablo 5’de tahmin edilen uzun dönem katsayıları gösterilmektedir. Tahmin sonuçlarına göre, AE de bir artış ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna ilaveten, sabit sermaye oluşumunda, işgücünde meydana gelen artış Türkiye’de ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Kontrol değişkenlerine ait sonuçlar iktisadi beklentilere uygundur.

Tablo 5: ARDL (3, 3, 0, 2) Uzun Dönem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
<i>lnAE</i>	1.9982	0.2271	8.7982	0.0000 ^a
<i>lnCAPITAL</i>	0.4982	0.0626	7.9516	0.0000 ^a
<i>lnLABOR</i>	1.1290	0.1839	6.1360	0.0001 ^a
<i>Sabit</i>	-15.9336	2.8495	-5.5915	0.0002 ^a

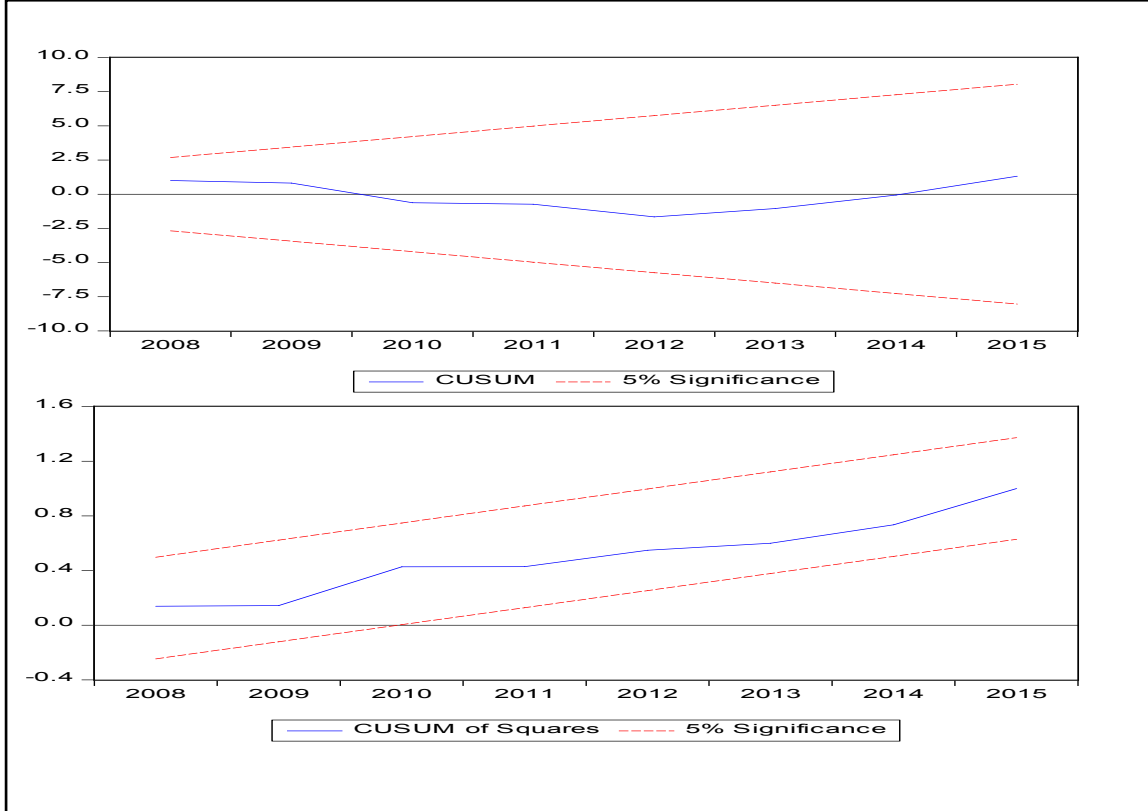
Not: ^a, %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Modelin tanısal test sonuçları Tablo 6’da görülmektedir. Tahmin edilen uzun dönem modelin parametrelerinin kararlılığı CUSUM ve CUSUMSQ testleri ile incelenmiş olup, sonuçlar Şekil 1’de verilmiştir.

Tablo 6: Tanısal Test Sonuçları

Test	İstatistic	Olasılık
Jarquee-Bera	0.4220	0.8097
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test	0.3759	0.6970
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	0.6115	0.7862
Ramsey RESET Test	0.0196	0.8913

Tanısal test sonuçlarına göre modelde hata terimleri normal dağılmıştır (Jarque-Bera), ardışık bağımlılık sorunu yoktur (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test), değişen varyans sorunu yoktur (Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey) ve regresyonda model kurma hatası (Ramsey RESET Test) yoktur. Ayrıca CUSUM VE CUSUMQ test sonuçlarına göre elde edilen katsayılar kritik sınırlar içinde yer almaktadır. Dolayısıyla ARDL modeli çerçevesinde elde edilen uzun dönem katsayılarının istikrarlı olduğu görülmektedir.

Uzun dönem ilişkisi kurulduktan sonra bu ilişkiden elde edilen hata terimleri ile değişkenlerin fark değerleri kullanılarak kısa dönem ilişkisi tahmin edilmiştir. Kısa dönem sonuçları tablo 7’de verilmiştir.

Kısa dönemde elektriğe erişim uzun dönemde olduğu gibi ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Diğer taraftan kontrol değişkenlerden sabit sermaye oluşumu da kısa dönemde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Ancak işgücü değişkeninin sadece iki dönem gecikmesi alındığında ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Tablo 7: ARDL (3, 3, 0, 2) Kısa Dönem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
lnGDP(-1)	0.4155	0.0891	4.6603	0.0007 ^a

$\ln GDP(-2)$	-0.0322	0.1000	-0.3219	0.7535
$\ln GDP(-3)$	-0.1521	0.0855	-1.7782	0.1030
$\ln AE$	6.4829	2.8796	2.2512	0.0458 ^b
$\ln AE(-1)$	-3.7828	3.6188	-1.0453	0.3183
$\ln AE(-2)$	-5.1770	3.7479	-1.3813	0.1946
$\ln AE(-3)$	4.0132	2.3579	1.7020	0.1168
$\ln CAPITAL$	0.3830	0.0332	11.5289	0.0000 ^a
$\ln LABOR$	0.0487	0.1303	0.3737	0.7157
$\ln LABOR(-1)$	0.3769	0.2126	1.7721	0.1040
$\ln LABOR(-2)$	0.4423	0.1985	2.2281	0.0477 ^b
<i>Sabit</i>	-15.9336	2.8495	-5.5915	0.0002 ^a
Adjusted R ²	0.9968			
F-İstatistiği	627.0548			
Durbin-Watson	2.2092			

Not: ^a, ^b, sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Uzun dönem katsayılar tespit edildikten sonra hata düzeltme modeli oluşturularak kısa dönemde meydana gelen dengeden sapmaların, uzun dönemde ne kadar düzeleceğini tespit edilmiştir. Hata düzeltme katsayısına ilişkin katsayının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması beklenmektedir. Elde edilen Hata Düzeltme Modeline ait olan değerler Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: ARDL Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
$\ln GDP(-1)$	0.1843	0.0515	3.5736	0.0044
$\ln GDP(-2)$	0.1521	0.0503	3.0232	0.0116
$\ln AE$	6.4829	1.8248	3.5524	0.0045
$\ln AE(-1)$	1.1638	1.6470	0.7066	0.4945
$\ln AE(-2)$	-4.0132	1.6727	-2.3992	0.0353
$\ln LABOR$	0.0487	0.0929	0.5241	0.6105
$\ln LABOR(-1)$	-0.4423	0.1318	-3.3548	0.0064
$ECM(-1)$	-0.7688	0.0430	-17.866	0.0000

Tablo 8’de yer alan ECM (-1) katsayısı hata düzeltme terimini temsil etmektedir. Bu katsayı yukarıda belirtildiği gibi (-0.7688) negatif ve istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Bu katsayı uzun dönem dengeye yakınsama süresini göstermektedir. Bu değer, kısa dönemde meydana gelecek şoklar nedeniyle uzun dönemde meydana gelen dengeden sapmanın yaklaşık %77’inin bir dönem sonra yani bir yıl sonra dengeye yakınsayarak düzeleceğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, kısa dönemde meydana gelecek şokların etkisi, yaklaşık 1.29 yıl içerisinde ortadan kalkarak uzun dönem dengesi yeniden sağlanacaktır.

4. Sonuç

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 1990-2015 döneminde elektriğe erişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda veri seti uygunluğu ve serilerin durağanlık özellikleri göz önünde bulundurularak ARDL yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen ampirik bulgular teoriye uygundur. Uzun dönemde elektriğe erişim, sabit sermaye oluşumu ve işgücü ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde tüm bağımsız değişkenler içinde ekonomik büyüme üzerinde en büyük etkiye sahip olanı elektriğe erişim olduğu bulunmuştur. Kısa dönemde işgücü hariç tüm değişkenlerin cari değerleri uzun döneme benzere bir biçimde ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etki sergiledikleri saptanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmada enerji ve enerji kaynaklarına ulaşım kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla elektriğe erişim bu ekonomik büyüme içerisinde önemli bir yere sahip olduğundan bu alanda yapılacak yatırımlar ekonomik büyümede önemli bir role sahip olacaktır.

Kaynaklar

- Aguirre, J. (2017). The Impact of Rural Electrification on Education: A Case Study from Peru. *The Lahore Journal of Economics*, 22, 91-108.
- Ahmed, M., Riaz, K., Khan, A. M., & Bibi, S. (2015). Energy consumption–economic growth nexus for Pakistan: Taming the untamed. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 890-896.
- Aklin, M., Bayer, P., Harish, S. P., & Urpelainen, J. (2017). Does basic energy access generate socioeconomic benefits? A field experiment with off-grid solar power in India. *Science advances*, 3(5), e1602153.
- Ali, H. S., Adaa, A. H. M. A., Lin, W. L., & Youssouf, M. A. (2018). Biomass energy consumption and economic growth: panel data evidence from ASEAN member countries. *GeoJournal*, 83(6), 1339-1348.
- Al-Mulali, U., Solarin, S. A., & Ozturk, I. (2016). Biofuel energy consumption-economic growth relationship: an empirical investigation of Brazil. *Biofuels, Bioproducts and Biorefining*, 10(6), 753-775.
- Alper, A., & Oguz, O. (2016). The role of renewable energy consumption in economic growth: Evidence from asymmetric causality. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 953-959.

- Alshehry, A. S., & Belloumi, M. (2015). Energy consumption, carbon dioxide emissions and economic growth: The case of Saudi Arabia. *renewable and Sustainable energy reviews*, 41, 237-247.
- Altıntaş, H., & Yacouba, K. (2017). A Multivariate Causality Analysis Of Economic Growth And Electricity Consumption In Turkey. *Energy Economics Letters*, 4(2), 9-19.
- Arora, V., & Shi, S. (2016). Energy consumption and economic growth in the United States. *Applied Economics*, 48(39), 3763-3773.
- Attigah, B., & Mayer-Tasch, L. (2013). The impact of electricity access on economic development: a literature review. *Productive use of energy (PRODUSE): measuring impacts of electrification on micro-enterprises in Sub-Saharan Africa*, 19-38.
- Balachandra, P. (2011). Dynamics of rural energy access in India: An assessment. *Energy*, 36(9), 5556-5567.
- Bhattacharya, M., Paramati, S. R., Ozturk, I., & Bhattacharya, S. (2016). The effect of renewable energy consumption on economic growth: Evidence from top 38 countries. *Applied Energy*, 162, 733-741.
- Bhattacharyya, S. C. (2013). Energy access and development. *The Handbook of Global Energy Policy*, 227-243.
- Bilgili, F., & Ozturk, I. (2015). Biomass energy and economic growth nexus in G7 countries: Evidence from dynamic panel data. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 49, 132-138.
- Brini, R., Amara, M., & Jemmali, H. (2017). Renewable energy consumption, International trade, oil price and economic growth inter-linkages: The case of Tunisia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 76, 620-627.
- Burke, P. J., Stern, D. I., & Bruns, S. B. (2018). The Impact of Electricity on Economic Development: A Macroeconomic Perspective. *International Review of Environmental and Resource Economics*, 12(1), 85-127.
- Emodi, N. V., & Yusuf, S. D. (2015). Improving electricity access in Nigeria: obstacles and the way forward. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5(1), 335-351.
- Faisal, F., Tursoy, T., Gunsul Resatoglu, N., & Berk, N. (2018). Electricity consumption, economic growth, urbanisation and trade nexus: empirical evidence from Iceland. *Economic Research-Ekonomiska Istraživanja*, 31(1), 664-680.
- Gozgor, G., Lau, C. K. M., & Lu, Z. (2018). Energy consumption and economic growth: New evidence from the OECD countries. *Energy*, 153, 27-34.
- Inglesi-Lotz, R. (2016). The impact of renewable energy consumption to economic growth: A panel data application. *Energy Economics*, 53, 58-63.
- International Energy Agency (IEA) (2017). Energy Access Outlook 2017. From https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2017SpecialReport_EnergyAccessOutlook.pdf
- Iyke, B. N. (2015). Electricity consumption and economic growth in Nigeria: A revisit of the energy-growth debate. *Energy Economics*, 51, 166-176.

- Kanagawa, M., & Nakata, T. (2008). Assessment of access to electricity and the socio-economic impacts in rural areas of developing countries. *Energy Policy* 36(6):2016-2029
- Karanfil, F., & Li, Y. (2015). Electricity consumption and economic growth: exploring panel-specific differences. *Energy Policy*, 82, 264-277.
- Khan, S., Jam, F. A., Shahbaz, M., & Mamun, M. A. (2018). Electricity consumption, economic growth and trade openness in Kazakhstan: evidence from cointegration and causality. *OPEC Energy Review*, 42(3), 224-243.
- Koçak, E., & Şarkgüneşi, A. (2017). The renewable energy and economic growth nexus in Black Sea and Balkan countries. *Energy Policy*, 100, 51-57.
- Lipscomb, M., Mobarak, A. M., & Barham, T. (2013). Development effects of electrification: Evidence from the topographic placement of hydropower plants in Brazil. *American Economic Journal: Applied Economics*, 5(2), 200-231.
- Lloyd, P., Cowan, B., & Mohlakoana, N. (2004, July). Improving access to electricity and stimulation of economic growth and social upliftment. In *Contribution to the Conference 'Improving access to modern energy services through CDM and technology transfer'*, Eskom Conference Centre (pp. 27-29).
- Mezghani, I., & Haddad, H. B. (2017). Energy consumption and economic growth: An empirical study of the electricity consumption in Saudi Arabia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 75, 145-156.
- Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: evidence from cointegration tests. *Applied economics*, 37(17), 1979-1990.
- Onyeji, I., Bazilian, M., & Nussbaumer, P. (2012). Contextualizing electricity access in sub-Saharan Africa. *Energy for Sustainable Development*, 16(4), 520-527.
- Ozturk, I., & Bilgili, F. (2015). Economic growth and biomass consumption nexus: Dynamic panel analysis for Sub-Sahara African countries. *Applied Energy*, 137, 110-116.
- Panos, E., Densing, M., & Volkart, K. (2016). Access to electricity in the World Energy Council's global energy scenarios: An outlook for developing regions until 2030. *Energy Strategy Reviews*, 9, 28-49.
- Pereira, M. G., Sena, J. A., Freitas, M. A. V., & Da Silva, N. F. (2011). Evaluation of the impact of access to electricity: A comparative analysis of South Africa, China, India and Brazil. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(3), 1427-1441.
- Pesaran, H., Y. Shin, R.J. Smith (2001), "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Pesaran, M.H., Y. Shin (1999), "An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis", in S. Storm (ed.), *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century, The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Pinzón, K. (2018). Dynamics between energy consumption and economic growth in Ecuador: A granger causality analysis. *Economic Analysis and Policy*, 57, 88-101.
- Pueyo, A., & Hanna, R. (2015). What level of electricity access is required to enable and sustain poverty reduction.

- Rafindadi, A. A., & Ozturk, I. (2017). Impacts of renewable energy consumption on the German economic growth: Evidence from combined cointegration test. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 75, 1130-1141.
- Rehman, A., & Deyuan, Z. (2018). Investigating the Linkage between Economic Growth, Electricity Access, Energy Use, and Population Growth in Pakistan. *Applied Sciences*, 8(12), 2442.
- Romer, D. (2006). *Advanced Macroeconomics*, Third Edition, McGraw-Hill.
- Saad, W., & Taleb, A. (2018). The causal relationship between renewable energy consumption and economic growth: evidence from Europe. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 20(1), 127-136.
- Shahbaz, M., Loganathan, N., Zeshan, M., & Zaman, K. (2015). Does renewable energy consumption add in economic growth? An application of auto-regressive distributed lag model in Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 44, 576-585.
- Shahbaz, M., Rasool, G., Ahmed, K., & Mahalik, M. K. (2016). Considering the effect of biomass energy consumption on economic growth: fresh evidence from BRICS region. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 1442-1450.
- Shahbaz, M., Zakaria, M., Shahzad, S. J. H., & Mahalik, M. K. (2018). The energy consumption and economic growth nexus in top ten energy-consuming countries: Fresh evidence from using the quantile-on-quantile approach. *Energy Economics*, 71, 282-301.
- Sierra, A., & Scavia, J. (2018). Dynamic co-movements between energy consumption and economic growth. A panel data and wavelet perspective. *Energy Economics*, 72, 640-649.
- Solarin, S. A., & Ozturk, I. (2016). The relationship between natural gas consumption and economic growth in OPEC members. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 58, 1348-1356.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- Squires, T. (2015). The impact of access to electricity on education: evidence from Honduras. *Job Market Paper, Brown University*. 1-36, from https://econ.ucr.edu/seminars_colloquia/2014-15/applied_economics/Squires_JMP_Electricity.pdf
- Torero, M. (2015). The Impact of Rural Electrification: Challenges and Ways Forward. *Revue d'économie du développement*, 23(HS), 49-75.
- Valer, L. R., Mocelin, A., Zilles, R., Moura, E., & Nascimento, A. C. S. (2014). Assessment of socioeconomic impacts of access to electricity in Brazilian Amazon: case study in two communities in Mamirauá Reserve. *Energy for Sustainable Development*, 20, 58-65.
- World Bank (2018). Access to Energy is at the Heart of Development, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/04/18/access-energy-sustainable-development-goal-7>
- Yakubu, M. M., & Jelilov, G. (2015). Economic Growth and Energy Consumption in Nigeria. *The Empirical Economics Letters*, 1187-1196.

- Zhang, C., Zhou, K., Yang, S., & Shao, Z. (2017). On electricity consumption and economic growth in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 76, 353-368.
- Zhao, Y., & Wang, S. (2015). The relationship between urbanization, economic growth and energy consumption in China: an econometric perspective analysis. *Sustainability*, 7(5), 5609-5627.

ENERJİ İÇECEKLERİ TÜKETİCİ PAZARINDA TÜKETİCİLERİN GIDA GÜVENLİĞİ VE GIDA ÜRÜNLERİNİN SATIN ALINMASI KONUSUNDA GÖSTERDİKLERİ DUYARLILIKLAR

Beşir KOÇ⁷⁷

Özet

Çalışma Adana ili kentsel alanında yürütülmüştür. Çalışmada enerji içeceği tüketicileriyle yüz yüze anket yapılmıştır. Çalışmada örnek hacmi “Ana kitle Oranlarına Dayalı Kümelendirilmemiş Tek Aşamalı Tesadüfi Olasılık Örnekleme” yöntemiyle 300 olarak belirlenmiştir. Çalışmadaki verilerin uygunluğuna göre tüketiciler, enerji içeceklerini satın alma düzeylerine göre üç kümeye ayrılmıştır. Birinci kümeyi oluşturan tüketiciler enerji içeceklerini sürekli tüketen, İkinci kümede yer alan tüketiciler enerji içeceklerini nadiren satın alan ve küme üçü oluşturan tüketiciler ise çok seyrek olarak satın alan tüketicilerden oluşmuştur. Tüketicilerin önemli bir çoğunluğunun yeni gıda ürünlerini tüketme ve deneme konusunda yeniliklere açık oldukları belirlenmiştir. Bütün gruplarda bu konudaki tüketicilerin görüşü %80’lerin üstündedir. Tüketicilerin önemli bir oranı gıda ürünlerindeki katkı maddelerine dikkat ettikleri belirlenmiştir. Ancak gıda ürünlerindeki katkı maddelerine en çok Birinci Küme’de yer alan tüketicilerin dikkat ettikleri bu grubu İkinci Küme’de yer alan tüketicilerin tutum ve davranışları izlemiştir. Gıda katkı maddelerine en az hassasiyeti gösteren tüketiciler ise üçüncü kümede yer aldıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Tüketim, , Gıda güvenliği, Enerji içeceği, Adana

1.Giriş

Dünyada ve Türkiye’de şehirleşmede yaşanan hızla birlikte kadının çalışma hayatına daha aktif katılımını beraberinde getirmiştir. Bu iki faktörle birlikte ev dışı gıda tüketimi, hazır ve dondurulmuş gıda maddeleri tüketiminde yaşanan artışlar gıda güvenliğini daha önemli hale getirmiştir (Dölekoğlu, 2003;). Ürün çeşitliliğindeki çoğalma, kitle iletişim araçlarıyla yapılan reklamlar, kişi başına düşen ortalama gelirin yükselmesi, yaş, meslek, eğitim düzeyinin yükselmesi, tüketicilerin gıda ürünlerine bakış açılarını kuşkusuz gıda ürünlerini satın alma davranışlarını ve talebini etkilemiş ve etkilemektedir. Başka bir ifade ile değişen hayat koşullarına göre gıdaların giderek üretimi, sunuş biçimi ve tüketim biçimi de artmaktadır. Gereksinimlerini karşılamaya çalışan bireyler daha stresli koşullarda yaşamlarını devam ettirmek durumundadırlar. Bütünüyle farklı yaşam tarzlarının oluşması, tüketici zevk ve tercihlerindeki farklılıkların belirgin bir şekilde ortaya çıkması farklı ihtiyaçların ortaya çıkmasına ve bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik mal ve hizmetlerin üretilmesini gerektirmektedir (Koç ve Ceylan, 2012).

Tüketiciler gıda gereksinimlerini hazır ve ambalajlı gıdalarla karşılarlarken gıda güvenilirliği sorunuyla karşılaşmaktadır. Yapılan bir çalışma sonuçlarına göre tüketiciler, 24 saat açık yerler,

⁷⁷ Dr.Öğr.Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, bkoc@bingol.edu.tr

kasaplar, seyyar satıcılar ve kafeteryaları güvenilir bulmadıkları, restoranlar, evlere hizmet götüren restoranlar, bakkallar, kantinler ve yemekhaneler konusunda da kararsız kaldıkları belirlenmiştir. Tüketiciler semt pazarlarını, süpermarket ve manavları güvenilir bulurken, üretim ve işleme sanayi, taşıma, marketlerin depoları, reyonları konusunda da kararsız kalmışlardır (Koç ve Ceylan, 2008). Tüketicilerin kararsız kaldıkları konularda fikir yürütemedikleri ve o konu ile ilgili bilgi düzeylerinin eksikliğinden kaynaklanmış olabilir. Tüketiciler gıda güvenliği hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi almaktadır. Bunlar genellikle görsel ve yazılı medya, aile, arkadaşlar ve yakın zamanda daha yaygın hale gelmiş olan muhtemelen internet kaynakları olabilir (Koç ve Ceylan, 2009). Günümüzdeki bilgi edinme kaynaklarına rahat erişim sağlanmasına rağmen ve tüketicilerin bir kısmı gıda ürünlerinin güvenilirliğinden endişe etmelerine rağmen, tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyi düşünmedikleri söylenebilir (Koç, 2006).

Kuşkusuz pazarlama biriminin denetim altına alamadığı pazar elemanı tüketicidir. Bunun nedeni, çevresel değişimlerin önce tüketicileri etkilemesi ve bu etkinin ne olacağının önceden kestirilememesidir. Bunun içindir ki, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde pazarlamacılar, tüketiciler üzerinde araştırmalar yapmaktadırlar (İslamoğlu,2000). Çağdaş pazarlama kavramından yola çıkılarak, yoğun ve değişken pazar ortamında, etkin bir pazarlama politikası ve stratejisi geliştirebilmek için, odak tüketici grubunun tanımlanarak tüketici memnuniyetinin sağlanması ve tercihlerinin belirlenmesi temel öncelik olmalıdır. Bu anlamda tüketici memnuniyetini ortaya koyacak bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü tüketici eğilimlerinin ortaya çıkarılması ile geleceğe dönük pazarlama stratejilerinin oluşturulmasında belirleyici olacaktır (Kurtuluş, 1998).

Çalışmada yukarıda ifade edilen faktörler dikkate alınarak Adana ilinde tüketicilerin gıda güvenirliliği konusundaki bilinç düzeyleri ve gıda ürünlerini satın alma davranışları incelenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın veri kaynağını birincil veriler oluşturmaktadır. Bu anlamda, hedef kitle ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen bilgiler değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın tüketici düzeyindeki alan çalışması Adana ili kentsel alanında yürütülmüştür. Çalışma, enerji içeceği tüketici profilini ortaya koymakla beraber söz konusu tüketicilerin gıda güvenliği, alışveriş tutum ve davranışlarını incelemiştir. Bu çalışmada örnek hacmi “Ana kitle Oranlarına Dayalı Kümelendirilmemiş Tek Aşamalı Tesadüfi Olasılık Örneklemesi” yöntemiyle %5.65 hata payı ile örnek hacmi n=300 olarak belirlenmiştir (Collins, 1986).

$$n = (t^2/e)^2 * p * q$$

$$n = (1,96/0,0565)^2 * (0,50 * 0,50)$$

n= 300 olarak bulunmuştur.

Çalışma kapsamında kümeleme analizi uygulanmıştır (Tatlıdil,1996). Çalışmadaki verilerin uygunluğuna göre tüketicilerin enerji içeceklerini satın alma düzeylerine göre üç kümeye ayrılmıştır. Cluster 1’i oluşturan tüketiciler enerji içeceklerini sürekli, Cluster 2’yi oluşturan tüketiciler enerji içeceklerini nadiren satın alan tüketicilerden meydana gelmiştir. Son olarak da cluster 3’ü oluşturan tüketiciler ise enerji içeceğini çok seyrek olarak satın alan tüketicilerden

oluşmuştur. Birinci kümede yer alan tüketici sayısı 64, İkinci Kümede 113 ve son olarak da üçüncü kümede ise 123 adet tüketici bulunmaktadır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Tüketicilerin Profili

Cinsiyet: Tüketici segmentlerine göre cinsiyet dağılımı incelendiğinde bütün gruplarda erkek nüfusun oransal olarak çoğunlukta olduğu söylenebilir. *Yaş:* Tüketiciler daha çok 18-24 ile 25-35 yaş grubunda yer alan tüketicilerdir. *Eğitim Düzeyi:* Tüketiciler eğitim seviyeleri bakımından değerlendirildiğinde, tüketicilerin büyük bir çoğunluğu lise mezunu olup, ikinci derecede büyük orana sahip tüketiciler ise üniversite mezunlardır. *Meslek Durumu:* Tüketicilerinin önemli bir bölümü öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak öğrenci kitlesinin dışında mühendisler ile serbest meslek çalışanları başı çekmektedir. Serbest meslek erbabı, mühendisler, memurlar, öğretmenler ve ev hanımları yoğun olarak, sürekli enerji içeceğini satın alan tüketicilerin yer aldığı cluster 1’de yer almaktadırlar. Teknikerler, doktorlar, satış temsilcileri başta olmak üzere, halkla ilişkiler, sporcu ve yöneticiler ise enerji içeceğini nadiren tüketen grubu oluşturmaktadırlar. Başka bir ifade ile bunlar cluster 2’de yer almaktadırlar. *Toplumdaki Sosyo-Ekonomik Statü:* Enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketiciler (cluster 1), toplumdaki sosyo-ekonomik statülerini çalışan sınıf olarak tanımlarken, nadiren enerji içeceği satın alan tüketiciler (cluster 2) ise orta sınıfın üstü ve son olarak enerji içeceklerini çok seyrek olarak satın alan tüketiciler (cluster 3) ise kendilerini üstekilerin altı olarak tanımlamışlardır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tüketicilerin Profili

	Cluster 1 (Sürekli)	Cluster 2 (Nadiren)	Cluster 3 (Çok Seyrek)
Cinsiyet:			
Erkek	64,1	77,7	67,5
Kadın	35,9	22,3	32,5
Yaş Grubu			
18’in altı	1,6	0,9	1,6
18-24	68,8	64,6	70,7
25-35	28,1	31,9	21,1
35-50	1,6	2,7	4,9
50+	0,0	0,0	1,6
Eğitim Durumu			
Okur-Yazar	1,6	1,8	1,6

Okur-Yazar Değil	0,0	0,0	0,0
İlkokul	0,0	0,0	1,6
Ortaokul	6,3	0,9	0,8
Lise	65,1	72,3	73,0
Üniversite	27,0	25,0	23,0
Mesleki Durumu			
Öğrenci	57,8	58,4	66,8
Memur	20,3	23,2	17,8
Serbest Meslek	17,3	18,9	14,5
Ev Hanımı	4,6	0,0	0,9
Toplumdaki sosyo-ekonomik statü			
En üsttekiler	1,6	4,4	6,5
Üstekilerin altı	9,8	12,4	16,3
Ortanın üstü	34,4	46,9	40,7
<i>Çalışan sınıf</i>	44,3	30,1	32,5
En alttakilerin üstü	9,8	2,7	3,3
En Alttakiler	0,0	3,5	0,8

3.2. Tüketicinin Gıda Ürünlerini Satınalma Davranışları

Yeni Gıda Ürünlerini Tüketme-Deneme ve Yeniliklere Açık Olma Durumu: Tüketicilerin önemli bir çoğunluğunun yeni gıda ürünlerini tüketme ve deneme konusunda yeniliklere açık oldukları belirlenmiştir. Bütün gruplarda bu konudaki tüketicilerin görüşü %80'lerin üstündedir.

Katkı Maddelerine Dikkat Etme Durumu: Tüketicilerin önemli bir oranı gıda ürünlerindeki katkı maddelerine dikkat ettikleri belirlenmiştir. Ancak gıda ürünlerindeki katkı maddelerine en çok cluster 1'de yer alan tüketicilerin dikkat ettikleri bu grubu cluster 2'de yer alan tüketicilerin tutum ve davranışları izlemiştir. Gıda katkı maddelerine en az hassasiyeti gösteren tüketiciler cluster 3'te yer aldıkları görülmektedir.

Ürün Etiketini Okuma Durumu: Enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketicilerin önemli bir çoğunluğu, ürün etiketlerini sürekli okudukları, enerji içeceklerini nadiren satın alanlarla, seyrek olarak tüketen tüketicilerinse ürün etiketlerini bazen okudukları belirlenmiştir.

Ürün Etiketinde Bakılan Ürün Özellikleri: Bütün tüketici segmentlerinde tüketiciler, ürün etiketlerinde daha çok ürünün üretim ve son kullanma tarihine dikkat ettikleri fakat bunun yanında içindekiler listesine, sağlıkla ilgili bilgi notlarını inceledikleri belirlenmiştir.

Etiket Üzerindeki Yazılı Bilgilerin Gerçeği Yansıtma Durumu: Bütün gruplarda tüketiciler, ürün etiketlerindeki bilgilerin gerçeği kısmen yansıttığı konusunda çoğunlukla düşünce birliği içinde oldukları söylenebilir. Ancak yine bütün gruplarda tüketicilerin önemli bir kısmı bu konuda bir düşüncelerinin olmadığı belirlenmiştir.

Gıdaların Güvenirliği Konusunda Endişe Durumu: Enerji içeceklerini sürekli tüketen tüketicilerin (cluster 1) gıdaların güvenirliliği konusunda diğer gruplara göre daha büyük bir endişe içinde oldukları söylenebilir. Cluster 2 ve 3'te yer alan tüketicilerin önemli bir kısmı gıda güvenirliliği konusunda kısmen endişe ettikleri belirlenmiştir.

Katkı Maddelerinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Zararlı Etkileri: Cluster 1'de yer alan tüketiciler sıvı ve katı yağlar ile her türlü et ürünlerini (salam, sosis, sucuk, hazır köfteler vb), cluster 2'de yer alan tüketicilerin ise başta konserve olmak üzere dondurulmuş gıdaları, cluster 3'ü oluşturan ve seyrek olarak enerji içeceklerini satın alan tüketiciler ise başta dondurulmuş gıdalar olmak üzere, konserve insanların sağlığı üzerinde zararlı bir etkiye sahip oldukları konusunda hemfikir oldukları belirlenmiştir.

Gıda Katkı Maddelerinden Dolayı Tüketim Alışkanlığında Değişme Durumu: Enerji içeceği tüketen tüketicilerin önemli bir kısmının gıda katkı maddelerinden dolayı tüketim alışkanlıklarını değiştirmedikleri belirlenmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Tüketicinin Gıda Ürünlerini Satınalma Davranışları

	Cluster 1 (Sürekli)	Cluster 2 (Nadiren)	Cluster 3 (Çok Seyrek)
Yeni Gıda Ürünlerini Tüketme- Deneme ve Yeniliklere Açık Olma Durumu:			
Evet	81,0	84,1	82,0
Hayır	19,0	15,9	18,0
Gıda Ürünü Alırken İçindeki Katkı Maddelerine Dikkat Etme Durumu:			
Evet	71,4	67,3	70,7
Hayır	28,6	32,7	29,2
Ürün Etiketini Okuma Durumu:			
Her zaman okurum	51,6	38,1	37,4
Bazen okurum	40,6	43,4	47,2
Nadiren okurum	6,3	17,7	13,0
Hiç okumam	1,6	0,9	2,4
Ürün Etiketinde Bakılan Ürün Özellikleri:			
İçindekiler listesi	19,7	14,5	18,2
Sağlık açısından faydalarıyla ilgili bilgi	12,4	10,0	10,2

Kaloriler	6,2	9,4	4,7
Vitamin ve mineral içeriği	7,3	7,0	8,0
Kolesterol içeriği	2,1	3,6	2,5
Şeker içeriği	1,0	2,1	2,2
Soğutma ile ilgili bilgi	1,0	2,4	1,9
Pişirme ile ilgili bilgi	2,1	4,2	5,2
Reçeteler (tarifler)	2,6	0,0	1,9
Saklama ve muhafaza koşulları	8,8	10,0	7,7
İmal ve son kullanma tarihi	30,1	29,7	29,3
Ürünün nereden geldiği (orijin)	5,2	5,2	6,9
İçeceklerde kafein miktarı	1,6	1,8	1,1
Etiketin Üzerindeki Yazılı Bilgilerin Gerçeği Yansıtma Durumu:			
Evet	14,1	13,3	13,0
Hayır	7,8	8,8	8,1
Kısmen	50,0	46,9	58,5
Bilmiyorum	23,4	26,5	15,4
Yanıt yok	4,7	4,4	4,9
Gıdaların Güvenirliği Konusunda Endişe Durumu:			
Evet	53,1	36,0	40,2
Hayır	9,4	19,8	13,9
Kısmen	37,5	44,1	45,9
Katkı Maddelerinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Zararlı Etkileri:			
Konserveler	13,7	17,1	16,4
Sıvı ve katı yağlar	17,0	15,0	15,0
Süt ve süt ürünleri	7,1	7,0	5,1
Her türlü et ürünleri (salam, sosis, sucuk, hazır köfteler vb.)	17,0	15,6	14,1
Dondurulmuş gıdalar	9,3	16,8	16,9
Helva ve pekmez türleri	1,6	3,7	2,5
Her türlü hazır meyve suları ve toz içecekler	11,5	11,0	12,7

Her türlü cola çeşidi	10,4	8,6	11,0
Her türlü enerji içecekler	8,8	3,7	5,1
Diğer	3,3	1,5	1,1
Gıda Katkı Maddelerinden Dolayı Tüketim Alışkanlığında Değişme Durumu:			
Evet	25,0	24,8	18,6
Hayır	59,4	57,5	66,1
Kısmen	15,6	17,7	15,3

3.3. Tüketicilerin Genel Olarak Alışveriş Yapma Alışkanlıkları

Enerji içeceklerini nadiren satın alan tüketici kitlesi, gıda alışverişine zorunluluk olarak bakmaktan çok, zamanın çok iyi bir şekilde değerlendirileceği ve böylece ihtiyaçlarının giderileceği bir faaliyet olarak bakmaktadırlar. Enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketicilerin bu yargıya katılmaları diğer segmentlere göre düşük gerçekleşmiştir. Enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketiciler, en uygun fiyatlarda ürün bulabilmek için farklı mağazalardan alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Enerji içeceklerini seyrek olarak satın alan tüketiciler, daha fazla para harcamamak için alışverişlerini hızla yapıp mağazadan ayrılma eğilimi içindedirler. Bu kitleyi cluster 2 ve cluster 1 tüketicileri izlemektedir. Bütün tüketici segmentlerinde tüketicilerin güzel bir mağaza atmosferinde alışveriş yapmayı tercih ettikleri söylenebilir. Ancak bu tercihi cluster 3'te yer alan ve enerji içeceklerini seyrek olarak satın alan tüketicilerde daha güçlüdür

(Çizelge 3).

Çizelge 3. Tüketicilerin Alışveriş İle İlgili Tutumları -1 (%)

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
Yargı 1. Benim için alışveriş zorunluluktan çok, zamanımı iyi bir şekilde geçirip eğleneceğim aynı zamanda ihtiyaçlarımı karşılayacağım bir olaydır			
Hiç Katılmıyorum	28,6	11,5	21,3
Biraz Katılıyorum	20,6	34,5	29,5
Katılıyorum	30,2	31,0	24,6
Tamamen Katılıyorum	20,6	23,0	24,6
Yargı 2. En uygun fiyatlarda ihtiyacım olan ürünleri almak için farklı mağazalardan alışveriş yapmayı severim			
Hiç Katılmıyorum	6,3	8,8	14,6
Biraz Katılıyorum	20,3	23,0	13,8
Katılıyorum	31,3	31,9	30,1
Tamamen Katılıyorum	42,2	36,3	41,5

Yargı 3. Genellikle alışverişi yalnız yapmaktan hoşlanırım, böylece kısa sürede alışverişimi tamamlıyorum			
Hiç Katılmıyorum	42,2	28,3	36,6
Biraz Katılıyorum	25,0	27,4	26,0
Katılıyorum	9,4	21,2	11,4
Tamamen Katılıyorum	23,4	23,0	26,0
Yargı 4. Mağazaya girdiğimde ihtiyacım olan ürünü bulmaya gidiyorum, zaman harcamamak için diğer reyonlara bakmıyorum			
Hiç Katılmıyorum	39,1	38,1	42,3
Biraz Katılıyorum	31,3	34,5	29,3
Katılıyorum	17,2	13,3	15,4
Tamamen Katılıyorum	12,5	14,2	13,0
Yargı 5. Daha fazla para harcamamak için alışverişimi çabucak yapıp mağazadan ayrılıyorum			
Hiç Katılmıyorum	48,4	46,9	45,5
Biraz Katılıyorum	32,8	31,9	31,7
Katılıyorum	10,9	15,0	13,0
Tamamen Katılıyorum	7,8	6,2	9,8
Yargı 6. Güzel bir mağaza atmosferinde alışveriş yapmayı tercih ederim			
Hiç Katılmıyorum	10,9	5,3	3,3
Biraz Katılıyorum	6,3	14,2	11,4
Katılıyorum	26,6	33,6	35,8
Tamamen Katılıyorum	56,3	46,9	49,6

Alışverişe çıkmadan önce alışveriş listesini bütün tüketicilerin genellikle hazırladığı söylenebilir. Ancak bu eğilimi daha güçlü bir şekilde ortaya koyan cluster 1 ve cluster 2’de yer alan tüketiciler olduğu söylenebilir. Mağazalarda dağıtılan indirimli ürünler katalogunu bütün segmentlerdeki tüketiciler dikkate almışlardır. Ancak enerji içeceklerini nadiren tüketen tüketicilerin indirimli ürünler katalogunu dikkate alarak daha çok önemsedikleri söylenebilir.

Enerji içeceklerini seyrek olarak satın alan tüketiciler, kalite ve güvenilirliğin belirleyicisi olarak tüketicinin ürünle ilgili deneyim ve düşünceleri olarak algıladıkları belirlenmiştir.

Cluster 1’i oluşturan tüketicilerin yeni şeyleri denemekten hoşlandıkları halde, zorunlu olmadıkları takdirde değişiklik yapmaktan çekindikleri de söylenebilir. Bütün tüketici segmentlerinde tüketiciler vakit bulduklarında insanlarla birlikte olmayı ve bir şeyler yapmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ancak cluster 3’te yer alan tüketiciler kolektif çalışmayı diğer segmentlere göre daha çok tercih ettikleri halde girişken insan olmadıklarını söylenebilir.

Çizelge 4. Tüketicilerin Alışveriş İle İlgili Tutumları -2 (%)

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
Yargı 7. Genellikle alışveriş listesi yaparım ve sadece listedeki ürünleri satın almaya çalışırım.			
Hiç Katılmıyorum	28,1	31,0	29,3
Biraz Katılıyorum	37,5	34,5	36,6
Katılıyorum	23,4	24,8	21,1
Tamamen Katılıyorum	10,9	9,7	13,0
Yargı 8. Mağazada dağıtılan indirimli ürünler katalogunu dikkate alarak alışveriş yaparım			
Hiç Katılmıyorum	20,3	9,7	14,6
Biraz Katılıyorum	34,4	38,1	41,5
Katılıyorum	26,6	31,9	30,9
Tamamen Katılıyorum	18,8	20,4	13,0
Yargı 9. Kalite ve güvenilirliğin belirleyicisi tüketicinin ürünle ilgili deneyim ve düşünceleridir			
Hiç Katılmıyorum	12,5	4,4	8,9
Biraz Katılıyorum	20,3	27,4	17,1
Katılıyorum	29,7	37,2	39,8
Tamamen Katılıyorum	37,5	31,0	34,1
Yargı 10. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım			
Hiç Katılmıyorum	7,8	9,7	11,5
Biraz Katılıyorum	23,4	21,2	28,7
Katılıyorum	35,9	37,2	38,5
Tamamen Katılıyorum	32,8	31,9	21,3
Yargı 11. Vakit bulduğumda yalnız bir şeyler yapmaktansa, insanlarla olmayı tercih ederim			
Hiç Katılmıyorum	7,8	6,2	7,4
Biraz Katılıyorum	26,6	22,1	20,5
Katılıyorum	21,9	35,4	35,2
Tamamen Katılıyorum	43,8	36,3	36,9

Enerji içeceklerini sık olarak satın alan tüketiciler gelecekte ekonominin daha olacağını düşünmektedirler. Enerji içeceklerini sık olarak satın alan cluster 1’de yer alan tüketiciler, gıdaların olması gerektiği kadar sağlıklı olmadıkları düşünmektedirler. Bundan dolayı gıda maddelerindeki etiketleri okuyarak tüm besin değeri ile ilgili bilgileri öğrenmeye çalıştıkları belirlenmiştir. Ürünlerde düşük kalori tercihi en çok cluster 1, en az cluster 3 grubunda yer alan tüketiciler tarafından önemsendiği söylenebilir. Enerji içeceklerini nadiren satın alan cluster 2 grubunda yer alan tüketiciler yüksek kalitedeki gıda maddelerinin daha pahalı olması gerektiği algısına sahiptirler. Bu algı cluster 1’de yer alan tüketicilerde en düşüktür.

Çizelge 5. Tüketicilerin Gıda Güvenliği İle İlgili Yargılara Verdikleri Yanıtlar (%)

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
Yargı 12. Ekonomik durumum gelecek yıllarda çok daha iyi olacak			
Hiç Katılmıyorum	6,3	9,7	5,7
Biraz Katılıyorum	18,8	18,6	27,9
Katılıyorum	40,6	34,5	33,6
Tamamen Katılıyorum	34,4	37,2	32,8
Yargı 13. Gıdalar, olması gerektiği kadar sağlıklı değil			
Hiç Katılmıyorum	3,1	8,0	6,6
Biraz Katılıyorum	20,3	37,2	35,2
Katılıyorum	25,0	32,7	27,9
Tamamen Katılıyorum	51,6	22,1	30,3
Yargı 14. Gıda maddelerindeki etiketleri okuyarak tüm besin değeri ile ilgili bilgileri alırım			
Hiç Katılmıyorum	10,9	16,8	13,9
Biraz Katılıyorum	43,8	39,8	49,2
Katılıyorum	25,0	25,7	28,7
Tamamen Katılıyorum	20,3	17,7	8,2
Yargı 15. Gıda Ürünlerinde düşük kalori tercih ederim			
Hiç Katılmıyorum	20,3	28,6	30,6
Biraz Katılıyorum	37,5	34,8	36,4
Katılıyorum	28,1	18,8	23,1
Tamamen Katılıyorum	14,1	17,9	9,9

Yargı 16. Genel olarak, yüksek kalitedeki gıda maddeleri daha pahalıdır

Hiç Katılmıyorum	10,9	6,2	5,0
Biraz Katılıyorum	18,8	13,3	15,7
Katılıyorum	23,4	34,5	39,7
Tamamen Katılıyorum	46,9	46,0	39,7

4. Sonuçlar

Enerji içeceklerinin hedef kitlesi 18-24 ile 25-35 yaş grubunda yer alan, çoğunluğu lise mezunu olup ancak önemli bir kısmı üniversiteye giden öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak öğrenci kitlesinin dışında mühendisler ve serbest meslek çalışanları da önemli bir yer tutmaktadır. Tüketicilerin ortalama aile büyüklükleri 4,6 ile 5 kişi arasında değişmektedir.

Enerji içeceklerini sürekli tüketen kitle yaşam stillerini *emin ve düzenli*, nadiren tüketenler *çılıgınca* ve seyrek olarak tüketenlerse *akademisyen tipli* olarak kendilerini tanımlamışlardır.

Tüketiciler yeni gıda ürünlerini tüketme konusunda yeniliklere açık ancak sağlığa zararlı katkı maddeleri konusunda da duyarlı oldukları söylenebilir. Buna göre enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketicilerin satın aldıkları ürünün etiketini düzenli olarak okudukları belirlenmiştir.

Tüketiciler gıda katkı maddelerinden endişe duymalarına rağmen, tüketim alışkanlıklarını değiştirmedikleri belirlenmiştir.

Tüketicilerin satın alma psikolojine bakıldığında, enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketiciler, en uygun fiyatlarda ürün bulabilmek farklı mağazaları dolaştıkları ancak alışverişi bir eğlenme aracı olarak değil bir zorunluluk olarak gördükleri söylenebilir. Ancak enerji içeceklerini nadiren ve seyrek olarak satın alan tüketiciler alışverişi boş zamanların en iyi şekilde değerlendirileceği bir zaman dilimi olarak görmektedirler. Ancak aynı tüketici kitlesi, fazla para harcamamak için alışverişi mümkün olduğu kadar kısa sürede bitirme eğiliminde oldukları söylenebilir. Tüketiciler alış verişe çıkmadan önce alış veriş listesi hazırladıkları ancak enerji içeceklerini sürekli satın alan tüketicilerin önceden planlamadıkları halde alış veriş sırasında bazı ürünleri satın alabildikleri belirlenmiştir. Enerji içeceklerini sürekli ve sık satın alan tüketiciler düşük kalorili ürünleri tercih etmektedirler.

Kaynaklar

Collins, M., 1986. Sampling (Editör: R. Worcester ve ark., 1986). Consumer Market Research Handbook. Elsevier Science Publishing Company Inc.

Dolekoglu, O.C. 2003.The Quality of Processed Food Products, Consumer Preferences and Attitudes Towards Health Risk Information About Food Composition Levels: The Case Of Adana, Agricultural Economic Research Institute (AERI), Publication No: 105, (Turkish), available at: www.aeri.org.

İslamoğlu, A.H., 2000. Pazarlama Yönetimi (Stratejik ve Global Yaklaşım). Betaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

- Koç, B., 2006.** Tüketicilerin Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışları: Adana İli Örneği, Türkiye 9. Gıda Kongresi, Mayıs, Bolu
- Koç,B., Ceylan, M., 2008.** Tüketicilerin Gıdaların Üretimi, Dağıtım Ve Satış Sürecini Gıda Güvenliği Açısından Değerlendirme Tutum Ve Davranışları, Bahçe Ürünlerinde IV. Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 08-11 Ekim 2008, Antalya
- Koç, B., Ceylan, M., 2009.** "Consumer-awareness and information sources on food safety: A case study of Eastern Turkey", Nutrition & Food Science, Vol. 39 Issue: 6, pp.643-654, <https://doi.org/10.1108/00346650911002977>
- Koç, B., Ceylan, M., 2012.** "The effects of social-economic status of consumers on purchasing, behaving and attitude to food products: Case study of Van, Turkey", British Food Journal, Vol. 114 Issue: 5, pp.728-742, <https://doi.org/10.1108/00070701211230006>
- Kurtuluş, K., 1998.** Pazarlama Araştırmaları, Avcıol Basım Yayın, Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul.
- Tathdil, H., 1996.** Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, ISBN:975-94876-0-8, Sayfa 338, Hacetepe Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, Ankara.

KORKU VE ÖNYARGILARIN GİRİŞİMCİLİK ZİHNIYETİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI: KAVRAMSAL MODEL ÖNERİSİ

Prof. Dr. Ali Ekber AKGÜN⁷⁸
Prof. Dr. Halit KESKİN⁷⁹
Doç. Dr. Murat ÇEMBERCİ⁸⁰
Öğr. Gör. Ercan KARAKEÇE⁸¹

Üretim faktörlerinden biri olan girişimci ve onun faaliyetleri, büyüme ve ülke prestiji üzerindeki katkısı göz ardı edilemeyecek kadar önem arz etmektedir. Bundan dolayı girişimciliğin artmasına yönelik yapılan çalışmaların yanında bu çalışma ile korku ve önyargıların girişimcilik zihniyetini üzerine etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmada bu etkiyi ortaya çıkarmak için yöntem olarak yapısal eşitlik modeli kullanılacaktır. Yapısal eşitlik modeli, hipotezlerdeki değişkenlerin sebep sonuç ilişkisini açıklayabilen ve teorik modellerin bir bütün olarak test edilmesine olanak sağlayan etkili bir yöntemdir. Bu maksatla ölçekler belirlenerek anket soruları hazırlanacak ve üniversite son sınıftaki öğrencilere uygulanacaktır. Bu çalışma neticesinde girişimciliğe sadece teknik gözle bakılmamış aynı zamanda girişimci zihniyeti perspektifi ile fiziksel olmayan unsurların da tesir edebileceği hipotezi incelenmiş olacaktır. Girişimciliği kendisi ve çevresiyle ele almak ne kadar gerekliyse, girişimin tohumunu atan girişimciyi de bu sistem içerisinde bütünsel olarak düşünmek o kadar önemlidir. Bu sebeple girişimciyi harekete geçirecek girişimci zihniyetinden bahsedilmesi gerekmektedir. Çünkü girişimcilik düşüncesinin uyanmasına sebebiyet verecek etmen, zeminin ve çevresel koşulların girişimcilik davranışı ile buluşmasıdır. Bu maksatla çalışmada da korku ve önyargı kavramları incelenerek girişimci zihniyeti üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Zihniyeti, Korku, Önyargılar

1. Giriş

İktisadi hayatın temel kavramları arasında yer alan, aynı zamanda üretim faktörleri içerisindeki konumu itibarıyla işin mayası hükmündeki girişimci faaliyetleri girişimcilik olarak ele alınmaktadır (Koçel, 2015: 75). Girişimcilik denilince pek çok tanım kafalarda canlanmasına rağmen kesin bir tanım ile karşılanmaması bu alanın diğer akademik alanlara kıyasla yeniliği ile açıklanabilir. Buna rağmen tıpkı pazarlama alanının geçirdiği evrim gibi girişimcilik de kendi sınırları içerisinde gelişme potansiyeline sahip görülebilir. Henüz bir uygulama alanı olmasına rağmen konu ile yapılan araştırmalar bu ifadeyi destekler niteliktedir.

İşte bu çalışma da bu maksatla alana yapılmak istenen katkıları artırmayı ümit ederek ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaca binaen girişimcilik düşüncesini daha da zenginleştirmek için işletme ve iktisat düşüncesi dışında kalan, farklı disiplinlerde daha önemle

¹ Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü, alieakgun@gmail.com

⁷⁹ Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, hkeskin@yildiz.edu.tr

⁸⁰ Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, muratcemberci@gmail.com

⁸¹ İstanbul Medipol Üniversitesi, SBMYO, Dış Ticaret Bölümü, ekarakece@medipol.edu.tr

(Yıldız Teknik Üniversitesi Tezli YL öğrencisi)

ele alınmış korku ve önyargı kavramları ile harmanlanarak bir model önerisi ortaya konulacaktır. Çalışmanın son bölümünde, araştırma modeli önerisi etrafında şekillenen hipotezler ile bazı sorulara cevaplar aranarak girişimcilik düşüncesine katkı sağlanması beklenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Girişimcilik

Girişimci ve girişimcilikle alakalı pek çok tanımlama bulunmaktadır. Hatta Drucker (2017: 33) eserinde bu durumu tam bir “kafa karışıklığı” olarak nitelendirmektedir. Buna rağmen 1700’lü yılların ortalarından itibaren ortaya çıkarılmış tanımlamaların yer aldığı tabloya bakıldığında girişimciye ait birçok katkının yapıldığı görülmektedir. Örneğin, girişimcilikle sürekli beraber anılan kar algısının, riskin, üretkenliğin ve verimliliğin bile kademe kademe tanımlamalara dahil olduğu görülmektedir. Ancak tablo dikkatle incelendiğinde Schumpeter ile sanki bir kırılmanın yaşandığını söylemek yerinde olacaktır.

Tablo 1. Temel Girişimcilik Tanımları

Richard Cantillon (1755)	Kar ve riski göze alarak bir girişimi başlatan firma sahibi
Nicolas Baudeau (1765)	Çeşitli yenilikler yaparak maliyetleri azaltan, karı artıran yenilikçi kişi
Jean Baptiste Say (1800)	Var olan kaynakları üretkenlik ve verimlilik alanlarına çıkarmaya çalışan, sermaye sahibinden farklı olarak yönetsel yetenekleri de bulunan kişi
Johann H. Von Thünen (1826)	Yöneticiden farklı olarak risk alan kişi
Frank H. Knight (1921)	Belirli ve sabit bir fiyattan üretim girdilerini alarak, belirsiz bir fiyattan pazara sunan kişi
Joseph A. Schumpeter (1934)	Yeni fikirleri ve icatları, pazarlanabilir ürün ve hizmetlere dönüştüren bir transformatör(dönüştürücü) olup, iş dünyasına yeni ve özgün fikirleri almakta çekinmeyen düşünce sahibi kişi

Kaynak: Özmen, 2016: 7.

Son yıllarda girişimciliğe artan ilginin tesiriyle hem ekonomik hayatta hem de akademik çalışmalarda bu kavramın daha fazla karşılaşıldığına şahit olunmaktadır. Bu etkiyi yapılan çalışmaların içerisinden ayıklanarak oluşturulan tabloda da görmek mümkündür. Özellikle 1980 sonrası çalışmalarda girişimcinin hayatın içerisinde nerelere kadar sokulduğu ve yüklenen misyon arttığı daha iyi anlaşılabilir. Pazarın beklentileri arttıkça girişimcinin bir etki-tepki prensibi içerisinde bakış açısını geliştirdiği söylenilebilir. Piyasada hissedilen rekabet baskısı nedeniyle değişen algılar, girişimcinin yapısında da kendini hissettirmiştir (Marangoz, 2017, 140-142). Bu sebeple Schumpeter ile ekilen inovasyon tohumu, girişimcilik toprağında hayat bulmuş, bu da piyasada ortaya konulan yepyeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Değişimin, dönüşümün, fırsatın ve inovasyonun konuşulduğu yerde girişimcilik kavramı önemli bir katkı olarak öne sürülebilir.

Tablo 2. Girişimciliğin 1980 Sonrası Tanımları

Albert Shapero (1982)	Bir girişimi başlatan, inisiyatif sahibi, çeşitli sosyal ve ekonomik olguları yönlendiren ve olası iflas risklerini üstlenen kişi
Miller (1983)	Bir firmanın ürün-pazar ilişkisi ve teknolojik yenilik ile ilişkili faaliyetleri
Gartner (1985; 1989)	Yeni girişimlerin başlatılması süreci; yeni organizasyonların meydana getirilmesi süreci
Kanter (1985)	Yeni kombinasyonların üretilmesi
Schuler (1986)	Mevcut işletmeler bünyesinde veya yeni iş şekillendirmede, yeni ürün, hizmet yaratma veya inovasyona yönelik uygulamalar
Robert Hisrich (1990)	Maddi ve kişisel tatmin elde ederek değer yaratan, bunun karşılığında ise çeşitli mali, sosyal ve psikolojik riskleri üstlenen, amacına ulaşmak için sermaye ortaya koyan, emek ve zaman harcayarak işi başlatan kişi
Stevenson ve Jarillo (1990)	Kontrol ettikleri mevcut kaynaklara bakmaksızın, bireylerin sahip oldukları veya içinde oldukları organizasyonlarda fırsatları kollama süreci
Jones ve Butler (1992)	Firmaların fırsatları fark edip üretim faktörleri arasındaki süreçleri yapıcı şekilde artı değer katarak harekete geçirilmesi
Krueger ve Brazeal (1994)	Var olan kaynaklara bakmaksızın fırsatları kovalama
Kouriloff (2000)	Yeni girişim başlatma süreci
Shane ve Venkataraman (2000)	Gelecekteki ürünleri meydana getirmek için fırsatları keşfetme, ortaya çıkarma ve kullanma
Low (2001)	Yeni girişimlerin ortaya çıkarılması
Richard Daft (2008)	Başarma ihtiyacı, kendine güven, fırsatların farkına varma, yoğun çalışma ve belirsizliği tolere etme özellikleri ile yeni oluşumları başlatma
Tim Burns (2012)	Değişim ve dönüşümü gerçekleştirip kar elde etmeyi inovatif özelliklerle sağlama

Kaynak: (Demirtaş vd. 2017: 20; Özmen, 2016: 7)

2.2. Girişimcilik Zihniyeti

Girişimcilik zihniyeti kavramına başlamadan önce zihniyet kavramı üzerine birkaç açıklama yapmakta fayda vardır. Anlayış, düşünüş, mantalite anlamlarında kullanılan zihniyet kişinin olaylara bakış açısını ifade eder denilebilir. TDK sözlüğünde zihniyetten “bir toplumdaki ya da topluluktaki bireylerde, görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle oluşan düşünme yolu, düşünüş biçimi” olarak bahseder. Bununla beraber zihniyet için “bir döneme ait sosyal, siyasi, idari, adli, askeri, dini güçlerin, sivil toplum örgütlerinin, ticari hayatın, eğitim etkinliklerinin birlikte oluşturdukları ortam ve bunların hiçbirine indirgenemeyen duygu, anlayış ve zevk bütünü” olarak bahseden tanımlamalar da mevcuttur (Aktaş, 2007, 139-140). Bu tanımın da katkısıyla zihniyetin pek çok kavramla iç içe olduğu ve aynı zaman da pek çok kavram ile etkileşimde olduğu sonucuna varılabilir.

Girişimci zihniyeti bu bakışla çözümlendiğinde, kavrama girişimci gözüyle dünyayı görme, girişimcinin düşünme biçimi, girişimci paradigması gibi açıklamalar getirilebilir. Girişimci sadece girişimiyle tezahür etmez, o kendi varlığıyla da toplum içerisinde önemli bir dinamiktir. Ortaya koyduğu zihniyet yapısıyla arzulananı keşfeder ve arz eder, arzulanmayı ise arzulanır hale getirir. Onun dünyasında sürekli tekâmül vardır. Durağanlık onun kimyası ile uyuşmaz. Sahip olduğu potansiyel ile kendini bile eskiten yapısı sayesinde piyasaya canlılık getirir. Schumpeter'in ifadesiyle "düzen bozandır, yaratıcı yıkımın" esin kaynağıdır (Koçel, 2015: 215). O düzen bozarken aynı zamanda yepyeni düzenler kurandır. Yeniliğin (inovasyon) ardından koşma onun motivasyon sebepleri arasında yer alır. Sahip oldukları arasında yepyeni kombinasyonlar oluşturarak rutine meydan okur. Değişen dengelerin kahramanıdır. Durgunluklar onunla sona erer, ortaya çıkardığı faaliyetler ile kendi piyasasında olduğu kadar başka piyasalarda da sıçramalar ve kırılmalar oluşturur (Ülgen, 2017: V). Farklı işleri yapmak onun şiarıdır, bunu yapamıyorsa işlerini farklı yapar. Bu farklı olma durumu onun kişisel, sosyal ve davranış özelliklerinde de kendini belli eder (Marangoz, 2017: 57-58). Tüm bu olgularda onun temel dinamiği, sahip olduğu zihniyettir.

Girişimciyi ve zihniyetini zaman ve mekândan bağımsız düşünmek uygun olmayacaktır (Ülgener, 2006: 5-8). Girişimcinin girişimini harekete geçireceği zamana kadar biriktirdiklerinin onun girişimde tesiri olacaktır. Sahip olunan özelliklerin yanında, etrafında onda iz bırakan her etmen aslında onun girişimini de şekillendirmektedir (Ülgen, 2017: 17). Bu sebeple onun düşünce dünyasında iz bırakan her element aslında hareketlerine de tesir eder denilebilir (Kartarı, 2014: 29). Böylelikle girişimciyi ve çevresini ele alırken onun iç dünyasını bu sistemden ayrı düşünmek bütünsel yaklaşımı engelleyebilir sonucuna varılabilir. Girişimciliğe zihniyet kavramının da eklenerek açıklanmaya çalışılacağı bu çalışmayla, girişimci hakkında daha isabetli çözümlere ulaşması hedeflenmektedir (Mucchielli, 1991: 7).

2.3. Korku

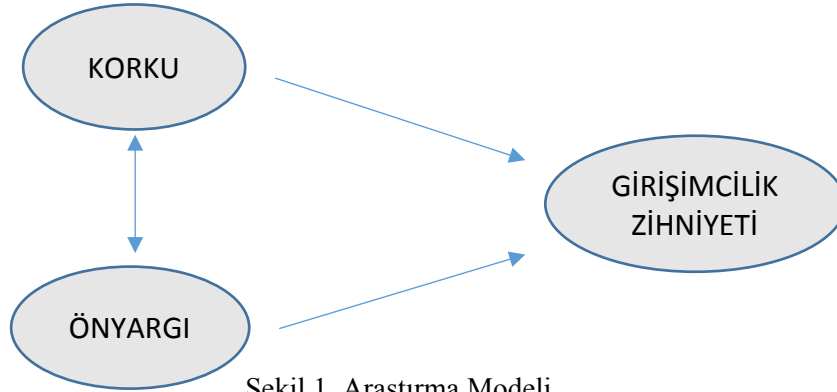
Çalışmada girişimcinin zihin dünyasını kurgularken pozitif ve negatif olgular ayrımını yapmaktan özellikle kaçınılmıştır. Çünkü girişimci zihniyetini ele alırken başarılar kadar en az başarısızlıkların da onun dünyasında tesiri olduğu göz ardı edilmemelidir. Hatta girişimci sahip olduğu düşünce sistemiyle hem kendine ait hem de çevresinde keşfettiği her başarısızlığı kendi için öğretici bir ders niteliğinde görür. Tekrar edilmeyen her hata onun sistemini mükemmelleştirmesinde bir vasıta hükmündedir. Bundan dolayı girişimci olmayan bireyleri kilitleyen, onları donduran, harekete geçmesini engelleyen korku kavramı, girişimci için tedbir almasına vesile olacak bir erken uyarı sistemi gibi düşünülebilir. Yörükoğlu (2017: 289) korkudan bahsederken özellikle bireyde ortaya çıkan korkunun tehdit veya bir tehlike karşısında ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır. İlaveten birey bu durumda kaçmaktan savaşmaya kadar değişik varyasyonlarda eylem sergilemektedir. Korku kaynağından tutun da korkunun kapsamının ulaşabileceği farklı anlamları inceleyen çalışmalara bakıldığında, korkuyu toplumda kabul görüldüğü kalıp içerisine sıkıştırmak, korku ile alakalı yapılmış çalışmalara haksızlık olur (Hacızade, 2012, 149). Bu kapsam daralması korkuyu tam olarak ifade edemeden korkunun meydana getireceği tesirlerin de keşfedilmesini engellenmiş olacaktır. Korkunun bireyde meydana getireceği farklı etkileri bulunmaktadır. Bu duygu ile karşı karşıya kalındığında, tehlikeyi atlama dürtüsü ya da diğer bir ifade ile kaçınma eğilimi uyandırmaktadır (Smith vd., 2015: 396-401). Girişimcilik zihniyeti ortaya konulmaya çalışılırken girişimci iç dünyasında önemli bir faktör olarak korku kavramını çalışmaya eklemek bu yönüyle anlamlı görülmektedir.

2.4 Önyargılar

Girişimci olanlar ile olmayanların zihin dünyaları analiz edilmeye çalışıldığında diğer bir farkın da önyargılar kısmında ortaya çıkacağı düşünülebilir. Çünkü bireyler önyargıları ile “adil olamayan, hoşgörüsüz veya aleyhte tutumlar” (Morris, 2002: 622) sergileyerek girişimcilikle alakalı anlaşılması güç eylem ve düşünceler sergileyebilmektedirler. Bu hususta yine hem pozitif hem de negatif ifadesini kullanmaktan özellikle uzak durulmuştur. Çünkü literatür çalışmalarına bakıldığında her iki durumu içine dahil eden bir kapsam ile karşı karşıya kalınmaktadır. Önyargıların ortaya çıkışı bazen öğrenilmiş bir tutum olarak gözlemlenirken, kendini haklı çıkarmadan tutun da, önyargı sahibi olunan olguya karşı çok farklı sonuçlarla neticelenecek bir yelpazeye ulaşabilir (Gerrig ve Zimbardo, 2014: 528-529). Sergilenen bu yanlı tutum ile gerek girişimciliği tercih edip etmemede, gerekse girişimciliği tercih ettikten sonra karşılaşılan neticelerde önyargıların tesirinin görülmesi beklenebilir. Bu sebeple korku ile de etkileşimli olabileceğini düşünülen bu çalışmaya önyargı kavramının da dahil edilmesi istenen analizlerin yapılmasında anlamlı sonuçlar ortaya koyabilir.

3. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Ortaya çıkarılan araştırma modeli ile girişimcilik zihniyeti üzerine tesiri olabilecek iki kavram inceleyecektir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Bu modelle ele alınan iki bağımsız değişkenin de birbirleri arasındaki ilişki ayrıca incelenmeye çalışacaktır. Buna göre;

H₁: Korkular ile girişimcilik zihniyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H₂: Önyargılar ile girişimcilik zihniyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H₃: Korkular ve önyargılar arasında pozitif bir ilişki vardır.

4. Araştırma Yöntemi

Çalışmada kullanılacak veri tabanı için anket yönteminden istifade edilecektir. Hazırlanacak anketler 4 yıllık fakülte öğrencilerinden 3. ve özellikle 4. sınıf öğrencilerine, ilaveten meslek yüksek okulu öğrencilerinden de 2. sınıflara uygulanacaktır. Araştırma İstanbul ili içerisinde yer alan Yıldız Teknik Üniversitesi ve İstanbul Medipol Üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler ile yapılacaktır. Seçilen kurumlar hem kamu hem de özel üniversitelerden özellikle birer örnek seçilerek belirlenmiş olup, örneklem hakkında daha isabetli neticeler elde edilmesi ümit edilmiştir. Anketin şekillendirilmesinde demografik bilgilerin yanı sıra Mathisen&Arnulf'un çalışmalarında (2014) kullandığı Gollwitzer'e (1990) ait "Girişimcilik Zihniyeti Ölçeği"; Deniz vd. çalışmalarında (2011) kullandıkları Burnham&Gullone (1997) ve

Wolpe&Lang'a ait (1969) (Farmilant'ın derlediği, 1995) "Korku Ölçeği"; Sherman'ın çalışmasında (2004) kullandığı Scheier&Carver (1985) ve Houghton&Simon&Goldberg'e ait (2012) "Önyargı Ölçekleri" kullanılacaktır. Anket sonuçları değerlendirilirken 5'li Likert ölçeği kullanılacaktır.

5. Veri Analizi

Elde edilecek verilerin Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) ile analiz edilmesi planlanmaktadır. Böylelikle hem korku hem önyargı arasındaki ilişki incelenirken aynı zamanda girişimcilik zihniyeti üzerindeki etkileri incelenebildiği için bu yöntem tercih edilmiştir. Ayrıca teknik olarak da YEM analizi faktör analizi ile birlikte regresyon analizini içerdiğinden, birinci tip hatayı tek bir analizde kullanmaya imkan tanıdığından güvenilirliği daha yüksek sonuçlar elde edilmesi planlanmaktadır.

6. Beklentiler ve Katkılar

Ortaya konulan araştırma modeli ile hem korkunun hem de önyargıların girişimci zihniyeti ile ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Buna ek olarak bağımsız değişken olarak ele alınan korku ve önyargı kavramlarının da birbirlerine olan tetikleyici etkilerinin bulunması hedeflenmiştir. Böylelikle literatür ve ortaya konulan çalışma ile birbirini destekler sonuçların elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Hedeflenen amaçlara ulaşılması durumunda, girişimcilik fikrinin salt iş kurma aşamasında düşünülmemesi fikri desteklenmeye çalışılacaktır. Çünkü girişimciyi hayat akışı içerisinde girişiminden önce girişiminden sonra diye milat çizgisi ile ayırmak, bütünü görememe yanılığına sebebiyet verebilir. Girişimci ortaya koyacağı yapıyı o vakte kadar sahip olduğu bilgi ve tecrübe ile kurgulamaktadır. Bu da girişimcinin o vakte kadar yaşadıklarının tesirinin girişime aktarılması anlamına gelmektedir. Bu yüzden girişimi ve girişimciyi ortaya koyan araştırmalarda sadece mekanik süreç olarak özetlenebilecek kısma ilaveten duygu ve zihniyet boyutunun da işin içerisine katılması gerektiği savunulabilir. Hipotezin araştırma neticesinde doğrulanması durumunda girişimciliğin üzerinde tesiri olduğunu düşünülen psikolojik ve sosyolojik faktörlerin de ele alınması da önemini artacağı öngörülebilir. Hem işletme hem iktisat literatürü içerisinde ele alınan girişimcilik kavramına zihniyet boyutunun da eklenmesiyle kavramın daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ulaşılmaya çalışılan sonuçlar arasında gösterilebilir. Ortaya çıkacak bulgular ile girişimciliği sadece eğitim camiasında yüksek lisans programları ile veya lisans ve ön lisans düzeyinde ders olarak okutulmasının yeterli olmadığı, aslında bu olgunun kişinin ilk eğitimini aldığı ailesinden ve sosyal çevresinden başlaması gerektiği fikrini destekler sonuçlara ulaşılması arzulanmaktadır. Bu maksatla bireyin girişimciliğe adım atacağı zamana kadar yaşadıklarının tesirinin onun işe girişme veya kaçınma (vazgeçme) davranışı sergilemesi üzerinde etkili olduğu fikri de temellendirilmiş olacaktır.

Beklenen sonuçlar ile girişimcilik eğitiminin daha entegre bir şekilde daha önceki evrelere kaydırılarak, yani ilk ve orta düzey eğitime hatta çocuk gelişimindeki bahsedildiği gibi önceki evrelerle ilişkilendirilmesi ile; bireyin girişimci olarak yetiştirilmesi düşüncesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Böylelikle bireyi daha cesur, daha objektif olarak yetiştirerek mevcut potansiyelindeki inovatif ruhun önünün açılması beklenmektedir. Bu yönleriyle ele alındığında çalışmanın kamu, özel sektör ve ailelere katkı sağlayacağı, alınan kararların ve sergilenen tavırların yeniden düzenlenerek daha verimli sonuçlara ulaşılacağı ümit edilebilir. İlaveten ortaya çıkacak neslin girişimci özelliklerinin artırılması ile ülke ekonomisine de yapacağı uzun vadeli katkı çalışmanın faydaları arasına konumlandırılabilir. İnsanı anlayan ve onun yaşamında yaptığı katkılarla zenginleştiren girişimciyi daha insani, daha sosyal hale getirmeyi hedeflerken

daha fazla bireyi bu ekosistem içerisine çekerek oluşması umulan rekabet avantajının tüm insanlığa armağan edilmesi arzulanmaktadır.

Kaynakça

Aktaş, Şerif. 2007. “Edebî Metinleri Çözümleme Metodolojisi Ve Yapı-Tema İlişkisi Üzerine”. ICANAS 2007 Bildiri Kitabı. Ankara. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKTAŞ-Şerif-EDEBÎMETİNLERİ-ÇÖZÜMLEME-METODOLOJİSİ-VE-YAPI-TEMA-İLİŞKİSİ-ÜZERİNE.pdf> [erişim: 13.05.2019]

Demirtaş, Özgür; Karaca, Mustafa; Biçkes, Mehmet. 2017. Başarılı Girişimciliğin Perde Arkasındaki Güçler. Konya. Eğitim Yayınevi.

Deniz, Nevin; Boz, İlknur T.; Ertosun Öznur G. 2011. “The relationship between entrepreneur's level of perceived business-related fear and business performance”. *Social and Behavioral Sciences* 24. 579-600

Drucker, Peter. 2017. İnovasyon ve Girişimcilik. çev. İlker Gülfidan. İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım

Gerrig. Richard J., Zibardo. Philip G. 2014. Psikoloji ve Yaşam – Psikolojiye Giriş. çev. Gamze Sart. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hacızade, Naile. 2012. Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kartarı, Asker. 2014. Kültür, Farklılık ve İletişim – Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçel, Tamer. 2015. İşletme Yöneticiliği. 16. bs. İstanbul: Beta Basım.

Marangoz, Mehmet. 2017. Girişimcilik. 4. bs. İstanbul: Beta Basım.

Mathisen. John Erik; Arnulf. Jan Ketil. 2014. “Entrepreneurial Mindsets: Theoretical Foundations and Empirical Properties of a Mindset Scale”. *International Journal of Management and Business*. 5, 1: 81-97

Morris, Charles G. 2002. Sosyal Psikoloji. Psikolojiyi Anlamak. 3. bs. çev. (bölüm) Sümer Nebi. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları

Muchielli, Alex. 1991. Zihniyetler. İstanbul: İletişim Yayınları

Özmen, İbrahim. 2016. Girişimcilik Kavramı ve Girişimciliğin Gelişimi. Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi. ed. Kahraman Çatı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Smith, E. Edward; Nolen-Hoeksema, Susan; Frederickson. Barabara L. 2015. Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş. çev. Öznur Öncül, Deniz Ferhatoğlu. Ankara. Arkadaş Yayınevi

Sherman, Peter. 2004. “The Impact of Realistic Entrepreneurship Previews on Entrepreneurial Biases, Risk Perception and Opportunity Evaluation”. A Dissertation Presented in Partial

Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy to the Faculty of the Graduate College at the University of Nebraska

Ülgen Aydınlık, Arzu. 2017. Girişimcilik. 2. bs. İstanbul: Beta Basım.

Ülgener, Sabri. 2006. Zihniyet ve Din; İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı. İstanbul: Derin Yayınevi.

Yörükoğlu, Atalay. 2017. Çocuk Ruh Sağlığı. 37. bs. İstanbul: Özgür Yayınları

ERGENLERDE İYİLİK HALI, ÖZ YETERLİK VE DEPRESYON DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yahya BOZKURT⁸²

Hatice KUMCAĞIZ⁸³,

Özet

Araştırma ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeylerini, etkileyen faktörleri ve birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 bahar yarıyılında Adıyaman ili Kâhta ilçe merkezinde bulunan liselerin 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda öğrenim gören toplam 512 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Çocuklar İçin Öz yeterlik Ölçeği, İyilik Hali Yıldızı Ölçeği ve Çocuklar İçin Depresyon Düzeyi Ölçeği kullanılmıştır. Analiz sonucunda depresyon ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İyilik hali ile öz yeterlik arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ergenlerin cinsiyete göre depresyon puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, iyilik hali ve öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, İyilik Hali, Depresyon, Öz Yeterlik

GİRİŞ

Ergenlik vücuttaki fiziksel ve duygusal değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı psiko-sosyal bir karmaşa dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönem ergenlerin gelişimlerine yardımcı olabilirken aynı zamanda uyum problemlerinin de ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ergenler çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinin sancılı, gelecek için okul, dersane, sınav cenderesi gibi birçok olumsuz stres kaynaklarıyla karşı karşıyadırlar. Ergenliğe yetersizlik duygusu ile girme ergenlerin gelecekteki rollerinde ve sorumluluklarını yerine getirme de sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır (Certel, Bahadır & Saracaloğlu, 2015).

İnsanı anlamayı amaç edinen psikoloji bilimi kendi içinde bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirdiği bu dönüşümde merkezinde psikopatoloji anlayışı olmuştur. Pozitif psikoloji günümüzde daha da güçlenerek varlığını ortaya koymaktadır (Eryılmaz, 2013). Pozitif psikoloji içerisinde iyilik hali önemli bir kavram olarak görülmektedir. İyilik hali; olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumunun basit bir birleşimi olmaktan ziyade, sosyal ve psikolojik iyi oluş ile ilgili yaşam tutumlarını da içinde barındıran çok boyutlu bir yapıdır (Özen Kutanis & Yıldız, 2014). İyilik hali kavramı, “bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal boyutlarda işlerliğinin geliştirilmesinin amaçlandığı bir yaşam biçimi” (Doğan, 2008), bireyin optimal

⁸² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yahyaadali@gmail.com

⁸³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, haticek@omu.edu.tr

düzeyde, sahip olduğu kişisel amaçlarına ve daha anlamlı yaşam geçirme hedeflerine ulaşmak için çabalaması; bedeninin, aklının ve ruhunun bütünleşmesi; sosyal, kişisel ve ekolojik olarak tüm alanlarda işlevsel bir yaşam sürmeye yönelmiş davranışlar Korkut-Owen, Çelik ve Doğan (2018) şeklinde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte iyilik halinin bireylerce öğrenilebilir ve değiştirilebilir özelliğinin olması da psikolojik danışmanlara iyilik hali modellerini bir değişim aracı olarak kullanabilecekleri sonucu ortaya koymaktadır (Korkut-Owen & Owen, 2012; *Korkut Owen & Demirbaş Çelik, 2018*).

Depresyon, genel anlamıyla duygusal çökkünlük (Kayış, 2017), kişinin en az iki hafta süreyle kendini mutsuz, değersiz, çökkün hissetmesi, hoşlandığı etkinliklere ilgisinin kaybolması veya bu etkinliklerden zevk almaması durumu (Ercan & Turgay, 2004), kişinin duygu, düşüncelerini ve davranışlarını genel olarak iyi hissetmesini engelleyen, kişinin harekete geçmesini erteleyen düşük moral hali (Salmans, 1995), insanın yaşama istek ve zevkinin kaybolduğu, kişinin kendisini derin bir keder içinde hissettiği, karamsar düşünceler, suçluluk duygu ve düşüncelerin taşındığı, bazen ölüm düşüncesi ve girişiminin olabildiği, uyku, cinsel istek, bellek dikkat ve konsantrasyon bozuklukları, konuşma ve düşüncede gerileme, sanrılar, toplumdaki uzaklaşma ve sosyal – mesleki işlevlere karşı ilgi kaybı vb. ilgili fizyolojik bozuklukların olduğu bir hastalık olarak tanımlanmaktadır (Alper, 2001; Ercan & Turgay, 2004; Öztürk, 2001; Güler, 2006).

Ergenler kimi zaman yaşadıkları duygu ve düşünceleri daha farklı yapılarla ifade edebilirler. Depresyonda olan ergenlerde mutsuzluk, davranışlara oranla çok daha çok sözel yolla ifade edilir. Depresyonda olan ergenler, mutsuzluk yerine kendisini boşlukta hissetme duygusu daha sık görülür. Bazen de ergenler, “Mutsuzum” demenin zayıflık olduğunu düşünerek, kendilerini yakın hissettiği kişilere, “Hayat çok sıkıcı” gibi sözlerle mutsuz olduklarını anlatırlar. “Çok sıkılıyorum, yapacak hiçbir şey yok,” gibi sözler, bazen bir ergenin depresif duygularının ifadesi olabilir (Ercan & Turgay, 2004). Yapılan bir araştırmada düşük öz-yeterliğe sahip ergenlerin yüksek düzeyde psikolojik belirti gösterdikleri belirtilmektedir (Solberg & Villarreal, 1997).

Alan yazında düşük öz-yeterliğe sahip kişilerde stresli yaşam olaylarının depresyonu tetiklediğini belirtilmektedir. Düşük öz-yeterlik algısı depresyon ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Depresyondaki kişiler düşük öz-yeterliğe sahip kişiler tarafından ifade edilen yetersizlik duyguları ve kendi geleceği üzerinde kontrol inançlarının yoksunluğu gibi yardımsızlık ve umutsuzluk hislerini sık sık ifade ederler. Aksine kendini yeterli hisseden kişiler meydan okumalara karşı koyar, yaşamın zorluklarını daha az hisseder ve depresyona girme olasılıkları daha azdır (Çelik & Hocaoğlu, 2016).

Bu çalışma ile; ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe geçişte fiziksel duygusal ve düşünsel değişikliklerin yaşandığı, kendilerine ve hayata bakışının önem arz ettiği dönemde iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri belirlenmesi amaçlanmıştır.

Literatürde bu konu ile ilgili araştırmalara bakıldığında iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon kavramlarının farklı kavramlarla ilişkisi incelenmiş ancak ergenlerde bu üç kavramın ergenler üzerindeki etkileri araştırılmadığından, çalışmanın sonuçlarının alana ve araştırmacılara yol gösterici olacağı ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tanımlayıcı tipte yapılan bu araştırma ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeylerini, etkileyen faktörleri ve birbirleriyle olan ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1.Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri nedir?
- 2.Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeylerini etkileyen faktörler nelerdir?
- 3.Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri arasında ilişki var mıdır? sorularına yanıt aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli : Araştırma ilişkisel tarama türünde betimsel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu: Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 bahar yarıyılında Adıyaman ili Kâhta ilçesi, ilçe merkezinde bulunan Anadolu liselerinin 9., 10., 11. ve 12. sınıflarda öğrenim gören toplam 512 öğrenci oluşturmaktadır.

Öğrencilerin yaş ortalaması $16,30 \pm 1,30$ ve akademik not ortalaması $75,97 \pm 8,37$ 'dir. Katılımcı öğrencilerin %49,4'ü (n=253) kız, %50,6'sı (n=259) erkektir. Sınıf düzeyi açısından incelendiğinde ise %26,2'si (n = 134) dokuzuncu sınıf, %22,3'ü (n = 114) onuncu sınıf, %24,4'ünün (n= 125) on birinci sınıf ve %27,1'inin (n = 139) on ikinci sınıf olduğu tespit edilmiştir. Anne baba tutumlarını öğrencilerin %4,9'u ilgisiz, %34,6'sı demokratik, %20,7'si otoriter ve %39,6'sı ise koruyucu olarak ifade ettiği belirlenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırmaya başlamadan önce etik izin için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu (Karar no: 2018/72-108)'ndan ve ölçme araçlarının uygulanabilmesi için Adıyaman ili Kâhta ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır. Uygulama yapılacak okulların idareci ve rehber öğretmenleriyle görüşülmüştür Araştırmaya katılan öğrenciler bilgilendirilerek sözlü onamları alınmış ve gönüllü öğrencilere ölçme araçları uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları: Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Telef ve Karaca (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan Çocuklar İçin Öz yeterlik Ölçeği, Korkut-Owen ve diğerleri (2016) tarafından geliştirilen İyilik Hali Yıldızı Ölçeği ve Öy (1991) tarafından Türkçeye uyarlanan Çocuklar için Depresyon Düzeyi Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu : Kişisel Bilgi Formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, son dönemdeki akademik ortalama ve anne-baba tutumlarının sorgulandığı beş sorudan oluşmaktadır.

Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği: Muris (2001) tarafından 14–17 yaşları arasındaki ergenlerin sosyal, akademik ve duygusal öz-yeterliklerini ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçeğin uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Telef ve Karaca (2012) tarafından 933 ergen üzerinde yapılmıştır. Öz-yeterlik Ölçeği 21 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek üç alt boyuta sahip ve her alt boyutunda yedişer madde bulunmaktadır. Sosyal öz-yeterlik boyutu ergenlerin akran ilişkilerini ve girişkenlik yeteneğini fark etme düzeylerini ölçmeye yöneliktir. Akademik öz-yeterlik boyutu ise ergenlerin akademik beklentilerini gerçekleştirme, akademik konuları başarma ve kişinin kendi öğrenme davranışını yönetme yeteneğini algılaması ile ilgili ölçümlerdir. Duygusal öz-yeterlik boyutu ise ergenlerin olumsuz duygularıyla baş etme yeteneğini algılamayı ölçmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan ise 21'dir. Ölçekten alınan yüksek puan ergenin ilgili öz-yeterlik düzeyinin yüksek olduğuna ve ölçekten alınan düşük puan ise ergenin özyeterlik düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir.

Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği'nin güvenilirlik çalışması Cronbach alfa ve test tekrar test yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Cronbach alfa katsayıları incelendiğinde ölçeğin geneli için .86, akademik öz-yeterlik için .84, sosyal öz-yeterlik için .64, duygusal öz-yeterlik için .78 olarak bulunmuştur (Telef & Karaca, 2012). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri .83 olarak belirlenmiştir.

İyilik Hali Yıldızı Ölçeği : Korkut-Owen ve diğerleri (2016) tarafından geliştirilen İHYO için öncelikle madde yazım hazırlıkları sonucunda madde havuzu için dört psikolojik danışman eğitimcisiinden geri bildirim alınarak ölçeğin 59 maddelik uygulamaya hazır olan taslağı elde edilmiştir. Araştırmada veriler üç farklı gruptan toplam 545 üniversite öğrencisinden edinilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi için 291 öğrenciden elde edilen veriler kullanılmıştır ve yapılan analizleri sonucunda 24 maddeli ve beş boyutlu ölçek elde edilmiştir. Ardından İHYO, 156 öğrenciye uygulanarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda modelin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Boyutlar yaşamı anlamlandırma ve hedef odaklı olma, duygusal, bilişsel, fiziksel ve sosyal olarak adlandırılmıştır. Güvenirlik çalışmasında ölçeğin toplamı için iç tutarlık katsayısı $r=0.86$, alt boyutlarınkiler ise sırasıyla .79, .77, .63, .57 ve .71 olarak elde edilmiştir (Korkut-Owen ve diğ., 2016). Bu araştırma için İHYÖ'nün iç tutarlık katsayısı $r=.85$, alt boyutlarınkiler ise sırasıyla .73, .78, .75, .79 ve .78 olarak elde edilmiştir. Bu durumda ölçek puanlarından elde edilen puanların güvenilir olduğu söylenebilir.

Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği (ÇDÖ): ÇDÖ çocukluk depresyonunu araştırmada kullanılan, 6-17 yaş arası çocukların kendini değerlendirme ölçeğidir. Kovasc (1981) tarafından Beck Depresyon Envanteri esas alınarak geliştirilmiş olan bu ölçeğin Türkçeye uyarlaması Öy (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçekten elde edilen maksimum puan 54'tür. Alınan puan ne kadar yüksekse, depresyon o kadar ağır demektir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliğini .70, iç tutarlılığını .80 olarak bulunmuştur (Öy, 1991). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri .80 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi: Analizler SPSS 22.0 programında yapılmıştır. Analizlere geçilmeden veri setinden kayıp veri ve yanlış giriş olup olmadığı incelenmiştir. Yanlış veri girişleri düzeltilmiştir. Ölçek puanlarının normal dağılım incelemesinde basıklık – çarpıklık değerleri incelenmiştir ve -1,322 ve 1,782 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Hair ve diğerleri (2010) çarpıklık ve basıklık değerleri ± 2 'yi geçmediği durumlarda normallik varsayımının uygun olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet, yaş, anne baba tutumuna göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında normal dağılım varsayımı sağlandığından ilişkisiz örneklem t- testi ve one way anova analizi (ANOVA) yöntemleri kullanılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkiler ise Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu katsayısı ile incelenmiştir.

BULGULAR

Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin bulgular

Ergenlerin cinsiyetine, sınıf düzeyine, ana-baba tutumlarına, yaş, ve akademik ortalamaya göre iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri anlamlı farklılık gösterip göstermediği t testi ve ANOVA testi ile incelenmiş ve Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ergenlerin cinsiyetine, sınıf düzeyine, ana-baba tutumlarına, yaş, ve akademik ortalamaya göre iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Faktörler	Depresyon Ortalama (ss)	İyilik Hali Ortalama (ss)	Öz Yeterlik Ortalama (ss)
Cinsiyet			
Kız	15,98 (6,74)	85,13 (14,12)	66,83 (12,30)
Erkek	14,71 (6,54)	86,93 (13,14)	66,42 (12,13)
	t = 2,164 p = 0,031	t = 1,497 p = 0,135	t = 0,372 p = 0,710
Sınıf Düzeyi			
9.sınıf	13,72	88,51 (13,25)	68,16 (12,46)
10.sınıf	15,93	84,99 (13,32)	64,41 (12,83)
11.sınıf	16,01	83,93 (13,73)	65,98 (11,40)
12.sınıf	15,81	86,43 (13,95)	67,54 (11,95)
	F = 3,659 p = 0,012	F = 2,748 p = 0,042	F = 2,349 p = 0,072
Anne-Baba Tutum			
İlgisiz	21,56	78,64 (16,25)	57,56 (13,51)
Demokratik	14,45	86,54 (13,37)	67,37 (12,66)
Otoriter	16,90	83,51 (14,03)	64,62 (11,85)
Koruyucu	14,52	87,92 (12,91)	68,13 (11,29)
	F = 11,978 p = 0,000	F = 5,152 p = 0,002	F = 7,028 p = 0,000
Yaş			
	r = 0,141 p = 0,001	r = -0,061 p = 0,169	r = -0,013 p = 0,765
Akademik not ortalaması			
	r = -0,162 p = 0,000	r = 0,148 p = 0,001	r = 0,145 p = 0,001

Tablo 1 incelendiğinde ergenlerin cinsiyete göre depresyon puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken ($p < 0,05$) iyilik hali ve öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Anlamlı farklılık tespit edilen depresyon puanlarında kız öğrencilerin puanları erkek öğrencilerinkinden fazladır.

Ergenlerin sınıf düzeyine göre depresyon ve iyilik hali ölçekleri anlamlı farklılık gösterirken ($p < 0,05$), öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Tespit edilen anlamlı farklılığın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni testi yapılmıştır. Buna göre, depresyon puanlarında tespit edilen anlamlı farklılığın dokuzuncu sınıf öğrencileri ile on birinci sınıf öğrencileri arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde on birinci sınıf öğrencilerinin depresyon ölçeğinden aldıkları puanların dokuzuncu sınıf öğrencilerinin aldığından daha yüksek olduğu görülmektedir. İyilik hali puanlarında tespit edilen anlamlı farklılığın dokuzuncu sınıf öğrencileri ile on birinci sınıf öğrencileri arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde on birinci sınıf öğrencilerinin iyilik halinden aldıkları puanların dokuzuncu sınıf öğrencilerinin aldığından daha düşük olduğu görülmektedir.

Ergenlerin anne baba tutumuna göre depresyon, iyilik hali ve öz yeterlik puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Tespit edilen anlamlı farklılığın anne baba tutumunun hangi düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni/LSD testi yapılmıştır. Buna göre, depresyon puanları için demokratik tutum ile koruyucu tutum dışında tüm ikili karşılaştırmalarda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Anne baba tutumu ilgisiz olan çocukların diğer tüm anne baba tutumlarına göre depresyon ölçeğinden aldıkları puanların en yüksek olduğu görülmektedir. Demokratik ve koruyucu tutuma sahip anne babaların çocukları ise depresyon ölçeğinden en düşük puanları almışlardır. İkili karşılaştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde anlamlı farklılık tespit edilen iyilik hali için anne babası ilgisiz olan öğrencilerin puanları en düşük iken anne babası koruyucu olan öğrencilerin puanları en yüksektir. Öz yeterlilik açısından değerlendirildiğinde, anne baba tutumu ilgisiz olan öğrencilerin öz yeterlik ölçeğinden aldıkları puanlar en düşük iken anne baba tutumu koruyucu olan öğrencilerin öz yeterlik ölçeğinden aldıkları puanlar en yüksektir.

Yaş ile depresyon puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ($r = 0,141$, $p < 0,05$) bir ilişki tespit edilirken, yaş ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Buna göre, ergenlerin yaşları arttıkça depresyon puanlarının artıkları söylenebilir. Akademik not ortalaması ile depresyon puanları arasında negatif yönlü düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ($r = -0,162$) bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda, akademik not ortalaması arttıkça ergenlerin depresyon puanlarının az da olsa azaldığı söylenebilir. Akademik not ortalaması ile iyilik hali ve öz yeterlik arasında pozitif yönlü düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı (sırasıyla $r = 0,148$; $r = 145$; $p < 0,05$) bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, ergenlerde akademik not ortalaması arttıkça iyilik hali ve öz yeterlik puanları az da olsa artmaktadır.

Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular

Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri arasında ilişki incelenmiş ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Ergenlerin iyilik hali, öz yeterlik ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişki

		Depresyon	İyilik Hali
İyilik Hali	r	-0,628*	
	p	0,000	
Öz yeterlik	r	-0,529*	0,714*
	p	0,000	0,000

Tablo 2 incelendiğinde depresyon ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre, depresyon puanı arttıkça iyilik hali ve öz yeterlik puanlarının azaldığı söylenebilir. İyilik hali ile öz yeterlik arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p < 0,05$). Buna göre, iyilik hali puanları arttıkça öz yeterlik puanları da artmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, ergenlerin iyilik halleri, öz-yeterlik ve depresyon düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, ana-baba tutumları, yaş ve akademik ortalama gibi değişkenlere göre incelemek iyilik halleri, öz-yeterlik ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada ergenlerin cinsiyete göre depresyon puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken iyilik hali ve öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmalarda cinsiyet üzerinde öz-yeterliğin etkisi olmadığına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır (Telef & Karaca, 2011; Vardarlı, 2005; Kumar & Lal, 2006; Keskin & Orgun, 2006). Yine yapılan çalışmada ergenlerin cinsiyetine göre depresyon puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin kız ergenlerin puanları erkek ergenlerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu şeklindedir. Bu sonucun alan yazın tarafından desteklendiği görülmektedir (Ay, 2015; Türkleş, Hacıhasanoğlu & Çapar, 2008; Öztop, ve diğ., 2011; Erözkan, 2004; Çuhadaroğlu & Sonuvar, 1992; Eskin, ve diğ., 2008) yaptıkları çalışmada kızların depresyon düzeyleri erkeklerin depresyon düzeylerinden daha yüksek bulmuştur. Ancak Ören ve Gençdoğan (2007) yaptıkları çalışmada ergenlerde depresif olmayla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edilmediğini saptamışlardır. Ulaşılan bu çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde bu araştırma sonucunun alanyazın tarafından desteklendiği söylenebilir.

Yapılan araştırma sonucuna göre ergenlerin sınıf düzeyine göre depresyon ve iyilik hali ölçekleri anlamlı farklılık gösterirken, öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmadığı belirlenmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılığın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni testi yapılmıştır. Buna göre, depresyon puanlarında tespit edilen anlamlı farklılığın dokuzuncu sınıf öğrencileri ile on birinci sınıf öğrencileri arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde on birinci sınıf öğrencilerinin depresyon ölçeğinden aldıkları puanların dokuzuncu sınıf öğrencilerinin aldığından daha yüksek olduğu görülmektedir. Alan yazında yapılan çalışmalarda lise 3.sınıf öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerine kıyasla depresyon düzeyleri en yüksek çıkmıştır (Ören & Gençdoğan, 2007; Tarhan, 2013).

İyilik hali puanlarında tespit edilen anlamlı farklılığın dokuzuncu sınıf öğrencileri ile on birinci sınıf öğrencileri arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde on birinci sınıf öğrencilerinin iyilik halinden aldıkları puanların dokuzuncu sınıf öğrencilerinin aldığından daha düşük olduğu görülmektedir.

Ergenlerin anne baba tutumuna göre depresyon, iyilik hali ve öz yeterlik puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Tespit edilen anlamlı farklılığın anne baba tutumunun hangi düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni/LSD testi yapılmıştır. Buna göre, depresyon puanları için demokratik tutum ile koruyucu tutum dışında tüm ikili karşılaştırmalarda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Anne baba tutumu ilgisiz olan çocukların diğer tüm anne baba tutumlarına göre depresyon ölçeğinden aldıkları puanların en yüksek olduğu görülmektedir. Demokratik ve koruyucu tutuma sahip anne babaların çocukları ise depresyon ölçeğinden en düşük puanları almışlardır. İkili karşılaştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde anlamlı farklılık tespit edilen iyilik hali için anne babası ilgisiz olan öğrencilerin puanları en düşük iken anne babası koruyucu olan öğrencilerin puanları en yüksektir. Öz yeterlilik açısından değerlendirildiğinde, anne baba tutumu ilgisiz olan öğrencilerin öz yeterlik ölçeğinden aldıkları puanlar en düşük iken anne baba tutumu koruyucu olan öğrencilerin öz yeterlik ölçeğinden aldıkları puanlar en yüksektir. Alan yazında anne baba tutumları ile ilgili benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Ay, 2015); Türkleş, Hacıhasanoğlu ve Çapar (2008). Demokratik tutumu ile anne baba tutumu çocuklarda depresyon düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yine anne-babanın otoriter tutumu ile depresyon düzeyi arasında pozitif bir ilişki tespit edilirken, ilgisiz tutum ile depresyon düzeyi arasında yine pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Yaş ile depresyon puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilirken, yaş ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Buna göre, ergenlerin yaşları arttıkça depresyon puanlarının arttığı söylenebilir. Öztöp ve diğerleri (2011) çalışmasında yaş ile depresyon puanları arasında pozitif yöndeki anlamlı korelasyon, yaşla birlikte depresyon puanı ve sorunlu davranışların arttığını tespit etmiştir. Yaş ile ilgili Ay (2015) araştırmasında ergenlerin yaşları arttıkça depresyon düzeyinin de arttığını tespit etmiştir.

Alan yazında farklı sonuçlara ulaşılan araştırmalara ulaşılmıştır. Telef ve Ergün (2013) Ergenlerin genel öz-yeterliklerinde önemli fark olmamasına rağmen kızların genel öz-yeterlik ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın Çelikkaleli ve Gündüz'ün (2010) ergenler ile yapmış olduğu çalışmalarda akademik öz-yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediği saptanmıştır.

Akademik not ortalaması ile depresyon puanları arasında negatif yönlü düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda, akademik not ortalaması arttıkça ergenlerin depresyon puanlarının az da olsa azaldığı söylenebilir. Akademik not ortalaması ile iyilik hali ve öz yeterlik arasında pozitif yönlü düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, ergenlerde akademik not ortalaması arttıkça iyilik hali ve öz yeterlik puanları az da olsa artmaktadır.

Öztöp ve diğerleri (2011) Akademik başarı düzeyi düşük öğrencilerin depresyon düzeyinin yüksek çıktığını saptamıştır. Akademik not ortalaması ile öz-yeterlik inancı arasındaki ilişkiyi literatürde benzer sonuçlar mevcuttur. Çelikkaleli ve Gündüz'ün (2010) yaptığı çalışmada öz-yeterlik inancı ile akademik not ortalaması arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkiyi saptamıştır.

Araştırma bulgusuna göre depresyon ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, depresyon puanı artıkça iyilik hali ve öz yeterlik puanlarının azaldığı söylenebilir. İyilik hali ile öz yeterlik arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre, iyilik hali puanları artıkça öz yeterlik puanları da artmaktadır. Alan yazında ergenlerin öz-yeterlikleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda benzer bulgulara rastlanmıştır. Telef ve Karaca (2013)'in çalışmasında ergenlerin öz-yeterlikleri ile depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostilite arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin akademik, sosyal, duygusal ve genel öz-yeterlik düzeyleri artıkça depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostilite düzeyleri azalmaktadır. Yine Çelikkaleli ve Gündüz (2010) yaptığı çalışmada ergenlerin öz-yeterlik inanç düzeyi ile depresyon düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Sonuç olarak ergenlerde cinsiyete göre depresyon puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken iyilik hali ve öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Cinsiyet ile depresyon puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin sınıf düzeyine göre depresyon ve iyilik hali ölçekleri anlamlı farklılık gösterirken, öz yeterlik puanlarında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Ergenlerin anne baba tutumuna göre depresyon, iyilik hali ve öz yeterlik puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Yaş ile depresyon puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilirken, yaş ile iyilik hali ve öz yeterlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Akademik not ortalaması ile depresyon puanları arasında negatif yönlü düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1. Depresyon kızlarda daha fazla görüldüğünden kızların bu durumunun sebepleri başka bir araştırmanın konusu olması açısından anlamlıdır.
2. 11. Sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerinin diğer sınıflardan yüksek çıkmış olması sebepleri yeni bir çalışma konusu olabilir.
3. Anne-baba tutumları ile ilgili okul rehberlik servisleri velilere tutumlarının ve çocukları üzerindeki doğal sonuçları hakkında bilgilendirmeler yapabilir.
4. Üniversiteye giriş sınavlarının ergenlerin depresyon yaşantısı geçirmeleri ile ilgili öğretmen, idareci ve veliler bilgilendirilebilir.
5. Ergenlere öz-yeterlilik algısını arttırmaya yönelik farkındalığı geliştirici psiko-eğitim programlarına yer verilebilir.
6. Bu araştırma Adıyaman ili Kâhta ilçesinde yaşayan gönüllü katılımcılarla yapılmıştır. Katılımcı sayısının sınırlı olması ve belirli bir bölgeden seçilmiş olması araştırmanın sınırlı yanı olduğundan, araştırmanın farklı örneklem gruplarında yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Alper, Y. (2001). Depresyon psikoterapisi. Alfa yayınları: İstanbul.
- Ay, T.R. (2015). *Lise öğrencilerinin anne-baba tutumlarının öğrencilerin sosyal problem çözme becerilerine ve depresyon düzeylerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Certel, Z., Bahadır, Z. & Saracaloğlu, S. (2015). Lise öğrencilerinin öz-yeterlikleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 307-318.
- Çelik, H.F. & Hocaoğlu, Ç.(2016). ‘Major depresif bozukluk’ tanımı, etyolojisi ve epidemiyolojisi: Bir gözden geçirme. *Journal of Contemporary Medicine* 6(1), 51-66.
- Çuhadaroğlu, F., & Sonuvar, B. (1992). Adolesanlarda depresyon, çocuk ve ergen psikiyatrisi günleri sempozyumu’nda sunulan bildiri, İstanbul, 10-12 Temmuz 1992.
- Çelikkaleli, Ö. & Gündüz, B. (2010). Ergenlerde problem çözme becerileri ve yetkinlik inançları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 361–377.
- Doğan, T. (2008) Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-43.
- Ercan, E.S. & Turgay, A. (2004). *Mutsuz Çocuk, Çocukluk Ve Ergenlik Döneminde Depresyon*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erözkan, A. (2004). Lise öğrencilerinden sosyal karşılaştırma ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 1-18.
- Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. *The Journal of Happiness & Well-Being* 1(1),1-22.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. & Dereboy, Ç. (2008) Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 382-389.
- Güler, G. (2006). *Mastalji, yaşam kalitesi ve depresyon*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). T.C. Sağlık Bakanlığı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği İstanbul.
- Hair Jr., J.F., Black, W.C., Babin, B.J. & Anderson, R.E. (2010) *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. 7th Edition, Pearson Education, Upper Saddle River.
- Kayış, A.R. (2017). *İyilik hali yıldızı psiko-eğitim programının iyilik hali ve psikolojik belirti düzeyleri üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Keskin, G.Ü., & Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz-yeterlik düzeyleri ile başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7, 92–99.
- Kumar, R. & Lal, R. (2006). The role of self-efficacy and gender difference among the adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 32(3), 249–254.
- Korkut-Owen, F. & Owen, D.W. (2012). İyilik hali yıldızı modeli, uygulanması ve değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 24-33.
- Korkut Owen, F., Doğan, T., Demirbaş Çelik, N. & Owen, D.W. (2016). İyilik hali yıldızı ölçeği’nin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5013-5031.

- Korkut Owen, F., Demirbaş-Çelik, N. & Doğan, T. (2018). Yaş, cinsiyet ve yaşam doyumlarına göre ortaöğretim öğrencilerinde iyilik hali. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 379-397.
- Korkut-Owen, F. & Demirbaş Çelik, N.(2018). Yaşam boyu sağlıklı yaşam ve iyilik hali. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 10(4), 430-443.
- Kovacs, M. (1981) Rating scales to assess depression in schoolaged children. *Acta Paedopsychiat*, 46, 305-313.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23, 145–149.
- Ören, N. & Gençdoğan, B. (2007). Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 85-92.
- Öy, B.(1991). Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1(34), 132–136.
- Özen Kutanis, R. & Yıldız E. (2014). Pozitif psikoloji ile pozitif örgütsel davranış ilişkisi ve pozitif örgütsel davranış boyutları üzerine bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5(11), 135-154
- Öztop, D.B., Öztürk, A., Ünalın, D., Mazıcığlı, M., Balcı, E. & Gün, İ. (2011). Lise öğrencilerinde depresyon ve davranış sorunlarının yaygınlığı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(3), 204-211.
- Öztürk, O. (2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara : Hekimler Yayın Birliği.
- Salmans, S. (1995). *Depression: Questions You Have – Answers You Need*. Pensilvanya: People’s Medical Society.
- Solberg, V.S. & Villarreal, P. (1997). Examination of self-efficacy, social support, and stress as predictors of psychological and physical distress among hispanic college students. *Hispanic Journal of Behavioral Science*, 19, 182–201.
- Tarhan, T. (2013.) *Ergenlerde depresyon düzeylerinin internet kullanım amaçları ve akademik başarı açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Telef, B.B. & Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz-yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 169-187.
- Telef, B.B. & Ergün, E. (2013) Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının yordayıcısı olarak öz-yeterlik. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 6(3), 423-433,
- Telef, B.B. & Karaca, R. (2011) Ergenlerin öz-yeterliklerinin psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 449-518.
- Türkleş, S., Hacıhasanoğlu, R. & Çapar, S. (2008). Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2), 18-28.
- Vardarlı, G. (2005). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öz-yeterlik düzeylerinin yordanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRKİYE’DEKİ EV İŞÇİLERİNİN YAŞAM VE ÇALIŞMA KOŞULLARI BAĞLAMINDA YAŞADIKLARI SORUNLAR

Prof. Dr. Nuray Gökçek Karaca
Arş. Gör. Dr. Zeynep Hoş

Özet

Gelişim süreci incelendiğinde, evde aileye ait alan içerisinde yürütülen ev işlerinin, 20. yüzyılda yapılan yasal düzenlemelere kadar sadece hane halkının diğer üyeleri üzerinde baskın erkek otoritesinin egemenliğini kabul eden aile hukuku ile düzenlendiği görülmektedir. Ev işlerinin evde aileye ait alan içerisinde ve sadece kadınlar tarafından yürütülen bir iş olması, ev işçilerinin çalışan bir kesim olarak algılanmasını engellemiştir. Diğer çalışma türlerinden bağımsız olarak ev işçilerinin uluslararası düzeyde gündem oluşturmaya başlaması oldukça yenidir. Günümüzde ev işlerine dönük talebin artması ile birlikte ev işçilerinin sayısının artmaya başlaması bu gündemin oluşmasında etkili olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2010 yılında “insana yakışır iş” bağlamında ev işçilerinin karşılaştıkları sorunları Uluslararası Çalışma Konferansı Toplantısı gündemine taşımıştır. Ardından 2011 yılında 189 sayılı “Ev Hizmetlerinde Çalışanlar Sözleşmesi” ile bu Sözleşmeyi tamamlayıcı nitelikteki 201 sayılı Tavsiye Kararını kabul etmiştir. 189 sayılı ILO Sözleşmesi’nin kabulünü takip eden dönem içerisinde birçok ülkede ev işçilerinin korunmasına dönük yasaların hayata geçirilebilmesi için çalışmaların başlatıldığı ve bu bağlamda ev işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının araştırılmasına dönük çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Henüz ILO’nun 189 sayılı Sözleşmesi’ni onaylamamış olan Türkiye’de ise ev işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının araştırılmasına dönük çalışmalar oldukça yenidir. Bu çalışmanın genel amacı, Türkiye’de ev işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları bağlamında yaşadıkları sorunları, dünya ülkeleri ile karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda Türkiye’de ev işçilerinin korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesi yönünde öneri sunulması hedeflenmektedir. Yapılan çalışmada araştırma yöntemi olarak tarama modeli kullanılmış, nitel veri toplama tekniği olarak literatür taraması ile birlikte ikincil veriler olarak yasal mevzuat, bürokratik işlemler ve süreçlerden de yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre ev işçileri yaptıkları işin doğasından kaynaklanan iş ilişkisinin kurulmasından iş ilişkisinin sonlanmasına kadar işin her aşamasında çok çeşitli sorunlara maruz kalmaktadır. Söz konusu bulgular, ev işçilerinin yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılarak çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine dönük uygulamalara gereksinim duyduklarını ve hükümetlerin de bu yönde politikalar geliştirmeleri gerekliliğini ortaya kaymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ev Hizmetleri, Ev İşçisi, Ev İşçilerinin Sorunları, Ev İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ev İşçilerinin Korunması

Giriş

Ev işçileri, dünya çapında işgücünün ayrılmaz ve önemli bir parçasını temsil etmektedirler. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre gelişmekte olan ülkelerin işgücü yoğunluğunun %4-10'unu, gelişmiş ülkelerin işgücünün ise %2'sini ev işçileri oluşturmaktadır (UN-WOMEN-ITUC, 2013: 1). Dünya genelinde 100 milyon civarında kişinin ev işlerinde çalıştığı ve ev işçilerinin büyük bir çoğunluğunu (ILO verilerine göre %83) kadınların oluşturduğu bilinmektedir (ITUC, 2012). Türkiye'de ev işçilerinin sayısına dair doğrudan bir istatistik yoktur. Karadeniz (2011), Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü Anketi'nde (HİA) kişinin çalıştığı yerin durumu sorusuna verilen yanıtlardan hareketle 2009 ham verilerinden yaptığı bir hesaplamada, evde çalışan sayısını 344.549 kişi olarak bulmuştur. Bu sayının %92'si kadındır ve kadınların yaklaşık üçte biri ev hizmetlerinde çalışmaktadır. 2013 yılı HİA mikro verilerini kullanan bir diğer çalışmaya göre ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri kapsamında tanımlanabilecek olan ev işçilerinin sayısı 153.595'dir, (Toksöz vd., 2014: 21, 151).

Ev işçileri sayıca önemli bir çoğunluğu oluşturmalarına rağmen, çalışan bir kesim olarak algılanmamakta ve yasal korumalardan yoksun ve savunmasız olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Nitekim yayınlanan birçok araştırma ve çalışma, yasal korumalardan yoksun ve savunmasız olan ev işçilerinin kötü çalışma koşullarına maruz kaldıklarını, hem iş yaşamına katılım hem de toplumsal yaşama katılım bakımından dışlandıklarını, dışlanmışlıklarına bağlı olarak ciddi düzeyde örgütlenme gücü yaşadıklarını ve sömürüldüklerini ortaya koymaktadır (Toksöz vd., 2014: 20; Gökçek Karaca ve Kocabaş, 2009: 171-172). Nitekim ev işçilerinin çalışma koşulları incelendiğinde, tam süreli çalışanların uzun çalışma saatlerine karşın dinlenme sürelerinin ya da boş (serbest) zamanlarının kısalığının dikkat çekici olduğu görülmektedir ((Ramirez-Machado, 2003: 1; Employment Development Department, 1998: 2). Çoğu kez, ev hizmetlerinde çalışanların, fazla serbest zaman kullanmamaları için çalışma saatlerinin gereğinden fazla uzun tutulduğu görülmektedir. Ev işçilerinin yaygın olarak çalıştıkları evde ikamet etmeleri, onları gece veya gündüz her an çağırılmaya maruz bırakmaktadır. Bu durum, onların yeterince dinlenememelerine neden olmakla birlikte, ev işçiliğini profesyonel ve resmi olmayan bir eksene çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ev işçilerinin yaptıkları işi görünür kılmak, yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmak, çalışma koşullarının iyileştirmek, sağlıklı ve güvenilir çalışma ortamına erişimlerine ve "insana yakışır bir işe" sahip olmalarına dönük bir sosyal koruma modeli geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymak bağlamında içinde buldukları yaşam ve çalışma koşullarını irdelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda yapılan bu çalışmada, şu alt sorulara yanıt aranacaktır:

- Ev işlerinin tercih edilme nedenleri nelerdir?
- Ev işçilerinin iş bulma yöntemleri nasıldır?
- Ev işçilerinin çalışma koşulları nasıldır?
- Ev işçilerinin yaşam koşulları nasıldır?

1. Ev İşlerinin Tercih Edilme Nedenleri

Ev işlerinin tercih edilmesindeki en önemli etken gelir yetersizliği ve yoksulluktur. Bunun dışında yapılan araştırmalar ev işlerinin tercih edilmesinde bu iki nedene ilaveten eğitim düzeyi düşüklüğü ile vasıfsızlığın da önemli etkenler olduğunu ortaya koymaktadır.

- **Gelir Yetersizliği ve Yoksulluk:** Dünya'da ve Türkiye'de yapılan bir çok araştırma, ev işçilerinin yaptıkları işi tercih etmelerinin en önemli nedeninin gelir yetersizliği ve yoksulluk olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Kamboçya'da sendikalar, ILO Doğu Asya Ofisi, ve ILO (2009) tarafından ev işçilerinin sorunlarının saptanarak ve bu

sorunların çözümüne yönelik stratejiler geliştirilmesi amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre ev işçiliğinin tercih edilmesindeki en önemli neden yoksulluk ve gelir yetersizliğidir. Benzer şekilde Hazarika ve diğerleri (2002) tarafından Hindistan Mumbia’da beş bölgede gerçekleştirilen araştırma sonuçları da ev işçilerinin yaptıkları işi tercih etmelerinde etkili olan en önemli nedenin gelir yetersizliği olduğunu ortaya koymaktadır.

- **Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü ve Vasıfsızlık:** Dünya’da ve Türkiye’de yapılan bir çok araştırma, ev işçilerinin yaptıkları işi tercih etmelerinde gelir yetersizliği ve yoksulluk dışında, eğitim düzeyi düşüklüğünün ve vasıfsızlığın da önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Hazarika ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada, ev işlerinin tercih edilmesinde, kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve kendilerini niteliksiz bulmalarının da etkili olduğu saptanmıştır.

Yine Wilson (2010) tarafından yapılan, “Sessizlikten Beyana Uganda Ev İşçileri Alan Araştırmasından Ampirik Çalışmaya Gündemi: Sınıf, Cinsiyet ve Etnisite Kavşağı” başlıklı Ugandadaki ev işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının saptanmasına yönelik çalışmada da, ev işçilerinin genelde genç ve eğitimden alı konulmuş, yoksul ve kırsal kesimden gelmiş, belirli etnik kökenlere sahip kişiler olduğuna vurgu yapılmıştır.

Türkiye’ye bakıldığında da, esas olarak iç göç nedeniyle kırdan kente gelen ve düşük eğitim, düşük vasıf düzeyleri nedeniyle başka işe girme imkânı bulunmayan kadınların ev işlerinde çalışmakta olduğu görülmektedir (Toksöz vd., 2014: 20). Ancak son yıllarda özellikle bakım işleri giderek daha fazla yabancı uyruklu göçmen kadının yatılı olarak hizmet sunduğu bir faaliyet alanı haline gelmiştir (Erdoğan ve Toksöz, 2013: 3). Bu kadınların, yoksullukla mücadelede belirledikleri bir alan olarak ev işinde çalışması tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaygınlık kazanmıştır. Uluslararası literatürün ortaya koyduğu sorun alanları Türkiye’deki ev işçileri açısından da büyük ölçüde geçerlidir.

2. Ev İşçilerinin İş Bulma Yöntemleri

Ev hizmetlerinin karşılıklı “güven”e dayanıyor olması, bu alanda gerek ev işleri gerek çocuk bakımı için tanıdıklar üzerinden, enformel kanallarla iş bulma önemini korumakta ve bu durum aracı şirketlerin fazla etkinlik kazanamamasına yol açmaktadır. Ancak yaşlı ve hastaların yatılı bakım hizmetleri söz konusu olduğunda ise yerli kadınlar kendi aile sorumlulukları nedeniyle bu tarz çalışmayı kabullenmedikleri için bu alandaki boşluk, yabancı göçmen kadınlar tarafından doldurulmakta, yabancı göçmen kadınların işe yerleştirilmesinde ise tanıdıklar kadar aracılık yapan firmalar da etkili olmaktadır. Çocuk ve yaşlı bakımı dışındaki ev işlerinde ise işe yerleştirmelerde İŞKUR aracılık yapmakta, özel istihdam bürolarının yanı sıra lisanssız danışmanlık firmaları da aracılık faaliyetleri yürütmektedir.

3. Çalışma Koşulları

3.1. İş Tanımları

ILO (2011) ev işini, hanehalkının kişisel rahatlığını ve konforunu sağlamak veya hanehalkının yaşadığı evi korumak ve bakımını yapmak amacıyla yapılan işler olarak; ev işçisini ise, iş ilişkisi çerçevesinde ev işi olarak ifade edilen işlerle uğraşan kişi olarak tanımlamaktadır (ILO, 2011). Yapılan bu tanım bağlamında bir evin hizmeti ile ilgili işleri ev işi, bu işleri yapan kişilere de ev işçisi denir (Ramirez-Machado, 2003: 9-15; Employment Development Department, 1998: 1-2; Eurofound, 2005: 2). Ev işçileri yaptıkları ev işinin niteliğine bağlı olarak uşak, kâhya, hizmetçi, aşçı, çocuk bakıcısı, şoför, bekçi, hayvan bakıcısı, bahçıvan gibi adlar alırlar. Bu bağlamda ev işçilerinin unvanları gereği yapmaları gereken, çocuk bakımı, hayvan bakımı, bahçe bakımı, yemek pişirme gibi işleri yapmaları esastır. Böyle olmakla birlikte uygulamada, ev işçilerinin iş tanımları belirsizdir ve hangi sürede ne tür işleri yapacakları konusu tümüyle işverenlerin keyfî kararlarına bağlıdır. Çoğu zaman ev işçilerinin evin temizliğinden, çocukların, yaşlıların ve

hastaların bakımına, yemeğin planlanıp hazırlanmasından, çamaşırların yıkanması ve evin yönetimine kadar tüm işlerden sorumlu oldukları ve bu işlerin, yaygın olarak tek bir işçi tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Yürüttükleri işlerin güçlüğünün yanında, ayrıca ev işçilerinin işin gereği olarak günün önemli bir kısmını ayakta ve yürüyerek geçirmeleri, yaptıkları işi daha da zorlaştırmaktadır (US Bureau of Labor Statistics, 1998: 2; Employment Development Department, 1998: 2).

3.2. Çalışma Biçimleri

Yaşadıkları sorunlara rağmen, hâla birçok ülkede ev hizmetlerinin aile hukuku kapsamında olduğu ve iş hukuku kapsamına alınmadığı görülmektedir. Gerçekten, iş yasaları yaygın olarak, ev işçilerini diğer işçi kategorilerinin sahip olduğu birçok haktan mahrum bırakarak, onlara düşük düzeyde koruma sağlamak ya da onları tamamen kapsamı dışında tutmaktadır. Nitekim Türkiye’de iş mevzuatı incelendiğinde, 4857 sayılı İş Kanununda da (m.41,e), ev hizmetlerinin Kanunun uygulama alanı dışında bırakıldığı görülmektedir. Aynı şekilde ev hizmetleri 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun da kapsamı dışında bırakılmıştır (m.2). Ev işçileri İş Kanunu ve İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun kapsamı dışında bırakıldığı gibi, ev hizmetlerinde süreklilik arz etmeyen biçimde günü birlik ya da haftanın veya ayın belirli günlerinde çalışanlar sigortalı sayılmamışlardır (Bilgili, 2008: 116; Erdoğan ve Toksöz, 2013: 18). Ev hizmetlerinde ücretli ve sürekli olarak çalışanlar, sosyal sigorta kapsamında olmakla birlikte, bu konumda çalışanların çok azı sigortalı olarak istihdam edilmektedir (Karadeniz 2011). Nitekim yapılan araştırmalar, ev işçisi olarak kadınların, analığın korunmasına yönelik yasal güvencelerin kapsamı dışında bırakıldığını ve işverenlerin büyük bir çoğunluğunun ev işçilerinin emeklilik programlarına ve sağlık sigortalarına katkıda bulunmak istemediklerini ortaya koymaktadır (Ramirez-Machado, 2003: 2). Bu durum ev hizmetlerinde çalışanların korunmasızlığını artırmaktadır (Karadeniz 2012: 56-57).

İş Kanunu hükümleri kapsamı dışında kalan ev hizmetlerinde çalışanların haklarının Borçlar Yasası kapsamında korunması, bu kişilerin Borçlar Kanunu hükümlerine tabii oldukları şeklinde ifade edilmektedir (Akyiğit, 2005: 8). 6098 Sayılı Borçlar Kanununun iş sözleşmesine ilişkin hükümleri ve genel hükümleri ev hizmetinde çalışanlara da uygulanmaktadır. Zira İş Kanununun kapsamı dışında kalan işlere ve niteliği itibarıyla otuz işgününden az süren süreksiz işlere, Borçlar Kanunu’nun iş sözleşmesine ilişkin hükümleri ve genel hükümler uygulanmaktadır. 1926 tarihli 818 sayılı eski Borçlar Kanununun hizmet akdine ilişkin hükümleri ve 2011 tarihli 6098 sayılı yeni Borçlar Kanununun “Genel Hizmet Sözleşmesi”ne ilişkin hükümleri ev işçileri açısından da geçerlidir. Belirtmek gerekir ki, 6098 Sayılı Borçlar Kanunu ev hizmetlerinin de dahil olduğu genel hizmet sözleşmelerine ilişkin olarak cinsel taciz, iş sağlığı ve güvenliği koşulları, fazla çalışma, kısmi çalışma gibi geniş bir şekilde çalışma koşullarına ilişkin hükümler içermektedir. Ancak pratikte ev işçilerinin neredeyse tamamı bireysel iş ilişkileri bağlamında Borçlar Kanununda tanınan haklardan yararlanamamaktadır (Erdoğan ve Toksöz, 2013). Gerek çoğu vasıfsız kadın işçi olan ev işçileri, gerekse çoğu gene kadın olan bireysel işverenler bu Kanun hükümlerinden haberdar bile değildir (Erdoğan ve Toksöz, 2013: 4).

Tüm bu sorunlara ilaveten ev hizmetlerinde yapılan iş sözleşmelerinin bağlayıcı olmaması, isteğe bağlı olarak değiştirilebilmesi ve genellikle sözlü olarak yapılması ev işçilerinin iş güvencelerini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca işten çıkarılan diğer işçiler için öngörülen zorunlu yan ödemeler ile kıdem tazminatının ev işçileri için öngörülmemiş olması, işten çıkarılmayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadın işçilerin, işten çıkarılmanın kolaylığı nedeniyle hastalık, kaza ve gebelik gibi durumlarda derhal iş sözleşmeleri sonlandırılmaktadır. Yine ev hizmetlerinde iş sözleşmelerinin sıklıkla sözlü olarak yapılması, uyuşmazlık durumunda, çalışanları iş ilişkilerinin varlığını ispatlama konusunda zora sokmaktadır (Ramirez-Machado, 2003: 2).

Diğer yandan ev hizmetlerinde son yıllarda giderek sayıları artan göçmenlerin istihdamına yönelik yasal düzenlemelerde de sıkıntılar yaşanmaktadır. Türkiye’de ilk kez yabancıların

çalışmasının yasal çerçevesini 2003 yılında yasalaşan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun belirlemiştir. Kanun, yerli işgücünün temin edilemediği vasıflı işlerde yabancı işgücü istihdamını düzenlemek üzere çıkartılmıştır. Diğer yandan Kanunun, ev hizmetinde çalışacak olanlara izinli çalışma imkanı da verdiği görülmektedir. Ancak gerek ev hizmetlerinin enformel niteliğinden dolayı gerekse kanunun getirdiği uzun ve karışık bürokratik koşullardan dolayı ev hizmetinde çalışan yabancıların, büyük bölümünün yasadan yararlanamadığı görülmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013: 31). Erdoğan ve Toksöz'ün ifade ettiği gibi, belirtilen kanunlar ve bu kanunların getirdiği eksiklikler, yetersizlikler yanında ev hizmetlerinde mesleki yeterlilik, ev ve bakım hizmetlerinde aracılık hizmetleri gibi alanlarda düzenleme bekleyen temel sorun alanlarını oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalar, çalışma biçimlerine bağlı olarak yasal güvencelerden ve sosyal koruma olanakların yoksun bırakılan ev işçilerinin çok düşük ücretlerle kayıt dışı ve uzun çalışma saatleriyle çalıştırıldıklarını ve çok ciddi düzeyde ayrımcılığa ve tacize uğradıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim Dünya'da ve Türkiye'de yapılan bir çok araştırmaya göre ev işçileri, işyerinde şiddetten de şikâyet etmektedirler. Her ne kadar erkek ve kadın işçilerin her ikisi de fiziksel ve psikolojik tacize maruz kalsalar da, kadınlar ve çocuklar bu sorundan erkeklere göre çok daha yaygın ve ciddi bir şekilde etkilenmektedirler. Tacizler, normalde işverenlerden veya işverenin ailesinden gelmektedir. Bununla birlikte, ev işçileri arasındaki etkileşim ve rekabetin bir sonucu olarak da ev işçileri evdeki diğer çalışanlar tarafından da şiddete maruz kalabilmektedir. Tacizin biçimi olarak aşağılama ve dışlama birinci sırayı almaktadır (Ramirez-Machado, 2003: 3).

3.3. Çalışma Süreleri

Ev işçilerinin çalışma koşulları incelendiğinde, tam süreli çalışanların uzun çalışma saatlerine karşın dinlenme sürelerinin ya da boş (serbest) zamanlarının kısalığının dikkat çekici olduğu görülmektedir (Ramirez-Machado, 2003: 1; Employment Development Department, 1998: 2). Çoğu kez, ev hizmetlerinde çalışanların, fazla serbest zaman kullanmamaları için çalışma saatlerinin gereğinden fazla uzun tutulduğu görülmektedir. Ev işçilerinin yaygın olarak çalıştıkları evde ikamet etmeleri, onları gece veya gündüz her an çağırılmaya maruz bırakmaktadır. Bu durum, onların yeterince dinlenememelerine neden olmakla birlikte, ev işçiliğini profesyonel ve resmi olmayan bir eksene çekmektedir.

Yapılan birçok araştırma, çalıştıkları evde yaşayan işçilerinin, her şeyden önce çalışma sürelerinin uzun olmasına bağlı olarak, kendilerine ayırabilecekleri boş zaman olmadığından, hanehalkı üyelerinin yakın denetimi altında olmalarından ve gece veya gündüz her an çağırılmaya maruz bırakmalarından dolayı özel hayatlarının bir mahremiyeti kalmadığı hususunda şikâyetçi olduklarını ortaya koymaktadır.

3.4. Ücretleri

Ev işçilerinin ücretleri işin tipine, çalışma saatlerinin uzunluğuna, evin büyüklüğüne ve hanehalkı sayısına, coğrafik bölgeye, eğitime ve deneyime bağlıdır. Genel olarak, ev hizmetlerinin düşük statülü bir iş olmasına bağlı olarak bu işlerde çalışanlara ödenen ücretin miktarının da düşük olduğu görülmektedir. Nitekim ev işçilerinin ücretleri, sıklıkla asgari ücretin altındadır. Örneğin, Kolombiya'da on şehirde yapılan bir araştırmada, ev işçisi kadın ve erkeklerin, en düşük ortalama gelire sahip oldukları saptanmıştır. Lima'da ev işçileri, bir sonraki en düşük gelir grubu olan küçük ölçekli işletmelerdeki ücretli çalışanların ortalama gelirin üçte ikisinden daha az kazanmaktadır. Kosta Rika'da San Jose şehrinde 1982'de ev işçileri, ikinci en düşük gelir grubunun ortalama gelirin beşte ikisinden daha az kazanmaktadır (Ramirez-Machado, 2003: 2). Ramirez-Machado tarafından yapılan araştırma sonuçlarını destekler nitelikte Burnham ve Theodore (2012) tarafından yapılan "Ev Ekonomisi (Ev İşlerinin Görünmez ve Düzensiz Dünyası)" başlıklı Amerika Birleşik Devletleri'nde on dört farklı metropol bölgesinde 2.086 ev işçisi ile yapılan araştırma sonuçları, ev işçilerinin ücret oranlarının düşük, ev işlerinin riskli

olduğunu ve ev işçilerinin bu olumsuz koşulları iyileştirmek için nadiren yardım talebinde bulduklarını ortaya koymaktadır.

Ev işçilerinin ücretle ilgili olarak karşılaştıkları bir diğer sorun da, ücretlerinden kesinti yapılmasıdır (Gökçek Karaca ve Kocabaş, 2009: 169).

Benzer şekilde ülke uygulamaları incelendiğinde, hemen hemen tüm ülkelerde ev işçilerine sosyal yardımların hiç yapılmadığı ya da çok sınırlı düzeyde yapıldığı görülmektedir (Huws ve Podro, 1995: 3; Eurofound, 2005: 4). Sınırlı düzeyde yapılan sosyal yardımlar, daha çok çalıştıkları evde ikamet eden ev işçilerine eğitim yardımı ve tıbbi yardım şeklinde yapılmaktadır.

3.5. Örgütlenmeleri

Genellikle, ev işçilerinin kendi haklarını toplu olarak savunmaları ve örgütlenmeleri, işverenler tarafından engellendiği gibi, ev işçilerine örgütlenme hakkının tanınmadığı görülmektedir. Nitekim birçok ülkede, diğer kategorideki işçiler örgütlenme hakkına sahipken, ev işçileri örgütlenme hakkına sahip değildir ya da sahip olsalar bile örgütlenme hakkından sınırlı olarak yararlanmaktadırlar. Zira sektörün niteliği ev işçilerinin sendikalaşmasını zorlaştırdığı gibi, ev işçilerinin yoksullukları, bilgisizlikleri ve çaresizlikleri de hak arama ve örgütlenme konularında yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca sendikaların kayıt dışı çalışma ve kadın istihdamına karşı geleneksel kayıtsız tavrı da sendikalaşmayı olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluklara karşılık son yıllarda birçok ülkede sendika ve sivil toplum örgütlerinin de desteğiyle evde çalışan işçilerin sendikalaşmasına rastlamak mümkündür (Akbiyık, 2013: 215).

4. Yaşam Koşulları

Yapılan araştırmalarla da ortaya konulduğu üzere, çalıştıkları evde ikamet eden ev işçileri, genel olarak beslenme ve barınma bakımından oldukça yetersiz ve olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Genellikle yaşadıkları yerlerin, yeterli aydınlatma ve mobilyası olmayan küçük odalar olduğu görülmektedir. Nitekim Hong Kong'da 1994'de yapılan bir araştırma, ev işçilerinin %70.4'ünün kendilerine ait bir odaya sahip olmadıklarını; koridor, oturma odası, yemek odası, kiler, mutfak, banyo, ütü odası vb. herhangi bir kullanılabilir alanda uyumaya veya işverenlerle ve çocuklarıyla aynı odayı paylaşmaya zorlandıklarını ortaya koymuştur (Ramirez-Machado, 2003: 2).

Ev işçileri beslenme ve barınma bakımından olduğu kadar iş ve toplumsal yaşama katılım konusunda sorunlar yaşamaktadır. Gerek normal vatandaşlık faaliyetlerine katılmada yetersizlik içinde olduğu gibi, daha özel bir durum olarak kurumlara veya ekonomik büyüme ve süreçlere katılım konusunda da yetersizlik yaşamaktadır. (Herrmann ve Zielinski, 2000: 9). Ev işçilerinin savunmasızlığı, öncelikle işin ve işyerinin doğasıyla ilgilidir. Genellikle işyerinin ve iş koşullarının doğası ve uzun çalışma süreleri ev işçilerinin zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Nitekim ev hizmetleri, özellikle çalıştıkları evde ikamet eden ev işçilerinin hem toplumsal yaşamdan hem de iş yaşamından izole olmasına neden olmaktadır. Özellikle, ev hizmetlerinde çalışan yabancı göçmenler dil problemi nedeniyle sosyal bütünleşmede, kırsal alandan gelenler ise kentsel yaşamla bütünleşmede ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar (Ramirez-Machado, 2003: 4).

Sonuç

Araştırma sonuçları ile de ortaya konulduğu üzere, Dünya'da ve Türkiye'de ev işleri ister ücretli ister ücretsiz olsun ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yerine getirildiği, ev işçisi olarak yaygın bir şekilde genç kadınların tercih edildiği, ev işçiliğinin tercih edilmesinde yoksulluk, gelir yetersizliği, eğitim düzeyinin düşüklüğü ile vasıfsızlığın önemli bir etken olduğu, sayıca önemli bir kesimi oluşturmalarına rağmen ev işçilerinin resmi istatistiklerde görünmediği ve çalışan bir kesim olarak algılanmadığı ve yaygın bir biçimde ev işçilerinin yasal güvence kapsamına alınmadığı, yasal güvence kapsamına alınmış olsalar da ev işçilerinin yasal koruma kapsamına alındığı ülkeler de dahil olmak üzere, ev işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının insana yakışır bir boyut kazanmadığı görülmektedir. Gerçekten de yapılan araştırmalarla da ortaya konulduğu

üzere, Dünya’da ve Türkiye’de ev işçileri insani boyutta olmayan ağır iş yükleri, özel hayatın gizliliğinin ihlali, kayıt dışılık, düşük ücret ve çok uzun sürelerle güvencesiz çalıştırılma, yapılan işin niteliğine bağlı olarak örgütlenememe, psikolojik ve fiziksel tacize maruz kalma biçiminde karşımıza çıkan çok olumsuz çalışma koşullarına terk edilmektedir. Ev işçilerini yaşam koşulları da çalışma koşullarından çok farklı değildir. Beslenme ve barınma bakımından oldukça sağlıklı koşullarda, iş ve toplumsal yaşama katılım konusunda dışlanmışlıklar yaşayarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Ev işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları dikkate alındığında, bu koşulların insana yakışır bir boyut kazanması için öncelikle evrensel ve yerel boyutta kamuoyu duyarlılığının oluşturulmasına, ev işlerinde iş ilişkilerini düzenleyen yasal düzenlemeler ile ev işçilerinin eğitilmesine gereksinim olduğuna vurgu yapılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyal tarafların işbirliğine gereksinim olduğu açıktır. Zira ev işçilerini iş kanunu ve iş sözleşmesinden dışlayan uygulamaları sonlandıracak politikaların hayata geçirilmesi, tüm düşük ücretli çalışanlar için daha eşitlikçi ekonomik ortam yaratılması ve ailelere bakım için sosyal destek verilmesi sosyal tarafların tümünün bu bağlamdaki iradelerini ortaya koymaları ile mümkün olacaktır.

Ev işçilerinin karşı karşıya kaldıkları iş güvencesizliği, çalışma standartlarının kötülüğü, özlük haklarının yetersizliği, yasalar tarafından gerekli korumanın sağlanamaması, fiziksel, psikolojik ve cinsel taciz gibi sorunlara ek olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği, göçmen işçiliği, çocuk işçiliği, kayıt dışı istihdam, zorla çalıştırma gibi birçok farklı konu ve sorun da ev işçiliğiyle bağlantılı bir şekilde değerlendirilmelidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbıyık, N. 2013. “Ev Hizmetlerinde Çalışma: Malatya’da Bir Alan Araştırması”, Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi, Sayı 21(2013), 207-240.
- Akyiğit., E. 2005. İş Hukuku (4. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bilgili Ö. 2008. Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması, Ankara: SMMMO.
- Burnham, L. - Theodore N. 2012. Home Economics (The Invisible and Unregulated World of Domestic Work), New York: National Domestic Workers Alliance.
- Employment Development Department. 1998. “Private Household Workers, California Occupational Guide Number 395”.
<http://www.calmis.ca.gov/file/occguide/PRIVHOUS.HTM> Son Erişim Tarihi: 17 Mart 2009.
- Erdoğan S.- Toksöz G. .2013. Türkiye’de Ev İşçileri: Kadınların Görünmeyen Emeğinin Yüzü, Ankara: Uluslararası Çalışma Ofisi.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound). 2005. “Employment in Household Services”.
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2001/02/en/1/ef0102en.pdf>. Son Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015.
- Gökçek Karaca N.- Kocabaş F. 2009. “Ev Hizmetlerinde Çalışanların Karşılaştıkları Sorunların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Kamu-İş, C.10, Sayı 4, 161-176.

- Hazarika, B.- Ghosh, S. Chattopadhyay, A. Majumder, A. Kumar, S. 2002. Women Domestic Workers: Their Life, Problem And Dream; Indian Women: Rights, Economic Position and Empowerment, Darjeeling, West Bengal : Centre for Women's Studies, University of North Bengal.
- Hermann P.-Zielinski F. 2000. "Comparative Research on the Systems of Guaranteeing Sufficient Resources in Four Member States of the European Union", Institute for Independent Research, Brussels, http://www.ucc.ie/acad/appsoc/Report%20France_UK-Final.pdf. Son Erişim Tarihi: 17 Haziran 2015.
- Huws U.-Podro, S. 1995. Employment of Homeworkers: Examples of Good Practice, Geneva: ILO.
- International Labour Organization. 2009. Study on Living and Working Conditions of Domestic Workers In Cambodia, Bangkok : ILO Subregional Office for East Asia.
- ITUC. 2012. "Violence Against Domestic Workers Has No Borders". http://www.equaltimes.org/violence-against-domestic-workers-has-no-borders?lang=en#.VDaKmfl_uAU Son Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2015.
- Karadeniz, O. 2011. "Türkiye'de Atıpk Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik", Çalışma ve Toplum, Sayı 29, 83-127.
- Karadeniz, O.. 2012. "Dünya'da ve Türkiye'De İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği", Çalışma ve Toplum, Sayı 34, 15-75.
- Ramirez-Machado J. M. 2003. Domestic Work, Conditions of Work and Employment: A Legal Perspective, Conditions of Work and Employment Series No.7, Geneva: ILO.
- Toksöz, G., Dedeoğlu, S., Parmaksız, E. M. ve Kaya Bahçe, S. (2014). Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi, Birinci Basım, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ya.
- UN.-WOMEN.-ITUC. fwo2013. Domestic Workers Count Too: Implementing Protections For Domestic Workers, Brussel: Phoenix Design Aid.
- US Bureau of Labor Statistics. 1998. "Private Household Workers, in 1998-1999 Occupational Outlook Handbook", <http://www.umsl.edu/services/govdocs/ooH9899/62.htm>. Son Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2015.
- Wilson, K. 2010. From Silence to Affirmation Domestic Workers in Uganda from Fieldwork to Empirical Agenda: An Intersection of Class, Gender, and Ethnicity, Centre for Gender Studies, Sweden: Lund University.

EVLI BIREYLERİN EVLİLİK DOYUMLARI İLE ALDATMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Doç.Dr.Hatice KUMCAĞIZ⁸⁴
Mehriban GÜNAYDIN⁸⁵

Özet

Bu araştırmanın amacı, evli bireylerde evlilik doyumu ile aldatma arasında ilişkiyle beraber evlilik doyumu ve aldatma eğiliminin çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018 yılı Giresun il merkezinde yaşayan, en az bir yıllık evli olan yaşları 20 ile 75 arasında değişen, 113' ü erkek ve 141' i kadın olan toplam 254 kişi oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Canel (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan Evlilik Doyum Ölçeği, Polat (2006) tarafından geliştirilen Aldatma Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Analizler sonucunda evlilik doyumu ile aldatma arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r = .27, p < .001$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada, kadınların evlilik doyumunun erkeklerden yüksek olduğu, eşleri üniversite mezunu olan kadınların eşlerinin, eşleri ilköğretim mezunu olanlara göre daha fazla aldatma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Evlilik, Evlilik Doyumu, Aldatma, Aldatma Eğilimi.

GİRİŞ

Evlilik, birbirinden farklı yönde ihtiyaçlara sahip olan ve ilgi istekleri değişkenlik gösterebilen iki bireyin beraber bir yaşama devam etmek, çocuk yetiştirmek ve ortak sorumluluklar üstlenmek gibi amaçlarla kurulan ilişkiler sistemidir (Yeşiltepe, 2011). Evlilik insan neslini devam ettirmekle beraber bir taraftan bireyin hayatını düzene girmesini diğer taraftan da toplumun kurallarına uyumun artmasını sağlamaktadır (Bacanlı, 2001). Aynı zamanda evlilik bireylerin sağlıklı ve dengeli cinsel yaşama sahip olmasını, toplumsal cinsiyet rollerini düzenlemesini, iktisadi ve iş bölümü bakımından yardımlaşmanın ve paylaşmanın doğru bir biçimde dengelenmesini de amaçlamaktadır (Özgüven, 2000).

Evlilik bireylerin ihtiyaçlarının karşılanabileceği en tabii ilişki türü olup, insanların gelişiminde çok önemli role sahiptir. Evlilik ilişkisinin insanlara, maddi manevi doyum sağlaması, görevlerini düzgün bir şekilde yapması, bulunduğu çevreye uyum içerisinde yaşayarak faydalı bir birey olması gibi önemli katkıları da bulunmaktadır (Çelik, 2006). Evliliğin en önemli sebeplerinden biri biyolojik ihtiyaçların karşılanmasıdır. Biyolojik ihtiyaç olarak cinsel güdüyü doyurmak evlilik sayesinde toplumsal kabul görmektedir. Evlilikte sosyal ihtiyaçlar da karşılanmaktadır. Bununla birlikte bireylerin kabul görme, güven duyma, korunma ve uyumlu hissetme gibi gereksinimleri de karşılanmaktadır. Yine kadının veya erkeğin eşiyile aynı ortak amaç istikametinde yürümeleri, yalnız olmadıklarını bilmeleri evliliğin sosyal olarak ihtiyacının karşılandığını göstermektedir. Kişilerin psikolojik ihtiyaçları ise, sevmek, sevilme, beğenilme, ilgi gösterme gibi arzu ve isteklerdir (Özgüven, 2000).

⁸⁴ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, haticek@omu.edu.tr

⁸⁵ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehribangunaydin@gmail.com

Bir kadınla bir erkeği birbirine bağlayan evlilik, aşk ilişkisini, ebeveyn- çocuk ilişkisini ve yakın ilişkiyi de içermektedir. Evlilikle bireyler toplumda zaten var olan birçok rollerine ek olarak bir de eş rolünü üstlenmiş olurlar. Aynı zamanda evlilikle bireylerin eşlerine yönelik beklentileri oluşmakta ve bu beklentilerin karşılanmaması sonucu çatışmalar yaşanmaktadır. Evlilikten bahsederken akla gelen ilk kavramlardan biri de evlilik doyumudur (Güven & Sevim, 2007). *Evlilik doyumunu*, evlilik yaşantısı içerisinde mevcut olan çevresel ve kişisel boyutlardan eşlerin elde ettiği tatmindir. Burada çevresel boyut derken, eşlerin paylaşımı, karar verme sürecinde eşitlik, kazanç, çalışma ve paylaşma kastedilmektedir. Eşlerin bir birilerine karşı tutumları, saygıları, sevgileri, iletişim biçimi, cinsel doyum ve kendilerini ifade etme biçimleri kişisel boyuta örnektir (Sokolski & Hendrick, 1999).

Evlilik doyumunu, bireylerin istek ve beklentilerinin evlilik sürecinde karşılanıp tatmin olması olarak da tanımlanmaktadır (Çağ & Yıldırım, 2013). Evlilikte problem çözme becerisi evlilik doyumunu etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Problemsiz evlilik yaşantısı mümkün olmamaktadır. Problemleri doğru şekilde çözmek, çiftlerin pozitif ve güçlü neticelere varmasını sağlamaktadır (Hünler & Gençöz, 2003). Çiftlerin ilişkilerinin süresi ve statüsü evlilik doyumunu etkileyebilmektedir. Bireyler daha evlenmeden birbirilerinin yaşam tarzlarını bilmeleri ve anlamaları, aynı zamanda birbirilerine güvenip güvenmemelerini fark etmeleri önemli olmaktadır. Eşlerden birinin fiziki ya da psikolojik sorun yaşaması, evlilik ilişkisini olumsuz olarak etkileye bilmekte, bu da çiftlerin evlilik kalitesini ve doyumunu düşürebilmekte, sorunlarla başa çıkmada tükenmişliğe neden ola bilmektedir (Solmuş, 2003).

Bireylerin evlilik doyumunu ile ilgili algılarını etkileyen etkenler vardır. Bu etkenler eşlerin birbirine hissettikleri duyguları, karşı tarafa olan bakış açısını ve bireylerin evlilik algıları olarak belirtilmektedir. Evlilik doyumunu birçok değişkenlerden etkilenmektedir. Bunlardan bazıları; maddi durum, cinsiyet, evlilik biçimi (Üncü, 2007), bireylerin kişilik özellikleri, kendine saygı, güven ve yeterlilik, eşlerin mesleklerinin, inançlarının, değerlerinin, kültürlerinin, siyasi bakış açılarının, gelir düzeylerinin farklı olması, psikolojik veya fizyolojik sağlık sorunları, ilişkinin süresi ve statüsü, çiftler arasında saygının, sınırın olması (Solmaz, 2003).

Evlilikler her ne kadar mutluluk beklentileri ile kurulsa da çalkantılar olumsuzluklar sonucu bitebilmekte, eşler ayrılabilirler. Evlilik müessesinin bozulmasına neden olan en başlıca sebeplerden biri günümüzde yaygın olan aldatmanın olduğu gözlemlenmektedir (Kubat, 2012). Aldatma, birbiriyle romantik ilişki içerisinde olan bireylerden birinin fiziksel ve duygusal olarak başka birisine yönelmesine aldatma denir. Aldatma durumu yaşantısını değerlendirirken, ferdi özellikleri, aile tiplerini dikkate almak gerekmektedir (Polat, 2006). Aldatma, evlilik ilişkilerinde önemli bir sorun olarak görülmekte ve evlilik sürecini etkilemektedir. Günümüzde de yaygın olarak görülen evlilik ilişkilerini olumsuz etkileyen esas faktörler cinsel ve duygusal aldatma olarak görülmektedir. Aldatma, yıllardır birçok evliliğin sonlanmasına neden olduğu için araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Topkara, 2011; Yeniçeri & Kökdemir, 2006; Dollahite & Lambert, 2007 ; Blow & Harnett, 2005; Allen & Baucom, 2004; Çıktı, 2017).

Aldatma bireylerin evliliklerinin sonlandırmasına neden olan, nedeni daha çok düşük evlilik doyumunu olarak görülen sorunlardan olduğu gözlemlenmiştir (Kubat, 2012). Aldatma, incelenmesi zor olmakla beraber Türk toplumu için mahrem ve çalışılması zor bir sorundur. Aldatma eğiliminin nedenlerinin araştırılması toplumda evliliklerin sağlıklı olarak devamı için önemlidir (Kantarıcı, 2009). Evlilik en gelişmiş kişilerarası ilişkilerden biri olarak kabul görmektedir. Evlilik beraberinde bazen mutluluk ve doyum, bazen de mutsuzluk gibi olumsuzluklar getirebilir. Evlilik yaşantısında sürecin mutsuz olarak devam etmesi evlilik

doyumunu, ruhsal sağlığı ve yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilediği vurgulanmaktadır (Hünler & Gençöz, 2003).

Evliliğin sağladığı doyum bireylerin yaşamlarının her safhasında, gerek eşleri ve diğer insanlarla kişilerarası ilişkilerinde, gerekse iş hayatlarında, onları etkilemektedir. Alan yazında aldatma evliliklerin sonlanmasının nedenlerinden görülmektedir. Günümüzde evlilik ve aile terapilerine duyulan ihtiyacın ve boşanmaların giderek artması, araştırmanın önemine dikkat çekmektedir. Evlilik kurumunun sağlıklı devam etmesi için evlilik doyumunu oldukça önemlidir. Evlilik doyumunun, eşler arasında sağlıklı ilişkiler geliştirilmesinin, bireyin ve ailenin iyilik durumunun artırılmasının hem bireylere hem de topluma getireceği yarar açısından ve sağlıklı ilişkilerin devamını sağlamak adına bu araştırma önemli olacaktır. Evlilik ilişkilerinde doyumun azalması eşleri farklı ilişkilere doğru yöneltebilmektedir. Dolayısıyla aldatma eğilimi ile evlilik doyumunu arasında ilişkiyi incelemek ve aldatma eğilimini ortaya çıkaran veya artıran faktörleri araştırmak bireylerin bilinçlenmesine olumsuzlukların aza indirgenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın temel amacı, evli bireylerin evlilik doyumları ve aldatma eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Evli bireylerin evlilik doyumunu ile aldatma eğilimi arasında ilişki var mıdır?
2. Evli bireylerin evlilik doyumunu;
 - a) cinsiyete,
 - b) eğitim düzeyine,
 - c) evlenme yaşına,
 - d) evlenme şekline,
 - e) algılanan gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Evli bireylerin aldatma eğilimi;
 - a) cinsiyete,
 - b) eğitim düzeyine,
 - c) evlenme yaşına,
 - d) evlenme şekline,
 - e) algılanan gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Bu araştırma evli bireylerde evlilik doyumunu ve aldatma eğilimiyle ilişkili sosyodemografik değişkenler ve evlilik doyumunu ve aldatma eğilimi arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçladığından ilişkisel tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. İlişkisel tarama modellerinde, değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon ve karşılaştırma olmak üzere iki şekilde incelenmektedir (Karasar, 1999)

Çalışma Grubu: Bu araştırmanın çalışma grubunu 2018 yılında Giresun il merkezinde yaşayan kolay ulaşılabilen örnekleme yöntemiyle belirlenen ve çalışmaya katılmaya gönüllü 254 (113 erkek, 141 kadın) kişi oluşturmuştur. Katılımcıların yaş aralığı 20 ile 75 arasında değişmekte olup, ortalama yaşları 35.00 (Ss: 8.65)'dir. Katılımcıların %55.5 (n=113) erkek, %55.5(n=141)'i kadın; %7.1(n=18)'i ilköğretim mezunu, %26.8(n=68)'i lise mezunu, %66.1(n=168)'i üniversite mezunu olduğu; %7.5(n=19)'inin evlenme yaşının 15-19, %29.5(n=75)'inin 20-24, %54.3(n=138)'ünün 25-29, %8.7(n=22)'sinin 30 ve üzeri olduğu; %16.5(n=42)'inin görücü usulü ile, %83.5(n=212)'inin anlaşarak ile evlendiği; algılanan gelir olarak ise %3.9(n=10)'u düşük, %85.4(n=217)'ü orta ve %10.6(n=27)'sı yüksek olarak belirttikleri saptanmıştır.

Veri Toplama Araçları: Araştırmanın verileri Evlilik Doyum Ölçeği, Aldatma Eğilim Ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır.

Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ): Bireylerin evlilik doyum düzeylerini belirlemek için Canel (2013) tarafından geliştirilmiştir. İki seçenekli olan ölçekte seçenekler “Doğru-Yanlış” olarak belirlenmiştir. Ölçekte puanlarken çevrilmesi gereken ters maddeler bulunmaktadır. Ölçekten yüksek puan almak, bireylerin evlilik doyumunun düşük olduğu; düşük puan almak bireylerin evlilik doyumunu düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Evlilik doyum ölçeğinin evlilik uyumu, öfke, eşin ailesiyle iletişim, ekonomik anlayış ve ebeveynlik anlayışı olmak üzere 5 alt boyutu vardır. EDÖ'nin iç tutarlılığı, ölçeğin tümü ve her bir alt ölçek için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için. 97, alt ölçekler için ise sırasıyla. 97, .85, .84, .73 ve. 86 olarak hesaplanmıştır.

Aldatma Eğilim Ölçeği (AEÖ): Evli bireylerin aldatma eğilimlerinin saptanması amacıyla Polat (2006) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek beşli likert şeklinde değerlendirilen ölçek, 30 maddeden meydana gelmektedir. Ölçekte elde edilecek yüksek puan aldatma eğiliminin yüksek olduğu anlamına gelir. Ölçeğe ilişkin cronbach alfa değeri .95'tir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan formda evli bireylerin sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, evlenme yaşı, evlenme şekli, algılanan gelir düzeyine ilişkin sorular yer almaktadır.

Verilerin Analizi: Verilerin analizleri SPSS 23 veri analizi programında gerçekleştirilmiştir. EDÖ puanları ve AEÖ puanları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik değişkenlere göre EDÖ puanları ve AEÖ puanları arasındaki farklılıklar grup sayısı iki olduğunda ve normallik varsayımı karşılandığında bağımsız örneklem için-testi, normallik varsayımı karşılanmadığında Mann-Whitney U testiyle, grup sayısı üç ya da üçten fazla olduğunda ve normallik varsayımı karşılandığında tek yönlü varyans analizi (ANOVA), normallik varsayımı karşılanmadığında Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA da varyansların homojenliği varsayımı karşılanmadığında Welch F testi sonuçları rapor edilmiştir (Hinton, McMurray ve Brownlow, 2014). İşlem sonrası (post-hoc) testleri olarak ise tek yönlü ANOVA testi sonuçlarının anlamlı çıkması ve varyansların homojenliği varsayımının karşılanması durumunda işlem sonrası Tukey HSD, varyansların homojenliği varsayımı karşılanmadığında işlem sonrası Games-Howell testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H testi sonuçlarının anlamlı olması durumunda ise işlem sonrası Mann-Whitney U testi kullanılmıştır (George ve Mallery, 2016). Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Evli Bireylerin Aldatma Eğilimleri İle Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Katılımcıların evlilik doyumu ile aldatma eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir ve gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 1 de görülmektedir.

Tablo 1: Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ve Aldatma Eğilimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2
1.Evlilik Doyumu		
2. Aldatma Eğilimi	.27**	
Ortalama	23.77	57.79
Standart sapma	21.45	32.04

Not: Evlilik Doyumu: EDÖ puanları, Aldatma Eğilimi: AEÖ puanları, $p < .001^{**}$.

Tablo 1’de görüldüğü gibi evli bireylerin evlilik doyumu ile aldatma eğilimi puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r = .27$, $p < .001$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Evlilik doyum ölçeğinin puanların artması evlilik doyumunun azaldığını gösterdiğinden, bu bulgular evlilik doyumu düşük olan bireylerin aldatma eğilimlerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Cinsiyete Göre Evlilik Doyum Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin evlilik doyumunun kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız örneklem için *t*-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için-testi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Cinsiyet Değişkenine Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyumu Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem İçin *T*-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Erkek	18.63	17.50	250.85 ⁺	-3.61	.001***
Kadın	27.89	23.41			

Not: ⁺Welch düzeltmesi yapılmıştır., $p < .001^{**}$.

Tablo 2’de görüldüğü gibi evli kadınların evlilik doyumsuzluğu evli erkeklerden anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t(250.85) = -3.61, p < .001$). Başka bir ifadeyle, erkeklerin evlilik doyumu düzeyleri kadınlardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Eğitim Düzeyine Göre Evlilik Doyum Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin eğitim düzeyine göre evlilik doyum puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3: Eğitim Düzeyine Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyumu Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sd</i>	χ^2	<i>p</i>
1. İlköğretim mezunu	125.81	2	.12	.940
2. Lise mezunu	125.11			
3. Üniversite mezunu	128.65			

Tablo 3’de görüldüğü gibi eğitim düzeyine göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin evlilik doyumu puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2 (2) = .12, p > .05$). Başka bir ifadeyle, farklı eğitim düzeylerinde evli bireylerin evlilik doyum düzeyleri benzerdir.

Evlenme Yaşına Göre Evlilik Doyumu Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin evlenme yaşına göre evlilik doyum puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4: Evlenme Yaşına Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyumu Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>sd</i>	χ^2	<i>P</i>
15-19	131.61	3	1.50	.682
20-24	134.55			
25-29	122.39			
30 ve üzeri	132.00			

Tablo 4’de görüldüğü evli bireyleri evlenme yaşına göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin evlilik doyumu puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2 (3) = 1.50, p > .05$). Başka bir ifadeyle, farklı evlenme yaşına sahip evli bireylerin evlilik doyum düzeyleri benzerdir.

Evlenme Şekline Göre Evlilik Doyum Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin evlenme şekline göre evlilik doyum ölçeği puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız örneklem için *t*-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için *t*-testi sonuçları Tablo 5’ de görülmektedir.

Tablo 5 : Evlenme Şekline Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem İçin *T*-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Görücü	25.83	26.07	51.47 ⁺	.58	.565
Tanışarak	23.36	20.46			

Not. ⁺Welch düzeltmesi yapılmıştır.

Tablo 5’ de görüldüğü gibi evli bireylerin evlilik doyumları evlenme şekline göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(51.47) = .58, p > .05$). Başka bir ifadeyle, görücü usulü evlenen ve tanışarak evlenen bireylerin evlilik doyum düzeyleri benzerdir.

Algılanan Gelir Düzeyine Göre Evlilik Doyum Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin algılanan gelir düzeylerine göre evlilik doyum puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo 6 : Algılanan Gelir Düzeyine Göre Evli Bireylerin Evlilik Doyumu Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sd</i>	χ^2	<i>p</i>
Düşük	99.15	2	1.72	.423
Orta	127.98			
Yüksek	138.15			

Tablo 6’da görüldüğü gibi algılanan gelir düzeylerine göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin evlilik doyumu puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2(2) = 1.73, p > .05$). Başka bir ifadeyle, farklı algılanan gelir düzeylerine sahip evli bireylerin evlilik doyum düzeyleri benzerdir.

Cinsiyetine Göre Aldatma Eğilimi Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin aldatma eğilimlerinin kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız örneklem için *t*-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için *t*-testi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7 : Cinsiyet Değişkenine Göre Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem İçin *T*-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Erkek	59.30	32.03	252	.67	.501
Kadın	56.57	32.12			

Tablo 7’de görüldüğü gibi evli bireylerin aldatma eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(252) = .67, p > .05$). Başka bir ifadeyle, kadınların ve erkeklerin aldatma eğilimi düzeyleri benzerdir.

Eğitim Düzeyine Göre Aldatma Eğilimi Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin eğitim düzeyine göre aldatma eğilimi düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 6 da görülmektedir.

Tablo 8. Eğitim Düzeyine Göre Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sd</i>	χ^2	<i>p</i>
İlköğretim mezunu	99.69	2	3.47	.176
Lise mezunu	135.87			
Üniversite mezunu	127.09			

Tablo 8’de görüldüğü gibi eğitim düzeyine göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin aldatma eğilimi ölçeği puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2 (2)= 3.47, p>.05$). Başka bir ifadeyle, farklı eğitim düzeylerinde evli bireylerin aldatma eğilimleri benzerdir.

Evlenme Yaşına Göre Aldatma Eğilimi Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin evlenme yaşına göre aldatma eğilimi puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 9’ da görülmektedir.

Tablo 9 : Evlenme Yaşına Göre Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>sd</i>	χ^2	<i>p</i>
15-19	103.87	3	4.57	.206
20-24	131.25			
25-29	124.98			
30 ve üzeri	150.93			

Tablo 9’da görüldüğü evli bireyleri evlenme yaşına göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin aldatma eğilimi puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2 (3)= 4.50, p>.05$). Başka bir ifadeyle, farklı evlenme yaşına sahip evli bireylerin aldatma eğilim düzeyleri benzerdir.

Evlenme Şekline Göre Aldatma Eğilimi Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin evlenme şekline göre aldatma eğilimi puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla bağımsız örneklem için *t*-testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem için *t*-testi sonuçları Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10 : Evlenme Şekline Göre Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem İçin *T*-Testi Sonuçları

	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Görücü	52.29	26.64	252	-1.22	.224
Tanışarak	28.88	32.95			

Tablo 10' da görüldüğü gibi evli bireylerin aldatma eğilimleri evlenme şekline göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(252) = -1.22, p > .05$). Başka bir ifadeyle, görücü usulü evlenen ve tanışarak evlenen bireylerin aldatma eğilimi düzeyleri benzerdir.

Algılanan Gelir Düzeyine Göre Aldatma Eğilimi Puanlarının İncelenmesi

Evli bireylerin algılanan gelir düzeylerine göre aldatma eğilimi puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 11' de görülmektedir.

Tablo 41 : Algılanan Gelir Düzeyine Göre Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi Puanlarına İlişkin Sıra Ortalamaları Ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sd</i>	χ^2	<i>p</i>
1. Düşük	134.10	2	5.08	.079
2. Orta	123.53			
3. Yüksek	157.00			

Tablo 11'de görüldüğü gibi gelir düzeylerine göre gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testi sonucunda evli bireylerin aldatma eğilimi puanları sıra ortalamalarında anlamlı bir farklılık yoktur ($\chi^2 (2) = 5.08, p > .05$). Başka bir ifadeyle, farklı algılanan gelir düzeylerine sahip evli bireylerin aldatma eğilim düzeyleri benzerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın sonuçlarına göre evli bireylerde evlilik doyumu ile aldatma eğilimi arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre evlilik doyumu düşük olan bireylerin aldatma eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazında incelemesinde benzer araştırma sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Kubat, 2012; Atkins, Baucom & Christensen, 2001, Polat, 2006; Kantarcı, 2009). Buna göre araştırma sonucunun alan yazın tarafından desteklendiği söylenebilir.

Araştırmada evli erkeklerin evli kadınlardan daha fazla evlilik doyumuna sahip oldukları bulunmuştur. Alan yazın incelemesinde benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalara rastlandığı (Üncü, 2007; Gökmen, 2001) gibi evli bireylerin evlilik doyumunda cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini belirten çalışmalara da rastlanmıştır (Kabasakal & Soylu, 2016; Çağ & Yıldırım, 2013; Çelik & Tümkaya, 2012). Bu şekilde cinsiyet değişkeni ile evlilik doyumunda farklı sonuçlara ulaşılması, evlilik doyumunda cinsiyet değişkeninden daha fazla cinsiyete ilişkin rollerin baskın olması ile açıklanabilir. Diğer bir ifade ile evlilik sürecinde eşlerin sergiledikleri tutumlar, kadının iş hayatına atılması dolayısıyla sorumluluklarının artması, eş desteğinin olması ya da olmaması durumu gibi faktörlerin evlilik doyumunu etkileyebileceği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulguya göre, evli bireylerde eğitim düzeyine göre evlilik doyumunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ancak, aritmetik ortalamalar incelendiğinde lise ve üniversite mezunu olan evli bireylerin ilköğretim mezunu olanlara göre evlilik doyum puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Alan yazında da eğitim düzeyi yükseldikçe evlilik doyum düzeylerinin arttığı çalışmalar bulunmaktadır (Üncü, 2007).

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, evlenme yaşı değişkenine göre evlilik doyumunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır. Evlenme yaşına göre evlilik doyumunda farklılık olup olmadığı ile ilgili alan yazında az sayıda çalışmaların olduğu

görülmektedir. Cate & Lyord (1992) ile Larson & Holman (1994) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, evlilik doyumu ile evlenme yaşı arasında sürekli ve yüksek ilişki olduğunu ifade etmiş ve evli bireylerin evlilik yaşları büyüdükçe, evlilik doyumunun artmakta olduğunu belirtmişlerdir. Acar (1998) ve Güngör (2007)'ün çalışmalarına göre ise, bireylerin evlilik doyumları ile evlenme yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonucu Cate ve Lloyd (1992) ve Larson ve Holman (1994) 'ın çalışma sonuçlarıyla tutarlılık göstermekte, fakat Acar (1998) ve Güngör (2007) 'ün çalışmaları ile çelişmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, evli kişilerin evlilik doyumunun evlenme şekline göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Alan yazında bu çalışma sonucuyla çelişen araştırmalara rastlanmaktadır. Yaşar (2009)' ın yaptığı araştırma sonucuna göre, evlenmeden önce flört süreci geçirmiş annelerde, evlilik doyumu daha yüksektir. Cingisiz (2010) yaptığı çalışmada, tanışarak evlenen öğretmenlerin evlilik doyumunun görücü usulü ile evlenmiş olan öğretmenlerin evlilik doyumundan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Zeytinoğlu (2013), görücü usulüyle evlenenlerin akraba evliliği yapanlara göre daha fazla evlilik doyumuna sahip olduğunu bulmuştur. Bunun aksi olarak İçağasıoğlu Çoban'ın (2009) yaptığı araştırma sonucuna göre, evlenmeden önce eşlerin birbirini tanınması ile gerçekleşen evlilik şekli, evlilik doyumunu yordamamaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Bireylerin evlilik süresince giderek birbirilerini daha iyi tanımaları, birbirilerinin bakış açılarıyla ilgili fikir sahibi olmaları aynı zamanda, eşlerin karşılıklı beklentilerini öğrenmelerine olanak sağlamaktadır. Bundan dolayı bireylerin evlenme şeklinin evlilik doyumunu etkilemediği düşünülebilir.

Araştırma neticesinde elde edilen bulgulara bakıldığında, evlilerde algılanan gelir düzeyi değişkenine göre evlilik doyumunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde, Hatipoğlu (1993), Anar (2011) ve Çağ ile Yıldırım (2013)'ın yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, gelir düzeyleri evlilik doyumunu yordamamaktadır. Aksi bulguların olduğu araştırmalar incelendiğinde, Akpınar (2016), ailelerin aylık gelirlerinin onların evlilik doyumunu önemli derecede etkilediğini savunmaktadır. Şener (2002) yaptığı araştırma sonucuna göre, eşlerin gelir düzeyi arttıkça evlilik doyumu da artmaktadır. Yaşar (2009)' ın annelere yönelik yaptığı araştırmada, gelir düzeyi ile annelerdeki evlilik doyumuna arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Çalışma bulgularına göre aldatma eğiliminin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Evli erkek ve evli kadınların aldatma eğiliminde anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Alan yazında bu çalışma sonucuyla benzer ve çelişen araştırmaların mevcut olduğu görülmüştür. Çavuşoğlu (2011)'nun yaptığı çalışmada, evlilerde aldatma eğiliminin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Anderson ve arkadaşları (1994) ilişki doyumuna yönelik uzun süreli yaptığı araştırmalarında cinsiyete göre farklılaşma olmadığını tespit etmişlerdir. Bu araştırmalar çalışma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Kubat (2012)' ın aldatma eğilimine yönelik çalışma sonucuna göre, cinsiyete göre farklılaştığı yani erkeklerin kadınlara göre daha fazla aldatma eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Polat (2006)' ın çalışmasında da erkeklerin kadınlara nazaran aldatma eğilimlerinin

yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar araştırma sonuçları ile çelişmektedir. Kadının aldatmasına nazaran erkeğin aldatması toplum tarafından daha ılımlı karşılanmasının nedeni olarak erkeğin aldatmasının kadınlar tarafından kabul edilmesi olarak görülmektedir (Boekhout, Hendrick & Hendrick, 2003). Başka bir araştırmada ise, erkeklerin cinsel tatminsizliklerinden kadınların ise duygusal gereksinimlerinden dolayı ortaya çıkan tatminsizliklerinden dolayı aldatma eğilimi gösterdikleri bulunmuştur (Atkins ve diğ., 2005). Araştırma sonucunda, evli erkeklerinin aldatma eğiliminin evli kadınların aldatma eğilimiyle benzer olması sonucunun nedeni, modernleşme ile birlikte kadının toplumdaki yerinin değişmesine bağlı olarak “erkektir yapar” düşüncesinin giderek azaldığı ve kabullenme durumunun gittikçe azalması aynı zamanda kadınların intikam veya duygusal ihtiyaçlarından dolayı aldatma eğilimi gösterebileceklerinden cinsiyete göre farklılaşma görülmediği düşünülmektedir.

Çalışma bulgularında evli bireylerin eğitim düzeylerine göre aldatma eğilimine bakıldığında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı saptanmıştır. Evli bireylerde eğitim düzeyi değişkeninin aldatma eğilimine etki göstermediği görülmüştür. Kubat (2012) ve Polat (2006) çalışmalarında bireyin eğitim durumunun aldatma eğilimlerini etkilememekte olduğu bulunmuştur. Bu çalışmanın sonucu, Kubat (2012) ve Polat (2006)’ ın araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Aldatma davranışı ilişkilerde maddesel, duygusal gereksinimlerinin karşılanmaması halinde veya dürtüsel olarak ortaya çıkabileceğinden, bireyin eğitim düzeyinin aldatma davranışını etkilememesinin nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma sonuçlarındaki bulgulara göre, aldatma eğiliminin evlenme yaşı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Çalışma sonucuna göre aldatma davranışı evlenme yaşına göre değişmemektedir. Literatürde evlenme yaşı değişkenine göre aldatma eğiliminin incelendiği araştırmaların mevcut olmadığı görülmektedir. Toplum tarafından dışlanma, sosyal olarak kabul görmeme veya dini inançları, aldatma davranışını ortaya çıkmasını engelleyebileceği gibi aynı zamanda duygusal yalnızlık, maddesel tatminsizlik aldatma eğilimini göstermesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla gerek aldatma eğiliminin sergilenmesinde gerekse de aldatma eğiliminden kaçınılmasında evlenme yaşının işlevselliğe sahip olmadığı düşünülmektedir.

Çalışma bulgularına göre, evli bireylerin aldatma eğiliminin evlenme şekline göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Çalışmada görücü usulüyle evlenenlerle tanışarak evlenenlerin aldatma eğiliminin benzer olduğu tespit edilmektedir. Literatür taraması yapıldığında, Kubat (2012) ve Polat (2006) ‘ da çalışmalarında evlilik şekline göre aldatma eğiliminin farklılaşma göstermediğini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla araştırmalarının bu çalışma ile tutarlılık göstermekte olduğu görülmektedir. Araştırma neticesinde aldatmanın evlenme şekline göre değişmemesinin nedeni olarak, aldatma eyleminin evlenmeden önceki ilişkiden daha çok evlendikten sonraki yaşantıda gelişen ilişkiden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışma sonucuna göre, evli kişilerde algılanan gelir düzeyi değişkenine göre aldatma eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Aldatma eğiliminin gelir düzeyine göre farklılaşmaması sonucu literatürde bulunan bazı araştırmalarla tutarlılık gösterdiği bazı araştırmalarla ise çeliştiği görülmektedir. Kubat (2012) ve Kantarcı (2009)' nın çalışmalarıyla benzerlik göstermekte olduğu görülmektedir. Bununla beraber Atkins ve arkadaşlarının (2001) yaptıkları incelemede yılda otuz bin dolardan çok geliri olanlarda daha çok aldatma eylemi görüldüğü saptanmıştır. Çalışmanın bu araştırma sonucuyla çelişmekte olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların her sosyo ekonomik düzeyden yeterli sayıda olmaması diğer araştırma sonuçlarıyla çelişmesinin nedeni olarak görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, evli bireylerde evlilik doyumu ile aldatma eğilimi arasında ilişki ve çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Cinsiyet, eğitim düzeyi, eşin eğitim düzeyi, evlenme yaşı, evlenme sayısı, çocuk sayısı, evlilik şekli ve gelir düzeyi incelenen değişkenlerdir. Araştırma sonucunda, cinsiyet, eğitim düzeyi, evlilik sayısı, evlenme şekli, gelir düzeyi ve çocuk sayısına göre evlilik doyumunda ve aldatma eğiliminde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Eşin eğitim durumuna göre ise aldatma eğiliminde anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın kaynaklandığı gruplar incelendiğinde de üniversite mezunu olan evli bireylerin ilkökul mezunu olan evli bireylere göre daha çok aldatma eğilimi gösterdikleri bulunmuştur. Araştırma neticesinde evlilik doyumu ile aldatma eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre, evlilik doyumu azaldıkça aldatma eğilimi artmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- 1-Araştırmanın örnekleme Giresun ilinde yaşayan gönüllü katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcı sayısının sınırlı olması ve belli bölgeden seçilmesi araştırmanın sınırlı yanı olduğundan farklı örneklem gruplarında yapılması önerilebilir.
- 2-Aynı bireylerin çocuk sahibi olmadan ve olduktan sonra araştırmaya katılması, çocuk sayısına göre evlilik doyumunda farklılık olup olmadığına daha iyi sonuçlar verebileceğinden önerilebilir.
- 3-Katılımcı bireylerin eşlerini de araştırmaya alarak, karşılaştırmalı olarak araştırılması önerilebilir.
- 4-Evli bireylerin ebeveynlerine bağlanma düzeyleri de araştırılarak, bireylerin aldatma eğiliminin ve evlilik doyumunun sağlanması için algıladıkları tatmine ebeveynlerinin katkısına bakılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (1998). *Ankara'da sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu genel müdürlüğüne bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında çalışan üniversite mezunu evli personelin evlilik doyumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akpınar, B. (2016). *Evlü çiftlerin evlilik uyumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Allen, E.S. & Baucom, D. H. (2004). Adult attachment and patterns of extradyadic involvement. *Family Process*, 43(4), 467-488.
- Anar, B. (2011). *Evlü ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile doyumu ve iş doyumu arasında ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Anderson, C.A., Miller, R.S., Riger, A.L., Dill, J.C. & Sedikides, C. (1994). Behavioral and characterological attributional styles as predictors of depression and loneliness: review, refinement, and test. *Journal of Personality and Social psychology*, 66(3), 549-610.
- Atkins, D. C., Baucom, D. H., YI, J. & Christensen, A. (2005). Infidelity in couples seeking marital therapy, *Journal of Family Psychology*, 19(3), 470-473.
- Bacanlı, H. (2001). Eş tercihleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 15. 7-16.
- Boekhout, B.A., Hendrick, S.S. & Hendrick, C. (2003). Exploring infidelity: Developing the relationship issues scale. *Journal of Loss & Trauma*, 8(4), 283-306.
- Blow, A. J., & Hartnett, K. (2005). Infidelity in committed relationships II: a substantive review. *Journal of Marital and Family Therapy*, 31(2), 217-33.
- Canel, A.N. (2013). The Development of the marital satisfaction scale (MSS). *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(1), 97-117.
- Cate, R.M. & Lloyd, S.A. (1992). *Sage series on close relationships. Courtship*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Cingisiz, N. (2010). Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Antep Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 99-114.
- Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.
- Çavuşoğlu, Z.Ş. (2011). *Bağlanma stilleri, evlilik uyumu ve aldatma eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Çelik, M. & Tümkaya, S. (2012). The relationship between job variables of life satisfaction and marital satisfaction of lecturers. *Ahi Evran Üniversitesi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(1), 223-238.
- Çıkıt, B. (2017). *Evli bireylerde bağlanma stilleri ve aldatma eğiliminin şema terapi modeli çerçevesinde değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dollahite, D.C. & Lambert, N.M. (2007). Forsaking all others: How religious involvement promotes marital fidelity in Christian, Jewish, and Muslim couples. *Review of Religious Research*, 48, 290–307.
- George, D. & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*. New York: Routledge.
- Gökmen, A. (2001). *Evli eşlerin birbirlerine yönelik kontrolçülük ve bağımlılık algılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, C.H. (2007). *Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, N. & Sevim, S.A. (2007). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve algılanan problem çözme becerilerinin evlilik doyumunu yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (28), 49-61.
- Hatipoğlu, Z. (1993). The role of certain demographic variables and marital conflict in marital satisfaction of husbands and wives. (Unpublished Master Thesis). *Middle East Technical University*, Ankara.
- Hinton, P.R., McMurray, I. & Brownlow, C. (2014). *SPSS explained (2. bs.)*. New York: Routledge.
- Hünler, O.S. & Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51),99-108.
- İçağasıoğlu Çoban, A. (2009). Adölesan evlilikleri. *Aile ve Toplum*, 4(16), 37-50.
- Kabasakal, Z. & Soylu, Y. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 208-214.
- Kantarıcı, D. (2009). *Evli bireylerde bağlanma stillerine göre aldatma eğilimleri ve çatışma yönetim biçimlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kubat, D.E. (2012). *Evli bireylerde aldatma eğilimi ve evlilik doyumu ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Larson, J. H. & Holman, T. B. (1994). Premarital predictors of marital quality and stability. *Family Relations*, 43, 228-237.
- Özgüven, İ.E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara Pegem Yayınları.
- Polat, D. (2006). *Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sokolsky, D.M. & Hendrick, S.S. (1999). Marital satisfaction. *American Journal of Family Therapy*, 26(1), 39-49.
- Solmuş, T. (2003). Romantik bağlanma (II) İlişkisel değişkenler ve ilişki süreci. *Türk Psikoloji Bülteni*, 9 (28- 29), 99-108.
- Şener, A. (2002). *Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topkara, M. (2011). *Kadın & Erkek İlişkilerin Psikolojisi*. İstanbul: Karma Kitaplar Psikoloji Yayınları.
- Üncü, S. (2007). *Duygusal zekâ ve evlilik doyumu ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeniçeri, Z. & Kökdemir, D. (2006). University students' perceptions of, and explanations for, infidelity: The development of the infidelity questionnaire. *Social Behavior and Personality*, 34(6), 639-650.
- Yaşar, F. (2009). *İlköğretime devam eden öğrencilerin anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyinin annenin evlilik doyumu ve evlilik uyumu düzeyiyle ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yeşiltepe, S.S. (2011). *Öğretmenlerin evlilik uyumlarının psikolojik iyi oluş ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Zeytinoğlu, E. (2013). *Evli bireylerin benlik saygısı, kıskançlık düzeyi, evlilikteki çatışmalar ve evlilik doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir

YORUM BİÇİMLERİ BAĞLAMINDA / ÖMER SEYFETTİN ÖYKÜSÜNDE TİPSEL ÇÖZÜM NİYETLERİ: ARGÜMANLAR, DİNDARLAR VE DİN ADAMLARI...

Fatih ARSLAN⁸⁶

Öz

Türk kısa öykücülüğünün en büyük değerlerinden olan Ömer Seyfettin yaşadığı dönemin farklı yansımalarının önemli bir anlatıcısıdır. Kısa hayatı, değişim ve dönüşümlerin yanında sürmüştür. Coğrafi, kültürel ve siyasal değişim onun öykülerinde ironinin farklı renkleriyle yeni bir anlam kazanmıştır. Balkanlardan İstanbul'a uzanan mekânlarında yeni bir Anadolu yaklaşımı oluşturmuştur. Toplumun değerlerini millet olma sürecinde yeni bir idealizmle buluşturmuştur. Ortaya koyduğu yeni lisan, yeni insan, yeni millet, yeni tarih algısı dönemin tam ihtiyacıdır. Ömer Seyfettin'e bu anlamda bir dönem sosyal tasarımcısıdır, diyebiliriz. Anladıklarını ve algıladıklarını yaşadıklarıyla birleştirerek hassas, lirik, milli bir anlatım ortaya çıkarmıştır. Yazarın algılama biçimleri içerisinde din ve din dışılık kavramları da oldukça geniş bir yer tutar. Bazen ironik söylemle bazen doğrudan kavramlarla aklına takılan durumlara göndermelerde bulunmuştur. Söyledikleri cehalet ve taassubun sınırlarından başlayıp yorumlamaya açık veriler içermektedir. Bu anlamda Ömer Seyfettin öyküleri yeniden değerlendirilmeye açık yapıtlardır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, dindarlar, din adamları, taassup, ironi.

Giriş

Ömer Seyfettin öyküsünün Türkiye'nin tam geçiş dönemi sancularına tanıklık ettiği bilinen bir gerçekliktir. Özellikle cumhuriyet öncesi Türk toplumunun yaşadığı değişimler, kırılmalar, bozulmalar onun müthiş gözlem yeteneği ve temiz diliyle biraz da ironik yaklaşımıyla dile getirilmiştir. Yaklaşık yüz elli civarında öyküsü olmasına rağmen hala hafızalarımızda sapaşğlam bir yerde durması bütün bu özelliklerinin dışında Anadolu realizmini ve duyarlılığını taşımada aranmalıdır. Ömer Seyfettin adeta bir zaman takipçisi kimliğiyle kendi döneminin öne çıkan ve aksayan bütün yönlerini eleştirel bir kimlikle, milli romantik duyuş tarzının imkânları içerisinde aktarmıştır. Melankolik bireyin entelektüel yaklaşımının (Güçbilmez, 2005: 59) bir ifadesi olan ironi, temelde bir abartma yöntemi olarak karşımıza çıkar. Olayların, insanların, durumların abartısı yazarın söyleme niyetlerini de zirveye taşır.

Toplumdaki farklı değişimleri salt olaylarla takip etmek kolay görünmemektedir. Kişiler ve kişilerin karakter yapılanmaları ciddi boyutta çözümlenmeye daha uygun nitelikler taşır. Öykülerin zengin kadrosu içerisinde dindarlar ve din adamları sıklıkla karşımıza çıkar. Bazı öykülerde sadece figüratif bir değerken bazı öykülerin temelinde din adamları/dindar tiplerine rastlarız. Özellikle dini yanlış anlayan/yorumlayan bidat ve hurafe içerisindeki

⁸⁶ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, farslan@firat.edu.tr

tipler Seyfettin'in ironik/mizahi dili içerisinde eleştirel bir yapılmaya tabii tutulmuştur. Bozulan pek çok değer gibi insan-din eksenindeki kırılmalarla aktarılmaya çalışılmıştır.

Öykülerde Din Adamları / Meslek-Karakter Nitelikli

Genel anlamda mesleği din ile ilgili olan görevli kişilere din adamı denir. Din görevlileri insanlara doğru yolu göstermekle vazifelilerdir. İbadetleri nasıl yapmamız gerektiğini, dünya ve ahiret için ne yapmamız gerektiği hususunda din adamları bize rehberlik eder. Din adamları taşıdıkları misyondan dolayı dikkatli olmak zorundadırlar. Yaptıkları bir hata dini imajlarının zedelenmesine ve halkın onlara olan güvenini kaybetmesine neden olabilir. Din görevlilerinin asli kaynakları Kur'an-ı Kerim, Hz Muhammed'in sünnet ve hadisleri ile büyük âlimlerin sözleridir. Din görevlileri insanlara Allah'ın dinini öğrettikleri ve onunla amel ettikleri takdirde müjdelenirler. Peygamberimiz bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur: “Öğrenip, öğreten ve onunla amel eden melekût âleminde ulu olarak anılır.”

Ömer Seyfettin'in bazı öykülerinde din görevlileri yer almaktadır. Bunları da genel anlamda iki gruba ayırabiliriz. Görevinin ve sorumluluğunun bilincinde olup insanları doğru ve güzele yönlendirenlerin yanında tam tersi olanlar. Özellikle olumsuz olanların sıkça karşımıza çıkarıldığını görürüz. Yazarın çocukluk hatıralarını fazlaca taşıyan Falaka'da medrese hocasının öğrencileri sık sık falakaya yatırması eleştirilir. Dinimizde zorbalığa, şiddete yer yoktur. Çocuklara dini dersler verilirken onları dayak ile korkutmamak gerekir. Falaka öyküsündeki hoca efendi öğrencilere elifba dersleri vererek öğrencilerin Kuran öğrenmesi için uğraşmaktadır. Fakat hoca sert ve asabi bir kişiliğe sahip olduğu için öğrencilerin küçük bir hatalarında dahi falakaya çekmekle tehdit eder: “*Kim hapsürürse şart olsun ki öldürünceye kadar döveceğim.*” (2007, s. 29) diyecek kadar durumu abartır. Eğitimin bu tip insanlardan dolayı sınırlı ve sıkıntılı oluşu yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Yeniden kurulma çabasındaki ülkenin bütün fertleri küçük yaşlardan itibaren daha sağlıklı insanların elinde eğitilmelidir.

Beynamaz öyküsündeki Hacı İmam da tam tersi bir din adamıdır. Görev yaptığı köyde olumlu bir değer olarak insanlara hizmet eden imam en başta beraber namaz kılınması gerektiğini söylemektedir. Camilerin sadece ibadet edilen yerler olmadığını sosyal bilincin ve kardeşli duygusunun pekiştirilmesinde de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Cemaat ile namaz kılmak kardeşlik duygusunun artmasına vesile olacağı için cemaatle namaz kılmak önemlidir. Hacı İmam da köylüleri cemaatle namaz kılmak için teşvik etmiş ve köylüleri cemaatle namaz kılmaya alıştırmıştır: “*Hacı İmam yedi yaşından yetmiş yaşına kadar herkesi cemaatle namaz kılmaya alıştırmış.*” (2007, s.240). Eğer gerektiği gibi davranırsa imamların toplumsal gücüne işaret edildiği öykü dikkat çekçidir. Neticesinde insanoğlu zayıf bir iradeye sahiptir, her an nefsinin ve şeytanın tuzağına düşebilir. İmam vaazıyla ayağı her an kaymaya müsait olan insanın elinden tutmalıdır. İmamın yerinde tavırları köylülerin yaşantısının değişmesine vesile olmuştur. İmamın etkili vaazları sayesinde köy halkının hayatında yeni bir sayfanın açılmasına vesile olmuştur: “*Onun tesirli nasihatleriyle, ruhani vaatleriyle köyün halkı, hayatı, manzarası; hâsılı her şeyi, hatta ismi bile değişmişti.*” (2007 s. 241). Hacı İmam etkisinin farkında olan zeki bir kişiliktir. Öykünün bir yerinde köy halkı başlarına gelen felaketlerin sorumlusu olarak Gâvur Ali'yi görür. Yağmur duasına çıkmak için köylüler imamdan yardım ister; fakat imam Gâvur Ali'den dolayı dualarının kabul olmaması konusunda tereddüt etmiştir. Buna rağmen onunla konuşmak ve inancın gereğini anlatmak ister. Hacı İmam bir süre konuştuğundan sonra zekâsıyla Gâvur Ali'yi öncelikle namaz kılmaya ikna eder. Kahramanın sağlam, inançlı bir kimse olması adına bu ilk merhaledir.

Bu öyküler dışında bazı metinlerde de fazla etkin olmayan din adamlarına rastlarız. Mesela Eleğimsağma öyküsünde Kurt Hoca bu tarz imamlardan birisidir. Öykü içerisinde olumlu tavırlarıyla dikkat çeker. Özellikle, Gülsüm ile Hasan'ın nikâhını kıydığı sahnelerde bu tavırları örneksenen tiptir. Davranışlarının ne kadar etki edici bir değer olduğunu fark ettiği için Kurt Hoca

öykü boyunca sözünden, tavrından, niyetinden emin bir karakterdir. İsmi Kurt Hoca olması da Ömer Seyfettin'in siyasi tavır-karakter yapma arzusunun isim-içerik yansıması olarak görülebilir.

Din ve Dindarlık: Yanlış, Yanılgı, Tutarsız İnsanlar

Ömer Seyfettin'in Türkiye'nin hassas bir geçiş döneminde yaşamıştır. Dünya değerlerinin kesintiye uğradığı; insan tiplerinin kısmen değersizleştiği bir zamandır. Siyasi, sosyal, politik çürümüşlük kendisi dışındaki mukaddes değerleri dahi etkilemiştir. Dinin asli nitelikleri bazen saptırılmış, bazen çıkarlar uğruna kullanılmış bazen de abartılmıştır. Kendi çağının entelektüel bir kimliği olması yönüyle farklı konular hakkında yorum-niyetleri olan Ömer Seyfettin dinin yanlış yorumlanmasını, dini çarpıtanları eleştirmekten de geri durmaz. Bu tür öykülerinde ağırlıklı olarak ironik bir niyet hâkimdir. Yazarların neden ironiye başvurduğu konusu da ilginçtir. Bazen yazarlar önerilerinin ya da inandıklarının karşıt öneriler ve inançlar tarafından eleştirileceği veya ona karşı çıkılacağı düşüncesiyle bir mesafe oluşturmak (O'connor, 2009: 59) ister ki bu kinaye mesafesi aynı zamanda anlatım pekiştiricidir. Çünkü şaşırtıcı bir mizah dili daha derin bir etki bırakır. Bunun farkında olan yazar, pek çok yanlış sağlam bir realist çizgiyle imlemiştir. Yoğun tespitler yapıp metnini didaktik bir buyruğa dönüştürmek yerine Ömer Seyfettin biçiminin temel vasıflarını kullanarak anlatmayı tercih etmiştir. İronik söylem de özellikle bu türden tematik anlatılarda belirgin bir vasıftır.

Ömer Seyfettin dini, dünya kazançlarına vesile eden, mal, mevki elde etmek için veli, mürid ve din adamı isimleri ile ortaya çıkan kişilere karşı savaş açmıştır. Bunu yaparken de yukarıda vurguladığımız gibi elindeki en güçlü argüman, eleştirel yaklaşım humordur. Türbe öyküsünde yazar, cahil kişilerin derdine çare bulmak için din kisvesine bürünen düzenbaz kişilerin pençesine düşüşlerini anlatır. İnsanların dini duygularını sömüren hocaların kendilerine nasıl kazanç kapısı sağladığını bütün çıplaklığıyla ele alır. Ömer Seyfettin de Türbe öyküsünde insanların dertlerine çare bulmak için sahtekâr hocaların kapısına gitmelerini eleştirir. Bizim derdimize çare olacak tabip Allah'tır. O zaman biz neden başka tabip bulmaya çalışıyoruz? Ömer Seyfettin Şefika Molla karakteriyle düzenbaz hocaları temsil ettirmiştir. Şefika Molla'ya kısmetinin açılması için genç kızlardan tutun da hastalığına şifa bulmak isteyenlere kadar bütün zavallılar gelirler, ona kendilerini okutarak dertlerine şifa bulacaklarını zannederler. Ömer Seyfettin insanların bu durumu anlamayacak kadar cahil olup, derdine çare bulmak için üfürükçü kişilerden medet ummasını ve insanların dini duygularını kazanç sağlamak için istismar eden kişileri eleştirir: *"Yazın, bahçesinde dut ağacını altındaki muayehanesi, kışın kırmızı yün halı döşeli mini mini mescide benzeyen ocaklı mihraplı odacığı hiç boşalmazdı. Kısmet için genç kızlar imtihana yakın zihinleri açılmak için mektepliler... her türlü hastalar, kötürümler körler, dilsizler, sağırılar hep Şefika Molla'ya gelirler, kendilerini ona okuturlar. (2007 s. 209/210)*

Ömer Seyfettin, öyküsünde tezat durumlardan sıkça yararlanmış. Onun öyküsü *"mevcut olanla olması gereken arasındaki büyük tezada"* (Korkmaz, 2010: 113) dayanan bir yapıdadır. İdealle gerçeğin çatışması en çok bu tür ruhlarda gerekli karşılığı bulmuştur. Şefika Molla'nın hayatı zıtlıklarla doludur. Hem Kur'an okuyan, namaz kılan imanlı bir kişi olarak görünürken, bir taraftan da insanlara kurşun döken, insanları kandırıp para kazanan düzenbaz birisidir. Hurafelerin eşiğinde yaşamaya çalışan Şefika Molla sözde bir sofı kimliğine bürünmüştür. Fakat Şefika Molla'nın sıkça yaptığı eylemlerden birisi de kurşun dökmektir. Niyet, göz, talih gibi insanın bilmek ya da yok etmek istediği kavramları kullanarak gelir elde etmeye çalışması öyküde sık tekrarlanan bir mevzudur. *"...muska alırlar, üzerlerine kurşun döktürürler, ondan şifa ondan ümit beklerlerdi."* (2007 s. 210). Şefika Molla'nın şekli ibadetleri bir ruh arınmasına dönüşmediği için gülünç kalmıştır. Bu gülünçlüğün basit görünen yapısının çok ötesinde eleştirel bir anlam taşıdığı muhakkaktır. Yarı buruk gülümseme zihni tetikleyen bir istihzadır. Dünya gülme sayesinde yeni bir şekilde görülür. Bu nedenle güle, evrensel sorular ortaya atan yüksek edebiyatta ciddiyet kadar kabul gören (Bakhtin, 2001: 87) sağlam bir metinsel tasarruftur.

Yemin öyküsünde de benzer bir kişilik karşılar bizi: Hacı Hafız Sıdika Molla. Tematik etkiyi biraz daha perçinlemek, vurgulamak isteyen yazar isimlerin başına hoca, molla, hacı, hafız gibi belirteçler bırakmaktadır. Ömer Seyfettin'in bu türden öykü kahramanlarında hazmedemediği nokta insanların kalbinin başka dilinin başka söylemesidir. Hacı Hafız Sıdika Molla'nın taşıdığı dini kimliğe bakıp da, onun dindar biri olduğu noktasında aldanmamak gerekir. Çünkü Sıdika Molla din kisvesi altında günah işleyen birisidir. Sıdika Molla da namaz kılan, oruç tutan biri gibi görünse de işin özü gözüktüğü gibi değildir. Çünkü Sıdika Molla gerçekte randevuevi işleten biridir; fakat şüphe çekmemek için dini çirkin emellerine alet ederek günah işler: "*Hacı Hafız Sıdika Molla'nın meşhur evine dadanmıştım... Hacı Hanım çok sofı bir kadındı. Bütün şişman vücudunu kaplayan kocaman başörtüsüyle-tıpkı bulutların arasında kalmış ihtiyar bir melaike gibi- bakar, ağzından kötü bir söz çıkmazdı. Abdest, namaz, oruç en birinci merakıydı.*" (2007, s. 86). Eleştirel tavrın çok üst boyutlara taşınması tamamen etkisinin arttırma amaçlıdır. Öyküde yalnız Sıdika Molla dindar gösterilmemiş, kızları da tıpkı Sıdika Molla gibi dindar görünüp kırmadıkları ceviz kalmayan kişilerdir. Yaptıkları ile göründükleri durum tamamen birbirini yalanlamaktadır. Ömer Seyfettin din kisvesi altında günah işleyen kişiler ile öyküsünde dalga geçer. Sıdika Molla ile kızlarının sofı olduğunu anlatarak aslında tam tersini kastettiğini bize gösterir. Açık bir şekilde kahramanların yaptığı işi öyküsünde söyleyemeyerek ima yolu ile okurlarına ne işle meşgul olduklarını aktarmıştır. Eve gelen erkekler müşteri olmasına rağmen Sıdika Molla onları sütoğul, hısım akraba, ahret evladı olarak göstererek yalanlarına güzel kılıflar giydirir.

Yazarın batıl inanışları, cahillikleri ironik bir yapıda işlediği metinlerden birisi de Hafiften Bir Seda'dır. Hacı İmadeddin Efendi koyu sofuluk takıntılı birisidir. Kendisini dünya nimetlerin uzaklaştırmış, uzlete çekilmiştir. Sadece kendisini sonsuzluğa, ölüme çağırarak sesi beklemektedir. Tam zıt bir karakter olan oğlu sarhoş bir akşam sızdığı yerde kafasının hoşluğuyla uç mübarek uç, diye bağırır. Bunu yıllardır beklediği ilahi ses zanneden Hacı İmadeddin kendini balkondan aşağı bırakır. Yanlış yorumlamalar cehaletle birleşince ortaya bu trajikomik durum çıkmıştır. Anlatma biçimi olarak öykünün sonuna kadar niyetini gizli tutan yazar beklenmedik bir bitişli mesajın kalıcılığını, etkisini arttırmaktadır. Gülmenin ifade kalıbının tam tersine bir etkisi vardır. Komedi, insanın tek başına yahut toplum halindeki bir eksikliğini gösterir ve dolayısıyla hemen terbiye edilmeye ve düzeltilmeye (Bergson, 1989: 63) davet ettirir. Belki de kullanılan anlatım biçimleri içerisinde en şok edici, tetikleyicidir.

Keramet ve Gizli Mabet öyküsünde ise insanlardan çok dinsel şekilciliğe birer eleştiri yapılmıştır. Keramet'te mahallede çıkan yangının türbeye ulaşınca söneceğini zanneden mahalle sakinleri ve bu kargaşayı fırsata çeviren hırsı konu edilmiştir. Hırsızın türbeden çaldıklarıyla çıkması halk tarafından yatırın ayaklanması olarak yorumlanır. Gizli Mabet'te ise bir gencin sıradan bir eve ve eve dair eşyaya mistik anlamlar yüklemesi konu edilmiştir. Evinde kaldığı yaşlı kadının odasına giren öykü kahramanı sandığı mezar, duvardaki levhaları eşsiz tabloları, tavandan akan yağmur suyunu kutsal su zanneder.

Benzer konuların Beynamaz, Perili Köşk, Mürebbiye gibi öykülerde de doğrudan veya belli oranlarda işlendiğine şahit oluruz. Ömer Seyfettin'in anlatma biçimlerinden birisi olan ironi/istihza/kinaye en çok din ve dindar eleştirisinin yapıldığı metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakılınca ironi aslında bazı gerçekleri dile getirmekte kullanılacak tek araç gibi (Vila-Matas, 2009: 7) gözükmektedir. Aydın'ın ince ve derin tavrı mevcut yapının eleştirisinin çok ötesindeki bozulmalarıyla karşılaşınca yavaş yavaş katılaşmak yerine birden buz kesilir. İşte bu ani değişim buzun aynasında ironik bir anlatımla ancak huzura erebilir.

Sonuç

Bu coğrafyanın geçiş dönemlerine tanıklık etmiş; siyasi, sosyal dönüşümleri yakından görmüş birisi olarak Ömer Seyfettin öyküsü yaklaşık yirmi yılın panoramik bir anlatımıdır. Olay öyküsü yazmasına rağmen tipler üzerinden akışı sağlayan tarzı daha kalıcı etkiler bırakan bir niyet okumadır. Geçiş döneminin önemli kırılmalarından birisi de din ve dindarlık algısıdır. Aslı niteliğini kaybetmesi yazarı en çok sarsan tarafıdır. Etrafına realist bir bakış açısıyla bakan yazar özellikle dindarlık kisvesine bürünen sahtekâr kişilerin muska, kurşun, üfürük gibi metotlara başvurarak insanların dini duygularını suiistimal ederek kendilerine kazanç sağlamalarını, abartılı dindarlık ritüellerini eleştirir. Ömer Seyfettin dini öğretilerin karşısında olmayıp, dini kendi çıkarlarına alet eden kişilerin karşısında olmuştur. Öykülerinde din görevlilerine de yer vermiştir. Nihai anlamda dinin dinamik yapısı ve iyiye sevk etme niyetini öncülleyen yazar zamanla bozulan yapıyı yeniden tamir etme gayreti içerisindeydi.

KAYNAKLAR

- BAKHTIN, M. (2001). *Karnaval dan Romana*. (C. Aydemir, çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- BERGSON, H. (1989). *Gülme*. (M. Ş. Tunç, çev.). MEB Yayınları: Ankara.
- GÜÇBİLMEZ, B. (2005). *Sophokles'ten Stoppad'a İroni ve Dram Sanatı*. Deniz Kitabevi: Ankara.
- KORKMAZ, R. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- O'CONNOR, W. V. (2009). İroni. (Y.Salman / D. Hakyemez, çev.). *Kitap-lık Dergisi*. S.123. 59-61.
- SEYFETTİN, Ö. (2007). *Bütün Eserleri, Hikâyeler 1/2/3/4*. (Hazırlayan: H. Argunşah). Dergâh Yayınları: İstanbul.
- VILA-MATAS, E. (2009). İroni Üstüne. (O. Türkay, çev.). *Kitap-lık Dergisi*. S.123. 78-79.

FİNANSAL OKURYAZARLIK BİLGİ DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: TUNCELİ İLİ KAMU ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

⁸⁷Öğr.Gör.Hasret ŞAROĞLU
⁸⁸ Dr. Öğr. Üyesi Özcan DEMİR

ÖZET

Finansal okuryazarlık; bireylerin tasarruflarını arttırmak, karşılaşılabilecekleri finansal krizleri daha iyi yönetebilmek ve sağlıklı finansal kararlar alabilmeleri için literatürde son yıllarda sıklıkla araştırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Tunceli ilindeki kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeylerinin ve çalışanların finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Veriler, literatür bağlamında oluşturulan anket vasıtasıyla elde edilmiştir. Veriler SPSS 20.0 programında analiz edilmiştir. Kamu çalışanlarına uygulanan anket demografik bilgileri tanımlayan ifadelerle finansal okuryazarlık düzeyini ölçen 23 sorudan meydana gelmektedir. Çalışma sonucunda kamu çalışanlarının demografik özellikleriyle finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

GİRİŞ

Finansal sistemdeki değişim sonucu finansal araçlar ve uygulamalardaki çeşitlenmeler dünyanın pek çok ülkesinde finansal okuryazarlığın önem kazanmasına yol açmıştır. Finansal sistem içerisinde yaşanan ekonomik belirsizlikler ve karmaşıklıklar ciddi boyutlu değişimleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Bireyler tarafından alışması zor olan bu değişimler finansal bilgiye sahip olmanın ve bunları etkin bir şekilde kullanabilme becerisinin ne kadar önemli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan, finansal okuryazarlık kavramı insanlara yardımcı olma açısından önemli bir kavram niteliği taşımaktadır.

Finansal okuryazarlık ile ilgili devletler, bankalar ve eğitimciler birçok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ülkemizde ve dünyada finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu gözlenmiştir. OECD'nin üye ülkelerinde yaptığı finansal okuryazarlık araştırmalarında ortaya çıkan ortak sorunların başında, bireylerin düşük finansal okuryazarlık düzeyine sahip olmaları gelmektedir. Dünya Bankası ve Sermaye Piyasası Kurulu iş birliği ile hazırlanan "Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması'nın ön sonuçlarına göre ülkemizde finansal okuryazarlık oranı düşük seviyelerdedir (Yılmaz ve Tuncer, 2017:302).

Finansal okuryazar olan kişilerin piyasaları daha etkin bir biçimde araştırdığı, firmaları daha dikkatli bir şekilde gözlemlediği, tedarikçileri daha verimli bir şekilde seçtiği ve piyasadaki sahtekâr, kabiliyetsiz ve tüketici ihtiyaçlarını karşılayamayan firmaları piyasa dışına çıkarmada daha başarılı oldukları bilinmektedir (Williams, 2007). Kısacası, finansal okuryazarlık sadece fiyatları karşılaştırmak, kredi kartı borcunu dengelemek ve faiz oranları arasında seçim yapmak değildir. Aynı zamanda tasarruflarını değerlendirmek için en uygun finansal araçları etkin ve verimli olacak şekilde seçip tüketim alışkanlıklarına yön vererek geleceği planlamaktır. Bu nedenle finansal okuryazarlık, gerek toplumu gerekse toplumu oluşturan bireyleri tek tek

⁸⁷ Munzur Üniversitesi, TMYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, hasretsaroglu@munzur.edu.tr

⁸⁸ Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, odemir@firat.edu.tr

yakından ilgilendiren, uzun dönemli etkileri olan ve önemi giderek artan bir alan olarak görülmektedir.

Bu çalışma ile Tunceli ilindeki kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık konusundaki bilgi düzeylerinin ölçülmesi ve finansal farkındalıklarına ve bilgi birikimlerine katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Söz konusu çalışmamızda ilk olarak finansal okuryazarlık ile ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Daha sonra Tunceli ilindeki kamu çalışanlarının genel profillerini ve finansal okuryazarlık düzeylerini belirleyebilmek için anket uygulanmış ve anket sonucunda elde edilen bulgulardan bahsedilerek çalışma sonlandırılmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Finansal okuryazarlık kavramı, birçok araştırmacı tarafından üzerinde çalışılan bir konu olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Dünyada ve Türkiye’de konu ile ilgili bazı çalışmalara ve bulgularına yer verilecektir. Literatür araştırmasında öncelikle Dünya’da ve Türkiye’de finansal okuryazarlık düzeyi ile ilgili araştırmalara, sonrasında finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde aile ve demografik faktörlerin etkisini ele alan çalışmalara yer verilecektir.

1.1. Finansal Okuryazarlık Düzeylerine İlişkin Araştırma Örnekleri

Temizel ve Bayram (2011) Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde 433 öğrenciye temel düzeyde finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmada; öğrencilerin finansal bilgilerini ailelerinden aldığını, finansal durumlarını yönetmede kendilerini olduğundan daha başarılı olarak algıladıklarını ve ekonomik ve finansal gelişmeleri takip ettikleri kaynakların başında televizyon ve internetin geldiğini tespit etmişlerdir.

Saraç (2014) Dumlupınar Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptığı çalışmasında; Üniversite öğrencilerin temel finans kavramları bilgisinin düşük olduğu ve gelişen bankacılık sisteminin de aktif olarak çok fazla kullanılmadığı, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu ve finans dersi alan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin, hiç almayanlara göre daha yüksek çıktığı bulgulanmıştır.

Kaderli vd. (2016) Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yapmış emekli askeri personel üzerine yaptıkları çalışmada; Bir yükseköğretim programından mezun olan katılımcıların büyük çoğunluğunun, temel finans bilgisi sorularını yanlış cevaplandığı ve katılımcıların eğitim düzeyinin yüksek olmasına rağmen finansal okuryazarlık düzeyinin düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Barmaki ve Şener (2017) Hacettepe Üniversitesi Sıhhiye ve Beytepe Kampüslerindeki öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmada; Öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri %53,62 olarak bulunduğu, yani öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin orta düzeye yakın olduğu, Öğrencilerin finansal okuryazarlık konusunda en az bilgiye sahip oldukları alanın tasarruf ve yatırım alanı olduğu ve en fazla bilgiye sahip oldukları alanın ise temel para bilgisi olduğu belirlenmiştir.

Grohmann (2018) kentsel bir Asya ekonomisinde yaşayan orta sınıf insanların finansal okuryazarlıkları ve finansal davranışları üzerine yaptığı çalışmasında; katılımcıların finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu ve orta sınıf katılımcıların kendilerine sunulan çok çeşitli finansal hizmetleri kullanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

1.2. Finansal Okuryazarlık ve Demografik Değişkenler Üzerine Araştırma Örnekleri

Kılıç vd. (2015) Gaziantep Üniversitesi’nde 12 farklı fakültede yaptıkları çalışmada; Öğrencilerin finansal okuryazarlık genel başarı düzeyi % 48 olduğu, Erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin bayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu, Kredi kartı ve internet bankacılığı kullanımının finansal okuryazarlık düzeylerinde etkili olduğu ve Öğrencilerin finansal

okuryazarlıkla ilgili en az bilgiye sahip oldukları alanın yatırım konusu olduğu, en fazla bilgiye sahip oldukları alanın ise bireysel bankacılık konusu olduğu belirlenmiştir.

Kocabıyık ve Teker (2018) Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada; öğrencilerin finansal okuryazarlık bilgi düzeyi beklentinin altında kalmış, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek finansal okuryazarlığa sahip olduğu belirlenmiş ve en başarılı öğrencilerin İİBF öğrencileri olduğu tespit edilmiştir.

Dağdelen (2017) Aydın ili ve ilçelerindeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler üzerine yaptıkları çalışmada; Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğu, Lise mezunu ve 65 yaş ve üstü Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin finansal eğitim almaları gerektiği, Eğitim ve yaş durumunun finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde etkili olduğu tespit edilirken cinsiyet durumunun finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Ergün vd. (2014) öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ve finansal okuryazarlığın demografik özellikler ile ilişkili olup olmadığını anket yöntemi ile tespit etmeye çalıştıkları çalışmada; öğrencilerin yalnızca temel düzeyde finansal okuryazar olduklarını belirlemiştir. Bunun yanında öğrencilerin temel enflasyon bilgilerinin cinsiyetlerine, öğretim şekillerine ve ortalama aylık hane gelirlerine göre; borsanın temel işlevi bilgilerinin cinsiyetlerine göre değiştiği tespit etmiştir.

Volpe vd.(2002) online yatırımcıların, yatırım okuryazarlık derecesini inceledikleri çalışmada; yatırımcıların yaş, eğitim, deneyim ve cinsiyetlerine göre farklı yatırım okuryazarlık derecelerine sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Bunun yanında bayan yatırımcıların, erkek yatırımcılara göre daha az bilgiye sahip oldukları saptanmıştır.

Hogarth (2002), ABD'deki yetişkinlerin finansal okuryazarlık durumunu 28 soruluk doğru/yanlış testi ile belirlemeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda daha düşük eğitilmiş ve daha düşük gelirli yetişkinlerin daha az finansal bilgiye sahip olduklarını tespit etmiştir.

1.3. Aile ve Finansal Okuryazarlık İlişkili Araştırma Örnekleri

Fettahoğlu (2015) Kocaeli'nde ikamet eden bireyler üzerine yaptığı çalışmasında; Finansal okuryazarlık konusunda katılımcıların temel düzeyde bilgilerinin olduğunu fakat karmaşık ve bilgiyi gerektiren araç, ürün ve teknikler konusunda yetersizliklerin olduğunu, Hane halkı bakımından yatırım araçlarını tanıma ve yatırım yapma konusunda bilgi eksikliği olduğunu, hisse senedi, tahvil, yatırım fonu gibi menkul değerlerin kullanımının düşük olduğunu, Bayan katılımcıların erkek katılımcılara göre bütçe yapmalarına ilişkin ortalamalarının yüksek olduğunu, Katılımcıların yaşı arttıkça faturalarını zamanında ödeme oranlarının arttığını, Bayan katılımcıların kredi kartını erkek katılımcılara kıyasla daha fazla kullandıklarını, Gelir düzeyi arttıkça bireylerin yatırım yapma olanaklarının da artmakta olduğunu tespit etmiştir.

Cole vd. (2008) Hindistan ve Endonezya'daki finansal okuryazarlık derecesini ölçtükleri çalışmada, finansal okuryazarlık ile finansal davranışlar arasında önemli bir ilişki olduğunu ve finansal okuryazarlığın hane halkının finansal davranışları açısından önemli olduğunu tespit etmiştir.

Grohmann vd. (2015) Finansal okuryazarlık üzerine yaptıkları çalışmada; finansal okuryazarlığın finansal sosyalleşme ve finansal davranış arasında aracı bir değişken olduğunu ve sonuçlarının aile ve okul ortamlarının finansal okuryazarlık üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Cude vd. (2006) üniversite öğrencileri arasında yaptıkları araştırmada; öğrencilerin finansal bilgilerinin yetersiz olduğunu ve finansal sosyalleşmede anne-babanın önemli rol oynadığını ileri sürmüşlerdir.

2. METODOLOJİ

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya ilişkin amaç, önem, katkı, hipotez, model, ana kütle, örneklem, veri toplama yöntemleri, veri analiz yöntemleri ve bulgular yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Ülkelerin vizyonu ve sağlıklı bir ekonomik yapıya kavuşmaları açısından da finansal okuryazarlık büyük önem arz etmektedir. Ekonomik olarak güçlenmenin, gelişmenin tabanında bilgi yatmaktadır. Bilgi, aynı zamanda güç ve özgüveni de beraberinde getiren bir kavramdır. Bunun için finansal okuryazarlık, yani bilgi temelli kararlar verebilme, yeterlilik düzeyinin yükseltilmesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle finansal okuryazarlık, gerek toplumu gerekse toplumu oluşturan bireyleri tek tek yakından ilgilendiren, uzun dönemli etkileri olan ve önemi giderek artan bir alan olarak görülmektedir.

Bu çalışma ile Tunceli ilindeki kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık konusundaki bilgi düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmada finansal okuryazarlık kavramı ve önemi ele alınarak bu konuda yapılan araştırmalara ve gelişmelere yer verilmiştir. Ülkemizde finansal okuryazarlık alanında yapılan araştırmalar içerisinde kamu çalışanları üzerine yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle finansal alanda kamu çalışanları üzerine yapılacak çalışmalar için örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Bu bölümde araştırmanın hipotezleri ile bu doğrultuda oluşturulan araştırma modeline yer verilmiştir.

Araştırma Tunceli ili merkezinde görev yapan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri dikkate alınarak bunların değerlendirilmesi yönünde geliştirilen hipotezler ve bu hipotezler ışığında oluşturulan model çerçevesinde dizayn edilmiştir.

1_0H : Çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

2_0H : Çalışanların yaş değerleri yükseldikçe, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerin de anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

3_0H : Lisans ve daha üstü eğitim düzeyine sahip çalışanlar ile diğer eğitim seviyelerinde olan çalışanlar arasında, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

4_0H : Medeni durumları açısından evli ve bekâr olan çalışanlar arasında, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

5_0H : Çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

6_0H : Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile yatırım hakkındaki bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

7_0H : Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

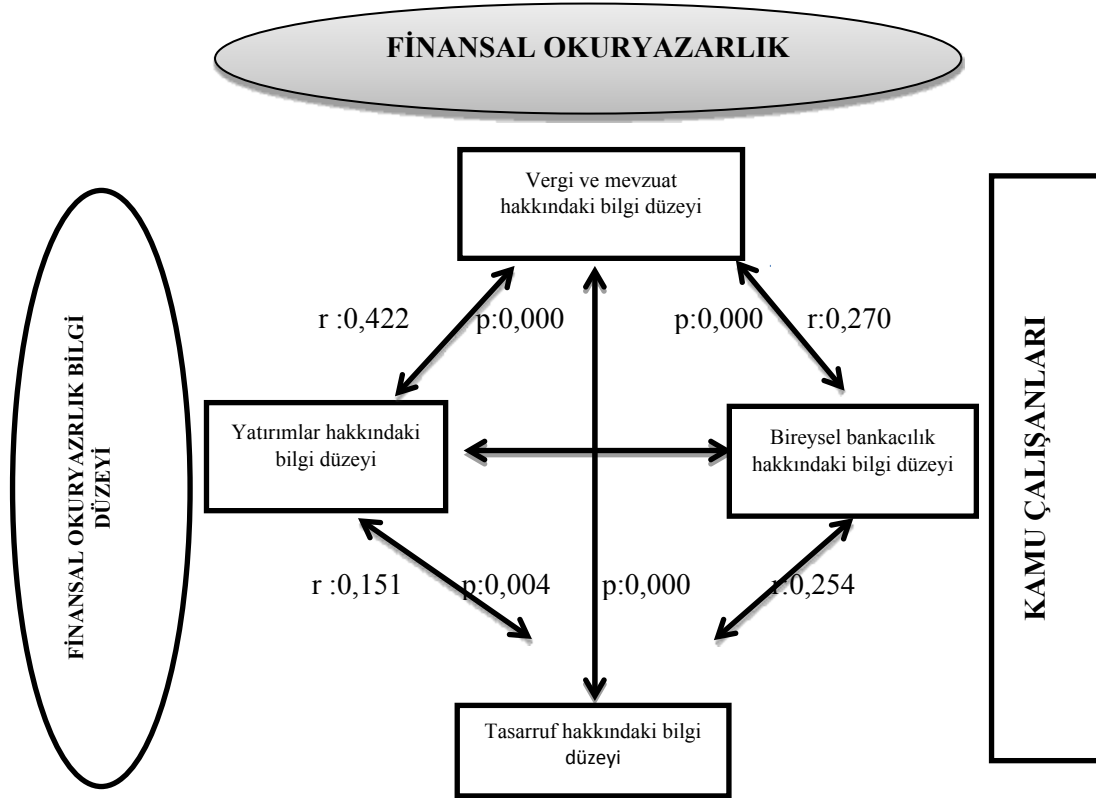
8_0H : Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, katılımcıların vergi ve mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

9_0H : Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

$^{10}_0H$: Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkındaki bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

¹¹H:Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tunceli ili merkezinde çalışan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri alt ölçekleri arasındaki ilişkiler için oluşturulan hipotezler çerçevesinde oluşturulan araştırma modeli aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Temel Modeli

2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmamızda kullanılacak veriler Tunceli ilinde kamu kurumlarında görev yapan kişilerle yapılmıştır. Veri toplama yöntemlerinden biri olan yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. “Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeylerinin” ölçülmesi amaçlanmıştır.

Anket 2 bölümden oluşmaktadır. İlk 9 soru, cinsiyet, eğitim durumu ailedeki birey sayısı ve gelir durumlarından oluşan demografik özellikleri öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise Bireylerin Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyini Ölçmeye yönelik 23 sorudan oluşan 3 dereceli ölçek “Doğru, Yanlış, Fikrim Yok” kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Statistical Package for Social Science for Windows (SPSS) 20.0 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde;

- ❖ Çalışanların tanıtıcı özelliklerinin frekans ve yüzde dağılımları,
- ❖ “Finansal Okur-Yazarlık Bilgi Düzeyleri” ifadelerinin yer aldığı ölçeklerin güvenilirlik çalışması kapsamında, tüm alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı,

❖ “Finansal Okur-Yazarlık Bilgi Düzeyleri” ifadelerinin yer aldığı ölçeklerin geçerlilik çalışması kapsamında, tüm alt ölçekler için faktör analizi yapılmıştır.

❖ Kamu çalışanlarının “Finansal Okur-Yazarlık Bilgi Düzeyleri” ölçeğinde yer alan ifadeler katılma düzeylerinin, ankete katılanların demografik özellikleri açısından farklılıklarını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, Tukey ve LSD testleri uygulanmıştır.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Tunceli’de kamu kurumlarında görev yapan çalışanlar oluşturmaktadır. Belirlenen evrenden istatistiksel olarak anlamlı örneklem seçilerek Tunceli ilinde çalışan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri ölçmeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 959 kamu çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 369 kamu çalışanı oluşturmaktadır.

2.5. Araştırmanın Güvenilirliği ve Geçerliliği

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği, anketin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğünü göstermektedir (Kurtuluş, 2006:374). Yapılan araştırma kapsamında değerlendirilen anket formunda yer alan soruların güvenilirliğinin ölçülmesinde Alfa Değeri (Cronbach Alpha) ve madde toplam korelasyonları değerleri kullanılmıştır. Kullanılan anket maddelerinin güvenilirliklerinin değerlendirilmesinde alfa katsayısının bazı araştırmacılara göre 0,70’den büyük (Büyüköztürk, 2004:165) bazı araştırmacılara göre ise sosyal bilimlerde 0,60 ve üstü değer olması güvenilir derecesi yüksek ölçekleri ifade etmektedir (Kalaycı vd., 2006:403).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapısal geçerliliklerini belirleyebilmek için faktör analizi yapılmıştır. Cevaplayıcılardan edilen verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemede KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Barlett testleri uygulanmaktadır. KMO oranının 0,5’in üzerinde olması, Barlett testinin ise anlamlı çıkması gerekmektedir (Kalaycı vd., 2006:321-322). Bununla birlikte, faktör analizi sonucunda bulunan maddelere ilişkin faktör yüklerinin 0.40 ve üstünde olması tercih edilmektedir (Büyüköztürk, 2004).

Yapılan faktör analizi sonucunda, soru listesi içinde yer alan ifadelerin dört faktör altında toplandığı gözlenmiştir.

Tablo 1. Finansal Okur-Yazarlık Bilgi Düzeyi” Ölçeğinin Alt Boyutlarının Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Vergi ve Mevzuat Hakkındaki Bilgi Düzeyi	Yatırım Bilgi Düzeyi	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	Tasarruf Bilgi Düzeyi	Alt Ölçek α ve KMO Değerleri	Tüm Ölçek α ve KMO Değeri
6) 2017 yılı itibariyle bireysel emeklilikte devlet katkısı %25’tir.	,610				KMO: ,782 α : ,720	KMO: ,761 α : ,779
12) Ülkemizde gelir vergisi oranı %15’tir.	,612					
14)Aylık prim ödemeleri yapılan özel emeklilik sistemi Bireysel Emeklilik Sistemi olarak adlandırılır.	,493					
17)Türkiye de KDV oranları %1, %8, %18 olarak uygulanmaktadır.	,604					
18) Ülkemizde kurumlar vergisi oranı %20’dir.	,420					
8)İnternet bankacılığı yardımıyla altın alım satım işlemleri yapabilirim.		,417			KMO: ,680 α : ,645	
13)Gelirin tüketilmeyen kısmı tasarruf olarak adlandırılmaktadır.		,554				
19)Uzun zaman periyodu içerisinde en fazla getiri sağlayan yatırım aracı hisse senetleridir.		,732				

20) Tahvil yatırımı hisse senedi yatırımına göre daha az riskli bir yatırım türüdür.		,757				
21)Fiyatlar genel düzeyininin sürekli ve hissedilir artışı enflasyon olarak adlandırılır.		,620				
22)Emekli sandığı Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlı emekli olan memurların sosyal güvencesini sağlamakla yükümlü bir kurumdur.		,645				
23) Tasarruf ve yatırım kararları enflasyondan etkilenir.		,754				
1)İnternet bankacılığı kullanmaktayım.			,538			KMO: 608 α: ,620
2)ATM'lerden tüm bankacılık işlemleri yapabiliyim			,498			
3) ATM'lerde günün 24 saati para çekebilirim.			,701			
4)Dünyanın her yerinde ATM'lerden herhangi bir ücret ödemedem para çekebilirim			,479			
5) ATM'de genellikle bankadaki hesabımla ilgili tüm bilgilere ulaşabiliyim			,481			
7)Uluslararası kullanılan banka hesap numarası IBAN'dır.			,471			
9)Birden fazla kredi kartına sahibim				,602		
10)Faturalarımı günü gününe ederim.				,460		
11)Alışveriş sırasında nakit ödeme yerine kredi kartı kullanmayı tercih ederim.				,692		
15)Aylık kazancımın büyük bir kısmını kredi kartı ödemelerimde kullanırım.				,681		
16)Fiyat kıyaslaması yaptıktan sonra alışverişimi tamamlarım.				,453		
Kaiser-Meyer-Olkin, 761						
Approx. Chi-Square	1243,872					
Bartlett's Test of Sphericitydf	253					
Sig.	,000					
Varyans:	%44,29					

Tablo 1'e göre finansal okuryazarlık bilgi düzeyine ilişkin 23 sorudan oluşan 4 alt ölçekli soruların geçerli ve güvenilir olduğu görülmektedir.

2.6. Verilerin Analizi

2.6.1. Frekans Analizleri ve Sıralama Ölçekleri

Araştırmaya katılanlar cinsiyetleri açısından incelendiğinde 148 kişinin (%40,1) kadın ve 221 kişinin de (%59,9) erkek olduğu belirlenmiştir. Yaşları açısından incelendiğinde 44 kişinin (%11,9) 18 ve 28 yaş arasında, 168 kişinin (%45,5) 29 ve 39 yaş arasında, 105 kişinin (%28,5) 40 ve 50 yaş arasında, 47 kişinin (%12,7) 51 ve 61 yaş arasında ve 5 kişinin de (%1,4) 61 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların eğitim durumları incelendiğinde, 3 kişinin ilkökul mezunu, 7 kişinin ortaokul mezunu, 48 kişinin lise mezunu, 101 kişinin ön lisans mezunu, 179 kişinin lisans mezunu ve 31 kişinin de yüksek lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 254 kişinin evli, 110 kişinin bekar ve 5 kişinin de ayrı yaşadığı belirlenmiştir. Son olarak çalışanların aylık ortalama gelirleri incelendiğinde, 22 kişinin 2000 TL'den az geliri olduğu, 108 kişinin 2000 ile 3000 TL arasında geliri olduğu, 136 kişinin 3000 TL ile 4000 TL arasında geliri olduğu ve 103 kişinin de 4000 tl ve üzerinde geliri olduğu belirlenmiştir..

2.6.2. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Ölçeğine İlişkin Analiz Sonuçları

2.6.2.1. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Ölçeği İçinde Yer Alan İfadelere Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri Açısından Farklılıkları

Araştırmaya katılan çalışanların cinsiyetleri açısından finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeği içinde yer alan ifadelerle katılma düzeylerinin farklılıkları incelendiğinde;

Tablo 2. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Ölçeği İfadelerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri Açısından Farklılıkları

Finansal Okuryazarlık Hakkındaki Görüşler	Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma	t	p
1)İnternet bankacılığı kullanmaktayım.	Kadın	2,46	,884	-2,179	,000**
	Erkek	2,65	,758		
2)ATM'lerden tüm bankacılık işlemlerini yapabiliyorum.	Kadın	2,30	,901	-2,040	,002**
	Erkek	2,49	,818		
4)Dünyanın her yerinde ATM'lerden herhangi bir ücret ödmeden para çekebilirim.	Kadın	1,75	,669	,525	,027*
	Erkek	1,71	,737		
6) 2017 yılı itibarıyla bireysel emeklilikte devlet katkısı %25'tir.	Kadın	2,49	,600	-1,849	,048*
	Erkek	2,61	,559		
9)Birden fazla kredi kartına sahibim	Kadın	1,78	,966	-3,289	,016*
	Erkek	2,13	,992		
10)Faturalarımı günü gününe öderim.	Kadın	2,84	,518	2,677	,000**
	Erkek	2,66	,744		
15)Aylık kazancımın büyük bir kısmını kredi kartı ödemelerimde kullanırım.	Kadın	2,07	,981	-1,423	,042*
	Erkek	2,21	,946		
17)Türkiye de KDV oranları %1, %8, %18 olarak uygulanmaktadır	Kadın	2,61	,543	-2,625	,000**
	Erkek	2,75	,492		
19)Uzun zaman periyodu içerisinde en fazla getiri sağlayan yatırım aracı hisse senetleridir.	Kadın	1,99	,436	-1,062	,001**
	Erkek	2,05	,570		

Independent Simple t-Test, *p<0,05 ; **p<0,01

“İnternet bankacılığı kullanmaktayım” (p:0,000<0,01), “ATM'lerden tüm bankacılık işlemlerini yapabiliyorum” (p:0,002<0,01), “2017 itibarı ile bireysel emeklilikte devlet katkısı %25'dir” (p:0,048<0,05), “Aylık kazancımın büyük bir kısmını kredi kartı ödemelerimde kullanırım” (p:0,042<0,05) ve “Uzun zaman periyodu içinde en fazla getiri sağlayan yatırım aracı hisse senetleridir” (p:0,001<0,01) ifadelerine verilen cevaplar içinde araştırmaya katılanların cinsiyetleri açısından erkekler yönünde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre bu ifadeler için erkek katılımcılar kadın katılımcılara göre daha fazla katılım göstermişlerdir. Bunun yanında “faturalarımı gününde öderim” (p:0,000<0,01) ifadesinde ise katılımcıların cinsiyeti açısından kadınlar yönünde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre de kadınlar erkeklere göre faturalarını gününde ödeme açısından daha duyarlı davranmaktadır.

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin alt ölçekleri için katılımcıların cinsiyetleri açısından farklılıklar incelendiğinde,

Tablo 3. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Alt Ölçeklerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri Açısından Farklılıkları

		Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi	Vergi ve Mevzuat Bilgi düzeyi	Kadın	2,48	,37971	-1,182	,217
		Erkek	2,52	,35847		
	Yatırım Bilgi Düzeyi	Kadın	2,50	,27750	1,976	,042*

	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	Erkek	2,44	,30776	-1,019	,047*
		Kadın	2,40	,48529		
	Tasarruf Bilgi Düzeyi	Erkek	2,55	,39808	-1,922	,188
		Kadın	2,25	,43618		
		Erkek	2,34	,47151		

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin “yatırım bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,042<0,05) kadınlar yönünde, “Bireysel bankacılık bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,047<0,05) ise erkekler yönünde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre kadınlar erkeklerle göre yatırımlarını hangi alanda yapacakları ve yatırımlarının hangi faktörlerden etkilenecekleri hakkında daha fazla bilgi sahibi iken, erkekler de kadınlara göre bireysel bankacılık uygulamaları hakkında daha fazla bilgiye sahiptirler.

2.6.2.2. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyleri Ölçeği İçinde Yer Alan İfadelere Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Yaşları Açısından Farklılıkları

Araştırmaya katılan çalışanların yaşları açısından finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeği içinde yer alan ifadelerle katılma düzeylerinin farklılıkları incelendiğinde;

“İnternet bankacılığı kullanmaktayım” (p:0,000<0,01), “Birden fazla kredi kartına sahibim” (p:0,018<0,05), “Alışveriş sırasında nakit ödeme yerine kredi kartı kullanmayı tercih ederim” (p:0,001<0,01), “Gelirin tüketilmeyen kısmı tasarruf olarak adlandırılmaktadır” (p:0,041<0,05) ve “Aylık kazancımın büyük bir kısmını kredi kartı ödemelerinde kullanırım” (p:0,003<0,01) ifadeleri için katılımcıların bilgi düzeylerinde araştırmaya katılanların yaşları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların yaş grupları büyüdükçe katılımcıların kredi kartı sahiplik isteği ve kredi kartı kullanma düzeyleri artmaktadır. Ayrıca internet bankacılığı kullanma bilgi düzeyi de yaşları 28 ve 37 yaş arası olanlarda diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir.

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğine alt ölçekleri için katılımcıların yaşları açısından farklılıklar incelendiğinde,

Tablo 4. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Alt Ölçeklerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Yaşları Açısından Farklılıkları

		Yaş	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi	Vergi ve Mevzuat Bilgi düzeyi	18-27 Arası	2,3318	,39045	3,594	,007**
		28-37 Arası	2,5619	,34045		
		38-47 Arası	2,5010	,37326		
		48-57 Arası	2,5191	,37915		
		58 ve Üstü	2,4400	,43359		
	Yatırım Bilgi Düzeyi	18-27 Arası	2,4188	,33946	1,267	,283
		28-37 Arası	2,5085	,29110		
		38-47 Arası	2,4803	,26588		
		48-57 Arası	2,4255	,33897		
		58 ve Üstü	2,5143	,27848		
	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	18-27 Arası	2,3561	,41076	3,956	,004**
		28-37 Arası	2,4960	,45487		
		38-47 Arası	2,3556	,42433		
		48-57 Arası	2,1071	,32778		
		58 ve Üstü	1,9667	,57009		
	Tasarruf Bilgi Düzeyi	18-27 Arası	2,0318	,37835	8,888	,000**
		28-37 Arası	2,2869	,46771		
		38-47 Arası	2,3448	,43011		

		48-57 Arası	2,5745	,41414		
--	--	-------------	--------	--------	--	--

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin ise “Vergi ve mevzuat bilgi düzeyi” alt ölçeğinde ($p:0,007<0,01$), “Bireysel bankacılık bilgi düzeyi” alt ölçeğinde ($p:0,004<0,01$) ve “Tasarruf bilgi düzeyi” alt ölçeğinde ($p:0,000<0,001$) katılımcıların yaşları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre katılımcıların yaş değerleri arttıkça katılımcıların vergi ve mevzuat ve tasarruf bilgi düzeyleri artmaktadır. Yaş değerleri büyük olanlar vergi ve mevzuat hakkında ve gelirlerinden yapılacak tasarruflar hakkında daha fazla bilgiye sahiptir. Ayrıca yaşları 28 ve 37 yaş arasında olanlar diğer yaş gruplarındakilere göre bireysel bankacılık hakkında daha fazla bilgiye sahiptir.

2.6.2.3. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Ölçeği İçinde Yer Alan İfadelere Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyleri Açısından Farklılıkları

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin alt ölçekleri için katılımcıların eğitim düzeyleri açısından farklılıklar incelendiğinde,

Tablo 5. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Alt Ölçeklerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyleri Açısından Farklılıkları

		Eğitim Düzeyi	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi	Vergi ve Mevzuat Bilgi düzeyi	İlkokul	2,0667	,30551	4,018	,001**
		Ortaokul	2,3414	,39036		
		Lise	2,5017	,44618		
		Ön Lisans	2,5769	,35952		
		Lisans	2,5676	,33731		
		Yüksek Lisans	2,4774	,33735		
	Yatırım Bilgi Düzeyi	İlkokul	2,3186	,24744	4,106	,001**
		Ortaokul	2,4290	,34433		
		Lise	2,4455	,35724		
		Ön Lisans	2,4682	,29769		
		Lisans	2,5211	,25806		
		Yüksek Lisans	2,5392	,32724		
	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	İlkokul	1,7222	,82215	3,100	,009**
		Ortaokul	2,1667	,28868		
		Lise	2,3437	,43135		
		Ön Lisans	2,4257	,52782		
		Lisans	2,4832	,37146		
		Yüksek Lisans	2,4409	,35629		
	Tasarruf Bilgi Düzeyi	İlkokul	2,2000	,40000	,127	,986
		Ortaokul	2,3429	,35989		
		Lise	2,3333	,46919		
		Ön Lisans	2,3089	,46435		
		Lisans	2,3128	,46976		
		Yüksek Lisans	2,2645	,41757		

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin ise “Vergi ve mevzuat bilgi düzeyi” alt ölçeğinde ($p:0,001<0,01$), “Yatırım Bilgi Düzeyi” ($p:0,001<0,01$) ve “Bireysel bankacılık bilgi düzeyi” alt ölçeğinde ($p:0,009<0,01$) katılımcıların eğitim düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça katılımcıların vergi ve mevzuat, yatırım ve bireysel bankacılık bilgi düzeyleri artmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyleri ne kadar yüksekse çalışanların vergi ve mevzuat hakkında, yatırımların hangi alanlarda ve nasıl yapılacağı hakkında ve bireysel bankacılık hakkında daha fazla bilgiye sahiptir.

2.6.2.4. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyleri Ölçeği İçinde Yer Alan İfadelere Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Medeni Durumları Açısından Farklılıkları

Araştırmaya katılan çalışanların medeni durumları açısından finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeği içinde yer alan ifadeler ayrı ayrı değerlendirildiğinde hiçbir ifade için istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeklerinin alt ölçekleri için katılımcıların medeni durumları açısından farklılıklar incelendiğinde,

Tablo 6. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Alt Ölçeklerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Medeni Durumları Açısından Farklılıkları

		Medeni Durum	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi	Vergi ve Mevzuat Bilgi düzeyi	Evli	2,53	,34508	4,285	,014*
		Bekâr	2,46	,39749		
		Ayrı Yaşüyor	2,12	,54037		
	Yatırım Bilgi Düzeyi	Evli	2,48	,29216	3,289	,038*
		Bekâr	2,18	,30295		
		Ayrı Yaşıyor	2,14	,28571		
	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	Evli	2,45	,44938	,653	,521
		Bekâr	2,3939	,40557		
		Ayrı Yaşıyor	2,4667	,32059		
	Tasarruf Bilgi Düzeyi	Evli	2,3685	,44980	6,818	,001**
		Bekâr	2,1818	,45779		
		Ayrı Yaşıyor	2,1600	,45607		

OneWay ANOVA, *p<0,05 ; **p<0,01

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin ise “Vergi ve mevzuat bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,014<0,05), “Yatırım bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,038<0,05) ve “Tasarruf bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,001<0,01) katılımcıların medeni durumları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre evli olanlar, vergi ve mevzuat hakkında, tasarrufların nasıl yapılacağı ve bunların hangi yatırım araçlarında değerlendirileceği hakkında beklarlara göre daha fazla bilgi düzeyine sahiptir.

2.6.2.5. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyleri Ölçekleri İçinde Yer Alan İfadelere Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir Düzeyleri Açısından Farklılıkları

Araştırmaya katılan çalışanların aylık gelir düzeyleri açısından finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeği içinde yer alan ifadelere katılma düzeylerinin farklılıkları incelendiğinde;

“İnternet bankacılığı kullanmaktayım” (p:0,001<0,01), “ATM’lerden günün 24 saati para çekebilirim” (p:0,001<0,01), “Ülkemizde gelir vergisi oranı %15’dir.” (p:0,031<0,05), “Aylık prim ödemeleri yapılan özel emeklilik sistemi Bireysel Emeklilik Sistemi olarak adlandırılır.” (p:0,001<0,01), “Türkiye de KDV oranları %1, %8, %18 olarak uygulanmaktadır” (p:0,002<0,01) ve “Tasarruf ve yatırım kararları enflasyondan etkilenir.” (p:0,002<0,01) ifadeleri için katılımcıların bilgi düzeylerinde araştırmaya katılanların aylık gelir düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların aylık gelir düzeyleri arttıkça farklılık tespit edilen ifadeler için bilgi düzeyleri de artmaktadır. Aylık gelir düzeyi yükseldikçe internet bankacılığı daha etkin kullanılmakta ve vergi ve mevzuatla ilgili bilgi düzeyi daha yüksek olmaktadır.

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeklerinin alt ölçekleri için katılımcıların aylık gelir düzeyleri açısından farklılıklar incelendiğinde,

Tablo 7. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Alt Ölçeklerine Katılma Düzeylerinin Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir Düzeyleri Açısından Farklılıkları

		Aylık Gelir Düzeyi	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi	Vergi ve Mevzuat Bilgi düzeyi	2000 TL ve Daha Az	2,17	,31970	6,644	,000**
		2001TL-3000TL	2,52	,36246		
		3001TL-4000TL	2,51	,39375		
		4001TL ve Üzeri	2,55	,31016		
	Yatırım Bilgi Düzeyi	2000 TL ve Daha Az	2,27	,25764	7,111	,000**
		2001TL-3000TL	2,44	,29783		
		3001TL-4000TL	2,47	,30193		
		4001TL ve Üzeri	2,56	,27055		
	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	2000 TL ve Daha Az	2,20	,43888	3,120	,026*
		2001TL-3000TL	2,44	,52705		
		3001TL-4000TL	2,40	,38370		
		4001TL ve Üzeri	2,50	,36292		
	Tasarruf Bilgi Düzeyi	2000 TL ve Daha Az	2,17	,48677	1,662	,175
		2001TL-3000TL	2,28	,46831		
		3001TL-4000TL	2,28	,46683		
		4001TL ve Üzeri	2,38	,42850		

*OneWay ANOVA, *p<0,05 ; **p<0,01*

Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin ise “Vergi ve mevzuat bilgi düzeyi” (p:0,000<0,01), “Yatırım Bilgi Düzeyi” (p:0,000<0,01) ve “Bireysel bankacılık bilgi düzeyi” alt ölçeğinde (p:0,026<0,05) katılımcıların aylık gelir düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre kişilerin aylık gelir düzeyleri arttıkça vergi ve mevzuat hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaktadır. Ayrıca bireysel bankacılık işlemlerini daha etkin kullanabilmekte ve tasarruflarını hangi yatırım araçlarında değerlendirecekleri hakkında daha etkin karar verebilmektedirler.

2.6.3. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyleri Ölçekleri Alt Ölçeklerine Katılma Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmaya katılanların, finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ölçeğinin alt ölçeklerine katılma düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Uygulanan analiz sonucunda,

Tablo 9. Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyi Ölçeğinin Alt Ölçeklerine Katılma Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

		Vergi Mevzuatı Bilgi Düzeyi	Yatırım Bilgi Düzeyi	Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	Tasarruf Bilgi Düzeyi
Vergi Mevzuatı Bilgi Düzeyi	PearsonCorrelation	1			
	Sig. (2-tailed)				
	N	369			
Yatırım Bilgi Düzeyi	PearsonCorrelation	,422**	1		
	Sig. (2-tailed)	,000			
	N	369	369		

Bireysel Bankacılık Bilgi Düzeyi	PearsonCorrelation	,270**	,251**	1	
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		
	N	369	369	369	
Tasarruf Bilgi Düzeyi	PearsonCorrelation	,182**	,151**	,254**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,004	,000	
	N	369	369	369	369

Bütün ölçekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcuttur. Buna göre; vergi mevzuatı bilgi düzeyi ile yatırım bilgi düzeyi arasında doğru yönlü orta kuvvete yakın ($r:0,422$; $p:0,000<0,01$), bireysel bankacılık bilgi düzeyi arasında doğru yönlü düşük kuvvette ($r:0,270$; $p:0,001<0,01$) ve tasarruf bilgi düzeyi arasında da doğru yönlü zayıf bir ilişki ($r:0,182$; $p:0,001<0,01$) mevcuttur. Yatırım bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık bilgi düzeyi arasında doğru yönlü düşük kuvvette ($r:0,251$; $p:0,000<0,01$) bir ilişki ve tasarruf bilgi düzeyi arasında doğru yönlü zayıf bir ilişki ($r:0,151$; $p:0,000<0,01$) mevcuttur. Son olarak bireysel bankacılık bilgi düzeyi ile tasarruf bilgi düzeyi arasında doğru yönlü düşük kuvvette bir ilişki mevcuttur ($r:0,254$; $p:0,000<0,01$).

2.7. Araştırma Modeline İlişkin Hipotezlerin Sonuçları

Araştırma modeline ilişkin oluşturulan hipotezlerin sonuçları Tablo 10'de sunulmuştur. Değişkenler arasında bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, Tukey ve LSD testleri uygulanmıştır. Hipotezlerin kabul ve ret durumları Tablo 10'de görülmektedir.

Tablo 10. Hipotezlerin Kabul ve Red Durumları

Hipotez No.	Hipotezler	Sig (p)	Sonuç	Yorumlar
$1H$	Çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık yoktur.	<0,05	Kabul	Çalışmanın $1H$ hipotezi reddedilir, $1H$ hipotezi kabul edilir. Buna göre çalışanların cinsiyetleri açısından, finansal okur-yazarlık bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinden yatırım bilgi düzeyinde kadın çalışanlar yönünde anlamlı bir farklılık varken, bireysel bankacılık bilgi düzeyi alt ölçeğinde ise erkek çalışanlar yönünde anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna göre kadın çalışanlar erkek çalışanlara göre yatırım konusuna daha çok önem vermekte ve daha bilinçli davrandıkları söylene bilinirken; erkek çalışanlarında kadın çalışanlara göre bireysel bankacılık konularında (internet bankacılığı, ATM vs.) bilgi düzeyleri yüksek bulunmuştur.
$2H$	Çalışanların yaş değerleri yükseldikçe, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerin de anlamlı bir farklılık görülmemektedir.	<0,05	Kabul	Çalışmanın $2H$ hipotezi reddedilir, $2H$ hipotezi kabul edilir. Buna göre çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, çalışanların yaşları açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Finansal okur-yazarlık bilgi düzeyleri alt ölçeklerinden vergi ve mevzuat bilgi düzeyi, bireysel bankacılık bilgi düzeyi ve tasarruf bilgi düzeylerinde çalışanları yaş değerleri arttıkça bilgi düzeyleri de artmaktadır.
$3H$	Lisans ve daha üstü eğitim düzeyine sahip çalışanlar ile diğer eğitim seviyelerinde olan çalışanlar arasında, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir.	<0,05	Kabul	Çalışmanın $3H$ hipotezi reddedilir, $3H$ hipotezi kabul edilir. Buna göre çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, çalışanların eğitim seviyeleri açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Finansal okur-yazarlık bilgi düzeyleri alt ölçeklerinden vergi ve mevzuat bilgi düzeyi, yatırım bilgi düzeyi ve bireysel bankacılık bilgi düzeylerinde, lisans ve üstü eğitim seviyesine sahip çalışanlar ile diğer eğitim seviyelerine sahip çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Lisans ve daha üstü eğitim seviyesine sahip çalışanlar daha yüksek bilgi düzeyine sahiptirler.

$4H$ Medeni durumları açısından evli ve bekâr olan çalışanlar arasında, finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $4H$ reddedilir, $4H$ hipotezi kabul edilmiş olup, çalışanların medeni durumları açısından, finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre bulunan farklılık, vergi ve mevzuat bilgi düzeyi, yatırım bilgi düzeyi ve tasarruf bilgi düzeylerinde evli ve bekâr çalışanlar arasında ve evli çalışanlar yönünde anlamlıdır

$5H$ Çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $5H$ hipotezi reddedilir, $5H$ kabul edilir. Buna göre çalışanların finansal okur-yazarlık bilgi düzeylerinde, çalışanların gelir seviyeleri açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri alt ölçeklerinden vergi ve mevzuat bilgi düzeyi, yatırım bilgi düzeyi ve bireysel bankacılık bilgi düzeylerinde, çalışanların gelir seviyeleri açısından bulunan farklılık anlamlıdır. Çalışanların gelir düzeyleri yükseldikçe, finansal okur-yazarlık bilgi düzeyleri de artmaktadır.

$6H$ Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile yatırım hakkındaki bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $6H$ hipotezi reddedilir, $6H$ kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile yatırım hakkındaki bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

$7H$ Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $7H$ hipotezi reddedilir, $7H$ kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında katılımcıların vergi mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

$8H$ Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, katılımcıların vergi ve mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $8H$ hipotezi reddedilir, $8H$ kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, katılımcıların vergi ve mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre vergi ve mevzuat hakkında bilgi sahibi olan bireyler yatırım konusunda, bireysel bankacılık konusunda aynı zamanda da tasarruf konularında gerekli bilgiye sahiptir denilebilir

$9H$ Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $9H$ hipotezi reddedilir, $9H$ kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

$10H$ Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkındaki bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

<0,05 Kabul

Çalışmanın $10H$ hipotezi reddedilir, $10H$ kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, yatırım hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkındaki bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin yatırım hakkındaki bilgi düzeyleri bireysel bankacılık ve tasarruf hakkındaki bilgi düzeylerini de etkilemektedir denilebilir.

¹¹H Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Çalışmanın ⁰¹¹H hipotezi reddedilir,¹¹H kabul edilir. Buna göre Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi ana değişkeni bağlamında, bireysel bankacılık hakkındaki bilgi düzeyi ile tasarruf hakkında bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

p<0,05= Kabul

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde bireylerin çoğu finansal ürün ve hizmetler hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip değildir. Bu yetersiz bilgide bireylerin finansal güvenliklerini tehlikeye düşürmekte ve bireyin refah seviyesini aşağı doğru çekmektedir. Bireylerin finansal planlamalar yapmakta zorlandıkları bu sebeple de sağlıklı finansal kararlar alamadıkları görülmektedir. Bireylerin refah seviyelerini yükseltebilmek, finansal güvenliklerini sağlayabilmek ve etkin finansal karar alabilmeleri finansal okuryazarlık düzeylerini yükseltmeleri ile mümkün olabilmektedir.

Finansal okuryazarlık kavramı toplumun her kesiminden bireyi etkileyen bir kavramdır. Elindeki sınırlı finansal kaynaklar ile maksimum fayda temin etmek isteyen her bireyin belirli düzeyde finansal okuryazar olması gerekmektedir. Bu gereklilik, finansal piyasalarda ve toplumun demografik yapısında meydana gelen değişimler ile daha da belirginleşmektedir. Finansal araçların çeşitlenmesi de finansal okuryazarlığın önemini artırmaktadır.

Finansal okuryazarlık kavramı, finansal ürün ve uygulamalar ile ilgili temel düzeyde bilgi sahibi olarak finansal kararlar alabilme yeteneğini tanımlamaktadır. Bu yeteneğin bireylere yönelik somut katkıları bulunmaktadır. Finansal okuryazarlık, bireylerin refah düzeyinin yanı sıra, finansal güvenliğini de etkilemektedir. Bu nedenle bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması modern toplumların gündeminde yer almaktadır. Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi öncelikle mevcut finansal okuryazarlık düzeyinin tespit edilmesini gerekli kılmaktadır.

Özellikle toplumun büyük kesimini oluşturan kamu çalışanları bir ülkede, ülkenin finansal refahına katkıda bulunabilmek ve ülkenin refahını yükseltebilmek için önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma Tunceli ili merkezinde çalışan kamu çalışanlarına uygulanmış olup araştırma sonucunda kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık bilgi düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde; araştırmaya katılanların çoğunun erkek kamu çalışanı olduğu söylenebilir (Araştırmaya konu olan çalışanların %40,1'i kadın, %59,9 erkektir). Katılımcıların yaşları incelendiğinde en sık yaş aralığı 29-39 olarak görülmektedir (%45,5). Eğitim düzeyleri incelendiğinde büyük çoğunluğun lisans mezunu olduğu görülmektedir (%48,5). Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında % 68,8'inin evli olduğu belirlenmiştir. Ailedeki birey sayısına bakıldığında %81,6 oranında ailedeki birey sayısı aralığı 1-4 olarak belirlenmiş, %48'inin kirada oturduğu son olarak ise çalışanların aylık gelir aralığı ise %36,9 ile 3000-4000 TL arası olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmamıza ilişkin hipotezlerin kabul-red durumu ve yorumlanması ise önceki bölümde tablo halinde ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Araştırmamıza ilişkin öneriler ise şu şekildedir:

Öneriler

Tunceli ili merkezinde çalışan kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik yapılan çalışma sonuçlarına göre çalışanların finansal konular hakkında bilgi düzeyi yetersizliklerini en aza indirmek ve ortadan kaldırabilmek için çeşitli çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda;

❖ Hükümetlerin stratejiler belirleyerek finansal okuryazarlıkla ilgili uygulama ve politikalar belirlemesi ve bunları etkinleştirmesi,

❖ Sivil toplum kuruluşları, Bankalar, BIST gibi kurumların desteği alınarak kamu yararı açısından finansal ürünler ve hizmetler gibi konularda tüketici farkındalığı artırılıp, eğitim programları hazırlanması, materyal ve faaliyet geliştirmeye teşvik edilmesi,

❖ Eğitim programları belirlenirken, erkekler, kadınlar, öğrenciler farklı meslek gruplarındaki bireyler vs. için farklı eğitim programları düzenlenmesi,

❖ Finansal okuryazarlık eğitimine mümkün olduğunca erken başlanması,

❖ Çocuk ve gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerini yükseltmeleri için okullarda bu konuyla ilgili müfredat düzenlemeleri yapılması, uzman kişiler tarafından çeşitli seminerler verilmesi, dergi kitap, cd, broşür vb. kaynaklarla eğitimin desteklenmesi,

❖ Sadece okullarda verilecek eğitimler yeterli gelmeyeceği için öncelikli hedef ailelerin finansal okuryazarlık alanında a bilinçlenmesini sağlayabilmek için ailelere de örgün ve yaygın eğitim kapsamında finansal okuryazarlık eğitim programları hazırlanıp toplumun finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi önerilebilir.

Sonuç olarak finansal okuryazarlık, özellikle finansal sistemin unsuru olan meslek elemanları açısından gün geçtikçe ve sistemde yer almaya devam ettikleri yıllar paralelinde önem kazanan, gündelik hayatta dahi önemi inkar edilemeyecek düzeyde olan konuların başında gelmektedir. Son olarak çalışmamızın finansal okuryazarlık konusunda yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aliyev, Y. (2016). Finansal Okur Yazarlılığın Sosyo-Ekonomik Duruma Etkisi: Bakü Örneği, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, (6), s.11-20.

Ansong, A. and Gyensare, M.A. (2012). Determinant of University Working-Students' Financial Literacy at the University of Cape Coast, Ghana, International Journal of Business and Management, 7(9), pp.126-133.

Barmaki, N. ve Şener, A. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyleri, Journal of Current Researches on Social Sciences, 7(3), s.67-88.

Büyüköztürk, Ş. (2004). Veri Analizi El Kitabı, Pegem Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.

Chen, H. and Volpe, R.P. (1998). An Analysis of Personal Financial Literacy Among College Students, Financial Services Review, 7(2), pp.107-128.

Cole, S., Thomas S. and Bilal Z. (2008). Money or Knowledge? What Drives The Demand For Financial Services in Developing Countries?, Harvard Business School Working Paper, No. 09-117.

Cude, B., Lawrence, F.C. and Lyons, A.C. (2006). College Students and Financial Literacy: What They Know and What We Need to Learn, Eastern Family Economics and Resource Management Association Conference 2006, pp.102- 109.

Dağdelen, T. (2017). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi ve Aydın İlindeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerine Bir Uygulama, Adnan Menderes Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Danes, S.M. ve Hira, T.K. (1987). Money Management Knowledge of College Students, The Journal of Student Financial Aid, 17, pp.4-16.

Elmas, B. ve Yılmaz, H. (2016). Finansal Okuryazarlık: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), s.115-140.

Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H. (2014). Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), s.113-125.

Ergün, B., Şahin, A. ve Ergin, E. (2014). Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(34), s.847-864.

- Fettahoğlu, S. (2015). Hane Halkının Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli’nde Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), s.101-115.
- Grohmann, A. (2018). Financial Literacy and Financial Behavior: Evidence from The Emerging Asian Middle Class, *Pacific-Basin Finance Journal*, 48, pp.129-143.
- Grohmann, A., Kouwenberg, R. and Menkhoff, L. (2015). Childhood Roots of Financial Literacy, *J. Econ. Psychol*, 51, pp.114–133.
- Hogarth, J.M. (2002). Financial Literacy and Family and Consumer Sciences, *Journal of Family and Consumer Sciences*, 94, pp.15-28.
- Kaderli, Y., Gümüş, U.T. ve Danışman, E. (2016). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Türk Silahlı Kuvvetleri Emekli Personeli Üzerinde Bir Araştırma, *Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi*, 5(5), s.52-70.
- Kalaycı, Ş. (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara.
- Kılıç, Y., Ata, H.A. ve Seyrek, İ.H. (2015). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 17(66), s.129-150.
- Kocabıyık, T. ve Teker, T. (2018). Finansal Okuryazarlık: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD)*, 2(2), s.117-144.
- Kurtuluş K. (2006). Pazarlama Aşamaları, Literatür Yayıncılık, 8. Basım, İstanbul.
- OECD INFE (2011). Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy.
- Remund, D.L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy, *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), pp.276-295
- Rosacker, K.M., Ragothaman, S. and Gillispie, M. (2009). Financial Literacy of Freshmen Business School Students, *College Student Journal*, 43(2), pp.391-399.
- Rutledge, S. (2009). Improving Protection in Financial Services for Russian Consumers, *Europe and Central Asia Knowledge Brief*, 13, pp.1-5.
- Saraç, E. (2014). Finansal Okuryazarlık Ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma, *Dumlupınar Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya*.
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), s.73-86.
- Volpe, R. P., Kotel, J. E. and Chen, H. (2002). A Survey of Investment Literacy among Online Investors, *Financial Counseling and Planning*, 13(1), pp.1–13.
- Yılmaz, Y. ve Tunçe, M. (2017). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Dicle Üniversitesi İİBF Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), s..301-312.
- Williams, Toni (2007). Empowerment of Whom and for What? Financial Literacy Education and the New Regulation of Consumer Financial Services, *Law & Policy*, 29(2), pp.226-256.
- Worthington, A.C. (2006). Predicting financial literacy in Australia, *Financial Services Review*, 15(1), pp.59–79

FRANSIZCA ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN WEB SİTELERİNİN METODOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİRAL⁸⁹
Dr. Öğr. Gör. Muzaffer KAYA⁹⁰

Özet

Günümüzde her türlü öğretim uygulamalarında teknolojiye yararlanmak artık zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. Hem dünyada hem de ülkemizde neredeyse herkesin kolayca ulaşabileceği teknolojilerin başında gelen internetin sunduğu sayısız olanaklardan biri de yabancı dil öğretimidir. Bu yönde hizmet veren çok sayıda web sitesinin varlığı öğretim sürecinde kullanılan yöntemlerin neler olduğunu ve bu yöntemlerin Fransızca öğrenenlerin dilsel gelişimine katkısının ne ölçüde olabileceği sorularını düşündürmektedir. Bu amaçla; yabancı dil öğretiminde en çok kullanılan yöntemleri kuramsal olarak genel özellikleriyle inceleyip açıkladık. Araştırmamızda belgesel tarama yöntemini kullanarak Fransızca öğreten üç web sitesinin (*podcastfrancaisfacile*, *bonjourdefrance*, *lepointdufle*) karşılaştırılması sonucunda elde ettiğimiz verilere göre değerlendirmelerde bulunduk. Bu verilere göre; *podcastfrancaisfacile* Direk Yöntem, Doğal Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem, İşitsel-Görsel Yöntemi kullanırken *bonjourdefrance* Direk Yöntem, Doğal Yöntem, Bilişsel Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Dilbilgisi-Çeviri yöntemini kullanmıştır. İncelenen diğer web sitesi *lepointdufle* ise İşitsel-Görsel Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem ve Direk Yöntemi kullanmıştır. Ayrıca, bu sitelerde bazen aynı yöntemin hem dilbilgisi kuralarının öğretiminde hem de sözcük öğretiminde kullanıldığı saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Yabancı Dil, Yöntem, Teknik, İnternet.

1.Giriş

Modern yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan internet 20. yüzyılın en büyük buluşlarından biridir. 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Savunma Bakanlığı tarafından sadece birkaç bilgisayarın birbiriyle bilgi alışverişinin sağlanması amacıyla kullanılan ağ paylaşımları izleyen yıllarda gelişerek özel kullanıcılara da hizmet vermeye başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde internet kullanımı özellikle şirketlerde ve akademik alanda yaygınlık kazanarak bilgi paylaşımı "tek tuşla" artık evrensel bir duruma gelmiştir. Günümüzde bilgiye internet yoluyla ulaşma talebi hız kazanmış, internet neredeyse her türlü bilginin ulaşılacağı "tek kaynak" olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle gençler ve üniversite öğrencileri arasında internet evrensel ölçekte siyasal,

⁸⁹ Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, serkan.demiral@batman.edu.tr

⁹⁰ Kırıkkale Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümü, muzafferkaya23@hotmail.com

eğitsel ve özel amaçlı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Kuşkusuz ki internet kullanımının gün geçtikçe artması internet sitelerinin kullanıcılara çok çeşitli olanakları da sunmasını sağlamaktadır. Bu olanaklardan biri de yabancı dil öğretimidir. Öğrenen, öğrenmek istediği yabancı dili internet üzerinden takip ederek ilgili işlemlerini de yine internet aracılığıyla yapabilmektedir. Yabancı dil öğrenmeye başlayan bir kişi bu amacına ulaşmak için o dille ilgili videolar izlemek, testler çözmek, seviyesine göre eğlenceli yayınları takip etmek ve o dili anadili olarak konuşan arkadaşlar bulmak isteyecektir. Tüm bu pekiştirenler öğreneni karşılıklı etkileşimin sağlandığı (enteraktif) öğretim-öğrenim sürecine sokarak onu öğrenmekte olduğu yabancı dille içselleştirir.

2. Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri

Öğrenenin belli bir konuda bilgi edinmesini kolaylaştırmak ve bu bilginin kalıcılığını sağlamak amacıyla birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlerin uygulamadaki başarısı doğal olarak öğrenenin de başarısını etkileyeceğinden belli bir öğretim yönteminin hangi öğretim ortamında başarılı olup olmayacağı öteden beri eğitim bilimciler arasında bir tartışma konusu olmuştur. Tartışmaların özünü oluşturan ana unsur temel öğretim yöntemlerinin uygulamadaki başarısının her öğretim ortamında geçerli olmayışıdır. Bundan dolayı var olan bir yöntem öğrenen referanslı bir şekilde geliştirilmeye çalışılmış bunun sonucunda da başka yöntemler ortaya çıkmıştır. Öğretim yöntemleri, öğretimi amaçlanan konu ekseninde uygulanabileceğinden tarih ya da matematik öğretiminde kullanılan bir öğretim yöntemi yabancı dil öğretiminde birebir olarak kullanılamaz. Yabancı dil öğretiminde uygulayıcılar tarafından en çok bilinen dil öğretim yöntemleri arasında (Memiş, Erdem, 2013:299) Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi, Direk Yöntem, Doğal Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem, İletişimsel Yöntem, Seçmeli Yöntem ve İşitsel-Görsel Yöntem gösterilebilir.

2.1. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi

Dilbilgisi kurallarının yoğun bir şekilde işlenmesi ve kaynak ve erek metinler arasında çevirilerin yapılmasıyla oluşan bu yöntem geleneksel olarak uygulanan en eski dil öğretim yöntemidir. Arapça ve Latince bu yöntem kullanılarak öğretilirdi (Sülükçü, 2012:292).

2.2. Direkt/Dolaysız Yöntem

Bu yöntemin çıkış noktası anadilin öğrenimindeki dilsel süreçlere dayanmaktadır (bkz. Demirel, 2010). Birey anadilini öğrenirken öncelikle konuşma edinimi kazanmak için sözcükleri kullanmaya başlar. Direk Yöntemde de amaç öğrenenin konuşma evresine geçebilmesi için dinleme-anlama becerilerine yönelik çalışmalar sırasında sözcük öğrenmesini sağlamaktır. Dil öğretiminde dört temel dil becerisi olan konuşma, yazma, dinleme ve anlama becerilerinin geliştirilmesine yönelik her türlü materyalin kullanılmasına önem verilir. Bu materyaller sayesinde Mirici'nin (2015:48) de vurguladığı gibi öğrenilen yabancı dil *sınıf içi bir etkinlik* olmaktan çıkarak sosyal yaşamda da kullanılacak bir *iletişim aracı* olur.

2.3. Doğal Yöntem

Bireyin anadilini edinme sürecinin temel alınmasıyla ortaya çıkan bu yöntemde öğrenenden öncelikli olarak beklenen dilsel davranış konuşma becerisinin kazanılmasıdır. Doğal Yöntemde, erek dilde amaçlanan dilsel kazanımlar yine erek dilin kullanılmasıyla oluşur. Öğretmen, dilbilgisi kurallarını açıklayarak anlatmak yerine erek dilde devamlı konuşarak öğreneni iletişim

sürecine sokmaya çalışır. Sam'e (2016:15) göre bu sürecin doğru bir şekilde ilerlemesini sağlamak için, öğretmen konuşmaya çalışan öğrenenin hatalarını konuşma esnasında düzeltmemelidir. Hatalar daha sonra yapılacak bir etkinlikle öğrenene gösterilmelidir.

2.4. İşitsel-Dilsel Yöntem

Dünyada her toplumun bir dili vardır. Dil, topluma yeni katılan bir bebeğe doğumundan itibaren onunla iletişim kurmak için öğretilmek istenir. Bebek önce dinler, sonra konuşur. Böylece bir dilin doğal öğrenim aşamaları oluşmuş olur. İşitsel-Dilsel Yöntem de işte bu psiko-lengüistik gözlemler sonucunda geliştirilmiştir. Jerald ve Clark (1983)'ın bu yönteme göre uygulamalı bir şekilde hazırladıkları öğretim planına göre de, erek dilin hem dilbilgisi kurallarının hem de sözcüklerin bir karşılıklı konuşma yoluyla öğretildiğini görüyoruz. Bu durum bize İşitsel-Dilsel Yöntemde kullanılan tekniğin, bireyin anadilini öğrenme aşamalarında geçirdiği dilsel süreçle aynı şekilde uygulandığını göstermektedir.

2.5. Bilişsel Yöntem

Öğrenenin dört temel dil becerisinin (konuşma, yazma, dinleme, anlama) aynı ölçüde edinmesini amaçlayan bu yönteme göre bir dilin öğrenilmesi için o dilin öğrenende bir *anlam* ifade etmesi gerekir. Dilbilgisi kurallarının öğretilmesi Bilişsel Yöntemin amaçlarının başında gelir. Öğrenen bu kuralları öğrenirken kurallar arası bağlamsal anlamlar kurarak öğrendiklerini bir *mantık* çerçevesi içinde kalıcılaştırabilir. Öğrenenden beklenen bu davranıştan dolayı, Rivers (1981:48) Bilişsel Yöntemin öğrenci merkezli bir öğretim modelini temel aldığı ancak dilbilgisi kuralları öğretilirken öğrenenin işitsel ve görsel materyallerle desteklemesi gerektiğine vurgu yapar.

2.6. İletişimsel Yöntem

Dilin bir iletişim aracı olmasından dolayı yabancı dil öğretiminin de iletişim becerilerinin etkili bir şekilde kullanılmasıyla gerçekleşebileceğinin öne sürüldüğü bu yöntemde amaç; öğrenene hem anadilinde hem de erek dilde iletişim becerisini kazandırmaktır. Bu becerinin kazanılması için öğretmen sadece öğrenenler ve kendisi arasında bir iletişim kurmaz aynı zamanda öğrenenlerin kendi aralarında iletişim kurmalarını sağlayacak sınıf içi etkinliklerin (oyunlar, röportajlar, sunumlar vb.) yapılabilmesinin yolunu açar. Bu etkinlikler yapılırken öğrencinin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasının önemine vurgu yapan Dellal ve Çınar (2011:22) erek dilin sadece sınıf içinde değil sınıf dışı etkinliklerle de ilişkilendirilmesi gerektiğini söyler. Yabancı dil öğrenen birey dili sadece kendi sınıf ortamında kullanmayacağına göre bireyin günlük yaşamda iletişim kurarken hangi sözcüklere (alışveriş yaparken, tanışırken vb.) ihtiyaç duyabileceği öngörülerek bu yönde bir dilsel etkinlik yapılabilir. İletişimsel Yöntem, öğrenenin dilsel ihtiyaçlarının karşılanmasının iletişim *kurma becerisi edinme* sürecine dayalı olduğundan Richards ve Rodgers (2001) bu yöntemi diğer öğretim yöntemlerinin birleştirilmiş *tek hali* olarak görür.

2.7. Seçmeli Yöntem

Yabancı dil, bireyin anadili dışında öğrenmek istediği herhangi bir dildir. Yabancı dil öğretim yöntemleri genel olarak bütün yabancı dillerin öğretimiyle ilgili yaklaşımların sonucunda ortaya çıkmış olsa da dünyada konuşulan bütün diller birbirinden farklı dil ailelerine aittir. Bu dil aileleri doğal olarak kendilerine özgü kültürel, sosyal hatta siyasal durumlardan etkilenecek gelişmişlerdir. Seçmeli Yöntem de diller arasındaki farklılıkların öğretim yöntemini de etkilediği

görüştünü benimseyerek ortaya çıkmıştır. Mwanza (2017:56) sınıf içinde sadece bir yöntemin uygulanmaması gerektiğini; tek bir yöntemin güçlü özelliklerinin olması yanında zayıf yanlarının da olduğunu ileri sürer. Öğretilen yabancı dile ve öğrenene göre seçilen bir yöntem öğreneni daha verimli bir öğretim sürecinin içine alır (Brown, 2007:14). Sınıf ortamını, öğrenenleri ve öğrettikleri dilin özelliklerini en iyi tanıyan ve bilen öğretmenler olacağı için onların yapacakları gözlem ve araştırmalara göre öğrenen için en uygun öğretim yöntemi ya da bu yöntemlerin birkaçı bir arada kullanılabilir.

2.8. İşitsel-Görsel Yöntem

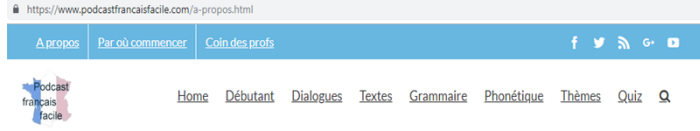
Duyarak ve görerek öğretimin temel alındığı İşitsel-Görsel Yöntemde öğrenene kısa filmler, izletilerek ya da karşılıklı konuşma kayıtları dinletilerek derse başlanır. Öğretmen filmde ya da kayıta geçen konuşmaların anlaşılmasını sağlayacak görsellerden (resim, poster vb.) yararlanır. Öğrenenin izlediği film ya da dinlediği karşılıklı konuşmayla ilgili kendisine sorular yöneltilir ve bu sorular aracılığıyla da iletişim etkinliğine katılımı sağlanmaya çalışılır. Öğretmen, öğrenenin sorduğu soruları ise mimo-jestler kullanarak yanıtlamaya çalışır. Cuq ve Gruca (2003:263) İşitsel-Görsel Yöntemi kullanan öğretmenin dil sınıfında kullandığı ses ve görüntülerin günlük hayatla bağlantılı olması gerektiğini aksi halde öğrenenin dinlediği kayıtların, izlediği filmlerin ve gördüğü resimlerin dil öğretim sürecine etkisinin uzun süreli olamayacağını altını çizerek. Bu bağlamda, öğretmenin, öğrenen için seçtiği her türlü destekleyici örneğin öğrenenin hafızasında kalıcı olabilmesini sağlayan *hafıza destekleyici* (Bkz. Richmond vd. 2008) tekniklerden yararlanması gerekir.

3. Fransızca Öğretiminde Başvurulan Web Siteleri

Milenyumla birlikte internetin herhangi bir konu hakkında bilgilenmek için bir başvuru kaynağı olarak kullanımının artması yabancı dil öğreten web sitelerinin de artışına neden oldu. Günümüzde yabancı dil öğrenmek ya da öğrendiği yabancı dili ilerletmek için birçok web sitesi olduğu bilinmektedir. Dünyada en çok konuşulan diller olan İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Almanca, Rusça gibi dillerden herhangi birini öğrenmek isteyen birisinin artık bir internet sağlayıcısına hatta internet özelliği olan bir akıllı telefona sahip olması yeterli gibi görünmektedir. Ancak, yabancı dil öğrenmek isteyen birey, bu sitelerin yabancı dili öğretirken hangi yöntem ve tekniklere başvurduğunu ve bu yöntemlerin kendisine uygun olup olmadığını elbette bilmeyebilir. Fransızca öğrenmek isteyen biri için de sayısız web sitesi olduğu kuşkusuzdur. Bu sitelerin en çok tercih edilenleri şunlardır: *podcastfrancaisfacile*, *bonjourdefrance*, *lepointdufle*.

3.1. Podcastfrancaisfacile (www.podcastfrancaisfacile.com)

Metin içerikleri Fransızca öğretmeni Vincent Durrenberger tarafından hazırlanan site, “À propos” (Hakkımızda), “Par où Commencer” (Öğrenenin yönlendirilmesi), “Coin des profs” (Öğretmen köşesi) ana bölümlerinden oluşuyor. Bu bölümlerin hemen altında “Home” (giriş sayfası), “débutant” (Yeni başlayan), “dialogues” (Karşılıklı konuşmalar), “Textes” (Metinler), “Grammaire” (Dilbilgisi), “Phonétique” (Sesletim/Telaffuz), “Thèmes” (Konular), “Quiz” (Alıştırmalar) alt bölümleri yer alıyor (bkz. Resim 1).

Apprendre le français avec VINCENT DURRENBERGER

Bonjour, je m'appelle Vincent Durrenberger. Je suis professeur de français. Je suis l'auteur des textes du site « [podcastfrancaisfacile.com](https://www.podcastfrancaisfacile.com) ».

J'enseigne le français depuis une vingtaine d'années pour des publics très différents : débutants, intermédiaires, avancés, employés, étudiants à l'université, lycéens, retraités,...

J'ai été membre du jury du DELF (Delf a1, Delf A2, Delf B1, Delf B2, Dalf C1) et j'aide mes étudiants à se préparer pour toutes sortes d'examens (DELF, TCF, FUTSUKEN, etc.)

J'ai commencé ma carrière à l'institut français où j'enseignais la grammaire pour les niveaux avancés, la compréhension orale, l'expression écrite pendant huit ans.

Resim 1

Öğrenenin dilsel becerilerinin gelişmesine yönelik dersler ise aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir (bkz. Resim 2).

“Dialogue” (karşılıklı konuşma)

“Vocabulaire” (sözcük edinimi)

“Prononciation” (sesletim)

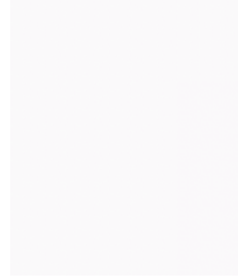
“Grammaire” (dilbilgisi)

<https://www.podcastfrancaisfacile.com/plan-de-cours-fle-debutant.html>

LEÇONS	CONTENU
PAQUET 1 	<ul style="list-style-type: none"> • DIALOGUE : nationalité, profession, origine • VOCABULAIRE : salutations • PRONONCIATION : l'alphabet • INTERROGATION : intonation • NOMBRES : DE 1 à 20 • MÉTALANGAGE : communiquer dans la classe
PAQUET 2 	<ul style="list-style-type: none"> • DIALOGUE : dialogue : Vous êtes ? • GRAMMAIRE : être (singulier) / c'est un / ce n'est pas un • VOCABULAIRE : pays – ville • PRONONCIATION : les sons du français / les articles
PAQUET 3 	<ul style="list-style-type: none"> • DIALOGUE : dialogue : Quel est...? • GRAMMAIRE : quel / adjectif possessif / • VOCABULAIRE : les nombres • PRONONCIATION : égalité syllabique • MÉTALANGAGE : communiquer dans la classe 2

Resim 2

Sitede bulunan karşılıklı konuşmalar ve metinler işitsel araçlarla desteklenerek öğrenenin aynı anda hem görerek hem de duyarak öğrenmesi amaçlanıyor (bkz. Resim 3).

★ Dialogue :

accueil1-client1.mp3 00:00

Situation : Sébastien est à son poste de travail. Il reçoit un appel de la directrice.

Directrice : Sébastien, vous pouvez passer dans mon bureau, s'il vous plaît ?

Sébastien : J'arrive tout de suite.

...

Sébastien : (frappe à la porte) toc toc toc.

Directrice : Entrez.

Sébastien : Vous voulez me voir ?

Directrice : Oui, j'ai une mission importante à vous confier.

Sébastien : Oui, de quoi s'agit-il ?

Directrice : Vous savez que notre client japonais doit nous rendre visite la semaine prochaine.

Sébastien : Oui, le directeur de Suzuki corporation...

Resim 3

3.1.1. Bulgular

- Derse karşılıklı konuşma metinleri dinletilerek başlanıyor (Direk Yöntem, Doğal Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem).
- Sesletim çalışmalarında görsel metinler kullanılıyor (Direk Yöntem, Doğal Yöntem, Bilişsel Yöntem, İşitsel-Görsel Yöntem).
- Dilbilgisi ve sesletim kuralları da görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğretiliyor (İşitsel-Görsel Yöntem).
- Sözcükler görsellerle desteklenerek öğretiliyor (Doğal Yöntem).

3.2. Bonjourdefrance (www.bonjourdefrance.com)

Kendileri için “cyber-magazine” (sanal-dergi) kavramını kullanan site, Fransızca öğrenmek isteyenler için alıştırmalar, testler ve oyunlar sunduğunu ve bu gereçlerin Fransızca öğretmenleri için de amaç ve kazanımlara yönelik ders planlamalarının hazırlanmasına katkı sunacağını ileri sürer. Bu sitenin ayrıca, Fransızca konuşanlar için karşılıklı materyal paylaşım yeri ve kaynağı olmayı amaçladıklarını söyleyebiliriz (bkz. Resim 4).

Resim 4

Sitenin ana sayfasında öğreneni yönlendirmek için “Choisissez votre catégorie” (Kategorinizi seçiniz) ana bağlantısının altında seçmeli konu başlıklarına yer verilmiştir. Öğrenen aşağıda sıralanan bu başlıklara tıklayarak çalışmak istediği içeriğe kolayca erişebilir (bkz. Resim 5).

“Grammaire Française” (Fransızca Dilbilgisi)

“Compréhension” (Anlama)

“Vocabulaire Français” (Fransızca Sözcükler)

“Fiches Pedagogiques” (Öğretmenler için Amaç ve Kazanımlar)

“Français des affaires” (Mesleki Fransızca)

“Français précoce” (Çocuklar için Fransızca)

“Exercices de conjugaison” (Fiil çekimlerine yönelik alıştırmalar)

“Jeux pour apprendre le Français” (Öğrenenler için oyunlar)

“Expressions idiomatiques” (Deyimler)

“Civilisation” (Fransız dilinin kültürü, tarihi, sanatı, ait olduğu coğrafya, edebiyatı, mutfağı, gelenekleri ve bayramları)

“Parler Français” (Konuşma)

“Préparation DELF” (Uluslararası geçerliliği olan Fransızca sınavlarına hazırlık)

“Destination Francophonie” (Fransızca öğrenenlerin *TV5 Monde* üzerinden takip edebilecekleri program)

“Formations pour professeurs” (Öğretmenlere yönelik eğitimler)

Öğrenenin eğlenceli bir dilsel sürece girmesi ve öğrendiklerini pekiştirmesi için “Choisissez votre outil” (kullanmak istediğiniz araçları seçiniz) adı altında başka bağlantılar da verilmiştir (bkz. resim 5). Bu bağlantılar ve içerikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

“Karaoké FLE” (YouTube üzerinden çeşitli video-müzikler)

“Tests de Français” (Çoktan seçmeli Fransızca testler)

“Abécédaire” (Resimli alfabe)

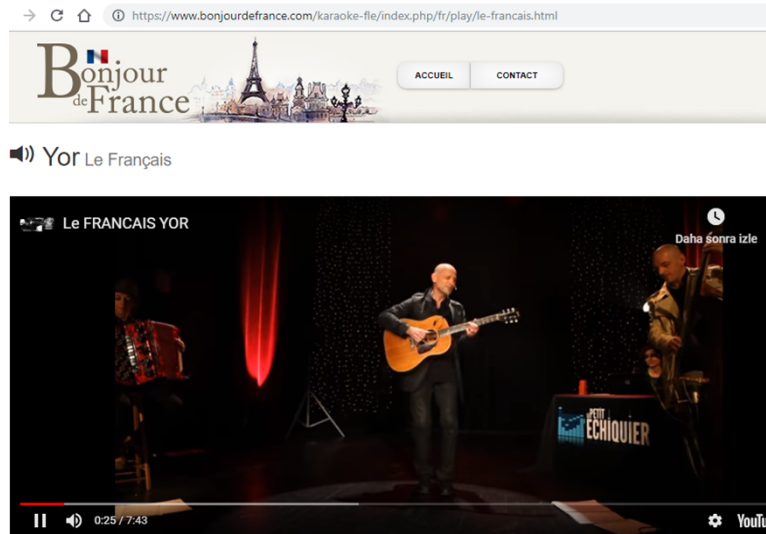
“Imagier” (Resimli kitap)

“Synonymes FLE” (Fransızca sözcüklerin eş anlamlıları)

Resim 5

İçerik olarak incelendiğinde, sitenin çok yönlü ve zengin bir dilsel materyal sunduğu ayrıca bu materyallerin birçok kurum tarafından da desteklendiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, kullandıkları sistem, öğreneni sitenin kendi ana bağlantıları üzerinden yine kendisine ait olan alt bağlantılara yönlendirdiği gibi tamamen başka bağlantılara (YouTube, Azurlingua vb.) da yönlendiriyor (bkz. Resim 6).

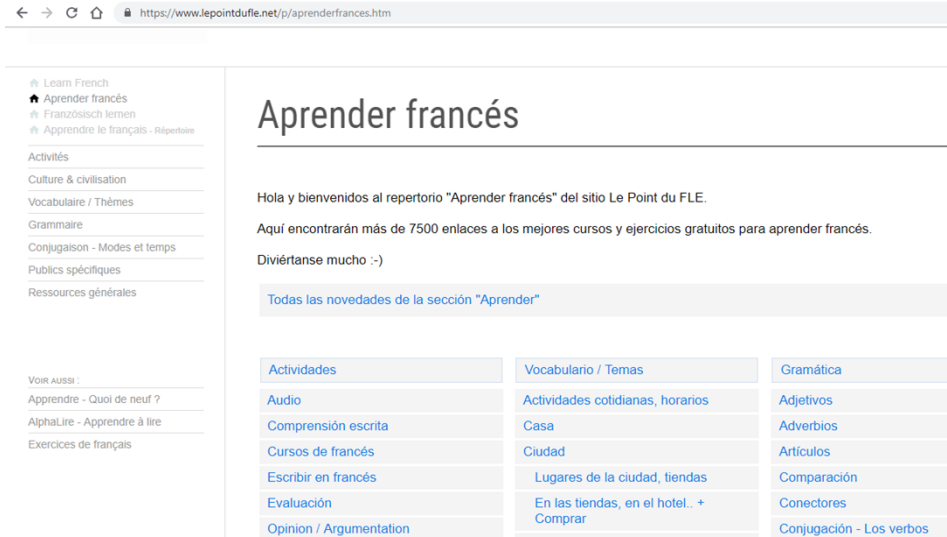
Resim 6

3.2.1. Bulgular

- Görsel araçlardan yararlanılıyor (Direk Yöntem, Doğal Yöntem, Bilişsel Yöntem).
- Dilbilgisi kuralları bağlamsız tümcelerle ve metinler aracılığıyla öğretiliyor (İşitsel-Dilsel Yöntem, Direk Yöntem).
- Okuma metinleri görsel materyallerle destekleniyor (Doğal Yöntem).
- Dilbilgisi kurallarının açıklanması bir şekilde doğrudan öğretimine ağırlık veriliyor (İşitsel-Dilsel Yöntem, Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi).

3.3. Lepointdufle (www.lepointdufle.net)

Sitenin giriş sayfasında, Fransızca öğretimi için yönlendirmeler ve konu başlıkları Fransızcayla birlikte İngilizce, İspanyolca ve Almanca dillerinde seçmeli olarak verilmiştir. Bu dillerden herhangi biri üzerine tıklayarak öğrenen o dil aracılığıyla öğretimle ilgili yönlendirmeleri izleyebilir (bkz. Resim 7).

The screenshot shows the website 'Aprender francés' with a navigation menu on the left and a main content area. The navigation menu includes links for 'Learn French', 'Aprender francés', 'Französisch lernen', 'Apprendre le français - Répertoire', 'Activités', 'Culture & civilisation', 'Vocabulaire / Thèmes', 'Grammaire', 'Conjugaison - Modes et temps', 'Publics spécifiques', and 'Ressources générales'. The main content area has a heading 'Aprender francés' and a welcome message in Spanish: 'Hola y bienvenidos al repertorio "Aprender francés" del sitio Le Point du FLE. Aquí encontrarán más de 7500 enlaces a los mejores cursos y ejercicios gratuitos para aprender francés. Diviértanse mucho :-)' Below this is a link 'Todas las novedades de la sección "Aprender"'. At the bottom, there is a grid of 12 links for various learning resources:

Actividades	Vocabulario / Temas	Gramática
Audio	Actividades cotidianas, horarios	Adjetivos
Comprensión escrita	Casa	Adverbios
Cursos de francés	Ciudad	Artículos
Escribir en francés	Lugares de la ciudad, tiendas	Comparación
Evaluación	En las tiendas, en el hotel. + Comprar	Conectores
Opinion / Argumentation		Conjugación - Los verbos

Resim 7

Öğrenen, sitenin “activités” (etkinlikler) bağlantısına tıkladığında aşağıdaki bağlantılara yönlendirilir (bkz. Resim 8).

Resim 8

Bu bağlantılar ve içerikleri şunlardır:

“Audio” (İşitsel)

“Compréhension écrite” (Yazılı anlama)

“Cours de français en ligne” (Canlı bağlantılı Fransızca dersler)

“Évaluation” (Değerlendirme/Sınav)

“Expression écrite” (Yazılı anlatım)

“Opinion / Argumentation” (Düşüncesini belirtme / Tartışma)

“Orthographe” (Yazım kuralları)

“Phonétique – Prononciation” (Ses bilgisi – Sesletim)

“Pourquoi apprendre le français ?” (Neden Fransızca öğrenmeliyiz?)

Yabancı dil öğrenmek isteyen birçok kişi neden dil öğrenmek istediğini ayrıntılı bir şekilde bilmeyebilir. Öğrenecekleri yabancı dilin onlara hangi açıdan (seyahat, iş, kariyer, kültür vb.) katkı sağlayacağını ve hangi özelliklere (yapısal, kültürel vb.) sahip olduğunun anlatılması gerekir. Bu bağlamda, *Lepointdufle* “Pourquoi apprendre le français ?” (Neden Fransızca öğrenmeliyiz?) alt bağlantısıyla öğreneni bu yönde de bilgilendirerek onun bilinçli bir Fransızca öğrenme sürecine girmesini teşvik ediyor.

3.3.1. Bulgular

a)- Dersler, erek dilde öğretilecek konuya uygun bir filmin izletilmesi ya da karşılıklı bir konuşmanın dinletilmesiyle başlıyor (İşitsel-Görsel yöntem).

b)- Öğretmen film ya da karşılıklı konuşmayla ilgili hazırlanan soruları öğrenenin yanıtlamasını istiyor (İşitsel-Görsel Yöntem).

- c)- Dilbilgisi ve sesletim kuralları görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğretiliyor (İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem).
- d)- Öğretim sürecinde görsel ve işitsel materyaller kullanılıyor (İşitsel-Görsel Yöntem, Bilişsel Yöntem).
- e)- Fransızcanın kültürel değerleri örneklem olarak kullanılıyor (Direk Yöntem).

Değerlendirme ve Sonuç

Yabancı dil öğretimiyle ilgili yöntemlerin çıkış ve gelişim evreleri incelendiğinde bir sonraki yöntemin bir öncekinin ya da daha öncekilerin alternatifi olması için geliştirildiği anlaşılır. Bir öğretim yönteminin “yöntem” olarak ele alınması içinse öncelikle uygulanabilir olup olmadığının ölçülmesi gerekir. Günümüzde yabancı dil öğretiminde kullanılan birçok öğretim yöntemi yabancı dil öğretmenlerince uzun yıllardır kullanılmaktadır. Ancak hiçbir yöntem öğreneni tamamen başarıya ulaştırmaya yetmemiştir. Diğer yabancı dillerin öğretiminde olduğu gibi internet üzerinden Fransızca öğretiminde de öğrenenin etkin bir dil öğretim sürecini takip edebilmesi için çeşitli yöntemler uygulanır. En çok tercih edilen üç web sitesinin Fransızca öğretirken başvurduğu öncelikli yöntemler incelendiğinde *podcastfrançaisfacile* Direk Yöntem, Doğal Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem, İşitsel-Görsel Yöntemi kullanırken *bonjourdefrance* Direk Yöntem, Doğal Yöntem, Bilişsel Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Dilbilgisi-Çeviri Yöntemini kullanmıştır. İncelenen diğer web sitesi *lepointdufle* ise İşitsel-Görsel Yöntem, İşitsel-Dilsel Yöntem, Bilişsel Yöntem ve Direk Yöntemi kullanmıştır. Ayrıca, bu sitelerin bazen aynı yöntemi hem dilbilgisi kurallarının öğretiminde hem de sözcük öğretiminde kullandığı saptanmıştır. Yabancı dil Fransızca'yı öğrenmek isteyen herkesin dil öğrenme süreleri, beklentileri, amaçları, sosyal statüleri birbirinden doğal olarak farklı olduğu için Fransızca'yı web siteleri aracılığıyla öğrenmek isteyenlerin web sitelerinin etkili bir öğretim sürecinde tek başlarına yetersiz kaldıklarını bilmeleri gerekir. Öğrenenin internetin sunduğu olanaklardan yararlanması elbette doğaldır; fakat dil öğrenim sürecinde unutmaması gerekir ki izlediği yöntemin kendisine uygun olup olmadığına yine kendisi karar verecektir.

Kaynakça

- Brown, H. D. (2007). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. New York, NY: Pearson Education ESL (3rd Edition).
- Cuq, J. P., Gruca, I. (2003). *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.
- Dellal, N. A., Çınar, S. (2011). Yabancı Dil Eğitiminde İletişimsel Yararlı Yaklaşım, Öğretmen Rollerini, Davranışları ve Sınıf İçi İletişim. *Ankara Üniversitesi Language Journal* Sayı: 154 Ekim-Kasım-Aralık, (21-36).
- Demirel, Özcan. (2010). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Jerald, M., Clark, R. C. (1983). *Experiential language teaching techniques*. Brattleboro, Vermont: Pro Lingua Associates.
- Mellow, J. D. (2002). Towards principled eclecticism in language teaching: The two-dimensional

- model and the centering principle. *Tesl-Ej*, 5 (4) A-1. Retrieved September 11, 2006, from <http://tesl-ej.org/ej20/a1.html>.
- Memiş, M. R., Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. *Turkish Studies, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8/9, 297-318, Ankara.
- Mirici, İ. Hakkı. (2015). European Policy and Practices in Training Foreign Language Teachers, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education), Ankara.
- Richards, J.C., Rodgers, T.S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. USA: Cambridge University Press.
- Richmond, A. S., Cummings, R., Klapp, M. (2008). Transfer of the method of loci, pegword, and keyword mnemonics in the eighth grade classroom. *Northern Rocky Mountain Educational Research Association Researcher*, 21(2), X-X.
- Rivers, Wilga. M. (1981). *Teaching Foreign-Language Skills*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sam, Praveen. (2016). Natural Approach of Teaching English Language on a Flipped Classroom Platform to Tertiary Level Engineering Learners. *International Journal of Educational Sciences*. 14 (1, 2): 13-18. India.
- Sülükçü, Yusuf. (2012). Yabancı Dil Öğretim Yöntemlerinin Dilin Dört Temel Beceri Alanına Göre Sınıflandırılması. *III. Uluslararası Ukrayna'da Türkçe Konuşan Halklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* İçinde (290-298) 18-21 Eylül 2012, Kiev.

Web Sayfaları

<https://www.podcastfrancaisfacile.com/> (Erişim 12.3.2019)

<https://www.bonjourdefrance.com/> (Erişim 14. 03. 2019)

<https://www.lepointdufle.net/> (Erişim 18.03.2019)

TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN İŞGÜCÜ PIYASALARINA ETKİSİ: ENDÜSTRİ 4.0

Gökçe CEREV⁹¹

ÖZET

Çalışma kavramı insanlık tarihiyle birlikte var olan ve gelişen bir kavramdır. Çalışma kavramının paradigmaları insanlığın gelişimiyle birlikte değişim göstermiş ve toplumsal hayata yön vermiştir. Geçmişin geleneksel çalışma yaklaşımı günümüzde çeşitli faktörlerin etkisi ile değişime uğramıştır. Sanayi devrimi ile başlayan bu değişim küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte hız kazanmıştır. Çalışma hayatının şekillenmesinde en önemli etkenlerden birisi de teknolojik gelişmelerdir. Üretim faktörlerine sanayi devrimi ile giriş yapan teknoloji zaman içinde gelişerek çalışmanın merkezi konumuna gelmiştir. İnsanlığın çalışma hayatı içinde geldiği en son teknolojik aşama Endüstri 4,0 olarak tanımlanmaktadır. Endüstri 4.0 ile çalışma hayatında gelişmiş teknolojiler yer almaya başlamış ve üretimin boyutu yeniden şekillenmiştir. Endüstri 4.0 gelişmesi üretim faktörleri içinde önemli bir yere sahip olan emeğin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bilgi ve teknoloji emek piyasalarında daha çok önem kazanırken, akıllı robotlar, yapay zekalar vb. teknolojik gelişmeler emek piyasasında insanın yerini ve boyutunu tartışmaya açmıştır. Bu çalışmada Endüstri 4.0'ın çalışma hayatında meydana getirdiği değişimler ele alındıktan sonra, bu değişimlerin işgücü piyasalarına olası etkileri açıklanacaktır. Çalışmanın sonucunda emek piyasalarının geleceğinde çalışanların bilgi seviyelerinin ve bu bilgiyi kullanabilmelerinin ana belirleyeceği faktör olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Endüstri 4.0, Emek, İşgücü Piyasaları

Giriş

Bir şeyi oluşturma veya ortaya çıkarmak için emek harcama (www.tdk.gov.tr) olarak ifade edilen çalışma kavramı insanlığın gelişmesi ile yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk insan ile ortaya çıkan ve basit kas gücüne dayanan çalışma kavramı zaman içinde değişim göstermiştir. Avcılık toplumunun kendisine özgü yapısı içinde farklı değerlere sahip olan çalışma kavramı, tarım toplumuna geçiş ile ileri bir boyut kazanmış, 18. Yüzyılda buhar makinesinin bulunması ile üretim

⁹¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, gcerev@firat.edu.tr

sistemlerinde yaşanan değişim sonucunda yeni bir modellemeye sahip olmuştur. Sanayi devrimi ile başlayan çalışmanın yeniden tanımlanması çalışanları da etkilemiştir.

Sanayi devrimi sonucunda üretimde meydana gelen teknolojik gelişmeler makineleri çalışma hayatının bir parçası haline getirmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ile gelişen makineler üretimin vazgeçilmez unsuru olmuşturlar. Buhar makinesi ile başlayan üretimdeki teknolojik gelişmeler, elektrik motorları ile devam etmiş, elektronik ve mekanik gelişmeler ile hızlı bir ilerleme göstererek günümüze kadar gelmiştir. Artık günümüzde üretimde kullanılan teknolojinin kapasitesi ve kabiliyetleri işgücü piyasalarında insanın konumunu tartışılır bir noktaya getirmiştir. Üretimde yer alan akıllı robotlar, yapay zekalar işgücünün yapısını da değiştirmeye başlamıştır. İşgücü piyasaları bu değişimden etkilenmeye başlamış çalışanlar açısından eğitim ve bilginin önemi daha da artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda gelecekte bilginin çalışanların en büyük sermayesi olma ihtimali yükselmiştir. Bu çalışma da üretim teknolojilerinin gelmiş olduğu son aşama olan Endüstri 4.0'ın işgücü piyasalarına etkisi ele alınmıştır. Çalışmada öncelikli olarak sanayi devrimi sonrasında üretimde yaşanan teknolojik gelişmelerin işgücü piyasalarına etkisi incelenmiş, ikinci aşamada Endüstri 4.0 kavramsal boyutuyla açıklanırken, son bölümde Endüstri 4.0'ın işgücü piyasalarına etkisi araştırılmıştır.

1. Sanayi Devriminden Endüstri 4.0'a Üretimde Teknolojik Gelişmeler

18. Yüzyılda buhar makinesinin icadı ile başlayan sanayi devrimi üretimde makinelerin kullanılmasının da başlangıcı olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte üretimde başlayan teknolojik gelişmeler dar kapsamda çalışma ilişkilerini etkilerken geniş kapsamda ise toplumun genelinde ve yapısında köklü değişimler meydana getirmiştir. Üretimde kullanılan makinelerle birlikte emeğin yapısında yaşanan değişimin sonucunda işçi sınıfının doğması işgücü piyasalarının yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Tarım toplumunun basit ve yalın üretimi içinde yer alan çalışanlar sanayi devrimi ile işçi sınıfını oluşturmuş, beceri ve nitelikleri artmaya başlamıştır. İşgücü piyasalarında yaşanan bu değişim aynı zamanda toplumunda yapısını etkilemiş, ekonomik, sosyal, kültürel yapılarda değişime yol açmıştır (Kocabaş, 2004:6-7). Üretimde makinelerin kullanımı artarken ortaya çıkan üretim modellemeleri üretimde bulunan işgücünün yapısının değişmesine neden olmuş, vasıflı ve vasıfsız çalışan ayrımı öne çıkarken, çalışanların nitelikleri işgücünün yapısının önemli bir belirleyici faktörü olmuştur (Giddens, 2008:14). Sanayi devriminin başlangıcından sonra gelişen teknolojiler ile kitlesel bir boyut kazanan üretim ve bu üretimde yer alan emek hızlı bir değişim geçirmiş bu değişim aynı zamanda işgücü piyasalarının da yapısını etkilemiştir (Baştürk vd. 2012:125).

Üretim modellerinde yaşanan teknolojik gelişim ile emek yoğun üretim yerine teknoloji yoğun üretim modelleri gelişmeye başlamış, teknolojik üretim gücünü elinde bulunduran toplumlara büyük avantajlar sağlamıştır (Çelik, 2009:90). Sanayi toplumunda yaşanan bu değişim ile birlikte üretim modelleri içinde ortaya çıkan değişimler sanayi devrimini bir adım ileri taşımış, endüstriyel üretimin hakim olduğu toplumsal yapı (Aron, 1978:85), gelişmiş üretim paradigmalarının hakim olduğu ve sanayi ötesi toplum olarak isimlendirilen bir yapıya dönüşmüştür (Bozkurt, 2012:68).

Sanayi devrimi ile üretimde kullanılan makinelerin sanayi ötesi topluma geçiş ile sektörel yansımaları şekillenmeye başlamıştır. Tarım ve sanayi sektörünün yanına hizmet sektörü de eklenmiş üretim sistemlerinin yanında toplumsal açıdan da bilgi ön plana çıkmaya başlamıştır.

Sanayi devrimi sonrası üretim modelleri ve bu modellere bağlı teknolojik gelişmeler belirli dönemler altında ele alınmaktadır. Buhar makinasının icadı ile 18. Yüzyılda kitlesel üretim ile ortaya çıkan dönem Endüstri 1.0 olarak tanımlanırken, 19 yüzyıl itibari ile petrol ve elektrikli motor gibi farklı enerji kaynaklarına dayalı üretim modellemesi Endüstri 2.0 dönemini olarak ifade edilmektedir. 20. Yüzyıl itibari ile teknolojinin ilerlemesi ile elektronik ve bilgi teknolojileriyle üretim modellerinde otomasyon ve dijital sistemlerin kullanılmasına başlanmış bu dönem Endüstri 3.0 olarak ifade edilmiştir. Tüm bu gelişmeler ile teknolojinin giderek artması ve üretim içinde robotların, yapay zekanın kullanılması Endüstri 4.0 döneminin başlangıcını oluşturmuştur (E. P., 2015:2; Görçün, 2016:51; Witkowski, 2017:763).

2. Endüstri 4.0 ve Üretimde Yaşanan Gelişmeler

Endüstri 4.0 kavramı yaklaşık on üç yıl önce 2006 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde şekillenmeye başlamış, 2011 yılında Almanya Hannover Fuarı'nda üretimde yeni bir paradigma olarak kabul görmeye başlamıştır (Alçın, 2016:21). İlerleyen zamanda Almanya tarafından sanayi üretiminin odak noktası şekline getirilen Endüstri 4.0 üretim sistemleri içinde kabul görmeye başlamıştır. Endüstri 4.0 ile üretim sistemlerinde yaşanmaya başlayan köklü değişimler tüm sektörleri etkilediği gibi işgücü piyasasının yapısını da etkilemeye başlamıştır (Vardar,2016:28). Teknolojik gelişmeler ile üst seviyeye çıkan üretim modellemeleri içinde teknoloji kullanımının etkileri geniş olmuştur. Endüstri 4.0 ile üretim sistemlerinde ortaya çıkan değişim ürün modellemesinden toplumsal yaşantıya kadar birçok noktaya etki edecek bir yapıya dönüşmüştür (Davies, 2015:25).

Endüstri 4.0 üretim teknolojileri ile birlikte akıllı fabrikaların ortaya çıkmasını, geliştirilen çip ve sensör teknolojisi sonucunda yapay zeka desteği ile üretim ve işlerin geliştirilmesini ve geleceğe yönelik plan yapılmasını sağlamıştır. Bu gelişme sonucunda üretim sistemleri içinde emeğin yapısı da yeniden şekillenmeye başlamıştır (Sayers, 2008:53).

Endüstri 4.0'ın süreç olarak meydana geldiği aşamalarda üretim sistemleri bağlamında firmaları derinden etkilemiştir. Bu etki tedarik süreci ile başlamış, üretim aşamasında devam etmiş ve planlama, pazarlama, lojistik, güvenlik gibi diğer alanlarda devam etmiştir. Endüstri 4.0 ile dijital sistemler ve öğrenen makinalar ile artan üretim verimliliği, gelişen değer zincirleri üretim sistemlerinin modellemelerini değiştirmektedir (IAB, 2016:2).

Endüstri 4.0 sisteminin üretim sistemleri içinde yapay zekâ, robotik, nesnelerin interneti, 3D yazıcılar, nano ve biyo teknolojileri ile kuantum ve enerji kullanımı olarak şekillenmektedir. Günümüzde başlangıç aşamasında olan dijital inovasyon yaklaşımı ile üretim sistemleri iç içe geçen teknoloji yoğun sistemler ile ciddi bir gelişme aşamasına gelmiştir. Dördüncü sanayi devrimi olarak adlandırılan Endüstri 4.0'ı diğer sanayi devrimlerinden ayıran temel özellik yoğun teknoloji kullanımı ve birbirini tamamlayan fiziksel, biyolojik ve dijital bölgelerin etkileşimidir (Schwab, 2016:9).

Endüstri 4.0'ın meydana getirdiği değişim ile ürün çeşitliliği artmakta, tedarik ve pazarlama süreçlerinde oluşturulacak esneklik ile sistemin sıkıntısız işleyeceği düşünülmektedir. Üretim sistemlerinin dijital veri ve akıllı sistemler ile planlama aşamasından, müşteri yönetimine ve tedarikçilere entegre edilmesi başarıyı artıracak önemli bir unsurdur. Bu sistemsel yaklaşımlar ile pazara farklı ürünler sunulabilmekte firmalar rekabet avantajı sağlamaktadır (Fallera ve Feldmüllera, 2015). Günümüzde Endüstri 4.0 sanayi üretiminde hızlı bir şekilde etkili olurken (Stock ve Seliger, 2016), gelecekte daha fazla sektörde etkinliğe sahip olmayı hedeflemektedir (Lu, 2017:2).

3. Endüstri 4.0 ve İşgücü Piyasalarının Etkileşimi

Üretim faktörleri içinde emek ve sermayenin bulunması ve her ikisinin teknolojik gelişmelerden etkilenmesi sanayi devrimi sonrası gözlemlenen bir durumdur. İşletmeci mal ve hizmet üretirken maliyetler üzerinde titizlikle durur. Özellikle tam rekabetçi küresel bir dünyada bu durum önemli bir konudur. Teknoloji de meydana gelen üretim odaklı gelişmeler işletmecilere avantaj sağlamaktadır. Sanayi devriminden sonra teknolojide yaşanan gelişmelerin üretim sistemleri içinde kullanılması ile üretim faktörleri içinde emeğin payı azalmaya başlamıştır. Teknolojik

işsizlik olarak bu durum günümüzde iş gücü piyasalarındaki etkisini gittikçe artırmaya başlamıştır. İşletmeciler üretim içinde kendilerine maliyet avantajı sağlayabilmek için teknolojiye yatırım yapmaya başlamışlardır (Ataman, 1998:60). Bu gelişmeler işgücünün dönüşümünü ortaya çıkarırken Endüstri 4.0 içinde emeğin nasıl şekilleneceği sorununu da ortaya çıkarmaktadır.

Tüm teknolojik gelişmelerde olduğu gibi Endüstri 4.0'ında işgücü piyasalarına önemli etkileri olacaktır. Başlangıçta üretim sistemlerinin ve iş planlamasının değişimi olarak gözlemlenen Endüstri 4.0 zamanla işgücünün de yenilenmesi ihtiyacını ortaya çıkaracaktır. Endüstri 4.0 'ın geleceğinde çalışma ortamında daha fazla teknolojinin yer alması robotik üretim ile birlikte artan yapay zeka kullanımı çalışanlarında değişmesini ve kendilerini yenilemesini gerekli kılacaktır (Berger, 2016). Endüstri 4.0'da akıllı sistemler ve ileri teknolojiler ile insanın iş birliğine üretim sistemleri içinde daha fazla ihtiyaç duyulacaktır. Endüstri 4.0 ile artan teknoloji kullanımı işletmelere karlılık ve verimlilik artışı ile artan rekabet avantajı sağlamaktadır. Endüstri 4.0'ın yarattığı maliyet avantajı işletmelerin yeni yatırımlar yapabilmesi için kaynak yaratma fırsatı sunacaktır.

Endüstri 4.0'ın temel yaklaşımında robotik sistemlerin, yapay zekaların ve nano teknolojilerin kullanıldığı akıllı fabrikalar bulunmaktadır. Bu durum insanların çalışmadığı ya da çok az insanın istihdam edildiği akıllı fabrikaların yer aldığı üretim sistemlerini ortaya çıkarmaktadır. Çalışanların olmadığı veya sınırlı olduğu fabrikalar işgücü piyasalarında işsizlik tehlikesinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda özellikle vasıflı çalışan ve vasıfsız çalışan ayrımının işgücü piyasalarının şekillenmesinde önemli bir faktör olacağı değerlendirilmektedir. Teknoloji ve istihdam arasındaki ilişkinin işgücü piyasalarına geçmişte yaptığı etkiler Endüstri 4.0 geçiş sürecinde de ortaya çıkabilmektedir.

Teknolojik gelişmeler ile işgücü piyasalarında meydana gelen değişimle birlikte ortaya çıkan temel sorun teknoloji ve çalışan vasıflarının uyum sorunudur. Sanayi devrimi ile başlayan bu sorun her dönem içinde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucunda işgücü piyasalarını etkilemiştir. Teknolojik değişimler sürecinde işgücünü kendini gelişmelere yeniden adapte etmesi niteliklerinin artmasını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler vasıflı işgücüne olan ihtiyacı artırmaktadır. Teknolojik gelişmelerin yaşandığı geçiş dönemlerinde işsizlik ilk etapta yükseliş gösterse de teknolojinin meydana getirdiği verimlilik ve kalite ile yeni tasarımlar, yeni müşteri algıları, yeni sistemler ve yeni istihdam olanaklarını da beraberinde yaratmaktadır (Huberman, 2009:127, Tokol, 2000). Bu gelişmeler ile iş gücü piyasalarında vasıflı işgücüne olan ihtiyaç vasıfsız işgücünü piyasa dışında bırakacak ve vasıflı ile vasıfsız işgücü arasındaki ayrım

derinleşecektir (Rıfkın, 1995). Teknolojik değişimlerin işgücü piyasalarını etkilediği bir gerçektir. Önemli olan nokta bu etkinin süresi ve geçiş aşamasında yaşanan toplumsal sorunların aşılabilmesidir. Teknolojik gelişmelerin işsizlik üzerindeki etkisi sınırlı ve geçici bir süre ortaya çıkmakta, sonradan işgücünün kendini yeni gelişmelere adapte etmesi ile ortadan kalktığı gözlenmektedir. Bu sınırlı süre yaklaşık olarak 3-4 yıl sürmektedir (Feldmann, 2013). Bu durum teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisinin geçici olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde de Endüstri 4.0'ın işgücü piyasalarında meydana getirebileceği geçici olumsuz etkiler beklenmektedir. Çalışanların teknolojik gelişmelere karşı ilk başlarda ortaya koyduğu olumsuz davranışlar sanayi devrimi ile gözlemlenen bir olgudur. Sanayi devriminin başlangıcında ortaya çıkan yeni teknolojiler ve üretimde makinelerin kullanılmaya başlanmasına karşı ortaya konulan Luddite hareketi (Autor, 2015:3) ile başlayan teknoloji çalışan çatışması zamanla kendi denge noktasını bulmuş, çalışanlar teknolojik gelişmelere uyum sağlamaya başlamışlardır. Bu gelişmeler doğrultusunda çalışma yaşamında çalışan profilleri, çalışma süreleri ve ücretler başta olmak üzere büyük çaplı değişimler gözlenmiş (Wisskircen vd., 207:9-10) büyük bir değişim yaşanmıştır.

Değerlendirme

Çalışma olgusu insanlık ile şekillenen bir değerdir. Geçmişten günümüze insanlığın gelişmesine bağlı olarak çalışma şekilleri ve koşulları da değişmiştir. Avcılık toplumundan tarım toplumuna geçiş sürecinde yaşanan değişimler sanayi toplumu süresince de devam etmiş ve bu değişimle birlikte sadece çalışma koşulları değil toplumsal bir değişim süreci de yaşanmıştır. Sanayi devrimi sonrasında makinelerin üretim sistemlerine dahil olmasının birçok etkileri ortaya çıkmıştır. Bu etkiler maliyet avantajı, seri üretim, verimlilik, kalite gibi olumlu etkiler olduğu gibi, istihdam, işsizlik, çevresel etkiler gibi olumsuz etkilerde olmuştur. Tüm bu gelişmeler altında makinelerin çalışma hayatına girmesi zamanla teknolojinin ilerlemesi ve artan teknoloji yoğun üretim başta çalışma hayatı olmak üzere toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir.

Endüstri 4.0 üretim sistemlerinde teknolojinin en gelişmiş seviyede kullanılmasıdır. Üretim modellerinde kullanılmaya başlanan akıllı sistemler, yapay zekalar, robotik teknolojiler çalışma koşullarının yeniden modellenmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu yoğun ve gelişmiş teknoloji gelecekte işgücünü nereye götürecektir. Bu konuda giderek artan tartışmalar sonucunda henüz kesin bir yargıya varılmış değildir. Geçmişte ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin üretim faktörleri içinde meydana getirdiği değişimlere çalışanlar ve işgücünün vermiş olduğu tepki günümüzde de gözlemlenebilir. Makinelere karşı ortaya konan karşıt davranışlara ve teknoloji ile

ortaya çıkan işsizliğe karşı yapılan mücadeleler Endüstri 4.0 geliştikçe ortaya çıkabilecek davranış modelleridir. Makinelerin üretim sistemlerine dahil olması ile ortaya çıkan vasıflı ve vasıfsız işçi ayrımı, teknolojik işsizliğin eğitim ile aşılması süreci günümüzde de yaşanabilecektir. Bugün yoğun teknoloji işsizlik başta olmak üzere işgücü piyasalarının nereye gittiği sorusunu karşımıza çıkarabilir. Bu sorunun cevabı işgücünün kendini yenilemesi vasıflarını değiştirmesidir.

Endüstri 4.0 işgücü piyasalarını kesinlikle etkileyecek bir gelişmedir. Bu etkilerin olumsuz yönlerinin ortaya çıkabileceği işgücü piyasalarında en büyük beklenti artan işsizlik rakamları olacaktır. İşgücünün teknolojik işsizlikten etkilenmemesi için kendini yenilemesi bir gerekliliktir. Gelecekte üretim faktörleri içinde en önemli faktör bilgi ve bilgiyi yönetme olacaktır. Geçmişin vasıflı çalışanları bu değişimle kendilerini yenilemezlerse geleceğin vasıfsız çalışanları şekline dönüşeceklerdir. Bu nedenle gelecekte artan teknoloji kullanımı ile değerlendirilen bilgi ve bilgiyi kullanma Endüstri 4.0'ın işgücü piyasaları üzerindeki etkilerine yön verecektir.

Kaynakça

- ALÇIN, S. (2016), “Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0” Journal of Life Economics, v :8, Page19-30,
- ARON, R. (1978) "Sanayi Toplumu", Çev:/Haz: GÜNER, Dergâh Yayınları, İstanbul
- ATAMAN B. C. (1998). “İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 53, Sayı: 1, ss. 59-72.
- AUTOR, D. H. (2015) “Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation”, Journal of Economic Perspectives, 29 (3), 3–30.
- BAŞTÜRK, Ş., ZENCİRKIRAN, M., ÇALIŞ, Ş., KESER, A., OMA, U, (2012), "Çalışma Sosyolojisi", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- BERGER, R. (2016).” The Industrie 4.0 Transition Quantified: How The Fourth Industrial Revolution Is Reshuffling The Economic”, Social And Industrial Model. Roland Berger
- BOZKURT, V., (2012) "Endüstriyel & Post-Endüstriyel Dönüşüm", Bursa: Ekin Basım Yayın,
- ÇELİK, N. (2009) "Gelişmekte Olan Ülkelerin Sanayileşme Süreçlerinde Teknolojik Öğrenme Deneyimleri: Güney Kore Örneği ve Çin'in Yetiştirme Çabaları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.8, S.28, 91-109
- DAVIES, R. (2015) “Industry 4.0 Digitalisation for Productivity and Growth”, European Parliamentary Research Service (EPRS).
- EUROPEAN Parliament, “Industry 4.0, Digitalisation for Productivity and Growth”, Briefing,
- FALLERA, C., FELDMÜLLERA, D. (2015) “Industry 4.0 learning factory for regional SMEs’ The 5th Conference on Learning Factories - Procedia CIRP, 32, 88–91.
- FELDMANN, Horst (2013). “Technological Unemployment in Industrial Countries”, Journal of Evolutionary Economics, V. 23, pp. 1099-1126.
- FRIEDMAN, A. L. (1977) “Responsible Autonomy Versus Direct Control Over The Labour Process”, Capital and Class, 1(1), 43-57.
- GIDDENS, A. (2008) “Sosyoloji”, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- GÖRÇÜN, Ö. F. (2016) “Dördüncü Endüstri Devrimi Endüstri 4.0”, Beta Yayıncılık, İstanbul
- IAB (2016) “Industry 4.0: Job Producer or Employment Destroyer”, Institute for Employment Research Current Report, 2.
- KOCABAŞ, F., (2004), "Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33-53
- LU, Y. (2017) “Industry 4.0: A Survey On Technologies”, Applications And Open Research Issues. Journal Of Industrial Information Integration, 6, 1–10.

RİFKİN, J. (1995), ‘‘The end of work The decline of the global labor force and the dawn of the post-market era’’, Tarcher Putnam, New York.

SAYERS, S. (2008) ‘‘Marksizm ve İnsan Doğası’’ (Çev. Ş. Alpagut), İstanbul: Yordam Kitap.

HUBERMAN, L. (2009) ‘‘Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla’’, İletişim Yayınları, İstanbul

SCHWAB, K. (2016) ‘‘Dördüncü Sanayi Devrimi’’, (çev. Zülfü Dicleli), Optimist Yayınları, İstanbul.

STOCK, T., SELİGER, G. (2016) ‘‘Opportunities of sustainable manufacturing in industry4.0’’ 13th Global Conference on Sustainable Manufacturing, Decoupling Growth from Resource Use , Procedia CIRP, 40, 536–541.

TOKOL, A. (2000) ‘‘Yeni Teknolojiler Ve Değişen Endüstri İlişkileri’’, İş Güç Endüstri İlişkileri Dergisi, 2(1), 1-13.

VARDAR, S. (2016). ‘‘4. Endüstri Devrimi Paradigması’’, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, Yıl 28, Sayı 334.

WİSKİRCHEN, G., BİACABE, B.T., BORMANN, U., MUNTZ, A. (2017) ‘‘Artificial Intelligence and Robotics and their Impact on the Workplace’’, IBA Global Employment Institute, London.

WİTKOWSKİ K., (2017) ‘‘Internet Of Things, Big Data, İndustry 4.0 İnnovative Solutions İn Logistics And Supply Chains Management’’, Procedia Engineering, vol. 182, pp. 763-769

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama61.35172, Erişim Tarihi: 12.02.2019

**GEMİ ADAMLARININ İŞ SÖZLEŞMESİNİN SON BULMASI VE KIDEM
TAZMINATI HAKKI: 854 SAYILI DENİZ İŞ KANUNU KAPSAMINDA BİR
İNCELEME**

Gökçe CEREV⁹²

ÖZET

Denizcilik sektörünün kendine özgü çalışma şartları bu sektörde çalışanların farklı bir yasal düzenleme ile çalışma şartlarının düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye’de gemi adamlarının çalışma şartlarının yasal çerçevesi 854 sayılı Deniz İş Kanunu ile düzenlenmiştir. Deniz İş Kanunu kapsamında düzenlenen iş sözleşmesinin yapılması, uygulanması ve son bulması farklı sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçlardan birisi de kıdem tazminatıdır. Kıdem tazminatı genel olarak belirli bir süre çalışma sonucunda sözleşmenin kanunda belirtilen şartlar ile son bulması ile elde edilen toplu paradır. Kıdem tazminatı çalışanın emeğinin karşılığıdır ve aynı zamanda çalışan açısından bir güvencedir. Bu çalışmada 854 sayılı Deniz İş Hukuku kapsamında iş sözleşmesi tanımlandıktan sonra, iş sözleşmesinin son bulma durumları ve bu durumlara göre çalışanların hak ettiği kıdem tazminatı incelenmiştir. Deniz iş hukuku kapsamında sözleşmenin niteliği ile son bulmasının sahip olduğu özel durum kıdem tazminatının yapısına da etki etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deniz İş Kanunu, Gemi Adamı, Hizmet Sözleşmesi, Fesih, Kıdem Tazminatı

Giriş

Küreselleşme ile hızla büyüyen dünya ticareti içinde büyük bir yere sahip olan denizlerin ve denizcilik sektörünün önemi her geçen gün artmaktadır. Denizcilik sektörü kendisine ait özellikler barındıran ve bu özelliklerin ortaya çıkardığı çalışma koşullarına sahip bir sektördür. Denizcilik sektörünün diğer sektörlerden zorlu çalışma koşulları sektörün çalışma şartlarını ortaya koyan

⁹² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, gcerev@firat.edu.tr

yasal düzenlemelerin de farklı olmasına neden olmuştur. Bu çerçevede denizcilik sektörü içinde gemilerde çalışan personelin çalışma şartları farklı yasalar ile düzenlenmiştir.

Türkiye içinde önemli bir konuma sahip denizcilik sektörünün çalışma şartları farklı yasal düzenlemeler ile ele alınmıştır. Türkiye’de ilk olarak 10.03.1954 tarihinde 6379 sayılı Deniz İş Kanunu ile yapılan yasal düzenlemeler ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden ele alınmış ve günümüzde halen yürürlükte olan 20.04.1967 tarihli 854 sayılı Deniz İş Kanunu ile tekrar düzenlenmiştir (Süzek, 2008:2). Yaklaşık olarak 50 yıldır yürürlükte olan Deniz İş Kanunu sektörün ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır.

Deniz İş Kanunu ile çalışma koşullarının yasal çerçevesi belirlenen denizcilik sektörü işverenleri ve çalışanları ile hızla gelişen bir sektördür. Sektörün çalışma koşulları içinde ortaya çıkan farklı durumlar yasal çerçevede iş sözleşmesi, iş sözleşmesinin son bulması ve iş sözleşmesinin son bulması durumunda kazanılan haklara da yansımıştır. Bu çalışmada 854 sayılı kanun çerçevesinde iş sözleşmesi ve son bulması durumları ile çalışanların kıdem tazminatı hakkı ele alınmıştır.

1. 854 Sayılı Deniz İş Kanununun Kapsamı ve Gemi Adamı Kavramı

Deniz İş Kanununun birinci maddesi kanunun kapsama alanını ele almıştır. Kanun; “Denizlerde, göllerde ve akarsularda Türk Bayrağını taşıyan yüz ve daha grostonluk gemilerde bir hizmet akdiyle çalışan gemi adamları ve bunların işverenlerini” kapsamaktadır. Kanunun kapsama alanının uygulamasında bazı durumlar özel hükümlere bağlanmıştır. Bu kapsamda, “İşvereni aynı olan ve toplamı yüz veya daha fazla grostona sahip gemilerin tamamı ile çalıştırdığı gemi adamı sayısı beş veya daha fazla olan işvereneler de” kanun şartlarında değerlendirilir. Aynı zamanda kanun ‘’ sandal, mavna, şat ve salapurya gibi deniz taşıtlarını da gemi kapsamına almaktadır’’ (Deniz İş Kanunu, Md. 1).

Kanun işveren ve çalışan bağlamında değerlendiren kişileri de Madde 2’de açıklamıştır. Kanuna göre;

- Bir hizmet akdine bağlı olarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla ile diğer çalışanlar ‘’gemi adamı’’
- Gemi sahibine veya kendisine ait olmayan bir gemiyi kendi adına ve hesabına işleten kişiye ‘’işveren’’
- Gemiyi sevk ve idare eden kişiye veya zorunlu sebeplerle görevi başında bulunmaması halinde yerine vekalet eden kişiye ‘’kaptan’’

- Kaptan ya da işveren yerine hareket eden ve işlem yapmaya yetkili olan kişiye de “işveren vekili” tanımlaması yapılmıştır (Deniz İş Kanunu, Md. 2).

854 Sayılı kanunun kapsam alanı ve kapsadığı kişilerin ortaya konulması kanunun uygulanması açısından önemlidir. Kanun çerçevesinde belirlenen çalışan ve işveren tanımları çalışma olgusu ile bağımlılık unsurunu ortaya çıkarmakta ve taraflara belirli esaslar dahilinde farklı yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Deniz İş Kanunu’nda ortaya çıkan çalışan ve işveren kavramları iş hukukunun diğer düzenlemelerinde (Bireysel İş Kanunu, Basın İş Kanunu, Borçlar Kanunu vb.) olduğu gibi çeşitli edimleri yerine getirmek zorunda olan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel yaklaşım çalışma hukukunun temel yaklaşımı ile aynı olmakta ve yapılacak olan tanımlanmış iş ile bu işi yerine getiren kişinin bağımlılığı olmaktadır. Yapılacak olan işin bedensel veya fikri olmasından daha çok öne çıkan iş için çalışanın emeğinin ortaya çıkmasıdır (Demircioğlu ve Centel, 2005:78).

2. 854 Sayılı Deniz İş Kanunu Çerçevesinde İş Sözleşmesi ve Son Bulma Şartları

Deniz İş Kanunu kapsamında şekillenen sözleşmenin temelinde diğer iş hukuku dallarında olduğu gibi bir tarafın belirli şartlar altında gemide hizmet görmeyi, diğer tarafın bu hizmet karşılığı ücret ödemeyi üstlenmesi vardır. Deniz İş Hukuku açısından geminin bağlı olduğu ülkenin bayrağı da önemli bir husustur. Türk bayraklı gemiler için 854 sayılı Deniz İş Hukuku sözleşme kapsamında değerlendirilmektedir (Tuncay,1977:912). Denizcilik sektöründe yapılan iş sözleşmelerinin dünya genelinde standartlaşması, çalışanların uygun yaşam ve çalışma koşullarına sahip olması için Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 2006 yılında kabul edilen Deniz Çalışma Sözleşmesi önemlidir. Deniz Çalışma Sözleşmesi Türkiye tarafından 2017 yılında 6898 sayılı kanun ile kabul edilmiştir.

Deniz iş hukukunda çalışan açısından iş görme işveren tarafından ise çalışanın yönetimi, gözetimi ve emeğinin karşılığının ödenmesi olarak şekillenen (Süzek, 2008:214) hizmet sözleşmesi, gemi adamlarının belirli bir ücret karşılığında ve disiplin altında sözleşme şartlarına uyacak şekilde işvereni altında çalışma yükümlülüğünü ifade eder (Çelik, 2004:74). Deniz iş sözleşmesinde sözleşme taraflarının hukuki ehliyet ve eşit haklara sahip olması ve karşılıklı özgür irade beyanında bulunması önemli bir unsurdur. Sözleşmede çalışan tarafını gemi adamı vasfını taşıyan kişiler oluştururken, işveren tarafını özel kişi, tüzel kişi ve kamu tüzel kişisi oluşturabilmektedir (Yavuz, 2004:245).

854 sayılı Deniz İş Kanunu kapsamında gemi adamları ile işveren veya işveren vekilleri arasında yapılacak iş sözleşmelerinin kapsamı ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Deniz iş sözleşmeleri öncelikli olarak yazılı olarak ve en az iki nüsha yapıldıktan sonra tarafların her birinde bir nüsha bulunacak şekilde düzenlenmelidir (Deniz İş Kanunu Md. 5). Deniz İş Sözleşmesi yapılırken;

- İşverenin adı, soyadı ve ikametgahı
- Gemi adamının adı soyadı, doğum tarihi ve yeri, sicil numarası ve ikametgahı
- İş görülecek geminin ismi, sicil numarası, grostonu, sicil adresi ve aynı işverene ait farklı gemiler varsa çalışabileceği diğer gemilerin bilgileri
- Sözleşmenin yapıldığı yer
- Gemi adamının yapacağı iş, çalışmaya başlayacağı tarih ve yer, belirli bir süreli sözleşme ise başlangıç ve bitiş tarihi ile sefer üzerine yapılan sözleşmelerde hangi sefer olduğu bilgisi
- Gemi adamının alacağı ücret ve esasları, diğer alacakları ve ödeme şekli
- Diğer iş şartları sözleşme içinde açık bir şekilde belirtilmelidir (Deniz İş Kanunu Md. 6).

854 sayılı Deniz İş Kanunu'nda iş sözleşmelerinin türleri belirsiz süreli, belirli süreli ve sefer için düzenlenen sözleşme olarak üç türde açıklanmış, deneme süresinin belirtilmesi ile deneme süreli sözleşme tanımı da sözleşme türleri arasında değerlendirilebilmektedir. Deniz iş sözleşme türlerini incelersek;

- Belirli Süreli Sözleşme, sözleşme için başlangıç ve bitiş tarihlerinin yazılı olarak belirtildiği sözleşme bitiş tarihi ile sözleşmenin son bulunduğu bir sözleşme türüdür. Sözleşme süresi deniz aracının seyir durumundayken son bulması durumunda geminin ilk limana varması ile geminin güvenliği sağlandıktan sonra son bulacağı ifade edilmiştir (Deniz İş Kanunu Md. 7/1).
- Belirli Sefer Sözleşmesi, deniz aracının çıkacağı sefer için yapılan sözleşmedir. Belirli sefer sözleşmesi başlangıç limanından geminin sefere çıkması ile başlamakta ve geminin varış limanında yükünü boşaltması ile son bulmaktadır (Deniz İş Kanunu Md. 7/2).
- Belirsiz Süreli Sözleşme, sözleşme içinde herhangi bir başlangıç ve bitiş tarihi ile çıkış ve varış limanının belirtilmediği, süre ve sefer tanımının yapılmadığı sözleşme başlangıcı ile yürürlüğe giren ve kanunda belirtilen diğer durumlarda son bulan sözleşmedir (Deniz İş Kanunu Md. 7). Sözleşmeler belirli bir sefer için yapılmış varış limanında geminin yükü boşaltılmış fakat çalışanın ve işveren tarafının onayı ile devam ettirilip gemi tekrar sefere çıkarsa sözleşme süresi çıkılan son sefer kadar uzatılmış sayılır. Aynı şekilde

sözleşme belirli bir süre için yapılmış fakat sözleşme bitiş tarihinde çalışan ve işveren taraflarının onayıyla tekrar uzatılırsa sözleşme tekrardan aynı süre kadar uzatılmış sayılı (Deniz İş Kanunu Md. 8).

- Deneme Süreli Sözleşme, Deniz İş Kanunu'nda tam olarak açıklanmamıştır. Kanunda belirsiz süreli sözleşmelerde deneme süresinin en fazla bir ay olabileceği ifade edilmiştir. Bir aylık deneme süresi içinde çalışan ve işveren tarafının sözleşmeyi bildirimsize tazminatsız olarak bozabilmektedir fakat çalışanın deneme süresi içinde çalışmış olduğu günlere ait ücret hakkı saklı kalmaktadır (Deniz İş Kanunu Md. 10).

Deniz iş sözleşmesinin son bulması durumları belirli süreli sözleşme için sözleşme bitiş tarihi, belirli sefer sözleşmesi için varış limanı olarak belirtilmiş, belirsiz süreli sözleşmeler için ise bildirimli ve bildirimsize fesih olarak açıklanmıştır. Bildirimsize fesih sözleşmenin taraflarından birinin sözleşmeyi haklı sebeplerden dolayı hemen son buldurmasıdır. Bildirimsize fesihte önemli bir ayrıntı haklı sebeplerin meydana geldiği anda sözleşme taraflarından biri tarafından sözleşmenin derhal sonlandırılmasıdır (Akyiğit, 2018:248).

Deniz İş Kanunu'nda bildirimsize fesih durumları Madde 14'de "Önellsiz fesih ve infisah" olarak açıklanmıştır. Bildirimsize fesih işveren veya işveren vekili tarafından;

- Gemi adamının herhangi bir limanda geminin hareketinden önce gemiye dönerek hizmete girmemesi veya gemiye hiç dönmemesi,
- Gemi adamının gemide hizmet görmesinin tutukluluk, hapis veya gemide çalışmaktan menolunması gibi sebeplerle imkânsız bir hal alması,
- Gemi adamının işveren veya işveren vekiline karşı, kanuna, hizmet akitlerine sair iş ve çalışma şartlarına aykırı hareket etmesi,
- Gemi adamının işveren veya işveren vekiline karşı denizcilik kural ve teamüllerine veya ahlak ve adaba aykırı hareket etmesi bildirimsize olarak fesih edilebilmektedir.

Deniz İş Kanunu'na göre çalışan tarafından sözleşmenin haklı sebepten fesih edilebilme durumları;

- Ücretin kanun hükümleri veya hizmet sözleşmesi gereğince ödenmemesi
- İşveren veya işveren vekilinin gemi adamına karşı, kanuna, hizmet akitlerine veya sair iş şartlarına aykırı hareket etmesi
- İşveren veya işveren vekilinin gemi adamına karşı denizcilik kural ve teamüllerine veya ahlak ve adaba aykırı hareket etmesi şeklinde açıklanmıştır (Deniz İş Kanunu Md. 14).

Deniz İş Kanunu'nda açıklanan işveren ve çalışan tarafından sözleşmenin bildirimsiz fesih hakkının diğer istisnaları ise geminin herhangi bir sebepten dolayı otuz günden fazla seferden kalkması, gemi adamının herhangi bir sebepten dolayı sürekli gemide çalışmasına engel bir hastalığa yakalanması veya malul olması durumları şeklinde açıklanmıştır. Bu durumlarda hem çalışan hem de işveren tarafının sözleşmeyi feshetme hakkı bulunmaktadır. Geminin kayba uğraması, terk edilmesi veya harp ganimeti ilan edilmesi durumları ile Türk Bayrağı'nı bırakması durumlarında iş sözleşmesi kendiliğinden son bulmaktadır. Bildirimsiz fesih için belirtilen durumların öğrenildiği andan itibaren altı işgünü ve olayın meydana geldiği andan itibaren bir sene içinde kullanılma gerekliliği ifade edilmiştir. Bu süreler hak düşürücü süre olarak tanımlanabilmektedir.

Deniz İş Kanunda tanımlanan diğer bir durumda bildirimli fesihtir. Bu durumda tarafların sözleşmeleri fesih etmeden önce bildirimde bulunmaları zorunlu kılınmıştır. Kanunda öncelikli olarak belirsiz süreli işe alınan çalışanların sözleşmeleri işverenin Deniz İş Kanunu madde 14'de belirtilen haklı sebepler dışında işe başlangıç tarihinden itibaren altı ay boyunca bozulmamaktadır. Belirsiz süreli iş sözleşmeleri için karşı tarafa bildirim süreleri, altı aya kadar olan çalışma sürelerinde iki hafta, altı aydan bir buçuk yıla kadar olan çalışma sürelerinde dört hafta, bir buçuk yıldan üç yıla kadar olan çalışma sürelerinde altı hafta, üç yıldan fazla olan çalışma sürelerinde ise sekiz hafta olarak açıklanmıştır (Deniz İş Kanunu Md. 16). Bu bildirim süreleri asgari süreler olup toplu iş sözleşmesi veya hizmet sözleşmesi ile artırılabilen, bildirim süresine uymayan taraf belirtilen sürelerle uygun ücret tutarında tazminat ödemektedir. Sözleşmenin fesih başlangıcında istisnai bir durum olarak geminin seyir durumu açıklanmış, gemi seyir durumunda ise kararlaştırılmış limanda geminin emniyete alınacağı zamana kadar uzatılmış sayılmaktadır. İşveren tarafından yapılacak olan fesihlerde çalışana yazılı bildirim şart olarak konmuş, yazılı bildirim yapılamayacağı durumlarda ise tutanak tutulmasını zorunlu kılınmıştır. Geminin mülkiyetinin el değiştirmesi (Türk Bayrağında devamlılığı şart) sözleşmenin fesih edilmesini gerektirmeyen bir durumdur (Deniz İş Kanunu Md. 17-19).

3. 854 Sayılı Deniz İş Kanunu Kapsamında Çalışanların Kıdem Tazminatı Hakkı

Çalışan ile işveren arasında yapılan iş sözleşmesinin son bulmasının hukuksal sonuçlarından bir tanesi de kıdem tazminatıdır. Kıdem tazminatı kanunda belirtilen asgari şartlar meydana geldikten sonra işveren tarafından çalışana veya mirasçılara ödenmektedir (Anadolu, 2003:241). Kıdem tazminatı iş hukukunda çalışanlara tanınmış önemli bir haktır. Kıdem tazminatı 4857 sayılı İş

Kanunu (1475 Sayılı İş Kanunu'na istinaden), Basın İş Kanunu (Md. 6), Borçlar Kanunu ve Deniz İş Kanunu'na tabi çalışanlar yararlanmaktadır.

Deniz İş Kanunu'nda kıdem tazminatı ile ilgili açıklayıcı düzenlemeler madde 20'de açıklanmıştır. Deniz İş Kanunu'na tabi çalışan gemi adamlarından;

- Deniz İş Kanunu madde 14'de işverenin haklı fesih sebepleri hariç,
- Gemi adamı tarafından Deniz İş Kanunu madde 14'ün iki ve üçüncü bentleri kapsamında
- Muvazzaf askerlik hizmeti nedeniyle
- Kurum veya sandıklardan yaşlılık, emeklilik veya malullük aylığı veya toptan ödeme almak amacıyla başvurular almaya hak kazanır.

Gemi adamının kıdem tazminatına hak kazanabilmesi için sözleşmenin en az bir yıl sürmesi şartı bulunmaktadır (Çelik, 2004:265). Gemi adamlarının kıdem tazminatı işe başlangıç tarihi itibari ile başlamakta, işte geçen her tam yıl için işverence otuz günlük ücret tutarında hesaplanmakta ve artan süreler için artık hesap yapılmaktadır.

Kıdem tazminatının hesaplanmasında gemi adamının aynı işverende değişik süre ve farklı gemilerde yaptıkları süreler birlikte değerlendirilmekte, geminin devir veya farklı işverene geçmesinde kıdem tazminatı hesabı için gerekli çalışma süresi işyeri ve işyerlerindeki toplam süre üzerinden yapılır. Gemi devir durumlarında her iki işverende çalışanın kıdem tazminatından sorumludur. Kıdem tazminatının hesaplanmasında son ödenen ücret esas alınır. Sefer, götürü veya yüzde usulü gibi ücretin sabit olmadığı durumlarda ödenen ücretin süre içinde çalışılan günlere bölünmesi ile bulunacak ortalama ücret esas alınmaktadır (Deniz İş Kanunu Md. 14). Kıdem tazminatının işveren tarafından hak sahiplerine geç ödenmesi durumunda kanuni faiz oranı uygulanmaktadır. Deniz iş kanunu kapsamında hak edilen kıdem tazminatlarında da on yıllık zaman aşımı süresi bulunmaktadır (Akyiğit, 1999:875).

Sonuç ve Değerlendirme

Denizcilik mesleğinin çalışma şartlarının ve yapılan işin niteliklerinin normal çalışmadan çok değişik olması farklı yasal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. 854 sayılı Deniz İş Kanunu 1967 yılında kabul edilmiş ve yaklaşık elli yıllık geçmişi olan bir kanundur. Çalışma ortamının ve endüstri ilişkilerinin hızlı bir şekilde değişmesi, denizcilik sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler karşısında mevcut kanun yetersiz kalmıştır. Deniz İş Kanunundan dört yıl sonra kabul edilen ve çalışma hayatındaki ikinci iş kanunu olan 1475 sayılı iş kanunu 2003 yılında yerini 4857

sayılı kanuna bırakmış olmasına rağmen deniz iş kanunu kapsamında güncel bir düzenleme yapılmamıştır.

Deniz İş Kanunu'nda iş sözleşmesi tam olarak ifade edilmemiş, türleri ve yapılma şekli açıklanmıştır. Kıdem tazminatı çalışanlara verilmiş önemli bir haktır. Çalışanlar kanunda belirtilen şartları yerine getirdikten sonra kıdem tazminatı almaya hak kazanırlar. Kanunda kıdem tazminatının hak edilme şartları açık bir şekilde düzenlenmiştir. Yapılan bu düzenlemeler ile gemi adamlarının kıdem tazminatı alacakları yasal zemine taşınmıştır.

Denizi İş Hukukunun yeniden ele alınması sektör açısından oldukça önemlidir. Bu yenileme içinde önemli bir düzenlemede kıdem tazminatı hakkı üzerinde yapılmalıdır. Denizcilik sektörünün hızla gelişen yapısı, artan deniz ticaret hacmi ve uluslararası sözleşmelerin asgari normları bu düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

AKYİĞİT, E. (1999). Kıdem Tazminatı: Seçkin Yayınevi

AKYİĞİT, E (2018) ‘‘İş Hukuku’’, Seçkin Kitapevi, 12. Baskı, Ankara

ANADOLU, K. (2003) ‘‘Kıdem Tazminatı Koşulları ve İşçinin Kıdeminin Hesaplanması’’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10, Sf.: 239-264

ÇELİK N. (2004) ‘‘İş Hukuku Dersleri’’, Beta Basım, İstanbul

DEMİRCİOĞLU, M ve CENTEL T. (2005) ‘‘İş Hukuku’’ Beta Basım, İstanbul

SÜZEK, S. (2008) ‘‘İş Hukuku’’, Beta Basım, 4. Baskı, İstanbul

TUNCAY, C. (1977) ‘‘Devletler Hususi Hukukunda Hizmet İlişkinine Uygulanacak Kanun’’, Onar Armağanı, İstanbul.

YAVUZ, C. (2004) ‘‘Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler’’, Beta Yayınları, İstanbul

Resmî Gazete Sayı No: 12586, ‘‘854 Sayılı Deniz İş Kanunu’’

Resmî Gazete Sayı No: 25134, ‘‘4857 Sayılı İş Kanunu’’

Resmî Gazete Say No: 8140, ‘‘5953 Sayılı Basın İş Kanunu’’

TÜRKİYE’DE GIYİLEBİLİR TEKNOLOJİ KAVRAMI VE EĞİTİM ALANINDA KULLANIMININ İNCELENMESİ

Ferhat AYDOĞDU⁹³
Müzeyyen BULUT ÖZEK⁹⁴

Özet

Yaşadığımız yüzyılda her geçen gün teknolojinin ilerlemesi ve hayatımızda daha fazla yer alması sonucunda bireylerin yaşamını kolaylaştıran ve yaşam kalitesini arttıran ürünlere daha fazla önem verdiği görülmektedir. Bu ürünler herhangi bir giysiye monte edilebilen, vücuda giyilebilen ve çeşitli sensörler ile ölçümler yapabilen cihazlardır. Bu makalede “Giyilebilir Teknolojiler” kavramı ile ilgili alan taraması yapılmış olup 132 adet akademik çalışma tespit edilmiştir. Tarama sonucu elde edilen çalışmalarda “Giyilebilir Teknoloji” kavramının eğitim süreçlerine dâhil olma durumu incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda kavramın her geçen gün daha çok akademik çalışmada yer aldığı tespit edilmiştir. Eğitim alanında kullanım oranlarının düşük seviyede olduğu ve zaman içinde artabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Cihazlar, Giyilebilir Teknolojiler, Nesnelerin İnterneti, Teknoloji, Eğitimde Teknoloji

Giriş

“Giyilebilir Teknoloji” kavramı Türkiye alanyazında ilk olarak 2004 yılında bir makalede yer almış bir kavram olup, bu konuda 2004-2010 yılları arası 4 adet makalede, 2010-2018 yılları arası 91 adet makalede yer almıştır. Ayrıca yine bu konuda 9 adet doktora, 2 adet sanatta yeterlilik, 26 adet yüksek lisans tezi bulunmuştur. Bu konuda İstanbul Teknik Üniversitesinde yayımlanan 2007 yılına ait “*Giyilebilir algılayıcılar ile yaşamsal verilerin ölçülmesi iletilmesi ve görüntülenmesi*” adlı yüksek lisans tezi ilk olarak yayınlanmıştır.

Giyilebilir teknolojiler, zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde vücudun bir bölümüne monte edilebilen ve çeşitli bilgilere erişim sağlayan araçlar olarak tanımlanabilir (Dunne, 2004). Günümüzde bu araçların gelişimi ve özellikleri her geçen gün artmakta, daha çok bilgiye erişebilir hale geldiği görülmektedir.

Giyilebilir teknolojiler; sağlık, tekstil, turizm, eğitim, eğlence, mühendislik, güvenlik gibi önemli alanlarda kullanılmakla beraber, günlük aktiviteleri takip etmek gibi bir alanda dahi kullanılarak artık neredeyse hayatımızın her alanında yer almaya başlamıştır (Kılıç, 2017). Bu kavram akıllı telefonların icadından sonraki en büyük teknolojik yenilik olarak kabul edilmektedir

⁹³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, BÖTE Bölümü, aydogduferhat@gmail.com

⁹⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, BÖTE Bölümü, muzeyyenbulut@gmail.com

(Newtech, 2016). Bir ürüne “Giyilebilir Teknoloji” dememiz için, ürünün akıllı sensörlerden gelen bilgileri akıllı telefonunuza veya bir bilgisayara kablosuz veya bluetooth ile bağlanarak aktarması gereklidir (Sağbaş, Ballı & Yıldız, 2016).

Dünya genelinde yıllara göre satış rakamlarına baktığımızda 2014 yılında 23 milyon adet satışın gerçekleştiği, 2015 yılında 56 milyon adet, 2016 yılında 77 milyon adet, 2017 yılında 99 milyon adet olarak satışların sürekli arttığı ve 2018 yılında bu sayının 123 milyon civarına çıktığı görülmüştür. 2018 yılında satılan bu cihazların; 80 milyonunu akıllı saatler, 15 milyonunu akıllı bileklikler, 6 milyon adedini ise akıllı gözlükler oluşturmuştur (Statista, 2018).

Giyilebilir teknolojilerin; hayatımızı kolaylaştırma, zamandan kazanç sağlama, iletişim hızını arttırma, yaşam kalitemizi arttırma, sağlık verilerimizi arşivleme ve takip etme, etkileşimi arttırma ve iş hayatında verimliliği arttırma gibi birçok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlarla birlikte kişisel asistanımız veya yardımcımız gibi görev yapmaktadırlar. Bu ürünleri kullanım alanlarına ve görevlerine göre akıllı saatler, akıllı bileklikler, başa takılan ekranlar, akıllı gözlükler, akıllı giysiler, akıllı takılar, akıllı implantlar ve akıllı ekipmanlar olmak üzere gruplara ayırabiliriz.

Akıllı Saatler

Giyilebilir teknoloji alanında en fazla satılan ürünlerin bulunduğu gruptur (Statista,2018). Tarihsel süreçte ilk olarak basit hesap makinası özelliğinin bulunduğu saatler olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak günümüzde akıllı telefonlara ait birçok özelliğini barındıran, dâhili hoparlörü ile telefon görüşmelerine olanak sağlayan, fotoğraf çekebilen, kendi hafızası olan, çeşitli ölçümler yapabilen giyilebilen bilgisayarlar haline gelmiştir. Özellikle spor alanında adım ölçümü, kalori hesabı, kalp ritim takibi, aktivite kaydı gibi kullanışlı birçok özellikleri ile çok tercih edilmeye başlanmıştır (Çakır, Aytakin & Tüminçin, 2018).

Akıllı Bileklikler

Günümüzde özellikle aktivite takibi, adım sayma, kalp ölçümü, kalori hesabı, uyku düzenleme ve özel uyandırma sistemi vb. işlevleri olan ekransız, basit ekranlı, gelişmiş ekranlı gibi çeşitleri olan farklı tip ve tasarımdaki bilekliklerdir. Verilerini akıllı telefon ve benzeri aygıtlarda tutarak kişisel arşiv yapma özellikleri de vardır. Akıllı saatlere göre daha uygun fiyatlara satın alınabilirler. Özellikle spor ile uğraşan ve antrenman kayıtlarını tutmak isteyen kullanıcılar tarafından daha çok kullanılmaktadır (Albayrak & Erkayman, 2018).

Baş Takılan Ekranlar

Kullanıcıları buldukları ortamdan soyutlayarak sanal dünyanın içindeymiş gibi hissetmesini sağlayan cihazlardır. Bu alan özellikle oyun endüstrisi kategorisini de ilgilendirdiğinden dolayı teknoloji her geçen gün daha hızlı ilerlemektedir. Ürünlerin kalite ve algılama düzeyleri sürekli iyileşmektedir. Bu ürünleri çalışma prensiplerine göre üç grupta inceleyebiliriz (Milgram ve Kishino’dan aktaran Cankül, Doğan & Sönmez, 2018). Sanal gerçeklik (VR) gözlükleri, tamamen gerçek dünyadan arındırılmış yeni bir dünyada olma izlenimi uyandırmayı amaçlayan cihazlardır. Artırılmış gerçeklik (AR) gözlükleri, gerçek dünyadan kopmadan dijital dünyanın kolaylıklarını kullanabilmeyi amaçlayan cihazlardır. Karma gerçeklik (MR), bu sistemde de kullanıcı tercihiğine göre iki uygulama arasında geçiş yapabilir.

Akıllı Gözlükler

Baş takılan ekranların en büyük dezavantajları gün içi aktif hayatımızda sürekli kullanılamamasıdır. Akıllı gözlükler, bu açıdan gün içinde daha çok kullanılmayı amaçlayan,

kullanıcıların görüntüleri gözlük camı üzerinde görmeleri şeklinde üretilen akıllı cihazlardır. Küresel pazarda Vue ve Norths Focals firmaları başarılı ürünler üretmiş olup kullanıcıların beğenisine sunmuşlardır. Intel ve Google firmaları ise ürünlerini geliştirmiş ancak henüz seri üretime geçmemişlerdir. Ülkemizde de ODTÜ tarafından geliştirilen Takbul isimli cihaz kullanılmaya başlanmıştır (“Jandarmanın Yeni Gözü,” 2017).

Akıllı Giysiler

Kişisel veri ölçümü ve takibini yapan sensörlerin kıyafetlerle bütünleşik üretildiği ürünlerdir. Dış hava sıcaklığına göre ısıtma veya soğutma özellikli montlar, adım sayma gibi özellikli çoraplar bu kategoridedir. Yine led ekranlı kumaşlar ile kişiselleştirilebilen tekstil ürünleri mevcuttur. Günlük hayatımızda kullandığımız tekstil ürünlerini grubunu oluşturduğu için; akıllı giysilerin kolay yıkanabilir olması, rahat ve esnek kullanılabilmesi gibi özellikleri barındırması gerekir (Öymen, 2017). Bu alanda Google ve Levi’s işbirliği ile üretilen Commuter isimli ceket ve Google ile H&M iş birliği ile üretilen Google Couture isimli elbise, Nadix şirketinin ürettiği yoga taytı, 8kflexwarm şirketinin akıllı montu örnek verilebilir (Google ve H&M, 2017; 8K Flexwarm, 2019).

Akıllı Takılar

Özellikle güvenlik amaçlı kullanılan küçük boyutlu normal takılardan ayırt edilmeyen ürünlerdir. InvisaWear isimli şirket kadınları korumak amacıyla acil durumlarda belirli aramalar yapabilen ve mesajlar gönderen takı ucu geliştirmiştir. Lumo isimli şirkette egzersiz kontrolü için rozet şeklinde ürünler geliştirmiştir. Bildirim ve hatırlatma özellikli yüzük vb. gibi mücevherat ürünleri bulunmaktadır.

Akıllı İmplantlar

Mikroelektronik implantlar, özel tıbbi parametreleri saptayabilen, tanı ve tedaviyi tek bir sistemde birleştiren sistemlerdir. İmplant edilebilir elektronik cihazların geliştirilmesi için fonksiyonların minyatürleştirilmesi, uzun süreli stabilite, yonga teknolojisi, tümleşik güç kaynağı ve sterilizasyon gibi çeşitli yönlerin bir araya gelmesi gerekir. Bu ürünler hayati verileri (kalp, şeker, tansiyon vb.) kaydedip istenildiğinde ulaşma gibi işler yapmakta ve bu özellikleri her geçen gün geliştirilmektedir.

Akıllı Ekipmanlar

Tokyo Üniversitesinde esnek yapıda, gerçeğe çok yakın ultra ince elektronik bir deri üretilmiştir. Hastanın istenilen bir yerine monte edilen cihaz; kalp atışı gibi ölçümleri kablosuz olarak kardiyograma gönderebilmektedir. Cihazın kalınlığı 1 mm olup lastik plaka ve bu plakanın içinde led ışıklardan oluşmaktadır. Kullanıcıda herhangi bir rahatsızlık meydana getirmemektedir (EurekaAlert, 2018).

L’Oreal firması tarafından geliştirilen La Roche-Posay Uv Sense adlı sensör, 2 mm kalınlık ve 9 mm genişliği ile bir yağmur damlası büyüklüğündedir. Tırnak, güneş gözlüğü kenarı vb. yüzeye tutturularak kullanıcının güneş ışığına maruz kalma oranını ölçmektedir. 3 aylık veri hafızası bulunmaktadır (Loreal, 2018).

Şoförlük mesleğinin en büyük zorluluğu olan dikkat dağınıklığı ve yorgunlukla mücadele etmek isteyen Ford firması bu sorunlara bağlı kazaları azaltmak ve hayat kurtarmak amacıyla SafeCap isimli ürünü geliştirmiştir. Hareket sensörü ve jiroskoplara şoförün hareketlerini takip eden cihaz, herhangi bir dalgınlık anında ışık, ses ve titreşimle şoförü uyarabilmektedir (Tunçer, 2017).

İntel firması tarafından yapılan giyilebilir teknolojilere karşı yaratıcı fikir yarışması olan Make It Wearable Challenge’de dereceye giren Nixie adlı ürün hem bileklik olarak kullanılabilen hem de uçabilmektedir. Portatif bir drone konumundaki ürün diğer rakiplerine göre boyut olarak bayağı küçüktür (Verdi, 2014).

Giyilebilir Teknolojilerin Eğitim Alanında Kullanılması

Giyilebilir teknoloji ürünlerinden olan akıllı gözlükler ile eğitim-öğretim aktiviteleri kayıt altına alınabilir. Daha sonra tekrar izlenebilir veya başka öğrencilerin bu eğitimlerden faydalanması sağlanabilir (Erbaş & Demirel, 2014). Bu konuda Amerika’da yaşayan Dr. Rafael Grossmann, 2013 yılı haziran ayında Google Glass ile dünyada ilk defa farklı bölgelerde bulunan doktorlara canlı yayında bir ameliyat gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu ameliyata ait görüntüler başka eğitimlerde kullanılmak üzere kayıt altına alınmıştır.

Başta takılan ekranlar ile özellikle gerçek hayatta yapılması zor olan deneyler, benzetimler rahatlıkla ders içerisinde kullanılabilir hale gelir. Bu şekilde hem güvenlik açısından hem de tekrar edilebilirlik açısından daha faydalı bir eğitim yapılmış olur. Özellikle öğrenciler için soyut kalan kavramlar (iç organlar vs.) 3 boyutlu modelleme ile daha verimli şekilde öğretilir. Kullanımı maliyetli ve riskli olan makinaların daha güvenli bir şekilde eğitimleri verilebilir.

Giyilebilir teknoloji araçlarının sağlık verilerine kolay ulaşabilmesi ve aktivite takibini sorunsuz yapmalarından dolayı özellikle spor eğitimlerinde, beden eğitimi derslerinde de kullanılabilir durumdadırlar. Bu şekilde eğitim içerisindeki bireyin günlük tüm verileri kayıt altında tutulup, kişisel özelliklerine göre çalışma planı geliştirilebilir (Albayrak, Erkayman, 2018). Giyilebilir teknolojilerin eğitim alanında kullanım oranının artması, öğretmenlerin bu ürünler hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmasına ve bu ürünleri eğitim ortamında kullanma isteğine bağlıdır (Kuzu Demir & Demir, 2016).

Yöntem

Eğitim ihtiyacının sürekli arttığı çağımızda; eğitimin çeşitli teknolojik araçlarla desteklenmesinin öğrencilerin etkili öğrenmelerine katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın amacı son dönemlerde satış rakamlarına göre bakıldığında hızla yaygınlaştığı görülen “Giyilebilir Teknolojiler” kavramının Türkiye’de akademik çalışmalarda ne oranda yer aldığını tespit etmek ve eğitim alanında mevcut çalışmalarını inceleyip gelecek çalışmalar için önerilerde bulunmaktır.

Çalışmamızın birinci hipotezi olarak; “Akademik çalışmalarda giyilebilir teknoloji kavramı hangi düzeyde yer almaktadır?” sorusu ve buna bağlı olarak “Giyilebilir teknoloji kavramı yeni gelişen bir alan olduğu için akademik çalışmalarda her geçen gün daha çok yer almaktadır.” varsayımı belirlenmiştir. İkinci hipotez olarak; “Giyilebilir teknolojiler alanındaki ürünler eğitim faaliyetlerinde ne derecede kullanılabilir mi?” sorusu ve buna bağlı olarak “Giyilebilir teknoloji ürünleri eğitim alanında destekleyici veya başarıyı artırıcı unsur olarak kullanılabilir.” varsayımı belirlenmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmacı tarafından ilgi duyulan bir konu hakkında bilgi toplanması ve konunun tanımlanması amacıyla yapılan çalışmalarda betimsel araştırma yöntemleri devreye girer. Betimsel araştırma, olgu ve olayların ne olduğunun açıklanması amacıyla yapılan çalışmalardır (Gurbetoğlu, 2008). Bu çalışmada “Giyilebilir Teknolojiler” kavramının ne olduğunun ve

eğitimde kullanıma durumunun açıklanması amacıyla dolayı betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kaynak taraması yöntemi ile hazırlanmıştır. Araştırmacı tarafından YÖK Ulusal Tez Merkezi kayıtları, makale veri tabanları incelenmiş olup, ilgili kavramı içeren çalışmalar tespit edilmiştir. Bu araştırma 2018 yılına kadar yayınlanmış akademik çalışmalar ile sınırlıdır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonrasında “Giyilebilir Teknoloji” kavramı içeren çalışmalar hakkında sınıflama yapılmış ve eğitim alanında olanlar detaylı incelemeye tabi tutulmuştur.

Bulgular

Araştırma sonucuna göre ortaya çıkan bilgiler ışığında “Giyilebilir Teknoloji” kavramı en az eğitim alanında, en çok mühendislik alanında incelenmiş bir kavram olmuştur. Araştırma konu alanımız olan eğitim alanında çalışmalar makaleden ileri düzeyde bir akademik çalışmaya konu olmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1: “Giyilebilir Teknoloji” kavramını içeren çalışmaların alanlara göre dağılımı

Alanı	Makale	Yüksek Lisans Tezi	Sanatta Yeterlilik	Doktora Tezi	TOPLAM
Eğitim	10	0	0	0	10
Sağlık	26	1	0	1	28
İşletme	13	1	0	0	14
Tekstil	15	1	2	2	20
Teknoloji	11	1	0	0	12
Mühendislik	20	22	0	6	48
TOPLAM	95	26	2	9	132

Çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde son yıllarda yapılan çalışma sayıları yüksek oranda artmıştır (Tablo 2). En fazla oranda artış 2015 yılında gerçekleşmiştir. Eğitim alanında ilk çalışma 2014 yılında yapılmış olup, 2015 yılında 1 adet, 2016 yılında 3 adet, 2017 yılında 3 adet ve 2018 yılında 2 adet olarak devam etmiştir.

Tablo 2: “Giyilebilir Teknoloji” kavramını içeren çalışmaların yıllara göre dağılımı

Yıl	Makale	Yüksek Lisans Tezi	Sanatta Yeterlilik	Doktora Tezi	TOPLAM
-----	--------	--------------------	--------------------	--------------	--------

2010 ve öncesi	4	5	0	0	9
2011-2012	0	3	0	1	4
2013-2014	2	1	0	2	5
2015-2016	31	9	2	1	43
2017-2018	58	8	0	5	71
TOPLAM	95	26	2	9	132

Tartışma

Araştırma sonucu olarak seçilen çalışmalardan altı adet makalede “Giyilebilir Teknoloji” kavramının eğitim ile ilgili inceleme yapıldığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmalar;

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi ve öğretim görevlisi tarafından yayınlanan çalışmada, özel eğitimde görme engelli bireyler için teknolojik araçların tanıtımı yapılmış ve eğitim alanında geliştirilen Akıllı Rehber Gözlük ile kullanıcının görülen renkleri, yol işaretlerini, tabelaları, yazıları sesli olarak dinleyebileceklerini belirtmişlerdir. Bu uygulama ile görme engelli bireylerin daha iyi eğitim alabileceği sonucuna ulaşılmıştır (İyigün & Tortop, 2017).

Ortadoğu Teknik Üniversitesi BÖTE bölümü öğretim görevlisi ve öğrencileri tarafından yayınlanan çalışmada, giyilebilir teknolojilerin FeTeMM veya STEM (Fen Bilimleri, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanında kullanım örneği olarak ortaokul öğrencilerine yönelik akıllı t-shirt geliştirmişlerdir. Bu ürün ile öğrencilerin meteoroloji istasyonu gibi hava ölçümleri (basınç, rakım, hava kirliliği, sıcaklık, nem) yapmasına ve bu bilgileri depolayıp paylaşabilmesine olanak sağlamıştır (Doğan, Büyükkağnıcı, Darılmaz, Kara & Çağiltay, 2017).

Harran Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğretim üyeleri tarafından yapılan çalışmada sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının eğitimde özellikle meslek eğitimi, simülasyon, model tasarımı gibi etkinliklerde kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu şekilde sanal gerçeklik ve benzetimler ile daha etkili öğretim sağlanabileceği sonucuna varılmıştır (Akaslan, Ernst, Sarıışık & Erdoğan, 2018).

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi BÖTE bölümü öğretim görevlileri tarafından yayınlanan çalışmada giyilebilir teknolojilerin eğitimde etkililiği arttıracağı, gün boyu aktif öğrenmenin sağlanabileceği ve “Giyilebilir Öğrenme” anlayışına geçilebileceği sonucuna varılmıştır. Bu teknolojinin özellikle davranış analizi, motor öğrenme becerileri, özel eğitim, yaparak yaşayarak öğrenme ve e-öğrenme kavramlarını desteklediği belirtilmiştir (Sezgin, 2016).

Süleyman Demirel Üniversitesi BÖTE bölümü öğretim üyesi ve yüksek lisans öğrencisi tarafından yayınlanan çalışmada Google Glass ürününün eğitim ortamlarında kullanılması incelenmiştir. Ürün henüz proje aşamasında olduğundan dolayı çok yaygın çalışmaların yapılmadığı ancak artırılmış gerçeklik uygulamalarının eğitimi olumlu yönde etkilediğinden dolayı özellikle FATİH projesine dâhil edilebileceği belirtilmiştir. Bu şekilde uygulamaya dayalı derslerde daha etkili olabileceği sonucuna varılmıştır (Erbaş & Demirel, 2014).

Dokuz Eylül Üniversitesi BÖTE bölümü öğretim üyeleri tarafından yayınlanan çalışmada giyilebilir teknolojilerin eğitim alanında özellikle akıllı gözlüklerle daha etkili kullanılabileceği konusunda çeşitli örnekler verilmiştir. Tıp eğitimi, fizik eğitimi gibi uygulamaların gerçek ortamda yapılamadığı durumlarda bu teknolojinin etkili öğretim yapacağı sonucuna ulaşılmıştır (Kuzu Demir & Demir, 2016).

İncelenen çalışmalardan dört adet makale “Giyilebilir Teknoloji” kavramını içermesine ve eğitim alanında olmasına rağmen eğitim uygulamalarını içermediğinden inceleme dışı tutulmuştur. Bu çalışmalar; Bahçeşehir Üniversitesi BÖTE bölümü öğretim üyeleri tarafından yayınlanan çalışmada yükseköğretim kurumlarında teknoloji ile değişim süreci incelenmiş ve eğitim teknolojilerinde önemli gelişmelerden biri olarak giyilebilir teknolojiler kavramı verilmiştir (Yalçın Tepe & Adıgüzel, 2017). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğretim üyeleri tarafından yayınlanan çalışmada mobil öğrenim sürecinde giyilebilir teknolojiler kullanılabileceği aktarılmıştır (Yağcı, 2017). Kocaeli Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü öğretim üyeleri tarafından yapılan çalışmada lise ve üniversite öğrencilerinin veri madenciliği ile ilgili deneyimleri araştırılmış, giyilebilir teknoloji kullanım oranları araştırılmış ancak eğitim alanında herhangi bir uygulamada kullanılmamıştır (Kurt Pehlivanoglu & Duru, 2016). Anadolu Üniversitesi öğretim üyesi tarafından yayınlanan çalışmada, uzaktan öğrenme deneyimlerinde yaşam günlüğü oluşturulmuş ve bu alanda giyilebilir teknoloji ürünlerinden faydalanılabileceği belirtilmiştir (Mutlu A. P. & Mutlu M. E., 2015).

Sonuç ve Öneriler

“Giyilebilir Teknoloji” kavramı ülkemizde her geçen gün daha fazla önem kazanan bir kavram konumundadır. Birçok alanda araştırmacılar bu kavram ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Eğitim alanında da benzer durum söz konusudur. İlerleyen zamanlarda bu ürünlerin daha ucuzlaması ve yaygınlaşması ile eğitim ortamlarında kullanım oranları artacaktır. Özellikle soyut kavramların öğrenciler açısından daha çok kavranması imkânı olacaktır.

Araştırma başında belirtilen varsayımlarımızın araştırmadan elde edilen veriler ışığında kontrolü sağlandığında;

- *Giyilebilir teknoloji kavramı yeni gelişen bir alan olduğu için akademik çalışmalarda her geçen gün daha çok yer almaktadır.*

Varsayımının doğru olduğu sonucuna ulaşılmış,

- *Giyilebilir teknoloji ürünleri eğitim alanında destekleyici veya başarıyı arttırıcı unsur olarak kullanılabilir.*

Varsayımı ile ilgili eğitim aktivitelerini destekleyici özellikleri olduğu tespit edilmiş ancak eğitimde başarıyı arttırması ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamasından dolayı doğru olduğu konusunda herhangi bir sonucuna ulaşılamamıştır. Varsayım kısmen kabul edilmiştir.

Çalışma sonucunda özellikle engelli bireylerin yaşama veya eğitime tam adapte olması için bu ürünlerin daha çok geliştirilmesi, eğitim ortamlarında özellikle meslek alanlarında kullanılabilecek materyal (simülasyon vb.) sayısının arttırılması ve giyilebilir teknolojiler ile eğitim başarısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça:

- Akaslan, D., Ernst, F. B., Sarıışık, G., & Erdoğan, S. (2018). Sanal Gerçeklik Uygulamaları İçin Araştırma Ve Eğitim Olanakları. *Electronic Turkish Studies*, 13(21).
- Albayrak Ö., Erkayman B. (2018). Bulanık Dematel Ve Edas Yöntemleri Kullanılarak Sporcular İçin Akıllı Bileklik Seçimi. *Ergonomics*, 1(1), 92-102.
- Cankül, D., Doğan, A., & Sönmez, B. (2018). Yiyecek-İçecek İşletmelerinde İnovasyon Ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, C, 10(3), 576-591.
- Çakır, F. S., Aytekin, A., & Tüminçin, F. (2018) Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler. *Sosyal Araştırmalar Ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(5), 84-95.
- Doğan, O., Büyükkağncı, H., Darılmaz, A., Kara, E., & Çağltay, K. (2017) Fetemm Eğitiminde Giyilebilir Teknoloji Uygulaması Giyilebilir Meteoroloji İstasyonu. *TBD. 34. Ulusal Bilişim Kurultayı, Ankara*, S:25-29
- Dunne, L. (2004). The design of wearable technology: addressing the human-device interface through functional apparel design. Doctoral dissertation, Cornell University.
- Erbaş, Ç., & Demirer, V. (2014). Eğitimde Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları: Google Glass Örneği. *Journal Of Instructional Technologies & Teacher Education*, 3(2).
- Google ve H&M Kişiselleştirilmiş Kıyafet Oluşturuyor. (2017). *Cnbc*. Erişim adresi <https://www.cnbc.com/2017/02/08/google-and-hm-create-personalized-coded-couture-dress-based-on-smartphone-app-data.html>
- Gurbetoğlu, A. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, <http://agurbetoglu.com/bilimselarastirma.html> adresinden elde edildi.
- İyigün, S. Ç., & Tortop, H. S. (2017) Özel Eğitimde Yenilikçi Uygulamalar Görme Engelli Bireyler İçin İnovatif Ve Yenilikçi Teknolojik Araç Tasarımları Ve Yaşam Doyumlarına Etkisi. *Üstün Zekalılar Eğitimi Ve Yaratıcılık Dergisi*, 5(2), S:31-43.
- Jandarmanın Yeni Gözü Takbul. (2017). *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/jandarmanın-yeni-gozu-takbul/1002566>
- Kılıç, H. Ö. (2017) Giyilebilir Teknoloji Ürünleri Pazarı ve Kullanım Alanları. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 99-112.
- Kuzu Demir, E. B., & Demir, K. (2016) Eğitim Alanında Giyilebilir Teknolojiler: Uygulamalar, Potansiyel Yararlar Ve Etik Sorunlar. *4. Uluslararası Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Sempozyumu*, 437-440
- Loreal La Roche-Posay Uv Sense Akıllı Sensör. (2018). *Loreal*. Erişim adresi <https://www.loreal.com.tr/medya/kurumsal-basin-bultenleri/loreal-ilk-bataryasiz-giyilebilir-uv-sensoru-olan-la-roche-posay-uv-sense-ile-cesin-en-iyileri-listesinde-6046.htm>
- Mutlu, A. P., & Mutlu, M. E. (2015). Uzaktan Öğrenme Deneyimlerinin Dijital Yaşam Günlüğü İle Yönetilmesi: Bir Akademik Yarıyıl Üzerinde Uygulama. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 1(3).
- Newtech Dergisi (Ocak). (2016). Giyilebilir Teknolojiler. S26-28.

- Öymen, G. (2017). Giyilebilir teknolojilerin moda endüstrisi üzerindeki etkileri. *1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*. 131-138
- Kurt Pehlivanoğlu, M., & Duru, N., (2016). Analysis Of Technology Addiction Of High School And University Students Using Data Mining Techniques. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences*, 4, 284-291.
- Sağbaşı, E. A., Ballı, S., & Yıldız, T. (2016). Giyilebilir Akıllı Cihazlar: Dünü, Bugünü ve Geleceği. *Akademik Bilişim*. 243.
- Sezgin, S. (2016). Eğitimde Giyilebilir Teknolojiler: Fırsatlar Ve Eğilimler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40).
- Statista. (2018). 2014-2018 yılları arası Giyilebilir Teknoloji Satış Rakamları. Erişim adresi <https://www.statista.com/statistics/461548/wearable-tech-sales-worldwide-by-category/>
- Tunçer, C. (2017). Fordan Hayat Kurtaracak Şapka SafeCap. *Log Dergisi*. Erişim adresi <https://www.log.com.tr/ford-dan-hayat-kurtaracak-sapka-safecap-video/>
- Ultra İnce Dayanıklı Akıllı Deri. (2018). *EurekaAlert*. Erişim adresi <https://www.eurekaalert.org/multimedia/pub/162749.php?from=384653>
- Verdi, F. (2014). Ve Karşınızda Giyilebilir Drone Nixie. *Log Dergisi*. Erişim Adresi <https://www.log.com.tr/ve-karsinizda-giyilebilir-drone-nixie-video/>
- Yağcı, M. (2017). Öğretmen Adaylarının Mobil Öğrenime Yönelik Tutumlarının Teknopedagojik Alan Bilgisi Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 543-563.
- Yalçın Tepe, F., & Adıgüzel, T. (2017). Eğitim Kurumlarında Teknoloji İle Değişim Süreci: Bir Yükseköğretim Kurumu Örneği. *Electronic Journal Of Social Sciences*, 16(63).
- 8K Flexwarm Akıllı Mont. (2019). *8K Flexwarm*. Erişim adresi <https://8kflexwarm.com/>

GÖÇÜN AKADEMİK BAŞARI İLE İLİŞKİSİ: DIYARBAKIR BAĞLAR ÖRNEĞİ

İrfan YILDIRIM⁹⁵

Özet

Tarih boyunca insanlar farklı nedenlerden dolayı yerlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Adına ‘göç’ denilen bu mekân değiştirme, insanların inançlarını, düşüncelerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini farklı şekillerde etkilemiştir. 90’lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde beklenmedik şekilde yaşanan göçlerde çok zor durumda kalan illerin başında Diyarbakır gelmektedir. Özellikle çevre il ve ilçelerden yoğun şekilde gelen göçün uğrak yeri Bağlar bölgesi olmuştur. Daha çok sosyal ve ekonomik yansımaları görülen bu göçün meydana getirdiği mağduriyet, en çok çocukları vurmuş ve onların derslerinde başarılı olmaları önünde engel oluşturmuştur. Ortaöğretime devam eden öğrencilerin ciddi manada başarı elde edememeleri araştırma konusu yapılmış ve göçün akademik başarıları üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda, göç sonucu gelenlerin çoğunlukta olduğu Bağlar’daki ailelerin sosyokültürel ve sosyoekonomik yönden çok düşük düzeyde olmalarından dolayı ortaöğretime devam eden öğrencilerin akademik yönden başarı kaydedemedikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Akademik Başarı, Bağlar

Giriş

Farklı kriterler göz önünde bulundurularak yapılmış pek çok göç çeşidinden bahsetmek mümkündür. Bunların içerisinde en sık ele alınanları ‘iç göç’ler ve ‘dış göç’lerdir. İç göçler genellikle kırsal bölgelerden şehir merkezlerine veya bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleşen göçlerdir. Dış göçler ise, çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan sorunlardan hareketle bir devletten başka bir devlete doğru gerçekleşen göçlerdir. Bunun yanında göç türleri içerisinde ‘gönüllü’ veya ‘zorunlu’ şeklinde bir ayrımına gitmek de mümkündür. Tıpkı 90’lı yıllarda Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde güvenlik nedeniyle çıkan olaylardan dolayı, çevre il ve ilçelerden ve özellikle köylerden şehir merkezlerine doğru gerçekleşen göçün etkileri halen de devam etmektedir. Bu şehir merkezlerinin başında şüphesiz ki Diyarbakır gelmektedir. Ani ve zorunlu gerçekleşen göçlerin sonucundan en çok Bağlar ve Sur ilçeleri etkilenmiştir.

Bu çalışmada, 90’lı yıllarda Bağlar bölgesine yerleşen ailelerin yoğun şekilde yaşadığı mahallelerde bulunan ortaöğretim okullarına devam eden öğrencilerin akademik yönden başarı

⁹⁵ Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi yldirmirfann@gmail.com

elde edememelerinin altında yatan sosyokültürel ve sosyoekonomik unsurlar, göçle bağlantılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Göç, coğrafi olarak insanların yer değiştirmesidir. Bu yer değiştirme, hareket eden birey ve ailenin hayatında pek çok şeyi değiştirmektedir. Yoğun göç hareketlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal etkilerinin yanında bireyin duygu, düşünce ve davranışları ve genel olarak uyumları üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olabilmektedir. Akademik başarı ise ‘okulda okutulan derslerde geliştirilen ve öğretmenlerce takdir edilen notlarla, test puanlarıyla ya da her ikisiyle birlikte belirlenen beceriler veya kazanılan bilgileri ifade etmektedir (Sarier, 2016:1-2).

Göç, öngörülemeyen pek çok sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında çarpık kentleşme, konut problemi, çevre tahribi, plansızlık, sosyal çözülme, iç çatışmalar, bunalımlar, yüksek suç oranları, kültürel değişim ve toplumsal anomi gibi sorunlardır. Göçten kaynaklanan bireysel veya ruhsal sonuçlar arasında bireylerin yoksulluk ve barınma sorunları başta olmak üzere sağlık, eğitim ve sosyal uyumsuzluktan kaynaklı kimlik karmaşası gelmektedir. Göç edilen yerde yaşanan uyumsuzluktan kaynaklanan rahatsızlıklar arasında anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, duygu-durum bozukluğu ve madde kullanımı gibi sorunlar yoğun şekilde yaşanmaktadır (Solak, 2016:7).

Kırsal bölgelerden kente doğru genellikle öngörülemeyen göçlerden kaynaklanan sorunların başında kentlerin fiziksel ve sosyokültürel yönlerden köyleşmesine, suç oranlarının ve eğilimlerinin artmasına, yerel yönetimlerin hizmetleriyle ilgili sorunların artış göstermesine, sağlık hizmetlerinin aksamasına neden olmaktadır (Solak, 2016:7).

Bağlar ve Göç

Diyarbakır’ın dört merkez ilçesinden biri olan Bağlar, 90’lı yıllarda çevre il, ilçe ve köylerden en fazla göç alan yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Göçle birlikte kısa zamanda nüfusunun üç katına çıkan Bağlar, sosyal, kültürel ve ekonomik problemlerin yoğun şekilde yaşandığı bir bölge konumuna gelmiştir. Öncesinde küçük bir semt olan Bağlar, 1993 yılında Diyarbakır’ın ‘Büyükşehir’ olmasıyla birlikte, kendisine yedi mahalle bağlanan bir ilçe haline getirilmiştir. 2004 yılında ilçe sınırları içerisinde bulunan 21 köy, mahalle statüsüne kavuşturularak merkez ilçe belediyesi olmuştur.

2013 yılında Büyükşehir Yasası’nda yapılan değişikliklerle Bağlar ilçesi, 12 merkez mahalle ve 35 kırsal mahalleyi kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Başta göç olmak üzere farklı dinamiklerden dolayı nüfusu gittikçe artan Bağlar, 2017 verilerine göre 386.578 nüfusuyla ilin en büyük ilçesi konumuna gelmiştir.

Göç döneminde barınma ve korunma yönünden ucuz olması hasebiyle Bağlar’da, ani, hızlı ve plansız büyümeden kaynaklı pek çok ekonomik, sosyal, psikolojik ve altyapı sorunu yaşanmış ve büyük çapta insanların mağdur olmasına sebep olmuştur. Bu konuda Diyarbakır çapında yapılmış bir çalışma, yaşanan göçlerin sonucunda meydana gelen sorunlarla ilgili ipuçları barındırmaktadır.

‘Diyarbakır Göç Araştırması’ adı altında yapılan bu çalışmaya göre göçün hemen sonrasında kentte yaşanan sorunlar sırasıyla;

- yoksulluk (% 71,1),
- işsizlik (% 68,3),
- eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamak (% 33,6),

- beslenememek (%32,2),
- konut sorunu (%31,1),
- nüfus artışı (% 8) ve
- aile içi şiddet (% 4,8) şeklinde tespit edilmiştir(Solak, 2016:37).

Aynı çalışmada elde edilen bir bulguya göre katılımcıların % 69,9'u aile içi şiddetin ortaya çıkmasında, çocukların ve gençlerin suça ve şiddete bulaşmalarında ekonomik sıkıntılarının fazlasıyla etkili olduğunu bildirdikleri görülmektedir. % 23,1'ine göre, ekonomik sıkıntılar çocukların ve gençlerin suç ve şiddet olaylarına bulaşmalarında kısmen etkili olmaktadır (Solak, 2016:37).

Göç Sonrası Bağlar'da Ekonomik Durum

Bağlar bölgesinde ikamet eden göç mağduru ailelerde işsizlik oranı ciddi boyutlardadır ve işsizlik kendisini özellikle göç sonucu meydana gelen mahallelerde yakıcı şekilde hissettirmektedir. Evini geçindirmeye çalışanların çoğunluğunun yaptıkları işler arasında seyyar satıcılık, inşaat işçiliği, hamallık, çöpten katı atık toplama, hayvan kesimi, ev temizliği, çocuk bakıcılığı, mevsimlik işçi olma gibi işler bulunmaktadır. Yaptıkları bu tür işlerin sürekliliği bulunmadığı gibi elde edilen kazancın garantisi de bulunmamaktadır. Küçük yaştaki çocukların bile ailenin geçimine katkıda bulunmak için mücadele ettiği zaten bilinmektedir.

Yakın zamanda yapılan bir araştırmada Diyarbakır kent merkezinde yaşayanların nerdeyse üçte birinin (% 61) para kazanabileceği bir işi bulunmadığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmaya göre yetersiz gelire sahip olan, geçinemeyen ve yaşamlarını çok zor şartlarda idare eden ailelerin oranı % 81,7 oranındadır (Solak, 2016:165).

Bağlar'da bulunan ailelerin yaklaşık % 91'inin 3000 lira ve altında bir gelire sahip olduğu yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz bir bulgudur. Türkiye'de, 2014 yılında kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla % 12,112 iken, Diyarbakır'da bu oran % 5,853 şeklindedir ve bu oranla Türkiye'de 71.sırada bulunmaktadır (İstatistiklerle Diyarbakır 2018:7). Yine 2017'ye göre Türkiye'de Tarım Dışı İşsizlik Oranı % 13 iken, Diyarbakır'da bu oran % 19,5 düzeyindedir (İstatistiklerle Diyarbakır 2018:87).

Bağlar belediyesinin 2014 yılı için hazırladığı stratejik planın verilerine göre ailelerin % 8,2'sinin hiçbir gelire sahip olmadığı, %26,4'ünün ise 400 TL altında bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Yine aynı dönemde Diyarbakır'da işsizlik oranının % 13,8 ve istihdam oranının % 34,9 olduğu belirtilmektedir (Bağlar Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019;11). Bu göstergeler, okul çağında bulunan birçok çocuğun okul yerine aile gelirine katkı yapmak için çalışmak zorunda kalması anlamına gelmektedir.

Göç Sonrası Bağlar'da Sosyokültürel Durum

- Elde ettiğimiz bulgulara göre ortaöğretime devam eden öğrencilerin yaklaşık %84'ünün babası, ortaokul ve altında bir eğitim düzeyine sahiptir.
- Üniversite mezunu olan babaların oranı yaklaşık % 4 düzeyindedir.
- Annelerin yaklaşık yarısı okuma yazma bilmemektedir.
- Yine annelerin %13'ü okula gitmediği halde kendi imkânlarıyla okuma yazmayı öğrendiği tespit edilmiştir.
- Ortaöğretime devam eden öğrencilerin yaklaşık %94'ünün anneleri ev hanımıdır.

- Çalışmamızda ailelerin yaklaşık % 81'inin 4 veya daha fazla çocuğa sahip olduğu tespit edilmiştir.

Diğer taraftan ortalama hane büyüklüğü Türkiye'de 4,2 ve Diyarbakır şehir merkezinde 5,66 iken, Bağlar'da 6,2 şeklinde saptanmıştır. Ayrıca Bağlar'da bulunan hanelerin % 26,9'unun 8 kişi ve üzerinde aile bireyleri bulunduğu ortaya konulmuştur (Bağlar Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019;11).

Sosyokültürel bağlamdan bakıldığında, evde konuşulan dilin Türkçe olmadığı ailelerin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Göç sonucu bölgeye yerleşen ve çevre il, ilçe ve köylerden gelen ailelerin hemen hepsi ailelerinde Kürtçe dilinin Kurmançça veya Zazaca lehçelerini konuşmaktadırlar. Ailede konuşulan dilin dışında başka bir dil ile ve hazırlıksız şekilde okula başlayan çocuklar, evde yeteri kadar bilişsel uyarımlar almadığında ve ilave bir destek görmediğinde başarı gösterme olasılığı düşmekte ve dezavantajlı konumda olmaktadır.

Şüphesiz ki öğrencinin akademik başarısı ile aile ilişkileri ve konuşulan dilin birbirleriyle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Aile ortamında konuşulmayan bir dili öğrenmek, uyum sağlamak, kelime dağarcığına sahip olmak, anlamlarına nüfuz etmek ve bunların sonucunda başarı elde etmek kolay olmasa gerektir. Dolayısıyla öğrencilerin ekseriyetinin okul derslerinde başarısız olmalarında ailede konuşulan dilin dışında bir dil ile eğitimin sağlanmaya çalışılmasının önemli bir faktör oluşturduğu düşünülmektedir.

Göç Sonrası Bağlar'da Asayiş Durumu

- Bağlar ilçesi, il çapında güvenlik endeksi sıralamasında son sırada; asayiş ve farklı türden olay sayısı bakımından ise ilk sırada bulunmaktadır.
- Diyarbakır ilinin bin kişiye düşen olay sayısı 8,55 iken, Bağlar ilçesinin ortalaması 18,68 olarak tespit edilmiştir.
- İl çapında her bin kişiye düşen polis sayısı 1,64 civarındadır. Bağlar'da ise bu oran 0,44 düzeyindedir.

Göç Sonrası Bağlar'da Konut Yapıları

- Göçün hemen sonrasında yapılan bir çalışmada, ailelerin % 58'inin tek katlı, derme çatma müstakil evlerde yaşadığı tespit edilmiştir.
- Kırsal bölgelerden gelen çok çocuklu aileler yoğunlukta olduğu Bağlar 'da evler, genellikle kullanıma elverişsiz durumdadırlar.
- Sosyal donatı mekânlarından yoksun bulunan mahallelerde altyapı yetersizliği, insan sağlığını tehdit etmektedir.

İlçede halen varlığını koruyan tek ve çift katlı evler, soluk almayı zorlaştıracak kadar birbirine bitişik inşa edilmiş yapılar, aceleye getirilmiş baraka şeklindeki haneler, göç döneminde oluşan yığılmayı ve nasıl bir talep sonucunda inşa edildiğini göstermesi açısından kanıt niteliğini taşımaktadır.

Göç Sonrası Bağlar'da Eğitim Durumu

- İlçenin sahip olduğu nüfus, 2017 verilerine göre 386.578 iken, ilçe okullarına devam eden ortaöğretim öğrenci sayısının (16.830) ilçe nüfusuna oranı % 4,35 düzeyindedir.

- Bağlar'da ikamet ettiği halde diğer merkez ilçe okullarına devam eden öğrencilerin bulunma ihtimalinin yanında, okula devam etmeyen öğrencilerin önemli bir oran teşkil ettiği tahmin edilmektedir.
- Bağlar, Diyarbakır'ın en büyük ilçesi (2017 nüfus sayımına göre) olmasına rağmen, eğitim ve okullaşma oranları bakımından diğer ilçelere göre gerilerde bulunmaktadır. Fen Lisesi ve Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerin oranı yaklaşık % 17 civarındadır. Diğer öğrenciler, genellikle düşük puanla öğrenci alan mesleki okullara veya imam hatip okullarına devam etmektedirler.
- Diğer taraftan Türkiye'de 6 yaş üzeri okuma yazma bilenlerin oranı yaklaşık % 96 iken, Diyarbakır'da bu oran % 91,91'dir (İstatistiklerle Diyarbakır 2018:32).
- Eğitimde başarı konusunda Türkiye'deki sıralaması itibarıyla Diyarbakır'ın 75. sırada olması, ortalamanın çok gerisinde olduğunu göstermektedir (İstatistiklerle Diyarbakır 2018:32).
- 2012 yılında Türkiye'de okula kaydı olmayan 6-13 yaş arası çocukların oranı % 6 iken, Güneydoğuda 14-17 yaş arası okula devam etmeyenlerin oranı % 36 düzeyinde olduğundan bahsedilmektedir (Bağlar Belediyesi Stratejik Plan 2015-2019;13).
- 2012-2013 eğitim öğretim sezonunda ilçede okula devam eden her 100 öğrenciden 5'i sınıf tekrarına kalmıştır (Bağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Stratejik Planı Durum Analiz Raporu 2015-2019:57).
- Yaptığımız araştırmaya katılan öğrencilerin beyanlarına göre Bağlar bölgesinde sınıf tekrarına kalan ortaöğretim öğrencilerinin oranı yaklaşık % 15,5 düzeyindedir.
- İlçede okuma yazma oranı ise % 86,39 düzeyindedir (Bağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Stratejik Planı Durum Analiz Raporu 2015-2019:57).
- Bağlar'da 2017 yılı verilerine göre okuma yazma konusunda 1.315 kişinin durumu tespit edilememiş olmakla birlikte, 303.072 kişinin okuma yazma bildiği, 23.643 kişinin ise okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir (İstatistiklerle Diyarbakır 2018:32).

Sonuç ve Öneriler

Akademik başarı, uygun koşullar sağlandığında ortaya çıkabilecek bir olgudur. Akademik bir başarı göstermek, ailenin içinde bulunduğu şartlarla doğrudan ilişkilidir. Sosyoekonomik ve kültürel birçok imkândan yoksun göç eden ailelerin yaşadıkları dramlar, en çok çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Göç, aile bireylerini her yönden etkilediği gibi, çocukların akademik başarı göstermeleri önünde de engel teşkil etmektedir. Aradan uzun bir süre geçmesine rağmen Bağlar'da göçün etkileri halen farklı şekillerde devam etmektedir.

Çocukların akademik başarı göstermelerinin önünde engel teşkil eden önemli hususlardan birisi, çocukların okulda olmaları gerekirken bir işte çalışmak veya çalıştırılmak zorunda kalmalarıdır. Ailelerin sahip olduğu sosyoekonomik göstergelerden biri olan *aile gelir düzeyi* ve aile bireylerinin sahip olduğu *eğitim düzeyi*, çocukların okulda akademik yönden başarı elde etmelerinde en önemli iki faktörü oluşturmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında Bağlar bölgesinde ikamet eden ailelerin her iki yönden de dezavantajlı konumda olduğu öne çıkmaktadır.

Söz konusu olumsuz etkilerin sona ermesi ve çocukların akademik yönden başarı elde etmeleri için bir takım önerilerden söz etmek mümkündür. Sırasıyla bunlar;

- Her şeyden önce, Bağlar'da zorunlu göçe maruz kalan aileler tarafından yapılan ve zamanında aceleye getirilen derme çatma ve birbirine sıkışık yapıların seyrekleştirilmeye

çalışılması, ya da kentsel dönüşüme dâhil edilmesi aciliyet arz etmektedir. Aralarında bir metre mesafe bile olmayan tek ve çok katlı yapılar yüzünden hırsızlık, kapkaç vb. suçlar işlenmekte, yangın ve doğal afet gibi olası tehlike durumlarında dışarıdan müdahale edilme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan ilçenin çarpık yapılaşmasından dolayı kentte meydana gelen olayların çoğu Bağlar'da gerçekleşmekte ve diğer ilçe ve semtlere göre meydana gelen olaylar daha çatışmalı olabilmektedir.

- Ciddi boyutlarda bulunan işsizliğin önüne geçilmesi gerekmektedir.
- Yapılan 'sosyal yardımlar' yerine, vatandaşları üretime dâhil edecek politikalar uygulanmalıdır.
- Annelerin okuma yazma oranlarının arttırılması yine aciliyet arz etmektedir. Ebeveynlere, özellikle annelere çocuğun eğitime nasıl katkı yapabileceğine dair bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir evde ailevi sorunlar ne kadar düşük düzeyde ise ailedeki çocukların da akademik başarıları o denli yüksek olmaktadır.

KAYNAKÇA

Bağlar Belediyesi Stratejik Planı (2015-2019).

Bağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Stratejik Planı Durum Analiz Raporu (2015-2019).

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, (2018), İstatistiklerle Diyarbakır, Diyarbakır.

SARIER, Yılmaz, (2016), "Türkiye'de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-analiz Çalışması", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt:31, Sayı:3, ss.609-627.

SOLAK, Adem (2016), Diyarbakır Göç Araştırması, Hegem Vakfı, Ankara.

DEMOKRASİLERİN EŞİTLİK MITİ VE JACQUES RANCIERE'İN SÖYLEMLEŞTİRDİĞİ DEMOKRASI NEFRETİ

Arş. Gör. Haluk YAMAN⁹⁶

ÖZET

Halkın iktidarı olarak karşılık bulan demokrasi, kapitalizmin yoğun mesaisinde, eşitlik savunusuyla yoğunlaşmış bir toplumsal bütün içerisinde insanın zihninde var edilmiş, yönetilmeye dair önemli bir heyuladır. Bu heyulaya biçim verme mücadelesinde kullanılan elzem öge “ eşitlik ” mitidir. Zamanla ortaya çıkan farklı demokrasi teorileri bir yandan mümkün olduğunca eşit bir temsiliyeti arzularken diğer taraftan herkes için eşitlik ve bütün farklılıklara saygı arayışı kaotik yozlaşmaların ve çatışmaların sebebi olmaktadır. Farklılıkların özgürce yaşanmak istediği bir toplum tahayyülü de aynı demokratik toplum beklentisi içerisinde yeni çatışmalara sebep olmaktadır. Ranciere'in söyleminde demokrasi modern kitle toplumundaki bireylerin sınır tanımayan arzularının egemenliğidir. Ve sözcük Ranciere'in ifadesinde bir nefretin kavramsallaştırılmasıdır.

Bu çalışmada modern toplumdaki eşitlik kavramının yöneten ve yönetilen ilişkisi bağlamında nasıl değiştiği değerlendirilmiş ve eşitlik miti Ranciere'in demokrasi nefreti söyleminde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Eşitlik, Yöneten, Yönetilen, Jacques Ranciere.

GİRİŞ

Demokrasi, felsefi temellerinin atıldığı noktadan itibaren tartışmalı bir kavram olarak ilerleyeceğinin sinyallerini vermiştir. “Halkın iktidarı” olarak ifade bulan demokrasi içerisindeki halk, Yunan polis devletleri arasındaki haliyle, günümüzdeki halk anlayışından farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Halk, bir bütünden ziyade, parçalı bir toplumsal yapı içerisinde, belirli kesimler için kullanılan bir kavram olmuştur. Bu şekilde tertiplenmiş bir toplumsal yapı, siyasal düşünüşün herkesin görevi olmadığına da ifadesidir. Kaldı ki siyasal düşünüş sadece eski Yunan toplumlarında değil, farklı coğrafyalarda da görülürken daha özgür bir şekilde Yunan toplumlarında ele alınmış olması demokrasinin çıkış yeri olarak Yunanistan'ın ön plana çıkmasının sebebi olmuştur. Ne ilginçtir ki antik Yunanda gelişen ve kökleri bu toplumda oluşan demokrasiye en büyük eleştiriler de yine aynı toplumun içerisinde çıkan filozof ve aydınlardan gelmiştir. Bu durum bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde antik Yunan toplumlarını modern demokratik toplumlarla birlikte değerlendirmek yanlış olacaktır. Toplumun bütün kesimlerinin demokratik uygulamalar içerisinde yer alınmamış olması bu değerlendirmenin gerçekleştirilememesinin başta gelen sebeplerinden biridir.

⁹⁶ Firat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hyaman@firat.edu.tr

Eşitlik mitine destek veren ve eşitliği içerisinde eriten bir başka unsur ise özgürlüktür. İki birlikte modern dünyanın demokrasi söyleminin olmazsa olmazıdır. Bu iki kavramı mümkün olduğunca uyumlaştırmak önemlidir. Siyaset arenasında eşitlik prensibini yakalayabilmek mevcut şartlarda temsil sistemi üzerinden olmak zorundadır. Dünya demokrasilerinin çoğunda temsil mekanizmasını devletlerin yönetim süreçlerinde görmek mümkündür. Devlet yönetimleri farklılık gösterse de temsil olmazsa olmaz unsurdur. Ancak temsil, eşitlik noktasında, halk içerisinde muteber bir şekilde genel oy prensibiyle sağlansa da oluşturulan yönetimlerle birlikte eşitlik prensibi, yönetenler lehine bozulmaktadır. Bu noktadan sonra demokrasi pek çok eleştirel paradigmayla karşı karşıya kalmaktadır.

Çağdaş toplumların ve sosyal bilimlerin zorluklarından belki de en önemlisi ve insanların etrafında en çok örgütlendiği söylem “ insanların eşit olduğu ”dur. Bu, “eşitlik” söylemi, halk nezdinde, liberalizmde de, sosyalizmde de, komünizmde de (eşitlik, birey ve toplumsal bağlamda farklılaşsa da) olmak zorundadır. Aksi takdirde insanları örgütlü birlikler halinde bir araya getirmek zorlaşacaktır. Kaos ve kargaşa ancak bu mitle önlenebilecektir.

Bu çalışmada demokrasinin kısa bir tarihsel gelişimine değinilerek demokrasinin, yöneten ve yönetilen olguları içerisinde eşitlik söylemi ile birlikte insanları nasıl bir süreçle karşı karşıya bıraktığı irdelenmektedir. Elit teorisyenlerin yöneten ve yönetilen ilişkisine bakışları ve Jaques Ranciere’in kullandığı bir kavram olan demokrasi nefreti söylemi eşitlik miti etrafında incelenmektedir. Eşitlik mitinin siyasi arenada yeni yönetenler yaratılmasına katkı sunduğu ve demokrasinin toplumlarda her türlü söylemin temel dayanağı olabileceği değerlendirilmiştir.

1. Yöneten ve Yönetilen İlişkisinde Demokrasi ve Eşitlik

Demokrasinin Yunan kent devletlerinde ortaya çıkması siyasi düşüncenin ve siyasal düzenin gelişiminin önemli bir adımıdır. Önemli bir adımdır çünkü kent devletleri sadece Yunan medeniyetine ait bir olgu değildir. Şenel, kent devletlerinin sadece Yunan devletlerine özgü bir durum olmadığını ve ilk örneklerinin Mezopotamya’da, Mısır’da ve Hindistan’da görüldüğünü belirtmektedir (2008:117,120). Ancak Yunan Kent devletlerinde siyasi düşünce, siyasal düzen mefhumların yanı sıra iş bölümünün de gelişmesi demokrasi düşüncesinin doğmasına yol açmıştır. İş bölümü her ne kadar Aristokratlar ile orta sınıf arasında belirmiş olsa da bu birliktelikleri koruma çabaları demokrasiye varan bir toplumsal düzenin işaretleri olmuştur. Toplumsal düzeni sağlamak ve bu düzeni devam ettirmek yeni hedef olarak Yunan kent sistemi için önem arz etmiştir. Bu hedef doğrultusunda, özellikle Atina’da görüldüğü haliyle M.Ö. 600 ile 400 yılları arasında önemli değişiklikler gerçekleşmiş ve M.Ö. 507’de demokrasiye Kleisthenes tarafından önem atfedilmiştir (Yetiş, 1999: 1). Demokrasi, toplumsal bir işbölümü ve toplumsal bir bütünleşme neticesinde gelişirken toplum üç ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler soylu sınıfı, küçük mülk sahipleri ve zanaatçılardır. Bu kategoriler içerisinde yöneten veya diğer bir ifadeyle karar verici merci soylu sınıftır. Geriye kalan küçük mülk sahipleri ve zanaatçılar ise demos içerisinde yer almaktadır.

Antik yunan demokrasisini tanımlayan Aristo, kent devletlerini incelerken kent devletlerini monarşi, aristokrasi ve polity şeklinde ele almıştır. Bu anayasal bir yaklaşımdır. Yönetimlerin sınıflandırılmasıdır. Anayasal yaklaşımın yanı sıra insana verilen değer bağlamında da ele alınması gereken bir çözümlerdir. Antik Yunan’da demosun çeşitlilik göstermesi bu ayrımların temel noktasıdır. Ve demos noktasındaki çeşitlilik demokratik süreçlere katılımı “eşitlik”

olgusuna aykırıdır. Bu aykırılığı, Atina demokrasisinin düzenleyici ve yasa koyucusu olarak görevlendirilen Solon⁹⁷, kenttaşları varsılıklarına göre dört sınıfa ayırarak belirginleştirmiştir. Bu sınıflamayı da tarım gelirleri üzerinden yapmıştır. Şenel 'in (2008:125) aktardığına göre Solon, yıllık 500 kile buğday veya buna eşdeğer bir zeytinyağı ve şaraba sahip olanları birinci sınıf kenttaş, 300 kile buğdaya sahip olanları ikinci sınıf yurttaş, 150 kileye sahip olanları üçüncü sınıf yurttaş ve bunun altında mal varlığına sahip olanları ise dördüncü sınıf yurttaş olarak kategorize etmiştir. Siyasal haklar yalnızca bu dört sınıfa tanınmışken yabancılara, kölelere ve kadınlara bu haklar tanınmamıştır.

Solon 'un yapmış olduğu demos sınıflaması ilerleyen dönemlerde Kleisthenes ve ardılları tarafından değiştirilmiş ve demos kavramı her değişimde farklı bir içerikle karşılık bulmuştur. Ancak demokratik bir anlayış içerisinde bir demostan söz etmek için en temel dayanak noktalarından biri seçme ve seçilme hakkının tanınması olmuştur. Bu hakkı kullananların tabana yayılma oranı demokrasinin gelişmişliğinin ölçüsüdür. Seçimler, seçme ve seçilme hakkı, en önemli demokratik süreçler olarak belirlemiştir. Tarihsel yazın içerisinde verilen bütün mücadeleler, yönetim süreçlerinde söz sahibi olabilmek adıdır. Seçme ve seçilme hakkı aynı zamanda yöneten ve yönetilen taraflarının da değişimine yol açmaktadır. Demokratik süreçlere net bir bakışı ifade eden seçme, seçilme ve temsil kavramları genel kabulde demokrasinin ve demokratik değerlerin karşılığıdır. Modern bir devlet olabilmenin önemli bir göstergesi sayılan seçme ve seçilme özgürlüğünün tabana yayılmış hali değerli ve çağdaş demokrasilerin belirgin bir özelliğidir. Bu bağlamda sistemlerin demokratik sayılabilmesi; demokratik seçimlerle, şeffaf ve denetlenebilir hükümetlerin oluşturulması ile mümkündür.

Seçim olgusu demokratik süreçler içerisinde yöneten ve yönetilen ilişkisinde hesap verilebilirlik unsurunu önemli kılmaktadır. Yönetimlerin faaliyetlerinden dolayı hesap verebilme özelliklerine sahip olmaları demokrasinin toplumlara sağladığı bir kazanım olmak zorundadır. Yöneten-yönetilen ilişkisini demokratik olarak ifade edebilmek ancak demokrasinin sahip olacağı eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik, denetim gibi olgulara sahip olması ile açıklanabilir. Aksi takdirde köle- efendi ilişkisi, kral-teba ilişkisi veya diktatör-halk ilişkisi yöneten ve yönetilenin içerisinde yer aldığı ilişkiler olarak belirecektir. Bu yönetim tarzları insanı-insana egemen kılan yönetim tarzlarıdır. Oysa demokrasi ile sağlanmak istenen bir teba ilişkisi değil, bir eşitlik ve hürriyet ilişkisidir. Eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik, denetim, kurallara uymak mefhumlarına sahip olmayan demokrasilerde toplumsal bütünlük mutlak zarar görecektir. Güçlü olanın güçsüze, çok olanın az olana tahakkümü her zaman olacaktır.

Yöneten ve yönetilen ilişkisi toplumsal alanda bireylerin yaşamlarını önemli ölçüde etkileyen bir ilişkidir. Bu durum zamanla güç erkinin kullanımını, değişen yönetim birimleri içerisinde değiştirecektir. Yönetme ve yönetime sahip olma arzusu zamanla güce sahip olmak ve iktidarı kullanmak şeklinde toplum düzeyinde yeni şekillenmelere yola açacaktır. Her yönetim kendi ideolojisi ve bakış açısı noktasında yönetilen kitleyi yeniden bir dizayn etme yoluna girecektir. Bu da Marx'ın ideoloji tanımlanmasını akıllara getirmektedir. Marx, Alman İdeolojisi adlı eserinde Engels'e yazdığı mektubunda şunları söylemektedir⁹⁸:

⁹⁷ Şenel, 2008, 125.

⁹⁸ Heywood, A.(2013). s. 70.

“ Yönetici sınıfın fikirleri her çağda egemen fikirlerdir; yani toplumda maddi güce hakim olan sınıf, aynı zamanda entelektüel güce de hakimdir. Zihinsel üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının kontrolünü de elinde tutar”.

Marx, güce sahip olmak olgusu üzerinden sınıf temelli bir toplumsal kontrol resmi çizerken bu resim, siyaseti bağımlı bir olgu olarak tanımlamaktadır. Marx'ın güce bağımlı hâkimiyet tanımlamasında siyaset, özerk bir olgu olarak belirmiş değildir. Güce olan bağlılık aynı zamanda siyasete de mecburi bir bağlılığı beraberinde getirmektedir. Ancak elitler üzerinde incelemeler yapan siyaset sosyologları, düşüncelerini, belirli bir toplumda siyasetin konumu üzerinde yoğunlaştırmamışlardır. Vergin'e göre (2016:123) elit teorisyenleri, siyasetin özerk bir olgumu yoksa bağımlı bir olgumu olduğunu araştırmak yerine “Nasıl oluyor da her yerde ve her zaman ufak bir azınlık, çoğunluğu yönetmekte ve toplumsal siyasi karar alma yetkisini kendi ellerinde tutabilmektedir? mefhumunu araştırmayı uygun bulmuşlardır. Elit teorisyenleri içerisinde Vilfredo Pareto, Robert Michels ve Gaetano Mosca gibi isimler önemlidir. Elit teorisyenleri, bütün toplumlarda az bir elitin, siyaseti oluşturan ve siyaseti belirleyen bir konumda olduklarını ifade etmektedirler. Bu yaklaşım bir eşitsizlik ifadesidir. Elit teorisyenlerine göre (Vergin, 2016:124) eşitsizlik, toplumsal yaşamın değişmez bir verisini teşkil etmektedir. Eşitsizlik var olduğu sürece –ki bu teorisyenlere göre hep var olacaktır- demokrasi adı altında biçimlenen siyasal sistemler bir aldatmaca ve yanılsamadan ibarettir.

Elit teorisyenlerden Pareto'nun teorisini dayandırdığı temel nokta, insan davranışlarının mantık dışı gerçekleştiği savıdır. Pareto, insan davranışlarının birçoğunun mantık dışı gerçekleştiğini ve bu davranışların arkasında belirleyici bir takım tortuların bulunduğunu, bu tortuların da bir takım türevler ile meşrulaştırıldığını söyler (Sarp, 2013:91). Mantıklı olmayan davranışları belirleyen tortuların Pareto'nun temel siyaset kuramını ortaya koymasında etkili olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımın temel bir siyaset kuramı olarak belirmesi, Pareto'nun elitlerinden ziyade, elitleri incelerken aynı zamanda toplumsal bütünlüğün de işleyişine ve düzenine değinmek zorunda olduğu ve toplumu bir bütün olarak araştırmanın gerektiğinin bilinci ile ilgilidir. Arslan'a göre (2015: 76) elit kuramı kitlelerin yönetimi sorunuyla yakından ilgilidir. Elit teorisinin geliştiği dönemlerde kitle psikolojisine ilişkin süreçlerin yaşanmış olması, elit teorisinin kitle yönetiminden etkilenmiş olması veya kitle yönetimini etkilemiş olması gibi bir karşılıklılık ilişkisini akıllara getirmektedir.

Pareto, Marx'ın sınıf mücadelesi teorisi yerine “elitlerin dolaşımı” teorisini öne sürer. Burada tarih, belirli seçkinler grubunun bir diğeri tarafından ikamesiyle söz konusu olmaktadır. Demokrasi de benzer şekilde yeni elitlerin ortaya çıkmasına kaynak teşkil edebilecek süreçleri bünyesinde barındırmaktadır. Her iktidar kendi siyasi teşkilatlanmasını ve kendi siyasi argümanlarını oluşturmakta ve aynı zamanda kendi elitini doğurmaktadır. Seçim süreçleri siyasal elitleri kitleler üzerinde müdahaleci bir konuma taşıırken siyaset dışı elitler de iktidar yapıları ile olan ilişkileri bağlamında değerlendirilmektedir. Pareto, elitler teorisinde seçkin olmanın bir yetenek işi olduğunu söylemektedir. Bu yetenek işinin de seçkin olma döngüsünde önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak demokrasi, yeteneğe dayalı bir elit söylemini hem desteklemekte hem de yeteneksizlerin de kitlelerin içerisinden sıyrılıp elit statüsüne çıkmasına yol açabilmektedir. Demokrasinin elit teorisi bağlamında etkinliği seçim sonrası süreçlerde önem kazanmaktadır. Özellikle uzun dönemler devlet yönetiminde söz sahibi olan seçilmişler kendiliğinden bir elit statüsüne bürünürken veya toplum nezdinden öyle neşredilirken kısa dönemli seçilmişler de

siyasetin içerisinde var oldukları sürece aynı elit kadroların içerisinde yer almaktadır. Pareto'nun kurnazlık ve güç şeklinde temellendirdiği elitler dolaşımını demokrasi, seçim sistemleri ile gerçekleştirmektedir. Ancak demokratik süreçler ile bir elit rolüne bürünen seçilmişler, kurnazlık ve güç yetilerini devam eden demokratik süreçlerde kullanarak, sistem içerisinde daha aktif ve sürekli hale gelebilmektedirler.

Robert Michels'in elit yaklaşımında demokrasiye bir atıftan söz etmek olasıdır. Michels bu anlamda "kitleler kendi başlarına toplumunu yönetmek ve hükümet etmek olanaklarına sahip değildir" (Vergin, 2016: 127) der. Bu olanakların imkânsızlığı fiili imkânsızlıklar ve gerçekçi durumlardır. Temsili demokrasinin geçerliliğini zorunlu kılan nedenler kitlelerin sahip olamayacağı bir bütün yönetimin kendisidir. Demokrasilerin var ettiği elit kesimler de zorunlu bir yönetsel oligarşiyi doğurmaktadır. Bu yapıları Michels, "oligarşinin tunç kanunu" olarak isimlendirmektedir. Bu ifade "tunç" kelimesinden yola çıkılarak demokrasinin var ettiği bir güç olgusu olarak da söylenebilir. Bu güç olgusunu teorisinin merkezine koyan bir başka isim Mosca'dır. Mosca (Raynaud ve Rials, 2003: 748) kuramını genel olarak temsili rejimlerin, özel olarak da parlamenter demokrasinin somut işleyiş biçimlerinin çözümlemesini yaparak oluşturmuştur. Mosca'ya göre (Raynaud ve Rials, 2003: 749) halk egemenliği gerçekte bir yalan üzerine kuruludur. İktidar, ilkelerine ve hareketlerine, sadece yasallık süsü vermek için başvuran küçük bir azınlığın elindedir. Siyasal sınıf ya da yöneten, egemen sınıf adı verilen bu küçük azınlık iktidarı bırakmak istemez. Mosca (Heywood, 2013: 115), bu tanımlamalarını bir adım daha öteye götürerek bütün toplumları "yöneten ve yönetilen" sınıflar olmak üzere iki sınıfa ayırmaktadır. Mosca'nın teorisindeki bu durum parlamenter sistemler için de geçerlidir. Siyasetin uzlaşma ve çatışma ikilemini içeren yapısı düşünüldüğünde ortada mutlak bir yöneten ve yönetilen ilişkisi söz konusudur. Bu ilişkide yönetenler demokratik süreçler içerisinde seçilerek geldiğinde ortaya çıkan durum, kitleleri pasif çoğunluk, seçilmişleri veya bir yerde elitleri aktif azınlık olarak işlevselleştirmektedir.

Demokrasi, yöneten ve yönetilen ilişkisi bağlamında aktif ve pasif grupları oluştururken kitleler üzerinde aktif olabilmek ve kitleleri istenilen yöne kanalize edebilmek adına gücü devşiren örgütlü yapıları da yeniden düzenlemenin imkânına sahip olmaktadır. Bu örgütlü yapıların önemlilerinden biri siyasi partilerdir. Gücü devşirmekten kasıt kitlelerin sahip olduğu oy hakkının, örgütlü yapılar sayesinde siyasi partilerin elinde işlerlik kazanmasıdır. Kitlelerin oylarına talip olmak, demokratik süreçlerde, kitlenin elindeki güce hakim olmanın bir aracıdır. Rousseau'nun da, temsili, egemen halkın özgürlüğü karşısındaki başlıca tehlike olarak görmesinin nedeni, yönetim hakkının devredilmesiyle başlayacak olan süreçtir. Bu süreçte egemen konum, halkın elinden kayarak örgütlü yapılara geçmektedir. Halkın kendi sorunlarını kendilerinin oturup çözebileceği, kendilerini koruyabilecekleri ve kendi özel mülklerine, kendilerinin sahip çıkacakları toplumsal ve iktisadi ortamlar çok eski yüzyıllara ait savunular olarak kalmıştır. Yeni, gelişmiş ve kalabalık dünya, bu sorunları, yurttaşın seçme ve seçilme hakkı üzerinden meydana getirdiği demokratik yapılar sayesinde çözmektedir. Bu bağlamda Mill (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 416), "Hükümet, en iyi, herkes katıldığı zaman ama nitelikli, bütün erkek ve kadınları ihtiva eden seçkin bir azınlık rehberlik ettiği zaman çalışır. En iyi siyasal sistem böyle rehberli bir katılıma izin veren yapıya ve siyasal sürece sahip olanlardır. Bu sistem temsili hükümettir" der. Mill'in söylemi sonunda temsili hükümete yapılan bir güzelleme söz konusu ise de temel değerlerde herkesin katılımına ve nitelikle liyakata yaptığı vurgu önemlidir.

Klasik teoriye göre temsili hükümet, egemenliğin sahibi olan milletin, bu egemenliğin kullanımını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir (Teziç, 1996: 218). Eskinin doğrudan demokrasi anlayışından ve uygulamasından, ulus-devlet ölçeğinde bir demokratik anlayışına geçiş, temsili demokrasi modelini ortaya çıkarmıştır. Demokrasi, ancak, “temsili rejimle” mümkün olabildiğine ve bu rejim de bir tarafta temsil eden bir organ ile diğer tarafta temsil edilen arasında gerçekleştiğine göre ikisi arasındaki ilişkinin hukuki dayanağı önemli olacaktır. Bu ilişkinin niteliği ise daima bir temsil fikri ile izah edilmektedir (Armaoğlu,1953:7).

Halk ifadesi 21. yüzyılda, seçme ve seçilme özelliğine haiz olma hali içerisinde değerlendirildiğinde anayasal güvenceler ile kayıt altına alınmış olduğu ve herkesi kapsayacak şekilde genişlediği görülmektedir. Sonuç olarak “ halk ” Yayla'nın (1999: 71) ifadesiyle tüm “yetişkin vatandaşlar” anlamına gelmektedir. “ Halk ” kavramı altında siyasal süreçlere dâhil olmak bir vatandaşın çıkarının bir diğerininkinden daha önemli olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple demokrasi, eşitlik ilkesine saygı göstermektedir. Siyasal eşitliğin bu anlamda sağlanabilmesi için siyasal iktidarın halk arasında eşit olarak dağıtılması gerekmektedir(Yayla, 1999: 72). Ancak halk tanımının herkesi kapsaması, siyasal eşitliğin yönetime yansımaları noktasında aynı şekilde kapsayıcı değildir. Siyasal eşitlik mefhumu altında, siyasi iktidarların yönetim erkini kullanırken bir siyasal eşitlikten ziyade çoğulcu bir yaklaşımının kazanımlarını kullandıkları görülmektedir. Halka ait olan iktidarın, halk adına, halkın seçtiği ve halka karşı sorumlu temsilciler aracılığıyla kullanılması yoluyla gerçekleştiğini bildiğimiz temsili demokrasi rejimi, yaygın bir biçimde kullanılmakla birlikte teori ve uygulamaya ilişkin bir takım sorunları içerisinde barındırmaktadır (Ören ve Varlık, 2003: 179). Bu sorunlardan birisi, yönetim düzeyinde yer alanlar kendi bireysel çıkarlarını kolay karşılarken bütünü (toplumsal yapı) ihtiyaçlarına cevap veremeyen bir temsili sistemin yaratmış olduğu memnuniyetsizlik halidir. Bu sorunlardan bir diğeri ise modern devletlerin yönetim süreçlerini etkileyen etnik, dinsel, kültürel gruplar arasındaki uyumsuzluklar veya çatışmalardır (Sağır, 2004: 4).

2. Ranciere'in Kavramsallaştırdığı Nefret: Demokrasi

Andre Ribart insanlığın tarihini anlattığı aynı adlı eserinde günümüz insanının eşitlik ve özgürlük arayışına M.Ö. 2000' lerde Sümerler üzerinden ayna tutarak başlamaktadır. Ribart (1974: 31) “ Sami egemenliğinin ortadan kalkmasıyla Sümer gelenekleri eski parlaklığına yeniden kavuştu. M.Ö. 2100 yılında Lagaş'ın gerçekçi Kralı Gud Gira kendini ekonominin yeniden kurulmasına verdi. Tahıl ambarları, ticaret eşyası için boşaltma rıhtımları yaptırttı. Refah belirtileri olan zeytinyağı ile yün yeniden bollaştı. Hasat sonraları, büyük halk şenlikleriyle kutlanırdı. Bu şenlikler boyunca, kral yedi gün süreyle krallık otoritesinden vaz geçerdi. Bir köleye taç giydirirler, ama şenliklerin sonunda onu kurban ederlerdi. Sosyal bağlar kaldırılır ve halk, kendisini efendilerinden kurtaran bu kutsal başıbozukluğa çılgınca verirdi kendini. Sümer karnavalı, zil, saz ve flüt sesleri arasında ve bir içki alemi çılgınlığı içinde, ne kadar aşırı ve mantıksız gibi görünürse görünsün, insanlığın özgürlük ve eşitlik hayalini anlatırdı”. İnsanların özgürlük ve eşitlik arayışı tarihin seyri içerisinde her zaman devam etmiştir. Ribart 'tan yola çıkarak iki hususu tekrardan ifade etmek yararlı olacaktır. Birincisi insanların eşitlik ve özgürlük arayışı hiçbir zaman bitmemiş ve bitmeyecektir. Bir diğeri ise akıllı ve zeki olanlar yasa ve kanunları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyeceklerdir. Ribart çalışmasının başka bir yerinde şunları söylerken Pareto'nun elitlerin dolaşımı söylemine de tarih

öncesinden bir pencere açmaktadır. Pareto'nun kurnaz ve akıllı egemenleri Mısır'ın prenslerinde canlanmaktaydı. “ Menes'ten beri 1000 yılda Mısır'ı kurmuş bulunan eski krallık, fakir halkın darbeleri altında yenildi, çöktü. Halk, kanunların yapılmasına katılmak, yeryüzünde eşitliği kurmak istiyordu. Üstelik hem siyasi hem de dini haklar isteyerek, öte dünyada da ölümsüzlüğü talep ediyordu. Halk, Eski imparatorluğu yıkmayı başarmıştı, ama prensiplere hakim olamamıştı. Prenslerin aralarında en akıllı, en kurnaz olanlar, kanun hakimiyetini kendi yararları yönünde başlatmışlardı”.

Ribart'ın özgürlük ve eşitlik hayali içerisinde resmettiği insanlarını Ranciere politik olanın hezeyanında canlandırmaktadır. Ranciere 'de eşitlik, demokrasi veya adalet, yanı sıra kendini göstermez. Politika eşitliği daima, yalnızca yanlış figürde var olan boşlukta kullanılır (Ranciere, 2005: 94). Eşitliği, yanlış figür içerisinde boşlukta kullanan politika, demokrasinin olmadığı hiçbir eşitlik arayışını ifade etmez olmuştur. Seçimlerin demokratik olup olmadığı, sosyal uygulamalarda davranışların demokratik görülüp görülmediği, toplumsal hayatta bireylerin demokratik haklarını talep etmeleri ve aynı talebin yarattığı karışıklık... Bu tür olguların daha fazlası hayata dair yaşanmışlıklarda özgürlük düşüncesi içerisinde de yerleşirken politik süreçler belirleyici olmuştur. Yaşanmışlıklar, siyasal alandaki eşitlik arayışını demokratik halkın özgürlük arayışında sosyalleştirmiştir. Ranciere (2015: 8) demokrasiyi “ modern kitle toplumundaki bireylerin sınır tanımayan arzularının egemenliği” olarak tanımlarken kaleme aldığı örneklerin tek ortak yanının demokrasi olduğunu söyleyen akıllara atıp yapmaktadır. “ Genç bir kadının saldırıya uğrama hikâyesiyle Fransa'yı endişeye sevk etmesi, birkaç gencin okulda başörtülerini çıkarmayı reddetmesi, toplumsal güvenliğin süregiden sıkıntıları, Montesquieu, Voltaire ve Baudelaire'in lise mezuniyet sınavlarında yer alan metinlerde Racine ile Corneille'i tahttan indirmesi, ücretlilerin emeklilik sistemlerinin değişmemesi için yürüyüş yapmaları, sınavla girilen seçkin bir okula alternatif bir giriş yolu açılması, televizyonda gerçeklik şovlarının artışı, eşcinsel evlilikler ve yapay dölleme” gibi farklı olayların tek ortak noktasının demokrasi olduğunu söyleyen pek çok filozof veya toplumbilimci, siyaset bilimci veya psikanalist, gazeteci veya yazarın varlığını ifade etmektedir. Bu tarz örnekleri çoğaltırken göze çarpan önemli bir nokta aşırılıkların da demokratik birer hak olarak gösterilmesidir. Ancak aşırılıklar bir yerde kabul görmez isteklere yol açabileceği gibi anarşizmin başlangıcı olacağı öngörüsüyle de önlenmek zorundadır. Kaybeden tarafın demokrasiye olan vurgusu demokratik hak savunusu şeklinde olurken kazananın da demokrasi kazandı söylemi aynı demokrasinin paylaşılmasını paydasının ve sınırsız demokrasi söyleminin getirisi. Sınırsız demokrasi söylemi alttakilerin en önemli avantajı veya kurgusu haline gelerek gerçeklik kazanır. Ranciere (2005: 37) “ Hiç kuşkusuz alttakiler zamanın yüzde 99'unda itaat ederler; geri kalanında ise toplumsal düzen bu şekilde nihai olumsuzluğuna indirgenir. Son tahlilde eşitsizlik ancak eşitlik sayesinde mümkündür” demektir . Sınırsız demokrasi söyleminin ortaya koyduğu demokrasi krizi katılımcı, müzakereci ve etkin demokrasi beklentisinden bağımsız düşünülemez. Her şeyin “post” ön eki ile alıntılandığı neo liberal dünyada demokrasi de bundan payını almıştır. Keskin'in (2017 : 488) ifadesiyle Crouch'u, Jacques Rancière'yi ve Sheldon S. Wolin'i “ post demokrasi ” kavramına götüren kriz, politik düzlemde katılım, temsil, etkin hükümet eylemlerinde ele alınmaktadır.

Ranciere'in demokrasiye olan yaklaşımı öncelikle kavramın yarattığı etki ve sahip olduğu genişlik üzerinedir. Kavram yönetim biçimi olarak kullanılan bir demokrasiden siyaseten kullanılan ve iktidari yapılarla değişebilen bir demokrasiye dönüşmüştür. Dişçi (2014: 125)

dönüşen demokrasiyi Ranciere'in penceresinden “ düzende içerilen parça olmayan parçalarda, özneleşen ve eşitlikçi politikayı işleten demos, Ranciere'in, yönetim biçimi olarak değil ama politika olarak, politik olanın imkânı olarak demokrasi fikrine varmasını sağlamaktadır” şeklinde ifade etmektedir. Politik katılım payların paylaşılmasının maskelenmesidir. Politik olanın insanın özgürlüğü üzerindeki gölgesi ise ancak politik yurttaşlık sınırları dışında kalan özgür insan hakikati ile gerçekleşecektir (Ranciere, 2005:118).

Demokrasinin kötü bir yönetim tarzı olduğu en azından zorunlu kötülük olduğu çoğu kez ifade edilmektedir. Modern dönemin demokrasi karşıtı düşüncesi zorunlu bir kötülük düşüncesinin de dışına taşmakta ve demokratik yönetiminin yozlaşmasının sebebi olarak herkes için eşitlik ve bütün farklılıklara saygı anlayışını öne çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra demokrasiyi olumsuzlamak ancak toplum tarafından dışlanmış ve güçsüzleştirilmiş bireyleri savunduğu zaman gerçekleşecek bir olgu olarak görünmektedir. Ranciere'in (2015: 10) demokrasiyi olumladığı noktadaki ifadesi “ Yalnızca bir iyi demokrasi vardır; bu da demokratik uygarlığın felaketini önleyen demokrasidir” şeklindedir. Demokratik uygarlığın felaketlerinin önlenmesi sürecine girilecekse bunu insan ve toplum tasavvurunda, ahlak teorileri ve siyasi argümanlarda ele almak olasıdır. Bu noktada önemli bir siyaset felsefecisi olan Rawls'ın adalet teorisi akıllara gelmektedir. Her ne kadar Ranciere'in demokrasinin liberal savunucuları ile ilişkisi anlaşmazlıklar barındırsa da toplumsal adaletin aynı zamanda özgürlük ve eşitlik gibi değerlerin önemli bir sağlayıcısı olduğu konumda ortak bir paydadan söz etmek mümkündür. Demokratik uygarlığın felaketlerini önleyecek demokrasinin amacına ulaşması adalet dairesi çerçevesinden uzak değerlendirilemez.

Ranciere, kendisiyle yapılan bir söyleşide⁹⁹ “ Halk yoktur, söylemlerle ve eylemlerle inşa edilir” demektedir. Halk inşa edilirken kullanılan yöntemdir demokrasi. Buradan yola çıkarak Ranciere'in farklı bir öngörüsü olan toplumsal ve politik olan arasındaki ilişkiye dayalı düşüncelerine yer vermek gerekmektedir. Toplumsal olan aynı zamanda politik olanla birlikte düşünülmelidir. Demokrasi ve halk arasındaki ilişkilerdeki olguların içeriği ile toplumsal olan ve politik olanın ilişkisinin sağladığı ortamların karşılaştırılması farklı çözümlerin aynı sonuca varan iki farklı yaklaşımdır. Sonuç, politik olanın sağladığı yenedünyaların hegemonik yapısının farkında olmayan halk kitleleridir. Halka sunulan demokratik ortamların önemli bir argümanı temsil içerisindeki belirleyici kesim olmalarıdır. Halkın demokrasi içerisindeki belirleyiciliği temsil sistemi içerisinde somutlaştırılırken temsil ise bir sistem olarak ancak anlamlı demokrasi içerisinde bir ölçüt olarak değerlendirildiğinde geçerli ve güvenilir olacaktır. Temsili sistemin demokrasiye uyumlu olması hiç kimsenin ve herkesin gücü olduğu noktada gerçekleşebilir. Ranciere hiç kimsenin ve herkesin gücü olacak bir temsili sistemin asgari şartlarını sayarken şunları ifade etmektedir. Kısa süreli, yenilenemeyen, birden fazlasına aynı zamanda sahip olunamayan vekalet; halkın temsilcilerinin yasaların oluşturulması üzerinde tekeli; devlet memurlarının halkın temsilcisi olmalarının yasaklanması; seçim kampanyalarının ve seçim harcamalarının en aza indirilmesi ve seçim süreçlerine ekonomik güçlerin müdahalesinin denetlenmesi (Ranciere, 2005: 80).

⁹⁹<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2017/07/13/jacques-Ranciere-halk-bir-insadir/>

SONUÇ

Siyasetin, sosyal yaşamın ve genel olarak toplumsal hayatın bir mücadele alanı olduğunu ifade etmek için Spinoza'yı okumak, Robert Maltus'un teorisine bakmak ya da eleştirel teorinin dediği gibi çelik kafesten kurtulmak için mücadele vermek yetersiz kalır. Liberal anlamda bireylerin fayda maksimizasyonunu arzuladıkları bir hayatta mücadelenin her alanda olduğunu kanıksamış olmak bir mecburiyettir. Mücadelede bir argüman olarak demokrasiyi kullanmak modern zamanın önemli bir belirtisi şeklinde dururken demokrasi eklektik bir içeriğe sahip ve söylemlerin mücadele ettiği alanın ismi olmuştur. Kaybeden demokrasinin eksikliğine dem vururken kazanan genel olarak sandığa işaretlerle demokrasiyi olumlamaktadır. Mücadele alanının adı demokrasi olarak modern dönemin söylemlerinin içerisinde yerini almıştır.

Demokrasinin ilk doğduğu yerde karar vericiler soylu sınıflardır. Demokratik temsil neticesinde ise karar vericiler, seçilmişler, bir anlamda ya soylu kesimden ya da zamanla bu statüye haiz olanlardır. Elit teorisyenlerin yaklaşımlarında ise karar vericiler benzer şekilde ya elittir ya da zamanla elitleşecek olanlardır. Oysaki demokrasi bir halkın yönetimi mefhumudur. Etimolojik olarak var olan çelişki ve ironi, süreç içerisinde fonksiyonel olarak da su yüzüne çıkmıştır. Elit teorisyenlerin kurgulamış olduğu yöneten ve yönetilen ilişkili yaklaşımlar demokratik süreçler içerisindeki somut durumun tarifi niteliğindedir. Siyasetin bir uzlaşma ve çatışma ikilemini içeren yapısı düşünüldüğünde ortada mutlak bir yöneten ve yönetilen belirginliği söz konusudur. Bu ilişkide yönetenler, demokratik süreçler içerisinde seçilerek gelirken, oluşan sistem; kitleleri pasif çoğunluk, seçilmişleri veya bir yerde elitleri, aktif azınlık olarak işlevselleştirmektedir.

Ranciere, Raymond Aron'un " Oligarşik olmayan bir düzen yaratmak imkânsızdır " söylemine atıfla " Her devlet oligarşıktır " ¹⁰⁰ demektir ve bu ifadesi elitçi teorisyenlerin dayanaklarıyla örtüşmektedir. Michels'in oligarşinin tunç kanununda, Mosca'nın yöneten ve yönetilen ayrımında, Pareto'nun elitlerin dolaşımında. Hepsinin ortak paydası; devlet, azınlık bir oligarşik yapının yönetimi altındadır.

Demokrasi kavramı halk, yönetim, temsil, seçim, seçmen, eşitlik gibi pek çok unsuru bünyesinde barındırırken bu çok çeşitlilik hali beraberinde pek çok tartışmayı getirebilmektedir. Halk kavramının zaman içerisinde tutarlı bir içeriğe kavuşmuş olması demokrasinin sağladığı çok çeşitliliğin, yönetilenler içerisinde herkesin bir şeyler bulabileceği bir ortamı sağlamış olması ile ilgilidir. Yönetimlerin oluşturduğu alt basamaklar ve bağlı yönetsel birimler de temsil yaklaşımı içerisinde oluşturulan döngüde süreklilik kazanmış vaziyettedir. Bu noktada tartışmaların en çok belirginleştiği alan olarak, temsilin eşitliği ne kadar sağlayabildiği ön plandadır. Bu durum demokrasinin albenisi ve belki de siyasetin çatışma unsurunu minimize edecek önemli bir özelliğidir. Demokratik her yaklaşım, siyasetin çatışma mefhumunu ortadan kaldıracak şekilde dizayn edilmek zorundadır. Temsil de bu dizaynın bir parçasıdır. Demokrasiye yapılan eleştiriler, demokrasiyi çeşitleme girişimleri, adaletin ve temsilin daha geniş bir çerçevede birleştirilebilmesi arzusu daha eşitlikçi bir ortamı yakalayabilmek içindir. Özgürlüğün sınırlarının tanımlanamadığı bir ortamda özgürlüğün ve eşitliğin çatışması demokrasi söylemi altında her zaman tarafların haklılık mücadelesine dönüşecektir. Demokrasi filozof krallara kapı aralamasa da düşünülen, empati kurabilen, toplumun değerlerine sağduyulu yöneticilerin demokratik süreçlerde öne

¹⁰⁰ Ranciere, J. (2005). Demokrasi Nefreti. S. 80

çıkarılması bir gerekliliktir. Toplum bu gerekliliği sağlayabilecek entelektüel birikime de sahip olmalıdır. Weber'in dediği gibi siyaset için ya da siyaset sayesinde yaşamaktansa iktidar için her yolun mübah olmadığı değer yüklü süreçleri yaşamak ve yaşatmak gerekmektedir. Siyasetin genel geçer değerleri içerisinde yer almayan etik değerleri siyasetin önemli bir malzemesi yapabilmek belki de Ranciere'in iyi demokrasi tanımına kapı açacak yaklaşımın bizzat kendisi olacaktır. " İyi bir demokrasi ancak modern uygarlığın felaketini önleyen demokrasi olacaktır".

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir.(1993). *Seçim Sistemleri*, Ankara: Güney Matbaası.
- Arslan, M.(2015). *Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu*. Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi.13, (50).
- Dişli, Z. (2014). *Jacques Ranciere'de Politik Olanın İmkani*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . Yüksek Lisans Tezi.
- Heywood, A.(2013). *Siyaset*.(Çev. B.B. Özipek vd.). Ankara: Adres Yayınları.
- Keskin, F. (2017). *Temsili Demokrasinin Krizi ve Alternatif Politik Model Arayışı Olarak " 5 Yıldız Hareketi"*. TBB Dergisi, (128).
- Ören, B. Ve Varlık, Ü.(2003). *Demokrasi ve Temsil. SÜ İİBF Ekonomik Araştırmalar Dergisi*.
- Ranciere, J. (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*. (Çev. H. Hünler). Ara-lık Yayınları: İzmir.
- Ranciere, J. (2007). *Siyasalın Kıyısında*. (Çev. A. U. Kılıç). Metis Yayınevi: İstanbul.
- Ranciere, J. (2015). *Demokrasi Nefreti*. (Çev. U. Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ranciere, J. <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2017/07/13/jacques-Ranciere-halk-bir-insadir/>. (05.05.2019 tarihinde alınmıştır.)
- Raynaud, P. ve Rials, S.(2003). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları:
- Ribard, A. (1974). *İnsanlığın Tarihi*. (Çev. E. Başar, Ş. Yalçın). İstanbul: May Yayınları.
- Sağır, M. (2004). *Demos'un Genişlemesi ve Temsili Demokrasiden Küresel Doğrudan Demokrasiye*. Amme İdaresi Dergisi. Cilt(37), Sayı(3).
- Sarp, Ç.(2013). *Pareto'yu Okumak: Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi*. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt(3), Sayı 2: 91.
- Schmidt, M,G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*.(Çev. E. Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.
- Schultz, D. ve Tannenbaum, D.(2008). *Siyasi Düşünce Tarihi*.(Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları.
- Şenel, A.(2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Teziç, Erdoğan.(1996). *Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş 3. Baskı*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Türk, H., S.(2003). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*. Anayasa Yargısı . (23).
- Vergin, N.(2016). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yayla, A.(1999). *Sosyal ve Siyasal Teori*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yetiş, M. (1999). *Antik Atina 'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos 'un Tiranlığına*. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/38184> .
(02.05.2019 tarihinde alınmıştır)

SAĞLIK KURUMLARINDA HASTA MEMNUNİYETİ: AKSARAY ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ

Sevilay USLU DİVANOĞLU¹⁰¹
Tuba USLU¹⁰²

ÖZET

Hastanelerde hasta memnuniyetini arttırmak çok önemlidir. Hastaları dinlemek, hastalarla uzun vadeli bir ilişki kurmanın en önemli bileşenidir. Hastanın geri bildirimlerinden hasta memnuniyet seviyesini ölçülebilir ve buna bağlı olarak sağlık hizmeti sağlayıcısının başarısı hakkında fikir edinilebilir. Hasta memnuniyeti çalışmaları ile toplanan veriler, personel ve doktorlar tarafından verilen bakım seviyesini göstererek, karar vermede ve performans değerlendirmesinde bir araç olarak hizmet verebilir. Hasta memnuniyeti anketleri, önemli sorunları çözmeden önce olası sorunları belirleme ve çözme yeteneklerine sahip oldukları için önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada Aksaray Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi polikliniklerine muayeneye giden hastaların memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; eğitim durumu, tercih edilen sağlık kurumu ve sağlık kurumuna geliş sayısı ile hasta memnuniyeti boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Cinsiyet, medeni durum ve sosyal güvence ile hastane memnuniyeti boyutları arasında anlamlı ilişki bulunurken, doktordan ve personelden memnuniyet boyutları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlık Kurumu, Hasta, Hasta Memnuniyeti

1.Giriş

Günümüzde her alanda artan rekabet sağlık sektörünü de etkilemektedir. Sağlık hizmeti sağlayıcılarının en önemli rekabet avantajı; kaliteli sağlık hizmeti sunmaktır(Alsaqri,2016:129; Şişe,2013:70). Sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması ihtiyacı, sağlıkla ilgili bilgi ve teknolojiadaki gelişmeler, sağlık hizmetlerine ilişkin beklenti ve görüşler, bireylerin sağlık hizmetlerine katılımındaki artış, sağlıkta artan maliyet ve sağlık sektöründeki rekabet gücü ile tespit edilmiştir (Freitas vd,2014:455).

Son birkaç yıl içinde sağlık sistemleri bakım sağlama şeklini yenilediği için, hastalar odak noktası haline geldi. Hasta odaklı hizmetler sağlamak için yeni örgütsel modeller uygulandı. Pazarlama uzmanları, tüketicilerin hizmetlerin kullanımına ilişkin kararlarını gerçeklikten ziyade hizmet algılarına dayanarak aldıklarının farkındadır. Bu nedenle pazarlama ve hasta memnuniyeti, ağızdan ağıza tanıtım ve kişisel sevk çok fazla olduğu için önem kazanmıştır. Hem hasta hem de

¹⁰¹ Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE

¹⁰² Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Eskişehir MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Eskişehir/AKSARAY

sağlayıcı için kalıcı olan en yüksek memnuniyet seviyesini sağlamak için, yönetim hem beklenti algısını hem de sağlık hizmetlerinin sunum kalitesini kontrol etmelidir. Beklenti bilgisi ve onları etkileyen faktörler, gerçek ve algılanan sağlık kalitesi ile birlikte, hastaları memnun edecek programlar tasarlamak ve uygulamak için gerekli bilgileri sağlar. Teknolojideki ilerleme ve sıkı rekabet ile hastaneler hizmetlerinde her zaman iyileşme çabasındadırlar. Hasta beklentileri sürekli değiştiği için, hastayı bir noktada tatmin eden şey onu daha sonraki bir tarihte tatmin etmeyebilir (Vaz,2018:187).

Sağlık çalışanlarının iletişim becerileri, hastaların kendilerini değerli hissetmelerini ve özen gösterilmelerini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Hastalarla konuşmak, onları dinlemek ve bilgi sağlamak için yeterli zamanın tahsis edilmesi, hastaların daha az stresli, daha uyumlu olmalarını sağlaması nedeniyle hasta memnuniyeti için bir ön koşuldur (Koç vd,2011:631). Hasta, sağlık çalışanlarından bireysel ilgi, anlayış ve güvence gördüğünü hissettiği zaman, sağlık çalışanlarıyla daha iyi iletişim kurar (Sitzç ve Wood,1997:1829-1843).

Hasta memnuniyetini tanımlamak ve anlamak, bir organizasyona hasta memnuniyetine katkıda bulunan değişkenlerin yeterli ölçümlerini sağlayacak bir değerlendirme sürecinin yapılandırılmasına yardımcı olacaktır. Hastaların çoğu genellikle hizmetlerden memnun olsalar bile, aldıkları bakımın tüm yönleriyle aynı şekilde tatmin olmayabilirler. Yönetimin, yüksek hasta memnuniyetine neden olmak ve hastaların geri gelmelerini sağlamak için ne kadar yeterli olduğunun sürekli farkında olacak bir konumda olması gerekecektir (Naidu,2009:366-381).

2. Hasta Memnuniyeti

Hasta memnuniyeti, bakım kalitesinin en önemli göstergesidir ve sağlık hizmetlerinin bir sonucu olarak kabul edilir (Abdel Maqsood vd,2012:140; Mohanan vd,2010:55). Hasta memnuniyeti ölçümü, performans hakkında önemli bilgiler sağlar (Goh vd,2016:127). Sağlık hizmetlerinin kalitesi ve yeterliliği, hastaların ve akrabalarının görüş ve memnuniyetlerine dayanarak ölçülebilir (Merkouris vd, 2013:30). Hastaneden memnun kalan hastalar, ailelerine ve arkadaşlarına hastaneyi tavsiye ederler (Buchanan vd,2015:219; Mohanan vd,2010:55).

Hasta memnuniyeti, bir hastanın sağlık hizmeti deneyiminden ne beklediğini ve gerçekte algıladıkları bakım düzeyini algılama arasındaki anlaşmanın derecesi olarak tanımlanmaktadır (Babu,2012:101).

Hasta memnuniyeti hastanın memnuniyet hissi derecesini, hizmet kalitesini, kişiler arası davranışları, iletişimi, finansal yönleri, doktorla geçirilen zamanı, hemşireleri, idari personeli, eczane hizmetlerini, sağlık hizmetlerine erişilebilirliği, elverişliliği, sağlık hizmetleri sırasındaki bakım ve hizmet koşullarının mevcudiyetini içeren çok boyutlu bir yapıdır (Vadhana,2012).

Hasta memnuniyetini belirlemek için belirlenen unsurlar(Vaz,2018: 191);

- Erişilebilirlik
- Doktorun bakımı ve iletişimi
- Yardımcı personelin bakımı ve iletişimi
- Bilgi sağlama
- Ağrı kontrolü
- Fiziksel çevre

- Söz verilen hizmetlerin teslimi
- Hizmetlerin özelleştirilmesi

Hasta memnuniyetini sağlamaya yardımcı belirleyiciler(Vaz, 2018:191);

- Dikkatlilik(Hizmete hazır olma)
- Yardımseverlik
- Cevap verebilirlik

Hasta memnuniyetinde(Vaz,2018:189);

- Memnuniyet, beklentiye karşı hizmet uygulamasının algılanmasının sonucudur.
- Aynı hizmeti almak veya geri almak için istekli olma, memnuniyetin etkisidir.
- Hizmet almayı beklemek ve istekli olmak hastalar için alternatifler yaratır.
- Hastalar ne kadar memnun olursa, memnuniyet düzeyi o kadar yüksek olur.

Hasta memnuniyeti, genel sağlık hizmetleri ve duruma özel ihtiyaçların ne ölçüde karşılandığı ile ilgilidir. Bir hasta hastaneyi ziyaret ederek, hasta kabul sürecini, doktorlarla, hemşirelerle, laboratuvar teknisyenleriyle ve destek personeliyle görüşerek deneyim kazanır. Yatan hastanın yatış süresince sağlanan bakım algısını etkileyebilecek faktörler; çevrenin temizliği, tesisin görünümü, belirli yerlere erişim kolaylığı, bekleme süresi, doktorlar tarafından yapılan iletişimin açıklığı, sağlanan bakımdan elde edilen sonuç, hastane masrafları, yemeklerin kalitesi vb. dir.

Hasta memnuniyeti anketleri öğrenmenin araçları olabilir. Ayrıca doktorları ve diğer personeli sorumlu tutma aracı olarak hizmet ederler. Doktorlardan ve diğer çalışanlardan performans göstergesi olarak kullanılacak kabul edilebilir düzeyde hasta memnuniyeti olduğunu kanıtlamaları istenebilir. Hasta memnuniyeti verileri, sağlık hizmetlerinin kalitesini belgelemek, ulusal ve uluslararası düzeyde organları akredite etmek için kullanılabilir(Vaz,2018:189).

Verilen sözlerin yerine getirilmesi, hasta memnuniyetinin sağlanmasında önemli bir faktördür. Bir hizmet sağlayıcısının saygınlığı, yükümlülüklerini ve taahhütlerini yerine getirme kabiliyetiyle belirlendiği için bu çok önemlidir (Powell,2004:26-45; Qu vd,2011:564-576). Ayrıca gecikme durumunda hastalara bilgi vermek, kurumun hastaya olan dikkatine ve empatisine karşı olumlu bir tutum oluşturur(Vaz,2018:191).

3. Metot ve Teknikler

3.1. Araştırmanın Amacı

Sağlık Kurumlarında Hasta Memnuniyeti; Aksaray Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği adlı çalışmanın araştırma birimi, hastanede muayeneye giden bireylerdir. Hastaneye muayeneye giden hastaların memnuniyeti için anket yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın amacı, sağlık kurumlarında sunulan hizmetlerin hasta memnuniyeti açısından incelenmesidir.

3.2. Anket Formu ve Kullanılan Ölçek

Araştırmada yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Hazırlanan anket sorularıyla 250 hasta ile görüşme imkânı sağlanmıştır. Ancak toplanan anketlerden 47 tanesinde eksik ve geçersiz bilgiler bulunduğu için 203 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma için kullanılmış anket formunda

2 bölüm bulunmaktadır. Anket formundaki ilk bölümde, araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Anket formunun ikinci bölümünde ise, katılımcıların sağlık kurumlarındaki memnuniyet düzeylerini değerlendirmek amacıyla, Kivela vd.(1999) ve Atama ve Yarımoğlu(2018) çalışmalarından uyarlanan hasta memnuniyeti ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25 programına aktarılmış ve analiz edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, 02.03.2019 ile 05.04.2019 tarihleri arasında Aksaray Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde muayene olan bireyler oluşturmaktadır. Anket soruları herkesin anlayabileceği sade bir dille hazırlanmış, soruların kısa ve anlaşılabilirliğine önem verilmiştir.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmada hasta memnuniyetini etkileyen faktörler incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda kurulan hipotezler:

H₁: Cinsiyet ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1A}: Cinsiyet ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1B}: Cinsiyet ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1C}: Cinsiyet ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Medeni durum ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2A}: Medeni durum ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2B}: Medeni durum ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2C}: Medeni durum ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Tercih edilen sağlık kurumu ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3A}: Tercih edilen sağlık kurumu ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3B}: Tercih edilen sağlık kurumu ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3C}: Tercih edilen sağlık kurumu ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₄: Sağlık kurumuna geliş sayısı ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4A}: Sağlık kurumuna geliş sayısı ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4B}: Sağlık kurumuna geliş sayısı ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4C}: Sağlık kurumuna geliş sayısı ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₅: Eğitim durumu ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5A}: Eğitim durum ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5B}: Eğitim durumu ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5C}: Eğitim durumu ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₆: Sosyal güvence ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6A}: Sosyal güvence ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6B}: Sosyal güvence ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6C}: Sosyal güvence ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.5. Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistikler (Aritmetik Ortalama, Frekans, Yüzde) , faktör analizi, korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırma verileri normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan testler olan Mann- Whitney U Testi ve Kruskal Wallis ile analizler yapılmıştır.

3.6. Tanımlayıcı İstatistikler

Ankete katılanların % 58,1'i kadın, %41,9'u erkektir.

Yaş ile ilgili verilere bakıldığında; 18-27 yaş aralığı %30.5 ile en çok katılımın olduğu yaş aralığını kapsarken, 28-37 yaş aralığı % 21.2, 58 ve üzeri yaş aralığı % 19.7, 48-57 yaş aralığı % 15.3 ve 38-47 yaş aralığı %13.3'ünü oluşturmaktadır. 18-27 ve 28-37 yaş aralığının fazla olması kontrol amaçlı muayeneye gelenlerin fazla olduğunu düşündürebilir.

Medeni durum ile ilgili verilerde; % 59,6'lık önemli bir kısmın evli olduğu, %40,4' lük kısmın ise bekâr olduğu görülmektedir. Evli olan insanların sağlıklarını daha fazla önemsedikleri düşünülebilir.

Eğitim ile ilgili verilerde; % 22,7'sinin ilköğretim mezunu olduğu, % 42,9'unun lisans, % 11,8'inin lise, % 17,2'sininin yüksekokul % 5,4' ünün ise lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

Ankete katılanların %77,3'ü SGK, %15,3'ü yeşil kart, %4,4'u özel sigorta ve %3,0'ı ise ücretli bir sosyal güvenceye sahiptir.

Katılımcıların %59,6'sı üniversite hastanesini, %32,0'si kamu hastanesini, % 3,9'u aile hekimini, %2,5'i toplum sağlığı merkezini ve %2,0'sinin ise özel hastaneyi sıklıkla tercih ettikleri görülmektedir.

Ankete katılanların %55,7'sinin hastanelere randevu alarak gittikleri ve % 44,3'ünün ise randevu almadan gittikleri görülmektedir.

Katılımcıların %21,7'sinin geldikleri sağlık kuruluşuna ilk kez, % 48,7'sinin 5 ve üzeri, % 15,3'ünün 2-3 kez ve %14,3'ünün ise 4-5 kez geldikleri görülmektedir. Buradan hastaların geldikleri hastaneden memnun kaldıkları için tekrar tercih ettikleri söylenebilir. Ayrıca, ankete katılanların %87,2'sinin geldikleri sağlık kuruluşunu tekrar tercih edeceği ve % 12,8'inin tekrar tercih etmeyeceği görülmektedir.

Tablo-1: Demografik Bilgiler

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	118	58,1
	Erkek	85	41,9
	Toplam	203	100,0
Yaş	18-27	62	30,5
	28-37	43	21,2
	38-47	27	13,3
	48-57	31	15,3
	58 ve üzeri	40	19,7
	Toplam	203	100,0
Medeni durum	Evli	121	59,6
	Bekâr	82	40,4
	Toplam	203	100,0
Eğitim durumu	İlköğretim	46	22,7
	Lise	24	11,8
	Yüksekokul	35	17,2
	Lisans	87	42,9
	Lisansüstü	11	5,4
	Toplam	203	100,0
Sosyal güvence	SGK	157	77,3
	Yeşil kart	31	15,3
	Özel sigorta	9	4,4

	Ücretli	6	3,0
	Toplam	203	100,0
Muayene olmak için sık tercih edilen sağlık kurumu	Üniversite hastanesi	121	59,6
	Aile hekimi	8	3,9
	Kamu hastanesi	65	32,0
	Toplum sağlığı merkezi	5	2,5
	Özel Hastane	4	2,0
	Toplam	203	100,0
Gidilen sağlık kurumuna kaç kez gelindiği	İlk kez	44	21,7
	2-3	31	15,3
	4-5	29	14,3
	5 ve üzeri	99	48,7
	Toplam	203	100,0
	Randevu alarak gelinip gelinmediği	Evet	113
Hayır		90	44,3
Toplam		203	100,0
Gidilen sağlık kurumunun tekrar tercih edilip edilmeyeceği	Evet	177	87,2
	Hayır	26	12,8
	Toplam	203	100,0

Tablo-2: Hasta Memnuniyeti Ölçeği Sorularının Ortalama ve Standart Sapması

Sorular	Ortalama	Standart Sapma
Doktorların hastalara karşı davranışlarından memnunum.	3,45	1,16531
Verilen sağlık hizmetlerinin kalitesinden memnunum.	3,27	1,17334
Hekimlerin muayene için yeteri kadar zaman ayırmalarından oldukça memnunum.	3,00	1,20231
Muayene olacağım hekimi seçme şansım olmasından oldukça memnunum.	3,22	1,31448
Çalışanların hastaları bilgilendirmesinden memnunum.	3,06	1,25107
Hemşirelerin hastalara karşı davranışlarından oldukça memnunum.	3,28	1,22069
Diğer yardımcı sağlık personelinin hastalara karşı davranışlarından memnunum.	3,43	1,10770
Hastanenin temizliğinden memnunum.	3,21	1,27017

Bu hastane beklentilerimin üzerindedir.	2,90	1,25633
Hastanenin görüntüsünden memnunum.	3,53	1,13146
Hastane çalışanlarının görünümünden memnunum.	3,76	1,02602
Başarılı/iyi tedavi yöntemleri olduğu için memnunum.	3,23	1,13477
Hastanede bulunan kantin, yemekhane ve diğer kafeterya ya da alışveriş ortamlarında aradığım her şeyi bulmaktan oldukça memnunum.	2,98	1,26632
Hastanenin fiziksel koşullarından oldukça memnunum.	3,22	1,15712
Hastane yönetiminin hasta istek ve ihtiyaçlarına önem vermesinden oldukça memnunum.	3,19	1,28373

Ölçek sorularının ortalamalarının 2,90 ile 3,76 arasında yer aldığı gözlenmektedir. Ortalaması en yüksek iki ölçek sorusunun sırasıyla 3,76 ve 3,53 "Hastane çalışanlarının görünümünden memnunum" ve "Hastanenin görüntüsünden memnunum" ifadelerinin olduğu görülmektedir.

3.7. Hasta Memnuniyeti Ölçeğinin Güvenilirlik ve Geçerliliği

Hasta memnuniyeti ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,866'dır. Cronbach's Alpha değerinin 0,7'den büyük olması ölçeğin güvenilir olması için yeterli kabul edilmektedir (Kayış,2005). Bu nedenle araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo-3: Marka Bilinci Ölçeği Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
0,866	15

Verilerin faktör analizine uygunluğu için Hasta Memnuniyeti ölçeğine KMO ve Bartlett's Testi uygulanmış ve 15 maddelik veri setimiz için hesaplanan KMO değerinin 0,853 olduğu görülmektedir. KMO değeri 0,5-0,7 arası orta, 0,7-0,8 arası iyi, 0,8-0,9 arası çok iyi ve 0,9 üzeri ise mükemmel şeklinde sınıflanmaktadır (Kaiser,1974). Bu nedenle, veri setimizin faktör analizi için çok iyi uyum gösterdiği görülmektedir.

Tablo-4: Hasta Memnuniyeti Ölçeği KMO ve Bartlett's Testi

Bartlett Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçülmesi		0,853
Bartlett's Testi	Ki-Kare	1087,052
	Df	105
	Sig	,000

3.8. Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeğe yönelik yapılan faktör analizi sonucunda Tablo-5' de görüldüğü üzere 3 boyut ortaya çıkmıştır. Faktör analizi sonucunda oluşan boyutlar hastane memnuniyeti, doktordan memnuniyet ve personelden memnuniyet şeklindedir. Hastane memnuniyetinin öz değeri 4,483, doktordan memnuniyetin öz değeri 1,257 ve personelden memnuniyetin öz değeri ise 1,043'dür. Ayrıca faktör yükleri 0,57 ile 0,89 arasında çıkmıştır. Üç faktörün varyansı açıklama yüzdesi ise %56,556'dır.

Tablo-5: Hasta Memnuniyeti Ölçeği Faktör Analizi

Maddeler	Hastane Memnuniyeti	Doktordan Memnuniyet	Personelden Memnuniyet
Madde-2	,890		
Madde-4	,886		
Madde-8	,880		
Madde-9	,837		
Madde-10	,829		
Madde-12	,700		
Madde-14	,661		
Madde-13	,650		
Madde-3		,763	
Madde-1		,736	
Madde-15			,665
Madde-5			,674
Madde-11			,637
Madde-7			,740
Madde-6			,576

3.9. Mann-Whitney U Testi

Hastaların cinsiyetinin memnuniyet üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo-6: Cinsiyetin Hasta Memnuniyetine Etkisi

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	P
Kadın	118	205,85	14797,00	34852,00	-2,528	0,011
Erkek	85	173,44				
Toplam	203					

Tablo-6'ya göre; $p=0,011 < 0,05$ olduğundan H_1 : "Cinsiyet ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo-7'ye göre; kadın hastaların erkek hastalara göre memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo-7: Cinsiyetin Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerindeki Etkisi

Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	P
Hastane Memnuniyeti	Kadın	118	206,19	15090,500	35145,50	-2,626	0,014
	Erkek	85	181,96				
	Toplam	203					
Doktordan Memnuniyet	Kadın	118	199,52	16493,000	36750,00	-1,409	0,235
	Erkek	85	189,02				
	Toplam	203					
Personelden Memnuniyet	Kadın	118	200,33	17000,000	37266,00	-1,716	0,135
	Erkek	85	186,46				
	Toplam	203					

H_1 hipotezinin alt hipotezleri olan;

H_{1A} : "Cinsiyet ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,014 < 0,05$ olduğundan kabul edilmiştir.

H_{1B} : "Cinsiyet ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,235 > 0,05$ olduğundan reddedilmiştir.

H_{1C}: " Cinsiyet ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,135>0,05$ olduğundan reddedilmiştir.

Bu sonuçlara göre H₁ hipotezinin alt hipotezleri olan H_{1B} ve H_{1C} hipotezleri reddedildiği için H₁ hipotezi kısmen kabul edilmiştir ($p>0,05$).

Tablo-8: Medeni Durumun Hasta Memnuniyetine Etkisi

Medeni Durum	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	P
Evli	121	193,50	14702,500	21800,500	-0,743	0,217
Bekâr	82	183,25				
Toplam	203					

Tablo-8'e göre; $p= 0,217>0,05$ olduğundan H₂: "Medeni durum ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi reddedilmiştir.

Tablo-9: Medeni Durumun Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerindeki Etkisi

Boyutlar	Medeni Durum	N	Sıra Ortalaması	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	P
Hastane Memnuniyeti	Evli	121	200,21	12090,500	35145,50	-2,826	0,005
	Bekâr	82	165,91				
	Toplam	203					
Doktordan Memnuniyet	Evli	121	188,13	14329,000	36750,00	-0,646	0,512
	Bekâr	82	195,89				
	Toplam	203					
Personelden Memnuniyet	Evli	121	190,50	14822,500	37266,00	-0,038	0,966
	Bekâr	82	190,81				
	Toplam	203					

H₂ hipotezinin alt hipotezleri olan;

H_{2A}: "Medeni durum ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,005<0,05$ olduğundan kabul edilmiştir.

H_{2B}: "Medeni durum ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,512>0,05$ olduğundan reddedilmiştir.

H_{2C}: " Medeni durum ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,966>0,05$ olduğundan reddedilmiştir.

3.10. Kruskal Wallis Testi

Tablo-10: Sık Tercih Edilen Sağlık Kurumunun Hasta Memnuniyetine Etkisi

Tercih Edilen Kurum	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	P
Üniversite	121	180,70	25,838	4	0,000
Aile hekimi	8	169,57			
Kamu hastanesi	65	158,51			
Toplum sağlığı	5	165,98			
Özel Hastane	4	285,98			
Toplam	203				

Tablo-10 ve Tablo-11 tercih edilen kuruma göre hastaların genel olarak memnuniyeti ve memnuniyet boyutlarını göstermektedir. Bütün hasta memnuniyet boyutları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ayrıca, hastaların genel hasta memnuniyet düzeylerinin de tercih edilen kuruma göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Tercih edilen kurumun genel hasta memnuniyetini ve hasta memnuniyeti boyutlarını anlamlı yönde değiştirdiği ve etkilediği söylenebilir. Tablo-11 incelendiği zaman ise, tercih edilen kurumda hastaneden memnuniyet, doktordan ve personelden memnuniyet boyutlarının anlamlılık değerlerinin 0,05'den küçük olduğu görülmektedir.

Tablo-10'ye göre; $p= 0,000 < 0,05$ olduğundan H_3 : "Tercih edilen sağlık kurumu ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi kabul edilmiştir. Tabloya göre ilk sırada özel hastaneleri, daha sonra ise üniversite hastanelerini tercih eden hastaların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-11: Sık Tercih Edilen Sağlık Kurumunun Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerine Etkisi

Boyutlar	Sağlık Kurumu	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P
Hastane Memnuniyeti	Üniversite	121	182,55	24,657	4	0,000
	Aile hekimi	8	283,30			
	Kamu hastanesi	65	246,98			
	Toplum sağlığı	5	236,00			
	Özel Hastane	4	253,90			
Toplam		203				

	Üniversite	121	192,00	33,560	4	0,000
	Aile hekimi	8	153,56			
Doktordan Memnuniyet	Kamu hastanesi	65	131,50			
		5	248,5			
	Toplum sağlığı	4	162,20			
	Özel Hastane	203				
	Toplam					
	Üniversite	121	185,05	16,704	4	0,003
	Aile hekimi	8	107,54			
Personelden Memnuniyet	Kamu hastanesi	65	193,45			
		5	261,00			
	Toplum sağlığı	4	169,03			
	Özel Hastane	203				
	Toplam					

Buradan hareketle; H_3 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{3A} , H_{3B} ve H_{3C} hipotezleri $p < 0,05$ olduğundan kabul edilmişlerdir. Tabloya göre özel hastaneye giden hastaların hastane memnuniyet düzeylerinin diğer kurumlara giden hastalara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Toplum sağlığı merkezlerine giden hastaların ise doktordan ve personelden memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo-12: Sağlık Kurumuna Geliş Sayısının Hasta Memnuniyetine Etkisi

Kaç kez gidildiği	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	P
İlk kez	44	180,03	34,100	3	0,000
2-3	31	214,11			
4-5	29	245,60			
5 ve üzeri	99	157,56			
Toplam	203				

Gidilen sağlık kurumuna kaç kez gidildiğinin memnuniyet üzerine etkisini araştırmak için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Tablo-12'ye göre; $p = 0,000 < 0,05$ olduğundan H_4 : "Sağlık kurumuna geliş sayısı ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi kabul

edilmiştir. Gidilen sağlık kurumuna daha önce 4-5 kez gelmiş olan hastaların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo-13: Sağlık Kurumuna Geliş Sayısının Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerine Etkisi

Boyutlar	Sağlık Kurumu	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P
Hastane Memnuniyeti	İlk kez	44	230,13	46,105	3	0,000
	2-3	31	188,07			
	4-5	29	245,13			
	5 ve üzeri	99	211,61			
	Toplam	203				
Doktordan Memnuniyet	İlk kez	44	162,06	38,100	3	0,000
	2-3	31	228,93			
	4-5	29	179,91			
	5 ve üzeri	99	154,55			
	Toplam	203				
Personelden Memnuniyet	İlk kez	44	143,08	40,962	3	0,000
	2-3	31	202,28			
	4-5	29	244,17			
	5 ve üzeri	99	177,12			
	Toplam	203				

Buradan hareketle; H_4 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{4A} , H_{4B} ve H_{4C} hipotezleri $p < 0,05$ olduğundan kabul edilmişlerdir. Gidilen hastaneye 4-5 kez gelmiş olanların hastane ve personelden memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu, 2-3 kez gelen hastaların doktordan memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Hastanın eğitiminin memnuniyet üzerine etkisini araştırmak için Kruskal Wallis testi yapılmıştır.

Tablo-14: Eğitim Durumunun Hasta Memnuniyetine Etkisi

Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	P
---------------	---	-----------------	---------	---------------------	---

İlköğretim	46	170,98	14,768	4	0,007
Lise	24	164,54			
Yüksekokul	35	154,92			
Lisans	87	168,68			
Lisansüstü	11	202,23			
Toplam	203				

Tablo-14'e göre; $p=0,007<0,05$ olduğundan H_5 : "Eğitim durumu ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre; eğitim durumu lisansüstü olan hastaların memnuniyet düzeylerinin diğer eğitim durumlarına göre daha yüksek olduğunu söylenebilir. Eğitim düzeyi yüksek olan hastaların sağlık hizmetlerinden faydalanırken kendilerini daha iyi anlatabildikleri ve sağlık çalışanları ile daha etkili bir şekilde iletişim kurabildikleri için aldıkları hizmetten memnuniyet düzeylerinin de daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Tablo-15'e göre H_5 hipotezinin alt hipotezleri olan;

H_{5A} : "Eğitim durumu ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,030<0,05$ olduğundan kabul edilmiştir.

H_{5B} : "Eğitim durumu ile doktordan memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,000<0,05$ olduğundan kabul edilmiştir.

H_{5C} : "Eğitim durumu ile personelden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi $p=0,000<0,05$ olduğundan kabul edilmiştir.

Tablo-15: Eğitim Durumunun Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerine Etkisi

Boyutlar	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P
Hastane Memnuniyeti	İlköğretim	46	210,00	10,054	4	0,030
	Lise	24	187,70			
	Yüksekokul	35	175,77			
	Lisans	87	202,77			
	Lisansüstü	11	275,29			
	Toplam	203				
Doktordan Memnuniyet	İlköğretim	46	189,20	32,080	4	0,000
	Lise	24	195,67			
	Yüksekokul	35	170,62			
	Lisans	87	291,88			
	Lisansüstü	11	205,00			

Toplam		203				
	İlköğretim	46	163,71	40,781	4	0,000
	Lise	24	194,63			
Personelden Memnuniyet	Yüksekokul	35	182,73			
	Lisans	87	300,09			
	Lisansüstü	11	118,80			
Toplam		203				

Tablo-15'e göre; eğitim durumu ve hastane memnuniyeti boyutu arasındaki anlamlı farklılığın lisansüstü eğitim düzeyinde olan eğitilmiş hastaların hastane memnuniyetinin daha yüksek olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Doktordan memnuniyet boyutuna bakıldığında lisans derecesine sahip olan hastaların memnuniyet düzeylerinin diğer eğitim düzeylerine göre daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca, personelden memnuniyet boyutunda ise lisansüstü derecesinde eğitilmiş hastaların memnuniyet düzeylerinin diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Lisansüstü eğitimi görmüş olan hastalar için fiziksel özellikler, teknik donanım, personelin tutumu ve davranışı, lisans eğitim düzeyindeki hastalar için ise aldıkları hizmette doktorların tutumları daha önemli olabilir. Yani, eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak artan bilincin hastaların hastaneden memnuniyet düzeylerinde artışa neden olacağı düşünülebilir.

Tablo-16: Sosyal Güvencenin Hasta Memnuniyetine Etkisi

Sosyal Güvence	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	P
SGK	157	190,31	8,070	3	0,120
Yeşil Kart	31	121,11			
Özel Sigorta	9	190,69			
Ücretli	6	250,13			
Toplam	203				

Tablo-16'ya göre; $p=0,120 > 0,05$ olduğundan H_0 : "Sosyal güvence ile hasta memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi reddedilmiştir. Hastaların sosyal güvenceleri ile memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo-17: Sosyal Güvencenin Hasta Memnuniyeti Boyutları Üzerine Etkisi

Boyutlar	Sosyal Güvence	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P
	SGK	157	190,68	10,047	3	0,005

	Yeşil Kart	31	140,02			
Hastane Memnuniyeti	Özel Sigorta	9	225,10			
	Ücretli	6	237,50			
	Toplam	203				
	SGK	157	195,70	7,584	3	0,102
	Yeşil Kart	31	120,03			
Doktordan Memnuniyet	Özel Sigorta	9	160,32			
	Ücretli	6	213,39			
	Toplam	203				
	SGK	157	198,02	6,840	3	0,115
	Yeşil Kart	31	133,01			
Personelden Memnuniyet	Özel Sigorta	9	150,05			
	Ücretli	6	185,75			
	Toplam	203				

Buradan hareketle; H_6 hipotezinin alt hipotezleri olan H_{6A} hipotezi $p < 0,05$ olduğundan kabul edilmiştir. H_{6B} ve H_{6C} hipotezleri ise $p > 0,05$ olduğundan reddedilmişlerdir. Özel sigorta hizmeti alan hastaların memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, sosyal güvence türü ile doktordan ve personelden memnuniyet düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Sosyal güvencesi SGK olan hastaların Aksaray Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesini tercih etmeleri, özel sigortaya sahip hastaların ise özel hastaneleri tercih etmelerinin memnuniyet düzeylerinde farklılığa neden olabileceği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değişmek ve gelişmek zorunda olan sağlık kurumlarının sağlık hizmetlerini etkin, dinamik, verimli ve kaliteli üretebilmesi için çağdaş anlamda faaliyet göstermesi gerekmektedir. Hasta ve sağlık personelinin sağlıklı iletişim kurması, karşılıklı birbirini anlayabilmeleri sağlık hizmetinin kaliteli bir şekilde sürdürülmesi için büyük önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerinin kalitesinin ve hasta memnuniyetinin ölçülmesi ve iyileştirilmesi, sağlık sistemlerinin yönetilmesinde ve halk sağlığının geliştirilmesinde önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Aksaray Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde muayeneye gelen hastaların memnuniyet düzeylerinin belirlenmesidir.

Hastaların memnuniyet düzeyleri ile cinsiyetleri arasında farklılık olup olmadığına bakılmıştır ve kadın hastaların erkek hastalara göre genel olarak memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre doktor ve personelden memnuniyet boyutları arasında anlamlı bir farklılık yok iken, cinsiyet ile hastane memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle de kadın hastaların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun, kadın hastaların fiziksel ortama ve sağlanan olanaklara daha fazla önem vermelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Medeni durumun hasta memnuniyeti ile etkisine bakılarak, evli ve bekâr hastaların memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir farklılık olmadığı görülmüştür. Memnuniyet boyutları değerlendirildiği zaman ise, evli hastaların hastaneden memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu, doktorlardan ve personelden memnuniyet boyutları incelendiği zaman ise medeni durumun anlamlı bir farklılığa neden olmadığı gözlenmiştir.

Sık tercih edilen sağlık kurumu ile hastaların memnuniyet düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir ve tercih edilen sağlık kurumları ile hasta memnuniyet boyutları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca, hastaların genel hasta memnuniyet düzeylerinin de tercih edilen kuruma göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre ilk sırada özel hastaneleri, daha sonra ise üniversite hastanelerini tercih eden hastaların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Sağlık kurumuna geliş sayısı ile hasta memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ve hastaneye dört-beş kez gelmiş olan hastaların hastane ve personelden memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu, iki-üç kez gelen hastaların ise doktor memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Eğitim durumunun hasta memnuniyetine etkisini araştırmak için yapılan analiz sonucunda, eğitim seviyesi yüksek hastaların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan ve sağlık hizmetlerinden yararlanan hastaların sağlık sorunlarını daha iyi anlatabildikleri ve sağlık çalışanları ile daha etkili bir şekilde iletişim kurabilmelerinden dolayı aldıkları hizmetten memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Memnuniyet boyutlarına göre ise, lisansüstü eğitim düzeyindeki hastaların hastaneden memnuniyet düzeyinin daha yüksek olduğu, doktorlardan ve hemşirelerden memnuniyet boyutlarına bakıldığı zaman ise lisans eğitim düzeyindeki hastaların memnuniyet düzeylerinin diğer eğitim derecelerine göre daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Lisansüstü eğitim düzeyindeki hastalar için fiziksel özellikler ve teknik donanım, lisans eğitim düzeyine sahip olan hastalar için ise aldıkları hizmette personel tutumlarının daha önemli olduğu gözlenmiştir. Yani; eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak artan bilincin hastaların sağlık kuruluşundan memnuniyet düzeylerinde artışa sebep olabileceği söylenebilir.

Hastaların sosyal güvenceleri ile tatmin düzeyleri arasında istatistiksel olarak önemli farklılıklar olmadığı görülmüştür. Memnuniyet boyutları açısından bakıldığı zaman ise; özel sigorta sağlık hizmeti alan hastaların hastane memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ve sahip olunan sosyal güvence türü ile doktordan ve personelden memnuniyet düzeyi arasında anlamlı farklılıklar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal güvencesi SGK olan hastaların Eğitim ve Araştırma Hastanesini tercih etmeleri, özel sigortaya sahip bireylerin özel hastaneleri tercih etmelerinin memnuniyet düzeylerinde farklılığa neden olabileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abdel Maqsood, A. S, Oweis, A. I. & Hansa, F. S. (2012). Differences between patient's expectations and Satisfaction with nursing care in a private hospital in Jordon. *International Journal of Nursing Practice*, 18, s:140-146.
- Alsaqri, S. (2016). Patient Satisfaction with quality of nursing care at governmental hospitals. *Journal of Biology, Agriculture and healthcare*, Hail City, Saudi Arabia, Vol:6, No:10, s:128-142.
- Babu, T. S. (2012). A study on patient Satisfaction hospitals (A study on Three Urban Hospitals in Guntur District, Andhara Pradesh). *International Journal of Management Research on Business Strategy*, Vol:1, No:1, s:100-118.
- Buchanan, J, Dawkins, P. & Lindo, J. L. M. (2015). Satisfaction with nursing care in the emergency department of an urban hospital in the developing World: A pilot study. *International Emergency Nursing*, 23, s:218-224.
- Freitas, J. S, Silva, A. E. B. C, Minamisava, R, Bezerra, A. L. Q & Sousa, M. R. G. (2014). Quality of nursing care and Satisfaction of patients attended at a teaching hospital. *Revista Latino-Americana De Enfermagein*, Vol:22, No:3, s:454-460.
- Goh, M. I, Ang, E. N. K. Chan, Y. H, He, H. G. & Vehvilainen Julkunen, K. (2016). A descriptive Quantitative study on multi-ethnic patient Satisfaction with nursing care measured by the revised humane caring scale. *Applied Nursing Research*, 31, s:126-131.
- Kaiser, H.F. (1974). "An Index of Factorial Simplicity". *Psychometrika*, 39: 3136.
- Kayış, A. (2005), *Güvenilirlik Analizi*, Ed. Ş. Kalaycı, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara
- Koç, Z, Sağlam, Z. & Şenol, M. (2011). Patient Satisfaction with the nursing care in hospital. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, Vol:31, No:3, s:629-640.
- Merkouris, A, Andreadou, A, Athini, E, Hatzimbalası, M, Rovithis, M. & Papastavrou, E. (2013). Assesment of patient Satisfaction in public hospitals in Cyprus: A descriptive study. *Health Science Journal*, Vol:7, No:1, s:28-40.
- Mohanan, K, Kaur, S, Das, K. & Bhalla, A. (2010). Patient Satisfaction regarding nursing care at emergency outpatient department in a tertiary care hospital. *Journal of Mental Health & Human Behaviour*, Vol:15, No:1, s:54-58.
- Naidu, A. (2009). Factors affecting patient Satisfaction and healthcare quality, *International Journal of Health Care Quality Assurance*, Vol:22, No:4, s:366-381.
- Powell, L. (2004). Patient Satisfaction surveys for critical Access hospitals. *National Rural Health Resource Center*, 1, s:26-45.
- Sitziç, J. & Wood, N. (1997). Patient Satisfaction: A review of issues and concepts. *Social Science and Medicine*, Vol:45, No:12, s: 1829-1843.
- Şişe, Ş. (2013). Hastaların hemşirelik hizmetlerinden memnuniyeti, *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14, s:69-75.

Qu, H, Platonova, E, Kennedy, K. N. & Shewchuk, R. M. (2011). Primary care patient Satisfaction segmentation. International Journal of Health Care Quality Issurance, Vol:24, No:7, s:564-576.

Vadhana, M. (2012). Assesment of patient Satisfaction in an autonomous hospital in Phnom Penh, Cambodia(Thesis). Public Health Management.(September).

Vaz, N. (2018). Patient Satisfaction. Goa Institute of Management, India. Chapter 10. S:186-200.

HAVACILIK CINSİYET TUTUMU ANKETİNİN TÜRKÇE UYARLAMASI: HAVACILIK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

Arş.Gör.Mehmet Yönt¹⁰³
Doç.Dr. Erol Karaca¹⁰⁴
Prof.Dr.Nuray Gökçek Karaca¹⁰⁵

Özet

Bu çalışmada Havacılık Cinsiyet Tutumu Anketinin Türkçe uyarlamasının yapı geçerliği ve güvenilirliği incelenmiş ve Türk havacılık popülasyonundan alınan bir çalışma grubu üzerinde pilotaj öğrencilerinin kadın pilot öğrencilerine yönelik algıları araştırılmıştır. Bu araştırma, Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi'nde pilotaj eğitimi alan 84 pilotaj öğrencisi ile gerçekleştirildi. Anketin Türkçe uyarlaması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm öğrencilerin kişisel ve demografik bilgileriyle ilgili 17 açık ve kapalı uçlu sorudan, ikinci bölüm ise 5'li Likert tipinde hazırlanmış kadın pilot adaylarına yönelik algılarla ilgili 60 ifadeden oluşmaktadır. Veriler, Wilson (2004) tarafından geliştirilen "Havacılık Cinsiyet Tutumu Anketi" (AGAQ) aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS istatistik paketi kullanılarak faktör analizi ve madde analizinden yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği madde analizi ile değerlendirilirken 60 maddelik ölçeğin yapı geçerliği ise faktör analizi ile incelenmiştir. Varimax rotasyonu sonunda, ölçek uygulamalarının çoğunda olduğu gibi, iki faktör ortaya çıkmıştır. Ölçeğin tümü ve varimax rotasyon sonucu belirlenen üç alt boyut için güvenilirlik katsayıları Cronbach α formülüyle hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ki-kare testi kullanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmadan elde edilen bulgular ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. HCTA'nın en doğru ifadesinin birbiriyle ilişkili üç faktör altında toplandığını ve tek bir genel ölçek ya da üç alt ölçek olarak ele alınabileceğini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Türk havacılık öğrencilerinin kadın pilot adaylarına yönelik algı düzeyleri genel olarak yüksektir.

Anahtar Sözcükler: Kadın Pilot, Erkek Pilot, Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet, Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Kadın Pilotun Tutumları.

103 myont@anadolu.edu.tr

104 erolkaraca@anadolu.edu.tr

105 ngokcek@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Kadınların toplumsal cinsiyet temelli iş yükleri ve bakım hizmetleri, evli olma, yüksek işsizlik oranları, teknolojik gelişmeler sonucu işlerin beceri gereklerinin yükselmesi, eğitimde toplumsal temelli eşitsizlik işgücüne katılımı engelleyen önemli nedenlerdir. Gerçekten kadınlar ev dışında çalışma ya da çalışmama kararı alırken evde yapmakta oldukları işlerin aksama olasılığı, çocuklara ve yaşlılara kimler tarafından bakılacağını, iş saatleri dışında evdeki işler için ayırabilecekleri zamanı düşünmek zorundadırlar. Yüksek işsizlik oranları kadınları korkutmakta, bu nedenle kadınlar işgücü piyasalarında iş arama kararı vermekte zorlanmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmeler sonucu işlerin beceri gereklerinin yükselmesi, beceri düzeyi yüksek olmayan kadınlar bakımından işgücüne katılımda olumsuz etkide bulunan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜSİAD, 2008: 168). Günümüzde kadınlar diğer alanlara göre en çok ekonomik yaşama katılım konusunda ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Kuşkusuz bu durumun en önemli nedenlerinden biri, kadını ekonomide erkeklerle aynı mesleki fırsatlardan ve eşit ücret alma hakkından yararlanmaktan alıkoyan sosyo-kültürel engellerin varlığını sürdürmesidir. Gerçekten de kadınların yaptığı işin, aileye destek olmak için yapılan bir çalışma olduğu yolundaki geleneksel anlayış, kadınlara ekonomik büyüme dönemlerinde gereksinim duyulan ve gerileme dönemlerinde bir kenara itilen, yedek işgücü niteliği kazandırmaktadır.

Sektör ayrımı yapmaksızın kadının işgücüne katılımı konusundaki geleneksel anlayış varlığını sivil havacılık sektöründe de korumakta ve bu sektörde de kadın istihdam oranının erkeklerle kıyasla son derece düşük olduğu görülmektedir. Durum pilotluk mesleği açısından irdelendiğinde ise, çok çarpıcı bir biçimde kadın pilot sayısının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Nitekim Uluslararası Kadın Havayolu Pilotları Derneği verilerine göre dünyadaki tüm havayolu şirketlerinde, kadın pilotların sayısının toplam pilot sayısı içindeki payı %3-6 arasında değişmektedir. Yine Uluslararası Kadın Havayolu Pilotları Birliği tarafından yapılan bir çalışmada, 34 büyük havayolunun kadrosunda yaklaşık 60.000 pilotun sadece %5.18'inin (7.409) kadın olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde Amerikan Federal Havacılık İdaresi de ABD'deki tüm havayolu pilotlarının sadece %4.36'sının kadın olduğunu belirtmektedir. Söz konusu benzerlik Türkiye açısından da söz konusudur. Nitekim THY bünyesinde görev yapan 4514 pilotun sadece 156'sı kadındır (Boarding Info, 2019). Ayrıca kadın pilot sayısında da istenen düzeyde bir artış görülmemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, hiç kuşkusuz Dünyada ve Türkiye'de pilotluk mesleğinin erkeklere özgü bir meslek olduğu yönünde bir görüşün hâkim oluşu önemli bir etkidir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı tüm alanlarda olduğu gibi istihdam alanında havacılık sektöründe yaşanan bu eşitsizliği, toplumsal işbölümü ve ataerki üzerinden açıklayabilmek mümkündür (Bhasin & Khan, 2003).

Bu çalışma, pilotluk mesleğinin gerektirdiği öğrenme yeteneği ve hızı, pilotluk becerileri, liderlik ve karar alma, genel önyargılar ve klişeler bağlamında kadın pilotların mesleğe uygunluğuna yönelik pilotaj öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarını saptamak amacıyla Wilson (2005) tarafından geliştirilen "Havacılık Cinsiyet Tutumu Anketi" (HCTA)'nin Türkçe uyarlaması yapı geçerliği ve güvenilirlik bakımından incelenerek anketin Türk sivil havacılığında kullanılabilir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık Fakültesi Pilotaj Bölümü öğrencilerinden oluşan çalışma grubu üzerinde toplumsal cinsiyet algı düzeyi ve niteliği yorumlanmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Pilotaj öğrencilerinin pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algılarını etkileyen nedenlerin ve bu nedenlerin demografik ve mesleki değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının saptanmasına yönelik bu araştırma, karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modelindedir (Karasar, 2000).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Pilotaj bölümüne devam eden 63 öğrenci ile yine aynı Fakültede pilotaj eğitimi alan 21 Türk Hava Yolları ikinci pilot adayı öğrencilerden oluşan toplam 84 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma verilerine göre 84 katılımcının sadece 5'i kadındır. Katılımcıların yaşları 18-31 aralığındadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında HCTA kullanılmıştır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgileri saptamaya yönelik 17 soru, ikinci bölümde ise pilotluk mesleğine ilişkin toplumsal cinsiyet algısı hakkında 60 soru yer almaktadır. HCTA, çalışma grubundaki Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesinde pilotaj eğitimi alan 84 katılımcıya 2018-2019 öğretim yılı güz döneminde 1 haftalık bir süre içinde uygulanmıştır. Çalışmanın amacı katılımcılara açıklanmış ve yönergeleri okumaları gerektiği belirtilmiştir. Katılımcılar anketi bağımsız bir şekilde yaklaşık olarak 30 dakika içinde tamamlamışlardır.

Araştırmada, pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algı ifadelerine verilecek tepkiler için 5'li dereceleme tercih edilmiştir. Cevaplayıcılardan ölçekte yer alan her bir tutum ifadesini "kesinlikle katılmıyorum – katılmıyorum – kararsızım – katılıyorum - kesinlikle katılıyorum" gibi beş kategoriden biriyle sınıflaması istenmiştir. Her cevaplayıcı için toplam puanın elde edilebilmesi için, en olumlu kategoriye 5 puan, en olumsuz kategoriye 1 puan verilerek toplanan cevaplar 1–5 arasında puanlanmıştır (Turgut, 1977: 10, 11).

3. Araştırma Bulguları

HCTA uygulanarak katılımcılardan elde edilen veriler üzerinde, ölçeği oluşturan her bir maddenin madde-toplam korelasyonları (MTK) hesaplanmıştır. Ölçekte yer alacak maddelerin seçiminde MTK katsayısının .20 değerinin üzerinde olması ölçütü esas alınmıştır (Tavşancıl & Keser, 2002: 87). Bu ölçüte göre, MTK katsayısı .20'nin altında olan 5., 9., 11., 18., 20., 22., 24., 29., 37., 39., 45., 51., 56. ve 58. maddeler ölçekten çıkartılmış ve kalan maddelerin MTK katsayısının .22 ile .83 arasında değiştiği saptanmıştır. Tüm ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach α =.96 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Uygulama sonrası, ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için, analize dâhil edilen 84 katılımcıdan elde edilen veriye açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, ölçme aracının yapısını aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2002: 117; Balcı, 2007: 243; Baykul, 2000: 389). Faktör analizinde, çalışılan grubun büyüklüğüne göre maddelerin faktör yüklerinin en az .59 ve tek faktör altında yer alması (maddenin iki ayrı faktör altında yüksek faktör yükü alması durumunda farkın en az .10 olması) ölçütleri (Büyüköztürk, 2002: 118, 119) esas alınmıştır.

Temel Bileşenler Analizinde (TBA) Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri kabul edilebilir sınır olan .50'nin üzerinde .92 olarak bulunmuştur. KMO testinin amacı, kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını, dağılımın faktör analizi için yeterli olup olmadığını, başka bir deyişle örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunu test etmektir. KMO değerinin .92 olması dağılımın

ya da örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Atan, Özgür, & Güler, 2003; University of New Castle upon Tyne, 2005). Parametrik yöntemlerin kullanılabilmesi ölçülen özelliğin evrende normal dağılıma sahip olmasına bağlıdır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek için Barlett Sphericity Testi tekniğinden yararlanılmıştır. Barlett testi sonucunda elde edilen ki-kare değerinin. 05'ten küçük olması ($\chi^2(561)=2352,569$ $p<.01$) verilerin normal dağılıma sahip olduğunu ve faktör analizinin değişkenler için uygun olduğunu göstermektedir.

TBA uygulanan 46 madde öz değeri 1.00'dan büyük olan 8 faktör altında toplanmaktadır. Dolayısıyla HCTA en çok 8 faktörlü kabul edilebilir. TBA uygulanan 46 maddeden faktör yükü düşük olan 3., 25., 33., 36., 40., 42., 46., 49., 53., 57., 59. ve 60. maddeler ölçekten çıkartılmış ve ölçek ve 5 faktörlü bir ölçeğe dönüşmüştür.

HCTA 5 faktörlü olduğu için, faktörlerin kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmaları ve daha kolay yorumlanabilmeleri amacıyla varimax tekniği uygulanarak rotasyon işlemi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 120). Varimax rotasyon işlemi sonrası iki ayrı faktör altında yüksek faktör yük değeri alan 6., 7., 15., 17., 19., 23., 27., 30., 31., 32., 35., 38., 44., 52. ve 55., maddeler ölçekten çıkarılmış ve 20 maddeden oluşan 3 faktörlü bir ölçek elde edilmiştir. HCTA'nın faktör yapılarını incelemek amacıyla uygulanan varimax rotasyon sonucu ölçekteki maddelerin MTK katsayıları, TBA sonuçları ve 3 faktördeki yük değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Madde ve Faktör Analizi Sonuçları

Sıra No	Madde No	Madde-Toplam	Faktör Ortak	Faktör-1 Yük	Rotasyon Sonrası Yük Değeri		
					Faktör-1	Faktör-2	Faktör-3
1	M1	.57	.61	.61	.26	.74	.00
2	M2	.58	.79	.69	.14	.86	.19
3	M4	.63	.70	.67	.09	.75	.36
4	M8	.85	.79	.87	.46	.70	.29
5	M10	.70	.60	.74	.36	.62	.29
6	M12	.76	.72	.79	.46	.32	.64
7	M13	.62	.54	.69	.63	.35	.13
8	M14	.59	.63	.60	.15	.29	.72
9	M16	.69	.56	.70	.31	.63	.25
10	M21	.74	.71	.75	.77	.20	.28
11	M26	.67	.62	.67	.75	.19	.15
12	M28	.66	.62	.65	.75	.12	.19
13	M31	.72	.57	.74	.43	.55	.27

14	M34	.83	.77	.85	.40	.63	.47
15	M41	.72	.68	.71	.77	.27	.09
16	M43	.75	.62	.75	.66	.28	.34
17	M47	.58	.77	.57	.13	.16	.86
18	M48	.78	.66	.81	.61	.42	.34
19	M50	.71	.67	.70	.77	.23	.12
20	M54	.72	.68	.72	.41	.23	.68

Ölçekte bulunan maddelerin ayırt ediciliğini değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçları incelendiğinde, madde-toplam korelasyonlarının .57 ile .83 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, 20 algı ifadesinin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Tüm ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach α =.95 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin güvenilir olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Katılımcıların pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algılarına ait betimsel istatistikler ise, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Pilotluk Mesleğine Yönelik Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyleri

Pilotluk Mesleğine Yönelik Toplumsal Cinsiyet Algısı İfadeleri	Genel	
	Ort.	Mod
1. Pilot eğitimi sırasında, kadınlar uçağın mekanik çalışmalarını anlamakta zorlanırlar.	4.00	5.00
2. Kadın pilotlar, kazalara erkek pilotlardan daha eğilimlidir.	5.00	5.00
3. Erkek pilotlar, kazalara kadın pilotlardan daha az eğilimlidir.	4.00	5.00
4. Kadın pilotlar, genellikle acil durumlarda karar vermede zorlanırlar.	4.00	4.00
5. Erkek uçuş öğrencileri pilotluk becerilerini kadın uçuş öğrencilerinden daha hızlı öğrenirler.	4.00	5.00
6. Erkek pilotlar, kadın pilotlara göre uçuş koşullarında uçuştan daha 'sorumlu olma' eğilimindedir.	4.00	3.00
7. Kadın pilotlar işte / bir uçuş sırasında duygusal olabilir.	3.00	2.00
8. Kadın uçuş öğrencileri uçuş okulunu tamamlama eğilimleri erkek uçuş öğrencilerden daha düşüktür.	4.00	5.00
9. Kadın pilotlarla ilgili kazaların kesin nedeni karar almadaki zayıflıktır.	4.00	5.00
10. Erkek pilotlar, uçuş sırasında kadın pilotlardan daha az gergindir.	2.00	3.00

11. Uçuş okulunda kadın pilotlar, iniş ışıklarını yakmak gibi küçük şeyler hakkında erkek pilotlardan daha fazla endişelenme eğilimindedirler.	4.00	4.00
12. Erkek pilotlar daha rahat görünmesine rağmen kadın pilotlar her zaman savunmacı bir yönetim tarzı benimseme eğilimindedir.	4.00	4.00
13. Kadın uçuş öğrencileri dümen kontrollerini kullanmayı öğrenme konusunda erkek uçuş öğrencilerinden daha fazla zorluk yaşamaktadır.	4.00	5.00
14. Kadın pilotların, bir duraklamanın ardından kontrolünü kaybetme olasılıkları erkek pilotlardan daha yüksektir.	4.00	4.00
15. Erkek uçuş öğrencileri, duraklama prosedürlerini öğrenme konusunda kız öğrencilere göre daha az korkma eğilimindedir.	3.00	3.00
16. Erkek pilotlar, karar vermede kadın pilotlardan daha rasyonel olma eğilimindedir.	3.50	4.00
17. Kadın uçuş öğrencileri, telsiz iletişim prosedürlerini öğrenmede erkek uçuş öğrencilerinden daha fazla zorluk yaşama eğilimindedir.	4.00	4.00
18. Belirli bir durumda, erkek pilotlar genellikle karar vermeyi kadın pilotlardan daha hızlı yapacaktır.	4.00	5.00
19. Kadın uçuş öğrencileri, uçmayı ilk öğrenirken erkek uçuş öğrencilerinin yapabildiğinden çok daha fazla kendilerini korkutuyor olabilirler.	3.00	2.00
20. Uçuş okulunda, kadın uçuş öğrencileri bir kavramı kavrayamadıklarında, erkek uçuş öğrencilerinden daha çabuk sinirlenirler.	4.00	4.00

Tablo 2’de görülebileceği üzere, katılımcıların pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algı ifadelerinden görece olarak “Kadın pilotlar, kazalara erkek pilotlardan daha eğilimlidir”, “Pilot eğitimi sırasında, kadınlar uçağın mekanik çalışmalarını anlamakta zorlanırlar”, “Kadın uçuş öğrencileri uçuş okulunu tamamlama eğilimleri erkek uçuş öğrencilerden daha düşüktür”, “Kadın uçuş öğrencileri dümen kontrollerini kullanmayı öğrenme konusunda erkek uçuş öğrencilerinden daha fazla zorluk yaşamaktadır” ve “Belirli bir durumda, erkek pilotlar genellikle karar vermeyi kadın pilotlardan daha hızlı yapacaktır” ifadelerine yüksek düzeyde katılmaktalarken, “Erkek pilotlar, uçuş sırasında kadın pilotlardan daha az gergindir”, “Kadın pilotlar işte / bir uçuş sırasında duygusal olabilir”, “Kadın uçuş öğrencileri, uçmayı ilk öğrenirken erkek uçuş öğrencilerinin yapabildiğinden çok daha fazla kendilerini korkutuyor olabilirler” ve “Erkek uçuş öğrencileri, duraklama prosedürlerini öğrenme konusunda kız öğrencilere göre daha az korkma eğilimindedir” ifadelerine ise düşük düzeyde katılmaktadırlar. Bu bulgu katılımcıların pilotluk mesleğini erkeklere özgü bir meslek olarak algıladıklarını ve kadınların bu mesleği yapabileceği konusunda erkeklere kıyasla daha düşük yeterliğe sahip olduklarını düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların maddeler bazında toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile hesaplanmıştır. Hesaplanan korelasyon katsayıları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Maddeler Bazında Pilotluk Mesleğine Yönelik Toplumsal Cinsiyet Algı Düzeyleri Arasındaki İlişki

3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
.45**	.64**	.47**	.33**	.44**	.31**	.47**	.33**	.35**	.29**	.52**	.55**	36**	37**	22**
.75**	.66**	.54**	.46**	42**	43**	63**	33**	26*	25*	.49**	.66**	41**	44**	29**
1.00	.64**	.63**	.50**	30**	39**	52**	34**	33**	27*	45**	62**	29**	38**	41**
	1.00	.69**	.65**	51**	42**	62**	54**	51**	49**	63**	75**	52**	63**	41**
		1.00	.51**	40**	43**	46**	43**	49**	40**	67**	61**	46**	42**	43**
			1.00	51**	56**	51**	54**	44**	45**	56**	66**	47**	55**	54**
				1.00	31**	51**	50**	45**	49**	48**	58**	59**	53**	28**
					1.00	36**	27*	28**	29**	48**	58**	26*	42**	57**
						1.00	45**	40**	40**	49**	67**	41**	50**	36**
							1.00	61**	56**	43**	46**	44**	53**	18
								1.00	57**	40**	51**	61**	52**	26*
									1.00	47**	45**	51**	57**	28*
										1.00	60**	47**	42**	39**
											1.00	57**	59**	54**
												1.00	58**	28**
													**	1.00
														46**
														1.00

**p<.01, *p<.05

Tablo 3'te görülebileceği üzere, katılımcıların maddeler bazında pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuç, pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algılarının aynı yönde değişim gösterdiğini ve birbirini tamamladıklarını ortaya koymaktadır.

Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için katılımcıların pilotluk mesleğine yönelik tutumlarının kişilik özellikleri bakımından pilotluk mesleğine uygunluk değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test edilmiş ve bu amaçla ki-kare testi kullanılmıştır. Ki-kare testi yapılırken, beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı durumlarda, gözeneklerdeki gözlem sayılarını ve bunun sonucu olarak beklenen değerleri artırabilmek için beklenen değer düşük olduğu satır/sütun düzeylerinde birleştirme yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 142). Bu gereklilik doğrultusunda, pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algısı ifadelerine verilen tepki kategorilerinden (Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım ve katılmıyorum) "kesinlikle katılmıyorum" tepki kategorisi bir önceki kategori olan

“katılmıyorum” kategorisi ile birleştirilerek, beklenen değeri 5’ten küçük olan gözenek sayısının %20’nin altına düşürülebileceği öngörülmüştür. Katılımcıların pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algılarının kişisel özellikleri bakımından pilotluk mesleğine uygunluk değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği ya da kişilik özellikleri ile ilişkili olup olmadığına ilişkin ki-kare testi sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Kişilik Özellikleri Bakımından Pilotluk Mesleğine Uygunluk Bakımından Katılımcıların Pilotluk Mesleğine Yönelik Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

Mad. No	Kişisel Özellikleri Bakımından Pilotluk Mesleğine Uygunluk	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
1			$\chi^2=3.368$	sd=4	p=.498		
2			$\chi^2=4.609$	sd=3	p=.203		
3			$\chi^2=4.032$	sd=4	p=.402		
4			$\chi^2=5.721$	sd=2	p=.057		
5			$\chi^2=6.341$	sd=4	p=.175		
6			$\chi^2=5.104$	sd=4	p=.277		
7			$\chi^2=8.417$	sd=4	p=.077		
8			$\chi^2=7.341$	sd=4	p=.119		
9			$\chi^2=7.805$	sd=4	p=.099		
10			$\chi^2=3.861$	sd=4	p=.425		
11			$\chi^2=3.934$	sd=4	p=.415		
12	Uygun	5 %6.6	14 %18.4	22 %28.9	20 %26.3	15 %19.7	76 %100
	Uygun Değil	0 %0	0 %0	0 %0	3 %37.5	5 %62.5	8 %100
	Toplam	5 %6.0	14 %16.7	22 %26.2	23 %27.4	20 %23.8	84 %100
				$\chi^2=10.206$	sd=4	p=.037*	
13			$\chi^2=5.817$	sd=4	p=.213		
14	Uygun	11 %14.5	24 %31.6		41 %53.9		76 %100
	Uygun Değil	0	0		8		8

		%0	%0	%100	%100
	Toplam	11 %13.1	24 %28.6	49 %58.3	84 %100
		$\chi^2=6.316$ $sd=2$ $p=.043^*$			
15	Uygun	26 %34.2	25 %32.9	25 %32.9	76 %100
	Uygun Değil	0 %0	1 %12.5	7 %87.5	8 %100
	Toplam	26 %31	26 %31	32 %38.1	84 %100
		$\chi^2=9.375$ $sd=2$ $p=.009^*$			
16		$\chi^2=9.004$ $sd=4$ $p=.061$			
17		$\chi^2=5.857$ $sd=4$ $p=.210$			
18		$\chi^2=9.279$ $sd=4$ $p=.054$			
19		$\chi^2=3.057$ $sd=4$ $p=.548$			
20		$\chi^2=6.320$ $sd=4$ $p=.177$			

****p<.01 *p<.05**

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların kişilik özellikleri bakımından pilotluk mesleğine uygunluklarına göre ölçekteki “13. 14. ve 15.” maddelerde yer alan ifadelere katılma düzeylerinde, anlamlı ($p<.01$ ve $p<.05$) bir farklılık çıkmıştır. Sonuçlara göre, kişilik özellikleri bakımından kendilerini pilotluk mesleğine uygun bulanların pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algılarının kendilerini pilotluk mesleğine uygun bulmayanlardan daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, 20 maddeden oluşan üç faktörlü olduğu saptanan HCTA'nın çalışma grubundan elde edilen veriler için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları, katılımcıların “Erkek pilotlar, uçuş sırasında kadın pilotlardan daha az gergindir”, “Kadın pilotlar işte / bir uçuş sırasında duygusal olabilir”, “Kadın uçuş öğrencileri, uçmayı ilk öğrenirken erkek uçuş öğrencilerinin yapabildiğinden çok daha fazla kendilerini korkutuyor olabilirler” ve “Erkek uçuş öğrencileri, duraklama prosedürlerini öğrenme konusunda kız öğrencilere göre daha az korkma eğilimindedir” katılma düzeylerinin düşük, buna karşın “Kadın pilotlar, kazalara erkek pilotlardan daha eğilimlidir”, “Pilot eğitimi sırasında, kadınlar uçağın mekanik çalışmalarını anlamakta zorlanırlar”, “Kadın uçuş öğrencileri uçuş okulunu tamamlama eğilimleri erkek uçuş öğrencilerden daha düşüktür”, “Kadın uçuş öğrencileri dümen kontrollerini kullanmayı öğrenme konusunda erkek uçuş öğrencilerinden daha fazla zorluk yaşamaktadır” ve “Belirli bir durumda, erkek pilotlar genellikle karar vermeyi kadın pilotlardan daha hızlı yapacaktır” ifadelerine katılma düzeylerinin ise yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu çalışma grubunda yer alan ve çok büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu pilot öğrencilerin pilotluk mesleğinin gerektirdiği beceriler, öğrenme yeteneği ve hızı, liderlik ve karar alma ve genel önyargılar bakımından pilotluk mesleğini erkeklere özgü bir meslek olarak

algıladıklarını ortaya koymaktadır. Yine araştırma sonuçları, katılımcıların maddeler bazında pilotluk mesleğine yönelik toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularının karşılaştırılması ve faktör yapı geçerliğinin belirlenebilmesi açısından bu çalışma kapsamında geliştirilen HCTA'nın farklı üniversitelerde ve okullarda öğrenim gören pilotaj bölümü öğrencileri ile pilotlara uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması yararlı olacaktır. Bu bakımdan HCTA kullanılarak araştırmalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile karşılaştırılmalıdır.

5. Kaynakça

- Atan, M., Özgür, E., & Güler, H. (2003). Türkiye'deki İllerin Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistiksel Analizler ve Etkinlik Analizi İle Karşılaştırmalı Sınıflandırılması. İstatistik Mezunları Derneği 3. İstatistik Kongresi, 16-20 Nisan 2003, Belek, Antalya.
- Balcı, A. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma. 6. Baskıdan Tıpkı Basım, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baykul, Y. (2000). Eğitimde ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Bhasin, K. & Khan, N. S. (2003). Feminizm Üzerine Bazı Sorular. Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Boarding Info (2019). Havayollarında Kaç Kadın Pilot Var?, Web: <http://boardinginfo.com/havayollarinda-kac-kadin-pilot-var/> (Erişim Tarihi: 24.02.2019).
- Büyüköztürk, Şener (2002), Veri Analizi El Kitabı (1. Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karasar, N., (2000). Bilimsel Araştırma Yöntemi. 10. Baskı. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Tavşancıl, E. & Keser, H. (2002). İnternet Kullanımına Yönelik Likert Tipi Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1), 79-100.
- Turgut, M. F. (1977). Tutumların Ölçülmesi, Eğitimde Ölçme Teknikleri Ders Notu. No:7.
- TÜSİAD (2008). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, TÜSİAD-T/2008-07/468: İstanbul.
- University of New Castle upon Tyne. (2005). Statistics support: How to perform and interpret factor analysis using SPSS. Web :http://www.ncl.ac.uk/ucs/statistics/common/specialisttopics/factor_analysis/factoranalysis.html (Erişim Tarihi: 14.12.2005).
- Wilson, J. (2005). Gender-Based Issues in Aviation, Attitudes Towards Female Pilots: A Cross-Cultural Analysis, Doctorate Thesis, University of Pretoria.

PSİKOLOJİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİN GÖZÜNDEN

ÖLÜM KAVRAMI: METAFORİK BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERTEN
Hicran YILMAZ
Gül TOLUNGÜÇ
Nermin TEKİN

ÖZET

Araştırmanın amacı, ölüm kavramına ilişkin psikoloji bölümü öğrencilerinin metaforik algılarını belirlemektir. Bu bağlamda nitel çalışma tekniklerinden metafor kullanılarak bireylerin özel düşünceleri daha iyi yansıtılmaya çalışılmış ve araştırılmak istenen kavram daha iyi ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Bingöl Üniversitesi Psikoloji bölümünde yer alan 30 kişi ölçüt örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan bir form kullanılmıştır. Bu formda “ölüm..... bezemektedir; çünkü.....” biçiminde bir soru yer almaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. En fazla tekrarlanan “kurtuluş” metaforu olmuştur. Kurtuluş metaforunu uyku, yaprak dökümü, son metaforları izlemiştir.

Anahtar sözcükler: ölüm, psikoloji bölümü öğrencileri, metafor, nitel araştırmalar

GİRİŞ

Yaşamın değiştirilemez gerçeklerinden biri olan ölüm geride kalanları derinden etkileyen bir olgudur. Her yaşamın bir sonu vardır ve bu sonun insanlık tarihi kadar eski olan ölüm kavramında kendine yer edindiğini söyleyebiliriz. Bacanlı ve Terzi’ye (2013) göre ölüm insanın varoluşundan bu yana geçmişinde de şimdi de varlığını sürdüren kaçınılmaz ve değişmez bir gerçekliktir. Ölüm kavramı ilk doğduğumuz andan itibaren sürekli duyduğumuz bir sözcüktür. Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi gelişim dönemleri içerisinde ölüm kavramı her birey için farklı anlamlar taşıyabilir. O halde ölüm kavramı bu gelişim süreçleri bağlamında değerlendirildiğinde insanların farklı ölüm algılarına sahip olduğu söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde ölüm kavramı inanç bağlamında ele alındığında ise insandan insana, kültürden kültüre hatta coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermektedir. Şahin (2018) ölüm kavramını İslam inancına göre ölümün son olmadığı ve ahiret hayatına olan inanç düşünülürse ölüm tam olarak bu dünyadan öteki dünyaya geçişi temsil eden bir kavram olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir.

Ölüm herkes için kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yüzden kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte insanların kendi ölümlerini gün, ay veya yıl içinde sık sık düşündükleri gibi hiç düşünmedikleri veya ara sıra düşündükleri söylenebilir. Ayrıca insanlar ölümü bir yakınlarını kayb ettikleri zaman veya çevreden aldıkları bir ölüm haberinden etkilenip kendi ölümlerini düşünebilirler. Ölümü sık sık düşünen insanların psikolojilerinin olumsuz etkilendiğini ve zaman zaman bu düşüncelerin etkisiyle yalnızlık, çaresizlik ve depresif gibi melankolik ruh hallerine büründükleri de söylenebilir. Fakat bu kadar sık düşünülen, patolojik olarak ortaya çıkan ölüm düşüncesi her insanda aynı düzeyde yaşanmayabilir. Ölümü içselleştirip bu ölüm gerçeğinden

kaçamayacağına bilincinde olan insanlarda kendi ölümlerini sık sık olamasa da ara sıra gerçekçi bir bakış açısıyla düşünebilir. Bilge, Embel, ve Kaya (2013) ölümle ilgili tutumlar için ölümle her an iç içe olan insan, ölüm kavramını düşünerek ölüme ilişkin tutumlar geliştirir. Ölüm düşüncesinin insan yaşamına etkisi kaçınılmazdır; ölümü sık sık ve ölçsüz düşünen insanlarda patolojik durumların ortaya çıkması olası bir durumdur. Cioran (2017) ise ölümü düşünen ve düşünmeyen insan arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır. “Ölüm duygusu olan insanla bu duyguya sahip olmayan insan arasında, iletişimi mümkün olmayan iki dünyanın uçurumu açılır; bununla birlikte ikisi de ölür; fakat biri ölümden habersizdir, öteki ise bunu bilir; biri sadece bir anda ölür, ötekisiyle sürekli ölmektedir(s.15).” Bu bağlamda insanlar ölümlerini çok sık düşünen ara sıra düşünen veya hiç düşünmeyen varlıklar olarak birbirinden farklı olan ölüm algıları olabilir.

Ölüm kavramı herkese farklı şeyler çağrıştırabilir bu yüzden ölümün birçok tanımı yapılmıştır. Örneğin ölüm kavramını felsefik bir bakış açısıyla yorumlayanlar da vardır. “Felsefe diliyle yapılmış şu ölüm tanımına bir baksanıza hem ne kadar açık hem ne kadar gizemli: ölüm, bu dünyada olmanın kökten imkansızlığının imkanıdır(Göka, 2010, s.19).” Yukarıda da daha önce belirtildiği gibi herkes kendine göre bir ölümden bahsediyor denilebilir. Bu konuya ilişkin alman filozof Martin Heidegger’ın söylediği “herkes kendi ölümünü ölür” demesi ölüm kavramının birçok farklı tanımı olabileceğini açıklar niteliktedir. Hepimizin kendimize göre bir ölüm algısı vardır, ölümün her insanın zihninde gerek somut gerek soyut bir biçimde belli bir kalıbı veya simgesi olabilir. Ölüm denince hepimizin aklına farklı da olsa belli kalıplar veya herhangi bir şeye benzettiğimiz imgeler gelebilir. Bu tür benzetmeler nitel verilerin incelenmesinde sıkça kullanılan bir yöntem olan metafor çalışması dediğimiz metaforlardır. Metafor sözcüğü kelime itibarı ile benzetme, mecaz anlamlarına gelmekle birlikte pek çok tanımı bulunmaktadır. Örneğin Berkli ve Gültepe (2016)’ye göre metafor özü itibarıyla, dünyaya ilişkin soyut kavramları anlamak veya bunları kodlayarak somut bir imgeler oluşturmaktır. Koç (2014) ise metafor, bireylerin dünyaya ait somut ya da soyut algılarını kendi bakış açılarıyla oluşturdukları tutumların belirlenmesini sağlayan, söz konusu unsurlara yönelik zihinlerinde yer alan kavramsal karşılıklar olarak tanımlamaktadırlar.

Metaforlar günlük hayatta ifade edilebilecek pek çok sözcüğü daha pratik kalıcı bir yoldan ifade etmemize yarayan yardımcı sözcüklerdir. Çoğu zaman soyut kavramları metaforlarla ifade ettiğimiz dünyamızda, insan hayatını bir yolculuğa benzetilirse, doğumla başlayan bu yolculuğun son durağı ölümdür. Işıklı (2008, s.16) “benim ölümü tanımam, ölüm ilanlarıyla oldu. Her ilan ölüm meleğinin başka birine yaptığı makbul bir ziyaretin duyurulmasıdır” ifadesiyle ölümün hayatımızdaki etkisini ortaya koymuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada bireylerin “ölüm” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacına yönelik olarak aşağıda sorulan sorulara yanıt aranmıştır.

1. “Ölüm” kavramına ilişkin ortaya koyulan metaforlar nelerdir?
2. Ortaya konan metaforların ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

YÖNTEM

Bireylerin “ölüm” kavramına ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi amaçlandığından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcı Grubu

Bu çalışmanın katılımcı grubunu 2018-2019 akademik yılı bahar döneminde Bingöl Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi psikoloji bölümünde öğrenim gören ve rastgele seçilen 30 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada yer alan öğrenci grubu amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme yöntemine uygun olarak belirlenmiştir. “Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır”(Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.112). Hazırlanan form öğrencileri uygulanmış elde edilen nitelikli veriler doğrultusunda 30 öğrencinin verisi değerlendirme sürecine dahil edilmiştir. Katılımcıların görüşleri Ö1,Ö2,Ö3...Ö30 şeklinde kodlanmıştır. Metaforlar ve benzetme gerekçeleri bu kodlama doğrultusunda sunulmuştur.

Verilerin Toplanması

Psikoloji bölümü öğrencilerinin “ölüm” kavramına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla katılım gösteren öğrencilere “ölüm.....ye/ya benzer; çünkü.....”cümlesi ile başlayan form verilmiştir. Koçak, Gül, Bökeoğlu ve Gül’e (2017) göre metaforların kullanıldığı çalışmalarda “gibi” kavramı genellikle metaforun konusu ve metaforun kaynağı arasındaki ilişkiyi daha açık ortaya koymak için, “çünkü” kavramı ise metaforların oluşturulma sebebinin açıklanmasının istenildiği durumlarda tercih edilmektedir. Bu araştırma formunda da benzer bir yaklaşım izlenmiştir. Ayrıca öğrenilmek istenen konuyu daha fazla açmalarını sağlamak amacıyla formda “ölümü ne sıklıkla düşünüyorsunuz?”, “yakın bir zamanda herhangi bir yakınınızı kaybettiniz mi?” şeklinde iki soru daha sorularak değerlendirme aşamasında bu sorulara verilen yanıtlar ışığında ne ölçüde etkilendikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Formlar dağıtılmadan önce öğrencilere metaforlarla ilgili genel bir bilgi verilmiş ve soruları yanıtlamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri adlandırabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Katılımcılar tarafından ortaya konulmuş olan metaforların analiz edilip yorumlanması, Saban (2008) tarafından ifade edilmiş olan 5 aşamada yürütülmüştür.

1-Adlandırma Aşaması

Bu aşamada, Psikoloji bölümü öğrencilerinin ölüm kavramına yükledikleri metaforların belirlenmesi amacıyla anket formundaki cevaplar incelenmiştir. Anket formları içerisinde yer alan metaforların belirgin olarak katılımcılar tarafından ifade edilip edilmediği kontrol edilmiştir. Anket formunun doldurulması esnasında yapılan yanlışlıklar ve eksiklikler dikkate alındığında eldeki form sayısı 30 da kalmıştır.

2- Ekleme ve Arıtma Aşaması

Katılımcıların ortaya koymuş oldukları metaforlar bu aşamada gözden geçirilerek diğer metaforlarla olan benzer ve ortak özellikleri bakımından geçici olarak gruplandırılmıştır. Gruplandırma yapılırken metaforların konusu ve kaynağı arasındaki ilişkiler dikkate alınarak analizler yapılmıştır.

3- Derleme ve Kategori Geliştirme Aşaması

Bu aşamada psikoloji bölümü öğrencileri tarafından ortaya konulan metaforlar belli kategorilere ayrılmıştır. Ayrıca bu metaforlar, metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişki göz önüne alınarak belli kategorilere ayrılmıştır. Buna göre, ölüm kavramı için altı farklı kavramsal kategori olan “bitiş”, “mevsim”, “karamsarlık”, “belirsizlik”, “yolculuk” ve “umut” olarak ölüm kategorilerine ayrılmıştır.

4- Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması

Akbıyık ve Kalkan Ay (2014)’e göre geçerlik ve güvenirliğin sağlanmasında önemli olan veri toplama ve analizi işlemlerinin toplanan verilerin kendi içinde tutarlı ve anlamlı olmalarına dikkat edilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, veri toplama aracı ve veri analizi arasındaki tutarlık sürekli göz önünde bulundurulmuştur. Uzman görüşüne sunularak şekillendirilmiştir. Ayrıca kategorinin yapılmasında da iki araştırmacı görüşüne de başvurularak geçerlik ve güvenirliği arttırılmaya çalışılmıştır. İçerik analizi süreci kapsamında yukarıda belirtilen ilk üç aşama da dikkate alınarak bu aşama detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda süreç açıklanırken, öğrencilerin anket formunda ölüm kavramına ilişkin vermiş oldukları yanıtlardan da alıntılar yapılmıştır.

5- Verilerin Bilgisayar Ortamına Aktarılması

Bu son aşamada, ölüm kavramıyla ilgili olarak belirlenen 21 metafor ve 6 kategori bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan veriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleri hesaplanarak araştırmacılar tarafından açıklanıp yorumlanmaya hazır hale getirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde çalışma kapsamında elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir. Psikoloji bölümü öğrencilerinin ölüm kavramına yönelik algıları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Psikoloji bölümü öğrencilerinin ölüm kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar

Metafor adı	f	%	Metafor	f	%
Çaresizlik	1	3.33	Sonsuzluk	1	3.33
Tren yolu	1	33.3	Kuş	1	3.33
Uyku	3	10	Romanın bitişi	1	3.33
Başlangıç	2	6.66	Yolculuk	1	3.33
Gün batımı	1	33.3	Kurtuluş	4	13.33
Yaprak dökümü	2	6.66	Kış	1	3.33
Umudunu yitirme	1	3.33	Kaçış	1	3.33

Sınav sonucu	1	3.33	Kara delik	2	6.66
Mekan değişikliği	1	3.33	Matruşka	1	3.33
Boşluk	1	3.33	İçi oyulmuş elma	1	3.33
Sona eriş	2	6.66	toplam	30	100.0

Tablo 1 incelendiğinde psikoloji bölümü öğrencilerinin ölüm kavramını ifade etmek için 21 metafor ürettikleri görülmektedir. Öğrenciler ölüm kavramını en çok “kurtuluş” (4) ve “uyku” (3) metaforlarına benzettikleri görülmektedir. Formda belirttikleri görüşlerin gerekçeleri doğrultusunda Öğrencilerin ölümü en çok yeni bir hayata başlangıç ve dinlenme olarak algıladıkları söylenebilir. Öğrencilerin ölüm kavramını “başlangıç”(2), “yaprak dökümü”(2), “sona eriş”(2), “karadelik” (2) metaforları, “çaresizlik”(1), “tren yolu”(1), “gün batımı”(1), “umudunu yitirme”(1), “sınav sonucu”(1), “mekan değişikliği”(1), “boşluk”(1), “sonsuzluk”(1), “kuş”(1), “romanın bitişi”(1), “yolculuk”(1), “kış”(1), “kaçış”(1), “matruşka”(1), “içi oyulmuş elma” (1) metaforları ile özdeşleştirdikleri saptanmıştır.

Öğrencilerin ölüm kavramına ilişkin metaforlar kategorileştirilerek tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ölüm kavramına ilişkin oluşturulan kategoriler

Kategori	F	%
Bitiş göstergesi olarak ölüm	7	23,3
Mevsimsim olarak ölüm	3	10
Karamsarlık göstergesi ölüm	2	6,6
Belirsizlik olarak ölüm	7	23.3
Yolculuk olan ölüm	4	13,3
Umut göstergesi ölüm	7	23,3

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin oluşturduğu metaforlar altı kategoride toplanmıştır. Bu metaforların % 23.3’ü (n=7) bitiş göstergesi olan ölüm, %10’u (n=3) mevsimsel olarak ölüm, %6.6’sı (n=2) karamsarlık göstergesi olan ölüm, %23.3’ü (n=7) belirsizlik olarak ölüm, %13.3’ü (n=4) yolculuk olarak ölüm, %23.3’ü (n=7) umut göstergesi olarak ölüm kategorilerinde yer aldıkları görülmektedir. “Ölüm” kavramının öğrenciler tarafından en çok bitiş göstergesi olan ölüm, belirsizlik olan ölüm ve umut göstergesi olan ölüm olarak algılandığı söylenebilir.

Öğrenciler **bitiş olan ölüm** kategorisi altında dört tane metafor üretmişlerdir. Bunlar Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3: Bitiş göstergesi olan ölüm kategorisi

Metafor	f
Gün batımı	1
Uyku	3
Sona eriş	2
Romanın bitişi	1
Toplam	7

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin bitiş göstergesi olan ölüm kategorisinde en çok uyku(3) ve sona eriş(2) metaforlarını ürettikleri saptanmıştır. Romanın bitişi(1), gün batımı(1), metaforlarını da bitiş göstergesi olan ölüm kategorisinde ürettikleri görülmektedir. Bu kategoride üretilen metaforlar ve benzetme gerekçelerine bazı örnekler şu şekildedir:

Ö3. “*uykuya benzemektedir; çünkü uyuduktan sonra bir şey hissetmezim.*”

Ö7. “*yeni bir hayat başlar ilk hayat biter.*”

Ö11 “*her son bir başlangıçtır.*”

Ö2 “*ölüm hayatımızda değişen her şey gibi hayatımızın değişimindeki parçalardan biridir. Tıpkı gündüz bitince yeni bir güne sahip olamayacağımız gibi.*”

Ö14 “*Bu dünya hayatında bir gaflet uykusundayız.*”

Ö15 “*bir romanın bitmesi yaşayacak bir şey kalmamıştır.*”

Ö21 “*çünkü uykudayken hiçbir şey hissetmeyiz.*”

Ö3, Ö14, Ö21 katılımcıları ölümü “uyku” ya benzeterek hiçbir şey hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Onlara göre uyku, normal yaşantılarında günlük hayatı sessize alma ve duygulardan yoksun bir dinlenme olduğu düşünülebilir. Ö7, Ö11, Ö2 katılımcıları ise ölümü "bir sonun ardından gelen başlangıç olarak ifade etmişlerdir. Onlara göre ölüm, yaşamlarının son bulmasının ardından yeni bir hayatın başladığına inanmalarından kaynaklanabilir.

Öğrencilerin mevsimsel olarak ölüm kategorisi altında toplam iki adet metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4: Mevsimsel olarak ölüm kategorisi

Metafor	f
Yaprak dökümü	2
kış	1
Toplam	3

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin mevsimsel olarak ölüm kategorisinde en çok yaprak dökümü(2) metaforunu ürettikleri saptanmıştır. Ürettikleri metaforlar gerekçeleriyle birlikte şu şekildedir:

Ö1 “ölüm bir geçiştir ağacı varoluş gibi düşünebiliriz. Yapraklar da insanlar gibidir sonbaharda dökülür, onlar ölmüştür artık ağaçtan düşmüştür bir kere.”

Ö19 “kışa benzer çünkü tekrarlanan mevsimler gibi bir yaşamın başlangıcıdır.”

Bu metaforları ifade eden katılımcılara göre ölüm “mevsim” gibi sürekli bir döngü halindedir. Kış mevsiminde soğuk, yaz mevsiminde ise sıcaklığın görülmesi gibi ölümün ardından da gelen yaşamın son bulmasına yönelik benzer bir durum söz konusu olduğu söylenebilir. Ö19 da Ö1’e benzer bir ifade ile mevsimlerin sürekli bir döngü halinde olduğunu belirtmiştir. Ö19 ölümün yaz mevsimi kadar sıcak ve neşeli bir mevsim değil soğuk ve sert mevsim olan kışa benzetenek kış mevsiminin onun için karamsar bir mevsim olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Öğrencilerin karamsarlık olarak ölüm kategorisi altında toplam 2 adet metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar tablo 5’de görülmektedir

Tablo 5: Karamsar olarak ölüm kategorisi

Metafor	f
Çaresizlik	1
Umudunu Yitirme	1
Toplam	2

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin karamsar olarak ölüm kategorisinde çaresizlik ve umudunu yitirme metaforu ürettikleri saptanmıştır. Ürettikleri metaforlar şu şekildedir:

Ö5 “Ölümün zıttı yaşam ve yaşamak için umut etmektir.”

Ö29 “Ölüm anında ölen kişinin yanında olan veya yakını olan kişilerinde yapabileceği hiçbir şey yoktur. Ölen kişi ölüm sancısı çekerken yanındaki kişi ise onun ölümünü izleyebilir”

Ö29 ölümü bu çalışmaya katılan ve kurtuluş metaforu üreten katılımcılardan farklı olarak ölümü daha karamsar ve ölüme ilişkin negatif duygular barındırdığı bir metafor ürettiği görülmektedir. Ö5 ise bu kategoride yer alan ve ölümü «çaresizliğe» benzeten Ö29 dan farklı olarak «ölümün zıttı yaşamdır ve yaşamak için umut etmek» gerektiğini belirterek ölümün gerçekliğini kabullendiğini fakat karamsar olmaktansa ölüme karşı umut edilmesi gerektiği gibi düşüncelere sahip olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin belirsizlik olan ölüm kategorisi altında toplam altı adet metafor üretmişlerdir. Öğrencilerin belirsizlik olan ölüm kategorisi altında ürettikleri metaforlar tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: Belirsizlik olarak ölüm kategorisi

Metafor	f
Sınav sonucu	1
Boşluk	1
Karadelik	2
Sonsuzluk	1
İçi oyulmuş elma	1
Matruşka	1
Toplam	7

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin belirsizlik olarak ölüm kategorisinde sınav sonucu, boşluk, kara delik, sonsuzluk, içi oyulmuş elma, matruşka metaforları ürettikleri saptanmıştır. Bu görüşler gerekçeleriyle birlikte şu şekildedir:

Ö6 "sınavın sonucunda emeğinin karşılığını almayı beklersin."

Ö10 " boşluk bütün duyguları anlamsız kılar."

Ö27 "karadelik gibidir ölüm sonrasında ne olacağını bilmiyoruz."

Ö26 "karadelik gibidir düşünmesi bile kötü olan içimizi daraltan bir girdaptır ölüm."

Ö12 " sonsuzluktur. Dünyevi hayatın son bulmasıyla kabir hayatı başlar ve sonsuza kadar sürer."

Ö8 "elma oyuldukça açıkta kalan yer zamanla siyahlaşır, çürür insanın ölüm ilerleyişine benzetebiliriz."

Ö28 "matruşka gibi ölüm derine indikçe hassas parçalara ulaşılır. En dış katman çevremizden en içteki katman ailedir. Ölüm iç katmana arttıkça üzüntü artar."

Bu kategoride görüş bildiren katılımcılar genellikle ölümün sonunda nasıl bir hayatın onları beklediklerini, ölümden sonra tekrar bir yaşamın var olup olmadığını ve ölümün onlar için belirsiz bir imge olduğu konularında ürettikleri metaforlar yönünden benzerlik göstermektedirler. Ö26 ve Ö27 ölümü «karadelik» metaforuna benzetmişlerdir. Onlara göre ölüm sonu görünmeyen, belirsiz olan ve negatif bir duygu durumuna neden olan bir durumdur.

Öğrencilerin yolculuk olan ölüm kategorisi altında toplam dört adet metafor üretmişlerdir. Öğrencilerin yolculuk olan ölüm kategorisi altında ürettikleri metaforlar tablo7'de görülmektedir.

Tablo 7: yolculuk olan ölüm kategorisi

Metafor	f
Tren yolu	1
Yolculuk	1
Kaçış	1
Mekan değişikliği	1
Toplam	4

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin yolculuk olarak ölüm kategorisinde “tren yolu”, “yolculuk”, “kaçış”, “mekan değişikliği” metaforlarını ürettikleri görülmüştür.

Ö30 *“tren gibidir nasıl geldiysek öylece devam ederiz.”*

Ö16 *“Ölüm yolculuk gibi varılacak yericin sadece bir duraktır.”*

Ö23 *“ölüm bir kurtuluştur.”*

Ö9 *“bu dünyadan ahirete bir mekan değişikliğimiz olur.”*

Bu metaforları üreten katılımcıların bulunduğu ortak nokta ölümün bir yolculuk olarak tanımlanmasıdır. Ö30 katılımcısı tren yolculuğunun sürekli devam eden ve yolun başladığı noktadan sürekli bir çizgide seyreden yolculuk olarak görmesinden kaynaklanıyor olabilir. Ö23 ölümü “yolculuğa” benzeterek yaşantısında karşılaştığı sıkıntılardan dolayı yaptığı yolculukları da buna benzer bir şekilde bir kurtuluş yoluymuş gibi görüyor. Ö9 ölümü «bir mekandan başka bir mekana yapılan yolculuk» olarak görmektedir. Bu durum da onun ölümden sonra yaşantısının devam edeceği ama sadece yaşadığı yerin değişeceğine olan inancından kaynaklandığı söylenebilir.

Öğrencilerin umut göstergesi olan ölüm kategorisi altında toplam üç adet metafor üretmişlerdir. Öğrencilerin umut göstergesi olan ölüm kategorisi altında ürettikleri metaforlar tablo8’de görülmektedir.

Tablo 8: umut olan ölüm kategorisi

Metafor	f
Kurtuluş	4
Kuş	1
Başlangıç	2
Toplam	7

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin umut olan ölüm kategorisinde en çok kurtuluş(4) metaforu ürettikleri görülmektedir. “Kuş”(1) ve “başlangıç”(2) metaforlarını da ürettikleri görülmektedir.

Ö4 “ yeni bir başlangıç gibi ölümden sonra yepyeni çok farklı bir hayat başlar.”

Ö13 “ insan fani dünyada sabrıyla yaşar.”

Ö17 “ dertlerimizden arınıyoruz.”

Ö18 “Ölüm yeni bir başlangıcı getiren sondur.”

Ö20 “mutlak gerçek olan odur.”

Ö22 “ölüm fani hayattan ebedi hayata geçiştir.”

Ö24 “ Ölüm kurtuluştur. Dünya boş bir kabuktur yaşanmaya değmez.”

Bu metaforları üreten katılımcıların, ölümü bu dünyanın yaşanmaya değmez bir yer olduğu, sadece sabredilmesi gereken bir yer olduğu, bu dünyanın bir dert kaynağı olduğu ve ölüncü bu olumsuzluklardan kurtulacağı düşüncesine sahip olduklarından dolayı böyle bir görüş belirttikleri söylenebilir. Ö13 ölümü «kafesten kurtulan bir kuşa» benzeterek kuşun bu kafesten kurtulması için sabrettiğini söylemektedir. Bu benzetmeden de Ö13’ün dünyayı bir kafes gibi görmesi ve ölümü ise bu kafesten kurtulmanın bir yoluymuş gibi algılamasından kaynaklanmış olabilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Psikoloji bölümü öğrencilerinin ölüm kavramına yönelik metaforik algılarını belirlemeyi amaçlayan araştırma sonuçlarına göre öğrenciler ölüm kavramını ifade etmek için 21 metafor üretmişlerdir. Psikoloji bölümü öğrencileri ölüm kavramını en çok kurtuluş, uyku, kara delik, sona eriş, yaprak dökümü ve başlangıç metaforlarına benzetmişlerdir. Ürettikleri “kurtuluş” metaforunda dünyanın anlamsız bir yer olduğu, dünyanın bir sıkıntı kaynağı olarak görüldüğü, bu dünyanın sabredilmesi gereken bir yer olduğuna inandıkları ve daha güzel bir hayatın ölümden sonra onları beklediğini düşündüklerinden kaynaklanıyor olabilir. Öğrencilerin uyku metaforuna benzettikleri ölüm için uykuda hiçbir şey hissetmediklerini söylemeleri, dünyayı bir gaflet uykusu olarak görmeleri bu dünyayı geçici ve uyanınca çoğu şeyin değişeceği görüşünden kaynaklanıyor olabilir. Bu çalışmada öğrencilerin oluşturduğu metaforların altı kavramsal kategoride toplandığı görülmektedir. Öğrenciler tarafından oluşturulan metaforlar, bitiş kategorisi olan ölüm, mevsimsel olan ölüm kategorisi, karamsar olan ölüm kategorisi, belirsizlik olan ölüm kategorisi, yolculuk olan ölüm kategorisi ve umut olan ölüm kategorisi altında toplanmıştır. Öğrencilerin oluşturduğu metaforlar sonucunda oluşturulan kategorilerden mevsimsel olarak ölüm kategorisi örneğinde yaprak dökümüne benzetildiğinde yaprakların dökülmesi aslında sonbaharda dökülen yapraklar gibi bizlerin de dallarımızdan birer birer kopmasını ve sonbaharın yerini kışa benzetmesini temsil ettiğini söyleyebiliriz. Mevsimsel döngüler gibi hayatımızın bitip yeni bir hayatın başlamasına benzetilmiş olabilir. Karamsar olarak ölüm kategorisinde ürettikleri iki metaforda “çaresizlik” ve “umudunu yitirmedir”. Ölüm anında ölen kişilerin yanında olanların hiçbir şey yapamadıklarından dolayı ölüm çaresizliğe benzetilmiştir. Yıldırım (2018)’e insan için sevdiklerini kaybetmesi ve yas sürecine girmesi büyük üzüntü nedenidir. Birey, aile fertlerini ve çevresindeki insanları yitirmeye yönelik kaygı duyar. Bu metaforu üreten kişi sevdiklerinin ölümünde elinden hiç bir şey gelmediği onu geri getiremediği için bu metafora benzettiğini söyleyebiliriz. Belirsizlik kategorisi altında oluşturulan metaforlarda ölümü içi oyulmuş elmaya benzeten kişi elmanın içinin oyuldukça açıkta kalan yerin zamanla siyahlaşıp çürüdüğünü aynı şekilde bu kategori altında belirtilen “matruşka” metaforunda kişi daha derine indikçe hassas parçalara ulaşıldığı görüşünü belirtmişlerdir. Karadelik metaforu da aynı şekilde bir belirsizlik içermektedir. Ne olduğu tam olarak bilinemeyen ölümü içini karartan bir girdaba benzetmiştir. Bu yönde görüş belirten insanların ölümden sonra tam olarak onları nasıl bir hayatın beklediğine

yönelik fikirleri olmadığı söylenebilir. Ölüm kaygısına ilişkin belirsizlik alt boyutuna yönelik yapılan bir çalışmada Geçit (2018), ölüm kaygısının ölümün belirsizliği alt boyutunda etkili olan başarısızlık, karamsarlık iç içe geçme gibi faktörler ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Yolculuk kategorisinde belirtilen yolculuk metaforunda ölüm varılacak yer için sadece bir duraktır, mekan değişikliği metaforunda dünyadan ahirete bir yolculuk, kaçış metaforunda ölüm bir kurtuluştur görüşleri belirtilmiştir. Bundan dolayı ölümü bu dünyadan başka bir dünyaya yolculuk olarak algıladıkları söylenebilir.

Genel olarak baktığımızda formda sorulan diğer sorular doğrultusunda ölümü düşünme sıklığı ile ilgili sorulan soruda ölümü her gün veya iki günde bir düşünenlerde verilen cevapların daha karamsar ve belirsiz olduğu söylenebilir. Uygulanan formda yapılan içerik analizi sonucu ölümü erkeklere oranla kadınların daha sık düşündükleri ortaya çıkmıştır. Formda sorulan diğer bir soru da yakın zamanda bir yakınının kaybına şahit olan katılımcıların ölümü daha çok bir kurtuluş ve başlangıç olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sonucunda insanların ölüme bakış açıları ölüm ile ilgili deneyimleri, kendi dünya görüşü, ve inançlarına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği sonucuna varabiliriz. Ölüm genellikle her insan için farklı anlam ve imgeler taşır. Dülger(2014) “insanların ölüme yönelik tutumları ve ölüme atfettikleri anlam insanların ne ölçüde ve ne şekilde ölüm kaygısı yaşadıklarını da belirlediğini söyler(s.23).”

Sonuç olarak insanların ölüme yükledikleri anlamlar kendi yaşam deneyimlerinden kaynaklanır ölüme ilişkin olumsuz deneyimlere çokça sahip olan bir insan daha fazla ölüm kaygısı yaşayabilmektedir.

Öneriler

-Ölüm herkes için inkar edilemez bir gerçekliktir bundan dolayı üniversite öğrencilerinin ölüme yönelik olumsuz tutum ve algıları yıkılmaya çalışılmalıdır.

-Öğrencilerde ölüme yönelik erken dönem yaşantılarında meydana gelen olumsuz deneyimler ile ilgili daha kapsamlı bir araştırma yapılarak bu konu üzerinde daha çok durulmalıdır.

-Psikoloji bölümü öğrencilerine ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu, ölümün hayat için bir anlamı olduğu, ölüm kavramını gerçekliğini içselleştirmeleri ile ilgili farkındalık kazandırılmaya çalışılabilir.

-Bu çalışma sadece psikoloji bölümü öğrencileri ile sınırlandırılmıştır daha detaylı veriler elde etmek ve farklı görüşler için örneklem grubu genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, C. ve Kalkan Ay, G.(2014), Okul Öncesi Yönetici ve Öğretmenlerin Düşünme Becerilerinin Öğretimine Yönelik Algılar: Bir Durum Çalışması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-18.
- Berkli, Y. ,Gültepe, G.(2016), Sanat Metafor ve Dönüşüm, *GŞF Sanat dergisi*,44-48.
- Bilge, A. , Embel, N. , Kaya, F. (2013), Sağlık Profesyonelleri Olacak Öğrencilerin Ölümüne Karşı Tutumlar, Ölüm Kaygıları Arasındaki İlişki ve Bunları Etkileyen Değişkenler, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(3),119-124.
- Büyüköztürk, Ş. , Çakmak, E. , Akgün, Ö. , Karadeniz, Ş. , Demirel, F. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Cioran, E. (2017), *Çürümenin Kitabı*, Bayrı, H. (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Dülger, K. (2014), Ölüm Kaygısının Ölüm Anlamları, :Baş Etme Stilleri ve Bağlanma Stilleri İle İlişkisinde Ölümlülük Farkındalığının Biçimlendirici Rolü, YL, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Geçit, H. (2018), Üniversite Öğrencilerinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalarının Ölüm Kaygılarını Yordaması, YL, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Göka, E. (2010), *Ölme: Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Işıklı, Ş. (2008), *Ölecek Zaman Yok: 21. Yüzyıl Sorunları*, Ankara: Elis Yayınları.
- Koçak, D. , Gül, Ç. , Gül, E. , Bökeoğlu, Ö. (2017), Öğrencilerin Sınav Kavramına Yönelik Metaforlarının İncelenmesi, *Ahi Evran üniversitesi Kırşehir eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3),415-430.
- Koş, S. (2014), Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmen ve Öğretmenlik Mesleği Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları, *İnönü Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-72.
- Saban, A. (2008), Okula İlişkin Metaforlar, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 55, 459-496.
- Şahin, S.(2018), Türkmen Türklerinde Ölüm: Geleneksel Uygulamalar ve Söz Varlığı, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 15(2), 285-306
- Yıldırım, A. , Şimşek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları
- Yıldırım, E. (2018), Anksiyete Bozukluğu Olgularında Ölüm Anksiyete Sıklığının İncelenmesi, YL, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

HINDİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ'NİN MEDYA BAKIŞINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem GÖKÇE TEKİN¹⁰⁶
Prof. Dr. Kemal DURUHAN¹⁰⁷

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Hindistan medyasının Hindistan eğitim sistemine bakışını inceleyerek sistemi değerlendirmek ve Türk eğitim sistemi ile karşılaştırmaktır. Araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2017 yıllarında Hindistan eğitimini ele alan 10 Hindistan medya haberi oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada Hindistan Eğitim Sistemi'nde kayda değer ilerlemelerin olmasının yanı sıra birtakım eksikliklerin de mevcut olduğu belirlenmiştir. Eğitim sistemine yönelik yapılan eleştirilerin, okula devam etmeyen öğrenci problemi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrencilerin okula devam etmemesinin sebebi olarak; yoksulluk, okulun fiziki yapısı, okula olan uzak mesafe, ailelerin göç etmesi, çocuk işçiliği gösterilmektedir. Türkiye'de de öğrencilerin benzer sebeplerle okula devam etmedikleri söylenebilir. Hindistan'da özel okulların abartılarak ticari hale gelmesi de en çok eleştirilen noktalardan biridir. Türkiye'de özel eğitim kurumları yaygın olmasına karşın Hindistan'daki kadar dikkat çekici boyutta değildir. Hindistan eğitiminde en önemli sorunlardan birinin de öğretmen eksikliği olduğu, kimi okulda tek bir daimi öğretmenin bile bulunmadığı belirtilmektedir. Türkiye'deki okullarda öğretmen yetersizliği olsa da Hindistan'daki eksiklik boyutunda değildir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Sistemi, Değerlendirme, Hindistan

1. GİRİŞ

Toplumların ekonomik, kültürel, sosyal ve politik açıdan gelişmeleri eğitim sayesinde mümkün olmaktadır. Bu nedenle, tüm dünya ülkelerinin ortak amacı, eğitim sistemlerini çağdaş gelişmeler doğrultusunda, hem toplumun hem de bireyin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenlemektir [9]. Bu ülkelerden biri olan Hindistan'ın eğitim sistemi ise tek tip insan modeli yerine çoğulcu, kendi özünü korumanın yanında ülke bütünlüğüne katkıda bulunan, modern, araştırmacı ve kendi değerlerine saygılı bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Farklı eyaletlerde farklı diller konuşulduğu ve her dinin kendine özgü eğitim tarzı olduğu için Hindistan çoğulcu bir eğitimi seçmiştir [1].

Hindistan'da, okul öncesi eğitim veren okullar ve bölümler için, eğitime ilişkin yalnızca gayri resmi yönetmelikler vardır. Genel olarak, çocuklar zamanlarının 3-4 yılını ilkokuldan önce gidilen anaokullarında harcarlar. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir, yine de isteğe göre gidilebilir [2].

¹⁰⁶ İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı
Email: ogokcetekin@gmail.com

¹⁰⁷ İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı
Email: kemal.duruhan@inonu.edu.tr

İlköğretim, Hindistan'da zorunludur ve ülkenin büyük kısmında hükümet tarafından yönetilir. 12 yıllık eğitim döneminde 1.-8. sınıflarda bedava bir zorunlu Eğitim uygulanmaktadır [2]. İlköğretim, 5-6 yaşında başlar ve yaklaşık 4-5 yıl sürer. İlköğretim, öğrencilere okuma, yazma ve matematik konularında temel bir eğitim verirken, sosyal bilimler konusunda da temel bir anlayış kazanırlar. Hindistan'daki üst düzey ilköğretim sistemi (ortaokul) ise üç yıl sürelidir ve 10-11 yaş arasındaki öğrenciler için başlar. Genellikle 13-14 yaşına kadar devam eder. [3].

Sekiz yıllık ilköğretimden (5+3) sonra öğrenciler Okul Bitirme Sertifikası alarak öğretmen ve veli işbirliği ile akademik lise veya meslek lisesine geçer [4]. Ortaöğretim 9. sınıfta başlar ve 12. sınıfa kadar devam eder. Ortaöğretim, iki yıllık alt ortaöğretim ve iki yıl yüksek orta öğretimi içerir. Kabul şartı üst ilkokul eğitiminin tamamlanmasıdır. İleri orta öğretim (Higher Secondary) ise yaklaşık 16 yaşından başlayarak çocuğun 17. yaşında sona eren iki yıllık orta öğretim eğitimini kapsar. Ortaöğretim düzeyinde bir öğrenci belirli meslekleri seçebilir (eğitim kurullarını ve tercihlerini göz önünde bulundurarak) [3].

10. Sınıftan Ayrılma Sınavı, Tüm Hindistan Ortaöğretim Okul Sınavı (All India Secondary School Examination-AISSE), Merkezi Kurul tarafından yürütülen ve 10. sınıf öğrencilerinin katıldığı sınavdır. Burada mezun olanlar okulda ayrılarak iş ortamına veya ileri lise programına katılmaktadır. Ortaöğretime başarıyla tamamlayan öğrencinin mezuniyet öncesi girdiği sınavı başarması durumunda Ortaöğretimde Ayrılma Sertifikası (The Secondary School Leaving Certificate –SSLC) verilir. Yükseköğretime başvurulabilir [4].

12. sınıfın sonunda harici bir kurul tarafından (Bölge Kurulu değil) yapılan 12. Sınıftan Ayrılma Sınavı ile bir çok üniversiteye girilebilmektedir. Sınav dersleri üç temel kategoriden oluşmaktadır. Beşeri Bilimler (İngilizce, matematik, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, edebiyat, dil); Bilim (İngilizce, matematik, fizik, kimya, biyoloji, bilgisayar bilimi, elektronik); Ticaret (İngilizce, matematik, ticaret, ekonomi, muhasebe, sekreterlik uygulama dilleri). Bu program sonucu sertifika sahibi olanlar Bakolarya eğitimine katılmaktadır [4].

Hindistan'da mesleki teknik eğitim, uygulanan programa göre sertifika veya diplomaya gider. Eğitim Alanları; Mühendislik ve Teknoloji, Yönetim, Bilgisayar Uygulamalar, Mimari ve Şehir Planlama, Otel Yönetimi ve Katering teknolojisi, Uygulamalı Sanat ve El Sanatlarından oluşur.

Mesleki eğitim 9 ve 10. sınıfta ön mesleki eğitim olarak verilmektedir. 11 ve 12. sınıfta ise daha detaylı ana sektörlerde eğitim verilmektedir. 10. Sınıfın sonunda mezun olanlara Ulusal veya Bölgesel Ticaret Sertifikası verilir. Çıraklık programına katılanlar (2-4 yıl) Ulusal Çıraklık sertifikası alırlar. Politeknik (3 yıl) ise ileri seviyede diploma programı uygulamaktadır. Mesleki Eğitim Endüstri Eğitim Enstitülerinde (1-3 yıllık program) verilir [4].

10 veya 12. sınıfı tamamlayan her sertifika sahibi öğrenciye üniversite açıktır. Fakat, pek çok kurum üniversite giriş sınavı sonucu, sınavdaki bazı derslerde minimum not talep edilebilmektedir. Bazı özel alanlarda ise; mühendislik, eczacılık mimarlık gibi programlar için ortak giriş sınavına Joint Entrance Examination (JEE) göre almak zorundadırlar. Üniversiteler, Devlet otoritesi ve Ortaöğretim Merkezi Yönetim (CBSE) bazı meslekler için giriş sınavı düzenleyebilirler [4].

Üniversiteler merkezi ve yerel hükümetler tarafından kurulmuş üniversiteler şeklindedir. Merkezi olanların finansmanı ve yönetimi merkez, yerel olanların finansmanı ve yönetimi yerel hükümetler tarafından yapılmaktadır. Üniversite sistemi olarak İngiliz Üniversite sistemi kullanılmaktadır. Üniversite ve onun altında faaliyet gösteren kolejler bulunmaktadır. Yani

Amerikan Fakülte sisteminin yerine İngiliz kolej sistemi takip edilmektedir Genel anlamda teoriye ve bilime önem veren bir eğitim vardır [5].

Hindistan eğitiminde yüksek lisans derecelerini tamamlamak için 2 yıl gereklidir. Yüksek lisans araştırma ya da ders temelinde olabilir. Doktora hazırlık (MPhil) programları, yüksek lisans eğitimi tamamladıktan sonra, genellikle doktora çalışmalarına hazırlık olarak 1-2 yıl sürede tamamlanır. Doktora programlarının süresi değişmekle birlikte doktora hazırlık programından sonra en az 2 yıl sürer. Bir yüksek lisans sonrasında ise 3 veya daha fazla yıl alır [6].

Uzaktan eğitim, Hindistan yüksek öğrenim sisteminde önemli bir yere sahiptir. Uzaktan eğitim, Hindistan gibi fırsat eşitliğinin bulunmadığı ülkelerde yüksek eğitim alma şansı çok az olan kesimlere bu şansı vererek, gelir dağılımındaki bozukluğu bir ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Hindistan'da üç adet uzaktan eğitim yapan üniversite vardır. Eğitim sistemindeki okulların yüzde 80'i devlet kurumudur. Fakat devlet okullarındaki eğitimin orta kalitesinden dolayı öğrencilerin yüzde 27'si özel okullarda eğitim görmektedir [7].

Devlet ve özel okullar her tarafta yaygın olarak bulunmaktadır. Eğitim sistemindeki okulların yüzde 80'i devlet kurumudur. Fakat devlet okullarındaki eğitimin orta kalitesinden dolayı öğrencilerin yüzde 27'si özel okullarda eğitim görmektedir [22]. Devlet okulları genel çoğunluk tarafından tercih edilmemektedir. Ekonomik durumu iyi olan aileler çocuklarını şartları iyi olan okullara göndermektedir. Çok iyi standartlara sahip devlet okulları da mevcuttur. [1].

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Hindistan medyasının Hindistan eğitim sistemine bakışını inceleyerek sistemi değerlendirmek ve Türk eğitim sistemi ile karşılaştırmaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel veri yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın önemli özellikleri arasında ele alınan durumu ayrıntılı ve derinlemesine çalışmak ve araştırmacının bizzat olay ve olgulara dâhil olması vardır. Durumlar birbirinden farklı olduğu için sonuçların genellenmesi yerine benzer durumların anlaşılmasına ilişkin örnekler ve deneyimler oluşturması beklenir [8].

Bu çalışmada elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmayı amaçlayan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modelinde bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme, kontrol edilen ilkeler üzerinde yorumlamalar yapma ve sonuçlar çıkarma nitelikleri söz konusudur. Yani bilimin tasvir fonksiyonu ön plandadır [8].

2.1. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini 2015-2017 yıllarında Hindistan eğitimini ele alan 10 Hindistan medya haberi oluşturmaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırma tekniklerinde doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar ile ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman analizinin aşamaları şu şekilde sıralanmaktadır; dokümanlara ulaşma, dokümanların özgünlüğünü ve orijinallliğini kontrol etme, dokümanları anlama, verileri analiz etme, verileri kontrol etme [8].

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde medya haberlerinin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Education in India Needs a Rehaul; Schools Must Focus on More Than Skill Development

“Hindistan'da eğitim değişime ihtiyaç duyuyor; okullar beceri gelişimi üzerinde yoğunlaşmalıdır” başlıklı haber M. K. *Raghavendra* tarafından kaleme alınmıştır [10]. Haber incelendiğinde *yazarın*, Hindistan eğitim sistemindeki eşitsizlikleri minimum seviyeye indirmek için yapılması gerekenler üzerinde durduğu görülmektedir. Bu habere göre 1960 ve 1970 lerde Hindistan eğitiminin amacı, gelecek nesillere daha iyi vatandaşlar (ulusun uzun vadeli problemleri çözülebilen temel insan gücü) yetiştirmek iken 1991'deki ekonomik liberalizasyon ve daha sonraki özel eğitimde patlama ile eğitimin bu ahlaki/sosyal amacı terk edilmiştir. Aynı zamanda pahalı eğitimin, yüksek bilgi/beceri düzeyleri anlamına gelmediği vurgulanmıştır.

Raghavendra elit okulların öğrenciler ve ebeveynler için cazibeli hale gelmesinin birtakım sebepleri olduğunu belirtmiştir. Sunulan bu imkanların çoğunun, gerçek 'eğitim' ile ilgisi olmayan abartı şeyler olduğuna da dikkat çekmiştir. Bunlara örnek olarak gösterilecek özellikleri şu şekilde ifade etmiştir: “10 yaşından küçük çocuklara ders dışı aktiviteler sunma, yatılı okul öğrencilerine kahvaltı seçimi de dahil 5 yıldızlı muamele, okulun sofistike görünmesini sağlamak için okula ve bahçesine büyük miktarda para harcama; İngiliz veya Amerikan okul binalarını taklit etmek için yapılar kurma, eğitimi etkili bir şekilde verebilecekleri konusunda yeterli kanıt olmadan yabancı öğretmenleri yüksek maaş ödeyerek çalıştırılmak, okçuluk, eskrim ve at binmek gibi ezoterik öğeler de dahil olmak üzere spor alanında geniş seçenek yelpazesine izin verecek alanları kullanmak.”

Raghavendra, özel okulların öğrenci üzerinde psikolojik bir baskı etkisi oluşturduğunu, öğrenciyi müşteri olarak gördüklerini, ebeveyn ile öğretmen arasındaki dengeyi koruyamadığını belirtmiştir. Yazara göre ebeveyn, pahalı özel okullarda üstünlük kazanırsa, öğretmen kendi otoritesini kaybeder ve olması gerektiği gibi eğitim veremez. *Raghavendra* Hindistan'daki en güvenilir okul eğitiminin, orta sınıfta gelen ebeveyn ve öğretmenlerin güç dengesini sürdürdüğü makul fiyatlı özel okullarda bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat bu okulların yine de 'elit eğitim' ve 'değer zincirini yukarı çekme' ile ticari olarak rekabet etme girişimlerinde gerileyebileceklerini belirtmiştir.

Raghavendra, Hindistan'da bir zamanlar kuvvetli bir yapı olan Kamu Öğretim Müdürlüğü'nün, bugün görünmez hale geldiğini ve kurumlara verilen özerkliğin kontrol mekanizmalarını zayıflattığını belirtmiştir. Devletin özel eğitimin kontrolünü/düzenlenmesini sağlamak için çok zayıf olduğunu ve bunun düzeltilmesi için önlem alınması gerektiğini dile getirmiştir. Yazar, amaçlanan etkilerin gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmak için yapılması gereken ilk şeyin Eğitim Hakkı Yasası'nın (RTE) uygulanmasından kaynaklanan faydaların değerlendirilmesi olduğunu ifade etmiştir. *Raghavendra*'ya göre Hindistan'daki tüm okullarda 7, 10 ve 12. sınıf düzeylerinde ilk olarak 'Hindistan ve Kültürü' ve ikinci olarak 'Sosyal ve Sivil konular' başlıkları altında öğrencilerin farkındalık düzeylerinin test edilmesi zorunlu olmalıdır. İdeolojik önyargıların müfredattan uzak tutulduğuna dikkat etmek gerekmektedir.

Raghavendra, okullarda öğrenci yükünü azaltmaya ihtiyaç olduğunu, öğrencilerin zorunlu beden eğitimi (PT) dışında bir oyun veya fiziksel etkinlik seçmesine izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre öğrencilerin daha fazla vakit geçirebilecekleri ve daha fazla yeterlik kazanabilecekleri bir veya iki aktivite seçmelerine izin vererek müfredat dışı etkinliklerin yükü azaltılabilir. *Raghavendra*, ekstra ders/etkinlik seçmenin öğrencilere bırakılması

gerektiğine, yalnızca zorunlu derslerin periyodik testlere tabi tutulması gerektiğine, gönüllü olarak seçilen derslerde test yapılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Raghavendra'ya göre Hindistan'da seçebilecekleri bir Hint dili ile öğrencilerin yeterli (okuma ve yazma) kazanmaları sağlanabilir. Hint dili günlük kullanımda olan dil olmalıdır ki bu da daha yüksek yeterlilik için daha yüksek bir seviyede öğretilmelidir. Konuşulan Hintçe, tüm öğrenciler için zorunlu hale getirilebilir. 11-12.sınıflarda olan tüm öğrencilerin, sosyal gelişimi anlamak/katkıda bulunmak için maliyeti devlet tarafından karşılanacak bir aylık "ulusal kampa" katılmaları sağlanabilir. Kamplar, ilgili okulların bulunduğu yerlerden uzak olmalı ve her okuldan öğrenciler birlikte bulunmayacak şekilde dağıtılmalıdır. Bu önlemin amacı farklı sınıf/bölge/dil gruplarından öğrencileri bir araya getirmek ve onların Hintliler olarak toplumsal işbirliği yapabilmesini sağlamaktır. Ayrıca tüm okullarda, kütüphane çalışması için her hafta iki saatlik bir zaman diliminde öğrenciler, kendi seçtikleri kitaplarla, cep telefonları olmaksızın vakit geçirmelidirler. Gösterişsiz eğitimin teşvik edilmesi için sınıf başına en fazla 30 öğrenci olan okullarda beden eğitimi ve birkaç yaygın oyunla bir model geliştirilerek boyama ve drama gibi düşük maliyetli ders dışı birkaç etkinlik sunulabilir.

Raghavendra, bu önlemlerin gelecek nesil Hintlilerin ulusun kurucu atalarının hayallerini takip etmesi, Hindistan'ın eşitlikçi ve adil olması için ulusun alması gereken yolu belirlemesi ve bunların dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.

3.2. Accountability on the Decline in Education

Indian Express gazetesinin "Eğitimde düşüş üzerinde sorumluluk" başlıklı haberi, **J. S. Rajput** tarafından kaleme alınmıştır [11]. Haber incelendiğinde *yazarın*, Hindistan eğitim sistemindeki düşüşte öğretmenlerin tek başına suçlanmaması gerektiğinin, sistemlerin de duyarlı, aktif, uyanık ve performanslarının bilincinde olması gerektiğinin üzerinde durduğu görülmektedir. **Rajput**, 2017-2018 yılı için UNESCO'nun Global Eğitim Gözlem (GEM) Raporunun Hint eğitim sisteminin durumunu vurguladığını, okula gitmeyen çocuk sayısını ilköğretim döneminde 11 milyon, ortaöğretim döneminde 47 milyon olarak tahmin ettiğini ve bu rakamların rahatsız edici olduğunu ifade etmiştir.

Yazar, Hindistan eğitim sektöründeki en önemli başarının eğitimin gerekliliğini kabul etmek olduğunu belirtmiştir. Zira daha önce, topluluklar ve dernekler çocukları "eğitim" için okullara göndermeye ikna etme konusunda çaba gösterdiğinde ciddi direniş yaşanmıştı. Özellikle kız çocuklarını okula göndermek ciddi zaman almıştır. Artık 60 yılı aşkın bir süre sonra, yani şu an ise ebeveynlerin talebi "kapsayıcı, hakkaniyete dayalı ve kaliteli eğitim"dir.

Rajput, Hindistan'da devlet okul sisteminin başarısızlıklarını gizlediğinden eyalet hükümetleri ve bürokrasi tarafından eğitimin özelleştirilmesinin teşvik edildiğini dile getirmiştir. Yapabilen herkesin çocuklarını özel okullara yerleştirdiğini ve bundan da endişe duymadıklarını belirtmiştir.

Yazar ayrıca GEM Raporu tarafından 'kritik konuları yükseltmede bir anahtar' olarak görülen medyanın eğitim sektörüne çok az ilgi duyduğu için en az şey söylediğini, medyanın çoğu zaman öğretmenlerle ilgili hatalar bulduğunu ifade etmiştir. Sözü edilen öğretmenlerin ellerinden gelenin en iyisini yapmalarının beklenemeyeceğini vurgulamıştır. Çünkü eyalet hükümetleri, düzenli öğretmen atama konusundaki isteksizliklerini açıkça göstermekte ve öğretmenleri öğretmenlik dışı işlerde görmek mümkün olmaktadır.

Rajput' a göre, Hindistan'da öğretmenler birliği yeteri kadar büyümemiştir. Çünkü okulun uygunluğu ve yenilenmesi, ticarileştirme ve öğretmen yetiştirme kurumlarının çoğunda takip edilen kabul edilemez uygulamalar ya da bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişinden sonraki yaklaşım, pedagojide gerekli olan değişiklikler ve onunla ilişkili piyasa güçleri gibi profesyonel meselelere nadiren dikkat etmiştir.

Uluslararası izleme raporlarının, genellikle sistem içindeki insan gücünün yetersizliklerine ilişkin ciddi gözlemler yapmaktan kaçındıkları yazar tarafından dikkat çekilen başka bir husustur. Yazar, öğretmenlerin tek başına suçlanmaması gerektiğini, sistemlerin de duyarlı, aktif, uyanık ve performanslarının bilincinde olması gerektiğini, yalnızca profesyonellece donatılmış ve ahlaken güçlü kişilerin nesiller yetiştirebileceğini vurgulamıştır.

3.3. Primary Education in India: Progress and Challenges

“Hindistan'da İlköğretim: İlerleme ve Güçlükler” başlıklı haber Urvashi Sahni tarafından kaleme alınmıştır [12]. Yazar, son on yılda Hindistan'ın, ilköğretimdeki okullaşma konusunda kayda değer ilerlemeler kaydettiğini, ancak okulu bırakma oranlarının ve düşük öğrenim seviyeleri konusunda yaşanan sorunların devam ettiğini ifade etmiştir. Hindistan'da ilkokula kaydolma oranının 2009 yılından bu yana en az yüzde 96 olduğunu, 2007 ve 2013 yılları arasında ise öğrencilerin yüzde 56'sını kızların oluşturduğunu ve okula erişim konusundaki pek çok sorunun çözüldüğünü belirtmiştir. Bunun yanı sıra Sahni, Hindistan'da okul ve öğretmen sayısı artmasına rağmen çocukların okula devam edip mezun olmalarının hala bir sorun olarak devam ettiğine ve okulu bırakma oranlarının yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. Çocukların yüzde 29'u beş yıllık ilkokulu tamamlamadan önce, yüzde 43'ü ilköğretim okulunu tamamlamadan okulu bırakmaktadırlar. Lise bitirme oranı ise sadece yüzde 42'dir.

Yazar, Hindistan'daki okulların donanımına sahip olmadığını, sadece yüzde 53'ünde işlevsel kız tuvaleti bulunduğunu ve yüzde 74'ünün de içme suyuna erişimi olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, öğrenme kalitesini önemli bir konu olarak ele almakta ve raporların, çocukların sınıf düzeylerine uygun öğrenme gerçekleştiremediklerine vurgu yapmaktadır. Yazar öğrencilerin okuma ve basit matematiksel işlemlerde bile zorluk yaşadığını ve öğrenim kalitesini arttırmanın devlet ve merkezi yönetim için aşılması gereken bir sorun olduğunu dile getirmiştir.

Sahni, Hindistan'da son zamanlarda kız çocuklarına yönelik şiddet olaylarının yaygınlaşması nedeniyle cinsiyet eğitimi yoluyla cinsiyet düşüncelerinin değiştirilebileceğini ön görmektedir. Hindistan'ın eğitimle ilgili kalite sağlanması, öğretmen yeteneklerinin geliştirilmesi, teknolojinin etkili kullanımı ve yönetim sistemlerinin geliştirilmesi gibi endişelerinin olduğunu ifade etmektedir. Teknolojinin eğitimi iyileştirmek için çok fazla potansiyele sahip olduğunu, ancak bunun Hindistan'da en uygun maliyetli ve etkin bir şekilde nasıl uygulanabileceğinin bir sorun olduğunu belirtmiştir. Bazı sivil toplum örgütleri tarafından girişimler olsa da resmi olarak daha fazla çaba harcanması gerektiğini ve kaynakların az olduğu alanlarda bunların öğretmenler ve öğrenciler için uygun maliyetli yöntemlerle geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Habere göre Hindistan'daki okullardaki öğrenme eksikliği, öğretmen eğitiminde değişiklik yapılması gerektiğini göstermektedir. Amerikan üniversiteleri ve Hindistan öğretmen eğitim kurumları arasında işbirliği yapılarak gerek duyulan müfredat ve pedagoji alanlarında kapasite gelişimi sağlanır ve öğretmen eğitiminin yükseltilmesine yardımcı olunabilir. Yazar, Hindistan eğitiminde düzenli ve etkili değerlendirme sistemleri oluşturmanın da merkezi ve eyalet düzeyinde önem verilen bir konu olduğuna da dikkat çekmektedir.

Sahni, Hindistan'da erkeklere ve kızlara erken yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyet eşitliğini düşüncelerinin cinsiyet eğitimi yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda ABD ile işbirliği yapılarak eğitimin işgücü piyasasıyla daha pratik olarak ilişkili hale getirilmesi için okullarda beceri geliştirmenin önemli olduğunu da belirtmiştir.

3.4. No Major Gains in Higher Education Under NDAG, Reveals AISHE Report

“NDA hükümetinde yükseköğretimde büyük kazançlar bulunmadığını AISHE raporu ortaya koyuyor” başlıklı haber Sahil Makkar tarafından kaleme alınmıştır [13]. Haber incelendiğinde *yazarın*, son üç yıl içinde eğitim sektörüne daha fazla kaynak ayıramayan hükümete karşı alınan eleştiriler üzerinde durduğu görülmektedir.

Yazar, 2016-17 yılları için Yüksek Öğretim Üzerine Bütün Hindistan Anketine göre (AISHE), üniversitelerin ve kolejlerin büyüme oranlarının ve Ulusal Demokratik İttifak (NDA) hükümetinin ilk üç yılına kayıtlı öğrencilerin sayısının, önceki Birleşik İlerici İttifak (UPA) hükümetinin son yılına (2013-14) göre daha düşük olduğunu belirtmiştir. Rapora göre Hindistan'daki üniversitelerin sayısı 2013-14'te 723, 2014-15 yılları arasında 760, 2015-16 yıllarında 799 ve 2016-17 yıllarında 864'tür. Üniversitelerinin sayısındaki artış oranlarının sırasıyla yüzde 7,3, yüzde 3,1, yüzde 3,9 ve yüzde 3,2 olduğu tahmin edilmektedir. Makkar, bir ülkenin yükseköğretimdeki ilerlemesinin önemli bir göstergesi olarak düşünülen 18-23 yaş grubundaki toplam nüfusta yükseköğretim için kaydolun öğrenci sayısında son üç yıldır önemli bir artış olmadığını ifade etmiştir.

Habere göre kısa süre önce, Ulusal Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu (NAAC) tarafından A-plus derecelendirmesi verilen kolejlere ve üniversitelere daha fazla özerklik sağlamak için alınacak tedbirleri duyurulacağı belirtilmiştir. NDA hükümeti, yüksek öğrenim kurumlarının finansmanı için bir ajans kurulması, en iyi performans gösteren enstitülerin ulusal sıralaması ve 20 mükemmel merkezin kuruluşunun ilan edilmesi de dahil olmak üzere, yüksek öğretimde çeşitli önlemler almıştır. Bununla birlikte, bu tür önlemlerin çoğu, Hint Teknoloji Enstitüleri (IITs), Hint Yetenek Enstitüleri (IIMs), Ulusal Teknoloji Enstitüleri (NITs) ve Hint Bilimler Enstitüsü (IISc) gibi kurulmuş ve önde gelen enstitülerden yararlanarak meydana gelmektedir.

Haberde son 3 yılda eğitim sektörüne daha fazla para tahsis etmekte başarısız olması, hükümete karşı bir eleştiri olarak yer almıştır. Merkezin 2011-12 ve 2012-13 ve 2013-14 yılları arasındaki eğitim harcamaları, GSYİH'nın sırasıyla yüzde 3,2, yüzde 3,1 ve yüzde 3,1'dir. AISHE raporunda ayrıca cinsiyette önemli bir değişiklik olmadığını da ortaya koymuştur. Parite İndeksi (GPI) ise, kadınların sayısının yüksek öğretim kurumlarına kayıtlı erkeklerin oranına göre dağılımını göstermektedir. 2016-17 için GPI yüzde 0,94, bir önceki yılda yüzde 0,92'den hafif bir artış göstermiştir.

Yazar, bakanlığın hem IIT'ler hem de NIT'lerde kız öğrenci sayısını artırmak için çaba gösterdiğini, hükümetin ilk kez yükseköğretimdeki öğretmen sayısını ayrıntılı bir şekilde saydığını, üç ya da dört enstitüde görev yapan 70.000-80.000 öğretmenin bulunduğunu ve öğretmenlerin yüzde 85'i hakkında veri sahibi olduklarını ifade etmiştir.

3.5. Why Children Drop Out From Primary School

The Hindu gazetesindeki “Neden çocuklar ilkokuldan ayrılıyor” başlıklı haber G. Sampath tarafından kaleme alınmıştır [14]. Sampath, Hindistan'ın ilköğretime kayıt oranlarını yükseltmede önemli ilerleme kaydederken, okul terklerini önlemede daha az başarılı olduğunu ileri sürmüştür. İnsan Kaynakları Geliştirme Bakanlığı (MHRD) tarafından yayınlanan verilere

göre rakamlar yüksektir. Yazar, bir çocuğun okuldan ayrılmasının ailelerin göç etmesi, çocuk evliliği, içme suyu ve tuvalet konularında okul altyapısının eksikliği gibi pek çok nedeni olduğunu ifade etmiştir.

Habere göre yoksulluk, kullanılabilirlik ve ulaşılabilirlik çocukların okulu terk etmesinin üç büyük nedeni olarak sayılmaktadır. Bir aile mali açıdan güvende olmadığına, çocuğun eğitimine öncelik verilmesi arka planda kalır. 5. sınıf sonrası okula mesafe genellikle arttığından ebeveynler, bir çocuğun, özellikle de kızların, uzağa gitmenin güvensiz olduğunu düşünerek çocuklarını okula göndermemeyi tercih etmektedirler. 5. Sınıftan sonra okulu bırakma oranlarının yükselmesinin bir başka nedeni, bir çocuk 10-11 yaşına geldiğinde çocuk işçiliği için uygun olduğu düşünülen aşamadır.

Yazar ayrıca öğretmenlerin rolünü de eleştirmektedir. Zira okulu terk edenler genellikle kendilerini döven öğretmenlerden bahsederken öğretmenlerin diğer öğretmenlerle sohbet ederek sınıf vakitlerini harcamalarından da şikayetçi olmaktadır. Yazar, okul terk edilmeleri söz konusu olduğunda ulusal resimden bakmanın doğru olmayacağını, bunun anlamsız olacağını belirtmiştir. Çünkü okul bırakmada bölgesel farklılıklar çok büyüktür ve farklı illerde farklı rakamlar söz konusudur.

Sampath, okul tutumunda yerel, sosyal ve kültürel etkenlerin önemli bir rol oynadığını ve bu nedenle, okul terklerini azaltmaya yönelik herhangi bir müdahalenin yerel bağlamlarda yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra bazı genel geçer durumlar olduğunu, örneğin devamsızlık yapan öğrencinin okulu terk etme sinyalleri vermeye başladığını ve bunun öğrenci ve veli ile danışmanlık yapılarak çözülebileceğini ifade etmiştir. Sosyal kapsayıcılığın sağlanması, özellikle de kızlar ve SC/ST çocuklara yönelik öğretmenleri hassaslaştırma ve ebeveynleri eğitimin değeri açısından ikna etmenin önemli olduğunu dile getirmiştir.

3.6. Education Needs Accountability

“Eğitim sorumluluğa ihtiyaç duyuyor” başlıklı haber R. C. Shekhar tarafından kaleme alınmıştır [15]. Yazar, ebeveynlerin çocuklarının hangi kariyerlerini sürdürmek istediklerini ve hayallerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için iletişim kurmalarının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Gençlerin çevrimdışı olarak sosyalleşmeleri ve kapsamlı bir manevi, fiziksel, duygusal ve entelektüel gelişime sahip olmalarının önemli olduğunu belirtmiştir. Öğrenciler kendi kendine öğrenmesi gerektiğine, eğitimin temel ilkesinin hiçbir şeyin öğretilmemesi olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü çocukların potansiyelleri ortaya çıkarıldığında eğitimin önemini fark etmeye başlayacak ve bunu yararlarına kullanacaklardır. Dürüstlük ve dürüstlük değerlerine inanç kazandırma evde başlar. Haberin yazarı Shekhar, okulları kandıran ve özel okula kabul edilmek için sahte Ekonomik Zayıf Bölüm (EWS) sertifikaları veren ebeveynlerin, çocuğun yalan söylemenin uygun olduğuna inanmalarını sağlayan yaygın bir yolsuzluk uygulaması olduğunu belirtmiştir. Yüksek gelirli ailelerin evlerini veya işyerlerini kira gibi göstererek EWS sertifikası aldıklarını ve çocuklarını özel okullara bu şekilde kabul ettirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Shekhar, Hindistan eğitim sisteminin bozukluklarla çarpık kalmaya devam ettiğine, öğretmen havuzunun yeterli olmadığına ve ülke çapında fakülte kurmak için hiçbir şey yapılmadığına dikkat çekmiştir. Hükümet odaklarının çoğunun yükseköğrenim üzerine olması, eğitimin en önemli dayanağı olan ilköğretimin göz ardı edilmesine sebebiyet vermektedir. Devletin okul altyapısı ve öğretmenleri sürekli olarak incelenmeye devam ederken, özel eğitim hesap verme sorumluluğu almadan kazanmak için giderek daha fazla ticari hale gelmiştir.

Yazar, yükseköğretimde kaliteli eğitim alabilecek öğrencilerin ünlü üniversitelerde yurtdışında eğitim almayı düşündüklerini dile getirmiştir. Bu anlamda en büyük kaygının Hindistan'daki çeşitli alanlarında iyi performans gösteren öğrencilerin, yabancı ülkelere çalışmayı arzu etmeleri ve bunun beyin göçüne neden olmasıdır. Haberde araştırma ve geliştirme amaçlı kurumların kuruluşundan 70 yıl sonra Ar-Ge'deki gücün geliştirilemediği ve Hindistan'da yetenek ve iş gücünün korunamadığı belirtilmiştir. Eğitim tamamen yenilenmesi gerektiği, sektöre derinden dahil olan gerçek öğretmenler ve eğitimciler tarafından yönetilen doğru eğitime ihtiyaç bulunduğu ifade edilmiştir.

3.7. Private Schools Flouting GO On Fee Hike : HSPA

The Hindu gazetesi “Özel okullar ücret karşısında hükümetten kaçıyorlar: Hyderabad Okulları Ebeveyn Birliğinin (HSPA)” başlıklı haberde özel okullarda ücret artışına yönelik bir yazıya yer vermiştir [16]. Habere göre ebeveynlerin arzuladığı özel okullar, Eyalet hükümetinin ve Komitenin raporu incelenip onaylanana kadar bu yıl okul ücretini arttırmamalarını emreden kararına saygı gösterecek gibi görünmemektedirler. Okullar devlet emirlerini ihlal etmeye devam ediyor, bazıları açık ve dikkatli davranıyor. Ancak bazı okullar temkinli bir yoldan yaklaşıyor ve ailelere, özellikle her yıl %10 zam ile ilgili olarak raporun lehinde olduğunu hatırlatıyor ve hükümet çalışmasından fazla bir artış olmayacağını söylüyor.

Haberde, ebeveynlerin hükümetin okulları sıkı bir şekilde izlemesini ve konuyla ilgili şikayetlerine hemen cevap vermesini istedikleri belirtilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin, okulların ilk dönem mevcut ücreti toplayıp ikinci ve üçüncü dönem hararet azaldığında modüllerini değiştirmek suretiyle "yağma" larını sürdürmek için yenilikçi bir yöntem benimsemelerinden korktukları ifade edilmiştir.

Son iki yıldır ücret artışıyla mücadele eden HSPA üyeleri, okullar arasında tanınmışlığın kaldırılmasına ilişkin korkuların olmadığını ya da normlardan kaçmak için çıkarılan kuralların ciddi bir endişe kaynağı olduğunu hissettiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, okul yönetimlerinin rapora saygısızlık etmesi ve ebeveynlerin tepkisi nedeniyle hükümet bazı üst düzey okulların yönetimine memorandumlar düzenlemeye zorlamıştır. Okul Eğitim Müdürlüğü, ücret artışına ün kazandıran 20'den fazla okulun yönetimini çağırması ve Müdürlük ayrıca, son görüşme yapıncaya kadar statükoyu korumak için hükümet kararlarının kopyalarını sunmuştur. Başbakan Yardımcısı ve Eğitim Bakanı ailelerden HSPA temsilcilerinin gelişmeleri görüşmek üzere toplandıklarında artan ücreti ödememelerini istemiştir.

3.8. Higher Education: Reform or Perish

“Yükseköğretim: Reform ya da yok olma” başlıklı haber C. B. Sharma tarafından kaleme alınmıştır [17]. Sharma'ya göre eğitimin yaşam kalitesi ve başarı üzerindeki etkisi insanlar tarafından bilinir hale gelirken, eğitilmiş insan sayısı artmakta, bu da iyi ve küresel eğitim talebini arttırmaktadır. Modern zamanlarda, eğitimin uluslararasılaşması, zengin ulusların lehine bir beyin göçü süreci olarak görülmektedir. Yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin parlak öğrencileri ya küçük bir burs ya da kendi başarılarına yükseköğretim için en iyi üniversitelere, zengin ve gelişmiş ülkelere göç ederler. Kendi ülkelerine katkıda bulunabilecek en iyi zihinler, küçük bir burs için zengin ülkelere göç ediyor. Yazar, Hindistan'daki enstitülerin hiçbirinin dünyadaki en iyi 100 üniversite listesinde yer bulamadığı konusunda endişeli olduğunu, ancak kurumları en iyi kurumlar grubuna yerleştirmek için önlem almayı denememesini bir problem olarak görmektedir.

Haberin yazarı Sharma, herhangi bir kurumun "en iyi" hale gelmesinin ilk şartının, en iyi öğrencileri ve öğretmenleri çekmek olduğunu ifade etmiştir. Hindistan üniversitelerinin çoğunun, bulunduğu yerden 300 km'den daha uzakta öğrencileri olmadığını, çoğunlukla yerli öğrencilere sahip olduklarını belirtmiştir. Ayrıca son 10 yılda üniversitelerde görevlendirilen öğretmenlerin de çoğunun yerli olduğunu belirtmiştir.

Yazara göre kurumların 'yerel' hale gelmesinin önemli bir dezavantajı, müfredatlarının yavaş yavaş yerel hale gelmesidir. En iyi kurumlardan bazılarının müfredatlarına bakıldığında müfredatlarının küresel olduğu açıkça görülmektedir. Uluslararası öğrenci ve öğretmen topluluğu, üniversitelerin en iyi kurumlar listesinde kalmaları için müfredatlarını sürekli güncelleştirmelerini kaçınılmaz kılmaktadır.

Yazar, Hindistan'da özerk olan kolejlerin Çalışma Kurullarının yerli olduğunu ifade etmektedir. Ülkede özerk kurumlar için iyi bir program, eğitimin daha fazla yerelleştirilmesine indirgenmiştir. Ancak yazar, eğitim içeriğinin yerel olamayacağını ve topluluk tarafından yönlendirilemeyeceğini, eğitimde küreselleşmenin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Hindistan'da uzaktan eğitim sisteminin de küresel öğrenme ve öğretim topluluğuna ulaşamadığını, bunun ulusal bir kayıp olduğunu ve uzaktan eğitim sistemine hızlı bir şekilde enerji vererek küresel kabul görmesinin gerekliliğini belirtmiştir.

Sharma, Hindistan yükseköğreniminin yol ayrımı noktasında olduğunu, endişe verici eğilimin, kamu üniversitelerinden en iyi öğretmenlerin, özel üniversitelere geçmeleri olduğunu ifade etmiştir. Önemli boşluklardan birinin de kurumlarda kalite parametrelerinin uygulanamamasından kaynaklandığını, değerlendirme ve akreditasyon politikasının henüz yürütülemediğini ve nihayet ya hızlı bir reform yapılması ya da yok olmaya hazır olunması gerektiğini vurgulamıştır.

3.9. What Ails India's Higher Education Establishment?

"Hindistan'ın yükseköğretim kurumunu ne rahatsız eder?" başlıklı haber Krishna Kumar tarafından kaleme alınmıştır [18]. Haberin yazarı Kumar, Hindistan'da tek eğitim politikasının Rajiv Gandhi'nin başbakanlığı sırasında onaylanan 1986 belgesi olduğunu, eğitimde ekonomik liberalizasyonun etkilerini tartışmaya olan isteksizlik devam ettiğini, eğitim alanının özel yatırımcılar için tamamen açıldığını ve yeni bir eğitim politikasının gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Yazar, ekonomik liberalleşmenin, devletin uluslararası örgütlerin desteğiyle okul eğitimini genişletme çabalarına paralel bir yörünge üzerinde ilerlediğini yükseköğrenimde özelleştirmenin, ticari niyetin örtülü olarak kabul görmesi ile fiili bir politika haline geldiğini belirtmiştir.

Kumar' a göre, Hindistan hükümetinin harcamalarının oranına bakıldığında eğitim harcamaları artması gereken yerde azalmaktadır. Özellikle Eğitim Hakkı Yasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından devletin eğitim kalitesini sürdürmesine yardımcı olmadaki rolü önemli hale gelmiştir. Yazar, Hindistan'ın oluşturması beklenen yeni politika taslağının, kurumsal iyileşme planı sunmak zorunda olduğuna, çünkü her türlü eğitim kurumunun son yıllarda çok hasar gördüğüne dikkat çekmiştir.

Profesyonel yükseköğretimin düzenlenmesine, ülke çapındaki verimsizlik dikkate alınarak yeniden yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Yönetime katılan ulusal düzeydeki

kurumların bile itibarlarını yitirdiğini, kurumsal iyileşme için sürdürülebilir bir çaba ile politikanın oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

3.10. No Permanent Teacher at Govt Primary School

The Times of India'nın "Hükümet ilkokulunda daimi öğretmen mevcut değil" başlıklı haberi Shariq Majeed tarafından kaleme alınmıştır [19].

Yazar, Hindistan Machiwara'daki eğitim departmanı yetkililerinin ciddi bir personel sıkıntısı çekmekle birlikte, bölgedeki ilkokulda tek bir daimi öğretmenin bulunmadığını belirtmektedir. Eğitim departmanı yetkilileri 1'den 5. Sınıfa kadar sınıfları bulunan Devlet İlkokulu Dhulewal'da kalıcı bir öğretmenin bulunmadığını kabul etmişlerdir. Okulda daimi öğretmenin yokluğunda, geçici öğreticiler öğrencileri eğitmektedir.

Haberin yazarı Majeed, eğitim geçici öğreticilerin çoğunlukla fakir ailelere ait olan öğrencilere öğretim yapmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştıkları halde, okulda kalıcı öğretmen için ciddi bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, geçici öğreticiler faydalı olduğu halde öğlen yemek planı kapsamında öğrencilere yemek sunamadıklarını da belirtmiştir.

Haberde bölgede eğitim ve yoksulluk baş gösterdiğinden birçok okulda benzer durumun yaşandığı dile getirilmiştir. Bu tür okullarda görev alanlarının derhal doldurulması gerektiği ifade edilmiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada Hindistan medyasının Hindistan Eğitim Sistemi'ne eleştirel bakışı incelenerek değerlendirme yapılmıştır.

4.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın sonuçlarına göre Hindistan Eğitim Sistemi'nde kayda değer ilerlemelerin olmasının yanı sıra birtakım eksikliklerin de mevcut olduğu orya çıkarılmıştır. Eğitim Sistemi'ne yönelik yapılan eleştirilerin, okula devam etmeyen öğrenci problemi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrencilerin okula devam etmemesinin sebebi olarak; yoksulluk, okulun fiziki yapısı, okula olan uzak mesafe, ailelerin göç etmesi, çocuk işçiliği ve öğretmen tarafından şiddet görülmesi gösterilmektedir [11, 12, 14]. Hindistan'da çocukların okulu bırakma sebeplerine bakıldığında Türkiye'de de öğrencilerin benzer sebeplerle okula devam etmedikleri söylenebilir.

Hindistan'da özel okulların ticari hale gelmesinin de en çok eleştirilen noktalardan biri olduğu görülmektedir [10, 11, 15, 16]. Özel okullarda abartının öğrencileri ve ebeveynleri cezbetmek için bir araç olarak kullanıldığı [10], okul ücretlerinin oldukça yükseldiği [16] ve okulların toplumsal eşitsizliğin ön plana çıkartıldığı kurumlar haline geldiği belirtilmektedir. Kimi ailelerin ise özel okula kayıta ücretleri düşürmek adına dolandırıcılık yaparak sahte belgeyle kendilerini yoksul göstermeye çalıştıkları dikkat çekmektedir [15]. Türkiye' de de özel eğitim kurumları yaygındır ancak Hindistan'daki kadar dikkat çekici boyutta değildir.

Hindistan eğitiminde en önemli sorunlardan biri de öğretmen eksikliğidir [11, 18, 19]. Kimi okulda tek bir daimi öğretmen bile bulunmazken [19], birçok bölgede bu eksiklik görülmektedir. Öğretmen eğitiminin iyileştirilmesi üzerinde de durularak öğretimin kalitesini arttırmanın önemine dikkat çekilmektedir. Türkiye'de okullarda öğretmen yetersizliği olsa da Hindistan'daki okullarda olan eksiklik boyutunda değildir. Zira Hindistan'da bir daimi öğretmeni bile bulunmayan okulların var olduğu görülmektedir. Hindistan'da aynı zamanda kaliteli eğitim

için teknolojinin geliştirilmesi, başka ülkelerle iş birliği yapılması ve eğitimde değerlendirme sisteminin olması gerektiği vurgulanmaktadır [12]. Kız çocuklarına şiddetin önlenmesi için de cinsiyet eğitimi verilmesi gerektiği ifade edilmektedir [12]. Hindistan eğitim sisteminde öğrencilerin beceri ve yetenek gelişimlerinin sağlanması için kendilerinin seçme özgürlükleri olduğu ders dışı aktivitelere önem verilmesi ve bu aktivitelerin değerlendirmeye tabi tutulmaması uygun görülmektedir [10].

Hindistan yükseköğretim kurumlarına kayıt yapan öğrenci sayısının düşük olması da bir başka problem olarak dikkate alınmaktadır. Bunun yanında yükseköğretime kayıt yapan kız öğrenci sayısını arttırmak için de çaba gösterildiği belirtilmektedir [13]. Yetenekli öğrencilerin yükseköğretim için yurt dışını seçmeleri de beyin göçüne neden olmaktadır [15, 17]. Bunların önlenmesi için de yükseköğretimde yeni politikalar oluşturulması ve sistemin iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır [17, 18]. Ayrıca uzaktan eğitimin yeniden düzenlenmesi, iyileştirilmesi ve yerel programlardan ziyade küresel programların uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur [17].

4.2. Öneriler

1. Okula devam etme hususunda denetimler artırılarak öğrencilerin izlenmesi ve böylece gerekli önlemlerin alınması sağlanabilir.
2. Öğrencilerin ortaöğretimi, özellikle de ilköğretimi terk etmelerine önlem olarak ailelere danışmanlık yapılabilir veya bu konularda seminerlere katılmaları sağlanabilir. Ayrıca okula olan uzaklık bakımından okul terklerinin devlet desteği ile önüne geçilebilir.
3. Devlet okullarının kalitesi artırılarak özel okullara olan talep azalır ve eğitimin bu şekilde ticarileşmesi önenebilir.
4. Öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının artması sağlanarak öğretmen yetersizliğinin önüne geçilebilir.
5. Beyin göçünün önlenmesi için üniversitelerin kalitesi arttırılabilir ve öğrencileri bu okullara çekmek için öğrencilere birtakım maddi imkanlar sunulabilir.

KAYNAKÇA

1. <http://www.ilkogretmen.com/hindistanin-egitim-sistemi-nasil/>
2. <https://www.classbase.com/countries/India/Education-System>
3. https://www.britishcouncil.in/sites/default/files/indian_school_education_system_-_an_overview_1.pdf
4. <http://urn.meb.gov.tr/ulkelerpdf/HINDISTAN.pdf>
5. <http://www.ilkogretmen.com/hindistanin-egitim-sistemi-nasil/>
6. <https://www.alberta.ca/iqas-education-guide-india.aspx>
7. <http://akademikperspektif.com/2014/10/17/hindistanda-uzaktan-egitim-ve-gelir-dagilimi-dengesizligi/>
8. Yıldırım, A., ve Şimşek, H., 2013. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

9. Gültekin, M. & Anagün, S. Ş. (2006). AB'nin eğitimde kaliteyi belirleyici alan ve göstergeleri açısından türk eğitim sisteminin durumu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 145.170.
10. <http://www.firstpost.com/living/education-in-india-needs-a-rehaul-schools-must-focus-on-more-than-skill-development-4189843.html>
11. <http://www.newindianexpress.com/magazine/voices/2017/dec/02/accountability-on-the-decline-in-education-1715240.html>
12. <https://www.brookings.edu/research/primary-education-in-india-progress-and-challenges/>
13. http://www.business-standard.com/article/current-affairs/no-major-gains-in-higher-education-under-nda-govt-reveals-aishe-report-118010600050_1.html
14. <http://www.thehindu.com/news/national/Why-children-drop-out-from-primary-school/article16792949.ece>
15. <http://www.dailypioneer.com/avenues/education-needs-accountability.html>
16. <http://www.thehindu.com/news/cities/Hyderabad/private-schools-flouting-go-on-fee-hike-hspa/article22438273.ece>
17. <http://www.dailypioneer.com/columnists/oped/higher-education-reform-or-perish.html>
18. <http://www.hindustantimes.com/analysis/what-ails-india-s-higher-education-establishment/story-DzzfWasWKicbNapSj9HbZL.html>
19. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/chandigarh/no-permanent-teacher-at-govt-primary-school/articleshow/62407441.cms>

ÖĞRETMEN ADAYLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BEKLENTİLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mukadder Boydak ÖZAN¹⁰⁸
Dr. Hakan POLAT¹⁰⁹
Efraim ÖZTÜRK¹¹⁰
Zülküf NANTO¹¹¹

ÖZET

Bu araştırmada öğretmen adaylarının Türk eğitim sistemine ilişkin beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 50 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veri toplamak için hazırlanan üç adet açık uçlu soru, öğretmen adaylarına sorularak görüşleri alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaları çözümlenmede kullanılan içerik analizi yöntemi uygulanmış ve ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalar oluşturulmuştur. Çalışmada katılımcıların örnek görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmen adayları fiziki donanımın yeterli olduğu, öğrencilerin yeteneklerinin ön plana çıkarıldığı, öğretmenlerin değer gördüğü bir ortamda öğretmenlik yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Eğitim sistemlerinin cazip gelen yönleri, ödev verilmemesi, okulda geçen zamanın az olması, sınavların az olması olarak belirtilmiştir. Meslekle ilgili olarak saygınlığın artırılması, her öğretmenin kendi branşında derse girmesi yönünde değişiklikleri gerçekleştirmek istediklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Türk eğitim sistemi, eğitime ilişkin beklentiler, öğretmen adayları.

GİRİŞ

Her devletin kendine özgü yapısı ve kültürü vardır. Bu doğrultuda eğitim sisteminin de farklılıklar göstermesi beklenir. Özellikle AB ülkelerinde başarılı dünyaca kabul edilmiş eğitim sistemlerinin olduğu söylenebilir. Başarılı eğitim sistemlerinin en göze çarpan yanları hiç şüphesiz öğrenci merkezli olmaları, yaparak yaşayarak öğrenmeye dayalı bir eğitim sunmaları ve öğrencilerin yeteneklerinin göz önüne alınarak yönlendirilmeleridir.

Avrupa Birliği ülkelerinin en önemli özelliği, farklılığı zenginlik olarak görmesidir. Bu durum, sistem ve uygulama açısından ülkeden ülkeye büyük farklılık gösteren eğitim alanı için de geçerlidir. Eğitim sisteminde farklılıklar bireyler için zenginlik kaynağı olup, kaliteyi aramaya ve yeni buluşlara zemin oluşturmaktadır (Kısakürek, 2003, s.10). Bu yüzden AB ülkeleri, başarı ve deneyimlere yoğunlaşarak, farklı eğitim sistemlerinden yararlanmak, ulusal, bölgesel ve yerel eğitimcilerin birbirleriyle iletişim ve işbirliğini özendirilmeyi temel amaçları arasına yerleştirmiştir (Gülcan, 2005, s.34). Burada amaç, farklı eğitim sistemlerinden yararlanırken uygulamaya geçirmek ve kendi eğitim sistemi içerisinde uygulamaktır.

Birçok AB ülkesinin eğitim sistemi başarılı olarak görülmektedir. Bunlardan biri olan Finlandiya eğitim sistemi, dünyanın başarılı olarak gördüğü ve sürekli PISA da başarılar elde ettiği bir eğitim

¹⁰⁸ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, mboydak@firat.edu.tr

¹⁰⁹ Fırat Üniversitesi, Enformatik Bölümü hakanpolat@firat.edu.tr

¹¹⁰ Elazığ İl milli Eğitim Müdürlüğü

¹¹¹ Elazığ İl milli Eğitim Müdürlüğü

sistemi haline gelmiştir. Finlandiya'nın PISA da elde ettiği başarısının altında yatan en önemli sebeplerin başında öğretmen yetiştirme programı gelmektedir (Simola, 2005). Bu programın en önemli özelliği, öğretmenlik mesleğine seçim yaparken motivasyonu yüksek ve yetenekli öğrencileri programa kabul ederek öğretmen eğitiminin kalitesini sürekli yüksek tutmayı başarmaktır (Malaty, 2006). Öğretmen, öğretim sürecinde bir lider olarak kabul edilirse öğretmen yetiştirme konusu eğitim sisteminin en önemli konusu olarak görülür. Ancak ülkemizde öğretmen yetiştirme konusu, seçme, yetiştirme ve atama süreçleriyle ayrı ayrı sorunlar teşkil etmektedir. Öğretmen yetiştiren programlara ihtiyaca göre kabul edilmediği gibi formasyon eğitimi ile çeşitli fakülte mezunlarına da öğretmenlik hakkının verilmesi, mesleğin değerinin azalmasına ve işsizliğe büyük bir zemin hazırlamaktadır.

Başarılı eğitim sistemine sahip olan Finlandiya'nın başarısının arkasındaki bir başka önemli unsur tüm öğrencilere eşit ve rahat eğitim ortamı sunmaktır. Eğitim gördükleri okul ister kırsal bölgede ister şehir merkezinde olsun, öğrencilere kendilerini evlerinde gibi hissetmelerini sağlayacak bir düzenlenme içinde eşit eğitim olanaklarını sunmaktır (Kivirauma ve Ruoho, 2007). Eğitim ortamı öğrencinin öğrenmeye karşı isteklenmesi açısından önemlidir. Ülkemizde kırsal bölgelerde bulunan okulların eğitim ortamları ile şehir merkezlerindeki okullarının aynı şartlara sahip olmadığı görülmektedir. Ayrıca özel okullar ile devlet okulları arasından da bu farklılık daha da artmaktadır. Bu durum her öğrenciye eşit eğitim olanaklarının sunulamadığını göstermektedir.

Türk eğitim sisteminin sorunları birçok çalışmada geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu sorunları tek bir çalışmada ortaya koymak mümkün değildir. Eğitim sistemim başarılı olan ülkelerle karşılaştırıldığında bu noktada en büyük problem Türkiye'nin her yerinde öğrencilere eşit öğrenme olanaklarının sağlanamamasıdır (Eraslan, 2009). Bölgeler arasındaki farklılıklardan dolayı öğrencilerin eğitime erişimleri de etkilenmektedir. Ekonomik nedenlerden dolayı okula gidemeyen öğrencilerin olduğu bölgeler, iklim koşullarından dolayı eğitime erişim sağlayamayan ya da eğitimin kesintiye uğradığı bölgeler, kırsal alanlarda yer alan okulların kısıtlı imkân ve öğretmenlere sahip olması gibi nedenler öğrenciler arasında fırsat ve imkân eşitsizliklerini ortaya doğurmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizde hiçbir dönemde partiler üstü bir eğitim politikası izlenememiş, sistem yerli yerine oturtulamamış ve dolayısıyla eğitim politikalarında süreklilik sağlanamamıştır (Gedikoğlu, 2005). Değişen her hükümetle birlikte farklı bir eğitim politikası uygulanmaya çalışılmış ve sonuçları alınmadan yeni gelen hükümetlerin farklı eğitim politikalarını uyguladığı sorunları sürekli yaşanmıştır. Siyasi nedenlerden kaynaklanan bu istikrarsızlıkların eğitim sistemimize olumsuz yansımalarının olduğu görülmektedir. Milli eğitimin bir sistem olarak görülmesi gerekliliği ve zorunluluğu çoğu zaman unutulmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de ilköğretimden ortaöğretime, ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sürecinde yapılan değişikliklerin eğitim sistemindeki diğer bileşenlerini de etkilediği çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Özellikle farklı dönemlerde yükseköğretime geçiş sistemiyle ilgili yapılan ani ve köklü değişiklikler, sistemin telafisi zor ve zahmetli yaralar almasına neden olmuştur (Murat ve Şahin, 2011). Bu aşamada öğrencilerin yeteneklerinin dikkate alarak yapacakları mesleklere yönlendirilmeleri yerine sürekli değişen geçiş sınavları ile hem mesleklerin niteliği hem de üniversitelerdeki birçok bölümün tercih edilmemesi kapanması gibi yansımaları ortaya çıkmıştır.

Türk eğitim sistemindeki sorunlara ilişkin birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Sorunlara ilişkin araştırmaların çoğunlukla benzer sonuçlar gösterdiği söylenebilir. Öğretmen adaylarının eğitim sistemlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi ve Türk eğitim sisteminden beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesi önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı:

Öğretmen adaylarının eğitim sistemine yönelik beklentilerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada;

1. Öğretmen adaylarının nasıl bir eğitim ortamında öğretmenlik yapmak istedikleri,

2. Öğretmen adaylarının beğendikleri eğitim sisteminin cazip gelen yönlerinin neler olduğu,
3. Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminde meslekle ilgili olarak neleri değiştirmek istedikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Öğretmen adaylarının eğitim sisteminden beklentilerini belirlemeye yönelik yapılan bu nitel çalışmada olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim, yaşanmış deneyimi değerlendirmeye odaklanan bir yöntemdir (Jasper, 1994; Miller, 2003). Bir başka deyişle olgubilim, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyada çeşitli olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tamamen yabancı olmayan aynı zamanda anlamını da tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olacak şekilde, AB ve Eğitim dersini almış Eğitim Fakültesi dördüncü sınıf lisans öğrenimi gören 50 öğretmen adayı çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Araştırmaya 34 kız, 16 erkek öğretmen adayı katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri kaynağını, araştırmacı tarafından oluşturulan üç adet açık uçlu soru oluşturmaktadır. Literatür taraması sonrasında hazırlanan sorular dört alan uzmanı tarafından kapsam, içerik ve anlaşılabilirlik bakımından incelenerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Sorular yarı yapılandırılmış görüşme formlarına yerleştirilerek görüşleri alınmak üzere lisans eğitimi alan öğretmen adaylarına yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel verilerin analizinde “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde, temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunu okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bir başka ifadeyle, belirli kuralları içeren kodlamalarla bir metindeki bazı sözcüklerin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010, s.269). Öğretmen adaylarına uygulanan tüm görüşme formlarındaki yanıtlar incelenerek formların tamamı (n=65) geçerli sayılmıştır. Bu formlar üzerine Ö1, Ö2, Ö3... Ö50 kodlamalar yapılarak görüşler bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistiksel veri analiz programında analiz edilmiştir.

Veriler analiz edilirken temaların oluşturulma sürecinde üç uzmanın görüşüne başvurularak araştırmanın güvenilirliği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla görüşme formlarındaki görüşler ile araştırmacılar tarafından oluşturulan temalar uzmanlar tarafından incelenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen “Uzlaşma Yüzdesi=(Görüş Birliği (Na))/(Görüş Birliği (Na)+Görüş Ayrılığı) x100” formülü kullanılmıştır.

Uzmanlar 27 görüşü araştırmacılardan farklı kategorilere yerleştirilmişlerdir. Bu hesaplama ile $P = 585 / (585+27) = \%95,6$ olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik amacıyla yapılan bu hesaplamadaki uzlaşma yüzdesi %90 ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik sağlanmış sayılır (Saban, 2004). Böylece araştırmanın iç geçerliği sağlanmış olur. Karasar (2007), varılan bir “nedensel” ilişkide, “sonuç” un “bilinen neden”lerle gerçekten açıklanabilirliğini iç geçerlilik

olarak tanımlarken, örnek bir grup üzerinde ve araştırma koşulları içinde varılan bir sonucun, gerçek yaşama genellenebilirliğini de dış geçerlilik olarak tanımlamıştır.

BULGULAR

Araştırmada ilk soru olarak öğretmen adaylarına “Nasıl bir eğitim ortamında öğretmenlik yapmak isterdiniz?” sorusu yöneltilmiş ve görüşleri elde edilerek analizler yapılmıştır. Bu soruya ilişkin oluşturulan temalar ve kategorilerin frekans değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Beklenen eğitim ortamına ilişkin görüşler

Kategori	f
Fiziksel donanımın yeterli olduğu (bina, lab., konuya uygun ortam, materyal)	20
İlgi ve yeteneklerin öne çıkarıldığı	20
Öğretmene değer verilen	19
Gelişmiş-çağdaş-teknolojik	14
Saygı-sevgi-hoşgörü	13
Öğrenci merkezli	13
Sosyal etkinliklere sahip olan (bahçe, park, spor-oyun alanı, vb.)	12
Özgür-demokratik	12
Eşit ve adil	12
Kalabalık olmayan sınıflar	10
Sınav odaklı olmayan	10
Öğrencileri hayata hazırlayan	9
Rahat iletişimin olduğu	9
Baskının olmadığı	8
Yaparak yaşayarak öğrenen	8
Ezberci olmayan	7
Samimi	7
Öğrencinin okula gelmekten zevk aldığı	7
Farklı öğretim yöntemlerinin uygulanabildiği	7
Kendini geliştirmiş personel	6
Maaşların yeterli olduğu	4
Temizlik-hijyen	4

Sorumlulukların olduğu	3
Finlandiya benzeri	3
Değerler eğitimi odaklı	3
Sorunsuz	2
Okul-veli-öğrenci işbirliği olan	2

Öğretmen adayları görev yapmak istedikleri eğitim ortamının özelliklerini; fiziksel donanımın yeterli olduğu (f=20), ilgi ve yeteneklerin öne çıkarıldığı (f=20), öğretmene değer verilen (f=19), gelişmiş-çağdaş-teknolojik (f=14), saygı-sevgi-hoşgörü (f=13), öğrenci merkezli (f=13), sosyal etkinliklere sahip olan (f=12), özgür-demokratik (f=12), eşit ve adil (f=12), kalabalık olmayan sınıflar (f=10), sınav odaklı olmayan (f=10), öğrencileri hayata hazırlayan (f=9), rahat iletişimin olduğu (f=9), baskının olmadığı (f=8), yaparak yaşayarak öğrenen (f=8), ezberci olmayan (f=7), samimi (f=7), öğrencinin okula gelmekten zevk aldığı (f=7), farklı öğretim yöntemlerinin uygulanabildiği (f=7), kendini geliştirmiş personel (f=6), maaşların yeterli olduğu (f=4), temizlik-hijyen (f=4), sorumlulukların olduğu (f=3), Finlandiya benzeri (f=3), değerler eğitimi odaklı (f=3), sorunsuz (f=2), okul-veli-öğrenci işbirliği olan (f=2) şeklinde sıralamışlardır. Bu soruya ilişkin öğretmen adaylarının örnek görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Okulun son derece sosyal olduğu, ezberci bir tutuma tabi olmadan gerektiği zaman bazı konuların yerinde göstererek anlatma imkânının olduğu bir eğitim ortamında öğretmenlik yapmak isterdim. Öğrenci-öğretmen-idare arasında baskı ve otoriteden ziyade daha samimi, nitelikli, saygı ve sevginin olduğu bir ortamda kim öğretmenlik yapmak istemez ki... (ÖA1)

Okumak ve öğretmenlik yapmak istediğim ortamın eğitim ve eğitim dallarında ileri bir seviyede olmasını isterdim. Ayrıca eğitim ve öğretimin sorununu minimum seviyeye getirildiği şartlarda görev ve sorumluluklarımı yerine getirmek, bu bağlamda öğrencilerime ders vermek isterdim... (ÖA7)

Öncelikle hoşgörünün, saygının, sevginin olduğu bir yerde öğretmenlik yapmak isterim. Öğrenciyi merkeze alan, eğitimi ona göre planlayan, bireylere anlatılacak bilgilerin hayata yönelik uygulamalı olduğu, vatan sevgisiyle sıkı sıkı bağlı olunan, zorlama ve baskının olmadığı, sevgi-saygı çerçevesinde öğrencilerin gerçek hayatta işlerine yarayacak bilgilerin verildiği, çağdaş bir eğitim sisteminin olduğu yerde öğretmenlik yapmak isterim... (ÖA15)

Daha az ders saatinin olduğu, sınav stresinin olmadığı ve öğretmenlik mesleğinin saygın olduğu bir sistem isterdim. Çocuklarla birlikte öğrenmek, konuların belli kısımlarını verip geri kalanını meraklandırarak kendilerinin araştıracağı ancak bunun ödev yoluyla yapılmadığı bir sistem istiyorum. Hava güzel olunca bahçede oturmak sosyal aktiviteler yapmak istiyorum... (ÖA23)

Öğrencinin merkezde olduğu öğretmenin yol gösterici olduğu bir ortamda öğretmenlik yapmak isterim. Öğrencinin temel bir eğitimden sonra yeteneklerine göre alanlara ayrılması gerekir. Bir tane öğretim yöntemi yerine birçok öğretim yöntemi uygulanmalıdır. Öğrencinin sosyal olarak gelişmesini sağlayan derslerin verildiği bir ortamda öğretmenlik yapmak isterdim... (ÖA35)

Herkesten aynı cevapların beklenmediği, yaratıcı düşünmenin ön planda olduğu, farklılıklara saygılı olan bir eğitim sisteminde sınıf mevcudunun az, sınıf ortamının ciddi

havasının olmadığı, herşeyin oyun ve eğlence üzerine kurulduğu bir eğitim ortamı isterdim. Öğrenmeye ve güdülenmeye meraklı bakışlar isterdim... (ÖA44)

Araştırmada ikinci soru olarak öğretmen adaylarına “Beğendiğiniz eğitim sistemlerinin size cazip gelen yönleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve görüşleri elde edilerek analizler yapılmıştır. Bu soruya ilişkin oluşturulan temalar ve kategorilerin frekans değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Eğitim sistemlerinin cazip gelen yönleri

Kategori	f
Öğrencilerin yeteneklerinin dikkate alınması	19
Ödev verilmemesi	18
Okulda kalma süresinin az olması	14
Sınavların az olması	14
Sosyal etkinlikler	13
Beslenme kontrolü	13
Eğitimin tamamen ücretsiz olması	13
Ezberci anlayıştan uzak olması	12
Uygulamaya dayalı olması/hayata hazırlaması	11
Tek düzen ve eşitlik/özel okulun olmaması	11
Sıkı eğitim	7
Kaliteli dil eğitimi	5
Yerel yönetim	4
Öğrenci merkezli	4
Rahat öğrenme ortamı	4
Değerler eğitimine önem verilmesi	3
Mesleğe saygınlık	3
Öğrencilerin görüşlerine yer verilmesi	3
Öğrenciye özgüven kazandırması	3
Oyun ve etkinliklerle öğrenme	2
Bireysel farklılıkların dikkate alınması	2
Mesleğin sevilerek yapılması	2

Öğretmen adayları beğindikleri eğitim sistemlerinin cazip gelen yönlerini; öğrencilerin yeteneklerinin dikkate alınması (f=19), ödev verilmemesi (f=18), Okulda kalma süresinin az olması (f=14), sınavların az olması (f=14), sosyal etkinlikler (f=13), beslenme kontrolü (f=13), eğitimin tamamen ücretsiz olması (f=13), ezberci anlayıştan uzak olması (f=12), uygulamaya dayalı olması/hayata hazırlaması (f=11), tek düzen ve eşitlik/özel okulun olmaması (f=11), sıkı eğitim (f=7), kaliteli dil eğitimi (f=5), yerel yönetim (f=4), öğrenci merkezli (f=4), rahat öğrenme ortamı (f=4), değerler eğitimine önem verilmesi (f=3), mesleğe saygınlık (f=3), öğrencilerin görüşlerine yer verilmesi (f=3), öğrenciye özgüven kazandırması (f=3), oyun ve etkinliklerle öğrenme (f=2), bireysel farklılıkların dikkate alınması (f=2), mesleğin sevilerek yapılması (f=2) şeklinde sıralamışlardır. Bu soruya ilişkin öğretmen adaylarının örnek görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Beğendiğim eğitim sistemlerindeki en önemli özellikler ve cazip gelen yanları her öğrencinin ilgi ve yeteneklerine yönelik alanlarda gelişip sevdiği, becerebildiği meslekleri yapmalarıdır. Özellikle okul içerisinde yani bahçesinde park yani oyun alanlarının olması ... (ÖA4)

Türkiye’de vatan-millet sevgisinin, değerlerimizin öğretilmesinden dolayı Türk eğitim sisteminin bu yönünü beğeniyorum. Finlandiya’da gerçek anlamda öğrenci merkezli bir eğitimin olması, genç ve eğitimli öğretmenlerin olması, ezbere zorlanmaması nedeniyle Finlandiya eğitim sistemini beğeniyorum. Almanya ve Slovenya’da ise eğitimin ücretsiz olmasından dolayı bu iki ülkenin eğitim sistemini beğeniyorum... (ÖA15)

Özellikle Finlandiya eğitim sistemi olarak 1. Sırada ve orada ev ödevi verilmiyor. Öğrencilerin herbiri en az 3 dil biliyor. Okulda kaldıkları süre 3-4 saat ve zevkle gidebilecekleri şekilde dizayn edilmiş. Okul başarıları aynı düzeyde, zengin ailelerin çocuklarını gönderecekleri özel okullar yok. Fransa’da ise okullarda beslenme şekilleri çok sağlıklıdır. Okullar başlamadan diyetisyenler eşliğinden menüler oluşturuluyor... (ÖA20)

Finlandiya’da bütün okullar aynı yapıya aynı başarı oranına sahip. Yani iyi okul kötü okul diye bir ayırım yok. Ev ödevinin olmaması, okulun ilk yıllarında sınavların olmaması, çocukların ilgili ve yetenekli oldukları alanlar üzerine yoğunlaşmaları... (ÖA31)

Finlandiya’da günün belirli ve az bir süresi etkili olarak öğrencilere ders saati olarak veriliyor. Okul kantin ve yemekhanelerinde verilen yiyeceklerin yemek saatleri, kalorileri dikkate alınıyor. Okul sadece eğitim verici olarak değil hayata hazırlayıcı bir sisteme tabidir... (ÖA39)

Finlandiya’daki eğitim sistemini çok beğendim. Ödevin olmaması, yok denecek kadar az olması hoşuma gitti. Ders saatlerinin az. Öğrencilerin sanatla, müzikle uğraşacak zaman bulabiliyorlar. Slovenya’da üniversiteler ücretsiz, harç parası ödenmiyor, öğrencilerin borçları yok. Her okul eşit düzeyde, özel okul yok... (ÖA47)

Araştırmada üçüncü soru olarak öğretmen adaylarına “Türk eğitim sisteminde meslekle ilgili olarak neleri değiştirmek isterdiniz?” sorusu yöneltilmiş ve görüşleri elde edilerek analizler yapılmıştır. Bu soruya ilişkin oluşturulan temalar ve kategorilerin frekans değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Türk Eğitim Sisteminde değiştirilmek istenenlere yönelik görüşler

Tema/Kategori	f
Mesleğe Yönelik	
Öğretmenlik mesleğine saygınlığı	19
Donanımlı ve nitelikli öğretmen yetiştirilmesi	16
İhtiyaç kadar öğretmen yetiştirilmesi	13
Atama kriterlerinin değiştirilmesi	12
Emeklilik yaşının düşürülmesi	10
Mesleki gelişim sağlayan uygulamaların artırılması	7
Herkesin kendi branşında öğretmenlik yapması	7
Ücretli ve sözleşmeli öğretmenliğin kaldırılması	4
Maaşların iyileştirilmesi	4
Eğitime Yönelik	
Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleklere yönlendirilmesi	13
Formasyon eğitiminin kaldırılması	12
Mesleğe yönelik uygulama içeren derslere ağırlık verilmesi	12
Eğitim fakültelerine seçerek öğrenci alınması	11
Hükümetlerle değişmeyecek bir eğitim sistemi	6
Okulda kalma süresi ve sınav sistemi	5
Geleneksel yerine öğrenci merkezli eğitimin uygulanması	4
Bakanın eğitim kökenli olması	4
Okul sayısının artırılması	2

Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminde değiştirmek istedikleri durumlar mesleğe yönelik ve eğitime yönelik olarak iki tema altında toplanmıştır. Mesleğe yönelik sık tekrarlanan görüşler; öğretmenlik mesleğine saygınlığı (f=19), donanımlı ve nitelikli öğretmen yetiştirilmesi (f=16), ihtiyaç kadar öğretmen yetiştirilmesi (f=13), atama kriterlerinin değiştirilmesi (f=12), emeklilik yaşının düşürülmesi (f=10), mesleki gelişim sağlayan uygulamaların artırılması (f=7), herkesin kendi branşında öğretmenlik yapması (f=7), ücretli ve sözleşmeli öğretmenliğin kaldırılması (f=4) ve maaşların iyileştirilmesi (f=4) olarak ifade edilmiştir. Eğitime yönelik sık tekrarlanan görüşler ise; öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleklere yönlendirilmesi (f=13), formasyon eğitiminin kaldırılması (f=12), mesleğe yönelik uygulama içeren derslere ağırlık verilmesi (f=12), eğitim fakültelerine seçerek öğrenci alınması (f=11), hükümetlerle değişmeyecek bir eğitim sistemi (f=6), okulda kalma süresi ve sınav sistemi (f=5), geleneksel yerine öğrenci merkezli eğitimin uygulanması (f=4), bakanın eğitim kökenli olması (f=4) ve okul sayısının artırılması

(f=2) olarak ifade edilmiştir. Bu soruya ilişkin öğretmen adaylarının örnek görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Türk eğitim sisteminde meslek ile ilgili olarak öncelikle vekil ve sözleşmeli öğretmenlerin okullarda ders vermesini değil branş öğretmenlerinin atanmasını isterdim. Okuldaki yaşlı öğretmenlerin emekli olmaları için öğretmen emeklilik yaşını 55'e çekerdim ve öğretmen maaşlarının daha iyi olmasını ve öğretmenlerin ekonomik sıkıntı çekmemelerini sağlardım. (ÖA2)

Öncelikle öğretmen seçimi ve eğitim fakültelerine alımlarda daha özenli olunmasını isterdim. Her hükümet değişiminde, değiştirilen eğitim sistemi bu mesleği yapanları oldukça olumsuz etkilemektedir. Örneğin milli eğitim bakanlığına atanan yetkilinin eğitimcilik yapmamış olması öğretmenleri ve sistemi büyük ölçüde etkilemektedir. En önemli konulardan bir diğeri ise öğretmenlerin emeklilik yaşlarıdır. Uzun süre meslekte kalan öğretmenler hem olumsuzluk yaşayabilmekte hem de yeni, dinamik jenerasyonun önünü kapatmaktadır. (ÖA9)

Öğretmenlik saygın bir meslek olmalıdır. Bunun için eğitim fakültesine yapılan seçimler çok fazla olmamalı, ihtiyaç olduğu kadar yapılmalıdır. Diğer yandan atanan öğretmenlerin aldığı maaşlar yeterli değil ve ne yazık ki öğretmenlerimiz ek iş yapmak zorunda kalıyor. Emeklilik yaşı yüksek olduğundan eğitimin dinamiği düşüyor. Ücretli öğretmenlik ve formasyon da kaldırılmalıdır. (ÖA23)

Çocukların küçük yaşta ilgi ve yeteneklerinin öğretmenleri tarafından keşfedilip bu doğrultuda ona uygun meslek önermeleri yapılmalıdır. Diğer bir husus ise bir mesleğe ihtiyaç yok ya da az ise ona göre eleman yetiştirilmelidir. (ÖA33)

Öncelikle öğrencinin ve velinin öğretmene saygı duymasını isterdim. Sonra öğretmenlerin fazla yaşlanmadan emekli olmalarını isterdim ki genç öğretmenlerde sistem içerisinde yer alsın. Öğretmenlerin güncel teknolojik ve bilimsel gelişmelere açık olmasını isterdim. (ÖA45)

Meslek çok özel ve kutsal bir meslek ama maalesef öğretmenlere gereken önem ve hassasiyet tam olarak verilmiyor. Eğitim fakülteleri her yıl gereğinden fazla öğretmen mezun ediyor. Ayrıca Fen-Edebiyat fakültelerine de formasyon eğitimi verildiği için meslek içinden çıkılmaz bir hale getiriliyor. (ÖA50)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Her devletin kendine özgü yapısı ve kültürü vardır. Bu doğrultuda eğitim sisteminin de farklılıklar göstermesi beklenir. Bu araştırmada çeşitli Avrupa Birliği ülkelerinin eğitim sistemleri hakkında bilgi edinmiş öğretmen adaylarının Türk eğitim sistemi ile karşılaştırmaları sonucunda eğitim sisteminden beklentileri sorgulanmıştır. Araştırmaya ilişkin sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Öğretmen adayları görev yapmak istedikleri eğitim ortamının özelliklerini; fiziksel donanımın yeterli olduğu, ilgi ve yeteneklerin öne çıkarıldığı, öğretmene değer verilen, gelişmiş-çağdaş-teknolojik, saygı-sevgi-hoşgörü, öğrenci merkezli, sosyal etkinliklere sahip olan, özgür-demokratik, eşit ve adil, kalabalık olmayan sınıflar, sınav odaklı olmayan, öğrencileri hayata hazırlayan, rahat iletişimin olduğu, baskının olmadığı, yaparak yaşayarak öğrenen, ezberci olmayan, samimi, öğrencinin okula gelmekten zevk aldığı, farklı öğretim yöntemlerinin uygulanabildiği, kendini geliştirmiş personel, maaşların yeterli olduğu, temizlik-hijyen, sorumlulukların olduğu, Finlandiya benzeri, değerler eğitimi odaklı, sorunsuz, okul-veli-öğrenci işbirliği olan eğitim ortamlarını arzu ettiklerini ifade etmişlerdir. Okutan (2010), Akpınar ve Turan (2004) yaptıkları çalışmalarda, Türk eğitim sisteminde demokrasinin yetersiz olduğuna

vurgu yapmışlardır. Savran (2004) yaptığı çalışmada, eğitimin öğrenci merkezli olması ve öğretmenlerin maddî doyuma ulaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Öğretmen adayları beğendikleri eğitim sistemlerinin cazip gelen yönlerini; öğrencilerin yeteneklerinin dikkate alınması, ödev verilmemesi, okulda kalma süresinin az olması, sınavların az olması, sosyal etkinlikler, beslenme kontrolü, eğitimin tamamen ücretsiz olması, ezberci anlayıştan uzak olması, uygulamaya dayalı olması/hayata hazırlaması, tek düzen ve eşitlik/özel okulun olmaması, sıkı eğitim, kaliteli dil eğitimi, yerel yönetim, öğrenci merkezli, rahat öğrenme ortamı, değerler eğitimine önem verilmesi, mesleğe saygınlık, öğrencilerin görüşlerine yer verilmesi, öğrenciye özgüven kazandırması, oyun ve etkinliklerle öğrenme, bireysel farklılıkların dikkate alınması, mesleğin sevilerek yapılması şeklinde sıralamışlardır. Savran (2004) yaptığı çalışmada, okul öncesi eğitimden itibaren öğrencilere özgüven duygusunun kazandırılması, öğrenciye her anlamda kendini ifade etme fırsatı tanınması, öğretilen bilginin nerede ne işe yarayacağını bilmesi, derslerin sayıları azaltılması gerektiğini ifade etmiştir. Arslan (2004) yaptığı çalışmada, yükseköğretime giriş problemini ve sınav sistemine değinmiş, öğrencilerin yeteneklerinin iyi tespit edilip ve aynı doğrultuda eğitim yapılırsa eğitimin asıl maksadına uygun bir çalışma yapılmış olacağını belirtmiştir. Ayrıca orta öğretime kadar geçen süre içerisinde çocukların yeteneklerini öğretmenleri tarafından her sene sonu karne düzenler gibi tespit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Özbek ve arkadaşları (2007) yaptıkları çalışmada, öğretmenlik mesleğinin toplumda saygın bir yerinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminde değiştirmek istedikleri durumlar mesleğe yönelik ve eğitime yönelik olarak iki tema altında toplanmıştır. Mesleğe yönelik sık tekrarlanan görüşler; öğretmenlik mesleğine saygınlığı, donanımlı ve nitelikli öğretmen yetiştirilmesi, ihtiyaç kadar öğretmen yetiştirilmesi, atama kriterlerinin değiştirilmesi, emeklilik yaşının düşürülmesi, mesleki gelişim sağlayan uygulamaların artırılması, herkesin kendi branşında öğretmenlik yapması, ücretli ve sözleşmeli öğretmenliğin kaldırılması ve maaşların iyileştirilmesi olarak ifade edilmiştir. Eğitime yönelik sık tekrarlanan görüşler ise; öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleklere yönlendirilmesi, formasyon eğitiminin kaldırılması, mesleğe yönelik uygulama içeren derslere ağırlık verilmesi, eğitim fakültelerine seçerek öğrenci alınması, hükümetlerle değişmeyecek bir eğitim sistemi, okulda kalma süresi ve sınav sistemi, geleneksel yerine öğrenci merkezli eğitimin uygulanması, bakanın eğitim kökenli olması ve okul sayısının artırılması olarak ifade edilmiştir. Sağlam ve arkadaşları (2011) yaptığı çalışmada AB ile Türkiye'nin öğretmen yetiştirme programlarında birçok ortak noktalar olmasına, öğretmen eğitiminde benzer sorunlar yaşamalarına karşın Türkiye'nin öğretmen yetiştirme programlarının kalite güvencesindeki yetersizlikler, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı gibi sorunlarına AB standartlarında bir çözüm üretmesi gerektiğini ifade etmiştir. Üstüner (2004) yaptığı çalışmada, eğitim fakültelerinin fazlalığına, ihtiyaçtan fazla öğretmenin ortaya çıkacağına vurgu yapmıştır. Ayrıca Fen-Edebiyat fakültelerinden mezun olanlara öğretmenlik yolunun açılması uygulamasına son verilmeli diyerek formasyon eğitimin kaldırılmasına da değinmiştir. Durmuşoğlu ve arkadaşları (2009) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin üniversiteye başlamadan önce bilgi, beceri, ilgi alanları ve yetenekleri doğrultusunda kendilerine uygun fakülte ve bölümlere yönlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gedikoğlu (2005) yaptığı çalışmada, hükümet politikaları ile değişen eğitim politikalarında süreklilik sağlanamadığını, eğitim sistemimizde ezberciliğin egemen olduğunu ve öğretmen yetiştirmede ciddi sorunlar yaşandığını ifade etmiştir. Yılmaz ve Altinkurt (2011) yaptıkları çalışmada, eğitim sistemimizin sorunları arasında, sınav sistemi, ezbercilik, öğretmenlerin niteliği, atama sistemi gibi konuların yer aldığını belirtmiştir. Demir ve arkadaşları (2013) yaptığı çalışmada, günlük ders saatlerinin ve ünite sayılarının azaltılması, öğretmenlerin hizmetiçi eğitim faaliyetleriyle mesleki gelişimlerinin artırılmasını gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Seferoğlu (2004), okullarımızda etkili bir öğretimin yapılabilmesi nitelikli öğretmenlerin varlığına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Eraslan (2004) yaptığı çalışmada, sistemin ezbere yönelik

öğrenme içerdiğini, çağdaş yöntem ve tekniklerin uygulanmadığını, öğretmen atama kriterlerinin sorunlar içerdiğini ifade etmiştir.

Araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri ve Türk eğitim sisteminin mevcut sorunları göz önüne alınarak Eğitim sistemimizdeki sorunların giderilmesi amacıyla;

- Öğrencilerin yeteneklerinin gözü önüne alınması,
- Eğitimin öğrenci merkezli bir şekilde yürütülmesi,
- Yapararak yaşayarak öğrenmeye ağırlık verilmesi,
- İhtiyaç doğrultusunda, seçerek öğretmen adayı alınması ve yetiştirilmesi,
- Öğretmenlik mesleğinin daha saygın bir hale getirilmesi için özlük haklarının iyileştirilmesi ve yetkilerinin artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, B. ve Turan, M. (2004). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İlköğretim Öğretim Öğretmenlerinin Demokrasi ve Demokrasi Eğitimine Bakışı”, *18 Mart Üniversitesi Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, Çanakkale.
- Arslan, M. (2004). Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası-Yükseköğretime Geçiş. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (16), 37-51. Erişim: <http://dergipark.org.tr/erusosbilder/issue/23749/253025>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F.(2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara, Pegem Akademi.
- Demir, S., B., Doğan, S., Pınar, M., A. (2013). 4+ 4+ 4 Yeni Eğitim Sistemi'nin Yansımaları: Beşinci Sınıflardaki Eğitim-Öğretim Sürecinin Branş Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8(9), 1081-1098.
- Durmuşoğlu, M., C., Yanık, C., & Akkoyunlu, B. (2009). Türk ve Azeri öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(36), 76-86.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa Birliği sürecinde Türk eğitim sistemi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66-80.
- Jasper, M., A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309-314.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (17.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kivirauma, J., & Ruoho, K. (2007). Excellent through special education? Lessons from the Finnish school reform. *Review of Education*, 53, 283-302.
- Malaty, G. (2006). What are the Reasons Behind the Success of Finland in PISA? *Gazette des Mathematiciens*, 108, 59-66.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage
- Miller, S. (2003). Analysis of phenomenological data generated with children as research participants. *Nurse Researcher*, 10(4), 68-82.
- Okutan, M. (2010). Türk Eğitim Sistemi'nde demokrasi eğitimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 938-946.

- Özbek, R., Kahyaoglu, M. & Özgen, N. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 221-232.
- Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.
- Sağlam, M., Özüdoğru, O. F., & Çıray, F. (2011). Avrupa Birliği eğitim politikaları ve Türk Eğitim Sistemi'ne etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 87-109.
- Savran, N., Z. (2004). Pisa-Projesi'nin Türk Eğitim Sistemi Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 397-412.
- Seferoğlu, S., S. (2004). Öğretmen Adaylarının Öğretmenliğe Yönelik Tutumları. *XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı*, 413-423.
- Simola, H. (2005). The Finnish miracle of PISA: historical and sociological remarks on teaching and teacher education. *Comparative Education*, 41(4), 455-470.
- Üstüner, M. (2004). Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Öğretmen Yetiştirme ve Günümüz Sorunları, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7). Erişim: <https://www.pegem.net/akademi/3-8232-Gecmisten-Gunumuze-Turk-Egitim-Sisteminde-Ogretmen-Yetistirme-ve-Gunumuz-Sorunlari.aspx>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. & Altinkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 8(1), 942-973.
- Kısakürek, M., A. (2003). *Avrupa Birliği ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Gülcan, M., G. (2005). *AB ve Eğitim Süreci*, Anı yayıncılık, Ankara.
- Murat, S. & Şahin, L. (2011). Gençlerin İstihdamı/İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum*, 30, 93-135.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İNÖNÜ-CHURCHILL GÖRÜŞMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah EZER¹¹²

Özet

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Mihver ve Müttefik Devletlerin Türkiye'yi kendi saflarında savaşa dahil etme istekleri artmıştır. İngiltere Başbakanı Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt'in Kazablanka'da bir araya gelerek yapmış oldukları durum değerlendirmesi sırasında Türkiye'nin Müttefik Devletler safında savaşa katılması gündeme gelmiş ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den görüşme talep edilmiştir. 30-31 Ocak 1943 tarihinde gerçekleşen ve iki gün süren İnönü-Churchill görüşmelerinin önemli bölümünü, Türkiye'nin Müttefik Devletler yanında savaşabilmesi için, İngiltere tarafından gerekli olan malzemelerin temin edilmesi hususu oluşturmuştur. Türk heyeti tarafsız kalmanın daha uygun olacağını düşünmüş ve İngiltere'den karşılanması çok zor isteklerde bulunarak zaman kazanmaya çalışmıştır. 1945 yılında Müttefik Devletler Moskova'da bir araya gelerek savaş sonrası atılacak adımları görüşmüşler ve Türkiye'den en kısa sürede Mihver Devletlere karşı savaş ilan etmesini talep etmişlerdir. Bu talebe olumlu yaklaşan Türkiye, Müttefik Devletler ile yürütülen diplomatik faaliyetler neticesinde masa başında yerini alabilmek amacıyla Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Adana Görüşmesi, İnönü, Churchill.

Giriş

1914 yılında Avrupa'da başlayan ve birçok bölgeye yayılan I. Dünya Savaşı, insanlık tarihi için o güne kadar yaşanmış en büyük yıkımlardan biri olmuştur. Tarihi kaynaklarda farklı rakamlar geçmekle birlikte bu savaşta yaklaşık 30.000.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 1917 yılında ABD'nin İtilaf Devletleri safında savaşa katılması, savaşın seyrini değiştirmiş ve Almanya liderliğindeki İttifak Devletleri savaşı kaybetmiştir.¹¹³ İtilaf Devletleri, savaşı kaybeden devletlere şartları çok ağır barış antlaşmaları imzalatmışlardır. Galip devletler öncülüğünde yeni bir savaş çıkmasının önüne geçmek ve ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek amacıyla daha sonra kurulan Birleşmiş Milletlerin temelini teşkil eden Milletler Cemiyeti 10 Ocak 1920'de İsviçre'de kurulmuştur. Bir süre görevini yürüten teşkilat çözülemeyen sorunlar nedeniyle savaşı önleme konusunda etkili olamamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere galip devletler, Versay Antlaşması şartlarının devam ettirilmesini istemişlerdir. Almanya ve İtalya ise, bu durumun devam edemeyeceğini ileri sürerek, mevcut statükonun değiştirilmesinden yana tavır almışlardır. Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler kalıcı bir barışın sağlanmasına engel teşkil etmiştir.¹¹⁴ Özellikle Almanya'nın önemli bölgelerinin işgal altında olması ve galip devletlerin Almanya'dan 55 milyar \$ gibi astronomik tazminat

¹¹² Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fezer@firat.edu.tr

¹¹³ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 47, Bahar 2011, s.703.

¹¹⁴ Uğur Günay Yavuz, "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S.11, Ocak 2016, 1-2.

talep etmeleri halkın tepkisine neden olmuş ve yeni felaketleri beraberinde getirmiştir.¹¹⁵ İtilaf Devletleri, diğer mağlup olan devletlere kabul ettirmiş oldukları tarifinin bir benzerini, 10 Ağustos 1920'de Paris'te imzalatmış oldukları Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişlerdir.¹¹⁶

I. Dünya Savaşı sonunda tasfiye edilen Osmanlı Devleti'nin yerine Ankara'da kurulan yeni Türk Devleti Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyerek bir taraftan emperyalizme karşı mücadele ederken, diğer taraftan da batı dünyası içerisinde hak ettiği yeri alabilmek için milli bir politika benimsemiştir.¹¹⁷

Atatürk'ün izlemiş olduğu dış politikanın temel nitelikleri; gerçekçilik, diyaloga açık olma, milli güce dayalı ve gerektiğinde uluslararası işbirliğine katılma yönünde olmuştur.¹¹⁸ I. Dünya Savaşı sonrası değişen sınırlar sebebiyle, dönemin güçlü devletlerinden İngiltere ve Fransa ile güneyden, İtalya ile on iki adalardan, Sovyet Rusya ile doğudan sınır komşusu olan Türkiye, bölgesel işbirliği ve ikili antlaşmalar çerçevesinde emniyet ve güvenliğini tesis etmeye çalışmıştır.¹¹⁹ Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesi gündeme geldiğinde, Musul Meselesi konusunda Milletler Cemiyeti'nin İngiltere lehine almış olduğu kararlardan dolayı bir hassasiyet oluşmuştur. Ancak Atatürk, 1930 yılından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan gruplaşma hareketlerinin de etkisiyle, Türkiye'nin davet edilmesi durumunda Milletler Cemiyeti'ne üye olmayı değerlendireceklerini belirtmiştir. Bu gelişmeler üzerine Milletler Cemiyeti 6 Temmuz 1932'de Türkiye'nin davet edilmesi konusunu görüşerek, İspanya'nın teklifi ve Yunanistan'ın destek vermesi sonucu davet kabul edilmiştir. TBMM 18 Temmuz 1932 tarihinde toplanarak konuyu görüşmüş, Milletler Cemiyeti'nin güvenilirliği konusunda sert tartışmalar yaşanmış ve yapılan oylama sonucu Cemiyete üye olunması kabul edilmiştir.¹²⁰ Türkiye dış politikada dengeli bir tutum izleyerek Balkan Antantı ve Sadabad Paketi'ni imzalamıştır. Ayrıca Avrupa'da ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri iyi değerlendirerek Lozan Barışı ile çözemediği boğazlar ve Hatay Meselesini diplomatik girişimlerle kendi lehine çözmeyi başarmıştır. Ancak, 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin de yer aldığı daha önce yapılan saldırmazlık ve iyi komşuluk antlaşmaları son bulmuştur.¹²¹

1939 yılında patlak veren II. Dünya Savaşı süresince, savaştan devletlerin Türkiye'yi kendi saflarında savaşa dahil etme gayretleri karşısında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve diğer yetkililer savaşın dışında kalabilmek için olağanüstü çaba göstermişlerdir.¹²² Bu politika çerçevesinde 1939 yılında Türkiye-İngiltere ve Fransa arasında Ankara'da Saldırmazlık

¹¹⁵ Emrah Biner, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.1-2.

¹¹⁶ İlhan Çeliker, "Atatürk'ün Ortadoğu Politikası", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* Haziran 2018, Yıl 11, Sayı XXXIV, s. 646-647.

¹¹⁷ Osman Yalçın, "agm.", s. 703.

¹¹⁸ Fahri Yetim, "Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919-1922 Dönemi Türk Dış Politikası", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.3, 2006, s. 206.

¹¹⁹ Fehim Kuruloğlu, "27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Ortadoğu ve Sovyetler Birliği İle İlişkiler (1960-1965)", *Karadeniz Araştırmaları (Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi)*, S. XIV/54, Yaz 2017, s.190.

¹²⁰ Atilla Sandıklı, *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 83-84.

¹²¹ Durmuş Yalçın-Yaşar Akbıyık-Yücel Özkaya vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s. 437-440.

¹²² Fehim Kuruloğlu, "27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Ortadoğu ve Sovyetler Birliği İle İlişkiler (1960-1965)", *Karadeniz Araştırmaları (Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi)*, S. XIV/54, Yaz 2017, s.190.

Antlaşması imzalamıştır. Savaş Akdeniz havzasında yayılmadığı ve Türk topraklarına herhangi bir saldırı olmadığı müddetçe Türkiye tarafsızlığını muhafaza edeceğini taahhüt etmiştir.¹²³ Diğer taraftan Sovyet Rusya'ya karşı saldırı hazırlığında olan Alman Başbakanı Hitler, Balkan cephesini güvence altına almak amacıyla Türk hükümetiyle irtibata geçerek saldırmazlık paktı önermiş ve iki ülke arasında 18 Haziran 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır. Türkiye, izlemekte olduğu tarafsızlık politikasını savaş boyunca devam ettirmek istemesine rağmen, stratejik önemi dolayısıyla savaşın ilerleyen dönemlerinde de Müttefik ve Mihver Devletlerin kendi saflarında savaşa dahil etme gayretleri devam etmiştir.¹²⁴ Mihver Devletlerin baskılarının arttığı bir dönemde Türkiye'nin İngiltere ile karşılıklı yardım antlaşması imzalaması, Türk-Alman ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Almanya, Türkiye ile ekonomik ve askeri faaliyetlerini durdurma yoluna gitmiştir.¹²⁵

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türkiye ve Avrupa'nın Genel Durumu

Milli Mücadele başlangıcında Ankara Hükümeti'nin maddi imkânları son derece kısıtlıydı. Ulaşım şartları bakımından önemli kabul edilen 4000 kilometrelik demiryolu ağının büyük kısmı işgal altındaydı. İyi durumda gözükken Ankara-Eskişehir hattı bile, trenle 22 saat sürmekteydi. Türkiye'nin önemli limanları işgal güçlerinin kontrolü altında olduğundan ulaşım güçlükle yapılmaktaydı. Bütün olumsuzluklara rağmen, İşgal güçleri ile mücadele, başlangıçta Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ve vatandaşların her geçen gün artan desteği ile yürütülmeye çalışılmıştır.¹²⁶

Milli Mücadele'nin ilerleyen dönemlerinde düzenli orduya geçişle birlikte mali kaynak oluşturma ihtiyacı arttığından TBMM Hükümeti Anadolu'da toplanan vergilerin İstanbul Hükümeti'ne aktarılmasının önüne geçmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi öncesi ordunun ikmal ve iâşe ihtiyaçlarının karşılanması ve savaşı yönetmesi amacıyla 5 Ağustos 1921'de TBMM kararıyla Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık yetkisi verilmiştir. Başkomutan yetkisiyle Mustafa Kemal Paşa tarafından yayımlanan Tekâlif-i Milliye Emirleri ile Anadolu'da yaşayan bütün halkın her türlü maddi ve manevi yardımlarına başvurulmuştur.¹²⁷ Milli Mücadele'nin büyük bir zaferle sonuçlanması ve akabinde Lozan'da başlatılan görüşmelerin kesintiye uğradığı bir dönemde Türkiye'nin izlemesi gereken ekonomi politikalarına yön vermek amacıyla İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. Çeşitli meslek gruplarını temsilen Türkiye'nin birçok bölgesinden 1035 kişinin katıldığı kongrenin açış konuşmasını yapan Atatürk özetle; *"Efendiler, tarih, milletlerin yükselme ve çöküş sebeplerini ararken birçok siyasî, askerî ve sosyal nedenler saymaktadır. Fakat bir milletin yükselme ve düşmesiyle ilgili olan en önemli neden milletin ekonomisidir. Ekonomik bağımsızlığını gerçekleştirmediği taktirde, Türkiye'nin tam bağımsızlığından söz edilmesinin mümkün olamayacağını"* belirtmiştir.¹²⁸ Cumhuriyeti kuran ve Türk ekonomisine yön veren lider kadro kalkınma yolunun gelişmiş ülkelerin sahip oldukları askeri ve ekonomik gücün, sanayileşmeden geçtiğine ve bu yolun takip edilmesi gerektiğine inanmışlardır. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ekonominin canlanması ve

¹²³ Seyfi Öngider, *Çankaya'nın Bütün Adamları*, Aykırı Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s.56.

¹²⁴ M. Selçuk Özkan-Abidin Temizer, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Karaborsacılık", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 9, 2009, s. 319-320.

¹²⁵ Hüsnü Özlü, "İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere'den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye'de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s. 450-451.

¹²⁶ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1974, s. 89.

¹²⁷ Ahmet Emin Yaman, *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi (1919-1922)*, Ankara, 1989, s. 89-92.

¹²⁸ Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntuların Sosyal Hayata Etkileri, (1939-1945)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2016, s. 20-21.

ülkeye dış yatırım getirilmesi amacıyla liberal sistem benimsenmiş ve yatırım yapmak isteyen özel sektör mensuplarına yönelik teşvik yasaları çıkarılmıştır.¹²⁹

Lozan Antlaşması'nın ortaya koymuş olduğu ekonomik kısıtlamalar 1929 yılında son bulmuş ve Türkiye gümrük vergilerini dilediği gibi düzenleme imkânına kavuşmuştur.¹³⁰ Ancak, 1929 yılında New York Borsasında ortaya çıkan Ekonomik Krizle birlikte başta ABD, Avrupa ve Japonya olmak üzere dünya ticareti durma noktasına gelmiştir.¹³¹ 24 Ekim 1929'da ekonomi tarihine “Kara Perşembe” olarak geçen bir günde borsada 4 milyar doların üzerinde değer kaybı yaşanmıştır.¹³²

1929 Dünya Ekonomik Krizi o güne kadar ortaya çıkmış en büyük krizlerden biri olmuştur. Kriz sonrası dünyanın birçok bölgesinde milyonlarca çalışan işini kaybetmiş, birçok işyeri kapanmış, ülkelerin milli gelirleri bozulmuş ve yaşam standardı büyük ölçüde gerilemiştir.¹³³ Ekonomik Kriz döneminde uluslararası alanda 4000 civarında banka batmıştır.¹³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası verilerine göre; Dünya Ekonomik Krizi'ni takip eden ilk dört yıl dünya ticaret hacmi yaklaşık olarak üç kat azalmıştır.¹³⁵ Dönemin şartlarına göre tarımda ihracatçı konumda olan Türkiye'nin fiyatların gerilemesi sonucu gelirlerinde büyük düşüşler olmuştur.¹³⁶ Bu olumsuz gelişmeler Türkiye'nin 1930 yılından itibaren birtakım kararlar alarak ekonomide devletçi bir politika izlemesine sebep olmuştur.¹³⁷ Türkiye'de uygulanan Devletçilik bir anlamda devlet kontrolünde olan karma ekonomi sistemi olarak güdümlü bir şekilde uygulanmıştır.¹³⁸

Türkiye kalkınmasını devam ettirebilmek amacıyla ekonomisini biraz daha dışa kapatarak devlet imkânlarıyla sanayileşme planını gündeme almıştır.¹³⁹ Hazırlanan plana göre; Türkiye'de yerli üretime önem verilmesi, kurulması planlanan sanayi tesislerinin hammadde ve insan kaynaklarına yakın olması karar altına alınmıştır.¹⁴⁰ Bu kararlar doğrultusunda Beşer yıllık sanayi planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Çeşitli bölgelerde iplik, dokuma, kâğıt, demir, gülyağı, sunî ipek, süper fosfat, cam, çimento ve seramik fabrikalarının kurulması planlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1932-1933 yıllarında hazırlanmış ve 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. 1936 yılında 20 büyük üretim tesisi tamamlanarak planlanan tarihten önce hizmete sunulmuştur. Çok başarılı olan bu planın

¹²⁹Şahin Yeşilyurt, “Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C.12, S. 27, 2016, s. 295.

¹³⁰Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007, s. 51.

¹³¹ Enver Özcan, *Ekonomik Bunalımlar*, Ankara, 1981, s. 17; Giovanni Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, (Çeviren: Recep Boztemur), Ankara, 2000, s. 434-435.

¹³² Mahfi Eğilmez, *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 57-58.

¹³³ Selwyn Parker, *Büyük Çöküş, 1929 Krizinin ve Dünyanın Ekonomik Buhrana Sürüklenişinin Öyküsü*, (Çeviren: Burcu Çekmece), Ankara, 2008, s.148-152.

¹³⁴ Mahfi Eğilmez, *a.g.e.*, s. 58.

¹³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yetkililerinin 10.07.1936 tarihinde hazırlamış oldukları rapora göre; Dünya ticaret hacmi, 1929 yılında 142.500.000.000 TL iken, 1930 yılında 114.400.000.000 TL'ye, 1931 yılında 81.900.000.000 TL'ye, 1932 yılında 54.900.000.000, 1933 yılında ise; 49.500.000.000 TL'ye gerilemiştir. Daha geniş bilgi için bkz. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 116. 155.5, s. 2.

¹³⁶ İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Bursa, 1998, s. 19-21.

¹³⁷ İbrahim Mert Öztürk, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2013, C. 32, S. 54, s. 136-137.

¹³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)*, C. III, İstanbul, 1999, s. 350.

¹³⁹ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Yıl: 2007, C. XXIII, S. 2, s. 69.

¹⁴⁰ Miray Özden, *İktisadi Büyüme ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği*, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2014, s. 83-84.

ardından hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle uygulanamamıştır. 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlaması, Türkiye'nin sanayileşme hamlelerini yavaşlatmış yapım aşamasındaki bazı tesislerin inşasının durmasına sebep olmuştur.¹⁴¹ Türkiye diplomatik başarı göstererek savaşın dışında kalmayı başarsa da, uygulamak zorunda kaldığı savaş ekonomisi sebebiyle ülke olarak başta Varlık Vergisi olmak üzere savaşın bütün olumsuz şartlarını yaşamıştır.¹⁴²

II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın genel durumuna bakıldığında; I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri safında katılan ve beklentilerini karşılayamayan İtalya'da, ortaya çıkan iç karışıklık ve kaosun da etkisiyle Mussolini 1922'de iktidara gelmiştir. Mussolini dış politikada hedeflerini, en fazla savaş ganimeti elde eden İngiltere ve Fransa ile mücadele üzerine kurmuştur. İtalya bu plan doğrultusunda, Adriyatik ve Akdeniz kıyıları başta olmak üzere, Tunus, Korsika, Habeşistan ve Anadolu sahillerinin kendilerine ait olması gerektiğini dile getirmeye başlamıştır. İtalya, Almanya'nın da desteği ile 1936 yılında Habeşistan'ı ilhak etmiş, Ege Denizi'ndeki 12 Ada'yı silahlandırmış ve Nisan 1939'da Arnavutluk topraklarını işgal etmiştir. Böylece İtalya 1922 yılından itibaren yeni bir dünya savaşının hazırlayıcıları arasında önemli bir rol oynamıştır. Bu gelişmelere Türk basını da geniş yer vermiştir.¹⁴³

Dünyanın yeni bir savaşa sürüklenmesinde etkili olan bir diğer unsur ise, 1933 yılından itibaren Adolf Hitler yönetimindeki Almanya olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versay Antlaşması ile Almanya, en önemli liman ve sanayi bölgelerini Fransızlara terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durumu iyi değerlendiren Hitler, 1933 yılında yapılan seçimleri kazanarak başbakan olmuştur. Almanya'da, İtalya benzeri tutum içerisine girdiğinden dünya barışı açısından tehlike çanları çalmaya başlamıştır.¹⁴⁴ II. Dünya Savaşı öncesi Almanya, İtalya ve Japonya üç büyük ortak olarak Mihver İttifakını kurmuşlardır. İtalya ve Almanya'nın yayılcı politikalarının hız kazandığı 1938 yılında, Türkiye dış politikada diplomatik faaliyetlerini artırmış, önce 10 Mayıs 1939'da Moskova'da, Sovyet Rusya-İngiltere görüşmeleri başlamış, 12 Mayıs 1939'da İngiltere ile "*Türk-İngiliz Garanti Bildirgesi*" yayımlanmıştır. 31 Mayıs 1939'da Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı Molotof, yapmış olduğu açıklamada; Türk İngiliz Antlaşması'nın uluslararası dengelerde bir değişim getirdiğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Türkiye ile Fransa arasında görüşmeleri devam eden Hatay meselesi de çözülerek 23 Haziran 1939'da iki ülke Ankara'da anlaşmaya varmıştır.¹⁴⁶ Bu antlaşma ile Hatay Türkiye'ye bağlanmış, buna ilaveten Türkiye ve Fransa arasında karşılıklı olarak yardım ve işbirliği taahhüt edilmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca Almanya-Sovyet Rusya yakınlaşması karşısında, Türkiye, İngiltere ve Fransa temsilcileri de Ankara'da bir araya gelerek 19 Ekim 1939'da "*Üçlü İttifak Antlaşması*" imzalamışlardır.¹⁴⁸ Bu gelişmelere rağmen Türkiye II. Dünya Savaşı boyunca savaşın dışında kalma politikasını kararlı bir şekilde devam ettirmeye çalışmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yönetimindeki devlet erkânı,

¹⁴¹ İbrahim Mert Öztürk, "*a.g.m.*", s. 137.

¹⁴² O. Murat Koçtürk, Meryem Gölalan, "1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi", *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, C. 45, S. 2, 2010, s. 59.

¹⁴³ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1936, s. 4.

¹⁴⁴ Emrah Biner, *a.g.e.*, s. 5-6.

¹⁴⁵ Ali Fuad Erden, *İsmet İnönü*, (Sadeleştirilenler; Olcay ÖnerToy-Nurullah Çetin), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 214.

¹⁴⁶ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, Yıl: 2010/2, s. 256

¹⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 2, On Birinci İnikat, İkinci Celse, 12.05.1939 Cuma, s. 67-68.

¹⁴⁸ Tuğba Korhan, "İkinci Dünya Savaşı'nda Mersin ve İskenderun Limanları", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 2, S. 11, s. 2.

Osmanlı Devleti'nin köklü dış siyaset tecrübesi ve Atatürk döneminde uygulanan dış politika deneyimlerini kendilerine rehber edinmişlerdir.¹⁴⁹

1 Eylül 1939'da Alman Ordusu'nun Polonya'yı işgal etmesi üzerine, İngiltere ve Fransa'nın bu durumu protesto ederek 3 Eylül 1939 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmeleri II. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. Savaş önce Balkanlara, daha sonra da çok geniş bir coğrafyaya yayılarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır.¹⁵⁰ II. Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinde İngiliz Dışişleri Bakanı M. Eden Ankara'yı ziyaret ederek, Alman işgaline uğrayan Yunanistan'ın, Almanya'ya karşı vermiş olduğu mücadeleyi Türkiye'nin desteklemesini talep etmiş, dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa bu isteği maceraya atılmak olarak yorumlayarak geri çevirmiştir. 1941 yılında bu defa benzer bir istek Alman Elçisi Von Pepen'den gelmiştir. Ankara'yı ziyaret eden Von Pepen, Alman Ordularının Türk topraklarından geçmelerine müsaade edildiği taktirde, Alman Hükümeti'nin Türk tarafına birtakım avantajlar sunabileceğini belirtmiş, bu istek Türk yetkililer tarafından kabul edilmemiştir.¹⁵¹

II. Dünya Savaşı Sırasında Müttefik Devletlerin Türkiye'yi Savaşa Sokma Çabaları

Atatürk Türk dış politikasına yön verirken ülke çıkarlarını daima ön planda tutmuş ve izlenmesi gereken dış politikanın uluslararası gelişmelere göre belirlenmesini istemiştir.¹⁵² Atatürk konuyla ilgili 1923 yılında yapmış olduğu konuşmada; *"Yeni Türk Devleti'nin takip edeceği siyaset belirsiz ve keyfîlik içermez. Takip edeceğimiz siyaset mutlaka halkımızın kabiliyet ve ihtiyacı ile uyumlu olacaktır."* demiştir. Cumhuriyet hükümetleri dünya barışına katkıda bulunmak ve Türkiye'nin çıkarlarını gözetmek amacıyla dış siyaseti sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışmışlardır.¹⁵³ Dünya siyasetindeki gelişmeleri yakinen takip eden Türkiye; Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Lozan Antlaşması ile çözülemeyen sorunları barış yoluyla çözmeye çalışmıştır. Dış politikada Sovyet Rusya ile dostluk ilişkisi içeren bir diplomasi izleyerek 1925 yılında iyi komşuluk ve saldırmazlık antlaşmasına imza atmış, batılı devletlerle de benzer antlaşmalar imzalamıştır. 1930 yılından itibaren ise; Avrupa'da ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri dikkate alarak bir takım ittifaklar kurulmasına öncülük etmiştir. 1934 yılında Balkan Antantı, 1936 yılında Boğazların denetimini Türkiye'ye bırakan Montreux Boğazlar Sözleşmesi,¹⁵⁴ 1937 yılında Sadabad Paktı imzalanmış ve Fransa ile yapılan görüşmeler neticesinde Hatay Ana vatana katılmıştır.¹⁵⁵

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı üzerine, İsmet İnönü Türkiye'nin İkinci Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu gelişmeler üzerine dönemin Başbakanı Celal Bayar istifasını sunmuş ve tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. İkinci Celal Bayar hükümeti bir müddet sonra tekrar istifa noktasına gelmiş ve hükümeti kurmakla İçişleri Bakanı Dr. Refik Saydam görevlendirilmiştir.¹⁵⁶ CHP kurultayı 26 Aralık 1938 yılında yapmış olduğu toplantıda

¹⁴⁹ Feyzullah Ezer, *Rifat Özdemir'e Armağan*, İstanbul, 2018, s. 613.

¹⁵⁰ Hüseyin Kalemli-Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, 2011, s. 206.

¹⁵¹ Cemal Anadol, *Büyük Türk Mareşali Fevzi Çakmak*, Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2001, s. 96-97.

¹⁵² Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri" *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt 7, Sayı 1, (2006), 45-74s. 48-49.*

¹⁵³ Günay Çağlar, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2000, s.318-319.

¹⁵⁴ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1936, s.1.

¹⁵⁵ Günay Çağlar, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2000, s.318-319.

¹⁵⁶ Erdinç Tokgöz, *a.g.e.*, s. 115.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü partinin daimi lideri olarak kabul etmiştir.¹⁵⁷ 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlaması Türkiye'nin zorlu bir diplomasi takip etmesine sebep olmuştur. Bu dönemde İngiltere ve Fransa'nın dahil olduğu Müttefik ve Almanya liderliğindeki Mihver Devletler Türkiye'yi coğrafi konumunun da etkisiyle kendi saflarında savaşa sokabilmek için yoğun çaba harcamışlardır. Türkiye daha önceki dönemlerde yaşamış olduğu tecrübelerinin de etkisiyle diplomatik manevralarla mümkün mertebe savaş dışında kalmaya özen göstermiştir.¹⁵⁸ Türkiye savaşa girmeyerek genç evlatlarının yaşanması muhtemel can kayıplarının önüne geçmiştir. Ancak, savaşların Türkiye sınırlarının çok yakınında olması sebebiyle ekonomik yönden neredeyse savaşa giren devletler kadar olumsuz etkilenmiştir.¹⁵⁹ Türkiye normal zamanlarda 120.000 kişi olan askeri personelini, savaşın başında ilan etmiş olduğu seferberlikle 1.500.000 kişiye çıkarmıştır. Normal dönemlerde Milli Savunma Bakanlığı bütçesi, genel bütçenin % 30'u iken, askeri harcamalardaki artış sebebiyle, bu oran % 50'yi aşmıştır.¹⁶⁰ Türkiye savaşa girme riskinin yüksek olduğunu düşünerek hazırlıklarını yapmış ve Balkanlardaki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Alman Hükümeti Ankara'ya göndermiş olduğu temsilci aracılığıyla Türk basınının Almanlar aleyhine yayın yapmalarının önüne geçilmesini talep etmiştir.¹⁶¹ Diğer taraftan Almanların Sovyet Rusya'ya savaş ilan etmeleriyle birlikte Türkiye üzerindeki Alman baskısı gün geçtikçe azalmıştır. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Müttefik Devletlerin Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokma çabalarında ise, yoğun bir artış yaşanmıştır.¹⁶² Özellikle İngiltere ve müttefikleri basın yoluyla yoğun bir propaganda başlatarak, Türkiye'nin savaş sonunda yalnız kalarak kötü duruma düşebileceği konusunda kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. 1942 yılında Rus kuvvetlerinin Stalingrad'da Almanlara karşı kazanmış oldukları zaferle birlikte, Sovyet Rusya basını da Türkiye'nin Müttefikler yanında savaşa girmesi gerektiği yönünde propagandalar yapmaya başlamıştır.¹⁶³

İngiltere II. Dünya Savaşı süresince Türkiye'yi yanına çekebilmek için çeşitli askeri yardım vaatlerinde bulunmuştur. Bu yardımları detaylı bir şekilde planlayan İngiltere, yardım güzergâhı açısından dört ana yol belirlemiştir. Bu yolların üçü stratejik önemi dolayısıyla Çukurova bölgesinde bulunmaktadır. İngiltere tarafından nakliye amaçlı kullanılmak istenilen yolların ilki Mersin-Ulukışla, ikincisi İskenderun, Adana ve Tarsus'u birbirine bağlayan güzergâh, üçüncü nakliye yolu Silifke-Karaman yolları olarak tespit edilmiştir. Anadolu'nun iç kısımları ise, dördüncü önemli bölge olarak belirlenmiştir. İngiltere belirlemiş olduğu bu bölgelere çeşitli zamanlarda uzman ekipler göndererek bölgelerle ilgili tespitler yaptırmıştır.¹⁶⁴ Türk basını da savaşın gidişatıyla ilgili olarak yayınlarına yön vermeye çalışmıştır. Özellikle 1941-1943 dönemi Alman üstünlüğüne bağlı olarak basında, Alman yanlısı yayınlara daha sık yer verilmiş, 1943 sonrası ise, Müttefik Devletler lehine olan yayınlar artmaya başlamıştır.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Mustafa Albayrak, "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk On Yılı", *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/1, s. 297.

¹⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s. 407.

¹⁵⁹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara 2004, s. 420.

¹⁶⁰ Meral Balcı, "Varlık Vergisi ve Uygulamalarının Demokrat Parti'nin Seçim Çalışmalarında Kullanılması", *The Journal Of Academic Social Science Studies (Jasss)*, Number: 63, Winter II, 2017, s. 375-376.

¹⁶¹ Cemil Koçak, "Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı", *Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, S. 2, Ankara, 1995, s.156.

¹⁶² Çağrı Erhan-Ersin Embel, "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 72, Kış 2015, s.153.

¹⁶³ Mustafa Ceyhan, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yabancı Propaganda ve Türk Basını*, Gazı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985, s. 79-80.

¹⁶⁴ Tuğba Korhan, "a.g.m.", s.3.

¹⁶⁵ Mithat Kadri Vural, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak "Tan" Gazetesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 16-17 2008/Bahar-Güz, s. 387.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD'nin de dahil olması üzerine savaşın gidişatı Müttefik Devletler lehine değişmeye başlamıştır. 1944 sonbaharından itibaren Müttefik Devletlerin Almanlar üzerindeki baskıları giderek artırdığı, Türk basınında da yer almaya başlamıştır.¹⁶⁶ 1945 yılı başlarından itibaren ise; Sovyet Rusya ve ABD kuvvetleri, Alman topraklarına girmeye başlamışlardır.¹⁶⁷ 8 Şubat 1945'te Kırım'da toplanan Müttefik Devletler temsilcileri tarafından alınan karar gereği, Türkiye'den 1 Mart 1945'e kadar Almanya liderliğindeki Mihver Devletlere savaş ilân etmesi talep edilmiştir. Türkiye, Müttefik Devletlerin isteğini olumlu bularak Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Mihver Devletler safında işler iyi gitmediğinden Almanya ve Japonya yenilgiyi kabul ederek savaştan çekilmişlerdir.¹⁶⁸ Savaş yılları boyunca diplomatik başarı göstererek savaşın dışında kalmayı başaran Türkiye, uluslararası ekonomik durgunluğun aşılması konusunda aynı başarıyı gösterememiştir.¹⁶⁹ Türkiye yaklaşan savaş tehlikesi karşısında her an savaşa girecekmiş gibi davranmak zorunda kalmış ve seferberlik ilanı dahil her türlü tedbiri almıştır. Bu durum halkın fakirleşmesine ve tepkilerin artmasına neden olmuştur. Savaş ekonomisi dolayısıyla artan giderleri karşılamak amacıyla çıkarılan yeni vergi kanunları vatandaşın tepki göstermesine ve hükümete olan güveninin azalmasına sebep olmuştur. Bazı kesimlerin savaş ortamından faydalanarak haksız kazanç elde etmeleri gelir dağılımı dengesini bozmuş ve bu durum savaş sonuna kadar devam etmiştir.¹⁷⁰

İnönü-Churchill Görüşmesi

II. Dünya Savaşı başladığı andan itibaren Türkiye tarafsızlık politikası izlemiş ve mümkün mertebe bu politikasını devam ettirmeye çalışmıştır. Bu dönemde hem İngiltere, hem de Almanya Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokabilmek için büyük çaba harcamışlardır. İngiltere Başbakanı Churchill, Türkiye'yi Müttefik Devletler safında savaşa sokabilmek amacıyla 1940 ve 1941 yıllarında görüşmeler yaması için General Marshall'ı iki kez Ankara'ya yollamış, fakat görüşmelerden olumlu sonuç elde edilememiştir. Churchill izlemekte olduğu Türkiye politikasını uygulamakta ısrarcı davranmış ve konuyla ilgili olarak Sovyet lideri Stalin'e gönderdiği mektupta; Türkiye'yi saflarına çekmenin büyük bir ödül olacağını ve Müttefiklerin güçlerinin artacağını yazmıştır. Ayrıca Churchill 12 Ağustos 1942 tarihinde ABD ve SSCB temsilcileri ile yapmış olduğu görüşmede, savaşın kendi lehlerine dönebilmesi için öncelikle İtalya'nın savaş dışı bırakılarak Türkiye'nin savaşa dahil edilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. II. Dünya Savaşı 1942 sonlarından itibaren Müttefik Devletler lehine değişmeye başlamıştır. Alman kuvvetleri Kuzey Afrika'da geri çekilmeye zorlanmış, Sovyet topraklarında da 1941 yılından beri başarıyla ilerleyen Alman kuvvetleri Stalingrad direnişi karşısında hezimete uğramışlardır. Müttefiklerin farklı cephelerde kazanmış oldukları başarıları daha da geliştirmek amacıyla yeni değerlendirme ve planlar yapma gereği ortaya çıkmıştır.¹⁷¹

1943 yılında Müttefik Devletler cephelerde yavaş yavaş üstünlüğü ele geçirmeye başlamışlardır. Fakat Mihver Devletlerin gücü hala kırılabilmiş değildir. Mihver Devletlere kalıcı

¹⁶⁶ Akşam Gazetesi, Almanların üstünlüklerini kaybettikleri yönünde haberleri "Batıda Müttefik Baskısı Şiddetlendi" şeklinde okuyucularına aktarmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Akşam Gazetesi, 1 Ocak 1945, s.1.

¹⁶⁷ 3 Şubat 1945 tarihli Akşam Gazetesi "Kızılordu Berlin'i Çevirmeğe Başladı" manşetiyle yurtdışı kaynaklardan elde ettiği bilgileri okuyucusuna duyurmuştur. Akşam Gazetesi, 3 Şubat 1945, s.1.

¹⁶⁸ Gothard Jaeschke, I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası. *Türkler*. C.16, Ankara, 2002, s. 1481, (Erişim: 12.05.2018), <http://www.academia.edu/28649882/Türkler>.

¹⁶⁹ Sabit, Dokuyan, "Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2014, 15 (2), 23-55. s.26-27.

¹⁷⁰ Feyzullah Ezer, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin İzlemiş Olduğu Ekonomi Politikaları*, Uluslararası Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (STEM) ve Eğitim Bilimleri Kongresi (3-5 Mayıs 2018), Bildiri Tam Metin Kitabı, Muş 2018, s.188-189.

¹⁷¹ Hüsnü Özlü, "a.g.m.", s. 465.

bir darbe vurabilmek amacıyla ABD Başkanı Roosevelt ve İngiliz Başbakanı Churchill, 12-24 Ocak 1943 tarihleri arasında savaşın gidişatını değerlendirmek üzere Kazablanka'da düzenlenen bir konferansta bir araya gelmişlerdir. Görüşmede Türkiye'nin savaşa dahil edilmesi ve topraklarının bir üs olarak kullanılması Churchill tarafından gündeme getirilmiştir. ABD askeri danışmanlardan olumsuz görüş bildirilmesine rağmen, Başkan Roosevelt ikna edilerek toplantıda Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde karar alınmıştır. Yakından takip edilen konferansın sonunda ABD Başkanı'nın Almanların ancak silah bırakıp teslim olmaları halinde onlarla bir araya gelebileceğini belirtmesi Türkiye'de endişe ile karşılanmıştır. Böyle bir sonucun ortaya çıkması halinde Sovyet Rusya'nın Avrupa'da büyük bir güç ve tehdit unsuru olmasının yolu açılmış olacaktır. Türkiye açısından da önem arz eden bu durumu kullanmak isteyen Churchill özellikle Boğazlar ile ilgili tezi kullanarak, Türkiye'yi savaşa ikna etmek istemiştir. Aslında ABD Başkanı Roosevelt, Churchill'in Adalar (12 ada), Yunanistan, Balkan planı çerçevesinde Türkiye'nin Savaşa dahil edilmesine sıcak bakmamıştır. Sadece Türkiye ile askeri alanda yapılacak, faaliyetlerin İngiltere tarafından koordine edilmesini kabul etmiştir.¹⁷² İngiltere Başbakanı Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt, 25 Ocak 1943'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye mesaj yollayarak Churchill'in görüşme isteğini iletmışlerdir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü her iki lidere 25 Ocak 1943'te göndermiş olduğu cevabi mesajında isteklerinin kabul edildiğini bildirmiştir. Churchill, Kazablanka'da alınan karar gereğince, özellikle Türk Ordusu'nun modernize edilmesi ve eksiklerinin tamamlanması konusunu görüşmek üzere Ankara'yı ziyaret etmek istemiştir. Türkiye'nin bu ziyareti onaylamasında, Rusların Stalingrad'ta Almanları bozguna uğratmalarının da etkisi olmuştur. Türkiye ziyareti öncesi Churchill görüşme içeriği ile ilgili yazılı bir taslak göndermiştir. Bu taslak metinde Churchill; Türk Ordusu'nun modern silah ve teçhizat bakımından eksikleri olduğunu, bu bakımdan Türkiye'nin izlemekte olduğu politikayı daha net anladığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye savaşa girmek zorunda kalırsa, İngiltere ve ABD'nin asgari 25 uçak filosu göndereceğini yazmıştır. Churchill, savaş bitiminde masa başında konuşulacak meselelerde İngiltere ve ABD'nin Türkiye'yi önemli bir aktör olarak görmek istediklerini belirtmiştir. Görüşmelerde Churchill tarafından gönderilen taslak metinde yer alan Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar, Türk-Sovyet ilişkileri, Balkanlardaki son gelişmeler ve Türk silahlı kuvvetlerinin güçlendirilerek daha modern hale getirilmesi üzerinde durulmuştur.¹⁷³

Kazablanka görüşmeleri sonunda alınan karar doğrultusunda Başbakan Churchill, 30 Ocak 1943'de Türkiye'ye gelmiş ve Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmüştür.¹⁷⁴ Adana'da Cumhurbaşkanlığı'na ait bir vagona (Beyaz Vagon) 30 Ocak 1943 tarihinde başlayan görüşmeler iki gün sürmüştür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'da eşlik etmiştir.¹⁷⁵ Adana Görüşmelerinin en önemli bölümünü, Türkiye'nin Müttefik Devletler safında savaşa katılması için ihtiyaç duyulan savunma malzemelerinin temin edilmesi ile ilgili görüşmeler oluşturmuştur. Churchill görüşmelerin başında, Türkiye'yi riske atmak istemek gibi bir amaçlarının olmadığını, Türkiye'nin tehlikeye girmesinin kendilerini de tehlike altına sokacağını, bu açıdan Türkiye için gerekli olan her türlü savaş malzemesinin temininde kararlı olduklarını belirtmiştir. İngiltere ve ABD ile beraber Türkiye'nin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak malzemeyi verebileceklerini ve bunun için başta ulaşım olmak üzere altyapı çalışmalarının en kısa sürede

¹⁷² Osman Yalçın, "a.g.m.", s.707.

¹⁷³ Cevdet Teke, "II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9 S. 45, Ağustos 2016, s. 303.

¹⁷⁴ Osman Yalçın, "a.g.m.", s. 709.

¹⁷⁵ Barış Ertem, "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S.11, Samsun 2010, s. 258.

tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de, Anadolu'nun stratejik öneme sahip olması sebebiyle Türkiye'nin her bölgesinin eksiksiz olarak silahlandırılması gerektiği, bu durumun İngilizlerin çıkarına olacağını belirtmiş, fakat Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde İngilizlerin üs kurmasına olumlu bakmamıştır. Churchill her türlü ihtiyaç malzemesinin karşılanacağını belirtmiş, fakat İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak Paşa arasında hazırlanan 50 tümenlik malzeme listesinin çok fazla olduğunu, savaş anında 25 uçak filosu malzeme, tank ve uçaksavar birlikleri, 9. ve 10. Ordu birlikleri ile destek verebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin kuvvetli bir orduya sahip olduğunu bu ordunun modern teçhizatla donatıldığı taktirde üstün başarılar kazanabileceğini vurgulamıştır.¹⁷⁶

Bazı siyasi çevrelerce, 30-31 Ocak 1943'te Adana'da iki lider arasında geçen görüşmeler "*sağrılar diyalogu*" olarak adlandırılmıştır. Çünkü amaçları birbiriyle örtüşmeyen heyetlerin katıldığı konferansta her iki tarafta birbirini ikna etmek için yoğun çaba harcamışlardır. Churchill, Türk Ordusu'na teslim edecekleri savaş malzemeleriyle modernleşme sağlanacağını ve bu gelişmelerden sonra Müttefik Devletler safında savaşa katılmalarını talep edeceğini belirterek Türkiye üzerinde baskı oluşturmak istemiştir. Görüşmeler sırasında İsmet İnönü yapmış olduğu açıklamada; "*Bu istek Müttefikler açısından gayet doğaldır. Bize böyle bir talep iletildiğinde, istişare ederek o günün şartlarında ve Müttefik Devletlerle yapılan antlaşma çerçevesinde sizlere gereken cevabı vereceğimizden hiç şüpheleniz olmasın*" diyerek siyasi bir nezaketle cevap vermiştir. Churchill aslında Türk topraklarına Kuzey ve Güney bölgelerinden gelebilecek Alman saldırılarının Stalingrad ve Kahire'de Müttefik kuvvetler tarafından kazanılan zaferlerle önlendiğini, fakat Almanların Ortadoğu petrollerine ulaşmak amacıyla harekete geçebileceğini ve Türkiye'nin böyle bir taarruza karşı desteklenmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Alman taarruzu beklenmeden Kuzeyden Sovyetler, Güneyden Müttefik Kuvvetler Türkiye üzerinden karşı taarruza geçmeleri halinde savaşın kısa sürede sona erebileceğini ve bu bakımdan Türkiye'nin 1943 yılı sona ermeden ivedilikle savaşa girmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁷ Ancak bu istekleri kendi çıkarları açısından yararlı bulmayan İsmet İnönü, diplomasinin inceliklerini kullanarak zaman kazanma ve bekleme yolunu tercih etmiştir.

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış antlaşmaları birçok devleti memnun etmemiş, mevcut sorunları çözemediği gibi yeni bir anlaşmazlık ve kargaşaya zemin hazırlamıştır. Versay Antlaşması ile ağır şartlarda barış antlaşması imzaladığını düşünen Almanya ve İtilaf Devletleri safında yer almasına rağmen galibiyetten payını alamadığını düşünen İtalya, uluslararası politikalarını değiştirerek revizyonist bir tutum izlemeye başlamışlardır. Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*" ilkesi ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek akılcı ve gerçekçi bir dış politika benimsemiştir. Türkiye Lozan Antlaşması ile çözülemeyen bir takım devletlerarası sorunların çözümü için büyük çaba harcamıştır.

1930 yılından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan olumsuz gelişmeler üzerine Türkiye bölgesinde aktif rol oynayarak komşularıyla, Balkan Antantı ve Sadabad Pakti'nin imzalanmasını sağlamıştır. Ancak, İtalya ve Almanya'nın Japonya ile birlikte yeni bir İttifak kurarak saldırgan ve yayılmacı bir tutum izlemeleri neticesinde patlak veren II. Dünya Savaşı sebebiyle Balkan Antantı ve Sadabad Pakti geçerliliğini yitirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte

¹⁷⁶ Mehmet Pınar, Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950), Hiper Yayın, İstanbul, 2018, s.364.

¹⁷⁷ Cevdet Teke, "a.g.m.", s.304.

savaşın dışında kalmak isteyen Türkiye tarafsızlığını ilan etmiştir. Buna rağmen jeopolitik konumunun da etkisiyle Müttefik ve Mihver Devletleri Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokabilmek için büyük çaba harcamışlardır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü liderliğindeki Türkiye bütün dış baskı ve görüşmelere rağmen Türkiye'yi savaşın dışında tutmayı başarmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında en önemli gelişmelerden biri de 30-31 Ocak 1943 tarihinde İsmet İnönü ve Churchill arasında yapılan Adana görüşmesi olmuştur.

Bu görüşmenin mimarı olan Churchill, Alman baskısı altında bulunan Sovyet güçlerini baskıdan kurtarmayı, Balkanlarda ikinci bir cephe açarak Alman taarruzunu durdurmayı ve onları yenilgiye uğratmayı planlamaktaydı. Churchill'in bir diğer planı ise, Almanların başarısında önemli paya sahip olan petrol ikmal bölgelerinin imha edilmesiydi. Bu planlarının hayata geçirilmesinin yolu da Türkiye'yi Müttefik Devletler safında savaşa girmeye ikna etmekten geçiyordu. Churchill, Kazablanka'da savaşın gidişatını değerlendirmek amacıyla bir araya gelmiş olduğu Roosevelt'te Türkiye'yi savaşa sokma fikrini kabul ettirdi. Churchill-Roosevelt görüşmesinde, Stalin'in de onayı alınarak Türkiye ile bir görüşme ayarlanması kararlaştırıldı. 25 Ocak 1943 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye görüşme talebi iletildi ve Türkiye'nin görüşmeye olumlu yaklaşması üzerine 30-31 Ocak 1943 tarihinde Adana'da bir görüşme gerçekleştirildi. İnönü-Churchill görüşmesi her iki tarafında olumlu izlenimlerle ayrılmasına rağmen net bir sonuç ortaya çıkmadı. Türkiye alt yapı, ikmal ve iaşe yetersizliğini Müttefiklere karşı kullanarak zaman kazanmaya çalıştı. Adana görüşmeleri sonrası savaşın sonlarına kadar Türkiye, Müttefik Devletlere daha yakın durmakla beraber maceraya atılmadan denge politikası izlemeye devam etti. Alman kuvvetlerinin Sovyet kuvvetleri karşısında kaybetmeleri ve ABD'nin savaşa girmesi dengeleri değiştirdi. 1945 yılı başlarında Müttefik Devletlerin isteklerini kabul eden Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti, fakat kısa süre içerisinde Mihver Devletlerin yenilgiyi kabul etmeleri üzerine savaş sona erdi.

II. Dünya Savaşı sonunda oluşan yenedünya düzeni içerisinde Türkiye tercihini batılı ülkeler ve demokrasiden yana kullandı. Türkiye, 1948'de ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından başlatılan Marshall Planı çerçevesinde ekonomik yardım planına dahil edildi. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti döneminde Nato'ya üye olan Türkiye batı ile olan ilişkilerini daha da peçinledi.

Kaynakça

- Albayrak, Mustafa, "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk On Yılı", *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/1, s. 295-312.
- Anadol, Cemal, *Büyük Türk Mareşali Fevzi Çakmak*, Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2001.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)*, Remzi Kitabevi, C. III, İstanbul, 1999.
- Balcı, Meral, "Varlık Vergisi ve Uygulamalarının Demokrat Parti'nin Seçim Çalışmalarında Kullanılması", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Number: 63, Winter II, 2017, s. 373-381.
- Biner, Emrah, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

- Bolat, Mahmut, Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi*, Cilt 7, Sayı 1, 2006, 45-74.
- Ceyhan, Mustafa, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yabancı Propaganda ve Türk Basını, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.
- Çağlar, Günay, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2000, s. 317-323.
- Çavdar, Tefvik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara 2004.
- Çeliker, İlhan, "Atatürk'ün Ortadoğu Politikası", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* Haziran 2018, Yıl 11, Sayı XXXIV, s. 645-666.
- Dokuyan, Sabit, "Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2014, 15(2), 23-55.
- Eğilmez, Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, İstanbul, 2017.
- Erden, Ali Fuad, (Sadeleştirenler; Olcay ÖnerToy-Nurullah Çetin), *İsmet İnönü*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 214.
- Erhan, Çağrı-Embel, Ersin, "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 72, Ankara, Kış 2015, s.145-170.
- Eroğlu, Nadir, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Yıl: 2007, C. XXIII, S. 2, s. 63-73.
- Ertem, Barış, "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S.11, Samsun 2010, s. 252-273.
- Ezer, Feyzullah, Rifat Özdemir'e Armağan, İstanbul, 2018, s. 607-623.
- Feyzullah Ezer, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin İzlemiş Olduğu Ekonomi Politikaları*, Uluslararası Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (Stem) ve Eğitim Bilimleri Kongresi (3-5 Mayıs 2018), Bildiri Tam Metin Kitabı, Muş 2018, s.187-197.
- Jaeschke, Gothard, I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası. *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, Ankara, 2002, s. 1477-1485, (Erişim: 12.05.2018), <http://www.academia.edu/28649882/Türkler>
- Kalemlı, Hüseyin-Erdem, Ufuk, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, 2011, s. 205-236.
- Koçak, Cemil, "Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı", *Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, S. 2, Ankara, 1995, s.149-160.
- Koçtürk, O. Murat-Gölalan, Meryem "1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi", *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 2010, 45, (2), s. 48-65.
- Korhan, Tuğba, "İkinci Dünya Savaşı'nda Mersin ve İskenderun Limanları", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 2, Sayı 11, s. 1-11.
- Kuruloğlu, Fehim, "27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Ortadoğu ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler (1960-1965)", *Karadeniz Araştırmaları (Balkan, Kafkas*,

Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi), S. XIV/54, Ankara, Yaz 2017, s.189-206.

Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1974

Öngider, Seyfi, *Çankaya'nın Bütün Adamları*, Aykırı Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

Özcan, Enver, *Ekonomik Bunalımlar*, Ankara, 1981.

Özçelik, Mücahit; "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, Yıl: 2010/2, s. 253-269.

Özden, Miray, "İktisadi Büyüme ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği", Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2014.

Özkan, M. Selçuk-Temizler, Abidin, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Karaborsacılık", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2 /9 Fall 2009, s.319-325.

Özlu, Hüsnü "İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere'den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye'de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s. 449-478.

Öztürk, İbrahim Mert, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2013, C.32, S.54, s. 135-166

Parasız, İlker, *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Bursa, 1998.

Parker, Selwyn, *Büyük Çöküş, 1929 Krizinin ve Dünyanın Ekonomik Buhrana Sürüklenişinin Öyküsü*, (Çeviren: Burcu Çekmece), Ankara, 2008.

Pınar, Mehmet, *Cumhuriyet Döneminde Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)*, Hiper Yayın, İstanbul, 2018.

Sandıklı, Atilla, *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014.

Teke, Cevdet, "II. Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 45, Ağustos 2016, s. 302-310.

Tokgöz, Erdinç; *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007.

Utkugün, Ceren, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri, (1939-1945), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon 2016, s. 20.

Vural, Mithat Kadri, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak "Tan" Gazetesi" , *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 16-17 2008/Bahar-Güz, s. 381-395.

Yalçın, Durmuş - Akbıyık, Yaşar – Özkaya, Yücel vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.

- Yalçın, Osman, "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 47, Bahar 2011, s. 701-731.
- Yaman, Ahmet Emin, *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi (1919-1922)*, Betik Yayıncılık, Ankara, 1989.
- Yavuz, Uğur Günay, "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S.11, Ocak 2016, 2-31.
- Yetim, Fahri, "Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919-1922 Dönemi Türk Dış Politikası", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.3, 2006, s.203-226.
- Yeşilyurt, Şahin; "Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C.12, S. 27, 2016, s. 296.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 2, İkinci Celse, 12.5.1939 Cuma.
- Akşam Gazetesi, 1 Ocak 1945, s.1.
- Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1936, s.1.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 116. 155.5, s. 2.

İMAR PLANLARININ KENTSEL ARAŞTIRMALARDA KULLANIMI

Arş. Gör. Dr. Fethi Ahmet CANPOLAT¹⁷⁸

Özet

İmar planları, başta konut alanları olmak üzere diğer fonksiyonel arazi kullanım biçimlerinin mevcut durumu ile birlikte değiştirilecek alanları belirleyen planlama çalışmalarıdır. Bu planların nasıl uygulanacağı ve hangi hususlara dikkat edileceği yönetmeliklerle birlikte plan açıklama raporlarında yer almaktadır. Halihazır haritaları ise yerleşmenin mevcut arazi kullanım biçimlerinin yer aldığı haritalardır. Bunlar belediyelerin yerleşmeyle ilgili ürettiği önemli haritalar olması nedeniyle doğru bir şekilde anlaşılması ve analiz edilmesi gereklidir. Bu planlar aracılığıyla başta arazi kullanım haritası olmak üzere, ulaşım, kentsel gelişim, kentsel dönüşüm, kentsel morfoloji, konut yeri seçimi, kat yüksekliği gibi çok sayıda harita doğrudan çizilmekte ya da altlık olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yerleşmenin doğal ortam şartlarının ve demografik yapısının analizinde ikincil bir veri kaynağı olarak faydalanılmaktadır. Çalışmada planların dönüştürülme süreci ve elde edilen verilerin nasıl işleneceği örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmar Planı, Kent, Coğrafya, Harita

1. Giriş

Fiziksel düzenleme çalışmaları olarak algılanan imar planlarında, sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinmelere yanıt veren, onların nitelik ve niceliksel olarak büyümelerine gelişmelerine, güncelleşmesine yol gösteren, şekil veren, doğal, kültürel ve ekolojik değerlerin değerlendirilmesi veya korunmasına, kullanıcıların görüşlerini de dikkate alarak yol gösteren belgelerdir (Eyüboğlu, 2012:201).

Kentlerin mevcut durumunu analiz edebilmek ve gelecekteki muhtemel görünümünü anlayabilmek için, resmi planları kullanmak şehir çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Resmi planlar arasında imar planları ve halihazır haritalar dışında üst ölçekli olarak, çevre düzeni planları yer almaktadır.

Planlamalar hiyerarşik olarak üst ölçekli (Çevre düzeni planları ve Bölge planları) ve alt ölçekli (Nazım, Uygulama, Mevzii, Islah ve Revizyon imar) planlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Alt ölçekli planlar üst ölçekli planlar ile uyumlu olmak zorundadır.

Çevre düzeni planı, konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekânsal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını

178 Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 23200, Elazığ/Türkiye

belirleyen, 1/25000, 1:50000, 1:100000, veya 1:200000 ölçeğe hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014). İmar planları çevre düzeni planlarına uyumlu olmak zorundadırlar. Daha küçük ölçekli olan bu haritalar kentin üst ölçekli analizleri için kullanılmaktadır.

İmar planı “Nazım İmar Planı (Ana Plan)” ve “Uygulama İmar Planı” olmak üzere iki aşamadan oluşur. Bu planların çizilebilmesi için Hâlihazır haritaların çizilmiş olması gerekmektedir.

Halihazır harita mevcut durumu gösteren harita anlamına gelmektedir. Bu haritalarda yollar, ağaçlar, sokak adları, binalar ve kat adetleri, yükseklik değerleri, kaldırımlar, nirengi noktaları, poligon noktaları gibi bilgiler bulunur. Genellikle 1/1000, 1/2000, 1/5000 ölçekli olan bu haritalar, belediyelerce ve valiliklerce doğrudan yaptırılabilirdiği gibi, yine bu kurumlar adına iller bankası aracılığı ile de yaptırılabilir (Gezmiş, 2017:1).

Nazım imar planı: Çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçeğe, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçeğe, onaylı hâlihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan planı ifade eder (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014). Nazım imar planlarının ölçeği daha küçük olduğu için ayrıntı düzeyi daha azdır. Ayrıca mevcut durumu gösterdiği için güncel arazi kullanım durumunu haritalamada ve buna benzer işlemlerde kullanılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler ve bilgisayar teknolojisiyle birlikte plan hiyerarşisinin algılanması, planın hazırlanması ve ifade edilmesi aşamasında bir karmaşa yaşanmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bilgisayar programları kullanarak hazırlanan planların, 1/1 ölçeğinde hazırlanmasıdır. Sonuçta örneğin ana plan olan nazım imar planları, uygulama imar planının 5' te 1 oranında küçültülmüş bir örneği olarak sunulmaktadır. Bu durumda plan hiyerarşisi ortadan kaybolmakta ve alt ölçekli planlarda ortaya konabilecek planlama kararları son derece kısıtlanmış olmaktadır (Eyüboğlu, 2012:201, 202).

Uygulama İmar Planı: Onaylı hâlihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan ve nazım imar planına uygun olarak hazırlanan ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve 1/1000 ölçeğe düzenlenen raporuyla bir bütün olan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

İmar planlarının, planlanan yörenin bugünkü durumunun, olanaklarının ve ilerideki gelişmesinin gerçeğe en yakın şekilde saptanabilmesi için coğrafi veriler, beldenin kullanılışı, donatımı ve mali bilgiler gibi konularda yapılacak araştırma ve anket çalışmaları sonucu elde edilecek bilgiler ışığında, çeşitli kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak, belde halkına iyi yaşama düzeni ve koşulları sağlamak amacıyla kentin kendine özgü yaşayış biçimi ve karakteri, nüfus, alan ve yapı ilişkileri, yörenin gerek çevresiyle ve gerekse çeşitli alanları arasında olan bağlantıları, halkın sosyal ve kültürel

gereksinimleri, güvenlik ve sağlığı ile ilgili konular göz önüne alınarak hazırlanması gerekmektedir (Morova vd., 2010:603).

Dinamik bir yapıya sahip olan kentlerde dönüşüm süreçleri farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde gelişmektedir. Birçok ülkede bu dönüşümlere koşut olarak farklı zamanlarda farklı müdahale biçimleri ortaya çıkmaktadır (Uzun, 2006:49). Bu müdahale biçimlerinden birisi, imar planları açıklandıktan sonra ortaya çıkan anlaşmazlıklar, rant çekişmeleri ve resmi problemler nedeniyle kısmi değişiklikler içeren revizyon imar planlarıdır. Ayrıca kentin belli bir kesimini içeren mevzii imar planları da hazırlanmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Planlar Türkiye’de genellikle Netcad programında çizildiği için CBS programlarına aktarılması ve işlenmesi sürecinde problemler yaşanabilmektedir. Süreçteki problemleri çözenin dışında, esas olarak bu yoğun verileri kentsel araştırmalarda nasıl kullanılabileceği, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel sınırlılıklarından ilki elde edilen imar planları ve hâlihazır haritaların yönetmeliğe ve kartografik kurallara uygun olarak çizildiği varsayılması gelmektedir. Standartlara uymayan planlar üzerinde, bu araştırmada anlatılan özelliklerin uygulaması oldukça zorlaşmaktadır. İkinci olarak, planlara belediyeler tarafından girilen öznel bilgilerin miktarı, planların kullanım çeşitliliğini sınırlandırabilmekte veya genişletebilmektedir.

3. İmar Planlarının Dönüştürülmesi ve İşlenmesi Süreci

Türkiye’de mekânsal planlamaların neredeyse tamamı Netcad yazılımı üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu yazılım ağırlıklı olarak bilgisayar destekli çizim araçları (CAD-Computer Aided Design) konusunda daha yeteneklidir. Ancak kentsel çalışmalarda coğrafi bilgi sistemleri yazılımları daha faydalı çözümler üretmektedir. Bu yazılımlar arasında Arcgis, Mapinfo, Quantumgis vb. programlar bulunmaktadır. Bu çalışmada en yaygın kullanılan yazılımlardan biri olan Arcgis programı üzerinden, resmi mekânsal planlamaları dönüştürme, işleme, analiz etme ve çıktı üretme basamakları değerlendirilecektir.

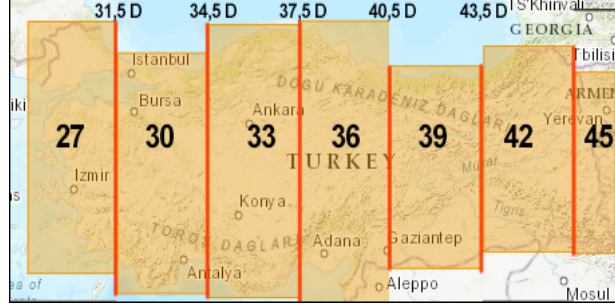
Netcad yazılımı ulusal bir çizim programı olduğundan uluslararası yazılımlarda bu programın dosya uzantıları tanınmamaktadır. Ancak Netcad ülkemizde yaygın olarak kullanıldığı için Arcgis programı bu uzantıyı açması ve dönüştürmesi için Cadreader isimli bir uzantı geliştirmiştir. Arcgis programına eklenen bu uzantı ile Netcad programının dosya uzantı biçimi olan ncz formatı açılabilir.

Arcgis programının dosyaları düzenleme ve proje oluşturma ek yazılımı olan ArcCatalog’ta açılan Netcad uzantılı dosyalar, ayrı ayrı veya bütün bir proje dosyası olarak shapefile uzantısına dönüştürülmelidir. Netcad yazılımında hazırlanan planlar ulusal datum¹⁷⁹ türü olan TUREF (Turkish National Reference Frame-Türkiye Ulusal Referans Çerçevesi) formatına sahiptir. Dolayısıyla dönüştürülen dosyaların diğer verilerle uyumu için datum’u TUREF

¹⁷⁹ Datum: Herhangi bir noktanın yatay ve dikey konumunu tanımlamak için başlangıç alınan referans yüzeyidir. Ülkeler haritalarını üretmek amacıyla genellikle kendi koşullarına uygun European Datum, North American Datum gibi yatay datum oluşturur (Kısa, 2012:8).

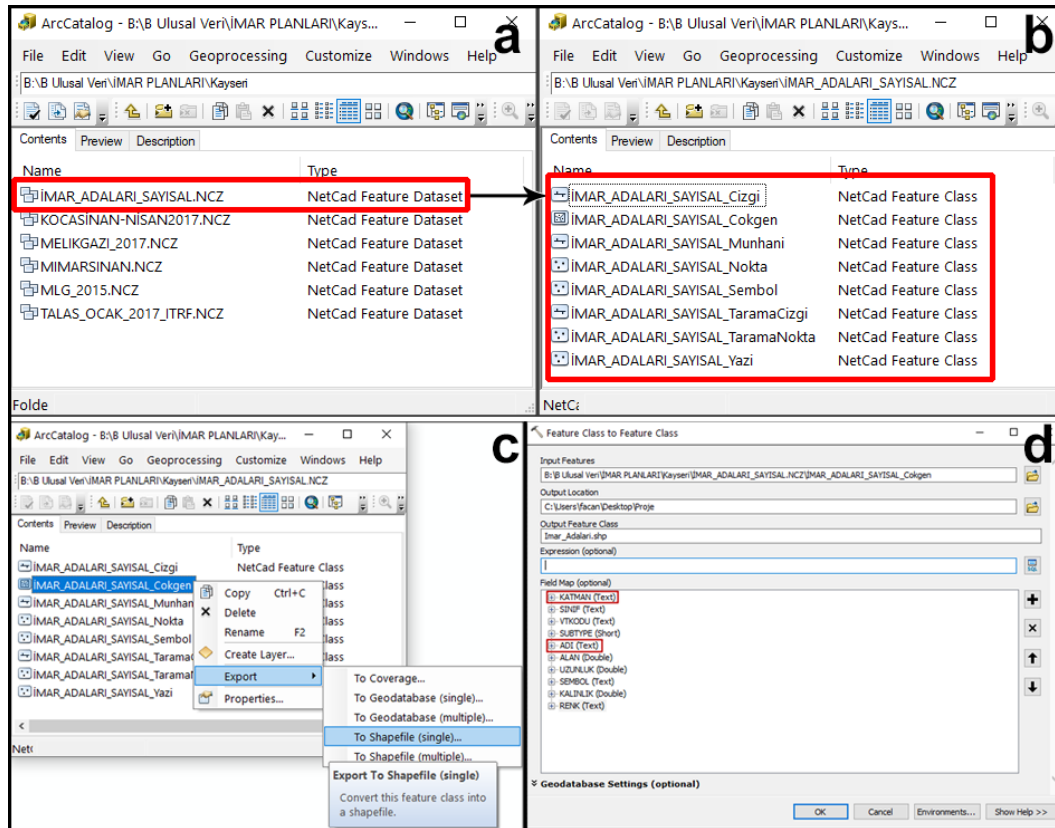
olarak belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye 7 TUREF datumunu kapsamaktadır. Bu datumlar 3 boylam genişliğindeki alanı kapsamaktadır (**Error! Reference source not found.**).

Adı	Kapsadığı Alan
TUREF / TM45	43°30'E ve doğusu
TUREF / TM42	40°30'D ve 43°30'
TUREF / TM39	37°30'D ve 40°30'D
TUREF / TM36	34°30'D ve 37°30'D
TUREF / TM33	31°30'D ve 34°30'D
TUREF / TM30	28°30'D ve 31°30'D
TUREF / TM27	28°30'D ve batısı

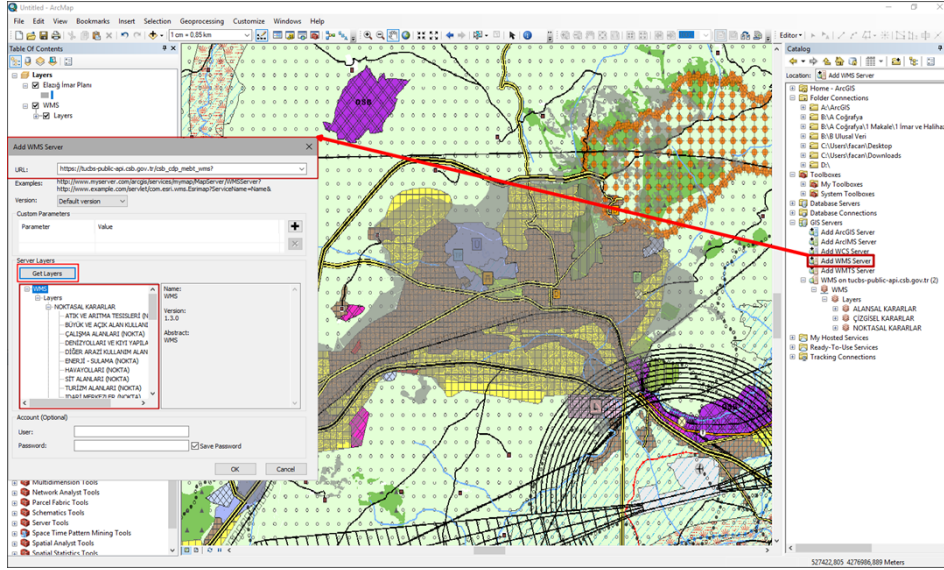

Şekil 8. Turef Datumlarının Kapsadığı Boylamlar

Ncz uzantılı dosya içindeki katmanları tamamen veya kısmen dönüştürülerek aktarılabilir. Dosya dönüştürüldükten sonra ArcCatalog üzerinde ilgili dosyanın özelliklerine ulaşarak, x-y coordinate system seçeneğinden ilgili TUREF datumu seçilerek ve kaydedilmelidir. Böylece imar planı veya halihazır haritasından dönüştürülen katmanlar SYM (sayısal yükselti modeli) ve diğer mekânsal veriler ile çakıştırılarak yeni haritalar üretilebilmektedir (**Error! Reference source not found.**).

Şekil 9. ArcCatalog Aracılığıyla ncz Uzantılı Dosyanın Shape File Dosyasına Dönüştürülmesi ve Koordinat Sisteminin Tanımlanması

Şekil 10. Çevre Düzeni Planının Arcmap Ortamında Açılması

Çevre düzeni planlarını, imar planlarıyla birlikte değerlendirmek gerektiğinde ise WMS (Web Map Service-İnternet Harita Servisi) kullanılmaktadır. Arcmap ortamına çağrılan çevre düzeni planları imar planlarıyla birlikte açılarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu işlem için coğrafi veri havuzu¹⁸⁰ içinden, ilgili çevre düzeni planına ait adres kopyalandıktan sonra, Arcmap içinde wms adresi eklenerek ilgili katmanlar açılır. Böylece çevre düzeni planıyla çakıştırılan imar planı, birlikte değerlendirilebilir (**Error! Reference source not found.**).

4. Kentsel Fiziki Ortamın Analizinde Kullanımı

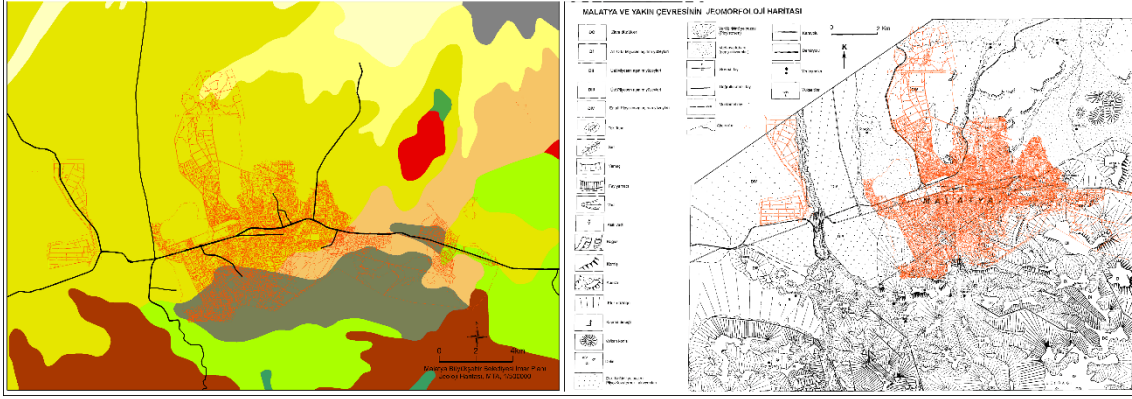
Yönetmeliğe göre kentsel planlamalarda doğal, tarihi ve kültürel yapılar ve riskler göz önüne alınarak kamusal yararı amacıyla yapılır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Planlama alanı ve yakın çevresi ile alanın bölge veya kent bütünü içindeki konumunu belirlemek üzere; eşik analizi, yerinde yapılan incelemeler gibi fiziksel çalışmalarla birlikte, bilimsel tekniklere dayalı, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, tarihi, sektörel ve teknolojik araştırmalar ile sorunlar ve potansiyel analizi yapılır. Bu çalışmalar araştırma raporunda yer alır (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

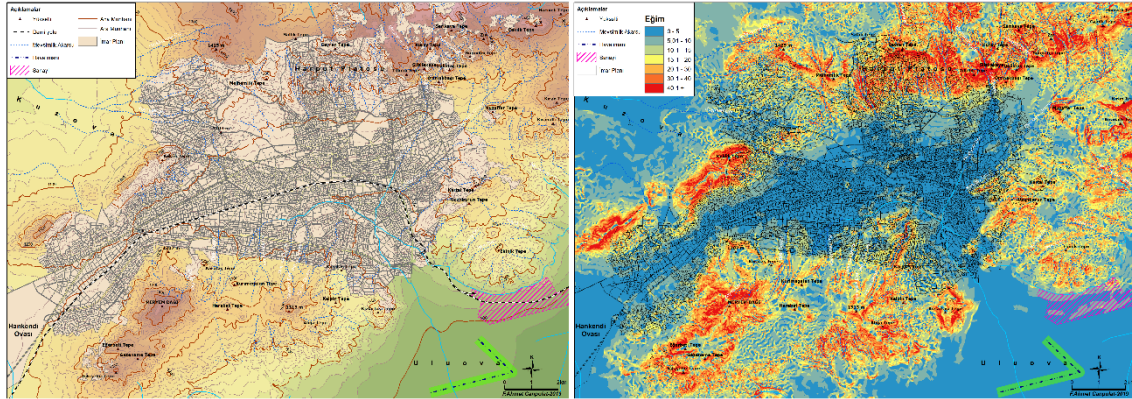
Kentsel jeoloji: Afet ve diğer kentsel risklerin yüksek olduğu yerleşmeler veya yapıları kentsel çevre için, gerekli görülmesi halinde kentsel risk analizleri veya sakinlik planlaması çalışmaları yapılır. Afet ve diğer kentsel riskler için yapılmış risk azaltıcı tedbirler planlarında esas alınır (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014). İmar planına esas olmak üzere jeolojik/jeoteknik etütlerin yapılması imar planlarının arka planındaki önemli veri kaynakları arasındadır. Söz konusu etüt kentin büyük ölçekli eğim, jeoloji, jeolojik kesit, yer altı ve yer üstü su durumu, zemin, afet ve deprem durumları dışında genel olarak jeomorfolojik özelliklerine ait önemli bir bilgi kaynağıdır (Jeolojik Etüt Genelgesi, 2008). Ancak jeomorfolojik özellikler daha genel olarak ele alınması nedeniyle ayrıca jeomorfolojik bir çalışma yapılmalıdır. Bu kapsamda topografya, eğim ve bakı haritaları dışında ayrıntılı bir jeomorfoloji haritası hazırlanması ve değerlendirilmesi gereklidir (**Error! Reference source not found.**).

¹⁸⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://tucbs-public-api.csb.gov.tr/cografiveriservishavuzu>

Kentle ilgili çalışmalarda fiziki ortam özelliklerinin (jeomorfoloji, jeoloji, hidrografiya vd.) kentle olan bağlantısının etki düzeylerinin açıklanmasında imar ve halihazır haritaları etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin kente ait bir jeomorfoloji haritası çizildikten sonra yerleşme alanları, karayolları ve binalar gibi unsurlar bu altlıklar kullanılarak eklenmektedir. Böylece çizilen fiziki ortam haritasının, beşeri yapıyla arasındaki ilişkisi analiz edilebilir. Örneğin mahalle-sokak-konut bazında yükselti ve eğim gibi özellikler belirlenebilir (**Error! Reference source not found.**).

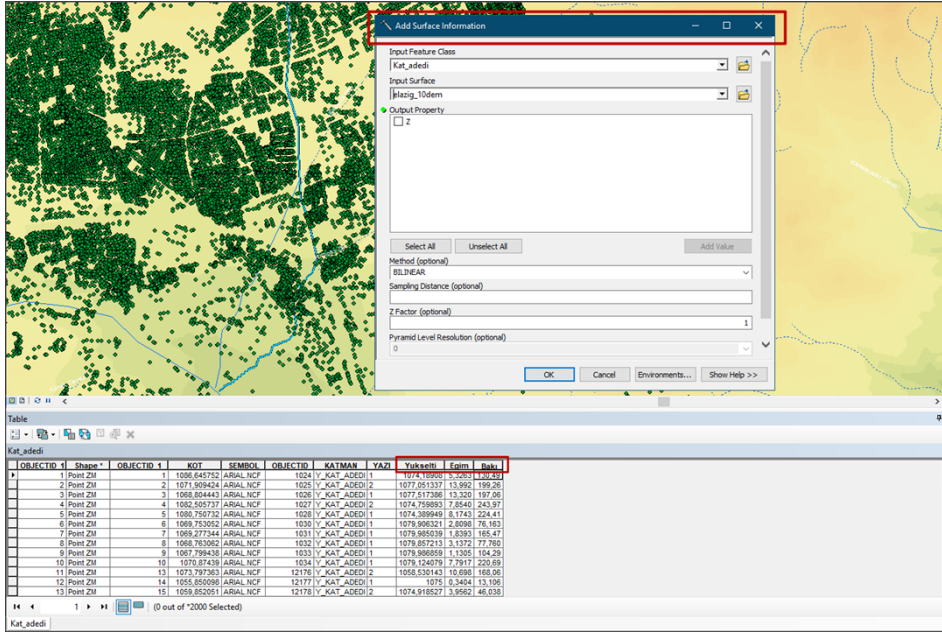

Şekil 11. Malatya Kentine Ait İmar Planının Jeoloji ve Jeomorfoloji Haritasıyla Çakıştırılması (Malatya jeomorfoloji haritası; Karadoğan, 1999:53)

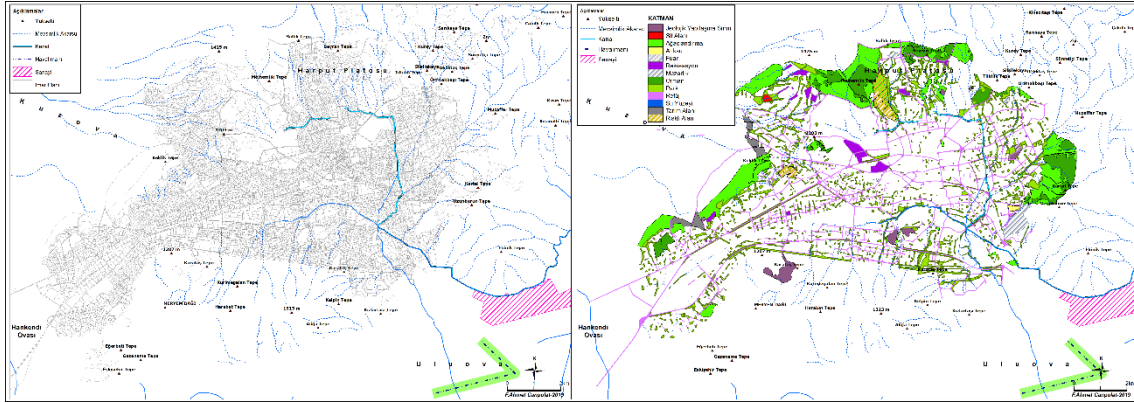
Şekil 12. Elazığ Kentine Ait İmar Planının Fiziki ve Eğim Haritasıyla Çakıştırılması

Ayrıca noktasal olarak işaretlenmiş meskenlerin ayrıntılı bir SYM üzerinde açılmasıyla buradan üretilen eğim, yükselti ve bakı özellikleri meskenlerin öznitelik bilgilerine aktarılabilir. Böylece meskenler bazında analizler yapılabilir. Bunun için mesken katmanı açıldıktan sonra Arcmap içinde yer alan Add Surface Information (3d analyst > Functional surface içinde) aracı kullanılarak söz konusu fiziki haritalar üzerinden meskenlerin eğim, bakı ve rakım değerleri öznitelik bilgisine aktarılabilir (**Error! Reference source not found.**).

Şekil 13. Hâlihazır Plandan Dışarıya Aktarılan Konutlara Ait Noktasal Verilere Topografik Bilgilerin İşlenmesi

Fiziki harita ile çakıştırılan plan haritalarından, imar parsellerinin veya ilgili parseldeki arazi kullanım biçiminin yükselti basamaklarına, eğim yüzdesine, bakı özelliğine, hidrografik birimlerle ilişkisine dair analizler yapılabilir. Böyle bir çalışma konut alanlarının morfolojik karakterini açıklamada önemli bir değişken olarak ortaya çıkabilir. Yine arazi kullanımında mevcut halinin nasıl bu biçimde şekillendiği açıklamada belirleyici olabilir.

Şekil 14. İmar Planından Üretilmiş Biyofiziksel Ortam ve İmar Planıyla Çakıştırılmış Hidrografya Haritası

Kentsel biyofiziksel ortamı açıklamada imar planları hem altlık hem de temel veri kaynağı olarak kullanılabilir. Harita genel müdürlüğünün hazırladığı topografya haritalarından türetilmiş hidrografya haritaları imar planlarıyla eşleştirilerek kentsel drenaj ağı hakkında açıklamalar yapılabilir. Ayrıca İmar planındaki planlanan arazi kullanım türleri sınıflandırılarak mevcut ve gelecekteki biyofiziksel ortam hakkında analizler yapılabilir (**Error! Reference source not found.**).

5. Kentsel Morfolojinin Analizinde Kullanımı

Kentsel mekânın biçimlenmesi sürecinde, kentsel yapıyı çevrede morfolojik, işlevsel, görsel veya bağlamsal özellikler değişim göstermektedir. Bu değişimlerin bazıları geniş bir alanı kapsamakta ve gözlenmesi mümkün olmayabilmektedir. Oysa özellikle tek parsel ya da yapı adası ölçeğinde gerçekleşen değişimleri somut olarak gözlemek olasıdır. Kentsel mekândaki bu tür değişimler genellikle parça parça gerçekleşmektedir ve tek parselde binaların (yıkılıp) yapılması, yapı adalarının biçimlerinin, yapı yüksekliklerini ve yapılaşma düzeninin değişimi ile kendini göstermektedir... Kentsel morfolojinin ilgi alanı da temelde parsellerde, yapı adalarında, yapılarda ve sokak örüntüsünde gerçekleşen ve gözlenebilir olan fiziksel biçimlenmedir (Ünlü, 2006:179). Söz konusu fiziksel biçimlenmenin değerlendirilmesinde imar planların ayrı bir önemi vardır. Çünkü parsellerin, ulaşım ağının, mekânsal örüntünün vd. değişiminin açıklanmasına görsel özellikleri dışında biçimsel ve fonksiyonel özelliklerini belirlemede kullanılmaktadır.

İmar planları ile bir bütün oluşturan plan notları, imar yönetmelikleri gibi plan kararlarının uygulama sürecinde tamamlayıcı niteliktedir... Bu koşullarla, farklı yapı düzenlerinde (ayrık, bitişik, blok, emsal vb.) veya farklı arazi kullanım bölgelerinde (konut, ticaret, sanayi vb.) yapılaşmanın hangi ölçütlere göre gerçekleşeceği belirlenmektedir. Bu koşullar, bir yandan yapı adaları ve parsellerdeki çekme mesafeleri, yapı yükseklikleri ve yapı yoğunluğunun kullanımı ile ilgili ölçütler sunarken diğer yandan tekil yapılarda bina bağımsız birimlerinin kullanma biçimi ve yapı biçimlerine ilişkin ölçütler getirmektedir (Ünlü, 2006:187). Plan notları ve açıklama raporları planların anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde en az planlar kadar önem arz etmektedir. Dolayısıyla ikisi birlikte incelenmelidir.

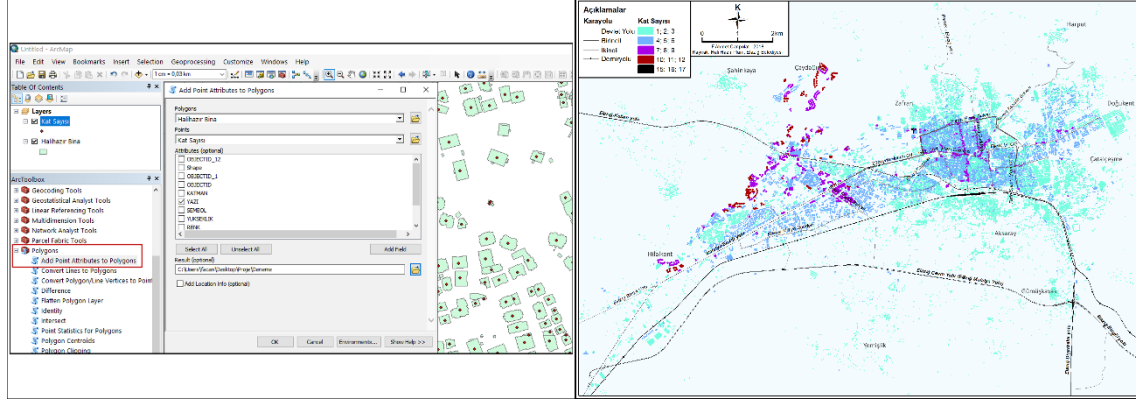
Kentsel Gelişim: Farklı tarihlerde hazırlanmış imar planları kullanılarak kentsel gelişim aşamaları ve yönü hakkında analizler yapılabilir. Aynı zamanda imar planlarına ait açıklama raporlarında plana esas olmak üzere kentsel gelişim akslarını ve değişimi açıklamak için tarihsel gelişim haritaları kullanılabilir. Kentin büyümesini açıklayabilmek için mahalleler sınırları ve kuruluş tarihleri genel anlamda gelişim aşamalarını açıklamada kullanılacak bir diğer veri kaynağıdır. Kentsel gelişim haritaları oluşturduktan sonra kentin dönemsel olarak makroformu, büyüme şekli ve hızı konularında açıklamalar yapılabilir.

Kentsel Yenileme/Dönüşüm çalışmalarında ise mevcut planda veya mevzii imar planları üzerinden, dönüşüm yapılacak alanların eski ve yeni durumları karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir.

Cadde-Sokak Morfolojisi: Conzen'e (1960) göre kentsel doku dört önemli unsurun birbirleriyle ve diğer unsurlarla bir araya geliş biçimlerine göre ortaya çıkar. Bunlar: parseller, caddeler, yapılaşmış alanlar ve açık alanların bir araya geliş biçimleridir (Lovra, 2016:205). kentsel morfolojinin en önemli değişkenlerinde birisi cadde ve sokakların morfolojik yapısıdır. Nazım imar planlarında karayollarına ait katmanlar kullanılarak bu değişkenler incelenebilmektedir.

Kat Sayısı: Hâlihazır planlarında veya imar planlarında noktasal olarak türetilen verilerde bina üzerindeki noktalar o binaya ait çeşitli verileri içerebilir. Bu verilerden biri de binaya ait kat sayısıdır. Genellikle binaya ait çokgen çizimlerinde öznitelik verisi olarak bu veriler noktasal veri üzerinde yer alır. Dolayısıyla kat yükseklikleri ile ilgili bir harita yapmak ve incelemek için noktasal verilerdeki bu bilgileri, ilgili çokgenin öznitelik verisine aktarmak gereklidir. Bunun için

Arcmap'te uygun bir araç olmadığı ek araç yüklemek gereklidir. Açık kaynak kodlu ve çok sayıda araç içeren Sagagis programı içinde yer alan “add point attributes to polygon” aracını Arcmap'e aktararak veya doğrudan Sagagis programı içinde bu aracı kullanarak çokgen dosyasına, nokta dosyasına ait veriler aktarılmalıdır.

Şekil 15. Elazığ Kentine Ait Hâlihazır Planındaki Kat Sayısı Verilerinin Bina Katmanına Aktarılması ve Kat Sayısı Haritasının Oluşturulması (Kat sayısı haritası, Canpolat, 2019:91)

Binalara kat sayıları girildikten sonra Arcmap'te 2 boyutlu, ArcScene yazılımında ise 3 boyutlu haritalar hazırlanabilir. Kat sayısına yönelik bu tür dağılış haritaları oluşturulduktan sonra nüfus yoğunluğu, kentsel gelişim, kentsel morfoloji ve fonksiyonel arazi kullanım yapısı gibi unsurlar gözetilerek bu dağılış açıklanabilir (**Error! Reference source not found.**).

Yerleşme dokusuna yönelik analiz yapabilmek için binaların olduğu katmanın dışarıya aktarılması ve işlenmesi gereklidir. Parsellerdeki yapıların yapıldığı döneme dair bir bilgi mevcutsa doku değişimine yönelik değerlendirmeler yapılabilir. Örneğin bir mahallenin veya mahalledeki bir kesimde yer alan konutların yapım dönemi ile farklı bir döneme ait kesim karşılaştırılarak konut ve ulaşım dokusundaki değişim incelenebilir. Aynı işlem için kent ölçeğinde de yeterli arazi çalışması ve ikincil veri mevcutsa, doğru değerlendirmeler gerçekleştirilebilir (**Error! Reference source not found.**).

Şekil 16. Malatya Kentinin GD'sunda Bey Dağı Etekleri ve Devamındaki Yerleşme Dokusu

Kentsel yoğunluk yerleşme dokusu içinde incelenebilecek bir diğer unsur olarak, binalar ve açık alanların birlikte değerlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kentsel yoğunluğun fiziksel açıdan ölçülmesi yapılaşmış alan yoğunluğu (kat alanı katsayısı), kaplam (taban alanı katsayısı), kat adedi gibi yapı ve parsel alanı oranlarını temel alan nicel değişkenler ile gerçekleştirilir (Pont v.d., 2010: 107-9'dan aktaran Çalışkan, 2012:219). İmar planlarında parseller üzerinde gösterilen TAKS ve KAKS değerleri kullanılarak mevcut ve gelecekteki kentsel yoğunluk durumu değerlendirilebilir.

Taban alanı kat sayısı (TAKS) taban alanının parsel alanına oranını ifade etmektedir. Yani parsel içindeki bina ile birlikte açık alanın birbirine oranını ifade eder. TAKS arttıkça binanın parsel içindeki kapladığı alan artmaktadır. Taks oranı ile kentin yapı yoğunluğu ortaya çıkmaktadır. Böylece yapı yoğunluğu yüksek olan yerlerde daha kompakt bir yerleşme yapısı görülürken, düşük olan yerlerde daha gevşek bir yapı ortaya çıkmaktadır.

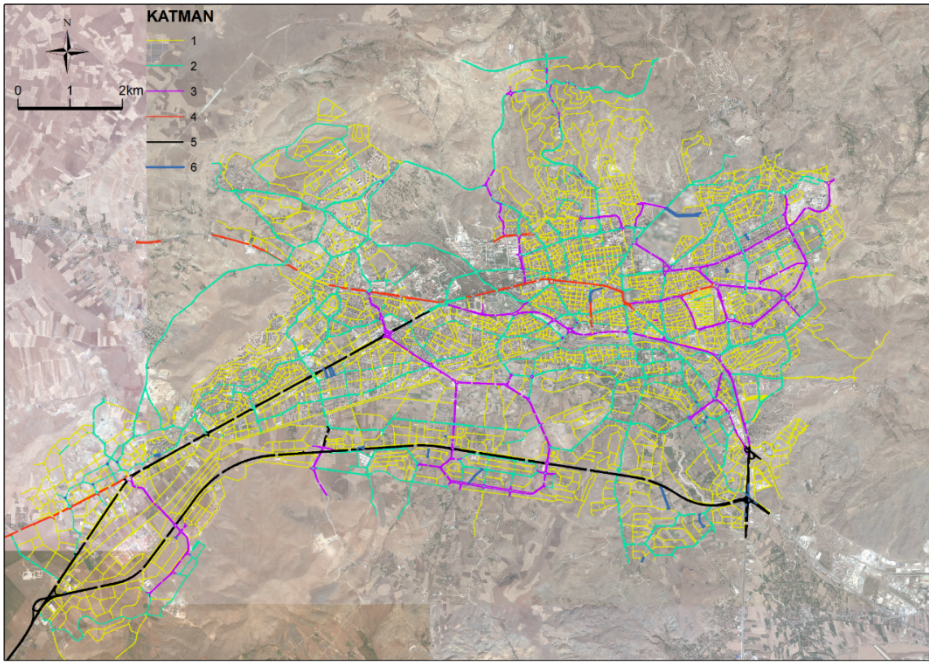
Kat alanı kat sayısı (KAKS) Yapı inşaat alanının imar parseli alanına oranıdır. Bu katsayı uygulaması mimar ve şehircilere yaratıcı olmaları konusunda büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Alternatif bina yüksekliklerini sağlayarak belirli bir alanda monotonluğu gidermek ancak bu katsayı uygulamasıyla mümkün olmaktadır (Duyguluer, 2012:165). Kaks ile emsal aynı hesabı ifade etmektedir. Arsa alanı ile kaks değeri çarpılarak o arsaya yapılabilecek maksimum net metrekare inşaat alanı (yani dairelerin toplam alanı) hesaplanmaktadır. Böylece konut gelişim alanlarındaki taks ve kaks değerleri üzerinden yeni yapılacak konutların yükseklikleri ve açık alanları yaklaşık olarak tespit edilebilmektedir. Elde edilen verilerle birlikte kat sayısı ve bina dokusu analizlerine yönelik projeksiyonlar yapılabilmektedir.

Konut Yeri Seçimiyle ilgili en önemli veri kaynağı imar planlarıdır. Planlardaki konut gelişme alanları coğrafi ortam özelliklerine göre avantaj ve dezavantajlarıyla değerlendirilebilir.

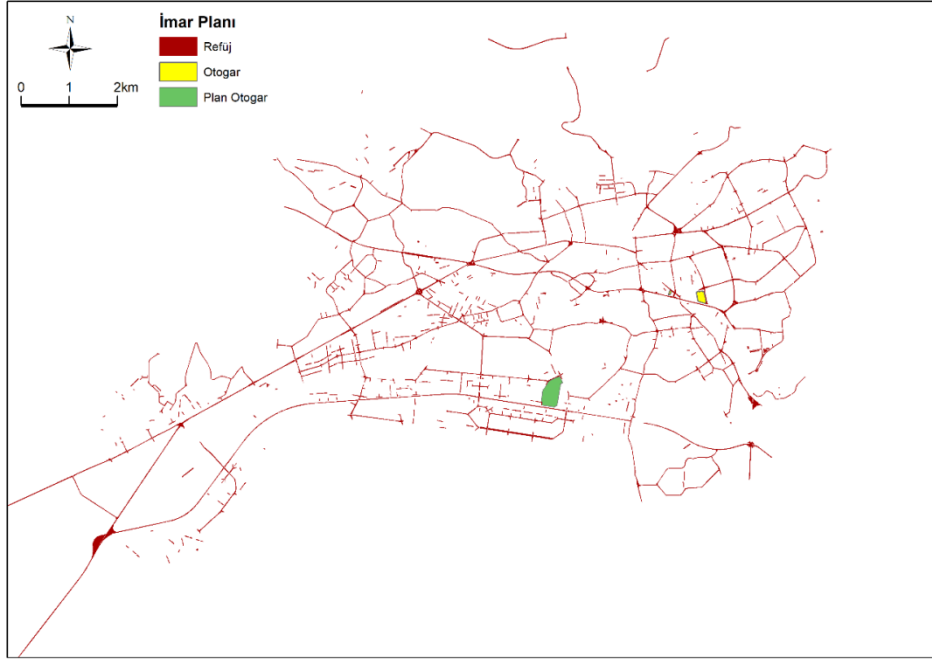
Ayrıca yeni konut alanlarına yönelik önerilerde bulunmak için planlardaki veriler çalışma altlığı olarak değerlendirilmelidir.

6. Kentsel Ulaşımın Analizinde Kullanımı

Yerleşmede eğer ulaşım master planı yapılmışsa Kentsel yapı yolculuk özellikleri yol şebeke ağı mevcut trafik yönetimi gelecekteki yolculuk talep modeli gibi çok sayıda konu ile ilgili doğrudan açıklamalara ulaşılabilir (TBB, 2014:30-33). Ancak bu plan mevcut değilse imar planları üzerinden kentsel ulaşım konusu değerlendirirken önemli verilere ulaşılabilir. Bu veriler arasında en önemlisi mevcut ve planlanan ana ulaşım aksları ile kavşak noktalarının tespit edilmesi yer almaktadır. Kentsel ulaşımındaki problemlerin tespit edilmesiyle birlikte alternatif ulaşım akslarının etkinliği ve alternatif ulaşım çözümleri ile ilgili önerilerde bulunulabilir (**Error! Reference source not found., Error! Reference source not found..**)

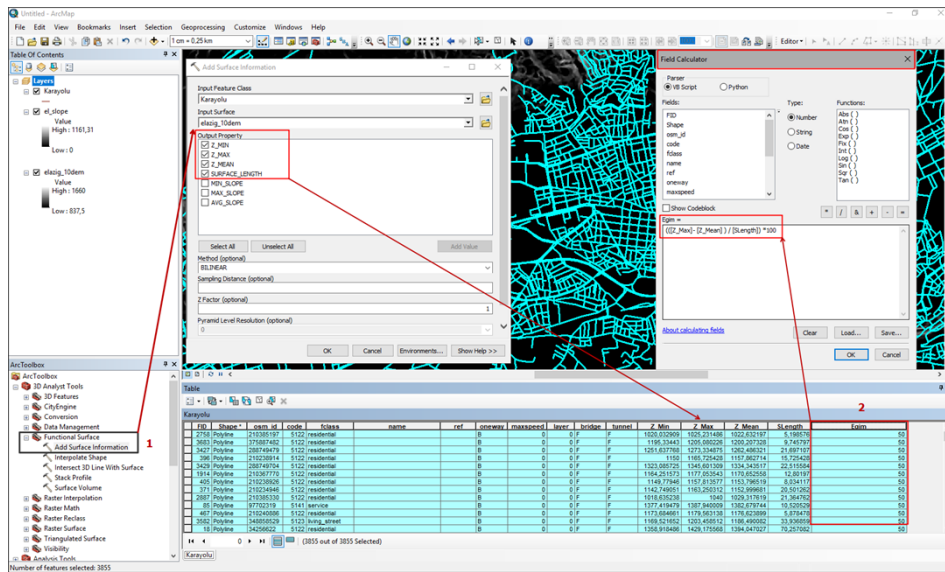

Şekil 17. Nazım İmar Planında Kademelerine Göre Karayolları

Şekil 18. Uygulama İmar Planındaki Mevcut ve Yapılacak Refüjler

Kentsel ulaşım ağında topografyaya bağlı problemleri tespit edebilmek için ve bilhassa ekstrem yağışlarda ortaya çıkabilecek drenaj problemi olan yolları belirleyebilmek için yükselti, eğim ve bakı özellikleri öznitelik bilgilerine eklenebilir. Bunun için Open Street Map sitesinden indirilen cadde ve sokaklar yüksek çözünürlüklü SYM (DEM) görüntüsü ile birlikte açıldıktan sonra 3D Analyst, Functional Surface içinde yer alan Add Surface Information aracı çalıştırılarak yolların en yüksek, en düşük ve ortalama yükseltileri ile uzunlukları hesaplatılır. Daha sonra öznitelik verisi içinde yeni bir sütun oluşturulur. Burada yer alan Field Calculator aracılığıyla eğim formülü yazılır ve yolların ortalama eğimleri tespit edilebilir (**Error! Reference source not found.**).

Şekil 19. Karayollarına Yükselti ve Eğim Bilgilerinin Aktarılması

7. Kentsel Nüfusun Analizinde Kullanımı

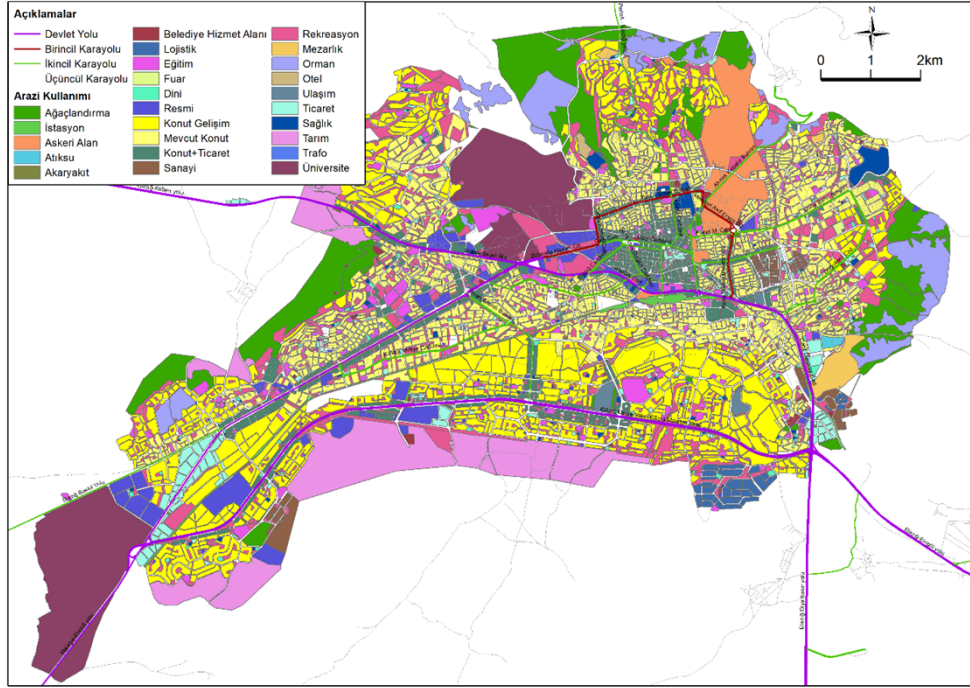
Nüfus Projeksiyonu imar planlarının tarihleri yani uygulanacakları dönem projeksiyon edilen nüfus tarihiyle sınırlıdır. Dolayısıyla imar planları hazırlanırken ilk aşamalardan biri yerleşme için nüfus projeksiyonu hazırlamaktır. Nüfus projeksiyonunda genellikle en yüksek tahmine göre imar planı hazırlanmaktadır. Dolayısıyla imar planı ve projekte edilen nüfus ile birlikte mahalle bazında projeksiyon nüfusları kentin gelecekteki muhtemel nüfus dağılışı senaryosunu görmede ve açıklamada kullanılabilir bir veri kaynağıdır. İmar planları gelecekteki arazi kullanım özelliklerini de içeren bir veri kaynağı olduğu için gelecekteki muhtemel nüfusun dağılışı hakkında da değerlendirmeler yapılabilir. Uygulama imar planında belirtilen konut emsal değerleri üzerinden planlama alanında yaşayacak olan nüfus miktarı hesaplanırken $N=A*E*H*K/D^{181}$ formülü kullanılmaktadır (Elazığ Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, 2018:51)

Nüfus Dağılışı: Kentsel mekânda nüfusun hareketliliği daha fazla olduğu için nüfusun dağılışı gün içindeki dağılışı ve ikametgâha bağlı dağılışı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Gününbirlik nüfus hareketliliğine bağlı nüfusun yoğunlaştığı yerler arasında merkezi iş sahaları, kamu ve özel sektöre bağlı kurumlar ile rekreasyon alanları gibi mekanlar etkili olmaktadır. Dolayısıyla hâlihazır planları veya imar planları üzerinde hazırlanan fonksiyonel arazi kullanım haritaları hem ikametgâha bağlı nüfus yoğunluğu hem de gününbirlik nüfus hareketliliği hakkında değerlendirme yapmayı mümkün kılmaktadır.

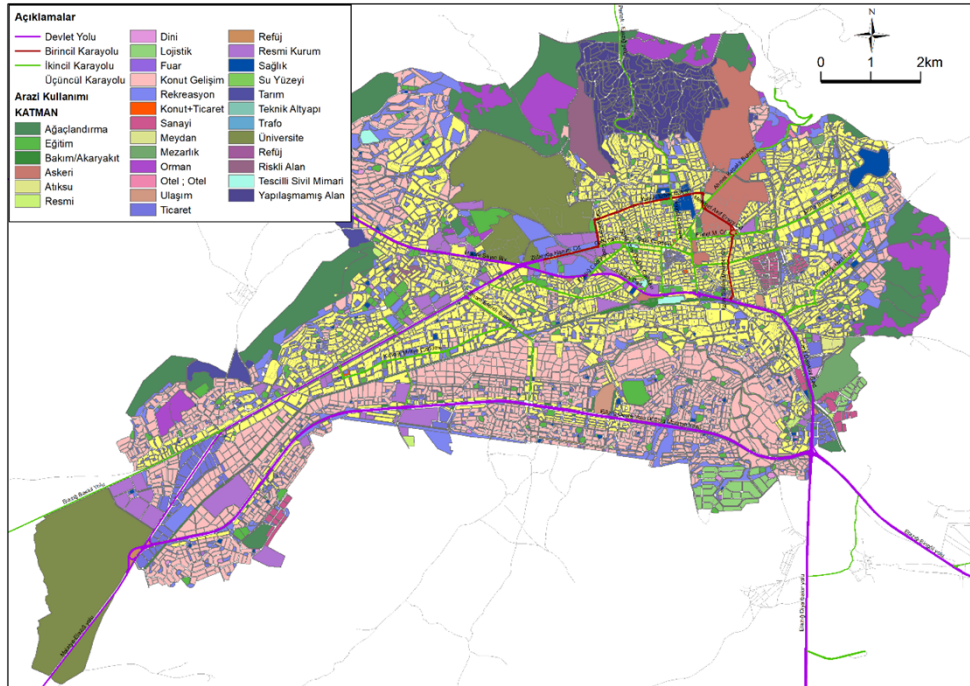
8. Fonksiyonel Arazi Kullanımının Analizinde Kullanımı

Planlı ve sağlıklı gelişimin sağlanması için, alışveriş merkezleri, sanayi, depolama, lojistik bölgeler gibi büyük alan kullanımına sahip alanların yer seçiminde, yerleşmelerin gelişme yönü, nüfus ve yapı yoğunlukları, ulaşım sistemi gibi özellikleri dikkate alınarak gerekli analiz çalışmaları yapılır; bu çalışmalar değerlendirilerek planlar hazırlanır (Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014). Bu kapsamda imar planlarının en önemli işlevinin arazi kullanım yapısının düzenlemesi olduğu görülmektedir.

¹⁸¹ N: Nüfus, A:Planda Ayrılan Konut Alanı (m2), E: İnşaat Emsali, H:Aile Büyüklüğü, KO: Konut Oranı, D:Ortalama Daire Büyüklüğü Kabulü

Şekil 20. Nazım İmar Planı Aracılığı ile Oluşturulan Elazığ Mevcut Fonksiyonel Arazi Kullanımı Haritası (2018)

Şekil 21. Uygulama İmar Planı Aracılığı ile Oluşturulan Elazığ Fonksiyonel Arazi Kullanımının Projeksiyonu (2040 Yılı)

Kentsel araştırmalarda kullanılması gereken başlıklardan biri, kentsel mekânın nasıl düzenlendiği ve bu düzenin nasıl değişeceğidir. Arazi kullanımı ile ilgili böyle bir açıklama yapabilmek için imar planı veya hâlihazır haritaları kullanılarak, fonksiyonel arazi kullanım haritaları hazırlanmalıdır. Söz konusu planların temelini oluşturan bu verilerle mevcut ve gelecekteki arazi kullanım türleri incelenebilir. Bu bilgiler diğerlerinde olduğu kent ölçeğinde elde edilebileceği gibi mahalle ölçeğinde de elde edilebilir. Böylece mevcut ve gelecekteki türlerine göre arazi kullanım Şekillerinin alansal büyüklükleri dağılışları ve çalışması yapılan konuyla bağlantısı sağlanabilir.

İmar planları aracılığıyla yapılan fonksiyonel arazi kullanım haritaları mevcut durum ile beraber planın kapsadığı dönemin sonunda gerçekleşmesi hedeflenen arazi kullanımını da yansıtmaktadır. Bu nedenle mevcut ve gelecekteki arazi kullanım özelliklerini karşılaştırmak için Nazım imar planı veya Halihazır haritası aracılığıyla mevcut durumu gösteren fonksiyonel arazi kullanım haritası yapıldıktan sonra, uygulama imar planı kullanılarak planlanan arazi kullanım haritası hazırlanmalıdır. Böylece türüne, konumuna ve ölçeğine göre karşılaştırmalar yapılarak planlanan arazi kullanım yapısının avantajları ve dezavantajları değerlendirilebilir. Ayrıca geçmiş imar planları ve nazım imar planı kullanılarak geçmişten bugüne arazi kullanımında yaşanan değişiklikler ve plana ne kadar uygun hareket edildiği sonuçlarına da ulaşılabilir. Kentlerin büyüyüp gelişmeleri üzerinde arazi kullanım kararları en önemli değişkenler arasında yer almaktadır. Çünkü kent ekonomisinin temel dinamiklerinden biri, kentsel mekânın kullanma biçimi ile ilgilidir. Nitekim gelişmiş ülkelerde imar planlarının karşılığı olan master planlarda alınan kararlar, kentlerin üretkenliğini/verimliliğini arttıracak üretim ve tüketim koşullarını optimize edecek nitelikte hazırlanmaktadır.

Sonuç

Hızla değişen kentlerimizi inceleyebilmek için, bu değişimin çerçevesi ve yönlendiricisi olan imar planlarının doğru okunması gereklidir. Plan yapım yönetmeliği başta olmak üzere planlardaki verilerin niteliği ve niceliği söz konusu analizleri kolaylaştıran veya zorlaştıran bir faktör olarak belirlemektedir. Bu çalışma da, alt ölçekli planların kentsel coğrafya çalışmalarında nasıl kullanılabileceğine dair sorgulamadan ortaya çıkmıştır. Mekânsal analizlerde çalışmalara birçok açıdan katkı ve kolaylık sağlayan CBS programları ile yoğun bir veri kümesi olan imar planlarının kullanımına dair açıklamalar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Canpolat, F.A. (2019). Kentsel değişimin coğrafi boyutları: Elazığ örneği, *Uluslararası Farabi Dergisi*, 3-1, s.70-105, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/680923> (01.04.2019).
- Çalışkan, O. (2012). *Kentsel Derişiklik (Kentsel Kompaktlık)*, Kentsel planlama ansiklopedik sözlük (Ed.Ersoy, M.), Ninova Yayınları, İstanbul.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Coğrafi Veri Servis Havuzu, <https://tucbs-public-api.csb.gov.tr/coğrafiveriservishavuzu> (24.04.2019).
- Duyguluer, F. (2012). *İmar Mevzuatında Tanımlar*, Kentsel planlama ansiklopedik sözlük (Ed. Melih Ersoy), Ninova Yayınları, İstanbul.
- Elazığ Belediyesi, (2018). Elazığ (Merkez) 1/1000 Ölçekli Revizyon+İlave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, Elazığ.
- Eyüboğlu, E. (2012). *Kentsel Planlamada İfade Teknikleri*, Kentsel planlama ansiklopedik sözlük (Ed. Melih Ersoy), Ninova Yayınları, İstanbul.
- Gezmiş, Ö. (2017). *Yersel Ölçüm ve Fotogrametrik Alım Yöntemi İle Yapılan Halihazır Haritaların Kıyaslanması*, İller Bankası Anonim Şirketi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara. <https://www.ilbank.gov.tr/dosyalar/uzmanliktezleri/14697.pdf> (24.04.2019)
- Jeolojik Etüt Genelgesi. (2008). https://www.jmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=79 (20.04.2019).
- Karadoğan, S. (1999). *Kuruluş yeri açısından Malatya şehri ve yakın çevresinin jeomorfolojisi*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Kısa, A. (2012). *Mekansal verilerin datum dönüşümleri ve kadastrada uygulamaları*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Lovra, E. (2016). Urban Tissue typology and urban typology (1868-1918). *Prostor*, 24(2), <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=bbe4d6a9-0b87-4722-bda8-b50f4d6745e2%40sessionmgr102> (10.08.2018).
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. (2014). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm> (8.9.2018).
- Morova, N., Terzi, S., & Serin, S. (2010). İmar planı verilerinin örnek bir uygulama üzerinde coğrafi bilgi sistemine aktarılması ve sunulması. *III. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, 11 – 13 Ekim 2010, Gebze – KOCAELİ.
- Open Street Map (2019). Vektörel Türkiye Geneli Yol Verileri, <http://download.geofabrik.de/europe/turkey.html>, (5.2.2019).
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm> (8.09.2018).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018). Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli Planlama Bölgesi, 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, K42 Paftası, Ankara, <http://mpgm.csb.gov.tr/malatya--elazig---bingol---tunceli-planlama-bolgesi-i-82187> (16.10.2018).

- Tiwary, N. A. (2014). Master Plan Approach in Urban Development: A Case Study of Mirzapur City, Uttar Pradesh, India, The International Journal Researchs Publications, V.4, N.6, Pradesh India
<https://www.theinternationaljournal.org/ojs/index.php?journal=tij&page=article&op=view&path%5B%5D=3374&path%5B%5D=pdf> (11.03.2019).
- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) (2014). Ulaşım planlama çalışmaları ve ulaşım ana planı, <http://www.tbb.gov.tr/download.php?dosya=storage/catalogs/0360125001399467290.pdf&dosyaAdi=ulasim-plani-kilavuzu> (22.3.2019).
- Uzun, C. N. (2006). Yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüme etkileri. *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 49.
- Ünlü, T. (2006). Mersin’de değişen kentsel mekân: Çamlıbel’de morfolojik değişim. *YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi*, 1-4, s.178-200, <https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-97268-ARTICLE-UNLU.pdf> (5.9.2018).

5. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı “İnsan ve Çevre”
Ünitesine Ait Konuların Kazanımlarına Ulaşma Düzeyinin
Değerlendirilmesi

Özlem GÖKÇE TEKİN¹⁸²
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz GÜRBÜZTÜRK¹⁸³

ÖZET

Bu araştırma ile 5. sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularının kazanımlarına ulaşma düzeyini değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Elazığ il merkezindeki bir okulun 6. sınıfında öğrenim gören 70 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan çoktan seçmeli başarı testi kullanılmıştır. Pilot uygulama sonunda madde analizleri yapılmıştır. 18 maddeden oluşan testin ortalama ayırt ediciliğinin $r_{ort} = 0.45$, ortalama güçlüğü $r_{ort} = 0.57$ ve güvenilirlik katsayısının (KR-20) 0.765 olduğu tespit edilmiştir. İlgili ünitenin iki alt konusuna ait kazanımlara ulaşma düzeyini belirlemek için mutlak başarı yüzdeleri hesaplanmıştır. “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” alt konusunun kazanımlarına ulaşma düzeyi %56.18, “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konusunun kazanımlarına ulaşma düzeyi ise %58.07 olarak bulunmuştur. “İnsan ve Çevre” ünitesindeki iki alt konuya ait kazanımların mutlak başarı yüzdelerinin 70’in altında kaldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başarı, Program Değerlendirme, Fen Bilimleri, İnsan ve Çevre

GİRİŞ

Gereksinimlerin sürekli olarak değişmesi, bilim ve teknolojide ilerlemeyi de önemli hale getirmektedir. Bilim ve teknolojide gelişmiş toplumların fen bilimleri alanında ilerlemiş toplumlar olduğu görülmektedir. Ülkemizde de fen bilimleri öğretim programları bu anlamda geliştirilerek bilim ve teknolojide ilerleyen bir toplum olma yolunda adımlar atılmaktadır.

MEB (2018) bütün bireylerin fen okuryazarı olarak yetişmesini amaçlayan Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın temel amaçlarını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

- Astronomi, biyoloji, fizik, kimya, yer ve çevre bilimleri ile fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak,
- Doğanın keşfedilmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımını benimseyip bu alanlarda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek,

¹⁸² İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Email: ogokcetekin@gmail.com

¹⁸³ İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Email: oguz.gurbuzturk@inonu.edu.tr

- Birey, çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi fark ettirmek; toplum, ekonomi ve doğal kaynaklara ilişkin sürdürülebilir kalkınma bilincini geliştirmek,
- Günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk alınmasını ve bu sorunları çözmeye fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlamak,
- Fen bilimleri ile ilgili kariyer bilinci ve girişimcilik becerilerini geliştirmek,
- Bilim insanları bilimsel bilginin nasıl oluşturulduğunu, oluşturulan bu bilginin geçtiği süreçleri ve yeni araştırmalarda nasıl kullanıldığını anlamaya yardımcı olmak,
- Doğada ve yakın çevresinde meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak uyandırmak, tutum geliştirmek,
- Bilimsel çalışmalarda güvenliğin önemini fark ettirerek güvenli çalışma bilinci oluşturmak,
- Sosyobilimsel konuları kullanarak muhakeme yeteneği, bilimsel düşünme alışkanlıkları ve karar verme becerileri geliştirmek,
- Evrensel ahlak değerleri, millî ve kültürel değerler ile bilimsel etik ilkelerinin benimsenmesini sağlamak

Yaşanabilir bir çevre için küçük yaşlardan itibaren çevre eğitime gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla fen bilimleri dersi öğretim programında çevre ile ilgili konular yer almaktadır. Buradan hareketle 5. sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularının kazanımlarına ulaşma düzeyini değerlendirme ihtiyacı, araştırmanın problemi oluşturmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı 5. sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularının kazanımlarına ulaşma düzeyini değerlendirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. “İnsan ve Çevre İlişkisi” konusunun kazanımlarına ulaşma düzeyi nasıldır?
2. “Yıkıcı Doğa Olayları” konusunun kazanımlarına ulaşma düzeyi nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, Fen Bilimleri (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı’ndaki “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularının kazanımlarına ulaşma düzeyini belirlemeye yönelik betimsel bir araştırmadır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Elazığ il merkezindeki Mustafa Kemal Ortaokulu’nun 6. sınıfında öğrenim gören 70 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın 5. sınıf öğrencileriyle değil de 6. sınıf öğrencileri ile yürütülmesinin sebebi, 5 sınıf düzeyinde henüz “İnsan ve Çevre” ünitesinin işlenmemiş olması ve 6. Sınıf öğrencilerinin aynı üniteyi bir önceki eğitim öğretim yılında görmüş olmalarıdır. Araştırmada verilere ulaşılabilirlik ve ekonomik gerekçeleriyle amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak il Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2017 yılında geliştirilmiş olan Fen Bilimleri (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı'ndaki "İnsan ve Çevre" ünitesinin iki alt konusu olan "İnsan ve Çevre İlişkisi" ve "Yıkıcı Doğa Olayları" konularına kapsayan çoktan seçmeli denemelik form kullanılmıştır. İlgili ünitenin alt konularına ait 6 kazanımın her birini ölçen 3 soru olmak koşuluyla 18 sorudan oluşan bir denemelik form oluşturulmuştur.

Hazırlanan denemelik form, kapsam geçerliği için uzman görüşüne sunulmuştur. Milli Eğitimde görev yapan iki öğretmenden soruların açıklığı anlaşılabilirliği, üniteyle ilişkisi gibi farklı açılardan görüş alınmıştır. Görüşler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak sorulara son şekli verilmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan başarı testinin kapsam geçerliğini sağlamak için belirtke tablosu hazırlanmıştır. Belirtke tablosunda kazanımların hangi konularla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Belirtke tablosu Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Belirtke Tablosu

Konular	Kazanımlar							Toplam
	<i>İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin önemini ifade eder.</i>	<i>Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki bir çevre sorununun çözümüne ilişkin öneriler sunar.</i>	<i>İnsan faaliyetleri sonucunda gelecekte oluşabilecek çevre sorunlarına yönelik çıkarımda bulunur.</i>	<i>İnsan-çevre etkileşiminde yarar ve zarar durumlarını örnekler üzerinde tartışır.</i>	<i>Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar.</i>	<i>Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder.</i>		
İnsan ve Çevre İlişkisi	3	3	3	3	-	-	12	
Yıkıcı Doğa Olayları	-	-	-	-	3	3	6	
							Toplam 18	

Tablo 1 incelendiğinde kazanımlar ve konularla ilişkili soru sayısı bakımından “İnsan ve Çevre İlişkisi” konusuna ait 4 kazanım bulunmakta ve her bir kazanıma ait 3 soru yer almaktadır. “İnsan ve Çevre” konusuna ilişkin toplam 12 soru olduğu görülmektedir. “Yıkıcı Doğa Olayları” konusu ise 2 kazanım içermekte ve yine her bir kazanıma 3’er soru olmak üzere toplam 6 soru içermektedir. Denemelik form, her iki konuya ait toplam 18 sorudan oluşmaktadır.

Deneme formu 2018-2019 yılı güz yarıyılında Elazığ il merkezindeki bir okulda öğrenim gören toplam 70 öğrenciye 20 dakika süresince uygulanmıştır. Uygulamanın ardından madde analizleri yapılmış ve her kazanımı yoklayan maddelere yönelik sayısal verilere ulaşılmıştır. Testteki maddelerin her birinin güçlük ve ayırt edicilik indeksleri bulunmuştur. Büyüköztürk (2018: 128) madde ayırt edicilik indeksine göre, maddeler hakkında söylenebilecekleri aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

0,40 veya daha yüksek:	Çok iyi bir madde,
0,30 - 0,39:	İyi bir madde (Küçük geliştirmeler yapılabilir)
0,20 - 0,29:	Düzeltilmesi ve geliştirilmesi gereken bir madde,
0,19 veya daha düşük:	Çok zayıf bir madde (Testten çıkarılmalı).

Yukardaki sınırlar dikkate alınarak yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler yorumlanmış ve tablo halinde özetlenmiştir.

Tablo 2

Pilot uygulama sonucu testte yer alan maddelerin güçlük (p) ve ayırt edicilik (r) indeksleri

S	Dü	Da	p	r
1	25	11	0.80	0.54
2	23	17	0.87	0.21
3	23	7	0.64	0.63
4	16	6	0.37	0.39
5*	4	4	0.16	-0.01*
6	25	7	0.70	0.71
7	18	9	0.54	0.34
8	20	7	0.54	0.51
9	26	10	0.67	0.58
10*	6	6	0.20	-0.01*
11	18	7	0.46	0.43

12	9	9	0.63	0.39
13	23	10	0.63	0.50
14	24	5	0.67	0.75
15	22	5	0.59	0.67
16	23	7	0.57	0.63
17	21	10	0.66	0.42
18	22	10	0.66	0.46
Ortalama			0.57	0.45

Dü: Soruya doğru cevap veren üst gruptaki öğrenci sayısı

p: Madde güçlüğü

Da: Soruya doğru cevap veren alt gruptaki öğrenci sayısı

r: Madde ayırt ediciliği

* Testten çıkarılan maddeler

Tablo 2’de madde analizleri sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde ayırt edicilik indeksleri 0.40 ve daha büyük olan 1, 3, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17 ve 18 numaralı 12 maddenin çok iyi, ayırt edicilik indeksleri 0.30 ile 0.39 arasında olan 4, 7 ve 12 numaralı 3 maddenin oldukça iyi madde özelliğinde olduğu belirlenmiştir. Bu 15 maddede herhangi bir değişiklik yapılmadan maddeler testte kullanılmıştır. Ayırt edicilik indeksi 0.20 ile 0.29 arasında olan 2 numaralı maddede ise gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra teste alınmıştır. Ayırt edicilik indeksleri 0.19 ve altında olan 5 ve 10 numaralı 2 madde ise testten çıkarılmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi testteki sorular farklı güçlük düzeyindedir. Madde güçlük indeksleri 0.80 ve üstü olan 1 ve 2 numaralı 2 maddenin çok kolay, güçlük indeksi 0.65 ile 0.79 arasında yer alan 6, 9, 14, 17 ve 18 numaralı 5 maddenin oldukça kolay, güçlük indeksi 0.35 ile 0.64 arasında yer alan 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 15 ve 16 numaralı 9 maddenin orta düzey, güçlük indeksi 0.20 ile 0.34 arasında yer alan 10 numaralı maddenin oldukça zor ve güçlük indeksi 0.19 ve küçük olan 5 numaralı maddenin çok zor madde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde testin ortalama güçlüğü $p=0.57$ ve ortalama ayırt ediciliğinin $r=0.45$ olduğu görülmektedir. 18 maddeden oluşan bu testin güvenilirlik katsayısı (KR-20) 0.765 olarak hesaplanmıştır. Geliştirilen başarı testi, 33 öğrenciye uygulanmak suretiyle veriler toplanmıştır.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular, 5. sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularındaki 6 kazanım ve bunlara ilişkin mutlak başarı yüzdeleri aşağıda tablolar halinde özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

İnsan ve Çevre İlişkisi Konusundaki Kazanımlara Ulaşma Düzeyi İle İlgili Bulgular

İnsan ve Çevre İlişkisi konusundaki 4 kazanım ile başarı yüzdeleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. İnsan ve Çevre İlişkisi Konusundaki Kazanımlara Ulaşma Düzeyi

Madde No	Kazanım	Başarı Yüzdesi
1	<i>İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin önemini ifade eder.</i>	68.17
2	<i>Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki bir çevre sorununun çözümüne ilişkin öneriler sunar.</i>	50.5
3	<i>İnsan faaliyetleri sonucunda gelecekte oluşabilecek çevre sorunlarına yönelik çıkarımda bulunur.</i>	48.48
4	<i>İnsan-çevre etkileşiminde yarar ve zarar durumlarını örnekler üzerinde tartışır.</i>	57.57
Başarı Yüzdesi Ortalaması		56.18

Tablo 3’te görüldüğü gibi, “İnsan ve Çevre İlişkisi” konusundaki kazanımlardan “İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin önemini ifade eder.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 68.17’dir. “Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki bir çevre sorununun çözümüne ilişkin öneriler sunar.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 50.5’tir. “İnsan faaliyetleri sonucunda gelecekte oluşabilecek çevre sorunlarına yönelik çıkarımda bulunur.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 48.48’dir. “İnsan-çevre etkileşiminde yarar ve zarar durumlarını örnekler üzerinde tartışır.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 57.57’dir. Konuya ilişkin kazanımların mutlak başarı yüzdesi ortalaması ise 56.18 olarak hesaplanmıştır

Yıkıcı Doğa Olayları Konusundaki Kazanımlara Ulaşma Düzeyi İle İlgili Bulgular

Yıkıcı Doğa Olayları konusundaki 2 kazanım ile başarı yüzdeleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Yıkıcı Doğa Olayları Konusundaki Kazanımlara Ulaşma Düzeyi

Madde No	Kazanım	Başarı Yüzdesi
1	<i>Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar.</i>	61.61
2	<i>Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder.</i>	54.54

Tablo 4’de görüldüğü gibi, “Yıkıcı Doğa Olayları” konusundaki kazanımlardan “Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 61.61’dir. “Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 54.54’tir. Konuya ilişkin kazanımların mutlak başarı yüzdesi ortalaması ise 58.07 olarak hesaplanmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlardan yola çıkılarak geliştirilen öneriler yer almaktadır. Bu araştırmada, 5. sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı “İnsan ve Çevre” ünitesine ait “İnsan ve Çevre İlişkisi” ve “Yıkıcı Doğa Olayları” alt konularının kazanımlarına ulaşma düzeyi elde edilen başarı testi sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. “İnsan ve Çevre” ünitesine ilişkin iki konunun mutlak başarı yüzdesine bakıldığında her bir alt probleme ilişkin sonuçlar aşağıda verilmiştir.

“İnsan ve Çevre” ünitesindeki “İnsan ve Çevre İlişkisi” konusundaki kazanımlar incelendiğinde %70’in altında mutlak başarı yüzdesine sahip olduğu görülmektedir. İlgili konuya ait kazanımların dördünün de %70’in altında mutlak başarı yüzdesine sahip olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin kazanımların mutlak başarı ortalamaları incelendiğinde ise % 56.18 olduğu görülmektedir. Demirbaş ve Pektaş (2009), yaptıkları araştırmada öğrencilerin günlük hayatta karşılaştığı ve sıklıkla gördüğü çevre sorunlarına çoğunlukla doğru cevap verdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgular, araştırmancının sonuçları ile ters düşmektedir. Ünitenin “Yıkıcı Doğa Olayları” konusundaki kazanımlar incelendiğinde yine aynı şekilde %70’in altında mutlak başarı yüzdesine sahip olduğu görülmektedir. İlgili konuya ait kazanımların ikisinin de %70’in altında mutlak başarı yüzdesine sahip olduğu söylenebilir. Konuya ilişkin kazanımların mutlak başarı ortalamaları incelendiğinde ise % 58.07 olduğu görülmektedir.

Kavrama basamağında yer alan “İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin önemini ifade eder.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 68.17, sentez basamağında yer alan “Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki bir çevre sorununun çözümüne ilişkin öneriler sunar.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 50.5, sentez basamağında yer alan “İnsan faaliyetleri sonucunda gelecekte oluşabilecek çevre sorunlarına yönelik çıkarımda bulunur.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 48.48, kavrama düzeyinde yer alan “İnsan-çevre etkileşiminde yarar ve zarar durumlarını örnekler üzerinde tartışır.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 57.57, bilgi düzeyinde yer alan “Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 61.61, bilgi düzeyinde bulunan “Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder.” kazanımına yönelik mutlak başarı yüzdesi 54.54 olarak belirlenmiştir.

Bilişsel alan basitten karmaşığa doğru hiyerarşik olarak; “Bilgi-Kavrama-Uygulama-Analiz-Sentez-Değerlendirme” şeklinde sınıflandırılmıştır. Bloom ve arkadaşları (Akt. Demirel, 2015) tarafından yapılan bu bilişsel alan sınıflamasının üst basamaklarında bulunan analiz ve sentez basamaklarında yer alan hedef davranışlara yönelik başarı yüzdesinin bilgi ve kavrama basamağında yer alan davranışlara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Her ne kadar tüm hedef davranışlarda mutlak başarı yüzdesi 70’in altında kalmış olsa da bilgi ve kavrama basamaklarındaki hedef davranışların, analiz ve sentez basamağındaki hedef davranışlara göre

daha yüksek mutlak başarı yüzdesine sahip olduğu söylenebilir. Bu da üst basamaktaki hedef davranışların çoktan seçmeli sorularla ölçülmesinin zor olması ihtimaline bağlanabilir.

6.sınıf öğrencilerine uygulanan başarı testinde “İnsan ve Çevre” ünitesindeki iki alt konuya ait kazanımların mutlak başarı yüzdeleri 70’in altında kalmıştır. İlgili ünite 5.sınıfta okutulduğu için araya giren zaman dolayısıyla öğrenilenlerin unutulması, etkili bir öğrenme gerçekleşmemiş olması belirlenen başarı kriterinin altında kalmanın bir sebebi olarak gösterilebilir. Hedef davranışları ölçmek amacı ile hazırlanan soruların güçlük derecesinin yüksek olması da mutlak başarı yüzdesinin 70’in altında kalmasına sebep olarak gösterilebilir. 6. sınıf öğrencilerinin ilgili ünitenin alt konularına dair başarısızlığının hangi sebeplerden kaynaklandığını belirlemek için farklı araştırmalar yapılabilir. Yapılan araştırmada edilen bulgular, Fen Bilimleri Öğretim Programının istenilen hedeflere ulaşabilme düzeyinin değerlendirilmesinde bir basamak olarak kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi
- Demirbaş, M., & Pektaş, H. M. (2009). İlköğretim öğrencilerinin çevre sorunu ile ilişkili temel kavramları gerçekleştirme düzeyleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3(2).
- Demirel, Ö. (2015). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem yayıncılık
- MEB (2018). *Fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı*, Ankara: MEB Yayınları.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA KAYGISI VE GELECEK BEKLENTİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Nusret GÖKSU¹⁸⁴
Ayşe YILMAZ¹⁸⁵
Cennet YILMAZ¹⁸⁶
Sevde Nur BAYAZIT¹⁸⁷

Özet

Günümüzde işsizliğin küresel bir sorun haline gelmesi, ülkemizdeki işsizlik oranının gittikçe artması üniversite öğrencileri açısından işsizlik kaygısına neden olmaktadır. Özellikle mezun sayısının her geçen gün artması ile öğrencilerde iş bulma kaygısı daha fazla gündeme gelmiştir. Eğitimli işgücünün işsizlik sorunu ülkemizde diplomalı işsizliği de beraberinde getirmiştir. Çalışmamız, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde eğitim gören üçüncü ve son sınıf öğrencileri arasındaki işsizliğe ve iş bulmalarına ilişkin kaygılarını etkileyen faktörlerin ve gelecek beklentilerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Üniversitesinin 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında eğitim gören ilahiyat fakültesi ve işletme bölümündeki öğrenciler olmaktadır. Verilerin toplanması aşamasında anket yöntemi kullanılmış ve araştırmacı tarafından 25 soruluk Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Kişisel Bilgi Formunda Spielberger ve arkadaşları (1964) tarafından geliştirilen Durumluk-Sürekli Kaygı ölçeğinden yararlanılmıştır. Veriler analiz edilirken Frekans, T-Testi, One Way Anova analizi ve Bonferroni testinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Bulma, İş Bulma Kaygısı, İşsizlik

1. GİRİŞ

İnsanın en temel duygularından biri olarak kabul edilen kaygı, günümüz insanı ve gençlerinde zamanla bir sorun haline gelmiştir. İnsanın sosyal çevre ve gruplar gibi etkileşim halinde bulunduğu birçok faktörde kaygının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Yıldız vd., 2007:214). Bu durum insanın hayata başladığı dönemden tutun yaşamındaki her evresinde ortaya çıkan belirsizlikler nedeniyle önemli bir hale gelmiş ve özellikle son yıllarda üniversiteli gençleri büyük ölçüde etkilemektedir.

Ülkemizde üniversite öğrenimi gören öğrencilerin kaygıları sınav öncesinden başlamakta ve öğrenim hayatı hatta öğrenim hayatından sonra da devam etmektedir. Öğrencinin demografik özelliklerinden ailesine, barındığı yerden okuduğu bölüme kadar birçok etken kaygı düzeyini

¹⁸⁴ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, nusretgoksu@ksu.edu.tr

¹⁸⁵ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Doktora Öğrencisi, ayse_ylmz@hotmail.com

¹⁸⁶ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, cennetulmeva@outlook.com

¹⁸⁷ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, sevdenurbayazit@hotmail.com

etkilemektedir. Dolayısıyla öğrencilerin öğrenim hayatının son dönemlerinde gelecek endişesi ve işsizlik kaygısı ortaya çıkmaya başlamaktadır. Son yıllarda gençler ve üniversite mezunları arasında işsizliğin artması da kaygı hali ile yakından ilişkilidir (Dursun ve Aytaç: 2009:72).

Bu kapsam doğrultusunda araştırmanın temel amacı üniversite üçüncü ve son sınıf öğrencileri arasındaki işsizliğe ve iş bulmalarına ilişkin kaygılarını etkileyen faktörlerin ve gelecek beklentilerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından belirlenmesidir. Çalışmamız da öncelikle kaygı, iş bulma kaygısı, işsizlik ve Türkiye’de işsizlik gibi kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra ise metodolojik bilgiler, analiz sonuçları ve sonuç ve öneriler bölümüne yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kaygı ve İş Bulma Kaygısı

Kaygı sözcüğünün birden fazla kelime anlamı bulunmakta ve Türk Dil Kurumunda şu şekilde ifade edilmektedir (TDK,2019);

- Güçlü bir istek ya da dürtünün amacına ulaşamayacak gibi gözüktüğü durumlarda beliren tedirgin edici bir duygu.
- Bireylerin, toplumsal kümelerin herhangi bir güçlü istek ya da güdülerinin gerçekleşmemesi olasılığı karşısında duydukları tedirginlik.

Aynı şekilde beklenti sözcüğü de Türk Dil Kurumunda; “bireyin belli koşul ve durumların alacağı biçimler ya da kendisinden beklenenler konusundaki öngörüşü” şeklinde ifade edilir (TDK,2019).

Kaygı, psikologlar tarafından genellikle yalnızca bir nesneyle dolaylı olarak ilişkilendirilen belirsiz bir korku ve tutuklanma hali olarak da tanımlanmaktadır (Scovel,1978).

Spielberg ve Arkadaşları kaygıyı durumluk ve sürekli kaygı olarak iki faktöre ayırmışlardır. Durumluk kaygı; bireyin içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hissettiği sübjektif korku olarak tanımlanmaktadır. Sürekli kaygı ise; kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stresli olarak yorumlama, olayların birey tarafından tehlikeli ve özünü tehdit edici olarak algılanması sonucu oluşan karamsarlık hali olarak tanımlamışlardır (Öner ve Le Compte, 1983:1-2).

Kaygının negatif etkileri olmasına karşın organizmayı uyarıcı, koruyucu ve motive edici özelliklere de sahiptir. Kaygının uyarıcı özellikleri, kişinin yaralanma, acı, cezalandırılma, ayrılık, düş kırıklığı gibi durumlara karşı kendisini hazırlaması olarak söylenebilir. Tedbir alması ve eğer olumsuzluklar karşısında daha rahat üstesinden gelmesi koruyucu özellikleri olarak tanımlanırken; başarısızlık endişesi ile daha fazla çalışmaya yönelmesi ise motive edici özelliklerindedir. Pozitif kaygı insanların toplum içindeki yerini ve çalışma isteğini etkilemekte ancak birey tarafından kontrol edilemediğinde ise bu durum kaygıya dönüşerek başarısız olmasına sebep olabilmektedir (Akgün vd., 2007: 284).

Kaygı kişide karar vermede güçlük yaşatabilir ve geleceği hakkında karar verememesine ya da tedirgin hale gelmesine sebep olabilir. Ülkemizde de üniversite öğrenimi gören öğrenciler, üniversiteye gelmeden önce kaygı hali başlamakta, öğrenim sürecinde ve daha sonrasında da iş

bulma kaygısı olarak devam etmektedir. Öğrencinin öğrenim dönemi, üniversite sonrası içinde kilit noktalardan biridir. Mezuniyetleri sonrasında iş bulma çabaları, iş bulamama korkusu, iş seçimi ve geleceğe dönük planları öğrenciyi kaygılandırarak önemli etkenlerdendir. Öğrencide kaygıyı arttırıcı bazı faktörler vardır. Bunlar, öğrencinin cinsiyeti, ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi kişiliği, anne ve babasının mesleği, okuldaki başarı durumu, barındığı yer olarak sıralanabilir (Çakmak ve Hevedanlı, 2004: 2-3).

Bireylerin içinde buldukları İşgücü piyasalarındaki belirsizlikten artan işsizlik oranlarına kadar birçok etken işsizlik kaygısı üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla işsizlik kaygısı; hangi durumda olursa olsun iş sahibi olmayan her bireyin yeteneklerinden ve istihdamın etkisi ile oluşan endişe bireyi olumsuz yönden etkileyen bir durum olarak ifade edilebilir (Karcioğlu ve Balkaya, 2018: 105).

2.2. İşsizlik Kavramı ve Türkiye’de İşsizlik

İşsizlik kavramı, işsiz olup belirli bir süre zarfında iş aramak için faaliyette bulunan ve bir iş fırsatı verilen işlerde çalışmaya hazır olan herkes olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2019).

Türk dil kurumunda ise işsizlik kavramı (TDK,2019);

- İşçilerin yetenekli oldukları alanlarda kendileri için çalışabilecek bir yer sağlayamamaları
- İş gücü ve yerinin işçinin çalışmasını sağlayacak genişlik ve güçte olmaması şeklinde ifade edilmektedir.

İşsiz nüfusa, referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler dahildirler (TÜİK, 2019).

İktisatçılar ise işsizlik kavramını, çalışma istek ve yeteneğinin bulunmasına karşın piyasada geçerli ücret haddinde iş bulamama durumu olarak tanımlamaktadır (Karcioğlu ve Balkaya, 2018: 104).

Gençler için yüksek öğrenim yaşamının sonraki kısmını rahat ve nitelikli bir şekilde geçireceği anlamına gelmektedir. Ancak Genç işsizlerin önemli bir bölümünü üniversite eğitimi görmüş bireyler oluşturmaktadır. Dolayısıyla iş bulamama ve işsizlik süresi de öğrencilerde kaygıya sebep olmaktadır (İzgi, 2012: 303).

Tablo 1. 15-24 Yaş Aralığındaki Yüksek Öğrenim İşsizlik Oranları (ILO:2019)

		2016	2017	2018
Yüksek Öğrenim	Toplam	24,3	26,4	29,3
	Kadın	38,8	45	40,4
	Erkek	17	17	16,3

Tablo 1’de işgücüne katılım ve eğitim seviyelerine göre 2016, 2017 ve 2018 yılları 15 ve 24 yaş aralığındaki bireylerin işsizlik oranlarını gösterilmektedir. Yıllara göre, işsizlik oranları incelendiğinde totalde, kadınlarda ve erkeklerde de önceki dönemlere göre artış eğiliminde oldukları görülmektedir.

Tablo 2. 25 Yaş ve Üstü Yaş Aralığındaki Yüksek Öğrenim İşsizlik Oranları (ILO:2019)

		2016	2017	2018
Yüksek Öğrenim	Toplam	23,9	25,4	26,5
	Kadın	18,3	19,1	20,7
	Erkek	32,9	34,9	35,3

Aynı şekilde Tablo 2’de de işgücüne katılım ve eğitim seviyelerine göre 2016, 2017 ve 2018 yılları 25 yaş ve üstü bireylerin işsizlik oranlarını gösterilmektedir. Yıllara göre, işsizlik oranları incelendiğinde totalde, kadınlarda ve erkeklerde de önceki dönemlere göre artış eğiliminde oldukları görülmektedir.

Eğitimli işsizler bir ülke için ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda büyük bir öneme sahiptir. İstihdam ve eğitim arasındaki uyumsuzluk ise genç ve eğitimli işsizlerin oranını arttırmaktadır. Genç nüfus açısında yüksek bir orana sahip olan ülkemiz, bu kitleyi işgücü piyasasının gereklerine uygun bir şekilde yetiştirememektedir. Bu durum ise üretimin önemli bir faktörü olan insan gücünü verimli bir şekilde kullanılmasına sebep olmakta ve ülkenin rekabet edilebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Biçerli, 2011: 124-125-126).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

H₁: İş bulma kaygısı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1a}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan istihdam yetersizliği ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1b}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan çaresizlik ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1c}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan ayrımcılık ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1d}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan deneyimsizlik ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1e}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan kişisel yeterlilik ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: İş bulma kaygısı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2a}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan istihdam yetersizliği ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2b}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan çaresizlik ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2c}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan ayrımcılık ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2d}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan deneyimsizlik ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2e}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan kişisel yeterlilik ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: İş bulma kaygısı ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3a}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan istihdam yetersizliği ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3b}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan çaresizlik ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3c}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan ayrımcılık ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3d}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan deneyimsizlik ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3e}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan kişisel yeterlilik ile bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₄: İş bulma kaygısı ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4a}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan istihdam yetersizliği ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4b}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan çaresizlik ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4c}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan ayrımcılık ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4d}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan deneyimsizlik ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4e}: İş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarından olan kişisel yeterlilik ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin iş bulma kaygı ve gelecek beklentilerini öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, gelir durumları ve okudukları bölüm gibi demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Üniversitesinin 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında eğitim gören İlahiyat Fakültesi ve İşletme Bölümündeki öğrenciler olmaktadır. Araştırma doğrudan evren üzerinde yapılmış ve örneklem alma yoluna başvurulmamıştır. Toplamda 230 öğrenciye ulaşılmıştır. Anketlerimiz yüz yüze uygulandığı için hatalı ve eksik yanıtli anketlerimiz bulunmamaktadır.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması aşamasında sosyal bilimlerde yaygın bir şekilde kullanılan anket yöntemi uygulanmıştır. Hazırlanan Kişisel Bilgi Formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sosyo-demografik özellikleri belirlemek amacıyla hazırlanmış sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise 1964 yılında Spielberger ve Arkadaşları tarafından normal ve normal olmayan bireylerdeki sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilen Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik testi Öner ve Le Compte (1985) tarafından yapılmıştır.

Elde edilen veriler bilgisayar üzerinde SPSS 20,0 paket programında değerlendirilmiştir. Veriler değerlendirilirken öncelikle frekans tablosu oluşturulmuştur. İki grup ortalamasının karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem T-Testi, ikiden fazla grup ortalamasının karşılaştırılmasında ise One Way Anova analizi yapılmıştır. Grup ortalamaları arasında farklılık bulunduğu bu farklılığın hangi grup veya gruptan kaynaklandığını belirlemek için Bonferroni testi kullanılmıştır.

3.6. Bulgular

Tablo 3. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	Katılımcı Sayısı (N)	%
Yaş	19-21	63	27,4
	22-24	139	60,4
	25-27	23	10,0
	28 ve üzeri	5	2,2
Cinsiyet	Kız	118	51,3
	Erkek	112	48,7
Öğrencinin Okumakta Olduğu Program	İşletme	128	55,7
	İlahiyat	102	44,3

	0-250	24	10,4
	251-500	100	43,5
Aylık Gelir	501-750	63	27,4
	751-1000	19	8,3
	1001 TL ve Üzeri	24	10,4

Yapılan analizlerde 230 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi ankete katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ait bilgiler frekans tabloları aracılığıyla yukarıda ayrıntılı olarak verilmiştir. Katılımcıların %51,3'ü (n=118) kızlar, %48,7'si (n=112) erkekler oluşturmaktadır. Yaş ortalamaları 19 ile 28 yaş üzerinde değişmekte olup ortalama 25,39±5,47 yaşdır. İşletme de okumakta olan öğrenciler %55,7 (n=128) iken, ilahiyatta okumakta olan öğrenci durumu %44,3'tür (n=102). Gelir durumları ise, 500 TL ile 4000 TL arasında değişmekte olup ortalama gelirleri 1459,91±420,41 TL'dir.

Tablo 4. İş Bulma Kaygısı Ölçeğinin Güvenilirlik (α) Testi

Değişken	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha (α)
İş Bulma Kaygısı Ölçeği	21	0,774

Tablo 4'te görüldüğü gibi iş bulma kaygısı ölçeğinin Cronbach Alfa değeri 0,774 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 5. Araştırma Değişkenlerine İlişkin İş Bulma Kaygısı Ölçeğinin Alt Boyutlarının Güvenilirlik (α) Test Değerleri

Değişkenler	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha (α)
İstihdam Yetersizliği	8	0,881
Çaresizlik	4	0,664

Ayrımcılık	3	0,679
Deneyimsizlik	3	0,784
Kişisel Yeterlilik	3	0,402

Tablo 5'te iş bulma kaygısı ölçeğinin alt boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlılık değerleri incelendiğinde; istihdam yetersizliği için 0,881; çaresizlik için 0,664; ayrımcılık için 0,679; deneyimsizlik, 0,784 ve kişisel yeterlilik için 0,402 saptanmış olup tüm alt boyutların yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 6. İş Bulma Kaygısı Ölçeği ile Cinsiyet Değişkeni Bağımsız Örneklem T-Testi

Değişken	Cinsiyet	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	t	Anlamlılık (p)
İş Bulma Kaygısı Ölçeği	Kız	118	68,31	11,18	1,85	0,116
	Erkek	112	65,35	12,97	1,84	

Tablo 6'de yapılan Student T-Testi analiz sonucuna göre; öğrencilerin iş bulma kaygısı cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık 0,116 ($p < 0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde H_2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 7. Bağımsız Örneklem T-Testi (Cinsiyet)

Ölçekler	Cinsiyet	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	t	Anlamlılık (p)
İstihdam Yetersizliği	Kız	118	3,95	0,78	2,058	0,014
	Erkek	112	3,71	0,99	2,045	
Çaresizlik	Kız	118	2,57	1,02	1,740	0,645
	Erkek	112	2,33	1,06	1,738	

Deneyimsizlik	Kız	118	3,40	1,18	2,003	0,941
	Erkek	112	3,08	1,21	2,002	
Kişisel Yeterlilik	Kız	118	2,45	0,91	-2,414	0,059
	Erkek	112	2,81	1,35	-2,390	

Tablo 7’de yapılan Student T-Testi analiz sonucuna göre; öğrencilerin iş bulma kaygısı alt boyutlarından istihdam yetersizliği düzeyi cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık 0,014 ($p < 0,05$) gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak iş bulma kaygısı alt boyutlarından olan çaresizlik 0,645, deneyimsizlik 0,941, kişisel yeterlilik 0,059 düzeyi cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde H_{2a} hipotezi kabul, H_{2b} , H_{2c} , H_{2d} ve H_{2e} hipotezleri red edilmiştir.

Tablo 8. İş Bulma Kaygısı Ölçeği ile Bölüm Değişkeni Bağımsız Örneklem T-Testi

Değişken	Bölüm	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	t	Anlamlılık (p)
İş Bulma Kaygısı Ölçeği	İşletme	128	70,50	11,25	5,37	0,178
	İlahiyat	102	62,32	11,75	5,34	

Tablo 8’de yapılan Student T-Testi analiz sonucuna göre; öğrencilerin iş bulma kaygısı ile bölümleri açısından anlamlı bir farklılık 0,178 ($p < 0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde H_3 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 9. Bağımsız Örneklem T-Testi (Bölüm)

Ölçekler	Bölüm	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	t	Anlamlılık (p)
İstihdam Yetersizliği	İşletme	128	3,96	0,82	2,398	0,010
	İlahiyat	102	3,67	0,97	2,352	
Çaresizlik	İşletme	128	2,66	1,05	3,479	0,435

	İlahiyat	102	2,19	0,98	3,504	
Deneyimsizlik	İşletme	128	3,70	1,09	7,159	0,894
	İlahiyat	102	2,66	1,09	7,161	
Kişisel Yeterlilik	İşletme	128	2,59	0,96	-0,497	0,565
	İlahiyat	102	2,67	1,37	-0,479	

Tablo 9’de yapılan Student T-Testi analiz sonucuna göre; öğrencilerin iş bulma kaygısı alt boyutlarından istihdam yetersizliği düzeyi öğrencilerin okudukları bölüm açısından anlamlı bir farklılık 0,010 ($p = <0,05$) gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak iş bulma kaygısı alt boyutlarından olan çaresizlik 0,435, deneyimsizlik 0,894, kişisel yeterlilik 0,565 düzeyi öğrencilerin okudukları bölüm açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde H_{3a} hipotezi kabul, H_{3b} , H_{3c} , H_{3d} ve H_{3e} hipotezleri red edilmiştir.

Tablo 10. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından İstihdam Yetersizliği ile Yaş Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Yaş Kriterleri	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
İstihdam Yetersizliği	19-21	63	3,87	0,87	1,608	,188
	22-24	139	3,88	0,88		
	25-27	23	3,51	1,04		
	28 ve Üzeri	5	3,37	0,69		
	Total	230	3,83	0,89		

Tablo 10’da yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin istihdam yetersizliği düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık 0,188 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 11. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Çaresizlik ile Yaş Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Yaş Kriterleri	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
Çaresizlik	19-21	63	2,59	1,03	1,747	,158
	22-24	139	2,39	1,02		
	25-27	23	2,63	1,26		
	28 ve Üzeri	5	1,66	0,47		
	Total	230	2,45	1,05		

Tablo 11’te yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin çaresizlik düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık 0,158 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 12. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Deneyimsizlik ile Yaş Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Yaş Kriterleri	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
Deneyimsizlik	19-21	63	3,52	1,28	1,583	,194
	22-24	139	3,15	1,18		
	25-27	23	3,05	1,17		
	28 ve Üzeri	5	3,06	0,59		
	Total	230	3,24	1,21		

Tablo 12’te yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin deneyimsizlik düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık 0,194 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Kişisel Yeterlilik ile Yaş Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Yaş Kriterleri	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
----------	----------------	---	------------	------------	---	---

Kişisel Yeterlilik	19-21	63	2,63	1,03	3,191	,024
	22-24	139	2,51	0,91		
	25-27	23	3,30	2,18		
	28 ve Üzeri	5	2,80	1,64		
	Total	230	2,63	1,16		

Post Hoc Tetsi (Bonferroni)

Kişisel Yeterlilik	Yaş kriterleri	Yaş kriterleri	Ort. Farkı	p
	22-24	25-27	0,79	0,014

Tablo 13'te yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin kişisel yeterlilik düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık 0,024 ($p = <0,05$) gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın nerden kaynaklandığını bulmak için ise Bonferroni analizi yapılmıştır. Bonferroni analizi sonucuna göre kişisel yeterlilik düzeyi; yaş aralığı 22-24 olan öğrencilerin, yaş aralığı 25-27 olan öğrencilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucuna göre H_{1a} , H_{1b} , H_{1c} ve H_{1d} hipotezleri red, H_{1e} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 14. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından İstihdam Yetersizliği ile Gelir Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Gelir Aralığı	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
İstihdam Yetersizliği	0-250	24	4,15	0,83	2,468	0,046
	251-500	100	3,81	0,82		
	501-750	63	3,95	0,86		
	751-1000	19	3,47	1,12		
	1001 TL ve Üzeri	24	3,55	1,03		
	Total	230	3,83	0,89		

Tablo 14'te yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin istihdam yetersizliği düzeyleri gelir açısından anlamlı bir farklılık 0,046 ($p = <0,05$) gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan Bonferroni analizi sonucunda farklılığın hangi değişkenlerden kaynaklandığı sonucuna ulaşılamamıştır.

Tablo 15. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Çaresizlik ile Gelir Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Gelir Aralığı	N	A.Ort. (X)	Std. S.	F	p
Çaresizlik	0-250	24	2,83	0,96	2,091	0,083
	251-500	100	2,47	1,04		
	501-750	63	2,50	1,02		
	751-1000	19	2,29	1,15		
	1001 TL ve Üzeri	24	2,00	1,03		
	Total	230	2,45	1,05		

Tablo 15'te yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin çaresizlik düzeyleri gelir açısından anlamlı bir farklılık 0,083 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Deneyimsizlik ile Gelir Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Gelir Aralığı	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
Deneyimsizlik	0-250	24	3,27	1,28	1,501	0,203
	251-500	100	3,31	1,18		
	501-750	63	3,19	1,13		
	751-1000	19	2,68	1,22		
	1001 TL ve Üzeri	24	3,54	1,36		
	Total	230	3,24	1,21		

Tablo 16'da yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin deneyimsizlik düzeyleri gelir açısından anlamlı bir farklılık 0,203 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 17. İş Bulma Kaygısı Ölçeği Alt Boyutlarından Kişisel Yeterlilik ile Gelir Değişkeni One Way Anova Testi

Ölçekler	Gelir Aralığı	N	A.Ort. (X)	Std. Sapma	F	p
Kişisel Yeterlilik	0-250	24	2,51	1,06	0,482	0,749
	251-500	100	2,57	0,88		
	501-750	63	2,66	1,55		
	751-1000	19	2,94	1,12		
	1001 TL ve Üzeri	24	2,65	1,12		
	Total	230	2,63	1,16		

Tablo 17’da yapılan Anova analizi sonucuna göre, öğrencilerin kişisel yeterlilik düzeyleri gelir açısından anlamlı bir farklılık 0,749 ($p = >0,05$) göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde H_4 , H_{4b} , H_{4c} , H_{4d} ve H_{4e} hipotezleri red, H_{4a} hipotezi kabul edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İş bulma kaygısı öğrenciler için her geçen gün önem kazanmakta ve geleceğe yönelik beklentileri açısından kaygı düzeylerini etkileyen faktörler çoğalmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleşen çalışmamızda, üniversite öğrencilerinin iş bulma kaygısı ve geleceğe yönelik beklentileri incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan öğrencilerin demografik özelliklerinden hangi faktörlerin kaygıyı etkilediği ve iş bulma kaygılarında farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada veriler Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden anket soru formu yolu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler Frekans, ikili grup karşılaştırmalarında Bağımsız Örneklem T-Testi ve ikiden fazla grup karşılaştırmalarında One Way Anova ile analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezlerden dört tanesi kabul edilmiş diğer 20 hipotez ise reddedilmiş olup bu bulgular aşağıda değerlendirilmiştir.

Bulgular doğrultusunda:

- İş bulma kaygısı ve iş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından istihdam yetersizliği, çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik boyutları öğrencilerin yaşları ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,
- İş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından kişisel yeterlilik boyutu ise öğrencilerin yaşları ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,
- İş bulma kaygısı ve iş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik ve kişisel yeterlilik boyutları öğrencilerin cinsiyetleri ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,
- İş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından istihdam yetersizliği boyutu ise öğrencilerin cinsiyetleri ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,

- İş bulma kaygısı ve iş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik ve kişisel yeterlilik boyutları öğrencilerin okumakta oldukları bölüm ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,
- İş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından istihdam yetersizliği boyutu ise öğrencilerin okumakta oldukları bölümleri ile anlamlı bir farklılık göstermekte,
- İş bulma kaygısı ve iş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik ve kişisel yeterlilik boyutları öğrencilerin gelirleri ile anlamlı bir farklılık göstermemekte,
- İş bulma kaygısı ölçeği alt boyutlarından istihdam yetersizliği boyutu ise öğrencilerin gelirleri ile anlamlı bir farklılık göstermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

H_1 : ($p>0,05$). (Red)

H_{1a} : ($p>0,05$). (Red)

H_{1b} : ($p>0,05$). (Red)

H_{1c} : ($p>0,05$). (Red)

H_{1d} : ($p>0,05$). (Red)

H_{1e} : ($p<0,05$). (Kabul)

H_2 : ($p>0,05$). (Red)

H_{2a} : ($p<0,05$). (Kabul)

H_{2b} : ($p>0,05$). (Red)

H_{2c} : ($p>0,05$). (Red)

H_{2d} : ($p>0,05$). (Red)

H_{2e} : ($p>0,05$). (Red)

H_3 : ($p>0,05$). (Red)

H_{3a} : ($p<0,05$). (Kabul)

H_{3b} : ($p>0,05$). (Red)

H_{3c} : ($p>0,05$). (Red)

H_{3d} : ($p>0,05$). (Red)

H_{3e} : ($p>0,05$). (Red)

H_4 : ($p>0,05$). (Red)

H_{4a} : ($p<0,05$). (Kabul)

H_{4b} : ($p>0,05$). (Red)

H_{4c}: (p>0,05). (Red)

H_{4d}: (p>0,05). (Red)

H_{4e}: (p>0,05). (Red)

Araştırma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'ndeki İşletme Bölümü ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile sınırlı olduğu için elde edilen sonuçlar da kısıtlıdır. Bununla beraber gelecekte yapılacak çalışmalar daha büyük örnekleme uygulanıp, farklı bölümlerde değerlendirmeler yapılabilir.

5. KAYNAKÇA

- AKGÜN, A., GÖNEN, S. ve AYDIN, M., 2007. “İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20), ss. 283-299.
- BALCI İZGİ, B., 2012. “Genç İşsizliği ve Eğitim ile Olan İlişkisi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11(41), ss. 295-310.
- BİÇERLİ, M.K., 2011. “Yükseköğretim Sistemimizi İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler Paralelinde Yeniden Yapılandırmak Zorundayız”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1(3), ss. 122-127.
- ÇAKMAK, Ö., ve HEVEDANLI, M., 2004. “Biyoloji Öğretmen Adaylarının Kaygılarını Etkileyen Etmenler”, İnönü Üniversitesi XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, ss. 1-11.
- DURŞUN, S., ve AYTAÇ, S., 2009. “Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı”, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, 28(1), ss. 71-84.
- KARCIOĞLU, F. Ve BALKAYA, E., 2018. “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Girişimcilik Niyeti İlişkisi: Tra1 Bölgesi Örneği”, İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 20, 95-120.
- ÖNER, N., LE COMPTE, A., 1983. Süreksiz Durumluluk/ Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 26s.
- SCOVEL, T., 1978. “The Effect of Affect on Foreign Language Learning: A Review of the Anxiety Research”, Language Learning, 28 (1), ss. 129-142.
- YILDIZ, M., SEZEN, A. ve YENEN, İ., 2007. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Akademik Gütülenmeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25, ss. 213-239.
- http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2013/turkce/metaveri/tanim/index.html (11.05.2019)
- <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/c3e.html> (10.05.2019)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=645 (09.05.2019)

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL YENİLİKÇİLİK FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet KARAHAN¹⁸⁸
Fatma ÇETİNTAŞ¹⁸⁹

Özet

Toplumun günlük yaşamsal problemlerine uygun çözümler bulmada önemli bir rol oynayan sosyal yenilikçilik, bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır. Özellikle organizasyonlar için sosyal değer oluşturan ve rekabet avantajı sağlayan sosyal yenilikçilik olgusu, organizasyonun rekabet gücünü artırmak için bireysel veya kurumsal değişimin sağlanması ve ekonomik etkinliğin elde edilmesi gibi önemli konularda da anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni kavram, dünyada sürdürülebilir bir yaşam sağlamak üzere; kültür, ekonomi, çevre gibi sosyal konulara odaklanan ve bunlarla ilgili sorunlara toplumsal çıkarı gözeterek yenilikçi çözümler üretmek üzere kullanılmaktadır. Bu anlamda, sosyal yenilikçilik kavramı ve kapsamının belirlenmesi, sosyal yenilikçilik ve sosyal değişim ilişkisinin ortaya çıkarılması ile ilgili araştırmaların yapılması günümüzde hayati önem kazanmış ve araştırmacıların yoğun ilgisini çekmiştir.

Bunun bağlamda yapılan geniş literatür araştırması sonucunda, toplumsal gelişimi önemli dinamiklerinden olan üniversite öğrencilerinin örgüt başarısını olumlu yönde etkileyen sosyal yenilikçilik farkındalıklarının artırılması ve yaygınlaştırılması amacıyla bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Çalışmaya veri sağlamak üzere öncelikle öğrencilerin mevcut sosyal yenilikçilik düzeylerini ve konuyla ilgili sorunlarını belirlemeye yönelik bir anket hazırlanmıştır. Uygulanması yapılan anket, Fırat Üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan ve rastgele seçilen bir örneklem gruba yüz yüze yapılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmış, üniversite öğrencileri arasında bu kültürün yaygınlaştırılabilmesi için yapılması gerekenler, uygulamalarda karşılaşılan sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal yenilikçilik, Sosyal Değişim, Üniversite öğrencileri.

1. Giriş

İnsanlık tarihinin başlarına kadar uzanan sosyal yenilikçilik Max Weber, Talcott Parsons ve Schumpeter'in araştırmalarıyla kavramlaşarak literatürdeki yerini almıştır. Son yıllarda ekonomiden işletmeye, bölgesel kalkınmadan politikaya bütün alanlarda ilgi çekmeye başlamıştır. Sosyal yenilikçilik kavramı en sade anlamıyla, sosyal hedeflere ulaşabilmek için yeni fikirlerin üretilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yenilikçilik olgusu bazen bir ürün, bir süreç veya teknoloji şeklinde tanımlanabileceği gibi bir fikir, ilke, sosyal hareket, müdahale veya bunların tümünün bileşimi şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Sosyal yenilikçilik özünde; geleneksel yöntemlerin çözüm sunmakta yetersiz kaldığı eğitim, güvenilirlik, toplumsal hayat ve çocuk sağlığı gibi konularda sosyal ihtiyaçların giderilmesi ve sosyal problemlerin çözülmesi

¹⁸⁸ Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, m.karahan@firat.edu.tr

¹⁸⁹ Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 181216102@firat.edu.tr

yönündeki çabayı ifade etmektedir. Böyle bir çaba, sosyal anlamda bir değer veya bir değişim oluşturarak toplumsal gelişime ve yenilenmeye, toplumun gelişmesine imkân tanımaktadır.

Toplumun günlük yaşamsal problemlerine uygun çözümler bulmada önemli bir rol oynayan sosyal yenilikçilik, bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır. Özellikle organizasyonlar için sosyal değer oluşturan ve rekabet avantajı sağlayan sosyal yenilikçilik olgusu, organizasyonun rekabet gücünü artırmak için bireysel veya kurumsal değişimin sağlanması ve ekonomik etkinliğin elde edilmesi gibi önemli konularda da anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni kavram, dünyada sürdürülebilir bir yaşam sağlamak üzere; kültür, ekonomi, çevre gibi sosyal konulara odaklanan ve bunlarla ilgili sorunlara toplumsal çıkarı gözeterek yenilikçi çözümler üretmek üzere kullanılmaktadır. Bu anlamda, sosyal yenilikçilik kavramı ve kapsamının belirlenmesi, sosyal yenilikçilik ve sosyal değişim ilişkisinin ortaya çıkarılması ile ilgili araştırmaların yapılması günümüzde hayati önem kazanmış ve araştırmacıların yoğun ilgisini çekmiştir.

Bunun bağlamda yapılan geniş literatür araştırması sonucunda, toplumsal gelişimi önemli dinamiklerinden olan üniversite öğrencilerinin örgüt başarısını olumlu yönde etkileyen sosyal yenilikçilik farkındalıklarının artırılması ve yaygınlaştırılması amacıyla bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Çalışmaya veri sağlamak üzere öncelikle öğrencilerin mevcut sosyal yenilikçilik düzeylerini ve konuyla ilgili sorunlarını belirlemeye yönelik bir anket hazırlanmıştır. Uygulanması yapılan anket, Fırat Üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan ve rastgele seçilen bir örneklem gruba yüz yüze yapılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmış, üniversite öğrencileri arasında bu kültürün yaygınlaştırılabilmesi için yapılması gerekenler, uygulamalarda karşılaşılan sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

2. İlgili Literatür Araştırması

Yeşilkaya ve Yıldız (2018) bireylerin özgeci davranış düzeylerinin, sahip oldukları sosyal yenilikçilik eğilimi üzerindeki belirleyiciliğini inceledikleri çalışmaya Ardahan belediyesinde çalışan 108 kişi katılmıştır. Bireylerin özgeci davranış düzeylerinin, sosyal yenilikçilik eğilimlerini olumlu yönde etkilediği hipotezini test etmek amacıyla yürütülen bu çalışmada geçerlik ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçek yardımıyla çalışma için gerekli veriler toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda araştırmaya katılan bireylerin özgeci davranış düzeylerinin, sahip oldukları sosyal yenilik eğilimlerini 0,98 oranında, olumlu yönde ve anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Yavuzaslan (2017) yaptığı çalışmaya göre, AB'nin sosyal bütünleşme çabaları, yenilik politikaları ve sosyal yenilikçilik çerçevesinde ele alınarak AB'nin sosyal bütünleşmesinin sağlanmasında yenilikçi bir anlayışa ulaşılması hedeflenmiştir. AB bütünleşmesinde yaşanan sorunun çözümünde yenilik ve sosyal yenilikçilik kavramlarının içeriğinin bir yöntem olarak kullanılabilmesi somut örnekler verilerek açıklanmıştır. Bu örneklerin analizi sonucunda, AB'de uygulanan sosyal yeniliklerin AB üyesi ülkeler arasındaki refah düzeyi farklılıklarını gidermede ve AB'deki sosyal bütünleşmenin geliştirilmesinde etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Özmete ve Akgül Gök (2015) yaptıkları çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için önemli bir araç olan sosyal refah hizmetleri bağlamında, sosyal hizmet ve sosyal yenilikler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Topsakal ve Yüzbaşıoğlu (2017) yaptıkları çalışmada, sosyal yenilikçilik ve sosyal değişim arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Yapılan literatür taraması sonrasında sosyal yenilikçiliğin kavramsal bir model olarak uygulanması önerilmiş, elde edilen sonuçlara göre sosyal yenilikçilik koşullarının, sosyal, çevresel ve ekonomik sorunlara göre belirlendiği, çok çeşitli aktör ve paydaşlar tarafından uygulandığı ve amacın sadece sosyal sorunların mevcutlara göre daha etkili ve verimli bir şekilde çözülmesi olduğu ileri sürülmüştür.

Tatar ve Arslan (2017) yaptıkları çalışmada, sosyal yenilikçilik kavramının gelişimini anlatan geniş bir literatür taraması yapmışlardır. Sosyal yenilikçiliğin temel prensibi, sosyal sorunların çözülmesinde ve toplumdaki her bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasında yeni ve yaratıcı fikirlerin ortaya çıkarılması ve böylelikle birey ve grupların yaşamlarında bir fark oluşturulması, toplumsal bir değişim gerçekleştirmektir. Bu bağlamda çalışma daha sonra yapılacak sosyal yenilikçilik çalışmalarının önünü açacak, çalışmalara disiplinler arası bir bakış açısı kazandırarak iktisat, pazarlama, sosyoloji, psikoloji, eğitim ve daha birçok akademik alanda yapılacak yeni çalışmaları teşvik edeceği öngörülmüştür.

Halaç, Eren ve Bulut (2014) yaptıkları çalışmada, Türk kültürüne uygun, bireysel düzeyde geçerli ve güvenilir bir sosyal yenilikçilik ölçeği geliştirmişlerdir. Anket uygulamasına farklı coğrafi ve sosyo-ekonomik bölgelerden üniversitelerin farklı fakültelerinden son sınıf öğrencileri katılmıştır. Çalışma sonucunda tek boyutlu, sekiz maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bireysel bir sosyal yenilikçilik ölçeği geliştirilmiştir.

Özdemir ve Ar (2015) yaptıkları çalışmada, sosyal yenilikle ilgili unsurları ve sosyal yeniliği etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Bu amaçla hazırlanan bir anket formuyla, Kalkınma Bakanlığı ve Kalkınma Ajanslarında çalışan 32 uzmandan gerekli bilgiler toplanmış ve elde edilen bulgulara göre; en fazla ilişkinin sosyal yenilikçilik ile sosyal girişimcilik arasında olduğu, sosyal yeniliğin ortaya çıkışında en önemli faktörün ise sosyal beklentilerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal yeniliklerde; eğitim, sağlık, çevre, ekonomi gibi sosyal alanlarda gelişme sağlama potansiyelinin olduğu, sosyal yenilik süreçlerindeki en önemli rolün ise belediyeler tarafından üstlenildiği ileri sürülmüştür.

Erbil (2017) yaptığı çalışmada, Piramidin Altı yaklaşımının sosyal yenilik süreci ile nasıl uygulamaya geçirilebileceği, bir işletme üzerinde durum çalışması yapılarak ele alınmıştır. Çalışma sonucunda; işletmelerin maliyetlerini en aza indirdiği gözlenmiş, sosyal yenilik süreciyle işletmenin koşullarına özgün çözüm önerileri geliştirerek ürünlerine erişim imkânlarını artırdığı, süreç içerisinde deneyimlerini farklı ülke pazarlarının beklentilerine cevap verecek şekilde geliştirdikleri ve böylelikle ölçek büyüterek Piramidin Altı yaklaşımını stratejik olarak uygulamaya koyduklarını ileri sürmüşlerdir.

Kazançoğlu ve Dirsehan (2016) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de ilk “sakin şehir” unvanına sahip şehri Seferihisar, örnek vaka olarak incelenmiştir. Sakin şehir ağına katıldıktan sonra şehirde nasıl bir sosyal inovasyon yapıldığı, şehrin yerel ekonomisinin yanı sıra sosyal yapısının nasıl değiştiği ve bu değişimin yöre halkının gelişmesinde ve kalkınmasını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Ayrıca, çalışmada sosyal inovasyonun rolü ve gücü tartışılmıştır.

Topsakal ve Yüzbaşıoğlu (2018) yaptıkları çalışmada, Antalya destinasyonunda faaliyet gösteren turizm işletmelerinin sosyal yenilik algı farklılıkları işletme özelliğine göre ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, hazırlanan ölçek Antalya destinasyonunda faaliyet gösteren 397 seyahat işletmesi yöneticisine uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, küçük boy turizm işletmelerinin büyük boy turizm işletmelerine göre daha az çevreyi kirleten ulaşım seçeneklerini tercih ettiği belirlenmiştir.

3. Araştırmanın Amacı, Yöntem ve Kapsamı

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışma, toplumsal gelişmeni önemli dinamiklerinden olan üniversite öğrencilerinin örgüt başarısını olumlu yönde etkileyen sosyal yenilikçilik farkındalıklarının artırılması ve yaygınlaştırılmasını gerçekleştirmek üzere sosyal yenilikçilik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışma ile üniversite öğrencilerinin sosyal yenilikçilik farkındalık düzeyleri belirlenmeye çalışılmış, sosyal yenilikçilik farkındalık düzeylerinin eğitim yoluyla artırılabilmesi

için yapılması gerekenler ve ayrıca konuyla ilgili karşılaşılan sorunlar, eksiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Mart 2019 tarihinde Elazığ Fırat Üniversitesinde öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler olup, bu evrenden örneklem olarak farklı fakültelerden 273 öğrenci seçilmiştir. Örnekler rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve bunların üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin tümünü temsil ettiği varsayılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi seçilmiştir. Anketin hazırlanmasında öncelikle ilgili yazın taranmış, daha önceki araştırmalarda kullanılan anketler incelenmiş (Özdemir ve Ar, 2015; Eren, 2010; Aksay, 2011) ve bu bilgiler ışığında "Üniversite öğrencilerinin Sosyal yenilikçilik Düzeylerini Belirleme Anketi" isimli yeni bir anket formu geliştirilmiştir. Hazırlanan bu anket iki bölümden oluşmakta olup bunlar; demografik özellikler ve öğrencilerin sosyal yenilikçilik düzeyini ölçme bölümleridir. Soruların değerlendirilmesinde öğrencilere beşli likert tipi (1.Kesinlikle Katılmıyorum, 2.Katılmıyorum, 3.Kararsızım, 4.Katılıyorum, 5.Kesinlikle Katılıyorum) seçenekler sunulmuş ve öğrencilerin verdikleri cevaplar gerekli hesaplamalar yapılarak puana dönüştürülmüştür.

Ankette toplam 32 soru yer almakta olup, bunlardan 8 tanesi öğrencilerin demografik bilgilerine ait, 24 tanesi üniversite öğrencilerinin sosyal yenilikçilik düzeyini ölçmeye yönelik sorulardır. Ölçekte bulunan maddeler üzerinde yapılan Alfa güvenirlik katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Anket uygulaması sonunda, öğrencilerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS 18 paket programıyla istatistiksel değerlendirmeleri yapılmıştır.

4.4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Araştırmaya katılan öğrencilerden toplanan veriler SPSS paket programında analiz edilerek elde edilen sonuçlar iki başlık halinde yorumlanarak aşağıda; öğrencilerin demografik özellikleri ve sosyal yenilikçilik düzeyi başlıkları altında ayrıntılı olarak yorumlanmıştır.

4.4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan Elazığ Fırat Üniversitesi öğrencilerinden rastgele seçilen 273 öğrenciye ait demografik bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımı; %67(183) bayan, %33(90) baydır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %40(109) İİBF öğrencisi, %20(55) sağlık bilimleri fakültesi, %18(48) mühendis fakültesi, %4(12) fen-edebiyat fakültesi, %4(11) eğitim fakültesi, %3(9) meslek yüksekokulu, %3(8) teknoloji fakültesi, %3(7) Tıp Fakültesi, %2(6) ilahiyat fakültesi öğrencisi, %2(4) iletişim fakültesi öğrencisi %1(4) beden eğitimi fakültesi öğrencisidir. Araştırmaya katılan öğrencilerinin sınıflara göre dağılımı ise %33(90) dördüncü sınıf öğrencisi, %30(81) birinci sınıf öğrencisi, %18(49) üçüncü sınıf öğrencisi, %9(25) ikinci sınıf öğrencisi, %5(16) yüksek lisans öğrencisi, %4(11) uzatmalı, %1(1) doktora öğrencisidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ikamet ettikleri yerler, %50(135) aile yanında, %42(115) yurttta, %8(23) öğrenci evindedir. Sosyal yenilikçilikle ilgili üniversitenizde herhangi bir eğitim-ders-kurs aldınız mı sorusuna katılım oranı %92(250) hayır, %8(23) evet yanıtıdır. Öğrencilerimizin üniversite de veya dışarıda herhangi bir faaliyet-etkinlik katılma durumu %75(206) hayır, %25(67) evet cevabıdır. Öğrencilerin sosyal medya, e-posta, gruplarına katılım, paylaşım vb. faaliyetlere katılımı ise, %81(222) hayır, %19(51) evet yanıtıdır.

4.4.2. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yenilikçilik Düzeyleri

Araştırmaya katılan Elazığ Fırat Üniversitesi öğrencilerinden rastgele seçilen 273 öğrencinin sosyal yenilikçilik düzeyi beş tam puan üzerinden, ortalama 3,63 puan olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama öğrencilerin konuyla ilgili farkındalık düzeylerinin iyi bir durumda olduğunu göstermektedir. Aşağıda Tablo 1’de sosyal yenilikçilik farkındalık düzeyi ortalama puanından (3,63) yüksek olan maddeler puan sırasına göre gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Sosyal Yenilikçilik Düzeyi Puanı Ortalamadan Büyük Olanlar

SORULAR	X	S
Fikirlerimin her zaman başarılı olmayabileceğini ve hata yapabileceğimi kabullenirim.	4,23	0,94
Sosyal yenilik özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir.	4,15	1,10
Fikirlerim gerçeğe dönüştüğünde beklentilerimi karşılayabilecek düzeyde olur.	4,14	0,98
Sosyal yenilik uygulamalarının ülkemizde gelişmesi için yeterli farkındalık vardır.	4,12	1,14
Toplumda, sosyal dayanışma ve sosyal katılımı artırmanın yollarını ararım.	4,12	1,04
Toplumda, politik ve sosyal değişimler yapmanın yollarını ararım.	4,09	1,00
Sürdürülebilir sosyal gelişme için ilk önce insanların zihinlerinin değiştirilmesi gerekir.	4,05	1,12
Sosyal alanlarda (eğitim, sağlık, çevre, sanat ve ekonomi gibi) gelişim sağlayacak fikirler üretebilirim.	3,93	0,98
Sorunları tespit edebilir ve sistemi iyileştirebilecek çözümler bulabilirim.	3,92	1,03
Sosyal ihtiyaçları gidermek ve problemlere çözüm bulmak için yeni teknolojilerin kullanılması gerekir.	3,88	0,96
Sosyal, insani ve organizasyonel gelişim sağlanmadan teknolojik yeniliklerin ekonomiyi ve yaşam koşullarını iyileştiremez.	3,79	1,06
Sosyal grupların (sivil toplum, dernek, politika vb.) faaliyetlerinde aktif rol oynarım.	3,77	1,19
Fikirlerimi gerçekleştirebilmek için destek bulmakta zorlanmam.	3,76	0,99
Uzun vadeli sağlıklı bir ekonomi oluşturmak için sosyal yenilikler hayati öneme sahiptir.	3,67	1,02
Herhangi bir maddi çıkar beklemeden çevremdekilere faydalı olmak isterim.	3,65	1,03
Sosyal yenilik sürecinde devlet kurumları daha önemlidir.	3,64	1,07

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin fikirlerinin her zaman başarılı olmayabileceği ve hata yapabilecekleri fikrine katılım durumu puan ortalamalarına ($X=4,23$; $s=0,94$) göre; bu fikre yüksek bir ortalama puanıyla katılmaktadırlar. Bu sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fikirlerinin her zaman başarılı olmayabileceklerini ve hata yapabileceklerini kabullenmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal yeniliklerin özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemli olduğu fikrine katılım puanı ortalamasına ($X=4,15$; $s=1,10$) göre; öğrencilerin bu fikre yüksek bir ortalamayla katıldığı yorumu yapılabilir. Bu sonuca göre, öğrencilerin çoğunluğu sosyal yeniliklerin özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemli olduğuna inanmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin fikirlerinin gerçeğe dönüşmesi durumunda beklentilerini karşılayacağı fikrine katılım puanı ortalamasına ($X=4,14$; $s=0,98$) göre; öğrencilerin bu fikre yüksek bir ortalamayla katıldığı yorumu yapılabilir. Bu sonuca göre, öğrencilerin çoğunluğu fikirlerinin gerçekleşmesi durumunda beklentilerinin karşılanacağını düşünmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ülkemizde sosyal yenilik uygulamalarının gelişmesi için yeterli farkındalık olduğu fikrine katılım puan ortalamasına ($X=4,12$; $s=1,14$) göre öğrenciler bu fikre yüksek bir ortalama puanla katılmaktadırlar. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ülkemizde sosyal yenilik uygulamalarının gelişmesi için yeterli farkındalık olduğu fikrine kesinlikle katılmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumda, sosyal dayanışma ve sosyal katılımı artırmanın yollarını aradıkları fikrine katılım puan ortalamasına ($X=4,12$; $s=1,04$) göre öğrencilerin bu fikre katıldığı söylenebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu, toplumda sosyal dayanışma ve sosyal katılımı artırmanın yollarının aranması gerektiğini düşünmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, toplumda politik ve sosyal değişimler yapmanın yollarını aradıkları fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=4,09$; $s=1,00$) göre; öğrencilerin bu fikre katıldığı ifade edilebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu toplumda, politik ve sosyal değişimler yapmanın yollarını aradıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürdürülebilir sosyal gelişme için ilk önce insanların zihinlerinin değiştirilmesi gerektiği fikrine katılım puan ortalamasına ($X=4,05$; $s=1,12$) göre öğrencilerin bu fikre çoğunlukla katıldığı ifade edilebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sürdürülebilir bir sosyal gelişme için ilk önce insanların zihinlerinin değiştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal alanlarda (eğitim, sağlık, çevre, sanat ve ekonomi gibi) gelişim sağlayacak fikirler üretebilecekleri fikrine katılım puan ortalamasına ($X=3,93$; $s=0,98$) göre, öğrencilerin bu düşünceye katıldıkları söylenebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu eğitim, sağlık, çevre, sanat ve ekonomi gibi sosyal alanlarda gelişim sağlayacak fikirler üretebileceklerine inanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sorunları tespit edecek ve sistemi iyileştirebilecek çözümler bulabilecekleri fikrine katılım ortalamasına ($X=3,92$; $s=1,03$) göre; öğrencilerin bu düşünceye katıldıkları ifade edilebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sorunları bulup, sistemi iyileştirebileceklerine inanmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal ihtiyaçları giderme ve problemlere çözüm bulmak için yeni teknolojilerin kullanılması gerektiği fikrine katılım puan ortalamasına ($X=3,88$; $s=0,96$) göre, öğrencilerin bu fikre katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun sosyal ihtiyaçları giderme ve problemlere çözüm bulmak için yeni teknolojilerin kullanılması gerektiğine inandığı ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal, insani ve organizasyonel gelişim sağlanmadan teknolojik yenilik yapmanın, ekonomiyi ve yaşam koşullarını iyileştirmeyeceği fikrine katılım puanına ($X=3,79$; $s=1,06$) göre; öğrenciler bu fikre katılmaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal, insani ve organizasyonel gelişim sağlanmadan teknolojik yenilik yapmanın ekonomiyi ve yaşam koşullarını iyileştirmeyeceğine inanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sivil toplum, dernek, politika vb. sosyal grupların faaliyetlerinde aktif rol oynadığı fikrine katılma puan ortalamasına ($X=3,77$; $s=1,19$) göre; öğrenciler bu fikre çoğunlukla katılmaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sivil toplum, dernek, politika gibi sosyal grupların faaliyetlerinde aktif rol oynadıkları fikrine katılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin fikirlerini gerçekleştirebilmek için destek bulmakta zorlanmadığı fikrine katılım puan ortalamasına ($X=3,76$; $s=0,99$) göre öğrenciler bu fikre katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fikirlerini gerçekleştirebilmek için destek bulmakta zorlanmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin uzun vadeli sağlıklı bir ekonomi oluşturmak için sosyal yeniliklerin hayati öneme sahip olduğu fikrine katılım puan ortalamasına ($X=3,67$; $s=1,02$) göre; öğrenciler bu fikre katılmaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu uzun vadeli sağlıklı bir ekonomi oluşturmak için sosyal yeniliklerin hayati öneme sahip olduğuna inanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin herhangi bir maddi çıkar beklemeden çevrelerindekiyle faydalı olmak istedikleri fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,65$; $s=1,03$) göre; öğrenciler bu fikre katılmaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu herhangi bir maddi çıkar beklemeden çevrelerindekiyle faydalı olmak istemektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal yenilik sürecinde devlet kurumlarının daha önemli olduğu fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,64$; $s=1,07$) göre; öğrenciler bu fikre katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal yenilik sürecinde devletin rolünün daha önemli olduğuna inanmaktadır.

Aşağıda Tablo 2’de öğrencilerin sosyal yenilikçilik puan ortalaması 3,63’den küçük olanlar puan sıralamasına göre verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyal Yenilikçilik Düzeyi Puanı Ortalamadan Küçük Olanlar

SORULAR	X	S
Elimdeki kaynaklarla sınırlı kalmadan sürekli yeni fırsatlar peşinde koşarım.	3,58	0,99
Toplumda bir sosyal değişim oluşturmak, benim için kişisel başarıdan daha önemlidir.	3,56	1,10
Sosyal problemlerle ilgili kendimi sorumlu hissederim.	3,55	1,08
Toplumun yenilikçi gücünü artırmak için bilimsel yeni eğitim teknikleri geliştirmek isterim.	3,55	1,07
Sosyal problemleri insanlarla (yakın çevremden başlayarak) tartışmaktan hoşlanırım.	3,47	1,19
Sosyal konularda empati kurar ve insanlara yardım etmek isterim.	3,41	1,08
Sosyal alışkanlıklarda ve kurallarda değişiklik yapacak fırsatlar ararım.	3,40	1,33
Sosyal yenilik kavramı teknoloji, çevre ve örgütsel yenilikle ilgilidir.	3,23	1,33
Belirsizlik benim için risk değil, fırsattır.	3,23	1,20
Sosyal yenilik sürecinde STK ve Dernekler daha önemlidir.	3,21	1,18

Toplumun yaşam kalitesini arttırmak için sosyal içerikli yeni ürünler ve hizmetler geliştirmek isterim.	3,21	1,13
Sosyal yenilik hakkında yeterince bilgi sahibiyim.	2,99	1,18
Ticari yenilik ve finansal bir değer oluşturmak yerine sosyal değişim ve değer oluşturmayı tercih ederim.	2,92	1,28
Sosyal konular ilgimi çeker.	2,62	1,31

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin ellerindeki kaynaklarla sınırlı kalmadan sürekli yeni fırsatlar peşinde koştukları fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,58$ $S=0,99$) göre; öğrenciler bu fikre tam katılmamakta (genel ortalama puan 3,63’ün altında olduğundan) yani kısmen katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ellerindeki sınırlı kaynaklar sürekli yeni fırsatlar peşinde pek koşmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumda bir sosyal değişim oluşturmanın kişisel başarılarından daha önemli olduğu fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,56$ $S=1,10$) göre; öğrenciler bu düşünceye kısmen katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu toplumda bir sosyal değişim oluşturmanın kişisel başarılarından daha önemli olduğunu fikrine pek katılmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problemlerle ilgili kendilerini sorumlu hissettikleri fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,55$ $S=1,08$) göre; öğrenciler bu fikre kısmen katılmaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal problemlerle ilgili kendilerini kısmen sorumlu hissetmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumun yenilikçi gücünü arttırmak için yeni bilimsel eğitim teknikleri geliştirmek istedikleri fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,55$ $S=1,07$) göre; öğrenciler bu fikre nispeten katılmaktadır (ortalama puan 3,63’ün altında olduğu için). Elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu toplumun yenilikçi gücünü arttırmak için bilimsel yeni eğitim teknikleri geliştirmek isterim fikrine katılmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal problemleri yakın çevrelerindeki insanlardan başlayarak tartışmaktan hoşlandıkları fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,47$ $S=1,19$) göre; öğrenciler bu fikre çok katılmamaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal problemleri yakın çevrelerindeki insanlardan başlayarak herkesle tartışmaktan pek hoşlanmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal konularda empati kurma ve insanlara yardım etme isteğiyle ilgili puan ortalamalarına ($X=3,41$ $S=1,08$) göre; öğrencilerin bu konuda pek istekli olmadığı söylenebilir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal konularda empati kurmak ve insanlara yardım etmek konusunda kararsız kalmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal alışkanlık ve kurallarda değişiklik yapacak fırsatlar aradıkları fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,40$ $S=1,33$) göre; öğrencilerin çoğunluğu bu fikre çok katılmamaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal alışkanlık ve kurallarda değişiklik yapacak fırsatları çok aramamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, sosyal yenilik kavramının, teknoloji, çevre ve örgütsel yenilikle ilgili olduğu fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,23$ $S=1,33$) göre; öğrenciler bu fikre çok katılmamaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal yenilik kavramının teknoloji, çevre ve örgütsel yenilikle ilgili olduğu konusunda kararsızdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, belirsizliklerin risk değil de fırsat olduğu fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=3,23$ $S=1,20$) göre; öğrencilerin bu konuda çok kararlı olmadıkları görülmektedir. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu belirsizliklerin kendileri için risk değil, fırsat olduğu konusunda kararsızdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal yenilik sürecinde STK ve derneklerin daha önemli olduğu düşüncesine katılım puan ortalamalarına ($X=3,21$ $S=1,18$) göre, öğrenciler bu fikre pek katılmamaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal yenilik sürecinde STK ve derneklerin daha önemli olduğuna çok inanmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin toplumun yaşam kalitesini artırmak için sosyal içerikli yeni ürünler ve hizmetler geliştirmek gerektiği düşüncesine katılım puan ortalamalarına ($X=3,21$ $S=1,13$) göre, öğrenciler bu düşünceye çok katılmamaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu toplumun yaşam kalitesini artırmak için sosyal içerikli yeni ürünler ve hizmetler geliştirmeyi çok istememektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal yenilikler hakkında yeterince bilgi sahibi oldukları düşüncesine katılım puan ortalamalarına ($X=2,99$ $S=1,18$) göre, öğrenciler bu fikre katılmamaktadır (ortalama puan 3,63 altında olduğundan). Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal yenilikler hakkında yeterince bilgi sahibi olduklarından emin değildir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ticari yenilik ve finansal bir değer oluşturmak yerine sosyal değişim ve değer oluşturmayı tercih etme düşüncesine katılım puan ortalamalarına ($X=2,92$; $s=1,28$) göre, öğrenciler bu düşünceye katılmamaktadır. Bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ticari yenilik ve finansal bir değer oluşturmak yerine sosyal değişim ve değer oluşturmayı çok düşünmemektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal konuların ilgilerini çektiği fikrine katılım puan ortalamalarına ($X=2,62$; $s=1,31$) göre, öğrenciler bu fikre katılmamaktadır. Elde edilen bu sonuca göre, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun sosyal konular ilgilerini çekmemektedir.

5. SONUÇ

Günümüz yaşamsal problemlerine uygun çözümler bulmada önemli bir rol oynadığına inanılan sosyal yenilikçilik, bireysel ve toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır. Özellikle organizasyonlar için sosyal değer oluşturan ve rekabet avantajı sağlayan sosyal yenilikçilik olgusu, organizasyonun rekabet gücünü artırmak için bireysel veya kurumsal değişimin sağlanması ve ekonomik etkinliğin elde edilmesi gibi önemli konularda da anahtar rol oynamaktadır. Bu yeni kavram, dünyada sürdürülebilir bir yaşam sağlamak üzere; kültür, ekonomi, çevre gibi sosyal konulara odaklanan ve bunlarla ilgili sorunlara toplumsal çıkarı gözeterek yenilikçi çözümler üretmek üzere kullanılmaktadır. Bu anlamda, sosyal yenilikçilik kavramı ve kapsamının belirlenmesi, sosyal yenilikçilik ve sosyal değişim ilişkisinin ortaya çıkarılmasıyla ilgili araştırmaların yapılması, günümüzde hayati bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda yapılan uygulamalı araştırma sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fikirlerinin her zaman başarılı olmayabileceklerini ve hata yapabileceklerini kabullenmekte, sosyal yeniliklerin özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemli olduğuna inanmakta, fikirlerinin gerçekleşmesi durumunda beklentilerinin karşılanacağını düşünmektedirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ülkemizde sosyal yenilik uygulamalarının gelişmesi için yeterli farkındalık olduğu fikrine kesinlikle katılmakta, toplumda sosyal dayanışma ve sosyal katılımı artırmanın yollarının aranması gerektiğini, toplumda politik ve sosyal değişimler yapmanın yollarını aradıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sürdürülebilir bir sosyal gelişme için ilk önce insanların zihinlerinin değiştirilmesi gerektiğini, eğitim, sağlık, çevre, sanat ve ekonomi gibi sosyal alanlarda gelişim sağlayacak fikirler üretebileceklerine, sorunları bulup, sistemi iyileştirebileceklerine inanmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun sosyal ihtiyaçları giderme ve problemlere çözüm bulmak için yeni teknolojilerin kullanılması gerektiğine, sosyal, insani ve organizasyonel gelişim sağlanmadan teknolojik yenilik yapmanın ekonomiyi ve yaşam koşullarını iyileştiremeyeceğine, sivil toplum, dernek, politika gibi sosyal grupların faaliyetlerinde aktif rol oynamak gerektiğine inanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu fikirlerini gerçekleştirebilmek için destek bulmakta zorlanmadıklarına, uzun vadeli sağlıklı bir ekonomi oluşturmak için sosyal yeniliklerin hayati öneme sahip olduğuna, herhangi bir maddi çıkar beklemeden çevrelerindekiyle faydalı olmak gerektiğine, sosyal yenilik sürecinde devletin rolünün daha önemli olduğuna inanmaktadır.

Anket değerlendirmesi sonucunda elde edilen sonuçlara göre, *ortalamanın altında puan alan* ve öğrencilerin katılmadığı değerlendirilen fikirler ise aşağıda puan sırasına göre verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ellerindeki sınırlı kaynaklarla sürekli yeni fırsatlar peşinde pek koşmadıkları, toplumda bir sosyal değişim oluşturmanın kişisel başarılarından daha önemli olmadığı, sosyal problemlerle ilgili kendilerini kısmen sorumlu hissettikleri, toplumun yenilikçi gücünü artırmak için bilimsel yeni eğitim teknikleri geliştirmek istemedikleri, sosyal problemleri yakın çevrelerindeki insanlarla ve herkesle tartışmaktan pek hoşlanmadıkları, sosyal konularda empati kurmak ve insanlara yardım etmek konusunda kararsız kaldıkları, sosyal alışkanlık ve kurallarda değişiklik yapacak fırsatlar aramadıkları, sosyal yenilik kavramının teknoloji, çevre ve örgütsel yenilikle ilgisi konusunda ve belirsizliklerin kendileri için risk değil fırsat olduğu konusunda kararsız oldukları belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sosyal yenilik sürecinde STK ve derneklerin daha önemli olduğuna, toplumun yaşam kalitesini artırmak için sosyal içerikli yeni ürünler ve hizmetler geliştirmek gerektiğine inanmamakta, sosyal yenilikler hakkında yeterince bilgi sahibi olduklarından da emin değildirlir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ticari yenilik ve finansal bir değer oluşturmak yerine sosyal değişim ve değer oluşturmayı çok düşünmemekte ve sosyal konular ilgilerini çekmemektedir.

KAYNAKLAR

Aksay, K. (2011). Yenilikçilik Kültürünün Örgütsel Yenilikçilik Üzerine Etkisi: Konya İlinde Faaliyet Gösteren Özel Hastanelerde Bir Uygulama, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Erbil, C. (2017). Piramidin Altı (Bottom of the Pyramid) Stratejisinin Sosyal İnovasyon Süreci ile Eyleme Dönüştürülmesi: Bir Durum Çalışması, İşletme Araştırmaları Dergisi, C: 9, S: 1, s: 307-338

Eren, Hakan (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yenilikçilik Kapasitelerinin Teknolojik Yenilikçilik Eğilimlerine Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Halaç, S., Eren, H ve Bulut, Ç, (2014). Sosyal Yenilikçilik: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, s. 165-190.

Kazançoğlu, İ ve Dirsehan, T (2016). Sosyal İnovasyon İle Sakin Şehirlerarasındaki İlişkinin Sosyal Girişimciler Açısından İncelenmesi: Seferihisar Örneği, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, C: 7, s: 135-161

Özdemir, F. ve Ar, İ.M. (2015). Sosyal Yenilik Üzerine Bir Alan Araştırması, Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, s.17-43.

Özdemir, F. ve Ar, İ.M. (2015). Sosyal Yenilik Üzerine Bir Alan Araştırması, Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi, C: 4, S: 1, s: 17-43.

Özmete, E ve Akgül Gök, F, (2015). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sosyal İnovasyon ve Sosyal Hizmet İlişkisinin Değerlendirilmesi, Cilt 26, Sayı 2, s: 127-143.

Tatar, Ş.B ve Arslan, M, (2017). Sosyal İnovasyon Kavramı: Bir Literatür Taraması, International Journal of Academic Value Studies, C: 3, S: 12, s: 321-338.

Topsakal, Y ve Yüzbaşıoğlu, N, (2017). Sosyal İnovasyon Kavramsal Model Önerisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 13, Sayı 3, s: 565-576.

Topsakal, Y. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2018). Turizm İşletmelerinin Özelliklerine Göre Sosyal İnovasyon Algı Farkları, Turizm Zekâsı ve Akıllı Dergisi, C: 1, S: 1, s: 27-46.

Yavuzaslan, Kıymet, (2017). Brexit Yol Ayrımında Avrupa Birliği Sosyal Bütünleşme Çabalarına İnovatif Bir Yaklaşım: Sosyal İnovasyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, s: 225-250.

Yeşilkaya, M ve Yıldız, T, (2018). Özgeci Davranış Ekseninde Sosyal İnovasyon Eğiliminin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, C:2, S:4, s: 81-97.

YENİLİKÇİ BİR ÜRETİM ORGANİZASYONU OLARAK YALIN ÜRETİM SİSTEMİ

Doç. Dr. Mehmet KARAHAN¹⁹⁰
Sezer ŞEN¹⁹¹

Özet

Üretim disiplininin alt dallarından biri haline gelen yalın üretim, üretimde mükemmelliği, israfları ortadan kaldırmayı ve sürekli iyileştirmeyi kapsayan bir üretim sistemidir. Bu israfları ortadan kaldıran ve sürekli iyileştirmeleri sağlayan kuruluşlar, verimliliğini ve etkililiğini arttırabilmekte aynı zamanda adından daha çok bahsettirebilmektedirler. Pek çok kuruluşun yalın üretim ile bambaşka bir yapıya bürünerek başarı ve rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlaması diğer kuruluşların da yalın üretime geçme konusundaki cesaretini arttırmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; yalın üretim sistemi kavramını, amacını, diğer üretim sistemlerinden farklarını, yalın üretimin üreticilere ve tüketicilere sağladığı faydalarını açıklamak ve son olarak ilgili literatürde konuyla ilgili yapılan yalın üretim sistemi uygulamaları hakkında bilgiler vermektir. Yapılan bu uygulamalar incelendiğinde yalın üretim sistemini ve tekniklerini başarılı bir şekilde uygulayan kuruluşlar üretim kapasitelerini arttırabilmekte, süreç tedarik sürelerini, süreç çevrim verimliliklerini ve iş gücü verimliliklerini iyileştirebilmekte aynı zamanda ciddi oranda tasarruflar sağlayabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yalın Üretim, Yalın Düşünce, Toyota Üretim Sistemi, Tam Zamanında Üretim.

1. GİRİŞ

Literatürde, Toyota üretim sistemi, tam zamanında üretim ve stoksuz üretim gibi isimlerle de anılan yalın üretim sistemi, 1950 yılında Toyota ailesinden olan Eiji Toyota ve şirket çalışanı Taiichi Ohno tarafından ortaya çıkmıştır. Bu ikilinin 1950' de Ford firmasını incelemek için Amerika'ya yaptığı gezide edindikleri bilgiler ışığında, kitle üretim sisteminin Japonya için uygun olmadığına karar vermişler ve bu karar doğrultusunda yepyeni bir üretim sistemi olan yalın üretim sisteminin temellerini atmışlardır.

İşletmelerin pazarda kalabilmesi ve rekabet ortamında ben de varım diyebilmesi için, performanslarını arttıracak ve müşteri ihtiyaçlarına en kısa sürede cevap vermeye yararlı olacak bazı teknikleri ve yöntemleri kullanması gerekir. Bu bağlamda yalın üretim, işletmelerin performanslarını arttırmada kullanılacak çok önemli bir araçtır. 70 yıllık bir geçmişe sahip olan yalın üretim sistemi sahip olduğu özellikleriyle ve işletmelere sağladığı faydalar ile daha da ön plana çıkarılabilecek bir kavramdır.

¹⁹⁰ Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, m.karahan@firat.edu.tr

¹⁹¹ Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, sensezer1@gmail.com

Bu çalışmada, yalın üretim sistemi kavramı, amacı, diğer üretim sistemlerinden farkları, yalın üretimin üreticilere ve tüketicilere sağladığı faydaları ve son olarak konuyla ilgili yapılmış olan, otomotiv sektörü ve mobilya sektörü uygulamaları hakkında bilgiler vermektir.

2. YALIN ÜRETİM KAVRAMI

Yalın üretim, Japonların II. Dünya Savaşı sonrasında içinde buldukları ekonomik koşullarda ortaya çıkmış bir anlayıştır. Savaşın sona ermesiyle sınırlı olan doğal kaynaklara, işgücü ve sermaye kaynaklarının da yetersizliği ilave edilince Japonya, ekonomik varlığını devam ettirebilmek için sahip olduğu kaynakları mümkün olan en düşük maliyetle kullanmayı öğrenmek durumunda kalmıştır (Çobanoğlu, 2011: 3).

Savaş sonrasında ortaya çıkan bu anlayışta esas olarak stokların minimize edilmesi ve malzeme akışının standart hale getirilmesi üzerinde durulmuştur. Böylece üretimde kullanılan malzemeler ve parçaların tam ihtiyaç duyulan zamanda, yani "tam zamanında" gelmesi gerçekleştirilerek tüm fazlalıklardan ve israftan arındırılmış, yalın bir üretim sisteminin ortaya çıkması sağlanmıştır (Kılıç, 2016: 9).

Yalın üretim kavramı ilk kez, Womack, Jones ve Ross'un (1990) "Dünyayı Değiştiren Makine" adlı kitabında kullanılmıştır. Yalın üretim, Toyota üretim sistemi tarafından yığın üretime karşılık sunulan büyük çaplı devrimi anlatmaktadır. Womack ve Jones; 1996 yılında "yalın düşünce" isimli ikinci kitaplarını yayınlamışlardır. Yalın üretim kavramını bir yöntemden ziyade, bir düşünce tarzı olarak ifade etmişler ve organizasyondaki herkesin sürekli geliştirmeyi benimseyecekleri bir kültürün yaratılmasında önemli bir sistem yaklaşımı olduğunu yazmışlardır (Yüksel, 2009:191).

Yalın üretim bir teknikten ziyade bir düşünme biçimidir. Bir düşünce biçimi olarak yalınlık kavramı, örgütteki herkesin sürekli olarak operasyonları geliştirdiği bir iş kültürü oluşturmasıdır (Durakşahin, 2017: 23).

Burada yalın kelimesi, gerçekten ihtiyaç olmayan her şeyden kurtulmak anlamındadır. Bunlar üretim ile ilgili gereksiz işlemler olabileceği gibi, organizasyonlarda gerçekten ihtiyaç duyulmayan görevlerden, personellerden ve bunların yaratacağı maliyetlerden de kurtulmaktır. Bu da işletmelerin daha az zamanda, daha az enerjiyle, daha küçük alanda, daha az insan gücü ile üretim yapılmasını sağlar. Bu şekilde: gecikme, israf ve iletişim hataları gibi sorunlar da ortadan kalkmış olacaktır (Filiz, 2007:59-60).

Yalın üretim, "en az kaynakla, en kısa zamanda, en ucuz ve hatasız üretimi, müşteri talebine de birebir uyabilecek şekilde, en az israfla hatta mümkünse sıfır israfla ve nihayet tüm üretim faktörlerini en esnek şekilde kullanıp, potansiyellerinin tümünden yararlanılarak gerçekleştirilebilir". Japon otomotiv endüstrisi geliştirilen bu sistem; emek-sanat ve seri üretimin avantajlarını birleştirip bu sayede önceki yüksek maliyetlerden ve sonuncunun katılığından korunmuş olur (Tekin ve Zerenler, 2009:132).

Kısaca tarif edilecek olursa, bir ürünün üretilmesinden, dağıtılmasına ve tüketiciye ulaştırılmasına kadar geçen zamanın minimize ve israfın değerden elimine edilmesidir. Buradaki değer faydayla ölçülebilen bir kavramdır. Tüketici hiçbir üründe fazladan maliyetlere katlanmak zorunda değildir. İşletmeler de bunun farkında oldukları için değer katmayan ve gereksiz yere

maliyetleri yükselten faaliyetleri ortadan kaldırıp tüketicilere daha kaliteli ürünler sunmayı hedeflemektedir. Bu da yalın üretimin giderek yaygınlaşmasına sebep olmaktadır.

3. YALIN ÜRETİMİN AMACI

Sürdürülebilir rekabet ortamında var olabilmek için şirketlerin özellikle maliyet, kalite ve sevkiyatlarını iyileştirmesi gerekmektedir. Yalın düşüncenin temel amacı israflardan arındırılmış mükemmel süreçlerin verimlilik ve etkinlik analizlerini yaparak, maliyetleri azaltmak ve müşteriye mükemmel değerler sunmaktır (Demirkır, 2008: 8).

Yalın üretim, temelde üretim çabaları içerisinde hayata geçirilen faaliyetlerin değer yaratan faaliyetler olmasını hedeflemektedir. Değer yaratmayan faaliyetler ise israf olarak tanımlanır ve tamamen ortadan kaldırılması istenir (Top ve Yılmaz, 2009:27).

Yalın üretimin öncelikli amacı süreçlerdeki yedi adet temel israfi azaltmaya çalışmak aynı zamanda müşteriye kaliteli ve değerli ürünler sunmaktır.

Üretim sistemlerinde yedi adet temel israf vardır. Bu israflar ilk olarak Toyota başmühendisi Taiichi Ohno tarafından tanımlanmış ve P.J Womack ve D.T Jones ile de ilk kez bir kitapta yayınlanmıştır. Bu israflar:

1. Taşıma

Ürünlerin süreçler arasında fazla hareket etmesi veya elleçlenmesi, ürünlere önemli derecede müşteri değeri ekmediği gibi, hasarlar verebilir ve kalitelerinin bozulmalarına sebep olabilir (Krajewski, Ritzman ve Malhotra, 2014:297).

2. Stok

Gereğinden fazla stok bulundurma nedeniyle ortaya çıkan taşıma, depolama vb. maliyetler (Özen, 2015:210).

3. Gereksiz Hareket

Düşük ergonomik koşullarda fazladan hareket yapılması (Kazıcıoğlu, 2009:11).

4. Bekleme

Üretim hattında, insanlar, makineler ve malzemeler için beklemeler, taşımaların zamanında yapılamaması, makine arızalanmaları, bazı işçilerin verimsiz çalışması israf oluşturur (Aydın, 2015:28).

5. Fazla Üretim

İhtiyaç duyulan miktarın (mevcut ve gelecek siparişler) üzerinde üretim yapılması ile ortaya çıkan israflardır. Özellikle talebin düşük olduğu dönemlerde çok fazla stok birikmesine yol açar (Top ve Yılmaz, 2009:27).

6. Fazla İşleme

Bir birim üretim için daha fazla parça ve hammadde tüketiminden kaynaklanan israflardır (Arslandere ve Sayın, 2015).

7. Hatalar/Yeniden İşlemeler

Hurda, yeniden işleme maliyetleri ve müşteriye ulaşan kusurlu ürünlerden dolayı katlanılan maliyetlerdir (Yüksel, 2009:193).

Yedi adet israfa ek olarak, son dönemlerde yapılan yalın üretim çalışmalarında aynı zamanda makalelerde de sık sık karşımıza çıkan yeni bir israf türü ise “Çalışanlardan az yararlanma” dır (www.gembapartner.com/muda-israf/ , E.T.: 08.04.2019).

Burada, firmanın çalışanların bilgisinden ve yaratıcılığında öğrendiklerini pratikte kullanmada ve uygulamada başarılı olamaması, uzun dönemli israfı yok etme çabalarına engel olmaktadır (Krajewski, Ritzman ve Malhotra, 2014:297).

Yalın üretim ortamında, üretimin tüm kademelerinde israfın tamamen ortadan kaldırılması amacına erişebilmesi için, aşağıda belirtilen ikincil amaçların gerçekleştirilmesi gereklidir (Tekin ve Zerenler, 2009:145-146):

- Miktar ve çeşit açısından, talepteki aylık ve günlük dalgalanmalara, sistemin adaptasyonunu sağlamak üzere, kalite kontrol fonksiyonunun geliştirilmesi,
- Her sürecin sonraki süreçlere, sadece iyi (hatasız) parçalar göndermesini sağlamak üzere, kalite güvencesi sisteminin kurulması,
- Sistemin, insan kaynağını kullanarak, maliyet azaltma hedefine ulaşabilmesini sağlamak üzere insana saygının egemen olduğu bir örgüt kültürünün oluşturulması.

Yalın üretim sisteminin temel hedeflerine ulaşabilmek için, öncelikle bu ikincil hedeflerin, birbirleriyle olan ilişkileri de göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi gereklidir.

4. YALIN ÜRETİM SİSTEMİ İLE YIĞIN ÜRETİM SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bilindiği üzere yığın üretim Ford Üretim Sistemine, yalın üretim ise Toyota Üretim Sistemine dayanmaktadır. Bu iki sistemin karşılaştırılması Tablo 1. De gösterilmiştir.

Tablo1. Yalın Üretim ve Yığın Üretimin Karşılaştırılması

Yığın Üretim	Yalın Üretim
- Standart ürünler - Ölçek ekonomisi - İş bölümü - Merkezi yönetim - Düşük maliyet, ürünün kalite kontrolü - Dikey entegrasyon - Bölümlendirilmiş tasarım mühendisliği - Uzun ürün yaşam dönemi, rekabete dayalı endüstriyel ilişkiler	- Çeşitlendirilmiş ürünler - Çalıma alanı ekonomisi - Takım çalışması ve beceriler - Merkezi olmayan kontrol - Ürün tasarımından başlayan kalite kontrolü ve en düşük maliyet ile üretim - Tedarikçiler ile geliştirme zincirleri - Eş zamanlı mühendislik - Daha yumuşak endüstriyel ilişkiler

Kaynak: (Çelikçapa ve Şenol, 2015:270).

Tablo 1. de görüldüğü gibi yığın üretim sistemi, standart ürünlere, ölçek ekonomisine, iş bölümüne, merkezi yönetime, düşük maliyet ve ürünün kalite kontrolüne, dikey entegrasyona, bölümlendirilmiş tasarım mühendisliğine, uzun ürün yaşam dönemine ve rekabete dayalı endüstriyel ilişkilere dayanmaktadır. Buna karşın yalın üretim ile değişik türde ve aynı zamanda artan çeşitlilikte ürünler üretilmektedir. Bu sistemde takım çalışması ve beceriler önemli olmakta, merkezi olmayan kontrol sistemi oluşturulmaktadır. Yine bu sistemde kalite kontrolleri ön plana çıkmakta ve bu kaliteli ürünler en düşük maliyetler ile üretilmektedir (Çelikçapa ve Şenol, 2015:270).

5. YALIN ÜRETİMİN ÜRETİCİLERE VE TÜKETİCİLERE SAĞLADIĞI FAYDALAR

5.1. Yalın Üretimin Üreticilere Sağladığı Faydalar

- Tam zamanında üretim yapılması sağlanır,
- Değer katmayan değersiz taşımalar ortadan kaldırılır,
- İşçilikler asgariye indirilir,
- Gereksiz ve aşırı stoklar önlenir,
- İhtiyaç doğmadan hiçbir zaman üretim yapılmaz,
- Her şeyin daha azı kullanılır,
- Kalitesiz ve hatalı üretim engellenir,

- Daha fazla ve gittikçe de artan çeşitlilikte ürünler üretilir.

5.2. Yalın Üretim Tüketicilere Sağladığı Faydalar

- Değerli ürünler temin edilir,
- Daha kaliteli ürünlere sahip olunur,
- Ürünlerin teslimat süresi kısalmır,
- Tek tip ürünlerden ziyade artan çeşitlilikteki ürünlerden tercih yapılır,
- Üretimden kaynaklanabilecek ekstra maliyetlere katlanmama,
- Düşük fiyatlı ürünler satın alınabilir.

Yalın üretim tekniklerini uygulayıp başarılı üretimler gerçekleştiren işletmeler hem kendilerine hem de üreticilere ciddi oranda faydalar sağlamaktadırlar.

6. YALIN ÜRETİM SİSTEMİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

6.1. Yalın Üretim Sisteminin Otomotiv Sektöründe Uygulaması

Çobanoğlu (2011) yaptığı bu çalışmada; 30 yılı aşkın süredir taşımacılık sektöründe hizmet vermekte olan ve 1993 yılında Treyler fabrikasını kurup kısa bir süre içerisinde Avrupa'nın en büyük Treyler üreticilerinden olan bir firmayı ele almıştır. Firmanın yaklaşık 900 çalışanı bulunmaktadır. Firmada tenteli – perdeli, kutu tip, tanker silo ve özel amaçlı araçlar olmak üzere 4 ana ürün üretilmekte olup bu ana ürünler kendi içlerinde geniş bir ürün yelpazesine sahiptir ve firma müşterilerin hemen hemen her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek teknoloji, mühendislik ve tesis kapasitesine sahiptir. Bu çalışmada bir treyler fabrikasında değer akış haritalandırma ile darboğaz istasyonlar tespit edilip bu istasyonlarda hat dengeleme, kaizen, 5S ve yürüme-taşıma mesafelerinin azaltılması çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda:

Tablo 2. Otomotiv Sektörü İyileştirme Tablosu

Platform istasyonlarında yapılan hat dengeleme çalışmasında, darboğaz istasyonlardaki uygulama alternatifleri tartışılmış, en uygun alternatif olduğuna karar verilen paralel istasyon kurulumu ile akış süresi 93 dakikadan 66 dakikaya indirilmiştir. Bu da üretim kapasitesinin % 41 artması anlamına gelmektedir.

Tamamlama istasyonunda uygulanan kaizen ve 5S çalışmaları sonucu % 16 işçilik tasarrufu sağlanmış, katma değeri olmayan operasyonların oranı % 33,72'den % 26,35'e düşürülmüştür ve yıllık 86.500 € tasarruf sağlanmıştır.

Şasi çatım istasyonunda yapılan yürüme – taşıma zamanlarının azaltılması çalışması ile israf olarak nitelendirilen yürüme ve taşıma mesafeleri % 36 oranında azaltılmış, yıllık 7.980 € tasarruf sağlanmıştır.

Kaynak: (Çobanoğlu, 2011:3-95).

6.2. Yalın Üretim Sisteminin Mobilya Sektöründe Uygulaması

Daşcı (2010) yaptığı bu çalışmasında; Türkiye mobilya sektöründe pazar lideri olan Merkez Çelik A.Ş. süreçleri ele alınmış, bu süreçlerde yalın üretim sistemi araçları kullanılmıştır. Ayrıca simülasyon programı ile de elde edilen kazançların geçerliliği yapılmıştır.

Yeni üretim teknolojilerini kullanan bu şirket ülkemizin en büyük mobilya üreticisi unvanına sahiptir. Bu unvanını esnek ve yüksek kapasiteli talep karşılama özelliğine borçludur. Bu çalışmada, genel olarak koltuk takımları süreçleri değerlendirilmiş ve bu süreçler içerisinde yalın üretim sistemi araçlarının uygulaması gerçekleştirilmiştir (Daşcı, 2010:1-86).

Yapılan bu çalışma sonucunda Tablo2. de gösterilen iyileştirme oranları ortaya çıkmıştır;

Tablo 3. Mobilya Sektörü İyileştirme Tablosu

Konu	Önceki Durum	Sonraki Durum	İyileşme Oranı
Süreç Tedarik Süresi	271 Dakika	114 Dakika	%58
Süreç Çevrim Verimliliği	%27.7	%65.6	%138
İş Gücü Verimliliği	12 Adam	11 Adam	%8.3
Üretim Kapasitesi	60 Takım	80 Takım	%33

Kaynak: (Daşcı, 2010:61).

Sonuç olarak, yalın üretim teknikleri kullanılarak iyileştirme fırsatları tespit edilmiş ve bu tespit edilen iyileşmeler gerçekleştirildiği takdirde süreç sürelerinde yüksek oranlarda verimlilik artışı sağlanabileceği görülmüştür. Tablo 2. de görüldüğü gibi işgücü verimliliğinde %8.3'lere varan iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Üretim kapasitesinin 60 takımdan 80 takıma çıkarılmış olması da bu kapasitenin %33 artması anlamına gelmektedir. Ayrıca bir birim ürünün sistem içerisinde geçirdiği ortalama toplam süreyi ifade eden süreç tedarik süresinde de %58'lere varan iyileştirme sağlanabileceği görülmüştür. Bunun iki yönlü faydası vardır. Birincisi, müşteriye daha kısa sürede ürün teslimatı yaparak müşteri memnuniyetini arttırmak, ikincisi ise kısa sürede ve daha dengeli sevkiyat sürecine ürün verildiği için sevkiyat sürecinde de verimlilik artışı sağlamak (Daşcı, 2010:61).

7. SONUÇ

İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmek için müşterilerin kalite, uygun fiyat ve kısa teslimat süresi gibi beklentilerini karşılayabilmeli aynı zamanda anlık olarak değişen siparişlere de uyum sağlamak durumundadır. 1900'lü yıllarda geçerli olan “ne üretirim satarım, maliyetim yükselirse fiyatı arttırırım, gecikirsem müşteri bekler” anlayışlarına artık yer yoktur. Çünkü işletmelerin herhangi bir eksikliğinde yerel veya uluslararası rakipleri derhal yerlerini alacaklardır.

Bugün geldiğimiz noktada birkaç tip ürün ile piyasadaki ihtiyaçları karşılayabilmek mümkün değildir. Satış yapılan alanın genişletilmesi için kişiye özel ürünler yapılmalı fakat bunun hızlı ve düşük maliyetle yapılması gereklidir. İşte tam da burada yalın üretim sistemi karşımıza çıkmaktadır.

Yalın üretim sistemi, en az kaynakla, en az maliyetle, en az israfla hatta mümkünse sıfır israfla yalın üretim tekniklerini kullanarak üretim yapılmasını sağlar. Yalın üretim tekniklerini başarılı bir şekilde uygulayan işletmeler verimliliğini ve etkililiğini arttırabilmektedir. Literatürde yapılan otomotiv ve mobilya sektörü uygulamalarıyla da bunu görebilmekteyiz.

Yapılan bu uygulamaların sonuçlarına bakacak olursak; otomotiv sektöründe yapılan hat dengeleme çalışması ile akış süresi 93 dakikadan 66 dakikaya indirilip üretim kapasitesi %41 arttırılmıştır, uygulanan kaizen ve 5s çalışmaları sonucu %16 işçilik tasarrufu sağlanmış olup katma değeri olmayan operasyonların oranı % 33,72'den % 26,35'e düşürülmüştür bu da yıllık 86.500 € tasarruf sağlamıştır, yürüme ve taşıma mesafeleri % 36 oranında azaltılmış olup yıllık 7.980 € tasarruf sağlamıştır. Mobilya sektöründe yapılan uygulama sonucunda ise; süreç tedarik süresinde %58, süreç çevrim verimliliğinde %138, işgücü verimliliğinde %8.3 ve son olarak üretim kapasitesinde ise %33 oranında artış görülmüştür.

Yalın üretim kavramı yeni bir kavram olmamasına rağmen özellikle son yıllarda daha çok konuşulan bir kavramdır. İşletmeler yalın üretimle bambaşka bir kimliğe bürünmektedirler. Yalın üretim hem kuruluşlar hem de ülke için rekabet avantajı sağlamanın yanı sıra hem üreticilere hem de tüketicilere faydalar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSLANDERE, M. ve SAYIN, A.A. (2015). “Yalın Üretim ve Bir Gıda Sanayi İşletme Uygulaması”. 15. Üretim Araştırmaları Sempozyumu, 14-16 Ekim 2015, İzmir.
- AYDIN, N. (2015). Yalın Düşünce Sisteminin Üretime Sağladığı Katkılar, Anadolu Bil Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Sayı:40, s.23-37.
- ÇELİKÇAPA, F.O. ve ŞENOL, G. (2015). Üretim Yönetimi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- ÇOBANOĞLU, S. (2011). Yalın Üretim Sisteminin Otomotiv Sektöründe Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- DAŞCI, A. (2010). Simülasyon Destekli Yalın Üretim Sisteminin Mobilya Sektöründe Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- DEMİRKİR, M.S. (2008). Yalın Üretim ve Lastik Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- FİLİZ, A. (2007). Üretim Yönetiminde Verimlilik Sırları, Sistem Yayıncılık.
- KAZICIOĞLU, B. (2009). Kitle Üretiminden Yalın Üretime Geçiş Süreci: Bir Lastik Fabrikasında Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- KILIÇ, A. (2016). Otomotiv Yan Sanayinde Yalın Üretim Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- KRAJEWSKI, L.J., RITZMAN, L.P. ve MALHOTRA, M.K. (2014). Üretim Yönetimi Süreçler ve Tedarik Zincirleri (Çev.: Semra Birgün), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- ÖZEN, İ. (2015). Yalın Düşünce Uygulaması: Hastanelerde Değer Katmayan Faaliyetlerin Ortadan Kaldırılması, Marmara Üniversitesi, Öneri Dergisi, Cilt:11, Sayı:44, s.205-219.
- TEKİN, M ve ZERENLER, M. (2009). Rekabetin Anahtarı: Esnek İşletme, Günay Ofset, Konya.

TOP, A. ve YILMAZ, E. (2009). Üretim Yönetimi, (2.Baskı), Yaprak Yayın Dağıtım, İstanbul.

YÜKSEL, H. (2009). Üretim/İşlemler Yönetimi: Temel Kavramlar, (1.Basım), Nobel Yayıncılık, Ankara.

WWW.GEMBAPARTNER.COM/MUDA-İSRAF/, Erişim Tarihi: 08.04.2019.

KOBİ'LERDE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN TEKNOLOJİ VE İNOVASYON ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: TRB1 BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Meltem GÜL¹⁹²
Özcan DEMİR¹⁹³

Özet

İşletmelerde en eski ve önemli bilgi sistemi; muhasebe bilgi sistemidir. İşletme fonksiyonları açısından ihtiyaç duyulan yaşamsal öneme sahip bilgiler muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilmektedir. Teknoloji ve inovasyon alanında yaşanan gelişme ve değişimler günlük yaşamda yarattığı etkileri muhasebe bilgi sistemi alanında da göstermektedir. Teknolojik gelişmeler muhasebe bilgi sistemine olan ilginin ve önemin artmasına neden olmakta, bunun sonucu doğan inovasyon, işletmelerin yönetimlerinde bir farkındalık yaratmaktadır.

Çalışmamızda TRB1 Bölgesinde mal ve hizmet üretimi alanında faaliyet gösteren KOBİ'lerin muhasebe bilgi sistemleri, teknoloji ve inovasyon çerçevesinde ele alınmıştır. Elde ettiğimiz verilerin analizi yapıldığında; işletmelerin faaliyette bulunduğu sektörlerle muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bunun yanı sıra işletmelerin rutin muhasebe işlemlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için teknoloji ve inovasyonun işletmeler için gerekli olduğunu düşünmeleri çalışmamızın dikkat çeken sonuçları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Muhasebe Bilgi Sistemi, Teknoloji, İnovasyon

GİRİŞ

İşletmelerde muhasebe bilgi sistemi, finansal durumun planlanması, değerlendirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla ihtiyaç duyulan bilginin üretilmesini sağlamaktadır. Bilgi teknolojisinde değişimler bir bilgi sistemi olan muhasebenin işlevinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve rekabetin artmasıyla birlikte işletmelerin muhasebe bilgi sistemine olan ihtiyacı da artmıştır. Ayrıca, rekabet ortamının hızla geliştiği dünyada, farkındalık yaratarak rekabet üstünlüğü kazanabilme isteği işletmeleri devamlı yeniliğe itmektir.

Bu çalışmada, TRB1 bölgesinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin muhasebe bilgi sistemine olan ihtiyaçları, teknoloji ve inovasyondan yararlanma biçimleri ve teknoloji ve inovasyonun muhasebe bilgi sistemi üzerindeki etkileri 402 işletmeye yüz yüze anket yöntemi uygulanarak incelenmiştir.

¹⁹² Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi m.gul@firat.edu.tr

¹⁹³ Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi odemir@firat.edu.tr

Literatür Özeti

Acar ve Özçelik (2011) Muhasebe Bilgi Kalitesini Etkileyen Kritik Başarı Faktörleri konulu çalışmalarında muhasebe bilgi sistemlerinde üretilen muhasebe bilgilerinin kalitesini etkileyen kritik başarı faktörlerinin tanımlanmasının işletmelere muhasebe bilgi kalitesinin geliştirilmesinde katkı sağlayacağı ve muhasebe bilgi sistemlerinin işletme içi diğer bilgi sistemleriyle olan ilişkilerinin geliştirilmesinde katkı sağlayacağı görüşündedirler.

Örücü, Kılıç ve Savaş'ın (2011) “KOBİ’lerde İnovasyon Stratejileri ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama ”adlı çalışmalarında İşletmelerde istihdam edilen çalışan sayısının inovasyon başarısında etkili bir faktör olduğu, bu konuda fazla çalışana sahip olan işletmelerin daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ve KOBİ’lerin inovasyon konusunda başarılı olmalarını etkileyen en önemli faktörün Ar-Ge’ye ayırdıkları kaynak olduğu görüşündedirler.

Maviş (2015) Bölgesel Kalkınmada Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Rekabetçi Sektörler Programı Kapsamında İncelenmesi konulu çalışmasında ilk aşamada orta düşük ve düşük gelirli bölgelerde Ar-Ge ve inovasyon alanında insan kaynağının artırılması gerektiği sonrasında ise özellikle inovasyon kapsamında işletmelerin farkındalığının oluşturulup daha yenilik odaklı çalışmalarını sağlamayı teşvik edecek mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği görüşündedir.

Yalçinkaya (2010) “Bilginin Farkındalık ve Farklılığında Organizasyonların Gelecek Alanı: İnovasyon” adlı çalışmasında inovasyonun iki temel gerçeği göz ardı etmemesi gerektiğini söylemektedir. Bunlardan birincisi, inovasyon sürecinin mutlak başarıyla sonuçlanacak otomatik bir süreç olmadığıdır. İkincisi ise, dünyayı bile sarsan inovasyonların, aynı zamanda unutulup gidecek bilgi yığınları da oluşturduğudur. Yazar, organizasyonlar, eğer sistemli bir inovasyonu gerçekleştirmek istiyorlarsa; organizasyonda bulunan insanlara yenilikçi düşünceler için olanak tanınmalı, insanlar bu konuda teşvik edilmeli, yeni bilgilerin doğması için alanlar yaratılmalı, içsel ve dışsal kaynaklardan gelecek yaratıcı etkilere açık olunmalı ve bu konularda yeri geldiğinde risk alabilmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Mizrahi'nin (2011) “KOBİ’lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma” konulu çalışmasında araştırmada Anonim Şirket statüsündeki KOBİ’lerin diğerlerine göre muhasebe bilgi sisteminden daha fazla yararlandıkları gözlemlenmiştir. İşletmede çalışan sayısı arttıkça muhasebe bilgi sisteminden yararlanma sıklığı da artmaktadır. İşletmenin büyümesi ve çalışan sayısının artması ile birlikte kurumsallaşması ile muhasebe bilgi sisteminden yararlanma derecesi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görüşündedir.

Demir ve Gül (2015) “Üretim Yapan KOBİ’lerde Karar Sürecine Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkilerini TRB1 Bölgesinde Araştırmışlardır. Muhasebe bilgi sisteminin işletmeler için günlük işler ve onlarla ilgili bir süreç olarak algılandığı görülmüştür. Bu açıdan işletmelerin strateji oluşturmalarında, misyon ve vizyon belirlemede muhasebe bilgi sistemi ve bu sistemin unsurları olan maliyet ve yönetim muhasebesinin de yeterli kadar öneminin olmadığı görülmüştür.

Dinç ve Karakaya (2014) Muhasebe Bilgi Sistemi ve Kurumsallaşma Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma konulu çalışmalarında muhasebe bilgi sistemi ile kurumsallaşma düzeyi arasında olumlu bir ilişki olduğunu bu iki sürecin, herhangi bir sebeple, etkinliğinin azalması halinde, işletmenin sürekliliğinin tehlikeye düşeceğini bu durumda, işletmelerin kurumsallaşmak

için sadece kurumsal yönetim anlayışını benimsemelerinin yetmeyeceğini aynı zamanda, muhasebe bilgi sistemlerini yenileyerek günün şartlarına cevap verecek hale getirmeleri ve muhasebe bilgi sistemini bütünleşmiş hale dönüştürerek finansal bilgilerin etkin bir şekilde üretilmesini sağlamaları gerektiğini vurgulamışlardır.

Demir ve Sezgin (2016) “KOBİ’lerde Stratejik Yönetim Anlayışına İnovasyon Perspektifinden Bakış” adlı çalışmalarında yenilik çalışmalarının organizasyona fayda sağlaması, daha önce organizasyonca denenmemiş olması, farklılık yaratması ve benzeri özellikleri taşıması gerektiğini vurgulamışlardır. Ve inovasyon çalışmalarında karşılaşılan yenilik engellerinin iyi anlaşılması gerektiği, özellikle finansal, bürokratik ve insan kaynaklarına bağlı olan engellerin aşılmasına yönelik stratejiler oluşturulmasının önem arz ettiği görüşündedirler.

Adıgüzel’in (2012) “İnovasyon Ve İnovasyon Yönetimi: Steve Jobs Örneğini konu aldığı çalışmasında inovasyon çalışmalarında en önemli problemin fikri yaratan kişi ile bunu bir işe dönüştürecek kişinin farklı olmasından kaynaklandığı görüşündedir. Bu durumun bir kopukluk yarattığını, Bu kopukluktan dolayı fikirlerin çoğunun kullanılmadığını düşünmektedir.

Güney ve Özyiğit (2015) “Muhasebedeki Verilerin Yönetimde Kullanılması Ve Elektronik Muhasebe Verilerinin Yönetim Kararlarına Etkisi” adlı çalışmalarında günümüz işletmelerinde karar alıcıların gereksinim duyduğu doğru, anlamlı ve zamanlı finansal bilgilerin ancak başarılı bir elektronik muhasebe verilerinden elde edileceğini savunmuşlardır. Elektronik Muhasebe verilerinin, sadece geçmiş olayları kaydeden bir sistem olmaktan çıktığını, faaliyetlerin önceden planlanmasına ve sonuçların anlamlı bir biçimde analiz edilmesine olanak sağlayan yönetim fonksiyonu haline geldiği görüşündedirler.

Yılmaz (2010) “Küçük Ve Orta Ölçekli İmalat İşletmelerinde Yenilik (İnovasyon) Yönetimi: İzmir İli Örneği” konulu çalışmasında Teknolojik İnovasyon boyutu ile işletmede bilişim ve teknoloji eğitimine sahip kişi sayısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ar-Ge departmanı olan işletmelerin İnovasyon Yönetimi ve tüm alt boyutları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Kaynak ve Demir’in (2015) “İmalat Sektöründe İnovasyon Uygulamaları: TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Bir Araştırma” konulu çalışmalarında firmalar ürün inovasyonu kapsamında var olan ürünlerin/hizmetlerin, malzeme ve bileşimlerdeki üretim kalitesi arttırmış, müşteri memnuniyetinde artış ve/veya kullanım kolaylığı sağlaması amacıyla var olan ürünlerde/hizmetlerde değişiklik yapmış, malzeme ve bileşimiyle eskisinden tamamen farklı yeni bir ürün/hizmet geliştirmiştir. Bu sonuçlar firmaların ürün inovasyonunun önemini kavradığı ve ürün geliştirmeye gereken önemi verdiğini göstermektedir.

Göçer vd. (2014) Vergi teşviklerinin ar-ge ve inovasyona etkisini panel eşbütünleşme ve nedensellik analizi ile irdelemişlerdir. Elde edilen bulgulara dayanarak gelişmiş ülkelerle arasındaki ekonomik büyüme ve kalkınma farkını kapatmak isteyen gelişmekte olan ülkelerin özel sektörü Ar-Ge harcamaları konusunda vergi teşvikleri uygulayarak desteklemelerinin, firmaları daha fazla Ar-Ge harcaması yapma konusunda cesaretlendireceği, yeni ürünler ve üretim süreçleri geliştirilmesi noktasında yarar sağlayacağı görüşünü savunmaktadırlar.

Grossman ve Helpman’ın (2015) Yeni Büyüme Teorisi: Ticaret, İnovasyon ve Büyüme konu aldıkları çalışmalarında dış kaynaklı stratejileri benimseyen ülkelerin, dış ticarete korumacılığı

seçen ülkelere göre daha hızlı büyüdüğünü ve daha yüksek düzeyde refaha eriştiklerini ifade etmişlerdir. Ancak teknolojik akımlar kendiliğinden gerçekleşemediğini, Bu nedenlerle, bilgi ve teknolojinin yayılmasını sağlayan mekanizmalara ve denge teknoloji transfer oranına bağlı olarak değişen teşviklere de ihtiyaç olduğu görüşündedirler.

Gökçen ve Özdemir (2016) Türkiye’de Muhasebe Uygulamalarından E-Defter ve E-Fatura Uygulamasını çalışmalarına konu edinmişlerdir. Ve muhasebe sisteminde uygulanmaya başlanılan e-defter ve e-fatura uygulamasının işletmelere sağlamış olduğu avantajların kolay erişim, arşivleme, maliyet olduğunu, dezavantaj olarak altyapı yetersizliği, güvenlik, yasal zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir. Devlet açısından ise e-defter ve e-fatura uygulamasının denetimin kolaylığı, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi açısından avantajlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Demirel ve Karaağaç (2014) çalışmalarında üretimde tasarım ile imalat arasında köprü vazifesi gören bilgisayar destekli süreç planlama sistemleri, bilgisayar teknolojilerinin gelişim süreçlerine paralel olarak geliştiğini savunmuşlardır. Bilgisayar desteği ile otomatik süreç planlaması yapabilmek ve planları en iyi şekilde optimize edebilmenin mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir.

Laudon ve Laudon’ a göre (2012) bilgi sistemleri, işletme yöneticilerinin hızlı ve doğru karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Karar verme sürecinde ihtiyaç duyulan bilginin zamanında doğru ve tam olarak kullanıcılara ulaşması bilgi sistemleri sayesinde mümkün olmaktadır. Doğru planlanmış, birbirleri ile entegre çalışan sistemlerin ürettiği bilgiler ile alınan kararların işletme kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacağı görüşündedirler.

Akmaz ve Çetin’in (2016) “Teknolojik ve Sosyal Kabiliyetlerin İnovasyon Kapasitesine Etkileri” adlı çalışmalarında AR-GE personel sayısının gelişmiş ülkelerde anlamlı olmamasının, bu ülkelerin AR-GE personel sayısında belli bir doyuma ulaşmasından dolayı marjinal verimliliklerindeki düşmeden kaynaklanabileceğini ifade etmişlerdir. Mesleki eğitimin nicelik ve niteliğine ilişkin farklı değişkenlerden oluşturulan beşeri sermayenin gelişmiş ülkelerde inovasyon kapasitesini beklenildiği gibi arttırdığı görülmüştür.

Şaklak ve Buran (2010) Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Önemi konu aldıkları çalışmalarında KOBİ’lerin MBS’den yararlanmadığı ve bilgisayarlarda hazır bulunan programlar ile işlemlerini gerçekleştirdikleri sonucuna varmışlardır. Ayrıca işletmelerin başarılı olmaları ve dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilmelerinin ancak etkin bir muhasebe sisteminin varlığı ve MBS’nin ürettiği bilgilerle alınacak olan kararlara bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma ve Değerlendirme

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızda TRBİ bölgesinde mal ve hizmet üretiminde faaliyet gösteren KOBİ’lerin muhasebe bilgi sisteminde teknoloji ve inovasyondan ne şekilde yararlandıklarını ortaya çıkarmak temel amacımızdır.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın temel verilerini Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerinde mal ve hizmet üretiminde faaliyet gösteren çeşitli sektörlerdeki işletmelerden anket yöntemiyle elde edilen veriler oluşturmuştur. Elazığ ilinden 148 işletme, Malatya'dan 214 işletme, Tunceli'den 25 işletme ve Bingöl'den 15 işletme olmak üzere 402 işletmeye yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

Bu araştırmada temelde nicel verilere dayalı araştırma ve ölçme yöntemi benimsenmiştir. Bu noktadan hareketle anket belirlenmesinde nicel verilere dayalı olan araştırma ve ölçme yöntemlerinin benimsendiği çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Likert ölçeği model olarak kullanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li bir ölçeğe göre değerlendirilmektedir. Verilerin analizinde SPSS paket programından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan başlıca istatistiksel yöntemler; frekans dağılımları, aritmetik ortalama, standart sapma, anova testidir.

Araştırmanın Analizi

Araştırma analizi aşağıda sunacağımız tablolar ve bu tablolardaki sonuçların incelenmesi çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Tablo:1 KOBİ'ler ve Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektörler	Frekans	%
Gıda	80	20.0
Maden	50	12.5
Makine ve Metal	22	5.4
Ağaç ve Ağaç Ürünleri	29	7.1
Taş ve Toprak	25	6.3
Diğer	216	48.7
Toplam	402	100.0
İşletmelerin Faaliyet Süreleri		
1- 5 yıl	47	11.7
6-10 yıl	79	19.6
11-20 yıl	121	30.0
20 yıldan fazla	155	38.8
Toplam	402	100.0
Katılımcıların Cinsiyetleri		
Erkek	231	57.5
Bayan	171	42.5
Toplam	402	100.0
Katılımcıların Yaş Aralıkları		
18-28 yaş	158	39.2
29-40 yaş	131	32.5
41-50 yaş	113	28.3
Toplam	402	100.0
Katılımcıların Çalıştıkları Pozisyonlar		
Sahip ve Ortaklar	17	4.2
Yönetici	5	1.3
Muhasebe Sorumlusu	90	22.5
Finans Sorumlusu	5	1.3
İşletme Personeli	285	70.7
Toplam	402	100.0
Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		
Lise ve Dengi	134	33.3

Meslek Yüksek Okulu	106	26.3
Lisans	125	31.0
Yüksek Lisans	31	7.8
Doktora	6	1.6
Toplam	402	100.0
Katılımcıların Çalışma Süreleri		
1 yıldan az	39	9.6
1-5 yıl	109	27.1
5-10 yıl	109	27.1
10 yıldan fazla	145	36.2
Toplam	402	100.0

TRB1 Bölgesine uyguladığımız anketimize katılan işletmelerimizin sektörel dağılımlarına baktığımızda, %12.5'i gıda sektöründe %20'si madencilik %7.1'i ağaç ve ağaç ürünleri %6.3'ü taş ve toprak ürünleri %5.4'ü makine ve metal %48.7'si ise diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir. Diğer sektörler büro yönetimi, taşımacılık, eczacılık ürünleri ve tekstil vb. sektörlerden oluşmaktadır. İşletmelerin faaliyet sürelerine baktığımızda, %11.7'si 1-5 yıl arası %19.6'sı 5-10 yıl arası, %30'u 10-20 yıl arası %38.8'i 20 yıl ve üzeri süredir faaliyette olduklarını belirtmiştir. Çoğunluğu 20 yıl ve üzeri süredir faaliyet gösteren işletmelerin oluşturduğu görülmektedir. Katılımcılarımızın cinsiyet dağılımlarını incelediğimizde %57.5'inin erkek, %42.5'inin ise kadın oldukları ve katılanların çoğunluğunu erkeklerin oluşturdukları görülmektedir. Katılımcıların yaş aralıklarına baktığımızda, %39.2'sinin 18-28 yaş arası %32.5'inin 29-40 yaş arası ve %28.3'ünün 41-50 yaş arası olduğunu ve katılanların çoğunluğunu 18-28 yaş grubunun oluşturdukları görülmektedir. Katılımcıların iş yerlerinde çalıştıkları pozisyonları incelediğimizde, %4.2'sinin sahip ve ortaklar %1.3'ünün yönetici %22.5'inin muhasebe sorumlusu %1.3'ünün finans sorumlusu ve %70.8'inin işletme personeli olduğu görülmektedir. Bu soruyu yanıtlayanların muhasebe ya da finans alanından olmasına özellikle dikkat edilmiştir. İşletme personeli seçeneğini işaretleyenlerin çoğu muhasebe alanında çalışan yardımcı personellerden oluşmaktadır. Muhasebe alanında sorumlu ve yetkili düzeyinde olmadıkları için bu seçeneği işaretlemişlerdir. Katılımcıların eğitim durumuna baktığımızda, %33,3'ünün lise, %26,3'ünün meslek yüksek okulu %31'inin üniversite, %7,8'inin yüksek lisans ve %1,6'sının doktora mezunu olduğu ve çoğunluğu lise mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların çalışma sürelerine baktığımızda ise, %9,6'sını 1 yıldan az, %27,1'i 1-5 yıl, %27,1'i 5-10 yıl arası ve %36,2'sini 10 yıl ve üzeri çalışanların oluşturduğu görülmektedir.

Tablo:2 Muhasebe Bilgi Sistemi Hakkında Görüşler

%

Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
Muhasebe bilgi sisteminin sağlıklı işletilmesi için lisanslı ürünler kullanımı işletmenin bilgi işlem ve teknoloji bölümünü olumlu etkilemektedir.	1,2	1,5	17,0	30,0	50,3	4,29	,882
Muhasebe bilgi sistemi işletme yöneticilerinin finansal ve muhasebe okur-yazarlığının artmasında olumlu etkilere sahiptir.	1,5	0,5	10,5	29,5	58,0	4,42	,798
Muhasebe bilgi sistemi üzerinde paylaşımları kolaylaştırdığından bu konuda özellikle işletmeler arasında bilgi oluşmasına imkan sunmaktadır.	-	1,2	13,1	27,9	57,8	4,41	,765
Muhasebe bilgi sisteminin sağlıklı olarak işletilmesi için bilgi güvenliği, şifre ve benzeri tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.	-	3,2	14,0	21,1	61,7	4,41	,849
Muhasebe bilgi sistemi hilenin ve hataların önüne geçilmesini sağlamaktadır.	-	1,1	5,6	22,7	70,6	4,63	,649

Katılımcıların muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ile ilgili görüşlerinin belirlenmesine yönelik 5 adet likert ifadesi verilmiş olup katılım düzeyleri tabloda gösterilmiştir. Katılımcılar 4,63 ortalama ile Muhasebe bilgi sistemi hilenin ve hataların önüne geçilmesini sağlamaktadır. Önermesine tamamen katıldıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların muhasebe bilgi sisteminin doğru bir şekilde çalışmasının finansal tabloların güvenilirlik düzeyini arttırdığını düşündüklerini söyleyebiliriz.

Tablo:3 Teknoloji Hakkındaki Görüşler

Etkileri	%						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Ortalama Standart Sapma	
Teknoloji Muhasebe bilgi sisteminde maliyetleri azaltıcı etkiye sahiptir.	-	0,6	14,0	36,9	48,5	4,29	,793
Teknoloji muhasebe bilgi sisteminde denetimi kolaylaştırır.	-	0,3	14,4	35,6	49,7	4,32	,746
Teknoloji muhasebe bilgi sistemine veri almasını kolaylaştırmaktadır.	0,3	1,4	13,2	36,8	48,3	4,30	,789
Teknoloji muhasebe bilgi sisteminden istenilen verilere hızlı ve ekonomik ulaşım imkanları vermektedir.	-	0,5	7,8	36,1	55,6	4,46	,672
Teknoloji daha az personelle daha fazla ve kaliteli bilgiye ulaşmayı sağlamaktadır.	-	1,6	9,3	42,0	47,1	4,33	,751
Teknolojik gelişmeler muhasebe bilgi sistemine olan ilginin ve önemin artmasına neden olmuştur.	-	0,6	13,2	32,8	53,4	4,37	,758
Teknoloji muhasebe bilgi sisteminde mevzuata ulaşmayı kolaylaştırmaktadır.	-	0,3	8,7	34,6	56,4	4,46	,685

Teknoloji muhasebe bilgi sisteminde iç ve dış kullanıcılar açısından sağlıklı bilgilerin edinilmesini kolaylaştırır.

Teknoloji ve internet ortamıyla finans ve resmi kuruluşlarla olan ilişkiler daha sağlıklı ve hızlı bir şekilde işlemektedir.

Teknoloji ve bilgisayar programlarında son gelişmeler işletmelerde en karmaşık maliyet ve bütçe hesaplamalarının yapılmasına olanak sunmaktadır.

Teknoloji ve bilgisayar programındaki gelişmeler muhasebe standartları vb. yeniliklere işletmelerin daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olur.

-	0,4	9,2	31,9	58,5	4,47	,686
-	0,4	10,2	22,8	66,6	4,54	,723
-	0,4	8,4	32,8	58,4	4,46	,684
-	2,1	7,3	42,9	47,7	4,34	,753

Katılımcıların teknolojinin muhasebe bilgi sistemine etkileri hakkında sunduğumuz önermelere verdikleri yanıtları incelediğimizde 4,54 ortalama ile işletmeler Teknoloji ve internet ortamıyla finans ve resmi kuruluşlarla olan ilişkiler daha sağlıklı ve hızlı bir şekilde işlemektedir. Önermesine tamamen katıldıklarını dile getirmişlerdir. İşletmeler teknoloji sayesinde resmi kurumlarla olan günlük ve rutin işlerini daha kısa sürede ve daha sağlıklı olarak gerçekleştirdikleri düşünülmektedir.

Tablo:4 İnovasyon Hakkındaki Görüşler

Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı

							%
Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma	
5,3	8,9	32,5	33,2	20,1	3,05	,667	

İşletme yönetiminde inovasyonel yaklaşımlar muhasebe bilgi sisteminden istenilenlerin artmasına neden olmuştur.

Sağlıklı bir yönetim için işletmenin modern inovatif bir bilgi sistemi oluşturmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Muhasebe bilgi sisteminde inovatif gelişmeler daha çok bilgi-işlem ve programlama alanında görünmektedir.

Maliyet hesaplamalarında modern yaklaşımlar işletmelerde etkin kar ve maliyet analizlerinin yapılmasına olanak sunmaktadır.

İnovasyonel gelişmeler işletmelerde üretim-satış hattında maliyet-hacim-kar analizlerinin yapılmasına olanak sunmaktadır.

İnovasyonel gelişmeler işletmelerde iç kontrol sisteminin gelişmesini sağlamaktadır.

İnovasyonel teknikler, modern denetim tekniklerinin yaşama geçirilmesinde önemli bir unsurdur.

İnovasyon muhasebe bilgi sisteminde elde edilen bilginin kalitesini yükseltmektedir.

İnovasyon, kurumsal kültürün oluşmasında önem taşımaktadır.

İnovasyon işletmelerin yönetimlerinde bir farkındalık yaratmaktadır.

İnovasyonel tekniklerin uygulanması ile muhasebe bilgi sisteminde üretilen bilgilerin güvenilirliği dış çevrede olumlu algılanmaktadır.

İnovasyonel süreçlerde elde edilen bilgilerin çalışanlar üzerinde daha objektif etkileri bulunmaktadır.

-	0,3	8,8	37,1	53,8	3,85	,670
2,6	2,3	23,5	34,3	37,3	4,03	,954
1,2	8,4	12,3	41,2	36,9	3,89	,628
0,3	1,7	9,6	41,3	47,1	4,33	,752
0,8	0,3	12,8	40,8	45,3	4,29	,768
-	1,3	13,3	27,9	57,5	4,42	,766
-	0,4	2,1	23,8	63,7	4,51	,720
0,8	0,4	15,1	37,9	45,8	4,28	,792
0,4	1,3	14,2	35,8	48,3	4,30	,789
-	0,4	9,6	34,6	55,4	4,45	,683
-	0,8					

		14, 2	32, 9	52, 1	4,3 6	,75 3
--	--	----------	----------	----------	----------	----------

Katılımcıların muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı hakkında sunduğumuz önermelere verdikleri yanıtları incelediğimizde 4,51 ortalamayla İnovasyon muhasebe bilgi sisteminde elde edilen bilginin kalitesini yükseltmektedir. Önermesine tamamen katıldıklarını dile getirmişlerdir. İşletmeler için inovasyon muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgilerin güvenilirliği, tutarlılığı ve kalitesi açısından gereklidir. Ayrıca katılımcılar İnovasyonun işletmelerdeki çalışanlar üzerinde de etkileri olduğunu düşünmektedirler.

Tablo:5 Katılımcıların Yaş Gruplarına Ait Anova Testi

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	18-28	158	41,876	,60156	,06795	4,184	,013
	29-40	131	45,274	,61157	,06297		
	41-50	113	45,275	,59901	,07082		
	Toplam	402	43,922	,60388	,04062		
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	18-28	158	41,795	,53869	,06099	6,110	,003
	29-40	131	44,453	,55501	,05724		
	41-50	113	44,391	,54318	,06587		
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602		
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	18-28	158	40,667	,59055	,06687	4,315	,014
	29-40	131	43,064	,60868	,06278		
	41-50	113	43,064	,60868	,06891		
	Toplam	402	42,283	,59975	,03871		

Asym Sig değeri (p) < 0,05 den küçük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı ile teknolojideki gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ile katılımcıların yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo:6 Katılımcıların Eğitim Durumlarına Ait Anova Testi

Boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	Lise ve Dengi	134	44,339	,58237	,06511	1,177	,322
	M. Y. O	106	43,537	,65257	,08222		
	Üniversite	125	45,218	,65054	,07667		
	Yüksek Lisans	31	44,524	,28091	,11468		
	Doktora	6	44,812	,50890	,11675		
	Toplam	402	44,524	,61388	,03963		
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	Lise ve Dengi	134	42,250	,52021	,05816	3,770	,005
	M. Y. O	106	42,721	,55192	,06954		
	Üniversite	125	45,139	,57776	,06809		
	Yüksek Lisans	31	45,238	,53197	,06809		
	Doktora	6	45,489	,50229	,11523		
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602		
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	Lise ve Dengi	134	42,159	,59055	,06072	2,664	,033
	M. Y. O	106	42,556	,60868	,06325		
	Üniversite	125	44,000	,60868	,08821		
	Yüksek Lisans	31	42,283	,59975	,25298		
	Doktora	6	44,316	,46314	,10625		
	Toplam	402	42,283	,59975	,03871		

Asym Sig değeri (p) > 0,05 den büyük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Asym Sig değeri, (p) < 0,05 den küçük olduğundan teknolojideki gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ve muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo:7 Katılımcıların Çalıştıkları Pozisyonlara Ait Anova Testi

Boyutlar	Pozisyon	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	Sahip ve Ortaklar	17	44,429	,77796	,24601	1,349	,252
	Yönetici	5	44,286	,28571	,16496		
	Muhasebe Sorumlusu	90	45,873	,51070	,06950		
	Finans Sorumlusu	5	49,048	,08248	,04762		
	Personel	285	44,025	,63711	,04886		
	Toplam	402	44,524	,61388	,03963		
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	Sahip ve Ortaklar	17	45,000	,67428	,21322	1,296	,272
	Yönetici	5	46,667	,08248	,04762		
	Muhasebe Sorumlusu	90	44,471	,53599	,07294		
	Finans Sorumlusu	5	46,667	,35952	,20757		
	Personel	285	43,092	,56113	,04304		
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602		
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	Sahip ve Ortaklar	17	42,600	,64670	,20450	1,645	,164
	Yönetici	5	47,333	,23094	,13333		
	Muhasebe Sorumlusu	90	43,556	,50006	,06805		
	Finans Sorumlusu	5	44,667	,50332	,29059		
	Personel	285	41,729	,62490	,04793		
	Toplam	402	42,283	,59975	,03871		

Asym Sig değeri (p) > 0,05 den büyük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği, teknolojideki gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ve muhasebe bilgi sisteminin

inovasyonla bağlantısı ile katılımcıların çalıştıkları pozisyonlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo:8 Katılımcıların Çalışma Sürelerine İlişkin Anova Testi

Boyutlar	Çalışma Süreleri	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	1 yıldan az	39	43,230	,60642	,12645	,873	,456
	1-4 yıl	109	43,978	,58711	,07282		
	5-10 yıl	109	44,615	,68594	,08508		
	10 yıldan fazla	145	45,205	,57885	,06206		
	Toplam	402	44,524	,61388	,10315		
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	1 yıldan az	39	41,553	,49471	,06855	2,763	,043
	1-4 yıl	109	42,593	,55264	,07316		
	5-10 yıl	109	44,681	,58983	,05744		
	10 yıldan fazla	145	44,007	,53578	,03602		
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602		
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	1 yıldan az	39	38,609	,71968	,15006	3,488	,016
	1-4 yıl	109	42,431	,54828	,06801		
	5-10 yıl	109	42,400	,63265	,07847		
	10 yıldan fazla	145	43,057	,55055	,05903		
	Toplam	402	42,283	,59975	,03871		

Asym Sig değeri (p) > 0,05 den büyük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği, ile katılımcıların çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Asym Sig değeri (p) < 0,05 den küçük olduğundan teknolojideki gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri,

Muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı ile katılımcıların çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo:9 İşletmelerin Faaliyet Sürelerine İlişkin Anova Testi

Boyutlar	Faaliyet Süreleri	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P		
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	1- 4 yıl	47	43,776	,68480	,12942				
	5-10 yıl	79	45,471	,59151	,08628				
	11-20 yıl	121	44,702	,60914	,07179				
	20 yıldan fazla	155	44,132	,60991	,06324			,655	,580
	Toplam	402	44,524	,61388	,03963				
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	1- 4 yıl	47	41,837	,57256	,10820				
	5-10 yıl	79	45,137	,53920	,07865				
	11-20 yıl	121	43,353	,58542	,06899				
	20 yıldan fazla	155	43,472	,52969	,05493			2,215	,087
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602				
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	1- 4 yıl	47	40,571	,47721	,09018				
	5-10 yıl	79	43,447	,50683	,07393				
	11-20 yıl	121	42,111	,66025	,07781				
	20 yıldan fazla	155	42,344	,62180	,06448			1,380	,250
	Toplam	402	42,283	,59975	,03871				

Asym Sig değeri (p) > 0,05 den büyük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği, teknolojideki gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ve muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı ile işletmelerin faaliyet süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo:10 İşletmelerin Faaliyette Bulunduğu Sektörlere İlişkin Anova Testi

Boyutlar	Sektörler	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	F	P
Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği	Gıda	80	45,774	,57895	,08356	,924	,489
	Maden	50	43,048	,63968	,11679		
	Makine ve Metal	22	46,593	,37588	,10425		
	Ağaç ve Ağaç Ürünleri	29	44,958	,45769	,11101		
	Taş ve Toprak	25	43,143	,66832	,17256		
	Diğer	216	44,360	,65592	,06694		
	Toplam	402	44,524	,61388	,03963		
Teknolojideki Gelişmelerin Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri	Gıda	80	45,327	,52115	,07522	2,752	,009
	Maden	50	41,905	,47799	,08727		
	Makine ve Metal	22	46,264	,27688	,07679		
	Ağaç ve Ağaç Ürünleri	29	42,101	,55355	,13426		
	Taş ve Toprak	25	46,286	,46070	,11895		
	Diğer	216	42,917	,61451	,06272		
	Toplam	402	43,571	,55797	,03602		
Muhasebe Bilgi Sisteminin İnovasyonla Bağlantısı	Gıda	80	43,208	,61712	,08907		
	Maden	50	42,133	,70844	,12934		
	Makine ve Metal	22	42,133	,70844	,12934		
	Ağaç ve Ağaç Ürünleri	29	41,059	,58360	,14154		

Taş ve Toprak	25	41,600	,59137	,15269	,559	,788
Diğer	216	42,417	,59395	,06062		
Toplam	402	42,283	,59975	,03871		

Asym Sig değeri (p) > 0,05 den büyük olduğundan muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve muhasebe bilgi sisteminin inovasyonla bağlantısı ile işletmelerin faaliyette bulunduğu sektörler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Asym Sig değeri (p) < 0,05 den küçük olduğundan teknolojiye gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ile işletmelerin faaliyette bulunduğu sektörler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

SONUÇ

İşletmelerde muhasebe bilgi sisteminin etkinliği, teknolojiye gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri ve işletmelerde muhasebe bilgi sistemi ve inovasyon bağlantısını ölçmek amacıyla TRB1 bölgesinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 402 işletmeye uyguladığımız çalışmamızın sonuçları aşağıdaki gibidir.

İşletmeler muhasebe bilgi sisteminin gerekliliğine inanmaktadır. Ancak bu gerekliliğin işletmeler için özellikle güvenlik açısından oluşturulması gerektiğini düşünmektedirler. İşletmeler için gelişen teknoloji muhasebe bilgi sisteminde denetimi kolaylaştırmaktadır. İşletmeler, teknolojinin muhasebe bilgi sisteminden istenilen verilere daha hızlı ve ekonomik bir şekilde ulaşım imkanları sağlayacaklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca resmi kurumlarla olan ilişkilerin teknoloji sayesinde daha sağlıklı yürütüldüğünü belirtmişlerdir. İşletmelere göre inovasyon muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilginin kalitesini yükseltmektedir. Katılımcıların yaş gruplarıyla teknolojiye gelişmelerin muhasebe bilgi sistemine etkileri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. 29-40 yaş grubundaki katılımcıların bu konudaki farkındalığının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Doktora mezunu olan katılımcılar muhasebe bilgi sistemi ve inovasyon arasındaki ilişkinin önemini diğer katılımcılara göre daha iyi kavramışlardır. Katılımcıların iş yerlerindeki çalışma süreleri arttıkça teknoloji ve inovasyonun gerekliliğine olan inançlarının da arttığını görmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Acar D, Özçelik H. (2011)** “Muhasebe Bilgi Kalitesini Etkileyen Kritik Başarı Faktörleri” Muhasebe ve Finansman Dergisi Ocak ss (10-23)
- Adıgüzel Büşra. (2012)** “İnovasyon ve İnovasyon Yönetimi:Steve Jobs Örneği” Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi
- Akmaz H.K, Çetin A.K. (2016)** “Teknolojik ve Sosyal Kabiliyetlerin İnovasyon Kapasitesine Etkileri” Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi Cilt:11 sayı:1 ss(30-59)
- Demir Ö, Sezgin E.E.(2016)** “Kobilerde Stratejik Yönetim Anlayışına İnovasyon Perspektifinden Bakış Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Temmuz ss(16-32)

- Demir Ö, Gül M. (2015)** “Üretim Yapan Kobi’lerde Karar Sürecine Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkileri :TRB1 Bölgesinde Yapılan Bir Araştırma” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 25 Sayı 2 ss(171-191)
- Demirel M.Y, Karaağaç İ. (2014)** “Bilgisayar Destekli Üretim Süreçlerine Genel Bir Bakış”Mühendis ve Makine Dergisi Cilt 55 sayı 652 ss(51-61)
- Diñç E, Karakaya A. (2014)** “Muhasebe Bilgi Sistemi Ve Kurumsallaşma Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma” Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Nisan ss(21-50)
- Grossman M.G, Helpman E. (2015)** “ Yeni Büyüme Teorisi: Ticaret, İnovasyon ve Büyüme” Journal of Economics Library sayı 2 Mart ss(32-38)
- Göçer İ, Kutbay H, Gerede C, Aslan R, (2014)** “Vergi Teşviklerinin Ar-Ge ve İnovasyona Etkisi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi” Maliye Dergisi sayı 167 Temmuz-Aralık ss(163-183)
- Gökçen G, Özdemir M. (2016)** “Türkiye’de Muhasebe Uygulamalarından E- Defter ve E -Fatura Uygulaması” Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi Cilt 12 Sayı 46 Temmuz ss(137-154)
- Güney S, Özyiğit H. (2015)** “Muhasebedeki Verilerin Yönetimde Kullanılması ve Elektronik Muhasebe Verilerinin Yönetim Kararlarına Etkisi” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi cilt 14 sayı 53 ss(279-297)
- Kaynak S, Demir A. (2015)** “İmalat Sektöründe İnovasyon Uygulamaları: TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Bir Araştırma” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S(273-292)
- Laudon, K.J. Laudon, J.P. (2012).** “Management Information Systems: Managing the Digital Firm”, Prentice Hall, Boston, USA, 181.
- Maviş Sefa. (2015)** “Bölgesel Kalkınmada Ar-ge ve İnovasyonun Önemi: Rekabetçi Sektörler Programı Kapsamında İncelenmesi” T.C Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi Aralık ss(14-19)
- Mizrahi Rozi. (2011)** “Kobi’lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma” Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 3 Sayı 2 ss(307-316)
- Örücü E, Kılıç R, Savaş A. (2011)** “Kobi’lerde İnovasyon Stratejileri ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama” Doğu Üniversitesi Dergisi Aralık ss(58-73)
- Şaklak Ö, Buran Y. (2010)** “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Muhasebe Bilgi Sisteminin Önemi”, MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumunda sunulan bildiri, Türkiye, 21-22 Temmuz.
- Yalçınkaya Yalçın. (2010)** “Bilginin Farkındalık ve Farklılığında Organizasyonların Gelecek Alanı: İnovasyon” Türk Kütüphaneciliği 24, 3 ss(373-403)
- Yılmaz Tayfun. (2010)** “Küçük ve Orta Ölçekli İmalat İşletmelerinde Yenilik Yönetimi: İzmir ili Örneği” Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETTE DEVLET YARDIMLARININ ÖNEMİ

Prof.Dr. Hasan Bülent Kantarcı¹⁹⁴
Ahmet Özden¹⁹⁵

ÖZET

Dış ticaretin teşvik edilmesine dair pek çok ülke devlet yardımlarında bulunmaktadır. Firmaların yurtdışına ihracat yapması devletler açısından oldukça önem arz etmektedir. Devlet yardımları da firmalara gerekli devlet desteklerinin yapılması ile onları yurtdışına açılmaya özendirme maksadıyla yapılmaktadır. Genelde dış ticaret hacmini geliştirmek ve özelde de ihracatı artırmak için sağlanan devlet yardımlarının önemli bir kısmı Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir. Yatırımlarla birlikte istihdam ve kapasite artışı sağlanması hedeflenmektedir. Bu da bireysel harcamaları artıran ve kurumsal gelişimi getiren bir etki yapmaktadır. Dolayısıyla vergi gelirlerinde artışı sağlayarak Devletin vatandaşları için sunduğu hizmet sayısı ve kalitesi de artmaktadır. Girişimcilerin daha istekli hale gelmesini ve finansman ihtiyacı, asimetrik bilgi gibi engellerin aşılabilmesini sağlayacak desteklerin ve teşviklerin verilmesi daha çok yatırımın ve daha çok istihdamın olmasına katkı sağlayacaktır. Devlet desteklerinin nihai hedefi, ürünlerin katma değerinin yükselmesini ve yüksek teknoloji ürünlerin çeşitlendirilmesi sayesinde üretilen ürünlerin dünya çapında piyasalardan daha fazla pay alması sağlanarak ihracatın artırılmasıdır. İhracat artışı aynı zamanda ülkenin gelir düzeyinin artmasına ve ülkenin refah düzeyinin artmasına neden olacaktır. Üretim artışı gelir artışı, gelir artışı da üretim artışı destekleyecektir. Bu üretim zincirinin sürdürülebilir olmasının sağlanması için devlet destekleri oldukça önem arz etmektedir ve bu desteklerin de devam edeceğini göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye'de uygulanan devlet desteklerinin neler olduğu ve bunların ekonomik durumları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Hazine, Devlet Yardımları.

1. GİRİŞ

Devlet yardımları, devlet destekleri ve teşvikler aynı amaçlar için kullanılan tanımlamalar olup, ekonomik süreçleri başlatmaya, sürdürmeye, canlandırmaya, dönüştürmeye ve çeşitlendirmeye yarayan devlet tarafından firmalara sağlanan ayrıcalıklardır. Devletin, ekonomi üzerindeki etkisi artırıp etkinliğini koruması için ve aynı zamanda iktisadi politikaları tabana yayması için devlet yardımları önemli uygulamalardır.

Teşvik kavramı ekonomi yazınında; bazı ekonomik aktivitelerin diğerleri karşısında daha çok ve hızlı gelişimini sağlamak maksadıyla devletçe farklı yöntemlerle karşılıklı veya karşılıksız olarak sağlanan devlet destekleri şeklinde tanımlanmaktadır (Çiloğlu, 1997: 1). Teşviklerle

¹⁹⁴ Kocaeli Üniversitesi

¹⁹⁵ Kocaeli Üniversitesi

sürdürülebilir büyüme sağlanacağından kaynakların etkin dağıtımı ile tasarruf artışı neticesinde ihracatın ve aynı zamanda döviz girdilerinin artmasının sağlanması düşünülmektedir. (Acinöroğlu, 2009: 149).

DTÖ Kuruluş Anlaşmasına ek Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması sanayi ürünlerine verilen devlet yardımlarını düzenlemektedir. Söz konusu anlaşma, hükümetlerin muhtelif politika amaçları doğrultusunda sübvansiyon sağlayabileceğini kabul etmekle birlikte, doğabilecek ticaret bozucu etkileri nedeniyle sübvansiyon uygulamaları konusunda bazı kısıtlamalar getirmektedir. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2004: 320).

Bunun anlamı üye devletlerin yerli üretimi korumaya yönelik doğrudan yardımları uluslararası rekabeti ve ekonomik düzeni bozucu olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Bu yasaklamanın ekonomik açıdan zayıf olan ülkeler açısından bakıldığında gelişmiş ülkeler lehine olabilecek bir düzenleme olduğu görülmektedir.

Esasen dış ticaret hacmini geliştirmek özelde de ihracatı artırmak için sağlanan devlet yardımları firmaların üretimin başlangıcından son kullanıcıya ulaşmasına kadar her aşamada yurtdışına ulaşmada yardımcı olmak gayesiyle tüm firmaları kapsayacak şekilde Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir. Bakanlıkça, ihracatçı firmalar uluslararası pazarlarda karşılaştıkları problemlerin giderilmesi ve rekabet gücünün artırılması için firmalar üretim, pazarlama, Ar-Ge ve yeni projeler üretme gibi alanlarda desteklenir.

II. DIŞ TİCARETTE TEŞVİKLER KONUSUNDAKİ KURULUŞLAR

Anayasamızda Kamu Kurumu vasfındaki meslek kuruluşları yaptıkları işler açısından kamu görevini üstlenmektedirler. Bu yüzden kamu hukukundan doğan bazı haklara sahip olmaktadır. Özerk yapıya sahip olmaları bakımından kamu ve özel sektör arasında köprü vazifesi yapmaktadır. Bu kuruluşlara üye olmakta mecburi olmaktadır. Örneğin, firmaların ihracat yapabilmeleri için kamu kurumu niteliğinde olan ihracatçı birliklerine üye olmaları gerekir. Aksi halde bazı istisna sektörler hariç firmalar üye olmadan ihracat onayını alamazlar.

Dış ticarete teşvikler konusundaki kuruluşlar aşağıda yer almaktadır.

1.1. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri

Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri bölgesel ve sektörel olarak faaliyette bulunan 61 ihracatçı birliğin, 27 ihracat sektörünün, ihracat konusunda hizmet eden 13 Genel Sekreterliğin ulusal ve uluslararası seviyedeki koordinasyonunu ve dayanışmasını sağlayan özel bütçeye sahip temsilcisi konumundadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birliklerinin görev ve kuruluşuna ilişkin yetkiler 5910 sayılı kanun kapsamında düzenlenmiştir. Sektörler Konseyi üyeleri, bu 61 ihracatçı birliği delegelerinin oluşturduğu Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri Genel Kurulu'nda, kendi delegelerince her bir sektöre bir üye seçilir. Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birlikleri Başkanı, Sektörler Konseyi asil üyeliğine seçilenlerden, tüm delegelerce katılım ile seçilir. TİM Yönetim Kurulu üyelerini ise, Sektörler Konseyi'nin ilk toplantısında, kendi üyelerince belirlenir (TİM ile İhracatçı Birlikleri Kurulu, 2009: 10469-10472).

1.2. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, ticaret odaları ve ticaret borsaları arasındaki koordinasyon ve örgütlenmeyi sağlamak, mesleğin genel faydalarını gözeterek gelişimini

sağlamak, ticaret oda ve ticaret borsa üyelerinin meslekleri ile ilgili işlerini kolaylaştırmak, üyelerin birbirleriyle ve vatandaşlar ile olan münasebetlerinde ahlaki kuralları ve güven yapısını oluşturmak maksadı ile, mesleki disiplini, ülke kalkınmasını, ülke ekonomisinin gelişmesini etkileyecek çalışmalar yaparak bu 5174 sayılı Kanunda belirtilen hizmetleri ifa etmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe haiz, kamu kurumu niteliğinde mesleki çatı kuruluştur. (TOBB, 2004: 8771)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye’de özel sektörün mesleki tepe kuruluşu ve kanuni temsilcisi konumundadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 81 ilde toplam 365 Ticaret Odası ve Ticaret Borsasının en üst kuruluşu olup, yönetim merkezinde Ankara’da bulunmaktadır.

2. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Devlet tarafından ihracatçı firmalara verilen desteklerin amacı, ülke genelinde ihracatı artırmak ve bu firmaları kamu yararı gözetilerek karşılıksız olarak desteklemektir. Devlet, ihracatçı firmaları üretim, pazarlama ve Ar-Ge gibi alanlarda destekleyerek yeni projeler üretmelerine yardımcı olurken, bu firmaların küresel anlamda uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunları çözmelerine de yardımcı olmaktadır.

Küreselleşme sürecinin sonucu olarak şirketler mal ve hizmetlerinin üretimini ve pazarlamasını menşei ülke sınırları olmaksızın yapabilmektedirler. Gelişen bu süreç ticari ürünlerin dolaşımının daha serbest hale gelmesini, uluslararası rekabetle ulusal rekabetin birbirine yakınlaşmasını sağlamıştır. Bu tarz rekabet ortamlarında, devletler kendi ulusal firmalarını desteklemektedirler. Devletler bu teşvik ve maddi katkıları ulusal üreticileri korumak ve onlara rekabet avantajı kazandırmak için yapmaktadırlar.

Devlet desteklerinin nihai hedefi, yatırım-üretim-istihdam-ihracat döngüsünün bütün safhalarına yönelik politikalar oluşturularak Ar-Ge, inovasyon, tasarım, markalaşma ve hedef pazara giriş konularında ilerleme sağlanması ve ihracatçılarımızı yüksek teknoloji ve katma değerli ürünler ihraç etmeye yönlendirmektir.

İhracata yönelik desteklerin firmaların dış ticaretinin her safhasına katışı sağlaması hedeflenerek yürütülmesi gerekir. Devlet destek sistemi incelendiğinde pazara giriş ve hazırlık, pazarlama, markalaşma ve pazarda tutundurma şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sistematik içinde genel hatları ile düşünüldüğünde, uluslararası rekabetçiliğin geliştirilmesi, ticaret pazarlarına giriş desteği, ticaret pazarları konusunda araştırması desteği ve ticaret pazarlarına giriş belgeleri desteği, ticaret fuarlara katılım destekleri, yüksek katma değere yönelik destekler, vergi muafiyeti ve istisnası sağlayan destek sistemleri şeklinde sıralayabiliriz (Ekonomi Bakanlığı (EB), 2018). Bu çerçevede devlet destekleri, doğrudan nakit transferleri, borçlar için verilen devlet garantileri, vergilerin indirilmesi, tecil-terkin edilmesi veya vergi muafiyeti gibi destekler şeklinde kullanılabilir.

3. İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Önemi

Ülkemizin sosyal ve ekonomik kalkınması gerçekleşen yatırımlarla doğrudan ilişkilidir. Yatırımlarla birlikte istihdam ve kapasite artışı sağlanır. Bu da bireysel harcamaları artıran ve kurumsal gelişimi getiren bir etki yapar. Böylece vergi gelirlerinde artışı sağlayarak Devletimizin vatandaşları için sunduğu hizmet sayısı ve kalitesi de artar. Daha yaşanabilir bir ülke olabilmemiz için gereken yatırımları yapacak olan girişimcilerin daha istekli hale gelmesini, finansman

ihtiyacı, asimetrik bilgi gibi engellerin aşılabilmesini sağlayacak desteklerin, teşviklerin verilmesi daha çok yatırımın ve daha çok istihdam artışına büyük katkı sağlayacaktır.

Bu itibarla, küresel piyasalarda etkin olabilmek, rekabeti sağlayabilmek, yenilikçi gelişmeleri yakından takip edebilmek için devlet yardımlarının önemli bir işlevi vardır. Bu doğrultusunda ilerleyebilmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için de devlet yardımlarının bir unsuru olan ihracata yönelik devlet desteklerinin önemli bir rolü vardır. Bu anlamda, devlet desteklerinin nihai hedefi; ürünlerinin katma değerinin yükselmesini, katma değerli ve yüksek teknoloji ürünlerin çeşitlendirilmesi ile üretilen ürünlerin dünya çapında piyasa daha fazla pay alması sağlanarak ihracatımızın artırılmasıdır. İhracat artışı aynı zamanda ülkenin gelir düzeyinin artmasına ve her anlamda da ülkenin refah düzeyinin artmasına neden olacaktır. Üretim artışı gelir artışını, gelir artışı da üretim artışını destekleyecektir.

Bu üretim zincirinin sürdürülebilir olmasının sağlanması için devlet desteklerinin önemini her zaman süreceğini gösterir. Bu teşvikler sayesinde yatırımların artması söz konusu olabilecektir. Yatırımların artması da ülkenin ekonomik durumuna olumlu etkilerde bulunacaktır. (Akdeve, 2013: 330).

SONUÇ

Türkiye’de ihracat teşvikleri 1995 yılına kadar nakit ödemeleri, istisna ve düşük kredi faizlerinden yararlandırılması şeklinde yürütülmüştür. 1994 yılı itibari ile DTÖ üyeliği ve sonrasında ülkemizin 1996 yılında Gümrük Birliğine girmesi sonucunda, uygulamada ki teşvik sisteminde de değişiklikler olmuş ve ihracata yönelik devlet yardımlarına dönüşmüştür. Bu desteklerle kalkınma planlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek ön görülmüşken; 2023 Türkiye İhracat Stratejisinin başlatılması ile destekler istihdama yönelmiştir. Firmaların uluslararası rekabet gücüne katkı sağlanması ve neticede de olumlu Türk Malı imajını gerçekleştirerek sürdürülebilir hale gelmesini ve ihracatta performansın artırılması hedefi ön plana çıkmıştır.

Ekonomik kalkınma ve ilerlemenin temelinde üretim ve bu üretimin neticesinde oluşan getirinin uygun olarak kullanılması ile dağıtılması önemlidir. Ekonominin hem ulusal bağlamda hem de uluslararası bağlamda ilerleyebilmesi, büyümesi, kalkınması ve gelişmesi için etkili ve faydalı olabilecek devlet desteklerinin önemi fazladır. Ülke içinde ki tüketimi tüm bireylerin ve kurumların yaptığı dikkate alındığında üretimin sürdürülebilmesi ekonomide bir farklılık olarak görülmelidir. Bu nedenle devlet gücü ile sağlanan devlet destekleri etkin ve faydalı şekilde üretiminde kullanıldığı durumda ülke ekonomisine ve topluma faydalı olabilecektir.

Devlet desteklerinin etkin bir şekilde kullanılması durumunda iktisadi büyümenin ve kalkınmanın olacağı muhakkaktır. Fakat devlet destekleri ile birlikte gelen ekonomik büyümenin adaletli bir şekilde dağıtılmadığı durumda ülkenin makroekonomik hedeflere ulaşmasında negatif etkilere neden olabilir. Destekleme faaliyetleri, piyasada yer alan tüm ekonomik aktörler ve bireyler düşünülerek yapıldığında hem topluma hem de bireylere katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR LİSTESİ

- Acinöroğlu, S. (2009). “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, 148-165.
- Akdeve, E., Karagöl E.T., (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 37, 329-350.
- Çiloğlu İ. (1997), Hazine Dergisi, Sayı 8, s.1-15
- Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 2681.
- Ekonomi Bakanlığı, (2018). “Devlet Yardımları Rehberi”. https://ticaret.gov.tr/data/5b87fac913b8761160fa1cf0/Devlet_Yardimlari_Rehberi.pdf, Erişim tarihi: 05.03.2018.
- Resmi Gazete (03 Temmuz 2009). Türkiye İhracatçılar Meclisi İle İhracatçı Birliklerinin Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun, 27277.
- Resmi Gazete (18 Mayıs 2004). Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği İle Odalar Ve Borsalar Kanunu, 25479.

MİKRO FİNANS VE MİKRO KREDİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ

Prof.Dr. Hasan Bülent Kantarcı¹⁹⁶
Ahmet Özden¹⁹⁷

ÖZET

Yoksulluk konusu pek çok ülkeyi yakından ilgilendirmekle birlikte, özellikle az gelişmiş ülkeler açısından oldukça önemli sorunların başında gelmektedir. Yoksulluğun pek çok sebepleri bulunmaktadır. Bu konuda da pek çok sınıflandırmalar yapılmaktadır. Yeterli gelire sahip olamama, yoksulluğun baş sebeplerinden sayılmaktadır. Yoksulluğun azaltılmasında bu yüzden, gelir ve yaşam şartlarını artırıcı politikalar izlenmesi gerekmektedir. Bu politikalar arasında yer alan mikro finans ve mikro kredi uygulamaları, bazı kişiler için bir miktar olumlu etkilerde bulunabilmektedir. Bu çalışmamızda, yoksulluk ve mikro kredi kavramlarının içeriği, mikro kredilerin ekonomik etkileri ve dünyadaki uygulamalarının genel görünümü ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mikro Finans, Mikro Kredi, Yoksulluk.

1. GİRİŞ

Mikro kredi ve mikro finans düşüncesi, 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Uygulamadaki olumlu sonuçlar sebebiyle 2000’li yıllarda yaygın olarak kullanılmıştır. Sistemin geliştiricisi Muhammed Yunus, Nobel Barış Ödülüne layık görülmüş ve mikro finans düşüncesi, Time Dergisince 2008 yılında “Dünyayı Değiştiren 10 Fikirden Biri” olarak değerlendirilmiştir.

Mikro finansın temelinde, mevcut finansal hizmetlerden yararlanamayan toplumun yoksul kesimlerine, mikro düzeyde başlangıç kredisi verilmesi yatmaktadır. Bu sistemde, yoksul kişilerin yoksulluk sarmalından çıkmaları için onlara bir başlangıç sermayesi sağlanmakta ve aynı zamanda zorunlu tasarrufla bulunmaları teşvik edilmekte, sigorta uygulamasıyla da hayatın risklerine karşı bir koruma sağlamak amaçlanmaktadır.

Çoğu mikro kredi uygulamasında, ailenin içerisinde bulunduğu yoksulluktan çıkış için, hedef kitle olarak kadınlar seçilmiştir. Kadınların borçlarına daha sadık olmaları, kazançlarının önemli bir bölümünü aileleri için harcama eğiliminde olmaları, bu seçimde etkili olmuş, günümüz

¹⁹⁶ Kocaeli Üniversitesi

¹⁹⁷ Kocaeli Üniversitesi

uygulamalarında ise, bu gerekçelerle birlikte “mikro krediler yoluyla kadının toplumsal rolünü güçlendirme” düşüncesi, mikro kredilerin yalnızca kadınlara verilmesinde belirleyici olmuştur.

2. Yoksulluğa Dair Kavramsal Çerçeve

İktisadi ve sosyal alanlardaki tarihsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk, gelişmiş, gelişmekte olan tüm ülkelerin ortak sorunu olması sebebiyle, hem iktisat bilimiyle ilgili araştırmacıların, hem politika yapıcıların, hem de sivil toplum kuruluşlarının odağında, çözüm bekleyen, çok yönlü bir iktisadi olgudur.

Tarihsel olarak insanlığın varoluşundan itibaren gündemde olan bu sorun, kalkınma iktisadının çalışma alanında önemli bir yer yutmaktadır. Genel bir ifadeyle, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlanan yoksulluk, son 50 yılda sağlanan muazzam gelir artışlarına rağmen, halen ekonomilerin başlıca sorunlarından biri olarak önemini korumaktadır. (Taş ve Özcan,2012:2)

Günümüzde de tüm ülkelerin çözüm arayışında olduğu konulardan biri olan yoksulluk, iktisadi bir sorun olduğu kadar, sosyal etkileriyle de, insani ve toplumsal bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yoksulluk, sınırları belirlenerek, boyutları kesin bir şekilde ortaya konması gereken ve çözüm bekleyen bir sorun olarak gündemimizde yer almaktadır. Yoksulluğun diğer tüm sosyal olgular gibi, çok boyutlu ve kompleks bir kavram olması, ölçülmesini ve tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluk, yoksulluğun yalnızca, iktisadi, kültürel, ahlaki ve politik olarak tanımlanmasından değil, diğer tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi, yapılacak her tanımlamanın olası bir takım sonuçlarının bulunmasından ileri gelmektedir. (Sipahi,2006:173)

Yoksulluk, az gelişmiş ülkelerde daha yoğun olmakla birlikte, tüm ülkelerde önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, toplam nüfusun büyük bir bölümü yoksul grupta yer alırken, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun göreceli olarak daha az bir kısmı bu grupta yer almaktadır. (Sarısoy ve Koç, 2010: 327)

3. İnsani Yoksulluk ve Çok Boyutlu Yoksulluk

Çoğu zaman yalnızca gelir ve tüketim, yoksulluğu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yoksulluğun parasal olarak ölçülemeyen yönleri de bulunmaktadır ve bu konuda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) katkıları önemlidir. UNDP birleşik göstergeler yöntemini benimseyerek, gelir seviyesi ve tüketime dair giderlere ek olarak, eğitim ve sağlık olmak üzere, farklı sosyal ve iktisadi ölçütleri de yoksulluk hesabında dikkate almış, parasal olmayan unsurları da hesaplamalarına dahil etmiştir. 1990 yılından beri yıllık olarak yayınlanan

İnsani Gelişme Raporlarında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için İnsani Gelişme Endeksleri belirlenmektedir. 1990 yılındaki İnsani Gelişme Raporunda İnsani Gelişme Endeksi; doğumda beklenen yaşam süresi, okur-yazar oranı, kişi başına gayri safi yurt içi hasıla gibi verilerden oluşturulan endekslerle, eğitim ve gelir endekslerinin aritmetik ortalaması kullanılarak belirlenmiştir. Bu endeks kullanılarak yapılan sıralamada, “yüksek insani gelişme gösteren ülkeler”, “orta insani gelişme gösteren ülkeler” ve “düşük insani gelişme gösteren ülkeler” olmak üzere ülkeler üç kategoriye ayrılmıştır. İnsani Gelişme Endeksi hesaplanırken kullanılan ölçü ve yöntem zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Söz konusu üç boyut için belirlenen alt endeksler de geometrik ortalama yöntemiyle birleştirilmiş ve İnsani Gelişme Endeksi oluşturulmuştur. Ülkeler endeks değerlerine göre ise çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişme gösteren ülkeler olarak dört katagoriye ayrılmıştır. (Doğan,2014:18)

UNDP 1990 yılından beri içeriği değişen İnsani Gelişme Endeksinin yanı sıra 1997 yılı raporunda “İnsani Yoksulluk” kavramına ve “İnsani Yoksulluk Endeksine” yer vermiştir. Söz konusu raporda yoksulluk, kişilerin kabul edilebilir hayat şartlarında, özgür, onurlu, kendisine ve diğer kişilere hürmetkar, daha uzun ömür ve daha sağlıklı bir yaşam sürmeleri için gerekli olan fırsatlardan yoksun kalınması olarak tarif edilmektedir. (UNDP,1997:15) Yoksulluğun niteliksel yönünü açıklayan bu rapora göre insani yoksulluk, kişinin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan gelir yanında, kişinin insan olarak toplumsal yaşama katılım gösterebilmesi için lüzumlu olan temel yeterliliklerden mahrum kalınması şeklinde ifade edilmektedir (Han ve Kaya, 2004: 234)

Gelir yoksulluğunun ölçülmesinde, yaşamı sürdürebilmek için gerekli asgari gelir düzeyi kullanılmaktadır. Gelir yoksulluğu, kişinin satın alma gücünün bulunmamasıdır. Gelir yoksulluğu hesaplanırken çoğunlukla, bir ülkedeki belli bir miktar olarak yiyecekler için parasal tutarlar, yoksulluk sınırı şeklinde ifade edilmektedir. İnsani yoksullukta, toplumdaki bazı bireylerin insanca yaşama imkanının bulunmaması söz konusudur. Gelişmekte olan ülkeler için insani yoksulluk hesaplanırken UNDP üç kritere başvurmaktadır. (Aktan,2002:1)

1- Yaşam Süresi: Kişinin uzun bir yaşamının olmaması insani olarak yoksul olduğunu göstermektedir. UNDP bu değerlendirmesinde 40 yaşı baz alarak, 40 yaş altında yaşam süresi olanları insani yoksul kabul etmektedir.

2- Eğitim: Eğitim imkanlarının bulunmayışı, insani yoksulluğa dair diğer bir gösterge olmaktadır. Yetişkin kişiler arasında okuma yazma bilmeyen kimselerin oranı insani yoksulluğun bir diğer göstergesi olmaktadır.

3- Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Kişilerin ekonomik ve sosyal olanaklardan mahrum oluşu, insani yoksulluğa dair bir başka gösterge şeklinde ifade edilmektedir. UNDP üç orandan istifade ederek ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olma durumunu ölçmektedir.

4. Mikro Finans ve Mikro Kredilerin Ekonomik Etkileri

Mikro finans sistemi hemen hemen her bakımdan geleneksel bankalardan ayrılmaktadır. Örneğin klasik bir ticari banka, bilançoları inceleyip, borç/öz kaynak oranlarına, karlılığa, net cari değerlere, ödeme planlarına dayanarak karar verir. Bütün bunların Grameen sisteminde yalnız olmamakla kalmaz, aksine olmaları da yasaktır. Müşterilerin ellerinde ne kadar servet ve birikim bulunduğunu göstermeleri gerekmez, aksine ne kadar yoksul olduklarını, ne kadar az birikimleri bulunduğunu kanıtlamaları beklenir. (Yunus, 1999:146)

Mikro kredinin ilk uygulandığı tarihlerden günümüze kadar, mikro kredi kuruluşu tarafından geleneksel finansal sisteme ulaşımı mümkün olmayan kişi veya gruplara, mikro kredinin verilmiş usulüne göre farklı modeller ortaya çıkmıştır. Bu modellerle verilen krediler, kişilerin gelir artışını sağlamasına rağmen, mikro kredi sistemine yöneltilen bazı eleştiriler de mevcuttur. Mikro kredinin kullanıldığı iş alanlarının nakış, dikiş, tuhafiyecilik, kuaförlük, seyyar satıcılık ve tatlıcılık gibi katma değer düşük olduğu birkaç iş koluyla kısıtlı kalmış olması, sistemin yoksullukla savaşımındaki başarısını uzun vadede tehlikeye düşürmektedir. Belli iş sahalarında yoğunlaşılması ve bu alanlarda ürün çeşitliliğinin olmaması mikro krediyle başlatılan ekonomik aktiviteleri değişken piyasa koşulları karşısında korunmasız kılabilmektedir. Küçük çaplı girişimlerin karı da düşük olmakta, arz fazlası yüzünden satışta sıkıntı çekilebilmektedir. (Adaman ve Bulut;2007:116)

Mikro krediyle kurulan işlerin karlılık oranının düşük olması sistemin yoksullukla savaşımındaki etkinliğinin doğal sınırlarını çizmektedir. Mikro krediyle yoksul ailelerin gelirini belirli bir düzeyin üzerine çıkarmak zaman istemektedir. Haftalık geri ödemeler yapmak zorunda olan kredi kullanıcıları hızlı nakde dönüşebilecek basit yatırımları seçmektedirler. Özellikle aldığı krediyi kendisi kullanmak isteyen kadınlar, yüksek gelir sağlayacak alışılmamış iş alanlarına girmektense daha az kara razı olup geleneksel olarak kadınlara yakıştırılan işler yapmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle kredi kullanan tüm kadınların birbirine benzer işlere yönelmesi kazançlarını artırma şanslarını iyice sınırlandırmaktadır. (Adaman ve Bulut;2007:115)

Tüm bu eleştirilere rağmen; yapılan birçok çalışmada, mikro kredi kullanıcılarının en azından bir kısmının ekonomik aktivitelerinde başarılı olduğu vurgulanmaktadır. Sermayeye ulaşımı çeşitli nedenlerle kısıtlanmış olan yoksullara bir şans verilmesi, yoksulluk döngüsünün kırılmasında, en azından yoksulların bazıları için başarı ihtimalini ortaya koymaktadır. Ayrıca

hedef kitlesi kadınlar olan mikro kredi programları sayesinde, dayanışma grupları, yoksulluğun psikolojik etkilerini gideren sosyalleşme platformu vazifesi görmektedir. Yoksulluğun insan psikolojisini yıpratıcı olumsuz etkileri, üretimde bulunmanın ve grup olmanın verdiği olumlu motivasyonla bir nebze de olsa giderilmektedir.

Şüphesiz mikro finans sistemi yoksulluğun giderilmesinde tek ve en etkili çözüm değildir. Mikro finans sisteminin henüz yasal bir zemine oturmamış olması gibi eksiklikleri bulunsa da, mikro finans sistemi geliştirilmeye açık bir alandır. Bu bakımdan mikro finans, diğer sosyal politika araçlarıyla birlikte yürütülmesi gerekli bir yoksullukla mücadele yöntemidir.

SONUÇ

Yoksulluk, günümüzde tüm dünya ülkelerinin ve uluslararası kuruluşların ilgi odağındadır ve iktisadi olduğu kadar sosyal sonuçları da bulunan çok boyutlu bir sorundur. Geçmişte yoksulluğun belirleyicisi olarak, gelir bazlı ölçüm yapılırken, günümüzde uluslararası kuruluşların da katkısıyla, yoksulluğun insani boyutu, sosyal ve psikolojik olarak da ele alınmaktadır. Her dönemde, iktisadi anlayışa bağlı olarak, içeriği ve kapsamı değişerek yoksullukla mücadele çalışmaları yürütülmüştür. Yoksullukla mücadelede; büyümeyi sağlayarak, yoksulluğun ortadan kalkacağına inanan dolaylı yaklaşım ve doğrudan yoksulları hedef alan politikalar yürütülmesi esasını benimseyen doğrudan yaklaşım söz konusudur.

Yoksullukla mücadelede dolaysız yaklaşım kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalardan biri olan mikro finans sistemi, yoksullukla mücadelede kullanılan etkin bir yöntemdir. Yapılan birçok araştırmada da ortaya konulduğu üzere, mikro finans sisteminden yararlanan yoksulların gelirlerinde anlamlı artışlar sağlanmıştır. Ayrıca, hedef kitle olarak kadınları belirleyen mikro finans sistemi, ailenin geçimi konusunda daha hassas olan kadınlar vasıtasıyla, daha büyük refah artışları elde ederken, başarılı bir ekonomik aktivitede bulunan kadınların toplum içerisindeki rolünün güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

Tüm bu olumlu etkilerine rağmen mikro finans sistemi, yoksullukla mücadelede tek ve en etkili yöntem değildir. Yoksulların marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması sebebiyle, mikro finans yoluyla elde ettiği kaynağı, insani gereksinimlerinde harcama ihtimali bulunduğundan, mikro finans sisteminin, gelir desteği ve aynı yardımlar gibi diğer sosyal politika araçlarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Hedef kitle olarak kadınları belirleyen mikro finans uygulamalarında, elde edilen kredinin yoğun bir şekilde, katma değeri düşük, el becerilerine dayalı, kayıt dışı işlerde kullanıldığı görülmektedir. Kadınların giderek daha az krediye ihtiyaç duymalarını ve sistemin devamlılığını sağlamak için, katma değeri yüksek iş ve zanaatlarla yönelmek, kadınların yetkinliklerini ve girişimcilik kapasitelerini artıracak düzenli eğitimlere yer

vermek yararlı olacaktır. Mikro kredi programları tek başına yoksulluk sorununa çare olmamakta, fakat yoksulların arasından müteşebbis yetenekleri olanların kendi yetenekleriyle yoksulluklarını gidermeleri için uygun zemin oluşturmaktadır. Mikro krediler bu yönüyle, en azından bir girişimde bulunacak gücü ve isteği hisseden yoksul kişilere ve özellikle kadınlara ekonomik ve sosyal fırsatlar sunmaktadır. Sermayeyi halka yaymayı hedefleyen bu sistem, diğer politika araçlarıyla birlikte, mevcut ekonomik yapının oluşturduğu eşitsizlikleri giderme potansiyeline sahiptir.

KAYNAKLAR LİSTESİ

ADAMAN Fikret ve Tuğçe BULUT, (2007), 500 Milyonluk Umut Hikâyeleri, İstanbul, İletişim Yayınları, 1.Baskı.

AKTAN Çoşkun C., (2002), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>

DOĞAN Eda, (2014), “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi”, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

HAN Ergül ve KAYA Ayşen, (2004), “İktisadi Kalkınma ve Büyüme”, Eskişehir, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575, 1. Baskı.

SARISOY İdris ve KOÇ Alper, (2010), “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, Maliye Dergisi, Sayı: 158, s.(326-348).

https://maliyedergisi.sgb.gov.tr/yayinlar/md/158/15.Idris.SARISOY_SelCuk.KOC.pdf

SİPAHİ Esra Banu, (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Eko. ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, s.(173-189).<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289546>

TAŞ Yunus ve ÖZCAN Selami, (2012), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference On Eurasian Economies, Almata / Kazakistan. <http://avekon.org/papers/544.pdf>

UNDP, Human Development Report, 1997.

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf

YUNUS Muhammed, (1999), “Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru”, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1.Baskı.

BİR İL MERKEZİNDE YAŞAYAN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Evrim Çelebi¹⁹⁸
Prof. Dr. Edibe Pirinççi¹⁹⁹

ÖZET

Bu araştırma Elazığ il merkezinde yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı tipte olan bu çalışmaya Elazığ il merkezinde bulunan aile sağlığı merkezlerine kayıtlı 15 yaş üzeri kadınlar dahil edilmiş, 800 kadına ulaşılarak araştırma tamamlanmıştır. Anket formunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ) kullanılmıştır. Verilerin istatistikinde t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Karşılaştırmalarda $p < 0.05$ olan değerler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %52.0'ı 15-26 yaş grubunda olup, %49.1'i bekar, %49.1'i evlidir. Kadınların TCRTÖ toplam puan ortalaması 116.46 ± 13.23 olarak belirlenmiştir. Araştırmada 50 yaş üzeri kadınların, evlilerin, kendisi ve eşi okul eğitimi almamış olanların, TCRTÖ puan ortalaması anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur ($p < 0.05$). Araştırmaya katılan kadınların toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlikçi bir tutum içinde oldukları belirlenmiştir. Kadın ve erkek arasında sosyal yaşamda eşitliğin sağlanması ve kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi için kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü, kadın

GİRİŞ

Cinsiyet terimi kadın ve erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir. Cinsiyet bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir (Dökmen, 2016). Toplumsal cinsiyet kavramı ise, geniş açılımları olan, oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram, kadınlık ve erkeklığın toplumsal olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu anlatır (Özaydınlık, 2014). Toplumsal cinsiyet toplumsallaşma süreci ile kişinin yaşadığı toplum içerisinde edindiği cinsiyettir. Başka bir deyişle bireyin biyolojik cinsiyeti üzerine toplum tarafından inşa edilen, şekillendirilen, dayatılan cinsiyet özellikleri ve beklentilerden oluşur (Adaçay, 2014). Bu kavram ilk kez A. Oakley (1972) tarafından kullanılmıştır. Oakley kadın ve erkeğin toplumda üstlendikleri rollerin çoğu zaman kültür tarafından belirlendiğini ve bu nedenle değişebilir olduğunu söyler. Ancak cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir; çünkü kültürün kadından ve erkekten beklendikleri (toplumsal cinsiyet) kadın ve erkeğin fiziksel bedenlerine (cinsiyet) ilişkin gözlemlerden tamamen ayrı değildir. Buna göre toplumsal cinsiyetin kültürel yapılandırmaları bir anlamda biyolojik cinsiyeti de içerir (Lips, 2017). Toplum kadına; ev işlerinden sorumlu olmayı ve iş hayatında aktif olmamayı uygun bulurken, erkeklere; evin geçiminden sorumlu olma, evin reisi olma gibi geleneksel roller yüklemiştir (Çelik ve ark. 2013). Toplumsal yaşamın çoğu

¹⁹⁸ Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Elazığ, e-mail: eccelebi@firat.edu.tr

¹⁹⁹ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ, e-mail: edibepirincci@yahoo.com

alanında kadına ve erkeğe yüklenen bu roller, kadınlar aleyhine bir ayrımcılık yaratarak, toplum yaşantısında sıklıkla kadınların ikinci plana atılmalarına ve erkeğe kadından daha fazla değer veren bir eşitsizlik modelinin devam etmesine neden olmaktadır (Zeyneloğlu, 2008). Bireyin toplumsal cinsiyeti birçok etken tarafından belirlenmekte ve toplumsal cinsiyet de bireyleri yaşamının her döneminde farklı şekillerde de olsa etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet, kişinin içinde yaşadığı toplumda aileden başlayarak modellerin gözlenmesi yoluyla edinilmekte ve böylece kadın ve erkekler bu kavramın içindeki normları, sosyalleşme süreci içinde öğrenmektedirler (Ataman, 2009).

Çoğunluğu geleneksel bir yapıya sahip olan Türk toplumunda kadına ve erkeğe yüklenen rollerin, toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar açısından nasıl bir anlam taşıdığının araştırılması önemlidir. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi, gelecek neslin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerini eşitlikçi bir biçimde şekillendirmek açısından oldukça önemlidir. Bu araştırma Türkiye'nin doğusunda yer alan Elazığ ilinde yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörler belirlemek amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL METOT

Tanımlayıcı ve kesitsel tipdeki bu araştırma Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Elazığ il merkezinde yaşayan 15 yaş üzeri kadınlarla yürütülmüştür. Bu çalışmada 15 ve üzeri yaş kadın sayısı 130.000'dir ve araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğüne karar verilirken $n = Nt^2pq / d^2(N-1) + t^2pq$ formülünden yararlanılmıştır. Olayın görülme olasılığı $p = \%25$, $t = 1.96$ ve $d = 0.01$ (% 95 güven aralığında) olarak alınmıştır. En az 657 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Örnekleme alınan kişiler Elazığ il merkezinde bulunan tüm aile hekimliği birimlerindeki mevcut kayıtlardan sistematik örnekleme ile seçilmiş ve 800 kadına ulaşılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak oluşturulan anket formu kullanılmıştır. İki bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde kadınların, yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, mesleği, sağlık güvencesi gibi demografik özelliklere ilişkin 14 soruya yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilen "Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği" (TCRTÖ) kullanılmıştır. Ölçek 38 madde ve beş boyuttan (eşitlikçi cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü) oluşmaktadır. Çalışmadan ele edilen veriler SPSS paket programında değerlendirilmiştir. Bulgular sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma olarak verilmiştir. Karşılaştırmalarda $p < 0.05$ olan değerler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan kadınların %52.0'ı 15-26 yaş grubunda olup, %49.1'i bekar, %32.0'ı üniversite mezunu ve %81.4'ü çalışmamaktadır. Kadınların %47.9'u ekonomik durumunu orta düzeyde değerlendirmiş, %89.4'ü sağlık güvencesi olduğunu, %67.8'i en uzun süre şehirde yaşadığını, %73.4'ü çekirdek aile yapısında yaşadığını belirtmiştir. Evli olan kadınların eşlerinin %13.6'sı üniversite mezunu, %86.3'ü çalışmaktadır. Evli kadınların %70.4'ünün eşiyle akrabalık bağı yoktur ve %90.1'i çocuğu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların TCRTÖ ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının dağılımı

Ölçek alt boyutları	Ort.±SS	Min.-Maks. puan
Eşitlikçi cinsiyet rolü	14.94±5.38	8-39

Kadın cinsiyet rolü	22.85±3.73	13-37
Evlilikte cinsiyet rolü	31.62±4.47	12-40
Geleneksel cinsiyet rolü	24.44±6.37	8-40
Erkek cinsiyet rolü	22.60±4.30	6-30
TCRTÖ toplam puan	116.46±13.23	78-152

Katılımcıların eşitlikçi cinsiyet rolünden alabilecekleri puanlar en az 8, en çok 40 puandır. Katılımcılar bu alt boyuttan 14.94±5.38 puan almışlardır. Kadın cinsiyet rolü alt ölçeğinden alınabilecek puanlar en az 8 puan en çok 40 puandır. Katılımcılar bu alt boyuttan 22.85±3.73 puan almıştır. Evlilikte cinsiyet rolü alt ölçeğinden alınacak puan en az 8 en çok 40 puandır. Araştırmaya katılan kadınlar bu alt ölçekten 31.62±4.47 puan almışlardır. Geleneksel cinsiyet rolü alt ölçeğinden alınabilecek puanlar en az 8 en çok 40 puandır. Katılımcılar bu alt ölçekten 24.44±6.37 puan almıştır. Erkek cinsiyet rolü alt ölçeğinden alınabilecek puanlar en az 6 en çok 30'dur. Katılımcılar bu alt ölçekten 22.60±4.30 puan almıştır. TCRTÖ'den alınabilecek en az puan 38 en çok 190 puandır. Kadınların TCRTÖ toplam puan ortalaması 116.46±13.23 olarak bulunmuştur. Bu sonuç katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi bir tutum sergilediklerini göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre TCRTÖ ve alt boyutlarının puan ortalamalarının dağılımı

Demografik Özellikler	Eşitlikçi cinsiyet rolü Ort.±SS	Kadın cinsiyet rolü Ort.±SS	Evlilikte cinsiyet rolü Ort.±SS	Geleneksel cinsiyet rolü Ort.±SS	Erkek cinsiyet rolü Ort.±SS	TCRTÖ Toplam puan Ort.±SS
Yaş						
15-26 yaş	13.90±5.19*	23.20±3.75	32.69±3.95	26.23±6.02	23.23±4.10	119.25±12.11
27-38 yaş	15.35±5.07	22.41±3.71	31.41±3.87	23.54±5.94	22.51±4.07	115.22±12.85
39-50 yaş	16.95±5.73	22.92±3.82	30.10±5.07	22.21±6.02	21.64±4.53	113.83±14.20
50 yaş üzeri	16.72±5.33	21.70±3.05	27.74±5.61	19.28±6.31	20.31±4.96	105.76±13.53
<i>P</i>	0.000	0.009	0.000	0.000	0.000	0.000
Medeni D.						
Bekar	13.83±5.31	23.30±3.72	32.82±3.82	26.65±5.89	23.48±4.05	120.08±11.9
Eveli	16.07±5.21	22.43±3.71	30.38±4.73	22.04±5.86	21.67±4.33	112.58±13.28
Boşanmış	15.30±5.83	22.17±3.66	31.78±4.81	26.83±7.78	23.13±4.81	119.22±15.67
<i>P</i>	0.000	0.004	0.000	0.000	0.000	0.000

Kadının eğitimi						
Okul eğitimi almamış	17.05±6.11	22.37±3.87	28.25±5.99	21.16±6.94	21.18±5.31	110.00±15.15
İlkokul ve ortaokul	15.70±5.03	22.31±3.32	30.34±4.39	22.57±5.85	21.92±4.42	112.84±12.95
Lise	14.17±4.96	22.98±3.60	32.69±3.45	25.61±5.88	23.40±3.75	118.85±11.34
Üniversite	14.25±5.42	23.33±4.02	32.95±3.60	26.08±6.09	22.93±4.03	119.54±12.73
<i>P</i>	<i>0.000</i>	<i>0.016</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>
Eşinin eğitimi						
Okul eğitimi almamış	19.79±5.80	21.73±4.60	26.42±6.22	19.27±6.31	20.27±5.50	107.48±16.08
İlkokul ve ortaokul	16.78±4.89	22.28±3.32	28.90±4.69	21.17±5.76	20.67±4.51	109.79±12.95
Lise	15.27±4.70	22.42±3.46	31.53±4.23	22.67±5.55	22.59±4.19	114.48±12.40
Üniversite	15.01±5.49	22.84±4.04	32.20±3.50	23.73±6.16	22.45±3.53	116.24±12.97
<i>P</i>	<i>0.000</i>	<i>0.430</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>	<i>0.000</i>
Kadının çalışma durumu						
Çalışmıyor	15.08±5.35	22.86±3.59	31.31±4.62	24.08±6.43	22.47±4.42	115.81±13.3
Çalışıyor	14.34±5.52	22.83±4.30	32.96±3.42	26.01±5.85	23.13±3.71	119.27±12.58
<i>P</i>	<i>0.131</i>	<i>0.926</i>	<i>0.000</i>	<i>0.001</i>	<i>0.092</i>	<i>0.004</i>
Eşinin çalışma durumu						
Çalışmıyor	17.08±5.26	22.23±3.55	28.60±5.14	20.30±6.45	19.96±5.15	108.17±14.54
Çalışıyor	15.97±5.23	22.46±3.71	30.67±4.63	22.40±5.82	21.96±4.12	113.46±13.01
<i>P</i>	<i>0.154</i>	<i>0.670</i>	<i>0.003</i>	<i>0.017</i>	<i>0.002</i>	<i>0.007</i>

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre TCRTÖ ve alt boyutlarının puan ortalamalarının dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

TARTIŞMA

Toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal yaşama ilişkin yansımaları geleneksel ve eşitlikçi roller olarak kadın ve erkeklerin yaşamını farklı yönlerde şekillendirmektedir. Geleneksel roller içerisinde toplum tarafından kadına yüklenen roller; çocuk doğurma ve büyütme, temizlik yapma, yemek pişirme gibi ev işlerinden sorumlu olma, kendilerinden önce eşlerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, iş hayatında aktif olmama gibi eşitlikçi olmayan sorumluluklardır. Erkeklerle yüklenen geleneksel roller ise; ev dışında çalışma, aileleri için zorluklarla mücadele etme, evin geçiminden sorumlu olma, parasal kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olma ve evin reisi olma gibi eşitlikçi olmayan sorumlulukları içermektedir. Toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen eşitlikçi roller ise; aile, çalışma, evlilik ve eğitim yaşamında kadın ve erkeğin eşit olarak sorumlulukları paylaşmaları olarak belirtilmektedir (Zeyneloğlu, 2008). Türkiye’de uluslararası taahhütler doğrultusunda; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün kurulması, 1990’lı yıllardan sonra feminist hareketlerin yoğunlaşması, kadınla ilgili dernek ve kurumların sayısının artması, kadınların çalışma hayatına aktif olarak katılmaya başlaması gibi nedenler kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen bu değişimler ise, kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel rollerden uzaklaşarak eşitlikçi rolleri benimsenmesinde etkili olmaktadır (Vefikuluçay ve ark. 2007). Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelendiği bu çalışmada katılımcıların eşitlikçi tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Bu durum kadınların toplumsal cinsiyet ile ilgili farkındalıklarının arttığı ve geleneksel bakış açısından uzaklaşarak daha eşitlikçi bakış açısını benimsediklerinin göstergesi olabilir.

Toplumsal cinsiyet rol tutumlarının şekillenmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmamızda kadınların yaşı ile toplumsal cinsiyet rolleri tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0.000$, Tablo 3). Kadınlar yaş ilerledikçe daha geleneksel bir tutum göstermişlerdir ($p<0.001$). Bu durum ileri yaştaki kişilerin toplumsal cinsiyet rol tutumu açısından geleneksel izleri hala taşıyor olmasıyla açıklanabilir. Kurşun’un (2016) çalışmasında araştırma bulgumuzu desteklemektedir. Benzer şekilde, Inglehart ve Norris (2003) çalışmasında, yaşlıların gençlerle kıyaslandığında daha geleneksel cinsiyet tutumlarına sahip olduklarını belirtmiştir. Farklı bir bulgu olarak Fan ve Marini’nin (2000) çalışmasında yaşın ilerlemesiyle birlikte toplumsal cinsiyet rolüne yönelik eşitlikçi yönde bir değişim yaşandığı görülürken, Gök ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında yaşın toplumsal cinsiyet tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Araştırmamızda medeni durum toplumsal cinsiyet rolleri tutumunu etkileyen bir faktör olarak belirlenmiştir ($p=0.000$, Tablo 3). Bekar kadınların toplumsal cinsiyet rolleri tutum puanı evli kadınlardan daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$). Evli kadınların ev işlerinin aksamamasına, kadının geleneksel rollerini sürdürmesine daha çok değer attiklerini, bu nedenle de bekarlardan daha olumsuz tutumlara sahip oldukları düşünülmektedir. Çıtak’ın (2008) çalışmasında toplumsal cinsiyet rolleri açısından bekar katılımcıların evli katılımcılardan daha olumlu tutumlara sahip oldukları belirlenmiştir.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan kadınların toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlikçi bir tutum içinde oldukları, yaş, medeni durum, kadının ve eşinin eğitim düzeyi, kadının ve eşinin çalışma durumu, toplumsal cinsiyet rolleri tutumunu etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek arasında sosyal yaşamda eşitliğin sağlanması ve kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi için kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi, kadınların sosyal yaşamın her alanına erkeklerle eşit bir biçimde katılımının sağlanması, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin toplumun bilinçlendirilmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ataman, H. (2009). LGBTT Hakları İnsan Haklarıdır, Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını.
- Adaçay, F. R. (2014). Toplumsal cinsiyet ve kalkınma. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Oakley, A. (1972). Sex, gender and society. London: Temple Smith.
- Çelik, A. S., Pasinlioğlu, T., Gonca, T. A. N., & Koyuncu, H. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Eşitliği Tutumlarının Belirlenmesi. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 21(3), 181-186.
- Çıtak A. (2008). Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dökmen Z. (2016). Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar. Remzi Kitabevi.
- Fan, L.P., Marini, M.M., 2000. Influences of gender–role attitudes during the transition to adulthood. Soc. Sci. Res. 29, 258–283.
- Gök, E., Aydın, B., & Weidman, J. C. (2018). The impact of higher education on unemployed Turkish people’s attitudes toward gender: A multilevel analysis. International Journal of Educational Development.
- Inglehart, R., Norris, P., 2003. Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kurşun E. (2016). Samsun Halk Sağlığı Müdürlüğü’nde Çalışan Personelin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarının Belirlenmesi. Yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Lips, H. M. (2017). Sex and gender: An introduction. Waveland Press.
- Özaydınlık (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (33).
- Vefikuluçay D, Zeyneloğlu S, Eroğlu K, Taşkın L (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 26–38.
- Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zeyneloğlu, S., & Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40, 409-420.

PALYATİF BAKIM

Arş. Gör. Dr. Canan SERTDEMİR BATBAŞ²⁰⁰
Dr. Öğr. Üyesi Burkay YAKAR²⁰¹
Prof. Dr. Edibe PİRİNÇCİ²⁰²

Palyatif bakım yaşamı tehdit edici hastalıklara eşlik eden sorunlar yaşayan hasta ve ailelerin, fiziksel, psikososyal ve manevi problemlerini erken tanımlama, değerlendirme, tedavi ederek acı çekmelerini azaltma ya da önleme ve böylece yaşam kalitelerini artırma amacı olan bir yaklaşımdır. Dünyada ve ülkemizde ortalama yaşam süresi giderek uzamakta ve hekimlerin tedavi hizmeti verdiği kronik-ölümcül hastalıklar giderek artmaktadır. Bu sebeple palyatif bakıma olan gereksinim her geçen gün artmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde bu konuya yönelik çalışma ve projeler artan bir ivme ile yürütülmekte olsa da karşılanmamış palyatif bakım ihtiyacı bir sorun olarak devam etmektedir. Ülkemizde ise tıp fakültelerinde henüz palyatif bakım bilim dalı kurulmamıştır ve yan dal olarak palyatif bakım uzmanlığı eğitimi de yoktur. Palyatif bakım hizmeti diğer dal hekimleri tarafından birinci ve ikinci düzeyde yürütülmektedir. Sonuç olarak ülkemizde palyatif bakım hizmetlerinin geliştirilmesinde geç kalınmaması, hospis hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması, sağlık çalışanlarının farkındalıklarının artırılması ve desteklerinin alınması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Palyatif bakım, Ölüm, Hospis

GİRİŞ

Palyatif bakım, geçmişte terminal dönemdeki, yapılacak hiç bir tedavinin bulunmadığı hastalar için özellikle kanser hastaları için gündeme gelen bir yaklaşımdır; günümüzde palyatif bakımın yaşamı tehdit eden hastalıkların tanısından itibaren, tedavi edici yaklaşımlara ek olarak yürütülmesi gerektiği kabul edilmektedir (1). Bu anlayış değişikliği DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü)'nün yeniden şekillendirdiği palyatif bakım tanımında da yer almaktadır. DSÖ 1986 yılında palyatif bakımı tedavi edici yaklaşımların tükendiği son dönem hastalarında yapılan bir uygulama olarak tanımlamışken; 2002 yılında; yaşamı tehdit edici hastalıklara eşlik eden sorunlar yaşayan hasta ve ailelerin, fiziksel, psikososyal ve manevi (spiritüel) problemlerini erken tanımlama, değerlendirme, tedavi ederek acı çekmelerini azaltma ya da önleme ve böylece yaşam kalitelerini artırma amacı olan bir yaklaşım olarak tanımlamıştır (2,3).

Sosyal yapıdaki değişiklik, bağımlı yaşlı nüfus oranında artış, tıp alanındaki gelişmeler sonucu hastalıkların kronik bir süreç kazanması, hane nüfus sayısında azalma, kadınların ev dışında çalışma oranında artış gibi çeşitli sebeplerle, kronik süreçteki hastalara aileleri gerekli bakımı sağlayamamakta ve profesyonel bakım ihtiyacı doğmaktadır. Palyatif bakım, tam da bu noktada, yaşamı tehdit eden bir hastalıkla yüz yüze kalan hasta ve yakınlarının, gereksinimlerinin

²⁰⁰ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ, e-mail: cnan-cnvr@hotmail.com

²⁰¹ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ, e-mail: burkayakar@mynet.com.tr

²⁰² Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ, e-mail: edibepirincci@yahoo.com

karşılanması amacıyla doğmuş bir yaklaşım türüdür (4).

Palyatif bakımda ölüm normal bir süreç olarak görülür. Ölüm ne geciktirilir ne de hızlandırılır, amaç yaşamdan ölüme geçişi kolaylaştırmaktır. Yaşam süresinden çok yaşanan hayatın kalitesiyle ilgilenir (5,6). Günümüzde palyatif bakım yeni tanı, kür edilebilir hastalık, metastatik hastalık, yaşam sonu bakım, ölüm ve ölüm sonrası yas bakımını da içine alacak şekilde; hasta ve yakınlarının fiziksel, psikososyal ve manevi gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik multidisipliner ve bütüncül bir yaklaşım olarak değiştirilmiştir (7,8,9).

Palyatif bakımın önemi ve gerekliliği gün geçtikçe daha da anlaşılır bir hal almıştır. DSÖ'nün belirlediği kriterlere uygun olarak her ülke, kendi sağlık sistemine, kültürlerine, inançlarına ve gereksinimlerine göre bir plan ve strateji oluşturmuştur. 2003 yılında Dünya Palyatif Bakım Birliği (World Palliative Care Alianz, WPCA) kurulmuştur. Ve palyatif bakım tanımı geliştirilerek tekrar yapılmıştır; WPCA tanımına göre :

1. Palyatif bakım hem yaşamı tehdit eden hastalıklar hem de kronik hastalıklar için bir ihtiyaçtır.
2. Palyatif bakımı sunmak için tanı ve prognoza dayalı değil ihtiyaca yönelik yaklaşım önerilmektedir.
3. Palyatif bakıma bakımın her düzeyinde ihtiyaç vardır. Palyatif bakım üç farklı düzeyde sunulabilir:
 - Palyatif Bakım Yaklaşımı: Uygun eğitim ile tüm sağlık profesyonelleri tarafından palyatif bakım sunma yaklaşımıdır.
 - Genel Palyatif Bakım: Yaşamı tehdit eden hastalığı olan hastaları tedavi eden tüm birinci basamak profesyonelleri tarafından iyi bir temel palyatif bakım bilgisi ile sağlanan bakımdır.
 - Uzman Palyatif Bakım: Karmaşık sorunları olan hastalara uzman ekip tarafından sunulan hizmettir.
4. Palyatif bakım herhangi bir bakım şekli ile sınırlandırılmamalıdır. Palyatif bakım hastanın evinde, bir bakım kuruluşunda, hastanede, hospiste veya ayaktan tedavi servisinde sunulabilir (10).

Palyatif Bakımın Temel Hedefleri

Palyatif bakımın amacı, hastaların öncelikle ağrı olmak üzere diğer semptomlarının giderilmesi, beslenme desteğinin sağlanması, psikolojik destek, hasta rahatının sağlanması ve bakımı, hasta ve bakım verenin hastalık ve bakım konusunda eğitimi ile hastanın fonksiyonel durumunun artırılmasına odaklı olup, disiplinlerarası bir ekipte bu hizmetin sunulmasıdır. Bu süreçte temel hedef, hastaların ve ailelerinin yaşam kalitelerinin artırılmasıdır (11).

Palyatif Bakım Ekibi

Palyatif bakım ekibi; ortak amacı doğrultusunda hizmet veren farklı profesyonellerden oluşmaktadır. Palyatif bakımı sunacak bu ekip üyeleri arasında başta hasta ve aileler olmak üzere;

- Hekimler (aile hekimleri, anestezi uzmanları, algoloji uzmanları, onkologlar, cerrahlar...)
- Hemşireler (palyatif bakım eğitimi almış hemşireler, klinik hemşireleri)

- Farmakologlar
- Diyetisyenler
- Psikologlar
- Sosyal çalışma uzmanları
- Yas danışmanı
- Gönüllüler yer almaktadır.

Bunun yanında hastaların gereksinimlerine göre ekip içerisinde semptom kontrolü için fizyoterapistler, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanları gibi meslek üyeleri de dahil olabilmektedir (12). Bazı Batı ülkelerinde ekipte bir din görevlisinin de yer alması istenir. Hemşire asistanlarının da bazı Batı ülkelerinde ekipte olmaları gerekli görülür, hatta Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde hospis çalışanı olabilmeleri için özel sertifikaları olması da gerekir. Ulusal sağlık sigorta planına göre Palyatif bakım ekibinde gönüllülerin de yer alması gerekir. Bu son üç grubun palyatif bakım ekibinde bulunması ülkemizde çok yaygın değildir (13,14).

Türkiye’de palyatif bakım

Dünya Palyatif Bakım Birliği 2014 verilerine göre ülkemiz palyatif bakım adına Grup 3b ülkeleri arasında yer almaktadır (10). Bu raporun yayınlandığı tarihten günümüze kadar ülkemizde palyatif bakım hizmet sunumunda gelişmeler olmasına rağmen henüz istenilen seviyelere gelinmemiştir. Sağlık Bakanlığı’ndan elde edilen verilere göre 2018 yılı itibari ile ülkemizde 81 ilde kamu hastaneleri bünyesinde toplam 5043 yataklı 378 palyatif bakım ünitesi bulunmaktadır (15).

Palyatif bakım uygulamasında yaşanan engeller

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de palyatif bakım konusunda bazı engeller ve gecikmeler yaşanmaktadır. Bunlardan bazıları (16) :

- Sağlık personellerinin iş yükünün fazla olması ve sayılarının eksik olması
- Hasta ve hasta yakınlarının bu konudaki farkındalığın düşük olması ve semptom yönetiminde sabırsız davranması ve yeterince destek istememeleri
- Palyatif bakımın kanun ve mevzuatlarla desteklenmesinin yetersiz olması
- Evde bakım uygulamalarının sigorta kapsamı dışında kalması, yeteri kadar mali desteğin olmaması
- Tedavi odaklı yaklaşım gösterilmesi
- Hastanelerin fiziki yeterliliklerinin bakım için uygun durumda olmaması
- Semptom kontrolünde standartların oturtulamaması gibi nedenler sayılabilir.

Sonuç

Palyatif bakım eğitiminin sağlık çalışanlarına yeterince verilmemesi bu alanda bir uzmanlık dalının kurulmasının gerekli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Böylece hem farkındalık arttırılacak hem de palyatif sağlık hizmetleri daha profesyonel bir hale getirilecektir.

Palyatif bakım alan hastalarda semptomların kontrolü ile yaşam kalitesinin artırılması, hasta yakınlarının desteklenmesi gereklidir. Türkiye’de palyatif bakım hizmetlerinin sağlık sistemi ile bütünleşebilmesi önemlidir. Bunun için gerekli yasal düzenlemelerin etkinleştirilmesi, sağlık çalışanları ve hastalarda farkındalığı artırmak için bu amaçlarla multidisiplinler ekip içinde yer alan sağlık çalışanlarına aynı anda eğitimler düzenlenmesi önemli gelişmelere yol açabilir. Yaşam sonu bakım açısından etik ikilemlerin en sık görüldüğü alanlardan biridir. Bu bakımdan etik kararlar alma konusunda zorlanma olabilir. Sağlık çalışanları etik sorunları çözmek için hastane etik kurulların varlığını hatırlamalı ve destek almalıdır.

KAYNAKLAR

1. Borasio GD. Translating the World Health Organization Definition of Palliative Care Into Scientific Practice. *Palliat Support Care* 2011;9:1-2
2. World Helath Organization, <https://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/>
3. Ahmedzai SH, Costa A, Blengini C, Bosch A, Sanz-Ortiz J, Ventafridda V, Verhagen SC. A New İnternational Framework for Palliative Care. *Eur J Cancer*. 2004 Oct;40(15):2192-200
4. Lagman R, Walsh D. Integration of palliative medicine into comprehensive cancer care. *Semin Oncol* 2005;32:134-8.
5. Lorenz KA, Lynn J, Dy SM, Shugarman LR, Wilkinson A, Mularski RA, et al. Evidence for improving palliative care at the end of life: a systematic review. *Ann Intern Med* 2008;148:147-59.
6. Sepúlveda C, Marlin A, Yoshida T, Ullrich A. Palliative care: the World Health Organization's global perspective. *J Pain Symptom Manage* 2002;24:91-6.
7. Kahveci K, Gökçınar D. Palyatif Bakım. Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti. , İstanbul, 2014. ss.1-7.
8. Boyle P. Dünya Sağlık Örgütü Uluslararası Kanser Araştırmaları Kurumu Dünya Kanser Raporu Lyon <https://studylibr.com/doc/604005/d%C3%BCnya-kanser-raporu-2008> Erişim tarihi:15 Şubat 2019
9. Temel JS. Joseph MD. Greer CA. Emily MA. Gallagher R. Sonal Admane RN. Et al. Palliative Care For Patients With Metastatic Non-Small-Cell Lung Cancer. *N Engl J Med*.363:733-42, 2010.
10. World Health Organization. Worldwide Palliative Care Alliance. Global Atlas of Palliative Care at the End of Life; 2014
11. Beresford ve Kerr 2012 Beresford L, Kerr K (2012). Next Generation of Palliative Care: Community Models Offer Services Outside the Hospital. <https://www.chcf.org/wp-content/uploads/2017/12/PDF-NextGenerationPalliativeCare.pdf> Erişim tarihi: 15 Şubat 2019
12. (Özkan S. Kronik obstrüktif akciğer hastalığı’nda (KOAİ) palyatif ve yaşam sonu bakım. *Selçuk Tıp Dergisi*. 2011;28(1):69-74.
13. Erel S. Dünyada Palyatif Bakımın Durumu ve Hospis Sistemleri. İçinde: Tuncer AM (Editör). *Türkiye’de Kanser Kontrolü*. Ankara: Koza Matbaacılık, 2009:287-298.
14. National Consensus Project For Quality Palliative Care (2009). Erişim adresi:

https://www.nationalcoalitionhpc.org/wp-content/uploads/2018/10/NCHPC-NCPGuidelines_4thED_web_FINAL.pdf Erişim tarihi:15 Şubat 2019

15. Sağlık Bakanlığı. Palyatif Bakım Hizmetleri Available from:

<https://khgmozellikli.saglik.gov.tr/svg/palyatif.php>

16. Kömürcü Ş. Türkiye’ de Palyatif Bakım. İçinde: Tuncer AM.(editör). Türkiyede Kanser Kontrolü. Ankara: Koza Matbaacılık, 2009:299-304.

Özet

Korku duygusunun işlevselliği fiziksel ve ruhsal varlığı korumaya almasında yatmaktadır. Kişi, savaş ya da kaç tepkisine ilaveten pasif duruma geçip teslimiyet ve uyma durumu da yaşanmaktadır. Pasif durum olan iki sonuçtan birincisi tamamen bir teslimiyet olmakla birlikte ikincisi daha çok durumsal koşullara bağlı olup süreç itibariyle kaçma ve savaşma tepkisine dönüşebilecek dinamikleri içerebilmektedir. Pasif duruma bağlı iki sonuç da sosyal bilimciler tarafından görmezden gelindiği söylenebilir. Korku sonucu somut bir teslimiyet göstergesi olarak birey yaptığı işlerin başarısızlığını bazen kaderinde bazen ise kendi yeteneklerindeki eksiklikte bularak yeniden deneme arzusunu kaybedebilmektedir. Tükenme olarak ortaya çıkan deneme arzusunun yitimi sonucun beklentisiyle ilişkilidir.

Bu çalışma evren olarak, kısmen dezavantajlı olan, eğitim yaşamı boyunca eğitim olanaklarından yeterince faydalanmamış, erken meslek sahibi olup eğitim sisteminden ayrılmış, akademik yaşamında sosyal desteği yeterince alamamış ve bazı öğrenme bozukluğuna sahip bireylerin oluşturduğu meslek yüksekokullarında ki öğrencilere uygulanmıştır. 2017 yılında yapılan anket uygulamasında çalışmanın evreni Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulunda okuyan 1191 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem grubu 300 kişi ile evrenin %25,1'ini oluşturmaktadır. Bu çalışma korkuyla birlikte gelişmesi muhtemel olan tükenme, duyarsızlaşma demografik bakımdan bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bunun için cinsiyet ile ilgili bilgiler T testi ile yaş, gelir durumu, not ortalaması ile korku ve tükenme arasındaki ilişki ise Anova F (varyans) analizi ile yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korku, Tükenme, Duyarsızlaşma, Yetkinlik

Giriş:

Duygular davranışlarımızı etkileyen, büyük bir kısmı çevreyle etkileşimle ortaya çıkan güçlü ve kısmen kontrol edilemez tepkilerdir. Dolayısıyla davranışlarımız ve duygularımız birbiriyle ilgilidir (Odabaşı, Barış, 2013:183). Duygular, duygu kaynağına yönelik düşünceler sonucunda oluşmaktadır. Durumlar karşısında kişinin sahip olduğu düşünce duyguları harekete geçirebilmektedir (Gençöz, 9). Duygular her kültürde aynı şekilde algılanan gruplara ayrılmıştır. Paul Ekman temel duyguları korku, öfke, üzüntü ve zevk olarak, Goleman ise üzüntü, öfke, korku, sevgi, zevk, iğrenme, utanç ve şaşkınlık olarak daha geniş bir gruplama yapmıştır (Goleman, 2007: 374, Güner, 2016:4).

Korku tanım itibariyle özel, algılanabilir veya tanımlanabilir bir tehdidin varlığında gerçekleşen duygusal bir tepkidir (Elmacı, 2008:12). Korku duygusu, tasa, kuruntu, kaygı, hayret,

²⁰³ Fırat Üniversitesi, SBMYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, asayi@firat.edu.

sinirlilik, vicdan azabı, şüphe, huzursuzluk, ürkme, çekinme, dehşet, uyanıklık, fobi ve panik olarak geniş bir yelpazede hissedilen bir duygudur (Güner, 2016:5). Bu duygusal tepki gerçek veya gerçekleşeceği düşünülen tehlikeler karşısında varlığın korunması için elzemdir (Elmacı, 2008:12).

Korku tepkisinin oluşması psikolojik bir süreci içermesine rağmen korku biçimleri çoğunlukla toplumsaldır ve öğrenme sonucu gerçekleşmektedir. Yani vücudun biyolojik ve psikolojik yapısı korku hissiyatına neden olurken temelde korkulanın korkulan olarak tanımlanması çoğunlukla toplumsaldır. Kişi korkuyu ancak durumu tehlike olarak algılanması sonucunda hissetmektedir. Bundan dolayı aynı duruma farklı kişiler farklı tepki vermektedir. Fakat kişiler korkunun kendi düşüncelerinin sonucu oluştuğunu bilmediklerinden dolayı etkili çözüm üretememekte, çaresizlik yaşamakta ve korkuları kriz boyutuna taşıyabilmektedirler (Gençöz:9).

Korku duygusu varlığı korumaya yarayan fonksiyonel yanının olmasına rağmen disfonksiyonel birçok sonucu bulunmaktadır. Kişi, bu duyguyu sadece kendisiyle sınırlı bırakmamakta verdiği tepkilerle çevresindeki insanlar arası ilişkileri etkilemektedir. Birlikte olma ihtiyacına zarar veren bu duygu, olumlu ve uzun soluklu ilişkiler kurulmasını engellemektedir. Güven oluşumunu zayıflatan korku duygusu bir kenara atılma, zarar görme gibi endişelerini oluşturarak kişilerarası ilişkileri zayıflatmaktadır (Field, 2008: 88). Toplumsallaşan korku duygusu ise günlük yaşamın ve iş ortamında yaşanan yoğun stresinde etkisiyle yalnızlık, güvensizlik ve tükenmişlik duygularını artırıcı etkiye sahiptir. Bu olumsuz duyguların sonucunda ise motivasyon kaybı ve işbirliği gerektiren işlerde verimsizlik oluşabilmektedir (Kağıtcıbaşı, 1988: 210, 211).

Tükenmişlik, duygusal bitkinlik duygularının artması, kişilerin kendilerini verimsiz, mutsuz ve tatminsiz hissetmeleri durumudur (Maslach, Jackson, 1981). Temelde öfke duygusunun uzantısı olarak görülmektedir (Goleman, 2007:375). Seksenli yıllarda başlayan tükenmişlik çalışmalarında tükenmişliğin stresten ayıran üç bileşenin olduğu sonucuna varılmıştır. Birincisi “duygusal tükenme” olup tükenmişliğin stres boyutuyla ilgilidir. Duygusal tükenme sonucunda enerji yitimi ve yorgunluk oluşmaktadır. Tükenmişliğin ikinci bileşeni “duyarsızlaşma” ise kişi, kendisi ve hizmet verdikleri kişilerden duygusal ve bilişsel olarak uzaklaşmaktadır. Üçüncü bileşen “kişisel başarı eksikliği” diğer iki bileşenle ilişkili bir kavramdır. Kişinin var olan sorunun başarı ile üstesinden gelememesi ve kendini yetersiz görmesi olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, Çapri, Gökçakan, 2012:39, Saraçoğlu, 2013:32).

Tükenmişlik yaşayan kişiler genelde güçlü kişiliğe sahip olan kişiler olup belirledikleri amaca ulaşmak için uzun süre çalıştıktan sonra hiçbir uyarısı olmadan birden tükendiği hissedebilmektelerdir. Tükenmişliğin belirtileri yapılan araştırmalar sonucunda fiziksel, davranışsal ve psikolojik-duygusal olarak üç farklı boyutta ortaya çıkmaktadır. Fiziksel olarak kişi kendini yorgun ve bitkin hisseder, sık sık baş ağrısı, uykusuzluk, solunum güçlüğü, uyuşukluk, kilo kaybı, genel ağrılar, sızılar, yüksek kolesterol, koroner kalp rahatsızlığı, çok sık soğuk algınlığı, gripler, sindirim sistemi rahatsızlıkları, hızlı kalp atması, enfeksiyonlara karşı direncin azalması ve hafıza sorunları belirtileri görülebilmektedir. Davranışsal belirtiler ise kişinin davranışlarında çabuk öfkelenme, işe gitmede isteksizlik ve nefret etme, bir çok konuya şüphe ve endişeli yaklaşım, alınganlık, takdir edilmediği düşüncesi, benlik saygısında ve

özgüvende azalma, işe geç gelme, izolasyon, içe kapanma, sıkıntı, teslimiyet, suçluluk, içermişlik, hevesin kırılması, çaresizlik, kolay ağlama, konsantrasyonda güçlük, alkol ve ilaç kullanımında artış, örgütlemeye yetersizlik, rol çatışması, arkadaşlarla iş konusunda tartışmaktan kaçınma, alaycı olma, suçlayıcı davranışlar gibi belirtiler bulunmaktadır. Psikolojik ve duygusal belirtileri ise depresyon, hayal kırıklığı, umutsuzluk, yabancılaşma, iç sıkıntısı, alınganlık, ilgisizlik, endişe şeklinde belirtileri bulunmaktadır (Torun, 1996, 49, Şentürk, 2016:25).

Başlangıçta tükenmişlik çalışmaları sağlık çalışanları ve öğretmenlikte uygulanmıştır. Tükenmişlik ölçeği ilk olarak insan odaklı mesleklerle yapılmış daha sonra ise diğer mesleklerde dâhil edilmiştir. Doksanlı yıllarda tükenmişlik çalışmaları daha da genişleyerek tükenmişliğin yapılan iş ne olursa olsun kişilerin yaptıkları ve yapmak zorunda oldukları işler arasında altüst olmayı, değerlerini, onurlarını, saygınlıklarını ve ruhlarındaki tahribatla ilgi olduğu düşünülmüştür. Yani her ne olursa olsun yapılan aktivite kişi üzerinde zorlayıcı bir etkiye sahip olup zamanla enerji yitimi ve tükenme oluşmaktadır. Bu düşünceyle birlikte tükenmişlik derse girme, dersle ilgili görevleri yerine getirme ve sınavlara girme gibi aktiviteler işe eşit bir anlam ifade ettiğinden tükenmişlik öğrencilere de uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizdeki tükenmişlik çalışmaları yurt dışındaki süreçle paralel olup iki binli yıllarda ciddi bir artış görülmüştür. Ülkemizde ki çalışmalar sadece yüz yüze etkileşimin olduğu mesleklerle sınırlandırılmamış, değişik gruplar üzerinde de yapılmıştır. Öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalar ise yurt dışındaki süreçle paralel olarak oldukça sınırlıdır (Gündüz vd. 2012:40).

1. Öğrencilerin Korku ve Tükenmişlik Eğilimleri (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Örneği)

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ön lisans öğrencilerinin eğitimini aldıkları bölümün iş bulamama korkusuna bağlı olarak oluşan tükenmişlik duygusunun demografik değişkenler bakımından farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesidir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak anket uygulanmıştır. Ön lisans öğrencilerinin korku eğilimleri için öğrencilerin sürekli şikâyet ettiği korku durumlarından oluşan 6 soru araştırmacı tarafından geliştirilmiş olup, tükenmişlik ölçeği ise Schaufeli vd. tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu'nun 16 sorusu uygulanmıştır. Maslach Tükenmişlik Ölçek Schaufeli vd. tarafından geliştirilen MTE-GF'nin öğrenciler üzerinde kullanılmak üzere uyarlanmış halidir. Schaufeli vd. tarafından uyarlanan envanter beş dereceli Likert tipi bir ölçek olup 16 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerden tükenme alt ölçeği 5 maddeden, duyarsızlaşma alt ölçeği 5 maddeden ve yetkinlik alt ölçeği de toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri olumlu ifadelerde "1 hiç katılmıyorum" ve "5 tamamen katılıyorum" biçiminde olumsuz ifadelerde ise "1 tamamen katılıyorum" ve "5 hiç katılmıyorum" biçiminde puanlanmaktadır (Çapri, Gündüz, Gökçakan, 2011)

Anket araştırmacı tarafından katılımcılara araştırma hakkında bilgi verildikten sonra ders aralarında uygulanmıştır.

1.3. Güvenirlilik Analizi

Ankette kullanılan ölçeğin güvenirlik analizine yönelik bulunan Cronbach Alpha (α) katsayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Ölçeğin Güvenirlik Analizi

Madde Sayısı	Cronbach Alpha (α)
22	0,830

Araştırmada kullanılan ölçek yüksek derecede (0.830) güvenilir düzeydedir.

1.4.Araştırmanın Bulguları

Araştırma analizi aşağıda sunacağımız tablolar ve bu tablolardaki sonuçların incelenmesi çerçevesinde gerçekleşecektir.

Tablo 2. SBMYO Öğrencilerinin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet Dağılımı	Sayı	Oran
Kadın	179	59,7
Erkek	121	40,3
Toplam	300	100

Araştırmaya katılan SBMYO öğrencilerinin cinsiyet dağılımına bakıldığında; %59,7'si (179) kadın, %40,3'ü (121 kişi) erkektir.

Tablo 3. SBMYO Öğrencilerinin Cinsiyetine Göre Korkuya ve Tükenmeye Maruz Kalma Durumları

	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart sapma	F	Sig. (2Tailed)	T
Korku düzeyi	Kadın	179	3,02	1,059	,466	0,10	2,592
	Erkek	121	3,35	1,137			
Tükenme Düzeyi	Kadın	179	3,32	0,786	,473	0,59	,532
	Erkek	121	3,37	0,809			

SBMYO Öğrencilerinin korku düzeyleri ile cinsiyet durumları arasında ilişki yoktur. (P=0,10, P>0,05)

SBMYO Öğrencilerinin tükenme düzeyleri ile cinsiyet durumları arasında ilişki yoktur. ($P=0,59$, $P>0,05$)

SBMYO Öğrencilerinin cinsiyet durumları esas alınarak yapılan incelemede, boyutlar itibari ile korku ve tükenme düzeyleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Korkuya maruz kalmada yüksekten aşağıya doğru sıralama yapıldığında 3,02 ortalama ile kadınların erkeklere oranla daha yüksek korku ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Tükenme ortalamaları korku ortalamasına göre daha düşük olmakla birlikte 3,32 ortalama ile kadınlarda tükenmenin daha yüksek olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklediği roller ve kadının günümüz koşullarında varolma mücadelesi birleştiğinde kadının tükenme düzeyinde yükselmeye neden olduğu söylenebilir. Fakat erkeklerin tükenme ortalamaları arasındaki farkın oldukça düşük olması cinsiyetin var olan sosyo-ekonomik yapılar ve sistemler arasında toplumsal cinsiyet farklılıklarının giderek azaldığı bu nedenle neredeyse aynı tükenme ve korku ortalamasına neden olduğu söylenebilir.

Tablo 4. SBMYO Öğrencilerinin Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı	O r a n
18-22	263	8 7 , 7
23-27	22	7 , 3
28-32	7	2 , 3
33-37	2	, 7
38-42	1	, 3
43 ve üzeri	5	1 , 7
Toplam	300	1 0 0

Araştırmaya katılan SBMYO öğrencilerinin yaşları değerlendirildiğinde en fazla %87,7'lik dilim ile (263) 18-22 yaş grubu katılım sağlamıştır. En düşük oranlar ise 38-42 yaş grubu % ,3 ile 1 kişidir.

Tablo 5. SBMYO Öğrencilerinin Yaş Grubuna Göre Korkuya ve Tükenmeye Maruz Kalma Durumları

		Sayı	Ortalama	Standart sapma	F	Sig.
Korku düzeyi	18-22	263	3,09	1,088	3,183	,008
	23-27	22	3,40	1,147		
	28-32	7	3,47	,935		
	33-37	2	4,75	,353		
	38-42	1	3	-		
	43 ve üzeri	5	4,6	,214		
Tükenme Düzeyi	18-22	263	3,30	,778	2,325	,043
	23-27	22	3,44	,882		
	28-32	7	3,89	,529		
	33-37	2	4,50	,265		
	38-42	1	4,06			
	43 ve üzeri	5	3,85	2,46		

SBMYO Öğrencilerinin korku düzeyleri ile yaş durumları arasında ilişki vardır. (P=0,00, P<0,05)

SBMYO Öğrencilerinin tükenme düzeyleri ile yaş durumları arasında ilişki vardır. (P=0,04, P<0,05)

SBMYO Öğrencilerinin yaş durumları esas alınarak yapılan incelemede, boyutlar itibari ile korku ve tükenme düzeyleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Korkuya maruz kalmada yaş artışıyla doğru orantılı bir artış görülmektedir. Örneklem grubunun çoğunluğunu oluşturan 18-22 yaş ortalamasına sahip bireyler 3,09 ortalama ile en yüksek korkuya sahiptir. 38-42 yaş grubundan 1 kişi olması korku ve tükenme düzeyinin oldukça yüksek çıkmasına rağmen örneklem sayısının %87 sini oluşturan 18-24 yaş grubundan olan kişiler hem korku hem de tükenme ortalamasında en yüksek değere sahiptir. Toplumsal beklentilerle birlikte beklentileri yerine getirme olanaklarının olmaması yani beklenti ve koşulların tezatlığı korku ve tükenmeye neden olabilmektedir. Hayat döngüsünün başlarında olan bu grubun tükenme düzeyinin daha yüksek olması beklenti faktörüyle de açıklanabilir. Eğitim kurumlarından beklentilerinin yüksek

olmasına rağmen sonuçla ilgili öndeyilerin değişmesi tükenme durumunda ki artışa neden olduğu söylenebilir.

Tablo 6. SBMYO Öğrencilerinin Gelir Düzeyi Ortalamalarının Dağılımı

Gelir Düzeyi Dağılımı	Sayı	Oran
600 ve altı	42	14
700-1300	80	26,7
1400-2500	83	27,7
2600-3500	33	11
3600-4500	29	9,7
4500-üzeri	19	6,3
Belirsiz	14	4,7
Toplam	300	100,0

Araştırmaya katılan SBMYO öğrencilerinin gelir düzeyleri %27 (83) ortalamayla en fazla 1400-2500 TL gelir düzeyine sahip olan grup olduğu görülmektedir. En düşük oran ise %4,7 (14) ile gelir durumunu açıklamak istemeyen ve aylık gelir durumunu bilmeyen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin aylık gelir durumunun değişken olduğunu, köyde yaşadıklarını ve bundan dolayı düzenli bir gelirden söz etmenin mümkün olmadığını ifade etmelerinden dolayı bu grubun günlük geçimlerinin kendi emeklerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Tablo 7. SBMYO Öğrencilerinin Gelir Düzeyine Göre Korku ve Tükenmeye Maruz Kalma Durumları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart sapma	F	Sig.
Korku düzeyi	600 ve altı	42	3,01	1,053	2,104	0,53
	700-1300	80	2,96	1,043		
	1400-2500	83	3,28	1,057		
	2600-3500	33	3,56	1,143		
	3600-4500	29	3,22	1,165		

Tükenme düzeyi	4500-üzeri	19	3,31	1,208	
	Belirsiz	14	2,64	1,203	
	600 ve altı	42	3,26	,689	
	700-1300	80	3,27	,795	
	1400-2500	83	3,40	,787	
	2600-3500	33	3,48	,822	1,343
	3600-4500	29	3,48	,859	,228
	4500-üzeri	19	3,46	,939	
	Belirsiz	14	2,91	,646	

SBMYO Öğrencilerinin korku düzeyleri ile yaş durumları arasında ilişki yoktur. (P=0,53, P>0,05)

SBMYO Öğrencilerinin tükenme düzeyleri ile yaş durumları arasında ilişki yoktur. (P=0,22, P>0,05)

Katılımcıların korku ortalamaları ve tükenme ortalamaları aynı gruplarda paralellik göstermekle birlikte tükenme ortalamaları daha yüksek görülmektedir. Gelir düzeyi ve korku ortalaması ilişkisine bakıldığında en yüksek 2,64 olan belirsizlerden oluşan grup iken onu 2,96 ortalama ile 700-1300 gelir düzeyine sahip olan grup ve 3,01 ortalama ile 600 ve altı grup oluşturmaktadır. Tükenme ortalaması ise 2,91 ile belirsiz gelire sahip olanlar, 3,26 ile 600 altı gelire sahip olanlardan oluşmaktadır. Düşük gelir sahibi olarak nitelendirilecek grubun akademik ve ekonomik etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli araçlardan yoksunluğun veya ulaşamamanın tükenmeye etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 8. SBMYO Öğrencilerinin Not Ortalamalarının Dağılımı

Not Ortalaması Düzeyi Dağılımı	Sayı	Oran
1,00-1,99	41	13,7
2,00-2,99	191	63,7
3,00-4,00	68	22,7
Toplam	300	100

Araştırmaya katılan SBMYO öğrencilerinin not ortalamaları değerlendirildiğinde en fazla % 63 (191) 2,00-2,99, en düşük grup ise %13,7 (41)1,00-1,99 ortalamalarıdır.

Tablo 9. SBMYO Öğrencilerinin Not Ortalamasına Göre Korku ve Tükenmeye Maruz Kalma Durumları

	Not Ortalaması	Sayı	Ortalama	Standart sapma	F	Sig.
Korku düzeyi	1,00-1,99	41	3,32	1,063		,637 ,530
	2,00-2,99	191	3,14	1,101		
	3,00-4,00	68	3,08	1,102		
Tükenme düzeyi	1,00-1,99	41	3,31	,789	,219	,803
	2,00-2,99	191	3,33	,772		
	3,00-4,00	68	3,34	,868		

SBMYO Öğrencilerinin korku düzeyleri ile not ortalamaları arasında ilişki yoktur. (P=0,53, P>0,05)

SBMYO Öğrencilerinin tükenme düzeyleri ile not ortalamaları arasında ilişki yoktur. (P=0,80, P>0,05)

SBMYO Öğrencilerinin not ortalamaları esas alınarak yapılan incelemede, boyutlar itibari ile korku ve tükenme düzeyleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Not ortalamaları ile korku ve tükenme düzeyi farklı gruplarda yüksek çıkmıştır. Korku düzeyi 3,08 ile not ortalaması 3,00-4,00 arasındaki grupta yüksek iken tükenmede 3,31 ortalama ile 1,00-1,99 aralığındaki grupta yüksek çıkmıştır. Korku motive edici ve mücadeleciler bir yanı olan duygu olmasına rağmen tükenme edilgenleşmenin bir şeklidir. Bazı durumlarda başarısız mücadeleler sonucu gelişebilme durumuyla birlikte var olan koşulların değerlendirilmesi sonucu da tükenme ortaya çıkabilmektedir. Eylemsizlik olarak nitelendirilecek bu davranışın not ortalaması düşük olan grupta çıkması kavramın tanımıyla benzerliği göstermektedir.

Tablo 10. SBMYO Öğrencilerinin Korku Biçimleri ve Oranları

	%	Ort	Sta
--	---	-----	-----

	Tamamen katılıyorum	Kisimen katılıyorum	Fikrim yok	Kisimen katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Ortalama	Standart
SBMYO Öğrencilerinin Korku Biçimleri							
Eğitimini aldığım alanla ilgili çevremden eleştiri duymaktan korkuyorum	18	18	9	10	45	3,46	1,61
Eğitimini aldığım bölümle ilgili aile desteği alamamaktan korkuyorum	11,7	15	8	13	51,7	3,78	1,48
Eğitimini aldığım bölümle ilgili iş bulamamaktan korkuyorum	43,3	19,3	9	9,7	18,7	2,41	1,55
Eğitimini aldığım bölümle ilgili eleştirilerin haklı olmasından korkuyorum	19,7	23,7	16,7	9,3	30,7	3,07	1,53
Eğitim alıp başka bir mesleğe mecbur kalmaktan korkuyorum	34	20,7	12,3	10,7	22,3	2,66	1,56
Hocalarımızın başarısızlığımıza yönelik aşağılayıcı sözlerinden korkuyorum	14	17,3	12	11,7	45	3,56	1,52

SBMYO Öğrencilerinin korku biçimleri esas alınarak yapılan incelemede en yüksek korku ortalaması 2,41 “eğitimini aldığım bölümle ilgili iş bulamamaktan korkuyorum” ifadesiyken onu 2,66 ortalama ile “eğitim alıp başka bir mesleğe mecbur kalmaktan korkuyorum” ifadesi takip etmektedir. En düşük korku oranı ise 3,78 ile “eğitimini aldığım bölümle ilgili aile desteği alamamaktan korkuyorum” ifadesinde bulunmaktadır. Çevreden, aileden ve aldıkları dersin hocalarından eleştirel cümle veya umutsuzluğa yönelik ifadelerin korku oranının düşük olması eğitim süreci boyunca SBMYO öğrencilerinin sosyal destek aldıkları söylenebilir. Fakat ortalamaların 3’e yakın olması bu korku biçimlerinin azımsanmayacak kadar fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 11. SBMYO Öğrencilerinin Tükenme Bileşenleri Oranları

%

SBMYO Öğrencilerinin Tükenme Bileşenleri ve Oranları

TÜKENME

	Tamamen katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Fikrim yok	Kısmen katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Ortalama	Standart Sapma
Derslerimden duygusal olarak yıldığımı hissediyorum	22, 7	29	12, 3	12, 3	23, 7	2,8 5	1,5 0
Okuldaki bir günün sonunda kendimi bitkin hissediyorum	28, 3	36, 7	5,7	14, 3	15	2,5 1	1,4 1
Sabah kalkıp yeni bir okul gününe başlamak zorunda olduğumu düşündüğümde kendimi yorgun hissediyorum	25	23, 3	8,7	13, 3	29, 7	2,9 9	1,6 0
Ders çalışmak veya bir derse girmek benim için gerçekten bir yüküdür	10	22	11, 3	19, 3	37, 3	3,5 2	1,4 2
Derslerden tükendiğimi hissediyorum	15, 7	23, 3	11, 7	20, 7	28, 7	3,2 3	1,4 7
Hayatla mücadele isteğim azaldı	20, 7	19, 3	9,3	12, 7	38	3,2 8	1,6 1
Çevremdeki insanlarla birlikte vakit geçirme isteğim azaldı	18	18	9,7	16	38, 3	3,3 8	1,5 6

DUYARSIZLAŞMA

Okula başladığımdan beri derslere olan ilgim azaldı	15	23	12, 3	14	35, 7	3,3 2	1,5 1
Derslerime ilişkin isteğim azaldı	15, 7	24	9,3	17, 7	33, 3	3,2 9	1,5 1
Derslerimin potansiyel yararlılığı konusunda kuşku duyuyorum	13, 3	23, 3	16, 7	14, 3	32, 3	3,2 9	1,4 5
Derslerimin öneminden kuşkuluyum	13, 3	20, 3	13, 7	18, 3	34, 3	3,4	1,4 6

YETKİNLİK

Ders esnasında, yapılan şeylerde etkin olduğumdan Eminim	30	32	19,7	9,7	8,7	3,6	1,2
Derslerimde karşılaştığım problemleri etkili bir şekilde çözebilirim	35,3	36,7	15,3	8,3	7,7	3,9	1,1
Bana göre iyi bir öğrenciyim	38,7	28,7	18,3	6,3	8,3	3,8	1,2
Ders aldığım süre boyunca birçok ilginç şey öğrendim	36	32	16	8,7	7,3	3,8	1,2
Okul sonrası alanımla ilgili iş bulabilirim	23,3	24	27,7	9,3	15,7	3,3	1,3

Öğrencilerin tükenme ifadelerine bakıldığında en yüksek oran 2,51 ile “okuldaki bir günün sonunda kendimi bitkin hissediyorum” ifadesidir. Daha sonra “derslerimden duygusal olarak yıldıgımı hissediyorum, sabah kalkıp yeni bir okul gününe başlamak zorunda olduğumu düşündüğümde kendimi yorgun hissediyorum” ifadeleri yer almaktadır. Duyarsızlaşmaya yönelik ifadelerin tükenme ifadeleriyle karşılaştırıldığında ortalamaların düştüğü görülebilmektedir. Öğrencilerde tükenme belirtileri görülmesine rağmen duyarsızlaşma aynı oranda değildir. Ölçeğin yetkinlik boyutunun olumlu ifadelerle oluşması duyarsızlaşmanın düşük olan oranlarıyla ilişkisi olduğu söylenebilir. Yetkinlik boyutunun ifadelerinden en yüksek oran “derslerimde karşılaştığım problemleri etkili bir şekilde çözebilirim” ifadesi olup diğer ifadelerle arasında çok büyük farklılıklar bulunmamaktadır. “Okul sonrası alanımla ilgili iş bulabilirim.” ifadesi ile korku ölçeğindeki en yüksek ifadelerin oranları birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bundan dolayı SBMYO öğrencilerinin eğitimini aldıkları alanla ilgili iş bulamam korkusu bulunmasına rağmen alanlarıyla ilgili iş bulma umutlarının var olduğu söylenebilir. Fakat bu maddede “fikrim yok” oranının oldukça yüksek olması risk algılamasının yüksekliğini de göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma da öğrencilerin korku biçimleri ve tükenmişlik ile demografik değişkenlerden cinsiyet, gelir düzeyi ve not ortalaması arasında ilişki bulunamamıştır. Yaş ise korku/tükenmişlik üzerinde etkili bir faktör olduğu bulunmuştur. Örneklem sayısının %87 sini oluşturan 18-24 yaş grubundan olan kişiler hem korku hem de tükenme ortalamasında en yüksek değere sahiptir. Ortalamalara bakıldığı takdirde ise kadınların, düşük gelir grubundan olan öğrencilerin korku/tükenmişlik düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Not ortalamalarında ise yüksek not ortalamasına sahip öğrencilerde korku, düşük not ortalamasına sahip öğrencilerde ise tükenmişlik yüksek çıkmıştır.

Ölçeklerde kullanılan ifadelerle bakıldığında ise SBMYO öğrencilerinin korku duygusu ve tükenmişlik duygusu arasında var olan ilişkiye ilaveten sosyal destekle ilgili korkuların olması öğrencilerin tükenme ve sosyal destek arasında ilişkiyi göstermektedir. Öğrencilerin tükenmişlik duygusunun etki eden faktörlerden diğeri ise yeterlilik. Öğrencilerin iç kontrol odaklı olmaları yani başarılarının nedenini kendinde görmeleri öğrencilerin daha az tükenmişlik hissetmelerine

neden olabilmektedir. Araştırmanın yetkinlik ortalamalarının yüksek olması korku, tükenme ve duyarsızlık ortalamalarındaki düşüş ile ilişkilendirilebilir. Buna bağlı olarak çocukların sosyalizasyonu boyunca iç kontrol odaklı olmaları yönündeki eğitimlerle korku ve tükenmişliğin önüne geçilebileceği söylenebilir. İç kontrol odaklı bireylerin başarılı olabilmeleri atılganlık eğitimleri, gerçekçi beklenti ve hedef geliştirmeleri ile de desteklenerek korku ve tükenme toplum içerisinde ve akademik süreç boyunca tüm öğrencilerde azaltılabilir.

Kaynakça:

Odabaşı, Y., Barış, G. (2013). Tüketici Davranışı. İstanbul: Mediacat

Çapri, B., Gündüz, B., Gökçakan, Z. (2011). Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu'nun (MTE-ÖF) Türkçe'ye Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt:01 No:40 Syf: 134-147 <http://egitim.cu.edu.tr/efdergi>

Çapri, B., Gündüz, B., Gökçakan, Z. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (2012) 38-55

Elmacı, F. (2008). Bilişsel – Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Grupla Psikolojik Danışmanın Ergenlerin Korkuları Üzerindeki Etkisi. Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Field, J. (2008). Sosyal Sermaye. Bilgen, B., Şen, B. (Çev.). İstanbul: Bilgi

Gençöz, T. Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başetme Yolları. Kriz Dergisi 6 (2): 9-16 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/68/629.pdf> (23.04.2019)

Goleman, D. (2007). Duygusal Zeka Neden IQ'dan Önemlidir? (31. b.). İstanbul: Varlık

Güner, A. N. (2016). Duygusal Zekanın Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi. Hitit Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kağıtcıbaşı, Ç. (1988). İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim

Şentürk, Z. (2016). Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Tevrüz, S. (1996). Endüstri ve Örgüt Psikolojisi. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayını

Torun, A. (1996). Stres ve Tükenmişlik. Endüstri ve Örgüt Psikolojisi içinde (Ed.), S. Tevrüz. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayını, ss. 43-53

Yöndem, Z. D. (2015). Kişilik Dinamikleri ve Stresle Baş Etme. Ankara:Efil

KOVANCI LARDAN KOVANCI LARA MUHACERET

Vedat ÇOBAN²⁰⁴

Özet

Elazığ'a altmış yedi kilometre mesafedeki Kovancılar ilçesinin adı itibariyle özel bir anlamı vardır. Kovancılar adı, bugünkü Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı Tutrakan ilçesinin Kovancılar köyünden esinlenerek alınmıştır. 1934 yılında alınan bir kararla 300 evlik bir soydaş grubu Kovancılar'a yerleştirilmiştir. Balkanlardan gelen bu göçmenler, Elazığ'da muhacir olarak bilinmektedir. Göçmenler, geldikleri yerden sadece Kovancılar adını getirmemiştir. Balkanlardan getirdikleri gelenekleri ve zanaatlarıyla Elazığ kültürüne, ekonomisine nasıl bir etkiye buldukları incelenmeye çalışılmıştır. Balkanlardan gelenlerin yakınlarından oluşan kaynak kişilerle görüşülerek bazı bilgiler elde edilmiştir. Gerek tarımda kullandıkları aletleriyle, gerekse evlerindeki düzen ve temizlikleriyle çevrelerine örnek oldukları, sayıları az da olsa yöre kültürüne etkilerinin çok büyük olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kovancılar, Muhacir, Göçün Elazığ'a Etkisi.

1. Giriş

Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yerleşimi ve bu durumun sosyo-ekonomik boyutu ülkemiz için büyük öneme sahip olmuştur. Elazığ da bu göçlerden nasibini almış ve birçok alanda göçmenlerin şehre etkisi bulunmuştur.

1934 yılı öncesinde boş ve çorak bir araziye sahip olan Kovancıların tarihi Balkanlar'dan anayurda göç eden soydaşların iskânıyla başlar.

Kovancılar, Palu ilçesine bağlı küçük bir köy olarak kurulmuştur. Bugün büyük bir gelişim gösteren Kovancılar, 1934 yılında Palu ilçesine bağlı Sekrat ve Kapaçmaz (8 km kuzeyinde) mevkiinde kurulmuş ve Romanya'dan Türkiye'ye göç eden soydaşlarımızın bir kısmı bu köye yerleştirilmiştir. Önceleri boş ve çorak olan bu arazi üzerinde en güzel ve planlı yerleşim birimlerimizden biri olmuştur. 1934 yılında alınan bir kararla, 300 evlik bir soydaş grubu, Kovancılar'a diğer iki grubun da Hoşmat ve Şenova köylerine yerleştirilmeleri uygun görülmüştür (Çetin, 2015: 1006).

Kovancılar ismi, bugünkü Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı Tutrakan ilçesinin Kovancılar köyünden esinlenerek alınmıştır. Romanya Kovancılar, Güney Dobruca'da bulunmaktaydı ve 1940'ta Güney Dobruca Bulgaristan'a verilmiştir (Şimşir, 2012: 26). Balkanlar'dan getirdikleri Kovancılar adı, orada yaşayanların arıcılıkla uğraşmasından, yaşadıkları yerde arı besleyip bal satmalarından kaynaklanmaktadır (K1).

²⁰⁴ Elazığ Bilim ve Sanat Merkezi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, cobanvedat@gmail.com.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da etkinliğini yitirmesi ile kaybedilen bölgelerden anavatana göçler artmıştır. Bu durum, Balkan Savaşları'yla hız kazanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bir müddet sonra Romenler, ülke sınırları içerisinde milli hedeflerine yönelik demografik yöntemler uygulamaya koymuşlardır. Romanya Hükümeti, Türklerin yoğun olarak yaşamakta olduğu Dobruca bölgesinin etnik yapısını değiştirmek için diğer bölgelerden getirtmiş olduğu Romenleri bu bölgeye yerleştirmeye başlamıştır. Bu işi gerçekleştirebilmek için 1924 yılında bir "Toprak Kanunu" çıkartılmıştır. Bu kanunun uygulanma aşamasında Dobruca'da yaşamakta olan Türkler, toprak ve buna bağlı ekonomik kaynaklarının büyük bir bölümünü kaybetmişlerdir (Öksüz, 2000: 180,181). Nitekim tarihi kaynaklarda ve kayıtlarda Romanya Türklerini ilgilendiren ciddi baskılar, katliam ve benzeri tedhiş eylemleri ile göçe zorlayıcı sebepler bulunmaktadır. İşte bu baskıların neredeyse tamamı, 1935 göçü öncesinde yaşanmıştır (Akdemir vd., 2013: 341). Can ve mal güvenliği tehlikeye giren ve maddi açıdan oldukça zorlanan Türkler için tek çare Türk bayrağının gölgesine sığınmak olmuştur.

Bu göçlerin önemli bir nedenini de Türkiye Cumhuriyeti Devletinin nüfus politikasında aramak gerekir. Ocak 1923'te İzmit'te Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından şu cümlelerle dile getirilmişti: "...nüfusumuzu tezyid etmek lazımdır... Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa oradan da getireceğiz. Fakat bence Garbi Trakya'dan kâmilten Türkleri nakletmek lazımdır..." (Duman, 2009: 474).

Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele Dönemi'nde nüfusunun %30'a yakını kaybetmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar dışarıdan göçmen getirilerek nüfusun artırılması esasına dayanıyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları itibariyle ekonomik kalkınmasını sağlayacak insan nüfusuna sahip olmak ve ülkeyi korumak için artma esasına dayanan nüfus politikası izlemek gerekmiştir. Devlet "*çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus*" politikası takip etmiştir (Çetin, 2015: 1004). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de bu göçü teşvik etmesi ile on binlerce insan göç yollarına düşmüştür.

Atıl durumdaki toprakları üretime geçirmek amaçlı yürütülen iskân politikası gereğince, Trakya ve Anadolu'nun nüfus yoğunluğu düşük bölgelerine göçmen yerleştirilmiştir. Böylelikle hem bazı güvenlik kaygıları giderilmiş, hem de ülkenin boş toprakları "şenlendirilmiştir" (Duman, 2009: 487). Kovancılar ilçesine bağlı Balkan göçmenlerince kurulan köyün adının bugün hala Şenova olması, bu politikanın bir sonucudur.

2. Göçmenlerin Elazığ'a Etkisi

Balkan göçmenleri, Elazığ'daki ekonomik ve kültürel yapıda önemli değişiklikler oluşturmuştur. Mevcut nüfusa göre eğitilmiş ve donanımlı olan muhacirler, sadece nicelik olarak değil nitelik olarak da geldikleri yöreye önemli katkılarda bulunmuştur.

Göçmenler, Elazığ'a getirildiklerinde kısa bir süre komşu köylerde konuk edilmiştir. Dönemin valisi Tevfik Sırrı Gür tarafından 1935'te Kovancılar köyünün temeli atılmış ve Kovancılar, Cumhuriyet tarihimizin ilk planlı köyü olma şansına sahip olmuştur. Atatürk'ün Türkiye'ye gelmesine vesile olduğu bu göçmenlere "Atatürk Göçmenleri" adı da verilmiştir (Çetin, 2015: 1006).

1934'te Kovancılarda yerleşim başladığında sosyo-ekonomik dinamiğin tarım olacağı planlanarak köy kurulmuş, Balkan göçmeni vatandaşlara topraklar dağıtılmıştır (Aslan, 2010: 57). Bu konu ile ilgili çalışmalar 1934 İskân Kanunu'na göre yapılmıştır. İskânlı statüdeki göçmenlere 1935 yılından itibaren toprak dağıtılmaya başlandı (Duman, 2009: 483). Göçmenlerin toprakları dağıtılırken bu toprakların hemen ekilmeye başlanması ve bu suretle göçmenlerin üretici duruma geçirilmesi hususu da düşünülmüş ve bunun için çiftçi göçmenlere toprakla beraber gerekli ziraat ve vasıtaları ve tohumluk dağıtılmış ve kredi temin edilmiştir (Çolak, 2013: 137). Tuna Nehri'nin

suladığı bereketli topraklarda tarımla uğraşmış göçmenler, Kovancılarda da kendilerine dağıtılan arazilerde üretime geçmekte gecikmemiştir.

Çalışkan, enerjik, eğitilmiş, kültüre ve iyi yaşamaya kıymet veren unsurların anayurda gelmesi, yalnız memleket nüfusunu arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda nispeten geri olan Anadolu köylüleri için bir örnek teşkil edecek ve aralarına kavuştukları Müslüman köylülerin seviyelerinin yükselmesine hizmet edeceklerdir. Bahçesinde meyvesini yetiştirip işleyen, halısını ve giyecek eşyasını evinde kendi eliyle ve çok zevkli bir şekilde kendisi yapan Balkan Türkleri, bizim aradığımız ve beklediğimiz köylülerdir. Onların memleketin yükselmesinde ve büyük Türkiye idealinde oynayacakları rol, göçmelerinden çok zaman geçmeden gözlerimizin önüne serilecek ve ekonomimizdeki hayırlı tesirleri derhal kendini gösterecekti (Duman, 2008: 38-39). Balkan göçmenlerinden beklenenler, Kovancılar için büyük oranda gerçekleşmiştir.

Fotoğraf -1- 1931 Romanya doğumlu Fatma Demirel'in sandığında sakladığı el emeği göçmen kıyafetleri.

Balkan göçmenlerinin ülkemiz nüfusuna göre daha çok okuryazar olduğu ve göçmen kadınlar arasında okuryazarlığın daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. İlköğretim görenlerin oranı göçmenlerde daha yüksektir. Bunun sosyal çevreye uyuma ve ekonomik hayatta başarı bakımından göçmenler için önemi büyük olmuştur (Çolak, 2013: 125).

Balkan göçmeni vatandaşlarımızın bölgede iskân edilmesi esasında 1940 şartlarında üretim teknolojisine dönük devrim sayılabilecek bilginin de bölgeye gelmesini sağlamıştır. Bölgede hala karasaban kullanılırken göçmenlerle birlikte çift yönlü pulluk gelmiştir, tarımda sulama teknikleriyle tanışılmış, kağnı kullanılırken ulaşım vasıtası olarak bölge dingilli at arabasını tanımıştır. Demircilik, marangozluk, duvar ustalığı gibi temel zanaatkârlık konularında göçmen vatandaşlarımızın bilgi birikimi kurulduğunda bölgenin en büyük köy yerleşimi olan Kovancıları bölge halkının ihtiyaçlarının karşılanabilirliği nedeniyle cazibe merkezine dönüştürmüştür (Aslan, 2010: 57).

Çekim merkezi olma özelliği her ne kadar göçmen vatandaşlarımız Batı illerine taşınmaya başlasa da onlardan yetişen çırakların yeteneklerini ve atılımlarının devam ettirmiştir. Birçok ihtiyacın kendi bünyesinde karşılandığı, diğer hizmet kollarının da oluşması sonucunu doğurmuştur. Bugün Kovancılar Elazığ'ın en büyük ve gelişmiş ilçesi konumuna gelmiştir.

2.1. Muhacir Evleri

Göçmenler, geldikleri yerden sadece Kovancılar adını getirmemiştir. Aynı zamanda yaşam tarzlarını da getirmişlerdir.

Tamamı göçmenlerden oluşan Kovancılar, zamanla Türkiye'de kurulan en güzel planlı ve en büyük köy olmuştur. Evler öylesine bir düzenle kurulmuştu ki her evin kendine ait bir bahçesi vardı. O zamanın şartlarına göre duvarları kerpiçten, çatıları kargirden yapılan evlerin inşaatları kısa zamanda tamamlanmış hak sahiplerine teslim edilmiştir (Çetin, 2015: 1006).

Muhacirler; temiz, tertipli, çevre bilinci olan insanlar olarak bilinmektedir (K6). Yaşadıkları yeri çiçeklerle, badanayla güzelleştirip bir farklılık oluşturmuşlardır (K7).

Fotoğraf -3- Çiçekleri ve Muhacir Kıyafetleriyle Romanya Göçmeni Ayşe KOBAK

Fotoğraf -2- Kovancılarda Eski, Kullanılmayan Göçmen Evi

Çoğu eğitimli ve fark edilir derecede zanaatkâr olan Balkanlardan gelen göçmenler marangozluk, inşaat ustalığı, demircilik gibi alanlarda hünerli insanlardı. Her göçmenin evinde bir alet dolabı bulunurdu ve becerileriyle çevrelerine güzellik katarlardı (K 1).

Fotoğraf -4- Humba Adı Verilen Alet Dolabı

Bu dönemdeki göçmen yerleşimleri mevcut köylere ekleme yapmaktan ziyade müstakil köy kurmak esasına dayanıyordu. Kurulan köylerde genellikle geniş ve ağaçlı bir meydan bulunmakta, bu köy meydanında dükkânlar, doğum evi ve cami yer almaktaydı. Köyün hemen dışında ise okul, numune tarlaları ve spor alanları bulunmaktaydı (Duman, 2009: 487). Komşularıyla bahçeleri arasında gidiş geliş yaptıkları komşu kapıları vardır (K 6-K 9).

Fotoğraf -5- Şenova Köyünde Avludan Komşuya Açılan Komşu Kapıları

Bahçeli ve avlulu evleri, 1.70'lik kerpiçten sıvalı duvarı ile fark edilir (K6). Çöplerini çevreye atmayan, besledikleri hayvanların gübresiyle çevreye rahatsızlık vermeyen bir anlayışa sahiptirler. Tuvaletler bahçelerinin uzak bir köşesinde bulunur (K10).

**Fotoğraf -6-Sıvalı Bahçe Duvarlarıyla, Düzenli, Temiz Sokaklarıyla
Elazığ'da Göçmen Köyü**

2.2. Göçmen Mutfağı

Evleri çoğunlukla iki gözlüdür, mutfaklarına aşevi derler. Mutfaklarında şömine tarzı ocakları bulunur (K6).

Fotoğraf -7- Mutfak İçindeki Ocak

**Fotoğraf -8- Mutfak Dışındaki Kümbet
Fırın**

Ekmek pişirdikleri fırınları kümbet gibidir. Tahta küreklerle içine somun ekme atarlar (K 7- K 9). Muhacir somunu olarak da bilinen bu ekme, artırılmış doğal mayayla yapılır. Kümbet

şeklinde evin dışında bulunan toprak fırınlarda pişirilirdi. Kısa sürede bayatlamayan bir ekmektir (K 10).

Göçmen böreği olarak bilinen “dızman”, geleneksel yöntemlerle yapılır. Bu böreğin üzerine serilen kaymak için geniş toprak kaplara koyulmuş süt, raflarda iki-üç gün bekletilir ve sütün ekşiyip farklı bir kıvam alması beklenir. Bu işleme “sütü uyutmak” diyen göçmenler, kaymak kıvamına gelen sütü dızman adını verdikleri böreğin üzerine serip fırına atarlar (K 9).

Fotoğraf-9- Muhacir Ekmegi

Fotoğraf-10- Dızman Böreği

Göçmenlere ait bir yemek çeşidi olan kurban köftesi, sac köftesi olarak da adlandırılıp Kurban Bayramı'nda pişirilirdi. Göçmenlerde kurban etini bayramda pişirerek ikram etme geleneği bulunmaktadır. Kurban eti dinlendirilip zırhla kıyma yapıldıktan sonra soğan, baharat ve unla köfte haline getirilir. Sacda eritilmiş kuyruk yağının içerisinde köfteler kızartılır ve bayramda eve gelen misafirlere yedirilirdi (K 10).

2.3. Göçmenlerin Düğün Gelenekleri

Muhacir, muhacirden kız almış, derdini bilir diye²⁰⁵. Uzun bir süre muhacirler, muhacir olmayanlarla evlilik yapmamıştır. Günümüzde bu anlayış değişmiştir.

²⁰⁵ www.manasyayincilik.com/e74.html.

Birbiriyle evlilik yaparken dikkat ettikleri bazı gelenekler vardır. “Göçmenlerde amca, teyze, hala, dayı çocukları birbiriyle evlenmez. Bunlar “ağa-kardeş” olarak kabul edilirler. Geçmişte yaygın olup da günümüzde devam etmeyen geleneklerden biri, aynı hafta günde veya aynı hafta içinde doğan kız ve erkek çocuk bir beşikte sallandırılır. Buna “beşik yavuklusu” denir.” (Şimşek, 2001: 17).

Eskiden düğünün birinci günü, gelin evine sağdıçla bir koç gönderilirdi (K4). Düğün yemekleri aile yakınlarından iki kadın tarafından hazırlanır. Genellikle yemekler yedi çeşit hazırlanır. Düğünün başlıca yemekleri; pilav, erişte çorbası, fasulye, et, sarma, sütlaç, pideler, baklava veya mokalak tatlısıdır (K 9).

Çok büyük eğlencelerin ve katılımın yaşandığı düğünler yapıldı. Köy meydanında kadın ve erkekler ayrı yerde oturarak düğün izlenir. İlk dönemlerde, erkekler at yarışı düzenler ve güreş yaparlardı (K1). Pazar günü köy halkı toplanır birkaç tekne hamur yapar (K7). Yapılan hamurlardan kolaç adında minik, üzeri süslenmiş börekler yapılır, kırma torbalarına koyularak pazartesi günü ev ev gezilip dağıtılırdı (K6). Düğün sahibi davetliye o zamanlar davetiye yerine kolaç böreği götürerek davet eder. Köyde bulunan göçmenleri “kahyacı” adı verilen bir kadın düğüne davet eder. Göçmen düğünleri yapılan hazırlıklar ile birlikte genellikle bir hafta sürer, bir pazar başlar sonraki pazara kadar devam eder. Üç gün süren düğünler salı günü başlar, perşembe gününe kadar sürer. Davete icabet eden köy halkına çiğde adında börekler dağıtılır (K7). Kaçan kızların düğünleri diğer düğünlerden farklı olarak sadece bir gün sürer (Şimşek, 2001: 19).

Salı akşamı kına gecesi başlar gelinler süslenir (K4). Gelinler başlarına altından süs eşyaları, saçlarına süslü teller takıp telli sırmalı urba giyerlermiş (K6-K7). Damat ise çarşır denilen kıyafeti giyer. Çarşamba günü düğün devam eder ezana yakın yukarı mahalleye sağdıç almaya gidilir. Damadın sağdıçına bileğzer denir (K6). Perşembe günü ise gelinin çeyizi serilir, akraba ve komşuların çeyizi görmeleri sağlanır (K7). Çeyize bakmaya gelenler eli boş gelmez, gelinin eksikliğini tamamlayıcı hediyeler getirirler (Şimşek, 2001: 17).

Göçmenler, Balkanlar’dan getirdikleri düğün geleneklerini Kovancılara ilk geldikleri dönemlerde uygulamışlardır. Günümüzde bu geleneklerin çoğu unutulmuştur.

Fotoğraf -11- Göçmen Düğünlerinde Kullanılan Damat Eldiveni ve Gelin Çorabı

**Fotoğraf -12- Düğünlerde Sağdıcm
Koluna Bağlanan İşlemeli Bez**

**Fotoğraf -13- Göçmen Kadınların
Düğünlerde Kullandıkları Örtü**

3. Sonuç

Kovancuların hızlı gelişiminde çalışkan ve hünarlı olan muhacirlerin etkisi çok önemlidir. Balkanlardan getirdikleri becerilerini kendilerine tahsis edilen topraklarda göstererek üretime katkıda bulunmuşlardır. Balkan göçmenleri için kurulan Kovancılar köyü, kısa bir süre sonra belde olmuş ve gelişimini devam ettirerek Elazığ'ın en büyük ilçesi durumuna gelmiştir.

Göçmenlerin büyük çoğunluğu mutfak kültürlerinden konut tipine dek Elazığ ile birleşik bir kültür haline gelmiş olup yaşattıkları bazı gelenekleriyle yerli halkla bütünleşmişlerdir.

1950 yılından sonra, Kovancılarda bulunan göçmenler, sosyolojik bir çekimin de etkisi ile daha iyi şartlarda yaşayan akrabalarının bulunduğu Batı şehirlerine göçmeyi tercih etmiştir.

Bazı aileler ise çocuklarına iyi bir eğitim aldirmek için göç etmişlerdir. Şu an Kovancılar merkezde ikamet eden 17 aile kalmıştır.

Romanya ve Bulgaristan'dan getirilen nitelikli göçmenler, yaşattıkları bazı geleneklerle Elazığ kültürüne renk katmışlar ve sayıları azalsa da renk katmaya devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, İ.Oğuz, **HOŞ**, B.Yüksel, 2013, “*Elazığ ve Çevresine Yapılan Balkan Göçlerinde Kaynak Ülkeler, Göçün Başlıca Sebepleri ve Sonuçları*”, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013, s.335-345.

ASLAN, Selçuk, 2010, Kovancılar'ın Sosyal Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, İstanbul.

ARSLAN, Aslı, 2014, “*Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri ve Göçmenlerin Türkiye'de İskanları.*” Turkish Studies, Sayı 9/4, s.31-50.

ÇETİN, Necati, 2015, “*Romanya'dan Elazığ Kovancılar'a Göç ve İskan: Nüfus Kayıtları (1935-1941) - Anlatımlar*”, Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı Armaganı, Ed., Prof. Dr. Mustafa Öztürk ve dig ., Ed., Kardeşler Ofset, Kayseri, ss. 1003-1032.

ÇOLAK, Filiz, 2013, “*Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi*”, Tarih Okulu, S.XIV (İlkbahar-Yaz), s.113-145.

DUMAN, Önder, 2008, “*Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri*”, Biliğ, (Bahar), Sayı 45, s. 23-44.

DUMAN, Önder, 2009, “*Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 43, (Bahar), s. 473-490.

ÖKSÜZ, Hikmet, 2000, *İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)*, Atatürk Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Sayfa:169-188.

ŞİMŞEK, Ali, 2001, Elazığ'da Yaşayan Balkan Göçmenlerinin Yaygın Halk İnanışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.

ŞİMŞİR, Bilal, 2012, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara.

<http://www.manasyayincilik.com/e74.html>, erişim tarihi: 12.06.2016; erişim saati: 13.30.

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak şahıslar hakkında bilgi verirken aşağıdaki sıralamaya bağlı kaldık: Kaynak kişi için kullandığımız kod: Adı-Soyadı, doğum tarihi, doğum yeri, mesleği, ne zaman Kovancılara geldiği, göçmenlerle yakınlık derecesi.

Kod	Adı soyadı	Doğum tarihi	Doğum yeri	Mesleği	Elazığ'a geliş tarihi	Kimlerle geldiği veya göçmene yakınlık derecesi
K 1	Cemil KOBAK	1929	Romanya Kovancılar	Emekli	1934	Romanya'dan ailesiyle gelmiş.
K 2	Emine HANIM	1931	Romanya Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesiyle gelmiş.
K 3	Fatma DEMİREL	1931	Romanya Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesiyle gelmiş.
K 4	Zöhre TOMAK	1931	Romanya Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesiyle gelmiş.
K 5	Nazife DAĞLI	1932	Romanya Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesiyle gelmiş.
K 6	Ayşe ÇİFTÇİ	1938	Elazığ Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesi gelmiş
K 7	Ayşe KOBAK	1938	Elazığ Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan ailesi ve eşi gelmiş.
K 8	Saime TOMAK	1974	Elazığ Kovancılar	Ev hanımı	1934	Romanya'dan kayınvalidesi ve ailesi gelmiş.
K 9	Naciye ÇOBAN	1952	Elazığ	Ev hanımı		
K 10	Kıymet ÖZDEMİR	1965	Elazığ	Ev hanımı	1934	Dedesi Romanya'dan gelmiş.

KÖMÜR VE HİDROELEKTRİK TÜKETİMİNİN ENDÜSTRİYEL ÜRETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE’DE BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Halim TATLI²⁰⁶
Arş. Gör. Doğan BARAK²⁰⁷

ÖZET

Bu makale, 1990-2014 yıllık verilerini kullanarak kömür tüketimi ve hidroelektrik tüketiminin Türkiye için sanayi üretimi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Tahmin için ARDL, Johansen eş-bütünleşme ve DOLS yöntemi kullanılmıştır. Eş-bütünleşme testi sonuçlarına göre, kömür tüketimi-endüstriyel üretim ve hidroelektrik tüketim-endüstriyel üretim arasında uzun dönemde ilişki olduğu tespit edilmiştir. DOLS sonuçlarına göre hem kömür tüketimi hem de hidroelektrik tüketimi endüstriyel üretimi artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel üretim, kömür tüketimi, hidroelektrik tüketimi, ARDL, DOLS.

1. Giriş

Enerji üretimde önemli bir girdi olduğundan tüm ülkeler için ekonomik büyüme sürecinde hayati bir role sahiptir. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, enerji bağımlılığı, çevre sorunları, iklim değişikliği, enerji güvenliği ve sınırlı fosil enerji kaynakları nedeniyle ülkeleri fosil enerji kaynaklarını yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarıyla değiştirmeye zorlamıştır (Bilgili ve Ozturk, 2015:132; Ozturk ve Bilgili, 2015:110). Enerjinin yanında sermaye ve işgücü de büyümeyi kolaylaştırmak için kritik öneme sahiptir. Enerji tüketimi, büyümeye katkıda bulunduğu kadar, çevre ve insanın sağlığına zararlı olan karbon emisyonları üretebilir. Diğer taraftan, ekonomik büyüme daha fazla enerji kullanımı gerektirdiği gibi temiz bir çevreye yatırım yapılmasını da kolaylaştırabilir (Adewuyi ve Awodumi, 2017:453).

Sanayileşmeye birlikte endüstriyel üretim artmıştır. Endüstriyel üretim ekonomik büyüme içinde önemli paya sahiptir. Bu üretim sürecinin en önemli girdisi enerji kaynaklarıdır. Literatürde enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini konu alan çok sayıda çalışma yer almaktadır (Kraft ve Kraft, 1978; Wolde-Rufael, 2010; Shahbaz vd., 2013; Apergis ve Payne, 2012; Menegaki, 2011; Solarin ve Ozturk, 2015; Stern, 1993; Cheng, 1995; Lee ve Chang, 2008; Odhiambo, 2009; Bartleet ve Gounder, 2010; Iyke, 2015; Tang vd., 2016; Saidi vd., 2017; Lin ve Moubarak, 2014; Solarin ve Ozturk, 2015).

Endüstri sektöründe kullanılan enerji ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla endüstriyel üretim ve enerji tüketimi ilişkisini inceleyen çalışmalardan Ewing vd., (2007) 2001:Q1–2005:Q6 verilerini kullanarak ABD’de ayrıştırılmış enerji tüketiminin sanayi üretimi üzerindeki etkisini araştırılmışlardır. Elde edilen sonuçlar, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıt

²⁰⁶ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, htatli@bingol.edu.tr

²⁰⁷ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dbarak@bingol.edu.tr

enerji kaynaklarında beklenmeyen şokların üretimin değişmesinde en büyük etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Sarı vd., (2008) ABD’de toplam enerji tüketimi ve sanayi üretimi ile istihdam arasındaki ilişkiyi 2001: Q1-2005:Q6 dönemi için Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) yöntem ile incelemişlerdir. Tahmin sonuçları endüstriyel üretim ve istihdamın fosil yakıt, geleneksel hidroelektrik enerji, güneş enerjisi, atık ve rüzgar enerjisi tüketiminin kilit belirleyicileri olduğunu ortaya koyarken ne istihdamın ne de sanayi üretiminin doğal gaz ve odun enerjisi tüketimi üzerinde uzun dönemde önemli bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, ne istihdam ne de kömür enerji tüketiminin reel endüstriyel üretim üzerinde uzun dönemde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ziramba (2009) Kuzey Afrika’da 1980-2005 dönemi için endüstriyel üretimle farklı enerji tüketimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Petrol tüketimi ve endüstriyel üretim arasında iki yönlü nedensellik, istihdam ve elektrik üretimi arasında bir nedensellik elde edilmiş ve kömür tüketiminin istihdama neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilgili (2015) 1981:Q12-Ocak-2013:Q11 dönemi için ABD’de yenilenebilir enerji tüketimi ve endüstriyel üretim arasındaki ilişkiyi dalgacık uyumu yöntemini kullanarak incelemiştir. Elde edilen bulgular, yenilenebilir enerji tüketiminin ABD’de endüstriyel üretim üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermiştir. Abid ve Mrahi (2015) 1980-2007 dönemi için Tunus’ta endüstriyel üretim ve enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, Tunus sanayi sektöründeki büyümenin toplam enerji tüketimine bağlı olduğu ancak endüstriyel üretimin toplam enerji kullanımı üzerinde zayıf hatta hiçbir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur. Abokyi vd., (2018) 1971-2014 döneminde Gana’da elektrik tüketimi ile endüstriyel büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testiyle incelemişlerdir. Sonuçlar elektrik tüketiminin Gana’daki imalat sektörü verimini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmada bunun nedeninin Gana’daki sanayi sektörünün elektrik tüketimindeki payının ortalamadan az olması olduğu belirtilmiştir. Bilgili vd., (2019) ABD için 1989:Q12-2016:Q11 dönemi için yaptıkları başka bir çalışmada yenilenebilir enerji tüketiminin (biyoyakıtlar, güneş, rüzgar, jeotermal, odun ve atık) endüstriyel üretim üzerindeki etkisini ayrı ayrı olarak bir sürekli dalgacık uyumu yaklaşımı ile incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlar jeotermal, rüzgar, güneş, biyoyakıt, odun ve atıkların ABD endüstriyel üretimi üzerinde kısa ve uzun dönemde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Farklı ülkelerde yapılan bu ampirik çalışmaların tamamı enerji kaynaklarının endüstriyel üretimle farklı boyutlarda ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de sanayileşmenin göstergesi olarak kabul edilen endüstriyel üretimin farklı enerji kaynaklarının tüketimi ile ilişkisinin ortaya konulması önemli bir konu olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca bu konunun seçilme amacı, sanayi sektöründe kullanılan enerjinin ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu amaç kapsamında 1990-2015 dönemi Türkiye’de enerji tüketiminin endüstriyel üretim üzerindeki etkisi ekonometrik yöntemler ile tahmin edilecektir. Çalışmanın giriş kısmını takiben ikinci bölümde model ve veri seti ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Çalışma sonuç bölümü ile sonuçlandırılmıştır.

2. Model ve Veri Seti

Çalışmada Endüstriyel Üretim (*IP*) bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise toplam kömür tüketimi (*COAL*) ve hidroelektrik tüketimi (*HİDROLİK*) olarak ele alınmıştır. Değişkenler ve bu değişkenlerin alındığı kaynaklar Tablo 1’de verilmiştir.

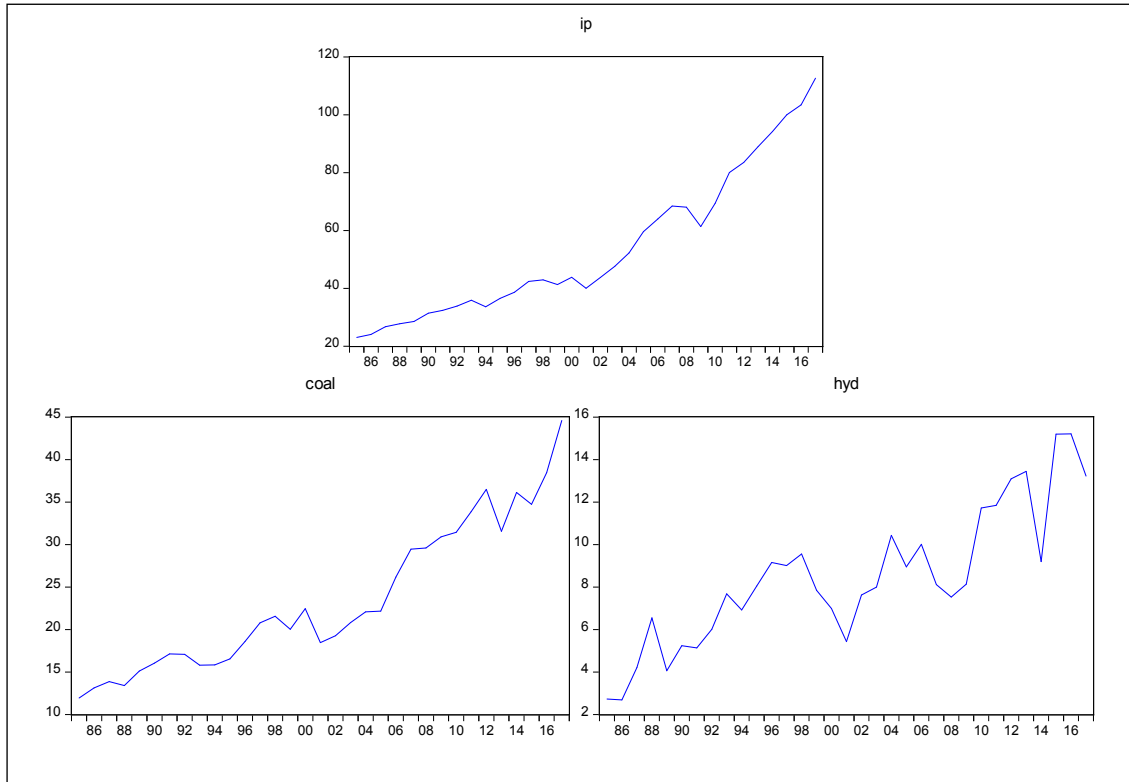
Tablo 1: Değişkenler ve veri setine yönelik açıklamalar

Değişken	Kısaltma	Veri Kaynağı
Endüstriyel Üretim	<i>IP</i>	OECD
Kömür Tüketimi	<i>COAL</i>	British Petrol
Hidroelektrik Tüketimi	<i>HİDROLİK</i>	British Petrol

Endüstriyel üretim, sanayi kuruluşlarının üretimini ifade eder ve madencilik, üretim, elektrik, gaz ve buhar ve iklimlendirme gibi sektörleri kapsar. Bu gösterge, üretim çıktısı hacmindeki değişimi ifade eden bir endekse ölçülür. Kömür tüketimi, milyon ton petrol eşdeğeri tüketimi temsil etmektedir. Hidroelektrik tüketimi ise, milyon ton petrol eşdeğeri tüketimi temsil etmektedir.

Değişkenlere ait verilerin zamana göre değişimleri Grafik 1’de gösterilmektedir. Her üç değişken zaman içinde bir artış trendi göstermektedir. Ancak hidroelektrik tüketimi kömür tüketimi ve endüstriyel üretime kıyasla daha fazla bir iniş çıkış trendi göstermektedir.

Şekil 1: Değişkenlerin Zamana Göre Değişimleri

Çalışmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında aşağıdaki gibi iki fonksiyonel ilişki olduğu kabul edilmiştir.

$$IP = f(COAL) \quad (1)$$

$$IP = f(HIDROLIK) \quad (2)$$

Yukarıda verilen (1) ve (2) numaralı fonksiyonlarda IP endüstriyel üretimini, $COAL$ kömür tüketimini, $HIDROLIK$ hidroelektrik tüketimini göstermektedir. Ekonometrik tahmin için (1) ve (2) numaralı fonksiyonlar açık bir biçimde aşağıdaki formda yazılmıştır.

$$\text{Model A; } IP_t = \beta_0 + \beta_1 COAL_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\text{Model B; } IP_t = \alpha_0 + \alpha_1 HIDROLIK_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

Model A ve Model B’de IP bağımlı değişken, $COAL$ ve $HIDROLIK$ bağımsız değişkenlerdir. Modele bağımsız değişken olarak ilave edilen değişkenler, literatür çerçevesinde endüstriyel üretim üzerinde artırıcı etkisi olduğu düşünülen değişkenlerdir. Bu nedenle bu değişkenlerin beklenen işareti pozitiftir.

3. Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin tespiti için Peseran ve Shin (1999) sonrasında Peseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL modeli ve Johansen (1988; 1991) ve Johansen ve Jusellius (1990) eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Uzun dönem katsayı tahmini için Stock ve Watson (1993) tarafından geliştirilen dinamik en küçük kareler (DOLS) yöntemini kullanacaktır. Serilerin birim kök içermesinden dolayı sahte regresyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla zaman serisi analizlerinde model tahmin edilmeden önce serilere birim kök testleri uygulanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda serilerin durağanlık özellikleri Dickey ve Fuller (ADF, 1981) ile Phillips ve Perron (PP, 1988) birim kök testleri ile incelenmiştir. Bu iki teste ait boş hipotez seri durağan değildir şeklinde iken alternatif hipotez seri durağandır şeklindedir.

Peseran ve Shin (1999) sonrasında Peseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) modeli kullanılmıştır. Çalışmada eşbütünleşme testi için Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeline (unrestricted error correction model, UECM) dayanan model Denklem 5’te verilmektedir.

Model A;

$$\Delta IP_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta IP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} \Delta COAL_{t-i} + \beta_3 IP_{t-1} + \beta_4 COAL_{t-1} + \varepsilon_{t1} \quad (5)$$

Model B;

$$\Delta IP_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta IP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta HIDROLIK_{t-i} + \alpha_3 IP_{t-1} + \alpha_4 HIDROLIK_{t-1} + \varepsilon_{t2} \quad (6)$$

Model A için, eş-bütünleşme ilişkisine ait boş hipotez eş-bütünleşme yoktur ($H_0 : \beta_3 = \beta_4 = 0$), alternatif hipotez ise eş-bütünleşme vardır ($H_1 : \beta_3 = \beta_4 \neq 0$) şeklindedir. Model B için, eş-bütünleşme ilişkisine ait boş hipotez eş-bütünleşme yoktur ($H_0 : \alpha_3 = \alpha_4 = 0$), alternatif hipotez ise eş-bütünleşme vardır ($H_1 : \alpha_3 = \alpha_4 \neq 0$) şeklindedir

Birim kök testlerine ait sonuçlar Tablo 2’de gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre, değişkenlerin tamamı düzey değerlerinde birim kök içerirken, ilk farklarında birim kök içermemektedir.

Tablo 2: Birim kök testleri

Değişkenler	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği
<i>IP</i>	2.5062 (1.0000)	5.3500 (1.0000)
<i>COAL</i>	0.8376 (0.9932)	1.3204 (0.9982)
<i>HIDROLIK</i>	-1.9035 (0.3266)	-1.7525 (0.3963)
ΔIP	-4.0581 (0.0037) ^a	-4.0678 (0.0036) ^a
$\Delta COAL$	-6.3384 (0.0000) ^a	-6.3384 (0.0000) ^a
$\Delta HIDROLIK$	-7.6009 (0.0000) ^a	-10.4850 (0.0000) ^a

Not: ^a, %1 düzeyinde anlamlılığı ve Δ , serilerin birinci farkının alındığını gösterir. Parantez içindeki ifadeler olasılık değerini temsil etmektedir.

Birim kök testinden sonra uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Model A ve Model B ye ilişkin uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Tablo 3’te her iki model için uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Model A için maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenirken Model B için maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

<i>Model A</i>						
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-194.1093	NA	2563.366	13.5247	13.6190	13.5543
1	-133.4039	108.8510	51.4079	9.6140	9.8969*	9.7026
2	-133.1542	0.4132	66.9475	9.8727	10.3441	10.0203
3	-129.6873	5.2601	70.3266	9.9094	10.5695	10.1162
4	-116.9587	17.5567*	39.4119*	9.3074*	10.1561	9.5732*
<i>Model B</i>						
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-186.7941	NA	1547.792	13.0202	13.1145	13.0498
1	-127.2623	106.7467*	33.6575*	9.1905*	9.4733*	9.2791*
2	-127.2223	0.0661	44.4699	9.4636	9.9350	9.6112
3	-122.8001	6.7095	43.7360	9.4344	10.0945	9.6412
4	-116.4307	8.7853	38.0027	9.2710	10.1197	9.5368

LR (sıralı modifiye LR testi istatistiği); FPE (Son tahmin hatası); AIC (Akaike bilgi kriteri); SC (Schwarz bilgi kriteri); HQ (Hannan-Quinn bilgi kriteri) göstermektedir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra Model A ve Model B için tahmin edilen ARDL eş-bütünleşme testine ait sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir. Eş-bütünleşme testi sonucuna göre endüstriyel üretim ile kömür tüketimi arasında ve endüstriyel üretim ile hidroelektrik tüketim arasında uzun dönemde ilişki vardır.

Tablo 4: Sınır Testi Eşbütünleşme F-testi Sonuçları
Model A

Test İstatistiği	Değer	k
F istatistiği	5.7186	1
Kritik Değerler		
	I(0)	I(1)
%10	3.223	3.757
%5	3.957	4.530
%1	5.763	6.480

Model B

Test İstatistiği	Değer	k
F istatistiği	12.9525	1
Kritik Değerler		
	I(0)	I(1)
%10	3.223	3.757
%5	3.957	4.53
%1	5.763	6.48

Not: k, bağımsız değişken sayısını temsil etmektedir. Kritik değerler Narayan (2005) den alınmıştır.

Modelin tanısal test sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Hem Model A hem de Model B de tanısal test sonuçlarına göre modellerde hata terimleri normal dağılmıştır (Jarquee-Bera), otokorelasyon sorunu yoktur (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test), değişen varyans sorunu yoktur (Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey) ve regresyonda model kurma hatası (Ramsey RESET Test) yoktur.

Tablo 5: Tanısal Test Sonuçları

Model A

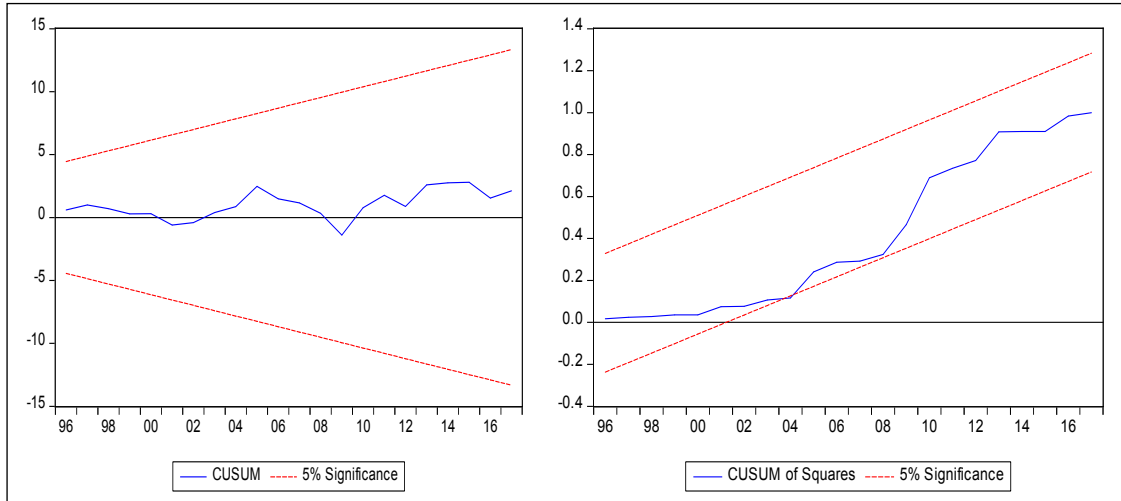
Test	İstatistik	Olasılık
Jarque-Bera	2.8643	0.2387
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test	1.5353	0.4641
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	7.6658	0.2636
Ramsey RESET Test	0.0020	0.9646

Model B

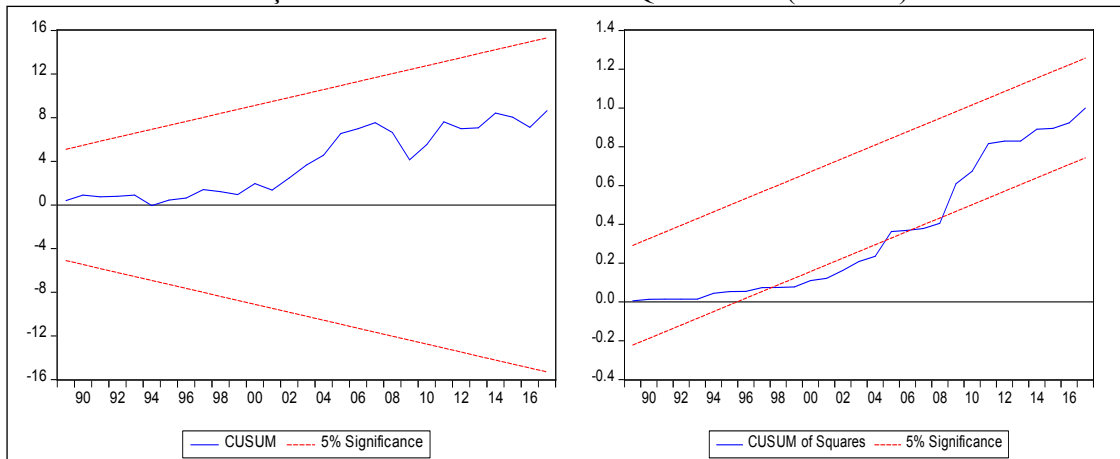
Test	İstatistik	Olasılık
Jarque-Bera	3.1703	0.2049
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test	2.4281	0.2970
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey	4.0638	0.1311
Ramsey RESET Test	0.4848	0.4920

Model A ve Model B ye ait CUSUM ve CUSUMSQ grafiklerine ait sonuçlar sırasıyla Grafik 2 ve Grafik 3'te gösterilmektedir. Her iki modelde eğri düz çizgiler arasında yer almaktadır. Her ne kadar ikinci modele ait CUSUMQ eğrisi bazı dönemlerde çizgi dışına taşmış olsa da genel anlamda çizgi içinde yer almaktadır. Dolayısıyla, modelde değişkenlere ait katsayılar istikrarlıdır.

Şekil 2: CUSUM ve CUSUMSQ Grafikleri (Model A)

Şekil 3: CUSUM ve CUSUMSQ Grafikleri (Model B)

ARDL yöntemiyle elde edilen eşbütünleşme sonuçlarının Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları tarafından desteklenip desteklenmediğini sınamak için Johansen eş-bütünleşme testi yapılmış ve Tablo 6'da Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları verilmiştir. Buna göre hem iz istatistiği hem de maksimum özdeğer istatistiği değişkenler arasında (hem endüstriyel üretim ile kömür tüketimi arasında hem de endüstriyel üretim ile hidroelektrik tüketimi arasında) en az iki eş-bütünleşme olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar ARDL yöntemiyle elde edilen eşbütünleşme sonuçlarıyla uyumludur.

Tablo 6: Johansen Eş-Bütünleşme testi sonuçları

Model A

İz (Trace) Testi

Boş Hipotez [Eş-Bütünleşme Yoktur]	Özdeğer	İz (Trace) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.4319	21.6407	15.4947	0.0052 ^a
En az 1	0.1871	5.8033	3.8414	0.0160 ^b

Maksimum Özdeğer Testi (Maximum Eigenvalue)

Boş Hipotez [Eş-Bütünleşme Yoktur]	Özdeğer	İz (Trace) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.4319	15.837	14.2646	0.0280 ^b
En az 1	0.1871	5.8033	3.8414	0.0160 ^b

Model B

İz (Trace) Testi

Boş Hipotez [Eş-Bütünleşme Yoktur]	Özdeğer	İz (Trace) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.6074	39.4094	15.4947	0.0000 ^a
En az 1	0.3152	11.3595	3.8414	0.0007 ^a

Maksimum Özdeğer Testi (Maximum Eigenvalue)

Boş Hipotez [Eş-Bütünleşme Yoktur]	Özdeğer	İz (Trace) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.6074	28.0499	14.2646	0.0002 ^a
En az 1	0.3152	11.3595	3.8414	0.0007 ^a

Not: ^a, ^b, sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Uzun dönem katsayı tahmini için kullanılan DOLS yöntemine ait sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir. DOLS sonuçlarına göre model A için, kömür tüketiminde meydana gelen 1 birimlik bir artış endüstriyel üretimde 2 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Model B için, hidroelektrik tüketiminde meydana gelen 1 birimlik bir artış endüstriyel üretimde 8 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla yenilenebilir enerji (hidroelektrik) tüketiminin endüstriyel üretimde üzerindeki etkisi fosil yakıt (kömür) tüketiminden daha fazladır. Ayrıca ARDL kısa ve uzun dönem sonuçlarına ilişkin sonuçlar Ek 1’de verilmiştir. ARDL yönteminde uzun dönem dengeye yakınsama süresini gösteren ECM(-1) katsayıları her iki model açısından da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Tablo 7: DOLS Sonuçları

<i>Model A</i>				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-Statistic	Olasılık
<i>COAL</i>	2.8997	0.1871	15.4921	0.0000 ^a
<i>Sabit</i>	-14.5727	4.2567	-3.4234	0.0021 ^a
<i>Model B</i>				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-Statistic	Olasılık
<i>HIDROLIK</i>	8.3820	1.0790	7.7676	0.0000 ^a
<i>Sabit</i>	-16.9280	9.4621	-1.7890	0.0857

Not: ^a, %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

4. Sonuç

Türkiye’de fosil yakıt (kömür) tüketiminin ve yenilenebilir enerji (hidroelektrik) tüketiminin endüstriyel üretim üzerindeki uzun dönem etkisinin ayrı ayrı incelendiği bu çalışmada hem ARDL eş-bütünleşme hem de Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları endüstriyel üretim ile kömür üretimi ve endüstriyel üretim ile hidroelektrik tüketim arasında uzun dönemde ilişki olduğunu göstermiştir. DOLS değerlendirildiğinde hidroelektrik tüketiminin endüstriyel üretim üzerindeki etkisi kömür üretiminden daha fazla çıkmıştır. DOLS sonuçları açısından uzun dönemde kömür tüketimindeki 1 birimlik artış endüstriyel üretimi 2 birim artırırken hidroelektrik tüketiminde meydana gelen 1 birimlik bir artış endüstriyel üretimi 8 birim artırmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımlar endüstriyel üretim üzerinde önemli bir rol oynayabilir.

Kaynakça

- Abid, M., & Mraïhi, R. (2015). Energy consumption and industrial production: evidence from Tunisia at both aggregated and disaggregated Levels. *Journal of the Knowledge Economy*, 6(4), 1123-1137.
- Abokyi, E., Appiah-Konadu, P., Sikayena, I., & Oteng-Abayie, E. F. (2018). Consumption of Electricity and Industrial Growth in the Case of Ghana. *Journal of Energy*, 2018.
- Adewuyi, A. O., & Awodumi, O. B. (2017). Biomass energy consumption, economic growth and carbon emissions: Fresh evidence from West Africa using a simultaneous equation model. *Energy*, 119, 453-471.
- Apergis, N., & Payne, J. E. (2012). Renewable and non-renewable energy consumption-growth nexus: Evidence from a panel error correction model. *Energy economics*, 34(3), 733-738.
- Bartleet, M., & Gounder, R. (2010). Energy consumption and economic growth in New Zealand: Results of trivariate and multivariate models. *Energy Policy*, 38(7), 3508-3517.
- Bilgili, F. (2015). Business cycle co-movements between renewables consumption and industrial production: a continuous wavelet coherence approach. *Renewable and sustainable energy reviews*, 52, 325-332.
- Bilgili, F., & Ozturk, I. (2015). Biomass energy and economic growth nexus in G7 countries: Evidence from dynamic panel data. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 49, 132-138.
- Bilgili, F., Kuşkaya, S., Toğuç, N., Muğaloğlu, E., Koçak, E., Bulut, Ü., & Bağlıtaş, H. H. (2019). A revisited renewable consumption-growth nexus: A continuous wavelet approach through disaggregated data. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 107, 1-19.
- British Petrol <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
- Cheng, B. S. (1995). An investigation of cointegration and causality between energy consumption and economic growth. *The Journal of Energy and development*, 21(1), 73-84.
- Ewing, B. T., Sari, R., & Soytas, U. (2007). Disaggregate energy consumption and industrial output in the United States. *Energy Policy*, 35(2), 1274-1281.
- Iyke, B. N. (2015). Electricity consumption and economic growth in Nigeria: A revisit of the energy-growth debate. *Energy Economics*, 51, 166-176.
- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of economic dynamics and control*, 12, 2, 231-254.
- Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1551-1580.
- Johansen, S., Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration—with applications to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and statistics* 52.2: 169-210.
- Kraft, J., & Kraft, A. (1978). On the relationship between energy and GNP. *The Journal of Energy and Development*, 401-403.

- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Energy consumption and economic growth in Asian economies: a more comprehensive analysis using panel data. *Resource and energy Economics*, 30(1), 50-65.
- Lin, B., & Moubarak, M. (2014). Renewable energy consumption–Economic growth nexus for China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 40, 111-117.
- Menegaki, A. N. (2011). Growth and renewable energy in Europe: a random effect model with evidence for neutrality hypothesis. *Energy economics*, 33(2), 257-263.
- Narayan, P. K. (2005), The Saving and Investment Nexus For China: Evidence From Cointegration Tests, *Applied Economics*, 37(7), 1979-1990.
- Odhiambo, N. M. (2009). Energy consumption and economic growth nexus in Tanzania: An ARDL bounds testing approach. *Energy policy*, 37(2), 617-622.
- OECD, <https://data.oecd.org/industry/industrial-production.htm>
- Ozturk, I., & Bilgili, F. (2015). Economic growth and biomass consumption nexus: Dynamic panel analysis for Sub-Sahara African countries. *Applied Energy*, 137, 110-116.
- Saidi, K., Rahman, M. M., & Amamri, M. (2017). The causal nexus between economic growth and energy consumption: New evidence from global panel of 53 countries. *Sustainable cities and society*, 33, 45-56.
- Sari, R., Ewing, B. T., & Soytas, U. (2008). The relationship between disaggregate energy consumption and industrial production in the United States: an ARDL approach. *Energy Economics*, 30(5), 2302-2313.
- Shahbaz, M., Lean, H. H., & Farooq, A. (2013). Natural gas consumption and economic growth in Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 18, 87-94.
- Solarin, S. A., & Ozturk, I. (2015). On the causal dynamics between hydroelectricity consumption and economic growth in Latin America countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 1857-1868.
- Stern, D. I. (1993). Energy and economic growth in the USA: a multivariate approach. *Energy economics*, 15(2), 137-150.
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (1993). A simple estimator of cointegrating vectors in higher order integrated systems. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 783-820.
- Tang, C. F., Tan, B. W., & Ozturk, I. (2016). Energy consumption and economic growth in Vietnam. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 54, 1506-1514.
- Wolde-Rufael, Y. (2010). Coal consumption and economic growth revisited. *Applied Energy*, 87(1), 160-167.
- Ziramba, E. (2009). Disaggregate energy consumption and industrial production in South Africa. *Energy Policy*, 37(6), 2214-2220.

Ek 1: ARDL Kısa ve Uzun Dönem Sonuçlar

Tablo 5: ARDL Kısa Dönem Sonuçları

Model A				
Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
<i>IP(-1)</i>	0.8028	0.1414	5.6738	0.0000 ^a
<i>COAL</i>	0.7857	0.3331	2.3585	0.0276 ^b
<i>COAL(-1)</i>	-0.2302	0.3811	-0.6041	0.5519
<i>COAL(-2)</i>	-0.6109	0.3748	-1.6296	0.1174
<i>COAL(-3)</i>	0.1979	0.3845	0.5147	0.6119
<i>COAL(-4)</i>	0.6684	0.3574	1.8702	0.0748 ^c
<i>Sabit</i>	-5.0140	2.9815	-1.6817	0.1068
Model B				
Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
<i>IP(-1)</i>	0.9766	0.0442	22.0780	0.0000 ^a
<i>HYD</i>	0.7628	0.3294	2.3155	0.0279 ^b
<i>Sabit</i>	-2.5685	1.6152	-1.5902	0.1226

Not: ^a, ^b, ^c, sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5: ARDL Uzun Dönem Sonuçları

Model A				
Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
<i>COAL</i>	4.1130	0.9305	4.4201	0.0002 ^a
<i>Sabit</i>	-25.4301	12.4307	-2.0457	0.0529 ^b
<i>ECT(-1)</i>	-0.197169	0.045576	-4.326161	0.0003 ^a
Model B				
Değişkenler	Katsayı	Standart	t-İstatistiği	Olasılık
<i>HIDROLİK</i>	32.6529	50.4597	0.6471	0.5227
<i>Sabit</i>	-109.9390	215.2102	-0.5108	0.6133
<i>ECT(-1)</i>	-0.0233	0.0036	-6.4449	0.0000 ^a

Not: ^a, ^b, sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

MADDE KULLANIMININ İNSAN SAĞLIĞINA VE DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA ÖRNEĞİ

Pınar ERTEN²⁰⁸
Habib YAŞAR²⁰⁹
Sara ARSLAN²¹⁰

ÖZET

Günümüz sorunları arasında madde bağımlılığı önem arz etmektedir. Madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerinde etkileri ciddi boyuttadır. Bu etkilerin bilinmesi insan sağlığını korumaya yönelik önlemler almaya teşvik edecek ve farkındalık oluşturacaktır. Bu araştırma ile madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkilerinin neler olduğu araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenemoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi ise bu dokümanların belirli kriterler ışığında analiz edilmesidir. Çalışma kapsamında, 2013-2018 yılları arasında psikoloji, hemşirelik ve tıp alanında yayımlanmış olan 47 makaleye ulaşılmış olup Ulusal alanda yapılan bu makaleler incelenmiştir. Elde edilen verilerin sistematik ve kapsamlı değerlendirilebilmesi için içerik analizine tabi tutulmuştur. Bulgular frekans ve yüzdelerle tablolar halinde ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarına göre sayıca en çok makalenin 2014 yılında yayımlandığı, sayıca en çok makalenin bağımsızlık dergisinde yayımlandığı, en fazla incelenen konunun madde kullanımı olduğu, bu konuyla ilgili araştırmaların çoğunluğunun nicel araştırma yöntemiyle yapıldığı, bu alanda yapılan araştırmalarda en çok ölçme araçları türlerinden anketlerin kullanıldığı, bu konuyla ilgili yayımlanan makalelerde en fazla öğrencilerin katılım gösterdiği ve katılımcıların en çok üniversite seviyesinde katılım gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Madde, Madde Kullanımı, Madde Bağımlılığı, Doküman incelemesi

Giriş

Dünyada toplumlar modern çağ olarak nitelendirilen yeni bir dönemin içerisinde yaşamaktadırlar. Modernleşme pek çok bakımdan insan hayatını kolaylaştırmış olsa bile, bazı açılardan yeni sorunları da beraberinde getirmektedir (Erdoğan, Ünal, Bozkurt, & Acar, 2017). Madde kullanımının ve bağımlılığının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de giderek artan bir sorun olduğu bilinmektedir (Tırışkan, Onnar, Aksu Çetin, & Tarı Cömert, 2015). Kullanılan maddeler arasında sigara ve alkol ilk sıralarda yer almaktadır. Diğer maddelerin kullanımı da önemli ölçüde artmıştır (Zengin & Altay, 2014). Madde kullanımına karşı gerekli önlemler ve

²⁰⁸Dr. Öğr. Üy., Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

²⁰⁹ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

²¹⁰ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

tedbirler alınmazsa bu durum daha da artacaktır ve daha büyük sorunlarla mücadele etmek zorunda kalacağız.

Madde, “kötüye kullanım ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen, duygular durum, algılama, biliş ve diğer beyin işlevlerinde değişikliğe yol açan her türlü kimyasal”ı kapsamaktadır (Arabacı, Taş, & Dikeç, 2017). Köse, Gül, ve Keskin (2017) bu maddeleri esrar, eroin, kokain gibi reçete ile verilemeyen, yasadışı maddeler ve amfetaminler, benzodiazepinler, diğer sedatif, hipnotik ilaçlar gibi yasal düzenlemeler çerçevesinde reçete ile verilebilen ilaçlar ya da yasal denetimlere tabi olmayan veya satışlarında kısmi yasal düzenlemeler olan uçucular, tütün (nikotin), kahve (kafein) ve alkol (ethanol) olarak belirtmiştir.

Madde kullanımının başlangıcı insanlık tarihi kadar eskidir (Koçak, Hotun Şahin, & Büyükkayacı Duman, 2016). Madde kullanımı kavramı, yasa dışı bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı ve yasal maddelerin tıbbi amacının dışında ve kontrolsüz kullanımını ifade etmesinin yanında, bağımlılığın durumu dikkate alınmaksızın, maddenin kişi tarafından kullanılmasıdır (Öztürk A. B., 2016). İlköğretim, ortaokul ve lise öğrencileri sigara, alkol ve madde kullanımı açısından en riskli grubu oluşturmaktadır (Sucaklı, Ketten, Çelik, Ölmez, & Yılmaz, 2015). Madde kullanımı, genellikle ergenlik döneminde başlamakta olup psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler önemli rol oynamaktadır (Alaçam, Korkmaz, Efe, Balcı Şengül, & Şengül, 2015). Psikoaktif maddeler bazen tek bir kullanımda dahi bağımlılık yaratabildikleri için büyük rantlar sağlamakta ve kara paranın önemli bir kaynağı haline gelmektedir (Çakıcı, Çakıcı, Karaaziz, Tutar, & Eş, KKTC’de Psikoaktif Maddelerin Kullanım Yaygınlıkları ve Risk Etkileri, 2014). Karaçam ve Totan çalışmalarında (2014) Madde kullanımının önemli sağlık sorunlarıyla birlikte sinirlilik, bellek bozuklukları, depresyon, okul başarısızlığı gibi sorunlara da yol açtığını belirtmişler.

2016 yılı Dünya Madde Raporu'nda, 2014 yılında, dünyada 15-64 yaş arasında yaklaşık 247 milyon insanın (her 20 kişi 1) en az bir yasadışı madde kullandığı, bunlardan en az 29 milyonunun kullanım bozukluğu yaşadığı bildirilmiştir. Rapora göre, dünyada kanabis kullanımı %3.8, opioid %0.7, opiyat %0.37, kokain %0.38, amfetamin %0.8, ekstazi %0.4 olarak tahmin edilmektedir (8). Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzlem Merkezi'nin (TUBİM) hazırladığı Türkiye Uyuşturucu Madde Raporu'nda, genel nüfusta, 2011 yılında, sigara kullanımı %51.8, alkol %28.3; 2013 yılında, madde kullanımı %2.7 olarak yer almış ve 15-24 yaş aralığı en riskli grup olarak değerlendirilmiştir (Havaçeliği Atlam & Yüncü, 2017).

İnsan, çevresinde bulunan bütün canlılara ve nesnelere birbirinden farklı ilgi ve sevgi duyar. Bu nedenle onlara farklı biçimde bağlanabilir. Ancak bu bağımlılık tutku ve tutsaklık durumuna gelince bağımlılık oluşur (Erdamar & Kurupınar, 2014). Bağımlılık türlerinden biri olan ve aynı zamanda insan için tehlikeli ve zararlı olan madde bağımlılığını, Tural Hesapçioğlu, Bilginer ve Kandil (2013) birey ile bireyin merkezi sinir sistemine etki eden ilaçlar arasında etkileşim sonucu ortaya çıkan, hemen hemen her zaman psikolojik etkisini yaşamak ya da yoksunluğuna ait huzursuzluğu önlemek amacıyla ilacı zorunlu bir şekilde almayı içeren davranışsal ve diğer yanıtlarla karakterize psikolojik ya da bazen fiziksel olabilen bir durum olarak, Köse, Gül ve Keskin (2017) madde bağımlılığını kişinin fiziksel, biyolojik ve ruhsal

işlevleri üzerinde sorun yaratarak, bireyin dengesini ve düzenini bozan davranışlar bütünü olarak, Özen Bekar (2014) madde bağımlılığını psikoaktif bir maddenin sahip bir maddenin beyni etkilemesinden kaynaklanan, maddenin keyif verici etkilerini almak veya yokluğundan kaynaklanan huzursuzluktan kaçınmak için devamlı veya periyodik olarak madde alma isteği ve bazı davranış bozukluklarıyla karakterize bir beyin hastalığı olarak, Baysan Arabacı, Ayakdaş Dağlı, ve Taş (2018) ise madde bağımlılığını kişinin zarar gördüğü halde madde kullanmaya devam etmesi, kullandığı maddeyi uzun süre bırakamaması, sürekli madde arayışı içinde olması, kullandığı madde dozunu giderek yükseltmesi ile karakterize fiziksel, bilişsel ve davranışsal belirtilerle seyreden bir durum olarak tanımlamışlar. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) madde bağımlılığını “kişinin alkol ve yasadışı uyuşturucu gibi bir psikoaktif maddeye daha önceden değer verdiği diğer uğraşlardan ve nesnelere daha fazla öncelik tanınması ve bu maddelerin zararlı veya tehlikeli kullanımı olarak tanımlamaktadır (Koçak, Hotun Şahin, & Büyükkayacı Duman, 2016). Bağımlılık yapan maddeler, merkezi sinir sisteminde önemli derecede uyarma veya depresyon oluşturan, algılama, duyu durumu, mental durumu, davranış ve motor fonksiyonlarda bozukluk yapan psikoaktif maddelerdir (Öztürk, Kırlioğlu, & Kıracı, 2015)

Nitelikli araştırmaların yapılabilmesi madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi hakkında yapılan tüm çalışmaların iyi bilinmesiyle gerçekleşebilir. Bu konuda yapılan çalışmaları bilmemiz hangi konuları çalışmamız gerektiği hangi yöntemleri kullanmamız gerektiği gibi vb. konularda bize ipucu verecek ve nitelikli bir araştırma ortaya koymamızı sağlayacaktır. Bu araştırmada, madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisine ilişkin yapılan çalışmalarla ilgili var olan durumun ortaya konulması adına, 2013-2018 yılları arasında Ulusal alanda taranan madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi hakkında yazılan makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak araştırmanın alt amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Ulusal alanda taranan makaleler yayımlandığı dergiye göre nasıl bir farklılık göstermektedir?
2. Ulusal alanda taranan makalelerin konulara göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?
3. Ulusal alanda taranan makalelerin yayımlandığı yıllara göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?
4. Ulusal alanda taranan makalelerin kullanılan yöntem türü bakımından dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?
5. Ulusal alanda taranan makalelerin kullanılan ölçme aracı bakımından dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?
6. Ulusal alanda taranan makalelerin araştırmaların yapıldığı öğretim kademelerine göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?
7. Ulusal alanda taranan makalelerin katılımcı türüne göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Yöntem

2013-2018 yılları arasında Ulusal alanda dergilerde taranan ve madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisi alanında yazılan makalelerin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilen bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Göçer (2013) olgubilim'i farkında olduğumuz fakat tam anlamını kavrayamadığımız olgulara odaklanan bir desen olarak tanımlamış ve olguların olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi yaşamımızda çeşitli biçimlerde karşımıza çıktıklarını ifade etmiştir.

Verilerin Toplanması Analizi

Araştırmada veriler, doküman incelemesi yoluyla toplanılmıştır. Çatlak, Tekdal, ve Baz (2015) doküman incelemesini, çalışılması amaçlanan olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar şeklinde açıklamışlar ve doküman incelemesinin tarihçiler antropologlar ve dil bilimcilerin yanı sıra sosyologlar ve psikologlar tarafından da kullanıldığını ifade etmişler. Doküman incelemesinde makalelerin değerlendirilmesi sürecinde aşağıdaki adımlar sırası ile gerçekleştirilmiştir:

1. Araştırma kapsamına alınacak dergilerin belirlenmesi
2. Araştırma kapsamına alınan dergilerin incelenerek madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisine ilişkin yayınlanan makalelerin tam metinlerine ulaşılması
3. Araştırmacı tarafından önceden belirlenen temalara ilişkin değerlendirmelerin yapılması
4. Doküman incelemesi ile elde edilen araştırma verilerinin, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmesi, tablolaştırılarak frekans dağılımlarının belirlenmesi.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmanın amacına dayalı olarak her bir alt amaç için içerik analizi tekniği ile elde edilmiş verilerin frekans dağılımları ve yüzdeleri tablolaştırılarak sıralanmıştır.

1. Ulusal alanda taranan makaleler yayımlandığı dergiye göre nasıl bir farklılık göstermektedir?

Ulusal alanda taranan makalelerin yayımlandığı dergiye göre dağılımları belirlenerek tablo 1'de frekans ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1: Ulusal alanda Taranan Dergilerde Madde Kullanımı Hakkında Yazılan Makale Sayısı

Dergi Adı	f	%
Bağımlılık Dergisi	8	17%
Addicta: The Turkish Journal on Addictions	2	4%
Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences	1	2%
Konuralp Tıp Dergisi	2	4%
Literatur Sempozyum	3	6%
Anadolu Psikiyatri Dergisi	4	9%
Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi	2	4%
Fırat Tıp Dergisi	1	2%
Klinik Psikiyatri	1	2%
Spor Bilimleri Dergisi	1	2%
Anadolu Kliniği	1	2%
Hemşirelik Bilimi Dergisi	1	2%
Sosyal Bilimler Dergisi	1	2%
Pamukkale Tıp Dergisi	1	2%
ACU Sağlık Bilim Dergisi	1	2%
S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi	1	2%
Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2%
Istanbul University Journal of Communication Sciences	1	2%
Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1	2%
Kocaeli Tıp Dergisi	1	2%
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume	1	2%
Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	1	2%
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	2%
Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi	1	2%
Sakarya Tıp Dergisi	1	2%
Mersin Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi	1	2%
Hemşirelikte eğitim ve araştırma dergisi	1	2%
Karadeniz Chem. Sci. Tech	1	2%
Sağlık Ve Hemşirlik Yönetimi Dergisi	1	2%
Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	2%
Kastamonu Eğitim Dergisi	1	2%
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi	1	2%

Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi, Ulusal alanda taranan dergilerde madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisine ilişkin yazılan 47 makalenin dağılımına göre, 8 makale ile (%17) en fazla makalenin Bağımlılık Dergisinde yayımlandığı görülmektedir. Bu dergiyi 4 makale ile (% 8) Anadolu Psikiyatri Dergisi,, 3 makale ile (%6) literatür sempozyum, 2 makale ile (%4) Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 2 makale ile (%4) Konuralp Tıp Dergisi, 2 makale ile (%4) Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, dergileri izlemektedir. En az

makalenin ise 1 makale ile (%2) Kocaeli Tıp Dergisi, 1 makale ile (2) Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences 1 makale ile (%2) Fırat Tıp Dergisi, 1 makale ile (%2) Klinik Psikiyatri, 1 makale ile (%2) Spor Bilimleri Dergisi, 1 makale ile (%2) Anadolu Kliniği, 1 makale ile (%2) Hemşirelik Bilimi Dergisi, 1 makale ile (%2) Sosyal Bilimler Dergisi, 1 makale ile (%2) Pamukkale Tıp Dergisi, 1 makale ile (%2) ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 makale ile (%2) S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 1 makale ile (%2) Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 makale ile (%2) Istanbul University Journal of Communication Sciences, 1 makale ile (%2), 1 makale ile (%2) International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 1 makale ile (%2) Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1 makale ile (%2) Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 makale ile (%2) Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 1 makale ile (%2) Sakarya Tıp Dergisi, 1 makale ile (%2) Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 makale ile (%2) Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 1 makale ile (%2) Karadeniz Chem. Sci. Tech, 1 makale ile (%2) Sağlık Ve Hemşirlik Yönetimi Dergisi, 1 makale ile (%2) Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 makale ile (%2) Kastamonu Eğitim Dergisi ve 1 makale ile (%2) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi dergilerinde yayımlandığı belirlenmiştir.

2. Ulusal alanda taranan makalelerin konulara göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Ulusal alanda taranan makalelerin konularına göre dağılımları belirlenmiş tablo 2’de frekans ve yüzdeleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 2: Makalelerin Konulara Göre Dağılımları

Konu	f	%
Madde Kullanım Yaygınlığı	8	11%
Risk Faktörleri	5	7%
Farkındalık	2	3%
Madde kullanımı	20	28%
Demografik özellikler	5	7%
Madde Bağımlılığı	10	14%
Kişilik özellikleri	1	1%
Benlik Saygısı	3	4%
Suçta Yönelme	2	3%
Tutumlar	1	1%
Sosyal Destek	2	3%
Bilgi Düzeyi	2	3%
Öğretmenlerin bakış açıları	2	3%
Hemşirelik hizmetleri	5	7%
Yaşam Amaçları	1	1%
Bağlanma Stilleri	1	1%
Problem Çözme Becerileri	1	1%

Tablo 2’de yer alan Ulusal alanda taranan dergilerde madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi hakkında yazılan 47 makalenin konularının dağılımı incelendiğinde; en fazla incelenen konuların madde kullanımı (n=20, % 28) ve madde bağımlılığı (n=10, %14)

olduğu görülmektedir. Bu konuları, madde kullanım yaygınlığı (n=8, %11), risk faktörleri (n=5,%7), demografik özellikler (n=5,%7), hemşirelik hizmetleri (n=5,%7), benlik saygısı (n=3,%4), farkındalık (n=2, %3), suça yönelme (n=2,%3), sosyal destek (n=2,%3), bilgi düzeyi (n=2,%3), öğretmenlerin bakış açıları (n=2, %3), konuları izlemekte olup, en az incelenen konuların ise kişilik özellikleri (n=1, %1), tutumlar (n=1,%1), yaşam amaçları (n=1,%1), bağlanma stilleri (n=1,%1) ve problem çözme becerileri olduğu yine tablo 2’de belirtilmiştir.

3. Ulusal alanda taranan makalelerin yayınlandığı yıllara göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Ulusal alanda taranan makalelerin yayınlandığı yıllara göre dağılımları belirlenerek tablo 3’de frekans ve yüzdeleri ile verilmiştir.

Tablo 3:Ulusal alanda taranan Dergilerde Madde kullanımı Hakkında Yazılan Makalelerin Yayın Yılına Göre Dağılımı

Yıllar	f	%
2013	6	13%
2014	11	23%
2015	6	13%
2016	6	13%
2017	10	21%
2018	8	17%

Tablo 3 incelendiğinde 2013 yılından sonra taranan dergilerde en çok makalenin 2014 (n=11, %23) ve 2017 (n=10, %21) yıllarında yayınlandığı görülmüştür. Yıllara göre araştırmaların dağılımı 2013 (n=6, %13), 2015 (n=6, %13), 2016 (n=6, %13), 2018 (n=8, %17) şeklinde devam etmekte olup, en az çalışmanın yapıldığı yılların 2013 ve 2016 yılları olduğu tespit edilmiştir.

4. Ulusal alanda taranan makalelerin kullanılan yöntem türü bakımından dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Tablo 4’de, Ulusal alanda taranan makalelerde kullanılan yöntemler belirlenmiş, araştırmalarda kullanılan yöntem türlerinin dağılımları frekans ve yüzdeleri ile aşağıda verilmiştir.

Tablo 4:Araştırmalarda Kullanılan Yöntem Türleri

Kullanılan Yöntem Türü	f	%
Nicel	25	53%
Nitel	7	15%
Karma Model	5	11%
Alanyazın Taraması	10	21%

Tablo 4’te görüldüğü gibi, madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisi ile ilgili olarak yapılan araştırmaların 25’i (% 53) nicel, 7’si (% 15) nitel, 5’i (%11) karma model ve 10’u (% 21) alanyazın taraması kullanılarak tasarlanmıştır. Tablo 4 incelendiğinde, madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisi ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda araştırma yöntemi bakımından nicel çalışmalara daha çok yer verildiği söylenebilir. Yine en az karma modelin bu araştırmalarda tercih edildiğini söyleyebiliriz.

5. Ulusal alanda taranan makalelerin kullanılan ölçme aracı bakımından dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Tablo 5’de, Ulusal alanda taranan makalelerde kullanılan ölçme araçları, dağılımları belirlenerek frekans ve yüzdeleri ile birlikte verilmiştir

Tablo 5: Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Aracı

Kullanılan Ölçme Aracı Türü	f	%
Alanyazın Taraması	10	14%
Envanter	4	5%
Doküman İncelemesi	7	10%
Görüşme Formu	6	8%
Kişisel Bilgi Formu	10	14%
Anket	14	19%
Soru Formu:	2	3%
Ölçek	11	15%
Testler		
Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)	2	3%
Madde Bağımlılığı Bilgi Testi (MBBT)	2	3%
Fagerstrom nikotin bağımlılık testi	5	7%

Tablo 5 incelendiğinde, Ulusal alanda taranan makalelerde kullanılan ölçme araçlarının türlerinde en çok olarak anketlerin (n=14,%19) kullanıldığı görülmektedir. Bunu ölçme araçlarından olan ölçek (n=11,%15) ve kişisel bilgi formu (n=10,%14) izlemektedir. Ayrıca alanyazın taraması (n=10,%14) ve Envanterin de Ulusal alanda taranan makalelerde (n=4,%5) kullanıldığı görülmektedir. Testlerden Madde Bağımlılığı Bilgi Testi (n=2,%3), Bağımlılık Profil İndeksi (n=2,%3) ve Fagerstrom Nikotin Bağımlılık Testi (n=5,%7) testleri kullanılmıştır.

6. Ulusal alanda taranan makalelerin katılımcı türüne göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Tablo 6’da, Ulusal alanda taranan makalelerin katılımcı türüne ilişkin nasıl bir farklılık gösterdiği belirlenerek, katılımcı türleri, frekans ve yüzdeleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 6: Araştırmalarda Yer Alan Katılımcı Özellikleri

Katılımcı Türü	f	%
Öğrenci	25	53%
Öğretmen	2	4%
Yetiştirme yurdunda kalanlar çocuk ve ergenler	1	2%
Tedavi görenler	8	17%
Polis kayıtlarına yansıyan kişiler	1	2%
Alanyazın Tarama	10	21%

Tablo 6’da görüldüğü gibi, Ulusal alanda taranan dergilerde madde kullanımının insan sağlığına ve davranışlarına etkisi alanında yayımlanan makalelerin katılımcıların özelliklerine göre dağılımı incelendiğinde en fazla katılımcı türünün öğrenciler (n=25,%53) ve tedavi görenler

(n=8,%17) olarak belirlendiği, en az sayıda çalışma yapılan katılımcı türünün ise öğretmenler (n=2,%4), yetiştirme yurdunda kalan çocuk ve ergenler (n=1,%2), ve polis kayıtlarına yansıyan kişiler (n=1,%2) katılımcı türleriyle yapılmış olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu alanda yazılan makalelerden 10'u (%17) alanyazın taraması alanında yapılmıştır.

7. Ulusal alanda taranan makalelerin araştırmaların yapıldığı öğretim kademelerine göre dağılımı nasıl bir farklılık göstermektedir?

Tablo 7’de, Ulusal alanda taranan makalelerin araştırmaların yapıldığı öğretim kademelerine ilişkin nasıl bir farklılık gösterdiği belirlenmiş, katılımcı türleri, frekans ve yüzdeleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 7:Araştırmaların Yapıldığı Öğretim Kademeleri

Okul Kademesi	f	%
Lise	8	17%
Üniversite	16	34%
Bilinmeyen	11	23%
Alanyazın Tarama	10	21%
Öğretmenler	2	4%

Tablo 7’ye göre en çok araştırma üniversite kademesinde (n=16,%34), alanyazın taraması alanında (n=10,%21) ve lise kademesinde (n=8,%17) yapılmıştır. En az sayıda çalışmanın öğretmenlerle (n=2,%04) yapıldığı yine tablo 7’de açıkça görülmektedir. Ayrıca hangi öğretim kademesinde çalıştığı belirtilmemiş makaleler de bilinmeyen (n=11,%23) başlığı adı altında bulgulara dahil edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma 2013-2018 yılları arasında Ulusal alanda taranan dergilerde madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi alanında yazılan makalelerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Ulusal alanda taranan dergilerde madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi hakkında yazılan 47 makaleye ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Bağımlılık Dergisi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, literatür sempozyum, Addicta: The Turkish Journal on Addictions, Konuralp Tıp Dergisi, Gümüşhane Üniversitesi ve Sağlık Bilimleri Dergisi gibi sağlık ve psikoloji alanına yönelik dergiler diğer dergilere oranla en çok makale yayınlayan dergilerdir. Araştırmacılar, farklı değişkenler kullanarak benzer çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu durum, alanda yapılmış diğer araştırmaları daha özele indirgemiş ve yeni çalışma alanları üretmiştir.

Madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi alanında yazılan makalelerin konu dağılımına bakıldığında konuların çoğunlukla madde kullanımı, madde bağımlılığı, madde kullanım yaygınlığı, risk faktörleri, demografik özellikler, hemşirelik hizmetleri ve benlik saygısı başlıkları altında toplandığı görülmektedir. Çakıcı, Çakıcı, Karaaziz, Tutar, ve Ayhan’ın (2014) yaptığı çalışmada madde kullanım yaygınlıkları ve risk etkenleri, Kaya ve Şahin’in (2013) yaptığı çalışmada madde Kullanımı ve hemşirenin Rolü, Ünlü ve

Evcin'in (2014) yaptığı çalışmada madde kullanım yaygınlığı ve demografik faktörlerin etkileri, Çavuşoğlu ve Demirkol'un (2018) yaptığı çalışmada bağımlılık ve Avşar, Koç ve Aslan'ın (2016) yaptığı çalışmada sosyal destek ve benlik saygısı konuları çalışılmıştır. Madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi alanında yapılmış olan bu çalışmalar çalışmamızı destekler niteliktedir.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak, madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi ile ilgili yayımlanan makalelerin sayıca en çok 2014 yılında yayımlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma yöntemine göre makalelerin dağılımına bakıldığında araştırmaların büyük bir çoğunluğu nicel araştırma yöntemleriyle yapılmıştır. Bununla birlikte en çok kullanılan veri toplama aracının ise anket ve ölçekler olduğu belirlenmiştir. Araştırmalardaki katılımcı türleri incelendiğinde en çok çalışmanın öğrenci grupları ile yapıldığı ve üniversite kademesinde yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaların çoğunlukla öğrenciler üzerinde yapılması, madde kullanımının çoğunlukla öğrencilik yıllarında başlaması ve öğrencilerin kolay ulaşılabilir örneklem grubunu oluşturmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi ile ilgili olarak yapılmış ve çeşitli kongre veya sempozyumlarda sunulmuş olan bildirimler, lisansüstü tezleri ve hakemli olmayan dergilerde yayımlanan makaleler bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu nedenle, lisansüstü tez analizine ve bildirimlere dayalı olarak yapılacak olan yeni çalışmalar, madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisi hakkında gerçekleştirilecek araştırmalara yeni bakış açıları sağlayabilir.

Elde edilen bulgular ışığında şu öneriler verilebilir:

- Madde kullanımında suça yönelme, demografik özellikler, bilgi düzeyi, farkındalık, kişilik özellikleri, tutumlar, yaşam amaçları, problem çözme becerileri ve sosyal destek konuları biraz daha çalışılabilir.
- Araştırmalarda nitel yöntemler az kullanılmıştır, yeni yapılacak çalışmalarda nitel yöntemler kullanılabilir.
- Ortaöğretim dönemi biyopsikososyal bir gelişim dönemi olduğu için ve madde kullanımının çoğunlukla bu kademe başlamasından dolayı bu alan üzerinde daha fazla çalışılabilir.
- Madde kullanımının insan sağlığı ve davranışları üzerindeki etkisinden dolayı alanda yapılan çalışmaların yıl aralığı, uluslararası oluşu gibi farklı kriterler dikkate alınarak daha farklı çalışmalar gerçekleştirilebilir. Böylelikle yeni bakış açıları sağlanabilir.

Kaynakça

- Alaçam, H., Korkmaz, A., Efe, M., Balcı Şengül, C., & Şengül, C. (2015). Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve sigara bağımlılığı taraması. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 8(2), 82-87.
- Arabacı, L. B., Taş, G., & Dikeç, G. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı. *Bağımlılık Dergisi*, 18(4), 135-144.
- Avşar, G., Koç, F., & Aslan, G. (2016). Madde Bağımlısı Hastalarda Sosyal Destek ve Benlik Saygısı. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*(1), 44-49.
- Baysan Arabacı, L., Ayakdaş Dağlı, D., & Taş, G. (2018). Madde Kullanım Bozukluklarında Duygu Düzenleme Güçlüğü ve Hemşirelerin Rol ve Sorumlulukları. *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 10-16.
- Çakıcı, M., Çakıcı, E., Karaaziz, M., Tutar, N., & A. E. (2014). KKTC’de Psikoaktif Maddelerin Kullanım Yaygınlıkları ve Risk Etkenleri. *Bağımlılık Dergisi*, 15(4), 159-166.
- Çatlak, Ş., Tekdal, M., & Baz, F. Ç. (2015). Scratch Yazılımı İle Programlama Öğretiminin Durumu: Bir Doküman İnceleme. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 13-25.
- Çavuşoğlu, Ç., & Demirkol, M. E. (2018). Yaşlılarda Bağımlılık. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 59-69.
- Erdamar, G., & Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Erdoğan, S., Ünal, F., Bozkurt, Y., & Acar, E. (2017). Kamu Düzenine Karşı İşlenen Suçların Bir Örneği Olarak Kütahya’da Madde Bağımlılığı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 190-200.
- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 25-38.
- Havaçeliği Atlam, D., & Yüncü, Z. (2017). Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanım Bozukluğu ve Ailesel Madde Kullanımı Arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri*, 20, 161-170.
- Karaçam, Ö., & Totan, T. (2014). Ege Üniversitesi öğrencileri arasında bağımlılık yapıcı madde kullanımının çok boyutlu ölçekleme yöntemiyle incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, 116-123.
- Kaya, Y., & Şahin, N. (2013). Kadınlarda Madde Kullanımı ve Hemşirenin Rolü. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 10(1), 3-7.

- Koçak, D. Y., Hotun Şahin, N., & Büyükkayacı Duman, N. (2016). Alkol ve Sigara Bağımlılığı, Kadın Sağlığına Etkileri ve Hemşirelik Girişimleri. *Literetür Sempozyum*, 1(6), 43-47.
- Köse, E. Ö., Gül, Ş., & Keskin, B. (2017). ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MADDE BAĞIMLILIĞI HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*(8), 264-271.
- Köse, E. Ö., Gül, Ş., & Keskin, B. (2017). Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı İle İlgili Farkındalık ve Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 18(1), 8-15.
- Özen Bekar, E. (2014). Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı Olan Hemşireler ve Hemşirelik Hizmetleri Yönetiminin Yaklaşımı: Bir Literatür İncelemesi. *Sağlık ve Hemşireil Yönetimi Dergisi*, 1(1), 43-47.
- Öztürk, A. B. (2016). Türkiye’de Büyüyen Tehlike: Esrar . *208 Konuralp Tıp Dergisi* , 8(3), 208-218.
- Öztürk, Y. E., Kırılıoğlu, M., & Kıracı, R. (2015). Alkol ve Madde Bağımlılığında Risk Faktörleri. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18(2), 97-118.
- Sucaklı, M. H., Keten, H. S., Çelik, M., Ölmez, S., & Yılmaz, A. (2015). Yetiştirme Yurdunda Kalan Çocuk ve Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı. *Konuralp Tıp Dergisi*, 7(1), 23-27.
- Tırışkan, M., Onnar, N., Aksu Çetin, Y., & Tarı Cömert, I. (2015). Madde Bağımlılığında Nüksü Önlemede Bilinçli Farkındalığın Önemi: Bir Derleme Çalışması. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 2(2), 123-142.
- Tural Hesapçıoğlu, S., Bilginer, Ç., & Kandil, S. (2013). Ergenlikte tekrarlayıcı suç işleme, Alprazolam ve diğer madde bağımlılıklarıyla birlikteliği. *S.D.Ü. Tıp Fak. Derg*, 20(2), 66-71.
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2014). İstanbul’da Liseli Gençler Arasındaki Madde Kullanım Yaygınlığı ve Demokrafik Faktörlerin Etkileri. *Bağımlılık Dergisi*(2), 2-11.
- Zengin, S., & Altay, B. (2014). Sınıf Öğretmenliği Bölümünde Öğrenim Gören Öğrencilerin Madde Kullanım Durumlarına Göre Benlik Saygısının İncelenmesi . *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 892-907.

BOŞ ZAMAN ETKİLİLİĞİNİN VE VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASINDA ZAMAN YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeliha TEKİN²¹¹
Öğr. Gör. Nihat DEMİR²¹²
Dr. Öğr. Üyesi Canan Demir YILDIZ³

Özet

Teknolojinin baş döndürücü hızla geliştiği çağımızda boş zamanların doğru, etkili ve verimli bir şekilde değerlendirilememesi konusu hem sanayileşmiş hem de sanayileşmekte olan toplumların ortak bir sorunu haline gelmiştir. Çünkü teknolojinin ilerlemesiyle birlikte eğitim ve refah seviyesi yükselmiş bu da beraberinde çalışma saatlerinin giderek azalmasını ve insanların boş zamanlarının artmasını; rekreasyonel faaliyetlere olan ilgi ve talep artışını getirmiştir. Bu çalışmaya yönelme sebebi, sanayileşen, şehirleşen ve hızla değişen ülkemizin hızlı nüfus artışıyla birlikte işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalması; artan boş zamanlarda insanların ne yapacağı ve bu zamanı nasıl etkili ve verimli bir şekilde kullanacağını tam olarak bilmemesidir. Çalışma için yerli ve yabancı literatür taraması yapılmış ve başarılı zaman yönetimi konusundaki teknikler ışığında dünyadan örnekler verilerek bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda yenilikçilik, yaratıcılık ve yeni iş fikirlerinin geliştirilmesi, kalkınmaya pozitif etki sağlaması açısından boş zamanı etkili ve verimli kullanmanın başta birey olmak üzere toplum, iş yaşamı ve devleti yakından ilgilendirdiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman, Etkililik, Verimlilik, Zaman Yönetimi

Giriş

Boş zamanların nasıl ve nerede değerlendirilmesi gerektiği konusu, ister sanayileşmiş toplumlar olsun ister sanayileşmekte olan toplumlar olsun teknolojinin gelişmesinin çalışma saatlerine olan etkisinden dolayı daha da önemli hale gelmiştir. Boş zamanlarda insanlar neyle meşgul olacak bu zamanı nasıl etkin ve verimli kullanacaktır? Batı ülkelerinde boş zaman kavramı diğer ülkelere göre daha iyi anlaşılmış ve boş zamanları değerlendirme alanları açılmıştır. Hatta bu alanlarda herkesin zevk ve tercihlerine cevap verebilmek için çeşitli boş zaman alternatif programları geliştirilmiştir. Vakti zamanında İngilizler Çinlilere bir tren yolu yapmak istemiş ve 8 günlük yolunuza 8 saate indireceğiz demiş; cazip ve yarar sağlayacak bu teklifi Çinliler kabul etmeyip geri çevirmişlerdir. İngilizler bu ret cevabına hem sinirlenmiş hem de çok şaşırılmışlar ve neden tekliflerini kabul etmediklerini sormuşlar Çinlilerin cevabı şu olmuş: İyi ama artan bu boş zamanda biz ne yapacağız? Bu örnekte olduğu gibi boş zamanda yapılacak bir uğraş olmayınca ya da bulunamayınca ne yapılacak? Zamanı boş boş mu geçireceğiz?

Mahmut Tezcan'ın "Boş Zamanlar Sosyolojisi" adlı kitabında, zamanı etkin ve verimli kullanmaya güzel bir örnek verilmiştir. Kitapta ABD'de kırsal bir yerde oturan hepsi de

²¹¹ Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, z.tekin@alparslan.edu.tr

²¹² Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, n.demir@alparslan.edu.tr

³ Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, canan.yildiz@alparslan.edu.tr

üniversiteli memur olan bir grup mahalle sakininden bahsedilir. Bu memurlar işe gidiş ve eve dönüş için trende dört saat gibi uzun zaman geçirdiklerinden dolayı bu zamanı trenin içinde yüksek lisans derecesi almak üzere “kamu yönetimi” öğrenimi görerek değerlendirmişler; kompartımanın birini derslane yapmışlardır. Aynı trende aynı yöne giden bir profesör, giderken trende ders vermiş, öğrenci memurlar da dinlemiş, not tutmuş ve vakti geldiğinde sınavlara girerek üniversiteyi bitirmişlerdir.

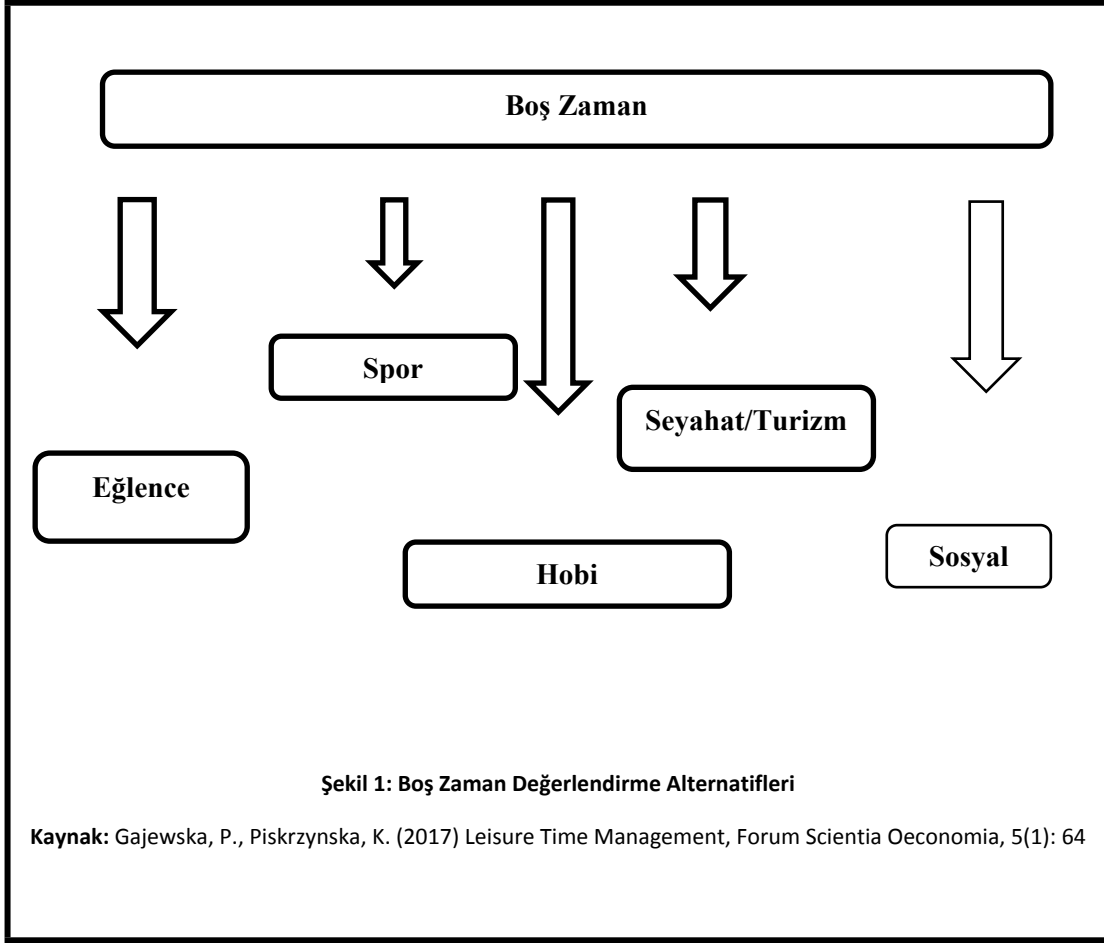
Geçmişten Günümüze Boş Zaman Kavramı

İngilizce *leisure* olan boş zaman kavramının kökeni Latince *licere* (özgür, serbest, uygun) Yunanca *schole/scola* (hiçbir şey yapmamak, yaratıcı derin düşünme, okul) kelimelerinden türetilmiştir (Bahadır, 2016: 105). Boş zaman iş, aile ve sosyal sorumluluklardan arta kalan zamanda kişisel tercihe göre dinlenme amaçlı eğlenceye, seyahate, rekreasyona, sosyal hayata ve kişisel gelişime ayrılan zamandır (Mckay, 2012: Gajewska ve Piskrzynska, 2017: 63).

Boş zamanın ayrı bağımsız bir yaşam alanı şeklinde algılanmasının tarihi geçmiş zamanlara uzanmaktadır. Eski dönemlerden bu dönemlere kadar optimal olarak kullanılmaya çalışılan boş zaman, Antik Yunanda, iş/çalışmayla ilişkilendirilmemiş doğruluk, güzellik, iyilik, hakikat gibi değerlerle uğraşmak ve bunlara kafa yormak olarak anlaşılmıştır. Bu dönemde boş zaman, bir yaşam tarzı sosyal statüdür ve sınıfsal bir hak sayıldığı için aristokratlar ile aristokrat dışındaki sınıfların boş zaman algıları ve boş zamanı değerlendirme şekli farklıdır. Romalılar, boş zamanı sosyal statü/sınıfsal hak saymayıp çalışmayı destekleyici, üretimi artırıcı rahatlama, eğlenceli/hoş zaman geçirme olarak görmüşlerdir. Oyunlar, spor müsabakaları, gladyatör dövüşleri gibi kitlesel olarak takip edilen boş zaman türleri Romalılar döneminde çıkmıştır (Aytaç, 2002: 236). Sanayileşme beraberinde şehirleşmeyi, yoğun ve ağır iş koşullarını, çevre ve gürültü kirliliğini getirmiş insanlar da bu stres kaynaklarından kurtulmak istemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, rekreasyonel faaliyetler özellikle gelişmiş ülkelerdeki boş zaman artışıyla birlikte yaşam kalitesine ve refahına bağlı olarak artmıştır (Kurar ve Baltacı, 2014).

Boş Zaman Verimliliği Ve Etkinliği Nasıl Artırılır?

İnsan yaşamının günlük bir parçası olan boş zaman, çok değerli sosyal bir fenomendir. *Vakit nakittir* sözü dünyada olduğu gibi Türkiye’de de zamanın ne kadar değerli olduğunu ve boşu boşuna harcanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Yaşantımızı daha etkili daha anlamlı ve verimli sürdürebilmek için mevcut alışkanlıklarımıza, hobilerimize, boş zaman aktivitelerimize yakından bakmalıyız. Akademik çalışmalar, insanların boş zamanlarında yaptıkları aktivitelerin yaşam kalitelerini ve refahını artırdığı; aidiyet duygusu kazandırdığını; yenilikçilik ve yaratıcılığı geliştirdiğini göstermektedir (Mannell ve Kleiber, 1997; Pawelko vd., 1997; Godbey, 1999; Lee, 2004; Sasidharan vd., 2006; Schwartz ve Campagna, 2008).

Aşağıda boş zamanın etkili ve verimli kullanabilmesi için bazı ipuçları sıralanmıştır (Süvarioğlu, 2002; Wang vd., 2011):

- Boş zaman için amaç belirlenmelidir.
- Boş zamanda yapılacaklar listesi hazırlanmalı; boş zaman öncelikleri belirlenmelidir.
- Boş zamanlar için plan/programlama yapılmalı; günlük veya haftalık olarak düzenlenmelidir.
- Boş zaman aktiviteleri ile ilgili araştırma yapılmalı ve bilgi toplanmalıdır.
- Zamanın bir kısmı boş zaman aktiviteleri için korunmalıdır.
- Hangi %20'lik çabanızın, hangi %80'lik sonuçlara yol açtığınızı bilin ve ona göre odaklanın.
- Yeni bir beceri kazanmanın ya da kendinizi değiştirmenin, ancak alışkanlıklarınızın bize sağladığı konfor ve rahavetten vazgeçerek olabileceğini kendinize hatırlatın.
- Boş zamanınızı yaratıcı işler yaparak geçirin.

- Devlet, boş zaman organizasyonları yapan kuruluşlar, okul/üniversite yönetimi boş zaman yönetimi eğitimleri düzenlemeli, boş zamanların değerlendirilebileceği ortamlar yaratmalıdır.

Boş Zamanın Değerlendirilmesinde Zaman Yönetiminin Önemi

Zamanı etkin ve verimli kullanmak sürekli çalışmak demek değildir. Aynı zamanda çalışırken bir doyum elde etmek gerekmektedir. Çalışma hayatının yoğun ve yorucu olduğu toplumlarda insanlar daha emekli olmadan ölmekte ya da sağlığını kaybetmektedir. İnsanlar çalışmanın dışında eğlenmek, gezmek, spor yapmak, çeşitli kurslara katılmak gibi aktivitelerde/rekreasyonel faaliyetlerde bulunurlarsa yaşamları hem daha sağlıklı hem de daha kaliteli hale gelecek ve daha mutlu yaşayabileceklerdir (Bakan, 2011). Etkili ve verimli bir zaman yönetimi kişisel bir beceri ve kararlılık gerektirir. Çalışma hayatında da verimlilik sağlayabilmek için zamanı dolu dolu geçirmek bir plan dâhilinde zamanı ekonomik kullanmak boşa geçen zamanları azaltarak hobilere, rekreasyonel faaliyetlere daha fazla zaman ayırmak gerekir (Sabuncuoğlu ve Paşa, 2002). Rekreasyon, kişilerin iş ve zorunlu ihtiyaçlarına ayırdıkları zamanın dışında kalan boş zamanlarda, kendisini geliştirmek, stresten uzaklaşmak, moral kazanmak için gönüllü olarak doyum sağlamak amaçlı yaptıkları aktivitelerdir (Kurar ve Baltacı, 2014). Başarılı kişilere, iş insanlarına bakıldığında zamanlarını doğru ve etkili yönetebilecek stratejiler benimsedikleri, hobi ve rekreasyonel faaliyetlere programlarında yer ayırdıkları görülür. Tablo 1’de başarılı iş insanlarının zaman yönetimi üzerine tavsiyelerine yer verilmiştir.

Tablo 1- Başarılı İş İnsanlarından Zaman Yönetimi Üzerine Tavsiyeler

İş İnsanı	Şirket	Tavsiye
Richard Branson	Virgin Group (İngiltere)	Toplantıları ayakta gerçekleştirin. (Yürüyen Toplantı Yapın) Yanınızdan el bilgisayarınızı ayırmayın. Güne nasıl başlayacağınızı ve nasıl bitireceğinizi planlayın.
Warren Buffett	Berkshire Hathaway (ABD)	Neredeyse her şeye <i>hayır</i> demeyi bilmelisiniz. İzleyebileceğiniz ve anlayabileceğiniz şeye yatırım yapın. Boş zamanlara muhakkak takviminizde yer verin.
Nathan Blecharczyk	Airbnb (ABD)	Takvimi ters çevirmelisiniz. Sabah yapmanız gereken işleri akşam; akşam yapmanız gereken işleri sabah yapın. Öncelikli işleri sabah, toplantıları öğleden sonra yapın.
Mike Cannon- Brookes	Atlassian (Avustralya)	Bir seferde tek bir iş yapın. Birçok işle aynı anda uğraşmayın.
Mark Cuban	Dallas Mavericks	Biri çek yazmayacaksa asla toplantı yapmayın.

Andres Mason	Groupon (ABD)	Kendinizi disipline edin.
Dusten Muskovitz	Asana/Facebook (ABD)	Haftanın bir gününü seçip o güne hiç buluşma koymayın. Siz ve grubunuz o gün yalnızca kendi kişisel işlerinizle ilgilenin.
Andy Grove	Intel (ABD)	Yorulduğunuzda ve eve gitmek istediğinizde işinizi sonlandırmayı bilin. Çünkü işler asla bitmez.
Marcus Lemonis	CNBC (ABD)	Dolabınızda, duvarınızda gün içinde yapmak istediklerinizin yazılı olduğu not kartlarınız olsun.
Bill Gates	Microsoft (ABD)	Zaman planlamanızda hobilere yer verin, boş zamanlarınızı spor yaparak, kitap okuyarak geçirin. Haftanızın bir gününü bilinmedik yerleri gezerek geçirin ki ufkunuz açılsın.
Güler Sabancı	Sabancı Holding (Türkiye)	En kötü senaryoyu bekleyin, en iyisi için hazırlık yapın. Katılımlı yönetim yöntemlerinden arama konferansını kullanın.
Elon Mask	Tesla Motors (ABD)	Gereksiz toplantılardan kaçının. Çünkü toplantılar işinizi engeller ve üretkenliğinizi azaltır.
Mark Zuckerberg	Facebook (ABD)	Çok fazla karar almayarak seçeneklerinizi kısıtlayın.
Oprah Winfrey	The Oprah Winfrey Show (ABD)	Çok fazla toplantı yapmayın. Günde iki kez 20 dakika mindfulness (farkındalık) uygulayın ve stresi azaltın, konsantrasyonunuzu artırın.

Kaynak: www.turkishtimedergi.com; konupara.com; toptalent.co; www.hurriyet.com.tr; www.gazetevatan.com; www.uplifers.com kaynaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Zamanı iyi kullanmak yalnızca belli bir işe/hedefe odaklanarak plan yapmak değil aynı zamanda aileye zaman ayırabilmek, sağlığımız için spor yapabilmek, sosyal aktivitelere yeterli oranda katılabilmek demektir. Yalnızca işe odaklı yaşamak motivasyon kaybına, dikkat sorunlarına, verimsiz çalışmaya yol açabilir sosyal ilişkilerimizin bozulması sonucunu doğurabilir. Boş zamanlarımızın da verimli ve etkili olabilmesi için iyi bir zaman yönetimi esastır. Boş zamanların değerlendirilmesi konusunda çocukları, gençleri ve yetişkinleri boş zamanlarında kendi yeteneklerine göre seçecekleri etkinliklere yönlendirebilmek, boş zamanlarını olumlu biçimde değerlendirme bilincini yerleştirebilmek için eğitim önemli bir araçtır. Bu eğitim, ilköğretimden itibaren insanlara verilmelidir. Bireylerin belirli bir sosyal çevre edinmelerinde boş zaman etkinliklerinin önemli bir rolü vardır. Öyle ki gelişmiş ülkelerde

insanların işe alınırken doldurmuş oldukları başvuru formlarında boş zaman etkinlikleri de sorulmaktadır. Formlar, kişinin yapmış olduğu etkinliklerden haberdar olunmasında, kişilik özelliklerinin öğrenilmesinde önemli bir araçtır. Günümüzde pek çok insan, rekreasyonel etkinlikler ile toplumsal statülerini yükseltmekte, saygınlıklarını arttırmakta ve takdir edilmektedirler. Ayrıca gençlik yaz kamplarında, gençlik kültür merkezlerinde, izcilik kamplarında, yaygın eğitim merkezlerinde gerçekleştirilen boş zaman faaliyetleri ve rekreasyonel faaliyetler kişinin birtakım meziyetlerinin ortaya çıkarılmasında büyük rol oynar. Sonuç olarak zaman yönetimi, boş zamanlarımızı, amaçlarımızın, zevk ve tercihlerimizin, sorumluluklarımızın ve sosyal aktivitelerimizin bir arada yürütülebileceği şekilde planlanarak zamanımızın daha verimli ve etkin hale getirilmesi demektir.

Kaynaklar

Aytaç, Ö. (2002), Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1): 231-260.

Bahadır, M. (2016), Antikçağ'dan Günümüze Boş Zaman Üzerine Bir Değerlendirme, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 103-116.

Gajewska,P., Piskrzynska, K. (2017), Leisure Time Management, *Forum Scientiae Oeconomia*, 5(1): 57-69.

Godbey, G. (1999), Leisure and Leisure Services in The 21st Century. State College, PA: Venture Publishing, Inc

Kurar, İ., Baltacı, F. (2014), Halkın Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları: Alanya Örneği, *International Journal of Science Culture and Sport*, 2: 39-52.

Lee, Y., McCormick, B. P. (2004), Subjective Well-Being of People with Spinal Cord injury: Does Leisure Contribute? *Journal of Rehabilitation*, 70(3), 5-12.

Mannell, R. C.; Kleiber, D. A. (1997), A Social Psychology of Leisure. PA: Venture Publishing.

McKay, C. (2012), The Psychological Benefits of Participation in Leisure Pursuits for Adolescents, Tes Dr. Fal, University of New Hampshire.

Ören, K. (2016), İşletmelerde Verimlilik ve Performansın Artırılmasında Zaman Yönetimi, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11): 186-203.

Pawelko, K., A., Magafas, A, H. (1997), Leisure Well-Being Among Adolescent Groups: Time, Choices and Self-Determination. *Parks and Recreation*, 32(7), 26-38.

Sasidharan, V., Payne, L., Orsega-Smith, E., Godbey, G. (2006), Older Adults' Physical Activity Participation and Perceptions of Wellbeing: Examining the Role of Social Support for Leisure, *Managing Leisure*, 11(3), 164-185.

Schwartz, G. M., Campagna, J. (2008), New Meaning for the Emotional State of the Elderly, from A Leisure Standpoint. *Leisure Studies*, 27(2), 207-211.

Tezcan, M. (1993), Boş Zaman Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları: 174.

<http://www.turkishtimedergi.com/is-dunyasi/8-milyarderden-zaman-yonetimi>

<https://konupara.com/kisisel-finans/warren-buffett-yatirim-prensipleri-12718/>

<https://toptalent.co/basarili-insanlarin-gunluk-olarak-uyguladigi-zaman-yonetimi-ipuclari>

<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek-icerik-ortakliklari/nasil-kolay/bill-gatesin-zaman-yonetimi>

<http://www.gazetevatan.com/guler-sabanci-liderlik-sirrini-acikladi-448335-ekonomi/>

<https://www.uplifers.com/basarili-12-insanin-hafta-sonu-aliskanliklari/>

KARS TARİHİNDE MALAKANLAR

Doç. Dr. Nurhan AYDIN²¹³
Mehtap ÇINAR²¹⁴

ÖZET

Doğu Anadolu bölgesinin en doğusunda yer alan Kars ili Rusya ve Osmanlı Devleti arasında türlü savaflara şahitlik etmiştir. Bu savaflardan en önemlisi ise Rumi takvime göre 1293 yılında yapıldığı için tarihe 93 Harbi olarak geçen savaştır. Bu savaş sonucunda serhat şehri Kars 18 Haziran 1878 tarihinde Berlin Konferansı ile alınan kararla savaş tazminatı olarak Çarlık Rusya'ya verilmiştir. Bu tarihten itibaren Kars'a yerleşmeye başlayan Ruslar bu şehri bir daha geri vermeyi düşünmediler. Bu nedenle yaklaşık 40 yıl Rus işgali altında kalan bu şehre Ruslar kendi etnik kökenlerinden olan toplumlari yerleştirmeye başladılar. Bu toplumların en büyük kısmını ise kimi kaynaklara göre 15.000 kimi kaynaklara göre 17.500 kişiden oluşan Molokonlar oluşturuyordu. Kelime anlama "süt içen" manasına gelen Molokon veya yörede ki Türklerin deyimiiyle Malakanların oluşturmasının nedeni ise Çar ile aralarında çıkan bir anlaşmazlığın sonucudur. Ortodoksluğa göre haftada iki gün süt içilir ve diğer günler süt içilmez ve perhiz yapılırdı. Malakanlar bunu reddedip haftanın her günü süt içilebileceğini savunmuş ve Ortodokslar arasında kargaşa yaşanmasına sebep olmuşlardır. Ayrıca Ortodoksluğun tüm kurallarını reddetmiş, haç ve papaza iman etmemişlerdir. Kilise de ibadet etmeyip şavaşa karşı çıkmışlardır. Tüm bu sebeplerden dolayı kilisenin baskısı ile Rus Çarı ve Çar yanlıları tarafından bu durum fırsata çevrilmiş Malakanlar Rus işgali altında bulunan Kars'a sürgün edilmişlerdir. Sürgün ile gelen bu halk Karahan, Şahnalar, İncesu ve Çakmak köylerine yerleştirildiler. Daha sonra Osmanlı toplumuyula kaynaşan Malakanlar Osmanlı vatandaşı olmuşlardır. 1878 Berlin Antlaşması ile bölgeye gelen bu halk daha sonra 1921-1922 yıllarında bu topraklardan ayrılıp Amerika, Kanada, Yeni Zelanda ve Rusya'ya göç etmeye başlamışlardır. İkinci Malakan göçünü ise 1961 yılında gerçekleştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Malakan, Molakan, Rus, Sürgün

GİRİŞ

Rusya, XVI. yüzyıldan itibaren çoğunluğu Ortodokslardan oluşan ancak farklı dini ve etnik kimlikleri de bünyesinde barındıran bir devlet konumundadır. XVIII. Yüzyılın başından sonuna kadar hem iç hem de dış faktörler nedeniyle Ortodoks Kilisesi içerisinde birden fazla dini fraksiyonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu faktörlerden ilki, Çarlık Rusya'sında hüküm süren köylü sorunu ve toplum arasında var olan adaletsizlikler iken, ikincisi de başta Protestanlık olmak üzere Batıda ortaya çıkan yeni dini oluşumların Ortodoks toplum üzerindeki etkileridir. Batıdaki örneklerden etkilenilerek geliştirilen dini oluşumlar, halkın maruz kaldığı adaletsizliklerin ortadan kaldırılması ve adil bir düzenin tesis edilmesi adına mevcut statükoya başkaldırı özelliği

213 Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, z.nurhanaydin@hotmail.com

214 Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Mhtpcinar36@outlook.com

taşımaktadır. Bir köylü ayaklanmasına dönüşen bu başkaldırıların en önemlisi 1773-1775 yılları arasında meydana gelen Pugachev isyanıdır. Bu gelişmeler, bir köylü ayaklanması olduğu kadar dinde reformlar şeklinde de ortaya çıkmıştır.(Dualı, 2013: 79) Rusya’da tarikatçılık ya da başka bir adlandırmayla Kilise tarafından mahkûm edilen Rus toplulukları, o sıralar henüz kitlesel bir hareket oluşumu içinde değildi ve gerek kilise gerekse de dünyevi feodallerin birleşik gücü altında eziliyorlardı. Kiliseye muhalif hareket, özellikle XVII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak feodal sistemin çürümesi ve bölünmesi sonucunda mutlak Çar hâkimiyetinin ve Ortodoks kilisesinin güçlendiği süreçte ivme kazanmıştı. Rus mezheplerini, kilise ve polisin keyfi uygulamalarından kurtulmak amacıyla, geniş Rusya İmparatorluğu topraklarında merkezi vilayetlerden uzaklaşarak Sibirya, Altay, Güney Kafkasya, Orta Asya, Besarabya ve Uzak Doğuda sığındıkları birçok iletişimsiz ve geri kalmış bölgelerin ekonomik temellerinin atılmasında önemli rol oynamışlardır. (Karagöz ve Semyenov, 2009: 9)

Rus asıllı olan Malakan topluluğu, Rusya topraklarında özellikle dinî nedenlerden dolayı sürgüne maruz kalmışlardı. Malakanların sürgün ve göçünü, Çarlık Rusya’nın İmparatorluktan ulus-devlete geçişi bağlamında da değerlendirmek mümkündür. Nitekim 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşları’nın ardından Kars ve civarını savaş tazminatı olarak ele geçiren Çarlık Rusya’sı, bunu fırsat bilerek dini sapkın olarak gördüğü Malakanların bir kısmını Kafkaslar’dan Anadolu’ya sürgüne tabi tutmuş ve göç ettirmiştir. Bu zorunlu göçle birlikte Malakanlar, yeni yerleşim yerleri olan Kars yöresinde kurdukları köyler vasıtasıyla, yerleşik Müslüman topluluklarla 1960’lara değin uzun süre birlikte yaşamışlardır.(Kaynar ve Ak, 2015: 1)

MALAKANLARIN KARS’A GELMELERİ

Osmanlı Devleti ve Rusya İmparatorluğu arasında 19. yüzyılda yapılan savaşlar, Kars ve çevresini etkilemiştir. Belirtilen bölge Kafkas Cephesinin önemli mihenk taşlarından birini teşkil etmektedir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti ve Rusya ilk kez 1806-1812 savaşlarında karşı karşıya gelirken, Ruslar da ilk kez 1807 yılında Kars’ı alma girişiminde bulunmuş fakat başarı elde edememişlerdir. Ruslar, Kars’ı Anadolu’ya açılan stratejik bir kapı olarak gördükleri için bölge üzerindeki amaçlarından vazgeçemediler. Akabinde Ruslar, amaçlarını gerçekleştirmeye 1828-1829 Savaşları sırasında yaklaşmışlardı. 7 Temmuz 1828’de Rusların eline geçen Kars ve çevresi 14 Eylül 1829’da imzalanan Edirne Barış Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu’na geri verildi. (Serbest ve Savaş, 2015: 2770)

Ruslar, Kars’tan çekilirken şehir merkezini harabe yığını olarak bırakmışlardır. Kars’ın uğradığı ilk Rus işgali öncesinde nüfus 50.000 iken istila sonrası nüfus 12.00’e düşmüştür. Şehir, kale ve kale içerisinde bulunan camiler, bey konakları, istihkamlar harap edilmiştir. Ayrıca General Paskiyeviç komutasında bulunan Rus Ordusu, anlaşma gereği Kars’ı terk etmeden önce şehir merkezindeki iş yerlerini yağmalayarak boşaltmışlardır. (Kızılkaya, 2017: 195)

Anlaşma gereği Rusya’ya, Karadeniz kıyılarındaki Anapa, Poti, kaleleri ile Kafkasya’da Çıldır ve Ahıska toprakları bırakılmıştı. Belirtilen toprakların elden çıkması bölgedeki Müslüman halkın göçünü de beraberinde getirmiştir. Asıl ciddi göç ise Osmanlı Rus savaşı olan Kırım Savaşı’nın son dönemlerinde meydana gelmiştir.(Satış, 2012: 519) Kırım, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile İdari ve Siyasi bakımdan Osmanlı egemenliğinden ayrılıp bağımsız sayılmış, dini konularda ise halifeye olan bağlılığını devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti bu yenilgileri henüz daha sindirememişken, Kafkasya da Rusların yayılcı politikası ve 1783 yılında Kırım’ın Rus işgaline uğraması Osmanlı Devleti’ni oldukça rahatsız etmiştir. Neticede 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşının ardından imzalanan Yaş Antlaşması ile Kırım’ın Rus egemenliği altına girmesine engel olunamamıştır. Ancak Osmanlı Devleti’nin Kırım’ı geri alma ümidi her daim canlı

kalmıştır. Kırım'ı topraklarına katmasının ardından asıl hedefi boğazlar olan Rusya, tekrar Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmiştir. Çar I. Nikola, 1825-1855 yılları arasındaki yönetiminde sıcak denizlere inip, Rusya'yı dünya devleti statüsüne ulaştırma hedefiyle hareket etmiştir. (Tekin, 2014: 279)

Asıl savaş Balkanlarda yaşanırken Rus yayılışının geçici olarak durdurulması, savaşı buradan Kafkasya'ya taşımıştır. Çarlık Rusya 1865 tarihine kadar Kafkasya'da bulunan Türk ve Müslüman halkı etkisi altına almış, bölgedeki Müslüman halkı bir aylık süre zarfında Kafkasya'yı terk etmeye mecbur bırakmıştır. Nitekim Çarlık Rusya'nın Kafkasya'daki bu işgali sonucunda bu topraklardan Anadolu'ya 600.000'den fazla göçmen gelmiştir. Bu sayıya Kırım göçmenleri de eklenince sayı bir milyonu aşmıştır. Müslümanların bölgeyi boşaltılmasının ardından, Çarlık hükümeti bölgedeki tüm halkların Ruslaştırılması amacı doğrultusunda oluşturulan "İslav İttihadı Cemiyet" aracılığıyla bölgeye Rus muhacirler yerleştirmeye başladı. Muhacirlerin bölgede tutunabilmeleri için tohum, yiyecek, alet yardımları yapılmış, nüfus artış oranına göre de arazi temin edilmiştir. Ayrıca bu bölgelerin terk edilmesi ise yasaklanmıştır. Öte yandan İslav İttihadı Cemiyeti bölgedeki şehirlerin Ruslaştırılması için girişimlerde bulunuyordu. Bu girişimlerden bazıları bölgeye Kafkasya üzerinden göçmen getirmek, İslav Cemiyeti Bankası vasıtasıyla bölgede iş kurmak isteyen Ruslara kredi vermek gibi... Bu tür girişimler bölgede Rus tüccarların ve muhacirlerin artmasına yol açmıştır. (İpek, 2013: 100-101)

Belirtilen göçlerde Slavlaştırma politikası güdülmüş olsa da asıl amaç aslında kendi içlerinde yaşanan dinsel anlaşmazlığı merkezden uzaklaştırmaktı. Bu sebeple Çarlık Rusya'da 20 Ekim 1830 tarihli kararlar; Malakanların Kafkasya'ya doğru sürgünü başlamıştı. Kafkasya'ya göç ettirilen Malakanlar Türkiye ve İran sınırındaki Tiflis, Erivan, Gence (Elizavetopol) ve Şamahı (Bakü) vilayetlerindeki topraklara yerleştirilmiştir. Bu dönemde Malakanlar'ın sayıları konusunda kesin bir istatistik bulunmasa da Rus Çarı I. Nikola'nın yönetiminin sonlarına doğru yapılan sayımlarda bir milyondan az olmadıkları belirtilmektedir. Malakanlar dünya toplumları arasında en fazla sürgün edilmiş topluluklardan birisidir. Kiliseye başkaldırmalarıyla başlayan bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzde Rusya başta olmak üzere Amerika, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye ve Avustralya gibi birçok ülkede yaşamaktadırlar. Kars ve civarına yerleşen Malakanlar ile onlara benzer toplulukların, bölgenin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle bir kısmı göç etse de bölgede yaşamaya devam edenler de olmuştur. Bu süre zarfında Müslüman halkla ortak bir kültür oluşturan Malakanlar, bölgeye kazanımlar sağlamışlardır. (Kıyanç ve Akça, 2017: 24)

Çarlık döneminden başlayarak devam eden bu sürgün süreci Volga Nehri boyunca başlayıp, daha sonrasında Hazar bölgesine, Kafkasya'ya, Yelizavetpol (Gence) ve oradan da bugün Gürcistan sınırlarında olan Ahılkelek'e yerleşmelerine kadar devam etmiştir. (Aykutalp, 2015: 23-24)

1830'dan 1880'li yıllara kadar Çarlık Rusya'nın politikaları genelde muhalif unsurları tüm Slavlardan koparmak ve merkezi Rusya dışına iskân ettirmek üzerine olmuştur. Din yöneticileri, Ortodoks müminlerin bu unsurlar tarafından zehirlenerek kiliseden kopmasını engellemek istemişlerdi. 1830'lar öncesinde ufak Rus grupları da Kafkasya'ya göç etmişlerdi, ancak genelgelemlerle bu akım sele dönüşmüştü. Genelgenin ilanını izleyen 50 yılda on binlerce din karşıtı orta Rusya'yı terk ederek Kafkasya'ya yerleşmişti. 1890'lara dek Kafkasya'daki Rus topluluklarının çoğu bu şekilde göç ettirilmiş dinsel mezheplerden oluşturmaktaydı. Malakanlar, kendilerine vahiy edilen "Yürüyüş"ü gerçekleştirmek amacıyla, orta Rusya'daki Tambov bölgesinden kalkıp, menzillerine çıplak ayakla yürümüşlerdi. (Kıyanç, 2014: 8)

Rusya'nın Slavlaştırma politikası 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve akabinde de devam etmiştir. 1877 yılında başlayan Balkanlarda ve Kafkaslarda cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşında Kafkasya'da bulunan Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Alaca'da Rus Ordusunu bozguna uğratmış fakat devam eden bu savaşta Osmanlı Ordusu Erzurum'a geri çekilmek zorunda kalmıştır. 17-18 Kasım 1877 tarihinde şehrin tamamını işgal eden Ruslar, Kars'a Rus göçmenleri yerleştirerek vilayet idaresini kurmaya başlamışlardır.(Atlı, 2013: 20)

Savaş sonrasında toplanan 1878 Berlin Kongresi'nde Avrupa güç dengesinin değişmesi Osmanlı toprak bütünlüğü ve etnik yapısını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin üç önemli toprak parçası (Bosna-Hersek, Kıbrıs Adası ve Kars Sancağı) büyük devletlerin idaresine bırakılırken devam eden Osmanlı-Rus Savaşı sırasında son Kafkasya toprağımız olan Kars, Ardahan, Oltu ve Batum da 23 Ekim 1876 tarihinde Çarlık Rusya'nın işgali altına girmiştir. 3 Mart 1878 tarihinde imzalana Ayestafanos Antlaşmasıyla Osmanlı hükümeti Kars, Ardahan, Batum ve Beyazid (Karaköse) vilayetlerini savaş tazminatı olarak Rusya'ya teslim etmiştir. Geçersiz sayılan bu antlaşma sonrasında 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşmasıyla Beyazid Sancağı Osmanlı devletine iade edilmiş, Kars, Batum ve Çıldır sancakları tekrar Rusya'ya bırakılmıştır. Ancak Kars Vilayeti henüz savaş sonuçlanmadan 13 Kasım 1877 tarihindeki Rus işgalinden itibaren Kars ve çevresindeki yerleşim yerlerinin bir idari bölge çerçevesine alınması ile oluşturulmuştur. Daha önce de değinildiği gibi merkezden uzak tutulmaya çalışılan Rus kökenli Malakanlar bölgeye göç ettirilerek bölgedeki Rus nüfus arttırılmaya çalışılmıştır. Stefanos Yerasimos'e göre Kars'ın Rusların eline geçmesinin ardından 1896 yılına kadar yaklaşık 20.000 Malakan Çarlık Rusya'dan Kars'a göç ettirilmiştir.(Kıyan, 2014: 28) 1878 Berlin Antlaşması ile başlayan kırk yıllık Rus hakimiyeti bölgede başlamış bulunmaktaydı. 1881 tarihinde Rus yönetimin yaptığı nüfus sayım sonuçlarına göre Kars Vilayetinde toplam nüfus 125.634 iken bir sonraki yıl 145.412'ye yükselmiştir. Toplamda ise Müslüman nüfus genel nüfus içinde % 62'lik bir orana sahiptir. İlde yaşayan Müslüman halkın nüfusu toplamda 89.958 iken gayri Müslim halkın nüfusu ise 54.578'di. Bu nüfus yapısından memnun olmayan Rus yönetimi, Türk nüfusunu azaltıp Rus nüfusunu arttırmak için çalışmalara başlamıştı. Bu girişimler çerçevesinde 1879-1884 yılları arasında Malakanlar Taht sancağına 474, Zaruşad sancağına 273, Ardahan sancağına 47 olmak üzere toplamda 794 hane olarak gelmişlerdir. Kars'ın Çarlık Rusya tarafından işgalinin ardından iki devlet arasında 8 Şubat 1879'da İstanbul Muayede-yi Kat'ie Antlaşması gereğince Kars'ta bulunan Müslüman Türk halk üç yıl içerisinde bölgeyi terk etme hakkına sahipti. Bu anlaşma gereğince 70.000 Müslüman vilayetten göç etmiştir. İşgal sonrasında Kars sancağına katılmış olan Oltu ve Ardahan ile beraber bölgenin nüfusunda oldukça büyük bir değişme yaşanmıştır. Kars sancağında 1897 yılında yapılan nüfus sayımında erkek nüfus 162.723 iken kadın nüfus 129.755 olmak üzere toplamda 292.478 sonucuna ulaşılmıştır. Bu nüfus artışı ise Çarlık Rusya'nın 20 yıllık işgal süresince bölgede uyguladığı politika neticesindedir.(Akça ve Kıyanç, 2015: 26-26)

Yaklaşık 40 yıllık Rus yönetimi döneminde bölgede politik, idari, sosyoekonomik ve demografik değişimler yaşanmıştır. Maliye, hukuk ve toprak alanında yenilikler yapılırken yerel ekonomiye de yatırımlar yapılmıştır. Kurum ve kuruluşlarda Osmanlı etkileri silinip yerine Rus sistematığı hayata geçirilmiştir. Bu dönemde bölgede önemli göç olayları yaşanmış, Hıristiyan halk Müslüman halktan baskın hale gelmiştir. Bölgenin nüfusu ise iki katına çıkmış, şehir yeniden ve planlı inşa edilmiş, modern bir hale gelmiştir.(Serbest ve Demirci, 2015: 2720-2721)

Bu dönemde bölgedeki Hıristiyan Rus halkının büyük bir kısmını Malakanlar oluşturuyordu. Malakanlar haricinde ise nüfusun geri kalanını Türk, Karapapak, Terekeme, Duhabor, Rum, Alman, Kürt, Ermeni, Türkmen, vb. etnik gruplar oluşturuyordu. Bölge, Ruslar tarafından ele

geçirildikten sonra ortaya çıkan bu etnik çeşitlilik 1917’de Rusya’da yaşanan devrim sonrasında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla değişmiştir. Malakanların askeri ve siyasi sebepleri savaş sonrasındaki iskan siyasetlerini belirlemiştir.(Aykutalp, 2015: 23-24)

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesinde bulunan Osmanlı Ordusuna Malakanlar da yardım etmiştir. Viyana’da çıkan “Neue Freie Presse” gazetesi bir haberinde Malakanların Osmanlı Ordusuna yardım ettiklerini belirtmiştir. Artvin Şavşat’ta yaşayan Malakanlar kendilerine bir buçuk saat mesafede bulunan Osmanlı karargâhına giderek Osmanlı Devleti’nin kendilerini Rus zulmünden koruması karşılığında nakliye konusunda orduya yardım edeceklerini belirtmişlerdir. Malakanların bu tavrı Osmanlı basınında yer bulmuş ve sempati ile karşılanmış. Bazı gazetelerde Malakanlar için Ruslar tarafından zorla Hristiyanlaştırılmış Müslümanlar oldukları bile yazılmıştı. (Akça ve Kıyanç, 2015: 27-28)

1920 yılında imzalan Gümrü Antlaşmasıyla Kars Türkiye’ye bırakılmış ve bununla birlikte Kars’taki Ruslar ülkelerine geri dönmüşlerdir. Bunlarla beraber Malakanlardan da Rusya’ya geri dönenler olmuştur. Gitmek istemeyen ise hukuki olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuşlardır. 1962 yılına kadar Türkiye’de kalan Malakanlar Arpaçay ilçesinin Yalınçayır ve Atçılar köyleri ile merkeze bağlı Çalkavur köyüne yerleştirilmişlerdir. 1962 yılına kadar Kars’ta kalan bu halk ata topraklarına dinsel kaygılar nedeniyle geri dönememiştir. Yine aynı sebeplerden dolayı ve buna ek olarak Fındıkoğlu (1966), Türkoğan (1971), Somuncuoğlu (2004) gibi araştırmacılarında ulaştığı bulgulara göre genç Malakanların evlenme sorunu Türkiye’den ayrılmalarında en önemli etken olarak gösterilmektedir. Araştırmacılar, Malakanlarda “yedi/dokuz göbeğe” kadar olan akraba evliliğinin yasak olduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla bu durumun, Malakanlar arasında eş bulma seçeneğini azalttığı ve Malakanlarında Türkiye’yi “terk etmek zorunda kaldıkları” ifade edilmektedir. 1962 yılında Türkiye’den ayrılarak Kanada, Rusya, ABD ve Meksika’ya göç etmişlerdir. Ancak, Malakanların ayrılma nedeni olarak sadece “evlilik” sorununu göstermek araştırmacılar tarafından kuşkuyla karşılanmaktadır. 1960 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye’de Malakanların 1500 üzerinde olduğu saptanmıştır. Bu nüfusun 693’ü Yalınçayır, 626’sı Atçılar ve 200’ü Çalkavur köylerinde yaşamaktaydı. Ayrıca birkaç hanenin de iş nedeniyle çevre illerde yaşadığı ifade edilmektedir. Hukuken Türkiye vatandaşı olan Malakanlara devlet 1935 yılında birey başına 14 dekar, hane başına ise 15 dekar toprak dağıtmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi askere gitmekte ve vergi vermekteydiler. Kazım Karabekir ise Malakanların göç etmelerini evlilikten başka nedenlere bağlamış ve bu göç edişlerde evlilikten daha önemli sorunları şöyle ifade etmiştir. “Malakanlar Ruslar zamanında dahi askerliğe gitmezlermiş, erkekleri hep sakallı. Umumiyetle iri vücutlu, canlı kanlı, sıhhat numunesi insanlar. Elbise ve vücutları temiz. Hayvanları kadana, arabaları çok esya alır, dört tekerlekli, büyük ve sağlam. Ziraat, ekme, biçme aletleri hep son sistem, yalnız kuvvei ceriye beygirdir. Kan dökmek en büyük günah imiş, harpte dahi olsa. Ben onları yalnız nakliyede kullanıyordum. Buna dahi itiraz ediyorlardı. Kars’ın her tarafında şoseler boyunca uzanan bu köylüler teşvikatla Bolşevik teşkilatına başlayarak bugün gösterdikleri samimi hayatlarını bozmaya da başlamışlardı”. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda büyük çoğunluk Rusya’ya göç etmiştir. Fakat Rusya’nın dini ihtiyaçlarını yasaklayacağı düşüncesi ile bir kesim önce ABD, Kanada ve Meksika’ya göçmüş olan diğer Malakanizm inancına mensup olanların yanlarına gittikleri belirtilmektedir. (Süvari, 2009: 152-155)

Süvari de tıpkı Kazım Karabekir gibi Malakanların 1960’larda Kars’ı terk etmesinin nedenini, diğer birçok akademisyen ve araştırmacının aksine sadece evlenme sorununa bağlamıyor: “Malakanlarda ‘yedi/dokuz göbeğe’ kadar olan akraba evliliğinin yasak olduğu, dolayısıyla eş bulma seçeneği azalan Malakanların da Türkiye’yi ‘terk etmek zorunda kaldıkları’ ifade

edilmekte. Ancak, ayrılma nedeni olarak sadece 'evlilik' sorununun gösterilmesini ben kuşkuyla karşılıyorum. Zira bölgede adeta kültürel adacıklar şeklinde yaşayan Malakanlar üzerinde çoğunluğun hem psikolojik hem de fiziksel baskısının olması da süreci tetikleyen etkenler arasına eklenmelidir. Zira 1950'li yıllar Türkiye'de gayrimüslimler üzerindeki baskının arttığı bir dönemdi. Aynı dönemde patlak veren 6-7 Eylül Olayları bu sürecin son halkasını oluşturmuştu. Kars'ta da bazı kesimlerin Malakanların arazilerine ve mallarına göz diktiği, bu nedenle sürekli onları rahatsız ettikleri halen anlatılmaktadır. Tüm bu içsel ve dışsal nedenler birleştiğinde ancak Malakanların neden Türkiye'den ayrıldığını anlayabiliriz." (<https://cetindurak.com/tarihin-emanetleri-malakanlar/> erişim tarihi: 04.05.2019)

Günümüzde Kars'ta artık hiç Malakan bulunmamakta ancak Malakanlar Karslıların hafızalarında hep olumlu anılarla yer almaktadır. Suvari, Kars'ta güzel bir kadını tarif ederken 'Malakan kızı', çalışanlar için 'Malakan gibi çalışkan', iyi cins bir sığır ve atı tanımlarken yine 'Malakan ineği' ve 'Malakan atı' gibi ifadeler kullanılmasını buna örnek gösteriyor. (<https://cetindurak.com/tarihin-emanetleri-malakanlar/> erişim tarihi: 04.05.2019).

MALAKANİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI, DİNİ GÖRÜŞLERİ VE YAŞAYIŞ BİÇİMLERİ

Rusya'da ilk resmi din olan Hıristiyanlık, 988-989 yıllarında Kiev Vladimir tarafından o dönemin güçlü savunucusu olan Bizans'tan dahi yardım alınmaksızın kabul edilmiştir. Knyaz ve çevresinde bulunan yüksek sınıfa mensup şahıslar, vaftiz edilmeyi her ne kadar gönüllü olarak kabul etmişlerse de halkın vaftiz edilmesi pek kolay olmamıştır. Rusya'da zor kullanılarak kabul ettirilmeye çalışılan vaftiz edilme Rusya'nın çeşitli bölgelerinde de aynı şekilde uygulanmıştır. Rostov ve Novgorod'da ateş ve kılıç zoru ile uygulamaya geçilmeye çalışılmış. Din ayinleri dahi zor bela düzenlenmiştir. Bununla beraber Rusya'da Hıristiyanlık öncesi putperestlik de yaygın bir şekilde devam etmiştir. İlk kabul edildiği zamanlarda halka zorla yaptırılan dini ayinler, ilerleyen zamanlarda Moğol baskılarıyla köylerin, kentlerin, kilise ve manastırların yakılıp yıkılmasıyla, Rusya topraklarında zamanla kabul edilen bu dinin, ibadetleri yerine getirilememiştir. Akabinde kilise merkezi Kiev'den Viladimir'e ardından ise Moskova'ya taşınmıştır. Bu durum Kiev metropolitleri haricinde Moskova metropolitlerini de ortaya çıkarmış ve sürtüşmelere sebep olmuştur. Bu sürtüşmelerde kilise hiyerarşisini sarmış, aynı zamanda yeni dinsel yorumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dinsel yorumlardan biri 1371 tarihinde Novgorod'da Diakon Karp Strigolnik'in çevresinde Strigolnikler adlı harekettir. Bu hareket güç kullanmayı ve el koymayı reddetmiş, evliliği rahiplere değil kişilerin özgür rızalarına bırakılmasını savunmuş, kişisel kararlara önem vermiş, ayinlerin kiliselerde değil izbelerde yapılması gerektiğini savunmuş ve bütün barışseverlerin yetkinliğe ulaştığını savunmuşlardır. Tüm bu öğretiler Malakanların da temelinde olan önermelerdir. Bu sebeple Strigolnikler, Malakanların Rusya'da dört asır öncesine dayanan ilk öncüleri olarak kabul edilebilir. (Karagöz ve Semyenov, 2009: 13-14)

Malakan cemaati ile orijinal etnik ve dini anlayışları ve Malakanizmin ortaya çıkması, Rusya'da 15. yüzyıldan itibaren meydana gelen köylü ayaklanmalarıyla başlayan ve 17. yüzyılda Büyük Petro tarafından başlatılan ve giderek radikalleşen "Batılılaşma" eylemi adı altında toplumsal ve dini yenilik teşebbüsleri ile etkileşim halindedir. Büyük Petro'nun batılılaşma hareketinden en çok etkilenenler, artırılan vergiler, ağırlaştırılmış mali sorumluluklar ve zorunlu askerlik ile işçilik altında ezilen Rus köylüsü olmuştur. Neticede Rus Çarlarınca başlatılan "Yeni Rusya" inşası yolunda yüz binlerce Rus köylünün isyana kalkıp öldürülmeleriyle sonuçlanan ve birbirini takip eden isyan hareketine dönüşmüştür. Büyük Petro'nun uyguladığı ağır politik ve ekonomik şartlara, Çar Aleksey Mihailoviç döneminde Ortodoks Kilisesi'nde yapılan dini değişikliklerin de eklenmesi,

hem ruhban sınıfıyla halk arasında, hem ruhban sınıfının kendi içinde hem de halk arasında şiddetli tartışma ve çatışmalara sebep olmuştur. (Kaynak ve Ak, 2015: 7)

Malakanların ortaya çıkışı ve Kars'a geliş hikayelerine bakılacak olunursa, Ortodoks ruhban sınıfını reddeden ve Ortodoksluktan tamamen kopan bir "mezhep (sect)" olarak 1760 yılı civarında ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan bu grup gerçekte dinsel anlaşmazlıklardan kaynaklı olduğu görülür. 17. yüzyılın ortalarından Çarlık Rusya'da Patrik Nikon'un Rusça yazılmış olan dua kitaplarındaki bazı eksiklikleri ve yanlışları bulup düzeltme çabası üzerine, kilisenin tüm uğraşlarına karşın bu yeniliklerden rahatsız olan güçlü bir ruhani sınıf oluşmuştur. Aynı durum halk arasında da yayılmaya başlamıştır. Ünlü Slovetiski Manastırının da yeni kitapları kabul etmemesi Patrik Nikon'un bu yenilik hareketinin tamamen önünde bir engel teşkil etmiştir. Bu hareketler neticesinde kilisede ayrılık tehlikesinin ortaya çıkması tehdidine karşı, Rus Çarı Aleksey Michayloviç, 1666 tarihinde Tüm Rus Ruhanelerini Moskova'da toplantıya davet etmiştir. Patrik Nikon'un yaptığı düzenlemeler bu toplantıda İstanbul Rum Patriği tarafından yeniden onaylanıp, karşı gelenleri cezalandırma kararı alınmıştır. Ancak bu karara karşın bir kısım Rus halkı özellikle de Volga'nın kuzeyinde yaşayan halk "eski din" i bırakmayıp zamanla çeşitli tarikatlara ayrıldılar. Bu dönemde oluşan tarikatlardan biri de Malakanlardır. (Hakan, 2012: 592) Kısacası Çarlık Rusya'nın Hıristiyanlığı kabul etmesinin ardından, kilise baskısı ve zulmüne karşı çıkarak tarih sahnesine çıkan Malakanlar, kilise öğretilerine karşın Hıristiyanlığın bozulmamış öğretilerine dayanan Malakanizm inancını ortaya çıkarmışlardır. Malakanizm'in temeli İncil ve Tevrat'a dayalıdır ve Malakanların inanç ve toplumsal kurallarını belirleyen bir sistem olmuştur. Malakan ismi ise bir ırk adı değil muhalif bir hareketin genel ismi olarak anılmıştır. (Kıyanç ve Akça, 2017: 224)

Kelime manası olarak Rusçada Moloko süt, Molokon ise "süt içen" anlamına gelmektedir ki asıl meselede bu kelimenin manasından ortaya çıkıyor. Kilise de yaşanan bu ayrımların asıl sebebi işte bu kelimeyle ifade edilebilir. O tarihlerde Rusların inancı gereğince haftada yalnızca iki gün süt içilir ve diğer günler ise perhiz edilir. Fakat Molokonlar (Karslıların deyimiyle Malakanlar) bu inanca itimat etmeyip haftanın her günü süt içilebileceğini savunmuşlardır. Bundan dolayı da kendilerine süt içen manasına gelen Molokon adını vermişlerdir. (Hakan, 2012: 592)

İşte bu meseleyle ortaya çıkan bu ayrılık Slav kökenli olan Malakanların, Kilisenin tüm baskılarına rağmen direnmesi neticesinde, Rusya topraklarının çeşitli (Doğu Sibirya, güney Kafkasya gibi) bölgelerine sürülmüşlerdir. Bu sürgünler Malakanlar için baskıdan kurtulmanın alternatifini olarak görülse de aslen Çarlık Rusya'nın politikası olarak uygulanmıştır. Bu politikayla Çarlık Rusya hem bu toplumu merkezden uzak tutmayı hem de savaş sonrasında tahribata uğrayan köylerin tekrar imar edilmesini ve Rus varlığını sağlamlaştırma amacı taşımaktadır. (Kıyanç ve Akça, 2017: 23-24)

Bu süreç köylü cemaatlerle Ortodoks kilisesi arasındaki ayrılığın ve çatışmanın temelini belirlemiştir. Malakanlar, dinsel olarak Hıristiyanlığın geleneksel oruç, giz ve usullerine bağlı olmakla birlikte, rahiplik, haç, ikon, dramatik ayinlerini reddetmektedirler. Aynı zamanda askerlik, savaş ve insanlar arasındaki eşitsizliği eleştiren bir tutuma sahiptirler. Malakanlar İncil ve Eski Ahit'te olduğu gibi 18. yüzyılda Maxim adındaki peygamberlerinin yazdığı 'Güneş Kitabı'na da inanmaktadırlar. Malakanların bu politik ve dinsel tutumları Rus çarlığı döneminde başlayarak her dönem iktidar ve otorite karşısı tavırları sürgün edilmelerine sebep olmuştur. Öyle ki, bu sürgün süreçleri boyunca iktidar ve otoriteye olan düşmanlıkları nedeniyle "pasifizm" önemli bir direniş olarak ortaya koyulmuştur. (Aykutalp, 2015: 23-24) Yapılan tahminlere göre 1682 tarihinde Yunan Ortodoks kilisesinden yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı ayrılan Malakanlar şiddetli

işkencelerle ve baskılarla dolu bir yaşam sürdürmüşlerdir. Rus Yöneticiler tarafından Kafkasların güneyine sürülüp buralarda birkaç kuşak güvenli bir şekilde yaşamışlardır. (Türkdoğan, 1999: 271)

DİNİ GÖRÜŞLERİ

Temeli Ortodoks yasalarına dayalı olan Rus köylü yapısına dayalı Malakanlar kendilerine özgü bir inanç sistemi belirlemiş ve bu inanç sistemini yaşamlarının her ayrıntısına uyarlamışlardır. Bu sebeple Malakanizm yalnızca inanç sistemi değil aynı zamanda da inanış biçimidir. Malakanizm Rusların resmi Yunan Katolik kilisesin yaklaşık 250 yıl öncesinde ayrılmış bir Rus Cemaatinin adı olarak tanımlansa da Orhan Türkdoğan'ın Kars'ta bizzat Malakanların içinde yaptığı araştırmalara göre “ayrılışı 105 yılında yaşanan tarihi bir olaya bağlamakta ve 1809 yılında Ruslardan tamamen ayırdığı belirtilmektedir.” (Kıyanç ve Akça, 2017: 23-24)

Bu ayrılışın hemen akabinde ise Malakanlar dinsel ve dünyevi grupların baskısı altında kalmışlardır. Bu da onların inanç ve ibadetlerini uygulamada gizliliğe sevk etmiştir. İlk dönemlerde ibadet için gizlice toplanıyor, aynı zamanda da Ortodoks kilisesinden komünyon alıp ölümlerini Ortodoks gelenekleriyle gömüyorlardı. Bu baskılar Çar I. Nikola döneminde (1825-1855) iyice etkisini göstermiş ve Malakanların sürgün edilmelerine kadar ilerlemiştir. Bu baskı ve sürgünler Malakanları yıldırmayıp daha da inatçı bir hale getirmiştir. Köylü sınıfı hareketi olarak başlayan bu olay bu baskılar sonucunda yeni bir etnik kimlik oluşturmuştur. (Süvari, 2009: 146)

Özünde Yahudilik ve Hıristiyanlığın bir sentezi olan Malakanizm, Malakanlar tarafından peygamber ilan edilen Maksim adlı rahibin hazırladığı, üç kutsal kitabın (Zebur, Tevrat, İncil) harmanıyla oluşan Güneş Kitabını benimseyip yeni bir din oluşturmuşlardır. Hıristiyanlıktan farklı olarak şekilcilikten kaçınmış, haç, put ve ikonu kabul etmez, Hıristiyan inancında helal olan domuz etini yemezler. Malakanizmin esasını oluşturan nokta ise Tevrat'ta yer alan On Emir'dir. (Türkdoğan, 1999: 272)

İbadet ederken kutsal zaman ve mekanları kabul etmezler, Hıristiyanlığın bir sembolü olan istavroz çıkartmayı da gereksiz görürler. Toplumsal hiyerarşiyi reddeden bu cemaat tanrı ve insan arasındaki tek aracılığı İsa Mesih olarak kabul eder diğer araçları kabul etmezler. İbadetlerini kilise de değil de sade görünümlü çeşitli ikonaların bulunmadığı mekanlarda (Dua Evi) gerçekleştirirler. Kendi içinde altı gruba ayrılan Malakanların Şabatçı grubu haricinde ibadet günleri Pazar günü olarak belirlenmiştir. İbadetlerini Dua Evi olmadığı yerlerde ise belirledikleri bir evde toplanarak İncil'den okunan dualar eşliğinde yere kadar eğilerek icra ederler. Bu evlerde üzerinde beyaz örtü bulunan ve İncil'in okunduğu bir kürsü yer alır ve her üyenin kendine ait bir yeri bulunmaktadır. Kürsüye yakın oturan üyeler genelde eğitim seviyesi yüksek olan kişilerdir, kadınlar ve çocuklar ise genelde kürsüye daha uzak bir yerde otururlar. İbadetlerini seçilmiş bir üyenin Kutsal kitaptan seçtiği dualar ile ilahiler eşliğinde yerine getirirler. Ayrıca ibadet sırasında tütsü ve mum yakmaz, bazı nesnelere atıfta bulunmazlar. Bu evlerin Malakanlar açısından önemi büyüktür, bu evler sadece ibadet yeri olarak değil dindaşların bir araya gelmelerini sağlayan, sorunlara çözümler bulma imkanı sunan bir ortam olmasını sağlar. İbadetin son aşamasında ise üyeler birbirlerine hafifçe eğilerek selamlaşırlar. (Dualı, 2013: 91)

İnançları gereği silah ve şiddet günah sayılırdı ve bu sebeplerden dolayı genel olarak barışçıl, şiddetten kaçınan uyumlu bir yaşam modeli sergilemişlerdir. Dinleri gereği söylemlerinde şiddetin yasaklandığını ve bundan dolayı kavga ve savaştan uzak durduklarını söylemektedirler. Dinlerindeki şiddetin yasak olmasını Hz. İsa'nın başından geçen bir olaya bağlamaktadırlar: “İsa efendimiz yakalandığı sırada Pierre'in elindeki kılıcın düşmesi Allah'ın bir isteğiydi ve Allah bu

olayla verdiği mesajda, silahı herkese yasak etmiştir.” Bu anlayışla hareket eden Malakanlar aynı şekilde Ortodokslarca sapın olarak nitelendirilmiş inançlarından ve askere gitmek istemeyişlerinden kaynaklı Çarlık tarafınca sürgün ve şiddete maruz bırakılmalarına rağmen hiçbir şekilde direniş göstermemişlerdir. (Süvari, 2009: 185)

SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAMLARI

Toplumun temel taşı ailedir ve insanda doğduğu, yetiştiği, yaşadığı, öldüğü toplumun bir üyesidir. Topluluk anlayışı insana destek olmakta ve karşılaştığı sıkıntılardan darbelerden korumaktadır. Aynı durum Malakanlar içinde geçerlidir. Tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli müdahalelere maruz kalan Malakan gruplarının yaşayış tarzın incelenecek olunursa; her Malakan ailesi bir çiftlik işletmesine sahip olmakla beraber hayvancılık, değirmencilik ve çeşitli ticari etkinliklerle de uğraşmaktadırlar. Birden fazla iş alanıyla uğraşma sebepleri ise fazla kazanç sağlayıp aile içi yaşam standartlarını yükseltmektir. Aile gelirlerine göre zengin, orta, fakir gibi bir ayırım görülmektedir. Genel olarak yaşam şartları şehir hayatına uygun olmayan Malakanlar toprağa dayalı bir ekonomiyle yaşamlarını idame ettirmiş, tasarruf etmektense kazançlarını kılık kıyafete vermişlerdir. Bu durum köylere dikiş makinesi, ütü, radyo, plastik tabak çatal, yemek masası, masa örtüsü, bardak gibi yenilikleri getirenlerin yine Malakanlar olduğu ifade edilebilir. Köyde yaşayan bu grubun yaşam standartları köy standartlarına göre yüksek olduğunu göstermektedir. Malakanların tasarruf etmeyip yüksek yaşam standardında yaşamaları Hz. İsa'nın “*Çok mal tutmayın, bugün bulduğunuzu bugün yiyiniz.*” emrine dayandırılır. Malakanlarda zengin olan ailelerin yıllık harcamaları yüksek, kalabalık bir nüfusa sahip ve gelir kaynakları çoktur. Çocuklarının eğitimlerine ve mesleki eğitimlerine önem verirler. Sadece toprağa bağımlı yaşamazlar başka iş alanlarıyla da uğraşırlar. Elektrik ve değirmencilikte ileri seviyededirler. Orta gelirli aile tipinde yıllık harcamalar fazla değildir. Çocuk sayısı da yüksek gelirli aileye nazaran daha düşüktür. Gelir kaynakları belirli seviyededir. Çocukları ise anca ilkökul seviyesine kadar eğitim görürler. Genellikle tarım ve ziraatla geçimleri sağlanır. Düşük gelirli ailelerde ise harcamalar oldukça kısıtlıdır. Nüfusları daha az olmakla birlikte değişkenlik göstermektedir. Genelde rençberlik yaparlar, tarım arazileri azdır ve hayvancılıkla da ilgilenmezler. Harcamalarını en çok temel gıda malzemesi üzerine yaparlardı. Ekonomik gelirlerine göre sınıflandırılan bu üç aile tipinin yanı sıra şehir ve cemaat tipini gösteren yapıları da bulunmaktadır. Bunlar şehir hayatını temsil eder ve cemaat düzenine karşı gelirler. Bu yapıdaki aileler kiliseye gitmezler, yasak olmasına rağmen sigara kullananları da mevcuttu. Yerli halk ise muhafazakar bir yapıya sahipti. Ataerkil bir yapıya sahipti ve geçim kaynakları genelde rençberlik ve çobanlıktı. Ataerkil yapı Malakanlarda da gözlenmiştir. Yerli halkla Malakanlar çabuk kaynaşmışlardı. Kıyaslandığında Malakanların yaşam şartları yerli ailelere göre daha ileri seviyede olduğu görülmektedir. Ancak Malakanlar birikim yapmadıkları için yaşam şartlarında ekstra bir ilerleme olmuyordu. Din etkisiyle sıkı bir ataerkil yapıya sahip olan Malakanlarda her ailenin bir baş ailesi bulunmaktadır. Bu büyük aileye koşulsuz itaatle bağlıdırlar, onların tüm emirleri yerine getirilirdi. Malakan aileleri ortalama 9 kişiden oluşuyordu. Eğitime oldukça önem veriliyordu. Temel eğitim ailede verilir, doğuştan itibaren itaat, iş, sabır, büyüklere saygı, din ve ahlak kurallarına göre çocuk büyütülürdü. Bu şekilde gelecek için oluşacak sorunların önleneceği düşünülürdü. (Reisli, 2018: 36-37)

Tarihleri boyunca köy toplumu olarak yaşayan Malakanlar bu sebeple tarım ve hayvancılık hususunda oldukça ileri seviyeye ulaşmışlardır. Kullandıkları tarım aletleri ve yöntemleri çağdaşlarına göre oldukça teknolojiktir ve bu sebeplerden ötürü gittikleri her yerde ünleri yayılmıştır. Sürgün hayatlarında Almanlardan öğrendikleri tarımı, Estonlardan öğrendikleri

peynirciliği geliştirerek gittikleri her yerde yaygınlaştırmışlardır. Öyle ki göç ettirildikleri Kars ili o güne dek görülmemiş bir kalkınma teşkil etmiştir. (Kıyanç, 2014: 62)

İngiliz gazeteci ve yazar Lynch Malakanları mutlu Hıristiyanlar olarak tanımlamıştır. Ziyaret ettiği Malakan köylerindeki taşımacılık, tarım ve hayvancılık karşısında etkilenmiştir. Çiçek bahçelerinin ne kadar güzel olduğunu belirtmiştir. Fahrettin Erdoğan 1897 Eylül’ünde Sarıkamış’a geldiğinde bölgede bulunan Malakanları incelemiştir. Malakanlar hakkında detaylı bilgiler veren Erdoğan, bölge insanı ile görüşmüş ve Malakanların çalışkanlıklarını, temizliklerini, komşularıyla kurdukları iyi ilişkilerini gözlemlemiştir. (Akça ve Kıyanç, 2015: 26-27)

Malakanlar yerleştikleri köylerin düz arazi yapısına sahip olmasından dolayı tarımsal etkinliklerle rahatça uğraşmış ve buralarda; buğday, arpa, lahana, ayçiçeği, soğan, tere otu, domates ve salatalık gibi çeşitli ürünler yetiştirmişlerdir. Bölgede halen kullanılan “bostan” isimli sebze ekini bu geleneğin devamıdır. (Kıyanç, 2014: 61)

SONUÇ

Çarlık Rusya’da köylü toplum olarak yaşayan Malakanlar Rusya’nın Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinin neticesinde inanış ve yaşayış biçimlerinden dolayı kilise kurallarını reddetmişlerdir. Bu sebeplerden dolayı Çarlar tarafından baskı ve şiddete maruz kalarak yaşadıkları topraklardan dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmeye ve sürgün edilmeye başlamışlardır. Daha sonra Çarlık Rusya bu sürgünleri 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Rus işgali altında kalan Elviye-i Selase topraklarında iskan politikası olarak kullanmıştır. Kars Vilayetine yerleştirilen yaklaşık 15.000-20.000 arasındaki bu Rus halk o güne kadar gittikleri yerlerde diğer topluluklardan uzak, dışa kapalı yaşamayı başarsalar da, Kars’a göç ettiklerinde burada yaşayan Müslüman topluluklarla beraber yaşamışlardır. Bu yaşam kendi içinde çatışmalar barındırır da kendine has bir yapı ortaya çıkarmıştır. Tarım ve Hayvancılıkta tecrübelerini bölge halkıyla paylaşan, bölgede ticaretin canlanmasını sağlayan Malakanlar, bölge insanından da çok şey öğrenmişlerdir. Bu paylaşım bölgede hoşgörü kaynağı olmuştur.

KAYNAKÇA

AKÇA, B., KIYANÇ, S., (2015), “Malakanların Anadolu’daki İzleri”, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt/18, Sayı/19.

ATLI, C., (2013), Kars Halkevleri ve Faaliyetleri, Salkımsöğüt Yayınları, Konya.

AYKUTALP, A., (2015), “ Türkiye’de Nüfus ve Etnisite Politikalarını Kars Malakanları Üzerinden Okumak” Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı/12.

DUALI, Ş. M., (2013), “Rus Ortodoksluğunu Protesto Etmenin İmkânı: Malakanlar/Manevi Hristiyanlar”

HAKAN, E., (2012), Kars Tarihi, İstanbul.

İPEK, N. (2013), “Kafkaslardan Anadolu’ya Göçler”, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

KARAGÖZ, E., SEMYENOV, İ.Y., (2009), Sürgün Bahçesinin Solan Renkleri: Molokonlar, Su Yayınları, İstanbul.

KAYNAR M., AK, G., (2015), “19. Yüzyılda Çok kültürlü İmparatorluktan Ulus-Devlete Geçişte Sürgün ve Göç: Malakanlar Örneği”, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt/10, Sayı/ 2.

KIYANÇ, S., (2014), “Malakanlar” , Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), 2014 Muğla.

KIYANÇ, S., AKÇA, B., (2017), “Malakanların Anadolu’daki İzleri”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt/18, Sayı/39

KIZILKAYA, O.(2017), “XIX. Yüzyılın Ortalarında Kars Sancağı’nda Bazı Sosyal ve Dini Yapılar”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,

REİSLİ, T.,(2018), Rusya’dan Türkiye’ye Göç Eden Malakanların, Siyasal, Sosyal ve Kültürel Durumları (yüksek Lisans Tezi), Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Sinop.

SATIŞ, İ. (2012), “Kırım Savaşı’ndan Sonra Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler Ve Şanlıurfa Yöresine İskânlar”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C/ XII, S/1.

SERBEST B., DEMİRCİ, N. S., (2015), “Kars ve Çevresinde Rus Yönetimi (Karskaya Oblastı)”

SÜVARİ, Ç. C., (2009), Dinsel Geleneğin Etnisite İnşasında Oynadığı Rol: Malakanizm Örneği (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara

TEKİN, K. H. (2014), “Kırım Savaşı Osmanlı Hatıra Ve Asker Madalyaları”, Zeitschrift für die Welt der Türken, Cilt/6, Sayı/1.

TÜRKDOĞAN, O., (1999), Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://cetindurak.com/tarihin-emanetleri-malakanlar/> erişim tarihi: 04.05.2019.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNE İLİŞKİN AKADEMİSYENLERİN ALGISAL HATALARI

Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER²¹⁵

Özet

Üniversiteler nitelikli insan gücü yetiştiren kurumlardır. Bu misyonu yerine getirmede akademisyenler önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Dolayısı ile onların öğrencilere yaklaşımları ve öğrencileri algılayış biçimleri amaçlara ulaşmada önem taşımaktadır. Bu araştırma ile Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademisyenlerin öğrencileri hakkındaki algısal hatalarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma paradigması doğrultusunda şekillendirilmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış, veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilere ilişkin akademisyenlerin algısal hatalarının sıklıkla, halo/horn etkisi, algısal savunma, basmakalıplaştırma, model oluşturma, kendini gerçekleştiren kehanet, beklenti etkisi, yansıtma etkisi, zıtlık etkisi ve seçici algılama temalarında toplandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen, Algısal Hata, Öğrenci

Giriş

TDK'ya göre algı, bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak etme anlamlarını taşımaktadır. Algılamayı duyuşsal bir bilgilenme olarak tanımladığımızda ise beş duyuş organımız aracılığıyla duyma, tatma, görme, koklama, dokunma duyuşları yardımı ile dış dünyadan bilgi edinmeyi kastetmiş oluyoruz (Saydam, 2005:69). Algı bir süreçtir. Bu süreçte bilgi kaynağı algılayan tarafından tek taraflı olarak incelenir tam anlamıyla bir iletişim söz konusu değildir, çünkü bilgi tek yönlüdür. Algılayanın kaynaktan alabildiği kendine özgü, zamana ve koşullara bağlı, bazı etkenler altında şekillenmiş bilgi ve fikir elde etmedir (Çıta ve Keçecioğlu, 2015:23). Algılama sadece görünenden alınan mesaj değildir. Bazen görünenin dışında gerçekler de olabilmekte, algılar yanılgılar görülebilmektedir. Literatürde algısal hatalar genel olarak; algısal savunma, basmakalıplaştırma, model oluşturma, hale etkisi, yansıtma, beklenti, kendi gerçekleştiren kehanet, seçici algılama, zıtlık etkileri olarak yer almaktadır.

Üniversiteler, eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan kurumlar olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumun sorunlarını çözmede kilit rol üstlenmektedir (Atanur-Baskan, 2001:23). Bu misyonunu yerine getirmede üniversitelerin önemli insan kaynağı olan akademik personelin öğrencilere ilişkin algıları önem taşımaktadır. Bu araştırma ile Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademisyenlerin öğrenciler hakkındaki algısal hatalarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

²¹⁵ Munzur Üniversitesi, Çemişgezek MYO, gonulsener@munzur.edu.tr

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma ile Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademisyenlerin öğrencileri hakkındaki algısal hatalarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada fenomenoloji yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre bireylerin belli bir olguya ilişkin deneyimlerinin derinlemesine betimlenmesi amaçlanmaktadır (Patton, 2014). Bu çalışmada ele alınan fenomen ise Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademisyenlerin öğrencileri hakkındaki algısal deneyimleridir. Çalışma kapsamında bu deneyimlerin derinlemesine incelenmesi söz konusudur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tunceli MYO, Çemişgezek MYO ve Pertek MYO’nda görev yapan farklı bölümlerden 20 akademik personel belirlenmiştir. Çalışma grubunun demografik değişkenlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Cinsiyet	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>					-
N	8	12					20
%	40	60					100
Yaş	<i>25-30</i>	<i>31-35</i>	<i>36-40</i>	<i>41-45</i>	<i>46-50</i>		-
N	4	14	1	0	1		20
%	20	70	5	0	5		100
İdari Görev	<i>Var</i>	<i>Yok</i>					-
N	9	11					20
%	45	55					100

Veri Toplama Araçları

Akademik personelin öğrencilere hakkındaki algısal hataları hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemek amacıyla görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Görüşme formu için soru havuzu hazırlanmıştır. Soru havuzunun hazırlanmasında ilgili literatüre başvurulmuş (Smith ve Osborn, 2015) ve araştırmacının kişisel gözlemlerinden faydalanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna son halini vermek için uzman görüşüne başvurulmuş ve ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulamanın ardından gerçek uygulamaya geçilmiştir. Bu doğrultuda her bir akademik personelle ayrı ayrı görüşülmüş, görüşmeler ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Görüşmeler sırasında hem kayıt cihazıyla hem de not olarak kayıt yapılması sağlanmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan açık uçlu soru aşağıda yer almaktadır:

1. Derslerine girdiğiniz öğrencileriniz hakkındaki kişisel yargılarınız ve bu yargılarınıza ilişkin yanılma durumlarınız nelerdir? Örnek vererek açıklayınız.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yaklaşımı içinde fenomenoloji desenine uygun olarak tasarlanan çalışmalar genellikle fenomenleri derinlemesine incelemeyi gerektirir. Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademisyenlerin öğrencileri hakkındaki algısal deneyimlerini ortaya koymak amacıyla bu çalışmada veri toplamak için çalışma grubu ile görüşme yapılmıştır. Akademik personelin görüşleri dikkate alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde “içerik analizi” yöntemi kullanılmış, içerik analizinin aşamalarına (verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi) uygun olarak analiz edilmiştir. Bu yöntem görüşleri yansıtan metinlerin içerisindeki kavramları ya da sözcükleri tek tek saymak yerine içeriğin ayrıntılı bir biçimde taranmasını ve bunun sonucunda kodlar oluşturmayı gerekli kılmaktadır (Weber, 1990). Böylece oluşan kodlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılarak içerikte yer alan hem açık hem de gizli mesajlar ele alınmaktadır (Glesne ve Peshkin, 1992).

Ayrıca araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Heberman’ın (1994) geliştirdiği; formül kullanılmıştır.

$$Uzlaşma\ Yüzdesi = \frac{Görüş\ Birliği(Na)}{Görüş\ Birliği(Na) + Görüş\ Ayrılığı} \times 100$$

Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik sağlanmış olmaktadır. Buna göre görüşüne başvuru alan uzman sadece üç ifadeyi araştırmacılarından farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu hesaplamadan ardından araştırmanın güvenilirliği; $P=106/(106+3) \times 100 = \%97$ olarak bulunmuştur.

BULGU VE YORUMLAR

Meslek Yüksekokullarında görev yapan akademik personelin öğrencilerine ilişkin deneyimlediği algısal hataların belirlenmeye çalışıldığı araştırmanın bu bölümünde elde edilen görüşler analiz edilerek açıklamaya uygun olan örnek ifadeler ile birlikte verilmiştir. Buna göre akademik personelin yanılsamaları sıklıkla; halo/horn etkisi, algısal savunma, basmakalıplaştırma, model oluşturma, kendini gerçekleştiren kehanet, beklenti etkisi, yansıtma etkisi, zıtlık etkisi ve seçici algılama temalarında toplandığı görülmektedir. Algısal hatalara ilişkin açıklamaların, frekans değerlerinin ve katılımcı görüşlerinin yer aldığı tablolar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Hale/Horn etkisine ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Halo/Horn Etkisi f=17	Bir nesne, olay veya kişinin tek bir özelliği temelinde onun hakkında genel bir izlenim oluşturulduğunda halo/horn etkisi ortaya çıkar. “Tembel çocuğun aynı zamanda yaramaz olacağı düşüncesi”	<ul style="list-style-type: none"> • Tembel ve çok konuşanlar aynı kişilerdir (K3). • Dersi dinlemeyen öğrencilerin sınavda başarısız olacağı düşüncesi (K7). • Devamsızlık yapan öğrencinin başarısız olacağını düşünmek (K11).

Tablo 3: Algısal savunmaya ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Algısal Savunma f= 15	İnsanların tehdit içeren fikirlere, nesnelere veya durumlara karşı kendilerini savunmaya almaları olarak tanımlanabilir. Bir sorun karşılaşıncı yaygın olarak bilinen bir söyleyiş olan “üzülme, her şey yoluna girecek” örnek olarak verilebilir. Geleceğe karşı savunmacı bir yaklaşım veya hiçbir şeyin kötü olmayacağı inancı algısal savunmayı tanımlamaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> • Finalde kurtarırsın, bütünlemede geçersin (K5). • Ailesi ile problem yaşan öğrencime üzülme her şey iyi olacak derim (K12). • Çoğu öğrencim okul bitince işsizlik korkusu yaşamakta, onlara «arkadaşlar eğer geleceğe dair planlamalarınızı şimdiden yaparsanız çok iyi yerlerde olabilirsiniz» sözünü söylerim (K17).

Tablo 4: Basmakalıplaştırmaya ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Basmakalıplaştırma f=15	Bir kimseyi, bulunduğu grubun algısı ile değerlendirmek, kategorize etmektir. İnsanları ve nesnelere gruplandırırken zihnimize oluşan kişiselleştirmelerdir.	<ul style="list-style-type: none">• Dersle ilgisi olmayan öğrencilerin yanında olan bütün öğrencilerin de aynı yapıda olduğunu düşünürüm (K9).• Bir grup öğrenci derse geç geldiğinde içlerinde gerçekten mazereti olan öğrenciye inanmam (K13).• Çocuk gelişimi öğrencileri matematik yapamaz algısı (K14).

Tablo 5: Model oluşturmaya ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Model Oluşturma f=13	Bir konuda kişinin zihninde ideal bir model oluşturması ve bu modele göre insanları, olayları ve nesnelere değerlendirmesi de onu algısal yanılma çarpıtmalarına götürebilir.	<ul style="list-style-type: none">• Sınıfta başarılı olabileceğini düşündüğüm, inandığım öğrencimin olumsuz davranışını kabullenmeme (K14).• Derse ilgili, düzenli çalışan öğrencilerin sınavlarda da başarılı olacağını düşünmek (K16).• Okuduğunuz yer sonuçta Oxford değil ya hepimiz MYO (K20).

Tablo 6: Kendini gerçekleştiren kehanete etkisine genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Kendini Gerçekleştiren Kehanet f=12	Olması kesin olan şeylerin beklentisi, algılayanın davranışlarını şekillendirecektir ve bu şekilde beklenin olması yüksektir. “Bir şeyi 40 defa söylersen olur düşüncesi”	<ul style="list-style-type: none"> Düşük not alacağını düşünen bir öğrencinin sınava çok çalışmasına rağmen düşük not alması (K4). Öğrencilerimizde genel olarak ben yapamam, başaramam düşüncesi ve beraberinde başarısızlığın olması (K19).

Tablo 7: Beklenti etkisine ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Beklenti Etkisi f=10	Beklentilerin, olduğu ölçüde olayların, nesnelerin ya da insanların aslında nasıl algılanacağını yönlendirmesidir. Bir kişinin yaşamak istediği bir durumu yaratma eğilimi beklentiler yanlıgısını ifade eder.	<ul style="list-style-type: none"> Derse katılan öğrencinin yüksek not almasını beklemek (K1). 100 alan öğrencinin hocayı sevmesi, 0 alan öğrencinin hocayı sevmemesi (K5).

Tablo 8: Yansıtma etkisine ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Yansıtma Etkisi f=9	İnsanların kendi özelliklerini başkalarında görme eğilimi ve diğer insanların bize ait inanç ve tutumlara sahip olduğu düşüncesine inanmak yansıtma etkisini meydana getirmektedir.	<ul style="list-style-type: none"> O da bizden anlayışı, yanlış yapsa bile yanlışın dile gelmemesi (K8). Ben dersi derste dinlemezsem öğrenemezdim. Öğrencilerimin de dersi etkin dinleyerek anlamalarını istiyorum (K10).

Tablo 9: Zıtlık etkisine ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Zıtlık Etkileri f=8	Bir olayı, nesneyi ya da kişiyi aynı yapıdaki özelliğinin bir başkasıyla kıyaslandığında ortaya çıkmaktadır. Bir kişiye karşı tutumumuz yakın zamanda değerlendirdiğimiz diğer insanlardan etkilenmektedir.	<ul style="list-style-type: none"> Ödevini çok iyi hazırlayan öğrenciyi gördükten sonra, diğer öğrencilerin hazırladığı ödevleri beğenmemek (K14).

Tablo 10: Seçici algılamaya ilişkin genel açıklama, örnek katılımcı görüşleri ve frekans değerleri

Algısal Hata	Açıklama	Katılımcı Görüşü
Seçici Algılama f=7	Algılama yapan kimse algılama konusu olan olayı, nesne veya kişiyi kendi ihtiyaçlarını, değerleri ve beklentilerini ilgilendiren yönlerini dikkate alması ile ortaya çıkar, çevredeki uyaranların hepsini almamız mümkün olmadığından bizim için önemli olanları seçme eğilimi içine oluruz.	<ul style="list-style-type: none">• Sınıfta derse katılanlarla daha çok ders yaparım (K2).• Çoğunlukla öğrencilerde görmek istediğim özelliklere odaklanırım (K6).• Öğrencilerin sadece sınavda çıkacak yerlere çalışması, diğer konulara çalışmaması (K13).• Anlatılacak ders seçiminde ileride sınavlarda karşılaşılabilecekleri ve iş hayatında onlar için gerekli olan konulara öncelik vermek (K15).

Sonuç ve Öneri

Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilere ilişkin akademisyenlerin algısal hataları incelendiğinde; bu hataların sıklıkla, halo/horn etkisi, algısal savunma, basmakalıplaştırma, model oluşturma, kendini gerçekleştiren kehanet, beklenti etkisi, yansıtma etkisi, zıtlık etkisi ve seçici algılama temalarında toplandığı görülmektedir.

Akademisyenlerin öğrencilere yaklaşımları ve öğrencileri algılayış biçimleri amaçlara ulaşmada önem taşımaktadır. Bu doğrultuda öğrencileri tanıma ve değerlendirme konusunda akademisyenlerin hassasiyet göstermesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Atanur-Baskan, G. (2001). Türkiye’de yükseköğretimin gelişimi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21(1), 21-32.
- Çıta, K. ve Keçecioğlu, T. (2015). Çalışanların performans yönetimi sistemini algılamaları üzerine bir araştırma, *EUL Journal of Social Sciences*, VI(II), 19-36.
- Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers: An introduction*. NY: Longman.
- Patton, M.Q. (2014). *Qualitative evaluation and research methods*. Newsbury: Sage.
- Saydam, A. (2005). *Algılama yönetimi*. Rota Yayınları, İstanbul.
- Smith, J. A. & Osborn, M. (2015). Interpretative phenomenological analysis. In J.A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: a practical guide to research methods* (pp.53-80). London: Sage.
- TDK, (2019). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimese=c=11616 17.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis*. Beverly Hills, CA: Sage.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SANAL KİMLİK ALGISI VE TOPLUMSAL YABANCILAŞMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER²¹⁶

Özet

Günümüz teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte sosyal medya olarak adlandırılan yeni bir ortam, günlük yaşam içinde yerini hızla almaya başlamıştır. Özellikle mobil iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte insanlar kendi öz kimliklerinin dışında farklı kimlik tasarımları oluşmaya başlamış, sahip olduğu sosyal yaşamdan uzaklaşarak, sosyalleşme aracı olarak gördükleri makineye bağımlı hale gelmiştir. Yaşanan bu değişimler en çok yeni nesil tarafından benimsenir olmuştur. Bu çalışma ile Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin sanal kimlik algısı ve toplumsal yabancılaşma durumları incelemeye değer görülmüştür. Araştırma nitel araştırma paradigması doğrultusunda şekillendirilmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış, veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Meslek Yüksek okulu öğrencileri sıklıkla sosyal medya ile iletişim kurmayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu iletişim türünü tercih etme nedeni olarak; kendini daha iyi ifade etme, ulaşımın kolay olması, daha ekonomik, daha pratik, daha etkili, daha rahat ve daha anlaşılır olma fikirlerini sıralamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Kimlik, Toplumsal Yabancılaşma, Öğrenci

Giriş

Günümüz teknolojileri, kişiyi gerçek dışı bir simülasyonun içine çekmektedir. Bu simülasyon bütün bireyler için daha çekici bir hal almıştır. Bunun nedeni uzak, dokunulmaz ve kurgusal bir yer olmasıdır. Aynı zamanda arzuların ve düşlerin içinde daha rahat edebileceği alternatif bir dünya olarak görülmektedir. Sınırlılıkları ve kusurları olmasına rağmen son yıllarda gerçekliğin yerini alabilme potansiyelinden söz edilmektedir (Robins, 1999:37).

Sosyal paylaşım ağları yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olarak yerini almaktadır. Zaman içerisinde dönüşüme uğrayan sosyalleşme mekanları; teknolojik gelişmelerle birlikte, gerçek anlamda yüz yüze görüşmenin önüne geçerek bir araya gelme ihtiyacına duyulan isteğin azalmasına neden olmaktadır. Zira sosyal paylaşım ağları bireylere, zaman ve mekândan bağımsız olarak iletişim kurma imkânı tanıyarak; sanal ortamlarda bir araya gelme imkânı tanımaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014:2).

Sosyal ağların en önemli en göze çarpan yönü kullanıcıyı bir kimlik performansına sürüklemesidir. Kullanıcı, durmaksızın kim olduğunu sergiler. Sosyal ağlarda durum güncellemesi yapmak, fotoğraf paylaşmak, gruplara üye olmak, yorum yazmak gibi etkinlikler kim olduğuna, nasıl bir yaşam sürdürdüğüne, nasıl bir sosyal çevrede yaşadığına, beğenilerine, zevklerine, hayata karşı duruşuna ilişkin ipuçları veren, kimliğini fragmanlar halinde diğer kullanıcılara aktaran eylemlerdir (Özdemir, 2015:121). Birey bu eylemi gerçekleştirirken kendi öz kimliğinden de uzaklaşabilir. Gerçek kimliği ile kendi yarattığı sahte kimliği iç içe

²¹⁶ Munzur Üniversitesi, Çemişgezek MYO, gonulsener@munzur.edu.tr

geçen birey, kendi öz benliğine yabancılaşmaktadır. Sosyal paylaşım ağları üzerinden oynanan oyunlar, sohbetler, saatler süren telefon konuşmaları, bireyin ailesine, çevresine hatta kendisine yabancılaşmasıyla neticelenmektedir. Gerçek ve sanal arasında bir dünyada varlığını sürdürmeye başlayan kişi, gerçek kimliği ile sanal kimliği arasındaki ayrımı fark edememektedir. Özetle, gerçek dünyada kurulan yüz yüze iletişimin yerini, sosyal paylaşım ağları aracılığıyla gerçekleştirilen bir iletişim aldığında, kişi gerçek dünyaya yabancılaşmaktadır (Mercan, 2010:109). Bu çalışma ile Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin sanal kimlik algısı ve toplumsal yabancılaşma durumları incelemeye değer görülmüştür.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim “fenomology” deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tunceli MYO, Çemişgezek MYO ve Pertek MYO’da öğrenim gören farklı bölümlerden 35 öğrenci oluşturmaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Erkek							-
	N	23	12						35
	%	65.72	34.28						100
Bölüm	Çocuk Gelişimi	Bankacılık ve Sigortacılık	Yapı Denetimi	Yerel Yönetimler	Büro Yönetimi	Tıbbi Sekreterlik			-
	N	12	7	5	5	4	2		35
	%	34.28	20	14.29	14.29	11.43	5.71		100

Toplama Araçları

Öğrencilerin genel görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan sorular görüşleri alınmak üzere öğrencilere sorulmuştur. Oluşturulan görüşme formunda bir adet açık uçlu, dokuz adet kapalı uçlu soru yer almaktadır. Öğrencilere görüşme formları verilerek, gerekli açıklamalar yapılmış bu formları doldurup teslim etmeleri istenmiştir. Doldurulan bu görüşme formları araştırmanın temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir.

- İletişimde sıklıkla aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?
Sosyal medya ile iletişim. Çünkü.....
Yüz yüze iletişim. Çünkü
- Sosyal medya hesaplarımda; Gerçek bilgilerimi paylaşıyorum. Çünkü.....
- Sosyal medya hesaplarımda; Olmasını istediğim bene ilişkin paylaşımlar yaparım. Çünkü.....
- Yüz yüze iletişimde daha başarılıyım. Evet () Hayır ()

5. Sanal iletişimde daha başarılıyım. Evet () Hayır ()
6. Toplum içinde kendimi kolaylıkla ifade edebilirim. Evet () Hayır ()
7. Toplum içinde kendimi kolaylıkla ifade edemem. Evet () Hayır ()
8. Sosyal medya hesaplarımda; Gerçek kimliğimi kullanırım. Evet () Hayır ()
9. Sosyal medya hesaplarımda; Fake kimlik kullanırım. Evet () Hayır ()
10. Sürekli bir bilgisayar kutusunun içinde olma fikri size neyi düşündürür?

Verilerin Analizi

Öğrencilerin görüşleri dikkate alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır.

Aşamalar;

1. Verilerin kodlanması
2. Temaların bulunması
3. Kodların ve temaların düzenlenmesi

Çalışmada ilk olarak öğrencilerin görüşme formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş ve öğrencilerden toplanan bütün veriler 35 görüşme formu) geçerli kabul edilmiştir. Daha sonra bu anketler üzerinde çözümlemeler yapılmıştır. 35 formun her birine sırayla sayı numarası verilerek her bir soru için bir Word belgesi oluşturulmuş ve yanıtlar istatistiksel veri analiz programında analiz edilmiştir. Ayrıca araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Heberman’ın (1994) geliştirdiği; formül kullanılmıştır.

$$Uzlaşma\ Yüzdesi = \frac{Görüş\ Birliği(Na)}{Görüş\ Birliği(Na) + Görüş\ Ayrılığı} \times 100$$

Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik sağlanmış olmaktadır. Buna göre görüşüne başvuru uzman sadece on ifadeyi araştırmacıardan farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu hesaplamanın ardından araştırmanın güvenilirliği; $P=239/(239+10) \times 100 = \%95$ olarak bulunmuştur.

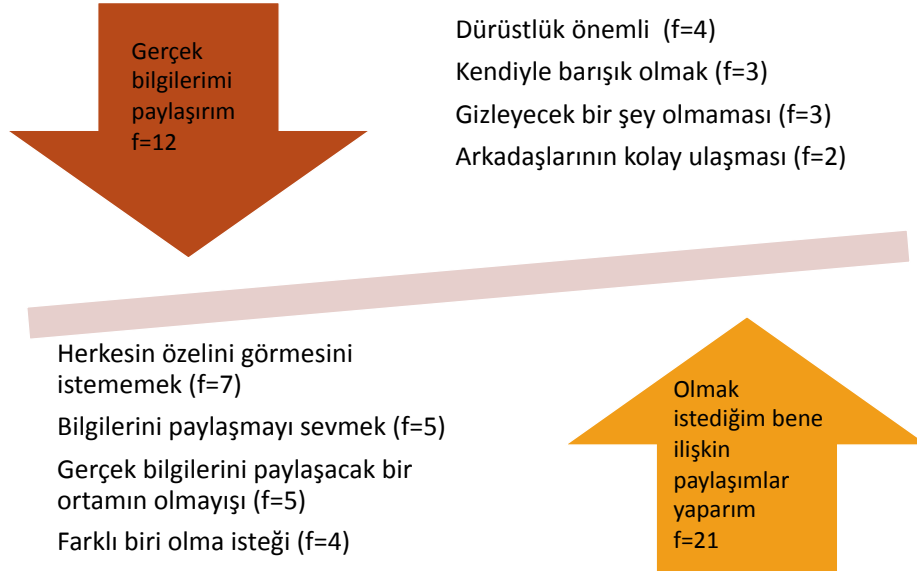
BULGU VE YORUMLAR

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sanal kimlik algısı ile toplumsal yabancılaşma durumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada öğrencilere ilk olarak İletişimde sıklıkla hangisini tercih edersiniz? Neden? Sorusu sorulmuş ve elde edilen yanıtlar analiz edilerek Şekil 1’de gösterilmiştir.

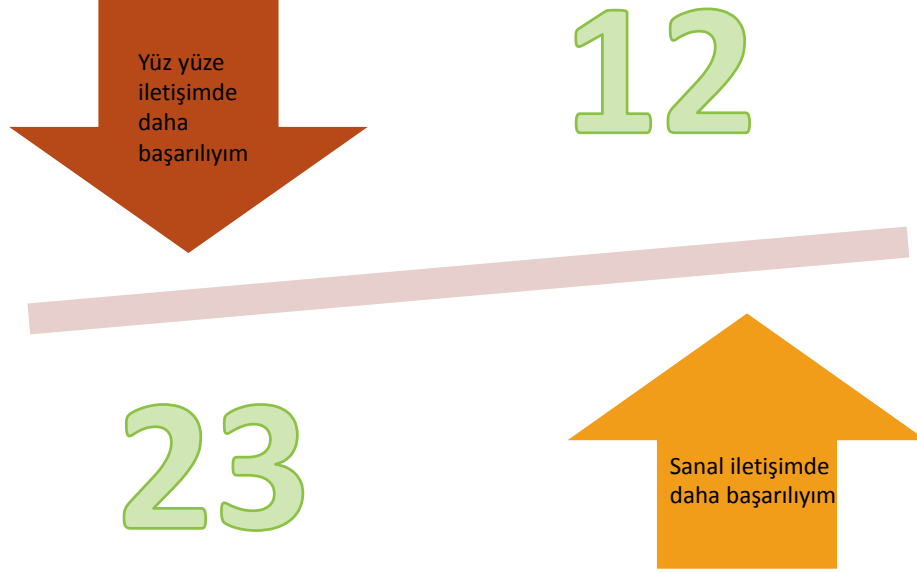
Şekil 1: Öğrencilerin iletişim tercihleri

Meslek Yüksek okulu öğrencileri sıklıkla sosyal medya ile iletişim kurmayı tercih etmektedir. Bu iletişim türünü tercih etme nedeni olarak; kendini daha iyi ifade etme, ulaşımın kolay olması, daha ekonomik, daha pratik, daha etkili, daha rahat ve daha anlaşılır olma fikirlerini sıralamışlardır. Öğrenciler sosyal medya hesaplarında;

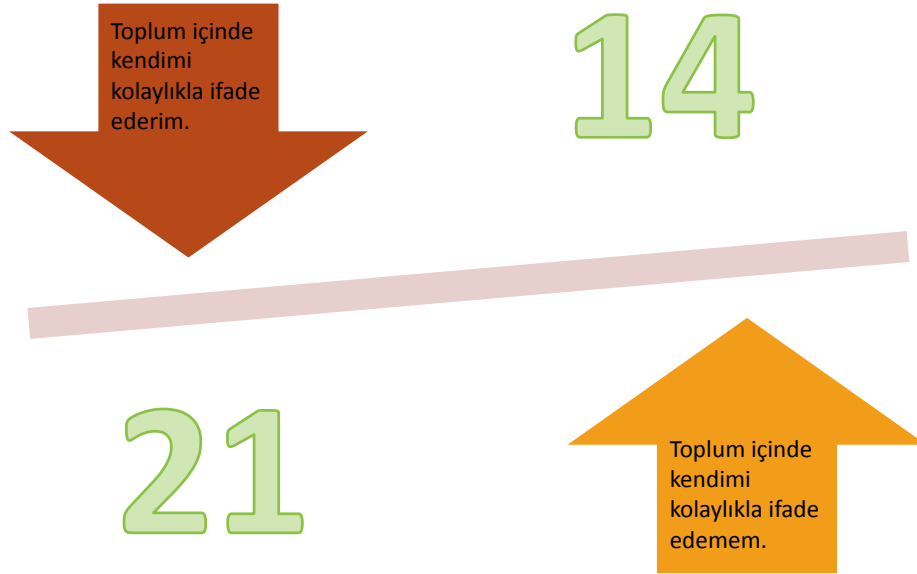
Şekil 2: Öğrencilerin bilgi paylaşım durumları

Meslek Yüksekokulu öğrencileri sosyal medya hesaplarında sıklıkla olmayı istedikleri bene ilişkin paylaşımlar yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu tercihin sebebi olarak; herkesin özelini görmesini istememek, bilgilerini paylaşmayı sevmek, gerçek bilgilerini paylaşacak bir ortamın olmayışı, farklı biri olma isteği sıralanmıştır.

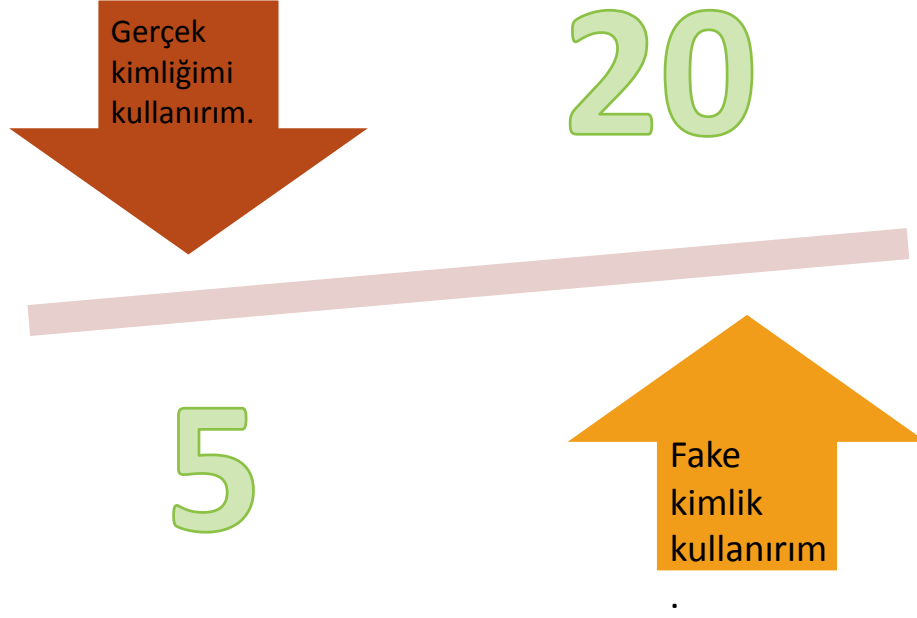
Şekil 3: Öğrencilerin başarılı olduğu iletişim türü

Şekil 3 incelendiğinde Meslek Yüksekokulu öğrencileri sanal iletişimde kendilerini daha başarılı bulduklarını belirtmişlerdir.

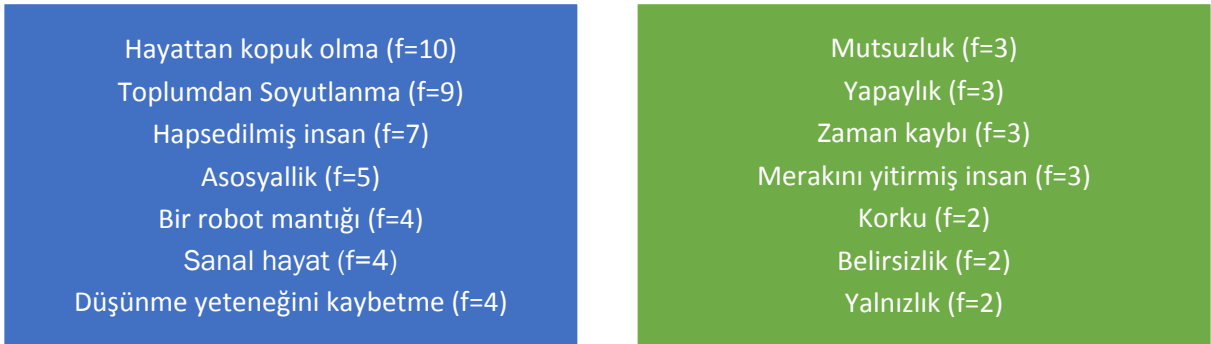
Şekil 4: Öğrencilerin toplum içinde kendini ifade ediş biçimi

Şekil 4'e göre öğrenciler toplum içinde kendilerini kolaylıkla ifade edemediklerini dile getirmişlerdir.

Şekil 5: Öğrencilerin sosyal medya hesaplarında kullandıkları kimlik türü

Şekil 5 incelendiğinde öğrenciler sıklıkla kendi hesaplarını kullandıklarına ilişkin görüş belirtmişlerdir. Sürekli bir bilgisayar kutusunun içinde olma fikri size neyi düşündürür? Sorusuna ilişkin öğrenci görüşleri Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6: Öğrencilere göre sürekli bilgisayar kutusu içinde olma fikri

Sürekli bilgisayar kutusu içinde olma fikrini değerlendirirken sıklıkla bu durumun hayattan kopuk olma, toplumdan soyutlanma, hapsedilmiş insan, asosyallik, bir robot mantığı, sanal hayat,

düşünme yeteneğini kaybetme, mutsuzluk, yapaylık, zaman kaybı, merakını yitirmiş insan, korku, belirsizlik ve yalnızlık olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneri

Araştırma sonucunda; Meslek Yüksek okulu öğrencileri sıklıkla sosyal medya ile iletişim kurmayı tercih etmektedir. Bu iletişim türünü tercih etme nedeni olarak; kendini daha iyi ifade etme, ulaşımın kolay olması, daha ekonomik, daha pratik, daha etkili, daha rahat ve daha anlaşılır olma fikirlerini sıralamışlardır.

Meslek Yüksekokulu öğrencileri sosyal medya hesaplarında sıklıkla olmayı istedikleri bene ilişkin paylaşımlar yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu tercihin sebebi olarak; herkesin özelini görmesini istememek, bilgilerini paylaşmayı sevmek, gerçek bilgilerini paylaşacak bir ortamın olmayışı, farklı biri olma isteği sıralanmıştır.

Meslek Yüksekokulu öğrencileri sanal iletişimde kendilerini daha başarılı bulduklarını, toplum içinde kendilerini kolaylıkla ifade edemediklerini dile getirmişlerdir. Öğrenciler ayrıca sıklıkla kendi hesaplarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında öğrenciler sürekli bilgisayar kutusu içinde olma fikrini değerlendirirken sıklıkla bu durumun hayattan kopuk olma, toplumdaki soyutlanma, hapsedilmiş insan, asosyallik, bir robot mantığı, sanal hayat, düşünme yeteneğini kaybetme, mutsuzluk, yapaylık, zaman kaybı, merakını yitirmiş insan, korku, belirsizlik ve yalnızlık olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencileri etkileyebilecek teknolojinin olumsuz yanlarından kaynaklı olabilecek zararların en aza indirilmesine ilişkin önlemlerin alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Dursun, Ö.Ö. ve Barut, E. (2016). *Sosyal medyanın yeni sorunsalı: sanal kimlikler* (Ed. Aytekin İşman, Hatice Ferhan Odabaşı, Buket Akkoyunlu). Eğitimde teknoloji okumaları, Ankara: Pegem Akademi.
- Karagülle, A.E. ve Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication -TOJDAC*, 4(1), 1-9.
- Mercan, N. (2010). Dijital dünyada zaman, mekân, insan ilişkileri ve yabancılaşma, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 403, 100-111.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage Publication, London.
- Özdemir, Z. (2015). Sosyal medyada kimlik inşasında yeni akım: özçekim kullanımı, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 112-131.
- Robins, K. (1999). *İmaj: görmenin kültür ve politikası*. Nurçay Türkoğlu (Çev.), İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

ELAZIĞ İLİ BUZLUK MAĞARASININ REKREASYON ALANI OLARAK YENİDEN DÜZENLENMESİ

Mikail TEL²¹⁷
Atakan Aksu²¹⁸

Özet

Rekreasyonel faaliyetlere katılma günümüzde hızla artmaktadır. Bu artışla beraber turizm etkinliklerinin yeri daha önemli hale gelmiştir. Rekreasyonel faaliyetler içerisinde tarihi ve doğal olan mekanları gezme sıklıkla yapılmaktadır.

Türkiye, doğal zenginlikler açısından tüm dünya da isminden söz ettirmektedir. Doğal güzelliklerin varlığının yanında bu bölgelerin tanınabilirliğini arttırmak, turizme kazandırmakta bölgenin ekonomik ve sosyal hareketliliğinin artmasında önemli bir faktördür.

Elazığ ilinde; Elazığ'ın eski yerleşim merkezi olan Harput' ta bulunan ve yüzyıllardır bilinen Buzluk Mağarası da doğal güzellikleri açısından isminden söz ettirmektedir. Bu doğal yapının daha çok tanınması için bazı tedbirler ve adımlar atılması gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı da eşsiz bir doğal özelliğe ve güzelliğe sahip olan bölgenin turizm değeri açısından daha hareketli bir görünüşe kavuşturulması için yapılması gereken bazı adımlar hakkında öneri sunmaktır.

Buzluk Mağarası şehir merkezine 12 km Harput mahallesine ise 6,3 km uzaklıktadır. Harput mahallesinde bulunan kale, hamam, camiler, kümbetler ve tarihi çınar ağaçları bölgeye değer katan doğal ve tarihi mekanlar olarak sıralanmaktadır.

Buzluk Mağarası ise bulunduğu dağın konumu dikkate alındığında trekking, yaban hayatı, kuş gözlemciliği, dağ bisikleti, kamp ve çeşitli etkinlikler yapılabilecek niteliktedir.

Rekreasyon sahalarında potansiyeli yükselten unsurlar olduğu gibi bu potansiyeli düşüren bazı sorunlarda var. Bu etkenler çevre kirliliği, hava kirliliği, güvenlik sorunu, ulaşım zorluğu ve bakımsızlık gibi olumsuz etkenler de olabilmektedir.

Buzluk Mağarası için bu temel sorunların başında ulaşım, dinlenme tesisleri, yön tabelaları, ışıklandırma, mağaraya iniş için merdiven basamakları, çevre kirliliği ve temizlik gibi eksikler gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elazığ, Harput, Buzluk Mağarası

²¹⁷ Fırat Üniversitesi, Sivrice Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otelcilik Bölümü, Elazığ /Türkiye

²¹⁸ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, Elazığ/ Türkiye

GİRİŞ

1. REKREASYON

Endüstriyel gelişmelere paralel olarak günlük 12 saatlik mesailerin süresinde azalma olması boş zaman sürelerinde belirli oranlarda artışa sebep olmuştur. 19. ve 20. yy Avrupa, Amerika ve gelişmiş ülkelerde, bilimsel bilgiye ve teknolojiye verilen önem artmış ve bireylerin yaşam şekillerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir (Karaküçük, 2014).

Rekreasyon etkinliklerine katılmanın birçok olumlu yararı olduğu belirlenmiştir. Bunlar; boş zamanları olumlu aktivitelerle doldurma, sağlıklı yaşama, eğitime katkı sağlama, suç oranlarını düşürme ve küçük yaşta suçu engelleme, sosyalleşmelerine yardımcı olma, demokratik yaşam tarzına alışma, aile içi iletişimin artmasına vb. gibi etkilemektedir (Tel, 2007; McLean, 2015).

Endüstri devrimin beraberinde getirmiş olduğu kalabalık ve kırsal alanlardan şehirlere göçün artmasına paralel olarak sağlıklı toplum yapısını korumak için rekreasyon aktiviteleri bir ihtiyaç haline gelmiştir (Lee ve ark., 2001).

Bu durum, hem serbest zaman modellerinin oluşmasına; eğitim, düzenlenmiş spor aktiviteleri, aile yürüyüşleri, doğal mekanları ziyaret, inanç turizmi gibi, hem de serbest zaman kültürünün gelişmesine katkı sağlamıştır (Ağaoğlu ve ark., 2005).

Rekreasyon aktivitelerinde zaman içerisinde bazı çeşitlemeler meydana gelmiştir. Açık alan rekreasyonu, kapalı alan rekreasyonu, turizm ve kültürel rekreasyon gibi yeni aktiviteler yaşanmaya başlamıştır. Rekreasyon aktivitelerine katılma ve organize etme tüm dünyada bir devlet politikası haline gelmiştir. Halkın boş zamanlarını değerlendireceği park ve rekreasyon alanları oluşturulmuştur. Yeni keşfedilen ve belirlenen bazı doğal alanlarda rekreasyon amaçlı olarak halkın hizmetine sunulmuştur (Lapa ve ark., 2018).

2-REKREASYON VE DOĞA:

Günümüzde doğal kaynakların başında ormanlar ve bozulmamış doğa parçaları ile doğal niteliğini koruyabilmiş alanlar (milli park, tabiatı koruma alanı, tabiat parkı, tabiat anıtı, özel çevre koruma bölgesi gibi) gelmektedir (Demirel, 1999).

Ülkemizde orman rejimi içerisinde kalan alanlarda rekreasyon/turizm amaçlı kullanılacak alanlar yasa gereği belirlenmiştir. Bu amaçla 1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanununa göre, koruma statüsü verilen doğal içinde sadece Milli Parklar ve Tabiat Parkları rekreasyon/turizm amaçlarına hizmet edebilecek şekilde belirlenmiştir (Gül ve ark.,2005; Aksu, 2015).

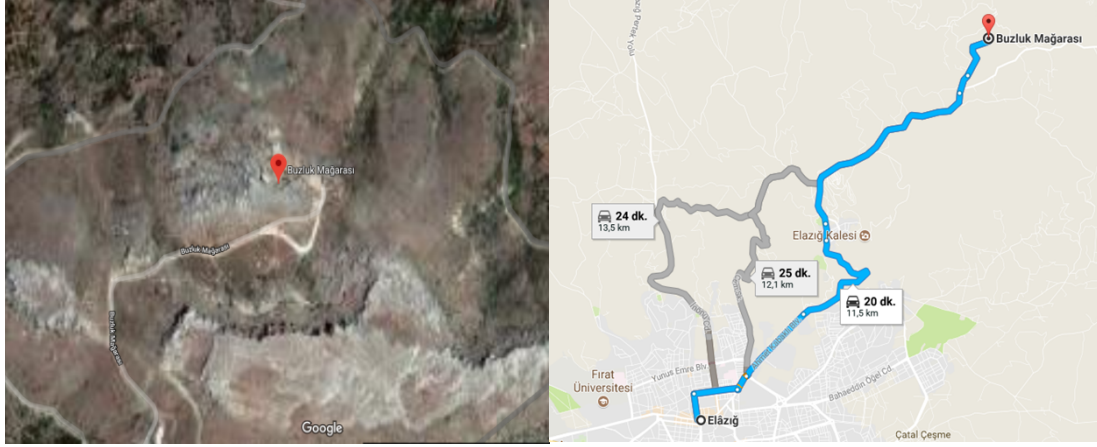
Doğada yapılan rekreasyon aktivitelerine bakıldığında; doğa yürüyüşü, kampaçılık, balıkçılık, kano, kayak, at biniciliği, golf, su kayağı, motor sporları, hava sporları gibi geniş etkinlik yelpazesi yoluyla katılımcıların doğal çevre ile etkileşime girmelerine açık alan rekreasyonu adı verilmektedir (Cordes ve Ibrahim, 1999; Koçak ve Balcı, 2010).

Rekreasyon ve doğa her ne kadar farklı iki kavram olsa da zamanla birbiriyle bütünleşen iki kavram olmuştur. Rekreasyon faaliyetlerinin çoğunluğu (gezi gözlem, trekking, kano, dağ bisikleti, kamp vb.) doğada yapılır. Doğada rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için şartların uygun olması gerek. Ülkemizde son yıllarda doğaya yönelik ve tarihi miras yerlerini gezmek- görmek amacıyla yapılan rekreasyon faaliyetleri ilgi odağı olmuştur. Ülkemizin sahip olduğu tarihi eserler ve miraslar gerek ülkemiz gerekse de dünyada çok rağbet gören kaynakların başında gelmektedir. Ülkemiz tarihi eserler ve doğal güzellikler bakımından adeta bir cennet yeridir. Dolayısıyla yurt içi ve yurt dışındaki insanlar ülkemizin doğal ve tarihi yerlerini gezmek ve keşfetmek için turistik geziler düzenlemektedirler. Bu tür turistik geziler ülkemizin rekreasyonel potansiyelini arttırmaktadır.

3- ÇALIŞMA ALANININ YERİ VE ÖZELLİKLERİ

Buzluk mağarası Doğu Anadolu bölümünde, Elazığ ilinin Harput mahallesinin Obuz köyünde yer almaktadır. Tarihi geçmişi Urartulara kadar dayanmaktadır ve Harput kalesinden bile daha eski bir geçmişi vardır.

Buzluk mağarasının özelliklerinden bir tanesi yazın serin ve ılık, kışın sıcak olmasıdır. Şehir merkezine 12 km Harput kalesine ise 6,3 km uzaklıktadır. Buzluk mağarası Keban barajının üst tarafında yer almaktadır. Buzluk mağarası ovaya hakim bir konumda yer almaktadır. Buzluk mağarası bulunduğu dağın konumu dikkate alındığında trekking, yaban hayatı ve kuş gözlemciliği, dağ bisikleti, kamp ve çeşitli etkinlikler yapılabilir. Buzluk mağarasının özellikle Keban barajına yakın olması turizm ve rekreasyonel potansiyelini çeşitlendirmekte ve potansiyelini artırmaktadır. Biyolojik çeşitlilik bakımından zengin olan ovada rekreasyon faaliyetleri açısından oldukça avantajlıdır. Bununla beraber buzluk mağarasının bulunduğu ova hayvan çeşitliliği bakımından zengindir (Kültür Portalı, 2019; TRT Haber, 2019).

4- MATERYAL VE METOD

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla araştırmaya ilişkin literatür bilgileri, internet, kitap, makale, görseller, haritalar, tez ve benzeri kaynaklar taranarak doküman analizleri yapılmış ve elde edilen veriler araştırma konusuna yönelik derleme yöntemi ile düzen ve uyum içinde sıralanmıştır. Ayrıca Türkiye’de bulunan doğal bazı alanlarla karşılaştırılmıştır.

5- BULGULAR:

Rekreasyon sahalarında potansiyeli yükselten unsurlar olduğu gibi bu potansiyeli düşüren bazı sorunlarda var. Bu etkenler çevre kirliliği, hava kirliliği, güvenlik sorunu, ulaşım zorluğu, bakımsızlık gibi olumsuz etkenler de olabilmektedir.

BUZLUK MAĞARASI İLE İLGİLİ TESPİT EDİLEN BAŞLICA EKSİKLİKLER:

1- Tanıtım Eksikliği

Elazığ'ın bu doğal güzelliğinin medyada yeterli düzeyde yer almadığını söyleyebiliriz.

2- Yön Tabelaları

Harput Mahallesi'nden çıkıştan itibaren yön tabelalarının eksik olduğu belirlenmiştir.

3- Aydınlatma

Buzluk Mağarasının aydınlatma sisteminin giriş kısmından iç kısımlara kadar ışıklandırmanın hiç olmadığı belirlenmiştir.

Buzluk Mağarası

Mersin Astım Mağarası

4- Merdiven Ve Mağara İçerisine İniş

Mağara içerisine inişte herhangi bir koruyucu ve merdivenin olmadığı belirlenmiştir.

Buzluk Mağarası

Taşkuyu Mağarası (Mersin)

5- Açıklayıcı Bilgiler Ve Tanıtım Broşürü eksikliği

Buzluk Mağarası için yeterli tanıtımın olmadığı belirlenmiştir.

6- Ulaşım

Buzluk mağarası için bu temel sorunların başında ulaşım gelmektedir. Buzluk mağarasını ziyaret edebilmek için hususi arabanız olması gerekmektedir.

7- Temizlik

Buzluk Mağarası girişi ve çevresinde çöp bidonlarının olmadığı ve çevre temizliğinin eksik olduğu tespit edilmiştir.

8- Seyir Terası, cafe ve piknik alanları eksikliği (Munzur Dağları Ve Keban Baraj Gölünü Görecek)

Buzluk Mağarasının dağın üst kısımlarında olduğundan seyir açısından ve doğal güzelliklerin gözlemlenmesi açısından bir seyir terasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

6- SONUÇ

Buzluk mağarasının rekreasyonel potansiyelinin artması için Elazığ belediyesinin ve Kültür Turizm İl Müdürlüğü'nün buzluk mağarasına otobüs seferleri düzenlemesi, tanıtıcı bröşür ve afiş çalışmaları, büfeler, otopark, dinlenme tesisi, piknik yapılabilecek alanlar, çevre temizliği için çöp kutuları gibi çalışmalar yapması buzluk mağarasının rekreasyonel potansiyelini arttırabilir.

Rekreatif kolaylık başlığı altında değerlendirilen konulardan birisi de güvenlik hizmetleridir. Buzluk mağarası çevresinde kaya düşmesi gibi risklere karşı güvenlik önlemlerinin yanı sıra bazı uyarı tabelalarına yer verilmelidir.

ÖNERİLER

- Buzluk mağarasını ziyarete gelen turistlere mağarayı tahrip ve oradaki düzeni bozmadan piknik alanları yapılmalıdır.
- Buzluk mağarası çevresine çöp kutuları ve yere çöp atmayın tabelaları asılmalıdır.
- Özellikle dışarıdan gelen turistlerin dinlenme ve konaklama ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler inşa edilmeli
- Turistik amaçlı gelen insanların yeme, içme ihtiyaçlarını karşılamak için büfe tarzı yerler açılmalı
- Kişisel arabalarıyla gelen turistlere arabalarını park edecek park alanı oluşturulmalıdır.
- Buzluk mağarasının çevre korumasına dikkat çekilmesi için yol boyu ve mağara çevresine bilgilendirici tabelalar konulmalıdır.
- Harput Mahallesi İle Buzluk Arasında Yeni Yürüyüş güzergahları belirlenmelidir.
- Buzluk mağarasının doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan sahip olduğu potansiyelin daha ayrıntılı planlarının oluşturularak bu değerlerin tam anlamıyla ortaya çıkartılması gerekmektedir.
- Buzluk mağarasının bir tanıtım filminin yapılması ve tarihi yapısı hakkında bilgilendirici bilgiler verilmelidir.

Yukarıda belirtilen önerilerin gerçekleştirilmesi buzluk mağarasının turistik değerinin artmasını sağlayacaktır. Mağarayı ziyaret edecek insanların üstüne düşecek görevse doğal dengeyi bozacak davranışlardan kaçınmak bizlere miras olarak bırakılan tarihi yapılar ve çevresinin korunmasını sağlamak bir sonraki nesillere aynı tarihi mirasları en az zararla emanet etmektir.

7- KAYNAKLAR:

Ağaoğlu YS, Taşmektepligil M, Bayrak M. (2005). Dünyada ve Türkiye’de Serbest Zaman Kavramının Tarihsel Gelişimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(2):1-10.

Aksu ÖA. (2015). Korunan Doğal Rekreasyon Alanlarında Donatı Elemanlarının Tasarımları: Altındere Vadisi Milli Parkı Örneği , Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 15 (2) 267-278.

Cordes K, Ibrahim HM. (1999). Application in Recreation & Leisure for Today and Future. Second Edition, WCB / McGraw-Hill, Boston.

Demirel Ö. (1999). Çoruh Havzası (Yusufeli kesimi) Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreasyon ve Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Türkiye Ormancılık Dergisi, 23(5): 1103-1112.

Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 2(2):213-222.

Gül A, Özgüner H. (2005). Ülkemizdeki Korunan Doğal Alanlarda Yönetim Zonlarının Oluşturulması. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Poster Bildiri Kitabı 8-10 Eylül Isparta, 151-154.

HARİTA1/2: Google Maps

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/iletisimharitasi>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.

<https://www.trthaber.com/haber/yasam/elazig-buzluk-magarasi-dogal-klimasiyla-ilgi-goruyor-380922.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2019.

Karaküçük S. (2014). Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme. Ankara: Gazi Kitapevi

Koçak F, Balcı V. (2010.)

Lapa TY, Köse E, Günbayı İ. (2018). Türkiye’de Yapılan Rekreasyon Araştırmaları: Sistematik bir Derleme. Hacettepe Journal of Sport Sciences, 29 (2), 87–104.

Lee JH, Scott D, Floyd MF. (2001). Structural İnequalities İn Outdoor Recreation Participation: A Multiple Hierarchy Stratification Perspective. Journal of Leisure Research, 33(4), 427-449.

McLean D, Hurd A. (2015). Kraus’ Recreation and Leisure in Modern Society. London: Jones & Bartlett Learning Publishers.

Tel, Mikail (2007). Öğretim üyelerinin boş zaman etkinlikleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Doğu Anadolu örneği. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji anabilim Dalı.

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞLI KAHRAMAN KADINLAR

Doç. Dr. Nurhan AYDIN²¹⁹
Canan YURTSEVER²²⁰

ÖZET

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra başlayan işgaller karşısında kurtuluş çareleri aranmaya başlanmıştı. Maraş'ın da 22 Şubat 1919 tarihinde İngilizler tarafından işgali ve aynı sene içerisinde bölgeyi Fransızlara bırakmaları üzerine Fransızların, Ermenilerle işbirliği yaparak Maraş'ı işgali Anadolu'da tam bir milli birlik ve dayanışmanın oluşmasına neden olmuştur. Kadın-erkek, genç ihtiyar güç ve kader birliği yapmış; her tehlikeye göğüs germişlerdir. Maraş müdafaasına katılan ve Fransızların şehri terk ederek Antep istikametine çekilmesini sağlayan kahraman kadınlarımızın bir kaçı çok meşhurdur. Bu kadınlarımızdan birisi Maraş'ın Kayabaşı Mahallesinde oturan Bitlis Defterdarı'nın eşi olarak bilinen, şehirde birden çok vatandaşın katledilmesine dayanamayıp düşmana karşı ateş açarak erkek elbiselerini giyini silahına sarılan adsız bir Türk anasıdır. Bir diğeri ise Maraş mücadelesine katılan, I. Dünya Harbi'nde şehit edilen Mustafa Efendi'nin eşi olarak bilinen, Ermenilerin bölgede yaptığı mezalime karşı kahramanca direnen Naciye Nine'dir. Ayrıca bunların yanı sıra eşi ile birlikte Kümbet ve Kayabaşı mahallerinde milli örgütlenmeyi yapan, ancak eşinin şehit edilmesiyle, silah ve cephane almak için Kılıç Ali Paşa'nın huzuruna çıkarak ondan silah ve cephane almayı başaran; Haveydi aşireti mensuplarını, tüm aile fertlerini ve yöre halkını etrafına toplayarak kahramanca mücadele eden Senem Ayşe'dir. Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün de söylediği gibi: “Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez.” sözünden de anlamalıyız ki Milli Mücadele'nin gerek Maraş'ta gerekse tüm şehirler de zafere ulaşmasında erkek kahramanlarımız gibi kadın kahramanlarımızın da katkısı çok büyüktür. Bu çalışma da Milli Mücadele döneminde Maraş'ta kahramanca mücadele eden kadınlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Maraş, Kahraman Maraşlı Kadınlar

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, çeşitli cephelerde savaşmak durumunda kalmıştı. Bu cephelerin bir bölümü savunma, bir bölümünde de taarruz hareketi yapmıştı. Fakat 1916 yılıyla beraber özellikle Güney Cephesi'ndeki olaylar Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişme göstermeye başlamıştı.(Uçarol, 1995: 472) 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'nda(Göze, 2006: 3) yer alan İngilizlerin, Filistin ile Irak'ı (Musul hariç), Fransızların ise Suriye ve Güney

²¹⁹ Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, KARS, z.nurhanaydin@hotmail.com

²²⁰ Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Master Öğrencisi, KARS
cananyrtsvr@gmail.com

Anadolu'nun tamamını alacak olmaları maddesi Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte yeni bir ivme kazanarak İngiltere ile Fransa'yı karşı karşıya getirmişti.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından ise İngilizler, Musul'daki petrolü elinde bulundurmak için Musul'u kendi himayeleri altına almak istemişti.(Güllü, 2017: 409) Bunu hayalini gerçekleştirmek için de daha önce Fransa'ya bırakmış oldukları Musul ve Suriye'nin bir bölümüyle beraber İskenderun, Antep, Maraş ve Urfa gibi yerleri işgal etmişlerdi.(Çelik, 1999: 48-49) Musul'un, İngilizlere bırakılması, Fransızlar tarafından kabul edilene kadar bu bölgeleri ellerinde bir fırsat olarak tutmayı planlamışlardı. İngiltere'nin desteklediği bu fikir gerçekleşecekti. Fransa, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki çıkarlarından dolayı bu bölgelerden vazgeçmek istememişti. İngiltere de Güney Anadolu bölgesinde sürekli kalmayı düşünmediği için Musul bölgesindeki isteklerini yerine getirdiği zaman, bölgeyi terk edeceğini belirtmişti. Bu vasıtaıyla "İngiliz-Fransız Anlaşması" imzalandı. Bu anlaşmaya göre de: "Güney Anadolu ve Suriye'den İngilizlerin çekilerek bölgeye Fransızların gelmesi kabul edilmişti."(Güllü, 2017: 491) Böylece İngilizler 1919 yılının başında işgale uğrattıkları Güney Anadolu'dan 1919 yılının ortalarında ayrılıp, yerlerini Fransızlara bırakacaklardı.(Gönlübol ve Sar, 2014: 6) İngilizlerin tersine bölgede kalıcı olmak için gelen Fransızların, bu bölgeyi işgal etmesiyle birlikte bölgede insanlığa aykırı her türlü vahşetin yaşanması söz konusu olacaktı. Ayrıca Fransız ordusuna destek veren Ermeni birlikleri ve Ermeniler, Fransızların bölgeye gelmesiyle daha saldırgan vaziyete bürünerek buradaki çatışmaların alevlenerek şiddetle yayılmasına sebep olacaktı.(Güllü, 2017: 491; Saatçi Vd., 2005: 10)

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'yle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştı. Bu antlaşmanın 7. maddesi gereğince İtilaf Devletleri, güvenlikleri için tehlikeli gördükleri stratejik yerleri işgal edebilecekti. Bu maddeye dayanarak İtilaf Devletleri daha önceden de kendi aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalara göre hiçbir haklı sebep olmadan Osmanlı Devleti'nin topraklarını 15 Mayıs 1919'da işgal etmeye başlamışlardı.(Çavdar, 2017: 65)

Maraş'ın da 22 Şubat 1919 tarihinde İngilizler tarafından işgali (Gümüşalan, 2012: 146) ve aynı yıl içerisinde Fransızlara bölgeyi bırakmaları üzerine Fransızların, Ermenilerle işbirliği yaparak (Özel, 1992: SSY) Maraş'ı işgal etmeleri Anadolu'da tam anlamıyla milli birliğin ve dayanışmanın oluşmasına neden olmuştur. Kadın-erkek bir olmuş, genç ihtiyar demeden güç ve kader birliği yaparak; her tehlikeye karşı kahramanca mücadele vermişlerdir.(Atatürk, 2017: 279)

İşte isimleri zikredilmeye çalışılan adları bilinen ve bilinmeyen sayısız kadın kahramanlarımız Maraş ilinde de önemli bir yere sahiptir. Hatta şehrin "kahraman" unvanını almasına katkıları görmezden gelinemeyecek kadar elzemdir. Maraş savunmasına katılmış ve Fransızların şehri terk ederek Antep'e çekilmesinde büyük katkıları olan kahraman kadınlarımızın bir kaçı çok meşhurdur. Tıpkı Erzurumlu Nene Hatun, Erzurumlu Fatma, Gördesli Makbule, Rahmiye, Adanalı Hatice Ana, Asker Saime, ve Halide Edip ve yine Elifleri, Kezbanları, Ayşeleri, Fatmaları ve diğer isimsiz kahramanlar gibi.

1-MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞLI KAHRAMAN KADINLAR

Birinci Dünya Savaşı devam ederken İtilaf Devletleri kendi aralarında yapmış oldukları gizli anlaşmalarla beraber Osmanlı Devleti'nin topraklarını kendi aralarında nasıl pay edeceklerini kararlaştırmışlardı. Bu antlaşmalardan biri olan Sykes-Picot gizli antlaşmasına göre; Suriye bölgesi ile Musul, Antep, Urfa, Maraş illeri Fransa'nın payına düşmüştü. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünya kuvvet dengesinin değişmiş olması, İngiltere stratejisini

değiştirmiş ve akabinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesini de bahane ederek Maraş'ı işgal etmiştir. Bu işgal 15 Eylül 1919'da İngilizlerin, Fransızlarla imzaladıkları Suriye Antlaşması ile yeni bir yön kazanmış ve İngilizler bu bölgelerden çekilerek yerlerini Fransız kuvvetlerine bırakmışlardır. (Uyaniker, 2007: 102; Şavkılı, 2017: 310-311; Siler, 1995: 56) Fransızlar 22 Şubat 1919 yılına gelindiğinde Maraş'ı işgal etmişlerdir.(Şahin,2010, 13) Fransız işgali, İngiliz işgaline göre daha da sert olmuştur. Çünkü Ermenilerle işbirliği yapan Fransızlar, Ermenilerin burada yaptığı zulümlere göz yummuşlardır.(Özalp, 1984: 43) Bölgenin işgalinde Ermenilerden yararlanan Fransızlar, Ermenilerin yaptıkları taşkınlıklar ve saldırganlıklara engel olamayınca, Fransız subaylar çok büyük sıkıntılar yaşamaya başladı. Çünkü, Ermeni lejyonerleri başta Maraş, Antep, Urfa ve Adana'da olmak üzere yapmış oldukları taşkınlıklar ve saldırılar, bölgelerdeki Müslüman halkı aşırı derecede rahatsız etmeye başlamıştı. İşte bu yüzdendir ki Türk halkı düşmana karşı savunmaya geçmiştir. Bölgede Türk direnişinin başlamasına sebep olan belki de en önemli gelişmelerden biri olan bazı Ermenilerin Müslüman kadınlara sarkıntılık etmeleri ve bölge halkına haksız yere yaptıkları zulümler olmuştur. Bu tür olumsuz gelişmelerin yaşandığı ve Türk halkının gerek canını, gerek malını, gerekse namusunu korumak amacıyla (Uyaniker, 2007: 102) bölgedeki Fransızlara karşı sert bir tepki ortaya koymuşlardır. Bu sert tepkinin ilki 31 Ekim 1919 günü Maraş'ta bir kadının peçesini yırtan ve iki kişiyi silahla yaralayan Ermenilere karşı, Uzunoluk Camisi İmamı olan Sütçü İmam'ın silahıyla ateş ederek Ermenilerden birini öldürmesi ile başlayacaktır. Hatta bu olay işgal kuvvetlerinin baskıyı daha da arttırılmasına neden olmuş ve Maraş'ta direnişin de sembolü olarak tarih sayfalarına yazılmıştı. Maraş'ta yaşanan bir diğer olay da 26 Kasım 1919'da Maraş Kalesi'ndeki Türk Bayrağı'nın indirilerek yerine Fransız bayrağının çekilmesi olayıdır. Bu olayın yaşanması üzerine Rıdvan Hoca şu sözleri söyleyecektir: "*Kalesinde özgür bayrağı dalgalanmayan ülkede Cuma namazı kılınamaz.*" İşte bu söz Fransızlara karşı bölgedeki halkı toplu bir isyana yönlendirmişti.(Özalp, 1984: 43)

29 Kasım 1919'da Maraş'ta başlayan bu direniş "Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin kurulması ile daha da örgütlü bir hale gelmiştir. Böylece Aslan Bey, Kurtoğlu Salim Bey ve Kılıç Ali yönetimindeki Maraş Kuva-yı Milliyesi, asker sayısını arttırmış ve kentte kalabilmek için, kuvvetlerini devamlı olarak takviye eden halkın tahammül edemeyeceği kötülöklere de başvurmaktan kendilerini geri koymayan Fransızlara karşı mücadeleler göstermişlerdir. 21 Ocak 1920'de başlayarak 11 Şubat 1920 gecesine kadar aralıksız olarak devam eden mücadelenin sonunda, Türk halkının elinde yeterince cephane olmamasına rağmen, modern bir şekilde silahlarla donatılmış Fransız birliklerine karşı, yiğitçe mücadeleler vermiş ve Fransızlar bu bölgeyi boşaltmak zorunda kalmıştır.(Ertan, 2016: 124) Maraş'ın ve diğer şehirlerimizin kurtuluşunda erkek kahramanlarımız olduğu gibi kadın kahramanlarımızın da etkisi yadsınamayacak derecede büyüktür. Bu dönemde kurdukları derneklerle, basındaki yazılarıyla, mitinglerdeki heyecanlı konuşmalarıyla mücadeleye destek veren isimleri belli olan kadınların yanı sıra nice isimsiz Anadolu kadını da, cepheye silah taşımak, hatta bizzat erkeklerle omuz omuza bir mücadele de yer alarak kahramanlıklarını göstermişlerdir. Milli direnişe çeteler kurarak ya da kurulan çetelere girerek kimi zaman erkekleri de içlerine alarak kurdukları milis güçleriyle birliklerini yönetmişlerdir.(Ülker, 2010: 38; Sağ, 2001: 17)

Milli Mücadelede yıllarında üzerine düşen her görevi yapan Türk kadını, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nin ardından yapılan haksız işgallere karşı tepkisini ortaya koymuş, yeri gelmiş orduya mermi ve giyecek imal etmiş yeri gelmiş cepheye malzeme taşımıştır. Kurtuluş Savaşı sürecince Türk kadını vatanın istikbali için erkeğiyle bir olmuş ve vatani uğruna büyük fedakarlıklar göstermiştir. Milli Mücadele'ye büyük katkısı olan kadınlarımızı Mustafa Kemal şöyle dile getirmişti: "*Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından fazla çalıştırm,*

milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim” diyemez (Erdem ve Yiğit, 2010: 159; Sarıçoban, 2017: 1332). Bu sözden de anlamalıyız ki Milli Mücadele'nin gerek Maraş'ta gerekse tüm şehirler de zafere ulaşmasında erkek kahramanlarımız gibi kadın kahramanlarımızın da katkısı çok büyüktür.

1.1.BİTLİS DEFTERDARININ EŞİ

Maraş'ta 21 Ocak 1920 tarihinde Fransızlarla savaş başlamıştı, aynı yılın 12 Şubat'ında Fransızların bölgeden geri çekilmesiyle sona ermiş, Maraş böylece düşman işgalinden kurtulmuştur. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Reisi Melek Reşid ve Katip Şefika Kemal imzasıyla 2 Şubat 1920 tarihinde yayınlanmış olan bir bildiriye, Fransızların Maraş'ta yapmış oldukları zulümler hem yurtiçinde hem de yurtdışında kınanmıştır. Maraş'ta düşmana karşı verilen kahramanca mücadelede en çok katkıda bulunanlardan birisi de Bitlis Defterdarı'nın Eşi olmuştur. Bitlis Defterdarı'nın Eşi, Maraş'ın Kayabaşı Mahallesinde düşmanın hazırlamış olduğu mazgala yaklaşarak sekiz düşmanı öldürmüştür. Daha sonra da erkek elbisesi giyerek milis kuvvetlerine katılmış ve düşmana karşı kahramanca direniş göstermiştir.(Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız, 1998: 122; Tansel, 1991: 40-41; Baykal, 1996: 9,53; <http://muharipgaziler.org.tr/kadin-kahramanlar> Erişim Tarihi: 15.03.2019)

İsmi Milli Mücadele'de kaynaklarında yer almamış olsa da Bitlis defterdarının eşi olarak bilinmektedir.(Uyaniker, 2007: s.103; Kurnaz, 1991: 122) Bitlis Defterdarının Eşi'nin kahramanlığı, Ermenilerin bölgede yapmış oldukları taşkınlıklar ve saldırganlıkların artmasıyla beraber ortaya çıkmıştır. Fransızlar Maraş'ı işgal ederken Ermenilerle işbirliği yapmışlardı. Ancak Fransızlar, Ermenilerin taşkınlıklarına ve saldırganlıklarına engel olamayınca, Fransız askerler büyük sıkıntı içerisine girecekti. Çünkü, Ermeni lejyonelerinin başta Maraş, Antep, Urfa olmak üzere Adana'da yaptığı taşkınlıklar ve saldırılar, bölgede yaşayan Müslüman halkı çok fazla rahatsız etmişti. İşte Maraş'ta da Bitlis Defterdarı'nın Eşi'nin kahramanlığı, her yönden örnek gösterilecek şekilde olmuştur. Mustafa Kemal de Maraş'ta kahramanca mücadele eden Bitlis Defterdarının Eşi'nin, Müslümanların katledilmesine ve birden çok hanıma tecavüz edilmesine dayanamayıp galeyana gelerek sekiz düşmanı öldürdüğünü ve daha sonra da erkek elbisesi giyerek milis kuvvetlerin yanında savaşa katıldığını, bildirmiştir. Amasya'daki Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-ı Vatan Cemiyeti'nin Başkanı da Maraş'ta düşmana karşı kahramanca direniş gösteren Bitlis Defterdarının Eşi'ne bir tebrik telgrafı, göndermiştir. Cemiyet üyeleri bu tebrik telgrafta Bitlis defterdarının hanımına “*Türk Mücahidesi*” sanını vermişlerdi.(Uyaniker, 2007: 103-104)

1.2.NACİYE NİNE

Fransızlarla işbirliği yaparak Maraş'taki Müslüman halka zulüm eden Ermenilerin faaliyetleri git gide artış göstermeye başlamıştı. Bunun üzerine Atatürk'ün emrinde ve komutasında bulunan Kuva-yı Milliye tarafından Ermenilere sert bir şekilde cevap verildi. Türkler 21 Ocak 1920 tarihinde Ermeni ve Fransızların buldukları yerleri kuşattığı için Fransız birlikler diğer birliklerden haber alamamıştı. Şehirdeki işgalci destekçi kuvvetler de desteksiz bırakıldı. Ermeni mezaliminden kurtulmak isteyen Müslümanlar kendi evlerini bile yakmak zorunda kalmıştır. Böylelikle Ermeni komşularının evlerini de yakmaya ve onlara zarar vermiş olacaktı.(Eycil, 2009: 198-199)

İşte Maraş mücadelesine katılan, I. Dünya Harbi'nde şehit edilen Mustafa Efendi'nin eşi olarak bilinen, Ermenilerin bölgede yaptığı mezalime karşı kahramanca direnen Naciye Nine de bunlardan birisidir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında seferberlik ilan edilmesiyle, kocası Mustafa Efendi savaşa gitmiş ve gittikten kısa zaman sonra şehit düşmüştür. Kocasının ölüm

haberine bir türlü inanamayan Naciye Nine, kapı komşusu olan bir Ermeni kadının yapmış olduğu kötü muamele karşısında ve Ermenilerin bölgede yaptığı mezalime karşı dayanamayıp kendi eviyle beraber komşusu Ermeni kadının evini yakmıştır. Böylelikle intikamını almıştır. (<https://kahramanmaras.bel.tr/maras-mudafaasi-ve-kahraman-kadinlarimiz> Erişim Tarihi: 15.03.2019)

1.3.SENEM AYŞE

Maraş savunmasının sembol isimlerinden biri olan Senem Ayşe, Maraş'ta kadınlar arasında kahramanlığı ve silahşörlüğü ile nam salmış mücahid olarak tanınmakla beraber cesaret ve fedakar Milli Mücadele'nin kadın kahramanlarından birisidir. (Milliyet, 1957: 4) Haveydi aşiretinin Şeyhi Yusuf Ağa'nın kızıdır. 1879'da Besni'de (Adıyaman'ın Silvanlı şehrinde) doğmuştur. Savunma içinde görev alan başka kadınlar da olmasına rağmen en öne çıkarıdır. Ailecek Maraş'a göç etmişlerdir. Duraklı mahallesinden Ramazan ile evlenip çocuk sahibi olmuştur. (Alparslan ve Yakar, 2009: 185; Moroğlu, 2015: 84; Uyaniker, 2007: 125) Kardeşi Hasan güreşlerde gösterdiği yiğitlik ile "Senem Hasan" diye anılırken kendisi de "Senem Ayşe" olarak ad alır. Maraş'ta bulunan Kümbet Mahallesi'nde oturan Senem Ayşe, Fransızlara ve Ermenilere karşı kahramanca mücadele vermiştir. Senem Ayşe'nin eşi Ramazan, Haveydi aşireti mensuplarını ve aile fertlerini toplamıştır. Ermeni ve Fransız işgaline karşı çete savaşı başladığında Senem Ayşe, yeri gelmiş cepheye yemek yapmış, yeri gelmiş yaralıların tedavisine koşarak Maraş'ın düşman işgalinden kurtulmasına önemli katkı sağlamıştır. Maraş Mücadelesinin beşinci gününde Eşi Ramazan bir sokak çatışmasında Ermeniler tarafından vurularak şehit edilmiştir. Kocasının ölüm haberini alan Senem Ayşe, ardından silaha sarılmış çete elbisesi giyerek Çiftçi Veysel oğlu Hasan Efendinin çetesine katılmış ve burada çeteye önemli katkıları olmuştur. (Özalp, 1984: 195)

Cephaneleri bittiğinde bir gün Senem Ayşe, Kılıç Ali Bey'in yanına giderek ondan cephaneye istemiştir. Ve Kılıç Ali Bey ise bu istek üzerine şu sözleri söylemiştir: "*Bacı biz erkekler savaşıyoruz, sen evine git.*" Bu sözün üzerine Senem Ayşe, kendini Kılıç Ali Bey'e kanıtlamak için ısrarlı bir şekilde kendisine bir hedef göstermelerini ister ve onu tam on ikiden vurarak kahramanlığını göstermiş olur. Kılıç Ali Bey bu duruma şaşırır ve bu kahraman kadına istediği cephaneyi verir. Senem Ayşe, evinin yakınında bulunan bir Ermeni evinin, cephaneye deposu olarak kullanıldığını öğrenince kendi evini yakar. Böylece cephaneye deposu olarak kullanılan Ermeni evini havaya uçurur. Çete ile beraber plan yaparak Ermeni ve Fransız askerlerini pusuya düşürürler. Senem Ayşe, hem eşi Ramazan'ın intikamını almış hem de Maraş'ın kurtuluşuna katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından çeşitli askeri davetlere çağrılan Senem Ayşe'ye bir gün bu kahramanlığının neye borçlu olduğu sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "*Vatanın istikbali, Allah'ın rızası ve Türk kadınının namusu için mücadele etmektir.*" Senem Ayşe, erkek elbisesi giymiş (Moroğlu, 2015: 84) ve bir erkek gibi hayatını yaşamıştır. Milli Mücadele'ye hiçbir karşılık beklemeden katılan bu Türk kadını 8 Şubat 1954'de yokluk içinde vefat etmiştir. Devlet yardımı almadan hayatını tamamlamıştır. Yokluk yıllarında birçok devlet yetkilisine başvuruda bulunmuş, yardım istemiş fakat hiçbir şekilde karşılık alamadığından bahsedilmektedir. (Alparslan ve Yakar., 2009: 185; Uyaniker, 2007: 125; Moroğlu, 2015: 84)

SONUÇ

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından başlayan işgaller karşısında kurtuluş çareleri aranmaya başlamıştı. Maraş'ın da 22 Şubat 1919 tarihinde İngilizler tarafından işgali ve aynı sene içerisinde bölgeyi Fransızlara bırakmaları üzerine Fransızların, Ermenilerle işbirliği yaparak Maraş'ı işgali Anadolu'da tam anlamıyla milli birlik ve dayanışmanın oluşmasına neden olmuştur. Kadın-erkek bir olmuş, genç ihtiyar demeden güç ve kader birliği yaparak, her tehlikeye

karşı kahramanca mücadele vermişlerdir. Maraş savunmasına katılarak Fransızların şehri terk ederek Antep'e çekilmesini sağlayan kahraman kadınlarımızın bir kaçı çok meşhurdur. İşte isimleri zikredilmeye çalışılan adları bilinen ve bilinmeyen sayısız kadın kahramanlarımız Maraş ilinde de önemli bir yere sahiptir. Hatta şehrin "kahraman" unvanını almasına katkıları görmezden gelinemeyecek kadar elzemdir. Maraş müdafaasına katılan ve Fransızların şehri terk ederek Antep istikametine çekilmesini sağlayan kahraman kadınlarımızın bir kaçı çok meşhurdur. Tıpkı Erzurumlu Nene Hatun, Erzurumlu Fatma, Gördesli Makbule, Rahmiye, Adanalı Hatice Ana, Asker Saime, ve Halide Edip ve yine Elifleri, Kezbanları, Ayşeleri, Fatmaları ve diğer isimsiz kahramanlar gibi.

Bu kadınlarımızdan ilki Maraş'ın Kayabaşı Mahallesinde oturan Bitlis Defterdarı'nın eşi olarak bilinen, şehirde birden çok vatandaşın katledilmesine dayanamayıp düşmana karşı ateş açarak erkek elbiselerini giyinip silahına sarılan adsız bir Türk anası olmuştur. Bir diğeri Maraş mücadelesine katılan, I. Dünya Harbi'nde şehit edilen Mustafa Efendi'nin eşi olarak bilinen, Ermenilerin bölgede yaptığı mezalime karşı kahramanca direnen Naciye Nine'dir. Ayrıca bunların yanı sıra eşi ile birlikte Kümbet ve Kayabaşı mahallerinde milli örgütlenmeyi yapan, ancak eşinin şehit edilmesiyle, silah ve cephane almak için Kılıç Ali Paşa'nın huzuruna çıkarak ondan silah ve cephane almayı başaran; Haveydi aşireti mensuplarını, tüm aile fertlerini ve yöre halkını etrafına toplayarak kahramanca mücadele eden Senem Ayşe'dir.

Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün de söylediği gibi: *"Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından fazla çalıştı, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez."* sözünden de anlamalıyız ki Milli Mücadele'nin gerek Maraş'ta gerekse tüm şehirlerde zafere ulaşmasında erkek kahramanlarımız gibi kadın kahramanlarımızın da katkısı çok büyüktür.

KAYNAKÇALAR

- AKBIYIK, Y. (2015), Milli Mücadele’de Güney Cephesi Maraş, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ALPARSLAN Y. ve YAKAR S. (2008), İstiklal Savaşı’nda Maraş, Kahramanmaraş: UKDE.
- ALPARSLAN, Y. ve YAKAR, S. (2009), Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş: Öncü Basımevi Ltd. Şti.
- ATATÜRK, M. K. (2017), Nutuk, İstanbul: Alfa Yayınları.
- BAYKAL, B. S. (1996), Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ÇAVDAR, D. (2017), “Milli Mücadele’de Kadın Kahramanlar”, Türkiye Tohumcular Derneği Birliği Dergisi, S.S. 62-65.
- ÇELİK, K. (1999), Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi(1918-1922), Ankara: TTK Basımevi.
- ERTAN, T. F. (2016), “Başlangıcından Günümüze Cumhuriyet Tarihi”, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- EYİCİL, A. (2009), Yakın Çağda Kahramanmaraş, (Ed. Yaşar Alparslan ve Serdar Yakar), Kahramanmaraş: UKDE.
- GÖNLÜBOL M. ve SAR C. (2014) “1919- 1939 Dönemi”, Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GÖZE, A. (2006), Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- GÜLLÜ, R. E. (2017), “Milli Mücadele’de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey’in Faaliyetleri”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:16, Gaziantep, S.S. 490-507.
- GÜMÜŞALAN, N. (2012), “XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908- 1938)”, (Konya; Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KENBER, I. A. (15 Mart 1957), “Türk Tarihinde Kadın Kahramanlar, Bizim Jank’larımız, Senemin Aşesi”, Milliyet Gazetesi, s.4.
- KURNAZ, Ş. (1991), Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1939- 1923), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadınlarımız (1998), Ankara: Milli Savunma Bakanlığı.
- MOROĞLU, E. Z. (2015), Milli Mücadele’de Maraş’ta İz Bırakan Şahsiyetler, (Kahramanmaraş; Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı.
- ÖZALP, Y. (1984), Mustafa Kemal ve Milli Mücadele’nin Zaferi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları.
- ÖZEL, M. (1992), Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na: İmparatorluktan Cumhuriyet’e, Ankara: Kültür Bakanlığı.

SAATÇI, M. B. ve YETİŞGİN, M., (2005), “Maraş’ta Ermeni Nüfusu: Osmanlı Son Dönemi, Mütareke ve Milli Mücadele Dönemi”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM, S: 17/17, S.S. 1-17.

SAĞ, V. (2001), “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, S.S. 9-23.

SARIÇOBAN, G. (2017), “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, S.S. 1331-1346.

SİLER, A. (1995), “Kahramanmaraş’ın İşgaline Karşı Kahramanmaraş Halkının Tepkileri”, Kahramanmaraş’ın Kurtuluşunun 75. Yılı Münasebetiyle Kurtuluş Konferansları, (Ed. Ahmet Eyicil), K.S.Ü. Rektörlüğü Yayınları, Kahramanmaraş 5-11 Şubat, S.S. 54-63.

ŞAHİN, H. (2010), “XX. Yüzyılın Başlarında Maraş Sancağı’nın İktisadi, Mali ve Sosyal Durumu”, (İstanbul; Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞAVKILI, C. (2017), “Maraş’ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları ve Basına Yansımaları (1920-1950)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 61, S.S. 309-340.

TANSEL, F. A. (1991), İstiklal Harbi’nde Mücahit Kadınlarımız, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

TÜMER ERDEM, Y. ve YİĞİT, H. (2010), Bacıyan-ı Rum’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri, İstanbul: Altınoluk Yayın San. A.Ş.

UÇAROL, R. (1995), Siyasi Tarihi (1789-1994), İstanbul: Filiz Kitabevi.

UYANIKER, F. (2007), “Milli Mücadele’de Türk Kadını”, (İstanbul; Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi TÜRKİYAT Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Ana Bilim Dalı.

ÜLKER, N. (2010), “Türk Kadını”, (İstanbul; Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://muharipgaziler.org.tr/kadin-kahramanlar/>(Erişim Tarihi: 15.03.2019).

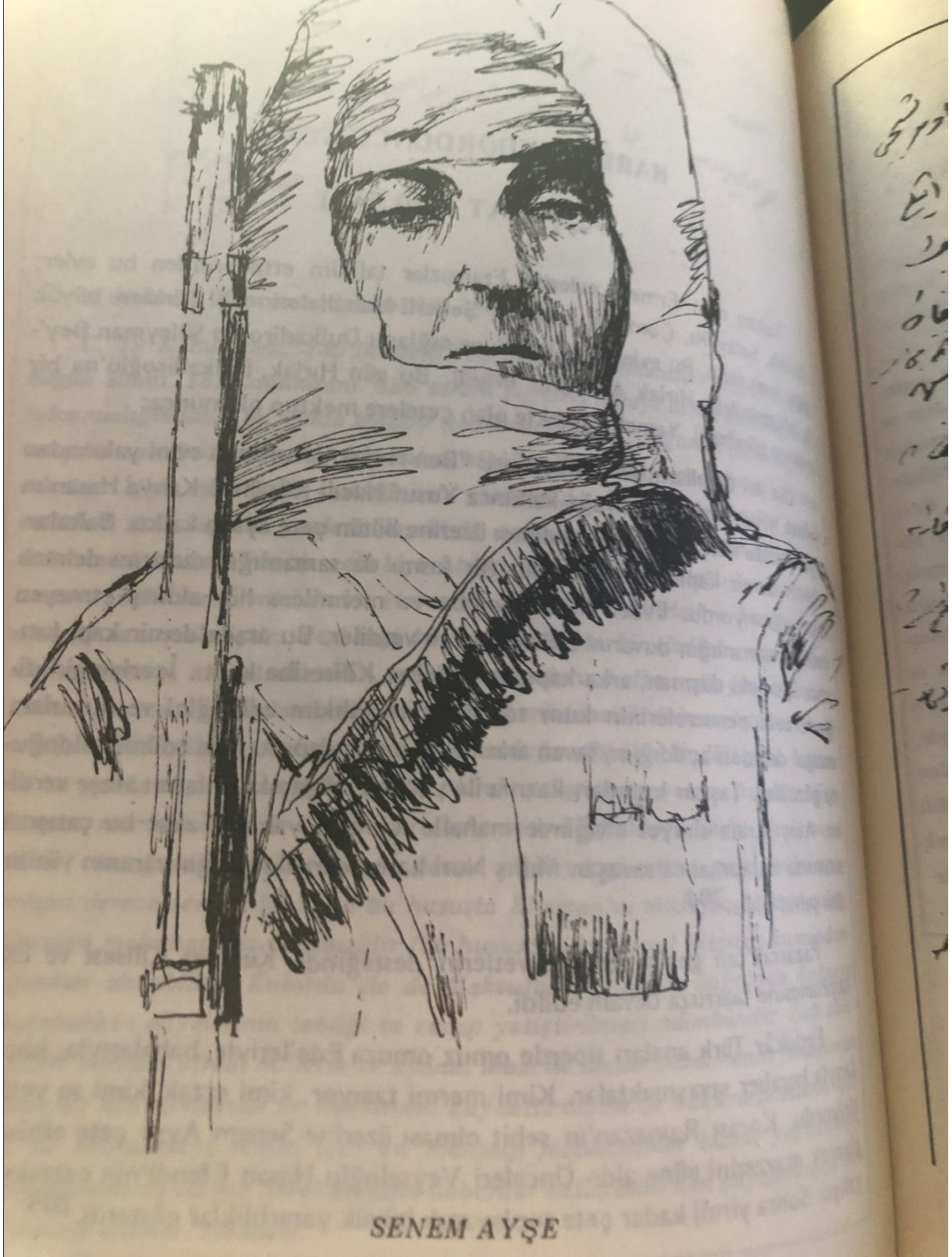
<https://kahramanmaras.bel.tr/maras-mudafaasi-ve-kahraman-kadinlarimiz> (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

EKLER

EK.1.MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ'TAKİ KAHRAMANCA MÜCADELE EDEN SENEM AYŞE'Yİ ANLATAN GAZETE.

EK.2.YALÇIN ÖZALP'IN, "MUSTAFA KEMAL ve MİLLİ MÜCADELE'NİN İLK ZAFERİ" ESERİNDEKİ SENEM AYŞE'NİN RESMİ.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU MUHASEBE BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZGÜVEN VE MOTİVASYON DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Sezin AÇIK TAŞAR²²¹
Meltem GÜL²²²

ÖZET

Motivasyon, kişilerin herhangi bir dış etkenden yola çıkarak bir işi başarma düzeyleri olarak tanımlanabilir. Motivasyon aynı zamanda öğrencilerin akademik başarılarında en kritik faktörlerden biridir. Motivasyon düzeyi yüksek bir öğrenci öğrenmeye hazır hale gelmiş ve öğrenme için zaman ayırmaya hevesli demektir. Öte yandan motivasyon yüksekliği kişilerin özgüvenlerinin yüksek olmasına da sebebiyet vermektedir.

Çalışmamızda Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu muhasebe bölümü öğrencilerinin özgüven ve motivasyon düzeyleri çeşitli istatistiksel analizlerle araştırılmıştır. Elde ettiğimiz sonuçlara göre, öğrencilerin cinsiyetleri ile motivasyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin motivasyon düzeyi erkek öğrencilere kıyasla daha yüksektir. Üniversite mezunu olma isteği öğrencilerin motivasyon düzeylerini arttıran en önemli unsur olarak çalışmamızın dikkat çeken sonuçları arasındadır. Öğrencilerin dersler konusundaki özgüven düzeyleri önemli ölçüde yüksek olup, cinsiyetleri ile özgüven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Bölümü Öğrencileri, Motivasyon, Özgüven

GİRİŞ

Üniversite eğitimi, kişilerin tercihlerine göre almak istedikleri eğitimin son noktasıdır. Üniversite eğitiminde şüphesiz öğrencinin motivasyonu ve özgüveni oldukça önemlidir. Motive harekete geçirici, hareketi devam ettirici ve olumlu yöne yöneltici olarak üç temel özelliğe sahip bir güçtür. Okuldaki öğrenci davranışlarının yönünü, şiddetini ve kararlılığını belirleyen en önemli güç kaynaklarından biri motivasyondur. Başarı ile motivasyon arasında ilişki olduğu açıktır ancak başarılı olmanın yolu çok çalışmaktan değil, etkili çalışmaktan geçmektedir. Özgüven ise kişinin kendi değeri hakkındaki subjektif değerlendirmesi; yani kişinin kendi özelliklerinin ne ölçüde olumlu ya da olumsuz olduğu hakkındaki yorumudur. Özgüven denilen kavram sosyal ilişkilerden eğitim hayatına ve iş yaşamına, kadar hayatı yaşama şeklimizi ve hayat kalitemizi etkilemektedir. Özgüven doğuştan gelmeyen, sonradan deneyimler ile oluşan bir kavramdır. Kişinin özgüveni ne kadar yüksekse motivasyonu da yüksek olmaktadır.

²²¹ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi stasar@firat.edu.tr

²²² Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi m.gul@firat.edu.tr

Bu çalışmada Fırat Üniversitesi Sosyal bilimler meslek yüksekokulu muhasebe bölümü öğrencilerinin özgüven ve motivasyon düzeyleri demografik özelliklerle birlikte incelenmiştir. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde ise öğrencilerin motivasyon ve özgüven düzeyleri incelenmiştir.

1.Literatür Özeti

Bay vd., (2005) Üniversite öğrencilerinin ders çalışma becerilerini Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 773 öğrenci üzerinde incelemişlerdir. Elde edilen verilere göre, öğrencilerin motivasyonları arttıkça, zamanı etkili biçimde kullanabilme, sınavlara hazırlanabilme ve sınav kaygısı ile etkili biçimde başa çıkabilme becerisinin artmakta olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, Müzik anabilim dalı öğrencilerinin diğer anabilim dalı öğrencilerinden daha yüksek motivasyona sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Yazarlara göre bu durum, Müzik anabilim dalı öğrencilerinin bu anabilim dalına özel yetenek sınavı sonucunda isteyerek gelmiş olmaları ve derslerin uygulamalı olması ve bu yüzden öğrencilerin düzenli çalışmak zorunda olmalarının bir sonucudur.

Öztürk ve İlman (2015) Sağlık yönetimi ve işletmeciliği bölümünde okuyan öğrencilerin bölümü tercih nedenleri ile beklenti ve motivasyon düzeyleri üzerine Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesinde bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Öğrencilerin motivasyonlarının sınıf düzeyi yükseldikçe azaldığı tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin motivasyonları ile beklenti düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ayden ve İşgüzar (2016) Üniversite öğrencilerinin yaratıcılık düzeyleri ve motivasyonları arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik Fırat Üniversitesinde son sınıfta okuyan öğrenciler üzerine bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, öğrenciler yeni bir şeyler öğrenirken zevk aldıklarını, ileride daha itibarlı bir iş sahibi olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca yazarlara göre yaratıcılık ile motivasyon arasında bir ilişki vardır. Motivasyon arttıkça yaratıcılıkta artmaktadır.

Aksu ve Tursun (2018) Adıyaman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme ve İktisat bölümlerinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin motivasyon ve beklenti düzeylerinin akademik başarılarına etkisini araştırmışlardır. Okuduğu bölümü isteyerek seçen öğrencilerin mesleki beklenti düzeyleri ile okuduğu bölümü istemeden seçen öğrencilerin mesleki beklenti düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit etmişlerdir. Ayrıca yazarlar, üniversitelerin öğrenci seçimlerinde öğrencilerin motivasyon ve beklenti düzeylerini belirlemelerinin ve öğrenci kabulünde göz önünde tutmalarının, verdikleri eğitimin kalitesini yükselteceği ve daha başarılı mezunlar yetiştirmelerinin önünü açacağını düşünmektedirler.

Eraydın ve Karagözoğlu (2017) Entegre, geleneksel ve probleme dayalı öğrenme programı ile eğitim gören birinci ve dördüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin özgüven düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, entegre eğitim alan ve dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin özgüvenlerinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Turhan ve Çetinsöz (2019) Duygusal zeka ve motivasyon arasındaki ilişkiyi Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Anamur Meslek Yüksekokulu Turizm programı öğrencileri üzerinde incelemişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, duygusal zeka ve motivasyon arasında anlamlı bir

ilişki tespit etmişlerdir. Yazarlara göre, Turizm programlarında sosyo-duygusal eğitimlerin ve derslerin eklenmesi ve sayısının artırılması öğrencilerin duygusal zekâlarının geliştirilmesi açısından büyük yararlar sağlayabilecektir.

Türkoğlu vd.(2017) tarafından öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişki Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Köyceğiz Meslek Yüksekokulunda araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin özgüvenlerinin yüksek olduğu ve öğrencilerin yaşadıkları bölgeyle ailenin gelir durumları ile özgüvenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Zeytinoğlu (2012) Muhasebe bölümü öğrencilerinin motivasyonu ve beklentilerini Dumlupınar Üniversitesinde araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, eğitim düzeyinin ve gelecekteki iş fırsatlarının motive edici olduğu; sportif ve sosyal faaliyetlerin ise motive edici olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca yazar, öğrencilerin beklentilerinin karşılanamaması öğrencilerin motivasyonunu ve dolayısıyla performansını düşürerek üniversite eğitimini tamamlayamama gibi büyük problemlere yol açabileceği görüşündedir.

Oktay vd. (2019) Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerini konu edindikleri çalışmalarında, kişilerin özgüvenlerinin yüksek olmasının eleştirel düşünme eğilimlerini arttırdığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, sosyal etkinliklere katılan öğrencilerin özgüvenleri daha yüksek çıkmıştır. Yazarlar, öğrencilere aldıkları dersler kapsamında ödev, seminer ve proje hazırlama gibi görevler verilmesinin araştırma ve meraklılık yönünü geliştirmeye sevk edilmesi ve özgüvenlerinin gelişmesi bakımından önemli olduğunu düşünmekte ve bu konuda öğretim elemanları tarafından desteklenmesi öğrencilerin sosyal ve bilimsel etkinliklere katılımlarının desteklenmesi önerilmektedir.

2. Araştırma ve Değerlendirme

2.1.Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın temel amacı Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda okuyan muhasebe bölümü öğrencilerinin özgüven ve motivasyon düzeylerini incelemektir. Öğrencilerin bu konudaki motivasyon ve özgüvenlerinin bilinmesinin, öğrencilerin bölüme bağlılıklarını arttırabileceği düşünülmektedir.

2.2.Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın temel verilerini Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu muhasebe bölümü öğrencilerinden anket yöntemiyle elde edilen veriler oluşturmuştur. Bu araştırmada temelde nicel verilere dayalı araştırma ve ölçme yöntemi benimsenmiştir. Bu noktadan hareketle anket belirlenmesinde nicel verilere dayalı olan araştırma ve ölçme yöntemlerinin benimsendiği çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Likert ölçeği model olarak kullanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li bir ölçeğe göre değerlendirilmektedir. Verilerin analizinde SPSS paket programından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan başlıca istatistiksel yöntemler; frekans dağılımları, aritmetik ortalama, standart sapma, alpha, t testi, anova testidir.

2.3.Araştırmanın Analizi

Tablo:1 Muhasebe Bölümü Tercih Sırası

Muhasebe Bölümü Tercih Sırası	Frekans	%
1-5	66	%63,5
6-10	17	%16,3
11-15	7	%6,7
16 ve üzeri	14	%13,5
Toplam	104	%100.0

Anketimize katılan muhasebe bölümü öğrencilerinin muhasebe bölümü tercih sırası incelendiğinde, katılımcıların %64 gibi yüksek bir oranla 1. ve 5. Sırada muhasebe bölümünü tercih ettikleri saptanmıştır.

Tablo:2 Mezun Olunan Lise

Mezun Olunan Lise	Frekans	%
Normal Lise	19	%18,3
Anadolu Lisesi	28	%26,9
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	37	%35,6
Diğer	20	%19,2
Toplam	104	%100.0

Anketimize katılan muhasebe bölümü öğrencilerinin bitirdikleri bölüm incelendiğinde, katılımcıların %36'sının Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %27'sinin Anadolu Lisesi ve %18'inin Normal Lise mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo:3 Katılımcıların Cinsiyetleri

Cinsiyet	Frekans	%
Erkek	42	%40,4
Kadın	62	%59,6
Toplam	104	%100.0

Anketimize katılan muhasebe bölümü öğrencilerinin cinsiyetleri incelendiğinde, katılımcıların %60'ının kadın, %40'ının ise erkek olduğu belirlenmiştir.

Tablo:4 Katılımcıların Yaşları

Yaş	Frekans	%
18-20	57	%54,8
21-23	37	%35,6
24-26	3	%2,9
27 ve üzeri	7	%6,7
Toplam	104	%100.0

Anketimize katılan muhasebe bölümü öğrencilerinin yaşları incelendiğinde, katılımcıların %55'inin 18-20 yaş aralığında ve %36'sının 21-23 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

Tablo:5 Katılımcıların Motivasyon Düzeyleri

	Ortalama	Standart Sapma
Muhasebe Öğrencilerinin Motivasyon Düzeyi		
Gelecekte bana yeni fırsatlar sağlayacaktır	4,05	0,99
İyi bir işe girmemi sağlayacaktır	3,99	1,04
Entelektüel yeteneklerimi ve zihnimi zenginleştirecektir	3,76	1,02
Kazanma gücümü artıracaktır	4,12	0,92
Bana faydalı olacak bilgileri arttırıp yeteneklerimi geliştirecektir	4,14	0,93
Daha eğitimli bir insan olmamı sağlayacaktır	4,19	0,98
Kariyerim için eğitim ihtiyaçlarımı karşılayacaktır	4,13	1,03
Muhasebeyi yoğun bir şekilde öğrenmemi sağlayacaktır	3,98	1,12
Ufkumu genişletecek ve zorluklarla yüzleşmemi sağlayacaktır	3,86	1,11
Yüksek lisans yapmamda bana yardımcı olacaktır	3,95	1,15
Yeni insanlarla tanışmamı sağlayacaktır	3,97	1,08
Spor ve sosyal faaliyetlere katılmamı sağlayacaktır	3,13	1,29
Üniversitede başarılı olarak kendimi kanıtlamamı sağlayacaktır	3,89	1,04
Üniversite mezunu olmamı sağlayacaktır	4,39	0,87
Aktif bir sosyal yaşam fırsatı sağlayacaktır	3,94	0,99
Kendime güvenmemi sağlayacaktır	4,26	0,96
Diğer insanların benden beklentilerini karşılamamı sağlayacaktır	3,89	1,09
Kendimi daha iyi anlamamı sağlayacaktır	4,09	1,02
Ne iş yapmam gerektiği konusunda bana dört yıl kazandıracaktır	3,75	1,16
Tüm arkadaşlarım gibi üniversiteye gitmemi sağlayacaktır	3,95	1,21

Anketimize katılan öğrencilerin motivasyon düzeyleri incelendiğinde, katılımcıların motivasyonlarını arttıran en önemli unsurlar arasında üniversite mezunu olma istekleri, üniversite mezunu olmalarının özgüvenleri üzerinde olumlu etki yapması, daha eğitimli bir insan olma düşüncesi ve mesleki yetenekleri geliştirme arzusu gelmektedir. Öte yandan, öğrencilerin motivasyonları üzerinde spor ve sosyal faaliyetlerinin hiçbir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo:6 Katılımcıların Özgüven Düzeyleri

	Ortalama	Standart Sapma
Muhasebe Öğrencilerinin Özgüven Düzeyi		
Derslerle baş edebilme konusunda yetenekliyim	4,07	1,06
Tüm sınavları ilk seferde geçme konusunda başarılıyım	3,72	1,25
Sınıfta %10'luk dilime gireceğim	3,75	1,34

Anketimize katılan öğrencilerin özgüven düzeyi incelendiğinde, katılımcıların kendilerine güvenlerini arttıran en önemli unsurun derslerde yetenekli olduklarını düşünmeleri ve %10'luk dilime girme istekleridir.

Tablo:7 Katılımcıların Cinsiyet ve Motivasyon Durumlarına Ait Bağımsız T Testi

	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	Df	p
Motivasyon	Erkek	42	3,7857	0,83449	-2,17	102	0,032
	Kadın	62	4,0984	0,63330			

Asym Sig değeri (p) < 0,05 olduğundan, erkek ve kadın muhasebe bölümü öğrencilerinin motivasyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kadın öğrencilerin motivasyon düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo:8 Katılımcıların Cinsiyet ve Özgüven Durumlarına Ait Bağımsız T Testi

	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	Df	p
Özgüven	Erkek	42	3,7698	1,08323	-0,592	102	0,555
	Kadın	62	3,8978	1,08238			

Asym Sig değeri (p) > 0,05 olduğundan, erkek ve kadın muhasebe bölümü öğrencilerinin özgüven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

SONUÇ

Öğrencilerin motivasyon düzeylerinin bilinmesi daha kaliteli bir eğitimin verilmesi için önemlidir. Bu çalışmada Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu muhasebe bölümünde okuyan öğrencilerin motivasyon ve özgüvenleri analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda öğrencilerin %63,5'inin muhasebe bölümünü 1-5 tercih sırasında tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum bize öğrencilerin büyük çoğunluğunun muhasebe bölümünü severek ve isteyerek tercih ettiklerini kanıtlamaktadır. Tercih aşamasında öğrencilerin istemediği bir bölümü tercih etmesi ve bölüme yerleşmesi öğrencilerin akademik başarısızlığının ana kaynaklarından biridir. Kız öğrencilerin hem motivasyonları hem de özgüvenleri erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Öğrencilerin motivasyon kaynakları incelendiğinde, eğitim düzeyinin ve gelecekteki iş fırsatlarının motive edici olduğu; sportif ve sosyal faaliyetlerin ise motive edici olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç Zeytinlioğlu'nun 2012 yılında yaptığı çalışmayla birebir örtüşmektedir. Öğrencilerin %35,6'sının Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi eski ismiyle Ticaret Lisesi mezunu olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin muhasebe eğitimiyle ilk defa tanışmıyor olmalarının motivasyonları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin derslerle ilgili özgüvenlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun öğrenciler arasında rekabete sebep olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmayla öğrencilerin bu konudaki motivasyon ve özgüvenlerinin bilinmesinin, öğrencilerin bölüme olan bağlılıklarının artmasının sağlanması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksu, İ. Turan, M. (2018). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Motivasyon ve Beklenti Düzeylerinin Akademik Başarılarına Etkisi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 9(2), ss 17-31.
- Ayden, C. İşgüzar, S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeyleri Ve Motivasyonları Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Araştırma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(2), ss. 201-218.
- Bay, E. Tuğluk, N M., Gençdoğan, B. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Ders Çalışma Becerilerinin İncelenmesi (Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Örneği), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4(14), 94-105.
- Eraydın, Ş. Karagözoğlu, Ş. (2017). Investigation of Self-Compassion, Self-Confidence and Submissive Behaviors of Nursing Students Studying in Different Curriculums, Nurse Education Today, 12(54), ss. 44-50.
- Oktay, A. A., Taş, F. Doğaner, A. Gülpak, M. Avnioğlu, S. (2019). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri, Cukurova Medical Journal, 44(1), ss. 33-43.
- Öztürk, Z. İlman, E Z., (2015). Sağlık Yönetimi ve İşletmeciliği Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Bölümü Tercih Nedenleri ile Beklenti ve Motivasyon Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), ss. 71-93.
- Turhan, M. Çetinsöz, B C., (2019). Duygusal Zekâ Ve Motivasyon Arasındaki İlişki: Turizm Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18(69), ss.268-287.
- Türkoğlu, T. Tetik, S. Açıkgöz, A. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri İle Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması, Journal of Yasar University, 12(45), ss.1-13
- Zeytinoğlu, E. (2012). Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Motivasyonu ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Dumlupınar Üniversitesi Örneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss 103-116.

İSTİHDAM BEKLENTİSİ ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ: MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Erol KARACA²²³
Öğr. Gör. Emrullah EREN²²⁴

Özet

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin istihdam beklentilerini saptamaya yönelik geçerli ve güvenilir Likert tipi bir ölçek geliştirmektir. Araştırma 2018 yılında Göksun Meslek Yüksek Okulunda öğrenim gören 192 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler, meslek yüksek okulu öğrencilerinin istihdam beklentilerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan bir ölçek ile toplanmıştır. İstihdam Beklentisi Ölçeğinin ilk bölümü öğrencilerin demografik ve kişisel bilgileri ile ilgili 13 açık ve kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. İstihdam Beklentisi Ölçeğinin ikinci bölümü ise meslek yüksek okulu öğrencilerinin istihdam beklentileri ile ilgili 5'li Likert tipi 16 beklenti ifadesinden oluşmaktadır. Veriler, SPSS istatistiksel paket programı kullanılarak Madde Analizi ve Açıklayıcı Faktör Analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları; ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda MYO öğrencilerinin istihdam beklentisi düzeylerinin iyi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İstihdam, İstihdam Beklentisi, Meslek Yüksek Okulu ve Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri

1. Giriş

İstihdam beklentisi; herhangi bir eğitim tür ve düzeyinin bireylere sağladığı istihdam olanakları, mezunların elde edebilecekleri gelir, üretimde oynayacakları rollerin içeriği, sahip oldukları eğitimsel niteliklerin yani eğitim kazanımlarının onlara sağlayacağı hareketlilik ve benzeri konuları kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle istihdam beklentisi belli bir eğitim kurumunu bitiren gençlerin mezuniyet sonrası çalışacakları işlerin niteliği ile yapacakları iş ve çalışmalarını sırasında hangi bilgi, beceri ve eğilimlerini kullanacakları ile ilgilidir. Eğitim kurumlarına devam etmeleri sırasında gençlerde mezuniyet sonrası çalışacakları işler ve iş arama süreçleri ile ilgili bazı beklentiler oluşmaktadır (Ünal, 1990: 103).

Üniversite öğrencileri eğitimleri sırasında aldıkları bilgiler ve gösterdikleri başarı kadar, mezuniyet sonrası çalışacakları meslekler hakkında da geçerli ve gerçekçi bilgiye sahip

²²³ Anadolu University

²²⁴ Kahramanmaraş Sütçü İmam University

olmalıdırlar. Mesleğin kendine sağlayacağı ekonomik faydalar kadar mobilite imkânı ve kariyer ilerlemesi sağlaması da karar vermede önemli olmaktadır. Aslında tüm bu kararlar üniversiteye giriş sırasında verilen kararlar ile de paralellik göstermektedir. Eğitim yatırımı kararı verilirken bu yatırım için katlanılacak maliyetler ve beklenen faydalar karşılaştırılmaktadır. Beşeri sermaye teorisinin özünü oluşturan bu konu eğitim kararının bireysel bir yatırım kararı olarak ele alındığını belirtmektedir. Üniversite eğitimi ileride elde edilecek kazançlar yerine saygınlık sahibi olmak, kendini gerçekleştirmek gibi düşüncelere sahip ise bu anlamda istihdam beklentisi de farklılaşacaktır. Ayrıca bireyin istihdam beklentisi aileden gelen sosyal sermayesi diğer bir ifadeyle aile geçmişine de bağlı olmaktadır (Coleman, 1991: 3; Croll, 2004: 412).

Ülkemizde birçok mesleğin ve meslek mensubu yetiştiren üniversite bölümlerinin istihdam beklentisi ile tercih edildiği bilinmektedir. Böyle olmakla birlikte Türkiye’de meslek yüksek okulu öğrencilerinin devam ettikleri programlar ile istihdam beklentileri arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, meslek yüksek okulu öğrencilerinin istihdam beklentilerini belirlemek için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada ayrıca “MYO öğrencilerinin istihdam beklenti düzeylerinin nasıl?” olduğu sorusuna yanıt aranacaktır.

2. Method

Bu çalışma betimleyici ve keşfedici nitelikte çoklu yöntem çalışması şeklinde desenlenecektir. Betimleyici araştırmalar, ele alınan konuyu detaylı bir şekilde fotoğraflamayı, tasvir etmeyi amaçlayan araştırmalardır. Bu araştırmada nicel ve nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılacaktır. Nitel araştırma tekniği olarak derinlemesine görüşmeden, nicel araştırma tekniği olarak ise anketten yararlanılacaktır.

2.1. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın amacı meslek yüksek okulu öğrencilerinin istihdam beklentilerini belirlemektir. Çalışma grubunu 2017-2018 öğretim yılında Göksun MYO’nda farklı programlarda öğrenim gören rastsal olarak seçilmiş 192 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Göksun MYO öğrencilerinden 197 ön lisans öğrencisine anket uygulanmış ve yönergeye uygun olarak doldurulmayan 5 anket ise analiz dışında tutulmuştur. Uygulanan toplam 197 anketin, 192’sinden elde edilen veriler analize dâhil edilmiştir.

Göksun Meslek Yüksek Okulunda öğrenci olan katılımcıların (n=192) 122’si (63.54%) kadın ve 70’i (36.46%) erkektir. Katılımcıların tamamına yakını (n=190) bekar iken, sadece 2

katılımcının evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların tamamına yakını (n=180) 18-22 yaş arasındadır. Geriye kalan 12 katılımcının yaşı ise 23'ün üzerindedir.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri Karaca ve Gökçek Karaca tarafından öğrencilerin mesleki tercih ve istihdam beklentilerini saptamak amacıyla geliştirilen “Mesleki Tercih ve İstihdam Beklentisi Ölçeği” (MTİBÖ) ile toplanmıştır. MTİBÖ'nün birinci bölümü 28 açık ve kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. Bu soruların 13'ü öğrencilerin kişisel ve demografik özelliklerini, 12'i öğrencilerin bölümlerine yönelik tutumlarını saptamak için hazırlanmıştır. MTİBÖ'nün ikinci bölümü ise öğrencilerin istihdam beklentilerini ölçmeye yönelik 16 ifadeden oluşmaktadır.

MTİBÖ, çalışma grubundaki Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Göksun MYO öğrencilerine 2017-2018 öğretim yılı birinci dönem süresince 1 haftalık bir süre içinde uygulanmıştır. Çalışmanın amacı öğrencilere açıklanmış ve yönergeleri okumaları gerektiği belirtilmiştir. Öğrenciler anketi bağımsız bir şekilde yaklaşık olarak 30 dakika içinde tamamlamışlardır.

MTİBÖ'deki beklenti ifadelerine verilecek tepkiler için 5'li dereceleme tercih edilmiştir. Cevaplayıcılardan ölçekte yer alan her bir beklenti ifadesini “kesinlikle katılmıyorum – katılmıyorum – kararsızım – katılıyorum – kesinlikle katılıyorum” gibi beş kategoriden biriyle sınıflaması istenmiştir. Her cevaplayıcı için toplam puanın elde edilebilmesi için, en olumlu kategoriye 5 puan, en olumsuz kategoriye 1 puan verilerek toplanan cevaplar 1-5 arasında puanlanmıştır (Turgut, 1977, s.10, 11).

3. Araştırma Bulguları

MTİBÖ uygulanarak öğrencilerden elde edilen veriler üzerinde, ölçeği oluşturan her bir maddenin madde-toplam korelasyonları (MTK) hesaplanmıştır. Ölçekte yer alacak maddelerin seçiminde MTK katsayısının .20 değerinin üzerinde olması ölçütü esas alınmıştır (Tavşancıl ve Keser, 2002: 87). Bu ölçüte göre, MTK katsayısı .20'nin altında olan 1., 2., 3., 4. Ve 15. Madde ölçekten çıkartılmış ve kalan maddelerin MTK katsayısının .28 ile .55 arasında değiştiği saptanmıştır. Tüm ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach α =.75 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Uygulama sonrası, ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için, analize dâhil edilen 192 öğrenciden elde edilen veriye faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, ölçme aracının yapısını aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile

açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2002: 117; Balcı, 1997: 298; Baykul, 2000: 389). Faktör analizinde maddelerin faktör yüklerinin en az .45 ve tek faktör altında yer alması (maddenin iki ayrı faktör altında yüksek faktör yükü alması durumunda farkın en az .10 olması) ölçütleri (Büyüköztürk, 2002: 118, 119) esas alınmıştır.

Temel Bileşenler Analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri kabul edilebilir sınır olan .50'nin üzerinde .74 olarak bulunmuştur. KMO testinin amacı, kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını, dağılımın faktör analizi için yeterli olup olmadığını test etmektir. KMO değerinin .74 olması dağılımın faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Atan, Özgür, & Güler, 2003; University of New Castle upon Tyne, 2005). Parametrik yöntemlerin kullanılabilmesi ölçülen özelliğin evrende normal dağılıma sahip olmasına bağlıdır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek için Barlett Sphericity Testi tekniğinden yararlanılmıştır. Barlett testi sonucu 239.820 ($p < .000$) verilerin normal dağılıma sahip olduğunu ve faktör analizinin değişkenler için uygun olduğunu göstermektedir.

TBA uygulanan 11 madde öz değeri 1.00'dan büyük olan 3 faktör altında toplanmaktadır. Dolayısıyla MTİBÖ en çok 3 faktörlü kabul edilebilir. TBA uygulanan 11 maddeden faktör yükü düşük olan 7., 9., 14. Ve 16. Maddeler ölçekten çıkartılmış ve ölçek ve iki faktörlü bir ölçeğe dönüşmüştür. Faktörler, maddelerin içerdiği anlamlar dikkate alınarak adlandırılmaya çalışılmıştır. Birinci faktöre, "İstihdam Edilme Yöntemlerini Bilme" ve ikinci faktöre, "Eğitim Dışı Yeterliklere Güven Duyma" adı verilmiştir.

MTİBÖ iki faktörlü olduğu için, faktörlerin kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmaları ve daha kolay yorumlanabilmeleri amacıyla varimax tekniği uygulanarak rotasyon işlemi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 120). MTİBÖ'nün faktör yapılarını incelemek amacıyla uygulanan varimax rotasyon sonucu ölçekteki maddelerin MTK katsayıları, TBA sonuçları ve iki faktördeki yük değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Madde ve Faktör Analizi Sonuçları

Sıra No	Madde No	Madde-Toplam	Faktör Ortak Varyansı	Faktör-1 Yük Değeri	Rotasyon Sonrası Yük
---------	----------	--------------	-----------------------	---------------------	----------------------

					Faktör-1	Faktör-2
1	.45	.35	.71	.52	.07	.84
2	M6	.43	.68	.59	.17	.81
3	M8	.37	.30	.55	.44	.34
4	M10	.39	.42	.57	.64	.06
5	M11	.57	.58	.75	.70	.30
6	M12	.52	.59	.71	.76	.13
7	M13	.42	.51	.62	.71	.04

Açıklanan Varyans

Toplam = % % 54.12

Faktör-1 = % 31.53

Faktör-2 = % 22.59

Cronbach α = .75

Bu değerler ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırma kapsamına dahil edilen MYO öğrencilerinin istihdam beklentilerine ait betimsel istatistikler ise, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Dahil Edilen MYO Öğrencilerinin İstihdam Beklenti Düzeyleri

İstihdam Beklentisi İfadeleri	Genel	
	Ort.	Mod
1. İşe giriş konusunda bir tereddüt yaşamamakla birlikte, iyi düzeyde bir yabancı dil bilgisinin işe girişi kolaylaştırdığını düşünüyorum.	4.00	4.00
2. İşe giriş konusunda bir tereddüt yaşamamakla birlikte, bilgisayar ve internet etkin kullanabilmenin işe girişi kolaylaştırdığını düşünüyorum.	4.00	4.00
3. Bölümümle ilgili alanda bir işe girebilmek için gazete ilanlarından yararlanmanın etkili olmadığını düşünüyorum.	3.00	3.00

4.	Bölümümle ilgili alanda bir işe girmek için en etkili yolun doğrudan personel alımı yapan kurum/kuruluşa başvurmak olduğunu düşünüyorum.	4.00	4.00
5.	Bölümümle ilgili alanda bir işe girmek için İŞKUR'a başvurmanın yararlı olacağını düşünüyorum.	3.00	3.00
6.	Mezun olacağım alanda bir işe girmek için Özel İstihdam Bürolarının etkili olduğunu düşünüyorum.	3.00	3.00
7.	Mezun olacağım alanda bir işe girebilmek için internetteki iş bulma sitelerinden yararlanmanın etkili olduğunu düşünüyorum.	3.00	3.00

Tablo 2'de görülebileceği üzere, araştırmaya dâhil edilen MYO öğrencilerinin istihdam beklenti düzeylerinin iyi olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki MYO öğrencilerinin istihdam beklentisi ifadelerinden görece olarak en çok katıldıkları ifade "İşe giriş konusunda bir tereddüt yaşamamakla birlikte, bilgisayar ve internet etkin kullanabilmenin işe girişi kolaylaştırdığını düşünüyorum" iken, en az katıldıkları ifade ise "İşe giriş konusunda bir tereddüt yaşamamakla birlikte, bilgisayar ve internet etkin kullanabilmenin işe girişi kolaylaştırdığını düşünüyorum" dur.

4. Sonuç

MYO öğrencilerinin istihdam beklentilerini ölçmek amacıyla kullanılan MTİBÖ'nin geçerlik ve güvenilirliği yeniden test edildiği bu araştırma kapsamındaki öğrencilerden elde edilen verilerden elde edilen bulgular, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ve öğrencilerin istihdam beklentilerinin iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin geleceğe dönük istihdam beklentilerinin tercih ettikleri bölümlere başka bir deyişle mesleki tercihlerine olan etkisini ve bu etkinin demografik özelliklere bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığının saptanmasına yönelik bu çalışma, öncelikle öğrencilerin istihdam beklentilerinin mesleki tercih bakımından önemli bir değişken olup olmadığını belirlenmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu çalışmanın meslek yüksek okulu öğrencilerinin ve mezunlarının sorunlarının saptanarak gerekli tedbirlerin alınmasına dönük politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Atan, M., Özgür, E., & Güler, H. (2003, Nisan 16-20). Türkiye'deki İllerin Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistiksel Analizler ve Etkinlik Analizi İle Karşılaştırmalı Sınıflandırılması. İstatistik Mezunları Derneği'nin düzenlediği 3. İstatistik Kongresi'nde sunulan tebliğ, Belek, Antalya.
- Baykul, Y. (2000). Eğitim ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Coleman, J. S. (1991b). Matching processes in the labor market, *Acta Sociologica*, 3, 3-12.
- Croll, P. (2004). Families, social capital and educational outcomes, *British Journal of Educational Studies*, 52(4), 390-416.
- Tavşancıl, E. ve Keser, H. (2002). İnternet Kullanımına Yönelik Likert Tipi Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 79-100.
- Turgut, M. F. (1977). Tutumların Ölçülmesi, *Eğitimde Ölçme Teknikleri Ders Notu*. No:7.
- University of New Castle upon Tyne. (2005). Statistics support: How to perform and interpret factor analysis using SPSS. Retrieved December 14, 2005, from Newcastle University Web site:http://www.ncl.ac.uk/ucs/statistics/common/specialisttopics/factor_analysis/factoranalysis.html.
- Ünal, I. L. (1990). Employment expectations of educational sciences students: a research, *Ankara University Journal of Educational Sciences*, 23(1), 103-127.

ERENDİZ ATASÜ’NÜN ÖYKÜLERİNDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNSALININ SOSYO-MEKÂNSAL BAĞLAMDA ELE ALINMASI²²⁵

Öğr. Gör. Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ²²⁶

Özet

Türkiye’de feminizme 19. yüzyıl sonlarında adım atılsa da kadınların bir “özne” olarak algılanabilmesi Cumhuriyet dönemine dayanır. Özellikle, 1970’lerden itibaren Türk kadın yazarlar, o döneme kadar karanlığa gömülen kadınlara ses vererek toplumsal cinsiyet sorunsalını konu edinmiştir. Erendiz Atasü onlardan biridir. Değişen sosyo-kültürel ve kapitalist etkilerle toplumsal cinsiyetin keskinleştiği “kent,” Atasü’nün eserlerinde ön plandadır. Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi* (1974) adlı eserinde bahsettiği “algılanan”, “tasarlanan” ve “yaşanan” mekândan oluşan “mekân üçlüsü” kavramı, mekân ve insan arasındaki devinimsel ilişkiye ışık tutar. Lefebvre’ye göre, mekân ve insan birbirlerini sürekli üretme ve yabancılaştırma sürecindedir. Atasü’nün birçok eseri ataerkil düzenin üretimi olan “tasarlanan mekân”ların toplumsal cinsiyeti kökleştiren “algılanan mekânlar” olduğunu, “algılanan mekân”ların ise “yaşanan mekân”da kadını ve erkeği birbirlerine, mekâna ve hatta kendilerine yabancılaştırdıklarını gösterir. Yazarın “Balkon Saati” ve “Ağlamak” öykülerinde de kadın başkahramanların iç ve dış mekândaki toplumsal cinsiyet kısılcacında yabancılaşmaları görülür. Bu çalışma eserlerdeki yabancılaşmayı Lefebvre’nin “mekân üçlüsü” kavramıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, Lefebvre, “Mekân Üçlüsü”, Toplumsal Cinsiyet, Yabancılaşma.

Giriş

Türkiye’de feminizm 19. yüzyıl sonlarında kendini göstermeye başlamış, Cumhuriyet döneminde ise kendini ifade eden kadınların sayısı artmaya başlamıştır. Hatta Halide Edip Adıvar (1884–1964), Müfide Ferit Tek (1892- 1971), Güzide Sabri (1886- 1946), Şükufe Nihal Başar (1896-1973), Fatma Aliye Hanım (1901- 1984) ilk Türk feminist yazarlar arasındadır. 1950’li yıllarda kadın yazarların sayısı tırmanışa geçmiş, 1970’li yıllardan itibaren ise artan feminist hareketi, eğitim seviyesi ve sosyal hayatta daha çok yer alabildikleri için kadınları edebiyat dünyasında adından söz edilir hale getirmiştir. Nezihe Meriç (1925–2009), Adalet Ağaoğlu (1929-), Tomris Uyar (1941-) ve Sabahat Emir (1943-), 1970’li yıllara kadar sessizliğe mahkûm edilmiş kadınlara ses vererek toplumsal cinsiyet sorunsalını konu edinmiştir. Çalışmamıza konu olan Erendiz Atasü (1947-) ise yaşayan kadın feminist yazar olarak yine bu gruba girmektedir.

²²⁵ 26-27 Nisan tarihlerinde Elazığ-Firat Üniversitesinde düzenlenen “Sos-Con Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnnovasyon Kongresi” ’nde sunulan “Erendiz Atasü’nün Öykülerindeki Toplumsal Cinsiyet Sorunsalının Sosyo-Mekânsal Bağlamda Ele Alınması” başlıklı bildirinin tam metnidir.

²²⁶ Firat Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, nerdem@firat.edu.tr

Atasü, “Kendisinin ve dünyanın farkında bilinçli bir kadın için...hem doğal, hem akılcı bir seçim” (2001, ss. 13-14) olarak gören feminizmi kendisine ilke edinmiştir. Atasü, kendini sadece feminist değil Kemalist olarak da tanımlar, çünkü temelinde, Atatürk devrimlerinin kadına özgürlük kapısı açarak kadını “evin meleği” (“the angel in the house”) etiketinden kurtardığına olan inancı vardır. Dolayısıyla, Kemalist ideolojinin Türkiye’nin “aydınlanma” devrimi olduğunun altını çizen Atasü’ye göre, “[y]alnızca ev içinde ve aileye hizmet etmek üzere yetiştirilmiş, örtülmüş, kapatılmış, eğitimden yoksun ve kamusal hayattan yalıtılmış Müslüman Osmanlı kadını ile Cumhuriyet’in kuruluşunu ve reform hareketlerini izleyen yıllarda, laik cumhuriyetçi ideoloji ile yetiştirilen, eğitilmiş, çağdaş Batılı değerleri benimsemiş, ‘yeni’ Türk kadını” (Direnc, 2001, s. 13) arasında farklar olduğunu savunur. Fakat, ne yazık ki yazar şu anda Türkiye’nin Kemalist devrim hedeflerinin çok gerisinde “kadın-erkek ilişkilerinde gelenekçi katılığı ve tutuculuğunu sürdüren yarı feodal, yarı göçebe yapının üstüne kurulmuş çarpık çurpuk kapitalist” (Serap Karaman’ın Yazarla Söyleşisi, 1996, s. 57) bir ülke olduğunu savunur. O nedenle, yazarın kadın kahramanları; yaşadıkları başarısız evlilikler, aşk ilişkileri ve siyasi ideallerinin de çöküşüyle kendilerine ve çevreye yabancılaşmalar (Menteşe, 2014, s. 71). Dolayısıyla, eserlerinde de bu düşüncesini kapitalist duvarlar arasında toplumsal cinsiyet rollerine hapsolmuş kadınlar üzerinden göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik cinsiyet (sex) farklılığı baz alınarak, toplumun bir kadına ve erkeğe atfettiği kültürel roller ve sorumlulukların bütünlüğünü içeren bir kavramdır. İnsanlık tarihinin tüm dönemlerinde ötekileştirilen ve bu yüzden de aşağılanan ya da yok sayılan kadınların kendilerine ve çevrelerine yabancılaş(tırıl)ması Atasü’nün eserlerinde odak noktası oluşturur (Önder, 2016, s. 462). Atasü, yerleşik hayata geçilmesinin toplumsal cinsiyeti beraberinde getirdiği belirtir ve şöyle der: “Toplumsal cinsiyet, çağdan çağa, coğrafyadan coğrafyaya değişimler gösterse de insanlığın toprağa yerleşmesinden beri yükseldiği tüm uygarlıklarca paylaşılan temeller üstünde durur” (2009, s. 84). Çünkü yerleşik hayat beraberinde şehirleşmeyi ve yapılaşması getirmiş ve kadınla erkek arasında daha uzun duvarlar örmüştür. Bu açıdan, çalışma için seçtiğimiz yazarın “Ağlamak” ve “Balkon Saati” başlıklı öykülerindeki yabancılaşma teması toplumsal cinsiyet bağlamında Fransız Neo-Marksist Henri Lefebvre’nin (1901-1991) sosyo-mekansal kuramına göre değerlendirilecektir.

Lefebvre, mekânı insanların içinde yaşamlarını sürdürdüğü basitçe “verilen bir gerçeklik”²²⁷ (1996, s. 153)’ten çok “sosyal bir ürün” (1991, s. 26) olarak değerlendirerek, René Descartes (1596-1650) ve Immanuel Kant (1724-1804)’ın fikirleriyle mekân olgusunda yarattıkları değişimleri kendi sosyal bilimci yaklaşımıyla sosyo-kültürel boyuta taşımıştır. Kendisinden önce Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) siyaset ve kentleşme arasındaki ilişkiye ışık tutmuş olsa da, Lefebvre’nin mekânı doğrusal zaman kavramından bağımsız biçimde ekonominin, siyasetin ve her türlü ideolojinin üretimi ve üretimi olduğu fikri tüm bu etmenler bağlamında mekânın üretimi ve ürün olarak insan sorunsalını doğurmuştur. Lefebvre’ye göre “[m]ekân siyasi olduğu için mekânın bir siyaseti de vardır” (2009, s.174). Dolayısıyla, toplumsal mekân, toplumun ihtiyaçları ve baskın ideolojiler doğrultusunda kendini sürekli yenilemektedir. Bu nedenle, mekân değişen siyasi fikirlerin hem temsili hem de üreticisi olarak pasif değil sürekli devinimsel bir değişim ve değiştirme sürecinde olan bir canlıdır. Bu bağlamda, Lefebvre her mekânın toplumla değiştiğini ve bir tarihi olduğunu iddia eder. Ona göre bu yazılması gereken tarihi bir süreçtir” (1991, ss. 22-24). Lefebvre mekânın bu algısında

²²⁷ Metin içerisinde yapılan çeviriler yazara aittir.

kapitalizmi, sınıflaşmayı, kentleşmeyi ve küreselleşmeyi tetikleyen endüstrileşmeyi görür (1991, ss. 383-386).

Lefebvre bir mekânı “mekân üçlüsü” kavramını oluşturan üç farklı boyutuyla; yani “algılanan mekân”, “tasarlanan mekân” ve yaşanan mekân” olarak ele alır. “Algılanan mekân” mekânın algılanabilen fiziksel boyutudur. “Tasarlanan mekân” ise bir mekânın baskın ideolojinin kendi gücünü gösterdiği boyutudur. Fiziksel anlamda üretilen ve algılanan mekân, onu tasarlayan ideolojinin hem bir ürünü hem de sürdürücüsüdür aslında. O nedenle, Winston Churchill’in dediği gibi “[ö]nce biz binalarımızı biçimlendiririz, sonra da binalar bizi” (Edgü, 2010, s. 72). Yaşanan mekân ise mekândaki her bir kişinin kendi geçmişi, kültürü, kişiliği ve iç dünyasıyla kapladığı alandır. Dolayısıyla yaşanan alan, uzamsal anlamda tasarlanan ve algılanan mekândan daha farklı bir boyut taşır. Algılanan ve tasarlanan mekânın arasındaki bağı oluşturan yaşanan mekân, bir mekânda bulunan her insanda değişken olup, yaşayan bir karakter olarak mekân ile insan arasındaki ilişkinin parçasıdır. Birey kendi iç dünyasıyla dış mekân arasında algılanan, yaşanan ve tasarlanan mekânın diyalektik ilişkileri açısından uyumsuzluk yaşar. Bu ilişkideki çelişkiler ve çıkmazlar bireyi mekâna, mekândaki diğer bireylere ve hatta bireyin kendisine yabancılaşmasına neden olur (Lefebvre, 1991, ss. 172-176).

Toplumsal cinsiyet olgusunu Lefebvre’nin yaklaşımıyla değerlendirebiliriz. Yerleşik hayata geçilmesiyle, eril bakış açısıyla kentler oluşturulmuş ve bu kentler de yine eril siyasi çıkarları nedeniyle savaşlar ile yerle bir edilip tekrar tekrar kurulmuştur. Yirminci yüzyılda Dünya Savaşları sonrasında ise yine eril gücün devamlılığını gösteren modern kentler kurulmuştur. Kapitalizmin ürünü olan modern kentler yüzyıllardır ötekileştirilen kadının yabancılaştırmıştır. Ataerkil kültür, kadın ve erkeği onlara biçtiği sosyo-kültürel temelli cinsiyet rollerine göre konumlandırmıştır. Millett’e göre “Eylem ve yararlılık açısından ele alındığı zaman, cinsel rol, kadına ev işi, çocuk bakımı gibi işleri yüklerken, insancıl oluşumların geri kalan tümünü, ilgi ve istek duymayı, ilerleme ve yükselme hırsları ise erkeklere bırakır” (2016, s. 224). Dolayısıyla, Simone de Beauvoir (1908-1986)’ın da dediği gibi, “[k]adın doğulmaz, kadın olunur” (2011, s. 283). Bu kültürel dayatma çerçevesinde kadın bu bahsi geçen toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmek için özel alana, erkek ise kamusal alana konumlandırılmıştır. Bu sayede, “dışarı” erkeğin hür bir şekilde dolaştığı, siyaset, ekonomi, bilim gibi hayati alanlarda söz hakkına sahip olduğunu ifade ederken, kadın bu haktan mahrum bir şekilde “içeri” ile özdeşleşmiştir. Koyuncu’nun ifadesiyle, “kadın, beden, madde, doğayla özdeşleştirilerek özel alana kapatılırken, erkek de akıl, ruh ve kültürle özdeşleştirilerek kamusal alana yayılmıştır. Dolayısıyla iki cins arasında eşit olmayan, hiyerarşik ve hegemonik bir ilişki kurulmuştur” (2014, s. 170). Kadına atfedilen özel alan, içinde yaşadığı ataerkil toplumun toplumun kendine yüklediği yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, çocuklarını ve kocasının bakımını sağladığı evidir. Kamusal alan ise heteroseksüel bir etkinlik alanı olsa da erkeğin baskın olduğu ev dışındaki mekanlardır. Bu cinsiyet tanım ve rollerinin mekânsal olarak bağlantısı ataerkil yapının üretimi ve üretilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda, Lefebvre’nin “mekân üçlüsü” kavramı açısından, örneğin, ev algılanan mekân olarak yemek yediğimiz, uyuduğumuz, giyindiğimiz ve temizlendiğimiz bir mekân olarak inşa edilse de, tasarlanan mekan olarak ataerkil ideolojinin mekânsal bağlamda karşılıklı üretim sürecinde olduğu bir mekandır. Yaşanan mekân olarak ise, her bir kadın için kendi bilinci ve geçmişiyle özdeşleştirme biçimine göre farklılık gösterir. Bu nedenle, devlet-birey ilişkisi ve kadın-erkek ilişkisi mekânsal anlamda sürekli bir devinim içerisindedir çünkü farklı cinsiyet rolleri farklı iş bölümleri oluşturur. Bu iş bölümleri aynı zamanda bireyin iktidara karşı toplumdaki yerini belirler. Bu düşünceden hareketle ataerkil toplumlarda mekanlar, toplumsal cinsiyetin birer yansıması olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden, kadın biyolojik doğurganlığı ideolojik olarak kültürel ve manevi devamlılıkla ilişkilendiren ataerkil yapıda, kadına annelik konumu verilir ve

bu içinde çizilen fiziksel mekân evlerdir (Çakır, 2010, s. 78). Kadını bu özel alan içerisinde tutarak, aslında ataerkil yapı, kadını hem erkeğe göre daha düşük bir konumda tutar hem de ataerkilliğin devamından sorumlu tutar. Kadın, bu bağlamda, ev ile devinimsel bir üretim sürecindedir.

Geçmişten günümüze toplumsal mekanların cinsiyetlendirilmesini konu alan Çakır'a göre:

Hane dışındaki mekânlara girmenin ve mekânları kullanmanın koşullarıysa asıl olarak kadınlarca değil, erkeklerce ve onların oluşturdukları bir kurum olan devlet tarafından belirlendi. Kadınların dış mekânlara girişine, genellikle denetimin, çeşitli biçimleri aracılık etti. Dış mekâna nereden, ne zaman ve hangi şekilde -giysiyle- girileceği kurala tabi kılındı. (2009, s. 78)

Böylece, Çakır ataerkil düşüncesini toplumsal cinsiyet bağlamında mekân kavramını nasıl oluşturduğunun, toplumsal mekanları nasıl kontrol altında tuttuğunu vurgular. Dolayısıyla da kadın kendi hayatında söz sahibi değildir ve bir türlü nesne ya da bir piyon olmaktan kurtulamaz. Kapitalizm ve ataerkil düzenle şekillenen mekânda kadın hapsolmuş, sessizliğe gömülmüştür. Fakat, Atasü eserlerinde monolog ve İngiliz yazar Virginia Woolf (1882-1941)'tan edindiği bilinç akışı (stream of consciousness) tekniğiyle kahramanların iç dünyasına ve geçmişine giderek “yaşanan” alanda toplumsal cinsiyet sorunsalını işlemiştir. Bu için yazarın *Lanetliler* (1985) öykü kitabındaki “Ağlamak” ve *Kadınlar da Vardır* (1982) öykü kitabındaki “Balkon Saati” değerlendirilecektir.

Seçilen her iki öyküde de kent Ankara'dır. Cumhuriyet rejiminin merkezi, siyasetin odak noktası, beraberinde çoklu kültürü ve çarpık kentleşmeyi ve mutsuzluğu, umutsuzluğu ve yabancılaşmayı getiren kapitalizmin baş gösterdiği Ankara Atasü'nün eserlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden yazar Ankara için şöyle der: “Ankara ‘inşaatı ve ihaneti gördü’. Kalbi olduğu devrime adım adım ihanetin önce tanığı ve kurbanı, sonra suç ortağı ve en sonunda somut göstergesi haline geldi! Benim Ankara'm öldü!” (2008, s. 10). Ataerkil yapının kapitalizmle birleşerek Ankara'daki Cumhuriyet havasının yitirildiğini ise şöyle ifade eder: “Ankara hep saldırıya uğrar! Yüzü yumrukla tanınmaz hale getirilmiş, bir anlamda kimliğini yitirmiş bir talihsiz gibi, yerel yönetimlerin paragöz hırslarının darbeleri altında profilini yitirmiştir” (2008, s. 89). Atasü'nün ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, Ankara sadece yediğimiz, içtiğimiz, gezdiğimiz, Lefebvre'nin deyişiyle “algılanan” mekân değil, ataerkil ve kapitalist siyasetçilerin için “tasarlanan” alan, kadın-erkek herkesin ise birbirine, kendilerine ve çevrelerine yabancılaştığı “yaşanan” mekandır. Dolayısıyla, Ankara, Lefebvre'nin bakış açısıyla hem ürün hem de üretendir.

Erendiz Atasü'nün “Balkon Saati” adlı öyküsü 1980li yıllarında Ankara'nın Çankaya ilçesinde yaşayan Öğretmen Neşe'nin mutfak balkonunda geçer. Öyküde, Neşe öğretmen eşini beklerken bir yandan patlıcan kızartır ve balkondaki izlenimleri iç sesiyle anlatılır. İşçi'nin de deyişiyle, “[a]nlatıcının can damarı içe bakış anlarıdır” (2014, s. 118). Yazar, bu sayede ataerkil ve kapitalist düzlemde şekillenen kadın-erkek ilişkilerindeki yabancılaşmayı daha net şekilde gözler önüne serer. Neşe karakteriyle, kamusal alanda çalışsa da yine de kendisine atfedilen özel alana, yani eve hapsolmuş bir kadın imgesi çizer. Kadın ev ile özdeşleştirilmiştir. Kocasını gibi öğretmen olması bu gerçeği değiştirmez. Evde çocuğunun bakımı yapıp, yemeği pişirip, sofrayı kurup eşini beklemesi gereken kadındır çünkü. Hatta öğretmen olması, Simone de Beauvoir'ı okumuş olması da Neşe'yi, aynı saatlerde yemek hazırlayan komşu Nedime Hanım'dan farklı kılmaz. Ataerkil bakış açısıyla, ikisi de “kadın” sonuçta. Hatta, Nedime Hanım Neşe'den daha iyi

bir durumdadır çünkü “[m]ürekkep lekesini nasıl çıkaracağını biliyor; yarım saatte çilekli turta pişirebiliyor; işini en çabuk o bitirip balkona en erken o çıkıyor” (Atasü, 2004, s. 87).

Ataerkil bakış açısıyla “iyi” kadın “evin meleği”, aksi taktirde “tavan arasındaki deli” ya da “canavar”dır (Gilbert and Gubar, 2000, s. 79). “İyi” kadının yeri Woolf’un da belirttiği gibi ya mutfak ya da şömine başıdır (2001, s. 27). Ev dışı ise “iyi” kadına düşmandır çünkü orası erkeğe atfedilmiştir. Özellikle belli saatlerden sonra belli yerlerde dolaşmaması gerekir. Bu nedenle, kadın kamusal alandan itilmiş, çevresine yabancılaştırılmıştır. Kadın monoton şekilde devam ettirdiği ev işleriyle, sorumluluklarıyla eşine ve hatta kendine yabancılaşmıştır. O nedenle, Neşe şöyle der: “Kocamı bekliyorum ve patlıcan kızartıyorum. Mutlu muyum, bilmiyorum. Ekrem’in gelişini beklemek, komşu apartmanın bahçesindeki empresyonist güller kadar mutlu etmiyor beni” (Atasü, 2004, s. 69). Dolayısıyla, Neşe’nin ifadesiyle “bunaltıcı ev işleriyle düşman ev dışı arasında eşikte kapana kısıldık. Balkondaki bir saatlik mutluluğa razı olduk ister istemez” (Atasü, 2004, s. 90). Neşe’ye göre öğlen sonuyla akşam yemeği hazırlama arasında geçen kısacık zamanda fırsat bulabilirse balkonda geçirdiği vakit “gerçekten özgürlük saati” (Atasü, 2004, s. 87). Çünkü sandıklarını, alet çantasını koyduğu, ailece sofraya kurup yemek yedikleri algılanan mekân olarak balkonun yaşanan mekân bazında Neşe için anlamı farklıdır. Kısıtıldığı ev ortamıyla dışarıdaki özgürlük arasındaki tek köprüdür mutfağının balkonu, “[o]rada hava denen şey varsa” (Atasü, 2004, s. 79) tabii. Çünkü kapitalizmin ürünü olan çarpık kentleşme, insanı doğadan uzaklaştırıp betonarme binalarla çevrelemiştir. Binalar birbirine o kadar yakındır ki karşı apartmandaki komşunun kahkahası evin içinde patlıyor sanki (Atasü, 2004, s. 85). Neşe şöyle der: “[B]alkonun sokağa bakan ucuna ulaşabildim mi, şöyle de uzandım mı, günbatımında kızışan ufkun bir parçasını görebiliyorum. Azıcık da aşağı sarktım mı, komşu apartmanın bahçesindeki çimleri ve onların üstündeki al gülleri...Görebildiğim tek yeşillik bu...” (Atasü, 2004, s. 80). “İnsanları geometrik biçimli bu apartman dairelerine hapsedip birbirlerinden yalıtılmış kent merkezinde yaşam. Yabancıları barındıran bu iç içe pencereler, balkonlar hapisanelerin kısıtlayıcı duvarlarını, demirlerini kalınlaştırmaktan başka biri şeye yaramıyor” (Atasü, 2004, s. 87). Bu çaresizliğin kısıtılmışlığın içinde Lefebvre’nin bakış açısıyla, Neşe için “yaşanan mekân” olarak tek özgürlük alanı balkondur.

Atasü’nün “Ağlamak” başlıklı öyküsü ise bilinç akışı tekniğiyle, yine Ankara’nın Çankaya ilçesinde, tek bir mekân üzerinden iki ayrı evliliğe ayna tutarak kadın ve erkeğin birbirlerine ve çevrelerine nasıl yabancılaşmış olduklarına dikkat çeker. “Balkon Saati”nin aksine bu kez öykü kamusal alanda geçer. Öyküdeki toplumsal mekân, genç, yaşlı, çocuk, fakir, zengin, her bireyin bulunduğu bir parkta geçer. Lefebvre’nin bakış açısıyla, algılanan mekân olarak bu park, her kesimden insana dinlenme, eğlenme ve vakit geçirme olanağı sunan fiziksel bir mekandır. Tasarlanan mekân olarak ise, kadını-erkeği her kesimden bireyi bir araya getiren döneminin baskın ideolojileri olan ataerkillik ve kapitalizme hizmet eder. Tasarlanan mekân bazında, heteroseksüel bir alan olsa da kadınlar ve erkekler ayrı gruplar halinde oturduğu, “[y]apay gölcükleriyle doğaya öykünen” (Atasü, 1990, s. 92), içecek ve buz pateni gibi imkanlar sunan kapitalizm alanıdır da aynı zamanda. Yaşanan mekân açısından park herkesin farklı geçmişi, hayatı ve çelişkilerine sahne olur. “Park civarında kapıcılık edenlerin başörtülü karlılarıyla, harçlıkları hafta sonunu daha pahalı bir yerde geçirmelerine izin vermeyen üniformalı öğrenciler doldurmuştu [parktaki] masaları” (Atasü, 1990, s. 92). Kapıcı eşleri sıkıcı ev ortamından ve kömür kokulu sokaklardan ziyade hava alacakları ve çayın ve kahvenin nispeten daha ucuz olduğu tek yer olduğu için, yatılı okul öğrencileri ise hem fiyat olarak uygun olduğu

için hem de “hafta sonu tatillerinde ile yatılı okulların alıştıkları katı kurallardan” sıyrılmak için burayı seçmiştir. Bu park, kozmik bir kapitalist dünyayı andırır; herkesi içine alır: “Hayat denen çelişkiler denizine ancak ayağının ucuyla değen manken duruşlu Nalan Avcı’yı, içlerindeki yaşam ateşini söndürmeye, doğal sıcaklıklarını soğutmaya çalışan delikanlıları, hiçbir şeyin farkında olmayan çocukları...Yoksulluğun darbelerine direnen başörtülü kadınları...” (Atasü, 1990, s. 119).

Yazar bilinç akışını sadece bu parka gelen Nalan Avcı ve Mustafa Sağlam’ın içe bakış açısını sunmak için kullanır. Nalan Avcı’yı “özgüvenin bir iç dayanıklılığa değil, bedenin dıştan sarmalayan şıklığa ve zenginliğe bağlı olduğu gerçeğiyle” (Atasü, 1990, ss. 90-91) buz pistinde paten yapan kızını izlerken buluruz. Kızını izlerken, buz dansı ve müziğine aldırış bile etmeyen kadınları, kendi aralarında konuşup gülüşen gençleri, bir köşede oturup evliliğini ve değişen karısı Feride’yi düşünen Mustafa Sağlam’ı görmez. Etrafindakiler, “anlamsız bir kukla gösterisinin parçaları”dır (Atasü, 1990, s. 96). Hayatta hiçbir zaman seçme şansı olmamış, daha on sekiz yaşında babasının istediği biriyle evlenmiş, süslü, şık giyimli, mutlu, varlıklı ve evli bir kadın olan Nalan Avcı’nın, parktaki yaşanan ortamında “tek odalı rutubetli yerlerde çile dolduran” (Atasü, 1990, s. 109) kapıcı eşlerinden hiçbir farkı yoktur. Çünkü “dünyası, Çankaya’daki geniş dairesinin sınırlarıyla belirlenmiş dapdaracak bir yerden” (Atasü, 1990, s. 92) ibarettir, lüks yaşamının daracık dünyasında herkese ve her şeye yabancıdır artık. Dolayısıyla, yaşamlarının sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerindeki farklılığa rağmen, kadınlar özel alanda kısıtlanmış duygusuyla çevresine duyarsızlaşmıştır. Nalan Avcı, yaşadığı hayatı sorgulamadan robot gibi kabullenerek yaşamını sürdürdükçe kendisine bile yabancılaşmıştır. Yazar bu yabancılaşma hissini ve bakış açısını okuyucuya da geçirmek için seçilen karakterlerden öykü boyunca ismi ve soy ismiyle bahseder.

Yazar, lüks yaşamıyla öne çıkan Nalan Avcı’nın ardından az ötede oğluyla oturan Mustafa Sağlam’la öyküye devam eder. Mustafa Sağlam, üniversite mezunu ama altı aydır işsiz, on bir yıldır evli, bir çocuk babasıdır. Mustafa Sağlam, âşık olarak evlendiği, kendisine yabancılaşan karısıyla mutsuz bir evliliği vardır. Aslında yazar, birbirleriyle diyaloga geçmeseler de bilinç akışı tekniğiyle karakterlerin içi dünyasına inerek iki karakter arasında köprü kurar. Önce Nalan Avcı’nın mutluluğundan ve yabancılaşmasından bahsederek okuyucuya Mustafa Sağlam’ın karısı Feride’nin yabancılaşmasını anlamasını kolaylaştırır ve buna bir de Mustafa Sağlam karakteriyle erkek-kadın ilişkilerine erkek bakış açısı geliştirir. Feride, tıpkı Nalan Avcı gibi hayatını evlendikten sonra kocasına göre şekillendirmiş ya da şekillenmesine müsaade etmiş, sonra da kendi kimliğine yabancılaşmıştır. Kendinden sürekli taviz veren ve bunu da kendisi için olağan ve evli kadının sorumluluğu çevresinde gören kocanın varlığıyla kadın nesneden, bir bedenden farksızdır artık: “Evlendikten sonra, yalnızca karısını gereksindiği anlar boyu var olmuştu Feride...Feride hep yanı başındaydı; beklemeye, umutlanmaya, düşlemeye ve anımsamaya gerek yoktu” (1990, ss. 111-112). Oysa komşusu Suzan ona, başka amaçlar ve uğraşalar edinmesini ve “[h]ayat[ın], bir koca ve çocukla sınırlandırılmayacak denli geniş ve bir eve hapis olmayacak denli hareketli” (Atasü, 1990, s. 112) olduğunu söyleyince yanlış anlamıştı. Suzan’ın bunları söylediğini ona söyleyince ataerkil kültür ürünü olarak yetişen Mustafa Sağlam’ı da kızdırmıştı tabii. Fakat, söyledikleri Feride’de de farkındalık uyandırmış olmalı ki isyan etmeye başlamıştı çünkü Suzan’ın deyişiyle, “[i]nsan aklını ne denli baskı altında tutarsa bedeni de o kadar başkaldırır” (Atasü, 1990, s. 114). O yüzden, Feride ataerkilliğin aklına ve davranışlarına baskı kurup onu dört duvar arasına kısıtlayınca, bedeni isyan etmiştir, agresifleşmiş, her şeye tepki

gösterir olmuş, hatta eşiyile artık birlikte olmaktan bile uzak durmaya başlamıştır. Bu baş kaldırış sonra da yerini sessizliğe bırakmıştır. Feride tamamen içine kapanmış ve robottan farksız hale gelmiştir. “Balkon Saati”ndeki patlıcan kızartıp kocasının işten dönmesini bekleyen, mutlu mu değil mi onu bile artık bilemeyen Neşe gibi. Mustafa Sağlam şöyle düşünür: “Feride hiç yakınmamış, hiç baş kaldırmamıştı ki... Hep uysal, hep dingin, hep yumuşaktı; hep bekleyen ve çözümleyendi. Niçin öyle deliler gibi susmuştu Feride?” (1990, s. 104). Aslında Feride kendi kimliğini oluşturan doğrularını, yaşam tarzını, hayallerini ve hayattan beklentilerini, toplumsal yaşam ve uyumlu bir evlilik için feda etmiştir. “Feride dinginleşmişti ama tatlılığını, yumuşaklığını, sevecenliğini, duygularını ve kadınlığını, en önemlisi canlılığını yitirmişti. Tüm gücünü katlanmak, dayanmak için kullanmıştı. Dayanabilmesi için, duyarsız ve katı olması gerekliydi.” (1990, s. 109) Yeni toplum düzeninde iş hayatının da çiftleri birbirlerine yabancılaştırdığını, iletişimlerine ket vurduğunu Mustafa’nın eşine karşı olan bencilliğini ve ihmalkarlığını ancak işsiz kalınca fark etmesinden anlaşılır. Anlatıcı “Feride’nin yalnızlık, itilmişlik, dışlanmışlık duyabileceğini, Mustafa ancak, dünyanın kendisini ittiği ve dışladığı şu işsizlik günlerinde anlayabiliyordu” (Atasü, 1990, s. 103) ifadesiyle dışarıda iş dünyasına egemen olan erkeğin özel alanda da hakimiyet hissiyle ötekileştirdiği eşine karşı bencil olduğunun farkında olmadığını mesajını verir. Onca yıldır, Feride’nin de bir birey olduğunu, ev işlerini tek başına yapmak zorunda olmadığını, yaptığında da kendisinin bunu olağan gördüğünü, eşine bir teşekkür etmediğini, minnet duymadığını fark edince, Feride’nin tepkilerini şimdi daha iyi anlayabiliyordu. Bu bağlamda, ataerkil ve kapitalizmin kadın-erkek ilişkilerini adeta bir iş birliği içinde şekillendiren iki olgu olduğu anlaşılır. Mustafa Sağlam’ın Feride ile ilgili bakışı Nalan Avcı’nın kocası açısından da bir değerlendirme sayılabilir. Öykü de bahsedilmeyen Nalan Avcı’nın kocasının gözünde de Nalan, hatta “Balkon Saati”ndeki Neşe de tıpkı Feride gibidir belki de. Bu anlamda, iki toplumsal cinsiyetin hayatı bilinç akışı çerçevesinde birbirleriyle örtüşmektedir. Ayrıca, yazarın öyküyü Mustafa Sağlam’ın farkındalığı ve göz yaşlarıyla kapatması kadın-erkek ilişkilerinde erkeğin, düzenin kadın-erkek ilişkilerini nelere getirdiğinin görebilmesi umudunu taşır.

Sonuç olarak, Lefebvre’nin bakış açısıyla ataerkil yapı ve kapitalizm örüntülü biçimde toplumsal cinsiyet sorunsalını mekânsal bağlamda çözümsüzlüğe götürmüştür. Atasü, monolog ve içe bakış tekniğiyle, okura mekânın baskın ideolojileriyle nasıl yoğrulduğunu ve toplumdaki bireyleri şekillendirdiği ve onları nasıl yabancılaştırdığını görmekteyiz. Kadın özel alana mahkûm edilerek betonarme yapılarda, özellikle özdeşleştirildiği evde, ataerkil düzenin yürütücüsü olmaya zorlanır. Ne içerde ne de dışarda mutludur kadın. Kendine bile yabancılaşmış biçimde sistemin kuklalarından ibarettir. Böylece, Cumhuriyet rejiminin yitirilen değerleri ardından “tasarlanan” mekân bazında Ankara karşımıza ataerkilliğin ve kapitalizmin ürünü ve üreticisi olarak hem kadınları hem de erkekleri birbirine yabancılaştıran “yaşanan” kahraman/mekân olarak karşımıza çıkar.

KAYNAKÇA

- Atasü, Erendiz. “Ağlamak.” *Lanetliler*. İstanbul, AFA Yayıncılık, 1990. 90-122
- . “Balkon Saati.” *Kadınlar da Vardır*. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2004. 79-90
- . *Bilinçle Beden Arasındaki Uzaklık*. İstanbul: Everest Yayınları, 2009.
- . *Düşünce Sefaletinin Kıskaçında*. İstanbul: İmge Yayınları, 2008.
- . *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 2001.
- “Atasü Yaşam’ın Bir Anlamı Olmalı.” Serap Karaman’ın Yazarla Söyleşisi. *TEB HABERLER*-Mayıs-Haziran, 1996. 56-57
- Beauvoir, Simone de. *The Second Sex*. Trans. Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier. New York: Vintage Books, 2011.
- Çakır, S. “Mekânın Kadınlar Açısından Kurgulanışına Kuramsal ve Tarihsel Süreç İçinde Bakmak” (Der. Ayşen Akpınar, Gönül Bakay, Handan Dedehayır) *Kadın ve Mekan: Tutsaklık mı Sultanlık mı?* İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2010.
- . “Osmanlı’da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller”. *Cins Cins Mekân*. Der. Ayten Alkan. İstanbul: Varlık Yayınları, 2009.
- Direnç, Dilek. “Bir Yazar Geçmişe Bakarken: Kuşaktan Kuşağa Kadınlar”, *Tarih ve Toplum*. 35. 207 (2001): 13-18.
- Gilbert, Susan and Susan Gubar. *The Madwoman in the Attic: Women Writers and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. 1979. 2nd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2000.
- İşçi, Günseli Sönmez. “Erendiz Atasü Edebiyatında Yabancılaşma.” *Erendiz Atasü Edebiyatı*. Hazırlayan Günseli Sönmez İşçi. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2014. 116-133
- Koyuncu, Nevin Yıldırım. “Bilincin Usuna Beden Düşünce: Bedende Yeşeren Bilinç.” *Erendiz Atasü Edebiyatı*. Hazırlayan Günseli Sönmez İşçi. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2014. 169-195
- Lefebvre, H. *The Production of Space*. Trans. Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell, 1991.
- . *State, Space, World: Selected Essays*. N. Brenner and S. Elden (Eds.). Minnesota: University of Minnesota Press, 2009.
- . *Writings on Cities: Henri Lefebvre*. Trans. and Intr. Eleonore Kofman and Elizabeth Lebas. Oxford: Blackwell, 1996.
- Menteşe, Oya Batum. “Güneş Saygılı’nın Gerçek Yaşamı’ndan Geriye Bir Bakış: Erendiz Atasü Romancılığı.” *Erendiz Atasü Edebiyatı*. Hazırlayan Günseli Sönmez İşçi. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2014. 65-83
- Millet, Kate. *Sexual Politics*. New York: Columbia University Press, 2016.
- Önder, Alev. “Erendiz Atasü’nün *Kızıl Kale* Adlı Öykü Kitabında Toplumsal Cinsiyet.” *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/10 Spring 2016. 459-472
- Woolf, Virginia. *A Room of One’s Own and Three Guineas*. London: Vintage, 2001.

OECD ÜLKELERİNDE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR ESNEKLİĞİ

Doç. Dr. Halim TATLI²²⁸
Arş. Gör. Doğan BARAK²²⁹

Özet

Bu çalışmada 35 OECD ülkesinden oluşan bir panel veri seti kullanılmaktadır ve 2002-2016 dönemi sağlık harcamalarının gelir esnekliği incelenmektedir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Durbin-Hausman eşbütünleşme testiyle incelenmiştir. Uzun dönem katsayıları Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup (Common Correlated Effects Mean Group-CCEMG) tahmincisini kullanılarak tahmin edilmiştir. Durbin-Hausman eşbütünleşme testine göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Ayrıca, CCEMG tahmincisine göre, OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının gelir esnekliği 0.1125'tir. Başka bir deyişle, sağlık harcamaları OECD ülkelerinde zorunlu bir maldır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık harcamaları, gelir esnekliği, OECD Ülkeleri

1. Giriş

Sağlık, gelir ve eğitim insani kalkınmanın önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Kişi başına geliri yüksek olan ülkeler ekonomik açıdan kalkınmış ülkeler olarak kabul edilmektedir. Gelirin yüksek olması hem sağlık harcaması üzerinde hem de eğitim üzerinde olumlu katkı sağlar. Sağlıklı bireyler daha kolay bir biçimde eğitilir. Yani sağlık, insani kalkınmaya hem doğrudan hem de eğitim üzerinden dolaylı olarak pozitif katkı sunar. Aslında kişisel gelir, kişisel sağlığı ve kişisel eğitimi olumlu etkiler. Yani sağlık ve gelirin karşılıklı olarak bir etkileşim içinde oldukları söylenilebilir. Bir ülkenin Sağlık harcamaları sağlık sonuçlarına katkıda bulunan birçok nicel ve niteliksel faktörden yalnızca biri olduğundan sağlık harcamaları ve sağlık sonuçları arasındaki ilişki karmaşıktır (Nixon ve Ulmann, 2006:7). Yaşam tarzı veya beslenmeyle ilgili bireysel kararlar, sosyo-demografik ve genetik özellikler gibi diğer faktörler ve fiziksel ve doğal çevre sağlık sonuçlarına katkıda bulunan faktörler olabilir (Crémieux vd., 1999:627). Hitiris ve Posnett (1992) yaptıkları çalışmada, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) sağlık harcamalarının önemli bir belirleyicisi olduğunu ve aynı zamanda bazı gelir dışı değişkenlerin de sağlık harcamalarının belirleyicisi olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle, sağlık hizmetlerinde GSYİH'nın daha yüksek bir yüzdesini harcayan ülkelerin sağlık hizmetlerine daha az harcama yapan ülkelere kıyasla nispeten daha iyi sağlık sonuçları elde ettikleri görülmüştür (Nuhu, 2018:34).

Ülkelerin gelişme düzeyini ölçmede kullanılan en önemli göstergelerden biri de insani gelişme endeksidir (Human Development Index-HDI) (Khodabakhshi, 2011; Razmi vd., 2012).

²²⁸ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, htatli@bingol.edu.tr

²²⁹ Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dbarak@bingol.edu.tr

Dolayısıyla insani gelişme düzeyinde meydana gelen iyileşmeler ekonomik gelişme düzeyi üzerinde olumlu katkı sağlayabilir. Razmi vd., (2012) İran’da 1990-2009 dönemi için kamu sağlık harcamalarının insani gelişme endeksi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuçlar, kamu sağlık harcamaları ve insani gelişme endeksi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Mirahsani (2016), 25 güneybatı Asya ülkesi üzerine yaptığı çalışmada sağlık harcamalarında meydana gelen artışın insani gelişmeyi artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Diğer taraftan sağlık hizmetlerine yapılan ulusal harcamalar ile milli gelir arasında güçlü bir ilişki vardır (Parkin, 1987:109). Kişi başına düşen sağlık harcamaları kişi başına düşen gelirin bir fonksiyonu ve gelir dışı değişkenlerin bir seçimidir (Hansen ve King, 1996:127). Gelişmiş sağlık sistemi ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Sağlık ve diğer beşeri ve fiziksel sermayenin biçimleri, kaynak birikimi ve teknik değişim ile birlikte mevcut kaynakların verimliliğini artırarak kişi başına GSYİH’yi artırır (Akram, 2008:487). Bloom vd., (2001) iyi bir sağlığın toplam çıktı yani ekonomik büyüme üzerinde pozitif, oldukça büyük ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Blomqvist ve Carter (1997) sağlık harcamalarına lüks bir mal gibi davranması gerektiği fikrinin tartışmalı olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre sağlık hizmetlerinin lüks bir mal olarak değerlendirilmesinin arkasında, sağlık hizmeti başına birim maliyetin, gelir arttıkça diğer mal ve hizmetlere göre artma eğiliminde olmasıdır. Buna gerekçe olarak, sağlık hizmetinin nispeten emek yoğun bir mal olduğu ve emek yoğun malların nispi fiyatlarının gelirle yükselme eğiliminde olmasını göstermişlerdir. Parkin (1987) sağlık hizmetlerinin lüks bir maldan ziyade zorunlu bir mal olduğunu belirtmiştir. Literatür incelendiğinde sağlık harcamalarının gelir esnekliğinin hesaplanmasını ilişkin çok sayıda çalışma yer almaktadır (Newhouse, 1977; Parkin vd., 1987; Hitiris, 1997; Di Matteo 2003; Sen, 2005; Chakroun, 2010; Liu vd., 2011). Baltagi ve Moscone (2010) 1971–2004 dönemi verilerini kullanarak 20 OECD ülkesinde sağlık harcamaları ile gelir arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, sağlık harcamalarının lüks bir maldan ziyade zorunlu bir mal olduğudur. Tang (2011) 1970-2009 dönemi için Malezya’da sağlık harcamaları, gelir ve nispi fiyatlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Malezya’da uzun dönemde sağlık harcamaları ile gelir arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farag vd., (2012) 1995–2006 dönemi için 173 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaptıkları çalışmada sağlık harcamalarının zorunlu bir mal olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Lago-Peñas vd., (2013) 31 OECD ülkesinde 1970-2009 dönemi için sağlık harcamalarının gelir esnekliğini analiz etmişlerdir. Sağlık harcamalarının gelir esnekliğini kısa dönem için 0.3 civarında, uzun dönem için ise 1.1 olarak tahmin etmişlerdir. Khoshnevis Yazdi ve Khanalizadeh (2017) Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde (MENA) 1995-2014 döneminde Autoregressive Distributed Lag (ARDL) yöntemini kullanarak ekonomik büyüme ve çevresel kalitenin sağlık harcamaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Sonuçlar, sağlık harcamalarının gelire duyarlı olmadığını ve MENA ülkelerinde sağlık harcamalarının gelir değişikliklerine uyum göstermediğini bulmuşlardır. Freeman (2003) 50 ABD eyaletinde 1966-1998 yılları için sağlık hizmetlerinin zorunlu bir mal mı yoksa lüks bir mal olduğunu araştırmak için yaptıkları çalışmada, bu eyaletlerde sağlık hizmetlerinin gelir elastikiyetinin 0.817 ile 0.844 arasında değiştiğini tahmin etmişlerdir. Bu eyaletlerde sağlık harcamalarının zorunlu bir mal olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yavuz vd., (2013) Türkiye’de 1975-2007 yılları için gelir düzeyinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisini ARDL yöntemi ile incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde gelir düzeyinin sağlık harcamaları üzerinde etkisinin olmadığı ancak kısa dönemde sağlık

hizmetlerinin zorunlu bir mal olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yıllar arasında Türkiye’de sağlık harcamalarının gelir esnekliği 0.75 olarak tahmin edilmiştir.

Literatürdeki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde konunun günceliğini koruduğunu ve farklı örneklemde özerinde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı dünyada gelir açısından nispeten iyi durumda olan OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının gelir esnekliğini tespit etmek ve iyi yönetişimin bir göstergesi olarak devlet etkinliğinin sağlık harcaması üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın giriş kısmının takiben ikinci bölümde model ve veri tanımlanmıştır. Üçüncü bölümde ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölüm de ise elde edilen bulgulara ve yorumlamalarına yer verilmiştir.

2. Model ve Veri

Bu çalışmada, 35 OECD ülkesinde sağlık harcamalarının gelir esnekliği tahmin edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1’de verilmiştir. Kişi başına sağlık harcamaları Dünya Sağlık Örgütü Küresel Sağlık Harcamaları (World Health Organization Global Health Expenditure) veri tabanından, kişi başına gelir verileri Dünya Bankası veri tabanından ve devlet etkinliği verisi Dünya Bankası: Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (World Bank: The Worldwide Governance Indicators-WGI) veri tabanından alınmıştır.

Araştırma için aşağıdaki gibi bir fonksiyon tahmin edilecektir:

$$health = f(gdp, gov) \quad (1)$$

Bu fonksiyon, ekonometrik tahmin için aşağıdaki gibi bir modele dönüştürülmüştür.

$$\ln health_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln gdp_{it} + \beta_2 \ln gov_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde; β_0 sabit terimi, β_1 ve β_2 ise değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan tahmin katsayılarını (model çift logaritmik formda olduğu için β_1 ve β_2 parametreleri aynı zamanda esneklik katsayılarını), t zaman periyodu ($t = 2002, \dots, 2016$) ve ε hata terimini göstermektedir.

Tablo 1: Değişkenler ve Açıklamaları

Değişken	Kısaltma	Birimi
Kişi Başına Sağlık Harcamaları	<i>health</i>	2016 yılı sabit fiyatlar ile ABD Doları (\$)
Kişi Başına Gelir	<i>gdp</i>	2010 yılı sabit fiyatlar ile ABD Doları (\$)
Devlet Etkinliği	<i>gov</i>	Kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlığının derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükümetin bu politikalara bağlılığının güvenilirliğini yansıtır.

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de yer almaktadır. Tüm değişkenlere ait standart hatalar ortalamadan oldukça düşüktür. Ayrıca tüm değişkenlere ait standart hatalar birbirine çok yakın bir değer almıştır. Dolayısıyla seçilen değişkenlerin birbirleriyle uyumlu oluşu değişkenler arasındaki farklılıklardan dolayı ortaya çıkacak olumsuzlukları giderme açısından önemlidir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	<i>lnhealth</i>	<i>lngdp</i>	<i>lngov</i>
Ortalama	7.7478	10.3404	0.1249
Medyan	7.9739	10.5629	0.3836
Maksimum	9.2118	11.6259	0.8561
Minimum	5.2294	8.9876	-4.7285
Stdandart Hata	0.8944	0.6462	0.6702
Skewness	-0.6260	-0.3546	-2.2932
Kurtosis	2.4248	2.1678	11.1332
Jarque-Bera	41.5316	26.1520	1907.173
Olasılık	0.0000	0.0000	0.0000
Gözlemler	525	525	525

3. Ekonometrik Yöntem

Bir panel veri modelindeki ilişkiler incelendiğinde ilk öncelikle yatay kesit bağımlılığına bakılmalıdır. Çünkü bir ülkeden kaynaklan bir şok, küreselleşme ve ülkeler arasındaki muhtemel işbirliği yoluyla diğer ülkeleri de etkileyebilir. Dolayısıyla, bir panel veri modelinde yatay kesit bağımlılığının tespiti ve homojenlik testi önemlidir. Bu nedenle çalışmada ilk olarak ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının ve homojenliğin olup olmadığı incelenmiştir. Yatay kesit bağımlılığının olup olmadığının tespit edilmesi hangi nesil birim kök testlerinin uygulanacağı açısından önem taşımaktadır. Eğer bir panel veri modelinde yatay kesit bağımlılığı varsa ikinci nesil birim kök testleri yatay kesit bağımlılığı yoksa birincil nesil birim kök testleri uygulanır. Bu çalışmada yatay kesit bağımlılığının varlığından dolayı Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Cross-Sectionally Augmented Augmented Dickey Fuller (CADF) birim kök testi uygulanmıştır. Yatay kesit bağımlılığının tespiti ve birim kök testinin uygulanmasından sonra modelde homojenlik ve yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan homojenlik testi sonucunda oluşturulan modellerin heterojen olduğuna karar verilmiştir. Eş-bütünleşme için Choi (1994) tarafından geliştirilen Durbin-Hausman eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Uzun dönem katsayılarının tahmini için Ortalama Grup Ortak İlişkili Etkiler (Common Correlated Effects Mean Group-CCEMG) tahmincisi kullanılmıştır. Çünkü bu tahminci yatay kesit bağımlılığının varlığı ve serilerin heterojen olduğu durumda kullanılır.

4. Bulgular

Yatay kesit bağımlılığına ilişkin sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’ten elde edilen sonuca göre serilerde yatay kesit bağımlılığının olmadığı şeklindeki boş hipotez reddedilmiştir. Yani serilerde yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 3: Serilerde Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

		Inhealth	Ingdp	Ingovef
CD _{LM1}	Sabit	2376.332*	2943.326 *	2366.231*
		(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD _{LM2}	Sabit ve Trend	2271.557*	3131.278*	2000.799*
		(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD _{LM}	Sabit	51.638*	68.075*	51.345*
		(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD _{LM-adj}	Sabit ve Trend	48.601*	73.523*	40.752*
		(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD _{LM}	Sabit	-1.650**	-0.754	4.404*
		(0.049)	(0.275)	(0.000)
CD _{LM-adj}	Sabit ve Trend	-0.942	0.356	6.757*
		(0.173)	(0.361)	(0.000)
CD _{LM-adj}	Sabit	27.128*	32.202*	20.286*
		(0.000)	(0.000)	(0.000)
CD _{LM-adj}	Sabit ve Trend	24.504*	15.590*	4.152
		(0.000)	(0.000)	(0.000)

Not: *, 1% istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edildikten sonra ikinci nesil birim kök testlerinden olan CADF birim kök testi ile serilerin durağanlık özellikleri tespit edilmiştir. CADF birim kök testine ait sonuçlar Tablo 4’te yer almaktadır. CADF birim kök testi sonucuna göre bütün değişkenler düzey değerlerinde birim kök içerirken birinci farkı alındığında ise birim kök içermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yani değişkenler birinci farkta durağan hale gelmiştir.

Tablo 4: Panel Birim Kök Test Sonuçları

		Inhealth	Ingdp	Ingovef
CADF-CIPS	Düzyey	-2.755	-2.131	-2.000
	Birinci fark	-4.036**	-3.404**	-3.203***
CADF Critical	%1: -4,66			
Values	%5: -3,55			

%10: -3,07

Not: ** %5 ve *** %10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak alınmıştır

Modelde homojenlik testine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde Delta Title ve Delta Tildeadj testlerinde p-değerlerinin ikisinin de %10'dan küçük olduğundan, oluşturulan modellerin heterojen olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 5: Modelde Homojenlik ve Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

	Testler	İstatistik	Olasılık
Yatay Kesit Bağımlılığı	CD _{LM1}	347.011*	0.000
	CD _{LM2}	27.042*	0.000
	CD _{LM0}	16.240*	0.000
	CD _{LM-adj}	39.029*	0.000
Homojenlik	Delta_tilde:	3.848	0.000
	Delta_tilde_adj:	4.269	0.000

Not: *, %1 önem seviyesini ifade etmektedir.

Durbin-Hausman panel istatistiği panelde homojenlik varsayımını dikkate alan bir testtir. Test istatistiğinin hesaplanmasında, H₀: bütün panelde eşbütünleşme yoktur ve H₁: panel için eşbütünleşme vardır hipotezleri sınanmaktadır. Panelde heterojenlik taşıdığını varsayan, bu test grup istatistikleri sonuçlarına göre, her model için "bütün birimler için eşbütünleşme yoktur" şeklindeki yokluk hipotezi önemli bir biçimde reddedilmektedir. Bu sonuç, modeldeki değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu anlamına gelmektedir. Durbin-Hausman eşbütünleşme testine ait sonuçlara Tablo 6'da yer verilmiştir. Modelden iki sonuç alınmaktadır. Eğer birimler homojense p'lere, heterojen ise g'lere bakılır. Bu çalışmadaki model heterojendir. Dolayısıyla model heterojen olduğundan karar aşamasında g'lere bakılır.

Tablo 6: Durbin-Hausman Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	t-istatistik	Prob değeri
--	--------------	-------------

Durbin-H Grup İstatistiği (dh_g)	2393.313* (0.000)	41.290 * (0.000)
Durbin-H Panel İstatistiği (dh_p)	2271.557* (0.000)	3131.278* (0.000)

Not: $p < 0.05$ koentegrasyon vardır.

$p > 0.05$ koentegrasyon yoktur.

Not: * %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Eş-bütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönem ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bundan sonraki süreçte uzun dönem katsayılarının tahmini yapılacaktır. Uzun dönem katsayıların tahmini için kullanılan CCE Mean Group yöntemine ait sonuçlar Tablo 7’de yer almaktadır. Tablo 7 incelendiğinde 35 OECD ülkesinde sağlık harcamalarının gelir esnekliği 0.1125 olarak tahmin edilmiştir. Yani diğer şeyler aynı iken kişi başına düşen gelirden meydana gelen %1 artış OECD ülkelerinde sağlık harcamalarını %0.11 artırmaktadır. Kontrol değişkeni olarak aldığımız devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi ise anlamsız çıkmıştır.

Tablo 7: CCE Mean Group Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği
Ingdp	0.1125	0.0230	4.8745
Ingov	-377.195	266.1380	-1.4172

Tablo 7’de 35 OECD ülkesine ait panel veri sonuçları yer almaktadır. Ülke bazında sağlık harcamalarının gelir esnekliğine ait sonuçlar Tablo 8’de yer almaktadır. 35 OECD ülkesinden 14’ünde (Şili, Meksika, Belçika, Çekya, Finlandiya, Yunanistan, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç ve Yeni Zelanda) kişi başına düşen gelirin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ülkelerde sağlık harcamalarının gelir esnekliği 0.03 ile 0.41 arasında değişmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde sağlık harcamaları zorunlu bir maldır. Diğer taraftan Estonya, İrlanda ve Türkiye’de kişi başına düşen gelirin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerde sağlık harcamaları düşük maldır. Geriye kalan 18 ülkede ise kişi başına düşen gelirin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

Modelde kontrol değişkeni olarak aldığımız devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisine bakıldığında, Avusturya, Danimarka, Fransa, Macaristan, İzlanda, Slovenya ve

Türkiye’de devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak ABD, Estonya, İsrail, Letonya, Lüksemburg ve Hollanda’da ise devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak negatif ve anlamlı çıkmıştır. Geriye kalan ülkelerde devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8: Ülke Bazlı Sonuçlar

Ülke	Ingdp	S. Hata	t İst.	Ingov	S. Hata	t İst.
Kanada	0.076	0.083	0.9156	610.494	905.752	0.6740
Şili	0.217	0.007	31*	43.49	53.663	0.8104
Meksika	0.131	0.04	3.275*	-4.554	64.396	-0.0707
ABD	0.015	0.148	0.1013	-6171.37	1567.27	-3.9376*
Avusturya	-0.102	0.043	-2.3720**	853.148	166.365	5.1281*
Belçika	0.246	0.078	3.1538*	-436.795	207.223	-2.1078***
Çekya	0.121	0.041	2.9512**	73.979	107.486	0.6882
Danimarka	-0.068	0.052	-1.3076	1351.994	275.872	4.9008*
Estonya	-0.061	0.016	-3.8125*	-404.101	121.32	-3.3308*
Finlandiya	0.035	0.008	4.375*	-548.97	302.74	-1.8133***
Fransa	0.068	0.114	0.5964	1350.896	339.011	3.9848*
Almanya	-0.021	0.03	-0.7	416.967	291.432	1.4307
Yunanistan	0.186	0.011	16.9090*	-389.468	341.982	-1.1388
Macaristan	0.119	0.107	1.1121	739.276	232.881	3.1744*
İzlanda	0.157	0.104	1.5096	3451.159	667.083	5.1735*
İrlanda	-0.07	0.009	-7.7777*	-922.962	548.304	-1.6833
İsrail	0.256	0.018	14.2222*	-247.48	94.55	-2.6174**
İtalya	0.141	0.03	4.7*	-451.12	349.387	-1.2911
Letonya	0.011	0.023	0.4782	-258.617	80.841	-3.1990
Litvanya	0.088	0.052	1.6923	-198.966	163.909	-1.2138
Lüksemburg	0.096	0.024	4*	-2798.07	637.913	-4.3862*
Hollanda	0.083	0.036	2.3055**	-1998.22	425.553	-4.6955*
Norveç	-0.106	0.061	-1.7377	771.492	579.913	1.3303
Polonya	-0.007	0.027	-0.2592	130.342	109.378	1.1916
Portekiz	0.416	0.04	10.4*	-226.316	228.968	-0.9884
Slovakya	0.025	0.017	1.4705	-220.33	239.648	-0.9193
Slovenya	0.138	0.005	27.6*	272.893	78.461	3.4780*
İspanya	0.256	0.019	13.4736*	-83.388	56.126	-1.4857
İsveç	0.316	0.115	2.7478**	-2840.21	1388.853	-2.045***
İsviçre	0.258	0.108	2.3888**	-2219.96	1543.346	-1.4384
Türkiye Birleşik Krallık	-0.039	0.002	-19.5	102.182	17.992	5.6793*
Krallık	0.345	0.149	2.3154**	730.881	1371.489	0.5329
Avustralya	0.051	0.154	0.3311	-2078.6	1432.596	-1.4509
Japonya	0.251	0.138	1.8188	-821.725	1515.097	-0.5423
Yeni Zelanda	0.314	0.025	12.56*	-779.797	568.38	-1.3719

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 da anlamlılığı ifade etmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmanın amacı OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının gelir esnekliğini incelemektir. Ayrıca kontrol değişken olarak aldığımız devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Panel veri sonuçlarından elde ettiğimiz sonuçlar sağlık harcamalarının OECD ülkelerinde zorunlu bir mal olduğunu ortaya koymuştur. Baltagi ve Moscone (2010) ve Lago-Peñas, vd., (2013) OECD ülkeleri için yaptıkları çalışmalarda sağlık harcamalarının zorunlu bir mal olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla bu çalışmaların sonuçları çalışmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir. Ülke bazlı sonuçlar değerlendirildiğinde 35 OECD ülkesinden 14'ünde (Şili, Meksika, Belçika, Çekya, Finlandiya, Yunanistan, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç ve Yeni Zelanda) kişi başına düşen gelirin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu ülkelerin tamamında gelir esneklik değeri 0 ile 1 arasında yer aldığı için sağlık hizmetleri bu ülkelerde zorunlu maldır.

Diğer taraftan devlet etkinliğinin panel veri sonuçları incelendiğinde, devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi anlamsız çıkmıştır. Sadece Avusturya, Danimarka, Fransa, Macaristan, İzlanda, Slovenya ve Türkiye'de devlet etkinliğinin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı çıkmıştır.

Kaynakça

- Akram, N., Padda, I. U. H., & Khan, M. (2008). The long term impact of health on economic growth in Pakistan. *The Pakistan development review*, 47(4-II), 487-500.
- Baltagi, B. H., & Moscone, F. (2010). Health care expenditure and income in the OECD reconsidered: Evidence from panel data. *Economic modelling*, 27(4), 804-811.
- Blomqvist, Å. G., & Carter, R. A. (1997). Is health care really a luxury?. *Journal of health economics*, 16(2), 207-229.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2001). *The effect of health on economic growth: theory and evidence* (No. w8587). National Bureau of Economic Research, 1-26.
- Chakroun, M. (2010). Health care expenditure and GDP: An international panel smooth transition approach. *International Journal of Economics*, 4(1), 189-200.
- Choi, I. (1994). Durbin-Hausman tests for cointegration. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 18(2), 467-480.
- Crémieux, P. Y., Ouellette, P., & Pilon, C. (1999). Health care spending as determinants of health outcomes. *Health economics*, 8(7), 627-639.
- Di Matteo, L. (2003). The income elasticity of health care spending. *The European Journal of health economics*, 4(1), 20-29.
- Farag, M., NandaKumar, A. K., Wallack, S., Hodgkin, D., Gaumer, G., & Erbil, C. (2012). The income elasticity of health care spending in developing and developed countries. *International Journal of Health Care Finance and Economics*, 12(2), 145-162.
- Freeman, D. G. (2003). Is health care a necessity or a luxury? Pooled estimates of income elasticity from US state-level data. *Applied Economics*, 35(5), 495-502.
- Hansen, P., & King, A. (1996). The determinants of health care expenditure: a cointegration approach. *Journal of health economics*, 15(1), 127-137.
- Hitiris, T. (1997). Health care expenditure and integration in the countries of the European Union. *Applied Economics*, 29(1), 1-6.
- Hitiris, T., & Posnett, J. (1992). The determinants and effects of health expenditure in developed countries. *Journal of health economics*, 11(2), 173-181.
- Khodabakhshi, A. (2011). Relationship between GDP and human development indices in India. In *Society of Interdisciplinary Business Research (SIBR) 2011 Conference on Interdisciplinary Business Research*.
- Khoshnevis Yazdi, S., & Khanalizadeh, B. (2017). Air pollution, economic growth and health care expenditure. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 30(1), 1181-1190.
- Lago-Peñas, S., Cantarero-Prieto, D., & Blázquez-Fernández, C. (2013). On the relationship between GDP and health care expenditure: a new look. *Economic Modelling*, 32, 124-129.

- Liu, D., Li, R., & Wang, Z. (2011). Testing for structural breaks in panel varying coefficient models: with an application to OECD health expenditure. *Empirical Economics*, 40(1), 95-118.
- Mirahsani, Z. (2016). The relationship between health expenditures and human development index. *Journal of Research & Health*, 6(3), 373-377.
- Newhouse, J. P. (1977). Medical-care expenditure: a cross-national survey. *The Journal of Human Resources*, 12(1), 115-125.
- Nixon, J., & Ulmann, P. (2006). The relationship between health care expenditure and health outcomes. *The European Journal of Health Economics*, 7(1), 7-18.
- Nuhu, K. M., McDaniel, J. T., Alorbi, G. A., & Ruiz, J. I. (2018). Effect of healthcare spending on the relationship between the Human Development Index and maternal and neonatal mortality. *International health*, 10(1), 33-39.
- Parkin, D., McGuire, A., & Yule, B. (1987). Aggregate health care expenditures and national income: is health care a luxury good?. *Journal of health economics*, 6(2), 109-127.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265-312.
- Razmi, M. J., Abbasian, E., & Mohammadi, S. (2012). Investigating the effect of government health expenditure on HDI in Iran. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 2(5), 1-8.
- Sen, A. (2005). Is health care a luxury? New evidence from OECD data. *International Journal of Health Care Finance and Economics*, 5(2), 147-164.
- Tang, C. F. (2011). Multivariate granger causality and the dynamic relationship between health care spending, income and relative price of health care in Malaysia. *Hitotsubashi Journal of Economics*, 199-214.
- World Bank. Available from: <http://data.worldbank.org/indicator>. [Last accessed on 03/21/2019].
- World Bank: The Worldwide Governance Indicators. Available from: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>. [Last accessed on 03/21/2019].
- World Health Organization Global Health Expenditure. Available from: <https://apps.who.int/nha/database>. [Last accessed on 03/21/2019].
- Yavuz, N. C., Yilanci, V., & Ozturk, Z. A. (2013). Is health care a luxury or a necessity or both? Evidence from Turkey. *The European Journal of Health Economics*, 14(1), 5-10.

OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LISANS PROGRAMLARI İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Doç.Dr.Ahmet ÇOBAN²³⁰
Şeyma GÜL²³¹

ÖZET

Yükseköğretim Kurulu, 1998 yılından günümüze kadar, gerçekleştirdiği “Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” hazırlık ve geliştirme süreçlerinde, okulöncesi öğretmenlerinin hizmetöncesinde daha nitelikli yetiştirilmeleri için önemli değişikliklere gitmiştir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın, 1998, 2006 ve 2018 yıllarında “Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları”nda yaptığı değişiklikleri, gerekçeleri ile birlikte incelemek ve değerlendirmek önem arz etmektedir. Araştırmanın amacı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan ve geliştirilen Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları ile gelişmeleri incelemek ve gerekli değerlendirilmeleri yapmaktır. Araştırma ile ilgili verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın hazırladığı ve geliştirdiği 1998, 2007 ve 2018 Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları incelenmiş, gerekli analizleri yapılmış, veriler tablolara dönüştürülerek yorumlara yer verilmiştir. Daha sonra, elde edilen sonuçlardan hareketle öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okulöncesi, Öğretmenlik, Lisans Programları.

GİRİŞ

Öğretmen yetiştirme, Cumhuriyetin kuruluşundan önce olduğu gibi, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana da gündemdeki yerini önemle korumuştur. Toplumun talep ettiği nitelikli birey yetiştirme için ön koşulu, nitelikli öğretmen olarak görülmüştür. Bu düşünceden hareketle öğretmen yetiştirme ve eğitimi sürekli gündemde kalmıştır.

Türkiye, öğretmen yetiştirme sistemi bakımından köklü bir geleneğe sahip ülkeler arasındadır. 16 Mart 1848’de başlayıp, daha sonraki yıllarda şekillenen yapısıyla, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, başkaca ülkelere örnek olabilecek birbirinden özgün modeller bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bu atak daha sonraları sürdürülememiş, mevcutları geliştirmek yerine, kapatılmalarına veya yozlaştırılmasına yol açan uygulamalara gidilmiştir. Bu anlamda, 1954’de Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla başlayan süreç, öğretmen yetiştirmede ilk olumsuz işaret olarak hatırlanmaktadır. 1970’li yıllar ise, öğretmen eğitiminde en sorunlu dönem olarak görülmektedir. Henüz gerekli planlama yapılmadan öğretmen okullarının kapatılması, eğitim enstitülerinin 3 yıl olan eğitim süresinin siyasi müdahalelerle 3 aya kadar indirilerek

²³⁰ Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ahcoban@gmail.com

²³¹ Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, gulseyma399@gmail.com

yoğlaştırılması, “mektupla eğitimle öğretmen yetiştirme” gibi uygulamalar, öğretmenlerin niteliğine olumsuz olarak yansımıştır. 1970’li yıllarda yaşanan bu olumsuzluklar üzerine, 20 Temmuz 1982’de yürürlüğe giren 41 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile öğretmen yetiştiren tüm kurumlar, Milli Eğitim Bakanlığında alınarak üniversite bünyesine verilmiştir. Öğretmen yetiştirmede bir dönüm noktası niteliğindeki bu kararı önceleri yadırgayanlar olmuştur da, zamanla üniversitelerde öğretmen yetiştirilmesi, toplumda kabul görmeye başlamıştır (YÖK, 2007: 7). Üniversitelerin bünyesinde “Eğitim Fakülteleri” adı altında yapılan bu kurumlar, ilk yıllarda, bazı sorunlarla yüz yüze gelmişlerse de, zaman içerisinde üniversite ortamında bu sorunlar aşılmaktadır. Öğretmen yetiştirmenin, üniversiteye devri üzerinden geçen çeyrek asırlık zaman diliminde, Eğitim Fakültelerinin, yapılanma ve öğretmen yetiştirme programlarının değiştirilmesinin yanında, birim sayıları, öğrenci-öğretim elemanı sayılarında olumlu sayılabilecek önemli değişiklikler olmuştur (YÖK, 2007a: 7).

Daha sonraki yıllarda, öğretmen yetiştirme alanında akreditasyon çalışmalarına geçilmiştir. Her akreditasyon sistemi belli bazı amaçlar ve varsayımlar düşünülerek tasarlanır. Türkiye’de öğretmen eğitiminde akreditasyonun amacı, her çocuğun nitelikli bir öğretmen tarafından yetiştirilmesidir. Türkiye’de akreditasyon sisteminin gelişmesi son yıllarda öğretmen eğitiminde meydana gelen kayda değer değişiklik ve gelişmelerin üzerine kurulmaktadır (YÖK, 1999: 5)

Ülkemizde okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmeye Cumhuriyet’ten önce başlanmıştır. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile, "Rehnu-ma-i Muallimin-i Sibyan" (Anaokulu Öğretmenlerine Yol Gösterici) adıyla bir program hazırlanmış, ancak daha sonraki yıllarda bu çalışmalara düzenli ve etkili bir biçimde devam edilememiştir (Güler, 1994: 11). Okulöncesi eğitim alanındaki çalışmalara, 1913 yılında yayınlanan "Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkatı" ile tekrar başlanmıştır. Bu kanunda adı geçen "Ana Mektepleri"ne öğretmen yetiştirmek üzere, 1915 yılında İstanbul Darulmuallimatı'na bağlı bir öğretmen okulu açılmıştır. Öğretim süresi bir yıl olan bu okulda, okulöncesi eğitim için öğretmen yetiştirme çalışmaları başlamıştır. Ancak, okul dört yıl faaliyette bulduktan sonra kapatılmıştır (Çoban, 1996: 5).

Cumhuriyet döneminde ise, okulöncesi eğitim alanına öğretmen yetiştirme çalışmalarına, 1927 yılında Ankara’da açılan "Ana Muallim Mektebi" ile başlanmıştır. Bu okul, 1930-1931 öğretim yılında İstanbul Kız Muallim Mektebi'ne nakledilmiştir. Öğretim süresi iki yıl olan bu okul da 1933 yılında kapatılmıştır. Okulun kapanışından iki yıl sonra, 1935 yılında açılan Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu "Çocuk Bakımı ve Bıçkı-Dikiş Bölümü"nde, 1960 yılına kadar 0-2 yaş çocuklarının eğitimcilerini yetiştirme uygulamasına devam edilmiştir. Okulöncesi eğitim alanına daha çok sayıda öğretmen yetiştirmek amacıyla 1963-1964 öğretim yılında, kız enstitülerinde öğretim süresi ortaokula dayalı üç yıl olan "Çocuk Gelişimi ve Bakımı Bölümü" açılmıştır. Yaygın eğitim kurumlarına çocuk gelişimi ve eğitimi alanında öğretmen yetiştirmek ve bu kurumlara bağlı anaokullarını yönetmek üzere, 1962-1963 öğretim yılında Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu adıyla açılan okulun bünyesinde bir bölüm yer almıştır. Bu bölüme, Kız Enstitüsü mezunları alınmıştır. Öte yandan, Ankara Gazi Yüksek Öğretmen Okulu Eğitim Bölümü ve iki yıllık eğitim enstitülerinde okulöncesi eğitimi ile ilgili dersler verilmiştir. Ayrıca bu enstitülerde okulöncesi eğitim, yardımcı bir alan olarak seçilebilmiş ve mezunları okulöncesi eğitim kurumlarında görevlendirilmiştir (Çoban, 1996: 5-6).

"Okulöncesi eğitim alanına öğretmen yetiştiren kurumlar, 2547 sayılı yasa ile önlisans ve lisans düzeyinde öğretim uygulayan üniversite kuruluş kimliğine kavuşmuştur. Böylece bu kuruluşlar, uygulamalı ve kuramsal çalışmalara ağırlık vermek suretiyle daha nitelikli öğretmen yetiştirme çabası içine girmişlerdir" (Yaşar, 1990: 77).

Yükseköğretim Kurulu, 1998 yılından günümüze kadar, gerçekleştirdiği “Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” hazırlık ve geliştirme süreçlerinde, okulöncesi öğretmenlerinin hizmetöncesinde daha nitelikli yetiştirilmeleri için önemli değişikliklere gitmiştir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın, 1998, 2006 ve 2018 yıllarında “Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları”nda yaptığı değişiklikleri, gerekçeleri ile birlikte incelemek ve değerlendirmek önem arz etmektedir.

Araştırmanın amacı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan ve geliştirilen Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları ile gelişmeleri incelemek ve gerekli değerlendirilmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları hangi gerekçelerle hazırlanmış ve geliştirilmiştir?

2. Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları arasında,

a. Ders saat sayısı,

b. Ders kredi sayısı,

c. Ders sayısı

d. Ders çeşidi

açısından farklılıklar nelerdir?

Araştırma ile ilgili verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın hazırladığı ve geliştirdiği 1998, 2007 ve 2018 Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları incelenmiş; değişikliğe gidilme gerekçeleri ortaya konulduktan sonra, “Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları”nın, ders çeşidi ve saati, genel kültür, alan eğitimi, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri açısından gerekli analizleri yapılmış, veriler tablolara dönüştürülerek yorumlara yer verilmiştir. Daha sonra, elde edilen sonuçlardan hareketle öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı olan Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan ve geliştirilen Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları ile gelişmeler hakkında elde edilen bulgular ve yorumları yer almaktadır.

Öğretmen Yetiştirme Lisans Programlarının Hazırlanması ve Geliştirilmesi Gerekçeleri

1998 Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları

Eğitim Fakültelerinde yapılan düzenleme ile öncelikle 16.8.1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla yürürlüğe giren ve 1997-1998 öğretim yılında uygulanmaya başlanan sekiz yıllık zorunlu ilköğretim düzeyindeki sınıf öğretmeni ve branş öğretmeni ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Bunun yanında ortaöğretim öğretmenliğinin lisansüstü düzeye kaydırılması ve gerek lisans gerekse lisansüstü düzeydeki öğretmen yetiştirme programlarında yer alan derslerin yeniden düzenlenmesi ile daha nitelikli öğretmen yetiştirme yönünde önemli bir adım atılmıştır. Tüm bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı ile yeterli düzeyde koordinasyon ve işbirliği yapılmış ve bu şekilde Eğitim Fakültelerinde yapılan çeşitli geliştirme etkinliklerinin gerçekçi ve ihtiyaca dönük olması sağlanmıştır (YÖK, 1998: 3).

2007 Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları

Geçen sekiz yıllık süre içinde üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum örgütlerince düzenlenen sempozyum, panel, çalıştay, açikoturum, konferans gibi akademik etkinliklerde, eğitim fakültelerinde uygulanan öğretmen yetiştirme programların; çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip öğretmenler yetiştirmedeki yeterlilikleri tartışılır olmuş ve programlarla ilgili sorunları çözümlenmeye yönelik öneriler, bilimsel araştırma verilerine ve alan uzmanlarının görüşlerine dayalı olarak ortaya konmuştur. Programların güncellenmesinin bir başka gerekçesi de, 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, ilköğretim programlarında yapılan değişikliklerle ilgilidir. 2003 yılından beri ülkemizin de içinde yer aldığı “Avrupa Yükseköğretim Alanı” (European Higher Education Area), lisans programlarından beklenen “öğrenme çıktılarını” (learning outcomes) tanımlamak, bu çıktılara ulaşmak için öğretilmesi gereken konular, bu konuların işlenmesi için gereken süreler ve yöntemleri belirlemek ve “öğrenme çıktılarını” "aynı yöntemlerle ölçüp değerlendirmek amacını taşımaktadır. Eğitim Fakültelerinin de bu bağlamda bazı ortak asgari standartlara sahip olması, sürecin bir gereği olarak değerlendirilebilir. Programların güncelleştirilmesi gereği, bu tespitle de yakından ilişkilidir. Bu açıklamaların ışında; sekiz yılı aşkın süredir uygulanmakta olan öğretmen yetiştirme lisans programlarının aksayan yönlerini gidererek, geliştirmeye yönelik bir çalışmanın gerçekleştirilmesi Yükseköğretim Kurulu'na uygun bulunmuş ve bu çerçevede, Yükseköğretim Kurulu, eğitim fakülteleri yönetici ve öğretim elemanlarıyla konuyu paylaşmış, programları bütünüyle değiştirme yerine, programlarda gerekli güncellemeleri yapmak amacıyla çalışmalar başlatılmıştır (YÖK, 2007b: 7).

2018 Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları

Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme, başlı başına bir çalışma alanı olup her alanda hazırlanan programlar, değişen ihtiyaç ve talepler doğrultusunda zaman içinde yeniden hazırlanmak durumundadır. Öğretmen yetiştirme lisans programlarının güncellenmesinin üzerinden on yılı aşkın bir süre geçmiştir. Bu süreçte mevcut programlarla ilgili çeşitli araştırma ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu, alan eğitimine yönelik derslerle öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yeniden oluşturulması ve programlarda bunlara ağırlık verilmesi, öğretmenlik uygulamalarının daha geniş bir zamana yayılması ve daha yapılandırılmış bir biçimde gerçekleştirilmesi, öğretmen yetiştirme lisans programlarının Milli Eğitim Bakanlığının yeniden hazırlayarak uygulamaya koyduğu ders programlarıyla uyumlu hale getirilmesi, bir ihtiyaç olarak gündeme gelmiştir (YÖK, 2018: 11-12).

Belirtilen bu gerekçeler, öğretmen yetiştirme lisans programlarının günün koşullarına ve taleplerine uygun olarak gözden geçirilmesine ve geliştirilmesine temel teşkil eden hususlar olarak değerlendirilmiştir.

Ders Saat Sayıları Arasındaki Farklılıklar

Ders saat sayıları açısından okulöncesi öğretmenliği lisans programları arasındaki farklılıklar ile ilgili bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Ders Saat Sayıları Arasındaki Farklılıklar

			1998		2007		2018	
			n	%	n	%	n	%
ALAN EĞİTİM	Teorik	n	70		62 ⁽¹⁾		64 ⁽³⁾	
		%	62,5		73,8		100,0	
	Uygulama	n	42		22		0	

		%	37,5		26,2		0,0	
	Toplam	N	112	62,2	84	48,0	64	43,2
		%	100		100		100	
MESLEK BİLGİSİ	Teorik	n	22		30		44 ⁽⁴⁾	
		%	57,9		60,00		78,6	
	Uygulama	n	16		20		12	
		%	42,1		40,00		21,4	
	Toplam	N	38	21,1	50	28,6	56	37,8
		%	100		100		100	
GENEL KÜLTÜR	Teorik	n	16		35 ⁽²⁾		26 ⁽⁵⁾	
		%	88,9		85,4		92,9	
	Uygulama	n	2		6		2	
		%	11,1		14,6		7,1	
	Toplam	N	18	10,0	41	23,4	28	18,9
		%	100		100		100	
SEÇMELİ DERSLER	Teorik	n	12					
		%	100					
	Uygulama	n	0					
		%	0					
	Toplam	N	12	6,7				
		%	100					
GENEL TOPLAM	Teorik	n	120	66,7	127	72,6	134	90,5
		%	66,7					
	Uygulama	n	60	33,3	48	27,4	14	9,5
		%	33,3					
	Toplam	N	180	100	175	100	148	100
		%	100					

1) 10 Saati Seçmeli Alan Eğitimi Dersleri

2)3 Saati Seçmeli Genel Kültür Dersleri

3)12 Ders Saati Seçmeli Alan Eğitimi Dersleri

4) 12 Ders Saati Seçmeli Meslek Bilgisi Dersleri

5)8 Ders Saati Seçmeli Genel Kültür Dersleri

Tablo 1’de görüldüğü gibi, yıllara göre alan eğitimi teorik derslerin saat sayılarının ağırlığı %62,5’ten %100’e doğru artarken, uygulamalı derslerin saat sayılarının ağırlığı %37,5’ten %0,0’a doğru azalmıştır.

Yıllara göre meslek bilgisi teorik derslerin saat sayılarının ağırlığı %57,9’dan %78,6’ya doğru artarken, uygulamalı derslerin saat sayılarının ağırlığı %42,1’den %21,4’e doğru azalmıştır.

Yıllara göre genel kültür teorik derslerin saat sayılarının ağırlığı 1998 programında %88,9 iken, 2007 programında %85,4’e düşmüş, 2018 programında ise %92,9’a yükselmiştir. Uygulamalı derslerin saat sayılarının ağırlığı,1998 programında %11,1 iken, 2007 programında %14,6’ya yükselmiş, 2018 programında ise %7,1’e düşmüştür.

Seçmeli dersler, 1998 programında diğer derslerden ayrı yer alırken, 2007 programında sadece alan bilgisi ve genel kültür dersleri arasında, 2018 programında ise alan bilgisi ve genel kültür dersleri ile birlikte meslek dersleri arasında yer almıştır.

Genel toplamda dersler teorik ve uygulama saat sayıları açısından incelendiğinde, yıllara göre teorik ders saat sayılarının ağırlığı %66,7'den %90,5'e doğru artarken, uygulama ders saat sayılarının ağırlığı %33,3'ten %9,5'e doğru azalmıştır.

Her üç alan açısından ders saat sayılarının toplam ağırlıkları incelendiğinde, alan eğitimi dersleri %62,2'den %43,2'ye doğru azalırken, meslek bilgisi dersleri %21,1'den %37,8'e doğru artmıştır. Genel kültür dersleri ise, 1998 programında %10,0 iken, 2007 programında %23,4'e yükselmiş, 2018 programında ise %18,9'a düşmüştür.

Ders Kredi Sayıları Arasındaki Farklılıklar

Ders kredi sayıları açısından okulöncesi öğretmenliği lisans programları arasındaki farklılıklar ile ilgili bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2.Ders Kredi Sayıları Arasındaki Farklılıklar

			1998		2007		2018	
			n	%	n	%	n	%
ALAN EĞİTİMİ	Teorik	n	70		62 ⁽²⁾		64 ⁽⁴⁾	
		%	76,9		84,9		100	
	Uygulama	n	21		11		0	
		%	23,1		15,1		0,0	
	Toplam	N	91	62,3	73	48,3	64	45,4
		%	100		100		100	
MESLEK BİLGİSİ	Teorik	n	22		30		44 ⁽⁵⁾	
		%	73,3		75,0		88,0	
	Uygulama	n	8		10		6	
		%	26,7		25,0		12,0	
	Toplam	N	30	20,5	40	26,5	50	35,5
		%	100		100		100	
GENEL KÜLTÜR	Teorik	n	12 ⁽¹⁾		35 ⁽³⁾		26 ⁽⁶⁾	
		%	92,3		92,1		96,3	
	Uygulama	n	1		3		1	
		%	7,7		7,9		3,7	
	Toplam	N	13	8,9	38	25,2	27	19,1
		%	100		100		100	
SEÇMELİ DERSLER	Teorik	n	12					
		%	100					
	Uygulama	n	0					
		%	0					
	Toplam	N	12	8,2				
		%	100					
GENEL TOPLAM	Teorik	n	116	79,5	127	84,1	134	95,0
		%	79,5					
	Uygulama	n	30	20,5	24	15,9	7	5,0
		%	20,5					
	Toplam	N	146	100	151	100	141	100
		%	100					

- 1) Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I ve II dersinin kredisi yok
- 2) 10 Kredi Seçmeli Alan Eğitimi Dersleri
- 3) 3 Kredi Seçmeli Genel Kültür Dersleri
- 4) 12 Kredi Seçmeli Alan Bilgisi Dersleri
- 5) 12 Kredi Seçmeli Meslek Bilgisi Dersleri
- 6) 8 Kredi Seçmeli Genel Kültür Dersleri

Tablo 2’de görüldüğü gibi, yıllara göre alan eğitimi teorik derslerin kredi sayılarının ağırlığı %76,9’dan %100’e doğru artarken, uygulamalı derslerin kredi sayılarının ağırlığı %23,1’den %0,0’a doğru azalmıştır.

Yıllara göre meslek bilgisi teorik derslerin kredi sayılarının ağırlığı %73,3’ten %88,8’e doğru artarken, uygulamalı derslerin kredi sayılarının ağırlığı %26,7’den %12’ye doğru azalmıştır.

Yıllara göre genel kültür teorik derslerin kredi sayılarının ağırlığı 1998 programında %92,3 iken, 2007 programında %92,1’e düşmüş, 2018 programında ise %96,3’e yükselmiştir. Uygulamalı derslerin kredi sayılarının ağırlığı, 1998 programında %7,7 iken, 2007 programında %7,9’a yükselmiş, 2018 programında ise %3,7’ye düşmüştür.

Genel kültür derslerinden Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I ve II dersleri, 1998 programında kredisiz iken, 2007 ve 2018 programlarında kredili hale getirilmiştir.

Seçmeli dersler, 1998 programında diğer derslerden ayrı yer alırken, 2007 programında sadece alan bilgisi ve genel kültür dersleri arasında, 2018 programında ise alan bilgisi ve genel kültür dersleri ile birlikte meslek dersleri arasında yer almıştır.

Genel toplamda dersler teorik ve uygulama kredi sayıları açısından incelendiğinde, yıllara göre teorik ders kredi sayılarının ağırlığı %79,5’ten %95,0’e doğru artarken, uygulama ders kredi sayılarının ağırlığı %20,5’ten %5,0’a doğru azalmıştır.

Her üç alan açısından ders kredi sayılarının toplam ağırlıkları incelendiğinde, alan eğitimi dersleri %62,3’den %45,4’e doğru azalırken, meslek bilgisi dersleri %20,5’ten %35,5’e doğru artmıştır. Genel kültür dersleri ise, 1998 programında %8,9 iken, 2007 programında %25,2’ye yükselmiş, 2018 programında ise %19,1’e düşmüştür.

Ders Sayıları Arasındaki Farklılıklar

Ders sayıları açısından okulöncesi öğretmenliği lisans programları arasındaki farklılıklar ile ilgili bilgiler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Ders Sayıları Arasındaki Farklılıklar

			1998		2007		2018	
			n	%	n	%	n	%
ALAN EĞİTİMİ	Teorik	n	17		17 ⁽¹⁾		25 ⁽³⁾	
		%	53,1		60,7		100	
	Uygulama	n	3		0		0	
		%	9,4		0,0		0	
	Teorik/Uygulama	n	11		11		0	
		%	34,4		39,3		0	
	Toplam	N	31	60,78	28	49,1	25	42,4
		%	100		100		100	
MES LEK	Teorik	n	3		9		20 ⁽⁴⁾	
		%	33,3		69,2		90,9	

BİL GİSİ	Uygulama	n	0		0		0	
		%	0,0		0,0		0	
	Teorik/Uygulama	n	6		4		2	
%		66,7		30,8		9,1		
Toplam	N	9	17,65	13	22,8	22	37,3	
	%	100		100		100		
GENEL KÜLTÜR	Teorik	n	6		13 ⁽²⁾		12 ⁽⁵⁾	
		%	85,7		81,25		100	
	Uygulama	n	0		0,0		0	
		%	0,00		0		0	
	Teorik/Uygulama	n	1		3		0	
		%	14,3		18,75		0	
Toplam	N	7	13,73	16	28,1	12	20,3	
	%	100		100		100		
SEÇMELİ DERSLER	Teorik	n	4					
		%	100,0					
	Uygulama	n	0					
		%	10					
	Teorik/Uygulama	n	0					
		%	0					
Toplam	N	4	7,84					
	%	100						
GENEL TOPLAM	Teorik	n	30	58,8	39	68,4	57	96,6
		%	58,8					
	Uygulama	n	3	5,9	0	0,0	0	0,0
		%	5,9					
	Teorik/Uygulama	n	18	35,3	18	31,6	2	3,4
		%	35,3					
Toplam	N	51	100	57	100	59	100	
	%	100						

- 1) 4 Seçmeli Alan Bilgisi Ders Sayısı
2) 1 Seçmeli Genel Kültür Ders Sayısı
3) 6 Seçmeli Alan Eğitimi Ders Sayısı
4) 6 Seçmeli Meslek Bilgisi Ders Sayısı
5) 4 Seçmeli Genel Kültür Ders Sayısı

Tablo 3'te görüldüğü gibi, yıllara göre alan eğitimi teorik derslerin sayılarının ağırlığı %53,1'den %100'e doğru artarken, sadece uygulamalı olan derslerin sayılarının ağırlığı 1998 programında %9,4, 2007 ve 2018 programlarında ise bu ağırlığın %0,0 olduğu görülmüştür. Hem teorik hem de uygulaması olan ders sayılarının ağırlığı ise 1998 programında %34,4 ve 2007 programında %39,3 iken 2018 programında bu oran %0,0 olmuştur.

Yıllara göre meslek bilgisi teorik derslerin sayılarının ağırlığı %33,3'ten %90,9'a doğru artarken, sadece uygulamalı olan meslek bilgisi derslerine hiçbir programda yer verilmemiştir. Hem teorik hem de uygulaması olan ders sayılarının ağırlığı ise 1998 programında %66,7 ve 2007 programında %30,8 iken 2018 programında bu oran %9,1 olmuştur.

Yıllara göre genel kültür teorik derslerin sayılarının ağırlığı 1998 programında %85,7 iken, 2007 programında %81,3'e düşmüş, 2018 programında ise %100,0'a yükselmiştir. Tüm programlarda, sadece uygulamalı olan dersler yer almazken, hem teorik hem de uygulaması olan ders sayılarının ağırlığı ise 1998 programında %14,3 ve 2007 programında %18,3 iken 2018 programında bu oran %0,0 olmuştur.

Seçmeli dersler, 1998 programında diğer derslerden ayrı yer alırken, 2007 programında sadece alan bilgisi ve genel kültür dersleri arasında, 2018 programında ise alan bilgisi ve genel kültür dersleri ile birlikte meslek dersleri arasında yer almıştır.

Genel toplamda dersler teorik ve uygulama sayıları açısından incelendiğinde, yıllara göre teorik ders saat sayılarının ağırlığı %58,8'den %96,6'ya doğru artarken, uygulama ders sayılarının ağırlığı 1998 programında %5,9, 2007 programında %0,0 ve 2018 programında %3,4 olmuştur. Hem teorik hem de uygulaması olan derslerin ağırlığı ise 1998 programında %35,3 ve 2007 programında %31,6 iken 2018 programında bu oran %0,0 olmuştur.

Her üç alan açısından ders sayılarının toplam ağırlıkları incelendiğinde, alan eğitimi dersleri %60,8'den %42,4'e doğru azalırken, meslek bilgisi dersleri %17,7'den %37,3'e doğru artmıştır. Genel kültür dersleri ise, 1998 programında %13,7 iken, 2007 programında %28,1'e yükselmiş, 2018 programında ise %20,3'e düşmüştür.

Ders Çeşitleri Arasındaki Farklılıklar

Ders çeşitleri açısından okulöncesi öğretmenliği lisans programları arasındaki farklılıklar ile ilgili bilgiler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4.Ders Çeşitleri Arasındaki Farklılıklar

			1998		2007		2018	
			n	%	n	%	n	%
ALAN EĞİTİMİ	Teorik	n	13		16 ⁽¹⁾		25 ⁽³⁾	
		%	56,5		66,7		100	
	Uygulama	n	1		0		0	
		%	4,3		0		0	
	Teorik/Uygulama	n	9		8		0	
		%	39,1		33,3		0	
Toplam	N	23	59,0	24	50,0	25	45,5	
	%	100		100		100		
MESLEK BİLGİSİ	Teorik	n	3		9		20 ⁽⁴⁾	
		%	37,5		75,0		95,2	
	Uygulama	n	0,0		0		0	
		%	0		0		0,0	
	Teorik/Uygulama	n	5		3		1	
		%	62,5		25,0		4,8	
Toplam	N	8	20,5	12	25,0	21	38,2	
	%	100		100		100		
GENEL KÜLTÜR	Teorik	n	3		10 ⁽²⁾		8 ⁽⁵⁾	
		%	75,0		83,3		88,9	
	Uygulama	n	0		0		0	
		%	0		0		0	
	Teorik/Uygulama	n	1		2		1	
		%	25,0		16,7		11,1	
Toplam	N	4	10,3	12	25,0	9	16,4	

		%	100		100		100	
SEÇMELİ DERSLER	Teorik	n	4					
		%	100					
	Uygulama	n	0					
		%	0					
	Teorik/Uygulama	n	0					
		%	0					
Toplam	N	4	10,3					
	%	100						
GENEL TOPLAM	Teorik	n	23	59,0	35	72,9	53	96,4
		%	59,0					
	Uygulama	n	1	2,56	0	0	0	0,0
		%	2,6					
	Teorik/Uygulama	n	15	38,46	13	27,1	2	3,6
		%	38,5					
Toplam	N	39	100	48	100	55	100	
	%	100						

- 1) 4 Çeşit Seçmeli Alan Eğitimi Dersi
- 2) 1 Çeşit Seçmeli Genel Kültür Dersi
- 3) 6 Çeşit Seçmeli Alan Bilgisi Dersi
- 4) 6 Çeşit Seçmeli Meslek Bilgisi Dersi
- 5) 4Çeşit Seçmeli Genel Kültür Dersi

Tablo 4’te görüldüğü gibi, yıllara göre alan eğitimi teorik derslerin çeşitlerinin ağırlığı %56,5’ten %100’e doğru artarken, sadece uygulamalı olan derslerin çeşitlerinin ağırlığı 1998 programında %4,3, 2007 ve 2018 programlarında ise bu ağırlığın %0,0 olduğu görülmüştür. Hem teorik hem de uygulaması olan derslerin ağırlığı ise 1998 programında %39,1 ve 2007 programında %33,3 iken 2018 programında bu oran %0,0 olmuştur.

Yıllara göre meslek bilgisi teorik derslerin çeşitlerinin ağırlığı %37,5’ten %95,2’ye doğru artarken, sadece uygulamalı olan derslerin sayılarının ağırlığı hem 1998 hem de 2007 programında %0,0 iken, 2018 programında %4,8 olmuştur. Hem teorik hem de uygulaması olan derslerin ağırlığı ise 1998 programında %62,5 ve 2007 programında %25,0 iken 2018 programında bu oran %0,0 olmuştur.

Yıllara göre genel kültür teorik derslerin çeşitlerinin ağırlığı %75,0’ten %88,9’a doğru artmıştır. Tüm programlarda, sadece uygulamalı olan dersler yer almazken, hem teorik hem de uygulaması olan derslerin ağırlığı %25,0’dan %11,1’e doğru azalmıştır.

Seçmeli dersler, 1998 programında diğer derslerden ayrı yer alırken, 2007 programında sadece alan bilgisi ve genel kültür dersleri arasında, 2018 programında ise alan bilgisi ve genel kültür dersleri ile birlikte meslek dersleri arasında yer almıştır.

Genel toplamda ders çeşitleri teorik ve uygulama sayıları açısından incelendiğinde, yıllara göre teorik ders saat çeşitlerinin ağırlığı %59,0’dan %96,4’e doğru artarken, uygulama ders çeşitlerinin ağırlığı 1998 programında %2,6, 2007 programında %0,0 ve 2018 programında %1,8 olmuştur. Hem teorik hem de uygulaması olan derslerin ağırlığı ise 1998 programında %38,5 ve 2007 programında %27,1 iken 2018 programında bu oran %1,8 olmuştur.

Her üç alan açısından ders çeşitlerinin toplam ağırlıkları incelendiğinde, alan eğitimi dersleri %59,0’dan %45,5’e doğru azalırken, meslek bilgisi dersleri %20,5’ten %38,2’ye doğru artmıştır.

Genel kültür dersleri ise, 1998 programında %10,3 iken, 2007 programında %25,0'a yükselmiş, 2018 programında ise %16,4'e düşmüştür.

SONUÇLAR

Araştırmanın bulguları ve yorumlarından hareketle varılan sonuçlar ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

Eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi, meslek bilgisi ve genel kültür derslerinin teorik ders saat sayıları artarken, uygulamalı derslerin saat sayılarının ağırlığı azalmıştır.

Genel toplamda, eski programlara göre, yeni programda teorik ders saat sayılarının ağırlığı artarken, uygulama ders saat sayılarının ağırlığının ise azalmıştır.

Her üç alan açısından eski programlara göre, yeni programda toplamda alan eğitimi derslerinin saat sayıları azalırken, meslek bilgisi derslerinin saat sayıları artmıştır.

Eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi, meslek bilgisi ve genel kültür teorik dersleri kredi sayıları artarken, uygulamalı derslerin kredi sayılarının ağırlığı ise azalmıştır.

Genel kültür derslerinden Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I ve II dersleri, 1998 programında kredisiz iken, 2007 ve 2018 programlarında kredili hale getirilmiş olması dersin önemini artırdığı şeklinde değerlendirilebilir.

Genel toplamda, eski programlara göre, yeni programda teorik ders kredi sayılarının ağırlığı artarken, uygulama ders kredi sayılarının ağırlığı azalmıştır.

Her üç alan açısından eski programlara göre, yeni programda toplamda alan eğitimi derslerinin kredi sayıları azalırken, meslek bilgisi derslerinin kredi sayıları artmıştır. Genel kültür derslerinin kredi sayıları ise 2007 programında artarken, mevcut programda, azalmıştır.

Eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi, meslek bilgisi teorik ders sayılarının ağırlığı artarken, genel kültür teorik ders sayılarının ağırlığı 2007 programında azalmış, ancak 2018 programında yine artmıştır. Sadece uygulaması olan meslek bilgisi ve genel kültür dersleri hiçbir programda yer almazken, 1998 programında yer aldığı görülmüştür. Hem teorik hem de uygulaması olan meslek bilgisi ders sayılarının ağırlığı azalırken, 1998 ve 2007 programlarında yer alan, alan eğitimi ve genel kültür derslerinin yeni programda hiç yer almadığı görülmüştür.

Genel toplamda, eski programlara göre, yeni programda teorik ders sayılarının ağırlığının arttığı, hem teorik hem de uygulaması olan ders sayılarının ağırlığının azaldığı görülmüştür. Sadece uygulaması olan derslerin ise hiç yer almadığı görülmüştür.

Her üç alan açısından eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi derslerinin sayılarının ağırlığı azalırken, meslek bilgisi derslerinin sayılarının ağırlığının arttığı görülmüştür. Genel kültür derslerinin sayılarının ağırlığının ise 2007 programında arttığı, mevcut programda azaldığı görülmüştür.

Eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi, meslek bilgisi ve genel kültür teorik ders çeşidinin ağırlığının arttığı, sadece uygulaması olan hiç bir ders çeşidinin yer almadığı görülmüştür. Hem teorik hem de uygulaması olan hiçbir alan eğitimi ders çeşidinin yer almadığı, meslek bilgisi ve genel kültür derslerinden birer ders çeşidinin yer aldığı görülmüştür.

Genel toplamda, eski programlara göre, yeni programda teorik ders çeşidinin ağırlığının arttığı, hem teorik hem de uygulaması olan ders çeşidinin ağırlığının azaldığı görülmüştür. Sadece uygulaması olan ders çeşidinin ise hiç yer almadığı görülmüştür.

Her üç alan açısından eski programlara göre, yeni programda alan eğitimi ders çeşidi ağırlığının azaldığı, meslek bilgisi ders çeşidi ağırlığının arttığı görülmüştür. Genel kültür ders çeşidi ağırlığının ise 2007 programında arttığı, mevcut programda azaldığı görülmüştür.

ÖNERİLER

Genelde öğretmenlik mesleğinde, özelde okulöncesi öğretmenliğinde, uygulamalı derslerin azalmış olması, alan bilgisinde hiç olmaması, hizmetöncesi eğitimin niteliğini olumsuz etkileyeceği gibi, hizmetiçinde uygulamada sorun yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Uygulamalı derslerin azaltılmış olması, okulöncesi öğretmenlerinin hizmetöncesinde yeteri kadar gözlem yapmadan ve deneyim kazanmadan mesleğe başlayacaklarını, bu durumun da hizmetiçinde sorunlara yol açabileceğinin düşünülerek mevcut programın uygulamada karşılaşılan sorunlara göre geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Mevcut programda, seçmeli derslerin, artırılmış olması; alan eğitimi, meslek bilgisi ve genel kültür olarak ayrılmış olması ve bir “seçmeli ders havuzu”nun oluşturmuş olması, öğretmen adaylarının kendi ihtiyaç ve becerileri doğrultusunda başka dersleri de alabilmelerini kolaylaştırması ve öğretmen yetiştirmede birlikteliğin sağlanması açılarından önemli bir durum olarak değerlendirilebilir.

Genel kültür derslerinin saat sayıları ise 2007 programında artırılırken, mevcut programda, azaltılmıştır. Bu durum, YÖK’ün “Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” kitabında (2018: 13) “Lisans Programının Yapısı ve getirdiği Yenilikler” kısmındaki (MB dersleri %30-35; GK dersleri %15-20; AE dersleri %45-50) oranlar açısından değerlendirildiğinde, meslek bilgisi derslerine daha çok yer verildiği görülmektedir. Okulöncesi öğretmenliğinde meslek bilgisi derslerine daha çok yer verilmiş olmasının, mesleğin özelliğine uygun olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Çoban, A (1996), “Eğitim Fakülteleri İle Eğitim Yüksekokullarının Programlar Açısından Bütünleştirilmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, D., S. (1994), "Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme Programlarının Analizi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, Ş. (1990), "Günümüzde Okulöncesi Eğitim Alanına Öğretmen Yetiştirme". Eskişehir: A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı. 1.
- YÖK, (1998), Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara: Yükseköğretim Kurulu
- YÖK, (2007b), Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara: Yükseköğretim Kurulu
- YÖK, (2018), Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.
- YÖK, (2007a), Öğretmen Yetiştirme Ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007), Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayını 2007-5
- YÖK, (1999), Türkiye'de Öğretmen Eğitiminde Standartlar Ve Akreditasyon, Ankara: Yök/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Dizisi

BENLİK KURGUSU DINDARLIK VE ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ FARKINDALIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Olcay Geçgel²³²
Fatma Gül Cirhinlioğlu²³³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı benlik kurgusu, dindarlık ve çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Araştırma KKTC’de yaşayan 18-65 yaş arasında gönüllü 175 katılımcı ile yapılmıştır. Katılımcıların %49,71’i erkek, %50,29’u kadın, %74,86’sı TC uyruklu, %25,14’ü KKTC uyruklu, %17,14’ü evli, %79,43’ü bekârdır. Araştırmada veri toplamak için kişisel bilgi formu, Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği (ÇİİBRT) kullanılmıştır. Katılımcıların benlik kurgusu ölçeğinde yer alan bağımsız benlik kurgusu alt boyutu puanları ile ÇİİBRT ölçeği genelinden ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyon saptanmıştır. Bağımsız benlik kurgusu puanları arttıkça, ÇİİBRT ölçeği genelinden ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt boyutlarından aldıkları puanlar azalmaktadır. Katılımcıların bağlaşıklık benlik kurgusundan aldıkları puanlar ile geleneksel dindarlık ölçeğinden ve ÇİİBRT ölçeğinde bulunan ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon saptanmıştır. Bağlaşıklık benlik kurgusundan alınan puanlar arttıkça, geleneksel dindarlık ölçeğinden ve ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt boyutundan aldıkları puanlar artmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dindarlık, Benlik Kurgusu, Çocuk İstismarı, Çocuk İhmali

²³² Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Lefkoşa/KKTC, olcaygcgl@gmail.com

²³³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Sivas/Türkiye, fgcirhinlioglu@gmail.com

GİRİŞ

Benlik kurgusu bireyin “diğerlerinden ayrı olarak kendisi ve diğerleri ile ilişkilerine yönelik duygu, düşünce ve eylemlerinin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Singelis, 1994, p.581; Singelis ve Sharkey, 1995). Markus ve Kitayama (1991) insanların kendilerini, diğerlerini ve diğerleri ile kendilerinin ilişkilerini anlama ve açıklama biçimlerini kültürün etkilediğini ileri sürmektedirler. Markus ve Kitayama (1991)’ya göre bireyin duygu, düşünce ve güdülerini çeşitli şekillerde etkileyen ve bireye yol gösteren iki farklı benlik kurgusu biçimi; bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusudur. Bağımsız benlik kurgusunun temel özelliği benliğin sosyal bağlamdaki ilişki ve rollerden ayrı, istikrarlı, eşsiz ve sınırları belli bir varlık olarak görülerek bağımsız ve özerk bir kişi olarak algılanmasıdır. Buna karşın bağlaşıklık benlik kurgusunun temel özelliği benliğin sosyal bağlama göre değişebilen ve esnek olan ilişki bir benlik olmasıdır. Statü, rol ve ilişki gibi dışsal, kamusal özelliklere önem verme, ait olma ve uyma, uygun davranışı gösterme, grubun amaçları ve ihtiyaçlarının bireyin ihtiyaç ve arzularından önce gelmesi ve diğerlerinin düşüncelerini okuma bağlaşıklık benlik kurgusunu oluşturan öğelerin içerdiği özelliklerdir. Diğer taraftan dindarlık çok boyutlu bir kavramdır. Bazıları dindarlığı belirli inanç ve eylemlerin bütünleşmesi olarak tanımlarken (Corbett, 1990), diğerleri dindarlığın ideolojik, ritüel, entelektüel, yaşantısal ve sonuç boyutlarını içerdiğini ileri sürmüştür (Glock, 1962). Bu boyutlar sırası ile inançları, uygulamaları, bilgiyi, duyguları ve dinin etkisini temsil etmektedir. Diğer bir kavramlaşmada dindarlığın uygulama, inanç ve deneyim alanlarından oluştuğu vurgulanmıştır (Miller ve Thoresen, 1999). Özetle dindarlık nihai gerçek, kutsal varlık veya kutsal nesne ile bireyin ilişkisini ifade etmesi, sürdürmesi, dönüştürmesi ya da özdeşim kurmayı aramasından kaynaklanan duygular, düşünceler, davranışlar ve yaşantılar olarak tanımlanabilir (Hill, Pargament, Hood, vd., 2000). Çocuk istismarı ve ihmali ise Dünya Sağlık Örgütü’ne göre 18 yaşın altındaki çocukların sağlığını, hayatta kalmasını, gelişimini veya ilişkilerdeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, ihmal ve diğer sömürü türleriyle sonuçlanan kötü davranışlardır.

Bu çalışmada temel olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Yaş, cinsiyet, uyruk, medeni durum, ekonomik düzey ve Cİİ konusunda bilgi sahibi olma, yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme ve çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre benlik kurgusu, dindarlık ve çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı farklılaşmakta mıdır?

Benlik kurgusu, dindarlık ve çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı arasında anlamlı ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma KKTC’de yaşayan 18-65 yaş arasında gönüllü 175 katılımcı ile yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve CİİBRT Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu katılımcıların uyruğu, yaşı, eğitim seviyesi, medeni durumu, cinsiyeti, ekonomik düzeyi, Cİİ konusunda bilgi sahibi olma, yeterli bilgiye sahip olduğunu

düşünme düzeyi, çocuk istismarı ve ihmalinin çeşitleri hakkında bilgi düzeyinin belirlenmesi amaçlanarak araştırmacı tarafından oluşturulmuş toplamda dokuz sorudan oluşmaktadır.

Benlik Kurgusu Ölçeği

Singelis (1994) tarafından geliştirilmiş olan ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. İki alt boyutu bulunan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutları bağımsız ve bağlaşıklık olarak birbirinden farklı iki benlik kurgusunu tespit etmek için oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan bireylerden “tamamen olumsuzdan, tamamen olumluya doğru sıralanan” seçeneklerinden kendilerine uygun olanı işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekte “hiç katılmıyorum” 1 puan, “tamamen katılıyorum” 5 puandır. Ölçekten en az alınabilecek toplam puan 24, en fazla alınabilecek toplam puan ise 120’dir. Ölçeğin orijinal formunda bağımsız alt boyutu için Cronbach alpha .69, bağlaşıklık alt boyutu için Cronbach alpha .73’dir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Kurt (2000) tarafından yapılmıştır.

Geleneksel Dindarlık Ölçeği

Katılımcıların dindarlık düzeylerini belirlemek için Cirhinlioğlu (2016) tarafından geliştirilen Geleneksel Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 13 maddeden oluşan ölçeğin her bir maddesi 5’li Likert üzerinde değerlendirilmektedir (örneğin, "sık sık dua ederim", 1-hiç katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum). Ölçeğin Cronbach Alfa’sı .89’dur.

Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği (ÇİİBRT)

Uysal tarafından 1998 yılında geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. Ölçek; istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri (İÇÜFB), istismar ve ihmalin çocuktaki davranışsal belirtileri (İİÇDB), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri (İÇÜB), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri (İİYEÖ), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri (İİYÇÖ) ve çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikler (ÇİİAÖ) ile ilgili altı alt ölçeği bulunan, 67 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Her madde için “çok doğru”, “oldukça doğru”, “kararsızım”, “pek doğru değil”, “hiç doğru değil” sözcüklerinden oluşan beş dereceli yanıt seçenekleri bulunmaktadır. Ölçeğin; 3, 5, 8, 10, 12, 14, 16, 27, 28, 30, 32, 34, 41, 42, 46, 49, 52, 54, 56, 59, 61, 63 numaralı maddeleri ters olarak kodlanmaktadır. Ölçek puan ortalaması her madde için verilen cevapların toplanarak madde sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Ölçeğin Alpha değeri .92’dir.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırma bulgularının saptanmasında kullanılan verilerin istatistiksel açıdan çözümlenmesi Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 25.0 yazılımında gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri(n=175)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş grubu		
20 yaş ve altı	45	25,71
21-23 yaş	68	38,86
24 yaş ve üzeri	62	35,43
Cinsiyet		
Erkek	87	49,71
Kadın	88	50,29
Uyruk		
TC	131	74,86
KKTC	44	25,14
Medeni durum		
Evli	30	17,14
Bekar	139	79,43
Ekonomik düzey		
İyi	60	34,29
Orta	107	61,14
Kötü	8	4,57

Tablo 1’de katılımcıların sosyo demografik özellikleri verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin %25,71’inin 20 yaş ve altı, %38,86’sının 21-23 yaş arası, %35,43’ünün 24 ve üzeri yaş grubunda, %49,71’inin erkek, %50,29’unun kadın, %74,86’sının TC uyruklu, %25,14’ünün KKTC uyruklu, %17,14’ünün evli, %79,43’ünün bekar, %34,29’unun ekonomik düzeyinin iyi, %61,14’ünün orta ve %4,572sinin kötü ekonomik düzeye sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumları(n=175)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi sahibi olma		
Evet	152	86,86
Hayır	23	13,14
Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme		
Evet	64	36,57
Hayır	111	63,43
Çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma		
Evet	77	44,00
Hayır	98	56,00

Tablo 2’de katılımcıların Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumları verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan bireylerin %86,86’sının Çİİ konusunda bilgili olduğu, %13,14’ünün bu konuda bilgi sahibi olmadığı, %36,57’sinin Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşündüğü, %63,43’ünün yeteri kadar bilgiye sahip olduğunu düşünmediği, %44’ünün çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olduğu, %56’sının bu konuda bilgi sahibi olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanları(n=175)

	N	\bar{x}	S	Min	Max
Bağımsız benlik kurgusu	175	48,19	5,29	26,00	59,00
Bağlaşık benlik kurgusu	175	44,25	6,43	22,00	58,00
Geleneksel Dindarlık	175	35,88	11,4 3	12,00	57,00
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	175	2,38	0,43	1,32	3,58
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	175	2,43	0,45	1,27	3,73
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	175	2,18	0,66	1,00	4,00
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	175	2,67	0,42	1,58	3,67
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	175	2,95	0,52	1,67	4,33
Çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikler	175	2,66	0,63	1,00	4,50
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Genel (ÇİİBRTÖ)	175	2,54	0,34	1,51	3,53

Tablo 3’te katılımcıların Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanları verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya dahil olan bireylerin Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusundan ortalama 48,19±5,29 puan, bağlaşık benlik kurgusundan ortalama 44,25±6,43 puan aldıkları görülmüştür. Katılımcıların Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden almış oldukları puan ortalamasının 35,88±11,43 puan, minimum 12, maksimum 57 olarak bulunmuştur. Katılımcıların ÇİİBRT ölçeği alt boyutları olan istismar edilen çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri boyutundan ortalama 2,38±0,43 puan, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler boyutundan ortalama 2,43±0,45 puan, ihmali çocuk üzerindeki belirtileri boyutundan ortalama 2,18±0,66 puan, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri boyutundan ortalama 2,67±0,42 puan, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri boyutundan ortalama 2,95±0,52 puan, Çİİ için ailesel özellikler boyutundan ortalama 2,66±0,63 puan, ÇİİBRT ölçeği bütününden ortalama 2,54±0,34 puan, minimum 1,51, maksimum 3,53 puan aldıkları görülmüştür.

Tablo 4. Katılımcıların yaş gruplarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Yaş Grubu	n	\bar{x}	s	Min	Max	F	p	Fark
Bağımsız benlik kurgusu	20 yaş ve altı	45	47,56	5,89	34,00	58,00	1,687	0,188	
	21-23 yaş	68	47,72	5,64	26,00	58,00			
	24 yaş ve üzeri	62	49,18	4,27	38,00	59,00			
Bağlaşık	20 yaş ve altı	45	43,09	5,39	30,00	52,00	1,055	0,351	

benlik kurgusu	21-23 yaş	68	44,85	6,82	22,00	58,00		
	24 yaş ve üzeri	62	44,42	6,67	23,00	56,00		
Geleneksel Dindarlık	20 yaş ve altı	45	35,04	10,05	16,00	57,00	0,334	0,717
	21-23 yaş	68	36,74	11,80	12,00	57,00		
	24 yaş ve üzeri	62	35,55	12,07	12,00	55,00		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	20 yaş ve altı	45	2,42	0,43	1,32	3,05	1,385	0,253
	21-23 yaş	68	2,31	0,44	1,58	3,58		
	24 yaş ve üzeri	62	2,43	0,42	1,58	3,21		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	20 yaş ve altı	45	2,50	0,40	1,73	3,40	1,015	0,365
	21-23 yaş	68	2,42	0,45	1,47	3,53		
	24 yaş ve üzeri	62	2,38	0,48	1,27	3,73		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	20 yaş ve altı	45	1,99	0,55	1,00	3,43	2,599	0,077
	21-23 yaş	68	2,26	0,70	1,00	4,00		
	24 yaş ve üzeri	62	2,22	0,67	1,00	3,57		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	20 yaş ve altı	45	2,78	0,46	1,67	3,67	3,376	0,036* 1-2
	21-23 yaş	68	2,57	0,42	1,58	3,42		
	24 yaş ve üzeri	62	2,69	0,37	1,83	3,50		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	20 yaş ve altı	45	3,02	0,45	2,00	4,33	0,783	0,459
	21-23 yaş	68	2,90	0,56	1,67	4,00		
	24 yaş ve üzeri	62	2,96	0,54	1,67	4,00		
Çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikler	20 yaş ve altı	45	2,74	0,63	1,50	4,13	0,470	0,626
	21-23 yaş	68	2,63	0,65	1,00	4,13		
	24 yaş ve üzeri	62	2,65	0,62	1,00	4,50		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	20 yaş ve altı	45	2,57	0,30	1,93	3,07	0,442	0,644
	21-23 yaş	68	2,52	0,35	1,51	3,23		
	24 yaş ve üzeri	62	2,55	0,36	1,66	3,53		

* $p < 0,05$

Tablo 4'te katılımcıların yaş gruplarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması Anova testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların yaş gruplarına göre Benlik kurgusu ölçeği alt boyutları olan Bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusundan aldığı puanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Katılımcıların yaş gruplarına bakılmaksızın Bağımsız benlik kurgusu ve bağlaışık benlik kurgusu puanları benzerdir. Katılımcıların yaş gruplarına göre Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). 21-23 yaş arası katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalaması, 20 yaş ve altı ile 24 yaş ve üzeri yaş grubuna mensup katılımcıların aldığı puanlardan daha yüksek olduğu halde aralarında anlamlı bir fark olduğu değerlendirilmesi yapılamaz. Araştırmaya dahil olan bireylerin yaş gruplarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). 20 yaş ve altı yaş grubuna mensup katılımcıların ölçekten aldıkları puanlar, 21-23 yaş arası yaş grubuna mensup katılımcıların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Katılımcıların yaş gruplarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikleri ile Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli (ÇİİBRTÖ) ölçek genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmemiştir ($p>0,05$). Yaş gruplarına bakılmaksızın katılımcıların söz konusu alt ölçeklerden ve ölçek genelinden aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 5. Katılımcıların cinsiyetlerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Cinsiyet	n	\bar{x}	s	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	Erkek	87	47,75	5,64	-1,113	0,267
	Kadın	88	48,64	4,90		
Bağlaışık benlik kurgusu	Erkek	87	44,23	6,79	-0,032	0,974
	Kadın	88	44,26	6,09		
Geleneksel Dindarlık	Erkek	87	35,24	11,72	-0,734	0,464
	Kadın	88	36,51	11,18		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Erkek	87	2,48	0,40	3,261	0,001*
	Kadın	88	2,28	0,44		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	Erkek	87	2,54	0,41	3,355	0,001*
	Kadın	88	2,32	0,46		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	Erkek	87	2,35	0,64	3,573	0,000*
	Kadın	88	2,01	0,63		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	Erkek	87	2,73	0,39	2,134	0,034*
	Kadın	88	2,60	0,44		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Erkek	87	2,92	0,50	-0,704	0,483
	Kadın	88	2,98	0,55		
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler	Erkek	87	2,65	0,56	-0,280	0,780
	Kadın	88	2,68	0,69		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	Erkek	87	2,61	0,31	2,728	0,007*
	Kadın	88	2,48	0,35		

* $p<0,05$

Tablo 5’te katılımcıların cinsiyetlerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusundan almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Kadın ve erkek katılımcıların ölçeklerden almış oldukları puanlar benzerdir. Cinsiyetlerine göre katılımcıların Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Kadın katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalaması, erkek katılımcıların ölçekten almış oldukları puan ortalamasından daha yüksek bulunmasına karşın, aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Araştırmaya dahil edilenlerin cinsiyetlerine göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ve istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Erkek katılımcıların söz konusu ölçeklerden aldıkları puan ortalaması kadın katılımcıların aldıkları puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ve cinsiyetler arasındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri alt ölçeği, Çİİ ailesel özellikleri alt ölçeği ile ÇİİBRT ölçeği geneli puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Katılımcıların cinsiyetlerine bakılmaksızın söz konusu alt ölçeklerden ve ölçek genelinden aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 6. Katılımcıların uyruklarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Uyruk	n	\bar{x}	s	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	TC	131	48,01	5,62	-0,530	0,597
	KKTC	41	48,51	4,17		
Bağlaşıklık benlik kurgusu	TC	131	44,22	6,15	-0,694	0,489
	KKTC	41	45,00	6,65		
Geleneksel Dindarlık	TC	131	37,54	11,44	3,104	0,002*
	KKTC	41	31,37	9,99		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	TC	131	2,38	0,41	-0,575	0,566
	KKTC	41	2,42	0,46		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	TC	131	2,41	0,43	-1,010	0,314
	KKTC	41	2,49	0,48		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	TC	131	2,13	0,67	-2,024	0,045*
	KKTC	41	2,37	0,62		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	TC	131	2,65	0,42	-0,596	0,552
	KKTC	41	2,69	0,41		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	TC	131	2,96	0,51	0,616	0,539
	KKTC	41	2,90	0,54		
Çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikler	TC	131	2,64	0,63	-0,764	0,446
	KKTC	41	2,73	0,64		

Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Genel	TC	131	2,53	0,35	-1,194	0,234
	KKTC	41	2,60	0,31		

* $p < 0,05$

Tablo 6’da katılımcıların uyruklarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların uyruklarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusundan almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0,05$). KKTC uyruklu katılımcıların bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusu puanları, TC uyruklu katılımcıların puanlarından daha yüksek hesaplanmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Katılımcıların uyruklarına göre Geleneksel Dindarlık Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). TC uyruklu bireylerin Geleneksel Dindarlık Ölçeği puanları, KKTC uyruklu bireylerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Araştırmaya dahil olan bireylerin uyruklarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p < 0,05$). KKTC uyruklu bireylerin alt ölçekten aldıkları puanlar, TC uyruklu bireylerin aldıkları puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Katılımcıların uyruklarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, Çİİ’de ailesel özellikleri ile ÇİİBRT ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların uyrukları fark etmeksizin ÇİİBRT ölçek genel puanları ve adı geçen alt ölçeklerden aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 7. Katılımcıların medeni durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması (n=175)

	Medeni durum	n	\bar{x}	S	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	Evli	30	48,00	4,86	-0,120	0,905
	Bekar	139	48,13	5,45		
Bağlaşıklık benlik kurgusu	Evli	30	45,93	5,64	1,634	0,104
	Bekar	139	43,82	6,58		
Geleneksel Dindarlık	Evli	30	38,17	10,95	1,172	0,243
	Bekar	139	35,50	11,36		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Evli	30	2,41	0,39	0,375	0,708
	Bekar	139	2,37	0,43		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	Evli	30	2,32	0,40	-1,467	0,144
	Bekar	139	2,45	0,46		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	Evli	30	2,13	0,64	-0,525	0,600
	Bekar	139	2,20	0,66		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	Evli	30	2,60	0,40	-0,886	0,377
	Bekar	139	2,67	0,42		

İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Evli	30	2,88	0,57	-0,779	0,437
	Bekar	139	2,96	0,51		
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler	Evli	30	2,50	0,75	-1,453	0,148
	Bekar	139	2,68	0,60		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	Evli	30	2,47	0,34	-1,241	0,216
	Bekar	139	2,56	0,34		

Tablo 7’de katılımcıların medeni durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki bireylerin medeni durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusundan almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Katılımcıların medeni durumlarına bakılmaksızın bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusu puanları benzerdir. Katılımcıların medeni durumlarına göre Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Evli katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalaması, bekar katılımcıların puan ortalamasından daha yüksek bulunmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Çalışmaya katılan kişilerin medeni durumlarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, Çİİ’de ailesel özellikleri ile ÇİİBRT ölçek genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Evli ve bekar katılımcıların ölçek genelinden ve ölçeğe ait alt boyutlardan almış oldukları puan ortalamaları benzerdir.

Tablo 8. Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması (n=175)

	Ekonomik düzey	n	\bar{x}	S	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	İyi	60	48,85	5,28	1,386	0,168
	Orta/Kötü	107	47,65	5,39		
Bağlaşıklık benlik kurgusu	İyi	60	43,35	6,57	-1,800	0,074
	Orta/Kötü	107	45,10	5,72		
Geleneksel Dindarlık	İyi	60	36,28	11,58	0,354	0,724
	Orta/Kötü	107	35,64	10,95		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	İyi	60	2,36	0,42	-0,197	0,844
	Orta/Kötü	107	2,37	0,43		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	İyi	60	2,42	0,43	0,135	0,893
	Orta/Kötü	107	2,41	0,44		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	İyi	60	1,99	0,57	-2,646	0,009*
	Orta/Kötü	107	2,27	0,69		
İstismar ve ihmale	İyi	60	2,62	0,42	-0,693	0,489

yatkın ebeveyn özellikleri	Orta/Kötü	107	2,67	0,43		
İstismar ve ihmale	İyi	60	2,96	0,52	0,096	0,924
yatkın çocukların özellikleri	Orta/Kötü	107	2,95	0,54		
Çocuk istismarı ve	İyi	60	2,65	0,53	-0,153	0,879
ihmalinde ailesel özellikler	Orta/Kötü	107	2,66	0,68		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti	İyi	60	2,50	0,30		
ve	Orta/Kötü	107	2,56	0,36	-1,027	0,306
Risklerinin Tanılanma Ölçeği Genel						

* $p < 0,05$

Tablo 8’de katılımcıların ekonomik düzeylerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılanların ekonomik düzeylerine göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusundan almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Ekonomik düzeyi iyi olan katılımcıların bağımsız benlik kurgusu, ekonomik düzeyi orta/kötü olan katılımcıların ise bağlaşıklık benlik kurgusu puanları diğerlerinden daha yüksek hesaplanmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Ekonomik düzeyi iyi olan katılımcıların Geleneksel Dindarlık ölçeğinden aldıkları puan ortalaması, ekonomik düzeyi orta/kötü olan katılımcıların puanlarından daha yüksek hesaplanmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Araştırmaya dahil olan bireylerin ekonomik düzeylerine göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Ekonomik düzeyi orta/kötü olan katılımcıların puanları, ekonomik düzeyi iyi olan katılımcıların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Katılımcıların ekonomik düzeylerine göre ÇİİBRT ölçeğinin alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, Çİİ ailesel özellikleri ile ÇİİBRT ölçek genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Ekonomik düzeylerine bakılmaksızın katılımcılar ÇİİBRT ölçek genelinden ve söz konusu alt ölçeklerden benzer puanlar almışlardır.

Tablo 9. Katılımcıların Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması (n=175)

	Bilgi sahibi olma	n	\bar{x}	S	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	Evet	152	48,55	5,22	2,334	0,021*
	Hayır	23	45,83	5,25		
Bağlaşıklık benlik kurgusu	Evet	152	44,34	6,55	0,474	0,636
	Hayır	23	43,65	5,65		
Geleneksel	Evet	152	35,68	11,62	-0,581	0,562

Dindarlık	Hayır	23	37,17	10,26		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Evet	152	2,34	0,43	-3,506	0,001*
	Hayır	23	2,66	0,33		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	Evet	152	2,38	0,44	-3,407	0,001*
	Hayır	23	2,71	0,38		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	Evet	152	2,14	0,67	-2,008	0,046*
	Hayır	23	2,43	0,49		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	Evet	152	2,64	0,43	-2,272	0,024*
	Hayır	23	2,85	0,35		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Evet	152	2,96	0,55	0,804	0,423
	Hayır	23	2,87	0,34		
Çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikler	Evet	152	2,65	0,64	-0,790	0,431
	Hayır	23	2,76	0,52		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	Evet	152	2,52	0,34	-2,637	0,009*
	Hayır	23	2,72	0,27		

* $p < 0,05$

Tablo 9’da katılımcıların Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde, araştırmaya dahil olan bireylerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre benlik kurgusu ölçeği alt boyutu olan bağımsız benlik kurgusu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p < 0,05$). Konu hakkında bilgi sahibi olan bireylerin bağımsız benlik kurgusu puanları, bilgi sahibi olmayan bireylerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre katılımcıların Geleneksel Dindarlık Ölçeği genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$). Çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi sahibi olmayan katılımcıların puanları, konu hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların puanlarından yüksek bulunmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Araştırmaya dahil edilenlerin bireylerin Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ve istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p < 0,05$). Çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi sahibi olmayan katılımcıların istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ve istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt ölçeklerinden almış oldukları puanlar, bilgi sahibi olan katılımcıların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çİİ konusunda bilgi sahibi olma durumlarına göre katılımcıların ÇİİBRT ölçek geneli puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Konu hakkında bilgi sahibi olan ve olmayan katılımcıların ölçek genelinden aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 10. Katılımcıların Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Yeterli bilgi	n	\bar{x}	s	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	Evet	64	48,75	5,52	1,056	0,292
	Hayır	111	47,87	5,15		
Bağlaşık benlik kurgusu	Evet	64	44,23	6,82	-0,018	0,986
	Hayır	111	44,25	6,23		
Geleneksel Dindarlık	Evet	64	35,63	12,34	-0,223	0,823
	Hayır	111	36,03	10,93		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Evet	64	2,35	0,40	-0,604	0,546
	Hayır	111	2,39	0,45		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	Evet	64	2,38	0,39	-1,041	0,299
	Hayır	111	2,45	0,47		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	Evet	64	2,12	0,62	-0,865	0,389
	Hayır	111	2,21	0,68		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	Evet	64	2,64	0,41	-0,647	0,518
	Hayır	111	2,68	0,43		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Evet	64	2,90	0,51	-1,016	0,311
	Hayır	111	2,98	0,53		
Çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikler	Evet	64	2,53	0,61	-2,246	0,026*
	Hayır	111	2,74	0,63		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	Evet	64	2,49	0,32	-1,728	0,086
	Hayır	111	2,58	0,35		

* $p < 0,05$

Tablo 10'da katılımcıların Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde, araştırmaya katılanların çocuk istismarı ve ihmali konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutları olan bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşık benlik kurgusundan almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünen ve düşünmeyen bireylerin söz konusu alt ölçeklerden benzer puanlar aldıkları görülmektedir. Katılımcıların Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre Geleneksel Dindarlık Ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünen ve düşünmeyen bireylerin ölçekten almış oldukları puanlar benzerdir. Araştırma kapsamına alınan bireylerin Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan Çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikler alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünen

katılımcıların alt ölçekten almış oldukları puanlar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerden daha yüksektir. Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olma durumlarına göre katılımcıların ÇİİBRT ölçeği genel puanlarına arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Konu hakkında yeterli bilgisi olduğunu düşünen ve düşünmeyen katılımcıların ölçek genelinden aldıkları puanlar benzerdir. Araştırma kapsamına alınan bireylerin Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünme durumlarına göre ÇİİBRT ölçeği alt boyutu olan çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünen katılımcıların alt ölçekten almış oldukları puanlar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde konu hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerden daha yüksektir. Çİİ konusunda yeterli bilgiye sahip olma durumlarına göre katılımcıların ÇİİBRT ölçeği genel puanlarına arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Konu hakkında yeterli bilgisi olduğunu düşünen ve düşünmeyen katılımcıların ölçek genelinden aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 11. Katılımcıların Çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Bilgi sahibi Olma	n	\bar{x}	S	t	P
Bağımsız benlik kurgusu	Evet	77	48,66	5,71	1,038	0,301
	Hayır	98	47,83	4,93		
Bağlaşıklık benlik kurgusu	Evet	77	44,81	6,25	1,020	0,309
	Hayır	98	43,81	6,57		
Geleneksel Dindarlık	Evet	77	36,77	12,24	0,908	0,365
	Hayır	98	35,18	10,77		
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Evet	77	2,30	0,43	-2,074	0,040*
	Hayır	98	2,44	0,42		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	Evet	77	2,34	0,45	-2,308	0,022*
	Hayır	98	2,49	0,43		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	Evet	77	2,09	0,64	-1,549	0,123
	Hayır	98	2,25	0,67		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	Evet	77	2,59	0,46	-2,118	0,036*
	Hayır	98	2,73	0,38		
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Evet	77	2,99	0,58	0,796	0,427
	Hayır	98	2,92	0,48		
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler	Evet	77	2,61	0,71	-0,975	0,331
	Hayır	98	2,71	0,55		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	Evet	77	2,49	0,36	-1,984	0,049*
	Hayır	98	2,59	0,32		

* $p<0,05$

Tablo 11’de katılımcıların çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği

puanlarının karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi kullanılarak verilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya dahil olan bireylerin çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre Benlik Kurgusu Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olan ve olmayan katılımcıların bağımsız benlik kurgusu ve bağlaşıklık benlik kurgusu puanları benzerdir. Çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre katılımcıların Geleneksel Dindarlık Ölçeği genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). İstismar çeşitleri hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların puanları, bilgi sahibi olmayan katılımcıların puanlarından yüksek bulunmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Araştırma kapsamına alınanların çocuk istismarı çeşitleri hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ve çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler alt boyutları ile ÇİİBRT ölçeği genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). İstismar çeşitleri hakkında bilgi sahibi olmayan katılımcıların puanları, bilgi sahibi olan katılımcıların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 12. Katılımcıların Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanlarının karşılaştırılması(n=175)

	Bağımsız benlik kurgusu	Bağlaşıklık benlik kurgusu	Geleneksel Dindarlık	İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler	İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler	Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanımlanma Ölçeği Genel
Bağımsız benlik kurgusu	R 1,000 P									
Bağlaşıklık benlik kurgusu	R 0,260 p 0,000*	1,000								
Geleneksel Dindarlık	r 0,014 p 0,849	0,262 0,000*	1,000							
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri	r -0,155 p 0,041*	0,004 0,961	0,066 0,382	1,000						
Çocuk istismarına ilişkin	r -0,121 p 0,110	-0,025 0,747	-0,046 0,548	0,562 0,000*	1,000					

çocuktaki davranışsal belirtiler											
İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri	r	-0,148	0,220	-0,048	0,555	0,411	1,000				
	p	0,050	0,003*	0,524	0,000*	0,000*					
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri	r	-0,210	-0,103	0,071	0,460	0,474	0,333	1,000			
	p	0,005*	0,175	0,351	0,000*	0,000*	0,000*				
İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri	r	0,076	-0,019	0,108	-0,004	0,056	-0,011	0,234	1,000		
	p	0,319	0,807	0,156	0,960	0,462	0,885	0,002			
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler	r	-0,057	-0,036	-0,040	0,313	0,398	0,229	0,476	0,324	1,000	
	p	0,450	0,635	0,595	0,000*	0,000*	0,002*	0,000*	0,000*		
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanma Ölçeği Geneli	r	-0,149	0,029	0,018	0,706	0,708	0,669	0,724	0,414	0,719	1,000
	p	0,049*	0,700	0,810	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*	

* $p < 0,05$

Tablo 12.'de katılımcıların Benlik Kurgusu Ölçeği, Geleneksel Dindarlık Ölçeği ve ÇİİBRT Ölçeği puanları arasındaki ilişkinin saptanmasına yönelik uygulanan Pearson Korelasyon analizi sonuçları gösterilmiştir. Tablo 12. incelendiğinde katılımcıların Benlik Kurgusu Ölçeğinde yer alan bağımsız benlik kurgusu alt boyutu puanları ile ÇİİBRT ölçeği genelinden ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunduğu görülmüştür ($p < 0,05$). Katılımcıların bağımsız benlik kurgusu puanları arttıkça, ÇİİBRT ölçeği genelinden ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt boyutlarından aldıkları puanlar azalmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin bağlaşıklık benlik kurgusundan aldıkları puanlar ile geleneksel dindarlık ölçeğinden ve ÇİİBRT ölçeğinde bulunan ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Katılımcıların bağlaşıklık benlik kurgusundan aldıkları puanlar arttıkça,

geleneksel dindarlık ölçeğinden ve ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt boyutundan aldıkları puanlar da artmaktadır. Katılımcıların geleneksel dindarlık ölçeğinden aldıkları puanlar ile ÇİİBRT ölçeği genelinden ve ölçekteki alt boyutlardan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır ($p>0,05$).

TARTIŞMA

Çalışmamızda genel olarak çocuk istismarı ve ihmali farkındalığının kadınlarda, TC uyruklularda, gelir düzeyi iyi olanlarda daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, kültürel ve ekonomik faktörlerin farkındalık geliştirmede önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Diğerlerine bakım verme, duyarlı olma yönünde sosyalleşmeleri sağlanan kadınların, bu tür vakalara daha fazla tanık olarak daha yüksek düzeyde farkındalık geliştirme durumunda olan TC uyruklu katılımcıların ve temel ihtiyaçları karşılama sorunuyla uğraşmayan gelir durumu iyi olan katılımcıların bu boyutta daha iyi olmaları beklenebilecek bir sonuç olmaktadır.

Katılımcıların benlik kurgusu ölçeğinde yer alan bağımsız benlik kurgusu alt boyutu puanları ile ÇİİBRT ölçeği genelinden ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyon saptanmıştır. Bağımsız benlik kurgusu genel olarak ayrışıklık, bireysellik ve kendine özgü olmanın idealleştirildiği ve vurgulandığı bireyci Batı kültürlerini temsil etmektedir. Bireye yapılan bu vurgunun bireyin kendisi kadar diğerlerinin de yüksek düzeyde farkındalığına yol açtığı ve istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerine de daha fazla farkındalık geliştirdiği söylenebilir. Katılımcıların bağlaşıklık benlik kurgusundan aldıkları puanlar ile geleneksel dindarlık ölçeğinden ve ÇİİBRT ölçeğinde bulunan ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon saptanmıştır. Bağlaşıklık benlik kurgusunun temel özelliği, benliğin diğerleri ile bağlı ve daha büyük bir bütünün parçası olarak algılanmasında yer alır. Davranışlar bağlaşıklık benlik doğrultusunda düzenlenirken diğerlerine, ilişkilere ve bağlamsal faktörlere dayanması bağlaşıklık benlik kurgusu eğilimi arttıkça dindarlık düzeyinin artmasını ve ihmalin çocuk üzerindeki belirtilerine yönelik farkındalık düzeylerinin azalmasını açıklamaktadır.

KAYNAKLAR

Corbett, J.M. (1990). Religion in America. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall.
Cirhinlioğlu, F.G. (2016). Geleneksel Dindarlık Ölçeği (Yayıncı;Cirhinlioğlu FG.,
Cirhinlioğlu Z. & KındapTepe, Y. (2016). Mediating Role of Religiousness in the

- Relationship between the Attachment Styles and Marital Quality. *Current Psychology*, Vol. 35, Issue, 131, 1-9. DOI 10.1007/s12144-016-9504-5).
- Glock, C.Y. (1962). On the study of religious commitment. *Research Supplement Religious Education*, 57, 98-110.
- Hill, P. C., Pargament, K. I., Hood, R. W., McCullough Jr, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2000). Conceptualizing religion and spirituality: points of commonality, points of departure. *Journal for the theory of social behaviour*, 30(1), 51-77.
- Kurt, A. (2000). “Benlik tipleri ile ilgili üç kavramsal model ve ölçeğin kültür ve toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak karşılaştırılması.” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: ODTÜ, 2000.
- Miller, W.R., & Thoresen, C.E. (1999) Spirituality and Health. In: Miller, W.R., Ed., *Integrating Spirituality into Treatment*, American Psychological Association, Washington DC, 3-18.
- Markus, H. R., & S. Kitayama. (1991). Culture and self: Implication for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- Singelis, T. M. (1994). The measurement of independent and interdependent self-construals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 1994: 580-591.
- Singelis, T. M., & W. Sharkey. (1995). Culture, self-construal, and embarrassability. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26, 622-644.
- Uysal A. (1998). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılamada Hemşire ve Ebelerin Bilgi Düzeylerinin Saptanması, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

World Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>. Erişim Tarihi: 13.05.2019

ÖZET

Rekabet şartlarında günümüz sektöründe pazar payını arttırmak, liderliği sürdürebilmek için pek çok çalışma gerçekleştirilmektedir. Günümüzde bu çalışmalardan biri olan Altı sigma projesi işletmelere bu hedeflere ulaşmak için yol gösterme niteliğindedir. *İşletmelerde süreçlerin tanıtılması, analiz edilmesi, ölçülmesi, iyileştirilmesi ve kontrolü için operasyonlarda mükemmelliğin sağlanması amacıyla kullanılan, etkili ve kolay istatistik araçlarının kullanıldığı bir yönetim stratejisidir. Etkin* çalışma ile verimsizliklerin ortadan kalkmasında istatistiksel bakış açısıyla uzun vadeli çözüm önerileri sunmaktadır. Altı Sigma, işletmeler için birçok dönem taşımaktadır. Bunlardan ilki, küreselleşme ve değişen koşullara ayak uydurabilmek için yeniliklerle başarı sağlayabilmektedir. Altı sigma yeni fikirlerin açığa çıkarılarak paylaşımın gerçekleşmesiyle birlikte hızlandırmayı sağlayabilmektedir. Tüm işletme sistemini ve şirket süreçlerini daha iyi analiz etmek ve değerlendirebilmek için stratejik değişimleri kolaylaştırmaktadır. *Altı Sigma Yol Haritası* işletmelere yol göstermek açısından önem taşımaktadır. Yol haritasının ilk aşamasında temel süreçler, kilit müşteriler tanımlanır ve müşteri gereksinimleri belirlenir. Ardından mevcut performans ölçümü, iyileştirmelerin öncelik sırasına konulması, analizi ve yürütülmesi, altı sigma sisteminin genişletilmesi gerçekleştirilir. Çalışma, Bir Demir-Çelik Fabrikasının mevcut giriş-çıkış, yarı mamul, hammadde, nihai ürün ve hurda stok alanında gerçekleştirilmiştir. Mevcut stoklama konusunda bir sorun olduğu belirlenmiştir. Hammadde girişlerinin manuel olarak kaydedilmesi, stok alanının yeterince büyük olmaması, emek yoğun işlemlerin fazla olması gibi sebeplerden dolayı sistemdeki stok miktarı ve mevcut stok miktarı arasında farklılıklar oluşmaktadır. Ayrıca üretim için gerekli hammaddelerin bulunmaması gibi sorunlar Altı Sigma ile analiz edilerek, çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Altı Sigma, Stok Alanı, Verimlilik

1. GİRİŞ

Yaklaşık olarak 1980 yılında Motorola tarafından geliştirilen “Altı Sigma” metodolojisinin 100 senelik birikim ve de geçmişi mevcuttur. Altı Sigma metodolojisi, ortaya yeni atılmış olan bir yöntem değildir. Aksine “Altı Sigma” çalışmalarının temelinde Taguchi, Shewhart, Juran, Ishikawa, Deming ve diğer kalite guruları bulunup hizmet, ürüne de istenilen bir özelliğin %99,73’ünün istenen spesifikasyonlarda olmasının kalite manasına gelmiş olup geçmişteki kalite programları baz alınarak oluşmuştur. Altı Sigma metodolojisini baz alan firmalar, mevcut durumdan kalite bazında daha iyi neticelere varabilmek adına hizmet, ürüne de istenilen bir özellikte hata oranını hedef olarak milyonda 3,4’den düşük olmasını istemektedirler. Altı Sigma güçlü bir araç olup, birçok yöntemi birlikte kullanırken bile yöntemler

²³⁴Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, burcu.ozcan@kocaeli.edu.tr

²³⁵Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, sibelsever70@gmail.com

birbiri ile uyum içinde olmaktadır (Firuzan ve ark., 2012). Firmalardasigma düzeyi yüksekse hizmet ya da üretim adımları daha az hata ile gerçekleşiyor anlamına gelmektedir. Eğer sigma düzeyi düşükse hata sayısı artmakta anlamı taşımaktadır. Sigma seviyesi iyileştirme yapmak adına istenilen bir girişim yapılarak yükseltildiğinde alt sistemler de bundan etkilenir ve sigma seviyesi yükselmiş olur. (Şenol ve Anbar, 2010). Altı Sigma Metodolojisi'nde TÖAIK (Tanımla, Ölç, Analiz, İyileştir ve Kontrol) döngüsü kullanılmaktadır. Bu aşamalar aşağıda açıklanmıştır:

Tanımlama Aşaması: Tanımlama aşamasında amaç proje kapsam ve amacının ifade edilmesidir. Bu adımda dikkat edilecek hususlardan biri seçilen projenin kabiliyet ve imkanlarınız için uygun olmasıdır. Diğer bir önemli nokta isemaliyeti azaltma ihtimalinin yüksek olmasıyla beraber kalite açısından yüksek bir kalite yaratıp problemleri elverdiğince sayısal ve net olarak tanımlamak şeklinde ifade edilebilir (Ateş, 2008).

Ölçme Adımı: Ölçme adımında projedeki ölçülebilir ana hedefler açıkça belirtilmelidir ve ulaşmak istenilen hedef/hedeflerin var olan ölçme sisteminin güvenilir olup olmadığına bakılmalıdır. Ayrıca süreçle alakalı gerekli ve yeterli verilerin olup olmadığı kontrol edilerek ilerlemelerin nasıl gözleneceği, proje başarısının nasıl ölçüleceği sorularına yanıt aranır (Akarslan, 2003).

Analiz Aşaması: Analiz aşamasında amaç, problemin temel nedenlerinin tanımlanması ve bunların nedenlerinin doğrulanmasıdır. Sonuç olarak analiz adımının çıktısı doğrulanmış ve de test edilen bir hipotez olmalıdır. Bu adımda ilk olarak mevcut olan problemlerin tek tek müşteri tatminine, işletme kârına, üretkenliğe ve performansa etkilerini belirlenmelidir. Rakiplerin de aynı alanlar için yaşamış oldukları sorunlarla yapılabilecek olan kıyaslar firmaya önemli bilgiler katacaktır. Performanslar organizasyonla karşılaştırıldıklarında nasıl? Seçilmiş problem ile alakalı olarak onlar nasıl önlemler almakta? (Kurt, 2008).

İyileştirme Adımı: İyileştirme adımında, hedef problemleri, prosesi düzeltmek ve de problemleri engellemek amacıyla yaratıcı çözüm önerileri ve de aşağıda belirtilen önermeler geliştirmelidir:

Teknoloji ve Bilim kullanılarak yaratıcı çözümleri geliştirmelidir. Uygulama planı oluşturulur ve yayılır. Bu adımın tamamlanabilmesi amacıyla kontrol noktalarıyla olası çözümler oluşturularak test edilmesi sağlanır. En iyi çözümü/çözümleri seçilmesinde ise Analiz ve testlerin sonucuna bakarak optimal çözüm seçilir. İyileştirilmiş ve yeni süreç haritalanır. Optimal çözüm/çözümler adına maliyet analizini yapılır. Karar verilmiş iyileştirmeler için bazı denemeler yapılır. Yapılan denemelerin verileri toplanır ve de analiz edilir. Analizler ve deneme verilerine bağlı olarak iyileştirilmiş proses haritalanır. Ayrıca bu adımda çizelgelenip alt bölümlere ayrılmış, maliyet ve kontrol planının, kaynakların, risk yönetim planının içinde bulunduğu uygulama planı oluşturulmalıdır. Aynı zamanda beklenilmeyen olay/olaylar planı da hazırlanmalıdır.

Kontrol Adımı: Kontrol aşamasında öncelikle kontrol planı oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Sonraki adımda uzun süreçte yetenek sınanmalı ve de sürekli bir şekilde süreç iyileştirilmesi sağlanmalıdır (Bircan ve Köse, 2012).

2. MATERYAL VE METOD

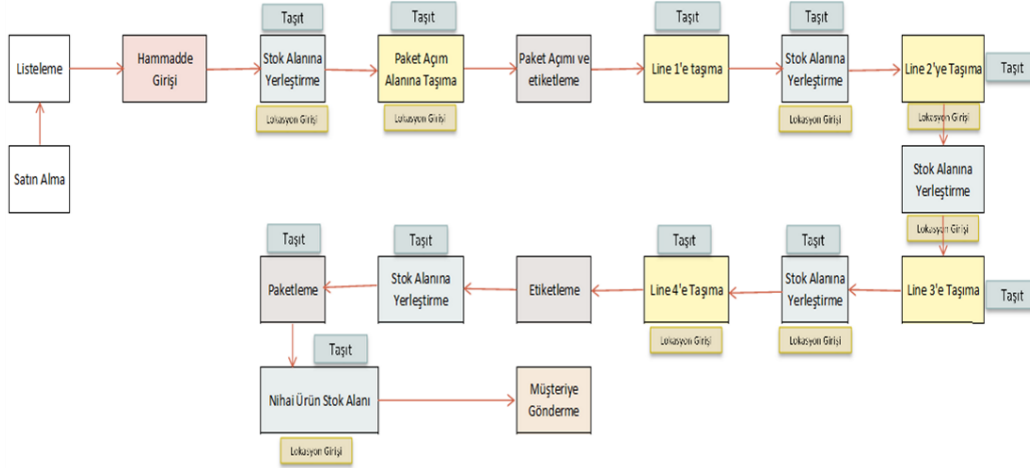
Altı Sigma çalışması yapılacak olan firma Kocaeli sanayi bölgesinde bulunmaktadır ve bu firma demir-çelik sektöründe faaliyet göstermektedir. Gelen hammaddeler nihai ürüne kadar 4

farklı hatta geçip işlem görmektedirler. Aylık 5000 hammadde işlenmektedir. Fabrika içinde kalınlıklarına göre 4 farklı ürün grubu vardır. Ve bunlar için belirlenmiş stok alanları vardır. Altı sigma projelerinin sonuçlarının firma amaçlarına hizmet etmesi gerekliliği göz önünde stok alanının verimli kullanılması ve yönetimi ile ilgili proje konusu seçilmiştir.

Firmada Altı Sigma Aşamaları aşağıda sırasıyla anlatılmıştır:

Tanımlama Aşaması: Fabrikada mevcut stok alanı giriş-çıkış, yarı mamul stok alanı, hammadde stok alanı, nihai ürün stok alanı ve hurda stok alanını kapsamaktadır. Fakat mevcut stoklama konusunda bir sorun olduğu belirlenmiştir. Hammadde geldiğinde sisteme manuel olarak kaydedilmesi yapılması, stok alanının yeterince büyük olmaması, insan faktörünün etkisinin büyük olması gibi sebepler sistemdeki stok miktarı ve gerçekte sahada bulunan stok miktarı arasında farklılıklar oluşturmaktadır. Ayrıca üretime alınmak için aranan hammaddelerin bulunmasında sıkıntı yaşanmaktadır. Bu yüzden sevkiyat süreleri uzamış, üretimde gecikmeler meydana gelmiş, saha ve idari kesim arasında anlaşmazlıklar olmuş, tüm bunlar da fabrikanın verimini düşürmüştür. Bu proje için 2 aylık bir süre öngörülmüş ve proje kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin bir proje planı hazırlanmıştır. Sistemin girdi-çıkışlarını belirten SIPOC diyagramı hazırlanmıştır. Makro süreç haritası da oluşturulduktan sonra tanımlama aşaması sonlandırılarak ölçme aşamasına geçilmiştir.

Ölçme Aşaması: Bu bölümde öncelikle veri toplama planı oluşturulmuştur. Mikro süreç haritası hazırlanıp süreç belirtilmiştir.

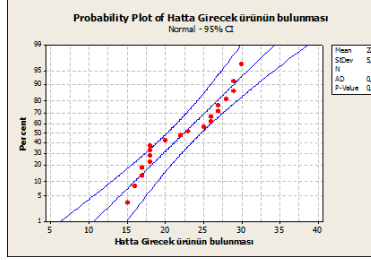

Şekil 1. Mikro Süreç Haritası

Analiz kısmında yer alan verilerin ölçümü adımıyla ise kayıp zamanları azaltmayı hedeflediğimiz bu projede öncelikle iyileştirmeden önce, mevcut durumun sürelerini almamız gerekir. Bu kısımda zaman etüdü yapan mühendisler, iyileştirme yapılabilecek farklı alan belirlemişlerdir. Bu alanlardaki kaybı hesaplamak için belirlediğimiz şekilde ölçüm yapılmıştır. Kayıp zamanlar olarak mevcut sistemde 5 farklı kısıt bulunmuştur. Bunlar: Hatta girecek ürünün bulunması, Sevk edilecek ürünün bulunması, PDI girişleri, Sayım Süreleri, Lokasyon Kontrolleri'dir. Hatta girecek ürünün bulunmasında, firmaca belirlenen standart süre 20 dakikadır. Ancak yanlış lokasyon girişleri, personel dikkatsizliği, etiket yanlışlığı gibi sebeplerden ötürü bu süre sıkça aşılmaktadır.

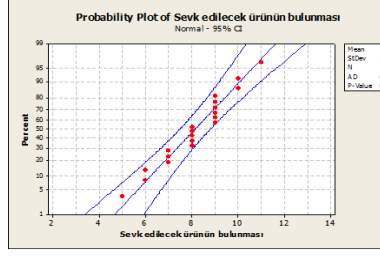
Bu sürenin adımları sırasıyla:Üretime alınacak ürün belirlenir,Ürünün sistemden yerine bakılır,Sahada ürün bulunur.Taşıma, Paket açılması, Taşıma, Yerleştirilme, PDI ile okutulmadır. Ayrıca sevk edilecek ürünlerin bulunmasında, ürünün sahada bulunma kısmı firma için en sorunlu bölümdür. Sürenin aşılması en fazla bu bölümde olmaktadır.“Hatta Girecek, Sevk Edilecek Ürünlerin ve PDI Girişlerinin Sürelerine Ait Özel İstatistikler” ise sırasıyla aşağıda Şekil 2’de verilmiştir:

Hatta Girecek Ürünler

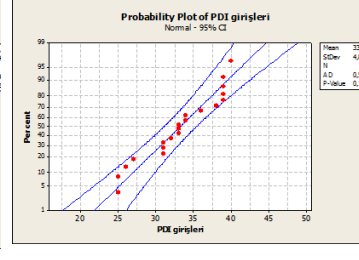
P-Value : 0,031

Sevk Edilecek Ürünler

P-Value : 0,223

PDI Girişleri

P-Value : 0,146

Şekil 2.Süre İstatistikleri

Sevk edilecek ürünün bulunmasındaki sorunlar da hatta girecek ile aynıdır. Ancak belirlenen süre 5 dakikadır. Çünkü aranılacak alan bellidir ve ikinci kontrolden sonra o lokasyona konulmuştur. Sevk edilecek ürünün bulunma süresinin adımları sistemden üretime girecek ürün bulunur,Bu ürünün lokasyonuna bakılır,Sahada ürün bulunur,taşınır ve yerleştirilir.PDI ile giriş kısa sürmesine rağmen üretim sırasında 9 farklı yerde yapıldığından ötürü hem hata oranı yüksek olmaktadır hem de fazla zaman almaktadır. PDI sistemlerindeki arıza, okutmalardaki hatalar ve el terminalinde onaylama yapmak bu sistemin standart zamanlarını arttırmaktadır.PDI ile giriş yapmanın adımları:Operatör, vinç üretimden çıkan ürünü yerleştirene kadar bekliyor,Yarı mamulün konulduğu yere gidiyor ve PDI ile okutuyor,Onayı veriyor.Alınan örneklerin normallik testi yapılmış ve sonuç olarak P değeri 0,01’den büyük olduğu için dağılımların normal olduğu sonucuna varılmıştır.

“Uygulama Sürelerinin Analizi” kısmını yorumlayacak olursak Hatta girecek ürünün bulunması, sevk edilecek ürünün bulunması ve PDI giriş süreleri mevcut proje için üretimden 20 örnekte ölçüm yapılarak bulunmuştur. Sayım süresi değişmeden ayda bir vardiyada 20 kişiyle lokasyon kontrolleri haftada 3 kişi ile 3 kez yapılmaktadır. Bir ürünün nihai ürün olana kadar 9 farklı yerde PDI girişleri yapılmaktadır. Aylık toplam süresi ortalamasının 9 ile çarpımıyla bulunmuştur.Yapılan çalışmalar sonucu altı sigma için uygun veriler oldukları belirlenmiştir.

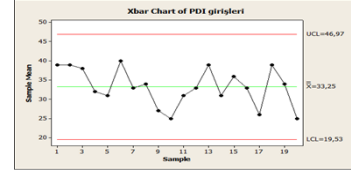
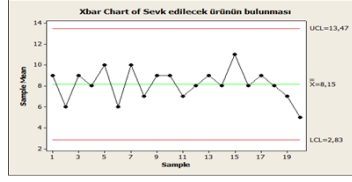
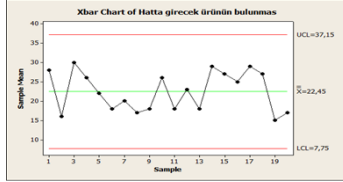
Analiz Aşaması:Bu adımda amaç, kayıp zamanların hangi kavramlara göre değişkenlik kazandığını analiz etmektir. Bu analizi yapmak için Altı Sigmanın en önemli araçlarından neden sonuç diyagramı kullanılmıştır.Bu diyagramla kayıp zamanların nedenleri ortaya konulmuştur.Süreçsigmasına etki eden insandan kaynaklanan hatalardır. Sisteme manüel giriş zaman kayıpları artmaktadır. Neden-sonuç diyagramında yer alan sebeplerin hepsi kayıp zaman metriğinin bir girdisidir. Proje alanını daraltmak adına bu çalışmada ergonomi, sistem dizaynı, proses çalışma girdileri üzerinde yoğunlaşarak çözüme gidilecektir.

Yapılan kontrol yöntemiyle sürecin kontrol altında olup olmadığı test edilmiştir. Üretim hızı düşük, üretim sayısı az ve üretim sürecinde değişkenlik çok az olduğundan X-Birimler kontrol grafiği tercih edilmiştir. “Hatta Girecek, Sevk Edilecek Ürünlerin Bulunması Süresinde ve PDI Giriş Süresinde Kontrol Grafiği” Şekil 3’de gösterildiği gibidir:

Hatta Girecek Ürünler

Sevk Edilecek Ürünler

PDI Girişleri

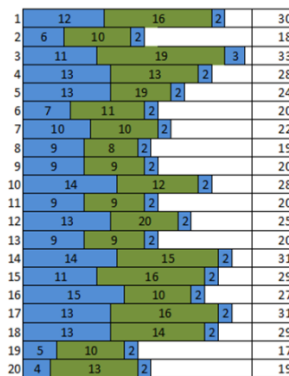
Şekil 3. Kontrol Grafiği

Süreçteki süreler alt ve üst sınır limitler arasında olduğu için sürecin kontrol altında olduğu sonucuna varılır. Ancak ortalama değerden uzak olan noktalar da görülmektedir. Bunların sebepleri, depolama alanının çok büyük olması, ulaşımda zaman geçmesi, kayıp malzemelerin bulunmaya çalışılması gibi sebeplerden ötürüdür.

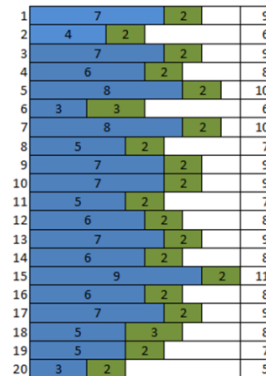
Analiz aşamasında yapılacak diğer bir çalışma da ölçüm aşamasında alınan sürelerin değer katan ve katmayan olarak kategorize edilmesidir. Alınan 20 örnek için değer katan ve katmayan faaliyet analizi yapılmıştır. İş bileşenlerine ayrılıp hangisinin değer katıp hangisinin katmadığına bakılmıştır. Hatta girecek ürün bulunması ve sevk edilecek ürünün bulunması eylemindeki değer katan ve katmayan faaliyetler analizi yapılmıştır. Ortalama olarak değer katan ve katmayan faaliyetlerin süre analizi hesaplanmıştır.

Hatta Girecek Ürünlerin Bulunmasında Değer Katan Faaliyet Analizi” ve “Sevk Edilecek Ürünün Bulunmasında Değer Katan Faaliyetlerin Analizi(dk)” Şekil 4’de aşağıda gösterilmiştir ve hatta girecek ve sevk edilecek ürünlerin bulunması için yapılan çalışmada mavi kısımlar değer katmayan yeşil kısımlar değer katan faaliyetleri belirtmektedir. Süre bilgileri satırların sonunda belirtilmektedir.

Hatta Girecek Ürünler

Sevk Edilecek Ürünler

Şekil 4. Faaliyet Analizi

İyileştirme Aşaması: Analiz kısmında yapılması planlanan çalışmalar tamamlandıktan sonra, neden-sonuç diyagramında yoğunlaşılacak olan maddeler üzerinde çalışmalar başlatılabilir. Bu çalışmalar iyileştirme aşamasını oluşturmaktadır. İlk aşama olarak, iyileştirme önerilerinin ortaya çıkmasıdır. İyileştirme önerileri ortaya çıkarılırken beyin fırtınası yöntemi kullanılmış ve şu konularda çözümler ortaya konulmuştur: “Hammadde üzerinde renklendirerek gözle bulunmanın kolaylaştırılması. Örneğin hammaddeye kırmızı, yarı mamule sarı, nihai ürüne kırmızı şeritler konularak arandığında göze çarpması arttırılabilir. Personellere eğitim verilerek daha tecrübesi arttırılabilir. Daha kalifiye personel işe alınabilir. Manüellikten uzaklaşıp sistematik bir hale getirilmesi için fabrikada RFID sistemi kurulabilir. Çevre koşullarına daha uygun, daha uzun menzilli PDI ile sistem geliştirilebilir.” Stok kontrol sisteminin işleyebilmesi için en önemli nokta sistemden anlık olarak hammadde konum ve miktar bilgisine erişmeyi etkin şekilde sağlayacak bir bilgi sisteminin kurulmasıdır. Bu bilgi sisteminin oluşturulmasında, malzemenin ve depo bölgelerinin bilgi sistemine tanıtılması ve adreslenmesi, depo bölgesi içinde ve depo bölgesiyle üretim birimleri arasında gerçekleşecek malzeme hareketlerinin anlık olarak ve doğru şekilde sisteme aktarılması önem taşımaktadır. Tanımlama ve izleme teknolojisi olarak barkod ve RFID alternatifler değerlendirilmiş, anlık veri yakalamaya elverişli olması nedeniyle RFID teknolojisi üzerinde karar kılınmıştır. RFID sistemi kurulduğunda, Hatta girecek ürünün bulunmasında sistemden güncel stok alanına ulaşıp nerede olduğunu anında öğrenilebilecek, arama sırasında yaşanan ortalama 15 dakikalık kayıp zamanın %40 iyileşmesini sağlayacak, kayıp hammaddelerin aranmasıyla geçen zamanları minimuma indirecektir. Sevk edilecek ürünlerin bulunmasında yine sistem üzerinden güncel stoklara bakılıp bulunması çok daha hızlı şekilde olacaktır. Firmada ara stok alanlarında yapılan 8 farklı yerde PDI girişi ortadan kalkacaktır. Radyo frekansıyla ürünün nerede olduğunu, nereye koyulduğunu okuyucu ve anten aracılığı ile RFID etiketi üzerine yazıp sisteme otomatik olarak aktarılacaktır. Sadece malzeme girişinde okutulacaktır. Sayım 1 vardiyada 20 operatörle yapılırken, 3 saatte 2 operatöre düşecektir. Lokasyon kontrolleri haftada 3 kez 3 operatör ile 1 vardiyada yapılmaktayken, sistem üzerinden güncel şekilde bilgi alınabilecektir.

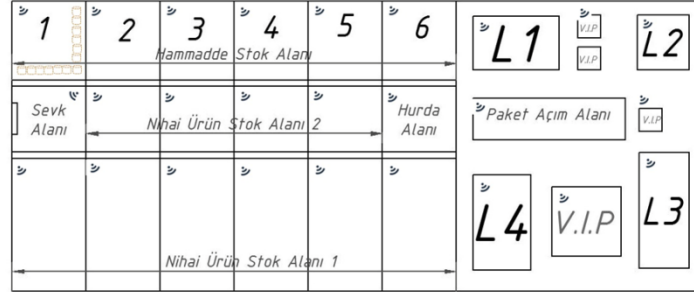
Ancak RFID etiketlerinin metal yoğun ortamlarda etkin çalışmaması nedeniyle, yalnız depolama bölgelerinde kullanılması uygun görülmüştür. Sevkiyatla gelen malzemelerin sisteme ilk girişi tedarikçi tarafından sağlanan barkod ile yapılmasına karar verilmiştir.

Sistem için gereken donanımları şu şekilde açıklamak mümkündür: “Kablosuz Barkod Okuyucular: Hammadde geldiğinde operatörler el terminalleri ile hammaddenin sisteme kaydını gerçekleştirmektedirler. RFID Etiketler: Yerleştirildiği hammaddenin kimliğini belirten etiketlerdir. RFID Okuyucu- Anten: Stok alanlarında belirli yerlere yerleştirilmiş RFID etiketlerini algılamak ve gerektiğinde üzerine bilgi yazmak üzere kullanılmaktadır. Kablosuz Ağ: Verilerin alınmasını ve iletilmesini sağlamak üzere forkliftin çalışma alanını kapsayacak şekilde kablosuz ağ sistemi kurulmalıdır.”

Kullanılacak RFID sistemi, tüm alt sistemlerle birlikte firmanın kullandığı KKP yazılımıyla bütünleşik olarak tasarlanmalıdır. Barkod ve RFID okuyuculardan alınan bilgiler, anlık olarak KKP sistemi üzerine aktarılarak malzeme izlenebilirliği etkin bir şekilde sağlanmalıdır. Depo yönetim ve Envanter modülleri ile etkileşimli bir sistem söz konusudur.

Bu sistemle, operatörün gerçekleştirdiği yerleştirme, transfer, çekme gibi işlemlerle ilgili stok yeri ve miktarı güncellemeleri kablosuz ağ üzerinden KKP Envanter modülünde gerekli güncellemeler

anlık olarak yapılabilmektedir. Böylece hammaddelerin konum ve miktar bilgilerini gerçek zamanlı olarak izlemek mümkün hale gelir.RFID sistemi için RFID okuyucu yerleşimi şekil 5'deki gibidir:

Şekil 5.Firmada RFID Sistemi Tasarımı (Fabrika Planı)

Sistem RFID etiketleri ürünlere yapııştırıldığı noktadan itibaren çalışmaya başlamaktadır. Ürün bilgileri önceden etiketlere yazılmış olmaktadır. Etiketli olan ürün veritabanına kayıtlı olacağından ilgili ürünün ne zaman nerede olduğunu öğrenmek, takip etmek okuyucular aracılığıyla kolay olacaktır. Bölümlere okuyucu yerleştirildiği gibi firmadaki vinçlere de yerleştirilecektir.Ürün alındığında sisteme uyarı verilecek ve bırakıldığı yer otomatik olarak sisteme kayıt edilecektir.

Sistem için seçilen etiket türü ise,Uzun okuma mesafesinde büyük nesnelere okunmasına ve, yüksek değerlerde nesne takibine olanak sağlaması açısından aktif etiketler, hafızasına kaydedilen bilgilerin güncellenebilmesi ve yüksek hafıza kapasitesi olma açısından güncel bilgilerin takibini kolaylaştıran okuma-yazma etiketleri, kullandıkları frekans değerlerine göre, metal ve nemli ortamlarda iyi çalışan ultra yüksek frekanslı etiketler seçilmiştir. Etiketler sarımları tutan çelik ipliklere tutturulacaktır.

“Sistem Nasıl Çalışmaktadır?” sorusuna ise şu şekilde cevap vermek mümkündür: RFID etiketleri özel ve eşsiz her hammadde için ayrı olarak etiket üzerine bilgiler yazılmalıdır. Gelen hammaddeler üzerine kayıt aşamasında, içinde hammaddenin özellikleri, geldiği tarih, sevkiyat yapan kamyonun plakası gibi özellikleri kaydedilen RFID etiketi takılır. Etiket takıldıktan sonra sisteme kaydolun hammadde stok alanına alınır ve içinde bulunan anten sayesinde burada bulunan RFID okuyucu ile iletişime geçerek depoda nerede olduğunu sisteme kaydettirir ve etiketinin sonuna o bölümün kodu verilen harfleri yazdırır. Ayrıca Demir-çelik sektöründe RFID etiketlerinin frekansları karışabilmesi olasılığı vardır. Bu yüzden okuyucular nokta atışı yapamazlar, ancak hangi bölümde olduğunu kesin bir şekilde gösterebilirler. Ayrıca silindirik şekilde depolama yapıldığından roll-stop sisteminde üst üste ürün konulmaktadır. Bu yüzden de ürünün nerede olduğu, kesin bir şekilde belirtilemez.

Sisteme kayıt işleminde,hammadde firmaya ulaştığında operatör gelen hammaddelerin üzerindeki barkod etiketini el terminali ile okutarak sisteme tanıtır. Operatör sarımları stok alanına yerleştirir. Vinç üzerinde bulunan RFID etiket okuyucu etiket bilgilerini okur ve bıraktığı kulvarı sisteme kaydeder.Ara Stok kayıt işleminde, stok alanına giren ürün öncelikle stok alanında olup olmadığına bakılır. Stok alanında aynı koda ait bir ürün varsa sistemden uyarı verir ve etiket bilgileri değiştirilir. Sonrasında stok alanı bilgileri etiketin üzerine yazdırılır. Kaydedilen bilgiler arasında, nereden geldiği, hangi hattan çıktığı, hangi operatörün üretimi gerçekleştiği gibi bilgiler kaydedilir.

RFID sistemine geçildiğinde sahada stok sayımı sırasında tek tek ürünlerin barkodları okutmak yerine, bir sırayı bir kez okutarak sıradaki bütün ürünlerin sayımı gerçekleşir. Kapiya konulan okuyucularla yanlış ürünlerin teslimi ve alımında anında sisteme uyarı verilerek sevkiyat hatalarının en aza indirilmesi sağlanır. Maliyet Hesabına bakıldığında, yapılan iyileştirme sonucu işgücünden edilen tasarruf ile yatırım 1,5 yılda kendini amorti edecektir.

Kontrol Aşaması: Altı Sigmanın son fazı olan kontrol fazında iyileştirme yaptığımız zaman diliminden sonraki kayıp zamanların değerlendirilmesi yapılmalıdır. Amacımız bu iyileştirmenin sürekliliğini sağlayabilmektir. Belli bir kontrol planıyla ilk 6 ay boyunca kontrol edilmeli ve sonrasında iyileştirme süreklilik gösteriyorsa sistemin kullanılmasına devam edilecektir. Ayrıca bu sürekli iyileşme sonucunda sigma seviyesi de yükselecektir.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu projede altı sigma ile iyileştirme çalışmaları yaparken RFID sisteminin kullanılmıştır. Altı sigma sürekli gelişmenin ve iyileştirmenin aracıdır. Tanımlama aşamasında yapılan faaliyetler sonucu firmadaki en büyük problemin tespiti projede önemli bir yer teşkil etmektedir. Ölçülüp analiz edilen veriler için en uygun çözümün RFID sistemi olduğu kararlaştırılmıştır. RFID'in kullanım alanlarına farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır. Üretim sistemleri gerek sahada gerekse idari kısımda sürekli değişen dinamik bir çalışma ortamıdır. Bu çalışma ortamında malzeme takibinin hızlı ve kolay olması için diğer sektörlerde yaygın olan RFID sisteminin kullanılması önerilmektedir. Literatürde RFID teknolojisinin metal üreten bir tesiste istenilen performansı gösterip göstermeyeceğini belirlemek için bazı testler mevcuttur. Bu testlerde RFID teknolojisinin bu alanda malzeme takibi ve tanımlanması alanında başarılı sonuçlar verdiğini göstermektedir. Fakat sistemin maliyeti ve her firma için başarılı teknolojilerin farklı olması dikkat edilecek bir nokta oluşturmaktadır. Bu sisteminin yaygınlaştırılması için ilgili firmaların kendi çalışma ortamları için gereksinimlerini, eksiklerini belirleyip bu yönde araştırma yapması gereklidir. Metal ortamlarda RFID etiketinin iletiminin çok iyi olmadığı barizdir. Bu alanda en iyi çözümü her firma kendisi bulacaktır.

RFID ile ilgili optimum kullanımı belirlemek için en önemli anahtarlardan biri firmanın stratejik amaçlarını dikkate almaktır. Başarıyı belirleyecek 3 koşul anahtar performans göstergelerinin dikkate alınması, yazılım ve donanımdan beklenen faydaların belirlenmesi, işletme süreçlerinin değişmesi, otomasyonun uygulanmasıdır. Bunun yanında iç iletişimin yetersizliği, RFID teknolojisinin optimal kullanımıyla ilgili pilot çalışmalar gerçekleştirmemek, kısa dönemli düşünme, RFID teknolojisinin faydalarını olduğundan fazla hesaplamak ve RFID teknolojisinin harikalar yaratacağını beklemek ön görülen hatalardır.

Mevcut fabrikada uygulanan RFID sistemi ile gelen hammaddelerin eksiksiz biçimde sisteme kaydedilmesi, insan faktöründen kaynaklanan hatalar en aza indirilmiştir. Planlamada, üretimde, sevkiyatta RFID teknolojisi sayesinde verilere daha hızlı bir şekilde ulaşım zamandan tasarruf etmek mümkün olmuştur. Personel takibi ve işgücünü verimli kullanmak konusunda temel teşkil edebilecek bir uygulamadır. Ayrıca mevcut fabrikanın en önemli problemlerinden olan sayım konusuna kolaylık getirilmiş, fazla işgücü ve masraf olması engellenmiştir. Ürünlerin depo takibinde, üretim hattındaki takibinde bu sistemin kullanılması yararlı görülmektedir.

Projenin en önemli faydası olarak kağıt üstünde yapılan kontroller nedeniyle kayıtların daha iyi tutulması sonucu daha hızlı ve daha etkin olma olarak açıklanabilir. Stok kontrolü arttırılmıştır.

Geleneksel sistemde malzemelerin bir noktadan başka bir noktaya gittiği durumlarda, çalışanların kontrol edilebilmesi için paletler durdurulmakta ve Barkod ile okuma sağlanmaktaydı. RFID etiketleri ile ise, paletlerin durdurulmasına gerek olmadan bilgi okunmakta ve zamandan kazanç sağlanmakta, kullanılan işgücü azaltılmakta ve hatalar ortadan kaldırılmaktadır. Bunun yanında etiketler hataların oluştuğu konumlara dönmeyi kolaylaştırmaktadır.

Ayrıca yapılan maliyet hesabıyla 1,5 yıl gibi kısa bir sürede kayıp zamanların azaltılması için yaptığımız yatırımı geri kazanabilmekteyiz. RFID sisteminin mevcut stok sistemi ile entegre edilmesiyle sistemde kayıp zamanların azalacağı başka durumlar da olacaktır. RFID sistemi ile sistem sürekli iyileşme yoluna gidebilir.

KAYNAKLAR

FİRUZAN,AR.KUVVETLİ,Ü.GERGER,A.(2012),Altı Sigma Metodolojisi ve Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama , *Journal of Yasar University*, 25(7), 4176-4188.

ŞENOL,G.ANBAR,A.(2010),Altı Sigma ve Finans Sektöründe Altı Sigma Uygulamaları , *Business and Economics Research Journal*, 1(2), 73-86.

BİRCAN,H.KÖSE,S.(2012), Altı Sigma ve Firmaların Altı Sigmaya Bakış Açısı: Sivas - Kayseri İli Örneği , *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 107-129.

ATEŞ, GS. (2008), Altı Sigma Yaklaşımı ve Bir Bankada Müşteri Memnuniyetini Artırmaya Yönelik Altı Sigma Uygulamaları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

AKARSLAN, B. (2003), Altı SigmaMetodu ve Bir Şirket Uygulaması, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

KURT, HM. (2008), Altı Sigma ve İstatistiksel Uygulamaları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

ÇETİN, E. (2007), Altı Sigma ve Yönetimde Bir Uygulama, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

EGE BÖLGESİ'NDEKİ İLLERİN ETKİNLİKLERİNİN BULANIK VERİ ZARFLAMA ANALİZİ TEKNİĞİ İLE ÖLÇÜLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖZCAN²³⁶
Sibel SEVER²³⁷

Veri zarflama analizi, farklı ölçü birimlerine sahip veya farklı ölçeklerle ölçülmüş çoklu girdi, çoklu çıktının yer aldığı ve karşılaştırma yapabilmenin zor olabildiği durumlarda karar verme birimlerinin etkinlik ölçümlerini bulmayı amaç edinen temeli doğrusal programlamaya dayanan bir yöntemdir. Veri Zarflama Analizi veriye duyarlı bir teknik olduğundan dolayı kullanılan verilerde bazı hataların oluşması durumunda, yapılan analizler sonucunda çok farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Verilerden kaynaklanan bu hatalara engel olmak için yapılan çalışmada, Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemleri arasından “Aralık Veriler” ile uygulanabilen Bulanık Veri Zarflama Analizi yönteminden yararlanılacaktır. Bu yöntemde tüm veriler, aralık verilere dönüştürülerek analiz yapılacaktır. Verilerin aralık haline gelebilmesi için altı değişkenin standart hatalarından yararlanılmıştır. Çalışmada yer alan altı değişkenin üst sınır ve alt sınır verileri standart hata eklenerek ve çıkarılarak elde edilmiş olup tüm değişken verileri aralık veriler olarak elde edilmiştir. Çalışmada, CCR girdiye ve CCR çıktıya yönelik modeller oluşturulacaktır. Bu çalışma, Ege Bölgesi’ndeki yörelerin gelişmişlik performanslarının sosyo-ekonomik açıdan incelenmesini kapsayan bir çalışmadır. Çalışmanın amacı ise, Ege Bölgesi’ndeki illerin etkinliklerinin Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemiyle ölçmek ve performanslarına göre bu yöreleri sıralamaktır. Bunun sonucunda, Ege Bölgesi’nde yer alan illerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik performansları belirlenecek ve performanslarının birbirlerine göre sıralaması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulanık Veri Zarflama Analizi, Etkinlik Ölçümü, Girdiye yönelik Charnes Cooper Rhodes (CCR-I) Modeli, Çıktıya yönelik Charnes Cooper Rhodes (CCR-O) Modeli

1. GİRİŞ

Çalışmada amaçlanan Ege Bölgesi’ndeki illerin etkinliklerinin Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemiyle ölçmek ve performanslarına göre bu yöreleri sıralamaktır. Farrell tarafından 1957 yılında etkinlik ölçümü ile ilgili yayınlanan makale, Veri Zarflama Analizi konusunun temellerini oluşturmuştur (Ertuğrul ve Işık, 2008). 1978 yılı itibarıyla de Cooper, Charnes, Rhodes’in çalışmalarıyla yöneylem araştırmasına dahil edilen Veri Zarflama Analizi, çoklu girdiyi çoklu çıktıya dönüştürebilen, karar verme birimleri şeklinde ifade edilen birimlerin setini performans değerlendirilmesi amacıyla tasarlanmış “veriye dayalı” bir yaklaşım şeklinde açıklanabilir. VZA temelde model bazında CCR ve BCC modelleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 1984 yılı itibarıyla literatüre dahil edilmiş olan BCC modelini CCR modelinden ayıran nokta, ölçeğe göre

²³⁶Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, burcu.ozcan@kocaeli.edu.tr

²³⁷Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, sibelsever70@gmail.com

getirinin ele alış biçimlerinin farklı oluşudur. CCR modeli ölçüğe göre sabit getiriye, BCC modeliyse ölçüğe göre değişken getiriye ele alınmasını sağlar. CCR ve BCC modelleri de odaklanma şekline göre girdi ve çıktı odaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Doğan ve Tanç, 2008). Veri zarflama analizinin amaçlarından söz edecek olursak, karşılaştırması yapılan birimler için girdi, çıktı açısından düşünülecek olursa girdi ya da çıktının etkinsizlik durumunda miktarının ve kaynaklarının bulunmasıdır. Birimler, etkinliklerine bakılarak sınıflandırma yapılabilir. Karşılaştırması yapılan birimlerin ve yönetimlerinin değerlendirmesi yapılabilir (Altan, 2010). Veri Zarflama Analizinin veriye duyarlı bir teknik olması önemli ve dikkat edilmesi gereken bir özelliktir. Verilerde uç değerin olması durumunda çoğu karar verme biriminin etkinlik ölçümleri önemli derecede değişmektedir. Bu yüzden, Veri Zarflama Analizi tekniğinin doğru bir biçimde kullanılıp başarılı sonuçlar elde edebilmek amacıyla çıktı ve girdi verilerinin eksiksiz ve de doğru bir biçimde ölçülmesinin gerektiği dikkatle üzerinde durulan hususlardan biridir. Ancak, gerçek dünyaya ait problemlerde tam ve doğru ölçümler her zaman mümkün olmayabilir. İncelenilen birimlerin karmaşık yapıya sahip olmasından dolayı da sıkıntılar yaşanabilir veya bazı veriler “çok az, az, çok, daha çok” şeklinde sözel olarak ifade edilebilir. Veriye karşı hassas teknik olması gibi dezavantajları ortadan kaldırmak için, etkinlik ölçümünde kullanılan Veri Zarflama Analizini bulanık mantık içerisinde çalışmada incelenmesi sağlanacaktır (Güneş, 2006). Bulanık teori kullanılarak Veri Zarflama Analizi yönteminin ilk çalışması 1992 yılında Sengupta tarafından yapılmıştır (Gündüz, 2014). Bulanık veri zarflama analizi, bulanık mantıkla kesin olmayan verilerin olduğu durumlarda bunların değerlendirilebilmesi sonucunda organizasyonların değişken ve belirsiz durumlarda faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğünün öğrenilmesini sağlar. Veriler kesin, doğru ve tam değilse de güvenli, doğru etkinlik sonuçlarını bulunmasını sağlar (Kabak ve Özveri, 2017).

2. MATERYAL VE METOD

Çalışma, Ege Bölgesi’ndeki yörelerin gelişmişlik performanslarının sosyo-ekonomik açıdan incelenmesini kapsayan bir çalışmadır. Çalışmanın amacı ise, Ege Bölgesi’ndeki illerin etkinliklerinin Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemiyle ölçmek ve performanslarına göre bu yöreleri sıralamaktır. Bunun sonucunda, Ege Bölgesi’nde yer alan illerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik performansları belirlenecek ve performanslarının birbirlerine göre sıralaması yapılacaktır. Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemleri içerisinde “Aralık Veriler” ile uygulanan bulanık yaklaşımdan yararlanılacaktır. Bu yöntemde tüm verileri aralık verilere dönüştürerek analiz yapılması sağlanacaktır. Tüm verilerin aralık haline gelebilmesi için altı değişkenin standart hatalarından yararlanılmıştır.

Çalışmada yer alan altı değişkenin üst sınır ve alt sınır verileri standart hata eklenerek ve çıkarılarak elde edilmiş olup tüm değişken verileri aralık veriler olarak elde edilmiştir. Çalışmada, CCR girdiye ve CCR çıktıya yönelik modeller oluşturulacaktır. Bulanık Veri Zarflama Analizinin çözümünü elde edebilmek için EMS (Version 1.3.0) programı kullanılmıştır. Karar Verme Birimleri “Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak” illeridir. Girdi Değişkenleri “Nüfus Yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı), İlkokul Okul Sayısı, Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (kWh)” ve Çıktı Değişkenleri “Yüzbin kişi başına toplam hastane yatak sayısı, Kütüphane Sayısı, Kişi başına GSYİH (\$)“ dır. Girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesinde önceden yapılmış olan çalışmalar ve tezler göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 1.Girdi Ve Çıktı Değişkenlerine Ait Sayısal Veriler

	Nüfus Yoğunluk	İlkokul Sayısı	Elektrik Tüketimi	Hastane Yatak	Kütüphane	Kişi Başına GSYİH
Afyon	50	373	2,2720	268	16	8,331
Aydın	137,67	344	2,3100	269	19	8,743
Denizli	87,13	290	3,4090	309	26	11,327
İzmir	356,28	791	4,5560	270	38	14,257
Kütahya	47,78	218	2,5440	332	19	9,053
Manisa	107,9	483	3,3160	298	21	11,112
Muğla	73,05	325	3,4310	216	12	12,374
Uşak	68,33	122	4,2090	339	12	10,021
Standart Hata	35,9145	71,1767	0,295	14,2339	3,0055	0,7303

*Kaynak: Tük, MEB'den alınmıştır.

Çalışmada, Bulanık Veri Zarflama Analizi yöntemleri içerisinde “Aralık Veriler” ile uygulanan bulanık yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bu yöntemde verileri aralık verilere dönüştürerek analizler yapılmaktadır. Verileri aralık verilere dönüştürebilmek için 6 değişkenin standart hataları kullanılacaktır. Tüm değişkenlerin verilerine standart hata eklenerek ve çıkarılarak, Tablo 1 ve Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2.Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Alt Sınır Verileri

	Nüfus Yoğunluk	İlkokul Sayısı	Elektrik Tüketimi	Hastane Yatak	Kütüphane	Kişi Başına GSYİH
Afyon	14,0855/	301,8233	1,9770	253,7661	112,9945	7,6007
Aydın	101,7555	272,8233	2,0150	254,7661	15,9945	8,0127
Denizli	51,2155	218,8233	3,1140	294,7661	22,9945	10,5967
İzmir	320,3655	719,8233	4,2610	255,7661	34,9945	13,5267
Kütahya	11,8655	146,8233	2,2490	317,7661	15,9945	8,3227
Manisa	71,9855	411,8233	3,0210	283,7661	17,9945	10,3817
Muğla	37,1355	253,8233	3,1360	201,7661	8,9945	11,6437
Uşak	32,4155	50,8233	3,9140	324,7661	8,9945	9,2907

Bulanık veri zarflama analizi modellerini çözebilmek için EMS (Version 1.3.0) programı kullanılmıştır. EMS programında etkinliklerinin bulunması istendiği verilerin öncelikle girdi ve sonrasında çıktı değişkenlerinin yazılıp excel dosyası şeklinde kaydedilmesi gerekir. Veriler kaydedildikten sonra “Load Data” ibaresinin seçilmesiyle program çalışmaktadır. Programa

tanıtılacak excel dosyasının bazı kurallara uyması gerekmektedir. Programa veriler excel dosyası (.xls) ile eklenmektedir (Barutçu, 2013).

Tablo 3.Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Üst Sınır Verileri

	Nüfus Yoğunluk	İlkokul Sayısı	Elektrik Tüketimi	Hastane Yatak	Kütüphane	Kişi Başına GSYİH
Afyon	85,9145	444,1767	2,5670	282,2339	19,0055	9,0612
Aydın	173,5845	415,1767	2,6050	283,2339	22,0055	9,4733
Denizli	123,0445	361,1767	3,7040	323,2339	29,0055	12,0573
İzmir	392,1945	862,1767	4,8510	284,2339	41,0055	14,9873
Kütahya	83,6945	289,1767	2,8390	346,2339	22,0055	9,7833
Manisa	143,8145	554,1767	3,6110	312,2339	24,0055	11,8423
Muğla	108,9645	396,1767	3,7260	230,2339	15,0055	13,1043
Uşak	104,2445	193,1767	4,5040	353,2339	15,0055	10,7513

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmamızda CCR girdiye yönelik modeller oluşturulacaktır. En doğru karara ve sonuçlara ulaşmak için hangi modeli kullanalım noktasında yöneticiler girdilerini çıktılarını kontrol edip etmeme durumlarına bakarlar. Piyasa koşullarında girdiler kontrol edilemiyorsa çıktı odaklı, çıktılar kontrol edilemiyorsa girdi odaklı model kullanılmalıdır. Kararsız kalındığı durumda toplamsal model kullanılır. Ortaya çıkacak çözümde etkin ve etkin olmayan KVB'ler belirlenecektir. Üst sınır etkinlik değerleri bulunurken üst sınır çıktı verilerinin değerleriyle alt sınır girdi verilerinin değerleri kullanılmaktadır. Alt sınırın etkinlik değerleri bulunurken de alt sınır çıktı verilerinin değerleri ve üst sınır girdi verilerinin değerleri kullanılmaktadır. Yapılan bulanık veri zarflama analizi sonucunda elde edilen skorlar aşağıda verilmiştir. Veri Zarflama Analizinin çözülebilmesi için birçok program mevcuttur. Bunlardan biri olan EMS (Version 1.3.0) programı ile yapılan çalışmanın sonuçları elde edilmiştir. Çalışmada girdiye odaklı CCR Modeli için bulunan üst ve alt sınır teknik etkinlik değerleriaşağıda verilmiştir:

Tablo 4.Girdi Yönlü CCR Modelinin teknik etkinlik skorları

İl	Alt Sınır	Üst Sınır	İl	Alt Sınır	Üst Sınır
Afyonkarahisar	1,0000	0,9987	Kütahya	1,0000	1,0000
Aydın	1,0000	1,0000	Manisa	0,9744	0,9925
Denizli	0,9898	1,0000	Muğla	0,9905	1,0000
İzmir	0,9806	1,0000	Uşak	1,0000	1,0000

Buna göre değerlendirilen 8 ilden 3 ilin üst ve alt sınır etkinlik değerlerinin ikisi birden 1 olduğundan dolayı 3 il tam teknik etkin bulunarak geriye kalan 5 il için etkinlik değerleri aralık sayılar ile ifade edilebilen bulanık sayılar şeklinde ölçülmüş olup bu 5 ilin teknik etkinlik değerleri, Afyonkarahisar : [1.0000, 0.9987]; Denizli : [0.9898, 1.0000]; İzmir: [0.9806, 1.0000]; Manisa : [0.9744, 0.9925]; Muğla : [0.9905, 1.0000]'dir.

$$R(\text{Afyonkarahisar}) = [\max [\max (1.0000, 1.0000, 0.9925, 1.0000) - 1.0000, 0] = 0$$

$$R(\text{Denizli}) = \max [\max (0.9987, 1.0000, 0.9925, 1.0000) - 0.9898, 0] = 0.0102$$

$$R(\text{İzmir}) = \max [\max (0.9987, 1.0000, 0.9925, 1.0000) - 0.9806, 0] = 0.0194$$

$$R(\text{Manisa}) = \max [\max (0.9987, 1.0000, 1.0000, 1.0000) - 0.9744, 0] = 0.0256$$

$$R(\text{Muğla}) = \max [\max (0.9987, 1.0000, 1.0000, 0.9925) - 0.9905, 0] = 0.0095$$

Afyonkarahisar ili, maksimum pişmanlığı en küçük olan il olduğundan dolayı, Afyonkarahisar ili 5 il içerisinde en iyi teknik etkinlik skoruna sahip il olarak ifade edilir ve sıralama işlemlerinden elemesi yapılarak kalan 4 il için tekrar eleme adımları uygulanır. Aynı şekilde; Muğla ve İzmir içinde tablo 5'de görüldüğü üzere hesaplamalar yapılır. İzmir ili, maksimum pişmanlığı en küçük olan il olduğundan dolayı, İzmir ili Manisa'ya kıyasla daha iyi teknik etkinlik skoruna sahip il şeklinde değerlendirilmesi yapılır. Tüm analizler sonucunda, girdi odaklı CCR modeli için yapılan etkinlik ölçümlerine bağlı olarak, analizi yapılan 5 ilin teknik etkinliklerinin sıralaması Afyonkarahisar > Muğla > Denizli > İzmir > Manisa şeklindedir.

Tablo5. Maksimum pişmanlık kriteri altında analiz sonuçları

Afyonkarahisar	Muğla	Denizli			
R (Denizli)	0.0102*	R(Denizli)	0.0102	R(İzmir)	0.0119
R(İzmir)	0.0194	R(İzmir)	0.0194	R(Manisa)	0.0256
R(Manisa)	0.0256	R(Manisa)	0.0256		
R(Muğla)	0,0095	R (Denizli)=	$\max [\max (1.0000, 0.9925, 1.0000) - 0.9898, 0] = 0.0102*$		

Yapılan Bulanık Veri Zarflama Analizi sonucu 3 il tam teknik etkin bulunurken, en kötü teknik etkinlik değerine sahip olan il ise Manisa'dır. Referans Kümede Yer Alan İllere bakılırsa, CCR girdiye yönelik modellerde alt sınır teknik etkinlik değerlerine ve referans kümede yer alan illere bakacak olursak; Aydın ili 4 kere, Kütahya ili 2 kere Afyonkarahisar ili ise 2 kere referans kümede yer almıştır. Şekil 1'de CCR girdiye yönelik modellerde alt sınır teknik etkinlik değerleri ve Referans kümede yer alan iller görülmektedir.

	DMU	Score	Nufus {()}\V	okuls {()}\V	elekt {()}\V	hstan {()}\V	kutup	gsyih {()}\V	Benchmarks	{F/S}	{F/S}	{F/S}	{S}	{S}	{S}	
										Nufus {()}\V	okuls {()}\V	elekt {()}\V	hstan {()}\V	kutup	gsyih {()}\V	
1	F1	100,00%	2,16	0,00	26,96	3,52	5,74	19,86		2						
2	F2	100,00%	1,00	0,01	8,67	0,16	7,86	1,67		4						
3	F3	98,98%	0,00	0,13	1,00	0,00	1,07	0,00	2 (0,20) 5 (1,12)	17,52	0,00	3,87%	20,46	0,00	0,77	
4	F4	98,06%	0,00	0,00	1,00	0,00	0,88	0,00	2 (1,86)	30,77	11,49	3,35%	43,50	0,00	2,65	
5	F5	100,00%	0,08	0,62	1,81	0,80	0,80	0,91		2						
6	F6	97,44%	0,01	0,00	1,00	0,00	0,00	0,86	1 (0,66) 2 (0,62)	0,00	43,65	4,67%	49,35	2,15	0,00	
7	F7	99,05%	0,01	0,05	1,00	0,00	0,00	1,00	1 (0,16) 2 (0,23) 5 (0,97)	0,00	0,00	4,28%	15,28	14,41	0,00	
8	F8	100,00%	1,41	1,38	3,36	2,05	1,21	2,89		0						

Şekil 1. Alt sınır Teknik etkinlik değerleri ve Referans küme

CCR girdiye yönelik modellerde üst sınır teknik etkinlik değerlerine ve referans kümede yer alan iller Aydın 2 kere, Kütahya 2 kere ve Muğla 2 kere referans kümede yer almıştır.

	DMU	Score	Nufus {()}\V	okuls {()}\V	elekt {()}\V	hstan {()}\V	kutup	gsyih {()}\V	Benchmarks	{F/S}	{F/S}	{F/S}	{S}	{S}	{S}
										Nufus {()}\V	okuls {()}\V	elekt {()}\V	hstan {()}\V	kutup	gsyih {()}\V
1	F1	99,87%	0,05	0,00	1,00	0,00	0,10	0,94	2 (0,11) 5 (0,63) 7 (0,13)	0,00	65,66	3,21%	0,21	0,00	0,00
2	F2	100,00%	0,02	1,03	7,40	0,34	2,17	5,94		2					
3	F3	100,00%	0,51	2,01	1,22	0,45	2,43	0,87		0					
4	F4	100,00%	0,24	0,35	3,55	0,15	3,46	0,53		0					
5	F5	100,00%	1,51	0,97	1,29	1,39	1,31	1,06		2					
6	F6	99,25%	0,06	0,00	1,00	0,00	0,10	0,92	2 (0,44) 5 (0,59) 7 (0,17)	0,00	34,87	5,52%	49,94	0,00	0,00
7	F7	100,00%	0,79	1,43	1,48	0,05	0,04	3,60		2					
8	F8	100,00%	0,25	0,97	1,28	0,86	0,16	1,48		0					

Şekil 2. Üst Sınır Teknik etkinlik değerleri ve Referans küme

Verilen sonuçlara dayalı olarak, girdi odaklı CCR modelinde referans kümede en fazla yer almış olan iller Aydın ve Kütahya'dır. Girdi ve çıktı odaklı CCR modeli baz alınarak, referans kümede en fazla yer almış olan iller ve illerin referans kümesi Aydın için 6, Kütahya için 4, Muğla ve Afyon için 2'dir. Etkin olmayan illeri etkin hale getirebilmek için yararlanacakları iller referans kümede gösterilmektedir. Bir diğer ifadeyle açıklamak gerekirse, referans kümede yer alan iller, etkin olmayan illere hedef model şeklinde gösterilebilir.

Çalışmada çıktı odaklı CCR modeliyle etkinlik ölçümü yapmak için aralık verilerle her il için alt ve üst sınır teknik etkinlik skorları hesaplanmaktadır. Üst sınır etkinlik değerleri bulunurken üst sınır çıktı verilerinin değerleriyle alt sınır girdi verilerinin değerleri kullanılmaktadır. Alt sınırın etkinlik değerleri bulunurken de alt sınır çıktı verilerinin değerleri ve üst sınır girdi verilerinin değerleri kullanılmaktadır. Fakat çıktı odaklı modeller bazında sonuçlar sayısal ifadeyle üst ve alt sınır değerleri demektir; etkinlik üst ve alt sınır değerleri demek değildir. Açıklamak gerekirse çıktı odaklı modeller için etkinlik değerleri 1'e eşit ya da 1'den büyük olarak bulunmaktadır. Analizler sonucunda bulunan skorlar ne oranda büyürse etkinlik de o oranda azalmaktadır. Başka bir ifadeyle, alt sınır değerleri üst sınır değerlerinden sayısal nicelik olarak büyük bulursa da etkinlik çerçevesinde bakılacak olursa sayısal nicelik olarak büyük bulunan skorlar etkinlik alt sınırını ve sayısal nicelik olarak küçük bulunan skorlar etkinlik üst sınırını belirtmektedir.

Veri Zarflama Analizinin çözülebilmesi için birçok program mevcuttur. Bunlardan biri olan EMS (Version 1.3.0) programı ile yapılan çalışmanın sonuçları elde edilmiştir. Çalışmada çıktıya odaklı CCR Modeli için bulunan üst ve alt sınır teknik etkinlik değerleri Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. Çıktı Yönlü CCR Modelinin teknik etkinlik skorları

İl	Alt Sınır	Üst Sınır	İl	Alt Sınır	Üst Sınır
Afyon	1,0000	1,0269	Kütahya	1,0000	1,0000
Aydın	1,0000	1,0000	Manisa	1,1444	1,0953
Denizli	1,1093	1,0000	Muğla	1,3676	1,0000
İzmir	1,2609	1,0000	Uşak	1,0000	1,0000

Buna göre değerlendirilen 8 ilden 3 ilin üst ve alt sınır etkinlik değerlerinin ikisi birden 1 olduğundan dolayı 3 il tam teknik etkin bulunarak geriye kalan 5 il için etkinlik değerleri aralık sayılar ile ifade edilebilen bulanık sayılar şeklinde ölçülmüş olup bu 5 ilin teknik etkinlik değerleri, Afyonkarahisar : [1.0000, 1.0269]; Denizli : [1.1093, 1.0000]; İzmir: [1.2609, 1.0000]; Manisa : [1.1444, 1.0953]; Muğla : [1.3676 , 1.0000] ‘dir.

Çıktı odaklı CCR modelinde dikkat etmek gerekirse alt sınır değerleri sayısal nicelik olarak üst sınır değerlerinden büyük olmaktadır. Çıktı odaklı modellerde etkinlik değerleri ise 1’e eşit ya da 1’den büyük olmaktadır. Bulunan etkinlik skorları 1’e ne kadar yakın bulunursa etkinlik o oranda iyidir şeklinde ifade edilmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda incelenen 5 ilin etkinlik değerlerinin sıralama işlemi yapılırken aralıklar aynı şekilde sayısal değerlerine göre belirlenip maksimum pişmanlıkları bulunur. Fakat maksimum pişmanlığı küçük olan il, en kötü etkinliğe sahiptir. Teknik etkinlik değerleri aralık sayılar şeklinde bulunan 5 ilin etkinlik sıralaması adımları “Minimaxregret yaklaşımı” ile yapılır. Muğla ili, maksimum pişmanlığı en küçük olan il olduğundan dolayı, Muğla ili 5 il içinde en kötü etkinliğe sahip il şeklinde ifade edilir ve ve sıralama işlemlerinden elemesi yapılarak kalan 4 il için tekrar eleme adımları uygulanır. Aynı şekilde; İzmir ve Denizli için de tablo 7’de görüldüğü üzere hesaplamalar yapılır. Denizli ili, maksimum pişmanlığı en küçük olan il olduğundan dolayı, Denizli ili Afyonkarahisar’a kıyasla en kötü etkinliğe sahip il şeklinde değerlendirilmesi yapılır. Tüm analizler sonucunda, çıktı odaklı CCR modeli için yapılan etkinlik ölçümlerine bağlı olarak, analizi yapılan 5 ilin teknik etkinliklerinin sıralaması Afyonkarahisar > Denizli > Manisa > İzmir > Muğla şeklindedir.

Tablo7. Maksimum pişmanlık kriteri altında analiz sonuçları

Muğla		İzmir		Manisa	
R (Afyon)	0.3407*	R(Afyon)	0.234	R(Afyon)	0.0824
R(Denizli)	0.3676	R(Denizli)	0.2609	R(Denizli)	0
R(İzmir)	0.3676	R(Manisa)	0.1656		
R(Manisa)	0,2723	R(Afyon) = max [max (1.1093, 1.2609, 1.1444, 1.3676) –1.0269, 0]=0,3407*			

CCR çıktıya yönelik modellerde alt sınır teknik etkinlik değerlerine ve referans kümede yer alan illere bakacak olursak; Aydın ili 4 kere, Kütahya ili 3 kere referans kümede yer almıştır.

	DMU	Score	Nufus {V}	okuls {V}	elektr {V}	hstan {V}	kutup	gsyih {V}	Benchmarks	{S} Nufus {}	{S} okuls {}	{S} elektr	{F} hstan	{F} kutup	{F} gsyih {}
1	F1	100,00%	0,16	0,03	3,18	0,46	0,39	2,51		0					
2	F2	100,00%	0,01	0,05	0,81	0,22	0,34	0,31		4					
3	F3	110,93%	0,00	0,01	0,60	0,17	0,17	0,17	2 (0,11) 5 (1,28)	24,55	0,00	0,00	7,10%	5,74%	2,73%
4	F4	126,09%	0,00	0,00	0,76	0,17	0,17	0,17	2 (2,11)	05,77	44,47	0,00	3,15%	3,18%	3,23%
5	F5	100,00%	0,02	0,20	0,56	0,26	0,27	0,26		3					
6	F6	114,44%	0,01	0,00	0,64	0,17	0,17	0,17	2 (0,62) 5 (0,79)	0,00	27,99	0,00	3,40%	3,81%	4,45%
7	F7	136,76%	0,01	0,00	0,86	0,17	0,17	0,17	2 (0,23) 5 (1,19)	0,00	17,08	0,00	7,16%	3,02%	5,38%
8	F8	100,00%	0,04	0,15	0,47	0,22	0,19	0,25		0					

Şekil 3. Alt sınır teknik etkinlik değerleri ve Referans küme

CCR çıktıya yönelik modellerde üst sınır teknik etkinlik değerlerine ve referans kümede yer alan illere bakacak olursak; Aydın ili 1 kere, Kütahya ili 2 kere ve Muğla ili 1 kere referans kümede yer almıştır.

	DMU	Score	Nufus {V}	okuls {V}	elektr {V}	hstan {V}	kutup	gsyih {V}	Benchmarks	{S} Nufus {}	{S} okuls {}	{S} elektr	{F} hstan	{F} kutup	{F} gsyih {}
1	F1	102,69%	0,13	0,00	3,37	0,17	0,17	3,14	2 (0,11) 5 (0,75) 7 (0,05)	0,00	65,95	0,00	7,89%	3,23%	3,00%
2	F2	100,00%	0,01	0,02	0,85	0,20	0,34	0,33		1					
3	F3	100,00%	0,17	0,74	0,48	0,21	0,90	0,28		0					
4	F4	100,00%	0,08	0,12	2,13	0,18	1,91	0,24		0					
5	F5	100,00%	0,18	0,29	0,36	0,28	0,28	0,27		2					
6	F6	109,53%	0,00	0,00	0,60	0,17	0,17	0,17	5 (1,27)	37,43	86,60	0,00	2,34%	2,98%	1,89%
7	F7	100,00%	0,67	0,65	6,37	0,18	0,17	7,34		1					
8	F8	100,00%	0,19	0,57	0,37	0,39	0,20	0,54		0					

Şekil 4. Üst sınır teknik etkinlik değerleri ve Referans küme

Verilen sonuçlara dayalı olarak, çıktı odaklı CCR modelinde referans kümede en fazla yer almış olan iller Aydın ve Kütahya'dır. Girdi ve çıktı odaklı CCR modeli baz alınarak, referans kümede en fazla yer almış olan iller ve illerin referans kümeleri Aydın ve Kütahya 5, Muğla 1'dir. Etkin olmayan illeri etkin hale getirebilmek için yararlanacakları iller referans kümede gösterilmektedir. Bir diğer ifadeyle açıklamak gerekirse, referans kümede yer alan iller, etkin olmayan illere hedef model şeklinde gösterilebilir.

KAYNAKLAR

DOĞAN,NÖ.TANÇ,A.(2008), KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE FAALİYET DENETİMİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 239-259.

GÜNEŞ, T. (2006), Bulanık Veri Zarflama Analizi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

<http://www.tuik.gov.tr/>(Erişim tarihi 21.02.2019)

KABAK ,M.ÖZVERİ,O.(2017), BULANIK VERİ ZARFLAMA ANALİZİ (BVZA) YÖNTEMİNİN MAĞAZA YERİ SEÇİMİNDE KULLANIMI, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(43),507-518.

<http://www.meb.gov.tr/>(Erişim tarihi 21.02.2019)

BARUTÇU, Y. (2013), ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR YAZILIM UYGULAMASI, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.

ALTAN ,MS.(2010), TÜRK SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK: VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİR UYGULAMA, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 185-204.

<https://www.saglik.gov.tr/>(Erişim tarihi 21.02.2019)

ERTUĞRUL ,İ. IŞIK, AT.(2008), İŞLETMELERİN VZA İLE MALİ TABLOLARINA DAYALI ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ: METAL ANA SANAYİİNDE BİR UYGULAMA, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10(1), 201-217.

GÜNDÜZ ,O.(2014), Bulanık Veri Zarflama ile Kuru Kayısı Yetiştiren İşletmelerin Etkinlik Analizi, *Tarım Bilimleri Dergisi*, 21(2015), 525-537.

ÖZEL SAĞLIK SİGORTASININ KÜMELEME ALGORİTMALARI İLE ANALİZİ

Dr. Öğretim Üyesi Burcu ÖZCAN²³⁸

Günlük hayatta birtakım riskler ile karşılaşmaktayız. Bu risklere karşı güvence sağlamak için devlet desteği ile olan sigorta türüne sosyal sigorta denmektedir. Bir yandan özel sigorta kavramı ile gerçek ya da tüzel kişiler riski transfer edilmektedir. Sigortalılara bu seçenek ile poliçe kapsamına göre değişiklik göstermekle birlikte yurtiçi ya da yurtdışında ayakta ya da yatarak istedikleri doktor ya da sağlık kurumunda masrafların karşılanması sağlanır. Özel sağlık sigortaları özellikle yüksek meblağlı hastalık ya da ameliyat durumlarında kurtarıcıdır. Bu amaçla yapılan çalışmada bir firmanın personel kayıtlarının analiz edilmesi sonucunda sınıflandırma algoritmaları kullanılarak yeni çalışanlardan ya da mevcut çalışanlardan kimlere özel sağlık sigortası teklifi gönderilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: sosyal sigorta, sınıflama algoritmaları, İstatistiksel analiz

Giriş

Nüfusun ve teknolojinin artışı ile birlikte ivme kazanmıştır. Sağlık sektöründe kaliteli, hatasız Sağlık Hizmetleri, fiyatları makul olması sağlık hizmeti alanların en kısa süre içerisinde isteklerin cevap bulması gibi olumlu değerler ülkelere ekonomik anlamda da büyük getiriler sağlamaktadır. Özel sağlık hizmetleri bu gelirlerinin daha da artmasına neden olmaktadır. Özel Sağlık Sigortaları bu kapsamında önem taşımaktadır sağlık sektörüne ilişkin literatürde çok sayıda çalışma vardır. Sağlıkta kalite yönetimi[1-5], süreç yönetimi[6] ve Bilişim sistemler[7-11] olarak sayılabilir. Uygulamada bir firma çalışanların personel kayıtlarından elde edilen veriler alınarak düzenlenmiştir. Veri olarak İsim, soy isim, doğum yeri, yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, tansiyon, Kronik hastalık, Ameliyat, Şeker hastalığı, Görme bozukluğu, Kalp rahatsızlığı, Gelir, Özel Sağlık Sigortası olup olmadığıdır. Personelin girdi olarak yer alan verileri ile çıktı olarak bulunan Özel sağlık sigortası kullanma/kullanmama durumunu karşılaştırmak için C5.0 ve C&R tree kullanılmıştır. Şekil 1’de Türkiye’deki Devlet / sosyal sağlık sigortası kapsamında Toplam sağlık bakımı, Hastada ve akut bakım, Ayakta tıbbi yardım, Eczacılık ürünleri, Özel sağlık sigortası Toplam özel sağlık sigortası (PHI) teminatı bilgileri bulunmaktadır. Gerek özel gerekse kamu sağlık sigortası kapsamında yıllara bağlı olarak yükselen bir durum söz konusudur.

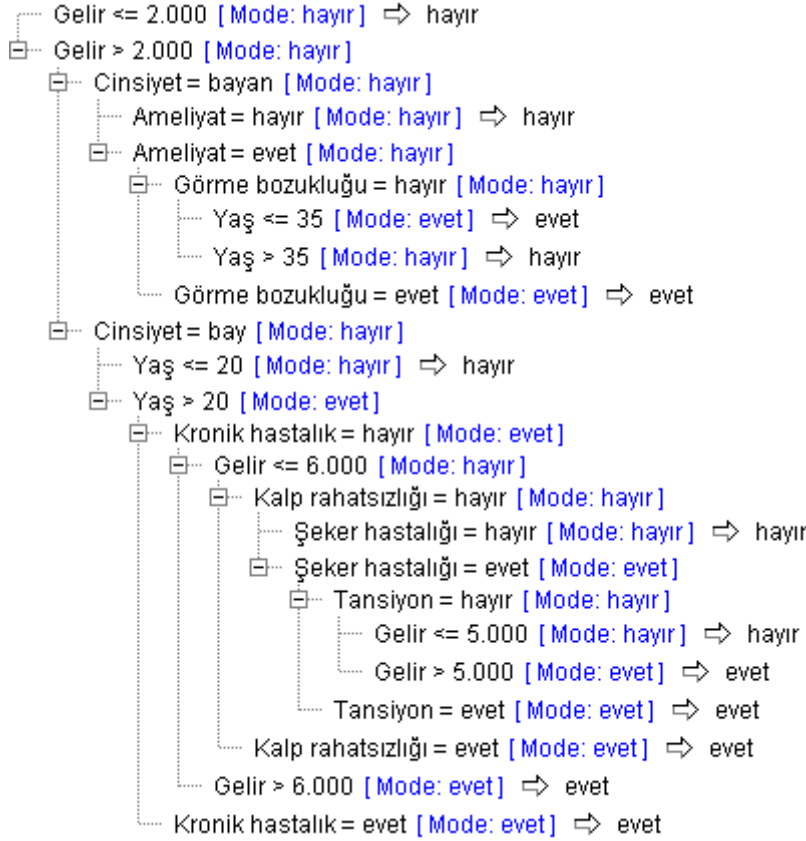
²³⁸Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, burcu.ozcan@kocaeli.edu.tr

Country		Turkey								
Year		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Measure		▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼
Total health care	Thousands of persons	68 238.7	70 921.7	72 954.3	74 256.3	75 140.7	76 445.7	77 510.2	78 394.7	(P) 80 199.3
In-patient and acute care		68 238.7	70 921.7	72 954.3	74 256.3	75 140.7	76 445.7	77 510.2	78 394.7	(P) 80 199.3
Out-patient medical care		68 238.7	70 921.7	72 954.3	74 256.3	75 140.7	76 445.7	77 510.2	78 394.7	(P) 80 199.3
Pharmaceutical goods		68 238.7	70 921.7	72 954.3	74 256.3	75 140.7	76 445.7	77 510.2	78 394.7	(P) 80 199.3
Total private health insurance (PHI) coverage		1 848	2 040.9	3 419	4 131.1	4 304.8	4 483.9	4 279.3	6 101.8	..
Total public and primary private health insurance	% of total population covered	94	96.2	97.6	98.2	98	98.4	98.4	98.2	(P) 99.2
Total health care	% of total population	94	96.2	97.6	98.2	98	98.4	98.4	98.2	(P) 99.2
In-patient and acute care		94	96.2	97.6	98.2	98	98.4	98.4	98.2	(P) 99.2
Out-patient medical care		94	96.2	97.6	98.2	98	98.4	98.4	98.2	(P) 99.2
Pharmaceutical goods		94	96.2	97.6	98.2	98	98.4	98.4	98.2	(P) 99.2
Total private health insurance (PHI) coverage		2.5	2.8	4.6	5.5	5.6	5.8	5.4	7.6	..

Şekil 1. Türkiye'ye ilişkin sağlık sigortası verileri

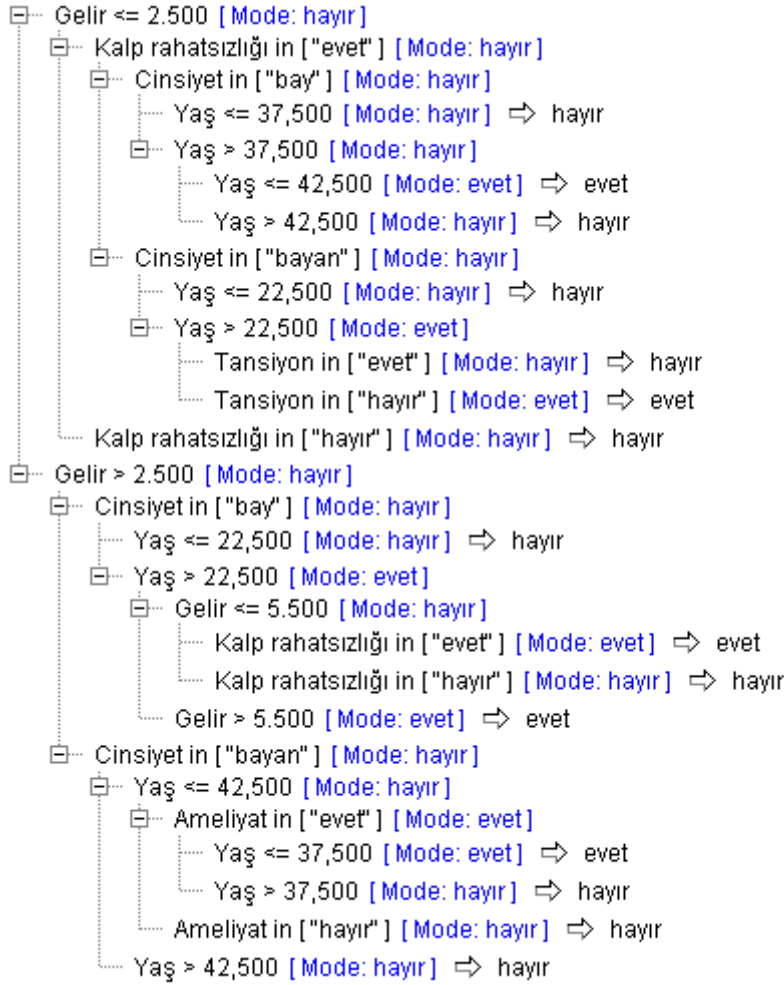
Kaynak: <https://www.oecd-ilibrary.org>

Şekil 2'de görüldüğü üzere, C5.0 analizi ile oluşturulan modele göre; 1.Kademe: Gelirdir. İlk kademe özel sağlık sigortasını en çok etkileyen veri gelir olarak belirlenmiştir. Geliri 2000 ve altında kalanlar genel olarak özel sağlık sigortası almadığı görülmekte 2000 üzerinde olanlar için bir sonraki dallanmaya geçmektedir.2.Kademe: Cinsiyettir. 2. Kademe Gelir 2000 üzerinde olanlar için cinsiyet seçeneği belirleyici olduğu görülmektedir. Bu dallanma evet/hayır ile sonuçlanmaz çünkü erkek/kadın için doğrudan bir kanı görülmemekte her 2 seçenekte bir sonraki kademeye geçmektedir.3.Kademe: Kadın seçeneğinin Ameliyat olup olmamasıdır. Kadın için Ameliyat seçeneği seçicidir. Ameliyat olmamış kadınların özel sağlık sigortasına yaklaşımı veriler üzerinden düşürsek %100 olarak olumsuz olmaktadır. 3.Kademe: Erkek=>Yaş değişkenidir. Erkeklerin etkeni ise yaş olduğu görülmektedir. 20-25 arası yaşta düşük yaşa sahip olanların özel sağlık sigortası sahibi olmadıkları 25 yaş üstünde ise bu oran arttığı görülmektedir. Verilerin doğruluğu %60 a kadar olduğunda değerlendirilmeye tabii tutulmaktadır. 4.Kademe: Görme bozukluğudur. Kadınlarda 4. kademe değerlendirilen veri sayısı 100 den 17 ye düşmüştür bu yüzden 4. kademe ile birlikte altta gelen kademelerin değerlendirilmesi veri azalmasından dolayı doğru sonuç vermeyebilir, doğru sonuç verse dahi fazla ayrıntıya inmektedir.6.Kademe: Kalp Rahatsızlığıdır. Erkeklerde 3.yaş (20-25 büyükten)>4.Kronik hastalık (hayır)>5.Gelir (6000 küçük)>6. kademe ise kalp rahatsızlığına gelmiştir. Değerlendirilen veri sayısı 100 den 38 e düşmüş bu yüzden değerlendirme burada sonlandırılmıştır. C5.0 algoritmasına göre sonuçlardan yararlanarak; Geliri 2000 TL üstünde, ameliyat geçirmiş kadınlara ve geliri 2000 TL üstünde kronik hastalığı bulunan 25 yaşından büyük erkekler veya 25 yaşından büyük kronik hastalığı bulunmayan ve geliri 6000 TL den yukarı olan erkeklere Özel sağlık sigortası teklifinde bulunulmalıdır.

Şekil 2. C5 algoritmasına ilişkin sınıflama

Şekil 3’de görüldüğü üzere, Aynı C&R Tree algoritması ile model oluşturulursa; C&R tree de dallanma 5 kademeden oluşmaktadır. İlk kademede gelir 2500 ve altı, 2500 üstü olarak değerlendirilmiştir. 2.Kademede 2500<= de kalp rahatsızlığı varsa özel sağlık sigortası kullanmakta yoksa devam etmektedir.(sonrası veri %60 altı) 2. kademede 2500> ise cinsiyetten erkek/erkek kadın şeklinde devam etmektedir.3.Kademe erkeklerde yaşa göre parçalanmış 22,5 ve altında olanlar sağlık sigortası tercih etmezken üstünde olanlar sağlık sigortası kullanmaktadır.(sonrası veri %60 altı) 3.kademede kadınlarda yaş ise %60 altında kaldığı için değerlendirmeye alınmamaktadır. C&R tree algoritmasına göre sonuçlardan yararlanarak; Geliri 2500 TL ve altında, kalp rahatsızlığı olanlara ve geliri 2500 TL nin üstünde 22 yaşından büyük olan erkekler ayrıca geliri 2500 üstünde kadınlara Özel sağlık sigortası teklifinde bulunulmalıdır.

Şekil 2. CRT algoritmasına ilişkin sınıflama

Sonuç ve Öneriler

Sağlık hizmetleri insan hayatının sürdürülmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hatta sağlık hizmetlerinin kalitesi, düzeyi gelişmişlik düzeyinin de göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sağlık sektörü denildiğinde çok boyutlu bir süreçten bahsedilmektedir. Sağlık hizmet sunum, kalite, sağlık kuruluşundaki bilişim alt yapısı, tedarik zinciri, finansman ve fiyatlandırmalar gibi pek çok konu müşteriler /hastalar için önem arz eder. Tüm bu alanlardaki memnuniyet ya da memnuniyetsizlik kişilerin arayışlarını etkilemektedir. Günümüzde de özel sağlık sigortası ile birlikte sağlık hizmetleri açısından yelpazeyi artırmaktadır. Bu kapsamda özel sağlık sigortası konusunda faaliyet gösteren firmalar, bu hizmetten yararlanmak isteyen kişilerin özelliklerinin belirleyerek doğru müşteri grubuna odaklanmak isterler. Bu amaçla kimlere özel sağlık sigortası teklifi gönderilmesi gerektiği belirlenmiştir. Öncelikle gelir 2000-2500 üstünde istenmektedir. Bununla birlikte erkek/kadın 2 cinsiyette de seçenekler devam etmekte, erkeklerde genelde yaş kriteri aranmakta ve bu 22-25 yaş üstü olmaktadır. Kadınlarda ise Özel sağlık sigortası teklifinde bulunmak için gelir koşulu

yeterlidir. Diğer seçenekler 2 modelde de değişiklik gösterdiğinden istenildiği takdirde eklenebilir. Bunlar;

Geliri 2000 TL üstünde, ameliyat geçirmiş kadınlara ve geliri 2000 TL üstünde kronik hastalığı bulunan 25 yaşından büyük erkekler veya 25 yaşından büyük kronik hastalığı bulunmayan ve geliri 6000 TL den yukarı olan erkeklere Özel sağlık sigortası teklifinde bulunulmalıdır.

Geliri 2500 TL ve altında, kalp rahatsızlığı olanlara ve geliri 2500 TL nin üstünde 22 yaşından büyük olan erkeklere ayrıca geliri 2500 üstünde kadınlara Özel sağlık sigortası teklifinde bulunulmalıdır.

Kaynaklar

1. Nesrin Alptekin, Gözde Yeşilaydın, Classifying OECD Countries According to Health Indicators Using Fuzzy Clustering Analysis, İşletme Araştırmaları Dergisi,2015,7(4) 137-155

2. ÇINAROĞLU, Songül ;Ankara Metropolitan Alanda Bulunan Hastanelerin İtibar Ve İmaj Algısı Açısından Kümelenmesi, Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences . 2015, Vol. 20 Issue 1, p277-290. 14p.

3. İbrahim Kayral, Sağlık Hizmetlerinde Kalite Karmaşası: “Sağlık Hizmetleri Çok Boyutlu Kalite Modeli”, verimlilik dergisi, Sayı 3 (2014)

4. İbrahim Halil Kayral , Umut Beylik , Fatih Orhan, Multi-dimensional quality analysis of hospital standards: A case of standard set , Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 1(3) 2016 ,6-16

5. Avcı, Mehtap ,Kamu Kuruluşlarında Toplam Kalite Yönetimi Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Uygulama Örneği, yüksek lisans tezi,İstanbul Gelişim Üniversitesi, 2016

6. Arzu YILDIRIM M. Şirin BAKIR, Sağlık Kurumlarında Üretim Ve Süreç Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme: Malatya Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği, 21-22 Mart 2014 Üretim Ekonomisi Kongresi

7. Tekin AVANER, Recep FEDAI, Dıgitalızatıon In Health Services: Using Information Systems In Health Administration, Suleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences Y.2017, Vol.22, Special Issue on Kayfor15, pp.1533-1542.

8. Fikriye Yılmaz, Burcu Tosun, Meriç Yavuz Çolak, Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın Özel Hastaneler Ve Sağlık Sistemi Üzerine Etkileri, 1(1), (2016) ,63-79

9. Gamze BAYIN,Gözde YEŞİLAYDIN, Okan ÖZKAN, Bulut Bilişimin Sağlık Hizmetlerinde Kullanımı, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:48 233-253

10. Alaeddin KOSKA, Nusret GÖKSU, Hastanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı ile Hasta Güvenliği Kültürü Arasındaki İlişki, , Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,Cilt 5, Sayı 4 (2017)

11. Tolga HAYIT, Uçman ERGÜN, Sağlık Sektöründe Geliştirilen Mobil Uygulamaların İncelenmesi Ve Mobil Cihazlar İçin Hasta Takip Uygulaması Örneği, AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2016 Bahar/Spring – Cilt/Vol: 7- Sayı/Num: 23,97-114

12. <https://www.oecd-ilibrary.org> erişim tarihi 07.05.2019

SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE FİLM VE DİZİLERİN ETKİN KULLANIMI

Dr. Özgür ALTINDAĞ²³⁹
Oktay TATLİCİOĞLU²⁴⁰

ÖZET

Sosyal hizmet eklektik temele sahip hem teori hem de uygulama boyutu olan bir disiplindir. Sosyal hizmet uygulaması doğrudan insana ve insanın çevresi ile arasında oluşan ilişkilere odaklanır. Burada karşı karşıya kalınan sorunlar sosyal hizmetin de temel çalışma alanıdır. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitimi alan öğrencilerin insan ve kaynak sistemler arasındaki etkileşim ve bağlantıları iyi bir şekilde kavramaları insana dair sorunların etkin çözümünde kilit öneme sahiptir. Sosyal hizmet eğitiminde insanlara dair sorunların sanatsal öğeler kullanılarak öğrencilere aktarımı doğrudan görsel öge destekli bir eğitim sisteminden gelen öğrenciler için son derece uygundur. Bu anlamda sosyal hizmet eğitiminde hem teorik hem de uygulama odaklı derslerin kapsamına giren uygun dizi ve filmlerin kullanılması öğrencilerin söz konusu dersin içeriğini daha net bir şekilde anlamalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Eğitim, Sanat, Film, Dizi

GİRİŞ

İnsanların yardımsız karşılayamadıkları, kişisel ya da sosyal içerikli tüm sorunların gerekli sosyal hizmetler ve diğer türde yardımlar aracılığı ile çözümü olarak tanımlanabilecek sosyal hizmet mesleği şüphesiz tüm dünya insanları için oldukça önemli bir meslek ve disiplindir.

Sosyal hizmet mesleği 18. yüzyılın başlarında ABD ve İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Türkiye’de eğitimin başlaması 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi adıyla Birleşmiş Milletler Eğitim Müşavirleri ve Türkiye’deki öğretim üyelerinin çabalarıyla başlamıştır. Lisans düzeyindeki eğitime mülakatla eşit sayıda seçilen kız-erkek yaklaşık 18 öğrenciyle başlanmıştır.

2002 yılına kadar sadece Hacettepe Üniversitesi bünyesinde devam eden lisans eğitimi 2019 yılı itibarıyla 80’i aşkın lisans programı ile sürdürülmektedir.

Sosyal hizmet eğitimi sosyal sorunların çeşitliliğini kapsayacak ve onlara çözüm üretecek şekilde kurgulanmak zorundadır. Bu nedenle eğitim müfredatı eklektik temellidir. Eğitim müfredatının içinde psikoloji, sosyoloji, felsefe, iktisat, kamu yönetimi, antropoloji, çocuk gelişimi, tıp, iletişim, hukuk, istatistik, matematik, tarih gibi pek çok bilim dalının bilgisinden faydalanılmaktadır. Sosyal hizmet eğitimi hem teorik hem de uygulamaya dönük öğeleri eklektik temelle harmanlayan oldukça bütüncül bir eğitim programına sahiptir.

Sosyal hizmet lisans bölümlerinden mezun olan öğrenciler kamuda sosyal çalışmacı unvanı ile çalışmaktadırlar. Meslek elemanları yaygın olarak kamuoyunda “sosyal hizmet uzmanı” olarak bilinmektedir. Mesleki örgütlenme de bu isimle sürdürülmektedir.

²³⁹Dicle Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, ozgur.altindag@dicle.edu.tr

²⁴⁰ Dicle Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, oktay.tatlcioglu@dicle.edu.tr

Sosyal hizmet uzmanları Türkiye’de aile mahkemeleri, çocuk mahkemeleri, denetimli serbestlik şube müdürlükleri, çocuk eğitim evleri, ceza ve tutukevleri, adli tıp kurumu, çocuk izlem merkezleri, hastaneler, sağlık il müdürlükleri sosyal hizmet il müdürlükleri, aile danışma merkezleri, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, huzurevleri, yaşlı yaşam evleri, umut evleri, çocuk evleri, sevgi evleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, bağımlılık tedavi merkezleri (AMATEM, UMATEM), okullar, kreşler, diyaliz merkezleri, il emniyet müdürlükleri, jandarma genel komutanlığı, genel kurmay başkanlığı, kuvvet komutanlıkları, askeri kışlalar, afet ve acil durum yönetimi başkanlığı, rehberlik ve araştırma merkezleri, üniversiteler ve öğrenci yurtlarında çalışabilmektedir.

Bu bağlamda oldukça farklı çalışma alanlarında birbirlerinden çok farklı öykü ve sorunlara sahip müracaatçılarla çalışmaları beklenen sosyal hizmet uzmanlarının çok yönlü bir eğitim almaları ve aldıkları bu eğitimi içselleştirerek çalışma alanlarında çalıştıkları sorun alanının etkisi altında olan müracaatçılara en üst düzeyde destek olmaları beklenmektedir.

FİLM VE DİZİLERİNİN SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE KULLANIMI

Sinema ile sosyal hizmet alanlarının kesişme noktasında insan yaşamları vardır. Sinema, üretim ve tüketim süreçleri açısından toplumsal olana dayanır. Sanatçı üretimini toplumsal ilişkiler üzerinde inşa ettiği için farkında olsun ya da olmasın toplumsal bir gerçeklik ortaya koyar (Çağan, 2006). Bir sanat eseri üretildiği dönemin ekonomik, sosyal ve politik özelliklerini taşır. Bir dönemin sosyal ilişkilerine, değerlerine, politik süreçlerine bir sinema filmi üzerinden ulaşmak mümkün olabilmektedir. Örneğin Charlie Chaplin’in hem senaristi ve hem de yönetmeni olduğu Modern Times filmine bakıldığında sanayileşme sonrası ortaya çıkan makineleşmenin insanı kendine nasıl yabancılaştırdığı, kapitalist üretim süreci ve emek sömürüsü hakkında bir fikir vermektedir.

Sinema toplumsal gerçekliğin beyaz perdede yeniden üretilmesi sürecidir. Sinema ile toplumsal gerçek arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu söylemek gerekir. Çünkü sinemacı ürettiği filmde toplumsal gerçekliğe dokunurken aynı zamanda toplumsal olanın anlamına etki de edebilmektedir (Diken ve Laustsen, 2008). Sinema izleyiciyle kurduğu etkileşim yoluyla farkındalık yaratmak, davranış ve tutum değiştirmek, herhangi bir konuda kamuoyu oluşturmak gibi etkilere sahip olabilmektedir. Bu etkiye eleştirel bir yaklaşımla yaklaşıldığında rıza üretme süreçlerinde sinemanın kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin film ve sinemalarda sübliminal olarak yerleştirilen mesajlara izleyici farkında olmadan maruz kalır. Bu tür eleştirel yaklaşımların gerçekliği söz konusu olmak beraber bu çalışma daha çok sinemanın eğitim süreçlerinde kullanımına odaklandığı için bu konu burada derinlemesine tartışılmamıştır.

Çok yönlü bir temele sahip olan sosyal hizmet eğitiminin karmaşık içeriği ve sosyal sorunların karmaşık yapısı eğitim sürecinde özellikle uygulama kısmında bazı aksaklıklara neden olabilmektedir.

Günümüzde lisans düzeyinde eğitim alan sosyal hizmet lisans öğrencilerinin 2000 doğumlu olacağı göz önüne alındığında bu öğrenci grubunun ağırlıklı olarak eğitim süreçlerinde görsel materyal kullanımının oldukça yüksek olduğu, televizyon izleme oranlarının 90’lı kuşağa göre daha yüksek olduğu, bilişim sistemlerine daha aşina oldukları görülmektedir. Görsel materyal kullanımının son dönem internet ve mobil telefonlarla adeta hayatımızın değişmez bir parçası olduğu günümüzde sosyal hizmet eğitiminde de görsel materyal kullanımının kullanımı adeta bir gerekliliğe dönüşmüştür.

Artık pek çok filme, diziye, belgeye yani görsel pek çok öğeye internet aracılığı ile yasal veya gayri yasal yollardan erişmek mümkündür. Çoğu insan artık evinde pek çok film veya diziye çekildiği yılı bakılmaksızın bazı film-dizi portallarından düşük ücretlerle erişebilmektedir. Yine üniversitelerdeki film toplulukları da sık sık ücretsiz film gösterimleri yapmaktadır.

Sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal sorun alanları ile ilgili ilgili teorik bilgileri aldıktan sonra ilgili konuya uygun film veya dizileri izlemeleri konunun zihinlerinde oturmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle son sınıfta yapılan blok uygulama sürecinde sorun alanını net gözlemlene fırsatı elde eden öğrenciler sorun alanına ilişkin bazı film ve dizileri izleyerek haftalık toplantılarda bunları tartışıp analiz ederek aslında sosyal hizmetin teorik alt yapısı ile uygulama alanında ihtiyaç duyacakları bilgi ve beceriyi bir şekilde bir araya getirebilmektedirler.

Bazı filmlerin önceden belirlenerek öğrencilerin izlemelerinin sağlanması ve grupça yapılan değerlendirme toplantılarında filmlerle ilgili eleştirel analizlerin, oyuncuların karakter analizlerinin yapılması, filmlerdeki sosyal hizmet uzmanı tiplerini ile ilgili analizlerin yapılması aslında film ve dizilerin birer eğitim aracı haline dönüşmesini sağlamaktadır.

Bu yapılan çalışmalar aslında hem sosyal hizmet öğrencilerinin belirli müdahale yöntemlerinin daha iyi anlamalarına, hem profesyonel düzeyde sosyal hizmet uzmanı kimliğinin gelişmesine, mesleğe yönelik alan bilgisinin artmasına ve uygulama alanında ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerilerin farkına varıp bunları geliştirmelerine ciddi katkılar sunmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan, geleneksel toplumlarda sosyal hizmet eğitimi alan öğrencilerin alanda karşılaşması zor olan veya karşılaşsa dahi o sorun grubuna dönük kamusal bir hizmetin bulunmadığı hallerde film ve dizilerin konuları ve oyuncuların oynadığı roller pek çok konuda oldukça yol gösterici olabilmektedir.

Sosyal hizmet öğrencilerinin toplumda ayırt etmeksizin hemen her sorun grubuna ve kendilerinden yardım isteyen her müracaatçıya hizmet etmeleri bir etik gerekliliktir. Bu bağlamda aldıkları eğitimin tek başına öğrencide bir sosyal değişim-dönüşüm yaratması oldukça zordur. Bu anlamda yine dizi ve filmler etkin birer araç olarak kullanılabilir.

Film ve dizilerin kullanımı ile ilgili olarak Serpen, Demirbilek, Duyan ve Megahead (2018) tarafından yapılan çalışmada sosyal hizmet öğrencilerine homofobik tutumlarının konuyla ilgili filmlerin izletilmesi ile ne ölçüde değişebileceği ile ilgili olarak öğrencilere bir dizi film izletilip filmden önce ve sonra homofobik tutumları ölçülmüştür. Çalışma sonunda filmlerin homofobik tutumların azalmasında etkili olduğu saptanmıştır.

Sosyal hizmet öğrencilerinin kendi kök ailelerinden, geldikleri kentin geleneksel kültürel öğelerinden, inandıkları doğrulardan sıyrılmaları ve pek çok konuyu sorgulamaları için akademik anlamda bilgilenmeleri tek başına yeterli olmamaktadır. Kimi zaman görsel destekli öğelerle zihinde bazı şemaların oluşturulması çok daha kalıcı etkiler yaratabilmektedir.

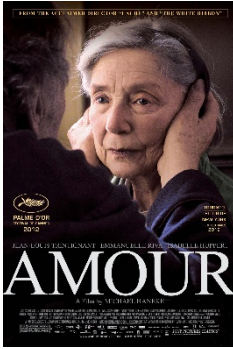
Bu bağlamda film ve dizilerin kullanımının yaratacağı bu etkiden en üst düzeyde faydalanmak için sosyal hizmet akademisyenlerinin de derste işlenen konularla ilgili olarak ciddi bir film ve dizi bilgilerinin olması gereklidir. Bu konuda özellikle İngilizce içerikli sayfalarda pek çok içerik bulunmaktadır. Film izlemenin ve sonrasında filmle ilgili bazı çalışmalar yapmanın pek çok avantajı vardır. Yukarıda sıralanan pek çok olumlu öğenin yanında özellikle uygulama döneminde üniversitenin bulunduğu kentin dışında staj yapan öğrenciler için film izleme ve değerlendirme etkinlikleri öğrencilerin konuyu hem söz konusu sosyal sorunu bir sosyal etkinlikle anlamalarına hem de sorunun pek çok boyutunu iyi bir biçimde analiz ederek iyi kavramalarına olanak yaratacaktır.

SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE KULLANILABİLECEK BAZI FİLM ÖNERİLERİ

Sosyal hizmet eğitiminde özellikle yaşlılık, engellilik, cinsel yönelim, homofobi, psikiyatrik rahatsızlıklar, şiddet, korunmaya muhtaç çocuk, incinebilir grupta yer alan bireyler, boşanma, velayet, savaş sonrası travma, ensest gibi farklı konularda filmlerin kullanımı konunun çok daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Yine izlenen film veya dizi üzerinden oluşturulan tartışma ortamları filmlerin ilgili konu bağlamında enine boyuna değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Sosyal hizmet eğitiminde film veya dizi üzerinden bazı konularda kullanılabilecek filmlere birer örnek vermek gerekirse;

Yaşlılık

Yaşlılık konusunda konuyu yaşlılık bağlamında oldukça güzel bir tema içinde alan “Amour” filmi bu konuda iyi bir örnek olarak kullanılabilir.

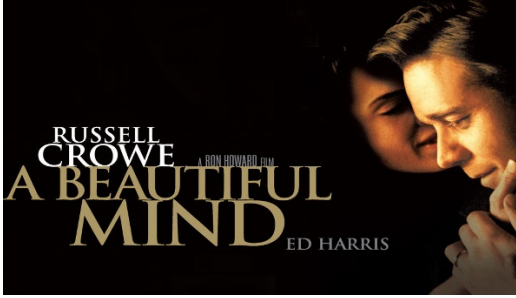
Zihinsel Engellilik

Zihinsel

engellilik alanında “I am Sam” ve “Forrest Gump” filmleri engellilik ve hayata tutunma konularında, bir engellinin toplum içinde yaşayabileceği sıkıntıları en iyi şekilde aktaran filmlerdendir.

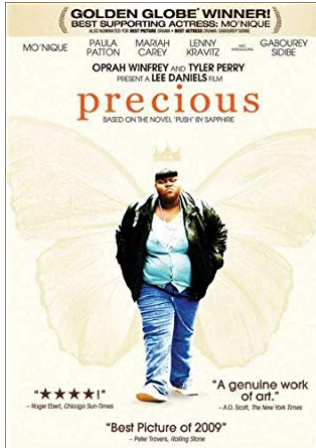
Psikiyatrik Rahatsızlıklar ve Grup Çalışması

Psikiyatrik rahatsızlıklarla ilgili sadece konunun anlatımı çoğu kez yeterli olmamaktadır. Konuyu iyi bir şekilde ele alan ve söz konusu rahatsızlıkları iyi bir şekilde oynayan oyuncuların olduğu filmler bu konuda oldukça etkili olmaktadır. Bu anlamda şizofreniyi anlatan “A Beautiful Mind”, bir akıl hastanesi ve oradaki tedavi yöntemleri ile grup çalışmasını gösteren “Guguk Kuşu”, takıntı davranışlarını anlatan “As good as it gets” filmleri

konuyla ilgili olarak kullanılabilir.

Şiddet

Aile içi şiddet konusu aslında tüm dünyada görülebilen ve toplumda ciddi sorunlara neden olan çok önemli bir sorun başlığıdır. Bu konuda “Precious” ve “The Glass Castle” filmleri hem senaryo hem de oyunculuk olarak çok önemli iki yapımdır.

Tıbbi Sosyal Hizmet

Tıbbi sosyal hizmet alanında gerçek bir doktorun hayat hikayesinden uyarlanan Merhum oyuncu Robin Williams'ın hayat verdiği "Patch Adams" filmi mutlaka öğrencilere izletilmesi gereken bir eserdir.

Kanser ve Yas Süreci

Kanser gibi tedavisi zor hastalıklar ve ölüm sonrası yas süreçleri konuları da sosyal hizmet eğitiminde oldukça önemli konulardır. Özellikle yas süreci hemen her insanın yaşayabileceği bir gerçeklik olduğundan öğrencilerin ilgisini de çeken bir konudur. Bu konuda kanser sonucu ölen eşinin ardından hayata tutunmaya çaba gösteren bir erkeğin öyküsünü anlatan "After Life" dizisi oldukça önemli bir eserdir.

Korunmaya Muhtaç Çocuk

Korunmaya muhtaç çocuk konusunda ülkemizde oldukça popüler olan TRT yapımı "Leyla ile Mecnun" dizisindeki İsmail Abi karakteri korunmaya muhtaç çocuk olgusunu ele alış biçimiyle oldukça ilgi çekici bir örnektir. İçinde barındırdığı trajikomik sahnelerle aslında korunmaya muhtaç çocuk ve çocukluk travmalarını oldukça iyi bir şekilde izleyiciye aktarabilmektedir.

Farklı Kültürler

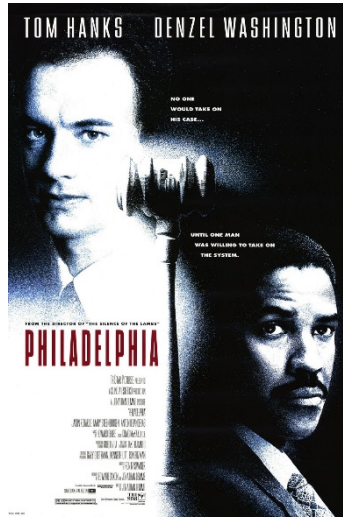
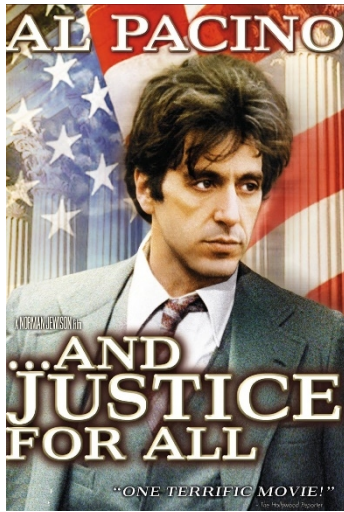
Farklı kültürlerde toplumsal yaşam ve geleneklerin ele alınış biçimi konusu da oldukça önemli bir konu başlığıdır. Bu anlamda komşu ülkelerden biri olan İran'da geçen bir dizi olayı ele alan boşanma, yaşlı bakımı, mahremiyet kavramlarında yeni çıkarımlar görülmesine olanak sağlayan "A Separation" filmi izlenmesi gereken eserlerdendir.

Savaş ve Travma

İçinde bulunduğu konum itibarıyla komşu ülkelerde pek çok savaşın yaşandığı ve yaşanmaya devam ettiği ülkemizde savaş ve travma konusu önemli bir konudur. Bu konuda savaş ve sonrasındaki travmayı iki arkadaşın ilişkisi üzerinden ele alan "Birdy" filmi iyi bir örnektir.

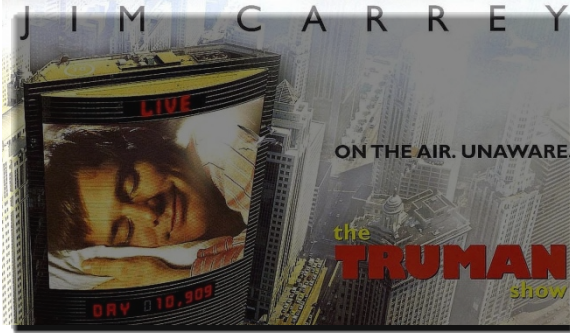
Homofobia

Sosyal hizmet konusundaki baskı karşıtı uygulamalar konularında sıklıkla karşılaşılan bir konu başlığıdır. Öğrencilerin bir kısmında da homofobik tutumlar olabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının evrensel etik kurallar çerçevesinde müracaatçıları herhangi bir şekilde ayırt etmemeleri gerekliliğinden hareketle her müracaatçıya eşit uzaklıkta olmaları beklenmektedir. Bu bağlamda "And Justice For

All" ve "Philadelphia" filmleri bu konuda izlenilmesi gereken iki eserdir.

Yaşamın Doğası, Teknoloji, Kontrol Mekanizmaları

Yaşamın doğası, teknolojinin hayatımızdaki yeri, kontrol mekanizmalarına uyum gibi konular aslında günümüz dünyasındaki günlük yaşamın birer parçasıdır. Bütün bu konuları tek bir kurgu ile anlatan bir baş yapıt olan Jim Carrey'in başrol oynadığı "The Truman Show" mutlaka izlenilmesi gereken bir eserdir.

SONUÇ YERİNE

Oldukça yönlü bir eğitim sistemi olduğu olan hem teorik hem uygulamaya dönük öğeleri içinde barındıran sosyal hizmet eğitimi bu yönüyle güncel bilgilerle harmanlanması zorunlu bir müfredatı zorunlu kılmaktadır. Eğitimin içeriği hem yerel hem evrensel öğeler barındırmalıdır. Yine yeni kuşak öğrencilerin ağırlıklı olarak görsel destekli bir eğitim sisteminden gelmiş olmaları derslerde de görsel materyalin kullanımını net bir şekilde zorunlu kılmaktadır.

Bu anlamda sosyal hizmet öğrencilerinin film izleme ve sonrasında filme dair değerlendirme yaparak sınıf ortamında filmi enine boyuna tartışmaları çok farklı gözlerden filmin içinde geçen olayın ve karakterlerin analiz edilmesine de olanak sağlayacaktır.

Yukarıda sıralanan film ve dizilerin çoğu yazarların kendi derslerinde kullanılan ve oldukça olumlu geribildirimlerin alındığı eserlerdir. Film ve dizilerin kullanımı anlatılan teorik bilginin bir uygulama ögesi olarak kullanılan görsel materyal ile bütünleşmesine olanak sağladığından oldukça önemli bir ders materyali haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

Serpen, A. S., Demirbilek, M., Duyan, V., & Megahead, H. A. (2018). Using Movies to Change Homophobic Attitudes of Social Work Students: Turkish Example. *Research on Social Work Practice*, 28(7), 876-881.

Çağan, K. (2006). Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair. *Bilgi* (13)2, 11-31.

Diken, B. & Laustsen, C. B. (2008). *Filmlerle sosyoloji*. İstanbul: Metis Yayınları.

Chaplin, (1936). *Modern Times* (film)

ÖĞRETMEN ADAYLARI PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEF VE ROLLERİ

Zafer Çakmak²⁴¹
Birol Bulut²⁴²
Murat Salur²⁴³

Öğretim programlarının dayandığı ve beslendiği birçok temel dayanak vardır. Bu programlardan biri olan Sosyal Bilgiler öğretim programları, hem ortaya çıkış sebebi olarak hem de günümüzdeki öğretim programlarının ana teması olarak toplumsal kaygı veya beklentileri açısından daha çok toplumsal temelin ağır bastığı programlar olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin ortaya çıkmasından beri ne olduğu veya ne olması gerektiğiyle ilgili tartışmalar hala daha devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinin hedef ve rolleri hakkındaki düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmış ve bu yöntem çerçevesinde durum çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma gurubunu Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 20 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak da nitel görüşme formları kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre katılımcılar daha çok vatandaşlık ile ilgili hedef ve rollere değinmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Hedef, Vatandaşlık

Giriş

Sosyal Bilgilerin ne olduğu veya ne ile ilgili olması gerektiğiyle alakalı düşünce, akım veya tanımla artık çokça karşılaşır olduk. Çünkü artık uluslar, küresel bir dünyada varlıklarını devam ettirebilecek ve politika icaplarına da cevap verebilecek bir vatandaş profili hazırlamaya çalışmakta ve bunun için de yeni eğitim programlarına ağırlık vermektedir. Bu eğitim programları içerisinde Sosyal Bilgiler programları ise adeta bir lokomotif görevi üstlenmekte ve etkin, aktif gibi ön eklerini çoğaltabileceğimiz vatandaş tiplerini yetiştirmek için ideal bir zemin oluşturmaktadır.

Sosyal Bilgileri oluşturan konular elbette ki ilk çağlardan itibaren okutulmuştu. Fakat Sosyal Bilgiler kavramının ilk kez Fransız ihtilali filozoflarından Marquize de Condorcet tarafından kullanılmıştır (Sönmez,2005). Condorcet'in büyük reform programında kamu okullarının da yeni baştan organizasyonu geliyordu. Kamu okulları içerisinde her 4000 kişiye bir ortaokul öngörülmekte ve bu okulların öğretim konuları içerisinde Sosyal Bilgiler de yer almıştır (Aytaç,1992, s.212). Yani Condorcet "Sosyal Bilgiler" adı altında bu dersin ilk ve ortaokullarda okutulmasını kendi döneminde savunmuştur. Fakat bugün ki Sosyal Bilgiler programlarının temelini oluşturan ilk çalışma, 1892 yılında ABD'de toplanan Ulusal Eğitim Konseyinin ulusal toplum anlayışını oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersini düzenlemesiyle başlamıştır (Sönmez,2010, s.6). Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni üretim biçimleri, köyden kette yaşanan büyük göçler, gettoları aşan ve adeta birbirine karışan insan akınları; toplumsal yapıda ciddi değişimlere neden olmuş ve sosyal dokunun dönüşümünü adeta tetiklemiştir. Yüzyıllarca adeta birbirlerinden soyutlanmış farklı kültürlere mensup insanları birbirleriyle yaşamaya mecbur

²⁴¹ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, zcakmak@firat.edu.tr

²⁴² Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, birolbulut1@gmail.com

²⁴³ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, murat.salur.4949@gmail.com

hale getirmiştir. Örneğin beyazlarla siyahlar, Katolikler ile protestanlar ve Yahudiler aynı mahallede hatta apartmanlarda beraber yaşamaya zorlanmıştır. Bu unsurlar arasında geçmişte meydana gelmiş çatışmalar benzeri olayların ve kaosun yaşanabileceği riskini ön plana çıkarıyordu. Bu tablo, ABD yöneticilerini yeni bir eğitim reformu yapmaya zorlamıştı. Yeni bir eğitim programıyla farklı etnik yapı ve kültüre sahip Amerikan vatandaşlarına, bir arada yaşama arzusunun, giderek karmaşıklaşan ve zorlaşan yaşamda karşılaştıkları sorunları çözme ve karar alma becerilerinin kazandırılması gerekiyordu (Öztürk,2009, s.23). Böylece 1916 yılında, ABD Eğitim Bürosu Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi tarafından, ortaöğretimden yeniden yapılandırılması konusunda “*Ortaöğretimde Sosyal Bilgiler*” adlı sonuç raporunu yayınladı (Lybarger,1983, s.55). Sosyal Bilgiler programı, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun ihtiyaçlarına göre yapılandırılmıştır. Aynı yıl okutulmaya başlanan ders, 1960 yılına kadar bu minvalde sürmüştü fakat 1960 yılından itibaren toplumsal yaşamda, dünyadaki siyasal yaşamda, bilim ve teknikteki gelişme ve değişimler, öğrenme-öğretme anlayışındaki yenilikler ve yaklaşımlar, hem Sosyal bilgiler dersinin hedef ve davranışlarını hem de içeriğin yeniden düzenlenmesi gündeme getirilmiştir (Sönmez,1997, s. 8).

Böylece günün değişen şartlarına uygun olarak yeniden tanzim edilmiştir. Sosyal Bilgilerin ortaya çıkması ve bir ders olarak düşünülmesinin ana temasını hem Condorcet’in bulunduğu dönemin toplum dinamikleri hem de ABD toplumunun yapısı bize resmetmektedir. Aynı zamanda bir siyaset bilimci olan Condorcet, dönemin Fransa’sında yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar üzerine kafa yormuş ve kusursuz bir toplumun oluşabilmesi için insanların din, ırk, kültür ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın birleşmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla farklı meslekler için hedeflenen, farklı dini inançları olan farklı geçmişlerden gelen ve farklı diller konuşan aynı okul çocuklarının barış içinde yetişmesi için çalışmıştır. Hedefi cumhuriyetin birliğini sağlamanın ön koşulu olan halkın birliğini sağlamak ve bunun için de gerekli olan evrensel duygunun ve bilginin en azından asgarisini insanlarına kazandırmaktı (Jolibert,1993, s.2). ABD’de ulusal toplum anlayışını oluşturmak için Sosyal Bilgilerin bugünkü manasıyla bir ders olarak okutulması fikrinin ortaya çıkması da yine Condorcet döneminin Fransa’sındaki toplumsal yapıyla benzerlik göstermesi, bize Sosyal Bilgiler dersini ortaya çıkaran etkenler açısından ayrıca bir fikir verecektir.

Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmış ve bu yöntem çerçevesinde durum çalışması olarak desenlenmiştir. Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008,s.39). Nitel yöntemle tasarlanmış araştırmalarda ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası vardır(Karakaş,2015,s.63). Nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması ise bir veya birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. (Patton, 2014; Aytaçlı,2012, s.4).

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma gurubunu Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 20 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örneklemesine uygun olarak seçilmiştir. Bu örnekleme yöntemi araştırmaya pratiklik kazandırır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde araştırmacı, kendisine yakın ve erişilmesi kolay olan bir grubu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlk görüşmede adaylara “sosyal bilgiler dersinin en önemli hedefinin ne olduğu ile ilgili soru yöneltilmiştir. Daha sonra gelen cevaplar incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin hedefinin “vatandaşlık eğitimi” olduğunu ifade edenlere nasıl bir vatandaşlık modeline hizmet ettiğine yönelik ikinci bir soru yöneltilmiştir.

Bulgular

Araştırma süresince veri toplama aracıyla elde edilen bulgular derlenip yorumlarıyla birlikte aşağıda sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflerine İlişkin Bulgular

Görüşme formu yardımıyla uzmanlardan elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda sosyal bilgiler dersi hedeflerinin 5 alt tema olarak tanımlandığı görülmüştür.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

	<i>f</i>	%
Vatandaş yetiştirmek	13	65
Karakter eğitimine katkı sunmak	2	10
Tarih, coğrafya konularını öğretmek	5	25
Toplam	20	100

Sosyal bilgiler öğretim programının en önemli hedefinin ne olduğuna yönelik verilen yanıtlar değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak vatandaş eğitimine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ise %65 oranında öğretmen adayının sosyal bilgiler öğretim programlarının en önemli rolü ve hedefinin vatandaşlık eğitimi olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Yine görüşmeye katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının % 25’i tarih, coğrafya başta olmak üzere sosyal bilimlerin bazı alanlarından temel bilgileri aktarılması yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmen adaylarının %10’luk bir kısmı ise sosyal bilgiler öğretim programlarının en önemli hedefi olarak bireyin karakter gelişimine katkıda bulunmak yönünde görüş bildirmişlerdir.

Örnek İfadeler

Ö3: *Sosyal bilgiler öğretim programlarının en önemli hedefi bence ülkemizin istediği donanımda vatandaş yetiştirilmesine katkıda bulunmaktır. Her dersin öne çıkan yönleri vardır elbette fakat sosyal bilgiler dersinin temel amacı bireyin sosyalleşmesini sağlayarak istenen vatandaş profiline ulaşmasını sağlamaktır.*

Ö7: *Sosyal Bilgiler dersinin temel işlevi vatandaş yetiştirmektir. Bunu sağlarken de tabi tarih ve coğrafya konularının aktarılmasına da katkıda bulunur. Ayrıca güncel konulara da yer verilir.*

Ö9: *Sosyal bilgiler tarih ve coğrafya konularının ağırlıkta olduğu fakat bunun yanı sıra farklı sosyal bilimleri de içeren bir müfredattır. Bu yüzden öncelikli hedefi bu bilgileri aktarmaktır. Bunu yaparken de donanımlı bir vatandaş eğitimine hizmet eder.*

Sosyal bilgiler dersinin hedeflerine yönelik öğretmen görüşleri alınırken vatandaşlık eğitimine vurgu yapan öğretmenlere ikinci bir soru olarak hangi sosyal bilgiler dersinin nasıl bir

vatandaşlık modeline hizmet ettiğine yönelik bir soru yöneltilmiştir. 14 kişiye yöneltilen bu sorudan elde edilen görüşler ise aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersinin Nasıl Bir Vatandaş Modeline Hizmet Ettiğine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

	<i>f</i>	<i>%</i>
Aktif vatandaş yetiştirmek	6	45
Demokrat vatandaş yetiştirmek	3	22
Ulusal vatandaş Yetiştirmek	4	29
Çok yönlü vatandaş yetiştirmek	1	4
Toplam	14	100

Sosyal bilgiler dersinin nasıl bir vatandaş profilinin oluşumuna katkı sunduğuna yönelik elde edilen öğretmen görüşleri değerlendirildiğinde %45 oranında bir katılımcının “aktif vatandaşlık” modelini işaret ettiği görülmüştür. Daha sonra %29’luk bir katılımcı oranının ise “ulusal vatandaşlık” modeline vurgu yaptığı görülmüştür. Yine %22’lik bir katılımcı oranının ise sosyal bilgiler dersinin “demokrat vatandaşlık” modeline, %10’luk bir oranın ise “çok yönlü vatandaşlık modeline hizmet ettiğini ifade etmişlerdir.

Örnek İfadeler

Ö8: ...daha özel bir ifadeyle aktif vatandaş yetiştirmeye yönelik bir müfredat olarak değerlendiriyorum. Sosyal konulara duyarlı ve inisiyatif alan, sosyal katılımın önemine inanan bir aktif vatandaş modeli...

Ö11: Öncelikli olarak ulusal değerleri benimsemiş, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, ülkesi ve milleti için çaba sarf eden bir ulusal vatandaş anlayışı oluşturmaya yönelik bir ders olduğu ve ...

Ö16: temel insan haklarına saygılı, özgür düşünce ve demokrat bir çevrenin paydaşı olarak demokratik yönünün ön plana çıktığı bir vatandaş...

Ö1: Sosyal bilgiler tek bir amaca hizmet etmez. Zaten ideal vatandaş özelliklerine ir sınır koymak da anlamsız ve zor. İdeal vatandaş çok yönlü olmalıdır. Hem kendisi hem çevresi hem ulusu hem de insanlık için kaygı ve sorumluluk sahibi olmalıdır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Geleceğin öğretmenleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersine yönelik düşünceleri alınmış elde edilen veriler neticesinde katılımcıların sosyal bilgiler dersinin en önemli hedefleri olarak vatandaşlık eğitimine vurgu yaptıkları görülmüştür. Daha sonra ki oranla tarih ve coğrafya gibi sosyal bilimler alanına ait özellikle doğrudan yaşama etki edecek bilgilerin belirli bir sistematik dahilinde öğrencilere aktarılmasına ve karakter eğitimine hizmet ettiği ifade edilmiştir. Bir sonraki aşamada ise sosyal bilgiler dersinin nasıl bir vatandaşlık modeline hizmet ettiği sorusuna ağırlıklı olarak aktif vatandaşlık cevabı verilmiştir. Diğer katılımcılar ise ulusal vatandaş, demokrat vatandaş ve çok yönlü vatandaş modeline vurgu yapmışlardır.

Eğitim programlarının dayandığı ve beslendiği birçok temel dayanak vardır. Bu programlardan biri olan Sosyal Bilgiler öğretim programları, hem ortaya çıkış sebebi olarak hem

de günümüzdeki öğretim programlarının ana teması olarak toplumsal kaygı veya beklentileri açısından daha çok toplumsal temelin ağır bastığı programlar olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin ortaya çıkmasından beri ne olduğu veya ne olması gerektiğiyle ilgili tartışmalar hala daha devam etmektedir. Aslında bu çok da yadırganacak bir durum değildir. Çünkü Sosyal Bilgilerin beslendiği kaynaklar değişime ve tartışmaya açık konular olduğu için günün değişen şartlarına uygun yeni müfredatlar, toplumlar için yeniden tanzim edilebilmektedir. Fakat bir gerçek vardır ki Sosyal Bilgiler ile ilgili tanımların hemen hepsi de aktif vatandaşlık kavramına vurgu yapmaktadır. Sosyal Bilgilerin en kapsamlı amacı olan “aktif vatandaş yetiştirme” amacı, sosyal bilgiler programlarının aslında genel resmini ortaya koymaktadır. Etkili olduğu kadar erdemli bir vatandaş yetiştirmek yine Sosyal Bilgilerin önemli bir amacıdır. Yani toplumun bütün değerlerini benimsemiş, evrensel değerleri kavramış hem ulusu hem de insanlık için faydalı olabilecek bir vatandaş profili yetiştirmek nihai bir amaçtır.

Sosyal Bilgiler dersinin konu alanını sosyal bilimler oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler hareketinin öncülerinden sayılan Edgar Bruce Wesley (1891-1980), daha 20. yüzyılın başında, Sosyal Bilgileri, “pedagojik amaçlarla Sosyal Bilimleri basitleştirerek kaynaştıran bir ders” olarak tanımlamıştır (İnan,2014, s.1). Sosyal Bilgiler öğretiminin planlanmasında temel olarak Sosyal Bilimler alınır. Sosyal Bilimlerin öğretim amaçları, Sosyal Bilgiler öğretim amaçları için ipuçları verir, Sosyal Bilgilerde ele alınan sözcükler, kavramlar ve genellemeler sosyal bilimlerden alınır, Sosyal Bilgilerde kullanılan araştırma süreçleri ve çalışma becerilerine ilişkin bilgi kaynakları sosyal bilimlerden temin edilir (Kılıçoğlu,2014, s.9-10). Dolayısıyla Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlere dayalı olarak ama onları da aşarak, daha karmaşık bir süreçle etikle psikolojiyi, felsefeyle sosyoloji ve tarihi kısacası sosyal disiplinleri kaynaştırarak bireyin karakter inşasını destekleyip. toplumsal değerleri özümsemesini sağlayarak bireyin yaşamını kolaylaştırması ve doğru kararlar vermesini temin eder. Sosyal bilgiler dersinde hedef, vatandaşların sosyal bilimlerdeki bilgi ve kuramlardan, verilerden faydalanarak doğru kararlar vermesi için onların becerilerini ve karakterlerini geliştirmektir (Kara, Bulut, Topkaya ve Taşkiran, 2014, s.1209).

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler; toplumsal sorunların ve sorun olması muhtemel konuların ele alınması, işlenmesi ve yaşam alanına tehdit oluşturmayacak şekilde düzenlenmesi için sosyal bilimlerden oluşan bir müfredat niteliğinde ortaya çıkması ve bireyin toplumsallaşması, toplumunda temel dinamiklerini sağlam tutarak kendini de yenileyecek bir rol üstlenmesi ve bir mihver ders olarak karşımıza çıkması ana temasını, dersin doğasını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla katılımcılarında işaret ettiği gibi sosyal bilgiler öğretim programları sosyal bilimlerden derlenen ve bir sistem dahilinde yeniden düzenlenen ve vatandaşlık eğitimi başta olmak üzere gelişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap verecek olan bilgi, beceri, değer ve bakış açısını bireylere kazandırma amacı gütmektedir.

Kaynakça

- Aytaç, K. (1992). *Avrupa Eğitim Tarihi*, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış, Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 3 (1), s.1-9.
- İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş, Ankara, Anı Yayınları
- Jolibert, B. (1993). Condorcet (1743-94), (vol. XXIII, no. 1/2, 1993, p. 197-209). Paris, UNESCO: International Bureau of Education
- Lybarger, M. (1983). *Origins of the Modern Social Studies: 1900-1916*, History of Education Quarterly, USA, (Vol.-23, No:4, Winter, 1983, pp. 455-468).
- Kara, C., Bulut, B., Topkaya, Y. Ve Taşkıran, C. (2014). Değerler Eğitimine Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım: Normatif Sosyal Etki Ve Bilgisel Sosyal Etkinin İşlevselliği, Turkish Studies, Vol: 9/5 Spring, p. 1205-1218.
- Karakaş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, s.62-80.
- Kılıçoğlu, G. (2014). Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi, Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Edt:M. Safran), Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (Qualitative Research & Evaluation Methods- Çev.Edt: M. Bütün, S.B. Demir), Pegem Akademi Ankara.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu*, Anı Yayınları, Ankara.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Anı Yayınları, Ankara.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Anı Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE ÖRGÜTSEL OSTRASİZM: EĞİTİM KURUMLARINDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ²⁴⁴

Alper USLUKAYA²⁴⁵

Örgütler, üretim faaliyetlerinin gerçekleştiği üretim ilişkileri alanı olmanın yanında sosyal ilişkilerin gerçekleştiği sosyal ortamlardır. Bu sosyal ortamlarda çalışanların psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması örgütsel süreçlerin niteliğini önemli derecede etkiler. Sağlıklı bir sosyal etkileşim ile bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan insanların bazen çalışma ortamlarında birbirlerine karşı olumsuz tavırlar sergileyebildikleri gözlenmektedir. Bu olumsuz davranışlardan mobbing, zorbalık, taciz vb. son dönemlerde yoğun bir biçimde araştırılan konulardır; fakat bir kişi ya da grup tarafından başka bir kişi ya da grubun göz ardı edilmesi, ihmal edilmesi ve soyutlanması anlamına gelen “ostrasizm” olgusu ile ilgili eğitim yönetimi alanında, Türkçe yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmada öncelikle öğretmen algılamaları çerçevesinde ostrasizmin bir boyutu olan “örgütsel ostrasizmin” eğitim kurumlarında hangi düzeyde yaşandığı ortaya konulmuştur. Daha sonra bu olgunun arkasında yatan nedenlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda ortaöğretim kurumlarında bir örnek olay araştırması yapılmıştır. Öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler ışığında okullarda örgütsel ostrasizmin mevcudiyeti ve etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ostrasizm, Örgütsel Ostrasizm, Dışlama, Reddetme.

²⁴⁴ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, zdemirtas@firat.edu.tr

²⁴⁵ Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi, auslukaya@gmail.com

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ DEĞERLENDİRME

Mukadder BOYDAK ÖZAN²⁴⁶
Efraim ÖZTÜRK²⁴⁷
Zülküf NANTO²⁴⁸
Hakan POLAT²⁴⁹

Özet

Eğitim-öğretimde öğrenci kazanımlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek, eğitimde amaca ulaşmak için olmazsa olmazlardanır. İlkokullarda uygulanan mevcut öğrenci değerlendirme sistemi ile üst öğrenim kurumuna öğrenci hazırlama arasında bir bağlantı kurarak en etkili öğrenci değerlendirme sisteminin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çalışmanın grubunu Elazığ il merkezindeki ilkokullarda görevli 37 öğretmen oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi uygulanmış ve ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalar oluşturulmuştur. Her bir temada dikkat çeken yönetici görüşleri doğrudan alıntılarla yansıtılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin çoğu kazanımların oluşup oluşmadığının değerlendirme ile ölçülmesi gerektiğini savunmaktadır. İlkokuldaki öğrenci değerlendirme sisteminin, ortaokula hazırlamada çok bir anlamının olmadığını savunan öğretmenlere göre eğer bu değerlendirme olacaksa daha çok yetenekler çerçevesinde yönlendirici bir şekilde olması gerekmektedir. Değerlendirme sisteminin mevcut yazılı sisteminden çok, öğrencilerin davranışlarına, ders içi performanslarına, yeteneklerine göre yapılması ve kazanımların deneysel yolla yapılarak bilginin kalıcılığının sağlanması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci değerlendirme, ilkokullarda değerlendirme, öğretmen görüşleri.

1. GİRİŞ

Son zamanlarda değişen ve gelişen diğer alanlarda olduğu gibi eğitim-öğretim alanında da yaşanan yenilikler ve gelişmeler tüm eğitim sistemini etkilemekte ve sistemde bazı değişikliklerin yapılmasını mecburi hale getirmektedir. Eğitim alanındaki güncel kavramlar, diğer eğitim basamaklarını etkilediği kadar değerlendirme basamağını da etkilemektedir (Fourie & Van Niekerk, 2001). Bilindiği gibi eğitim, birbiri ile etkileşimde olan dört temel programdan oluşmaktadır. Bunlar hedef, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme basamaklarıdır (Burke, 2005; Oliva, 2005; Demirel, 2009). Hedef basamağında öğrencilere kazandırılmak istenen

²⁴⁶Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D., mboydak@firat.edu.tr

²⁴⁷ Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ozturkefraim@gmail.com

²⁴⁸ Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü, zlkfnt@hotmail.com

²⁴⁹ Fırat Üniversitesi, Enformatik Bölümü hakanpolat@firat.edu.tr

kazanımlar bulunurken, içerik basamağında bu hedefe yönelik konuların hepsi, eğitim durumunda ise içeriğin hedeflere uygun bir şekilde öğrenciye aktarılması aşamasında kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri bulunmaktadır. Değerlendirme aşamasında ise, hedeflere ulaşılmadığı, kazanımların aktarılıp aktarılmadığı sınanarak, eğitim-öğretimde kalitenin artırılması amaçlanmaktadır (Demirel, 2009). Değerlendirme, eğitim-öğretimde kaliteyi ölçmek ve geliştirmek amacı ile yapılan, sürecin en önemli parçasıdır. Bu bakımdan eğitimde kalitenin artırılması, değerlendirme sürecinde en kapsayıcı yöntemin seçilmesi ile doğrusal bir ilişki içindedir (Linn & Gronlund, 1995).

Geleneksel değerlendirme tekniklerinde nota dayalı bir sürecin olduğu, yazılı ya da sözlü notlarıyla öğrencilerin değerlendirildikleri görülmektedir. Sınavlardan alınan notlar ile öğrencilerin derse katılımlardan aldıkları notlar sistemin bileşenlerini oluşturmaktadır. Derse katılım ise tamamen öğrencinin, öğretmenin gözünde oluşturduğu düşünce ve izlenimlerle sınırlı kalmaktadır (Sezer, 2005). Değerlendirme sürecinin sadece nattan ibaret olarak özümsemesi yanıltır (Yaman ve Karamustafaoğlu, 2011).

Yapılandırmacı yaklaşımda ise değerlendirme süreci daha zor ve karmaşık bir yapıyı temsil etmektedir (Gronlund, 2002). İlgili süreçte öğrencilerin eğitimden önce ve sonra edindikleri davranış değişikliklerinin somut bir şekilde yansımaları, analiz edilmesi ve sonucunda ise sürecin yeniden yapılandırılması gerekir (Burke, 1994; Kaptan, 1999). Önemli olan sadece ürünü değil, öğrenme sürecini de değerlendirmektir (Toptaş, 2011). Geleneksel yazılı ve test yönteminden de yararlanan süreçte, alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden de yararlanılarak, öğrencinin sınıf içerisinde ve dışarısındaki davranışları da izlenerek değerlendirme sürecine dâhil edilir. Böylelikle her açıdan değerlendirme gerçekleşmiş olur (Gelbal ve Kelecioğlu, 2007).

Alternatif ölçme ve değerlendirmede amaç, öğrencinin sahip olduğu bilgi ve becerileri yazılı, sözlü ve psikomotor olarak göstermesidir (Çepni, 2007). Yapılandırmacı eğitim yaklaşımına dayanan alternatif ölçme ve değerlendirme, günlük yaşamda öğrencilerin yaşayabileceği problemlere çözüm bulma becerilerini kazandıran değerlendirmeleri içermektedir (Law & Eckes, 1995). Bu değerlendirme yöntemi sürece ve ürüne birlikte yoğunlaşırken, eğitim-öğretimde işbirliği sürecini destekler (Anderson, 1998).

Eğitim-öğretimde yeniliği ve ilerlemeciliği destekleyen alternatif ölçme yöntemlerinin kullanılmasında bazı engellerin ve zorlukların olduğu da bilinmektedir. Planlanmasının ve uygulanmasının geleneksel yönteme göre zor olması, geniş bir zaman dilimine ihtiyaç duyulması, mevcudu çok olan sınıflarda daha zor uygulanması ve geleneksel yöntemin alışkanlıklarının değişimi engellemesi, zorlukların bazılarıdır (Lambdin, 1993).

Öğrenci değerlendirmede farklı ölçme-değerlendirme yöntemlerinin kullanılması, öğrenci niteliklerinin ölçülmesinde en iyi yol olmasının yanında başarı ve motivasyonu yükseltmek düşünme becerisini geliştirmektedir (Bahar, Bıçak, Durmuş ve Nartgün, 2006). Ülkemizde ilkökul sayesinde değerlendirme sürecinin, eksikliklerin tespit edilmesi ve giderilmesi çerçevesinde yapılması, bu bağlamda çoktan seçmeli, kısa ve uzun yanıtlı, doğru-yanlış ve eşleştirmeli, performans değerlendirme, öğrenci ürün dosyası, rubrik, kavram haritası, gösteri, poster, akran ve öz değerlendirme vb. teknikler kullanılması önerilmektedir (Kaptan, 2005; MEB, 2004).

Bu önerileri ve eğitim-öğretim alanındaki gelişmeleri de dikkate alan MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), 2004 yılında yeni eğitim-öğretim programlarını devreye koyarak önemli bir adım atmıştır. Öğrencilerin eksikliklerinin tespit edilip giderilmesi çerçevesinde performans ve proje

değerlendirme, akran değerlendirme, öz değerlendirme, portfolyo vb. değerlendirme süreçlerini sisteme eklemiştir (Birgün ve Gürbüz, 2008). Ayrıca MEB (2006), öğretmenlerin, eğitim-öğretim sürecinin değerlendirilme aşamasında uygun yöntemi belirleme, değişik yöntemleri kullanma, sonuçlarını analiz ederek çıkarımda bulunma aşamalarında yeterli olması gerektiğini vurgulamıştır. MEB'in öğrenci değerlendirmede yaptığı önemli yenilik hareketi ve öğretmeni bu hareket içerisinde gördüğü önemli konum itibari ile değerlendirme sisteminin değişme aşaması, planlayıcısından çok uygulayıcısı açısından önem taşımaktadır. Özellikle ilkokullarda öğrenci değerlendirme konusunda farklı yöntemlerin uygulanabilirliği, öğrencileri bir üst öğrenim kurumuna yönlendirmede kullanılacak değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi konularında ilkokul öğretmenlerinin görüşleri önem arz etmektedir.

Bu bakımdan çalışmanın amacı, ilkokullarda uygulanan mevcut öğrenci değerlendirme sistemi ile üst öğrenim kurumuna öğrenci hazırlama arasında bir bağlantı kurarak en etkili öğrenci değerlendirme sisteminin belirlenmesidir. Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- İlkokulda öğrenci değerlendirmenin önemi ve gerekliliği hakkındaki görüşler nelerdir?
- İlkokul öğrencilerini bir üst eğitim-öğretim kurumuna hazırlamada mevcut değerlendirme sisteminin etkisi ne düzeydedir?
- İlkokul öğrencilerini değerlendirmede en etkili yol ne olabilir?

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak ayrıntılı olarak bilgi sahibi olmadığımız olgulara (Yıldırım ve Şimşek, 2008) yönelik görüşleri, düşünceleri, yaşanmışlıkları tespit ederek doğrudan alıntılarla temalar ve kodlar olarak belirtilmesidir (Kocabıyık, 2016).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla belirlenen, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Elazığ il merkezinde bulunan ilkokullarda görev yapan 37 öğretmen oluşturmaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, araştırılan problemle ilgili evren içinde benzer durumda olan ve bazı özelliklerle farklılaştırılan durumlar üzerinden çalışmanın devam ettirilmesi (Büyüköztürk, Çokluk ve Kökölü, 2013), görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini olabildiğince yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu bağlamda görüşme formları, Elazığ il merkezinde bulunan ve sosyal, kültürel, ekonomik açıdan farklı özellikte popülasyonlar barındıran 5 eğitim bölgesinden eşit sayıda seçilen 40 öğretmene uygulanmıştır. 3 görüşme formunun amacına uygun olarak doldurulmadığı tespit edilmiş ve araştırmaya dahil edilmeyerek 37 görüşme formu değerlendirilmeye alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Çalışmanın amacına uygun olarak, katılımcılardan görüş almaya yönelik, araştırmacılar tarafından üç açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formunun geçerliliğinin sağlanması için uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri (n=2) doğrultusunda son hali verilen görüşme formları öğretmenlere verilmiş, gerekli açıklamalar yapılmış ve bu formlardaki sorulara yanıt vermeleri istenmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Öğretmen görüşlerinin analizinde nitel araştırmalarda kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizindeki amaç, belirli ölçütler çerçevesinde verileri kategorilere yerleştirerek (Büyüköztürk, 2001) toplanan verileri yorumlayabilecek kavram ve ilişkiler elde etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

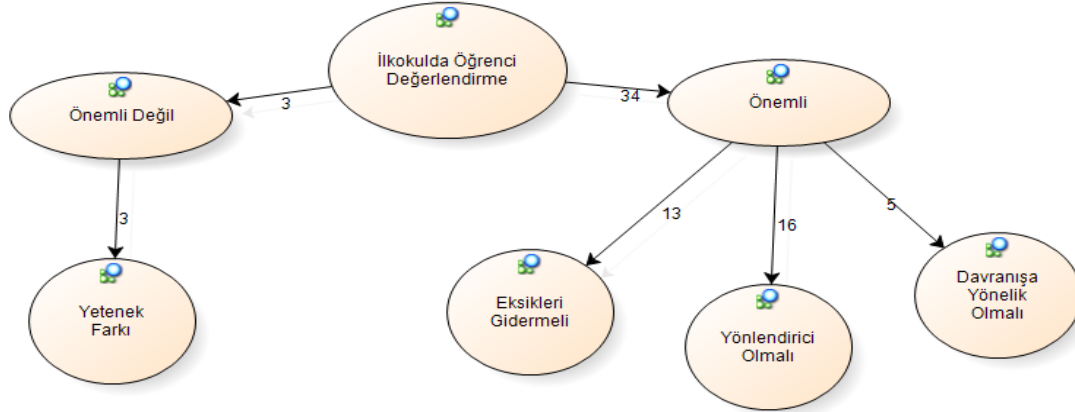
Öğretmenlerin görüşlerinden oluşan formlar numaralandırılarak word belgesi olarak yüklenmiş ve yüklenen veriler nitel verilerin analizinde kullanılan NVivo 8 Programı ile çözümlenmiştir. Görüşlerin benzerliklerine göre ortak kodlar ve temalar oluşturularak şekillendirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini ölçmek amacıyla, katılımcı görüşlerinin yerleştirildiği temayı temsil edip etmediğini görebilmek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu aşamada uzmanın temalar ve kodlar ile ilgili görüşlerinin, araştırmacının oluşturduğu temalar ve kodlar ile uyuşması beklenir. Bu doğrultuda uzman tarafından incelenmesi istenen soru formlarından elde edilen yanıtlar ile araştırmacı tarafından oluşturulan tema listesi, hiçbir yanıt dışarıda kalmayacak şekilde eşleştirilmiştir. Güvenilirliği ölçmek için Miles ve Huberman’ın (1994) geliştirdiği; Uzlaşma Yüzdesi(P) = Görüş Birliği (Na) / (Görüş Birliği (Na) + Görüş Ayrılığı (Nd)) X 100 formülü kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirliğin sağlanması için, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olması beklenmektedir (Saban, 2008, s.467). Buna göre, görüşüne başvuru alan uzman sadece altı ifadeyi araştırmacılardan farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu hesaplamanın ardından araştırmanın güvenilirliği; $P = 185 / (185 + 6) \times 100 = 96.8\%$ olarak bulunmuştur. Öğretmen görüşleri K1, K2,...,K37 şeklinde kodlanarak her bir temada dikkat çeken katılımcı görüşlerine doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ortaya çıkarılmış ve yorumlanmıştır.

“İlkokulda öğrenci değerlendirmenin önemi ve gerekliliği hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen görüşler çerçevesinde oluşturulan ana tema, temalar ve bu temalara ilişkin kategoriler, Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. İlkokulda Öğrenci Değerlendirmeye İlişkin Katılımcı Görüşleri

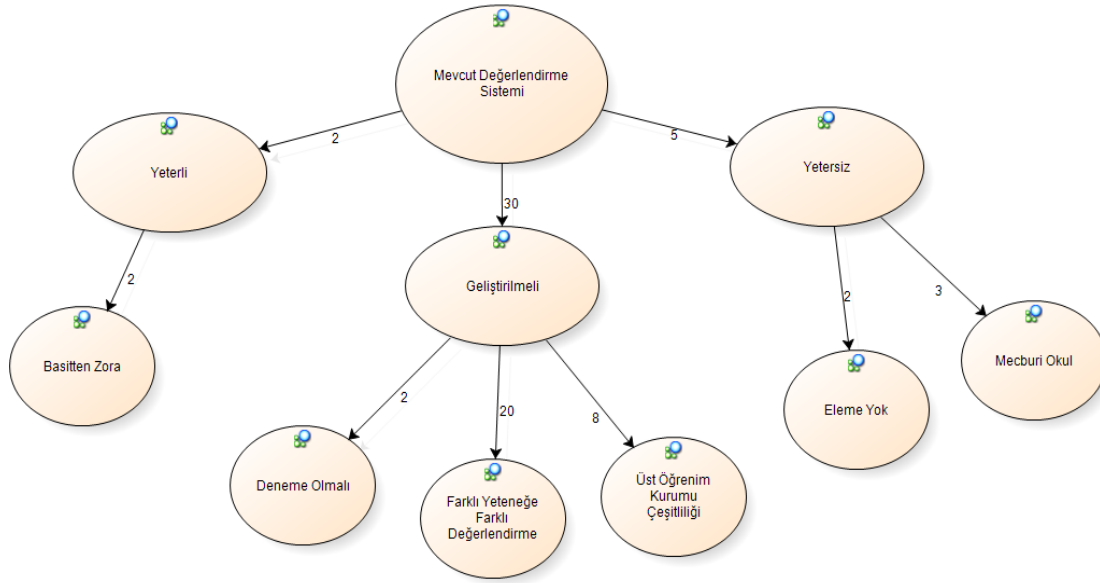
İlgili soruya ilişkin öğretmen görüşlerinin 34’ü öğrenci değerlendirmenin **önemli** olduğu, 3’ü ise **önemli olmadığı** yönündedir. İlkokulda öğrenci değerlendirmenin önemli olduğuna yönelik görüş belirten katılımcılardan 16’sı değerlendirmenin **yönlendirici** olması gerektiği, 13’ü değerlendirmenin **eksikleri giderici** olması gerektiği ve 5’i ise değerlendirmenin **davranışa yönelik** olması gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenler, ilkokulda öğrenci değerlendirmeyi önemli bulmakla beraber bu değerlendirmenin sadece değerlendirme yapmış olmak için değil, belirli bir amaç çerçevesinde yapılması gerektiğini savunmaktadır. Öğretmen görüşlerine göre, öğrenciyi bir üst eğitim kurumuna yönlendirmede, adil bir değerlendirme oldukça belirleyici bir faktör olabilir. Ayrıca yine katılımcılara göre değerlendirmede amaç, eksik bularak yargılamak değil, eksikleri tespit ederek bu eksikleri gidermek olmalıdır. Bu eksiklikler sadece akademik anlamla sınırlı kalmamalı, davranışa yönelik sorunlar da değerlendirilerek düzeltilmeye çalışılmalıdır. Öğrenci değerlendirmenin gerekli olduğuna yönelik öğretmen görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılardan bazıları şöyledir:

- K7: “İlkokulda öğrenci değerlendirme önemlidir. Fakat sınav düzeyinde olmamalı. Öğretmen kendisi değerlendirmeli. Not karşılığı olmamalı. İyi, çok iyi şeklinde değerlendirilmeli. Öğretmenin gözetimine dayalı yönlendirme orjinli olmalı.” (Yönlendirici Olmalı)
- K27: “Bence ilkokulda değerlendirme önemli. Çünkü bu sayede yanlışlar ya da eksik bilgiler tespit edilir. Bu sayede ona yönelik çalışmalar yapılır.” (Eksikleri Giderici)
- K4: “Öğrencilerin kazanımları kadar davranışa dönüştürdükleri de değerlendirilebilir. Değerlendirme günümüzde olduğu gibi bilgiyi değil, davranışı değerlendirmeye yönelik yapılırsa daha faydalı bir nesil yetiştirilir.” (Davranışa Yönelik)

İlkokulda öğrenci değerlendirmenin **gereksiz** olduğunu düşünen öğretmenler (n=3) ise, öğrencilerin yeteneklerinin aynı olmasından, bilgi ve beceri düzeylerinin farklı olmasından dolayı ortak bir değerlendirmenin adaletsiz olacağı görüşündedirler. Katılımcılara göre, öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyleri farklı zamanlarda istenilen seviyelere gelmektedir. Öğrenci değerlendirmenin gerekli olmadığına yönelik öğretmen görüşlerinden yapılan doğrudan bir alıntı şu şekildedir:

- K27: “Eğitimde bireysel farklılıklar vardır. Bazı öğrencilerin bilgi, beceri ve yetenekleri ilerleyen yaşlarda ortaya çıkabileceğinden ilkokulda öğrenci değerlendirme çok doğru olmayabilir. Bu yaşlarda öğrencinin değerlendirme sonucuna göre yorum yapıp bilgi sahibi olunmaz.” (Yetenek Farkı)

Araştırmanın devamında katılımcılara yönelik, “İlkokul öğrencilerini bir üst eğitim-öğretim kurumuna hazırlamada mevcut değerlendirme sisteminin etkisi ne düzeydedir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen görüşler çerçevesinde oluşturulan ana tema, temalar ve bu temalara ilişkin kategoriler, Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Öğrencileri Bir Üst Eğitim-Öğretim Kurumuna Hazırlamada Mevcut Değerlendirme Sisteminin Etkisi

Katılımcılardan 30’u mevcut değerlendirme sisteminin **geliştirilmeli** olduğuna yönelik, 2’si değerlendirme sisteminin **yeterli** olduğuna yönelik, 5’i ise mevcut değerlendirme sisteminin **yetersiz** olduğuna yönelik görüş belirtmişlerdir.

Değerlendirme sisteminin geliştirilmesi gerektiğine yönelik görüşlerden 20’si “**farklı yeteneğe farklı değerlendirme**” kategorisinde, 8’i “**üst öğrenim kurumu çeşitliliği**” kategorisinde, 2’si ise “**deneme olmalı**” kategorisinde toplanmıştır. Öğretmen görüşlerine göre ilkokul öğrencileri yaşları itibarı ile farklı gelişim özelliklerine, farklı yeteneklere sahip oldukları için farklı değerlendirme türleri olması gerekmektedir. Fakat mevcut sistemde tek tip değerlendirme olduğu için bir üst öğrenim kurumuna seçme ve hazırlamada etkisinin az olduğu düşünülmektedir. Bu konuda farklı bir görüş ise üst öğrenim kurumlarında da çeşitliliğin olduğu için farklı değerlendirme türlerinin olması gerektiği yönündedir. Ayrıca öğretmenler, bir değerlendirme olacaksa deneme ile olması gerektiği görüşünü de belirtmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre dikkat çeken bir diğer bulgu da öğrenci her ne kadar değerlendirilirse değerlendirilsin adrese dayalı olarak gideceği kurumlar sınırlı olduğu için mevcut değerlendirme sisteminin de anlamsız olduğudur. Mevcut değerlendirme sisteminin öğrencileri bir üst öğrenim

kurumuna hazırlamadaki etkisinin geliştirilmeli olduğuna yönelik görüşlerden alınan doğrudan alıntılardan bazıları şu şekildedir:

- K5: “Bence okulda deneme sınavları yapılıp daha iyi ve etkili değerlendirme çalışmaları planlanabilir.” (Geliştirilmeli, Deneme Olmalı)
- K23: “Yetenek ve becerilerine göre ayrı ayrı değerlendirilirlerse daha iyi olacağını düşünüyorum.” (Geliştirilmeli, Farklı Yeteneğe Farklı Değerlendirme)
- K5: “Şu an ortaokul düzeyinde farklı türden okullar var. Aynı değerlendirme ile farklı tür okullara gidilebilmesi saçma. Farklı tür değerlendirme sistemleriyle amacına uygun seçim yapılabilir.” (Geliştirilmeli, Üst Öğrenim Kurumu Çeşitliliği)

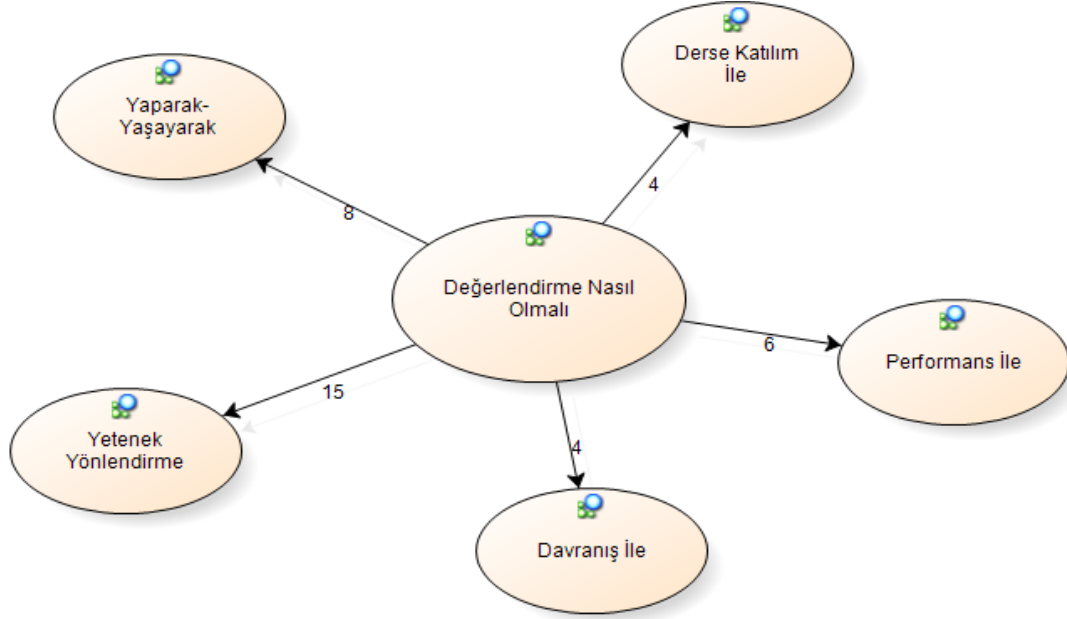
Mevcut değerlendirme sisteminin bir üst öğrenim kurumuna hazırlamada yeterli olduğuna yönelik görüşler, sistemin **basitten zora** doğru gittiğine ve bunun da istendik bir ölçüt olduğuna yöneliktir. Mevcut değerlendirme sisteminin öğrencileri bir üst öğrenim kurumuna hazırlamadaki etkisinin yeterli olduğuna yönelik görüşlerden alınan doğrudan alıntılardan bir tanesi şu şekildedir:

- K14: “Günümüzdeki değerlendirme sistemi yeterlidir bence. Basitten zora doğru gitmekte.” (Yeterli, basitten zora)

Mevcut değerlendirme sisteminin bir üst öğrenim kurumuna hazırlamada yetersiz olduğuna yönelik görüşlerden biri **eleme olmadığı** için sistemin gereksiz olduğu, diğeri ise **mecburi okul** sisteminden dolayı öğrenci ister başarılı ister başarısız olsun aynı okula gidebileceği şeklindedir. Mevcut değerlendirme sisteminin öğrencileri bir üst öğrenim kurumuna hazırlamadaki etkisinin yetersiz olduğuna yönelik görüşlerden alınan doğrudan alıntılardan bazıları şu şekildedir:

- K1: “Adrese dayalı kayıt sistemi olduğundan üst kuruma hazırlık yapılırsa dahi istenilen okula gitme şansı çok az.” (Yetersiz, Mecburi Okul)
- K5: “Mevcut değerlendirmeyi anlamsız buluyorum. Değerlendirmede başarılı olan da başarısız olan da aynı okula kayıt yaptırabiliyor. Bir eleme yok.” (Yetersiz, Eleme Yok)

Araştırmanın son aşamasında ise katılımcılara, “İlkokul öğrencilerini değerlendirmede en etkili yol ne olabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen görüşler çerçevesinde oluşturulan tema ve bu temaya bağlı kategoriler, Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. İlkokul Öğrencilerini Değerlendirmede En Etkili Yol

Elde edilen görüşlerden yola çıkarak sırasıyla **“yetenek yönlendirme”** (n=15), **“yaparak yaşayarak”** (n=8), **“performans ile”** (n=6), **“derse katılım ile”** (n=4) ve **“davranış ile”** (n=4) kategorileri oluşturulmuştur. Öğretmen görüşlerine göre ilkokulda öğrenci değerlendirme daha çok yeteneğe yönelik olmalı ve öğrenciler yetenekleri doğrultusunda bir üst öğrenim kurumuna yönlendirilmelidir. Ayrıca katılımcılar, yaparak-yaşayarak ve deney yolu ile de öğrenme çok etkili olduğu için değerlendirmenin de öğrenme ile bir bütün halinde bu doğrultuda olması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcıların görüşlerine göre öğrenci değerlendirmede, derse katılım ile, davranış ile, performans ile değerlendirmenin yanında rubrik kullanarak değerlendirme de etkili değerlendirme yöntemleri arasındadır. İlkokulda uygulanması gereken değerlendirme türlerine ilişkin katılımcı görüşlerinden alınan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

- K12: “Her öğrencinin ilgisi, yeteneği farklıdır. Farklı yeteneğe farklı değerlendirme uygulanırsa, üst öğrenim kurumuna daha rahat yönlendirilebilir” (Yetenek Yönlendirme)
- K8: “Yazılıya gerek yok. Derse katılım puanı ile öğrenci değerlendirilirse derse katılım özendirilir. Derse katılım sağlanırsa da her şey anlaşılır.” (Derse Katılım İle)
- K21: “Bilgi en çok günlük hayata uygulandığında kalıcı olabilir. Öğrenci bilgiyi uygulama anında herhangi bir deney ya da ona benzer somut bir durum ile değerlendirilirse daha anlamlı olacaktır.” (Yaparak-Yaşayarak)
- K15: “İlkokulda öğretimden çok eğitim verilmelidir. Bu bakımdan değerlendirme de davranışı değerlendirme şeklinde sınırlandırılabilir” (Davranış İle)
- K29: “Performans görevleri okul ortamlarında ve okul şartlarında yaptırılarak değerlendirilebilir. Örneğin rubrikler kullanılabilir.” (Performans İle)

4. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler, ilkokulda öğrenci değerlendirmenin gerekliliğine inanmaktadırlar. Katılımcılara göre değerlendirme not ile sadece bilgiyi ölçmeye yönelik değil, aynı zamanda öğrencilerin yeteneklerine yönelik ve yeteneklerini geliştirerek bilgisini ve becerilerini daha yapıcı bir şekilde kullanabileceği alanlara yönlendirici şekilde olmalıdır. Benzer bir şekilde Özdaş, Tanışlı, Köse ve Kılıç'ın (2005) araştırmalarında da öğretmenlerin bir bölümünün öğrenci tanıma açısından, bireysel yetenek ve farklarının da dikkate alınarak değerlendirmenin yapılması yönünde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Değerlendirme, eksik bulmanın yanında o eksikleri düzeltici, tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Ancak yine de öğretmenlerin yeni değerlendirme anlayışlarının faydalarının ve işlevselliklerinin farkında olmalarına rağmen, halen geleneksel değerlendirme yaklaşımlarını benimsedikleri ve uyguladıklarına yönelik sonuçlar içeren çalışmalar da mevcuttur (Aydın, 2005; Çalık, 2007; Gömleksiz ve Bulut, 2007; Güven ve Eskiürk, 2007; Sağlam Arslan, Avcı ve İyibil, 2008).

Araştırmanın bir başka sonucunda ise öğretmenler, ilkokullarda uygulanan mevcut değerlendirme sisteminin öğrencileri bir üst öğrenim kurumuna hazırlama aşamasında eksik yanlarının olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Katılımcılara göre her öğrencinin yeteneklerinin ve becerilerinin farklı olduğu için tek bir tip değerlendirmenin çok sağlıklı bir sonuç vermeyeceği ortadadır. Uygulanabilecek olan çoklu ve farklı değerlendirme türleri, farklı yeteneklerdeki öğrencilere ayrı ayrı uygulanırsa daha tutarlı sonuçlar elde edilecek ve üst öğrenim kurumuna öğrenci hazırlamada çeşitlilik oluşacaktır. Tabii bunun yanında üst öğrenim kurumlarının çeşitliliğinin az olması da bu durum için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Önce ortaokullardaki çeşitliliğin artırılması ve farklı yeteneklere farklı programlar uygulayarak daha çok çeşitli öğrenim kurumunun oluşturulması ve çeşitliliğin artırılması gerekmektedir. İlkokullara uygulanan mevcut değerlendirme sisteminin yeterli olduğuna yönelik görüşler ise geleneksel sistemin basitten karmaşığa doğru gittiği için etkili bir sistem olduğu, not ile değerlendirmenin yanında performans, proje, davranış değerlendirme gibi alternatif değerlendirme yöntemlerinin bir uyum içinde gitmesi gerektiği yönünde şekillenmektedir. Öğretmenlerimizin yaptıkları bu önerilere katkı anlamında İlhan'ın (2006) çalışmasında da alternatif ve geleneksel değerlendirme sistemlerinin beraber kullanılmasının öğrenci başarısına olumlu etkiler getireceği yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmanın bir diğer sonucu ise ilkokullarda uygulanabilecek değerlendirme türü ile ilgilidir. Öğretmenlerimize göre yapılacak değerlendirme yeteneklere yönelik olmalı ve yetenekleri geliştirmelidir. Aynı zamanda gelişen toplumumuzda bilginin yaşama aktarılması da önem taşıdığı için, değerlendirmenin de bu bağlamda bilgiyi ölçmekten çok bilgiyi kullanabilme düzeyini ölçmeye yönelik olması gerekmektedir. Öğretmenlerimiz yazılı, not ve derse katılım gibi geleneksel değerlendirme yöntemlerinin aksine, yenilikçi alternatif değerlendirme sistemlerinin amacına uygun bir şekilde kullanıldığında daha çok yararlı olacağı görüşündedirler. Reeves ve Okey'in (1996) araştırmalarında da benzer bir ifade yer almakta ve geleneksel değerlendirme yöntemlerinin akademik başarı hedeflerine ulaşmada etkisiz olduğu, bunun yerine yeni yöntemlerin kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle öğrencilerin bireysel farklılıklarının üzerinde durulması gerektiği sonucunu ortaya çıkaran Kaptan'ın (2005) çalışmasında da alternatif ölçme-değerlendirme yöntemlerinin önemine vurgu yapılmıştır. Farklı bir yönde ise öğretmenlerimiz, eğitimde belirli bir seviyeyi aştığı kabul edilmiş diğer ülkelerdeki

öğretmenlerin aksine değerlendirme kavramını eksikleri tespit ederek giderme yerine tamamen nota dayalı klasik bir yaklaşım olarak görmektedir (TIMMS & PIRLS, 1999). Araştırmanın sonuçlarına yönelik bazı önerilerde bulunulabilir:

- Öğrenci değerlendirme, her alanda önemli olduğu için ilkokullar üzerinde yapılan bu araştırmaya benzer çalışmalar, ortaokul ve lise düzeyinde öğretmenleri ve yöneticileri merkeze alarak yapılabilir.
- Benzer çalışmalar Türkiye'nin farklı sosyo-ekonomik ve farklı kültürel yapıdaki yerleşim yerlerinde de yapılarak, çalışmamızdaki sonuçlara paralel olarak not ile değerlendirmenin etkisiz bir yöntem olduğu, alternatif ölçme ve değerlendirme sistemlerinin daha etkili olduğuna yönelik sonuçlar çıkması durumunda ilkokulda not ile öğrenci değerlendirmenin kaldırılması önerisinde bulunulabilir.
- Eğitim kurumlarında öğrencilerin gerek ders düzeyinde, gerek sosyal aktivite düzeyinde farklı yeteneklerine yönelik oluşumlar düzenlenerek, öğrencinin yönlendirilmesi kolaylaştırılabilir.
- Öğretmenlere klasik ve geleneksel değerlendirme sisteminden, yenilikçi ve alternatif değerlendirme sistemine geçişte uygun ve etkili bir eğitim verilebilir.

Kaynaklar

- Anderson, R. S. (1998). Why talk about different ways to grade? The shift from traditional assessment to alternative assessment. *New directions for Teaching and Learning*, 74, 5-16.
- Arslan, A. S., Avcı, N., & İyibil, Ü. (2008). Fizik öğretmen adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme yöntemlerini algılama düzeyleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Aydın, F. (2005). Öğretmenlerin alternatif ölçme değerlendirme konusundaki düşünceleri ve uyguladıkları. *XIV. ulusal eğitim bilimleri kongresi*, 1, 775-779.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S., & Bıçak, B. (2006). Geleneksel-alternatif: Ölçme ve değerlendirme öğretmen el kitabı [Traditional-alternative: Measurement and evaluation handbook for teachers]. *Ankara, Turkey: Pegem A Yayıncılık*.
- Birgin, O., & Gürbüz, R. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının ölçme ve değerlendirme konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 163-179.
- Burke, K. (1994). *The mindful school: How to assess authentic learning*. Illinois, USA: IRI SkyLight Training and Publishing.
- Burke, K. (2005). *How to authentic learning (4th Ed)*. Thousand oaks. Calif.: Corwin Press
- Büyükoztürk, Ş. (2001). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş. Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2013). *Sosyal bilimler için istatistik. (7. Baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çalık, S. (2007). Sınıf öğretmenlerinin yenilenen ilköğretim programlarının ölçme ve değerlendirme süreci hakkındaki düşünceleri üzerine bir araştırma. 16. *Ulusal eğitim bilimleri kongresi*, 5-7.
- Çepni, S. (2007). *Performans değerlendirme*. E. Karip (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1999). Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme. *Ankara: PegemA Yayıncılık*.
- Fourie, I., & Van Niekerk, D. (2001). Follow-up on the use of portfolio assessment for a module in research information skills: an analysis of its value. *Education for information*, 19(2), 107-126.
- Gelbal, S., & Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 135-145.
- Gömlüksiz, M. N., & Bulut, İ. (2007). Yeni fen ve teknoloji dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(32), 76-88.
- Gronlund, N.E. (2002). *Assessment of student achievement (8th ed.)*. Needham Heights, MA: Pearson Allyn & Bacon.
- Güven, B., & Eskitürk, M. (2007). Sınıf öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirmede kullandıkları yöntem ve teknikler. *XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat*.
- İlhan, E. G. Ç. (2006). Yeni değerlendirme yaklaşımlarının matematik eğitimindeki yansımalarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi [Science teaching]*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaptan, F. (2005). Fen ve teknoloji dersi öğretim programıyla ilgili değerlendirme. *Eğitimde Yansımalar: VIII, Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 283-298.
- Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Lambdin, D. V. (1993). The NCTM's 1989 evaluation standards. Recycled ideas whose time has come? In N. L. Webb, & A. F. Coxford (Eds.), *Assessment in the mathematics classroom*. Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics.
- Law, B. & Eckes, M. (1995). *Assesment and ESL*. Canada: Peguis Publishers.
- M.E.B. (2004). *İlköğretim okulu matematik dersi (6-8.sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2006). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri [General competencies of the teaching profession]*. Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, [Online]: http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/13161921_YYretmenlik_MesleYi_Genel_YETERLYKLERi_onaylanan.pdf adresinden 15/03/2019 tarihinde indirilmiştir.

- Oliva, P. F. (2005). *Developing the curriculum (6. Edition)*. Newyork: Pearson Education.
- Özdaş, A., Tanışlı, D., Köse, N. Y., & Kılıç, Ç. (2005). Yeni ilköğretim matematik dersi (1.-5. sınıflar) öğretim programının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kayseri*.
- Reeves, T. C., & Okey, J. R. (1996). Alternative assessment for constructivist learning environments. *Constructivist learning environments: Case studies in instructional design*, 191-202.
- Sezer, S. (2005). Öğrencinin akademik başarısının belirlenmesinde tamamlayıcı değerlendirme aracı olarak rubrik kullanımı üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18), 61-69.
- TIMSS and PIRLS. (1999). *TIMSS 1999: International science reports*. Boston: International Study Center Lynch School of Education, [Online]: <http://timss.bc.edu> adresinden 23/03/2019 tarihinde indirilmiştir.
- Toptaş, V. (2011). Sınıf öğretmenlerinin matematik dersinde alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanımı ile ilgili algıları. *Eğitim ve Bilim*, 36(159).
- Yaman, S., & Karamustafaoğlu, S. (2011). Öğretmen adaylarının ölçme ve değerlendirme alanına yönelik yeterlik algı düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44(2).
- Yıldırım A, Şimşek H, 2008. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖĞRETMENLERİN KARARA KATILMA DURUMLARI VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ²⁵⁰
Dr. Müslim ALANOĞLU²⁵¹

Özet

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin karara katılma durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırma amacına uygun olarak ilişkisel-tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Mersin il merkezinde bulunan 65 resmi lisede görev yapmakta olan 3194 öğretmen oluşturmaktadır. Bu evrenden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile 561 öğretmene ulaşılmıştır. Araştırma verileri Öğretmen Karara Katılma Ölçeği, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu yardımıyla toplanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular; öğretmenlerin en fazla *Zümre Kararları* boyutunda karara katıldıklarını bunu *Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar* boyutunun takip ettiğini en düşük düzeyde ise *Okul Yönetimi* boyutunda karara katıldıklarını göstermiştir. Öğretmenler *Duygusal*

* Bu çalışma Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ danışmanlığında Müslim ALANOĞLU tarafından hazırlanan “Algılanan Okul Müdürü Yönetim Tarzları ile Öğretmenlerin Karara Katılma, Örgütsel Adalet, İş Doyumu ve Tükenmişlik Algıları Arasındaki İlişkinin Analizi” başlıklı doktora tezi verilerinden türetilmiştir.

²⁵⁰ Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, zdemirtas@firat.edu.tr

²⁵¹ muslimalanoglu@gmail.com

Tükenme boyutunda *Duyarsızlaşma* boyutundan daha yüksek düzeyde tükenme yaşamaktadır, *Kişisel Başarı* boyutuna yönelik algıları ise ortalamanın üzerindedir. Demografik değişkenlerin karara katılma durumları ve tükenmişlik düzeylerinde anlamlı farklılaşmaya neden olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları; cinsiyetin hiç bir değişkende anlamlı farklılaşmaya neden olmadığını göstermiştir. Öğrenim durumu değişkeni Okul Yönetimi, Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar ile *Kişisel Başarı* boyutlarında anlamlı farklılaşmaya neden olurken, lisans mezuniyeti değişkeni Okul Yönetimi, Duygusal Tükenme, *Kişisel Başarı* ve *Duyarsızlaşma* boyutlarında anlamlı farklılaşmaya neden olmuştur.

Son olarak değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için yapılan korelasyon analizinde; Zümre Kararları boyutu ile Duygusal Tükenme arasında negatif; Okul Yönetimi boyutu ile *Kişisel Başarı* arasında negatif, Okul Yönetimi boyutu ile *Duyarsızlaşma* arasında pozitif; Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar boyutu ile Duygusal Tükenme arasında negatif, bu boyut ile *Kişisel Başarı* arasında pozitif, düşük düzeyde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karara Katılma, Tükenmişlik, Öğretmen

Giriş

Eğitim sisteminin temel birimi olan okulların etkili işlemesi karar mekanizmasının etkili olması ile mümkün olabilir. Bir sorunun çözümüne ilişkin seçeneklerden en uygun olanın tercih edilmesi karar verme olarak tanımlanır. Sadece yöneticiler değil, okulun diğer paydaşları da bazı durumlarda örgütsel karar verme durumunda kalabilirler (Aydın, 2010). Eğitim sistemi içinde alınan bütün kararların gerektirdiği eylemler ve bu kararların etkileri okul aracılığıyla dış çevreye yansıtılır (Yavuz, 2004). Öğretmenler, okullarda alınan kararların hepsine katılma eğiliminde olmazlar. Bazı durumlarda öğretmenler yöneticinin karar almasını ve bu kararı kendilerine bildirmesini isteyebilirler (Hoy ve Miskel, 2010).

Aydın (2010) öğretmenlerde öğretim ve program ile ilgili kararlara katılma eğiliminin daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenler okulda alınan bütün kararlara değil özellikle kendilerini ilgilendiren ve uzmanlık alanlarına giren kararlara katılmaya daha çok istekli olabilirler. Rutin zamanlarda kararların yöneticiler tarafından alınması normal bir davranış olarak görülebilir. Çünkü öğretmenlerin katılımı arttıkça bu konulara daha fazla zaman ayırmaları gerekecek olup bu durum sürekli çalışan ve yoğun olan (Aydın, 2013) öğretmenleri memnun etmeyecektir. Bundan dolayı bütün kararlara değil de önemli gördükleri kararlara öğretmenlerin katılımı daha uygun olabilir. Bunun yanı sıra Hoy ve Miskel (2010), politika oluşturulmasına katkı sunma fırsatının öğretmenlerin moralini artırdığını ve karara katılmanın, öğretmenlerin iş doyumlarını olumlu etkilediğini belirtmektedir. Bundan dolayı uzmanlık alanlarına giren ve kendilerini ilgilendiren kararlara katkı sunma fırsatı öğretmenlerin okul örgütü ile özdeşleşmesine imkân sağlayabilir. Böylece okul ile kendi beklenti ve gereksinimlerinde uyumu yakalayan öğretmenlerin tükenmişlik benzeri olumsuz algıları düşebilir.

Tükenmişlik, çalışma hayatında iş yükü ile birlikte kontrol, ödül, adalet, aidiyet ve değer alanlarında uyumsuzluk görüldüğünde ortaya çıkan bir olgudur (Maslach ve Leiter, 1997). Kabul alanlarına giren konularda karar verme özgürlüğü bulunmayan çalışanların işle ilgili problem yaşadığını ifade eden Kaya Göktepe (2016), karar verme sürecine katılmamanın tükenmişliği

artıran sebeplerden biri olduğunu belirtmektedir. İnsanlar, çalışma hayatlarında kontrol kendilerinde olmadığında bağımsızlıklarını kaybeder ve buna bağlı olarak tükenmişlik düzeyleri artar (Sarıkaya, 2007). Kararlara katılmak ve alınan kararlardan haberdar olmak insanlara kontrolün kendilerinde olduğu hissi verebilir. Böylece karara katılmakla çalışanların tükenmişlik düzeylerinin düşeceği söylenebilir.

Tükenmişliğin bireysel anlamda uykusuzluk, kâbus, sürekli grip ve soğuk algınlığı, baş ağrısı, mide bulantısı, sindirim sistemi bozuklukları, sırt ağrıları, el ve ayak uyuşmaları, deri döküntüleri ve alerji benzeri fiziksel; yetersizlik, dikkat dağınıklığı, başarısızlık yaşama, yetersizlik hissi, öfke patlaması, paranoya durumu, duyarsızlaşma ve güven problemi yaşama benzeri psikolojik sonuçları bulunmaktadır (Kaya Göktepe, 2016). Dolgun (2015), tükenmişlik ile birlikte bireyin davranışlarında ortaya çıkan bozulmanın kendisi ile sınırlı kalmayıp çevresini de etkileyeceğini ifade etmektedir. Doğal olarak bu bozulmalar iş hayatını etkileyerek bazı örgütsel sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Kaya Göktepe (2016) bu sonuçları iş kalitesinde bozulma, kendini işten geri çekme, işe odaklanamama, yöneticilere ve işe karşı duyarsız, katı ve yetersiz ilgi gösterme, devamsızlık eğilimi, işe geç kalma ve erken ayrılma olarak ifade etmektedir.

Öğretmenliğin kendine has stres kaynakları bulunmakta olup bunlar öğretmenliği tükenmişlik yaşanması açısından riskli hale getirmektedir. Bu risk öğretmen etkisinin düşmesini sağlayabilir (Kayabaşı, 2008). Tükenmişlik görevleri yapmaları konusunda öğretmenlere çok ciddi zararlar verebilir (Dorman, 2003). Tükenmişliğin neden olduğu olumsuzluklarla yüz yüze kalan öğretmenler sağlıklarının bozulmasına kadar bir dizi problem yaşayabilirler.

Bireyin üretkenliğinin düşmesine neden olan tükenmişlik örgütte çatışmaya neden olduğu gibi bireyin görevini aksatmasına ve iş arkadaşlarını olumsuz etkilemesine neden olabilir (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001). Pek çok olumsuz sonucu bulunan çalışan tükenmişliğini engellemek örgütsel anlamda olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilir. Yapılan çalışmalarda karara katılmanın öğretmen morali (Aksay, 2005; Wadesango, 2012), iş doyumunu (Demirtaş ve Alanoğlu, 2015; Somech, 2010) ve örgütsel adalet (Eberlin ve Tatum, 2005; Lau, 2014) benzeri değişkenleri etkilediği ve bu anlamda örgütsel olarak olumlu sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Buradan hareketle öğretmenleri karara katmakla onların tükenmişlik düzeylerinin düşürülebileceği düşünülmüştür. Alanyazında Ak (2014) tarafından öğretmenlerin karara katılma durumları ile tükenmişlik algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmıştır. Ancak bu konunun daha fazla dikkate değer olduğu ve incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı öğretmenlerin karara katılma durumlarıyla tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin karara katılma durumları ne düzeydedir?
2. Öğretmenlerin tükenmişlik algıları ne düzeydedir?
3. Demografik değişkenler (cinsiyet, öğrenim durumu ve lisans mezuniyeti) öğretmenlerin karara katılma ve tükenmişlik düzeylerini etkilemekte midir?
4. Öğretmenlerin karara katılma ve tükenmişlik düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Mevcut çalışmada; iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığı, yönü ve derecesi belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın bu amacına ulaşmak için nicel araştırmalar kapsamında ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Mersin il merkezinde bulunan 65 resmi lisede görev yapmakta olan 3194 öğretmen oluşturmaktadır. Bu evrenden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile 561 öğretmene ulaşılmıştır. Araştırmada görüş bildiren katılımcılar; %50.1'i (n = 281) kadın, %49.9'u (n = 280) erkek; %84.1'i (n = 472) lisans, %13.4'ü (n = 89) lisansüstü mezunu; %67.4'ü (n = 378), %32.6'sı (n = 183) diğer fakülte mezunu öğretmenlerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada ihtiyaç duyulan verileri toplamak amacıyla Öğretmen Karara Katılma Ölçeği, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formundan yararlanılmıştır.

Öğretmen Karara Katılma Ölçeği: Araştırma kapsamında geliştirilen ölçek, likert tipi 10 madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. KMO değeri = .81, Bartlett küresellik testi= 1532.05 (df=45; p=.000) olarak bulunmuş olup toplam varyansın %72.74'ünü açıklamaktadır. İç tutarlılık katsayısı ölçek geneli için Cronbach Alpha (α) .85, Zümre Kararları Boyutu için .86, Okul Yönetimi Boyutu için .77 ve Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar Boyutu için ise .81 olarak hesaplanmıştır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği: Maslach ve Jackson (1986) tarafından geliştirilmiş olan ölçek Ergin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Mevcut araştırmada KMO değeri = .90, Bartlett küresellik testi= 2652.00 (df=231; p=.000) olarak bulunmuş olup toplam varyansın %61.34'ünü açıklamakta olup iç tutarlılık katsayısı α = .92 olarak bulunmuştur.

Beşli likert tipinde olan her iki ölçeğin seçeneklerinin aralık değerleri; n-1/n formülü ile hesaplanmış olup değer aralığı= $5-1/5= .80$ olarak hesaplanmıştır. Söz konusu derecelendirme; 4.21-5.00 = her zaman, 3.41-4.20 = çoğunlukla, 2.61-3.40 = bazen, 1.81-2.60 = nadiren ve 1.00-1.80 = hiçbir zaman şeklindedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerle ilgili olarak kayıp ve uç değerler bulunup bulunmadığı kontrol edilmiş, değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edilmiş olup ölçeklere ait tanımlayıcı testler, t-testi ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu aşamasında değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri, t-testi ve korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Ortalama ve Standart Sapmalar

Boyutlar	n	\bar{X}	SS
1. Zümre kararları boyutu	561	3.46	1.03
2. Okul yönetimi boyutu	561	2.59	1.22
3. Öğrenci işleri ve akademik kararlar boyutu	561	3.36	1.01
4. Duygusal tükenme boyutu	561	2.57	.91
5. Kişisel başarı boyutu	561	3.65	.89
6. Duyarsızlaşma boyutu	561	2.27	1.00

Tablo 1 incelendiğinde; görüş bildiren öğretmenlerin Zümre Kararları boyutunda ($\bar{X} = 3.46$) “çoğunlukla”, Okul Yönetimi boyutunda ($\bar{X} = 2.59$) “nadiren”, Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar boyutunda ($\bar{X} = 3.36$) ise “bazen” düzeyinde kararlara katıldıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin Duygusal Tükenme ($\bar{X} = 2.57$) ve Duyarsızlaşma ($\bar{X} = 2.27$) boyutuna yönelik algıları “nadiren”, Kişisel Başarı boyutuna yönelik algıları ($\bar{X} = 3.65$) ise “çoğunlukla” düzeyindedir.

Öğretmenlerin karara katılma ve tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet, öğrenim durumu ve lisans mezuniyeti değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Demografik Değişkenlere Ait t-Testi Değerleri

Değişken	Boyut	n	\bar{X}	t	p		
Cinsiyet	Zümre kararları	Kadın	281	3.53	1.56	.12	
		Erkek	280	3.40			
	Okul yönetimi	Kadın	281	2.53	-1.13	.26	
		Erkek	280	2.65			
	Öğrenci işleri ve akademik başarı	Kadın	281	3.33	-.75	.46	
		Erkek	280	3.39			
	Duygusal tükenme	Kadın	281	2.57	-.02	.99	
		Erkek	280	2.57			
	Kişisel başarı	Kadın	281	3.58	-1.68	.09	
		Erkek	280	3.70			
	Duyarsızlaşma	Kadın	281	2.24	-.91	.37	
		Erkek	280	2.31			
	Öğrenim Durumu	Zümre kararları	Lisans	472	3.47	.31	.76
			Lisansüstü	89	3.43		
Okul yönetimi		Lisans	472	2.69	4.79	.00	
		Lisansüstü	89	2.07			
Öğrenci işleri ve akademik başarı		Lisans	472	3.30	-2.81	.01	
		Lisansüstü	89	3.65			
Duygusal tükenme		Lisans	472	2.58	.85	.40	
		Lisansüstü	89	2.50			
Kişisel başarı		Lisans	472	3.61	-2.16	.03	
		Lisansüstü	89	3.84			
Duyarsızlaşma		Lisans	472	2.30	1.76	.08	
		Lisansüstü	89	2.11			
Lisans Mezuniyeti		Zümre kararları	Eğitim Fakültesi	378	3.47	.11	.92
			Diğer Fakülteler	183	3.46		
	Okul yönetimi	Eğitim Fakültesi	378	2.67	2.23	.03	
		Diğer Fakülteler	183	2.43			
	Öğrenci işleri ve akademik başarı	Eğitim Fakültesi	378	3.34	-.63	.53	
		Diğer Fakülteler	183	3.40			
	Duygusal tükenme	Eğitim Fakültesi	378	2.63	2.30	.02	
		Diğer Fakülteler	183	2.44			
	Kişisel başarı	Eğitim Fakültesi	378	3.59	-2.19	.03	
		Diğer Fakülteler	183	3.76			
	Duyarsızlaşma	Eğitim Fakültesi	378	2.38	3.83	.00	
		Diğer Fakülteler	183	2.05			

Tablo 2 incelendiğinde; demografik değişkenlerden cinsiyetin hiç bir değişkende $p < .05$ düzeyinde anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. Öğrenim durumu değişkeni Okul

Yönetimi boyutunda ($t = 4.79$; $p = .00$) lisans mezunları, Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar ($t = -2.81$; $p = .01$) boyutu ve Kişisel Başarı ($t = -2.16$; $p = .03$) boyutlarında ise lisansüstü mezunları lehine $p < .05$ düzeyinde anlamlı farklılaşmaya neden olmaktadır. Lisans mezuniyeti; Okul Yönetimi ($t = 2.23$; $p = .03$), Duygusal Tükenme ($t = 2.30$; $p = .02$) ve Duyarsızlaşma ($t = 3.83$; $p = .00$) boyutlarında eğitim fakültesi mezunları, Kişisel Başarı boyutunda ($t = -2.19$; $p = .03$) ise diğer fakülte mezunları lehine $p < .05$ düzeyinde anlamlı farklılaşmaya neden olmuştur.

Öğretmenlerin karara katılma ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

Boyutlar	1	2	3	4	5	6
1. Zümre kararları boyutu	1					
2. Okul yönetimi boyutu	.32**	1				
3. Öğrenci işleri ve akademik kararlar boyutu	.52**	.35**	1			
4. Duygusal tükenme boyutu	-.19**	-.04	-.23**	1		
5. Kişisel başarı boyutu	.02	-.28**	.11**	.12**	1	
6. Duyarsızlaşma boyutu	-.08	.21**	-.04	.63**	-.04	1

Tablo 3 incelendiğinde; Zümre Kararları boyutu ile Duygusal Tükenme arasında ($r = -.19$; $p < .01$) negatif ve düşük düzeyde ilişki bulunduğu, Zümre Kararları boyutu ile Kişisel Başarı ve Duyarsızlaşma arasında ise anlamlı ilişki bulunmadığı görülmektedir. Okul Yönetimi boyutu ile Kişisel Başarı arasında ($r = -.28$; $p < .01$) negatif; Okul Yönetimi boyutu ile Duyarsızlaşma arasında ($r = .21$; $p < .01$) pozitif ve düşük düzeyde ilişki bulunurken bu boyut ile Duygusal Tükenme ile arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar boyutu ile Duygusal Tükenme arasında ($r = -.23$; $p < .01$) negatif; bu boyut ile Kişisel Başarı arasında ($r = .11$; $p < .01$) pozitif ve düşük düzeyde ilişkiler bulunmuştur.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın amacı kapsamında öğretmenlerin Zümre Kararlarına “çoğunlukla”, Okul Yönetimi ile ilgili kararlara “nadiren”, Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlara ise “bazen” düzeyinde katıldıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulguya bakıldığında öğretmenlerin zümrenin işleyişi ile ilgili olarak alınan kararlara yüksek düzeyde, öğrenci işleri ve akademik kararlara orta, okul yönetimi ile ilgili kararlara ise düşük düzeyde katıldıkları görülmektedir. Gılıç (2015) öğretmenlerin, okulda yapılan toplantılarda ve kendilerini ilgilendiren konularda “büyük ölçüde katılım” gösterdikleri, ders yükü az olan öğretmenlerin ise okul yönetimine “çok az” katılma fırsatı buldukları sonucuna ulaşmıştır. Olorunsola ve Olayemi (2011) öğretmenlerin yüksek düzeyde kararlara katıldıklarını bulmuştur. Söz konusu çalışmaların bizim çalışma sonuçlarıyla benzer olduğu söylenebilir. Köklü (2012) öğretmenlerin eğitimsel kararlara biraz, yönetsel kararlara ise çok az katıldığı sonucuna ulaşmıştır. Demirtaş ve Alanoğlu (2015) ise öğretmenlerin eğitimsel ve yönetsel kararlara bazen düzeyinde katıldıklarını raporlamıştır. Öğretmenlerin kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen kararlara katılma isteklerinin düşük olduğu bilinmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda öğretmenlerin karara katılma durumlarının katılma isteklerinden düşük olduğu (Köklü, 2012; Özdoğru ve Aydın, 2012) bilinen bir gerçektir.

Öğretmenlerin Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutlarına yönelik algılarının “nadiren”, Kişisel Başarı boyutuna yönelik algılarının ise “çoğunlukla” düzeyinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalarda genel olarak bizim çalışma sonuçlarımızı destekler nitelikte benzer sonuçların bulunduğu görülmektedir (Ali, Awan ve Anwar, 2017; Çolak, 2017; Kayabaşı 2008). Ayrıca Wei ve Abdullah (2016) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin duyarsızlaşma düzeylerinin düşük, duygusal tükenme ve kişisel başarı düzeyinin orta seviyede olduğu görülmüştür. Öğretmenlik mesleği uzmanlık gerektiren ve sosyal ilişkilerin yoğun olduğu bir meslek olduğundan öğretmenlerin kişisel başarı düzeylerinin yükseltilmesi onların görevlerinde başarılı olma ihtimallerini artıracaktır. Ayrıca tükenmişlik düzeylerinin düşürülmesi öğretmenlerin meslektaşları ve öğrencileriyle ilişkilerinin sağlıklı olmasını sağlayarak öğretmen etkililiğini artırıcı bir rol oynayabilir.

Öğretmenlerin cinsiyeti, değişkenlerin hiç birinde anlamlı farklılaşmaya neden olmamıştır. Öğretmenlerin karara katılma düzeylerinde cinsiyetlerinin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı genel olarak yapılan çalışmalarda (Acet, 2006; Aksay, 2005; Başaran, 2017) karşılaşılan bir sonuçtur. Bu anlamda bizim çalışma sonucumuzun alan yazın tarafından desteklendiği söylenebilir. Ancak Olorunsola ve Olayemi (2011) erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlerden daha fazla kararlara katıldıkları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin tükenmişlik algılarında anlamlı farklılık yaratmadığı çalışmalarda (Kıral ve Erakın, 2016; Mahmood, 2017; Tosun, 2017) sıklıkla rastlanan bir durumdur ve söz konusu sonuçlar bizim çalışma sonuçlarımızı desteklemektedir. Bunun yanı sıra Yılmaz ve Aslan (2018), cinsiyet değişkeninin duygusal tükenme boyutunda farklılık yaratmadığı ancak duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarında erkeklerin ortalamalarının kadınlardan anlamlı bir şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kayabaşı (2008) ise duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını ancak kişisel başarı düzeyinin erkek öğretmenler lehine anlamlı şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öğrenim durumlarına göre Okul Yönetimi boyutunda lisans mezunları, Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar boyutunda ise lisansüstü mezunları lehine anlamlı bir farklılaşma oluşmuştur. Zümre Kararları boyutunda öğrenim durumu anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır. Başyığıt (2009) öğretmenlerin öğrenim durumlarının karara katılma durumlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öğrenim durumları Kişisel Başarı boyutunda lisansüstü mezunları lehine anlamlı bir farklılaşmaya neden olmakta Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutlarında ise anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır. Cemaloğlu ve Erdemoğlu Şahin (2007) duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında lisansüstü mezunlarının fakülte mezunlarından daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıklarını, kişisel başarı boyutunda anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Lisans mezuniyetine göre Okul Yönetimi boyutunda eğitim fakültesi lehine anlamlı farklılaşma bulunmakta; Zümre Kararları ile Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar boyutlarında ise anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Turgut (2010) lisans mezunu olunan fakülte durumunun öğretmenlerin karara katılma durumlarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Lisans mezuniyeti Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutlarında eğitim fakültesi, Kişisel Başarı boyutunda ise diğer fakülteler lehine anlamlı farklılaşmaya neden olmaktadır. Kayabaşı (2008) tarafından yapılan çalışma bizim çalışmamızdan farklı olarak lisans mezuniyeti tükenmişliğin üç boyutunda da anlamlı farklılaşmaya neden olmamıştır.

Zümre Kararları ile Duygusal Tükenme arasında negatif ve düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Okul Yönetimi ile Kişisel Başarı arasında negatif; Okul Yönetimi ile duyarsızlaşma arasında pozitif ve düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar ile Duygusal Tükenme arasında negatif; Öğrenci İşleri ve Akademik Kararlar ile Kişisel Başarı arasında pozitif ve düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Karar verme stili ile tükenmişlik boyutları arasında ilişki

bulunduğu Michailidis ve Banks (2016) tarafından yapılan çalışma sonuçlarında görülmektedir. Bunun yanı sıra Ak (2014) tarafından yapılan çalışmada okulda alınan kararlara katılmayan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin, kararlara katılabilen öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışma bulgularının bizim çalışma bulgularımızla benzer olduğu söylenebilir. Ayrıca alan yazında öğretmenlerin karara katılma durumları ve tükenmişlik düzeylerini inceleyen çalışmaların kısıtlılığında dolayı daha fazla karşılaştırma imkânı olmamıştır. Zümre kararlarına katılmanın kişisel başarı ve duyarsızlaşma düzeylerini etkilemediği, bunun dışında karara katılmanın bütün boyutları ile tükenmişliğin bütün boyutlarının düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Karara daha fazla katılma, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini düşük düzeyde de olsa olumlu yönde etkilemektedir. Başka bir deyişle, öğretmenlerin okulda alınan kararlara katkı sunmalarına imkân verilmesi, onların tükenmişlik düzeylerini düşürmektedir.

Okul yöneticilerinin öğretmenleri düşük ve orta düzeyde kararlara kattıkları söylenebilir. Ancak karara katmakla tükenmişlik düzeylerini düşürebileceği göz önüne alınarak özellikle kendilerini ilgilendiren kararlarda onları daha fazla karara katmaları yerinde olacaktır.

Öğretmenlerin Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma düzeyleri nadiren düzeyindedir. Her iki boyutta da tükenmenin düşük olduğu söylenebilir. Ancak öğretmen tükenmişliğinin hiçbir zaman düzeyine düşürülmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlerin mesleki saygınlığını artırmak amacıyla önlemler alınabilir.

Öğretmenlerin kendi kişisel başarı düzeylerine yönelik algıları “çoğunlukla” düzeyindedir. Öğretmenlik mesleği, alan bilgisiyle meslek bilgisine birlikte sahip olunmasını gerektiren bir meslektir. Bundan dolayı öğretmenler, kişisel başarı hislerini yükseltecek şekilde sürekli eğitimlerle desteklenebilirler.

Öğretmenlerin karara katılma durumları ile tükenmişlik düzeylerini inceleyen sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüş olup araştırmacıların farklı evren ve örneklem üzerinde bu konuda çalışma yapmaları alan yazına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Acet, Ö. (2006). İlköğretim okullarında örgüt iklimi ile karara katılım arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ak, N. (2014). Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Aksay, O. (2005). Ortaöğretim okullarında karara katılma ve öğretmen morali. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Ali, G., Awan, R. N. and Anwar, M. N. (2017). The moderating effect of organizational identification on the relationships between teachers perceived organizational justice and burnout behaviours at college level. *NICE Research Journal os Social Science*, 140-162.
- Aydın, M. (2010). *Eğitim yönetimi* (9. baskı). Ankara, Hatipoğlu.
- Aydın, M. (2013). *Eğitimde örgütsel davranış* (1. baskı). Ankara, Gazi.
- Başaran, A. (2017). Öğretmenlerin karara katılma durumlarının farklı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Başığit, F. (2009). Öğretmenlerin karar alma sürecine katılım düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeyleri ile ilişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Cemaloğlu, N. ve Erdemoğlu Şahin, D. (2007). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 465-484.
- Çolak, Y. (2017). İlkokul ve ortaokullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Demirtaş, Z. ve Alanoğlu, M. (2015). Öğretmenlerin karara katılımı ve iş doyumunu arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 2, 83-100.
- Dorman, J. (2003). Testing a model for teacher burnout. *Austrian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 3, 35-47.
- Dolgun, U. (2015). Tükenmişlik sendromu. N. Derya ERGUN ÖZLER (Editör). *Örgütsel davranışta güncel konular*. Bursa, Ekin, ss. 287-308.
- Eberlin, R. J. and Tatum, B. C. (2005). Organizational justice and decision making: when good intentions are not enough. *Management Decision*, 43, 1040-1048.
- Ergin, C. (1992). *Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 22-25 Eylül, Hacettepe Üniversitesi, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.
- Gılıç, F. (2015). Öğretmenlerin karar verme sürecine katılma düzeyleri, okul kültürü ve öğretmenlerin değişime hazır olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Hoy, W. K. and Miskel, C. G. (2010). *Educational administration theory, research and practice*. (S.Turan, Çev.Edt.). Ankara, Hatipoğlu.
- Kaya Göktepe, A. (2016). *Tükenmişlik sendromu* (1. baskı). İstanbul, Nesil.
- Kayabaşı, Y. (2008). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 191-212.
- Kıral, E. ve Erakın, B. (2016). Öğretmenlerin örgütsel adalet ile mesleki tükenmişlik algı düzeyleri arasındaki ilişki. E. Babaoğlu, E. KIRAL ve A. Çelik (Editörler). *Eğitime Dönüş* (1. baskı). Ankara, EYUDER, ss. 353-370.
- Köklü, M. (2012). Ortaöğretim okulları öğretmenlerinin kararlara katılma durumları, katılma istekleri, iş doyumları, çatışmaları yönetme biçimleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(165), 208-223.
- Lau, W. (2014). Employee's participation: a critical success factor for justice perception under different leadership styles. *Journal of Management Policies and Practices*, 2(4) 53-76.
- Maslach, C. and Leiter, M. P. (1997). *The truth about burnout*. San Francisco, Jossey Bass A Willey Company.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B. and Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.
- Michailidis, E. and Banks, A. P. (2016). The relationship between burnout and risk-taking in workplace decision-making and decision-making style. *Work & Stress*, 30(3), 278-292.
- Mahmood, S. M. R. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

- Olorunsola, E. O. and Olayemi, A. O. (2011). Teachers participation in decision making process in secondary schools in Ekiti State, Nigeria. *International Journal of Education Administration and Policy Studies*, 3(6), 78-84.
- Özdoğru, M. ve Aydın, B. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin karara katılma durumları ve istekleri ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 357-367.
- Sarıkaya, P. (2007). Tükenmişlik sendromunun denetim odağı ile ilişkisi ve bir uygulama. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Somech, A. (2010). Participative decision making in schools: a mediating moderating analytical framework for understanding school and teacher outcomes. *Educational Administration Quarterly*, 46(2), 174-209.
- Tosun, M. (2017). Sınıf öğretmenlerinin duygusal zekâ ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Turgut, B. (2010). Anadolu liselerinde çalışan öğretmenlerin karar verme sürecine katılma düzeylerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Wadesango, N. (2012). The influence of teacher participation in decision-making on their occupational morale. *Journal of Social Sciences*, 31(3), 361-369.
- Wei, O. P. and Abdullah, A. G. K. (2016). Burnout and job satisfaction among teachers in Chinese independent secondary school. *International Journal of Elementary Education*, 5(5), 47-50.
- Yavuz, Y. (2004). Okulda yönetime ve karara katılma. *Eğitim Bilim Toplum*, 2(6), 46-57.
- Yılmaz, E. ve Aslan, S. (2018). Lise öğretmenlerinde tükenmişlik, iş doyumunu ve algılanan sosyal destek: Bursa ili örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1861-1886.

ÖĞRETMENLİK VE DİJİTAL EMEK

Dr. Öğr. Üyesi Gönül ŞENER²⁵²

Günümüz bilgi toplumlarında maddi karşılığı olmayan emek, dijital dünyanın önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Dijital emek, çevrimiçi medya için bilgi ve içerik oluşturulurken ödenmemiş emeğin sömürülmesi olarak tanımlanmaktadır. Dijital emek diğer sektörlerde olduğu gibi eğitim sektöründe de sıkça görünür olmuştur. Öyle ki öğretmenler günümüz teknolojileri sayesinde ders sunularını kendi hazırlamak yerine internetten hazırlanmış olan hazır sunuları herhangi bir ücret ödmeden indirip ders materyali olarak kullanabilir olmuştur. Bu araştırma ile öğretmenlerin dijital emek hassasiyetleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma paradigması doğrultusunda şekillendirilmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış, veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda öğretmenler ders sunularını, ödevlerini, sınavlarını ve planlarını üye oldukları forumlardan indirip kullandıklarını, kendileri hazırladıklarını, EBA'yı kullandıkları, sosyal paylaşım sitelerinden edindikleri, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşından aldıklarını, yardımcı kaynaklardan ulaştıklarını ve zümre olan arkadaşlarından aldıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Emek, Öğretmen, Dijital Çağ

Giriş

Dijital emek, çevrimiçi medya için bilgi ve içerik oluşturulurken ödenmemiş emeğin sömürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Duman ve Özdoğru, 2018). Diğer bir tanıma göre dijital emek çalışma koşullarının geçirdiği nicel ve nitel dönüşümlerle birlikte, üretilen ürünün, üretim

²⁵² Munzur Üniversitesi, Çemişgezek MYO, gonulsener@munzur.edu.tr

sürecinde yaratılan değer ve emek gücünün niteliğini tanımlayan bir kavramdır (Dowling, Nunes ve Trott, 2007).

Dijital emek üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, farklı görüşlerin de olduğu görülmüştür. Örneğin Hardt ve Negri (2004)'ye göre, maddi olmayan emekle ilgili en büyük tartışma konusu ölçülebilir olmadığıdır. Burada emek-değer kuramının geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Savundukları emeğin artık tam olarak sermaye içinde veya dışında olmamasıdır. Üretilen değer artık toplumun genelinde üretilmektedir. Bu nedenle değeri düzenlemek ve bir değer teorisine dönüştürmek olanaklı değildir (akt: Unal Miçooğulları, 2018).

Tüm dünyada hızla artan elektronik paylaşımlar dijital emek kavramını işaret etmektedir. Diğer bütün sektörlerde olduğu gibi eğitim sektöründe de dijital emek kavramının yansımaları gözlenmektedir. Öyle ki öğretmenler günümüz teknolojileri sayesinde ders sunularını kendi hazırlamak yerine internetten hazırlanmış olan hazır sunuları herhangi bir ücret ödemededen indirip ders materyali olarak kullanabilir olmuştur. Bu araştırma ile öğretmenlerin dijital emek hassasiyetleri belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim “fenomology” deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tunceli merkez ile Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde görev yapan farklı branşlardan 50 öğretmen belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Öğretmenlerin genel görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan sorular görüşleri alınmak üzere öğretmenlere sorulmuştur. Oluşturulan görüşme formunda dört adet açık uçlu soru yer almaktadır. Öğretmenlere görüşme formları verilerek, gerekli açıklamalar yapılmış bu formları doldurup teslim etmeleri istenmiştir. Doldurulan bu görüşme formları araştırmanın temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir.

1. Öğretim materyali olarak kullandığınız sunulara nasıl ulaşırsınız?
2. Anlattığınız dersleri pekiştirmek için kullandığınız etkinlikleri (ödevleri) nasıl edirsiniz?
3. Sınav sorularınızı nasıl hazırlarsınız?
4. Ders planlarınızı nasıl hazırlarsınız?

Verilerin Analizi

Öğretmenlerin görüşleri dikkate alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır.

Aşamalar;

1. Verilerin kodlanması
2. Temaların bulunması
3. Kodların ve temaların düzenlenmesi

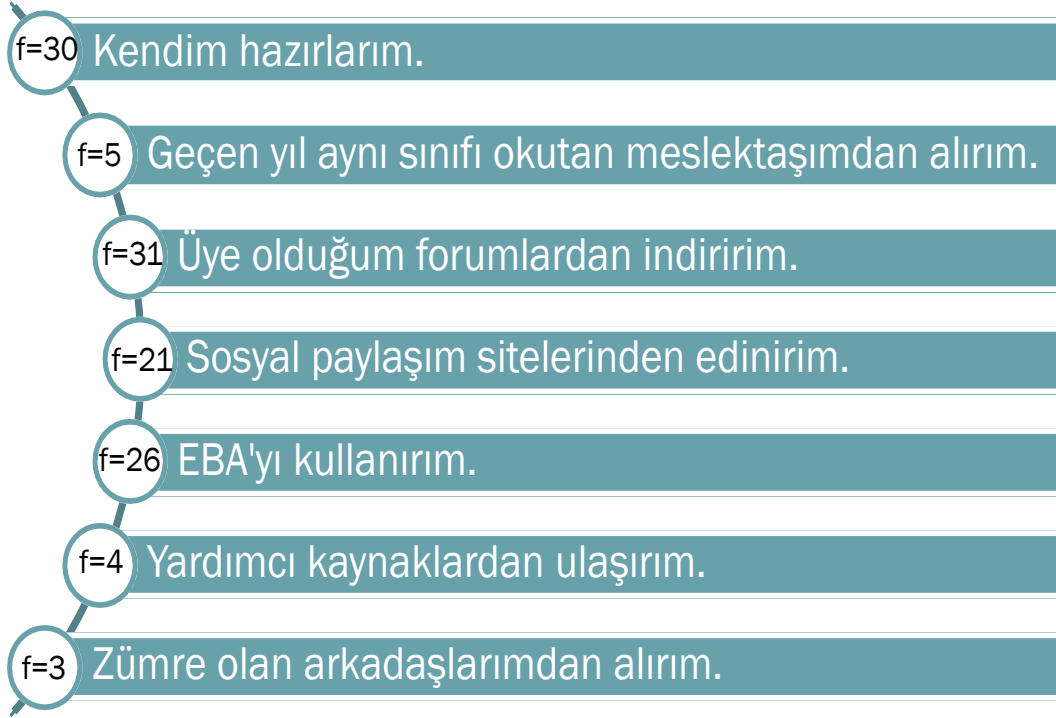
Çalışmada ilk olarak öğretmenlerin görüşme formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş ve öğretmenlerden toplanan bütün veriler 50 görüşme formu) geçerli kabul edilmiştir. Daha sonra bu anketler üzerinde çözümlenmeler yapılmıştır. 50 formun her birine sırayla sayı numarası verilerek her bir soru için bir Word belgesi oluşturulmuş ve yanıtlar istatistiksel veri analiz programında analiz edilmiştir. Ayrıca araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Heberman'ın (1994) geliştirdiği; formül kullanılmıştır.

$$UzlaşmaYüzdesi = \frac{GörüşBirliği(Na)}{GörüşBirliği(Na) + GörüşAyrılığı} \times 100$$

Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik sağlanmış olmaktadır. Buna göre görüşüne başvurulmuş uzman sadece on beş ifadeyi araştırmacılardan farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu hesaplamanın ardından araştırmanın güvenilirliği; $P=469/(469+23) \times 100 = \%95$ olarak bulunmuştur.

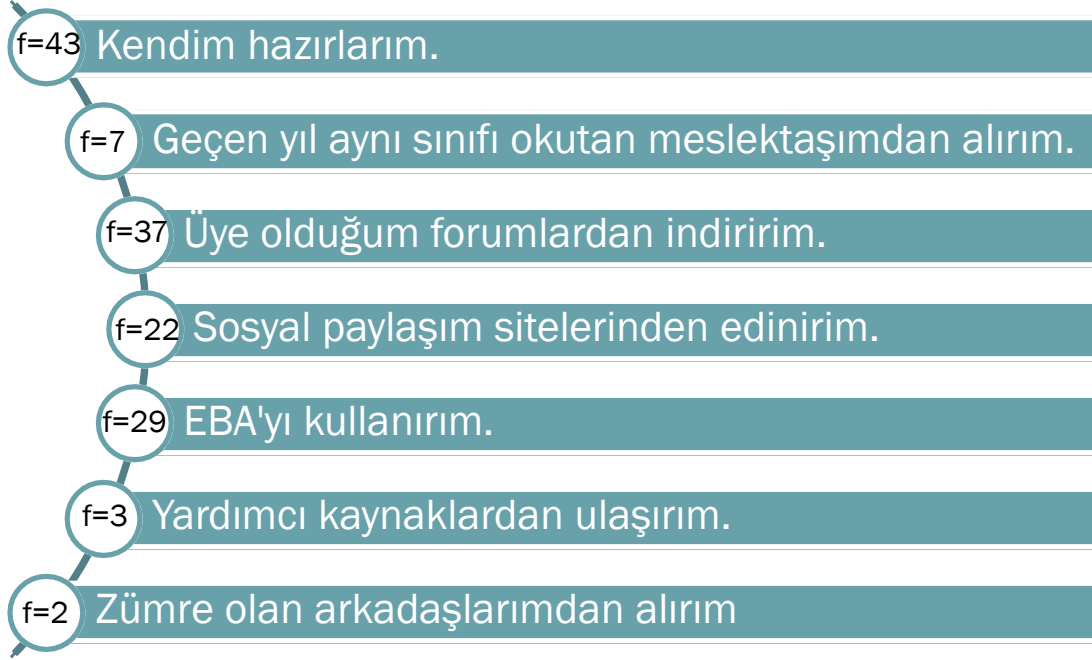
BULGU VE YORUMLAR

Öğretmenlerin dijital emek hassasiyetlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada ilk olarak “Öğretim materyali olarak kullandığınız sunulara nasıl ulaşırsınız?” sorusu sorulmuş, bu soruya ilişkin analizler yapılarak Şekil 1’de verilmiştir.

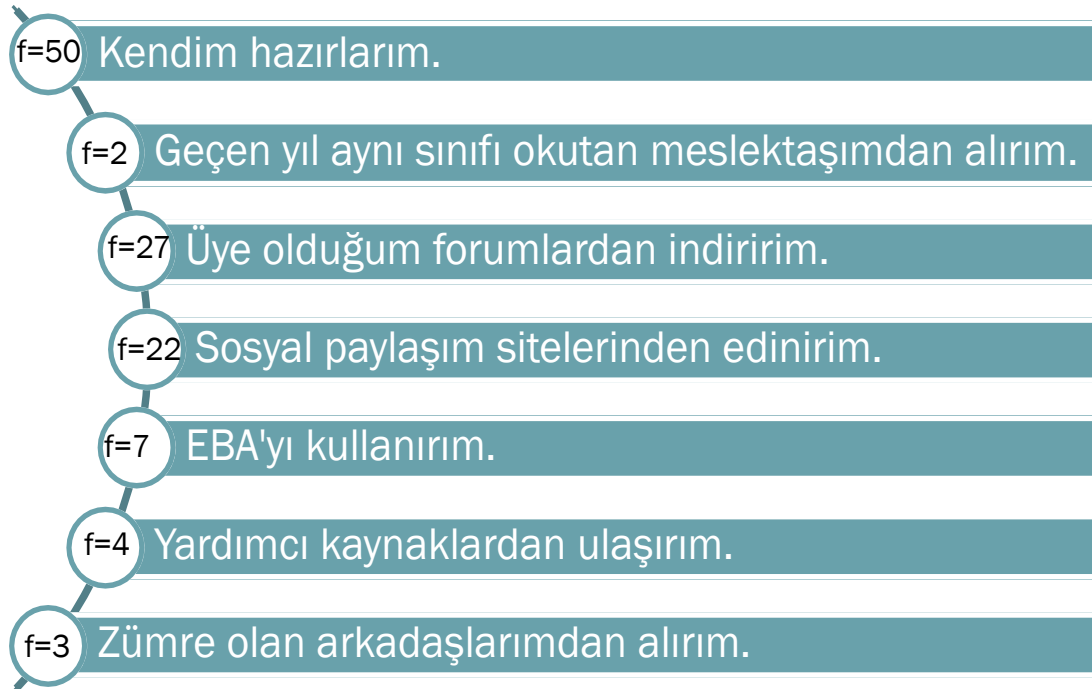
Şekil 1: Öğretmenlerin sınav sorularına erişim durumları

Öğretmenlerin dijital emek hassasiyetlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada; öğretmenler ders sunularını en çok üye oldukları forumlardan indirip kullandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşü kendim hazırlarım, EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşımдан alırım, yardımcı kaynaklardan ulaşıırım ve zümre olan arkadaşlarımdan alırım görüşleri izlemiştir. Öğretmenlere sorulan “Anlattığınız dersleri pekiştirmek için kullandığınız etkinlikleri (ödevleri) nasıl edirsiniz?” sorusuna ilişkin analiz sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir.

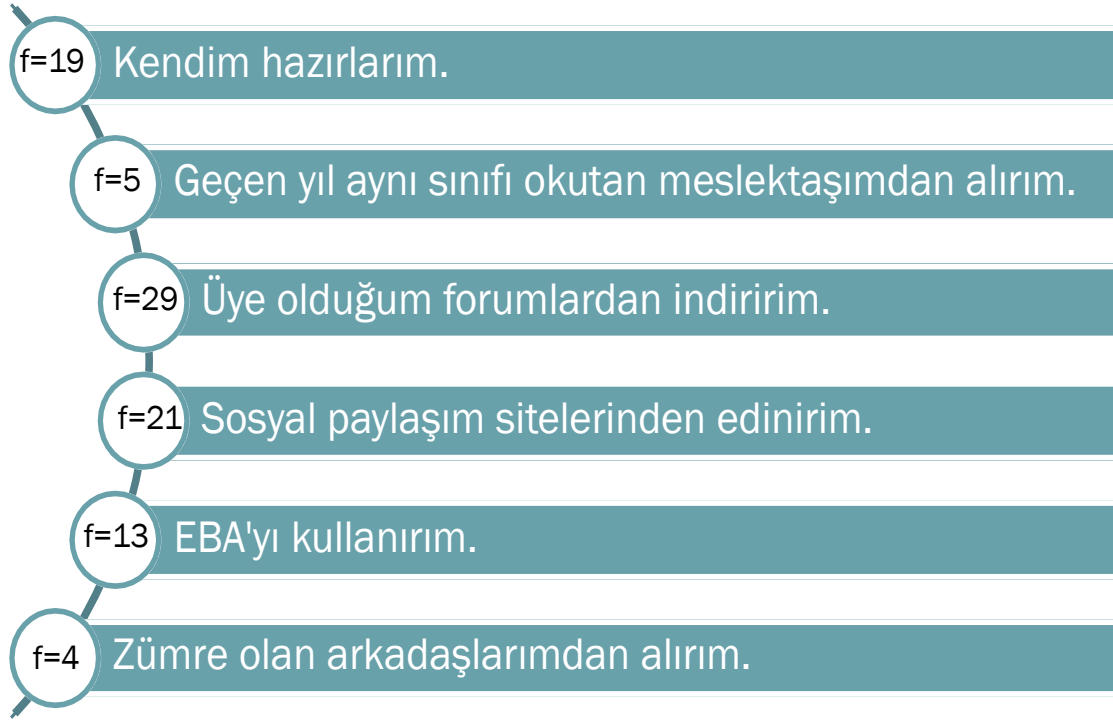
Şekil 2: Öğretmenlerin ödevlere erişim durumları

Öğretmenler dersleri pekiştirmek için kullandıkları etkinlikleri (ödevleri); sıklıkla kendileri hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşü üye olduğum forumlardan indiririm. EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşımın alırım, yardımcı kaynaklardan ulaşıyorum, zümre olan arkadaşlarımdan alırım, görüşleri izlemiştir. Öğretmenlere sorulan “Sınav sorularınızı nasıl hazırlarsınız?” sorusuna ilişkin bulgular Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3: Öğretmenlerin sınav sorularına erişim durumları

Öğretmenler sınav sorularını sıklıkla kendileri hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşü üye olduğum forumlardan indiririm. EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, yardımcı kaynaklardan ulaşıyorum, zümre olan arkadaşlarımdan alırım, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşımıdan alırım, görüşleri izlemiştir. Öğretmenlere sorulan “Ders planlarınızı nasıl hazırlarsınız?” sorusuna ilişkin bulgular Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4: Öğretmenlerin ders planlarına erişim durumları

Öğretmenler ders planlarını sıklıkla üye olduğum forumlardan indirdiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşü sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, kendim hazırlarım, EBA'yı kullanırım, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşımıdan alırım, zümre olan arkadaşlarımdan alırım görüşleri izlemiştir.

Sonuç ve Öneriler

- Öğretmenlerin dijital emek hassasiyetlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada; öğretmenler ders sunularını en çok üye oldukları forumlardan indirip kullandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşü kendim hazırlarım, EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, geçen yıl aynı sınıfı okutan meslektaşımıdan alırım, yardımcı kaynaklardan ulaşıyorum ve zümre olan arkadaşlarımdan alırım görüşleri izlemiştir.
- Öğretmenler dersleri pekiştirmek için kullandıkları etkinlikleri (ödevleri); sıklıkla kendileri hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşü üye olduğum forumlardan indiririm. EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, geçen yıl aynı sınıfı okutan

meslektaşımın alırım, yardımcı kaynaklardan ulaşıyorum, zümre olan arkadaşlarımdan alırım, görüşleri izlemiştir.

- Öğretmenler sınav sorularını sıklıkla kendileri hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşü üye olduğum forumlardan indiririm. EBA'yı kullanırım, sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, yardımcı kaynaklardan ulaşıyorum, zümre olan arkadaşlarımdan alırım, geçen yıl aynı sınıfta okutan meslektaşımın alırım, görüşleri izlemiştir.
- Öğretmenler ders planlarını sıklıkla üye olduğum forumlardan indirdiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşü sosyal paylaşım sitelerinden edinirim, kendim hazırlarım, EBA'yı kullanırım, geçen yıl aynı sınıfta okutan meslektaşımın alırım, zümre olan arkadaşlarımdan alırım görüşleri izlemiştir.
- Öğretmenlerin ders sunularını, sınavlarını, plan ve ödevlerini hazırlarken dijital ortamdan sıklıkla faydalandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin dijital ortamdan almış oldukları örnekler konusunda duyarlı olmaları emeğe gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Dowling, E. (2007), Producing the Dining Experience: Measure, subjectivity and the affective worker, *Ephemeria*, 7.
- Duman, K. ve Özdoğru, G. (2018). Dijital emek ve kullanıcı içeriğinin metalaşması: katılımcı sözlük yazarları üzerine inceleme, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 75-99.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage Publication, London.
- Unal Miçoğulları, S. (2018). Yeni ekonomide dijital emek, *International Journal of Labour, Life and Social Policy*, 1(1), 5-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÜRÜN VE PAZARLAMA İNOVASYONU ÜZERİNE ETKİSİ VE BİR ARAŞTIRMA²⁵³

Dr. Öğr. Üyesi RAMAZAN VEDAT SÖNMEZ²⁵⁴

ÖZET

Dünya ekonomisinde ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm, iş dünyasında yaşanan yoğun rekabet, firmaları yeni ürünler üretmeye ve yeni pazarlama yöntemlerini kullanmaya yönlendirmektedir. Bu durum firmaları ürün ve pazarlama inovasyonu yapmaya zorlamaktadır. Firmaların inovasyon çalışmaları iç ve dış çevre unsurlarından etkilenebilmektedir. Bu unsurlardan birinin de örgütsel kültür olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı; örgütsel kültür boyutları olan, vizyon, işe katılım, tutarlılık ve uyum 'un ürün ve pazarlama inovasyonu üzerine etkisini belirlemek ve varsa aralarındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaktır. Araştırma verileri, Gaziantep O.S.B. de faaliyette bulunan firma yöneticilerinden elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Toplam 245 anket değerlendirilmiş olup, verilerin değerlendirilmesinde frekans dağılımları ve çoklu doğrusal regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda örgütsel kültürün işe katılım ve vizyon boyutlarının ürün inovasyonu üzerinde, uyum boyutunun ise pazarlama inovasyonu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Ürün ve Pazarlama İnovasyonu, Örgüt Kültürü

Giriş

Bilginin üretilmesi ve kullanılmasının önem kazandığı günümüz iş dünyasında teknoloji ve ekonomi alanında hızlı ve radikal birtakım değişim ve dönüşüme şahit olmaktayız. Ekonomik ve teknolojik olarak yaşanan bu değişim ve dönüşümde bilginin elde edilmesi, yayılması ve ürünlere dönüşümü önem kazanmakta, bilgiyi üreten ve kullanan ülkelerin ve firmaların bu ortamda rakiplerine oranla daha avantajlı hale geldikleri, rekabette bir adım önde oldukları görülmektedir. Bu değişim ortamında tüketicilerin tercihleri, tüketim alışkanlıkları değişmekte ve firmalardan beklentileri artmakta, farklı ürünler beklemektedirler. Pazardan gelen bu beklenti ve değişim firmaları yeni ürünler üretmeye, yeni pazarlama stratejilerini kullanmaya zorlamaktadır. Sonuç olarak firmalar faaliyette buldukları pazar ve ekonomik koşulların baskısı ve beklentisi ile inovasyon yapmaya zorlanmaktadır. En basit bir ifade ile inovasyon, eldeki bilginin ekonomik veya sosyal alanda fayda veya katma değer yaratmak amacıyla kullanılmasıdır. Firmaların karlılığında ve rekabet gücünde önemli bir fonksiyon gören inovasyon, örgütsel ortamda farklı unsurlardan etkilenebilmektedir. Yönetimin desteği, kullanılan teknoloji, iletişim şekli, örgütsel

²⁵³ Bu çalışma “Örgüt Kültürünün inovasyon üzerine etkisi ve bir araştırma” başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır.

²⁵⁴ Şırnak Üniv. İ.İ.B.F. İşetme Bölümü rvsonmez@gmail.com

iklim, değişime karşı gösterilen direnç bu unsurlardan birkaçı olarak gösterilebilir. İş görenlerin kararlarını ve inovasyon konusunda yaptıkları çalışmalarını etkileyen hususlardan birisinin de örgüt kültürü olduğu düşünülmektedir. Örgütsel ortamda çalışan işgörenlerin karşılıklı iletişim ve etkileşimi sonucu oluşan, değerler, anlamlar, normlar, inançlar ile bunlara ait sembollerini ifade eden örgüt kültürü, performans, motivasyon ve verimlilik başta olmak üzere örgütün birçok yönünü etkilediğini ifade edebiliriz. Örgüt kültürünün etkisi altında bulunan bir diğer hususun inovasyon faaliyetleri olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmamızın amacı; örgüt kültürünün ürün ve pazarlama inovasyonu üzerine etkisini belirlemek ve aralarındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaktır.

Araştırma üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde inovasyon ve çeşitleri hakkında bilgi verilmekte, ikinci bölümde örgüt kültürü konusu ele alınmakta, üçüncü bölümde ise araştırma sonucu elde edilen veriler ve bu veriler ışığında birtakım öneriler sunulmaktadır.

İnovasyon

Yerel ve uluslararası pazarlardaki yoğun rekabet, ürün çeşitliliğindeki artış, büyük ölçekli üretim birimlerinin artması firmaları karlılıklarını sürdürme ve pazar paylarını koruma noktasında zorlamaktadır. Firmalar bu şartlarda ayakta kalmak ve çevre şartlarına uyum sağlayabilmek için farklı yol, yöntem ve süreçleri kullanmak, farklı ürünleri üretmek ve yeni pazarlama stratejilerini uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu süreç firmaların karşısına inovasyon kavramını çıkarmaktadır.

İnnovatus”tan türemiş Latince bir kavram olan inovasyon; bir bilgi veya fikrin tüketici ve pazara sunma amacı ile bir ürüne, yeni ya da geliştirilmiş bir üretim ya da yeni bir toplumsal hizmete dönüştürülme sürecini ifade etmektedir (Göker, 2000: 3; Elçi, 2006: 2).

Drucker, inovasyon faaliyetinin amaç olmaktan çok bir araç olduğunu inovasyonu, girişimcinin değişik bir ürün veya hizmeti üretmek için farklılık yapmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlamış, bir öğrenme ve uygulama yeteneği olduğunu ifade etmiştir. (Drucker, 1985: 30). Drucker ayrıca inovasyonu, örgütün sahip olduğu kaynaklardan daha fazla faydalanmak için yeni yöntemleri kullanma faaliyeti olarak açıklamaktadır. (Drucker, 2001: 27).

Arslan (2014: 15) inovasyonu; bugüne kadar karşılanmayan ihtiyaçları karşılamak amacıyla, farklı ve yeni ürünler üretmek, yeni süreçler kullanmak, yeni fikirler geliştirmek için yapılan çalışmalar olarak açıklamış, inovasyonun, yaratıcılık ve yeniliğin ticari ortamda birleşmesi olduğunu ifade etmiştir. Avrupa komisyonu ve OECD'nin hazırladığı Oslo kılavuzunda inovasyon; firma içindeki uygulama, firmanın organizasyonunda veya dış çevre ile ilişkilerinde önemli derecede iyileştirme veya yeni bir ürün, örgütsel yöntem, pazarlama veya üretim sürecinin gerçekleştirilmesidir (Oslo kılavuzu, 50). Bu tanıma göre inovasyon, ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel inovasyon olmak üzere dört şekilde belirlenmiştir.

Ürün İnovasyonu

Bir firmanın yeni, farklı, değişik, bir ürün üretmesi ve pazarda sunulması ürün inovasyonu tanımını oluşturur. Bir inovasyon faaliyetinin ürün inovasyonu olarak kabul edilebilmesi için tamamıyla farklı ürün olması şart değildir. Firmanın mevcut ürettiği ürünlerde bir değişiklik, üründe kullanım kolaylığı veya faydasının artırılması yoluyla da ürün inovasyonu

gerçekleştirilebilir. Günümüz iş dünyasında bazı firmalar ürünün sadece dış görünüşünde birtakım değişiklikler yaparak piyasada bir etki bırakmışlardır. Örneğin inci akü sadece ürünün renginde bir değişiklik yaparak ürün inovasyonu sürecini başarılı bir şekilde tamamlamıştır (Keskin, 2012; 19).

Ürün inovasyon süreci, yeni bilginin faydalı kullanımını kapsamakta ve Ar-Ge, teknik tasarım, üretim yönetim ve yeni veya geliştirilmiş bir ürünün pazarlanması ile ilgili iktisadi faaliyetleri içermektedir. Ürün inovasyon performansı iki boyutu içermekte olup, bu boyutlar, inovasyon verimliliği ve inovasyon etkililiği boyutlarıdır. İnovasyon etkililiği inovasyon çalışmasının başarı seviyesini; inovasyon verimliliği ise bu başarıyı yakalamaya dair yapılan çabaları yansıtmaktadır (Alegre ve Chiva, 2008: 317).

Pazarlama İnovasyonu

Tüketicilerin ihtiyaçlarına daha iyi bir şekilde cevap vermeyi hedefleyen pazarlama inovasyonu, ürün tanıtımı, fiyatlandırılması, ambalaj ve tasarımında birtakım değişiklikleri içeren yeni pazarlama yöntemleri olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama inovasyonu, satışları artırmak ve pazar payını korumak ve artırmak amacıyla, yeni pazarlara açılmayı veya firmanın bir ürününü pazarda yeni veya farklı bir şekilde konumlandırmayı hedefler (Kırım 2008, 49; Oslo Kılavuzu: 52).

Pazarlama inovasyonu çalışmasını gerçekleştirmek için firmaların bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerden ilki firmanın pazarlama alanındaki yeteneğidir. Pazarlama yeteneğinin geliştirilmesinde önemli faktörlerden biri bilginin entegrasyonudur. Bu nedenle pazar yeteneğinin bilgi temelli ve mevcut kaynakların değer yaratan çıktılar oluşturması amacıyla birleştirildiği, bütünleştirici süreçler olarak düşünülmesi gerekmektedir (Eren ve diğ., 2005: 208).

Örgüt Kültürü

Japon örgütlerin sayesinde yönetim ve organizasyon literatürüne giren örgüt kültürü kavramı, psikoloji, sosyoloji, yönetim, antropoloji gibi birden fazla disipline araştırma konusu olmuştur. Kavram bu denli geniş bir alanla ilgili olması bakımından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Schein (1984: 3-16) örgütsel kültürü; bireylerin, iç çevrede bütünleşmeyi sağlama ve dış çevreye uyum sağlamak amacıyla uyguladığı veya geliştirdiği, geçerliliği tecrübeyle onaylanan, örgüt üyelerine bu problemlere ait düşünce, algı ve tutumları doğru yollar olarak öğrettiği, temel değerler bütünü olarak ifade etmektedir.

Bir diğer tanımlamada örgüt kültürü; işgörenlerin çalışma sürecinde karşılıklı olarak etkileşim, koordine ve iletişimi sonucunda oluşan, inançlar, değerler, anlamlar ve normlar ve bunlara ait sembolik ifadeler olarak açıklanmaktadır. Örgütsel faaliyetlerin yapılma şekli hakkında iş gören ve yöneticilerin paylaşım kabul ettikleri inançlar ve değerleri kapsamaktadır. Sosyal yaşantı içinde kültür, bireylerin yaşam tarzlarını ve davranış şekillerine rehberlik rolü üstlenirken, örgütsel kültürde bireyin örgütte ki davranış şekillerine ve işlerin yapılma şekillerine yol gösterir. (Yüksel, 1997: 51).

Örgütsel kültür kavramı araştırmacılar tarafından değişik kategorilerde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan biri de Hofstede'in yaptığı kültürel sınıflandırmadır. Hofstede araştırma sonucu elde ettiği veriler ışığında örgüt kültürünü; belirsizlikten kaçınma, bireycilik-toplumculuk, erilik-dişilik, güç mesafesi değerlerinden oluşan dört temel boyutta sınıflandırmıştır (Güney,

2007: 224-225). Örgüt kültürü ile ilgili sınıflandırmalardan biri Schen'in örgüt kültürü sınıflandırmasıdır. Schein yapmış olduğu sınıflandırmada örgütsel kültür, temel varsayımlar, göstergeler ve paylaşılan değerler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Erkmen, 2010: 74.). Örgüt kültürünün sınıflandırılması ile ilgili bir diğer çalışma ABD'li sosyal psikolog T. Parsons tarafından yapılmıştır. Parsons'un yaptığı kültür sınıflandırmasında uyum, meşruiyet, amaca ulaşma ve bütünleşme olmak üzere dört fonksiyon bulunmaktadır (Eren, 1998).

Örgüt kültürü konusunda araştırma yapan ve örgütsel kültür boyutlarını ortaya koyan araştırmacılardan biri Denison'dur. Denison çalışmasını 3000'den fazla örgüt ve yaklaşık 100.000'den fazla iş görene yönelik olarak gerçekleştirmiştir. Denison yaptığı çalışma sonucunda örgüt kültürünü dört kategoride sınıflandırmıştır. Bu kategoriler; uyum, katılım, vizyon ve tutarlılıktır.

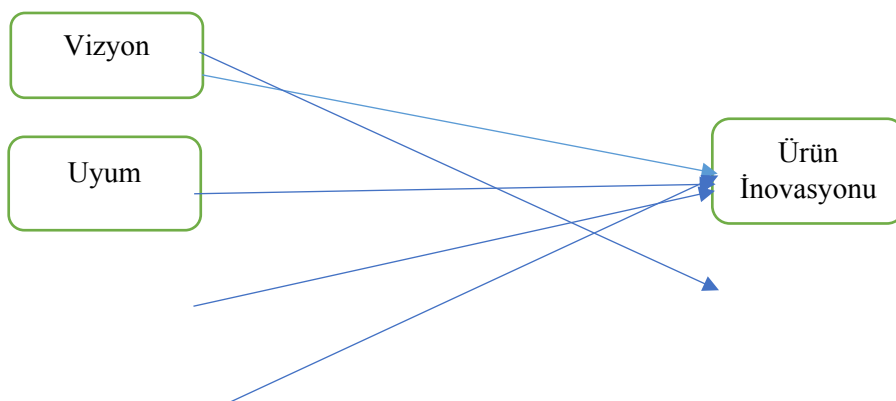
Örgüt Kültürünün Vizyon Boyutu; Örgütsel başarının stratejik yön, açık hedef, vizyon ve amaçların belirlenmesiyle elde edilebileceğini, örgütsel yapı ve koordinasyonu bu temellere dayandıran örgütsel kültür tarzıdır. Katılım boyutu, güçlendirme, takım çalışması ve yetenek alt boyutlarından oluşmaktadır.

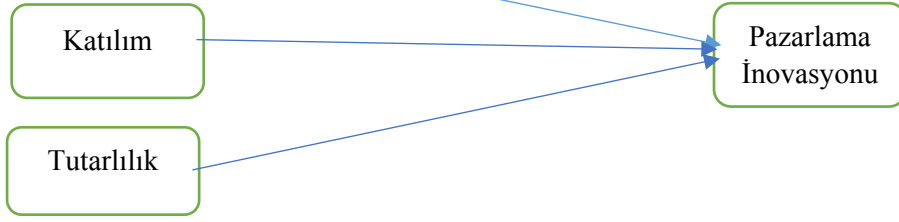
Örgüt Kültürünün Tutarlılık Boyutu: Örgütsel başarının, birliktelik, fikir birliği, koordinasyon ve örgüte ait değerlerin benimsenip kabullenildiği güçlü bir örgütsel kültür ile sağlanabileceğini öngören örgütsel kültür şeklidir. Tutarlılık; örgütün hedeflerine ulaşmak ve problemlerin çözümü amacıyla kullandığı, dış çevredeki risk ve beklenmeyen durumlara karşı güçlü bir şekilde durmasını sağlayan bir süreci ifade eder. Bu kültürün alt boyutları, uzlaşma, koordinasyon ve entegrasyondur.

Örgüt Kültürünün Uyum Boyutu: Örgütsel başarının, gelişim ve değişimlere uyum, değişimi başarma, müşteri odaklılık ve öğrenme yoluyla sağlanacağını, örgütsel yapı ve işleyişini bu esaslara dayandıran örgütsel kültür şeklidir. Bu örgütler, risk alan, yapılan hatalardan sonuçlar çıkaran ve öğrenmeyi ön plana çıkaran örgütlerdir. Uyum boyutunun alt boyutları, müşteri odaklılık, örgütsel öğrenme, değişimi yaratmadır.

Örgüt Kültürünün Katılım Boyutu: Örgütsel başarıya takımlar ve bu takımların katılımıyla ulaşılabileceğini, bununla beraber iş görenin güçlendirilmesi, takım yeteneğinin geliştirilmesine odaklanan kültür tarzıdır. Örgütsel kültürün katılım boyutu rakiplerle yaşanan rekabette öne çıkmak için takım çalışmasına ve güçlendirmeye ihtiyaç olduğunu ifade eder. Çalışma sürecinde iş görenlere söz hakkı tanıyan ve güçlendiren, iş görenin yeteneğini artırmak için çaba sarf eden, örgütsel yapıyı takımlar etrafında oluşturan örgütlerin hedeflerine ulaşmada başarılı oldukları esasına dayanır. Katılım boyutu, güçlendirme, takım çalışması ve yetenek geliştirme alt boyutlarını kapsamaktadır. (Denison vd., 1995; Denison vd.: 2004: 61; Akdoğan ve Oflazer, 2008: 7-9; Doğan, 2012: 138).

Araştırmanın Modeli

Şekil: 1 Vizyon, Uyum, Katılım ve Tutarlılık Boyutlarının Ürün ve Pazarlama Üzerine Etkisi.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini G. Antep ilinde O.S.B. de faaliyet gösteren firma yöneticileri oluşturmaktadır. Organize sanayi bölgesinde faaliyette buluna firmaların sayısını tespit etmek için O.S.B. müdürlüğüne müracaat edilmiş ve bu bölgede toplam 686 firma bulunduğu bilgisi elde edilmiştir. 686 firmadan 269 firma yöneticilerine yüz yüze anket yöntemi ile ulaşılmış, ancak 263 yönetici geri dönüş sağlamıştır. Bu 263 anketten 18'i eksik bilgi içerdiğinden araştırmaya toplam 245 anket dahil edilmiştir. Altunışık ve arkadaşlarına (2010: 101) göre bu örneklem, evreni temsil edebilecek yeterliliktedir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı örgütsel kültür boyutları olan vizyon, uyum, katılım ve tutarlılık boyutlarının ürün ve pazarlama inovasyonu üzerine etkisini belirlemek ve varsa aralarındaki bağlantıyı ortaya çıkarmak, inovasyon alanında araştırma yapan araştırmacılara yeni veriler sunmaktır.

Araştırmada veri toplama işleminde anket yöntemi kullanılmış olup, firma yöneticilerine yüz yüze anket yöntemi ile ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan iki ana ölçekte 5'li Likert tipi ifadeler kullanılmıştır. Katılımcılara dağıtılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili ifadeler, ikinci bölümünde ise örgütsel kültürü belirlemek amacıyla, Denison tarafından oluşturulan, 30 ifadeden oluşan ve Yahyagil (2004: 10) tarafından Türkçe'ye çevrilen ölçek kullanılmıştır. Ölçekte, Denison'un ortaya koyduğu örgütsel kültürün dört boyutu olan vizyon, katılım, uyum ve tutarlılık boyutları dikkate alınmıştır. Ölçek Aydoğdu (2013: 129) tarafından hazırlanan "örgüt yapısının inovasyon ve örgüt kültürüne etkisi ve bir araştırma" başlıklı çalışmadan alınmıştır. Üçüncü bölümde ise firmalardaki inovasyon çalışmalarını belirlemek amacıyla, Vila ve Kuster (2007: 26-27) tarafından geliştirilen inovasyon ölçeği kullanılmış olup, ölçekte pazarlama ve ürün inovasyonunu değerlendirmek üzere toplam 8 ifade bulunmaktadır. Ölçek Bıçkes (2011: 340) tarafından hazırlanan "örgütsel öğrenme, inovasyon ve firma performansı arasındaki ilişkiler" isimli çalışmadan alınmıştır.

Örgüt Kültürü Boyutları ve Ürün İnovasyonunun Güvenilirlik Analizleri

Örgüt kültürü boyutları olan işe katılım, vizyon, tutarlılık ve uyum ile ürün inovasyonuna ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo: 1'de te sunulmuştur.

Tablo: 1 Örgüt Kültürü Boyutları ve Ürün İnovasyonu Güvenilirlik Analizleri

Boyutlar	Vizyon	İşe Katılım	Uyum	Tutarlılık	Ürün İnovasyonu
Crobach Alpha (α)	0,909	0,854	0,887	0,549	0,822

Örgüt Kültürü Boyutları ve Pazar İnovasyonu Güvenilirlik Analizleri

Örgüt kültürü boyutları olan işe katılım, vizyon, tutarlılık ve uyum ile pazar inovasyonuna ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo: 2’de sunulmuştur.

Tablo: 2 Örgüt Kültürü Boyutları ve Pazar İnovasyonu Güvenilirlik Analizleri

Boyutlar	Vizyon	İşe Katılım	Uyum	Tutarlılık	Pazar İnovasyonu
Crobach Alpha (α)	0,909	0,854	0,887	0,549	0,870

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Örgüt kültürünün Vizyon Boyutunun Ürün İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H2: Örgüt kültürünün Uyum Boyutunun Ürün İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H3: Örgüt kültürünün Katılım Boyutunun Ürün İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H4: Örgüt kültürünün Tutarlılık Boyutunun Ürün İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H5: Örgüt kültürünün Vizyon Boyutunun Pazarlama İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H6: Örgüt kültürünün Uyum Boyutunun Pazarlama İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H7: Örgüt kültürünün Katılım Boyutunun Pazarlama İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

H8: Örgüt kültürünün Tutarlılık Boyutunun Pazarlama İnovasyonu Üzerinde Anlamlı Bir Etkisi Vardır.

Araştırmanın Bulguları

Katılımcıların Demografik Özellikler

Tablo: 3 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Dağılım	Yüzde	Yaş	Dağılım	Yüzde
Erkek	170	69.4	0 - 9	59	24
Kadın	75	30.6	10 -14	80	32,7

Çalışma Yılı	Dağılım	Yüzde	15- 19	60	24,5
0-2 Yıl	19	7,8	20 ve Üzeri	43	17,5
3-5 Yıl	73	29,8	Eğitim	Dağılım	Yüzde
6-8 Yıl	61	24,9	İlk ve Ortaöğretim	135	55.1
9-11 Yıl	34	13,9	Meslek. Y. O	83	33.9
12 Yıl ve Üzeri	54	22	Lisans	27	11
Konum	Dağılım	Yüzde	Sektör	Dağılım	Yüzde
Üst Düzey	94	38,4	Elektronik	6	2,4
Orta Düzey	11	4,5	Gıda	30	12,2
Alt Düzey	47	19,2	Tekstil	58	23,7
Diğer	93	38,0	İnşaat	39	15,9
Çalışan Sayısı	Dağılım	Yüzde	Kimya <td>20</td> <td>8,2</td>	20	8,2
1-10 Kişi	105	42,9	Makine	7	2,9
11-20 Kişi	77	31,4	Mobilya	14	5,7
21-30 Kişi	22	9,0	Plastik	3	1,2
31 ve Üzeri	38	15,5	Tarım	13	5,3
Ar-Ge	Dağılım	Yüzde	Diğer	55	22,4
Var	49	20	Toplam	245	100
Yok	196	80			

Ürün İnovasyonunun Bağımlı Değişken Olduğu Regresyon Analizi

Ürün inovasyonu üzerinde örgüt kültürünün vizyon, işe katılım, uyum ve tutarlılık boyutlarının etkisini incelemek üzere yapılan doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo: 4 Ürün İnovasyonunun Bağımlı Değişken Olduğu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	β	B (Std)	t	R ²	ΔR^2	F	Sig.
				,415	,405	40,424	,000*

(Sabit Terim)	1,370		5,971	,000*
Vizyon	,338	,377	4,074	,000*
İşe katılım	,213	,220	3,019	,003*
Uyum	,072	,073	,842	,401
Tutarlılık	,038	,046	,659	,510

*%1 düzeyinde anlamlı; **%5 düzeyinde anlamlı

Sonuçlar doğrultusunda modelin ($p < 0,01$; $F = 40,424$) anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucu vizyon ($\beta = ,338$; $p < 0,01$) ve işe katılım ($\beta = ,213$; $p < 0,01$) boyutlarının ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Uyum ve tutarlılık boyutlarının ürün inovasyonu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadıkları görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınan hipotezlerden;

“H1 olan; örgüt kültürünün vizyon boyutunun ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi kabul edilmiştir.

“H3 olan; örgüt kültürünün işe katılım boyutunun ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi kabul edilmiştir.

“H2 olan; örgüt kültürünün tutarlılık boyutunun ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi reddedilmiştir.

“H4 olan; örgüt kültürünün uyum boyutunun ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi reddedilmiştir.

Pazar İnovasyonunun Bağımlı Değişken Olduğu Regresyon Analizi

Pazar inovasyonu bağımlı değişkeni üzerinde örgüt kültürü alt boyutlarının etkilerini incelemek üzere yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo: 5 Pazar İnovasyonunun Bağımlı Değişken Olduğu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişkenler	β	B (Std)	t	R^2	ΔR^2	F	Sig.
				,091	,075	5,673	,000*
(Sabit Terim)	,653		1,033				,303
Vizyon	,378	,191	1,609				,109
İşe Katılım	-,255	-,120	-1,300				,195

Uyum	,524	,241	2,226	,027**
Tutarlılık	-,101	-,053	-,551	,582

*%1 düzeyinde anlamlı; **%5 düzeyinde anlamlı

Analiz sonuçları doğrultusunda kurulan modelin ($p<0,01$; $F=5,673$) anlamlı olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde pazar inovasyonu üzerinde uyum boyutunun ($\beta=,524$; $p<0,05$) olumlu bir etkisi olduğu ve diğer örgüt kültürü boyutları olan katılım, vizyon ve tutarlılık boyutlarının bağımlı değişken üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan hipotezlerden;

“H6 olan; örgüt kültürünün uyum boyutunun pazar inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi desteklenmiştir.

“H5 olan; örgüt kültürünün vizyon boyutunun pazar inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi reddedilmiştir.

“H8 olan; örgüt kültürünün tutarlılık boyutunun pazar inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi reddedilmiştir.

“H7 olan; örgüt kültürünün işe katılım boyutunun pazar inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır,” hipotezi reddedilmiştir.

Analiz sonuçları incelendiğinde pazar inovasyonu üzerinde uyum boyutunun olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Örgüt dış çevresinde oluşan değişimleri dikkate alması, tüketici istek ve ihtiyaçlarının izlenmesi ve örgüt içinde öğrenme süreçlerine önem verilmesi bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir. Pazar İnovasyonu ile ilgi işgörenlerin düşüncelerinin dikkate alınmadığı, örgüt içinde pazar inovasyonu ile ilgili hedeflerin açık, net ve anlaşılabilir hedeflerin belirlenmediği ayrıca ifade edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Örgütlerin rekabet ve karlılıkları açısından oldukça önemli bir kavram olan inovasyon, örgüt yöneticileri ve politikacılarının da dikkatini çekmektedir. Pazar payını ve karlılığı korumak ve hatta artırmak için çeşitli politika ve stratejiler uygulayan yöneticiler, bu amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli araçlar kullanmaktadırlar. Firma yöneticilerinin hedeflere ulaşmak amacı ile başvurdukları bir diğer araç inovasyon faaliyetidir. İnovasyon rekabette, örgütlerin satış gelirlerinde, pazar paylarının korunmasında, tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir işlev görmektedir.

Örgütler inovasyon faaliyetlerini gerçekleştirirken iç ve dış çevre faktörleri tarafından etkilenebilmektedir. Kullanılan teknoloji, yönetim desteği, yanlış yapmaya tanınan tolerans, iletişim şekli, yardımlaşma ve dayanışma, örgütsel iklim, rakipler bu faktörlerden bir kaçıdır. Örgütlerin inovasyon faaliyetini etkileyen bir faktörün örgüt kültürü olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı; örgüt kültürünün ürün ve pazarlama inovasyonu üzerine etkisini belirlemek ve aralarındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaktır.

Araştırma sonuçları demografik açıdan incelendiğinde; katılımcıların %69,4 gibi yüksek bir oranla erkeklerden oluştuğu, Ar-Ge biriminin varlığı ile ilgili elde edilen sonuçta (%80 yok) örgütlerin önemli bir kısmında Ar-Ge biriminin bulunmadığı, katılımcıların faaliyette buldukları firmadaki çalışma yıllarına bakıldığında; önemli bir bölümünün (%68,6) 3-11 yıllık iş görenlerden, katılımcıların %38'inin üst düzey yöneticilerden oluştuğu sonucu elde edilmiştir. Örgütsel kültür boyutlarının ürün ve pazarlama inovasyonu üzerine etkisini belirlemek üzere yapılan araştırma sonucunda vizyon ve katılım boyutlarının ürün inovasyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Bu sonuca göre ürün inovasyonu alanında stratejiler geliştiren ve uygulamaya çalışan örgütlerin, örgütsel faaliyetlerde iş görenlerine söz hakkı tanıyan, güçlendiren, her birimdeki iş görenin bilgi, beceri yeteneğini artırma amacıyla planlamalar yapan ve bu konuda çaba sarf eden örgüt yapısını kurmaları gerekmektedir. Bununla birlikte örgütler, gelecekte nerede olmak istediklerini, nasıl görünmek istediklerini, geleceğe yönelik stratejik hedef ve politikalarını, örgütsel amaç ve vizyonuna yönelik görüşlerini açık, net ve anlaşılır ifadelerle sahip olmaları gerektiği ifade edilebilir.

Vizyon, işe katılım, uyum ve tutarlılık boyutlarının pazar inovasyonuna etkisini incelemek üzere yapılan araştırma sonucunda; pazar inovasyonu üzerinde uyum boyutunun olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre pazar inovasyonu sürecinde hedeflerine ulaşmak isteyen örgütlerin, pazarda ve dış çevrede yaşanan değişimlere uyum sağlamaları, dinamik bir yapıya sahip olan müşterilerin ihtiyaçlarını takip edip, bu alanda yaşanan değişimlere uygun ürün üretmeleri, işgörenlerin değişimi gerçekleştirebilmeleri için eğitim yolu ile yeteneklerinin geliştirilmesi, tüketici ihtiyaçlarını daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli karşılamanın yol ve yöntemleri araştırılmalıdır.

Araştırmacılara yönelik olarak araştırmanın daha geniş bir evrenle yapılabileceği, sadece yöneticilere yönelik değil aynı zamanda iş sürecinde yer alan iş görenlerinde çalışmalara dahil edilebileceği ifade edilebilir.

Kaynakça

AKDOĞAN, A. ve OFLAZER, M.S., (2008), "Aile İşletmelerinde Örgüt Kültürü, Büyük Ölçekli Aile İşletmeleri İle Küçük Ölçekli Aile İşletmelerinin Örgüt Kültürü Açısından Kıyaslanmasına Yönelik Kayseri'de Bir Uygulama", 3. Aile İşletmeleri Kongresi, Kongre Kitabı, İstanbul.

ALEGRE, J, R. CHIVA, "Assesing The Impact Of Organizational Learning Capability On Product İnnovation Performance: An Empirical Evidence" Technovation, vol: 28, 2008, pp.315-326

ARSLAN, M., (2014), İnovasyon, Düşünmenin Zirvesi, Final Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul.

DENİSON, D., C. LİEF, ve J.L. WARD, "Culture İn Family-Owned Enterprises: Recognizing And Leveraging Unique Strenghts, Family" Business Review, Vol: 17, 2004, Issue 1, 61-70.

DENİSON, D.R., A.K. MİSHRA, "Toward a Theory Of Organizational Culture And Effectiveness" Organizational Science, Vol.6, 1995, No:2.

DOĞAN, B., (2012), Örgüt Kültürü, 1. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.

DRUCKER, P. F., (1985). Innovation and Entrepreneurship, Harper&Row Publishers, New York,

DRUCKER, P. F., (2001). Innovation and Management, Butterworth Heinemann Inc., Oxford,.

ELÇİ, Ş., (2006), İnovasyon Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı, 2. Baskı, Pelit Yayınları, İstanbul.

EREN E., (1998), Örgütsel Davranış ve Örgüt Psikolojisi, 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

EREN, E., L. ALPHAN ve Y. EROL, “Temel Fonksiyonel Yeteneklerin İşletmenin Yenilik ve Finansal Performansına Etkileri” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:7, 2005, Sayı: 4, s.208.

ERKMEN, T., (2010), İşletmelerin Başarısındaki En Temel Paradigma Örgüt Kültürü Beta Yayınları, İstanbul.

GÖKER, A., (2000), Prodüktivite, İnovasyon Yeteneği ve Teknoloji, Rekabet Gücü, Teknoloji ve Verimlilik Toplantısı, 25 Ekim, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara, s. 2-3.

GÜNEY, S., (2007), Yönetim ve Organizasyon, 2.baskı, Nobel yayını, Ankara.

KESKİN, S., (2012) İnovasyon Nasıl Yapılır, Mavi yayıncılık, İstanbul.

Kırım, A., (2008), Arman Kırım'dan İnovasyon Dersleri, Om Yayıncılık.

SCHEİN, E.H., Coming to a New Awareness of Organizational Culture. Sloan Management Review, 25, 1984, 3–16.

TUBITAK, OECD ve EUROSTAT, (2005), Oslo Kılavuzu, Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin ilkeler, OECD-Eurostat Yay. 3. Baskı. Çeviri, 1. Basım Şubat 2006, s.152

YÜKSEL, O., (1997), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

İŞ VE MESLEKLERİNE BAKIŞ AÇILARINA BAĞLI OLARAK ANTRENÖRLERİN ÖRGÜTSEL DESTEK ALGILARI

Prof. Dr. İsmail BAKAN²⁵⁵
Mehtap KOÇDEMİR²⁵⁶
Serkan DEMİR²⁵⁷

Algılanan örgütsel destek, kurumun çalışanlarının katkı ve refahına özen gösterdiğine dair genel bir inançtır. Çalışanlar kurumları tarafından ödüllendirme, takdir edilme ve saygı gibi beklentilere ihtiyaç duymaktadır. Kurumlar, çalışanların bu ihtiyaçlarına özen göstermeli ve bu isteklerini karşılayarak çalışanların örgüt ile olan duygusal ilişkilerine olumlu yönde fayda sağlamalıdır. Örgütsel destek algısı yüksek olan çalışanlar örgütleri hakkında daha olumlu duygulara sahip olup, çalıştıkları kuruluşların beklentilerini karşılamak için daha fazla gayret göstermektedirler. Bu bilgilerden hareketle iş ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algılarında farklılık olup olmadığının incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma verileri Ankara ilinde bulunan spor salonları, spor kulüpleri ve kamu kurumlarında çalışan antrenör ve spor eğitim uzmanlarına uygulanan anket tekniği ile elde edilmiştir. Veriler SPSS programı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda iş ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algılarında farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Destek, Motivasyon, İş tatmini.

GİRİŞ

İnsanların gerek iş yaşamlarında gerekse de özel yaşamlarında birbirlerine olan destekleri önem taşımaktadır. Genellikle birbirleri tarafından sağlanan destek insanlara güç verip daha da iyi olmalarını sağladığı kadar, çalıştıkları kurum tarafından da destek görmeleri çalışanları motive etme konusunda önemli bir yere sahip olmaktadır. Çalışanlar kurumlarında takdir edilip sayıldığı düzeyde o kuruma fayda sağlayıp sahip çıkmaktadırlar. Çalışanların algılanan örgütsel destek düzeyleri her ne kadar yüksek ise işlerinde tatmin olma düzeylerinin de yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan bir kurumda ki algılanan örgütsel destek kurum ve çalışanlar açısından önemli bir konu haline gelmektedir. Örgütsel destek algısı genellikle örgütsel bağlılık, iş tatmini, motivasyon gibi kavramlar ile ilişkilendirilip çalışılmaktadır.

Bogler ve Nir'in (2010) "Öğretmenlerin iş tatminine yönelik örgütsel desteğin önemi" adlı çalışmalarında; öğretmen güçlendirmesinin, öğretmenlerin okul destek algısı ile içsel ve dışsal iş tatmini arasındaki ilişki üzerindeki aracılık etkisi araştırılmış ve öğretmenlerin

²⁵⁵ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, ibakan63@hotmail.com

²⁵⁶ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, mehtap.kocdemir.63@hotmail.com

²⁵⁷ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İşletme Bölümü, sdemir1989@gmail.com

güçlendirilmesinin algılanan örgütsel destek ve memnuniyet arasındaki ilişkilere aracılık ettiği sonucuna varılmıştır. Özbek ve Kosa (2009) ise çalışmalarında; örgütsel destek, üst yönetim desteği, duygusal bağlılık ve personel güçlendirme ile çalışanların verdikleri hizmet kalitesi arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Çalışma sonucunda örgütsel destek, üst yönetim desteği, duygusal bağlılık ve personel güçlendirme ile hizmet kalitesi arasında doğrusal ve pozitif yönde bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Örgütsel destek algısı birçok konu ile birlikte ele alınıp incelenen önemli bir araştırma değişkeni olduğundan ve gerek kurum için gerekse de çalışanlar için önem arz ettiğinden, bu çalışmamızın iş ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algılarında farklılık olup olmadığını inceleyerek, literatüre katkı sağlayacağı amaçlanmaktadır.

1.ÖRGÜTSEL DESTEK

Algılanan örgütsel destek çalışanın örgütte var olduğunu hissetmesi, örgütün çalışanın farkında olması ve kendisini rahat huzurlu ve güvenli bir ortamda olduğu izlenimini alması olarak tanımlanabilir. Çalışanda oluşan destek algısı ne kadar yüksek olursa çalışanın iş doyumuna da o kadar olumlu olmaktadır (Nayır, 2013:91). Örgüt çalışana destek verdikçe ondan daha etkin bir şekilde yararlanacaktır. Çalışan ise örgüt içerisinde kendi istek ve taleplerinin gerçekleşmesini bekleyecektir (Özbek ve Kosa, 2009:192). Çalışan yaptığı işle takdir edilip, sayıldıkça motivasyonu yükselip iş ortamında daha fazla çaba harcayacaktır.

Çalışanların işyerinde takdirler edilmeleri ayrıca kuruluşun kişileşmesine ve dolayısıyla kuruluşun hedeflerine ulaşması yönünde personelin daha büyük yükümlülük duygusuna sahip olmasına yol açabilir. Bununla birlikte, algılanan örgütsel desteğin, kurumun çalışanların refahına önem verdiği, dışsal iş koşullarının niteliklerini kanıtlayan bir önlem olduğu anlamına geldiğine dikkat etmek önemlidir (Bogler ve Nir, 2010:289).

Örgüt içerisinde, adam kayırmacılık yapmamak, bireylere eşit davranmak, kimsenin hakkını yememek, çalışanlar için önem taşımaktadır. İşletme içinde yönetimde nepotizmin olması, yöneticilerin haksızlık yapmaları, taraf tutmaları destek açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır (Özdevecioğlu, 2003:117).

Çalışanın, örgütün kendisine destek olduğunu, istek ve ihtiyaçlarına önem vererek umursadığını görmesi, değer verildiğini düşünmesi çalışanın verdiği hizmetin kalitesini de etkileyecektir. Bu nedenle örgütsel destek algısı arttıkça hizmet kalitesi de artmış olacaktır (Özbek ve Kosa, 2009:196). Ayrıca örgütsel destek algısının çalışanların ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağladığı düşünüldüğünde çalışanlar sosyal kimlik kazanarak güçlü bir ait olma hissi duyacaklardır (Üren ve Çorbacıoğlu, 2012:35). Bunu yanı sıra çalışanların iş arkadaşlarından yardım aldıklarında örgüt içerisinde daha fazla sorumluluk üstlenildiğinin de farkına varılmıştır. Böylece algılanan örgütsel destekleri daha yüksek olan çalışanların örgüte daha fazla katkı sağlayacağı görülmüştür (Uğurlu, 2018: 173). Örgütsel destek algısı, çalışanlar için artan iş memnuniyeti ve olumlu ruh haline, örgütler için ise artan çalışan duygusal bağlılığı, gelişmiş performans ve istenmeyen davranışlarda azalmaya katkı sağlamaktadır (Akgündüz vd, 2018; Akt. Uğurlu, 2018:173).

2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışanların örgütsel destek algılarının birçok açıdan farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Bu düşünce neticesinde araştırmanın temel amacı, iş ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algılarında farklılık olup olmadığını incelemesidir. Bu amaç

doğrultusunda Ankara’da spor merkezlerinde çalışan antrenörlerden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile 151 antrenöre anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket soruları ilgili literatürden türetilmiş olup, anket formunda açık ve kapalı uçlu soruların yanında Likert tarzı önermelere yer verilmiştir. Ankette yer alan antrenörlerin örgütsel destek algılarını ölçmeye yönelik Kim, Oh, Lee ve Andrew’in geliştirdiği Algılanan Örgütsel Destek ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 7 önermeden oluşmakta olup Türkçe çevirisi yapıp, uzman akademisyenler tarafından kontrolü sağlanarak anket formunda kullanılmıştır. Örgütsel destek, ölçeği, “1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5:Kesinlikle katılıyorum” şeklinde beşli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma değişkenlerinin güvenilirliği, literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ile ölçülmüştür. Tablo 1’de görüldüğü üzere değişkenin değeri Özdamar (1999)’ın yüksek güvenilir düzey olarak tanımladığı 0,81 ve üzerinde bulunmuştur (Yaşar, 2014: 63).

Tablo 1.Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği

Değişkenler	Cronbach Değeri	Alfa	Önerme Sayıları
Örgütsel Destek	,926		7

Ankete katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik değişkenlere göre durumları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

	Frekan s	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	80	53,7	Bekar	67	44,7
Erkek	69	46,3	Evli	67	44,7
Toplam	149*	100,0	Diğer	16	10,7
			Toplam	150	100,0
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	23	15,3	Lise	20	13,4
26-30	57	38,0	Ön Lisans	26	17,4
31-35	29	19,3	Lisans	91	61,1
	22	14,7		12	8,1
	9	6,0		149*	
	7	4,7			
	2	1,3			

36-40	1	,7	Yüksek Lisans		
41-45	150	100,0	Toplam		
46-50					
51-55					
56 yaş ve üzeri					
Toplam					
Gelir Düzeyi			Görev Yapmakta olduğunuz Yerdeki Çalışma Süreniz		
1000 -2000	3	2,0	1 Yıldan Az	21	14,0
2001-3000	3	2,0	1-2 yıl	37	24,7
3001-4000	7	4,7	3-4 yıl	52	34,7
4001-5000	3	2,0	5-6 yıl	14	9,3
5001-6000	3	2,0	7-8 yıl	8	5,3
6001-7000	5	3,4	9-10 yıl	7	4,7
7001-8000	121	81,8	11-15 yıl	5	3,3
8001-9000	148*	100,0	16-20 yıl	5	3,3
9001 ve üstü			21 ve üzeri	1	,7
Toplam			Toplam	150	100,0
KaçıldırAntrenö rlükYapmaktasımı z					
1 Yıldan Az	2	1,3			
1-2 yıl	26	17,3			
2-3 yıl	35	23,3			
3-4 yıl	24	16,9			
4-5 yıl	18	12,0			
5-6 yıl	18	12,0			
6-7 yıl	12	8,0			
7-8 yıl	9	6,0			
8-9 yıl	6	4,0			
9-10 yıl	150	100,			
11-15 yıl					
16-20 yıl					
21 ve üzeri					
Toplam					

*Araştırmada elde edilen anket sayısı 151 olmasına rağmen toplam rakamının bu sayıdan düşük olmasının nedeni bazı sorulara katılımcılardan bazılarının cevap vermemiş olmasıdır.

Araştırma kapsamında anketi 80 (%53,7) kadın ve 69 (%46,3) erkek katılımcı yanıtlamıştır. Katılımcılardan 67'si bekar ve 67'si evlidir. Yaş dağılımlarına bakıldığında katılımcıların büyük kısmının 26-30 yaş aralığında (%38,0) olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde %13,4'ünün lise, %17,4'ünün ön lisans, %61,1'inin lisans ve %7,9'unun yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Elde ettikleri gelirleri açısından katılımcıların büyük çoğunluğunun 9001 ve üstü gelir düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Yine tablo incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %14,0'mın 1 yıldan az, %24,7'sinin 1-2 yıl, %34,7'sinin 3-4 yıl, %9,3'ünün 5-6 yıl, %5,3'ünün 7-8 yıl, %4,7'sinin 9-10 yıl, %3,3'ünün 11-15 yıl ve 16-20 yıl arası, %7'sinin ise 21 ve daha uzun süredir şu anda görev yapmakta olduğu yerde antrenörlük yaptıkları görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %23,3'ünün 3-4 yıldır antrenörlük yaptığı görülmektedir.

Rhoades ve Eisenberger'e (2002) göre çalışma koşullarını, yöneticilerin tutum ve davranışlarını, örgütsel ödülleri ele alıp inceleyerek olumlu algılar gösteren iş görenlerin örgütlerine desteklerinin arttığı görülmektedir (Rhoades ve Eisenberger, 2002; Akt, Bakan, 2011, 190). Algılanan örgütsel desteğin çalışanların hem psikolojik hem de fizyolojik durumlarına göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Çalışanların örgütsel destek algılarının değişik koşullara göre farklılık gösterdiği ve bu koşullardan en önemlilerinden birisinin de çalışanların işlerine ve mesleklerine bakış açıları olduğu düşüncesinden hareketle araştırma hipotezi aşağıdaki gibi kurgulanmıştır;

H1:Antrenörlerin işe ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak örgütsel destek algıları arasında anlamlı farklılıklar oluşmaktadır.

Tablo 3. Örgütsel Destek Algısına İlişkin Ölçek Sorularının Frekans Dağılımları

Değişkenler	1	2	3	4	5	Ort.	S.S
Spor kulübüm, istemeden oluşan dürüst bir hatayı affeder.	3	2	10	48	86	4,29	,839
	%2,0	%1,3	%6,7	%32,2	%57,7		
Spor kulübüm beni önemser.	2	3	16	65	64	4,24	,824
	%1,3	:%2,0	:%10,7	%43,3	%42,7		
Özel bir yardıma ihtiyacım olursa, spor kulübüm bana yardım etmeye istekli davranır.	1	7	16	73	52	4,12	,832
	%0,7	%4,7	%10,7	%49,0	%34,9		
Bir problem yaşadığımda spor kulübüm yardım etmeye her zaman hazırdır.	1	4	18	72	54	4,16	,791
	%0,7	%2,7	%12,1	%48,3	%36,2		
Spor kulübüm hedeflerimi ve değerlerimi güçlü bir şekilde dikkate alır.	2	5	32	61	50	4,01	,897
	%1,3	%3,3	%21,3	%40,7	%33,3		

Spor kulübüm, menfaatlerimi gerçekten önemsiyor.	1	11	31	67	39	3,88	,904
	%0,7	%7,4	%20,8	%45,0	%26,2		
Spor kulübüm düşüncelerimi önemsiyor.	1	7	21	61	59	4,14	,877
	%0,7	%4,7	%14,1	%40,9	%39,6		

Tablo 3’de yer alan önermelere ilişkin katılımcıların “1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5:Kesinlikle katılıyorum” şeklinde beşli Likert seçeneklerden kendilerine uygun olan birini işaretleyerek cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının (%57,7) “spor kulübüm, istenmeden oluşan dürüst bir hatayı affeder” sorusuna yönelik “Kesinlikle Katılıyorum”u işaretledikleri görülmektedir. “Spor kulübüm beni önemser” sorusuna katılımcıların %43,3’ünün “Katılıyorum” ve %42,7’sinin ise “Kesinlikle Katılıyorum” dediği görülmektedir. “Bir problem yaşadığımda spor kulübüm yardım etmeye her zaman hazırdır” sorusuna yönelik katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,3) “Katılıyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer sorulara bakıldığında da genellikle katılımcıların “Katılıyorum”u işaretledikleri görülmektedir. Bu veriler ve Tablo 3’de yer alan aritmetik ortalama değerleri de katılımcıların örgütsel destek önermelerine katılıyorum yönünde cevap verdiklerini göstermektedir. Dolayısıyla, katılımcıların örgütsel destek algılarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcı Grupların Örgütsel Destek Algıları

DEĞİŞKEN	N	ORT.	STD.	STD.	%95 GÜVEN ORT.	
					SAPMA	HATA
					EN DÜŞÜK	EN YÜKSEK
Antrenör olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi sizi en iyi şekilde tanımlar						
1. Grup Aldığım ücret her şeyden önemlidir	10	4,057	,703	,222	3,553	4,560
2. Grup İşimden duyduğum genel memnuniyet her şeyden önemlidir	81	4,111	,741	,082	3,947	4,725
3.Grup Mesleğim her şeyden önemlidir	33	4,437	,603	,105	4,223	4,651
4.Grup Takımımın başarısı her şeyden önemlidir.	17	3,782	,617	,149	3,465	4,100

5.Grup Beni işe alanların benden 9 4,091 ,669 ,223 3,583 4,612
memnuniyeti her şeyden
önemlidir

Anket formunda katılımcılara bir soru yöneltilerek uygun seçeneği işaretlemeleri istenilmiştir. Bu soruya verdikleri yanıtlardan katılımcılar 5 gruba ayrılmıştır. 1. Grup ücreti her şeyden önemli gören grup, 2. Grup işinden duyduğu memnuniyeti önemseyen grup, 3. Grup mesleğini her şeyden önemseyen grup, 4. Grup takımının başarısını önemseyen grup ve 5. Grup ise kendisini işe alanların kendisinden memnuniyetini önemseyen gruptur. Bu gruplama, katılımcıların örgütsel destek algılarında farklılık olup olmadığını analiz ederken esas alınacak gruplamadır.

Tablo 4’de 3.grup olarak belirlenen “Mesleğim her şeyden önemlidir” önermesini işaretleyen katılımcıların örgütsel destek algıları diğer gruplara oranla daha yüksektir. 2. Grup olarak belirlenen “İşimden duyduğum genel memnuniyet her şeyden önemlidir” önermesini işaretleyen katılımcıların örgütsel destek algıları ikinci sırada yer almaktadır. En düşük aritmetik ortalamaya sahip grup ise takımın başarısını önemseyen gruptur.

Tablo 5. İş Ve Mesleklerine Bakış Açıklarına Bağlı Olarak Antrenörlerin Örgütsel Destek Algılarının Farklılaşmasının Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Örgütsel Destek	Karelerin Toplamı	Serbest.der.	Ort. Kare	F	p
Guruplar Arası	5,232	4	1,308	2,719	0,032
Gurup İçi	69,758	145	,481		
Toplam	74,991	149			(P<0,05)

Tablo 5’de de görüldüğü gibi antrenörlerin iş ve mesleklerine bakış açılarının, örgütsel destek algılarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda iş ve mesleklerine bakış açıklarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur (F=2,719; p=0.032 <0,05).

SONUÇ

İş ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak antrenörlerin örgütsel destek algılarının incelendiği bu çalışmada bir hipotez geliştirilmiş olup bu hipotez “H1:Antrenörlerin işe ve mesleklerine bakış açılarına bağlı olarak örgütsel destek algıları arasında anlamlı farklılıklar oluşmaktadır” hipotezidir. Çalışma verileri Ankara ilinde bulunan spor salonları, spor kulüpleri ve kamu kurumlarında çalışan antrenör ve spor eğitim uzmanlarına uygulanan anket tekniğiyle elde edilmiştir. Spor merkezlerinde çalışan antrenörlerden basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile 151 antrenöre anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışanların iş ve meslekleri ile ilgili olumlu tutumlarına bağlı olarak örgütsel destek düzeyleri arasında farklılık olup olmadığı değerlendirilmiş olup, katılımcıların iş ve meslek algıları açısından örgütsel destek algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Örgütsel destek algısı örgüt içerisindeki durumlardan etkileneceği gibi farklı koşullardan da etkilenmektedir. Bu koşullar, aile, arkadaş çevresi, iş arkadaşları, eğitim, çalışma süreleri, ekonomik durum gibi etkenler olarak düşünülmektedir. Tüm bu etkenlerin yanı sıra bireylerin iş ve mesleklerine bakış açıları da örgütsel destek algısını etkilemektedir.

Genellikle literatürde örgütsel destek algısı örgütsel bağlılık, iş tatmini, motivasyon gibi kavramlarla çalışılmış olup aralarındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Örgütsel destek algısının iş ve meslekleri ile ilişkilendirilen bir çalışmaya rastlanılmamış ve bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mesleğini severek yapan, mesleğinden memnun olan ve mesleğini her şeyden daha çok önemseyen çalışanların örgütsel destek algıları da yüksek olmaktadır.

Bu çalışma antrenörler üzerinde yapılmış olup, gelecekte farklı meslek gruplarından katılımcılar üzerinde araştırmalar yapılarak aynı durumun diğer meslek gruplarında da açığa çıkıp çıkmayacağını araştırılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- BAKAN, İ., (2011), “Örgütsel Stratejilerin Temeli Örgütsel Bağlılık”, Gazi Kitapevi, Ankara.
- BOGLER, R. ve NİR, A.E., (2010), “The importance of teachers’ perceived organizational support to job satisfaction What’s empowerment got to do with it?”, Journal of Educational Administration Vol. 50 No. 3, 2012 pp. 287-306, Emerald Group Publishing Limited 0957-8234.
- NAYIR, F., (2013), “Algılanan Örgütsel Destek Ölçeğinin” Kısa Form Geçerlik Güvenirlik Çalışması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Aralık 2013, Sayı 28, 89 – 106.
- ÖZBEK, M.F ve KOSA, G., (2009), “Duygusal Bağlılık, Örgütsel Destek, Üst Yönetim Desteği Ve Personel Güçlendirmenin Hizmet Kalitesi Üzerindeki Etkisi : Kırgızistan’da Banka İşgörenler Üzerinde Bir Uygulama” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 34, Temmuz-A 190 2009, ss.189-212
- ÖZDEVECİOĞLU, M., (2003), “Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi Cilt:18 Sayı:2, ss:113 -130.
- ÜREN, S.G., ve ÇORBACIOĞLU, S., (2012), “Algılanan Örgütsel Desteğin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: İmalat Sektöründe Faaliyet Gösteren Bir İşletme Örneği”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt/Sayı:14/1, ss.29-52.
- YAŞAR M.(2014) İstatistiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 36 (Temmuz 2014/II).

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Ayşenur KULOĞLU²⁵⁸
Fulya Görkem ORHAN²⁵⁹
Merve ÖZER²⁶⁰
Zeynep YAŞAR²⁶¹

ÖZET

Son zamanlarda sadece eğitim fakültelerinde değil farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik yapılan pedagojik formasyon eğitimi son zamanlarda artmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, farklı fakültelerde öğrenime devam eden pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin konuya ilişkin görüşlerini belirlemek ve bu görüşleri çeşitli değişkenlere göre değerlendirmektir. Araştırma, Fırat Üniversitesinde 2017-2018 Öğretim Yılında formasyon eğitimi alan lisansın dördüncü sınıfında öğrenim gören Alman dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı, felsefe-sosyoloji, işletme ve adalet bölümü lisans son sınıf öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Araştırma betimsel nitelikli bir çalışma olup, Üstüner (2006) tarafından geliştirilen “Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada ölçeğin bütününe yönelik Cronbach Alpha katsayısı .899 olarak hesaplanarak çalışmada kullanılması uygun görülmüştür. Çalışmamızın sonucunda, pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının cinsiyet ve bölüm değişkenlerinde anlamlı farklılıklar olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Pedagojik formasyon, Öğretmenlik mesleği, Tutum

Giriş

Bireyin eğitim yaşantısında davranışlarının istendik yönde değiştirilmesinde, rol-model olan önemli unsur öğretmendir. Öğretmenler, bir ülkede yetişen nesillerin düşünebilen, sorgulayan, yaratıcı, ülkesine karşı sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetişmesinden sorumlu kişilerdir. Bu önemli mesleği icra eden kişiler, istenilen niteliklere sahip bireyler yetiştirebilmek için uygun nitelik ve özelliklere sahip olmalıdır.

Öğretmenin taşıması gereken özellikler arasında öğretmenlik mesleğine karşı geliştirdiği tutum fazlasıyla önem taşımaktadır. Tutum nesne, insan ya da durumlar karşısında olumsuz veya olumlu değerlendirme biçimleridir (Üstüner,2006:111). Öğretmenlik mesleğini yapacak olan bireylerin, öğrenciler üzerinde daha etkili olabilmeleri şartlarından biri melege yönelik tutumlarının iyi yönde olmasıdır (Üstüner 2006:112). Öğretmenliğe karşı oluşturulan tutumun hizmet öncesinde

²⁵⁸ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, adonder@firat.edu.tr.

²⁵⁹ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

²⁶⁰ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

²⁶¹ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

verilmesi ziyadesiyle faydalı olacaktır. Hizmet öncesinde kazandırılan olumlu tutumla öğretmen adayları mesleki yeterlilikleri öğrenmede istekli olacaktır. Mesleki yeterliliği yükselen öğretmen adayı öğrenciler üzerinde daha etkili ve kalıcı olacaktır. Böylece öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesi ve geliştirilmesi hususunda desteklenebilirler (Aslan ve Yalçın,2013:169).

Eğitimin önemli parçalarından biri olan öğretmen yetiştirme sistemi, eğitim sistemleriyle ilgili temel sorunlardan biri olmaktan çıkmalıdır. Fakat bu durum ülkemiz açısından sorun olmaya devam etmekte, farklı çözüm yolları başvurulmaktadır. Bu çözüm yollarından biri, eğitim fakülteleri mezunlarının dışında öğretmen olabilmeleri amacıyla YÖK tarafından izin verilen öğretmenlik formasyon programlarıdır. Bu çeşit çalışmalar, öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleği ile ilgili sorunların devam ettiğini kanıtlar niteliktedir (Özkan,2012:32).

Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştiren kurumlar eğitim fakülteleridir. Ancak tarihi sürece bakıldığında sürekli değişikliklerin olduğu görülmüştür. Yakın geçmişe bakıldığında öğretmen ihtiyacının karşılanması için farklı zamanlarda eğitim fakültesi mezunu olmayan kişilerin öğretmen olmaları için çeşitli sertifika programları açıldığı görülmüştür. Öncelikle fen-edebiyat fakültesi mezunları için tezsiz yüksek lisans programları uygulamaya konulmuştur. Günümüzde sadece fen-edebiyat mezunlarına değil çeşitli fakültelelere de verilmektedir. YÖK daha sonra tezsiz yüksek lisans programlarını kaldırarak pedagojik formasyon eğitimini getirmiştir (Köse,2017:712-713).

Pedagoji;çocuk bilimini, eğitim yöntemleri bilgisini ve bu yöntemleri uygulamayı içerir (Demirtaş ve Kırbaç,2016:139). Formasyon; “Belli bir mesleğin gerektirdiği bilgi ve beceriyi geliştirmekte kullanılan araçların tümü.”(Foulquie,1994:390-391;akt.Demirtaş ve Kırbaç, 2016:139) olarak adlandırılmıştır. Bu tanımlardan da görüldüğü üzere pedagojik formasyon çocuk yetiştirme ve eğitilmeleri amacıyla alan eğitimin yanında mesleki eğitimin verilmesidir. Pedagojik formasyon öğretmenlik mesleğini yapmak isteyen kişilere bilginin nasıl öğretileceğini, öğrenme deneyimlerini, bireysel farklılıkları ve ihtiyaçlar doğrultusunda öğretmeyi anlatmaktadır(Çiltaş ve Akıllı,2011:65). Pedagojik formasyon programı öğrencilerin gelişimi ve öğrenmeye yönelik inançları, sınıf yönetim becerisi, ölçme ve değerlendirme gibi bilgileri kapsamaktadır. Bu bilgiler kısa sürede hızlandırılmış ve sıkıştırılmış halde verilmektedir.

Pedagojik içerik bilgisi, farklı alanlarda farklı içerik türlerinde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektirdiğini temel alan bir yapılanmadır(Shulman,1987). Pedagojik bilgi ile ilgili öğretmen adayları eğitim amaçları ve değerleriyle kuşatılmalıdır(Beşoluk ve Horzum,2011:26). Öğretmen adaylarının genel kültür,mesleki ve alan bilgilerinin yeterli seviyeye ulaşmasıyla,öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine tutumlarının olumlu olması beklenmektedir.

Öğretmen adaylarının karakter özellikleri ve öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ne denli olumlu olursa olsun, şayet mesleki yeterliklerinde eksikler mevcutsa başarılı bir öğretmen olmaları oldukça zordur. Bundan dolayı öğretmen adaylarının mesleği tercih etmeden önce öğretmenlik mesleğini daha iyi tanımaları, öğretmenlerin yeterliliklerinin eğitim öğretim faaliyetlerinin başarılı olmasında en mühim etmenlerinden biri olduğunu idrak etmeleri gerekmektedir (Nayır ve Taneri,2013:3). Bakıldığı zaman öğretilerin mesleklerini yaparken

pedagojik donanımlarının yeterli olması sunacakları eğitimin niteliği açısından yadsınamaz bir öneme sahiptir.

Yöntem

Bu çalışma tarama modelinde yürütülmüştür. Tarama modeli daha büyük örneklem üzerinde yapılan bir konuya veya olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da tutum, beceri, yetenek, ilgi vb. özelliklerinin belirlendiği çalışmalardır (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel 2008). Bu çalışmada da pedagojik formasyon eğitimi alan 219 katılımcıdan elde edilen veriler SPSS programına girilmiştir. Ayrıca ölçekte yer alan olumsuz maddeler tersten kodlanarak toplam puanlar elde edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılım olup olmaması da istatistik analizleri etkiler (Büyüköztürk, 2018). Bu nedenle değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri yapılmıştır. Bu testler sonucunda normal dağılım olduğu görülmüştür ve bunun sonucunda parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada istatistiksel yöntem ve tekniklerden bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören 219 pedagojik formasyon eğitimi alan lisans son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan öğrencilerin bölümleri; Alman dili ve edebiyatı (13), Türk dili edebiyatı (16), felsefe sosyoloji (89), işletme (72), adalet (29).

Tablo 1
Değişkeni İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı

Cinsiyet

Cinsiyet	n	%
Kadın	174	79,5
Erkek	45	20,5
Total	219	100,0

Tablo 2
Bölüm Değişkeni İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı

Bölüm	N	%
Alman Dili Edebiyatı	13	5,9
Türk Dili Edebiyatı	16	7,3
Felsefe-Sosyoloji	89	40,6
İşletme	72	32,9
Adalet	29	13,2

Total 219 100,0

Yapılan çalışmaya 13'ü (%5,9) Alman Dili Edebiyatı, 16'sı (7,3%) Türk Dili Edebiyatı, 89'u (%40,6) Felsefe- Sosyoloji, 72'si (%32,9) İşletme ve 29'u (%13,2) Adalet bölümü olmak üzere 219 kişi katılmıştır.

Verileri Toplama Aracı

Araştırmanın temelini oluşturan pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla toplanan veriler Üstüner (2006)'in geliştirdiği "Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ölçeği" kullanarak toplanmıştır. Ölçek tek boyutlu 5'li likert tipi ve 34 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin bazıları (2,5,6,7,8,15,20,21,30,32) ters kodlanmıştır. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplar kullanılarak tutum puanları oluştururken; 1=Hiç katılmıyorum, 2=Kısmen katılıyorum, 3=Orta düzeyde katılıyorum, 4=Çoğunlukla katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum puanları kullanılmıştır.

Bulgular

Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarını gösteren betimsel istatistikler Tablo 3'te gösterilmiştir.

TABLO 3

Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğrencilerin Öğretmenliğe Yönelik Tutumlarını Gösteren Betimsel İstatistikler

Tutum İfadeleri	\bar{X}	S
1-Öğretmen olma düşüncesi bile bana cazip geliyor.	3.86	1.16
2-Öğretmenlik mesleği bana sıkıcı geliyor.*	1.33	.713
3-Öğretmen olmayı kendime yakıştırıyorum.	4.14	1.11
4-Tekrar bir meslek tercihinde bulunmam söz konusu olsa yine öğretmenliği seçerdim.	3.47	1.39
5-Öğretmenliğin bana göre bir meslek olmadığını düşünüyorum.*	1.34	.876
6-Öğretmenliğin yaşam tarzıma uygun olmadığını düşünüyorum.*	1.22	.731
7-Öğretmenliğin kişiliğime uygun olmadığını düşünüyorum.*	1.15	.550
8-Öğretmenlik mesleğini seçtiğime pişman oluyorum.*	1.23	.646
9-Öğretmenlikte başarılı olacağıma inanıyorum.	4.11	1.08
10-Öğretmenlik mesleği ile ilgili olan bu bölümü seçmiş olmaktan hoşnutum.	3.76	1.28
11-Öğretmenlik mesleğinde karşılaşacağım zorlukları aşabileceğime inanıyorum.	4.13	.967

12-Zor şartlar altında dahi öğretmenlik yapmak isterim.	3.65	1.27
13-Öğretmenlik mesleğinin gereklilikleri konusunda kendime güveniyorum.	4.11	1.04
14-Öğretmenliğe ilişkin özel bir yeteneğim olduğu kanısındayım.	3.57	1.21
15-Öğretmenliğin bana uygun bir meslek olmadığını düşünüyorum.*	1.29	.817
16-Öğretmenliğin bir şeyler üretip yaratmam için bana fırsatlar vereceğini düşünüyorum.	3.94	1.20
17-Öğretmenliğe profesyonel bir biçimde yürütebileceğime inanıyorum.	3.97	1.13
18-İnsanlara bilmedikleri bir şeyleri öğretecek olma düşüncesi beni mutlu ediyor.	4.42	.917
19-Öğretmenlik yapan insanlara sempati duyarım.	3.85	1.17
20-Öğretmen olacağımı düşünmek beni korkutuyor.*	1.31	.817
21-Bir meslek tercih etme konusunda olanlara öğretmenliği tavsiye etmem.*	1.42	.912
22-Öğretmen olduğumda yapabileceğim çok şey olduğunu düşünüyorum.	3.95	1.16
23-Öğretmenliğin çalışma koşulları bana çekici geliyor.	3.73	1.27
24-Öğretmenlik meslek bilgisi derslerinde başarılı olmayı önemserim.	4.23	1.03
25-Öğretmenlik yapan kişilerle sohbet etmekten hoşlanırım.	4.00	1.10
26-Eğitim, öğrenme, öğretme ve öğretmenlik konularında tartışır, konuşurum.	3.86	1.11
27-Bilgili ve yeterli bir öğretmen olacağımı düşünüyorum.	4.06	1.03
28-Öğretmenliğin toplumda bana saygınlık kazandıracağına inanıyorum.	4.05	1.10
29-Halen okumakta olduğum öğretmenlik programımı isteyerek seçtim.	3.91	1.25
30-Öğretmenlik mesleğinin bana sıkıntılar yaşatmasından endişe duyuyorum.*	1.74	1.11
31-Öğretmenlik yaparak vereceğim eğitim aracılığıyla insanların yaşamına yön vermeyi gurur verici buluyorum.	4.43	.957
32-Eğitim, öğrenme, öğretme, öğretmenlik konularında konuşmaktan hoşlanmam.*	1.51	1.13
33-Öğretmen olduğumda çevre tarafından bana yeterli değerin verileceğine inanıyorum.	3.57	1.27
34-Öğretmenlik mesleğinin devamlılığı bana güven veriyor.	4.01	1.21

*Bu maddeler ters puanlanmıştır.

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere, öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları yüksek oranda olumludur.

Yukarıda uygulanan ölçek maddelerinin aritmetik ortalaması ve standart sapmaları incelendiğinde öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları büyük ölçüde olumludur. Öğrencilerin en çok katıldıkları tutum ifadeleri, madde 31 “*Öğretmenlik yaparak vereceğim eğitim aracılığıyla insanların yaşamına yön vermeyi gurur verici buluyorum.*” ($X=4,43$) ile, madde 18 “*İnsanlara bilmedikleri bir şeyleri öğretecek olma düşüncesi beni mutlu ediyor.*” ($X=4,42$) ifadesi olmuştur. En çok benimsenen ifade olan öğretmenlik mesleğinin insanlara yön verecek bir meslek olarak görülmesi, araştırmaya katılan öğrencilerin öğretmenlik mesleğini geleceği ve toplumları şekillendiren bir meslek olarak görmeleri olabilir. Tablonun geneline bakıldığında öğrenciler öğretmenlik mesleğini severek ve başarılı bir şekilde yapabileceklerine inanmakta ve öğretmenlik mesleğinin önemini farkında oldukları söylenebilir.

Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin, öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının cinsiyete bağlı anlamlı fark oluşup oluşmadığını görmek için t-testi analizi yapılmıştır. Sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

TABLO 4

Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılığı

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Kadın	174	142.66	21.04	1.925	.056
Erkek		135.88	21.11		

Tablo 4 incelendiği zaman, öğretmenlik mesleğine karşı tutum puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($t(219)=1.925; p=.056>.05$)

Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının öğrenim gördükleri lisans bölümüne göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını gözlemek için tel faktörlü varyans analizi (One-way Anova) yapılmıştır ve analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

TABLO 5

Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutum Puanlarının Bölüme Göre Farklılığı

Bölüm	Tutum			F	p
	\bar{X}	S	N		
1-Alman Dili ve Edebiyatı	143.07	18.49	13	.746	.562
2-Türk Dili ve Edebiyatı	143.56	23.61	16		
3-Felsefe Sosyoloji	138.28	22.45	89		
4-İşletme	143.36	20.65	72		
5-Adalet	143.20	18.31	29		
Total	141.27	21.1	219		

Tablo 5’te verilen Anova sonuçlarına bakıldığında öğretmenlik mesleğine karşı tutum puanları ile bölüm değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F= .746$; $p=.562>.05$).bakıldığında zaman, pedagojik formasyon öğrencilerinin okumuş oldukları lisans programlarının öğretmenlik mesleğine yönelik düşünceleri arasında bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelendiği bu çalışmada 2017-2018 eğitim öğretim yılında pedagojik formasyon alan Alman dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı, felsefe-sosyoloji, işletme ve adalet bölümü lisans son sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının cinsiyet ve bölüm değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

İlk adımda değişkenlerin frekans dağılımları ve yüzdeleri incelenmiştir. Değişkenlere bakıldığında bazı gruplarda yığılımların olduğu görülmektedir. Cinsiyet değişkeninde kadınlarda yığılıma olduğu, bölüm değişkeninde ise felsefe sosyoloji ve işletme bölümlerinde yığılımların olduğu görülmüştür. Bu yığılımların olmasına rağmen yapılan analizlerde cinsiyet ve bölüm değişkenleri için anlamlı bir fark oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Uygulanan ölçekte bulunan maddelerin aritmetik ortalaması ve standart sapmaları gösterilmiştir. Bu değerlere bakıldığında öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğu görülmüştür. Öğrenciler öğretmenlik mesleğine önem verdiklerini, kendilerinin bu mesleği zor şartlarda bile yapabileceklerine inandıklarını ve bu mesleği seçtikleri için memnun olduklarını belirtmişlerdir. Elde edilen bu sonuçlar İlğan,Sevinç ve Arı(2013); Bal(2017); Bağçeci, Yıldırım, Kara ve Keskinpalta (2015); Ürün Karaman ve Erdağı Toksun (2018); Gülşen ve Çetin Gündüz (2016)’ün araştırmalarında elde ettikleri sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Cinsiyet değişkeninin de kadın katılımcıların baskın olduğu görülmüştür. Fakat cinsiyet değişkeni için analizler yapıldığında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlar İlğan, Sevinç ve Arı (2013); Bakaç ve Özen (2017); Özkan(2012); Gürol,Türkan ve Som(2018); Yılmaz,Bayraktar ve Gökurt Özdemir(2017); Dikmen ve Tuncer(2018); Kartal ve Afacan(2012); Bal(2017) 'ın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlara göre pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarında cinsiyete göre bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak Ercan(2018), Eraslan ve Çakıcı(2011); Süral ve Sarıtaş(2015); Türkeli,Hazar Tekkurşun Demir,Namlı(2017) çalışmalarında pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarında cinsiyete göre değişiklik gözlenmiştir. Genellikle bu değişiklik kadınlar tarafında gözlemlenmiştir. Bunun sebepleri olarak gelenek, kültür,toplumsal yaşam ve toplumsal roller gösterilebilir.

Bölüm değişkeni üzerinden analiz yapıldığında pedagojik formasyon öğrencilerinin okuduğu bölümlerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar Bakaç ve Özen (2017); Özkan (2012); Yılmaz, Bayraktar ve Gökurt Özdemir (2017); Dikmen ve Tuncer(2018); Süral ve Sarıtaş (2015)'ın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlara göre pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarında bölümlerine göre bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak bazı çalışmalarda bölüm değişkenine göre anlamlı farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. İlğan, Sevinç ve Arı (2013) yaptıkları çalışmada sosyal bilimler alanında lisans eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının, matematik ve fen alanında lisans eğitimini alan öğrencilere göre olumlu olduğu görülmüştür.

Eraslan ve Çakıcı (2011) yaptıkları çalışmada Türk Dili ve Edebiyatı öğrencilerinin Matematik ve Kimya öğrencilerinden; Tarih ve Fizik bölümü öğrencilerinin ise Kimya öğrencilerinden düşük tutuma sahip olduğu görülmüştür. Kartal ve Afacan (2012)'ın yaptıkları çalışmada sağlık bilimleri ve sosyal bilimler bölümü öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutum puanlarının diğer bölümlere göre olumlu olduğu görülmüştür.

Araştırma konusuna ilişkin çalışma yapmak isteyen araştırmacılar; pedagojik formasyon alan öğretmen adaylarının tutumlarının kadın katılımcılarda neden baskın olduğunu, bölümlerin öğretmenlik mesleğine karşı tutumda nasıl etkisi olduğu araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Aslan, S., Yalçın, M. (2013). Öğretmenliğe İlişkin Tutumun Beş Faktör Kişilik Tipleriyle Yordanması. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(197), 169-179.

Bakaç, E., Raşit, Ö. (2017). Pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik öz-yeterlik inançları ile tutumları arasındaki ilişki. *Kastamonu eğitim dergisi*. 25(4), 1389-1404.

Bal, A. P. (2016). Pedagojik formasyon eğitimi sertifika programının matematik öğretmen adaylarının mesleki tutumlarına olan etkisi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 58-69.

Bağçeci, B., Yıldırım, İ., Kara, K., ve Keskinpalta, D. (2015). Pedagojik formasyon ve eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 307-324.

Beşoluk,Ş. Horzum,M.B.(2011).Öğretmen adaylarının meslek bilgisi,alan bilgisi dersleri ve öğretmen olma isteğine ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2),223-246.

Boran, M., Yelken, T. Y. (2018). Eğitim fakültesi ile pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik duyarlılıklarının ve etkili öğretmen özelliklerinin incelenmesi. *Journal of International Social Sciences Education*, 4(2),144-164.

Büyüköztürk,Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı:İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum(24.Baskı)*.Ankara.Pegem A Akademi Yayıncılık.

Büyüköztürk,Ş.,Çakmak,K.E., Akgün,Ö.E., Karadeniz,Ş., Demirel,F.(2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Pegem A Akademi Yayıncılık.

Çiltaş,A., Akıllı,M.(2011).Öğretmenlerin pedagojik yeterlilikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(4). 64-72.

Demirtaş,H., Kırbaç,M.(2016).Pedagojik formasyon sertifika programı öğrencilerinin pedagojik formasyon eğitimine ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6(2).138-152.

Dikmen, M., Tuncer, M.(2018). Öğretmenlik mesleğine yönelik tutumların çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 3(1), 24-38.

Eraslan,L., Çakıcı,D.(2011).Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları..*Kastamonu eğitim dergisi*, 19(2),427-438.

Ercan, C.(2018). Muhasebe ve finansman öğretmenliği için pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ve pedagojik formasyon eğitimine ilişkin algıları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 105-113.

Gürol, M., Türkan, A., İpek, S. (2018). Pedagojik formasyon sertifika programının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*”, 17(65), 103-122.

Gülşen,C., Gündüz,H.Ç.(2016).Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ve öğretmenlik uygulamasına yönelik görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(3),870-883.

İlğan, A., Sevinç, Ö. S., Arı, E. (2013).Pedagojik formasyon programı öğretmen adaylarının mesleki tutum ve çağdaş öğretmen algıları.*On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2),175-195.

- İnceoğlu,M.(2010). *Tutum Algı İletişim(5. Baskı)*. İstanbul Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- Karahan, B. Ü., Toksun, S. E.(2018). Eğitim fakültesi ve pedagojik formasyon gruplarındaki öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*,7(3),1976-1994.
- Kartal, T., Afacan, Ö. (2012). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi..*Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24,76-96.
- Köse,A.(2017).Pedagojik formasyon eğitiminde görevli akademisyenlere göre pedagojik formasyon uygulaması:Sorunlar,çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi(KEFAD)*. 18(2),709-732.
- Nayır,K.F. Taneri,P.O.(2013).Karatekin Üniversitesi pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik mesleğini seçme nedenlerine ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2),1-13.
- Özkan, H. H. (2012). Öğretmenlik formasyon programındaki öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi (SDÜ Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2),29-48.
- Shulman, L.S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. *Harvard Educational Review*, 57(1), 1-22
- Süral, S., Sarıtaş, E. (2015). Pedagojik formasyon programına katılan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik yeterliklerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,11(1),.62-75.
- Türkeli, A., Hazar, Z., Demir, G. T., ve Namlı, S. (2017). Beden eğitimi ve spor alanında pedagojik formasyon alan öğrencilerin öğretmen özyeterlikleri ile mesleğe yönelik tutumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 1-11.
- Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(1),109-127.
- Yılmaz, M., Bayraktar, R., ve Özdemir, B. G. (2017).Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2),50-58.

PERSONEL GÜÇLENDİRMENİN ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞME VE BİREYSEL YARATICILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Serkan NAKTİYOK²⁶²

ÖZET

Değişim ve dönüşümün oldukça hızlı olduğu günümüzde, örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edip varlıklarını devam ettirebilmeleri insan kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmalarına bağlıdır. İnsan kaynağının bu kadar önemli ve değerli olması sonucunda personel güçlendirme kavramı ortaya çıkmıştır. Personel güçlendirme kavramı, örgüte ilişkin bilgiyi işgörenler ile paylaşarak onları karar verme sürecine dâhil etme ve işgöreni örgüt için güçlü kıılma durumunu ifade etmektedir. İşgörenlerin sürece dâhil edilmelerini ve bilgi paylaşımını sağlayan personel güçlendirme, bu yönü ile örgütler açısından birçok olumlu çıktı sağlamaktadır. Bu çalışmada da personel güçlendirmenin, işgörenlerin örgüte karşı aidiyet duygusu oluşturması ve kendini örgütün bir üyesi olarak algılaması durumunu ifade eden “örgütsel özdeşleşme” ve bireyin değerli bir amacı başarmaya yönelik yeni yöntemler ve yetenekler kullanması ve değerli şeyler ortaya koyması durumunu ifade eden “bireysel yaratıcılık” üzerine olan etkisi incelenecektir. Nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinin kullanıldığı çalışmada, personel güçlendirmenin, işgörenlerin örgütsel özdeşleşmeleri ve bireysel yaratıcılıkları üzerine olumlu etkiler ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Personel Güçlendirme-Örgütsel Özdeşleşme- Bireysel Yaratıcılık

Kavramsal Çerçeve

Personel Güçlendirme

Küreselleşme ve teknolojik değişimlerle birlikte tüketicilerin istek ve ihtiyaçları da değişmektedir. Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarında meydana gelen değişimler örgütleri, değişim yapmaya ve gelişimlere ayak uydurmaya mecbur bırakmaktadır. Örgütlerin tüketicilerine sundukları mal ve hizmetler üzerinde oldukça etkili olan ve kalitede kilit rol üstlenen insan kaynağı, bu değişimde örgütler açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Günümüz örgütlerinde insan kaynağı artık bir maliyet unsuru olarak değil geliştirilmesi gereken bir sermaye unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda personel güçlendirme kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Personel güçlendirme, işgörenlerin karar verme sürecine dâhil edilip aktif katılımlarının sağlanması olarak ifade edilmektedir (Vogt, 1990). Başka bir tanımlamaya göre personel güçlendirme kavramı, örgüt içerisindeki karar verme sürecinin merkezden uzaklaştırılarak işgörelere daha fazla takdir ve onay hakkı sağlanması durumudur (Brymer, 1991).

²⁶² Kafkas Üniversitesi, İİBF, snaktiyok@kafkas.edu.tr

Örgüt içerisindeki bilginin ve karar verme yetkisinin işgörenler ile paylaşarak onları daha güçlü kılan personel güçlendirme, işgörenlerde sahiplik duygusu yaratarak onların performansları, motivasyonları, bağlılıkları ve bunlar gibi birçok örgütsel çıktı üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Bu yüzden günümüz örgütleri personel güçlendirme çalışmalarına önem vermeli ve personel güçlendirmenin örgüte kazandıracağı üstünlüklerden faydalanmalıdırlar.

Personel güçlendirmenin üstün yanları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Personel güçlendirme;

- Müşteri memnuniyetine en uygun hizmeti sağlar,
- İşgören ve yönetici verimliliğini artırır,
- Örgütü öğrenen örgüt haline dönüştürür,
- İşlevsel olmayan çatışmanın az olduğu, güven ve iletişimin hâkim olduğu bir ortam oluşur,
- İşgörenlerin bağlılıklarını artırır,
- İşgörenlerde monotonluğu azaltarak yenilik ve yaratıcılığı ön plana çıkarır,
- Örgüt içi amaç birliği sağlanır.

Örgütsel Özdeşleşme

Türk Dil Kurumuna göre “bireyin diğer bireylerle kişilik kaynaşması gerçekleştirecek derecede onların yaşantılarına ve duygularına katılması süreci” olarak tanımlanan özdeşleşme kavramı örgütsel anlamda, bireylerin belli bir örgüte karşı aidiyet duygusuna sahip olmaları ve kendilerini tanımlarken o örgütün üyesi oldukları şeklinde tanımlamaları olarak ifade edilebilir (Tokgöz ve Seymen, 2013).

İnsan kaynağının örgütler açısından hayati önem taşıdığı günümüzde bu kaynağın örgüt ile özdeşleşmesi örgüt açısından oldukça önemlidir. Örgüt ile özdeşleşmesi sağlanmış olan işgörenler, örgüt dışında etkileşimlerde bulunurken kendilerini örgütün birer temsilcisi olarak görme eğilimine sahip olurlar ve genel olarak örgütün menfaatini kendi menfaatlerinin önünde tutarlar (Turunç ve Çelik, 2010).

Örgütsel özdeşleşme ile ilgili alan yazın incelendiğinde işgörenlerin örgüt ile özdeşleşmesinde üç temel unsurdan bahsedilmektedir. Bunlar;

- İşgörenin örgütsel amaç ve değerlere kuvvetli bir şekilde inanması ve onları kabul etmesi,
- İşgörenin örgüt içerisindeki rolünü oluşturan faaliyetleri isteyerek yapması,
- İşgörenlerin örgüt üyeliklerini devam ettirmeye istekli olmalarıdır.

Bu şekilde sağlanan örgütsel özdeşleşme sayesinde işgörenler başka örgütlerde daha fazla imkân bulsalar bile örgütlerinden ayrılmayabilirler (Rotondi,1975).

Bireysel Yaratıcılık

Yaratıcılık, mevcut olan bilgileri, düşünceleri ya da herhangi bir şeyi tekrardan düzenleyip değişime yol açma ya da var olmayan bir olayı bilgiyi ya da düşüncüyü ortaya çıkarma süreci olarak ifade edilmektedir. Örgüt içerisinde desteklenen ve geliştirilen bireysel yaratıcılık örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmelerinde ve hayatta kalmalarında önemli bir faktördür.

Örgütle açısından artık yaratıcı kültür oluşturmak bir ihtiyaç haline gelmiştir. Yapılan birçok araştırma da örgütlerin işgörenlerini destekleyerek onların yaratıcı yönlerini geliştirmeleri

birçok olumlu çıktı sağlamaktadır (Diliello vd, 2011). Gelişen bireysel yaratıcılık örgütsel yaratıcılığın da ortaya çıkmasını ve örgütlerin farklılaşmasını sağlayacaktır.

Günümüzde yaratıcılığın önemini artıran faktörlerden bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Marangoz, 2012);

- Küreselleşme,
- Teknolojinin gelişimi,
- Örgütlerin piyasada lider olma arzusu,
- İşgörenlerin ve toplumun değer yargılarının değişmesi,
- Tüketicilerin bilinçlenmesi,
- Toplum yapısında meydana gelen demografik değişimler

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Alan yazın incelendiğine personel güçlendirme ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar bulunmaktadır (Ashforth ve Mael, 1989; Mael ve Ashforth, 1992; Sigler ve Pearson, 2000; Meydan vd. 2010; Polat v.d., 2010)

Polat ve arkadaşları tarafından 2010 yılında personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik yapılan çalışmada personel güçlendirme ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişkinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yine Meydan ve arkadaşları (2010) personel güçlendirme ile örgütsel özdeşleşme ve örgütsel özdeşleşme boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çalışmada personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşme ile arasında anlamlı ve olumlu yönde ilişkili olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Akın ve Saruhan tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada da personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşme ile pozitif yönlü anlamlı ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Personel güçlendirme ile bireysel yaratıcılık arasındaki araştırmalar incelendiğinde örgütsel özdeşleşme de olduğu gibi personel güçlendirme ile bireysel yaratıcılık arasında da anlamlı ve olumlu yönde ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir (Velthouse, 1990; Öğüt, 2007; Unsworth, 2005; Sun v.d., 2012).

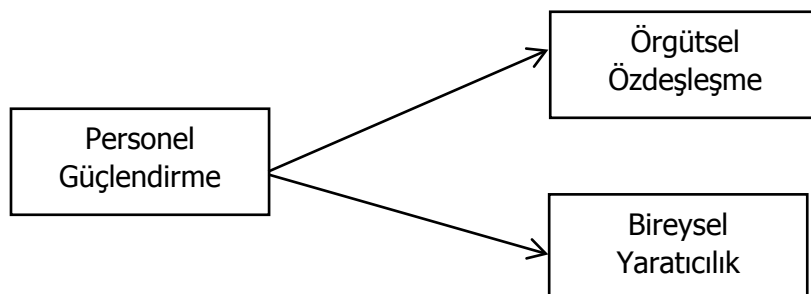
Unsworth tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada, personel güçlendirmenin yaratıcılık isteğini harekete geçirdiği ve dolayısıyla da işgörenlerin yaratıcılığını etkilediği ortaya çıkmıştır. Webster tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada da güçlendirme ile yaratıcılık arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Tüm bu görüşlerin ışığı altında aşağıdaki hipotezler ve model geliştirilmiştir.

H1: Personel güçlendirme örgütsel özdeşleşme üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

H2: Personel güçlendirme bireysel yaratıcılık üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırma Evreninin Belirlenmesi ve Örneklem Seçimi

Araştırmamızın evrenini Kars İlinde yaklaşık 230 çalışan ile hizmet veren kamu ve özel banka çalışanları oluşturmaktadır. Bu araştırma evreninden %95’lik güvenilirlik sınırları içerisinde, %5’lik bir hata payı öngörülerek seçilecek örneklem büyüklüğü 144 olarak hesaplanmıştır (<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>). Ancak olası cevaplama hataları ve eksik değerlendirmeler dikkate alınarak anket formları 175 adet hazırlanmış ve bizzat araştırmacı tarafından işgörenlere dağıtılmış ve toplanmıştır. Dağıtılan 175 anketten 157 tanesi geri dönmüştür. Geri dönen anketlerden 3 tanesi eksik ve hatalı değerlendirilmesi sebebiyle dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla analizlere konu olan anket sayısı 154’tür.

Ölçüm Aracı

Temelde sayısal (nicel) verilere dayalı olarak araştırma ve ölçme yöntemi benimsenmiş olduğundan dolayı araştırmamızda verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketin ilk kısmında örgütlerin personel güçlendirme düzeylerini ölçmek amacı ile Cacioppe tarafından 1998 yılında geliştirilen 5 ifadeden oluşan “personel güçlendirme” anketi kullanılmıştır. Anketin ikinci kısmında Mael ve Asforth tarafından 1992 yılında geliştirilen ve 6 ifadeden oluşan “örgütsel özdeşleşme” anketi kullanılmıştır. Son kısımda ise çalışanların yaratıcılığını ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış olan, Munoz ve arkadaşları tarafından geliştirilen 2008 yılında geliştirilen ve 11 ifadeden oluşan “bireysel yaratıcılık anketi” kullanılmıştır.

Analiz ve Bulgular

Araştırmanın bu kısmında demografik değişkenlere ilişkin bulgulara, personel güçlendirme, örgütsel iletişim ve bireysel yaratıcılık ölçeklerine ilişkin güvenilirlik ve geçerlilik analizi sonuçlarına yer verilecektir. Araştırmamızda kullanılan anketlerin güvenilirliğini ve geçerliliğini test etmek amacı ile sırasıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) yararlanılmıştır.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Değişken	Kategori	f	(%)
Cinsiyet	Kadın	73	47,4
	Erkek	81	52,6
Yaş	25 ve aşağısı	10	6,5
	26-35 arası	62	40,3
	36-45 arası	50	32,5
	46 ve yukarısı	32	20,8
Medeni Durum	Bekâr	45	29,2
	Evli	109	70,8
Eğitim Durumu	Lise	13	8,4
	Önlisans	34	22,1
	Lisans	82	53,2
	Lisans üzeri	25	16,2

	1-5	42	27,3
Çalışma Süresi	6-10	66	42,9
	11-15	34	22,1
	16 ve üzeri	12	7,8

Tablo 1'e göre katılımcıların %52,6'lık kısmı erkeklerden, %47,4'lük kısmı ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu %40,3'ü 26-35 yaş aralığındadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu evlidir (%70,8). Bunların yanı sıra katılımcıların eğitim durumlarında büyük çoğunluğu lisans (%53,2) mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Görev süresine bakıldığında katılımcıların büyük bir yüzdesinin (%42,9) buldukları iş yerlerinde 6-10 yıl arası çalıştığı görülmektedir.

Personel Güçlendirme Örgütsel Özdeşleşme ve Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik- Geçerlilik Analizi

Personel güçlendirme örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda personel güçlendirme ölçeğinin Cronbach alpha katsayısının 0,802, örgütsel özdeşleşme ölçeğinin Cronbach alpha katsayısının 0,804 ve bireysel yaratıcılık ölçeğinin Cronbach alpha katsayısının ,946 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca hiçbir maddeye ilişkin toplam puan korelasyonunun kesim noktası olarak alınan, 30'dan düşük olmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı ölçeğe ilişkin olarak herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasına gerek kalmamıştır. Yine yapılan analiz sonucu ölçekten herhangi bir madde çıkarıldığında ölçeğin Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı önemli sayılabilecek bir ölçütte değişmemektedir.

Personel Güçlendirme Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmamızda personel güçlendirme ölçeğine uyguladığımız açımlayıcı faktör analizi sonucunda 5 maddelik ölçekteki hiçbir maddenin faktör yükünün 0,40'tan düşük olmadığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen verilere betimleyici faktör analizi uygulayabilme koşulunu gösteren KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) örneklem yeterlik ölçütü (0,775) ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesi (Barlett's Test of Sphericity; 277,854; $p < ,000$) yeterli düzeydedir.

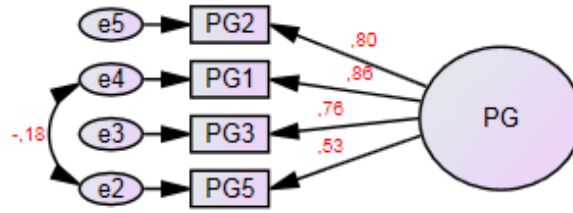
Tablo 2. Personel Güçlendirme Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktörü	Faktör Yükleri
Personel Güçlendirme	
PG2- Yardıma ihtiyacım olduğunda diğer bölümlerde çalışanların yardım edeceklerine güveniyorum.	,830
PG1-Müşterilerin ya da iş arkadaşlarımla problemlerini çözebilmek için mevcut prosedürleri değiştirmede ne kadar yetki kullanabileceğimi biliyorum.	,825
PG3-Kendimi işletmenin önemli bir üyesi olarak hissediyorum.	,811
PG5-Mevcut kurallar, sistem ve prosedürler, müşterilerin ya da çalışanların isteklerine zamanında cevap vermemde bana yardımcı oluyor.	,695
PG4-İşimin doğasından kaynaklanan stresi etkili bir şekilde kontrol ediyorum / üstesinden gelebiliyorum.	,574

K.M.O= ,775 Küresellik Derecesi (Barlett's)=277,854 p= ,000 Cronbach Alpha ,802

Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarıyla ortaya çıkan faktör yapısının uyumunu ortaya koymak amacıyla personel güçlendirme ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi de uygulanmıştır. Modelden PG4 istenilen değer aralığında olmadığı için çıkarılmıştır. PG5 ve PG1 arasında modifikasyon yapıldığı takdirde ki-kare değerinin yükseleceği ve uyum değerlerinin artacağı görülmüştür. Doğrulayıcı Faktör Analizine ait uyum indeksleri ve literatürde belirtilen referans aralıkları (Hooper vd., 2008) Tablo 3'te yer almaktadır.

Şekil 2. Personel Güçlendirme Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 3. Personel Güçlendirme Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Uyum İndeksi Sonuçları

İndeksler	Referans Değeri		Ölçüm	Sonuç
	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum		
CMIN/DF	$0 < \chi^2/sd \leq 3$	$3 < \chi^2/sd \leq 5$,143	İyi Uyum
TLI	$,95 < TLI \leq 1$	$,90 < TLI \leq ,94$	1,00	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$,000	İyi Uyum
CFI	$,95 < CFI \leq 1$	$,90 < CFI \leq ,94$	1,00	İyi Uyum
GFI	$,95 < GFI \leq 1$	$,90 < GFI \leq ,94$,995	İyi Uyum

Örgütsel Özdeşleşme Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmamızda örgütsel özdeşleşme ölçeğine uyguladığımız açımlayıcı faktör analizi sonucunda 6 maddelik ölçekteki hiçbir maddenin faktör yükünün 0,40'tan düşük olmadığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen verilere betimleyici faktör analizi uygulayabilme koşulunu gösteren KMO (Kaise-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) örneklem yeterlik ölçütü (0,855) ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesi (Barlett's Test of Sphericity; 266,293; p<,000) yeterli düzeydedir.

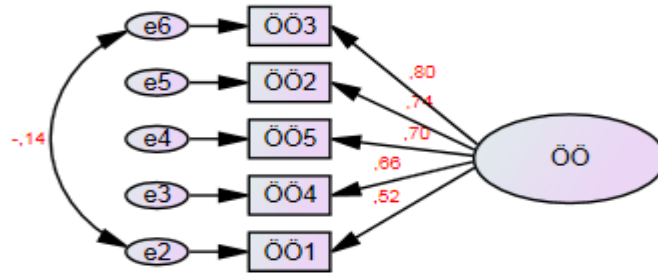
Tablo 4. Örgütsel Özdeşleşme Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktör	Faktör Yükleri
ÖÖ3- Bu örgütten bahsederken, genellikle "onlar" yerine "biz" derim	,798
ÖÖ2- Diğerlerinin örgüt hakkında ne düşündüğüyle çok ilgiliyim	,797
ÖÖ5- Biri bu örgütü övdüğü zaman, bu bana kişisel bir iltifat gibi gelir	,775
ÖÖ4- Bu örgütün başarıları benim başarılarımdır	,731
ÖÖ1- Biri örgütü eleştirdiği zaman, bu bana kişisel bir saldırı gibi gelir	,606
ÖÖ6- Basındaki bir söylem örgütü eleştirecek olsa, bundan utanç duyarım	,577

K.M.O= ,855 Küresellik Derecesi (Barlett's)= 266,293 p= ,000 Cronbach Alpha ,804

Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarıyla ortaya çıkan faktör yapısının uyumunu ortaya koymak amacıyla örgütsel özdeşleşme ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi de uygulanmıştır. Modelden ÖÖ6 istenilen değer aralığında olmadığı için çıkarılmıştır. ÖÖ3 ve ÖÖ1 arasında modifikasyon yapıldığı takdirde ki-kare değerinin yükseleceği ve uyum değerlerinin artacağı görülmüştür. Doğrulayıcı Faktör Analizine ait uyum indeksleri ve literatürde belirtilen referans aralıkları Tablo 5’te yer almaktadır.

Şekil 3. Örgütsel Özdeşleşme Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 5. Örgütsel Özdeşleşme Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Uyum İndeksi Sonuçları

İndeksler	Referans Değeri		Ölçüm	Sonuç
	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum		
CMIN/DF	$0 < \chi^2/sd \leq 3$	$3 < \chi^2/sd \leq 5$,177	İyi Uyum
TLI	$,95 < TLI \leq 1$	$,90 < TLI \leq ,94$,993	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$,000	İyi Uyum
CFI	$,95 < CFI \leq 1$	$,90 < CFI \leq ,94$	1,00	İyi Uyum
GFI	$,95 < GFI \leq 1$	$,90 < GFI \leq ,94$,998	İyi Uyum

Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmamızda bireysel yaratıcılık ölçeğine uyguladığımız açımlayıcı faktör analizi sonucunda 11 maddelik ölçekteki hiçbir maddenin faktör yükünün 0,40’tan düşük olmadığı görülmüştür. Ancak BY5 binişiklik sorunu olduğu için analizlere dahil edilmemiştir. Araştırmada elde edilen verilere betimleyici faktör analizi uygulayabilme koşulunu gösteren KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) örneklem yeterlik ölçütü (0,900) ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesi (Barlett’s Test of Sphericity; 1535,486; $p < ,000$) yeterli düzeydedir.

Tablo 6. Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

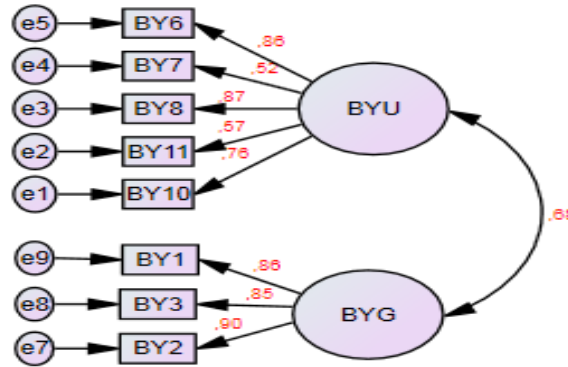
Faktör	
Personel Güçlendirme	Faktör Yükleri
BY6- Amaç ve hedeflere ulaşmak için yeni yöntemler öneririm.	,760
BY7-Daima yeni teknolojiler, süreçler, teknikler ya da ürünlerle ilgili fikirler ortaya atarım.	,726
BY8-Kurumum için yararlı fikirler, yöntemler ya da ürünler geliştirmek için mevcut bilgiyi ve malzemeyi kullanırım.	,681
BY11-Ortaya koyduğum fikirler genellikle kurumsal başarı sağlar.	,626

BY9-Orijinal ve bilhassa kurumum için yararlı olan fikirleri, yöntemleri, süreçleri ya da ürünleri geliştiririm.	,616
BY10-Geliştirdiğim fikirler kurumumda daima uygulanır.	,568
BY4-Genellikle mevcut donanım ve yöntemleri kullanmak için yeni alanlar bulurum.	,549
BY1-Meslektaşlarım ve iş arkadaşlarım arasında yeni bir fikri ve yöntemi deneme konusunda öncü olurum.	,880
BY3-Yeni fikirler araştırırım ve bu fikirleri uygulamak için ihtiyaç duyulan kaynakları elde ederim.	,879
BY2-Başkalarının çözmekte zorlandığı problemleri çözerim.	,853

K.M.O= ,900 Küresellik Derecesi (Barlett's)= 1535,486 p= ,000 Cronbach Alpha ,946

Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarıyla ortaya çıkan faktör yapısının uyumunu ortaya koymak amacıyla bireysel yaratıcılık ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi de uygulanmıştır. Modelden BY4 ve BY9 istenilen değer aralığında olmadığı için çıkarılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizine ait uyum indeksleri ve literatürde belirtilen referans aralıkları Tablo 6'da yer almaktadır.

Şekil 4. Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo7. Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Uyum İndeksi Sonuçları

İndeksler	Referans Değeri		Ölçüm	Sonuç
	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum		
CMIN/DF	$0 < \chi^2/sd \leq 3$	$3 < \chi^2/sd \leq 5$	1,130	İyi Uyum
TLI	$,95 < TLI \leq 1$	$,90 < TLI \leq ,94$,995	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$,029	İyi Uyum
CFI	$,95 < CFI \leq 1$	$,90 < CFI \leq ,94$,996	İyi Uyum
GFI	$,95 < GFI \leq 1$	$,90 < GFI \leq ,94$,968	İyi Uyum

Hipotez Testleri

Araştırmamıza temel oluşturan hipotezleri test etmek ve personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirlemek için öncelikle korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Korelasyon analizi ile ilgili sonuçlar tablo 8'de gösterilmiştir. Tabloya göre ve personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Personel güçlendirmenin örgütsel

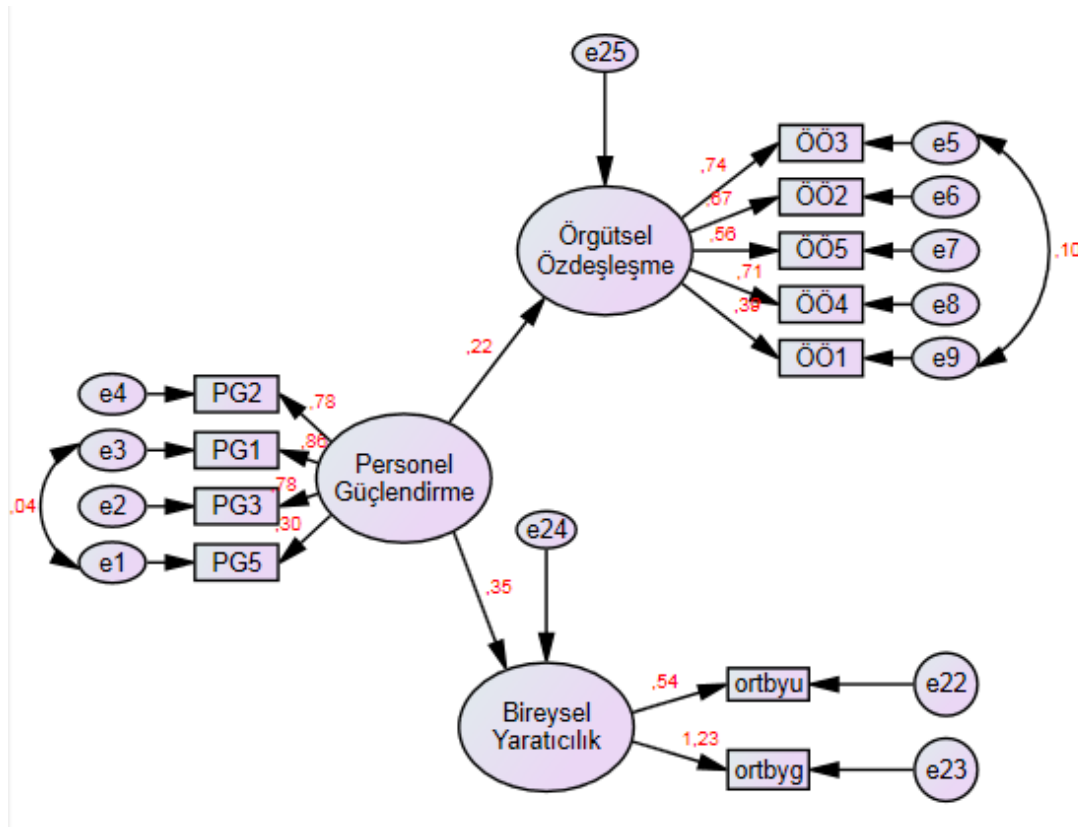
özdeşleşme ($r=,417$) ve bireysel yaratıcılık ($r=,374$) ile arasındaki ilişki pozitif yönlü olup ilişkinin gücü ise %99 düzeyinde anlamlıdır. Örgütsel özdeşleşmenin bireysel yaratıcılık ile arasındaki ilişki de pozitif yönlü olup %99 düzeyinde anlamlıdır ($r=,291$).

Tablo 8. Değişkenler Arasındaki İlişki

Faktörler	1	2	3
1-Personel Güçlendirme	1		
2-Örgütsel Özdeşleşme	,417**	1	
3-Bireysel Yaratıcılık	,374**	,291**	1

Personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılıkla ilişkisi korelasyon analiziyle incelendikten sonra aralarındaki etkiyi belirlemek amacı ile yapısal denklik modeli analizinden yararlanılmıştır. Model kapsamında personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşmeyi ($,219$) ve bireysel yaratıcılığı ($,350$) pozitif yönlü ve anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir.

Şekil 5. Standartize Edilmiş Kestirim Sonuçlarının Model Üzerinde Gösterilmesi

Tablo 9. Bireysel Yaratıcılık Ölçeğine İlişkin Modifikasyonlu Uyum İndeksi Sonuçları

İndeksler	Referans Değeri		Ölçüm	Sonuç
	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum		
CMIN/DF	$0 < \chi^2/sd \leq 3$	$3 < \chi^2/sd \leq 5$	1,350	İyi Uyum
TLI	$,95 < TLI \leq 1$	$,90 < TLI \leq ,94$,904	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$,048	İyi Uyum
CFI	$,95 < CFI \leq 1$	$,90 < CFI \leq ,94$,929	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	$,95 < GFI \leq 1$	$,90 < GFI \leq ,94$,932	Kabul Edilebilir Uyum

Sonuç

Personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık kavramlarını açıklamak ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışmada, belirlenen amaç ve buna bağlı olarak oluşturulan hedefler doğrultusunda öncelikle personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise anket çalışmasına dayalı bir araştırma yapılarak, elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışmamızda ilgili hipotezler test etmek için korelasyon ve yapısal denklik modeli analizinden yararlanılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda; personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılık arasında %99 önem düzeyinde güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuç personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılığı artırdığını gösterir.

Personel güçlendirmenin örgütsel özdeşleşme ve bireysel yaratıcılıkla ilişkisi korelasyon analiziyle incelendikten sonra aralarındaki etkiyi belirlemek amacı ile yapısal denklik modeli analizinden yararlanılmıştır. Genel olarak model kapsamında personel güçlendirmenin işgörenlerin örgüt ile özdeşleşmelerini ve bireysel yaratıcılık durumlarını anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Yani örgüt içerisinde işgörenlerin güçlendirilip kararlara katılımlarının sağlanması onların örgüte karşı aidiyet duygusuna sahip olmaları ve kendilerini tanımlarken o örgütün üyesi oldukları anlamına gelen örgütsel özdeşleşmelerini artıracaktır. Benzer durum personel güçlendirme ile bireysel yaratıcılık için de geçerlidir. İşgörenlerin yeni ve farklı fikirleri ortaya atması ve mevcut fikirleri geliştirmesi, yani yaratıcılıklarının gelişmesi onların güçlendirilmesine bağlı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akın A. Saruhan S. (2016). Küçük Ölçekli İşletmelerde Psikolojik Güçlendirme İle Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma, AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 2, Sayı:2, ss. 25-42
- Ashforth, B.E. ve Mael, F. (1989). Social Identity Theory and the Organization. *Academy of Management Review*, 14 (1), 20-39.
- Brymer, R.A. (1991). Employee Empowerment: A Guest-Driven Leadership Strategy, www.ssrn.com.
- Diliello, C. Trudy, Houghton, D. Jeffery ve Dawley, David (2011). Narrowing the Creativity Gap: The Moderating Effects of Perceived Support for Creativity. *The Journal of Psychology*, 145(3), ss. 151-172.
- Judith V., Kenneth M. (1990). *Empowerment in Organizations*, Preter and co., Amsterdam.
- Mael, F.A. ve Ashforth, B.E. (1992). Alumni and Their Alma Mater: A Partial Test of the Reformulated Model of Organizational Identification, *Journal of Organizational Behavior*, 13 (2), 103-123.
- Marangoz, M. (2012). *Girişimcilik*. Beta Kitap: İstanbul.
- Meydan, C.H., Polat, M. ve Burmanoğlu, S. (2010). Bireyin Güçlendirilmişlik Algısının Örgütle Özdeşleşmesine Etkisi: Kamuda Bir Araştırma, *KHO Bilim Dergisi*, 20 (1), 37-60.
- Polat, M., Meydan, H. ve Tokmak, G. (2010). Personel Güçlendirme-Örgütsel Sinizm İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Etkisi, 9. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiri Kitabı, Zonguldak, 542-547.
- Rotondi, T. (1975). Organizational Identification: Issues and Implications. *Organizational Behavior and Human Performance*, 13(1), 95-109.
- Sigler, T.H. ve Pearson, C.M. (2000). Creating an Empowering Culture: Examining the Relationship Between Organizational Culture and Perceptions of Empowerment, *Journal of Quality Management*, 5, 27-52.
- Tokgöz E. ve Aysemiz S. O. (2013). Örgütsel Güven Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki: Bir Devlet Hastanesinde Araştırma, *Öneri Dergisi*, sayı:39, Ocak, s:63.
- Turunç Ö. ve Çelik M. (2010). Algılanan Örgütsel Desteğin Çalışanların İş-Aile, Aile-İş Çatışması, Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:14, Ocak, s: 213.

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA PREMENSTRUAL SENDROM SIKLIĞI VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Prof.Dr.EdibePİRİNÇÇİ²⁶³
Uzm.Dr.Berrak AKSAKAL²⁶⁴
Dr.ElifBegümKILIÇ²⁶⁵

ÖZET

Premenstrual Sendrom (PMS); kadınlarda üreme çağında sık görülen, menstrual döngünün luteal fazında ortaya çıkarak, menstruasyonun başlaması ile düzelen somatik, duygusal, davranışsal ve bilişsel semptomlar olarak tanımlanmaktadır. Tanımlayıcı-kesitsel tipte yapılan bu çalışmanın evrenini Fırat Üniversitesi Hastanesinde görev yapan araştırma görevlileri ile Tıp Fakültesi 6. Sınıf kadın öğrencilerinin tümü oluşturmaktadır (Cevaplılık oranı % 86 dır.). Anket formunda kişisel bilgi formu ve PMS ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programına kaydedilip, istatistiksel analizde yüzde, ortalama, Ki-kare Testi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanlarda PMS sıklığı % 61.1 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin PMS ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalaması 105.21±55.92'dir. İş memnuniyeti ile PMS arasındaki ilişki ve PMS ile iş performansı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05). Sonuç olarak tıp fakültesi altıncı sınıf öğrencileri ile araştırma görevlileri arasında PMS sıklığı yüksek bulunmuştur. Bu durum iş performanslarını da etkilemektedir. Bu yüzden farkındalık artırılıp PMS semptomları ile baş etme mekanizmalarının uygulaması yönünde girişimler yapılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Premenstrual sendrom, öğrenci, sağlık çalışanları

GİRİŞ

Menstrual siklus; menarştan menapoza kadar üremeye yönelik her ay tekrarlayan hormonal değişiklik ve menstrual kanama ile karakterize edilen, tüm organizmayı etkileyen siklik değişikliklerdir. Ovaryan foliküller ve korpus luteumdan salgılanan hormonlar (östrojen ve progesteron) endometriyumda bazı siklik değişikliklere neden olur. Uterusun duvarındaki değişiklikler endometriyal siklusu oluşturur ve burada menstruasyon açıkça gözlemlendiği için menstrual siklus ya da menstrual periyot adını almıştır (1). Her siklusta endometrial tabakanın dökülmesi ile birlikte dışarı atılan kanama ise menstruasyon olarak adlandırılır (2). Premenstrüel Sendrom (PMS); Menstrual Döngünün luteal fazında başlayarak, menstrual fazın başlaması ile düzelen, fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal semptomlar olarak tanımlanır. PMS ruhsal, fiziksel ve davranışsal belirtilerle kendini göstermektedir. Ruhsal belirtiler, sinirlilik, ağlama, depresif ruh hali, konsantrasyonda azalma, gerginlik, anksiyete, unutkanlık, huzursuzluk, şiddete eğilim, yalnız kalma hissi; fiziksel belirtiler, memelerde büyüme ve hassasiyet, vücutta ödem, kilo alımı, baş ağrısı, bulantı, kusma, ishal, ciltte akne oluşumu veya artışı, aşırı susama, kas ve

²⁶³ Fırat Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim dalı edibepirincci@yahoo.com

²⁶⁴ Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü berrak.aksakal@yahoo.com

²⁶⁵ Ankara Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim Araştırma Hastanesi, elfbgm88@hotmail.com

eklem ağrısı; davranışsal belirtiler ise yorgunluk, aşırı uyuma veya uykusuzluk, baş dönmesi, cinsel istekte değişiklik, iştahta artma veya azalmadır (3, 4). Sözkonusu semptomları PMS olarak değerlendirebilmek için, lüteal fazda başlayarak menstruasyonun 1 veya 2. günü gerilemesi, folliküler fazda görülmemesi, ardı ardına en az 3 mestrual siklusta görülmesi, başka herhangi bir psikolojik veya biyolojik nedene bağlı olmaması gerekmektedir. Ayrıca sıklık ovarian aktivite ile ilgili olduğu için prepubertal, gebelik ve post menopozal dönemlerde görülmemesi gerekmektedir (5-7).

İş verimliliğini ve çalışma kalitesini olumsuz yönde etkilemesi, kaza riskini artırması, ergenlikte özgüven azalması ve bireyin toplumsal ilişkilerinde problem yaşama olasılığını artırması sebebi ile PMS kadın hayatının erken dönemlerinde ele alınmalıdır. Kadınların fiziksel ve psikolojik sağlığının belirleyicilerinden biri olan PMS, yalnızca kadını değil özellikle aile başta olmak üzere toplumu da etkilemektedir. Bu nedenle PMS nin yaşam kalitesini etkilenmesi kaçınılmazdır (8). Kadında kapasite azalmasına, anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarına ve intihara varabilen sonuçlara neden olabilmektedir (9).

Sağlık çalışanlarında PMS sıklığının saptanması ve buna yönelik yapılacak iyileştirmeler gerek hastalara verilecek hizmet kalitesini artırma, gerekse kendi yaşantılarındaki psikososyal kayıpların önlenmesi yönünden önemlidir. Bu araştırmada; Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesinde görev yapan tüm bayan araştırma görevlileri ile 6.sınıf bayan intörn öğrencilerde premenstruel şikayetlerin belirlenmesi, premenstruel sendrom görülme sıklığının ve ilgili değişkenlerin saptanması amaçlanmıştır.

GEREÇ-YÖNTEM

Tanımlayıcı-kesitsel tipte yapılan bu çalışmanın evrenini Fırat Üniversitesi Hastanesinde görev yapan araştırma görevlileri ile Tıp Fakültesi 6. Sınıf kadın öğrencilerinin tümü oluşturmaktadır. Anket uygulaması araştırmacılar tarafından gönüllülük esasına göre uygulanmıştır ve cevaplılık oranı % 86 dır. Anketin birinci bölümünde sosyo-demografik özelliklerine yönelik kişisel bilgi formu, İkinci bölümünde premenstruel şikayetlerin belirlenmesi üçüncü bölümde ise PMS ölçeği yer almaktadır. PMS ölçeği: PMS Ölçeği DSM-III ve DSM-IV-R temel alınarak geliştirilen ve geçerlik güvenirliği Gençdoğan tarafından 2006 yılında yapılmıştır (10). Ölçeğin iç tutarlılığını saptamak amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı 0.75'tir. Premenstruel Sendrom Ölçeği (PMSÖ) 44 maddelik beş dereceli (Hiç, Çok az, Bazen, Sık sık, Sürekli) likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin başındaki yönergede belirtildiği gibi, madde okunduktan sonra bu durumun “adetten bir hafta önceki süre içinde olma” durumuna göre ilgili maddenin sağındaki dereceler dikkate alınarak işaretleme yapılmaktadır. Ölçeğin puanlanmasında, “Hiç” seçeneği 1 puan, “Çok az” seçeneği 2 puan, “Bazen” seçeneği 3 puan, “Sık sık” seçeneği 4 puan ve “Sürekli” seçeneği 5 puan olarak değerlendirilmektedir. PMSÖ depresif duygulanım, anksiyete, yorgunluk, sinirlilik, depresif düşünceler, ağrı, iştah değişimleri, uyku değişimleri ve şişkinlik olmak üzere dokuz boyut içermektedir. Ölçeğin toplam dokuz alt boyutuna ilişkin puanlar ve tüm alt boyutlardan alınan puanların toplamından oluşan “PMSÖ Toplam Puanı” elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 44, en yüksek puan ise 220'dir. Puan yükseldikçe premenstruel sendrom belirtilerinin yoğunluğu fazla olarak değerlendirilmektedir. PMSÖ sonuçları değerlendirilirken, toplam ve alt ölçek puanlarından alınabilecek en yüksek puanın %50'sini geçme durumuna göre PMS varlığı değerlendirilmektedir. Toplam puan için alınabilecek en

yüksek puan 220 olup bunun %50'si 110 puandır. Bu nedenle 111 ve üstünde puan alanlar PMS toplam puan açısından PMS var demektir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %60'ı araştırma görevlisi, %40'ı ise intern doktor (tıp fakültesi 6. Sınıf öğrencisi) idi. Katılımcıların yaş ortalaması 26.98±4.01 (min:20, max:45) olarak bulunmuştur. PMS görülme sıklığı %61.1 olarak bulunmuştur. Araştırma görevlisi bayanlarda PMS görülme sıklığı 65.4 iken intörn bayanlarda 54.7 olarak bulunmuştur. Mesleğinden memnun olmayan grupta PMS görülme oranı % 75.0 olarak saptanırken, mesleğinden memnun olanlarda PMS görülme oranı %50 olarak bulunmuştur. Meslek memnuniyeti ile PMS arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (p<0.05). Düzenli menstrual sıklusa sahip sağlık çalışanlarında PMS görülme oranı %58.1 iken, düzensiz menstrüel sıklusa sahip olanlarda bu oran %82.4 olarak saptanmıştır. Dismenoreesi olan katılımcıların ise % 66.7 sinde PMS saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların PMS görülen grubunda iş performansının azalması durumu da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p <0.05).

Tablo 1. Sağlık çalışanlarının bazı özelliklerine göre PMS sıklığı

Özellikler	PMS VAR		PMS YOK		x ² []	p
	n	%	n	%		
Yaş						
20-25 yaş	25	39.7	38	60.3		
26-30 yaş	16	33.3	32	66.7	1.414	0.493
31 ve üzeri yaş	11	47.8	12	52.2		
Meslek						
Araştırma Görevlisi	28	34.6	53	65.4		
İntern	24	45.3	29	54.7	1.549	0.213
Sosyo ekonomik düzey						
Düşük	22	44.0	28	56.0		
Orta	2	22.2	7	77.8	1.679	0.432
Yüksek	28	37.3	47	62.7		
Meslek memnuniyeti						
Memnun	37	50.0	37	50.0	8.721	p<0.05
Memnun değil						

	15	25.0	45	75.0		
Adet düzeni						
Düzenli	49	41.9	68	58.1	3.671	0.05
Düzensiz	3	17.6	14	82.4		
Adet döneminde ağrı şikayeti						
Evet	23	33.3	46	66.7	1.794	0.18
Hayır	29	44.6	36	55.4		
PMS nin iş performansını etkileme durumu						
Evet	13	19.7	53	80.3	20.710	p <0.05
Hayır	39	58.2	28	41.8		

TARTIŞMA

Sağlık çalışanlarında PMS görülme oranı % 61.1 olarak tespit ettik. literatür incelendiğinde bizim bulgularımızla uyumlu olarak üniversite öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada %66.6 bulunmuştur (11). Çalışmamızda PMS nin en sık görüldüğü yaş grubu olarak 26-30 yaş olarak bulunmuştur. Yaş ile PMS görülme oranının arttığı yönünde farklı çalışmalar olsa da farklılığın bizim çalışmamıza katılan grup yaş ortalamasının genellikle genç yaş grubu (yaş ortalaması 26.98±4.01) olmasından kaynaklandığı düşünülebilir (12).

Mesleğinden memnun olmayan grupta PMS görülme oranı %75.0 olarak tespit edildi ve bu sonuç istatistiksel olarak anlamlıydı (p <0.05). Meslek memnuniyetsizliğinin kişide kronik bir stres durumuna yol açtığı düşünüldüğünde, Baker'in yaptığı çalışmada da çalışmamızla uyumlu olarak stresin PMS görülme oranını önemli ölçüde arttırdığı tespit edilmiştir (13). Adet döneminde ağrı (dismenore) şikayeti olanlarda PMS görülme oranı bu şikayeti olmayan veya şikayetin bazı döngülerde olduğunu tarif eden katılımcı grubundan daha fazla olarak tespit edildi. Çalışmamızla uyumlu olarak bir çok çalışma dismenoresi olan bayanlarda PMS oranının arttığını göstermektedir (14-16). Katılımcılarımızdan PMS görülen grupta PMS'un iş performansını olumsuz etkilediği yönünde bir bulgu tespit edildi. bu bulgu istatistiksel olarak anlamlıydı. Çalışmamız literatürle uyumludur (17,18).

SONUÇ

Sonuç olarak tıp fakültesi altıncı sınıf öğrencileri ile araştırma görevlileri arasında PMS sıklığı yüksek bulunmuştur. Sağlık çalışanları, PMS'un tanısında, korunmasında ve tedavisinde aktif olarak yer aldıklarından ve sağlık gibi önem arz eden bir konuda iş performansı düşüklüğünün sekonder olarak toplum sağlığını ilgilendireceği göz önüne alındığında sağlık çalışanların da bilgi ve farkındalık oluşturularak hem kendi ve hem de halk sağlığı konusunda daha kaliteli

hizmet elde edilebilir. Bu grupta iş stresinin olumsuz etkilerini önlemek için; Stresle başa çıkmada etkili yöntemler öğretilmeli ve kurumsal stres faktörlerini en aza indirmek konusunda kurum içi araştırmalar yapılmalı ve sonuçlar değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- 1 Dalçık H, Yıldırım M. Klinik yönleri ile insan embriyolojisi. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2002.
- 2-Esin K. Menstrual Döngünün Vücut Bileşimine Etkisi SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi Cilt 7 / Sayı 2 / 2016 S:23-27
4. Türkçapar AF, Türkçapar MH. Premenstruel Sendrom ve Premenstruel Disforik Bozuklukta Tanı ve Tedavi: Bir gözden Geçirme. Klinik Psikiyatri, 2011;14 (4): 241-53.
4. The American College of Obstetricians and Gynecologists Frequently Asked Questions Gynecologic Problems. <http://www.acog.org/Patients/FAQs/Premenstrual-Syndrome-PMS>. (2015) (Erişim tarihi 15 Nisan 2019)
5. Atasü T., Şahmay S., (2001) Jinekoloji (2.ed). Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul. 524-525
6. Coşgun A. (2000) TUS Birincileri Kadın Doğum Ders Notları (2.ed). Nobel Tıp Kitabevi. İstanbul. 80-83 Çelikkanat H. (1994)
7. Menstruasyon Komplikasyonları. Çağdaş Obstetrik Jinekoloji Teşhis ve Tedavi. Cilt 1 Barış Kitabevi, İstanbul. 822-824
- .-Demir B, Algül LY, Güven ES. Sağlık Çalışanlarında Premenstrüel Sendrom İnsidansı ve Etkileyen Faktörlerin Araştırılması. Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi. 2006; 3:4,262-270
9. Arıöz A. Premenstrüel sendrom (PMS) sorunu olan üniversite öğrencilerinde PMS semptomlarının kontrolü ve yaşam kalitesinin artırılmasında eğitimin etkinliği. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
10. Gençdoğan B. Premenstruel sendrom için yeni bir ölçek, Türkiye’de Psikiyatri 2006; 8(2): 82–86.
11. Alpaslan AH, Avcı K, Soylu N, Tas HU, 2014. Association between premenstrual syndrome and alexithymia among Turkish University students. Gynecol Endocrinol, 30(5),377–80.
12. Freeman EW, 2007.The clinical presentation and course of premenstrual symptoms In;O’brein Sauhn PM, Rapkin J.A, Schmidt J.P (eds). The Premenstrual Syndromes:PMS and PMDD (1 nd ed) Informa UK ,55-61
13. Baker, F.C, Driver H.S, 2007. Circadian rhythms, sleep, and the menstrual cycle. Sleep Medicine, 8,p. 613-22
14. Canbaz S., DüNDAR C., Sünter T., ve Ark (1999) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kız Öğrencilerinde Premenstrüel Sendrom Prevalansı. *Medikal Network Klinikbilimler ve Doktor* 5 (5), 680-684

15. Güneş G., Pehlivan E., Genç M., (1997) Malatya’da Lise Öğrencilerinde Premenstrual Sendrom Sıklığı. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi* **4(4)** 403-406
16. Gürel H., Atar S., Karayel M., (1998) Genç Kızlarda Premenstruel Semptomların Sıklığı ve Okul Hayatı & Depresyon Üzerine Etkisi. *Türk Fertilitate Dergisi* **6 (1-2)**
17. Daşıkın Z. Çalışan hemşirelerde menstrual yakınmaların incelenmesi. Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. 2000.
18. Tanrıverdi G, Selçuk E, Okanlı A. Üniversite öğrencilerinde premenstrual sendrom prevalansı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2010;13:52-7.

THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF MOLECULAR TYPING METHODS: A RECENT LITERATURE REVIEW

Prof.Dr. Gökben ÖZBEY²⁶⁶

ABSTRACT

The most commonly used DNA-based molecular typing methods are: amplified fragment length polymorphism (AFLP), pulsed-field gel electrophoresis (PFGE), random amplified polymorphic DNA (RAPD), restriction fragment length polymorphism (RFLP), repetitive extragenic palindromic polymerase chain reaction (REP-PCR), multi-locus sequence typing (MLST), and multi-locus variable-number tandem repeat analysis (MLVA). Among these, PFGE is the “gold standard” method for short-term epidemiological studies. Compared with other typing methods, RAPD has more discriminatory power than RFLP and less discriminatory power than REP-PCR.

This article aims to review various studies regarding these molecular typing methods so as to investigate the trend in molecular typing methods. The advantages and disadvantages of these different typing methods will also be reviewed.

Keywords: molecular typing methods, advantages and disadvantages.

INTRODUCTION

Typing of microorganisms with DNA-based methods is one of the fastest growing areas in clinical microbiology. Significant progress has been made in the epidemiology of infectious diseases by the development of molecular typing systems. Utilizing these systems allows us to answer the question of “Are the isolates the same or different” by determining whether or not the isolates of the same species are genetically related or not (Durmaz, 2007; Nasim et al., 2012).

The most widely used DNA-based molecular typing methods are: amplified fragment length polymorphism (AFLP) (Vos et al., 1995), pulsed-field gel electrophoresis (PFGE) (Schwartz and Cantor, 1984), random amplified polymorphic DNA (RAPD) (William et al., 1990), restriction fragment length polymorphism (RFLP) (Jeffreys et al., 1984), repetitive

²⁶⁶ Department of Medical Services and Techniques, Vocational School of Health Services, Firat University, gozbey@firat.edu.tr

extragenic palindromic polymerase chain reaction (REP-PCR) (Versalovic et al., 1991), multi-locus sequence typing (MLST) (Maiden et al., 1998), and multi-locus variable-number tandem repeat analysis (MLVA) (Lindstedt, 2005).

Amplified fragment length polymorphism (AFLP)

AFLP, developed in 1995 by Vos and colleagues is a genotyping method based on restriction and PCR steps (Vos et al., 1995). Recently, it has become a popular technique used in combination with RFLP and RAPD-PCR, offering another alternative to other molecular methods (Tabit et al., 2016).

The advantages of AFLP are that there is no need for prior information of DNA sequence, highly discriminatory power and high throughput (Koblihova et al., 2018). Moreover, this technique can be accomplished within 24 h and is less likely to generate unconvincing results (Klaassen et al., 2002; Tabit et al., 2016). Its disadvantages are that it requires sophistication in expertise and laboratory capacity and could be less reproducible, along with the variation in certainty of fragment sizes leading to suboptimal reproducibility (Fry et al., 2009; Tabit et al., 2016).

Pulsed-Field Gel Electrophoresis (PFGE)

PFGE, an alternative electrophoretic attempt which was developed in 1984 by Schwartz and Cantor is based on the identification and interpretation of the profiles formed by the digestion of the genomic DNA isolated from the bacterial cells with the appropriate restriction endonuclease enzymes and is embedded in a low melting gel (Schwartz and Cantor, 1984; Noormohamed and Fakhr, 2014). There are different methods of this still popular technique and include contour-clamped homogeneous electric field (CHEF) electrophoresis, field-inversion gel electrophoresis (FIGE), programmable autonomously-controlled electrodes (PACE), rotating gel electrophoresis (RGE), transvering alternating field electrophoresis (TAFE) (Parizad et al., 2016). Among these, CHEF is the most common (Chu et al., 1986).

PFGE is grouped as a 3rd-generation tool that uses molecular interaction and is accepted the “gold standard” within molecular typing methods due to its high discrimination power and high reproducibility characteristics (Goering, 2010; Noormohamed and Fakhr, 2014). It's disadvantages include the high cost of equipments and time-consuming and complex protocols (Noormohamed and Fakhr, 2014).

Random Amplification of Polymorphic DNA (RAPD)

The RAPD method, also referred to as the arbitrarily primed polymerase chain reaction (AP-PCR) (Welsh and McClelland, 1990), was first described by William et al. (1990). RAPD amplification is based on the utilization of short random sequences (9-10 bases in length) (Olive and Bean, 1999).

The advantages of RAPD are no need for prior knowledge of DNA sequences, quick results, low cost and taxa determination below the species level because they target the entire genome (Ganie et al. 2015; Naik et al., 2017). Its disadvantages are low reproducibility, risk of amplification of contaminated DNA, and that it needs strict optimization of PCR conditions including the use of different concentrations of DNA polymerases (Thangaraj et al., 2011; Tabit et al., 2016).

Comparison to other typing methods, RAPD has more discriminatory power than RFLP and less discriminatory power than REP-PCR (Vila et al., 1996).

Restriction Fragment Length Polymorphism (RFLP)

RFLP, a technique discovered in 1984 by the English geneticist Dr. Alec Jeffreys, is widely used for genotyping of almost all organisms including animals, humans and plants, and it is commonly utilized in genetic and genomic studies including gene identification and genome mapping (Jeffreys et al., 1984; Dai and Long, 2015). The technique includes restriction digestion of DNA, gel electrophoresis to visualize the RFLP profiles, capillary transfer of DNA, and southern hybridization (Dai and Long, 2015).

The advantages for using RFLP include rapid speed, less costly and the ease of operation. The disadvantages of RFLP are that it has a lower level of discrimination and is more expensive to run than RAPD (Smith et al., 2002; Tabit et al., 2016). It is also difficult to distinguish band profiles due to the formation of many fragments and their close alignment and pattern comparison is problematic. For this reason, more than one restriction enzymes should be used for consistent results (Kabadjova et al., 2002).

Repetitive Extragenic Palindromic PCR (REP-PCR)

REP-PCR which was first defined by Versalovic and coworkers in 1991 is a molecular typing method based on analysis of strain specific bands amplified from repetitive DNA sequences (Tabit et al., 2016, Versalovic et al., 1991). There are three different types of bacteria;

these are repetitive extragenic palindromic (REP), enterobacterial repetitive intergenic consensus (ERIC) and BOX (Brady, 2008).

REP elements, with 35 base pair (bp) sequences, were discovered nearly 30 years ago in enteric bacteria (Gilson et al., 1984) and consisted of a highly conserved inverted repeat having the ability to form a stem-loop structure (Aranda-Olmedo et al., 2002; Higgins et al., 1982; Stern et al., 1984). ERIC, with elements length of 126 bp, and commonly characterized in *Escherichia coli* and *Salmonella Typhimurium*, include a highly-conserved central inverted repeat (Versalovic et al., 1991; Radu et al., 2002; Ranjbar et al., 2013). BOX is less common and described in *Streptococcus* species (Brady, 2008).

REP-PCR has a broad application to species. It has higher typability and discriminatory power than plasmid profiling and is less discriminatory than PFGE (Ross et al., 2005). It is quick, highly specific, inexpensive and easy to perform (Ross et al., 2005; Tabit et al., 2016). The disadvantages of REP-PCR are the need for specialized training required to perform analyses and the reduced reproducibility due to the probability of amplification of contaminant (Ross et al., 2005).

Multilocus Sequence Typing (MLST)

MLST, which was introduced in 1998, has become the universal approach for molecular characterization of bacteria and some fungi because of its molecular and technical advantages (Maiden et al., 1998). It is a reliable method in which bacterial isolates are identified by using specific parts within the 7 conserved housekeeping genes varies by the microorganism (Miller et al., 2005; www.mlst.net, 2010).

MLST is fast and easy to run, making it helpful for the tracking of strains to their origin and central database, making it easier to exchange data and enable global strain comparison (Inglis et al., 2000; www.mlst.net, 2010). In addition, it provides high accuracy sequence information and high discrimination, and doesn't require full-genome sequencing (www.mlst.net, 2010; Tsang et al., 2017). Its disadvantages are that its expensive and necessity of big computational capacity (Tsang et al., 2017; Versteeg et al., 2018).

Multi-locus Variable-Number Tandem Repeat Analysis (MLVA)

MLVA, developed by van Belkum and coworkers (van Belkum et al., 1997), recently emerged as a genotyping technique commonly utilized in clinical microbiology (Lindstedt, 2005) and is an excellent tool for fine-scale epidemiology studies (Gironde and Manceau, 2012). It is a

fast and relatively inexpensive method that has a high level of discriminatory power, is not technically laborious, and makes easier comparisons because of yielding digital results (Teh et al., 2010; Tien et al., 2011). MLVA has become an excellent typing technique for a number of pathogens such as *Mycobacterium tuberculosis* (Supply et al., 2006; Blouin et al., 2012), *Bacillus anthracis* (Thierry et al., 2012), *Brucella* (Lindstedt et al., 2013; Scholz and Vergnaud, 2013).

PulseNet utilizes MLVA as a *supplementary* technique to PFGE, enabling scientists get more detailed differences between bacteria (CDC, 2017). The disadvantages of MLVA include its high test-specificity, lack of standardisation and that it is not applicable to be a routine genotyping method so a specific protocol needs to be performed for each pathogen (CDC, 2017; Lindstedt et al., 2013). There are a few standardized protocols, however; only the most common pathogens are genotyped by this technique (CDC, 2017).

CONCLUSION

In conclusion, the problems experienced with classical methods and definitions have recently tried to be resolved by the development of various new molecular methods. However, each of these new methods have their advantages and disadvantages. Since there is no ideal subtyping tool, the effectiveness of the method must be verified by an independent typing method.

REFERENCES

Aranda-Olmedo, I., Tobes, R., Manzanera, M., Ramos, J.L., Marqués, S. (2002). Species-specific repetitive extragenic palindromic (REP) sequences in *Pseudomonas putida*. *Nucleic Acids Res*, 30(8): 1826-33.

Blouin, Y., Hauck, Y., Soler, C., Fabre, M., Vong, R., Dehan, C., Cazajous, G., Massoure, P.L., Kraemer, P., Jenkins, A., Garnotel, E., Pourcel, C., Vergnaud, G. (2012). Significance of the identification in the Horn of Africa of an exceptionally deep branching *Mycobacterium tuberculosis* clade. *PLoS One*, 7(12): e52841.

Brady, C.L. (2008). Taxonomic evaluation of the genus based on a multigene approach. The Faculty of Natural and Agricultural Sciences, University of Pretoria, Chapter 2: Classification and taxonomy of the *Enterobacteriaceae*, with a focus on the genus *Pantoea*. pp. 11-34.

Centers for Disease Control and Prevention (2017). PulseNet, Multiple Locus Variable-number Tandem Repeat Analysis (MLVA). (accessed on: February 16, 2016). Available online: <https://www.cdc.gov/pulsenet/pathogens/mlva.html>

Chu, G., Vollrath, I., Davis, R.W. (1986). Separation of large DNA molecules by contour-clamped homogeneous electric fields. *Science*, 234: 1582-5.

Dai, S., Long, Y. (2015). Genotyping analysis using an RFLP assay. *Methods Mol Biol*, 1245: 91-9.

Durmaz, R. (2007). Mikozların epidemiyolojik analizinde moleküler yöntemlerin yeri ve MLST yöntemine özet bir bakış. Simpozyum: Mikozlar ve moleküler yöntemler, *İnfeksiyon Dergisi*, 21(Ek): 173-9.

Fry, NK, Savelkoul, P.H.M. Visca, P. (2009). Amplified fragment length polymorphism analysis. *Methods Mol Biol*, 551: 89-104.

Ganie, S.H., Upadhyay, P., Das, S., Sharma, M.P. (2015). Authentication of medicinal plants by DNA markers. *Plant Gene*, 4: 83-99.

Gilson, E., Clément, J.M., Brutlag, D., Hofnung, M. (1984). A family of dispersed repetitive extragenic palindromic DNA sequences in *E. coli*. *EMBO J.*, 3: 1417-21.

Gironde, S., Manceau, C. (2012). Housekeeping gene sequencing and multilocus variable-number tandem-repeat analysis to identify subpopulations within *Pseudomonas syringae* pv. *maculicola* and *Pseudomonas syringae* pv. *tomato* that correlate with host specificity. *Appl Environ Microbiol*, 78(9): 3266-79.

Goering, R.V. (2010). Pulsed field gel electrophoresis: a review of application and interpretation in the molecular epidemiology of infectious disease. *Infect Genet Evol*, 10(7): 866-75.

Higgins, C.F., Ames, G.F., Barnes, W.M., Clement, J.M., Hofnung, M. (1982). A novel intercistronic regulatory element of prokaryotic operons. *Nature*, 298: 760-2.

Inglis, T.J., Garrow, S.C., Henderson, M., Clair, A., Sampson, J., O'Reilly, L., Cameron, B. (2000). *Burkholderia pseudomallei* traced to water treatment plant in Australia. *Emerg Infect Dis*, 6: 56-9.

Jeffreys, A J, Wilson, V., Blanchetot, A., Weller, P., Geurts van Kessel, A., Spurr, N., Solomon, E., Goodfellow, P. (1984). The human myoglobin gene: a third dispersed globin locus in the human genome. *Nucleic Acids Res*, 12(7): 3235-43.

Kabadjova, P., Dousset, X., Le Cam, V., Prevost, H. (2002). Differentiation of closely related carnobacterium food isolates based on 16S-23S ribosomal DNA intergenic spacer region polymorphism. *Appl Environ Microbiol*, 68: 5358-66.

Klaassen, C.H.W., van Haren, H.A., Horrevorts, A.M. (2002). Molecular fingerprinting of *Clostridium difficile* isolates: pulsed-field gel electrophoresis versus amplified fragment length polymorphism. *J Clin Microbiol*, 40(1): 101-4.

Koblihova, J., Srutova, K., Krutka, M., Klamova, H., Machova Polakova, K. (2018). AFLP-AFLP in silico-NGS approach reveals polymorphisms in repetitive elements in the malignant genome. *PLoS One*, 13(11): e0206620.

Lindstedt, B.A. (2005). Multiple-locus variable number tandem repeats analysis for genetic fingerprinting of pathogenic bacteria. *Electrophoresis*, 26: 2567-82.

Lindstedt, B.A., Torpdahl, M., Vergnaud, G., Le Hello, S., Weill, F.X., Tietze, E., Malorny, B., Prendergast, D.M., Ní Ghallchoir, E., Lista, R.F., Schouls, L.M., Söderlund, R., Börjesson, S., Åkerström, S. (2013). Use of multilocus variable-number tandem repeat analysis (MLVA) in eight European countries, 2012. *Euro Surveill*, 18(4): 20385.

Maiden, M.C., Bygraves, J.A., Feil, E., Morelli, G., Russell, J.E., Urwin, R., Zhang, Q., Zhou, J., Zurth, K., Caugant, D.A., Feavers, I.M., Achtman, M., Spratt, B.G. (1998). Multilocus sequence typing: a portable approach to the identification of clones within populations of pathogenic microorganisms. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 95(6): 3140–3145.

Miller, W.G., On, S.L., Wang, G., Fontanoz, S., Lastovica, A.J., Mandrell, R.E. (2005). Extended multilocus sequence typing system for *Campylobacter coli*, *C. lari*, *C. upsaliensis*, and *C. helveticus*. *J Clin Microbiol*, 43(5): 2315-29.

Multi locus sequence typing (2010). www.mlst.net.

Naik, A., Prajapat, P., Krishnamurthy, R., Pathak, J.M. (2017). Assessment of genetic diversity in *Costus pictus* accessions based on RAPD and ISSR markers. *3 Biotech*, 7(1): 70.

Nasim, G., Khan, S., Khokhar I. (2012). Molecular polymorphism and phylogenetic relationship of some *Alternaria alternata* isolates. *Pak J Bot*, 44(4): 1267-70.

Noormohamed, A., Fakhr, M.K. (2014). Molecular typing of *Campylobacter jejuni* and *Campylobacter coli* isolated from various retail meats by MLST and PFGE. *Foods*, 3(1): 82-93.

Olive, D.M., Bean, P. (1999). Principles and applications of methods for DNA-based typing of microbial organisms. *J Clin Microbiol*, 37: 1661-9.

Parizad, E.G., Parizad, E.G., Valizadeh, A. (2016). The application of pulsed field gel electrophoresis in clinical studies. *J Clin Diagn Res*, 10(1): DE01-04.

Radu, S., Vincent, M., Apun, K. (2002). Molecular characterization of *Vibrio cholerae* O1 outbreak strains in Miri Sarawak (Malaysia). *Acta Tropica*, 83: 169-76.

Ranjbar, R., Naghoni, A., Yousefi, S., Ahmadi, A., Jonaidi, N., Panahi Y. (2013). The study of genetic relationship among third generation cephalosporin-resistant *Salmonella enterica* strains by ERIC-PCR. *Open Microbiol J*, 7: 142-5.

Ross, T.L., Merz, W.G., Farkosh, M., Carroll, K.C. (2005). Comparison of an automated repetitive sequence-based PCR microbial typing system to pulsed-field gel electrophoresis for analysis of outbreaks of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*. *J Clin Microbiol*, 43(11): 5642-7.

Scholz, H.C., Vergnaud, G. (2013). *Molecular characterisation of Brucella species*. *Rev Sci Tech*, 32(1): 149–62.

Schwartz, D.C., Cantor, C.R. (1984). Separation of yeast chromosome-sized DNAs by pulsed field gradient gel electrophoresis. *Cell*, 37(1): 67-75.

Smith, S., Cantet, F., Angelini, F., Marais, A., Mégraud, F., Bayerdöffer, E., Miehle, S. (2002). Discriminatory power of RAPD, PCR-RFLP and southern blot analyses of ureCD or ureA gene probes on *Helicobacter pylori* isolates. *Z Naturforsch C*, 57(5-6): 516-21.

Stern, M.J., Ames, G.F., Smith, N.H., Robinson, E.C., Higgins, C.F. (1984). Repetitive extragenic palindromic sequences: a major component of the bacterial genome. *Cell*, 37: 1015–1026.

Supply, P., Allix, C., Lesjean, S., Cardoso-Oelemann, M., Rüsche-Gerdes, S., Willery, E., et al. (2006). Proposal for standardization of optimized mycobacterial interspersed repetitive unit-variable-number tandem repeat typing of *Mycobacterium tuberculosis*. *J Clin Microbiol*, 44: 4498-510.

Tabit, F.T. (2016). Advantages and limitations of potential methods for the analysis of bacteria in milk: a review. *J Food Sci Technol*, 53(1): 42-9.

Teh, C.S.J., Chua, K.H., Thong, K.L. (2010). Multiple-locus variable-number tandem repeat analysis of *Vibrio cholerae* in comparison with pulsed field gel electrophoresis and virulotyping. *J Biomed Biotechnol*, 2010: 817190.

Thangaraj, M., Vishruth, P., Ramesh, T., Lipton, A.P. (2011). RAPD fingerprinting and demonstration of genetic variation in three pathogens isolated from mangrove environment. *Asian J Biotechnol*, 3(3): 269-74.

Thierry, S., Tourterel, C., Le Flèche, P., Derzelle, S., Dekhil, N., Mendy, C., Colaneri, C., Vergnaud, G., Madani, N. (2014). Genotyping of French *Bacillus anthracis* strains based on 31-loci multi locus VNTR analysis: epidemiology, marker evaluation, and update of the internet genotype database. *PLoS One*, 9(6): e95131.

Tien, Y.Y., Wang, Y.W., Tung, S.K., Liang, S.Y., Chiou, C.S. (2011). Comparison of multilocus variable-number tandem repeat analysis and pulsed-field gel electrophoresis in molecular subtyping of *Salmonella enterica* serovars Paratyphi A. *Diagn Microbiol Infect Dis*, 69: 1-6.

Tsang, A.K.L., Lee, H.H., Yiu, S.M., Lau, S.K.P., Woo, P.C.Y. (2017). Failure of phylogeny inferred from multilocus sequence typing to represent bacterial phylogeny. *Sci. Rep*, 7: 4536.

van Belkum, A., Scherer, S., van Leeuwen, W., Willems, D., van Alphen, L., Verbrugh, H. (1997). Variable number of tandem repeats in clinical strains of *Haemophilus influenzae*. *Infect Immun*, 65: 5017-5027.

Versalovic, J., Koueth, T., Lupski, J.R. (1991). Distribution of repetitive DNA sequences in eubacteria and application to fingerprinting of bacterial genomes. *Nucleic Acids Res*, 19: 6823-31.

Versteeg, B., Bruisten, S.M., Pannekoek, Y., Jolley, K.A., Maiden, M.C.J., van der Ende, A., Harrison, O.B. (2018). Genomic analyses of the *Chlamydia trachomatis* core genome show an association between chromosomal genome, plasmid type and disease. *BMC Genomics*, 19(1): 130.

Vila, J., Marcos, M.A, Jimenez de Anta, M.T. (1996). A comparative study of different PCR-based DNA fingerprinting techniques for typing of the *Acinetobacter calcoaceticus-A. baumannii* complex. J Med Microbiol, 44: 482-9.

Vos, P., Hogers, R., Bleeker, M., Reijans, M., van de Lee, T., Hornes, M, Frijters, A., Pot, J., Peleman, J., Kuiper, M., et al. (1995). AFLP: a new technique for DNA fingerprinting. Nucleic Acids Res, 23: 4407-14.

Welsh, J., McClelland, M. (1990). Fingerprint genomes using PCR with arbitrary primers. Nucleic Acids Res, 18: 7213-8.

Williams, J.G.K., Kubelik, A.R., Livak, K.J., Rafalski, J.A., Tingey, S.V. (1990). DNA polymorphisms amplified by arbitrary primers are useful as genetic markers. Nucleic Acids Res, 18: 6531-5.

RADYONUN PROPAGANDA AMAÇLI KULLANILMASI

Mustafa MUTLU²⁶⁷

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bir propaganda aracı olarak uluslararası radyoların geçmişten günümüze geçirdiği tarihi gelişimi incelemektir. Radyo, uluslararası iletişimde etkin ve önemli rol oynayan bir kitle iletişim aracıdır. Radyo icat edildiği günden bu güne kadar bir ikna ve propaganda aracı olarak yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Yaygın ve etkili iletişim aracı olarak radyonun bazı üstün özellikleri bulunmaktadır. Radyo, belki de yayınları kolaylıkla durdurulamayan tek kitle iletişim aracıdır. Radyo yayınları saniyeler içinde dünyanın öbür ucuna erişerek, bir ülkeden diğerine mesajı iletir. Radyo ayrıca insanların duygularına seslenir.

Radyonun bir ikna ve propaganda aracı olarak değerini ve önemini ilk önce Sovyetler Birliği anladı. Daha sonra Almanya'da Naziler radyoyu bir ikna ve propaganda aracı olarak kullandılar.

Propaganda bir bilim olup, politika ve psikolojiden yararlanır. Bir savaş aracı olarak propaganda ikna tekniklerini de yoğun olarak kullanır. Propaganda değişime yol açabileceği gibi; şiddete ve hatta devrimlere yol açabilir.

Radyo ile propaganda diplomasinin bir kolu konumundadır. Dünyanın iki lider ülkesi A.B.D. ve Rusya birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelede dünya kamuoyunun desteğini almanın önemini farkındaydılar. Bugün dünyanın önemli uluslararası radyo kuruluşları olan İngiliz Yayın Kuruluşu (BBC), Amerikanın Sesi (VOA), Özgür Avrupa Radyosu (RFU), Özgür Radyo (RL) ve Moskova Radyosu (RM) ülkelerinin dış politikalarını dünyaya duyurmak ve dünya kamuoyunun desteğini kazanmak için yoğun çaba sarfetmektedirler. Amerikanın Sesi (VOA), Özgür Avrupa Radyosu (RFU) ve Özgür Radyo (RL) çeşitli yollarla maddi ve manevi olarak devlete desteklenmektedirler. Komünizm karşıtı olan bu radyoların amacı demokratikleşmeyi desteklemektir. Uluslararası propagandanın bir silahı olarak radyo geçmişte birçok uluslararası krizde ve savaşta etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Propaganda, Uluslararası Radyolar

GİRİŞ

Radyo, yüzyılımızın ilk elektronik kitle iletişim aracıdır. Radyo, icat edildiği 1920'li yıllardan beri toplumun haber, eğitim, kültür ve eğlence gereksinimlerini karşılayan yaygın, ucuz ve taşınabilir bir kitle iletişim aracıdır. Televizyonun icadı ve yaygınlaşması sonucunda radyonun önemi ve popülaritesi de azalmıştır. İletişim teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak radyo yayıncılığı da değişim geçirmiştir.

Radyo temel olarak sese dayanan bir elektronik olgudur. Radyo yayınının tanımını yapmak gerekirse, sesin elektromanyetik dalgalar yolu ile boşlukta yayılması ve dalgaların bu amaç için geliştirilmiş özel alıcılar (radyo alıcıları) yolu ile alınarak sese çevrilmesi ve kamu hizmetine verilmesi olarak yapılabilir. (Aziz, 2003:5)

²⁶⁷ Dr. Öğr. Üyesi Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Eski Öğretim Üyesi
e-mail: mstfmumlu02@gmail.com

Radyo ile ilgili çalışmalar 1860'lara kadar uzanıyor. İlk teknik buluş 1860'da elektromanyetik radyo dalgalarının varlığını bulan Maxwell'e ait. Heinrich Hertz, Guglielmo Marconi ve Lee De Forest radyonun gelişimine katkıda bulunan üç önemli isim. Radyonun kitle iletişim aracı olarak yayımlarına başlaması ise 1920'den sonradır. Düzenli radyo yayıncılığı ABD'de 2 Kasım 1920'de, İngiltere, Fransa, S.S.C.B 1922'de, Almanya 'da 1923'te, Arjantin, Avustralya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Güney Afrika gibi ülkelerde 1927'ye kadar gerçekleştirildi. Türkiye'de ise ilk düzenli yayın 1927'de başladı. (Yılmaz, 1996:1044-1045)

Radyo yayınları her ülkede belirli bir sisteme tabiidir. Bu sistemin niteliğini o ülkenin anayasası, siyasal yapısı ve hukuki düzeni belirler.

Önemli bir kitle iletişim aracı olan radyonun sınırları aşarak geniş halk yığınlarına ulaşabilme ve etkin bir propaganda aracı olarak kullanılma potansiyeli, radyo için belirli düzenlemeler yapılması yaklaşımını doğurmuştur.

Radyo tarihine genel olarak bakıldığında, ana hatları ile şu temel işlev ve amaçlar sayılabilir.

- 1- Devletlerin, hükümetlerin ulusal ya da uluslararası alanda kendi ideolojilerini benimsetmeleri, yaymaları ya da pekiştirmeleri.
- 2- Üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere, pek çok ülkede eğitim amacıyla kullanılması.
- 3- Eğlence ve özel sektörün ürünlerini pazarlama amaçlı.
- 4- Cezayir örneğinde olduğu gibi ülkelerin bağımsızlık savaşlarında ya da Yunanistan örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde de baskıcı rejimlere karşı halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme, yani özgürlük ve bağımsızlık amaçlı.
- 5- Farklı kimliklere sahip toplulukların seslerini duyurmak ve haklarını aramak, kültürlerini yaşatmak amacıyla kullanmaları.
- 6- Günümüzde ise, internetin sağladığı olanaklar sayesinde insanların kolayca radyo kurup kendilerini ifade etme amacıyla kullanmaları. (Kuruoğlu, 2006 : 1-2)

Radyo, icat edildiği 1920'li yıllardan bu yana etkin ve önemli bir propaganda aracı olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nda radyo en etkin propaganda aracı konumuna geldi. I.Dünya Savaşı sırasında radyo laboratuvarında gelişme aşamasında olduğundan propaganda da kullanılabilmiş değildi. İngiliz radyo şirketi, 1923 yılında kurulabilmişti. Radyonun bir propaganda aracı olarak potansiyeli hükümetlerin dikkatini çekti. Özellikle Rusya, İtalya ve Almanya gibi totaliter ülkelerde rejim propagandasında radyodan çok faydalanıldı. (Mutlu, 2003 : 142)

Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında savaşa katılan ülkeler, savaşı kazanmak için sadece askeri gücün yeterli olmayacağını, geniş kitlelerin ve yabancı ülkelerde yaşayan halkların da zihinlerini ve kalplerini kazanmak gerektiğini düşündüler ve radyoyu etkin bir propaganda ve ikna aracı olarak kullandılar.

Radyo, her şeyden önce oldukça basit bir kitle iletişim aracı... Radyo istasyonu kurmak için fazla paraya ve zamana ihtiyaç yoktur. Şüphesiz, bir propaganda ve iletişim aracı olarak radyonun güçlü yanları olduğu gibi bazı olumsuzlukları da mevcuttur.

Radyo, belki de yayınları kolaylıkla durdurulamayacak tek kitle iletişim aracıdır. Radyo yayınları anında dünyanın öbür ucuna erişir. Yazılı basının dağıtımını hantal olup kolaylıkla sansür edilebilir. Filmler, kitaplar ve gazeteler sansüre karşı korumasızdırlar. Radyonun propaganda etkisi çok daha derin ve geniştir. Bir ikna aracı olarak radyo rakiplerine göre bazı psikolojik avantajlara sahiptir. Yazılı basın soğuktur ve mantığa hitap eder. Oysa radyo duygulara seslenir. Hitler radyoyu bilinçli bir şekilde kitleleri yönlendirmek için kullandı. Diğer

taftan; radyonun düğmesi kolaylıkla kapatılabilir. Radyonun verdiği mesajlar kalıcı kaynaklarca düzeltilebilir veya yalanlanabilir. Ayrıca radyo yayınının engellenme riski de bulunmaktadır. Bir çok uluslararası radyo yayını kısa dalga üzerinden yapıldığından yayının engellenmesi bir nevi sansürdür. (Hale 1975:X-XI)

Özellikle, okuma yazma oranının düşük olduğu az gelişmiş Üçüncü Dünya ülkelerinde radyo tüm halka erişerek onları etkileyebilir. Radyo yayınlarını dinlemek için okuma ve yazmaya gerek olmaması radyoya olan ilgiyi artırmaktadır. Bu bağlamda; özellikle yoğun bir nüfusa sahip Afrika ülkelerinde radyo önemli bir haber kaynağı olduğu gibi eğitim, eğlence ve propaganda işlevini de yerine getirir.

Radyonun ideolojik ve stratejik önemini ilk önce Rusya'nın komünist yöneticileri keşfettiler. 30 Ekim 1917'de kamuya seslenen kaydedilmiş ilk radyo yayınında Lenin'in tarihi mesajı halka iletildi. Mesajda “ Rus Halkları Meclisinin yeni bir Sovyet hükümeti kurduğu, Başbakan Kerensky hükümetinin devrildiği, eski hükümet yetkililerinin tutuklandıkları ve eski Başbakan Kerensky'in yurtdışına kaçtığı ve tüm resmi kurumların Sovyet hükümetinin kontrolüne geçtiği” bildiriliyordu. (Thussu, 2000:27)

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanlar, İngiliz propagandasının Alman propagandasından üstünlüğü sebebiyle savaşı kaybettiklerini düşünüyorlardı. Savaşta yenilgiden ders alan Nazi liderleri radyo ile propagandaya büyük önem verdiler. Radyo, diplomasinin uzantısı ve uluslararası propaganda aracı olarak geniş halk yığınlarını ikna etme ve yönlendirmede bir silah olarak görüldü ve etkin biçimde kullanıldı.

Hitler ve propagandadan sorumlu bakanı Goebbels radyonun etkili bir propaganda aracı ve silahı olduğunda hem fikirdirler. Hitler yazdığı Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabında; “nasıl kullanılacağını bilenlerin elinde radyonun korkunç bir silah olduğunu” belirtmişti. Goebbels ise 1933 yılında açılan Berlin Radyo Sergisinde yaptığı konuşmada “19. yüzyılda yazılı basının oynadığı etkin rolü 20. yüzyılda radyonun oynayacağına inandığını” belirtmişti. Nazi liderleri radyonun planlı bir şekilde propaganda amacıyla kullanılması sayesinde bütün amaçlarına ulaşabileceklerini düşünüyorlardı.(Hale,197 : 1-3).

Goebbels propagandanın sadece kalpleri ve beyinleri değiştirmekle kalmayıp, davranışları da değiştirebileceği gibi aşırıya kaçan bir kaniya varmıştı. Goebbels belki de radyonun değerini ve gücünü abartmıştı. (Hale, 1975 : 14).

PROPAGANDA

Günümüzde; kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması ve kamuoyunun öneminin artmasıyla birlikte dış politika ve siyasal hayatta propaganda önem kazanmıştır.

I. Dünya savaşına kadar uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olmayan propaganda, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde neredeyse diplomasinin yerini alarak “Soğuk Savaş”ın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde artık ülkeler, hasımlarını yenmek için askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel propaganda yöntemlerini yoğun olarak kullanmaktan geri kalmamaktadırlar. (Gönlübol,1993:144)

Dünya siyaset arenasında tüm gelişmiş ülkeler, amaçladıkları hedeflere ulaşmak için siyasetlerini dört ana temel üzerine kurmuşlardır. Bunlar, propaganda, diplomasi, ekonomi ve savaştır. Bunlardan her biri sırasıyla ikna stratejisini şekillendirirler. Diplomasi, ekonomi ve savaş yoluyla en çok fayda temin etmek ve bunu en az zararla geçiştirebilmek için yapılabilecek en önemli ön hazırlık ise iyi bir propaganda yöntemidir. Bunda başarılı olunursa, diğerlerine lüzum kalmadan çoğu defa netice elde etmek mümkündür. (Özsoy,1998:2)

II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan A.B.D ve Sovyetler Birliği arasında zamanla görüş ayrılıkları belirdi. Her iki lider ülkede kendi sistemlerinin üstün olduğunu ileri sürüyorlardı.

A.B.D kapitalizmi ve bireysel özgürlükleri, Sovyetler Birliği ise Marksist Leninizmi savunuyordu. Her iki ülke de dünya kamuoyunun önemini farkındaydı. Hem A.B.D hem de Sovyetler Birliği kalpleri ve zihinleri kazanmak için uluslararası radyo yayınlarını mücadelelerinde psikolojik savaşın bir aracı olarak kullandılar.

Propaganda : Gerçekleştiren odağa yarar sağlamak amacıyla, belirli bir grubun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını özetle bilincini ve bilinç altını etkilemek , yönlendirmek, değiştirmek için hazırlanmış, bütün bilgiler, fikirler, doktrinler veya özel çağrılarının hedef seçilen toplum, topluluk veya kişiye yönelik olarak, sistematik bir şekilde , uygun araç ve teknikler kullanılarak iletilmesi ve benimsetilme girişimidir. (Özdağ 2008:284)

Bilinçli bir girişim olarak propaganda denildiğinde akla ilk gelen şey ‘yaymak’tır. Propagandanın amacı bir takım fikir ve görüşleri yayarak fertlerde ve kitlelerde inanç ve tutumları değiştirmektir. Propagandanın başarılı olması için iyi planlanmış olması, bir stratejisinin bulunması, insanları ve kitleleri hemen ve derhal harekete geçirme kabiliyetine sahip olması gerekir.

Nazi liderleri iyi planlanmış radyo propagandasıyla her şeyi elde edebilecekleri kanısındaydılar. Hitler ve Goebbels propagandanın kitleleri hedef alması gerektiğini düşünüyorlardı. Onlara göre dinleyiciler manipülasyona müsait kalabalıklardı. Amaç uyuşturucu, hipnotize edici ve akılsız bir etki yaratmaktı. Mesajlara karşı koyanlar bertaraf edilecekti. Nefret edilen hedefler belirlenecek ve hücum edilecekti. Yahudiler, Komünistler, Churchill ve bunamış servet sahipleri hedef seçileceklerdi. (Hale ,1975:3-4).

Adolf Hitler konuşmalarında ‘propaganda sayesinde iktidarı elimizde tuttuk, yine onun sayesinde dünyayı fethedeceğiz ‘ diyordu. (Özdağ,2008:284).

Goebbels’e göre, kitlelerin somut, kolaylıkla tanıyabileceği düşmana ve nefret simgelerine ihtiyacı vardı. Bu sayede kitleler doğal nefretlerini ifade edebilirlerdi. Bu bağlamda Yahudiler ‘pis ‘, Bolşevikler ‘merhametsiz’, ‘şehvet düşkünü’ ve ‘bataklığa saplanmış ‘, İngilizler ‘ikiyüzlü’, ‘zalim’ ve servet sahipleri tarafından kontrol ediliyorlardı . Amerikalılar ise ‘ kendini öven ‘, ‘kültürsüz ‘ ve ‘paraya düşkünülerdi ‘. Bütün bu sıfatları ve mesajları halkın zihnine ve kalbine işlemek için özel ikna teknikleri kullanılıyordu. Bu ikna tekniklerinin en önemlisi tekrardı. Dinleyiciler aynı bilgilerle, aynı sloganlarla, sonu gelmeyen cümlelerle bombardımana maruz kalıyorlardı. Geniş halk kitleleri karşı koyma zahmetine katlanmak yerine söylenenlere inanmaya başlıyorlardı.(Hale 1975:8)

Almanya’nın II. Dünya Savaşı’nda yenilgiyle Nazi yöneticilerin büyük bir özenle uyguladıkları radyo propagandası beklenen sonucu vermemişti. Başta Hitler olmak üzere Goebbels ve diğer Nazi liderlerinin radyonun psikolojik savaşın bir unsuru olarak planlı bir şekilde propaganda amacıyla kullanılması, Almanların II. Dünya Savaşı’ndan zaferle çıkması için yeterli olmamıştı. Radyonun savaşta ve uluslararası ilişkilerdeki rolü herhalde biraz fazla abartılmıştı.

DÜNYANIN SAYGIN ULUSLARARASI RADYO KURULUŞLARI

B.B.C. İngiliz Yayın Kuruluşu

İngiliz Yayın kuruluşu B.B.C. 1922 yılında kuruldu. BBC’nin en önemli özelliği yayınlarında tarafsızlığa ve ciddiyete verdiği önemdir. Dünyanın her yerinde insanlarda BBC’nin en doğru ve tarafsız haberi verdiği yönünde bir inanış bulunmaktadır.

B.B.C.’nin itibarı kendine özgü bir İngiliz ürünü... Şili nasıl bakır, Avustralya yün ihraç ediliyorsa, İngiltere’de güvenilir enformasyon ihraç ediyor. İngiltere’nin siyasi ve ekonomik gücündeki zayıflama üretilen enformasyonun kalitesini etkilememekte, aksine duyulan güvene

ayrı bir garanti getirmektedir. B.B.C.'ye duyulan güven İngiliz hükümetine duyulan güvenden de fazladır. (Hale,1975:49-50)

Savaş başlamadan önce uluslararası radyo yayını alanında kendi türdeşleri arasında lider olan B.B.C. savaş koşulları sırasında bu liderliği Nazi Yönetimine kaptırmıştı. Savaş patladığında, B.B.C.'nin 26 ülkeye 39 dilde uluslararası yayını vardı. O yıllarda Almanya'nın 36, Sovyetler Birliği'nin 22, A.B.D.'nin ise 21 dilde yayını vardı. 1945 baharında Nazi Yönetimi yayın sayısını 52'ye çıkarmıştı, buna karşın İngiltere'ninki 45 idi. Her iki sonucu da savaş getirmişti. Fakat savaşın bitimini takip eden ilk günlerde artık Alman propaganda Bakanlığı yoktu ve İngiltere uluslararası haftalık yayın saatini 500'ün üzerine çıkardı. Yaklaşık altı yıl sonra da bu konudaki liderlik pozisyonunu kaybetti. (Kuruoğlu,2006:34).

B.B.C ile İngiliz Hükümeti arasındaki ilişkiler, 1982 yılı Nisan ayında İngiltere ile Arjantin arasında yaşanan Falkland Savaşı sırasında bozuldu. B.B.C. yayın politikasına hükümetten, parlamentodan ve basından büyük eleştiriler geldi. B.B.C'nin Falkland Savaşı sırasında Thatcher hükümetini açıkça destekler yönde yayın yapmayarak, tarafsızlığını korumaya çalışması ağır eleştirilere sebep oldu. Parlamento da yapılan konuşmalarda B.B.C "vefasızlık" hatta "ihanetle" suçlandı.

Son dinleyici analizlerine göre, B.B.C. radyosunu dünyada haftada 146 milyon insan dinliyor. Bu rakamın, herhangi bir radyo istasyonunun dinleyici sayısının ortalama iki katı olduğu farz ediliyor. Uluslararası bağımsız araştırma şirketlerinin yaptıkları araştırmaya göre B.B.C., kendi konumunda olan dünyadaki diğer radyolarla kıyaslandığında tarafsızlığına en fazla güvenilen radyo. (Kuruoğlu, 2006:37)

Amerikanın Sesi (V.O.A.)

II. Dünya Savaşı'na kadar Amerika'da radyo daha çok özel sektörün elindeydi. Özel radyo şirketleri aldıkları reklamların gelirleriyle yayınlarını devam ettiriyorlar, kâr da ediyorlardı.

Amerika'nın Sesi Radyosu (V.O.A.) Japonların Hawai'de bulunan Pearl Harbour'a saldırısından yetmiş dokuz (79) gün sonra yayına başladı.

Japonların 7 Aralık 1941'de Pearl Harbour'a düzenledikleri sürpriz saldırı o güne dek uluslararası yayın yapan hiçbir radyosu bulunmayan A.B.D'yi harekete geçirir. Daha sonra ki yıllarda aynı dili kullandıkları B.B.C. ile de işbirliğine girecek olan, işlevlerini artıran ve etkilerini uzak kıtalara kadar ulaştıran Voice Of America (V.O.A.)'nın serüveni böylece başlamış olur... V.O.A.'nın savaşın ortalarında başlayan serüveni hızlı gelişir. Savaşın sonuna gelindiğinde, Amerikanın Sesinin (V.O.A.) New York ve San Francisco'da iki büyük üretim merkezi vardı ve sadece New York'da haftada binden (1000) fazla program yapılıyordu... V.O.A. uzak mesafelere yayın yapabilmesi, durağan olmaması ve en kötüsü dediğim dedik bir tarzda olması nedeniyle Amerika'nın propaganda cephanesinin en büyük silahıdır. V.O.A.'nın programları, haber ve yorumlarında Amerikan politikası, müzik ve diğer göze çarpan tüm programları Amerikan hayat tarzıyla doludur. (Kuruoğlu 2006:27-28)

Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U) ve Özgür Radyo

Bilindiği gibi Amerika'nın Sesi Radyosu (V.O.A) ABD'nin uluslararası resmi radyosudur. Her ne kadar, adlarında Amerika geçmese de, ABD'nin iki ayrı radyosu daha vardır. Bunlar; 1949 yılında kurulan Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U) ve 1951 yılında düzenli yayına geçen Özgür Radyodur. (R.L.) Her iki radyo da Amerikan istihbarat kuruluşu olan CIA tarafından gizli olarak destekleniyordu. C.I.A.'nın R.F.U. ve R.L.'ye verdiği maddi ve manevi destek Amerikan halkından yirmi yıl gizlendi.

Özgür Avrupa Radyo (R.F.U) ve Özgür Radyo (R.L) öncelikle Soğuk Savaş kurumlarıdır. Her iki radyonun da amaçları, sadece dinleyicileri bilgilendirmekten de öte, Komünist sistemin barışçıl bir şekilde sona ermesi ve Sovyetler Birliği egemenliği altındaki uydu devletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olmaktır. Radyo R.F.U. 1949 Kasım'ında Newyork Eyaleti kanunları olmayan, tüzel kişiliği olan bir kuruluş olarak planlandı ve faaliyete geçti. R.F.E., Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'daki Sovyetler Birliği radyo yayınlarını dinlemek zorunda kalan dinleyiciler için ve Batı Avrupa'daki mültecilere kendi dillerinde yayın yapmak üzere kuruldu... R.L. ise "Radio Liberation" olarak 1951 yılında Delaware eyaletinin kanunlarıyla küçük bir kuruluş olarak başladı, fakat 1953 Mart'ında Stalin'in ölümüne birkaç gün kalıncaya kadar yayına başlamadı. 1963 yılında ise "Radyo Liberty" adını aldı. R.F.E.'nin tersine R.L. büyük gürültüler koparmadan ve büyük yardımlar almaksızın yayınlarını sürdürüyordu. (Kuruoğlu .2006:37-38).

R.F.E.'nin yayınları yoğun siyasi mesajlar içeriyordu. Radyonun hedef kitlesi fikir adamları ve entellektüellerden çok köylüler ve işçilerdi. Yaptığı yayınlar ve verdiği mücadele ile özgür Avrupa'nın en popüler ve etkili uluslararası radyosu olarak kabul edildi.

Özgür Avrupa Radyosu (R.F.E.) tarafından organize edilen ve başarıyla sonuçlanan bir başka propaganda faaliyeti de Balonlu Broşür Kampanyası operasyonluydu. Milyonlarca broşür, poster, gazete, el ilanı ve siyasi hatıra objesi devasa boyutlarda Komünist Doğu Avrupa ülkelerinin sınırlarının içine gönderildi. Gönderilen broşür ve posterlerde Macar çiftçileri kolektif tarım projelerini terk etmeye, Çek ve Slovaklar ise ulusal seçimleri boykot etmeye çağrılıyordu. (Puddington 2000:61).

Soğuk Savaş döneminde Özgür Avrupa Radyosunun (R.F.E.) prestijine ve güvenilirliğine gölge düşüren gelişmeler Macaristan Ayaklanması sırasında yaşandı.1956 yılında Sovyetler Birliği destekli Stalinist hükümete karşı halk ayaklanmasında Özgür Avrupa Radyosunun provokasyon dolu sorumsuz yayıncılığı önemli rol oynadı. Halk sokaklara döküldü. İşçiler ve köylüler isyan ettiler. Ayaklanmada on binle yirmi bin arasında insan öldü. Binlerce yaralı vardı. Ayrıca binlerce kişi de hapse atıldı.

Macaristan ayaklanması herkesi şaşırttı. Özgür Avrupa Radyosu yayın danışmanlarından Ralph Walter'e göre "hiç kimse Macaristan Ayaklanmasını beklemiyordu. Amerikan Hükümeti, Sovyetler Birliği ve Özgür Avrupa Radyosu ayaklanmaya nasıl tepki vereceklerini bilemediler. Ayaklanma bütün taraflar için beklenmeyen bir gelişmeydi." Sonuçta Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U.) ayaklanmadaki sorumsuz ve kışkırtıcı yayınından dolayı ağır biçimde eleştirildi ve prestij kaybına uğradı. (Puddington.2000:89-90).

Hem Özgür Avrupa Radyosu (R.F.E.), hem de Özgür Radyo (R.L.) Almanya'nın Münih şehrinde yayın yapıyorlardı. Doğu Avrupa ülkelerine coğrafi yakınlığından dolayı Münih tercih edilmişti. Alman devlet adamlarının başta Alman Şansölyeleri Willy Brand ve Helmut Shmit'in R.F.E. ve R.L.'nin Almanya topraklarından yayın yapılmasından rahatsız oldukları, her iki radyonun merkezlerinin Almanya'dan kaldırılması yönünde Amerikalı siyasetçiler nezdinde girişimlerde buldukları ancak olumsuz yanıt aldıkları bilinmektedir. (Puddington, 2000:179-185).

Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U.) ve Özgür Radyonun (R.L.) ideolojik ve düşmanca yayınlarından endişelenen ve memnun olmayan Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı ülkeleri bu radyoların yayınlarına teknik yöntemlerle engel olmaya çalıştılar.

1988 yılında Sovyet lider Mihail Gorbaçev R.F.U. ve R.L. yayınlarına teknik yöntemlerle engel olunmasını durdurdu. Her iki radyonun da Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılışındaki katkıları herkesçe kabul edilmektedir. Eski Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin 1999 Ağustos'unda Rusya'da başarısızlıkla sonuçlanan darbe teşebbüsünden sonra Moskova'da

R.F.U. ve R.L.'nin büro açmaları için girişimlerde bulundu. Uzun yıllar Münih'ten yayın yapan her iki radyonun merkezi 1995 yılında Prag'a taşındı. (Thussu.2000:34-35)

Komünizm'in Doğu Avrupa'da yıkılışından sonra gerek Özgür Avrupa (R.F.U.) gerekse Özgür Radyonun (R.L.) işlevini tamamladıkları ve yayınlarına son vermeleri görüşü tartışıldı ama isabetli bulunmadı. Bugün 28 farklı dilde Kısa Dalga, AM-FM ve internet üzerinden yayın yapan Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U.) haftada 1000 (bin) saat yayın yaparak varlığını sürdürmektedir.

Sovyet Radyosu

Radyonun ideolojik ve stratejik önemini ilk önce Rusya'nın Komünist yöneticileri keşfetmişlerdi. 30 Ekim 1917'de Lenin'in tarihi mesajı halka iletilmişti.

Sovyetler Birliğinin radyo yayınlarının en dikkat çeken 1948 yılında Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito'nun daha bağımsız bir dış politika izlemek için Sovyet Lider Joseph Stalin'le ters düştüğü dönemde yaşandı. Sovyetler Birliği radyosu Mareşal Tito'yu iktidardan düşürmek için yoğun propaganda yaptı. Daha sonra 1956 Macar ayaklanması sırasında Batılı radyolarla, Sovyet radyosu ve Macar radyosu arasında radyo savaşları yaşandı.

Henüz Macaristan krizi patlak vermeden çok önce, Sovyet ve Macar Komünist liderler, R.F.E.'nin yayınlarının halkı isyana götürmesinden endişe duyuyorlardı. V.O.A. kriz süresince olayla ilgili olarak Macar halkıyla yaptığı röportajlara yer veriyordu, ve aynı zamanda tüm dünyanın Macar Halkının özgürlüğünü tehdit eden bu olaya duydukları tepkiyi dile getiriyordu. (Kuruoğlu, 2006:70)

1960'lı yıllarda Moskova Radyosu dünyanın en fazla radyo yayını yapan ülkesi konumundaydı. 1969-1972 yılları arasında Moskova Radyosu Amerikan radyolarından çok daha fazla saat yayın yapıyordu. Moskova radyosu 84 dilde yayın yapıyordu. Bunda, Sovyetler Birliğinin etnik yapısı gereği çok dilli bir ülke olmasının da rolü vardır. 1950-1973 yılları arasında Sovyetler Birliğinden yapılan uluslararası radyo yayını haftada 533 saatten 1950 saate yükseldi. (Thussu, 2000:30)

Batılı ve Amerikan radyolarının teknik imkanları ve personeli Moskova Radyosundan çok daha iyiydi. Batılı ülkelerde Rusya'nın dış yayınlarına ilgi çok az olduğundan, Batılı ülkeler Moskova Radyosunun yayınlarını teknik olarak engelleme girişimlerinde bulunmaya gerek görmediler.

TÜRKİYE'DE DIŞ YAYINCILIK

Ülkemizde radyo yayıncılığı 1927 yılında başlamıştır. Bu yıllarda radyonun ülkemize yakın ülkelere propaganda amacıyla kullanıldığının farkında olan ulu önder Atatürk, Türkiye'de bir an önce radyonun kurulmasının emretmiştir.

Türkiye'de ilk dış yayın Hatay sorunu sırasında gerçekleşmiştir. 9 Eylül 1936'da Hatay üzerindeki Fransız mandasının sona ermesi ve Fransa'nın Hatay'ı Suriye'ye devretmeyi taahhüt etmesi, Türkiye'de ciddi boyutlarda yaşanan bir dış politika krizinin de başlamasına neden olmuştur. Hatay'ın ülke toprakları dışında kalması olasılığı tüm ulusu konu ile daha yakından ilgilendirmiştir. (Akarcalı, 2003:27-28)

Bu bağlamda 8 Ocak 1937'de Ankara Radyosu Arapça yayına başlamıştır. Yayının amacı Hatay davasında ülkemiz lehine olumlu bir dünya kamuoyu yaratmak, ayrıca Türkiye'nin Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olduğu, Suriye'yi parçalamak gibi bir planının olmadığını belirtmektir. Hatay'ın 1939'da Türkiye'ye katılma kararı üzerine bu yayına son verilmiştir.

Aslında Türkiye'de düzenli ilk uluslararası radyo yayınının 28 Ekim 1938'de açılan ve uzun ve kısa dalga radyoların devreye girmesi ile başlayan ve 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün

ölümünü dünyaya duyurmak için İngilizce, Fransızca, Arapça, Bulgarca ve İtalyanca yayın olduğu genelde kabul edilmektedir. (Akarcalı, 2003-32)

Bundan başka Türkiye'nin dış politikasına paralel olarak, milli davamız Kıbrıs konusunda haklılığımızı duyurmak ve Kıbrıslı soydaşlarımızın morallerini yüksek tutmak amacıyla özellikle 1971 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında dış yayınlara ağırlık verilmiştir. Ayrıca, yurt dışında, özellikle Almanya ve Libya da işçi olarak çalışan yurtttaşlarımızla kültürel bağlarımızı korumak amacıyla yurtdışı yayınlar yapılmıştır. Bundan başka;1990'lı yıllarda Sovyetler Birliğinin ve Doğu Avrupa'daki Komünist yönetimlerin dağılması sonrası bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile tarihi ve kültürel bağlarımızı güçlendirmek amacıyla dış yayınlara önem verilmiştir.

SONUÇ

Radyo icad edildiği 1920'li yıllardan bu yana etkin ve önemli bir propaganda aracı olmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında savaşa katılan ülkeler, savaşı kazanmak için sadece askeri gücün yeterli olmayacağını, halkların da zihinlerini ve kalplerini kazanmak gerektiğini düşündüler ve radyoyu etkin bir propaganda ve ikna aracı olarak kullandılar.

Radyonun ideolojik ve stratejik önemini ilk önce Rusya'nın Komünist yöneticileri keşfettiler. 1. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiden ders alan Almanya'nın Nazi liderleri bir ikna ve propaganda aracı olarak radyoya büyük önem verdiler. Hitler ve Propaganda Bakanı Goebbels radyonun planlı bir şekilde ikna ve propaganda amacıyla kullanılması sayesinde bütün amaçlarına ulaşabileceklerini düşündüler.

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde propaganda neredeyse diplomasinin yerini alarak "Soğuk Savaş"ın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği dünya kamuoyunun desteğini kazanmak için uluslararası radyo yayınlarını mücadelelerinde psikolojik savaşın bir aracı olarak kullanmaktan çekinmediler.

Bugün dünyanın önemli uluslararası radyoları olan İngiliz Yayın Kuruluşu (B.B.C.), Amerika'nın Sesi (V.O.A.), Özgür Avrupa Radyosu (R.F.U.) ve Özgür Radyo (R.L.) politikalarını etkili hale getirmek ve kendi ideolojilerini yaymak için yoğun çaba göstermektedirler. Amerika'nın Sesi, Özgür Avrupa Radyosu ve Özgür Radyo komünizm karşıtı olup, Doğu Avrupa ve tüm dünyada demokrasiyi yaygınlaştırmak için çalışmaktadırlar. Rusya ve Doğu Avrupa'daki komünist yönetimlerin birbiri arkasına yıkılmalarında bu radyoların büyük rolü olmuştur. Radyo, uluslararası propagandanın etkin bir silahı olarak uluslararası krizlerde ve savaşlarda yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ülkemizde de Hatay sorunu, 2. Dünya Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Türkiye'nin dış politikasını dünyaya anlatarak, dünya kamuoyunun desteğini kazanmak amacıyla bir ikna ve propaganda aracı olarak radyodan faydalanılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKARCALI, Sezer. 2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003
- AKARCALI, Sezer. Radyo ve Televizyonda Türk Dış Yayınları, İmaj Yayıncılık, Ankara,2003
- AZİZ, Aysel. Radyo Yayıncılığı, Nobel Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ, Ankara,2007
- BÜLBÜL, Rıdvan. Uluslararası İletişim, Coşan Ofset, Konya, 1997
- CHARON, Jean, M. Medya Dünyası, Çev. Oya Tatlı PINAR, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992
- ÇANKAYA, Özden. Dünden Bugüne Radyo ve Televizyon, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1997
- ERDOĞAN, İrfan. Uluslararası İletişim, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995

- GİRGİN, Atilla: Uluslararası İletişim, Der Yayınları, İstanbul,2002
- GÖNLÜBOL, Mehmet: Uluslararası Politika, 4. Baskı, Atilla Kitabevi Ankara,1993
- HALE, Julian: Radio Power. Propaganda and International Broadcasting, Temple University Press, Philadelphia,1975.
- İNCEOĞLU, Yasemin. Çeşitli Ülkelerde Medya, Der Yayınları, İstanbul , 1994.
- KAPLAN, Yusuf. Enformasyon Devrimi Efsanesi, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- KURUOĞLU, Huriye. Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara, 2006.
- MUTLU, Mustafa. Vietnamdan-Körfeze Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul,2003
- ÖZDAĞ, Ümit. İstihbarat Teorisi, Kripto Kitaplar, Ankara, 2008
- ÖZSOY, Osman. Propaganda ve Kamuoyu Oluşumu, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998
- PUDDINGTON, Arch. Broadcasting Freedom, University of Kentucky, Kentucky, 2000
- TEKİNALP, Şermin. Radyo ve Televizyon, Der Yayınları, İstanbul, 2003.
- THUSSU, K. Daya. International Communication, Oxford University Press. Inc Newyork, 2000.
- WRISTON, Walter B. Ulusal Egemenliğin Sonu, Çev. Mehmet Harmancı, Cep Kitapları A.Ş. İstanbul,1994.

SANATÇI HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİ DÜZENLEMELERİ²⁶⁸

Arş. Gör. Dr. Zeynep HOŞ²⁶⁹

Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA²⁷⁰

Özet

Küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamının, sosyal hakların varlığını tehlikeye düşürdüğü, iş ilişkilerinin esnekleşmesi ihtiyacını doğurduğu ve atipik çalışma modellerinin artması nedeniyle iş güvencesini zayıflattığı saptanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ve dolayısıyla ülkemizde küreselleşme ve ekonomik kriz sonucu, işsizlik ve eşitsizlik artmış, yoksulluk yaygınlaşmış, ücret dengesi bozulmuş, çalışma koşulları kötüleşmiş ve sendikalar güç kaybetmeye başlamıştır. Birçok işçi geçimini sağlayabilmek için sigortasız çalışmaya başlamış ve bu durum kayıt dışı istihdamın artmasına yol açmıştır. Geline süreçte genel anlamda sosyal haklara ulaşmak konusunda yaşanan bu güçlüğü, sanatçıların çalışma ilişkileri bakımından mevcut ve kendine özgü sorunları da eklenince karşımıza daha olumsuz bir tablo çıkmaktadır. Bunun yanında, sanatsal alanın birbirinden farklı faaliyet konularını bünyesinde barındırması gerek çalışma biçimleri ve gerekse çalışma koşullarında dağınık ve farklı bir yapıyı beraberinde getirmektedir. Bu parçalı görünüm ise sanatçıların çalışma ilişkileri kapsamındaki temel haklarının ve sorunlarının belirlenerek genelleme yapılmasını güçleştirmektedir. Bu çerçevede sanatçı haklarına ilişkin uluslararası düzenlemeler gerek uluslar üstü nitelik taşıması, gerekse yapılacak ulusal düzenlemeler bakımından yol gösterici bir işlev üstlenmesi ve yeknesak bir yapılanmayı amaçlaması bakımından önemlidir. Hiç kuşkusuz Birleşmiş Milletler başta olmak üzere Uluslararası Çalışma Örgütü, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarca yapılan bu düzenlemeler içerisinde, Avrupa Birliği'ne üye olmaya aday bir ülke olarak Türkiye açısından AB düzenlemeleri ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, sanatçıların iş ve sosyal güvenlik hukuku bakımından haklarının uluslararası hukuki dayanakları kapsamında, AB tarafından yapılan düzenlemeler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sanatçı, Sanatçı Hakları, Sanatçıların Korunması, Sanatçılara Yönelik Uluslararası Düzenlemeler

²⁶⁸Bu çalışma Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA danışmanlığında yürütülen “İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı Bakımından Sanatçı Hakları: Oyuncular Üzerine Bir Alan Araştırması” adlı doktora tezinden alıntılanmıştır.

²⁶⁹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zeynephos@kmu.edu.tr

²⁷⁰Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ngokcek@anadolu.edu.tr

Giriş

Avrupa Birliği, 1957 yılında altı ülke tarafından Roma’da kabul edilen ve imzalanan Roma Anlaşması ile üyeleri arasında ortak bir ekonomi politikası oluşturmak amacı ile kurulmuştur (Aktay, Arıcı ve Senyen, 2013, s.23). Birlik tarafından, sanatçıların ekonomik, sosyal ve hukuksal açıdan yaşadığı sorunlara dikkat çekmek ve bunlara yönelik çözümler üretebilmek amacıyla birçok anlaşma, toplantı, konferans düzenlenmiş bu kapsamda çeşitli raporlar, istatistikler ve tavsiyeler hazırlanmıştır. Birlik içinde, kültürün ve sanatın desteklenmesi ve geliştirilmesi, Avrupa Topluluğu antlaşmasından bu yana vurgulanmakta, bu yöndeki çalışmalar Avrupalı kimliği, Avrupa kültür mirasının oluşturulması ve bu yolla demokrasi gelişimine katkı sunulması çabasının bir parçası olarak görülmektedir. Sanatçıları ilgilendiren bu çalışmalarda fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeler önemli yer tutmaktadır. Söz konusu düzenlemelerde özellikle; vergi sistemleri, çalışma hakları, sosyal güvenlik hakları ve telif hakları açısından uygun düzenlemelerin yapılması ile serbest dolaşımın geliştirilmesi gibi başlıkların öne çıktığı görülmektedir.

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemeleri şekillendiren ekonomik, sosyal ve siyasal birçok faktör bulunmakta, sanatçıların içinde yer aldığı çalışma alanının ve işgücü piyasasının genel yapısı ve özellikleri de bu süreçten etkilenmektedir.

Geçmiş yüzyıllara göre büyük bir hızla artan doğa-insan-teknoloji çatışmasının sonucu olarak daha da mekanikleşen yaşamın, önceliklerinin değiştiği, yeni değerler ve anlayışların ortaya çıktığı açıkça gözlemlenebilen bir gerçekliktir. Bu değişim yaşamın her alanında olduğu gibi sanat dünyasında sanata ilişkin değerleri ve anlayışları da etkilemektedir (Bilir, 2012, s. 2). Söz konusu değişim sürecini ifade etme konusunda küreselleşme kavramı karşımıza sıkça çıkmaktadır. Uluslararası siyaset, güç dengeleri, pazar savaşları ve kültür gibi konular, küreselleşmenin en derin tarafını oluşturmakta ve küreselleşen dünyanın sanatı da üzerinde durulması gereken önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan, 2015, s. 76). Bu noktada Avrupa Birliği’nin sanatsal alana ve sanatçılara ilişkin düzenlemeleri, bu değişim sürecinin karşılıklı etkileşim yoluyla bir parçası olan sanat ve sanatçıya yönelik küresel bakış açısını da yansıtmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle genel bir başlık altında Avrupa Birliği’nin sanatçılara ilişkin yürüttüğü çalışmalar bağlamında sonuçlandırıldığı raporlara yer verilecek, ardından temel haklar ve çalışma ilişkileri konusunda sanatçılar açısından da önem taşıyan düzenlemelere değinilecektir.

1. Avrupa Birliği'nin Sanatçılara İlişkin Yürüttüğü Çalışmalar

AB sanatçıların sosyal statüleri, durumları ve genel anlamda sanatsal faaliyetin de bir parçasını oluşturduğu kültür ekonomisiyle ilgili çeşitli çalışmalar yürütmekte ve bu çalışma neticelerini aşağıda üzerinde durulacak olan raporlar yoluyla duyurmaktadır. Bu çalışmalar, gerek sanatçıların temel sorun alanlarının belirlenmesi gerekse bunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

1.1. Avrupa Birliğinde Sanatçıların Durumu ve Rolü Hakkında Avrupa Parlamentosu Raporu

Avrupa Birliğinde Sanatçıların Durumu ve Rolü Hakkında Avrupa Parlamentosu Raporu, kültür, gençlik, eğitim ve medya komisyonu tarafından 1999 yılında hazırlanmış bir rapordur. Raporda, UNESCO'nun 1980 tarihli tavsiye kararında yapılan sanatçı tanımından hareketle; söz konusu tanımlamanın gerek yaratıcı gerekse icracı sanatçılar olmak üzere tüm sanatsal kategorileri kapsamına aldığı ve daha da ötesi bağımsız ya da bağımlı olmak üzere farklı statülerdeki sanatçıların sorunlarına değinildiği açıklanmıştır. Raporun Avrupa kimliği ile ulusal zenginlik-çeşitlilik ve de kültürel miras ile sanatsal yaratıcılık arasındaki bağın güçlendirilmesi amacına katkı sunma gayretinde olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Avrupa'da sanatçıların sadece yüzde yirmisinin yeterli gelire sahip olduğu vurgulanmış ve toplumun gelişimi ve değişimi yanında ayakta kalabilmesi için de sanatçılar ve sorunları konusundaki farkındalığın artırılması gerektiği belirtilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Avrupa kültürel ağı çerçevesinde sanatçı değişiminin desteklenmesi gerekliliği vurgulanmış,
- Genç sanatçılar için değişim programlarına katkı sunulması gerektiği belirtilmiş,
- Bireysel temelli seyahatlere fayda sağlaması bakımından bir seyahat fonunun oluşturulması üzerinde durulmuş,
- Sanatsal alandaki sponsorluk faaliyetlerinin önemine değinilmiş ve bu bağlamda kurumlar ile sanatsal faaliyetleri Avrupa düzeyinde geliştirmek isteyen özel teşebbüsler arasındaki işbirliğinin desteklenmesi gerektiği belirtilmiş,
- Sanatçıların profesyonel eğitimi için sosyal fon çerçevesinde bir eylem planının ve genç sanatçılar için Leonardo programı kapsamında bir eğitim garanti sisteminin oluşturulmasına değinilmiş,
- Diplomaların ve birlik içindeki eğitim süreçlerinin tanınması konusunda daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Rapor kapsamında, yaratıcı ve icracı olmak üzere iki grup sanatçı çalışmalarının da gelecek kültürel mirasın yaratılması, toplumun ve demokrasinin gelişimi konusundaki önemi vurgulanmış ve üye devletlere aşağıdaki konularda çağrıda bulunulmuştur (http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A4-1999_0103+0+DOC+PDF+V0//EN):

- Herhangi bir ödeme alamadıkları zamanlarda sanatçıların sosyal açıdan korunmalarının garanti altına alınması,
- Vergilendirme kapsamında profesyonel giderlerden daha büyük bir kesinti yapılması,
- Sanatsal yaratım ve anlatımın cesaretlendirilmesi ve sanatsal faaliyetleri toplum için ulaşılabilir kılmak için, üye devletlerin kendi aralarında, en az %1 oranında kamu fonlarının tahsis edildiği genel bir bütçenin oluşturulması,
- Amatör sanatçı organizasyonlarının tesis temini ve eğitim fırsatları ile desteklenmesi,
- Genel kamusal çalışmalara ayrılan fonların zorunlu şekilde en az %1.5'inin kamusal sanat çalışmaları ve çevresel iyileştirme faaliyetlerine ayrılması,
- Sponsorlar için, farkındalık temelinde muafiyet sağlayarak ve vergi indirim yoluyla, vergilendirme dışı gelir miktarının geliştirilmesi,
- Eğitim ve mesleki eğitim başlığı kapsamında, sanat eğitiminin zorunlu eğitimin her düzeyine ve bütün yaş grupları için dahil edilmesi ve engelli sanatçıların özel durumlarının göz önünde tutulması.

Çağrı yapılan konu başlıklarının, sanatçıların özellikle iş gücü piyasasında karşılaştıkları temel sorunların etkilerini hafifletmeye yönelik olduğu görülmektedir.

1.2. Avrupa Kültür Ekonomisi Çalışması Sonuç Raporu

Avrupa Kültür Ekonomisi Çalışması Sonuç Raporu, 2006 yılında ortaya konulmuş, temel kavramlar tanımlanıp açıklanarak kültürel alanın Avrupa entegrasyonu bağlamında sahip olduğu role değinilmiş ve temel ekonomik veriler üzerinden kültürel ve yaratıcı sektörün ekonomik boyutu ele alınmıştır. Buna göre; kültürel ve yaratıcı sektör 2003 yılı itibariyle birlik gayri safi yurt içi hasılasına %2.1 oranında katkı sağlamış, sektörün 1993-2003 yılları arasındaki ekonomik gelişimi genel ekonomik gelişimden %12.3 oranında daha fazladır. 2004 yılı itibariyle sektörde 5.8 milyon insan çalışmakta ve bu sayı yirmi beş birlik üyesi içindeki toplam istihdamın %3.1'ine karşılık gelmektedir. Ayrıca birlik genelinde 2002-2004 yıllarını kapsayan dönemde toplam istihdam düşüş eğilimindeyken, bu sektörde istihdam %1.85 oranı ile artış yönünde seyretmiştir. Bunun yanında;

- Çalışanların %46.8'i en az üniversite mezunudur (genel istihdam bakımından bu oran %25.7'dir).
- Sektör kayıtlarına göre; çalışanların %17'si geçici işçidir (genel istihdam bakımından bu oran %13.3'tür).
- Part-time çalışma oranı daha yüksektir (dört işçiden biri, oysa genel istihdam bakımından bu oran %17.6'dır).
- Bağımsız çalışanların oranı genel istihdam içindeki orandan iki kat daha fazladır (%14.1'e karşın %28.8) (European Commission, 2006, s. 6).

Teknoloji ve sektör arasındaki ilişki üzerinde durulmuş ve bu bağlamda; teknoloji ve özellikle artan difüzyon ve internetin öneminin (korsanlık sorununun uygun bir biçimde ele alınmasına vurgu yapılmıştır), yaratıcı medya ve internet sektörünün büyümesi bakımından yönlendirici nitelikte olduğuna değinilmiştir. Ayrıca medya kullanımının sektör üzerindeki etkisinin son yıllarda oldukça büyük olduğu ve gelecekte de sektör için önemli bir faktör olacağı; kültürel miras, görsel sanatlar ve sahne sanatları gibi geleneksel sanatların bile, oluşan yeni teknolojik uyarlamalardan kaçamayacağı belirtilmiştir.

Çalışmaya göre; öncelikle kültürel ve yaratıcı ürünler, yerel bir kitleye yönelik olarak onun dil ve kültürünü karşılayacak özelliktedir ve bu durum kültürel mal ve hizmet üretiminin diğer bölgelere kaymasını güçleştirmektedir. Bu nedenle kıyı ötesi ekonomi (üretim düzeyinde bile) diğer sektörlerle göre daha az gelişmiştir. Kültürel ve yaratıcı sektördeki iş kayıplarının ise büyük oranda; dağıtımdaki yeni formlar ve yeni iş modellerinin aciliyeti gibi yeniden yapılanma sürecinin sonucu olduğu gözlemlenmektedir. İkincisi, yaratıcılık ve yenilikçilik becerilerinin kümelenmesini destekleyen ortamlara, yetenekleri ve yaratıcıları (yaratıcı sınıf) çekmek için rekabetçi bir yarış söz konusudur. Avrupa, yabancı ülke koşullarıyla cezbedilen (özellikle finansal), video oyunları, sinema gibi sektörlerde yetenek göçü riskini yaşamaktadır.

Raporda kültür ve inovasyon faktörleri, bölgelere yatırımın, yaratıcı yeteneğin ve turizmin çekilmesi konusunda bakımından önemli rol oynamaktadır. Paradoksal olarak, bilgi teknolojileri mesafe ve zaman kısıtlamalarını ortadan kaldırmış olsa da, fiziksel konum ve sosyalleşme unsurları ekonomik başarı için vazgeçilmezdir ve yerel piyasa bir gerçekliktir. Bunun yanında kültür, birlik GSYİH'nı %5.5 oranında temsil eden ve küresel pazar payında Avrupa'nın %55'ine sahip olduğu turizm için itici bir güç niteliğindedir. Avrupa, dünyanın en fazla ziyaret edilen yeridir. 2005 yılında, kıta genelinde 443.9 milyon turist kaydedilmiştir. Kültürün yerel sosyo-ekonomik yapı üzerindeki bir diğer etkisi de; sosyal bütünleşme ve bölgesel uyum aracı olarak hizmet vermesidir.

Çalışmada, politika yapıcılar için güçlü nicel bir veri tabanı oluşturulması başlığı altında ise; sektör için gerek ulusal gerekse Avrupa düzeyinde, uygun istatistiksel araçlar ve göstergelerle desteklenen stratejik bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Kültürel ve yaratıcı sektörün, ekonomik boyutu bağlamında Avrupa entegrasyonu bakımından sahip olduğu role değinen bu rapor; sanat sektörü ve sektörün temel yapıtaşları olan sanatçıların durumuna ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

1.3. Sanatçıların Sosyal Statülerine İlişkin Avrupa Parlamentosu 2007 Yılı Raporu

Sanatçıların Sosyal Statülerine İlişkin Avrupa Parlamentosu 2007 Yılı Raporu, başlangıç bölümünde ilk olarak UNESCO'nun kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesine ilişkin sözleşmesinin ve konuya ilişkin diğer çalışma sonuçlarının dikkate alındığı vurgulanmış ve devamında ortaya konulan; sanatçıların korunması ve durumlarının iyileştirilmesi, yaşam boyu eğitim, amatör aktivitelerin yeniden yapılandırılması gibi amaçlar çerçevesinde atılacak adımlar sıralanmıştır. Buna göre;

- Avrupalı sanatçılara yönelik olarak deneysel bir pilot uygulama çerçevesinde elektronik bir sosyal güvenlik kartı uygulaması başlatılmasının tartışıldığı belirtilmiş,
- Avrupa birliği içerisinde genel çalışanlar ile sanatçılarla ilgili mobilizasyonu ayırma gereksinimi vurgulanmış,
- Sanatçıya ilişkin tüm bilgileri içerecek bir kartın, mesleğe özgü problemleri çözebileceğinin göz önünde bulundurulduğu belirtilmiş,
- İyi uygulama ve bilgilerin değişimi sürecinin daha etkin koordine edilmesinin önemi vurgulanmış,
- Sanatçıların çalışma biçimlerinin atipik olan doğasının dikkate alınması ihtiyacı vurgulanmış,
- Sanatçıların yeniden eğitim fırsatlarının desteklenmesi gerekliliği üzerinde durulmuş,
- Tüm Avrupa konservatuarları, sanat akademileri ve diğer resmi okullarda verilen ve tüm üye devletlerde çalışma imkanını tanıyan diploma ile diğer yeterliliklerle ilgili özel bir dikkat gösterilmesi yönünde üyelere çağrıda bulunulmuştur. Bologna süreci bağlamında; öğrencilerin sadece sanatsal yeteneklerinin değil aynı zamanda genel yeteneklerinin ve diğer profesyonel alanların geliştirilmesi için, yüksek nitelikli kişisel eğitim ve mesleki eğitimi destekleyen resmi sanat çalışmalarına katkı sunmaları tartışılmıştır. Ayrıca birliğe üye devletlere giriş yapmak isteyen üçüncü ülke sanatçılarının mobilizasyonu için, bu ülkelerde ulusal konservatuarlar ve sanat akademileri tarafından sağlanan diploma ve

diğer yeterlilikler konusunda Avrupa düzeyinde destekleyici önlemlerin önemi vurgulanmış,

- Üye devletlere, işgücü piyasalarından, birliğe yeni üye devlet sanatçılarının faydalanmalarına ilişkin tüm sınırlamaları bertaraf etmeleri konusunda çağrıda bulunulmuştur

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-0236&language=EN> -TA-2007)

Raporda, sanatçıların çalışma yaşamının kendine özgü yapısına dikkat çekilmesi ve bu bağlamda bazı çözüm önerilerine de yer verilmesi dikkat çekicidir.

1.4. Sanatçıların Sosyal Statülerine İlişkin Avrupa Parlamentosu 2011 Yılı Raporu

Sanatçıların Sosyal Statülerine İlişkin Avrupa Parlamentosu 2011 Yılı Raporunda, kültürel ve sanatsal alan ile endüstri sözcüğü birlikte kullanılmış ve alanın ekonomik bakımdan sahip olduğu öneme sıkça vurgu yapılmıştır. Nitekim ortaya konulan rapor sonuçlarının ilk başlığı bu noktaya temas etmektedir. Raporda, belli başlıklar altında atılan adımlar ve varılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin Avrupa Birliği'nin itici gücü olduğuna ilişkin başlık altında;

- Kültürel ve yaratıcı alanının ve bu alana ilişkin faaliyetlerin Avrupa ekonomisi üzerindeki etkisinin analiz edilmesi ihtiyacı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda; bu alana ilişkin faaliyetlerin özelliklerini ortaya koymak, amaç ve problemlerini daha iyi anlayabilmek ve daha etkin önlemleri hayata geçirebilmek için her birinin sırasıyla açıklanması ve tanımlanmasına vurgu yapılmış,
- Üye devletlere, kültürel ve yaratıcı alan için özel ve kamusal yatırımların bir arada olduğu ikili ekonominin gerektirdiği gelişmenin farkındalığı ile, kendi kültürel miraslarını güçlü işbirliği ile koruma ve desteklemeleri için çağrıda bulunulmuş,
- Tıpkı ekonominin diğer pek çok yeni sosyal ve ekonomik kaynağında olduğu gibi bu alanın muhteşem sinerjik güce sahip olduğunun farkındalığı vurgulanmıştır.
- Eğitim, öğretim ve farkındalık yaratma başlığı altında;
- İlköğretimden yükseköğretime ve/veya mesleki eğitime kadar bütün yaş grupları arasında, sanat ve kültür eğitimine katkı sunulması için üye devletlerin desteklediği belirtilmiş,

- Sosyal ağları kullanma ve çalışma becerilerini içeren teknik, girişimci ve piyasaya yönelik yeteneklerin ve fikirlerin gelişimi ile mesleki eğitime yönelik programların önemine vurgu yapılmış,
- Katılımlı eğitim programları ve yaşam boyu eğitim fırsatlarının temini için, kültürel ve yaratıcı endüstri ile üniversiteler, araştırma merkezleri, sanat okulları ve sanat kuruluşları arasındaki yakın işbirliği ve diyalogun önemi üzerinde durulmuş,
- Erasmus ve Genç Girişimciler için Erasmus programları kapsamında, kültürel ve yaratıcı sektörde üniversiteler ile girişimler arasında işbirliğini sağlamaya imkan tanıyacak yeni pilot projelerin yaratılması önerilmiştir.
- Çalışma koşulları ve girişimcilik başlığı altında;
- Kültürel ve yaratıcı girişimcilik konusunda yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde güçlü bir anlayışın geliştirilmesi ihtiyacına vurgu yapılmış,
- Ücret ayrımcılığına karşı savaşıma ve mesleklerin hangi nitelik seviyelerine karşılık geldiği konusunda bir derecenin geliştirilmesi ihtiyacı üzerinde durulmuş,
- Kültürel ve yaratıcı sektörde çalışanların karşılıklı olarak deneyimlerini paylaşabilecekleri, katılımlı ve pilot projelerle uluslararası ve sınır ötesi boyutta tecrübe kazanabilecekleri, telif hakları ve sosyal haklar gibi konulardaki düzenlemelere ilişkin bilgilerini tamamlama fırsatı bulabilecekleri; çok dilli Avrupa düzeyinde bir platformun oluşturulması konusunda çağrıda bulunulmuş,
- Bu alanın çalışma koşulları ile ekonomik, sosyal, yasal ve vergilendirmeye ilişkin konularının, kültürel ve yaratıcı endüstri ve çalışma koşullarının girişimcilik boyutu bağlamında dikkate alınması ihtiyacının altı çizilmiş,
- Kültürel ve yaratıcı endüstrinin birlik ekonomisi üzerindeki etkisinin analiz edilmesi için her sektörel dalda işsizlik ve iş yaratma değeri üzerine bir performans değerlendirme rehberi yayınlanması konusunda çağrıda bulunulmuştur (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+PDF+V0//EN>).

Rapor kapsamında, sanatçıların durumunun gerek ekonomik ve eğitim gerekse çalışma koşulları bağlamında ele alınması konuya ilişkin daha bütünsel bir yaklaşımın sergilendiğini göstermektedir. Bu bilgilerden sonra aşağıda Avrupa Birliği'nin temel bazı düzenlemeleri üzerinde durulacaktır.

2. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon tarafından, 07.12.2000 tarihinde Nice’de imzalanan Şart, resmi bir beyan niteliğinde olup Avrupa Birliği üyesi devletlerin ortak anayasal değerlerine dayanmakta, temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler içermektedir. Şartının imzalanmasıyla, o tarihe kadar dağınık şekilde haklar tek bir belgede birlik düzeyinde sistematik hale getirilmiştir. Temel haklar şartı, ekonomik olarak kurulan Avrupa topluluğunun, sosyal ve siyasal anlamda da bir bütünlük kazanması yönündeki çabayı göstermektedir (<http://politikakademi.org/2014/07/ab-duzeyinde-temel-sosyal-haklarin-korunmasi/>).

Avrupa Birliği anayasasının kabul edilmesinden sonra temel haklar şartı birlik düzeyinde bağlayıcı bir hukuki belge niteliği haline gelmiştir. Şart incelendiğinde, sosyal politika alanında önemli kazanımların elde edildiği görülmektedir.

Düzenleme kapsamında sosyal politika alanında; toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, kadın ve erkek arasında eşitlik, yaşlıların hakkı, engelli kişilerin topluma kazandırılması, işçilerin işyerinde bilgilendirme ve danışma hakkı, toplu görüşme ve eylem hakkı, iş bulma hizmetlerine erişim hakkı, haksız işten çıkarma durumunda koruma, adil ve hakkaniyete uygun çalışma koşulları, çocuk işçiliğinin yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması, aile ve meslek yaşamı, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hakları güvence altına alınmıştır (<http://www.avrupa.info.tr/index.php?id=452&L=2>).

Temel Haklar Şartı’nda koruma altına alınan haklar bağlamında üç ilkeye önem verildiği gözlenmektedir. İlk olarak, halkların siyasi, medeni, ekonomik ve sosyal haklarını tek bir metinde toplayan Şart, hakların bölünmezliği prensibini vurgulanmakta; şimdiye kadar siyasi ve medeni hakların bir hukuki metinde, ekonomik ve sosyal hakların ise başka bir metinde yer almasına yönelik ayrımcı anlayışa son verilmektedir. Şart bünyesinde teminat altına alınan hakların, birlik yurttaşları için kabul edilen haklar istisna kabul edilerek, yurttaşlık ayrımı yapılmaksızın tüm bireyler için geçerli olması hakların evrenselliği ilkesinin benimsendiğini göstermektedir. Temel haklar şartının, haklar için modern tehlikelere karşı da koruma sağlaması hakların modern bir anlayış çerçevesinde ele alındığını göstermektedir (<http://politikakademi.org/2014/07/ab-duzeyinde-temel-sosyal-haklarin-korunmasi/>). Düzenleme kapsamında, sosyal politika alanına ilişkin olarak ortaya konulan haklar, sanatçıların çalışma ilişkilerinde temel bazı haklara ulaşımı bakımından önem arz etmektedir.

3. 883/2004 Sayılı Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Koordinasyonuna İlişkin Tüzük

Üye ülkeler arasında sosyal güvenliğin koordinasyonun sağlanmasına yönelik tedbirler, 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasının ardından yayınlanan 3/58 ve 4/58 sayılı tüzükler ile alınmıştır. İzleyen yıllarda daha geniş kapsamlı bir koordinasyon müktesebatı oluşturma yönündeki çabalar, 1408/712 sayılı Birlik içinde Dolaşan İşçiler ve Ailelerinin Sosyal Güvenlik Rejimlerinin Uygulanması Hakkında Tüzüğün yayınlanması ile devam etmiş ve sonrasında 574/72 sayılı Uygulama Tüzüğü de yayınlanmıştır.

1408/71 sayılı tüzük ile vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın yasaklanması, kişinin ekonomik faaliyetini sürdürdüğü üye devletin sosyal güvenlik mevzuatının uygulanması, yararlananın ikamet etmediği veya artık ikamet etmediği üye devletteki haklarının transferi, bu hakların kazanılması için öngörülen sürenin tamamlanmasında zaman kayıplarının önlenmesi amacıyla, farklı üye devletlerde geçen sürelerin birleştirilmesi hedeflenmiştir. 1408/71 sayılı tüzük 2009 yılından itibaren yerini 883/2004 sayılı tüzüğe bırakmış, bu tüzük ile 1408/71 sayılı tüzüğün temel yaklaşımı korunmakla birlikte, sosyal güvenliğin koordinasyonun kapsamı, hem sigortalılar hem de sigorta kolları bakımından genişletilmiştir. Bu çerçevede emekliler de sosyal güvenliğin koordinasyonu kapsamına alınmış, işsizlik ödeneğinin ihracı genişletilmiş ve erken emeklilik ve kısmi emeklilik gibi emekliliğe geçiş sistemleri de 883/2004 sayılı tüzüğe dahil edilmiştir. Yeni tüzükle birlikte getirilen yenilikler genel olarak şunlardır:

- Sigortalılar ve haklar bakımından kapsamın genişletilmesi yoluyla sigortalıların hakları güçlendirilmiştir.
- Sadece aktif nüfusun değil üye ülkelerin sosyal güvenlik mevzuatlarına dahil tüm vatandaşların tüzük kapsamına alınması sağlanmıştır.
- Kademeli ya da erken emeklilik gibi emeklilik öncesi rejimlerin de kapsama alınmasıyla kapsamdaki sigorta kolları sayısı artmıştır.
- Kişiler bir başka Birlik üyesi ülkede iş aramaya gittiğinde işsizlik yardımı haklarının transfer edilmesine imkân tanıyan bir düzenleme yapılmıştır.
- Özellikle bir ülkede ikamet edip, diğerinde çalışan sınır işçileri için ayrımcılığın önlenmesine dönük tedbirleri kuvvetlendiren düzenlemeler yapılmıştır.
- Sosyal güvenlik haklarının ihraç hakkı artırılmıştır.
- İyi yönetişime yönelik ilkeler hayata geçirilmiştir (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:284:0001:0042:EN:PDF>).

Sanatçıların çalışma koşulları bakımından, öne çıkan temel özelliklerden biri mobilizasyon düzeyinin oldukça yüksek olmasıdır. Bu durumun en belirgin sonuçlarından biri ise, sosyal

güvenlik haklarına ulaşma konusunda yarattığı mağduriyettir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik hakkı ve sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonuna ilişkin bu düzenleme, sanatçıların yaşadığı bu mağduriyeti giderme bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

4. 2003/88/EC Sayılı Çalışma Sürelerinin Düzenlenmesine İlişkin Direktif

Çalışma sürelerinin düzenlenmesinde asgari sağlık ve güvenlik gereksinimlerini ortaya koyan 04.11.2003 tarihli direktifin ilk maddesinde, düzenlemenin amaç ve kapsamına yer verilmiştir. Devamında ise konuya ilişkin temel kavramlar tanımlanarak direktifin günlük dinlenmeler, hafta tatili, yıllık izinlerin asgari süreleri ve ara dinlenmelerine; haftalık azami çalışma süreleri ve gece çalışması ile vardiya usulü çalışma ve çalışma düzenlerine uygulanacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda çalışma süresi; “ulusal yasalar ve/veya uygulamalarla belirlenen, işçinin, işverenin gözetimi ve denetimi altında, işverence verilen görevleri yerine getirirken geçen tüm süreler”; dinlenme süresi ise “çalışma süresinden sayılmayan tüm süreler” olarak tanımlanmıştır (m. 2).

Her işçi bakımından, 24 saatlik bir dönemde 11 saat asgari sürekli dinlenme süresinin temin edilmesi, günlük çalışma süresi 6 saatten fazla olan işçiler için ara dinlenmesi verilmesi, 11 saatlik günlük dinlenme süresine ek olarak her bir 7 günlük sürede kesintisiz asgari 24 saatlik dinlenme süresinin sağlanması için üye devletlerin gerekli önlemleri alması öngörülmüştür (m. 3,4,5).

“Haftalık azami çalışma süresi” başlığı altında; üye devletlerin haftalık çalışma süresini, işçilerin sağlık ve güvenliğini koruma ihtiyacını göz önünde bulundurarak kanunlar, yönetmelikler, idari düzenlemeler veya endüstrinin iki tarafı arasındaki sözleşmeler ya da toplu sözleşmeler ile sınırlandıracağı ve fazla mesai ile birlikte her bir 7 günlük ortalama çalışma süresinin 48 saati aşmayacağı vurgulanmıştır (m.6). Ayrıca üye devletler için, hak kazanma ve kullanım şartları ulusal mevzuat ve/veya uygulamalarla belirlenecek olan asgari 4 hafta ücretli izin hakkının sağlanması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü öngörülmüştür. İstihdam ilişkisinin sona erdiği haller dışında, yıllık asgari ücretli izin, yerine geçecek bir ödenekle ikame edilmesinin mümkün olmadığı da belirtilmiştir (m.7).

Gece çalışma süresine ilişkin maddede ise, gece işçileri için normal çalışma süresinin 24 saat içinde ortalama 8 saati geçemeyeceği; işi özel tehlikeler, ağır fiziksel ve zihinsel yükler taşıyan gece işçileri bakımından ise gece çalışması yapıldığı sürece, 24 saat içinde 8 saatten fazla çalışılmayacağı öngörülmüştür (m.8)(ab.calisma.gov.tr).

Çalışmaları, standart çalışma biçimlerinin çoğu zaman dışında kalan sanatçılar bakımından çalışma sürelerine ilişkin koruyucu düzenlemeler önem arz etmektedir.

5. 91/383/EEC Sayılı Belirli Süreli veya Geçici İş Akitleri İle Çalışan İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesine İlişkin Direktif

Belirli Süreli veya Geçici İş Akitleri İle Çalışan İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesine İlişkin Direktif, belli nitelikteki iş ilişkileri bağlamında istihdam edilen işçiler bakımından uygulama alanına sahiptir. 25.06.1991 tarihli Direktif; iş akdinin bitiminin; belli bir tarihe ulaşılması, belli bir görevin bitmesi ya da belli bir olayın gerçekleşmesi gibi objektif koşullara bağlandığı belirli süreli iş akitleri ile istihdam edilen işçiler ve de bir işveren ile işçi arasında geçici bir iş için, işveren lehine ve onun şirketinde ya da işletmesinde geçici iş akitleri ile çalışan işçilere uygulanır (m.1).

Bu düzenleme ile işveren tarafından aynı şirkette veya işletmede çalışanlara iş sağlığı ve güvenliği alanında uygulanan korumanın, belirli süreli ya da geçici iş akitleri ile çalışan işçilere de aynı düzeyde sağlanması amaçlanmıştır.

Üye devletlere özellikle aşağıdaki konularda gerekli adımları atmaları konusunda çağrıda bulunulmuştur;

- Söz konusu iş akitleri ile istihdam edilen işçilere çalışmaya başlamadan önce, işlerini yaparken karşılaşacakları riskler hakkında bilgi verilmeli,
- Bu bilgiler; ulusal mevzuat çerçevesinde gerekli olan özel mesleki nitelikleri veya yetenekleri ya da özel tıbbi raporları kapsamalı ve ulusal mevzuat ile tanımlandığı şekilde, işin getireceği herhangi bir özel risk de açık şekilde belirtilmeli (m.3).
- İşçilerin nitelikleri ve tecrübeleri göz önünde tutularak, işin niteliğine uygun yeterli eğitimi almalarına yönelik gerekli önlemlerin alınması sağlanmalı (m.4).
- Ulusal mevzuat ile tanımlandığı şekilde özel tıbbi raporların alınması için gerekli tedbirler alınmalıdır (m.5) (<http://www.casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/5/dosya-5-3034.pdf>).

Düzenleme kapsamında, söz konusu iş sözleşmesi türleri ile çalışan kişilerin iş sağlığı ve güvenliği haklarına ilişkin olarak alınması gereken önlemler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, işgücü piyasasında çoğu zaman atipik çalışma biçimleri içinde yer alan sanatçıların iş sağlığı ve güvenliği hakkına ulaşımı bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, düzenleme kapsamındaki hükümler konuya ilişkin devlet ve işveren yükümlülüklerine de işaret etmektedir.

Sonuç

Toplumların sosyal ve kültürel birikimlerinin bir ifadesi olan sanatın insanların yaşamlarını zenginleştiren bireysel yönü yanında, toplumsal açıdan da büyük bir önemi bulunmaktadır. Sanatın temelinde yatan husus, insanların yaratıcı yönlerinin gereği gibi ortaya çıkabilmesidir. Sanatçılar toplumsal politikaların yönlendirilmesi ve şekillenmesi noktasında önemli rol oynamakta, yaratıcı ve eleştirel bakış açıları ile toplumun ilerlemesine katkı sunmaktadırlar. Bu bakımdan, sanata ve sanatçıya gereken önemi ve değeri veren toplumlar sosyal, kültürel ve endüstriyel alanda da ilerleme kaydetmektedir.

Ülkemizde, sanat ve sanatçının korunması bakımından devletin anayasal düzeyde yükümlülükleri bulunmaktadır. Ayrıca resmi aday statüsünde olduğumuz Avrupa Birliği'nin bu alana ilişkin düzenlemeleri ulusal düzeyde konuya ilişkin yasal ve idari tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Gerek anayasal yükümlülüklerin hayata geçirilebilmesi, gerekse taraf olunan uluslararası hukuki düzenlemelerin gereklerinin yerine getirilmesi bakımından sanatçı haklarının korunup geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Sanatsal alanın birbirinden farklı faaliyet konularını bünyesinde barındırması gerek çalışma biçimleri, gerekse çalışma koşulları bakımından dağınık ve farklı bir yapıyı beraberinde getirmektedir. Bu parçalı görünüm ise sanatçıların çalışma ilişkileri kapsamındaki temel haklarının ve sorunlarının belirlenerek genelleme yapılmasını güçleştirmektedir. Sanatçıların çalışma hayatının kendine özgü yapısı ve özellikleri bu konuya ilişkin özel düzenleme ve uygulamaların hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Ülkemizde ise, sanatçıların özellikle iş ilişkileri çerçevesinde; bireysel iş hukuku, toplu iş hukuku ya da sosyal güvenlik hukukuna ilişkin hakları bütün olarak genel nitelikli hukuksal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda, sanatsal çalışmanın niteliğiyle çatışan düzenlemelerin uygulanma gücünün yaratması sanatçıların haklarına tam anlamıyla ulaşabilmelerini engellemektedir. Ayrıca, sanatsal çalışmaların çoğu iş mevzuatı hükümlerinin gerektiği şekilde uygulanmadığı ve oldukça esnek iş ilişkileri kapsamında, yeterli denetim sağlanmadan ifa edilmektedir. Bu nedenle, alana ilişkin etkin bir denetim ve yaptırım mekanizmasının da hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde, sanatçı haklarının korunması bakımından hayata geçirilecek özel nitelikli hukuksal düzenlemeler ve alınacak idari tedbirler bakımından, yukarıda üzerinde durulan Avrupa Birliği düzenlemeleri, konuya ilişkin sorun alanlarının tespiti ve çözüm yollarının geliştirilmesi bakımından yol gösterici olacaktır. Bu düzenlemeler, ulusal düzenlemeler bakımından yol gösterici bir işlev üstlenmeleri yanında, sanatçı hakları konusunda yeknesak bir yapılanmayı amaçlamaları bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Kaynakça

- Aktay, N., Arıcı, K., Senyen, T. (2013). *İş Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bilir, A. (2012). Mekanikleşen Dünyada İnsani Değerleri Arayan Sanatçı-Sean Scully. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 1-22.
- Erdoğan, M. (2015). Küresel Çağda Çağdaş Sanat ve Küresel Sanat Pazarı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 75-98.
- European Commission. (2006). *The Economy Of Culture In Europe*.
http://ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf (Erişim tarihi: 08.04.2016).
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-20070236&language=EN>(Erişim tarihi: 18.11.2016).
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+PDF+V0//EN>(Erişim tarihi: 20.03.2017).
- <http://www.avrupa.info.tr/index.php?id=452&L=2>(Erişim tarihi: 10.04.2017).
- <http://politikakademi.org/2014/07/ab-duzeyinde-temel-sosyal-haklarin-korunmasi/>(Erişim tarihi: 03.05.2017).
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:284:0001:0042:EN:PDF>
ab.calisma.gov.tr (Erişim tarihi: 20.07.2017).
- <http://www.casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/5/dosya-5-3034.pdf> (Erişim tarihi: 06.05.2018).

SAT VE GERİ KIRALAMA İŞLEMLERİNİN TFRS 16'YA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE BOBİ FRS İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Fethi DURMUŞ²⁷¹
Prof. Dr. Fikret OTLU²⁷²

Özet

Ülkemizde Muhasebe ve denetim alanında meydana gelen gelişmeler sonucunda Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yapılan düzenlemelerle TFRS 16 Kiralama İşlemleri Standardı 01.01.2019 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmış olup, TMS 17 Kiralamalar standardı yürürlükten kaldırılmıştır. TFRS 16 kiralamaların finansal tablolara alınması, ölçümü, sunumu ve açıklanmasına ilişkin ilkeleri belirler. Standardın amacı, kiracı ve kiraya verenlerin bu işlemleri gerçeğe uygun bir biçimde göstererek, ihtiyaca uygun bilgiler sunmasını sağlamaktır. Bu bilgiler, kiralamaların işletmenin finansal durumu, finansal performansı ve nakit akışları üzerindeki etkisinin finansal tablo kullanıcıları tarafından değerlendirilmesinde esas teşkil eder. Standartta kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde özellikle kiracılar açısından çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmada TFRS 16'ya göre Sat ve Geri Kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi konusu ele alınacak, TFRS 16'nın kiralama işlemlerinde getirdiği değişiklikler açıklanacak ve BOBİ FRS Bölüm 15 ile karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sat ve geri kirala, Finansal Kiralama, TFRS 16.

1.GİRİŞ

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından Ocak 2016'da UFRS 16 "Kiralamalar" standardı yayınlanarak 01.01.2019 tarihinde yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Böylece UFRS 16 Kiralamalar standardı ile kira sözleşmeleriyle ilgili, en azından kiracılarla ilgili, yeni bir kira muhasebesi dönemi başlamış olup, kiralama işlemlerinin finansal tablolara yansıtılmasında kullanılan mevcut Standart olan TMS 17 *Kiralama İşlemleri standardı yürürlükten kaldırılmıştır*. TMS 17 *Kiralama İşlemleri standardı*, kiracıların, faaliyet kiralamalarından kaynaklanan varlık ve yükümlülüklerini finansal tablolarına yansıtmalarına ilişkin bir hüküm içermemektedir. Bu sebeple birçok yatırımcı ve analistin, bilanço dışı kalan bu kiralamalardan kaynaklanan varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolar üzerindeki etkisini

²⁷¹ İnönü üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü ahmet.durmus@inonu.edu.tr

²⁷² İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü fikret.otlu@inonu.edu.tr

görmek amacıyla kiracının finansal tablolarında raporlanan tutarlar üzerinde düzeltme yapması gerekebilmektedir. Ancak, eldeki kısıtlı bilgiler nedeniyle, yapılan düzeltmeler hatalı olabilmekte ve bu durum piyasalarda asimetrik ve yanlış bilginin oluşmasına sebep olabilmektedir (www.kgk.gov.tr).

Standart değişikliğinin gerekçesini değişik kesimler, IASB Başkanı Sir David Tweede'nin yarattığı hava veya bakış açısına bağlamaktadır. Kasım 2012'de Londra Ekonomi Okulu'nda gerçekleşen bir konuşmada Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu başkanının “*şirketlerin operasyonel kiralama işlemlerini bilançolarında göstermiyor olmaları artan risk konjonktüründe ele alınması gereken bir konudur. 2014 sonu itibariyle halka açık olan ve UFRS veya USGAAP raporlama yapan şirketlerin bilanço dışı risk pozisyonları 3 milyar doları aşmıştır. Finansal kiralama işlemlerinin sonuçlarının bilançoya yansırken, faaliyet kiralaması işlemlerinin bilançoya yansımamasının özellikle artan risk konjonktüründe faaliyet kiralaması yükümlülükleri fazla olan şirketlerin bu yükümlülüklerinin yeterince açıklanmamış olacağı*” şeklindeki bir konuşmasına dayandırılmaktadır (Kaval,2018:13) Onun anlayışına göre, esas finansal kiralama olmakla birlikte sözleşmeler az bir oynamayla faaliyet kiralamasına dönüştürülebilmekte ve bu da bilançolarda oldukça önemli değişikliklere neden olmaktadır. Faaliyet kiralaması ile finansal kiralama hemen hemen aynı sonuçları doğurmasına rağmen farklı mali raporlar düzenlenebilmektedir. Bu nedenle şirketleri bilançolar üzerinden karşılaştırmayı engelleyici bir durum doğmaktadır (Kaval,2018:14) Diğer taraftan, bu durum gerçekte çoğu zaman birbirine çok benzer işlemlerin sadece sınıflandırma farklılığından dolayı farklı şekillerde raporlanması sonucunu doğurmakta ve finansal bilgi kullanıcıları açısından işletmenin varlık ve borçlarını daha düşük göstererek finansal durumunun gerçeğe uygun bir şekilde sunulmasını engellemekte olduğu konusunda eleştirilmektedir (Aktaş vd.,2017:860).

UMS 17 uyarınca faaliyet kiralaması olarak sınıflandırılan sözleşmelerin, UFRS 16 uyarınca bilançoya alınması finansal tablolar üzerinde büyük etkilere yol açacaktır. İlk başta, yeni standart borç/öz kaynak oranı olarak bilanço ve bilanço ile ilgili oranları etkileyecektir. Yeni standardın uygulamaya girmesiyle birlikte faaliyet kiralamalarını önceden finansal durum tablosu dışında bırakan ve yüksek tutarlarda faaliyet kiralaması işlemi yapan işletmelerin varlık ve yükümlülüklerinde önemli ölçüde artış beklenirken, öz kaynaklarda azalış ve bunlara bağlı bazı finansal oranlarında ise bozulmalar beklenmektedir.

Bunun dışında, UFRS 16 aynı zamanda gelir tablosunu da etkileyecektir. Eski standart kapsamında döneme ait kiralama ödemeleri tek seferde faaliyet giderleri kısmında raporlanmaktayken yeni standart söz edilen kira ödemelerine ait amortisman ve faiz giderlerinin

ayrı ayrı raporlanmasını gerektirmektedir. Firmaların faiz giderlerini finansman giderlerinde, amortisman giderlerini ise maddi duran varlıklara ait amortismanlar ile birlikte raporlaması beklenmektedir. Bu sebeple faiz vergi ve amortisman gideri öncesi kâr tutarında (EBITDA) yeni standart uygulamalarının pozitif yönde bir etki yapması beklenmektedir (Acar ve Diğerleri,2017:599)

Yeni standart, faaliyet kiralaması ve finansal kiralama ayrımını ortadan kaldırarak kiracı durumundaki şirketler için birçok kiralamanın tek bir model altında bilançoya alınmasını (kullanım hakkı varlıkları ve kira yükümlülükleri) gerektirmektedir. Kiraya veren şirketler için muhasebeleştirme büyük ölçüde değişmemiş olup faaliyet kiralaması ile finansal kiralama arasındaki fark devam etmektedir (www.deloitte.com)

2. TFRS 16'YA GÖRE KİRALAMA İŞLEMLERİ

TFRS 16 Kiralama İşlemleri standardı 01.01.2019 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmış olup, TMS 17 Kiralamalar standardı yürürlükten kaldırılmıştır. TFRS 16 kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde özellikle kiracılar açısından çok önemli değişiklikler getirmiştir. Bu çalışmada TFRS 16'ya göre Sat ve Geri Kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi konusu ele alınacaktır ancak, TFRS 16'nın kiralama işlemlerinde getirdiği değişikliklere kısaca bir göz atmak yararlı olacaktır. TFRS 16 kiracılar açısından kiralama işlemlerinin finansal kiralama ve faaliyet kiralaması ayrımına son vermiştir. Artık kiracılar kiralama konusu varlık ister finansal kiralamaya göre kiralansın, ister faaliyet kiralamasına göre kiralansın böyle bir ayırım yapmadan kiralama işlemlerini tek bir esasa göre muhasebeleştireceklerdir. Bu esasın ayrıntıları özet olarak aşağıdaki gibidir:

Kiracılar Açısından:

- Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihte finansal tablolarına bir kullanım hakkı varlığı ve bir kira yükümlülüğü yansıtacaktır.
- Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihte kullanım hakkı varlığını maliyet bedeli üzerinden ölçecektir.
- Kiralamanın fiilen başladığı tarihte kiracı, kira yükümlülüğünü o tarihte ödenmemiş olan kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden ölçecektir.
- Kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra kiracı, kira yükümlülüğünün defter değerini, (1) kira yükümlülüğündeki faizi yansıtacak şekilde artıracak ve (2) yapılan kira ödemelerini yansıtacak şekilde azaltacaktır.
- Kira yükümlülüğüne ilişkin faiz tutarını kâr veya zarara yansıtacaktır.

- f) Kiracı, kullanım hakkı varlığını amortismanına tabi tutacak ve TMS 16 Maddi Duran Varlıklar'da yer alan amortisman hükümlerini uygulayacaktır.

Kiraya Verenler Açısından:

- a) Kiraya veren, kiralamaların her birini faaliyet kiralaması ya da finansal kiralama olarak sınıflandırmaya devam edecektir.
- b) Kiraya veren, kiralamanın fiilen başladığı tarihte, finansal kiralama kapsamında elde tutulan varlıkları finansal durum tablosuna alacak ve bunları net kiralama yatırımına eşit tutarda bir alacak olarak sunacaktır.
- c) Kiraya veren, faaliyet kiralamalarından elde ettiği kira ödemelerini doğrusal olarak ya da başka bir sistematik esasa göre finansal tablolarına yansıtacaktır.

3. UFRS 16'ya GÖRE SATIŞ VE GERİ KİRALAMA İŞLEMLERİ

UFRS 16 kiralama işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçümü, sunumu ve açıklanmasına ilişkin temel ilkeleri belirlemektedir. Bu doğrultuda da tarafların (kiracılar ve kiraya verenlerin) bu işlemleri gerçeğe uygun biçimde göstererek ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiler sunmasını amaçlamaktadır. Standartta sat ve geri kirala işleminin, kiracının, varlık kiraya verene aktarılmadan önce dayanak varlığı kontrol etmesi (veya kontrolünü elde etmesi) durumunda uygulanacağı belirtilmektedir (Güneş ve diğerleri,2017:43)

TMS 17'de satış ve geri kiralama işlemleri için çok ayrıntılı ve karmaşık düzenlemelere yer verilmişken, UFRS 16'da çok sade ve anlaşılır düzenlemeler yapılmıştır.

UFRS 16'da kiracı "Bedeli karşılığında, belirli bir süre için dayanak varlığın kullanım hakkını elde eden işletme", Kiraya veren ise, "bedeli karşılığında, belirli bir süre için dayanak varlığın kullanım hakkını veren işletme" olarak tanımlanmıştır.

TFRS 16'nın 98. paragrafında Satış ve Geri Kiralama İşlemi "Bir işletmenin (satıcı-kiracının) bir varlığı diğer bir işletmeye (alıcı-kiraya verene) devretmesi ve aynı varlığı alıcı-kiraya verenden geri kiralaması" olarak tanımlanmıştır. Bir satış ve geri kiralama işleminde, bir işletme (satıcı-kiracı) başka bir işletmeye (alıcı-kiraya veren) bir varlık satmakta ve daha sonra aynı varlığı alıcı kiraya verenden kiralamaktadır. Böylece satıcı-kiracı anında alıcı-kiraya verenden likit fon sağlamakta ve kira sözleşmesi yoluyla satılan varlığı kullanmaya devam etmektedir.

Muhasebeleştirme açısından standardın 99. paragrafı gereğince önce varlığın devrinin bir satış işlemi olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir varlığın devrinin satış işlemi olup olmadığının belirlenmesi için ise, TFRS 15 Satış Sözleşmeleri standardında yer alan hükümleri taşıması gerekmektedir.

TFRS 15 Satış Sözleşmeleri standardının 9. Paragrafında; “İşletme ancak aşağıdaki şartların tamamının karşılanması durumunda müşterisi ile yaptığı bir sözleşmeyi bu Standart kapsamında muhasebeleştirir” hükmü yer almaktadır.

- (a) Sözleşmenin tarafları sözleşmeyi (yazılı, sözlü ya da diğer ticari teamüllere uyarınca) onaylamış ve kendi edimlerini ifa etmeyi taahhüt etmiştir,
- (b) İşletme her bir tarafın devredeceği mal veya hizmetlerle ilgili hakları tanımlayabilmektedir,
- (c) İşletme devredilecek mal veya hizmetlerle ilgili ödeme koşullarını tanımlayabilmektedir,
- (d) Sözleşme ticari öneme sahiptir (başka bir ifadeyle, sözleşme neticesinde işletmenin gelecekteki nakit akışları riskinde, zamanlamasında ve tutarında değişiklik beklenmektedir) ve
- (e) İşletmenin müşteriye devredilecek mal veya hizmetler karşılığı bedel tahsil edecek olması olasıdır. Bir bedelin tahsil edilebilirliğinin olası olup olmadığını değerlendirirken işletme, sadece müşterinin bu bedeli vadesinde ödeyebilmesini ve buna ilişkin niyetini dikkate alır. İşletmenin tahsiline hak kazanacağı bedel, müşterisine bir fiyat indirimi teklif etmesi halinde, sözleşmede beyan edilen bedelin altında kalabilir.

Söz konusu standardın 31. paragrafında: “İşletme taahhüt edilmiş bir mal veya hizmeti (başka bir ifadeyle, bir varlığı) müşterisine devrederek edim yükümlülüğünü yerine getirdiğinde (veya getirdikçe) hasılatı finansal tablolara alır. Bir varlığın kontrolü müşterinin eline geçtiğinde (veya geçtikçe) varlık devredilmiş kabul edilir” denilmektedir.

3.1. Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olduğu Durumlar

TFRS 16'nın 100. paragrafına göre; bir varlığın satıcı-kiracı tarafından devrinin, varlık satışı olarak muhasebeleştirilmesi için TFRS 15'teki hükümleri karşılaması durumunda:

- a. **Satıcı-kiracı**, geri kiralamadan kaynaklanan kullanım hakkı varlığını, elde tuttuğu kullanım hakkı varlığının önceki defter değeri oranı üzerinden ölçer. Buna göre satıcı-kiracı, yalnızca alıcı-kiraya verene devredilen haklarla ilişkili kazanç veya kayıp tutarını finansal tablosuna yansıtır.
- b. **Alıcı-kiraya veren**, varlığa ilişkin satın alma işlemini ilgili Standartları uygulayarak, kiralamayı ise bu Standardın kiraya verenle ilgili muhasebeleştirme hükümlerini uygulayarak muhasebeleştirir.

Standardın 101. paragrafı uyarınca;

- Bir varlığın satışına ilişkin bedelin gerçeğe uygun değerinin, varlığın gerçeğe uygun değerine eşit olmaması ya da

- Kiralamaya ilişkin ödemelerin, piyasa koşullarında olmaması durumunda

işletme, satıştan elde edilen bedeli gerçeğe uygun değerinden ölçmek için aşağıdaki düzeltmeleri yapar:

- Piyasa koşulları altında ödenen tüm bedelleri, ön kira ödemesi olarak muhasebeleştirir ve
- Piyasa koşulları üstünde ödenen tüm bedelleri, alıcı-kiraya veren tarafından satıcı-kiracıya sağlanan ek finansman olarak muhasebeleştirir.

UFRS 16'daki bir satış ve geri kiralama işleminin muhasebeleştirilmesi UMS 17'nin öngördüğünden önemli ölçüde farklıdır. UMS 17'ye göre kiracı, geri kiralama işleminin finansal kiralama olarak sınıflandırılması durumunda ortaya çıkan gelir hemen satış karı olarak muhasebeleştirilmemekte, bunun yerine sözü edilen gelir ertelenmekte ve kiralama süresi boyunca itfa edilmektedir. Eğer sat ve geri kiralama işlemi bir faaliyet kiralaması olarak sonuçlanır ise satış geliri, satış işleminin varlığın gerçeğe uygun değeri üzerinden yapıldığının açık olması durumunda kar olarak muhasebeleştirilmekte, aksi takdirde ertelenmekte ve kiralama süresine yayılmaktadır.

UFRS 16 uyarınca satış ve geri kiralama işleminin muhasebeleştirilebilmesi için, yapılan satış işleminin önce UFRS 15'in gereklerine uygun olarak satış niteliği taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. UFRS 16'ya göre satış ve geri kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi esasları aşağıdaki gibidir;

	Satıcı-Kiracı	Alıcı-Kiraya Veren
Alıcıya yapılan transfer bir satış olarak nitelendirilir ise	<ul style="list-style-type: none">- Varlık bilançodan çıkarılır ve kiracıya ilişkin muhasebeleştirme kuralları uygulanır- Kullanım hakkı varlığı önceki defter değeri oranı üzerinden ölçülür- Sadece alıcı-kiraya verene devredilen haklarla ilişkili kazanç ve kayıp tutarları finansal tablolara yansıtılır	<ul style="list-style-type: none">- Varlığın satın alınmasıyla ilgili, ilgili Standartların muhasebeleştirme hükümleri uygulanır- Kiralamayla ilgili bu Standardın kiraya verenle ilgili muhasebeleştirme hükümleri uygulanır
Alıcıya yapılan transfer bir satış olarak nitelendirilmez ise	<ul style="list-style-type: none">- Varlığın bilançoda izlenmesine devam edilir- Alınan tutarlar UFRS 9 Finansal Araçlar	<ul style="list-style-type: none">- Varlığın devri bir satın alma olarak tanınmaz- Ödenen tutarlar UFRS 9 Finansal Araçlar uyarınca

Standartı kapsamında
finansal borç olarak
kaydedilir

finansal varlık olarak
kaydedilir

3.1.1. Satış Karının ve Defter Değerinin Hesaplanması

Standart, defter değerinin hesaplanmasında kiralama dolayısıyla, aslında devredilmeyen, yani kullanım hakkı şeklinde tekrar kayıtlara alınan kısma düşen defter değerinin kayıtlara alınmasını öngörmektedir. Bir başka ifade ile varlığın alıcıya transfer edilen kısmına ait defter değerinin dikkate alınmasına izin vermemektedir (Örten vd. 2018:322).

Satış karının hesaplanmasında da aynı yaklaşım geçerlidir. Şöyle ki, standart sadece varlığın transfer edilen kısmına ait satış karının muhasebeleştirilmesine izin vermektedir. Kullanım hakkı yoluyla tekrar kayıtlara alınan kısma düşen satış karının muhasebeleştirilmesine ise izin vermemektedir.

Genellikle, bir varlığın gerçeğe uygun değeri defter değerinden daha büyüktür ve bu nedenle bir sat ve geri kirala işlemine başvurulması satış karının muhasebeleştirilmesine neden olabilmektedir.

Kiracının elden çıkardığı varlık klasik kar hesaplamasının dışında tutulduğu için ve karın hesaplanmasında elde edilen finansmanın toplam tutarı dikkate alınmadığı için, UFRS 16 tarafından benimsenen muhasebeleştirme ilkeleri satış işleminin muhasebeleştirilmesi sırasında daha az kar tutarının tanınmasını sağlamaktadır.

Aşağıdaki örneklerde daha çok satıcı-kiracının yapacağı hesaplamalar ve muhasebe kayıtları üzerinde durulmuştur. Ancak, satıcı kiracının dönem sonunda yapacağı değerlendirme işlemleri ve kayıtları, amortisman ayrılması, faiz ve anapara hesaplamaları ve kayıtları üzerinde durulmamıştır.

3.1.2. Satıcı-Kiracının Muhasebe Kayıtları

Örnek: 1 (Satış Fiyatı = Gerçeğe Uygun Değer)

- Bir sağlık kuruluşu sahibi bulunduğu bir tomografi cihazını Yılmaz işletmesine 1.500.000 TL'ye satmıştır.
- Cihazın satış fiyatı gerçeğe uygun değerindedir.
- Daha sonra Yılmaz işletmesi ile bir kiralama sözleşmesi düzenleyerek yıllık 160.000 TL kira bedeli olmak üzere 10 yıllığına kiralamıştır.
- Kira tutarı her yılsonunda ödenecektir.
- Tomografi cihazının defter değeri 1.000.000 TL'dir.
- 10 yıl boyunca yapılacak kira ödemelerinin % 4 iskonto oranı ile hesaplanmış olan bugünkü değeri 1.297.700 TL'dir.
- Cihazın devri TFRS 15 hükümlerine göre bir satış işlemi olarak değerlendirilmiştir.

Satıcı-Kiracının Yapacağı İşlemler:

- Satıcı-kiracı kiraladığı kullanım hakkı varlığının defter değerini; kira ödemelerinin bugünkü değerini, alıcı kiraya verenden kullanım hakkı yoluyla varlığın tekrar devralınan kısmı kabul ederek bu tutarın gerçeğe uygun değere olan oranı kadar varlığın satış öncesi defter değeri üzerinden ölçecektir.
- Aynı biçimde satış karını ise, varlığın kullanım hakkı yoluyla tekrar kayıtlara alınan kısmına düşen satış karını değil, varlığın transfer edilen kısmına ait satış karını esas alacaktır (Örten vd. 2018:322).

Hesaplamalar aşağıdaki gibidir:

	Gerçeğe Uygun Değer (TL)	Oran	Defter Değeri (TL)	Kar/Zarar (TL)
	1.500.000	100	1.000.000	--
Kullanım Hakkı Olarak Devralınan Kısım	1.297.700	0,8651	865.100	--
Alıcıya Transfer Edilen Kısım	202.300	0,1349	134.900	67.400

- Kullanım Hakkı Varlığının Defter Değeri Oranı: (Bugünkü Değer / Gerçeğe Uygun Değer)
- Kullanım Hakkı Varlığının Defter Değeri Oranı: $(1.297.700 / 1.500.000) = 0,8651$
- Kullanım Hakkı Varlığının Defter Değeri: $(1.000.000 \times 0,8651) = 865.100$ TL
- Satış Karı: Gerçeğe Uygun Değerin Transfer Edilen Kısım – Defter Değerinin Transfer Edilen Kısımı)
 - Satış Karı: $(202.300 - 134.900) = 67.400$ TL

1	01. 01. 2018		
	102- BANKALAR	1.500.000	
	260- HAKLAR Kullanım Hakkı Varlığı	865.100	
	253- TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR		1.000.000
	301- KİRALAMA BORÇLARI		129.770
	401- KİRALAMA BORÇLARI		1.167.930
	64?- SATIŞ VE GERİ KİRALAMA KAZANCI		67.400
	Satış ve geri kiralama işleminin kaydı.		
	_____ / _____		

Örnek: 2 (Satış Fiyatı < Gerçeğe Uygun Değer)

- ABC İşletmesi sahibi olduğu bir binayı bir finansal kiralama şirketine 9.000.000 TL'ye satmıştır. Binanın net defter değeri 8.000.000 TL'dir.
- Satış tarihinde binanın gerçeğe uygun değeri 10.000.000 TL olarak belirlenmiştir.
- ABC İşletmesi aynı zamanda finansal kiralama şirketi ile bir kira sözleşmesi yaparak, aynı binayı yıllık kira bedeli 1.200.000 TL olmak üzere 6 yıllığına kiralarak kullanım hakkını elde etmiştir.
- Binanın devri TFRS 15 hükümlerine göre bir satış işlemi olarak değerlendirilmiştir.
- Kira ödemelerinin bugünkü değeri 6.000.000 TL olarak hesaplanmıştır.
- Bu durumda, binanın satış bedeli gerçeğe uygun değeri ile olmadığı için, her iki taraf da, işlemi gerçeğe uygun değerden kayıtlara almak için, düzeltme işlemi yapacaktır.

Çözüm

Binanın:

Net Defter Değeri: 8.000.000 TL

Gerçeğe Uygun Değer: 10.000.000 TL

Satış Bedeli: 9.000.000 TL

Kira Ödemelerinin Bugünkü Değeri: 6.000.000 TL

- ✓ Bu örnekte, binanın satış fiyatı gerçeğe uygun değerinden düşüktür. Bu nedenle aradaki fark satıcı kiracı tarafından ön kira ödemesi olarak muhasebeleştirilecek ve bu tutar kullanım hakkı varlığının ilk ölçüm tutarına ilave edilecektir.

ABC İşletmesinin Yapacağı İşlemler:

	Gerçeğe Uygun Değer (TL)	Oran	Defter Değeri (TL)	Kar/Zarar
	10.000.000	100	8.000.000	--
Kullanım Hakkı Olarak Devralınan Kısım	6.000.000	0,60	4.800.000	--
Alıcıya Transfer Edilen Kısım	4.000000	0,40	3.200.000	800.000

- Kullanım hakkı varlığının defter değerine binanın gerçeğe uygun değeri ile satış değeri arasındaki fark olan (10.000.000 - 9.000.000) 1.000.000 TL eklenecek olup, kullanım hakkı varlığının değeri (4.800.000 + 1.000.000) 5.800.000 TL olacaktır.

1	01. 01. 2018		
	102- BANKALAR	9.000.000	
	260- HAKLAR	5.800.000	
	Kullanım Hakkı Varlığı		
	252- BİNALAR		8.000.000
	301- KİRALAMA BORÇLARI		1.000.000
	401- KİRALAMA BORÇLARI		5.000.000
	64?- SATIŞ VE GERİ KİRALAMA		800.000
	KAZANCI		
	Satış ve geri kiralama işleminin kaydı.		
	_____ / _____		

Örnek: 3 (Satış Fiyatı > Gerçeğe Uygun Değer)

- Satıcı-kiracı işletme sahibi olduğu bir binayı alıcı-kiraya veren bir işletmeye 2.000.000 TL'ye satmıştır. Binanın maliyet bedeli 1.200.000 TL, birikmiş amortismanı 200.000 TL ve defter değeri 1.000.000 TL'dir.
- Satış tarihinde binanın gerçeğe uygun değeri 1.800.000 TL olarak belirlenmiştir.
- Satıcı-kiracı işletme aynı zamanda alıcı-kiraya veren işletme ile bir kira sözleşmesi yaparak, aynı binayı yıllık kira bedeli 120.000 TL olmak üzere 18 yıllığına kiralarak kullanım hakkını elde etmiştir.
- Binanın devri TFRS 15 hükümlerine göre bir satış işlemi olarak değerlendirilmiştir.

- Binanın satış bedeli gerçeğe uygun değeri ile olmadığı için, her iki taraf da, işlemi gerçeğe uygun değerden kayıtlara almak için, düzeltme işlemi yapacaktır.

Çözüm;

Binanın:

Net Defter Değeri: 1.000.000 TL
Gerçeğe Uygun Değer: 1.800.000 TL
Satış Bedeli: 2.000.000 TL

	Gerçeğe Uygun Değer (TL)	Oran	Defter Değeri (TL)	Kar/Zarar (TL)
	1.800.000	100	1.000.000	--
Kullanım Hakkı Olarak Devralınan Kısım	1.259.200	0,6995	699.555	--
Alıcıya Transfer Edilen Kısım	540.800	0,3005	300.445	240.355

- Düzeltme işlemi binanın gerçeğe uygun değeri ile satış bedelinin gerçeğe uygun değeri arasındaki fark dikkate alınarak yapılmıştır. Bu durumda binanın gerçeğe uygun değeri ile satış bedelinin gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olan 200.000 TL, Standardın 101. paragrafı uyarınca alıcı-kiraya veren tarafından satıcı-kiracıya sağlanmış olan bir ek finansman olarak muhasebeleştirilecektir.
- Satıcı-kiracı için borçlanma faiz oranı % 4,5'tir. Bu orandan faydalanarak kira ödemelerinin bugünkü değeri 1.459.200 TL olarak hesaplanmıştır. Alıcı-kiraya verenin satıcı-kiracıya sağlamış olduğu ek finansman desteği bu tutardan çıkarıldığında (1.459.200 – 200.000) satıcı-kiracı için kiralamanın bugünkü değeri 1.259.000 TL olacaktır.

01. 01. 2018			
1	102- BANKALAR	2.000.000	
	260- HAKLAR	699.555	
	Kullanım Hakkı Varlığı		
	257- BİRİKMiŞ AMORTİSMANLAR	200.000	
	252- BİNALAR		1.200.000
	301- KİRALAMA BORÇLARI		81.067
	401- KİRALAMA BORÇLARI		1.378.133
	64?- SATIŞ VE GERİ KİRALAMA		240.355
	KAZANCI		
	Satış ve geri kiralama işleminin kaydı.		
	/		

3.1.3. Alıcı Kiraya Veren Yapacağı Muhasebe Kayıtları

Varlığın devrinin bir satış işlemi oluşturduğu durumlarda, standardın 100. paragrafı gereğince alıcı-kiraya veren, varlığa ilişkin satın alma işlemini ilgili standartları uygulayarak, kiralamayı ise bu standardın kiraya verenle ilgili muhasebeleştirme hükümlerini uygulayarak muhasebeleştirir.

Yukarıdaki örnekte alıcı kiraya veren satın alma işlemini aşağıdaki gibi muhasebeleştirir.

01. 01. 2018			
1	252- BİNALAR	1.800.000	
	136- DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR	200.000	
	102- BANKALAR		2.000.000
	Satın alma işleminin kaydı.		
	/		

Bu örnekte, alıcı kiraya verenin her yıl tahsil edeceği 120.000 TL'nin 16.447 TL'si alacak tutarı (yıllık % 4,5 iskonto oranı), geriye kalan 103.553 TL'si ise kira tutarıdır.

3.1.4. Ek Finansman Tutarının Geri Ödenmesi

Alıcı kiraya veren tarafından satıcı kiracıya sağlanan ek finansman tutarının geri ödemesi aşağıdaki gibi gerçekleştirilecektir.

Örnek:

- X işletmesi, Y işletmesine 5.000.000 TL nakit karşılığı olmak üzere bir bina satmıştır.
- Satış tarihinden hemen önce, binanın gerçeğe uygun değeri 4.500.000 TL, defter değeri ise 3.500.000 TL'dir.
- Aynı zamanda X işletmesi, Y işletmesi ile binanın kullanım hakkı için bir kira sözleşmesi düzenleyerek satmış olduğu binayı yıllık kira bedeli 200.000 TL'ye 20 yıllığına kiralamıştır.
- Yapılan devir işleminin TFRS 15'teki Edim Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesi ile ilgili gerekleri karşılamakta olup, buna göre, varlığın devri bir satış işlemi olarak kabul edilmiştir. X ve Y, bir satış ve geri kiralama işlemi olarak hesaba katılır.

Cözüm:

Binanın satış tarihindeki gerçeğe uygun değeri 4.500.000 TL olup, satış fiyatı 5.000.000 TL olduğu için, satış fiyatının gerçeğe uygun değeri aşan kısmı olan (5.000.000 TL – 4.500.000 TL) 500.000 TL alıcı kiraya verenin satıcı kiracıya sağlamış olduğu ek finansman olarak kabul edilecektir.

Kiralamada örtülü yıllık faiz oranının % 5 olduğu belirlenmiştir. Yıllık ödemelerin bugünkü değeri % 5 iskonto oranı ile 2.492.400 TL olarak hesaplanmıştır. Bu tutarın 500.000 TL'si ek finansman ile ilgilidir. Dolayısıyla kira ödemelerinin bugünkü değeri (2.492.500 TL - 500.000 TL) 1.992.500 TL'dir. Yıllık % 5 iskonto oranının 20 yıllık birikimli tutarı % 12,462 olup, 500.000 TL tutarındaki ek finansmanın 20 yıl boyunca yapılacak olan her bir ödeme içindeki payı (500.000 / 12,462) 40.122 TL'dir. Bu nedenle, her yıl yapılan 200.000 TL tutarındaki ödemenin (200.000 TL – 40.122 TL) 159,878 TL'si kira ödemesi ve (200.000 TL – 159.878 TL) 40.122 TL'si ise ek finansmanın geri ödeme tutarıdır.

3.2.Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olmadığı Durumlar

Bir varlığın satıcı-kiracı tarafından devrinin, varlık satışı olarak muhasebeleştirilmesi için TFRS 15'teki hükümleri karşılamaması durumunda:

Satıcı-Kiracının Kayıtları:

Varlığın devri TFRS 15'teki hükümleri karşılamadığı için, TFRS 9 Finansal Araçlar Standardına gereğince *devredilen varlığın sahipliğinden kaynaklanan bütün risk ve getirileri önemli ölçüde elinde tutmaya devam etmesi halinde işletme, devredilen varlığın tamamını finansal tabloda göstermeye devam eder ve elde edilen bedel karşılığında bir finansal yükümlülüğü finansal tablolara alır.* Bir başka ifade ile devredilen varlığı finansal tablolarında göstermeye devam eder ve devir bedeline eşit tutarda bir finansal yükümlülüğü finansal tablolarına yansıtır ve söz konusu finansal yükümlülüğü TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirir.

Alıcı-Kiraya Veren Kayıtları:

Alıcı kiraya veren devredilen varlığı finansal tablolarına yansıtmaz ve devir bedeline eşit tutarda bir finansal varlığı finansal tablolarına yansıtır. Söz konusu finansal varlığı TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirir.

4. BOBİ FRS'YE GÖRE SAT VE GERİ KİRALAMA İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

BOBİ FRS Bölüm 15'te Satış ve Geri Kiralama İşlemi "*Satış ve geri kiralama işlemi, bir varlığın satışını ve aynı varlığın geri kiralınmasını içerir*" şeklinde tanımlanmıştır.

Satış ve geri kiralama işlemlerinde yapılacak muhasebe kayıtlarının ise kiralama işleminin çeşidine bağlı olduğu belirtilmiştir. BOBİ FRS'de hem kiralama işleminin çeşidinin belirlenmesi hem de muhasebeleştirilmesi işlemleri yürürlükten kaldırılan TMS 17'de yer alan hükümlerle aynıdır. TMS 17'ye göre sat ve geri kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde oldukça ayrıntılı ve aynı zamanda karmaşık düzenlemeler yer almaktaydı. IFRS 16 ile sat ve geri kiralama işlemlerinin

muhasebeleştirilmesi oldukça sade ve anlaşılır hale getirilmiştir. Aynı sadeliğin ve anlaşılabilirliğin BOBİ FRS Bölüm 15 Kiralamalar standardında da yapılması uygulamada kolaylık sağlayacaktır. BOBİ FRS Bölüm 15 Kiralamalar standardında Sat ve Geri Kiralama işlemleri ile ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

- 1) Satış ve geri kiralama işleminin finansal kiralama ile sonuçlanması durumunda, satış gelirlerinin varlığın defter değerini aşan kısmı, satıcı-kiracı tarafından işlemin gerçekleştiği tarihte gelir olarak kâr veya zarara yansıtılmaz. Bu tutar Finansal Durum Tablosuna yansıtılarak kiralama süresi boyunca itfa edilir.
- 2) Bir satış ve geri kiralama işleminin geleneksel kiralama ile sonuçlanması durumunda;
 - (a) Söz konusu satış işleminin gerçeğe uygun değer üzerinden yapıldığının açık olması durumunda, satıcı-kiracı, oluşan satış karı ya da zararını işlemin gerçekleştiği tarihte hemen kayda almak durumundadır.
 - (b) Varlığın satış fiyatının gerçeğe uygun değerinin altında olması durumunda;
 - 1) Ortaya çıkan zararlar, piyasa fiyatının altındaki bir tutarla yapılacak kira ödemeleri ile telafi edilmediği durumda, satıcı-kiracı, her türlü kâr veya zararı işlemin gerçekleştiği tarihte kayda alır.
 - 2) Oluşan zararların piyasa fiyatının altındaki bir tutarla yapılacak kira ödemeleri ile telafi edilmesi durumunda ise satıcı-kiracı, bu zararı Finansal Durum Tablosuna yansıtılarak varlığın tahmini kullanım süresi boyunca kira ödemeleriyle orantılı olarak itfa eder.
 - (c) Satış fiyatının gerçeğe uygun değerinin üzerinde olması durumunda, satıcı-kiracı, gerçeğe uygun değeri aşan kısmı Finansal Durum Tablosuna yansıtılarak ilgili varlığın beklenen kullanım süresi boyunca itfa eder.

Örnek: Bir üretim işletmesi üretim faaliyetlerinde kullandığı bir iş makinesini geri kiralamak amacıyla bir başka işletmeye satmış ve aynı işletme ile bir kira sözleşmesi düzenlemiştir. Gerekli bilgiler aşağıdaki gibidir (Marşap ve Yanık,2018)

		Varsayımlar			
		1	2	3	4
Kiralama Süresi	10 Yıl				
Gerçeğe Uygun Değer	100.000 TL				
Net Defter Değeri	84.000 TL				
Satış Fiyatı		100.000 TL	120.000 TL	96.000 TL	80.000 TL

Çözüm: Bu durumda aşağıdaki varsayımlar değerlendirilmiştir.

1. Varsayım: Varlığın satış fiyatı gerçeğe uygun değerine eşittir.

$$\text{Satış Fiyatı} = \text{GUD}, 100.000 \text{ TL} = 100.000 \text{ TL}$$

$$\text{Satış Karı} = \text{Satış Fiyatı} - \text{Defter Değeri}$$

$$\text{Satış Karı} = 100.000 \text{ TL} - 84.000 \text{ TL} = 16.000 \text{ TL}$$

Bu durumda satış karı gelir tablosuna yüklenecektir.

2. Varsayım: Varlığın satış fiyatı gerçeğe uygun değerinin üzerindedir.

$$\text{Satış Fiyatı} > \text{GUD}, 120.000 \text{ TL} = 100.000 \text{ TL}$$

$$\text{Satış Karı} = \text{Satış Fiyatı} - \text{Defter Değeri}$$

$$\text{Satış Karı} = 120.000 \text{ TL} - 84.000 \text{ TL} = 36.000 \text{ TL}$$

Bu durumda satış karının gerçeğe uygun değeri aşan kısmı olan (120.000 TL – 100.000 TL) 20.000 TL finansal durum tablosuna yüklenecektir. Satış karının geriye kalan kısmı olan (100.000 TL – 84.000 TL) 16.000 TL ise gelir tablosuna yüklenecektir.

3. Varsayım: Varlığın satış fiyatı gerçeğe uygun değerinin altındadır.

$$\text{Satış Fiyatı} < \text{GUD}, 96.000 \text{ TL} = 100.000 \text{ TL}$$

$$\text{Satış Karı} = \text{Satış Fiyatı} - \text{Defter Değeri}$$

$$\text{Satış Karı} = 96.000 \text{ TL} - 84.000 \text{ TL} = 12.000 \text{ TL}$$

Bu durumda 12.000 TL tutarındaki satış karı gelir tablosuna yüklenecektir.

4. Varsayım (1. Durum): Varlığın satış fiyatı defter değerinin altında olduğu için satış zararı vardır.

Bu durumda kira ödemelerinin piyasa fiyatında olup olmadığına bakılacaktır.

Kira ödemelerinin piyasa fiyatının altında olduğu kabul edilirse:

$$\text{Satış Karı / Zararı} = \text{Satış Fiyatı} - \text{Defter Değeri}$$

$$\text{Satış Karı / Zararı} = 80.000 \text{ TL} - 84.000 \text{ TL} = 4.000 \text{ TL zarar}$$

Bu durumda 4.000 TL tutarındaki satış zararı finansal durum tablosuna yüklenecektir.

4. VARSAYIM (2. Durum): Varlığın satış fiyatı defter değerinin altında olduğu için satış zararı vardır.

Bu durumda kira ödemelerinin piyasa fiyatında olup olmadığına bakılacaktır.

Kira ödemelerinin piyasa fiyatında olduğu kabul edilirse:

$$\text{Satış Karı / Zararı} = \text{Satış Fiyatı} - \text{Defter Değeri}$$

$$\text{Satış Karı / Zararı} = 80.000 \text{ TL} - 84.000 \text{ TL} = 4.000 \text{ TL zarar}$$

Bu durumda 4.000 TL tutarındaki satış zararı gelir tablosuna yüklenecektir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada; 01.01.2019 tarihinde yürürlüğe giren TFRS 16 Kiramalar standardına göre Sat ve Geri Kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi konusu açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada daha çok satıcı-kiracının yapacağı işlemler ve muhasebe kayıtları üzerinde durulmuştur.

Çalışmada iki konunun diğerlerine göre daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlardan birincisi satılan varlık geri kiralama yoluyla “Kullanım Hakkı Varlığı” adı altında yeniden bilançoya alınırken defter değerinin ne olacağı konusudur. Standarda göre Satıcı-kiracının, geri kiralamadan kaynaklanan kullanım hakkı varlığını, elde tuttuğu kullanım hakkı varlığının önceki defter değeri oranı üzerinden ölçmesi gerekmektedir. Bu tutar ise varlığın önceki defter değerinin geri kiralamadan kaynaklanan toplam kira ödemelerinin bugünkü değerinin varlığın gerçeğe uygun değerine bölünmesi sonucu bulunacak oranla çarpılması ile suretiyle hesaplanmaktadır. İkincisi ise satış kazancının hesaplanmasıdır. Devredilen varlıkla ilgili satış kazancı hesaplanırken varlığın yararlı ömrünün tamamına göre hesaplanan satış kazancı değil, sadece satıcı kiracının varlığın kontrolünü elinde tuttuğu kiralama süresine göre hesaplanan kazanç tutarıdır. Çalışmada üzerinde durulan diğer konu ise sat ve geri kiralama işlemlerinin TFRS 16 Kiralamalar standardı ile BOBİ FRS 15 Kiralamalar Bölümünde nasıl ele alındığı ile ilgilidir. BOBİ FRS, yürürlükten kaldırılan TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardını referans aldığı için, hükümleri TMS 17 ile hemen hemen aynıdır. TFRS 16 ile sat ve geri kiralama işlemleri oldukça sadeleştirilirken, BOBİ FRS’de TMS 17’de yer alan düzenlemelerin ayrıntıları ve karmaşıklığı aynen devam etmektedir. Bu nedenle BOBİ FRS Bölüm 15’te sat ve geri kiralama ile ilgili düzenlemelerin TFRS 16’da olduğu gibi sadeleştirilmesi ve basitleştirilmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, M., Temiz, H. ve Aktaş, R. (2017) UMS 17 Kiralama İşlemleri Standardından UFRS 16’ya Geçişin Finansal Tablolar Üzerinde Etkisi: Borsa İstanbul Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 19(3); 592-623.

Aktaş, R., Karğın, S.ve Demirel Arıcı, N. (2017) Yeni Kiralamalar Standardı UFRS 16’nın Getirdiği Yenilikler ve İşletmelerin Finansal Tablolarına ve Finansal Oranlarına Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 9(4) 858-881.

Güneş, N., Cebeci Y.ve Cavlak, H., (2017) Yasal Düzenlemeler ve Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Satış Ve Geri Kiralama İşlemleri - Sale And Leaseback Transactions In Terms Of Legislative Regulations And Turkish Accounting Standards, *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi-BSPAD*, 1(2),33-51.

IFRS 16 Leases | Deloitte UK <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/.../ifrs-16-leases.html>.
Erişim Tarihi:20.04.2019

Kaval, H. (2018), IFRS 16: Kiralamalar Standardının Getirdikleri, İlk Uygulama ve Dönem Sonu Dönüştürme Çalışmaları, *İSMMO Mali Çözüm Dergisi*, Kasım - Aralık 28 (150), 11-43.

Marşap, B. ve Yanık S. (2018) Kiralama İşlemlerinin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi, X. Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, 05-09 Aralık, Belek Antalya.

Örten,R.,Kaval,H. ve Karapınar,S. (2018) Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları, Gazi Kitabevi, Ankara.

www.kgk.gov.tr

MUŞ İLİ VE İLÇELERİNDEKİ HASTANELERDE GÖREV YAPAN HEMŞİRELERİN SİGARA İÇME DURUMLARININ İNCELENMESİ

Leyla SEZGİN²⁷³

Edibe PİRİNÇCİ²⁷⁴

ÖZET

Ülkemizde *sigara* içmek yaygın bir alışkanlık ve önemli bir halk sağlığı sorunudur. Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırmanın evrenini Muş ilinde ve ilçelerindeki hastanelerde görev yapan tüm hemşireler oluşturmaktadır. (Cevaplılık oranı %72.6). Elde edilen veriler SPSS paket programına kaydedilip, istatistiksel analizde yüzde, ortalama, Ki-kare Testi kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki hemşirelerin yaş ortalaması 26.58±6.00 yıldır. Hemşirelerin %42.2'si evlidir. Hemşirelerin %61.9'u en az bir kez sigara içmeyi denemiş olup, %52.9'u halen sigara içmektedir. Nargile içme sıklığı ise %28.4 bulunmuştur. Hemşireler sigara içme nedenleri olarak birinci sırada stres giderdiği, ikinci sırada alışkanlık olduğu için, üçüncü sırada ise keyif verdiği için içtiklerini belirtmişlerdir. Hemşirelerde sigara içme oranı yaş ilerledikçe artmakta ($p<0.05$) olup, erkeklerde sigara içme oranı daha yüksektir ($p<0.05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe sigara içme sıklığı azalmaktadır ($p<0.05$). Sonuç olarak hemşirelerde sigara kullanımı sıklığı topluma göre yüksek orandadır. Sigara kullanımını arttıran nedenler göz önüne alınarak hemşirelerde sigara kullanım sıklığının düşürülmesi ve gerekli önlemlerin alınması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Hemşire, Sigara, Hastane, Muş

GİRİŞ

Sigara önüne geçilmesi mümkün bir etken olmasına rağmen, her sekiz saniyede bir bireyin sigaradan kaynaklanan hastalıktan dolayı hayatını kaybetmesine neden olan en sık mortalite nedenidir (1). Dünyada Çin, Doğu ve Güney Avrupa kişi başına günlük sigara tüketiminde ilk sıralarda yer almaktadırlar (2). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA) 2012 sonuçlarına göre Türkiye'de 15 yaş ve üzeri erişkinlerde sigara kullanım oranı %27.1 olup; bu değer 14.8 milyon erişkinine karşılık gelmektedir. Erkeklerdeki (%41.5) sigara kullanım oranı kadınlara (%13.1) göre daha fazla olduğu bildirilmiştir (3). Doktor, hemşire, ebe, eczacı, diş hekimi ve diğer sağlık çalışanları tütün salgınıyla savaşımında çok önemli anahtar role sahiptirler. Sağlık çalışanları toplumda sağlık konularında bilgisi en fazla olan bireylerdir ve bu bilgi doğrultusunda hareket etmeleri gerekir. Toplumla sağlıklı davranış yönünde rol model olmaktadır. Bu durumda sağlık çalışanlarının sigara içme sıklıklarının daha düşük olması beklenir fakat pek çok ülkede tam tersi bir durum söz konusudur. Sağlık çalışanlarının toplumla eşit ya da daha fazla

²⁷³ Hemşire, Devlet Hastanesi, leyliimm@hotmail.com

²⁷⁴ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, edibepirinci@yahoo.com

sıklıkta sigara içtikleri görülmektedir (3, 4). Sağlık meslek örgütlerine ve sağlık çalışanı yetiştiren kurumlara olumlu rol model oluşturma konusunda çok fazla sorumluluk düşmektedir (5).

Sağlık profesyonelleri özellikle sigara bağımlılığının tedavisinde, tütün kontrolü çalışmalarında özel rolleri bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı sağlık profesyonellerinin tütün kullanma oranları önem arz etmektedir. Bu çalışma Muş ilinde ve ilçelerinde görev yapan hemşirelerin sigara içme sıklığı ve etkileyen faktörleri bilmek amacıyla yapılmıştır.

METOT

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırma evrenini Muş ili ve ilçelerindeki kamu hastanelerinde görev yapan tüm hemşireler oluşturmaktadır. Tüm hastanelerde çalışan hemşire sayısı 600 kişidir. Araştırmamızda 436 kişiye ulaşılmıştır (Cevaplılık oranı %72.6).

Anket formu uygulanmadan önce sorularla ilgili açıklamalar yapıp dağıtılıp sonra tekrar toplanmıştır. Anket formu 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hemşirelerin çalışma koşulları ve sosyo-demografik özellikleri, ikinci bölümde sigara kullanımı ile ilgili sorular mevcuttur. Ayrıca sigara kullananların nikotin bağımlılığını belirlemek amacı ile Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi uygulanmıştır (6). Sigaraya bağımlılık düzeyi arttıkça testten alınan puan artmaktadır. Testin Türk dilinde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Uysal ve arkadaşları 2004 yılında yapılmıştır ve güvenilirliği orta düzeyde ($\alpha=0.56$) bulunmuştur (7). Bağımlılık düzeyini “çok az”(0-2 puan), “az”(3-4puan), “orta”(5 puan), “yüksek” (6-7 puan) ve “çok yüksek”(8-10 puan) olarak belirlemektedir (7). Araştırma öncesinde Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulundan etik izin ve hastane yönetimlerinde sözlü veya yazılı izin alınmış olup araştırmanın saha çalışması Haziran-Eylül 2016 tarihlerinde yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin yaş ortalaması 26.58 ± 6.00 (min: 17, max: 60) yıl olup %42.2’si evlidir. %29.1’i (n=127) çalışma şekli sürekli gündüz, %44.5’i (n=194) vardiya şeklinde çalıştığını belirtmiştir. Çalışmamızdaki hemşirelerin %51.8’i (n=226) mesleğinden memnun olmadığını belirtmiştir. Hemşirelerin %61.9’u (n=270) bir kez sigara içmeyi denemiştir. Araştırmaya katılan hemşirelerin sigaraya başlama yaş ortalaması 11.11 ± 9.19 olarak tespit edilmiştir. Hemşirelerin %52.8’i (n=230) halen sigara içmektedir. İçenlerin %39.0’u (n=170) her gün, %13.8’i (n=60) her gün olmamakla birlikte ara sıra içmekte, %9.2’si (n=40) içiyordum, bıraktım ve %38.1’i (n=166) ise hiç içmeyen olarak saptanmıştır.

Tablo 1. Hemşirelerin Sigara Kullanımına İlişkin Bazı Özelliklerinin Dağılımı

Hemşirelerin Sigara Kullanımına İlişkin Bazı Özellikleri (n=436)	Sayı	%
Sigarayı Deneme Durumu (n=436)		
Evet	270	61.9
Hayır	166	38.1
Sigarayı İçmeyi Deneme Yaşı (n=270)		
↓-10	5	1.9
11-13	16	5.9
14-16	88	32.6
17-19	79	29.3
20-22	51	18.9
23-↑	31	11.5
Halen Sigara İçme Durumu (n=436)		
Her gün	170	39.0
Her gün olmamakla birlikte ara sıra	60	13.8
İçiyordum, bıraktım	40	9.1
Hiç içmeyen	166	38.1

Tablo 2. Hemşirelerin Sigara İçme Nedenleri ve Durumlarına Göre Dağılımı

Sigara İçme Nedenleri* (n=230)	Sayı	%
Stres gideriyor	103	44.8
Alışkanlık	79	34.3
Zevk/ keyif veriyor	65	28.3
Aile sorunları	27	11.7
Özenti	25	10.9
Yalnızlık	22	9.6
Dikkatimi dağıtıyor	6	2.6
Sigara içme durumları* (n=230)		

Nöbet tutarken	101	43.9
Stres anında	91	39.6
Her durumda	57	24.8
Sorumluluklarım arttığında	31	13.5
Arkadaş toplantılarında	29	12.6
Maddi sıkıntım olduğunda	19	8.3

* Sorulara birden fazla yanıt vardır. Yüzdeler "n" üzerinden alınmıştır.

Hemşirelerin sigara içme nedenleri ve durumlarına göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 3. Hemşirelerin Tanıtıcı özelliklerine Göre Sigara İçme Durumlarının Dağılımı

Tanıtıcı özellikler	Sigara içme durumu							
	İçen		Bırakan		İçmeyen		Toplam	
Cinsiyet	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%*
Kadın	131	46.6	26	9.3	124	44.1	281	64.4
Erkek	99	63.9	14	9.0	42	27.1	155	35.6
				$\chi^2=13.25$	$P=0.01$			
Eğitim durumu								
Lise-Ön lisans	118	56.7	23	11.1	67	32.2	208	47.7
Lisans ve üzeri	112	49.1	17	7.5	99	43.4	228	52.3
				$\chi^2=6.32$	$p=0.04$			
Medeni durum								
Evli	102	55.4	16	8.7	66	35.9	184	42.2
Bekar**	128	50.8	24	9.5	100	39.7	252	57.8
				$\chi^2=0.92$	$p=0.63$			
Gelir düzeyini algılama								
İyi	90	52.3	16	9.3	66	38.4	172	39.4
Orta	125	54.1	23	10.0	83	35.9	231	53.0
Kötü	15	45.5	1	3.0	17	51.5	33	7.6
				$\chi^2=3.78$	$p=0.43$			

Çalışma şekli

Sürekli gündüz	71	55.9	16	12.6	40	31.5	127	29.1
Vardiya	92	47.4	18	9.3	84	43.3	194	44.5
Sürekli gece	27	64.3	2	4.8	13	31.0	42	9.6
Nöbet +mesai	40	54.8	4	5.5	29	39.7	73	16.7

$$\chi^2=9.45 \quad p=0.15$$

*Sütun yüzdesi verilmiştir

** Eşinden ayrılmış ya da eşi ölmüş olanlar bekar grubuna alınmıştır.

Kadınların %46.6'sı sigara içerken erkeklerde bu oran %63.9' dur ($p<0.05$). Araştırma kapsamında medeni durumlarına göre sigara içen hemşirelerin %55.4'ü ($n=102$) evli, %50.8'i ($n=128$) bekar olduğu tespit edilmiştir. Medeni durumlarına göre sigara içme arasında anlamlılık bulunmamıştır ($p>0.05$)

TARTIŞMA

Çalışma grubundaki hemşirelerin %61.9'u sigarayı denemiştir. Sigarayı en fazla 14-16 arası yaş grubu denemiştir (Tablo 1). Kutlu ve arkadaşlarının hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada sigarayı en fazla deneyen yaş grubunun 15-19 arası olduğu bildirilmiştir (8). 15-24 yaş aralığı bilindiği gibi "gençlik dönemi" olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin tipik özelliklerinden biri riskli davranışlara yatkınlık ve kendini kanıtlama/kabul ettirme gereksinimi olup sigara içmeye başlanması da bu özelliklerin istenmeyen bir sonucu olarak karşımıza çıkabilmektedir (9). Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin %52.8'i sigara içmektedir (Tablo 1). Türkiye'de sağlık çalışanlarının sigara içme sıklıkları ile bu konudaki tutum ve davranışları konusundaki en geniş kapsamlı çalışmalardan biri 2007-2008 yıllarında Türkiye genelinde, Sağlık Bakanlığı ve ABD Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri (CDC) tarafından yürütülen "Türkiye'de Sağlık Çalışanlarının Sigara İçme Durumları ve Etkileyen Faktörler" çalışmasında hemşirelerde sigara içme sıklığı %29.5 olarak bulunmuştur (10). Karaardıç'ın yaptığı çalışmada sigara içme sıklığı hemşireler için bakıldığında %31.6'tür (11). Türkiye'de hemşirelerin yanında diğer sağlık profesyonelleri üzerinde de yapılan çalışmaların netice olarak hemşirelerde aynı şekilde sigara içmenin yaygın olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre doktorların %22.4 ve %49.3, tıp fakültesi öğrencilerinin %25.6 ve %39.0, sağlık memurluğu öğrencilerinin %33.0 ve %42.9 arasında değişen sıklıklar da sigara kullanma prevalansı tespit edilmiştir (12-14).

Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin sigara içme nedenlerinde ilk sırada stres gideriyor, ikinci sırada alışkanlık ve üçüncü sırada keyif verdiği gelmektedir (Tablo 2). Koç ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada sigara içme nedenleri olarak ilk sırada stres, ikinci sırada rahatlamak ve üçüncü sırada keyif geldiği bildirilmiştir (15). Altınbaş'ın çalışmasında sigarayı içmeye devam etme nedenleri arasında ilk sırada alışkanlık, ikinci sırada hoşlanma ve üçüncü sırada stres gelmektedir (16). Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin sigara içme tüketiminin arttığı durumlara bakıldığında ilk sırada nöbet tutarken, ikinci sırada stres anında ve üçüncü sırada her durum da gelmektedir (Tablo 2). Koç ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise sigara

içenlerin %53.3'ü hastanede iken sigara içiminin en aza düştüğünü, %30.2'si sigara içimini arttığını ve %16.3'ü ise hiçbir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Sigara içenlere sigarayı içmelerini arttırabilecek hastane stresinin bir faktör olup olmadığı sorulduğunda ise %55.8'i evet cevabını vermiştir (15). Araştırma kapsamına alınan sigara içen hemşirelerin %39.6'sı 21 yaşından küçük, %50.1'i 21-30 yaş arası ve %68.0'ı 31 ve üzeri yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3). Talay ve arkadaşlarının sağlık çalışanlarında yaptığı çalışmaya bakıldığında ise sigara içenlerin %50.0'ı 18-30 yaş grubunda, %48.0'ı 31-40 yaş grubunda, %49.0'u 41-50 yaş grubunda, %43.0'ü 50 ve üzeri yaş grubundadır (17). Hemşirelerin cinsiyetlerine göre sigara içme durumuna bakıldığında erkekler kadınlara göre daha fazla sigara içmektedir (Tablo 3) ($p<0.05$). Atılgan ve arkadaşlarının hastanede çalışan personel üzerinde yaptığı çalışmada erkeklerin %49.2'si, kadınların %35.3'ü sigara içmekte olduğunu bildirmiştir (18). TÜİK verilerine göre erkeklerin %40.1, kadınların %13.3'ü hergün sigara kullanmaktadır (19). Hemşirelerde cinsiyetlere göre bakıldığında sigara içme sıklığı normal popülasyona göre daha yüksektir. Bunun yüksek olması verilen sağlık eğitiminin davranışa dönüşmediği ve sigaranın bağımlılık gücünden kaynaklanıyor olabilir. Hemşirelerin eğitim durumlarına göre sigara içme durumuna bakıldığında lise-ön lisans mezunlarının %56.7'si sigara içmekte iken, lisans ve üzeri eğitim alanlarda bu oran %49.1'dir. Eğitim düzeyi arttıkça sigara içme oranı istatistiksel olarak azalmaktadır ($p<0.05$). Nehir ve arkadaşlarının hemşirelerde yaptığı çalışmada Sağlık Meslek Lisesi mezunlarında %50.3 iken, lisans ve üzeri mezunlarında bu oran %30.1'dir ($p<0.05$) (20). Daha fazla mesleki eğitim almış olmak sağlık riskleri konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaya ve bilinçli bir toplum bireyi olma yoluyla daha az sigara içmeye neden olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak hemşirelerin sigara kullanım oranları toplumun içme oranına göre yüksektir. Nöbet sırasında ya da stresli zamanlarda yaşanan duygusal gerilimlerle baş etmek için sigara tercihi ön plana çıkmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe sigara kullanım oranları da azalmıştır. Bu durum göz önüne alınarak hemşirelerin sigara bağımlılığı konusunda bilincini arttırmak için belirli hizmet içi eğitim programları planlanmalı ve bu eğitimlerin davranışa dönüştürülmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Dünya Sağlık Örgütü Tütüne Bağlı Ölüm Raporu 2012 http://whqlibdoc.who.int/publications/2012/9789241564434_eng.pdf, Erişim tarihi: 05.11.2018
2. Eriksen M, Mackay J, Ross H. The Tobacco Atlas 4TH Edition. ATLANTA, GA: American Cancer Society; 2013.
3. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2012 Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayınları 948. Ankara 2014:67-79.
4. Bilir N. Türkiye Tütün Kontrolünde Dünyanın Neresinde? Türk Toraks Dergisi 2009;10:31-4.
5. Assessing Tobacco Control Strategies in Turkey. Bilir N, Doğan BG, Yıldız AN; Hacettepe Public Health Foundation. Ankara, 2003.
6. Fagerstrom KO, Schneider NG. Measuring Nicotine Dependence: a Review of the Fagerstrom Tolerance Questionnaire. Journal Behavioral Medicine 1989;12:159-182.).

7. Uysal MA, Kadakal F, Karsıdag Ç, et al. Fagerstrom test for nicotine dependence: Reability in a Turkish sample and factor analysis. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi* 2004; 52: 115-21.
8. Kutlu R, Marakoğlu K, Çivi S. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Hemşirelerinde Sigara İçme Durumu ve Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 2005;27(1):29-34.
9. Çapık, C. Özbıçakçı, C. Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Bağımlılık Düzeyleri ve Etkileyen Etmenler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 2007, 2:1-12.
10. Aslan D, Bilir N, Özcebe H, Ergüder T, Türkiye’de Sağlık Çalışanlarının Sigara İçme Durumları ve Etkileyen Faktörleri Araştırma Raporu, Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008; 1-84.
11. Karaardıç L, Oysul FG, Kır T. Ankara’daki Asker Hastanelerinin Personelinde Sigara Kullanım Sıklığı. 16. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Antalya 27-31 Ekim 2013).
12. Öztürk Özer A ve ark. Sigara İle İlgili Yasal Düzenlemenin Sağlık Personelinin Sigara Kullanımına Etkileri *Euras J Fam Med* 2013; 2(3): 127-132
13. Yengil E, Çevik C, Demirkıran G, Akkoca AN, Özer GS, Özer C. Türkiye, Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Sigara İle İlgili Tutumları, *Konuralp Tıp Dergisi* 2014;6(3):1-
14. Azak A, Sağlık Memurluğu Öğrencilerinin Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler *Toraks Dergisi* 2006; 7(2): 120-
15. Koç EM, Başer DA, Döner P ve ark. Hastane Çalışanlarının Sigara İçme Düzeylerinin Belirlenmesi ve Dumansız Hava Sahası Uygulamasının Değerlendirilmesi. *Journal Of Clinical And Experimental Investigations* 2015;6(1):33-39.
16. Altınbaş Ö. Hemşirelerde sigara içmeyi etkileyen faktörlerin incelenmesi. İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi 2002
17. Talay F, Altın S, Çetinkaya E. İstanbul’un Gaziosmanpaşa ve Eyüp İlçelerindeki Sağlık Çalışanlarının Sigara İçme Alışkanlıkları ve Sigara İçmeye Yaklaşımları. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi* 2007; 55(1): 43-50.
18. Atılğan Y, Gürkan S, Şen E. Hastanemizde Çalışan Personelin Sigara İçme Durumu ve Etkileyen Faktörler. *Türk Toraks Dergisi* 2008;9:160-6.
19. Türkiye İstatistik Kurumu Yıllara, Yaş grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, Genel Nüfus Sayımları 2010, 2012, 2014, 2016. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1588, Erişim Tarihi: 01.10.2018
20. Nehir S, Demet M, Dinç G. Manisa İli Kent Merkezinde Görevli Hemşirelerin Sigara Kullanma Düzeyleri ve İlişkili Risk Etmenleri. *Bağımlılık Dergisi* 2007;8:3-10.

SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNOVASYON KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ BELİRLENMESİ

Arş. Görv. Erdal ZENGİN
Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa UĞRAŞ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmen adaylarının inovasyon kavramına ilişkin algılarını belirlemektir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemleri kapsamında olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından iki aşamadan oluşan bir form hazırlanmıştır. Bu form “inovasyon ... gibidir. Çünkü..... dir.” şeklinde olup öğretmen adaylarından bu formu doldurmaları istenmiştir. Formun ilk kısmında araştırmacılar öğretmen adaylarından inovasyon kavramı ile ilgili zihinlerindeki metaforu belirtmeleri istenmiş, ikinci kısmında ise oluşturdukları metafora yönelik açıklama yapmaları istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak betimlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda öğretmen adayları inovasyona yönelik farklı metaforlar oluşturdukları belirlenmiştir. Bu metaforlardan bazıları “yenilik, değişim, ilerleme, gereklilik” şeklindedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: inovasyon, sınıf öğretmen adayları, metafor

Giriş

Kelime anlamı ile mecaz ifadesine karşılık gelen metafor kavramı “Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018). Zihindeki kavramların anlamlarını ve neyi simgelediklerine dair bilgileri ortaya çıkarmanın birçok yolu vardır (Lakoff & Johnson, 2005). İlgili alanyazın incelendiğinde bu kavramın farklı kaynaklarda farklı şekillerde açıklandığı görülmektedir. Morgan (1998), metaforların bireylerin kendilerini ifade etme becerilerini ve düşünme yetilerini kullanmalarını etkilediğini söylemiştir. Bireylerin kavramlar üzerinden oluşturdukları metaforlar, aslında onların hayatı yorumlama biçimlerini de ortaya çıkartır. Bu şekilde, belirli bir kavramın bireyler tarafından algılama şekli belirlenmiş olur (İncebacak, Tungaç & Yaman, 2018, 19-29).

İnovasyon (innovation), Latince ‘innovatus’ kelimesinden gelmekte olup toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması anlamını taşımaktadır. Webster sözlüğü, inovasyonu yeni ve farklı bir sonuç olarak tanımlar (Elçi, 2006). Çoklukla inovasyon sözcüğü pozitif bir anlam taşımakta ve yenilikçilik, ilerleme, büyüme, değişim ile gelişim gibi kavramları akla getirmektedir. İnovasyon Türkçe literatürde ise; buluş, icat, yenilik, yenilenme, yenilikçilik ve son olarak da Türk Dil Kurumu tarafından türetilen yenileşim sözcüğüyle ifade edilmektedir. Anlam olarak yenileşim sözcüğü “değişen koşullara uyabilmek

için toplumsal, kültürel ve yönetsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması, inovasyon” (Türk Dil Kurumu, 2008) olarak açıklanmaktadır. Kavrakoğlu’na (2006, s.168) göre ise inovasyon, olmayan bir şeyi yaratmak ya da başka alanlarda yapılanlardan esinlenerek yenilik yapmaktır. Ulusal Bilim Kurumu’nun (National Science Foundation) düzenlediği bir seminerde ise şu tanım yapılmıştır (NSF, 2001): “İnovasyon, bilginin ürünlere, süreçlere (üretim yöntemlerine), sistemlere ve hizmetlere dönüştürülmesidir. Bu dönüşümde rol oynayan anahtar unsurlar bilgi, yetenekli bir iş gücü ve altyapıdır” (Arıkan, Aksoy, Durgut ve Göker, 2003).

Yenilik kavramı en yeni bilgileri kullanarak ortaya konulan teknolojik çözümler olarak ifade edilmektedir (Diaconu, 2011, 127-144). Yenilikle meydana gelen değişim orijinaldir. Yenilik genel anlamı ile yapıldığı alanda etkili ve ekonomik olarak olumlu bir değişim meydana getirmektedir (Malerba & Orsenigo, 1997, 83-118). Yalçınkaya (2010, 373-403), yenilik kelimesinin karşılığının inovasyon olduğunu ifade etmiştir. Çünkü inovasyon kelimesi ile hem yapılan yeniliğin oluşum sürecini hem de yapılan yenilik ile ortaya çıkan sonucu ifade etmiştir.

Yenilik kavramı eğitim alanında ele alındığında, eğitim sürecini iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik yapılan çalışmaların tamamını kapsadığı görülmektedir. Usluel ve Mazman (2010, 39) eğitimde yeniliklerin yapılması kadar, bu yeniliklerin ne derecede benimsendiğinin de araştırılmasının önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca eğitimde yenilik bağlamında yapılan çalışmaların sınırlı olduğundan bahsederek, bu alanda yapılacak araştırmaların kuram oluşturma çalışmalarına zemin hazırlayabileceğini ifade etmişlerdir. Rogers (1995) yenilikçiliği, bir sosyal sistem içerisinde birey veya kurumların herhangi bir yeniliği diğerlerinden daha önce benimseme derecesi olarak tanımlamaktadır.

Bu araştırmada ise öğretmen adaylarının inovasyon konusunda sahip oldukları metaforların ortaya çıkarılması sayesinde, bu kavramlara yönelik sahip oldukları algıların belirlenebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, sınıf öğretmenlerinin eğitimde inovasyon kavramına ilişkin bakış açılarını belirleyerek, eğitimde bu kavramların kullanımına yönelik algılarını ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, sınıf öğretmen adaylarının inovasyon kavramına ilişkin algılarının ürettikleri metaforları ve bu metaforların algılarında olmasını etkileyen gerekçeleri belirlemektir.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında olan olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel yöntem, bireylerin tecrübe ettikleri şeyleri nasıl yorumladıklarını tarif etmeye yarayan, durumları katılımcının bakış açısından görebilmeyi sağlar (Merriam, 2013). Bu yöntem kapsamında olan olgubilim deseni ise, tamamen yabancı olmadığımız fakat anlamını tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan bir araştırma zemini (Yıldırım & Şimşek, 2016). Olgubilim deseninde araştırmacı, çalışma grubunun olguları nasıl anladıkları ve olgulara yükledikleri anlamı belirler (Akturan & Esen, 2017). Bu çalışmada sınıf öğretmen adaylarının bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla olgubilim deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde okuyan 64 kadın, 50 erkek öğretmen adayı

oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 30'u birinci sınıf, 27'si ikinci sınıf, 35'i üçüncü sınıf ve 22'i ise dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacına uygun olarak amaçlı örnekleme tekniklerinden uygun örnekleme tercih edilmiştir. Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Patton, 1997).

Veri Toplama Aracı

Çalışmaya katılan sınıf öğretmen adaylarının inovasyon kavramı ile ilgili algılarındaki metaforları belirlemek için iki aşamadan oluşan bir form hazırlanmıştır. İlk olarak inovasyon kavramı ile ilgili metafor oluşturmaları, ikinci aşamasında ise ürettikleri metaforlara yönelik açıklama yapmaları istenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın analizleri sonucunda ulaşılan bulgular başlıklar halinde ele alınmıştır. Araştırmaya katılan 114 sınıf öğretmenlerinin inovasyon kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforlar tablolar halinde aşağıda sunulmuştur. Tablolarda üretilen metafor kategorilerinin frekans, yüzde değerleri ve bu metaforları çağrıştıran gerekçeleri tablolarda yer almaktadır.

Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının inovasyon kavramına ilişkin metaforik algılarını ifade eden bulgular:

Bu bölümde araştırmanın analizleri sonucunda ulaşılan bulgular başlıklar halinde ele alınmıştır. Araştırmaya katılan 114 sınıf öğretmenlerinin inovasyon kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforlar tablolar halinde aşağıda sunulmuştur. Tablolarda üretilen metafor kategorilerinin frekans, yüzde değerleri ve bu metaforları çağrıştıran gerekçeleri tablolarda yer almaktadır.

Tablo 1. Birinci sınıf öğrencilerinin *inovasyon kavramına* ilişkin metaforik algılarını gösteren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Metaforlar	f	%	Gerekçe
Yenilik	10	43	"yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur"
Değişim	4	17	"değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, yeni şeyler ancak değişim ile olur"
İnkılap	3	14	"değişim ve dönüşüm gerektirir, ilk olarak o aklıma geldi"
Gelişim	2	9	"ilerleme ile ilgili olduğunu düşünüyorum"
Bilmek	1	4.3	"bilgi olmadan inovasyon olmaz"
Eğitim	1	4.3	"eğitim ile ancak gerçekleşir"
Hiçbir şey	1	4.3	"aklıma bir şey gelmedi"

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, değişim, inkılap ve gelişim kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise "yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur, değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, ilerleme ile ilgili olduğunu düşünüyorum, bilgi olmadan inovasyon olmaz vb." benzeri ifadeler

olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 7 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik ve değişim olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Tablo 2. İkinci sınıf öğrencilerinin *inovasyon kavramına* ilişkin metaforik algılarını gösteren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Metaforlar	f	%	Gereççe
Yenilik	19	57.5	“anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi”
İlerleme	3	9.09	“ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi”
Değişim	3	9.09	“değişimin temelidir, bana bunu çağrıştırdı”
Geliştirme	2	6.07	“gelişme inovasyonu tetikler, aklıma bu kavram geldi”
İcat	1	3.03	“icat olduğunu düşünüyorum”
Modern	1	3.03	“modern kavramı bu kelimeyi karşılıyor”
Fizik	1	3.03	“ilk olarak bu ders aklıma geldi”
Telefon	1	3.03	“yeniliğin en büyük icadı olduğu için”
Dünya	1	3.03	“dünyanın değişime ve dönüşüme ihtiyacı var”
İnkılap	1	3.03	“devrim demek”

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, ilerleme ve değişim kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi, ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi, değişimin temelidir, bana bunu çağrıştırdı vb.” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 10 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, ilerleme ve değişim olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Tablo 3. Üçüncü sınıf öğrencilerinin *inovasyon kavramına* ilişkin metaforik algılarını gösteren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Metaforlar	f	%	Gereççe
Yenilik	19	51.3	“anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi”
Gereklilik	4	10.8	“olmazsa ilerleme olmaz, sahip olduklarımızın yenilenmesi gerekir, bizi daha çağdaş yapar”

Gelişme	3	8.1	“ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi”
Değişim	2	5.4	“değişimin temelidir, bana bunu çağrıştırdı”
Çözüm	2	5.4	“birçok şeye çözümdür, problemleri çözer”
Fikrim yok	1	2.7	“fikrim yok”
Hayatın kendisi	1	2.7	“ilk olarak bu aklıma geldi”
Bilgi	1	2.7	“yeniliğin en büyük bilgi göstergesi olmasından dolayı”
İyi	1	2.7	“önemlidir”
Saçmalama	1	2.7	“anlamını bilmiyorum”
Yaratıcılık	1	2.7	“yeni şeyler üretme
Çağdaşlaşma	1	2.7	“ilerleme olarak düşünüyorum”
Güzel	1	2.7	“değişimin temelidir”

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, gereklilik ve gelişme kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi, olmazsa ilerleme olmaz, sahip olduklarımızın yenilenmesi gerekir, bizi daha çağdaş yapar, ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 13 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, gereklilik ve gelişme olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Tablo 4. Üçüncü sınıf öğrencilerinin *inovasyon kavramına* ilişkin metaforik algılarını gösteren tablo aşağıda gösterilmektedir.

Metaforlar	f	%	Gereççe
Yenilik	10	50	“yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur”
Değişim	2	10	“değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, yeni şeyler ancak değişim ile olur”
Özgürlük	2	10	“özgür bir düşünce ile yeni fikirler gelişir, özgürlük bu alanın önemli bir parçası”
Başkalaşım	1	5	“böyle bir düşünceye kapıldım birden”
Çağdaşlaşma	1	5	“bu alan çağdaş bilginin alanı olabilir”

Düşünmek	1	5	“düşünmek ile yenilikler olur”
Bilim adamı	1	5	“bilim adamları inovasyonu daha iyi anlarlar”
Yeni fikirler	1	5	“yenilik oldukça inovasyon da olur”
Genişleme	1	5	“geniş bir alanı içine alır”

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, değişim ve özgürlük kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur, değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, yeni şeyler ancak değişim ile olur, özgür bir düşünce ile yeni fikirler gelişir, özgürlük bu alanın önemli bir parçası vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 9 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, değişim ve özgürlük olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin yenilik ve inovasyon kavramlarını birbirinden farklı olarak anlamlandırdıkları ve inovasyon kelimesinin anlamını doğrudan yenilik olarak ilişkilendirmedikleri ortaya çıkmıştır. Analiz sonuçlarında öğretmen adayları, inovasyon kavramına ilişkin farklı metaforlar ifade etmiş ve bu metaforların gerekçelerini de farklı şekilde ortaya koymuşlardır.

Birinci sınıf öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, değişim, inkılap ve gelişim kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur, değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, ilerleme ile ilgili olduğunu düşünüyorum, bilgi olmadan inovasyon olmaz vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 7 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik ve değişim olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

İkinci sınıf öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, ilerleme ve değişim kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi, ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi, değişimin temellidir, bana bunu çağırıyordu vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 10 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, ilerleme ve değişim olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Üçüncü sınıf öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, gereklilik ve gelişme kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak

ise “anlamı bu, her şeyi yenisini gerektiren bir kavramdır, aklıma ilk olarak o geldi, olmazsa ilerleme olmaz, sahip olduklarımızın yenilenmesi gerekir, bizi daha çağdaş yapar, ilerleme olarak düşünüyorum, ileriye hatırlatıyor, ilk olarak o aklıma geldi vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 13 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, gereklilik ve gelişme olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Dördüncü sınıf öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, araştırmaya katılan adayların inovasyon eğitimine ilişkin en çok kullandığı metaforların yenilik, değişim ve özgürlük kavramları olduğu görülmektedir. Bu kavramların ifade edilmesini gerektiren gerekçeler olarak ise “yenilik ister, değişim temellidir, yenilik oldukça inovasyon da olur, değişim oldukça o da olur, değişim bu konun temelidir, yeni şeyler ancak değişim ile olur, özgür bir düşünce ile yeni fikirler gelişir, özgürlük bu alanın önemli bir parçası vb. ” benzeri ifadeler olduğu görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar 9 kategori altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının büyük bir kısmının inovasyon eğitimine ilişkin algısının yenilik, değişim ve özgürlük olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcıların “inovasyon eğitimi” kavramına yönelik algıları, kategoriler çerçevesinde sırasıyla verilmiştir.

Öneriler

1. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre, yapılacak olan yeni çalışmaların daha çok öğretmen adaylarının veya öğretmenlerin inovasyon becerilerini ölçmeye dönük yapılabileceği önerilmektedir.
2. İlkokul sınıf öğretmenlerinin eğitimde inovasyon eğitimine ilişkin görüşleri alınabilir.
3. İlkokul öğrencilerinin inovasyon becerilerini belirlemek için, öğrencilere beceri ölçeği ya da yarı deneysel çalışmalarla becerileri ölçülebilir.

Kaynakça

- Akturan, U., & Esen, A. (2017). Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Arıkan, C., Aksoy, M., Durgut, M. ve Göker, A. (2003). *Ulusal inovasyon sistemi: kavramsal çerçeve, Türkiye incelemesi ve ülke örnekleri*. İstanbul: TÜSİAD.
- Diaconu, M. (2011). Technological innovation: Concept, process, typology and implications in the economy. *Theoretical and Applied Economics*, 10(563), 127-144.
- Elçi, Ş. (2006). *İnovasyon: kalkınmanın ve rekabetin anahtarı*. Ankara: NOVA.
- İncebacak, B. B., Tungaç, A. S., & Yaman, S. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Gözünden Eğitimde Yenilik ve İnovasyon Kavramlarına Bir Bakış: Metafor Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 3(2), 19-29.
- Kavrakoğlu, İ. (2006). *Yönetimde devrimin rehberi: inovasyon*. (2. bs.). İstanbul: ALTEO.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2005). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (Çev: Demir, G. Y.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Malerba, E., & Orsenigo, L. (1997). Technological regimes and sectorial patterns of innovative activities, *Industrial and Corporate Change*,6(1), 83-118.<https://doi.org/10.1093/icc/6.1.83>

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Çev. Ed.: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Morgan, G. (1998), *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*, (G. Bulut, Çeviri), İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası

NSF, (2001). *Partnerships: building a new foundation for innovation. A National Science Foundation Workshop*, June 18, Arlington, Virginia.

Patton, Q. M. (2001). *Qualitative research & evaluation methods*. SAGE Publications.

Rogers, M. E. (1995). *Diffusion of innovations* (5th Ed.), New York: Free Press.

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), 281-326. TDK, (2018). Türk Dil Kurumu. Erişim tarihi: 01.09.2018, www.tdk.gov.tr

Usluel, Y. K. ve Mazman, S. G. (2010). Eğitimde yeniliklerin yayılımı, kabulü ve benimsenmesi sürecinde yer alan öğeler: bir içerik analizi çalışması. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 39.

Yalçinkaya, Y. (2010). Bilginin farkındalık ve farklılığında organizasyonların gelecek alanı: İnovasyon. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(3), 373-403.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMLARI

Muammer Bahşi²⁷⁵

İrfan Emre

Özet

Bu araştırmanın amacı, Sınıf Öğretmenliği'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımlarının belirlenmesidir. 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarıyla yürütülen araştırmada öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımları tarama metodu ile belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada Saka ve Sürmeli (2013) tarafından geliştirilmiş olan “Çevresel Etik Yaklaşım Ölçeği” kullanılmıştır. 3 alt boyuttan oluşan ölçekte öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımlarını belirlemek amacıyla “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” biçimindeki beşli likert kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen demografik verileri değerlendirmek amacıyla % ve frekans analizleri kullanılmıştır. Aynı zamanda Sınıf Öğretmeni adaylarının çevre etiği yaklaşımlarını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlarla öğretmen adaylarının çevre etiğine ilişkin yaklaşım türleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Eğitimi, Çevre Etiği, Sınıf Öğretmenliği.

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile birlikte doğal kaynakların tüketiminin çok hızlı biçimde artması sonucunda ekolojik dengenin bozulduğunun farkına varılmış ve insanların çevre ile ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012). Artık insanoğlu çevresel sorunlara karşı kayıtsız kalamayacağını çok acı tecrübelerle anlamış ve çevreye karşı gösterilecek en küçük duyarsızlıkların bile gelecek kuşaklar dahil bütün dünyayı etkileyeceğini öğrenmiştir (Özer, 2015). Ancak tek başına çevreye karşı duyarlılığın yeterli olamayacağı bununla birlikte etik anlayışın da bulunması gerektiği ifade edilmektedir (Erciş, 2016).

¹Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Elazığ, muammerbahsi@hotmail.com

Çevre etiği, çevreyle ilgili kararların alınmasında, yapılacak her türlü eylemin karar verilmesi sürecindeki davranışların belirlenmesi aşamasındaki kuralları tanımlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Mahmutoğlu, 2010). Bu yüzden çevre etiği birey ve doğa arasındaki ilişkiyi, yaşam biçimini ve dengenin korunması konularını etik kurallar kapsamında ele almaktadır (Uğurlu, 2009). Çevre etiği şayet çevre eğitiminin başlıca bileşenlerinden biri olursa bireyler çevreye karşı pozitif tutumlar geliştirirler (Sürmeli ve Saka, 2013). Çevre etiği, insan çevre ilişkilerini baz alarak antroposentrik (insan merkezci), ekosentrik (çevreci) ve biosentrik (canlı-merkezci) yaklaşım olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir (Sönmez, 2018). İnsanı merkeze alan bir yaklaşım olan antroposentrik yaklaşıma göre insanoğlu en önemli yaşam formudur (Sürmeli ve Saka, 2013). Biosentrik yaklaşımda bütün canlıların eşit kabul edilmesi yaklaşımı mevcut iken ekosentrik yaklaşımda ise insanın diğer canlılarla uyumlu yaşamasının yanısıra cansız varlıklarında korunması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Sürmeli ve Saka, 2013; Sönmez, 2018).

Bu çalışmada da üçüncü ve dördüncü sınıflarda öğrenim gören öğretmen adaylarının Çevre Etiği yaklaşımlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya ait alt amaçlar ise aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

- ▶ Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin Çevre Etiği yaklaşım seviyeleri nedir?
- ▶ Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin sınıf seviyesi açısından Çevre Etiği seviyeleri arasında fark var mıdır?
- ▶ Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin cinsiyet değişkeni açısından Çevre Etiği seviyeleri arasında fark var mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırmada deneysel olmayan nicel araştırma yöntemlerinden tarama metodu (non-experimental quantitative design-survey method) kullanılmıştır (Johnson, 2001; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Tarama metodu, bir durumu bulunduğu haliyle tanımlamayı, değişkenler arasındaki ilişkiyi karşılaştırmayı amaç edinen yaklaşımdır (Karasar, 2000).

Araştırma, 2015/2016 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalında öğrenim gören 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören toplam 75 öğrenci ile yürütülmüştür. Öğretmen Çevre Etiği Yaklaşım düzeylerini belirlemek amacıyla Saka ve Sürmeli (2013) tarafından geliştirilen “Çevre Etiği Yaklaşımları Ölçeği” kullanılmıştır. İlk bölümde araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgilerin olduğu Çevre

Etiği Yaklaşımları Ölçeğinin ikinci bölümünde ise Çevre Etiğine ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla Saka ve Sürmeli (2013) tarafından geliştirilen ölçek maddeleri yer almaktadır. Toplamda 25 maddeden oluşan ölçek antroposentrik, ekosentrik ve biyosentrik yaklaşımlarla ilgili maddeleri içermektedir.5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bölümde “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” adı altında katılımcıya beş farklı seçenek sunulmuştur.

2.1. Verilerin Analizi

Sınıf öğretmeni adaylarının Çevre Etiği Yaklaşımlarına ilişkin alt boyutları açısından sahip oldukları görüşlerin belirlenmesinde ve kişisel bilgiler ile ilgili verilerin analizinde, betimsel istatistikî testler olan yüzde ve frekans analizleri kullanılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının Çevre Etiği Yaklaşımları alt boyutlarına ait görüşlerin, sınıf seviyesi açısından görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için ise bağımsız gruplar t-testi ile Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 1. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyet durumlarına göre genel dağılımı

Cinsiyet	f	%
Erkek	19	25,3
Kadın	56	74,7
Toplam	75	100

Araştırmaya 19 erkek ve 56 kadın olmak üzere toplam 75 öğretmen adayı katılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının sınıf seviyelerine göre genel dağılımı

Sınıf	f	%
3. sınıf	38	50,7
4. sınıf	37	49,3
Toplam	75	100

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 38'ini 3. sınıf öğrencileri oluştururken 37'sini ise 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Antroposentrik Yaklaşım ilişkili bulguları

Madde No	Antroposentrik Yaklaşım Bulguları	x	ss
1	Denizlere petrol karışmasının en kötü yanı görüntü kirliliği oluşturmaktadır.	3,61	1,38
2	Kıyıların doldurulmasının en iyi yanı eğlenceli aktiviteler için mekanlar yapılabilmesidir.	2,62	1,13
3	Ormanların yok edilmesi ile ilgili beni en çok kaygılandıran, gelecek nesillere yeterli kereste sağlanamayacak olmasıdır.	2,45	1,38
4	Denizlere petrol karışmasının en kötü yanı yüzmeyi engellemesidir.	3,94	1,26
5	Vahşi alanların yok edilmesinin en kötü yanı insanların o bölgeleri bir daha göremeyecek olmasıdır	2,96	1,42
6	Yeşil alanların açılmasının en iyi yanı dört şeritli otoyolların yapılmasıdır.	2,20	1,33
7	Gölleri ve nehirleri temiz tutmaktaki en önemli amaç insanların su sporları yapabilmesidir.	2,21	1,31
8	Kıyıların doldurulmasının en iyi yanı marina yapılabilmesidir.	2,28	1,19

Tablo 3 teki sonuçlara göre 1. ve 4. maddelere öğretmen adayları “Katılıyorum” düzeyinde görüş bildirdikleri görülmüştür.

Tablo 4. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Biosentrik Yaklaşım ilişkili bulguları

Madde No	Biyosentrik Yaklaşım Bulguları	x	ss
1	Doğal alanların korunmasının en iyi yanı içinde yaşayan tüm canlıların yaşamlarının korunmaya alınmasıdır.	4,41	1,04
2	İnsanlar da diğer canlılar gibi ekosistemin bir parçasıdır.	4,54	,99
3	Hayvanlar özgür olmaları ve doğal ortamda yaşayabilmeleri için ormanda olmalıdırlar.	4,26	1,15
4	Hayvan ve bitkilerin yaşam alanlarının yok olması beni mutsuz etmektedir.	1,76	1,37
5	Hayvanat bahçesi ziyaret etmektense vahşi hayatı korumayı tercih ederim.	4,00	1,19
6	Ormanların yandığını görmekten dolayı üzülürüm	1,52	1,16
7	Bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.	4,60	0,91
8	Doğayı korumanın en önemli nedenlerinden biri doğallığın korunmasıdır.	4,36	1,08
9	Yağmur ormanlarının yok edilmesi çok sayıda bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olabilir.	1,56	1,22
10	Çok sayıda bitki ve hayvan türü yok olduğu için yağmur ormanlarının yok edilmemelidir.	1,74	1,36
11	Denizlere petrol karışması canlıların yaşamını olumsuz etkiler.	4,58	0,94

Tablo 4'teki sonuçlar incelendiğinde öğretmen adaylarının 1., 2., 3., 7., 8. ve 11. maddelere “Tamamen Katılıyorum” düzeyinde görüş bildirdikleri görülmüştür. 4., 6., 9. ve 10 maddelerde ise “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 5. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Ekosentrik Yaklaşım ile ilişkin bulguları

Madde No	Ekosentrik Yaklaşım Bulguları	x	ss
1	Mutsuz olduğum zamanlarda rahatlığı doğada bulurum.	2,32	1,5
2	Doğal ortamlarda zaman geçirmekten zevk alırım.	4,58	,82
3	Doğada bulunduğumda huzurlu olurum.	4,56	,96
4	Tatillerde rahatlamak için zamanımın büyük kısmını doğada geçiririm.	4,14	,99
5	Doğada olmak benim stresimin azalmasında önemli bir faktördür.	4,36	,89
6	Mutlu olmak istediğimde zamanımı doğada geçiririm.	4,33	,84

Tablo 5 incelendiği zaman öğretmen adaylarının 2., 3., 5. ve 6. maddelere “Tamamen Katılıyorum” düzeyinde görüş bildirdikleri görülmüştür.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının Antroposentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	X	SS	t	p *
Antroposentrik Yaklaşım	3	38	23,36	5,29	1,995	,049
	4	37	21,18	4,06		

*p<,05

Tablo 6'dan elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre “Antroposentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür (p<,05).

Tablo 7. Öğretmen adaylarının Biyosentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	X	SS	t	p *
Biyosentrik Yaklaşım	3	38	36,73	3,37	1,525	,132
	4					

*p>,05

Tablo 7’den elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre “Biyosentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 8. Öğretmen adaylarının Ekosentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	X	SS	t	p *
Ekosentrik Yaklaşım	3	38	24,31	3,24	,25	,978
	4					

*p>,05

Tablo 8’den elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre “Ekosentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 9. Öğretmen adaylarının Antroposentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	t	p *
----------	----------	---	---	----	---	-----

Antroposentrik Yaklaşım	Kadın	56	22,03	4,77	,792	,431
	Erkek	19	23,05	5,11		

*p>,05

Tablo 9’den elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre “Antroposentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 10. Öğretmen adaylarının Biyosentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	t	p *
Biyosentrik Yaklaşım	Kadın	56	37,21	3,24	,596	,553
	Erkek	19	37,78	4,62		

*p>,05

Tablo 10’den elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre “Biyosentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 11. Öğretmen adaylarının Ekosentrik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	t	p *
Ekosentrik Yaklaşım	Kadın	56	24,51	2,78	1,086	,281
	Erkek	19	23,68	3,18		

*p>,05

Tablo 11’den elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre “Ekosentrik Yaklaşım” açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (*p>,05).

Öneriler

- ▶ Daha geniş örnekleme bu çalışma sürdürülebilir.
- ▶ Araştırma sonuçlarını dikkate alarak bu tür çalışmaların nitel çalışmalarla desteklenip çalışmaların sonuçları değerlendirilmeli.
- ▶ Farklı öğretmen adaylarıyla ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalı.
- ▶ Sadece öğretmen adaylarıyla değil farklı branşlardaki öğretmenlerle de bu tür çalışmalar yapılmalı.

KAYNAKLAR

- ERCİŞ, A., Türk, B. (2016), Etik Çerçevesinde Tüketim, Tüketici ve Çevre: Ekolojik Okuryazarlığın Moderatör Rolü. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 1-24.
- ERGÜN, T., Çobanoğlu, N. (2012), Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, No: 1, DOI: 10.1501/sbeder_0000000041, 97-123.
- JOHNSON, B. (2001), Toward a New Classification of Nonexperimental Quantitative Research, Educational Researcher, Cilt:30, No: 2, 3-13.
- JOHNSON, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004), Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come, Educational Researcher, Cilt:33, No: 7, 14-26.
- KARASAR, N. (2002), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayınları, Ankara.
- MAHMUTOĞLU, A. (2010), Türkiye’de Kırsal Çevre Etiği Konusunda Mülki İdare Amirlerinin Görüşleri, Türk İdare Dergisi, Cilt: 468, 103-130.
- ÖZER, N. (2015), Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiğine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi. Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim ABD., Yüksek Lisans Tezi, Aksaray.
- SÖNMEZ, D. (2018), Üniversite Öğrencileri İçin Çevre Etiğinin Gerekliliği: Türkiye’de Konuyla ilgili yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi, Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt:4, No:1, 18-27.
- SURMELİ, H., Saka, M. (2013) Preservice teachers’ anthropocentric, biocentric, and ecocentric environmental ethics approaches, International Journal of Academic Research Part B, Cilt.: 5 No: 5, 159-163. DOI: 10.7813/2075-4124.2013/5-5/B.23.

UĞURLU, C. T. (2009), "Ethical Education In Turkish National Education Laws", Procedia-Social and Behavioral Sciences, Cilt:1, No: 1, 1078-1082.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA VE BİYOÇEŞİTLİLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

İrfan Emre²⁷⁶

Muammer Bahşi¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, Sınıf Öğretmenliği'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma ve biyoçeşitliliğe ilişkin görüşlerini belirlemektir. Tarama metodu ile öğretmen adaylarının görüşlerinin alındığı çalışma 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarıyla yürütülmüştür. Çalışmada Çolak (2012) tarafından geliştirilmiş olan “Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik” adlı anket kullanılmıştır. Anket, “ekosistem ve genetik çeşitlilik”, “türlerin çeşitliliği ve genetik çeşitliliği” ile “biyolojik çeşitliliğin korunması ve önemi” ile ilgili maddeleri kapsamaktadır. Ankette, öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemek amacıyla “Katılıyorum”, “Biraz Katılıyorum” ve “Katılmıyorum” şeklinde üçlü likert kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen demografik verilerin değerlendirilmesinde % ve frekans analizleri kullanılmıştır. Ayrıca Sınıf Öğretmeni adaylarının sürdürülebilir kalkınma ve biyoçeşitliliğe ait görüşlerini belirlemek amacıyla SPSS 22.0 istatistik programındaki analizlerden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının konuya ilişkin görüşlerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyoçeşitlilik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sınıf Öğretmenliği

1. GİRİŞ

Sanayi devriminin ortaya çıkması ile kalkınmanın çevreyi ve doğal kaynakların kullanımını olumsuz yönde etkilediğinin farkına varılmamış ve bir süre ülkeler çevreye verdikleri zararları göz ardı ederek üretime devam etmişlerdir (Yücel, 2019). Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde yaşanan çevre felaketlerinden dolayı küresel manada çevreyi korumanın aciliyeti daha fazla önem kazanmış ve sürdürülebilir kalkınma; ekonomi, çevre ve toplum arasındaki kurulması için uğraşılan dengenin ifade edilmesi kullanılan bir kavram olarak kullanılmaya

²⁷⁶ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Elazığ, irfanemre@gmail.com,
muammerbahsi@hotmail.com

başlanmıştır (Gürlek, 2010). Bu noktadan hareketle, sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin mevcut ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını engellenmeden karşılanması şeklinde tanımlanmaktadır (Tanrıverdi, 2009). Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma, temel ihtiyaçlar ve çevrenin yenilenme potansiyelinin dikkate alınarak mevcut ve sonraki nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması biçiminde iki temel düşünceyi esas almaktadır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevre bileşeni, insanların için içinde olduğu doğal ortamın ve biyoçeşitliliğin korunmasını, ekonomi bileşeni doğal kaynakların üretimde kullanımını ve sosyal bileşeni ise toplumlar arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması ile kültürel zenginliğin korunmasını içermektedir (Kaya, 2013). Sürdürülebilir kalkınmada istenilen hedeflere ulaşabilmek için ülkelerin küresel sorumluluk, ortak bir anlayış, ortaklık, katılımcı anlayış, yenilenen yönlendirme ve sürdürülebilir kentleşme politikası gibi noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir (Çelik, 2006). Sürdürülebilir kalkınma sürecinin tam olarak topluma yerleşebilmesi için toplumun bu konuda bilgilendirilmesi büyük önem arz etmektedir (Kaya vd., 2015).

Bu araştırmada da Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın alt amaçlarını ise aşağıdaki sorular oluşturmuştur:

1. Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik ile ilgili görüşleri nedir?
2. Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik seviyeleri arasında fark var mıdır?
3. Sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik seviyeleri arasında cinsiyet değişkeni açısından fark var mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırmada deneysel olmayan nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama metodu kullanılmıştır (Johnson, 2001; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Tarama metodu, mevcut bir durumu var olduğu şekliyle tanımlamayı, değişkenler arasındaki ilişkileri mukayese etmeyi amaçlayan ve belli bir sürede verilerin toplanmasını amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2000).

2.1. EVREN/ÖRNEKLEM

Araştırma, 2015/2016 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalında öğrenim gören 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören toplam 82 öğrenci ile yürütülmüştür.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik düzeylerini belirlemek amacıyla Çolak (2012) tarafından geliştirilen “Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik Anketi” kullanılmıştır. Ölçek, İki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, öğrencilere ait demografik bilgileri (cinsiyet, sınıf seviyesi vb.) elde etmek amacı ile oluşturulmuştur. İkinci bölümü ise Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitliliğe ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla Çolak (2012) tarafından geliştirilen ölçek maddeleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan anketin ilk alt boyutunda, 15 maddeden oluşan ve ekosistem çeşitliliği konusunu içeren ifadeler bulunmaktadır. Maddeler ulusal müfredatta yer almakta ve öğrencilerin bu konudaki farkındalıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmadaki anketin ikinci alt boyutunda, 10 maddeden oluşan ve türlerin çeşitliliği ve genetik çeşitlilik konusunu içeren ifadeler bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan anketin üçüncü alt boyutunda ise 21 maddeden oluşan ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili ifadeleri içeren bilgiler bulunmaktadır. Üçlü likert tipi ölçeğin kullanıldığı çalışmada “Katılıyorum” “Biraz Katılıyorum” “Katılmıyorum” şeklinde katılımcılara üç farklı seçenek sunulmuştur.

2.3. VERİLERİN ANALİZİ

Sınıf öğretmeni adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitliliğe ilişkin alt boyutları açısından sahip oldukları görüşlerin belirlenmesinde ve kişisel bilgiler anketindeki verilerin analizinde, betimsel istatistikî testler olan yüzde ve frekans analizleri kullanılmıştır.

Sınıf öğretmeni adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma ve Biyoçeşitlilik alt boyutlarına ait görüşlerin, sınıf seviyesi açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ise bağımsız gruplar t-testi ile Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmada elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının sınıf seviyelerine göre genel dağılımı

SINIF	f	%
3. sınıf	45	54,9
4. sınıf	37	45,1
Toplam	82	100

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 45'ini 3. sınıf öğrencileri oluştururken, 37'sini ise 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Toplam 82 öğretmen adayı üzerinde araştırma yapılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkenine göre genel dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	56	68,3
Erkek	26	31,7
Toplam	82	100

Araştırmaya 56 kadın ve 26 erkek öğretmen adayı katılmıştır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin bulgular

Madde no	Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik alt boyutu	x	ss
1	Doğal dengenin sağlanmasında biyolojik çeşitliliğin oldukça önemli bir rolü vardır.	2,80	,53
2	En önemli hedefimiz, dünyamızda bulunan doğal alanların bugünkü haliyle korunması olmalıdır.	2,63	,65
3	En önemli hedefimiz doğal alanların bozulanlarının onarılmasıdır.	2,78	,44
4	En önemli hedefimiz doğal alanların gelecek nesillere miras olarak bırakılmasıdır.	2,82	,46
5	Ekolojik yapının korunması amacıyla doğal alanlara ve bu alanların yakınlarına fabrika kurulmamalıdır.	2,73	,54
6	Dünyamızda hızla artan nüfus ve buna bağlı olarak artan işsizliği düşündüğümüzde doğala alanlardan her anlamda faydalanmamız mümkün olabilir.	1,90	,79
7	Karayolu çalışmaları ekolojik dengenin korunmasıyla ilişkili değildir.	2,68	,46
8	Yerleşim yeri seçilirken doğal alanların korunmasından ziyade insanların ihtiyacı göz önüne alınmalıdır.	1,50	,77
9	Nüfus artışı nedeniyle ihtiyaç duyulan yerleşim alanları ormanlık alanlardan temin edilebilir.	1,47	,77
10	Orman yangınları doğal dengenin bozulmasına neden olur.	2,65	,68
11	Nüfus artışı nedeniyle ihtiyaç duyulan yerleşim alanları tarım alanlarından temin edilebilir.	1,50	,77
12	Her doğa alanında yaptığımız faaliyetleri iyi veya kötü sonuçlarla bize geri döner.	2,52	,77
13	Çiftçiler daha fazla ürün elde edebilmek için her türlü yapay gübre veya tarım ilaçlarını kullanmalıdırlar.	1,35	,59
14	Yeni karayolları yapmak için ihtiyaç duyulan alanlar tarım alanlarından temin edilebilir.	1,35	,67

15	Nüfus artışından dolayı yeni karayolları yapmak gerekmektedir. Karayollarını artırmak için gerekli alanlar ormanlık arazilerden temin edilebilir.	1,41	,71
----	---	------	-----

Tablo 3'ten elde edilen sonuçlara göre öğretmen adayları 8., 9., 11., 13., 14. ve 15. maddelere “Katılmıyorum” düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 4. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin bulgular

Madde No	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Önemi alt boyutu	x	ss
1	Öğrencilere kendi bölgelerinde yetişen bitkiler okullarda tanıtılmalıdır.	2,89	,41
2	İnsanların ihtiyaç duyması halinde soyu tükenmekte olan türlerin yetiştiği alanlar tarıma açılabilir.	1,62	,81
3	İnsanlara zarar veren canlılar gerektiğinde öldürülebilirler.	1,59	,70
4	Bitki ve hayvan türleri her zaman bir bütün halinde yaşamayabilir.	2,19	,77
5	Soyu tükenmekte olan bitki veya hayvan türleri mutlaka korumaya alınmalıdır.	2,89	,41
6	Yaban hayatını korumak için canlı türlerinin doğal yaşam alanlarında hayatlarını sürdürmelerine gerek yoktur.	2,80	,39
7	Devletlerin önceliği yaban hayatını korumaktansa tarımsal alanların artırmak olmalıdır.	1,64	,79
8	Turizmi geliştirmek adına yapılacak düzenlemeler için yaban hayvanlarının yaşam alanları kullanılabilir.	1,42	,72
9	Devletlerin görevi öncelikli gelir getirici faaliyetler için alan oluşturmaktansa yaban hayatını korumak olmalıdır.	2,28	,75
10	Hızla artan işsizliği engellemek için doğal alanlara fabrika kurulmasında sakınca yoktur.	2,86	,34

Tablo 4'ten elde edilen sonuçlara göre öğretmen adayları 2., 3., 7. ve 8. maddelere “Katılmıyorum” düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 5. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Önemi alt boyutuna ilişkin bulgular

Madde no	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Önemi alt boyutu	x	ss
1	Biyolojik çeşitliliğin korunması sadece kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) görevidir.	1,24	,57
2	Biyolojik çeşitliliğin azalması sera etkisine neden olur	2,37	,73
3	Biyolojik çeşitliliğin azalması küresel ısınmada etkilidir.	2,58	,70
4	Biyolojik çeşitliliğin korunması besin döngüsüne zarar verir.	1,52	,83
5	Biyolojik çeşitliliğin azalması ile ekonomik kaynaklarımızla ilişkisi yoktur.	1,35	,65
6	Günlük hayatımızı sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için olabildiğince dünyada var olan doğal kaynakları kullanmalıyız.	2,07	,82
7	Teknolojideki ilerlemeler için yapılacak çalışmalar İnsanlar için biyolojik çeşitliliğin korunmasından daha önemlidir.	1,51	,78
8	Daha fazla ekonomik gelir sağlamak adına gerektiğinde biyolojik çeşitlilik göz ardı edilebilir.	1,29	,61
9	Biyoloji veya Fen ve Teknoloji dersi dışındaki derslerde biyolojik çeşitliliğin önemini vurgulamak için çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.	2,79	,53
10	Biyolojik çeşitlilik üniversitedeki bilim adamları tarafından incelenmelidir.	2,67	,60
11	Biyolojik çeşitliliğin önemini vurgulayıcı etkinlikler sadece fen ve biyoloji derslerinde düzenlenmelidir	1,36	,69
12	Biyolojik çeşitliliğin korunmasında tüketim alışkanlıkları oldukça önemlidir.	2,85	,41
13	Genetiği değiştirilmiş organizmaların artırılması biyolojik çeşitliliği korur.	1,36	,69
14	Fast-food kullanımı doğanın korunumu için bir tehdit oluşturmaz.	2,86	,34
15	Biyolojik çeşitliliğin korunması ile yaşam şeklimin arasında bir ilişki yoktur.	2,91	,28

16	Bir ülke için biyolojik çeşitliliğin korunması ekonomik gelişmesi kadar önemlidir.	2,64	,63
17	Biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda bütün toplumun bilinçlendirilmesine gerek yoktur.	2,89	,31
18	Biyolojik çeşitliliğin korunması devletin sorumluluğudur.	1,97	,75
19	Biyolojik çeşitliliğin korunmasında benim de sorumluluklarım olduğunu düşünüyorum.	2,74	,58
20	Biyolojik çeşitliliği korumak için genetiği değiştirilmiş organizmalar üzerine yapılan çalışmalar artırılmalıdır.	1,69	,81
21	Genetiği değiştirilmiş organizmaların artması biyolojik çeşitliliği artırır.	1,59	,79

Tablo 5'ten elde edilen sonuçlara göre öğretmen adayları 1., 4., 5., 7., 8., 11., 13., ve 21. maddelere “Katılmıyorum” düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından Mann Whitney U testi analiz sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p *
Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik	3	45	45,00	2025,00	675,00	,139
	4	37	37,24	1378,00		

(p>,05)

Tablo 6'dan elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre öğretmen adaylarının “Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik” alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 7. Öğretmen adaylarının Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından Mann Whitney U testi analiz sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p *
Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik	3	45	46,98	2114,00	,586	,02
	4	37	34,84	1289,00		

*p<,05

Tablo 7’den elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre öğretmen adaylarının “Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik” alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (p<,05).

Tablo 8. Öğretmen adaylarının Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi alt boyutuna ilişkin görüşlerinin sınıf seviyeleri açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Seviyesi	N	X	SS	t	p *
Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi	3	45	44,93	4,2	1,472	,145
	4	37	43,62	3,76		

(p>,05)

Tablo 8’den elde edilen sonuçlara göre sınıf seviyelerine göre öğretmen adaylarının “Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi” alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 9. Öğretmen adaylarının Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	<i>U</i>	<i>p</i> *
Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik	Kadın	56	41,88	2345,5	706,5	,829
	Erkek	26	40,67	1057,5		

($p>,05$)

Tablo 9'dan elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının "Ekosistem ve Genetik Çeşitlilik" alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>,05$).

Tablo 10. Öğretmen adaylarının Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	<i>t</i>	<i>p</i> *
Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik	Kadın	56	22,12	2,37	,469	,641
	Erkek	26	22,42	3,25		

($p>,05$)

Tablo 10'dan elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının "Türlerin Çeşitliliği ve Genetik Çeşitlilik" alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>,05$).

Tablo 11. Öğretmen adaylarının Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi alt boyutuna ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından t-testi analizi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	t	p *
Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi	Kadın	56	44,01	3,86	1,064	,29
	Erkek	26	45,03	4,39		

($p > ,05$)

Tablo 11’den elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının “Biyoçeşitliliğin Korunması ve Önemi” alt boyutuna ilişkin görüşleri açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p > ,05$).

Öneriler

- ▶ Araştırma sonuçlarına göre Sürdürülebilir Kalkınmanın bazı noktalarının öğrenciler tarafından net biçimde anlaşılmadığı görülmektedir. Bu konuların öğrenilmesini destekleyecek araştırmalar, çalışmalar yapılabilir.
- ▶ Sınıf seviyeleri dışında farklı değişkenler açısından da konu araştırılabilir.
- ▶ Farklı branşlardaki (Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği vd.) öğretmen adaylarıyla bu araştırma yapılabilir.
- ▶ Öğretmen Adaylarının yanı sıra öğretmenlerin bu konuya dair görüşlerinin alınacağı çalışmalar yapılabilir.
- ▶ Sınıf Öğretmenliği 2. sınıflarının ders programlarında bulunan Çevre Eğitimi dersinin etkisi bu kapsamda incelenebilir.

KAYNAKLAR

- ÇELİK, Y. (2006), Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 19-37.
- ÇOLAK, C. (2012), İlköğretim-Lise Öğretmen ve Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ile Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik alanları Eğitimi Anabilim Dalı, Trabzon.
- ERGÜN, T., Çobanoğlu, N. (2012), Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, No: 1, DOI: 10.1501/sbeder_0000000041, 97-123.
- GÜRLEK, S. (2010), Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi? Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:5, No: 2, 85-99.
- JOHNSON, B. (2001), Toward a New Classification of Nonexperimental Quantitative Research, Educational Researcher, Cilt:30, No: 2, 3-13.
- JOHNSON, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004), Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come, Educational Researcher, Cilt: 33, No:7, 14-26.
- KARASAR, N. (2002), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayınları, Ankara.
- KAYA, M.F. (2013), Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 28, 175-193.
- KAYA, N., Çobanoğlu, M.T., Artvinli, E. (2015), Sürdürülebilir Kalkınma için Türkiye’de ve Dünyada Çevre Eğitimi Çalışmaları (http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_44.pdf, Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.)
- TANRIVERDİ, B. (2009), Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi, Eğitim ve Bilim, Cilt:34, Sayı:151, 89-103.
- YÜCEL, F. (2019), Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın ve Ekonomik Kalkınmanın Karşılıklı ve Birlikteliği (<https://dergipark.org.tr/download/article-file/50136>; Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.)

VERİMLİLİK ARTIŞI İÇİN KALİTELİ BOŞ ZAMAN PROGRAMLAMA ANAHTARLARI

Öğr. Gör. Nihat DEMİR²⁷⁷
Dr. Öğr. Üyesi Zeliha TEKİN²⁷⁸
Dr. Öğr. Üyesi Canan Demir YILDIZ³

Özet

İşletmelerde zaman yönetimi iyi bir şekilde planlanarak yapıldığında ve kaliteli boş zaman programlama doğru yerde doğru zamanda doğru kişiler için uygulandığında, çalışan performansını artıran işletme verimliliğini maksimum düzeye çıkaran bir etki yaratmaktadır. Zamanı verimli hale getirmek, etkin kullanmak ara vermeden sürekli çalışmak anlamına gelmemektedir. İnsanlar çalışmanın yanında eğlenmek, arkadaşlarıyla buluşmak, spor yapmak, sosyal faaliyetlerde bulunmak gibi etkinlik ve aktiviteler de uğraşırlar. İşte iş yaşamında başarı, kaliteli olarak harcanan boş zaman ve çalışma hayatındaki dengeyi sağlayabilmekten geçmektedir. Bu çalışmanın amacı, kaliteli boş zaman programlama anahtarlarını işletme verimlilik artışını sağlayan bir unsur olarak ele alıp değerlendirmektir. Çalışmada literatür taraması yapılmış ve yöneticiler başta olmak üzere çalışanlara boş zaman programlama için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşamı, Kaliteli Boş Zaman, Programlama

Giriş

İşletmelerde zaman yönetimi planlandığında, kaliteli boş zaman programlaması da; doğru yerde doğru zamanda doğru kişiler için uygulandığında çalışanların performansını artırdığı görülmüştür. Çoğunlukla işletme verimliliğini maksimum düzeye çıkaran bir etki yaratmaktadır. Zamanı verimli hale getirmek, etkin kullanmak ara vermeden sürekli çalışmak anlamına gelmemektedir. İnsanlar çalışmanın yanında eğlenmek, arkadaşlarıyla buluşmak, spor yapmak, sosyal faaliyetlerde bulunmak gibi etkinlik ve aktivitelerle de uğraşırlar. İş yaşamında başarı, kaliteli geçirilen boş zaman ve çalışma hayatındaki dengeyi sağlayabilmekten geçmektedir. Esas olan; bireyin bu zamanını etken, akıllı ve yapıcı bir biçimde değerlendirmesidir. Bunun başarılabilmesi için zaman yönetiminin ve boş zamanı etkin ve kaliteli değerlendirmenin yöntemlerini bilmek gerekir.

Tüm insanlar karşılanması gereken aynı temel ve evrensel ihtiyaçlara sahip olmasına rağmen, insanların ihtiyaçları ile ilgili tek bir teori ya da net bir görüş birliği mevcut değildir. Motivasyon teorilerinde, ihtiyaçlar bireyi tatmin olmak için ya da başarmak için zorlayıcı bir

¹Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, n.demir@alparslan.edu.tr

²Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, z.tekin@alparslan.edu.tr

³ Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, canan.yildiz@alparslan.edu.tr

unsur olarak görülmektedir. Burada “kendini gerçekleştirme” ve psikolojik gelişimi için önemli gereksinimlerin de dâhil olduğu ihtiyaçların farklı düzeyleri ve türleri olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ihtiyaçların karşılanabileceği farklı yolların olduğu da görülmektedir. Benzer şekilde “boş zaman ihtiyaçları” ya da “serbest zaman ihtiyaçları” yoktur, daha ziyade insanların oyunla, yeniden yaratma ve boş zamanla karşılayabileceği ihtiyaçları olduğu görülmektedir (Torkildsen, 2005). Dolayısıyla insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için boş zamanlarını etkin değerlendirmeleri gerekmektedir.

1. İşletmelerde Verimlilik

Verimlilik: en az girdi ve maliyetle en çok ürünü elde etmektir (Prokopenko, 1992: 37). Bir üretim alanında ya da bir ekonomi alanında verimlilik üretim faaliyetlerinin ne ölçüde başarıyla kullanıldığını belirleyen bir kavramdır. Verimliliğe ekonomik açıdan bakıldığında ise, çıktının girdiye oranı olarak tarif edilmektedir (Müftüoğlu, 1989: 304). Günümüzde bilişim teknolojilerinin işletmelerde kullanılması, işletmelerde verimliliği arttıran yollardan biridir. Keza işletmelerde verimliliği artırmanın yanı sıra verimliliğin analizi de oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkelerde verimlilik önemli bir sorundur, gelişmekte olan ülkelere oranla daha çok önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkeler, mevcut ekonomik durumlarını korumak, standartlarını daha da yükseltmek, geleceklerini garanti altına almak için verimlilik artışını önemli görmektedirler.

Gündeme geldiği ilk zamanlarda verimlilik kavramının üretim ile alakalı ilişkisi ön plandayken giderek yaşamın her alanında önemli olduğu kavranmaya başlanmıştır (Hacıtahtiroğlu, 2012). Verimliliği artırmanın yollarından biri de verimlilik bilinci geliştirmektir. Karşılaştırmalı verimlilik oranlarına bakılarak, işletmelerin ve hatta ulusal ekonominin sağlıklı bir gelişim düzeyinde olup olmadığına karar verilebilir. Verimlilik oranlarındaki artışlar, enflasyon, hayat standardı, ödemeler dengesi, büyüme hızı gibi unsurları da olumlu düzeyde etkiler. Genel olarak verimlilik, üretilenin üretmek için gereken yani diğer bir deyişle ele alınan sistemde çıktının girdiye oranı olarak ölçülebilir.

1.1. İşletmelerde Verimliliğin Önemi ve Amaçları

Verimlilik, üretimde kullanılan malzeme, bina, makine, donanım ve enerji gibi kaynakların nasıl kullanıldığını belirleyebilmektir (Özdemir, 1995: 377) Üretimde, işgücünün yanında başka üretim girdileri de kullanılmaktadır. Bütün bu girdiler, üretim düzeyi ile ilişkilidir. Bu nedenle işgücü ve diğer girdilerin tümü; üretim ve verimlilik oranlarını belirler. Amaç en kaliteli girdi ile en yüksek üretim seviyesine ulaşmaktır (Avder, 2016). Çalışanların verimliliği işletme verimliliğine doğrudan ve önemli ölçüde etki edebilmektedir. Organizasyonel hedeflerine ulaşmış ve örgüt içi verimliliği sağlamış işletmeler incelendiğinde çalışanlarını en üst düzeyde motive etmiş oldukları görülür (İştar, 2012). Günümüzde işletmelerin ya da çeşitli kuruluşların yöneticileri, verimliliğin artırılmasındaki en önemli gücün insan olduğunun farkındadırlar. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin onu kullanan ve icat eden insan olduğu için insana değer veren, insancıl yaklaşımlara önem veren kurumların ya da işletmelerin başarılı olmaları muhtemeldir. Rekabetin çok yüksek olduğu ve piyasalarda kalmanın çok zor olduğu günümüzde, yöneticiler işgücü verimliliğini etkileyen faktörleri ortaya koyarak ve bu faktörlerin iyileştirilmesi yoluyla işgücü verimliliğinden yüksek derecede yararlanmak istemektedirler (Hacıtahtiroğlu, 2012).

1.2. Ülke Ekonomisi Açısından Verimliliğin Önemi

Ülke ekonomisi açısından verimliliğin düşük düzeylerde olması, eldeki kaynakların etkin kullanılmadığını gösterir. Dolayısıyla gerekli koşullar sağlanarak eldeki kaynağın sadece bir kısmı kullanıldığında daha fazla ürün elde edilebilecekken veya sağlanacakken, daha düşük ürün elde edilmektedir. Bundan dolayı hem kaynakların önemli bir bölümü zayı olmakta, hem de bir birimlik mal daha yüksek bir maliyetle üretilmiş olmaktadır. Tüm ülkeler içi kaynaklarının sınırlı miktarda olduğu göz önünde bulundurulduğunda verimliliğin önemi de anlaşılmış olur. İşletmelerin uzun dönemlerdeki karlılık oranları, serbest piyasa ekonomisinde verimliliklerini yansıtan bir ölçüt olarak görülmektedir. Serbest rekabete dayanan bir piyasada bütün işletmeler benzer fiyatlarla karşılaştıkları için, bu işletmelerin kar oranlarındaki artışlar, verimliliğin azalmasına yani girdilerin gerçek maliyetlerinin azalmasına bağlıdır (Kara ve Seyhan, 2016). 1950’den sonra verimlilik merkezleri kurulmuş ve bu merkezler işçi, işveren ve hükümet kesimlerinin işbirliği ile gelişmiştir. Ekonomide verimsizlik gözleniyorsa, herkesin hayatını olumsuz yönde etkiler. Enflasyon artışlarını önlemek için uygulanan sıkı para politikası, ekonomide daralma meydana getirmektedir. Bunun sonucunda, yatırımlar da düşmekte ve bütün bu düşüşler verimliliğin de düşük kalmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde verimlilik artışını, insan kaynaklarının kalitesi, doğru kullanım ve işgücünün eğitim düzeyi belirlemektedir. Araştırmalar, eğitimin katkısının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışan işgücünün eğitimi; hem kaliteyi iyileştirmede hem de gelir artışı sağlamada önemlidir. 1990’lı yıllarda sanayileşme ve kalkınma hedefleri ile tutarlı bir eğitim stratejisi, verimlilik politikası, gelişmişlik yolunda mikro ve makro seviyede alınacak kararlarda etkili olmuştur (İsbir, 1988),

2. Boş Zaman

Boş zaman genelde iş ya da çalışmayla ilgili olarak algılanmıştır. İşten geriye kalan, bağlayıcılık ve zorunluluk bulunmayan bir zaman dilimi olarak tanımlanabilmektedir. Bu boş zaman dilimi, bireylerin kendi iradesiyle, isteyerek kullanacağı, tasarrufta bulunacağı bir zaman dilimidir. Bugün çalışmanın önceliği sorgulanmaya başlandığı için artık birçok sosyolog, boş zamanı kendi bağlamı içerisinde tanımlanması gerekliliğinden bahsetmektedir (Aytaç, 2002). Tezcan (1993) boş zamanı, “kişinin kendisi ve başkaları için mecburiyetlerinden ve bağlayıcılıklarından kurtulduğu kendi istediği etkinlikle uğraştığı, bağımsız ve özgür olarak değerlendirebildiği zaman” olarak tanımlamaktadır. Diğer taraftan bireylerin mecburiyetleri dışında kendi istek ve eğilimleri çerçevesinde istedikleri gibi eğlenebilmesi, dinlenebilmesi, uğraşması ve kendini geliştirebilmesi için sahip olduğu zaman dilimine de boş zaman denilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1987).

Boş zaman kavramı ile serbest zaman kavramı çoğu zaman birbiriyle karıştırılabilmektedir. Boş zaman, çalışma saatleri dışında bulunan serbest zaman aralığıdır. Serbest zaman, özgürce geçirilen çalışma dışı zamandır. Boş zaman ise, bireyin çalışma saatleri dışındaki faaliyetler için kullandığı zaman aralığı olup serbest zamanın bir parçasıdır. Bireyler eğer serbest zamanlarında herhangi bir çalışma kaygısı yaşamadan istedikleri gibi hareket edebiliyor ve bu faaliyetlerden hoşnutluk, mutluluk duyarak memnun oluyorsa boş zaman etkinliği gerçekleştirmiş olurlar (Demir ve Demir, 2019).

Yapılan araştırmalar, sanayileşme devriminin başlamasıyla birlikte insanların yaptığı birçok iş makineler tarafından yapılmaya başlandığından dolayı çalışma sürelerinin azaldığını göstermektedir. Yine benzer araştırmalar, sanayisi gelişmiş ülkelerde yaşam Şartlarının iyileşmesi ve sağlık alanında gerçekleşen gelişmeler ile birlikte insan ömrünün de uzadığını göstermektedir. Günümüzde İnsanlar geçmiş yıllara göre kıyaslandığında daha az çalışmakta ve daha uzun süre yaşamaktadır. Bu tür gelişmeler, insanların serbest zamanlarında da bir artış sağlamıştır, dolayısıyla boş zamanı artan insanlar daha çok boş zaman faaliyetlerine katılma imkanı yakalayabilmektedir (Demir ve evirgen, 2006). Esas sorun, artan boş zamanda insanların ne yapacağı ve bu zamanı nasıl kullanacağı konusudur. Batı lkelerinde boş zaman kavramı çok iyi anlaşılmış ve boş zamanları değerlendirme alanları açılmıştır. Hatta bu alanlarda her eğilim zevk ve tarzdaki insanların ihtiyaçlarına cevap verebilmek için çeşitli program eşitmeleri geliştirilmektedir (Torkildsen, 2005). Gelişmiş lkeler bunu bilerek; çalışma saatlerini indirerek bir taraftan işsizliği çözmeyi düşünmüşler, diğer taraftan yeni gelişmelere insanları ayak uyduracak zindelik, dinlenmiş ve başka faaliyetlere zaman ayırarak üretkenliği arttırmayı hedeflemişlerdir (Zorba, 2001).

Boş zamanların değerlendirilme gereksinimi ve gerçekliği günümüzde de var olan bir durumdur. Fakat buradaki asıl mesele boş zamanları değerlendirmek değil boş zamanları nasıl etkili ve verimli olarak değerlendirilebileceğinin yollarını bulabilmektir. Bugün herkes boş zamanlarını değerlendirebilir. Ancak her bireyin bunu etkili ve verimli bir Şekilde yaptığını söylemek pek olası görülmemektedir (Tezcan, 1982). O nedenle insanlar sahip oldukları boş zamanlarını nasıl daha etkili ve verimli bir Şekilde değerlendirebileceklerinin yollarını araştırıp bunu kendi hayatlarına uygulamalıdır.

Bireyin hem bireysel hem de toplumsal isteklerini gerçekleştirebilmeleri, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını koruyabilmeleri, büyük lde boş zamanlarında yaptıkları faaliyetlerle oldukça ilişkilidir. Bu sebeple dinlendirici, rahatlatıcı ve yeniden toparlayıcı özelliğe sahip, rekreatif nitelikli faaliyetler, insanları yoğun, yorucu, sıkıcı ve rutin olan iş faaliyetlerinin stresinden uzaklaştırmak, için son derece önemli görülmektedir (Karakkk, 1995).

İnsanlar, rekreasyonel faaliyetler ile işten arta kalan zamanlarını en etkin Şekilde değerlendirmeye çalışabilir. Kişinin kendini rahatlatmak için katıldığı rekreatif faaliyetler kendini yenilemek, fiziksel ve zihinsel olarak eğlendirici ve dinlendirici özellikleri açısından günümüz insanının dikkatini çekmektedir (Atalay, Akbulut ve Yücel, 2013). Karakkk (2005), rekreasyonun boş zamanlarda yapılan ve sportif etkinlikler, kültürel ve sanatsal etkinlikler, kamp gibi birçok yapıcı ve sosyal aktiviteyi içeren faaliyetleri kastetmektedir.

Boş zamanların değerlendirilmesi derken dopdolu geçen bir zamanı kastediyoruz. Aslında bu zamana hr zamanlar demek daha doğru olur. Sorun bireyin bu zamanını etken akıllı ve yapıcı bir biçimde değerlendirmesidir. Onun bu konuda bilinçlenmesine bağlıdır. Bu da boş zaman eğitimi vermekle olur.

2.1. Ülkemizde Boş Zaman Uygulamaları

Ülkemizde güncellenen devlet ve kamu yönetimi kapsamında, sosyal devlet formuna uygun politikalarını hayata geçirebilmek için Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Milli Güvenlik Komitesi tarafından ıkarılan 5 Ekim 1960 tarihli ve 91sayılı kanunla kurulmuştur. Kurumun amaçları, “İktisadi ve sosyal durumu teferruatlı olarak tespit ve temayüllerini tayin ile kalkınma için takip edilecek iktisadi ve sosyal politikayı ve hedefleri tayinde hükümete yardımcı olmak ve bu hedefi gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli plan ve

programları hazırlamak ve planın başarı ile tatbiki için gerekli tedbirleri tespit ve tavsiye etmek” olarak ifade edilmektedir (Mehtap, 1966). 1960’lı yıllarda sanayileşmenin yanı sıra, toplumun sosyal ihtiyaçlarını da göz önüne alan ve bu bağlamda ülkemiz vatandaşlarının refah seviyesini üst düzeye çıkarmayı ve sağlıklı bir toplum yetiştirmeyi amaçlayan kalkınma planları belirlenen bu hedef doğrultusunda planlamalara ve politikalara yer vermiştir. Bireylerinin sosyal anlamda refaha ulaşması, bireysel ve toplumsal anlamda bir takım ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusunda mümkün olabilecektir. Bu bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için de, en etkin yöntemlerden birisi, bireylerin boş zamanlarını kaliteli bir şekilde değerlendirebilmesi ve devletin vatandaşlarına bu anlamda gerekli hizmet ve tesisi sunmasıdır (Gök, Birol ve Aydın, 2018).

Toplumda bulunan bireylerin ya da grupların kendini daha iyi hissetmeye, sağlıklı olmaya ve beceri gelişimine yardımcı olan herhangi bir serbest zaman faaliyetine özgür irade ile katılımı rekreasyon olarak açıklanmaktadır (Gök, Birol ve Aydın, 2018). Ülkemizde ise rekreasyon faaliyetlerine katılımın üst seviyelere çıkarılması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alanlarda hizmet verilmektedir: Gençlik yaz kampları, gençlik kültür merkezleri, izcilik faaliyetleri, yaygın eğitim faaliyetleri, yükseköğretimde boş zaman değerlendirme faaliyetleri ve spor faaliyetleri ve bilgi evleri şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Rekreasyonel Aktiviteler ve Örnekler (Baud-Bovy ve Lawson, 2002):

- Evde yapılan aktiviteler: TV izleme, okuma, müzik dinleme, bahçe işleri, hobiler
- Sosyal içeriği yüksek aktiviteler: Eğlenme, dışarıda yemek yeme, partiler, arkadaş ziyaretleri
- Kültürel-Eğitimsel Aktiviteler: Konser, tiyatro, müze gezileri, sinema
- Sportif Aktiviteler (Seyirci veya Aktif Katılım): Golf, futbol, yüzme, ata binme, bowling, dart, yürüyüş, doğa kampları
- Gündelik Açık Alan Aktiviteleri: Piknik, günlük turlar
- Gecelik Konaklamayı İçeren Aktiviteler: Uzun seyahatler, turlar, hafta sonu tatilleri

2.2. Kaliteli Boş Zaman programlama Anahtarları

Aşağıda boş zaman programlama anahtarlarına ilişkin öneriler verilmektedir (McCarvill,1993).

- **Programlamada Öncelikleri Tespit Et:** Profesyonel sorumlulukla ilgili sorular sorulduğunda; programlayıcılar bu sorulara bazı terimler ile cevap vermeye meyillidirler. Kısım sorumlusu, program planlayıcısı, aktivite koordinatörü gibi iş adlarını ürünlere ve nesnelere yansıtırlar. Neticede programlayıcılar, ürettikleri şeyi müşterilerin istediği gibi düzene koyarlar. Bu zor görülebilir ancak programlardaki karışıklıkları önler. Eğer programcılar çabalarının ürünlerinin yaklaşık değerinden uzaklaşacağına inanırlarsa, ondan sonra kolaylık zamanlama ve aşama gibi hususlar daha fazla dikkat çeker. Bunun sonucu olarak, eğer çabalarının müşterileri memnun etmeye yeterli olduğunu bilseler, o zaman dikkat edecek olanlar müşteriler olur. Düşüncedeki esrarengiz değişimler, üzücü karışıklıklara neden olabilir. Çünkü bu onlara başka programlar için ortam yaratır. Onları amaçları sorulduğunda; müşterilerini memnun etmek istediklerini söylerler: Böylece kaliteli bir program için ilk adım atılmış olur.

- **Katılımcıların İhtiyaçlarını Keşfet:** Hoşnutluğa yönelik programlama çabaları müşteri beklentilerini karşılar ya da aşarsa amaca ulaşılmış demektir başka kullanıcılar tarafından belirlenen fiziksel göstergeler yani mekân.

- Güvenilirlik, birbirine bağlı olarak verilerin sözleri tutmak
- Duyarlılık, önemseme ve farklı bir dikkat.
- İtimat, bilinçli personelin güven ve teminat sağlaması.
- Sorumluluk, dikkatli zamanında toplama isteği. Yani görevde dikkatlilik.

Burada ortaya çıkan soru, toplum üyelerine cevap veremeyen programları nasıl daha iyi düzeye getirebiliriz? Boş zaman programlarına nasıl bir alternatif sunabiliriz olmaktadır. Olumlu boş zaman faaliyetlerinde iş bölümü; dengeli ve hoş bir hayat deneyimi sunar. Eğitimciler ve boş zaman programcıları, boş zamandaki iş bölümünden habersizdirler. Maalesef boş zaman düzenleyicileri toplumun kaliteli boş zaman geçirebilmesi noktasında büyük bir yol kat etmeye muvaffak olamamışlardır. Araştırmalar gösteriyor ki işsizler, yaşlılar ve diğer başka gruplar geleneksel programlama çabalarına karşılık verememişlerdir. Yukarıdaki soru acil servis mükemmelliği literatürü diye cevaplanabilir. Bu literatür, öncelikle özel sektöre, kamuya, öğretmenlere ve boş zaman programcılarına hitap eder. Önerilen literatür, kaliteli boş zaman programlamayı sağlamlaştırmak üzere 7 adet, birbirinden bağımsız basamakları önermektedir. Bunlar:

- Programlama da önceliklerini tespit et.
- Katılımcıların ihtiyaçlarını keşfet.
- Ona göre programı uygun şekilde geliştir.
- Program için önemli anahtarlarını belirginleştir.
- Program anahtarların katılımcılarla birlikte belirle.
- Programda esnek ol ama şüpheye ve kararsızlığa düşünce standartlar kur.
- Yardım iste, program yaparken yardım almaktan çekinme.

Yukarıdaki hususları aşağıdaki şekilde detaylandırmak mümkündür.

- **Ona Göre Ürünü Uygun Şekilde Geliştir:** Müşteri beklentileri belirlendiğinde, programlarda ona göre ayarlanır. Programcılar genellikle programları üç safhada ele alırlar. İlk ön ürün, müşterilerin aradıkları belli faydaları temsil eder. Bu faydaları sosyal, fiziksel veya duygusal olabilir. Gerçek ürün, programcıların müşterilerin istekleri konusunda birbirine bağlı olan bu ürünler gerçek program tekliflerini arttırabilir. Programcılar, çabalarını gerçek program tekliflerinde uzaklaştırmalarına rağmen program gelişmesinin çoğalma sahnesi belki de mükemmel programlar yapmak için en iyi fırsatı verir. Mesela bir golf kursundaki programı düşünün; golf kursunun ana mamulü yeşilliklerden tümseklerden gökkuşağından ve çukurlardan meydana gelir. Sayıdaki çoğaltma nedense bunu dramatik olarak arttırır.
- **Bedava kartlar oyuncuların skoru tutmalarına yardım eder:** Bir malzeme dükkânı kılavuzdan kiralık eşyaya kadar her şeyi sağlıyor. Bir kulüp dinlenme ve hava almak için her fırsatı veriyor. Bütün bu çoğaltmalar gerçek ürünü, programı geliştirip programcının deneyimini arttırır. Boş zaman programcıları, eğer ilgili ise programlarını arttırabilirler. Bu programı çoğaltmaları için, gerçek paylaşım zamanları ile boş zaman sınırlamalarını

tavsiye edilir. Deneyim, farklı bir şeyin programlama fırsatlarını arayıp aktivitelerin hafızadan silinmesi ile karşılaşır. Ayrıca program çoğaltmaları, müşteri isteklerini önceden bilerek, faaliyetler esnasında ve sonrasında belirlenebilir.

- **Program İçin Önemli Anahtarlarını Belirginleştir:** Personelin çabaları, hizmet akışının başarı ya da başarısızlığını belirle. Tüketicilerin genellikle bir işçinin teknik becerisi, sorumluluğu ve profesyonel davranışı gibi özelliklerine bağlı olarak bir ürünü aldığını ve ürün alırken 9 ana sebepten, sekizinin sorumluluk, teknik yetenek ve profesyonel büyüklük olarak gördüğü bilinmektedir. Bu güven bütün işçilerin yaygın özelliklerinde kullanılabilir programlar dokunulmazlığına sahiptir. Onlar herhangi bir servis gibi görünmez ve dokunulmazdır. Öyle ki onlara tüketim öncesi ya da sonrası paha biçilmez. Müşteriler onlara paha biçmek için personelin verdiği hizmetleri ararlar, doğruluğunu müşteriler personelin hizmet verdiği esnada da tecrübe ederler. Bu başarı işçinin müşteri ihtiyaçlarını karşılama ile belirlenir. Programlar program müdürleri ya da talimatlarla aydınlanırlar. Aslında eğitim kaynakları, çoğu personelle kısıtlanır. Bazıları çok daha yeteneklidirler, hiçbir eğitim almamışlardır. Resepsiyonist, satış müdürü, bekçi gibi personel her zaman müşterilerle iç içedirler. Resepsiyonist, insanların yardımına ihtiyaç duydukları anda, satış müdürü, insanlar dükkâna girdiği anda bekçi ise sorunlarla karşılaştığı anda bu işleme tabi olur. Geleneksel müdürler bu tür istek sorun ve şikâyetleri ile ilgili olan personeli önemsememeye eğilimlidirler.
- **Program Anahtarlarını Katılımcılarla Beraber Belirle:** Anahtarlar, bir programın müşteriler tarafından değerlendirilip, açıklanmasına yardımcı olur. Broşürler bina girişleri, telefon hatları ilk olarak acente ve müşteri arasında temas sağlar. İlk izlenim, katılımcı hareketleri için ortam hazırlar. Öyle ki personel müşterinin istek oranını belirleyip, programcılar da bu oranı personelden alıp bu deneyimin müşteri için olumlu olduğuna emniyet vermelidirler. Programcılar, müşterilerin hoşnutsuzluğuna yol açacak hususlardan dikkatle kaçınmalıdırlar. Bunlar başarısızlık ya da hiddet getirebilir.

3. Sonuç

İnsanların boş zamanlarını değerlendirecek yerlerin olmaması onların ruhsal ve bedensel gelişmelerini olumsuz yönde etkileyebilecek ortamlara kaymasına yol açabilir. Kötü ortamda bulunmaları veya yanlış arkadaşlıklar kurmaları sonucunda uyuşturucu ve diğer zararlı maddeleri kullanan, şiddete eğilim duyan, çocuk ve gençlerin sayısı verilere göre her yıl artmaktadır (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005). Bu nedenle boş zaman programlama anahtarlarının işletmelerde verimliliği arttırmak ve insanların birey olarak daha rahat, kendini geliştirmiş, dinlenmiş ve motive olmuş bir şekilde çalışmalarını sağlamak açısından son derece önem arz etmektedir. Dolayısıyla işletmelerde çalışanların ihtiyaçlarının belirlenmesi buna uygun boş zaman programa anahtarlarının geliştirilmesine dikkat edilmelidir.

Kaynaklar

- Abadan, N. (1961). *Üniversite öğrencilerinin serbest zaman faaliyetleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 135117, Ajans Türk Matbaası, Ankara.
- Avder, Erdoğan, (2016). *İşletmelerde Verimliliğe Etki Eden Faktörler*, <http://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=2212>, Erişim Tarihi: 03.03.2019
- Aytaç, Ö. (2002) Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 12, Sayı 1, 231-260.
- Atalay, A., Akbulut, A.K. ve Yücel, A.S. (2013). Bireylerin sosyal algı ve sosyalleşme düzeylerinin gelişiminde rekreasyonel uygulamaların önemi. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 1(1)
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (1987). *Başarılı ve sağlıklı olmak için stres ve başarıma yolları*. 5. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Baud-Bovy, M. and Lawson, F. (2002). *Tourism and recreation: handbook of planning and design*. London: Architectural Press.
- Büküşoğlu, N. ve Bayturan, A. F. (2005). Serbest zaman etkinliklerini gençlerin psikososyal durumlarına ilişkin algısı üzerindeki rolü. *Ege Tıp Dergisi*, 44(3), 173–177.
- Demir, C. ve Demir, N. (2019). *Bireylerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılmalarını Etkileyen Faktörler İle Cinsiyet Arasındaki İlişki: Lisans Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama*. 03.05.2019'da <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877135.pdf> adresinden erişildi.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Gök, A., Birol, S. Ş. ve Aydın, E. (2018). Kalkınma Planları Çerçevesinde Rekreasyon Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 11, Sayı 60, 1377-1386. Issn: 1307-9581 <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2884>
- Hacıtahiroğlu, K. (2012). Verimlilikte liderin rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt 9, Sayı 1:845-875.
- İsbir, Eyüp (1988), Meselelerimiz, Gençlik ve Boş Zamanların Değerlendirilmesi, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye, İstanbul, S. 33 – 37.
- İştar, E. (2012). Stres ve verimlilik ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı 33 ,ss.1-21.
- Kara. M.A ve Seyhan, M. (2016). Verimlilik Kavramı ve İşletmelerde Verimliliğin Önemi: AKFA Çay Fabrikası Örneği. *International Journal of Academic Value Studies*, 2 (4) : 161-169. (ISSN:2149-8598).
- Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon, boş zaman değerlendirme, kavram, kapsam ve bir araştırma*. Ankara: Seren Matbaacılık Yayınları.
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon: boş zamanları değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- McCarvill, R. E. (1993) Keys to leisure Programming, *JOPERD*, October,1993, S.34-36.
- MEHTAP (1966). *Merkezi Hükümet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri, Merkezi Hükümet Teskilâtı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu Raporu*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Müftüoğlu, Tamer (1989). *İşletme İktisadı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özdemir, S. (1995), Eğitimde Verimlilik ve Toplam Kalite Yönetimi, *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2: 377-388.
- Prokopenko, J. (1992), *Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı*, (Çev. Olcay Baykal ve diğerleri) Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (1982). *Sosyolojik açıdan boş zamanların değerlendirilmesi*. Ankara: A.Ü. Yayını.
- Tezcan, M. (1993). *Boş zamanlar sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Tezcan, M. (1994). *Serbest zamanların değerlendirilmesi sosyolojisi*. 4. Baskı, Atilla Kitapevi, Ankara.
- Torkildsen, G. (2005). *Leisure and Recreation Management* (Fifth Edition). London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Zorba, E. (2001). Kamu Personelinin Rekreatif Eğilimleri (Muğla İli Örneği). Yüksek lisans tezi, Ankara Gazi Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

HEMŞİRELERDE DEPRESYON DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Edibe Pirinççi²⁷⁹
Öğr. Gör. Ezgi Yaraşır²⁸⁰
Seda Özbey³
Serap Özdemir³
Abdullah Demir³
Prof. Dr. S. Erhan Deveci¹
Dr. Öğr. Üy. A.Tevfik Ozan¹
Prof. Dr. A.Ferdane Oğuzöncül¹

Depresyon insanları etkileyen küresel bir halk sağlığı sorunudur. Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki bu çalışma depresyon durumunu değerlendirmek amacıyla bir devlet hastanesinde görev yapan hemşireler (n=138) arasında yapılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. “Kişisel Bilgi Formu” ve “Beck Depresyon Ölçeği” (BDÖ) kullanılarak elde edilen veriler SPSS 22.0 programında, $p<0.05$ istatistiksel anlamlılık olarak değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde t-testi, tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Hemşirelerin yaş ortalamaları 34.15 ± 8.94 olup, %88.4’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Hemşirelerin BDÖ puan ortalaması 11.87 ± 7.50 olup, %24.6’sı 17 puan ve üzerine sahiptir. BDÖ puan ortalamalarının 35-44 yaş grubunda, sosyoekonomik düzeyi kötü olanlarda daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). BDÖ puan ortalamaları cinsiyete, medeni duruma, çalışma biçimine ve çalışma pozisyonuna göre ise değişmemektedir ($p>0.05$). Hastanede görev yapan hemşirelerin yaklaşık dörtte birinde depresyonun var olduğu saptanmıştır. Hemşirelerde ruh sağlığını koruyucu girişimlere önem verilmelidir. Hastanede çalışan hemşirelerde ruhsal belirtileri azaltmak için, hastanelerde psikolojik, fiziksel ve sosyal koşulları iyileştirmek etkili olabilir.

Anahtar sözcükler: Hemşire, depresyon, vardiyalı çalışma.

GİRİŞ

Depresyon; kişinin sözel ve/ya da davranışsal olarak kendini gösteren, içinde bulunulan ya da kışkırtan duruma göre kişinin işlevsellik düzeyinde düşme, çökkün duygudurum, bütün ya da neredeyse bütün etkinliklere karşı ilgide düşüş, kişinin fiziksel durumunda (kilo) isteksiz düşüş, neredeyse her gün oluşan uykusuzluk, kişinin benlik değerinde azalma ve yineleyici ölüm düşüncelerinin eşlik ettiği ve genel olarak bu durumların hastanın işlevselliğini azaltması sonucu ortaya çıkan psikopatolojik bir tanıdır (DSM- V, 2013). Depresyon belirtilerini 4 alt grupta toplamak mümkündür.

²⁷⁹ Fırat Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı ABD

³ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

²⁸⁰ Fırat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, eyarasir@firat.edu.tr

- Duygudurum belirtileri; depresif duygudurum, dışarıdan belli olacak düzeyde keyifsiz veya mutsuz olma durumu ve bunun gün boyunca ve hemen hemen her gün olması;
- Bilişsel belirtiler; değersizlik veya işe yaramazlık düşünceleri, geleceği yordama sorunları;
- Somatik belirtiler; iştah ve uyku sorunları;
- Motor belirtiler; hareketlerde yavaşlama ve ajitasyon olarak değerlendirilebilir. Anhedoni, daha önce keyif alınan aktiviteler ve uyaranlardan keyif alamama durumudur ve net olarak bir alt gruba girememektedir (Gönül, 2012).

Depresyon dünya çapında yaygın bir hastalıktır ve 300 milyondan fazla insanı etkilemektedir (World Health Organization, 2018). Yapılan çalışmalarda yaşam boyu depresyon görülme prevalansı %10-15 olarak bulunmuş olup kadınlarda, erkeklere göre iki kat daha yüksek oranda görüldüğü saptanmıştır (Lepine and Briley M, 2011). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016 verilerine göre Türkiye’de on beş yaş ve üzeri bireylerin son on iki ay içinde geçirdiği başlıca hastalık/sağlık sorunlarında, depresyon dokuzuncu sırada yer almaktadır (Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2016). Depresyonun sağlık çalışanlarında topluma göre daha sık görüldüğü bildirilmiştir (Martin et al., 1997). Sağlık personeli normal çalışma saatleri ve günleri dışında çalışmak durumunda kalan, yaşamsal tehdidi bulunan görev ve sorumluluklara sahip, zamanla yarışan, farklı teknolojilerin kullanıldığı, yoğun stres ve baskı altında çalışan bir gruptur (Josten et al., 2003).

Bu çalışma, hemşirelerin demografik özellikleri ile ilişkili olarak depresyon durumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini Tunceli Devlet Hastanesi’nde araştırmanın saha çalışmasının yapıldığı tarih itibariyle görev yapan 180 hemşire oluşturmaktadır. Örneklem seçilmeden evrenin tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Anket doldurmak istemeyen, üç kez gidildiği halde ulaşılamayan, araştırmanın saha çalışmasının yapıldığı dönemde izinli/raporlu olan, psikiyatrik rahatsızlığı bulunan ve antipsikiyatrik ilaç kullanımı olanlar hariç tutulmuştur. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin 138’ine (Çalışmaya katılma oranı %76.7) ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla 54 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Ankete başlamadan önce ankete ekli bir bilgi formu ile katılımcılar, alınan bilgilerin bu çalışmanın bilimsel platformu dışında kullanılmayacağına dair bilgilendirilmiştir. Anketin birinci bölümünde; literatür çalışmaları incelenerek oluşturulmuş 33 soruluk sosyodemografik verilere yönelik sorular, ikinci bölümünde ise Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) bulunmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Hisli tarafından yapılmış olup, 0 ile 3 arasında değişen puanlamaya sahip 21 sorudan oluşan bir depresyon tarama testidir. Ölçekten alınan 17 ve üzeri puanlar depresif belirti olarak tanımlanmıştır (Hisli, 1989). 07.01.2016 tarihli ve 124364 sayılı Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar etik kurul onayı ve kurum izni alınmıştır. Araştırmanın saha çalışması Şubat- Nisan 2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 22.0 programında değerlendirilmiş, istatistiksel değerlendirmelerde değişkenlerin özelliklerine göre yüzde, ortalama, t testi, tek yönlü varyans analizi, post hoc Tukey testi kullanılmıştır. Ortalamalar standart sapma ile birlikte verilmiş (ort±SS), p<0.05 istatistiksel anlamlılık olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamındaki hemşirelerin yaş ortalamaları 34.15 ± 8.94 (min: 18, max: 55 yaş) olup, %88.4'ünü (n=122) kadınlar oluşturmaktadır. Hemşirelerin %68.8'i (n=95) evli, %27.6'sı (n=38) bekar, %3.6'sı (n=5) ise eşi ölmüş/eşinden ayrılmıştır. Hemşirelerin sosyo-demografik ve çalışma özelliklerine göre BDÖ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Hemşirelerin Sosyo-demografik ve Çalışma Özelliklerine Göre BDÖ Puan Ortalamalarının Dağılımı

	n	BDÖ Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Değişkenler (n=138)				
Yaş Grubu				
18-24 yaş	21	8.57±7.28*		
25-34 yaş	51	10.41±6.27	F=4.113	0.008
35-44 yaş	46	14.09±7.90		
45 yaş ve üzeri	20	13.95±8.02*		
Cinsiyet				
Kadın	122	11.98±7.69	t=0.600	0.554
Erkek	16	11.00±5.93		
Medeni Durum**				
Bekar	43	12.70±7.61	t=0.872	0.390
Evli	95	11.49±7.46		
Sosyoekonomik Düzey				
Kötü	35	15.86±7.96*		
Orta	91	10.77±6.78*	F=7.782	0.001
İyi	12	8.58±7.46*		
Çalışma Biçimi				
Sürekli gündüz	59	10.97±7.17		
Sürekli gece	7	11.57±10.08	F=0.810	0.447
Gece-gündüz değişen vardiya	72	12.64±7.53		
Hemşire Başına Düşen Hasta Sayısı				
10 ve altı	89	11.80±7.32		
11-30	34	13.18±7.48	F=1.386	0.254

31 ve üzeri	15	9.33±8.40		
Çalışma Pozisyonu				
Servis hemşiresi	96	12.65±7.54		
Poliklinik hemşiresi	31	9.42±6.88	F=2.209	0.114
Eğitim ve idari görev	11	12.00±7.99		

* Tukey HSD testi ile farklılığın kaynaklandığı gruplar

** Eşi ölmüş/Eşinden ayrılmış olanlar bekar olarak alınmıştır.

Hemşirelerin BDÖ puan ortalamaları 11.87±7.50 (min:0, max:32) olup, %24.6'sı (n=34) 17 puan ve üzerine sahip bulunmuştur.

TARTIŞMA

Çalışmamızda hemşirelerin %24.6'sında depresyon saptanmıştır. Yıldırım ve Hacıhasanoğlu'nun (2011) sağlık çalışanlarında yaptıkları çalışmalarında depresyon sıklığı %16.4, Taycan ve ark.'nın (2006) hemşirelerde yapmış olduğu çalışmada %11.4, Yüksel ve Özgür'ün çalışmasında (2008) %9.4 olarak saptanmıştır.

Çalışmamızda hemşirelerin BDÖ puan ortalamaları 11.87±7.50 iken, Kocaeli'de hemşirelerde yapılan bir çalışmada 11.84±7.63 (Elgin, 2017), Kahramanmaraş'ta yapılan bir çalışmada 11.28±8.19 (Çingir, 2017), İstanbul'da devlet hastanesi personelindeki çalışmada 11.26±9.28 (Yılmaz, 2014), Gökçen ve ark.'nın (2013) çalışmasında 11.19±8.72, Akyüz'ün (2015) çalışmasında 10.68±8.52, Kızıllırmak ve Demir'in (2016) çalışmasında 9.86±7.42, Tunçel ve ark.'nın (2014) çalışmasında 9.20±6.90, Yıldırım ve Hacıhasanoğlu'nun (2011) çalışmasında 8.87±7.71, Taycan ve ark.'nın (2006) çalışmasında 8.22±7.02 olarak bulunmuştur. Çalışmamız literatürle benzerdir.

Hemşirelerin yaşı arttıkça depresyon puanları anlamlı bir biçimde artmakta, 45 yaş ve üzerinde ise azalmaktadır ($p<0.05$). Literatürde yaş ve BDÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Ertuğrul, 2010; Kızıllırmak ve Demir, 2016; Yakın, 2014; Akyüz, 2015; Bulut, 2015). Yaş ilerledikçe bireyin deneyimlerinin artması, kendine güveni arttırmakta, bu durum hemşirelik uygulamalarına olumlu yönde yansımakta bu da depresyon yaşamayı azaltmaktadır şeklinde açıklanabilir.

Araştırma kapsamındaki kadın hemşirelerin BDÖ puan ortalamaları yüksek bulunmuş olup, istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Akyüz'ün (2015) hemşirelere, Yakın'ın (2014) sağlık personellerinde, Ertuğrul'un (2010) sağlık personellerinde, Öztoprak'ın (2015) çalışmasında, Bulut'un (2015) sağlık personellerine yaptığı çalışmada çalışmamızla benzer biçimde kadın personelin BDÖ puan ortalamaları, erkek personelin puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuş olup, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ataerkil bir toplum olan Türkiye'de kadınların meslekleri dışında, evde yükledikleri sorumlulukların da bulunması bu duruma sebep olabilir.

Sosyoekonomik düzeylerini kötü olarak nitelendiren hemşirelerin depresyon puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Tunçel ve ark.'nın (2014) çalışmasında da çalışmamızla benzer şekilde aylık gelirini yetersiz bulan hemşirelerde depresyon puanları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Hem Ertuğrul'un (2010) hem de Taycan'ın (2006) çalışmasında aylık geliri yetmeyenlerin BDÖ puan ortalamaları daha yüksek bulunmuş olup sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Vardiyalı çalışanların depresyon puanları vardiyalı çalışmayan hemşirelere göre daha yüksek olup istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Yakın'ın (2014)

çalışmasında da vardiyalı çalışma ve depresyon puanları arasındaki ilişki çalışmamızla benzerdir. Yılmaz'ın (2014), Öztoprak'ın (2015) çalışmasında ise vardiyalı çalışanların depresyon puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Hemşirelerin uzun süreli ve vardiyalı çalışmaları, durumu ağır olan hastalara bakım vermeleri nedeniyle yaşadıkları stres, isteksizlik duyguları depresyon düzeyini artırıyor olabilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda önerilerimiz; hemşirelerde ruh sağlığını koruyucu girişimlere önem verilmelidir. Hastanede çalışan hemşirelerde ruhsal belirtileri azaltmak için, hastanelerde psikolojik, fiziksel ve sosyal koşulları iyileştirmek etkili olabilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, İ. (2015). Hemşirelerin Tükenmişlik ve Depresyon Düzeylerinin Çalışma Koşulları ve Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 3(1):21-34.

Bulut, H. (2015). Sağlık Çalışanlarında Depresyon ve Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (İğdır İli Devlet Hastanesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çınğı, G. (2017). Sağlık Personeli Kadınlarda Anksiyete, Depresyon ve Uyku Kalitesinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

DSM- V (The Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders-5) (2013): Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı. E. Köroğlu (çev.), İstanbul: HYB Yayıncılık.

Elgin, FR. (2017). Kocaeli Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Sağlık Personelinde Anksiyete, Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertuğrul, E. (2010). Üniversite Uygulama ve Araştırma Hastanesinde Çalışan Hemşire, Ebe, Sağlık Memuru ve Acil Tıp Teknisyenlerinin Tükenmişlik ve Depresyon Düzeyinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Gökçen, C., Zengin, S., Oktay, MU., Alpak, G., Al, B., Yıldırım, C. (2013). Burnout, Job Satisfaction and Depression in the Healthcare Personnel Who Work in the Emergency Department. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14:122-8.

Gönül, AS. (2012). Depresyon Tedavisinde Yeni Bakış Açılıarı. *Journal of Mood Disorders*, 2(1):1-5.

Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 7(23):3-13.

Josten, E., Ng-A-Tham, J., Thierry, H. (2003). The Effects of Extended Workdays on Fatigue, Health, Performance and Satisfaction in Nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 44(6):643-652.

Kızılırmak, M., Demir, S. (2016). Hastanede Çalışan Hemşirelerde Depresyon ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *Taf Preventive Medicine Bulletin Dergisi*, 15(2):132-140.

Lepine, JP., Briley, M. (2011). The Increasing Burden of Depression. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 7(1): 3-7.

Martin, F., Poyen, D., Boudierlique, E., Gouvernet, J., Rivet, B., Disdier, P. et al. (1997). Depression and Burnout in Hospital Health Care Professionals. *International Journal of Occupational and Environmental Health*, 3:204-209.

Öztoprak, S. (2015). Sağlık Çalışanlarında Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Değişkenler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2016).
<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/13183,sy2016turkcepdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 31.01.2019).

Taycan, O., Kutlu, L., Çimen, S., Aydın, N. (2006). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyinin Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7:100-108.

Tunçel, Yİ., Kaya, M., Kuru, RM., Menteş, S., Ünver, S. (2014). Onkoloji Hastanesi Yoğun Bakım Ünitesinde Hemşirelerin Tükenmişlik Sendromu. *Türk Yoğun Bakım Derneği Dergisi*, 12:57-62.

World Health Organization. Depression. <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression> (Erişim Tarihi: 04.11.2018)

Yakın, G. (2014). İstanbul Dr Lütfi Kırdar Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Çalışan Sağlık Personellerinin (Hemşire, Ebe, Sağlık Memuru ve Acil Tıp Teknisyeni) Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R. (2011). Sağlık Çalışanlarında Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Değişkenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2(2):61-68.

Yılmaz, ZÜ. (2014). Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik, Depresyon ve İş Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, ÇT., Özgür, G. (2008). Hemşirelerin Stresle Baş Etme Tarzları ile Depresyon Belirti Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 24(1):67-82.

GALSAN TSCHINAG'IN *BİR TUVA HİKÂYESİ* ADLI ÖYKÜSÜNDE COĞRAFI UNSURLAR

Arş. Gör. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR²⁸¹

ÖZET

Moğolistan'daki Altay Tuvalarına mensup bir sanatkar olan Galsan Tschinag'ın *Bir Tuva Hikâyesi* adlı öyküsü yazarın oluşturduğu fiktif âlemin haritasını çıkarmakla birlikte coğrafi unsurları nasıl kullanmış olduğunu da göstermektedir. Yazarın öyküsünü meydana getiren coğrafya, günümüzde Rusya Federasyonu dâhilinde bir cumhuriyet olarak bulunan Tuva toprakları olup güneyinde Moğolistan Cumhuriyeti, kuzeyinde Hakas Özerk Cumhuriyeti, doğusunda Buryat Özerk Cumhuriyeti ve batısında Altay Özerk Cumhuriyeti ile sınırlıdır. Onun öykü coğrafyası, fiziki, beşeri, ekonomik ve kültürel coğrafyanın özelliklerinden izler taşır. Yazarın, Prof. Dr. Nurettin Demir tarafından günümüz Türkçesi'ne aktarılan *Bir Tuva Hikâyesi* ve *Yeni Öyküler* adlı eseri toplam 5 öyküden oluşmakta olup bunların ilki *Bir Tuva Hikâyesi*'dir. Çalışmada, söz konusu öykü detaylı bir şekilde ele alınarak coğrafi unsurlar tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi unsurlar, Tuvaların hayatını ve kültürünü yansıtan yazarın ana malzemesini teşkil ederek öyküdeki yerini alır.

Anahtar Kelimeler: Galsan Tschinag, *Bir Tuva Hikâyesi*, Fiktif Âlem, Coğrafi Unsurlar, Tuvalar.

GİRİŞ

Tabiat bilimleri ile ilgili yapılan araştırmalar, fiziksel çevre özelliklerinin canlıları oldukça etkilediği gerçeğini ortaya koyar. İnsanın içinde bulunduğu fiziksel çevreden etkilenmesi gerçeği ile birlikte coğrafya bilimi de bundan nasibini alır ve insan topluluklarına dair faaliyetler, çevresel şartlarla olan ilgileri bakımından ele alınmaya başlanır. Böylece daha önce durağan bir yapı sergileyen iklim, toprak, bitki örtüsü, denizler, göller gibi fiziksel faktörler coğrafyada devinimi olan bir anlam kazanır. Önceki dönemlerde olayları, nedenlerini incelemenin, tasvir yolu ile aktaran coğrafya artık bunları ve özellikle insan faaliyetlerinin yeryüzü ile olan bağlarını araştırmayı ön plana çıkararak “nedensel bir ilkeye dayandırılmış” (Günel, 1994: 13) olur. Böylece coğrafya, bilimsel bir niteliğe erişir.

Coğrafyanın, insan topluluklarının hayatında oldukça önemli bir yeri bulunur. Zira “iktisadi, içtimai, hatta uzvi ve ruhî hayat, her şeyden önce içinde yaşanan coğrafi şartlara bağlı” (Kaplan, 2014: 48) gelişir. İnsan içinde doğup büyüdüğü çevre ve yaşamını sürdürdüğü iklim koşulları ile büyür ve yetişir. Sert iklim insanları ile yumuşak iklim insanları, çöl veya yüksek rakımda yaşayan dağ insanları ile ova, ada ve sahil kenarında yaşayan insanlar sadece fiziki açıdan değil,

²⁸¹ Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ymbaytimur@sinop.edu.tr, ORCID NO: 0000-0001-7591-1122.

ruhsal ve kişisel açıdan da birbirlerinden farklıdır. Ortaya çıkan bu fark insanlardan vücuda gelen topluma da sirayet ederek kendini gösterir.

Anlam olarak coğrafya, “Grekçe gê=geo (yer, yeryüzü, dünya); graphein (tasvir, yazma-çizme) kelimelerinin birleşmesinden” (Baydil, 2008: 1) meydana gelmiş olup yerin şekli, yeryüzünün tasviri anlamlarını karşılamaktadır. Coğrafya, genel olarak yeryüzü ve yeryüzü üzerindeki olayları ele alır. Birbirinden farklı fiziksel ve toplumsal olaylarla, insanın davranış ve özelliklerini konu alan bilimlerin yanında coğrafya bütün bu olayları kucaklar

Bir söz sanatı olan edebiyatın hayata, insana ve her türlü konuya kattığı estetik yaklaşımları, bir değer ölçütü çerçevesinde meydana gelir. Edebiyat, geçmişten günümüze değişmeyen değerleri günümüze aktardığı gibi “yeni cereyanlara açık olarak değişimi destekleyen değerlerle yaşanan” (Önal, 2012: 7) bir sanat ve bilgi dalıdır. Edebi yapılar bağlamında, kurgu söylemi ve mekânsal referans önemli bir araştırma alanıdır. Bu açıdan insan hayatının oldukça önemli bir parçası olan coğrafya ve edebiyat “sürekli olarak etkileşim ve karşılıklı üretim” (Vurmay, 2010: 208) içerisindedir. Söz konusu etkileşim çerçevesinde coğrafya, edebi metinde mekânın oluşumuna katkı vererek kurgunun şekillenmesini sağlar. Öte yandan edebi metin kurgulandığı âlemin coğrafyasını beslemekte ve ona biçim vermektedir.

Önemli bir Alman gazetesinin “O, Doğu ile Batı arasındaki bir köprüdür” (galsan.info/galsan-tschinag) şeklinde bahsettiği Galsan Tschinag, Doğu’yu Şamanizm ve göçebe hayatın özellikleri ile Batı’yı modern teknik ilerlemesi ve felsefi aydınlanması ile bir araya getirme becerisini göstererek kendisi için yapılan yorumların doğruluğunu kanıtlar. Tuva halkına has bilgileri, modern çağın bilgileri ile birleştirmeyi hedefleyen yazar eserlerinde sevgi, güven ve doğaya saygı gibi evrensel temalara yer verir.

Yazarın öyküleri 20. yüzyıldaki kuzeybatı Moğolistan coğrafyasının fiziki unsurlarıyla, dönemin yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlayan geleneksel göçebe yaşam kültürünün bir parçası olan Tuva geleneklerini bir arada ele alır. Onun bu başarısı, Bir Tuva Hikâyesi ve Yeni Öyküler adlı eserindeki öyküleri okuyan birinin kendisini Tuva coğrafyasının ortasında hissetmesi ile kendini gösterir. Öyküler ele alındığında, fiziki coğrafya unsurlarının yer almadığı bir kurguya rastlamak mümkün değildir.

1. GALSAN TSCHINAG’IN HAYATI, SANATI ve EDEBİ KİŞİLİĞİ

Moğolistan’daki Altay Tuvalarına mensup olan yazar Galsan Tschinag kayıtlara göre 26 Aralık 1944’te Batı Moğolistan’daki Bayan Ölgii eyaletine bağlı Tsengel Sum’da dünyaya gelir (Tschinag, 2018: 5). Yazarın asıl adı Şınıkbay oğlu Curuk-uvâsı’dır (Sinigbaj oğlu Jurug-uvazi). Ancak bu ad, Moğolistan Halk Cumhuriyeti’nde resmi olarak geçerli sayılmadığından yazar okul hayatına adım atınca adı Galsan des Tschinag şeklinde değişir (Taube, 1998: 278).

Ailesi göçebe olup hayatlarını hayvancılıkla idame ettirir. Okula gitmeye Çengel ve Ölgii’de başlayan Galsan Tschinag, 1961 yılında Ulanbatır’da Moğolistik eğitimi alır. Bir sene sonra 1962’de Almanya’nın Leipzig şehrine giderek Herder Enstitüsü’nde tahsiline devam eder ve 1968’e kadar Germenistik üzerinde çalışır. Eğitim hayatı için önemli bir basamak olan bu olay, onun edebi kişiliğine de akseder ve onun Onikinci Gün öyküsüne yansır. Öğrenimini Erwin Strittmater’in Eserlerinde Trajik Olan (Das Tragische bei Erwin Strittmater) adlı çalışması ile tamamladıktan sonra Moğolistan’a dönen yazar, Ulanbatır’da bulunan Moğolistan Devlet Üniversitesi’nde Almanca okutmanı olarak görev yapmaya başlar. Ancak burada Almanya’da etkisinde kalıp benimsediği bazı düşüncelerden ötürü uzun soluklu kalamaz. 1976 yılından 1987 yılına dek Sendika Gazetesi’nin dış politika yorumcusu görevini üstlenir. Bir süre sonra Setgüüle

(Haberci-Journalist) adlı derginin yayın yönetmenliğini ifa eder. 1987-1990 yılları arasında Moğolistan Gazeteciler Birliği'nin sekreterliğini yapan Tschinag, 1990-1991 yıllarında ise Moğol sinemasında metin yazarlığı yapar (Taube, 1998: 279).

Yazar, Leipzig'de eğitim hayatını sürdürürken Moğolistan'da yayımlanan Aimaks Bajan Ölgij gibi edebiyat yıllıklarında bazı şiirleri çıkar. Daha sonra eserlerini Almanca olarak kaleme almaya başlar. Çoban Çocuk Bizen (Bisen der Hirtenjunge) adlı ilk öyküsü 1969'da yayımlanır. Moğolistan'a döndükten sonra, Heinrich Mann'dan Der Untertan, Erwin Schrittmatter'dan Ponny Pedro ve Kurt Tuchlozky'den bazı eserleri Moğolca'ya tercüme eder. Moğolcadan Almancaya tercüme ettikleri arasında Moğol yazar Sengijn Erdene'den birkaç öykü de bulunur (Taube, 1998: 280). Aynı zamanda Moğolcadan Almancaya da tercümeleyen yazar, Ajangat cagijn tuuz (Yağmurlu Bir Dönemin Hikâyesi), Am'dalyn genel sürüüder (Hayatın Işığı ve Gölgeleeri) ve Arvan sarga tenger door (Ekim Gökyüzünün Altında) adlı üç kitap yayımlar (Bekki, 2000: 40). Almanya'da eğitim görmesi ve buraya duyduğu yakınlık onun eserlerini Almanca olarak yazmaya devam etmesini sağlar. Daha sonraki dönemlerde Erwin Strittmater'in katkılarıyla Bir Tuva Hikâyesi ve Başka Öyküler adlı kitabı çıkar.

1992 yılında Adelbert-Chamisso Ödülü'nü aldığı yazdıklarını yayımlatma imkânları birdenbire artan yazarın aynı yıl içinde Onyedinci Gün-İki Öykü (Der sebzehte Tag-Zwei Erzählungen) adlı eseri yayımlanır. Yine aynı yıl içinde Bir Tuva Hikâyesi ve Başka Öyküler adlı eserin yeni baskısı yapılır. Bunu 1993 yılında Şarkının Sonu (Das Ende des Liedes), 1994 yılında Mavi Gökyüzü (Der blaue Himmel), 1995 yılında Yirmi ve Bir Gün (Zwanzig und ein Tag) ve Bir Tuva Hikâyesi ve Yeni Öyküler (Eine tuvinische Geschichte und neue Erzählungen) adlı eserler takip eder. 1999 yılında ise Boz Toprak (Die graue Erde) adlı romanı piyasaya çıkar.

Yazarın Yirmi ve Bir Gün adlı romanı 272 sayfadan oluşmakta olup birçok edebi metnin kahramanı olan Nordshmaa'ya ithaf eder. Günlük dilimlere ayrılan roman 21 gün boyunca yaşanan olayları anlatmaktadır. Ayrıca söz konusu günler 17 Ağustos tarihinden itibaren başlamıştır. Yazarın Almanya'da gördüğü Germenistik eğitiminden Altaylardaki geniş hayatına, Moğol şair Nacogdorz'dan yapılan alıntılara, ölümlerin toprağa verilmesine dair âdetlerden Sardagban adlı meşhur destana, Bay Nazar adlı masaldan 1932-1945 yılları arasında cereyan eden Tuvalar'ın Çin'e yaklaşma teşebbüslerine ve akabinde uğradıkları sürgün ve kısımlara, kızışan Tuva ile Kazak halklarının ilişkilerine kadar pek çok olay, romanın olay örgüsünü oluşturmaktadır (Bekki, 2000: 40).

Mavi Gökyüzü adlı romanı ise yazar, büyükannesine ithaf etmiş olup söz konusu roman beş bölüme ayrılmıştır. Romanda, Tuvalar'ın günlük hayatına dair çeşitli etnografik malzemelerin betimlemesi, ünlü destan ve masal kahramanlarına yapılan atıflar, çeşitli efsunlar, türküler, atasözleri vb. pek çok folklorik malzeme romanın kurgusuna uygun bir şekilde ele alınır.

Yazara 1992 yılında Adelbert Chamisso Ödülü'nü kazandıran Onyedinci Gün: İki Hikâye adlı kitabında Onyedinci Gün ve Geciken Av Şansı olmak üzere iki öykü bulunur. Kitabın sonunda Erika Taube tarafından kaleme alınan Über den Autor (Yazar Hakkında) başlıklı yazı, yazarın biyografisini içermekle birlikte eserde yer alan Tuva kültürüyle ilgili kelimelerin anlamlarının yer aldığı küçük bir sözlük bulunmaktadır.

Birçok baskısı yapılan Bir Tuva Hikâyesi ve Yeni Hikâyeler adlı kitap sırasıyla Bir Tuva Hikâyesi, Bizen, Caskan, Şanna ve İldeng olmak üzere 5 öyküden oluşmaktadır. Eserin sonunda öyküde yer alan Tuva kültürüyle ilgili kelimelerin açıklamalarının bulunduğu bir sözlük bulunur.

Boz Toprak adlı romanda yazarın bir şaman olarak bozkır hayatından kesitler ön plana çıkarılır. Otobiyografik bir mahiyette olan bu romanda, yazarın ilkokula nasıl başladığı, Moğolca bilmediği için yaşadığı zorluklar, kendi anadilini bilmemesinin ruh dünyasında meydana getirdiği olumsuzluklar, adını Moğolcaya uydurmak zorunda kalışı ve bundan devlet büyükleriyle ilk kez bir araya gelmesi gibi olaylar yer alır (Bekki, 2000: 42).

Galsan Tschinag'ın birbirini tamamlayan nitelikte karşımıza çıkan eserlerinde çoğunlukla Tuva Türk kültürünün odak noktası olduğu ve bir eserde ele alınan bir konunun bir başka eserde değişik bir şekilde işlendiği görülmektedir.

Her ne kadar Almanca kaleme almış olsa da Tschinag'ın eserleri birer Tuva eseri olup özellikle Türkologlar, etnograflar ve kültür tarihçileri açısından son derece önemli olan Tuva kültürü ve tarihi ile ilgili bilgiler içerir. Ancak yazarı dikkat çekici kılan sadece bu değildir. O, aynı zamanda sadece Alman edebiyatıyla yetinmeyip dünya edebiyatının önemli eserlerinden hissiyatına naklettiklerini kendi halkı olan Tuvalar'ın sözlü olarak aktarılmış edebiyatıyla birleştirmeyi başarır. Dünyaya ve hayatın gerçeklerine yeni bir boyut kazandıran yazar, kendisinden olanı tanıyıp bildiği kadar kendisine yabancı olana vâkıftır. Dünyaya dair tespit ve tecrübelerini, mensubu olduğu Altay Tuvaları'nın sözlü olarak aktarılan birikimleri ile sentezler. Üstelik tüm bunları edebi bir şekilde aktarma becerisi de onun önemini artırır.

Tuva kültürel hayatını, düşünce yapısını ve yakın tarihini detaylı bir şekilde alıp yansıtması bakımından Galsan Tschinag'ın eserleri kaynak metin özelliği taşımaktadır. Zira bu eserler, Türkoloji alanında Orta Asya-Sibirya Türk halklarının kültürlerinin aktarılması ve Tuvalar hakkında bilgileri artıracak birikime sahip olması açısından son derece önemlidir.

2. TUVA CUMHURİYETİ'NİN COĞRAFYASINA DAİR ÖZELLİKLER

Kendilerini Tuva/Dıva şeklinde isimlendiren ve Güney Sibirya'da ikâmet eden Tuvalar, küçük bir Türk halkıdır. Rusya Federasyonu dâhilinde bir Cumhuriyet olarak bulunan Tuva toprakları tarih boyunca farklı milletlerin hâkimiyetine girmiştir. İlk olarak Hunların, 6-8. yüzyıllar arasında Göktürklerin, 8-9. Yüzyıllar arasında Uygurların, 9-12. yüzyıllar arasında Kırgızların, 1202 yılından itibaren ise Moğol Hanlığı tarafından ele geçirilmiştir. 1758 yılında Mançur-Çin egemenliğine giren topraklar, söz konusu imparatorluğun yıkılmasıyla birlikte 1911-1912 yılları arasında Rusların himayesine geçer. 1914 yılında imzalanan bir antlaşma ile bölge Ruslara bırakılır.

Etnik kökenlerinde Türk oldukları kadar Somoyed, Kett ve Moğol unsurlarının da etkisi bulunur. Bugünkü Tuvalar, Çin'de 581-618 yılları arasında hâkimiyet kuran Suè hanedanı zamanında Kırgızların doğusunda, Baykal gölünün güneyinde, Uygurların kuzeyinde yaşamış olan ve Çin kaynaklarında Du-bo (Tuba) şeklinde geçen halkın torunlarıdır (Aydemir, 2009: 1). Tuvaların tam olarak Türkleşmesi ise 19. yüzyılın ortalarını bulur. Bu dönem aynı zamanda bölgedeki Rus istilalarına ve Ruslaşma politikalarına denk gelir.

Günümüzde Rusya Federasyonu dâhilinde bir cumhuriyet olarak bulunan Tuva toprakları, 49-45°-53.46° kuzey paralelleri ve 88.49°-98.56° doğu meridyenleri arasında bulunur. Güneyinde Moğolistan Cumhuriyeti, doğusunda Buryat Özerk Cumhuriyeti, kuzeydoğusunda İrkutsk Oblastı, kuzeyinde Krasnoyarsk Oblastı ve Hakas Özerk Cumhuriyeti, batısında Altay Özerk Cumhuriyeti ile sınırlıdır. Ülkenin kuzey sınırlarını kuşatan Sayan Dağları, Rusya ile doğal bir sınır oluşturmaktadır. Ülkenin güneyinde ise Altay Dağlarının doğu sınırı olan Tannu-ula sıradağları vardır.

Ülke toprakları 170.500 km²'lik bir alanı kaplamakta olup bunun %82'si dağlardan, %12'si ovalardan oluşmaktadır. En yüksek sıra Mönğün Tayga (Gümüş Orman) olup 3976 metredir. Dağlık bölgelerin çoğu aynı zamanda ormanlarla örtülüdür. Bu ormanlık yerlerde, nesli tükenmeye yüz tutmuş birçok yabancı hayvan türü bulunmaktadır. Ülkede büyüklü küçüklü dört yüze yakın göl vardır. Başkenti Kızıl şehri olan Tuva, 17 idari bölgeye ayrılır. Bu bölgeler ve adları şu şekildedir: Bay-Tayga, Barın-Hemçik, Çöön-Hemçik, Kaa-Hem, Kızıl, Mönğün Tayga, Övür, Biy-Hem, Süt-Höl, Tandı, Tere-Höl, Tes-Ham, Toju, Uluğ-Hem, Çaa-Höl, Çedi-Höl ve Erzin'dir.

Kışları soğuk, yazları nispeten sıcak bir iklim yaşanır. 20. yüzyılın ilk yarısına dek genellikle konargöçer yaşayan, yaz aylarında yaylaklarda, kış aylarında kışlaklarda hayvanlarının bakımını sağlayan Tuvalılar, Stalin döneminden itibaren dramatik bir şekilde yerleşik hayata geçmişlerdir.

Ülkede hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. En yaygın olanlar keçi, koyun, yıldı ve inek besleyiciliğidir.

Sovyetler Birliği döneminde demiryolu ulaşımı genel olarak bütün bölgelerde sağlanabilmesine karşın, yüksek sıradağların elvermemesinden ötürü Tuva'ya demiryolu ulaşımı sağlanamamıştır. Yeraltı kaynakları bakımından son derece zengin olan Tuva, ulaşım güçlüğünden dolayı yeraltı kaynaklarını değerlendirememektedir.

3. BİR TUVA HİKÂYESİ ADLI ÖYKÜDE COĞRAFİ UNSURLAR

Galsan Tschinag'ın öyküleri genel anlamda coğrafi unsurlar bakımından oldukça zengindir. Yazarın doğup büyüdüğü yerlerin coğrafi özellikleri kurguya çarpıcı bir şekilde yansır. Böylece yazar, geçmiş ile günümüz arasında bir bağ kurmuştur. "Kültürel değerlerin geleceğe aktarılması konusunda öncülük" (Güngör, 2015: 200) yapma görevini üstlenen yazarın öykülerinde coğrafi unsurlara fazlaca yer vermesi "yetişme tecrübelerinin ve çevre niyetlerinin birikimleri" (Arslan, 2017: 250) ile varlığını gösterir.

Genel olarak coğrafya bilimi, fiziki ve beşeri olmak üzere ikiye ayrılır. Fiziki coğrafya unsurları olan jeoloji, klimatoloji, hidrografya, toprak coğrafyası, bitki coğrafyası gibi fiziki coğrafyanın alt birimlerinin Galsan Tschinag'ın öyküsünde dramatik bir şekilde görmek mümkündür.

Coğrafyanın en önemli bölümünü oluşturan başta fiziki coğrafya unsurları olmak üzere, "Bir Tuva Hikâyesi"nin giriş kısmından itibaren varlığını gösterir. Bir akarsu tipi olan ırmak, iklim tipine bağlı olarak gelişen bozkır ve iklim elemanı olan sıcaklığa dair unsurların bir arada kullanıldığı satırlarda sıcaklığın atları ve sivrisinekleri bile etkilemesi gibi detayların ön planda tutularak yapıldığı gözlemler ile tabiat tasvirleri yazarın kendine has üslubu ile karşımıza çıkar.

"Irmak ve söğütlük geride kaldı, bozkır başladı. Irmağı yüzerek geçen atların ıslak bedenlerinde sivrisinek sürüleri solgun, delikli örtüler gibi yapışıp kalmıştı. (...) Gün sıcak olacağına benziyordu. Doğan güneş sırtımızda ateş gibi yanıyordu. Çok geçmeden atlar da kurumuştur. Sivrisinek sürüsünden hayatta kalanlar peşimizden geliyordu." (Tschinag, 2018: 9)

Yukarıdaki ifadelerde Sibiryaya içerisinde yer alan Tuva Cumhuriyeti'nin fiziki coğrafya unsurlarına dair bilgiler edinmek mümkündür. Bu bölgede ilkbahar güneyde daha erken gelir (Özey, 2012: 110) ve öyküde zaman Haziran ayıdır. İklim genel olarak kışları aşırı soğuk, yazları ise sıcak ve kurak geçen ancak yer yer de serin olan kara iklimi ile karakterize edilir. Öykünün ilerleyen bölümünde bir süre sonra gök gürlemeye başlar. Adı belli olmayan delikanlı, önünde uçsuz bucaksız duran bozkırı ve gökyüzünde uçmakta olup ılıman iklime geldiğini sanarak yolunu şaşırarak varlıkları tasvir ederken mekânın görünümü ile dünyanın oluşumunu *birleştirmektedir*.

“Gökyüzü birdenbire kuşla doldu. Çaylaklar, kargalar, tarla kuşları, güvercinler, martılar; burada atalarının uçtuğu geniş, mavi yol üzerinde hâlâ burada yolunu şaşırın şu acınası deniz sakinleri... Ama bu, o zamanlar, uzak, çok uzak geçmişte, milyonlarca yıl önceydi, denizden geriye sadece kurumuş zemin kalmıştı; yüz milyonlarca pürüzsüz taşıyla, deniz kabuklarıyla bozkır.” (s. 13-14)

Genç adam, Tuva coğrafyasına özgü karasal iklimin sonucunda oluşan bozkırdan bahsederken milyonlarca yıl öncesi ile şimdi arasındaki farklılığı ön plana çıkarmaktadır. Dünyanın oluşumunda ilk evre olan Prekambriyen dönemde Sibiryâ dâhil olmak üzere ilk kara ve denizler oluşmaya başlamıştır (Koday, 2008: 46). Bir yaz günü sıcak ve kurak bir şekilde başlayan hava durumu bir süre sonra değişime uğrar. Bulutlar gökyüzünü kaplar ve fırtına yaklaşır. Delikanlı, bir anda değişen havayı gökyüzünün, bozkırın ve kuşların haline özel bir dikkat göstererek tabiatın o andaki durumuna ağırlık verir ve tasvir eder.

“Öğleye doğru bütün gökyüzü kapandı, birdenbire kuzeybatıdan bir fırtına koptu. Havayı kum doldurdu, at toynaklarının savurduğu çakıl taşları rüzgâr tarafından yakalanıp atlara, binicilerine fırlatıldı. Turnalar havada salınıyor, rüzgâra karşı çığırşarak sonunda kendilerini onun eline bırakıp kadere boyun eğmişçesine süzülüp gidinceye kadar, boşuna uçmaya çabalıyordu.” (s. 14)

Çevre ile ilgili gözlemlerde bölgenin coğrafyasını yansıtan ifadelerle birlikte iklim elemanlarından birisi olan rüzgâr ön plana çıkarılmıştır. Atmosferde basınç farkı varsa, bu fark dengeye ulaşana kadar basıncın yüksek olduğu yerlerden alçak basınca doğru meydana gelen yatay hava akımı, rüzgârı meydana getirir. Rüzgârın üç önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlar, yönü, hızı ve esme sıklığıdır (Koca, 2008: 123). Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, burada vurgulanan özelliği de rüzgârın hızıdır. Bozkırda rüzgârın hızını kesebilecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Bu nedenle bu hızdan hem insanlar hem de hayvanlar olumsuz yönde etkilenir.

Tuva’ya dair önemli coğrafi unsurlardan birisi de göçebe hayat tarzının bir parçası olan ve kışın insanların hayvanlarıyla birlikte kışı geçirmek üzere konakladıkları kışlaklardır. Kırsal alandaki hayat koşullarına gönderme yapılan öyküde, bu coğrafyanın kış mevsimindeki zorlu şartlarından dolayı kışlakların bölge insanları için önemli bir mekân olduğundan söz edilir. İhtiyar Canivek ve yanındaki genç adamın şiddetli bir yağmura yakalanıp kaçmaya çalışırken rastladıkları kışlak, artık terkedilmiş ve yıllardır kullanılmamıştır. Delikanlıya son derece ürkütücü gelen bu kışlak, aslında Canivek’in oğlu Baynak’ı yirmi beş yıl önce öldürdüğü mekândır ve yazar Tuva coğrafyasına özgü bu kışlağı ön plana çıkararak yaşlı adamın hatıralarının açığa çıkmasını sağlar.

“Kaya o kadar ileri çıkmıştı ki bir koyun sürüsünün tamamına korunak olabilirdi. Burası belli ki yıllardır terk edilmiş bir kışlaktı. Kışlak zarar görmüştü. Toz hâline gelmiş koyun tezeği, rüzgârda uçup gelerek ince, açık kahverengi toprağı oluşturmuştu. Yurtların bulunduğu çukurluk, çevreden kayıp gelen çakıllarla örtülmüştü. Burada sığınak arayıp bulan yegane canlılar, görüldüğü kadarıyla develerdi.” (s. 17)

Canivek’in hayatıyla ilgili gerçekleri anlatmaya başladığı bu kışlak, aynı zamanda rüzgâr, ince, açık kahverengi toprak, çukurluk gibi iklime, toprak coğrafyası ile jeomorfolojiye ait unsurları bünyesinde barındırması ve bunlara vurgu yapması bakımından önemlidir. Bu şekilde özellikle ihtiyar adamın anlattığı 1940-1945’li yıllardaki göçebe insanların yaşam koşulları hakkında bilgi verilmektedir. Bölgenin coğrafi unsurlarının vurgulanması, Canivek’in hatıralarını aktarması ile devam eder. Oğlunun askerden kaçtığını öğrenen ve onun akıbetini merak eden adam, uyuyamadığı bir gece kapıda bir ses duyar. Önce dinler, ancak bir ses duyamaz. Yeniden uyumayı dener ancak kapıyı açıp dışarı çıkar. Uzun boylu, geniş omuzlu bir adamın duvara yaslanmış

olduğunu görür. Onun, oğlu Baynak olduğunu anlar. Oğlunun gelişini, onu eve almasını ve gencin üzerindeki kıyafetleri anlatırken kullandığı somut kültüre ait unsurlar dikkat çekmektedir.

“Pencerelerin camı yoktu, kılı traşlanmış dana derisiyle kapatılmıştı. Sırtında ona çok dar gelen, lime lime olmuş bir lavşak vardı. Acaba onu nereden çaldı diye düşündüm, yüreğim sızladı. Kemerini eski bir deri parçasıydı, bir yerlerde atın kösteğinden çıkarmış olmalıydı.” (s. 31-32)

Özellikle evin camlarının olmayıp traşlanmış dana derisiyle kapatılması, genç adamın lavşak giymesi, atın kösteğinden çıkmış deri bir kemer takması, Tuva'nın kültürel mirasını ve bu mirasın sergilenme çabasını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca “geçmişle olan derin bağları gösteren bu unsurlar” (Aslan Cobutoğlu, 2014: 277) Tuvaların sahip olduğu değerler olarak sunulur. Baynak, askerdeyken bir önceki komutanının yerine gelen komutanın genç karısına gizli den gizliye gönlünü kaptırır. Kız, Tuva'nın Tayga bölgesindedir ve karargâhtaki sohbetlerinde memleketine olan hasreti yine coğrafi unsurlar ile gözler önüne serilir: *“Kız Tayga'dandı. Büyük mavi denizlerden, yeşil yazlardan ve Ren geyiğinden söz ettiğinde gözleri yaşarıyordu”* (s. 34). Burada dikkat çeken husus, Tuva Cumhuriyeti içerisindeki farklı bölgelerde fiziki coğrafya unsurlarının değişiklik göstermesidir. Burada dikkat çeken husus, Tuva Cumhuriyeti içerisindeki farklı bölgelerde fiziki coğrafya unsurlarının farklılık göstermesidir. Benzer farklılık, Baynak'ın askerliğini yaptığı bölgede de kendini gösterir. Yaklaşık 3 sene askerlik yapan genç adam da, gördüğü ve yaşadığı farklı coğrafi unsurlar ile memleketini çok özlediğini anlar.

“Bahar bizde olduğu gibi değildi, kum fırtınaları vardı, gökyüzü sık sık günler geceler boyu görünmüyordu. Yazın kum yanıyor, bozkır yanıyor, yağmur daha havada buharlaşıyordu. İşte o zaman insan yurdunu daha çok özleyiyor, ailesinden, dağlardan; uzun, beyaz kıştan daha çok söz etme isteği duyuyordu.” (s. 33)

Tuva Cumhuriyeti'ni meydana getiren dağların çeşitliliği, doruklardaki buzullar, akarsular, arazilerin durumu ve Tuva coğrafyasının etkilendiği rüzgârlar nedeniyle bölgeden bölgeye değişiklik gösteren iklim çeşitliliği, bu coğrafyayı farklı kılar. Baynak, askerlik yaptığı bölgenin iklimine dair bilgi verirken kendi yaşadığı bölge ile karşılaştırma yoluna giderek duygu yoğunluğunu artırır. Genç Baynak, komutanının karısına olan ilgisini belli edecek davranışlardan kaçınmasına rağmen, komutan, karısının da ona olan ilgisini sezdiğinden delikanlıya çok kötü davranır. Bir gün Tunsag adlı bu kadın gizlice Baynak'a kocasının cepheye yalnız gideceğini, onu yolda akrabalarının yanına bırakmak istediğini söyler. Ancak genç kadın, memleket hasretiyle yanıp tutuşur. Bu yüzden, ondan yardım ister. Akşam olunca, komutan, Tunsag ve genç adam trende aynı vagona binerler. Hareket anından önce genç kadın, tuvalete gitmek için izin ister. Baynak, onun nasıl indiğini ve koştuğunu korkuyla gözler. Bir şey unutmuş gibi yaparak o da vagonun atlar. Onun asıl niyeti Tunsag'ı geri getirmektir. Çünkü onun aklından geçenleri anlamsız bulur. Ama kadını çalılar arasında çaresiz görünce yardım etmesi gerektiğini düşünür. Silahını kadının eline vererek ona bazı talimatlarda bulunur. Dediklerini yaparsa akşama kadar insanlara ve sürülere ulaşacağını söyler. Ancak arkasını döndüğü anda komutanla karşı karşıya kalır. Komutan elinde bulunan hançerle genç adamın üstüne atlar. Baynak düşerken Tunsag'ın çığlıkları duyulur. Aynı anda gözü komutanın tabancasına ilişir ve boşta kalan eliyle kılıfından çıkarıp tetiğe basar. Ayağa kalkan Baynak, Tunsag'a ötekileri çağırmasını söyler. O ise silahını geri vererek kaçması gerektiğini, aksi takdirde onu kurşuna dizeceklerini söyler. Tereddüt eden genç adam, komutanın güç bela doğrularak onu kendi elleriyle öldüreceği tehdidinde bulunmasıyla kaçmaya karar verir. Baynak'ın kaçarken hayatta kalabilmek için bazı bilgilere başvurması ve zaman zaman koşulların karşısına çıkardığı zorluklar yine coğrafi unsurlar vasıtasıyla dile getirilir.

“Ay batmıştı. Kutup yıldızını takip ederek, tan atıncaya kadar koşmaya devam ettim. Sonra bitkin hâlde kumda bir çalının altına çukur kazıp gizlendim. (...) Gündüzler o kadar uzundu ki! Bazen bir kaya yarığında çöktüm, taş nasıl da sertti; bazen bir kum çukurunda yattım, toprak nasıl da sıcaktı. Geceleri yıldızlar bulutların arkasında kaldığında ya da dağlar kuzey rüzgârını engellediğinde başaramayacağımı düşündüm.” (s. 36-37)

Zifiri karanlık bir gecede peşindeki askerlerden kaçmak zorunda olan Baynak, Kutup yıldızına başvurur ve onu takip ederek güneş doğuncaya kadar koşar. Bilimsel adı Polaris olan Kutup yıldızı “sürekli olarak coğrafi kuzeyi gösteren sabit bir noktadır” (Erkurt ve Fertan, 2012: 64) ve gece vakti ondan faydalanılarak yön tayin edilebilir. Yakalanmamak için geceleri koşmak, gündüzleri saklanmak durumunda kalan genç adam yaşadıklarını anlatırken Tuva’nın kumlu, kayalıklı, çukurlu morfolojik yapısına yer verilir. Bunun yanında gece-gündüz dönüşümünden; yıldızlar, bulutlar gibi gökyüzü ve rüzgâr gibi iklim elemanlarından bahsederek yaşadığı zorluklara coğrafi unsurlar aracılığıyla canlılık kazandırır. Baynak’ın kaçtığı zamanlarda yaşadığı duygu yoğunluğuna bağlı olarak gelişen özlemi de fiziki coğrafya unsurları ile dile gelerek babası Canivek tarafından aktarılır.

“Dağlarımda gezmek, zirvelerinden kırlara bakmak, dağ keçilerinin ardından tırmanmak, dağ sıçanlarının ışığını duymak etleriyle karnımı bir daha doyurmak istiyorum. Geceleri otlarda yatmak, çiğın tadına bakıp yıldızları seyretmek, uyanırken kuş seslerine kulak vermek, otların arasında yuvarlanmak, zıplamak, kazanla dereye gitmek istiyorum. Yazın yağmurda sırlıklam oluncaya kadar ıslanmak, sonra dumanı tüten toprakta kurumak, kışın kar fırtınasına tutulmak, baharın uyanışına sevinmek istiyorum.” (s. 37)

Tuva coğrafyasının topografik özellikleri ve doğal güzelliklerinin gösterildiği ifadelerde yeryüzü şekilleri, hayvan türleri, mevsimler, gece-gündüz gibi coğrafi unsurlar dramatik bir şekilde kullanılır. Bu coğrafyaya özgü yeryüzü şekilleri, dağlar, kayalar, dereler, çayırlar; mevsimler, yaz, kış, bahar; coğrafi olaylar, rüzgârlar, fırtınalar olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu özellikler, kahramanın gözünde adeta bir doğa harikasıdır ve hayranlık uyandıran yönleri üzerinde durulur. Yazar, öykü kahramanı Baynak’ın memleketine olan özlemi aracılığıyla coğrafya ile ilgili olan bu unsurları, Tuva’nın coğrafi özelliklerini vurgulamak için kurguya dâhil eder.

Vazifesi ve evladı arasında kalan Canivek, seçimini evladından yana kullanır ve onun kaçmasına izin verir. Ona gidip yaşamasını ama kurtulmasının çok zor olduğunu söyler. Her şeyi göze alan Baynak yeniden kaçır. Her gün il merkezinden gelen postacılar yazı getirmektedir. Söylentilere göre genç adam, pek çok yerde görülmüştür. Bazıları onun öldüğünü düşünmektedir, çünkü atlarla bile en az bir ay süren bir yolu hiç kimse yaya olarak aşamaz. Diğerleri ise onun memleketine değil, kimsenin onu tanımadığı bir yere gitmiş olduğunu düşünür. O günlerde söylenenler karşısında hiçbir yorumda bulunamayan Canivek, ilk kez partisini aldatmış olduğu için vicdan azabı çeker. Eylül ayının ortasında il merkezine çağrılan yaşlı adama üç hafta süre tanınır ve Baynak’ı yakalamak için bir grup verilir. Ertesi gün ilçe merkezinden beş kişilik bir grup, Baynak’ın peşine düşmek için yola çıkar ve çıktıklarındaki hava koşulları ile coğrafi unsurlar yine ön plana çıkarılır: *“(…) Dağlar kuzeyden güneye doğru taranacaktı. Kar iyi yağmış, rüzgâr durmuştu, böylece her iz seçilebiliyordu. Gökyüzü yüce ve maviydi. Soğuktı, hava duruydu. Dürbünle yarım gün uzaktaki tilkiler görülebiliyordu” (s. 39).* Jeomorfoloji, klimatoloji ve biyocoğrafyaya ait unsurların kullanıldığı bu ifadelerde dikkat çeken bir diğer husus da Tuva’nın kuzey bölgelerinde Eylül ayının ortalarında karın yoğun bir şekilde yağması ve dağları kaplamasıdır. Bu durum hem Baynak’ın kaçışını hem de onu yakalamak için oluşturulan ekibin işini zorlaştırır. İlerleyen günlerde yapılan aramalar, bölgenin dağlarını, tepelerini ve uçurumlarını kapsamakta olup öyküde coğrafi konum ile Baynak’ı yakalamak için oluşturulan

ekibin güzergâhı aynı doğrultuda ilerler: “Kara Dağlar’ı, Akçakavak Uçurumu’nu, Bayan’ı, Taldağ’ı, Bulutlu’yu taramıştık, hiçbir ize rastlamamıştık” (s. 40). Bir süre sonra Baynak’ın ayak izi olduğu düşünülen izleri takip eden ekibin aramaları, beşeri coğrafyanın alt dalı olan yerleşme coğrafyası kullanılarak aktarılır ve Canivek tarafından bu yerleşmelerin dokusu hakkında kısa bilgiler verilir: “İz, Ak Hem, Kara Göl ve Orukluk’a uzanıyordu. Orukluk’ta yol kötüydü, art arda, eğri büğrü turis gidiyorduk. (...) Orukluk’tan sonra izler dimdik Kara Ayar’a yöneliyordu. Kara Ayar’ın zirveleri yamaçları kaygan, beyaz porselenle örtülmüş gibiydi” (s. 42). Söz konusu bu yerleşme adları, coğrafyanın araçlarından olup yazar, Canivek aracılığıyla harita üzerinden kullandığı bu adlarla öykü kurgusunu ilerletir ve ona adeta “konuşan bir atlas” (Tümertekin ve Özgüç, 2004: 1) niteliği kazandırır.

Takip ettikleri izler aracılığıyla Baynak’ı bulan ekip, ona teslim olması için çağrıda bulunur. Ancak o, yoğun kara ve coğrafi koşulların elverişsizliğine aldırılmayarak var gücüyle koşar. İhtiyar Canivek, oğlunun kayalıklardan düşüp ölmesinden çok korkar ve yine ona seslenir. Ama vazgeçmeyip tırmanmaya devam edince ateş emri verir. Ateş edilince civardaki kar ve taşlar sarsılır. Adam, oğlunu bir kez daha ikna etmek uğraşır. Bu sırada geçidi karanlık kaplar ve akşam olur. Sabaha karşı ekip kendi arasında ne yapacağına karar vermeye çalışır. Fakat herkes farklı bir görüş belirttiği için uzlaşa sağlanamaz. Güneş doğunca Baynak, adamlara seslenerek ona kadar sayacağını söyler. Baynak, onu son derece zorlayan coğrafi unsurları bu defa peşindeki ekipten kurtulabilmek için bir fırsat olarak görür ve var gücüyle kullanır.

“En üstteki kaya parçası sallandı, duvardan üzerimize doğru uçu. Taş parçası hedefi kıl payı ıskaladı. İnsanlar bağrışarak, hayvanlar kişneyerek sağa sola dağıldı. Kaya parçası uçurumdan yuvarlanmaya devam etti, on yirmi kadar taşı daha kopardı. Yer gök parçalanyormuş gibi bir gürültü kopmuştu. (...) Kaya ve buz parçaları arkamızdan geliyor, bize ulaşıyor, sağımızdan solumuzdan geçiyordu, sanki üstümüze büyük bir lav tabakası akın etmiş gibiydi.” (s. 46)

Kara Ayar adı verilen yerde Baynak’a rastlayan ekip için söz konusu yer oldukça dağlıktır. Ayrıca dağlar karlarla kaplı olup aynı zamanda kaya buzulu oluşumları ile dikkat çekmektedir. Yazarın bunu kurgu içerisinde kullanması, söz konusu coğrafi yapının herkese aynı koşulları sunmadığını göstermek içindir. Genç adamı sıkıştırdıkları bölgenin dağlık yapısı, yoğun kar altında oluşu ve en ufacık seste dahi kaya buzullarının harekete geçmesi, ekibe sıkıntılı anlar yaşatır. Özellikle Baynak’ın bölge coğrafyasına olan hâkimiyeti ve bunu lehine kullanmaya çalışması onları ölümle burun buruna getirir. Hatta ekibin kullanmakta olduğu atlardan birisi üzerine gelen kaya parçası ile can verir. İş oldukça zorlaşan ekibin kaçmaktan başka çaresi kalmaz. Bu açıdan topografyanın özelliği, delikanlıya bir süre daha hayatta kalma şansı sunar.

Ekip gece yarısı merkeze ulaşır. Ancak ertesi günün sabahında Canivek, akciğerleri iltihaplandığı için hastaneye yatırılır. Beş altı gün boyunca bilinçsiz şekilde yatar. Odasında yatan diğer hastadan kendinde olmadığı günlerde devamlı Baynak’ın adını sayıkladığını öğrenir. Akciğer iltihabından kurtulan yaşlı adamın bu defa da kalbinde yolunda gitmeyen bir şeyler ortaya çıkar. Doktor, bu durumun strese bağlı olduğunu belirtir. O yıl kış mevsimi çok uzun sürer. Canivek, 12 Nisan’da hastaneden çıkar ve ertesi gün işe giderek öğleden sonra parti yönetiminin toplantısına katılır. Parti yönetiminin gözünde Baynak’tan ötürü şüpheli konumuna düşen Canivek’e bu durumu düzeltmesi için son bir şans verilir. Toplantı esnasında Galsan adında bir adam içeri girerek Baynak’ın yerini yerleşme coğrafyası ve göçebe hayat unsurlarını kullanarak söyler: “Kara Hoov’da ihtiyar Dovay’ın yurdunda geceliyor!” (s. 53). Tuva coğrafyasında yurt, “göçebe Türklerin oturduğu çadır” (Türkçe Sözlük, 1998: 2473) anlamında olup bunların yanında hayvanları soğuk havalardan korumak için ahır ve çöğdürme adı verilen tuvalet bulunur. Söz konusu topraklar, tarım yapmaya elverişli değildir ve özellikle kırsal kesimde yaşayan halk,

geçimini hayvancılıkla sağlamaktadır. Bu yüzden kırsal ve dağlık alanlardaki göçebe insanların evi olan yurt, zorlu coğrafi koşullar nedeniyle aynı zamanda bir sığınak görevi görür.

Baynak'ın yerini öğrendikten sonra beraberindeki ekiple Kara Hoov'a giden Canivek, ihtiyar Dovay'ın yurdunu bulur. Sabaha karşı yurdun çevresine gizlenip pusu kuran ekibe coğrafi unsurlar bu defa zorluk çıkarmaz. Aksine bunlar sayesinde kolaylıkla gizlenirler: "(...) *Ortalıkta görünen bir köpek yoktu, duvarın doğu köşesinde bir kurt korkuluğu vardı. Nöbetçilere nerede duracaklarını gösterdim, Buray büyük dağ sıçanı yapısının önündeki çukurda, Zeveg korkuluğunun arkasında, Pagva ve Daka batıdaki kayaların arkasında. Kendim, ilçe başkanı ve eyalet yönetiminden gelen adam içinse işte bu kayayı seçmiştim*" (s. 54). Göçebe hayat süren ve yurt denilen büyük çadırdaki yaşayan Davay, coğrafi koşullara ayak uydurabilmek ve geçim kaynağı olan hayvanlarını kurtların saldırısından koruyabilmek için yurdun etrafına kurt korkuluğu çekmiştir. Bu korkuluk, o anda ekibin gizlenmesi için bir fırsattır. Aynı zamanda etrafta kayalar bulunur. Kaya, "bir veya birden fazla mineralin bir araya gelerek oluşturduğu kütlelere" (Arpacı, 2005: 58) verilen addır. Oldukça dağlık ve kayalık bir yapı gösteren Tuva coğrafyasında söz konusu kayaları görmek son derece olağandır. Bu olağan yapılar, ekibin lehine, Baynak'ın ise aleyhine gelişecek bir sürecin başlamasına neden olur.

Gün ağarmaya başlayınca yurdun ışıkları yanar ve sesler gelmeye başlar. Bir süre sonra Baynak kapıdan dışarı çıkar. Ekiptekilerin hepsi ne yapacaklarını sormak için Canivek'e bakarlar. Kayadaki yarıktan sessizce aşağı inen yaşlı adam, gence yaklaşır. Yavaşça ona teslim olmasını söyler. Genç adam, elini göğüs cebine uzatarak silahını almaya yeltenir ancak babası hızlı davranır ve onu vurarak öldürür. İhtiyar kadın Davay ve kızı adeta delirmiş gibi yurttan fırlayarak beddualar okumaya başlarlar. Bu noktada anne ve kızın beddua etmesi, kültürel coğrafyayı da yansıtmaya Civarda bir mezar kazarlar ve onu oraya defnedirler. Canivek, ertesi gün hastanede kendine gelir. On iki gün sonra taburcu olunca ilçe yönetimine gider. Bu defa görevini layıkıyla yerine getirdiğini, ancak vaziyetin bu hale gelmesinden de üzüntü duyduklarını dile getirirler. Sağlık durumundaki zayıflıktan ötürü yaşlı adama kooperatif başkanlığı teklif ederler. Ancak, yaşlı adam bunu reddeder. Oğlunun ölümünden sonra bambaşka bir kişiye dönüşen Canivek, yapabileceği en iyi iş olduğuna inandığı işi yapmaya karar verir ve deve yetiştiricisi olur. Yazar, bu noktada yine iklim koşullarını devreye sokarak o sene bir türlü bitmek bilmeyen soğuk hava ile Canivek'in ruh iklimi arasında bağlantı kurar.

"O yıl bahar kötü geçti. Mayısın ortasında dağlara, kırlara lapa lapa karlar düştü, sonra günlerce kar fırtınası başladı. Kar bir sonraki ayın ortasına kadar kaldı. Hayvanlarda salgın baş gösterdi, koca koca sürüler telef oldu. Sabah ayazında, bulutlarda, insanların suratlarında, her yerde boğucu bir şeyler vardı. Yaz yolunu gözletti." (s. 57)

Öykünün ana mekânı olan Tuva'nın kuzey bölgesinden hareketle klimatoloji unsurları ve bu unsurların yarattığı olumsuz sonuçlar ortaya koyulur. Buna göre Tuva'nın kuzeyinde yazlar kısa sürer ve kurak geçer. Kışlar ise şiddetlidir. Öyküleme zamanında kar yağışı, Haziran ayının ortalarına kadar sürer. Dinmek bilmeyen kar yağışı ve soğuk hava, hem hayvanları hem de insanları oldukça etkiler. Zira hayvanların salgın hastalığa yakalanması, insanların hayvancılık faaliyetlerini sekteye uğratar. Bölgenin dağlık olmasından dolayı ziraat da gelişmemiştir. Bu durum, o coğrafyadaki insanların geçim kaynağına darbe vurulması demektir. Yazarın, öyküde Tuva coğrafyasının kuzey bölgesinde yazları da dönem dönem görülebilecek olan sert iklim koşullarını Canivek aracılığıyla aktarır. Böylelikle "coğrafyanın ya da insanın aslında evrendeki varlığının tek kanıtı olan tüm fiziksel dünyanın, insan davranışının anlaşılmasındaki" (Göregenli, 2010: 1) önemini ortaya koyar.

SONUÇ

Tuvaların kültürü ve tarihi hakkında yazmış olduğu eserler ile adeta bir kaynak niteliğinde olan Galsan Tschinag, Türkologlar, etnograflar ve kültür tarihçileri açısından son derece önemli bir yazardır. Onu bu denli çekici kılan şey, tanıyıp bildiği halkının sözlü edebiyatını, dünya edebiyatı eserlerinden özümledikleri ile başarılı bir şekilde sentezlemesidir. Bunu gerçekleştirirken Alman ve Tuva edebi dillerinin olanaklarını bir araya getirir. Hayatın gerçeklerine farklı bir perspektiften bakması, insanlara olan bakışını yenilemesi, sadece kendisinden olanı değil yabancı olanı da tanıyıp bilmesi, dünyaya dair tecrübelerini Tuvaların o güne kadar sözlü olarak aktarılan birikimleriyle birleştirmesi yazarı evrenselleştirir.

Tschinag'ın evrenselleşme yolunda gücünden yararlandığı bir disiplin olan coğrafya, eserlerinde yazara oldukça geniş bir ifade imkânı sunar. Öykülerinde çeşitli temalara başvuran yazarın, bu temaları ele alırken coğrafyaya verdiği önem ve coğrafi unsurlara fazlaca yer vermesi dikkat çeker. Yazarın bu doğrultuda kaleme almış olduğu öykülerden birisi de “Bir Tuva Hikâyesi”dir. Öyküde özellikle Tuva coğrafyasının fiziki coğrafyaya ait olan klimatolojisini, jeomorfolojisini, biyocoğrafyasını; beşeri coğrafyaya ait olan yerleşme coğrafyasını ve göçebe hayat unsurlarını çarpıcı bir şekilde kullanır. Seçilen Tuva coğrafyasının fiziki ve beşeri unsurlarını öyküsü aracılığıyla ortaya koyarak coğrafyanın içeriğini kurgu üzerinde göstermiş olur. Böylece coğrafi unsurların bünyesinde yer alan mekânsal akışın önemini farklı açılardan ortaya koyar.

KAYNAKÇA

ARPACI, Salim (2005), “Dünya”, Coğrafyaya Giriş (Editör: Özer Yılmaz), Lisans Yayıncılık, İstanbul, 45-74.

ARSLAN, Fatih (2017), “Cengiz Aytmatov’un ‘Dişi Kurdun Rüyaları’nda Mekân-Varlık İlişkisi”, Romanda Mekân (Editörler: Ramazan Korkmaz-Veysel Şahin), Akçağ Yayınları, Ankara, 245-263.

ASLAN COBUTOĞLU, Serap (2014), Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında Edebiyat Coğrafyası: Karadeniz ve Çevresi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2009), “Altay Tuvaları-Altaylarda Unutulmuş Bir Türk Halkı”, Bilig, S. 48, 1-12.

BAYDİL, Emin (2008), “Coğrafya Nedir?”, Genel Coğrafya (Editörler: Hakkı Yazıcı-Mehmet Kürşat Koca), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 1-14.

BEKKİ, Salahaddin (2000), “Galsan Çinag ve Eserleri Hakkında”, Bilge, 23, 40-42.

ERKURT, Osman, Fertan, Mehmet Remzi (2012), “DeneySEL Arkeoloji/Antik Çağlardan Ortaçağa Navigasyon Yöntemleri ve Cihazlar”, SBT 2012 Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı Bildiriler Kitabı (Editör: Akın Savaş Toklu), İstanbul, 59-77.

GÖREGENLİ, Melek (2010), Çevre Psikolojisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

GÜNEL, Kâmil (1994), Coğrafyanın Siyasal Gücü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

GÜNGÖR, Şenay (2015). “Karacaoğlan Şiirlerinde Coğrafi Unsurlar”, Türk Kültüründe Coğrafya-I (Editörler: Ali Meydan-Turhan Çetin), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 197-218.

KAPLAN, Mehmet (2014), Nesillerin Ruhu, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KOCA, Halil (2008), “Klimatoloji (İklim Bilimi)”, Genel Coğrafya (Editörler: Hakkı Yazıcı-Mehmet Kürşat Koca), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 103-137.

KODAY, Saliha (2008), “Uzay ve Güneş Sistemi”, Genel Coğrafya (Editörler: Hakkı Yazıcı-Mehmet Kürşat Koca), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 31-61.

ÖNAL, Mehmet (2012), Edebiyat Sanatı, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.

ÖZEY, Ramazan (2012), Asya Coğrafyası, Aktif Yayınları, İstanbul.

TAUBE, Erika (1998), “Galsan Çınag’ın Eserlerinde Altay Tuvalarının Hayatı ve Tarihi Üzerine” (Çev. Mustafa Özdemir), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 10, 277-293.

TÜMERTEKİN, Erol, Özgüç, Nazmiye (2004), Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan), Çantay Kitabevi, İstanbul.

VURMAY, M. Ayça (2010), “Hardy’nin Yuvaya Dönüş Adlı Romanı”, DTCTF Dergisi, 50 (2), 207-220.

TÜRKİYE’DE VE İNGİLTERE’DE KURUMSAL AÇIDAN ETİK DENETİM VE YENİ SİSTEMDE KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA DAİR TESPİT VE ÖNERİLER

Arş. Gör. Ünal KÜÇÜK*

ÖZET

Etik konusu, kamu yönetimine olan güvensizlik duygusuna paralel bir biçimde yönetsel alana dâhil olmuştur. Kamu görevlerinin kötüye kullanımı, takdir yetkisinin kamusal yarar dışında başkaca çıkarlar için işletilmesi kamu yönetiminde etik kodların geliştirilmesi gerektiği inancını güçlendirmiştir. Bu amaçla Türkiye’de 2004 yılında kamusal alana Kamu Görevlileri Etik Kurulu dâhil edilmiştir. Kurulun misyonu, etik kodları belirlemek, etik ihlallerini araştırmak ve kamu yönetiminde etik kuralları hâkim kılmaktır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde söz konusu kurulun yapısı, üyelerinin atanması, işlevleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle kamu yönetiminde denetim kavramı ve türleri incelenmiştir. Ardından İngiltere’de ve Türkiye’de yer alan Etik Kurullar yapısal açıdan ortaya koyulmuştur. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, aynı misyonu İngiltere’de üstlenen ‘‘Committee on Standards in Public Life’’ adlı kurum üzerinden değerlendirilmiştir. 1994 yılında kurulan kamuda etik denetim sağlamayı hedefleyen İngiliz kurulunun özellikle üyelerinin belirlenmesi süreci ve görev sahası ile Kamu Görevlileri Etik Kurulundan farklılaştığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, İngiliz uygulaması rol model alınarak, yeni sistemde Kamu Görevlileri Etik Kuruluna ilişkin birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler; kurulun yapısı, işleyişi, özerkliği, üyelerinin atanma süreci, raporlarının yaptırım gücü ve yetki çerçevesi şeklinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Kamu Yaşamı Standartları Kurulu

GİRİŞ

Sadece kurallar ve kısıtlamaların hâkim olduğu, yaptırımlarla korkutulan kamu görevlileri eliyle kamusal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde eksik kalan bir şeylerin fark edilmiş olması yönetimde etik değerın yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Çünkü yönetilenler kamu gücünün ve kamusal kaynakların kullanımı konusunda yönetenlerden dürüst ve adil bir yönetsel anlayış beklemektedirler. Öyle ki bu durum; kamusal yönetim işleyişinde, erdemlilik ve görev bilinci anlayışlarının önemini ortaya koymuş ve yükselen etik değer, dünyada ve Türkiye’de kurumsallaşma sürecine girmiştir.

Türkiye’de 2004 yılında çıkarılan 5176 sayılı kanun metnine dayanılarak oluşturulan; ‘‘Kamu Görevlileri Etik Kurulu’’ kurumsallaşma sürecinin somut tezahürü olmuştur. Dünyada etik denetim alanındaki yükselişe uygun olarak meydana getirilen kurumun temel işlevleri; etik ilkeleri belirlemek, kamusal alana etik anlayışı yerleştirmek ve üst düzey kamu görevlileri

* Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ukucuk@firat.edu.tr

hakkındaki etik ihlali başvurularını incelemektedir. Benzer şekilde etik denetimin kurumsallaşması konusunda Türkiye’den yaklaşık on yıl önce kurumsallaşma sürecine giren İngiltere’de ise; “Kamu Yaşamı Standartları Kurulu (Committee on Standards in Public Life)” eliyle etik denetim sağlanmaya çalışılmış ve kamusal yaşama etik değer hâkim kılınmaya çalışılmıştır

Çalışma bu doğrultuda etik denetim konusunu; kavram, kuram ve kurallar üçlemesiyle ele almıştır. Kavramsal açıdan denetim, etik, etik ahlak ilişkisi, etik denetim konuları ön plana çıkmaktadır. Denetimin kamusal açıdan ne anlama geldiği ve denetimin ilkeleri ile türlerinden bahsedilecek olan çalışmada ayrıca denetim sınıflandırılmaları özetlenecektir. Etik ve ahlak arasındaki ilişkinin deontolojik ve teleolojik boyutu irdelendikten sonra etik denetim konusunda kamusal alanda Türkiye uygulaması ve İngiltere uygulaması arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Yükselen etik denetim anlayışıyla birlikte şekillenen kurumsal yapılanma sürecinde İngiltere ve diğer uluslararası uygulamalar göz önüne alınarak Türkiye açısından durum değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca sonuç bölümünde alana ilişkin eleştiriler ve diğer eksiklikler ele alınarak çözüm önerileri sıralanacaktır. Bu sayede etik kavramına ilişkin yeterli kavramsal bilgiye sahip olunacağı gibi; kamusal alanda etik denetimin kapsam ve boyutu da netleştirilecektir. Dış ülke uygulamaları konuya ilişkin bakış açısı zenginleştirirken, kurumsal yapı ve mevzuat değerlendirmesi alanda yaşanan problemlerin saptanmasında ve sorunlara çözüm arayışında bilimsel katkı sağlayacaktır.

1. KAMU YÖNETİMİNDE DENETİM

Yönetim organik yönü olduğu kadar faaliyet yönü de olan bir kavramdır. Bununla birlikte kamu görevlileri çağrışımına da sahiptir. Başkaları üzerinde otorite kurma sanatı olarak tanımlanacak yönetim iki ve daha fazla insanın olduğu her işbölümünde söz konusu olabilir. Bir yerde yönetimden bahsedilebilmesi için, makul hedefler ve amaçlarla birlikte, hiyerarşi ve bir iş bölümü olmalıdır. Belirlenmiş bir uyum ve süreç ise yönetimin diğer boyutlarıdır. Kamu yönetimi ise toplumsallığa yani yönetimin kamusal yönüne işaret eder. Kamu yönetimi dar anlamda yürütmenin bir kısmını ifade etse de; geniş anlamda devlet erklerinin tümünün birden kullanış biçimi demektir. Bu faaliyetlerin farklı kurum veya paydaşlarca denetlenmesi ise kamu yönetiminde denetimin konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yönetimin kendi kendisini denetlemesinin yanında siyasi organlarca denetlenmesi, yargısal denetim, kamuoyu dentimi, *etik denetim*, uluslararası denetim gibi farklı türleri onun geniş anlamını destekler niteliktedir.

1. 1. Kavramsal Açıdan Denetim

Meşru otorite ve gücün sahibi olarak devletler; insanlar arasındaki ilişkileri düzenler ve kamusal mal ve hizmetler üretirler. Bu üretim sürecinde önceden belirlenmiş faaliyet alanlarında kamusal hizmetlerin üretilip üretilmediği ve kamusal kaynakların kamusal yarar gözetilerek tüketilip tüketilmediğinin denetimi önem arz etmektedir. Bu yüzden denetimin boyutunu kamusal kaynaklar, hukuki süreçler, etik kodlar oluşturmaktadır. Çünkü kamusal alanda meydana gelen devinimin olduğu her yerde denetim de söz konusudur. Bu doğrultuda denetimin birçok yönünden söz edilebilir. İlk olarak denetim; iki farklı değer arasında karşılaştırma, bunun neticesinde değerlendirme ve yargılama işidir. Diğer taraftan denetim olanın olması gerekene karşılaştırılmasıdır. Önceden belirlenen politikalar ve bu politikalara uygun amaçlara ulaşma

derecesini belirlenmesidir. Bununla birlikte denetimin yönetsel mekanizmalar için bir amaç değil bir araç olduğu unutulmamalıdır. Çünkü denetim sayesinde kamu görevlilerinin faaliyetleri denetim altına alınabilir ve kamusal beklenti ve hedeflere ulaşma düzeyi artar.

Denetim; yönetimin kendisi gibi bir süreçtir. Bu sürecin üç önemli unsuru vardır. İlk olarak; kabul edilmiş bir plan, emir ya da ilkenin varlığı şarttır. İkincil olarak bu plan emir ya da ilkelere uygun bir yönetsel faaliyet olmalıdır. Son olarak ise bu yönetim faaliyetinin başlangıçta belirtilen kurallara uyup uyulmadığını denetleyecek bir organ, kurum ya da kişi olmalıdır.

1. 2. Denetimin İlkeleri

Denetimin dört adet ilkesi vardır. Bu ilkeler; bağımsızlık ilkesi, yasallık ilkesi, nesnellik ilkesi, dürüstlük ilkesidir. Bağımsızlık ilkesi, denetleyenin denetlenen karşısında bağımsız ve özerk olması durumudur. Yasallık ilkesi ise kimin hangi makamı denetleyeceğinin yasalar tarafında açıkça belirlenmesi durumudur. Objektiflik ilkesi de denilen nesnellik ilkesi, denetleyenin nesnel, tarafsız, yansız objektif olmasını ifade etmektedir. Dürüstlük ilkesi de mesleki dürüstlüğün gereğinin yerine getirilmesidir.

1. 3. Denetim Çeşitleri

Denetim türlerinin ele alınacağı ilgili bölümde, denetim türlerinin isimlendirilmesinden de anlaşılacağı üzere, denetim faaliyetini kimin gerçekleştireceği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Siyasal denetimin siyasi makamlarca, ombudsman denetiminin ilgili kurumca, yargısal denetimin yargı makamlarınca denetlenmesi bu durumun örneklerindedir. Çalışmanın ana konusu olan etik denetim ise kamu yönetimine olan güven kaybının yeniden tesis edilmesinde yükselen değere sahip olmasıyla birlikte kurulan kamu görevlileri etik kurulunca gerçekleştirilen faaliyetlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. İlgili bölümde sırasıyla; siyasal denetim, yönetsel denetim, ombudsman denetimi, yargısal denetim, kamuoyu denetimi ve son olarak etik denetim konuları incelenecektir.²⁸² Diğer taraftan denetimin denetimi yapan örgüte, denetimi gerçekleştiren makama, denetimin yapılış nedenine, denetimin yapılış zamanına, denetimin yapılış biçimine ve son olarak denetimin konusuna göre çeşitlendirilmesi de mümkündür.

1. 3. 1. Siyasal Denetim

Seçmenlerin asli temsilcisi olarak yasama üyelerinin kamusal faaliyetlerin doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığı ve kamusal kaynakların verimli ve yerinde kullanılıp kullanılmadığı konusunda denetim sorumluluğu söz konusudur. Siyasal denetim bu amaçla hükümeti denetleme görevini yerine getirmektedir. Siyasal denetim, yasama organının yürütme organı üzerinde ve bununla birlikte kamu yönetiminin yapı ve işleyişine yönelik olarak gerçekleştirdiği bir denetimdir türüdür (Önen, Yıldırım, 2014: 106). Türkiye’de anayasa değişikliği öncesi²⁸³ bu

²⁸² Denetim türleri arasında son dönemde farklı başlıklar altında genişlemeler söz konusudur. Bu konuda ‘uluslararası denetim’ ve ‘hesap verebilirlik denetimi’ ayrı başlıklar olarak ele alınabilir. Bununla birlikte, kamu yönetiminin denetlenmesi faaliyeti erkler ayrımı temelinde inceleneceği gibi (yasama, yürütme ve yargı denetimi); farklı bilim dallarının bakış açısıyla da kendi disiplinleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

²⁸³ 1982 Anayasasında 2017 yılında gerçekleştirilen Referandum sonrası 98. madde:

‘Türkiye Büyük Millet Meclisi; **meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.**

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

denetim türleri; soru, gensoru, meclis araştırması, meclis soruşturması ve genel görüşme olarak düzenlenmektedir (1982 Anayasası 98. Madde). Fakat 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa Referandumunu sonrası bu denetim türlerinden soru ile denetleme yöntemine yazılılık şartı gelmiş ve diğer taraftan gensoru yoluyla denetim yöntemi kaldırılmıştır.

1. 3. 2. *Yönetsel Denetim*

Yönetsel denetim idari kuruluşların yine idari birimlerce denetlenmesidir. Bu denetim türünde iki ayrım söz konusudur. Bunlardan ilki hiyerarşik denetim diğeri de vesayet denetimidir. İç denetimin en belirgin örneğini hiyerarşik denetim, dış denetimin ki ise vesayet denetimi oluşturmaktadır (Gözübüyük, 2007: 361; akt. Önen ve Yıldırım, 2014: 106). Hiyerarşik denetim, herhangi bir kamusal kuruluşun kendi hiyerarşisi içerisinde gerçekleşmektedir. Bu şekilde üst-ast ilişkisi içerisinde gerçekleşen denetimin boyutu hukukilik şeklinde olabileceği gibi yerindelik denetimi şeklinde de genişleyebilir. Hatta üstler; verimlilik, etkililik, tutumluluk, hükümet politikaları ve kalkınma hedefleri doğrultusunda da denetim yapabilirler (Eryılmaz, 2016: 316).

İdari denetimin bir diğer boyutunu da vesayet denetimi oluşturmaktadır. İlkinden farklı olarak vesayet denetiminde herhangi bir idari kuruluşun yasaların izin verdiği sınır ve ölçüde başkaca bir kamu idaresince denetlenmesi söz konusudur. Merkezi yönetimin yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisi bu durumun somut örnekleridir.

1. 3. 3. *Ombudsman Denetimi*

Ombudsmanlık veya kamu denetçiliği kurumu genel olarak idarenin şikâyetlere bağlı olarak ilgili konularda kurumun parlamento ile işbirliği yapması sonucu ortaya çıkan denetim türüdür. Kurumun ilk örneklerine İsveç'te rastlanmakta, bu uygulamanın da Osmanlı İmparatorluğundan İsveç'e transfer edildiği düşünülmektedir (Eryılmaz, 2016: 318). Demirbaş Şarl olarak tanınan, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamak zorunda kaldığı 1709-1714 dönemindeki sürgün yıllarında Stockholm'deki yöneticilerin ve hâkimlerin yasalara gereği gibi uygulayıp, kamunun yararını gözetecek uygulamaları gerçekleştirecek yöneticinin atamasıyla doğduğu belirtilmiştir (Küçüközyiğit, 2006: 91 akt. Önen ve Yıldırım, 2014: 107). Bu doğrultuda Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulmasıyla, Türkiye'de kamu denetçisi uygulaması ve denetimi kurumsallaşma yoluna girmiştir. Bu doğrultuda "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu"²⁸⁴ ile ilgili kamusal kurum oluşturulmuş ve ilgili kanun metninde Kamu Denetçiliği Kurumu ve bu kanunun amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde: 1: Bu kanunun amacı, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır."

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı, yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

Yazılı soru; yazılı olarak en geç onbeş gün içerisinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usûlleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir."

²⁸⁴ 6328 Sayılı ve 14.06.2012 tarihli "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu". Tertip: 5, Cilt: 52

1. 3. 4. *Yargısal Denetim*

Yargısal denetim türü erkler arasındaki güç dengesinden kaynaklanan etkili sayılan bir denetim türüdür. Öyle ki bazı ülkelerde doğrudan doğruya idarenin yapmış olduğu kamu gücüne dayalı işlemlerden kaynaklı uyuşmazlıklar için yetkilendirilmiş özel usullerle işlem gören mahkemeler oluşturulmuştur. Bu yargı kolu da adli yargı kolundan ayrılarak idari yargı kolunu oluşturmaktadır. Türkiye’de de Fransa örneğinde olduğu gibi adli yargı kolundan bağımsız bir şekilde idari yargı koluna yer verilmiştir. 1982 Anayasasının 125. maddesinde de belirttiği gibi idarenin tüm eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık tutulmuş ve ilgili diğer maddesinde²⁸⁵ yargı makamlarınca verilen kararların derhal uygulanması emredilmiştir.

1. 3. 5. *Kamuoyu Denetimi (Baskı Grupları Denetimi)*

Baskı grupları denetimi diye de adlandırılan kamuoyu denetimi kamu yönetiminin denetlenmesine yardımcı olan birimlerden bir tanesidir (Eryılmaz, 2016: 323). *Baskı grupları, bir takım ortak çıkarlar etrafında toplanmış ve kamu yönetimi içerisinde var olan kurumlarla iletişim kurarak görüş ve isteklerini ileten ve yönetimi etkilemeye çalışan gruplar* olarak tanımlanmaktadır (Önen ve Yıldırım, 2014: 108). Baskı organları ve kamuoyu denetiminin etki gücü idarenin takdir yetkisi alanının genişliği ile ilgilidir. Bu alanda idarenin faaliyetlerini etkileme gücünü kullanan gruplar idareyi istenilen yönde eylem ve işlemde bulunmaya zorlayabilirler. Çünkü baskı gruplarının faaliyetlerinin kendi grupsal çıkarları için mi yoksa genel kamu yararı için mi olduğu konusu tartışmalıdır (Eryılmaz, 2016: 326).

1. 3. 6. *Etik Denetim*

Kavramsal olarak etik, Yunanca ‘ethos’ ya da “ethikos” sözcüğünden türetilmiştir (Usta, 2010: 163). Etik anlayışın sonuç odaklılık ve neticecilik üzerine yükseldiği ve teleolojik yaklaşımın bir ürünü olduğu savunulmaktadır.

Etik değerler kamu hizmetlerini yerine getiren kamu görevlileri üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Çünkü etik kavramı insan davranışlarını esas alır. Burada uyulması gereken “değer kalıpları” söz konusudur. Herhangi bir faaliyetin “suç” olup olmamasının yanında, o faaliyetin soyut değerler ve etik kodlarla uyumu etik denetimin çalışma alanına işaret eder.

Kamu yönetiminde etik denetim ise diğer tüm denetim alanlarında olduğu gibi denetime konu olan (etik değerler) değerlerin ihlali sonrası bozulan kamusal düzenin yeniden sağlıklı bir şekilde işlerliğini kazanmasına yönelik atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle kamusal faaliyet alanında yaşanan ahlaki çöküntü, yolsuzluk, yozlaşma gibi olumsuz çağrışımlarda bulunan faaliyetlerin önünü kesmek ve etik değerleri kamusal alana hakim kılmak önemli bir hal almıştır. Kamu çalışanlarının; ahlaki, mesleki, mali, yasal ve kamusal sorumlulukları olduğu ve yönetiminde etik tartışmalarının merkezinde kamu çalışanlarının faaliyetlerini belirleyen bu sorumluluk alanları oluşturduğu belirtilmiştir (Petter, 2005: 197; akt. Özdemir, 2008: 182). Bu noktadan itibaren kamu yönetimi ile etik değerlerin sınırları çakışmış ve kamu yönetiminde etik denetim önemli bir denetim türü haline gelmiştir.

²⁸⁵ 1982 Anayasasının 138. maddesinin 4. fıkrası:

“Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

1. 4. Etik ve Ahlak İlişkisi

Etik ve ahlak; günlük hayatta birbirlerinin yerine sıkça kullanılan ve çoğu zaman aynı şeyi ifade ettiği düşünülen sözcük ya da kavramlardır. Fakat bunula birlikte etik ve ahlak arasında bir takım farklılıklar olduğu da bilinmektedir. Bu farklılıklarının ilki kapsam farkı olarak değerlendirilirken, diğeri kuramsal farklılıktır (Usta, 2010: 159). Etik amaçlar evrensel nitelikli olarak değerlendirilirken; ahlaki yükümlülükler ise daha dar kapsamda değerlendirilmiş, bireysel yönü ön plana çıkarılmış ve değişken yönü olduğu vurgulanmıştır (Usta, 2010: 159). Etik ve ahlak arasındaki bir diğeri önemli fark ise kuramsal farklılıklardır. Etiğin kuramı teleolojik yaklaşım; ahlakın kuramı ise deontolojik yaklaşımdır (Usta, 2010: 159). Yani ilki eylemin sonuçlarına göre kanaatte bulunurken bir diğeri eylemin yapılış amacına göre hareket etmektedir. Bu doğrultuda ahlak iyiliğe varılması için insanın uymaya kendini mecbur hissettiği manevi ve ruhi görevler ve bunlara ilişkin kurallardır (Usta, 2010: 167).

2. İNGİLTERE’DE KAMUSAL ETİK DENETİMİ

İngiltere’de kamu etiği konusunda temel olarak yedi ilke benimsenmiştir. Etik konusunda yönetsel kuruluş ise Committee on Standards in Public Life kurumudur. Kurul kendi görevini; ‘‘Başbakan’a İngiltere’deki tüm kamu yaşamı boyunca etik standartlar konusunda tavsiyelerde bulunmak’’ şeklinde tanımlanmıştır. Kurul görev çerçevesini ise ‘‘Tüm kamu makamlarının davranış standartlarına ilişkin konuları izler ve raporlar’’ şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca kurum; şirket (kurum) bilgisi (*corporate information*), öncelikler (*priorities*) ile sorumluluklar (*responsibilities*) şeklinde kurumsal konudaki bilgilendirmelerini kategorize etmiştir.

İlgili etik kodların tüm kamu görevlileri için uygulanacağı, kurumun resmi sitesinde ‘‘details’’ bölümünde açıklanmıştır. Buna göre belirlenmiş olan yedi temel etik ilkenin; sivil hizmet (*civil service*), yerel hükümet/yerel yönetim (*local government*), polis teşkilatı (*police*), yargılama ve şartlı tahliye hizmetlerinde (*courts and probation services*), diğeri kamu kurumları (*non-departmental public bodies*), sağlık, eğitim, sosyal faaliyetler ve bakım servisleri (*health, education, social and care services*) alanlarında uygulanacağı belirtilmiştir.

2. 1. İngiltere’de Etik Denetim Kurumu: Committee on Standards in Public Life

‘‘Kamu Yaşamı Standartları Kurulu (Committee on Standards in Public Life)’’ İngiltere’de 25 Ekim 1994 tarihinde dönemin Başbakanı John Major tarafından kurulmuştur. Bağımsız ve özerk yapılı kurul; İngiltere’nin kamu yaşamındaki etik konularda hükümete tavsiyelerde bulunmakta ve yüksek etik standartlarını geliştirmektedir. Kurul; bu doğrultuda 1995’de Lord Nolan tarafından yürürlüğe konan ve halen kurum tarafından benimsenen etik değerleri oluşturan ‘‘Kamu Yaşamının Yedi İlkesi’’ni uygulamak amacıyla araştırmalar yapmak ve bu çalışmaların rapor, inceleme ve görüşlerini kamuoyuyla paylaşmaktan sorumlu tutulmuştur (Önen, Yıldırım, 2014: 120-121).

Bu doğrultuda ve amaçla ilgili kurul (Kamu Yaşamı Standartları Kurulu); yerel yönetim alanında da ahlak standartlarını gözden geçirme konusunda bilgilendirmek amaçlı cevaplar göndermektedir.

İngiltere’de etik kodlar ve denetim konusunda yetkili olan kurul, bütün kamu personelinin ticari ve iktisadi faaliyetleri ile birlikte söz konusu işlerin standartlarını incelenmekte ve *kamu*

yaşamında en yüksek görgü standartlarına ulaşılmasını sağlayan mevcut düzenlemelerde değişiklik yapılmasına dönük öneriler getirmektedir (Committee on Standards in Public Life, 2014 akt. Önen, Yıldırım, 2014: 121). Bu kapsamda kurula karşı sorumlu tutulanlar; bakanlar, kamu görevlileri ve danışmanlar, milletvekilleri ve Avrupa Parlamentosunun İngiliz vekilleri, kamu dışındaki kuruluşların üyeleri, üst düzey yöneticiler, ulusal sağlık hizmeti kuruluşları, bakanlık dışı çalışanlar, kamu fonlarıyla yükümlü diğer kuruluşlar ve organları ile yerel yönetimlerin seçilmiş üyeleri ve üst düzey yöneticileridir (Önen, Yıldırım, 2014: 121).

2014 yılında Kurul üyeleri 10 kişiden oluşmakta ve üyelerin biri başkan olarak belirlenmek üzere, üçü İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Partinin liderlerinin önerdikleri siyasi adaylar, altısı ise bağımsız adaylar arasından Başbakan tarafından üç yıl süreliğine atanmaktadır (Önen, Yıldırım, 2014: 120-121). Fakat son haliyle kurul üye sayıları 8 kişiden oluşmaktadır. Üyelerden bir tanesi başkan (*chair*) sıfatıyla kuruldaki yerini alırken, diğer üç üye; İşçi Partisi (*Labour Party*), Muhafazakâr Parti (Conservative Party) ve Liberal Demokrat Parti (Liberal Democrat Party) üyeleri arasından Başbakan (*Prime Minister*) tarafından atanmaktadır. Son dört üye ise; Kamu Görevlileri Yönetişim Yönetmeliği'ne göre açık rekabeti takip eden süreç içerisinde Başbakan tarafından bağımsız kişiler arasından atanmaktadır.²⁸⁶

Kurul, kamu kurumları ve görevlileri üzerindeki etkisini ‘gözdağı verme’ (*intimidation*) kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Aynı zamanda kurul Başbakanlığa tespitleriyle ilgili önerilerde/tavsiyelerde (*recommendations*) bulunmaktadır. Örneğin kurulun 13 Aralık 2017 tarihli raporunda hükümete beş adet genel tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiyelerin yıllık olarak yayımlandığı anlaşılan resmi internet sitesinde ayrıca bu tavsiyeler açık ve net bir şekilde ifade edilmekte ve kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. 2017 yılında ağırlıklı olarak sosyal medya şirketleri ve bu alanda gerçekleştirilmesi öngörülen kamusal görevler ile seçim yasaları ve siyasal partilerin ne yapması gerektiği üzerinde durulmuştur.²⁸⁷

Tavsiye ve uyarılar sadece kamusal kurumlara değil politik partilere ve diğer sivil toplum örgütlerine de yapılabilmektedir. Örneğin; ‘seçim kampanyaları sırasında sindirici davranışların engellenmesi adına partilerin ortak davranış kuralları geliştirmeleri gerektiğinden ve bu konuda çıkarılacak kanunları ortaklaşa uygulamaları gerektiğinden’ söz edilmiştir. Bunun dışında; ‘yerel polis güçlerinin sosyal medya aracılığıyla işlenen suçlara karşı etkili soruşturma yürütebilmeleri adına yeterli eğitim seviyesine sahip olmaları gerektiğinden’ bahsedilmiştir.

Committee on Standards in Public Life; bu konuda açık ve şeffaf bir kurum anlayışı sergileyerek hükümete tavsiye ettiği kararları yayınlamış ve bu doğrultuda kamuoyunu da bu konuda bilgilendirmiştir. Kurul yıllık raporlamaları kamuoyuyla paylaşmanın yanı sıra çeşitli ilan/duyurular (*announcements*) yoluyla da resmi internet sitesi aracılığıyla kamuoyunu bilinçlendirme ilgili kurulları uyarma görevini yerine getirmektedir. Bu sayfalarda yer alan linkler aracılığıyla etik konularda kamuoyunun katılımını sağlamaya yönelik olarak bilgi mailleri sayfasına yer verilmektedir. Bu duyuruların (*announcement*) çalışmanın yapıldığı tarihler

²⁸⁶ Chair sıfatıyla kurulun başkanlığını Lord Paul Bew yürütmektedir. Diğer üyeler; Dame Margeret Backett, Monisha Shah, Dr. Jane Martin, Simon Hart, Jane Ramsey, Shelia Drew Smith, Lord Andrew Stunell. Detaylı bilgi bkz. <https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

²⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.gov.uk/government/news/intimidation-in-public-life-committee-publishes-report>

itibariyle sonucusu; Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan ‘a review on the subject of MPs’ outside interests’’ adlı duyurudur.

2. 2. İngiltere’de Etik Denetim İlkeleri

Kurul (Committee on Standards in Public Life); Nolan Komitesi’nin yayınladığı yedi ilke ile *kamusal alanda yüksek standartlarda davranışın teşvik edilmesi* için çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda, Kamu Yaşamı Standartları Kurulu, yerel yönetim ahlak standartlarını gözden geçirme konusunda bilgilendirme amaçlı çalışmalar yapmakta ve ilgili sorulara cevaplar göndermektedir.

İngiltere’de kamu görevlilerinin uyması gereken etik ilke ve değerlerinin özünü oluşturan bu yedi ilke şu şekilde belirlenmiştir: (Committee on Standars in Public Life, 2014; akt. Önen, Yıldırım, 2014: 120-121; Committee on Standars in Public Life, 2018):

- 1. Bencilleşme:** Kendilerini düşünmemeli, sadece kamu çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir.
- 2. Dürüstlük:** Kendi işlerine uygun düşmeyecek tarzda halka veya örgütlere herhangi bir yükümlülük altında bulunmaktan kaçınmalıdır. Kendilerine, ailelerine ve yakınlarına parasal veya diğer maddi kazanç sağlayacak hareket veya kararlardan mutlaka uzak durmalıdır.
- 3. Tarafsızlık:** En iyi kanıtlara dayalı, ayrımcı ve yanlı olmaksızın hareket etmeli ve kararlarını tarafsız, dürüst ve liyakat esasına dayanarak vermelidir.
- 4. Sorumlu Olmak:** Kendi kararlarında ve eylemlerinde kamuya karşı sorumlu olabilmeli ve bunu sağlayabilmek için gerekli incelemeleri yapabilmelidir.
- 5. Açıklık:** Kararlarını açık ve şeffaf olacak bir tarzda almalıdır. Açıklık ve işi yapmak için yasal gerekçeler olmadan, bilgi kamudan saklanmamalıdır.
- 6. Doğruluk:** Görevlerinde doğru ve düzgün hareket edebilmelidir.
- 7. Liderlik:** Bu ilkeleri kendi davranışlarında sergileyebilmeli, aktif olarak benimsemeli ve güçlü bir şekilde desteklemelidir. Zayıf kalan davranışlarını ise değiştirebilmeye gönüllü olmalıdır.

İngiliz etik denetim kodları incelendiğinde özellikle ‘‘doğruluk’’ ve ‘‘dürüstlük’’ kavramlarının birbirlerine en yakın etik değer kavramları olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte, etik kodların fazlaca özellikli bir şekilde ele alınmadan temel kavramsallaştırmalara gidilmiş olması sade ve anlaşılır bir dilin alana hâkim olmasına neden olmuştur.

3. TÜRKİYE’DE KAMUSAL ETİK DENETİMİ

Siyaset ve yönetim alanında meydana gelen güven kaybı sonucunda etik denetim alanına olan ilgi de yükselmeye başlamıştır. Üstelik bu güven kaybı önceleri sadece az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkeler için söz konusu iken daha sonradan gelişmiş ülkeler için de aynı problem yaşanmaya başlamıştır (Eryılmaz, 2016: 331). Kamu yönetiminde etik; kamu yöneticilerinin ya da görevlilerinin kamusal hizmetleri yürütürken veya kamu hizmetlerine ilişkin karar alırken; tarafsız, dürüst, sosyal adalet anlayışına uygun, saydam, hesap verebilir olmasını ve son olarak tüm faaliyetlerinde kamu yararını gözetmesini ifade eder (Eryılmaz, 2016: 331). Etik yönetimden bahsedilmemiz için bu ilkelere uymak zorunluluğu söz konusudur. Bu amaçla Türkiye’de 25.05.2004 tarihinde 5176 sayılı kanunla birlikte etik yönetim konusunda kurumsallaşma yoluna

gidilmiştir. İlgili kanun metni ile ‘‘Kamu Görevlileri Etik Kurulu’’ kurulmuştur. Bununla birlikte 5176 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılan 13.04.2005 tarihli ve 25785 sayılı Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik (Tarih: 31.07.2009, No: 15169), Başbakanlık tarafından yayınlanan 2004/27 sayılı ve "Kamu Görevlileri Etik Kurulu" konulu genelge, Başbakanlık tarafından yayınlanan 2005/16 sayılı ve "Başbakan ve Bakanların Uğurlanma ve Karşılınmaları, Seyahatler ve Hediye Uygulaması" konulu genelge, Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2007/1 sayılı ve "Hediye Alma Yasağı" konulu ilke kararı, Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2008/1 sayılı ve "Kamu Konutlarının Tahsis İşlemleri" konulu ilke kararı diğer yasal düzenlemeler olarak ele alınabilir. Ayrıca Türkiye’de ilgili kamusal faaliyet alanına göre de etik konular kategorize edilebilmektedir. Bu alanlar; yayın etiği, tıp etiği, bilimsel etik gibi isimlerle anılmaktadır. Çalışma açısından esas alınacak kaynaklar 5176 sayılı kanun ve bu kanun kapsamında düzenlenen yönetmeliktir. İlgili mevzuat doğrultusunda yine kanun çerçevesinde kurulmuş olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve bu kurulun yapısı ile işleyişi ele alınacaktır.

3. 1. Türkiye’de Etik Denetim Kurumu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Türkiye’de etik yönetim alanında kurumsal düzenleme 2004 yılında çıkarılan yasa ile meydana gelmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren kurul; Kamu Görevlileri Etik Kurulu’dur. 5176 sayılı yasa; ilgili kurulun kuruluş, görev, çalışma usul ve esaslarını belirlemektedir. Kanun hükümleri bu doğrultuda birtakım kamusal kurumları dışarda bırakmak ve istisna getirmek suretiyle neredeyse diğer tüm kamusal alanı kapsamaktadır.²⁸⁸ İlgili kurul Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermekteyken 16.04.2017 tarihli değişikliklerin ardından kurulun üyelerinin atama yetkisi Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Kurulun birisi başkan olmak üzere çok çeşitli kamusal faaliyetlerde uzun yıllar görevde bulunmuş 11 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin üç tanesi; bakanlık, il belediye başkanlığı ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademedeki yöneticilik görevi yapmış olanlar içerisinde atanmaktadır. Diğer üçü; Yargıtay, Danıştay veya Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından atanmaktadır. Diğer üç üye müsteşarlık, valilik, büyükelçilik ve düzenleyici bağımsız üst kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliliğe ayrılanlar arasından seçilmektedir. Son iki üye ise; üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından atanmaktadır. İlgili atama işlemleri Cumhurbaşkanınca gerçekleştirilmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun en önemli görevi kuşkusuz kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerini belirlemektir. İkinci görev ise ilkelerin belirlenmesiyle bağlantılı olarak re’sen veya şikâyet üzerinde ortaya çıkarılacak olan bu ilkelerin ihlali üzerine yapılacak soruşturmaları yürütmektir. Diğer taraftan kamuda etik kültürünün yerleştirilmesi adına çalışmalar yapmak, yaptırmak ve yapanlara destek olmaktır. Birinci görev için belirlenen ilkelerin ihlali durumunda doğrudan Kamu Görevlileri Etik Kuruluna başvurmak için etik ihlalde bulunduğu iddia edilen kamu görevlisinin en az genel müdür veya eşiti seviyesinde bir kamu görevlisi olması gerekmektedir. Diğer kamu görevlileri için başvuruların ise ilgili kurumların yetkili disiplin kurullarına yapılmaktadır. Kurulun ayrıca 3628 sayılı kanuna göre verilen mal

²⁸⁸ Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, TSK ve yargı çalışanları ile üniversite hariç olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar, yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dâhil tüm kamu personeli kanun kapsamındadır.

bildirimlerini gerektiğinde inceleme yetkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda kamu görevlilerinin hediye alma yasağı kapsamını belirlemek de Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun görevleri arasındadır. Bu maksatla en az genel müdür ve eşiti sayılan kamu görevlilerinden görevde buldukları süre içerisinde aldıkları hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda ilgililerden istemekle yetkilidir.

3. 2. Türkiye’de Etik Denetim İlkeleri

Türkiye’de etik denetim ilkeleri Kamu Görevlileri Etik Kurulunca belirlenmektedir. Bu ilkeler Başbakanlık tarafından yayınlanan; ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda düzenlenmiştir. İkinci bölümde; ‘‘Etik Davranış İlkeleri’’ başlığı altında incelenen etik davranışlar ilgili yönetmeliğin 5. maddesinden itibaren sıralanmaya başlanmıştır. 18 madde halinde sıralanan etik ilkeler 22. madde ile sonlandırılmıştır. Bu ilkeler sırasıyla şu şekilde belirtilebilir;

1. Görevin Yerine Getirilmesinde Kamu Hizmeti Bilinci: İlgili etik kural ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda 5. maddede düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

‘‘Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindenliği ve beyana güveni esas alırlar.’’

İlgili madde metninden de anlaşılacağı üzere kamu görevlileri üzerine birtakım kamusal görevler yüklenmiştir. Bu görevlerin bir kısmı kişinin doğrudan doğruya göreviyle ilgili görünmeyen etik değerleri ile bağlantı kurulabilen ilkelerdir. Sürekli gelişim ilkesi ceza hukuku alanında doğrudan doğruya bir suç oluşturma da kamusal faaliyetlerin personelin yetersizliği sonucu aksaması ile neticelenme ihtimali dahi etik değerler bakımından önem kazanmaktadır. Buradaki hassasiyetin temel nedeni ise yönetsel alanda meşruiyet sorunudur.

2. Halka Hizmet Bilinci: İlgili yönetmelik metninin 6. maddesinde düzenlenen etik ilke şu şekilde tarif edilmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, halkın memnuniyetini artırmayı, hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı hedeflerler.’’

Madde metniyle ifade edilen; kamu görevlilerinin kamusal faaliyetlerde bulunurken sadece standart, süreçler ve prosedüre odaklanmak yerine, kamu yararı ve müşteri memnuniyeti çerçevesinde hareket etmesi gerektirir. Bu doğrultuda ihtiyaçların etkili, hızlı ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Yani hem süreç ve standartlar izlenerek kamusal faaliyetler gerçekleştirilerek hem de kamusal beklentilere ve taleplere en uygun yoldan en hızlı cevap verilecektir.

3. Hizmet Standartlarına Uyuma: İlgili yönetmeliğin altıncı maddesinin bir devamı olarak değerlendirilebilecek olan yedinci madde de düzenlenen şekliyle hizmet standartlarına uyma aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

‘‘Kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri ve diğer personeli, kamu hizmetlerini belirlenen standartlara ve süreçlere uygun şekilde yürütürler, hizmetten

yararlananlara iş ve işlemlerle ilgili gerekli açıklayıcı bilgileri vererek onları hizmet süreci boyunca aydınlatırlar.’’

İlgili yönetmelik metninin 6. maddesinde de açıklandığı gibi kamusal faaliyetler yerine getirilirken belirli bir süreç ve izlek esas alınmaktadır. Bu düzenleme kamusal görevlerin sunumu esnasında keyfiyetin önüne geçmeyi hedeflemekte ve tüm vatandaşlara eşit şartlarda hizmet anlayışına dayanmaktadır.

4. Amaç ve Misyona Bağlılık: İlgili yönetmelik metninin 8. maddesinde düzenlenen haliyle amaç ve misyona bağlılık ilkesi; kurumsal bütünlük ve örgütlerin amaç ve işleyişleriyle bir bütünlük içerisinde hareket etmesinin önemine değinmektedir. Bu durum 8. maddede şu şekilde belirtilmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum veya kuruluşun amaçlarına ve misyonuna uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı ve kurumlarının hizmet idealleri doğrultusunda hareket ederler.’’

İlgili madde metni; yönetimin evrensel ilkelerinden ‘yönetimde eşgüdümün’’ sağlanması adına ve 1982 Anayasasında da vücut bulan haliyle ‘idarenin görev ve işleyişiyle bir bütün olduğu inancının mikro ifadesi olarak değerlendirilmesi adına önemli bir maddedir. Başına buyruk yönetim anlayışının kabul edilemeyeceğinin somut bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

5. Dürüstlük ve Tarafsızlık: Dürüstlük ve tarafsızlık 25785 sayılı Yönetmeliğin 9. Maddesinde düzenlenmiştir. İlgili etik düzenleme şu şekilde tarif edilmiştir:

‘‘Kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket ederler, görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar.’’

Kamu görevlileri, takdir yetkilerini, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda, her türlü keyfilikten uzak, tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine uygun olarak kullanırlar.

Kamu görevlileri, gerçek veya tüzel kişilere öncelikli, ayrıcalıklı, taraflı ve eşitlik ilkesine aykırı muamele ve uygulama yapamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef alan bir davranışta bulunamazlar, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engelleyemezler’’

6. Saygınlık ve Güven: 25785 sayılı yönetmeliğin 10. Maddesinde düzenlenen saygınlık ve güven ilkesi kamu personelinin göreviyle ilgili işlerde güven duygusunu zedeleyecek işlerden ve eylemlerden uzak durması yükümlülüğünü ifade etmektedir. İlgili madde metni şu şekilde düzenlenmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, kamu yönetimine güveni sağlayacak şekilde davranırlar ve görevin gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını davranışlarıyla gösterirler. Halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlarda bulunmaktan kaçınırlar.’’

Kamu görevlileri, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket eder, hizmetten yararlananlara kötü davranamaz, işi savsaklayamaz, çifte standart uygulayamaz ve taraf tutamazlar.

“Yönetici veya denetleyici konumunda bulunan kamu görevlileri, keyfi davranışlarda, baskı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunamaz, açık ve kesin kanıtlara dayanmayan rapor düzenleyemez, mevzuata aykırı olarak kendileri için hizmet, imkân veya benzeri çıkarlar talep edemez ve talep olmasa dahi sunulanı kabul edemezler.”

İlgili madde metninin ikinci fıkrası tüm kamu çalışanları içerisinde, yönetici veya denetleyici konumunda olanları ayrı bir yerde değerlendirerek, görevlerinin önemi itibarıyla kamusal alandaki faaliyetleri konusunda ayrıca uyarılmışlardır.

7. Nezaket ve Saygı: Gerek hizmet yararlanıcıları ve kamu personeli ilişkilerinin gerek kurum içi personel arasındaki iletişim ve davranış kurallarının nasıl olması gerektiğinden bahsedilmiştir. İlgili yönetmeliğin 11. Maddesinde düzenlenen etik ilke şu şekildedir:

“Kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranırlar ve gerekli ilgiyi gösterirler, konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirirler.”

8. Yetkili Makamlara Bildirim: İlgili etik ilke, 25785 sayılı yönetmeliğin 12. Maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir; *Kamu görevlileri, bu Yönetmelikte belirlenen etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasadışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler. Kurum ve kuruluş amirleri, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutar ve kendilerine herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alırlar.*

İlgili düzenlemede, kamu görevlilerine etik davranışlara uyma yükümlülüğünün yanı sıra bu yükümlülükleri yerine getirmeyen diğer kamu görevlilerini yetkili makamlara bildirme görevi de yüklenmiştir.

9. Çıkar Çatışmasından Kaçınma: İlgili düzenlemede çıkar çatışması şu şekilde tarif edilmiştir:

“25785 Sayılı Yönetmelik Madde 13: “Çıkar çatışması; kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözükten ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade eder.”

Aynı madde metninin ikinci fıkrasında yukarıdaki tanımdan hareketle; kamu görevlileri çıkar çatışması konusunda uyarılmıştır. Bu maksatla kamusal görevlerini engelleyecek olan çıkar çatışmalarından uzak durmaları konusunda uyarılmışlardır.

10. Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanılmaması: 25785 sayılı yasal düzenlemenin 14. Maddesinin ilk fıkrasında; *“kamu görevlileri; görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz ve aracılıkta bulunamazlar, akraba, eş, dost ve hemşehri kayırmacılığı, siyasal kayırmacılık veya herhangi bir nedenle ayrımcılık veya kayırmacılık yapamazlar”* denilmektedir. Bu doğrultuda makam, mevki

ve buna bağılı olarak elde edilecek olan kamusal güç; ancak kamu yararı doğrultusunda kanunlarla düzenlenmiş şekilde kullanılmalıdır. Aksi durum hem etik ihlali oluşturacak hem de Türk Ceza Kanunu açısından suç ifade edecektir.

11. Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı: 25785 Sayılı Yönetmelik tarafından en detaylı şekilde hazırlanmış olan madde metnidir. İlgili madde metni sekiz fıkradan ve on adet alt fıkradan oluşmaktadır. Buna göre hediye anlaşıması gereken; *Kamu görevlisinin tarafsızlığını, performansını, kararını veya görevini yapmasını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan, ekonomik değeri olan ya da olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak kabul edilen her türlü eşya ve menfaat* olarak tanımlanmıştır. Yani kamu görevinde kamu personelinin tarafsız ve objektif davranmasını etkileme ihtimali bulunan soyut ve somut tüm değerler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Benzer şekilde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK) 29. maddeye göre; kamu görevlilerinin hediye almaları ve menfaat sağlamaları yasaklanmıştır (Özdemir, 2008: 191).

12. Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı: İlgili madde doğrudan doğruya kamusal hizmete özgülünmüş ve kimsenin özel kullanım alanına tahsis edilemeyen kamusal mallara ilişkin olarak düzenlenmiştir.

“Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanamaz ve kullandıramazlar, bunları korur ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri alırlar.”

16. maddeye göre kamu görevlileri kamusal malların kullanımı konusunda ayrıca uyarılma ihtiyacı hissedilmiştir. Kamusal malların korunması gerektiğinden ve vatandaşın ihtiyaçlarına en hızlı şekilde cevap verebilmek adına her zaman hazır bulunması gerektiğinin öneminden bahsedilmiştir.

13. Savurganlıktan Kaçınma: Savurganlıktan kaçınma konusunda kamu görevlilerine yüklenen ilk görev kamu mallarının ve kaynaklarının kullanımı ilişkin madde metniyle bağlantılı olmak üzere kamusal kaynakların kullanımına ilişkindir. Diğer vurgulanan nokta ise mesai saatleri konusunda kamu çalışanlarının daha dikkatli davranmaları ve bu doğrultuda etkili, verimli olmaları uyarısı yer almaktadır. Bahse konu olan madde metni şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır; mesai süresini, kamu mallarını, kaynaklarını, işgücünü ve imkânlarını kullanırken etkin, verimli ve tutumlu davranırlar.”

14. Bağlayıcı Açıklamalar ve Gerçek Dışı Beyan: Kamusal faaliyetleri yerine getirmek amacıyla kurulan kamusal kurumların vatandaşlara ve onların beklentilerine dair sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar ilgili idari birimlerde görev yapan personelin davranışları üzerinde birtakım sınırlandırıcı etkilerde bulunur. Kamu görevlisi unvanı kişiye fazlaca sorumluluk yüklediğinden ilgili kamu görevlisi tarafından yapılan açıklamaların sadece kendisini değil tüm kamusal kurumu ilgilendirdiği gerçeğinden hareketle ilgili etik ilke şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken yetkilerini aşarak çalıştıkları kurumlarını bağlayıcı açıklama, taahhüt, vaat veya girişimlerde bulunamazlar, aldatıcı ve gerçek dışı beyanat veremezler.”

15. Bilgi Verme, Saydamlık ve Katılımcılık: Yeni kamu yönetimi anlayışının temel ilkeleri arasında yer alan saydam yönetim anlayışı ile yönetişim felsefesinin düşensel arka planını oluşturduğu kabul edilen katılımcılık anlayışı doğrultusunda hazırlanmış bir etik ilkedir. 25785 sayılı Yönetmeliğin 19. maddesinde metin şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına yardımcı olurlar. Gerçek ve tüzel kişilerin talep etmesi halinde istenen bilgi veya belgeleri, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda belirlenen istisnalar dışında, usulüne uygun olarak verirler.

Üst yöneticiler, ilgili kanunların izin verdiği çerçevede, kurumlarının ihale süreçlerini, faaliyet ve denetim raporlarını uygun araçlarla kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Kamu görevlileri, kamu hizmetleri ile ilgili temel kararların hazırlanması, olgunlaştırılması, alınması ve bu kararların uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya tamamına, aksine yasal bir hüküm olmadıkça, o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek olanların katkıda bulunmasını sağlamaya dikkat ederler.”

Bilgi edinme hakkı ve dilekçe kanunu kapsamında kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili olarak hizmet kullanıcılarını bilgilendirmeleri gerektiğinden bahsedilmiştir. Buradaki teknik sınırlamalardan bir tanesi “kurumun izin verdiği ölçüde” ifadesidir. Öyle ki bazı kamusal kurumlar gizlilik düzeyi yüksek kamusal işler ve faaliyetlerde buldukları için kamu görevlisi kendisinden istenilen tüm bilgileri ilgililerce paylaşamayabilir. Fakat bu durum saydamlık ve katılımcılık konusunda suiistimal edilememelidir.

16. Yöneticilerin Hesap Verme Sorumluluğu: Yönetişim anlayışının bir diğer ilkesi olarak hesap verebilirlik anlayışı doğrultusunda hazırlanan madde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında sorumlulukları ve yükümlülükleri konusunda hesap verebilir ve kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olurlar.

Yönetici kamu görevlileri, kurumlarının amaç ve politikalarına uygun olmayan işlem veya eylemleri engellemek için görev ve yetkilerinin gerektirdiği önlemleri zamanında alırlar.

Yönetici kamu görevlileri, yetkisi içindeki personelin yolsuzluk yapmasını önlemek için gerekli tedbirleri alırlar. Bu tedbirler; yasal ve idari düzenlemeleri uygulamayı, eğitim ve bilgilendirme konusunda uygun çalışmalar yapmayı, personelinin karşı karşıya kaldığı mali ve diğer zorluklar konusunda dikkatli davranmayı ve kişisel davranışlarıyla personeline örnek olmayı kapsar.

Yönetici kamu görevlileri, personeline etik davranış ilkeleri konusunda uygun eğitimi sağlamak, bu ilkelere uyulup uyulmadığını gözetlemek, geliriyle bağdaşmayan yaşantısını izlemek ve etik davranış konusunda rehberlik etmekle yükümlüdür.”

Hesap verebilir olma anlayışı kamusal denetimin olmazsa olmaz ilkelerinden bir tanesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü hesap verme kültürü ve ilkesiyle hareket etmeyen bir kamusal yönetimin denetlenmesi söz konusu olmayacaktır.

17. Eski Kamu Görevlileriyle İlişkiler: Hizmetten faydalanan vatandaşlar arasında ayrımcılık yapılmasının önüne geçmek amacı güden madde şu şekilde düzenlenmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, eski kamu görevlilerini kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandıramaz, onlara imtiyazlı muamelede bulunamaz. Kamu görevlerinden ayrılan kişilere, ilgili kanunlardaki hükümler ve süreler saklı kalmak kaydıyla, daha önce görev yaptıkları kurum veya kuruluştan, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık veya benzeri görev ve iş verilemez.’’

İlgili madde metnine göre eski kamu görevlisine imtiyazlı davranmanın etik ilkeleri aykırı olacağı ve bu konuda kamu görevlilerinin daha dikkatli davranmaları gerektiğinden bahsedilmiştir.

18. Mal Bildiriminde Bulunma: 25785 sayılı Yönetmeliğin 22. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

‘‘Kamu görevlileri, kendileriyle eşlerine ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları hakkında, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüştvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca, yetkili makama mal bildiriminde bulunurlar.’’

Kurul, gerek gördüğü takdirde mal bildirimlerini inceleme yetkisine sahiptir. Mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla ilgili kişi ve kuruluşlar (bankalar ve özel finans kurumları dâhil) talep edilen bilgileri, en geç otuz gün içinde Kurula vermekle yükümlüdürler.’’

İlgili düzenlemenin ikinci fıkrasında yer alan kurul Kamu Görevlileri Etik Kuruludur. Kamu Görevlileri Etik Kurulu genel müdür, eşiti ve üstü kamu görevlilerinin (25785 sayılı Yönetmelik Ek-2 Listede yer alanlar) malları hakkında gerek duyduğunda soruşturma ve denetim yapmak amacıyla gerekli bilgileri istemekle yetkilidir. İlgili madde metinleri kamusal görevlilerin davranışlarını şekillendiren etik kuralları belirlemekte ve bu durum yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık gibi kötü yönetim uygulamalarını ortadan kaldırmaktadır (Sobacı, 2014: 217). Bununla birlikte söz konusu kurulun yetkisi etik sorunu tespit etmek ve yaptırım talebiyle ilgili kuruluşlara bildirimde bulunmaktır (Koçak ve Yüksel, 2010: 90).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yükselen etik anlayışın sonucunda kamusal alanda da etik değerler hâkim olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda yirminci yüzyıl başlarında etik alana olan ilginin sonucunda kurumsallaşma çabaları ortaya çıkmıştır. İngiltere’de 1994 yılında ‘‘Committee on Standards in Public Life’’ adlı etik kurulu; Türkiye’de 2004 yılında ‘‘Kamu Görevlileri Etik Kurulu’’ adlı etik kurum takip etmiştir. İlgili kurumlar kamu görevlileri üzerinde etik açıdan denetim sağlamakla birlikte etik değerleri korunup geliştirilmesinde rol alırlar. İngiltere’de yer alan etik denetim kurulu, bu konuda sadece kamusal görevlerde faaliyet gösterenler üzerinde değil; sivil toplum kuruluşlarından siyasi partilere kadar uzanan geniş bir alanda tavsiyelerde bulunmaktadır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu ise 5176 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılan yönetmelik hükümleri

doğrultusunda hangi alanlarda görevli olduğunu belirtmiş ve ilgili kurum kapsamında olan kamu görevlileri ek-2 sayılı listede; genel müdür ve eşiti kamu görevlileri olarak belirlenmiştir. İngiltere ile kıyaslandığında Türkiye uygulamasının siyasileri, yargı ve askeri camiyayı, birtakım üst düzey kamu çalışanlarını denetim kapsamı dışında tuttuğu görülmektedir. Bu durum uygulama alanı olarak İngiliz modelinin daha geniş kapsamlı olduğunu göstermektedir. Üyelerin seçimi konusunda başat konumda olan üç siyasal partinin birer üye göndermesi İngiltere’de yer alan ilgili kurumun demokratik bir şekilde oluşturulma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan İngiltere’de yedi adet olarak sayılıp tüketilen etik denetim kodları, Türkiye’de on sekiz madde halinde sıralanmıştır. Etik ihlali olarak belirtilen birtakım ilkeler Türkiye’de aynı zamanda ceza kapsamında değerlendirilmiştir.

Etik denetim açısından kavramsal, kurumsal ve kural üçlemesiyle yapılan çalışmada Türkiye açısından bir takım eksiklikler söz konusudur. Bu eksiklikler altı madde haline sıralanabilir. İlk olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak değil, bağımsız bir kurum olarak faaliyet göstermesi tartışılabilir. Fakat demokrasinin beşiği olarak adlandırılan İngiltere’nin aynı konuda yapmış olduğu kurumsal düzenlemede ‘‘Committee on Standards in Public Life’’ adlı kurum da Başbakanlığa bağlı olarak görev yapmaktadır. Türkiye’de de hükümet sistemi değişikliği öncesinde söz konusu Kurul Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Ancak, Türkiye’nin değişen yönetim yapısı göz önünde bulundurularak Kamu Görevlileri Etik Kurulu da gerek üye seçimi gerek bağlı olduğu kuruluş bakımından yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü yeni düzenleme ve anayasa değişiklikleri sonrası değişen hükümet sistemiyle Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyeleri Cumhurbaşkanınca atanacaktır. Bununla birlikte ikincil düzeyde; etik değerler konusunda sadece kamu görevlileri değil; yönetilenler ya da kamusal hizmetten yararlanan ve onları talep edenlerin de yönetilen ahlakına sahip olması gerekmektedir. Bu yüzden 25785 sayılı yönetmelikte geçen ‘‘Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Kuralları’’ ifadesi; ‘‘Kamu Görevlilerinin ve **Kamusal Hizmet Kullanıcılarının Uyması Gereken Etik Kurallar**’’ şeklinde değiştirilmelidir.

Üçüncü öneri olarak; ilgili yönetmeliğin 37. maddesine göre; ‘‘İncelenmekte olan başvuru konusunun yargıya götürüldüğü anlaşılırsa inceleme bulunduğu aşamada durdurulur ve yargı kararı sonucuna göre değerlendirilir’’ hükmünün yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilmelidir. Yargıya atfedilen üstünlük anlayışının bir göstergesi olarak değerlendirilecek ilgili madde metni aynı anlayış korunarak etik açıdan da incelenebilmelidir. Nasıl ki adli yargı konusu bir davaya ilişkin aynı anda idari soruşturma yürütülebiliyorsa, benzer şekilde etik soruşturma da yürütülebilmelidir.

Dördüncü öneri ise; etik ilkelerin İngiltere örneğinde olduğu gibi sadeleştirilmesi gerektiğidir. Bu doğrultuda; Başbakanlık tarafından çıkarılan; ‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’ hükümleri doğrultusunda belirlenen etik ilkeler ise sadeleştirilmeli ve yeniden kategorize edilmelidir. 18 maddeden oluşan liste bu sayesinde gereksiz detaylandırma işleminden de kurtulmuş olunacaktır.

Beşinci öneri kurul üyelerinin seçimine ilişkindir. Hâlihazırda üç üye; bakanlık, il belediye başkanlığı ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademedeki yöneticilik görevi yapmış olanlar içerisinde, üç üye; Yargıtay, Danıştay veya Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından, üç üye; müsteşarlık, valilik, büyükelçilik ve düzenleyici bağımsız üst kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliliği ayrılanlar arasından son iki üye ise; üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde

bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. Bu durum korunarak siyasi parti temsilcilerinden de üye katılımı sağlanmalı ve İngiltere örneğinde olduğu gibi halkın kurula olan saygısı artırılmalıdır.

Son olarak ‘‘Kurulun’’ hâlihazırda kendi bütçesi yoktur. Bağımsız bir kurum olması adına bu durum olumsuzluk oluşturabilir. Aynı şekilde kurul, Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sekreteryası ile hizmet görmekte ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe binasını kullanmaktadır. Bu yüzden kurulun daha özerk bir yapıda olması adına kendi bütçesi, sekreteryası ve hizmet binası olması tartışılabilir.

KAYNAKÇA

Arap, İ ve Yılmaz, L. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının ‘‘Yeni’’ Kurumu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu. ss. 1-17

Eryılmaz, B. (2008). Etik Kültürü Geliştirmek. Türk İdare Dergisi. (İçişleri Bakanlığı Etik Komisyonunun 3 Nisan 2008 tarih ve 4 sayılı kararı ile gerçekleştirilen konferans metninin makaleye çevrilmiş halidir). ss. 1-12

Eryılmaz, B. (2016). Kamu Yönetimi (Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar). Umuttepe Yayınları (9. Baskı).

Karakaya, H ve Örs, Y. (1994). Dünya’da ve Türkiye’de Etik Kurulları Ankara Tıp Mecmuası (The Journal Of The Faculty Of Medicine). Cilt: 47, ss. 713-722

Keser, A. (2012). Politika Transferi ve Türk Kamu Yönetiminde Etik. Amme İdaresi Dergisi, cilt: 45, s. 4, ss. 25-50

Koçak, S, Yüksel, G. (2010). Türk Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 73-96

Koçberber, S. (Dünyada ve Türkiye’de Denetim Etiği). Sayıştay Dergisi, s.68, ss. 65-89 Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). (2009). ‘‘Dünyada Ve Türkiye’de İş Etiği Ve Etik Yönetimi’’ (Yayın No: TÜSİAD/T-2009-06-492)

Mahmutoğlu, A. Etik Ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar Ve İlişkiler. Türk İdare Dergisi, ss. 224-249

Okçu, M. (2008). Kamu Yönetimi ve Ahlak: Yönetimsel Ahlak Üzerine Düşünmek Mi Yoksa Modern Kamu Yönetimini Yeniden Düşünmek Mi? Amme İdaresi Dergisi, 41 (2), ss. 21-42

Önen, S. M.; Yıldırım, A. (2014). Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, cilt: 5, sayı: 1, ss. 103-126

Özbey, Özcan (2009). ‘‘İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk’’. Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 67, Sayı:4, ss. 45-63

Özdemir, M. (2008). Kamu Yönetiminde Etik. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 4 (7), ss. 179-195

Sobacı, M. Z. (2014). İdari Reform ve Politika Transferi Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı. Dora Yayınları, Bursa.

Usta, A. (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç Ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. Türk İdare Dergisi, s. 468, ss. 159-181

Yüksel, C. Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri. ss.347-360

Mevzuat Kaynakları

‘‘Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’’, Kanun numarası: 6328, Kabul Tarihi: 14.06.2012. Yayımlandığı Resmi Gazete Sayı: 28338, Yayımlandığı Düstur Tertip: 5, Cilt: 2

‘‘Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’’. Yönetmelik Sayısı: 25785

‘‘Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’’. Kanun Numarası: 5176, Kabul Tarihi: 25.05.2004. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 8.6.2004, Sayı: 25486, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 43

2004/ 27 Tarih ve Sayılı (Başbakan İmzalı) Genelge Konu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu

İnternet Kaynakları

Code of Practice for Members of the Committee on Standards in Public Life, (2018). <https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx erişim tarihi: 17.04.2018

<http://etik.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/Kurul-Hakk%C4%B1nda> erişim tarihi: 10.04.2018

<https://www.basbakanlik.gov.tr/etik/etikkurulgenelge.html> erişim tarihi: 10.04.2018

<https://www.gov.uk/government/organisations/the-committee-on-standards-in-public-life>

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> erişim tarihi: 17.04.2018

ÇALIŞANLARIN ENTELEKTÜEL SERMAYE ALGILARININ YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ELAZIĞ KAMU-ÖZEL HASTANELERİ ÖRNEĞİ

Dr. Eray Ekin SEZGİN²⁸⁹

Enes KAYA²⁹⁰

Özet

Günümüzde küreselleşme ile artan rekabet işletmelere sorumluluklar yüklemekte ve değişime ayak uydurmayı zorunlu kılmaktadır. İşletmelerde rekabet üstünlüğü sağlayan unsurların başında ise entelektüel sermaye ve yenilikçi iş davranışı sergileyen çalışanlar gelmektedir. Bilgi ve emek yoğun günümüz işletmelerinde, entelektüel sermayenin araştırılması ve yenilikçiliğe yönlendirilmesi önemlidir. İşletmelerin rekabet avantajlarını iyi kullanmaları, ileri ve özgün bilgiye sahip olması açısından entelektüel sermaye ve yenilikçi iş davranışı sergileyen çalışanlar işletmeler açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, bu çalışma ile Elazığ il merkezindeki hastanelerde görev yapan sağlık çalışanlarının entelektüel sermaye algılarının yenilikçi iş davranışları üzerindeki etkisinin ampirik olarak test edilmesi amaçlanmıştır. Elazığ il merkezinde faaliyet gösteren hastanelerin çalışanları, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Elazığ il merkezinde 4'ü kamuya ve diğer 4'ü özel sektöre ait olmak üzere toplam 8 hastane yer almaktadır. Bu hastanelerde Aralık 2018 itibariyle toplam 3648 sağlık çalışanı istihdam edilmektedir. Hastanelere dağıtılan 440 anket formundan 260'ı geri alınabildi ve 252 anket formu değerlendirilebildi. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veriler yüz yüze anket tekniği ile elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan başlıca analizler; betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizleri ve regresyon analizleri şeklindedir. Araştırma sonucunda sağlık çalışanlarının entelektüel sermaye algılarının vasat ($\bar{X}=3,25$; $ss=0,58$) ve yenilikçi iş davranışlarının ise yüksek ($\bar{X}=3,74$; $ss=0,81$) kabul edilebileceği kanısına varılmıştır. Çalışanların entelektüel sermaye algılarının yenilikçi iş davranışları üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu saptanmıştır. Entelektüel sermaye yenilikçi iş davranışı üzerinde % 20 oranında etkili olabilmektedir ($r=0,444$; $r^2=0,197$; $p<0,000$).

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, Yenilikçi İş Davranışı

GİRİŞ

Entelektüel sermaye olarak adlandırılan maddi olmayan kaynaklar ve yetenekler, artık en önemli değer yaratma ve rekabet avantajı kaynağı olarak kabul edilmektedir (Mention, 2012: 2). Örgütsel bağlamda entelektüel sermaye, yeni fikir ve bilgi üretiminin temel kaynağıdır. Tüm örgütler için yenilik faaliyetlerinin temel kaynağı çalışanlar ve çalışan davranışlarıdır (Arslan, 2012: 60). Özellikle hastaneler, hızlı değişimlerin yaşandığı bilgi çağında birçok taleple karşılaşmaktadırlar. Bu talepleri başarıyla yerine getirmeleri ise yeniliğe açık olmaları, sahip olunan entelektüel sermayelerini yenilik süreci ile başarılı bir şekilde entegre etmeleri ile mümkün

²⁸⁹ Fırat Üniversitesi Sağlık Yönetimi Anabilim Dalında Doktora, eray_ekin_1907@hotmail.com

²⁹⁰ Fırat Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Doktora Öğrencisi, eneskaya1989@gmail.com

olacaktır. Yazında ki çalışmalarda entelektüel sermaye sahip olan işletmelerin rekabet edebilir, yaratıcı ve sürdürülebilir bir avantaja sahip oldukları görülmektedir. Paha biçilemez bir güç olarak ifade edilen entelektüel sermayeye sahip bir sağlık işletmesinin bu güçlerini yenilikçi davranışa yönlendirmeleri halinde daha kaliteli ve verimli hizmet sunacakları ve uzun yıllar hayatta kalacakları bir gerçektir. Çünkü çağımızın önemli bir parçası yeniliği benimsemek ve benimsetmektir ve bu parçayı kendi süreçlerine entegre edemeyen hastane yöneticileri bir zaman sonra başarısız olmaktadır.

İşletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye boyutlarının yani çalışanların niteliklerinin (insan sermayesi), işletmenin yenilikçilikle ilgili algısının, tutumunun, örgüt kültürünün ve örgüt ikliminin (organizasyonel sermaye) ve müşteri, satıcı ya da rakiplerden elde edilen geri bildirimlerin (ilişkisel sermaye) yenilikçi iş davranışına dönüşmesi büyük bir önem arz etmektedir. Kısacası işletmenin entelektüel sermayesi yenilikçi iş davranışının belirleyicisidir (Ayas, 2015: 3). Bu nedenle entelektüel sermaye gücüne sahip bir sağlık işletmesi bu gücünü yenilikçi iş davranışına yönlendirmeleri yani entegre etmeleri halinde sağlık sektöründe uzun yıllar hayatta kalabilecek ve rekabet avantajı elde edebileceklerdir.

Alan yazın incelendiğinde entelektüel sermayenin yenilik performansı ve yenilik türleri ile ilişkisinin incelendiği pek çok çalışma görülmekle birlikte; entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı ile ilişkisini inceleyen çalışmaların sayısının az olduğu dikkati çekmektedir. Bu çalışmada entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerindeki etkisi incelenerek, alan yazınına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda entelektüel sermayenin (insan sermayesi, organizasyonel sermaye ve ilişkisel sermaye) yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisini belirlemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, entelektüel sermaye ve yenilikçi iş davranışı hakkında kuramsal çerçeve oluşturulmuş ve bu iki değişken arasındaki ilişki ile hipotezlerin gelişimi ve modeli aktarılmıştır. İkinci bölümde çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, sınırları, kullanılan ölçekler vs. hakkında bilgi verilmiş daha sonra bulgular değerlendirilmiş ve gerekli analizler yapılmış, son olarak da sonuçlar belirtilmiş ve önerilere yer verilmiştir.

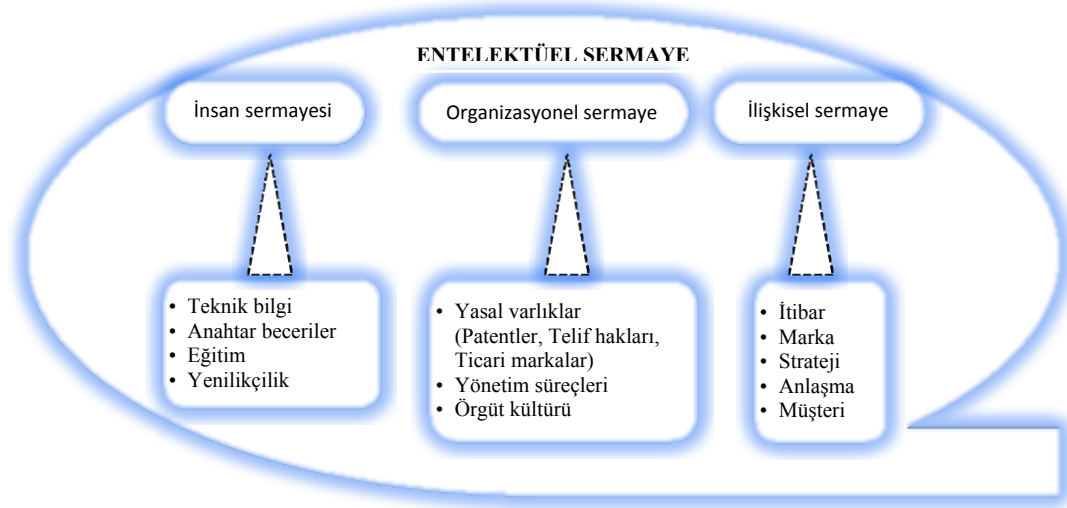
1. KURAMSAL TEMEL VE HİPOTEZLERİN GELİŞİMİ

1.1. Entelektüel Sermaye

İlk olarak 1969 yılında J.K. Galbraith tarafından bireysel entelektüel varlıktan bahsetmek için kullanılmış olan entelektüel sermaye kavramını (Demir ve Demirel, 2011: 88) oldukça popüler hale getiren kişi ise 1991 yılında Fortune Dergisi'nde yayınlanan "Beyin Gücü" adlı makalesinde dile getiren Thomas Stewart'dır. Bu makalesinde kavramı, işletmeye piyasada rekabet avantajı sağlayan, işletme çalışanlarının bildiği herşeyin toplamı şeklinde tanımlamıştır (Serenko ve Bontis, 2004: 185). Stewart, 1997 yılında yayımlanan başka bir eserinde ise entelektüel sermayeyi, "elde edilmiş kullanışlı bilgi" olarak en genel şekilde tanımlamakta ve bunun örgütün süreçlerini, teknolojilerini, patentlerini, iş görenlerinin becerilerini ve müşteriler, tedarikçiler ve diğer ilişkili taraflar hakkındaki bilgileri içerdiğini belirtmektedir (Erdem, 2007: 281). Gilbert'e göre entelektüel sermaye, "bir kuruluşun rekabet avantajı elde etmek için iş yapma sürecinde yararlanabileceği tüm bilgilerin toplamı" olarak tanımlanmaktadır (Gilbert vd., 2017: 703). Kapsamlı bir başka tanım ise Annie Brooking tarafından yapılmaktadır. Brooking'e göre entelektüel sermaye, işletmenin faaliyetini sürdürebilmesini sağlayan maddi olmayan varlıklarının tümüdür (Demir, 2005: 78).

Lönquist ve Mettanen (2003)'e göre entelektüel sermaye, "görünmez olması", "çalışanların bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra bir kuruluşun müşterileri ve teknolojileri ile de yakından ilgili olması" ve "bir kuruluşun gelecekte başarılı olması için daha iyi fırsatlar sunması" gibi özellikleri içermektedir (Gogan vd., 2016: 195). Yazındaki modellerde farklı sınıflandırılmalara gidilse de entelektüel sermayenin; insan sermayesi, organizasyonel (yapısal)

sermaye ve ilişkisel (müşteri) sermaye (Şekil 1) olmak üzere üç alt boyutla tanımlandığı kabul edilmektedir (Gonzalez-Loureiro ve Dorrego, 2012: 245; Sardo vd., 2018: 68; Latas ve Walasek, 2016: 386):

Şekil 1. Entelektüel Sermaye Boyutları

Kaynak: Todericiu ve Şerban, 2015: 715

❖ İnsan sermayesi; Entelektüel Sermayenin temel boyutlarından biri ve firmanın strateji yenileme, yaratıcılık, inovasyon kapasitesi ve dolayısıyla büyük bir rekabet avantajı sağladığından en önemli firmanın varlığı olarak kabul edilir. Çalışanların yeteneklerine ve becerilerine dayanarak, insan sermayesi, kilit paydaşların sadakatine ulaşmak için katma değer yaratma konusunda firmalara benzersizlik sağlar (Sardo vd., 2018: 68).

❖ Organizasyonel (Yapısal) sermaye; veritabanları, organizasyon şemaları, işlem kılavuzları, stratejiler, rutinler ve şirket için değeri maddi değerinden daha yüksek olan herhangi bir şeyi içeren organizasyonlardaki insan dışı tüm bilgi depolarını içerir (Kalkan vd., 2014: 701). Yapısal sermaye, çalışanlar eve döndüğünde organizasyon içinde yaratılan değer ve önemdir (Roos vd., 1997: 42).

❖ İlişkisel sermaye; tedarikçiler, alıcılar, rakipler, hissedarlar, paydaşlar ve toplum dahil olmak üzere firmaların çevre ile ilişkilerinde ürettikleri değer bir sonucudur. Bir kuruluşun, insan sermayesi ve yapısal sermayeleri aracılığıyla servet yaratmayı geliştirmek için ait olduğu topluluğun üyeleri ile pozitif etkileşim kurma yeteneğinin bir sonucudur (Gonzalez-Loureiro ve Dorrego, 2012: 245).

Entelektüel sermayenin boyutlarına bir bütün olarak bakıldığında, üç entelektüel sermaye boyutu da, örgütsel bilgi alışverişleri farklı olmasına rağmen birbirlerine katkıda bulunan ilişkili kavramlar olarak görülebilir.

1.2. Yenilikçi İş Davranışı

Yenilikçi İş Davranışı kavramı, örgütün rekabet edebilmesi ve varlığını uzun süre devam ettirebilmesi için kritik bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Torres vd., 2017: 10). Bu nedenle yenilikçi iş davranışı, örgütsel başarıyı arttıran önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Li vd., 2017: 697). Örgütlerdeki yenilikçi çalışanlar günümüz organizasyonları için en önemli varlığı haline gelmiştir (Torres vd., 2017: 10). Kuruluşların daha yenilikçi olabilmesi için tüm çalışanların yenilikçi yeteneklerinden faydalanılması gerekir (Niesen vd., 2018: 176). Çünkü yeni fikirlerin en iyi kaynağı her zaman bireyler olmaktadır (Kheng, 2013: 94). West ve Farr (1990)

yenilikçi iş davranışını; bir organizasyon biriminde yeni olan fikirlerin, süreçlerin, ürünlerin veya prosedürlerin oluşturulmasına, tanıtılmasına ve uygulanmasına (bir rol, grup ya da organizasyon dahilinde) yönelik tüm çalışan davranışları olarak tanımlamışlardır (Akram vd., 2016: 155). Yuan ve Woodman (2010), çalışanlar tarafından yeni teknolojilerin araştırılması, hedeflere ulaşmak için yeni yolların önerilmesi, yeni iş yöntemleri ve yeni fikirleri uygulamak için kaynakların araştırılması ve güvence altına alınması gibi davranışları yenilikçi iş davranışı olarak ifade etmişlerdir (Yuan ve Woodman, 2010: 324). Dolayısıyla yenilikçi iş davranışının çoğunlukla örgütsel çevre ve yönetici ilişkileri gibi faktörler hakkındaki bilişsel değerlendirmelerinin bir sonucu olarak çalışanların takdirine bağlı çabaları ve sezgileri ile ortaya çıktığı söylenebilir.

Yeni ve faydalı perspektiflerin tanıtımı genellikle doğrusal bir ilişki üzerinde durmaz ve bu nedenle, yenilikçi iş davranışı, fikir üretme, koalisyon oluşturma ve uygulama içeren kabul edilebilir çok aşamalı bir süreç olarak yorumlanır (Leong ve Rasli, 2014: 593). Araştırmacılar yenilikçi iş davranışının çalışanların yaratıcılığını, yani ürünler, hizmetler, süreçler ve prosedürlerle ilgili yeni ve faydalı fikirlerin üretilmesi ve yaratılan fikirlerin uygulanmasını kapsadığını kabul etmişlerdir (Dörner, 2012: 11). Yenilikçi iş davranışına örnek olarak çalışanların yeni teknolojileri keşfetmesi, amaçlara ulaşmayı sağlayacak yeni yollar önermesi, yeni çalışma yöntemlerini uygulaması ve yeni fikirleri uygulamak için kaynakları güvence altına alması ve yeni kaynaklar araştırması verilebilir (Kale, 2019: 145). Sonuç olarak her ne şekilde ifade edilirse edilsin, işletmeler, faaliyetlerini sistematik olarak geliştirmek ve iyileştirmek için, mutlaka stratejik ve dinamik bir rekabet avantajı olan yenilikçi davranış yeteneğine sahip olmak ve onu iyi yönetmek durumundadır. Yenilikçi davranışı çalışanların kendisini veya çalışma ortamını değiştirmek suretiyle düşünceler üreterek ve bu düşünceleri uygulayarak iş gereklerine uyum sağlamak için kendisini geliştirmesine olanak sağlayabilir (Işık, 2018: 646).

1.3. Hipotezlerin Gelişimi

1.3.1. Entelektüel Sermayenin Yenilikçi İş Davranışı Üzerinde Etkisi

İşletmenin tüm entelektüel sermaye birikiminin yenilik sürecine dahil edilerek, ticari kazanımlar sağlamaya yönelik olarak yenileştirme, iyileştirme ve geliştirme çabalarının tümü, işletmelerdeki yenilik ve entelektüel sermayenin temel ilişkisini oluşturmaktadır. Bu etkinin olumlu yönde olması, işletmelerin iyileştirme ve geliştirmeyi sürekli hale getiren bir örgütsel kültür oluşturması gerekmektedir. İşletmelerin görünmez değeri olan entelektüel sermaye, yenilik gücünü artıran değerdir (Karadeniz, 2017: 60).

Yazın incelendiğinde görülüyor ki entelektüel sermaye boyutları hem kendi içerisinde birbirlerini etkilemekte hem de yenilikçi iş davranışlarının sergilenmesindeki gelişimini desteklemektedir. Sahip olunan entelektüel sermayenin doğru kullanılması ve çalışanların yenilikçi iş davranış sergilemesi bir işletmenin bulunduğu sektörde rekabet avantajı elde etmesi yani başarılı olabilmesi ile sonuçlanacaktır (Mention, 2012: 16; Obeso vd., 2013: 315). Mura vd. (2012) işletmelerin sahip olduğu entelektüel sermayenin etkin yönetimi ile çalışanların yenilikçi iş davranış sergiledikleri ve bilgi paylaşımının entelektüel sermayenin yenilikçi davranışa dönüştürülmesindeki önkoşulu olduğu sonucuna varmışlardır. Örnek ve Ayas (2015) entelektüel sermaye ile yenilikçi iş davranışı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Bir başka yazar ise yenilikçi fikirlerin icadı veya anlayışı kişisel bir etkinlik olabilirken, inovasyonun (yeni fikirlerin icat edilmesi ve uygulanması) kolektif bir başarı olduğunu gözlemlemiştir (Van De Ven, 1986: 591). Kısacası entelektüel sermaye ile yenilikçi iş davranışı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğunu literatürde görmek mümkündür. Buna göre, geçmiş araştırmalar, örgütlerin, bireylerin yenilikçi davranışlarını, entelektüel sermayenin uygun bir şekilde yönetimi yoluyla desteklemeleri gerektiğine işaret etmektedir. Daha sonra, bireylerin yenilikçi potansiyellerinden yararlanmak için entelektüel sermaye yönetimi gereklidir. Yukarıdaki araştırmalar ve kuramlardan yola çıkarak aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₁: Entelektüel sermaye, yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

1.3.2. İnsan Sermayesinin Yenilikçi İş Davranışı Üzerindeki Etkisi

Yazında entelektüel sermayenin alt boyutu olan insan sermayesi ile yenilikçi iş davranışı arasında bir ilişkinin olduğunu görmek mümkündür. İnsan sermayesi boyutu yenilik yaratmak, rekabet edilebilmek ve bu rekabeti sürdürülebilir kılmak için gerekli olan yenilik faaliyetlerini desteklemektedir (Obeso vd. 2013: 315). Kısacası bir işletmenin sahip olduğu insan sermayesi ile işletmenin yapısal sermayesine uygun olan yeni fikirler alınır, benimsenir ve kendi iş rolüne, iş birimine veya organizasyonuna uygulanır (Akkoç vd. 2011: 389).

Selvarajan vd. (2007), insan sermayesinin geliştirilmesinin daha fazla yenilikçiliğin önünü açtığına inandırıcı kanıtlar bulmuştur. Entelektüel sermayenin insan sermayesi boyutu yeniliği etkilemekte, yenilik sürecinde önemli bir itici güç oluşturmaktadır (Hsu ve Sabherwal, 2011). İnsan sermayesinin yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı etkilediği bulgusu alan yazında karşımıza çıkmaktadır (Cabrilo vd., 2014; Al-Dujaili, 2011). Bu bulgular ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₂: İnsan sermayesi, yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

1.3.3. Organizasyonel (Yapısal) Sermayenin Yenilikçi İş Davranışı Üzerindeki Etkisi

Yenilik, entelektüel sermayenin diğer bir alt boyutu olan organizasyonel sermayenin temel fonksiyonlarından birisidir. Bu nedenle bir işletmenin hedeflenen amaca ulaşmasında yenilikçi davranışın, mevcut yapı içerisinde teşvik edilmesi, kolaylaştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Knol ve Van Linge, 2009: 361). İşletmenin sahip olduğu entelektüel özellikler, fikri mülkiyet ve daha spesifik olarak patentler, yenilik süreci için bir girdi olarak kabul edilmekte ve genellikle yenilikçi davranış çıktılarının belirleyicisi olmaktadır (Mention, 2012: 20).

Organizasyonel sermaye, prosedürlerde, rehberlerde, veri tabanlarında ve el kitaplarında mevcut kodlanmış bilgileri temsil eder. Organizasyonel sermaye ile yenilikçi iş davranışı arasındaki ilişki incelendiğinde organizasyonel sermayenin işletmeye ait kodlanmış verilerin kapsamını içerdiği görülmektedir (Mura vd. 2012: 2-4). Araştırmalar da yapısal sermayenin yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı etkilediği (Akram vd., 2017); yapısal sermaye düzeyleri yüksek olan işletmelerin, daha yüksek yenilik düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir (Leitner, 2011). Bu bulgular ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

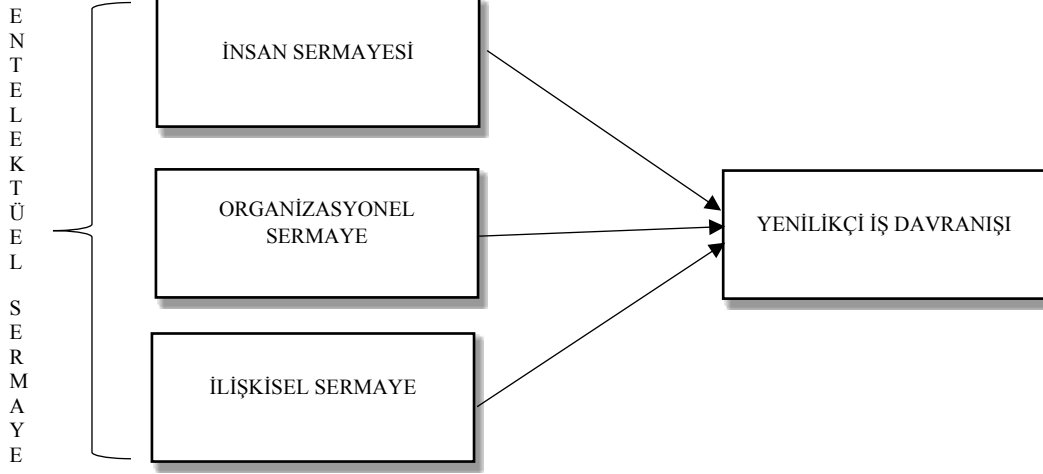
H₃: Organizasyonel sermaye, yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

1.3.4. İlişkisel Sermayenin Yenilikçi İş Davranışı Üzerindeki Etkisi

Literatürde müşteri sermayesi olarak da adlandırılan (Latas ve Walasek, 2016: 386) ilişkisel sermaye; inovasyonun ortaya çıkışı, ilişkileri, inançları vs. ile bağlantılıdır (Lenart-Gansiniec, 2016: 239). İlişkisel sermaye, kişileri ve örgütleri farklı birçok yolla etkileyebilmektedir. Öğrenme ve yenilik yapmak için gerekli olan çalışan yeteneklerinin nedenini ifade eden ilişki sermayesi, bir işletmenin sahip olduğu iç ve dış bağlantıları içermektedir (Fan ve Lee, 2011: 173). Bilgi paylaşımı sayesinde işletmeler, müşterilerinden elde ettiği fayda düzeyini değerlendirmeleri ve onları etkilemesi, ilişkisel sermaye ve yenilikçi iş davranış arasındaki etkileşimin son derece kuvvetli olduğunu göstermektedir (Mura vd., 2012: 4). Bir işletme, müşterileri ile arasındaki ilişkileri faydalı bir şekilde yönetebilirse bilgi akışını diğer kaynaklar arasında sağlayabilecek ve bu sayede çalışanlar müşteri isteklerine cevap veren yenilikçi fikirler geliştirebileceklerdir (Kheng vd., 2013: 50). Akram vd. (2017) yaptıkları çalışmada ise ilişkisel sermayenin yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı etkilediğini saptamışlardır. Bu bulgular ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₄: İlişkisel sermaye, yenilikçi iş davranışını pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

Yukarıdaki hipotezlerin gelişmesine dayanarak, bu çalışmanın araştırma modeli şu şekilde belirlenmiştir:

Şekil 2. Araştırmanın Modeli

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ile Elazığ il merkezinde faaliyet gösteren kamuya ve özel sektöre ait hastane çalışanlarının entelektüel sermaye algılarının yenilikçi iş davranışlarına etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Daha net bir ifadeyle “entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisi var mıdır?” sorusuna kamu-özel hastane çalışanları adına cevap aramaktadır.

Literatürde entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı arasındaki etkileşimi konu edinen çalışmaların özellikle sağlık işletmelerinde sayısal anlamda yeterli miktarda olmadığı belirlenmiştir. Söz konusu bu boşluğun, alan yazını açısından önemli bir boşluk olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, çalışmanın entelektüel sermaye ve yenilikçi iş davranışı kavramlarının farklı perspektiflerde ele alacak çalışmalara esin kaynağı olabileceği ümit edilmektedir.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamız sadece Elazığ il merkezindeki kamu-özel hastanelerinden veri sağlandığı için elde edilen bulgular ancak Elazığ ili için genellenebilir. Araştırmamızda elde edilen bulguların sağlık çalışanlarının tamamına genelleştirilmesi açısından da bazı sınırlılıklar içermektedir.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Elazığ il merkezinde 4’ü kamuya ve diğer 4’ü özel sektöre ait olmak üzere toplam 8 hastane yer almaktadır. Araştırmada kullanılan veriler anket tekniği ile Elazığ il merkezinde bulunan kamuya ve özel sektöre ait hastanelerde görev yapan sağlık çalışanlarından elde edilmiştir.

Elazığ’da kuruluş yılı 1983 olan yani yaklaşık 36 yıllık bir tecrübeye sahip Fırat Üniversitesi Hastanesi yer almaktadır. Neredeyse Cumhuriyet ile yaşıt diyebileceğimiz Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi (Kuruluş-1925) bulunmaktadır. Ayrıca 1945 yılından beri faal

olan Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi eski adıyla Devlet Hastanesi’de ile hizmet sunan bir diğer sağlık işletmesidir. Yaklaşık kırk yıl bağımsız olarak hizmet verdikten sonra Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile birleşen Deri Hastalıkları Hastanesi de diğer bir sağlık işletmesi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. İlin diğer bir sağlık işletmesi ise Dış Hastanesi’dir ve yaklaşık 20 yıldır hizmet vermektedir. Sağlık Bakanlığı bünyesindeki hastaneler, Ağustos 2018 itibariyle Elazığ Şehir Hastanesi çatısı altında birleştirilmiştir. Şehir Hastanesi bölge illeri arasında ilk örneği teşkil etmektedir. Kamu hastanelerinin yanı sıra Elazığ’ da ayrıca, dört özel hastane (Medicalpark, Anadolu, Hayat, Universal) bulunmaktadır.

Elazığ Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki diğer illerle karşılaştırıldığında gelişmiş sayılabilecek iller arasındadır. İl devamlı göç almakta ve konum olarak çevredeki illerden gelen hastalara da hizmet vermektedir. Tüm bunlar, Elazığ’ın sağlık sektörü bakımından potansiyeli olan bir il olduğunu göstermektedir. Elazığ, bölgesinin sağlık merkezi durumundadır. Elazığ’da birer sağlık işletmesi olan hastaneler gerek ilde bulunan hastalar gerekse de çevre/bölge illerde bulunan hastalar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Bu durum, Elazığ ilinde görev yapan sağlık çalışanlarının iş yükü yoğunluğunun bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve sağlık alanında yapılacak araştırmalar için Elazığ’ı özel hale getirmektedir.

Bu bağlamda, söz konusu hastanelerde görev yapan sağlık çalışanları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Elazığ il merkezinde yer alan hastanelerde 3648 sağlık çalışanı istihdam edilmektedir. Bu sayılar, Aralık 2018 tarihi itibariyle Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü’nden edinilen bilgiye dayanmaktadır. Evren büyüklüğü 3648 kişidir ve çalışmamızda örneklem büyüklüğümüzü 252 sağlık çalışanı oluşturmuştur.

Tablo 1. Örneklem Hata Payına Göre Alınabilecek Örneklem Büyüklüğünü Gösteren Tablo ($\alpha= 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri)

Evren	± 0.03 örnekleme hatası (d)			± 0.05 örnekleme hatası (d)			± 0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3
Büyük- lülüğü	q=0.5	q= 0.2	q=0.7	q=0.5	q= 0.2	q=0.7	q=0.5	q= 0.2	q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004: 50), değerlendirmelerin oranlara göre yapılacağı araştırmalarda evren hacminin büyüklüğüne karşılık örneklem büyüklüğünün ne kadar alınması gerektiğine ilişkin genel bir tablo önermişlerdir. Söz konusu tablo, güven düzeyi %95; örneklem hatası $H=\pm 0,05$ ve oranlar $p=0,8$; $q=0,2$ için yukarıda (Tablo 1) verilmiştir.

Yukarıdaki verilere dayanarak 3648 olan evren büyüklüğüne karşılık 252 olan örneklem büyüklüğü için %95 güvenlilikle işlem yapılabilineceği görülmüştür.

2.4. Değişkenlerin Ölçülmesi

Entelektüel sermayeyi ölçmek için farklı ölçekler bulunmakla birlikte, bu araştırmada Töre'nin (2017) doktora tez çalışmasında kullandığı Entelektüel Sermaye Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Muro ve Longo tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. Ölçek insan sermayesi 3, yapısal sermaye 5, ilişki sermayesi ise 2 maddede olmak üzere toplam 10 madde olarak uygulanmıştır. Ölçek, entelektüel sermaye ilgili alan yazını ile birebir örtüştüğü, kapsamlı olduğu ve güvenilirlik katsayısı yüksek olduğu için tercih edilmiştir Yenilikçi İş Davranışı Ölçeği ise, Janssen (2000) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek fikir üretme, fikir destekleme ve fikri uygulama olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Her alt boyutta 3 madde yer almaktadır ancak araştırmamızda ölçek soruları bir bütün olarak ele alınmıştır. Yapılan alan yazın taramasında ölçeğin yenilikçi iş davranışı ölçen ölçekler arasında en fazla kullanılan ölçek olduğu görülmüştür (Töre, 2017: 110-111).

2.5. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırmamız kuramsal çerçeve ve anket uygulaması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında araştırmamızın konusu hakkında alan yazında yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş ve bu çalışmalardan yararlanılarak kuramsal çerçeve ortaya konmuştur. Araştırmamızda veriler anket uygulanarak elde edilmiş ve elde edilen veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Kullanılan anket sorularının geçerlilik ve güvenilirlik düzeyleri daha önceki araştırmalarda kabul edilebilir yani olumlu olarak değerlendirildiği için bu araştırmada bir veri olarak dikkate alınmasında önemli bir rol oynamasına neden olmuştur. Anket üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda 10 ifade içeren "Entelektüel Sermaye Ölçeği" yer almaktadır. Töre (2017) doktora tez çalışmalarında entelektüel sermaye ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri sırasıyla 0,84 olarak hesaplanmıştır. İkinci kısımda 9 ifade içeren "Yenilikçi İş Davranış Ölçeği" yer almaktadır. Töre (2017) araştırmasında Cronbach's Alfa değeri 0,87 olarak hesaplanmıştır. Maddeler, 5'li Likert tipi ile derecelendirilmiştir. Seçenekler ise şöyledir: "Hiçbir zaman, Ara sıra, Bazen, Sık Sık, Her zaman". Ölçeklerde, ters puanlanan madde bulunmamaktadır.

Anketin son kısmında ise sağlık çalışanlarının demografik özelliklerini (profillerini) belirleyebilmek için toplam 7 soru yer almaktadır.

Veri analizi için kullanılan teknikler şöyledir:

- Frekans dağılımı, aritmetik ortalama ve standart sapma yani betimleyici istatistikler.
- Kullanılan ölçeklerin (cronbach's alpha) analizleri - zaman, evren ve örneklem farklı olduğu için
- Regresyon analizi: Bağımsız değişken (entelektüel sermaye ve boyutları) ile bağımlı değişken (yenilikçi iş davranışı) arasındaki ilişkinin şeklini, yönünü ve kuvvetini belirleyebilmek için kullanılmıştır.

2.6. Araştırmanın Güvenilirlik Analizi

Bu aşamada çalışmanın araştırma bölümünde kullanılan ölçekler (entelektüel sermaye-yenilikçi iş davranışı) için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu ölçeklerin yani anket sorularının güvenilirliği için kullanılan test istatistiği ise Cronbach's Alpha'dır.

Cronbach's Alfa Katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü (Kılıç, 2016:48);

- ❖ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- ❖ $0,41 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.
- ❖ $0,61 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek orta güvenilirliktedir.
- ❖ $0,81 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek güvenilirliktedir.

Tablo 2. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçeğin Adı	Cronbach's Alfa
Entelektüel Sermaye	0,735
Yenilikçi İş Davranışı	0,875

Cronbach alfa değerleri sonuçlarına göre; entelektüel sermaye ve yenilikçi iş davranışı ölçeklerinin orta ve yüksek güvenilirlikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.7. Araştırmanın Bulguları

2.7.1. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik bilgilerinin sunulduğu Tablo 3 aşağıda yer almaktadır. Tablodaki bulgulardan katılımcıların özellikleri şöyle görülmektedir:

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

KATILIMCI PROFİLİ (n=252)

Yaş	F	%	Medeni Durum	F	%
21 ve altı	4	1,6	Evli	151	59,9
21-30 arası	88	34,8	Bekar	101	40,1
30-40 arası	108	42,9	Meslekte Geçirdiğiniz Toplam Süre	F	%
40-50 arası	44	17,5	5 yıl ve altı	71	28,2
50 ve üzeri	8	3,2	5-10 yıl arası	55	21,8
Cinsiyet	F	%	10-15 yıl arası	92	36,5
Kadın	152	60,3	15-20 yıl arası	24	9,5
Erkek	100	39,7	20 yıl ve üzeri	10	4,0
Eğitim Düzeyi	F	%	Mevcut Hastanenizde Geçirdiğiniz Toplam Süre	F	%
Lise	43	17,1	5 yıl ve altı	120	47,6
Ön lisans	67	26,6	5-10 yıl arası	64	25,4

Lisans	117	46,4	10-15 yıl arası	52	20,6
Lisansüstü	25	9,9	15-20 yıl arası	13	5,2
			20 yıl ve üzeri	3	1,2

❖ Katılımcıların % 79,3'si genç ve orta yaş gurubundakilerini, % 20,7'ü ise orta yaş üzerindekiğini oluşturmaktadır.

❖ Katılımcıların % 59,9'unu evliler, % 40,1'ini de evli olmayanlar oluşturmaktadır.

❖ Katılımcıların % 60,3'ü kadın ve % 39,7'si erkektir.

❖ Katılımcılar arasında eğitim düzeyi açısından ağırlık % 46,4 ile lisans mezunlarındadır. Lisans mezunlarını % 26,6 ile ön lisans mezunları, % 17,1 ile lise mezunları ve % 9,9 ile lisansüstü eğitim yapmış olanlar takip etmektedir.

❖ Katılımcıların % 50'sinin meslekte geçirdikleri toplam süre 10 yıl ve altındadır.

❖ Katılımcıların mevcut hastanelerinde geçirdikleri toplam süre açısından ağırlık % 73 ile 10 yıl ve altında çalışanlar olduğu görülmektedir.

2.7.2. Ölçek Puanları

Ölçeklerin ortalama puanlarını (her bir önerme için ve genel olarak) değerlendirebilmek adına aritmetik ortalamalar hesaplanmıştır ve bu ölçeklerin ortalamalarının değerlendirilmesinde kabul edilen ölçüt yani puan aralıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ölçeğin aralık genişliğinin (dizi genişliği/yapılacak grup sayısı) yani söz konusu puan aralıkları şu formül kullanılarak hesaplanmıştır. Hesaplama için kullanılacak işlem adımları ise şu şekildedir: En yüksek puan ile en düşük puanın farkı alınır ($5-1=4$). Alınan fark ise 5'e bölünür ($4/5=0,8$). Ortaya çıkan değer (0,8), 1'e eklenerek ilk dizi genişliği elde edilmiş olur ($1+0,8=1,8$). Bu aralık (1,00–1,80), ölçekte 1'e (kesinlikle katılmıyorum/hiçbir zaman) karşılık gelen seçeneği temsil eder. Benzer şekilde toplama işlemine devam edilerek her bir seçeneğe karşılık gelen dizi genişlikleri (puan aralıkları) belirlenir (Emül ve Demirel, 2018:105).

Tablo 4. Ölçek Puanları

Puan Aralığı	Ölçekteki Karşılığı
$1,00 \leq x \leq 1,80$	Kesinlikle katılmıyorum
$1,80 < x \leq 2,60$	Katılmıyorum
$2,60 < x \leq 3,40$	Kararsızım
$3,40 < x \leq 4,20$	Katılıyorum
$4,20 < x \leq 5,00$	Kesinlikle katılıyorum

Kullanılan ölçekteki her bir önermenin ya da ölçeğin bütünün ortalaması 3,40 ve altında ise olumsuz/zayıf/vasat bir katılımcı tutumunu yansıttığı varsayılmıştır. Aynı şekilde kullanılan ölçekteki her bir önermenin ya da ölçeğin bütünün ortalaması 3,40'ın üzerinde ise olumlu/güçlü/yüksek bir katılımcı tutumunu yansıttığı varsayılmıştır.

2.7.2.1. Entelektüel Sermaye Ölçeği Puanları

Aşağıdaki tablo ile entelektüel sermaye ölçeğinin betimleyici istatistik (ortalama ve standart sapma) değerleri aktarılmaktadır. İlk üç soru (1-2-3) insan sermayesi, 4-5-6-7-8 yapısal (organizasyonel) sermayeyi ve son iki soru (9-10) ise ilişkisel sermaye sorularını kapsamaktadır. Ölçekte, ters puanlanan madde bulunmamaktadır.

Tablo 5. Entelektüel Sermayeye İlişkin Ölçek Puanları

Entelektüel Sermaye	Ort.	s.s.	Genel	
			Ort.	s.s.
1.Kurumumuzda, yaratıcılık aktif olarak desteklenir.	2,44	1,10		
2.Kurumumuzda, yenilikçi çalışanlar ödüllendirilir.	2,40	1,24		
3.Kurumumuzda, işimizi iyileştirmek için yapılan öneriler çalışanlarca desteklenir.	2,88	1,15		
4.Kurumumuzda çalışanlar, fikirlerini ve düşüncelerini paylaşırlar.	3,47	0,98		
5.Kurumumuz, beni ilgilendiren iş bilgisini benimle paylaşır.	3,67	1,11		
6.Kurumumuzda, yönetim çalışanlar ile iletişim kurmada başarılıdır.	2,67	1,13	3,25	0,58
7.Yönetim, işlerini iyi yapacakları konusunda, çalışanların yeteneklerine tam olarak güvendiğini gösterir.	3,44	1,00		
8.Kurum için işimi nasıl yaptığımı önemlidir.	4,03	0,86		
9.Yönetimimiz, sağlık tüketicilerine yakın çalışanların özenli davranmasını destekler.	4,18	0,79		
10.Çalışma arkadaşlarım, yaptıkları işin, müşteri memnuniyetini etkilediğini bilir.	3,27	1,27		

Tablo 5’de sağlık çalışanlarının entelektüel sermaye algılarına ilişkin ortalamanın 3,25 olduğu görülmektedir. Sağlık çalışanlarının entelektüel sermaye algılarının “kararsızım” seçeneğine eş olduğu yani olumsuz/zayıf olduğu tespit edilmiştir. Her ifadenin ortalamasına ayrı ayrı bakıldığında farklı algılamalarla karşılaşılmaktadır. Ancak “yönetimimiz, sağlık tüketicilerine yakın çalışanların özenli davranmasını destekler” ifadesinin diğer ifadelerle göre daha yüksek ortalamayı sağladığı görülmektedir. Buna karşın “kurumumuzda, yenilikçi çalışanlar ödüllendirilir” ifadesinin ise en düşük ortalamayı sağladığı görülmektedir.

2.7.2.2. Yenilikçi İş Davranışı Ölçeği Puanları

Aşağıdaki tablo ile yenilikçi iş davranışı ölçeğinin betimleyici istatistik (ortalama ve standart sapma) değerleri aktarılmaktadır. Ölçekte, ters puanlanan madde bulunmamaktadır.

Tablo 6. Yenilikçi İş Davranışına İlişkin Ölçek Puanları

Yenilikçi İş Davranışı	Ort.	s.s.	Genel	
			Ort.	s.s.
1.Zor konular için yeni fikirler üretirim.	3,23	1,36		
2.Yeni çalışma metotlarını, tekniklerini ve araçlarını araştırırım.	3,24	1,42		
3.Problemler için orijinal çözümler üretirim.	3,41	1,29		
4.Yenilikçi fikirleri desteklerim.	4,18	0,95		

5.Yenilikçi fikirlerin edinilmesini takdir ederim.	3,86	1,13		
6.Çalışma arkadaşlarımla yenilikçi fikirler için heyecanlanmasını önemserim.	3,37	1,38	3,74	0,81
7.Yenilikçi fikirleri faydalı uygulamalara dönüştürürüm.	4,02	0,85		
8.Çalışma ortamımda, düzenli olarak yenilikçi fikirler öneririm.	4,10	0,86		
9.Yenilikçi fikirlerin faydasını değerlendiririm.	4,23	0,85		

Tablo 6’da sağlık çalışanlarının yenilikçi iş davranışı ortalamasının 3,74 olduğu görülmektedir. Sağlık çalışanlarının yenilikçi iş davranışlarının “katılıyorum” seçeneğine eş olduğu yani olumlu/güçlü olduğu tespit edilmiştir. Her ifadenin ortalamasına ayrı ayrı bakıldığında farklı algılamalarla karşılaşılmaktadır. Ancak “yenilikçi fikirleri desteklerim” ifadesinin diğer ifadelerle göre daha yüksek ortalamayı sağladığı görülmektedir. Buna karşın “zor konular için yeni fikirler üretirim” ifadesinin ise en düşük ortalamayı sağladığı görülmektedir.

2.7.3. Entelektüel Sermaye ve Alt Boyutlarının Yenilikçi İş Davranışları Üzerinde Etkinin İncelenmesi

Kurulan regresyon modeli ile araştırmanın temel sorusu olan “entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisi var mıdır?” şeklindeki soruya cevap aranmıştır. Basit doğrusal regresyon analizinden elde edilen sonuçlar aşağıda aktarılmaktadır.

Tablo 7. Entelektüel Sermayenin Yenilikçi İş Davranış Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Yenilikçi İş Davranışı			Korelasyonlar			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Beta	t	p-değeri	Zero-Order	Partial	Part	Tolerance	VIF
Entelektüel Sermaye	0,444	7,843	0,000	0,444	0,444	0,444	1,000	1,000
R	0,444							
R²	0,197							
Düzeltilmiş R²	0,194							

Değişkenler arasındaki ilişkiyi öğrenebilmek için oluşturulan regresyon modeli 0.05 önem düzeyinde istatistiki açıdan anlamlı ve R² değeri 0,197 olarak hesaplandığı tablo yardımıyla görülmektedir. R² değeri (belirlilik ve tanımlayıcılık katsayısı) bağımlı değişkendeki değişimin ne kadar bağımsız değişkenler tarafından tanımlanabildiğini gösteren bir ölçüdür. Buna göre çalışanların entelektüel sermaye algıları (bağımsız değişken) yenilikçi iş davranışı (bağımlı değişkeni) % 19,7 oranında etkilemektedir. Diğer bir ifade ile bağımsız değişken bağımlı değişkendeki değişimlerin % 19,7’inin kaynağıdır. Modelde yer alan değişkenlerden entelektüel sermayenin ($\beta=0,444$; $p<0,05$) yenilikçi iş davranış ölççeği üzerinde bir etkisi olduğu saptanmıştır. Yukarıda ki sonuçlar bağlamında H₁ hipotezi desteklenmiştir.

Entelektüel sermaye alt boyutlarının yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisinin incelenmesi amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Entelektüel Alt Boyutlarının Yenilikçi İş Davranış Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Yenilikçi İş Davranışı			Korelasyonlar			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Beta	t	p-değeri	Zero-Order	Partial	Part	Tolerance	VIF
İnsan Sermayesi	-0,075	-1,309	0,192	0,225	-0,083	-0,065	0,747	1,339

Organizasyonel (yapısal) Sermaye	0,136	2,406	0,017	0,321	0,151	0,120	0,777	1,286
İlişkisel Sermaye	0,592	10,567	0,000	0,611	0,557	0,525	0,786	1,272
R	0,623							
R²	0,388							
Düzeltilmiş R²	0,381							

Tablo 8’de görüldüğü gibi oluşturulan regresyon modelinde iki alt boyut 0,05 önem düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır ve R² değeri 0,388 olarak bulunmuştur. Buna göre yenilikçi iş davranışı, modeldeki bağımsız değişkenler olan insan sermayesi, organizasyonel sermaye ve ilişkisel sermaye %39 oranında açıklayabilmektedir. Modelde yer alan organizasyonel sermaye ve ilişkisel sermaye değişkenleri yenilikçi iş davranışını etkilemektedir ($\beta = 0,136$: $P < 0,05$; $\beta = 0,592$: $P < 0,05$). Bunun yanında modelde yer alan insan sermayesi değişkeninin yenilikçi iş davranış üzerinde bir etkisinin olmadığı saptanmıştır ($\beta = -0,075$: $P > 0,05$). Bu sonuçlar bağlamında insan sermayesinin yenilikçi iş davranışını üzerinde pozitif ve anlamlı etkisini öngören H₂ hipotezi red edilmiştir. Organizasyonel sermaye ve ilişkisel sermayenin yenilikçi iş davranış üzerinde pozitif ve anlamlı etkisini öngören H₃ ve H₄ hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 9. Hipotez Sonuçları

Hipotez	Beta	t	p-değeri	Karar
H ₁	0,444	7,843	P<0.05	Kabul
H ₂	-0,075	-1,309	P>0.05	Red
H ₃	0,136	2,406	P<0.05	Kabul
H ₄	0,592	10,567	P<0.05	Kabul

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birer sağlık işletmesi olan hastanelerin hayatta kalmaları, rekabet edebilmeleri ve sağlık tüketicilerine kaliteli ve verimli bir hizmet sunmak her geçen gün zorlaşmaktadır. Hastaneler ihtiyaç duydukları bu kaliteli ve verimli hizmeti sunmaları ve sektörde rekabet edebilmeleri için entelektüel sermayelerini ve yenilikçi iş davranışlarını entegre etmesi gerekmektedir. Hastane bünyesinde yeniliğe dönüşebilen entelektüel sermaye, ayrıca hastane performansını artırıcı bir özellik de taşımaktadır. Kısacası rekabet üstünlüğünün sağlanmasında, sürdürülmesinde ve kaliteli bir hizmetin sunumunda entelektüel sermayenin etkin yönetimi ve yenilikçi iş davranışı sergileyen çalışanlar anahtar rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma ile entelektüel sermaye ve alt boyutlarının yenilikçi iş davranışı üzerinde ne şekilde etki ettiğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırma için belirlenen 4 hipotezden 3’ü kabul 1’i red edilmiştir. Kavramsal modelin bağımsız değişkenleri olan entelektüel sermaye ve iki alt boyutunun (organizasyonel ve ilişkisel sermaye) yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisi incelendiğinde organizasyonel sermayenin ve ilişkisel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle sağlık çalışanlarında entelektüel sermaye arttıkça yenilikçi bir iş davranış sergilemesinin de artacağı ifade edilebilir.

Entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde etkili olduğu sonucu Mura vd. (2012), Töre (2015) ve Örnek ve Ayas (2015) bulguları ile tutarlıdır. Alt boyutlar açısından bakıldığında, insan sermayesinin yenilikçi iş davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olmadığını (Mura vd., 2012) ve ilişkisel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde pozitif ve

anamlı bir etkisinin olduğunu (Turgut ve Begenirbaş, 2014; Mura vd., 2012) alan yazındaki çalışma bulgularında gormek mumkundur. Alan yazında organizasyonel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu bir bulguya rastlanamamıştır. Soz konusu sonuçların bu çalışmayla buyuk olude ortuştuğunu gostermektedir. Yukarıdaki sonuçlar, Elazığ il merkezindeki hastanelerin kısmen de olsa birçok entelektuel sermaye unsurlarına sahip olduklarını ve bu unsurların çalışanların yenilikçi iş davranışları üzerinde etkisinin gerçekte olulebildiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, entelektuel sermayenin değerlendirilmesi için onerilen modelin; rekabet edebilir, surdurulebilir ve kaliteli ve verimli bir hizmete odaklanan hastanelerin yenilikçi iş davranış sergileyen çalışanları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu soylenebilir. Ote yandan, insan sermayesi bireysel ekonomik değeridir kapsamaktadır. Bununla birlikte, insan entelektuelliiği ve yetkinliği yenilikçi iş davranış sergileme etkinliğini tespit etmek için yetersiz bulunmuştur. Sonuçlar yalnızca insan sermayesinin hastanelerin yenilikçi iş davranışlarının temel yeterliliğine katkıda bulunamadığını gostermiştir. İnsan sermayesinin, yapisal sermaye gibi başka bir orgutsel sermaye desteği gerektirdiği soylenebilir.

Araştırmada elde edilen verilere bağlı olarak entelektuel sermaye ve yenilikçi iş davranışı ortalama olarak karşılaştırıldığında; sağlık çalışanlarının entelektuel sermayelerinin vasat duzeyde ($\bar{X}=3.25$), yenilikçi iş davranışlarının ise yuksek duzeyde ($\bar{X}=3,74$) olduğu gorulmektedir. Bu durum entelektuel sermaye konusunda sağlık çalışanlarının yenilikçi iş davranışları sergilemesi ile ilgili pozitif bir duşuneye sahip olduğunu gostermektedir. Entelektuel sermayenin her bir alt boyutunun ortalamasına bakacak olursak *insan sermayesinin* olduğu vasat duzeyde ($\bar{X}=2,58$) yani sağlık çalışanlarının yeni fikirleri alması, benimsemesi ve kendi iş rolune, iş birimine veya organizasyonuna uygulamasında sıkıntılar yaşadığını; *organizasyonel sermayenin* yuksek duzeyde ($\bar{X}=3,46$) yani sağlık çalışanlarının fikir ve duşuncelerini paylaştiklarını, kurumu ile iletişim kurmada başarılı olduklarını; *ilişkisel sermayenin* yuksek duzeyde ($\bar{X}=3,72$) olması ise sağlık çalışanlarının yaptıkları işin sağlık tuketiciyelerinin memnuniyetlerini etkilediklerinin farkında olduklarını gostermektedir.

Alan yazın incelendiğinde entelektuel sermayenin yenilik performansı ve yenilik turleri ile ilişkisinin incelendiği pek çok çalışma gorulmekle birlikte; entelektuel sermayenin yenilikçi iş davranışı ile ilişkisini inceleyen çalışmaların sayısının az olduğu dikkati çekmektedir. Bu nedenle entelektuel sermayenin yenilikçi iş davranışı üzerinde etkisinin araştırılması gerektiğini ve bu araştırmanın yazına ozgun bir katkı sunabileceğini duşundurmektedir.

Araştırma sonuçlarından genel itibariyle hatırlatıldıktan sonra sağlık işletmelerine ve araştırmacılara yonelik olarak geliştirilen oneriler ise şoyile sıralanmıştır:

Sağlık işletmelerine yonelik oneriler:

❖ Entelektuel sermaye sağlık işletmelerinin en değerli kaynağıdır ve stratejik kavramların on saflarında yer alması gerekmektedir. Bu nedenle sağlık işletmeleri, yerel ve kuresel bağlantılara sahip birinci sınıf, yuksek eğitimi ve yetenekli işgucu çiftlerinden oluşan dengeli bir entelektuel sermaye modeline sahip olmalıdır.

❖ Yenilikçi iş davranışını etkileyen entelektuel sermaye, sağlık işletmelerinin koklerini oluşurmaktadır. Kokun sağlam olabilmesi için sağlık işletmelerinin, entelektuel sermayeyi kuruma ozel tanımlanması, entelektuel sermaye politikası geliştirilmesi, entelektuel sermayeyi denetlenmesi, entelektuel sermaye bilgi tabanını oluşturularak, bilgilerin depolanmasını, korunmasını ve yayılmasını sağlaması gerekmektedir.

❖ Entelektuel sermayenin alt boyutu olan insan sermayesi ozellikle sağlık işletmeleri için buyuk bir onem arz etmektedir. şoyile ki, yenilikçi iş davranış surecinde stratejik bir oneme sahip sağlık çalışanlarının korunması sağlık işletmesi yoneticilerinin dikkat etmesi gereken bir konudur. Bu nedenle sağlık çalışanlarının yaratıcılıklarını arttırmak adına motive edilmeli, goruşlerine değer verilmeli ve beyin fırtınası yoluyla yenilikçi fikir geliştirmeleri sağlanmalıdır.

❖ Sağlık işletmelerinin güçlü ve zayıf yanlarını, fırsatlarını ve tehditlerini belirlerken, mutlaka entelektüel sermaye değişkenlerini de göz önüne alınması gerekmektedir

❖ Sağlık işletmeleri, önceliklerine bağlı olarak entelektüel sermaye politikası geliştirmeli; mevcut entelektüel sermayenin etkili ve verimli kullanılıp kullanılmadığını, geçerliği ve güvenilirliği olan standart araçlar ile periyodik dönemlerde değerlendirmelidir. Oluşturulan veri tabanları güncellenmeli, gerekli bilgi ilgili çalışana zamanında ulaştırılmalıdır.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

❖ Araştırma, Elazığ il merkezindeki kamu-özel hastanelerinde görev yapan sağlık çalışanları üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunun tüm sağlık çalışanları üzerine genelleme yapılması doğru olmayacaktır. Bu nedenle, farklı il ve ilçeleri kapsayan benzer araştırmaların yapılması sonuçların karşılaştırılması ve değerlendirilmesi açısından katkı sağlayacaktır.

❖ Araştırma sadece iki değişken ele alınarak yapılmıştır. Yapılacak olan diğer araştırmalarda, kapsam genişletilerek rekabet, performans vb. farklı değişkenler de analize eklenebilir. Ayrıca diğer araştırmalar, bu bağlantılar için potansiyel aracı rolleri ve moderatörleri (düzenleyici) keşfetmeleri avantajlarına olacağı düşünülmektedir.

❖ Yazında kavramlarla ilgili birçok ölçek bulunmaktadır ve araştırmacılar bu ölçekler yardımıyla teknoloji ve yaratıcılık gerektiren farklı sektörlerde ki işletmelerde kademe grupları (alt, orta ve üst kademe) açısından yenilikçi iş davranışı geliştirme becerilerini karşılaştırmalı biçimde inceleyebilirler.

KAYNAKÇA

- Akkoç, İ., Çalışkan, A. ve Turunç, Ö. (2011). Gelişim Kültürü ve Lider Desteğinin Yenilikçi Davranış ve İş Performansına Etkisi: İş-Aile Çatışmasının Aracılık Rolü, *19. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi 26-28 Mayıs 2011 Bildiriler Kitabı*, s.388-392, Çanakkale.
- Akram, T., Lei, S. and Haider, M.J. (2016). The Impact of Relational Leadership on Employee Innovative Work Behavior in IT Industry of China, *Arab Economic and Business Journal*, 11(2), pp.153-161.
- Akram, T., Lei, S., Haider, M.J., and Akram, M.W. (2017). What Impact Do Structural, Relational and Cognitive Organisational Social Capital Have on Employee Innovative Work Behaviour? A Study From China, *International Journal of Innovation Management*, 21(2), 1750012.
- Al- Dujaili, M.A.A. (2012). Influence of Intellectual Capital in the Organizational Innovation, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 3(2), pp.128-135.
- Arslan, E. (2012). *İnovasyon ile İç Girişimcilik Etkileşimi: Bilişim 500 Şirketlerinde Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Doktora Tezi, Isparta.
- Ayas, S. (2015). *Entelektüel Sermaye Ve Yenilikçi İş Davranışının İşletme Performansına Etkisi: Bilişim Sektöründe Bir Uygulama*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Cabrilo, S., Nesic, L.G. and Mitrovic, S. (2014). Study on Human Capital Gaps for Effective Innovation Strategies in the Knowledge Era, *Journal of Intellectual Capital*, 15(3), pp. 411-429.

- Demir, Ö. (2005). Entelektüel Sermayenin İşletmelerin Piyasa Değerlerine Olan Etkisi, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 3(2), s.77-82.
- Demir, Y. ve Demirel, E.T. (2011). Rekabet Avantajı Yaratmada Entelektüel Sermayenin Önemi, "İş, Güç" *Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(1), s.81-104.
- Dörner, N. (2012). *Innovative Work Behavior: The Roles of Employee Expectations and Effects on Job Performance*, Dissertation of the University of St.Gallen, Bamberg.
- Emül, E. ve Demirel, E.T. (2018). Etik İklim Algısının Hasta Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi: Elazığ Örneği, *Turkish Studies*, 13(7), s.83-122.
- Erdem, Z. (2007). Entelektüel Sermaye'nin Küresel Ekonomi İçerisindeki Yeri ve Önemi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, s.275-294.
- Fan, I.Y.H. and Lee, R.W.B. (2011). *The Complex Intellectual Capital Characteristic of an Innovative Firm*, (edi: Vincent Ribiere and Lugkana Worasinchai) Proceeding of The 8th International Conference on Intellectual Capital, Knowledge Management & Organizational Learning, Southeast Asia of Bangkok University, pp.172-181, Bangkok.
- Gilbert, J.H., Ah, D.V. and Broome, M.E. (2017). Organizational Intellectual Capital and The Role Of The Nurse Manager: A Proposed Conceptual Model, *Nursing Outlook*, 65(6), pp.697-710.
- Gogan, L.M., Artene, A., Sarca, I. and Draghici, A. (2016). The Impact of Intellectual Capital on Organizational Performance, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 221, pp.194-202.
- Gonzalez-Loureiro, M. and Dorrego, P.F. (2012). Intellectual Capital and System of Innovation: What Really Matters at Innovative SMEs, *Intangible Capital*, 8(2), pp.239-274.
- Hsu, I.C. and Sabherwal, R. (2011). From Intellectual Capital to Firm Performance: The Mediating Role of Knowledge Management Capabilities, *IEEE Transactions on Engineering Management*, 58(4), pp.626-642.
- Işık, M. (2018). Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörler ve Bilgi Paylaşım Sürecinin Yenilikçi İş Davranışına Etkisi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17.UİK Özel Sayısı, s.641-656.
- Kale, E. (2019). Proaktif Kişilik ve Kontrol Odağının, Kariyer Tatmini ve Yenilikçi İş Davranışına Etkisi, *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), s.144-154.
- Kalkan, A., Bozkurt, Ö.Ç. ve Arman, M. (2014). The Impacts of Intellectual Capital, Innovation and Organizational Strategy on Firm Performance, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 150, pp.700-707.
- Karadeniz, S. (2017). *Entellektüel Sermaye ve Örgüt Kültürünün Yenilik ve Firma Performansı Üzerindeki Etkileri*, Gebze Teknik Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Yüksek Lisans Tezi, Gebze.
- Kheng, Y.K., June, S. and Mahmood, R. (2013). The Determinants of Innovative Work Behaviour in The Knowledge Intensive Business Services Sector in Malaysia, *Asia Social Science*, 9(15), pp.47-59.

- Kheng, Y.K., Mahmood, R., and Beris, S.J.H. (2013). A Conceptual Review of Innovative Work Behavior in Knowledge Intensive Business Services Among Knowledge Workers In Malaysia, *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 3(2), pp.91-99.
- Kılıç, S. (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient, *Journal of Mood Disorders*, 6(1), pp.47-48.
- Knol, J. and Van Linge, R. (2009). Innovative Behaviour: The Effect of Structural And Psychological Empowerment on Nurses, *Journal of Advanced Nursing*, 65(2), pp.359-370.
- Latas, R. and Walasek, D. (2016). Intellectual Capital within The Project Management, *Procedia Engineering*, 153, pp.384-391.
- Leong, C.T. and Rasli, A. (2014). The Relationship between Innovative Work Behavior on Work Role Performance: An Empirical Study, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 129, pp.592-600.
- Lenart-Gansiniec, R. (2016). Relational Capital and Open Innovation – in Search of Interdependencies, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 220, pp.236-242.
- Li, M., Liu, Y., Liu, L. and Wang, Z. (2017). Proactive Personality and Innovative Work Behavior: The Mediating Effects of Affective States and Creative Self-Efficacy in Teachers, *Current Psychology*, 36(4), pp.697-706.
- Mention, A.L. (2012). Intellectual Capital, Innovation and Performance: A Systematic Review of The Literature, *Business and Economic Research*, 2(1), pp.1-37.
- Mura, M., Lettieri, E., Spiller, N. and Radaelli, G. (2012). Intellectual Capital and Innovative Work Behaviour: Opening the Black Box, *International Journal of Engineering Business Management*, 4(39), pp.1-10.
- Niesen, W., Hootegeem, A.V., Elst, T.V., Battistelli, A. and De Witte, H. (2018). Job Insecurity and Innovative Work Behaviour: A Psychological Contract Perspective, *Psychologica Belgica*, 57(4), pp.174-189.
- Obeso, M., Luengo, M.J., Intxausti, M.A. (2013). *Managing Intellectual Capital in The Information and Communication Industry: The Spanish Case*, (edi: Lidia Garcia, Arturo Rodrigues-Castellanos and Jon Barrutia-Guenaga) Proceeding of The 5th European Conference on Intellectual Capital, University of The Basque Country, Bilbao.
- Örnek, A.Ş. ve Ayas, S. (2015). Entelektüel Sermaye İle Yenilikçi İş Davranışının İşletme Performansına Etkisi: Bilişim Sektörü Uygulaması, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2), s.91-116.
- Roos, J., Roos, G., Dragonetti, N.C. and Edvinsson, L. (1997), *Intellectual Capital*, Navigating the New Business Landscape, Macmillan Press Ltd., Basingstoke and London.
- Sardo, F., Serrasqueiro, Z. and Alves, H. (2018). On the Relationship Between Intellectual Capital and Financial Performance: A Panel Data Analysis on SME Hotels, *International Journal of Hospitality Management*, 75, pp.67-74.
- Selvarajan, T.T., Ramamoorthy, N., Flood, P.C., Guthrie, J.P., MacCurtain, S. and Liu, W. (2007). The Role of Human Capital Philosophy in Promoting Firm Innovativeness and

- Performance: Test of a Causal Model, *International Journal of Human Resource Management*, 18(8), pp.1456-1470.
- Serenko, A. and Bontis, N. (2004). Meta-Review of Knowledge Management and Intellectual Capital Literature: Citation Impact and Research Productivity Rankings, *Knowledge and Process Management*, 11(3), pp.185–198.
- Todericiu, R. ve Şerban, A. (2015). Intellectual Capital and its Relationship with Universities, *Procedia Economics and Finance*, 27, pp.713-717.
- Torres, F.C., Espinosa, J.C., Dornberger, U. and Acosta, Y.A.C. (2017). Leadership and Employees' Innovative Work Behavior: Test of a Mediation and Moderation Model, *Asian Social Science*, 13(9), pp.9-25.
- Töre, E. (2017). *Entelektüel Sermayenin Yenilikçi İş Davranışına Etkisinin Bilgi Paylaşımı, Özyeterlilik ve İç Denetim Odağı Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Sos.Bil.Ens. Doktora Tezi, İstanbul.
- Van de Ven, A.H. (1986). Central Problems in the Management of Innovation, *Management Science*, 32(5), pp.590-607.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yuan, F. and Woodman, R. W. (2010). Innovative Behavior in The Workplace: The Role of Performance and Image Outcome Expectations, *Academy of Management Journal*, 53(2), pp.323-342.

FINANSAL OKURYAZARLIK BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: MUNZUR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Remzi HARK²⁹¹
Dr. Öğr. Üyesi Özcan DEMİR²⁹²
Arş. Gör. Betül DAĞOĞLU HARK²⁹³

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal konularla ilgili kararlar verirken ilgili finansal kavramların farkında olarak, karar vermek için gerekli bilgileri elde etme, anlama ve değerlendirmesidir. Farklı örneklemeler için finansal okuryazarlık düzeyinin ölçüldüğü çalışmalarda, finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde çeşitli demografik özelliklerin etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, finansal okuryazarlık belirleyicileri olarak incelenen yaş, cinsiyet, gelir, medeni hal ve eğitim seviyesi gibi demografik değişkenlerin üniversite personellerinin finansal okuryazarlık düzeyleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. İncelenen değişkenlerden cinsiyet, medeni hal ve eğitim seviyesiyle Munzur Üniversitesi çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Davranış, Munzur Üniversitesi Çalışanları

1.Giriş

İnsanlar gündelik yaşamlarında yaptıkları alışverişten, bireysel bankacılık işlemlerine kadar sayılabilecek birçok farklı alanda finansal araç ve uygulamaları kullanmak ve çeşitli finansal kararlar vermek zorundadırlar. Kişisel harcamalarını planlamak, bütçe hazırlamak, ihtiyat güdüsüyle tasarruf yapmak, emeklilik gibi dönemler için planlamalar yapmak, ellerindeki birikimlerini çeşitli finansal araçlar kullanarak değerlendirmek gibi birçok konuda finansal kararlar verilmesi gerekmektedir.

Küreselleşmenin etkileriyle finans sektörü giderek derinleşmiş ve finansal ürün ve araçların çeşitliliği artmıştır. Finansal sistemin böylelikle karmaşık bir hale gelmesi sistemin önemli oyuncularından olan tüketicilerin sağlıklı ve etkin kararlar verebilmelerini zorlaştırmıştır. Bu bağlamda bireylerin etkin kararlar alarak verimli sonuçlar elde edebilmeleri için yeterli düzeyde bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Bireylerin sağlıklı finansal kararlar alabilmelerinin zorluğu finansal okuryazar olmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Finansal bilgi sahibi olmak bireylere finansal açıdan yeterlilik ve farkındalık sağlayacaktır. Söz konusu farkındalıklar sayesinde bireyler etkin finansal kararlar alabilme olanağını elde edebileceklerdir. Bu sebeple en azından temel düzeyde finansal bilgi sahibi olabilmek doğru kararlar alabilmek açısından önem kazanmaktadır.

²⁹¹ Munzur Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, remzihark@munzur.edu.tr

²⁹² Firat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, odemir@firat.edu.tr

²⁹³ Firat Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyoistatistik Anabilim Dalı, bdagoglu@firat.edu.tr

Finansal okuryazarlık kavramının literatürde çeşitli tanımları bulunmaktadır. Mason ve Wilson'a göre (2000:31) finansal okuryazarlık, bireylerin finansal konularla ilgili kararlar verirken ilgili finansal kavramların farkında olarak, karar vermek için gerekli bilgileri elde etme, anlama ve değerlendirmesidir. Bir başka tanımda ise finansal okuryazarlık, paranın yönetimi ve kullanımı sırasında bireylerin bilinçli değerlendirmelerde bulunarak etkin kararlar alabilme yeteneğidir (Goel ve Khanna, 2014:338). Bihari ve Shukla ise (2012:43) finansal okuryazarlığı genel itibariyle bilinçli seçimler yapabilmek amacıyla finansal riskleri anlayabilme ve finansal kavramlara aşina olmak olarak tanımlamışlardır. Ayrıca finansal okuryazarlığın bireylerin refahlarını arttırabilmeleri için önlemler alabilmelerini sağlayan kişisel finans ile ilgili bir konu olduğu vurgulanmıştır.

2. Literatür Taraması

Literatür taraması kapsamında ele alınan çalışmaların çoğunlukla üniversiteleri inceleme alanı olarak dikkate aldığı ve incelenen örneklem olarak da öğrencileri seçtiği dikkat çekmektedir (Beal ve Delpachitra, 2003; Jorgensen, 2007; Temizel ve Bayram, 2011; Ansong ve Gyensare, 2012; Louw vd., 2013; Bacova vd. 2013; Ergünvd., 2014; Kılıç vd., 2015). Ayrıca çalışma alanı olarak üniversitelerin seçildiği araştırmalarda, öğrenciler dışında personellerin de incelenen örneklem olarak seçildiğine literatürde rastlanmaktadır (Altıntaş, 2009; Öztürk ve Demir, 2015).

Farklı çalışma örneklemine yönelik olarak yapılan araştırmalar işletmelere yönelik (Brown vd., 2006) olabildiği gibi, hane halkına (Atkinson ve Messy, 2012; Bönte ve Filipiak, 2012; Disney ve Gathergood, 2013), ev kadınlarına (Demir vd., 2017a) yatırımcılara (Abreu ve Mendes, 2010), yönelik de olabilmektedir. Finansal okuryazarlığın ölçülmesine yönelik yapılan çalışmalarda, bireylerin finansal kavramlarla ilgili temel bilgi düzeylerinin ölçülmesinin yanı sıra araştırma kitlesinin demografik özelliklerinin (cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, vb.), finansal okuryazarlık düzeyleri üzerindeki etkisi de ortaya koyulmaktadır. Genel olarak yapılan araştırmalar erkeklerin kadınlara göre, yüksek eğitimlilerin düşük eğitimlilere göre ve orta yaşlıların genç ve yaşlılara göre finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Lusardi ve Mitchell, 2011).

Finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen unsurlar arasında bireylerin eğitim seviyesinin yer aldığı literatürde genişçe yer alan bir husustur (Chen ve Volpe, 1998; Worthington, 2006; Abreu ve Mendes, 2010; Dvorak ve Hanley, 2010;) Bu çalışmalara göre eğitim seviyesi düşük olan bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin de düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca literatürde ailelerin eğitim seviyesi ile çocuklarının finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Ansong ve Gyensare, 2012).

Finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen bir diğer husus gelir düzeyi olarak literatürde yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda gelir düzeyi ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir (Louw vd., 2013; Cameron vd., 2013).

Finansal okuryazarlık düzeyinin cinsiyet açısından farklılık gösterdiği sonucuna varmış çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel itibariyle erkeklerin kadınlara göre daha yüksek düzeyde finansal okuryazarlıklarının olduğu tespit edilmiştir (Lusardi ve Mitchell, 2005; Bacova vd, 2013; Demir vd, 2017b; Başarır ve Sarıhan,2017). Ayrıca incelenen literatürde cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkide kadınların lehinde sonuçlar elde edilmiş bir çalışma olarak Özen ve Kaya (2015) dikkat çekmektedir.

İncelenen çalışmalar dikkate alındığında araştırma örneklemelerinin demografik özelliklerinin finansal okuryazarlık düzeyleri üzerinde önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Munzur Üniversitesi çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek ve

araştırma kitlesinin demografik özelliklerinin (cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, medeni hal, gelir), finansal okuryazarlık düzeyleri üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

3. Metodoloji

Araştırma için gerekli olan veriler anket uygulaması ile toplanmıştır. Söz konusu üniversite çalışanlarına doğrudan ulaşılmış, çalışmanın amacı ve anketlerin içeriği, araştırmaya katılacak çalışma gruplarına önce yüz yüze görüşülerek anlatılmış sonrasında anket formları iletilmiştir.

Söz konusu araştırmada kullanılmış olan anket için Kılıç ve diğerlerinin (2015) “Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma” isimli çalışmalarında kullandıkları anketten faydalanılmıştır. Bu çalışmaya ek olarak, söz konusu anket benzer şekilde Özen ve Kaya ‘nın (2015) “Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Ölçülmesi; Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmalarında ve Başarır ve Sarıhan’ın (2017) “Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlıklarının Belirlenmesi: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Örneği” isimli çalışmalarında da kullanılmıştır.

Üniversite çalışanlarına uygulanan anketin birinci bölümünde demografik özellikleri (çalışanın cinsiyeti, eğitim düzeyi, mesleki tecrübesi vs.) tespit etmeye yönelik demografik soru ifadeleri yer almaktadır. İkinci bölümde ise çalışanların finansal okuryazarlık düzeylerine belirleyebilmek için temel ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, sigortacılık ve emeklilik, finansal tablolar, yatırım, vergi mevzuatı ve faiz hesaplamaları gibi konularda çeşitli sorular yöneltilmiştir. Ayrıca ankette güncel finans bilgisini ölçmeye yönelik sorularda yer almaktadır

Araştırma evrenini, Munzur Üniversitesi çalışanları oluşturmaktadır. Mayıs 2018 Munzur Üniversitesi Personel İşleri Daire Başkanlığı verilerine göre üniversite bünyesinde toplam 671 akademik(438) ve idari personel(233) bulunmaktadır. 671 kişiden oluşan araştırma evrenini temsil edebilecek 300 kişi ile iletişim kurulmuş gerekli görüşmeler sağlanmıştır. Görüşmeler sonrasında ancak 235 kişi ile yapılan anketler tam olarak sonuçlandırılmıştır.

Verilerin istatistiksel analizinde IBM SPSS Statistics Versiyon 22.0 paket programı kullanıldı. Gruplar arasında sürekli ölçümlerin karşılaştırılmasında Bağımsız gruplarda t testi kullanıldı. İki den fazla grubun sürekli ölçümlerinin genel karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanıldı. Grupların ikili karşılaştırılmalarında grup içi varyansların homojen olması nedeniyle Scheffe testi kullanıldı. Sürekli ölçümlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon katsayısı ve ilgili p değeri elde edildi. Tüm testlerde istatistiksel önem düzeyi 0.050 olarak alındı.

4. Bulgular

Üniversite çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyi belirleyicileri olarak dikkate alınan demografik özelliklere ilişkin bilgilere Tablo-1’de yer verilmiştir. Buna göre Munzur Üniversitesi’nden seçilen örnekleme erkek çalışan sayısı 163(%69,4) ve kadın çalışan sayısı 72(%30,6)’dir. Çalışanların yaş ortalaması 35,94±6,097 iken aylık gelir ortalamaları 5127,81±189,340’tır. Ayrıca çalışanların büyük bir çoğunluğunun lisansüstü eğitim almış oldukları (133 kişi) ve evli oldukları (163 kişi) görülmektedir.

Tablo 1. Çalışanların Demografik Özellikleri

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Erkek	163	69,4
	Kadın	72	30,6

	Kadın	72	30,6
	Yaş*	35,94±6,097	
	Gelir*	5127,81±189,340	
Eğitim Düzeyi	Lise	15	6,4
	Ön Lisans	24	10,2
	Lisans	63	26,8
	Lisansüstü	133	56,6
Medeni Hal	Evli	163	69,4
	Bekâr	72	30,6

* :ort±ss

Munzur Üniversitesi çalışanlarına yapılan anket uygulaması ile personelin finansal okuryazarlık düzeyi ortaya konmuş ve seçili demografik özelliklerin finansal okuryazarlık düzeyi üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Çalışmada ilk olarak ortaya konan üniversite personellerinin finansal okuryazarlık genel düzeyi ortalaması % 63,304 ±14,956'dır. Ayrıca finansal okuryazarlık düzeyi belirleyicileri olarak dikkate alınan demografik özelliklerin finansal okuryazarlık düzeyi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu cinsiyet, eğitim durumu ve medeni hal gibi kategorik değişkenler olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Cinsiyet, Eğitim Durumu ve Medeni Hal Değişkenlerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyi Üzerindeki Etkileri

Değişkenler		FOY Düzeyi Ortalaması	Standart Sapma	p değeri
Cinsiyet	Erkek	65,628	15,006	<0,001
	Kadın	58,040	13,526	
Eğitim Durumu	Lise	48,947	14,846	<0,001
	Ön lisans	54,934	13,470	

	Lisans	65,330	12,211
	Lisansüstü	65,473	15,121
Medeni Hal	Evli	65,046	14,798
	Bekar	59,356	14,654
			0,007

FOY; Finansal Okuryazarlık

Tablo-2'ye göre cinsiyet değişkeni açısından erkek katılımcılar ve medeni hal değişkeni açısından ise evli olan katılımcılar daha yüksek finansal okuryazarlığa sahiptirler ve bu durum istatistiksel olarak anlamlıdır. Eğitim durumu değişkeni için eğitim seviyesi arttıkça finansal okuryazarlık düzeyinin arttığı görülmektedir. Lisans ve lisansüstü eğitim almış katılımcıların diğer katılımcılara göre, ön lisans eğitimi almış katılımcıların ise lise eğitimi almış katılımcılara göre daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyi ortalamalarına sahip olmaları istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 3. Yaş ve Gelir Değişkenlerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile İlişkisi

Değişkenler		FOY Düzeyi
Yaş	r (p değeri)	0,021 (0,751)
Gelir	r (p değeri)	0,145 (0,026)

FOY; Finansal Okuryazarlık, r; Pearson korelasyon katsayısı

Çalışmada dikkate alınan demografik özelliklerden yaş ve gelir sürekli değişkenleri ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişki Tablo-3'de yer almaktadır. Bu iki değişken içerisinde gelir değişkeninin finansal okuryazarlık düzeyi ile arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf olduğu tespit edilmiştir.

5.Sonuç ve Öneriler

Munzur Üniversitesi personellerine yapılan uygulamada finansal okuryazarlık düzeyi ortalama başarı oranı %63'tür. Çalışmada, finansal okuryazarlık belirleyicileri açısından ele alınan demografik özellikler içerisinde cinsiyet, eğitim durumu ve medeni hal değişkenlerinin finansal okuryazarlık düzeyi üzerindeki etkileri güçlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca değişkenlerden gelir seviyesi ve finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ancak zayıftır. Yaş değişkeni için anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Çalışma sonucunda üniversite personelinin finansal okuryazar olduğu ancak finansal eğitime ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, anketin uygulanma sürecinde üniversite personelleriyle yapılan görüşmeler sonrasında, finansal konulara yönelik ilginin arttığı ve bir farkındalığın oluştuğu gözlemlenmiştir. Oluşan bu durum, yapılması muhtemel bir finansal eğitim programına katılımın yüksek düzeylerde gerçekleşeceği kanısı uyandırmıştır.

Kaynakça

- Abreu, M., MENDES, V., (2010)."Financial literacy and portfolio diversification", Quantitative Science, Vol. 10, No. 5, October, pp. 515-528.
- Altıntaş, K. M., (2009)."Belirlenmiş Katkı Esaslı Emeklilik Planlarında Finansal Eğitimin Önemi: Katılımcıların Finansal Okur Yazarlığı Çerçevesinde Alternatif Bir Yatırım Eğitim Modeli", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.5, Sayı. 9, ss. 151-176.
- Ansong, A., Gyensare, M. A., (2012)."Determinant of University Working-Students' Financial Literacy at the University of Cape Coast, Ghana", International Journal of Business and Management, Vol.7, No. 9, May, pp. 126-133.
- Atkinson, A., Messy, F., (2012)."Measuring Financial Literacy: Results of OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No.15 .
- Başarır, Ç., Sarıhan, A. Y., (2017) Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlıklarının Belirlenmesi: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Örneği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(4), 143-162.
- Bacova M., Čonková M. ve Bričova Z. (2013). Financial Literacy Of Students In Slovak Republic, The 7th International Days Of Statistics And Economics. 19(21), 51-60.
- Beal, D.J., Delpachitra, S.B., (2003)."Financial Literacy Among Australian University Students", Economic Papers, Vol. 22, No. 1, March, pp. 65-78.
- Bihari S. C., Shukla S., (2012), Financial Literacy: Mutual Funds, Scms Journal Of Indian Management, India.
- Bönte, W., Filipiak, U., (2012)."Financial literacy, information flows, and caste affiliation: Empirical evidence from India", Journal of Banking & Finance, No.36, August, pp. 3399-3414.
- Brown, R B., Saunders, M. N. K., Beresford, R., (2006)."You owe it to yourself: The financially literate manager", Accounting Forum, No. 30, pp. 179-191.
- Cameron, M. P., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S., Yamaoka, M. (2013). Factors Associated With Financial Literacy Among High School Students. University of Waikato. Working Paper in Economics 13/05.
- Chen, H., Volpe, R. P., (1998)."An Analysis of Personal Finance Literacy Among College Students", Financial Services Review, Vol. 7, No. 2, pp. 107-128.
- Demir, Ö., Oktay, A., Görgün, B., (2017a). TRB1 Bölgesindeki Ev Kadınlarının Finansal Algi Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. 4 Th International Regional Development Conference, (),582-592.
- Demir, Ö., Tanyıldızı, İ., Oktay, A., (2017b). z Kuşağının Finansal Okur Yazarlık Düzeyini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. Uluslararası Ekonomi, Siyaset Ve Yönetim Sempozyumu, (),88-98.
- Disney, R., Gathergood, J., (2013)."Financial Literacy And Consumer Credit Portfolios", Journal of Banking & Finance, No. 37, February, pp. 2246-2254.
- Dvorak, T., Hanley, H., (2010)."Financial Literacy And The Design Of Retirement Plans", The Journal of Socio-Economics, No.39, June, pp. 645-652.
- Ergun, B., Şahin, A. ve Ergin, E. (2014). Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.34, 847-864.
- Goel, I., & Khanna, S. R. (2014). Financial Education As Tool To Achieve Financial Literacy. ZENITH International Journal of Multidisciplinary Research, 4(11), 72-79.
- Jorgensen, B. L. (2007). Financial Literacy Of Collegestudents: Parental And Peer Influences. Master's Thesis, Virginia Polytechnic Institute And State University.

Kılıç, Y., Ata, H. A., Seyrek, İ.H., (2015). "Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan, ss. 128-150.

Louw, J., Fouche, J., Oberholzer, M., (2013). "Financial Literacy Needs Of South African Third-Year University Students", International Business & Economics Research Journal, Vol. 12, No. 4, April, pp. 439-450.

Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2005). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing (Working paper). Michigan Retirement Research Center, Michigan Retirement Research Center, WP 2005-108.

Lusardi, Annamaria Mitchell, Olivia S. (2011). The Outlook for Financial Literacy: National Bureau of Economic Research.

Mason L.C.M., Wilson R.M.S., (2000). *Conceptualising Financial Literacy*, Business School Research Series, Paper 2000: 7, Isbn 1 85901 168 3, Loughborough University.

Özen E., Kaya. Z., (2015) Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Measuring of Financial Literacy: An Investigation on Undergraduate Students), 19. Finans Sempozyumu, 21-24 Ekim 2015, Çorum.

Öztürk, E., Demir, Y. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi akademik personel üzerine bir uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (68), 113-134.

Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 12(1), 73-86.

Worthington, Andrew C., (2006). "Predicting Financial Literacy In Australia", Financial Services Review, No. 15, pp. 59-79.

HEMŞİRELERDE UYKU KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Edibe Pirinççi²⁹⁴

Öğr. Gör. Ezgi Yaraşır²⁹⁵

Seda Özbey²⁹⁶

Serap Özdemir²⁹⁷

Abdullah Demir²⁹⁸

Prof. Dr. S. Erhan Deveci¹

Dr. Öğr. Üy. A.Tevfik Ozan¹

Prof. Dr. A.Ferdane Oğuzöncül¹

Uyku kalitesi bireyin uyandıktan sonra kendini zinde, formda ve yeni bir güne hazır hissetmesidir. Bu çalışma, bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin uyku kalitesini ve ilişkili faktörleri değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri “Kişisel Bilgi Formu”, “Pittsburg Uyku Kalitesi İndeksi (PUKİ)” kullanılarak toplanmıştır. Anket formu Tunceli Devlet Hastanesi’nde çalışan 138 hemşireye uygulanmıştır. İstatistiksel analizlerde yüzde, ortalama, standart sapma, t testi, tek yönlü varyans analizi ve post hoc Tukey testi kullanılmıştır. Hemşirelerin %23.9’u 25-29 yaş aralığında olup, %52.9’u lisans mezunudur. Çalışmamızda hemşirelerin PUKİ puan ortalamaları 6.70±3.35 olup, %55.8’i kötü uyku kalitesine sahiptir. PUKİ puanlarının sigara içenlerde ve sosyoekonomik düzeyini kötü olarak algılayanlarda daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0.05). PUKİ puanları nöbet tutan, cerrahi birimde çalışan, hemşire başına 31 ve üzeri hastaya sahip olanlarda yüksek olup istatistiksel olarak anlamlı değildir (p>0.05). Hemşirelerin yarısından fazlası kötü uyku kalitesine sahiptir. Hemşirelerin hizmet verdikleri koşulların iyileştirilmesi, nöbetlerin iş yüküne göre ve yıpranmayı önleyecek şekilde düzenlenmesi, çalışanlara psikolojik danışmanlık hizmetlerinin sağlanması önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Hemşire, uyku kalitesi, vardiyalı çalışma.

GİRİŞ

Uyku, içsel ve dışsal uyaranlar ile tekrar bilinçli döneme dönülebilen bilinçsizlik dönemini kapsayan fizyolojik bir süreçtir (Akdemir ve Birol, 2003; Guyton and Hall, 2001). Uyku, bireylerin yaşam kalitesini ve sağlığını etkileyen temel ve vazgeçilmez günlük yaşam aktivitelerinden biri olup fizyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan bir kavramdır (Ertekin, 1998). Çoğu yetişkin günde 7 ila 8 saat uykuya gereksinim duymaktadır (Peuhkuri and Sihlova, 2012). Fakat uyku gereksinimi; yaş, cinsiyet, fiziksel aktivite, hastalık öyküsü, duygusal durum, yaşam tarzı alışkanlıkları gibi bireysel ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Mei-Yen et al., 2006; Franco, 2004). Bireyin uyandıktan sonra kendini zinde,

²⁹⁴ Fırat Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı ABD

²⁹⁵ Fırat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, eyarasir@firat.edu.tr

²⁹⁶ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

²⁹⁷ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

²⁹⁸ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

formda ve yeni bir güne hazır hissetmesi olarak tanımlanan uyku kalitesi; uyku latansı, uyku süresi ve bir gecede uyanma sayısı gibi uykunun niceliksel yönlerini içerdiği gibi; uykunun derinliği ve dinlendiriciliği gibi öznel yönlerini de içermektedir (Franco, 2004). Yetişkinlerin %30-40'ında uyku ile ilgili bozukluklar; %15-35'inde ise uyku kalitesini ilgilendiren bozuklukların görüldüğü bildirilmektedir (Sönmez, 2006; Selvi ve ark., 2010; Çalıyurt, 1998). Hemşirelerde çalışma ortamına ait stres ile ilişkili çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında aşırı iş yükü, zaman baskısı, iğne yaralanmaları, enfeksiyonlara maruziyet, uyku eksikliği, işle ilişkili tehdit ve şiddete maruz kalma, eleman yetersizliği, ciddi hastalara bakım zorlukları, rol belirsizliği yer almaktadır (CDC, 2008).

Bu çalışma, hemşirelerin demografik özellikleri ile ilişkili olarak uyku kalitelerini araştırma amacıyla gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini Tunceli Devlet Hastanesi'nde görev yapan 180 hemşire oluşturmaktadır. Araştırmada herhangi bir örneklem seçilmeden evrenin tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Anket doldurmak istememek, üç kez gidildiği halde ulaşılamamak, araştırmanın saha çalışmasının yapıldığı dönemde izinli/raporlu olmak, psikiyatrik rahatsızlığa sahip olmak ve antipsikiyatrik ilaç kullanmak hariç tutulma kriterlerini oluşturmuştur. Araştırma kapsamına alınan hemşirelerin 138'ine ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla 57 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Ankete başlamadan önce ankete ekli bir bilgi formu ile katılımcılar, alınan bilgilerin bu çalışmanın bilimsel platformu dışında kullanılmayacağına dair bilgilendirilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; sosyodemografik bilgilere yönelik sorular, ikinci bölümünde; Pittsburg Uyku Kalitesi Ölçeği (PUKİ) bulunmaktadır. Pittsburg Uyku Kalitesi Ölçeği (PUKİ) 1989 yılında Buysse ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir (Buysse et al., 1989). Türkçe geçerlik güvenilirliği Ağargün ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Ağargün ve ark., 1996). Toplam 24 soru içerir, bu soruların 19'u kendini değerlendirme sorusudur. Beş tanesi ise bireyin eşi veya oda arkadaşı tarafından yanıtlanır, yalnız klinik bilgi için kullanılır ve puanlamaya katılmaz. Kendini değerlendirme sorularından 19. soru bir oda arkadaşının ya da eşin bulunup bulunmadığı ile ilgilidir ve ölçeğin toplam ve bileşen puanlarının saptanmasında dikkate alınmaz. Ölçekten alınan 5 ve altı puanlar iyi uyku kalitesini, 5'in üzeri puanlar ise kötü uyku kalitesini göstermektedir. 07.01.2016 tarihli ve 124364 sayılı Fırat Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar etik kurul onayı ve kurum izni alınmıştır. Araştırmanın saha çalışması Şubat - Nisan 2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 22.0 programında değerlendirilmiş, istatistiksel değerlendirmelerde değişkenlerin özelliklerine göre yüzde, ortalama, t testi, tek yönlü varyans analizi ve post hoc Tukey testi kullanılmıştır. Ortalamalar standart sapma ile birlikte verilmiş (ort±SS), p<0.05 istatistiksel anlamlılık olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamındaki hemşirelerin %15.2'si (n=21) 24 yaş ve altı, %23.9'u (n=33) 25-29 yaş aralığında, %13.0'ı (n=18) 30-34 yaş aralığında, %15.9'u (n=22) 35-39 yaş aralığında, %17.4'ü (n=24) 40-44 yaş aralığında olup, %14.5'i (n=20) ise 45 yaş ve üzerindedir.

Hemşirelerin %65.9'unun (n=91) sosyoekonomik düzeyi orta olup, %37.7'si (n=52) dahili klinikte çalışmaktadır. Hemşirelerin aylık gelirleri ortalama 3119.12±1398.09 TL olup, %26.8'i (n=37) 1600-2500 TL, %63.0'ı (n=87) 2501-4999 TL ve %10.1'i (n=14) 5000 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Hemşirelerin sosyodemografik ve çalışma özelliklerine göre PUKİ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Hemşirelerin Sosyo-demografik ve Çalışma Özelliklerine Göre PUKİ Puan Ortalamalarının Dağılımı

Değişkenler (n=138)	n	PUKİ Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Cinsiyet				
Kadın	122	6.68±3.45	t=-0.218	0.828
Erkek	16	6.87±2.55		
Sosyoekonomik Düzey				
Kötü	35	8.31±3.56*		
Orta	91	6.25±3.14	F=6.203	0.003
İyi	12	5.42±2.84		
Çalışma Biçimi				
Sürekli gündüz	59	6.24±3.01		
Sürekli gece	7	5.86±2.91	F=1.496	0.228
Gece-gündüz değişen vardiya	72	7.17±3.61		
Hemşire Başına Düşen Hasta Sayısı				
10 ve altı	89	6.60±3.45	F=0.257	0.773
11-30	34	6.74±3.25		
31 ve üzeri	15	7.27±3.06		
Çalışılan Birim				
Dahili klinik	52	6.29±3.44		
Cerrahi klinik	22	8.68±3.27		
Yoğun bakım	22	6.41±3.03	F=1.441	0.194
Ameliyathane	10	5.80±2.94		
Acil	14	6.43±3.16		
Hemodiyaliz	6	6.00±3.52		
Poliklinik	7	6.57±3.60		
Eğitim ve idari birim	5	7.20±3.77		
Sigara İçme Durumu				
İçiyor	43	7.74±3.72	t=2.506	0.013

* Tukey HSD testi ile farklılığın kaynaklandığı gruplar

Hemşirelerin PUKİ puan ortalamaları 6.70 ± 3.35 (min:1, max:17) olup, %55.8'i (n=77) kötü uyku kalitesine sahiptir.

TARTIŞMA

Çalışmamızda hemşirelerin PUKİ puan ortalamaları 6.70 ± 3.35 olup, Çınğı'nın (2017) sağlık personeli kadınlarda yaptığı çalışmada 6.09 ± 3.20 , Uğurlu'nun (2015) hemşirelerdeki çalışmasında 7.28 ± 4.04 , İran'da hemşirelerle yapılan çalışmada 7.35 ± 2.86 (Kazemi, 2015), Park ve ark.'nın (2018) çalışmasında 7.18 ± 2.98 , Karagözoğlu ve Bingöl'ün (2008) çalışmasında 7.28 ± 3.56 , Brezilya'da hemşirelerle yapılan bir çalışmada ise 7.30 ± 3.60 (Palhares et al., 2014) bulunmuştur. Bu bulgular çalışmamızla uyumludur.

Araştırma kapsamındaki hemşirelerin %55.8'i kötü uyku kalitesine sahiptir. Üstün ve Yücel'in (2011) İzmir'de yaptıkları çalışmada hemşirelerin %50.5'inde, Shcao ve ark.'nın (2010) Tayvan'daki çalışmasında %57.0'ında, Surani ve ark.'nın (2015) çalışmasında %63.0'ında, Özdemir'in (2014) hekim dışı sağlık personelinde yaptığı çalışmada %72.6'sında, Kazemi ve ark.'nın (2015) İran'da yaptıkları çalışmada %74.7'sinde, Park ve ark.'nın (2018) çalışmasında hemşirelerin %79.8'inde, Çetinol'un (2018) çalışmasında %89.7'sinde kötü uyku kalitesi bulunmuştur.

Erkek hemşirelerin uyku kaliteleri kadınlara göre daha kötü bulunmuş olup, anlamlı değildir ($p > 0.05$). Hem Komşuk'un (2013) hem de Öztuna'nın (2013) çalışması, bizim çalışmamızla benzerdir. Çalışmamızdan farklı olarak hem Demirçi'nin (2017) hem de Bingöl'ün (2006) çalışmasında ise kadınların uyku kalitelerinin anlamlı olarak daha kötü olduğu saptanmıştır. Araştırmalarda saptanan ve birbirini desteklemeyen bu farklı sonuçlar, hemşirelerin aile yapısının farklı olması, farklı sorumluluklarının olması ve birbirinden farklı bir yaşam tarzına sahip olabileceği düşüncesine dayandırılabilir.

Çalışılan birime göre incelendiğinde cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin uyku kaliteleri diğer birimlerde çalışan hemşirelere göre daha kötü olarak bulunmuş olup, istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > 0.05$). Uğurlu'nun (2015) çalışmasında cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin uyku kaliteleri anlamlı olarak daha kötü bulunmuştur. Öztuna'nın (2013) çalışmasında doğumhanede çalışan hemşirelerin uyku kaliteleri anlamlı olarak kötüdür. Çoban ve ark.'nın (2011) çalışmasında yoğun bakımda çalışanların uyku kaliteleri anlamlı derecede kötü olarak saptanmıştır.

Sigara içen hemşirelerin uyku kaliteleri içmeyenlere göre daha kötü olarak saptanmıştır ($p < 0.05$). Çalışmamızla benzer biçimde Demirçi'nin (2017) çalışmasında da sigara içenlerin uyku kaliteleri anlamlı olarak kötü bulunmuştur. Sigara, uykuyu olumsuz etkileyen, uyku kalitesini bozan, uykuya dalma süresini uzatan, derin uykuya dalmayı engelleyen kişisel stresörlerdendir (Carter and Clark, 2005).

Sağlık çalışanları normal çalışma saatleri ve günleri dışında çalışmak durumunda kalmakta, yaşamsal tehdidi bulunan insanlarla çalışmakta, aile ve hastaların büyük beklentileri ile karşılaşmaktadır. Yoğun stres altında çalışma sağlık çalışanlarını ruhsal olarak etkileyebilmekte ve bu durum uyku kalitelerine olumsuz yansıtılabilmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda; hemşirelerin hizmet verdikleri ortam ve koşulların iyileştirilmesi, nöbetlerin iş yüküne göre ve yıpranmayı önleyecek şekilde düzenlenmesi, çalışanlara psikolojik danışmanlık hizmetleri ve sosyal imkânlar sağlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Ağargün, MY., Kara, H., Anlar, Ö. (1996). Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi'nin geçerliği ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7:107-15.

Akdemir, N., Birol, L. (2003). Dinlenme-Uyku ve Düzensizlikleri. İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı. 1. Baskı. Vehbi Koç Vakfı Yayınları: İstanbul, 129–139.

Bingöl, N. (2006). Hemşirelerin Uyku Kalitesi, İş Doyumu Düzeyleri ve Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Byusse, DJ., Reynolds, CF., Monk, TH., Berman, SR., Kupfer, DJ. (1989). The Pittsburgh Sleep Quality Index: A New Instrument for Psychiatric Practice and Research. *Psychiatry Res*, 28:193-213.

Carter, PA., Clark, AP. (2005). Assessing and Treating Sleep Problems In Family Caregivers Of Intensive Care Unit Patients. *Crit Care Nurse*, 25(1): 16-23.

CDC (2008). Exposure to Stress, Occupational Hazards in Hospitals. DHHS (NIOSH) Publication No. 2008-136, <https://www.cdc.gov/niosh/docs/2008-136/.../2008-136.pdf> (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Çalıyurt, O. (1998). Sirkadiyen Uyku Uyanıklık Düzenini Etkileyen İş ve Çalışma Gruplarında Uyku Kalitesinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı.

Çetinol, T. (2018). Hemşirelerde Uyku kalitesi ve İlişkili Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çınğı, G. (2017). Sağlık Personeli Kadınlarda Anksiyete, Depresyon ve Uyku Kalitesinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

Çoban, S., Yılmaz, H., Ok, G., Erbüyün, K., Aydın, D. (2011). Yoğun Bakım Hemşirelerinde Uyku Bozukluklarının Araştırılması. *Türk Yoğun Bakım Dergisi*, 59-63.

Demirçi, T. (2017). Bir Vakıf Hastanesinde Çalışan Vardiyalı ve Vardiyasız Sağlık Personellerinin Yeme Davranışları ve Uyku Kalitelerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Biruni Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ertekin, S. (1998). Hastanede Yatan Hastalarda Uyku Kalitesinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Franco, KA. (2004). Sleep Characteristics and Sleep Deprivation in Infants, Children and Adolescents. In: WHO Technical Meeting on Sleep and Health. Bonn, Germany: WHO Regional Office for Europe, European Centre for Environment and Health Bonn Office, 38-61.

Guyton, AC., Hall, JE. (2001). *Tıbbi Fizyoloji*, Ankara: Nobel Kitabevi, 171-173.

Kazemi, M., Hosieni, F., Rezaeian, M., Fasihharandi, T., Akbary, A. (2015). Factors Associated with Quality of Sleep of Nurses at Rafsanjan University of Medical Sciences, Iran, in 2013. *JOHE*, 4(1):26-33.

Karagözoğlu, S., Bingöl, N. (2008). Sleep Quality and Job Satisfaction of Turkish Nurses. *Nursing Outlook*, 56, 298–307. <https://doi.org/10.1016/j.outlook.2008.03.009> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

Komşuk, D. (2013). Ameliyathanede Çalışan Hemşirelerde, Uyku Sorunlarının Tükenmişlik Düzeyine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Mei-Yen, C., Edward, KW., Yi-Jong, J. (2006). Adequate Sleep Among Adolescents is Positively Associated with Health Status and Health-related Behaviors. BMC Public Health, 6:59.

Özdemir, C. (2014). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanelerinde Çalışan Hekim Dışı Sağlık Personelinde Uyku Kalitesi ve İlişkili Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Öztuna, Ş. (2013). Hemşirelerin Uyku Kalitesi ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi.

Palhares, Vde, C., Corrente, JE., Matsubara, BB. (2014). Association Between Sleep Quality and Quality of Life in Nursing Professionals Working Rotating Shifts. Revista de Saude Publica, 48:594–601.

Park, E., Lee, HY., Park, CSY. (2018). Association Between Sleep Quality and Nurse Productivity Among Korean Clinical Nurses. Journal of Nursing Management, 1-8.

Peuhkuri, K., Sihlova, N. (2012). Diet Promotes Sleep Duration and Quality. Nutrition Research, 32:309-319.

Selvi, Y., Özdemir, PG., Özdemir, O., Aydın, A. ve ark. (2010). Sağlık Çalışanlarında Vardiyalı Çalışma Sisteminin Sebep Olduğu Genel Ruhsal Belirtiler ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi. Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 23:238-43.

Shcao, MF., Chou, YC., Yeh, MY., Tzeng, WC. (2010). Sleep Quality and Quality of Life in Female Shift Working Nurses. Journal Advanced Nursing, 66(7):1565-72.

Sönmez, S. (2006). Vardiyalı Çalışan Hemşirelerde Horlama, Uyku Bozuklukları ve İş Kazaları. Uzmanlık Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları ABD.

Surani, S., Hesselbacher, S., Guntupalli, B., Surani, S., Subramanian, S. (2015). Sleep Quality and Vigilance Differ Among Inpatient Nurses Based on the Unit Setting and Shift Worked. Journal of Patient Safety, 11(4):215–20.

Uğurlu, DA. Hemşirelerde Çalışma Düzeninin Uyku Kalitesi ve Ruhsal Durum Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Üstün, Y., Yücel, ŞÇ. (2011). Hemşirelerin Uyku Kalitesinin İncelenmesi. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 4(1):29-38.

KIRSAL YAŞAM ALANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDE MİMARİ YAKLAŞIMIN İRDELENMESİ²⁹⁹

Mevlüt SARI³⁰⁰
Olca ÇETİNER ÖZDEMİR³⁰¹

İnsanlığın temel ihtiyaçları arasındaki barınma ihtiyacının zaman içerisinde şekillenmesi sonucu oluşan yaşam alanlarının, sosyo-ekonomik şartların değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan kırsaldan kente göç, hem kalkınma problemleri açısından hem de çarpık kentleşmeler açısından önemli gelecek sorunlarımızdan birisidir. Sorunun çözümünün önemli bir bileşeni olarak, kırsal alan yaşam konforunun geliştirilmesi ve kente göçün engellenmesi için kırsal alanların dönüştürülmesi mimari kapsamda değerlendirilmelidir.

Kırsal dönüşüm yaklaşımlarının sürdürülebilir gelişim süreçlerine olan etkisi bireysel, toplumsal ve sonrasında küresel ölçekte ortaya çıkmaktadır. Bireysel kullanımına yönelik yapı bileşenleri ile başlayan değişimler, yönetsel faktörler desteğinde toplumsal dönüşümlere yol açar. Bu çalışmada, küresel ölçekte ekolojik, enerji etkin ve daha yaşanabilir bir dünya anlamına gelen kırsal dönüşüm çalışmaları üzerinde durulmuş ve yapılardaki güneş enerjisinden faydalanmanın etkisi üzerine tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dönüşüm, Kalkınma, Göç, Sürdürülebilirlik, Enerji Etkinlik

GİRİŞ

Günümüz şartlarında kısır bir döngüye dönüşmekte olan ekonomik ve ekolojik çatışmalardan kaynaklanan tüm yaşam dengelerimizin bozulmaya başlaması ile mikro ölçekte bireyden başlayıp, makro ölçekte küresel alana yayılan bu sorunların giderilmesi için bir çok alanda yapılan çalışmalar ve araştırmalar, dengelerin korunması yada bozulan dengelerin geri dönüştürülerek iyileştirilebilmesi yönünde hız kazanmıştır. Çözümün temelinde ana sonucun, tüm ölçeklerde farkındalığın artırılarak bunun bireysel en alt katmanda bile çözüme ortak olunması gerekliliğini şart olduğudur. Bu düzlemde olaya bakıldığında yapı üretim aşmalarında kullanılan yapı bileşenlerinin ve bu bileşenlerle birlikte oluşturulacak sistemlerin de çözüm noktasında önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

En alt katman olarak kırsal yaşam alanlarındaki bireylerin, yaşam alanlarının dönüştürülerek yaşanabilirliğinin artırılmasını sağlamak için gerekli yapısal önlemler açısından, yapı bileşenlerinin bu dönüşüm sürecine katkısını irdelemek adına yapı bileşenleri kapsamında bu bileşenlerin dönüşüme katkısı anlaşılması adına mimari katkılarının irdelenmesi gerekmektedir.

Yaşadığımız küresel ısınma örneğinde gördüğümüz gibi ekolojik dengelerin bozulmasındaki önemli faktörlerden olan yapı tasarımında ve üretiminde kullanılan bileşenlerin bu dengenin bozulmasında etken olduğu kadar bu sistemlerin doğru çözümlerinin üretilmesi ile

²⁹⁹ Bu bildiri Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yapı Programı'nda ve 2019 yılında hazırlanan "Kırsal Yaşam Alanlarının Dönüştürülmesi İçin Yapı Bileşenlerinin Yapı Kabuğu Başlığı Altında İrdelenmesi" başlıklı tezden yola çıkılarak hazırlanmıştır

³⁰⁰ Mevlüt SARI, Mimar, Y.T.Ü. F.B.E. Yapı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, msari@spma.com.tr

³⁰¹ Olca ÇETİNER ÖZDEMİR, Emekli Öğretim Üyesi Doç. Dr. Y.T.Ü., cetineroy@yahoo.co.uk

iyileştirilmesinde de etken olduğudur. Bu bağlamda küresel dengenin ekolojik olarak iyileştirilmesinin yanında sistemlerin ve bileşenlerin doğru kullanılması toplumsal ve bireysel anlamda da yaşam alanlarının pozitif yönde dönüştürülmesini sağlayacaktır. Bu sayede bireyler yaşam alanlarında konfor edimlerini sağlarken, bir üst ölçekte toplumsal edimler ve kalkınmanın artırılması sağlanacak buda küresel iyileşmeye olan katkıları ile pozitif yönde sürdürülebilir bir dengenin döngüsünün oluşmasını tetikleyecektir.

Sürecin doğru yürütülmesi için gerekli planlama aşamalarının karmaşık ve uzun yıllara yayılı bir zaman çizelgesine sahip olması ise dönüşümün hızlandırılmasındaki en önemli negatif etkilerden biridir. Bu etkinin azaltılması, süreçlere toplumsal tabakaların en basit düzeyden dahil edilmesi noktasında temel prensiplerle yola çıkılarak micro ölçekte kullanıcıyı ama sayıca fazla kullanıcı ile çözüm sürecinin çok yönlü tetiklenmesi sağlanabilir. Çözümüne dahil olanların günlük ihtiyaç ve sorunlarına temel düzeyde çözüm oluştururken genel yaklaşımda uygulayıcı

açıdan bir döngünün sağlanmasını tetikleyecektir. Bu ise toplumsal tabanda uygulayıcı, kullanıcı, fayda sağlayan tali kullanıcılar düzeyinde farkındalıklar oluşturulmasına katkıda bulunarak asıl çözüm için gerekli olan toplumsal bakış açısını ve gelişim sürecini destekleyecek ve kurumsal manadaki devlet politikalarının geliştirme, süreçlerindeki geri besleme ve planlamaların temellendirilmesini sağlayacak, planlamaların daha hızlı ve etkin yapılmasını katkıda bulunacaktır.

KIRSAL YAŞAM ALANLARI

Kırsal yaşam alanlarının dönüşümü için yapılan araştırmaları, tezleri ve raporları incelediğimizde, bu çalışmaların temelindeki başlıkların dönüşüm ile ilgili süreçlerde birbiri ile ilgili etkileşimini ve bu etkileşim sürecinde oluşan durumları, başlıca öne çıkan kavramlar üzerinden değerlendirmeye almak gerekmektedir. Bu kavramlar kırsal yaşam alanları, kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik, kırsal yaşam alanlarının dönüşümü, ekolojik yöntemler, ekolojik yapı, enerji etkin yapı ve yapı bileşenleri gibi ana başlıklar halinde sırlanabilir.

Kırsal Yaşam Alanı

Türkiye’de kalkınma planlarında, Ulusal Kalkınma Stratejisi’nde ve Köy Kanunu’nda nüfusu 20.000’den daha az yerleşmeler kırsal alanlar olarak ifade edilmektedir.[1]

Kırsal kalkınma raporlarında da geçen kırsal alanları tanımı, yaşam ve ekonomik faaliyetlerin büyük oranda doğal kaynakların kullanımına bağlı, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sürecinin ağır işlediği, gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkilediği ve teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranının uzun zaman aralıklarına yayıldığı alanlar olarak açıklanmaktadır. [2]

Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma göreceli olarak daha izole ve az nüfuslanmış bölgelerde yaşayan insanların yaşam kalitesi ve ekonomik refah düzeyinin artırılması sürecidir. [3]

Bu süreç üç ana başlık altında toplanabilir. Bu başlıklar;

- Ekonomik Kalkınma
- Sosyal Kalkınma

o İnsan Kalkınması [4]

Kalkınma süreci kapsamındaki başlıklar ve etkin kalkınmanın yapı taşları olan nitelikler irdelendiğinde bunların temel unsuru olan insanın geliştirilmesi ve yaşam şartlarının düzeltilmesi gelmektedir.

Türkiye'nin 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Planları incelendiğinde; kırsal alanda yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik gelişmişliği ile yaşam kalitesinin artırılması süreci olarak tanımlanmaktadır.

Kırsal toplulukların yaşam kalitesinin artırılması, ulusal boyutta ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlanması, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki farklarının azaltılması ve göçün sebep olduğu sosyo-ekonomik sorunların çözümlenmesi konuları da kırsal kalkınma sürecinde çözümlenmesi gerekmektedir.

Kalkınma süreçlerinin işlevselliğini ve sürdürülebilirliğinin artırılması için; makro ölçekteki yani ulusal ve uluslararası boyutlarında planlamasının yanında, micro ölçekte kırsal alanlardaki planlamalarının yapılmasını da insanların yönlendirilerek konuya bireysel katkı ve farkındalıklarının artırılmasının sağlanması temel ilke olarak alınmalıdır.

Bu katkı ve farkındalık için ise yaşam şartlarının iyileştirilmesi temelinde yaşam alanlarının düzenlenerek verimli, sağlıklı, enerji etkin, ekolojik yönlendirmelerinin yapılmasının sağlanması gerekmektedir. Kırsal alanların dönüştürülmesi için barınma ve bunun yanında tali tarımsal yapıların değerlendirmeye alınarak micro ölçekte çözümlerin üretilerek bireylerin desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kırsal Yaşam Alanların Dönüştürülmesi

Barınma ihtiyacının, zaman ve şartlara göre şekillenmesi esnasında oluşan kent yaşamı, sosyo-ekonomik şartların da değişmesiyle ortaya çarpık kentleşme sorununu çıkarmaktadır. Bu sürecin sonunda toplumların kendi dinamikleri noktasında oluşturdukları çözümler içerisindeki dönüşüm ihtiyaçları mimari düzlemde kentlerin dönüştürülmesi kavramını ya da daha geniş manada yaşam alanlarının dönüştürülmesi kavramını önümüze çıkarmaktadır.

Bu zorunluluk kentlerdeki çarpıklık ve bu çarpıklığın getirdiği kaos, temelindeki sorunlara inilmeden ortadan kaldırılabilir yada çözüme ulaştırılacak bir sorun olmaktan çıkmıştır. Kısa vadeli çözümlerin bu konuda sorunu ortadan kaldırmak yerine kronikleşmesine ve daha fazla sorunlar zincirine sebep olmaktadır.

Günümüzde, sorunun mimari çözümü olarak ortaya konan Kentsel Dönüşüm kavramı bile son günlerde Kentsel Yenileme olarak kendisini dönüştürmeye başlamıştır. Soruna yaklaşım olarak bile kavrama verilen yaklaşımın kapsadığı içerikten uzak, lokal çözümlere gidilme eğilimi göstermiştir. Bu sebeple de kavramın esas içeriğinden uzaklaşmış, kenti dönüştürme iddiası kenti yenileme ve hatta kentteki bazı lokal alanları yenilemeye kadar indirgenmiştir.

Dönüştürme kavramı içeriğinde, kültürel ve ekonomik üst başlıklar altında değerlendirilerek yapılacak olan dönüştürmenin temelindeki sebeplere inilmeli, üst ölçek toplumsal planlama ile birlikte çözümün bir parçası olan şehir planlaması ve yaşam alanlarının mimari çözümlerinin üretilmesi noktasında çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.

Kentsel dönüşüm, temelinde kentteki alanlarda oluşan sorunların ve ihtiyaçların giderilmesi amacıyla, sosyo-ekonomik değişikliklerin yaşam alanlarında çözümlerinin oluşturulabilmesi için eylem planlarının veya çözüm süreçlerinin planlanması eylemidir.

Kentsel dönüşüm eylem planların da daha yaşanabilir, yaşam kalitesi belirli standartlara bağlanmış, sürekli ve sürdürülebilir standartların kentsel alanların oluşturduğu, kentsel dönüşümün eylemin ana hedefi olmalıdır.

Aynı bağlamda bakıldığında aslında sorundaki temel başlangıç noktalarından biri olan kırsal alanların da kentsel alanlar gibi dönüştürülmeye ihtiyaç duyduğu aşikardır. Hatta kırsal alanların dönüştürülmesinin kentsel alanların dönüştürülmesinde sıralama olarak öncelikli ele alınması gereken dönüştürmenin temel unsuru olduğu rahatlıkla görülecektir.

Kırsal Yaşam Alanları Ve Sürdürülebilir Mimari

Dünya çevre ve kalkınma komisyonunun 1987 toplantı sonucuna göre “Sürdürülebilirlik, bugünün gereksinimlerinin, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini giderme yetisini tehlikeye atmadan karşılama becerisidir”. [10]

Mimarideki sürdürülebilirlik olgusunu, şimdiye kadarki mimari yaklaşımları da içeren bir üst başlık olarak görmek gerekmektedir. Sürdürülebilir mimari yaklaşımların, çevre sorunları ve gelişme problemlerinin yoğunlaştığı ve küresel ölçekte fark edildiği günün şartlarında bütüncül, stratejik ve planlı bir yapılaşma şekli olarak çözüme yaklaşma yollarından biri olarak görülmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının, sürdürülebilirlik çatısı altında toplanan kalkınma, gelişme ve toplum üçlüsünde ve alt başlıkları ile aslında yaşam alanlarının şartlarının oluşturulmasındaki önemini vurgulamak açısından çok önemlidir.

Sürdürülebilirlik kavramı bu yönden ele alındığında uygun yaşam standartları ve yaşam konforu kavramları ile sürdürülebilir kentsel gelişme çalışmaları açısından planlama ve tasarım katkıları sayesinde çözüm için yaşam alanlarının düzenlenmesinde önemlidir. Bu nedenle, sürdürülebilir planlama yalnızca çevre ile ilgili olmayıp toplumsal gelişim sürekliliğinde de nemli mihenk taşlarından biri olmaktadır. Bu küresel anlamada en temelden en üst ölçeğe ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflere ulaşılmasında planlama politikalarına yön vermek noktasında doğrudan yönlendirici rol üstlenmesi anlamına gelmektedir.

Mimari sürdürülebilirlik, çevreye yapılan negatif etkileri en aza indiren, enerjiyi daha verimli kullanan ve bunu akıllı sistemler aracılığı gerçekleştirilmeye çalışan ‘enerji etkin’ yapılarla özdeşleştirilmektedir. [5]

Bu yaklaşımlar, modernize edilmiş, endüstriyel ve karbon ayak izi yoğun malzemeler yerine geleneksel yapıım yöntemleri ve malzemeleri gündeme getirmiş, taş, ahşap, toprak gibi doğal malzemeler kullanan tasarım örneklerinin oluşmasını sağlamıştır.

Mimari sürdürülebilirlik örnekleri için uygulamalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Güneş Evi, 1975-1976, Ankara.
- Marmaris MTA (Maden Tetkik Araştırma Merkezi) Güneş Enerjisi Laboratuvarı, 1977, Muğla ve Marmaris MTA Kimya Laboratuvarı, Muğla; MTA Güneş ve Rüzgar Enerjisi Araştırma Merkezi.
- Ege Üniversitesi (EÜ) Güneş Enerjisi Enstitüsü, 1978, İzmir; EÜ Makine Mühendisliği Bölümü, Prof. Dr. Ing. Gürbüz Atagündüz.
- Çukurova Üniversitesi (ÇÜ) Güneş Evi, 1981, Adana; ÇÜ Fizik Bölümü, Dr. Ziya Gökalp Altun.
- Ankara Güneş Evi, 1993, Yenimahalle, Ankara; sistem tasarımı Dr. Melih Tan.
- Erciyes Üniversitesi Güneş Evi, 1996 ve 80. Yıl Atatürk Kapalı Halı Saha Spor Salonu, 2000, Kayseri; sistem tasarımı Prof. Dr. Necdet Altuntop ve Dr. Yusuf Tekin, Enerji Dönüşümleri Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Hacettepe Üniversitesi (HÜ) Güneş Evi ve Güneş Bahçesi, 2003, Ankara; HÜ Yeni ve Temiz Enerji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Prof. Dr. Demir İnan.
- Muğla Üniversitesi (MÜ) Kütüphane Yapısı ve Türk Evi Restoranı Çatılarında Güneş Pili Paneli Uygulamaları, 2002-2003, Muğla; MÜ Temiz Enerji Kaynakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Prof. Dr. Şener Oktik.
- Çoğu üniversite kampüsünde yer alan bu yapılar dışında, Mimar Aydın Boysan tarafından 1978'de sera ve güneş kolektörleri içeren deneysel bir konut olarak tasarlanan TÜBİTAK Güneş Evi, ekonomik nedenlerle inşa edilememiştir.

Kırsal Yaşam Alanları, Enerjinin Etkin Yapı Kullanımı Ve Ekolojik Yapılar

Gezegimizdeki fosil yakıt kaynaklarının rezervlerinin azalması ve tükenme aşamasına gelmesi ve bu yakıtların kullanımından kaynaklı çevre kirliliğine boyutlarının ekolojik dengeye olan etkilerinin kavranması, enerji-ekoloji kapsamındaki araştırma ve çalışmalar, 90'lı yıllardan itibaren hızlanmaya başlamıştır. Her enerji kullanıcısı için söz konusu olan ekoloji ve enerji özelindeki sorumluluk, ekolojik tahribata neden olan tüm alanları da bu konu üzerine kendi payına düşenleri yapma mecburiyetini beraberinde getirmektedir.

Mevcut ya da tedarik edilen enerji kaynaklarının israfı, enerji teminin dışa bağımlı olması nedeni ile enerji maliyetlerinin giderek yükselmesine, ülkelerin ekonomilerinin olumsuz yönde etkilemesine neden olmaktadır. Bu zorlanma ülkelerin sınırlı kaynaklarının zorlanarak sonuna kadar kullanılmasına yol açmaktadır. Bu noktada başlayan tali kaynakların bedeli ne olursa olsun kullanılma mecburiyeti zararlı gazların yarattığı atmosferik kirlenmeye, dolayısıyla da sera etkisine ve ekolojik dengelerin bozulmasına yol açarak, yerküredeki yaşamın sürdürülebilirliği problemini dönülemeyecek noktalara doğru taşımaktadır. Bu sebeptendir ki, önümüzdeki yıllarda yapıların tasarlanmasındaki en öncelikli çözüm, yapıların ekolojik çevreye olumsuz etkilerini en aza indirgeyebilmek üzerine kurulu strateji ve planlamaların mikro ve makro ölçeklerde yapılmasını gerektirmektedir.

Sürdürülebilir bir gelecek için, yapının tasarımı, üretimi, kullanımı ve işletilmesinde büyük önem taşıyan ekoloji ve enerji, bu faktörleri irdeleyerek tasarımlarında kullanacak olan tasarımcıların

ekip çalışmasına dayalı tasarım aşamalarına ilişkin süreçlere yönelik perspektiflerin oluşturulması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu perspektif bize, enformasyon ve elektronik teknolojilerin hızlı gelişiminin aracılığıyla, bireylerin konfor seviyesinin ve yaşam standartlarının yükseltilmesi potansiyelini artırması için yapı tasarım anlayışını ekolojik, enerji etkin ve akıllı yapılar çerçevesinde ele almak ile sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Yapının, tasarımında başlayan ve yok olmasına kadar olan tüm süreç, üretimine katkı veren bileşenlerin biyosferik sistemlere duyarlı, enerji etkin, bileşenleri dönüştürülebilir olmasına ve zararlı atık üretmemesine özen gösteren, ekolojik (yeşil) yaklaşımlar kapsamında tedariklerinin yapılmasını gerektirmektedir.

Ekolojik yaklaşımlar enerji verimliliğini bireysel ve toplumsal yarar için arttırabilmesi, tasarım, yapım, işletim, bakım-onarım aşamalarının da aynı yaklaşımla sürdürülmesi bu yaklaşımları dönüşümdeki en önemli faktörler haline getirmektedir.

KIRSAL YAŞAM ALANLARININ DÖNÜŞÜMÜ İLE YAPI BİLEŞENLERİ İLİŞKİSİ

Kırsal Yaşam Alanları Ve Yapı Bileşenleri

Mimari sürdürülebilirlik başlığı altında ele alınabilecek en geniş alan konut sektörüdür.

Geleneksel yerleşim alanları ile bu alanda kullanılan yapı malzemeleri ve yapım teknikleri, yapıyı sürdürülebilir sınıfta değerlendirebilmemiz için birçok nitelikli özelliği de kapsamaktadır.

Ülkemizde, kırsal alana yerleşmiş kent sakinleri, yöreye özgü öğelerin önemsendiği ve yerel yapım tekniklerinin referans alındığı sürdürülebilir konut yaklaşımlarında tercihlerini bu yönde kullanmaya başlamıştır.

Bu tercihler, Türkiye’de kırsal alanda inşa edilmiş konut örneklerindeki yerel yapım geleneklerinin yok olmadan önce tekrar gündeme gelmesini ve sürdürülebilirlik kapsamında yeniden değerlendirilmesini sağlamaya başlamıştır. Bu konutlarda, yerel işgücü, teknik ve dokuyla taş, tuğla veya kerpiç gibi geleneksel malzemenin kullanımına geri dönüşü de beraberinde getirmektedir. Victor Ananias tarafından Bodrum’da, inşa edilen Karakaya Evi yerel teknikler ve işgücü kullanılarak yapılmıştır.

Sürdürülebilirlik ölçeğinde, doğal, yerel, bol ve ucuzdan yana kullanan girişimcilerin inşaa ettiği Sakarya, Akyazı, Taşburun Köyü’nde Bora Topluoğlu’nca yalıtım değeri yüksek, nefes alan ve depreme dayanıklı bir malzeme olarak saman balyası kullanılmıştır.

Ahşap ve ahşaptan üretilmiş malzemeler doğal, sağlıklı ve geridönüşümlü, olmaları nedeni ile sürdürülebilirlik ve ekolojik kapsamında değerlendirildiğinde kullanımı teşvik edilen malzemelerdir. İzmir, Urla’daki Serhat Akbay Evi ve Afyon’daki Yeşil Vadi Konut Kooperatifi, yapım kalitesi ve detaylandırmasıyla önemli sürdürülebilir örneklerdendir. Yapının ahşap uygulamaları Urla’daki yerli marangozlarla beraber üretilmiştir.

Sonuç olarak ahşap, ekolojik mimari için vazgeçilemez bir malzeme olsa da, kısıtlı orman alanlarımızın olması, avrupa ve gelişmiş bazı ülkelerde yapılmaya başlanmış orman yetiştiriciliği ile ormanların ticari kullanımlarının ve ekolojik malzeme olarak kullanımının artırılması ile oluşacak orman alanlarının azalmasını önlemek amaçlı yeni bir ticari orman yetiştiriciliği kavramının daha hiç Türkiye’nin gündeminde olmayışı, Türkiye ormanlarından elde edilmiş

ahşap malzemenin kullanımındaki artışın, orman alanlarımızda azalmaya neden olmasının kaçınılmazlığı, örneklerin sürdürülebilir niteliği hakkında akıllarda soru işareti oluşturmaktadır.

İstanbul, Durusu Park Konutları ve İzmir, Güzelbahçe'deki Kemal Demiröz Evi ise pasif güneş enerji sistemlerinin hayata geçirildiği başarılı örneklerdendir. Altı yıl boyunca yapının ısıtma ve soğutma performansı izlenmiş ve sonuç olarak inşaat bütçesine yansıyan % 11.6'lık bir artış, pasif sisteme ait yapı elemanları tasarlanmasından kaynaklanmış olmasına rağmen, ısıtma giderlerinde %86'lık tasarruf sağlamıştır. Yapı maliyetindeki pasif sistem tasarım unsurları tarafından oluşan artış, İzmir iklim şartlarında 5 yıl 4 ay gibi bir sürede yatırım maliyetini karşıladığı ölçümlenmiştir.

Sürdürülebilir yapıların tüm yapı bileşen ve elemanları bazında değerlendirildiğinde yukarıda birkaç örnekle ve bu örneklerin uygulamaları ile ortaya çıkan sonucun tüm bu yapı bileşenlerinin mikro ölçekte başlayan katkılarının aslında makro ölçekteki tüm kalkınma ve planlamalardaki sürece etkisi net olarak görülebilmektedir. Bu nedenledir ki; bu örneklerinde bize gösterdiği gibi kırsal yaşam alanlarındaki kalkınmanın temelindeki dönüşüm ihtiyacının, bireysel farkındalıkların sürdürülebilirlik kapsamında, toplumsal farkındalığı artıracak yönde üst yönetsel aktörler tarafından teşviklendirilerek, bireye kendi hareket alanında yapı bileşenleri ile yapabileceklerinin yol ve yöntemlerini aktarmak için geliştirecekleri yönlendirmelerin tasarlanmasını gerektirmektedir.

Sürdürülebilir yapıların doğal döngüyü bozmadan bir parçası olması, bununla birlikte geleneksel yaşam alanlarında olduğu gibi insanın da bu döngünün içerisinde farkındalığı yüksek bireyler haline gelmesi beklenen kazanımlar için önemli bir unsurlardır.

Yukarıda da sıralanmış örnekler gibi sürdürülebilirlik ve ekolojik kavramlara yönelik uygulamalardan da anlayacağımız, süreçlerin bireysel çabalar olarak kurgulanması konunun özündeki genele yayılma ve bunun toplam getirisi üzerinden oluşacak kazanımların ne kadar her biri değerli geri besleme sağlasa da, temel kazanım hedefi olan kısa vadede kırsal dönüşüm ile birlikte çevresel lokal geri kazanımların sürdürülebilirlik üst ölçeğindeki kalkınma alt başlıklarındaki tüm sonuçlara ulaşması toplumsal ölçekte bireylerin genelindeki farkındalığın artırılarak örneklerin otonom şekilde toplumun en küçük birimi olan birey katkılarının artması ve çoğalmasını gerektirmektedir.

Kırsal Konut Biçimlenmesini Etkileyen Faktörler

Kırsal yaşam alanlarında dönüşümünde oluşturulmak istenen etkinin temelinde kırsal yaşam alanlarında bulunan yapılardaki biçimlenme ve mekan organizasyonunun tanımlanması başlığı temelinde çevre-davranış ilişkisinin nasıl kurulduğu ile yakından ilgilidir. Gerçek çevrelerdeki davranış, organizmaya dayalı etkenler ile sosyal kuralları da kapsayan çevre faktörlerinin birleşik bir üst ürünü olarak görülmektedir. Bu faktörler bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerini kapsamaktadır. Çevresel etkenler ise, fiziksel, sosyal ve kültürel bileşenleri içeren çok boyutlu bütüncül etkenlerdir.[6]

Kırsal konut biçimlenişini belirleyen etkenler; “Coğrafi belirleyiciler” ve “Sosyo-kültürel belirleyiciler” olarak ikiye ayrılabilir. Coğrafi belirleyiciler; iklim, topografya, bitki örtüsü, yapı malzeme ve bileşenleri, sosyo-kültürel belirleyiciler ise aile yapısı/büyüklüğü, roller/ilişkiler, geçim kaynağı ve yaşam biçimidir [7].

Yerleşik hayata geçilmesi ile kırsal yerleşmelerde konut biçimlenişinde çevresel etkenlerin önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Kırsal yerleşmelerin bulunduğu doğal çevrenin fiziksel özellikleri, topografya, iklim ve bitki örtüsü özellikleri, konuta yönelik yapımalzeme ve bileşenleri, doğrama boyutlarının oranları gibi fiziksel özelliklerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. [7]

Topografya da konut tipleri ve dağılışında etkili rol almaktadır. Yüksek alanlarda kış dönemi soğuk geçtiği için, evlerin duvarları kalın, pencereleri küçük, iyi ısınma için ahırın üstünde yaşama alanı oluşturulması, güneşten faydalanma için yer aldığı alanın bakış yönü de konutlar üzerinde etkili olmaktadır. [8].

Topografya, kırsal konutların kat yükseklikleri ve mekan biçimlerinde de etkili bir faktördür. Çok eğimli ve sınırlı arazilerde konutlar iki veya daha çok katlı, düz ve geniş arazilerde ise tek katlı olarak planlanmaktadır [9].

Konu ile ilişkili yapılaşma ihtiyaçları ve çevresel etmeler toplamda malzeme ve bileşenlerin tasarım, seçim ve uygulama şartlarının belirlenmesi noktasında bazı farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu da farklı bölgelerde iklimsel ve coğrafik faktörlerden kaynaklanan farklı yapı malzemeleri ve bileşenlerinin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Ormanlık alanlar da ahşap malzeme yoğun olduğu için duvar ve çatı malzemesi ya da ormanlık olmayan alanlarda sadece çatı malzemesi olarak kullanılması gibi. Bu tür yapıların ara boşluklarda çamur veya saman gibi dolgu malzemeleri kullanılarak ısı geçişleri engellenmektedir. Taş malzeme genellikle yapıların temelinde ve duvarlarında kullanılırken, bulunduğu yörenin jeolojik yapısına göre değişkenlik gösteren bir malzeme olarak kullanılmaktadır. [9]

Doğal taşlar ise doğal yapı malzemesi olarak bulunduğu akarsu yataklarına yakın vadi yerleşmelerinden rahatlıkla elde edildiğinden, çamur ve harç ile birleştirilmesi ile taş konutların üretilmesini bulunduğu alanlarda yaygınlaştırmıştır. [10]

Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da ise kerpiç malzeme özellikle kırsal konutların üretiminde su, toprak ve samandan oluşan bileşenlerin üretilmesi ile ve de ucuz olması ayrıca kolay uygulaması bakımından, yaygın olarak tercih edilen bir malzeme olmuştur.[11]

Kerpiç konutlar, uygun orandaki ve diğer bitki sapsarı ile karıştırılarak kalıba dökülmesi ve bu kalıpların üst üste yığılmasıyla yapılmaktadır. Killi toprağın saman ve su ile karılıp kalıba döküldükten sonra güneşte kurularak oluşturulan kerpiçlerin üzerine ahşap direkler konulmakta ve sonra bunların üzeri, yine topraktan oluşan çatı örtüsü kaplanmaktadır.[10]

Yukarıdaki araştırmalarında gösterdiği gibi yerel malzeme ve bileşenlerinin yapı üretim ve teknikleri üzerinde ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenledir ki yapı üretim aşamalarında malzeme ve bileşenlerin, çevresel faktörler ve bireysel ihtiyaçlarla oluşturduğu formüllerden meydana gelen denklemlerin aslında bize gösterdiği gelişen toplum, bilim ve teknikler ile sentezlenerek yeni malzeme tercihleri ile oluşturulacak bileşenlerin güncel noktada ihtiyaçları daha iyi karşılarken ekolojik denge ve sürdürülebilir çevresel yaklaşımların da denkleme eklenmesi ile bireyselden başlayan farkındalık kriterleri sayesinde toplumsal bir gelişim sürecini kalkınma platformuna taşıyarak global ölçekte dünyanın ekolojik dengelerinde de etkili olacağı bir notaya başlangıç oluşturacağı açıktır.

Bu sonuçları düşündüğümüzde ise bireysel olarak çözüme katkımızın mesleki anlamda alanlarımızdaki formüllerin üretilmesi sırasında mimar olarak malzeme ve bileşenler üzerinde yapılacaklar konusunda gelişime katkı sağlamak amacıyla hizmet edecek çalışmaları bulmak olmalıdır.

Bu bağlamda tez içeriğini genelden noktasal detaya taşırken barınma kapsamında örtünme ve korunma ihtiyacını ilk üretilen yapılardan bu yana karşılayan yapının kabuğu olarak tanımladığımız yapı bileşenleri yeni sentezlerin eşliğinde mevcut fonksiyonları enerji etkinlik noktasında enerji üretkenlik fonksiyonları ile gelişmekte ve bununla beraber kırsal alanlarda enerji temini sorununa bir üst ölçekte katkı sağlarken kırsal alanda nüfusun yerinde ihtiyaçlarının giderilmesini sağlama çözümüne önemli bir katalizör olarak devreye girmektedir. Bu ise lokal, ulusal ve global ölçekte sürdürülebilir kalkınma için gerekli önemli mihenk taşlarından olan kırsal göç problemine doğrudan ama sorunun kaynağın da bireysel noktadan çözüme başlama anlamını taşımak bağlamında yapı bileşenlerinin üstlendiği başka bir açı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapı bileşenleri üzerinde yapılabilecek ve oluşturulabilecek çözümlerin araştırılarak hazırlanmış çözümlerin incelenmesi bu noktada büyük önem kazanmaktadır. Yapılan araştırmalardaki gelişmiş örneklerin incelenmesi ve yerel uyarlamalarının yapılması üzerinde çalışılması ve uygulamalarının yerel ve ulusal sentezlerinin oluşturulması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal yaşam alanların dönüştürülmesi için gerekli temel unsurlarından olan yapı bileşenlerinin yapı kabuğu bileşenleri özelinde incelenmesi ve bu inceleme özelinde varılmak istenen sonuçla sorunun kökeninde olan sosyal kalkınma kapsamında, kırdan kente tüm alt değişimlerin temelindeki faktörlerin en önemlisi olan kırsal alan nüfusu ve onun kırsal alanda yaşam konforunun geliştirilerek alanında kalmasının sağlanmasına bağlı, kırsaldan kente göçün engellenmesinde kırsal alanın dönüştürülmesi kavramı kentsel alanların dönüştürülmesi kavramından hem önce hem de öncelikle ele alınması gereken bir süreçtir.

Kırsal alanlarda dönüşümün görünen geleceği olan baştan sona süreçlerin kentsel dönüşümden toplumsal dönüşüm ve gelişim süreçlerine çok yönlü ve kapsamlı bir planlamanın gerekliliği ile sıkı sıkıya bağlı olduğu yapılan araştırmaların ortak yönleri arasında ilk sıraları teşkil etmektedir.

Sürecin doğru yürütülmesi için gerekli planlama aşamalarının karmaşık ve uzun yıllara yayılı bir zaman çizelgesine sahip olması ise dönüşümün hızlandırılmasındaki en önemli negatif etkilerden biridir. Bu etkinin azaltılması, süreçlere toplumsal tabakaların en basit düzeyden dahil edilmesi noktasında temel prensiplerle yola çıkılarak micro ölçekte kullanıcıyı ama sayıca yayılı kullanıcı ile çözüm sürecinin çok yönlü tetiklenmesi sağlanmalıdır. Çözüme dahil olanların günlük ihtiyaç ve sorunlarına temel düzeyde çözüm oluştururken genel yaklaşımda uygulayıcı sayısının yaygın ve sayıca fazla olması sektörel gelişme süreçlerinin de önünü açarak ekonomik açıdan bir döngünün sağlanmasını tetikleyecektir. Bu ise toplumsal tabanda uygulayıcı, kullanıcı, fayda sağlayan tali kullanıcılar düzeyinde farkındalıklar oluşturulmasına katkıda bulunarak asıl sonuç için gerekli olan toplumsal bakış açısını ve gelişim sürecini besleyerek kurumsal manadaki devlet politikalarının geliştirme, süreçlerindeki geri besleme ve planlamaların temellendirilmesini sağlayarak, planlamaların daha hızlı ve etkin yapılmasını katkıda bulunacaktır.

Bu sebeple Kırsal alanlardaki dönüşümü ve bu dönüşümün sürdürülebilirliğini sağlamak aslında alanlardaki yolların, alt yapıların, konut yapılarının yenilenmesi ya da yönetsel faaliyetlerin

yürütülüp düzenlenmesi değil topyekün bunlarıda kasayan bir sürecin başlamasını sağlamak amaçlı bireyin alanlarını terk etmeden yerinde kalmasında kilitlenmektedir. Aksi halde bu yerleşimleri göç vermesi bu hizmetlerin yapılmasının maliyetin yükseltirken kalitesini düşüreceğinden göçü engellemeyeceği açıktır.

KAYNAKLAR

- [1] Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2522 . ÖİK: 538.
- [2] Demirel, Ö. (2009). Ülke Mekansal Planlaması İçinde Ekolojik Ağırlıklı Disiplin Olma Yönünde Bir Misyon Taşıyan Peyzaj Mimarlığı Mesleğinin Yeri ve Üzerine Düşen ya da Yapması Gerekenler. URL: http://sablun.sdu.edu.tr/fakulteler/orman/pemat/sunum_5.pdf, Süleyman Demirel Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Akademik İşbirliği Toplantısı (PEMAT-2009), Isparta.
- [3] Moseley, M. (2003). Rural development: principles and practice. Sage.
- [4] Tolunay, A., & Akyol, A. (2006). Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar Ve Tanımlar. Türkiye Ormancılık Dergisi, 2, 116-127.
- [5] Durmuş Arsan, Z. (2009). Enerji etkin mimarlık yaklaşımları üzerine bir eleştiri. Ege Mimarlık,(68), 18-26.
- [6] Turgut, H. (1990). Kültür-davranış-mekan etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem (Doktora tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul.
- [7] Sarp, A., (2007), Sağlıklı Yapının Sürdürülebilirlik Sürecine Yönelik bir Model Önerisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık A.B.D., Yapı Programı, Doktora Tezi, İstanbul
- [8] Zorlu, T. & Sağısöz, A. (2010). “Müstakil Konut Sitelerinde Kullanıcı Tercihlerine Bağlı Fiziki Müdahaleler: Trabzon Örneği”. METU Journal of The Faculty of Architecture 27/2: 189-206
- [9] Bulut, İ. (2002). Torul İlçesinin Mesken Şekilleri Sorunları ve Çözüm Önerileri. Gümüşhane Yöresinin Kalkınması Sempozyumu (23-25 Ekim 2002) Bildiriler Kitabı, 2, 748-760.
- [9] Tunçdilek, N., 1984. “Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış”. İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitü Dergisi 1/1 (1984) 23-40.
- [10] Karakuyu, M., (2008). Alaşehir İlçesinde Yerleşmelerin Geçim Kaynaklarına Göre Sınıflandırılması, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara
- [11] Çınar, K. (1990). Konya Ovası kırsal yerleşmelerinde planlamaya ilişkin bir yöntem araştırması (Doktoral tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE “SOCRATIVE” MOBİL UYGULAMASI

Dr. Öğretim Üyesi Feyzullah EZER³⁰²
Arş. Gör. Ülkü ULUKAYA ÖTELEŞ³⁰³

ÖZET

Mobil araçların sosyal yaşamımızın bir parçası haline gelmesi ve günümüzde insanların neredeyse çoğunluğunun akıllı telefonları tercih etmesi eğitimde mobil cihazların özellikle de akıllı telefonların kullanımı kaçınılmaz hale getirmektedir. Akıllı telefonlar aracılığıyla kullanılacak bir uygulama olan Socrative uygulaması öğretmen-öğrenci etkileşimini önemli ölçüde artıran, öğrencilerin kendi öğrenme durumlarını sınavabildiği ve öğretmenlerin ise öğrencilerini kolayca takip etmesine olanak tanıyan bir uygulamadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretiminde Socrative mobil uygulamasına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinin ortaya konulmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme formu yaklaşımıyla bilgi toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre uygulama sürecinden sonra öğretmen adaylarının Socrative uygulamasına ilişkin çoğunlukla olumlu görüş bildirdikleri söylenebilir. Adaylar Socrative uygulamasının derslerini daha zevkli hale getirdiğini, konuların hatırdan kalma düzeylerini artırdığını, eksik ve yanlış öğrenmelerini görmelerini sağladığını ve üniversite eğitimi süresince çeşitli derslerde bu uygulamanın kullanılmasının faydalı olacağı yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bunun yanı sıra öğretmen adayları meslek hayatlarına başladıklarında, Sosyal Bilgiler dersinde bu yöntemi kullanmak istediklerini de belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Socrative, Sosyal Bilgiler, Görüşme Formu

GİRİŞ

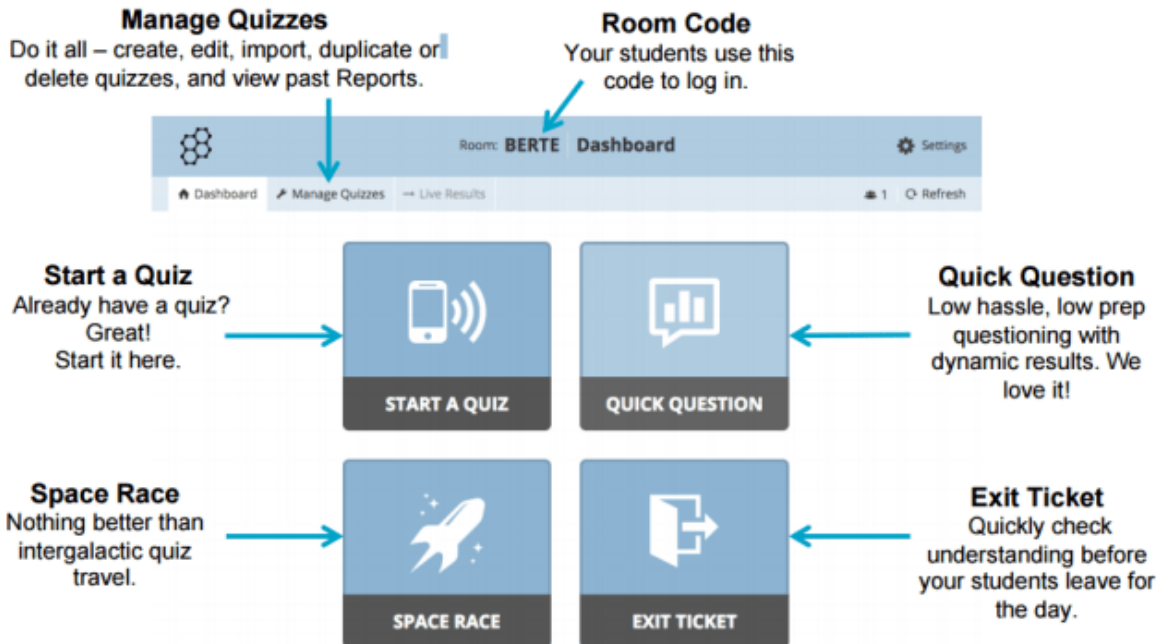
Bilişim teknolojilerinin baş döndürücü gelişimi hayatın her alanında büyük değişikliklere sebep olmuştur. Mevcut değişim eğitim alanında pek çok yeniliği beraberinde getirmiştir. Teknoloji eğitim-öğretim sürecinde aktif kullanan öğretmen ve öğrenciler, akıllı sınıflar ön plana çıkmaktadır. Ders kitaplarına dayanan, öğretmen kontrollü kara tahta önünde gerçekleşen eğitim anlayışı ise çağımızın eğitim anlayışı ve öğrenci profili karşısında yetersiz kalmaktadır. Böylesi bir ortam çocuğun derse olan ilgisini azalmaktadır. Derse bağlılık; çocuk ya da gencin okulla ilgili kişilere, etkinliklere, hedeflere ve değerlere bağlanma veya dâhil olma çabasının kalitesi olarak tanımlanmaktadır (Skinner, Kindermann, & Furrer, 2009). Önceleri sadece katılım (participation) ve verilen görevleri yapmak olarak düşünülen kavram, zaman içinde keyif alma, ilgilenme, hoşlanma gibi duyuşsal içerikle zenginleşmiştir. Araştırmalar, öğrencilerin derse bağlılıklarının dersle ilgili performanslarını ve öğrenme süreçlerini etkilediğini göstermektedir (Yılmaz, 2017,

³⁰² Fırat Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fezer@firat.edu.tr

³⁰³ Muş Alparslan Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, u.ulukaya@alparslan.edu.tr.

s.1608). Öğrencilerin derse olan bağlılıklarını ve ilgilerini teknolojiyen ayrı düşünmek yanlış bir değerlendirme olacaktır.

Yeni nesil öğrenciler dijital teknolojiyi kullanmada etkin, yeterli ve gönüllüdür. Teknolojiyi kullanmada etkin olan bu yeni nesil için “Dijital Yerliler” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Prensky (2001)’e göre dijital yerli olarak adlandırılan yeni nesil; günümüz teknolojileri ile iç içe doğmuş ve onlarla büyümüş, ana dili gibi bu teknolojileri bilen ve kullanan kişilerden oluşmaktadır. Gelişen teknolojiler, dijital yerlilerin öğrenme stillerini, öğretmenden ve öğrenme ortamlarından beklentilerini de değiştirmiştir (Arabacı ve Polat, 2013). Prensky (2001) öğretmenleri ise dijital göçmenler olarak tanımlamıştır. Dijital göçmenlerin dijital yerlileri anlaması onlara hitap eden bir eğitim-öğretim süreci tasarlamasıyla mümkün olabilecektir (Yıldırım ve Demir, 2014). Böylesi bir ortam ise öğretim ortamlarında Web 2.0 araçlarının etkin kullanımıyla mümkün olabilmektedir. Bu araçlar öğrencilere eğlenceli, oyunlaştırılmış öğrenme ortamları sunmaktadır. Bu araçlar arasında Socrative, Kahoot, Quizizz, Zaption, EdPuzzle gibi farklı özellikteki uygulamalar sayılabilir (Gorman, 2015). Bu uygulamalar farklılaştırılmış öğrenme deneyimleri sunarak öğrencilerin potansiyellerini arttırmada etkili bir yol olarak görülmektedir (Siegle, 2015). Yapılan araştırmalar bu tür araçların öğrenmeyi olumlu yönde etkilediğini, öğrencileri derse yönelik motivasyonunu artırdığı yönünde kanıtlar sunmaktadır (Wang ve Lieberoth, 2016; Zarzycka Piskorz, 2016). Bu uygulamadan biri olan Socrative uygulaması öğrencilerin öğrenme durumlarını tespit etmeye imkan tanıyan testler eksik ve yanlış bilgilerinin tespitine imkan tanıyan, Kahoot’un benzeri bir Web 2.0 aracıdır. Uygulamaya E-mail hesabıyla kolayca kayıt olup ya da gmail hesabıyla bağlanarak üye olunabilmektedir. Öğretmen olarak üyelik açıldığı takdirde aşağıdaki yer alan sayfa görünmekte:

Manage Quizzes
Do it all – create, edit, import, duplicate or delete quizzes, and view past Reports.

Room Code
Your students use this code to log in.

Room: **BERTE** Dashboard

Settings

Dashboard Manage Quizzes Live Results 1 Refresh

Start a Quiz
Already have a quiz? Great! Start it here.

Quick Question
Low hassle, low prep questioning with dynamic results. We love it!

Space Race
Nothing better than intergalactic quiz travel.

Exit Ticket
Quickly check understanding before your students leave for the day.

Bu sayfada yer alan:

Manage Quizzes : Sınav oluşturma, düzenleme, ekleme, kopyalama ya da silme ve geçmiş raporları görmeye katkı sağlamaktadır.

Room Code: Öğrencilerimize değerlendirme sürecine katılabilmelerine imkan tanımaktadır. Öğrenciler siteye girdiklerinde kendilerinden “Sınıf Adı” istenmektedir. Öğretme tarafından belirlenen sınıf adı öncesinden öğrencilere belirtilmelidir.

Start a Quiz: Öğretmen tarafından hazırlanan sınav bu menü aracılığıyla direkt başlatılabilir.

Quick Question: Hızlı soru hazırlama menüsüdür.

Space Race: Bu menü aracılığıyla bir sınav seçerek, öğrenci gruplarına simgeler verilmekte ve onların soruları verdiği cevaplar ve aralarındaki rekabet gözlenebilmektedir.

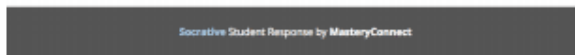
Exit Ticket: Öğrencilerin hangi soruları doğru yapıp yapmadığını ve dersin nasıl gittiği hakkında onlardan yorumların alınabildiği menüdür.

Buna ilaveten öğrencilerin bu mobil uygulamaya girişi de yine bir takım komutların yerine getirilmesi dahilinde olmaktadır. Öğrenciler www.socrative.com adresine gittiğinde sağ üste “Student Login” butonuna tıklayarak ve öğretmenlerinin ona verdiği “Room Code” yani sınıf adını “text” kutusuna yazarak sisteme dahil olmaktadır. Akabinde resimde görülen tablo öğrencilerin karşısına çıkmaktadır.

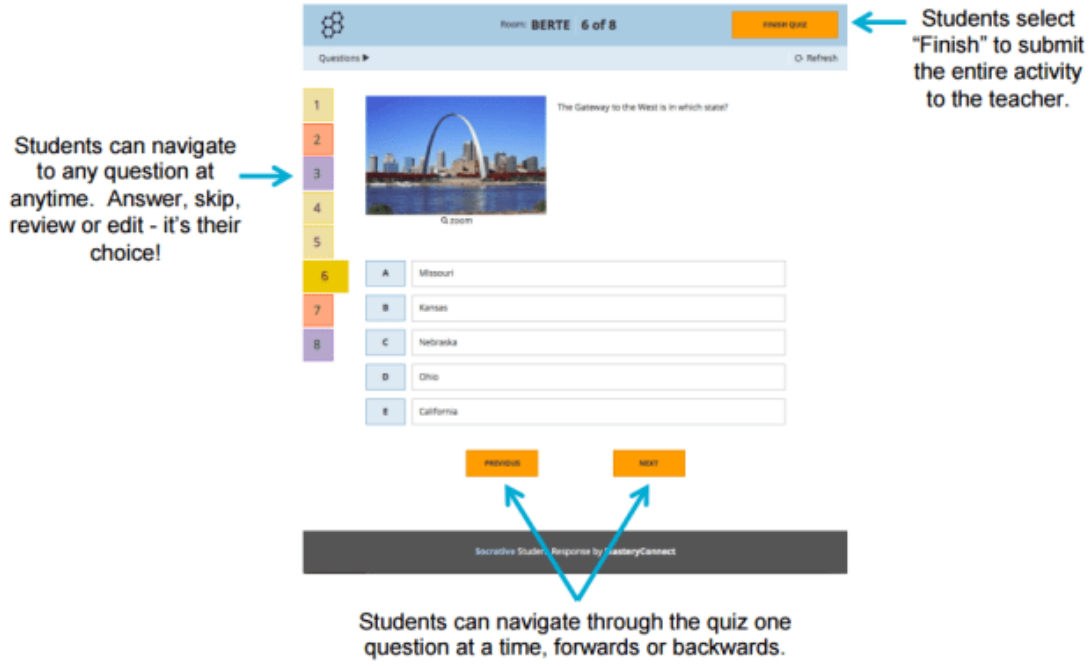
1. Students will see this screen before you start an activity or between activities.

2. Students will be prompted for their name if it is a quiz based activity or a quick short answer (or you can choose to disable names).

Öğrenci adını girdikten sonra teste başlayabilir. Arayüz aşağıdaki gibi basit, kullanışlı ve öğrencinin sıkılmayacağı şekilde tasarlanmıştır. Öğrenci istediği sorudan başlayabilir, cevaplarını daha sonra düzenleyebilir ve test bittiğinde sonuçları öğretmenlerine göndermek için sağ üstten “Finish Quiz”e tıklamalıdır. Sınav türüne göre arayüzler de farklılık göstermektedir.

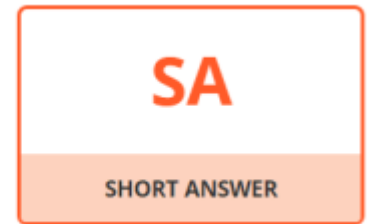

Students can navigate to any question at anytime. Answer, skip, review or edit - it's their choice!

Students select "Finish" to submit the entire activity to the teacher.

Students can navigate through the quiz one question at a time, forwards or backwards.

Uygulamada yer alan testler doğru-yanlış, çoktan seçmeli ve kısa cevaplı şekilde düzenlenebilir.

Öğretmenin anlık sonuçları alacağı panel incelediğimizde ise, ilgili panelin öğretmenlere hangi öğrencinin teste girdiği ve kimlerin hangi soruları yanlış yaptığı ve her sorunun yüzde kaç ile doğru yapıldığını göstermeye uygun bir tasarıma sahip olduğunu görülmektedir. Bunun yanı sıra istenilen bir sorunun üzerine tıklayarak ilgili soru hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir. Böylece öğrencilerin hangi konularda eksik olduğu rahatça tespit edilebilecek ve bu sonuca göre öğretim planında değişikliklere gidilebilecektir. (<https://www.egitimizm.com/egitimde-socraticive-kullanimi>).

Click a question to see the results for that specific question.

Student names and current progress. Sort by name or change progress to score via the toggles.

Select "Finish" to End the Activity and be prompted for your reports

Class % correct for each question. Click on the field to go to a detailed view of the question

Name	Progress	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8
Harkness, Jack	100% ✓	B	Idaho	False	B	D	A	Travel	True
Mott, Wilfred	100% ✓	C	Idaho	True	A	E	A	Wagons a	True
Pond, Amy	100% ✓	C	Tennessee	False	A	D	A	The trail	True
Reid, Albert	100% ✓	C	Idaho	False	B	E	A	A place	True
Smith, Cara	100% ✓	C	ID	True	A	D	A	A trail	True
Tyler, Rose	100% ✓	C	ID	False	A	D	A	When set	True
Class Total		83%	83%	67%	67%	67%	100%		100%

Click on Question #s or Class Total %s for a detailed question view

Dashboard sekmesindeki "Space Race" ile ise öğrenciler bireysel ya da grupça soruları cevaplarken onların arasındaki yarış öğretmen tarafından izlenebilmektedir. Bunun için o an uygulama sınavı seçilmekte ve öğrencilerin hızı, onlar test olurken görüntülenebilmektedir.

From your dashboard, select "Space Race"

Choose a Quiz, Number of Teams, Assign Team Colors and Disable or Enable Immediate Feedback, then "Start Activity"

SELECT A QUIZ

NUMBER OF TEAMS

Auto-assign teams

Rocket

No

Hide Student Right/Wrong Feedback

START ACTIVITY

Watch the Rockets race as students work individually or in teams to answer questions!

Bu mobil uygulamanın okullarda etkin kullanıma yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya koyacak nitelikte bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda mevcut çalışma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Socrative mobil uygulamasına yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Mevcut araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “görüşme formu yaklaşımı” kullanılmıştır. Görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır (Yıldırım ve Şimşek 2005, s.122). Araştırmada kullanılan görüşme formu kişisel bilgiler ve konuya ilişkin soruların yer aldığı iki kısımdan meydana gelmektedir. Mevcut sorular açık uçludur. Sorular tamamlandıktan sonra geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak için 1 alan uzmanından, 1 ölçme değerlendirme uzmanından görüş alınmış aynı zamanda üç öğretmen adayına ön uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen bilgiler ışığında görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü ikinci sınıfında Sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri dersini alan 31 öğretmen adayı oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 31 katılımcıdan 4 adet açık uçlu soru içeren görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır.

Uygulama Süreci

Araştırma 2018-2019 öğretim yılı bahar dönemi 2. sınıfında Sosyal bilgilerde sözlü yazılı edebiyat incelemeleri dersi kapsamında 10 hafta süreyle yürütülmüştür. Araştırma sürecinde araştırmacılar katılımcı gözlemci olarak yer almışlardır. İlk hafta öğretmen adaylarına Socrative kullanımı hakkında bir eğitim verilmiştir. Kalan haftalarda ders süreci Socrative mobil uygulama süreci doğrultusunda işlenmiştir. 10 haftalık sürecin sonunda öğretmen adaylarına Socrative mobil uygulamasına ilişkin görüşme formu uygulanmış elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşme formu uygulandıktan sonra elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizinin temel gayesi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve verilere ulaşmaktır. Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Yıldırım ve Şimşek 2005, s.125).

Bulgular

Socrative Mobil Uygulamasına Yönelik Görüşler

Öğretmen adaylarının Socrative uygulanmasına yönelik görüşleri ve frekans dağılımı aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Socrative uygulamasına yönelik görüşleriniz nelerdir?

Görüş	Frekans
Konuların hatırd kalma düzeyini artırmakta	9
Derslerin daha zevkli hale gelmesine katkı sağlamakta	7
Derse yönelik dikkati artırmakta	6
Öğrencinin kendini değerlendirmesine imkan tanımakta	6
Teknolojinin etkin kullanımına imkan tanımakta	3
Toplam	31

Socrative uygulamasına yönelik görüşleriniz nelerdir? Sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlar farklılık göstermektedir. Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

İlk kez ders sürecinde böyle bir uygulamayla karşılaştım. Cep telefonum ders çalışmada bu kadar etkin kullanacağımı düşünmemiştim. Uygulamanın ders süresince öğrendiklerimizi ölçen mini testlere imkan tanınması eksik bilgilerimi, hatalarımı görmemi sağladı. Böylelikle konulara yönelik bilgilerim hep taze kaldı (G.23).

Kesinlikle derslerin daha zevkli geçtiğini söyleyebilirim (G13).

Socrative Mobil Uygulamasının Derslerde Uygulanmasına Yönelik Görüşler

Öğretmen adaylarının Socrative uygulanmasını ilerde derslerinde kullanıp/ kullanmayacağına ilişkin görüşleri ve frekans dağılımı

Tablo 2: İlerde Socrative derslerinizde uygulamayı düşünüyor musunuz?

Görüş	Frekans
Öğrencilerim eğlenerek öğrensin diye kullanılmalı	9
Ders süresinin etkililiğini artıracığı için uygulanmalı	8
Öğrencilerin süreç boyunca takibine imkân tanıyor kullanılmalı	7
Öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci etkileşimine olanak tanığı için kullanılmalı	7
Toplam	31

Tablo 2’de ilerde Socratic derslerinizde uygulamayı düşünüyor musunuz? Sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

“Evet, kullanmayı düşünüyorum düz anlatım yöntemiyle Sosyal Bilgiler dersi sıkıcı ve olacaktır. Ama bu yöntemle öğrencinin derse olan ilgisini artıracaktır. Böylelikle öğrenciler eğlenirken öğrenebilecek” (G4).

“Sosyal Bilgiler dersindeki kazanımların öğrenciye düz anlatım yöntemiyle verilmeye çalışılması konuların kalıcılığını olumsuz etkilemektedir. Fakat Socratic yöntemiyle öğrencinin derse aktif katılımını sağladığı için öğrenmede kalıcılığı artırmaktadır” (G7).

1.1. Socratic uygulanmasındaki eksikler veya olumsuzluklar

Öğretmen adaylarının Socratic uygulanmasındaki eksiklere veya olumsuzluklar ilişkin görüşleri ve frekans dağılımı

Tablo 3: Socratic uygulanmasındaki eksiklere veya olumsuzluklar nelerdir?

Görüş	Frekans
Teknoloji yetersizliği	15
Süreç takibinin zorluğu	10
Tüm yaş gruplarına uygun olmayışı	6
Toplam	31

Socratic uygulanmasındaki eksikler veya olumsuzluklar nelerdir? Sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

“Sınıfta çoğunluğumuz akıllı telefonlara sahipti. Bazı arkadaşlarımızın tablet veyahut laptop da vardı. Fakat az da olsa bazı arkadaşlarımız bu imkânı yoktu. Onlar süreci diğer arkadaşlarımızdan yardım alarak tamamlamak zorunda kaldı” (G.28).

“Socratic uygulaması hem öğretmen hem de öğrenci için süreç takibi isteyen bir sistem. Bazen süreci takip etmekte zorluk yaşadığımı düşünüyorum” (G.6).

Socrative uygulanmasını Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması

Tablo 4: Socrative uygulanmasını Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması

Görüş	Frekans
Akademik başarıyı artırır	11
Öğrenmede kalıcılığı sağlar	7
Teknolojinin etkin kullanımını sağlar	5
Süreç temelli öğrenmeye katkı sağlar	5
Düzenli ders çalışmaya katkı sağlayabilir	3
Toplam	31

Socrative uygulanmasını sosyal bilgiler dersinde kullanılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir? Sorusuna yönelik öğretmen adaylarının görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

“Socrative öğrencilere öğrendikleri konu hakkında sıkça tekrara imkânı tanımakta ve öğrenci süreç boyunca kendi eksikliğini görüp tamamlayabilmektedir” (G.8).

“Socrative uygulamasıyla öğrenciler planlı çalışma alışkanlığı kazanabilir. Aynı zaman dersin sadece sınıftan ibaret olmadığını görebilir” (G.2).

Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Socrative uygulamalarına ilişkin çoğunlukla olumlu görüş bildirdikleri ve gelecekte derslerinde Socrative kullanmayı düşündükleri görülmektedir. Öğretmen adayları Socrative uygulamalarını dersleri daha zevkli hale getirdiğini ayrıca konuların daha kalıcı olmasını sağladığını ifade etmişlerdir. Buna ilaveten adaylar Socrative uygulamasının teknolojiye dayalı olması, süreç takibi zorluğu ve tüm yaş gruplarına uygun olmayışını olumsuzluklar yaratabileceğini belirtmişlerdir.

Literatürde benzer sonuçları yansıtan çalışmalara rastlanmıştır. Barata, Gama, Jorge ve Goncalves (2013) tarafından yürütülen çalışmanın bulguları deneysel olarak oyunlaştırılmış ve teknolojik araçların etkin kullanımına dayalı sınıf ortamının öğrencilerin derse olan ilgilerini artırdığını göstermektedir. Dervan (2014) sınıf içi öğrenci katılımını artırılmasında Socrative yönteminin etkisini incelemiştir. Çalışmanın bulguları, Socrative mobil uygulamasının öğrencilerin derse olan ilgilerini artırabileceği ve öğrenciler arası etkileşime katkı sağlayacağını göstermiştir. Hamari, Koivisto ve Sarsa (2014), literatürdeki deneysel çalışmaların sonuçlarına bakarak oyunlaştırma ve mobil uygulamaların öğrencilerin derse olan ilgilerine etkisini incelemiştir. Bulgular eğitsel alanda yapılan çalışmalarda motivasyon ve aktif katılımı çoğunlukla pozitif sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Dakka (2015), çalışmada Socrative kullanımının mühendislik öğrencilerin sınıf içerisindeki etkileşimi ve işbirliği üzerindeki etkisini

araştırmıştır. İki yarıyıl yürütülen çalışmanın bulguları Socrativenin öğrenciler arası etkileşimi ve öğrencilerin derse olan ilgilerini artırdığını göstermektedir. Wash (2016) Mobil cihazların avantajlarından yararlanmak: sınıfta socrative kullanımı adlı araştırmasının bulguları Öğrencilerin Socrative kullanımına ilişkin olumlu görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. Bicen ve Kocakoyun (2017) tarafından yürütülen çalışma ise mobil öğrenme araçlarının özellikle kahoot'un öğrenciler arasında daha çok tercih edilen bir mobil öğrenme aracı olduğu ve ilerleyen yıllarda da bu tür uygulamaların kullanılmasının eğitim sürecinde kullanımın faydalı olacağını göstermektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ve literatürdeki bulgular doğrultusunda Socrative Mobil uygulamasının tüm derslerde özellikle Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Elde edilen bulgulara dayanarak şu önerilere yer verilebilir;

- ✓ Öğrencilerin derse yönelik ilgi ve motivasyonlarının artırılmasında mobil öğrenme uygulamalarından daha çok yararlanılabilir
- ✓ Socrative mobil uygulamasının etkisi farklı konularda ve derslerde araştırılabilir
- ✓ Socrative uygulaması tüm sınıf düzeylerine uygun hale getirilebilir.
- ✓ Öğretmen yetiştirme programlarında dijital öğrenme araçlarına daha çok yer verilmeli ve öğretmen adaylarına kuramsal bilgi ile beraber uygulamalar yaptırılmalıdır.
- ✓ Öğretmenler öğrencileri derste aktif kılacak mobil öğrenme araçlarını eğitim-öğretim sürecinde daha çok tercih etmeli, bu husustaki eksiklerin giderilmesi için ilgili uzman kuruluşlardan destek alınmalı veya en azından hizmet içi eğitimlerde bu eksikler üzerinde durulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arabacı, İ. B. ve Polat, M. (2013). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (47), 11–20.
- Bicen, H. & Kocakoyun, S. (2017). Determination Of University Students' Most Preferred Mobile Application For Gamification. *World Journal On Educational Technology: Current Issues*. 9(1), 18-23.
- Dakka, M. S. (2015). Using Socrative To Enhance In-Class Student Engagement And Collaboration, *International Journal On Integrating Technology İn Education (IJITE) Vol.4, No.3*.
- Gorman, M. (2015). Over 35 Formative Assessment Tools To Enhance Formative Learning Opportunities. *Tech & Learning*. 01.01.2019 Tarihinde
[Http://Www.Techlearning.Com/Resources/0003/Over-35-Formative-Assessmenttools-To-Enhance-Formative-Learning-Opportunities/6972](http://www.techlearning.com/resources/0003/over-35-formative-assessmenttools-to-enhance-formative-learning-opportunities/6972) Adresinden Alınmıştır.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Pamela D. Wash, Taking Advantage Of Mobile Devices: Using Socrative İn The Classroom *Journal Of Teaching And Learning With Technology*, Vol. 3, No. 1, June 2014, Pp. 99 - 101. Doi: 10.14434.Jotlt.V3n1.5016
- Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants . From On the Horizon (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001).
- Siegle, D. (2015). Technology: Learning Can Be Fun And Games. *Gifted Child Today*, 38(3), 192-197.
- Yıldırım, İ. ve Demir, S. (2014). Oyunlaştırma ve Eğitim. *International Journal Of Human Sciences*, 11 (1), 655–670.
- Skinner, E. A., Kindermann, T. A., Furrer, C. J. (2009). A Motivational Perspective on Engagement and Disaffection: Conceptualization and Assessment of Children’s Behavioral and Emotional Participation in Academic Activities in the Classroom. *Educational and Psychological Measurement*, 69(3), 493-525.
- Wang, A. I., & Lieberoth, A. (2016). The Effect Of Points and Audio On Concentration, Engagement, Enjoyment, Learning, Motivation, And Classroom Dynamics Using Kahoot!. In *European Conference on Games Based Learning (P. 738)*. Academic Conferences International Limited.
- Yılmaz, M. B. (2017). Dijital Değerlendirme Araçlarının Ortaokul Öğrencilerinin Derse Bağlılıklarına Etkisi: İki Farklı Okulda Durum. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 1606-1620.
- Yıldırım A. Şimşek H. (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- <https://www.egitimizm.com/egitimde-socrative-kullanimi>.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE OKURYAZARLIĞINA YÖNELİK ALGILARI

Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah EZER³⁰⁴
Selda AKSÜT³⁰⁵

ÖZET

Araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarını belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımına uygun olan olgubilim desen kullanıldı. Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar dönemi Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören 30 Sosyal Bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken, amaçsal örnekleme yönteminden yararlanıldı. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanıldı. Hazırlanan görüşme formu ile öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı becerisine yönelik algıları, Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisini nasıl kazandırabildikleri, çevre okuryazarlığı becerisinde iyi oldukları alanlar, çevre okuryazarlığı becerisinde eksiklikleri, üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkisi ve çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik önerileri tespit edilmeye çalışıldı. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanıldı ve verilerin değerlendirilebilmesi için nitel veri analiz programından yararlanıldı. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık becerisi hakkında bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre eğitimi, çevre okuryazarlık, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler öğretmen adayı.

1. GİRİŞ

Çevre; belirli bir zamanda, içinde bulunan bireyin yaşam şartlarını belirleyen, maddi ve manevi unsurlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen coğrafi ve toplumsal unsurların tümüdür. Günümüzde toplumsal değerlerin bir bütünü olarak ele alınan çevre, bütün canlı ve cansız varlıkların hayatlarını şekillendiren, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal unsurların tamamını kapsayan bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Cansaran ve Yıldırım, 2014: 1). Bir diğer tanımla çevre canlı ve cansız bütün varlıkların içinde yaşam bulduğu, bu yaşam boyunca birbirleri ile ilişki kurdukları ve etkileşimde buldukları, onları her yönden etkileyen bir

³⁰⁴ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, fezer@firat.edu.tr

³⁰⁵ Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, selda.aksut@hotmail.com

unsurdur. İnsan sosyal bir varlıktır, dolayısıyla içinde yaşadığı çevre ile ilişki kurar ve etkileşimde bulunur. Bu nedenle; çevre insanı, insanda çevreyi etkilemektedir denilebilir (Bilim, 2012: 8-9).

Bütün canlıların yaşamını sürdürdüğü doğal bir ortam olan çevre; canlıların yaşamları boyunca birbirleri ile ilişki kurmalarına ve etkileşimde bulunmalarına imkân tanır. Canlılar için, yaşam ve çevre birbirlerine bağlı olan iki önemli kavramdır. Bunun yanı sıra insan yaşamı bir denge üzerine kurulmaktadır ve bu dengenin en önemlisi insanın çevreyle kurduğu bağıdır. Dolayısıyla çevreye dışarıdan yapılan etkiler bu dengenin bozulmasına ve tabii ki çevre sorunlarına yol açmaktadır (Genç ve Genç, 2013: 10).

Toplumsal yaşam koşullarının yanında canlı nüfusunun da artması ile birlikte çevre sorunları da giderek artmaktadır. Hava, su ve toprağın kirlenmesi çevre sorunlarına ve dolayısıyla ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır (Kınacı, 2011: 25). Günümüzün en önemli problemlerinden biri olan çevre sorunları, insan ve doğa arasındaki etkileşimin olumsuz sonuçlarından kaynaklanmaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2008: 105-106).

Özellikle son yıllarda, eğitim ile bazı çevre sorunlarının önüne geçilebileceği önemli bir konudur. Bunu eğitim ve çevre sorunları arasındaki ilişki gündeme getirmekte ve bu sebeple öğretmenler, okullar ve öğretim programları aracılığıyla çevre duyarlı ve ekoloji bilincine sahip bireyler yetiştirilmesi için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Çevrenin korunması için çevre eğitiminin gerekliliği, önemi ve etkileri üzerinde durulurken öğrencilere çevre bilincinin kazandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2008: 106).

Çevre sorunlarının en belirgin özelliği yerel değil küresel bir konu olmasıdır. Dolayısıyla çevre sorunları din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın herkesi etkilemektedir. Bu nedenle çevreyi korumak sadece çevrecilerin görevi değildir, çevre eğitimi vermek de sadece çevre eğitimcisine has bir durum değildir. Her insan içinde yaşadığı çevreden sorumludur yani çevreyi korumak herkesin görevi olmalı ve herkes de bunun bilincinde olmalıdır (Erten, 2005: 92).

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler hayat standartlarımızı iyileştirirken bir yandan da bu gelişmelerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak çevreye verdikleri zarar göz ardı edilemez. Şimdilerde ise bu zarar yine teknoloji ile giderilmeye çalışılsa da bazı şeyleri eski durumuna getirmek olanaksızdır. İnsan içinde bulunduğu doğal çevreyi korumak zorundadır aksi takdirde bir gün koruyamadığı çevre insan yaşamını tehdit eder duruma gelecektir. Buna engel olmak yine insanın elindedir. Bu sebeple insanlara öncelikle çevre bilincinin kazandırılması ve çevre eğitiminin verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunları ile ilgili bilgi edinme, bu sorunlarla başa çıkabilme ve bu sorunlara yönelik çözümler üretebilme ancak bilinçli insanlar aracılığı ile mümkündür (Bilim, 2012: 1).

Çevre sorunları zamanla ortaya çıkarak insanları huzursuz etmiştir. İnsanlar önce çevreye zarar verip daha sonra bu zararı ortadan kaldırmanın yollarını aramışlardır. Ulusal ve uluslararası yapılan toplantılar ile birlikte çevre sorunları tartışılmıştır. Bu sorunların çözüme ulaşmasında ki en yaygın çözüm ise çevre eğitiminin kazandırılması olarak düşünülmüştür (Budak, 2008: 1). Çevre alanındaki sorunların giderilmesi ancak bu alanda gerçekleştirilecek eğitimler ile mümkündür. Dolayısıyla toplumun çevre konusunda yeterli bilgiye ve bilince sahip olmasıyla çevrenin zararlı etkenlerden arındırılması ve doğal çevrenin korunması beklenmektedir (Uzun ve Sağlam, 2007: 178).

Çevre sorunlarının çözümünde önemli bir role sahip olan çevre eğitiminin bireylere yaşadıkları çevre ile ilgili bilgi, değer ve beceriler ile birlikte çevre sorunlarını çözebilmek adına çevre bilincinin de kazandırılması gerektiği önemli bir konudur. Dolayısıyla çevre eğitimi, insanın çevresiyle ilgili değer, tutum ve kavramların tanınması olarak tanımlanabilir. Çevre eğitimi aynı zamanda disiplinler arası bir çalışma alanı olarak bilinmektedir. Çevre eğitiminin hem bilişsel hem de duyuşsal amaçları vardır. Bilişsel amaçlar, insanları çevre okuryazarlığına yönlendirir, duyuşsal amaçlar da çevreye ve çevre sorunları ile ilgili değer ve tutumları kapsar (Erol, 2005: 9-14).

Çevre eğitimi, çevre ile ilgili tutum, beceri ve davranışları geliştirip bireyleri çevre okuryazarı yaparak çevreye karşı duyarlılığı arttırmaktır. Çevre eğitimi bütün toplumları ve bu toplumların her kesimini kapsayan bir alandır. Dolayısıyla bu eğitim, hedef kitlenin eğitim seviyesine ve gelişim düzeyine göre şekillenmektedir (Gülay ve Öznacar, 2010: 2). Çevre eğitimi sadece doğal çevreye karşı farkındalığımızı geliştirecek bir eğitim olmamalı, bu eğitim aynı zamanda insanın tutum ve davranışlarını da değiştirmelidir. Bu eğitim ile çevre sorunlarına karşı tepkisini ortaya koyan, bu sorunların çözümüne yönelik katkı sağlayan, düşünen, sorgulayan ve tartışan bireyler yetiştirmesi amaçlanmaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2008: 107).

Çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar devam ederken bu çalışmaları hızlandıran ve çevre eğitimine yön veren yeni gelişmeler de oldu. Bu önemli gelişmelerden birisi de çevre eğitimi içerisine çevre okuryazarlık kavramının girmesidir. Günümüzde yerel, ulusal ve küresel çevre sorunlarını çözmek için bütün bireylerin yukarıda ifade edilen sorumlu çevresel davranışları göstermelerini sağlamalıyız. Bunu sağlamanın en iyi yolu eğitim ile bireylerin çevre okuryazar vatandaşlar haline gelmelerine sağlamaktır (Koç ve Karatekin, 2013: 142-145). Okuryazarlık kavramı okumak ve yazmak fiillerinden oluşmaktadır (Karatekin, 2011: 94). Günümüzde gelişmiş ülkelerde kullanılan okuryazar kavramı, ülkemizde kullanılan okuyabilme ve yazabilme anlamından daha farklı anlama gelmektedir. Bugün, okuryazarlık kavramı gelişmiş ülkelerin eğitim ve öğretim alanında yapılan ve kazanılan bilgi ve beceri olarak ele alınmaktadır (Altınbilek ve Sanalan, 2005: 343).

“Çevre okuryazarlığı kavramını ilk kez kullanan Roth’a (1968) göre çevre okuryazarlığı; çevresel sistemleri anlama, yorumlayabilme kapasitesi ve çevresel sistemlerin devamlılığı, yeniden kurulması ya da iyileştirilmesi için yapılması gereken uygun davranışlardır” (Roth, 1968, akt. Şenyuva ve Bodur, 2016: 21). Dolayısıyla çevre okuryazarlığı, bireyin çevre ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürebilme becerisidir (Disigner ve Roth, 1992, akt. Şenyuva ve Bodur, 2016: 21). “Roth çevre okuryazarlığının bilgi, beceri, tutum ve davranış olarak dört bileşenden oluştuğunu ve nominal, fonksiyonel ve eylemsel olmak üzere üç düzeyinin olduğunu ifade etmiştir” (Roth, 1968, akt. Şenyuva ve Bodur, 2016: 21).

Roth (1992), çevre okuryazarlığının dört aşamadan oluştuğunu fakat bazı bireylerde farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Bu aşamalar “farkındalık, kaygı, anlama ve davranış” olarak bilinmektedir. Çevre okuryazarlığının birinci aşaması olan farkındalık, insan ve çevre arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğunun farkına varılmasıdır. Farkındalık aşamasında birey bilişsel veya duyuşsal özelliklere sahiptir. Çevre okuryazarlığının ikinci aşaması olan kaygı, insan ve çevre arasındaki ilişkinin bozulması ile oluşan sorunların çevreye zararları konusunda endişe duymaktır. Çevre okuryazarlığının üçüncü aşaması ise anlamadır. Bu aşama, insan ve çevre ilişkisinin bugün ve gelecekteki muhtemel sonuçları ile ilgili bilgi edinme aşamasıdır. Bunun

sonucunda birey, çevre sorunlarının çözümüne yönelik akıl yürütebilir. Davranış, çevre okuryazarlığının son aşamasıdır. Bu aşamada çevre sorunlarının sebep olduğu olumsuz etkilerin azaltılması sağlanmaya çalışılmaktadır (Roth, 1992, akt. Bilim, 2012: 51-52).

Çevre okuryazarlığına sahip bireyler; çevre kavramlarını bilmeli, davranışlarının çevre üzerinde olumlu ve olumsuz etkisinin farkında olmalı, çevreye karşı olumlu tutum geliştirmeli, toplumu bilinçlendirebilecek kadar duyarlılığını arttırmalı ve çevre problemlerini tanımlayarak çözüm becerilerini geliştirip çevreye yararlı davranışlarda bulunmalıdır (Benzer ve Şahin, 2012: 55).

Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması beklenen yeteneklerdir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise aşağıda yer alan becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu beceriler; araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama olarak belirlenmiştir (MEB, 2018: 8). Öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi olarak belirlenen bu beceriler tasarlanan yetenekler gibi görülmekte ve aynı zamanda öğrencilerin programda yer alan konuları ve etkinlikleri kalıcı, aktif ve anlamlı öğrenmesine yardımcı olan kabiliyetler olarak bilinmektedir (Özdemir, 2014: 21).

İnsanın yaşadığı çevreyi koruyabilmesi için öncelikle bazı değerlere sahip olması gerekmektedir; çünkü çevreye karşı duyarlılık bu değerlerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Dolayısıyla çevreye duyarlılık kapsamında, çevre sorunlarının ortadan kaldırılması için eğitim sisteminde yer alan öğrencilere etkili bir çevre eğitimi verilmesi ve onların iyi bir çevre okuryazarı olmasının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Çevre bilincine sahip, çevreye ve çevre sorunlarına karşı duyarlı bir birey; iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak bilinmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri öğrencilerin iyi bir birey ve iyi bir vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaktır. Bu noktada çevre eğitiminin amaçları ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının örtüştüğü görülmektedir (Karatekin, 2011: 270).

Sosyal Bilgiler dersinin çevre eğitimi ve okuryazarlığındaki yeri düşünüldüğünde bu durumun Sosyal Bilgiler dersinin kapsamından ve iyi ve etkili vatandaşlar yetiştirme gibi sebeplerden kaynaklandığı bilinmektedir. İyi ve etkili vatandaşlar yetiştirmek Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biridir. Sosyal Bilgiler öğretim programının genel amaçlarının bir kısmı da bu nitelikte bireylerin yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler programının; 2. 6. 11. 14. ve 17. genel amaçları özellikle çevre eğitimi açısından oldukça önemlidir. Bu genel amaçlar ile öğrencilerin çevre ile ilgili haklarını bilmesini ve kullanmasını, yaşadığı çevreyi tanımasını, çevre ile sağlıklı bir etkileşim içine girmesini, bilim ve teknolojiyi sürdürülebilir gelişmeye uygun bir şekilde kullanmasını, kendisini ve çevresini olumsuz etkileyecek olaylara ve sorunlara karşı duyarlı olmasını ve bu dünyanın bir parçası olduğu bilincini vererek bu sorunların çözümünde etkin bir katılım göstermesi hedeflenmiştir (Karatekin, 2011: 65).

Sosyal Bilgiler programında yer alan sözü geçen maddeler aşağıda verilmiştir:

“2. madde: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.

6. madde: Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

11. madde: Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

14. madde: Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

17. madde: İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir” (MEB, 2005: 6).

Sosyal Bilgiler dersinin çevre eğitimi ve okuryazarlığı yönünden ne kadar önemli olduğu Sosyal Bilgilerin tanımında açıkça görülmektedir (Karatekin, 2011: 278). “Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Hukuk gibi sosyal bilimlere ve Vatandaşlık Bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2004). Erden’e göre ise Sosyal Bilgiler dersi; okullarda iyi ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere ışığında, öğrencilere içinde yaşadıkları toplumla ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir alan olarak tanımlanmıştır (Erden, tarihsiz: 8).

Sosyal Bilgiler dersinin çevre eğitimi ve okuryazarlığı yönünden iki önemi vardır. Birincisi Sosyal Bilgiler dersinin insanın fiziki ve sosyal çevresi ile ilişkisini geçmiş, bugün ve gelecek açısından incelenmesi, ikincisi ise Sosyal Bilgiler dersinin iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirme amacı taşımasıdır. İyi ve sorumlu bir vatandaş çevreye ve çevre sorunlarına karşı duyarlı ve aynı zamanda da bu sorunların çözümüne yönelik sorumluluk bilinci taşıyan kişidir (Karatekin, 2011: 278). Dolayısıyla da çevreye duyarlı, çevre bilgisi olan, teoride ve pratikte çevre ile ilgili planlamaları uygulayabilecek yeterliliğe sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi, çevre eğitimi ile amaçlanan hedeflere ulaşması bakımından oldukça önemlidir. Bu sebeple çevreye ve çevre sorunlarına karşı bilinçli ve duyarlı bireylerin yetiştirilmesinde, bireyin çevreye karşı bazı olumsuz davranışların değiştirilip bunun yerine olumlu davranışların kazandırılmasında öğretmenlerin üstlendiği rol çok önemlidir (Kahyaoğlu ve Özgen, 2012: 175-176). Bu noktada çevre eğitiminde çok önemli bir yeri olan Sosyal Bilgiler dersi devreye girerek öğretmenlerin öğrencilerde çevre bilincinin kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinin çevre eğitimi açısından başarılı olmasında en önemli etken, öğrencilere çevre bilgisi, çevre duyarlılığı ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik onlara bir takım beceriler kazandıran Sosyal Bilgiler öğretmenleridir. Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersi kapsamında verilen çevre eğitiminin amacına ulaşması için çevre eğitimini veren Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çevre okuryazarı olmaları gerekmektedir (Karatekin ve Aksoy, 2012: 1424).

1.1. Problem Durumu

Çevre sorunları, hem yaşanan çevreyi hem de tüm insanlığı tehdit etmektedir. Bundan dolayı çevre eğitimi her eğitim kademesi ve her yaş için gerekli bir eğitimidir (Gülay ve Öznacar, 2010: 1). Çevre değerlerine saygılı bir toplum oluşturabilmek adına ilk olarak bireylerin doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamak ve ayrıca verilecek olan eğitimi buna göre şekillendirmek gerekmektedir. Çevre eğitimi, yeryüzünün var olan doğal kaynaklarını sürdürülebilir bir biçimde kullanmak, bireylere çevre ile ilgili bilgi, bilinç, beceri ve değerler kazandırmak ve bireylerin çevreyi korumak için sorumluluk almalarını sağlayabilecek şekilde biçimlendirilmelidir (Erol, 2005: 13).

Ülkemizde ve dünyada çevresel sorunların ortaya çıkması ile birlikte çevre eğitimine verilen önem gitgide artmış ve çevre okuryazarlığı ön plana çıkmıştır. Çevre okuryazarlığı bireylerin çevre hakkındaki bilgi, çevreye yönelik tutum ve davranış unsurlarının bileşiminden oluşmaktadır (Timur, Yılmaz ve Timur, 2014: 23).

Lisans ve lisansüstü eğitim, gençlerin gelecekteki mesleklerine yönelik bilgi ve becerileri kazandığı, insanların bölgesel, ulusal ve uluslararası sorunlara çözüm önerilerinin geliştirildiği bir eğitimidir. Bundan dolayı günümüzde mevcut çevre sorunlarına, bilimsel metotlar kullanılarak farklı çözüm önerilerinin geliştirileceği öğretim kurumları üniversitelerdir (Kıışoğlu, 2009: 14). Çevre okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersine ve bu beceriyi kazandıracak olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine önemli bir görev düşmektedir.

Araştırmanın temel problemi “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algıları nelerdir?” olarak belirlenmiş ve bu temel probleme ilişkin alt problemler şu şekilde sıralanmıştır:

- Çevre okuryazarlığı becerisine yönelik algılarınız nelerdir?
- Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisi nasıl kazandırabilir?
- Çevre okuryazarlığı becerisinde iyi olduğunuz alanlar var mı, varsa nelerdir?
- Çevre okuryazarlığı becerisinde eksiklikleriniz var mı, varsa nelerdir?
- Üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkisi nedir?
- Çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik önerileriniz nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarını belirlemektir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bu okuryazarlığa yönelik düşüncelerini, üniversitede verilen eğitimin niteliğini ve daha nitelikli bir çevre okuryazarlığının geliştirilebilmesini belirlemektir. Çünkü üniversite öğrencilerinin mezun olduktan sonra kişisel ve profesyonel hayatında aktif bir şekilde rol aldıkları bilinmektedir ve bu önemli rollerinden biri de üniversite eğitimi sürecinde kazandıkları çevre okuryazarlığı ile ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerleri profesyonel ve kişisel hayatlarına taşımalarıdır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çevre canlı ya da canlı topluluklarını yaşamları süresince etkileyen, biyotik ve abiyotik (sosyal, kültürel, iklimsel, fiziksel) faktörlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Timur, Yılmaz ve Timur, 2014: 23). Aslında kısaca çevre, yeryüzündeki ilk canlı ile var olan bir ortamdır. Uzun yıllar boyunca çevresi ile uyum içinde yaşayan insan için çevre sorun olmamıştır. Fakat yaşamın iki temel fonksiyonu olan beslenme ve üreme, çevre tarafından tehdit edilmeye başlayınca, çevre sorun olarak ortaya çıkmıştır. Çevre sorunlarının en önemli sebebi 17. yüzyılda başlayan ve 19.

yüzyılda da hızla gelişen sanayi olgusudur. Sanayi olgusu, 20. yüzyılda doğal çevrenin büyük bir hızla değişmesine ve yeni bir sosyal çevrenin doğmasını sebep olmuştur. Sanayileşmenin iki önemli faktörü olan üretim ve teknolojik gelişme bu değişimin başlıca sebebidir. İnsanlar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde doğal çevrenin kirletmesine neden olmaktadır (Yücel ve Morgil, 1998: 84).

Sanayi inkılabı ve hızlı nüfus artışına bağlı olarak hava, su, toprak kirlilikleri, iklim değişikliği, asit yağmurları, kimyasal ve nükleer atıklardaki artışlar, kurşun ve cıva zehirlenmeleri vb. günümüzdeki çevresel sorunlardan bazılarıdır (Koç ve Karatekin, 2013: 142). Dünya üzerinde ve ülkemizde meydana gelen çevre sorunlarının başlıca sebebi olarak bireylerin bilgi edinme ve bilinçlenmesi ile ilgili sorunlar yer almaktadır. Yeterli kadar çevre bilinci ve eğitimi almamış bireyler çevrenin kendilerine emanet olduğunu unutarak çevre sorunlarına neden olmaktadır. Çevre sorunlarına çözüm bulmak için bireylere bu konuda gerekli eğitimin verilmesi gerekmektedir (Şahin, Ünlü ve Ünlü, 2016: 83).

Çevre eğitimi bireylerin çevre ahlakını, çevre bilincini, çevre bilgisini, çevresel tutum ve davranışlarını olumlu yönde değiştirmeyi ve geliştirmeyi amaç edinen bir eğitimidir. Bundan dolayı çevresel tutum ve davranışların değişmesi çevre eğitimin önemli amaçları arasında yer almaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2008: 108). Çevre eğitimi doğayı ve doğal kaynakları korumaya yönelik verilen bir eğitimidir. Çevre eğitimi bilgi vermenin yanı sıra insan davranışını da etkilemektedir. Çevre eğitiminin temel hedefi olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri kazandırmak ve sorunların çözümünde bireylerin aktif katılımını sağlamaktır (Şimşekli, 2004: 84). Çevre eğitimi sayesinde bireyler yöresel, bölgesel, ulusal ve küresel sorunlardan haberdar olur, bu sorunlara duyarlı ve ilgili davranır, bu sorunların çözümünde gönüllü olarak çaba gösterir, çevre ahlâkı ve çevre bilinci düzeyi yüksek bireyler yetişir (Atasoy ve Ertürk, 2008: 106).

Çevre sorunlarının başlıca sebebi çevre ile ilgili yetersiz bilgi, çevreye karşı olumsuz tutum ve davranış olarak bilinmektedir. Bu sebeplere göre çevre eğitiminin en önemli amacı yeterli bilgiye sahip, çevreye karşı olumlu tutum ve davranış sergileyen çevre okuryazarı bireyler yetiştirmektir. Çevre okuryazarı bireyler yetiştirebilmek için bireylerin bilgiyi gerçek yaşam ile ilişkilendirebilmesi, bunun için uygun ortamların oluşturulması ve uygulamalı eğitimin gerçekleştirilmesi gerekir (Kıyıcı, Yiğit ve Darçın, 2014: 17).

Ülkemizde ve dünyada giderek artan çevre sorunları birçok ülkede çevre eğitimi ile ilgili programlarının tekrar gözden geçirilmesine ve bu programların yenilenmesine neden olmuştur. Disiplinler arası bir yapısı olan, ilkokul ve ortaokulda verilen çeşitli derslerin çevre eğitimi sadece bilgi boyutunda vermesi ve çevre eğitimi sonucunda istenilen amaca maalesef ulaşamamaktadır. Çevre eğitimi sonucunda istenilen amaç öğrencilere çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili bilgi, tutum, davranış ve beceri kazandırmaktır (Karatekin, 2011: 2-3). Çevre okuryazarlığı becerisine sahip öğrenciler yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersi çok önemli bir rol üstlenmektedir.

Çevre eğitiminde önemli bir rol üstlenen Sosyal Bilgiler dersinin çevre eğitimi konusunda başarıya ulaşmasında en önemli görev, öğrencilerimize çevre bilgisi, çevre duyarlılığı ve çevre sorunlarının çözümünde öğrencilere bilişsel bir takım beceriler kazandıracak olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine düşmektedir. Öncelikle çevre eğitiminin istenilen amaca ulaşabilmesi için öğrencilere çevre eğitimi verecek olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çevre okuryazarı olması

gerekmektedir. Acaba öğrencilerini çevre okuryazarı yapma amacı olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kendileri ne kadar çevre okuryazarıdır? Bu sorunun cevabını öğrenmek hem Sosyal Bilgiler dersinde çevre eğitiminin ne kadar etkili verilebileceğine hem de okul öncesinden başlayıp yükseköğretime kadar gelen ve yarının öğretmenleri olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bu eğitim basamaklarında ne derece etkili bir çevre eğitimi aldıklarına da ışık tutması açısından önemlidir. (Karatekin, 2011: 2-3).

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarının incelendiği bu araştırmada literatürde yeterli araştırma bulunmamakla beraber yapılan araştırmalar da daha çok nicel araştırma olduğu görülmektedir. Bu araştırma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu araştırmanın Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisini ne kadar etkili verebilecekleri konusunda da genel bir yargıya varılabilmesi açısından da önemli bulgular sağlayacaktır.

Araştırma sonuçlarının Sosyal Bilgiler alanında çalışma yapan akademisyenlere, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ve Sosyal Bilgiler alanına ilgisi olan tüm bireylere faydalı sağlayacağı düşünülmektedir. Konunun yeterince önemli olması, konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılması gerektiğinin düşünülmesi bu araştırmayı önemli kılan bir diğer sebeptir. Bu açıdan bakıldığında, bu araştırmanın alanda bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma sonucunda elde edilecek olan bulguların konu ile ilgili yapılmış olan diğer çalışmalara katkı sunacağı ve kaynak olacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu araştırmada;

- Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşme formunda yöneltilen sorulara yansız, samimi ve doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.
- Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının, araştırmanın amacına hizmet ettiği varsayılmıştır.
- Veri toplama araçları, ile ilgili literatür ve uzman görüşlerinin geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- Araştırma için seçilen çalışma grubunun evreni temsil edeceği varsayılmıştır.
- Alan yazından elde edilen bilgilerin çalışmanın geçerliliği açısından nesnel ve yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmada;

- Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar dönemi ile sınırlıdır.
- Araştırma çalışma grubu Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği 4. sınıfta öğrenim gören 30 öğrenci ile sınırlıdır.
- Araştırma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri ile sınırlıdır.
- Araştırma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına uygulanan görüşme formuyla sınırlıdır.
- Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, veri toplama aracı olarak kullanılan ölçme araçlarının gücü ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi uygulandı. Nitel veri, karmaşık durumları ortaya koymaya yönelik zengin ve bütüncül bir içerik sunar (Miles ve Huberman, 1994/2016). Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji/phenomenology) deseni kullanıldı. “Olgubilim deseni farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamıyla kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69).

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanıldı. “Amaçsal (amaçlı) örnekleme, olası olmayan seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına imkân tanır” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013: 90). Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar dönemi Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören 30 Sosyal Bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanıldı. Görüşme görüşmecinin önceden hazırlanmış olduğu soruları sorduğu ve görüşülen kişinin cevaplar verdiği amaçlı bir söyleşidir (Kuş, 2009: 50). Görüşmenin asıl amacı insanların bakış açılarına ulaşmaktır. Görüşmeler bir insanın zihninden neler geçtiğini ortaya çıkarmak ve insanların hikâyelerini bir araya getirmek için yapılır (Patton, 2000/2014).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanıldı. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, görüşme esnasında keşfedilecek sorular listesini kapsar. Görüşme formu, benzer konulara yönelmek yoluyla farklı insanlardan aynı bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır. Bu teknikte görüşmeci, görüşme esnasında soruların yapısını ve sırasını değiştirebilir ve bazı konuların ayrıntısına girebilir (Avcı, 2008: 160).

Görüşme formunda yer alan soruları hazırlamak için öncelikle alan taraması yapıldı. Bu taramalardan yola çıkılarak daha sonra araştırmacı tarafından uzman görüşleri alınarak görüşme formunda yer alacak sorular listesi oluşturuldu ve uzman değerlendirilmesinin ardından oluşturulan bu liste şekillendirilerek görüşme formu hazır hale getirildi. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarını tespit etmek amacıyla 6 adet açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu hazırlandı. Çalışma grubuna görüşmeye başlamadan önce çalışmada yer alan sorular ile ilgili kısa bilgiler verildi ve görüşmeler yüz yüze yapıldı. Görüşme sürecinde güvenilirliği ve objektifliği sağlamak adına öğretmen adaylarının görüşleri, izin alınarak ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alındı.

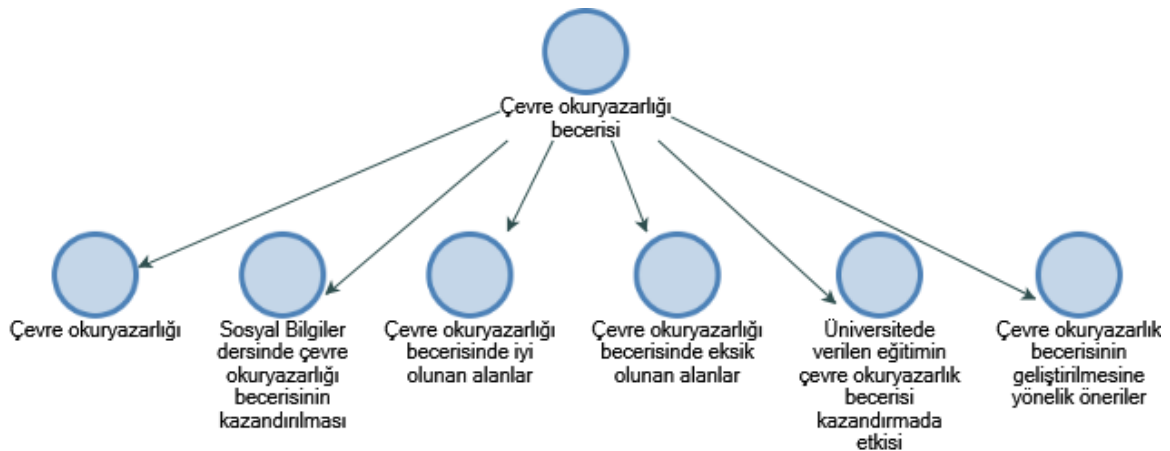
2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanıldı. “İçerik analizi, sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır” (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 22). “İçerik analizi, bir söylemi anlamada ve yorumlamada, öznel etkenlerden kurtulmayı sağlamak amacını taşımaktadır” (Bilgin, 2014: 1).

Araştırma verileri nitel veri analiz programı kullanılarak değerlendirildi. Araştırma verileri analiz edilirken sırayla şu basamaklar takip edildi. Elde edilen veriler görüşme kayıtları hiçbir değişiklik yapılmadan bilgisayar ortamına aktarılarak yazıya çevrildi ve analize uygun hale getirildi. Araştırmanın amacına uygun olacak şekilde görüşmedeki ifadeler kısa ve anlamlı semboller halinde kodlamalar oluşturuldu. Oluşturulan bu kodlamalar katılımcıların ifadeleri ile tekrar karşılaştırılarak kontrol edildi ve uygun olmayan kodlamalar tekrar gözden geçirilerek düzenlendi. Katılımcılara sorulan soruların cevapları ana ve alt kategorilere ayrılarak her soru için katılımcıların görüşleri üzerinden kavramlar belirlendi. Bu şekilde kaç katılımcının aynı kategoriye vurgu yaptığı ortaya konuldu yani kategorilerin daha fazla yoğunlaştığı alanlar gözler önüne serildi. Elde edilen kategoriler ve frekans değerleri daha net ve kapsamlı bir görüntünün sağlanması için modeller halinde sunuldu. Araştırmanın sonuçlarına ilişkin hazırlanan bu modeller değer eğitimi uygulamalarının benzer ve farklı yönlerinin ortaya konmasını sağladı. Ayrıca bu nitel verilerin nicelleştirilmesini ve kategorilerin daha fazla yoğunlaştığı alanların toplu bir şekilde gözler önüne serilmesini sağlar. Katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak oluşturulan bu kategoriler desteklendi.

3. BULGULAR ve YORUM

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algılarını belirlemek amacıyla öğretmen adaylarına çevre okuryazarlığı ile ilgili bir takım sorular sorularak bu beceriye yönelik algıları değerlendirilmiştir. Araştırmanın problemi, “*Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algıları*” olarak belirlenmiştir. Bu probleme yönelik altı alt problem bulunmaktadır. Araştırmanın problemine ilişkin bulgular alt problemler doğrultusunda modeller halinde verilmiştir. Buna yönelik model aşağıda yer almaktadır.

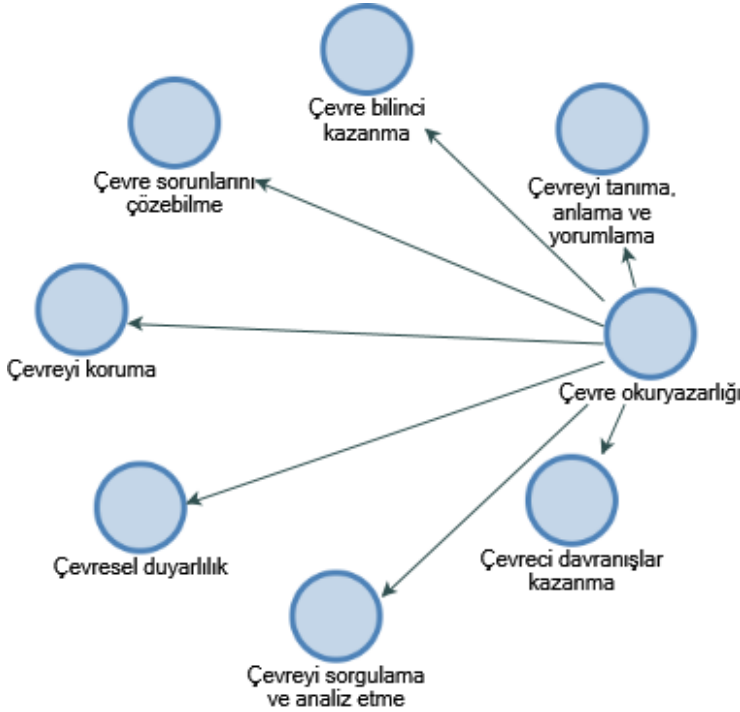

Şekil 1. Çevre Okuryazarlığı Becerisine İlişin Model

“Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığına yönelik algıları” olarak belirlenen araştırmanın temel probleminin altı alt problemi bulunmaktadır. Bu alt problemler; “çevre okuryazarlığı”, “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisinin kazandırılması”, “çevre okuryazarlığı becerisinde iyi olunan alanlar”, “çevre okuryazarlığı becerisinde eksik olunan alanlar”, “üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkisi” ve “çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik öneriler” olarak belirlenmiştir. Bu alt problemler de kendi içlerinde alt kategorilere ayrılmaktadırlar:

3.1. Çevre Okuryazarlığına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Öğretmen adaylarının “Çevre okuryazarlığı becerisine yönelik algılarınız nelerdir?” sorusuna yönelik algıları doğrultusunda alt kategoriler ve frekans değerleri belirlenmiştir. Bu kategorilere ilişkin model aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2. Çevre Okuryazarlığına İlişkin Model

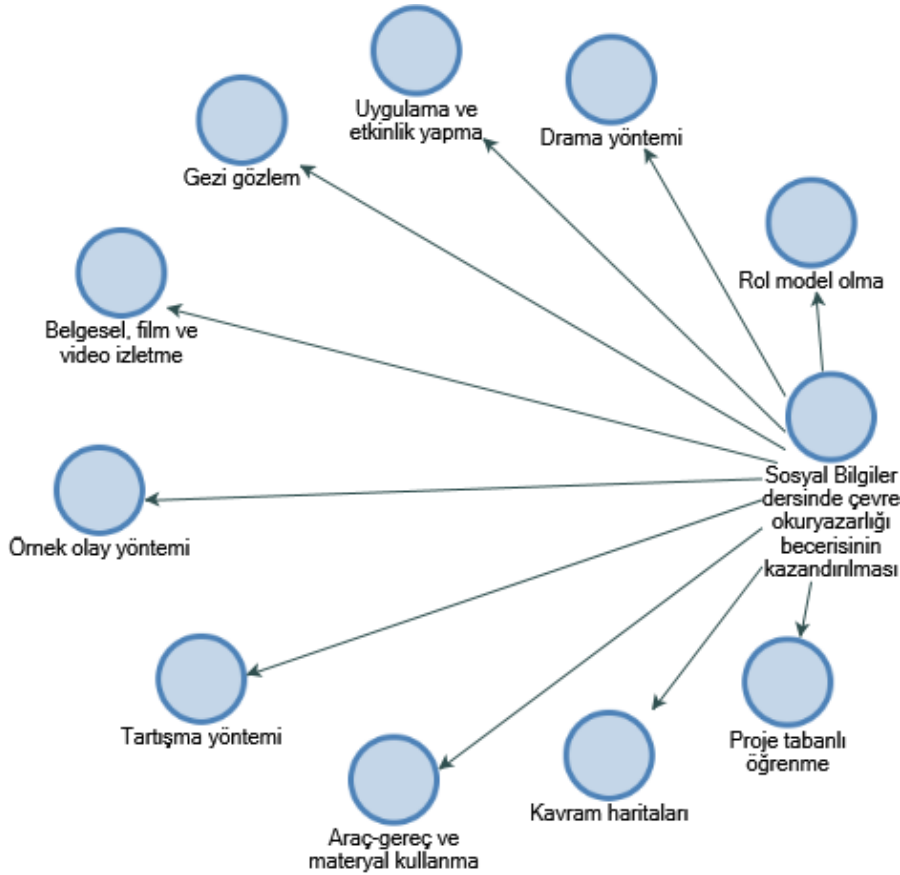
Araştırmanın verilerinden elde edilen bulgular aracılığıyla öğretmen adaylarının en fazla on iki yükleme ile çevre okuryazarlığını “çevreyi tanıma, anlama ve yorumlama” olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığını sırayla on yükleme ile “çevre bilinci kazanma”, sekiz yükleme ile “çevre sorunlarını çözebilme”, yedi yükleme ile “çevreyi koruma”, altı yükleme ile “çevresel duyarlılık” ve “çevreyi sorgulama ve analiz etme” ve en az beş yükleme ile “çevreci davranışlar kazanma” olarak belirttikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu şekilde düşünen öğretmen adaylarının görüşleri aşağıdaki gibidir;

1. Ö.A. “Bu beceri ile insan çevre bilinci kazanarak çevreden bağımsız davranmayacak, çevreye ve çevresel problemlere karşı duyarlı olacak yani bu problemleri çözecek ve çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.” **4. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı insanların çevreye nasıl davranması gerektiğini öğreten bir beceri olduğunu düşünüyorum.” **9. Ö.A.** “Çevre eğitimi insanların çevre sorunlarını kavrayarak bu sorunlara çözüm üretip çevrenin korunması

ve iyileştirilmesi sağlar.” **11. Ö.A.** “Çevre sorunlarının başkahramanı insanlardır, tabi ki bu sorunlara çözüp üretilen çevreyi koruyanlarda insanlardır. İnsanları çevre konusunda bilinçlendiren çevre okuryazarlığı becerisidir.” **17. Ö.A.** “Bu beceri bize çevre konusunda bilmediklerimizi öğreterek, bizim çevre konusunda daha duyarlı insanlar olmamızı sağlar.” **20.Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı insanların neden olduğu sorunları ortaya çıkarmaya ve bu sorunlara cevap aramaya ve bulmaya yardımcı olur.” **21. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı becerisi insanın içinde yaşadığı çevreyi tanıması, anlaması ve o çevreyle bir bağ kurmasıdır.” **29. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı bireyin çevreyi tanımasını, çevresel sistemleri anlamayıp yorumlamasını sağladığını düşünüyorum.” **30. Ö.A.** “Bence çevre okuryazarlığı yaşadığımız dünyayı sorgulama ve analiz etmeyi sağlayan bir beceridir.”

3.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevre Okuryazarlığının Kazandırılmasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Öğretmen adaylarının “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisi nasıl kazandırabilir?” sorusuna ilişkin veriler değerlendirildiğinde farklı alt kategoriler olduğu belirlenmiştir. Bu kategorilere ilişkin model ve frekans değerleri aşağıda yer almaktadır.

Şekil 3. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevre Okuryazarlığının Kazandırılmasına İlişkin Model

Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığının kazandırılmasına ilişkin model incelendiğinde öğretmen adaylarının en fazla on beş yükleme ile “rol model olma” olarak ifade ettikleri görülmüştür. Daha sonra on dört yükleme ile “drama yöntemi” kullandıkları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ayrıca on bir yükleme ile “uygulama ve etkinlik yapma” ve “gezi gözlem”, altı yükleme

ile “belgesel, film ve video izleme” ve “örnek olay yöntemi”, beş yükleme ile “tartışma yöntemi”, dört yükleme ile “araç-gereç ve materyal kullanma”, üç yükleme ile “kavram haritaları” ve iki yükleme ile “proje tabanlı öğrenme”, şeklinde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna yönelik öğretmen adaylarının görüşleri aşağıda yer almaktadır;

1. Ö.A. “Çevre sorunları ve onlarla baş edebilme yolları ile ilgili kısa film, belgesel vb. görseller seyrettirilerek de öğrenci de bu becerinin yer etmesi sağlanabilir.” **2. Ö.A.** “Sosyal Bilgiler dersinde çevre sorunları sonucunda nelerin olabileceği konusunda videolar izlettirim ve öğrencinin bu beceriyi somutlaştırarak öğrenmesini sağladım.” **6. Ö.A.** “Öğretmenler, öğrencilerin hayatlarının tam ortasında yer alır. Öğrenciler öğretmenlerden birçok şey öğrenir. Öğretmenlerin, öğrencilerine olumlu ya da olumsuz örnek oldukları da bir gerçektir. Bu sayede öğretmenler öğrencilere okulda rol model olarak bu beceriyi daha iyi kazandırabilir. Böylece çevreye dost, bilinçli ve duyarlı öğrenciler yetiştirebilir.” **16. Ö.A.** “Gezi gözlemler öğrencilerde çevre farkındalığı oluşturarak çevre bilinci kazanılmasına yardımcı olabilir.” **19. Ö.A.** “Öğrencilere çevre bilinci ve duyarlılığı kazandırmak gerekir. Bu bilinci ve duyarlılığı öğrencilere kazandırmak için doğa gezileri yapılabilir.” **20. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı farklı araç-gereç ve materyal kullanarak öğrencilere kazandırabilir. Bu araç ve gereçler öğrenme ortamını ve sürecini olumlu etkiler. Ayrıca öğrencilerin ilgisini çeker, öğrenmelerini kolaylaştırır ve motivasyonlarını artırır.” **21. Ö.A.** “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisi tartışma yöntemi ile öğrencilere kazandırabilir. Bu yöntem çevre sorunları ile ilgili öğrencileri düşünmeye yöneltir ve anlaşılmayan noktaların anlaşılmasını sağlar.” **23. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığının amacına ulaşmasına örnek olay yöntemi yardım eder. Örnek olay yöntemi, hayatımızdaki çevre sorunlarının sınıfta incelenerek çözümlenmesini ve benzer olaylar karşısında da öğrencilerin çözüm yolları bulmalarını sağlar.” **25. Ö.A.** “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlık becerisi proje tabanlı öğrenme ile kazandırılabilir. Proje tabanlı öğrenme ile öğrenci araştırma sürecinin içerisine girer gerçek sorular, projeler ve projelerle ilgili çeşitli görevlerle öğrenme ortamına aktif olarak katılır.” **27. Ö.A.** “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisi öğrencilerle birlikte farklı etkinlik ve aktiviteler yapılarak kazandırılabilir. Bu etkinlikler öğrencilerin çevre konuları hakkında bilgi edinmesini ve çevreye yönelik duyarlılıkların artmasını sağlar.” **28. Ö.A.** “Öğrencileri daha çevre okuryazar bireyler haline getirebilmek için uygulama ve etkinlikler yaptırım.” **29. Ö.A.** “Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlık becerisi birçok yöntem ve tekniğin kullanılması ile kazandırılabilir. Örneğin bir drama çalışmasıyla öğrencinin çevreye duyarlılığı artırılabilir.” **30. Ö.A.** “Bence kavram haritaları çevre konularının daha iyi anlaşılması sağlar. Çünkü öğrenciler çevre ile ilgili kavramları düşünür ve bu kavramları ilişkilendirir. Bu yüzden derste sıkça kullanılmalıdır.”

3.3. Çevre Okuryazarlığı Becerisinde İyi Olunan Alanlara İlişkin Elde Edilen Bulgular

Öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerde “Çevre okuryazarlığı becerisinde iyi olduğunuz alanlar var mı, varsa nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda farklı alt kategorilerin olduğu görülmektedir. Bu kategorilere yönelik model ve frekans değerleri aşağıda yer almaktadır.

Şekil 4. Çevre Okuryazarlığı Becerisinde İyi Olunan Alanlara İlişkin Model

Çevre okuryazarlığı becerisinde iyi olunan alanlara yönelik verilen cevaplar doğrultusunda öğretmen adaylarının, en fazla on bir yükleme ile “bilinçli olma”, on yükleme ile “bilgi sahibi olma”, dokuz yükleme ile “sorumluluk sahibi olma”, sekiz yükleme ile “saygılı olma”, yedi yükleme ile “duyarlı olma” ve en az dört yükleme ile “farkındalık sahibi olma” şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Buna yönelik öğretmen adaylarının görüşleri aşağıda yer almaktadır;

1.Ö.A. “Aslında doğayı ve doğada vakit geçirmeyi seviyorum yeteri kadar olmasa da doğayı, içinde bulunduğum çevreyi korumaya çalışıyorum. Çevreye zarar verenleri elimden geldiğince uyarıyorum.” **3. Ö.A.** “Davranışlarımızın çevre üzerindeki etkisinin ve çevrenin hayatın devamı için önemli olduğunun farkındayım.” **5. Ö.A.** “Ülkemizde ve dünyada meydana gelen çevre sorunlarına nasıl çözüm bulunacağı konusunda çok ilgili ve duyarlı biriyim.” **10. Ö.A.** “Çevre sorunlarının farkında olan bu sorunların nedenlerini, sonuçlarını bilen, çözüm önerileri getirebilen, çevreye saygılı bir birey olduğumu düşünüyorum.” **15. Ö.A.** “Çevre bilincine sahip olduğumu düşünüyorum. Çünkü enerji ve suyu dikkatli kullanıyorum ve ayrıca plastik ve benzeri ürünleri kullanmaktan kaçınıyorum.” **22. Ö.A.** “Çok bilinçli biriyim. Aşırı tüketimden kaçınıyorum ve doğal malzemelerden yapılmış ürünleri tercih ediyorum. Çevre bilinci başkalarına da aşılamaya çalışıyorum.” **28. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı hakkında bilgi sahibi ve çevreye karşı çok duyarlı bir insanım.”

3.4. Çevre Okuryazarlığı Becerisinde Eksik Olunan Alanlara İlişkin Elde Edilen Bulgular

Öğretmen adaylarının “Çevre okuryazarlığı becerisinde eksiklikleriniz var mı, varsa nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda bazı eksikliklerin olduğu belirlenmiş ve bu eksikliklere yönelik alt kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler ile ilişkili model ve frekans değerleri aşağıda yer almaktadır.

Şekil 5. Çevre Okuryazarlığı Becerisinde Eksik Olunan Alanlar İlişkin Model

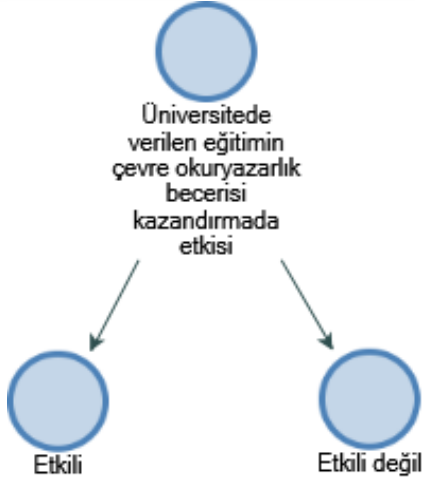
Çevre okuryazarlığı becerisinde eksik olunan alanlara ilişkin model incelendiğinde öğretmen adaylarının en fazla altı yüklemle ile “çevre sorunları ile ilgilenememe”, beş yüklemle ile “bilgi eksikliği” ve dört yüklemle ile “bilinçsiz davranma” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu şekilde düşünen öğretmen adaylarının görüşleri aşağıdaki gibidir;

1. Ö.A. “Çevresel okuryazarlıkta çevreyi tanımak ve anlamak yeterli olmamaktadır; çünkü çevreyi anlayıp çevresel sorunları görmezden gelerek bu beceriyi kazanmış olmuyoruz. Her şeye insanın gücü yetmeyebilir fakat insanın elinden geldiğince doğaya ayak uydurması ve kaynakların sınırlılığının farkına varması gerekmektedir. Bu sebeple bir öğretmen adayı olarak çevre bilincine sahip olmalıyım ki bunu öğrenciye aktarabileyim. Fakat çevresel okuryazarlık konusunda geri planda kalıyorum mesela çevre ile ilgili aktivitelere katılamıyorum aslında daha fazla çevre sorunları ile ilgilenmeli ve bu konu ile ilgili kurum ve kuruluşlara destek olmalıyım.”

14. Ö.A. “Çevresel sorunlara karşı duyarlı biri olmadığımı düşünüyorum.” **24. Ö.A.** “Çevre okuryazarlığı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığımı düşünüyorum.” **25. Ö.A.** “Çevre konusunda az çok teorik bilgiye sahibim ama bu bilgileri uygulama konusunda maalesef yetersizim yani hayatımda uygulayamıyorum ve bilinçsizce davranabiliyorum”. **26. Ö.A.** “Ülkemizde ve dünyada meydana gelen bazı çevre sorunları ile ilgilenmeyip bilinçsizce davranabiliyorum”.

3.5. Üniversitede Verilen Eğitimin Çevre Okuryazarlık Becerisi Kazandırmada Etkisine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde “Üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkisi nedir?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda farklı iki alt kategorinin olduğu görülmektedir. Bu önerilerin yer aldığı model ve frekans değerleri aşağıda verilmiştir.

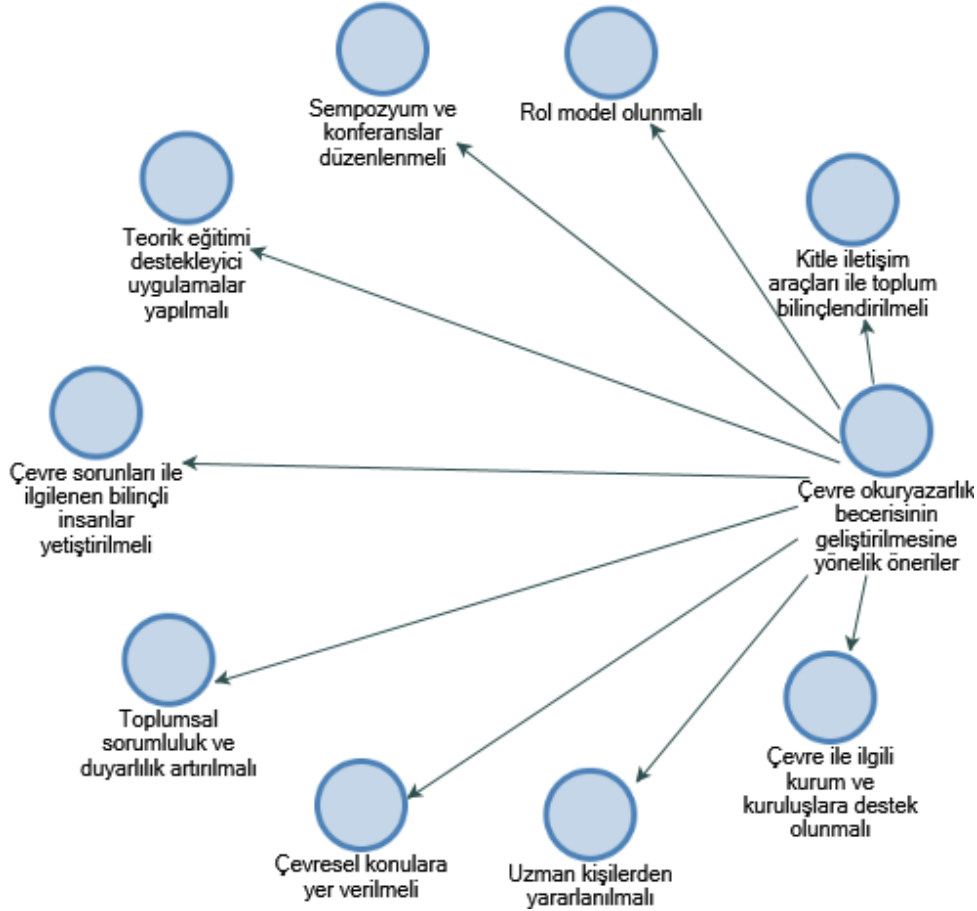
Şekil 6. Üniversitede Verilen Eğitimin Çevre Okuryazarlık Becerisi Kazandırmada Etkisine İlişkin Model

Üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkisine ilişkin model incelendiğine öğretmen adaylarının en fazla yirmi bir yükleme ile “etkili” ve dokuz yükleme ile “etkili değil” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Buna yönelik öğretmen adaylarının görüşleri aşağıda yer almaktadır;

- 1. Ö.A.** “Üniversitede çevresel aktiviteler az çok yapılıyor bu gibi aktivitelerin sıklığı öğretmen adayında çevreye karşı merak uyandırıp ilgiyi artırır. Özellikle coğrafya derslerinde çevre ve çevresel sorunlara yeterince değinilmektedir.” **3. Ö.A.** “Üniversitede verilen eğitim çevre ile ilgili bilmediklerimi öğrenmemi sağlayarak, çevre ile ilgili daha bilinçli ve duyarlı bir birey olmama yardımcı oldu.” **8. Ö.A.** “Oldukça etkili oldu. Çünkü üniversitede verilen eğitimin meslek hayatımda öğrencilerime çevre okuryazarlığı kazandırmada bana çok yardımcı olacağını düşünüyorum.” **10. Ö.A.** “Sosyal proje geliştirme derslerinde yapılan çalışmalar çevre okuryazarlık becerisini kazandırmada etkili olduğunu düşünüyorum.” **14. Ö.A.** “Üniversitede verilen eğitimin çevreye daha duyarlı bakmama katkı sağladığını düşünüyorum.” **17. Ö.A.** “Bilinçli bir birey yetiştirmeyi amaçlayan üniversitelerin çevre okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında büyük etkisi vardır.” **18. Ö.A.** “Üniversitedeki eğitimin pek etkili olduğunu düşünmüyorum. Çünkü üniversitede teorik bilginin dışına çok çıkılmadığını ve yapılan uygulamaların ise yetersiz olduğunu düşünüyorum.” **23. Ö.A.** “Üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkili olmadığını düşünüyorum. Çünkü burada verilen eğitim sadece teorikte kalıyor, pratiğe dökülmediği için unutulup gidiyor.” **26. Ö.A.** “Üniversitede verilen eğitim yeterli değil. Bu konuda daha geniş çaplı bir eğitim verilmeli ve özellikle insanların yaşadığı çevreye duyarlı olabilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.”

3.6. Çevre Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Önerilere İlişkin Elde Edilen Bulgular

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde “Çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik önerileriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda öğretmen adaylarının bir takım önerilerde buldukları belirlenmiştir. Bu önerilerin yer aldığı model ve frekans değerleri aşağıda verilmiştir.

Şekil 7. Çevre Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Önerilere İlişkin Model

Çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik önerilere ilişkin model incelendiğine öğretmen adaylarının en fazla on beş yükleme ile “kitle iletişim araçları ile toplum bilinçlendirilmeli” önerisinde buldukları tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının on iki yükleme ile “rol model olunmalı”, on yükleme ile “sempozyum ve konferanslar düzenlenmeli”, dokuz yükleme ile “teorik eğitimi destekleyici uygulamalar yapılmalı” ve “çevre sorunları ile ilgilenen bilinçli insanlar yetiştirilmeli”, sekiz yükleme ile “toplumsal sorumluluk ve duyarlılık artırılmalı”, beş yükleme ile “çevresel konulara yer verilmeli”, dört yükleme ile “uzman kişilerden yararlanılmalı” ve “çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlara destek olunmalı” gibi önerilerde buldukları görülmektedir. Buna yönelik öğretmen adaylarının görüşleri aşağıda yer almaktadır;

1.Ö.A. “Çevresel okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde daha fazla çevre sorunları ile ilgilenilmeli çevresel aktivitelere katılmalı, kamu spotları yeterince var fakat daha dikkat çekici hale getirilmeli, illerde çevreyi koruma ile ilgili projeler vs. yapılarak insanların çevreye dikkati çekilmeli ve bu konu ile ilgili kurum ve kuruluşlara destek olunmalıdır.” **9. Ö.A.** “Üniversitelerde çevresel konulara daha çok yer verilmelidir. Çünkü bilinçli bir birey yetiştirmeyi amaçlayan üniversitelerin çevre okuryazarlığı becerisini kazandırabilmesi için çevresel konulara daha çok yer vermesi gerekir.” **11. Ö.A.** “Bence çevre okuryazarlığı konusunda uzman kişilerden yararlanılmalıdır. Çünkü bu konuda daha uzman kişilerden yardım almak çok faydalı olacağını düşünüyorum” **13. Ö.A.** “Toplumsal sorumluluk ve duyarlılık arttırılmaya çalışılmalıdır. Çünkü

toplumun bu konuda duyarlı olması gerekir.” 22. Ö.A. “Günümüz dünya şartlarında çevre sorunları ile ilgilenen bilinçli insanlar yetiştirilmesi gerekir.” 25. Ö.A. “İnsanların bilgilendirilebilmesi için kitle iletişim araçları ile toplumun bilinçlendirilmesi gerekir. Bu sayede çok geniş kitlelere ulaşılabilir ve bu kitleler bilgilendirilebilir.” 29. Ö.A. “Bence sempozyum ve konferanslar düzenlenmelidir. Bu sayede insanlara çevre bilinci aşılayarak bilinçli bir nesil yetiştirebilir.”

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın bulgularından elde edilen bilgiler doğrultusunda öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığını daha çok çevreyi tanıma, anlama ve yorumlama olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Öğretmen adayların ayrıca bu okuryazarlığı çevre bilinci kazanma, çevre sorunlarını çözebilme, çevreyi koruma, çevresel duyarlılık, çevreyi sorgulama ve analiz etme ve çevreci davranışlar kazanma olarak belirtmişlerdir. Kıyıcı, Yiğit ve Darçın (2014) çalışmasında doğa eğitimin öğretmen adaylarına çevre okuryazarlığı ile ilgili olarak çevre hakkında farkındalık sağladığı, çevre bilincini geliştirdiği ve teorik bilgilerin uygulandığı davranışa dönüştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Özmen ve Özdemir (2016) çalışmasında fen ve teknoloji öğretmen adayları çevre eğitimini toplumu çevre hakkında bilinçlendiren, duyarlılığı arttıran, çevre sorunlarına çözüm üreten ve nasıl davranmamız gerektiğini öğreten bir eğitim olarak ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinde çevre okuryazarlığı becerisinin kazandırılması konusunda öğretmen adaylarının görüşleri araştırıldığında adayların daha çok rol model olacakları ve drama yöntemini kullanacakları yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adayları farklı etkinlikler yaptıracakları, gezilere gidecekleri, belgesel, film ve video izletecekleri ve örnek olay yöntemi kullanacakları belirlenmiştir. Benzer şekilde Özmen ve Özdemir (2016) çalışmasında öğretmen adayları öğrencilere çevre eğitimi kazandırmada kullanılabilecek etkinlikleri doğa gezisi, belgesel, film ve animasyon izletme, uygulamalı etkinlikler yaptırma ve drama yöntemini kullanma olarak ifade etmişlerdir.

Öğretmen adayları çevre okuryazarlığı becerisinde bilinçli, bilgi sahibi, sorumluluk sahibi, saygılı, duyarlı ve farkındalık sahibi olma konusunda kendilerinin iyi olduğuna inandıkları görülmektedir.

Çevre okuryazarlığı becerisinde eksik olunan alanlara ilişkin bulgular değerlendirildiğinde öğretmen adaylarının bazıları çevre sorunları ile ilgilenemediklerini, bu konuda bilgi eksiklikleri olduklarını ve bilinçsiz davrandıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir.

Öğretmen adayları birçoğu üniversitede verilen eğitimin çevre okuryazarlık becerisi kazandırmada etkili olduğunu ifade ederken bazıları ise etkili olmadığını ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özmen ve Özdemir (2016) çalışmasında öğretmen adayları üniversite hayatında almış oldukları çevre eğitiminin çevreye yönelik tutumları değiştirmede bazı öğretmen adayları etkili olduğunu, bazı öğretmen adayları biraz etkili olduğunu ve bazı öğretmen adayları ise etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik kitle iletişim araçları ile toplum bilinçlendirilmeli, sempozyum ve konferanslar düzenlenmeli, teorik eğitimi destekleyici uygulamalar yapılmalı, çevre sorunları ile ilgilenen bilinçli insanlar yetiştirilmeli,

toplumsal sorumluluk ve duyarlılık artırılmalı ve çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlara destek olunmalı şeklinde önerilerde buldukları belirlenmiştir.

Literatür incelendiğinde çevre okuryazarlığına ilişkin çok fazla nitel araştırma bulunmamakla beraber yapılan araştırmaların daha çok nicel araştırma olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar genellikle çevre okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve çevre okuryazarlığın farklı değişkenler açısından incelenmesi için yapılmıştır. Literatür incelendiğinde Kışoğlu, M. (2009); Şerenli, E. (2010); Altınöz, N. (2010); Gürbüz, H., Kışoğlu, M., Alaş, A. ve Sülün, A. (2010); Karatekin, K. (2011); Timur, S. ve Yılmaz, M. (2011); Timur, S. (2011); Bilim, İ. (2012); Ergin, S. (2013); Kocalar, A. O. ve Balcı, A. (2013); Artun, H., Uzunöz, A., ve Akbaş, Y. (2013); Koç, H., ve Karatekin, K. (2013); Özgürler, S. (2014); Şahin, S., Ünlü, E., ve Ünlü, S. (2016); Ünlü, E. (2016); tarafından yapılan araştırmalar görülmektedir.

Araştırma sonuçları doğrultusunda şu öneriler yapılabilir.

1. Öğretmen adayları çevreye duyarlı, çevre bilincine sahip ve çevre okuryazarı bireyler olarak yetişmesi için öğretim programlarında çevresel konulara daha fazla yer verilmelidir.
2. Yaşanılabilir bir çevre oluşturmak ve çevre okuryazarı bireyler yetiştirmek için, çevre eğitimine okul öncesinden başlayarak ilkökul, ortaokul ve yükseköğretim kademelerinde daha fazla önem verilmelidir.
3. Öğrencilerin çevreye karşı olan duyarlılığını arttırabilmek, öğrencilere doğal güzellikleri görme fırsatı vermek ve çevrenin değerini daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olmak için doğal alanlara geziler düzenlenebilir.
4. Çevre okuryazarlığının sağlanabilmesi için topyekûn bir çalışma yapılması gerekir bunun için çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlara destek olunmalıdır.
5. Çevre eğitiminin ve okuryazarlığının yaygınlaştırılmasına her zaman önem verilmeli ve kitle iletişim araçları ile toplum bilinçlendirilmelidir.
6. Çevreye yönelik daha olumlu eğilimler geliştirmek için çevre ile ilgili teorik eğitimi destekleyici uygulamalar yapılabilir.
7. Çevre okuryazarlığı becerisi konusunda bilgilendirme amaçlı sempozyum ve konferanslar düzenlenebilir.
8. Öğrencilere çevre ve çevre sorunlarına yönelik olumlu tutum kazandırmak için rol model olunmalıdır.
9. Çevre okuryazarlığının toplumun her kesimine yayılması için çevre eğitimi alanında uzman kişilerden yararlanılmalıdır.
10. Çevre eğitimi ve okuryazarlığının okulda ve okul dışında öğrencilerin yaşamlarına yansıtılabilmeleri için farklı uygulama ve etkinlikler yapılabilir.
11. Çevreye duyarlı, çevre eğitiminin gerekliliğine inanan ve çevre sorunları ile ilgilenen bilinçli insanlar yetiştirilmelidir.
12. Çevrenin korunması, çevre sorunlarına karşı çözüm üretebilmek ve bireylerin çevreye yönelik olumlu davranışlar göstermeleri için toplumsal sorumluluk ve duyarlılık artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altınbilek, M. S. ve Sanalan, V. A. (2005). Coğrafya okuryazarlığı I: Genel bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10 (13), 341-357.
- Altınöz, N. (2010). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Artun, H., Uzunöz, A., ve Akbaş, Y. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (11), 1-14.
- Atasoy, E. ve Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 105-122.
- Avcı, M. (2008). *Bilimsel araştırmalarda veri toplama*. Orhan Kılıç ve Mustafa Cinoğlu (Ed.), Bilimsel araştırma yöntemleri (s. 145-170) içinde. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Benzer, E. ve Şahin, F. (2012). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığının proje tabanlı öğrenme süresince örnek olaylarla değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (35), 55-83.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilim, İ. (2012). *Sürdürülebilir çevre açısından eğitim fakültesi öğrencilerinin çevre okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Budak, B. (2008). *İlköğretim kurumlarında çevre eğitiminin yeri ve uygulama çalışmaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cansaran, A. ve Yıldırım, C. (2014). *Çevre bilimi ile ilgili başlıca terimler ve kavramlar*. Orcun Bozkurt (Ed.), Çevre eğitimi (s. 1-20) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ergin, S. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erol, G. H. (2005). *Sınıf öğretmenliği ikinci sınıf öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (28), 91-100.
- Genç, M. ve Genç, T. (2013). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(1), 9-19.
- Gülây, H. ve Öznacar, M. D. (2010). *Okul öncesi dönem çocukları için çevre eğitimi etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gürbüz, H., Kışoğlu, M., Alaş, A. ve Sülün, A. (2010). Biyoloji öğretmeni adaylarının çevre okuryazarlıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-14.

- Kahyaoglu, M. ve Özgen, N. (2012). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5 (2), 171-185.
- Karatekin, K. (2011). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karatekin, K. (2011). *Sosyal bilgilerde çevre eğitimi*. Refik Turan, Ali Murat Sünbül ve Hakan Akdağ (Ed.), Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II. (s. 270-287) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Karatekin, K. ve Aksoy, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 7 (1), 1423-1438.
- Kınacı, B. (2011). *Çevre sorunları ve turizm*. Bahar Kınacı, Nalan Albuz Pehlivan ve Güneş Seyhan (Ed.), Turizm ve çevre (Çevre koruma) (s. 21-46) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Kışoğlu, M. (2009). *Öğrenci merkezli öğretimin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı düzeyine etkisinin araştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kıyıcı, F. B., Yiğit, E. A. ve Darçın, E. S. (2014). Doğa eğitimi ile öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerindeki değişimin ve görüşlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 17-27.
- Kocalar, A. O. ve Balcı, A. (2013). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeyleri. *International Journal Of Social Science Research*, 2 (1), 15-49.
- Koç, H. ve Karatekin, K. (2013). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (28), 139-174.
- Kuş, E. (2009). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (2016). *Nitel veri analizi* (Çev. S. Akbaba Altun ve A.Ersoy). Ankara. (Eserin aslının yayın tarihi 1994).
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004). İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4. 5 sınıflar) öğretim programı. (Eğitim amacıyla hazırlanan taslak baskı). Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.
- Özdemir, S. M. (2014). *Sosyal bilgiler öğretimi programı ve değerlendirilmesi*, Mustafa Safran (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi. (s. 18-49) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Özgürler, S. (2014). *Öğretmen Adaylarının Çevre Okuryazarlık Düzeyleri ile Ekolojik Ayak İzlerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya.
- Özmen, H. ve Özdemir, S. (2016). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının çevre eğitimine yönelik düşüncelerinin tespiti. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (4), 1691-1712.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. M.Bütün ve S.B.Demir). Ankara. (Eserin aslının yayın tarihi 2000).
- Şahin, S. H., Ünlü, E. ve Ünlü, S. (2016). Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Education Sciences*, 11 (2), 82-95.

- Şenyuva, E. ve Bodur, G. (2016). Üniversite öğrencilerinin nükleer santrallere ilişkin görüşleri ile çevre okuryazarlık düzeyleri ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 19-37.
- Şerenli, E. (2010). *Geleceğin çevre eğitimcilerinin çevre okuryazarlık bileşenlerine sahip olma düzeylerinin belirlenmesi (Muğla Üniversitesi örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 83-92.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Timur, B., Yılmaz, Ş. ve Timur, S. (2014). Çevre okuryazarlığı ile ilgili 1992-2012 yılları arasında yayımlanan çalışmalarda genel yönelimlerin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 22-41.
- Timur, S. (2011). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Timur, S. ve Yılmaz, M. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 303-320.
- Uzun, N. ve Sağlam, N. (2007). Orta öğretimde çevre eğitimi ve öğretmenlerin çevre eğitimi programları hakkındaki görüşleri. *Eurasian Journal Of Educational Research*, 26, 176-187.
- Ünlü, E. (2016). *Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık farkındalık düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, A. S. ve Morgil, F. İ. (1998). Yükseköğretimde çevre olgusunun araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 84-91.

SPOR YAPMANIN MUTLULUĞA ETKİSİ

Sevilay USLU DİVANOĞLU³⁰⁶
Tuba USLU³⁰⁷

ÖZET

Mutluluk, psikolojide ele alınan önemli konulardan biridir. Mutluluğun ne olduğunun yanında nasıl artırıldığı sorusunun da yanıtlanması önemlidir. Bireyler dış çevrenin yaratmış olduğu olumsuz etkileri azaltabilmek, iş ve sosyal yaşantı içerisindeki azalan mental enerjiyi geri kazanabilmek ve bunun yanı sıra kendini mutlu ve sağlıklı hissedebilmek amacıyla, boş zamanlarında spor vb. birçok etkinlik içerisinde yer alabilmektedirler. Spor yapmanın bu etkinlikler içinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı spor yapan kişilerde hissedilen duygular içerisinde yer alan mutluluğun yerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan analizler sonucunda; cinsiyet, haftalık spor yapma süresi ve spor merkezine üyelik durumu ile spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ancak, yaş ile spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Spor, Egzersiz, Fiziksel Aktivite

1.Giriş

Mutluluk insan yaşamında önemli bir faktördür. Mutlu bir insan, kendisi ve diğerleri hakkında her zaman iyi hisseden, hayal kırıklıkları ve zayıf yönleriyle etkili bir şekilde başa çıkabilen, öğrenmeyi asla unutmayan, kendisiyle ve başkalarıyla her zaman dürüst olan kişidir (Pirooz,2003;Joubori vd,2011:1-10).

Mutluluk psikologların dikkatini sosyologlardan daha fazla çekmektedir. Ayrıca, mutluluk araştırmaları son yıllarda özellikle psikoloji ve ekonomi alanlarında artmaya başlamıştır. Bu artan araştırmalara rağmen, spora ve egzersize katılım ile mutluluk arasındaki ilişkiye çok az dikkat edilmiştir. İnsanları spora ve egzersize teşvik etmek, insanların sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürmelerine yardımcı olabilir(Um,2004:284-286; Setkovic ve Mazor,2006:142-148).

Daha önce yapılan bazı araştırmalar egzersiz ve sporun yaşam kalitesini artırdığı ve mutluluğun bir nedeni olduğunu göstermektedir. Amerikalı ve İtalyan gençler üzerinde yapılan çalışmalarda, spor ve oyuna giren gençlerin daha mutlu olma eğiliminde oldukları görülmüştür(

³⁰⁶ Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE

³⁰⁷ Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Eskişehir MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Eskişehir/Aksaray

Csikzentmihalyi ve Wond,1991:193-212). Başka bir araştırmada da, sporun zihinsel sağlığı iyileştirdiği ve mutluluğu arttırdığı görölmüştür (Cooper,1990; Benton ve Thirlaw,1977:46-51).

Dolan, Peasgood ve White (2008), egzersizin mutluluk üzerindeki etkisini gelecekteki araştırmalar için önemli bir alan olarak tanımlamışlardır (Dolan vd, 2008:94-122).

Gladys, Norris, Nelson ve Block(2009), spor ve egzersize katılımın kişinin fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığını iyileştirmenin etkili bir yolu olduğunu göstermişlerdir (Gladys vd,2009:475-483). Kişilerin, yaşadıkları ortamlardaki olumsuzlukları en aza indirmek, sağlıklarını korumak veya daha sağlıklı olabilmek için, bunun akabinde mutluluğu arttırıcı bazı etkinliklerde bulunmak ve bu etkinlikler neticesinde mental enerjiyi yeniden kazanmak istemektedirler. Bu enerjiyi kazanmak ve serbest zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmenin yollarından biri ise spordur.

2.Mutluluk ve Spor

Kişinin hayatından zevk alması ve kendini çok iyi hissetmesi mutluluk olarak tanımlanmaktadır (Layard, 2005). Pozitif psikoloji literatüründe de genellikle öznel iyi olma (subjective well-being) deyimini, mutluluk olarak ifade edilmektedir (Diener, 2000:35)

Mutluluk; bireyin hayatından zevk alması ve mükemmel hissetmesi olarak tanımlanmaktadır (Layard, 2005). Mutluluk, yaşamın bilişsel ve duyuşsal bir değerlendirmesidir. Bu nedenle birey, neşe, gurur, güven, sık sık heyecanlanma ve sık sık öfke, korku, kaygı gibi olumsuz duyguları hissetme, yaşamın çeşitli alanlarında (aile, iş, kariyer vb.) yüksek memnuniyet elde etmenin, onların mutlu olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilir (Diener,1984:542-575). Mutluluk insan yaşamında önemli bir kavramdır ve araştırmacıların dikkatini yıllardır çekmektedir. Herkesin mutluluğu araması ve bulması gerekmektedir.

Sundriyal ve Kumar(2014)'e göre mutluluk; “Memnuniyetten yoğun neşeeye kadar değişen olumlu ya da hoş duygularla karakterize zihinsel ya da duygusal bir durum” olarak ifade edilmektedir(Sundriyal ve Kumar, 2014:19-27).

Spor esnasında mutluluk adı verilen iki hormonun (endorfin ve serotonin) salgılamasında belirgin bir artış meydana gelir. Koşuyla kaslarda beliren fiziksel yorgunluğu gidermeye yarayan bu artışın, aynı zamanda psikolojiyi de destekleyen faydaları bulunmaktadır. Sporun zor olanı başarma esnasında ortaya özgüvenin yanı sıra, sonuçta tüm bu olumlu fiziksel ve psikolojik etkiler beyinde ödöl olarak algılanıyor ve spor yapan kişi mutlu oluyor. Yapılan araştırmalar spor yapan kişilerin daha mutlu olduklarını kanıtlamışlardır (<https://saltuerk.wordpress.com/2015/06/25/spor-yapmak-icin-7-neden/>).

Spora ve egzersize katılımın zihinsel iyilik hali üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu gösteren Fox(1999), sporun ruh halini ve kendini algılayarak ruh sağlığını iyileştirdiğini ve klinik depresyon ve anksiyete için etkili bir tedavi olduğunu bulmuştur. Spor daha mutlu bir yaşam için önemli olan sağlığı teşvik etmektedir (Huang ve Humphreys,2012:776). Ayrıca, spor veya egzersiz gibi fiziksel aktivitelere katılım sosyalleşe için fırsatlar sağlar ve hepsi daha verimli bir yaşam sürdürebilecek olan iletişim ve işbirliği becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olur. Böylece, fiziksel aktiviteye katılmanın sadece geçici değil, aynı zamanda uzun süreli mutluluk

vermesi de mümkündür (Huang ve Humphreys,2012:776-777). Sosyalleşmenin mutluluğu arttırdığı görülmektedir (Csikszentmihalyi ve Hunter,2003:185-199). Egzersiz ve spor, zihinsel refahı artırır ve depresyon ve anksiyete etkilerini azaltırsa, mutluluğu etkileyebilir (Fox,1999:411-418). Yani; spor benlik kavramını güçlendirip güveni arttırırken, anksiyete ve depresyonu azaltır (Babyak vd,2000:633-638).

İngiltere’de bulunan London School of Economics’den araştırmacılar (2014) mutluluğun parasal değerini ölçmek amacıyla 40.000 İngiliz üzerinde yapılan bir araştırma ile bir sistem geliştirmiştir. Çalışmada öncelikle insanları en çok hangi etkinliğin mutlu ettiği araştırıldıktan sonra insanların mutluluk oranı bu histe en çok paya sahip başka bir etken olan para ile karşılaştırılmıştır. Üniversite çalışanları geliştirdikleri sistem üzerinden yaş, sağlık ve eğitim durumu gibi etkenleri çıkararak en mutlu eden etkinlikleri katılımcılara sormuştur. Araştırmanın sonunda sanatsal ve kültürel aktiviteler ile sporun insanlara, yıllık gelirlerinde 5000 sterlinlik (yaklaşık 18.000 TL) artış olmuşçasına mutluluk verdiği ortaya çıkmıştır. Yine bu araştırma sonucuna göre belirtilen aktivite ve hobilerini gerçekleştiren kişilerin mutlu olmanın yanı sıra toplum ortalamasından da daha sağlıklı oldukları ortaya çıkmıştır (Çete, 2014:38).

Kişinin spor yaptığı zamanları kendine ayırdığı zaman dilimleridir. Bu zaman dilimleri ise yaşama karşı toleransı artırır ve doğal olarak kendini iyi hissetme ve mutluluk verir.

3. Yöntem

Bu araştırmanın amacı, bireylerin spor yapmalarının mutluluğa etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir.

Çalışmada 2 bölümden oluşan veri toplama aracı kullanılmıştır. Birinci bölümde bireyin demografik özelliklerini tanımlamaya yönelik kişisel bilgilerin bulunduğu sorulara, ikinci bölümde araştırmaya katılan bireylerin mutluluk düzeylerini belirlemek için kullanılan “Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu” kullanılmıştır.

Spor yapan bireylerin mutluluk düzeylerini ölçmeye yönelik ifadelerin yer aldığı, Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Doğan ve Çötök (2010) tarafından yapılan “Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu” kullanılmıştır. Ölçek tek alt boyuttan 7 ifadeden oluşmaktadır.

Aksaray ilinde yaşayan bireylerden rassal olarak 250 bireye ulaşılabilmiş ve anket uygulaması yapılmıştır, fakat anket formundan 240 tanesi geri dönmüştür. Geri dönen anketlerden 15 tanesi anket formunda tutarsız cevaplara rastlandığından ve 12 tanesinde de ölçek soruları eksik cevaplandığından bu anket formları değerlendirme dışında tutularak 213 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma için gerekli olan veriler elde edildikten sonra SPSS 25.0 paket programı yardımıyla analiz edilmiştir.

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmaya katılan bireylerin %54,9’u erkek, %45,1’i ise kadındır. Katılımcıların %60,6’sı 24-29 yaş, %30,0’u 18-23 yaş, %7,5’i 30-35 yaş ve %1,9’u ise 36 ve üzeri yaş grubundadır.

Katılımcıların %52,1'i spor merkezine üye iken, %47,9'u spor merkezine üye değildir. Katılımcıların %41,3'ü 3 günden fazla, %30,1'i 3 gün ve %28,6'sı ise 3 günden az spor yapmaktadır.

Tablo-1: Spor Yapan Bireylerin Demografik Özelliklerine İlişkin İstatistikler

		FREKANS	YÜZDE(%)
Cinsiyet	Kadın	96	45,1
	Erkek	117	54,9
	TOPLAM	213	100,0
Yaş	18-23	64	30,0
	24-29	129	60,6
	30-35	16	7,5
	36 ve üzeri	4	1,9
	TOPLAM	213	100,0
Spor Merkezine Üyelik Durumu	Evet	111	52,1
	Hayır	102	47,9
	TOPLAM	213	100,0
Haftalık Spor Yapılan Gün Sayısı	3 günden az	61	28,6
	3 gün	64	30,1
	3 günden fazla	88	41,3
	TOPLAM	213	100,0

Tablo-2: Mutluluk Ölçeği Puanlarının Ortalaması

	N	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Mutluluk Ölçeği Kısa Formu Toplam	213	3,52	0,65	-,163	-,347

Mutluluk ölçeği kısa formunun ortalamasının 3,52 ve standart sapmasının 0,65 olduğu görülmektedir.

3.2. Mutluluk Ölçeğinin Güvenilirlik ve Geçerliliği

Mutluluk ölçeğinde yer alan 7 maddeye uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,813'dür ve ölçeğimizin yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo-3: Mutluluk Ölçeği İçin Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik analizi	
Cronbach's Alpha Değeri	Madde Sayısı
0,813	7

Mutluluk ölçeği için yapılan Küresellik Testine ait p değeri 0.000 olarak elde edilmiş ve değişkenlerin analiz yapmaya uygun olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0,889 olarak elde edildiğinden, değişkenlerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo-4: Mutluluk Ölçeği KMO ve Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçülmesi	0,889	
Bartlett Testi	Ki kare	1230,522
	df	21
	p	,0000

3.3. Faktör Analizi

Mutluluk ölçeğine faktör analizi uygulanarak tek bir faktör altında toplandığı görülmektedir. Faktör yükleri 0,56 ile 0,86 arasındadır ve bu faktörün toplam varyansı açıklama yüzdesi % 45,519'dur. Ayrıca eigenvalue(öz değer) ise 2,986'dır.

Tablo-5: Mutluluk Ölçeğinin Toplam Varyansı Açıklaması ve Faktör Yükleri

Bileşenler	Öz değer			Yüklerin Kareler Toplamı Çıkarımı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	2,986	45,519	45,519	2,986	45,519	45,519
2	1,200	14,129	59,648			
3	1,059	11,449	71,097			
4	,801	9,422	80,519			
5	,730	7,807	88,326			
6	,686	6,121	94,447			
7	,537	5,553	100,000			
MADDELER			FAKTÖR 1			
	Madde-7				,861	
	Madde-1				,841	
	Madde-2				,739	
	Madde-3				,683	
	Madde-6				,637	
	Madde-4				,576	
	Madde-5				,564	

3.4. t Testi ve Anova Testi

Tablo-5: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Mutluluk Ölçeği Puanlarının Dağılımı

Değişken	Cinsiyet	N	Ort. ± Ss.	T	P
Mutluluk Ölçeği	Kadın	96	3,46 ± 0,63	2,370	0,018*
	Erkek	117	3,58 ± 0,67		

Cinsiyete göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Cinsiyete göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($t=2,370$; $p<0,05$). Analizin sonucuna göre erkeklerin puanlarının kadınların puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo-6: Katılımcıların Yaşlarına Göre Mutluluk Ölçeği Puanlarının Dağılımı

Değişken	Yaş	N	Ort. ± Ss.	F	P
Mutluluk Ölçeği	18-23	64	3,56 ± 0,61	0,700	0,413
	24-29	129	3,48 ± 0,59		
	30-35	16	3,44 ± 0,63		
	36 ve üzeri	4	3,60 ± 0,77		

Yaşa göre bireylerin mutluluk düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını tespit etmek için $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde ANOVA testi uygulanmıştır. Yaş değişkenine göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir ($F=,700$; $p>0,05$). Analiz sonuçlarına göre 36 ve üzeri yaş grubundaki bireylerin puanı diğer yaş gruplarındaki bireylerin puanından yüksek olmasına rağmen bu fark anlamlı bulunamamıştır.

Tablo-7: Katılımcıların Haftalık Spor Yapma Sürelerine Göre Mutluluk Ölçeği Puanlarının Dağılımı

Değişken	Haftalık Spor Yapma Süresi	N	Ort. ± Ss.	F	P
Mutluluk Ölçeği	3 günden az	61	3,38 ± 0,61	3,501	0,012*
	3 gün	64	3,60 ± 0,66		
	3 günden fazla	88	3,58 ± 0,68		

Haftalık spor yapma sürelerine göre bireylerin mutluluk düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını tespit etmek için $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde, haftalık spor yapma süresi değişkeninin spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğunu göstermektedir ($F=3,606$; $p<0,05$). Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Haftalık spor yapma süresi 3 günden az ($3,38\pm 0,61$) olan bireylerin puanları ile 3 gün ($3,60\pm 0,66$) ve 3 günden fazla ($3,58\pm 0,68$) olan bireylerin puanları arasında bir farkın olduğu ve haftalık spor yapma süresi 3 günden az olan bireylerin puanlarının diğer iki grubun puanlarından düşük olduğu görülmüştür.

Tablo-8: Katılımcıların Spor Merkezlerine Üyelik Durumlarına Göre Mutluluk Ölçeği Puanlarının Dağılımı

Değişken	Üyelik Durumu	N	Ort. ± Ss.	T	P
Mutluluk Ölçeği	Evet	111	3,54 ± 0,69	2,124	0,003*
	Hayır	102	3,50 ± 0,61		

Spor merkezlerine üyelik durumlarına göre bireylerin mutluluk düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını tespit etmek için $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Spor merkezlerine üyelik durum değişkenine göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir($t=2,124$; $p<0,05$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada spor yapan bireylerin mutluluk düzeylerinin cinsiyet, yaş, haftalık spor yapma süresi ve spor merkezine üyelik durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Cinsiyete göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Analizin sonucuna göre erkeklerin puanlarının kadınların puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla spor yapan erkeklerin mutlu olmaları daha yüksektir.

Analiz sonuçlarına göre 36 ve üzeri yaş grubundaki bireylerin puanı diğer yaş gruplarındaki bireylerin puanından yüksek olmasına rağmen bu fark anlamlı bulunamamıştır.

Haftalık spor yapma süresi değişkeninin spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Haftalık spor yapma süresi 3 günden az ($3,38\pm 0,61$) olan bireylerin puanları ile 3 gün ($3,60\pm 0,66$) ve 3 günden fazla ($3,58\pm 0,68$) olan bireylerin puanları arasında bir farkın olduğu ve haftalık spor yapma süresi 3 günden az olan bireylerin puanlarının diğer iki grubun puanlarından düşük olduğu görülmüştür.

Spor merkezlerine üyelik durum değişkenine göre spor yapan bireylerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Spor merkezine üye olan bireylerin spor yaptıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Çalışmamızda örneklemin sadece Aksaray ilindeki bireyleri kapsaması bu araştırmanın en önemli kısıtıdır. Bu nedenle, analizler sonucunda ortaya çıkan sonuçların bütün bireyler için genellenmesi mümkün değildir. Bu konu ile ilgili yapılacak olan daha sonraki çalışmalarda araştırmacıların farklı yaş ve farklı illeri kapsayan örneklemler seçmeleri farklı sonuçlar elde etmelerini sağlayabilir. Çalışmamızın bu konunun daha iyi anlaşılması için ileride yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Babyak, M, Blumenthal, J. A. & Herman, S. (2000). Exercise treatment for major depression: maintenance of therapeutic benefit at 10 months, *Psychosom Med.* Vol:62, No:2, pp:633-638.

Benton & Thirlaw, K. (1977). Participation in Physical activity and cardiovascular fitness has different effects on mental Health and mood. *Journal of Psychosomatic Research.* Vol:17, pp:46-51.

Cooper, K. (1990). *Aerobic Program for Total Well-being.* Bontom boks Toronto.

Csikszentmihalyi, M. & Wong, M. (1991). The situational and personal correlates of happiness: A cross-national comparison. In N. S. Michael Argyle(Ed). *Fritz strack. Subjective well-being: An Interdisciplinary Perspective,* Oxford: Pergamon Press. pp:193-212.

Csikszentmihalyi, M. & Hunter, J. (2003). Happiness in everyday life: The uses of experience sampling. *Journal of Happiness Studies,* Vol:4, No:2, pp:185-199.

Çete, Ş. (2014). *Milliyet Gazetesi,* 25.04.2014, 38.

Diener, E., (2000). "Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal For a National Index", *American Psychologist,* 55,(1), 34-43.

Diener, E. (1984). Subjective Well-Being, *Psychological Bulletin,* Vol:75, No:3, pp:542-575.

Dolan, P, Peasgood, T. & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy a review of the Economic literature on the factors associated with subjective well-being, *Journal of Economic Psychology,* Vol:29, No:1, pp:94-122.

Fox, K. (1999). *The Influence of Physical Nutrition,* Vol:2, pp:411-418.

Gladys, B, Norris, J, Nelson, M. & Block, G. (2009). Improving diet and physical activity with ALIVE. *Am J Prev Med.* Vol:36, No:6, pp:475-483.

Huang, H. & Humphreys, B. R. (2012). Sports Participation and Happiness: Evidence from US microdata, *Journal of Economic Psychology,* Vol:33, pp:776-793.

Jouybori, L. M, Rezaiean, M, Sanagoo, A, Jaferi, S. Y. & Hosseini, S. (2011). Explaining the happiness experience of the students in Golestan University of Medical Sciences. *Journal of Gorgan University School of Nursing and Midwifery;* Vol:8, No:1, pp:1-10.

Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons From a New Science.* London: Penguin Books

Piroozi, H. (2003). Evaluation and comparison of ethnic groups happiness in Isfahan University students, Yüksek Lisans Tezi, Isfahan: Isfahan University.

Setkowicz, Z. & Mazor, A. (2006). Physical Training Decreases Susceptibility to Subsequent pilocarpine Induced Seizures in the rat. *Epilepsy Res*, Vol:71, No:2-3, pp:142-148.

Sundriyal, R. & Kumar, S. (2014). Happiness and wellbeing. *The International Journal of Indian Psychology*, Vol:1, No:4, pp:19-27.

Um, S. H. (2004). The effect of regular exercise on mental Health on aged people. *Sci Technol*. Vol:3, pp:284-286.

TÜKETİCİLERİN GIDA ÜRÜNLERİ TÜKETİM DAVRANIŞLARINDA SUBLİMINAL MESAJ FARKINDALIĞI

Hamza SİĞİNÇ³⁰⁸
Beşir KOÇ³⁰⁹

Bu çalışma Van İli merkez İpekyolu ilçesinde yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler tüketicilerle yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda anketle elde edilmiştir. Çalışmada örnek hacmi "Anakitle Oranlarına Dayalı Kümelenendirilmemiş Tek Aşamalı Tesadüfi Olasılık Önermesi" yöntemiyle belirlenmiş ve 385 adet anket yapılmıştır. Anketlerin değişik sosyo-ekonomik tabakalara dağılımında kullanılmak üzere, Van ili İpekyolu Merkez ilçesini oluşturan mahalleler ve nüfusları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden temin edilmiştir. Mahallelerin kent merkezinin toplam nüfusları içindeki payları bulunarak, her mahallenin sahip olduğu oran, tek tek toplam anket sayısı ile çarpılarak söz konusu mahallede yapılacak anket sayısına ulaşılmıştır. Elde edilen veriler anlamlı çizelgeler haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Buna göre tüketicilerin %23,13'ünün gıda ürünleri ile ilgili reklamların ilgilerini çektiğini, %25,97'si daha çok TV reklamlarını izlediklerini, %35,08'i reklamlardan etkilenecek ürün satın aldıklarını ifade etmişlerdir. Tüketicilerin önemli bir kısmının subliminal reklamların farkında oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gıda tüketimi, Subliminal Mesajlar, Reklam, sumliminal, bilinçaltı Reklamlar, Van

1.Giriş

İnsanın varlığını sürdürebilmesi ve giderek kendini geliştirebilmesi için bilinçli hareket etmesi gerekir. Bilinç, çevrede meydana gelen olayları algılama ve yeni okumalar yapma ile ilgili bir kavramdır. Bu sayede insanlar geleceğe yönelik hamleler belirlemektedirler. Bu durum Bilinçli davranış olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla bu kavram geçmişten bugüne insanların geldikleri seviye konusunda belki de en etkin faktördür (Küçükbeziç, 2013; Darıcı, 2012; Karaca, 2010). İnsanların bilinçli ve rasyonel davranışını engelleyen, söz konusu davranışları yönlendiren çalışmalarda mevcuttur. Aslında bu tür çalışmalar yasal olarak yasak olmasına rağmen ticari, politik ve sosyal alanlarda kullanıldığı söylenebilir. Bu anlamda geliştirilen faaliyetlerden biri de

³⁰⁸ Yüksek Lisan Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hamzasiginc@gmail.com

³⁰⁹ Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dr_besirkoc@yahoo.com

bilinçaltı reklamcılıktır. Bilinçaltı reklamcılık anlamıyla, bireyin farkında olmadığı ve beyninde oldukça büyük bir alan kaplayan bilinçaltında gerçekleşen faaliyetlerin yönünün, belirli konularda harekete geçmesini sağlayan reklamcılık faaliyetleridir. Bu faaliyetler bireylerde politik düşüncelerin değiştirilmesi, toplumsal bakış açılarının güncellenmesi ve satın alma davranışlarının yönlendirilmesi gibi pek çok farklılığa neden olabilmektedir. Bu reklamların esas mantığı, bireyin farkında olmadan belli bir düşünceye ikna edilmesini sağlamasıdır (Sığınç, H., Koç, B., 2017; Lindstrom, 2008).

Gelişen ve değişen ticari yapılanmalar içinde daha büyük kitleye hitap etmek isteyen kuruluşların ürünlerini sunmaları açısından büyük önem arz eden reklamlar, zaman içinde değişikliğe uğramış ve bireyleri istemsiz bir şekilde belirli ürünlere yönlendirebilecek bir hal almıştır. Subliminal mesajlar veya bilinçaltı mesajları olarak adlandırılan mesajların reklamlarda kullanılması insanların birtakım ürünlere daha fazla ilgi göstermesini sağlamış ve bu da piyasalarda haksız rekabetin yanı sıra toplumsal açıdan bilinçsiz bir tüketici sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sığınç, H., Koç, B., 2017).

Çalışmanın amacı gıda tüketiminde subliminal mesajların tüketici davranışları üzerindeki etkisini araştırarak Van İli uygulamasını ortaya koymaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Van İpekyolu merkez ilçede tüketicilerle yüz yüze yapılan anket verileri oluşturmuştur. Bunun yanısıra daha önce yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bu çalışmada örnek hacmi "Anakitle Oranlarına Dayalı Kümelenendirilmemiş Tek Aşamalı Tesadüfi Olasılık Önermesi" yöntemiyle belirlenmiştir (Collins, 1986).

$$n = (t^2 [1+0,02] * (b-1)) * p * q / e^2$$

b=1 alındığından eşitlik aşağıdaki forma dönüşmektedir.

$$n = \left[\frac{t^2}{e} \right]^2 * p * q$$

Bu formüle göre örnekleme hacmi, excel paket programa girildiğinde;

$$n = \left[\frac{(1,9/5,00)^2}{e} \right]^2 * (0,50 * 0,50)$$

n= 385 olarak bulunmuştur.

Anketlerin değişik sosyo-ekonomik tabakalara dağılımında kullanılmak üzere, Van ili İpekyolu Merkez ilçesini oluşturan mahalleler ve nüfusları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden temin edilmiştir. Mahallelerin kent merkezinin toplam nüfusları içindeki payları bulunarak, her mahallenin sahip olduğu oran, tek tek toplam anket sayısı ile çarpılarak söz konusu mahallede yapılacak anket sayısına ulaşılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesinde yüzdesel analizler yapılmıştır. Buna göre veriler anlamlı çizelgeler haline getirilerek yorumlanmıştır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Tüketicilerin Sosyo Demografik Yapıları

Tüketicilerin büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmuştur. Buna göre kadınların oranı %56,6 olarak hesaplanmıştır. Subliminal mesajların farkında olan tüketiciler genelde 18-24 yaş aralığında olan genç tüketicilerden oluşmaktadır. Buna göre tüketicilerin %44,16'sı 18-24 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

Tüketicilerin %45,98'i lisans mezunu veya bir fakültede yükseköğrenimine devam ettiği söylenebilir. Dolayısıyla tüketicilerin %50'den fazlasının çoğunun öğrencilerden oluştuğu belirlenmiştir.

Hanehalkının sahip olduğu bireylerin genelde 1-5 kişiden oluştuğu ve bunun 10 kişiye kadar ulaşabildiği belirlenmiştir. Buna göre, tüketicilerin sahip olduğu aile genişliğine bakıldığında, hanehalkının %54,54'nün 1-5 kişi arası, %40,77'sinin ise 6-10 arası kişinin olduğu büyüklüklere sahip olduğu görülmüştür.

Hanehalkının %42,33'ünün 1000 ile 2000 TL aylık bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Tüketicilerin %40,26'sı aylık 50-500 TL gıda harcaması yaparken, %39,48'i ise 501-1000 TL arası mutfak harcaması yaptığı belirlenmiştir.

Çizelge 1. Tüketicilerin Profili

	N	%
Cinsiyet		
Erkek	167	43,4
Kadın	218	56,6
Toplam	385	100,0
Yaş Aralıkları		
18 – 24 Yaş	170	44,16
25 – 30 Yaş	68	17,66
31 – 35 Yaş	53	13,77
36 – 40 Yaş	44	11,43
41 ve üstü	50	12,98

Toplam	385	100,0
Eğitim		
İlköğretim	39	10,12
Lise	141	36,62
Lisans	177	45,98
Yüksek Lisans	24	6,19
Doktora	2	0,5
Diğer	2	0,5
Toplam	385	100,0
Meslek		
Ev hanımı	57	14,80
Memur	106	27,51
Serbest meslek	23	5,98
Akademisyen	3	0,8
Diğer (öğrenci vb.)	196	50,91
Total	385	100,0
Aile Genişliği (kişi sayısı)		
1 – 5	210	54,54
6 – 10	157	40,77
11 – 15	15	3,89
15+	3	0,8
Toplam	385	100,0
Aylık Gelir Grupları (TL)		
1000 -2000	163	42,33
2001 – 3000	103	26,75
3001 – 4000	45	11,69
4001 – +	74	19,23
Toplam	385	100,0
Gıda Harcama Grupları (TL)		

50 – 500 TL arası	155	40,26
501 – 1000 TL arası	152	39,48
1001 – 1500 TL arası	38	9,87
1501 – 2000 TL arası	18	4,68
2001 – 2500 TL arası	8	2,08
2500 +	14	3,63
Toplam	385	100,0

3.2. Tüketicilerin Reklamlara Olan İlgisi ve Etkilenme Durumları

Tüketicilerin izlediği TV programlarına göre değerlendirildiğinde, tüketicilerin %24,93'ü film ve dizi izlerken, %22,85'i haber programlarını ve %19,48'i ise müzik, eğlence, yarışma programları izlediğini ifade etmişlerdir (Çizelge 2).

Çizelge 2. İzlenen TV Programları

	N	%
Müzik, eğlence, yarışma programları	75	19,48
Haberler	88	22,85
Spor programları	36	9,35
Açık oturum ve tartışmalar	27	7,01
Belgesel ve araştırma programları	49	12,72
Film – diziler	96	24,93
Kadın ve aile programları	14	3,63
Toplam	385	100,0

Tüketicilerin %23,13'ü gıda ürünleri reklamlarını izlerken, %20,25'i eğitim hizmetleri ile ilgili reklamları, %14,80'ni sağlık ürünleri tanıtımı reklamlarını ve %13,50'si ise dayanıklı tüketim malları ile ilgili reklamları ilgi çekici bulduklarını ifade etmişlerdir. Tüketicilerin %28,32'si ise yukarıda sözü edilen reklamların dışında kalan reklamlara ilgi duydukları ve izledikleri belirlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Tüketicilerin İlgisini Çeken Reklam Türleri

	N	%
Gıda ürünleri reklamları	89	23,13
Dayanıklı tüketim malları reklamları	52	13,50
Eğitim hizmetleri ile ilgili reklamlar	78	20,25
Sağlık ürünleri tanıtımı reklamları	57	14,80
Diğer reklam türleri	109	28,32
Toplam	385	100,0

Tüketicilerin reklamların yapıldığı medya iletişim araçlarına göre, reklamlardan etkilenme durumları farklılıklar göstermektedir. Tüketiciler en çok TV’lerde yapılan reklamlardan etkilendiklerini belirtmişlerdir. Tv reklamlarını internet reklamları ve sinemada film öncesi verilen görsel reklamlar izlemiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Tüketiciler En Fazla Hangi Medya İletişim Araçları Üzerinden Yapılan Reklamlardan Etkilenmektedir

	N	%
TV Reklamları	100	25,97
Radyo reklamları	16	4,16
İnternet reklamları	71	18,44
Gazete – Dergi reklamları	25	6,50
Afiş – Pano reklamları	26	6,75
Sinemada film öncesi verilen görsel reklamlar	68	17,67
Marketlerin içindeki promosyonlu reklamlar	40	10,39
Satış mağazalarındaki reklamlar	39	10,12
Toplam	385	100,0

3.3. Tüketicilerin Gıda Ürünleri Reklamlarında Subliminal Mesaj Farkındalığı

Ambalaj renkleri subliminal mesaj olarak da kullanılabilmekte ve tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileme yollarından biri olduğu söylenebilir. Tüketicileri en çok mavi renk etkilerken, mavi rengi açık kahverengi izlemiştir. Bunların dışında kalan ve tüketicileri etkileyen renkler; koyu kahverengi ve ten rengi olarak sıralanabilir (Çizelge 8).

Çizelge 5. Tüketicileri Etkileyen Gıda Ürünleri Ambalaj Renkleri

	N	Yüzde (%)
Koyu Kahverengi	32	8,31
Açık Kahverengi	48	12,47
Ten rengi	14	3,64
Sarı	41	10,64
Mavi	126	32,73
Diğer	124	32,21
Toplam	385	100,0

Yargı 1. Sizce subliminal yani bilinçaltı reklamların var olduğu hakkında bir fikriniz var mı?; Tüketicilerin %43,63’ü subliminal mesajların varlığına inandıklarını ve bilgi sahibi olduklarını ifade ederken, %35,60’ı ise kısmen bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre tüketicilerin büyük çoğunluğunun subliminal mesajlar konusunda temel bir bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Yargı 2. Ürün satın alırken ürünün ambalajındaki logo satın alma davranışınızı etkiler mi?; Tüketiciler satın alma davranışında bulunurken ürün logolarından etkilendiklerini belirtmişlerdir. Buna göre tüketicilerin %44,15'i ilgili ürünün logosunun satın alma davranışlarını etkilediğini belirtirken, %27,28'i ise kısmen etkilediğini ifade etmiştir.

Yargı 3. Gıda ürünlerini tanıtan reklamları izledikten sonra o ürünü satın almak istiyor musunuz?; Tüketicilerin %23,63'ü gıda ürünleri reklamlarından etkilenecek o ürünü aldıkları belirlenmiştir. Kısmen aldıklarını ifade eden tüketicilerin oranı ise %49,35 olarak hesaplanmıştır

Yargı 4. Bazı yiyecekleri sırf reklamlarda gördüğümüz için tüketiyor musunuz?; Tüketiciler bu yargıya katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre tüketicilerin %56,36'sı sadece reklamlara bakarak veya reklamı yapılan ürünü tüketmediklerini ve satın almadıklarını belirtmişlerdir. Ancak tüketicilerin %27,80'ni kısmen dahi olsa, sadece reklamlardan etkilenecek tüketimde bulunabildiklerini ifade etmişlerdir.

Yargı 5. TV. Radyo reklamlarında ki işitsel öğeler satın alma faaliyetlerinizi etkiler mi?; Tüketicilerin %44,16'sı bu yargıya katılmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak %33,77'si ise kısmen dahi olsa radyo reklamlarından etkilendiklerini ve satın alma faaliyetinde bulunabildiklerini belirtmişlerdir.

Yargı 6. İhtiyacım olmayan ve almayı düşünmediğim bir ürünü reklamlardan etkilenecek satın alırım; İhtiyaç olmayan bir ürünü sadece reklamlardan etkilenecek satın alan tüketicilerin oranı oldukça düşük olduğu söylenebilir. Ancak kısmen dahi olsa ihtiyaç olmayan bir ürün satın alabildiklerini belirten tüketicilerde azımsanmayacak oranda oldukları belirlenmiştir (%23,63). Bu yargıya katılmayan tüketicilerin oranı %64,67 gibi oldukça yüksek olarak hesaplanmıştır.

Yargı 7. Reklamlarda mizahi unsurların kullanımı satın alma davranışız da etkili midir?; Reklamlarda mizahi unsurların kullanımı tüketiciler üzerinde çok da etkili olmadığı söylenebilir. Çünkü tüketicilerin %43,63'ü reklamlarda mizahi unsurların kullanımının satın alma tutum ve davranışlarını etkileme konusunda etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Kısmen etkilendiklerini satın alma tutum ve davranışlarını değiştirdiklerini belirten tüketicilerin oranı %32,22 olarak hesaplanmıştır.

Yargı 8. Ünlü kişilerin reklamlarda yer alması satın alma davranışınızı etkiler mi?; Tüketicilerin yarısından fazlası bu yargıya katılmadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre tüketicilerin %57,14'ü ünlü kişilerin reklamlarda yer alması satın alma davranışlarını etkilemeyeceğini ifade ederken, %26,24'ü ise kısmen etkilenebildiklerini belirtmişlerdir.

9. Gıda reklamlarını izledikten sonra o ürünü satın almak istiyor musunuz?; Tüketicilerin %39,74'ü gıda reklamlarından kısmen etkilendiklerini ve reklamı yapılan ürünü satın alma

isteklerinin oluştuğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu yargıya tüketicilerin %37,92'si katılmadıklarını ve gıda reklamlarının kendilerini etkilemediğini belirtmişlerdir.

10. Subliminal mesajların toplum üzerinde olumsuz etkileri var mı?; Tüketicilerin önemli bir kısmı subliminal mesajların toplum üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Buna göre tüketicilerin %56,62'si subliminal mesajların olumsuz etkilere sahip olduğuna inandıklarını belirtirken, kısmen toplum üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ifade eden tüketicilerin oranı ise %38,32 olarak hesaplanmıştır. Subliminal mesajların toplum için bir zararlarının olmadığını ifade eden tüketicilerin oranı ise oldukça düşük kalmıştır (%15,06).

11. Gıda ürünlerinin ambalajlarında kullanılan renklerin bilinçaltınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?; Tüketiciler gıda ürünlerinin ambalajlarında kullanılan renklerin bilinç altlarını etkilediğini belirtmişlerdir (%45,97). Kısmen bu yargıya katılanların oranı ise %26,24 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla subliminal bir mesaj olarak kullanılan renklerin kendi bilinçaltılarını etkilemediğini ifade eden tüketicilerin oranı %27,79 olarak bulunmuştur (Çizelge 6).

Çizelge 6. Gıda Ürünü Reklamlarıyla İle İlgili Tüketicinin Tutum Ve Davranışları

	Evet	Hayır	Kısmen
1. Sıze Subliminal yani Bilinçaltı reklamların var olduğu hakkında bir fikriniz var mı?	43,63	20,77	35,60
2. Ürün satın alırken ürünün ambalajındaki logo satın alma davranışınızı etkiler mi?	44,15	28,57	27,28
3. Gıda ürünlerini tanıtan reklamları izledikten sonra o ürünü satın almak istiyor musunuz?	23,63	27,02	49,35
4. Bazı yiyecekleri sırf reklamlarda gördüğünüz için tüketiyor musunuz?	15,84	56,36	27,80
5. TV. Radyo reklamlarında ki işitsel öğeler satın alma faaliyetlerinizi etkiler mi?	22,07	44,16	33,77
6. İhtiyacım olmayan ve almayı düşünmediğim bir ürünü reklamlardan etkilenerek satın alırım.	11,68	64,67	23,63
7. Reklamlarda mizahi unsurların kullanımı satın alma davranışız da etkili midir?	24,15	43,63	32,22
8. Ünlü kişilerin reklamlarda yer alması satın alma davranışınızı etkiler mi?	16,62	57,14	26,24
9. Yiyecek reklamlarını izledikten sonra o ürünü satın almak istiyor musunuz?	22,33	37,92	39,74
10. Subliminal mesajların toplum üzerinde olumsuz etkileri var	56,62	15,06	38,32

mı?			
11.Gıda ürünlerinin ambalajlarında kullanılan renklerin bilinçaltınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?	45,97	27,79	26,24

4.Sonuçlar

Tüketicilerin önemli bir kısmının oldukça genç ve yarısından fazlasının kadınlardan oluştuğu söylenebilir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde önemli bir kısmının lisans okuduğu veya mezunu olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla subliminal mesajların farkında olan tüketicilerin genç, dikkatli ve sorgulayıcı bir tüketici kitlesinden oluştuğu söylenebilir. Ancak bu tüketici kitlesinin geliri incelendiğinde %42,33'ünün 1000-2000 TL gibi düşük gelir grubunda oldukları ve neredeyse aynı orandaki tüketicinin mutfak masrafının 500 TL civarında olduğu belirlenmiştir.

Tüketicilerin TV ile olan ilişkisi incelendiğinde genelde film ve dizileri izleyen ve müzik, eğlence ve yarışma programlarına ilgi duyan bir tüketici özelliği ön plana çıkmaktadır. Program aralarında izlenen reklamların da başında gıda ürünleri ile ilgili reklamların geldiği söylenebilir. Tüketicilerin %25,97'si en çok TV üzerinden verilen reklamlardan etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Tüketiciler en çok TV üzerinden yapılan subliminal reklamlara maruz kaldıkları söylenebilir. Tüketicilerin %43,63'ünün subliminal mesajlar ve bu mesajları barındıran reklamlar konusunda bilgi sahibi olduğu, %35,60'ının ise kısmen bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Bu durum toplumun subliminal mesajlar hakkında belirli bir bilgi seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Tüketiciler gıda ürünlerinin ambalajlarında kullanılan en çok mavi ve açık kahve renklerle ürün ambalajı üzerindeki logolardan etkilendiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu etkilenmenin tüketicilerin satın alma davranışlarını değiştirdiği ve yönlendirme yaptığı söylenebilir. Çünkü subliminal reklama maruz kalan tüketicilerin, reklamı izledikten sonra o ürünü satın alma davranışları incelendiğinde, ürünü gider satın alırım diyen tüketicilerin oranı %22,33 iken kısmen de olsa gider satın alırım diyen tüketicilerin oranı ise %39,74 olarak bulunmuştur.

Kaynaklar

- Collins, M., 1986.** Sampling (Editör: R. Worcester ve ark., 1986). Consumer Market Research Handbook. Elsevier Science Publishing Company Inc.
- Darıcı, S., 2012.** Subliminal İşgal, Destek Yayınları, İstanbul.
- Karaca, H. E., 2010.** Resimde Bilinçdışı Anlatımın Rastlantısal ve Deneysel Süreci, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçükbezirci, Y., 2013.** International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 1879-1894, ANKARA-Turkey
- Lindstrom, M., 2008.** Duyular ve Marka, Optimistik Yayınları, İstanbul.
- Sığınç, H., Koç, B., 2017.** Subliminal Mesajlar Ve Gıda Tüketimi Üzerine Bir Değerlendirme, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 7 • Vol: 7 (14) Sayfa: 83-96

YENİ DEVİR ALINAN FIRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet DAĞ³¹⁰

ÖZET

Uluslararası alanda yaşanan hızlı rekabet, küreselleşme, pazar paylarını artırma ve yeni pazarlara girme isteği, yeni üretim teknolojilerine sahip olma ya da yararlanma ve hisse senetlerinin değerini artırma isteği gibi sebeplerle işletmeler büyüme gereksinimi hissetmekte ve bu nedenle diğer işletmeleri devir ya da satın almaktadırlar.

Şerefiye (Peştemallık), işletmelerin devralınması sırasında, işletme için ödenen bedelle piyasa rayiç tutarındaki net varlıklarının değeri arasındaki pozitif farktır. Bu değer, ancak işletmenin devri halinde alıcı ile satıcı arasında belirlenmektedir.

Bu çalışmada yeni devir alınan firma için ödenen hava parasını ifade eden şerefiye kavramı öncelikle kavramsal boyutları ile ele alınarak vergisel boyutu ile değerlendirilecektir. Daha sonraki kısımda şerefiye kavramı muhasebe uygulamaları üzerinden örneklerle açıklanacaktır. Çalışma şerefiye uygulaması ile ilgili sonuç ve öneriler ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şerefiye, Vergi, Muhasebe

1. GİRİŞ

Ülkemizde 1980 yıllardan itibaren uygulamaya konulan ekonomik ve mali politikalar kurumlaşmayı teşvik ederek ona ivme kazandırmıştır. İhracat ve dışa açılma KOBİ'leri üretim kapasitelerini arttırmaya veya diğer küçük ölçekli işletmeler ile birleşmeye itmiş,söz konusu süreç işletmelerde ilk kuruluş ve örgütlenme giderlerinin önemini arttırmıştır. Gerek KOBİ'ler gerekse büyük çaplı ticari ve sınai işletmeler ile entegre üretim tesislerinin kuruluş ve örgütlenmesi genelde yıllarca sürmekte ve dolayısıyla bu aşamadaki giderler de büyük tutarlarla ifade edilebilmektedir. Böyle bir ortamda ilk kuruluş ve örgütlenme giderlerinin ne şekilde değerlendirilip

³¹⁰ Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mehmetdag323@gmail.com

muhasebeleştirileceği; gerek işletme politikası gerekse vergisel yönden üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Erkan, 2003).

Şerefiye kavramı, genellikle bir ticari işletmenin devri sırasında ortaya çıkan ve o işletmenin aktifinde bulunan emtia ve demirbaş eşya gibi kıymetlerin gerçek değerlerinden başka, işletmenin bulunduğu yerin önemi, piyasada oluşturduğu haklı şöhret ve ticari itibar, müşteri kitlesinin büyüklüğü hatta faaliyet gösterdiği sektörde “monopol” durumuna girmiş olması ve benzeri diğer nedenlerden dolayı bilanço değerlerine ilave olarak sahip olunan değeri ifade etmektedir. Bir diğer ifade ile şerefiye, işletme devralınırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının değeri arasındaki olumlu farktır. Bununla birlikte şerefiye, yalnızca bir işletme veya iktisadi kıymet satın alma sırasında oluşmayabilir. Örneğin, kilit öneme sahip bir yerdeki işyerinin kullanılmak üzere kiralanmak istenmesi neticesinde, o işyerinde halen kontratı bulunan eski kiracının gayrimenkulü boşaltmaya razı edilmesi için ödenen meblağın da şerefiye olarak değerlendirilmesi ve kayıtlara alınması gerekmektedir (Kıran, 2016).

Çalışmanın bundan sonraki kısmında öncelikle şerefiye kavramı üzerinde değerlendirmelerde bulunulacak, daha sonra şerefiye kavramı vergisel ve muhasebe boyutlarıyla incelenecektir.

2. ŞEREFİYE KAVRAMI VE VERGİSEL BOYUTLARI

2.1. Şerefiye Kavramı

Şerefiye, vergi kanunlarında peştemallık kelimesi ile ifade edilmektedir. Uluslararası muhasebe standartlarında ise İngilizce "goodwill" teriminin çevirisi olarak kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu, şerefiyeyi, "Bir yer bayındır duruma getirildiğinde çevrede bulunan mülklerin değeri arttığından, sahiplerinden belediyece alınan para; Kooperatiflerde üst katlardaki evlerin veya caddeye bakan evlerin sahiplerinden alınan fazla ücret" olarak tanımlamıştır. Goodwill kavramı da Türkçeye doğrudan şerefiye olarak çevrilmiştir. Ancak muhasebe literatüründe kullanılan şerefiye kavramı, TDK tarafından yapılan tanımla çok uyuşmamaktadır (Akın, 2015).

Şerefiye (Peştemallık), devralan işletmece iyi kazanç elde eden diğer işletmenin, iyi bir şöhreti olması, üretim yöntem ve avantajları, işletmenin çalışanlarının ve yönetiminin nitelikli olması ve onlara sağladığı iyi eğitim, gayri maddi varlıkları, üretim maddelerinin sağlanmasındaki ilişkiler, piyasası içindeki durumu göz önünde bulundurulup satın alınmasından doğmaktadır. Şirketler satın alındığında, satın alan şirket veya holding, bunun için ödediği tutarın, satın aldığı şirketin cari fiyatlarla hesap edilmiş net varlıklarından fazla olan kısmını “şerefiye” olarak muhasebe kayıtlarına intikal ettirmek durumundadır.

Şerefiyeyi diğer varlıklardan ayıran nokta, bunun kendine özgü bir bilanço kalemi olmayıp, işletmenin ve finansal tabloların tamamını ilgilendiriyor olmasıdır. Şerefiye, işletmenin yapısına bağlı, ondan ayrılarak ticari işlemlere konu olamayan bir değerdir. Şerefiye, kendine özgü bir bilanço kalemi olarak tek başına pazarlanabilecek yada satılabilecek bir varlık değildir ve şerefiyenin varlığı ancak işletmenin tamamının varlığıyla bir anlam ifade etmektedir (Özcan, 2014: 74) .

Şerefiye, bir işletmenin kuruluş yerinin, şöhretinin ve iş hacminin yüksek potansiyelli olması ile müşteri portföyü, ticari markası gibi sebeplerle değerinin öz varlığından fazla olması şeklinde tanımlanabilir. Bu sebeplerle öz varlığın değerinden fazla ödenen bedel şerefiyeyi meydana getirir. Çünkü bu avantajlar sebebiyle gelecekte meydana gelecek nakit akışları ve karların benzer işletmelere göre fazla olması beklenmektedir (Akın, 2015).

2.2. Şerefiyenin Vergilendirilmesi

Şerefiyenin ortaya çıkmasına kaynaklık eden işletme birleşmeleri, Türk Ticaret Kanunu'nun 134 ila 158'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Bu madde hükümlerinde, birleşme ilkeleri ve esaslarına ait düzenlemeler yer almaktadır. Kurumların devir ve birleşmelerine ilişkin düzenlemeler ise Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 18, 19 ve 20'nci maddelerinde yer almaktadır.

Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 282. maddesinde **“ilk tesis ve taazzuv giderleri ve peştemallıklar”** başlığı altında tek bir cümleyle *“Gerçek veya tüzel kişilerde peştemallıklar da mukayyet değerleriyle değerlendirilir”* hükmü yer almaktadır. VUK'nun 313. maddesinde ise değeri belli bir tutarı (2018 yılı için 1000 TL) aşmayan peştemallıkların amortismanına tabi tutulmayarak doğrudan doğruya gider yazılabileceği hükmü yer almaktadır. 365 sıra no.lu Vergi Usul Genel Tebliğinde ise peştemallıkların %20 oranında amortismanına tabi tutulacağı, yani 5 yılda itfa edileceği belirtilmektedir.

Şerefiye konusunda, vergi mevzuatımızda kısıtlı düzenleme bulunmaktadır. VUK'da şerefiyenin (peştemallığın) tanımı bulunmamaktadır ve kanunda sadece *şerefiyenin mukayyet değeriyle değerlendirilerek amortismanına tabi tutulacağı* düzenlemesiyle yetinilmiştir. GVK'nın 82/1-3 maddesindeki şerefiye(peştemallık) ise gayrimenkulün boşaltılmasına ilişkin ve kiracı tarafından kiralanan gayrimenkulün boşaltılması karşılığında alınan ve halk arasında “hava parası” denilen bir bedeldir. Anılan madde hükmünde ayrıca kiracıya ait tesisat ve malların tahliye ve devri sırasında kiralayan veya yeni kiracıya devrinde doğan kazançlarda şerefiye(peştemallık) olarak sayılmaktadır.

Tek Düzen Muhasebe Sistemi, 1 Seri No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde 124, şerefiyelere ilişkin 261 No.lu hesap açıklamasında “bir işletme devralınırken katlanılan maliyet ile sözkonusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının (öz varlık) değeri arasındaki olumlu farkların izlenmesinde kullanılır. Şerefiye hesaplanırken rayiç bedelin tespit edilememesi halinde, net defter değeri esas alınır” denilmektedir (Özcan, 2014, 73-74).

Vergi doktrininde, şerefiyenin tanımlanmasında, VUK'ta herhangi bir tanım ve açıklamanın yer almaması nedeniyle, muhasebe doktrininden faydalanılmakta ve birbirine benzer açıklamalar yer almaktadır. Ancak vergi mevzuatına göre, şerefiyenin tanımı muhasebe doktrinindeki tanımı içermekle birlikte ondan biraz daha geniş ve farklıdır. Şerefiye en geniş tanımıyla, zamanla işletmenin varlığından oluşan ve defter üzerindeki öz varlığından daha fazla olan değer kısmıdır.

Vergi mevzuatına göre, şerefiye (peştamallık) kavramı aynı zamanda, kiracının gayrimenkulü boşaltması ve devretmesi karşılığında yeni kiracıdan veya mülk sahibinden talep edilen bedel ile kiracıya ait tesisat ve malların tahliye ve devri sırasında kiralayan veya yeni kiracıya devrinde doğan kazançları da içermektedir. Şerefiyeyle ilgili değerlendirme hükmü kurumlarla birlikte Gelir Vergisi mükellefleri için de geçerlidir. Diğer yandan, ilk tesis ve taazzuv giderlerinin aktifleştirilmesi ihtiyari olduğu halde, şerefiyelerin(peştamallıkların) aktifleştirilmesi zorunludur (Özcan, 2014, 75-76).

3.YENİ DEVİR ALINAN FİRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

İşletmenin başka bir firmayı devir alması durumunda devir alınan firmanın marka değeri, reklamı ve diğer özellikleri dolayısı ile ödenen halk dilindeki hava parası vergi hukukunda **Şerefiye** (peştamallık) olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğine göre bir firma devir alınırken katlanılan maliyet bedeli ile söz konusu devir alınan firmanın rayiç bedeli ile hesaplanan net varlıkları arasındaki olumlu farka şerefiye denilmektedir. Şerefiye hesaplanırken rayiç bedelinin tespit edilememesi durumunda net defter değeri esas alınmaktadır. Ticari bilanço hesaplanmasında, devir alınan firmadan dolayı ödenen şerefiyenin doğrudan gider yazılması Kurumlar Vergisi Kanununun 8. Maddesi uyarınca mümkün olmamaktadır.

Şerefiyeler, Vergi Usul Kanununun 282. Maddesi uyarınca aktifleştirilerek gider yazılır. Devir alınan firmadan dolayı devir alan firmanın ödemiş olduğu şerefiye bedeli amortisman yoluyla gider yazılır. Devir alan firmanın ödemiş olduğu şerefiye bedellerinin tamamı 262- Şerefiye hesabının borç tarafına 102- Bankalar hesabının alacak tarafına kaydedilir. İlgili şerefiye işlemine ait muhasebe kaydı şu şekilde yapılmalıdır.

Borçlu Hesaplar	Alacaklı Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacak Tutarı (TL)
261-ŞEREFİYE		XXXX	
	102-BANKALAR		XXXX

Devir alan işletmenin ödemiş olduğu şerefiye bedellerinin tamamı amortisman yoluyla 5 yıl içinde eşit tutarla gider yazılır. İlgili işlemin muhasebe kaydı aşağıda gösterilmektedir.

Borçlu Hesaplar	Alacaklı Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacak Tutarı (TL)
770-GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		XXXX	
	268-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		XXXX

Uygulama: Tunay Aslan Ltd. şirketi hâlihazırda mevcut bulunan Öz bereket Ltd. şirketini 42.000.000 bedelle satın almıştır. Öz bereket şirketinin varlık ve borçlarına ait olan bilançosu şirketin sermayesi hariç aşağıdaki gibidir.

Varlıklar ve Borçlar

Varlıklar	Tutar	Borçlar	Tutar
151-Yarı Mamuller	3.000.000	300-Banka Kredileri	2.000.000
152-Mamuller	4.000.000	320-Satıcılar	4.000.000

157-Diğer Stoklar	5.000.000	321-Borç Senetleri	1.000.000
252-Binalar	10.000.000	400-Banka Kredileri	3.000.000
253-Makine ve Teçhizat	6.000.000		
255-Demirbaşlar	1.000.000		
TOPLAM	29.000.000	TOPLAM	10.000.000

Devir alan Tunay Aslan şirketinin satın alma bedeli, net varlık bedeli ve hesaplanan şerefiye tutarı aşağıda gösterilmektedir.

Hesaplar		Tutar
Katlanılan Maliyet		42.000.000
Net Varlık Değeri		-19.000.000
Varlıklar Toplamı	29.000.000	
Borçlar Toplamı	-10.000.000	
Şerefiye		23.000.000

Devir alan Tunay aslan şirketinin devir almış olduğu firma bilançosunun ve şerefiye tutarının muhasebe kaydı aşağıda gösterilmiştir.

a) Firmanın Bilançosunun Devralınması ve Şerefiye kaydı;

Borçlu Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacaklı Hesaplar	Alacak Tutarı (TL)
151-Yarı Mamuller	3.000.000		
152-Mamuller	4.000.000		
157-Diğer Stoklar	5.000.000		
252-Binalar	10.000.000		
253-Makine ve Teçhizat	6.000.000		
255-Demirbaşlar	1.000.000		
261-Şerefiye	23.000.000		
		102-Bankalar	42.000.000
		300-Banka Kredileri	2.000.000
		320-Satıcılar	4.000.000
		321-Borç Senetleri	1.000.000
		400-Banka Kredileri	3.000.000

b) Amortisman Giderleri:

1.yıl hesap dönemi amortisman gideri = 23.000.000/5 = 4.600.000.-TL

Borçlu Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacaklı Hesaplar	Alacak Tutarı (TL)
770-GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	4.600.000		
		268-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	4.600.000

Şerefiye tutarı olarak hesaplanan 23.000.000 TL 5 yıl boyunca gider yazılarak aktifleştirilir.

4. SONUÇ

Küreselleşme süreciyle birlikte artan rekabet koşulları işletmelerin değerinin gerçeğe uygun bir şekilde ölçülmesine olan ihtiyacı artırmıştır. Özellikle işletmelerin birleştiği durumlarda şerefiye kavramının önemi artmaktadır. Ülkemiz mevzuatına bakıldığında işletme birliktelikleri bağlamında Şerefiye kavramı ile ilgili olarak yapılan kanuni düzenlemelere ilgili kanunlarda ve muhasebe standartlarında yer verilmektedir.

Şerefiyenin tarihsel gelişimi içerisinde geldiği son nokta muhasebe standartları ve uygulamaları üzerinden değerlendirilebilir. Söz konusu standartlar uyarınca Şerefiye'nin değerinin hesaplanmasında özellikle edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerinin ve edinilen işletmenin net varlıklarının gerçeğe uygun değerinin dikkate alınması, Şerefiye'nin değerinin doğru şekilde tespit edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum çalışmada yer verilen muhasebe uygulamaları üzerinden de örneklenmiştir.

KAYNAKÇA

Türk Ticaret Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>

Vergi Usul Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf>

Kurumlar Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.pdf>

Gelir Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>

Olcaı Kıran, 2016, Peştemallık Bedellerinin Aktifleştirilmesi ve Aktiflerden Çıkarılması, <https://muhasabefinans.wordpress.com/tag/pestemallik-bedeli/>

Mehmet Erkan, 2003, İlk Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri ile Şerefiyeler, Vergi Dünyası Dergisi, Aralık 2003 Sayısı, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4077>

Turgut Özcan, 2014, Maddi Olmayan Duran Varlıkların Vergi Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Emre Akın, 2015, Negatif Şerefiye Kavramının TMS/TFRS ve Vergi Kanunları Açısından Değerlendirilmesi, Vergi Dünyası Dergisi, Ekim 2015 Sayısı, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/6726>

ENSEST İLİŞKİLERE DAİR OLAYLARIN İNTERNET HABER SİTELERİNDE SUNUMU

Şeyma Tahir³¹¹

ÖZET

Ensest ilişki, ‘yakın akrabalar arasında gönüllü ya da gönülsüz cinsel ilişki’ olarak tanımlanmaktadır. Ensest ilişkiler ve bu ilişkilere dair cezai yaptırımların, önleyici uygulamaların haberleştirilmesi geçmiş yıllara nazaran medyada daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bu tarz olayların haberleştirilmesi ve tartışılmaya başlanmasıyla birlikte bazı önemli sorunlarda gün yüzüne çıkmıştır. Bunlardan biri ensest vakaların haberleştirilme biçimidir. Bu tip vakaların haberleştirilmesinde kullanılan dilin yanlış olduğu ve mağdurları ve toplumu bilgilendirecek bir altyapıya sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra medya, bu tip olayları ele alma biçimiyle konuyu hem magazinselleştirerek önemsizleştirip bağlamından kopartarak sunmaktadır. Bu kapsamda çalışmada ensest vakaların internet haber sitelerinde ele alınma biçimi haber dili üzerinden incelenmiştir. Ayrıca ensest mağdurlarına ve bu konu hakkında fikir sahibi olmayan toplumun her kesimini bilgilendirici bir dil ile yazılan haberlerin önemine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ensest İlişki, Haber, Haber Dili

1. GİRİŞ

Ensest en kısa tabiriyle “aile içi yasak ilişki” olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2019). Bu kavram dünya kurulduğundan beri varlığını sürdürmektedir. Çoğu topluluklarda hoş karşılanmayan ensest olgusunun birçok alan tarafından tanımı yapılmaktadır. Kültürden kültüre değişik tepkilerle karşılanan ensest, toplumumuzda ise tabulaştırılan bir gerçektir. Konuşulmasından dahi hoşnut olunmayan bu toplumsal yaranın, tek ve kesin bir tanımını bulmak mümkün değildir. Tanım her alanda farklılık göstermektedir. Genel anlamda ensesti yakın akrabalar arasında gönüllü ya da gönülsüz cinsel ilişki olarak tanımlayabiliriz.

Tamamıyla ortadan kalkması neredeyse imkânsız olan ensestin varlığı köken olarak çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan ensest, toplumsal hayata geçişle birlikte daha az görülmeye başlanmıştır. Bu azalma dürtü ve içgüdünün yerini bilinç ve vicdana bırakmasıyla gerçekleşmiştir.

Her zaman tabu olarak görülüp saklanan ensest vakaları gizli kaldığı için bu konu hakkında kesin bir oran vermek mümkün değildir. Fakat Dünya Sağlık Örgütü’nün tahminlerine göre dünya genelinde kız çocukların yüzde 20’si ve erkek çocukların yüzde 10’u çocukluk döneminde cinsel ilişkiye zorlanmakta ya da diğer cinsel şiddet türlerine maruz kalmaktadır” (World HealthyOrganization, 2004: 11).

³¹¹ Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Yüksek Lisans Öğrencisi

Kapalı kapılar ardında yaşanan, konuşulan ve kimsenin dillendirmediği ensest kavramı, her alanda olduğu gibi bilinmezliğini medya alanında da göstermektedir. Bu bilinmezliğin yavaş yavaş kırılmasıyla birlikte bu tarz haberler geçmiş yıllara kıyasla medyada daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Fakat bu olumlu gelişmenin yanı sıra bir başka sorunla karşı karşıya kalmaktayız. Bu sorun, ensest vakaların medyada yanlış şekilde haberleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tarz ensest olayları konu alan haberlere baktığımızda çoğunun haber dilinden uzak, kaba ifadelerin sıkça kullanıldığı haber metinleri olduğunu görmekteyiz. Bir diğer önemli nokta ise yapılan haberlerin bilgilendirici bir alt yapıya sahip olmamaları ve bununla birlikte ensestin ne olduğuna dair okuyucuyu bilgilendirmekten uzak metinlerin yazılmasıdır. Toplum nazarında önemli görülüp irdelenmesi gereken ensestin, olaya karışan kişiye göre haber metinlerinin değişiklik göstermesi ise bir diğer önemli sorun. Bu tarz olayların gerçekleşmesiyle birlikte konu bağlamından koparılmakta, önemsizleştirilerek magazinsel bir malzemeye dönüşmektedir.

Bu çalışmada ensest vakalarının internet haber sitelerinde konunun nasıl ele alındığı incelenmiştir. Haber metinlerinin hangi unsurları barındırması gerektiğini ortaya koyma amaçlanmıştır. Bu bağlamda internet ortamında yayın yapan ve ensestle ilgili haberlere yer veren sitelerdeki haberler, eleştirel söylem analiz yöntemi ile irdelenmiştir. Yapılan çalışma kapsamında haberlerde kullanılan dil ve bakış açısının sorunlu yapısı ortaya serilmiştir.

2. ENSEST KAVRAMI VE KÖKENİ

Ensest; birbiriyle evli olanlar dışındaki aile üyeleri arasında sözlü, sözsüz, fiziksel, görsel her türlü erotik davranıştır (Justice ve Justice,1979). Ensest kavramı dilimize “Fransızca bir sözcük olan inceste’den türetilerek girmiştir. Fransızca da inceste, başka aile içi olmak üzere her türden gayrimeşru cinsel ilişkiyi ifade eder. Sözcüğün daha eski kaynağı ise Latince dir. Latince de var olan incestus sözcüğü dini referanslı bir sözcüktür ve genel olarak haram, yasak, hududu aşan anlamına gelir”(Sanay, 2019: 17). Bagley’e göre; antropolojik veya sosyobiolojik anlamda yakın ilişkisi olan kişiler arasında kural ve tabulara aykırı olarak gerçekleşen hamileliğin ve alternatif ailenin oluştuğu ilişkidir.

Farklı köken ve kültürler baktığımızda tanımı değişen bu kavramın köklerinin insanlık kadar eskiye dayandığını görmekteyiz. Çoğu toplulukta görülen ensest her dönemde varlığını farklı şekillerde sürdürmüştür. Bu tarz ilişkiler kimi dönem yasaklanmış kimi dönem sadece burjuva sınıfına özel bir durum olarak kabul edilmiştir. Nitekim Eski Mısır, Peru ve Japonya kraliyet ailelerinde kendi soylarının bozulmaması adına ensest ilişkiler normal karşılanmış hatta zorunlu kılınmıştır (Çetinkaya, 2013). Soyun bozulmaması için uygun görülen bu ilişkiler Mısır’da dinsel ve siyasal nedenlere dayandırılmıştır.

Ensestin normal karşılandığı medeniyetlerin haricinde ise mesela Hititler, kardeşlerin birbiriyle evlenmelerini yasaklamış ve yasal yaptırım olarak ölüm cezasını belirlemiştir(Sanay, 2019: 17).

Bali toplumunda ise enseste dair yaptırımlar kişinin hangi gruba ait olduğuyla ilişkilidir. Aşağı kast üyesi bir ailenin farklı cinsiyette ikiz çocukları olursa, bunların anne rahmindeyken cinsel ilişkiye girdikleri inancı hâkimdir ve esnet olarak kabul edilir. Fakat aynı durumda yönetici tabakadan bir ailenin farklı cinsiyette ikiz çocuğu olursa ensest olarak değerlendirilmez ve evlenmeleri sağlanır (Cahit, 2002; Genç, Coşkun, 2013: 215-260).

3. İNTERNET HABER SİTELERİNDE ENSEST İLİŞKİ HABERLERİ

TDK'nın tanımına göre haber, iletişim ve yayın organlarıyla verilen bilgi anlamına gelmektedir. Fishman'a göre ise, "haber, çalışanların uyguladıkları yöntemlerin sonucu olarak ortaya çıkan şeydir."(Tokgöz, 2010: 203).

Birçok tanıma tabi tutulan haber kavramını bir tür olarak değil, bir söylem olarak kullanan Van Dijk ise, haberin egemen söylemle birlikte tekrar üretildiğinden bahseder.

Haberin yaratılma sürecinde en önemli halka olan gazeteciler ise bilgi akışının en önemli ayağı haline gelmiştir. Çağdaş demokrasilerde, gazetecilere kamuoyunun bağımsız temsilcileri olma misyonu yüklenmektedir. Bu noktada gazeteciler, "yasama, yürütme, yargının yanında dördüncü güç olarak kabul edilir"(Tokgöz, 2010: 126). Böylece topluma karşı sorumlu tutulan gazeteci haberde olması gereken, haberciliğin temel ilkelerini oluşturan haber değerlerini metninde bulundurmamak zorundadır. Bu değerlerin kullanımı, "haberciliğin temel ilkelerine uyulup uyulmadığının" (Tokgöz, 2010: 222) göstergesidir. Haberde bulunması gereken değerler ise şunlardır: zamanlılık, yakınlık, önemlilik, insanın ilgisini çekmesidir.

Geleneksel medya için yapılan haber tanımları, son dönemin popüler medya araçları olan internet ve sosyal medya ortamları için tümüyle geçerli görünmemektedir. İnternet haberciliği kendine özgü kuralları olan, bununla birlikte belirli bir standarda kavuşturulamamış bir alan olarak uzmanların ve araştırmacıların ilgisini beklemektedir. İnternet haberciliği uygulamalarına/pratiklerine kuramsal temel oluşturacak kapsamlı çalışmaların yapılması, bu alandaki haberciliğin hız ve çeşitlilik gibi bazı kıstaslar sebebiyle zor görünmektedir. Bu alanın kuramsal temeli sayılabilecek ilk çalışmalardan birini yapmış olan Tokgöz'e göre, internet gazeteciliği için dört dönemden bahsetmek mümkündür. Birinci dönemde, gazetecilerin haber içeriğini internet gazeteciliği için üretmedikleri, ama kendi geleneksel gazetecilik kuruluşları için ürettikleri dönemdir. İkinci dönem ise, gazeteciler özgün haber içeriğini web sayfaları için yapmaktadır. Üçüncü dönemdeyse birkaç web sayfasında çalışmalar yapılmıştır. Son dönemde ise internette kendini iyice belli eden haber, fotoğraf, video görüntülerinden oluşan yurttaş gazeteciliğinden bahsedebiliriz (Tokgöz, 2010: 92-93).

Çalışmada incelenen haber siteleri, geleneksel haber medyalarından gazetelerin internet siteleri ile sınırlıdır. Söz konusu internet siteleri, bazen gazete için ürettikleri içerikleri paylaşarak, bazen de gazetede olmayan içerikler oluşturarak internet haberciliği yapmaktadır. Ancak web siteleri için hazırlanan içerikler oldukça sorunlu görünmekte ve birçok etik ve teknik sorunlar içermektedir. Görsellerin metinlerle ve metnin mesajlarıyla uyumlu olmaması, sadece görselin altını doldurmak için oluşturulduğu ve şişirildiği izlenimi veren metinlerin kullanılması, başlıkla spot ve metin arasında uyumsuzluğun bulunması gibi sorunlar oldukça belirgindir. Televizyonda reyting alma amacıyla hazırlanan program içeriklerinde gördüğümüz gibi, internette çoğu zaman en çok tıklanan siteler bu tür içeriğe sahip olanlar arasındadır (Karaduman, 2002: 93). Özellikle haber aktörlerinin ünlülerden oluştuğu durumlarda bu tür sorunlar daha fazla gözlenmektedir.

3.1. Ensest ilişkilerin haber değeri

İnternet haberciliğinin öne çıkan özelliklerinden biri görsel malzemenin çok kullanılmasıdır. Gazeteler/siteler görsel malzeme bakımından zengin ve uygun konuları haberleştirmeye daha meyilli görünmektedir. Görsel bakımından zengin ve uygun olan haberlerin daha çok tıklanıyor olması bu durumun giderek yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

İnternet siteleri için içerik hazırlayanlar daha fazla tıkladığı için görsellere, özellikle kadın bedeninin teşhir edildiği görsellere değer vermekte ve haberin konusunu/içeriğini/niteliğini ikinci plana atmaktadır. Medya bu olayları haberleştirirken istismara, abartıya sebep olmakta ve olayı bağlamından kopararak başka kalıplara, biçimlere sokmaktadır (Temiztürk, 2012). İnternet haberciliğinin etik ve teknik açıdan sorun teşkil eden diğer yönleri de (merak uyandırıcı ama anlamsız başlıklar, haber-görsel uyumsuzluğu, başlık-metin uyumsuzluğu vs.) bu bağlamda ifade edilmesi gereken hususlar olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda ensest ilişkilerinternet haberciliğinin bugünkü pratikleri bakımından oldukça uygun malzemeler içermektedir. Bu çalışmaya konu olan“sunucu Murat Başoğlu’nun ensest ilişkisi” internet haberciliğinin yukarıdaki çerçevesi bakımından uygun içeriğe sahiptir. Başoğlu’nun bir sunucu olması, ünlü olması, fiilinin haber değeri taşıması olayı daha da ilginç kılmaktadır. Olayın yaşandığı dönemlerde medyada sıkça konuşulan bu konu gazeteci Melis Alphan’ın da belirttiği gibi ensesti konuşmaya yanaşmayan biz, mesele magazinsel bir boyut alınca, ensesti ağzımızdan düşürmüyoruz (Alphan, 2017, p.6). İnternet siteleri de bu bağlamda Başoğlu’nun ününü, mesleğini, kolayca erişilebilecek görsellerini kullanarak olayı haberleştirme yoluna gitmiştir.

3.2. Yöntem

Çalışma kapsamında ensestle ilgili haberlerin olduğu Sözcü, Akşam ve Akit gibi internet haber sitelerinde yer alan haberler eleştirel söylem çözümlemesiyle analiz edilerek, haberlerde kullanılan dil, görseller ve metinlerle birlikte irdelenmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi, haber metinlerinde dile yerleşmiş olan ideolojik unsurların analiz edilmesine ve ortaya konmasına yardımcı olmaktadır.

Bu kapsamda haber metinlerinde yer alan ideolojik unsurların ortaya konması için ve haberi kamu söyleminin bir formu olarak kabul eden Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmıştır.

3.3. Haber İncelemeleri

3.3.1. Sözcü

(Sözcü, 28Ağustos 2017)

Sözcü’nün yaptığı haberde yaşanan durum ensest ilişki yerine ‘yasak aşk’ olarak ifade edilmiştir. Başlıkta ve spotta yer alan ‘Büyük rezaletin perde arkası, yasak aşk’ gibi ifadeler

konunun enestten ziyade sıradan bir magazin haberiymiş gibi sunulmasıyla konu bağlamından kopartılmıştır. Olay ve kişiler magazinsel bir unsura dönüşmüştür. Bu duruma ek olarak kullanılan fotoğraf ile haber metninin birbiriyle alakasız olduğu göze çarpmaktadır. Kullanılan fotoğrafta sıkıntılı bir durumdan çok ‘mutlu bir aile tablosu’ gözükmektedir. Haberin metnine baktığımızda ise spotta ve başlıkta kullanılan magazinsel ifadeler burada da tekrar edilmiştir. ‘Murat Başoğlu çapkınlık turunda fena yakalandı’ tarzındaki cümleler okuyucuyu ana konudan saptırmaktadır.

3.3.2. Akşam

The screenshot shows the Akşam newspaper website. The main headline reads: "Murat Başoğlu'nun son vukuatına bakın! Sanal alemde...". Below the headline is a photograph of Murat Başoğlu and Burcu Başoğlu. The text below the photo says: "REZALETTE YENİ GELİŞME! Arkadaşlık sitesinde Murat Başoğlu iddiası". The sub-headline reads: "Murat Başoğlu öz yeğeni Burcu Başoğlu Kabadayı rezaletinde son dakika haberleri gelmeye devam ediyor."

(Akşam, 01 Kasım 2017)

Akşam'da yer alan habere baktığımızda ise abartılı başlıklarla, üç nokta konulup tamamlanmayan cümlelerle okuyucuda merak uyandırma amaçlandığını görüyoruz. Bu ifadelerle haber fazla tıklanma uğruna feda edilmektedir. Kullanılan ifadelerde ise ‘rezalet, vukuat’ denilerek enesttin adı bir türlü konulamamıştır.

Haber metninde ise asıl olayı anlatan, okuyucuyu konuyla alakalı bilgilendiren herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Metinde bahsi geçen Başoğlu'nun dünyaca ünlü bir arkadaşlık sitesinde bir profil hesabına sahip olması konuyla alakasız bir durumdur. Asıl konudan saptırılan metinler olayı yaşayan kişinin ünlü olması hasebiyle toplumsal bir sorun gibi algılanmamaktadır. Bu tarz bir haberin tek amacı ise kullanılan ifadelerle okuyucuyu habere çekmek ve haberin okunmasını sağlamak oluyor.

3.3.3. Akit

https://www.yeniakit.com.tr/haber/ahlaksiz-laikci-murat-basoglu-na-hapis-soku-602205.html

YouTube Haritalar Haberler "Ensest Oranı Yüzd... Ensest Nedir? Pedof... Murat Başoğlu'na n...

Ad

IMSAK 03:57 GÜNEŞ 05:42 ÖĞLE 13:05 İKİNDİ 17:00 AKŞAM 20:19 YATSI 21:57 İFTAR

Ahlaksız laikçi Murat Başoğlu'na hapis şoku!

Yeğeniyle yaşadığı ahlaksız 'ensest ilişki' nedeniyle büyük tepki çeken Murat Başoğlu, eski eşi Hande Bernek ve arkadaşı Işıl Yılmaz'ı kendi evlerinde darp etmeye çalıştı. Mağdurların şikayeti üzerine gözaltına alınan Başoğlu'nun 7 yıl hapis istemiyle cezalandırılması istendi.

03 Şubat 2019 Pazar 23:25 Yazı boyutu: AA

f G+ in p t

(Akit, 03 Şubat 2019)

Akit'in Murat Başoğlu haberinde kullandığı başlık olayın genelini anlatan açık bir ifadeden oldukça uzak. 'Ahlaksız Laikçi' ifadesiyle kişinin dünya görüşü vurgulanmış ve sanki bu yaptığının laikçi olmanın getirdiği bir şeymiş mesajı verilmiştir. Bir başka sorunlu kısım ise olaya başlık ve spotta dikkat çekilerek istenilen etkiyi yaratıp, haber metinlerinde ise gayet sıradan, düz metinlerin oluşu büyük bir tezatlık oluşturmaktadır.

4. SONUÇ

Ensest, dünya kurulduğundan beri var olan ve zaman geçse bile ne yazık ki varlığını sürdüreceği bir durum. Konuşmaktan, tartışmaktan çekindiğimiz bu kavram üzerine gidilmediği takdirde hep bir tabu olarak kalacaktır. Bu durumu besleyen birçok yanlış tutum ve davranış mevcuttur. Birincil görevi kamuoyunu bilgilendirmek olan gazeteciler, medya çalışanları sorunlu haberler ile bu durumu pekiştirmektedir.

Haber değerinin farklı durumlar ve kişilere göre şekillendiği internet medyasında habercilik anlayışı oldukça değişmiştir. İnternet sitelerinde yapılan ensest ile ilgili haberlerde istenilen etki başlıklarla ve ilginç görsellerle sağlanmaktadır. Haber metinleri ise ajanslardan veya farklı kaynaklardan kullanılarak geçirilmektedir. Kullanılan ifadelerle olaylar örtüşmese dahi çoğu zaman fazla tıklanma uğruna haber feda edilmektedir. Bu olay bazen uygun olmayan fotoğraflarla bazen okuyucuyu çeken muğlak ifadelerle yapılmaktadır. Böylece işin göze çarpan kısımları sorunlu bir şekilde inşa edilmektedir. Bu noktada etik kurallarına uygun bir habercilikten bahsedemeyiz.

Çoğu ensest vakasının haberleştirilmediği medyada haberleştirilen olayların ise oldukça sıradan ve sorunlu bir dile sahip olduğu gözlenmektedir. Haber metinlerinin bilgilendirici bir alt yapıya sahip olmamalarının yanı sıra ensest ne olduğuna dair okuyucuya fikir vermekten

oldukça uzaktadırlar. Neyin ensest neyin taciz veya neyin istismara girdiği konusunda muallâkta kalan haber metinleri toplumda bir kamuoyu oluşturmamaktadır.

Konuyla ilgili bir diğer önemli sorun ise toplumda sıradan bir kişinin başından geçen ensest vakası ayıplanıp üzeri örtülmeye çalışılırken söz konusu durum ünlü bir simanın başına geldiği zaman haftalarca konuşulacak bir magazin malzemesine çevrilmektedir. Cinsel istismar, ensest gibi konuların magazin sayfalarında ele alınması olayın üzerinin kapatılmasına yol açtığı gibi konuyu bağlamından da koparmaktadır.

Kısacası kamuoyu ünlü simaları izleyerek, onların hayatlarına bakıp yorum yaparak konuyu bir noktada meşru kılmaya çalışmaktadır. Kendi üzerlerinden konuşmayıp, dolaylı olarak onlar üzerinden yorum yapmak insanlara daha kolay gelmektedir. Böylece magazinsel yaklaşımla birlikte istismarın üstü örtülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALPHAN, M. (2017).** Murat Başoğlu'na niye şaşıyoruz?,
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/melis-alphan/murat-basogluna-niye-sasiriyoruz-turkiyede-ensest-orani-yuzde-40-40567512> , Hürriyet (Erişim Tarihi 17 Şubat 2019)
- CAHİT, C. (2002).** Toplumsal insanın evrensel doğası ve cinsel suçlar, Ankara: Seçkin Yayınları
- ÇETİNKAYA, A. (2013),** Yargıtay kararları ışığında ensest/ fücür olgusunun incelenmesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- GENÇ, Ş., COŞKUN, S., (2013),** Ensest, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 106; 215-260.
- JUSTİCE, B. ve JUSTİCE, R. (1979),** The Broken Taboo: Sex in the Family, New York: Human Sciences Press.
- KARADUMAN, M. (2002),** Değişen İletişim Ortamı, Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- SANAY, B. (2019).** Kardeşini Doğurmak, İstanbul: Doğan Kitap
- TDK- Büyük Türkçe Sözlük,**
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=113660 (Erişim Tarihi: 15 Mart 2019)
- TEMİZTÜRK, H. (2012),** Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı 3, s.s. 1.
- TOKGÖZ, O. (2010).** Temel Gazetecilik, Ankara: İmge Yayınevi
- World Healthy Organization, (2004),**
<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43014/9241592079.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi 25 Mart 2019)

HAZINEYE AIT TARIM ARAZİLERİNİN STRATEJİK YÖNETİMİ: KULLANICILARINA KIRALANMASI VEYA SATILMASI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Paşa BOZKURT³¹²

Özet:

Türkiye’de Hazineye ait tarım arazileri adet ve yüzölçümü açısından çok miktardadır. Bu sebeple bu arazilerin stratejik yönetimi önemlidir. Türkiye genelinde yaygın taşra birimlerine sahip olan Milli Emlak Genel Müdürlüğü Hazineye ait arazilerin yönetiminden sorumludur. Daha önce Maliye Bakanlığı bünyesinde örgütlenen Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Bu çalışmada Hazineye ait tarım arazilerinin stratejik yönetimi, kullanıcılarına kiraya verilmesi veya satılması açısından ele alınmıştır. Hazineye ait tarım arazilerinin kamu yararına uygun olarak değerlendirilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Öncelikle ilgili düzenlemelerin ve strateji belgelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Söz konusu araziler milli ekonomiye etkili katkı sunacak şekilde değerlendirilmeli, ancak orman alanlarını daraltmaya yol açacak sonuçlara fırsat verilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Hazineye ait tarım arazileri, stratejik yönetim, strateji belgeleri..

1.Giriş

Türkiye’de Hazineye ait tarım arazilerinin, adet ve alan açısından büyüklüğü sebebiyle etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesi çok önemlidir. Ayrıca son yıllardaki yasal düzenlemelerle, Hazineye ait tarım arazilerin kullanıcılarına kiralanması veya satılması kolaylaştırılmıştır. Bu sebeple Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına kiralanması veya satılması açısından stratejik yönetimi konusunda değerlendirme yaparak öneriler geliştirilmesinin yararlı olacağını ifade edebiliriz.

Ülkemizde 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereği kamu idareleri beş yıllık stratejik plan yapmak zorundadır. Stratejik yönetim anlayışının önemli bir aşaması olarak stratejik planlar, yönetimin stratejik amaç ve hedefler belirleyip bunları gerçekleştirme için önemli bir işlev görmektedir. Yine 5018 sayılı Kanuna göre kamu idareleri her yıl yıllık performans programı hazırlamakta ve bir önceki yıl ile ilgili olmak üzere faaliyet raporu yayınlamaktadır.

Bu çalışmada Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına kiralanması veya satılması konusunda ilgili mevzuat incelenmiş ve Hazineye ait tarım arazileri ile ilgili idarelerin strateji

³¹²Giresun Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, pasabozkurt@hotmail.com,
ORCID: 0000-0003-0638-9523

belgeleri değerlendirilerek, söz konusu arazilerin stratejik yönetimi için bazı öneriler geliştirilmiştir.

Hazineye ait arazilerinin yönetilmesi ile görevli olan Milli Emlak Genel Müdürlüğü uzun yıllar Maliye Bakanlığı bünyesinde teşkilatlanmış iken 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Böylece Hazine arazilerinin yönetiminden sorumlu bakanlık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmuştur.

Zira 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2/g. maddesinde; Devlete ait malları yönetmek, kamu malları ile kamu kurum ve kuruluşlarının taşınmaz malları konusundaki yönetim esaslarını belirlemek ve bunlara ilişkin diğer işlemleri yapmak, görevi Maliye Bakanlığına verilmişti. Ancak Maliye Bakanlığı, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Hazine ve Maliye Bakanlığı olarak yeniden teşkilatlandırılmış ve Hazine ve Maliye Bakanlığının görev ve yetkilerini düzenleyen 217. maddesinde söz konusu göreve yer verilmemiştir. Buna karşılık 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 97. maddesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görev ve yetkileri düzenlenmiş olup, 97/ö. maddesinde; kamu mallarına ilişkin politikaları tespit etmek amacıyla çalışmalar yapmak, Hazinesinin özel mülkiyetindeki taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin edinim, yönetim ve elden çıkarılmasına ilişkin işlemleri yürütmek, kamu idarelerinin taşınmazları ile ilgili kayıt ve yönetim esaslarını belirlemek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görevleri arasında sayılmıştır.

178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8/f. maddesinde Milli Emlak Genel Müdürlüğü Maliye Bakanlığının ana hizmet birimleri arasında sayılarak, 13/b. maddesinde; Hazinesinin özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, kiralanması, trampası ve üzerinde sınırlı ayni hak tesisi, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiralanması ve bu yerler için gerekli görülen hallerde kullanma izni verilmesi işlemlerini yapmak, görevi Milli Emlak Genel Müdürlüğüne verilmişti. Ancak 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 99/b. maddesinde Mili Emlak Genel müdürlüğü Çevre ve Şehircilik Bakanlığının hizmet birimleri arasında sayılmış ve 101/b. maddesinde, 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye benzer bir şekilde; Hazinesinin özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, kiralanması, trampası ve üzerinde sınırlı ayni hak tesisi, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiralanması ve bu yerler için gerekli görülen hallerde kullanma izni verilmesi işlemlerini yapmak, Milli Emlak Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.

2.İlgili Mevzuatın İncelenmesi

Hazineye ait tarım arazilerinin kiralanması veya satılması açısından ilgili mevzuat aşağıda incelenmiştir.

2.1.Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Kiralanması İşlemleri

4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 18.05.2018 tarihinde yürürlüğe giren Ek 6. maddesi ile, bazı şartlardaki kullanıcılara, Hazineye ait tarım arazilerini on yıla kadar kiralama ve on yılın sonunda satın alma imkanı tanınmıştır.

Söz konusu düzenlemede, imar planı bulunmayan veya imar planında tarımsal amaca ayrılan Hazineye ait tarım arazilerini en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kullandığı 31.12.2017

tarihinden önce Bakanlıkça tespit edilen ve başvuru tarihi itibarıyla kullanımlarının halen devam ettiği belirlenen kullanıcılardan; bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde bu arazileri doğrudan kiralamak için başvuruda bulunanlara, ecrimisil borçları bulunmaması şartıyla, cari yıl ecrimisil bedelinin yarısı üzerinden on yıla kadar doğrudan kiralanabileceği, kira süresi sonunda yükümlülüklerini yerine getirdiği tespit edilen ve talepte bulunan kiracıların kira süresinin uzatılabileceği veya bu arazilerin sözleşme hükümleri çerçevesinde on yıllık kullanımı müteakip kiracılarına doğrudan satılabileceği, bu arazilerin satışında 26.04.2012 tarihi itibarıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde yer alan araziler için bu Kanunun 4. maddesinin 12. fıkrası, bu tarih itibarıyla belediye ve mücavir alan sınırları dışında yer alan araziler için ise 6292 sayılı Kanunun Hazineye ait tarım arazilerinin satışına ilişkin hükümlerinin kıyasen uygulanacağı ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığının yetkili olduğu, ifade edilmiştir.

4706 sayılı Kanunun Ek 6. maddesine dayanılarak Maliye Bakanlığı tarafından 387 sıra numaralı Milli Emlak Genel Tebliği çıkarılmış olup, tebliğde konu hakkında ayrıntılara yer verilmiştir.

Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına kiraya verilmesi düzenlemesi ile ilgili olarak Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum; Hazineye ait tarım arazilerinin kullanımını sözleşmeye bağlayarak çiftçilerimizin tarımsal üretim destekleri gibi haklardan yararlanması, sözleşmesiz kullanımdan kaynaklanan ihtilafların giderilmesi ve Hazineye ait tarım arazilerinin yönetiminde ecrimisil uygulaması yerine kiraya geçilmek suretiyle etkinliğin ve verimliliğin artırılmasının amaçlandığını, ifade etmiştir (Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 2018: 5).

Hazineye ait tarım arazilerinin yönetiminde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasının, söz konusu arazilerin adet ve yüzölçümü açısından dikkate değer miktarda olması dolayısıyla, milli ekonomiye katkısı açısından önem arz ettiğini ifade edebiliriz.

2.2. Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satış İşlemleri

Hazineye ait tarım arazilerinin satışı konusu değişik tarihlerde çıkarılan çok sayıdaki yasal düzenlemede yer almıştır. Son dönemlerdeki önemli düzenlemelerden olan 17.10.1983 tarihli ve 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun ile 16.02.1995 tarihli ve 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunun 13. maddesinin 10. fıkrası ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Halen Hazineye ait tarım arazilerinin satışı 6292 sayılı Kanun ve 4706 sayılı Kanun kapsamında yapılmaktadır.

6292 sayılı Kanunun 6. ve 12. maddelerindeki düzenleme bu çalışmanın konusu ile ilgilidir.

6292 sayılı Kanunun 6. maddesinde; 2/B olarak bilinen taşınmazların 31.12.2011 tarihinden önce kullanıcısı ve/veya üzerindeki muhdesatın sahibi olarak gösterilen kişilerden bu taşınmazları satın almak için süresi içerisinde idareye başvuran ve idarece tespit edilen satış bedelini itiraz ve dava konusu etmeksizin kabul edenlere satışı ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Söz konusu düzenlemede, bu taşınmazlardan tamamen ve münhasıran bilfiil tarımsal amaçlı olarak kullanılan ve üzerinde tarımsal amaçlı yapılar (mandıra, sera, ağıl, kümes vb.) ile sürekli

ikamet amacıyla kullanılan konut hariç yapı bulunmayan yerler için satış bedelinin, rayiç bedelin yüzde ellisi üzerinden hesaplanacağı ifade edilmiştir.

2/B alanlarından kastedilen ise 6292 sayılı Kanunun 2/1-b. maddesinde; 6831 sayılı Kanunun 20.06.1973 tarihli ve 1744 sayılı Kanunla değişik 2. maddesi ile 23.09.1983 tarihli ve 2896 sayılı, 05.06.1986 tarihli ve 3302 sayılı Kanunlarla değişik 2. maddesinin birinci fıkrasının (B) bendine veya kesinleşmiş mahkeme kararlarına göre Hazine adına orman sınırları dışına çıkarılan ve çıkarılacak yerleri, ifade edeceği belirtilmiştir.

2/B arazileri ile ilgili başvuru ve ödeme süresi 6292 sayılı Kanuna eklenen geçici maddelerle ve yine bu maddelerde verilen yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu tarafından (2017/9967 sayılı ve 2017/10842 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları) müteaddit defa uzatılmıştır. Başvuru ve ödeme süresi son defa 6292 sayılı Kanunun Geçici 7. maddesi ile 30.11.2018 tarihine kadar uzatılmıştır.

26.04.2012 tarihinde yürürlüğe gire 6292 sayılı Kanunun 12/1 maddesinde ise; Hazineye ait tarım arazilerinin; 31.12.2011 tarihi itibarıyla en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kiralayan, kira sözleşmesi halen devam eden kiracıları veya bu arazileri aynı süreyle tarımsal amaçla kullanan ve kullanımlarının halen devam ettiği idarece belirlenen kullanıcıları ya da paydaşlarından; bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde bu arazileri bedeli karşılığında doğrudan satın almak için idareye başvuran ve idarece bu maddede belirtilen şekilde tespit ve tebliğ edilen satış bedelini itiraz etmeksizin kabul edenler bu maddeye göre hak sahibi sayılır, denilmiştir.

Ancak başvuru süresi müteaddit defa uzatılmıştır. Zira, 26.02.2014 tarih ve 6527 sayılı Kanunun 22. maddesi ile 6292 sayılı Kanuna eklenen Geçici 2. maddenin 5. fıkrasında; Kanunun 12. maddesi gereğince Hazineye ait tarım arazilerini satın almak isteyenlere, aynı maddenin birinci fıkrasında belirtilen sürenin sona erdiği tarihten itibaren bir yıl başvuru süresi verilir, denilmek suretiyle başvuru süresi önce 26.04.2015 tarihine kadar uzatılmış, 20.08.2016 tarih ve 6745 sayılı Kanunun 07.09.2016 tarihinde yürürlüğe giren 69. maddesi ile 6292 sayılı Kanuna eklenen Geçici 4. maddenin 5. fıkrasında; bu kanunun 12. maddesi gereğince Hazineye ait tarım arazilerini satın almak isteyenlere, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl başvuru süresi verilir ve daha önce yapılan başvurular da geçerli kabul edilir, denilmek suretiyle başvuru süresi yeniden uzatılmış, 6. fıkrasındaki; bu maddede belirtilen süreleri iki katına kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir, düzenlemesine istinaden Bakanlar Kurulunun 2017/10842 sayılı Kararı ile de başvuru süresi 07.09.2018 tarihine kadar uzatılmıştır.

Daha sonraki tarihlerde 6292 sayılı Kanunun 12. maddesinde, belediye ve mücavir alan sınırları konusunda vatandaşlar lehine bazı değişiklikler yapılmıştır. Nitekim 06.03.2013 tarihli ve 6444 sayılı Kanunun 2. maddesi ile, 6292 sayılı Kanunun 12. maddesinin 3. fıkrasında yer alan “belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan yerler,” ibaresi “bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte geçerli olan belediye ve mücavir alan sınırları içinde kalan yerler,” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca 20.08.2016 tarih ve 6745 sayılı Kanunun 69. maddesi ile, 6292 sayılı Kanunun 12. maddesinin 3. fıkrasına “Ayrıca, 26/4/2012 tarihinden sonra belediye ve mücavir alan sınırları dışına çıkarılan yerler de bu maddeye göre değerlendirilir” cümlesi eklenmiştir.

Hazineye ait tarım arazilerinin satışı konusundaki bir diğer düzenleme ise 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda

Değişiklik Yapılması Hakkında Kanundur. 4706 sayılı Kanunun 4. maddesinin 05.12.2017 tarihinde yürürlüğe giren 12. fıkrası ile belediye ve mücavir alan sınırları içindeki Hazineye ait tarım arazilerinin satışına da belirli şartlarda imkan tanınmıştır. Zira 4706 sayılı Kanunun 4. maddesinin 12. fıkrasında; 26.04.2012 tarihi itibarıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde yer alan ve imar planı bulunmayan veya imar planında tarımsal amaca ayrılan Hazineye ait tarım arazilerini 30.03.2014 tarihi itibarıyla en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kiralayan ve kira sözleşmesi halen devam eden kiracıları veya bu arazileri aynı süreyle tarımsal amaçla kullanan ve kullanımlarının halen devam ettiği belirlenen kullanıcıları ya da paydaşlarından; bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde bu arazileri doğrudan satın almak için başvuruda bulunan ve tespit ve tebliğ edilen rayiç bedeli itiraz ve dava konusu etmeksizin kabul edenler bu fıkra göre hak sahibi sayılır, denilmektedir.

Hazineye ait tarım arazilerinin satışı ile ilgili olarak farklı tarihlerde çok sayıda düzenleme yapıldığı ve sık olarak süre uzatımı yapıldığı görülmektedir.

3.İlgili Strateji Belgelerinin İncelenmesi

Hazineye ait tarım arazileri ile görevli Milli Emlak Genel Müdürlüğü 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinden önce Maliye Bakanlığı bünyesinde teşkilatlandırılmıştı. Ancak 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Görev ve teşkilatlanmasında değişiklik olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının, 100 Gün Eylem Planında; 2019-2023 dönemine ilişkin stratejik plan çalışmalarının Kasım ayı sonunda tamamlanacak şekilde başlatılması, ifade edilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018a). Ancak 21.04.2019 tarihi itibarıyla 2018-2022 stratejik planının henüz revize edilmediği anlaşılmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018b).

Ülkemizde Hazineye ait taşınmazların önemli bir kısmı Tablo 1’de görüldüğü üzere tescilli taşınmazlardan oluşmaktadır.

Tablo 1: Taşınmazların Tiplerine Göre Dağılımı

Taşınmazın Tipi	Adedi	Toplam Adet İçindeki Payı (%)	Yüzölçümü (m2)	Toplam Yüzölçümü İçindeki Payı (%)
Tescilli	3.955.511	94,46	255.534.701.171	93,68
Devletin hüküm ve Tasarrufu Altında	130.043	3,11	10.848.692.452	3,98
İlişkili	101.900	2,43	6.388.102.062	2,34
Toplam	4.187.454	100,00	272.771.495.685	100,00

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018c: 147)

Hazinenin özel mülkiyetindeki taşınmazların cinslerine göre dağılımı Tablo 2’de verilmiş olup, tarım arazileri payının adet ve alan açısından dikkate değer miktarda olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Hazinenin Özel Mülkiyetindeki Taşınmazların Cinslerine Göre Dağılımı

Taşınmaz Cins Adı	Adedi	Adet Bazında Oranı (%)	Yüzölçümü (m2)	Yüzölçümü Bazında Oranı (%)
Orman	475.343	12,02	196.902.708.164	77,055
Arazi	992.047	25,08	31.852.294.646	12,465
Tarla	1.394.091	35,24	17.612.950.500	6,893
Orta Malları	90.516	2,29	4.527.355.747	1,772
Arsa	489.291	12,37	1.801.463.207	0,705
Bağ-Bahçe	250.174	6,32	879.285.448	0,344
Bina	197.032	4,98	649.114.996	0,254
Su ve Su Ürünü Alanları	52.773	1,33	623.662.672	0,244
Maden ve Ocak Alanları	1.315	0,03	115.042.080	0,045
Tarihi ve Kültürel Alanlar	4.166	0,11	93.125.460	0,036
Kıyı ve Dolgu Alanları	618	0,02	5.591.561	0,002
Diğer	8.145	0,21	472.106.691	0,185
Toplam	3.955.511	100,00	255.534.701.171	100,00

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018c: 147)

Maliye Bakanlığının 2018-2022 stratejik planında belirlenmiş olan stratejik amaç ve hedefler incelendiğinde Stratejik Amaç 1'in (S.A.1) Hazine taşınmazları ile ilgili olduğu görülmüş olup, S.A.1; Maliye Politikalarının Katılımcı ve Bütüncül Bir Yaklaşımla Belirlenmesine Öncülük Etmek ve Kaynakları 3E Temelli Yönetmek, şeklinde ifade edilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018a: 24). Söz konusu stratejik amaçla ilgili olarak belirlenmiş olan stratejik hedeflerden Hazine taşınmazları ile ilgili olan ise sadece Stratejik Hedef 4 (S.H.4) olup (Maliye Bakanlığı, 2018a: 31-32), S.H.4 ile Milli Emlak Genel Müdürlüğü ilişkilendirilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018a: 52). S.H.4; Hazine taşınmazlarını ekonominin ve paydaşların ihtiyaçlarını dikkate alarak etkili bir yaklaşımla yönetmek, şeklinde ifade edilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018a: 31). S.H.4 ile ilgili olarak belirlenmiş stratejilerden 4.1, 4.2 ve 4.7 numaralı stratejiler, Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına kiralanması veya satılması ile dolaylı olarak ilgili olup, Strateji 4.1 Hazine taşınmazlarının yönetiminden elde edilen gelirleri artırmak, Strateji 4.2 Gelir esaslı performans yönetim sistemi oluşturmak, Strateji 4.7 ise Hazine taşınmazlarını sınıflandırmak suretiyle en uygun ve etkin kullanım alanlarını belirlemek, şeklinde ifade edilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018a: 19, 32).

Maliye Bakanlığının 2018 yılı performans programında ise, stratejik hedef 4 ile ilgili olarak belirlenen performans hedefi; Hazine taşınmazlarının ekonominin ve paydaşların ihtiyaçlarını dikkate alarak etkili bir yaklaşımla yönetmek amacıyla işlem süreçlerinin elektronik

ortamda yürütülmesi, gelir getiren faaliyetlere ağırlık verilmesi ve bu işlemlerin izlenmesi için gereken değişiklikler tamamlanacaktır, şeklindedir. Söz konusu performans hedefi için belirlenen iki adet faaliyetten birincisi Kamu Taşınmazlarını Yatırım ve İstihdamı Artırmaya Yönelik Değerlendirme Faaliyeti, diğeri ise Taşradaki Hazine Taşınmazlarının Etkin Bir şekilde Edinim, Yönetim ve Elden Çıkarılması Faaliyeti olarak belirlenmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018b: 25).

Milli emlak gelirleri 2013-2017 yılları itibariyle Tablo 3'teki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Yıllar İtibarıyla Milli Emlak Gelirleri (1.000 Türk Lirası)

Yıllar	Bütçe Hedefi	Satış Gelirleri	İdare Gelirleri	Toplam	Bir Önceki Yıla Göre Artış Oranı (%)	Yıllık Gerçekleşme Oranı (%)
2013	5.275.050	1.794.136	1.323.475	3.117.611	-	59,10
2014	3.257.083	1.797.390	1.463.290	3.260.680	4,58	100,11
2015	3.296.573	1.476.907	1.658.139	3.135.046	-3,85	95,10
2016	3.158.176	1.868.011	1.589.624	3.457.635	10,29	109,48
2017	4.003.770	2.348.730	2.167.029	4.515.759	30,60	112,79

Kaynak: Milli Emlak Genel Müdürlüğü, (2017: 37)

Tablo 3'te görüldüğü üzere Milli emlak gelirlerinde 2016 ve 2017 yıllarında önemli oranda artış kaydedilmiştir.

Hazineye ait tarım arazilerini en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kullandığı 31.12.2017 tarihinden önce Bakanlıkça tespit edilen ve başvuru tarihi itibarıyla kullanımlarının halen devam ettiği belirlenen kullanıcılardan; 19.11.2018 tarihine kadar bu arazileri doğrudan kiralamak için başvuruda bulunanlara, ecrimisil borçları bulunmaması şartıyla, cari yıl ecrimisil bedelinin yarısı üzerinden on yıla kadar doğrudan kiralanabilmesi kapsamında 19.11.2018 tarihi itibarıyla toplam 180.000 başvuru alınmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 152).

2/B taşınmazlarının satışından tahsil edilen gelir, Tablo 4'te görüldüğü üzere, 2018 yılsonu itibarıyla 8.116.470.000 Türk Lirası olarak önemli miktara ulaşmıştır.

Tablo 4: 2018 Yılsonu İtibarıyla 2/B Taşınmazları Satın Almak İçin Başvuru Sayısı ve Satış Rakamları

Başvuru Sayısı	Satış Yapılabilecek Hak Sahibi Sayısı	Satış Yapılan Hak Sahibi Sayısı	Satışı Yapılan Taşınmaz Sayısı	Satışı Yapılan Taşınmaz Yüzölçümü (m2)	Toplam Satış Bedeli (TL)	Tahsil Edilen Satış Bedeli (TL)
981.322	898.148	769.074	543.908	2.112.498.182	11.446.609.113	8.116.470.000

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018c: 156)

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında bulunan Hazineye ait tarım arazilerinin satış işlemleri ile ilgili 2018 yılsonu itibariyle rakamlar Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Belediye ve Mücavir Alan Sınırları Dışında Bulunan Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satış İşlemleri (2018 Yılsonu İtibariyle)

Başvuru Sayısı	Reddedilen Başvuru Sayısı	Değerlendirme İşlemleri Devam Eden Başvuru Sayısı	Satış Yapılan Hak sahibi Sayısı	Satış Yapılan Arazi Sayısı	Toplam Satış Bedeli (TL)	Tahsil Edilen Satış Bedeli (TL)
437.844	105.866	331.978	58.000	46.000	782.000.000	330.000.000

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018c: 156)

Belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan Hazineye ait tarım arazilerinin satış işlemleri için ise 2018 yılsonu itibariyle 650.969.090 m² yüzölçümlü 36.198 taşınmaza 55.376 adet başvuru yapılmış olup, başvuruların değerlendirilme işlemleri devam etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 156).

Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarınca, kiralama amaçlı veya satın alma amaçlı olarak yoğun talep gösterildiği anlaşılmaktadır.

4. Değerlendirme

Hazineye ait tarım arazilerinin kiralanması veya satılması ile ilgili mevzuat ve strateji belgeleri aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1. İlgili Mevzuatın Değerlendirilmesi

Hazineye ait tarım arazileri için mevzuat düzenlemesi incelendiğinde dikkat çeken hususlar aşağıda açıklanmıştır.

Başvuru süresi 19.11.2018 tarihinde sona eren 4706 sayılı Kanunun Ek 6. maddesi ile getirilen doğrudan kiralama düzenlemesi, 6292 sayılı Kanunun 12. maddesi ile getirilen doğrudan satış düzenlemesine bir alternatif olmuştur, denilebilir. Ancak söz konusu arazilerin kullanıcılarının araziler üzerinde verimli bir şekilde tarım yapabilmeleri için kiralama yerine doğrudan satış daha etkili olabilir. Çünkü doğrudan satış ile mülk sahibi olan kullanıcılar, arazilerin verimli bir şekilde değerlendirilmesi için uzun vadeli yatırım yapabilecektir. Oysa on yıla kadar kiralamalarda kira süresinin sonunda söz konusu araziye satın alıp alamayacağı konusu şimdiden tam olarak tahmin edilemeyeceği için kullanıcı çiftçiler uzun vadeli yatırımlardan kaçınabileceklerdir.

Ancak bir çiftçinin kiralanmış arazide çalışmasını mümkün kılan ve hem arazi sahibinin hem de kiracının çıkarlarını güvence altına alan yeterli yasal düzenlemeler varsa, arazi kiralama da cazip olabilir (Marks-Bielska, 2014: 58). Bu açıdan bakılırsa, kira süresinin sonunda kesin satış taahhüdü verilirse şartlar daha cazip olacaktır.

2/B arazileri ile ilgili belirlenen bedelin düşük tutulduğunu ifade edebiliriz. Zira 6292 sayılı Kanunun 6/4. maddesinde rayiç bedelin yüzde ellisi ve yüzde yetmiş gibi, değişen durumlara göre uygulanacak bedel belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemede, tamamen ve münhasıran bilfiil tarımsal amaçlı olarak kullanılan ve üzerinde tarımsal amaçlı yapılar (mandıra, sera, ağıl, kümes vb.) ile sürekli ikamet amacıyla kullanılan konut hariç yapı bulunmayan yerler için satış bedelinin, rayiç bedelin yüzde ellisi üzerinden hesaplanacağı, ifade edilmiştir.

Satış bedelinin düşük olması ve ödeme kolaylığı sağlanması vatandaşlar için cazip sonuçlar doğurmaktadır. Ancak cazip şartlarda satış imkanı ormanların korunması konusunda zafiyetlere yol açabilecektir. Nitekim Erdönmez de (2013: 323) bu duruma dikkat çekmiştir.

Ancak konunun bir başka boyutu vardır. Bu boyut ise, ormanların mülkiyeti ile ilgili birikmiş mülkiyet uyuşmazlıklarına çözüm arayışıdır. Ormanların mülkiyeti konusunda bireylerle devlet arasında çıkmış olan mülkiyet uyuşmazlığının birincisi 4785 sayılı Kanuna göre devletleştirilmiş sayılan fakat devletleştirme bedeli ödenmeyen taşınmazların devlet ormanı olarak sınırlandırılması, ikincisi bireylerin mülkiyetinde bulunan taşınmazların tapularının orman ya da 2/B olduğu gerekçesiyle bedel ödenmeksizin iptal edilmesi, sonuncusu ise Bakanlar Kurulu kararıyla orman rejimine alınan yerlerin devlet ormanı olarak sınırlandırılmasıdır (Şimşek, 2010: 136). Bu sebeple konunun tüm boyutları ile dikkate alınarak bireysel haklar ile kamu yararı uzlaştıracak çözümler ileri sürülmesi gerekir.

İşgal edilen Hazine taşınmazları en çok tarımsal amaçlı işgal edildiği için 6292 sayılı Kanunun 12. maddesi uyarınca, kanunda belirtilen şartlarda tarımsal amaçla işgal edilmiş taşınmazların kullanıcılarına satılarak işgallerin sona erdirilmesi ve bu yerlerin ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır (Aliefendioğlu ve Aksu, 2017: 144).

Ancak bozulan orman alanlarını işgal edenlere söz konusu arazilerin satışında piyasa fiyatının altında fiyat belirlenmemeli ve daha sıkı şartlar uygulanmalıdır. Zira ormanların tahrip edilmesini teşvik edecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bozulan orman alanlarından elde edilmemiş olan ve uzun yıllardan beri (ebe-i dededen beri) sahiplenilmiş gibi ekilen Hazineye ait tarım arazilerinde ise daha kolay şartlarda satın alma imkanı verilmesi kamu vicdanını nispeten rahatlatır da, yine de sorgulamalar doğurabilir. Örneğin Polonya’da 1990’lardan itibaren başlatılan kamu tarım sektöründe özelleştirme süreci hakkında yapılan bir araştırmada (Mioduszewski, 2017: 182-188); satın alanlar nispeten küçük bir grup olduğu için Hazineye ait arazilerin satılmasındaki amacın, sosyal fayda ve etik açısından şüphelere ve sorgulamalara neden olabileceği ifade edilmiştir (Mioduszewski, 2017: 187).

Hazineye ait tarım arazileri ile ilgili düzenlemelerde başvurusu süresinin müteaddit defa uzaması, işlem sürecinin kısa sürede tamamlanamaması ve farklı düzenlemeler (satış, kiralama, belediye ve mücavir alan ile ilgili) yapılması, vatandaşların nereye ne için başvurabileceği konusunda tereddütlere yol açacak karmaşıklaşmış bir durum ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Demir (2009: 24) de zaman içinde kanunlardaki eksiklikler ve uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlara göre gerekli düzenlemeler yapıldığını, ancak sık yapılan bu değişikliklerin yatırımcılara ne gibi imkan ve teşvikler getirdiğini takip etmenin oldukça zorlaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla aynı konuda veya benzer konularda sık olarak mevzuat düzenlemesi veya mevzuatta değişiklik yapılması, uygulamada ise sürecin çok uzaması, düzenlemelerden beklenen etkiyi zayıflatabilecektir.

Ayrıca uzun yıllar Maliye Bakanlığı bünyesinde yer alan Milli Emlak Genel Müdürlüğünün Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alınması, milli emlak yönetimi konusunda uygulamada bir süre bazı güçlükler yol açabilir. Zira Maliye Bakanlığının (1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Hazine ve Maliye Bakanlığı olmuştur) milli emlak tecrübesi uzun yıllara dayanmakta iken Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bu konuda yeni tecrübe kazanmaya başlamıştır.

4.2. İlgili Strateji Belgelerinin Değerlendirilmesi

Hazineye ait taşınmazlarla ilgili strateji belgeleri incelendiğinde ise aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir.

Ülkemizde Hazinesinin tasarrufunda olan taşınmaz miktarının adet ve yüzölçümü açısından önemli miktarda olduğu, bu taşınmazların çok büyük bir kısmının tescilli taşınmazlardan oluştuğu ve yine bu taşınmazların önemli bir miktarının tarımsal amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 147). Hazineye ait taşınmazlarla ilgili olarak Maliye Bakanlığının 2018-2022 stratejik planında belirlemiş olduğu; Maliye Politikalarının Katılımcı ve Bütüncül Bir Yaklaşımla Belirlenmesine Öncülük Etmek ve Kaynakları 3E Temelli Yönetmek, şeklindeki Stratejik Amaç 1, katılımcılığa ve etkililiğe vurgu yapmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2018a: 24). Söz konusu stratejik amaçla ilgili olarak, Hazine taşınmazlarını ekonominin ve paydaşların ihtiyaçlarını dikkate alarak etkili bir yaklaşımla yönetmek, şeklindeki Stratejik Hedef 4’te de benzer bir yaklaşım ifade edilmektedir (Maliye Bakanlığı, 2018a: 31). Stratejik Hedef 4 için belirlenen stratejiler ise Hazine arazilerinden elde edilecek gelirleri artırmaya ve bu arazilerin etkin kullanım alanlarını belirlemeye dönüktür (Maliye Bakanlığı, 2018a: 19, 32). Maliye Bakanlığının 2018 yılı Performans Programında da Stratejik Hedef 4’e uygun performans hedefi belirlenmiştir (Maliye Bakanlığı, 2018b: 25).

Hazinesinin milli emlak gelirlerinin satış gelirleri ve idare gelirleri açısından genel olarak yıllar itibariyle artış gösterdiği ve 2017 yılında her bir kalem için ayrı ayrı 2 milyar Türk Lirasının üzerine çıktığı, anlaşılmaktadır (Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 2017: 37).

Hazineye ait tarım arazilerini en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kullandığı 31.12.2017 tarihinden önce Bakanlıkça tespit edilen ve başvuru tarihi itibarıyla kullanımlarının halen devam ettiği belirlenen kullanıcılardan; 19.11.2018 tarihine kadar bu arazileri doğrudan kiralamak için başvuruda bulunanlara, ecrimisil borçları bulunmaması şartıyla, cari yıl ecrimisil bedelinin yarısı üzerinden on yıla kadar doğrudan kiralanabilmesi kapsamında 19.11.2018 tarihi itibarıyla toplam 180.000 başvuru alınmış olup (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 152), vatandaşlar tarafından ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

2/B taşınmazlarının satışından tahsil edilen gelir, 2018 yılsonu itibarıyla 8.116.470.000 Türk Lirasına ulaşmıştır. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 156).

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında bulunan Hazineye ait tarım arazilerinin satış işlemleri ile ilgili 2018 yılsonu itibarıyla rakamlar incelendiğinde 437.844 başvuru sayısından 105.866’i reddedilmiş, 331.978’inin değerlendirme işlemleri devam etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 156). Belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan Hazineye ait tarım arazilerinin satış işlemleri ile ilgili 2018 yılsonu itibarıyla rakamlar incelendiğinde ise; 2018 yılsonu itibarıyla 650.969.090 m² yüzölçümlü 36.198 taşınmaza 55.376 adet başvuru yapılmış

olup, başvuruların değerlendirilme işlemleri devam etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018c: 156). Bu rakamların dikkate değer miktarda olduğu görülmektedir.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Milli Emlak Genel Müdürlüğü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesine alınmış ve Hazineye ait taşınmazların yönetiminden görevli bakanlık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmuştur. Ancak teşkilatlanmasında ve görevlerinde değişiklik olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2018-2022 stratejik planının 21.04.2019 tarihi itibarıyla henüz revize edilmediği anlaşılmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018b). Söz konusu stratejik plan revize edilerek Hazineye ait taşınmazlara stratejik planda yer verilmesi uygun olacaktır.

5. Sonuç

Bir ülkenin tarım arazilerinin uygun tarımsal faaliyetlerde değerlendirilmesi birçok açıdan fayda doğurmaktadır. Nitekim toprak, kırsalda yaşayan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması yanında gıda güvenliği ve kırsal kalkınma için de önemli bir araçtır (Türker, 2010: 55). Bu sebeple Hazineye ait tarım arazilerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Hazineye gelir getirmesinin yanında kullanıcıların elde ettiği zirai ürün dolayısıyla hem kırsal kesimdeki insanlara hem de milli ekonomiye katkısı açısından stratejik önemi söz konusudur. Özellikle topraksız olan köylüler topraklandırılırsa büyükşehirliere aşırı göçü önleyici bir etki gösterebilir. Böylece hem kırsal kesimde ekonomik canlanma olabilir, hem de kırsal kesimden kentlere hızla akan nüfusun, bu sayede kırsal kesimde tutulması dolayısıyla çarpık kentleşme de bir ölçüde önenebilir.

Ancak Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına satılması veya kiralanması olumlu ve olumsuz tarafları olan iki yönlü hassas bir durum arz etmektedir. Zira bir yönüyle bu şekilde Hazineye gelir sağlanmakta ve söz konusu arazilerin ekonomiye kazandırılması ile milli ekonomiye katkı sağlanmaktadır. Ancak diğer yönüyle ise, süreç iyi yönetilemezse orman alanlarını tahrip etmek isteyenlerin ve genel olarak Hazine arazilerini işgal etmek isteyenlerin cesaretlenmesine yol açabilecektir. Bu ikinci yönüne fırsat verilmemesi için öncelikle yasal düzenlemelerde daha sıkı şartlar getirilmesinde fayda vardır. Geçmişte yapılan yasal düzenlemelerin sonuçları analiz edilerek etkili, ekonomik ve verimli bir yönetim anlayışına uygun düzenlemeler yapılarak sonuç alınmalıdır. Ayrıca mevzuatın uygulama aşamasında, satışa veya kiralamaya konu olan arazilerin değerlendirilmesi konusunda, idarenin çok iyi tahlil yaparak kamu yararını gözetecek bir yönetim sergilemesi önemli olacaktır. Bunun için iyi bir stratejik planlama ile Hazineye ait tarım arazilerinin ne şekilde değerlendirileceğine karar verilip uygulamasını başarıyla gerçekleştirmek önemlidir. Bu kapsamdaki arazilerin kullanıcılarına devredilmesi yanında, bazı stratejik ürünler yetiştirilebilecek olanların Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne devredilmesi de bir alternatif olarak değerlendirilebilir.

Özellikle ekonominin tarıma dayalı olduğu ülkelerde orman içi açıklıklarda veya orman açma suretiyle elde edilen alanlarda tarım yapılmakta, açlık tehlikesi altındaki ülkelerde ise bu durum teşvik edilmekte olup, bu nedenle ormancılık uygulamaları ile tarımsal uygulamaları bağdaştırma çabaları ortaya çıkmış ve “sosyal ormancılık”, “agroforestry” gibi kavramlar geliştirilmiştir (Yıldırım ve Ayanoğlu, 2014: 1). Ancak böyle bir çabanın orman alanlarının tahrip etmekten kurtarma etkisinin çok sınırlı olacağı tahmin edilebilir. Zira bireylerin genel olarak kişisel menfaatlerini kamusal menfaatlerin önüne koyacağını ifade edebiliriz.

Ülkemizde yeterli tarım arazileri bulunmaktadır. Mevcut tarım arazilerinin verimli bir şekilde değerlendirilmesi halinde yeterli tarımsal üretim elde edilebilecektir. Bu sebeple bozulan orman alanlarının işgal edilmesi suretiyle tarımsal faaliyet yapılan arazilerin kullanıcılarına devri, bir ekonomik zorunluluk değildir. Dolayısıyla bozulan orman alanlarından elde edilmemiş olan Hazineye ait tarım arazilerinin kullanıcılarına devri ile bozulan orman alanlarının işgal edilmesi suretiyle tarımsal faaliyet yapılan arazilerin kullanıcılarına devri, ormanların korunması açısından çok farklı neticeler doğurabilecektir. Ormanların korunması için, bozulan orman alanlarının işgal edilmesi suretiyle tarımsal faaliyet yapılan arazilerin kullanıcılarına devredilebilmesinin şartları zorlaştırılmalıdır.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, Yeşim ve Aksu, Neslihan (2017). Hazine Taşınmazlarının Ekonomiye Kazandırılma Yöntemleri ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, ss.132-158
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018a). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ait 100 Gün Eylem Planı*, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/cevre-ve-sehircilik-bakanligi-20180906155018.pdf>, (Erişim tarihi: 30.01.2019)
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018b). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı*, https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/stratej-k_plan-20180405140454.pdf, (Erişim tarihi: 21.04.2019)
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018c). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu*, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/ifr-2018-son-20190321100332.pdf>, (Erişim tarihi: 30.03.2018)
- Demir, Halit (2009). Hazine Ve Kamu Taşınmazlarının Yatırım Amaçlı Kullanımı, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl: 23 Sayı: 85, ss. 9-25
- Erdönmez, Cihan (2013). 2B Alanlarının Satışının Türkiye Ulusal Ormancılık Programı Açısından İrdelenmesi, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, ss. 307-324
- Maliye Bakanlığı (2018a). *Maliye Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı*, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/10/Maliye-Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2018-2022-Stratejik-Plan%C4%B1.pdf>, (Erişim tarihi: 30.03.2019)
- Maliye Bakanlığı (2018b). *Maliye Bakanlığı 2018 yılı Performans Programı*, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/10/Maliye-Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2018-Y%C4%B1-Performans-Program%C4%B1.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)
- Marks-Bielska, Renata (2014). Conditions Underlying the Institution of Farmland Lease in Poland in 1992-2012, *Agriculture & Forestry*, Vol. 60, Issue 4, pp.51-59, <http://89.188.43.75/agricultforest/20141212-007%20Marks%20Bielska.pdf>, (Erişim tarihi: 30.03.2019)
- Milli Emlak Genel Müdürlüğü (2017). *Milli Emlak Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Faaliyet Raporu*, http://kurumsal.milliemlak.gov.tr/Faaliyet%20Raporlar/2017_YILI_MILE_FAALIYET_RAPORU.pdf, (Erişim tarihi: 17.02.2019)
- Milli Emlak Genel Müdürlüğü (2018). *Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Kullanıcılarına Kiraya Verilmesi İşlemleri El Rehberi*, <https://www.milliemlak.gov.tr/Documents/Kira/tarim-arazilerinin-kiraya-verilmesi-brosur.pdf>, (Erişim tarihi: 31.01.2019)
- Mioduszewski, Jarosław (2017). Ethical Aspects Of Privatization Process in the Public Agriculture Sector, *Research For Rural Development 2017, Volume 2, Annual 23rd International Scientific Conference Proceedings, Latvia University of Agriculture, Jelgava*, pp.182-188,

http://www2.ltu.lv/research_conf/proceedings2017_vol_2/docs/LatviaResRuralDev_23rd_2017_vol2.pdf, (Erişim tarihi: 30.03.2019)

şimşek, Suat (2010). Ormanlar Üzerindeki Bazı Mülkiyet Uyuşmazlıkları Ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 79, ss.127-156

Türker, Metin (2010). Dünya’da ve Ülkemizde Toprak ve Tarım Reformu Uygulamaları, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, Cilt 45, Sayı 3, ss. 38-57

Yıldırım, Hülya Deniz ve Ayanoğlu, Sedat (2014). 6292 sayılı yasa hakkında düşünceler, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 64, Sayı 1, ss.1-11

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.178.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

387 sıra numaralı Milli Emlak Genel Tebliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180623-24.htm>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4706.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6292.pdf>, (Erişim tarihi: 17.02.2019)

2017/9967 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 08.03.2017 Tarihli ve 30001 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170308-46.pdf>, (Erişim tarihi: 16.02.2019)

2017/10842 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 03.10.2017 Tarihli ve 30199 Sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171003-4.pdf>, (Erişim tarihi: 16.02.2019)

İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN TEKNOLOJİK BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp BOZKURT³¹³

Gelişen ve değişen günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler de yaşanan yenilikler ve değişimler hayatımızı olumlu veya olumsuz birçok noktada etkilemektedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte teknolojik bağımlılıklarda artma görülmektedir. Bu çalışmada da ilkokul çağında ki öğrencilerin teknolojik bağımlılıklarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nicel araştırma türlerinden tarama modelinde yapılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla ilgili literatür ve uzman görüşü alınarak iki bölümden oluşan anket formu geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Anketin birinci bölümünde araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik verileri, ikinci bölümünde ise teknolojik bağımlılığa ilişkin görüşlerin yer aldığı 23 maddeye yer verilmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre teknoloji bağımlılığının temellerinin aile de atıldığı ve ebeveynlerin teknoloji bağımlılığı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Teknoloji bağımlılığı konusunda okul- aile işbirliğinin yapılması gerektiği ve teknoloji bağımlılığı konusunda ailelere eğitim verilmesi gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Teknoloji ve çocuk, Teknoloji Bağımlılığı, Teknoloji Bağımlılığı ve Çocuk

1. Giriş

Teknoloji, insanların hayatını kolaylaştırmak amacıyla, biliminde katkılarıyla yapılan her şeydir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte hayatımızın her yerinde teknolojik ürünler yer almaya başlamıştır (Horzum, Ayas ve Çakırbalta, 2008). İnsanlar neredeyse her alanda bu kelime ile karşı karşıyadır. Gerek yemek yaparken, gerek internette gezindiğimiz zamanlarda, gerekse okulda teknoloji kavramı bulunduğumuz her ortama hakim olmaya başladı. Teknolojinin iletişimi kolaylaştırma, zamandan tasarruf edebilme, mesafeleri kısaltma, sanayide, enerji üretiminde, sağlık ve eğitim alanı gibi birçok alanda hayatımıza olumlu katkıları vardır. Ancak teknolojinin hayatımıza katkıları olduğu gibi zararları da vardır. Teknoloji, bazı mesleklerin yok olmasına, gizliliğin azalmasına, insanların tembelleşmesine, radyasyona bağlı hastalıkların artmasına, dünyanın doğal dengesinin bozulmasına ve internet bağımlılıklarına neden olmaktadır. Teknoloji bağımlılığının belki de kendini en çok gösterdiği alan bilgisayar ve internet kullanımınıdır. Bilgi akışını hızlandırması ve iletişimi kolaylaştırması açısından insanlar sürekli interneti kullanmaktadırlar. Günümüzün şehir hayatında kolay kolay kurulamayan sosyal bağlantıların internet üzerinden kurulabilmesi; yabancılarla kolaylıkla ve risksiz bir şekilde ilişkiye geçilebilmesi; insanların kendi kendilerini dizginlemeden özgürce düşüncelerini ve duygularını ifade edebilmeleri; kendilerinin göstermek istedikleri yönlerini abartarak sunabilmeleri; internet üzerindeki paylaşma ortamlarında ses çıkarmadan diğer insanları

313 Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, ebozkurt@firat.edu.tr

dikizleme olanağının bulunması bağımlılık oluşturmada interneti çekici kılan faktörlerin başında gelmektedir (Balcı ve Gülnar, 2009). Günlük hayatı kolaylaştıran internet teknolojilerinin aşırı kullanımı, çeşitli sorunları karşımıza çıkarmaktadır (Gökçearsan ve Günbatır, 2012). Giderek artan bu kullanım insanları bağımlılığa doğru sürüklemektedir. İnternet bağımlılığı, interneti aşırı kullanma isteğini önleyememe, internet olmadan geçen zamanın anlamsız olması ve yokluğunda aşırı sinirlilik halidir. Başka bir ifade ile internet kullanımının bağımlılık olarak ifade edilmesinde ve tanımlanmasında en büyük belirti ve etken, bireyin internet başında aşırı zaman harcamasından meydana geldiği söylenebilir (Günüş ve Kayrı, 2010). Ancak birey harcadığı zamanın farkında değildir. Bağımlılık bireyin farkına varmadığı veya çok geç fark ettiği bir süreç olarak adlandırılabilir (Günüç, 2009). Bağımlılık başlangıçta bireysel olmakla birlikte ilerleyen dönemlerde toplumu da ilgilendiren sorunları ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik bağımlılık bireyin sosyal hayatını, duygusal yönünü, ailesini ve ya okulunu olumsuz yönden etkileyebilir (Block, 2008). İnternet bağımlılığı bireyde, bazı psikolojik bozukluklara ve daha önce var olmayan yeni tutum ve davranışların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İnternet bağımlılığı ile ilgili yapılan gözlemler sonucu, oluşturulan tanı ölçütlerinin daha çok madde bağımlılığına benzer özellikler gösterdiği görülmüştür (Arısoy, 2009). Ayrıca birçok hastada ilerleyen zamanlarda diğer bir madde bağımlılığı da ortaya çıkmaktadır. İnternet bağımlılığı bireyi sadece psikolojik açıdan değil aynı zamanda fiziksel olarak da etkilemektedir. Bağımlılar teknolojik ürünlerle fazla zaman geçirdikleri için uykularını, beslenmelerini ve bütün gereksinimlerini ihmal etmelerine neden olmaktadır (Young, 2009). Ayrıca kişinin göz sağlığının bozulmasına, eklem problemlerinin oluşmasına, kemik ve kas yapısının bozulmasına neden olmaktadır.

Ne yazık ki günümüzde internet bağımlılığı sadece yetişkinlerle sınırlı kalmamaktadır. Türkiye’de teknoloji bağımlılığının artık çok küçük yaşlara kadar rastlanabildiği görülmektedir (Ertemel, Aydın, 2018). Çocuklar keşfederek öğrenirler. Teknoloji ile de bu keşifler döneminde tanışır ve internet çocuğun dünyasına girer. İnternet sayesinde sessizleşen ve yaramazlık yapmayan çocuk ebeveynler aracılığı ile interneti kullanmaya daha fazla itilmesi sonucu çocuğun zamanla internette geçirdiği süre artar ve ortaya bağımlılık çıkar. Aslında internet doğru amaçlar için kullanıldığında çocukların eğitime ve gelişimine yardımcı olabilecek iken, çocuk tarafından aşırı kullanılarak bağımlılığa neden olmaktadır. Bağımlılık sonucu çocuğun sosyal ilişkilerinde, duygu dünyasında ve okul hayatında ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Eğer çocuk; ödevleri, arkadaşları, gerçek hayattaki oyunları veya sevdiği etkinlikler yerine bilgisayar tercih ediyorsa bağımlılıktan şüphelenilebilir. Bu durum aşırı düzeye ulaşmadan gerekli tedbirler alınmalıdır. Çocukta internet bağımlılığını en az seviyeye indirmek için; çocuğa teknolojiyi yararlı kullanmak konusunda örnek olunmalı, çocukların yaratıcılıklarını ortaya çıkarabileceği zengin ortamlar sunulmalı, internette vakit geçirme konusunda kontrollü süre kullanılmalı, bilgisayar evin ortak kullanım alanlarında bulundurulmalı ve filtreleme yöntemleri gibi güvenlik önlemleri alınmalıdır. Eğer bu tür çabalara rağmen çocukta hala devam eden bir bağımlılık söz konusu ise mutlaka bir uzmandan yardım alınmalıdır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ilkökul çağındaki öğrencilerin teknoloji teknolojik bağımlılıklarının öğretmen görüşlerine göre alınması amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda teknoloji bağımlılığı incelenmiş ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir. Amacın gerçekleştirilmesine yönelik aşağıda ki alt amaçlara cevap aranmıştır.

- Araştırmaya katılan öğretmenler ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığı hakkında ne düşünüyor?

- Araştırmaya katılan öğretmenler, teknoloji bağımlılığının çocukları etkilediğini düşünüyor mu?
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığına ilişkin farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığına ilişkin farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan okul türü değişkenine ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığına ilişkin farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin görev yeri değişkenine göre ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığına ilişkin farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin okutulduğu sınıf değişkenine göre ilkökul çağındaki çocukların teknoloji bağımlılığına ilişkin farklılık var mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

İlkökul çağındaki çocukların teknolojik bağımlılığına ilişkin öğretmen görüşlerini incelemeyi amaçlayan araştırma tarama modelinde olup betimsel bir nitelik arz etmektedir. “Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama araştırması denir” (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirci, 2009: 16). Ersoy, (2013: 362) belirttiği gibi tarama modelleri geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olduğu için bu çalışma da tarama modelinde hazırlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinde görev yapan 204 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Tablo.1.

Çalışma Grubuna İlişkin Kişisel Bilgiler

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	108	52,9
	Erkek	94	47,1
Mezun Olunan Okul Türü	Eğitim Enstitüsü- Eğitim Yüksekokulu	47	23,5
	Eğitim Fakültesi Lisans	96	48,0
	Diğer (Lisans)	57	28,5
Mesleki Kıdem	1-10Yıl	27	13,6
	11-20 Yıl	35	17,6

	21 ve Üstü	137	68,8
Görev Yeri	İlçe - Köy	28	14,3
	İl Merkezi	168	85,7
Okutulan Sınıf	1	29	14,9
	2	46	23,7
	3	59	30,4
	4	60	30,9

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin % 52,9' nun kadın, % 47,1' nin erkek öğretmen olduğu görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %23,5' nin Eğitim Esntitüsü-Eğitim Yüksekokulu, %48,0' nin Eğitim Fakültesi, %28,5' nin ise Diğer (Lisans) mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre % 13,6' nin 1-10 yıl, % 17,6' nin 11-20 yıl, % 68,8' nin 21 ve üstü kıdeme sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin görev yeri değişkenine göre % 14,3' nün ilçe - köy, %85,7 nin il merkezinde görev yaptığı görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin okutulan sınıf değişkenine göre % 14,9' nün birinci sınıf, % 23,7' nin ikinci sınıf, % 30,4' nün üçüncü sınıf, % 30,9' nun dördüncü sınıf okuttuğu görülmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından alan taraması yapılarak ve uzman görüşü alınarak 23 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. . Anketin birinci bölümünde demografik veriler, ikinci bölümünde ise teknoloji bağımlılığına ilişkin görüşlerin yer aldığı 23 madde bulunmaktadır. Ankette beşli likert tipi ölçek kullanılmış ve değerlendirme buna dayalı olarak yapılmıştır. Verilerin analizinde SPSS istatistik paket programından faydalanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verileri çözümlenmede “aritmetik ortalama”. “yüzde” ve “frekans” kullanılmıştır. Ayrıca öğretmen görüşlerinin, demografik verilere dayalı değişkenlerden etkilenme derecesi de bağımsız gruplar t testi, anova testleri ile test edilmiştir.

3. Bulgular Ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma sonuçlarına ilişkin elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.1. İlkokul Çağındaki Çocukların Teknolojik Bağımlılığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Teknoloji Bağımlılığına İlişkin Görüşler

Teknoloji Bağımlılığına İlişkin Görüşler		Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	X	SS
1.	Ebeveynler teknoloji bağımlılığı konusunda yeterli bilgiye sahiptir.	5.9	14.2	31.4	32.4	16.2	2.61	1.10
2.	Diğer bağımlılık türlerinde olduğu gibi teknoloji bağımlılığının da uzman eşliğinde tedavi edilebileceğini düşünüyorum.	24.1	45.3	22.7	6.4	1.5	3.84	.91
3.	Teknoloji bağımlılığı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler.	54.9	35.8	5.9	2.0	1.5	4.41	.81
4.	Bağımlılık çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılanmasına engel teşkil etmektedir.	41.5	44.0	9.0	4.0	1.5	4.20	.87
5.	Okullarda teknoloji bağımlılığı ile ilgili ebeveynlerin ve öğrencilerin bilgilendirilmelerinin verimli olmadığını düşünüyorum.	9.0	26.5	27.0	26.0	11.5	2.96	1.16
6.	İlkokul ders kitaplarında teknoloji bağımlılığı ile ilgili metinler yetersiz düzeydedir.	25.2	43.6	20.8	8.4	2.0	3.82	.97
7.	Teknoloji bağımlılığında örnek olaylar kullanılarak öğrencilerin bilinçlendirebileceğini düşünüyorum.	31.5	55.2	9.9	3.0	.5	4.14	.75
8.	Öğrencilere bağımlılık konusunda plan ve program çerçevesinde bilinçlendirme eğitimi yapılmalıdır.	53.4	40.2	3.9	2.0	.5	4.44	.71
9.	Teknoloji bağımlılığında okul-aile iş birliği yapılmalıdır.	58.1	38.9	2.5		.5	4.54	.60
10.	Teknoloji bağımlılığı hakkında bilgi vermede yeterli yöntem ve tekniklere sahibim.	11.3	37.9	42.4	7.9	.5	3.52	.82
11.	Teknolojik bağımlılık çocukların kendine olan güvenini azaltır.	37.0	36.5	20.5	5.0	1.0	4.04	.93
12.	İlkokul ders kitaplarında teknoloji bağımlılığı konusunda karikatür, resim ve etkinlikleri yetersiz buluyorum.	26.0	47.5	17.2	9.3		3.90	.89
13.	Öğrencilerin bağımlılıklarına neden olan dijital oyunlar yerine geleneksel oyunlar tercih edilirse bağımlılık azaltılabilir.	41.2	32.4	19.6	5.4	1.5	4.06	.98
14.	Aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	67.6	25.0	5.4	1.5	.5	4.58	.71
15.	Çocuktan teknolojiyi tamamen uzaklaştırmak yerine ebeveyn kontrolünde kullanırmak daha uygundur.	42.6	40.7	12.7	3.4	.5	4.22	.83
16.	Öğrencilerime teknolojiyi doğru kullanmalarını konusunda uyarılarda bulunuyorum.	51.2	42.9	3.4	2.5		4.43	.68
17.	İlkokul çağındaki çocukların teknolojiyi kullanımı gereksizdir.	7.4	15.7	34.8	31.4	10.8	2.77	1.07

18.	Teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını düşünüyorum.	35.5	40.5	15.5	6.5	2.0	4.01	.98
19.	Teknolojinin çocuklara faydalı olduğunu düşünüyorum.	15.7	29.9	39.7	10.3	4.4	3.42	1.02
20.	Teknoloji bağımlılığında ebeveynlerin etkisinin olduğunu düşünüyorum.	36.1	44.1	14.9	3.0	2.0	4.09	.90
21.	Teknolojinin doğru kullanımıyla ilgili ailelere eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	55.4	37.7	5.4	1.5		4.47	.67
22.	Teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başlar.	59.3	32.4	4.9	2.9	.5	4.47	0.77
23.	Çocukları teknoloji kullanımına ebeveynlerinin yönlendirdiğini düşünüyorum.	27.9	34.8	28.9	6.9	1.5	3.81	.97

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin "Teknoloji bağımlılığı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler" maddesine ($X=4.41$), "Öğrencilere bağımlılık konusunda plan ve program çerçevesinde bilinçlendirme eğitimi yapılmalıdır" maddesine ($X=4.44$), "Teknoloji bağımlılığında okul-aile iş birliği yapılmalıdır" maddesine ($X=4.54$), "Aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum" maddesine ($X=4.58$), "Çocuktan teknolojiyi tamamen uzaklaştırmak yerine ebeveyn kontrolünde kullanırmak daha uygundur" maddesine ($X=4.22$), "Öğrencilerime teknolojiyi doğru kullanmaları konusunda uyarılarda bulunuyorum" maddesine ($X=4.43$), "Teknolojinin doğru kullanımıyla ilgili ailelere eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum" maddesine ($X=4.47$), "Teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başlar" maddesine ($X=4.47$) tamamen katılıyorum düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin "Diğer bağımlılık türlerinde olduğu gibi teknoloji bağımlılığının da uzman eşliğinde tedavi edilebileceğini düşünüyorum" maddesine ($X=3.84$), "Bağımlılık çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılanmasına engel teşkil etmektedir" maddesine ($X=4.20$), "İlkokul ders kitaplarında teknoloji bağımlılığı ile ilgili metinler yetersiz düzeydedir" maddesine ($X=3.82$), "Teknoloji bağımlılığında örnek olaylar kullanılarak öğrencilerin bilinçlendirebileceğini düşünüyorum" ($X=4.14$) maddesine, "Teknoloji bağımlılığı hakkında bilgi vermede yeterli yöntem ve tekniklere sahibim" maddesine ($X=3.52$), "Teknolojik bağımlılık çocukların kendine olan güvenini azaltır" maddesine ($X=4.04$), "İlkokul ders kitaplarında teknoloji bağımlılığı konusunda karikatür, resim ve etkinlikleri yetersiz buluyorum" maddesine ($X=3.90$), "Öğrencilerin bağımlılıklarına neden olan dijital oyunlar yerine geleneksel oyunlar tercih edilirse bağımlılık azaltılabilir" maddesine ($X=4.06$), "Teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını düşünüyorum" maddesine ($X=4.01$), "Teknolojinin çocuklara faydalı olduğunu düşünüyorum" maddesine ($X=3.42$), "Teknoloji bağımlılığında ebeveynlerin etkisinin olduğunu düşünüyorum" maddesine ($X=4.09$) "Çocukları teknoloji kullanımına ebeveynlerinin yönlendirdiğini düşünüyorum" maddesine ($X=3.81$) katılıyorum düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin "Ebeveynler teknoloji bağımlılığı konusunda yeterli bilgiye sahiptir" maddesine ($X=2.61$), "Okullarda teknoloji bağımlılığı ile ilgili ebeveynlerin ve öğrencilerin bilgilendirilmelerinin verimli olmadığını düşünüyorum" maddesine ($X=2.96$), "İlkokul çağındaki çocukların teknolojiyi kullanımı gereksizdir" maddesine ($X=2.77$) kısmen katılıyorum düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

3.2 Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin t Testi Bulguları ve Yorumları

Araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda dokuz madde de fark bulunmuş ve tablo 3 de verilmiştir.

Tablo.3.

Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Değerler Eğitimi İlişkin t Testi Sonuçları

MN	Kadın			Erkek			t	p
	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss		
3	108	4,62	0,65	94	4,14	0,90	4,29	0,00
4	107	4,34	0,81	91	4,02	0,91	2,63	0,01
8	108	4,53	0,57	94	4,34	0,82	1,99	0,04
14	108	4,73	0,50	94	4,40	0,85	3,35	0,01
16	107	4,58	0,54	94	4,24	0,77	3,67	0,00
18	105	4,20	0,90	93	3,80	1,00	2,90	0,04
20	107	4,29	0,74	93	3,89	0,96	3,32	0,01
22	108	4,58	0,62	94	4,35	0,87	2,18	0,03
23	108	3,98	0,91	94	3,61	1,00	2,69	0,01

p<.05

Cinsiyet değişkenine göre yapılan t testi sonucunda anlamlı farklılık çıkan 3, 4, 8, 14, 16, 18, 20, 22 ve 23. maddeler bu bölümde yorumlanmıştır. Tablo 3 incelendiğinde 3. madde olan; “Teknoloji bağımlılığı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [t=-4,29; p<.05]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından (\bar{x} =4,62) erkek öğretmenlere göre (\bar{x} =4,14) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 4. madde olan; “Bağımlılık çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılanmasına engel teşkil etmektedir” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [t=-2,63; p<.05]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından (\bar{x} =4,34) erkek öğretmenlere göre (\bar{x} =4,02) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 8. madde olan; “Öğrencilere bağımlılık konusunda plan ve program çerçevesinde bilinçlendirme eğitimi yapılmalıdır” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [t=-1,99; p<.05]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından (\bar{x} =4,53) erkek öğretmenlere göre (\bar{x} =4,34) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 14. madde olan; “Aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-3,35$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=4,73$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,40$) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 16. madde olan; “Öğrencilerime teknolojiyi doğru kullanmaları konusunda uyarılarda bulunuyorum” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-3,67$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=4,58$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,24$) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 18. madde olan; “Teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını düşünüyorum” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-2,90$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=4,20$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=3,80$) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 20. madde olan; “Teknoloji bağımlılığında ebeveynlerin etkisinin olduğunu düşünüyorum” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-3,32$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=4,29$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=3,89$) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 22. madde olan; “Teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başlar” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-2,69$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=4,58$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,35$) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 23. madde olan; “Çocukları teknoloji kullanımına ebeveynlerinin yönlendirdiğini düşünüyorum” maddesini araştırmaya katılanların cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [$t=-4,29$; $p<.05$]. Bu madde kadın öğretmenler tarafından ($\bar{x}=3,98$) erkek öğretmenlere göre ($\bar{x}=3,61$) daha fazla kabul edilmiştir.

3.3 Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Görev Yeri Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin t Testi Bulguları ve Yorumları

Araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin görev yeri değişkenine göre yapılan analiz sonucunda iki madde de fark bulunmuş ve tablo 3 de verilmiştir.

Tablo.4.

Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmenlerinin Görev Yeri Değişkenine Göre Değerler Eğitimi İlişkin t Testi Sonuçları

MN	İlçe- Köy			İl Merkezi			t	p
	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss		
1	28	3,07	1,15	168	2,53	1,07	2,42	0,02

17 28 3,14 0,93 168 2,68 1,07 2,12 0,03

p<.05

Görev yeri değişkenine göre yapılan t testi sonucunda anlamlı farklılık çıkan 1 ve 17. maddeler bu bölümde yorumlanmıştır. Tablo 4 incelendiğinde 1. madde olan; “Ebeveynler teknoloji bağımlılığı konusunda yeterli bilgiye sahiptir” maddesini araştırmaya katılanların görev yeri değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [t=-2,42; p<.05]. Bu madde ilçe- köyde çalışan öğretmenler tarafından (\bar{x} =3,07) il merkezinde çalışan öğretmenlere göre (\bar{x} =2,53) daha fazla kabul edilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde 17. madde olan; “İlkokul çağındaki çocukların teknolojiyi kullanımı gereksizdir” maddesini araştırmaya katılanların görev yeri değişkenine göre yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. [t=-2,12; p<.05]. Bu madde ilçe- köyde çalışan öğretmenler tarafından (\bar{x} =3,14) il merkezinde çalışan öğretmenlere göre (\bar{x} =2,68) daha fazla kabul edilmiştir

3.4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin En Son Mezun Olunan Okul Türü Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin F Testi Bulguları ve Yorumları

Araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan analiz sonucunda beş madde de fark bulunmuş ve tablo 5 de verilmiştir.

Tablo.5.

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin En Son Mezun Olunan Okul Türü Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin F Testi Sonuçları

M. No	Eğitim Enstitüsü- Eğitim Yüksekokulu		Eğitim Fakültesi		Diğer (Lisans)		Varyans		Fark Olan Gruplar (Scheffe)
	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)		
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	F	p	
3	4,29	0,85	4,30	0,90	4,64	0,51	3,83	0,02	b ve c
4	4,04	0,81	4,08	0,99	4,48	0,63	4,58	0,01	a ve c, b ve c
14	4,14	0,97	4,63	0,61	4,84	0,36	14,5	0,00	a ve b, a ve c
18	3,69	0,98	4,02	0,96	4,33	0,84	5,75	0,04	a ve c
22	4,21	0,90	4,55	0,69	4,54	0,70	3,58	0,03	a ve b

p<.05

Yapılan varyans analizi sonucunda en son mezun olunan okul türü değişkenine göre anlamlı fark çıkan 3,4,14,18 ve 22. maddeler bu bölümde yorumlanmıştır. İkili karşılaştırmalarda öncelikli olarak scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde 3. madde olan “Teknoloji bağımlılığı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=3,81$; $p<.05$). Teknoloji bağımlılığı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkiler görüş maddesini mezun olunan okul türü değişkenine göre diğer (lisans) mezunu öğretmenler ($\bar{x}=4,64$) eğitim fakültesi mezunu öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,30$) daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde 4. madde olan “Bağımlılık çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılanmasına engel teşkil etmektedir” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=4,58$; $p<.05$). Bağımlılık çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılanmasına engel teşkil etmektedir görüş maddesini mezun olunan okul türü değişkenine göre diğer (lisans) mezunu öğretmenler ($\bar{x}=4,48$) eğitim fakültesi mezunu öğretmenlere ($\bar{x}=4,08$) ve eğitim enstitüsü mezunu ($\bar{x}=4,04$) öğretmenlere göre daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde 14. madde olan “Aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=14,5$; $p<.05$). Aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum görüş maddesini mezun olunan okul türü değişkenine göre diğer (lisans) mezunu öğretmenler ($\bar{x}=4,84$) eğitim fakültesi mezunu öğretmenler ($\bar{x}=4,63$) eğitim enstitüsü- eğitim yüksekokulu mezunu olan öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,30$) daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde 18. madde olan “Teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını düşünüyorum” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=5,75$; $p<.05$). Teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını düşünüyorum görüş maddesini mezun olunan okul türü değişkenine göre eğitim fakültesi mezunu öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,33$) diğer (lisans) mezunu öğretmenlere göre ($\bar{x}=3,69$) daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde 22. madde olan “Teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başlar” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=3,58$; $p<.05$). Teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başlar görüş maddesini mezun olunan okul türü değişkenine göre eğitim fakültesi mezunu öğretmenler ($\bar{x}=4,55$) eğitim enstitüsü- eğitim yüksekokulu mezunu öğretmenlere göre ($\bar{x}=4,21$) daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

3.5. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin F Testi Bulguları ve Yorumları

Araştırmaya katılan öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin mesleki kıdem değişkenine göre yapılan analiz sonucunda bir madde de fark bulunmuş ve tablo 6 da verilmiştir.

Tablo.6.

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Teknoloji Bağımlılığına İlişkin F Testi Sonuçları

M. No	1-10 yıl		11-20 yıl		21 ve üstü		Varyans		Fark Olan Gruplar (Scheffe)
	(a)		(b)		(c)		F	p	
	\bar{x}	S	\bar{x}	S	\bar{x}	S			
5	2,44	1,28	3,11	1,06	2,99	1,15	3,08	0,04	a ve b, a ve c

$p < .05$

Yapılan varyans analizi sonucunda mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı fark çıkan 5. madde bu bölümde yorumlanmıştır. İkili karşılaştırmalarda öncelikli olarak scheffe testi uygulanmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde 5. madde olan “Okullarda teknoloji bağımlılığı ile ilgili ebeveynlerin ve öğrencilerin bilgilendirilmelerin verimli olmadığını düşünüyorum” araştırmaya katılanların en son mezun olunan okul türü değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($F=3,08$; $p<.05$). Okullarda teknoloji bağımlılığı ile ilgili ebeveynlerin ve öğrencilerin bilgilendirilmelerin verimli olmadığını düşünüyorum görüş maddesini mesleki kıdemi 11-20 yıl olan öğretmenler ($\bar{x}=3,11$) ve mesleki kıdemi 21 ve üstü olan öğretmenler ($\bar{x}=2,99$) mesleki kıdemi 1-10 yıl olan öğretmenlere göre ($\bar{x}=2,44$) daha fazla kabul ettikleri görülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

4.1. Sonuçlar

Araştırmaya katılan öğretmenler teknoloji bağımlılığının arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilediğini aşırı, süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknoloji bağımlılığının ilk adımlarının aile de başladığını, bu sebepten dolayı da teknolojinin doğru kullanılması için ilgili ailelere ve öğrencilere belirli program ve plan çerçevesinde bilinçlendirme eğitimi yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknoloji bağımlılığı için okul- aile iş birliğinin yapılması gerektiğini, çocukları teknolojiden tamamen uzaklaştırmadan ebeveyn kontrolü ile kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler ilkökul ders kitaplarında teknoloji bağımlılığı ile ilgili metinlerin, karikatür, resim ve etkinliklerin yetersiz olduğunu, teknoloji bağımlılığında örnek olaylar kullanılarak öğrencilerin bilinçlendirilebileceğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknolojik bağımlılığın çocukların kendine olan güvenini azaltacağını ve çocukların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasına engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknolojinin çocuklar tarafından doğru kullanılmadığını, teknoloji kullanımında çocukların ebeveynler tarafından yönlendirildiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknoloji bağımlılığı hakkında bilgi verme hususunda yeterli yöntem ve tekniklere sahip olduklarını ve teknoloji bağımlılığının uzman eşliğinde tedavi edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler teknolojinin çocuğa faydalı olduğunu fakat teknoloji bağımlılığına sebep olan dijital oyunlar yerine geleneksel oyunların tercih edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan kadın öğretmenler teknoloji bağımlılığının arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilediğini, bağımlılığın çocukların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasına engel olduğunu, aşırı süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmlerin çocuğun sağlığını olumsuz etkilediğini erkek öğretmenlere göre daha fazla kabul etmişlerdir. Yine araştırmaya katılan kadın öğretmenler teknoloji bağımlılığında ebeveynlerin etkisinin olduğunu, çocukları teknoloji kullanımına ebeveynlerinin yönlendirdiğini ve teknoloji bağımlılığının ilk adımları ailede başladığını erkek öğretmenlere göre daha fazla kabul etmişlerdir.

Araştırmaya katılan ilçe- köy de çalışan öğretmenler ebeveynlerin teknoloji bağımlılığı konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu ve ilkökul çağındaki çocukların teknolojiyi kullanmasının gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan diğer (lisans) mezunu öğretmenler teknoloji bağımlılığının öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilediğini, bağımlılığın çocukların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasına engel teşkil ettiğini aşırı süresiz ve uygun olmayan içerikli dizi ve filmler çocuğun sağlığı kadar kültürü ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilediğini eğitim fakültesi ve eğitim yüksekokulu mezunu öğretmenlere göre daha fazla kabul etmişlerdir.

Araştırmaya katılan mesleki kıdemi 11-20 yıl olan öğretmenler okullarda teknoloji bağımlılığı ile ilgili ebeveynlerin ve öğrencilerin bilgilendirilmelerinin verimli olmadığı görüşünü mesleki kıdemi 1-10 yıl ve 21 ve üzeri olan öğretmenlere göre daha fazla kabul etmişlerdir.

4.2. Öneriler

- Teknoloji bağımlılığına ilişkin ailelerin bilgilendirilmesi sağlanmalıdır
- Teknoloji bağımlılığı ile ilgili ailelere ve okullara uzman desteği sağlanmalıdır.
- Çocukların teknolojik araç ve gereçlerden bilinçli olarak faydalanması için bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- Araştırmacılar teknolojiyi kullanım amacımıza yönelik araştırmalar yapabilirler.
- Araştırmacılar teknolojinin bireyin sosyalleşmesine etkisine yönelik araştırmalar yapabilirler.

5. Kaynakça

- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.
- Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2009). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili.
- Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *American Journal of Psychiatry* 165, 306–307.
- Büyükzötürk Ş., Çakmak. E. K., Akgün. Ö. E., Karadeniz. Ş. ve Demirel. F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem
- Ersoy. E. (2013). Nicel araştırma yöntemleri. S. Baştürk (Ed.). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (s: 339- 374). içinde. Ankara: Vize.
- Ertemel, A. V. & Aydın, G. (2018). Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 665-690
- Günüç, S. (2009). İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Günüç, S., & Kayri, M. (2010). Türkiye’de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik-güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 220-232.
- Gökçearsan, Ş., & Günbatır, M. S. (2012). Ortaöğrenim öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 10-24.
- Horzum, M. B., Ayas, T., & Balta, Ö. Ç. (2016). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30).
- Young, K. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *The American Journal of Family Therapy*, 37(5), 355-372.

SINIF VE BRANŞ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Muammer BAHŞI³¹⁴
Atakan KÖSE

Kaynaştırma, özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmî ve özel okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan, destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır. Kaynaştırma uygulamasının başarılı olabilmesi, bu sürecin paydaşları olan anne, baba, öğretmen, okul idaresi, normal gelişim gösteren öğrenci ve bu öğrencilerin velilerinin işbirliği yapmasına bağlıdır. Yani kaynaştırma eğitimi bir ekip işidir. Kaynaştırma eğitiminde başarıyı artıracak önemli bir faktör öğretmenlerin tutumudur. Öğretmen tutumu, kaynaştırma öğrencisinin gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu araştırma, betimsel nitelikte bir araştırma olup tarama modelleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Elazığ ilinde 36 ilkokul ve ortaokulda görev yapan 258 öğretmene uygulanmıştır. Araştırma analizinde SPSS 22 paket program kullanılarak sonuçlara varılmıştır.

Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenler daha fazla olumsuz görüş bildirmişlerdir. Branş öğretmenlerine göre sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitime karşı olumsuz tutumları daha fazladır. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin kaynaştırma eğitime karşı genel tutumlarında farklılaşma oluşmadığı görüldü. Öğretmenlerin ortak görüşünün özel gereksinimli öğrencilerin özel sınıf ve öğretmenler tarafından eğitim verilmesi gerekliliği olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, eğitim, özel gereksinimli çocuklar.

GİRİŞ

Tutum kavramıyla ilgili farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Genel itibariyle tutum, davranışı yönlendiren ön düşünce veya bir konu hakkında kanaatte bulunma olarak tanımlanmaktadır. Bazı bilim insanları tutumu hem bilişsel hem duyuşsal olarak kabul ederken, bazıları ise sadece duyuşsal olarak kabul etmektedir (Atkinson ve ark., 1999: 625).

İnsanlar arasında bulunan kilo, ten rengi, saç rengi, boy gibi fiziksel ve bireysel özelliklerin farklılığı öğrenme düzey ve özelliklerinde de farklılıklar olabileceğinin yansımasıdır. Her insanın öğrenme şekli, hızı ve öğrendiği şeyleri uygulama düzeyi birbirinden farklılıklar gösterebilir. Öğrenme sürecindeki ve düzeyindeki farklılıklar bazen bir nedene bağlı olurken bazen de herhangi bir nedenle açıklanamayabilir. Okullarımızda her açıdan homojen özelliklere sahip öğrencilerin bir sınıf ortamında eğitim ve öğrenim almaları mümkün olmadığından farklı

³¹⁴ Fırat Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Öğretmeliği Anabilim Dalı

özelliklere sahip bireylerin bulunduğu sınıflarımızda görev yapan öğretmenlerimizin daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Heterojen sınıf ortamlarında öğretmenlerin mümkün oldukça bireysel öğretim yöntemlerine yönelmesi öğretmenlerin en temel görev sorumluluklarındandır. Bu bağlamda farklı öğrenme özelliklerine sahip bireylerin aynı ortamda eğitim almaları akıllara ilk olarak kaynaştırma eğitimi getirmektedir (Sucuoğlu, 2006: 4).

Günümüzde kaynaştırma eğitimi oldukça yaygınlaşmış ve kanun, yönetmelik vb. ile yasal bir hak haline getirilmiştir. Kaynaştırma eğitimi alacak öğrencilere yaklaşımın normal öğrencilere yaklaşımdan farklı olması gerekmektedir. Bu nedenle eğitimi veren öğretmenin yaklaşımları zamanla tutumlarında olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu kadar yaygınlaşan ve hemen hemen her okulda karşılaşılabileceğimiz kaynaştırma eğitiminin zamanla önemi daha fazla artacaktır. Daha önce çalışılmamış bir konu olması nedeniyle böyle bir konu seçilmiştir. Araştırmada temel amaç öğretmenlerin genel tutum düzeylerinin branş ve sınıf öğretmenlerine göre farklılık düzeylerinin ölçülmesidir. Branş ve sınıf öğretmenlerinin seçilmesinin sebebi ise; branş öğretmenlerinin haftalık ders saatlerinin düşük sınıf öğretmenlerinin ders saatlerinin yüksek olmasıdır.

Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın genel problemini kaynaştırma eğitimi veren/vermiş öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerine karşı tutumlarını incelemek oluşturmaktadır.

Alt Problem 1: Öğretmenlerin sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olup olmama durumuna göre tutumlarında farklılaşma var mıdır?

Alt Problem 2: Özel eğitimle ilgili herhangi bir eğitim alma durumuna bağlı olarak herhangi bir farklılaşma var mıdır?

Araştırmanın Amacı

Günümüz eğitim sistemi uygulamalarından biri olan kaynaştırma eğitiminde; özel ihtiyaçları olan öğrenciler, aynı sınıf ortamında sağlıklı öğrencilerle birlikte eğitilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacını; sınıfında kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin tutumlarının incelenmesi ve belirlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Alt Amaçları:

Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin Şu anda sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olup olmamasına göre farklılaşma var mıdır?

Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin branşlarına göre farklılaşma var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Öğretmenlerin günlük yaşamlarında ya da iş deneyimlerinde yaşadıkları stres, bir süre sonra farklı tutumlar geliştirmelerine neden olabilmektedir. Kişinin yaşadığı bazı olumlu veya olumsuz durumlar zamanla tutumlarını şekillendirir. İş ortamında olumsuzlar yaşayan bir öğretmen, hizmet verdiği kişilere ve çalıştığı kuruma karşı olumsuz bir tutum içinde olacaktır. Zamanla sorumluluktan kaçma, işe gitme isteğinin kalmaması gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Öğretmen sınıf etkinliklerinde yetersiz kalabilir, sınıf otoritesinde sorunlar yaşayabilir. İsteksizlik, kendini geliştirmeye ve öğrenci rehberlik etmede, sorunlarla başa çıkmada ve çözümlere ulaşmada pasif kalınabilir. Özellikle sınıfta, bu durum özel ihtiyaçları olan

öğrenciler, yani kaynaştırma öğrencileri olan öğretmenlerde daha yoğun bir şekilde yaşanabilir (Sucuoğlu ve Kargın, 2010).

Öğretmen tutumu ve kaynaştırma eğitime ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Ancak kaynaştırma eğitimiyle tutum birlikte ele alındığı araştırmalar yok denecek kadar azdır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni, araştırmanın örnekleminin oluşturulması, araştırmada kullanılan veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve verilerin analizinin nasıl yapıldığı açıklanarak, araştırmanın bulgu ve yorumlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, betimsel nitelikte bir araştırma olup tarama modelleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. “Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlardır (Karasar, 2015:79). Araştırma, genel tarama modeline uygundur.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Elazığ ilinde bulunan tüm ilkököl ve ortaokullarda çalışan 6000 sınıf ve branş öğretmenidir. Örneklem ise 36 ilkököl ve ortaokulda görev yapan toplam 258 öğretmeninden oluşmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bölüm Dağılımı

	Sayı (N)	Yüzde (%)	
Hangi bölümden mezunsunuz?	Sınıf Öğrt.	143	55,4
	Branş Öğrt.	115	44,6
	Toplam	258	100,0

Çalışmamıza katılan 258 öğretmenin 143(%55,4)'ünün sınıf öğretmeni, 115(%44,6)'inin branş öğretmeni olduğu görüldü.

Veri Toplama Aracı

Öğretmenlerin kaynaştırma eğitime ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik ilgili literatür taranarak Özdemir (2008)'den temin edilen “Yücel- Özdemir Tutum Ölçeği”dir ve 26 maddeden oluşmaktadır. Veri toplama aracının birer örneği Elazığ ili Valilik Makamına ve Elazığ il Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sunulmuş, bu veri toplama aracının ilkököl ve ortaokullarda uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. İl ve ilçe merkezlerinde 36 ilkököl ve ortaokulda 258 öğretmene uygulanmıştır.

Araştırma analizinde SPSS 22.0 paket program kullanılarak ortalama karşılaştırma analiz t testi ve gruplar arası karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi, aritmetik ortalama, Anova kullanılmıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin Daha Önce Kaynaştırma Eğitimi Verip/Vermeme Durumuna Göre Kaynaştırma Eğitimine Karşı Tutumları

	Daha önce kaynaştırma öğrencisi okuttunuz mu?	N	X	ss	t	p
Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç	Evet	252	3,01	0,937	-1,367	,173
	Hayır	6	3,54	1,395		
Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç	Evet	252	3,22	0,957	-,021	,983
	Hayır	6	3,23	1,031		
Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç	Evet	252	2,97	0,992	,041	,967
	Hayır	6	2,95	1,187		
Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutum	Evet	252	3,07	0,884	-,418	,676
	Hayır	6	3,24	1,115		

Tablo 2’de Öğretmenlerin “Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç” boyutunda “Daha önce kaynaştırma öğrencisi okutan” öğretmenlerin $\bar{x}=3,01\pm 0,937$ olarak görülmüştür.

“Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç” boyutunda daha önce kaynaştırma öğrencisi okutan öğretmenlerin $\bar{x}=3,22\pm 0,957$ olarak görülmüştür.

“Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç” boyutunda Daha önce kaynaştırma öğrencisi okutan öğretmenlerin $\bar{x}=2,97\pm 0,99$ olarak görülmüştür.

Öğretmenlerin sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerinde olumsuzluklarında, Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inançlarında, Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inançlarında, Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutumları üzerinde olumsuzluklarında farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Tablo 3. Öğretmenlerin Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Olup/Olmama Durumuna Göre Kaynaştırma Eğitimine Karşı Tutumları

	Sınıfınızda kaynaştırma öğrencisi var mı?	N	\bar{x}	ss	t	p
Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç	Evet	70	2,77	0,983	-2,553	,011*
	Hayır	182	3,11	0,923		
Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç	Evet	70	3,07	1,087	-1,527	,128
	Hayır	182	3,28	0,899		
Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç	Evet	70	2,81	1,050	-1,587	,114
	Hayır	182	3,03	0,968		
Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutum	Evet	70	2,89	0,979	-2,075	,039*
	Hayır	182	3,15	0,840		

Tablo 3’de öğretmenlerin “*Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç*” boyutunda sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin $\bar{x}=2,77\pm 0,983$, sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,11\pm 0,92$ (t:-2,553; p:0,011) olarak görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerinde olumsuzluklarına daha fazla katıldığı ve farklılaşma oluşturduğu görülmüştür. “*Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç*” boyutunda sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin $\bar{x}=3,07\pm 1,087$, sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,28\pm 0,899$ (t:-1,527; p:0,128) olarak görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan öğretmenlerin “*Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inançlarında*” farklılaşma oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“*Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç*” boyutunda sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin $\bar{x}=2,81\pm 1,050$, sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,03\pm 0,968$ (t:-1,587; p:0,114) olarak görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan öğretmenlerin “*Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inançlarında*” farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür.

“*Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutum*”larında sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin $\bar{x}=2,89\pm 0,979$, Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,15\pm 0,840$ (t:-2,075; p:0,039) olarak görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan

öğretmenlerin “Kaynaştırma eğitime karşı genel tutumlarında” olumsuzluklarına daha fazla katıldığı ve farklılaşma oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Kaynaştırma Eğitimi Alıp/Almama Durumuna Göre Kaynaştırma Eğitime Karşı Tutumları

	Kaynaştırma ile ilgili bir eğitim aldınız mı?	N	\bar{x}	ss	t	p
Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç	Evet	80	3,00	1,012	-,174	,862
	Hayır	172	3,03	0,923		
Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç	Evet	80	3,24	1,001	,250	,802
	Hayır	172	3,21	0,938		
Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç	Evet	80	2,90	1,045	-,742	,459
	Hayır	172	3,00	0,971		
Kaynaştırma eğitime karşı genel tutum	Evet	80	3,05	0,964	-,294	,769
	Hayır	172	3,09	0,851		

Tablo 4’de Öğretmenlerin “*Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç*” boyutunda Kaynaştırma eğitimi alan öğretmenlerin ortalaması $3,00 \pm 1,012$, Kaynaştırma eğitimi almayan öğretmenlerin ortalaması $3,03 \pm 0,923$ (t:0,174; p:0,862) olarak görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerinde olumsuzluklarında farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür.

“*Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç*” boyutunda kaynaştırma eğitimi alan öğretmenlerin $\bar{x}=3,24 \pm 1,001$, Kaynaştırma eğitimi almayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,21 \pm 0,938$ (t:0,250; p:0,802) olarak görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin “*Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inançlarında*” farklılaşma oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“*Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç*” boyutunda kaynaştırma eğitimi alan öğretmenlerin $\bar{x}=2,90 \pm 1,045$, Kaynaştırma eğitimi almayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,00 \pm 0,970$ (t:-0,724; p:0,459) olarak görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta

bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inançlarında farklılaşma oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“*Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutumlarında*” kaynaştırma eğitimi alan öğretmenlerin ortalaması $3,05 \pm 0,964$, Kaynaştırma eğitimi almayan öğretmenlerin $\bar{x}=3,09 \pm 0,851$ ($t:-0,724$; $p:0,769$) olarak görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine karşı genel tutumlarında farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kaynaştırma; bireyin sosyalleşmesi, ilgi ve yeteneklerinin farkına varması, okul kültürüne uyum sağlaması, iletişim becerilerini geliştirmesi, tavır ve tutumlarında olumlu yönde değişimler amacıyla gerçekleştirilen bir eğitim türüdür. Ülkemizde hem faydalı olması nedeniyle hem de özel eğitime göre ekonomik olmasıyla nedeniyle yoğunlukla kullanılır. Fakat taşrayla şehir arasında hem fiziksel hem de ekonomik nedenlerden dolayı kaynaştırma eğitimi verilirken sağlanması gereken koşullar farklılık göstermektedir. Bu nedenle bazı bölgelerde veya okullarda amacına uygun bir şekilde uygulanamamaktadır.

Kaynaştırma eğitimi verilirken yukarıda da anlatıldığı gibi destek hizmetlerden son derece faydalanılmalıdır. Bunun yanı sıra okul-aile işbirliği çok iyi kurulmalıdır. Verilen eğitimin verimini artırmak için okulda görevli her birey ve aile üzerine düşeni yapmalıdır. Günümüzde Türkiye’de kaynaştırma eğitimi ihtiyaç duyan her öğrenciye ücretsiz verilmektedir. Bunun yanı sıra devlet desteğiyle özel eğitim ihtiyacı olan bireylere de özel eğitim hizmetleri ücretsiz verilmektedir. Son dönemlerde kaynaştırmanın kapsamının ve uygulama alanının genişlemesi ve bu alanla ilgili literatürün yeterli olmaması nedeniyle çalışma bu alanda hazırlanmıştır.

Yıldırım (2014)’e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarından olan ‘zaman ve eğitimde kalite, başarıya yönelik tutum, korumaya yönelik tutum ve sınıf yönetimi’ boyutlarından ve toplam tutum ölçeğinden elde ettikleri puanların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşılık bayan öğretmenlerin bransa yönelik tutum düzeylerinin erkek öğretmenlerden istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızla paralellik göstermiştir.

Daha önce kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerle kaynaştırma eğitimi vermeyen öğretmenlerin “Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç” boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Daha önce kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerle Kaynaştırma eğitimi vermeyen öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç” boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi vermeyen öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç”

boyutunda anlamlı bir ve farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerinde olumsuzluklarına daha fazla katıldığı ve farklılaşma oluşturduğu görüldü. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inançlarında” farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inançlarında” farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi olmayan öğretmenlerin “Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutumlarında olumsuzluklara daha fazla katıldığı ve farklılaşma oluşturduğu görüldü.

Yıldırım (2014) ‘e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin son bir yıl içerisinde sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumuna göre kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının anlamlı farklılık göstermemesinin temelinde, öğretmenlerin genel olarak meslek yaşantılarında kaynaştırma öğrencileri ile fazla ders yapmamalarının yattığı düşünülebilir. Bu düşüncüyü destekleyen bir araştırmada, kaynaştırma öğrencileri ile hiç ders yapmamış veya çok az ders yapmış öğretmenler ile kıyaslandığı zaman kaynaştırma öğrencileri ile fazla sayıda ders yapmış olan deneyimli öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutum düzeylerinin daha yüksek ve daha pozitif olduğu tespit edilmiştir (Avramidis ve Kalya, 2007: 367). Bu araştırma sonuçlarını destekleyen diğer bir çalışmada, daha önce sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin davranışsal yaklaşımlarının diğer öğretmenlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (İmrak, 2009: 63).

Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerinde olumsuzluklarında farklılaşma oluşturmadığı görüldü. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inançlarında farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inançlarında farklılaşma oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğretmenlerin Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutumlarında farklılaşma oluşturmadığı görüldü.

Öğretmenlerin “Sınıf yönetimi ve diğer öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin inanç” “Kaynaştırma öğrencilerinin normal sınıf yerine özel sınıflarda eğitim almaları gerekliliğine ilişkin inanç” boyutunda Öğretmenlerin “Kaynaştırma öğrencilerinin sınıfta bulunmasının diğer öğrencilere faydasının olmamasına ilişkin inanç” boyutunda “Kaynaştırma eğitimine karşı genel tutum” boyutunda sınıf öğretmenleri ile branş öğretmenleri arasında farklılaşma olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Atkinson, L.R., Atkinson, C. R., Smith, E. E., Bem, J. D., & Hoeksema-Nolen, S (1999). Psikolojiye Giriş, (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sucuoğlu, B. (2006). Yeni İlköğretim Programları ve Öğretmen Yeterlikleri Işığında Etkili Kaynaştırma Uygulamaları. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Sucuoğlu, B., Kargın T., (2010) "İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları " Ankara: Kök Yayıncılık .
- Karasar, N. 2015. Araştırmalarda Rapor Hazırlama. Nobel Yayınları, ISBN: 978-605-5426-15-6, İstanbul, 152 s.
- Özdemir, S. M. (2008). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretim Sürecine İlişkin Özyeterlik İnançlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 14(54), 277-306.
- Yıldırım B. A. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumları. Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Avramidis, E., & Kalyva, E. (2007). The influence of teaching experience and Professional development on Greek teachers' attitudes towards inclusion. European Journal of Special Needs Education, 22(4), 367- 389.
- İmrak, H. (2009). Okulöncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Ve Ebeveyn Tutumları İle Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflarda Akran İlişkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

SINIF ÖĞRETMENİ BAKIŞ AÇISINDAN MÜLTECI ÇOCUKLAR VE EĞİTİM SORUNLARI

Muammer BAHŞİ³¹⁵
Mehmet Agit GÖKTAŞ

Türkiye'nin en büyük sınır komşusu olan Suriye'de yaşanan iç savaş, sivilleri can güvenliğini sağlamak üzere göç etmeye mecbur bırakmıştır. 2011 Nisan ayından Türkiye'ye giriş yapan sivillerin sayısı, 2018 Mayıs ayı itibarıyla 3 milyon 593 bin 864 kişiye ulaşmıştır. Suriyelilerin dışında benzer nedenlerle göç eden Iraklılar da Türkiye sınırlarında misafir edilmektedir. Bir kısmı kamplarda hayatlarını sürdürürken bu insanların çoğunluğu ülkemizin dört bir köşesine dağılmış durumdadır.

Yaşanan göç dalgası ülkemiz çapında çeşitli sorunları da beraberinde getirmiş olup; bu sorunlardan en önemlisi çocukların eğitim sorunudur. Eğitim sorunun çözümü için devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları harekete geçmiş olup, çeşitli öneriler ortaya konulmuştur. Devlet bu kapsamda çeşitli planlar uygulamakta, mülteci öğrencilere Geçici Eğitim Merkezlerinde ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda eğitim-öğretim sunulmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğretmen ve öğrenciler çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğretmen, yabancı uyruklu öğrencilerin karşılaştığı sorunların incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci Öğrenciler, Eğitim sorunu.

1.GİRİŞ

Eğitim kurumlarında eğitim-öğretim çalışmalarının düzenli ve problemsiz yürütülmesinde yönetici ve öğretmenlere oldukça fazla sorumluluk düşmektedir. Farklı özellikteki (cinsiyet, algı, ekonomik, yaş, ilgi, kültür, vb) öğrencilerin aynı ortamda bulunmasından dolayı yönetici ve öğretmenlerin problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Karşılaşılan problemlerden en önemlisi de ülkeye yapılan göçten ortaya çıkan sorunlardır. Bulunduğu konum yüzünden Türkiye yıllarca göç almıştır. Son zamanlar da özellikle Arap Dünyası ve Orta Doğu'da devam eden savaşlar, batı ülkelerine doğru göçmen akımının fazla

³¹⁵ Fırat Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Öğretmeliği Anabilim Dalı

olması ve bu nedenle ülkemizin bir yol geçiş ülkesi olması Türkiye'ye göç eden insan sayısını arttırmıştır.

Tarih boyunca Anadolu toprakları sığınmacılar ve göçmenler için daima güvenilir yerler olmuştur. Üç yüzyıldır özellikle Osmanlı coğrafyasından gelen göçmenlere, maddi olarak durumu olmamasına rağmen, önce Osmanlı sonra da Türkiye kucak açmıştır. Çocuklarının eğitim-öğretimleri için isteklerde bulunan göçmenlere, kaynak ve yer sorunları gibi çok büyük problemlere rağmen, olumlu dönüşler yapılarak gerçekçi ve gayretli yaklaşımlar sergilenmiştir (H.Yıldırım Ağanoğlu, 2001).

GÖÇ KAVRAMI

Göç, göçmen, yabancı, uyruk vb. terimler tarihin her döneminde bireylerin ve hatta birden çok hayvanın da yaşamında var olan, onların yaşadıkları toplumu etkileyen geniş kavramlardır. Bu kavramlara ilişkin olarak Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde şu şekilde tanımlanır:

Göçmen: Vatanından, ülkesinden ayrılıp yerleşmek için farklı bir ülkeye yerleşme amaçlı giden kimse, aile veya topluluk), muhacir.

Yabancı: Farklı bir ulustan olan, başka ülke uyruğunda olan birey, ecnebi, bigâne,

Uyruk: Bir ülkeye yurttaşlık bağıyla bağlı, vatandaş olma durumu, tebaa.

Yabancı Uyruklu Öğrenci: Türkiye Devletine vatandaşlık bağı olmadan ülkedeki eğitim kurumlarından öğrenim görmekte olan bireylerdir.

YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİ

Topcuoğlu (2012) hazırlamış olduğu rapora göre; son zamanlarda sıklığı artan mülteci ailelerle beraber çocukları da göç etmek zorunda kalmışlardır. Sığınmacı olarak talepte bulunan bu ailelerin çocukları da yine politik baskı, dini çatışma, etnik çatışmalar, savaş, ekonomik ve çevresel faktörler, eğitim vb. sebeplerle aileleriyle birlikte göç etmektedirler. Topcuoğlu bu raporda, aileleriyle beraber gelen bu çocukların ne göç edildikleri yerden ne de göç edilen yerlerin belirlenmesinde bir irade gösteremedikleri, bu karar sürecinde yer alamadıkları dile getirilmiştir.

Eğitim hakkı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Örgütü (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGIT), Avrupa Konseyi gibi örgütlerin kabul etmiş oldukları, sözleşme, bildirge, karar, tavsiye, ilke, vb. çok sayıda uluslararası belge ve ulusal insan hakları belgelerinde güvence altına alınmıştır.

İnsan hakları, uluslararası hukuk çerçevesinde bütün bireylerin insan onuru kapsamında yaşam ve zulüm karşısında cinsiyet ayrımcılığı ile birlikte bütün ayrımcılığı yasaklamakta, farklı bölgelere, devletlere sığınma hakkını koruma, insanların tehlikeli ve kötü işlerde çalıştırılmasını, çok erken evlenme zorlama ve fuhuş gibi cinsel istismarı yasaklamakta. Çocuklara haklarını

korumak, hakları belirleyen belge ise “Çocuk Hakları Sözleşmesi”dir. Taraf devletler 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış olduğu 28. Maddesi “tüm çocuklara eğitimde fırsat eşitliği sağlarlar” şeklindedir (Topçuoğlu, 2012).

Yabancı uyruklu çocukların gerek ülkemiz gerek dünya ölçeğindeki yer değiştirmeleri doğal olarak eğitime ve dile ilişkin problemlerin yanında pek çok ekonomik ve sosyo-kültürel problemi de yanında getirmiştir. Yabancı uyruklu çocuklar üzerinde işlenen çalışmalar bu çocukların uyumsuzluk, yalnızlık, kültürel şok, çekingenlik ve psikolojik problemlerle uğraştıkları ortaya konulmuştur (Biggs, 1999; Furnham, 1997; Lewins, 1990; Tomich ve ark., Akt; Kıroğlu, 2010).

Kıroğlu, (2010) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına istinaden; ülkemizdeki üniversitelerde eğitim alan yabancı uyruklu çocukların kısmen de olsa yalnızlık, dışlanma duygularını yaşamaları, yabancı uyruklu çocuklar ile Türk öğrenciler arasında olumlu bağlanmanın, kaynaşmanın aktif bir şekilde gerçekleşemediği görülmektedir. Bu tür problemlerin aşılmasında öğretmenlere daha fazla görev düşmektedir. Öğretmenleri akademik ve ders anlamındaki yönlendirme ve rehberliğin yanında özellikle bu yabancı uyruklu çocukların geldiği ilk yıl kaynaşma, uyum ve sağlıklı iletişim kurma konularında çocuklara gerekli yardımı vermelidir.

3.1. Türkiye’de Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitimi

Nüfus açısından dikkate alındığında ülkemize doğru gerçekleşen yer değiştirmelerin büyük çoğunluğunu Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Bu nedenle eğitim camiasında yabancı uyruklu çocukların büyük çoğunluğunu da Suriyeli mülteci öğrenciler oluşturmaktadır. Bu yüzden üretilen politikaların çoğu bu çocukların eğitim gereksinimlerini karşılamayı yöneliktir.

Göçün yerel boyutlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda önemli detaylar olarak yer bulmalı çünkü mahalli otoriteyle devletin genel göç politikası karşı karşıya kalabilecekleri durumlar arasında dikkat çekici çelişkiler olabilmektedir (Castles, 1998, akt. Pinson ve Arnot, 2010). Ülkemizin Suriyeli mültecilerin eğitimiyle ilgili olarak izlediği politika ve yaklaşımlar, ülkeye girmeye başladıkları 2011 yılından beri büyük değişimler olmuştur. 2011-2012 yıllarında mültecilerin geri döneceği varsayılarak bu yönde yaklaşımlar üretilmiştir. Ancak çatışmanın bitmemesi ve çatışma riskinin artmasıyla beraber ülkemize sığınanların sayısı da giderek artmıştır. Bu nedenle de işe yarar politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. (Seydi, 2014).

Suriyeli mültecilerin az bir kısmı kampların eğitim birimlerinde, bir kısmı da ülkenin herhangi illerinde yaşadığından eğitim-öğretime erişim gereksinimlerinde farklılıklar vardır. Mülteciler kamplarda eğitim imkânlarına ulaşımı daha kolay olmakta (Emin, 2016). Kampların dışında yaşamlarını sürdüren Suriyeli mülteciler, devletin resmi okulları ve geçici eğitim

merkezlerinde eğitim alabilmektedir (UNCHR, 2016b). 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Genelgesi” ne binaen yabancı uyruklu bireylere yönelik eğitim çalışmalarını ve ilgili işleri yürütmek amacıyla il milli eğitim müdürlükleri bünyesinde alt komisyonlar kurulmuş. Aynı genelgeyle toplumsal akından etkilenip il/ilçelerde MEM'lere bağlı olarak çalışma yürütmek üzere valilik oluruyla geçici eğitim merkezleri oluşturulmuştur. Bu geçici eğitim merkezlerinde verilen eğitimle, toplumsal olarak Türkiye'ye gelmiş yabancı çocukların, ülkelerinde bırakmak zorunda kaldıkları eğitim-öğretimlerine devam edebilmelerini, vatanlarına döndüklerinde yada milli eğitim bakanlığına bağlı her derecedeki eğitim-öğretim kurumuna geçebilmek ve eğitimlerine Türkiye'de devam etmek isterlerse hâlinde yıl kaybı olmayacak şekilde yapılması amaçlanmaktadır.

MEB ve UNICEF Ortaklarıyla Yaptığı Çalışmalar

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve diğer ortaklarla beraber eğitimin üç ana ayağıyla ilgili ortaklık ve işbirliği çerçevesinde çalışmaktadır. Eğitimin 3 ana ayağı; gerek vatandaş olan gerekse Suriyeli mülteci dezavantajlı öğrenciler için projenin güçlendirilmesi, herkesi kapsayıcı eğitim-öğretimin erişilebilirliğinin ve kalitesinin artırılmasıdır. Bu çerçevede elde edilen önemli gelişmeler şunlardır.

9 ayrı şehirde “İl Eylem Planı (İEP)” geliştirerek eğitim-öğretim sisteminin Suriyeli öğrencilerin eğitim-öğretim gereksinimlerini karşılanması amaçlanmaktadır. Bu program kapsamında Milli Eğitim Bakanlığına teknik yardım sağlanmıştır.

Kamp ve çadır kentlerde yaşayan 1.300'den fazla çocuğa Türkçe dil kursu verilmiştir.

Suriyeli çocukların Türkçe, Arapça ve İngilizce okul devamsızlıklarını ve sınav notlarını ve mezuniyet durumlarını kontrol etmek ve düzenlemek için Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemine (YÖBİS) finansal ve teknik yardım sağlanmıştır.

Kamp dışında ve kamplarda 7.600'den fazla Suriyeli gönüllü öğretmene aylık teşvikler sağlanmıştır. Geçici Eğitim Merkezi (GEM) ve 103 okul inşa edilmiş olup eksikler tamamlanmıştır. 2.850 Eğiticiye “Olağanüstü Durumlarda Sürdürülebilir Eğitim” verilmiştir. Kamp dışında ve Kamplarda görev yapan 6.700 Suriyeli Eğiticiye psiko-sosyal eğitim verilmiştir. 220.000'den fazla öğrenciye kırtasiye malzemesi okul çantası verilmiştir.

Kamplara 21 tane kütüphane yapılmıştır. Kamptaki okul öncesi eğitimi için Erken Çocuk Gelişimi (EÇG) seti dağıtılmıştır. Türkiye'deki 211 resmi okulda ve Geçici Eğitim Merkezlerinde bulunan 33.300 öğrenciye 370 dinlenme ve eğlence setleri dağıtılmıştır (UNICEF, 2016b).

GÖÇ SÜRECİ VE ÖĞRETMENLER

Sığınmacı çocukların okula taşıdıkları kişisel zorluklarla ve ihtiyaçlarla başa çıkmak zorunda olan eğiticiler, öğretmenler (Rah, Choi ve Nguyen, 2009) sığınmacı çocuklarla nasıl bir iletişim kuracaklarını veya nasıl davranmaları gerektiğini bilememektedirler (Karaca ve Doğan, 2014). Eğiticiler de en az çocuklar kadar uyum problemi yaşadıkları için öğretmenlerin de sığınmacı çocuklara ilişkin hizmet içi eğitimden geçirilmeleri gerekmektedir (Karaca ve Doğan, 2014).

Hızlı bir şekilde artan insan yer değişimleri sebebi ile okullar bir taraftan farklı etnik toplumlara tabi diğer taraftan da farklı mültecilik pozisyonlarına sahip değişik bir çevreye eğitim-öğretim sağlama zorunluluğuyla kalmaktadır (Pinson ve Arnot, 2010). Ülkemizin değişik bölgelerinde yaşamını sürdüren sığınmacı çocukların devletin resmi okullarında eğitim görmelerine karar verildiğinde, tek dilli tek kültürlü dersliklerde öğretmenlik yapmak eğitilmiş öğretmenler için farklı öğretimsel problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bir taraftan yaşanan yer değiştirme süreci, ortak iletişim dil eksikliği, sahip olunan kültürel geçmiş gibi sebeplerle sığınmacı öğrenciler okula ve çevreye uyum sağlamak için çaba gösterirlerken diğer taraftan da eğitim kurumlarında da diğer etnik kökenler ve gereksinimlere sahip bu çocukların eğitim gereksinimlerini karşılamak durumunda kalmışlardır. Bu süre zarfında, öğretmenler sığınmacı çocukların okuma yazma gibi becerilerinin kazandırılmasında, kültürel ve sosyal kodları öğrenmesinde, kültürel kodların değişiminde ve dili öğrenmesinde yani özetle bu öğrencileri topluma ve çevreye hazırlanmasında önemli bir yere sahiptirler (Şeker ve Aslan, 2015).

SONUÇ

Türkiye konumu itibarıyla göç alan bir ülke, göçün getirdiği problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu problemin en önemlisi ve en karmaşık olanı bu yer değiştirmeye beraber gelen çocukların eğitim durumudur. Nitekim bu problem hem ülkemizi hem de bu yer değiştirmeye gelen bireyleri kaygılandırmıştır (Yavuz & Mızrak, 2016; Tunç, 2015; Yıldız, 2013; Seydi, 2013). Ülkemiz bu konuda bazı politikalar takip etmiştir fakat; bu süre zarfında birtakım problemler de yaşanmıştır. 2011-2018 yılları arasında yapılan çalışmalara binaen yabancı uyruklu çocukların Milli Eğitim'e bağlı okullarda eğitim alması birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu problemler yalnız yabancı uyruklu çocukları değil; okuldaki bütün öğrencileri de etkilemektedir. Yaşanan bu sorunların genel hatlarına baktığımız zaman; Akademik problemler, sosyal sorunlar, dil ve iletişim sorunlarıdır. Mülteci çocukların karşılaştığı dil ve iletişim; Türkçeyi çok iyi anlamama, Türk akranlarıyla iletişim kuramamaları ve öğretmenlerin aile bu çocukların aileleriyle iletişimi tam anlamıyla kuramamasıdır.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2015b. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/faq_-_turkish.pdf (Erişim Tarihi: 03.12. 2015).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2017a. Ocak 2017 itibariyle UNHCR Türkiye istatistikleri. [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr\(66\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr(66).pdf) (Erişim Tarihi: 19.06. 2017).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2017b. Refugee situations. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>. (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- Brooking Enstitüsü ve Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2014. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/05/12%20turkey%20syrian%20refugees%20kirisci/syrian%20refugees%20and%20turkeys%20challenges%20kirisci%20turkish.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.12. 2015)
- Emin, M. N. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf internet adresinden alınmıştır. Erişim: 10 Kasım 2016.
- Sezik, M., & Ağır, Ö. (2015). Suriye’den Türkiye’ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 95-124.
- Çağlayan, S. (2011) “Göç Kavramı ve Kuramları”, Fatime Güneş (Ed.) Kent Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Çiçekli, B. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Cenevre, İsviçre (http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimlerisozlugu_363_382_727_icerik)
- Deniz, A. ve Özgür, E.M. (2010). Rusya’dan Türkiye’ye Ulusaşırı Göç: Antalya’daki Rus Göçmenler. Ege Coğrafya Dergisi, İzmir.
- H.Yıldırım Ağanoğlu, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi Göç, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 3.Baskı, Birinci Baskı Yılı 2001, s.17-19, 239-240.
- İçişleri Bakanlığı (2013) 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 01.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete, http://www.goc.gov.tr/icerik/yabancilar-ve-uluslararasi-korumakanunu_327_328
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, 75 Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Giddens, A. (2005). Sosyoloji (C. Güzel, Ed.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

- KANE, Hal (1995). "Leaving Home", *Society*, May/June95, Vol. 12 Issue 4, p16, 10p.
<<http://search.global.epnet.com1>> 01.06.2002.
- Karaca, S. ve Doğan, U. (2014). Suriyeli göçmenlerin sorunları çalıştayı sonuç raporu. Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.
- Kıroğlu, K., Kesten, A. ve Elma, C. (2010). Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Aralık 2010, ss.26-39.
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Malkoç, Ş. (2017). Açılış konuşması. IV. Uluslararası Ombudsmanlık Sempozyumu: Göç ve Mülteciler, Kamu Denetçiliği Kurumu. 21 Haziran 2017 tarihinde <https://www.ombudsman.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Perruchoud, Richard (Ed). (2009). Göç Terimleri Sözlüğü: Uluslararası Göç Hukuku. Ed: Bülent Çiçekli, İsviçre, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), ISSN 2074-6709).
- Pinson, H. ve Arnot, M. (2010). Local conceptualisations of the education of asylum-seeking and refugee students: From hostile to holistic models. *International Journal of Inclusive Education*. 14(3), 247-267.
- Rah, Y., Choi, S. ve Nguyen, T. S. T. (2009). Building bridges between refugee parents and schools. *International Journal of Leadership in Education*. 12(4), 347-365.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.
- Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), Ankara.
- Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: A social psychological assessment. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Tezcan, M. (2000). Dış Göç ve Eğitim. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topcuoğlu, R.A. (2012). Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması, IOM Uluslararası Göç Örgütü, http://www.turkey.iom.int/documents/Child/IOM_GocmenCocukRaporu_tr_03062013.pdf

- UNICEF Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocuklar.http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016.pdf Erişim: 15 Kasım 2016.
- Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2).
- Seydi, A. R. (2013). Türkiye'deki Suriyeli Akademisyen ve Eğitimcilerin Görüşlerine Göre Suriye'deki Çatışmaların Suriyelilerin Eğitim Sürecine Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 2017-241.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.

İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARA KAVRAM ÖĞRETİMİNDE ANINDA DÖNÜT VEREN ETKİNLİK TABANLI DİJİTAL KİTAP TASARIMI: EYLEM ARAŞTIRMASI

Seda ÖZER ŞANAL³¹⁶
Burak ŞANAL³¹⁷

Bu çalışmanın amacı işitme yetersizliği bulunan bireylere kavram öğretiminde anında dönüt veren etkinlik tabanlı bir dijital kitabın geliştirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için eylem araştırması yönteminin uygun olduğu düşünülmüş ve araştırma bu yöntem çerçevesinde ilerletilmiştir. Eylem araştırması, bir sosyal durumun içerisindeki eylemin niteliğini geliştirmeyi amaçlayan bir sosyal durum çalışması olarak düşünülebilir. Bu çalışma kapsamında da işitme yetersizliği bulunan bireyler için geliştirilmiş bir dijital kitabın iyileşme süreci için eylem araştırması en uygun çözüm yolunu sunmuştur. Çalışma kapsamında işitme yetersizliği bulunan öğrencilere kavram öğretimi amacıyla bir taslak dijital kitap geliştirilmiştir. Dijital kitap, etkileşimli özelliğe sahip etkinliklerden oluşmakta ve kullanıcıya tepkilerine göre anında dönüt verebilmektedir. Daha sonra eylem araştırmasının basamakları işletilmiştir. Eylem araştırmasının ilk basamağı olan “*Bir odak alanının tanımlanması*” sürecinde “İşitme yetersizliği olan çocuklar için kavram öğretimini yapabilecek bir dijital kitabın oluşturulması” odağı belirlenmiştir. Daha sonra “*Verilerin toplanması*” aşamasına geçilmiştir. Veri toplama aşamasında özel eğitim alan uzmanı (2), BÖTE bölümü alan uzmanı (3) ve Türkçe eğitimi alan uzmanı (1) olmak üzere toplam altı uzmanın görüşü alınmıştır. Daha sonra bu veriler doğrultusunda belirlenen iki işitme engelli bireyin onam formunun alınmasının ardından bu öğrencilerden materyali kullanmaları istenmiştir. Eylem araştırmasının üçüncü aşaması olan “*Verilerin çözümlenmesi*” aşamasında hem uzman görüşleri hem de gözlem verilerinin çözümlenmiştir. Son aşama olan “*Eylem planının gerçekleştirilmesi*” sürecinde taslak dijital kitap düzenlenmiş ve bu planı olarak kabul edilmiştir. İşitme yetersizliği bulunan çocukların kavram öğretimi kapsamında kullanılabilecek etkili bir materyalin literatüre kazandırılması açısından önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma kapsamında sunulan materyal işitme yetersizliği bulunan çocuklara yönelik hazırlanacak materyallere de kılavuz olabilir niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: İşitme yetersizliği, Kavram Öğretimi, Dijital Kitap, Eylem Araştırması

1.GİRİŞ

Gerek normal gerekse özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için teknoloji farklı fırsatlar sağlamış ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için eğitimde fırsat eşitliğine de destek olmuştur. Teknoloji sayesinde bireysel ihtiyaçlara yönelik materyal ve ortamların geliştirilebilmesi, uzaktan eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesi mümkün ve daha kolay hale gelmiştir. Normal olarak tanımlanan öğrencilerin bile zaman zaman yeni teknolojilere adapte olma süreçlerinde sıkıntı yaşadıkları düşünüldüğünde, farklı yetersizliklerle baş etmeye çalışan,

316 Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü, sedaozer@firat.edu.tr

317 Milli Eğitim Bakanlığı, Bilişim Teknolojiler ve Yazılımı, buraksanal@hotmail.com

özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin de teknolojiye maruz kaldıklarında zorlanmaları kaçınılmaz bir durumdur.

Peki, kimdir bu özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler? Bu öğrencilerin özel ya da farklı olarak kabul edilmelerinin sebebi sahip oldukları bireysel farklılıklarıdır. Bu çocukların sahip oldukları bireysel farklılıklar üzerinden ise genellemelere gitmek mümkün olmamaktadır (Cavkaytar, 2015:5). Özel gereksinimli bu çocukların farklılıkları ise zihinsel, duygusal, bedensel, sosyal ya da iletişim özelliklerinde ya da aynı anda bunlardan birkaçında olabilir (Eripek, 2005:5). Bu öğrenciler farklılıklarına göre kategorilere ayrılmış ve etiketlenmişlerdir. Her ne kadar bu öğrencilerin tanımlanması noktasında alanyazın tartışmalar barındırsa da, doğru eğitim hizmetinin verilebilmesi için şu an için tanımlama gereklidir diyebiliriz. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitim “*Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uyum ortamlarında sürdürülen eğitim*” olarak tanımlanmıştır. Özel eğitim ihtiyacı olan birey ise “*Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey*” olarak tanımlanmıştır. Bu bireyler ise, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, zihinsel yetersizlik, özel öğrenme güçlüğü, otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, dil ve konuşma bozukluğu, üstün yetenek gibi farklı kategoriler altında gruplandırılmaktadır. Ancak bu kategoriler dünya genelinde farklılaşma ve güncellenme eğilimine de sahiptir. Bu çalışma kapsamında özel eğitim kategorilerinden “işitme yetersizliği” ele alınmıştır. İşitme yetersizliği olan birey, “*İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek hizmetine ihtiyacı olan bireyi*” ifade etmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Bu yetersizlik kalıtsal sebepler, doğum öncesi sebepler, doğum sonrası sebepler ve konuşma sonrası sebepler olmak üzere birçok farklı değişkenin etkisiyle kendisini gösterebilmektedir (Avcıoğlu, 2015:177).

İşitme yetersizliğine sahip olan çocukların sahip olduğu bu özellik, öğrenme ve iletişim süreçlerindeki bilişsel gelişimlerine doğrudan etki etmektedir (Lang, John ve Albertini, 2001). Bu çocuklar için iletişimi kolaylaştırıcı her çaba bilişsel gelişimlerini de olumlu yönde etkileyecektir. Öğrenme de büyük miktarda dile ve etkileşime bağlı bir eylem olması sebebiyle, bu çocukların öğrenme süreçlerinde sıkıntı yaşamaları da yadsınacak bir durum değildir. Bu durum teknolojinin bu bireyler için kullanımının gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bu öğrenciler de diğer öğrenciler gibi sınıf içi etkinliklere katılabilmeli ve etkileşim kurabilmelidir. Ancak bunun mümkün olabilmesi için öğrenme ortam ve materyallerinin buna göre düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Literatür incelendiğinde işitme yetersizliğine sahip çocuklar için farklı birçok teknoloji öğrenme sürecine katılmış ve olumlu etkileri raporlanmıştır. Bu teknolojiler mobil teknolojilerden, uzaktan eğitime, farklı çoklu ortam materyallerinden yardımcı teknolojilere kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Özel eğitimde kullanılan teknolojilerden birisi de dijital kitaptır. Dijital kitap farklı birçok özel eğitim kategorisindeki bireylere yönelik kullanılmaya başlanmıştır. Yoğun kullanımının ise özel öğrenme güçlüğü kategorisinin alt güçlüklerinden okuma güçlüğüne yönelik olduğu da dikkat çekmektedir. Çok sık olmasa da bu materyal işitme engeline yönelik de kullanılmaya ve etkisi incelenmeye başlanmıştır. Choiriyah (2015) dijital kitabı işitme yetersizliğine sahip bireyler için kullanılabilir olduğunu ve materyal-kullanıcı etkileşiminin rahatlıkla sağlanabildiği, serbest geziniminin olduğu kullanılabilir etkileşimli bir öğrenme materyali olarak ifade etmiştir. Mueller (2008) sağır öğrencilerin kelime ve kavram öğrenimlerini destekleyen bir dijital kitap üzerine araştırma yapmıştır. Kitapta işaret dili ile kelime ve kavramların karşılığı sunulmaktadır.

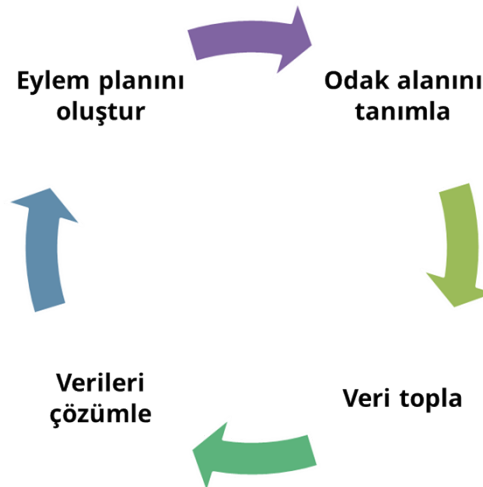
Geliştirilen bu materyalinde sağır öğrencilerin sunulan kavram ve kelimelerin işaret dili karşılıkları verildiğinde daha fazla kelime ve kavram öğrendikleri raporlanmıştır. Techarueangrong, Kaewprapan ve Suksakulchai (2014) da yaptıkları çalışmada işitme yetersizliği olan bireyler için çoklu ortam temelli dijital bir kitap geliştirmişlerdir. Bu dijital kitabı çoklu ortam tasarımı, arayüz tasarımı ve işitme yetersizliğine yönelik öğretim tasarımı olarak üç tasarım aşamasında geliştirmişlerdir. Tayland'daki Sağırlar Okulu'na yönelik hazırlanan bu dijital kitap matematik dersi kapsamında sayı(1-20) öğretimini desteklemeye yöneliktir. Çalışma aynı zamanda işitme engellilere yönelik materyal hazırlama noktasında da kullanılabilir bir kılavuz sunmuştur. Mevcut çalışma için dijital kitabın kullanım potansiyeli temel alınmıştır. İşitme yetersizliğine sahip olan bireyler için bu materyale gerekli önemin verilmediği ve farklı tasarımların gerçekleştirilmediği de dikkate alınarak; işitme yetersizliği bulunan bireylere kavram öğretiminde anında dönüt veren etkinlik tabanlı bir dijital kitabın geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı işitme yetersizliği bulunan bireylere kavram öğretiminde anında dönüt veren etkinlik tabanlı bir dijital kitabın geliştirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için eylem araştırması yönteminin uygun olduğu düşünülmüş ve araştırma bu yöntem çerçevesinde ilerletilmiştir. Eylem araştırması, bir sosyal durumun içerisindeki eylemin niteliğini geliştirmeyi amaçlayan bir sosyal durum çalışması olarak düşünülebilir. Bu çalışma kapsamında da işitme yetersizliği bulunan bireyler için geliştirilmiş bir dijital kitabın iyileşme süreci için eylem araştırması en uygun çözüm yolunu sunmuştur.

2.1.Eylem Araştırması

Eylem araştırması, uzun bir antropolojik ve sosyolojik araştırma uygulamaları geleneğine dayanan ve araştırmacının katılımını vurgulayan bir araştırma yöntemidir (Berg ve Lune, 2011). Eylem araştırmasında amaç, araştırma sonuçlarının genel olarak araştırma çerçevesini bilgilendirmesinin yanı sıra kritik bir problemi çözüm üretmektir (Baskerville ve Wood-Harper, 1998). Eylem araştırmasında bu amacı gerçekleştirmek döngüsel bir süreci gerekli kılmaktadır. McNiff'e (2009) göre eylem araştırması döngüsel (helezonik) olarak ilerleyen şu aşamalarla yürütülmektedir: (1)*Odak alanını tanımla*, (2)*Verileri topla*, (3)*Verileri çözümü* (4)*Eylem planını oluştur*. Eğer eylem planında revizyon gerekirse, döngü yeniden işlemeye başlayacaktır.

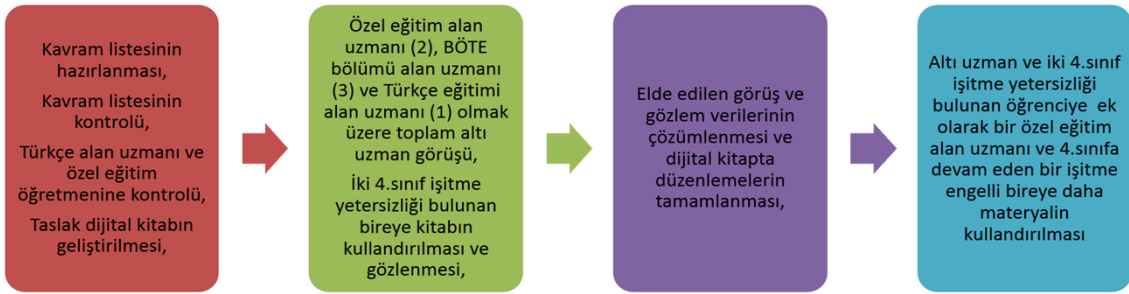

Şekil 1. Eylem araştırmasının döngüsel yapısı

2.2.Araştırma Süreci

Eylem araştırma sürecinin basamaklarına göre yürütülen bu çalışmada sırasıyla:

1. *Bir odak alanının tanımlanması:* İşitme yetersizliği bulunan öğrencilerin öğrenme süreçlerine dijital kitap ile müdahale eden çalışmaların incelenmesi ve ardından “İşitme yetersizliğine sahip olan öğrenciler için anında dönüt veren dijital etkinlik kitabının tasarlanmış” odağı belirlenmiştir. Dijital kitapta öğretilmek istenen kavramlar için MEB 5.sınıf kitabından kavramlar listelenmiştir. Hazırlanan kavram listesi Türkçe alan uzmanı ve özel eğitim öğretmenine gönderilerek kontrol ettirilmiştir. Ardından kavramlara ilişkin görsel taraması yapılmıştır. Etkinlikler planlanmıştır. Ve taslak olarak ilk dijital kitap oluşturulmuştur.
2. *Verilerin toplanması:* Dijital kitaba ilişkin görüşlerin alınması ve ilk değişikliklerin yapılması için dijital kitap e-posta aracılığıyla özel eğitim alan uzmanı (2), BÖTE bölümü alan uzmanı (3) ve Türkçe eğitimi alan uzmanı (1) olmak üzere toplam altı uzmanına gönderilmiştir. Kitabın tasarımı, içeriği, kullanılan çoklu ortam materyali, yazım hataları, teknik hatalar olarak değerlendirilmesi istenmiştir. Karşılaşılan birkaç teknik hata ve yazım hatasının giderilmesinin ardından dijital kitap 4.sınıfa kaynaştırma eğitimi ile devam eden iki işitme engelli bireye öğretmenleri rehberliğinde kullanılmıştır. Yazı boyutunun küçüklüğü dışında hiçbir problemler karşılaşılmamıştır.
3. *Verilerin çözümlenmesi:* Altı alan uzmanından ve iki işitme yetersizliği olan bireyden elde edilen yazılı ve görüntülü veriler çözümlenmiştir. Taslak olarak geliştirilen dijital kitapta gerekli değişiklikler yapılmıştır.
4. *Eylem döngüsü gerçekleştirilmesi:* Değişiklikleri tamamlanan dijital kitap görüşü alınan altı alan uzmanı ve kullanan iki işitme engelli birey dışında bir özel eğitim alan uzmanı ve 4.sınıfa devam eden bir işitme engelli bireye daha öğretmeni rehberliğinde kullanılmış ve görüş istenmiştir. Tüm süreç Şekil 2’de görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Eylem araştırmasının aşamalarında yapılanlar

3.BULGULAR

3.1.Geliştirilen Öğretim Materyali

Aşağıda geliştirilen materyal ile ilgili bazı görseller sunulmuştur.

<p><i>Deyim ile açıklamayı eşleştiriniz.</i></p>	<p>Öfke veya kuskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyla suratı asık olmak.</p> <p style="text-align: center;">YÜZÜNDEN DÜŞEN BİN PARÇA</p> <p>Anlatılması kolay ancak yapılması veya katlanması çok güç.</p> <p style="text-align: center;">ZİNCİR VURMAK</p> <p>Herhangi bir üstünlüğünden dolayı şişirmek, caka yapmak.</p> <p style="text-align: center;">HAVA ATMAK</p> <p>Elini ayağını bağlamak, özgürlüğünü elinden almak.</p>
<p><i>Deyim ile açıklamayı eşleştiriniz.</i></p>	<p>Öfke veya kuskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyla suratı asık olmak.</p> <p>Anlatılması kolay ancak yapılması veya katlanması çok güç.</p> <p>Herhangi bir üstünlüğünden dolayı şişirmek, caka yapmak.</p> <p>Elini ayağını bağlamak, özgürlüğünü elinden almak.</p>
<p>DİLE KOLAY</p>	
<p>ZİNCİR VURMAK</p>	
<p>HAVA ATMAK</p>	
<p>YÜZÜNDEN DÜŞEN BİN PARÇA</p>	

Şekil 3. Deyim ve anlamı eşleştirmesi etkinliği

Kavramları zıt anlamlılarıyla eşleştiriniz.		Kavramları zıt anlamlılarıyla eşleştiriniz.	
Yer	Acı	Yer	Acı
Sabah	Kaybetmek	Sabah	Kaybetmek
Uzun	Kısa	Uzun	Kısa
Şişman	Akşam	Şişman	Bulmak
Tatlı	Gök	Tatlı	Gök
Bulmak	Zayıf		Zayıf

Şekil 4. Zıt anlamlı kelimeleri bulma etkinliği

3.2.Uzman Görüşleri

Veri toplama aşamasında özel eğitim alan uzmanı (2), BÖTE bölümü alan uzmanı (3) ve Türkçe eğitimi alan uzmanı (1) olmak üzere toplam altı uzmanın görüşü alınmıştır. Uzmanlar gönderilen bir form aracılığı ile farklı temalara göre dijital kitaba yönelik görüşlerini belirtmişlerdir (Şekil 5).

Şekil 5. Uzmanların değerlendirme temaları

Karşılaşılan birkaç teknik hata ve yazım hatasının giderilmesinin ardından dijital kitap 4.sınıf kaynaştırma eğitimi ile devam eden iki işitme engelli bireye öğretmenleri rehberliğinde kullanılmıştır.

3.3.İşitme Yetersizliğine Sahip Öğrencilerin Deneyimleri

Daha sonra bu veriler doğrultusunda belirlenen iki işitme engelli bireyin velilerinden onam formunun alınmasının ardından bu öğrencilerden materyali kullanmaları istenmiştir. Bu öğrencilere Türkçe dersi kapsamında öğretmenleri eşliğinde geliştirilen dijital kitap kullanılmıştır. Öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Dijital kitabı kullanan öğrenci bilgileri

Oğrenci	Yaş	Sınıf	Rapor	Cinsiyet	Süre
OG_1	10	İ.O.4	İşitme yetersizliği	Erkek	4 dakika 38 saniye
OG_2	11	İ.O.4	İşitme yetersizliği	Erkek	5 dakika 49 saniye

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı işitme yetersizliği bulunan bireylere kavram öğretiminde anında dönüt veren etkinlik tabanlı bir dijital kitabın geliştirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için eylem araştırması yönteminin uygun olduğu düşünülmüş ve araştırma bu yöntem çerçevesinde ilerletilmiştir. Bu çalışma kapsamında da işitme yetersizliği bulunan bireyler için geliştirilmiş bir dijital kitabın iyileşme süreci için eylem araştırması en uygun çözüm yolunu sunmuştur. Bir odak alanının tanımlanması aşamasında, İşitme yetersizliği bulunan öğrencilerin öğrenme süreçlerine dijital kitap ile müdahale eden çalışmaların incelenmesi ve ardından “İşitme yetersizliğine sahip olan öğrenciler için anında dönüt veren dijital etkinlik kitabının tasarlanması” odağı belirlenmiştir. Dijital kitapta öğretilmek istenen kavramlar için MEB 5.sınıf kitabından kavramlar listelenmiştir. Hazırlanan kavram listesi Türkçe alan uzmanı ve özel eğitim öğretmenine gönderilerek kontrol

ettirilmiştir. Ardından kavramlara ilişkin görsel taraması yapılmıştır. Etkinlikler planlanmıştır. Ve taslak olarak ilk dijital kitap oluşturulmuştur.

Verilerin toplanması aşamasında dijital kitaba ilişkin görüşlerin alınması ve ilk değişikliklerin yapılması için dijital kitap e-posta aracılığıyla toplam altı uzmanına gönderilmiştir. Kitabın tasarımı, içeriği, kullanılan çoklu ortam materyali, yazım hataları, teknik hatalar olarak değerlendirilmesi istenmiştir. Karşılaşılan birkaç teknik hata ve yazım hatasının giderilmesinin ardından dijital kitap 4.sınıfa kaynaştırma eğitimi ile devam eden iki işitme engelli bireye öğretmenleri rehberliğinde kullanılmıştır. Yazı boyutunun küçüklüğü dışında hiçbir problemler karşılanmamıştır. Verilerin çözümlenmesi aşamasında altı alan uzmanından ve iki işitme yetersizliği olan bireyden elde edilen yazılı ve görüntülü veriler çözümlenmiştir. Taslak olarak geliştirilen dijital kitapta gerekli değişiklikler yapılmıştır. Eylem döngüsü gerçekleştirilmesi aşamasında ise değişiklikleri tamamlanan dijital kitap görüşü alınan altı alan uzmanı ve kullanan iki işitme engelli birey dışında bir özel eğitim alan uzmanı ve 4.sınıfa devam eden bir işitme engelli bireye daha öğretmeni rehberliğinde kullanılmış ve görüş istenmiştir. Geliştirilen dijital kitabın işitme yetersizliği olan bireylere kavram öğretimi sürecinde kullanılabilir etkili bir materyal olduğu belirtilmiştir.

Teknolojinin bireylerin özelliklerine uygun şekilde kullanımlarının sağlanması oldukça önemlidir. Bu çalışmadan da görülmüştür ki, dijital kitap da işitme yetersizliği olan bireyler için kullanılabilir etkili bir öğretim materyali potansiyeline sahiptir. İşitme yetersizliğine sahip olan öğrencilerin dil ve okuryazarlık becerilerini destekleme noktasında farklı yaklaşımlar temel alınarak farklı tasarımda dijital kitaplar tasarlanabilir. Bu durum sadece dijital kitap için değil bütün teknolojiler için uygun hale getirilip, etkili öğrenme materyali oluşturma noktasında kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Avcıoğlu, H. (2015). İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler. Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim (12.Baskı) içinde (170-214). Ankara:PEGEM Akademi.
- Baskerville, R., & Wood-Harper, A. T. (1998). Diversity in information systems action research methods. *European Journal of information systems*, 7(2), 90-107.
- Berg, L.B. (2001). *Qualitative Research Methods For The Social Sciences*.
- Cavkaytar, A. (2015). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim (12.Baskı) içinde (3-27). Ankara:PEGEM Akademi.
- Choiriyah, N. (2015). Developing of interactive e-book media on subject matter of chemicals in daily life for high school deaf student. *UNESA Journal of Chemical Education*, 4(1).
- Eripek, S. (2005). Özel Eğitim. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Lang, H.G, John A. Albertini. 2001. Journal : Construction of Meaning in the Authentic Science Writing of Deaf Students. *Journal Of Deaf Studies And Deaf Education*. 6:4. 258-284.
- McNiff, J. (2009). *You and your action research project*. Routledge.

EĞİTİM 2023 VİZYONUNUN ÖĞRETMENLER TARAFINDAN ALGILANIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP³¹⁸

Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve öğretmen yetiştirme ve geliştirme sürecinde bir yol haritası niteliğinde olan 2017-2023 yıllarındaki eylemleri kapsayan "Öğretmen Strateji Belgesi" aracılığı öğretmenlere yönelik 2023 vizyonu ortaya konmuştur. Bu çalışmada Eğitim 2023 vizyonunun öğretmenler tarafından nasıl algılandığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veri toplamak üzere araştırmacılar tarafından alan yazın taramasının yapılmasının ardından uzman görüşleri alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Tunceli İli Pertek İlçesi'nde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullarda görev yapan 32 öğretmen oluşturmuştur. Görüşme formları araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle öğretmenlere sunulmuştur. Yapılan görüşmeler sonundan 32 görüşme formunda yer alan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ve araştırma sonuçlarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim 2023, MEB, Öğretmen

Giriş

21. yüzyılın hayatın her alanında hızlı bir değişimi beraberinde getirmesiyle eğitim sisteminin de bu değişime entegre olmasını sağlamak amacıyla 2018 yılının Ekim ayında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Eğitim 2023 Vizyonu'nu içeren bir belge yayımlandı. Söz konusu belgede okul gelişim modeli, öğrenme analitiği araçlarıyla veriye dayalı yönetim, ölçme ve değerlendirme, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi, okulların finansmanı, teftiş ve kurumsal rehberlik hizmetleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, özel eğitim, özel yetenek, yabancı dil eğitimi, öğrenme süreçlerinde dijital içerik ve beceri destekli dönüşüm, erken çocukluk, temel eğitim, ortaöğretim, fen ve sosyal bilimler liseleri, imam hatip ortaokulları ve liseleri, mesleki ve teknik eğitim, özel öğretim ve hayat boyu öğrenmeye dayalı yapılması planlan eylemlere yer verilmiştir (MEB, 2018). Bu vizyon belgesi, eğitim sisteminde yapılacak olan değişiklik ve dönüşümlerin planlamalarını içermesi bakımından oldukça önemlidir. Eğitim sisteminin hemen hemen her alanında bir değişiklik, dönüşüm ve gelişimi hedefleyen bu planlama çalışması kısa süre içerisinde uygulamaya konulacaktır (Elçicek ve Han, 2018)

Eğitim 2023 vizyonunun temel felsefi incelendiğinde şu başlıklar ön plana çıkmaktadır:

- ✓ Eğitimin ana ögesi ve baş öznesi insandır.

³¹⁸ Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, sedagunduzalp@munzur.edu.tr

✓ Yetiştirmek istediğimiz insan profilini ortaya koymadan ve Türkiye'nin eğitimde ihtiyacı olan paradigmayı belirlemeden ruhu, istikameti, gaye ve felsefesi olan bir evrensel pedagoji yaratmamız güçtür. Bu bakımdan insan, 2023 Eğitim Vizyonu'nun odak noktasıdır.

✓ Eğitimde başarının yegâne ölçüsü ders notları, sınav sonuçları, zekâ testleri ve mezuniyet sonrası edinilen mesleklerin maaşlarından ibaret olamaz.

✓ Düşünce, duygu ve eylemi insanda birleştiremeyen, kuramı ve pratiği uzlaştıramayan bu tek kanatlı uçuş hevesi en önemli sorunumuzdur.

✓ Bugünden başlayarak 21. Yüzyıl Talim ve Terbiye Modelimiz ile 2023 Eğitim Vizyonu'nun temel hedefi, ahlak telakkisine dayalı ve insanı merkeze konumlandıran bir varlık ve bilgi anlayışına hayat vermektir.

Okulların çocuklarının akademik başarılarının yarıştığı beceriden ziyade bilginin kazandırılmasının amaçlandığı ortam olmaktan çıkmasının hedeflendiği Eğitim 2023 Vizyonu belgesinde "Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye" sloganıyla 3 yıllık somut hedeflere yer verilmiştir.

- ✓ Okullar arasındaki nitelik farkı kapanmaya başlayacak
- ✓ Okullar çocuklar için mutlulukla yer aldıkları bir hayat alanına dönüşecek
- ✓ Meslek liseleri tercih edilir bir yapıya kavuşacak
- ✓ Öğrencilerin üzerindeki sınav baskısı azalacak
- ✓ Çocuklar yeniçağ becerilerini sergileyecek
- ✓ Öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki tatmin duygusu yükselecek
- ✓ Erken çocukluk eğitimi yaygınlaşacak
- ✓ Özel ihtiyaçları olan çocuklara hak ettikleri eğitim olanakları sunulacak

Bu çalışmada Eğitim 2023 vizyonunun öğretmenler tarafından nasıl algılandığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçla "Öğretmenlerin Eğitim 2023 vizyonunu nasıl algılamaktadırlar?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Katılımcıların araştırılan olguya ilişkin bakış açılarının derinlemesine değerlendirilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan bu çalışmada fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Nitel yöntemler, kişilerin algılarını ortaya koyma ve onların bakış açılarından dış dünyayı anlamayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bireyin davranış nedenlerini ve kendisinin bu davranışa nasıl bir açıklama getirdiğini anlamak için nitel yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır (Yıldırım, 1999). Fenomenoloji deseni ise bireylerin bir kavram veya olguya yönelik ortak deneyimlerinden anlam çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Creswell, 2007, s.57).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı rasgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunu Tunceli İli'ne bağlı Pertek ilçesinde farklı kademelerde görev yapan 32 öğretmen oluşturmuştur.

Verilerin analizi

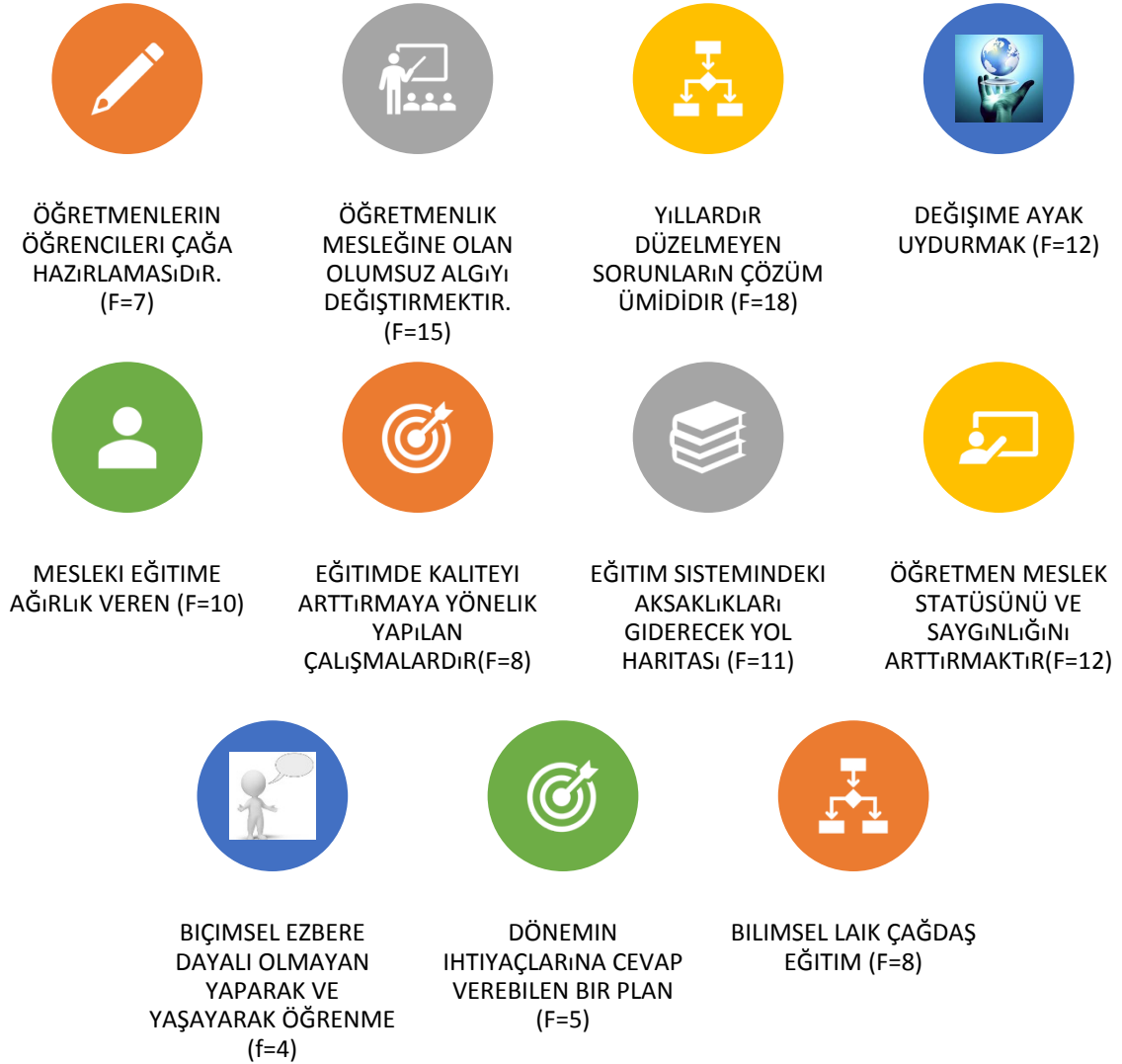
Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Buna göre veriler; kodlanmış, kodlanan verilerin temaları belirlenmiş, kodlar ve temalar düzenlenmiş, ardından frekanslar verilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla hazırlanan görüşme sorusuna yönelik alanında uzman iki akademisyenden görüş alınmıştır. Ardından çalışma grubunda yer alan öğretmenlerle yüz yüze görüşme yapılmış ve veriler toplanmıştır. Toplanan veriler üzerinde yapılan içerik analiziyle oluşturulan kodlamaların ardından başka bir akademisyen tarafından kodlama yapması istenmiştir. Bu doğrultuda farklı yapılan kodlamalar üzerinde görüş birliği sağlanmaya çalışılarak kodlamalara son hali verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmenlere yöneltilen “Eğitim 2023 vizyonunu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgular olumlu ve olumsuz görüşler olarak ikiye ayrılmıştır. Olumlu görüşlere Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Eğitim 2023 Vizyonuna Yönelik Olumlu Görüşler

Şekil 1’de de görüldüğü üzere öğretmenler Eğitim 2023 Vizyonu ile çoğunlukla olumlu görüşe sahiptir. Öğretmenler Eğitim 2023 Vizyonu’nu eğitim sistemindeki aksakları çözeceğine inanılan bir belge olarak görmektedirler. Çağa uygun, eğitimde kaliteyi arttıracak, bilimsel, laik ve çağdaş bir eğitim planı olduğuna yönelikler sıkça görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler statü ve saygınlık anlamında hak ettiği yerde olmayan öğretmenlik mesleğinin de toplumsal algısında olumlu anlamda değişime yol açacağını düşünmektedirler.

Öğretmenlere yöneltilen “Eğitim 2023 vizyonunu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? sorusuna verilen cevaplardan elde edilen veriler doğrultusunda olumsuz görüşler Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Eğitim 2023 Vizyonuna Yönelik Olumsuz Görüşler

Şekil 2’de de görüldüğü üzere öğretmenlerin bir kısmı Eğitim 2023’e yönelik az da olsa olumsuz görüşler de bildirmişlerdir. Söz konusu öğretmenler Eğitim 2023 Vizyonun eksiklikleri olduğunu, tüm paydaşlarının görüşleri alınarak realize edilmesi gerektiğini öne süren görüşlerin yanında bu belgenin teoride kalacağı ve uygulanmasının hayal olduğunu belirten görüşler de dile getirilmiştir.

Sonuç

Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin Eğitim 2023 ile ilgili çoğunlukla olumlu düşüncelere sahip oldukları ve geleceğe dair ümit var oldukları görülmüştür. Öğretmenler Eğitim 2023 vizyonu ile birlikte

- Eğitim sisteminde yaşanan aksaklıkların giderilebileceğini,
- Öğretmenlik meslek statüsünün ve saygınlığının artacağını,
- Çağa uygun bir eğitim sisteminin olacağını,
- Eğitimde kalitenin artacağını düşünmektedirler

Eğitim 2023 ile alakalı olumlu görüşlerin yanı sıra bazı öğretmenler; Eğitim 2023 planlamasında eksiklikler olduğunu, realize edilmesi, eğitim paydaşlarının görüşlerinin dikkate alınması gerektiğini ve günü kurtarmaya yönelik bir plan olduğunu belirten ifadelerde bulunmuşlardır.

Eğitim 2023 vizyonu ile birlikte ülkemizde eğitim sisteminin düzeleceğine dair olumlu izlenimler oluşmaya başlamıştır. Bu çalışma ile de öğretmenlerin yapılacaklar adına çoğunlukla ümitli oldukları görülmüştür. Hem kısa vadede hem de uzun vadede yapılması planlanan eylemlerin aksamadan etkili bir biçimde hayat geçirilmesinin eğitim sistemimizdeki sorunların büyük bir kısmını çözeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- MEB, (2018). *2023 Eğitim Vizyon Belgesi*. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- Elçiçek, Z. ve Han, B. (2018). 2023 Eğitim Vizyonunun Değerlendirilmesi. *International Social Sciences and Education Conference (ISSEC 2018)*, November.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. California: Sage.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).

ÖĞRETMENLERE GÖRE ENDÜSTRİ 4.0

Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP³¹⁹

Endüstri 4.0 ya da 4. Sanayi Devrimi olarak son zamanlarda sıkça karşımıza çıkan birçok kavramı çağdaş otomasyon sistemini, robotların üretimdeki yerinin artması, yapay zekanın gelişimi, devasa miktardaki bilgi yığını ve veri analizleriyle ayıklanıp değerlendirilmesi ve daha birçok yeniliklerle üretim teknolojilerini içeren kolektif bir terimdir. Bu çalışmada öğretmen algılarına göre Endüstri 4.0 teriminin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veri toplamak üzere araştırmacılar tarafından alan yazın taramasının yapılmasının ardından uzman görüşleri alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Tunceli İli Pertek İlçesi'nde Milli Eğitim Bakanlığına ilkokullarda görev yapan 29 öğretmen oluşturmuştur. Görüşme formları araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle öğretmenlere sunulmuştur. Yapılan görüşmeler sonundan 29 görüşme formunda yer alan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ve araştırma sonuçlarına yer verilecektir.

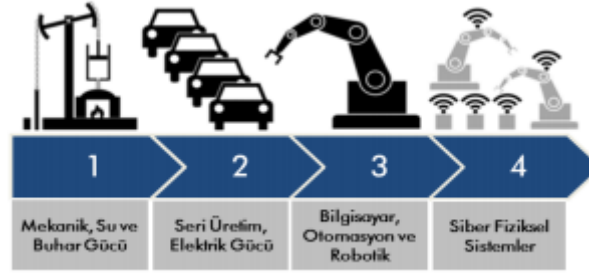
Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Robotlar, Öğretmen

Giriş

Modern sanayi gelişimi birkaç yüz yıldır sürmüş ve günümüze gelinceye kadar üç büyük sanayi devrimi ortaya çıkmıştır. Şu an ise Endüstri 4.0 olarak adlandırılan dördüncü sanayi devrimine girilmiştir. Endüstri 4.0, birbirleriyle haberleşen, sensörlerle ortamı algılayabilen ve veri analizi yaparak ihtiyaçları fark edebilen robotlarla üretimi devralıp; daha kaliteli, daha ucuz, daha hızlı ve daha az israf yapan bir üretim yapmayı amaçlamaktadır(Yıldız, 2018).

Yeni Sanayi Devrimi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle üretim sistemlerinin dijital dönüşümünü ifade etmektedir. Üretim zincirinin her aşamasının dijitalleşmesi, makina-insan altyapı etkileşiminin sağlanması ile 'Akıllı Üretim Sistemleri'nin geliştirilmesi sanayide bir paradigma değişimi yaratmıştır. Buhar gücüyle çalışan mekanik sistemlerin kullanıldığı sanayi yaklaşık 300 yıl içerisinde siber fiziksel sistemlerin yer aldığı bir sisteme evrilmiştir (Tübitak, 2017). Almanya'nın öncülüğünde ilerleyen, daha sonra tüm dünyada konuşulmaya başlanan Endüstri 4.0, nam-ı diğer 4. Sanayi (D)Evrimi, 2016 yılında Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nun da ana konusu olmuştur (Sav, 2017).

³¹⁹ Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, sedagunduzalp@munzur.edu.tr

Şekil 1. Sanayi Devrimleri (Tübitak, 2017)

Dünyanın 18. yy da I. Sanayi Devrimi ile başlayan endüstrileşme yolculuğu bugün yeni bir döneme girmiş gözüküyor. Su ve buhar enerjili mekanik üretim sistemlerinin ortaya çıkmasıyla başlayan endüstrileşme süreci, 20. yy başlangıcında elektriğin ve kitle üretim sistemlerinin kullanılmasıyla ikinci aşamaya geçmiş, 1970'lerden itibaren üretim otomasyonunu daha üst düzeye taşıyan elektronik ve bilgi teknolojilerinin devreye girmesiyle de üçüncü aşama başlamıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise ilk kez Almanya'da Hannover Fuarı'nda kullanılan Endüstri 4.0 kavramı yeni bir dönemin başlangıcını tüm dünyaya ilan etmiş oldu. Endüstri 4.0'ı tanımlayan temel konular ise siber- fiziksel sistemlere ve dinamik veri işlemeye dayalı üretim sistemlerinin ortaya çıkmasıdır. Endüstri 4.0; çok hızlı bir dijital dönüşüm yaşanan dünyada, bilişim, iletişim ve internet teknolojilerinin üretim süreçlerini yoğun biçimde etkilediği bir ortamı ifade etmektedir. Dördüncü Sanayi Devrimi'nin başarıya ulaşmasında önemli kaynak olarak kullanılan nesnelere interneti, siber-fiziksel sistem, büyük veri, veri analitiği ve akıllı fabrikalar olarak sıralanmaktadır (Özsoylu, 2017; Soylu, 2018; Pamuk ve Soysal, 2018).

Bilgi teknolojileri ve endüstride yaşanan değişim olgusu, temel eğitimden mesleki eğitime kadar tüm eğitim olgusunu değişime zorlamaktadır (Yazıcı ve Düzkaya, 2016). Endüstri 4.0 ile birlikte yaşamın her alanında değişimin yaşanması söz konusu iken eğitim bu kapsam dışına tutmak mümkün değildir. Şüphesiz ki eğitim sistemini etkileyen ve etkilenen her paydaş için değişim söz konusu olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada öğretmenlerin Endüstri 4.0 ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda "Öğretmen tanımlarına göre Endüstri 4.0 nedir?" sorusuna bu çalışma ile yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Katılımcıların araştırılan olguya ilişkin bakış açılarının derinlemesine değerlendirilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan bu çalışmada fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Nitel yöntemler, kişilerin algılarını ortaya koyma ve onların bakış açılarından dış dünyayı anlamayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bireyin davranış nedenlerini ve kendisinin bu davranışa nasıl bir açıklama getirdiğini anlamak için nitel yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır (Yıldırım, 1999). Fenomenoloji deseni ise bireylerin bir kavram veya olguya yönelik ortak deneyimlerinden anlam çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Creswell, 2007, s.57).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı rasgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Tunceli İli Pertek İlçesi'nde Milli Eğitim Bakanlığına ilkökullarda görev yapan 29 öğretmen oluşturmuştur.

Verilerin analizi

Çalışmada veri toplamak üzere araştırmacılar tarafından alan yazın taramasının yapılmasının ardından uzman görüşleri alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Buna göre veriler; kodlanmış, kodlanan verilerin temaları belirlenmiş, kodlar ve temalar düzenlenmiş, ardından frekanslar verilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla hazırlanan görüşme sorusuna yönelik alanında uzman iki akademisyenden görüş alınmıştır. Ardından çalışma grubunda yer alan öğretmenlerle yüz yüze görüşme yapılmış ve veriler toplanmıştır. Toplanan veriler üzerinde yapılan içerik analiziyle oluşturulan kodlamaların ardından başka bir akademisyen tarafından kodlama yapması istenmiştir. Bu doğrultuda farklı yapılan kodlamalar üzerinde görüş birliği sağlanmaya çalışılarak kodlamalara son hali verilmiştir.

Bulgular

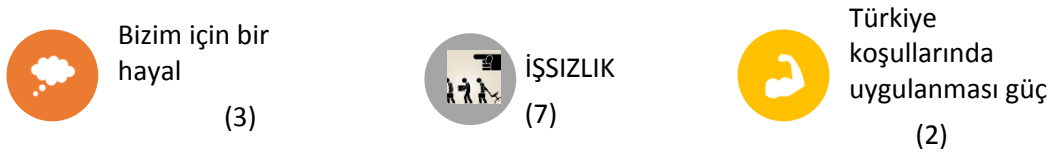
Çalışmanın amacı doğrultusunda öğretmenlere “ Size göre endüstri 4.0 nedir? Sorusu sorulmuş ve verilen yanıtlar olumlu ve olumsuz görüşler olarak ikiye ayrılmıştır. Endüstri 4.0 tanımları arasında olumlu görüşlere Şekil 2’de yer verilmiştir.

Şekil 2. Öğretmenlere Göre Endüstri 4.0 (Olumlu görüşler)

Şekil 2 incelendiğinde öğretmenler Endüstri 4.0'ın tanımlarken değişime ayak uydurmak, hayatı kolaylaştırmak, sınırı olmayan sanayi, çağa uyum, bilgi teknolojilerinin endüstriye uygulanması, üretkenlik ve yaratıcılık, yapay zeka, bilgisayar ve internet teknolojilerinin hayatın her alanına girmesi, eğitilmiş, kaliteli, üretken bireyler yetiştirmek, robot çağına giriş ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin Endüstri 4.0 tanımları arasında olumsuz ifadeler de rastlanmıştır. Bu ifadeler Şekil 3'de yer verilmiştir.

Şekil 3. Öğretmenlere Göre Endüstri 4.0 (Olumsuz görüşler)

Öğretmenler Endüstri 4.0 tanımını yaparken bazı olumsuz ifadeler de yer vermişlerdir. Bu ifadeler; bizim için bir hayal, işsizlik, Türkiye koşullarında uygulanması güç ifadeleridir.

Sonuçlar

Öğretmenlerin Endüstri 4.0 ile ilgili düşüncelerini ortaya koyulmasının amaçlandığı bu çalışmada öğretmen görüşlerine göre Endüstri 4.0 çağın gerektirdiği önemli bir teknolojik gelişmedir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenler, Endüstri 4.0 ile birlikte;

- ✓ Değişime uyum, üretkenlik, yaratıcılık becerilerinin ön plana çıktığı,
- ✓ Yapay zekanın hakimiyetinin artacağı,
- ✓ İşsizlik oranının yükseleceği,
- ✓ Hayatın kolaylaşacağı,
- ✓ Robotların hayatımıza gireceği,
- ✓ Nitelikli bireylerin yetişeceği bir ortam oluşacağı görüşlerini öne sürmüşlerdir.

Aynı zamanda bazı öğretmenler;

- ✓ Endüstri 4.0'ın Türkiye koşullarında uygulanabilirliğinin güç olduğu hatta hayal gibi olduğu görüşlerini dile getirmişlerdir.
- ✓ Türkiye'nin teknolojik gelişmeleri gelişmiş ülkelere göre çok geriden takip ettiğini ifade eden görüşlere de rastlanmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve endüstri 4.0: endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *SAV Katkı*, 4, 34-4.
- Tübitak, (2017). *Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası*. TÜBİTAK Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı.
- Yazıcı, E., ve Düzkaya, H. (2016). Endüstri devriminde dördüncü dalga ve eğitim: Türkiye dördüncü dalga endüstri devrimine hazır mı?. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama [Journal of Education and Humanities: Theory and Practice]*, 7 (13), 49-88.
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya University Journal of Science*, 22(2), 546-556.
- Soylu, A. (2018). "Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 32, Denizli, s.43-57.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. California: Sage.
- Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 41-64.
- Pamuk, N. S., & Soysal, M. (2018). Yeni Sanayi Devrimi Endüstri 4.0 Üzerine Bir İnceleme. *Verimlilik Dergisi*, (1), 41-66.

ÖĞRETMEN VELİ İLETİŞİMİNDE WHATSAPP GRUPLARI

Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜNDÜZALP³²⁰

Özet

Akıllı telefonların hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği günümüzde, iletişim aracı olarak kullanılan telefon görüşmelerinin yanı sıra bireylerin online olarak mesajlaşma yolunu kullandıkları uygulamaların başında whatsapp gelmektedir. Bu çalışmada öğretmen veli iletişiminde çokça kullanılan whatsapp gruplarının veliler tarafından nasıl yorumlandığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veri toplamak üzere odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda öğrenim gören çocuğu bulunan 9 veli oluşturmuştur. Yapılan odak grup görüşmesinin ardından elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ve araştırma sonuçlarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Whatsapp, Veli, Öğretmen

Giriş

Sosyal ağların bireysel ve kültürel etkilerinin yanı sıra, eğitim ve mesleki birliktelik gibi özel amaca yönelik ve daha çok içeriğe odaklı kullanımları da araştırmacılarca incelenmeye başlanmıştır (Çetinkaya, 2017). Anlık mesajlaşma (Instant Messaging) yeni iletişim teknolojilerinin yansımalarından biri olarak iş ortamında çalışanlar arasındaki iletişimde kullanımı yaygınlaşan bir uygulamadır. Anlık mesajlaşma kapsamında WhatsApp günümüz işletmelerinin sıklıkla tercih ettiği bir iletişim ortamıdır (Uzun ve Uluçay, 2017). WhatsApp, insanların birbirleriyle iletişim kurma şeklini değiştiren yaygın bir mobil mesajlaşma uygulamasıdır (Ersöz, 2019). WhatsApp, SMS'e alternatif olarak geliştirilen metin, fotoğraf, video, belge, konum gibi pek çok türdeki medyanın güvenli iletimini desteklemektedir (Sebetçi vd., 2018).

Akıllı telefonların hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği günümüzde, iletişim aracı olarak kullanılan telefon görüşmelerinin yanı sıra bireylerin online olarak mesajlaşma yolunu kullandıkları uygulamaların başında whatsapp gelmektedir. Günümüzde akıllı telefonların kullanımının artması, WhatsApp'ın internet paketi üzerinden ücretsiz olarak kullanıcılarına sunduğu, sınırsız mesaj, fotoğraf-video ve ses kaydı paylaşımı, okundu görüldü bilgisi verme ve tüm bu özellikleri kurulan grup üzerinden topluca hedef kitleye ulaştırabilme gibi birçok özelliği WhatsApp'ı tüm dünyada en çok kullanılan mesajlaşma uygulaması haline getirmiştir (Balcı ve Tezel Şahin, 2018).

³²⁰ Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, sedagunduzalp@munzur.edu.tr

Günlük ve sosyal hayatta sıkça kullanılan bu uygulama çalışma hayatında da oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde öğretmenlerin çoğunun veliler ile iletişim kurmada bu uygulamayı kullandıkları bilinmektedir. Bu çalışmada öğretmen veli iletişiminde çokça kullanılan whatsapp gruplarının veliler tarafından nasıl yorumlandığının ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, olguyu ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden araştırmanın amacı doğrultusunda olgubilim deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda öğrenim gören çocuk sahibi 9 veli oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veri toplamak üzere odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi küçük bir grupta lider arasında yapılandırılmamış görüşme ve tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma, derinlemesine bilgi edinme ve düşünce üretmedir (Bowling, 2002'den akt, Çokluk, vd., 2011)

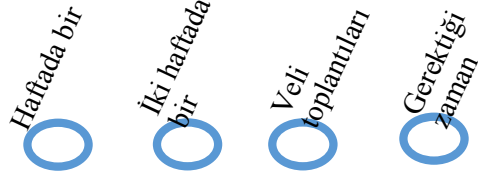
Yapılan odak grup görüşmesinin ardından elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi yapmak üzere araştırmaya katılacak veliler ve görüşmede sorulacak sorular belirlenmiştir. Ardından Görüşmenin yapılacağı yer ve zaman katılımcılara bildirilmiştir. Katılımcılar belirlenen yer ve zamanda görüşmeye katılmış ve görüşme yapılmıştır. Görüşmede araştırmacı moderatör olarak bulunmuş ve aynı zamanda bir raportör görüşmeye kayıt altına almak üzere görüşmeye katılmıştır. Görüşme sonrasında alınan raporlar, notlar incelenmiş, gözden geçirilmiş ve sonrasında analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Buna göre veriler; kodlanmış, kodlanan verilerin temaları belirlenmiş, kodlar ve temalar düzenlenmiş, ardından frekanslar verilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla hazırlanan görüşme sorularına yönelik alanında uzman iki akademisyenden görüş alınmış ve sorulara son hali verilmiştir. Toplanan veriler üzerinde yapılan içerik analiziyle oluşturulan kodlamaların ardından başka bir akademisyen tarafından kodlama yapması istenmiştir. Bu doğrultuda farklı yapılan kodlamalar üzerinde görüş birliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Odak grup görüşmesi esnasında velilerden öğretmenleri ile ne sıklıkta iletişime geçtikleri sorusunun yanıtı istenmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan bulgular Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Sınıf öğretmeni ile velilerin iletişime geçme sıklıkları

Velilerden alınan yanıtlar doğrultusunda Şekil 1’de de görüldüğü gibi veliler öğretmenleri ile haftada bir, iki haftada bir, veli toplantılarında ve gerektiği zaman görüştiklerini ifade etmişlerdir.

Velilere yöneltilen “Öğretmen ile istediğiniz zaman iletişim kurabiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar Şekil 2’de verilmiştir.

Öğretmen ile istediğiniz zaman
iletişim kurabiliyor musunuz?

Evet 8

Hayır 1

Şekil 2. Velilerin öğretmen ile iletişim kurma durumları

Şekil 2’de de görüldüğü gibi veliler çoğunlukla öğretmenleri ile istedikleri zaman iletişime geçebildiklerini dile getirmişlerdir.

Velilere yöneltilen “Öğretmeniniz ile iletişime geçme yolları nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Şekil 3’de verilmiştir

 Telefon görüşmesi

 Mesajlaşma

 Yüz yüze

Şekil 3. Öğretmen ile iletişime geçme yolları

Araştırmaya katılan veliler öğretmenleri ile telefon görüşmesi, mesajlaşma ve yüz yüze iletişim yollarıyla konuşabildiklerini ifade etmişlerdir.

Velilere yöneltilen “Öğretmeniniz whatsapp grubu kurdu mu?” sorusuna verilen yanıtlar Şekil 4’de verilmiştir

Öğretmeniniz whatsapp grubu
kurdu mu?

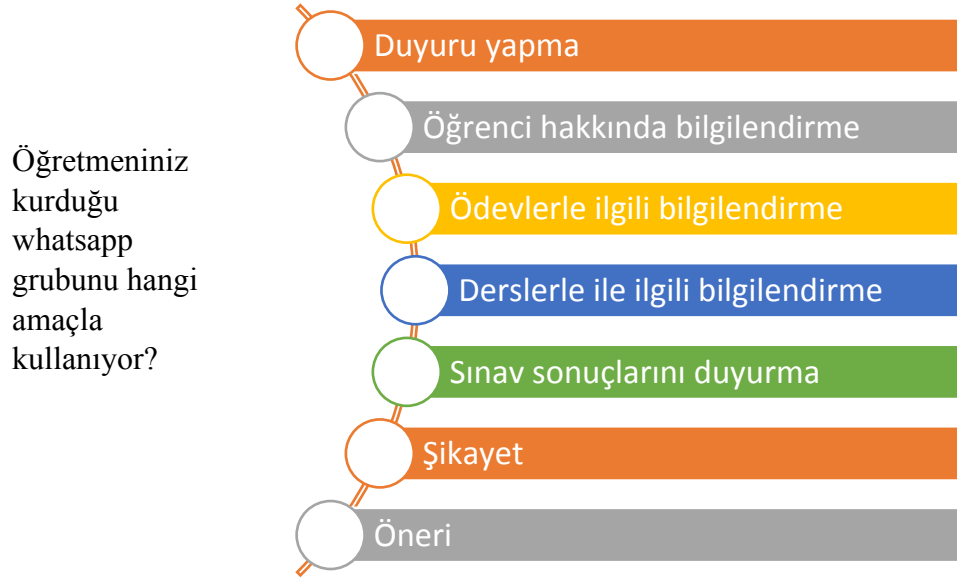
EVET (7)

HAYIR (2)

Şekil 4. Whatsapp grubu kurulan veli sayısı

Görüşme sırasında velilere öğretmenleri tarafından whatsapp grubu kurulup kurulmadığına dair sorulan soruya yedi velinin evet, ili velinin ise hayır yanıtını verdiği ortaya çıkmıştır.

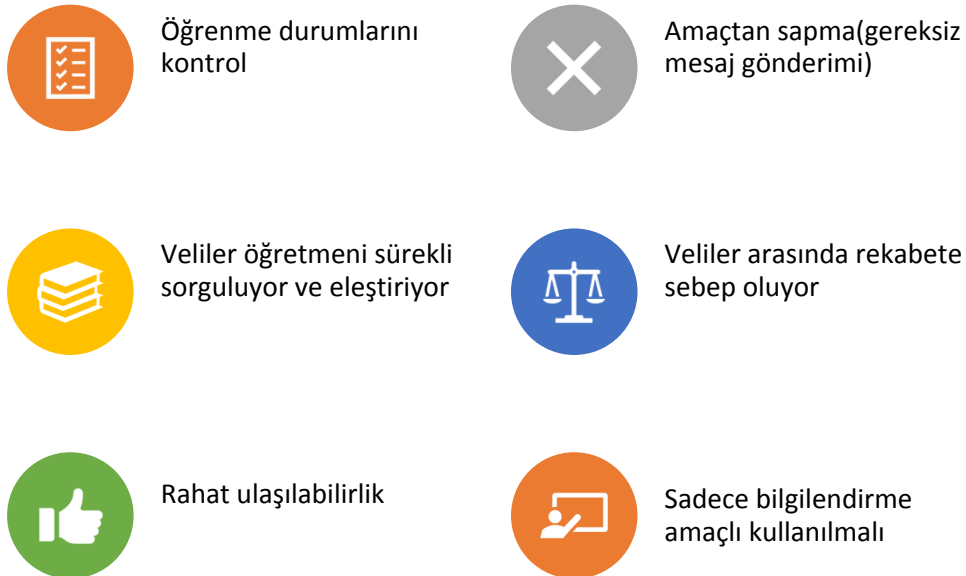
Velilere yöneltilen “Öğretmeniniz kurduğu whatsapp grubunu hangi amaçla kullanıyor?” sorusuna verilen yanıtlar Şekil 5’de verilmiştir

Şekil 5. Whatsapp grubunun kullanım amaçları

Veliler yapılan görüşme sırasında öğretmenlerin whatsapp grubunu kullanma amaçlarını duyuru yapma, öğrenci hakkında bilgilendirme, ödevlerle ilgili bilgilendirme, derslerle ilgili bilgilendirme, sınav sonuçlarını duyurma, şikayet ve öneri sunma olarak sıralamışlardır.

“Whatsapp grupları hakkında ne düşünüyorsunuz?”Sorusuna velilerin vermiş olduğu yanıtlara Şekil 6’de yer verilmiştir.

Şekil 6. Whatsapp grupları hakkındaki görüşler

Velilerin whatsapp grupları hakkındaki görüşleri incelendiğinde öğrenme durumlarını kontrol, amaçtan sapma(gereksiz mesaj gönderimi), veliler öğretmeni sürekli sorguluyor ve eleştiriyor, veliler arasında rekabete sebep oluyor, rahat ulaşılabilirlik, sadece bilgilendirme amaçlı kullanılmalı ifadelerine yer verildiği görülmüştür.

Sonuçlar

Öğretmen veli iletişimde çokça kullanılan whatsapp gruplarının veliler tarafından nasıl yorumlandığının ortaya koyulması amaçlandığı bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir;

- ✓ Veliler eğer isterlerse istedikleri zaman öğretmene ulaşabiliyorlar.
- ✓ Veliler öğretmenlerle telefon görüşmesi, mesajlaşma ve yüz yüze görüşme yollarıyla iletişim kuruyorlar.
- ✓ Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının öğretmenlerinden çoğu whatsapp grubu kurmuştur.
- ✓ Bu gruplar genelde öğretmenler tarafından bilgilendirme amaçlı kullanılıyor.
- ✓ Aynı zamanda whatsapp gruplarının velilerin şikayet, öneri ve taleplerini de belirttikleri,
- ✓ Velilerin çocuklarının ders başarı durumlarını sorguladıkları,
- ✓ Sınav sonuçlarının duyurulduğu bir ortam olduğu elde edilen sonuçlardan olmuştur.
- ✓ Whatsapp gruplarının amacına uygun kullanıldığında çok etkili olduğu fakat, bilgilendirme amacından sapmaların yaşandığı, velilerin öğretmenin her davranışını sorguladıkları ve rekabete girdikleri bir ortam haline geldiği görüşleri ön plana çıkmıştır.
- ✓ Bunu önlemek adına öğretmenin net bir tavırla whatsapp grubundaki iletişimin sınırlarını iyi belirlemesi, sorunların tartışıldığı bir ortam haline dönüşmesini engellemesi gerektiği ve velilerin bir sorunu var ise bireysel görüşme yapması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Balcı, A., & Şahin, F. T. (2018) Öğretmen-Aile İletişiminde Whatsapp Uygulamasının Kullanımı. *Gefad / Gujgef* 38(2): 751-778
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(1), 95-107.
- Uzun, K., & Uluçay, D. M. (2017). İş Ortamında Whatsapp Kullanımı Ve Kesintiye Uğrama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 10(1), 216-231.
- Ersöz, S. (2019). Whatsapp Ebeveyn Gruplarının Dinamiklerini Anlamak: Grup İletişimi Ve Bilgi Paylaşımı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(Ek1), 1167-1183.
- Çetinkaya, L. (2017). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Süreçlerinde Anlık Mesajlaşma Uygulamaları Kullanımı: Whatsapp Örneği. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 26(2).
- Sebetci, Ö., Topal, A., Hanaylı, M. C., & Dönük, G. G. (2017). Perceptions Of University Students On Whatsapp In Educational Settings. *Route Educational And Social Science Journal* Volume 5(6), A
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara, Seçkin Yayıncılık.

FİNANSAL PİYASALARDA SPEKÜLATİF BALONLARIN VARLIĞININ SINANMASI

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ağan KARADUMAN³²¹
Edami Befa ÖZKARAKOÇ³²²

Bu çalışmada 2004-2018 yılları arasında gelişmekte olan hisse senedi piyasalarında (Endonezya: JKSE, Hindistan: BSESN, Macaristan: BUX, Malezya: KLSE, Meksika: MXX, Polonya: WIG, Tayland: SETI, Türkiye: XU100) oluşan rasyonel balonların varlığı, aylık fiyat-temettü oranları verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Rasyonel balon dönemleri Philips, Shi ve Yu³²³ (2015) tarafından geliştirilen sağ kuyuklu ve özyinelemeli birim kök testi olan Generalized Sup Augmented Dickey-Fuller (GSADF) testi ile sınanmıştır. Sonuç olarak Malezya ve Hindistan hisse senedi piyasalarında balon tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada ele alınan dönem 2008 Küresel Finansal Kriz ve Avrupa Borç Krizi gibi önemli gelişmeleri içermekte olup, gelişmekte olan hisse senedi piyasalarının mevcut durumları hakkında bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rasyonel balonlar, sağ kuyuklu birim kök testi, Generalized Sup Augmented Dickey-Fuller Testi, fiyat-temettü oranı, gelişmekte olan ülkeler

1. GİRİŞ

Tarihte uzun bir geçmişe sahip olan balon terimi 1720 yıllarında Güney Deniz Şirketi ile ilgili olaylara referans olarak ortaya çıkmıştır. Bu terim paranın doğuşundan beri varlığını sürdürmektedir. Ancak o zamandan beri balonlar hakkında pek çok şey yazılmasına rağmen, bu bağlamda kelimenin tam bir tanımı bulunmamaktadır. Genel olarak, bir varlığın piyasa değerinin temel değerinden saparak ilgili varlığın fiyatında meydana gelen hızlı artış olarak tanımlanabilmektedir (Porras, 2016, 5).

Balonlar, rasyonel balonlar ve rasyonel olmayan balonlar ya da spekülative balonlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Rasyonel balonlar, tüm yatırımcıların rasyonel beklentilere ve aynı bilgiye sahip olduğu tam bilgi modeline dayanmaktadır. Spekülative balonlar ise, rasyonel ve davranışsal yatırımcılar arasındaki etkileşime odaklanan iki yatırımcı modeli ile yatırımcıların psikolojik önyargılarına dayanan yatırımcı psikolojisi modeline dayanmaktadır. Tarihte görülen önemli balon olayları genellikle spekülative hareketler sonucu ortaya çıkmış olmakla birlikte pek çok piyasada balonlar ve rasyonel birlikteliği görülebilir. Rasyonel balonlar, yatırımcıların hisse senedi fiyatının artacağına ve piyasada oluşacak bir kriz sonrası ortaya çıkabilecek kayıpları kapatabilecek seviyede yüksek getiriye ulaşabileceğine inandığı durumda fiyatları

³²¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hagan@yildiz.edu.tr

³²² Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, edami.ozkarakoc@gmail.com

³²³ Phillips, P. C. B., Shi, S. and Yu, J., *Testing for Multiple Bubbles*, Singapore Management University, Center for Financial Econometrics Working Paper 2010-03.

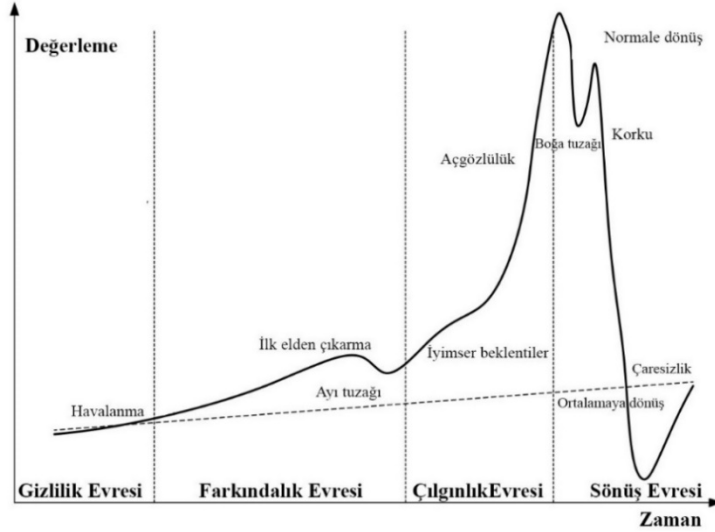
yükseltmesinden kaynaklanmaktadır (Çağlı, Mandacı, 2017, 64). Spekülatif balonlar, piyasada bulunan rasyonel olmayan yatırımcıların geleceğe dair beklentilerinden ortaya çıkmaktadır. Spekülatif bir balon, kusurlu bilgilerden kaynaklanan verimsizliklerden kaynaklanabilir. Böyle bir balonun var olmasının nedeni piyasa katılımcıları arasındaki bilgi asimetrisidir (Yanık, Aytürk, 2011, 176). Spekülatif balonların yapısı geleceğe yönelik geri bildirimlere dayanmaktadır. Varlık fiyatlarının artması, bilgi eksikliğinden dolayı yatırımcının geleceğe yönelik iyimser beklentilere neden olmakta ve talebin artmasına sebep olmaktadır. Varlığın giderek artan değeri, gelecekte de devam edeceği beklentisiyle birlikte varlığın temel değerinden yüksek fiyata satılmasına neden olmakta ve balon oluşturmaktadır.

Tarihte kaydedilen büyük balon olaylarının her biri, bir dizi özel durumun sonucunda oluşmuştur. Yaşanan spekülatif balonların oluşum sürecinin temelinde mevcut durumdan ziyade yatırımcıların gelecekteki kazanç beklentilerinin kaynaklanmaktadır. İyimser beklentilerin temelini oluşturduğu spekülatif balonların oluşumu ve patlaması dört evreden oluşmaktadır (Porras, 2016, 24-26):

- a. Gizlilik Evresi: Bilinçli piyasa katılımcıları önemli servet yaratma fırsatı bulduğu gizlilik evresinde spekülatif hareketler bütün yatırımcılar tarafından fark edilememiştir. Bu evrede, en çok karı elde edenler, söz konusu mala yatırım yapan yatırımcılar olup bu yatırımcı kategorisi bilgiye daha iyi erişime sahip ve fiyat artışını sağlayabilecek ekonomik koşullar hakkında bilgiye hakim olan yatırımcılardır (Transport Geography, 2019, [15.04.2019]).
- b. Farkındalık Evresi: İkinci evrede, yatırımcılar artan momentumu fark edip daha fazla sermaye eklemekte ve fiyatlar giderek artmaya devam etmektedir. Bazı piyasa aktörleri bu aşamada yatırım yapılan malın balon olduğu fark ederek ilk elden çıkarma girişimlerinde bulunurlar. Bu süreç kısa vadede kar yapmak isteyen yatırımcıların dikkatini çekmektedir (Transport Geography, 2019, [15.04.2019]).
- c. Çılgınlık Evresi: Üçüncü aşamada yatırım fırsatlarıyla ilişkin bilgiler genel olarak bütün potansiyel piyasa katılımcıları tarafından bilinmektedir. Artan fiyatlar diğer yatırımcılara cazip gelerek yatırımcıları piyasaya çekmektedir. Piyasadaki tecrübeli tecrübesiz bütün yatırımcılar kolay para yöntemiyle kar elde etmek amacıyla yatırım yapmaktadırlar. Yatırım yapan bütün katılımcılar balonun büyümesinde bir paya sahip olup, yaşanan büyümenin geleceğe aktarılmasından dolayı büyük getirilerin garanti olduğunu düşünmektedir. İyimser beklentilerle birlikte fiyatların giderek arttığı bu aşamada, bir taraftan bazı tecrübeli yatırımcılar spekülasyonların farkında olup yatırımlarını gerçi çekerken, tecrübesiz yatırımcılar ise iyimser beklentiler ışığında yatırım yapmaya devam etmektedir. Bu evrede potansiyel büyümenin daha büyük payını elde etmek isteyen yatırımcılar kredi yoluyla borçlanmaktadırlar (TD Wealth, 2019, 4, [15.04.2019]).
- d. Sönme Evresi: Son evrede yatırımcıların iyimser beklentilerin tamamen ortadan kalkmış durumdadır ve hemen hemen aynı anda geriye kalan tüm piyasa aktörlerinin tepki verdiği büyük bir satış dalgası başlar. Bazı piyasa aktörleri bu fiyat düşüşünün geçici bir durum olduğunu düşünerek, varlıklarını ellerinde tutmaya devam eder. Kısa bir süre içinde bu piyasa aktörleri bir balon oluştuğunun farkına varır ve satış dalgası daha da büyür. Fiyatların hızla

düştüğü bu evrede yatırımcılar zarardan satış yapmak zorunda kalırlar. (Transport Geography, 2019, [15.04.2019]).

Şekil 22: Spekülatif Balonların Yaşam Döngüsü

Kaynak: https://transportgeography.org/?page_id=9035 (Erişim Tarihi: 14.05.2019)

2. SEÇİLİ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN SPEKÜLATİF BALONLARIN VARLIĞININ SINANMASI

2.1. Ekonometrik Yöner

2.1.1. Çoklu Balonlar Modeli

Phillips, Shi ve Yu (2015), çoklu balonlar modelini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

$$X_t = X_{t-1} \mathbf{1}\{t \in N_0\} + \delta_T X_{t-1} \mathbf{1}\{t \in B_1 \cup B_2\} + \left(\sum_{k=\tau_{1f}+1}^t \varepsilon_k + X_{\tau_{1f}}^* \right) \mathbf{1}\{t \in N_1\} \\ + \left(\sum_{l=\tau_{2f}+1}^t \varepsilon_l + X_{\tau_{2f}}^* \right) \mathbf{1}\{t \in N_2\} + \varepsilon_t \mathbf{1}\{t \in N_0 \cup B_1 \cup B_2\}, \quad (2.1)$$

$c > 0$ ve $\alpha \in (0,1)$ olmak koşuluyla $\delta_T = 1 + cT^{-\alpha}$, $\varepsilon \sim iid(0,1)$, $X^* = O_p(1)$ olmak koşuluyla $X_{\tau_{1f}}^* = X_{\tau_{1e}} + X^*$ ve $X_{\tau_{2f}}^* = X_{\tau_{2e}} + X^*$ olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte formülün karmaşıklığını azaltması için bazı notasyonlar kullanılmıştır. τ_{1e} ve τ_{1f} oluşan ilk balonun başlangıç ve bitiş tarihlerini temsil etmektedir. Aynı şekilde ikinci balon için başlangıç ve bitiş tarihleri ise τ_{2e} ve τ_{2f} olarak gösterilmektedir. Balon öncesi süreç olarak formüle edilen $N_0 = [1, \tau_{1e}]$, $B_1 = [\tau_{1e}, \tau_{1f}]$, $N_1 = (\tau_{1f}, \tau_{2e})$, $B_2 = [\tau_{2e}, \tau_{2f}]$ ve $N_2 = (\tau_{2f}, \tau]$, pür rassal süreç olarak varsayılmaktadır. İlk balonun sönmesinden sonra X_t , $\tau_{2e} - 1$

sürecine kadar devam etmektedir. İkinci balon aşaması τ_{2e} ile başlayarak τ_{2f} sürecine kadar ilerlemekte ve $X_{\tau_{2f}}^*$ değerine düşmektedir. Daha sonra süreç, örneklemin sonuna (τ) kadar devam etmektedir. Modelde ilk balon sürecinin ikinci balon sürecine göre daha uzun sürdüğü varsayılmaktadır.

2.1.2. ADF, SADF ve GSADF Testleri

Phillips, Shi ve Yu (2015)'nin boş hipotez modelini asimptotik olarak ihmal edilebilir bir rassal yürüyüş süreci olarak varsaymaktadır:

$$Y_t = dT^{-n} + \theta Y_{t-1} + e_t, \quad e_t \sim iid(0, \sigma^2) \quad \theta = 1, \quad (2.2)$$

(d, n ve θ : sabit ,T: Gözlem sayısı , $n > 1/2$)

Boş hipotez modelinde d ve n değerleri için sabit bir değer atanmıştır. Bu sabit değerler $n > 1/2$ ve $d = 1$ olduğunda sonlu örneklem dağılımları arasındaki fark önemsizleşmektedir. Ayrıca yüksek gecikme değerleri (k), GSADF test değerlerini olduğundan büyük göstermesinden dolayı 0 olarak ayarlanmıştır. Yukarıdaki boş hipotezin modeline dayanarak önerilen regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = u + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \theta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2.3)$$

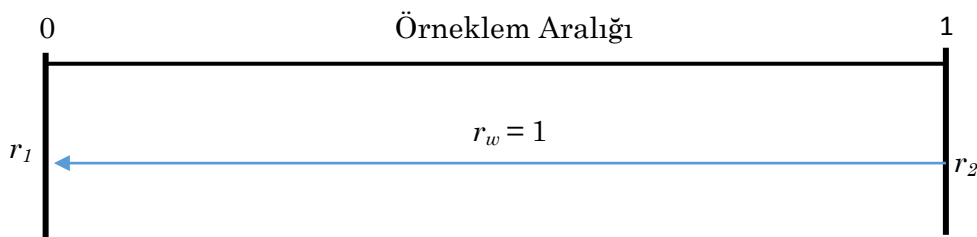
(Y_t : test edilen değişken, u: katsayı , p: maksimum lag, θ_i : farklı gecikme katsayıları , ε_t : hata terimi ve $\varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2)$)

Balonun saptanması için uygulanan birim kök testinde boş hipotez $H_0: \delta = 1$, sağ kuyruklu alternatif hipotez ise $H_1: \delta > 1$ 'dir.

Testin açıklamasına yapmadan önce, testin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak amacıyla bazı gösterimlerin açıklanması gerekmektedir. Aşağıda anlatılan test süreçlerinde gözlem aralığı, normalleştirilerek [0,1] olarak kullanılmıştır. δ_{r_1, r_2} tahmin edilen katsayılar, ADF_{r_1, r_2} ise ilgili normalleştirilmiş gözleme karşılık gelen ADF test istatistik değerleridir. Ayrıca regresyonun r_0 'ın başlangıç noktası olduğu yerde pencere boyutu $r_w = r_2 - r_1$ olarak hesaplanmaktadır. Pencere boyutunun belirlenmesinde Phillips, Shi ve Yu (2015) tarafından önerilen formül kullanılmıştır:

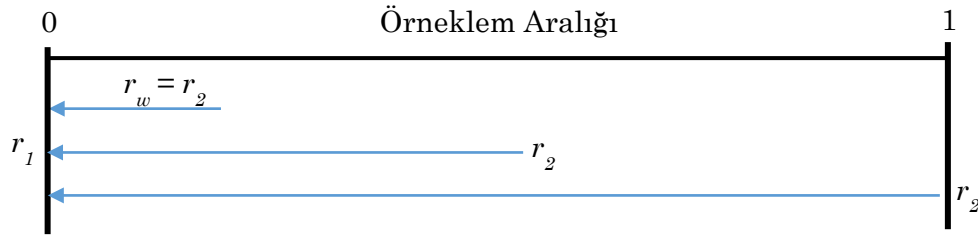
$$r_0 = 0,01 + 1,8/\sqrt{T}, \quad T: \text{Gözlem Sayısı}, \quad (2.4)$$

Şekil 23: ADF Test Süreci

Şekil 3'te sağ kuyruk ADF testi gösterilmektedir. Bu testte r_1 ve r_2 ilk ve son gözleme sabitlenmiştir. Bununla birlikte, boş hipotezi test etmek için kullanılan kritik değerler, standart standart ADF kritik değerlerinden farklılık göstermektedir.

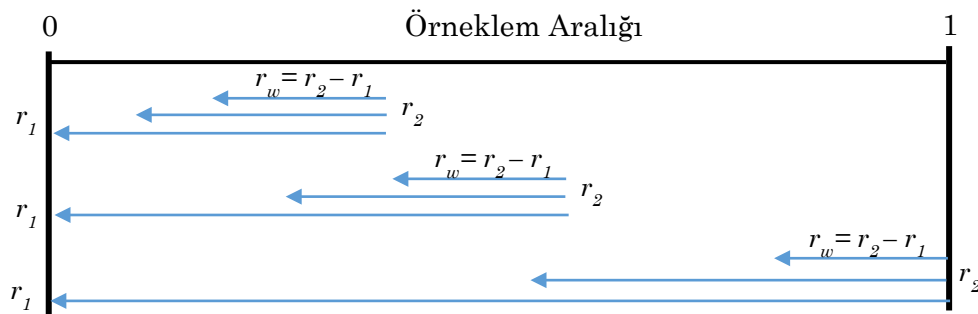
Şekil 24: SADF Test Süreci

Phillips, Wu ve Yu (2011) tarafından önerilen SADF testi, kullanıcılar tarafından belirlenen sabit bir pencere başlangıç noktası olan ve her aşamada bu boyutun giderek genişlediği ADF testinin yinelemeli versiyonudur. Şekil 4'te test sürecinin görüldüğü üzere, örnek aralığının ilk gözlemi, pencere boyutunun ilk noktası olarak ayarlanmaktadır ($r_1=0$). Daha sonra ilk pencere boyutunun son noktası kullanıcı tarafından minimum pencere boyutuna göre belirlenip, r_2 değerine ayarlanır. Son olarak, model yinelemeli olarak tahmin edilir ve her bir gözlemde pencere boyutu bir gözlem artar. Son aşamada ise r_2 değeri test edilen değişkenin son gözlemine kadar artmaktadır ($r_2=1$). SADF test istatistik değeri, ADF_{r_2} dizisinin supremum değeri olarak hesaplanmaktadır.

$$SADF(r_0) = \sup_{r_2 \in [r_0, 1]} \{ADF_{r_2}\}, \quad (2.5)$$

Şekil 25: GSADF Test Süreci

Phillips, Shi ve Yu (2015) tarafından önerilen GSADF testi, SADF testinin aksine başlangıç noktasını (r_1) ve pencere genişliğini ($r_w=r_2-r_1$) daha esnek tutarak ve SADF testini genelleştirmektedir. GSADF istatistikleri, r_1 ve r_2 'nin uygulanabilir aralıkları üzerindeki en büyük ADF istatistiği olarak tanımlanabilir.

$$GSADF(r_0) = \sup_{\substack{r_2 \in [r_0, 1] \\ r_1 \in [0, r_2 - r_0]}} \{ADF_{r_1}^{r_2}\}, \quad (2.6)$$

SADF ve GSADF testleri balonun oluşumunu ve sönmesini tahmin edebilen bir tarih belirleme stratejisi olarak da kullanılabilir. Bu testlerin herhangi birinin boş hipotezi reddedildiğinde, balonun başlangıç ve bitiş tarihleri tahmin edilebilir.

Phillips, Shi ve Yu (2015), elde edilmiş her ADF_{r_2} dizisinin elemanının T_{r_2} zamanında başlayan bir kabarcığı tanımlamak için ilgili ADF sağ kuyruk kritik değeriyle karşılaştırmasını önermektedir. Bir kabarcığın başlangıç noktası, ADF_{r_2} 'nin karşılık gelen kritik değeri alttan geçtiği T_{r_e} ile gösterilen ilk gözlemdir. Tahmini sonlandırma noktası ise, ADF_{r_2} kritik değerini yukarıdan kestiği T_{r_f} noktası ile gösterilen ilk gözlemdir.

$$\hat{r}_e = \inf_{r_2 \in [r_0, 1]} \{r_2 : ADF_{r_2} > cv_{r_2}^{\beta_T}\}, \quad (2.7)$$

$$\hat{r}_f = \inf_{r_2 \in [\hat{r}_e, 1]} \{r_2 : ADF_{r_2} > cv_{r_2}^{\beta_T}\}, \quad (2.8)$$

$cv_{r_2}^{\beta_T}$, T_{r_2} 'nin gözlemlerine dayanan standart ADF istatistiğinin $\%100(1-\beta_T)$ lik kritik değeri ile tanımlanmaktadır. Bu kritik değerler, Monte Carlo simülasyonu yardımıyla 2000 kez tekrarlanarak elde edilmektedir.

Benzer bir şekilde GSADF testi için tahmin aralığı:

$$\hat{r}_e = \inf_{r_2 \in [r_0, 1]} \{r_2 : BSADF_{r_2} > cv_{r_2}^{\beta_{T_{r_2}}}\}, \quad (2.9)$$

$$\hat{r}_f = \inf_{r_2 \in [\hat{r}_e, 1]} \{r_2 : BSADF_{r_2} > cv_{r_2}^{\beta_{T_{r_2}}}\}, \quad (2.10)$$

$r_2 \in [r_0, 1]$ için BSADF (r_0), geriye yönelik sup ADF istatistiğidir:

$$GSADF(r_0) = \sup_{r_2 \in [r_0, 1]} \{BSADF_{r_2}(r_0)\}, \quad (2.11)$$

Tablo 5: ADF - SADF - GSADF Testlerinin Hipotezleri

Test	Boş Hipotez	Alternatif Hipotez
ADF	Balon yok	Patlayıcı süreç
SADF	Balon yok	Tek periyodik balon
GSADF	Balon yok	Birden çok periyodik balon

Tablo 1, yukarıda bahsedilen testler için boş ve alternatif hipotezlerini göstermektedir. Boş hipotezin reddedildiği durumlarda balon varlığından bahsedilmektedir.

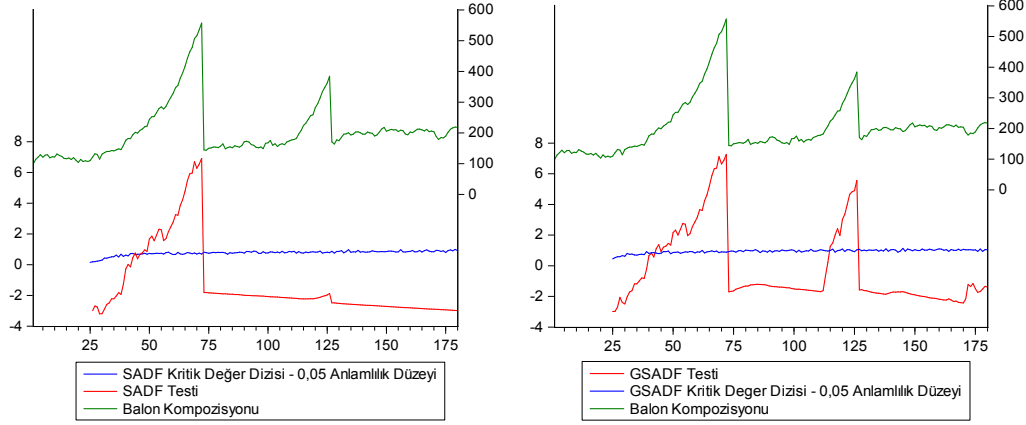
Tablo 6: Çoklu Balon Modeli İçin GSADF ve SADF Testleri

GSADF Kritik Değer	SADF Kritik Değer	GSADF Testi	SADF Testi
--------------------	-------------------	-------------	------------

2,13	1,41	7,26	6,92
------	------	------	------

Note: Kritik değerler Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanmıştır. Replikasyon sayısı: 2000, gözlem sayısı: 180. Kritik değerler %5 anlamlılık düzeyinde hesaplanmıştır.

Şekil 26: Çoklu Balon Modeli İçin SADF ve GSADF Testleri - 2

Ampirik bulgulara geçmeden önce çalışmada kullanılan yöntemin seçilme nedenini daha açık bir şekilde belirtmek amacıyla, çoklu balon modeli (denklem 2.1) kullanılarak ilgili gözlem için GSADF ve SADF test sonuçları elde edilmiştir. Elde edilen simülasyon sonuçları Tablo 2 ve Şekil 6'da gösterilmektedir. Tablo 2'de her iki test değerinin de kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Fakat Şekil 6, GSADF testinin SADF testine göre daha kapsamlı olduğunu açıkça göstermektedir. SADF testi, modeldeki ilk balonu tespit etmesine rağmen, ikinci balonu tespit etmekte başarısız olmuştur. GSADF testinin daha kapsamlı ve esnek olmasından dolayı ve yukarıda elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, ampirik çalışmalar için GSADF testi kullanılması uygun görülmüştür.

2.2. Literatür Taraması

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, genel olarak spekülative balonların tespit edilmesinde kullanılan ekonomik testlerin çoğu rasyonel beklentiler teorisine dayanmaktadır. Farklı tekniklerle uygulanan bu testler, birbirine tamamen zıt sonuçlar vermektedir. Örneğin Shiller (1981) ve West (1987) iki farklı Varyans Sınır Testi uygulayarak balonun varlığını olmadığı ifade eden boş hipotezi reddederek ortak sonuca varmışlardır. Fakat Diba ve Grossman (1988a), boş hipotezin içeriğinin aslında kabarcıklar içerdiğini ve bu kabarcıkların zamanla ortaya çıkması beklenildiğinden, varyans sınır testinin bu kabarcıkları test etmesi için yeterli güce sahip olmadığı ve balon varlığının olmadığı ifade eden boş hipotezin reddedilmesi, spekülative balonların varlığını kanıtlamadığını ifade etmiştir. Bu amaçla Diba ve Grossman (1988b), varlık fiyatları ve getiriler arasındaki uzun dönem denge ilişkisini inceleyerek, bu değerlerin uzun dönemde eş bütünleşik olmamasının, bu varlık piyasasında spekülative balonun olmadığına dair bir kanıt olduğunu belirtmiştir.

Evans (1991), Monte Carlo simülasyonu aracılığıyla yaptığı çalışmada, Diba ve Grossman (1988b)'in kullanmış olduğu lineer testlerin periyodik olarak çöken kabarcıkların varlığını test etmesi için yeterli güce sahip olmadığını ve yüksek derece doğrusal olmayan, periyodik olarak çöken kabarcıkların genellikle eş bütünleşik olmadığını ifade etmiştir. Evans (1991), bu eksiklikleri göz önünde bulundurarak, fiyatların belli bir eşige ulaşana dek artan, eşik aşıldıktan sonra ise patlayarak giderek azalan dönemsel patlayan kabarcıklar (Periodically collapsing bubbles) terimini geliştirmiştir.

Froot ve Obstfeld (1991), daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak, içsel değişkenlerden etkilenen ve periyodik olarak temel değerine dönen yeni bir balon türü tanımlamıştır. Bu balon türü rasyonel bir balon olmakla birlikte piyasa aktörlerinin kendi kendini karşılayan beklentilerine dayanmaktadır. Esas kabarcıklar (intrinsic bubble) ile daha önce bahsi geçen rasyonel spekülasyon balonları arasındaki en temel fark, varlık fiyatlarından temel sapmalar, rassal dışsal faktörlerden ziyade lineer olmayan temel değerlerden (temettü oranı gibi) kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla esas kabarcıklar, temettülerin deterministik bir fonksiyonu olarak tanımlanan ve fiyat temettü oranının patlayıcı davranışlarına göre belirlenmektedir. Driffill ve Sola (1998) ise yaptığı çalışmada Markov Rejim değişikliği modelinin yukarıda bahsi geçen fiyat temettü modeli için en uygun model olduğunu belirtmiştir.

Phillips, Wu ve Yu (2011) yukardaki çalışmalardan farklı olarak, sadece spekülasyon balonlarının varlığının tespit edilmesine değil aynı zaman da hangi dönemde başladığını ve sönüğünü gösteren SADF (Sup-Augmented Dickey-Fuller) adlı yinelemeli birim kök testini geliştirmiştir. Phillips, Wu ve Yu (2011), yaptıkları simülasyon çalışmalar sonucunda, SADF testinin eş bütünleşme temelli birim kök testlerinden ziyade periyodik olarak çöken kabarcıkları tespit etmek için daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur.

Phillips, Shi ve Yu (2015), SADF testinin birden fazla kabarcığın olduğu durumda yeterli güce sahip olmadığını ve tutarsız sonuçlar verdiğini belirtmişlerdir. Bu tutarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla, geliştirdikleri testi daha genelleştirerek ve esnek bir aralıkta inceleyerek Generalized Sup ADF testini (GSADF) geliştirmişlerdir. Çalışmalarında öncelikle simülasyon yardımıyla çoklu balon modelini oluşturup, SADF ve GSADF testlerini balonu tespit etmekteki güçlerini karşılaştırmışlardır. Daha sonrasında Ocak 1871 ve Aralık 2010 yıllarını için fiyat temettü oranını kullanarak S&P 500 endeksini işlemişler ve Eylül 1907–Şubat 1908, Ağustos 1917–Nisan 1918, Kasım 1928-Eylül 1929, Eylül 1954-Nisan 1956, Mart 1986-Eylül 1987, Temmuz 1995-Ağustos 2001 ve Ekim 2008 – Nisan 2009 dönemleri arasında spekülasyon balonunun varlığına dair bulgular elde etmişlerdir.

Chang ve diğerleri (2016), çalışmalarında aylık fiyat temettü oranlarını kullanarak BRICS ülkelerinin borsalarındaki spekülasyon balonları GSADF testini kullanarak analiz etmişlerdir. Yapılan testler sonucunda Brezilya için 1992-1994, Rusya için 2005-2006, Hindistan için 1997-2000, Çin için 2007-2008, Güney Afrik için 2005-2006 tarihleri arasında spekülasyon balonlarının varlığı tespit edilmiştir.

Liu, Han ve Wang (2016), Şangay A-Hisse Senedi Endeksi'ndeki spekülâtif balonların varlığını SADF ve GSADF testlerini kullanarak test etmiştir. 2000 Ocak – 2015 Temmuz dönemlerini kapsayan aylık fiyat temettü oranı verilerine uygulanan testler sonucunda, hisse senedi piyasasında Kasım 2006 – Ocak 2019 ve Mayıs 2014 – Temmuz 2015 tarihleri arasında iki farklı spekülâtif balonların varlığı tespit edilmiş ve çoklu balonların tespit edilmesinde GSADF testinin SADF testine kıyasla daha iyi sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir.

Ulusal boyutta yapılan çalışmalara bakıldığında, Taşçı ve Okuyan (2009), hisse senedi fiyatlarındaki şişkinliklerinin varlığını hem parametrik olan hem de parametrik olmayan süre verisi modeli ile test etmiştir. Bu amaçla Borsa İstanbul 100 Endeksi için 03/07/1987 – 20/02/2008, mali endeks ve sınıai endeksi için 28/12/1990 - 20/02/2008, hizmetler endeksi için 02/01/1997 - 02/02/2008 ve teknoloji endeksi için 03/07/2000 - 02/02/2008 dönemini dikkate almıştır. Çalışmanın sonucunda Borsa İstanbul'un hem genel hem de sektörel anlamda fiyatların gerçek değerine yakın olduğunu tespit edilmiştir.

Yanık ve Aytürk (2011), Türkiye'de hisse senedi piyasasında spekülâtif balonun varlığını 2002-2010 dönemi için ele almıştır. Haftalık getiri serisi verileri kullanılarak BİST100 endeksine uygulanan süre bağımlılığı testi sonucuna göre, hisse senedi fiyatlarının temel değerinden sapmadığı ve BİST100 endeksinde rasyonel spekülâtif balonun varlığına rastlanmadığı gözlenmiştir.

Bozoklu ve Zeren (2013), çalışmalarında Borsa İstanbul hisse senedi piyasasında rasyonel köpüklerin varlığını geleneksel ve saklı eş bütünleşme testlerini kullanarak araştırmıştır. Ocak 1998 – Nisan 2013 dönemlerini kapsayan çalışma sonucunda, hisse senedi fiyat endeksi ile getiri endeksi arasında saklı eş bütünleşme ilişkisi olduğu, İhracat, Reel Döviz Kuru, ABD Doları 1 Aylık Faizi ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü Borsa İstanbul Getiri Endeksindeki balonların tek yönlü olarak Granger nedeni olduğu ve hisse senedi piyasasında rasyonel köpüğün bulunmadığı tespit edilmiştir.

Korkmaz ve diğerleri (2016), Borsa İstanbul endek getirisi, altın fiyatları ve Dolar/TL, Euro/TL kurları ve vadeli mevduat faiz oranı değişkenlerindeki balonları test etmek amacıyla SADF ve GSADF testlerinden yararlanmışlardır. Yapılan testler sonucunda vadeli mevduat faiz oranında ve Euro/TL kurların balon varlığını rastlamazken, Borsa İstanbul getiri endeksi için 2005-2006, 2008-2009 ve 2011-2012 yılları, altın fiyatları için 2006, 2013-2014 ve 2015-2016 yılları, Dolar/TL kuru için 2005-2006, 2008-2009, 2009-2010 yılları arasında spekülâtif balonun varlığına raslanmıştır.

Çağlı ve Mandacı (2017), Borsa İstanbul'da balon varlığını test etmek amacıyla 21 endeksin dahil edildiği temettü verimi oranları veri setine GSADF testini uygulamıştır. Kasım 2006 – Mayıs 2016 dönemini kapsayan çalışma sonucunda, Mali sektör dışındaki tüm sektör endekslerinde spekülâtif balonların varlığına rastlamıştır. Ayrıca çalışmada, balonu neden olabilecek makro ekonomik değişkenlerincelenmiş ve döviz kuru, reel kesim güven endeksi ve toplam sanayi üretim endeksinin BIST sektörlerini etkileyen önemli faktörlerden olduğu ortaya konulmuştur.

Koy (2018), çalışmasında gelişmekte olan ülkelerdeki (Türkiye, Brezilya, Endonezya, Meksika, Şili, Güney Kore, Rusya, Hindistan, Katar, Polonya) spekülative balonların varlığını 2001-2017 yılları arasında aylık fiyat endeksi verileri kullanarak GSADF testi aracılığıyla test etmiştir. Çalışmanın sonucunda Polonya dışındaki tüm ülkelerde spekülative balonun tespit etmiştir.

Akkaya (2018), 2002-2017 dönemi Borsa İstanbul hisse senedi piyasasında balonların varlığını aylık getiri serisini kullanarak Right Tailed Dickey Fuller (TADF) yöntemi aracılığıyla, balonun oluşumunda etkili olan değişkenleri ise Granger Nedensellik testi ile araştırmıştır. Çalışma sonucunda İhracat, Reel Döviz Kuru, ABD Doları 1 Aylık Faizi ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü değişkenlerinin tek yönlü olarak Borsa İstanbul Getiri Endeksi'ni etkilediği saptanmıştır.

2.3. Veri Seti ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmada gelişmekte olan hisse senedi piyasalarında (Endonezya: JKSE, Hindistan: BSESN, Macaristan: BUX, Malezya: KLSE, Meksika: MXX, Polonya: WIG, Tayland: SETI, Türkiye: XU100) oluşan rasyonel balonların varlığı, aylık fiyat-temettü oranları verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Fiyat temettü oranının için gerekli olan tüm veriler, Thomson Reuters Datastream ve Bloomberg Terminal'den alınmıştır. İstatistiki testlerin uygulanmasında EViews 9 ve RStudio programlarından faydalanılmıştır. Test edilen aylık fiyat temettü oranları aşağıdaki formül ile hesaplanmıştır:

$$PD_t = \frac{P_t}{D_t}, \quad (2.12)$$

PD_t = t zamanındaki ilgili borsanın fiyat temettü oranı

P_t : t zamanındaki ilgili borsanın kapanış fiyatı

D_t : t zamanındaki ilgili borsan temettü oranı

Verilerin başlangıç ve bitiş tarihleri, verilerin elde edilişindeki zorluklardan dolayı farklılıklar göstermektedir. BUX Ocak 2004 – Aralık 2008, BSESN Şubat 1997 – Aralık 2018, JKSE Ocak 2004 – Haziran 2018, KLSE Ocak 2004 – Aralık 2018, MXX Nisan 2004 – Aralık 2018, SETI Mart 2004 – Aralık 2018, Polonya Haziran 2004 – Aralık 2018, Türkiye Ocak 2004 – Aralık 2018 dönemlerini kapsamaktadır.

Tablo 7: Fiyat Temettü Verilerin Betimleyici İstatistikleri

Değişken	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	Skewness	Kurtosis	Gözlem
KLSE	429,9275	455,6254	637,688	134,0517	-0,43077	1,918691	180
MXX	17353,18	18625,9	29055,23	3874,737	-0,29685	2,162953	177

WIG	16274,38	15094,6	33561,7	3693,539	0,519727	2,927659	175
SETI	328,5973	307,6384	662,7389	45,70918	0,224787	1,774397	178
XU100	25718,7	24696,21	51786,36	5588,463	0,313476	2,739698	180
JKSE	1448,543	1496,551	2855,149	202,4537	-0,02166	1,567011	174
BUX	9358,567	9708,616	18507,57	1622,142	0,168271	2,511316	180
BSESN	10739,26	10102,96	32826,01	1252,124	0,620166	2,502909	263

Değişkenlerle ilgili açıklayıcı değişkenler Tablo 3'te gösterilmektedir. KLSE, MXX, JKSE sola çarpık iken WIG, SETI, BUX, XU100 ve BSESN serileri sağa çarpıktır. Bütün serilerin kurtosis değerleri 3'ten küçük olduğundan ince kuyruk dağılımına (light-tailed distribution) sahiptir.

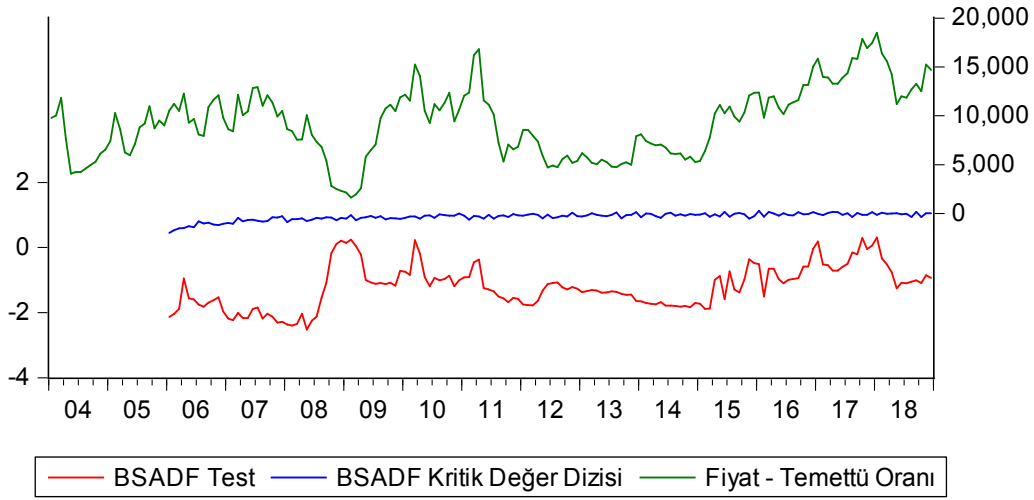
Tablo 8: Borsalar İçin GSADF Testi ve 0,05 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler

Borsa	GSADF Kritik Değer	GSADF Test
BUX	2,136384567	0,3061498
BSESN	1,26813794	1,7584881
JKSE	1,233715184	1,1221963
KLSE	2,136384567	2,1701191
MXX	2,11365082	-0,167363
SETI	1,233715184	1,042712
WIG	2,111128875	1,1627052
XU100	2,136384567	0,7667262

Tablo 4'te görüldüğü üzere, Endonezya, Macaristan, Meksika Polonya, Tayland ve Türkiye'nin GSADF test istatistikleri %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden küçüktür. Birim kökü ifade eden boş hipotez reddedilemeyeceğinden dolayı bu piyasalarda ilgili tarihler arasında herhangi bir balon bulgusuna rastlanmamıştır.

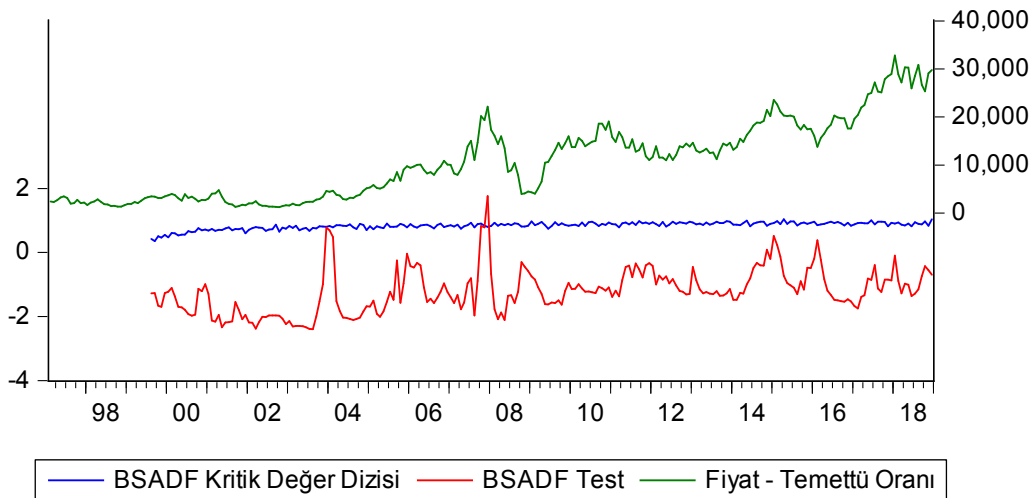
Hindistan ve Malezya hisse senedi piyasalarına baktığımızda ise GSADF test istatistikleri %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden büyüktür. Bu hisse senedi piyasaları için birim kökü ifade eden boş hipotez reddedilerek patlayıcı davranışlar sergileyen alternatif hipotez kabul edilmektedir.

Şekil 27: Macaristan - Budapeşte Borsası (BUX) İçin BSADF Testi

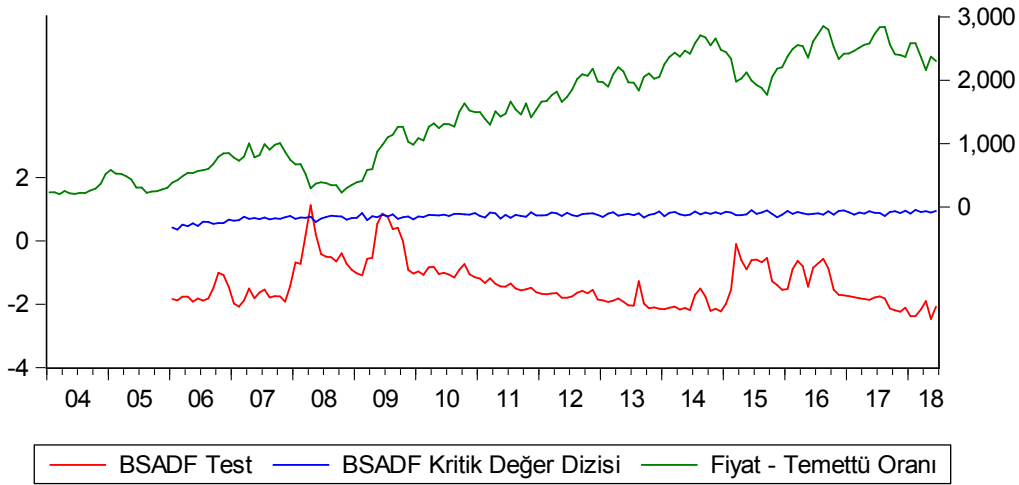
Macaristan hisse senedi piyasası için uygulanan BSADF testi sonucunda, BSADF test değeri 2004-2018 yılları arasında %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değer altında kalmaktadır. Grafik, Tablo 4'te uygulanan GSADF testleri ile tutarlı sonuçlar göstermektedir. 2008 krizi ve Avrupa Borç krizinin olduğu dönemlere bakıldığında ise 2008 krizi sonrası fiyat temettü oranındaki azalışlar teste yansımıştır. BSADF testinin diğer özelliklerinden bir tanesi de bu tarz anomalileri göstermesidir. Avrupa Borç krizi döneminde ise fiyat temettü oranlarında bir azalış yaşandığı gözükmemektedir. Fakat bu azalış test üzerinde herhangi bir etkiye yaratacak güçte gözükmemektedir.

Şekil 28: Hindistan - Bombay Borsası (BSESN) İçin BSADF Testi

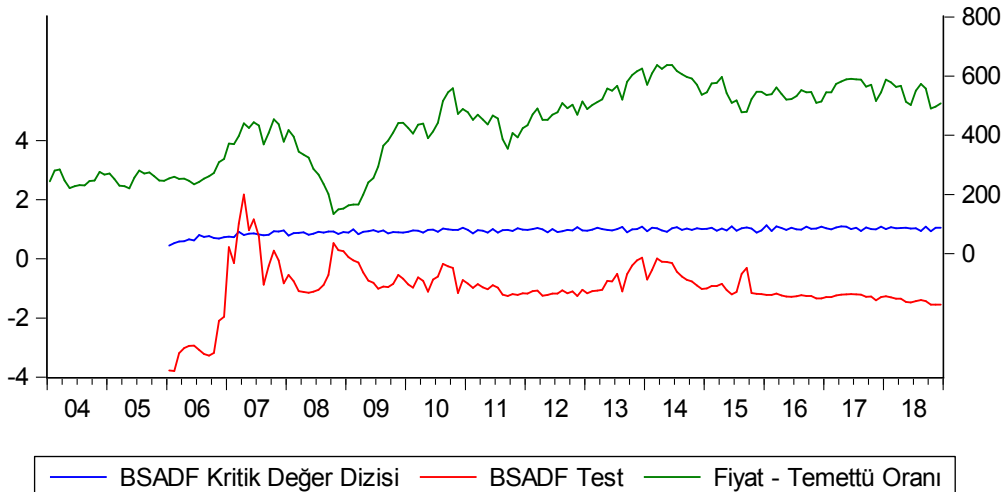
Hindistan hisse senedi piyasası için uygulanan BSADF testine bakıldığında, 2008 küresel kriz öncesi BSADF test değerinin %95 anlamlılık kritik düzeyindeki değerin üstüne çıktığı görülmektedir. Test değerinin kritik değeri yukardan aşağıya kestiği nokta balonun başlangıç aşamasını göstermektedir. Ekim 2007 yılında başlayan balon, Aralık 2007 yılında zirveye ulaşmış ve 2008 yılının Ocak ayında küresel krizin etkileriyle birlikte sönmüştür. İleriki tarihlere bakıldığında ise test değerinin kritik değere oldukça yakın olduğu gözükmemektedir. 2018 yılının sonlarına doğru test değeri -0,4 değerinde seyrederek balon varlığından bahsedilmeyecek bir değere düşmüştür.

Şekil 29: Endonezya - Jakarta Borsası (JKSE) İçin BSADF Testi

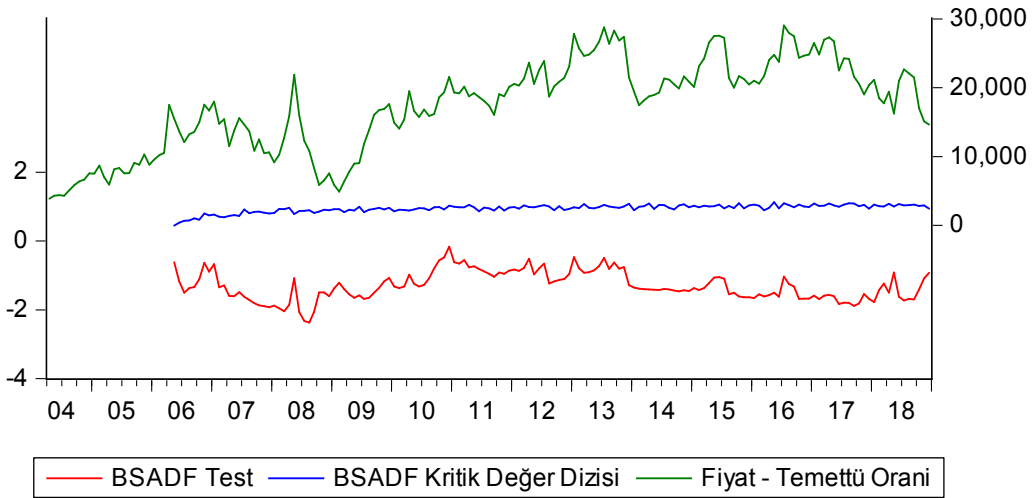
Endonezya hisse senedi piyasasına bakıldığında, fiyat temettü oranının artış trendinde olduğu görülmektedir. GSADF testine göre 2004-2018 yılları arasında herhangi bir spekülasyonun bulunmadığı piyasada, 2008 yılının Nisan ayında test değeri kritik değerin yukarisına çıkmıştır. Kritik değeri aşan bu değer, balon varlığını göstermemekle birlikte, 2008 krizinin etkisiyle fiyat temettü oranındaki ani düşüşü vurgulamaktadır.

Şekil 30: Malezya - Kuala Lumpur Borsası (KLSE) İçin BSADF Testi

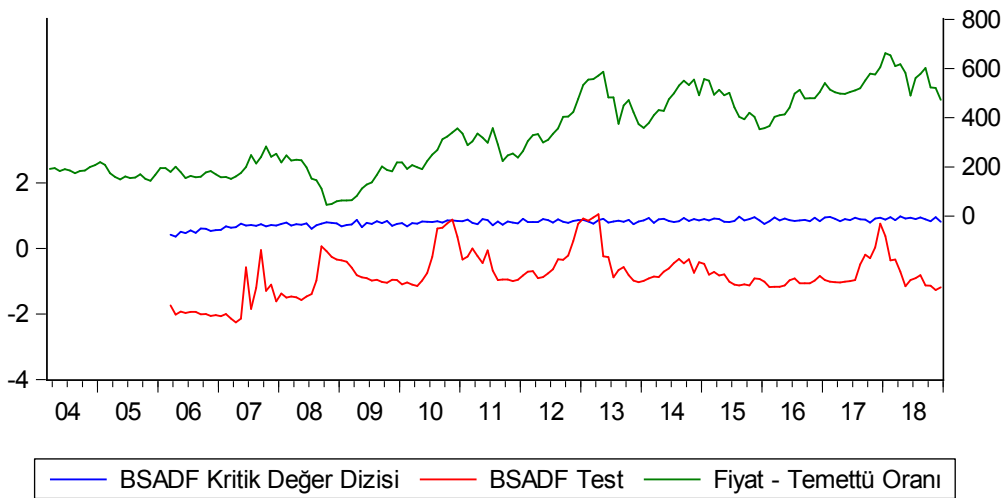
Malezya hisse senedi piyasası incelendiğinde, 2004 – 2006 yılları oldukça durağan bir dönemi göstermektedir. 2007 yılının Şubat ayından itibaren balonun başladığı, Nisan 2007 tarihinde tepe noktasına ulaştığı ve Eylül 2007 tarihinde balonun söndüğü görülmektedir. Ayrıca grafik, 2008-2009 yılları arası BSADF test değerinin aniden arttığını göstermektedir. Bu artışın temel sebebi, 2008 krizinin etkisiyle borsanın değer kaybetmesiyle birlikte, piyasada bulunan firmaların temettü oranlarını arttırmasından kaynaklanmaktadır. İleriki yıllara bakıldığında ise serinin stabil bir süreç izleyerek devam ettiği ve 2018 sonlarına doğru balon varlığından uzak olduğu görülmektedir.

Şekil 31: Meksika Borsası (MXX) İçin BSADF Testi

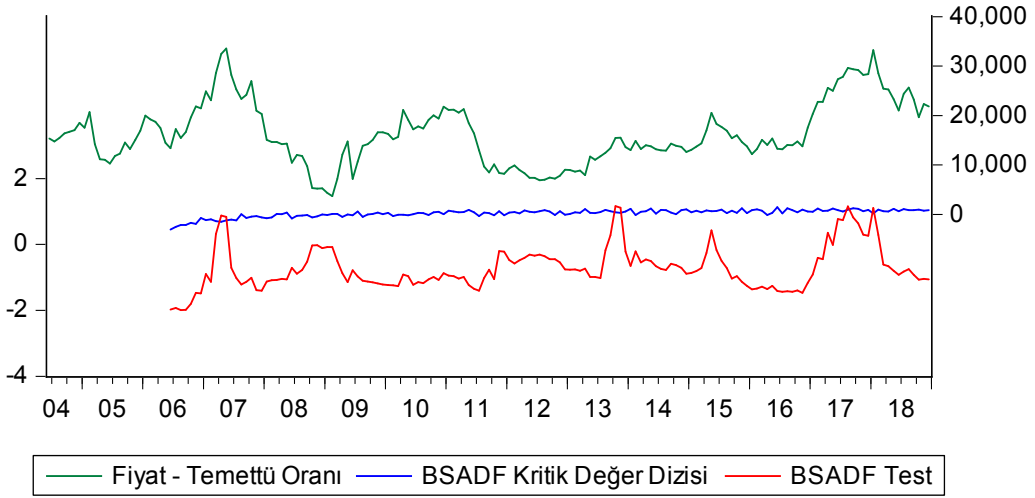
Şekil 11, Meksika hisse senedi piyasası için BSADF testini göstermektedir. Şekilde görüldüğü üzere GSADF testi oldukça düşük olan bu piyasada herhangi bir balon varlığından söz edilmemektedir. Serinin 2008 krizi sonrası aniden azalan fiyat temettü oranının kriz sonrası dönemde toparlayarak eski haline döndüğü görülmektedir.

Şekil 32: Tayland - Bangkok Borsası (SETI) İçin BSADF Testi

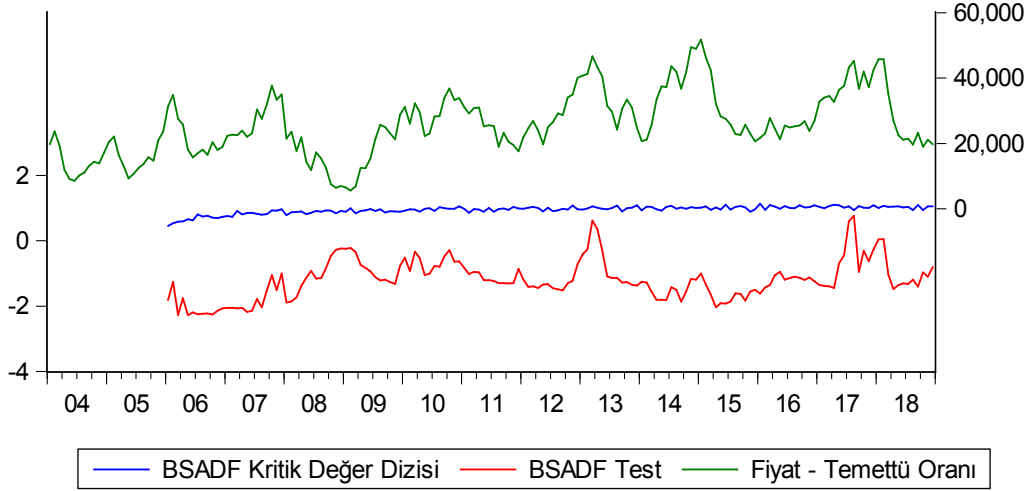
GSADF testine göre spekülâtif balonun bulunmadığı Taylands hisse senedi piyasasının , 2004 – 2018 yılları arası artış trendinde olduğu görülmektedir. Küresel krizinin etkileri ise test değeri açıkça gözükmemektedir. Bununla birlikte Aralık 2012, Nisan 2013 ve Aralık 2017 tarihlerinde borsa endeksindeki artışlar spekülâtif balon olan değerlendirilmemektedir. Bu tarihler arasında temettü oranları durağan bir seyirde devam ederken fiyat endeksine artış görülmektedir.

Şekil 33: Polonya - Varşova Borsası (WIG) İçin BSADF Testi

Polonya hisse senedi piyasasının fiyat temettü oranları için test değerlerine bakıldığında, 2004 2018 yılları arasında dalgalanmalar bulunmakta ve kritik değere yakın 4 farklı nokta gözükmemektedir. İlk olarak 2007 yılının Mayıs ayında tepe noktasına ulaşan fiyat temettü oranı, aynı zamanda BSADF test değerinin kritik değeri kestiği noktadır. Diğer noktalar ise Kasım 2013, Ağustos 2017 ve Ocak 2018'dir. Ayrıca grafik, 2008 krizi ve Avrupa Borç Krizi'nin Polonya hisse senedi piyasasında büyük bir etkiye neden olmadığını göstermektedir.

Şekil 34: Türkiye – Borsa İstanbul (XU100) İçin BSADF Testi

Türkiye hisse senedi piyasasının fiyat temettü oranına bakıldığında, grafiğin oldukça dalgalı olduğu görülmektedir. Bu dalgalanmalara rağmen Borsa İstanbul'da 2004-2018 yılları arasında herhangi bir balona rastlanmıştır. 2008 kriz döneminde ise fiyat temettü oranlarındaki azalış test sonucuna etkileyecek bir seviyede gözükmemektedir. Bunun dışında Mart 2013 ve Temmuz 2017 tarihinde test istatistik değerleri zirve noktaya ulaşmıştır.

5. SONUÇ

Finansal varlıkların temel değerinden saparak hızla artması anlamına gelen spekülative balonlar, tarihte pek çok kez görülerek gerek hisse senedi piyasalarında gerekse diğer piyasalarda önemli kayıplara neden olmuştur. 2008 yılında meydana gelen konut piyasasındaki balonların küresel çapta oluşturduğu etkiler, balonların tespit edilmesinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu bağlamda spekülative balonların tespit edilmesi, finansal piyasalarda yaşanan aksaklıkların önlenmesi bakımından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, gelişmekte olan gelişmekte olan hisse senedi piyasalarında (Endonezya: JKSE, Hindistan: BSESN, Macaristan: BUX, Malezya: KLSE, Meksika: MXX, Polonya: WIG, Tayland: SETI, Türkiye: XU100) ortaya çıkan spekülative balonların varlığı incelenmiştir. Çalışmada balon varlığı tespit etmek amacıyla GSADF testi kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda Endonezya, Macaristan, Meksika Polonya, Tayland ve Türkiye hisse senedi borsalarında herhangi bir spekülative balona rastlanmamıştır. Hindistan ve Malezya hisse senedi piyasalarında ise 2008 krizi öncesi spekülative balonlar görülmektedir. Hindistan hisse senedi piyasasında Ekim 2007 yılında başlayan balon, Aralık 2007 yılında zirveye ulaşmış ve 2008 yılının Ocak ayında küresel krizin etkileriyle birlikte sönmüştür. Malezya hisse senedi piyasası için 2007 yılının Şubat ayından itibaren balonun başladığı, Nisan 2007 tarihinde zirve yaptığı ve Eylül 2007 tarihinde balonun söndüğü sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte, aylık gözlemler yerine haftalık ya da günlük veriler kullanılarak balon tarihleri hakkında daha kesin sonuçlara varılabilir. Ayrıca Endonezya, Tayland ve Polonya borsalarının BSADF değerleri kritik değere çok yakın olmasından dolayı, bu ülkeler için daha geniş bir gözlem aralığında testler yapılarak daha tutarlı sonuçlar elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, M. (2018). Borsa İstanbul Hisse Senedi Getirilerinde Balon Oluşumu Üzerine Bir Uygulama. *Celal Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19, 188-200.
- Bozoklu, Ş., & Zeren, F. (2013). Türkiye Hisse Senedi Piyasasında Rasyonel Köpükler: Saklı Eş Bütünleşme Yaklaşımı. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5, 17-31.
- Chang, T., Aye, G. C., Gupta, R., & Ranjbar, O. (2016). Testing For Bubbles In The BRICS Stock Markets. *Journal of Economic Studies*, 43(4), 646-660.
- Çağlı, E. Ç., & Mandacı, P. E. (2017). Borsa İstanbul'da Rasyonel Balon Varlığı: Sektör Endeksleri Üzerine Bir Analiz. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(629), 63-76.
- Driffill, J., & Sola, M. (1998). Intrinsic Bubbles and Regime-Switching. *Journal of Monetary Economics*, 42, 357-37.
- Froot, K. A., & Obstfeld, M. (1991). *The American Economic Review*, 81, 1189-1214.
- Korkmaz, Ö., Erer, D., & Erer, E. (2016). Alternatif Yatırım Araçlarında Ortaya Çıkan Balonlar Türkiye Hisse Senedi Piyasasını Etkiliyor mu? BİST 100 Üzerine Bir Uygulama. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 10(2), 29-61.
- Koy, A. (2018). Multibubbles in Emerging Stock Markets. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55, 95-109.

- Liu, Z., Han, D., & Wang, S. (2016). Testing Bubbles: Exuberance and Collapse in the Shanghai A-Share Stock Market. *China's New Sources of Economic Growth*, 1, 247–270.
- Okuyan, H. A., & Taşçı, H. M. (2009). İMKB’de Spekülatif Şişkinlerin Test Edilmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10.
- Phillips, P. C., Shi, S.-P., & Yu, J. (2015). Testing for Multiple Bubbles: Historical Episodes of Exuberance and Collapse in the S&P 500". *International Economic Review*, 56, 1043-1078.
- PHILLIPS, P. C., Wu, Y., & YU, J. (2011). Explosive Behavior in the 1990s Nasdaq: When Did Exuberance Escalate Asset Values? *International Economic Review*, 52, 201-226.
- Porras, E. (2016). *Bubbles and Contagion in Financial Markets*. Palgrave Macmillan UK.
- TD Wealth.. *Fables, Foibles and Bubbles - Monthly Perspectives // Portfolio Advice & Investment Research*.
https://financialplanners.td.com/michael.pacione/mediahandler/media/130137/Fables_%20Foibles%20and%20Bubbles_EN.pdf, (14.05.2019)
- Transport Geography. https://transportgeography.org/?page_id=9035, (14.05.2019)
- Yanık, S., & Aytürk, Y. (2011). Rational Speculative Bubbles in Istanbul Stock Exchange. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 175-190.

ADOLESANLARDA VEJETARYEN BESLENMENİN EKSİLERİ

Öğr. Gör. Feray ÇAĞIRAN YILMAZ³²⁴
Dr. Derya ÇAĞIRAN³²⁵

ÖZET

Vejetaryenlik, bitkisel kaynaklı besinlerin ağırlıklı olarak tüketilmesini içeren bir beslenme tarzıdır, Vejetaryen ise; bitkisel besinleri tüketen, hayvansal besinleri (kırmızı et, tavuk, balık, süt ve süttten yapılan ürünler, yumurta gibi) sınırlı miktarda tüketen veya hiç tüketmeyen kişilere verilen isimdir. Yetişkinlerde vejetaryen beslenme daha yaygın olmasına rağmen, gün geçtikçe çocuk ve adolesanlar da bu durumdan etkilenmektedir. Büyüme ve gelişmenin devam ettiği adolesan dönemde yanlış beslenme alışkanlıkları tüm yaşamı etkileyebilecek komplikasyonlara yol açabilmektedir. Bu derlemede, adolesan dönemde vejetaryen beslenmenin sağlık üzerine olumlu ve olumsuz etkilerini araştırmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adolesan, Vejetaryen Beslenme, Komplikasyon

GİRİŞ

Adolesan dönem; fiziksel, biyokimyasal, ruhsalve sosyal yönden bir çocuğun yetişkine dönüştüğü ve üreme yeteneği kazandığı hızlı bir büyüme ve gelişme dönemidir (Nicole ve ark., 2017). Vejetaryenlik, bitkisel kaynaklı besinlerin ağırlıklı olarak tüketilmesini içeren bir beslenme tarzıdır. Vejetaryen ise; bitkisel besinleri tüketen, hayvansal besinleri (kırmızı et, tavuk, balık, süt ve süttten yapılan ürünler, yumurta gibi) sınırlı miktarda tüketen veya hiç tüketmeyen kişilere verilen isimdir (Karabudak, 2012). Vejetaryenizm pek çok ülkede %10'dan küçük bir popülasyona sahiptir. Örneğin Birleşik Krallıkta vejetaryen ve veganlar, sırasıyla %5 ve %2'lik topluluğu oluşturmaktadır. Genel popülasyonda önemli ölçüde bir yere sahiptir (Dinu, Abbate ve ark., 2016). Vejetaryen beslenme son yıllarda gençler arasında popüler olmaya başlamıştır (Karabudak ve ark., 2007). Bu derleme; adolesanlarda vejetaryen beslenmenin zararları ile ilgili yapılan az sayıda çalışmayı incelemeyi amaçlamaktadır. Pubmed, Google Scholar gibi arama motorlarına 'adolesan', 'vejetaryen' gibi anahtar kelimeler girilerek, son yıllarda yayınlanmış makaleler incelenmiştir.

1. VEJETARYEN BESLENMENİN NEDENLERİ

Eski zamanlardan beri etik ve dini inanışlar kişileri et ve et benzeri ürünlerden kaçınmaya itmiştir; Plato, Pisagor, Plutarch gibi filozoflar da vejetaryen beslenmişlerdir Vejetaryen beslenme konusunda ortak nedenler aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir (Spencer, 1993).

- Hayvanlar hakkında duyulan endişeler
- Doğayı koruma isteği

³²⁴ Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, feraycagiran@hotmail.com

³²⁵ Dicle Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, deryacagiran@hotmail.com

- Sağlıklı beslenme isteği
- Hayvansal ürünlerin tatlarını beğenmeme
- Etnik ve dini nedenler
- Çevre etkisi
- Popülerlik, ilgi çekicilik

2. VEJETARYEN BESLENME TÜRLERİ

Birçok farklı türü olmasına rağmen, vejetaryen beslenme özetle aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir

Vegan Beslenme; Hayvansal kaynaklı besinler tüketilmez.

Rastafarian vegan diet; Organik ürünler kullanırlar

Raw vegan diet; Besinleri organik ve çiğ olarak tercih ederler

Lakto-Vejetaryen Beslenme; Süt ve süt ürünleri dışındaki hayvansal kaynaklı besinler tüketilmez.

Ovo-Vejetaryen Beslenme; Yumurta dışındaki hayvansal kaynaklı besinler tüketilmez.

Lakto-Ovo Vejetaryen Beslenme; Süt ve süt ürünleri ve yumurta dışındaki hayvansal kaynaklı besinler tüketilmez.

3. VEJETARYEN BESLENMENİN SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ

İncelenen çalışmalarda hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu belirlenmiştir. Biz bu derlemede olumsuz etkilerini toparlamaya çalışacağız.

3.1. Enerji

Yapılan bir çalışmada vejetaryen beslenen 38 çocuk ve adolesanın (6-17 yaş) 7 günlük besin tüketim kaydı alınmış ve günlük alınması gereken değerden daha düşük bir enerji aldıkları belirlenmiştir (Hebbelinck ve ark., 1999).

3.2. Protein

Yapılan bir çalışmada vejetaryen beslenen ve beslenmeyen çocuk ve adolesanların günlük protein alımı benzer bulunmuştur (Lombard ve ark., 1989). Başka bir çalışmada vejetaryen adolesanların albümin ve protein düzeyleri normal beslenenlere kıyasla daha düşük bulunmuştur (Krajcovicová-Kudlácková ve ark., 1997). Bitkisel kaynaklı proteinin kalitesi düşük, emilimi yetersizdir. İyi planlanmış bir vejetaryan diyetin protein kalitesi artırılabilir. Kurubaklagil, soya proteini, mantar gibi besinler diyete eklenebilir (Melina ve ark., 2016).

3.3. W-3 YAĞ ASİTLERİ

Vejetaryenlerin w-3 yağ asitleri normal beslenenlerle benzer iken, w-3 yağ asitleri daha düşük bulunmuştur (Melina ve ark., 2016).

Vejetaryenlerin w-3 yağ asit düzeylerini arttırabilmeleri için keten tohumu, chia tohumu, kamelina ve kanola gibi tohumlardan yararlanmaları gerekmektedir. Ayrıca alg yağı DHA düzeyini arttırmak için iyi bir kaynaktır (Craddock JC. 2016; Craddock JC. ve ark., 2017).

3.4. Kan Basıncı

Yatılı klise eğitimi alan ve vejetaryen beslenen 3172 çocuk ve adolesanla (6-16 yaş), 4707 normal beslenen çocuk ve adolesan karşılaştırıldığında kan basınçları arasında bir farklılık bulunmamıştır (Harris ve ark., 1981).

3.5. Hemoglobin

Nathan ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada vejetaryen beslenen çocuk ve adolesanların kan hemoglobin düzeyleri (ortalama 118.6 mg/L) normal beslenenlere kıyasla (ortalama 124.1 mg/L) düşük bulunmuştur (Nathan ve ark., 1996). Yapılan başka bir çalışmada vejetaryenlerin hemoglobin düzeylerinin 135.4 mg/L olduğu ve normal beslenenlerde bu değer 142.0 mg/L olduğu belirlenmiştir (Krajcovicová-Kudlácková ve ark., 1997).

3.6. Demir

11-14 yaş arası 44 adolesananın değerlendirildiği bir çalışmada demir düzeyleri vejetaryenlerde ve normal beslenenlerde benzer bulunmuştur (Nelson ve ark., 1994). 26 adolesanın incelendiği çalışmada vejetaryen beslenenlerin serum demir düzeyleri (16.0 µmol/L), normal beslenenlere (22.5 µmol/L) kıyasla daha düşük bulunmuştur (Krajcovicová-Kudlácková ve ark., 1997). 2-18 aralığındaki 22 vejetaryenin yer aldığı çalışmada da vejetaryenlerin demir düzeyinin normal beslenenlere kıyasla daha düşük olduğu belirlenmiştir (Gorczyca ve ark., 2013).

3.7. Hormonal Düzey

Hormon düzeylerinin ve meme kanseri riskinin belirlenmeye çalışıldığı bir çalışmada 35 Laktovo vejetaryen ve 40 normal beslenen kız değerlendirilmiştir. Hormon düzeyleri ve meme kanseri risk açısından benzer sonuçlar bulunmuştur (Persky ve ark., 1992). Yaklaşık 1000 çocuk ve adolesanın (9-15 yaş) incelendiği bir çalışmada, et tüketimi ile ergenliğe girme yaşının pozitif ilişkili olduğu, bitkisel kaynaklı protein tüketimi ile (yağlı tohumlar, tahıllar, kurubaklagiller) ters ilişkili olduğu saptanmıştır (Kissinger ve Sachez, 1987).

SONUÇ

Vejetaryen beslenme adolesanlarda sağlığı olumsuz etkileyen komplikasyonlara yol açabilmektedir. Bunu önlemek için iyi bir vejetaryen beslenme sağlanmalıdır. Demir, çinko, B12 gibi hayvansal kaynaklı besinlerde bulunan vitamin ve minerallerin eksikliği söz konusu ise supleman alınmalıdır. W-3 eksikliği söz konusu ise diyetle bitkisel tohumlar eklenmeli, hala eksiklik söz konusu ise supleman alınmalıdır. Süt ve süt ürünlerinde bol miktarda bulunan kalsiyum eksikliğini gidermek için badem sütü, soya sütü, yeşil yapraklı sebzeler tüketilmelidir. İyi kaliteli protein almak için tahıl ve kurubaklagiller birlikte tüketilmelidir. Günlük enerji gereksinimi karşılanmalı gerekirse bir diyetisyenden yardım alınmalıdır.

KAYNAKÇA

1. SPENCER, C. (1993), *The Heretic's Feast: A History of Vegetarianism*, London.
2. HEBBELINCK, M., CLARYS P., MALSCHE A. (1999), "Growth, Development, And Physical Fitness Of Flemish Vegetarian Children, Adolescents, And Young Adults", *Am J Clin Nutr*, Vol:70, No:3
3. LOMBARD, K., A., OLSON, A., L., NELSON, S., E. (1989), "Carnitine Status Of Lactoovovegetarians And Strict Vegetarian Adults And Children", *Am J Clin Nutr*, Vol:50 No:2
4. KRAJCOVICOVÁ-KUDLÁCKOVÁ, M., SIMONCIC, R., BÉDEROVÁ, A. (1997), "Influence Of Vegetarian And Mixed Nutrition On Selected Haematological And Biochemical Parameters In Children", *Die Nahrung*, Vol:41 No:5
5. CRADDOCK, J., C., 1., PROBST, Y., C., PEOPLES, G., E. (2016), "Vegetarian and Omnivorous Nutrition - Comparing Physical Performance", *Int J Sport Nutr Exerc Metab*, Vol:26 No:3
6. HARRIS, R., D., PHILLIPS, R., L., WILLIAMS, P., M. (1981), "The Child-Adolescent Blood Pressure Study: I. Distribution Of Blood Pressure Levels In Seventh-Day-Adventist (SDA) And Non-SDA Children", *Am J Public Health*, Vol:71 No:12
7. NATHAN, I., HACKETT, A., F., KIRBY, S. (1996). "The Dietary Intake Of A Group Of Vegetarian Children Aged 7–11 Years Compared With Matched Omnivores", *Br J Nutr*, Vol:75 No:4
8. PERSKY, V., W., CHATTERTON, R., T., VAN HORN, L., V. (1992). "Hormone Levels In Vegetarian And Nonvegetarian Teenage Girls: Potential Implications For Breast Cancer Risk", *Cancer Res*, Vol:52 No:3

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TESTİS KANSERİ HAKKINDAKİ BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Burcak YAKAR³²⁶
Prof. Dr. Edibe PİRİNÇCİ³²⁷
Öğr. Gör. Mehmet Ali ŞEN³²⁸
Öğr. Gör. Ezgi YARAŞIR³²⁹

Testis kanserinin erken tanısında Testis Kanseri (TK) farkındalığının artırılması ve kendi kendine testis muayenesinin (KKTm) düzenli uygulanması önerilmektedir. Araştırmamızda katılımcıların TK ve KKTm hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır. Kesitsel tipte planlanan araştırmanın evrenini iki farklı üniversiteye devam eden sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencileri oluşturmuştur. Veriler katılımcılar tarafından doldurulan anket formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS paket programına kaydedilip, istatistiksel analizde yüzde, ortalama, Ki-kare Testi kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen 281 katılımcının yaş ortalaması 21.8 ± 3.7 yıldır. Öğrencilerin %65,8'i testis kanserini daha önce duyduğunu bildirirken, kendi kendine testis muayenesini duyanların oranı %17,8'dir. Katılımcıların sadece %5,7'si kendi kendine testis muayenesi yaptığını bildirmiştir. TK hakkında bilgi alanlarda KKTm yapma oranları daha yüksektir ($p < 0.01$). Araştırmamız KKTm uygulamasının hala erkekler tarafından yeterli düzeyde yapılmadığını ve bu konuda bilgi eksikliği vardır. Konu hakkında eğitim programları düzenlenmesinin hem farkındalığı arttıracak hem de erken tanı sayesinde hayat kurtarıcı olabileceği düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: Testis Kanseri, Kendi kendine testis muayenesi, Öğrenci

GİRİŞ

Testis tümörleri 15-35 yaş arası erkeklerde en sık görülen malign tümördür.¹ Testis kanseri göreceli olarak nadir bir tümör olmasına karşın onkolojide tedavi edilebilir kanser modeli oluşturduğundan ürolojik onkolojide son derece önemli bir yere sahiptir.² Bu özelliği nedeni ile testis kanserinde erken tanı ve tedavi çok önemlidir. Erken tanı ile 5 yıllık yaşam şansı %99'dur.^{3,4} Testis kanserinde erken tanı için bireylerin bilinçli olması ve kendi kendine testis muayenesini (KKTm) yapması önemlidir.⁵ TK görülme sıklığındaki artışa rağmen birçok çalışmada genç erkeklerin bu tümör ve kendi yaş gruplarındaki yaygınlığı hakkında bilgi sahibi olmadıkları, ayrıca genel belirtilerini tanımadıkları ve neredeyse hiç KKTm yapmadıkları gösterilmiştir.^{6,7} Rutin KKTm kişinin kendisi tarafından ayda en az bir kez ve düzenli bir şekilde duşta veya duştan sonra ayna karşısında yapılması gerekmektedir. Rutin KKTm'nin kolayca öğrenilebilmesi ve uygulanabilmesi, güvenli ve ekonomik olması, özel araç-gereç

³²⁶ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, burkayakar@mynet.com

³²⁷ Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, edibepirincci@yahoo.com

³²⁸ Dicle Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, m.a.sen@yandex.com

³²⁹ Fırat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, ezgiyarasir@hotmail.com

gerektirmemesi, invazif olmaması ve zaman almaması gibi avantajları vardır. Testis kanserlerinin özellikle 15-35 yaş grubu erkekleri tehdit etmesi nedeni ile, yurt dışında özellikle bu yaş grubu ve erkekler üzerinde araştırmalar yapılmış, bu konuda bilgilerinin olmadığı ancak bilgi gereksinimleri olduğu sonuçları elde edilmiştir. Ülkemizde bu doğrultuda yeterli araştırma olmamasından yola çıkarak, bu çalışma ile; üniversite öğrencilerinin TK ve KKTM hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, öğrencilerin KKTM yapma sıklığının saptanması ve etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METODOLOJİ

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte tasarlanan araştırmamızın evrenini Elazığ Fırat Üniversitesi ve Diyarbakır Dicle üniversitesindeki iki ayrı sağlık hizmetleri meslek yüksekokuluna devam eden erkek öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmamızda örneklem seçimi yapılmamış tüm popülasyona ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü tüm katılımcılardan yazılı onam formu alındıktan sonra araştırma verilerini elde etmek için hazırlanan anket formlarını doldurmaları istenmiştir. Araştırmamızın etik kurulu Fırat üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik kurul başkanlığının 17.05.2018 tarih ve 09/17 sayılı etik kurul kararı ile onaylanmıştır. Araştırmamızda dört bölümden oluşan veri toplama formu ile katılımcıların sosyodemografik özellikleri, TK bilgi düzeyleri, TT ve KKTM ile ilgili özellikleri ve KKTM farkındalık ve tutum özellikleri incelenmiştir. Veriler SPSS 22,0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen tanımlayıcı veriler yüzdeler, ortalamalar ve standart sapmaları ile verilmiştir. Araştırmadan elde edilen kategorik değişkenler arasında ki ilişkinin incelenmesinde Ki-kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmamıza dahil edilen 281 katılımcının yaş ortalaması $21,78 \pm 3,66$ 'dır. Katılımcılarımızın %59,4'ü (n=167) Elazığ Fırat Üniversitesi SHMYO, %40,6'sı (n=114) ise Diyarbakır Dicle Üniversitesi SHMYO öğrencisidir. Katılımcıların %37,7'si hiçbir soruya doğru cevap verememiştir. Katılımcıların bilgi düzeyi anketine verdikleri doğru cevap sayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların testis kanseri bilgi düzeyi anketi doğru cevap sayı dağılımı

Doğru cevap sayısı	Sayı (n)	Yüzde (%)
0	106	37,7
1	105	37,4
2	57	20,3
3	11	3,9
4	2	0,7
Total	281	100,0

Katılımcıların %65,8'i (n=185) testis kanserini daha önce duyduğunu beyan ederken kendi kendine testis muayenesini duyanların oranı %17,8 (n=50) idi.

Tablo 2. Katılımcıların testis kanseri ve KKTM ile ilgili özellikleri

Özellikler (n=281)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Testislerle ilgili herhangi bir sağlık problemi olma durumu		
Evet	2	0,7
Hayır	279	99,3
Daha önce testis kanserini duyma durumu		
Evet	185	65,8
Hayır	96	34,2
Testis kanseri ile ilgili bilgi alma durumu		
Evet	100	35,6
Hayır	181	64,4
Kendi kendine testis muayenesini duyma durumu		
Evet	50	17,8
Hayır	231	82,2
KKTM ile ilgili bilgi edinme durumu		
Evet	41	14,6
Hayır	240	85,4
KKTM yapma durumu		
Evet	16	5,7
Hayır	265	94,3
KKTM yapma sıklığı		
Yapmıyorum	265	94,3
Ayda bir kez	9	3,2
3 ayda 1 kez	1	0,4
6 ayda 1 kez	2	0,7

Katılımcıların daha önceden testis kanserini duyup duymama durumuna etki eden faktörleri incelediğimizde, daha önce TK hakkında bilgi aldığını beyan edenlerde istatistiksel olarak TK farkındalığının ve bilinirliğinin yüksek olduğu saptandı. (p=0,001)

Tablo 3. KKTM yapma durumuna etki eden faktörler.

Özellikler	KKTM yapma özelliği				İstatistik
	Evet		Hayır		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Yaş					
≤ 21 yaş	5	2,8	173	97,2	X ² =7,527
≥ 22 yaş	11	10,7	92	89,3	P=0,006
Medeni durum					
Evlü	1	5,6	17	94,4	X ² =0,001
Bekar	15	5,7	248	94,3	P=0,979
Sınıfı					
1.sınıf	4	2,5	157	97,5	X ² =7,232
2.sınıf	12	10,0	108	90,0	P=0,007
Öğretim şekli					
Örgün	10	4,6	206	95,4	X ² =1,970
İkinci	6	9,2	59	90,8	P=0,160
Bulunduğu il					
Elazığ	16	9,6	151	90,4	X ² =11,582
Diyarbakır	0	0,0	114	100,0	P=<0,001

Babanın öğrenim durumu

Lise altı	7	4,8	154	95,7	$X^2=1,272$
Lise ve üzeri	9	7,5	111	92,5	$P=0,259$

En uzun yaşanılan yer

Şehir merkezi	13	6,5	187	93,5	$X^2=0,840$
Köy,kasaba, ilçe	3	3,7	78	96,3	$P=0,361$

Ailede kanser öyküsü

Yok	16	5,8	258	94,2	$X^2=0,433$
Var	0	0,0	7	100,	$P=0,510$

TK duyma durumu

Evet	15	8,1	170	91,9	$X^2=5,877$
Hayır	1	1,0	95	99,0	$P=0,015$

TK bilgi alma durumu

Evet bilgi aldım	14	14,0	86	86,0	$X^2=19,946$
Hayır bilgi almadım	2	1,1	179	98,9	$P<0,001$

KKTM duyma durumu

Evet	15	30,0	35	70,0	$X^2=66,918$
Hayır	1	0,4	230	99,6	$P<0,001$

KKTM ile ilgili bilgi alma durumu

Evet aldım	16	39,0	25	61,0	$X^2=99,313$
Hayır almadım	0	0,0	240	100	$P<0,001$

Sigara içme durumu

İçmiyor	6	3,8	150	96,2	$X^2=2,230$
İçiyor	10	8,0	115	92,0	$P=0,135$

KKTM yapma durumuna etki eden faktörler Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin TK duyma durumunun bazı özellikler ile karşılaştırılması

Özellikler	Daha önce testis kanserini duyma durumu				Toplam		İstatistik
	Evet duydum		Hayır duymadım		Sayı	%	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Sınıfı							
1.sınıf	99	61,5	62	38,5	161	100,0	$X^2=3,165$
2.sınıf	86	71,7	34	28,3	120	100,0	$p=0,075$
Öğrencinin bulunduğu il							
Elazığ	114	68,3	53	31,7	167	100,0	$X^2=1,078$
Diyarbakır	71	62,3	43	37,7	114	100,0	$p=0,299$
Sigara içme durumu							
İçmiyor	103	66,0	53	34,0	156	100,0	$X^2=0,006$
İçiyor	82	65,6	43	34,4	125	100,0	$p=0,940$
Testis kanseri bilgi alma durumu							
Evet	83	83,0	17	17,0	100	100,0	$X^2=20,334$
Hayır	102	56,4	79	43,6	181	100,0	$P<0,001$
KKTM duyma durumu							
Evet	42	84,0	8	16,0	50	100,0	$X^2=8,922$
Hayır	143	61,9	88	38,1	231	100,0	$p=0,003$
KKTM ile ilgili bilgi alma durumu							
Evet	34	82,9	7	17,1	41	100,0	$X^2=6,234$
Hayır	151	62,9	89	37,1	240	100,0	$p=0,013$
KKTM yapma durumu							
Evet	15	93,8	1	6,2	16	100,0	$X^2= 5,877$
Hayır	170	64,2	95	35,8	265	100,0	$p=0,015$

TARTIŞMA

Araştırmamızda katılımcıların %65,8’i daha önce testis kanserini duyduğunu ve bildiğini beyan etmiştir. Ülkemizde SHMYO öğrencileri arasında iki ayrı çalışmada testis kanserini duyma oranı sırasıyla %80 ve %44 olarak bildirilmiştir.^{8,9} Etiyopya’da sağlık meslek yüksekokulunda yapılan benzer araştırmada ise %66,8 oranında katılımcıların TK duyduğu bildirilmiştir.¹⁰ Araştırmamızla benzer popülasyonda yapılan çalışmalarda elde edilen veriler benzerlik göstermiştir. Testis kanserinin erken tanısında önemli yeri olan KKTM farkındalığı ve KKTM yapma durumunu incelediğimizde katılımcıların sadece %17,8’i KKTM’yi duyduğunu, %14,6’sının daha önce KKTM hakkında bilgi aldığını bildirmiştir ve beklenen şekilde

katılımcıların sadece %5,7'si KKTM yaptıklarını bildirmiştir. Ülkemizde Pour ve ark tarafından SHMYO öğrencileri arasında yapılan çalışmada KKTM duyma %27,6, eğitim alma %9,4 ve KKTM yapma oranı ise 10,6 olarak bildirilmiştir.⁸ İran'da Ramim ve ark tarafından yine SHMYO öğrencilerinde yapılan araştırmada ise KKTM hakkında bilgi alma oranı %5 KKTM yapma oranı ise %7,9 olarak bildirilmiştir.¹¹ Literatür verileri ve elde ettiğimiz bulgular benzerlik göstermekle birlikte gerek sağlıkla ilgili popülasyonda gerekse genel popülasyonda veriler benzerlik göstermekte ve KKTM farkındalığının ve KKTM yapma oranlarının yetersiz olduğu düşünülmüştür.

Araştırmamızda KKTM yapmayı etkileyen faktörleri incelediğimizde 22 yaş ve üzeri olanlarda, 2. Sınıf öğrencilerinde, Elazığ SHMYO öğrencilerinde, daha önce TK duyan ve bilgi alanlarda ve KKTM'sini duyduğunu ve eğitim aldığını bildiren katılımcılarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde KKTM'sini daha fazla yaptığı görülmüştür. Literatürde 2 farklı çalışmada KKTM yapma üzerine etki eden faktörler incelenmiş ve baba eğitim düzeyi, ailede kanser hikayesi, TK ve KKTM farkındalığının ve bilgi düzeyi yüksek olanlar ile TK açısından riskli grupta olanların daha fazla oranda KKTM yaptıkları bildirilmiştir.^{12,13} Hem KKTM yapmaya etki eden faktörleri hem de katılımcıların KKTM yapmasını engelleyen nedenler incelendiğinde KKTM uygulamasının önündeki en büyük engelin bilgi ve farkındalık düzeyinde ki eksiklik olduğu düşünülmüştür.

Sonuç olarak; araştırmamız TK ve KKTM farkındalığının ve bilgi düzeyinin yüksek çıkmasını beklediğimiz geleceğin sağlık ekibinde dahi bu oranların yetersiz olduğunu KKTM yapma oranlarının ise çok düşük olduğunu ortaya koymuştur. Risk grubu olan 15-35 yaş arasındaki bireylere okul ve askerlik dönemlerinde rahatlıkla ulaşılabileceğinden öğrencilik ve askerlik döneminin eğitim ve farkındalık için bir fırsat olabilir. Öğrencilerin ve askerliğini yapan kişilerin bu eğitimleri mutlaka almasını sağlayarak koruyucu sağlık hizmetinin etkin bir şekilde sağlanabileceği düşünülmüştür.

KAYNAKLAR

1. Walsh P, Retik A, Vaughen D, Wein A, Kavoussi L, Novick A, et all. Campbell's Urology. 8th Edition, 2002. p. 2411-2447.
2. Anafarta K, Göğüş O, Bedük Y, Arıkan N. Temel Üroloji. 1. Baskı. Ankara, Güneş Kitabevi. 1998. s.751.
3. Lechner L, Oenema A, Nooijer J. Testicular Self- Examination (TSE) Among Men Aged 15-19: Determinants of The Intention to Practice TSE. Health Educ Res. 2002; 17(1): 73-84.
4. Bahrami A, Ro JY, Ayala AG. An Overview of Testicular Germ Cell Tumors. Arch Pathol Lab Med. 2007; 131(8): 1267-1280.
5. Ceylan K, Yılmaz Y, Yıldız A, Kuş A, Gönülalan H. Kriptorşidizm: 164 Olgunun; Birlikte Bulunan Anomali, Komplikasyon, Tedavi Modalitesi, Hasta Yaşı Açısından İrdelenmesi. Tıp Araştırmaları Dergisi. 2006; 4(3): 24-26.
6. Özhan N, Erdil F. Üniversitede Eğitim Gören Erkek Öğrencilerin Testis Kanseri ve Erken Tanısına Yönelik Bilgileri. Cerrahi Kongresi'90, İstanbul, Cerrahi Hemşireliği Sektörünü Kongre Kitabı, 1990; 239-244.
7. Wardle J, Steptoe A, Burckhardt R, Vögele C, Vila J, Zarczynski Z. Testicular Self- Examination: Attitudes and Practices Among Young Men In Europe. Prev Med. 1994; 23(2): 206-210.

8. Pour HA, Çam R. Erkeklerin Kendi Kendine Testis Muayenesi ve Testis Kanseri Hakkında Bilgi, Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi. F.N. Hem. Derg. 2014;22(1): 33-38
9. Uğurlu Z, Akkuzu G, Karahan A, et al. Testicular Cancer Awareness and Testicular Self-Examination among University Students. Asian Pacific Journal of Cancer Prevention. 2011;12(1): 695-698
10. Gutema H, Debela Y, Walle B, Reba K, Wondiye H. Testicular self examination among Bahir Dar University students: application of integrated behavioral model. BMC cancer. 2018;18(21):1-8
11. Ramim T, Mousavi SQ, Rosatmnia L, Bazayr A, Ghanbari V. Student knowledge of Testicular cancer and self-examination in a medical sciences University in Iran. Basic & Clinical Cancer Research. 2014; 6(3): 7-11
12. Ward KD, Vander Weg MW, Read MC, Sell MA, Beech B. Testicular cancer awareness and self-examination among adolescent males in a community-based youth organization. Preventive Medicine. 2005; 41(1):386 – 398
13. Nowicki GJ, Ślusarska B, Bartoszek A, Kocka K, Łuczyk M, Szlachetka ZSS, et all. The frequency of the self-examination of testicles among men in selected socio-demographic conditions. Medical science pulse. 2017;11(3): 10-15

TRACECA-LAPIS LAZULI PROJELERİ: YENİ BİR DÜNYA DÜZENİ MÜMKÜN MÜ?

İlhan Oğuz AKDEMİR³³⁰

Ömer Faruk İNCİLİ³³¹

Aşır Yüksel KAYA³³²

Özet

Bir ülkenin veya bölgenin potansiyelini coğrafi özellikleri belirler. İbn-i Haldun'un "coğrafya kaderdir" sözü coğrafi özelliklerin lokasyon üzerinde izafi, mutlak ve ilişkisel etkisini güzel bir şekilde açıklar. Henüz coğrafi keşifler başlamadan önce üç kıtanın oluşturmuş olduğu geniş karasal saha üzerinde yeryüzünün en uzun olan yol sistemi kurulmuştu. Bu yola İpek Yolu adı verilmiştir. Bu yolun önemini bir Özbek atasözü şöyle anlatır; "*Evrende iki büyük yol bulunmaktadır: gökyüzünde Samanyolu, yeryüzünde İpek Yolu*". Ümit Burnu'nun keşfine kadar ipek yolu ticarete aktif olarak kullanılmıştı. Ancak Avrupalıların Ümit Burnu'nu keşfedip Çin'den Avrupa'ya Afrika'yı dolanarak ulaşması ipek yolunun izafi konumunu kaybetmesine sebep olmuştur. Bu gelişme bir çağı kapatıp bir çağı açmıştır. Günümüzde ise tekrar karasal yol olan ipek yolu güzergâhına yönelim olmaktadır. Acaba bu yeni yönelim yeni bir çağ başlatacak mıdır? Tarihi ipek yolu üzerinde bulunan tüm ülkelerin projelerinde hatta milli stratejilerinde bu yol yer almaya başlamıştır bile. Bir taraftan Avrupa Birliği ülkeleri TRACECA'yı, diğer taraftan Çin Bir Kuşak Bir Yol projesini, diğer taraftan ise Lapis Lazuli projesi ile Asya'nın kalbinde yeni umutlar yeşermektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Coğrafya, Ulaşım Coğrafyası, Ulaşılabilirlik, TRACECA, Lapis Lazuli

1. Asya'nın Kaderi: Tarihi İpek Yolu

İpek Yolu kavramı ilk defa 1877'de Alman coğrafyacı Ferdinand von Richthofen tarafından kullanılmıştır (Chin, 2013: 196). Yakın bir zamana kadar bu ticaret yolları için hiçbir zaman İpek Yolu tabiri kullanılmamıştır. O dönemlerde Semerkand Yolu, Kaşgar Yolu, Tebriz Yolu gibi gidilen güzergâh veya Kuzey Yolu, Güney Yolu, Batı Yolu gibi ilgili yönler yola adını verirdi (Özdaşlı 2015: 585). Çin'in Xian şehrinden başlayarak Orta Asya, Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan kadim ticaret yolu tek bir rotadan oluşmamakta tam aksine bütün Asya'yı birbirine bağlayan büyük bir ağ biçiminde örgütlenmişti (Harita 1). Bu avantajı sebebiyle ipek yolu özellikle 2 ve 16. Yüzyıllar arasında dünyanın en önemli ticaret ve güç merkezidir. Oueh'e göre o dönemde dünyanın iktisadi sıklet merkezi Asya'ydı. Ekonomik güç daha sonra Atlantik Okyanusu'nun ortasına kayınca İpek Yolu'nun önemi azalmıştır (Sak, 2015). Jean-Paul Roux'a göre ise eskiden İpek Yolu, Orta Asya'nın servetiydi. Bu yolun kapanmasıyla

³³⁰ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, ioakdemir@firat.edu.tr

³³¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği A.B.D. ofarukincili@kilis.edu.tr

³³² Arş. Gör. Fırat Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, aykaya@firat.edu.tr

bölgede felaket çanları çalmış ve bu yolla birlikte kültürü de yok olmuştur (Roux, 2006: 429; Özdaşlı 2015: 585).

Harita 1: Tarihi İpek Yolu Güzergâhı

Kaynak: İncili, 2015: 66

Osmanlı Devleti'nin özellikle 15 ve 16. Yüzyıllarda çok genişlemiş olması ve karasal ticaret yolları üzerindeki hâkimiyeti Avrupalı ülkeleri coğrafi keşiflere zorlamıştır. Bu koşullarda Avrupalıların Hindistan'a ulaşmak için Ümit Burnu'nu bulmaları (Harita 2), Amerika kıtasını keşfetmeleri, Avusturalya'yı keşfetmeleri ve bu alanlardaki sömürgecilik faaliyetleriyle küresel güç dengelerini değiştirmişlerdir. Deniz yolu ulaşımının karasal yollara göre ucuz ve daha hızlı oluşu Avrupa ülkelerini kıtasal yollardan okyanusal yollara doğru kaydırmıştır. Bu başarı okyanus aşırı yeni coğrafi mekânların keşfinde Avrupalılara avantajlar sağlamıştır. Dolayısıyla ticaret yolları ve sömürgelere sahip olan Avrupa için bu durum sermaye, güç ve teknolojik gelişmelerle kendisini göstermiştir.

Harita 2: Ümit Yolu Güzergâhı

Kaynak: İncili, 2015: 66

Avrupalılar Asya'ya varmak için Afrika'nın etrafını dolaşmalarıyla izafi lokasyon değişime uğratılmıştır (Harita 2). Avrupalılar, daha önce ancak uzun ve zorlu kervan yolculuklarıyla yapılabilen ticaret faaliyetlerini Afrika ve Asya kıyılarına çekmişlerdir. Bu değişimle Hindistan'da Mumbai, Burma'da Rangoon (şimdiki Myanmar'da Yangon olarak da biliniyor) ve Çin kıyısında Hong Kong gibi yeni deniz kıyısı şehirleri parlamaya başlarken, Avrasya ve Afrika'nın iç kesimlerindeki şehirlerse birdenbire "arka yolda" kalmışlardı. Bunlardan örneğin Kaşgar ve Semerkant gibi bazıları bir daha eski önemlerini kazanamamışlardır.

2. Kervandan Demir İpek Yoluna: TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Koridoru)

Ümit Burnu'nun keşfedilmesi transatlantik, transpasifik, göç ve kolonyalizim hareketlerinin temel eksenini belirlese de, Dünyayı dönüştüren yeni bir dünya düzeni oluşturmuştur. Karalar üzerinde kervanlar ile yapılan karayolu ticareti; ipek ve baharat yolu yerini, okyanus ötesi yolculuklara ve pazarlara bırakmıştır. Günümüzde Dünya için uluslararası siyasette ve uluslararası ticarete yeni bir çağ oluşturacak, "Demir İpek Yolu, TRACECA projesi" yeni bir dünya düzeni ve yeni bir dünya haritası oluşturmaya adaydır. Okyanus ötesi ticaret, yerini yeniden karaya, fakat bu kez "demir ipek yolu" ağına bırakması ile dünyada güç dengeleri değişebilecektir.

AB, SSCB'nin dağıldığı 1990'lı yıllara kadar, Orta Asya ve Kafkaslarda çeşitli politikalar uygulayarak hem derinleşme ve genişleme süreci yaşamış, hem de SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan yeni cumhuriyetlerin kapitalist piyasa ekonomisi koşullarına uyumunu sağlamaya dönük teknik yardımlar sağlamıştır. AB, bu çerçevede Letonya, Litvanya ve Estonya gibi Baltık Devletleri, bölünmüş Yugoslavya'dan ayrılan Slovenya, Hırvatistan gibi devletler ve Yunanistan hariç sosyalist merkezi planlı diğer Balkan ülkeleri (Romanya, Bulgaristan, Moldova) ve bazı Kafkasya ülkeleri ile tarihi ve dini bağları bulunan AB ülkeleri, piyasa kapitalizmine geçiş sürecindeki bu ülkeler ve Azerbaycan gibi diğer Türkî Cumhuriyetlerin büyüme ve zenginleşmesinin kendi çıkarına olduğunu görmüş, gelecekte zenginleşebilecek ve AB için pazar haline gelecek bu ülkelerle ticaret ve ulaştırma imkânlarını artırmanın önemine binaen ortak

ulaştırma politikaları içine yeniden ipek yolunu katacak politikaları hayata geçirecek adımları da atmaya başlamıştır (Üzümcü ve Akdeniz, 2014: 174).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan yeni devletlerin doğal kaynaklar ve enerji kaynakları bakımından zengin olmaları, Avrupa Birliği ve diğer güç merkezlerinin ilgisini büyük oranda çekmiştir. Bu küresel güçler bölge ülkeleri üzerindeki hedeflerini gerçekleştirmeleri için yeni stratejik planlamalar yapmaktadırlar. Orta Asya ve Kafkaslardaki bu yeni bölgeye gelişmiş güçlerin bakışı hem doğal kaynak ve enerji açısından hem de yeni pazar oluşturabilmesi açısından dır.

Harita 3: TRACECA Projesi Güzergâhları

Kaynak: http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/TRACECA/tr/images/20100326_170203_10426_1_64.jpg

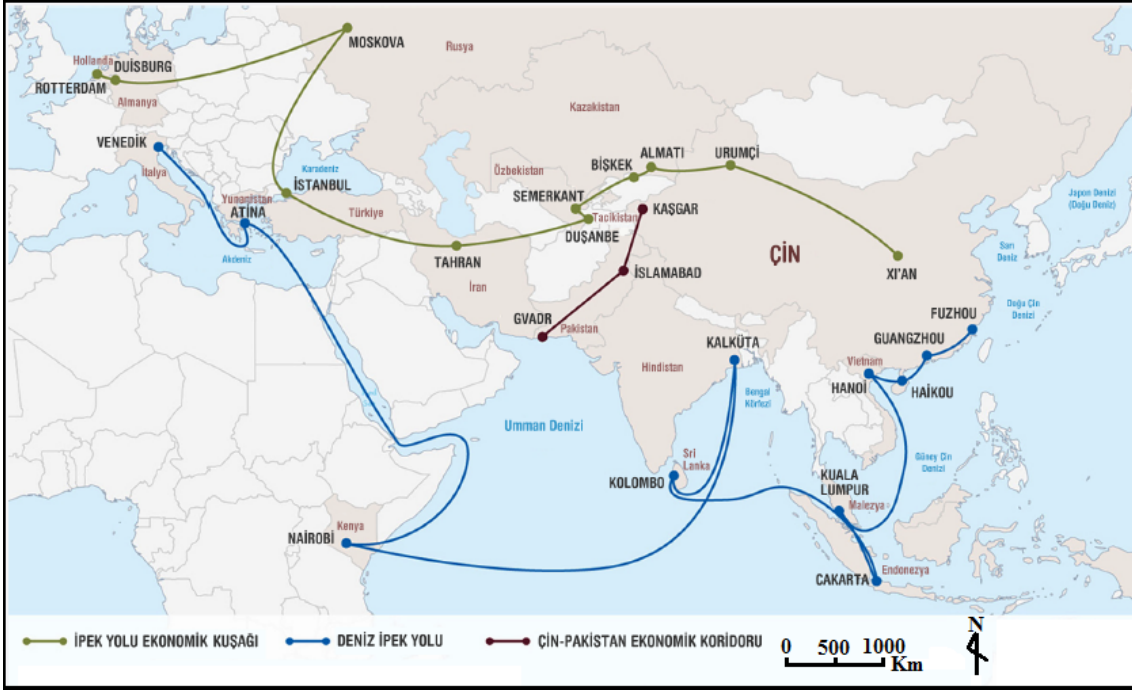
TRACECA Avrupa'yı Asya'ya bağlayan bir ticaret ağı olup, bölgedeki tüm ülkeleri cezbeden bir yanı bulunmaktadır. Bu proje sayesinde AB ülkeleri, Türkiye, Kafkasya, Hazar Denizi üzerinden Asya kıtası ülkelerine açılacaktır. Bu proje Doğu Avrupa'dan (Bulgaristan, Romanya, Ukrayna) başlayarak Türkiye'ye uzanmaktadır. Karadeniz üzerinden ise Gürcistan'daki Poti ve Batum limanlarına ulaşarak Güney Kafkasya ulaşım ağları ile karayolu aracılığıyla bölgeyi Türkiye'ye bağlamaktadır. TRACECA, Azerbaycan topraklarında ise sistemi feribot ulaşımına bırakır. Hazar feribotları (Bakü-Türkmenbaşı, Bakü-Aktau) ile Orta Asya devletleri Türkmenistan ve Kazakistan'a demiryolu ağları ile ulaşmaktadır. Ayrıca bu ülkelerden sonra ulaşım ağı Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Çin'e kadar uzanmaktadır (Harita 3). Görülen o ki bu Modern İpek Yolu eski İpek Yolu'nun aksine ekonomik, teknolojik ve politik alanları birbirine bağlayacaktır. Bu projenin çok modlu (demiryolu, karayolu, denizyolu,

havayolu ve boru hatları) olması da diğer bir özelliğidir. Ortaya atılan yeni ulaşım ağları modeli ile uzun yıllar atıl bırakılan Orta Asya ve Kafkasya'ya tekrar can suyu olabilecektir.

3. Çin'in Milli Stratejisi: Bir Kuşak Bir Yol Projesi

Son yıllarda Çin yaptığı sanayileşme ve teknolojik hamlelerle birlikte ciddi bir ekonomik büyüme hızı yakalamıştır. Bu da küresel anlamda Çin'in etki alanını genişletmiştir. Ekonomik büyüme ve etki sahasını daha da genişletmek için Çin, Orta Asya ve Kafkaslar üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı hedefledi ve dünyanın en büyük ulaşım projesi olarak görülen "Bir Kuşak Bir Yol" projesini duyurdu. Bu ulaşım projesi Çin için bir emniyet kemeri rolünü üstlenecektir. Çünkü 2008 küresel ekonomik krizinden fazla etkilenmeyen Çin, hızlı büyüme trendini sürdürmek ve ileride oluşabilecek yeni krizlere karşı kendisine yeni pazarlar oluşturmaya çalışmaktadır. Bu projede Çin geniş bir yelpazede, bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler ile Türkiye, İran ve Rusya gibi küresel güçleri de projeye katarak dikkatleri üzerine çekebilmiştir.

Harita 4: Bir Kuşak Bir Yol Projesi Güzergâhı

Kaynak: "<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>" değiştirilerek

Modern İpek Yolu projesi de denilen proje ile iki farklı hattın oluşturulması planlanmaktadır. İnşa edilmesi düşünülen hatlardan ilki Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı karadan birbirine bağlayacak olan "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" hattıdır. Proje kapsamında yüksek hızlı demir yolu, kara yolu, limanlar, havaalanları, doğalgaz hatları ve diğer altyapı projeleri yer almaktadır. İkinci hat ise Çin'i Hint Okyanusu üzerinden Basra Körfezi ve Akdeniz'e bağlayacak olan "Deniz İpek Yolu" hattıdır (Harita 4). Bu hat aracılığıyla Basra Körfezi ve Hint Okyanusu üzerinden deniz yoluyla yapılan ticaretin geliştirilmesi planlanmaktadır (Karagöl, 2017: 1-2).

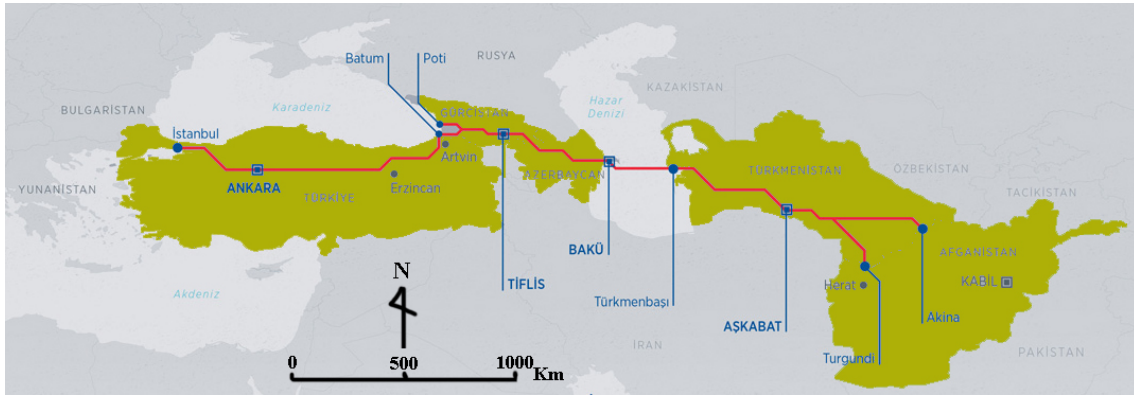
Bir Kuşak Bir Yol geçeceği 65 ülkeyi karayolları, limanlar, demiryolları ve havaalanlarıyla birbirine bağlayacak büyük bir projedir. Proje dünya nüfusunun yaklaşık 4,5 milyarını kapsayan, küresel ekonominin yaklaşık üçte birini oluşturan 65 ülkeyi dâhil ettiği düşünüldüğünde önemi

daha da artmaktadır. Söz konusu ülkelerin yaklaşık 21 trilyon dolarlık bir ekonomik büyüklüğü oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda projenin ciddi bir ekonomik potansiyeli de barındırdığı anlaşılmaktadır (Karagöl, 2017: 2).

4. Afganistan'ın Kurtarıcısı: Lapis Lazuli Projesi

Lapis Lazuli kavramı 2000 yıl önce Afganistan'dan Asya'ya ve Avrupa'ya taşınan mavi süs taşlarına verilen isimdir. Proje isminin lapis lazuli olarak seçilmesi Afganistan'ın eski görkemli günlerine özlemine ifade eder. Lapis Lazuli projesi ile Afganistan-Türkmenistan-Hazar Denizi-Azerbaycan - Gürcistan arasında Karadeniz'deki limanlar kullanılarak veya Bakü-Tiflis-Kars demiryolu üzerinden Boğaz Köprüleri ve Marmaray aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan bir transit koridoru oluşturulması hedeflenmektedir (Harita 5). Lapis Lazuli Koridoru, Türkiye'nin Orta Koridoru Projesi (Doğu-Batı Trans-Caspian Ticaret ve Ulaşım Koridoru) ile bağlantı kuracak ve ayrıca diğer bölgesel ulaşım koridorlarını da destekleyecektir.

Harita 5: Lapis Lazuli Projesi Güzergâhı

Bu önemli projenin başlangıç noktası Afganistan'ın Aqina (kuzey Faryab eyaletinde) ve Torghundi (batı Herat) şehirleridir. Daha sonra karayolu ve demiryollarıyla Türkmenistan'ın Türkmenbaşy limanına ulaşılacaktır. Bu liman ile Azerbaycan Bakü arasındaki geçiş feribot ulaşımıyla gerçekleşecektir. Buradan da Gürcistan Tiflis üzerinden Poti ve Batum limanlarına ya da Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ağı kullanılarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşılacaktır.

Bu proje karaya kilitli bir durumda olan Afganistan'ı stratejik olarak ihracat için Pakistan, İran ve Rus limanlarına bağımlı olmaktan kurtarmaya yöneliktir. Proje bölgesel ulaşım altyapısı ve gümrük işlemlerinin iyileştirilmesi ve kolaylaştırılması, ticaretin artırılması, istihdam olanakları yaratılması ve bu ticaret yolundan yararlanan tüm katılımcı ülkeler arasındaki ekonomik bağların güçlendirilmesi açısından da dikkate değerdir. Bu bağlamda, Lapis Lazuli koridoru Afganistan'ın transit yollarını çeşitlendirecek ve Afganistan'ın Avrupa ile ticaretinde en kısa, en ucuz ve en güvenilir rota olarak yer alacaktır. Transit ticaretin de ötesinde, Afganistan'ın bölgeye entegrasyonu için stratejik bir adım olacak ve Güney Asya, Orta Asya ve Orta Doğu pazarlarını birbirine bağlayacak ekonomik bir kuşak meydana gelecektir.

5. Yeni İpek Yolu Projelerinde Stratejik Aktörler ve Hedefleri

Orta Asya ve Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanan yeni ülkeler için ekonomik mücadeleler, denizyolu ulaşımındaki hız problemleri, güvenlik kaygıları ve sigorta bedellerinin yüksek oluşu ülkelerin ana ulaşım stratejilerinde değişimlere sebep olmaktadır. Denizyolunun aksine demiryollarındaki hız ve güvenlik yeni demiryolu odaklı karasal projelerin gelişimini

hızlandırmıştır. Yeni kurulan ticari denge ve yeni dünya düzeninde küresel güçlerin ve güzergâh üzeri ülkelerin bir takım strateji ve hedefler belirlemesini de gerektirmiştir.

5.1. Jeoekonomik Başarı: Çin

2013'te Çin devlet başkanı Xi Jinping'in "bir yol, bir kuşak" sloganı ile ilk kez Kazakistan'da dile getirdiği Yeni İpek Yolu Projesi, o tarihten bu yana Pekin'in en önemli dış politika hedeflerinden biri haline gelmiştir. Avrupa ile Asya arasında yeni bir ekonomik koridor olması beklenen proje, Çin açısından siyasi, ekonomik ve kültürel kazanımları olan çok yönlü bir stratejidir. Bu proje ile Çin, daha önce çok fazla etkili olmadığı birçok bölgede daha etkin bir güç haline gelmeyi hedeflemektedir (Özdaşlı, 2015: 579).

Çin'in bir kuşak bir yol girişiminin ardında birden fazla sebep aranabilir. Bunlardan en önemlisi ABD'nin tek kutuplu dünya anlayışına karşı vermiş olduğu tepkidendir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Çin'in "hayat alanı" olarak gördüğü bölgelere yönelmesi ile Çin; Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa) gibi mekanizmalarla bölge ülkeleri ile işbirliğini artırmaya çalışmıştır. Ekonomik açıdan yaşanan yapısal dönüşüm Çin'in daha etkin ve proaktif bir dış politika izlemesine de olanak vermiştir (Özdaşlı, 2014).

Çin'in projedeki diğer hedefi ise hızlı büyüme trendini sürdürmek istemesidir. Sadece dünyadaki mal ticaretinin yaklaşık olarak %10'unun Çin tarafından gerçekleştirilmesi (Putten ve Meijnders, 2015: 7) bu ekonomik etkinin kaybedilmemesine yöneliktir. Küresel krizlerin zaman zaman dış pazarlarda talebi daraltması Çin'in yeni kaynaklara, sermaye ve pazarlara olan ihtiyacını gerektirmektedir (Atlı, 2014: 76). Çin'in insan gücü ve dünyanın dört bir yanına yayılmış geniş pazar ağını Avrupa sermayesi ile buluşturmaya hedefleyen bu proje, Orta Asya kaynaklarının da katılımı ile dünya ekonomisine ivme kazandıracak önemli bir mekanizma olarak düşünülmektedir (Özdaşlı, 2014).

Bu büyük projeyi hayata geçirmek, güzergâh üzerinde bulunan 65 ülkeyi ikna etmek elbette Çin'in en çok zorlandığı noktadır. Bu nedenle Çin "yumuşak güç" unsurları ile ülkelere yaklaşmaktadır. Bu nedenle projenin ekonomik ve siyasi amaçları olduğu kadar insani hedeflerinin de olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Çin, kuşak üzerindeki ülkelere gelecek 10 bin öğrenciyi bursla kabul edeceğini ifade etmiştir. Ayrıca İpek Yolu güzergâhı üzerindeki ülkeler arasında film ve sanat festivalleri, TV ve radyo programlarının artması gerektiği vurgulanmış ve Çin'in girişiminin bölgede işbirliğinin ve toplumlar arası iletişimin gelişmesi için önemli bir fırsat olduğu ifade edilmiştir. Sağlık alanında işbirliği yapılması ve Çin'in bu yönde kuşak ülkelerine destek vereceği de eylem planında yer alan diğer yumuşak güç unsurlarıdır. Ayrıca 2015 yılını "İpek Yolu Turizm Yılı" ilan ederek projeye verdiği ehemmiyeti ortaya koyan Çin, ilgili ülkelerin desteğini sağlamak için "ekonomiyi" merkeze alan bir propaganda sürecine girişmiştir. Buna göre İpek Yolu'nun tam kapasite ile hayata geçmesinin sadece Çin ekonomisini değil; projeye ortak olan tüm ülkelerin ekonomilerini de geliştireceği vurgusu yapılmaktadır (Özdaşlı, 2015).

Çin'in bu büyük projede birtakım engel ve sınırlılıkları da söz konusudur. Öncelikle bu proje maliyetinin çok yüksek oluşu uluslararası yatırımları gerektirmektedir. Güzergâh üzerinde yer alan ülkelerdeki altyapı yetersizliği de proje maliyetini artırıcı bir faktör olmaktadır. Diğer taraftan fiziki coğrafya engelleri de maliyet üzerinde önemli etkiye sahiptir. Güzergâh ülkelerinin projeye temkinli yaklaşmaları da söz konusu sınırlılıklar içerisinde sayılabilir. Çin'in bir hegemonya kurma ihtimaline karşılık güzergâh ülkeleri işi daha ağırdan almaktadır. Projenin diğer sınırlılığı ise Çin'in aslında bu projede Rusya'yı istememesidir. Ama Rusya'nın Orta Asya

üzerindeki hala devam eden etkisi sebebiyle de Rusya'ya zorunlu olarak yeşil ışık yakma zorunluluğundadır. Diğer taraftan Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Akdeniz'de Çin'in etkisinin artmasına ABD'nin ve diğer küresel güçlerin vereceği tepki de muhtemelen olumlu olmayacaktır. Son olarak Doğu Türkistan, İç Moğolistan ve Tibet'te uygulanan baskı politikasının devam etmesi Çin'in dünya ile bütünleşmesi önündeki en önemli engellerdendir.

5.2. Zorunlu İş Birliği: Rusya

Sovyet Rusya'nın dağılmış olmasına rağmen Rusya'nın etkisi hala yeni kurulan Orta Asya ve Kafkas ülkeleri üzerinde hissedilmektedir. İpek Yolu stratejisinin ortaya atıldığı ilk dönemlerde Çin; Rusya'yı devre dışı bırakarak demirden yollarla dünyaya açılmayı planlamış, ancak Moskova'nın yer almayacağı ve dolayısıyla onaylamayacağı bir projeye Orta Asya ülkelerinin mesafeli yaklaşacağı gerçeği Çin'i Rusya'yı İpek Yolu Projesi'ne dâhil etmeye mecbur bırakmıştır.

Rusya uzun yıllar Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Trans-Sibirya demiryolu hattı ile kıtalararası ulaşımda söz sahibiydi. Ancak bu yeni proje ile alternatif güzergâh meydana getirilmiştir. Bu gelişme de Rusya'nın ulaşım üzerindeki etkisini azaltacaktır. Bu durum ulaşım ağlarını teknelci bir anlayışla zaman zaman Orta Asya ülkelerine karşı baskı aracı olarak kullanan Rusya açısından tedirginliğe neden olmaktadır. Çünkü bir bölgenin ulaşımına hâkim olan gücün jeopolitik ve ekonomik ödülü alacağını bilen Moskova, Sovyetler yıkılana kadar bölgenin tüm demiryolu, gaz ve eski boru hatları ve hatta hava ulaşımını merkezden idare etmiştir (Brzezinski, 2005, s. 195). İşte bu gücü devam ettirmek isteyen Rusya yeni ulaşım projelerine temkinli durmaktadır. Ancak Rusya'nın yeni dünya düzeninde tasarlanan ulaşım ağlarının dışında kalması demek Orta Asya üzerindeki etkisinin zayıflaması anlamına gelir. Bu pozisyonunu kaybetmemek için istemese de Çin ile anlaşma yolunu tercih etmiştir.

Bir Kuşak Bir Yol projesinde bazı hatları Rusya özellikle istememektedir. Bunlardan birisi de Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattıdır. Çıkarları bazen örtüşen, bazen çakışan Rusya-Çin arasında işbirliğini güçlendiren kuzeyden geçen TRACECA hatlarına karşılık Bakü-Tiflis-Kars hattı, İran üzerinden geçen güney hattı ile birlikte AB ve Türkiye'nin Azerbaycan'la olan ilişkilerinin güçlenmesine ve yeni ipek demiryolu alternatifi olarak Çin'e ulaşmasına ve Rusya'nın bu gelişmenin dışında kalmasına yol açacak özelliktedir. Türkiye, AB ve ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde etkinliğini azaltma stratejisi ile SSCB zamanındaki gücünü konsolide etmeye çalışan Rusya açısından bu durum, önemli bir kozun elden gitmesi anlamına gelmektedir (Üzümcü ve Akdeniz, 2014: 196). Rusya, önemini azaltacak bu tip projelere tepki olarak Gürcistan'ı sıkıştırmak için Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımakta, Azerbaycan'ı sıkıştırmak için Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemekte, zaman zaman Ukrayna'yı sıkıştırmakta, doğalgazı kesme ve fiyat artışları gerçekleştirmekte, bölgede askeri tatbikatlarla ve müdahalelerle gücünü hissettirmektedir.

5.3. Okyanus Aşırı Müdahale: ABD

ABD, Çin'in ortaya attığı ve işlevsel hale getirmeye çalıştığı bir kuşak bir yol projesine karşılık çeşitli adımlar ve propagandalar yürütmektedir. ABD'nin Asya'da etkisini artırmak için "Asya Eksenini" ve "Asya'ya geri dönüş" politikalarını izlemesi Asya'da bir dengeleme stratejisi ve Çin'i çevreleme politikası olarak okunabilir. ABD'nin bu hamleleri ise Çin'i daha hızlı hareket etmeye motive etmektedir.

Aslında ABD'nin Çin'i dengelemek için Asya'ya yönelik adımları bir kuşak bir yol projesinden önce de vardı. 3 Ağustos 1999'da Amerikan Kongresi'nden geçen "İpek Yolu Strateji Yasası"

İpek Yolu'nu yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır. ABD açısından modern İpek Yolu'nun hayata geçirilmesi yeni yatırım olanaklarını sağlayacağı gibi Kafkasya ve Orta Asya devletlerinin egemenlik ve bağımsızlığını da pekiştirecektir (Kasım, 2009: 172). 2011 yılında ise dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından ortaya atılan “Yeni İpek Yolu Stratejisi” ile Orta Asya ülkelerinin Afganistan üzerinden Pakistan ve Hindistan’a bağlayacak boru hatları ile (TAPI) birbirine bağlanması böylece bölgenin kaynaklarının dünyaya ulaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca İpek Yolu güzergâhında inşa edilecek otoyollar ve demiryolları ile ilgili ülkelerde ticari, ekonomik ve sosyal hayatın canlanması dolayısıyla bölgeye refah ve istikrarın gelmesi hedeflenmiştir (Fedorenko, 2013: 4; Özdaşlı, 2015: 590).

Çin ve ABD'nin Asya stratejileri değerlendirildiğinde iki süper gücün aynı bölge için mücadele etmesi şuan üstü kapalı bir çatışmanın sebebi haline gelmektedir. ABD'nin milli stratejisi haline getirdiği Orta Asya'yı Arap Denizi'ne bağlamak ve Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurma çabaları Çin için bir çevreleme stratejisi olarak görülmektedir. Bu çevrelemeyi etkisiz kılmak için de Çin yeni İpek Yolu projelerini koz olarak kullanmaktadır. Ancak ABD tarafından Çin aleyhinde yürütülen olumsuz propagandalar başlatılmış ve Çin'in sömürü odaklı bu projeyi ortaya attığı söylemleri proje dâhilindeki ülkelerde işlenmeye başlanmıştır. Bu durumda Çin'in ABD'ye rağmen bir kuşak bir yol projesini uygulaması ve ilgili 65 ülkenin hepsinin desteğini almasının nasıl mümkün olacağı da belirsizlik içerisinde.

5.4. Yeni Pazar ve Enerji Kaynağı Arayışları: AB

Sovyet Rusya'nın parçalanmasıyla birlikte Orta Asya ve Kafkasya Avrupa Birliği için ucuz enerji ve hammaddenin temin edildiği ve üretilen malların da pazarlandığı yeni mekânlar anlamına gelmektedir. Avrupa Birliği tarafından TRACECA projesi ortaya konularak Avrupa'dan Karadeniz boyunca geçilerek Kafkaslar ve Hazar üzerinden Orta Asya'ya açılan bir taşımacılık koridoru meydana getirilmiştir. Bu yolun denizel yollara göre daha hızlı, daha kolay, çağdaş ve daha güvenli olduğu vurgulanmaktadır.

AB ülkeleri proje dâhilinde ilk etapta 3 Kafkasya (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) ve 5 Orta Asya (Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan) ülkesini kapsayan TRACECA'ya daha sonraki yıllarda Türkiye, Romanya, Moldova ve Bulgaristan'ı da dâhil ederek etki sahasını genişletmiştir. AB tarafından finansmanı sağlanan TRACECA Projesi, mevcut demiryolları, karayolları ve limanların restorasyonu, yeni bir takım demiryolu, karayolu, liman ve köprülerin inşası, ulaştırma sektöründeki personelin eğitimi, ülkeler arasında sınır geçişlerinin kolaylaştırılması gibi bir dizi yatırım projesi ve teknik yardım programlarından oluşan geniş bir yelpazeyi ifade eder (Ovalı, 2008: 152).

Tablo 1: AB ve Bazı Ülkelerin (2009-2016) Ekonomik Büyüme Rakamları %

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
AB	-4,4	2,2	1,7	-0,5	0,2	1,6	2,2	1,9
Portekiz	2,5	1,9	-1,8	-4	-1,1	0,9	1,6	0,6
İtalya	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	0,1	0,7	1
Yunanistan	-4,4	-5,5	-9,1	-7,3	-3,2	0,4	-0,2	2
Fransa	-2,9	2	2,1	0,2	0,6	0,6	1,3	0,9
Almanya	-5,6	4,1	3,7	0,5	0,5	1,6	1,7	1,5

Kaynak: Dünya Bankası; Karagöl, 2017

TRACECA, AB için kötü giden, zaman zaman ekonomik krizlerden etkilenen ekonomileri için bir can simidi niteliğinde olacaktır. Tablo 1 incelendiğinde neden AB'nin TRACECA'ya önem verdiği görülebilir. AB kendi içerisine sıkışmış bir sistem haline gelmektedir. Özellikle ABD ve Çin baskısı AB ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle hammaddenin bol bulunduğu, iş gücünün daha ucuz olduğu ve mamul maddenin rahatlıkla satılabileceği Kafkaslar ve Orta Asya, AB'nin önem verdiği alanları meydana getirmiştir. Özellikle 2009 krizinden sonra TRACECA bölgesine verilen önemler artmış ve yeni projelerle bu yol işlevsel hale getirilmeye çalışılmaktadır. TRACECA, Bir Kuşak Bir Yol projesine göre daha önce atılmış olmasına rağmen Çin'in atılımları TRACECA projesinin hızını da yavaşlatmaktadır. Ama Avrupa ülkeleri de ticaret yollarına hâkim olanın gücü elinde bulunduracağı farkındadır. Dolayısıyla projelerde hızlı adım atanlar daha avantajlı coğrafi konuma ulaşabilecektir.

5.5. Yeni İpek Yolu Projelerinin Kalbi: Türkiye

Türkiye matematik konumundan dolayı bir çok avantajı spontane olarak edinmiştir. Türkiye Avrupa ile Asya'nın birleştiği noktada, önemli bir coğrafi alanda yer almaktadır. Sahip olduğu jeopolitik konum, Türkiye'nin Avrupa, Orta Doğu, Balkan, Kafkas, Akdeniz ve Karadeniz kültürlerinin sentezlendiği bir ülke olmasını sağlamıştır. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ekseninde bir kavşak noktasında olan Türkiye'nin, Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa arasında doğal bir geçiş noktası niteliği taşıması da bu jeopolitik konumun önemini artırmaktadır.

Türkiye coğrafi konumu sebebiyle bugün yeni sıkışma stratejileri ile karşı karşıyadır. ABD-AB-Çin-Rusya, en önemli tercih alanıdır. Avrupa ile genç dinamik Orta Asya ve Uzak Doğu, Türkiye için, gelecekteki stratejilerin belirmesinde verilecek sınav gibi durmaktadır (Akdemir, Çağlıyan ve Kuşçu, 2004). Uzun yıllar Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya Türkiye için ikinci planda kalmıştır. Oysa ünlü stratejisyen Brzezinski "Avrasya'ya egemen olan Dünya'ya egemen olur" tezini bilmezcesine (Brzezinski 2005: 31). Türkiye konumu itibarıyla ülkeler arası distribütör bir ülke olmalıdır.

Makovsky'nin "Pivot (eksen) devlet olma potansiyeline" sahip olarak açıkladığı Türkiye (Makovsky 1999: 110), Türk ülkeleri önünde öncülük etmez, potansiyeline rağmen, ekonomik ve siyasal model olarak öncülük yapamaz ise bölgesel ve jeostratejik öneminin yanı sıra o zaman "pivot devlet" olma ihtimali de ortadan kalkmış olur. Aksi halde Türkiye'nin Trans-Kafkasya politikaları da risk altındadır. Türkiye jeopolitik ve jeostratejik hamleleri yanında jeokültürel stratejiler de üretmelidir. Özellikle Orta Asya ülkeleri ile olan dil, din, ırk, tarih ve kültür birliğinden faydalanılarak etkili adımların atılması gerekir. Yani Orta Doğu-Orta Asya bölgesi

Türkiye'nin coğrafi etki sahası içinde kalabilecek konumdadır. Türkiye'nin yeni ipek yolu projelerinde önemini anlatmak için Çin'in Ankara Büyükelçisi Yu Hongyang 26 Nisan 2015'te yaptığı bir açıklamada “Yeni İpek Yolu Projesi'nin çok sayıda yolu olduğunu, ancak her yolun nereden geçerse geçsin mutlaka Türkiye'den geçeceğini belirtmiştir” (Özdaşlı, 2015: 584).

Modern İpek Yolu projelerinde en önemli özellik ulaşım sürelerinin denizyolu ulaşımına göre kat kat azalmasıdır. Öyle ki bu yeni yolların Orta Koridorunu oluşturan Türkiye üzerinden yapılacak sevkîyat ve ulaşım süresi 30 günden 10 güne düşmesi yeni yol ağlarının en büyük avantajlarını meydana getirir (Karagöl, 2017). Bu yeni yol projelerinde Türkiye'nin önemli atılımları da olmuştur. TRACECA ve Bir Kuşak Bir Yol projeleri kapsamında Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Samsun-Hopa Yolu, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu hattı önemli bağlantı güzergâhlarını meydana getirir. Bu hatlar küresel anlamda Türkiye'nin izafi konumunu değiştiren stratejik hamleler olmuştur.

Marmaray ile İstanbul Boğazı altından iki kıta demiryolu hattı ile ilk defa birbirine bağlanmıştır. TRACECA projesi kapsamında Gebze-Halkalı arasındaki çift hat demiryolu 3 hata çıkarılmıştır. Bu proje ile demiryolu odaklı yük taşıma sistemine geçiş sağlanabilecek ve aynı zamanda çok yoğun trafiği olan İstanbul Boğazı'nın yükü de hafiflemiş olacaktır.

Türkiye'nin transit bir ülke olmasına yönelik diğer bir proje Yavuz Sultan Selim Köprüsü olmuştur. Bu köprü iki kıtayı birbirine bağladığından dolayı stratejik bir konumda yer alır. Bugün köprü karayolu ulaşımına yönelik olsa da projede yer alan orta kısmından geçirilecek demiryolu hattı ile TRACECA, Bir Kuşak Bir Yol ve Lapis Lazuli için önemli bir geçiş güzergâhı olacaktır.

Türkiye'nin son yıllardaki en önemli ulaşım projesi Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi olmuştur. Bu hat demir ipek yolunun Türkiye-Kafkaslar bağlantısını meydana getirmektedir. Hat Bakü'den sonra Türkmenistan üzerinden Türki Cumhuriyetlere ve Çin'e kadar bağlanabilecektir. Batı kesimde ise bu hat Marmaray'a kadar uzanarak boğazı geçmekte, Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Avusturya, Almanya, İsviçre, Fransa ve Manş Tüneli'nden de geçerek İngiltere'ye bağlanmaktadır. Dolayısıyla Londra-Pekin demiryolu hattının en önemli bağlantı noktasını meydana getirmektedir. Hattın toplam uzunluğu 124 km olup 92 km'lik kısmı Türkiye'de yer almaktadır. Hat kısa gibi görünse de dağlık ve engebeli bir alanda uzanması yapım maliyeti ve süresini de hayli uzatmıştır. Bu projeye özellikle Çin önem vermektedir. Çünkü “BTK hattı Çin'den Avrupa'ya nakliyatla Trans-Sibirya demiryolu hattına göre 2 bin km daha kısa, İran üzerinden yapılan ulaşımına göre ise 375 km daha kısa olması sebebiyle avantajlı bir güzergâhtır” (Özdaşlı, 2015).

Çin BTK demiryolu projesini desteklerken Rusya bu projeyi istememektedir. Çünkü BTK ile yeni ipek yolu ulaşımı Karadeniz'den güneye doğru kayarak Rusya'yı dışarda bırakmaktadır. Bu nedenle Rusya daha çok TRACECA projesini desteklemektedir. Çünkü TRACECA'da Karadeniz limanları ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle Rusya yeni yol sistemlerinde söz sahibi olmak için Karadeniz odaklı projeleri desteklemektedir. Çin ise BTK projesini destekleyerek Rusya'yı devre dışı bırakmak istemektedir. AB ise BTK demiryolu hattını gönülsüz olarak desteklemektedir. AB yeni ipek yolu projelerinde Ermenistan'ın bulunmasını da istemektedir. Ancak Türkiye, Ermenistan'ı projelerde istememektedir.

Yeni İpek Yolu projelerinde Türkiye'nin jeopolitik seçenek ve öncelikleri kısaca şunlar olmalıdır:

- Türkiye bugün yeni sıkışma stratejileri ile karşı karşıyadır. ABD-AB-Çin-Rusya, en önemli tercih alanıdır.

- Avrupa ile genç dinamik Orta Asya ve Uzak Doğu, Türkiye için, gelecekteki stratejilerin belirmesinde verilecek sınav gibi durmaktadır.
- ABD'nin geleceğe yönelik politikalarında Türkiye önemini ve konumunu yitirmektedir. ABD açısından artık daha ön planda olan üç stratejik yer; Hint Denizi, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz Kıyılarıdır. ABD'nin 21. yüzyıl planlarında bu üç lokasyonu kontrol altına almak ve daha da ileri giderek bunları birebirlerine bağlamak yatmaktadır.
- BTK'nın tam işlevsel olabilmesi için Kars-Edirne YHT'nin bir an önce yapılması gerekir. Aksi takdirde Karadeniz ön plana çıkacaktır.
- Türkiye Orta Asya, Avrupa, Kafkaslar yanında Afro-Avrasya merkezli ticaret ağları ve enerji dolaşım ağlarına da yönelmelidir. Türkiye daima köprü olma fonksiyonunu üstlenmeli ve daima trans bir ülke olmalıdır.
- Haritayı diplomatik bir dille okumak yerine, kültürel ve politik okuma yapmak son derece önemlidir. Ayrıca ülkenin enerji politikaları belirlenirken, petrol ve doğal gazın uzun vadede tükenebilecek bir enerji kaynağı olduğunu unutmadan, projeksiyonlar yapılmalıdır. Türkiye'nin geleceğini pratik jeopolitiğin yerine, yapısal jeopolitik süreçlerin belirleyeceği anlaşılmalıdır (Akdemir ve Kuşçu, 2012: 83).

5.6. Güzergâh Üzerindeki Diğer Kilit Ülkeler ve Jeopolitik Hesaplar

Yeni İpek Yolu projelerinde kilit konumunda olan bazı ülkeler vardır. Yeni İpek Yolu projelerinde Orta Asya önemli merkez haline getirilmektedir. Uzun yıllar Orta Asya ülkeleri denizlere ulaşabilmek için kıyı ülkeleriyle çeşitli anlaşmalar yapmak zorunda kalmışlardır. Ancak İpek yolunun tekrar canlandırılması ve ticaretin karasal alanlara kayışı Orta Asya ülkelerinin denizlere bağımlılığı ortadan kaldıracaktır. Yeni İpek Yolu projelerinde kilit konuma sahip olan ülkeler Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Afganistan'dır.

Afganistan için yeni yol projeleri, bölgede yeni ticari kanalların açılmasıyla ülke kalkınmasına yönelik ilerleme için önem arz etmektedir. Afganistan'da güvenlik, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması kuzey ve güneyinde yer alan ülkeler için de önem arz etmektedir. Çünkü Orta Asya ile Güney Asya arasında en önemli bağlantının sağlandığı bir nokta olan Afganistan karasal bölgede önemli bir konumdadır. İpek Yolu'nun modernize edilmesi bölgeyi coğrafyadaki lojistik ağına dâhil edecek, dolayısıyla ülkelere küresel değer zincirinde yer alma imkânı sağlayacaktır. Ayrıca, Afganistan'ın doğusunda Çin, güneyinde Pakistan ve Hindistan'ın gibi pazarın büyük tedarikçilerinden bulunması, değer zincirlerinin yaklaşmasına katkıda bulunacaktır (Kulaklıkaya, 2013: 4).

Yeni ulaşım projeleri ile karaya kilitli Afganistan'ın dünyayla ticaret için kullandığı Pakistan ve Hindistan limanlarına bağımlılığı da azalmış olacaktır. Afganistan özellikle Lapis Lazuli ile Türkmenistan üzerinden Hazar Denizi'ne, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden de Türkiye'ye ulaşarak Avrupa'ya bağlanmış olacaktır.

Ancak Afganistan'ın yeni İpek yolu projelerinde yer alması ve yeni yolların ortaya çıkması ile uyuşturucu ticaretinin de yeni rotalara kayması ihtimali düşündürücüdür. Uyuşturucu Kontrol Programı (UNODC) verilerine göre son 10 yılda Afganistan'daki uyuşturucu üretimi 40 kat artmıştır. Dünya afyon üretiminin %90'ı Afganistan'da yapılmaktadır. Afganistan'da üretilen eroinin birinci geçiş güzergâhını ise Kuzey Yolu olarak adlandırılan Orta Asya cumhuriyetleri oluşturmaktadır (Purtaş, 2011: 49). Uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığının merkezi, terörizm ve

radikal İslam'ın beslendiği bir kaynak olarak Afganistan, günümüzde de Orta Asya Türk cumhuriyetleri için güvenlik tehdidi oluşturmaya devam etmektedir. Ancak Orta Asya cumhuriyetleri, Afganistan'ın yeniden inşası sürecine katkı sağlayarak bölgede istikrarı sürdürmeye çalışmaktadırlar (Purtaş, 2011).

Türkmenistan ve Azerbaycan yeni ipek yolu projelerinde Hazar denizinin geçilmesi için önemli lojistik merkezler haline gelmektedir. Türkmenistan ve Azerbaycan petrol ve doğal gaz üretiminde önemli yere sahip olsa da ekonomilerini çeşitlendirmek için yeni ipek yolu projelerinde yer almaya istekli görülmektedirler. TRACECA ve Lapis Lazuli ile bu ülkeler önemli bağlayıcı rol üstlenmiştir. Elbette bu gelişmeler Azerbaycan ve Türkmenistan'ın izafi konumlarını etkilemiş ve projelerde kilit birer nokta haline gelmelerini sağlamıştır.

Diğer bir kilit ülke ise Gürcistan'dır. TRACECA, Bir Kuşak Bir Yol ve Lapis Lazuli projelerinde yer alan ülke Kafkasya'yı Avrupa'ya bağlamaktadır. Hem limanları (Poti ve Batum), hem de karayolu ve demiryolu ulaşımı ile yeni ipek yolu projelerinde hep var olmaktadır. Ayrıca Gürcistan, Türkiye için de vaz geçilmez kilit konumda bir ülkedir. Hem petrol ve doğal boru hatlarının hem de karayolu ve demiryolu bağlantılı rotalarımızın zorunlu güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Türkiye için Gürcistan, Ermenistan koridorunun aşılması ve Azerbaycan'a ulaşılması açısından stratejik bir ülke konumundadır.

SONUÇ

Günümüzde dünya haritası yeniden şekillenmeye başlamıştır. Haritadaki değişme ve şekillenmenin kökeninde ise Orta Asya ve Kafkasya eksenli yeni bir hareketlilik yatmaktadır. Kıtalararası yolların yeniden karaya çıkışı ve demiryollarının yeni bir çağı açabileceği gerçeği ülkeler tarafından bilinmektedir. Bu nedenle güzergâh üzerindeki ülkeler ve dünyadaki küresel güçler proje ve stratejilerle bu yeni jeopolitik alanda etkili olmaya çalışmaktadırlar. Değişim ile birlikte ticaret yolları Atlantik'ten Asya'ya; Akdeniz'in ticaret üstünlüğü ise Karadeniz'e doğru kayma eğilimindedir.

Brzezinski'nin ifade ettiği gibi Avrasya Dünya'nın en önemli oyun sahası haline gelmektedir. Bu coğrafyada ABD, AB ülkeleri, Rusya ve Çin Avrasya üzerinde jeopolitik oyunlar oynamaktadır. Bu jeopolitik hamlelerle birlikte yeni dünya düzeni de şekillenmeye başlamıştır. Büyük güçlerin kendi politikalarında diğer büyük güçleri istememesi tek kutuplu dünya anlayışı benimsemelerini göstermektedir. Ancak zorunlu olarak projelerin hayat bulabilmesi için diğer büyük güçlerle ittifaklar oluşturmak gerekmektedir. Örneğin, Çin'in Rusya'ya zorunlu olarak projede yer vermesi bunun bir örneğidir.

Yeni dünya düzeninde Türkiye ise;

- Jeokültürel bağlantılarını Orta Asya için etkin bir şekilde kullanmalıdır. Dil, din, kültür ve ırk birlikteliği Orta Asya politikalarında kullanılması gereken etkili unsurlardır.
- Türkiye özellikle Rusya'nın ulaşım politikalarını doğru şekilde okumalı ve daima alternatif ulaşım ağları sunmalıdır. Çünkü Rusya ticaret ağlarını kuzeye doğru kaydırma eğilimindedir.
- Türkiye Ortadoğu ve Afro-Avrasya ulaşım ağlarına da yönelmeli ve projeler üretmelidir.
- Türkiye daima trans özellikli bir ülke olmalıdır. Bu nedenle Türkiye'nin coğrafi konumunun jeopolitik getirisi olacak iki projeden ilki Yeni İpek Yolu güzergâhları, ikincisi de "pipeline"lardır. Türkiye çevre ülkelerin de projelerini göz önünde bulundurup en kısa, en hızlı ve avantajlı rotaları meydana getirmesi gerekir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, İ.O., Çağlıyan, A., Kuşçu, V., (2004).** “Haritayı Tersten Okumak Türkiye’nin Jeopolitiğine Negatif Bakış”, IV. Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu, s.21-40.
- Akdemir, İ.O. Kuşçu, V. (2012).** “Küresel Enerji Eksenleri ve Türkiye’nin Coğrafi Konumu”, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 26, s.82-107.
- Athı, A. (2014).** Çin ve Yeni İpek Yolu Projesi. Analist, Sayı 44, Yıl 4, ss. 74-77.
- Brzezinski, Z. (2005).** Büyük Satranç Tahtası, (Çev. Yelda Türedi), İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Chin, T. (2013).** “The Invention of the Silk Road,1877”, Chicago Journal, Sayı: 40 (1), s.194-219.
- Fedorenko, V. (2013).** The New Silk Road Initiatives in Central Asia, Rethink Paper 10, Rethink Institute Publishing, Washington DC.
- İncili, Ö.F. (2015).** Ulaşım Coğrafyasında Çağdaş Yaklaşımlar, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Semineri.
- Karagöl, E.T. (2017).** “Modern İpek Yolu Projesi”, Seta Perspektif, Sayı: 174, s.1-7.
- Kasım, K. (2009).** Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, USAK Yayınları: Ankara.
- Kulaklıkaya, Ö. (2013).** Modern İpek Yolu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, Ankara.
- Makovsky, O.A. (1999).** Turkey, The Pivotal States: Framework for U.S. Policy in the Developing World, (Der.: R.Chase-P.Kennedy), Yay. W.W. Norton, s.88-119, Londra.
- Ovalı, S. (2008).** “TRACECA Projesi ve Türkiye”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı: 1 (1), s.151-170.
- Özdaşlı, E. (2015).** “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, Turkish Studies, Sayı: 10 (14), s.279-596.
- Özdaşlı, E. (2014).** Çin’in Gölge Politikası: Uluslararası Sistemde Paralel Yapılar ve Yeni İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/cin-halk-cumhuriyeti/2014/11/18/7863/cinin-golge-politikasi-ulusl>.
- Purtaş, F. 2011.** Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi, No: 6. Ankara.
- Putten, F.P., Meijnders, M. (2015).** China, Europe and Maritime Silk Road. Clingendael Report, Netherlands Institute of International Relations.
- Roux, J. P. (2006).** Orta Asya: Tarih ve Uygarlık, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınları: İstanbul.
- Sak, G. (2015).** “Türkiye’nin Bir İpek Yolu Stratejisine İhtiyacı Var”. TEPAV Günlük Yayın: 23.05.2015.
http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5177/Turkiye___nin+bir+Ipek+Yolu+stratejisine+ihtiyaci+var
- Üzümcü, A., Akdeniz, S. (2014).** “Yeni İpek Yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi”, Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı: 45 (1), s.171-199.

İnternet Kaynakları:

http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/TRACECA/tr/images/20100326_170203_10426_1_64.jpg

<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>

TEKNİK VE SOSYAL PROGRAM ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİNİN ARAŞTIRILMASI: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Tuncay YILMAZ³³³
Öğr. Gör. Zeynep SÖZCAN³³⁴

Özet

Küreselleşmenin etkisiyle önemi giderek artan girişimcilik, ülkelerin refah seviyesinin yükselmesinde rol oynayan en temel faktörlerden biridir. Toplumların kalkınması ve gelişmesi, ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek girişimciler yetiştirebilmesine bağlıdır. Özellikle genç nüfusa sahip toplumlarda girişimciliğe ilgi duyan bireylerin çeşitli eğitimler ve teşvikler ile desteklenmesi noktasında üniversitelere büyük görev düşmektedir. Potansiyel girişimciler olarak üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin açığa çıkarılması ve girişimciliğin bir kariyer olarak görülmesinin sağlanması geleceğin girişimcilerinin yetiştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, teknik ve sosyal program öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin ortaya konması ve eğilimin çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Sakarya Üniversitesi'nin teknik bilimler eğitimi veren Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği ve Makine Mühendisliği Bölümü; Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü son sınıf öğrencileri ile sosyal bilimler eğitimi veren İşletme Fakültesi İşletme Bölümü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü son sınıf öğrencilerinden 362 kişinin katıldığı bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonrası elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 24.0 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans, bağımsız örneklem t-testi ve one-way ANOVA kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucu araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yüksek düzeyde girişimcilik eğilimine sahip olduğu ortaya çıkarken, teknik program öğrencileri ile sosyal program öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Girişimcilik eğiliminin demografik değişkenler olan cinsiyet, ailenin meslek durumu, girişimcilik eğitimi alma ve girişimcilik faaliyetinde bulunma gibi değişkenlere göre farklılık göstereceği öngörülmüştür. Yapılan farklılık analizlerine göre, erkek katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu ve geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunanların girişimcilik eğilimlerinin, girişimcilik faaliyetinde bulunmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ailenin meslek durumunun ve alınan girişimcilik eğitiminin ise katılımcıların girişimcilik eğilimlerini farklılaştırmadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi

³³³ Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü

³³⁴ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Girişimci ve Girişimcilik Kavramı

Girişimci, "çevresine bakmasını ve ihtiyaçları fark etmesini bilen, iş yapmak için gerekli kaynakları bir arada toplama becerisine sahip, yenilikçi düşünen ve risk alan kişi" olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2006: 94). Hisrich ve Peters (2002: 7) girişimciyi, "risk alan ve yeni bir şey başlatan birey" olarak ifade etmektedir. Girişimcilik ise, Fransızca "bir şey yapmak, üstlenmek" anlamlarına gelen 'entreprendre' kelimesinden türemiştir. Kavramı ilk kez kullanan kişi Fransız ekonomist Richard Cantillon'dur (Yüksel, Cevher ve Yüksel, 2015: 146). Cantillon bu kavramı, kar elde etmek amacıyla işi organize eden ve tüm riskleri üstlenen kimseyi tanımlamak için kullanmıştır (Havinal, 2009: 96). Kuratko (2009: 5)'ya göre girişimcilik, "yeni fikirlerin ve yaratıcı çözümlerin yaratılmasına ve hayata geçirilmesine yönelik enerji ve tutku gerektiren, dinamik bir vizyon ve değişim yaratma süreci"dir.

Küreselleşen endüstriler ve ekonomiler bağlamında işletme yapılanması ve ülke ekonomisi için girişimcilik, son zamanlarda önem kazanan konulardan biri olmuştur (Uçkun ve Girginer, 2012: 98). Hemen hemen tüm ülkeler için geçerli olmakla beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınma amacına yönelik piyasa ekonomisi anlayışının etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayacak temel aktörler, ulusal girişimcilerdir (Uluyol, 2013: 353). Yapılan araştırmalar G-7 ülkelerinde girişimcilik düzeyi ile yıllık ekonomik büyüme ve kalkınma arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Güney, 2015: 70). Bu nedenle hükümetler, hem yerel hem de ulusal ölçekte girişimcilere büyük bir önem vermektedir (Fidan ve Yılmaz, 2006: 1).

Girişimcilik Eğilimi Kavramı

Girişimcilik eğilimi, kişilerin kendi işini yapma konusundaki istek ve kararlılığı olarak ifade edilmektedir (Börü, 2006: 22). Güreşçi (2014), girişimcilik eğiliminin bireyin girişimde bulunmaya yönelmesi ve bunun için kendisine güvenmesi ile alakalı bir kavram olduğunu belirtmektedir. Alan yazını incelendiğinde girişimcilik eğilimine etki eden birçok faktörün olduğu görülmektedir. Bunlar: aile yapısı, eğitim, kişilik özellikleri ve toplumsal kültür olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır (Sarıtaş ve Duran, 2017: 150).

Aile: Aile, girişimcilik için uygun bir zihinsel arka plan oluşturarak kişilerin girişimciliğe bakış açılarının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenir (Karakaş, 2012: 71).

Eğitim: Eğitim sistemleri, bireylerin girişimcilik niteliklerinin köreltilmesinde etkili olabileceği gibi, bağımsız hareket edebilme yetilerinin, kendi kendilerine isabetli karar verme kabiliyetlerinin ve içsel kontrollerinin gelişmesini sağlayabilme gücüne de sahiptir (Özdemir ve Mazgal, 2012: 93).

Kişilik Özellikleri: Girişimciler kişisel özellikleri itibarıyla diğer insanlardan ayrılan birtakım özelliklere sahiptir (Bozkurt, 2006). Luca ve Simo (2016: 173), girişimcilerde mevcut olan bu özellikleri, proaktif olmak, risk almak, inisiyatif almak ve bireysel hedefleri gerçekleştirmek olarak ifade etmiştir.

Toplumsal Kültür: Bir işletme kurma fikri bireyin içinde bulunduğu toplumsal kültürden, etki altında olduğu alt kültürlerden ve yetiştiricilerinden (aile, öğretmen vb.) gelen etkilere bağlıdır (Sarıtaş ve Duran, 2017: 151).

LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde girişimcilik eğilimi ile ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacılar şu bulgulara ulaşmışlardır:

Akçakanat, Mücevher ve Çarıkçı (2014)'nin Süleyman Demirel Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, İnşaat Mühendisliği, Makine Mühendisliği, İşletme ve İktisat bölümlerinde okuyan 380 son sınıf öğrencisi üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin yüksek düzeyde girişimcilik eğilimi sergiledikleri ortaya çıkarken bölümler arası anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Bilge ve Bal (2012) tarafından Celal Bayar Üniversitesi önlisans ve lisans öğrencileri üzerine yapılan çalışmada, eğitim seviyesi bazında gerçekleştirilen analize göre önlisans öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin lisans öğrencilerine göre daha yüksek olduğu; cinsiyet bazında gerçekleştirilen analize göre ise erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Uygun ve Güner (2016), Aksaray Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, girişimcilik eğitimi ile girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit ederek alınan girişimcilik eğitiminin öğrencilerin girişimcilik eğilimini olumlu yönde arttırdığını ifade etmişlerdir. Buna karşın Uluyol (2013), Gölbaşı Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, girişimcilik dersi ve finansal yönetim dersi alan öğrenciler ile almayan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık elde edememiştir.

İşcan ve Kaygın (2011), Kafkas ve Kırıkkale Üniversitesi'nin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerine yapmış oldukları çalışmada, daha önce bir girişimcilik faaliyetinde bulunan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin, faaliyette bulunmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Buna karşın Türkmen ve İşbilir (2014), Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümü lisans öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, daha önce bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumu ile öğrencilerin girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edememişlerdir.

Salik ve Kaygın (2016), Kafkas Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, babası çalışmayanların riske girme eğilimi, içsel kontrol odağı ve kendine güven düzeylerinin düşük olduğu, buna karşın başarı ihtiyacının yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ekici ve Turan (2017) ise, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ve Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, anne ve baba mesleğinin öğrencilerin girişimcilik eğilimleri üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa neden olmadığını tespit etmişlerdir.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, teknik ve sosyal program öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini ortaya koymak ve eğilimi çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelemektir. Bu kapsamda hem üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri tespit edilmeye çalışılmış hem de eğilimin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermeyeceği araştırılmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversitelerin tüm son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde öğrenim gören ve önce amaçsal sonra da kolayda örnekleme yoluyla seçilen Sakarya Üniversitesi'nin teknik bilimler eğitimi veren Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümlerinden 180 son sınıf öğrencisi ile sosyal bilimler eğitimi veren İşletme Fakültesi İşletme Bölümü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümlerinden 182 son sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 362 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın son sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmesinin sebebi, zorunlu olan girişimcilik dersinin son sınıfta veriliyor olması ve iş hayatına atılma noktasında son sınıf öğrencilerinin birer potansiyel girişimci niteliği taşıyor olmalarıdır.

Araştırma kapsamının belirlenmesi için Sakarya Üniversitesi'nin Mühendislik Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim gören üniversite öğrencilerine mezun olduktan sonraki beş yıl içerisinde kendi işlerini kurmak isteyip istemediklerine dair bir sorunun yer aldığı ön anket uygulanmış, cinsiyet ve okudukları bölümleri de yazarak teslim etmeleri istenmiştir. Uygulanan anket sonrası elde edilen veriler değerlendirmiş ve ön ankette sorulan bu soruya "Evet" şeklinde cevap verenlerin içinde en yüksek orana sahip bölümler olan İşletme, İktisat, Makine ve Endüstri Mühendisliği bölümleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bilgisayar ve Bilişim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nün araştırma kapsamına dahil edilmesinin nedeni ise girişimcilerin mesleklere göre dağılımı ile ilgili yapılan çalışmalar sonucu en yüksek orana sahip meslek olarak yer almış olmasıdır (Büyükyıldırım, 2015).

Araştırmada nicel yöntemlerden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Kullanılan anket formu demografik sorular ve girişimcilik eğilimi sorularının yer aldığı iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerinin tespitine yönelik Bozkurt'un (2006) "Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi" adlı çalışmasından yararlanılarak hazırlanan sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise katılımcıların girişimcilik eğilimlerini ölçmek üzere Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencileri Girişimcilik Ölçeği" kullanılmıştır. 36 ifadeden oluşan ve likert tipi şeklinde hazırlanan ölçekteki sorulara katılımcıların, 1=Hiçbir zaman, 2=Nadiren, 3=Bazen, 4=Sık sık, 5=Çok sık şeklinde cevap vermeleri istenmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen uygulama sonrası elde edilen veriler SPSS 24.0 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans, bağımsız örneklem t-testi ve one-way ANOVA kullanılmıştır. Yapılan analizler hipotezler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Sosyal program öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, teknik program öğrencilerinden yüksektir.

H2: Erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimleri, kadın öğrencilerden yüksektir.

H3: Girişimcilik dersi/eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri, girişimcilik dersi/eğitimi almayan öğrencilerden yüksektir.

H4: Geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri, girişimcilik faaliyetinde bulunmayan öğrencilerden yüksektir.

H5: Girişimcilik eğilimi, ailenin mesleki durumuna göre farklılaşmaktadır.

Bulgular

Çalışmanın bu kısmında araştırma kapsamında kullanılan ölçeğe ilişkin güvenilirlik analizi değerlerine, tanımlayıcı istatistiklere ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirliğe İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında kullanılan girişimcilik eğilimi ölçeğinin, ölçeği hazırlayan araştırmacılar tarafından yapılan geçerlilik analizi sonucu, ölçeğin tek faktörde toplandığı ve toplam varyansının %47,3 olduğu; güvenilirlik analizi sonucu ise Cronbach Alpha katsayısının 0,90 olduğu tespit edilmiştir (Yılmaz ve Sünbül, 2009). Kılıç, Keklik ve Çalış (2012)'ın yapmış olduğu güvenilirlik analizi sonucu ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 89,5: Uluyol (2013)'un yapmış olduğu güvenilirlik analizi sonucu ise ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,93 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmada kullanılan girişimcilik eğilimi ölçeğinin geçerlilik analizi daha önceden yapılmış olduğundan tekrar geçerlilik analizi yapılmamış olup, ölçeğe ilişkin güvenilirlik analizi değeri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1. Girişimcilik Eğilimi Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi Değeri

Ölçek	N	İfade Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
Girişimcilik Eğilimi	362	36	0,927

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırma kapsamında kullanılan girişimcilik eğilimi ölçeğinin güvenilirlik değerini ifade eden Cronbach Alpha katsayısı 0,927 bulunmuştur. Kayış (2014: 405)'ın belirttiği güvenilirlik değerlerine göre, ölçek bu değer ile yüksek derecede güvenilirliği ifade eden bir aralıkta yer almış ve ayrıca bulunan bu değer önceki çalışmalarda bulunan değerler ile benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 2. Girişimcilik Eğilimi Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	İfade Sayısı	A.Ortalama	S.Sapma
Girişimcilik Eğilimi	362	36	3,76	0,469

Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcıların girişimcilik eğilimi ölçeğinde yer alan 36 ifadeye vermiş oldukları cevapların aritmetik ortalaması 3,76 ve standart sapma değeri 0,469 bulunmuştur. Ayrıca ölçeği geliştiren araştırmacılar (Yılmaz ve Sünbül, 2009) tarafından hazırlanan özel puan aralığı kapsamında katılımcıların 135,64 ortalama ile yüksek düzeyde girişimcilik eğilimine sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gruba ilişkin öne çıkan özellikler aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Sosyo-Demografik Değişkenlere Yönelik Gerçekleştirilen Frekans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Frekans ve Yüzde Dağılımları
Bölüm	%30,1'i (109 kişi) İşletme, %20,2'si (73 kişi) İktisat, %21,8'i (79 kişi) Bilgisayar Mühendisliği, %16,3'ü (59 kişi) Endüstri Mühendisliği, %11,6'sı (42 kişi) Makine Mühendisliği Bölümü öğrencisidir.
Cinsiyet	%58,0'ı (210 kişi) erkektir.
Yaş	%38,1'i (138 kişi) 22 yaşındadır.
Kardeş sayısı (kendisi hariç)	%43,1'i (156 kişi) 1 kardeşe sahiptir.
Yaş sırası	%42,3'ü (153 kişi) yaşça en küçüktür.
Medeni durum	%98,9'u (358 kişi) bekarıdır.
Aile ile birlikte yaşanan yer	%63,8'i (231 kişi) ilde yaşamaktadır.
Çalışma durumu	%76,5'i (277 kişi) çalışmamaktadır.
Daha önce bir işte çalışılmış ise bu işte çalışma süresi	%39,5'i (143 kişi) 6 aydan az süre çalışmıştır.
Geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumu	%74,9'u (271 kişi) girişimcilik faaliyetinde bulunmadığını belirtmiştir.
Girişimcilik ile ilgili herhangi bir eğitim ya da ders alma durumu	%88,4'ü (320 kişi) girişimcilik eğitimi/dersi almıştır.
Babanın çalışma durumu	%33,1'inin (120 kişi) babası özel sektörde çalışmaktadır.
Annenin çalışma durumu	%80,9'unun (293) annesi çalışmamaktadır.
İleride kendi işini kurma isteği	%33,7'si (122 kişi) istemektedir.
İleride kendi işini kurma durumunda yararlanılacak fon kaynağı	%32,9'u (119) kişisel birikimlerinden yararlanacaktır.
İleride kendi işini kurmak istememe durumunda çalışılmak istenen sektör	%51,7'si (187 kişi) özel sektörde prestijli bir işte çalışmak istemektedir.
Yakın çevrede (anne, baba, kardeş, amca, dayı, hala, teyze) girişimci olma durumu	%59,1'inin (214 kişi) yakın çevresinde girişimci yoktur.
Bu kişiyi örnek/rol model alma durumu	%51,4'ü (186 kişi) bu kişiyi örnek/rol model almamaktadır.

Farklılık Analizleri

Tablo 4. Program Değişkenine Göre Farklılık Analizi

	Program	N	A.Ortalama	S.Sapma	t	p
Girişimcilik Eğilimi	Teknik	180	3,71	0,486	1,944	0,053
	Sosyal	182	3,81	0,448		

Tablo 4'e bakıldığında 180 teknik program öğrencisinin girişimcilik eğilimi skoru ortalaması 3,71 iken, 182 sosyal program öğrencisinin girişimcilik eğilimi skoru ortalaması 3,81 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan t-testi sonucu elde edilen p değerine göre teknik program öğrencileri ile sosyal program öğrencileri arasında girişimcilik eğilimi skorları bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,053$; $p>0,05$).

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Analizi

	Cinsiyet	N	A.Ortalama	S.Sapma	t	p
Girişimcilik Eğilimi	Erkek	210	3,82	0,449	2,704	0,007
	Kadın	152	3,69	0,486		

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılımcıların girişimcilik eğilimi skorları ortalaması 210 erkek katılımcıda 3,82 iken, 152 kadın katılımcıda 3,69 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan t-testi sonucu elde edilen p değerine göre bu iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,007$; $p<0,05$). Buna göre erkek katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin kadın katılımcıların girişimcilik eğilimlerinden daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 6. Girişimcilik Eğitimi Alma Değişkenine Göre Farklılık Analizi

	Girişimcilik Eğitimi	N	A.Ortalama	S.Sapma	t	P
Girişimcilik Eğilimi	Evet	320	3,77	0,455	-0,620	0,536
	Hayır	42	3,72	0,568		

Tablo 6 incelendiğinde girişimcilik eğitimi alan 320 katılımcının girişimcilik eğilimi skorları ortalamasının 3,77 olduğu görülürken, girişimcilik eğitimi almayan 42 katılımcının girişimcilik eğilimi skorları ortalamasının 3,72 olduğu görülmektedir. Yapılan t-testi sonucu elde edilen p değerine göre bu iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,536$; $p>0,05$).

Tablo 7. Girişimcilik Faaliyetinde Bulunma Değişkenine Göre Farklılık Analizi

	Girişimcilik Faaliyeti	N	A.Ortalama	S.Sapma	t	p
Girişimcilik Eğilimi	Evet	91	3,93	0,448	-4,053	0,000
	Hayır	271	3,71	0,463		

Tablo 7'ye bakıldığında geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunan 91 katılımcının girişimcilik eğilimi skoru ortalaması 3,93 iken, geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunmayan 271 katılımcının girişimcilik eğilimi skoru ortalaması 3,71 olarak gerçekleşmiştir.

Yapılan t-testine göre bu iki grup arasında girişimcilik eğilimi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p=0,000$; $p<0,05$). Buna göre geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunan katılımcıların girişimcilik eğilimleri, girişimcilik faaliyetinde bulunmayan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 8. Baba ve Anne Mesleği Değişkenine Göre Farklılık Analizi

	Baba Mesleği	N	A.Ortalama	S.Sapma	F	p
Girişimcilik Eğilimi	Çalışmıyor	56	3,76	0,401	1,009	0,389
	Kendine ait işyerinde	117	3,75	0,506		
	Kamu sektöründe	69	3,70	0,501		
	Özel sektörde	120	3,82	0,441		
	Anne Mesleği	N	A.Ortalama	S.Sapma	F	p
Girişimcilik Eğilimi	Çalışmıyor	293	3,74	0,477	2,135	0,095
	Kendine ait işyerinde	9	3,92	0,401		
	Kamu sektöründe	24	3,96	0,327		
	Özel sektörde	36	3,80	0,474		

Tablo 8’de görüldüğü üzere katılımcıların girişimcilik eğilimleri ile babalarının ve annelerinin mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,389$; $p=0,095$; $p>0,05$). Buna göre katılımcıların baba ve annelerinin mesleklerinin onların girişimcilik eğilimlerini farklılaştırmadığı yorumu yapılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile teknik ve sosyal program öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin ortaya konması ve eğilimin çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında önceden ön anket yapılarak belirlenen bölümlerde öğrenim gören öğrenciler ile bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Uygulama sonrası gerçekleştirilen analizler ile elde edilen bulguların literatürdeki çalışmalarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Araştırma bulgularının yorumlanması ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören teknik ve sosyal program öğrencilerinin yüksek girişimcilik eğilimine sahip oldukları ortaya çıkmış; eğilimin teknik ve sosyal program öğrencileri arasında istatistiksel açıdan herhangi bir farklılık göstermediği görülmüştür. Cinsiyet değişkeninin öğrencilerin girişimcilik eğilimini farklılaştırdığı tespit edilmiş; erkek katılımcıların girişimcilik eğiliminin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Girişimcilik eğiliminin alınan girişimcilik eğitime göre istatistiksel açıdan herhangi bir farklılık göstermediği görülmüştür. Katılımcıların geçmişte herhangi bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumlarının girişimcilik eğilimlerini farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Baba ve anne mesleklerinin ise, katılımcıların girişimcilik eğilimlerinde istatistiksel açıdan herhangi bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür.

Teknik ve sosyal program öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin araştırıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar dahilinde şu öneriler ileri sürülebilir:

Girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla ülke çapında, girişimcilik ile ilgili eğitimlerin, konferansların sayısı artırılmalıdır. Üniversite bünyesinde okutulan girişimcilik eğitiminin içeriği gözden geçirilerek eğitimin bu konuda gerçekten bilgi sahibi olan öğretim üyeleri tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Üniversite kapsamında Kuluçka Merkezleri ve Teknoparklar kurularak öğrencilerin girişimciliği daha iyi kavramalarına imkan tanınmalıdır. Girişimciliğin önündeki bürokratik engeller azaltılarak girişimciliğin bir kariyer olarak görülebilmesi sağlanmalıdır. Girişimcilik denilince en çok çekinilen konu olan sermayenin çeşitli kurumlarca verilerek girişimci olmak isteyen bireylerin desteklenmesi sağlanmalıdır.

Gelecekteki araştırmalar için, çalışmanın kapsamı genişletilerek farklı bölümlerde ve farklı üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere uygulanması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, Tahsin, Muhammet Hamdi Mücevher ve İlker Hüseyin Çarıkçı (2014), “Sözel, Sayısal Ve Eşit Ağırlık Bölümlerinde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sdü Örneği”, AKÜ İİBF Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, Aralık 2014, s.137-153.
- Bilge, Hürriyet ve Vedat Bal (2012), “Girişimcilik Eğilimi: Celal Bayar Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012/2, Sayı:16, s.131-148.
- Bozkurt, Öznur (2006), “Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi”, Girişimcilik ve Kalkınma, Cilt:1, Sayı:2, s.93-111.
- Börü, Deniz (2006), Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No: 733.
- Büyükyıldırım, Ümit (2015), Girişimcilerin Mesleklere Göre Dağılımı, <https://www.umityildirim.com/girisimcilerin-mesleklere-gore-dagilimi/> (E. Tarihi: 16.02.2018)
- Ekici, Ece ve Mehmet Turan (2017), “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimi: Planlanmış Davranışlar Teorisi ve Girişimcilik Eğitiminin Rolü”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, s.201-215.
- Fidan, Fatma ve Tuncay Yılmaz (2006), “Kadın Girişimciliğine Alternatif Bakış Serüven mi? Macera mı?”, Doğu Akdeniz Üniversitesi 2. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı, Kuzey Kıbrıs.
- Güney, Semra (2015), Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, 4. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Güreşçi, Ertuğrul (2014), “Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma: İspir Hamza Polat Myo Örneği”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, s.23-38.
- Havinal, Veerabhadrapa (2009), Management and Entrepreneurship, New Delhi: New Age International.
- Hisrich, Robert D. and Michael P. Peters. (2002), Entrepreneurship, 5th Edition, McGraw-HillIrwin.
- İşcan, Ömer Faruk ve Erdoğan Kaygın (2011), “Potansiyel Girişimciler Olarak Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, s.275-286.
- Karakaş, Fulya Ayşe (2012), İşletme ve Mühendislik Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Kayış, A. (2014), Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis), Ş. Kalaycı (Ed.). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri İçinde. 6. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, s.404-409.

Kılıç, Recep, Belma Keklik ve Nevzat Çalış (2012), “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Bandırma İİBF İşletme Bölümü Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, s.423-435.

Kuratko, Donald F. (2009), Introduction to Entrepreneurship, 9th Edition, South-Western: Cengage Learning.

Luca M. R. and A. M. Simo (2016), “Entrepreneurial Traits and Work Satisfaction”, Bulletin of the Transilvania University of Brasov, Series VII, Social Sciences, Special Issue, Vol:9(58), No:1, p.173-180.

Özdemir, Yasemin ve Sercan Mazgal (2012), “Bir Kariyer Tercihi Olarak Girişimcilikte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği”, Girişimcilik ve Kalkınma, Cilt:7, Sayı:1, s.87-102.

Salik, Neşe ve Erdoğan Kaygın (2016), “Demografik Değişkenler Açısından Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kafkas Üniversitesi Örneği”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, s.145-162.

Sarıtaş, Ahmet ve Gülhan Duran (2017), "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler, Cilt:5 Sayı:1, s.147-165.

Türkmen, Mustafa ve Uğur İşbilir (2014), “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi”, CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, s.18-28.

Uçkun, Nurullah ve Nuray Girginer (2012), "Girişimciliği Etkileyen Faktörler: Eskişehir Organize Sanayi Bölgesindeki Metal Sektörü Girişimcilerine Yönelik Bir Uygulama", Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 97-113.

Uluçol, Osman (2013), “Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Gölbaşı Meslek Yüksekokulu Örneği”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 15, Aralık 2013, s.349-372.

Uygun, Mutlu ve Ebru Güner (2016), “Girişimcilik Eğiliminin Gelişiminde Girişimcilik Eğitiminin Rolü”, Cilt:5, Sayı:5, s.37-57.

Yılmaz, E. ve A.M. Sünbül, (2009), “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, Sayı:21, s.195-203.

Yüksel, Hasan, Ezgi Cevher ve Mesude Yüksel (2015), “Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, s.143-156.

TÜRKİYE'DE YÖNETİŞİMİN UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hasan AKAY³³⁵
Nevzat NARÇİÇEK³³⁶

ÖZET

Değişen dünya dengeleri beraberinde farklı toplumsal ve siyasal kavramlar üretmiştir. Bu üretim bir nevi eski anlayışların tüketilmesi olarak da kabul edilmiştir. Hüküm etme manasını ihtiva eden “yönetim” kavramı yaşanan değişim ve dönüşüm karşısında klasik tanımıyla tartışılır hale gelmiştir. Demokratik kurumlar açısından, “Temsili Demokrasi” kanalları ile toplumsal organizasyonu öngören yönetim kavramı, değişen ideolojiler ve kimlik hareketleri ile beraber toplumsal kitleler tarafından yeterli görülmediği için, daha kapsamlı bir katılımı gerekli hale getirmiştir. Yönetim mekanizmaları yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayarak asli ve tali sorumluluk çerçevelerini yeni minvalde değerlendirmek zorunda kalmıştır. Yönetişim, bu anlamda yönetme organizasyonun salt devlet kanalıyla değil; devlet, sivil toplum, özel sektör gibi daha kapsamlı katılımı öngörerek, devletçi politikalardan ziyade, geniş siyasi ve toplumsal hareketleri de karar mekanizmasına dâhil edilmesini öngörmüştür. Bu süreç küresel ölçekte yönetişim kavramını daha popülerleştirmiş ve klasik yönetim anlayışı olduğundan farklı olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin devletçi yapısına rağmen özellikle yerel yönetimde kendini gösteren böyle bir yönetişim modelinin, Türkiye'de uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Yönetim, Sivil Toplum Kuruluşları

Giriş

Günümüzde yönetim adının geçtiği kavramlar, özellikle 1980 ve sonrası küreselleşme ile büyük değişimler yaşamışlardır. Yönetim organizasyonlarının en büyüğünü oluşturan kamu yönetimleri bu gelişmeye kayıtsız kalmayarak çeşitli evreler geçirmiş ve değişime diren(e)memiştir. Kamu yönetimi geleneksel anlamını küreselleşme karşısında koruyamamış, ulus devlet referansı ile sürdürdüğü politikalar sektöre uğramaya başlamıştır. Toplumsal hayatta yaşanan gelişmeler,

³³⁵ GSB Kredi ve Yurtlar Kurumu Personeli, KKKU Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD Doktora Öğrencisi, hasanakay2@gmail.com

³³⁶ ÇSB Millî Emlak Müdürlüğü Personeli, İnönü Üniversitesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi ABD Sosyal Bilimler Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, nevatnarcicek@gmail.com

nüfusun artması, aynı oranda kentleşmenin orantısız büyüme refleksi kamu yönetimini değişime zorlamıştır.

Büyüyen devlet mekanizması tek aktörlüğü muhafaza etmek istemesine rağmen ortaya çıkan aktörler buna izin vermemiştir. Örneğin özel sektör elinde bulundurduğu ekonomik ve istihdama yönelik kozlarını devlete karşı kullanmasa da politik kararlarda bir baskı aracına döndürme gücünü elinde tutmuştur. Aynı şekilde gelişen toplumların doğal sonucu olan sivil toplum, toplum gücüne haiz olduğunda bunu devlete karşı hemen kullanmak istememiş olmasına rağmen böyle bir risk faktörünü saklı tutmuştur. Tüm bu sayılanlar devlet dışındaki aktörler hakkında paranoyak düşüncenin bir sonucu olarak algılanabilir. Ancak böyle riskler her özel sektör veya sivil toplum için geçerli olmasa da, gelişen toplumsal yapıya sahip devletler için böyle bir risk vardır.

Tüm bu gelişme veya değişimler Türkiye için kaçınılmaz durumlar arasındadır. Türkiye yönetim mekanizmasındaki değişim ihtiyacı, özel sektöründeki büyüme ve bu oranda sivil toplum kuruluşlarının genişlemesi, dünya üzerindeki yönetim modellerine ilgiyi arttırmıştır. Yönetişim bu modeller arasında Türkiye'nin merkezi ve yerel yönetim politikalarına girmiş, uygulanabilirliğinden öte yazılı kaynaklarda yer almış olması kavramı popülerleştirmeye yetmiştir. Bu çalışmada Türkiye yönetim yapısına yönetişim uygulamasının politik uygulamalarından ziyade uygulanabilirliği bağlamı kısaca tartışılacaktır.

Yönetimin Kavramsal Çerçevesi ve Yönetim Anlayışındaki Değişim

Türk Hukuk Lugatı'nda yönetim; “devletin ve devlete bağlı kamu tüzel kişilerinin devlet düzeni içinde, yasama ve yargısal nitelikte olmak üzere, yaptıkları çalışmalardır.” Başka bir ifade ile; “hükümetin emir ve denetimi altında kamu hizmetlerini gören örgüttür” (Günel, 1995:18).

Yönetimin sözlük anlamı, “yasalara, kurallara veya belli koşullara uygun biçimde çalışmayı sağlamaktır” (a.g.e., 1995:18).

Batı dillerine bakıldığında yönetim kavramının “management” ve “administration” olmak üzere iki ayrı şekilde, kimi zaman da eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Birinci kullanımda; bir işi çekip- çevirmeyi, uygun ortamda bir kümeye bağlı kişilerin davranışlarını etkileyerek onların çabalarının ortak bir amaç doğrultusunda istenen sonuçları elde edebilecek biçimde yönlendirilme sürecini ifade etmektedir. İkinci kullanımında ise kamu yönetim örgütünü veya yerel yönetim birimini ifade etmektedir (Ergun, 2004:34). Başka bir ifade ile “management” daha çok işletme, “administration” ise kamu yönetimini anlatmak için kullanılmaktadır (Akpınar, 2006:14).

Yönetime akademik bir disiplin olarak baktığımızda, bir süreç anlamı içerdiğini görmekteyiz. Süreç olarak yönetim bir dizi faaliyeti içerir. Yönetim fonksiyonları olarak bilinen ve karşılıklı etkileşim halinde sürekli olarak tekrarlanan bu faaliyetler karar verme- planlama, örgütleme, yürütme, koordine etme ve kontrol şeklinde sıralanabilir (Şimşek, 1998:8; Eroğlu, 2000:7). Yönetimi bir süreç olarak algılama eğiliminde olan düşünürlere göre, yönetim, bir grup insanı belirlenmiş amaçlara doğru yöneltme, aralarındaki işbirliği ve koordinasyonu sağlama çabalarının bütünüdür. Süreç olarak ifade edilebilir (Şimşek, 1998:8). Süreç olarak yönetim kavramı, başkaları vasıtasıyla iş görme ve önceden belirlenen hedeflere ulaşmanın söz konusu olduğu her durum için kullanılmaktadır (a.g.e., 1998:8).

Yönetim kavramı, sadece devlet tüzel kişiliğine sahip bir unsur olma niteliği taşımaz. Bu kavram evrensel bir özelliğe sahiptir ve hem kamu kesiminde hem de özel kesimde faaliyetlerin ilerlemesi için lokomotif görevini icra eder. Bunun yanında özel ve kamu kesimi için geçerli sayılan ilke, yol ve yöntemlerin belirlenmesi, düzenlenmesi gibi yaşamsal özellikleri içermektedir. Yani, yönetim, belirli amaçların gerçekleştirilmesi için bireylerin işbirliği yapmaları olarak tanımlanmaktan ayrıca ortak amacın gerçekleştirilmesi için örgütlenmeyi, örgüt içinde yer alan bireylerin görev ve yetkilerinin belirlenmesi ve bir bütün olarak örgütün işleyişi tanımını da kapsamaktadır. Bir diğer ifade ile yönetim, birçok bireyin bir amacı gerçekleştirmek, bir sonucu elde edebilmek için yaptıkları çalışmalar, planlama, örgütleme, yöneltme, denetim işlevleri ve bunlara ilişkin bazı etkinlikleri içermektedir. Hayatımızda, organizeli çalışmalara muhatap olduğumuz her alanda yönetim kavramı kendini göstermektedir (Canman, 1995:1).

Çağdaş toplumlarda ihtiyaçların artması doğal olarak yönetim konusunda sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yönetim konusunda ortaya çıkan sorunlar basit sıkıntılardan öte geçmişe oranla daha karmaşık ve daha teknik bir nitelik göstermektedir. Yönetim, yaşanan toplumsal değişimler ile birlikte gelişmesi aynı zamanda kendi yapısı ile ilgili eski alışkanlıklarında artık yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum yönetim uygulamalarında zaman zaman esnek değişimlere neden olurken kimi zamanda radikal dönüşümlerin olmasına sebep olmaktadır.

Bahsi geçen mekanik değişimleri körükleyen unsurların başında devletin aşırı büyümesi buna bağlı olarak da kamu yönetiminin ihtiyaçlara cevap veremez bir duruma gelmesidir. 20. Yüzyılda yaşanan ekonomik krizlerin kamu yönetiminin çözülmemesi, sürecin yönetilememesi yönetimde yeni anlayışları zorunluluk haline getirmiştir. Kamu sektörüne hakim yönetim anlayışının kökten ortadan kaldırılması düşüncesi kabul görememiş olsa da, mutlak olarak tüm yetkileri ve sorumlulukları kendinde toplaması düşüncesinin terk edilmesi yaygınlaşmış, kabul

görmüştür. Devletin kamu yönetimi adına sosyal hayatın metre karesinde bulunması yerine, asli fonksiyonlarına geri dönerek, geri kalan alanları diğer aktörlere bırakması anlayışı da kabul görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte kamu yönetiminin sorumluluk sahasına girecek olan aktörlerin kimler olacak sorusu yönetim anlayışındaki eğilimlerin döngüsünü belirleyen etken olmuştur. Devlet, özel sektör ve sivil toplum işbirliği ile üstlenilen yeni rol model aslında tüm etkenlerin temel mantalitesini oluşturmaktadır. Bu aktörlerin yönetime adaptasyonu ve işlerliği, yönetişim kavramıyla doğallık kazanmıştır.

Yönetişim ve Temel Unsurlar

21. yüzyılın anahtar kelimelerinden olan hızlı değişim ve dönüşüm yönetim anlayışında yaşanan süreçlere uygun bir seyir izlemiştir. Bu süreç sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletten küresel dünyaya, modernist düşünceden post-modernist düşünceye, bilgi teknolojilerinden teknolojik bilgiye geçişlerin portresini oluşturmaktadır (Tekeli, 1996: 50, Özer, 2005: 304).

Klasik yönetim anlayışından doğan sorunların türevi olan yönetim anlayışlarının nihayeti olarak görülen Yeni Kamu Yönetim anlayışı dünya üzerindeki dengeye kısa sürede ayak uyduramayan bir yapı izlemeye başladı. Kamu sektörünün hantal ve verimsiz yapısını iyileştirme adına çeşitli stratejiler sunan Yeni Kamu Yönetimi anlayışı eksiklerinden doğan yönetişim, Yeni Kamu Yönetiminin getirmiş olduğu kamu sektöründeki rekabeti güçlendiren olumlu etkilerle beraber yeni trend olarak seyrini hızlandırmıştır.

Bozkurt yönetişimi toplumsal- politik sistem içerisinde bulunan bütün aktörlerin ortak girişim ve emeği ile ortaya çıkan sonuçların yapısı veya düzeni olarak açıklamaktadır (Bozkurt vd., 1998: 274).

Stoker yönetişimi, kavram içeriğine biraz daha farklı yaklaşarak şöyle bir tanım yapmıştır: Kamu kuruluşları ve özel sektör arasındaki sınırlarda gelişen yönetim tarzlarına işaret etmekte ve yönetimin daha iyi yönetim için sil baştan yapılandırılması hususuna vurgu yapmaktadır (Stoker, 1988: 17-18).

Yönetişim terimi özellikle 1980'li yıllarda başlayan demokratikleşme furyası ile gündem oluşturmaya başlamış, 1990'lara gelindiğinde Afrika kıtasında yaşanan benzer gelişmeler ile uluslararası kuruluşlar için telkin kavramı şekline dönüşmüştür. Başka bir ifade ile Dünya Bankası gibi ulus üstü görülen kuruluşların geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere sundukları gelişim ve ilerlerle raporlarının kamu yönetimi başlığını kapsayan bir kavram olmuştur. Dünya Bankası Afrika ülkeleri için kullandığı yönetişim terimi ile, bu ülkeler için yönetimi ütopyik bir

vaziyete getirmemiş olsa da devleti veya kamu yönetimini aşan bir fenomen olarak görmüştür (Şaylan, 2000: 20).

Yönetişim, yönetim kavramının işlevselliğini kapsayacak gibi gözükmesine rağmen salt anlamda yönetmek olarak anlaşılmamalıdır. Yönetim kapsadığı kaynaklara hükümet etmek anlamının yanında hiyerarşiyi benimsemiş bürokratik bir mekanizmayı tanımlar iken; yönetişim, yönetim sürecine dahil olan aktörleri örgütler ile etkileşimini ve formel veya informel sığata haiz olmayan kişi, grup veya kuruluşların katılımlarını, hiyerarşik yapıyı mahfuz etmenin yanında, hükümet dışı aktörler olarak bilinen sivil toplum ve özel sektörü de etkin olarak yönetim faaliyetine dahil etmesi olarak ifade edilebilir (Yüksel, 2000: 145).

Devlet, özel sektör ve sivil toplum olarak bilinen sosyal hayatın baş aktörleri aynı zamanda yönetişim içinde omurga vazifesini yerine getirmektedir. Yönetişim için bu üç aktör kendilerine özgü görev ve sorumlulukları ile klasik yapıdaki hiyerarşik yapının getirmiş olduğu görev dağılımı içerisinde bulunmayıp, daha çok heterarşik ilişki ile var olma serüveni vermektedir. Karşılıklı ilişki ve bağımlılık halindeki aktivitelerin eşgüdümünü ve kendi kendine organize olma etkinliklerini ifade eden heterarşi, örgütler arası koordinasyonu ve sistemler arası döngüyü içermektedir. Karşılıklı ilişkilerin yanında karşılıklı bağımlılıklar içinde bulunan fonksiyonel bakımdan otonom olan sistemlerin ve kurumların kendi kendini örgütleme çabaları heterarşik ilişkiyi açıklayan bir başka unsurdur (HABİTAT II, 2000: 2; Yüksel, 2000: 146).

Yönetişim, kamu-özel ve sivil toplum işbirliğinde yönetime katılmak anlamında, ideolojik temelleri aynı ancak katılımın mekansal boyutlarına göre yerel, ulusal ve küresel alanda gerçekleşmektedir (Karaman, 2000:38). Yönetişimin uygulanmasında anahtar kavram, o yöre halkına kendileri hakkında alınacak karar süreçlerine katılabilecekleri ortam varlığı, merkezi yönetimden buna olanak sağlayıcı yetki ve görevlerin yerel birimlere aktarılması anlamında yerinden yönetim ile sağlanmasıdır (Palabıyık, 2004:1).

Yönetişim, çok aktörlü, kendisinden çok toplumdaki aktörleri ön plana çıkaran, birey çıkarlarını gözeten ve bu yöndeki performansa karşı duyarlı olan, adem-i merkezi yönetim anlayışını benimseyen, devleti mutlak otoriteden ayırıp sorumluluğunu düzenleme ile sınırlayan, sivil toplum kuruluşlarının (STK) sorumluluklarını arttıran, karşılıklı etkileşim ile yönlendirme sürecini öneren, beşeri kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran ve son olarak siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını içeren bir kavram olarak algılanabilir (Tekeli, 2003: 226-227; Yıldırım, 2004:194).

Yönetişimin uygulamaya sokulması için toplum tarafından arzu edilmesi yetmemektedir. Bir takım şartların oluşması ve yerleşmesi gerekir ki, uygulama esnasında karşılaşılan sorunlar sistemi bezdirmemelidir. Yıldırım(2004:204-205)'a göre yönetişimin uygulanması için bazı alt yapıların gerçekleşmesi ve olgunlaşması gerekir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Yönetişim, sorumlu ve temsili bir 'hükümet biçimini' öngörmektedir.
- Yönetişim, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün bulunduğu, güçlü ve çoğulcu bir 'sivil toplumu' gerektirmektedir.
- Yönetişim, personelin ve teşkilatın bütün faaliyetlerini kurallar dizisine bağlayan ve kendi aralarındaki farklılıkları görüşmelerle gideren 'iyi kuruluşları' gerektirmektedir.
- Yönetişim; hukukun üstünlüğünü benimsemiş, tarafsız, etkili ve sürekli bir 'yasal sistemi' gerektirir. Yönetişim, demokrasi bakışını, seçilmişler ve atanmışlar, yasama ve yürütme, hükümet ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri tanımlayan, süreç ve yapılarda yoğunlaşmaktadır.
- Yönetişim gerek kamuda gerekse kamunun ortaklıklarında yüksek düzeyde açıklık ve hesap verilebilirliği gerektirmektedir.

Bu şartlar olgunlaştığında yönetişim uygulaması gerçekleştirilebilir bir seviyeye gelerek uygulanabilir. Yönetişim uygulamasının sağlıklı olabilmesi ve verim olarak en yüksek düzeyde geri dönüşüm alınabilmesi için bahsedilen yönetişim boyutlarının uygulamaya geçirilmesinde fayda vardır.

Yönetişim, küreselleşme ile birlikte, toplumun yönetim sistemi içerisinde görmek istediği ekonomik, sosyal ve politik önceliklerin tamamlanması meselesi, katılımcılık, bürokratik şartların esnetilmesi, saydamlık, yeni liderlik yaklaşımına uygun siyasal liderlik, demokratik sorumluluk ve taahhütler, şeffaflık gibi unsurları canlandırmakta ve uygulanması için sistemin önünü açmaktadır. Böyle bu süreci iyi değerlendiren STK'lar kendilerini ilgilendiren hususlarda sözlerini söyleyebilmelerinin önü açan (Uğur, 1997:77) yönetişim kavramıyla daha da samimi bir birliktelik kurmaktadır. Bahsi geçen bağlamda yönetişim temel unsurlarını oluşturmada yalnız başına herhangi bir ifade etmemektedir. Çünkü bu unsurların toplumsal ve siyasal bazda oluşması ancak aktörlerin koordine bir şekilde süreci yönetmesine ve toplumda bu kültürün oluşması için makul bir süre istikrarın bu doğrultuda seyretmesi gerekmektedir.

Dünya üzerinde yaşanan gelişmeler bireyin egemenlik iddiası taşıyan devlet karşısında yalnız olmadığını göstermektedir. Küreselleşmenin etkisi ile ortak toplumsal alanlar oluşturulmakta ve bunun önü, baskıcı özellik taşıyan, ne devlet ne de özel sektör tarafından engellenememektedir.

Bireyler artık siyasal gücü elinde bulunduran devletin baskıcı mutlak egemenliği altında hapsedilmeyi istememekte, kendilerini ifade edebilecekleri bir sistem veya model arayışı içerisinde. Sosyal hayatın bu serüveninde yönetim kavramı STK'ların katılımını destekleyerek toplumsal ihtiyacı tatmin edebilecek bir yapı olarak ortaya çıktı. Toplumun isteklerinin ekseninde seyir izleyen bu gelişmeler, bireyler tarafından sahiplenip artık hayalini kurdukları düzeni zaruri bir ihtiyaç haline getirmişlerdir.

STK'lar yönetimin güçlenmesi konusunda deneyimlerini ortaya koyarak paylaştıkları vakit, katkılarından dolayı önemleri de artmaktadır (Yıldırım, 2004:196). Bununla beraber bünyelerinde barındırdıkları bazı özelliklerinden dolayı gelişmeyi teşvik edecek birçok avantajları da bulunmaktadır. Bu avantajları sayesinde hızla ilerleyen bilgi ve teknoloji karşısında değişim için uygun ortam hazırlayabilecek bir potansiyele sahiptirler.

Streeten(1997:197-198'den aktaran; Yıldırım, 2004:211-212)'e göre STK'ların gelişmeyi teşvik etme hususunda yerel ve merkezi yönetimlere göre birçok avantajları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- STK'lar fakirleri ve uzak toplulukları harekete geçirmede kamu kuruluşlarına göre daha etkindirler.
- STK'lar hükümetlerden daha yenilikçi, esnek ve tecrübelidirler.
- STK'lar projeleri hükümetten daha düşük maliyetle ve daha etkin bir biçimde gerçekleştirebilmektedirler.
- STK'lar proje uygulamalarında katılım, halk desteği ve küçük grupların katılım sürecini kullanırlar. Fakir insanların kendi hayatlarını ikame etmede güç kazanmasına yardım ederler ve mahalli birimlerle çalışıp onları güçlendirirler.
- STK'lar sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederler.
- Potansiyel olarak STK'lar toplum içinde daha örgütleyici ve temsilci birimlerdir.

Bu özelliklere sahip STK'lar yönetime dahil edildikleri zaman, potansiyellerindeki bu gelişmeyi teşvik edici unsurları da beraberlerinde yönetime taşıyacaklardır. Yönetimin böyle bir potansiyeli göz ardı edemeyecek olması STK'ları hem içsel hem de dışsal olarak önemli bir yere getirmektedir.

Yönetim ile beraber toplumun ifade ve sosyal sorumluluk hislerini tatmin eden STK'ların yönetime dahil olmaları bir ihtiyaç haline dönüştü. Sosyal hayattaki dengelerin böyle bir serüven izlemeleri STK'ları yönetim ile iç içe getirdi. Kararların alınma süreçlerine müdahil olmaları, toplum aleyhine olan kararlarda tepki göstermeleri STK'ları yönetim ile daha da eklemlenmekte

ve bu konuda ön plana çıkmalarını sağlamaktadır. Bu durumda yönetim ile ilgili değişim ve gelişmelerden STK'ların göz ardı edilmeyeceğini göstermektedir.

Türkiye'de Yönetişimin Uygulanabilirliği

Türkiye yakın tarih serüvenini cumhuriyet sıfatıyla henüz tarihselleştirememesine rağmen Osmanlı ve öncesi devletlerden gelen kronik bir yönetim kültürüne sahiptir. Başka bir ifade ile Türkiye, kamu bürokrasisini oluştururken son zamanlarda her ne kadar Batı endeksli politikalar, raporlar veya rejimler uygulanmaya çalışılmış ancak yüzyılların birikimiyle yerleşmiş olan merkeziyetçi, kayırmacı, nepotist ilişkilerle örülmüş devletin emrinde ve kamunun üstünde seçkin bir mantaliteye sahip bürokratik yapılanmadan (Nohutçu, 2011: 59) kurtulamamış ve bu eksende kurumlarını şekillendirmiştir.

Dünyada gerçekleşen gelişmelerden Türkiye'de tüm sistemleriyle beraber etkilenmiş ve bürokratik yapısını konjektöre göre şekillendirmeye çalışmıştır. Ancak daha önce bahsedildiği gibi bu adaptasyon çalışması miras kalan bürokratik yapı sistemin tüm damarlarına işlemiş olduğundan dolayı sadece adı ve teşkilatlanması iyi uyarlanmış raporlardan öteye gidememiştir. Türk bürokrasisindeki değişme ve dönüşme trendi sanayi devriminden itibaren başlamasına rağmen dünya şartlarının yüklemiş olduğu misyonu ve vizyonu yerine getirmekte eksik kalmıştır.

Buradan hemen şu sonuç çıkartılmamalıdır: "Türkiye siyasi tarihi boyunca yönetim adına gerçekleştirilen yeniden yapılanmalarda, değişimlerde, dönüşümlerde veya köklü reform hareketlerinde sürekli başarısız olmuş veya akranlarına nazaran geri kalmıştır." Sürecin böyle işlediği doğrudur ancak sonucu yanlıştır. Türkiye'nin yönetim yapısı, diğer devletlerde olduğu gibi, toplumun kültürel ahlakına uygun bir şekilde dizayn edilir ise başarılı sonuçlar elde edilebilir.

Bu minvalde genelde Türk bürokrasisi üzerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları ve politikaları, özelde yönetim gibi yönetim tarzlarının sadece kağıt üzerinde gerçekleştirilmesinin yanında topluma uyumu ve entegrasi bazında ele alınması gerekmektedir. Aksi takdirde geçmiş dönemlerde olduğu gibi bürokrasiye taze kan verilmesi niyetiyle uygulanmaya çalışılan tüm politikalar kan uyuşmazlığı nedeniyle heba olmaktadır; olacaktır.

Yönetişimin Türk bürokratik yapısına uyumu konusunda ilk değerlendirilmesi gereken konuların başında, kavrama karşı ileri sürülen eleştirilerin Türkiye'nin yönetim yapısına ve toplumun yönetim/ yönetilme kültürüne izdüşümü neler olduğunun kritiği olabilir.

Yönetişim, yönetim sürecinde hükümet rolünü azaltarak, hükümet dışı kişi ve kuruluşlardan olan özel sektör ve sivil toplum kuruluşların katılımına ağırlık vererek, siyasi iktidarın merkezinden çevresine doğru etki alanını daraltmak istemektedir. Bunun yanında bahsi geçen katılımı aktifleştirmek adına hiyerarşik yapılanmadan heterarşik bir ilişkiye dayanan yapılanma öngörülmektedir. Katılım, heterarşik ilişkiler gibi unsurlar ile görevler paylaşılmış ve sorumluluk merkezileştirilmemiştir. Ancak bu yönetim uygulaması ile kimin ya da kimlerin sorumlu olacağı ve kimlerden nasıl hesap sorulacağı konuları cevapsız kalmaktadır (Yüksel, 2000: 158). Türk bürokrasi yapısında risk almanın ve hesap verirliliğin zayıf olması ve hükümet sıfatıyla bu grubun sorumluluktan sıyrılabilme refleksi özelliğinden dolayı sorumluluk diğer paydaşlardan özel sektör veya sivil toplum kuruluşuna kalmaktadır. Bu durum Türkiye için öngörülmesi zor olmayan bir durum olduğundan dolayı özel sektör ve sivil toplum kuruluşları böylesi bir riski almaktan çekinmek isteyeceklerdir.

Türkiye’de toplumun ve siyasetin devlete yüklediği anlamın içeriğinde merkezîyetçilik, güçlü ve kudretli devlet anlayışı yatmaktadır. Yönetişimin devlet mekanizmalarında tam uygulanması ile beraber yetkilerin paylaşımı meselesini ortaya çıkarmakta ve zayıf, kudretsiz devlet eleştirileri yapılmaktadır. Bu durum Devletin kontrol ve koordinasyon kapasitesinde azalma olmasına sebebiyet vermiş olsa da, etkileme kapasitesi her zaman varlığını korumaktadır (Peters- Pierre, 1998: 224). Devletin toplum nezdindeki karizmasını koruyup işlevsel anlamda geri planda durması Türk bürokratik yapısına aykırı bir davranıştır. Türkiye’de devlet her yerde varlığını korumak üzere şekillendirilmiş ve bu doğrultuda toplum üzerindeki etkisini korumuştur. Yönetişim ile varlık oluşturma noktasında geri planda kalması gereken devlet aynı zamanda varlığı ile etkileye alıştırdığı topluma bir duruş sergileyemez. Bu sebeple Türkiye’de devlet yönetişimi yazabilir, raporlayabilir, anlatabilir; ancak uygulama noktasında bu işlemi hemen gerçekleştiremez.

Yönetişim örgütlenme ve hareket etme konularında kendi kendini kontrol eden/ yöneten bir sistem kurarak üzerinde hegemonya oluşmasına izin vermemekte ve yönetilmeye sıcak bakmamaktadır. Bununla beraber otonom olma isteği bulunmayan yönetişim (Cope vd., 1997: 47) yönetme işlevini interaktif bir süreç olarak görmektedir. Yönetişim süreç içerisinde karşılaşılabilecek durumlara sadece özel sektör veya sivil toplum kuruluşlarının cevap veremeyeceği gibi devletin dahi bu konuda yetersiz kalabileceğini öngördüğünden dolayı sorunların çözümünde bu üç aktörün kaynak kapasitesi ve yönetim tecrübesini beraber kullanabileceklerini belirtmektedir. Yönetişim bu konuda tam bir ayrıntı belirtmediği ve ara ara otonomluğa yeşil ışık yaktığı için Türkiye gibi merkezîyetçi, patrimonyal anlayışa sahip ülkeler açısından tehdit olarak

algılanabilir. Türkiye, özellikle 1980 anayasası ile beraber, her şeyin en ince ayrıntısına kadar belirlendiği kazuistik anlayış ile yönetim kültürünü oluşturduğu için böylesi durumlar karşısında interaktif bir davranış sergileme isteği taşıyan yönetim sistemiyle kan uyuşmazlığı yaşayacaktır ki, yaşamıştır

Sonuç

1990 sonrası dünya genelinde yaşanan küreselleşme Türkiye için önemli değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Özellikle 2000’li yıllarda Avrupa Birliği adaylığına dönük gerçekleştirilen reformlardan yönetim modelleri de nasibini almıştır. Bu bağlamda çeşitli çalıştaylar düzenlenmiş, 2003 yılına gelindiğinde “Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” gibi radikal kararların alınması gerektiğini vurgulayan hükümet çalışmaları yapılmıştır. Yönetişim gerçekleşen gelişmeler içerisinde sahip olduğu güzel betimlemeler ve yönetsel anlamdaki krizleri bertaraf edecek bir yapıya sahip olduğu anlayışı kendisine Türk Bürokrasisinin raporları arasında kolaylıkla yer bulmasına imkan vermiştir. Bu çerçevede hazırlanan yerel düzeyde yönetişim uygulamalarını yer vermek adına kent meclisleri, kent konseyleri, kent platformları gibi isimler altında katılımıcılığı, sivil toplum kuruluşlarının yönetime dahil edilmesi ile saydamlık gibi emeller gerçekleştirilmek istenmiştir.

Türkiye kamu yönetimi reformları bahsi geçen çizgide devam etmiş, ancak bu durum sadece kağıt üzerinde veya süslü kamuoyu bilgilendirilme toplantılarından ileri gidememiştir. Çünkü Türk bürokrasisi yönetişim ile yönetim mekanizmasında oluşan krizleri çözmek yerine dıştan gelen telkinleri bertaraf etmek amacıyla hareket etmiştir. Toplum yapısına ve geçmişten günümüze kadar kronikleşmiş bürokrasi kültürüne uygun çözümler yeni yeni sorgulanmaya başlanmıştır.

Sivil toplum gibi yönetişim uygulamasının omurgasını oluşturan bir yapının günümüz Türkiye’inde halen devlet hegemonyasından kurtulamamış olması, hükümet politikalarından önce politika üretmez olması, siyasal süreçlere eleştirel yaklaşma cesaretine ve özgüvenine sahip olmayışı ortada duran birçok eksiklikten sadece birkaçıdır.

Yönetim modellerinin bir ülke veya organizasyonda uygulanması için o modele özgü şartların ve enstrümanların hazır bulunması gerekir. Aksi takdirde Türkiye’de olduğu gibi sürekli birbirini tekrarlayan kamu yönetimi reform raporlarımız kısır bir döngü içerisinde kalır. Türkiye yönetişim uygulaması ile hesap verirlilik, saydamlık, katılımıcılık, sivil toplum ve özel sektör paydaşlığı gibi argümanları yönetime dahil etmeden önce toplumsal hafızayı kontrol etmeli, toplumdaki yönetici kadrosuna; akademiden öğrenci zihniyetine kadar olan kesimde bu kavramların karşılığını görmelidir. Yönetişimin unsurlarını oluşturan elemanları toplumsal bazda

kültür haline getirmeli, bunun için sınırlı bir zaman skalası oluşturma hatasına da düşmemelidir. Bahsi geçen argümanların toplumsal zihniyete uygun düşmesi ve toplum olarak içselleştirmenin öncelikleri dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak yönetişim gibi yönetim modellerin sundukları strateji ile dünya ülkelerinde somut çıktılar elde edilmiş olması, Türkiye yönetim yapısı içinde aynı sonuçları vereceği anlamına gelememektedir. Veya Türkiye'nin yönetim problemlerini nihai olarak yönetişim uygulamaları çözecek diye bir genelleme yapmakta, yapmamakta yanlış olur. Buradaki temel felsefe, özgür bir düşünce ortamın da toplumsal realiteyi iyi analiz edebilmek, devletin toplumdaki beklentisini bu bağlamda düşünmek, aynı hakkaniyetle toplumun devletten yönetim adına beklentisini belirlemek ve nihai olarak uygulamaya dönük çözüm stratejileri belirlemek gerekir.

Kaynakça

- Akpınar, E. (2006), “Kamu Yönetiminde Denetim Olgusu ve Türkiye’de Kamu Yönetiminin Denetlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- Bozkurt, Ö., Ergun, T., Sezen, S. (1998), Kamu Yönetimi Sözlüğü, TOAİE Yayınları, Ankara.
- Canman, A.D. (1995), Çağdaş Personel Yönetimi. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Cope, S., Leishman F., Storie, P. (1997), “*Globalization- NewPublic Management And The Enabling State*”, International Journal of Public Sector Mangement, 10, 6:444-460.
- Ergun, T. (2004), Kamu Yönetimi Kuram/Siyasal/Uygulama, Türkiye ve Orta Doğu Amme idaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, H.T. (2000), “Kamu Yönetimi Açısından Yönetime Katılma Biçimleri Ve Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana bilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Konya.
- Günel, N. (1995), “2000’li Yılların Eşiğinde Yönetimsel Denetim Sistemine Eleştirel Bir Bakış”. Türk İdare Dergisi, Sayı: 409, Aralık, s. 17- 35.
- HABİTAT II (2000), İstanbul +5 Ülke Raporu, Yönetişim Alt Bölümü, İstanbul.
- Karaman, Z.T. (2000), “Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler”, Türk İdare Dergisi, 72, 426:35-42.
- Nohutçu, A. (2011), “Türk Yönetim Geleneğinde Değişim: Siyaset Odaklı Bürokrasiden Kamu Politikası Odaklı Bürokrasiye”, Kamu Yönetimi Üzerine İncelemeler, Ed. Nagehan TALAT ARSLAN, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Özer, M.A. (2005), Yeni Kamu Yönetimi, Platin Yayınları, Ankara.
- Palabıyık, H. (2004), “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, Amme İdaresi Dergisi, 1(37), s. 63- 85.
- Peters, B. Pierre, J., (1998), “Governence Without Government? Rethinking Public Administration”, Journal of PA Research & Theory, 8, 2:223-224.

Stoker, G. (1998), "Governance As Theory: Five Positions", *International Social Science Journal*, 50, 1:17-29.

Streeten, P. (1997), "Nongovernmental Organizations and Development", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *Thousand Oaks*.

Şaylan, G. (2000), "Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler", *Amme İdaresi Dergisi*, 26, 3:3-13.

Şimşek, Ş. (1998), *Yönetim Organizasyon*, Eğitim Yayınevi, Konya.

Tekeli, İ. (1996), "Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri üzerine", *Sosyal Demokrat Değişim*, 3:45-54.

Uğur, A. (1997), *Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK'lar*. Merhaba Sivil Toplum, Der: Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, 69- 78.

Yıldırım, İ. (2004), *Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara.

Yüksel, M. (2000), "Yönetişim Kavramı Üzerine", *Ankara Barosu Dergisi*, 58, 3:145-159.

ULUSLARARASI TİCARETİN COĞRAFI BOYUTLARI

Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR³³⁷
Arş. Gör. Aşır Yüksel KAYA³³⁸

Özet

Dünyada her ülke, kendi ekonomik çıkarlarına uygun olarak ticari ilişkiler geliştirmektedir. Ülkeler arasında ilişkiler, siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik yapıyı doğrudan ilgilendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve kalkınmasında, gelişmiş ülkelerin küreselleşmenin etkilerini kendi lehlerine çevirme isteklerinde uluslararası ticaret en önemli araçtır. Ülkeler arasında yapılan ticaret, mekânın yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Bu şekillenmede uluslararası bileşmeler ve bloklaşmalar önemli rol oynamıştır. Uluslararası sermaye akışı, küreselleşme ve çok uluslu şirketlerin etkisiyle uluslararası ticaretin önemi her geçen gün artmaktadır. Coğrafyacıların çalışmalarında mekân birinci derecede önemliken, iktisatçılar tarafından yapılan çalışmalarda mekân çoğu zaman önemsiz olarak kabul edilmiştir. Son yıllarda teknoloji ve telekomünikasyon alanında yaşanan hızlı ilerleme sermaye hareketliliğinin artmasına yardımcı olmuş, uluslararası sermaye ülke sınırı tanımadan dünyanın bir köşesinden diğer köşesine çok kısa bir zamanda geçebilme yeteneği kazanmıştır. Ulaşım, ulaşım sistemleri ve teknolojiye yaşanan değişimler her geçen gün uluslararası ticaretin yapısını değiştirmekte ve bu değişimin en önemli yanı hem ekonomik coğrafyacılar, hem de iktisatçılar belirli konular üzerinde ortak bir ilgiyi paylaşmaktadır.

Anahtar Kelime: Uluslararası Ticaret, Coğrafya, Mekân,

Giriş

Dünya sürekli değişim içindedir. Üstelik de bu değişimin 1950'lerden bu yana geçmişteki on binlerce yılda meydana gelenlerin birkaç katına erişerek son derece hızlandığı düşünülürken, 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı, küresel ekonomik coğrafyayı dönüşüme uğratacak olağanüstü olaylar döneminin de başlangıcı olmuştur (Tümertekin ve Özgüç, 1998 s.3). Uluslararası ticarete konu olabilecek malların bazı ülkelerde hiç üretilmemesi ya da o ülkenin kendi kaynaklarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olmasından dolayı bu ihtiyaçlarını karşılayabileceği ülkelerden karşılama talebinde bulunması uluslararası ticaretin doğmasına neden olmuştur.

Ticaret. Mekân ve Coğrafya birbiri ile sürekli etkileşim içerisinde bulunan bir düzenin içerisinde yer almaktadır. Ticaret, ekonomik coğrafyanın temel araştırma konularından biri olarak önemini korumaktadır. Merkantislerden günümüze dek ekonomik düşüncenin geçirdiği evrimi uluslararası ticaret politikaları belirlemiştir. Uluslararası ticaret ilk kentlerin ortaya çıkmasıyla başlamış olmasına rağmen özellikle deniz aşırı ticaretin ve sömürgeciliğin başlaması ile birlikte kuramsal temelleri atılmıştır. Sanayi temelli toplumsal yapıya geçilmesi, makinalı üretimle birlikte ihtiyaç fazlası üretim ortaya çıkmıştır. Böylelikle ülkeler arasında ticaretin doğmasına neden olmuştur. Fazla üretim sorunu serbest ticaret politikalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlerleyen gelişmeler beraberinde tüm dünyaya hâkim olma ideallerini ortaya çıkarmıştır. Birden fazla ülkenin birbiriyle olan ticareti sonucunda mekânsal olarak bir bütünleşme ortaya çıkmaya

³³⁷ Fırat Üniversitesi, İSBF, Coğrafya Bölümü, ioakdemir@firat.edu.tr

³³⁸ Fırat Üniversitesi, İSBF, Coğrafya Bölümü, aykaya@firat.edu.tr

başlamıştır. Fazla üretim sorunu aynı zamanda serbest ticaret politikalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1. Ticaret Coğrafyası ve Ekonomik Coğrafya

Ekonomik açıdan “Nasıl bir dünyada yaşıyoruz?” herkes tarafından sık sık hatırlanırken, bunun bazıları için maddi bakımdan rahat ve zengin bir dünya olduğu, büyük çoğunluk içinse varlıklı dünyadaki “normal” sayılan şeylerin bile birer lüks haline geldiği yaşam mücadelesi verilen bir dünya olduğu yeniden vurgulanıyor. Fakat bir yandan da “varlık” dünyası ile “yokluk” dünyası gittikçe de artan bir şekilde birbirlerinin mekânlarına o kadar geçmiş bulunuyorlar ki ortaya karmaşık coğrafyalar çıkıyor. Buradan bakıldığında “tek dünya “da yaşadığımızda söylenebilir. Birisinin “mücadelesi” diğerinin “rahat”ıyla sıkı sıkıya ilişkilendirilmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 1998 s.3). Taylor ve diğerleri ile Tümertekin’in de belirttiği gibi günümüz dünyasında sınırlar ortadan kalkmaktadır. Çeşitli ekonomik anlayışlarla birlikte ülkeler arasında yapay sınırlar anlamını yitirerek, mekânsal bütünleşmeler gerçekleşmektedir. Bu durum beraberinde mekânda ayrışmaya, ayrışırken bütünleşmeye sebep olmaktadır. Ülkeler arasında yapılan ticaret mekânın yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Bu şekillenmede uluslararası bileşmeler ve bloklarımlar önemli rol oynamıştır. Örneğin Avrupa birliği üye ülkeleri arasında serbest dolaşımdan serbest ticarete her şeyin birlik içerisinde kolayca hareket edebilmesi ve her hangi bir önleyici engelin bulunmaması farklı ülkelerin benzer özelliklere sahip olmasına neden olmuştur.

Ticaret parçalanmış mekânları bir araya getirmede önemli bir rol oynamıştır. Geçmişte kültürler arası ticaretin başlangıcı, insanın çevresini tanımaya başladığı ilk dönemlerden beri süre gelmektedir. Ticaretin ilk formları özellikle toplayıcılıkla uğraşan toplumlarda ortaya çıktığını veya savaş dönemleriyle kesiştiğini tahmin etmek mümkündür. Farklı toplumlar arasında yapılan ticaretin bu toplumların sınırlarında ortaya çıktığı da tahmin edilebilir. Dilbilimsel kanıtlar antik Yunan’da bu durumun böyle olduğunu düşündürmektedir. Daha sonraları da Hermes hem ticaret tanrısı hem de bir şehri diğerinden ayıran sınır tanrısını oluşturur (Brown 1969). Fakat sınır pazarlarının bu ilk safhası Yunan şehirlerinde M.Ö sekizinci yüzyılda sona erer (Curtin 2008 s.2).

Ticaret coğrafyası, sanayi devrimi öncesinde ülkelerin zenginliklerini artırmak için başvurdukları en önemli yolların başında gelmektedir. Bu dönemde farklı yazarlar tarafından yazılan eserler bulunmakla birlikte bu eserler şunlardır³³⁹:

- **Discripto Rengi Japoniae Et Siam:** Barnhardus Varenius tarafından Amsterdamlı tüccarlara Uzakdoğu ülkeleri hakkında detaylı bilgiler vermek üzere yazılmış ilk eserdir.
- **Geography Anatomized:** Patric Gordon tarafından yazılmış, genel olarak dünya kıtaları hakkında bilgi vermekle birlikte Hint ve Avrupa hakkında da önemli ticari bilgiler barındırmaktadır.
- **New Sistem of Modern Geography:** William Guthrie tarafından yazılmıştır.
- **Geography Made Easy:** Jedidiah Morse tarafından yazılmış ilk coğrafi eserlerdir.

Ticaret coğrafyası öncelikli çalışma alanı olma özelliğini sanayi devriminden sonra kaybetmiş bu dönemden sonra ekonomik coğrafya içerisinde gelişmeye başlamıştır. Bu geçişte Alman coğrafyacıların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle Götz tarafından yazılan “Ekonomik Coğrafya’nın Görevi” isimli makale öncü olmuştur (Tümertekin ve Özgüç, 1998 s.8).

Coğrafyacılar arasında uluslararası ticaret çalışmaları ise 20. Yüzyılın başlarında klasik lokasyon teorilerinin ortaya çıkmasıyla yaygınlaşmıştır. Bu dönemde yerleşmelerin hiyerarşik

³³⁹ Tümertekin ve Özgüç, 1998 s.6-7

gelişimlerini açıklayan bu teorilerin ilki Thünen'in arazi kullanım modelidir. Daha sonra Weber ve Lösch tarafından ortaya atılan lokasyon teorileri ile birlikte yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle Cristaller'in merkezi yerler kuramı ile birlikte mekânsal olarak şehirselleşmeler kademelendirilerek açıklanmıştır. Klasik lokasyon teorilerinin gelişmesiyle birlikte farklı bölgelerin birbirleri ile olan ekonomik etkileşimleri ticaretin mekânsal boyutları ile açıklanmaya başlanmıştır.

Günümüzde uluslararası ticaret makro iktisadın önemli ve öncelikli konularından biri olmasına rağmen sosyal bilimlerde coğrafya biliminin önemli çalışma alanlarından biridir. Ancak ekonomik coğrafya birçok boyutuyla çalışılmasına rağmen ticaret, coğrafyacılar tarafından çokça rağbet gören bir alan olmamıştır. İktisatçılar tarafından tüm detaylarına kadar çalışılan ticaretle mekânsallık Krugman'a kadar hep göz ardı edilmiştir. Ticaret coğrafyası değişik mekânlar ve bölgeler farklılaşmayı anlamaya ve açıklamaya çalışarak her bir mekân ya da bölgenin küresel ekonomiyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

2. Uluslararası Ticaretin Coğrafi Boyutları

Ekonomik küreselleşmenin ilk ve halen devam eden en önemli yönü ticari faaliyetlerdir. Dış ticaret küreselleşmenin en önemli araçlarından olduğu gibi, aynı zamanda da bir sonucudur (DPT, 2000, s.22.). Çünkü ekonomik küreselleşme sonucunda tek bir pazar oluşturma cabaları bu durumu oluşturmuştur. Coğrafi konum, iklim, toprak ve doğal kaynaklar gibi doğal faktörler ve dil, din, ırk, kültür gibi beşeri faktörlere bağlı olarak uzmanlaşma, üretim, ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, uluslararası anlaşmalar ve birliklere bağlı olarak uluslararası ticaretin yapısında önemli değişim yapmaktadır. Ülkeler arasında artan entegrasyonlarla birlikte ülke sınırları yapay bir görünümü kazanırken, uluslararası ticarete serbest bir tutum ortaya çıkmaktadır. Bu serbest ticaret hareketleri gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilmekte ve WTO, G7,G8,G,22, G20 gibi kuruluşlarında etkisiyle ortak bir pazar oluşturulmaktadır. Aynı zamanda demografik faktörlerin etkisiyle şekillenen kent ve kentleşmeler de dünyada ticaretin gelişiminde rol oynamaktadır.

Uluslararası ticarete tarihsel olarak bakıldığında, farklı dönemlerde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ziraat devrimi, sanayi devrimi ve son dönemlerde küreselleşme eğilimleri uluslararası ticaretin yönünü belirlemiştir. Ziraat ya da tarım devrimiyle birlikte toprağa bağlı hayat tarzı süratle tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. İkinci devrim 18. Yüzyılın sonlarında doğan sanayi devrimidir. Sanayi devrimi ile birlikte üretim sistemlerinde devrim yaşanmış ve sanayileşme Avrupa ve Uzakdoğu'da Japonya'da yapısal değişimlere neden olmuştur. Sonraki dönemlerde küreselleşme eğilimleriyle birlikte uluslararası ticaret önemli bir ivme kazanmıştır.

Küreselleşme, uluslararası ticaretin günümüzdeki görünümünü almasında en önemli erkendir. Küreselleşme genel olarak sermaye akışını, yabancı sermaye yatırımlarının yönünü, uluslararası göç yollarını ve iletişim alanındaki gelişmeleri şekillendirmektedir. Küreselleşmenin günümüzde kazandığı hız ve ivme ile coğrafi mekân sürekli değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişimde etkili olan temel faktörler, pazarların ortaya çıkması, Çok uluslu şirketler ve bu şirketlerin belirlediği yeni norm ve kurallar ile her geçen gün ucuz ve hızlı iletişim araçlarıdır. Bütün bu faktörlerin etkisiyle mekân da değişmektedir ve bu değişim başlıca üç yoldan olmaktadır:

- Dünya küçülmüştür:
- Zaman kısalmıştır:
- Sınırlar ortadan kalkmıştır:

3. Ulaşım Sistemleri ve Uluslararası Ticaret

Uluslararası ticarete bir malın bir yerden, başka bir bölgeye götürülmesi, yüklerin zaman ve mekân içerisinde hareketi önemli bir ulaştırma hizmetidir. Bu ulaşım türü beraberinde

mekânsal değişmeyi ve bütünleşmeleri ortaya çıkarmaktadır. Uzak ya da yakın mesafeler arasında insanoğlunun göçebe yaşamı bırakıp, tarımsal faaliyetlerle uğraşmaya başladığı yerleşmelerden günümüz önemli kent, bölge ve hatta kıtalar arasında önemini korumaktadır. Hatta ekonomik büyüme, toplumsal gelişme ve mekânının şekillenmesi ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle yakından ilgilidir.

İlk yerleşim birimlerinde kentlerin çevresindeki bölgeye erişim olanağı akarsu havzalarına kurulan kentlerde ulaşılabilirlikten dolayı fazladır. Bu kentler kara içlerinde kurulan yerleşim birimlerine göre erişilebilirliğin sağladığı imkânlar doğrultusunda büyüme ve ekonomik gelişmeye uygun hala gelmişlerdir. Bu kentler sadece yerleşim yeri olarak seçilen havzanın ard bölgesinde değil, aynı zamanda sahil kenti olmalarının da avantajıyla diğer kentlerle ticaret yaparak gelişmelerini hızlandırmışlardır. Kıyı içlerinde yer alan yerleşmelerde ise daha çok kapalı ekonomik düzen hâkim olmuştur. Bu yerleşim birimleri genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşır, taşımacılıkta hayvan gücünden yararlanırdı. Tarih boyunca hayvanların geçebilecekleri güzergâhları kullanmışlardır ve sahil kentlerine göre daha zorlu bir ulaşım ağlarıyla karşılaşmışlardır. Bu yollardan en önemlisi yüzyıllardır kullanılan, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan "İpek yolu" dur.

Tarih boyunca yaşanan birçok gelişme ulaşım ağlarında ve ulaşım araçlarında değişim ile birlikte mesafeler arasında önemli değişimlere neden olmuştur. 16. Yüzyıldan sonra buhar gücünün ulaşımında kullanılmaya başlaması önemli değişimler olması sağlamıştır. 18. Yüzyılın ikinci yarısında, tasarımı daha da geliştirilen buhar makinesi, bu tür makinelerin kullanıldığı buharlı gemiler ve lokomotiflerin yapımını izlemiştir. Sanayi üretimi başladıktan sonra ulaşım araçları ve teknolojilerindeki ilerleme ve işletim sistemindeki değişim devrim niteliğindedir. Geliştirilen teknolojiyle sanayi devrimi öncesi ulaşımın hızı ve kapasitesi ile karşılaştırılmayacak farklı büyüklüğe erişmiştir (Kılıçaslan 2012 s. 2).

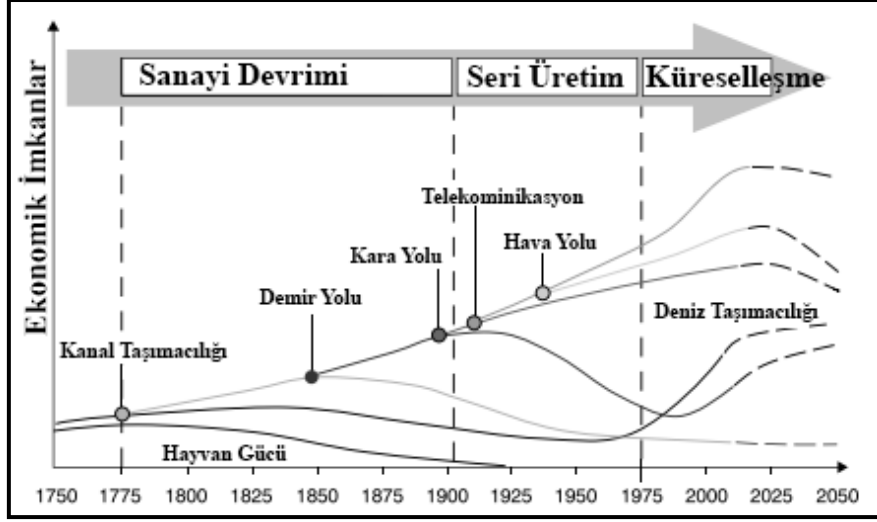
TABLO 1: ULAŞIMDA TEKNOLOJİK İLERLEMELER

Yenilik	Rolü
M.Ö 4000 Mısır Basit Tekneler	Gemi inşa tekniklerinin gelişmesi
M.Ö Tekerleğin Kullanımı	Uzun mesafelere ağır yük taşınması
SANAYİ DEVRİMİ	Yüksek miktarda ve hızlı yük taşımacılığı
19. Yüzyılda Gemi İnşasında Demir Ve Pervanenin Kullanımı	Gemilerin mukavemet ve hızlarının artması
1903 Motorlu Uçağın Kullanımı	Taşımacılıkta yüksek hız
1958 Jet Uçağı	Bankacılık, finans ve turizm gibi hizmet etkinliklerinin gelişmesi
1960 Süper Gemiler	500 milyon tona kadar hızlı yük taşıma
1964 yüksek hızlı trenler	Yoğun nüfuslu kentler arasında kara ve hava yolu ulaşımına rekabet
1968 konteyner	Ana kara ulaşım sistemini karşılayacak kapasite ile mamul mal taşıma
1970 yakıtta etkin araçlar	Kara yolu ulaşımında kent ve ketler arası ulaşım payını artırmıştır

Ulaşım araçlarında yaşanan dönüşüm beraberinde ulaşımın boyutunu da etkilemiştir. Buharlı makinalardan içten yanmalı motorların üretimine geçilmesi ile sadece topografyanın elverişli olduğu alanlardan değil, tünel kazma ile topografyayı kesen yolların yapımı, denizcilikte

yaşanan gelişmeler ve hava ile demir yollarında yaşanan dönüşüm günümüz ulaşım sistemlerinin hacmini ve boyutunu değiştirmiştir.

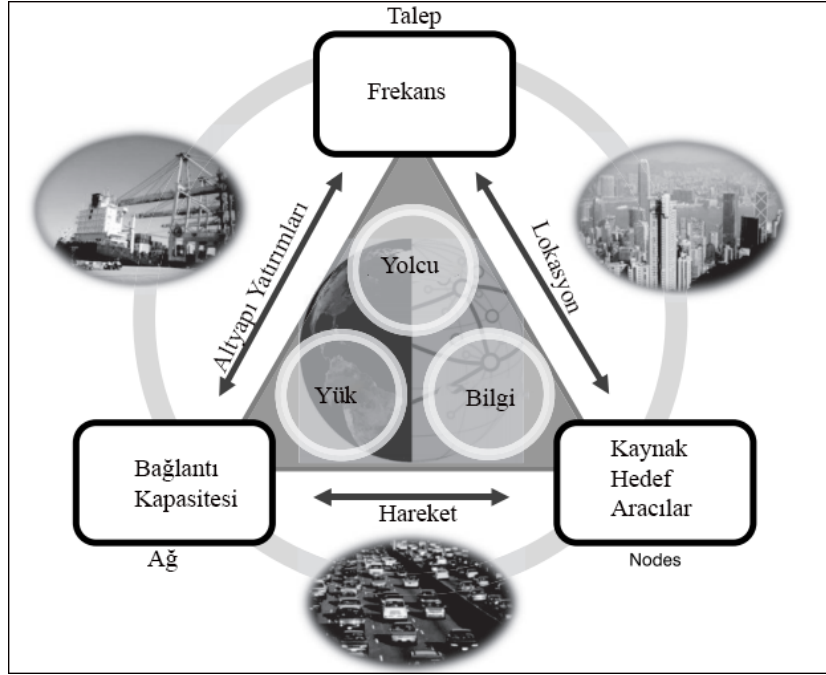
Şekil 1: Ulaşım Sistemlerinde Meydana Gelen Değişim

Kaynak: Adapted from HOP Associate 2005; Time, mobility and economic growth, Rodrigue, J.P.,2009; Transport Geography, Roytledge, London and New York

Sonuç olarak ulaşım coğrafyası, coğrafya biliminin alt bir dalını oluşturmakta ve bir nesneyi veya bir kişiyi veya fikirleri bulunduğu yerden farklı bölgelere taşınmasını konu almaktadır. Fakat bunu yaparken ulaşımın mekânsal yapısını, mekâna bağlı özellikleri ve bağlantıları ile ulaşımın kökenini, destinasyonu açıklamaya çalışmaktadır Rodrigue, 2009, s. 7).

Şekil 11: Ulaşım Genel Sistemi

Kaynak Rodrigue, J.P.,2009; Transport Geography, Roytledge, London and New York

4. Sonuç

Ticaret insanoğlunun yerleşik hayata başladığı dönemden beri süre gelen ve sürekli bir değişim içinde olan ekonomik aktivite olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir. Ticaretteki hız ve değişim geçmişle kıyaslandığında giderek süratlenmekte ve değişen bir biçim almaktadır. Sanayi devrimi öncesinde geleneksel ticaret yöntemleri egemenken özellikle 20. Yüzyılla birlikte ulusal ekonomilerinin yarattığı belirleyici etki, günümüzde daha üst ölçekli yapıların düzenlemeleri aracılığıyla erimekte ve uluslararası ticaret faaliyetleri küresel düzeyde hareketliliğinde kuvvetli bir dönüşüme neden olmaktadır. Uluslararası ticaretle bölgeler ve ülkeler arasında hareketliliği artırırken bir yandan da küresel birleşmelere sebep olmaktadır.

Ticaret, Merkantislerden günümüze dek ekonomik düşüncenin geçirdiği evrimi uluslararası ticaret politikaları belirlemiştir. Uluslararası ticaret özellikle deniz aşırı ticaretin ve sömürgeciliğin başlaması ile birlikte kuramdaki yerini almaya başlamıştır. Sanayi toplumuna geçilmesi, makinalı üretimle birlikte fazla üretim sorununu gündeme getirmiştir. Bu durum beraberinde ülkeler arasında ticaretin doğmasına neden olmuştur. Fazla üretim sorunu serbest ticaret politikalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlerleyen gelişmeler beraberinde tüm dünyaya hâkim olma ideallerini ortaya çıkarmıştır. İki Dünya Savaşı arasında sanayileşmiş ülkelerin kendi iç ekonomik sorunları dış ticaret politikalarının iç ve dış dengeyi birlikte kurma çabalarına tanıklık olurken, dış ticaret, sanayileşmiş ülkelerde büyüme modellerine, az gelişmiş ülkelerde kalkınma modellerine eklenmiştir. Bu büyüme ve kalkınma girişimleri mekânın değişmesine ve yeni bir form kazanmasına neden olmaktadır.

Dünya ekonomisinde 1970'lerden sonra uluslararası iletişimin artması ile ulusal ekonomilerin birbirine yakınlaşması ve bütünleşmesiyle, uluslararası ticaretin önemi her geçen gün artmıştır. Ancak artan ekonomik ilişkiler, ülkeleri ekonomik olarak birbirine yaklaştırmakla

kalmamış “mekân” üzerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Bu yakınlaşma aynı zamanda kültürel ve sosyal olarak da değişime neden olmuştur.

Mekânın özellikle uluslararası ticaretle artan gelirlerle birlikte şekillenmesinde ülkelerin gelişip büyüme istekleri yatmaktadır. Özellikle 1980’den sonra yoğunlaşan kentsel ve bölgesel ekonomilerin, onları yaratan sosyal, kültürel altyapısıyla ilintili olarak değişimine neden olmuştur.

Günümüz dünyasında ekonomik küreselleşmeyi tetikleyen iki unsur vardır. Bunlardan birincisi ülkeler arasında sermaye akışı, diğeri ise premer ürünler (gıda maddeleri ve madenler) için dünya ortak pazarının ortaya çıkmasıdır. Sermaye akışında temel hedef yeni pazarlara gitme isteğidir. Gelişmekte olan ülkelere doğru kayan sermaye akışı, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çokuluslu şirketlerle birlikte ortak pazar alanlarının kurulması, küresel ekonomiler kadar, bölgesel ve ulusal ekonomiler için de belirleyici olmuştur. Teknoloji, iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler ve uluslararası sermaye hareketlerine getirilmiş olan sınırlamaların kaldırılması sonucunda uluslararası mali piyasalar, adeta birbiriyle bütünleşmiş tek bir pazar halini almış ve dünyanın dört bir yanından katılımcıların yer aldığı, 24 saat aralıksız işlem yapılan bir arena haline dönüşmüştür.

Küreselleşme günümüze özgü yeni bir kavram olmamasına rağmen 21. Yüzyılla birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Yeni pazarların açılması, WTO, NAFTA, G-7, G-10, G-12, G-22, G-77, G22 gibi politik birlikler, Uluslararası ticarete değişen normlar ve telekomünikasyona bağlı olarak gelişen e-ticaretle birlikte mekân değişmeye başlamıştır. Mekânsal değişimin en önemli göstergeleri ise artık dünya küçülmüş, mesafeler arasındaki zamansal farklar kısalmış ve uluslararası sınırlar yapay bir hale gelmiştir.

Son dönemlerde dünyada 3 büyük güç ABD, AB ve Japonya uluslararası üretimi, ticareti ve yatırımı kontrol etmektedir. Triad olarak adlandırılan bu üç makro bölge, dünyadaki toplam sanayi üretiminin %85’ini, dünya ticaretinin/ihracatının %81’ini ve dünya DYY’sinin %80’ini meydana getirmektedir.

Uluslararası Ticaret ve Coğrafya birbiriyle yakından ilişkilidir. Ancak İktisatçılar ile coğrafyacıların olaylara yaklaşımı bir değildir. İktisatçılar uluslararası ticareti, zamansal boyutta ele alırken, Coğrafyacılar daha çok mekânsal teorilere yönelmiştir. Özellikle lokasyon teorileri üzerinden uluslararası ticareti açıklamaya çalışmışlardır. Ancak Krugman’a kadar iktisatçılar tarafından ortaya atılan teorilerin neredeyse tamamında mekân yok sayılmış ve ticaret yapan ülkeleri boyutsuz varsayarak lokasyonu tamamen görmezden gelinmiştir. Fakat uluslararası ticarete konu olan malların hangi ülkelerde bulunduğu ve neden o ülkede o malların daha fazla üretildiği, ya da o ülkeler diğer ülkelere göre neden daha avantajlı olduğunu yani mekânın olumlu ve olumsuz etkileri görmezden gelinmiştir.

Uluslararası ticareti coğrafyacılar tarafından ise lokasyon teorilerine bağlı olarak açıklanmaktadır. Lokasyon Teorisi, kökenleri 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan eski Alman Ekonomik Coğrafya geleneğine dayanmaktadır. Bu geleneğin en önemli temsilcisi Johann Henrich von Thünen’dir. Ayrıca bu geleneğin diğer temsilcileri; Alfred Weber, Walter Christaller, August Lösch, Hotelling, Isard’dır.

Dünya genelinde ulaşım sektörleri hızlı bir değişim içindedir. Taşınan mallar ve güzergâhlarda meydana gelen değişiklikler mekânsal etkileşimde önemlidir. Ancak dünya genelinde ulaştırma alt yapılarının yetersiz olması dünya ticaretinin belirli rotalarda yüksek ulaştırma maliyetlerine ve uzun teslimat sürelerine neden olmaktadır. Ulaştırma alt yapılarını iyileştiren ülkeler toplam ticari maliyetini büyük oranda düşürebilmektedir.

Dünya ticaretinde ulaşım ağlarına bağlı olarak gerçekleşen mal taşımacılığında ithalat ve ihracatın %75 deniz yolu ile gerçekleşirken, hava, kara ve demir yolu ile yapılan taşımacılık ise

%25'lik bir paya sahiptir. Bu oranlar ülkelerin lokasyonlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hata ülkelerin ithalat ve ihracat oranlarına göre değişmektedir.

Sonuç olarak uluslararası ticaret, gerek teorik gerekse mekânsal boyutları ile düşünüldüğünde ülkeler arasında sadece mal değiş tokuşu değil aynı zamanda jeopolitik bir öneme sahiptir. Bu yüzden dünyada birçok kurum ve kuruluş tarafından sürekli araştırılmakta ve geliştirilmektedir.

Kaynakça

- ADDA, J., 2007: Ekonominin Küreselleşmesi, İletişim yayınları, Çev: Sevgi İnceci, 4. Baskı, İstanbul.
- ADIGÜZEL M., 2013; Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 35 Mart – Nisan 2013 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
- ÇEKEROL, G.,S., NALÇAKAN, M., 2011; Lojistik Sektörü çerisinde Türkiye Demiryolu Yurtiçi Yük Taşıma Talebinin Ridge Regresyonla Analizi, Marmara Üniversitesi İ.B.F. Dergisi, Cilt:31, Sayı: II, Sayfa: 321-344, İstanbul.
- DEAR M., SCOTT, A 1981; Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society, Londra ve New York
- DEVİREN, N., V., 2004; Yeni Dış Ticaret Teorileri, Mevzuat dergisi sayı 81
- DICKEN, P., 2007; Global Shift: Mapping the changing contours of the world economy. SAGE Publications Ltd.
- DICKEN, P., LLOYD, P. E. 1990; Location in Space, Harper Collins Publishers, New York
- DPT, 2000; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu
- EKİNCİ E.D., ERSUNGUR, M.Ş., 2013; Yeni Ekonomik Coğrafya ve Teorik Modelleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2013 17 (3): 205-224
- FRANKEL, J.A., 2000;“Globalization of The Economy”, NBER Working Paper Series, Working
- FREEMAN T.W., 1963; A Handred Years of Geography, Chicago
- FUJİTA, KURUGMAN, VENABLES, 2001; The Spatial Economy Cities, Regions, and International Trade, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England
- HELPMAN, E., 1981 “International Trade in the Presence of Product Differentiation, Economics of Scale and Monopolistic Competition”, Journal of International Economics, Sayı: 11,
- KAYGALAK, İ., 2011; Türkiye’de Sanayi Kümelenmesi, Uşak Örneği, Ege üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
- KILINÇASLAN, T., 2012; Kentsel Ulaşım, Ninova Yayınları, İstanbul.
- KRUGMAN, P., 1991a; Geography and Trade. Cambridge: MIT Press.
- KRUGMAN, P., 1999; The Role of Geography in Developmentl Annual World Bank Conference on Development Economies, IBRD, The World Bank.
- KRUGMAN, P., 2010; Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz, Literatür Yayınları, İstanbul, 89-90
- KÜÇÜKER, C.,2008; Yeni Ekonomik Coğrafya ve Kalkınma, H.Ü.İ.İ.B.F, Ankara
- RODRÍGUE, J.P.,2009; Transport Geography, Roytledge, London and New York
- SAATÇIOĞLU, C., 2011; Ulaştırma Ekonomisi Teori ve Politika, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Mart 2011, Ankara
- SAKARYA, A., 2013; Değişen Ekonomi, Değişen Teori, 4. KBAM (Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı) Sempozyumunda sözlü bildiri (28-29-30 Kasım 2013)
- SAYGILI, S.,S., ERDAL, M., 2013; Küresel Lojistik, Dünya Yayıncılık A.Ş., İstanbul
- SEYDİOĞLU H., 1991; Uluslararası İktisat, Gizem Yayınları, Geliştirilmiş 8. Baskı İstanbul

- SEYİDOĞLU, H., 1998; Uluslararası İktisat, Geliştirilmiş 12.Baskı., İstanbul: Gizem Yayınları,
- SEYİDOĞLU, H., 1999; Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük, 2. Baskı, Gizem Can Yayınları, İstanbul.
- TRİCART, J., 1975; Bölge Düzenleme Ve Gelişme Problemlerinin İncelenmesinde Coğrafyacının Yeri, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, Sayı 2, s. 79-94.
- TÜMERTEKİN, E., 1987; Ulaşım Coğrafyası, Üniversitesi Yayınevi, İstanbul
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 1995, Ekonomik Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2011, Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2013, Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- ÜLGEN, S., GUERİN, S:S, TEKÇE, M., 2007; Ulaştırma raporu, Tüsiad raporu
- ÜNSAL, E.M., 2005; Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı, İmaj Yayınevi, Ankara, Eylül
- YAVAN, N., 2006; Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YAVAN, N., 2011; Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, M. Z., ALAEDDİNOĞLU, F. , Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılamaları , İCANAS 38 , ICANAS 38 Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik Cilt:2 , 845-862 , Ankara, Türkiye , 10-15 eylül 2007
- YILMAZ, Ş.E., 2014; Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi, Elif Yayınevi, Ankara

UZAKTAN EĞİTİME YÖNELİK ALGI ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ: MESLEK YÜKSEK OKULU ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Erol KARACA³⁴⁰
Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA³⁴¹

Özet

Bu çalışmanın ana amacı, uzaktan eğitime yönelik standart bir algı ölçeği geliştirmek için hemşirelerin uzaktan hemşirelik eğitimine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının tekrarlanmasıdır. Araştırma 2018 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Göksun MYO İlk ve Acil Yardım, Paramedik, İş İdaresi, Dış Ticaret, Çocuk Gelişimi ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programlarında öğrenim gören 188 öğrenciye uygulanmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen “Uzaktan Eğitime İlişkin Algı Ölçeği (UEİAÖ)” ile toplanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen, iki bölümden oluşan Uzaktan Eğitime Yönelik Algı Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçeğin ilk bölümü, öğrencilerin demografik ve kişisel bilgilerine ilişkin açık ve kapalı uçlu 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü ise MYO öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algıları ile ilişkili 5’li Likert tipinde 69 algı ifadesinden oluşmaktadır. Veriler, SPSS istatistiksel paket programı kullanılarak Madde Analizi ve Açıklayıcı Faktör Analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları; ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algı düzeylerinin iyi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Uzaktan öğrenme, Ölçek geliştirme, Algı ve Uzaktan eğitim, Uzaktan Eğitime İlişkin Algı Ölçeği

1. Giriş

Uzaktan eğitim programlarının oluşturulması ve tasarımında, kalıcı ve derinlemesine öğrenmenin geliştirilmesi ve öğrenme motivasyonlarının artırılması, öğrenme etkinliklerinin öğrenenlere göre düzenlenmesine bağlıdır. Bu anlayışa bağlı olarak geliştirilen öğrenen merkezli

³⁴⁰ Anadolu University

³⁴¹ Anadolu University

yaklaşım ilkeleri gereği, uzaktan eğitim programlarının oluşturulurken hedef kitle olarak öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algılarının da belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algıları, uzaktan eğitim programlarının oluşturulmasında dikkate alınması gereken önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. (Alley & Jansak, 2001; Egerton, 2007). Dolayısıyla uzaktan öğrenme ortamları ile sunulacak dersler geliştirilirken öğrencilerin ders içerikleri, ders materyallerinin özellikleri, sunum ortamları ve üretim yöntemleri ile öğretim stratejileri, öğrenci-öğretici ve öğrenci-öğrenci etkileşimi ve ölçme ve değerlendirme konularında görüşlerine başvurulması önemlidir (Moore ve Kearsley (2005):

Bu çalışmanın temel amacı, uzaktan eğitime yönelik standart bir algı ölçeği geliştirmek için hemşirelerin uzaktan hemşirelik eğitimine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının tekrarlanmasıdır. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada ayrıca “MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algı düzeylerinin nasıl?” olduğu sorusuna yanıt aranacaktır.

Bu çalışmanın uzaktan eğitim hizmetlerinin sunulması için eğitim kuruluşları arasında sürekli ve dinamik bir işbirliği geliştirilebilmesine, MYO öğrencileri için uzaktan öğrenme ortamları yoluyla ön lisans dersleri geliştirilebilmesine ve bu derslerin etkililiğinin değerlendirilebilmesine bir veri kaynağı sağlayacağı ve yön verici olacağı umulmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın uzaktan eğitimde kaliteyi artırıcı politikaların hayata geçirilmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algılarını etkileyen nedenlerin ve bu nedenlerin demografik ve mesleki değişkenlere bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığının saptanmasına yönelik bu araştırma, karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modelindedir (Karasar, 2000). Çalışma, betimleyici ve keşfedici nitelikte çoklu yöntem çalışması şeklinde desenlenecektir. Betimleyici araştırmalar, ele alınan konuyu detaylı bir şekilde fotoğraflamayı, tasvir etmeyi amaçlayan araştırmalardır. Bu araştırmada nicel ve nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılacaktır. Nitel araştırma tekniği olarak derinlemesine görüşmeden, nicel araştırma tekniği olarak ise anketten yararlanılacaktır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın amacı MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algılarını belirlemektir. Çalışma grubunu 2017-2018 öğretim yılında Gökşun MYO’nda farklı programlarda öğrenim

gören rastsal olarak seçilmiş 188 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Göksun MYO öğrencilerinden 197 ön lisans öğrencisine anket uygulanmış ve yönergeye uygun olarak doldurulmayan 9 anket ise analiz dışında tutulmuştur. Uygulanan toplam 197 anketin, 188’inden elde edilen veriler analize dâhil edilmiştir.

Göksun MYO öğrenci olan katılımcıların 88’i (46.8%) İlk ve Acil Yardım, 7’si (3.7%) Paramedik, 14’ü (7.4%) İşletme, 19’u (10.1%) Dış Ticaret, 33’ü (17.6%) Çocuk Gelişimi ve 27’si (14.4%) Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı öğrencisidir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%89,9, n=169) 18-21 yaş arasındadır. Geriye kalan 19 katılımcının yaşı ise 23-25 yaş aralığındadır. Katılımcıların tamamına yakını (n=185) internet bağlantısı olan bir bilgisayara ya da telefona sahip olduğunu ifade ederken, sadece 3 katılımcının internet bağlantısı olan bir bilgisayar ya da telefona sahip olmadığı ve internet bağlantılı cihaza sahip olduğunu ifade eden sadece 5 katılımcının ise internet kullanmadığı görülmektedir. Yine araştırma verilerine göre katılımcıların neredeyse tamamı (n=185) daha yüksek gelir elde etme, yüksek lisans ve doktora yapabilme vb. benzeri amaçlarla lisans tamamlamak için uzaktan eğitim programını tercih etmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında, hemşirelerin bilgisayar teknolojisine dayalı uzaktan hemşirelik eğitimine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla Boz ve Karaca (2017) tarafından geliştirilen Uzaktan Hemşirelik Eğitime İlişkin Algı Ölçeği’nin standardizasyonu amacıyla geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının farklı gruplarda tekrarlanması için araştırmacılar tarafından yapılan uyarlama çalışmasıyla oluşturulan Uzaktan Eğitime Yönelik Algı Ölçeği (UEYAÖ) kullanılmıştır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların kişisel ve bilişim bilgileri ile uzaktan eğitime yönelik tutumlarını saptamaya yönelik 10 soru, ikinci bölümde ise uzaktan eğitime yönelik 69 algı ifadesi yer almaktadır.

UEYAÖ, çalışma grubundaki Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Göksun MYO öğrencilerine 2017-2018 öğretim yılı birinci dönem süresince 1 haftalık bir süre içinde uygulanmıştır. Çalışmanın amacı öğrencilere açıklanmış ve yönergeleri okumaları gerektiği belirtilmiştir. Öğrenciler anketi bağımsız bir şekilde yaklaşık olarak 30 dakika içinde tamamlamışlardır.

Araştırmada, algı maddelerine verilecek tepkiler için 5’li dereceleme tercih edilmiştir. Cevaplayıcılardan ölçekte yer alan her bir tutum ifadesini “kesinlikle katılmıyorum –

katılmıyorum – kararsızım – katılıyorum - kesinlikle katılıyorum” gibi beş kategoriden biriyle sınıflaması istenmiştir. Her cevaplayıcı için toplam puanın elde edilebilmesi için, en olumlu kategoriye 5 puan, en olumsuz kategoriye 1 puan verilerek toplanan cevaplar 1–5 arasında puanlanmıştır (Turgut, 1977, s.10, 11).

3. Araştırma Bulguları

UEİAÖ uygulanarak öğrencilerden elde edilen veriler üzerinde, ölçeği oluşturan her bir maddenin madde-toplam korelasyonları (MTK) hesaplanmıştır. Ölçekte yer alacak maddelerin seçiminde MTK katsayısının .20 değerinin üzerinde olması ölçütü esas alınmıştır (Tavşancıl ve Keser, 2002: 87). Bu ölçüte göre, MTK katsayısı .20'nin altında olan 6., 8., 9., 14., 15., 19., 20., 24., 25., 31., 33., 34., 35., 43., 49., 50. 51., 52., 53., 55., 57., 59. ve 61. maddeler ölçekten çıkartılmış ve kalan maddelerin MTK katsayısının .28 ile .61 arasında değiştiği saptanmıştır. Tüm ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach α =.93 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Uygulama sonrası, ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için, analize dâhil edilen 188 öğrenciden elde edilen veriye faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, ölçme aracının yapısını aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2002: 117; Balcı, 1997: 298; Baykul, 2000: 389). Faktör analizinde maddelerin faktör yüklerinin en az .45 ve tek faktör altında yer alması (maddenin iki ayrı faktör altında yüksek faktör yükü alması durumunda farkın en az .10 olması) ölçütleri (Büyüköztürk, 2002: 118, 119) esas alınmıştır.

Temel Bileşenler Analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri kabul edilebilir sınır olan .50'nin üzerinde .89 olarak bulunmuştur. KMO testinin amacı, kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını, dağılımın faktör analizi için yeterli olup olmadığını test etmektir. KMO değerinin .89 olması dağılımın faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Atan, Özgür, & Güler, 2003; University of New Castle upon Tyne, 2005). Parametrik yöntemlerin kullanılabilmesi ölçülen özelliğin evrende normal dağılıma sahip olmasına bağlıdır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek için Barlett Sphericity Testi tekniğinden yararlanılmıştır. Barlett testi sonucu 2651.885 ($p<.000$) verilerin normal dağılıma sahip olduğunu ve faktör analizinin değişkenler için uygun olduğunu göstermektedir.

TBA uygulanan 46 madde öz değeri 1.00'dan büyük olan 12 faktör altında toplanmaktadır. Dolayısıyla UEİAÖ en çok 12 faktörlü kabul edilebilir. TBA uygulanan 46 maddeden faktör yükü düşük olan 4., 13., 16., 17., 18., 44., 45., 46., 56. ve 60. maddeler ölçekten çıkartılmış ve ölçek 9 faktörlü bir ölçeğe dönüşmüştür.

UEİAÖ dokuz faktörlü olduğu için, faktörlerin kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmaları ve daha kolay yorumlanabilmeleri amacıyla varimax tekniği uygulanarak rotasyon işlemi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 120). Varimax tekniği uygulanarak yapılan rotasyon işlemine tabi tutulan 36 maddeden iki ayrı faktör altında yüksek faktör yükü olan 3., 26., 36., 39., 40., 41., 42., 47., 48., 54., 58., 64., 65. ve 69. maddeler ölçekten çıkartılmış ve ölçek 8 faktörlü 22 maddelik bir ölçeğe dönüşmüştür. Faktörler, maddelerin içerdiği anlamlar dikkate alınarak adlandırılmaya çalışılmıştır. Birinci faktöre, “Öğrenme”; ikinci faktöre, “Teknoloji”, üçüncü faktöre, “İletişim-Değerlendirme” ve dördüncü faktöre “Yönetim” adı verilmiştir. Ölçekte kalan 22 maddenin faktörlere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Faktörler	Maddeler
1. Faktör: Öğrenme	21, 22, 23, 27, 28, 29, 32, 37
2. Faktör: Teknoloji	1, 2, 5, 7 ve 14
3. Faktör: İletişim-Değerlendirme	62, 63, 66 ve 67
4. Faktör: Yönetim	10, 11 ve 12

UEİAÖ'nün faktör yapılarını incelemek amacıyla uygulanan varimax rotasyon sonucu ölçekteki maddelerin MTK katsayıları, TBA sonuçları ve 8 faktördeki yük değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Madde ve Faktör Analizi Sonuçları

Sıra No	Madde No	Madde-Toplam	Faktör Ortak	Faktör-1 Yük	Rotasyon Sonrası Yük Değeri			
1	M1	.58	.55	.64	.36	.63	.15	.07
2	M2	.54	.56	.60	.24	.64	.32	.02
3	M5	.50	.54	.55	.18	.67	.06	.22
4	M7	.43	.51	.47	.13	.68	-.01	.18
5	M10	.42	.78	.47	.17	.12	-.01	.86
6	M11	.51	.55	.56	.32	.02	.28	.61
7	M12	.55	.73	.60	.12	.31	.24	.75
8	M21	.63	.58	.69	.65	.35	.07	.15
9	M22	.67	.58	.73	.65	.31	.16	.20
10	M23	.56	.55	.62	.72	.13	.16	.03
11	M27	.59	.58	.65	.66	.01	.20	.32
12	M28	.62	.49	.68	.58	.32	.21	.12
13	M29	.56	.42	.61	.49	.18	.11	.15
14	M30	.44	.50	.49	.16	.67	.15	.02
15	M32	.56	.45	.62	.58	.25	.23	.03
16	M37	.55	.46	.61	.60	.10	.30	.10
17	M38	.53	.44	.59	.62	.17	.09	.17
18	M62	.43	.49	.48	.18	.15	.66	.01
19	M63	.50	.49	.55	.30	.04	.61	.18
20	M66	.53	.51	.59	.37	.01	.51	.35

21	M67	.49	.54	.54	.15	.25	.67	.09
22	M68	.42	.59	.47	.09	.10	.75	.10

Açıklanan Varyans

Toplam = % % 54.12

Faktör-1 = % 34.39

Faktör-2 = % 7.62

Faktör-3 = % 6.33

Faktör-4 = % 5.78

Cronbach α = .91

Tablo 2’de görülebileceği üzere, birinci faktörde yer alan dokuz maddenin faktördeki yük değerleri .49-.72; ikinci faktörde yer alan beş maddenin faktördeki yük değerleri .63-.68; üçüncü faktörde yer alan beş maddenin faktördeki yük değerleri .51-.75 ve dördüncü faktörde yer alan üç maddenin faktördeki yük değerleri ise .61-.86 arasında değişmektedir. Bu bulgu, ölçeğin birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algıları olarak tanımlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir.

Ölçekte bulunan maddelerin ayırt ediciliğini değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçları incelendiğinde, madde-toplam korelasyonlarının .42 ile .67 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, 22 algı ifadesinin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Tüm ölçeğin güvenilirlik katsayısı Cronbach α =.91 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin güvenilir olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırma kapsamına dahil edilen MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algılarına ait betimsel istatistikler ise, Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Kapsamına Alınan MYO Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Algı Düzeyleri

Uzaktan Eğitime Yönelik Algı İfadeleri	Genel	
	Ort.	Mod
1. Uzaktan eğitim yoluyla eğitim görülen alanla ilgili tüm gelişmeler daha kolay takip edilebilir.	3.00	3.00
2. Uzaktan eğitim, tüm kurumlarda nitelikli personel sorununu çözer.	3.00	3.00
3. Uzaktan eğitim sisteminde yetişenler mesleklerinde başarılı olurlar.	3.00	3.00

4. Uzaktan eğitimde danışılacak kişilere kolaylıkla ulaşılabilir.	3.00	3.00
5. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde yüz yüze sınavlar yerine bilgisayar teknolojileriyle (Online) yapılan sınavlar, öğrenciler için maddi açıdan daha uygundur.	3.00	3.00
6. Uzaktan sosyal hizmet eğitimi, çalışan öğrencilere yer ve zaman bakımından esneklik sağlar.	4.00	4.00
7. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrencilere problem çözme odaklı eğitimler verilmelidir.	3.00	4.00
8. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde kuramsal bilgilerin, kısa ve anlaşılır olması öğrenmeyi kolaylaştırır.	3.00	4.00
9. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüntüleri izlemek öğrenmeyi kolaylaştırır.	4.00	4.00
10. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde ders kitaplarında çok ve ayrıntılı bilgi olması öğrenmeyi zorlaştırır.	4.00	4.00
11. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminin yer ve zaman bakımından esnek olması öğrenmeyi kolaylaştırır.	3.00	3.00
12. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğreticilerin, öğrencilere yüz yüze ve uzaktan yollarla danışmanlık yapması öğrenmeyi pekiştirir.	3.00	3.00
13. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrencilerin motive olmaları yaşları ile bağlantılıdır.	3.00	3.00
14. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrenciler derslerle ilgili dokümanlara istedikleri zaman ulaşabilir.	3.00	3.00
15. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde aynı anda diğer öğrencilerle iletişim kurabilmek <i>güçtür</i> .	3.00	3.00
16. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde, müracaatçılarla yüz yüze gelmeyen öğrencilere, empati yeteneği <i>kazandırılmaz</i> .	3.00	3.00
17. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğreticilerin, öğrencilere yüz yüze ve uzaktan yollarla danışmanlık yapması öğrenmeyi pekiştirir.	3.00	4.00
18. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde çoktan seçmeli sorularla sosyal hizmet bilgi ve becerileri <i>ölçülemez</i> .	3.00	3.00
19. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde vakaların tartışıldığı sözlü sınavlar, öğrenci başarısında etkili olur.	3.00	4.00
20. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrenci başarısının, sosyal hizmet kuruluşunda yapılan uygulamalarla değerlendirilmesi daha etkilidir.	3.00	3.00
21. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrencileri okumaya ve araştırmaya yöneltmek için geniş zamanda yanıtlanacak sınavlar yararlıdır.	3.00	3.00

22. Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde öğrencilerin öğrencilere her dersin sonunda başarıları ile ilgili dönüt vermesi, eğitimin etkililiği açısından yararlıdır.	3.00	3.00
---	------	------

UEİAÖ’de toplam 22 madde bulunmaktadır. Öğretmen adaylarının bu ölçekten alabilecekleri en yüksek puan 110.00, en düşük puan 22.00’dir. Araştırma kapsamındaki MYO öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algı düzeylerine ilişkin elde ettikleri en yüksek puan 110.00, en düşük puan 22.00, Ölçek ortalaması 71.01 ve standart sapma 13.86 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamındaki MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algı düzeylerine ilişkin ortalama puanları 3.17-4.13 arasında, standart sapmaları ise .98-1.15 arasında değişmektedir. Söz konusu MYO öğrencilerinin 22 maddeden oluşan uzaktan eğitime yönelik algı düzeylerine ilişkin toplam ortalama puan 3.24, standart sapma ise 1.08’dir. Bu bulgular, araştırma kapsamındaki MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algılarının orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki MYO öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik algı ifadelerinden görece olarak en çok katıldıkları üç ifade sırasıyla “Uzaktan sosyal hizmet eğitimi, çalışan öğrencilere yer ve zaman bakımından esneklik sağlar”, “Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde ders kitaplarında çok ve ayrıntılı bilgi olması öğrenmeyi zorlaştırır”, “Uzaktan sosyal hizmet eğitiminde sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüntüleri izlemek öğrenmeyi kolaylaştırır” iken, en az katıldıkları üç ifade ise “Uzaktan eğitim sisteminde yetişenler mesleklerinde başarılı olurlar”, “Uzaktan eğitimde danışılacak kişilere kolaylıkla ulaşılabilir”, “Uzaktan eğitim, tüm kurumlarda nitelikli personel sorununu çözer”dir.

4. Sonuç

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ölçeğin çalışma grubundan elde edilen veriler için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Geliştirilen bir ölçeğin standardizasyonu açısından geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yinelenmesi önemlidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında geliştirilen “Uzaktan Eğitime Yönelik Algı Ölçeği” (UEİAÖ)’nin farklı örneklem gruplarına uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması yararlı olacaktır. Bu kapsamda yürütülecek çalışmaların öncelikle farklı gruplarla yürütülmesi araştırma bulgularının karşılaştırılması ve faktör yapı geçerliğinin belirlenebilmesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan “Uzaktan Eğitime İlişkin Algı Ölçeği” (UEİAÖ) kullanılarak araştırmalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlar bu araştırmanın sonuçları ile karşılaştırılmalıdır. Ayrıca araştırma kapsamında

geliştirilen UEİAÖ'nün, MYO öğrencileri dışında farklı öğrenci grupları için uzaktan eğitime yönelik algıları etkileyen nedenlerin belirlenmesi amacıyla kullanılabilmesi de mümkündür.

Kaynakça

- 1) Aiken, L. H., Clarke, S.P., Cheung, R. B., Sloane, D. M., & Siber, J. H. (2003). Educational levels of hospital nurses and surgical patient mortality. J. Am. Med. Assoc. 290(12), 1617-1623. doi:10.1001/jama.290.12.1617
- 2) Alley, L. & Jansak, K. (2001). The ten keys to quality insurence and assesment in online learning. Journal of Interactive Instruction Development, 13(3), 3-18.
- 3) American Associate of Colleges of Nursing (AACN) (2007). Alliance for nursing accreditation statement distance education policies. Retrieved February 21, 2017, from <http://www.aacn.nche.edu/education-resources/distance-education-policies>
- 4) Atack L. (2003). Becoming a web-based learner: Registered nurses' experiences. Journal of Advenced Nursing, 44(3):289-297. DOI: 10.1046/j.1365-2648.2003.02804.x
- 5) Barker, A. (2003). Faculty decelopment for teaching online: educational and technological issues. The Journal of Continuing Education in Nursing, 34(6), 273-278. DOI: 10.3928/0022-0124-20031101-10
- 6) Bartels, J. E. (2005). Educating nurses for the 21st century. Nursing & health sciences, 7(4), 221-225. DOI: 10.1111/j.1442-2018.2005.00249.x
- 7) Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması*, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- 8) Bloomfield, J. G., While, A. E. & Roberts, J. D. (2008). Using computer assisted learning for clinical skills education in nursing: integrative review. Journal of Advanced Nursing, 63(3):222-235. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2008.04653.x
- 9) Boz Yuksekdag, E & Karaca, E. (2017) The Perception Scale Towards Distance Nursing Education (perstoDNE). International Women Online Journal of Distance Education, 6 (2), 53-66. (Publication no:3465588).
- 10) Buxton, T. G. (2004). Rn-Bsn Students' Lived Experiences with Online Learning. (Unpublished PhD thesis). Gonzaga University. Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI: 3162851)
- 11) Büyüköztürk, Ş. (2002). Data analyze handbook for social sciences. Ankara: Pegem A Publishing.

- 12) Callister, L. C. (2012). Issues in global nursing education. *American Journal of Maternal Child Nursing*, 37 (6), 403. Retrieved June 6, 2016, from http://journals.lww.com/mcnjournal/Citation/2012/11000/Issues_in_Global_Nursing_Education.13.aspx.
- 13) Chou S. C., Boldy, D. P. & Lee, A. H. (2002), Measuring Job Satisfaction in Residential Aged Care, *International Journal for Health Care*, 14(1), 49-54.
- 14) Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010), *Multivariate Statistics SPSS and LISREL Applications for the Social Sciences* (1. edition), Ankara: Pegem A Publishing.
- 15) Egerton, E. L. (2007). Faculty and students' perceptions of learner-centered instruction in online nursing education courses. (Unpublished PhD thesis), George Mason University. Available from ProQuest Dissertations and Theses database (UMI: 3256274).
- 16) Gorsuch, R. L. (1974). *Factor Analysis*. Philadelphia: Saunders.
- 17) Gunawardena, C. N., & McIsaac, M. S. (2004). Distance education. In D. H. Jonassen (Ed.), *Handbook of research on educational communications and technology* (pp. 355–395). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- 18) Hooper, D., Caughlan, J. & Mullen, M. R. (2008), *Structural Equation Modeling: Guidelines for Determining Model Fit*, *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53-60. Retrieved January 8, 2011, from <http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?item=1001&context=buschmanart>
- 19) Johnson, C. G. (2005). Lessons learned from teaching web-based courses: The 7-year itch. *Nursing Forum*, 40(1), 11-17. DOI: 10.1111/j.1744-6198.2005.00002.x
- 20) Karasar, N. (2000). *Research Method* (10. Edition). Ankara: Nobel Publishing.
- 21) Lee, H. B. & Comrey, A. L. (1979). Distortions in a commonly used factor analytic procedure, *Multivariate Behavioral Research*, 14, 301-321.
- 22) Moore, M. & Kearsley, G. (2005). *Distance Education. A Systems View*. 2nd ed. Thomson.
- 23) Moore, P., & Hart, L. (2004). Strategies for teaching nursing research online. *International Nursing Review*, 51, 123-128.
- 24) Mueggenburg, K. (2003). *Online Education in Kentucky's Nursing Programs* (Unpublished PhD thesis). Southern Illinois University. Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI: 3100764)
- 25) Pek, H. (1999). *Nedensel Modeller*, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- 26) Reiners, G. (2005). Nursing distance education. Retrieved July 14, 2016, from <http://www.decadeconsulting.com/decade/papers/Reiners.pdf>
- 27) Rosenkoetter, M. M., & Nardi, D. A. (2007). American academy of nursing expert panel on global nursing and health: white paper on global nursing and health. *Journal of Transcultural Nursing*, 18(4), 305-315. Retrieved December 18, 2014, from <http://tcn.sagepub.com/content/18/4/305.long>
- 28) Scherer, R. F., Wiebe, F. A., Luther, D. C., & Adams J. S. (1988), Dimensionality of Coping: Factor Stability Using the Ways of Coping Questionnaire, *Psychological Reports*, 62, 763-770.
- 29) Schnetter, V. A., Lacy, D., Jones, M. M., Bakrim, K., Allen, P. E., & O'Neal, C. (2014). Course development for web-based nursing education programs. *Nurse Education in Practice*, 1-6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.nepr.2014.06.007>
- 30) Schumacker, R. E. & Lomax R. G. (2004), *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling* (second edition), Londra: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 79-122.
- 31) Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. & Zvacek, S. (2009). *Teaching and Learning at a Distance Education. Foundations of Distance Education. 4th Edition.* Pearson.
- 32) Sümer, N., (2000), *Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulama* (Structural Equation Models: Basic concepts and sample application). *Türk Psikoloji Yazıları* (Turkish Psychological Writings), 3 (6), 49-73.
- 33) Tavşancıl, E. & Keser, H. (2002). Development of a Likert-type attitude scale towards internet usage (Internet kullanımına yönelik likert tipi bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi), *Journal of Educational Sciences (Eğitim Bilimleri Dergisi)*, 1(1), 79-100.
- 34) Tri-Council for Nursing (2010). *Tri-Council for Nursing Issues New Consensus Policy Statement on the Educational Advancement of Registered Nurses* Retrieved January 14, 2014, from <http://www.aacn.nche.edu/Educationresources/TricouncilEdStatement.pdf>
- 35) Turgut, M. F. (1977). *Tutumların Ölçülmesi, Eğitimde Ölçme Teknikleri Ders Notu* (Measurement of Attitudes, Measurement Techniques in Education Lecture Notes) Number:7.
- 36) White, L. (2006). *Canfield learning style inventory as a predictor of success in distance learning program versus traditional learning program in an associate degree nursing program.* (Unpublished PhD thesis), Touro University International, Available from ProQuest Dissertations and Theses database (UMI: 3250958).

- 37) Yılmaz, V., Çelik, H. E. & Ekiz, E. H. (2006). Kuruma Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modelleriyle Araştırılması: Özel ve Devlet Bankası Örneği, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 171-183.

Uzaktan Eğitim İle Okul Yöneticilerini Yetiştirme Programının Okullarda Uygulanabilirliği

Mukadder Boydak ÖZAN³⁴²
Zülküf NANTO³⁴³
Hakan POLAT³⁴⁴
Efraim ÖZTÜRK³⁴⁵

Özet

Bu araştırmanın amacı, uzaktan eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme sürecini, okul yöneticilerinin bakış açıları ile değerlendirmektir. Tesadüfî küme örnekleme modeli kullanılarak oluşturulan çalışmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında, Elazığ ili merkez ilçede bulunan ilkokullarda görev yapan 40 okul yöneticisinden oluşturmaktadır. Veri toplamak için hazırlanan 6 adet açık uçlu soru, görüşleri alınmak üzere okul yöneticilerine sorulmuştur. Elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaları çözümlemede olgu bilim deseni uygulanmış ve ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalar oluşturulmuştur. Her bir temada dikkat çeken yönetici görüşleri doğrudan alıntılarla yansıtılmıştır. Elde edilen verilere göre okul yöneticileri çoğunlukla; eğitim yöneticisi yetiştirme ile alakalı lisans düzeyinde üniversitelerde bölümünün olmaması ve okul yöneticiliğinin görevlendirme olmasından dolayı yönetici yetiştirme programının olmadığını ifade etmiştir. Yine okul yöneticileri uzaktan eğitim ile okul yöneticisinin yetiştirilebileceğini, verilecek uzaktan eğitimin konusunun yüksek oranda eğitim yönetimi ve alan bilgisi üzerine olması gerektiğini, yılda 80 saat eğitim için yeterli olacağını, eğitimlerin üniversiteler tarafından verilmesini ve eğitim sonunda muhakkak sınav yapılarak yöneticilerin seçilmesi gerektiğine yönelik görüş bildirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul Yöneticileri, Yetiştirme Programı, Uzaktan Eğitim

³⁴²Firat Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, mboydak@firat.edu.tr

³⁴³Firat Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, zlkfnt@hotmail.com

³⁴⁴Firat Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, hdpolat@hotmail.com

³⁴⁵Firat Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, ozturkefraim@gmail.com

1.Giriş

Son zamanlarda bilişim teknolojileri eğitim öğretim ortamlarında, bilginin dağıtılmasında ve iletişimde daha etkin kullanılmaktadır (Bishop, Giles, & Bryant, 2005). Eğitim veren kurumlarda birbirinden farklı eğitim ve öğretim tarzları denenmektedir. Bu kurumlar öğrencilere en iyi eğitimi verebilmek amacı ile sürekli yeni öğretim biçimleri üzerinde çalışmaktadır. Yeni öğretim biçimleri de genellikle teknolojiyi içinde barındırmaktadır. Bu öğretim biçimleri çoğunlukla mevcut klasik öğrenme biçimini tamamlamasıyla beraber, internet teknolojilerini kullanarak yüz yüze eğitimin yerine geçebilecek yaklaşımlar da sunmaktadır (Asabere ve Enguah, 2012). Birebir eğitici ile eğitimi alacak kişinin aynı ortamda bulunmadan istenilen eğitimi gerçekleştirmeyi mümkün kılmıştır. Ancak bilişim ağırlıklı öğrenme ortamları, klasik öğretimden çok farklı ders tasarımı ve gereksinimleri de beraberinde getirmektedir (Valenta, Therriault, Dieter ve Mrtek, 2001). Gerekli tasarımlar ve tedbirler alındığında uzaktan eğitim de yüz yüze eğitim yerine geçebilecek bir uygulama olabilir. Uzaktan eğitim, yüz yüze derse katılma imkânını mümkün olmayan veya ulaşılması zor olan bireylere, eğitimi ulaştırma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım fiziksel olarak eğitici ve katılımcının ayrı ortamlarda olduğu durumlarda eğitimin sunulma sürecini ve öğretici ile öğrencinin iletişimini devam ettiren programlardır (Keegan, 1986). Uzaktan Eğitim ilk olarak Wisconsin Üniversitesi'nin 1892 yılı kataloğunda yer almış ve yönetici William Light tarafından 1906'da kullanılmıştır (Verduin ve Clark, 1994: 7). Türkiye'de ise uzaktan eğitim uygulaması ilk olarak 1965 yılında banka çalışanlarına, mektupla öğretim uygulaması ile Ankara üniversitesi vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (MEB, 1982). Sonraki yıllarda uzaktan eğitim uygulaması hızla artış göstermiştir. Hızla yayılan uzaktan eğitim, şuan üniversitelerde ve özel eğitim kurumlarında sıklıkla kullanılmaktadır. Uzaktan eğitim milli eğitim kurumlarında da hem zamandan hem mekândan hem de maddi olarak tasarruf sağlayabilir; ayrıca eğitimde yaşanan aksaklıkları giderebilir.

Günümüzde eğitim kurumlarına yönetici atamadan önce veya iş başında, okul yöneticilerine yönelik herhangi bir yönetici yetiştirme programı bulunmamaktadır. Tarihte eğitim yöneticisi yetiştirme adına bazı çalışmalar olmuştur: öncelikle yönetici, müfettiş ve öğretmen eğitimini sağlamak üzere de 1928 yılında Gazi Eğitim Enstitüsüne bağlı Pedagoji Bölümü kurulmuştur (Balcı 2006). 1953 yılında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)'nin açılmasıyla da, 1979-1980 öğretim yılından itibaren "Eğitim Yönetiminde Uzmanlık Programı" başlatarak eğitim yönetiminin gelişmesine ayrıca katkı sağlamıştır (Kaya, 1979). Bu gelişmelerin ardından 13 Şubat 1962 tarih ve 6/209 sayılı kararı ile bakanlar kurulu tarafından Merkezi Hükümet Teşkilatı Projesi (MEHTAP) oluşturulmuş ve eğitim yönetimi ile

alakalı bazı raporlar tutulmuştur. Bu raporda ülkemizde eğitim yöneticilerinin gerekli eğitimi görmesine yönelik görüşlere yer verilmiştir. Rapor, MEB'e bazı görevler yüklemiştir, bu görevlerden biri de yönetim kadroları için yeterli sayıda eğitim yöneticisi yetiştirilmesidir. Raporda eğitim kurumlarına yönetici sağlamak için eğitim yöneticilerini yetiştirmek üzere üniversitelerde eğitim fakülteleri ya da fakültelerde eğitim bölümleri açılması önerilmektedir. Nitekim Yedinci Milli Eğiti Şurası ve MEHTAP raporu önerileri doğrultusunda 1965 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1966 yılında da Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bölümü açılmıştır (Balcı, 2006). Bölümlerin amacı; yönetim sürecini kamu hizmetleri arasında en büyük paya sahip olan eğitim kurumları çerçevesi içinde ele almak, çeşitli düzeylerdeki eğitim çalışmalarının planlanması ve uygulanmasıyla ilgili sorunları inceleme konusu yapmaktır. 2547 sayılı kanunla, 1981 yılında eğitim enstitüleri, eğitim fakültelerine dönüştürülmüştür. Daha sonrasında eğitim fakülteleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinden etkilenecek eğitim bilimleri alanlarında lisansüstü programlar açmışlardır. Ancak bu durum suiistimal edilerek ölçü kaçırılmış, belirlenen kriterleri taşımadan programlar açılabilmiştir. Bu durum, eğitim bilimleri alanlarındaki lisansüstü programların kalitesini düşürdüğü gibi bu fakültelerin kuruluş misyonları olan öğretmen yetiştirmeyi ihmal etmelerine neden olabilmıştır. Bu gelişmeler sonunda 1997 yılında YÖK eğitim fakültelerini yeniden yapılandırmıştır. Bu yapılanmayla eğitim fakültelerinin eğitim yönetimi bölümleri, kapatılarak anabilim dalı düzeyine indirgenmiştir (Balcı, 2006). Şuan ülkemizde eğitim yönetimi ile alakalı yüksek lisans ve doktora düzeyinde neredeyse ülkenin bütün şehirlerinde eğitimler verilmektedir. Ayrıca okul yöneticilerine atanması yapıldıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belli olmayan tarihlerde kısa süreli seminerler, toplantılar vb. verilmektedir. Bu toplantılar daha çok okul yöneticilerinin bazı kabiliyetleri ve yeterlilikleri üzerine veya okuldaki bazı uygulamalara yöneliktir. Ayrıca bazen yerelde bazen de ulusal düzeyde, yetkililer eğitim yöneticilerine bilgisayar ortamında hitap ederek bir takım kısa süreli toplantılar yapmaktadır. Bunun dışında uzun vadeli, belli bir program ile sistematik şekilde uzaktan eğitim ile yönetici yetiştirme programı mevcut değildir.

Tarihsel gelişime bakıldığında eğitim yönetimi ile alakalı çalışmaların olduğu görülmektedir. Günümüzde de bu çalışmalar son hızıyla devam etmektedir, çünkü yöneticiler eğitimde kilit bir noktaya sahiptir. Okulda eğitim öğretiminin devamlılığını sağlamak ve takibini yapmak okul yöneticilerinin görevidir. Öğrenci işlerinden okul binasının işlerine kadar bütün işlerin yerine getirilmesi ve bunun takibinin yapılması okul yöneticilerinin görevidir. Bu açıdan bakıldığı zaman okul yöneticilerinin fiilen okulda bulunması gerekir. Okul yöneticilerinin yaz aylarında da okulda bulduklarını düşünecek olursak, okul yöneticilerine herhangi bir yetiştirme programı uygulayarak onları okuldan uzaklaştırmak yerinde bir uygulama gibi görünmemektedir.

Okul yöneticilerinin okuldan ayrılmasına zemin oluşturmadan yetiştirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber gelişen ve değişen dünyada eğitim öğretim ile alakalı durumlarda sürekli değişmekte, bu durum da okul yöneticilerinin kendini değiştirmesi ve yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca okul yöneticilerinin herhangi bir eğitim yöneticisi yetiştirme eğitimi almadan atandıklarını da düşünecek olursak, okul yöneticilerinin iş başında eğitim almaları kaçınılmaz olmaktadır. Uzaktan eğitim, yüz yüze derse katılma imkânını mümkün olmayan veya ulaşılması zor olan bireylere, eğitimi ulaştırma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Okul yöneticileri okuldan ayırmadan yetiştirmek gerektiği bu bağlamda soru işareti uyandırmıştır. Okul yöneticilerinin profesyonel bir ekiple kendi odalarında, şahsi bilgisayarları ile eğitilmesi önemli görülmüştür. Bu önem çerçevesinde çalışmanın amacı, herhangi bir eğitim almadan atanan okul yöneticilerini okuldan uzaklaştırmadan, uzaktan eğitim ile yetiştirebilmelerini değerlendirmektir. Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye’de okul yöneticisi atamadan önce veya işbaşında herhangi bir okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasının sebebi neler olabilir?
2. Uzaktan eğitim ile okul yöneticisi olmadan veya okul yöneticisi ataması yapıldıktan sonra uzaktan eğitim verilerek okul yöneticisi yetiştirme programı oluşturulabilir mi, neden?
3. Uzaktan eğitim hangi konuları kapsamalıdır?
4. Uzaktan Eğitim kaç saat olarak düzenlenmelidir?
5. Uzaktan Eğitim sonrası, bir sınav yapılarak atamaların tekrar yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz, Neden?
6. Okul Yöneticilerine Uzaktan Eğitimi, hangi kurum veya kurumlar vermelidir, neden

2.Yöntem

Okul yöneticilerinin uzaktan eğitim ile yetiştirilmesini değerlendirmek için, okul yöneticilerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Ayrıca bize tamamen uzak olmayan ancak tam olarak anlamını kavrayamadığımız olguları çalışmada uygun bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.1 Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Tesadüfî küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Böylelikle belirlenen evrenin hepsine ulaşamayacağından seçilen küme diğerlerini temsil ederek tasarruf sağlanmıştır. Çalışma grubunu, Elazığ il merkezinde bulunan ilkokullarda görevli okul yöneticileri oluşturmaktadır. Uygulanan 45 anketin 40 tanesi araştırmaya uygun görülerek değerlendirilmeye alınmıştır.

2.2 Veri Toplama Araçları

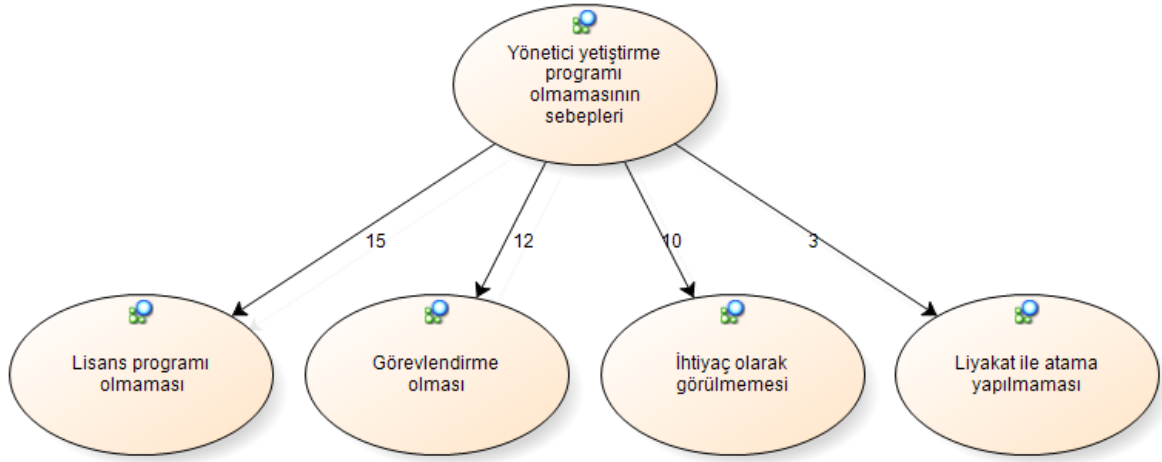
Yarı yapılandırılmış ölçek formu kullanılarak, yöneticilere, uzaktan eğitim ile alakalı 6 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Bu bölümün güvenilirliğini ölçmek için, öğretmen görüşlerinden elde edilen metaforların yerleştirildiği temayı temsil edip etmediğini görebilme amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu doğrultuda uzman tarafından incelenmesi istenen soru formlarından elde edilen yanıtlar ile araştırmacı tarafından oluşturulan tema listesi, hiç bir yanıt dışarıda kalmayacak şekilde eşleştirmesi yapılmıştır. Ayrıca araştırmacının güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Heberman'ın geliştirdiği Uzlaşma Yüzdesi(P) = $\frac{\text{Görüş Birliği(Na)}}{\text{Görüş Birliği(Na)} + \text{Görüş Ayrılığı(Nd)}} \times 100$ formülü kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2008:467). Buna durumda, görüşüne başvurulmuş uzman, üç ifadeyi araştırmacılarından farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu hesaplamanın ardından araştırmanın güvenilirliği; $P = \frac{255}{255 + 3} \times 100 = \%98$ olarak bulunmuştur. Bu sayede araştırmanın nitel bölümünün geçerliği sağlanmıştır.

2.3 Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Anlaşılır bir biçimde kavramlar ve temalar bir araya getirilerek toplanan verilere ait kavramlara ve ilişkilere ulaşılan analiz şekli içerik analizidir (Yıldırım, Şimşek, 2008:227). Nitel verilerin analizinde yöneticilerin görüşme formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş, elde edilen veriler değerlendirilmeye alınmıştır. Nitel verilerin çözümlenmesinde bilgisayar destekli nitel veri analizi programı olan NVivo programı kullanılmıştır. Daha sonra bu veriler üzerinde çözümlenmeler yapılmıştır. Anketlerin her birine sırayla sayı numarası verilerek kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlamalar önce Word belgesine sonra da nitel veri analiz programına aktarılmıştır. İfadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalar oluşturulmuş ve görüşler uygun temalara yerleştirilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin görüşlerine ilişkin frekans değerleri belirlenmiştir. Her bir temada dikkat çeken katılımcı görüşlerine doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerine, uygulanmakta olan aday öğretmenlik süreci ile alakalı görüşlerini almak için 6 adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Okul yöneticilerinin verdikleri cevaplara yönelik öne sürdükleri metaforlar ve frekans değerleri belirlenmiştir. Elde edilen metaforlar incelenerek uygun temalar oluşturulmuş ve her bir metafor uygun olan temanın içine alınmıştır. “*Türkiye’de okul yöneticisi atamadan önce veya işbaşında herhangi bir okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasının sebebi neler olabilir?*” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo’1 ve Şekil 1’deki gibidir.

Şekil 1. Okul yöneticilerinin, Türkiye’de okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasına yönelik görüşleri

Okul Yöneticileri, Türkiye’de okul yöneticisi atamadan önce veya işbaşında herhangi bir okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasına ilişkin sebepler neler olabilir sorusuna yönelik 40 görüş belirtmişlerdir. Okul yöneticilerinin öne sürdüğü görüşlerin 14’ü (%36) üniversitelerde lisans düzeyinde bölüm olmaması, 12’si (%31) okul yöneticiliğinin kadrolu olmaması ve görevlendirme olarak görülmesi, 10’u (%24) liyakat ile atamaların yapılmaması, 4’ü (%9) okul yöneticilerinin yetiştirilmesinin ihtiyaç olarak görülmemesi şeklindedir.

Tablo 1. Okul yöneticilerinin, Türkiye’de okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasına yönelik görüşleri

Görevlendirme olarak görülmesi (Kadrolu atama olmaması)	%30
--	-----

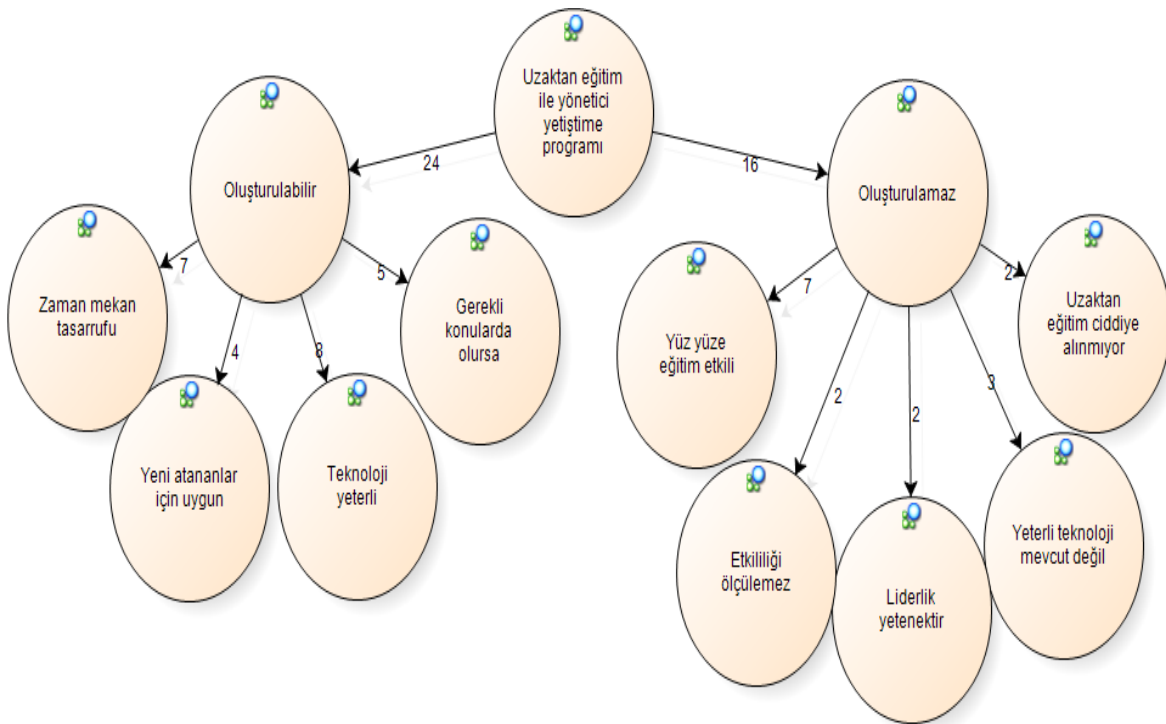
Lisans düzeyinde bölüm olmaması	%37,5
Liyakat ile atama yapılmaması	%25
İhtiyaç olarak görülmemesi	% 7,5

Okul Yöneticilerinin, Türkiye’de okul yöneticisi atamadan önce veya işbaşında herhangi bir okul yöneticisi yetiştirme programının olmamasına ilişkin görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

K19: “Bizler belli süreliğine atanıyoruz, kısa süreli oluşturulmuş bir meslek için eğitime ihtiyaç duymuyorlar galiba.” (Görevlendirme olarak görülmesi)

K23: “Mesleğe atanan kişi zaten yaşayarak öğreniyor pek de gerek yok” (İhtiyaç olarak görülmemesi)

“Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi olmadan veya okul yöneticisi ataması yapıldıktan sonra uzaktan eğitim verilerek okul yöneticisi yetiştirme programı oluşturula bilinir mi neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo 2 ve Şekil 2’deki gibidir.

Şekil 2. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programına yönelik görüşleri

“Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi olmadan veya okul yöneticisi ataması yapıldıktan sonra uzaktan eğitim verilerek okul yöneticisi yetiştirme programı oluşturulabilir mi neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin 24’ü (%60) oluşturulabilir, 16’sı (%40) oluşturulamaz şeklindedir. Oluşturulabilir görüşlerin 8’i (%33,4) yeterli teknolojinin olduğunu, 7’si (%29,2) zaman ve mekândan tasarruf sağladığını, 5’i (%20,8), gerekli konularda olursa etkili olacağını, 4’ü (%16,6) yeni atanalar için etkili olacağına yöneliktir. Oluşturulamaz görüşlerin 7’si (%43,75) yüz yüze eğitimin daha etkili olacağını, 3’ü (%18,75) yeterli teknolojinin olmadığını, 2’si (%12,25) etkililiğinin ölçülemeyeceğini, 2’si (%12,25) liderliğin yetenek olduğunu, 2’si (%12,25) de ülkemizde uzaktan eğitimin ciddiye alınmadığına yöneliktir.

Tablo 2. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programına yönelik görüşleri

Oluşturulur : %60		Oluşturulamaz: %40	
Yeterli Teknoloji	%33,4	Yüz yüze eğitim daha etkili	%43,75
Zaman ve mekandan Tasarruf	%29,2	Yetersiz Teknoloji	%18,75
Gerekli konularda eğitim verilirse	%20,8	Etkiliği ölçülemez	%12,25
Yeni Atananlar İçin Faydalı olur	%16,6	Liderlik Yetenektir	%12,25
		Uzaktan Eğitimin Ciddiye alınmaması	%12,25

Okul Yöneticilerinin, uzaktan eğitim ile okul yöneticisi olmadan veya okul yöneticisi ataması yapıldıktan sonra, uzaktan eğitim verilerek okul yöneticisi yetiştirme programı oluşturulmasına yönelik görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

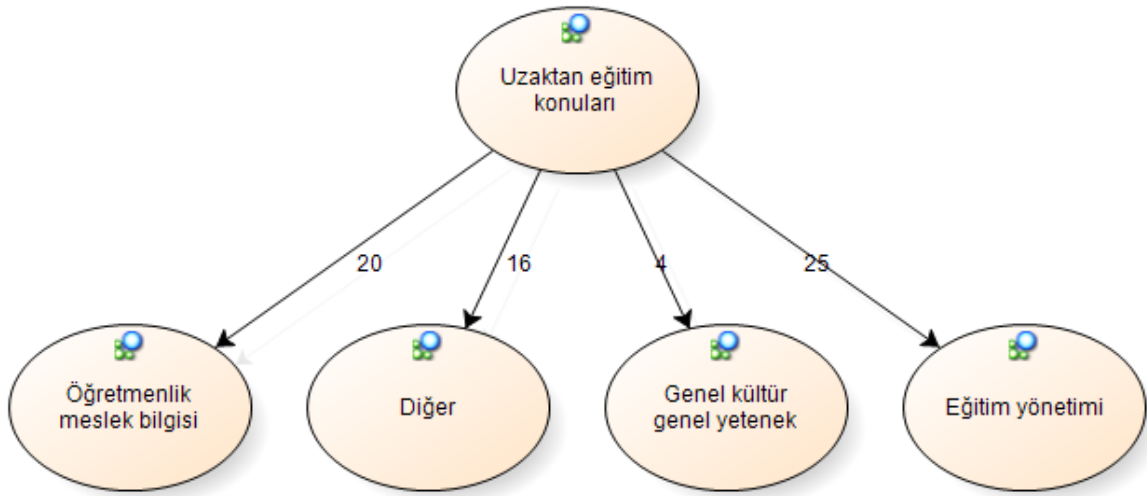
K14: “Oluşturulur, neredeyse bütün okullarımızda internet, bilgisayar mevcut.” (Oluşturulur)

K10: “Böyle bişey yapılırsa çok iyi olur, çünkü yeni atanan yönetici ne yaptığını çok bilmiyor, kimseye muhtaç olmadan uzaktan eğitim ile yetiştirilmesi olabilir .” (oluşturulur)

K5: “ Kesinlikle olacağını düşünmüyorum, eğitim verecek kişi ile kursiyer aynı ortamda olursa, yaparak yaşayarak bizzat hoca ile iletişimde daha iyi olur. ” (oluşturulamaz)

K9: “ Oluşturulamaz, ülkemizde uzaktan eğitim demek özel kursların düzenlediği para tuzağıdır, kimse ciddiye almaz” (oluşturulamaz)

“Uzaktan eğitim hangi konuları (Eğitim Yönetimi, Öğretmenlik Meslek Bilgisi, genel Kültür Genel Yetenek, Diğer (Türkçe dilbilgisi ve anlatım-Temel matematik- Sosyal Bilimler) kapsmalıdır?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo 3 ve Şekil 3’deki gibidir.

Şekil 3. Okul yöneticilerinin uzaktan eğitim programının içeriğine yönelik görüşleri

“Uzaktan eğitim hangi konuları (Eğitim Yönetimi, Öğretmenlik Meslek Bilgisi, genel Kültür Genel Yetenek, Diğer (Türkçe dilbilgisi ve anlatım-Temel matematik- Sosyal Bilimler) kapsmalıdır?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin 25’i (%38,6) eğitim yönetimi, 20’si (%30,7) öğretmenlik meslek bilgisi, 16’sı (%24,4) Genel kültür-Genel yetenek, 4’ü (%6,3)Diğer (Türkçe dilbilgisi ve anlatım-Temel matematik- Sosyal Bilimler) dersler şeklindedir.

Tablo 3. Okul yöneticilerinin uzaktan eğitim programının içeriğine yönelik görüşleri

Eğitim Yönetimi	%38,6
Öğretmenlik Meslek Bilgisi	%30,7
Diğer	%24,4

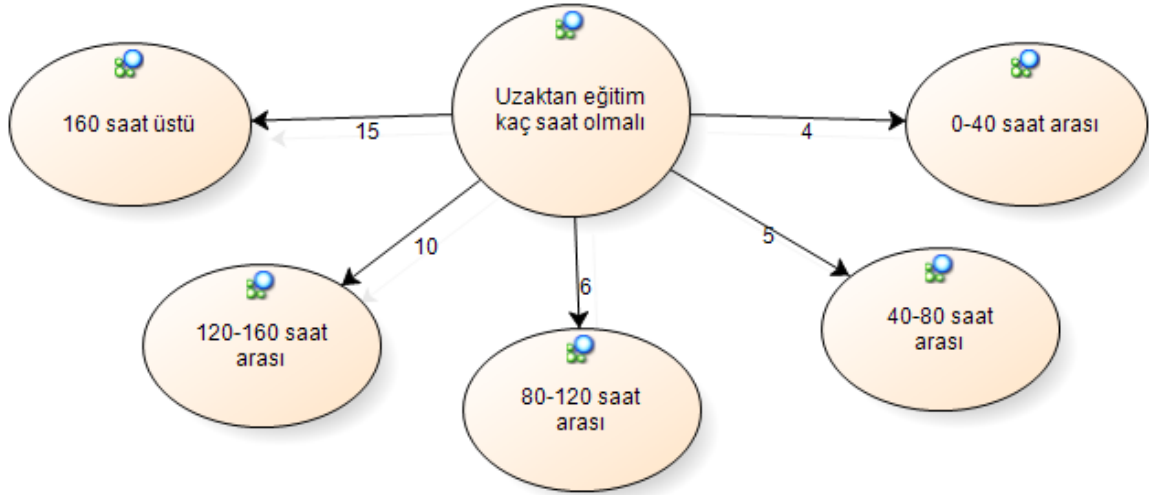
Genel Kültür Genel Yetenek	%
	6,3

Okul Yöneticilerinin, Uzaktan eğitim hangi konularına yönelik görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

K14: “Okul müdürünün veya müdür yardımcısının işi yöneticiliktir bu sebeple eğitim yönetimi ile alakalı kurs verilmelidir bunla beraber yönetici iyi Türkçe bilmeli ve Türkçeyi iyi konuşmalıdır Türkçe ve Dilbilgisi dersi de verilmelidir.” (Eğitim Yönetimi -Türkçe dilbilgisi ve anlatım)

K10: “Bence yöneticiye güncel olan ile ilgili bilgilendirme yapılmalıdır .” (Genel Kültür Genel Yetenek)

“Uzaktan Eğitim bir yılda kaç saat olarak düzenlenmelidir?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo’4 ve Şekil 4’deki gibidir.

Şekil 4. Okul yöneticilerinin, uzaktan eğitim programının ders saatine yönelik görüşleri

“Uzaktan Eğitim bir yılda kaç saat olarak düzenlenmelidir?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin 15’i (%37,5) 160 saatin üstünde, 10’u (%25) 120-160 saat arası, 6’sı (%15) 80-120 saat arası, 5’i (%12,5) 40- 80 saat arası ve 4’i (%10) 0-40 saat arası şeklindedir.

Tablo 4. Okul yöneticilerinin uzaktan eğitim programının ders saatine yönelik görüşleri

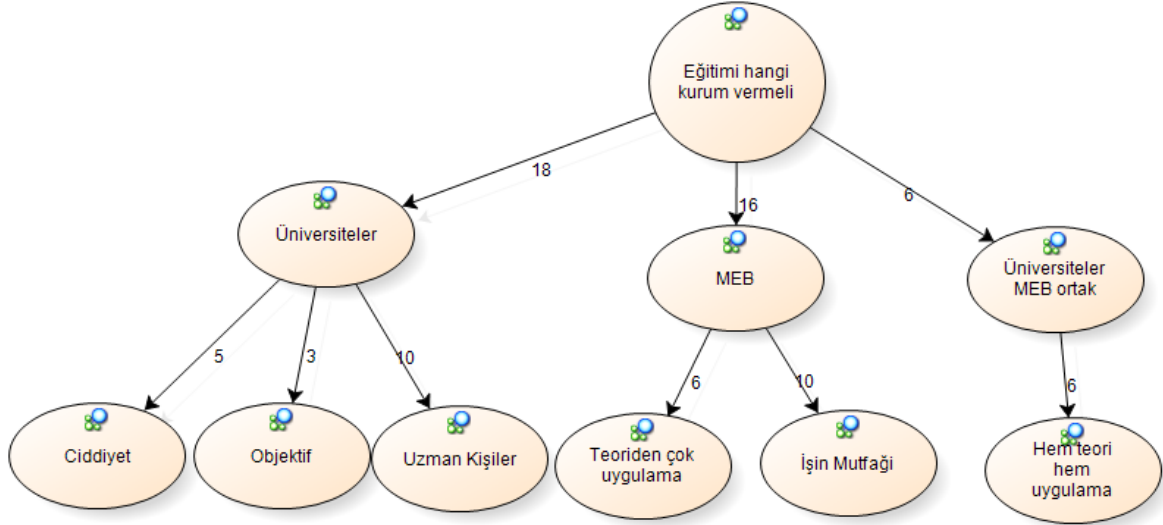
160 saat ve üstü	%37,5
120-160 saat arası	%25
100- 120 saat arası	%15
60- 80 saat arası	% 12,5
0-40 saat arası	% 10

Okul yöneticilerinin, uzaktan eğitim programının ders saatine yönelik görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

K14: “Yönetici bir okul için en önemli kişidir bu sebeple iyi yetiştirilmelidir, her gün bir saat haftada 5 saat ve sezonunda 8 ay olduğunu düşünürsek 160 saat olmalı veya daha fazla . .” (160 saat ve üstü)

K10: “Evrak işlerini sadece öğrenmeleri için yeni başlayanlara bir ay boyunca hafta içi 2 gün sıklımadan günde bir saat yeterlidir .” (0-40 saat arası)

“Okul Yöneticilerine uzaktan eğitimi, hangi kurum veya kurumlar vermelidir, Neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo’5 ve Şekil 5’deki gibidir.

Şekil 5. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programının uygulayıcılarına yönelik görüşleri

“Okul Yöneticilerine uzaktan eğitimi, hangi kurum vermelidir, Neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin 18’i (%45) Üniversiteler, 16’sı (%40) Milli Eğitim Bakanlığı, 7’si (%15) Üniversiteler İle MEB işbirliği içinde eğitim versin, şeklindedir. Üniversiteler eğitim versin diyen okul yöneticilerinin 5’i (%55,5) uzman kişiler tarafından eğitim verilir ve etkili olur, 5’i (%27,7) eğitime karşı ciddiyet olur, 3’ü (%16,8) eğitimler objektif olur, şeklinde sebep belirtmiştir. Milli Eğitim bakanlığı eğitim versin diyen okul yöneticilerinin 10’u (%62,5) işin mutfağı olduğu için etkili olur, 6’sı (%37,5) teori değil uygulama olduğu için etkili olur, şeklinde sebep belirtmiştir. Üniversiteler ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği içinde eğitim versin diyen okul yöneticilerinin, 5’i hem teori hem uygulama etkili olur şeklinde sebep belirtmiştir.

Tablo 5. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programının uygulayıcılarına yönelik görüşleri

Üniversiteler: %45	MEB: %40	Ortak:
	%15	

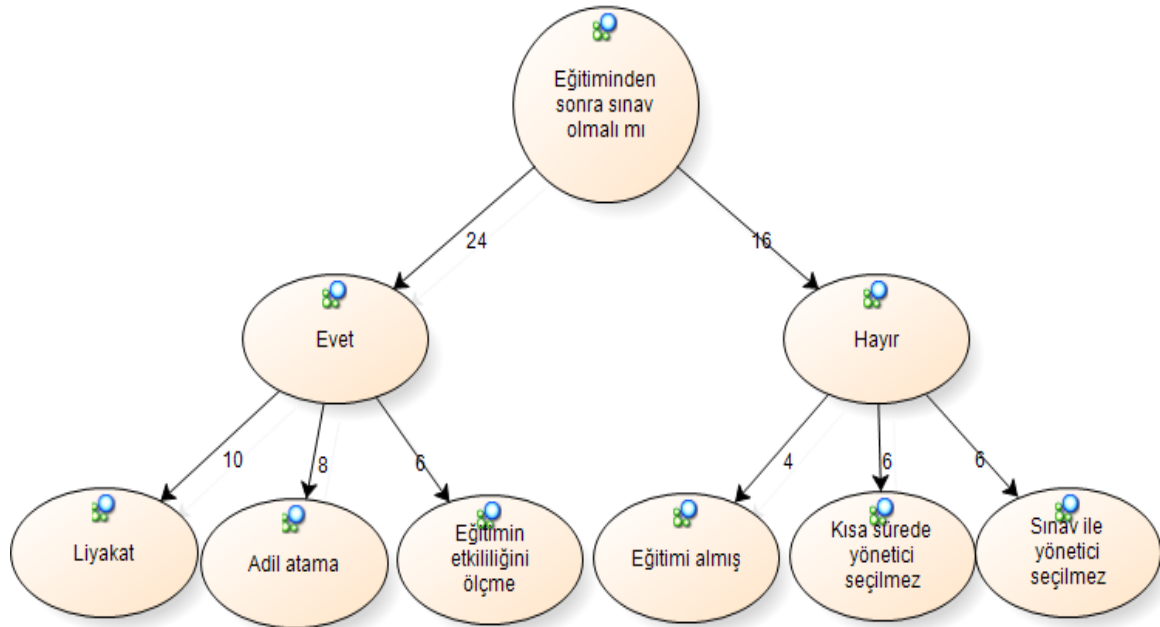
Uzman Kişiler	%55,5	İşin Mutfağı	%62,5	Teori Uygulama	%100
Ciddiyet	%27,7	Uygulama	%37,5		
Objektif	%16,8				

Okul yöneticilerinin, uzaktan eğitim programının uygulayıcılarına yönelik görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

K14: “Bütün öğretmenlerinde üniversitelerde eğitim alarak öğretmen olduklarını düşünecek olursak, bu eğitimi de üniversiteler vermelidir, çünkü alanında uzman kişiler ancak eğitim verebilir.” (Üniversiteler)

K10: “yani olabilir mi bilmiyorum ama teorik olarak üniversiteler uzaktan eğitimi verse ve ardından da alanında iyi bir okul müdürü bu işi nasıl yaptığını anlatsa çok iyi olur.” (Üniversite MEB)

“Uzaktan eğitim sonrası, bir sınav yapılarak atamaların tekrar yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz, Neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin ileriye sürmüş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Şekil 6’daki gibidir.

Şekil 6. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programı sonrasında yapılacak sınava yönelik görüşleri

“Uzaktan Eğitim sonrası, bir sınav yapılarak atamaların tekrar yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz, Neden?” sorusuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin 24’ü (%60) evet, 16’sı (%40) hayır şeklindedir. Uzaktan eğitim sonrası sınav yapılsın diyen okul yöneticilerinin 10’u (%41,6) liyakat ile atama olur, 8’i (%33,4) adil bir atama olur, 6’sı (%25) verilen eğitimin etkililiği ölçülür, şeklinde sebep belirtmiştir. Uzaktan eğitim sonrası sınav yapılmasını diyen okul yöneticilerinin 4’ü (%25) eğitimi zaten almış sınava gerek olmadığını, 6’sı (%37,5) kısa süre içinde yönetici seçilemeyeceğini, 6’sı (%37,5) sınav ile yönetici seçiminin uygun olmadığı şeklinde sebep belirtmiştir.

Tablo 6. Okul yöneticilerinin Uzaktan Eğitim ile okul yöneticisi yetiştirme programı sonrasında yapılacak sınava yönelik görüşleri

	Evet : %60	Oluşturulamaz: %40	
Liyakat	%41,6	Kısa Sürede Yönetici Seçilemez	%37,5
Adil Atama	%33,4	Sınav ile Yönetici Seçilemez	%37,5
Eğitimin Etkililiğini Ölçme	%25	Eğitimi Almış Zaten	%,25

Okul yöneticilerinin, uzaktan eğitim programının sonrasında yapılacak sınava yönelik görüşleri ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

K14: “Sınav hayatımızın her karesinde mevcut ve olmalıdır, bu eğitime katılacak kişiler arasından bir eleme olacağı düşünüldüğünde gerçekten bu işi yapacak yetenekli kişileri seçmek için sınav olmalıdır.” (Evet-Liyakat)

K10: “Siz sınav ile ancak yönetici seçilecek kişinin bilgisini ölçersiniz ancak yöneticilik kabiliyet işidir insanları idare etmek, saygı görmek sınavla ölçülemez .” (Hayır-Yöneticilik kabiliyettir)

4. Sonuçlar ve Öneriler

Uzaktan eğitim ile alakalı yürütülen bu çalışma sonucunda, ülkemizde eğitim yöneticiliğinin gerekli önemi görmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde eğitim yöneticisi yetiştirme programının olmamasına sebep olarak okul yöneticiliği bölümünün üniversitelerde olmaması, böyle bir duruma ihtiyaç görülmemesi bunu destekler niteliktedir. İşin realitesine bakılırsa, okul müdür veya okul yardımcısı belli bir süre öğretmenlik deneyimine sahip öğretmenler arasından seçilmektedir. Bu yöneticiler işi, mesleğe atandıktan sonra iş başında deneye yanık, veya iş arkadaşlarından yardım alarak öğrenmektedir. Ancak eğitim riske atılmayacak bir konudur. Bu sebeple, çalışmanın ikinci amacına yönelik ortaya çıkan sonuçta göstermektedir ki,

uzaktan eğitim ile okul yöneticilerine eğitimler verilebilir. Olumlu görüş bildiren yöneticiler, Türkiye’de yeterli teknolojinin olması ve uzaktan eğitimin hem maddi hem manevi tasarruf sağlaması yönüyle uygun olacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca ihtiyaç duyulan konularda yeni atanan yöneticilere bu eğitim verilirse daha isabetli olacağını düşünen yöneticilerde araştırma sonucunda mevcuttur. Buna karşı Türkiye’de uzaktan eğitim ile yönetici yetiştirilmesinin zor olduğunu düşünen yöneticiler de, yüz yüze eğitimin daha etkili olacağını savunmuştur. Ayrıca Türkiye de yeterli teknolojinin olmadığını, yapılacak eğitimin etkili olup olmadığını anlaşılamayacağını ve dahası uzaktan eğitimin ciddiye alınmayacağını düşünmüşlerdir.

Bir başka araştırma sorusuna yönelik elde edilen sonuca göre, okul yöneticileri verilecek eğitimin daha çok eğitim yönetimi ve öğretmenlik meslek bilgisi ile alakalı olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunu Genel kültür ve gelen yetenek, Türkçe, fen matematik gibi diğer konular takip etmiştir. Gerçekten de okul yöneticileri öncelikli olarak kendi yaptıkları işi bilmek zorundadır. İnsan ilişkilerinden, hangi ortamda hangi liderlik türünün uygulanacağı, yöneticinin nerede dik duracağı ve nerede sevecen olacağını bilmesi eğitim yönetimi ile alakalıdır. Yani yönetici eğitimi yönetebilmelidir. Bununla beraber eğitim yöneticisi hangi alanda öğretmen ise o alana hakim olmalıdır, aksi durumda öğretmene söyleyecek sözü olamayacaktır. Bu durum da yönetici de büyük bir eksiklik olacaktır.

Okul yöneticilerine verilecek uzaktan eğitimin ders saati ile alakalı, yöneticiler büyük oranda bir yılda 100 saatin üzerinde olması gerektiğine yönelik görüş bildirmişlerdir. Bu durumda eğitim yöneticilerinin eksik olduğunu ve ciddi bir eğitim alması gerektiğini göstermektedir. Diğer katılımcılar da, yöneticilere bazı okul ve evrak işleri gibi temel bilgilerin öğrenilmesi için 0-80 saat arası kısa sürede eğitimin verilmesinin yeterli olacağını savunmuştur.

Çalışmanın başında araştırmacıların dikkatini çeken diğer durumlar ise uzaktan eğitimin hangi kurum veya kurumlar tarafından verileceği ve eğitim sonrasında sınav yapılıp yapılmayacağıydı. Elde edilen sonuçlar araştırmacıların tahmin ettiği sonuçlar ile neredeyse aynıdır. Katılımcılar çoğunlukla, uzaktan eğitimin ciddiye alınması, objektif olması ve her şeyden önemlisi uzman kişiler tarafından verilmesi adına, üniversiteler tarafından yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun tam aksini düşünen yöneticiler, eğitimin MEB tarafından verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Çünkü işin mutfağında olan ve işi bizzat yaşayan MEB çalışanlarıdır. Her iki kurumun ortak çalışması ile daha iyi eğitim verileceğini savunan katılımcı görüşleri diğerlerine göre düşük düzeydedir. Uzaktan eğitim sonrasında liyakat ile atama yapılması, atamaların adil olması için sınav yapılması gerektiğini düşünen katılımcılar çoğunluktadır. Diğer katılımcılar ise eğitimi alan yöneticilere bir daha sınav yapılmaması

gerektiğini, ayrıca kısa sürede, yazılı sınav ile yönetici seçilemeyeceğini savunmuşlardır. Araştırma sonuçlarına paralel olarak geliştirilen öneriler ise şu şekildedir:

- ✓ Eğitimin kalitesini arttırmak için okul yöneticilerinin en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekir.
- ✓ Uzaktan eğitim verilerek okul yöneticisi yetiştirme ile alakalı uygulamada çalışmalar yapılmalıdır.
- ✓ Okul yöneticiliğinin önemli olduğuna yönelik farkındalık oluşturulmalıdır. Bu amaçla seminer, toplantı vb. düzenlenmelidir.
- ✓ Okul yöneticiliği görevlendirme olmaktan çıkarılarak, meslekleştirilmelidir.
- ✓ Üniversiteler ile MEB ortak bir paydada buluşarak yöneticilerin eğitimi ile alakalı ortak çalışmalar yürütmelidir

Kaynakça

Asabere, N. and Enguah, S. (2012). "Use of Information & Communication Technology (ICT) in Tertiary Education in Ghana: A Case Study of Electronic Learning (E-learning)". International Journal of Information and Communication Technology Research. 2(1), pp.62-68.

Balcı, A. (2006). Türkiye'de Eğitim Yöneticisi ve Eğitim Müfettişi Yetiştirme Uygulamaları. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Bishop, D. C., Giles, S. M., & Bryant, K. S. (2005). Teacher receptiveness toward webbased training and support. Teaching and Teacher Education, 21, 3-14

Kaya, Y. K. (1979). *Eğitim Yönetimi: Kuram ve Türkiye'deki Uygulama*. TODAİE yayınları no: 181. Ankara: DOĞAN Basımevi.

Keegan, D. (1986). Foundations of distance education (2nd ed.). New York: Routledge.

MEB (1982). Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR), Ankara: Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası.

Saban, A. (2008). İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. İlköğretim Online, 7(2), 421-455. [Online]: "http://ilkogretim-online.org.tr". (Erişim Tarihi: 2019, 15 Nisan).

Valenta, A., Therriault, D., Dieter, M. and Mrtek, R. (2001). Identifying student attitudes and learning styles in distance education. JALN, 5 (2), 111-127.

Verduin J. R. & Clark, T. A. (1994). Uzaktan eğitim: Etkin uygulama esasları, Çev: İlknur Maviş, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık. <http://www.mebpersonel.com/haber/2017-ogretmen-atamaları-branslara-gore-ihitiyac-sayıları-h213946.html> . (Erişim Tarihi: 2017, 12 ekim).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. basım) Ankara: Seçkin Yay.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN YÖNETİM BECERİLERİ İLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: DOKÜMAN İNCELEMESİ

Pınar ERTEN³⁴⁶
Gözde BULAK³⁴⁷
Büşra Nur AHMETOĞLU³⁴⁸
Nurhan GÖRÜ³⁴⁹

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin zaman yönetim becerileri ile akademik başarılar arasında bir ilişki olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımında olgu bilim (fenomenoloji) olarak desenlenmiştir. Nitel veri toplama tekniklerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya, 2008-2018 yılları arasında ULAKBİM ve arama motoru veri tabanları üzerinden taranmış makaleler seçilmiştir. Seçilen makalelerden bir kısmı araştırma kapsamına uygun olmadığı için değerlendirme dışına bırakılmıştır. Araştırma da, öğrencilerin zaman yönetim becerileri ile akademik başarılar arasındaki ilişkinin nasıl araştırıldığı ve ne tür bulgulara ulaşıldığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunu gerçekleştirirken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular frekans ve yüzde tabloları şeklinde ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zaman Yönetimi, Akademik Başarı, Üniversite Öğrencileri, Doküman İncelemesi.

GİRİŞ

Zaman kavramı, tanımı zor olmakla birlikte soyut ve öznel sayılmaktadır. Zaman tanımları bundan dolayı farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ise zaman tanımı: “Bir işin, oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit” (Durmaz, Hüseyinli ve Güçlü,2016). Günümüz şartlarında organizasyonlarda ve işletmelerdeki en önemli unsurun insan olduğu kabul edilirse, en önemli unsur ve sermaye de zaman olarak karşımıza çıkar. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi zamanın kontrolümüz dışında akıp gitmesiyken bir diğeri de zamanın depolanamayan bir olgu oluşudur. Depolanamayan ve kontrolümüz dışında akıp giden zamanı nasıl lehimize çevirebiliriz? Bu soruya verilebilecek en doğru yanıt zamanı doğru ve etkin bir şekilde kullanmamız olacaktır (Yenihan ve Öner, 2013).

Çoğunlukla insanlar zamanını yeterince etkili değerlendirememektedir. Halbuki istenirse de, istenilmese de harcamak zorunda kalınan yegane zamandır. Zaman bir makine gibi durdurup başlatılmayan, tekrar ele geçmeyen bir kaynaktır. Tıpkı diğer kaynaklar gibi zaman da çok etkili bir şekilde değerlendirilebilir veya tam tersine boşa harcanabilir (Aydoğan ve Gündoğdu, 2006).

³⁴⁶Dr. Öğr. Üy., Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

³⁴⁷ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

³⁴⁸ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

³⁴⁹ Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.

Jones (2000), para ve zaman arasında benzerlik kurar. Para gibi değerli kaynak olan zaman, para gibi harcanır. Harcanan para da zaman da bir daha geri dönmez. Hayatımızda bu geri dönüşümü mümkün olmayan kaynağın, iyi kullanılması gerekir. Uçan zamanın içinde yolcu mu yoksa pilot mu olduğumuza karar vermeliyiz. Zamanımızdan azami yarar sağlıyor muyuz yoksa kendimizi akıntıya mı bırakıyoruz diye düşünerek, zamanımızı yönetmeyi öğrenmek ve bunları uygulamak gereklidir (Andıç,2009).

“Zamanı boşa geçirmek, bir bakıma hayatı boşa yaşamak demektir. Hayatı kontrol etmek zamanı kontrol etmektir. “Vakit nakittir” ; ancak para, tasarruf edilebilir, biriktirilebilir, ödünç alınabilir. Zaman; tasarruf edilemez, biriktirilemez, ödünç alınamaz, satın alınamaz, durdurulamaz, depolanmaz ve geri döndürülemez” (Demirel ve Ramazanoğlu, 2005). “Ne kadar zengin olduğumuz hiç önemli değildir. Daha fazla zaman satın alamazsınız, çalamazsınız, hiçbir şekilde değiştiremezsiniz. Tek yapabileceğiniz sahip olduğunuz zamanı en iyi şekilde değerlendirmektir. Sahip olduğumuz kaynaklar arasında zaman en az anlaşılan ve en kötü kullanılan kaynaktır” (Demirtaş ve Özer, 2007).

”Zaman yönetimi esaslarını bireylerce anlaşılması ve uygulanması bireylerin problemlerini çözmektedir. Fakat bireylerin etkili çözümlere ve sonuçlara ulaşmasında yardımcı olmaktadır. Literatüre baktığımızda; zaman yönetiminin bireyin üretkenliğini ve genel performansını etkilediğini vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır” (Altuntaş ve Kayıhan, 2013). “ Zaman bilincinin gelişmemiş olması, zamanı kullanmaya karşı geliştirilen yanlış alışkanlıklar, yüksek kaygı ve özgüven eksikliğinin de zaman yönetimini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Kendine güvensizlik, bir işin başarılamayacağı düşüncesi yüksek kaygıya neden olmakta, yüksek kaygı ise zaman yönetimini güçleştirmektedir” (Eldeleklioğlu, 2008).

Günümüzde serbest zamanı değerlendirme bir yaşam biçimi halini almıştır. Bu sebeple, üniversite öğrenimi dönemi, yıllar boyunca devam edecek davranış biçimlerinin olduğu en önemli süreçtir (Ardahan ve Yerlisu Lapa, 2010). Hayatın aşamasında etkili olan zaman kavramı eğitimi de derinden etkilemeye başlamıştır. Eğitim öğretim yarışının hızlandığı günümüzde istenilen amaca ulaşmak için, zaman akıllıca kullanılması gerekir (Çağlayan ve Göral, 2009). “Toplumların hayatında en önemli eğitim kurumlarının başında kuşkusuz üniversiteler bulunmaktadır. Üniversite sözünün kökeni Latince “üniversitas ”dan gelmektedir. “üniversitas ” öğrenci loncası anlamındadır. Üniversitenin kökeni “ bilgilerini paylaşmak ve arttırmak için bir araya gelen bilgiler topluluğu ”dan gelmektedir” (Süzer, 2006).

Üniversitelerin görevi dünyaya geniş açıdan bakan, özgürlüğünü kazanması ve korumasını bilen “insan” yetiştirmektir. Yükseköğretimin ikinci amacı, ülkeyi ilgilendirenler başta olmak üzere bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmaktadır. Üçüncü amaç ise ülkeyi ilgilendiren her türlü sorunla ilgili olarak tüm yönetim birimlerine danışmanlık sağlamaktır (Akyüz, 2015). Üniversite bir kurum olarak toplum ve kültürü yansıtan bir araç olduğu kadar aynı zamanda üniversite toplum ve kültür tarafından da şekillendirilir. Eğer mevcut kültürün ihtiyaçları çeşitli ve karmaşık ise üniversitenin fonksiyonu da benzer şekilde ortaya çıkacaktır (Gürbüz ve Aydın, 2012).

Her alanda olduğu gibi üniversite öğrencilerinin başarılarında da sahip oldukları zamanı tam ve doğru kullanmalarının önemli bir payı vardır. Literatürdeki birçok çalışma bu savı destekler niteliktedir (İşcan, 2008).Zamanın iyi değerlendirilmesi ile akademik başarı birbirleriyle ilişki iki konudur. Zamanın olumlu değerlendirilmesi, üniversite öğrencilerinin akademik başarılarını olumlu etkilemektedir (Sezen, 2013).

Günümüz gençlerinin sanal ilişkileri yani sosyal medya ortamlarına olan bağımlılıkları artarken, gerçek ilişkilerinin zayıfladığı, giderek gerçekliği kaybetme, toplum dışına itilme

bireyselleşmeleri ve yalnızlaşma riski ile karşı karşıya oldukları da düşünülmektedir. Öte taraftan haz ve eğlenceyi yücelten medya ve popüler kültür de gençlerin hayata anlam kazandıracakları etkinliklerden uzaklaşmalarına gençler var oldukları toplumun farkına varamamakta toplumun içinde yitip gitmektedirler (Akgül ve Karaküçük, 2015).

Zaman yönetim becerisi ve alt farklı değişkenlerle ilişkisi, eğitim alanında yapılan güncel ve popüler araştırma konuları arasında yer almaktadır. Zaman yönetimi kavramının ortaya çıkışı çok da eskilere dayanmamaktadır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda özellikle çalışma hayatında zaman yönetiminin önemi ve zaman yönetimi becerilerinin kazanmaya yönelik eğitimlerinden bahsedilmeye başlanmıştır (Sarıkaya Aydın ve Koçak,2014).

Zaman yönetiminin, işgücü yoğun yöneticilerin iş performanslarında daha aktif olmak için zamanlarını daha iyi yönetmek ve organize etmelerine yardımcı olmak amacıyla Danimarka'da doğup, dünyaya yayıldığı belirtilmiştir.

Yakın zamana kadar araştırmacıların ilgi alanı dışında kalan, ancak insan yaşamının amacı ve kişiliğinin verimliliğini doğrudan etkilediği fark edilen zaman önemli olmuş, zamanın etkili ve üretken kullanılabilmesi için zaman yönetimi gündeme gelmiştir. Günümüzde zaman yönetimi, özellikle profesyonel çalışma hayatında Yoğun çalışma hayatında başarının en önemli unsurlarından biri durumuna gelmiştir (Başak, Uzun ve Arslan, 2008).

Lakein'e göre zaman yönetimi, ihtiyaçların belirlenmesi, ihtiyaçlara ulaşmak için amaçların hazırlanması, gerekli görevlerin önceliklendirilmesi ve bu görevlerin planlama, programlama ve liste yapma yöntemleriyle kaynaklara ve zamana göre ayarlanmasını kapsar. Her alanda olduğu gibi üniversite öğrencilerinin başarılarında da sahip oldukları zamanı tam ve doğru kullanmalarının önemli bir payı vardır. Literatürdeki birçok çalışma bu savı destekler niteliktedir (Çağlayan ve Göral, 2009). Zamanı ve zaman kullanma sanatını iyi bilenler hayatta ve her alanda başarılı olan insanlardır. Zamanın kıymetini bilip iyi kullanarak yönetmek hem öğrencilerin hem de çalışan insanların işlerini etkin olarak yürütebilmelerinde oldukça önemlidir (Andıç,2009).

Zaman yönetimiyle ilgili gerekli çalışmalar incelendiğinde, daha çok iş hayatıyla ilgili olduğu, eğitim alanında yapılan çalışmaların ise daha çok öğretmen ve yöneticilikle ilgili olduğu görülmektedir. Zaman yönetiminde zamanın bilinçli bir şekilde planlanması, zaman yönetimine karşı olumlu tutumlar ve zamanın boş ve gereksiz harcanması gibi ölçütler kullanılarak zaman yönetimi alışkanlıklarına sahip olan üniversite öğrencilerinin akademik başarılarının daha iyi bir konumda olacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmaların genelinde olumlu zaman yönetimi davranışlarının öğrencilerin akademik başarısını olumlu yönde etkilediği ortaya konmuştur. Zaman yönetimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar önemli bir stres ve kötü akademik başarı kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Baykut Öteleş,2018).

Bu kapsamda mevcut araştırma da üniversite öğrencilerinin zaman yönetim becerileri ile akademik başarıları arasında bir ilişki olup olmadığı sorusuna yanıt bulmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma hem niteliksel hem de sonuçlar bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca öğrencilerin, akademik başarılarının arttırmalarındaki en büyük etken, zaman yönetimi becerisine sahip olmalarıdır. Bu yüzden zaman yönetimi kavramı üzerinde durulacaktır.

YÖNTEM

Çalışmaya, 2008-2018 yılları arasında ULAKBİM ve arama motoru üzerinden taranmış makaleler seçilmiştir. Bu çalışma da, bireylerin aşına olduğu; ancak, tam olarak anlamlandıramadığı olguları araştırmak (Göçer, 2013) amaçlandığından nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) araştırması kullanılmıştır. Araştırma doküman incelemesi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olguları

kapsayan yazılı materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Üniversite öğrencilerinin zaman yönetim beceriler ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyle ilgili 2008-2018 yılları arasında ULAKBİM ve arama motoru üzerinden sınırlı sayıda makaleye ulaşılmıştır. Bu makalelerin yıllara göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllara göre Makalelerin Dağılımı

Yıllar	f	%
2008	1	8.0
2009	1	8.0
2010	3	25.0
2011	1	8.0
2012	-	-
2013	2	17.0
2014	2	17.0
2015	-	-
2016	1	8.0
2017	-	-
2018	1	8.0
Toplam	12	100.0

Tablo 1’de de görüldüğü üzere yıllar arasında homojen değil tutarsız bir dağılım görülmektedir. 2010 yılında 3 tane (%25) makale, 2013’te 2 tane (%17) makale, 2014 yılında 2 tane (%17) makale, 2011 yılında 1 tane (%8) makale, 2016 yılında 1 tane (%8) ve 2018 yılında da 1 tane (%8) makale, yayımlanmışken 2012, 2015 ve 2017 yılları arasında ise konuyla alakalı herhangi bir makaleye rastlanmamıştır. 2008-2018 yılları arasında ULAKBİM ve arama motoru veri tabanları üzerinden taranmış toplam makale sayısı 12 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Makalelerin Örneklem Tekniklerine göre Dağılımı

Örneklem Tekniği	f	%
Seçkisiz (random) Örnekleme	7	58.0
Basit Tesadüfi Örnekleme	3	25.0
Kolay Ulaşılabilir Örnekleme	1	8.0
Tabakalı Örnekleme	1	8.0

Tablo 2 ‘ye göre makalelerin örneklem tekniklerine göre dağılımları şöyledir: 7 tanesinde (%58) seçkisiz (random) örneklem, 3 tanesinde (%25) basit tesadüfi örneklem, 1 tanesinde (%8) kolay ulaşılabilir örneklem ve 1 tanesinde (%8) tabakalı örneklem. Buna göre, makaleler en çok seçkisiz (random) örneklem tekniklerini kullanmışlardır.

Tablo 3. İncelenen Makalelerin Katılımcı Türüne Göre Dağılımı

	f	%
Lisans Öğrencileri	9	75.0
Ön lisans Öğrencileri	3	25.0

Tablo 3' e göre makalelerin katılımcı türüne göre dağılımları şöyledir: 9 tanesinde (%75) lisans öğrencileri ve 3 tanesinde (%25) ön lisans öğrencileri bulunmaktadır. Buna göre, konuyla ilgili makalelerin çoğunda katılımcı türünü lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Yani önlisans (meslek yüksekokulu) öğrencileri ile ilgili çok fazla kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

Araştırılan makalelerde verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır. Makalelerin çoğunda veri toplama aracı olarak Britton ve Tesser (1991) tarafından geliştirilen ve daha sonra Alay ve Koçak (2003) tarafından hazırlanan “Zaman Yönetimi Envanteri” inde yararlanılmıştır. Bu envanter üniversite öğrencilerinin zaman yönetim becerilerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanan ve üç bölümden oluşan bir ankettir

Konuyla alakalı yapılan çalışmaların bulguları da incelenmiştir. Bu bulgular incelendiğinde, farklı alt değişkenlere göre; yaş, sınıf düzeyi, cinsiyet ve öğretim türü gibi zaman yönetimi arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Zaman yönetimine hakim olan öğrencilerin akademik başarılarının da yüksek olduğu ve aralarında doğru bir orantı olduğu çalışmaların bulguları arasında görülmüştür. Bazı çalışmalarda ise cinsiyet değişkeni ile zaman yönetimi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Sezer (2013)' in çalışmasında elde edilen bulgulara doğrultusunda zaman planlaması ile yaş, sınıf, zaman tutumları ve zaman harcattırcıları değişkenleri ve ayrıca zaman yönetimi envanterinden (ZYE) alınan toplam puan arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 4.sınıf öğrencilerinin ZYE toplam puan ortalaması diğer sınıflardan yüksektir. Özellikle öğrencilerin yaş ve sınıf düzeyleri yükseldikçe zaman yönetimi becerilerinin de buna bağlı olarak arttığını söyleyebiliriz. Diğer bazı çalışma bulgularında da görebildiğimiz gibi sınıf ve yaş değişkenine göre öğrencilerin zaman yönetim düzeyleri belirli bir yükselişe geçmektedir.

Yenihan ve Öner (2013), çalışmalarında elde edilen bulgular incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha puanlar almış olmalarıdır. Öğrencilerin öğretim türüne göre 1. Öğretim, 2. Öğretim ve Karma Öğretim olarak bir sıralamayla karşılaştırılmaktadır. Bu başarı sıralamasına paralel olarak zaman yönetimi algılarının oluşmasını öğrencilerin bilinç ve sorumluluk seviyeleri ile orantılı olduğu düşünülebilir. Ancak yapılan bu çalışma da başarı ile doğru orantılı olarak ortaya çıkan bir zaman yönetimi beceresi görülmemektedir.

Başak,vd.(2008), çalışmalarında öğrencilerin yaş değişkenine göre en büyük yaş grubunda olanların zaman yönetim becerilerin daha yüksek bir seviyede olduğunu ve elde edilen bu sonuç, zamanı iyi yönetmede yaşın da bir etken bir faktör olduğunu göstermektedir. Akademik başarı ile toplam ZYE puanı arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiş ancak, zaman tutumları ve zaman harcattırcılar alt ölçeklerinde ise ilişki olmadığı saptanmamıştır. Sonuç olarak ZYE'den yüksek puan alan öğrencilerinin akademik başarılarının da yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

Kibar,vd.(2014), bulgular sonucunda yapılan araştırmanın amaçlarından olan zaman yönetim becerileri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, yaşanan yer, öğrenim görülen fakülte ve akademik başarı arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Yani zaman yönetim becerileri yüksek olan öğrencilerin akademik başarıları da yüksektir. Araştırmanın, zaman yönetim becerilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını göstermektedir. Zaman yönetim becerileri ile öğrencilerin öğretim türleri arasında farklılık yoktur.

Ardahan ve Yerlisu Lapa(2010), çalışmalarında elde edilen bulgular, serbest zaman tatmini ve ait alt boyutlarının cinsiyete göre herhangi bir farklılaşmanın görülmediği fakat gelire göre farklılaştığını, gelir düzeyi yükseldikçe serbest zaman tatmin düzeyinin buna paralel olarak yükseldiği görülmüştür.

Tektaş ve Tektaş(2010), yapılan araştırmanın bulguları; öğrencilerin başarıları ile zaman yönetimi becerileri arasında pozitif olumlu yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından bu ilişki kız öğrencilerin lehine bir durum sergilenmektedir. Kız öğrencilerin, zamanı daha iyi yönetmekte ve dolayısıyla akademik olarak da daha başarılı olmaktadır. Yani zamanı iyi kullanan öğrencilerin akademik başarılarının da yüksek olduğu bulunmuştur.

Durmaz, Hüseyinli ve Güçlü(2016), araştırmalarında büyük oranda; zaman yönetim becerilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu çalışmada yaş değişkenine göre yaş düzeyi ile zaman yönetimi becerileri arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Yine araştırmanın sonucuna göre öğrencilerin ZYB ile akademik başarılar arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır.

Baykut Öteleş (2018), araştırmada Boş Zaman Yönetimi ve Genel Not Ortalaması (GANO) ile cinsiyet değişkeni arasındaki sonuç incelendiğinde, cinsiyet faktör ile Boş Zaman Tutumu alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Aynı şekilde GANO cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Yaş değişkeni ele alındığında gerek GANO'nun gerekse Boş Zaman Yönetimi ölçeğindeki alt boyutların yaşa göre farklılaşmadığı görülmektedir. Öğrencilerin okudukları sınıf ve bölümler arasında da Boş Zaman Yönetimi ve GANO açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağın zorunlu getirilerinden olan zaman, giderek herkesin hayatında daha önemli bir yer edinmektedir. Hayatımızda bu denli önemli bir yere sahip olan zaman onu yönetme gerekliliği doğuruyor. Zaman yönetimi her kesimden insan için önemli olduğu kadar üniversite öğrencileri için de oldukça önemli bir yere sahiptir. Üniversite öğrencilerinin zaman yönetim becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin zaman yönetimi konusunda herhangi bireysel çabaları olmakla birlikte bu çabaların yetersiz kaldığı ve zamanları verimli ve etkili kullanmadıkları ve bu süreci yönetemedikleri söylenebilir. İncelenen makalelerde olumlu zaman yönetimi davranışlarının öğrencilerin akademik başarılarının da olumlu yönde etkilediği bulunmuştur.

Araştırmalarda, zaman yönetimi ile akademik başarı birbirleriyle ilişkili iki konudur. Yani zaman yönetimi ile ilgili alt değişkenler dolaylı bir şekilde de olsa akademik başarı ile ilişkilidir. Sonuç olarak öğrencilerin zaman yönetimi becerileri arttıkça akademik başarıları da artacaktır.

Üniversite öğrencileri önce zamanın ve zaman yönetiminin önemini kavramalı, buna göre zaman yönetimi konusunda bilinçlendirilmeliler. Öğrencilere zaman yönetimi ile ilgili seminerler verilebilir. Ayrıca zaman yönetimi üniversitelerde bir ders olarak okutulmalıdır. Lise yıllarından itibaren öğrencilere danışmanlık hizmeti verilerek öğrencilerin zaman yönetimi konusunda bilinçlendirilmeleri akademik başarılarını da arttıracaktır. Ayrıca öğrencilerin zaman tuzakları konusunda farkındalık kazanmaları akademik başarılarını arttırmanın yanında geleceğe dair daha iyi konumlarda olmalarını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül, B., M.ve Karaküçük, S. (2015). Boş zaman yönetimi ölçeği: Geçerlik-Güvenirlik Çalışması.
International Journal Of Human Sciences, 12(2), 1867-1880.
- Akyüz, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin boş zaman faaliyetlerine yönelik tutumlarının incelenmesi: Bartın Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın
- Altuntaş, O. ve Kayıhan, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi farkındalıklarının incelenmesi. Ergoterapi ve Uygulamada Rehabilitasyon Dergisi, 1(2), 47.
- Andıç, H.(2009). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Ardahan, F., Lapa, T.Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmin düzeylerinin cinsiyete ve gelire göre incelenmesi. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 21(4), 129-136.
- Başak, T., Uzun, Ş.ve Arslan, becerileri. TAF Preventi ve Medicine Bulletin,7(5), 429-434. F. (2008)..
Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin zaman yönetimi.
- Baykut Öteleş, Ş. (2018). Üniversite öğrencilerinin zaman kullanma becerilerinin akademik performans üzerine etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 5(8), 12-21.
- Çağlıyan, V. ve Göral, R. (2009). Zaman yönetimi becerileri: Meslek yüksekokulu öğrencileri üzerine bir değerlendirme. KMU İBF Dergisi, 11(17), 174-189.
- Demirel, E.T. ve Ramazanoğlu, F.(2005). Yöneticiler açısından etkin zaman yönetimi tekniklerinin değerlendirilmesi. Doğu Anadolu Araştırmaları, 30-35.
- Demirtaş, H. ve Özer, N. (2007). Öğretmen adaylarının zaman yönetimi becerileri ile akademik başarıları arasında ilişkisi. Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2(1), 1
18.
- Durmaz, M., Hüseyinli, T. ve Güçlü, C. (2016). Zaman yönetim becerileri ile akademik başarı arasındaki ilişki. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 2291-2303.
- Eldeleklioğlu, J.(2008). Ergenlerin zaman yönetimi becerilerinin kaygı, yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesi. Elementary education online, 7 (3), 656-663.
- Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dil kültür ilişkisi üzerine görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(2), 25-38.
- Gürbüz, M. Ve Aydın, A.H. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 1-20.
- İşcan, S.(2008).Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinin zaman yönetimi becerilerinin akademik

başarıları üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

- Kibar, B., Fidan, Y.ve Yıldırım, C. (2014). Öğrencilerin zaman yönetimi becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki: Karabük Üniversitesi. *Business and Management Studies: An International Journal*,2(2), 136-153.
- Sarıkaya Aydın, K.ve Koçak, S. (2014).Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri ile akademik erteleme düzeylerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 17-38.
- Sezen, A. (2013). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerilerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*. 38, 1-18.
- Süzer, M. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*
- Tektaş, M.ve Tektaş, N. (2010). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin zaman yönetimi ve akademik başarıları arasındaki ilişki. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 221-229.
- Yenihan, B. ve Öner, M. (2013). Zamanı Yönetmek: Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetim Becerilerinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 2(2), 56-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN YORDAYICISI OLARAK HAYATIN ANLAM VE AMACI

Hatice KUMCAĞIZ³⁵⁰
Soner ÖZTÜRK³⁵¹

Özet

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amaç düzeylerinin, öznel iyi oluş düzeylerinin yordayıcısı olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi bahar yarıyılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde okuyan 375 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama araçları olarak Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği, Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Analizler sonucunda hayatın anlam ve amacını öznel iyi oluş düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif yönlü yordadığı saptanmıştır. Ayrıca hem hayatın anlam ve amacının hem de öznel iyi oluşun cinsiyete, sınıf düzeyine, anne öğrenim durumuna ve baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bulgular, ilgili literatüre dayanılarak değerlendirilip tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anlam Arayışı, Hayatın Anlamı, Hayatın Amacı, Öznel İyi Oluş.

GİRİŞ

Özne iyi oluş, bireyin sahip olduğu olumlu ve olumsuz duygulara ve yaşamdan aldığı hazzla ilişkin olarak yaptığı bilişsel ve öznel bir değerlendirmedir (Diener, 1984). Öznel iyi oluş, insanların hayatlarını öznel değerlendirmesine bağlı olarak bireylerin iyi hal deneyimlerinin seviyesini tanımlamaktadır. Pozitif ve negatif olabilen değerlendirmelerin yanında yaşam memnuniyeti, yaşama sevinci veya üzüntüsü gibi duygusal reaksiyonlar, ilgi alanları ve uğraşlar, yargılamalar ve işten, ilişkilerden, sağlıktan, serbest zaman değerlendirmelerinden, anlam ve amaçtan ve diğer önemli ilgi alanlarından memnuniyet gibi duyguları içermektedir (Diener & Ryan, 2009).

Öznel iyi oluş kavramı, ruh sağlığının pozitif yönünü temsil etmektedir. İnsanların yaşam kalitelerini değerlendirmeleri ve iyi bir yaşamları olup olmadığına karar vermeleri temeline dayanmaktadır (Diener, 2009). Öznel iyi oluş çoklu ve ayrıştırılabilir öğeleri içeren geniş bir yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde duygulanım ve bilişsel olmak üzere iki boyut yer almaktadır (Diener, 1984). Pozitif duygulanım, insan yaşamının arzu edildiği şekilde sürdüğünü göstermekte ve kişinin diğer kişilere ve etkinliklere pozitif tepkiler içinde olduğunu göstermektedir. Negatif duygulanım insanın yaşamının kötüye gittiğinin bir göstergesi olabilmekte ve bu duyguların fazla yaşanması, insanın hayatını tatsız bir hale getirebilmekte ve işlevselliğini de engelleyebilmektedir (Diener, 2009).

Anlamlılık kavramı, kişinin yaşamının uyumlu, önemli ve yönetilebilir duygusu olarak tanımlanmaktadır (Schnell, 2009). Hayatın anlamı kavramı ise farklı şekillerde tanımlanmakta

³⁵⁰ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, haticek@omu.edu.tr

³⁵¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, sonerozturk555@gmail.com

birlikte daha çok güç, yoğunluk, bireylerin hayattaki amaçlarını şekillendirme veya onları güçlendirme çabaları olarak literatürde yer almaktadır (Steger ve diğ., 2008). Hayatın anlamı, insanın doğuştan getirdiği bir güç olarak anlam arayışını içinde barındıran, yaşam amaçlarıyla birlikte ele alınan, insan yaşamının doğal ve sağlıklı temel güdüsüdür (Frankl, 2017). Hayatın amacı, bireyin gerçekleştirmeyi umduğu uzun dönemli amaçlarıdır (Kasser & Ryan, 1996). Hayatının anlamı ve bu anlamın felsefi açıdan sorgulanması insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır (Leontiev, 2005).

Yaşamdaki her durum insana meydan okuduğu ve çözülecek bir sorun getirdiği için, yaşamın anlamı sorunu gerçekte tersine çevrilebilir. Nihai anlamda kişinin, yaşamın anlamının ne olduğunu sormaması, bunun yerine bu sorunun muhatabının kendisi olduğunu kavraması gerekir. Tek kelime ile her insan yaşam tarafından sorgulanır ve herkes, sadece kendi yaşamı için cevap verirken yaşama cevap verir; sadece sorumlu olarak bunu yapabilir (Frankl, 2017).

Üniversite öğrencileri, hayata bağımsız olarak atılmanın başında olduğu için öznel iyi oluşları yüksek bireyler olarak yetiştirildiklerinde bu önemli gelişim döneminde ve yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde hayata umutla bakan, hayata sıkıca tutunabilen, karşısına çıkabilecek olumsuzluklar karşısında mücadele gücüne sahip olabilen ve kendisinin dışında çevresindeki insanlara da pozitif duygular aktarabilen, olumlu ilişkiler kurabilen bireyler olabilirler. Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerini artıran birçok etken bulunmaktadır ve bu etkenlerin bilinmesi oldukça önem taşımaktadır. Hayatın anlam ve amacının da öznel iyi oluş düzeyini artıran bir etken olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bu farkındalığa sahip olmanın üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerini artırmada yarar sağlaması beklenmektedir.

Yukarıda değinilen nedenlerden dolayı bu çalışma, üniversite öğrencilerinin yaşama yükledikleri anlam ve amaç ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracağından çalışma önemli görülmektedir. Ayrıca üniversite öğrencilerinde hayatın anlam ve amacı ile öznel iyi oluş ilişkisinin yanında bu değişkenlerin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne öğrenim durumu ve baba öğrenim durumu doğrultusunda incelenmesi, var olan farklılıkların ortaya konup hangi faktörlerin burada etkin olduğunu bilerek buna göre önleyici çalışma yapılması adına faydalı olacaktır. Özellikle hayatın anlam ve amacı ile ilgili çalışmaların sayısı ülkemizde az olduğundan araştırma bulgularının hayatın anlamı ve amacı ile ilgili yapılacak çalışmalarda kaynak olabileceği ve yol gösterebileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın üniversite öğrencileri üzerinde hayatın anlamı ve amacı ve öznel iyi oluş ile ilgili yapılacak yeni akademik çalışmalara kaynak olabileceği ve yol gösterebileceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amaç düzeylerinin, öznel iyi oluş düzeylerinin yordayıcısı olup olmadığını incelemektir. Bu temel amaçtan hareketle aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacı düzeylerini öznel iyi oluş düzeyleri anlamlı şekilde yordamakta mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacı düzeyleri,
 - a)cinsiyete,
 - b)sınıf düzeyine,
 - c)anne eğitim düzeyi,

- d)baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri,
- a) cinsiyete,
- b) sınıf düzeyine,
- c) anne eğitim düzeyi,
- d) baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli : Bu çalışma, tarama modellerinden ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiş, betimsel nitelikte bir çalışmadır. İlişkisel tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2014).

Çalışma Grubu : Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi bahar yarıyılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiş ve çalışmaya katılmada gönüllü 375 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 215 (%57.3)'inin kadın, 160 (%42.6)'ının ise erkek olduğu; öğrencilerden 73 (%19.4)'ünün 1.sınıfta, 79 (%21)'unun 2.sınıfta, 113 (%30.1)'ünün 3.sınıfta ve 110 (%29.3)'unun 4.sınıfta okuduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin 25 (%6.6)'inin annesinin okur yazar olmadığı, 175 (%46.6)'inin ilkökul mezunu, 54 (%14.4)'ünün ortaokul mezunu, 74 (%19.7)'ünün lise mezunu ve 47 (%12.5)'inin üniversite mezunu olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin 4 (%1)'ünün babasının okur yazar olmadığı, 98 (%26.1)'inin ilkökul mezunu, 58 (%15.4)'inin ortaokul mezunu, 105 (%28)'inin lise mezunu ve 110 (%29.3)'ünün üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları : Bu çalışmada verileri Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği (HAAÖ), Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır.

Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği (HAAÖ) : HAAÖ'i, Aydın, Kaya ve Peker (2015) tarafından geliştirilmiştir. Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği'nin uygulamaları, Malatya, Samsun, Trabzon ve İstanbul illerinde lisans öğrenimi gören ve lisans öğrenimini bitirmiş olan kişilerden tesadüfi olarak seçilen 274 kadın ve 242 erkek olmak üzere toplam 516 kişi üzerinde Aralık 2012 tarihinde yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için faktör analizi yapılmış ve maddelerin faktör yüklerinin temel bileşenler analizinde birinci faktörde toplandığı görülmüştür. Ölçek, 17 maddeden oluşmuştur. Döndürülmüş faktör analizi sonucu ise ölçeğin maddeleri iki faktörde toplanmıştır. Ölçeğin toplam puanları ile madde puanları arasında bulunan korelasyon katsayıları ($p < 0,01$) düzeyinde önemli görülmüştür. Ölçeğin güvenilirliği için, test-tekrar test, test-yarı test ve Cronbach Alpha güvenilirlik kontrol yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,74; test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0,81; Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0,91 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olduğu kanısına varılmıştır (Aydın, Kaya & Peker, 2015). Bu çalışmada ölçek verilerinin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ) : Tuzgöl Dost (2004) tarafından geliştirilen Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ), bireylerin öznel iyi oluş düzeylerini saptayabilmeyi amaçlamaktadır. ÖİÖ 46 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Ölçekte, yaşam alanlarına ilişkin kişisel yargılar ile olumlu ve olumsuz duygu ifadeleri yer almaktadır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 209 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. ÖİÖ'nin yapı geçerliği temel bileşenler analizi ile saptanmıştır. Ayrıca ölçeğin madde toplam puan korelasyonları incelenmiştir. ÖİÖ'den alınan puanların alt ve üst % 27'lik puan grupları ortalamaları t testi ile karşılaştırılmış; gruplar arasında

anlamli fark olduğu gözlenmiştir. Yapılan benzer ölçekler geçerliği çalışmasında ise ÖİÖ ile Beck Depresyon Envanteri (BDI) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-.70$). Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .93; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı $r: .86$ olarak saptanmıştır. Analizler sonucunda, ÖİÖ'nin üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerini belirlemede geçerli ve güvenilir bir araç olduğuna karar verilmiştir (Tuzgöl Dost, 2004). Bu çalışmada ölçek verilerinin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu : Araştırmacılar tarafından düzenlenen kişisel bilgi formu, 4 maddeden oluşmaktadır. Formda katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi, anne öğrenim durumu ve baba öğrenim durumunu içeren bilgiler istenmektedir.

Verilerin Toplanması : Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra derse giren öğretim elamanlarından izin alınmış, öğrenciler çalışma ile ilgili bilgilendirilmiş ve ölçme araçları gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Ölçme araçları ortalama 15-20 dakika içerisinde öğrenciler tarafından doldurulmuştur.

Verilerin Analizi: Verilerin toplanması işleminin tamamlanması ve değerlendirme dışı bırakılan veriler belirlendikten sonra, tüm veriler bilgisayar ortamında SPSS 22 paket programında kodlanmıştır. Analize başlamadan önce verilerin normal dağılımının kontrolü için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $-1,5$ ile $+1,5$ arasında olması sebebi ile çalışmaya katılan katılımcıların ölçeklerden elde ettikleri puanların normal dağılım gösterdiği söylenebilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu çalışmada ÖİÖ'nin basıklık (kurtosis) değeri ,021; çarpıklık (skewness) değeri ise $-,394$ olarak bulunmuştur. HAAÖ'nin basıklık (kurtosis) değeri 1,441; çarpıklık (skewness) değeri ise $-,770$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar incelendiğinde, çarpıklık ve basıklık değerlerinin $-1,5$ ile $+1,5$ arasında olması sebebi ile çalışmanın verilerinin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Bu nedenle verilerin analizi basit doğrusal regresyon analizi, bağımsız gruplar t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, anne eğitim ve baba eğitim düzeyleri bağımlı değişkenler olan hayatın anlam ve amacı düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeyleri anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığı t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılarak test edilmiştir. Öğrencilerin hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluş düzeylerini yordama durumu ise basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Tüm veriler, $p < .05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluş düzeyini yordayıp yordamadığı ve aralarındaki ilişki basit doğrusal regresyon analizi ile hesaplanmış ve bu ilişkilere yönelik sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Hayatın Anlam ve Amacının Öznel İyi Oluş Düzeyini Yordamasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	Sig.
-----------------------------	---------------------------	---	------

	B	Std. Error	Beta	
(Constant)	18,998	2,071	9,172	,000
ÖİÖ	,268	,012	,767	23,068 ,000

*Bağımlı değişken: hayatın anlam ve amacı

Tablo 1’de analiz sonuçları incelendiğinde öznel iyi oluşun, yaşam doyumunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. ($R=0.716$, $R^2=0.58$, $F(1,373)=532.113$, $p<.01$). Yaşam doyumuna ilişkin toplam varyansın %59’unun öğrencilerin öznel iyi oluşu ile açıklandığı ifade edilebilir.

Öğrencilerin hayatın anlam ve amaç düzeyi puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için t-testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2 : Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	sd	t	p
Kadın	215	66.86	9.80	373	1.600	.11
Erkek	160	65.19	10.32			

Tablo 2’de t-testi sonucuna göre öğrencilerin cinsiyetine göre hayatın anlam ve amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t(373)=1.600$, $p>.05$).

Öğrencilerin hayatın anlam ve amaç düzeyi puan ortalamalarının sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3 : Sınıf Değişkenine Göre Hayatın Anlam ve Amaç Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
1.sınıf	Gruplar	630,304	3	210,101	2,098	,100
2.sınıf	arası					
3.sınıf	Grup içi	37154,725	371	100,148		
4.sınıf						

Tablo 3’de görüldüğü gibi sınıf değişkenine göre üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacına ilişkin one-way anova testi karşılaştırılmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre hayatın anlam ve amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($f=2,098$, $p=.100>.05$).

Öğrencilerin hayatın anlam ve amaç düzeyi puan ortalamalarının anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Anne eğitim düzeyine göre Hayatın Anlam ve Amaç Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
Okuryazar değil	Gruplar arası	146,756	4	36,689		
İlkokul						
Ortaokul	Grup içi	37638,273	370	101,725	,361	,837
Lise						
Üniversite						

Tablo 4’de görüldüğü gibi anne eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacına ilişkin one-way anova testi karşılaştırmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin annelerinin eğitim düzeyine göre hayatın anlam ve amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($f=,361, p=.837>.05$).

Öğrencilerin hayatın anlam ve amaç düzeyi puan ortalamalarının baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Baba eğitim düzeyine göre Hayatın Anlam ve Amaç Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
Okuryazar değil	Gruplar arası	144,067	4	36,017		
İlkokul					,354	,841
Ortaokul	Grup içi	37640,963	370	101,732		
Lise						
Üniversite						

Tablo 5’de görüldüğü gibi baba eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacına ilişkin one-way anova testi karşılaştırmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin babalarının eğitim düzeyine göre hayatın anlam ve amacı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($f=,354, p=.841>.05$).

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyi puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için t-testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Grup	N	X	SS	sd	t	p
Kadın	215	178,0837	29,79451	373	1,407	,160
Erkek	160	173,8563	27,33483			

Tablo 6’da t-testi sonucuna göre öğrencilerin cinsiyetine göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t(373)=1,407, p>.05$).

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyi puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Sınıf Değişkenine Göre Öznel İyi oluş Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
1.sınıf	Gruplar	4458,473				
2.sınıf	arası		3	1486,158		
3.sınıf	Grup içi	305955,127			1,802	,146
4.sınıf			371	824,677		

Tablo 7’de görüldüğü gibi sınıf değişkenine göre üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine ilişkin one-way anova testi karşılaştırmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($f=1,802, p=.146>.05$).

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyi puan ortalamalarının anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Anne eğitim düzeyine Göre Öznel İyi oluş Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
Okuryazar değil	Gruplar	1358,808				
İlkokul	arası		4	339,702		
Ortaokul	Grup içi	309054,792			,407	,804
Lise			370	835,283		
Üniversite						

Tablo 8’de görüldüğü gibi anne eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine ilişkin one-way anova testi karşılaştırmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($f=,407$; $p=.804$; $p>.05$).

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyi puan ortalamalarının baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine bakmak amacıyla, bağımsız gruplar için One -Way-Anova testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Baba eğitim düzeyine Göre Öznel İyi oluş Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Varyans kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	f	p
Okuryazar değil	Gruplar arası	717,631	4	179,408		,930
İlkokul					,214	
Ortaokul	Grup içi	309695,969	370	837,016		
Lise						
Üniversite						

Tablo 9’da görüldüğü gibi baba eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırmasına göre dağılım incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($f=,214$; $p=.930$; $p>.05$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulguya göre üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacı puan ortalamaları ile öznel iyi oluş puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre üniversite öğrencilerinde hayatın anlam ve amaçlarındaki artış öznel iyi oluş düzeyleri olumlu yönde etkiyebileceği söylenebilir. Hayatın anlam ve amacı, öznel iyi oluşa ilişkin birçok kuramın temel bir ögesi olarak ele alınmaktadır. İlgili alan yazın incelendiğinde bu araştırmanın konusu ile benzer olan Şahin, Aydın, Sarı, Kaya ve Pala’nın (2012) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, hayatın anlamının öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, yapılan birçok araştırmada da iyi oluş ile ilgili kavramların hayatın anlam ve amacıyla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Demirbaş, 2010; Fry, 2000; Jia-Yan ve diğ., 2008; Scannell, Allen & Burton, 2002; Schmuck, 2000; Steger ve diğ., 2006; Zika & Chamberlain, 1992). Bu çalışma sonuçlarına göre araştırma bulgusunun alan yazın tarafından desteklendiği söylenebilir.

Yapılan bu araştırmada, üniversite öğrencilerinde hayatın anlam ve amaç düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne -baba eğitim düzeyine göre istatistiksel

olarak anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde hayatın anlam ve amacının cinsiyet değişkenine göre incelendiği çalışmalarda farklı sonuçların yer aldığı görülmektedir. Güven'in (2015) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, hayatın anlam ve amacının cinsiyet değişkeni açısından kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Aydın (2015) ve İlhan (2009) da araştırmalarında hayatın anlam ve amacının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği ve bu farkın kız öğrenciler lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Akgül'ün (2014) ruh sağlığı çalışanları ve öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada ise hayatın anlam ve amacının cinsiyet değişkeni açısından erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Göçen (2013), Şahin ve Tagay (2013) ve Yüksel (2013) de çalışmalarında hayatın anlam ve amacının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Demir'in (2017) Gaziantep Üniversitesi'nde pedagojik formasyon alan öğretmen adayları üzerinde yaptığı bir araştırmada, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakla birlikte ortalama değerlere bakıldığında, hayatın anlam ve amacı düzeyinin erkek öğretmen adaylarında kız öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Baş (2014), Özaydın (2016), Taş (2011) ve Yüksel'in (2013) yaptıkları araştırmalarda ise, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakla birlikte ortalama değerlere bakıldığında hayatın anlam ve amacı düzeyinin kızlarda erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Arda (2011), Demirbaş (2010) ve Kızılrnak (2015) da yaptıkları araştırmalarda, hayatın anlam ve amacının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışma da Arda (2011), Baş (2014), Demirbaş (2010), Kızılrnak (2015), Özaydın (2016), Taş (2011) ve Yüksel'in (2013) çalışmaları ile benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Yine ilgili alan yazında hayatın anlam ve amacının sınıf düzeyi değişkenine göre incelendiği, Güven'in (2015) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, hayatın anlam ve amacı düzeyinin sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. İlhan'ın (2009) eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada da, hayatın anlam ve amacı düzeyinde sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Bu çalışma da Güven'in (2015) ve İlhan'ın (2009) çalışmaları ile benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Alan yazında hayatın anlam ve amacının anne öğrenim durumu ve baba öğrenim durumu değişkenlerine göre incelenen çalışmalara rastlanılmamıştır.

Yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne-baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili alan yazın incelediğinde, öznel iyi oluşun cinsiyet, sınıf düzeyi, anne öğrenim durumu ve baba öğrenim durumuna

göre incelendiği çalışmalarda farklı sonuçların yer aldığı görülmektedir. Saföz-Güven'in (2008) fen ve genel lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, öznel iyi oluşun cinsiyet değişkeni açısından erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Cenkseven (2004), Dilmaç ve Bozgeyikli (2009), Duman (2016), Erbaş (2012), Nigar (2014) ve Wood, Rhodes ve Whelan (1989) da araştırmalarında öznel iyi oluşun cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği ve bu farkın kız öğrenciler lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tümkaya, Aybek ve Çelik'in (2008) Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakla birlikte ortalama değerlere bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahip olduğu görülmüştür. Bulut (2017), Canbay (2010), Demir (2017), Erkoç (2017), Eryılmaz ve Ercan (2011), Nur-Şahin (2011), Tatay (2015), Toprak (2014) da araştırmalarında Tümkaya, Aybek ve Çelik'in (2008) ile birebir aynı sonuca ulaşmışlardır. Bazı çalışmalarda bu bulgunun tersi de görülebilmektedir. Kermen'in (2013) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakla birlikte ortalama değerlere bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahip olduğu görülmüştür. Aydoğdu (2017), Çelik (2008), Demir (2017), Gündoğdu ve Yavuzer (2011), Kartal (2013), Kiremitçi (2016), Sancaktar (2016), Şahin ve diğerleri (2012) ve Tuzgöl-Dost (2004) da araştırmalarında Kermen (2010) ile birebir aynı sonuca ulaşmışlardır. Bu çalışmada Aydoğdu (2017), Çelik (2008), Demir (2017), Gündoğdu ve Yavuzer (2011), Kartal (2013), Kiremitçi (2016), Sancaktar (2016), Şahin ve diğerleri (2012) ve Tuzgöl-Dost'un (2004) bulguları ile benzer bulgular elde etmiştir.

Üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, öznel iyi oluşun sınıf düzeyi değişkeni açısından 4. sınıflar lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sınıfların ortalama öznel iyi oluş puanlarına bakıldığında, sınıf düzeyi yükseldikçe öznel iyi oluş düzeyinin de yükseldiği görülmüştür (Şahin ve diğ., 2012). Dilmaç ve Bozgeyikli (2009) de öğretmen adayları üzerinde yaptığı bir araştırmada, öznel iyi oluş düzeyinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Duman (2016) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise öznel iyi oluş düzeyinde sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte 4. sınıfların diğer sınıf düzeylerinden daha yüksek öznel iyi oluşa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Canbay (2010), Çelik (2008), Çevik (2010), Kartal (2013), Nigar (2014) ve Özen (2005) de yaptıkları çalışmalarda, sınıf düzeyinin öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir farklılaşma sağlayamadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma da Canbay (2010), Çelik (2008), Çevik (2010), Duman (2016), Kartal (2013), Nigar (2014) ve Özen'in (2005) çalışmaları ile benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Toprak'ın (2014) liseli ergenler üzerinde yaptığı bir araştırmada, öznel iyi oluşun anne öğrenim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Nur Şahin (2011) de yaptığı çalışmada, anne öğrenim durumunun öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir farklılaşma sağlayamadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma da Toprak (2014) ve Nur Şahin'in (2011) çalışmaları ile benzer sonuçlara ulaşmıştır. Yine Toprak'ın (2014) yaptığı aynı araştırmada, öznel iyi oluş düzeyinde baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmakla birlikte öğrenim durumu seviyesi yükseldikçe öznel iyi oluş düzeyinin de yükseldiği görülmüştür. Nur Şahin'in (2011) yaptığı çalışmada ise, baba öğrenim durumunun öznel iyi oluş üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma sağlayamadığı görülmüştür.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin hayatın anlam ve amacının ve öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği, ancak öğrencilerin hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluş düzeylerini pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre aşağıda belirtilen öneriler sunulmuştur:

Araştırma sonuçları hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluşu anlamlı bir şekilde yordadığını ortaya koymaktadır. Bu araştırma, betimsel türde ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiş ve kesitsel bir çalışmadır. İleride yapılacak çalışmalarda hayatın anlam ve amacının öznel iyi oluş üzerindeki etkileri boylamsal ve/veya deneysel olarak incelenebilir.

Bu araştırma üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bulgular, aynı gelişim dönemi içinde yer alan üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi açısından hayatın anlam ve amacında bir farklılaşmanın olmadığını göstermiştir. Buna karşın bu araştırmaya dayalı olarak diğer gelişim dönemlerindeki bireylerde hayatın anlam ve amacıyla ilgili bir değişimin ve farklılaşmanın olup olmadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla hayatın anlam ve amacının gelişim dönemlerine göre değişip değişmediği, hangi anlam ve amaçların daha fazla öne çıktığının bilinmesi önemlidir. Bu yüzden ileride yapılacak araştırmalarda yaş aralığının geniş tutulması ve farklı gelişim dönemlerindeki bireylerin karşılaştırılması daha sağlıklı ve bütüncül sonuçlar alınmasına yardımcı olabilir.

Çalışmada araştırmaya konu olan öznel iyi oluş ile hayatın anlam ve amacının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne öğrenim durumu ve baba öğrenim durumu gibi demografik değişkenlerle ilişkileri incelenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda aynı değişkenlerin farklı demografik değişkenlerle ilişkileri incelenebilir. Ayrıca çalışma sonucunda elde edilen veriler incelenerek bu sonuçların nedenleri üzerine araştırmalar yapılabilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre hayatındaki anlam ve amaç düzeyi düşük olan bireylerin öznel iyi oluşlarının daha alt düzeyde olduğu görülmektedir. Bu sonuca dayanarak kişisel rehberlik hizmetleri sunulurken hayatın anlam ve amacı düşük olan bireylere yönelik pozitif ayrımcılık yapılabilir. Bu bireyler için özellikle koruyucu faktörlerin ön planda tutulduğu grup çalışmaları düzenlenerek bu durum tersine çevrilebilir ve bu durumdan kaynaklı diğer problemlerin de üstesinden gelinir. Yine okullarda anne-babalara yönelik toplantılarda ve çeşitli kurumlarda hayatın anlam ve amacının bireylerin öznel iyi oluşları üzerindeki etkisi de önemi anlatılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Ö. (2014). *Hayatı anlamlandırmada inancın ve kişisel değerlerin rolü: Ruh sağlığı çalışanları ve öğrencileri örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Arda, Ş. (2011). *Kanser hastalarında yaşamda anlamın incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, C. (2015). *İnsanın anlam arayışı ile yeni çağ inanışları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Aydın, C., Kaya M. & Peker H. (2015). Hayatın anlam ve amacı ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, 39-55
- Aydoğdu, H. (2017). *Lise öğrencilerinde öznel iyi oluş ve akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baş, V. (2014). *Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bulut, E. (2017). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin öznel iyi oluş düzeyleri üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Cenkseven, F. (2004). *Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çelik, Ş. (2008). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal zekâ açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çevik, N. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını yordayan bazı değişkenler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, R. (2017). *Öğretmen adaylarının mutluluk, iyimserlik, yaşam anlamı ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.

- Diener, E. (2009). The science of well-being: The collected works of Ed Diener. *Social Indicators Research Series*, 37. The Netherlands: Springer.
- Diener, E. & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391-406.
- Dılmaç, B. & Bozgeyikli, H. (2009). Öğretmen adaylarının öznel iyi olma ve karar verme stillerinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11), 171-187.
- Duman, S. (2016). *Üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluş ve benlik saygısının stresle başa çıkma tarzlarıyla ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erbaş, M.M. (2012). *Öğretmen adaylarının mükemmeliyetçilik düzeylerinin red duyarlılığı ve öznel iyi oluş düzeylerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Erkoç, R. (2017). *Öz-eleştirinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin aracı değişkenleri olarak farkındalık ve öz-duyarlılık*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eryılmaz, A. & Ercan, L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 139-151.
- Frankl, V.E. (2017). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çev. S. Budak), İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Fry, P. S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: Existential predictors of psychological wellbeing in community-residing and institutional care elders. *Aging & Mental Health*, 4, 375-387.
- Göçen, G. (2013). Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dini yönelim ilişkisi: yetişkinler üzerine bir araştırma, *Toplum Bilimleri*, 7(13), 97-130.
- Gündoğdu, R. & Yavuzer, Y. (2012). Öğretmen adaylarının öznel iyi oluş ve psikolojik ihtiyaçlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 115-131.
- Güven, P. (2015). *Üniversite öğrencilerinde yaşamın amacı ve anlamı ile yaşam doyumu ve yakın ilişkiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İlhan, T. (2009). *Üniversite öğrencilerinin benlik uyumu modeli: yaşam amaçları, temel psikolojik ihtiyaçlar ve öznel iyi oluş*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Jia-Yan, P., Wong, D.F.K., Jobert, L. & Chan, C.L.W. (2008). The protective function of meaning of life on life satisfaction among chinese students in Australia and Hong Kong: A cross-cultural comparative study. *Journal of American College Health*, 57(2).
- Kartal, M.A. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve iletişim becerileri düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

- Kasser, T. & Ryan, R.M. (1996). Further examining the American dream: differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280–287
- Kermen, U. (2013). *Üniversite öğrencilerinin ihtiyaç doyumu ve öznel iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Kızılırmak, Ö. (2015). *Genç yetişkinlerde yaşamda anlamın, maneviyat ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kiremitçi, E. (2016). *Üniversite öğrencilerinde mevsimsellik ve öznel iyi oluş ilişkisinin psikolojik semptomlara göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Leontiev, D.A. (2005). Three facets of meaning. *Journal of Russian and East European Psychology*, 43(6), 45-72.
- Nigar, F. (2014). *Ortaokul öğrencileri ile yatılı bölge ortaokul öğrencilerinin öznel iyi oluş ve temel psikolojik ihtiyaçlar düzeyinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Nur Şahin, G. (2011). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özaydın, H.M. (2016). *Varoluşsal boşluğu tahmin eden etkenler: ilişki doyumu, günlük uğraşlarda bulunan anlam ve değer, sağlık ve sosyodemografik faktörler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, Ö. (2005). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saföz Güven, İ.G. (2008). *Fen ve lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikoloji belirtti türleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sancaktar, N. (2016). *Yeni evlenen ve uzun süredir evli olan çiftlerin evlilikte problem çözme becerisi düzeylerinin öznel iyi oluş ve evlilik doyumu düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Scannell, E.D., Allen, F.C. & Burton, J. (2002). Meaning in life and positive and negative well-being. *North American Journal of Psychology*, 4(1), 93.
- Schmuck, H. (2000). "An Act of Allah": Religious explanations for floods in bangladesh as survival strategy. *International journal of mass emergencies and disasters*, 18(1), 85-96.

- Schnell, T. (2009). The sources of meaning and meaning in life questionnaire (some): relations to demographics and well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 4(6), 483-499.
- Steger M.F., Frazier M., Oishi S. & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80-93.
- Steger, M.F., Kashdan, T B., Sullivan B.A. & Lorentz, D. (2008). Understanding the search for meaning in life: Personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality*, 76(2), 206-226.
- Şahin B.H. & Tagay, Ö. (2013). *Üniversite öğrencilerinde yaşamda anlam*. XII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Turkey, 8-11 Eylül.
- Şahin, M., Aydın, B., Sarı, S.V., Kaya, S. & Pala, H. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 3(20), 827-836.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013) *Using Multivariate Statistics* (6. ed.). Pearson, Boston.
- Taş, İ. (2011). *Öğretmenlerde yaşamın anlamı yaşam doyumu sosyal karşılaştırma ve iç-dış kontrol odağının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tatay, E. (2015). *Parçalanmış ve parçalanmamış aileye sahip ergenlerin akademik başarı, öznel iyi oluş ve yalnızlık düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlılık ve psikolojik ihtiyaç doyumu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tuzgöl Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tümkiye, S., Aybek, B. & Çelik, M. (2008). An investigation of students' life satisfaction and loneliness level in a sample of Turkish students. *International Journal of Human Sciences* [Online]. 5(1). Available: <http://www.insanbilimleri.com>
- Wood, W., Rhodes, N. & Whelan, M. (1989). Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status, *Psychological Bulletin*, 106(2): 249-264.
- Yüksel, R. (2013). *Genç yetişkinlerde aşk tutumları ve yaşamın anlamı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Zika, S. & Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83(1), 133.

6360 SAYILI YASA SONRASI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İLÇELERİNDEKİ NÜFUS DEĞİŞİMLERİNİN ANALİZİ: VAN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Ferit İZCİ³⁵²
Vedat YILMAZ³⁵³
Yıldız ATMACA³⁵⁴

ÖZET

Türkiye’de küreselleşmeye bağlı olarak değişen ve gelişen kamu yönetimi anlayışı sonrası yerel yönetimler alanında 5216 sayılı büyükşehir belediye yasasında yeni düzenlemeler yapılarak 2012 yılında “6360 Sayılı On dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır. İlgili yasa sonrası büyükşehir belediyesi olan illerin merkezinde merkez ilçeler oluşturulmuştur. Merkez ilçelerin oluşturulması sonrası büyükşehir merkez ilçeleri haricindeki diğer büyükşehir ilçe belediyeleri nüfusunda her geçen yıl merkez ilçelere göç edilmesi sebebiyle nüfus azalmakta ve azalmaya devam etmektedir.

Bu araştırmada, 6360 sayılı yasa sonrası ilçe büyükşehir belediyelerindeki nüfus değişimleri ele alınarak nüfus değişimi sonrasında ortaya çıkan sorunlar hakkında bilgilendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda; 6360 sayılı yasayla büyükşehir belediyesi olan Van büyükşehir belediyesi örneklem olarak alınmış olup, Van büyükşehir belediyesi merkez ve diğer ilçe belediyelerindeki 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus değişimleri analiz edilerek yorumlanmıştır. 6360 sayılı yasa sonrası Van büyükşehir belediyesi merkez ilçelerinin nüfusu artarken diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin genel olarak nüfuslarının azaldığı araştırmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir, büyükşehir ilçe belediyesi, Nüfus değişimi, yerel halk

GİRİŞ

Yerkürede görülen değişim ve dönüşüm süreci yerel yönetimlere de yansımıştır. Yerel yönetimlerde yaşanan bu değişimlere karşısında Türkiye’de yerel yönetimler alanında gelişen ve dönüşen yönetim anlayışı çerçevesinde zaman zaman güncelle uyum sağlamak adına değişiklikler yapmaya çaba harcamıştır. Bu çerçevede yapılan son dönemlerdeki en önemli değişiklik 2012 tarihli “6360 sayılı On dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yapılmıştır. 6360 sayılı yasayla daha çok yerel yönetimlerin yönetim yapısında önemli denilebilecek değişiklikler getirilmiştir. Özellikle büyükşehir belediyelerinin yönetiminde önemli

³⁵² Prof.Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ferit.izci@yyu.edu.tr

³⁵³ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, vedatyilmaz1977@gmail.com

³⁵⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, yldzatmaca65@hotmail.com

değişiklikler yapılarak büyükşehir belediyelerinin sorumluluğu il mülki sınırlarına kadar genişletilmiştir. Türkiye’de bulunan büyükşehir belediyesi sayısı 16 iken 30 olmuş ve büyükşehir belediyelerinde büyükşehir merkez ilçeleri oluşturulmuştur.

06/12/2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, 2014 yılında yapılan yerel seçimler sonrasında da tam anlamıyla uygulamada varlığını gösteren 6360 sayılı yasa sonrası özellikle yeni büyükşehir belediyesi olan illerin merkez ilçelerinde nüfus artışı yaşanırken diğer büyükşehir ilçelerinin nüfusu ise azalmıştır. İşte bu çalışmada 6360 sayılı yasanın tam anlamıyla uygulamaya girmesi sonrası yeni büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir merkez ilçelerinin nüfusunun artış göstermesi ve diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin nüfusunun azalması durumu ve sonuçları hakkında bilgilendirmelerin yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve Türkiye’nin en doğusunda bulunan Van Büyükşehir Belediyesi örneklem olarak alınmış ve merkez ile diğer büyükşehir ilçe belediyelerindeki 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus değişimleri araştırılarak 6360 sayılı yasanın tam anlamıyla uygulamaya girmesi sonrası olan 2014 yılı ve sonrası görülen nüfus değişim hareketleri hakkında bilgilendirilmeler yapılarak değerlendirmeler ve önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca araştırmada büyükşehir belediyesinin genel olarak tarihi gelişimi, 6360 sayılı yasa ve 6360 sayılı yasayla yapılan değişiklikler hakkında genel olarak bilgiler sunulmuştur.

Türkiye’de Büyükşehir Belediyesinin Gelişim Süreci

Türkiye’deki büyükşehir belediyelerinin kuruluş temeli 1982 Anayasasında atılmıştır. 1982 Anayasasında “*Büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir*” hükmünün yer aldığı 127. madde gereğince oluşturulmuşlardır. Büyükşehir belediyelerinin kurulmasındaki temel neden büyük yerleşim alanlarındaki yönetim ve kentleşme sorunlarına karşı çözüm bulma çabasıdır. Türkiye’de 2012 yılına gelinene kadar toplam büyükşehir belediyesinin sayısı 16 ve toplam nüfusun yüzde 46,9’unu, belediye nüfusunsa yüzde 55,6’sını oluşturmaktadır. Adı geçen geçen oranlar 1989 yılında sırasıyla yüzde 25 ve yüzde 38 olduğu dikkate alındığında kentleşmenin Türkiye’deki gelişiminin iyi seviyede olduğundan bahsedilebilir. Kırsal kesimde yaşayan halkın kentlere göç etmesinde görülen atış sonrası kentli nüfusun toplam nüfus oranında yükseliş göstermesine sebep olmuştur (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 306-307). Kentleşmenin hızla artması neticesinde, büyük yerleşim alanlarının daha da büyümesi belediye sınırlarının dışında kalan alanlarda plansız ve düzensiz gelişmelere neden olunca, büyük kentlerin yönetilmesinde yeni model arayışları söz konusu olmuştur. Büyük kentlerin sınırları dışında kalan yerleşim alanlarındaki büyümenin kontrollü ve düzenli bir şekilde yapılması ve yerel yönetim birimleri arasındaki koordinasyonun sağlanmasının yanında, kentlerde imar ve planlama görevlerini yerine getiren yerel birimlerin yeniden gözden geçirilerek güçlendirilmesi zorunlu bir hal almıştır (Keleş, 2006: 286-287).

Bu doğrultuda büyükşehir belediyelerinde nüfusun hızlı nüfus artması, kentleşmedeki plansızlık, trafik sorunu, çevre kirliliği ve yönetimden kaynaklı oluşan sorunlara karşı çözüm üretmek amacıyla 2004 tarihli ve 5216 sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Yasası*” çıkarılmış ve çıkarılan yasayla büyükşehir belediyesi olma koşulları da yeniden düzenlenmiştir. Yapılan düzenleme ile İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyesi sınırları il mülki sınırları değiştirilmiştir. Büyükşehir tanımı 5216 sayılı yasanın 3. maddesinde; “*en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan, kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan, idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi*” olarak yapılmıştır. Bu madde

gereğince büyükşehir belediyesi sınırları dahilinde ilçe ya da ilk kademe belediyelerinin bulunacağı söylenebilir. 5216 sayılı yasaya göre, büyükşehir belediyelerinin bulunduğu il valilik binası merkez olarak kabul edilmiş ve il mülki sınırları dahilinde kalmak koşuluyla, nüfusu 1 milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 km (kilometre), nüfusu 1 milyon ile 2 milyon arası olan büyükşehirlerde yarıçapı 30 km, nüfusu 2 milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı 50 km olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırı olarak belirtilmiştir. 2008 yılında yürürlüğe konulan 5747 sayılı “*Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” sonrası o dönemde mevcut bulunan 8 büyükşehir belediyesinde ilçe yönetimi oluşturularak ilk kademe belediyeleri ilçe belediyelerine dönüştürülmüş, büyükşehirlerde yeni ilçeler oluşturulmuş ve ölçeği büyütme düşüncesi sürdürülmüştür (Arıkboğa, 2013: 61). Bu düşünceye 2012 yılında çıkarılan “*6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile son verilerek büyükşehir belediyesi sınırları il mülki sınırları olarak düzenlenmiştir. 6360 sayılı yasa sonrası 2014 yılında yapılan mahalli idareler seçimleri sonrası; Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illeri olmak üzere 13 il belediyesi büyükşehir belediyesi olmuştur. 6360 sayılı yasada 2013 yılında yapılan değişiklik ile Ordu ili de büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşmuş ve yasanın adı “*6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” olarak değiştirilmiştir. Böylece Türkiye’de buluna büyükşehir belediyesi sayısı 16’dan 30’a çıkmıştır.

Büyükşehirlerin yönetim yapısında 6360 sayılı yasayla farklı bir yönetim anlayışı öngörülmüştür. Öngörülen bu anlayışla büyükşehirlere yönelik çıkarılmış olan yasalarda görülen eksikliklerin giderilmesi ile birlikte büyükşehir yönetimdeki etkinliğin ve verimliliğin artırılması, özerkliğe önem verilmesi, katılımcılığın sağlanması, yerel halk ile iç içe olunmasını amaçlayan bir yönetim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır (Bulut ve Karakaya, 2016: 2).

6360 Sayılı Yasayla Yapılan Genel Değişiklikler

6360 sayılı “*On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” büyükşehir belediyesi yönetimini daha işlevsel bir şekle dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir sistem gündeme getirmiştir. Yasa ile özellikle yerel yönetimlerin yönetsel yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır.

6360 sayılı yasayla yerel yönetimlerin yönetim yapısında önemli düzeyde düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler genel olarak şunlardır (İzci ve Turan, 2013: 125; Yılmaz ve Kaypak, 2019: 4; Parlak, 2015: 355; Karaarslan, 2014: 270-271; Genç, 2014: 6):

- Kurulan 14 yeni büyükşehir belediyesi ile birlikte Türkiye’deki 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı 30 olmuştur.
- Büyükşehir belediyesi olunmasında diğer koşullar aranmaksızın 750 bin nüfus koşulu getirilmiştir. Böylece diğer illerinde nüfusunun 750 bin ve üzeri olması halinde büyükşehir belediyesi olmasının önü açılmıştır.
- 6360 sayılı yasayla büyükşehir belediyesi olan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği sonlandırılarak kapatılmıştır.
- Büyükşehir belediyelerindeki belde belediyeleri ve köyler kapatılmıştır.

- Kapatılmış olan köyler en yakın ilçenin mahallesine dönüştürülmüş ve bu alanlarda yaşayanlardan 5 yıl süreyle içme suyu kullanım ücreti en düşük olan tarifinin yüzde 25’ni geçmemesi şeklinde alınacağı, vergi, katılım payı ve harç ücretlerinin yine beş yıl süreliğine alınmaması koşulu getirilmiştir.
- Büyükşehir olan illerde yeni ilçeler kurulmuştur.
- Büyükşehir olan illerde il özel idarelerinin yerine denilebilecek valinin başkanlığında Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB) kurulmuştur.
- Büyükşehir belediyesi olmayan elli bir ilde, nüfusu iki binin altında bulunan belde belediyeleri kaldırılarak köye çevrilmiştir. Bu hükümle beş yüz elli iki belediyenin tüzel kişiliği sonlanmıştır.
- Büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanları ve sınırları il mülki sınırları olarak genişletilmiştir.
- Yeni bir mahalle kurulması durumunda en az nüfusun 500 olması koşulu getirilmiştir.
- Büyükşehir belediyesi olan illerdeki bucak ve bucak yönetimleri kaldırılmıştır.
- Büyükşehir belediyelerinde bulunan mahalli idare birlikleri kapatılmıştır.
- Belediyelere sporu teşvik etmek maksadıyla spor kulüplerine yardım yapma imkanı getirilmiştir.
- Büyükşehir belediyesi olan illerde nüfusu 100 bin ve üzerindeki ilçelerde kadın ve çocukların sığınmaları amacıyla kadın ve çocuk konukevi açma zorunluluğu getirilmiştir.
- Genel bütçeye ilişkin vergi gelir tahsilatlarında büyükşehir belediyelerinin aldığı paylarda düzenlemeler yapılmıştır.
- Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden (GBVG) il özel yönetimleri ve belediyelerin aldığı paylarda yeni değişiklikler yapılmıştır.

ARAŞTIRMA YAPILAN VAN İLİNİN SOSYAL VE EKONOMİK GENEL ÖZELLİKLERİ

Van ilinin 2018 yılındaki nüfusu 1.123.784 olup, yüz ölçümü 21.334 km² ve nüfus yoğunluğu km²'ye 53 kişi düşmektedir. Van ili en kalabalık il sıralamasında 19. sırada yer almakta ve yüzölçümü bakımından da ülkede 6. sırada yer almaktadır (www.nufusu.com, 2019; www.vankulturturizm.gov.tr, 2019). İlin ekonomisine baktığımızda; tarım ve tarımsal faaliyetlerle beraber küçükbaş hayvancılığı ve hayvan ürünlerini işleyen sanayinin öne çıktığı görülmektedir. İlin topraklarının engebeli olması, kış aylarının sert ve uzun geçmesi nedeniyle bitki üretimi sınırlı düzeydedir. Van gölü ve çevresinin iklimi Van iline göre daha ılıman olduğundan tahıl ve sebze ekimi bu civarlarda yapılmaktadır. Ancak ekim alanlarının sadece %20'sinde sulama yapılabilir. Sovyet bilgini Shutavsky'e göre kavunun anavatanı Van ilidir. Van ve Diyarbakır illerinde yetiştirilmiş olan cep kavunu, külahlı kavun, seyhan kavunu 16. Yüzyılda Anadolu'dan İtalya'ya

gönderilmiş ve sonrasında Papa Cantaluppi'nin çiftliğinde yetiştirildiğinden 'Cantalupp' adını alan yuvarlak ve basık dilimli şekilde, kabuğu biraz pürüklü, turuncu renginde ve kokusu ananasa benzeyen bu kavun türünün Van ilinden dünyaya yayıldığından bahsedilmektedir (www.cografya.gen.tr, 2019). Van ili Anadolu'nun en büyük kapalı havzası olan Van gölü kıyısında toprakları verimli akarsuları bakımından zengin, iklim koşullarının elverişli olduğu bir yerleşim alanıdır. Bu sebepten dolayı tarihin eski çağlarından günümüze kadar birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır (www.van.gov.tr, 2019).

Van ili, Türkiye'nin en doğusunda yer alan iller arasında yer almakta olup, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesi olan 14 ilden birisi olup, ilin 13 ilçesi bulunmaktadır.

Tablo 9- Van İlinin 2012 ile 2018 Yılları Arası Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	Toplam Nüfusu	% Olarak Nüfus Artış Hızı	Toplam Nüfus Yoğunluğu
2018	1.123.784	1,53	53 /km ²
2017	1.106.891	0,61	52 /km ²
2016	1.100.190	0,35	52 /km ²
2015	1.096.397	1,00	51 /km ²
2014	1.085.542	1,44	51 /km ²
2013	1.070.113	1,72	50 /km ²
2012	1.051.975	2,88	49 /km ²

(www.nufusu.com, 2019)

Van ilinin 2012 ile 2018 yılları arası nüfus bilgilerini gösteren tablo 1'e bakıldığında; Van ilinin 2012 yılında nüfusu 1.051.975 iken, 2013 yılında 1.070.113, 2014 yılında 1.085.542, 2015 yılında 1.096.397, 2016 yılında 1.100.190, 2017 yılında 1.106.891 ve 2018 yılında nüfusunun 1.123.784 olduğu belirtilmektedir. Tabloya göre Van ilinin büyükşehir belediyesi olmaya hak kazandığı 2012 yılından 2018 yılı dahil her geçen yıl nüfusunun artmış olduğu ve en fazla nüfus artış hızının 2012 yılında (%2,88) olduğu belirtilmektedir.

Tablo 10- 2018 Yılı Van Büyükşehir İlçe Belediyeleri Nüfuslarına Yönelik İstatistik Veriler

İlçenin Adı	Toplam Nüfusu	Toplam Nüfusun %'si	Büyükşehirden Karayolu Uzaklığı KM	Yaklaşık Olarak Ulaşılan Süre (Dk.)
İpekyolu	312.244	27,79	Merkez İlçe	-
Tuşba	160.522	14,28	Merkez İlçe	-
Edremit	125.884	11,20	Merkez İlçe	35
Erciş	173.313	15,42	102	95

Bahçesaray	14.622	1,30	114	158
Başkale	52.544	4,68	119	124
Çaldıran	63.013	5,61	108	105
Çatak	20.937	1,86	83	112
Gevaş	28.620	2,55	36	50
Gürpınar	35.663	3,17	27	28
Muradiye	49.688	4,42	82	77
Özalp	65.785	5,85	63	70
Saray	20.949	1,86	80	88

(biruni.tuik.gov.tr, 2019; www.arasikackm.com, 2019).

2018 yılı Van büyükşehir ilçe belediyelerinin nüfusunu gösterir tabloyu (tablo 2) incelediğimizde; İpekyolu, Tuşba, Edremit, Erciş, Bahçesaray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Saray olmak üzere Van Büyükşehir Belediyesine bağlı olan on üç 13 ilçe belediyesinin yer aldığı ve bu ilçeler arasında üç ilçe belediyesinin (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) büyükşehir belediyesinin merkez ilçeleri olduğu belirtilmektedir. Merkez ilçeler arasında yer alan İpekyolu ilçe belediyesinin diğer merkez ilçe belediyelerine göre nüfusunun fazla olduğu görülmektedir. Diğer büyükşehir ilçe belediyeleri arasında nüfusu en fazla olan ilçe belediyesinin Erciş (173.313) olduğu ve Van Büyükşehir Belediyesine uzaklığının yaklaşık 102 kilometre (km) olduğu, karayoluyla ulaşımın sağlanması halinde ortalama 95 dakika süre içerisinde ulaşıldığı belirtilmektedir. Nüfusu en az olan ilçe belediyesinin ise Bahçesaray ilçe belediyesi (14.622) olduğu ve Van Büyükşehir Belediyesine uzaklığının yaklaşık 114 kilometre olduğu, karayoluyla ulaşımının sağlanması halinde ortalama 158 dakika süre içerisinde ulaşıldığı belirtilmektedir. Tablo karayolu ulaşımı açısından incelendiğinde; Van Büyükşehir Belediyesine en uzak mesafede olan ilçe belediyesinin yaklaşık olarak 119 km mesafe uzaklığı bulunan Başkale ilçesinin olduğu karayoluyla ulaşımın ortalama 124 dakika içerisinde sağlandığı belirtilmektedir.

Van büyükşehir belediyesinin toplam merkez ilçelerinin nüfusu 598.650'dir. Diğer 10 büyükşehir ilçe belediyesinin toplam nüfusu ise 525.134'dür. Büyükşehir merkez ilçelerinin toplam nüfusu (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin toplam nüfusundan daha fazladır. Bu durumda Van il genelinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunun büyükşehir belediyesinin merkez ilçelerinde yoğunlaştığının göstergesidir. Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçelerine ve diğer ilçe belediyesi nüfuslarına yönelik istatistik veriler aşağıda sunulmuştur.

Van Büyükşehir Belediyesi Merkez ve İlçe Büyükşehir Belediyesi Nüfus Değişimine İlişkin İstatistik Bilgiler

Van büyükşehir belediyesinin 3 büyükşehir merkez (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) ve 10 diğer ilçe belediyesi ile birlikte 13 büyükşehir ilçe belediyesi vardır. Van ilinin 30 Mart 2014 yerel seçimler sonrası tam olarak büyükşehir belediyesi olması sonrası büyükşehir belediyesine bağlı ilçe belediyelerine ilişkin 2014 ile 2018 yılları arası nüfus değişimine yönelik istatistik bilgileri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 11- Van İli İpekyolu Büyükşehir Merkez İlçesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	156.807	155.437	312.244
2017	150.768	150.028	300.796
2016	146.552	144.560	291.112
2015	144.111	141.161	285.272
2014	141.218	138.442	279.660

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçesi olan İpekyolu Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösteren tabloyu (tablo 2) incelediğimizde; İpekyolu ilçe Belediyesinin 2014 yılında nüfusu 279.660 iken, 2015 yılında 285.272, 2016 yılında 291.112, 2017 yılında 300.796 ve 2018 yılında ise 312.244 olduğu belirtilmektedir.

6360 sayılı yasanın 2012 yılında çıkarılmasının ardından Van ilinin büyükşehir belediyesi olma hakkını kazanmış olması ve İpekyolu Belediyesinin merkez ilçe belediyesi olmasından sonra her geçen yıl nüfusu artarak 2018 yılında nüfusu 312.244'e yükselmiştir.

Tablo 4- Van İli Tuşba Büyükşehir Merkez İlçesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	83.330	77.192	160.522
2017	81.107	75.610	156.717
2016	79.152	74.447	153.599
2015	77.385	72.559	149.944
2014	74.807	70.335	145.142

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçesi olan Tuşba Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösteren tablo 4'e bakıldığında; Tuşba ilçe Belediyesinin 2014 yılında nüfusu 145.142 iken, 2015 yılında 149.944, 2016 yılında 153.599, 2017 yılında 156.717 ve 2018 yılında ise 160.522 olduğu görülmektedir.

6360 sayılı yasanın 2012 yılında çıkarılmasının ardından Van ilinin büyükşehir belediyesi olma hakkını kazanmış olması ve Tuşba Belediyesinin merkez ilçe belediyesi olmasından sonra her geçen yıl nüfusu artarak 2018 yılında nüfusu 160.522'e yükselmiştir.

Tablo 5- Van İli Edremit Büyükşehir Merkez İlçesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	63.053	62.831	125.884
2017	62.234	62.141	124.375
2016	61.020	60.417	121.437
2015	59.894	58.892	118.786
2014	57.659	56.340	113.999

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçesi olan Edremit Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 5'e bakıldığında; Edremit ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusunun 113.999 iken, 2015 yılında 118.786, 2016 yılında 121.437, 2017 yılında 124.375 ve 2018 yılında ise 125.884 olduğu görülmektedir.

6360 sayılı yasanın 2012 yılında çıkarılmasının ardından Van ilinin büyükşehir belediyesi olma hakkını kazanmış olması ve Edremit belediyesinin merkez ilçe belediyesi olmasından sonra her geçen yıl nüfusu artarak 2018 yılında nüfusu 125.884'e yükselmiştir.

Tablo 6- Van İli Erciş Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	89.717	83.596	173.313
2017	89.405	83.666	173.071
2016	89.594	83.609	173.203
2015	90.016	83.779	173.795
2014	89.557	83.266	172.823

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Erciş Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 6 incelendiğinde; Erciş ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 172.823 iken, 2015 yılında 173.795, 2016 yılında 173.203, 2017 yılında 173.071, 2018 yılında ise 173.313 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Erciş ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 172.823 iken 2015 yılında artış göstererek 173.795' yükselmiş, 2016 ve 2017 yıllarında nüfusu düşüşe geçmiş ve 2018 yılında bir önceki yıla göre artarak 173.313'e çıktığı görülmektedir. Erciş ili diğer ilçe belediyeleri ile kıyaslandığında daha fazla gelişmiş ve gelişim aşamasında olan bir ilçe olduğu söylenebilir.

Tablo 7- Van İli Bahçesaray Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	7.397	7.225	14.622
2017	7.395	7.363	14.758
2016	7.588	7.548	15.136
2015	7.845	7.714	15.619
2014	8.009	8.007	16.016

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Bahçesaray Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 7 incelendiğinde; Bahçesaray ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 16.016 iken, 2015 yılında 15.619, 2016 yılında 15.136, 2017 yılında 14.758, 2018 yılında ise 14.622 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Bahçesaray ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 16.016 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2018 yılına gelindiğinde nüfusunun 14.622'e kadar gerilediği görülmektedir.

Tablo 8- Van İli Başkale Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	27.800	24.744	52.544
2017	26.946	25.027	51.973
2016	28.050	26.154	54.204
2015	29.179	27.189	56.368
2014	29.598	27.810	57.408

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Başkale Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 8 incelendiğinde; Başkale ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 57.408 iken, 2015 yılında 56.368, 2016 yılında 54.204, 2017 yılında 51.973, 2018 yılında ise 52.544 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Başkale ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 57.408 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2017 yılında nüfusunun 51.973'e kadar gerilediği ve 2018 yılına gelindiğinde ise nüfusunun 52.544'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 9- Van İli Çaldıran Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
------	----------------------	----------------------	-----------------------

2018	32.564	30.449	63.013
2017	32.750	30.853	63.603
2016	33.872	31.187	65.059
2015	34.171	31.815	65.986
2014	34.578	32.101	66.679

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Çaldıran Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 9 incelendiğinde; Çaldıran ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 66.679 iken, 2015 yılında 65.986, 2016 yılında 65.059, 2017 yılında 63.603, 2018 yılında ise 63.013 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Çaldıran ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 66.679 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2018 yılına gelindiğinde nüfusunun 63.013'e kadar gerilediği görülmektedir.

Tablo 10- Van İli Çatak Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	11.013	9.924	20.937
2017	10.787	9.909	20.696
2016	11.077	10.174	21.251
2015	11.293	10.487	21.780
2014	11.679	10.786	22.465

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Çatak Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 10 incelendiğinde; Çatak ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 22.465 iken, 2015 yılında 21.780, 2016 yılında 21.251, 2017 yılında 20.696, 2018 yılında ise 20.937 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Çatak ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 22.465 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2017 yılında nüfusunun 20.696'a kadar gerilediği ve 2018 yılına gelindiğinde ise nüfusunun az denilebilecek bir artışla 20.937'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 11- Van İli Gevaş Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	14.322	14.298	28.620
2017	13.685	13.880	27.565

2016	14.100	14.211	28.311
2015	14.394	14.407	28.801
2014	14.424	14.558	28.982

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin ilçe belediyesi olan Gevaş Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 11 incelendiğinde; Gevaş ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 28.982 iken, 2015 yılında 28.801, 2016 yılında 28.311, 2017 yılında 27.565, 2018 yılında ise 28.620 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Gevaş ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 28.982 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2017 yılında nüfusunun 27.565'e kadar gerilediği ve 2018 yılına geldiğinde ise nüfusunun 28.620'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 12- Van İli Gürpınar Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	18.355	17.308	35.663
2017	17.888	17.267	35.155
2016	18.341	17.792	36.133
2015	18.692	18.166	36.858
2014	18.866	18.390	37.256

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı ilçe belediyesi olan Gürpınar Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 12 incelendiğinde; Gürpınar ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 37.256 iken, 2015 yılında 36.858, 2016 yılında 36.133, 2017 yılında 35.155, 2018 yılında ise 35.663 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Gürpınar ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 28.982 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2017 yılında nüfusunun 35.155'e kadar gerilediği ve 2018 yılına geldiğinde ise nüfusunun 35.663'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 13- Van İli Muradiye Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	25.530	24.158	49.688
2017	26.168	24.547	50.715
2016	25.852	24.690	50.542
2015	26.059	24.922	50.981

2014	26.124	25.041	51.165
------	--------	--------	--------

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin bağlı ilçe belediyesi olan Muradiye Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 13 incelendiğinde; Muradiye ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 51.165 iken, 2015 yılında 50.981, 2016 yılında 50.542, 2017 yılında 50.715, 2018 yılında ise 35.663 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Muradiye ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 51.165 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2016 yılında nüfusunun 50.542'e kadar gerilediği 2017 yılında ise nüfusunun 50.715'e yükseldiği ve 2018 yılına gelindiğinde ise nüfusunun 49.688'e gerilediği görülmektedir.

Tablo 14-Van İli Özalp Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	33.628	32.157	65.785
2017	33.805	32.690	66.495
2016	35.037	33.454	68.491
2015	35.843	34.214	70.057
2014	36.400	34.865	71.265

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesinin bağlı ilçe belediyesi olan Özalp Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 14 incelendiğinde; Özalp ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 71.265 iken, 2015 yılında 70.057, 2016 yılında 68.491, 2017 yılında 66.495, 2018 yılında ise 65.785 olduğu belirtilmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Özalp ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 71.265 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2018 yılına gelindiğinde nüfusunun 65.785'e kadar gerilediği görülmektedir.

Tablo 15-Van İli Saray Büyükşehir İlçe Belediyesinin 2014 ile 2018 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimlerine Yönelik İstatistik Veriler

YILI	İlçenin Erkek Nüfusu	İlçenin Kadın Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusu
2018	10.945	10.004	20.949
2017	10.886	10.086	20.972
2016	11.357	10.355	21.712
2015	11.598	10.552	22.150
2014	11.872	10.810	22.682

(biruni.tuik.gov.tr, 2019)

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı ilçe belediyesi olan Saray Belediyesinin 2014 ile 2018 yılları arasındaki nüfus verilerini gösterir tablo 15 incelendiğinde; Saray ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 22.682 iken, 2015 yılında 22.150, 2016 yılında 21.712, 2017 yılında 20.972, 2018 yılında ise 20.949 olduğu görülmektedir.

Van Büyükşehir Belediyesine bağlı Saray ilçe belediyesinin 2014 yılında nüfusu 22.682 iken her geçen yıl nüfusu azalarak 2018 yılına gelindiğinde nüfusunun 20.949'e kadar gerilediği görülmektedir.

SONUÇ

06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazetede yayınlanması ile birlikte yürürlüğe giren ve 30 Mart 2014 mahalli idareler seçimleri sonrası tam anlamıyla uygulamaya giren 6360 sayılı yasa, yerel yönetimlerde önemli değişiklikler yapmıştır. Büyükşehir belediyelerinde bulunan ve yerel yönetim birimi olan il özel idaresi ve köyleri kaldırmış, büyükşehir belediyelerinin ise yetki ve sorumluluklarını artırmıştır. Büyükşehir belediyelerinin sınırlarını il mülki sınırları olarak değiştirmiş ve yerelde bir merkezi yönetim inşa edilmiştir. Büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il mülki sınırlarına kadar genişlemesi ile beraber birçok alanda hem merkez ilçelerinin gelişimi hem de diğer ilçe belediyelerinin gelişiminin sorumluluğunu da üstlenmiştir. Fakat büyükşehir belediyesi yönetimince büyükşehir merkez ilçelerinin gelişimine daha fazla özen gösterildiği, diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin ise gelişimine yönelik faaliyetlerin yeterli seviyede olmadığı söylenebilir. Bu durumun sonucunda da diğer büyükşehir ilçe belediyelerinde yaşayan insanların daha gelişmiş ve olanakları her yönden daha çok olan büyükşehir merkez ilçelerine doğru göçlerin yaşanması ile beraber diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin nüfusları azalmıştır.

Araştırma yaptığımız Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçeleri ve diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin 2014-2018 yılları arasında görülen nüfus değişimlerinde; 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasanın ardından Van Büyükşehir Belediyesinin merkez ilçeleri olan Tuşba, İpekyolu ve Edremit belediyelerinin nüfuslarının her geçen yıl arttığı görülürken, Erçiş belediyesi hariç diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin tamamının (Bahçesaray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Saray) 2014 yılındaki nüfuslarının 2018 yılına gelindiğinde önemli seviyede gerilediği sonucu elde edilmiştir. Bu durumun sebebi büyükşehir merkez ilçelerinin imkan ve olanaklarının diğer büyükşehir ilçe belediyelerine göre çok daha fazla olmasından dolayı insanların diğer büyükşehir ilçe belediyelerinden büyükşehir merkez ilçelerine göç etmesidir.

6360 sayılı yasanın büyükşehir belediyelerinin merkez ilçelerinin nüfusunun artmasına sebep olurken, diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin nüfuslarının azalmasına sebep olduğu söylenebilir. Burada sorunun yasada mı? Yoksa büyükşehir belediyesi yöneticilerinden mi kaynaklandığı sorusu tartışılabilir. Ancak bu sorunun kaynağının bulunup bir an önce çözüm üretilmesi gerekmektedir. Gerçek olan bir anda diğer büyükşehir ilçe belediyelerinin büyükşehir merkez ilçe belediyeleri gibi gelişeceği düşünülemez ama bu yerleşim alanlarının geliştirilmesine yönelik adımların atılması, özellikle kırsal kesimin desteklenmesi ile birlikte tarım ve hayvancılık sektörleri gelişecek ve diğer ilçe belediyelerinin nüfuslarındaki azalmanın da önleneceği hatta artış yönlü olacağı aynı zamanda da büyükşehir merkez ilçelerinde aşırı nüfustan kaynaklı yaşanan alt yapı gibi sorunlarında giderilmiş olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, E. (2013), "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Modeli", Yerel Politikalar Dergisi, Ocak-Haziran, s. 48-96.

Bulut, Y., Karakaya, S. (2016), “Yerel Yöneticilerin Büyükşehir Algısı”, Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, s. 1-36.

Genç, Fatma Neval (2014), “6360 Sayılı Kanun ve Aydın’a Etkileri”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1.Özel Sayı, s. 1-29.

Keleş, Ruşen (2006), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 5.Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.

İzci, F., Turan, M. (2013), “Türkiye’de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sistemine Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 18, S. 1, s. 117-152.

Karaarslan, E. (2014), Açıklamalı 6360 Sayılı Kanun 14 İlde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Bekad Yayınları, Yayın No.11, Antalya.

Parlak, B. (2015), “Yeni Büyükşehir Belediye Yapılanmasının İl İdare Sistemine Etkilerinin Yasal ve Kurumsal Perspektifte Analizi”, (Editörler: Selma Karatepe, Ender Akyol, Canan Emek İnan, Işıl Arpacı, Ayşe Çolpan Kavuncu, Nazlı Nalcı Arıbaş), Yerelleşme/Merkezileşme Tartışmaları 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, TODAİE Yayın No: 388, Öncü Basımevi, Ankara, s.347-360.

Ulusoy, A., Akdemir, T. (2013), Mahalli İdareler –Teori- Uygulama- Maliye, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, V., Kaypak, Ş. (2019), “6360 Sayılı Yasa Sonrası Yeni Büyükşehir Belediyelerindeki Çevre Sorunlarının İrdelenmesi: Malatya Büyükşehir Belediyesi Örneği”, Kent Akademisi Dergisi, C: 12, Issue: 1 ss. 1-28.

http://www.arasikackm.com/van-bahcesaray_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-baskale_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-caldiran_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-catak_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-ercis_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-gevas_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-gurpinar_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-merkez_van-muradiye_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-ozalp_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

http://www.arasikackm.com/van-saray_van-merkez_arasi, ET.01/04/2019

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 03/04/2019

<https://www.nufusu.com/il/van-nufusu>, ET. 03/04/2019

<http://www.vankulturturizm.gov.tr/TR-52093/genel-bilgiler.html>, ET. 03/04/2019

<http://www.van.gov.tr/tarihce>, ET. 05/04/2019

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ALANINDA YAPILMIŞ DOKTORA TEZLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ³⁵⁵

İrem TOPRAK KAYA³⁵⁶
Prof. Dr. Şener DEMİREL³⁵⁷

Amacı yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerini; yapıldığı yıllara, konularına, çalışılan üniversitelere, danışmanlarına, konu alanlarına, kullanılan yöntemlerine göre sınıflandırarak değerlendirmek ve bir içerik analizi yapmak olan bu bildiride araştırma için kaynak olarak YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi veri tabanı kullanılmıştır. Araştırma kısmında Yabancılara Türkçe Öğretimi ile ilgili 11, Yabancı Dil Olarak Türkçe ile ilgili 24 ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile ilgili de 13 tez tespit edilmiştir. Söz konusu toplam 48 tezin 8'ine YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi'nde yazarları tarafından erişime kapatıldığı için ulaşılamamış ve herhangi bir değerlendirme yapılamamıştır.

Çalışmada nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda çalışmaların daha çok yöntem/teknik/model öğretimine yönelik olduğu ve farklı araştırmacıların benzer önerilerde buldukları görülmüştür. Tezlerde daha çok karma yöntem ve doküman incelemeye dayalı nitel araştırmalar yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yabancılara Türkçe Öğretimi, doktora tez, içerik analizi*

1.Giriş

Dünyada son zamanlarda ülkeler arasındaki iletişim; kültürel, siyasi, ticari anlamda her geçen gün artmaktadır. Ülkeler arasında gelişen bu etkileşim zamanla dile de yansımaya başlamıştır. Farklı ülkelerde yaşayan insanlar zamanla başka ülkelerde konuşulan dilleri öğrenmek için istek duymuşlardır. Ülkeler arasında kurulan yakın ilişkiler sonucunda yabancı dillerin önemi her geçen gün dünyada böylece daha da artmıştır. Türkçe geçmiş zamandan günümüze her zaman ilgi duyulan bir dil olmuştur. Değişen küresel dengelerle birlikte Türkçe'nin yeri daha da önem kazanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Türkçeye olan ilgi artmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar Türkçeyi öğrenmek için istek duymuşlardır. Bunun sonucunda Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretimi gibi bir bilim dalına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucunda hem Türkiye'de hem de yurt dışında Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi için merkezler açılmış, farklı yöntemler ve tekniklerin uygulandığı yardımcı kaynaklar, materyaller hazırlanmıştır. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında daha etkili çalışmaların yapılması için alana hizmet sağlaması amacı ile çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmıştır.

³⁵⁵ Bu bildiri Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalında Doktora Semineri olarak hazırlanan çalışmadan üretilmiştir.

³⁵⁶ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi iremtoprakk@hotmail.com

³⁵⁷ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi sdemirel@firat.edu.tr

Bu hususta Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretilmesine bağlı olarak üniversitelerde ve yurt dışıyla bağlantılı olan kurum ve kuruluşlarda çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Türkçe'nin yabancılara daha nasıl iyi öğretilebileceğine ilişkin makaleler yazılıp, kitaplar, bildiriler hazırlanmıştır. Fakat günümüzde halen daha bu alanda büyük eksiklikler olduğu kabul edilebilir bir gerçektir. Bu alanda yapılan çalışmalar henüz ihtiyaçları karşılayacak seviyeye ulaşmamıştır. Yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Yapılmış lisansüstü çalışmaların birçoğu yüksek lisans seviyesinde kalmıştır. Doktora seviyesinde hazırlanan tezlerin sayısı ise oldukça azdır.

Bu çalışmada, yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılan doktora tezlerinin çeşitli açılardan değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

2. Amaç

Çalışmanın genel amacı, yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılan lisansüstü tezleri içerisinden *doktora programına* ait tezlerin içerik analizini yapmaktır. Bu amaçla tezlerin yılları, üniversiteleri, danışmanları, konu alanları, yöntemleri, örneklem seçim teknikleri, veri çözümleme biçimleri ve sunulan önerilerin dağılım özelliklerine göre karşılaştırmalı analiz çalışması amaçlanmıştır.

3. Önem

Yabancılara Türkçe öğretimi, Türk kültürünün öğretilmesine hizmet etmektedir. Çünkü dil, bir kültür taşıyıcısıdır. Yabancı dil öğrenen kişi ister istemez o dilin kültürünün de içine girmektedir. Bu bağlamda dili öğretilen toplumun kültür öğelerinin öğrencilere gerekli ölçüde aktarılması ve öğretilmesi de büyük önem arz etmektedir (Barın, 2008: 61).

Son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle de birlikte bilgi hızla yayılmaya başlamıştır. Bir ülkede yaşanan sevinç ya da hüzün başka bir ülkede çok kısa bir şekilde haber olmaktadır. Ülkeler arasındaki iletişimin bu kadar yoğunlaşmasıyla birlikte insanların ikinci dile olan ihtiyacını arttırmıştır. Dünyadaki bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de de bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitli kurumlar ve kuruluşlar kurulmuştur. Günümüzde her geçen gün Türkçe öğrenmek amacıyla ülkemize gelen insan sayısında artış olmaktadır. Bu ilgi ve talebi karşılamak amacıyla ülkemizde hizmet veren "Türkçe Öğretim Merkezleri" (TÖMER)'ler açılmıştır. Farklı ülkelerden Türkçe öğrenmek isteyen yabancı uyruklu birçok öğrenci bu kurumlara başvuru yaparak Türkçe öğrenmeye başlamışlardır.

Türkiye'de çeşitli üniversitelere bağlı olarak kurulan TÖMER'lerin yanı sıra, yurt dışında da Türkçeyi öğretmek amacıyla Yunus Emre Enstitülerine bağlı "YETEM" kurulmuştur. Aynı zamanda üniversitelerin Türkçe Eğitim Bölümü Enstitüleri'ne bağlı olarak "Yabancılara Türkçe Öğretimi" kapsamında çeşitli tezler hazırlanmıştır.

Literatür tarandığı zaman, yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan lisansüstü tezleri inceleyen bazı çalışmalara denk gelinmiştir fakat tezlerin içeriğine, yöntemine, kapsam-sınırlılıklarına ve sonuç bölümlerine dair bilgi veren kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılan lisansüstü tezleri kapsamlı bir şekilde incelemesi açısından yeni yapılacak lisansüstü tezlere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

4. Yöntem

Bu çalışmada, yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için nitel desende meta sentez araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılacaktır ve tarama modeli uygulanacaktır. Tarama

modeli ile var olan durum olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılır. Bu çalışmada bu model ve yöntem ile elde edilen bulgular ve tablolar değerlendirilecektir.

5. Evren ve Örneklem

Bu araştırmada YÖK'ün tez veri tabanı esas alınmıştır. Yapılan araştırmada “Yabancılara Türkçe Öğretimi”, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi” ve “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi” anahtar kelimeleri ile yapılan taramalar sonucunda “Yabancılara Türkçe Öğretimi” kavramı altında 11 doktora tezine, “Yabancı Dil Olarak Türkçe” alanında 24 teze ve “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi” alanında da toplamda 13 doktora tezine ulaşılmıştır. Ulaşılan toplam 48 tezin 8'ine yazarları tarafından erişime kapalı olduğu için ulaşılamamıştır. Ulaşılan doktora tezleri ise yıllarına, danışmanlarına, konu başlıklarına, çalışıldığı üniversitelere, çalışılan dil becerilerine vb. başlıklar çerçevesinde tablolar halinde verilerek değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

6. Bulgular ve Yorum

Bu araştırmada yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili yapılmış doktora tezlerinin konusu, yöntemi, veri toplama araçları, örnekleme ve veri analiz yöntemleri açısından bilgi verilmesi amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurumu'nun Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan doktora tezleri incelenerek aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin danışmanlarına göre dağılımı nasıldır?
3. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin üniversitelerine göre dağılımı nasıldır?
4. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin ana bilim dallarına göre dağılımı nasıldır?
5. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin konu alanlarına göre dağılımı nasıldır?
6. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
7. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin temel dil becerilerine göre dağılımı nasıldır?
8. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
9. Türkiye'de “Yabancılara Türkçe Öğretimi” ile ilgili yazılan doktora tezlerinin sunulan önerilerine göre dağılımı nasıldır?

Çalışma yukarıda verilen amaçlar doğrultusunda incelenen doktora tezlerinden elde edilen verileri sayısallaştırılmıştır; yüzde ve frekansları verilmeye çalışılmıştır.

6.1. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 1'e göre yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin büyük oranda (f= %27.83) ile 2018 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Doktora tezlerinin tabloda da görüleceği üzere en düşük oran (f=%2.083) ile 1996-2014 yılları arasında hazırlandığı

anlaşılmaktadır. Yabancılara Türkçe öğretimi alanına dair hazırlanmış doktora tezlerinin yıllara göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 1. “Yabancılara Türkçe Öğretimi”ne Dair Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

<i>Yıllar</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
1996	1	2.083
2003	1	2.083
2004		1
3		2.08
2007		1
3		2.08
2010		1
3		2.08
2011		1
3		2.08
2012		1
3		2.08
2013		1
3		2.08
2014	6	12.5
2015	8	16.6
2016		7
8		14.5
2017	6	12.5
2018		13
3		27.8
Toplam	48	100

Tabloda dikkat çeken nokta doktora tezlerinin 1996-2013 yılları arasında oranının aynı kalmasıdır. 2014 yılı ile birlikte tezlerin sayısında büyük bir artış olmaya başlamış ve sonraki yıllarda da bu artış genel olarak devam etmiştir.

6.2. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında yüksek lisans programı olan üniversitelere bakıldığında 8 programın olduğu görülmektedir (vakıf üniversiteleri hariç: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Şen, 2016a: 526).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında doktora programı olan üniversitelere bakıldığında sayının yüksek lisansa oranla daha az olduğu görülmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında toplam 5 doktora programı tespit edilmiştir: Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi (Şen, 2016a: 526).

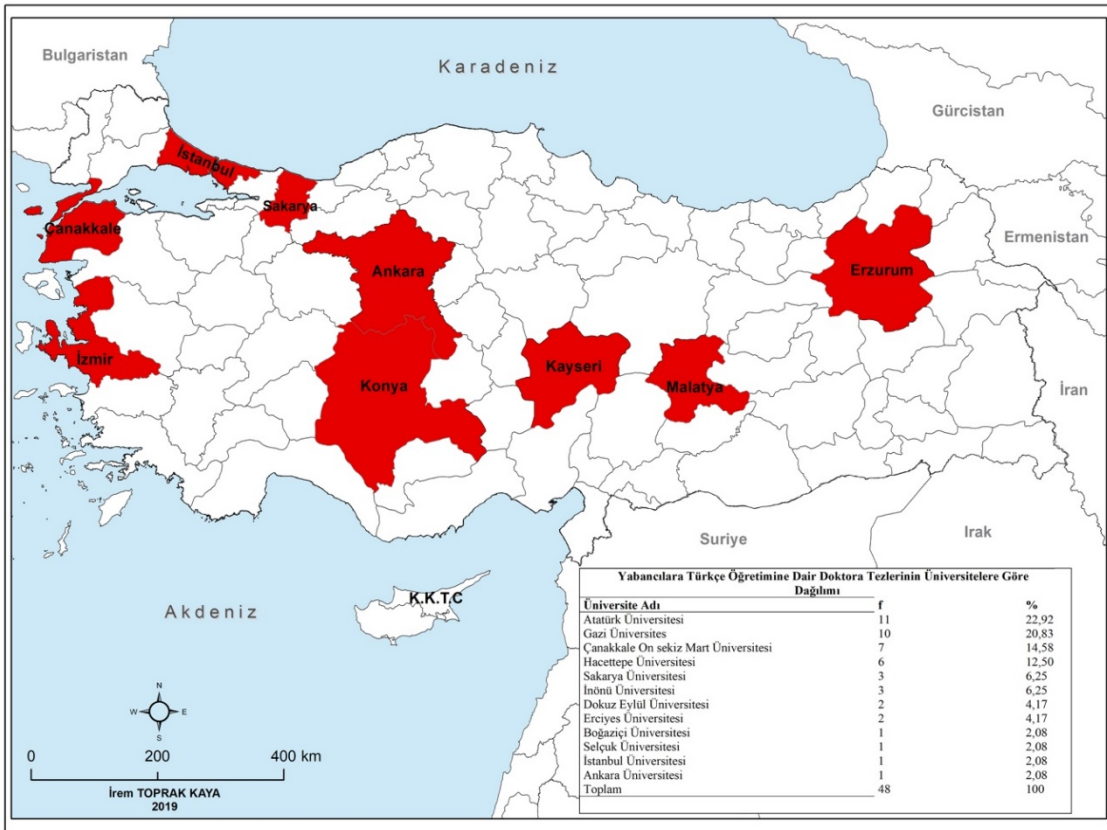
Lisans düzeyinde üniversitelerde henüz bir program açılmamıştır. Yukarıdaki bilgilerden de yola çıkılarak bakıldığı zaman ülkemizde yabancılara Türkçe öğretimi alanında Atatürk Üniversitesi'nde herhangi bir doktora programı olmadığı halde bugüne kadar bu alanda en çok tez verilen üniversite olmuştur. Yabancılara Türkçe Öğretimi alanında yapılmış doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 2. Yabancılara Türkçe Öğretimine Dair Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	f	%
Atatürk Üniversitesi	11	22,9
Gazi Üniversitesi	10	20,8
Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi	7	14,5
Hacettepe Üniversitesi	6	12,5
Sakarya Üniversitesi	3	6,25
İnönü Üniversitesi	3	6,25
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	4,17
Erciyes Üniversitesi	2	4,17
Boğaziçi Üniversitesi	1	2,08
Selçuk Üniversitesi	1	2,08

İstanbul Üniversitesi	1	2,08
Ankara Üniversitesi	1	2,08
Toplam	48	100

Tablo 2'de yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılan doktora çalışmalarının üniversitelere göre dağılımına yer verilmiştir. 12 farklı üniversitede toplam 48 doktora tezinin yapıldığı tespit edilmiştir. Tezlerin büyük çoğunluğu Atatürk Üniversitesinde (f=%23,91) ve Gazi Üniversitesinde (f=%21,73) hazırlanıldığı görülmüştür.

Şekil 1: Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Hazırlanmış Doktora Tezlerinin Şehirlere Göre Dağılımı

6.3. Tezlerin Danışmanlarına Göre Dağılımı

Danışmanların unvanlarına göre dağılımına bakıldığında (f=% 60.41) oranı ile en çok Prof. Dr. unvanlı öğretim üyelerinin çalışmalara danışmanlık yaptıkları tespit edilmiştir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanına dair yapılan doktora tezlerinin danışmanlarına göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 3. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Danışmanlarına Göre Dağılımı

Danışmanların Ünvarları	f	%
Prof. Dr.	29	60,4
Doç. Dr.	12	25,0
Dr. Öğretim Üyesi	7	14,6
Toplam	48	100

Tabloda da görüldüğü üzere (f= %25) oranı ile Doç. Dr. unvanlı danışmanların çalışmalar yaptıkları, bunu (f=%14,58) oranı ile Dr. Öğretim Üyesi danışmanların takip ettiği görülmüştür.

6.4. Tezlerin Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Tablo 4’te de gösterildiği üzere Yabancılara Türkçe öğretimi alanına dair yazılmış doktora tezleri incelendiği zaman en çok (f=%77,08) oranı ile Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda yabancılara Türkçe öğretimi alanında doktora çalışması yapıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla (f=%8,33) oranı ile Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı ve (f=%6,25) oranı ile Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dallarını takip etmiştir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin ana bilim dallarına göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 4. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanına Dair Doktora Tezlerin Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Ana Bilim Dalları	f	%
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı	37	77,08
Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı	4	8,33
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	3	6,25
İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı	2	4,17
Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	1	2,08
Dilbilim Anabilim Dalı	1	2,08
Toplam	48	100

Ülkemizde yabancılara Türkçe öğretimi alanında eğitim verecek herhangi bir lisans programı henüz bulunmamaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere bu alanda tezlerin daha çok Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dallarını tarafından desteklendiği tespit edilmiştir.

6.5. Tezlerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin konu alanlarına göre dağılımı aşağıdaki Tablo 5’te verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde en çok (f=%12,5) oranıyla “yöntem, teknik, yaklaşım ve model” konularında çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla (f=%10,41) oranıyla “okuma becerisi”, “yazma becerisi”, “kelime edinimi ve söz varlığı geliştirme” konuları takip etmiştir.

Tablo 5. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanında Yazılmış Doktora Tezlerinin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Konu Alanlar	f	%
Yöntem/Teknik/Yaklaşım/Model	6	12,5
Okuma Becerisi	5	10,41
Yazma Becerisi	5	10,41
Kelime Edinimi ve Söz Varlığı Geliştirme	5	10,41
YTÖ Kitaplarının İncelenmesi	3	6,25
Kültür Aktarımı	2	4,16
Dinleme Becerisi	2	4,16
Konuşma Becerisi	1	2,08
Dil Edinimi	1	2,08
Türkçe Öğrenenlerin Karşılaştıkları Sorunlar	1	2,08
Özyeterlik, Algı ve Tutum	1	2,08
Biyografik Durum Çalışması	1	2,08
Atasözü/Deyim ve Mesaj	1	2,08
Nitelik Araştırması	1	2,08
Okuryazarlık Öğretimi	1	2,08
Materyal Hazırlama/Değerlendirme	1	2,08
YTÖ’yü Değerlendirme	1	2,08
YTÖ’ye İngilizlerin Katkısı	1	2,08
YTÖ’de Filmlerin Kullanımı	1	2,08
YTÖ’de Karşılaşılan Sorunlar	1	2,08
YTÖ’de Kaygısına Etkisi	1	2,08
Öğretim Dilinin Başarı Üzerindeki Etkisi	1	2,08

YTÖ Alanında Yazılan Eserler Üzerine Eleştiri	1	2,08
İletişim	1	2,08
Öğrenen Özerkliği	1	2,08
Dil Öğrenme Stratejileri	1	2,08
Öğretmen Eğitimi	1	2,08
Toplam	48	100

Tez çalışmalarında yabancılara Türkçe öğretimi alanında “Yabancı Dil Olarak Türkçe” nasıl öğretilir sorusundan yola çıkılarak bunun için çeşitli modellerin/yöntemlerin/tekniklerin ve yaklaşımların uygulandığı çalışmaların yapılmış olması dikkat çeken bir husustur. Gelişen teknoloji ile birlikte insanların temel ihtiyaçlarında değişiklikler olmuştur ve bu değişiklikler eğitim sistemine de yansımıştır. Dil bilgisi temelli çalışmalar, yerini daha uygulama alanı bulan çalışmalara bırakmıştır. Yaptığımız tespit çalışmasında da yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan doktora çalışmalarının bu temel ihtiyaçları ve alandaki temel eksiklikleri gidermeye yönelik olduğu görülmüştür.

6.6. Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımı

Tablo 6’da görüldüğü üzere yabancılara Türkçe öğretimi alanında yazılmış doktora tezlerinin yöntemlerine göre dağılımına bakıldığında zaman (f=%27,08) oranıyla “Karma Desen Yöntemi” nde çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Neden- sonuç ilişkilerini ortaya koyan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yer aldığı “Karma Desen Yöntemi” yabancılara Türkçe öğretimi alanında doktora çalışması yapmış kişiler tarafından en çok tercih edilen yöntem olmuştur. Bunu sırasıyla (f=%25) oranıyla “Nitel Araştırma Yöntemleri” ve (f=%14,58) oranıyla “Nitel ve nicel yöntemlerin” birlikte kullanıldığı yöntemler takip etmiştir.

Tablo 6. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanına Dair Doktora Tezlerinin Yöntemlerine Göre Dağılımı

Konu Alanları	f	%
Karma Desen Yöntemi	13	27,08
Nitel Araştırma Yöntemi	12	25
Nitel ve Nicel	7	14,58
Deneysel Yöntem	5	8,33
Belirtilmemiş	2	4,16
İlişkisel Tarama Modeli Yöntemi	2	4,16
Nicel Araştırma Yöntemi	1	2,08
Betimsel Araştırma Yöntemi	1	2,08

Biyografik Durum Çalışması Yöntemi	1	2,08
Örnek Olay Çalışması	1	2,08
Tarama	1	2,08
Yarı Deneysel Araştırma	1	2,08
Doküman Analizi	1	2,08
İlişkisel Tarama	1	2,08
Toplam	49	100

Bilimsel araştırmalar birçok yöntem ile gerçekleştirilmektedir. Yöntem konusu, bir araştırmanın en önemli basamaklarından biridir. Bu sebepten ötürü, bir çalışmaya başlanmadan önce o çalışmanın yöntemine karar verilmesi gerekmektedir. Sosyal ve beşeri bilimlerde nitel ve nicel araştırmaların birlikte kullanıldığı, her iki tür veri toplama şeklini kullanan karma yöntem araştırmaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle son zamanlarda ülkemizde nicel ve nitel çalışmaların bir arada kullanıldığı çalışmalara daha fazla rastlanıldığı görülmektedir. Yaptığımız bu tespit çalışmasında da yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan doktora çalışmalarında daha çok araştırmacıların karma yöntemi tercih ettikleri görülmüştür.

6.7. Tezlerin Temel Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yazılmış doktora tezleri incelendiği zaman Tablo 7’de de görüldüğü üzere (f=%10,41) oranıyla en çok “ okuma ve yazma” dil becerileri üzerine çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin dil becerilerine göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 7. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanında Hazırlanmış Doktora Tezlerinin Temel Dil Becerilerine Göre Dağılımı

Beceriler	f	%
Okuma	5	10,42
Yazma	5	10,42
Dinleme	2	4,17
Konuşma	1	2,08
Diğerleri	35	72,92
Toplam	48	100

Yabancılara Türkçe öğretiminin temel amaçlarından biri de eğitim verilen yabancı dilde kişinin konuşabilmesini sağlamaktır. Fakat ülkemizde “Konuşma Becerisini” geliştirmeye katkı sağlayacak doktora çalışmaları pek yapılmamıştır. Tablo 7’de de görüldüğü üzere bugüne kadar sadece 1 tane doktora tezi yazılmıştır. Bu da alan için oldukça büyük bir eksiklik olarak

görülmektedir. Aynı şekilde diğer dil becerilerini de geliştirecek yabancılara Türkçe öğretimi alanında pek fazla doktora tezi yapılmadığı görülmüştür.

6.8. Tezlerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Yapılan inceleme sonucunda yabancılara Türkçe öğretimi alanında yazılmış doktora tezlerinde veri toplama aracı olarak (f=%17,44) oranıyla en çok “Görüşme formu” ve “Test” in kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla (f=%12,79) oranıyla “Anket”, (f=%10,46) oranıyla “Gözlem formu” takip etmiştir. Yaptığımız inceleme sonucunda doktora tezlerinin (f=%5,81) oranında kullanılan veri toplama araçlarından yazarların bahsetmediği görülmüştür. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin veri toplama araçlarına göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 8. “Yabancılara Türkçe Öğretimi” Alanında Hazırlanmış Doktora Tezlerinin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	f	%
Görüşme Formu	15	17,44
Test	15	17,44
Ölçek	11	12,79
Anket	9	10,47
Gözlem Formu	6	6,98
Belirtilmemiş	5	5,81
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	5	5,81
Değerlendirme Formları	4	4,65
Doküman İncelemesi	4	4,65
Öğrenci Etkinlik Kâğıdı	3	3,49
Ses/Video Kayıtları	3	3,49
İçerik Analizi	1	1,16
Ünite Değerlendirme formu	1	1,16
Betimsel İstatistik	1	1,16
Swot Analiz Formu	1	1,16
Kişisel Bilgi Formu	1	1,16
Kavram Haritası	1	1,16
Toplam	86	100

Nitel araştırmalar içerisinde en sık Şekilde karşımıza çıkan veri toplama araçlarından biri görüşmedir. Görüşmenin etkili ve verimli bir Şekilde veri toplama aracı olarak kullanılabilmesi için bu yöntemin temel özellikleri, güçlü ve zayıf yönleri iyi anlaşılmalı ve görüşmeyi gerçekleştirme sürecinde dikkate alınması önerilen ilkeler özümşenerek işe koşulmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Aynı Şekilde diğer veri toplama araçları da aynı hassasiyet ve dikkatle kullanılmalıdır. Yaptığımız bu tespit çalışmasında yabancılara Türkçe öğretilimi alanında hazırlanan doktora çalışmalarında en çok görüşme formlarının veri toplama araçları olarak kullandıkları tespit edilmiştir.

6.9. Tezlerin Veri özümleme Biçimlerine Göre Dağılımı

Yabancılara Türkçe öğretilimi alanında hazırlanan doktora tezlerinin veri toplama biçimleri incelendiği zaman birçok tezde (f=%20,55) oranıyla veri çözümleme biçimleriyle ilgili bilgi verilmediği tespit edilmiştir. Yabancılara Türkçe öğretilimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin veri çözümleme biçimlerine göre dağılımını gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir:

Tablo 9. “Yabancılara Türkçe Öğretilimi” Alanında alışılmış Doktora Tezlerinin Veri özümleme Biçimlerine Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçları	f	%
Belirtilmemiş	15	20,55
İçerik Analizi	11	15,07
SPSS	10	13,70
T-Testi	6	8,22
Anova	5	6,85
Mann Whitney-u Testi	4	5,48
Betimsel İstatistik	4	5,48
Wilcoxon	4	5,48
Ki-Kare	3	4,11
Kruskal Wallis	2	2,74
Maxqda	2	2,74
Nvivo	2	2,74
Sperman Korelasyon	1	1,37
Betimsel Analiz	1	1,37
Simple Concordance Program	1	1,37
Post-Hoc	1	1,37
Korelasyon	1	1,37

Veri çözümlene biçimleri hakkında bilgi veren tezler incelendiğinde (f=%15,07) oranıyla tezlerde en çok “içerik analizinin” kullanıldığı tespit edilmiştir. Nitel çalışmaların çoğunlukta yapılmış olması tezlerde daha çok nitel veri çözümlene biçimlerinin kullanılmasına sebep olmuştur. Daha sonra sırasıyla (f=%13,70) oranıyla SPSS, (f=%8,22) oranıyla T-Testi, (f=%6,85) oranıyla Anova’ nın takip ettiği görülmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda bazı tezlerde birden fazla veri toplama biçimi kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durumda tezlerin temel amacı doğrultusunda yapılan analizleri belirtilmiştir.

6.10. Tezlerin Önerilerine Göre Dağılımı

Tablo 10’da yabancılara Türkçe öğretimine dair yapılan doktora tezlerinde ortak dile getirilen önerilerin dağılımına yer verilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda doktora tezi yazar kişilerin en çok “*Etkin bir dil öğretimi için kültür öğretimi yapılmalıdır.*” ifadesini (f=% 10,39) oranı ile dile getirdikleri tespit edilmiştir. Aksan (2000:67)’e göre bir dildeki bir sözcük, bazen bir ulusun gelenekleri, inançları, maddi ve manevi kültür üzerindeki fikirleri hakkında bilgi verebilir. Bu açıdan bakıldığı zaman yabancı dil öğrenen kişilerin o dili öğrenmeden önce o dil ile ilgili kültürel değerleri öğrenmesi gerekmektedir. Böylece dil ile kültür arasındaki bağı kurarak dili öğrenmesi daha kolay olacaktır.

Aynı şekilde ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda tezlerin ortak olarak sunduğu ikinci öneri ise (f=%9.09) oranıyla “*Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında uygulanacak yaklaşımlar belirlenmelidir*” ifadesidir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öğrenimin belli yaklaşımlar doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir. Yaklaşımlar öğretilecek bilginin yolunu ve yöntemini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 10: Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Önerilerine Göre İncelenmesi

Sunulan Öneriler	f	%
Etkili bir dil öğretimi için kültür öğretiminin de yapılması gereklidir.	8	10,39
Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında uygulanacak yaklaşımlar belirlenmelidir	7	9,09
Eğitim öğretimde konuya uygun ilgi çekici malzemelerden ve oyunlardan faydalanılmalıdır	5	6,49
Eğitim fakültelerinde yabancılara Türkçe öğretimi lisans programı açılmalıdır	5	6,49
Öğrencilere ders sonunda konuyu pekiştirmesi için destekleyici ödevler verilmelidir	4	5,19
Dil becerilerini geliştirici etkinlikler ayrı ayrı değil bir bütün içinde verilmelidir.	4	5,19
Yabancılara Türkçe öğretiminde yöntem ve teknikler üzerine yapılan çalışmaların sayısı artırılmalıdır	4	5,19
Öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınmalıdır.	4	5,19

Ders kitapları hazırlanırken Avrupa Ortak Dil Çerçevesinde yer alan ölçütler esas alınmalıdır	3	3,90
Ders kitabı dışında öğrenci ihtiyaçlarını temel alan materyaller hazırlanmalıdır	3	3,90
Ders kitapları hazırlanırken öğrenci görüşleri alınmalıdır	3	3,90
Flaş kartlar, bilgilendirme kartları kullanılabilir	2	2,60
Öğrencinin yorumlama seviyesine uygun metinler hazırlanmalıdır	2	2,60
YTÖ’de araçlar açık olmalı ve öğrencilerin anlayacağı şekilde verilmelidir	2	2,60
Öğrencilerin sınıf dışında gelişimlerine devam edebilmeleri için seçilecek okuma kitaplarının öğrencilerin seviyelerine uygun resimlerle desteklenmiş şekilde verilmelidir	2	2,60
Etkinlik çeşitleri artırılmalıdır	2	2,60
Öğretmenlere seminerler verilmelidir.	2	2,60
Yazma çalışmalarına uygun uygulamalı çalışmalar yapılmalıdır.	2	2,60
YTÖ ders kitapların ve çalışma kitaplarında otantik etkinliklere yer verilmelidir.	2	2,60
YTÖ kitaplarında yer alan dinleme metinlerinin sayıları artırılmalıdır.	2	2,60
Öğrencilere geleneksel değerlendirme yöntemleri ile birlikte, alternatif değerlendirme yöntemi olan gelişim dosyası tutulmalıdır.	2	2,60
YTÖ amacıyla hazırlanan kitaplara kelime sıklığı listelerinden yararlanılmalıdır.	1	1,30
Dil bilgisi konuları ayrı ders olarak değil, metin ekseninde ve bağlama dayanan bir biçimde öğretilmesi gerekmektedir.	1	1,30
Hazırlanacak kitapların bilgisayar teknolojisine uyumlu hazırlanması gerekmektedir.	1	1,30
Öğrenen özerkliği konusuna Türkçe eğitimi bölümlerinin lisans ve lisansüstü programlarında yabancılara Türkçe öğretimi derslerinde yer verilebilir.	1	1,30
YTÖ setleri belli merkezlere (İstanbul, Ankara vb.) odaklanmamalı ve tüm Türkiye’ye hitap etmelidir.	1	1,30
Öğretmenlere kültürel farkındalığa yönelik öğrenme ve öğretme stratejilerini nasıl kullanabilecekleri konusunda eğitim verilmelidir.	1	1,30
Dil yeterlilik seviyeleri dikkate alınarak temel seviyede öğretilmesi gereken kelimelerle hazırlanmış metinlerin bulunduğu özel çalışma kitapları hazırlanmalıdır	1	1,30
Toplam	77	100,0

7. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış doktora tezlerinin araştırma eğilimlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma 48 doktora tezinin, yıllarına, üniversitelerine,

danışman unvanına, anabilim dallarına, tezlerin konu alanlarına, yöntemlerine, veri toplama araçlarına, veri çözümlene biçimlerine ve önerilerine göre incelenmiştir. Çalışmalarda bazı yöntemlerin, veri toplama araçlarının ve veri çözümlene biçimlerinin bilimsel açıdan eksik bırakılması yapılan incelemeyi oldukça zorlaştırmıştır. Yapılan inceleme sonucunda yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında en fazla 2018 yılında, Atatürk Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Unvanlı danışmanların, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dallarında, yöntem/yaklaşım/model konularında, karma desen yöntemiyle, görüşme formu kullanıp, içerik analizi yaparak doktora tezlerini ortaya çıkardıkları tespit edilmiştir. Ercan (2014) "*Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*" adlı makalesinde 1989-2013 yılları arasında hazırlanmış 118 yüksek lisans ve doktora tezini incelemiştir. Yaptığı inceleme sonucunda tezlerde daha çok "*Dilbilgisi Öğretimi*" ve "*Materyal Hazırlama*" çalışmalarının yapıldığını, tezlerde çoğunlukla yöntemlere değinilmediğinden bahsetmiştir. Ayrıca Ercan, dil becerilerine ilişkin çok az çalışma olduğunu tespit etmiştir. Büyükikiz (2014) "*Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme*" adlı makalesinde ise daha çok "*Dil Bilgisi İncelemeleri*" ve "*Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Hazırlanan Ders Kitaplarının İncelenmesi*" konularına yoğunlaştığını söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman iki çalışmada benzeyen ve farklılıklar gösteren bölümler bulunmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretimi alanının akademik olarak yeni bir çalışma alanı olduğu doktora tezlerinin sayısının azlığından anlaşılmaktadır. Büyükikiz ve Ercan da makalelerinde benzer sorunlardan bahsetmişlerdir. Doktora tezlerinin sayılarının az olmasını, alanda yetişmiş öğretim üyesi azlığına, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi doktora programlarının az olmasına bağlamışlardır. Bu alanın gelişebilmesi için yabancılara Türkçe öğretimi alanında bağımsız olarak lisans ve lisansüstü düzeyde üniversitelerde programların açılması önem arz etmektedir.

Yapılan doktora çalışmalarının yıllarının dağılımına bakıldığında zaman (2014-2018) yılları arasında her geçen yıl bir artış olduğu görülmektedir. Bu da yabancılara Türkçe öğretimi alanının, giderek önemini arttırdığına bir işarettir.

Büyükikiz ve Ercan, hem yüksek lisans hem de doktora tezlerini inceledikleri çalışmalarında daha çok "*dilbilgisi*" konularında çalışmalar yapıldığını tespit etmişlerdir fakat yapılan araştırmalar doğrultusunda son yıllarda hazırlanan doktora çalışmalarında "yöntem, yaklaşım, modeller" konusunda daha fazla tezlerin hazırlandığı görülmüştür. Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında hangi yöntemlerin/yaklaşımların/modellerin etkili olduğunu tespit etmeye yönelik çalışmaların sayısının arttığı bu hususta söylenebilir.

İncelenen tezlerin bir kısmında, yöntem bölümü bulunamamıştır. Yöntem bölümü bulunan tezler incelendiğinde, araştırmacıların daha çok "*karma yöntem*" kullandıkları tespit edilmiştir. Veri çözümlene biçimi olarak da "*içerik analizi*" gibi betimsel analiz yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Betimsel analiz çalışmaları bilimsel açıdan oldukça önemlidir fakat bunun yanında deneysel çalışmaların sayılarının da artırılması alanın gelişimi açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

İncelenen tezlerde yabancılara Türkçe öğretimi alanında temel dil becerilerini geliştirecek sınırlı sayıda teze rastlanılmıştır. Hazırlanan tezlerde daha çok "*okuma*" ve "*yazma*" becerilerini geliştirici çalışmalar yapılmıştır. Özellikle "*dinleme*" ve "*konuşma*" becerilerini geliştirecek çalışmalar yetersizdir. Biçer (2017) de "*Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir Analiz Çalışması*" adlı makalesinde de bu alanda "*dinleme*" becerisini geliştirecek çalışmaların az olduğundan bahsetmiştir. Bu durumu bu becerinin ölçümünün ve tespitinin diğer becerilere göre daha zor olmasına ve bu becerinin ihmal edilmesine bağlamıştır.

Araştırmalara genel olarak bakıldığı zaman yabancılar Türkçe öğretimi alanında son zamanlarda tez sayısında bir artış olsa da bu sayı alan için yeterli değildir. Alanın gelişmesi için bu alanla ilgili sorunlar ortaya konulmalıdır ve sorunlar çerçevesinde yeni çözümler yaratılmalıdır. Üniversitelerde yabancılar Türkçe öğretimi kapsamında programlar açılmalı ve öğrenciler bu alan için özel olarak yetiştirilmelidirler. Bu alanla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin öneriler bölümünde vurgulanan hususlar dikkate alınarak deneysel çalışmalar ile uygulanabilirliği test edilmelidir. Böylelikle yapılan akademik çalışmaların yabancılar Türkçe öğretimindeki başarı düzeyleri ortaya çıkartılarak en uygun modelin bu alanda kullanımı yaygınlaştırılabilir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2000). Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim, C.1.Ankara.
- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Temel Sözvarlığının Önemi, *Türklük Bilim Araştırmaları*, 13, 311-325.
- Biçer, N. (2017). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir İçerik Analiz Çalışması, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi**, 236-247.
- Büyükkiz, K. K. (2014). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11/25, 203-213.
- Ercan, A. N. (2014). Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi, 7. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı, Muğla 19-21 Haziran.
- Şen, Ü. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Yaylı, D. ve Bayyurt, Y. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretimi Politika, Yöntem ve Beceriler, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, F. ve Tüfekçioğlu, B. (2016). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar-Yöntemler-Beceriler-Uygulamalar, Pegem Akademi, Ankara.
- Yiğit, M. (2017). Kültürel Etkileşim Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Hiper Yayın, İstanbul.

YENİ NESİL PAZARLAMADA WEB SİTELERİNİN ETKİN KULLANIMI VE MALİYETLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Tunay ASLAN³⁵⁸
Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇAKIR³⁵⁹

ÖZET

Günlük hayatın her alanına giren internet, iletişimden araştırmaya, alışverişten reklama her alanda yerini almış, ticaretin ve pazarlamanın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. İnternet kullanıcı sayısının hızla artması, iletişim altyapısının güçlenmesi ve güvenlik konularındaki endişeleri, büyük oranda ortadan kaldıran yazılımların geliştirilmesi elektronik ticaretin gelişimini de hızlandırmıştır. Bu çalışmada işletmelerin yeni nesil pazarlama uygulamalarında etkin web sitesi kullanımı ve maliyetlerin muhasebeleştirilmesi konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Web Sitesi, Pazarlama, Maliyet, Muhasebe.

GİRİŞ

Bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, son yıllarda, pazarlama sektöründe farklı niteliklere sahip dağıtım kanallarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Nitekim, bilgi teknolojilerinin kullanma yoğunluğu ve üretim işletmelerinin bu araçlardan yararlanarak pazara ne kadar yaklaşabildikleri gibi konuların, üretici firmaların gelecek yıllarda rekabet edebilirliği üzerinde daha da etkili olacağı dile getirilmektedir (Buhalis 1998). Küresel ekonomik düzen içerisinde işletmelerin ayakta kalabilmeleri, rekabet gücüne sahip olmalarına bağlıdır. Bu güç, firmaların yararlandıkları teknoloji ve bilgi yönetimi süreçleri ile bağlantılıdır. Günümüzde network ve iletişim teknolojilerinin getirdiği avantajlar küreselleşmeyi destekleyen en önemli yapı taşlarından biridir (Alagöz, 2007:11).

Küreselleşme toplumlararası kültürel ve sosyal sınırları ortadan kaldırmış, ticaretin ve pazarlamanın önündeki engelleri de azalmıştır. Bu bağlamda gelişme hızı ve dünya çapında yaygınlığı ile sürecin en önemli aktörlerinden birisi olan İnternet teknolojileri, ticareti farklı bir boyuta taşımıştır. Böylelikle ortaya çıkan e-ticarete dayalı yeni nesil pazarlamaya geçiş, hem işletmelere hem de tüketicilere sağladığı yararlar nedeniyle hızla yayılmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, bir yandan İnternet teknolojilerinin gelişim ivmesi artarken, diğer yandan başta sosyal medya olmak üzere yeni nesil pazarlama ile etkileşimli yeni uygulamalar da ortaya çıkmaktadır (Marangoz vd., 2010:54). Bu noktada, yeni nesil pazarlama dinamiklerini hayata

³⁵⁸ Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, tunay_aslan@hotmail.com

³⁵⁹ Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, musacakir@siirt.edu.tr

geçirerek başarılı olmak isteyen işletmeler sadece e-pazarlamayı tercih etmekle kalmamakta, aynı zamanda web ve sosyal ağ sitelerini gelişen teknoloji ve değişen tüketici tercihleri doğrultusunda geliştirme yoluna gitmektedir. Bu çalışmada, öncelikle web sitesi ve yeni nesil pazarlama kavramlarının etkin kullanımı ele alınmıştır. Ardından, işletmelerinin web sitelerini etkin kullanım maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen veriler değerlendirilerek, bu doğrultuda yeni nesil pazarlama stratejisi uygulayan firmalara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1. YENİ NESİL PAZARLAMADA WEB SİTELERİNİN ETKİN KULLANIMI

‘Büyük Veri’ ve ‘Yeni Nesil Pazarlama’ kavramı hayatlarımıza girmeden önce, işletmeler pazarlama stratejilerini iletişim veya klasik pazarlama kuramlarına göre belirliyordu. Strateji, iletişim ve algı yönetimi parametrelerine göre belirlenip müşteriye ait bilgilerin toplanıp değerlendirilmesi veri analistleri tarafından yapıyordu. Artık işletmelerin değişen tüketici profili ve satış anlayışı ile birlikte zorunluluk haline dönüşen büyük veri yönetimini etkili bir pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Birçok araştırma göstermektedir ki değişen piyasa taleplerine karşı büyük veri yönetiminin pazarlama stratejilerinde hız ve verimliliği arttırmasının yanı sıra, üretici ile tüketiciyi daha da yakınlaştırmış olmasıdır (www.aktuelgazete.com).

Pazarlama yöneticilerini daha yaratıcı ve yenilikçi yapmaya iten koşullar, bilgi teknolojileri ve iletişim donanımları sayesinde yaşanan küreselleşme, evrensel ve yerel olanın bir arada yaşanması, teknolojinin, kültürel öğelerin yer değiştirmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kültürler arası etkileşim, bir pazarda anlamsız olanı zaman içinde anlamlı hale getirebilmiş, pazar etkileşimine, pazardaki tüketicilerin taleplerini benzer kılmaya neden olmuştur (Babacan ve Onat, 2002:13). Bu nedenle işletmelerin teknolojinin ulaştığı boyut itibariyle yeni nesil pazarlama stratejilerini kullanarak çağa ayak uydurmaları kaçınılmaz olmuştur. Yeni nesil pazarlama stratejilerinde etkili bir rekabet için büyük veri yönetimi ile birlikte web sitesi kullanımı, değişen tüketici profili ve satış anlayışıyla önemli hale gelmiştir. Büyük veri yönetimini ve web sitelerini etkili kullanan firmalar nitelikli bilgiye daha çabuk ulaşmakta ve hedef kitlenin ihtiyaç ve beklentilerinin doğru analiz edilmesini sağlamaktadır. Bu da işletmeleri rakiplere oranla pazarda daha avantajlı hale getirmektedir.

Web sitesi uygulamalarının işletmelere sağladığı avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Etkin web sitesi kullanımı işletmelere ticari faaliyetlerini 24 saat yürütebilme olanağı sunmaktadır.
- Web sitesi uygulamaları coğrafi sınırları ortadan kaldırarak işletmelere ekonomik ve teknolojik olarak küreselleşme olanağı sağlamaktadır.

- Web uygulamaları kişiye özel satış olanakları sunduğundan müşteriler ile işletmeler arasında özel bir bağ kurulmasını ve müşteri sadakatinin geliştirilmesini sağlamaktadır.
- Web sitesi üzerinden satış modeli, hedef piyasalara büyük yatırımlara girmeden hızlı bir şekilde ulaşmayı sağlamaktadır.
- Web uygulamaları işletmelere birçok kaynaktan yeni müşteri kazanmak ya da mevcut müşteriler ile işlem hacmini arttırmak şeklinde olabilmektedir.
- Uygun bir ortak ile satıcı işletmeler, elektronik ortamda dünya çapında iş yapabilmek fırsatına sahip olmaktadır. Bu ortamın sunduğu özel olanaklardan yola çıkarak stratejik işbirliklerinin geliştirilmesi oldukça önemli avantajlar sağlamaktadır.
- Elektronik ortamda iş yapmak işletmelere marka ve kişiselleştirme konusunda büyük fırsatlar sunmaktadır. Her iki unsur da tüketici sadakati ve müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır.
- İşletmelere üretim sürecinde gereksinim duydukları girdileri en uygun kaynaklardan temin etme olanağı sağlamaktadır.
- Web sayfaları içerisine yerleştirilebilecek ses, video, fotoğraflar aracılığıyla ürün, hizmetler ve firma hakkında istenilen her türlü bilgi ziyaretçilere sunulabilmektedir.
- Ticari işlemlerde ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmaları ve hataları azaltmaktadır (Güleş vd, 2003:468).

Genel anlamda yeni nesil pazarlama uygulamalarında başarılı olmak isteyen işletmelerin öncelikle yapması gereken çevrimiçi ziyaretçilerin sayısını mümkün olduğunca arttırmaktır. İşletmelerin çevrimiçi tüketiciler ile ilişki kurabilmesi için, kullanıcıların tercihlerini ve web siteleri ile nasıl etkileşim kurduklarını anlamaları gerekmektedir (Geissler, 2001:488). Bunun ardından odaklanılması gereken konu, tüketicilerin web sitelerinde daha zengin ve benzersiz deneyimler yaşayarak alışveriş yapmaları ve tekrar ziyaretlerini sağlayabilmek üzere, tüketicilere çekici gelecek bir web sitesini en zengin içerikle nasıl sunulabileceğinin belirlenmesidir (Haas, 2002:637). Bu nedenle yeni nesil pazarlama stratejisinin başarılı olabilmesi için hedef tüketicilerin demografik, sosyo-kültürel vb. özellikleri kadar çevrimiçi tüketicilerin sergilediği davranış biçimi, girdiği web siteleri, bağlantılı olduğu kişiler ve etkileşim düzeylerinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır (Erdal, 2012:15).

Bu bağlamda göz ardı edilememesi gereken önemli bir nokta, imajlarına değer katmak ve daha fazla ürün/hizmet satarak karlılığı arttırmak gibi somut ve soyut faydaları yakalamak için webde bulunan işletmeler gibi tüketicilerin de kendilerine fayda sağlamak arzusu ile webde bulduklarıdır (Kim vd. 2003:18). Dolayısıyla işletmeler müşteri beklenti ve istekleri

doğrultusunda web sitelerini geliştirmeli ve etkinliğini arttırmalıdır. Çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda çevrimiçi tüketicilerin işletmelerin web sitelerinden temel beklentileri aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Brown, 2002:9; Johnston & Clark, 2005:319; Erdal, 2012:15):

- **Doğruluk;** ürün/hizmet hakkında sunulan bilginin yanı sıra site üzerinde yer alan her türlü bilginin doğruluğunu ifade eder,

- **Güvenilirlik;** sitenin kurumsal kimliği ve kullanıcıların kişisel bilgilerinin gizliliğinin korunmasını ifade eder,

- **Etkileşim;** kullanıcıların ürün/hizmet ve markanız hakkında diğer kullanıcılara görüş bildirebilmesini, görsel veya yazılı paylaşımda bulunabilmesini, müşterilerin işletmeye sürekli geri bildirim yapabilmesini ifade eder,

- **Yanıtlayabilme;** müşteri talebinin hızlı bir şekilde karşılanmasının yanı sıra yükleme hızını ifade eder,

- **Kullanışlılık;** mantıksal ve sezgisel bir yapı bünyesinde her sayfada anlaşılır ve gereksiz abartıdan arındırılmış bilgi verilmesini, web sitesinin genel olarak tutarlı bir yaklaşıma sahip olmasını ifade eder,

- **Verimlilik;** web sitesinde arama, bulma, sipariş verme vb. faaliyetleri yerine getirmek için gerekli olan zaman, hız ve hizmetin sonucuna ilişkin müşteri memnuniyetini ifade eder,

- **Deneyim;** çeşitli bağlantılar ve görsel anlamda destekleyici unsurlar yardımıyla oluşturulan çekici tasarımı, müşterinin tekrar ziyaretinin asıl kaynağı olan İnternette geçirilen zamanın eğlenceli bir hale getirilmesiyle sağlanan hazzın sunulmasını ifade eder,

- **Güncellik;** düzenli olarak güncellenen içerik ve müşteri yorumlarına anında karşılık verilmesini ifade eder.

İşletmeler için pazara girme süreci, neredeyse bir web sayfasına sahip olacak kadar hızlanmıştır. Öte yandan, pazar için yeni olan bir ürünün ne zaman, hangi koşullarda ortaya çıkacağı bilinemediğinden rekabet giderek zorlaşmaktadır. Dolayısıyla işletmeler yukarıda açıklanan ölçütleri kendi web ve sosyal ağ sitelerini oluştururken dikkate almalıdır, hatta kendi hedef kitlelerinin beklentilerine uygun tasarımları ve içerikleri oluşturmaları hayati mesele kadar önemlidir (Marangoz vd., 2010:63). Çünkü tüketiciyi web/sosyal ağ sitesine çekmek, bir mağazaya çekmek gibidir. Özellikle bu durum e-ticaret işletmeleri açısından daha da önemlidir.

2. WEB SİTESİ MALİYETLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Web sayfaları mal ve hizmetlerin reklam ve tanıtımları ve internet üzerinden satış yapılmasını sağlayan önemli bir elektronik pazarlama aracıdır. Özellikle internet üzerinden

yapılan pazarlama sayesinde işletmeler reklam harcamaları üzerinde önemli tasarruflar sağlamaktadır. İşletmelerin web sayfaları hazırlaması için yapmış oldukları harcamalar satışlarını ağırlıklı olarak elektronik ticaret üzerinden yapan işletmeler açısından önemli bir maliyet unsuru olmaktadır.

Ülkemizde 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Ticaret Kanunu ile birlikte sermaye şirketlerinin web sitesi kurma ve bunları kullanma zorunluluğu yasal hale getirilmiştir. Bu durum söz konusu sermaye şirketlerinin web sayfalarını geliştirme ile ilgili önemli maliyetlere katlanmasına sebep olmaktadır (Alagöz, 20017:17 ve Kırılı vd. 2012:6).

Sermaye şirketleri için zorunlu olan web sitelerinin kuruluş ve geliştirme aşamaları ve bu aşamalarda katlanılan maliyetler, Türkiye Muhasebe Standartları Yorum: 32 Maddi olmayan Duran Varlıklar Standardına göre web sitesi maliyetlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

I. Web sitesi planlama aşamasındaki maliyetler; Web sitesi kurma aşamasındaki işletmenin siteyle ilgili yapmış olduğu her türlü harcamanın aktifleştirilip aktifleştirilmeyeceği konusu TMS 38 nolu Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standartlarında belirtilmektedir. Standartta göre web sitesi için yapılan her türlü araştırma gideri aktifleştirilmeyip dönem gideri yazılmakta iken geliştirme giderleri aktifleştirilmektedir.

II. Web sitesinin uygulama ve altyapı geliştirme maliyetleri; TMS yorum 32'ye göre işletim ve yazılımın satın alınması, geliştirilmesi, geliştirilmiş uygulamaların kurulması ve testlerinin yapılmasından oluşmaktadır. TMS 38. nolu standarda göre bu işlemlerden doğan maliyetler aktifleştirilerek olarak kayıt altına alınması gerekmektedir (Gönen ve Yüçetürk, 2013:28).

III. Web sitesi grafik tasarım geliştirilmesi aşamasındaki maliyetler; İnternet sitesinin grafik ve tasarım maliyetlerinin aktifleştirilip aktifleştirilmeyeceği TMS 38 nolu standartta belirtilmiştir. İlgili standarda göre web sitesi grafik ve tasarım geliştirme aşamasındaki maliyetler reklam ve promosyon hariç olmak üzere geliştirme safhasıyla benzerlik taşımakta olup internet sitesinin işletmenin amaçları doğrultusunda grafik ve tasarımın gerekli olmasından dolayı aktifleştirilerek web sitesinin maliyetine eklenir (Uslu ve Özdemir, 2007: 127).

IV. Web sitesi içerik geliştirilmesi aşamasındaki maliyetler; Web sitesi oluşturmasında son aşama olan içerik geliştirilmesi maliyetleri TMS 38 nolu standarda göre aktifleştirilmektedir. İşletmelerin web sitelerini geliştirdikten sonra yapacakları her türlü harcamalar doğrudan dönem gideri yada aktifleştirilerek muhasebeleştirilir (Kızıllı, 2016:112). Web sitelerinin mevcut olan fonksiyonlarının yükseltilmesi durumunda yapılacak harcamalar

aktifleştirilir. Aşağıdaki tabloda web sitesi oluşturma ve geliştirme aşamasındaki muhasebeleştirilme durumu tablo yardımı ile gösterilmiştir.

Tablo 1: Web Sitesi Maliyetleri Muhasebeleştirilmesi

Web Sitesi Maliyetleri	Muhasebeleştirilmesi
Planlama Maliyeti	Dönem Gideri
Altyapı ve Uygulama Geliştirme Maliyetleri	Aktifleştirme
Grafik ve Tasarım Maliyetleri	Aktifleştirme
İçerik Geliştirme Maliyetleri	Aktifleştirme /Dönem Gideri
İşletim Maliyetleri	Dönem Gideri
Fonksiyon Yükseltme Maliyetleri	Aktifleştirme

3. WEB SİTESİ MALİYETLERİNİN TMS'YE GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

2018 yılında kurulan işletme 2019 yılında web sitesi kurmaya karar vermiş ve web dizaynı ile ilgili profesyonel bir firmadan destek almaya karar vermiştir. Aşağıda bu işlemlere dair kayıtlar yer almaktadır.

Durum I: Planlama Aşamasındaki Maliyetler: İşletme web sitesi kurulması ile ilgili araştırmalar ve işlemler başlatmış ve bu işlemler ile ilgili olarak 1.000 TL + KDV (%18) harcama yapmış ve ödeme nakit olarak yerine getirilmiştir.

Hesaplar		Borç	Alacak
770-	Genel Yönetim Giderleri	1.000	
191-	İndirilecek KDV	180	
100-	Kasa		1.180

Web sitesini kuracak olan işletmenin kuruluş aşamasından önceki yapacağı işlemler TMS Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardına göre gider olarak muhasebeleştirilir.

Durum II: Uygulama ve Altyapı Geliştirilmesi Aşamasındaki Maliyetler: Firma yöneticileri web sitesinin taşınması gereken özellikleri kararlaştırmış ve hizmet sunucusundan 5 yıllığına 10.000 TL % 18 KDV hariç ödeyerek alan adını kiralamıştır.

Hesaplar		Borç	Alacak
260-	Haklar	10.000	
191-	İndirilecek KDV	1.800	
100-	Kasa		11.800

İşletme tarafından web sitesi için bir alan adını bir yıldan daha uzun süre kiralamasından dolayı bununla ilgili harcamalar aktifleştirilir. Bir diğer ifade ile söz konusu harcamalar Maddi Olmayan Duran Varlık olarak 260- Haklar hesabında gösterilmiştir. İşletmenin kiralama

işleminden doğan fayda ve risk kendisine aittir. Kirala olması varlık olarak değerlendirilmesine engel teşkil etmemektedir.

Durum II: Uygulama ve Altyapı Geliştirilmesi Aşamasındaki Maliyetler: işletme internet sitesinin hizmete geçirilmesi için gerekli olan server bedelini 1.000 TL % 18 KDV hariç peşin ödeyerek satın almıştır.

Hesaplar		Borç	Alacak
255-	Demirbaşlar	1.000	
191-	İndirilecek KDV	180	
100-	Kasa		1.180

İşletmenin hizmet sunucusu (server) satın almasından dolayı bu işlemlerden doğan maliyetler Maddi Duran Varlıkları hesap gurubundan 255- Demirbaşlar hesabında gösterilmiştir.

Durum III: Web sitesi grafik tasarım geliştirilmesi aşamasındaki maliyetler: İlgili işletme web sitesi grafik ve tasarımlarının geliştirilmesi amacıyla firmaya 2.000 TL % 18 KDV hariç peşin bedelle ödeme yapmıştır.

Hesaplar		Borç	Alacak
260-	Haklar	2.000	
191-	İndirilecek KDV	360	
100-	Kasa		2.360

TMS 38 nolu Maddi Olmayan Duran Varlıkları Standardına göre web sitesinin grafik ve tasarımı ile ilgili olan her türlü harcamalar aktifleştirilmektedir.

Durum IV: İçerik Geliştirme Aşamasındaki Maliyetler: İşletme kendisinin sunmuş olduğu hizmetlerin tanıtılması, müşteriler ile elektronik posta yoluyla iletişim kurulabilmesi gibi nedenlerle daha önceden hazırlamış oldukları web sitesinin geliştirilmesine karar vermiş bu aşamadaki faaliyetler için dışarıdan % 18 KDV hariç 2.000 TL bankadan ödemiştir.

Hesaplar		Borç	Alacak
760-	Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri	2.000	
191-	İndirilecek KDV	360	
102-	Bankalar		2.360

İşletme internet sitesinin içeriğinin geliştirilmesi için bir bilişim şirketinden hizmet almış ve hizmet grafik tasarımı ile ilgili olmayıp pazarlama faaliyetiyle bağlantılı olmasından dolayı bu aşamadaki harcamalar dönem gideri olarak kaydedilmiştir.

Durum V: Fonksiyon Yükseltme Maliyetleri: Kurulum sonrasında web sitesinin içerik ve işlevini yükseltmek için 100 TL % 18 KDV hariç peşin ödeme yapılmıştır.

Hesaplar		Borç	Alacak
260-	Haklar	100	
191-	İndirilecek KDV	18	
100-	Kasa		118

TMS 38. Nolu Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardına göre daha önceden kurulmuş web sitesinin fonksiyonlarını arttırmak amacıyla yapılan her türlü harcamalar ilgili 260- Haklar hesap gurubunda aktifleştirilir.

Durum VI. Web Sitesi İşletim Maliyetleri: Kurulmuş olan web sitesinin yıllık bakımı için firmaya banka üzerinden 100 TL + 18 KDV hariç ödeme yapılmıştır.

Hesaplar		Borç	Alacak
770-	Genel Yönetim Giderleri	100	
191-	İndirilecek KDV	18	
102-	Bankalar		118

Mevcut olarak kurulmuş web sitesinin yıllık bakım bedelleri ilgili standarda göre dönem gideri olarak muhasebeleştirilmektedir.

SONUÇ

Yeni toplumsal düzende sosyal-ekonomik yapı ve pazarlama anlayışındaki değişimler teknolojiyi hayatımızın bir parçası haline getirmiştir. Toplumsal alanda yaşanan bu baş döndürücü değişimler geleneksel pazarlama anlayışını da etkilemiştir. Özellikle internet sitelerinin kurulması ve bilişim sektörünün ülkemizde yaygınlaşması bu yaşanan değişimlere örnek niteliğindedir. İşletmeler, İnternet teknolojisi sayesinde müşteri ihtiyaçlarını daha kısa zamanda karşılayabilmekte, bu da geleneksel yaklaşıma göre yeni nesil pazarlama anlayışıyla hizmet kalitesinin artmasını sağlamaktadır.

Yeni pazarlara açılma ve bu süreçte faaliyetlerini daha uygun finansman imkânlarıyla sürdürebilme çabası içindeki işletmeler belki de tarihin en önemli fırsatıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Çünkü bilişim ve teknoloji sektöründe yaşanan değişim ve gelişmeler girişimciler için zaman ve mekân kavramını soyut biçimde ortadan kaldırmış web siteleri ve sosyal ağlar sayesinde 24 saat ticaret yapmalarına olanak sağlamıştır.

Ülkemizde 1 Temmuz 2012 yılında uygulamaya giren yeni TTK ile Sermaye Piyasası Kurulunda halka açık şirketlerin web siteleri kurmaları zorunlu hale gelmiştir. Kamu aydınlatmak için zorunlu hale gelen bu durum işletmelerin web siteleri maliyetlerine katlanmalarına neden olmaktadır. İşletmelerin web sitesi maliyetlerinin aktifleştirilecek mi yoksa dönem gideri olarak mı kayıt altına alınması sorusu önem taşımaktadır. Bu sorunun cevabı TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı çalışmamızda incelenmiştir.

TMS 38' göre İşletme içi oluşturulan maddi olmayan duran varlığın muhasebeleştirilmesinde gerekli olan ölçüt araştırma ve geliştirme olarak üzere iki aşamada değerlendirilmektedir. Araştırma giderleri aktifleştirilmeyip dönem gideri olarak muhasebeleştirilirken web sitesinin geliştirilmesi işlemi, grafik tasarımı, mevcut fonksiyonlarının yükseltilmesi için yapılan harcamalar ilgili muhasebe standardına göre aktifleştirilmesi gerekmektedir. İlgili çalışmamızda bu durum gerekçeleri ile açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Alagöz, A. (2007). “Web Sitesi Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:18(1), ss. 11-23.
- Babacan, M. Onat, F. (2002). “Postmodern Pazarlama Perspektifi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1 ss. 11-20.
- Brown, J.R. (2002). “An evaluation of Missouri High School Library web pages”. *Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi*, Central Missouri State University, Missouri.
- Buhalis, D. (1998). “Strategic Use of Information Technologies in the Tourism Industry”, *Tourism Management*, 19(5): 409-421.
- Erdal, M. (2012). “İnternet Üzerinde Tüketici Davranışı ve Sağlık Sektörü Değerlendirmeleri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, <http://www.meslekiyeterlilik.com/saglikecza/saglik/6.internet%20uzerinde%20Tuketici%20Davranisi%20ve%20Saglik%20Sektoru.pdf>, Erişim: 26.01.2019.
- Geissler, G.L. (2001). “Building Customer Relationships Online: The Web Site Designers' Perspective”, *Journal of Consumer Marketing*, 18 (6): 488 – 502.
- Gönen, S. Yücutürk, G. (2013). “Web Sitesi Maliyetlerinin Türkiye Muhasebe Standartları Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Uygulama”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 21-36.
- Güleş, H.K. Bülbül H. ve A. Çelebi (2003). “Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Elektronik Ticaret Uygulamaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, s.463-481.

- Haas, R. (2002). “The Austrian Country Market: A European Case Study on Marketing Regional products and Services in a Cyber Mall”, *Journal of Business Research*, 55(8): 637 – 646.
- Johnston, R. & Graham, C. (2005). *Service Operations Management Improving Service Delivery*, Essex: Prentice Hall.
- Kırlı, M. Kuğu, T. ve T. Gümüş (2012). “Elektronik Ticarete Web Sitesi Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *11. Ulusal İşletmecilik Kongresi*, ss.1-19.
- Kızıl, C. (2016). “Web Sitesi ve İnternet Maliyetlerinin Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi” *Kesit Akidemi Dergisi*, 2(6), ss.106-121.
- Kim, S.E. Shaw, T. & H. Schneider (2003). “Web Site Design Benchmarking within Industry Groups”, *Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy*, 13 (1): 17 – 26.
- Marangoz, M. Yeşildağ, B. ve I. Saltık Arıkan (2009). “E-Ticaret İşletmelerinin Web ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi” <http://abstractagent.com/home/jvi.asp?pdid=iuyd&plng=tur&volume=3&issue=2>
Erişim: 21.01.2019.
- Uslu, H. Özdemir, O. (2007). “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre İnternet Sitesi Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(3), ss.121-132.
<http://www.aktuelgazete.com/haberdetay/Yeni-Nesil-Pazarlama-Stratejileri-Büyük-Veri-Yönetimiyle-Belirleniyor/4525> Erişim: 21.01.2019.

YENİLENEN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda KARAKALEM³⁶⁰

ÖZET

Sosyal Bilgiler, temel eğitimde iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.

Bu çalışmada amaç, 2017 yılından itibaren oluşturulan Sosyal Bilgiler taslak programını gelen eleştiri, talep ve öneriler ışığında 2018 yılında güncellenmiş ve uygulanmaya konmuş son haliyle içerik ve yeni gelişmeler ışığında değerlendirmektir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada güncellenmiş programın içeriği incelenerek Programın temel yaklaşımında önemli bir fark olmamakla beraber güncellenmiş programda yetkinlik ve değerlere önemli bir vurgu yapıldığı, beceri alanında yeni bir becerinin programa dahil edildiği, kazanım alanında ise ekleme ve çıkarmaların yapıldığı ölçme ve değerlendirme alanında ise taslak programında oluşturulan uygulama etkinliğinin güncellenmiş programdan çıkarılarak yerine daha esnek bir yaklaşımı benimsemiş ilkelerin getirildiği tespit edilmiştir. Amaçlar, öğrenme alanları ve değerler yaklaşımında bir farklılık yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda belirlenmiş amaçlar ve ilkeler doğrultusunda programın şekillendirildiği ve küreselleşmenin program üzerine etkilerinin olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Değer, Kazanım, Beceri

GİRİŞ

Bireyi topluma kazandırma ve bireyde planlı davranış değişikliği sağlama süreci olan eğitim; günümüz dünyasında ve ülkemizde başta bilimde olmak üzere sosyal kültürel, ekonomik, dini ve politik alanlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak değişime uğramaktadır. Yaşanan bu tür gelişmeler, eğitim üzerinde bir pusula görevi üstlenen programların da güncellenmesini muhakkak kılmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programlarının tarihsel gelişimi ve değişimini incelemek gerekmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminin gerekliliği fikri; sosyal değişimler, Fransız ihtilalinin gündeme taşıdığı halk iradesi, değerler, kendi özel ve milli tarihlerinin bilinmesi gibi düşüncelerin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

“ İyi Vatandaş” yetiştirme hedefiyle Sosyal Bilgiler terimini kullanan olarak literatüre geçen isim Thomas J. Jones olmuştur. Thomas,1907’de “Souther Workman” adlı bir dergide Sosyal Bilgiler dersinden ilk kez söz etmiş ve bu ders sayesinde özellikle göçmen çocukların etkili bir şekilde toplumsallaşacaklarını savunmuştur.

³⁶⁰ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, 4. Sınıf Öğrencisi,
s187karakalem@gmail.com

1916’da imzasının olduğu raporunda Sosyal Bilgilerin yeni bir ders olarak parametrelerini belirlemiştir. Böylece Sosyal Bilgiler terimi ilk kez resmi olarak 1916 yılında ABD’de kabul edilmiştir.(İnan. S. 2018)

İyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı, Sosyal Bilgiler tanımı olarak kabul edilmektedir.(Erden.(?))

Ülkemizde tanımını yaptığımız Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler ilk olarak Sultan II. Abdülhamit zamanında maarif nezaretine bağlı birer ilköğretim kurumu olan “İptidailerin” programlarında yer almıştır. Ülkemizde Sosyal Bilgilerin disiplinler arası bir program yaklaşımı ve tek bir ders olarak benimsenmesi 1960’lı yılları bulmuştur.

1962 program taslağında tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri birleştirilerek” Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi adındaki bu ders, 1968 yılında ilk kez Sosyal Bilgiler adıyla okutulmaya başlanmıştır.1985 yılına gelindiğinde sosyal bilgiler dersi Talim ve Terbiye Kurulunun aldığı kararla yürürlükten kaldırılmış ve yerine Milli Tarih Milli Coğrafya, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Vatandaşlık Bilgisi adlarıyla ayrı ders şekline dönüştürülmüştür.(Gündem. S. 1995)

Sosyal Bilgiler programına yapılan önemli bir diğer değişiklik ise 1997-1998 yıllarında 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitime geçilmesi kararı olmuştur. Bu doğrultuda ilköğretim bir bütün olarak ele alınmış ve sosyal bilgiler dersinin ilköğretim 4. 5. 6. 7. Sınıflarında okutulması kararlaştırılmıştır.(Gündem. S. 1995)

1998’den sonra MEB, değişen felsefesi doğrultusunda geçmişte var olan öğrenciyi pasif hale getiren, bilginin ezberine ağırlık veren programlar yerine öğrenci merkezli, öğretmeni rehber konumuna taşıyan ve yapılandırmacı yaklaşıma dayanan yeni program oluşturma kararına gitmiştir.(MEB.2005)

Yapılan araştırmalar sonucunda 2005 yılında Hazırlanan program MEB tarafından pilot okullarda uygulanıp verimli olduğuna kanaat getirilmiş ve program kademeli olarak 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren bütün illerde uygulanmaya konmuştur. 2005 programı her ne kadar önceki programlara oranla daha zengin bir içeriği sahip olsa da yaşanan gelişmeler 2015 yılında programı tekrardan ele almaya sebebiyet göstermiştir. 2015 yılında güncellenen program 2016 yılında uygulanmaya konmuş fakat bu program uzun ömürlü olmayarak 2017’de yeni bir taslak program hazırlanmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler dersi için hazırlanan taslak öğretim programına gelen talep öneri ve eleştiriler doğrultusunda programa son şekil verilerek 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren tüm sınıflarda uygulanacak şekilde kabul edilmiştir. (TD.2017.s.1693; MEB.2017 b.)

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya konulan Sosyal Bilgiler taslak öğretim programını 2018-2019 yılında güncellenmeye tabii tutulmuş son halini incelemek, iki program arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve yenilenen programı içerik açısından değerlendirmektir.

Programın İçeriği

- Temel yaklaşım
- Amaçları
- Öğrenme alanı ve üniteleri
- Temel becerileri

- Temel değerleri
- Ölçme ve değerlendirme
- Kazanım

Bakımından incelemek amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılarak belirlenen konu hakkında yazılı ve basılı belgelerin analizi yapılmıştır. Bu araştırmada dokümanlar 2017 sosyal bilgiler taslak öğretim programı ile güncellenmiş 2018 sosyal bilgiler öğretim programının karşılaştırarak değerlendirilmesine olanak sunmuştur. Her iki programın içeriği detaylıca saptanmış, programdaki değişimler ve eksiklikler belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada bulgular; programın temel yaklaşımı, amaçları, öğrenme alanları, becerileri, değerleri, ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ve kazanım sayı ve içeriğinin taranması yapılarak tespit edilmiştir.

Tablo 1.

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programı	2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
1. Öğretim programının temel felsefesi	1. Milli eğitim bakanlığı öğretim programları
2. Öğretim programının genel amaçları	2. Öğretim programlarının amaçları
3. Öğretim programında temel beceriler	3. Öğretim programlarının perspektifi
4. Öğretim programında değerler eğitimi	4. Değerlerimiz
5. Öğretim programında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı	5. Yetkinlikler
6. Öğretim programında rehberlik	6. Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı
7. Öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar	7. Bireysel gelişim ve öğretim programları
8. Öğretim programının yapısı	8. Sonuç
9. 4.sınıf kazanım ve açıklamaları	9. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının temel amaçları
	10. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında temel beceriler
	11. Sosyal Bilgiler öğretim programında değerler eğitimi
	12. Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar

10.	5.sınıf	kazanım	ve	13.	Sosyal Bilgiler öğretim programının açıklamaları
11.	6.sınıf	kazanım	ve	14.	Sosyal Bilgiler 4.5.6.7. sınıf ders kitapları, forma sayısı ve ebatları
12.	7.sınıf	kazanım	ve	15.	4.sınıf kazanım ve amaçları
				16.	5.sınıf kazanım amaçları
				17.	6.sınıf kazanım ve amaçları
				18.	7.sınıf kazanım ve amaçları

2017 Taslak Sosyal bilgiler öğretim programı toplamda 12 bölümden oluşmaktadır. İncelemeye açılan bu taslak metin bir süre alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda son değişiklikleri aldı. 2018 yılında son hali verin sosyal bilgiler öğretim programları şimdiki çerçeveye ulaştı. 2018 Programı açıklama bölümü toplamda 18 bölümden oluşmaktadır. Her iki program da incelendiği vakit: güncellenen programa; MEB öğretim programları, değerlerimiz, yetkinlikler, bireysel gelişim ve öğretim programları, sonuç, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının özel amaçları, sosyal bilgiler dersi 4.5.6.7. sınıf ders kitapları, forma sayıları ve ebatları eklenmiştir. Taslak programında yer alan “rehberlik” başlıklı bölüm çıkarılmıştır.

Tablo 2. 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Programlarının Temel Yaklaşım Açısından İncelenmesi

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programı vizyon, misyon, felsefe	2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Vizyon, Misyon, Felsefe
--	---

Önceki programlarda vizyon olarak belirtilen yaklaşımın başlığı, 2017 taslak öğretim programında ismi değiştirilerek “Temel Felsefe” adıyla ele alınmıştır. Taslak öğretim programının temel felsefesi şöyledir;

- Bilgiyi üreten
- Problem çözebilen
- Eleştirel düşünebilen
- Empati kurabilen
- İletişim becerilerine sahip
- Girişimci, kararlı,
- Topluma, kültüre ve bilime katkı sağlayabilen
- İnovatif, analitik düşünebilen
- Düşüncelerini özgürce ifade edebilen

2017 programında “Temel Felsefe” başlığıyla oluşturulan yaklaşım, güncellenen 2018 programında değişikliğe uğrayarak “Perspektif” başlığıyla ele alınmıştır. 2018 programının perspektifi şöyledir;

- Değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş
- Gerekli bilgi, beceri ve davranışlara sahip
- Uygun ahlaki kararlar alabilen
- Temel değerleri benimsemiş
 - Kök değerlere sahip bireyler yetiştirmek.

Kök Değerler

Adalet-dostluk-dürüstlük özdenetim-sabır-saygı-sevgi-sorumluluk-yardımseverlik-vatanseverlik olarak belirlenmiştir.

- Estetik anlayış kazanmış
- Eleştirel tarih felsefesi oluşmuş
- Yaşadığı topluma ve ülkesine samimi bir hisle bağlanmış
- Bilim teknolojiyi etkin bir biçimde kullanabilen
- Gerekli teknik bilgi, birikim, beceri ve yeterliliklere sahip kuşaklar yetiştirmek.

Her iki program da incelendiği vakit; iki programda da Sosyal Bilgiler dersine ait herhangi bir vurgu ve tanıma rastlanmamıştır. 2017 programının felsefesi açık ve ne ifadelerle belirtilmekle beraber gerekli bilgi, beceri ve yenilikçi bireyler yetiştirme fikri üzerine odaklanmıştır. 2018 programında ise 2017 programındaki programın temel felsefesi başlıklı bölüm tamamen çıkarılarak yerine Sosyal Bilgiler dersine ait özel bir vurgu olmadan genel nitelikte bilgilerin verildiği, içeriğinde önemli bir farklılığa gidilmediği, eğitim sisteminde değerler ve yetkinliklerin gerekliliğinden bahsedildiği saptanmıştır. Güncellenen programla yapılan bir diğer değişiklik ise “Öğretim Programının Perspektifi” başlığı altında iki alt başlık oluşturulmasıdır. Bu başlıklar altında “Kök Değerler” ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesince belirlenen 8 anahtar yetkinlik hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bireye bilgi, beceri ve nitelikli davranış kazandırmada değerler ve yetkinliklerin “ufuk” işlevine benzetildiği tespitine varılmıştır.

2017 ve 2018 Programlarının Amaçlar Bakımından İncelenmesi

➤ 2017 Taslak Öğretim Programının Genel Amaçları

“Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Genel Amaçları” başlığıyla Türk milli eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak 18 maddelik amaçlar belirlenmiştir.

➤ 2018 Programının Özel Amaçları

Güncellenmiş 2018 programında amaçlar; “Öğretim Programının Amaçları” ve “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları” olarak iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Öğretim programının amaçları 4 maddeden belirlenmişken özel amaçlar bölümü ise taslak öğretim programındaki gibi 18 maddeden oluşmaktadır.

- Hazırlanan her iki programın amaçlar kısmında belirlenen maddeler incelendiği vakit; maddelerin sayılarında bir değişiklik yapılmadığı sadece cümleleri ifade ederken anlamca bir farklılık taşımadan sadeleşmeye gidildiği tespit edilmiştir.

2017 ve 2018 Programlarının Öğrenme Alanı ve Üniteler Açısından İncelenmesi

Tablo 3. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Üniteler</u>
1. Birey ve toplum 2. Kültür ve miras 3. İnsanlar, yerler ve çevreler 4. Bilim, teknoloji ve toplum 5. Üretim, tüketim ve dağıtım 6. Etkin vatandaşlık 7. Küresel bağlantılar	Ünite yapılandırılması belirtilmemiştir.

Tablo 4. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Üniteler</u>
1. Birey ve toplum 2. Kültür ve miras 3. İnsanlar, yerler ve çevreler 4. Bilim, teknoloji ve toplum 5. Üretim, tüketim ve dağıtım 6. Etkin vatandaşlık 7. Küresel bağlantılar	ünite yapılandırılması ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Programların öğrenme alanları incelendiği vakit; her iki program da 7 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. 2017 taslak programında ünite yapılandırılması hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamışken güncellenen 2018 programında ünite yapılandırılması hakkında şu bilgiler eklenmiştir: “ Ders kitabı yazarları ünitelerin çerçevesini öğrenme alanlarına göre düzenlemeli ancak öğrenme alanlarının kapsam ve içeriğine uygun olarak her bir sınıf düzeyindeki ünitelere farklı bir ad verilmelidir”. 2018 programında ünitelerin yapılandırılması ve ünite isimlerinin belirlenmesi görevi ders kitabı yazarlarına bırakılmıştır.

2017 ve 2018 Programlarının Beceriler Açısından İncelenmesi

➤ 2017 Taslak Programında Yer Alan Beceriler

1-Araştırma 2-Çevre okuryazarlığı 3-Değişim ve sürekliliği algılama 4-Dijital okuryazarlık 5-Eleştirel düşünme 6-Empati 7-Finansal okuryazarlık 8-Girişimcilik 9-Gözlem 10-Harita okuryazarlığı 11-iletişim 12-İşbirliği 13-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme 14-Kanıtı kullanma 15-Karar verme 16-Konum analizi 17-Medya okuryazarlığı 18-Mekanı algılama 19-Özdenetim 20-Politik okuryazarlık 21-Problem

çözme 22-Sosyal katılım 23-Tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama 24-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma 25-Yenilikçi düşünme 26-Zamanı ve kronolojiyi algılama

- 2017 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle sıralanmıştır.

Araştırma-Kanıtı kullanma-gözlem-Zaman ve kronolojiyi algılama-Eleştirel düşünme-Özdenetim-Değişim ve sürekliliği algılama-Konum analizi-Yenilikçi düşünme-Karar verme-İletişim-Harita okuryazarlığı-Sosyal katılım-Medya okuryazarlığı-Problem çözme-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma-Mekanı algılama-Tablo grafik diyagram çizme ve yorumlama-Empati-İşbirliği-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme-Dijital okuryazarlık-Çevre okuryazarlığı-Politik okuryazarlık-Girişimcilik-Finansal okuryazarlık

(Sıralama, 2018 Sosyal Bilgiler Taslak Öğretim Programında yer alan kazanım ve açıklamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.)

- 2018 Programında Yer Alan Beceriler

2017 programında kazandırılması hedeflenen 26 beceri; yenilenen 2018 programında da aynen bulunmaktadır. Bu becerilere ilaveten “Hukuk Okuryazarlığı” becerisi de eklenerek 27 beceri programda yer almıştır. 2018 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle sıralanmıştır.

Araştırma-Eleştirel düşünme-Değişim ve sürekliliği algılama-Kanıtı kullanma-Gözlem-Sosyal katılım- Zaman ve kronolojiyi algılama-Mekanı algılama-Konum analizi-Harita okuryazarlığı-Karar verme-Tablo grafik diyagram çizme ve yorumlama-Girişimcilik-İşbirliği-İletişim-Yenilikçi düşünme-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme-Yaratıcılık-Politik okuryazarlık-Hukuk okuryazarlığı-Medya okuryazarlığı-Problem çözme-Dijital okuryazarlık-Finansal okuryazarlık-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma-Özdenetim-Çevre okuryazarlığı. (Sıralama, 2017 Sosyal Bilgiler Taslak Öğretim Programında yer alan kazanım ve açıklamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.)

2018 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle belirlenmiştir: Günümüzde bilgiyi kullanma bilgiyi edinmekten daha fazla vurgulanmaktadır. 2017 Taslak programı ve yenilenen 2018 programında bu anlayış ile beceriler belirlenmiştir. 2017 Taslak programda beceri konusu “Öğretim Programında Temel Beceriler” başlığıyla ele alınmışken yenilenen 2018 programında beceriler adlı bölüm iki başlıkla ele alınmıştır. Bunlardan ilki “Öğretim Programının Perspektifi” başlığındaki Türkiye Yeterlilikler Çerçevesince belirlenen 8 anahtar yetkinlik; ikincisi ise “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Temel Beceriler” başlığı altında 27 becerinin belirtildiği kısımdır. Yenilenen programda göze çarpan önemli bir değişiklik ise hukuk okuryazarlığı becerisinin programa dahil edilmesidir.

- 2017 ve 2018 Programlarının Değerler Açısından İncelenmesi

2017 Taslak Programında Yer Alan Değerler

Programda toplamda 18 değer belirlenmiştir. Bu değerler şöyledir:

1-Adalet 2-Aile birliğine önem verme 3-Bağımsızlık 4-Barış 5-Bilimsellik
6-Çalışkanlık 7-Dayanışma 8-Duyarlılık 9-Dürüstlük 10-Estetik 11-Eşitlik 12-Özgürlük 13-Saygı
14-Sevgi 15-Sorumluluk 16-Tasarruf 17-Vatanseverlik 18-Yardıms severlik

2018 Programında Yer Alan Değerler

Güncellenen programdaki değerler, başlık ve sayı itibariyle 2017 programındaki değerlerle aynı olup 18 temel değer olarak kararlaştırılmıştır.

Tablo 5. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sınıflara Göre Belirlenen Değerler

4.Sınıf / Değerler	5. Sınıf/ Değerler	6. Sınıf/ Değerler	7. Sınıf/ Değerler
Saygı, sorumluluk	Bilimsellik	Dayanışma	Özgürlük
Aile birliğine önem verme	Aile birliğine önem verme	Yardıms severlik	Sorumluluk barış
Kültürel mirasa duyarlılık	Sorumluluk, estetik	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık
Vatanseverlik	Kültürel mirasa duyarlılık	Vatanseverlik	Özgürlük
Doğal çevreye duyarlılık	Dayanışma, dürüstlük	Doğal çevreye duyarlılık	Bilimsellik
Bilimsellik	Çalışkanlık	Bilimsellik	Özgürlük
Doğal çevreye duyarlılık	Bilim etiği	Vatanseverlik	Dayanışma
Sorumluluk, tasarruf	Sorumluluk özgürlük	Doğal çevreye duyarlılık	Dürüstlük
Bağımsızlık, sorumluluk	Bağımsızlık	Sorumluluk, eşitlik	Çalışkanlık

2017 Taslak programda “Öğretim Programında Değerler Eğitimi” başlığıyla; milli, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin önemli ölçüde katkı sağladığına vurgu yapılarak Sosyal Bilgiler dersine ait 18 temel değer belirlenmiştir. Yenilenen 2018 programında ise değerler eğitimi ile ilgili hususlar iki kısımda ele alınmıştır. Bunlardan ilki “Öğretim Programlarının Perspektifi” bölümünde açıklama yapılan “Değerlerimiz” başlığıyla ikincisi ise “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi” başlığıyla. Programın gerek taslak hali gerekse güncellenmiş halinde Sosyal Bilgiler dersine ait belirlenen değerlerin sayısı ve içeriğine ait bir değişiklik yapılmamıştır. Sınıf düzeylerine ait değerler incelendiği vakit, taslak programda en fazla üzerinde durulan değerler; kültürel mirasa duyarlılık, bilimsellik, sorumluluk değerleri olarak göze çarpmaktadır. Yenilenen programda ise sorumluluk, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik değerleri üzerinde fazlaca durulduğu tespit edilmiştir

➤ 2017 ve 2018 Programlarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi

Programda ölçme ve değerlendirme etkinliği olarak 3 farklı aşama belirtilmiştir. Bu aşamalar kullanılacak araçlarıyla beraber programda tanımlanmıştır.

Tablo 6. 2017 ve 2018 Programlarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi

1-Tanım	Hazır bulunuşluk testleri, gözlem, görüşme formları, yetenek testleri vb.
2-izleme (Biçimlendirme)	İzleme, ünite testleri, uygulama etkinlikleri, otantik görev, açık uçlu sorular, yapılandırılmış grid
3-Sonuç (Ürün)	Dönem sonu sınavlar, uygulama sınavları, görüşme formları, projeler

➤ 2018 Programında Ölçme ve Değerlendirme

Yenilenen programda “Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” başlığı altında 7 maddelik ilkeler belirtilmiştir.

- Ölçme ve değerlendirme bölümü incelendiği vakit; taslak programda yer alan uygulama ve araçları kısmı yenilenen programdan tamamen kaldırılarak yerine 7 maddelik Sosyal Bilgiler dersine ait bir içeriğe gidilmeden tüm öğretim programlarını kapsayacak şekilde esnek bir yaklaşımla hazırlanmış ilkeler saptanmıştır.

Hazırlanan her iki programın ölçme ve değerlendirme bölümünde Sosyal Bilgiler dersine ait bir vurguya rastlanılmamıştır

➤ 2017 ve 2018 Programlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi

2005 yılıyla yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler programıyla, daha önce kullanılan “Hedef Davranış” kavramının yerini “Kazanım” almıştır.(Deniz. T; Uslu. S. 2015) Kazanım öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri, tutum ve değerler bütünüdür. (MEB 2005) Kazanımlar Sosyal Bilgiler dersi kapsamında her ünite için ayrı ayrı hazırlanmıştır ve bir araya geldiklerinde üniteleri oluşturmaktadırlar.

Tablo 8. 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanım Tablosu

Tablo 7. 2017 Taslak Program Kazanım Tablosu

Öğrenme ALANI	Sınıflar →	4	5	6	7
Birey ve toplum		5	4	4	4
Kültür ve miras		4	5	6	6
İnsanlar yerler ve çevreler		6	5	5	4
Bilim teknoloji ve toplum		5	5	4	4
Üretim tüketim ve dağıtım		5	6	6	6
Etkin vatandaşlık		5	4	6	5
Küresel bağlantılar		4	5	4	4
TOPLAM		3	3	3	3
		4	4	5	3

YENİLENEN 2018 PROGRAM KAZANIM TABLOSU

Öğrenme ALANI	4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF
Birey ve toplum	5	4	5	4
Kültür ve miras	4	5	5	5
İnsanlar yerler ve çevreler	6	5	4	4

Bilim teknoloji ve toplum	5	5	4	4
Üretim tüketim ve dağıtım	5	6	6	6
Etkin vatandaşlık	4	4	6	4
Küresel bağlantılar	4	4	4	4
TOPLAM	33	34	34	31

Hazırlanmış olan Taslak kazanım tablosu ve güncellenerek son şeklini alan 2018 program kazanım tablosu incelendiğinde; 2017 programının sınıf düzeyi toplamında yer alan 6 kazanım yenilenen programdan çıkarılmıştır. Yenilenen programdan çıkarılan kazanımlar: 4.Sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı 1 kazanım, 5. Sınıf Küresel Bağlantılar öğrenme alanı 1 kazanım, 6. Sınıf Kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı toplamında 2 kazanım, 7. Sınıf kültür ve miras, etkin vatandaşlık öğrenme alanı toplamında 2 kazanım olmak üzere 6 kazanım programdan çıkarılmıştır. 2017 program taslağında yer almayıp 2018 programına eklenen kazanım ise 6. Sınıf Birey ve toplum öğrenme alanındaki 1 kazanımdır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada, eğitimin amacına ulaşması yolunda pusula görevi üstlenen programların ele alınması esas kılınmıştır. Bu amaçla Temmuz 2017’de hazırlanan 2017 Taslak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 5 ay sonra MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 19.01.2018 tarihli ve 12 sayılı kararıyla güncellenmeye tabii tutulan 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Sosyal Bilgiler, temelde iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirme gayesi taşıyan çeşitli sosyal bilimler disiplinlerini bünyesinde barındıran bireye toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır. Sosyal bilgiler öğretim programlarının tarihsel gelişimi ve değişimi incelendiğinde gün geçtikçe yaşanan gelişmelerle beraber çağa ayak uydurabilmek, teknolojiyi kullanabilmek, küreselleşen dünyada kaybolmamak gerekçe gösterilmiştir. Araştırmamı yapmış olduğum Taslak ve yenilenen Sosyal Bilgiler öğretim programında sunların tespitine vardım:

Sosyal Bilgiler dersi için hazırlanan 2017 taslak programında “Temel Felsefe başlığıyla ele alınan yaklaşım yenilenen programda perspektif olarak belirlendiği, içeriğinde aynı fikirler barındırdığı fakat Sosyal Bilgiler dersine vurguya rastlanmağı tespit edilmiştir. Taslak programda hazırlanan amaçlar bölümü başlık olarak “Genel Amaçlar” olarak ele alınmışken yenilenen programda “Öğretim Programının Amaçları ve” Sosyal Bilgiler Dersi Özel Amaçları” olarak iki ayrı başlıkta belirlenmiştir.

Taslak programda bir diğer göze çarpan konu ise ünite yapılandırılmasına gidilmediği ve güncellenen programda ünite yapılandırılması ile ilgili bilgilendirme yapılarak ders kitabı yazarlarına görev verildiği saptanmıştır. Taslak programda 26 beceri belirlenmişken yenilenen programa 26 beceriye ek olarak “ hukuk okuryazarlığı” becerisi eklenmiştir. Değerlerle alakalı program güncellemesinde bir değişiklik yapılmayarak 18 temel değer aynen korunduğu belirlenmiştir. Taslak programında sınıf düzeyi toplamında oluşturulan 6 kazanım yenilenen programdan çıkarıldığı ve 1 kazanımın programa eklendiği tespit edilmiştir. Program, küreselleşmenin etkilerini baz alarak yetkinlik ve bilgi teknolojiyi kullanma noktalarında önemli bilgiler içermektedir. Program genel olarak incelendiğinde yenilenen programın vizyonunda Sosyal Bilgiler dersine ait özel bir tanım ve vurgu yapılmaması eksiklik olarak görülebilir. Programları oluştururken derse ait özel bir

yaklaşımın hazırlanması, o dersin içeriği, bilim dalları öğrenci seviyeleri ve bireysel farklılıkları dikkate alınması önerilebilir.

KAYNAKÇA

MEB (2017a). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine... Ankara, 18 Temmuz 2017

MEB (2017b).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), Ankara: MEB Yayınları (PDF formatında)

MEB (2018a). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.Sınıflar),<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686>

TD (2018). MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun 19.1.2018 tarih ve 12 sayılı kararı, *MEB Tebliğler Dergisi*, (Mart 2018), Sayı: 2726, s. 1761

İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş. Anı Yayıncılık. Ankara.

Turan, R. (2018) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 2018 Yılında Gerçekleştirilen Güncelleme Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Akşemseddin İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı, 2018

Taşkıran, C., Baş, K., Bulut, B. (2016) Sosyal Bilgiler Dersinin Kendine Özgü Becerilerinin Kazandırılma Düzeyi. Sosyal Bilimler Dergisi

Deniz, T; Uslu, S.(2015) Sosyal Bilgiler Dersinde Kazanım Değer İlişkisi. Dergipark

DEONTOLOJİK ADALET ALGISI: ÇATIŞMA YÖNETİMİ BAĞLAMINDA VIGNETTE TEKNİĞİ İLE BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Zübeyde YARAŞ³⁶¹

Özet

Yapılan bu çalışmada okul yöneticilerinin deontolojik adalet algılarının çatışma yönetimi bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Elazığ İli'nde görev yapan amaçlı örnekleme yoluyla seçilen 22 okul yöneticisinden oluşmuştur. Çalışmanın verileri ise varsayımsal olarak oluşturulmuş kısa hikâyeler olarak adlandırılan Vignette tekniği ile elde edilmiştir. Çatışma zemini oluşturabilecek *kayırmacı yaklaşım, iş yükü dağılımı, yetkiye dayalı yaptırım, etkin takım çalışması olmaması, anlaşmazlık çözme* olarak belirlenen 5 ayrı kategori temelinde 5 vignette oluşturulmuştur. Bulgular doğrultusunda çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında çatışma durumlarında yöneticilerin çoğunlukla adaleti benimseyerek, ahlaki sorumluluklarının farkında olarak çatışma yönetim süreci ortaya koyacakları ortaya çıkmıştır.

1. GİRİŞ

Örgütsel adalet, örgütsel süreç içerisinde adil davranılma düzeyine yönelik görüşleri ve aynı zamanda örgütteki dağıtım, işlem, işleyiş ve etkileşime ilişkin algısı, yöneticilerin bu davranışlarının örgüte bağlılıklarını, güvenleri üzerindeki etkisini kapsar (Greenberg, 1990: 406; Altınkurt ve Yılmaz, 2010:466). Örgüt içinde adil ve ahlaki uygulamaların olmasını teşvik eder, çalışma süresince bireylerin ya da grupların yaptıkları faaliyetlerin ortaya çıkardığı maliyet ve faydaların birey ve gruplara ne kadar eşit dağıtıldığı üzerine odaklanır (İşcan ve Naktiyok, 2004: 187; İşcan ve Karabey, 2007: 107).

Örgütsel adalet ile ilgili alan yazına baktığımızda insanların adaletle neden ilgilendikleri üç model temelinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu modellerle bakıldığında ilk modelin Kişisel Çıkar Modeli, ikinci modelin Grup Değeri Modeli (Lind ve Tyler, 1988), üçüncü modelin ise Deontolojik Model olarak ifade edildiği görülmektedir (Cropanzano, Goldman ve Folger, 2003). Kişisel çıkar modelinde adalet, uzun dönemde maddi kazanım elde edileceği için önemli

³⁶¹ Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü, zyaras@hotmail.com

görüldürken, grup değeri modelinde ise sosyal anlamda kazanç sağlanacağı için adalet önemli görülmektedir (Tyler ve Blader,2003; Blader ve Tyler, 2005). Ancak iki modelin de ahlaki sorumluluk açısından yetersiz kaldığı görülmüş, bu noktada ise deontolojik model ön plana çıkmıştır. Deontolojik modele göre doğru olan neyse, doğru hareket edebilmek adına sosyal ya da ekonomik çıkarlar bir tarafa bırakılmakta, kararlar alınırken ahlaki yükümlülükler öncelikli olmaktadır(Cropanzano vd., 2003).

Çatışmayı insanların sosyal, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması sürecinde engel yaratan, kişiler ya da gruplar arasında yaşanan anlaşmazlık durumu olarak tanımlamak mümkündür (Peker ve Aytürk, 2000; Eren, 2001). İnsanların ya da grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde çatışma kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle süre içinde yaşanan çatışmanın yaratacağı olumsuz etkilerden ziyade olumlu yanlarına odaklanarak bu süreçten faydalanmanın yollarını aramak gerekir (Bursalıoğlu, 2000).

Deontolojik adalet, adil olabilme ve adaleti sağlama sürecinde ahlaki erdemlerin ön planda tutulduğu bir kavramdır. Her örgüt bireyler arasındaki farklılıklar dolayısıyla çatışma zeminini kendi içerisinde yaratmaktadır. Bu noktada yöneticilerin çatışma çözme yeterlilikleri süreçte çok önemli bir konumda olmaktadır. Dolayısıyla okul yöneticilerinin adalet algıları çatışma yönetimi sürecinde önemli görülmektedir. Bu çalışmada okul yöneticilerinin deontolojik adalet algılarının çatışma yönetimi bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, öğretmenlerin kayırmacı eğilimlere ilişkin algılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarabilmek için nitel araştırma desenlerinden biri olan “Olgubilim (fenemomoloji) Yöntemi” çerçevesinde yapılandırılmıştır. Nitel araştırma, multidisipliner olarak bütünsel bir yaklaşımla, araştırma problemini yorumlayıcı şekilde incelemeyi temele alan bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınır ve insanların bu olgu, olaylara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010). Olgubilim yönteminde de araştırmaya katılanların genel geçer kanılarını belirleyebilmek ve katılanların konuya ilişkin oluşturdukları anlamları tanımlayabilmek ve açıklamalarına yer vermek amaçlanmaktadır (Annells, 2006). Ayrıca olgubilim yöntemi anlamına ilişkin detaylı ve ayrıntılı bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanarak anlamsal olarak tam hakim olamadığımız, kavrayamadığımız oldukları araştırmaya imkan tanıyan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde olasılık temelli örnekleme yöntemleri içinde yer alan basit tesadüfi yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda belirlenen örnekleme doğrultusunda araştırmacının çalışma grubunu Elazığ il merkezinde görev yapan 22 okul yöneticisi oluşturmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri ise varsayımsal olarak oluşturulmuş kısa hikâyeler olarak adlandırılan “Vignette Tekniği” ile elde edilmiştir. Araştırmacı tarafından 5 tane kısa hikaye hazırlanmıştır. Hazırlanan vignetteler 3 alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Oluşturulmuş vignetteler yöneticilerin ifade ettikleri görüşler doğrultusunda analiz sürecinden geçirilmiştir. Çatışma zemini oluşturabilecek *kayırmacı yaklaşım, iş yükü dağılımı, yetkiye dayalı yaptırım, etkin takım çalışması olmaması, anlaşmazlık çözme* olarak belirlenen 5 ayrı kategori temelinde vignetteler oluşturulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

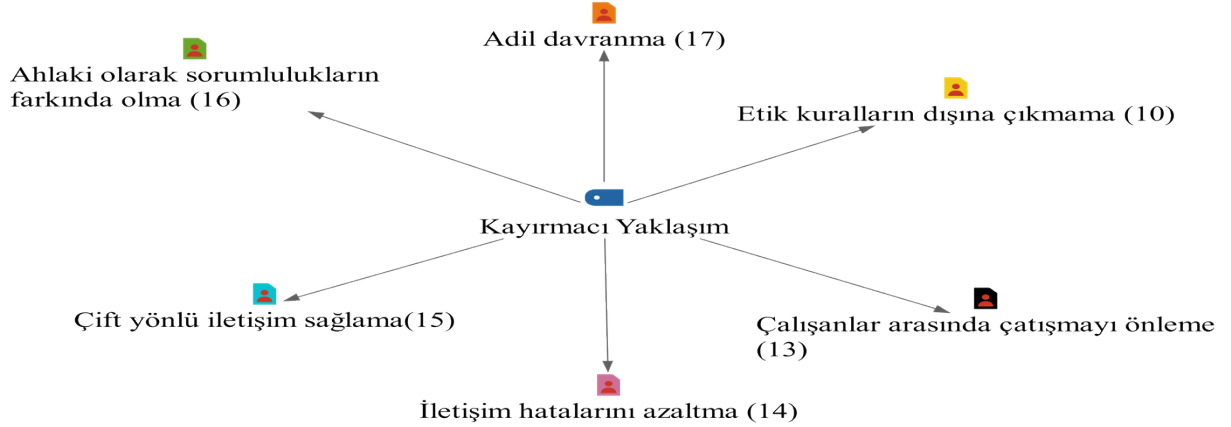
Yöneticilerin görüşleri doğrultusunda verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. Yöneticilerin vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş ve tüm formlar (22 form) geçerli kabul edilmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak veri bütünlüğü sağlanmıştır. Bir sonraki aşamada veriler MAXQDA 2018 (trial version) programına aktarılmış, benzer ifadeler kodlar altında toplanmıştır.

Çalışmanın güvenilirliğini belirlemek için Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilmiş olan “*Uzlaşma Yüzdesi = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100*” formülü kullanılmıştır. Bu formüle göre çalışmanın güvenilirlik oranı % 87,4 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

Kayırmacı yaklaşım kategorisi temelinde oluşturulan ilk vignette; *Okul yöneticisi Ayşe Hanım, kişisel olarak yakın olduğu bir öğretmene okul içindeki iş ve işlemlerde kolaylık sağlamakta, kayırmacı bir tutum sergilemektedir. Bu durum öğretmenler arasında sorun yaratmakta, sık sık yönetici ve öğretmenler arasında tartışmalara sebep olmaktadır.* şeklinde oluşturulmuştur.

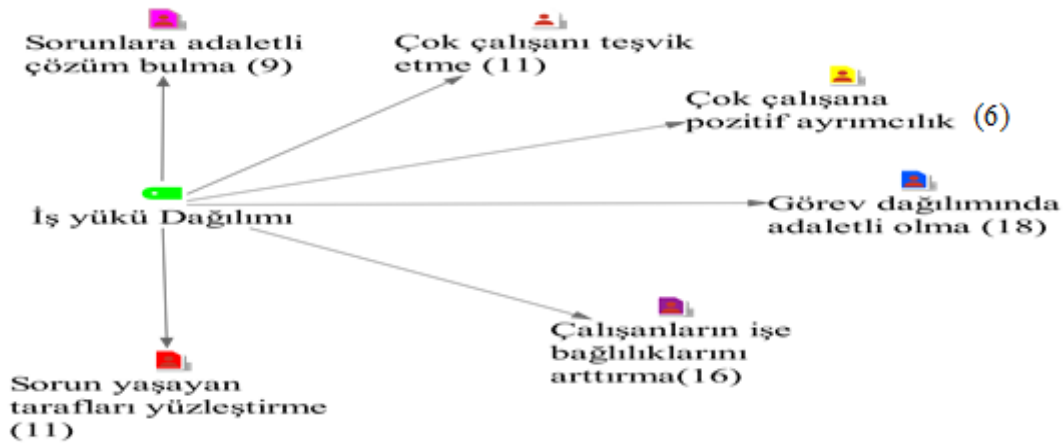
Çalışma grubunda yer alan yöneticilere “*Böyle bir durumda izleyeceğiniz yol nasıl olurdu?*” sorusu yöneltilmiş, verilen ifadeler doğrultusunda oluşturulan kod haritasına ve frekans değerlerine Şekil 1’ de yer verilmiştir.

Şekil 1. Kayırmacılık Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kod Haritası ve Frekans Değerleri

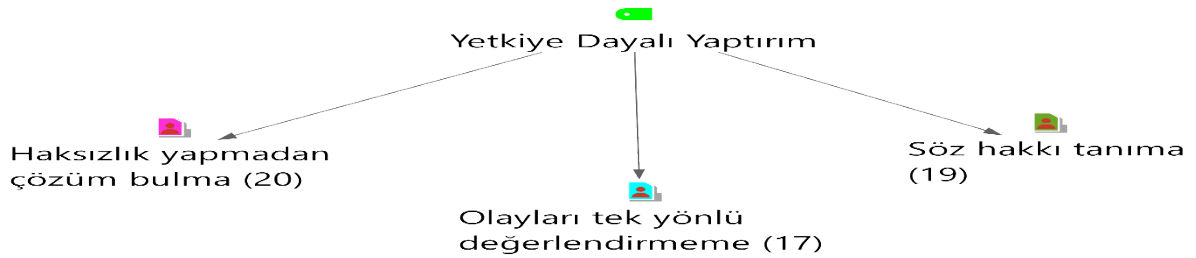
Şekil 1 incelendiğinde yöneticilerin deontolojik adalet algıları bağlamında kayırmacı yaklaşımdan dolayı oluşabilecek bir çatışma ortamında çatışmayı çözmek için çoğunlukla adil davranacaklarını (f=17) ve ahlaki olarak sorumluluklarının farkında (f=16) olacaklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu ifadeleri sırasıyla çift yönlü iletişim sağlama (f=15), iletişim hatalarını azaltma (f=14), çalışanlar arasındaki çatışmayı önleme (f=13) ve etik kuralların dışına çıkmama (f=10) takip etmiştir.

İş yükü dağılımı başlığı temelinde oluşturulan ikinci vignette; “Müdür yardımcısı Ahmet bey tarafından okul içi görevlendirmelerde kısmen daha zor olan işler için sürekli aynı kişiler görevlendirilmektedir. Görevlendirilen öğretmenler bu duruma itiraz etse de sonuç değişmemektedir. Bir gün okul müdürü, Ahmet Bey’in odasındaki tartışmaya şahit olmaktadır. Okul müdürü bu davranıştan oldukça rahatsız olmuştur.” şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma grubunda yer alan yöneticilere **Böyle bir durumda izleyeceğiniz yol nasıl olurdu?** sorusu yöneltilmiş, verilen ifadeler doğrultusunda oluşturulan kod haritasına ve frekans değerlerine Şekil 2’ de yer verilmiştir.

Şekil 2. İş Yükü Dağılımı Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kod Haritası ve Frekans Değerleri
Şekil 2 incelendiğinde yöneticilerin deontolojik adalet algıları bağlamında iş yükü dağılımında oluşabilecek bir çatışma ortamında çatışma çözme sürecinde nasıl hareket edeceklerine bakıldığında yöneticiler çoğunlukla görev dağılımında adaletli olacaklarını (f=18) ve çalışanların işe bağlılıklarını arttırmaya dönük çaba gösterecekleri (f=16) bir çözüm yoluna gideceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bu ifadelerin yanı sıra ise çok çalışana teşvik etme (f=11), sorun yaşayan tarafları yüzleştirme (f=11), sorunlara adaletli çözüm bularak(f=9) ve çok çalışana pozitif ayrımcılık (f=6) çatışmaları yöneteceklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Yetkiye dayalı yaptırım başlığı temelinde oluşturulan üçüncü vignette; “Okul içerisinde görevini tam olarak yerine getiremeyen, öğrencileri, velileri ve diğer öğretmenlerle iletişimde sıkıntılar yaşayan Deniz öğretmene ilişkin gelen şikâyetler üzerine okul müdürü, yetkisine dayalı olarak gerekli yaptırım kararı almış ve Deniz öğretmene bu kararı bildirmiştir.” şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma grubunda yer alan yöneticilere **Böyle bir durumda izleyeceğiniz yol nasıl olurdu?** sorusu yöneltilmiş, verilen ifadeler doğrultusunda oluşturulan kod haritasına ve frekans değerlerine Şekil 3’ te yer verilmiştir.

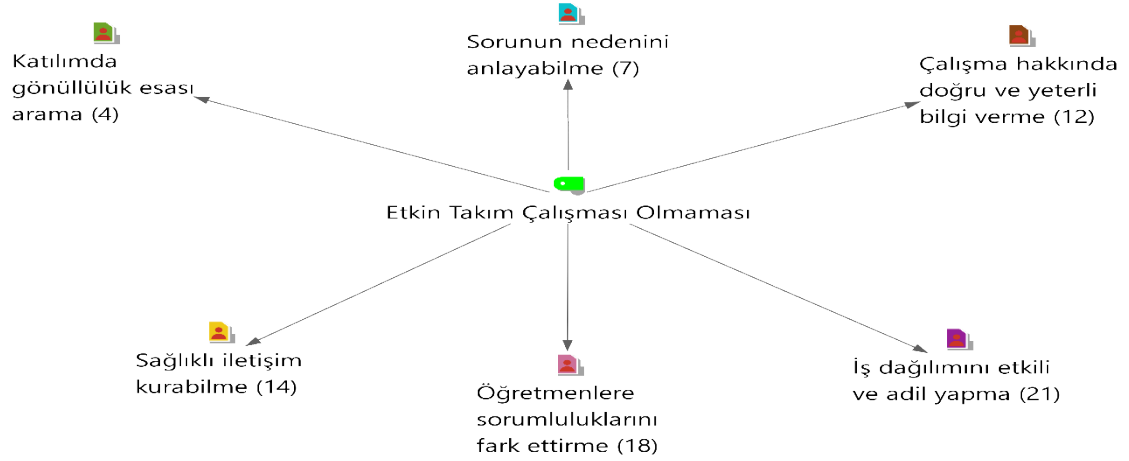

Şekil 3. Yetkiye Dayalı Yaptırım Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kod Haritası ve Frekans Değerleri

Şekil 3 incelendiğinde yöneticilerin deontolojik adalet algıları bağlamında yetkiye dayalı yaptırım gücünden doğacak bir çatışma ortamında yöneticilerin haksızlık yapmadan çözüm bulma (f=20), söz hakkı tanıyarak (f=19) ve olayları tek yönlü değerlendirmeden (f=17) çatışma yönetimi sağlayacaklarını ifade ettikleri görülmüştür. (6)

Etkin takım çalışması olmaması başlığı temelinde oluşturulan dördüncü vignette; “Okul müdürü Mehmet Bey, okulda öğretmenler arasında bilgi alışverişinin ve işbirliğinin artması amacıyla tüm öğretmenlerin katılımıyla 2 günlük bir atölye çalışması planlamıştır. Ancak okul müdürü çalışmalar sırasında bazı öğretmenlerin aralarında sorun yaşadığını görmüş, gözlemi sonucunda öğretmenlerin grup çalışmalarında iş yükünü tek bir öğretmene yüklediklerini fark etmiştir.” şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma grubunda yer alan yöneticilere **Böyle bir durumda**

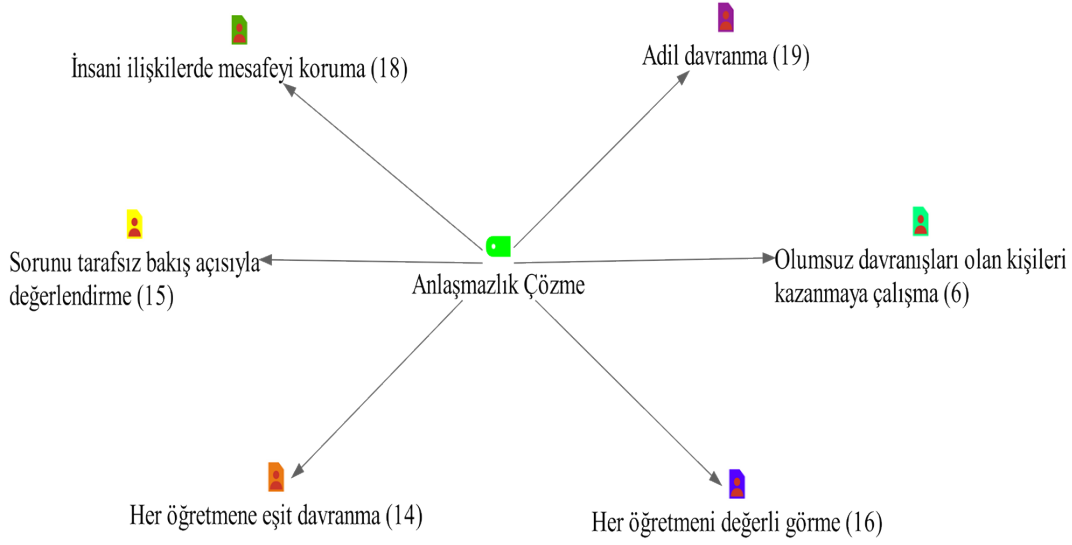
izleyeceğiniz yol nasıl olurdu? sorusu yöneltilmiş, verilen ifadeler doğrultusunda oluşturulan kod haritasına ve frekans değerlerine Şekil 4’ te yer verilmiştir.

Şekil 4. Etkin Takım Çalışması Olmaması Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kod Haritası ve Frekans Değerleri

Şekil 4 incelendiğinde yöneticilerin deontolojik adalet algıları bağlamında etkin takım çalışması olmaması durumunda yaşanacak çatışma ortamında çatışma çözme sürecinde nasıl hareket edeceklerine bakıldığında yöneticiler çoğunlukla iş dağılımını etkili ve adil yapma ($f=21$) ve öğretmenlere sorumluluklarını fark ettireceklerini ($f=18$) ifade ederlerken; diğer ifadelerle bakıldığında sağlıklı iletişim kurabilmeye önem verecekleri ($f=14$), çalışma hakkında doğru ve yeterli bilgi verecekleri ($f=12$), sorunun nedenini algılayabilecekleri ($f=7$) ve katılımda gönüllülük esasının arandığı ($f=4$) bir çatışma yönetimi süreci içerisinde olacaklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Anlaşmazlık çözme başlığı temelinde oluşturulan beşinci vignette; “*Nursel Hanım ve Fatma Hanım sınıfları karşılıklı bulunan aynı sınıfta okutan iki öğretmendir. Fatma Hanım sınıfına giderken koridorda Nursel Hanım’ın öğrencisine olumsuz yönde olan davranışına şahit olmuş ve hemen müdahale etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Nursel Hanım, Fatma Hanım’a karşı da olumsuz tutum içerisine girmiş, iki öğretmen arasında tartışma başlamıştır. Okul müdür yardımcısı olan Hülya Hanım, Nursel Hanım’a olan yakınlığından dolayı Fatma Hanım’ı haksız bularak söz hakkı vermeden uyarıda bulunmuştur. Haksızlığa uğradığını düşünen Fatma Hanım olayı okul müdürüne aktarmıştır.*” şeklinde oluşturulmuştur. Çalışma grubunda yer alan yöneticilere *Böyle bir durumda izleyeceğiniz yol nasıl olurdu?* sorusu yöneltilmiş, verilen ifadeler doğrultusunda oluşturulan kod haritasına ve frekans değerlerine Şekil 5’ te yer verilmiştir.

Şekil 5. Anlaşmazlık Çözme Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kod Haritası ve Frekans Değerleri

Şekil 5 incelendiğinde yöneticilerin deontolojik adalet algıları bağlamında anlaşmazlık yaşanmasından dolayı oluşabilecek bir çatışma ortamında yöneticiler çoğunlukla adil davranarak ($f=19$) ve insani ilişkilerde mesafeyi koruyarak ($f=18$) çatışma yöneteceklerini ifade ederken, diğer görüşlere bakıldığında sorunu tarafsız bakış açısıyla değerlendirerek ($f=15$), her öğretmene eşit davranarak ($f=14$) ve olumsuz davranışları olan kişileri kazanmaya çalışarak çatışma yöneteceklerini ifade ettikleri görülmüştür.

4. SONUÇLAR

Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında;

- ✓ Yöneticilerin kurum içerisinde kayırmacı bir yaklaşımdan yana olmadıkları böylesi bir durumda ise çoğunlukla adil davranmayı esas alacakları/aldıkları ve ahlaki olarak sorumluluklarının bilincinde hareket ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.
- ✓ Yöneticilerin iş yükü dağılımlarında görev dağıtımının adil olmasından yana oldukları, çalışanların işe bağlılıklarını daha da artırma gayreti içerisinde yaşanan sorunlara çözüm bulmaktan yana oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.
- ✓ Yöneticilerin yetkiye dayalı yaptırım gücünü kullanacakları çatışma durumlarında ise haksızlık yapmadan taraflar arasında çözüme ulaştıracakları, adil olacakları sonucu elde edilmiştir.
- ✓ Yöneticilerin takım çalışması sırasında karşılaşılabilecekleri çatışma durumlarında iş dağılımında adil olacakları, öğretmenlerin sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlayacakları bir ortam yaratacakları sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ Yöneticilerin taraflar arasında karşılaşacakları ya da karşılaştıkları sorunların çözümünde yine adil olmayı benimseyerek, etik davranarak, kişilerarası yakınlıklarını çözüm sürecine dâhil etmeden, olabildiğince tarafsız bir yaklaşımla sorunları çözüme ulaştıracakları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- ALTINKURT, Y. ve Yılmaz, K. (2010), “Değerlere Göre Yönetim Ve Örgütsel Adalet İlişkisinin Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Algılarına Göre İncelenmesi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16 (4), 463-484.
- ALTUNIŞIK, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- BLADER, S, L. and Tyler, T,R. (2005), “A Four Component Model Of Procedural Justice: Defining The Meaning Of A “Fair” Process”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 747-758.
- BURSALIOĞLU, Z. (2000),Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, PegemYayıncılık, Ankara.
- CROPANZANO, R., B. Goldman and R. Folger (2003), “Deontic Justice: The Role of Moral Principles in Workplace Fairness”, *Journal of Organizational Behavior*, 24(8), 1019-1024.
- EREN, E. (2001). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- GREENBERG, J.(1990), “Organizational Justice: Yesterday, Today, and Tomorrow” *Journal of Management*, 16(2), 399–432.
- İŞCAN, Ö. M. ve Naktiyok, A. (2004), “Çalışanların Örgütsel Bağdaşımalarının Belirleyicileri Olarak Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Adalet Algıları”, *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 59 (1), 182– 201.
- İŞCAN, Ö. M. ve Karabey, C. N. (2007), “Örgüt İklimi ile Yeniliğe Destek Algısı Arasındaki İlişki”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 103-116.
- LİND, E, A. and Tyler, T.R. (1988), *The Social Psychology of Procedural Justice*, New York: Plenum Press.
- MİLES, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- PEKER, Ö. ve Aytürk, N. (2000), *Etkili Yönetim Becerileri*, Yargı Yayınları, Ankara

TYLER, T.R. and S.L. Blader, (2003), "Can Businesses Effectively Regulate Employee Conduct? The Antecedents of Rule Following in Work Settings", *Academy of Management Journal*, 48,1143-1158.

YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂ KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ

Dr. Zübeyde YARAŞ³⁶²

Özet

Yapılan çalışmada ilkokul öğrencilerinin yapay zeka kavramına ilişkin olan akıllı telefon, yüz tanıma sistemleri ve robotlara ilişkin metaforik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ilkokul 4.sınıfta öğrenim gören 150 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, çalışma olgu bilim (fenomoloji) desenine göre modellenmiştir. Veriler öğrencilere araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış formların uygulanmasıyla elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin akıllı telefon, yüz tanıma sistemleri ve robotlara ilişkin metaforik algıları incelenmiştir. Çalışma sonucunda ise öğrencilerin akıllı telefon, yüz tanıma sistemleri ve robotlara ilişkin metaforik algılarının çoğunlukla olumlu olduğunun ortaya çıkmasının yanı sıra öğrencilerin çok az bir kısmının bu kavramlara ilişkin olumsuz algıya sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metafor, yapay zeka, zeka

1.GİRİŞ

Metafora ilişkin literatürde yapılan tanımlara bakıldığında; olayların meydana gelişi ve işleyişiyle ilgili fikirleri yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlar (Saban, 2004), bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde “gibi”, “benzer” sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da sözcük kümesi (Aydın, 2006) ; algısal anlamda benzer anlam yüklenen kavramlara ilişkin anlam transferinin sağlanması (Semerci, 2007) olarak tanımlanmıştır. Tanımlardaki ortak noktanın metaforların zihnimizde var olan imgelerle benzerlik ilişkisiyle yeni bir bakış açısıyla ortaya konulması olduğu görülebilmektedir. Ayrıca metaforların yeni bilgilerin öğrenilmesi ve öğretilmesini kolaylaştırıp, karmaşık sorunlara da bir çözüm getirebildiği de

³⁶² Elazığ İl Millî Eğitim Müdürlüğü, zyaras@hotmail.com

belirtilmiştir (Cerit, 2008). Metaforlar ile söylenmek istenenler daha az söz ile ifade edilirken, anlamlar gerçekte daha derindir. “Niçin” ve “Neden” soruları ile desteklenip kavramlara ya da durumlara ilişkin anlamları canlandırır ve bireylerin kendini anlamlı bir şekilde ifade etmesine olanak tanır (Girmen, 2007; Aydın, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bilgisayarların ya da bilgisayar destekli herhangi bir makinenin insansı özellikler göstererek sorun çözebilme, anlamlandırma, genelleme, geçmişe bağlı öğrenme gibi işleri yapabilmesi yapay zekâ olarak tanımlanmıştır (Nabiyev, 2012). Yapay zeka ile oluşturulan bilgisayarlar ya da bilgisayar destekli makineler olaylar hakkında karar verebilecek ve aralarındaki ilişkileri çözebilecek noktada bulunmaktadır (Atasoy, 2012).

İçinde bulunduğumuz çağda teknoloji, sosyal ve kültürel yaşantıya tam anlamıyla entegre olmuş ve yönlendirici bir boyut kazanmıştır. İnsan ile bilgisayar arasındaki ilişkinin odağı yavaş yavaş bilgisayar ağları arasındaki ilişkiye kaymakta ve tek bir komut aracılığıyla birçok teknolojik cihaz çoklu görevleri yerine getirebilir hale gelmiştir. Bu bağlamda insan zekasını gerektiren görsel algı, konuşma tanıma ve karar verme gibi görevleri yerine getirebilme olarak tanımlanan yapay zeka kavramı karşımıza sıklıkla çıkmaya, hayatımızda önemli bir yer edinmeye başlamıştır (Anadolu, 2019).

Yapay zekâ çalışmalarındaki temel amaç, insan gibi düşünerek yorum yapabilen ve karar verebilen bilgisayar programları geliştirmektir (Kesici ve Yıldız, 2016). Bir diğer anlamda yapay zeka belirli bir zeka düzeyine sahip, insanların yapabildikleri belirli işlerin kodlanması yoluyla makineler tarafından yapılabilmesine olanak tanır. Hızla gelişen teknolojinin bugünün koşullarında hayatımızın önemli bir bölümünde etkin olduğu düşünülürse, kuşkusuz ki gelecek nesil için teknolojik gelişmelere hâkim olabilmek çok daha önemli olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada ilkökul öğrencilerinin yapay zeka kavramına yönelik metafor algılarının ortaya çıkarılması önemli görülmüş, bu amaçla yapay zeka kavramına ilişkin olan akıllı telefonlar, yüz tanıma sistemleri ve robotlara ilişkin ilkökul öğrencilerin metaforik algıları incelenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Öğrencilerin yapay zeka ürünü olan çeşitli kavramlara ilişkin metafor algılarını belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, multidisipliner olarak bütünsel bir yaklaşımla, araştırma problemini yorumlayıcı şekilde incelemeyi temele alan bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınır ve insanların bu olgu, olaylara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır

(Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010). Yapılan bu araştırma olgu bilim (fenomoloji) desenine göre modellenmiştir. Olgubilim (fenomoloji) üzerinde detaylı olarak veya detaylı düşünülmemiş olan olayların, tecrübelerin veyahut durumların incelenmesine imkân veren bir araştırma desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Kısaca bu araştırma deseninde araştırmanın çalışma grubunda yer alan katılımcıların karşılaştıkları kavramlara ilişkin tecrübeleri, önceki yaşam deneyimleri, duyguları, fikirleri, sahip oldukları algıları ve anlamlarına ilişkin geçirdikleri bilişsel süreçlerin ortaya konulmasına imkan tanır (Patton, 2014).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde olasılık temelli örnekleme yöntemleri içinde yer alan basit tesadüfi yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda belirlenen örneklem doğrultusunda araştırmanın çalışma grubunu Elazığ il merkezinde ilkokul 4. sınıfta öğrenim gören 150 ilkokul öğrencisi oluşturmuştur.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış formların öğrencilere doğrudan uygulanmasıyla elde edilmiştir. Dağıtılan 150 formdan verilen kavramlara ilişkin 120 form geçerli olarak kabul edilmiştir. Formda yer alan sorularda araştırmaya katılan öğrencilerin yapay zeka ile ilgili çeşitli kavramlara ilişkin metafor algılarını ortaya çıkarmak için verilen kavramları “gibi” ve “çünkü” kelimeleri ile açıklamaları istenmiştir. Aşağıda, veri toplama aracında kullanılan sorulara yer verilmiştir.

“Akıllı telefonlar gibidir. Çünkü.....”

“Yüz tanıma sistemleri..... gibidir. Çünkü”

“Robotlar..... gibidir. Çünkü”

Veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve çalışma kapsamındaki kavramlara ilişkin öğrencilerin ürettikleri metaforlar belirlenmiştir. Daha sonra, öğrencilerin ürettikleri metaforlar, içerik ve anlamlarına göre kategorize edilmiştir. Oluşturulan kategorilerin ve bu kategoriler altında yer alan metaforların frekansları belirlenmiştir. Çalışmanın güvenilirlik oranı ise %89,2 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

3.1. İlkokul Öğrencilerinin “Akıllı Telefonlara” İlişkin Kullandıkları Metaforlar

İlkokul öğrencilerinin “Akıllı Telefonlara” ilişkin üretmiş oldukları metaforlar ve bunlardan yola çıkılarak oluşturulmuş ortak kategoriler ve frekans değerleri Tablo 1’ de gösterilmiştir.

Tablo 1. İlkokul Öğrencilerinin “Akıllı Telefon” Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar

Kategoriler Metaforlar	Öğrenci <i>f</i>	Kategoriler Metaforlar	Öğrenci <i>f</i>
Bilgi sağlayıcısı		Zamanı Yönetmeyi Engellemesi	
Öğretmen	23	Kapan	1
Kütüphane	14	İlaç	1
Bilgisayar	13	Bozuk saat	1
Pencere	2	Bilgi depolama	
Sanal hastane	1	Çalışkan bir öğrenci	1
Hızlı/Durmadan çalışması		Bilgi kutusu	2
Karınca	11	Hayatı Kolaylaştırması	
Arı	10	Yardımcı	7
Jet	5	Para	1
Fabrika	2	Defter	2
Televizyon	1	Uçak	2
İnsan	2	Kişisel Alan	
At	1	Kimlik	1
Aalışkanlık yapması		Fotoğraf Albümü	1
Hamburger	1	Yaşamsal Öneme Sahip Olması	
Pizza	1	Oksijen	1
Çikolata	3	Kalp	1
Sosyalleşme Aracı		Beyin	1
Arkadaş	2	Yiyecek	1
Oyun sahası	2	Toplam	120
Çizgi film makinesi	1		
Dünya turu yapan otobüs	1		

Tablo 1’e bakıldığında ilkokul öğrencilerinin akıllı telefonlara yönelik 9 kategoride toplam 34 metafor ürettiği görülmüştür. “Bilgi sağlayıcısı olarak akıllı telefonlar” kategorisinde 5 metafor üretilmiş olup, bu kategoride öğrencilerin ağırlıklı olarak öğretmen, kütüphane ve bilgisayar metaforunu kullandıkları görülmüş, ayrıca pencere ve sanal hastane metaforları da üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüşler

“Akıllı telefonlar sanal hastane gibidir. Çünkü sağlığımızla ilgili bize bilgi verebilir.” (Öğr, 52)

“Akıllı telefonlar öğretmenler gibidir. Çünkü her istediğimiz an bizim sorularımıza cevap verebilir.” (Öğr, 89)

“Akıllı telefonlar kütüphane gibidir. Çünkü kocaman bir bilgi deposuna sahiptir.” (Öğr, 114).

“Hızlı/durmadan çalışan bir makine olarak akıllı telefonlar” kategorisinde 7 metafor üretilmiştir. Bu metaforlara bakıldığında karınca, arı, jet, fabrika, televizyon, insan, at metaforları olduğu

görülmüştür. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Akıllı telefonlar arılara benzer. Çünkü arılar bal yaparken hiç yorulmazlar. Akıllı telefonlar da çalışırken hiç yorulmaz.” (Öğr, 37)

“Alışkanlık yapması bakımında akıllı telefonlar” kategorisinde hamburger, pizza, çikolata olmak üzere toplam 3 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Akıllı telefonlar hamburger gibidir. Çünkü hamburgeri yediğinde tekrar yemek istersin. Telefonu da elimize aldığımızda da daha çok oynamak isteriz.” (Öğr, 14).

“Sosyalleşme sağlaması bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde arkadaş, oyun sahası, çizgi film makinesi, dünya turu yapan otobüs olmak üzere toplam 4 metafor üretilmiştir.

“Zamanı Yönetmeyi Engellemesi bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde kapan, ilaç, bozuk saat olmak üzere toplam 3 metafor üretilmiştir.

“Bilgi depolaması bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde bilgi kutusu, çalışkan bir öğrenci olmak üzere toplam 2 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Akıllı telefonlar çalışkan öğrenciye benzer. Çünkü öğretmenin her sorusuna nasıl cevap verebiliyorsa, telefonlar da bizim her sorumuza cevap verebilir.” (Öğr, 17)

“Hayatı kolaylaştırması bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde yardımcı, para, defter, uçak saat olmak üzere toplam 4 metafor üretilmiştir.

“Kişisel alan yaratması bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde kimlik ve fotoğraf albümü olmak üzere toplam 2 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Akıllı telefonlar kimliklere benzer. Çünkü bütün kişisel bilgilerimiz telefonda depolanır. (Öğr, 96).

“Yaşamsal öneme sahip olması bakımından akıllı telefonlar” kategorisinde oksijen, kalp, beyin ve yiyecek olmak üzere toplam 4 metafor üretilmiştir.

3.2. İlkokul Öğrencilerinin “Yüz Tanıma Sistemlerine” İlişkin Kullandıkları Metaforlar

İlkokul öğrencilerinin “Yüz Tanıma Sistemlerine” ilişkin üretmiş oldukları metaforlar ve bunlardan yola çıkılarak oluşturulmuş ortak kategoriler ve frekans değerleri Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo2. İlkokul Öğrencilerinin “Yüz Tanıma Sistemlerine” İlişkin Kullandıkları Metaforlar

Kategoriler	Öğrenci <i>f</i>	Kategoriler	Öğrenci <i>f</i>
Çalışma Tekniği		İnsani Özellikler	
Arı	28	Güçlü hafızalı insan	5
Anahtar	4	İnsan	10
Saat	1	Göz	6
Pusula	2	Tanıdık bir akraba	1
Kamera	14	Toplam	120
Ayna	4		
Fotoğraf makinesi	5		
Güvenlik Sağlayıcı			
Polis	14		
Kapı kilidi	7		
Güvenlik görevlisi	4		
Asker	7		
Yakın koruma	5		
Alarm sistemi	4		

Tablo 2’ye bakıldığında ilkokul öğrencilerinin yüz tanıma sistemlerine yönelik 3 kategoride 17 metafor ürettiği görülmüştür.

“Çalışma tekniği bakımından yüz tanıma sistemleri” kategorisinde olmak üzere toplam 7 metafor üretilmiştir. Bu metaforlara bakıldığında arı, anahtar, saat, pusula, kamera, ayna ve fotoğraf makinesi olduğu görülmektedir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Yüz tanıma sistemleri ayna gibidir. Çünkü telefon ya da bilgisayar yüzümüzü aynadaki gibi net görür.” (Öğr,33)

“Güvenliği sağlaması bakımından yüz tanıma sistemleri” kategorisinde polis, kapı kilidi, güvenlik görevlisi, asker, yakın koruma, alarm sistemi olmak üzere toplam 6 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüşler
 “Yüz tanıma sistemleri kilide benzer. Çünkü cihazlar sadece o kişinin yüzüyle açılır.” (Öğr,5)
 “Yüz tanıma sistemleri polisler benzer. Çünkü polisler nasıl bizim güvenliğimizi sağlıyorsa yüz tanıma sistemleri de bilgisayarlarımızın güvenliğini o şekilde sağlar.” (Öğr,99)

“İnsansı özellikler taşıması bakımından yüz tanıma sistemleri” kategorisinde güçlü hafızalı insan, insan, göz, tanıdık bir akraba olmak üzere toplam 4 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüşler
 “Yüz tanıma sistemleri tilkiler gibidir. Çünkü hırsız ya da kötü niyetli kişilere fırsat vermez, telefonu çalarlar ama kullanamazlar kurnazlık yapar.” (Öğr,47)
 “Yüz tanıma sistemleri insanlara benzer. Çünkü insanlar da birbirini görerek tanır” (Öğr,69).
 “Yüz tanıma sistemleri tanıdık bir akraba gibidir. Çünkü ne kadar kalabalık olursa olsun bizi hemen tanır” (Öğr,76).

3.3. İlkokul Öğrencilerinin “Robot” Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar

İlkokul öğrencilerinin “Robotlara” ilişkin üretmiş oldukları metaforlar ve bunlardan yola çıkılarak oluşturulmuş ortak kategoriler ve frekans değerleri Tablo 3’ te gösterilmiştir.

Tablo 3. İlkokul Öğrencilerinin “Robotlara” İlişkin Kullandıkları Metaforlar

Kategoriler	Öğrenci f	Kategoriler	Öğrenci f
Bilgi sağlayıcı/aktarıcı		Hayatı Kolaylaştırması	
Öğretmen	24	Çok bilgili yardımcı	6
Çalışma Tekniği		Anne	2
Beyin	8	Baba	2
Mekanik insan	2	İş Makinesi	1
Teknolojik insan	2	İnsansı Özellikler	
İnsan	22	Güvenilir	5
Vucüt	1	İyi bir arkadaş	10
Karınca	6	Sadık	1
Elektrikle çalışan insan	1	Sırdaş	3
Sağlık İçin Zararlı		Derslere yardımcı	1
Çikolata	7	Söz dinlemesi	1
Kola	2	Uslu	1
Şekerleme	2	Eğlenceli bir arkadaş	2
Yetenekli		Çipli insan	2
İyi bir şarkıcı	1	Toplam	120
Ressam	1		
Hesap makinesi	2		
Elektronik bilim insanı	1		

Tablo 3’e bakıldığında ilkokul öğrencilerinin robotlara yönelik 6 kategoride 28 metafor ürettiği görülmüştür.

“Bilgi sağlayıcısı/ aktarıcısı olması bakımından robotlar” kategorisinde öğretmen metaforu olmak üzere tek metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin ise öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar öğretmenler gibidir. Çünkü ne sorarsak soralım her sorumuza cevap verebilir.”(Öğr, 64)

“Çalışma tekniği bakımından robotlar” kategorisinde beyin, mekanik insan, teknolojik insan, insan, vücut, karınca ve elektrikle çalışan insan olmak üzere toplam 7 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar mekanik insanlara benzer. Çünkü insanlar gibi konuşabilir, hareket edebilir.”(Öğr, 3)

“Sağlık için zararlı olması bakımından robotlar” kategorisinde çikolata, kola ve şekerleme olmak üzere toplam 3 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar çikolata gibidir. Çünkü ne kadar yerseniz o kadar zarar verir. Robotlar da insanları tembelleştirir. Kilo aldırır.”(Öğr, 33)

“Yetenekli olması bakımından robotlar” kategorisinde iyi bir şarkıcı, ressam, hesap makinesi ve elektronik bilim insanı olmak üzere 4 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar elektronik bilim insanına benzer. Çünkü yapay ve çok akıllı bir zekâyâ sahiptir.”(Öğr, 15).

“Hayatı kolaylaştırması bakımından robotlar” kategorisinde çok bilgili yardımcı, anne, baba ve iş makinesi olmak üzere toplam 4 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar çok bilgili bir yardımcıya benzer. Çünkü istediklerimizi hemen yaparlar.”(Öğr,51)

“İnsansı özellikler taşıması bakımından robotlar” kategorisinde güvenilir, iyi bir arkadaş, sadık, sırdaş, derslere yardımcı, söz dinlemesi, uslu, eğlenceli bir arkadaş ve çipli insan olmak üzere toplam 9 metafor üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin öğrencilerin görüşlerinden bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Örnek Görüş “Robotlar iyi bir arkadaşta benzer. Çünkü bize zarar vermez. Bizim işlerimize yardım eder.” (Öğr, 59).”

4. SONUÇLAR

Çalışma sonuçlarına göre; akıllı telefonlara ilişkin üretilen metaforlara bakıldığında öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından akıllı telefonların olumlu bir unsur olarak algılandığı sonucunda ulaşıırken, bir kısmı tarafından ise olumsuz olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Akıllı telefonlara yönelik üretilen olumlu metaforlar doğrultusunda oluşturulan kategorilere bakıldığında akıllı telefonların; bilgi sağlayıcısı, hızlı çalışması, hayatı kolaylaştırması, kişisel alan yaratması, yaşamsal öneme sahip olması ve sosyalleşme aracı olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Zamanı yönetmeyi engellemesi ve alışkanlık yapması nedenleriyle akıllı telefonların öğrenciler tarafından olumsuz olarak algılandığı ortaya çıkmıştır.

Yüz tanıma sistemlerine ilişkin üretilen metaforlara bakıldığında öğrenciler tarafından yüz tanıma sistemlerinin olumlu bir unsur olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yüz tanıma sistemlerine ilişkin üretilen olumlu kategorilere bakıldığında; hızlı çalışması, insansı özellikler taşıması ve güvenlik sağlayıcısı olarak algılandığı sonucu elde edilmiştir.

Robotlara ilişkin üretilen metaforlara bakıldığında öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından robotların olumlu bir unsur olarak algılandığı sonucu elde edilmiştir. Robotlara ilişkin olumlu ve olumsuz olarak metafor üretildiği görülmüştür. Robotlara yönelik üretilen olumlu metaforların yer aldığı kategorilere bakıldığında; bilgi sağlayıcısı/aktarıcısı, hızlı çalışması, yetenekli olması, insansı özellikler taşıyan makineler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Robotlara yönelik üretilen olumsuz metaforların yer aldığı kategoriye bakıldığında robotların; sağlık için zararlı olarak algılandığı sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

ALTUNIŞIK, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya, Sakarya Kitabevi.

ANADOLU, B. (2019), “Dijital Hikaye Anlatıcılığı Bağlamında Yapay Zekanın Sinemaya Etkisi: Sunspring ve It’s No Game Filmlerinin Analizi.” Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, (1), 39-56. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.483510

- ATASOY, S. (2012), Yapay Sinir Ağları ve Sinirsel Bulanık Ağlar ile İnsan Kaynaklarında Performans Yönetimi Modellenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AYDIN, İ. H. (2006), “Bir Felsefî Metafor Yolda Olmak”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 6, Sayı 4 , 9-22.
- AYDIN, F. (2010), “Ortaöğretim Öğrencilerinin Coğrafya Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB), 3(10), 1293-1322.
- CERİT, Y. (2008), “Öğretmen Kavramı İle İlgili Metaforlara İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(4), 693-712.
- GİRMEN, P. (2007), İlköğretim Öğrencilerinin Konuşma Ve Yazma Sürecinde Metaforlardan Yararlanma Durumları, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- KESİCİ, B ve Yıldız, M. (2016), “Kalite Kontrol Faaliyetlerinde Yapay Zekâ Kullanımı ve Bir Otomotiv Yan Sanayisinde Uygulanması”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (12), 307-323. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/yalovasosbil/issue/27392/289024>
- NABİYEYEV, V. V. (2012), Yapay Zekâ: İnsan-Bilgisayar Etkileşimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ÖZTUNA, B. (2017), Endüstri 4.0 (Dördüncü Sanayi Devrimi) ile Çalışma Yaşamının Geleceği, Gece Kitaplığı, Ankara.
- PATTON, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, M. Bütün ve S. B. Demir (Çev.Ed.), Pegem Akademi, Ankara.
- SABAN, A. (2004), “Giriş Düzeyindeki Sınıf Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” Kavramına İlişkin İleri Sürdükleri Metaforlar” Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(2), 131-155.
- SEMERCİ, Ç. (2007), “Program Geliştirme Kavramına İlişkin Metaforlarla Yeni İlköğretim Programlarına Farklı Bir Bakış” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(1), 139- 154.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. baskı), Seçkin Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri (10. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ÜRETİM YAPAN İŞLETMELERDE MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE İÇ KONTROL VE İÇ DENETİMİN ROLÜ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZCAN DEMİR³⁶³
DELAL AYDIN³⁶⁴

ÖZET

Teknolojide yaşanan gelişmeler, ulusal ve uluslararası rekabetin hızlanması, şirketler için verimliliğin önemini daha da artırmaktadır. Şirketlerin verimliliğinde güvenilir, doğru ve uygun zamanlı bilginin yeri ve önemi yadsınamaz. Muhasebe sistemi gerek yapısı gereği gerekse ülkemizdeki vergi uygulamaları sonucu hataya ve hileye açık bir durumdadır. Muhasebe meslek elemanlarının bahis konusu kayıtlama ve raporlama aralığındaki işlemleri yaparken bir takım yanlışlıklar yapılması da olasıdır. Bu yanlışlıkların kasıt olmaksızın yapılması durumu hata, kasıtlı yapılması durumu ise hile olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir yanlışın düzeltilmesi ve bilgi edinmesi, etkin bir iç kontrol ve iç denetim ile sağlanabilir.

İç kontrol ve iç denetim birbirlerinden farklı iki kavram olmalarına rağmen birbirleriyle aralarında yakın ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İç kontrolün bağımsız fonksiyonu iç denetimdir. Risklerin azaltılması için gerekli olan kontrol sistemlerinin oluşturulması ve uygulanmasını iç kontrol sağlamaktadır. İç denetim ise iç kontrollerle ilgili olarak yönetime bilgi sağlamakta, değerlendirmeler yapmakta ve çeşitli önerilerin yapılmasını kapsamaktadır.

Bu çalışmada üretim yapan işletmelerde muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde iç kontrolün ve iç denetiminin rolü ve önemi araştırılmıştır. Çalışma örnek kümesini Diyarbakır Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren muhasebe iç denetim sistemine sahip 60 işletme oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Hatası, Muhasebe Hilesi, İç Kontrol, İç Denetim

³⁶³Firat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Doktor Öğretim Üyesi odemir@firat.edu.tr

³⁶⁴Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
delalaydin@hotmail.com

1.GİRİŞ

İşletmeler ve örgütler, amaçlanan hedefler kapsamında faaliyetlerine devam ederken bir takım kural ve ilkelere uymak zorundadırlar. İşletme ve örgütlerin gerek kendi talepleri doğrultusunda gerekse de yasal zorunluluklar doğrultusunda karşılaştığı denetimler söz konusu kural ve ilkelere hangi ölçüde uyulduğunu, amaçlanan hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, aksak ve eksik tarafların belirlenmesi ve çözüm getirilmesi doğrultusunda gerçekleştirilen, tamamen bağımsız bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlar ve Tuan (2009) çalışmalarında, işletmelerde iç denetim fonksiyonunun bağımsız dış denetim maliyeti üzerindeki etkisini işletme yönetimi kontrol fonksiyonunu iç kontrol sistemi kurarak ve iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde işletilmesini de iç denetim fonksiyonu gerçekleştirerek yerine getirmektedir. İşletme yönetiminin alabileceği en iyi önlemler, güçlü bir iç kontrol sistemi kurmak, iç denetim fonksiyonu geliştirmek ve bağımsız dış denetim yaptırılması gerektiğini tespit etmişlerdir.

Uyar (2010) çalışmasında, UFRS uygulamalarında iç kontrol sisteminin etkisi ve öneminin muhasebe standartların temel amacının; mali tabloların işletmelerin mali durumu, finansal performansını ve nakit akışlarını gerçeğe uygun bir şekilde açıklamaktır. Karar alma sürecinde işletme yönetiminin farklı seçenekleri dikkate alabilecek olması finansal tabloların içeriğini değiştirebilmektedir. Muhasebe standartları uygulamasında ve özellikle muhasebe tahminlerinde iç kontrol sistemi alınacak kararın şekillenmesi sürecinde ve doğruya yakın ve gerçekçi kararların alınmasında işletme yönetimine olumlu anlamda katkı sunmakta olduğunu tespit etmiştir.

İşletmelerde oluşturulan muhasebe iç denetim sisteminin, oluşabilecek muhasebe hata ve hilelerini gidermede göstereceği başarı, yönetimin görevlerini etkin olarak yerine getirmesine yardımcı olacaktır.

2.GENEL OLARAK MUHASEBEDE HATA VE HİLE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşletmeler muhasebe hilelerini tespit edip önlemek için sürekli denetim şartlarını oluşturup bu şartları bir takım prosedürlerle geliştirerek olması ihtimal dâhilinde muhasebe hata ve hilelerini en aza indirmeye çalışmalıdır. Bunu oluşturacak araçları ise; iç denetim ve iç kontrol sistemleri, bağımsız denetim, ihbar hatları, denetim programları, özel hata ve hile birimleridir(Yıldız ve Başkan, 2014:6-8). Ayrıca muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkarmada yalnızca denetim tek başına yeterli değildir. Ki bu çok doğal bir süreçtir. Çünkü bir işletmenin iç kontrol sistemi de burada önem arz etmektedir. Aynı zamanda üst yönetimin bu konudaki tutum, davranış ve liderliği fark yaratmaktadır. Hiç şüphesiz, işletmenin tüm çalışanlarına da muhasebe hata ve

hilelerini ortaya çıkarmada büyük görevler düşmektedir. Kısaca muhasebede ki hata ve hilelerin önlenmesi birçok faktörün bir arada çalışmasıyla en aza indirgene bilir.

2.1.Hata ve Hile Kavramları

Hata kavramı Türk dil Kurumu'nun sözlüğünde kelime anlamı olarak “istenmeden ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanlışma, yanlış” olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere hatalar muhasebe açısından istek dışında çalışanlar tarafından yapılan yanlışlıklar şeklinde de açıklanabilir.

Muhasebe bilimi için hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasında gözden kaçma ve gerçek verilerin yanlış beyanlarıdır(Glasser, 1990:255). Muhasebe hataları genel olarak kanun, yönetmelik ve yönerge gibi yasal mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile işletme politikalarına ve doğruluğu kabul edilen ilke ve prensiplere aykırı olan; ancak kasıt unsuru olmayan hareket ve davranışlardır.

Hesap ve muhasebe hileleri, “vergi matrahının azaltılması amacıyla, gerçek ilişki, işlem ve hesapların, defter kayıtları ve belgeler üzerinde yapılan kasıtlı hareketlerle gizlenmesi” olarak tanımlanabilir. Hesap ve muhasebe hilelerini uygulamada birbirinden ayırmak zordur. Hile ile hata birbirinden farklıdır. Hilede bir şeyi olduğundan veya olması gerekenden farklı gösterme isteği olduğu halde, hata irade dışında olarak yapılır. Hilede iradi olarak neticeyi önceden kurgulama söz konusu iken, hata da ise dikkatsizlik, dalgınlık, konuya yeterince nüfuz edememek ve benzeri nedenlerle irade dışı olarak yapılan eylem ve işlemlerdir(www.bursasmmmo.org.tr).Kısaca muhasebe hilesi kavramı bilerek ve iradi olarak yapılan fiiller ile ortaya çıkmaktadır (www.muhasabetr.com).

Hata ve hilede hesap işleyişi ve kayıt düzeninin vergi ve muhasebe ilkelerine göre tutulmamasından kaynaklanmaktadır. Görünüşte maddi unsur aynı olsa bile manevi unsurdaki farklılık bu iki fiili birbirinden ayırmaktadır. Muhasebe hilesi fiilin maddi unsurunun; vergi ve muhasebe ilkelerine aykırı, hileli kayıtlar yapılması; manevi unsurunun ise bu fiilin kasten ya da taksirle yapılması olduğu görülecektir. Kastın oluşmasını tespit etmek zordur; fakat aşağıdaki durumlarda kastın oluştuğu kabul edilecektir(Dilek, 2009:7):

- ✓ Olağanüstü durumlar dışındaki önemli düzensizlikler (örneğin bir işletmenin yıllık satışlarının %5'i tutarındaki bir düzensizliğin yöneticilerin dikkatinden kaçması mümkün değildir).
- ✓ Bir hatanın başka bir hatalı kayıt ile gizlenmesi (İlk kayıt yanlışlıkla yapılmış olsa bile ikinci kayıt hilenin varlığını ortaya koymaktadır).

- ✓ Fiilin birçok kez tekrarlanması

Hata şirket çalışanın bilmeyerek veya istemeyerek yapmış olduğu yanlışlıklardır. Bu hatalar(Pamukçu, 2000:4-5);

- ✓ Şirket personelinin finansal tabloların hazırlanmasına temel öneme sahip olan muhasebe belgelerini yanlış veya eksik olarak hazırlamış olmasından kaynaklanır. Bu tip olaylara örnek olarak, sene sonuna doğru bazı satıcılardan gelen faturaların gözden kaçırılarak hiç kayıtlara girmemesi veya satış fiyatlarının yanlış girilerek satış veya alacak rakamlarının eksik veya fazla olması durumunu verebiliriz.
- ✓ Şirket çalışanın olayları veya bazı durumları yanlış yorumlaması, bir takım tahminlerin yanlış yapılmasına neden olabilmektedir. Örnek olarak teknolojik yönden eskiyen ve satılamayacak durumda olan bazı envanterin hala satılabilecek durumda olduğunu düşünerek gerekli karşılıkların ayrılmamasını verebiliriz.
- ✓ Şirket çalışanı hesapların tasnif edilmesinde (sınıflandırılması) yanlışlıklar yapabilir. Örnek olarak, bazı gider kalemi sayılabilecek harcamaların duran varlık hesabına kaydedilebilmesini veya kısa ve uzun vadeli borçların birbirinin yerine yazılabilmesini verebiliriz.

Muhasebe hilesinden bahsetmek için iki maddenin olması gerekmektedir(Yıldız ve Başkan, 2014:2):

- ✓ Hilede hatadan farklı olarak kasten yanılma vardır. Bir yanlışın kasti olması için iki şartın varlığı gerekmektedir. Hileyi iradi olarak yapanlar yapılan yanlışlığın farkında olmalıdır. Hile yapan kişi ya da kişiler karşı tarafın bu ifadelerle inandıklarını ve bu yanlış ifadeler ile sözleşme kuracağını ve rapor verileceğini bilmelidir.
- ✓ İşletmedeki çalışanların menfaat temin etmek amacıyla hareket etmesi gerekmektedir. Çalışanların menfaat sağlamalarına dayalı bir eylem olması da zaten kasıtlı bir girişimi ifade etmektedir. Şahsi menfaat için yapılan hile, işletmenin çıkarlarıyla örtüşmediğinden işletmeye zarar vermektedir.

2.2.Uygulamada Görülen Muhasebe Hata ve Hile Çeşitleri

Muhasebe açısından hataların yapılma nedenleri temelde bilgisizlik, tecrübesizlik, ihmal ve dikkatsizliktir. Genel olarak sırlamak gerekirse muhasebe hataları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

Matematiksel Hatalar: Matematik hataları, muhasebe işlemlerine ilişkin hesaplamalarda matematiksel dört işlemde birinde hata yapılması sonucu işlemlerin defter kayıtlarına yanlış

geçirilmesiyle ortaya çıkar. Bu tür hataların kayıtlar üzerinden tespiti, çift kayıt sistemi nedeniyle mümkün değildir. Doğrudan belgeler üzerinde yapılacak aritmetik incelemeler ile ortaya çıkabilir.

Kayıt Hataları: Belgeler muhasebe kaydı altına alınırken yapılan rakam ve hesap yanlışlıklar kayıt hataları olarak açıklanmaktadır. Kayıt hataları; rakam hataları, hesap hataları, borç ve alacak tarafın karıştırılması şeklindedir.

Devir Hataları: İşlemlerin defterden deftere, defterden mizana ya da yevmiye defterine kaydedilirken bir işlemin büyük deftere kaydı esnasında yapılan yanlış kayıtlardan dolayı oluşan hatalara devir (aktarma) hataları denmektedir.

Unutma ve Tekrarlama Hataları: İşletmeyi ilgilendiren alış, satış ve gelir-gider gibi faaliyetlerin yanlış döneme kaydedilmesi, kayıtlara hiç alınmaması ya da aynı işlemin bir defadan fazla kaydedilmesi şeklinde ortaya çıkan muhasebe hatalarıdır.

Sayım ve Muhasebe İlkelerini Uygulamada Hata: Kasa ve stok sayımında yapılan hatalar sayım hatalarını oluşturmaktadır. Muhasebe ilkelerini uygularken yapılan hata ise personelin muhasebe ilkelerini uygularken tutar, sınıflandırma, sunum veya tam açıklama konularında yanlışlık yapması durumunu kapsar.

Bilanço Hataları: Bilanço düzenlenirken belirtilen ilke ve esaslara uyulmaması durumunda bilanço hataları ortaya çıkmaktadır.

Hile ise hatadan farklı olarak sadece işletme içerisindeki kişiler tarafından değil aynı zamanda işletme dışındaki kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir. Çalışanlar tarafından yapılan hileler, doğrudan kendilerine başka bir ifade ile hile yapana fayda sağlamaya yöneliktir. Yönetim hileleri ise çoğunlukla işletmeye fayda sağlamak amacıyla yapılmaktadır.

Çalışan hileleri: Çalışan hileleri işletme içerisinde işverenle iş ya da hizmet akdi içerisinde çalışan kişiler tarafından yapılan hilelerdir.

Yönetim hileleri: Yönetim hilelerinin işletme üst yönetimince işletmenin durumunu olduğundan daha iyi ya da olduğundan daha kötü durumda göstermek amacıyla mali tabloların makyajlanmasıyla yapılan bir hile türüdür.

Yatırım hileleri: Yatırım hileleri genellikle kooperatifler, bankerler veya gayrimenkul yatırım ortaklıklarında görülen bir hile türüdür.

Satıcı hileleri: Satıcı hileleri işletmeye mal ve hizmet satan kişiler tarafından yapılan hile türüdür. Bu hile türünde genellikle işletme içerisinde çalışan kişilerle yapılan anlaşma sonucunda gerçekleştirilir.

Müşteri hileleri: Müşteri hileleri genellikle işletme içerisinde çalışan kişiler yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

2.3. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde İç Denetimin Rolü

Muhasebe hilelerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek sadece denetçi tarafından çözülmesi zordur. Özellikle işletme yönetimi olmak üzere, hileden etkilenen veya etkilenme olasılığı olan tüm tarafların denetçiye yardımcı olması gerekmektedir. Hilenin önlenmesi için yapılacak çalışmalar, yapılan hilenin ortaya çıkartılmasından daha önemlidir. Hilelerin işletmelere verdiği zarar hilenin önlenmesine yönelik alınacak tedbirlerin önemini arttırmaktadır. Hilenin yapılmasını giderecek tedbirler aşağıdaki gibi sıralanabilir. Bunlar(Yardımcıoğlu ve diğerleri, 2014:182):

- ✓ İşe kabulde referans sistemi uygulanmalı,
- ✓ Çalışma ortamının pozitif olması, işletmenin etik kurallarının oluşturulması,
- ✓ Çalışanlara kurum içi eğitim programlarının hazırlanması, iç kontrol sisteminin oluşturulması,
- ✓ Satıcı ve müşterilerin işletme politikası konusunda uyarılması, personelin takip edilmesi ve ihbar hatlarının oluşturulmasıdır.

2.3.Muhasebe Hata Ve Hilelerin Önlenmesinde İç Kontrol Sistemin rolü

İç kontrol, bir işletmenin finansal bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği ile doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı denetçiler öncelikle işletmenin iç kontrolünü anlamaya çalışmakta ve burada edindikleri bilgilere göre denetim faaliyetini planlamaktadırlar(Yılancı vd, 2007:57). İşletmenin finansal verilerinin doğru olması ve işletme içindeki hata ve hilelerin ortadan kaldırılması veya asgariye indirilmesi etkin bir iç kontrol sistemi ile mümkündür. Ancak etkin bir iç kontrol sistemi kurulması için muhasebe sistemi içerisindeki hile riskinin belirlenmesi gerekmektedir. Hile riski, çalışanların içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamaları olasılığı olarak tanımlanabilir.

3.GENEL OLARAK İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

İşletmeler ve örgütler, amaçlanan hedefler kapsamında faaliyetlerine devam ederken bir takım kural ve ilkelere uymak zorundadırlar. İşletme ve örgütlerin gerek kendi talepleri doğrultusunda gerekse de yasal zorunluluklar doğrultusunda karşılaştığı denetimler söz konusu kural ve ilkelere hangi ölçüde uyulduğunu, amaçlanan hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, aksak ve eksik tarafların

belirlenmesi ve çözüm getirilmesi doğrultusunda gerçekleştirilen, tamamen bağımsız bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamı ve koşulları içinde varlıklarını sürdürebilmeyi amaçlayan işletme ve örgütler, iç denetim ve iç kontrol faaliyetlerine gereksinim duymaktadırlar. İç denetim ve iç kontrol kavramları günümüzde çok büyük önem taşımaktadır.

İç denetim, organizasyona bir hizmet olarak organizasyon içinde kurulmuş bağımsız bir denetim fonksiyonudur. İç denetimin amacı, araştırılmış faaliyetlerle ilgili bilgi, tavsiye, tahmin, analiz sağlanması amacıyla sorumlulukların etkili bir şekilde yerine getirilmesinde kuruma ve yönetimi de içeren organizasyonun üyelerine yardımcı olmaktır. Amaç etkili bir kontrolü destekleyen uygun bir maliyeti de içermektedir.

İç kontrol bir işletmenin hedefleri doğrultusunda ilerlemesine katkı sağlar. Bu açıdan işletmenin amaçlarına ulaşmasına yardım eder ve sonuçta da işletmenin devamlılığını artırır. İç kontrol sisteminin olmadığı ya da etkinliğinin sağlanmadığı durumlarda; varlıkların kaybına, yönetimin eksik ya da hatalı kararlar almasına, suiistimallere ve çeşitli kayıplara sebep olabilmektedir.

İşletmeler için gereken mekanizma açıkça iç denetimden çok, iç kontrol mekanizması olmaktadır. Fakat aradaki fark iyi bilinmediğinden veya iç kontrol konusu iç denetime oranla daha az bilindiğinden, genelde iç denetimden iç kontrolün yerine geçmesi ve günlük operasyonlar üzerinde kontroller icra etmesi beklenmektedir. İç kontrol, iç denetimin bir alt alanı değildir. Aksine, iç denetim, iç kontrolün izleme bileşeni olarak iç kontrolün sigortası olan parçası olarak işlev gösterir. Öncelikle iç kontrolün sadece iç denetimin sorumluluğunda olmadığı yönetime iyi anlatılmalı, bir sistem ve süreçler bütünü olarak görülmesi ve anlaşılması için gerekli farkındalık sağlanmalıdır.

Ülkemizde, iç kontrol ve iç denetim uygulamalarının henüz istenen düzeye ve etkinliğe kavuşturulamadığı görülmektedir. İşletmelerde özellikle iç denetimin başarısında yönetmeliklere uygun iç kontrol sisteminin kurulmasının önemini vurgulamak, bu konuyla ilgili kamuoyunun dikkatini çekmek önem arz etmektedir.

3.1. İç Denetim Kavramı

Denetim, tespit edilen bir bilgi hakkında ulaşılan verilerin değerlendirilmesi ve bu bilginin önceden kabul edilen standartlar ile karşılaştırılarak uygunluğunun raporlanmasıdır. İç denetim ise; işletme içindeki iş akışlarını, önceden konulmuş kuralları gözden geçiren, analiz eden, geliştirilmesi yönünde öneriler sunan, risk analizi yapan, işletme içi ve dışı tüm paydaşlara hizmet

veren işletmenin tüm faaliyetlerini güvence altına alan bir faaliyettir(Aslan ve Özçelik, 2009:111-112).

İç denetimin temel amacı, işletme hedef ve amaçları doğrultusunda üst yönetim tarafından oluşturulmuş kontrollerin etkinliğinin ve yeterliliğinin incelenmesi, işletme varlıklarının her türlü zarara karşı korunup korunmadığının, faaliyetlerin işletme politikaları ile uyum içerisinde yürütülüp yürütülmediğinin ve mali tablolara temel oluşturan muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin araştırılmasıdır(Ceyhan, 2010:37).

İç denetimi özellikleri;

a) Özerklik: İç denetim konusunda tam olarak yetkin olmayı ve iç denetim standartlarının öngördüğü gerekliliklere uygunluğu ifade eder. Bu özellikler, denetçinin finans, muhasebe ve denetim konularının yanı sıra yönetim ve sosyal ilişkilerde de yeterli bilgi ve deneyime sahip olmasını zorunlu kılar(Kurban, 1997:36).

b) İşlem sınırı: İç denetçilerin mesleki faaliyetleri sırasında herhangi bir şekilde kısıtlanmaması gerekir. Bu kavram, tüm finansal ve finansal olmayan işlemlere, tüm çalışanlara, ürünlere, kayıtlara ve imkanlara sınırsız olarak ulaşmanın mümkün olması gerektiğini ifade etmektedir(Kocabay, 1998:12; Aslan, 2003:7).

c) Bilginin yapısı: Yöneticilerin karar almalarında kullandıkları finansal ve işlemsel bilgilerin doğru, tamamlanmış, güvenilir, yararlı ve zamanında verilmiş bilgiler olması gerekmektedir(Çağrı, 1999:14).

d) Risklerin belirlenmesi: Bu kavram işletmenin potansiyel kayıplarını vurgulamaktadır. Yetersiz kontroller nedeniyle karşılaşılan risklerin sebebi önemli görev yetkilerin birbirinden ayrılmasındaki başarısızlık, kurumsal çıkar çatışması gibi çok çeşitlidir. İç denetçiler bu gibi risklere karşı, riskler ortadan kalkana kadar gerekli inceleme ve denetimleri yapmakla yükümlüdürler.

e) Mevzuata, işletme içi usul ve kurallara uygunluk: İç denetçilerin mevzuata, işletmenin politikalarına, usullerine ve kurallarına uyulup uyulmadığını incelemeleri esastır. Söz konusu kural ve usullere uyulup uyulmadığının denetlenmesi ile birlikte bunların uygunluğunun da incelenmesi yerinde olacaktır.

f) Kaynakların kullanım şekli: Bir iç denetçinin, yönetime teslim edilen personel, fon, araç ve diğer kaynakların en uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmesi gerekmektedir.

g) İşletme amaçlarına ulaşma: İç denetçi işletmenin daha önce tespit edilen amaçlara ve hedeflere ulaşma düzeyini belirlemek durumundadır. İç denetçi; konulan kuralları sorgulamak, amaçlara ulaşmayı engelleyen eksikleri belirlemek ve neyin yanlış olduğunu açıklamak ile yükümlüdür(Öndeş, 2000:80).

3.2. İç Kontrol Kavramı

Modern iş dünyasında iç kontrol hem özel sektör hem de kamu sektöründe dünyaca kabul edilmiş bir kavramdır. Bir kurumda tüm faaliyetler belirlenen amaca ulaşılması için tasarlanmış yönetim sistemi ve yönetimin içine yerleştirilmiş kontrol sistemi olarak iki yapıda gerçekleşmektedir. Kontroller yönetim sisteminin hedeflerine ulaşmasına güvence sağlamak için oluşturulmuş kurallar, yöntemler ve yapılardan oluşur. Bu kontroller faaliyetlerin sadece tek bir safhasıyla sınırlandırılmamış, kurumun tüm fonksiyonlarına ve yapılarına yayılmıştır. Dolayısıyla tüm faaliyetler iç kontrol kapsamında yer almaktadır(Saltık, 2007:58).

İşletmeleri Destekleme ve Denetleme Komisyonu (The Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission- COSO) Raporu'na göre iç kontrol,“işletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği uyulması gereken yasa ve düzenlemelere uyumun sağlanması konularında amaçlara ulaşmada kabul edilebilir bir güven sağlamak için düzenlenmiş, bir işletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir.”

İç kontrolü dinamik bir süreç olarak tanımlayan Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public AccountantsAICPA) tarafından yayınlanan COSO Report'ta 78 nolu standart iç kontrolün beş unsurdan oluştuğunu içermektedir. Bunlar;

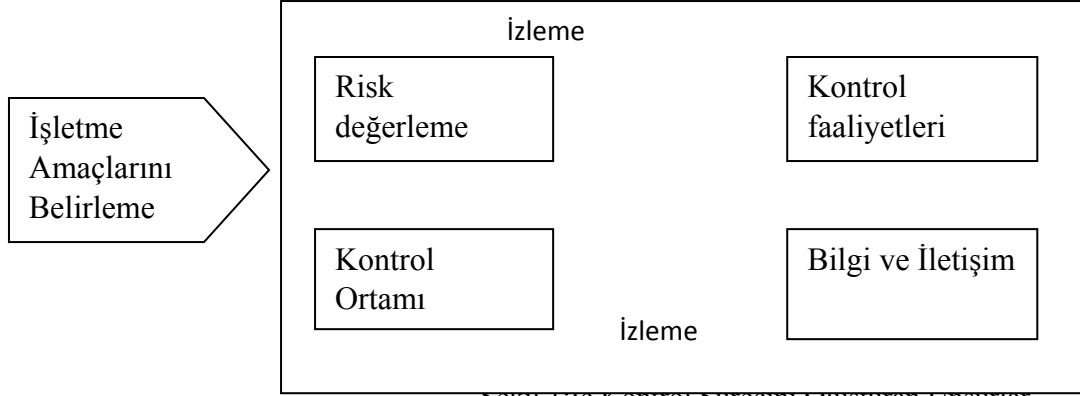
- a) Kontrol Çevresi,
- b) Risk Değerlendirmesi,
- c) Kontrol Faaliyetleri,
- d) Bilgi ve iletişim
- e) Gözlemlenir.

Ayrıca işletmelerde kontrol ile ilgili karşılaşılan sorunlar işletme büyüklüğüne göre değişiklik gösterse de, genel olarak işletmeler, kontrol fonksiyonu ile ilgili olarak aşağıda belirtilen sorunları yaşamaktadır(archive.ismmmo.org.tr):

- ✓ Ürün ve hizmetler ile beşeri kaynaklarda kabul gören bir standart olmaması, örgütsel faaliyetlerde zamanı etkin kullanacak yöntemler geliştirememek,
- ✓ Ürün ve hizmet üretiminde plan ve program eksikliğinden kaynaklanan belirsizlik ortamı, başarı değerlendirme ölçülerinde istikrarlı bir sistem geliştirememek,

- ✓ Bilgi işlem sistemlerinden yeterince yararlanamamak, düzeltici işlemlerin patron, ortak veya yakınlarının inisiyatifine bırakılması.

Finansal raporlama üzerinde etkin iç kontrolü başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için; kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, izleme gibi başlıklarla açıklanabilir.

Şekil 1. İç Kontrol Sürecini Oluşturan Unsurlar

Kaynak: COSO, "Guidance on Monitoring Internal Control Systems",

2009: 1.

Şekil 1'de yer alan ve iç kontrol yapısını oluşturan unsurların açıklaması şu şekilde yapılabilir;

Kontrol Çevresi: diğer iç kontrol unsurlarının temeli oluşturan kontrol çevresi, örgütün genelinde kontrol ortamını hazırlamaya yöneliktir(Graham, 2008:28). Etkin bir kontrol çevresinde yer alan faktörler; doğruluğun taahhüdü ve etik değerler, yönetim felsefesi ve çalışma tarzı, örgüt yapısı, yönetim kurulu ve denetim komitesi, yetki ve sorumluluk atama metodları, insan kaynakları politikaları ve uygulamaları, dışsal etkiler olarak sıralanabilir(ACFE, 2010:41).

Kontrol Faaliyetleri: Yönetim direktiflerinin başarılmasına yardımcı olmaya yönelik süreçleri, politikaları ve prosedürleri içermektedir(Graham,2008: 28). Kontrol faaliyetleri beş kategoride ele alınmaktadır. Bunlar; işlemlerde ve faaliyetlerde doğruluk, görevlerin ayrılığı, yeterli bilgi ve belgelerin kullanımı, varlıklara ve belgelere erişimde yeterli korumanın sağlanması, performans üzerinde bağımsız kontrollerdir(ACFE, 2010:48).

Risk Değerleme: İşletme amaçlarını başarmada risklerin belirlenmesini ve analizini ifade etmektedir(Graham, 2008:28). İşletme riskleri, işletme içi ve dışı riskler şeklinde sınıflandırılabilir. İşletme içi riskler, çalışanların yeterli bilgi ve eğitimi almaması nedeniyle bilerek ya da bilmeyerek yaptığı yanlış hareketler olarak tanımlanmaktadır. İşletme dışı riskler ise ekonomik gelişmeler ve yasal düzenlemelerden etkilenmekte olup işletmenin gelişimini ve büyümesini engelleyen olumsuzluklardır(Haftacı, 2011:55).

Bilgi ve İletişim: Yönetim ve çalışanların sorumluluklarını yerine getirmeye imkan tanıyan sistemler ve raporlara ilişkindir(Graham, 2008:28). Raporlar, işletme içi olayların yanında işletme dışında meydana gelen olayları, eylemleri ve koşulları da içermektedir(Gönen, 2009:200).

İzleme: İç kontrolün performans düzeyini denetleyen bir süreç olup, bu süreçte izleme (gözlem) iç denetim bölümü tarafından gerçekleştirilmektedir(Haftacı, 2011:57; Graham, 2008:28).

3.3. İç Kontrolün Amaçları ve Sağladığı Katkılar

İç kontrol; faaliyetlerin verimliliği, raporlamanın güvenilirliği ve uygunluk olmak üzere üç spesifik kategoride, işletmenin belirlemiş olduğu amaçlarını gerçekleştirmesi için olağan bir güvence sağlayan bir süreçtir.Doğaları gereği kontroller ise üç başlık altında incelenebilir(<http://iibf.erciyes.edu.tr.pdf>):

Yaygın kontroller: İşletme seviyesinde kontroller olup, bunlar yaygın olarak kullanılır. Fiziksel ortama ilişkin kontrollerdir. Yönetimin önceden ortaya konulmuş olan kuralları uygulama durumunu tespiti yönelik kontroller, dönem sonunda finansal raporlama süreci üzerindeki kontroller, önemli iş kontrolü ve risk yönetimi uygulamalarına yönelik politikalardır.

Spesifik kontroller: İşletmede yapılmış olan işlem kontrolleridir. Bilhassa yanlışları engellemek ve varsa meydana çıkarmak üzere tasarlanmış belirli işlemlere (satın alma, satış gibi)ilişkin kontrollerdir.

Hile karşıtı kontroller: İşletmede olumsuz sonuçların ortaya çıkmadan engellenmesi için oluşturulmuş olan kontrollerdir. Özellikle finansal raporlamaya ilişkin “tepe yönetimi yaklaşımı” en etkin hile karşıtı kontroldür.

3.4. İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi

İç kontrol ve iç denetim birbirini karşılıklı etkileşim halinde olan ayrılmaz bir ikilidir. İç kontrol, bir kuruluşun yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli tarafından yönlendirilen ve güvenilir finansal raporlamayı, verimli faaliyetlere ve yasalara uygunluğu sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir. İç kontrol sistemi ise, işletmenin amaçlarına ulaştığına, faaliyet ve işlemlerin etkin olarak gerçekleştirildiğine, kanun ve düzenlemelere uyulduğuna dair makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanan bir sistemdir. İşletmede kontrol faaliyetlerinin uygulandığının kontrolü, iç kontrol sisteminin sürekli izlenmesi ve değerlendirmeye tabi tutulmasına iç denetimin görevidir.

İç denetim, iç kontrol sisteminin etkinliğini ve başarı düzeyini araştırarak, sistemin istenildiği gibi çalışıp çalışmadığını ve işletmenin amaç ve hedeflerini hangi düzeyde karşılandığını araştırmaktadır(Şengür, 2005:5).

Uluslararası mesleki uygulamalar çerçevesinde açıklanan kalitede, sistemli ve disiplinli bir yaklaşımla gerçekleştirilen bir iç denetim, erken uyarı sistemi gibi çalışır ve işletmenin faaliyetlerinin başarılı olması, paydaşlarına sunduğu bilgilerinin güvenilir olması ve bütün bunların yasalara ve düzenlemelere uygun şekilde gerçekleştirilmesi amaçlarına hizmet eder. İç denetim iyi yönetilen, sürdürülebilir işletmeler için bir erken uyarı sistemidir, Bu kapsamda iç denetim bir işletmenin(<http://tide.org.tr>);

- ✓ Risk yönetim süreçlerinin
- ✓ İç kontrol sisteminin ve
- ✓ Kurumsal yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirir.

4. UYGULAMA

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışma işletmelerde muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde etkin iç denetimin etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Ankette işletmelerde iç denetime verilen önemin tespit edilmesi, finansal tablolarda görülen hata ve hilelerin önlenmesinde yararlanılan araçlar, iç denetimin işletme faaliyetlerinde uygulanması, işletmelerin ödeme ve tahsilât sisteminde iç denetim uygulamalarını tespit etmektir. Çalışmanın ana kütlesi olarak Diyarbakır Organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren muhasebe iç denetim sistemine sahip işletmeler belirlenmiştir. Araştırma bu evren üzerinden muhasebe iç denetim sistemine sahip 150 işletmeden %95 güvenirlilikte 108 işletme örneklem alanı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan 48 firma anket formunda yer alan soruları cevaplandırmak istememiştir. Bu sayıdaki işletme örneklem sayısından çıkarılarak 60 işletme sayısı üzerinden uygulama gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak, anket yöntemi kullanılmıştır. Yüz yüze görüşme yapılarak anket yöntemi ile toplanan 60 işletmeye ait veriler SPSS 15 programı ile analiz edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde araştırma kapsamında yer alan işletmelerin; muhasebe tam zamanlı çalışan kişi sayısı, hukuki yapısı, faaliyet alanları anket sorularını cevaplandıran iç denetçilerin meslekte ve işletmede çalışma yılı, eğitim durumu yer almaktadır. Tablo 1’de anket kapsamındaki 60 işletmeye ait en yüksek değerlere göre, iç denetçinin meslekte çalışma yılına göre %41,6 si 4-6yıl arasında çalıştığı tespit edilmiştir. İşletmelerin faaliyet alanları ise, %70,0 i üretim/imalat, % 30’ü hizmet alanında faaliyet göstermektedir. Denetçilerin eğitim durumu, % 66,6’i lisans, muhasebe tam zamanlı çalışan kişi sayısına göre % 50,0’i 5 den az olduğu, hukuki yapı olarak işletmelerin

% 63,3'ü limitet şirket, % 30,0 ise anonim şirket tüzel kişiliğinde faaliyet gösterdikleri saptanmıştır.

Tablo 1. İşletmelere ve Katılımcılara Yönelik Temel İstatistikî Bilgiler

		f	%
İşletmede İç Denetim Yapılmaktadır	3 yıldan az	5	8,3
	4-6 yıl	25	41,6
	7-10 yıl	10	16,6
	11 + yıl üzeri	20	33,3
	Toplam	60	100,0
İç Denetim Ne Zaman Yapılır	1 yıldan az	7	11,6
	1-5 yıl	13	21,6
	6-10 yıl	21	35
	10 yıl ve üzeri	19	31,6
	Toplam	60	100,0
İşletmenin Ana Faaliyet Alan Birimleri	Üretim	42	70,0
	Hizmet	18	30,0
	Toplam	60	100,0
Denetim Sorumlusunun Eğitim Durumu	Doktora	0	0,0
	Yüksek Lisans	4	66,6
	Lisans	35	58,3
	Lise	21	35,0

	Toplam	60	100,0
Muhasebeye Tam Zamanlı Çalışan Kişi Sayısı	5 den az	30	50,0
	5-9 kişi	18	30,0
	9-10 kişi	10	16,6
	12 ve üzeri	2	33,3
	Toplam	60	100,0
İşletmenin Hukuki Yapısı	Anonim Şirket	18	30,0
	Limitet Şirket	41	68,3
	Şahıs İşletmesi	1	1,0
	Toplam	60	100,0

Tablo 2’te görüldüğü gibi, ölçek için hesaplanmış genel güvenilirlik katsayısı Cronbach’s Alpha=0,771’dir. Bu yüksek bir değerdir ve ölçekle toplanan verilerin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,771	,816	53

Tablo 3’te görüldüğü gibi, faktör analizi için veri setinin uygunluğunun değerlendirmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri kullanılmıştır. KMO=0,423 değeri 0,50’den küçük olduğu için veri seti faktör analizi yapmak için uygun değildir.

Tablo 3. KMO ve Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,423
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3114,602
	df	1112
	Sig	,000

Kolmogrov-Smirnov ve Shapiro-Wilks testinde, Sig. Değeri 0,05'den küçük olduğu için veriler normal dağılmamıştır.

Tablo 4 ve 5'te görüldüğü gibi, araştırmanın bu bölümünde, işletmelerde iç denetime verilen önemin belirlenmesi ve finansal tablolarda görülen hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında yararlanılan araçlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. İşletmelerde İç Denetime Verilen Önemin Tespiti İlgili Önermelere Yanıtlar

1:kesinlikle katılıyorum; 2:katılıyorum; 3:kararsızım; 4:katılmıyorum; 5:kesinlikle katılmıyorum							
	1	2	3	4	5	M	Σ
Finansal raporlamada iç kontrol sisteminin rolü büyüktür.	71,2	24,3	4,5			4,18	,572
Denetim etik davranışlar çerçevesinde gerçekleşmelidir.	80,2	18,2	1,6			4,79	,336
Çalışanlar sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmelidirler.	65,2	30,4	3,2	1,2		4,48	,522
Yönetim kurulu denetim faaliyetlerinde iyi bir gözetim anlayışı yaşama geçirmelidir.	64,4	35,6				4,34	,643

İç denetimle finansal tablolarda yanlışlıkların önüne geçilmiş olunur.	51,1	39,3	9,6			3,38	,589
İç denetim raporu düzenli bir şekilde hazırlanmalıdır.	55,8	44,2				4,20	,730
İç denetim faaliyetlerini yerine getirmede bağımsız davranılmalıdır.	42,7	33,3				3,99	1,143
İç denetimin başarısında denetim biriminin kurulması önemlidir.	30,7	35,3	24,1	9,9		3,12	0,832
İç denetim muhasebe de hata ve hileleri önlemiş olur.	40,2	46,0				4,24	,747
Denetimde süreklilik açısından standardizasyona gidilmelidir.	34,7	49,8	7,2	6,2	2,1	3,21	,965
İç denetimde yoksunluk mali kayıpların önüne geçer.	32,9	42,7				4,03	,988
Alt birim yöneticileri iç denetimi çok olumlu karşılamamaktadır.		20,1	40,2	23,4		2,80	1,022

Tablo 4'te görüldüğü gibi, iç denetime verilen öneme ilişkin bulgular; en yüksek değer in “denetim etik davranışlar çerçevesinde gerçekleşmelidir”, olduğu göstermektedir. Bunu sırasıyla “finansal raporlamada iç kontrol sisteminin rolü büyüktür”, “çalışanlar sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmelidirler”, “yönetim kurulu denetim faaliyetlerinde iyi bir gözetim anlayışı yaşama geçirmelidir” izlemektedir.

Tablo 5’da görüldüğü gibi, araştırmada muhasebede görülen hata ve hilelerin önlenmesinde yararlanılan araçlara ilişkin bulgular; en yüksek değer in “iç kontrol” olduğu göstermektedir. Kontrol faaliyetlerini sırasıyla “iç denetim”, “bağımsız denetim” ve “özel hata ve hile inceleme” izlemektedir.

Tablo 5. Muhasebede Görülen Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Yararlanılan Araçlar

Yaralanılan Araçlar	F	%	Önem Sırası
İç kontrol	42	48,3	1
İç denetim	40	46	2
Bağımsız denetim	15	17,2	3
Özel hata ve hile inceleme	32	36,8	4
Tesadüfî	15	17,2	5
Diğer	59	67,8	6

Tablo 6’de görüldüğü gibi, iç kontrolün işletme faaliyetlerinde uygulanmasına ilişkin bulgular; en yüksek değer “muhasebe bölümünün stok hareket etkinliği takip edilmelidir.” olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla, “satın alma işlemi mutlaka bir yönetici tarafından onaylanmalıdır”, “stoktaki her ürün tek tek incelenmeli ve kayıt altına alınmalıdır.” izlemektedir.

Tablo 6. İç Kontrolün İşletme Faaliyetlerinde Uygulanması

1:kesinlikle katılıyorum; 2:katılıyorum; 3:kararsızım; 4:katılmıyorum; 5:kesinlikle katılmıyorum							
	1	2	3	4	5	M	Σ
İşçinin diğer departmanlardan bağımsız takibi yapılmalıdır.	30,4	40,2	20,6	7,8	1,00	3,42	1,112
Satın alma ve raporlama ayrı birimler tarafından check edilmelidir.	50,2	46,4	1			4,18	,822
Yevmiye muhasebe kayıtları, muhasebe fişleri ayrı bir kişi	38,4	56,3	5,0			3,78	1,114

tarafından bağımsız olarak teslim edilmelidir.							
Teslime yönelik depo hareketleri muhasebe birimini bağımsız personeli tarafından gerçekleştirilmelidir.	32,4	60,8	4,2			3,88	1,022
Satın alma işlemi mutlaka bir yönetici tarafından onaylanmalıdır.	60,2	32,3				4,38	,712
Alış faturalarının sipariş fişleriyle karşılaştırması yapılmalıdır.	48,4	36,2				4,32	,582
Muhasebe bölümünün stok hareket etkinliği takip edilmelidir.	61,4	28,7				4,28	,812
Stoktaki her ürün tek tek incelenmeli ve kayıt altına alınmalıdır.	58,4	27,3	2		2,5	4,12	,918
Stok sorumlusu ve depo sorumlusu farklı kişiler tarafından yapılmalıdır.	20,3	36,2	40,2	4		3,12	,998
Dönemde ve dönem sonunda aynı stokların fiziki sayımı ve kontrolleri yapılmaktadır.	49,2	40,6				4,22	,764
Ambar yetkilisi her türlü stok hareketlerin muhasebe değerlendirme bildirimini yapmaktadır.	38,0	52,0	8	2		4,21	,828

Tablo 7’de görüldüğü gibi; ödeme ve tahsilât sistemine ilişkin bulgular; en yüksek değer “şirket hesapları ve kartları ortak ve yöneticilerin kendi hesaplarıyla ayrıdır.”, olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla “Ödeme ile mal ve hizmetin kayıtları arasında bir düzen olmalıdır.”, “ödemenin

yapılabilmesi için alış faturalarının incelenip bir yetkili tarafından onaylanması gerekir ” izlemektedir.

Tablo 7. İşletmelerin Ödeme ve Tahsilât Sistemi

1:kesinlikle katılıyorum; 2:katılıyorum; 3:kararsızım; 4:katılmıyorum; 5:kesinlikle katılmıyorum							
	1	2	3	4	5	μ	Σ
Tahsilâtlar ve ödemeler farklı sorumlular tarafından yapılmaktadır.	20,0	22,0	30,0	25,0		3,42	1,224
Ödeme ile mal ve hizmetin kayıtları arasında bir düzen olmalıdır.	60,0	20,3	6,0			4,01	1,002
Çek ve senetlerde yetki sorumluların düzenlenmesi yapılmalıdır.	28,0	50,0	10	6		3,01	1,106
Tahsilât ve ödemeler mümkünse eğer banka kanalıyla yapılmalıdır.	33,2	44,7	20,6	3		4,02	1,036
Banka kayıtları ile muhasebe kayıtları arasında eşgüdüm sağlanmalıdır.	50,2	46,4				4,58	,512
Ödemenin yapılabilmesi için alış faturalarının incelenip bir yetkili tarafından onaylanması gerekir.	50,8	38,4				4,47	,612
Banka işlemlerinde limitler sorumlular tarafından düzenlenir.	34,2	40,6	28,4			4,02	1,12
Şirket hesapları ve kartları ortak ve yöneticilerin kendi hesaplarıyla ayrıdır.	76,0	20,0	4,0			4,74	,711

5.SONUÇ

Araştırmada, işletmede iç denetime verilen önemin belirlenmesinde, en etkin aracın “denetim elemanları için dürüstlük ve etik değerler önemlidir” olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla “finansal raporlar için etkin iç kontrol uygulanması önemlidir”, “çalışanlarda hesap verme sorumluluğu olmalıdır”, “yönetim kurulu gözetim sorumluluğunu bilmeli ve uygulamalıdır”, “iç denetim finansal tablolara ilişkin önemli yanlışlık riskini azaltır”, “iç denetim raporlarının düzenli olarak üst yönetime sunulması önemlidir” izlemektedir.

Araştırmada, finansal tablolardaki hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında en etkin aracın “iç kontrol faaliyetleri” olduğu saptanmıştır. İç kontrol faaliyetlerini sırasıyla “iç denetim”, “bağımsız denetim” ve “özel hata ve hile inceleme” izlemektedir.

Araştırmada, iç kontrolün işletme faaliyetlerinde uygulanmasında en etkin aracın “satın alma istek fişi satın alınacak malzeme kullanılmasından sorumlu yönetici tarafından onaylanmaktadır” olduğu saptanmıştır. Bunu sırasıyla “stok giriş ve çıkışları düzenli olarak muhasebe bölümüne bildirilmektedir”, “dosyalara ve kayıtlara erişimde personel yetkilendirmesi vardır”, “satın almaya gelen alış faturaları teslim alma raporu ve satın alma emri ile karşılaştırarak onaylanmaktadır”, “dönem içinde ve sonunda stokların fiziki sayımı yapılmaktadır” izlemektedir.

Sonuç olarak denetim, işletmelerin faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacıyla bağımsız ve objektif bir güvence faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Finans ve reel sektör şirketleri, kurumsal yönetim ilkelerine uyumun, risk yönetiminin ve iç kontrollerin yasal bir gereklilik haline geldiği ve buna bağlı olarak şirket ve kurum yönetiminde sorumlulukların arttığı bir dönemde, iç denetim ile bağımsız denetim kritik bir rol oynar hale gelmiş bulunmaktadır. Denetim faaliyetleriyle; yatırımcıyı korumak ve finansal raporlama sürecinin güvenilirliğini sağlayarak yüksek kalitede ve güvenilir bir denetim ortamının oluşturulması sağlanmış olmaktadır.

Bundan sonraki çalışmalarda firma sayısı artırılarak ve farklı bölgelerdeki firmalar da dikkate alınarak; yönetim süreçlerinin etkinliği ve verimliliğini arttıracak etkin bir denetim, işletmelerde risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için denetimin önemi konularında daha kapsamlı araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

ACFE -Association of Certified Fraud Examiners- “Fraud-Related Internal Controls”, s.40 - 50 http://www.acfe.com/uploadedFiles/Shared_Content/Products/SelfStudy_CPE/Fraud-Related-Internal-Controls-Chapter-Excerpt-2010.pdf, (2010) (Erişim Tarihi:10.11.2011).

Aslan, S. ve H. Özçelik. 2009. “İç Denetim ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10).

Ceyhan, İsmail Fatih (2010), “İç Denetim ve Kurumsallaşma”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

COSO “Guidance on Monitoring Internal Control Systems”, (2009) 1-5, http://www.coso.org/documents/COSO_Guidance_On_Monitoring_Intro_online1.pdf (Erişim Tarihi:02.12.2011).

COSO, “Internal Control - Integrated Framework”,1-6 <http://www.coso.org/documents/Internal%20Control-Integrated%20Framework.pdf> (Erişim Tarihi:02.12.2011).

Çağrı, Hasan (1999), “İşletme Yönetim”, Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi,

Dilek, M. 2009. “Muhasebe Hilesi”, Yaklaşım, 203 (Kasım). <http://www.mumtazdilek.com/cesitli-yazilar/104-muhasebehilesi.pdf> (Erişim Tarihi: 30.09.2015).

Glasser, K. M., 1990. Auditing Made Simple, 1. Baskı, Bungay: Richard Clay Ltd., s. 255.

Gönen, Seçkin “İç Kontrol Sisteminin Unsurlarından Kontrol Ortamının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Sayı:1, (2009), s.192-217.

Graham, Lynford “Internal Controls:Guidance for Private, Government and Nonprofit Entities”, Wiley, USA, 2008.

Haftacı, Vasfi “Muhasebe Denetimi”, Umuttepe Yayınları, 2.Baskı, Kocaeli, 2011.

Kocabay, İbrahim (1998), “İşletmelerde İç Denetim”, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:198.

Kurban, İbrahim (1997), İç Denetim Fonksiyonunun Etkinliği İçin Kurum İçi Düzenlemeler, İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 13, İstanbul.

Öndeş, Turan (2000), “KOBİ’lerde Verimliliği Arttırmak İçin İç Kontrol Sisteminin Kurulması ve Yürütülmesi ile İlgili Bazı İpucu Soruları”, Muhasebe ve Denetime Bakış, TÜRMÖB Yayınları, Yıl:1, Sayı:2.

Pamukçu, A., 2000. “Muhasebe Hata ve Hilelerinin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Finansman Dalı, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.

Saltık, Nihal (2007), “İç Kontrol Standartları”, Bütçe Dünyası, Cilt: 2, Sayı:26.

Şengür, Evren Dilek (2005), “İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonu ve Örnek Bir Uygulama”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Y. Günay ve H. Kocamaz. 2014.“Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 4 (2).

Yılandı, M., Çömlekçi, F., Erdoğan, N., Önce, S., Selimoğlu, S. K. ve Kaya, E. (2007). Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Yıldız, E. ve T. D. Baskan. 2014. “Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Kullanılan Araçlar: BİST Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 62 (Nisan).

WHAT MOTIVATES ENGLISH LANGUAGE TEACHERS THE MOST?

Seçil TÜMEN AKYILDIZ, Ph.D.³⁶⁵

Lizge ÇETİN AKTAŞ³⁶⁶

Kwestan Hussein AHMED³⁶⁷

Nuray TÜRKAY³⁶⁸

Abstract

The issue of teacher motivation research is not as old as student motivation in English as foreign language (EFL) teaching field. Recently, many scholars have investigated the teacher motivation to understand the effects of it on language teaching and learning better. However EFL teachers' motivation issue still needs to be addressed in detail. It is necessary to demonstrate whether and to what extent language teachers' motivation associates to desirable outcomes, such as teachers' instructional practices, student motivation, and student achievement. In order to determine the significance of these associations, the current research explored the perceptions of teachers to facilitate the positive outcomes for students and take the field forward. Accordingly this study was guided by three research questions. They are:

1. What is the significance of motivation in EFL?
2. What are the factors affecting teachers' motivation?
3. What are the ways that teachers use to motivate themselves?

The study employed a qualitative approach with a sample of 20 English language teachers working in private schools in Elazığ, chosen randomly. The qualitative data were collected through semi-structured interview forms. The researchers developed the forms reviewing the literature and consulting the views of the specialists. The written data were analyzed by qualitative content analysis. The results have indicated that high levels of teacher motivation have a significant effect on both student achievement and the language learning process. Although there are some factors to affect the motivation level of teachers negatively such as problems in institution, parents' negative attitude and lack of some facilities; there are also some factors that motivate teachers such as motivated students, their success, parents' collaboration and technologically equipped classrooms. According to the findings, all the aforementioned factors don't have equal effects on teacher's motivation. Furthermore, students and institutions have a major role on teacher's motivation. It's also found that teachers may motivate themselves by good communication among teachers, being appreciated, students' attitude to learn and some other extrinsic and intrinsic factors.

Keywords: Motivation; EFL; Teacher Motivation

³⁶⁵Firat University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Western Languages and Literatures, stakyildiz@firat.edu.tr

³⁶⁶ English Language Teacher

³⁶⁷ English Language Teacher

³⁶⁸ English Language Teacher

1. Introduction

As stated by Stirling (2014) teachers and their roles for individuals and the whole society have particular importance. The issue of teacher motivation is also significant in terms of its effects on the desired outcomes throughout learning process. The topic has not received enough attention (Dörnyei, 2005), in spite of the fact that teacher motivation has an important effect on students and learning (Weinner, 1992; Xiao, 2012, Alam & Farid, 2011). It is a well-known fact that to raise students' achievement, staff motivation is essential in a school (Addison & Brundrett, 2008). It is also clear that empirical evidence is essential to determine the factors motivating teachers (Adcock, 2001).

Teachers bear high responsibilities about their occupation; however, due to lack of motivation, they are unable to achieve their goals. To investigate the topic in detail its definition should be clear. It is defined by Molender & Winterton (1994) "the willingness of employees to expend effort and exhibit desired patterns of work behavior in terms of levels of performance and commitment to the enterprise" (133). 'Commitment and job satisfaction' are the terms used in the literature to describe motivation as well (Addison & Brundrett, 2008). The word motivation is stated to come from the word 'motive' which means desires in human's life to achieve his goals. Motivation has a very significant role in internal and external human behaviors (Eccles, 1998).

Teacher Motivation has become an important issue which still needs to be investigated more. Since teachers have a crucial role in the learning process and their motivation level directly affect the students and their achievement. So many scholars have been investigated about the teacher motivation case to develop their motivation that directly affects education process (Dweik, 2013). Moreover, besides teacher motivation research in general, language teachers' motivation area is worth stressing (Dörnyei, 2005; White & Ding, 2009). As the topic deserves to be investigated, this paper has attempted to explore the importance of motivation in EFL; the factors affecting teachers' motivation, the personal ways that teachers' utilize to motivate themselves and some recommendations for the future researches. The aim of the research has been to investigate the factors which motivate and demotivate teachers. The research consisted of semi-structured interview forms to gather factual details from 20 English language teachers working in private schools in Elazığ.

2. Theories of Motivation

Understanding of motivation is drastic not only for general educational settings but also for language education ones in terms of raising standards (Mortimore, 1995) and achievement of students (Addison & Brundrett, 2008). There are correlated theories concerning motivation consist of self-efficacy, self-determination and Expectancy-value of achievement theory (Stirling, 2014).

Self-determination theory put forward by Richard Ryan and Edward Deci is accepted as one of the most significant theories about motivation. It includes terms such as intrinsic motivation, extrinsic motivation and amotivation. Intrinsic motivation is defined as inherent tendency to seek out novelty and challenges, to explore and to learn (Deci & Ryan, 2000). Therefore, intrinsic motivation refers to self-satisfaction. However, according to Deci & Ryan extrinsic motivation refers to the type of acts to attain some separable outcome, thus it contrasts with intrinsic motivation. Institutional factors, expectation of reward, parents' and students' attitudes can be classified as extrinsic factors. When teachers' don't have a comfortable working

environment or they are burdened with paper works, they become frustrated. If parents doubt the ability of teachers or they have excessive interest in classroom issues, teachers feel losing their autonomy (Kim, 2014). Amotivation refers to the lack of intention to act (Ryan and Deci, 2008).

Self-efficacy theory argued by Bandura is related to an individual's belief in their ability to perform an action (Bandura, 1994). This term is broader than expectancy theory because self-efficacy comprises both expectation of the individuals and their abilities to perform a task. There are four main ways of increasing self-efficacy. The first way is mastery experiences which mean if a person becomes successful, their assumptions about future will be more optimistic. The second way of increasing self-efficacy is vicarious experience. After being a teacher, teachers' motivations are formed by their ongoing teaching process; however, if their teaching experience is not same with their pre-service observations, they can be demotivated (Dörnyei Z. U., 2011). The second way of increasing self-efficacy is vicarious experience. This factor refers to seeing someone as a social model and if the social model becomes successful in certain ways, the individual becomes self-confident. But if the social model fails, motivation level becomes low. Social persuasion is the third way of self-efficacy. Bandura argues that people can be persuaded by verbally that they have the capability and to an extent these verbal boosts raise their motivation. The last way of self-efficacy is related to emotions. People widely rely on their somatic and emotional states while judging their capabilities. People accept pain, illness or fatigue as resources of poor motivation. On the other hand, positive and negative emotions affect motivations easily (Bandura, 1994).

Expectancy-value theory is more related to students' motivation than teacher motivation; however, this theory explains the behavior people show with regard to expectations. This theory involves one's expectancies of success and values and one's ability to perform an act. Wigfield supports that expectancies and values influence performance, effort and persistence. There are four main perspectives of values. They can be classified as attainment value, intrinsic value, utility value and cost. Attainment value is about the importance of performing a task. Intrinsic value is pleasure that one take form a particular task. Utility value is relevant to one's benefits. Cost refers to what the individual gives up for the sake of doing a task (Wigfield, 1994).

2.1. Teachers' motivation in EFL

Teacher's motivation field has been developed recently. Before, motivation was attributed just to the students. The topics of the researches were 'how to motivate students' however researchers and educationalists go along the idea that the energy of the classroom is created by both students and teachers (Metcalf & Game, 2006). Gardner's (2007) and Doyle (1999) and Dörnyei (1996) indicated that the motivation of teacher has a straight impact on EFL classroom environment. Motivation has a substantial role for achieving goals, so teacher's motivation leads teachers to achieve a number of their goals including teaching a new language. Thus Bernaus (2009) revealed the importance of motivation and indicated if the teacher was motivated it led good result in EFL classes. According to some researches, intrinsic factors are more prominent than extrinsic ones for language teachers (Erkaya, 2012; Wild et al., 1997). Crookes (1997) claimed that one of the factors influenced EFL teachers' motivation is curriculum having prepared beyond their control and standardized test to measure students' competence. Furthermore, another researcher stated that teachers must be motivated since, lack of motivation directly causes on teachers failure and especially students' learning process, also teacher motivation has its significance on fulfillment and achievement for themselves (Neves de Jesus, 2005). Students' achievement is one of the most important factors to affect teacher motivation;

since, it gives the sense of accomplishment to the teachers (Scott, Cox, & Dinham 1999; Praver & Oga- Baldwin 2008). According to Bradley (2010) the EFL teachers become extremely motivated if they have autonomy in their classes in terms of using materials. The researchers in Amman revealed that there are lots of factors such as The Ministry of Education, school principals, English language supervisor, their colleagues and students' failure not to motivate language teachers in Jordan especially in public schools; he also found that teachers are motivated as they love their jobs and teaching gives them financial security (Dweik & Awajan, 2013). Similarly Chiew Fen Ng displayed teachers' motivation in Cheras, Kuala Lumpur in a language center and they found that teachers motivation is related to autonomy of their work, support and relationship among colleagues with working in harmony and also their students individual intrinsic motivation makes teachers to be motivated (Ng, 2015)

In the light of these researches motivating and demotivating factors for EFL teachers may be summarized as below.

2.2. Factors that motivate language teachers

There are many factors that effect on teachers to be motivated. Gheralis (2003) and Davidson (2007) indicated that demographic factors, inner feelings of teachers and factors related to the work itself are the main ones to influence teacher motivation. On the other hand, Alam (2011) summarized the factors such as teachers' personal and social factors which affect them to be motivated; the classroom setting; social and economic factors, students' attitude; rewards and self-confidence and teachers' personal traits to motivate them. Making decision in the class; loving their profession and the sense of security also make teachers to be motivated (Dweik, 2013). Bradley (2010) found in his research that EFL teachers are motivated in terms of their freedom in material using. Support and respect by administrators and flexible curriculums and students' success are also motivating factors for EFL teachers (Connie, 2000). The prestigious state of English language teachers is a motivating factor for EFL teachers as well (Hettiarachchi, 2013) Students themselves were found as the main factor to both motivate and demotivate teachers (Kızıltepe, 2006, 2008).

2.3. Factors that demotivate language teachers

While there are factors to impact on teachers' motivation positively, there are many factors having negative effects on teachers' motivation such as the conflict between teachers' commitment and inadequacies of institutions they work in (Shoab, 2004); physical conditions of their institutions, working hours and school administration (Kazerouni and Sadighi, 2014) exam oriented curriculum and examination stress (Alam, 2011); lack of facilities, institutional problems and disharmony among colleagues (Hettiarachi, 2013), lack of professional competence, lack of self-efficacy, anxiety, parents' negative attitude; the process of teaching languages, curriculum and working conditions makes teachers to be unmotivated in EFL classes (Aydın, 2012; Ölmezer Öztürk, 2015).

3. Methodology

3.1. Research Design

The current research was conducted with a qualitative research design. To explore the central phenomenon in detail qualitative researches should be utilized (Creswell, 2011). Thus to find out the importance of teacher motivation in EFL settings and the underlying factors to

motivate and demotivate English language teachers, the present research was designed as a qualitative one.

3.2. Participants

The participants of the study were 20 teachers working in private schools in Elazığ. They were all female English language teachers between the age of 24 and 43. They were chosen purposefully for this qualitative research. Purposeful sampling is a technique using to identify individuals who are knowledgeable about the topic (Cresswell, 2011; Patton, 2002). In addition to knowledge; being volunteer and available are also important factors for this type of sampling (Bernard, 2002).

3.3. Data Collection

The instrument of this study was semi-structured interview forms prepared by the researchers making a literature review and consulting the views of the specialists. The interviews, of which aim was to obtain participants' opinions on the topic, were recorded by voice recorder, transcribed and analyzed consecutively. To preserve the participants' privacy, codes were used to report their statements instead of full names.

3.4. Data Analysis

In data analysis stage, the recorded interviews were transcribed in detail into written form by the computer software program, which was an interpretive process (Bailey, 2008). The data were obtained from the participants in their mother tongue so that they could feel relaxed and express themselves better. Thus the Turkish transcriptions were translated into English by all of the researchers and one more instructor in the school of foreign languages. The written data were analyzed through qualitative content analysis. Content analysis helps the researchers to enhance understanding of the data via content related categories (Cavanagh, 1997). Four main stages were followed as Berg (2001) recommended. The researchers identified the meanings first, included the content, identified codes as homogenous groups and lastly drew realistic conclusions by the help of frequencies.

4. Findings and Results

In this study, the significance of teacher motivation, the factors affecting teacher motivation and teachers' strategies for motivating themselves have been examined. The data were collected by semi-structured question forms. The questions were:

- What is the importance of teacher motivation on language teaching?
- What are the factors that affect teacher motivation?
- What motivate you the most?
- How can you motivate yourself?

The data attained from the interviews of 20 participants were analyzed via content analysis.

Findings about the first question indicated that all of the teachers have spoken with one voice about the importance of teacher motivation on language teaching. They all believed that both the teacher and the students should be motivated in order to have achievement in language learning settings. They reported that low level of teacher motivation influence students' performance negatively. They also stated that highly motivated EFL teachers know what needs to be done in

the learning environments so it can be inferred that motivated teachers are more oriented towards success.

Findings about the second question are given in two different tables below.

Table1. Positive factors that affect English language teachers’ motivation

<i>General Categories</i>	<i>Codes</i>	<i>f</i>
Students	Students’ positive attitudes and success	20
Positive feelings towards profession	Loving teaching	15
Administrative Support	To be respected and appreciated by school administrators	13
Schools’ facilities	Rich school facilities such as technological equipment	10
Harmony among colleagues	To get along with colleagues	9
Positive attitudes of parents	To be appreciated and supported by parents	6
Personal traits of teachers	Some personal characteristics of teachers to motivate themselves	4

All of the participants indicated that student’s positive attitude and success is the most substantial factor to motivate teachers. As stated by one of the participants T3 (3rd Teacher) *“If I feel that my students don’t want to learn; I don’t want to teach anything either and I feel as I am flogging a dead horse.”* Positive feelings toward their profession were stated by most of the participant as a motivating factor. One of them remarked T12 *“It was my dream to be an English language teacher. Of course as every teacher I have some problems during my teaching process, however; whenever I think that my dream came true being an English language teacher, I motivate myself soon.”* A number of participants indicated that being appreciated by school administrators was also a motivating factor. As stated one of the participants T19 *“In coordination between school administration and teachers makes us unhappy and reluctant. However, when we have support and appreciation by our heads we can feel that we can overcome every problem we have in school.”* Half of the teachers stated that schools’ facilities also motivate them. One of the teachers pointed out T8 *“As the school I work is a private one it is technologically full-equipped. As known by every language teacher, language learning requires technology. Therefore I feel myself and my students lucky having such conditions and it makes me motivated towards my profession.”* Eight out of twenty teachers remarked that harmony among colleagues makes them motivated. T2 *“If I don’t have any problems with my colleagues I feel like coming to school when I wake up willingly. Similarly, if we come together for a problem related to our curriculum, classes, exams or materials my performance and motivation is influenced positively. Thus harmony and good relationships are important in working places.”* Some of the participants stated that parents’ positive attitudes towards language learning and teachers are among motivating factors. One of them said T6 *“Language learning is not just related to teachers and students; parents also are crucial factors in this process. So their positive attitude or appreciation makes teachers happy and motivated.”* Four of the participants told that some personal factors make teachers motivated such as being optimistic, easygoing and positive.

Table2. Negative factors that affect English language teachers' motivation

General Categories	Codes	f
Students	Students' negative attitudes and failure	20
Institutional problems	Mobbing, being ignored and not respected in the institute	15
Exam oriented-curriculum	Exam oriented, strict curriculums and exam stress of students	12
Disharmony among colleagues	Incoordination among classroom teachers and language teachers and also among language teachers	11
Strict working conditions	Long working hours	10
Negative attitudes of parents	Not to be appreciated and supported by parents	8
Low salaries	Not to be satisfied with the salaries	6
Reward Expectancy	Not having rewards for accomplishments	6
Lack of professional and pedagogical competence	Feeling incompetent due to lack of pedagogical and professional knowledge	5
Limited career opportunities	Lack of career opportunities	4

Aforementioned student factor as both motivating and demotivating is stated firstly by all of the teachers to decrease their motivation level. For this time failure, negative attitude and indifference of students are mentioned as demotivating ones. One of the participants told T10 *“Nothing except from an indifferent student in the classroom can demotivate a teacher the most.”* Institutional problems are the second frequently mentioned one to demotivate teachers. Mobbing was declared one of the most demotivating problems among other institutional problems. Being ignored and not to be respected by the heads are the others. One of the participants stated T18 *“If the administration of an institute esteem its teachers and subjects they teach, teachers become happy and motivated there. Otherwise teachers feel alienated and unhappy in the working place. For instance the school I worked before did not value English language as a subject and administrators behaved English language teachers as subordinates. Because of the case mentioned language teachers were demotivated and unsuccessful, students as well.”* Exam oriented system and curriculum is other important factor to demotivate English language teachers. One of the participants T9 expressed her ideas as *“Language is not a subject as history and mathematics to teach deductively; instead it is the life itself. Students should acquire it without memorizing the rules. However strict curriculums and exam stress of the school administrators and parents prevent us to practice and guide our learners while acquiring it.”* Disharmony among colleagues is another crucial factor to affect language teachers negatively. Especially incoordination between classroom teacher and the language teacher in primary schools affect language teachers badly. T17 remarked *“One of the classroom teachers thinks that just his subjects are worth studying not English language. He directs his students accordingly. In his class I have a lot of prejudice towards English and it is really hard to cope with. Since in that age for students, classroom teachers are the only authority figures and what they say is the fact.”*

According to half of the participants hard working conditions affect teachers negatively. Especially long working hours and weekend work are the issues the participants claimed to demotivate themselves. Negative attitudes of parents are also effective for teachers. One of them T1 stated *“One couple of my parents get their nose out of my business although they do not know anything about language education. The case tenses me up and it reflects on my performance and motivation in that classroom.”* Six out of twenty teachers stated their low salaries influence their teaching motivation negatively. Another six participant admitted that they have a reward expectancy from their institute due to their students’ achievement, but, they do not have any. T7 indicated *“Yes, I expected reward from my institution due to the success of my students on English language contest in the city. However they did ignore our accomplishment and did not say anything to honor me and my students.”* Five participants admitted that their lack of competence on subject matter and pedagogy demotivate themselves during the teaching process. One of them pointed out T9 *“To be honest, I am not a real English language teacher, I mean, I graduated from another department. By the help of a language certificate I was accepted for this position. Therefore I feel myself incompetent on English language teaching and it affects my motivation negatively.”* And four of the participants admitted that being an English language teacher did not satisfy their expectations about their career and it affects their motivation negatively.

Findings about the third and fourth research questions revealed that participants of the current study use some personal motivation strategies such as believing themselves, having support by friends, listening to music, singing, coffee breaks with colleagues, some different hobbies and holidays. However, five of these teachers indicated that they have no personal motivational strategies. They pointed out that they have to teach in any case because it is their job.

5. Conclusion and Recommendations

It is clear that empirical evidence is essential to determine the factors motivating teachers (Adcock, 2001). The factors attained through such researches should be utilized by teachers and institutes.

In view of the findings from the current study it can be concluded that EFL teachers’ motivation is highly important for students’ achievement and performance as well as teachers’. While there are seven factors to affect teachers’ motivation positively, there are ten factors to demotivate them. As can be inferred from the findings above student, harmony among colleagues, parents’ attitudes and some institutional factors have a reciprocal influence on EFL teachers’ motivation among others. English language teachers do not have great expectancies, instead they would like to be appreciated and respected on their achievement to be motivated. In parallel with the other researches mentioned above the participants complained about curriculum, exam oriented system and hard working conditions to influence them negatively. It can be stated that demotivating factors pose an obstacle for fruitful teaching and learning. Therefore, in the scope of the conclusions of the study, some practical recommendations can be made.

1. Teachers are backbones of educational settings. So in order to increase performance and achievement of students it needs to raise motivation level of teachers providing them flexible and comfortable working conditions.
2. Teachers should be appreciated and rewarded by the institutions.

3. It is recommended that the salaries of teachers be increased according to their performance and motivation.
4. Working places should be peaceful and respect should be constructed among all the members.
5. Parents should be informed about the importance of the language learning and language learning requirements.
6. English language teachers should be autonomous persons in their classes. Classroom teachers should share their experiences to EFL teachers without directing their students negatively.

References

- Adcock, J. 2001. Have you ever been asked? *The Career Teacher*, Autumn Mid Term 2001: 9–11. NAS/UWT
- Addison, R. & Brundrett, M. (2008). Motivation and demotivation of teachers in primary schools: the challenge of change. *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*. 36, 1, 79-94.
- Alam, M. T. (2011). Factors affecting teachers motivation. *International journal of Business and social science*, 298-304.
- Ames, C. (1984). Systems of student and teacher motivation. *Toward a qualitative definition. Journal of Educational Psychology*, 535.
- Aydin, S. (2012). Factors causing demotivation in EFL teaching process: A case study. *The Qualitative Report*, 1-13.
- Bailey, J. (2008). First steps in qualitative data analysis: transcribing, *Family Practice*, 25, 2, 127–131.
- Bandura, A. (1994). Encyclopedia of human behavior. New York. *Academic Press*, 71-81.
- Bernaus, M. W. (2009). Teachers' motivation, classroom strategy use, students' motivation and second language achievement. *porta Linguarum*, 25-36.
- Bernard HR. Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches. 3rd Alta Mira Press; Walnut Creek, CA: 2002.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for Social Sciences*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bradley, C. A. (2010). Exploring relationships between EFL teacher motivation. *Journal of the Faculty of Global Communication*, 22-36.
- Brown, H. D. (1990). M & Ms for language classrooms? Another look at motivation. *Georgetown University round table on language and linguistics*, 383-393.
- Cavanagh, S. (1997). Content analysis: concepts, methods and applications. *Nurse Researcher* 4, 5–16.
- Connie, R. J. (2000). Factors influencing motivation and de-motivation of Mexican EFL teachers. *Paper presented at the annual meeting of Teachers of English to Speakers of Other Languages, Vancouver, Canada*.
- Creswell, J. W. (2011). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston: Pearson.
- Deci, E. L. (1985). Cognitive evaluation theory. In *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer, Boston, MA, 43-85.
- Deci, E. L. (2010). Intrinsic motivation. *The corsini encyclopedia of psychology*, 1-2.

- Doyle, T., & Kim, Y. (1999). Teacher motivation and satisfaction in the United States and Korea. *Mextesol Journal*, 23, 35–48.
- Dörnyei, Z. (1994). Motivation and motivating in the foreign language classroom. *The modern language journal*, 273-284.
- Dörnyei, Z. (1996). Moving language learning motivation to a larger platform for theory and practice. In R. L. Oxford (Ed.), *Language learning motivation: Pathways to the new century* (pp. 71–80). Honolulu, HI: University of Hawai'i Press.
- Dörnyei, Z. U. (2011). *Teaching and researching: Motivation*. Routledge.
- Dweik, B. S. & Awajan, N. W. (2013). Factors that enhance English languageteachers' motivation in Jordanian secondary schools. *English LinguisticsResearch*, 2 (1), 33-42.
- Eccles, J. S. (1998). *Motivation to succeed*.
- Erkaya, O. R. (2012). Factors that motivate Turkish EFL teachers. *International Journal of Research Studies in Language Learning*, 2, 49–61.
- Hettiarachchi, S. (2010). *ESL teacher motivation in Sri Lankan public schools*. Masters Theses and Doctoral Dissertations. Paper 316. Retrieved from <http://commons.emich.edu/theses/316>
- Gardner, R. C. (2007). Motivation and second language acquisition. *porta linguarum*, 9-20.
- Kazerouni, N. & Sadighi, F. (2014). Investigating Iranian female EFL teachers' motivation and job satisfaction level at public schools and private language institutes in Shiraz. *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 2 (8), 93-105.
- Kiziltepe, Z. (2006). Sources of teacher demotivation. In R. Lambert & C. McCarthy (Eds.), *Understanding teacher stress in an age of accountability* (pp. 145–162). Scottsdale, AZ: Information Age Publishing.
- Kiziltepe, Z. (2008). Motivation and demotivation of university teachers. *Teachers and Teaching*, 14 (5), 515-530.
- Kim, T. Y. (2014). Differences in motivation between Chinese and Korean English teachers: A mixed-methods study. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 299-310.
- Leithwood, K. S. (2002). School leadership and teachers' motivation to implement accountability policies. *Educational Administration Quarterly*, 94-119.
- Metcalf, A. & Game, A. (2006). The teacher's enthusiasm. *The Australian Educational Researcher*, 33 (3), 91-106.
- Mortimore, P. 1995. *Effective schools: current impact and future potential*, London: London Institute of Education.

- Molander, C. and Winterton, J. 1994. *Managing human resources*, London: Routledge.
- Neves de Jesus, S. &. (2005). An integrated model for the study of teacher motivation. *Applied Psychology*, 119-134.
- Ng, C. F. (2015). The motivation of English language teachers in a language centre. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 87-92.
- Noels, K. A. (1999). Perceptions of teachers' communicative style and students' intrinsic and extrinsic motivation. *The Modern Language Journal*, 23-34.
- Ölmezer Öztürk, E. (2015). A qualitative study on the motivation of Turkish EFL teachers working at state universities. *Journal of Theory and Practice in Education*, 1436-1453.
- Patton MQ. *Qualitative research and evaluation methods*. 3rd Sage Publications; Thousand Oaks, CA: 2002.
- Praver, M. & Oga- Baldwin, W. (2008). What motivates language teachers: Investigating work satisfaction and second language pedagogy? *Polyglossia*, 14
- Richardson, P. W. (2010). Current and future directions in teacher motivation research. In *The decade ahead: Applications and contexts of motivation and achievement*. Emerald Group Publishing Limited., 139-173.
- RJ, C. (2000). *Factors Influencing Motivation and De-Motivation in Mexican EFL Teachers*. Vancouver.
- Ryan, R. M. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, 54-67.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2008). From Ego Depletion to Vitality: Theory and Findings Concerning the Facilitation of Energy Available to the Self. *Social and Personality Psychology Compass*, 702-717.
- Schmidt, R. B. (1996). Foreign language motivation: Internal structure and external connections. *University of Hawai'i Working Papers in English as a Second Language*.
- Scott, C, Cox, S & Dinham, S. (1999). The occupational motivation, satisfaction and health of health of English school teachers. *Educational Psychology*, 19, 287-303.
- Shoaib, A. (2004). *The motivation of teachers of English as a second language*.
Unpublished doctoral dissertation, University of Nottingham, Nottingham
- Stirling, D. (2014). Teacher Motivation. *Aichi Universities English Education Research Journal*. 33: 11-28. Trans. Mitsuo Kondo.
- Xiao, J. (2014). What do distance language tutors say about teacher motivation? *Open Learning: The Journal of Open Distance and e-Learning*, 29, 2, 145-159.

- Weiner, B. (1992) *Human motivation, metaphors, theories, and research*. London: Sage.
- Wigfield, A. (1994). Expectancy-value theory of achievement motivation: A developmental perspective. *Educational psychology review*, 49-78.
- Wild, T. C., Enzle, M. E., Nix, G., & Deci, E. L. (1997). Perceiving others as intrinsically or extrinsically motivated: Effects on expectancy formation and task engagement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 837

YEREL YÖNETİMLERDE GÜVEN OLGUSU OLUŞTURMADA ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN ROLÜ VE ETKİSİ

Emre YAŞA³⁶⁹

ÖZET

Yerel yönetimler, yüklendikleri sorumluluklar ve görevleri gereği, bağlı oldukları toplumsal kesimin maddi ve manevi ihtiyaçlarını, yaşam koşullarını ve ekonomik gereksinimlerini bilen ve bu doğrultuda çalışan birimlerden oluşmaktadır. Yerel yönetim birimleri, yönetimleri halk tarafından, halka en yakın, halkın içinden oluşturulan, sürekli gündemde olup eleştirilen ya da takdir edilen birimlerdir. Halk ile olan ilişkisi de karşılıklı bir güven ortamını zorunlu kılmaktadır. Halk ile yerel yönetimler arasındaki bu güven ortamı etik değerlerden uzak düşünülemez. Etik, doğru ile yanlış ve iyi ile kötü olanı konu edinen ahlaki bir sorumluluktur. Bu ahlaki sorumluluğa sahip olmayan yerel yönetimler etik değerlere dayalı problemlerin merkezinde yer alabilmektedir. Yerel yönetimlerin halk ile olan ilişkisini olumlu bir süreçte devam ettirebilmesi halkın güven olgusunu kazanabilecek etik uygulamalarla mümkündür.

Bu çalışmanın amacı yöneten yönetilen ilişkisi bağlamında yerel yönetimler ile halk arasındaki etik ilişkileri güven olgusu içerisinde ele almak ve yerel yönetimlerin hizmetleri yerine getirirken yaptığı uygulamaları etik bir çerçevede değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda etik dışı davranışların meydana getirdiği siyasal, sosyal ve ekonomik etkileri ifade edebilmek de ayrıca hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Etik, Güven, Ahlak

GİRİŞ

Yerel yönetimler, belirli sınırlar içerisinde yaşayan toplumsal kesime hizmet etme yükümlülüğü olan merkezi yönetimden ayrı özerk ve karar organlarının halk tarafından seçilen, kendine özgü bir bütçesi ve hizmet alanı olan yerel nitelikteki kuruluşlardır. Halka en yakın kuruluşlar olması bir güven ortamını zorunlu kılmaktadır. Bu güven ortamının sağlam bir temel

³⁶⁹ Fırat üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Lisans Öğrencisi, yemreysa@gmail.com

üzerine inşa edilmesi ise yerel yönetimlerin etik ilkeler çerçevesinde hareket etmesi ile mümkündür.

Etik, davranışları iyi ile kötü ve doğru ile yanlış olarak incelemektedir. Bu anlamda yerel yönetimlerin değerlendirilmesi de etik davranışların toplum tarafından kabul edilmesi veya etik dışı davranışların toplum tarafından dışlanması ile mümkündür. Yerel yönetimler bu bağlamda tutum ve davranışlarını toplumun beklentilerine göre şekillendirmek zorundadırlar.

Etik ilkelere aykırı tutumlar, güven olgusunu zedelemektedir. Bu anlamda vatandaş memnuniyetinin ve güveninin sağlanması; rüşvet, kayırmacılık, yozlaşma ve yolsuzluk gibi etik dışı davranışların yerel yönetimler tarafından çözüme kavuşturulması ile mümkün olmaktadır. Yerel yönetimler, giderek artan görevlerini yerine getirebilmek için daha fazla mali kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ancak elinde bulundurduğu mali kaynakları ise korumak ve şeffaf bir şekilde yönetmek zorundadır. Mali kaynakların şeffaf bir şekilde yönetilmediği yerel yönetimlerde topluma verilen hizmetlerin sayısında ve kalitesinde düşüşler meydana gelmektedir

Bu çalışmada öncelikle etik dışı davranışları toplum ile yerel yönetimler arasındaki güven olgusuna olan etkisini değerlendirmektir. Daha sonra etik dışı davranışlar sonucu meydana gelen güven olgusunun azalmasına neden olan sosyal, siyasal ve ekonomik etkileri ortaya koymaktır.

A. ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN SOSYAL ETKİLERİ

Tarih boyunca inançların birbirinden farklı iki kaynağı olmuştur; bunlardan biri siyaseti diğer ise dini ve ahlakidir. Bilinen tüm insan toplumlarında, hatta en ilkel olanlarında bile etik inançlar ve duygular mevcuttur. Bazı eylemler övülür, bazıları ayıplanır; bazıları ödüllendirilir bazıları cezalandırılır. Bazı eylemler yalnızca bireylere değil toplumun tamamına refah getirir bazıları ise felakete götürür (Russel, 2017, s. 34-35). Felakete götüren uygulamalar genelde etikten yoksun uygulamalardır. Etiğin, Türk Dil Kurumu'nda ki sözlük anlamı "töre bilimi" ve "çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü" şeklindedir (TDK, 2019). Etik, insanların birey ve toplum olarak kurdukları ilişkilerin temelinde yer alması gereken değer ve yargıları; iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kavramları, ahlâksal açıdan araştıran bir felsefî disiplin olarak adlandırılabilir (Kaplan, 2019, s. 344). Etiğin kendisine özgü bir konusu vardır. Bu konu alanı insanın tutum ve davranışlarıdır. Ahlak, davranışların toplumsal kurallarından meydana gelirken; etik ise ahlakla ilgili insan davranışlarının neden ve gerekçeleri hakkında değerlendirmeler yapar (Usta A. , 2011, s. 41). Bugün etik kuramının anlamını bilmek, ahlaki yükümlülüklerin dayanaklarını, halk yığınlarının çeşitli sorunlarla ilişkisini, ekonomik, toplumsal ve politik gelişmenin ulaşmak istediği amaçları bilmek demektir. Etik kuram, ahlaki gelişime rehberlik etmektedir. Bir toplumdaki ahlaki bozulmaların, yönetim kadrosunu da

etkileyeceği düşünülürse; etiğin önemi burada çok daha iyi anlaşılmaktadır (Usta A. , 2010, s. 161) .

Heywood'a göre (2018, s. 503); Hukuk ve ahlak arasındaki ilişki siyasetteki en önemli sorunlardan biridir. Görünüşte hukuk ve ahlak çok farklı şeylerdir. Hukuk, yaptırım araçlarıyla desteklenen özgün bir toplumsal kontrol biçimidir; neyin yapılabileceğini ve neyin yapılamayacağını tanımlamaktadır. Ahlak ise, etik sorunlar ve 'doğru' ile 'yanlış' arasındaki farkla ilgilidir; yapılması gereken ve yapılmaması gerekenleri önermektedir. Ayrıca toplumsal bir olgu olması yönünden hukukun nesnel bir niteliği varken, ahlak genellikle öznel bir oluşum olarak ele alınmaktadır.

Hukuki çerçeve, kamu görevlileri için davranış standartlarını belirleyen ve soruşturma ile takibat sistemleriyle bunlara uyulmasını sağlayan kanun, yönetmelikler ve diğer yasal belgeler dizisidir. Hukuki çerçeve, sağlam bir etik altyapının gelişebilmesi için en önemli unsurlardan bir tanesidir. Etik alt yapıyı yaptırımlarla desteklediğinden bir kontrol işlevi taşır. Hukuki çerçevenin etik alt yapısına katkısı, kamu görevlilerinin davranışlarına sınırlamalar getirmek, bunlarla ilgili yaptırım uygulamak ve devletin eylem ve işlemlerini şeffaflaştırarak kamuoyunun faaliyetlerinin incelenmesini ve harekete geçmesini mümkün kılmaktır (Yüksel C. , 2005, s. 348). İnsan ve toplum hayatı, ahlaki bir nitelik taşır. Bir olayı, eylemi veya konuyu değerlendirirken hep etik/ahlaki değerlere göre hareket etme eğilimindedir (Eryılmaz, 2018, s. 419). Bu anlamda yerel yönetimlerin değerlendirilmesi de etik davranışların toplum tarafından kabul edilmesi veya etik dışı davranışların toplum tarafından dışlanması ile mümkündür. Yerel yönetimler bu bağlamda tutum ve davranışlarını toplumun beklentilerine göre belli bir sistem içerisinde dizayn etmek zorundadırlar. Çünkü yerel yönetimle

rdeki yöneticilerin ve personellerin tutum ve davranışları etik ilkeler çerçevesinde ise toplum tarafından kabul görmekte ve yerel yönetim ile toplumun ilişkileri güven temelinde gelişerek gelecek vaat etmektedir. Tam tersi durumunda ise, yerel yönetimlerdeki yönetici ve personellerin etik dışı davranması toplum tarafından reddedilmekte ve toplumunun yerel yönetimlere duyduğu güveni azaltmaktadır. Toplum ile yönetim arasındaki güven duygusunun pekiştirilmesi için öncelikli olarak örgüt içindeki karşılıklı güvenin sağlanması gereklidir.

Güvene dayalı bir örgütsel kültüre sahip yerel yönetimlerde, işlem maliyetinin azaltılması, çalışanlar arası işbirliği, dış çevre çatışmalarının azaltılması, yasa ve yönetmeliklere uyumun kolaylaştırılması, kurum içi ve dış çevre çatışmalarının azaltılması, yöneticilere destek ve güçlü örgütsel bağlılık, kamu görevlilerinin örgütsel normlar, değerler ve amaçlarla özdeşleşmesi, çalışanlar arasında güçlü duygusal ve sosyal bağların oluşması, kamu görevlilerinin

kurumsal aidiyet ve bağlılıklarının güçlenmesi ve performanslarının artması kolayca sağlanmış olacaktır (Yatkin, 2015, s. 236). Örgüt içerisinde güvensizliğin hakim olması; bu güvensizliğin topluma yansımaları daha rahat hale getirir ve hizmetlerin sunumundaki hız, kalite, etkinlik ve verimliliğin düşmesine neden olur. Kısacası bir güvensizlik durumu söz konusu ise bu durum zincirleme olarak topluma ve yönetime yansımaktadır.

Güven, toplumsal açıdan bir düzenin ortaya çıkması ve korunması açısından önemli bir fonksiyonu da yerine getirmektedir. İnsanlar genellikle güvenmedikleri insanlarla bir arada bulunmayı istememekte, güvenmedikleri kişi ve kurumlarla iletişim kurmaktan kaçınmaktadırlar. Güvenin insanların ortak bir yaşamı paylaşma, karşılıklı etkileşimler yoluyla bu yaşam alanını düzenleme gibi birtakım fonksiyonları yerine getirdiği söylenebilir (Boztepe, 2013, s. 56). İnsanların karşılıklı ortak yaşama ilişkin dürüst davranışları toplumsal güven olgusunun inşa sürecini başlatmaktadır. Güven inşa edici davranışlar, kamu hizmetini sunan yerel yönetimlerin en önemli sosyal sermaye kaynağıdır. Bu güvenin dayatma veya talimatla oluşması söz konusu değildir. Özerk ve demokratik bir yönetimin varlığı halkla hizmeti sunan personel arasındaki güvene dayanır. Bu nedenle yerel yönetim personelleri, kamu hizmetinde etik davranmak istiyorlarsa öncelikle güveni sağlayacak şekilde davranmalıdırlar. Ayrıca görevin gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını sundukları hizmetin kalitesiyle ortaya koymalıdırlar. Yerel yönetimlerin halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe oluşturan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlardan kaçınmaları gerekir (Çelik & Bilbay, 2017, s. 8).

Toplum ile yönetim arasındaki güvenin sürdürülebilir olması bu noktada en dikkat edilmesi gereken konulardan biridir. Vatandaşın memnuniyetini sağlamak için öncelikli olarak örgüt içinde yöneten ve yönetilenler arasında güvenin tesis edilmesi gerekmektedir. Günümüzde vatandaşlar artık klasik hizmetlerin (altyapı, park, yol, su, kanalizasyon vb.) yanında yerel yönetimlerden sosyal anlamda da hizmetler beklemektedir. Sosyal adaletin sağlanması, engelliler için yaşanabilir kentler, çocuk bakım evleri, yaşlılara bakım hizmeti ve öğrencilere burs imkânları sağlamak gibi hizmetler toplum tarafından beklenen hizmetlerdir. Toplum, sosyal hizmetleri alırken hizmeti veren yerel yönetimlerde çalışanların tutum ve davranışlarına önem vermektedir. Yerel yönetimlerin yaptığı hizmetlerin yanı sıra topluma güvenilebilir olduğu hissini de verebilmelidir. Yerel olarak kurulmuş yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere hizmet verme zorunluluğu olan yerel yönetimlerin toplum ile arasında bir güven probleminin olması kargaşaya neden olacaktır.

Yerel yönetimlerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak en önemli faktörlerden birisi de güven tesisidir. Toplumun önemli bir kısmı yerel yönetimlere ve onun çalışanlarına

güvenmemektedir. Güvensizliğin temelinde, kayırmacılık, rüşvet, yolsuzluk gibi kötü yönetim uygulamaları gelmektedir. Söz konusu kötü yönetim uygulamalarının azalması ve toplumun güvenin artması, gelecekte kötü yönetim uygulamalarının tekrarlanma riskini azaltacaktır. Çünkü toplumdaki kötü yönetimin normal bir uygulama olarak görme alışkanlıkları yerini iyi yönetim alışkanlıklarına bırakacaktır. Böylece, toplumun kamu yönetimine olan desteği artarken, kamuoyu denetimi de etkinleşebilecektir (Eken & Tuzcuoğlu, 2005, s. 120).

Son yıllarda güvensizliğin merkezinde yerel yönetimlerin olmasının nedeni yönetimlerin şeffaf olmamalarıdır. Şeffaf bir yönetim beklentisi söz konusuysen yerel yönetimlerin gizlilik içinde işlerini yürütmesi toplumun düşünce yapısında ‘‘acaba?’’ lar oluşturmaktadır. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının ve kent konseylerinin de yönetime katılımıyla bir katılımcı demokrasi ortamı sağlanmasına rağmen, güven duyulan yerel yönetimlerin sayısı halen çok azdır. Bunun nedeni ise bilgi, belge ve alınan kararların toplumdaki gizlenmesidir. Özellikle yöneticilerin adaletsiz, ayrımcılık, kayırmacılık gibi davranışları önce örgüt içindeki personelle arasındaki güven bağı koparmaktadır. Personelle güven bağı olmayan yöneticilerin, kaliteli hizmetler sunacak ortamları yaratması mümkün olmayacaktır. Güven unsurunun tesisi için; Yerel yönetimlerin hesap verebilirlik, şeffaflık ve liyakat esaslarına uygun hareket etme zorunluluğu vardır.

Kamu yönetiminde hesap verebilirlik; yönetimde alınan kararları, yapılan işleri ve harcamaları ilgili otoritelere açıklama, nedenlerini izah etme ve gerekçelendirme zorunluluğu olarak tanımlanabilir. Hesap verebilirlik, kamu yönetimi üzerinde uygulanan kontrol sürecidir. Kamu yetkisi ve kaynağını kullanan herkesin, bu yetki ve kaynak kullanımı nedeniyle, idari, mali, hukuki ve etik gibi konularda ilgili makamlara hesap vermeleri gerekir (Eryılmaz, 2018, s. 383). Hukuk devleti ve güçler ayrılığı ilkelerinin benimsenip, siyasal yetki, görev ve sorumluluk dağılımının sağlanarak, ilişkilerin açık, anlaşılır, katılıma yer veren bir biçimde düzenlenmiş olması, hesap verebilirliğin başarısında son derece önemlidir (Yıldırım, 2006, s. 14). Hesap verebilirlik yaklaşımı, bürokrasi ve demokrasinin uyumunu arttıracak unsurlar içermektedir. Özellikle mali konularda, performansla ilgili hususlarda, gücün ve otoritenin nasıl kullanıldığı yönünde, vatandaş istek ve beklentilerine daha duyarlı olunması gibi konularda hesap verebilirlik yeni açılımlar getirmektedir. Bu ise bürokrasi ile demokrasiyi yakınlaştıracak bir durum olarak değerlendirilebilir (Balcı, 2005, s. 333).

Her nerede bir yetki ve kaynak kullanımı söz konusu ise orada etkin hesap verebilirlik mekanizmalarının kurulması zorunludur. Etkin denetim ve hesap verebilirlik mekanizması kurulmadan yerel yönetimlere, sadece karar alma ve kaynakları kullanma yetkisinin verilmesi,

yerel yönetimlerin dayandığı değerlerin meşruluğunun zarar görmesine neden olabilir. Bu nedenle yerel yönetimlerin varlık nedenlerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri için hesap verebilirlik ilkesinin yerel düzeyde etkin bir şekilde uygulanması zorunludur (Biricikoğlu, 2011, s. 90).

Saydamlık ise kamu yönetiminde hedeflere ulaşmak için kullanılan bilginin güvenilir ve geçerli olması; yürütülen çalışmalara ve politikalara ilişkin bilgileri almak, kullanmak, sınamak ya da değerlendirmek isteyenlere açıklık anlamına gelmektedir. Yani kamusal kaynakların öngörüldüğü biçimde, etkin kullanılıp kullanılmadığına ilişkin fikir oluşturmaya olanak sağlar (Erdoğan & Gül, 2009, s. 954). Saydam, hesap verebilir ve etik kodların uygulandığı bir kamu yönetimi anlayışı daha demokratik ve katılımcı yönetim biçimlerini de gerekli kılmaktadır. Kamu yönetiminde saydamlığın artması, demokrasinin ve demokratik kültürün geliştirilmesi içinde çok önemli bir unsurdur. Demokratik sistemlerde, saydamlığı ve hesap verebilirliği olanaklı ve işler kılacak denetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulur. Bu mekanizmalar, kamu yönetiminde etik anlayışının da gündeme gelmesine yol açmıştır (Erdoğan & Gül, 2009, s. 954). Şeffaflığın uygulanması hesap verilebilirliği, hukuk devleti ilkesinin uygulanabilmesini, yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesini, demokratik bir yönetimin ortaya çıkmasını ve vatandaşların devlete olan güveninin artmasını sağlamaktadır (Aydın, Çamur, & Koçar, 2015, s. 428).

Yerel yönetimlerde veya genel olarak kamu yönetiminde, açıklık denildiğinde, önce bireylerle yönetim arasında sağlıklı ilişkilerin özellikle karşılıklı iletişimin kurulması akla gelmelidir. Bu da bireylerin bilgi edinme hakkından geçer. Bir başka deyişle açıklık; birinci derecede saydamlık, bireylerin yönetimde olup bitenleri görmeleri anlamına gelir ki, bu ilke aslında, hukuk devletinin ve yeni kamu yönetiminin temel felsefesi içindedir (Doğan M. , 2013, s. 173).

Açıklık arayışları, gizlilikle mücadele etme ve topluma ve bireylere daha yakın yönetim oluşturma amacını taşımaktadır. Yönetimde gizliliğin ve halka kapalılığın en önemli nedeni, devletin vatandaş karşısındaki üstünlüğüdür. Yasalarda gizliliğin sınırları belirtilmemiş ve bu konuda yetkililer serbest bırakılmıştır. Bu durum, kamu kurumlarındaki yolsuzluk ve istismarlara ortam hazırlamakta ve bireyi yönetim karşısında zayıf duruma düşürmektedir (Doğan M. , 2013, s. 175). Bireylerin kamu kurumlarının yapmış oldukları eylem ve işlemlerinden haberdar olmaları yönetimde yolsuzluğu ve rüşveti azaltmakta temel etkidir. Ayrıca yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi demokratik bir devlet olmanın da temelini oluşturmaktadır (Aydın, Çamur, & Koçar, 2015, s. 428).

Personel alımında eğitim, tecrübe, yetenek gibi faktörler liyakat ve yeterlilik ilkesinin temelini teşkil eder. Örgüt de bu şartları karşılayanın bir üst göreve getirilmesi liyakat ve yeterlilik ilkesi dâhilinde gerçekleşir. Aynı özellik ve meziyetlere sahip birden fazla aday varsa o zaman iş görenler arasında ayırım yapılmadan, bilgi, deneyim ve tecrübelerini ölçme temeline dayanan bir seçme sistemi geliştirilmeli ve bu sisteme göre işe alım gerçekleştirilmelidir (Tunçer, 2017, s. 25). Personel adayları seçiminde siyasi, akraba ve arkadaşlık yakınlıkları göz önünde bulundurularak seçilen personel, liyakat esasına dayanmamaktadır. Bu durumda ise ehliyetli ve liyakatli adayların yönetimleri “ adaletsiz ” olarak tanımlamaları kaçınılmazdır. Yerel yönetimlerden beklenen ise istikrarlı, adaletli ve liyakat esaslı bir personel sistemini oluşturmaktır.

Liyakat ilkesinin kamu hizmetlerinde sürekliliğe katkıda bulunduğu önemli bir husus, iktidarlara birlikte değişmeyen memur sistemi sayesinde hizmetlerde kesinti yaşanmamasıdır. Liyakat ilkesinin uygulanmaması halinde yerel yönetimler göreve alacağı personeli kayırmacılık doğrultusunda seçecektir. Kayırmacılık neticesinde iktidar her değiştiğinde personel de değişecek ve özellikle seçim dönemlerinde yerel yönetimlerin işleyişinde aksaklıklar kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla liyakat ilkesinin personel sistemine sağladığı kalıcılık ve tarafsızlık kamu hizmetlerinde bahsedilen tüm bu nedenlerle yaşanılacak kesintileri de engelleme işlevine sahiptir. (Diler, 2018, s. 10). Liyakat ve kariyeri dikkate almayan yerel yönetimlerde uyumsuz bir personel kadrosu oluşmaktadır ve buda verimliliğin düşmesine; verimliliğin düşmesi ise toplumun tepkisine yol açarak toplumun güvenini zedelemektedir.

B. ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN SİYASİ ETKİLERİ

Anayasanın 127. maddesi yerel yönetimleri “ *Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir*” şeklinde tanımlamıştır. Yerel yönetimler, belde halkının ortak ve yerel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş, dolayısıyla topluma karşı çeşitli sorumlulukları bulunan kamu kuruluşlarıdır. Bu sorumluluk çerçevesinde yerel yönetimler, kararlarını etik değerlere ve toplumun beklentilerine uygun şekilde almak zorundadırlar (Yüksel, Bozkurt, & Güven, 2005, s. 297).

Özellikle halka olan yakınlığının etkisiyle de beraber yerel yönetimler etik dışı davranışlara daha yatkındırlar. Bunun nedeni ise yerel yönetimler bünyesinde bulunan personellerin çoğunun yerel halktan olmasıdır. Hizmetler yerine getirilirken, kamu personelinin yerel halktan olması sebebiyle akraba, arkadaş ve siyasi yakınlıklarını göz önünde bulundurarak bunlara öncelik tanınması yerel yönetimlerin etik dışı davranışlara merkezi yönetimlerden daha

yatkın olduğunun kanıtıdır. Kamu görevlilerinin nasıl davranması gerektiği yasalar tarafından düzenlenmiş olmakla beraber davranışların denetimi de yine yasalar tarafından sağlanmaktadır. Ancak kamu görevlilerinin, etik denetimi kamu görevlisinin kendi ahlaki ve vicdani değerleri ile sınırlıdır. Özer'e göre (2012, s. 153); hukukun çaresiz kaldığı bu süreç, içten içe, sinsice gelişimini hızlandırmakta ve halka en yakın birimler olarak temel görevleri etkin kamu hizmeti sunmak olan yerel yönetimlerin bu görevi gerektiği gibi yerine getirememelerine neden olmaktadır. Ayrıca demokrasinin beşiği sayılan bu birimlerin halk nazarında yönetimde etik dışı davranışların yoğun olarak yaşandığı birimler olarak görülmelerine yol açmaktadır.

Son yıllarda nüfus artışlarına paralel olarak kentlerde meydana gelen altyapı problemleri, çarpık kentleşme, trafik problemleri, çevre sorunları, sosyal adaletsizlik, gecekondulaşma ve yeşil alanların yetersiz kalması gibi nedenler yerel yönetimlerin faaliyetlerini ekonomik, yönetsel ve sosyal olarak zorlaştırmaktadır. Günümüzde yerel yönetimler, vatandaşların artarak devam eden yönetsel, ekonomik ve sosyal istek ve taleplerini çözme noktasında yetersiz kalmanın yanında bir de etik dışı davranışların yönetim ve vatandaş ilişkilerine olan olumsuz etkileri vardır. Yerel yönetimler, verdiği hizmetlerin değerlendirmesini toplumsal geri dönüş ile gerçekleştirdiğinden, hizmet sunumunda ana kriter olarak "vatandaş memnuniyetini" ön planda tutulmaktadır. Vatandaş, yerel yönetimlerin tabi görevleri olan alt yapı ve üst yapının yanında artık sosyal belediyeçilik hizmetlerine ve hizmetlerin yerine getirilirken personelin etik ilkelere uygun davranışlar sergilemesine de önem vermektedir. Başka bir ifadeyle yerel yönetimler, toplumun ihtiyaç duyduğu hizmetleri yerine getirmenin yanında bu hizmetleri yaparken gösterdiği tutum ve davranışlar da toplum tarafından önemsenmektedir.

Vatandaşların yerel yönetimlerden beklentisi doğal olarak söz konusu kurumların tüm erkleriyle etik ilkelere uygun hareket etmesidir. Bu anlamda vatandaş memnuniyetinin sağlanması; rüşvet, kayırmacılık, yozlaşma ve yolsuzluk gibi etik dışı davranışların yerel yönetimler tarafından çözüme kavuşturulması ile mümkün olmaktadır. Etik ilkeleri yönetimdeki birimlere aşılama görevi ise yöneticilerin sorumluluğundadır.

Yerel yönetimlerde, gerek seçilmiş gerek atanmış tüm kamu görevlilerinin, kamu hizmetinin temel kurumsal ve etik değerlerini kavraması, benimsemesi ve bu değerlere göre davranması etkili ve başarılı bir yönetimin ön koşuludur. Belediyelerde kamu hizmeti etiğine dair ilke ve değerlerin içselleştirilip pekiştirilmesinden, iletilmesinden ve bu değerlerin hayata geçirilmesinden ise yöneticiler sorumludur (Emrealp, 1993: 36; akt. (Apa, 2013, s. 96). Vatandaşlar nezdinde belediyelerin olumlu bir imaj sahibi olabilmeleri adına beledi faaliyetlerde en alt düzey çalışandan en üst düzey çalışanına yönetsel eylemlerde ve işlemlerde bulunurken

büyük görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında belki de en önemlisi, belediye yönetiminin vatandaşların ihtiyaçlarını doğru tespit edip uygun çözümler bulabilmeleri ve hizmet sunumunda etik değerlere uygun davranışlarıdır (Örselli, 2009, s. 487). Bu bağlamda özellikle yöneticinin davranışları, örgüt çalışanları açısından örnek teşkil etmektedir. Yöneticilerin, bu noktada ki sorumluluğu ise örgütün planlı, stratejik, mevzuata ve ahlak kurallarına uygun bir şekilde yöneterek çalışanlar arasındaki ilişkiyi, işbirliğini, uyumu ve düzeni sağlamaktır. Üst düzey yöneticinin, tutum ve davranışlarının kurumda hiyerarşik olarak kendinden alttaki tüm yönetici ve personeli etkilemesi kaçınılmazdır. Yöneticinin etik ilkelere aykırı birtakım davranışları, birimdeki diğer personelce, etik dışı davranışların mazur görülmesine neden olmaktadır. Yönetimsel işleyişin bozulmasına neden olan söz konusu etik dışı hareketler özellikle alt birim çalışanlar tarafından örnek alınmakta ve ‘*yöneticinin yaptığını biz neden yapmayalım?*’ düşüncesi ile yönetimin yozlaşması hız kazanmaktadır.

Kamu görevlilerinin karar alırken ve hizmetleri yürütürken uymaları gereken tarafsızlık, dürüstlük, liyakat, nesnellik, saydamlık, hesap verebilirlik, adalet, eşitlik, kamu yararını gözetme, profesyonellik, tutumluluk, etkinlik, hediye ve rüşvet almama, çıkar çatışmasından kaçınma gibi ilke ve değerler bütünü, “etik kamu yönetimini oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde etik konusunun temelinde, çıkar çatışmasının önlenmesinin yattığı söylenilebilir (Usta S. , 2016, s. 3). Yöneticilerin adil bir iş ortamı yaratması, şeffaf, dürüst, güvenilir, olması ve çalışan personeline ilgi göstermesi çalışanlar tarafından örnek alınan uygun bir rol modeli olmasını sağlamaktır. Çalışanların yöneticilerin etik prensiplere dayalı olarak ahlaki kurallar çerçevesinde doğru ve dürüst kararlar vermesine ilişkin beklentileri söz konusudur (Yatkın, 2015, s. 230). Bir kurumda ahlaki değerler çalışanlara kazandırılmazsa ve buna uygun davranılmazsa, yöneticiler-çalışanlar, çalışanlar-çalışanlar, kurum-vatandaş arasında karmaşa yaşanmaya başlar ve bu karmaşa kurumu ciddi sorunlara sürükleyebilir (Usta A. , 2011, s. 40). Bu karmaşayla birlikte çalışan ve yöneticilerin etik ilkelere aykırı hareket etmesiyle meydana gelen çıkar ilişkisidir. Çıkar ilişkileri, yerel nitelikte genellikle seçim dönemlerinde karşılıklı çıkarların tatmin edilmesi suretiyle ortaya çıkan menfaatlerin tümüdür. Seçim dönemleri, etik dışı davranışların doğduğu ve yozlaşmanın zemininin olduğu bir dönemdir.

Yerel yöneticiler ile seçmenler arasında başlayan çıkar ilişkisi, yerel yönetimlerde yaşanan yozlaşma ve etik dışı davranışların başlangıç noktası sayılabilir. Söz konusu çıkar ilişkisi yerel kaynakları yağmalama ve rant sağlama kavgasına dönüşmekte, kamu yararını ön planda tutmak, erdem, dürüstlük gibi ahlaki değerler giderek aşınmaktadır. Öte yandan yerel seçimlerde oy kullanacak vatandaşlar, bedelini ödemek istemediği kamu hizmetlerini, hakkı olmayan imkânları adaylardan da talep ederken, karşılığında ise kendi oyu ile bazen de kendi kontrolünde

olduğunu iddia ettiği çok sayıda oyu vermeyi taahhüt etmektedir (Şentürk, 2006 akt. (Apa, 2013, s. 96). Üzerinde tartışılması gereken bir diğer önemli husus da, liyakat sistemine göre hareket edilmesi gereken kurumların personel değerlendirmelerinde kayırmacılığın daha fazla ön plana çıkmasıdır. Kamu yönetiminde karşılaşılan kayırmacılık, kurum ve kuruluşlara etkinlik ve verimlilik açısından önemli bir katkı sağlamadığı gibi örgüt yönetimine de ciddi zararları söz konusudur (Yatkın, 2015, s. 204). Akraba kayırmacılığı, eş-dost kayırmacılığı ve siyasal kayırmacılık, kayırmacılığın değişik türleri olarak sıralanabilir (Yüksel C. , 2005, s. 77).

Beceri, yetenek, başarı ve eğitim düzeyi gibi unsurlar dikkate alınmaksızın sadece siyasetçi, bürokrat ve diğer kamu görevlileri ile olan akrabalık ilişkileri esas alınarak bir kimsenin bir devlet görevinde istihdam edilmesi, atanması ya da terfi ettirilmesi. Akraba kayırmacılığı, geleneksel bağların ve ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı az gelişmiş ülkelerde daha yaygın olarak görülmektedir. Bunun sonucunda, kamu görevlisinin, “itibar görme”, “takdir edilme” gibi psikolojik ve toplumsal kazanç elde ettiği, ayrıca hak etmeden bulunduğu statünün olanaklarından yararlanması nedeniyle maddi çıkar elde ettiği kuşkusuzdur. Kamu görevlilerinin işe alınmasında liyakat ve eşitlik ilkeleri yerine, eş-dost ilişkileri esas alınması suretiyle yapılan kayırmacılık ise kronizm’dir (Eş dost kayırmacılığı). Nepotizmde kayırılan kişi akraba, kronizmde ise eş-dost olmaktadır. Günümüzde Türkiye’de yaygın olarak görülen “hemşehri kayırmacılığı” da kronizmin özel bir türü olarak değerlendirilebilir.

Siyasal partilerin, iktidara geldikten sonra kendilerini destekleyen seçmen gruplarına çeşitli şekillerde ayrıcalıklı işlem yaparak bu kimselere haksız menfaat sağlamaları siyasi kayırmacılıktır. Partizanlık, merkezi kuruluşların yanında, özellikle mahalli kamu hizmetlerini yürüten kurumlarda da yaygın olarak görülmektedir. Siyasal kayırmacılığın bir başka biçimi de, üst düzey bürokratların siyasi iktidarların değişmesiyle birlikte, ideoloji, nepotizm-kronizm gibi faktörler esas alınarak, görevden alınmalarıdır ki literatürde bu duruma “patronaj” adı verilmektedir.

Yerel siyasette, özellikle yerel yönetimler içerisinde de en etkili kurum olan belediyelerde, başkan adaylarının seçim dönemlerinde arkası doldurulamayan vaatlerde bulunması, oy elde etmek amacıyla bazı çıkar çevrelerine yönelik hareket etmesi ve yine oy toplamak amacıyla çeşitli çevrelere iş vaadinde bulunmak gibi etik dışı davranışlar yönetimlere duyulan güveni azaltmakla beraber verilen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini düşürmektedir. Belediye başkanlarının, kendi kurumunun menfaatlerinden çok çıkar çevrelerinin menfaatlerine yönelik hareket etmesi yerel siyaset açısından bir ‘etik çöküntü’ meydana getirmektedir. Seçmenin seçim yaparken adayın eğitimine, bilgisine, yeteneklerine, yerel nitelikli projelerine ve yöneticilik vasfının olup

olmadığına bakmadan kısaca liyakat esasını dikkate almadan kişi yerine partiye oy verme alışkanlığı sonucu etik dışı davranışların meydana gelmesinde seçmenin payı büyüktür. Tüm bunların sonucunda yönetimde etik yozlaşma başlamaktadır. Etik yozlaşma, yönetimde siyasallaşma ve yönetimde yozlaşma süreçlerinin oluşmasında özellikle etik dışı davranışların payı azımsanamayacak kadar büyüktür.

Yozlaşma genel anlamda sistemindeki bozukluğun, yani kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili menfaat sağlamalarını ve her türlü ayrıcalıklı işlem yapmalarını ve özellikle kamu görevlerine yapılan atamalarda kayırmacılık, haksızlık ve yanlış uygulamaları ifade etmektedir (Çevikbaş, 2006, s. 273). Etik yozlaşma ve siyasi yozlaşma genellikle birbirini besleyen süreçler içinde artmakta ya da azalmaktadır. Özellikle siyaseti toplumun aynası olarak nitelendirirsek çoğu zaman toplumun etik değerlerindeki yozlaşmanın siyasi yozlaşmaları da beraberinde getirdiği çok açıktır. Bazen de devletin yönetim kademesinde topluma örnek olma noktasında bulunan siyasetçi ve yöneticilerin etik dışı uygulamaları toplumsal düşünce alışkanlıklarında birtakım bozukluklar oluşturabilmektedir. Kısacası etik yozlaşma ve siyasi yozlaşma birbirini besleyen süreçler şeklinde gelişme göstermektedir (Kitapçı, 2009, s. 503). Dolayısıyla zincirleme şeklinde etik dışı davranışlar etik yozlaşmayı; etik yozlaşma ise yönetimde yozlaşmayı meydana getirmektedir.

Yönetimde siyasallaşma durumu iş başına gelen yerel yönetimlerin izlediği kamu personel politikalarında somutlaşmaktadır. Her yeni yönetim, kamu personeli atama ve değerlendirmesinde yetenek ve becerileri temel alan liyakat sistemini bir tarafa itmekte ve siyasal kayırma ile siyasal yağmacılığa dayanan ganimet sistemini uygulamaya koymaktadır (Çulpan, 1980, s. 32). Yönetimin siyasallaşması ile beraber farklı görüşlerde olan kesimlerin aldığı hizmet ve katılımcılık hakları kısıtlanmaktadır. Demokrasinin doğduğu ve en iyi şekilde temsil edileceği yer olduğuna inanılan yerel yönetimler açısından yönetimin siyasallaşması çok tehlikeli bir hal almaktadır. Yönetimler toplumun belli bir kesiminin çıkarına yönelik hareket etmektense tüm toplumun ihtiyaçlarına yönelik hareket etmelidirler. Diğer taraftan yönetimde siyasallaşma örgüt içindeki personelin motivasyonunun düşmesine ve personeller arası ilişkilerin bozulmasına da neden olmaktadır. Bunun nedeni ise kurumda yönetim kademelerinde bulunan kişilere veya belirli bir çıkar çevresine yakın olan personellerin mesleki yükselmelerinde sergilenen adaletsiz tutumların, karşılıksız ödüllendirme ve işe gitmeden maaş alma gibi sorunların yaşanmasıdır. Tüm bunlarla birlikte yönetimin yozlaşma süreci hız kazanmaktadır.

Yönetimde yozlaşma, kamu görevlilerinin gerek kendi inisiyatifleriyle gerek hizmetten yararlananların teşviğiyle etik davranış ilkelerini ve hukuku ihlal edecek şekilde, özel çıkar, tercih, prestij veya belirli bir grubun çıkarı için kamusal güç kullanarak ortaya koydukları her

türlü davranış ve yöntemlerden meydana gelir. Yozlaşmanın temelinde bir kamu gücü, yetkisi ve kaynağı bulunmaktadır. Yozlaşma, karmaşık bir olgudur ve aktörler arasındaki ilişkiler yumağı içinde meydana gelir. Yozlaşma; siyasi partiler, seçilmişler, memurlar, çıkar ve baskı grupları ile seçmenler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar (Eryılmaz, 2008, s. 3). Kamu yönetiminde yolsuzluk ve yozlaşmanın önüne geçebilmek için, adalet, eşitlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayalı bir kültürel altyapının kamuda kurumsallaştırılması gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise, etik ilkelere bağlı kamu yararını her şeyin üstünde tutan kamu görevlileri ve politikacıların varlığına bağlıdır (Yatkın, 2015, s. 210). Yozlaşma ile toplumun siyaset kurumuna duyduğu güven azalmakta ve yerel yönetimler ile toplum arasındaki ilişkiler zayıflamaktadır. Etik ihlallerinin önüne geçmek demokratik ve etik ilkelere dayalı yerel yönetimler oluşturmak siyaset kurumunun güçlenmesine ve toplum ile olan ilişkilerinin bir güven temelinde yükselmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle yerel yönetimlerde atanan veya seçilen yöneticilerin yetenekli, yöneticilik tecrübesine sahip ve sunmuş olduğu hizmetin bilincinde olması gerekmektedir. Bununla birlikte etik ilkelere dayalı, kamu yararını hedefleyen liyakat esaslı bir örgüt kültürünün oluşturulması gerekmektedir. Etik ilkelerle oluşmuş bir örgüt kültürü hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini arttırarak, toplum ve yerel yönetimler arasındaki güven duygusunun gelişmesini katkı sağlamanın yanında yerel yönetimlerin kamusal faaliyetlerinde ve hizmet sunumlarında da vatandaş memnuniyetini arttıracaktır.

C. ETİK DIŞI DAVRANIŞLARIN EKONOMİK ETKİLERİ

Yerel Yönetimlerin hizmetlerinin kalitesi, ürün ya da hizmete ilişkin yerel halkın istek ve beklentilerinin en uygun maliyetle, tam ve zamanında karşılanması, çevre açısından ve diğer yönlerden toplumsal sorumluluk anlayışına uygunluğu, yüksek güvenilirliğe sahip olması ve yeniliklere uyum sağlayabilme derecesidir. Yerel yönetimlere özerk ayrı bütçe verilmesinin sebebi de yerel ihtiyaçların karşılanmasındaki önceliklidir. Yerel yönetimlerin kendi bütçelerinin olması bir anlamda ödenek sendromundan büyük ölçüde kurtulmaları anlamına gelmektedir. (Sağdıç, 2011, s. 33) .

Etik yozlaşmanın toplumun güven duygusuna verdiği zararlar ile birlikte rüşvet, zimmet, ihaleye fesat karıştırma ve rant kollama gibi faktörler ile de yerel yönetimleri ekonomik anlamda zayıflatmaktadır. Yönetimsel yozlaşma beraberinde mali yozlaşmayı getirmektedir. Mali anlamda yozlaşma içeren etik dışı davranışlar rüşvet, zimmet ve rant kollamadan oluşmaktadır. Bu yozlaşma yerel yönetimlerin mali yapısını zayıflatmaktadır. Yerel yönetimler, giderek artan görevlerini yerine getirebilmek için daha fazla mali kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ancak elinde bulundurduğu mali kaynakları ise korumak ve şeffaf bir şekilde yönetmek zorundadır. Mali

kaynakların şeffaf bir şekilde yönetilmediği yerel yönetimlerde topluma verilen hizmetlerin sayısında ve kalitesinde düşüşler meydana gelmektedir. Bu anlamda özellikle etik dışı yönetimle mali yapısı zayıflayan yerel yönetimler mali yapılarını korumak için sistematik ve bilirkişilerden oluşan bir denetim sistemi oluşturmalıdır.

Hızlı şehirleşme toplumdaki oturmuş ilişki ağlarını ve ahlaki, sosyal denetim mekanizmalarını erozyona uğratmaktadır. Bu ağların zayıflaması, rüşvet ve yolsuzluğu artırıcı etki yapmaktadır (Çelen, 2007, s. 5). Toplumdaki değişim hızına paralel olarak yasal düzenlemeler gerçekleştirilememekte ve bu noktada ortaya çıkan boşlukları değerlendirmek isteyenler ortaya çıkmaktadır. Bu da yolsuzlukları artırmaktadır (Köseoğlu, Yurttaş, & Selek, 2005, s. 145). Türkiye’de belediyelerin yolsuzluk, kaynak yetersizliği ve niteliksiz aşırı istihdamı, kanunla kendilerine verilen bir kısım hizmetlerin gerçekleştirilmemesinin başlıca nedenlerindedir. Bu sebeple belediyeler kendilerine mevzuatla verilen ancak, yerine getiremedikleri görevlerin gerçekleştirilmesi için şirketleşme yolunu tercih etmeye başlamışlardır (Sağdıç, 2011, s. 39).

Kamu hizmetinde etik kavramı, genelde etik anlayışa ve kamu hizmetinde etik değerler dizgesine değinmekte, kamu görevlilerinin kamu hizmetini yerine getirirken karar alma ve yönetsel süreçlerde, böylesi bir anlayış ve değerler çerçevesinde uyacağı ilke ve kuralları içermektedir. Kamu görevlilerinin bu etik kurallar dışındaki eylem ve işlemleri “yolsuzluk” olarak adlandırılmaktadır (Öktem & Ömürgönülşen, 2005, s. 232). Kamu personelinin kendi menfaatini kurumunun menfaatinde ön planda tutmasıyla yolsuzluk başlamaktadır.

İlk çağlardan günümüze, var olan ve özellikle yirminci yüzyılın sonlarına doğru boyutları büyüyen, ülkesel bir sorun olmaktan çıkıp küresel bir sorun hâline gelen, toplumsal bir olgu olan yolsuzluklar, sosyal ve siyasal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüm süreci yaşayan dünyamızda yolsuzluklar bu hıza ayak uydurmuş, özellikle ekonomiler arasında akışkanlığın ve bağlılıkların artması sonucu ekonomik yapıların niteliğindeki değişim yolsuzluklara uluslararası bir boyut kazandırmıştır (Hamidov, 2016, s. 1). Bu anlamda özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerel yönetimler, ekonomik ve toplumsal birçok işlevi yürütmektedir. Ancak kaynakların kıtlığı ve artan beklentiler nedeni ile bu tür hizmetlerin sunumu, hizmetlere olan talebi genellikle karşılayamamaktadır. Bu koşullarda, kamu hizmetlerinin dağılımında yolsuzluk için önemli fırsatlar doğmaktadır (Tarhan, Gençkaya, Ergül, Özsemerci, & Özbaran, 2006, s. 64). Yolsuzluk sadece ekonomik olarak değil farklı çıkarların ortaya çıkardığı olumsuzlukları da kapsamaktadır. Farklı şekillerde yolsuzluklarda görülmektedir.

Yolsuzluk denilince akla ilk olarak rüşvet, zimmete para geçirme, torpil gelir. Oysa yolsuzluk çok daha fazla çeşide sahip olup daha fazla alana yayılmıştır. Devlete ait bir aracı kamu görevlisinin özel işlerinde kullanması, geçerli bir neden olmaksızın memurun işine gitmemesi, memurun hasta olmadığı halde sağlık hizmetlerinden yararlanması veya rapor alması, memurun görevini layıkıyla yapmaması da yolsuzluğa birer örnektir ve bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Görevi kötüye kullanmanın her türlü yolsuzluk içinde ele alınabilir (Hamidov, 2016, s. 5). Doğası gereği gizli bir eylem olan yolsuzluk; ekonomilerde yatırım, büyüme, gelir dağılımı gibi makroekonomik büyüklükleri olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, temel amacı topluma hizmet etmek olan yerel yönetimlere yolsuzlukla mücadele konusunda önemli görevler düşmektedir. Yerel Yönetimler, üstüne düşen bu görevleri diğer kurumlarla işbirliği çerçevesinde yürütmelidir. Aynı zamanda halkla bütünleşerek yerel yönetimlere olan güven duygusu pekiştirilmelidir. (Berksoy & Yıldırım, 2017, s. 2).

Genel olarak yolsuzluk olayları incelendiğinde uygulamalar yasalara aykırı olarak değil, daha çok yasal sapsmalar yoluyla karşılıklı çıkar alışverişinin gerçekleştirildiği şekilde gözlenmektedir. Yani yolsuzluk olaylarında uygulamalar çoğu kez yasalara uygun olarak yapılmakta, ancak kamu yetkisi kamu görevlilerinin elinde bilinçli şekilde çıkar sağlama aracı olarak kullanılmaktadır. Yolsuzluk olaylarının bu niteliği, yasalara aykırı eylem ve davranışlara göre yolsuzluğun ortaya çıkarılmasını ve önleyici çarelerin bulunmasını daha zor ve karmaşık hale getirmektedir (Özsemerci, 2003, s. 14). Hızlı şehirleşme toplumdaki oturmuş ilişki ağlarını ve ahlaki, sosyal denetim mekanizmalarını erozyona uğratmaktadır. Bu ağların zayıflaması, rüşvet ve yolsuzluğu arttırıcı etki yapmaktadır (Çelen, 2007, s. 5).

Kamu görevlilerinin kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesinde görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, muhatap oldukları kişi ve kurumlara ayrıcalıklı işlem yaparak para ve/veya diğer şekillerde bir menfaat elde etmeleri rüşveti ortaya çıkarmaktadır (Tokatlıoğlu, 2003). Rüşvetin niteliği ve miktarı alan ve veren açısından kendisine sağlayacağı yarar bakımından değişir. Kamu görevlisi rüşveti doğrudan ve dolaylı yöntemlerle alabilir. Kamu görevlilerinin rüşvet alma eğilimleri ücretlerine, ülkenin yönetim yapısına, ceza sistemine ve eğitim durumlarına göre değişiklik gösterir (Hamidov, 2016, s. 20). Vatandaşların büyük bir kısmı, yararlandıkları kamu hizmetlerinin daha hızlı bir şekilde görülmesi amacıyla ilave bir ücret ödemeyi olağan saymaktadır. Bu şekilde kurumsallaşan rüşvet sayesinde, verimlilik, rasyonellik ve etkinlik gibi ilkelerden uzak ve ağır bir biçimde işleyen bürokrasi mekanizması harekete geçmekte, rüşvetle birlikte işlerin çabuk ve ekonomik bir biçimde yürütülmesi sağlanabilmektedir (Şen, 2005, s. 362). Rüşvet olgusunda iki taraf vardır; alan ve veren. Bu taraflardan birisi kamu görevlisi, diğeri de devletin dışında yer alan özel kişi veya gruplardır. Kişiler rüşvet almaya ya da

vermeye yönelirken bazı unsurların etkisi altında kalırlar. Alan - veren şeklinde özetlenen kişisel unsurlardan en önemlisi katlanılacak maliyetler, yani rüşvetin taşıdığı risk unsuru ve karşılığında göze alınan ceza olacaktır. Alan taraf için statü ve saygınlık kaybı söz konusu olurken, veren için rüşvetin maddi tutarı ayrı birer unsurdur. Her iki tarafı etkileyen bir husus ise yakalanma endişesinin doğuracağı ruhsal huzursuzluktur (Yılmaz & Kılavuz, 2002, s. 22). Bu iki taraf arasında çıkar ilişkisi ve her çeşit menfaat söz konusudur. Gerçek şu ki rüşvet veren taraf, verdiği rüşvetten çok daha fazla miktarda bir çıkara sahip olacaktır. Dolayısıyla rüşvet alan, verene göre daha az oranda bir menfaate razıdır. Rüşvet alanın, rüşvet aldığı işlemi birden fazla tekrar edebilme ihtimali yani rüşvetin geçtiği işlemin kişinin asli işi olması, alınan rüşvetin miktarından tatmin olma olasılığını arttıracaktır. Çünkü rüşvet içeren işlemin tekrarlanma olasılığı yüksektir (Şeker, 2008, s. 31). Rüşvet veren için yarar, kurallara aykırı işlemin kendisine sağlayacağı çıkarlardır. Rüşvet vermenin maliyeti ise yakalanma halinde ortaya çıkacak maddi ve manevi zararlardır. Yapılan maliyet yarar hesabı sonucunda, sağlanacak faydaların doğabilecek maliyetleri aştığına kanaat getirilirse, rüşvet verme eğilimi ortaya çıkacaktır (Özsemerci, 2003, s. 18).

Kişilerin, rüşvet alma ya da almama eğilimleri rüşvetin kendilerine sağladığı yarara biçtikleri değer ile rüşvet alma sırasında ortaya çıkacak olan maliyetin bedeli arasındaki farka göre değişim göstermektedir. Rüşveti alan veya veren kişinin elde edeceği yarar, bu davranışın kendi çıkarlarına ne derece hitap ettiğine göre artacak veya azalacaktır. Rüşvet almanın maliyeti ise bu davranış sonucu yakalanma riskine göre ortaya çıkabilecek maddi veya manevi zararlara tekabül etmektedir (Pustu, 2011, s. 75).

Rüşvetin yer aldığı bir piyasada rüşvet seviyesinin belirlenmesinde arz-talep dengeleri belirleyici olmaktadır. Rüşvet iki taraflı bir olay olduğundan, rüşvet alanlar yolsuzluğu arz ettiklerinden dolayı arz konumunda, rüşvet verenler ise talep konumunda yer almaktadırlar. Elbette ki burada anlatılacak arz-talep ilişkisi etik ilkelerin dışarıda tutulması sonucunda oluşmaktadır. Literatüre bakıldığında da rüşveti arz edenlerin genellikle kamu görevlileri olduğunun ileri sürüldüğü görülmektedir. Rüşvetin miktarı arttıkça arz edilen rüşvet miktarı da artmaktadır. Öte yandan rüşveti arz edenlerin azalması da rüşvetin miktarını artırıcı etkidedir. Rüşveti arz edenlerin katlandığı birtakım maliyetler vardır. Katlanılacak maliyetler açısından değerlendirildiğinde, rüşvet arz edenlerin katlanacağı en büyük maliyet rüşvetin taşıdığı risk ve yakalanma sonucunda karşılaşılabilecek cezalardır. Ayrıca toplumun bakış açısı ve kaybedilecek olan saygınlık da manevi yönden katlanılacak maliyetlerdir. Maliyetlerde meydana gelecek bir artış rüşvetin fiyatını artıracaktır. Maliyetleri yüksek olan rüşvetlerin piyasaya arzı azalacağından, fiyatı bu yönden de artış gösterecektir (Şeker, 2009, s. 26).

Memurun para ya da mal niteliği taşıyan bir kamusal kaynağı yasalara aykırı, olarak kişisel kullanımı için harcaması ya da kullanması zimmettir. Örneğin, bir kamu görevlisinin devlete ait bir arabayı ya da bilgisayarı kendi özel kullanımına tahsis etmesi, ya da devlete ait bir parayı, yasalara aykırı olarak memurun şahsi harcamaları için kullanması veya alması zimmet olarak tanımlanabilir (Özsemerci, 2003, s. 20). Zimmet, devlet malının ya da kaynağının kamu çalışanın üzerine geçirilmesine dayanır. Memur, yasalara aykırı bir biçimde para ya da mal niteliği taşıyan bir kamu kaynağını kendi özel kullanımına tahsis etmektedir (Pustu, 2011, s. 77). “ Çıkar ve baskı gruplarının, devlet tarafından suni olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetler ise rant kollamaktır.” (Tarhan, Gençkaya, Ergül, Özsemerci, & Özbaran, 2006, s. 29).

Günümüzde ülkemizde de görüldüğü şekli ile, rant kollama; devlet tarafından verilen bir imtiyaz hakkını elde etme, özellikle ithalatta tarife uygulamalarında söz sahibi olmaya çalışma, ülkeye ürün sokabilmek için lisans kollama, kota kollama, sosyal yardım ve teşvik kullanma gibi çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Bunlar hukuki mevzuattaki boşluklar kullanılarak yapıldığında, engellenmesi için herhangi bir yaptırım uygulanamamaktadır. Dolayısıyla çözüm yine etik değerlere ve sistemde kurulacak etkin denetim mekanizmalarına kalmıştır (Özer, 2012, s. 165). Yerel yönetimlerin yatırımlarına bakıldığında genellikle dışsal ekonomiler yarattıkları görülmektedir. Diğer bir anlatımla yerel yönetimlerin yatırım yaptıkları alanın çevresinde bir değer oluşur. Böylece yerel yönetimler, kentsel planlamayla kentsel toprağın rant değerini arttırırken yaptığı yatırımlar ile özel mülkiyete konu olan kentsel toprağın dolaylı olarak kullanım biçimini değiştirmekte ve rant yaratmaktadır. (Kahraman, 2010, s. 74) Rant kollama özellikle yerel yönetimlerde özelleştirme ve hizmet satın alma süreçlerinde de çok sık görülen etik dışı davranış olarak dikkat çekmektedir. Hukuki mevzuata ve prosedürlere uygun yapılan özelleştirmeler ya da hizmet satın almaları dahi, kamuoyunda belli kesimlerin korunduğu veya belli kesimlere rant sağlandığı izleniminin oluşmasına yol açmaktadır. Özellikle yönetimde şeffaflık konusunda yeterli adımların atılmadığı ülkemizde, halkın bilgi alma kanallarının arttırılmaması, bu durumu pekiştirmektedir (Özer, 2012, s. 166).

Yerel düzeydeki yönetimlerin çok etkili olduğu bir başka rant oluşturma alanı arsa rantlarıdır. Yerel yönetimler altyapı götürerek ya da götürmeyerek, imar planı kapsamı içine alarak, imar haklarını artırarak kent üstündeki arsa değerleri yüzeyini manipüle etmektedir. Bu yolla çok büyük gelir transferleri yaratılmaktadır. Denilebilir ki yerel yönetimler de merkezi yönetimlerden çok daha farklı bir alanda rant yaratabilmekte ve rüşvet/yolsuzluk yapabileme olanağına sahip olabilmektedir. Ülkenin büyük kentlerinde imar rantları çok yüksek değerlere ulaşabilmektedir. Bu durumda da bu rantların yüksek değerli kesimlerinin dağıtılmasını

merkezdeki siyasetçiler kendileri denetlemek istemekte ve bunu sağlamak için büyük kentlerin bazı özel kesimleri için imar kararı yetkilerini merkeze transfer eden yasalar çıkarmaktadırlar (Tekeli, 2007, s. 5). Dolayısıyla kent planlama disiplini, yeni dönemde, Türkiye kentleri üzerinde bütünsel düzenleyici işlevini yitirerek noktasal ölçeğe doğru kaymakta ve kentsel rantı dağıtmanın açık bir aracı haline gelmektedir. Kentsel toprakta yaşanan özelleştirmeler, diğer ifadesiyle bu süreçte planlama yetkisini elinde bulunduran kamu idaresinin bu işlevini kullanarak kamu mülklerinin değerini arttırması ve satışa çıkarması isteği bu dönemin önemli problemlerinden biri hâline gelmiştir. Kamu, büyük oranda kent merkezinde ya da rant açısından en verimli alanlarda bulunan arsalarını, plan değişikliklerini gerçekleştirerek satmaya ve bu satıştan elde edilecek geliri en üst seviyeye çıkarmaya başlamıştır. Planlamanın bu yeni dönemde işlevi ayrıcalıklı imar hakkı yaratmak olmuştur. Kamu mülkü kentsel toprağın özelleştirilmesi ve özelleştirmelerle rantın devri süreci bu ayrıcalıklı hakka eklendiğinde, yaratılan rant daha da büyümektedir (Kahraman, 2010, s. 75).

İmar rantlarının yolsuzluk yapmak için gerekli potansiyelleri arttırılabilir. Devlet kaynaklarından transfer biçiminde yapılan yolsuzluğun bütçe ile ilişkili bir üst limiti vardır. İmar rantlarında böyle bir sınır yoktur kent büyüdükçe yayıldıkça sürekli arttırılabilmektedir. Bir kentteki arsa değerleri yüzeyinin yükselmesi, o kentte yaşamını pahalılaştırmakta, dolayısıyla yükselen değer tüm kent halkı tarafından ödenmektedir. Buna karşın bu ödeme yapıma durumunda olanlar yaşamlarının pahalılaşmasıyla rant yüzeyinin oluşumu arasındaki ilişkinin farkında değildir. Tüm bu özellikler imar rantı yaratarak yapılan yolsuzlukların sürdürülmesini kolaylaştırmaktadır (Tekeli, 2007, s. 5). Rant kollamanın genel geçer türleri ise (Özsemerci, 2003, s. 19), Monopol Kollama, Tarife Kollama, Lisans Kollama, Kota Kollama, Teşvik Kollama, Sosyal Yardım Kollama şeklinde ifade edilebilir.

SONUÇ

Toplumun yerel yönetimlere duyduğu güven olgusunun azalmasını önlemek başta üst yöneticilerin görevidir. Yöneticilerin, yerel yönetimlerde, hesap verebilir, şeffaf ve liyakat esasına dayalı bir yönetim modelini oluşturması toplumun yerel yönetimlere duyacağı güvenin artmasına neden olacaktır. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinin sonuçlarına göre değişen belediyelerin en önemli serzenişlerinden birisi de kendilerinden önceki yönetimlerin etik dışı uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar, liyakat sisteminden ekonomik uygulamalara kadar hepsi için aynı problemleri sergilemektedir.

Yönetimin genişlemesi ve karmaşık bir hal alması etkin bir kamuoyu denetimini gerekli kılmaktadır. Böyle bir denetim, yönetimin kendisini dışa açmasını, kamuoyunun, yönetimin

eylem ve işlemleri hakkında bilgi sahibi olmasını, kararların nasıl ve kimler tarafından alındığını bilinmesini gerektirir. Yerel yönetimlerde yöneticilerin liyakat esasına uygun olarak eğitim seviyesi ve yöneticilik tecrübesinin olmasına dikkat edilmelidir. Bu görev merkezi siyasi partilerin bir görevidir. Oluşturulan çalışma birimleri etik ilkelere dayalı, kamu yararını hedefleyen, bir örgüt kültürüne sahip olmalıdır bunu için eğitilmelidir. Etik ilkelere sahip bir örgüt kültürü hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini arttıracaktır. Toplum ve yerel yönetimler arasındaki güven olgusunun parametresi yükselecek vatandaş memnuniyeti üst seviyelere çıkacaktır.

Daha saydam ve şeffaf yönetim tarzı kamusal kaynakların kullanımında güven olgusunu arttıracaktır. İyi bir yönetim için saydamlık ana unsur ve başlangıç noktası olacaktır. Şeffaf yönetimler kamu hizmetlerinin maliyetini izlenebilir kılacaktır. Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde yönetilenlerin yönetim süreçlerini takip etmeleri sağlanabilmelidir. Etik değerlerin yönetim süreçlerine dâhil edildiği gibi hizmet içi eğitimlerle çalışanlara da aşılması güven olgusunun yakalanması noktasında önemli olacaktır

Kaynakça

- Apa, Y. (2013). Seçmenlerin Belediyeler Hakkındaki Etik Algısı: Ankara Örneği . *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Doktora Tezi*, 1-344.
- Aydın, A., Çamur, Ö., & Koçar, H. (2015). BELEDİYELERDE ŞEFFAFLIK: KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR. *Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri (Kayfor 13 Bildiri Kitabı)*, 424-437.
- Balcı, A. (2005). Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Hesap Verebilirlik Yaklaşımı. *23(1)*, 313-338.
- Berksoy, T., & Yıldırım, N. E. (2017). Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler Ve Çözüm Önerileri. *Journal of Awareness (JoA)*, 2(1).
- Biricikoğlu, H. (2011). Yerel Yönetimlerde hesap Verebilirlik (Marmara Bölgesi Örneği). *Doktora Tezi*.
- Boztepe, H. (2013). HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN GÜVEN KAVRAMI: KATILIMCILIK, ŞEFFAFLIK. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 53-74.
- Çelen, M. (2007). Yolsuzluk Ekonomisi, Kamusal Bir Kötülük Olarak Yolsuzluğun Ekonomik Analizi, . *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası*.
- Çelik, A., & Bilbay, Ö. F. (2017). BELEDİYELERİN SUNDUĞU HİZMETLERDE ETİK DEĞERLERİNİN ÖNEMİ. *HRÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü(4)*.
<http://www.yyusbedergisi.com/dergi/belediyelerin-sundugu-hizmetlerde-etik-degerlerinin-onemi20180101041401.pdf> adresinden alındı
- Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde Etik ve Yozlaşma. *İktisadi idari Bilimler Dergisi*, 265-289.
- Çulpan, R. (1980). Bürokratik Sistemin Yozlaşması. *1. Ulusal Sosyal Bilimler Semineri*, 31-45.

- Diler, K. İ. (2018). Kamu Personel Hukukunda Liyakat İlkesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı/ Yüksek Lisans Tezi* .
- Doğan, M. (2013). Yerel Yönetimlerde Açıklık Politikaları. *Öneri*, 173-183.
- Eken, M., & Tuzcuoğlu, F. (2005). Kötü Yönetimi Tedavi Etmek. *Siyaset ve yönetimde Etik Sempozyumu Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi*, 113-125.
- Erdinç, A., & Gül, H. (2009). Saydamlık ve Hesap Verebilirliğin Kamu Yönetimi Etik Anlayışındaki Yeri. *TODAİE Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 1-2*, 953-969.
- Eryılmaz, B. (2008). Etik Kültürü Geliştirmek. *Türk İdare Dergisi*, 1-12.
- Eryılmaz, B. (2018). *Kamu Yönetimi*. İzmit/Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Hamidov, R. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzlukla Mücadele Sürecinde Örgütlenme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. Ankara: BB101.
- Kahraman, T. (2010). İmar Uygulamalarında Gizli Yolsuzluk: Ayrıcalıklı Özelleştirmeler ve Kentsel Rant. *İş Ahlakı Dergisi*, 61--80.
- Kaplan, Ç. (2019). Kamu Yönetiminde Etik ve Kamu Çalışanlarının Etik Kavramını Algılayışları. *Süleyman Demirel Üniversitesi*, 343-355.
- Kitapçı, İ. (2009). Etik Yozlaşmadan Siyasi Yozlaşmaya: Seçmen- Siyasetçi İlişkileri Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Türk Ortadoğu Amme İdaresi*, 499-512.
- Köseoğlu, Ö., Yurttaş, F., & Selek, C. (2005). Yolsuzluğu Önlemede Kullanılan Araçlardan Biri Olarak Yönetimde Açıklık ve bilgi Edinme Hakkı. *Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi 2. Sıyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 143-163.
- Öktem, M., & Ömürgönülşen, U. (2005). Kamu Yönetiminde Etik çalışmalarına Yönelik Genel Bir Çerçeve Arayışı . *Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi 2. Sıyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 231-237.
- Örselli, E. (2009). *Hemşehri Gözüyle Yerel yönetimlerde Etik: Konya İlinde Uygulamalı Bir Çalışma*. ANKARA: Türkiye Ortadoğu Amme idaresi.
- Özer, M. A. (2012). Yerel Yönetimlerde Etik Dışı Davranışlar. *Kent Akademisi | Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 152-173.
- Özsemerci, K. (2003). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri. *Sayıştay Araştırma/İnceleme/Çevirme Dizisi*.
- Pustu, Y. (2011). Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorun Olarak Rüşvet. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*.
- Russel, B. (2017). *Etik, Toplum, Siyaset*. Ankara: Say Yayınları.
- Sağdıç, H. (2011). Yerel Yönetimlerde Mali Kaynakların Verimli Kullanılması (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

- Şeker, M. (2008). Kamu Ekonomisi Açısından Rüşvet. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye*, 87-104.
- Şeker, M. (2009). Rüşvet Ekonomisi (Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Doktora Tezi* .
- Şen, M. L. (2005). Kamu Görevlilerini Yoldan Çıkaran Bubi Tuzakları: Hediye ve Kişisel Kullanım Amacıyla Yapılan Bağışlar. *Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi 2. SİYasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 361-368.
- Tarhan, R. B., Gençkaya, Ö. F., Ergül, E., Özsemerci, K., & Özbaran, H. (2006). *Yolsuzlukla Mücadele TBMM Raporu " Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri"*. Ankara: TEPAV.
- TDK. (2019, Mart 17). <http://www.tdk.gov.tr>:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8e22153fe7b2.84627717 adresinden alındı
- Tekeli, İ. (2007). Yerelleşme ve Yolsuzluk. *TEPAV 3.Yolsuzlukla Mücadele Konferansı* .
- Tokatlıoğlu, M. Y. (2003). Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu Ve Yolsuzlukla Mücadele. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5(2).
- Tunçer, M. (2017). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Liyakat İlkesi: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği. *İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ / Yüksek Lisans Tezi*.
- Usta, A. (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*(468), 159-181.
- Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Usta, S. (2016). Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorunsal Olarak Çıkar Çatışması ve Kamu Görevi Sonrası İstihdam. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2).
- Yatkın, A. (2015). *Kamuda Etik Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, M. (2006). Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve şeffaflık (1980 sonrası Türkiye örneği. *Doktora Tezi*.
- Yılmaz, A., & Kılavuz, R. (2002). Türk Kamu Bürokrasinin İşlemsel Sorunları Üzerine Notlar. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2).
- Yüksel, C. (2005). Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik. *TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1*, 1-327.
- Yüksel, C. (2005). Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 347-360.
- Yüksel, F., Bozkurt, F. G., & Güven, A. (2005). Yerel Yönetimlerde Etik Çerçevesinde Sosyal Sorumluluk Bilinci: Tokat Belediyesi Uygulaması. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 297-309.

KÜLTÜR, TEKNOLOJİ VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

Hasan UZUN³⁷⁰

ÖZET

Sanayi toplumu da, bilgi toplumu da ‘kuvveden fiile geçen’ bilimin, yani teknolojinin eseridir. Teknoloji; toplumları iki yönden, bir yandan mevcut kültürü değiştirerek, diğer yandan iktisadi refahı arttırarak etkiler. İster sanayi öncesi toplumdan sanayi toplumuna geçiş, ister sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş olsun; kalkınmanın ve iktisadi refahın bedeli, kültür değişikliğidir.

Teknopark terimi, bu açıdan teknolojinin en üst düzeyde kullanıldığı yer anlamından çok; toplumların bir gelişme göstergesi, yeni bir sosyal olgu, günümüz toplumunda değişimi hızlandıran bir kurum (yeni bir organizasyon), yeni bir üretim birimi, yeni bir üretim ilişkiler ağı ve değişen yaşam tarzlarına cevap niteliği taşıyan, kavramlar bütünü olarak kullanılmıştır.

Her çağın birçok alanda olduğu gibi, bilim ve teknoloji alanlarında da kendine özgü bir karakteri vardır. Aynı zamanda her toplumunda kendine özgü karakteristik bilim ve teknoloji zihniyeti vardır. Toplumdan topluma emeğin kullanımı, toplumdan topluma ham maddenin kullanımı, toplumdan topluma sektörel gelişme farklılıkları ve toplumdan topluma teknolojik kullanım usullerinde birbirinden farklıdır. Nasıl ki, kurumların dinamiklerini belirleyen en önemli etken toplumların sahip olduğu değerlerdir. Kurumlar arasındaki farklılığın temel nedeni de bu değerlerdir. Her toplum muhtelif şartlarına göre şekillenmektedir. Toplumların temel sorunu, bilgi üretebilecek ve bu bilgiyi kullanabilecek insan yetiştirme sorunudur. Buda ancak toplumu oluşturan kültürel motiflerle mümkündür.

Burada, ‘sanayi toplumlarının bilgi toplumuna evrilmesi ve teknoketlerin kurulması’ sürecinde toplumların kültürel motiflerinin önemi vurgulanmak istenmiştir. Konu bu olunca, doğal olarak, ‘bilgi, inovasyon, teknoloji’ kavramlarının da kültürel açıdan irdelenmesi gerekmiştir.

Anahtar kelimeler: Kültür, Teknoloji, Teknopark, Kognitif Süreç.

GİRİŞ

Bilim, toplumsal amaçlara yönelik toplumsal bir girişimdir.

Havemann, bilimsel bilginin kültürle olan ilişkisini şu şekilde vurgulamıştır; “Bilimsel bilgi ve ondan kaynaklanan teknik ilerleme sayesinde bugün, dünyamızda pek çok milyar insanın yaşamını mutlu, sorunsuz ve zengin kılmak, bunun da ötesinde yüksek bir kültür düzeyine oturtmak için gereken tüm imkanlara ve en azından tüm gerekli bilgilere sahibiz” (Havemann, 1990:58). Havemann’ın da ifade ettiği gibi, mutluluğun, sorunsuzluğun ve zenginliğin şekillendiği/yorumlandığı yerde toplumların kültürleridir.

Tarihin bir çok evresinde kültürün toplumsal yapılar üzerindeki etkileri göz ardı edilerek toplumsal olgular açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra, klasik ve neo-klasik teorilerin sermaye formasyonuna yüklediği hakim rol nedeniyle, akademisyenler ve politika yapıcılar ‘fiziki sermaye formasyonunu’ kalkınmada gerekli ve yeterli bir koşul olarak görmüşlerdi (Soyak, 2008:4). Ancak nitelikli/yaratıcı insan gücü ve eğitilmiş bir nüfus ihmal edilmişti. Hatta, kalkınmanın anahtarının insan olduğu; kalkınma sürecini hızlandırmak için insan

³⁷⁰ Dr.Öğr.Üyesi, Fırat Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

yeteneğine ihtiyacı olduğu göz ardı edilmişti (Kondonassis, J. vd., 2000:17–24). Yaratıcı insan gücüne sahip ülkelerde teknolojik yeniliklerin artması, bu nitelikli insanlara niteliklerini daha fazla kullanabilme olanağı da sağlamaktadır. Bilgi üretmek ve inovasyon yapmak istiyorsak insan faktörünü göz ardı edemeyiz ve ilk basamakta eğitimden başları. ‘Bilim ve teknolojiye eğer yetenek kazanmak istiyorsak, önce genç beyinlerin, bilim ve teknolojinin gerektirdiği özgürce düşünme, sorgulama alışkanlığına, kültürüne sahip olmaları gerekiyor.

İnsanlar içinde bulunduğu ve yetiştiği kültürün kodlarıyla düşünür. Karşılaştıkları problemleri tecrübeleri ile veya içinde bulunduğu kültürün kodları ile çözmeye çalışır. Cognitif sürecin belirleyicisi kültürel değerlerdir. Unutmayalım ki, kültür bir markadır.

Raymond Aron, gelişmeyi tayin eden sınırsız birçok faktörden bahsetmektedir. Fakat bunların içinde en önemli olanı, fertlerin kendi işleriyle olan münasebetlerinden oluşturdukları davranış biçimi olduğunu vurgulamaktadır (Aron, 1978:159). Yani topluların büyüme ve gelişmesini belirleyen fertlerin cognitif yapısıdır. Burada önemli olan nokta, tarımdan üretime, üretimden pazarlamaya kadar geçen sürecin her aşamasında fertlerin içinde bulunduğu kültürün motifleriyle oluşturduğu cognitif sürecin dominant olmasıdır.

Hemen kaydetmek gerekir ki, teknolojinin toplumsal etkileri bilinmeden, ulusal hedeflere ulaşmada, bilim ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanabilmek mümkün değildir (Göker, 1996). Toplumların toplumsal profilleri bu süreçte belirleyici olacaktır. Burada bilim sistemi ile kültürel sistem arasında sıkı bir bağ vardır.

Doğru yolda ilerleyen bir tartışmaya başlamak için öncelikle sorunumuzun nesnesini oluşturan kavramların açıklıkla bilinmesi gerekmektedir. Böylelikle hem tartışmanın sağlam adımlar üzerinde yürümesi hem de tartışmanın tarafları arasında standart bir dilin kurulması sağlanmış olacaktır. Bu noktadan hareketle öncelikle kültüre sözlüklerin verdiği genel tanımdan başlayıp daha sonra filozofların özel tanımlarına uzanmanın, kültürün neyliğine dair geniş ve kapsayıcı bir palet sunacağımı düşünmekteyiz.

KÜLTÜR

Farklı tanımları bir araya getirmek kültürün yüzeysel ve derin anlamlarını açığa çıkaracağı gibi tanımlardan yola çıkarak kültüre dair soruların bir çerçevesi de çizilebilecektir.

Türk Dil Kurumu kültürü; "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunların yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın ve doğal toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin, bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü ve bireyin kazandığı bilgi" olarak tanımlamıştır (TDK, 2005). Uygur (2003:18) ise, "kültür, köken ve amaç yönünden baş koşul olarak hepsi insan varlığını benimsemekle birlikte, kuruluş, önem, yaygınlık bakımından da değişik boyutlar gösteren pek çok çeşitli öğelerden meydana" geldiğini ifade ederken, Kuçuradi (2009:54-55) de kültürü; "...bu 'kültür' den kastedilenin, 'kişilere insan olarak olanaklarını geliştirebilmeyi sağlayan etkinliklerin tümü'; sanat, felsefe yapma ve bu yapılardan yararlanma olduğu söylenebilir. Bu, yüzyıllardan beri Batı düşüncesinde yer etmiş, cultura animi (ruhun işlenmesi, ruhun kültürü) fikridir, ya da tekil anlamda kültür."

Nitekim kültür kavramı, uygarlık, medeniyet ve çağdaşlık olarak farklı mecralarda kullanılıyor olsa da ortak noktaları insandır. İnsan ürünü olan kültür, zaman içerisinde insanı şekillendirmiş, insandan şekillenmiştir. Komplike bir yapıya sahip olan kültür, günümüz sosyal yapılarında ekolojik sorunlara da sebebiyet vermektedir. Bunun en güzel örneğini küreselleşme ile yaşanan yerel kültürlerin yerini, tekelleşmiş kültürel motiflerin alması gösterilebilir. Dolayısıyla kültürün hem çıktısı hem de girdisi olan, kültür ürünü olarak isimlendirdiğimiz, teknoloji ve cognitif süreçlerin irdelenmesi kültür kavramının derinliğini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

TEKNOLOJİ

Teknoloji, belli amaçlara ulaşmada, belli sorunları çözmeye, gözleme dayalı ve kanıtlanmış bilgilerin uygulanmasıdır (İşman, 2014:1). Teknoloji, yönetim, süreç, düşünceler, makine ve insan organizasyonlarının entegre olduğu kompleks bir yapıdır (Hoban, 1965:242). Teknoloji, pratik uygulamaların yapılmasını sağlayan organize olmuş bilgilerin yada bilimsel bilgilerin sistemli uygulamalarıdır (Galbraith, 1967:12). Alkan'a (1998; İşman, 2014:1) göre teknoloji ise genel anlamda kazanılmış yeteneklerin işe koşulmasıyla doğaya egemen olmak için gerekli işlevsel yapılardır. Ya da bilimin sanayiye, iş yaşamına ve insanların günlük yaşantısına, onların gereksinimlerini karşılayacak, zaman tasarrufu ve kolaylık sağlayacak biçimde uygulanmasıdır (Erbesler, 1988:51).

TEKNOPARK

Uluslararası Bilim Parkları Birliği (International Association of Science Parks IASP) teknoparkı, temel amacı, rekabet gücünü ve yenilik kültürünü geliştirmek suretiyle üyelerine değer artışı sağlamak olan, profesyonel yönetici tarafından yönetilen örgüt olarak tanımlanmaktadır (Devlet Denetleme Kurulu, 2009:30; Kayalidere, 2014:82). "Araştırma; yeni bilgiler üretilmesi, olayların bilimsel yorumların yapılması veya pratik problemlerin çözümlenmesi için, bilimsel esaslara uygun olarak yapılan çalışmalardır. Temel araştırma; bilginin gelişmesi için yapılan ve doğrudan uygulamaya yönelik bir amaç gütmeyen araştırmadır. Uygulamalı araştırma; bilginin gelişmesi için yapılan ve uygulamalı bir amaca yönelen araştırmadır. Geliştirme ise; temel ve uygulamalı araştırmalardan elde edilen sonuçların faydalı materyal, araç-gereç, mamul, metot, sistem ve imalat usullerinin meydana getirilmesi veya eldekilerin daha da geliştirilmesi yolunda kullanılmasıdır" (TÜBİTAK, 1991:77).

KOGNİTİF SÜREÇ

Düşünme Tarzı

İlgili literatür incelendiğinde düşünme tarzına ilişkin pek çok tanımlamanın yapıldığı görülür. Düşünme (düşünce) tarzı bir kişinin algılama, düşünme, öğrenme, problem çözme ve başkalarıyla ilişki kurma konularında benimsediği bireysel yol (Witkin vd., 1977:1-64), bireylerin bilgiyi işleme, organize etme ve gözlemlerine dayanarak yargılara veya sonuçlara ulaşma yolu (Hunt vd., 1989:436-453), bir kişinin bilgiyi organize etme, temsil etme ve işlemede tercih ettiği alışılmış yaklaşım (Streufert ve Nogami, 1989:43-93), bireylerin algılama, hatırlama ve problem çözmeye benimsedikleri bireysel karakteristik stiller (Messick, 1984:59-74) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlardan hareketle düşünme tarzı, insanların davranışlarına yön vermek, örneğin karar vermek veya problem çözmek için bilgi edinmede ve bu bilgiyi kullanmada tercih ettikleri nispeten kalıcı yöntemdir denebilir.

Öte yandan yukarıda ifade edilen süreçleri, kültürel iklimden ayrı düşünemeyiz. Dolayısıyla bireylerin analitik ve sezgisel düşünce kalıpları içinde bulunduğu toplumun kültürel kodları ile şekillenmektedir.

KÜLTÜR, TEKNOLOJİ VE TEKNOPARK İLİŞKİSİ

'tarla sürme' (Kabağaç ve Alova, 1995)

Teknoloji ve teknopark kavramları ile kültür arasında belli bir ilişki bulunmaktadır çünkü kültür her zaman insanların yaşantılarını, davranışlarını, iletişim biçimlerini ve teknolojisini etkilemektedir. Çünkü bütün teknolojik gelişmeler bir insan ürünüdür.

Ekonomik gelişme ve değişimi, toplumsal boyutu içinde ele alan 'ekonomi sosyolojisinin' bir bilim dalı olarak temel hipotezi; 'Bütün ekonomik olayların özünde teknolojik bir sürecin yer aldığı sosyal ilişkiler sisteminden oluştuğu' şeklindedir (Erkan, 1991:13). Doğal olarak bu süreci teknolojiden uzak düşünemeyiz. Teknolojik gelişme ile doğaya egemen olma savaşı veren insanoğlu, sürekli yeni teknolojiler keşfetme ve üretme uğraşı içindedir. Bu yüzden ülkelerin ekonomik gelişme veya kalkınması bir bakıma yeni teknolojileri bulma, geliştirme, üretme, uygulama ve sosyo-kültürel boyutları ile bunlara uyum gösterme süreçleri anlamına

gelmektedir (Erkan, 1994:92). Teknolojinin görünen ya da metafizik yollara icap etmesi (Ihde, 1993), pratik uygulamalar için kullanılması (Fellow, 1995:) kültürün bir parçası olduğunu göstermektedir. Dün olduğu gibi gelecekte de teknolojiler teknik kültürün bir ürünü olacaktır. Buna ek olarak, teknolojinin insanoğlunun amaçlarına, değerlerine ve planlarına göre yönlendirilme eğilimidir.

Dolayısıyla kültür teknolojinin tarihsel gelişimine önderlik ederken, aynı zamanda teknolojinin tarihini de yönlendirmektedir. Örneğin, farklı kültürlerin birbirlerini etkilemesi, karşılıklı kazanımları da doğurmaktadır. Özellikle, televizyon ve telefon gibi birçok iletişim araçları bu durumu pekiştirmiştir. Kültürel etkileşimi kolaylaştıran bu gibi iletişim araçları, toplumların bir birinin kültürel özelliklerinden haberdar olmasını ve bu sayede kültürler arası adaptasyonu kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak, yüksek teknolojik gelişmeler kültürel yapıları geliştirmekte ve uluslararası iletişimi artırmaktadır.

Bir bilim adamının eski bir paradigmadan yeni bir paradigmaya geçişinin çok hızlı ve keskin olduğu (Lakatos ve Musgrave, 1992:42) bir çağda yaşıyoruz. Kültürel değişim, paradigmaların değişimine ve algıların değişimine yol açmaktadır. Günümüz dördüncü sanayi devriminde teknolojiler ve paradigmalar o kadar hızlı tüketiliyor ki, bireysel aşınmadan toplumsal aşınmaya doğru bir süreç yaşanmaktadır. Teknolojiye bağlı olarak, bilgi akışında, metaların akışında ve insan ilişkilerinde hiçbir çağda görülmediği kadar hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu sürecin en önemli kuruluşu da hiç şüphe yok ki teknoparklardır.

Çünkü insanlar teknoparklarda 'icat etmeyi icat ediyor', ya da Landes'in tabiriyle 'değişikliğin değişikliği getirmesi' (Bülbül, 2008:37) yaratılmaktadır. Günümüzde değişim sadece teknolojiye değil hayatın her alanında yaşanmaktadır. Bu değişim bireylerin içerisinde bulunduğu sosyal, kültürel, demografik, ekolojik ve ekonomik alanlarda da yaşanmaktadır. Özellikle; yeni toplumsal biçimler, yeni yaşam formları, yeni üretim ilişkileri ve yeni kurumsal yapılar bu durumun somut göstergeleridir. Öte yandan sosyal anlamda yaşanan gelişmeler (bilginin üretilmesi, saklanması, aktarılması, kullanım amacında meydana gelen değişimler, vb.) teknoparkları kaçınılmaz kılmıştır. Farklı olmak artık bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Bu aynı zamanda bilginin monopolleşmesini sağlamış ve doğal olarak da, monopolleşen bilgi kendisini gerçekleştirme alanı olarak teknoparkları seçmiştir.

Sonuç olarak şu söylenebilir, bu teknolojik gelişmeler dünya etrafında çok kültürlü bir yaşayış biçimini ortaya çıkarmaktadır. Teknoloji, bütün insan kültürleri için ortak bir yatırımdır; bu yatırımın herhangi bir toplumun en eski ürünü olduğu da söylenebilir. O zaman, teknoloji, kültür ve insanlar her zaman birlikte bulunmak zorundadır. Eğer birisi olmaz ise diğer parçalarda ortamlarda bulunamaz çünkü bir birlerini etkilemektedirler.

SONUÇ

Dilimizde birçok farklı kavram yerine de kullanılan kültür, insanın maddi ve manevi üretimlerinin tümünü kapsayan geniş bir kavramdır. Cassirer'e göre insan, doğasında bulunan simgesel dizgesi aracılığıyla semboller üzerinden düşünen ve semboller üreten bir varlıktır. Kültür de insanın ürettiği semboller evreninin örüntüsüdür. Bu örüntü sayesinde insanoğlu soyuttan somuta geçmektedir. O zaman, teknoloji soyuttan somuta geçiştir.

Bunun nedeni, ilk insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için teknolojinin donanım ve kuramsal boyutunu kullanarak elbise ve yiyecek yapmak için araç-gereçler yaptılar. Keşfedilen bu araçlarla sayesinde insanlar; giyecek ve yiyeceklerini karşıladılar. Geliştirdikleri ve ihtiyaç duydukları bu araç-gereçler, ilk insanın kültürel yapılarını etkileyerek yeni kültürel yapılara, teknolojilere ve kuruluşlar sebebiyet vermiştir. Öte yandan bu yenilikler, toplumların kültürel motiflerine göre farklılıklar göstermektedir. Teknoloji farklılığının yanı sıra, kullanım amacındaki farklılık, kurumsal farklılığın yanı sıra, örgütsel farklılık ve amaca hizmet edebilirlik kültür, teknoloji ve teknopark ilişkisini göstermektedir.

Dolayısıyla teknoloji ve kurumlar içinde filizlendikleri toplumun/toplumların sosyo-kültürel yapılarına göre şekillenmektedir. Öyle ki, her toplumun kendine has kurum modelleri,

teknolojileri ve toplumsal dinamikleri vardır. Çünkü toplumun yapısı değişmeye girdiğinde toplumun bütün sistemleri de bu süreçten nemalanmaktadır.

Kıscacası teknolojik ve kurumsal değişim her zaman toplum içindeki sosyal değişimler tarafından yönlendirilir. Bu yönlendirme faaliyeti kültür, teknoloji ve teknopark arasında kuvvetli bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, C. (1998). Eğitim Teknolojisi. 6. Basım, Ankara:, nı Yayıncılık.
- Aron, R. (1978). Sanayi Toplumu, (Çev. E. Gürsoy), Dergah Yay., İstanbul.
- Bülbül, Y. (2008). Teknonomi Tarihsel Açıdan Teknoloji-Ekonomi İlişkisi, Kitabevi Yay., Ankara.
- Devlet Denetleme Kurulu (2009), Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu Uygulamalarının Değerlendirilmesi ile Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunların Çözümüne İlişkin Öneri Geliştirilmesi, Araştırma ve İnceleme Raporu, Ankara.
- Erbesler, A. (1984). Yılında Türk İmalat Sanayiinde Teknolojik Durum, İstihdam ve Eğitim Politikaları, Teknolojik Gelişmeler Karşısında İşgücünün Eğitim, Uyum ve İstihdam Sorunları Sempozyumu, MPM Yay. No: 362, ss: 51–89, Yeniçağ Basımevi, Ankara, 1988.
- Erkan, H. (1994). Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Erkan, M. (1991). Sosyal Mesleklerimiz ve Sosyal Değişme, Mayaş Yay., Ankara.
- Fellows, R. (1995). Philosophy and Technology. Cambridge University Press, New York.
- Galbraith, J.K. (1967). The New Industrial State. Boston: Houghton Mifflin.
- Göker, H. A. (1996). Teknolojik Gelişmeler ve Türkiye'nin Teknoloji Geliştirme Koşul ve Olanakları. TÜBİTAK, Seminer Konuşması, Eylül, 1994, BTSTP, Mayıs 1995, Aralık.
- Havemann, R. (1990). 'Yarın Sanayi Toplumu Yol Ayrımında', Eleştiri ve Gerçek Ütopya, (Çev. Erol Özbek), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Hoban, C.F. (1965). From Theory to Policy Decision, Aud.Vis. Common. Rev.13 (2):121-39.
- Hunt, R. G., F. J. Krzystofiak, J. R. Meindl ve A. M. Yousry, (1989). "Cognitive style and decision making", Organizational Behaviour and Human Decision Processes, Vol. 44, 436–453. 34.
- Ihde, D. (1993). Philosophy of Technology. Paragon House, New York.
- Kabağaç S. ve Alova E. (1995). Latince Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Kayalidere, G. (2014). Türkiye'nin Teknoloji Politikalarında Teknoparkların Önemi ve Teknoparklara Yönelik Vergi Avantajları. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Vol/Cilt: 1, No/Sayı: 1, ss.75-95.
- Kondonassis, J vd. (2000). "Swings of The Pendulum: A review of Theory and Practice in Development Economics", American Economist, Spring 2000, Vol. 44, Issue 1, ss. 17–24.
- Kuçuradi, İ. (2009). Uludağ Konuşmaları (4. Baskı), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Lakatos, I. & Alan M. (1992). Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Messick, S. (1984). "The Nature of Cognitive Styles: Problems and Promises in Educational practice", Educational Psychologist, Vol. 19, 59-74. 49.
- Soyak, A. (2008). "Teknoekonomi Politikalarının Işığında" Ulusal Yenilik Sistemi ve İnsan Faktörü, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı: 165.
- Soyak, A. (2008). Teknoekonomi, Seçme Yazılar, Der Yay., İstanbul.
- Streufert, S. ve G. Y. Nogami (1989). "Cognitive Style and Complexity: Implications for I/O psychology", Edt: Cary Cooper ve Ivan Robinson, International Review of Industrial and Organizational Psychology, John Wiley, Chichester: UK. 59.

TÜBİTAK, (1991). Araştırma ve Geliştirme Projesini Teşvik ve Destekleme Esaslarına İlişkin Yönetmelik, Ankara.

Türkçe Sözlük. (2005). (10. Baskı) Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygur, N. (2003). Kültür Kuramı (2. Baskı), YKY, İstanbul.

Witkin, H. A., C. A. Moore, D. R. Goodenough ve P. W. Cox (1977). "Field-Dependent and Field-Independent Cognitive Styles and Their Educational Implications", Review of Educational Research, Vol. 47, 1– 64.

NEDEN TİCARİLEŞEMİYORUZ

Hasan UZUN³⁷¹

ÖZET

Ülkemizde pek çok kentte Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TTO, Teknopark v.b.) mevcuttur ve bu Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)'nin büyük bir bölümünde aktif şirketler bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu kamu desteği ile kurulan bu şirketler, ürün geliştirme ve yenileme üzerine çalışmaktadırlar. Ancak bu şirketlerin büyük bir bölümünün ürünü hiç ticarileşmemekte, bir kısmının ürünü ise ticarileştikten kısa bir süre sonra rekabet v.b. nedenlerle piyasadan silinmektedir. Ülkemizin 2023 vizyonu ve uzun vadeli hedefleri de düşünüldüğünde, yeni ürünlerin ticarileşme sorununun çözülmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü hatırı sayılır miktarda bütçe ayrılan Ar-Ge faaliyetleri, ürünün ticarileşmemesi durumunda maalesef bir anlam ifade etmemektedir. Burada öncelikle problem tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın bu noktasında akla gelen bazı sebepler Ar-Ge kültürünün topluma yayılamaması, üçlü sarmalın (kamu, özel sektör, üniversite işbirliği) zayıf olması, kamu desteklerinin yetersizliği veya yanlış yönlendirilmesi, pazar bulma sorunları, ticarileşme potansiyeli olan fikirlerin yeterince ifade edilememesi ve ürünlerin ticarileşme hedefiyle geliştirilmemesi olabilir.

Bu çalışma, ekonomik ve sosyolojik verileri ışığında; Ar-Ge kültürünün geliştirilerek, ticarileşme ve bu amaçla sürdürülebilir politikaların belirlenmesi, şekillenmesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanılabilmesi için çeşitli öneriler ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Ticarileşme, Ar-Ge, Ar-Ge Kültürü.

GİRİŞ

“Başarı bir yolculuktur, bir varış noktası değil” Ben Sweetland

Sanayi devrimi öncesi pre-kapitalist ekonomilerde, ziraî ve manifaktür ürünlerin ticarileşme oranının düşük olduğu bilinmektedir. Tarım toplumunda tarımsal üretim, aile üretimi şeklinde biçimlenmiştir. Bu ekonomilerde tarımsal çıktının ticarileşmemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Özellikle verimlilik artışı çok yavaştır; ticari kâr yok denecek kadar azdır; pazar, sermaye birikimi, tarımda üretim fazlası ve nakdî ekonominin imkânları sınırlıdır. Dolayısıyla bu şartlar altında ziraî çıktının ticarileşmesi oldukça zordur.

³⁷¹ Dr.Öğr.Üyesi, Fırat Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Sanayileşme ve küreselleşme, ülkelerarası ekonomik sınırları ortadan kaldırarak gelişmiş ülkelerin global pazarda söz sahibi olma düşüncesine yön veren bir süreci başlatmıştır. Bu sürecin en önemli çıktısı da **rekabettir**. Rekabet gücü ise, bir işletmenin ürettiği ürünlerin rakip işletmelerin ürünleriyle; kalite, fiyat ve müşteri memnuniyeti bakımından yarışabilecek düzeyde olmasıdır. Elbette firmaların büyüklüğü, finansal ve örgütsel yapısı, stratejisi, kültürü, sahiplik yapısı, lokasyonu gibi özellikler firmanın rekabet gücü, başarısı ve ticarileşmesinde belirleyici etkisi de vardır.

Sanayileşme ve küreselleşme birlikte çok çeşitli müşteri gruplarına ulaşabilmeyi kolaylaştırırken, farklı değerler yaratmayı ve ticarileşmeyi de beraberinde getirmiştir. İşletmelerin uzun vadeli sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmeleri; günümüzün değişen ve gelişen ekonomik koşullarına (rekabet şartları, tüketici tercihleri) ayak uydurabilme becerileri ile alakalıdır.

Dolayısıyla sürecin doğru okunup teşhisin ve tedavinin doğru yapılabilmesi için; ticarileşmenin sadece bir devlet politikası olmadığı aynı zamanda bireysel ve toplumsal motifleri de içerdiğini bilmemiz gerekmektedir. Sözün özü "ürün fabrikada üretilen bir şeydir, ticarileşme ise bu üretilen ürünlerin satılabilmesidir".

TİCARİLEŞME

her üretilen ürünün aynı zamanda ticari bir değer taşımaz

Ticarileşme, yeni bir ürünü/hizmeti; ulusal veya uluslararası hedef kitleye ulaştırabilmeyi, ticari duruma gelebilmeyi veya kar amacı gütmeye süreçlerini içermektedir. Ticarileşme bunların ötesinde bilgi akışını, toplumsal hayatı, üretim-tüketim faaliyetlerini, pazarlamayı ve siyasi yapılanmayı da içine alan geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir. Bu nedenle ticari mal üretmek ve bu malı piyasaya sunmak günümüzün tam rekabetçi liberal politikalarında gittikçe zorlaşmakta ve aynı zamanda farklılaşmaktadır (Sarı, 2007:1). Dolayısıyla yeni ekonominin akışı stratejik yeniliklerin olduğu hızlı organizasyon yapılarına sahip işletmelerin öncülüğünde gerçekleşmektedir (Karahana, 2002:7). Anlık verilerin kullanıldığı ve aracısız iletişimin sağlandığı, ihtiyaçların en hızlı şekilde karşılandığı bir ticarileşme söz konusu.

"Bu değişen rekabet anlayışı, üretim üstünlüğü ile başlamış, maliyet, kalite ve hız üstünlüğü ile gelişmiş ve günümüzde hizmet üstünlüğü ile daha da belirgin hale gelmiştir. Rekabet, işletme ve tüketicilerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından gerekli bir olgudur. Günümüzde küreselleşme olgusu ile hem rekabet yoğunluğu hem de rekabet çeşitliliği artmıştır" (Tekin ve Ömürbek, 2004:10-13). Öte yandan ticaret alanında küreselleşme, ülkeler arasında mal

ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasına ve azaltılmasına yol açmıştır (Seyidoğlu, 2003:142).

Ekin'inde ifade ettiği gibi küreselleşme sürecinde uluslararası sermayenin akışının ve ticaretinin daha sağlam esaslara dayandırılması (1997:78), ticarileşmede temel faktör olarak tüm dünyanın kar maksimizasyonu bağlamında pazar ve hammadde kaynağı olarak görülmesi (Balkanlı, 2002,15) ticarileşme sürecini daha bir rekabetçi hale büründürmüştür.

Ticarileşme üç önemli kararı içermektedir. İlk karar zamanlama, ikilci karar ürünün pazara sokulacağı yer (şehir,bölge, ulusal, uluslararası) ve üçüncüsü pazar büyüklüğüdür. Öte yandan hatalı üretim, yüksek fiyat veya yetersiz reklam, rakiplerin beklenenin ötesinde daha sert savaşması (<http://www.baskent.edu.tr/~bahar/sos413/9.ppt>) ticarileşmeyi engellemekte/zayıflatmakta/ sürdürülebilirliğini etkilemektedir.

Genel olarak ticarileşmeyi etkileyen faktörleri iki grupta toplayabiliriz:

Makro Faktörler: Demografi, ekonomi, rekabet, sosyo-kültürel ve politik yapı ve teknoloji.

Mikro Faktörler: Rakipler, müşteriler, tedarikçiler, araçlar ve kamuoyu. Bu faktörlerin dışında; ülkenin yaşamış olduğu savaşlar, krizler, darbeler, yeraltı ve yerüstü kaynakları ve bulunduğu coğrafyası da ticarileşme sürecinde belirleyici olmaktadır.

Günümüzde tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de bu süreçten olumlu/olumsuz etkilenmektedir. Ticarileşmenin tanımında ifade edildiği gibi bizim önceliğimiz bilgi odaklı, sürdürülebilir, yeni ürün veya ürünler üretmek olmalıdır. Çünkü "günümüzde, hemen her gün ortaya çıkan yeni rakipler, daha gelişmiş ürünler ve pazarlama taktikleri ile tüketici karar ve tercihlerini etkileyebilmektedir" (Kurtbaş, 2016:1).

ARAŞTIRMA GELİŞTİRME

Günümüzde hızla değişen ekonomik koşullar ve teknolojik gelişmeler ülkeler ve şirketler için araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) gündeme getirmektedir. Ar-Ge, adından da tam olarak anlaşıldığı gibi önce bir araştırma, henüz bulunmamış bulma ve sonra da bilgiyi veya bir ürünü geliştirme veya yenilemeyi içerir (Türkiye 2.Bilişim Şurası Ar-Ge Çalışma Raporu, 2002). Ar-Ge, "İnsan, kültür ve toplumun bilgilerinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bu bilgilerin yeni uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik olarak yürütülen yaratıcı çalışmalar" (Frascati Kılavuzu), çevre uyumlu ürün tasarımı veya yazılım faaliyetleri ile alanında bilimsel ve teknolojik gelişme sağlayan, bilimsel ve teknolojik bir belirsizliğe odaklanan, çıktıları özgün, deneysel, bilimsel ve teknik içerik taşıyan faaliyetler bütünüdür (Özeroğlu, 2011:106).

Aynı zamanda Ar-Ge, işletmelerde yeni mamul ve yeni üretim süreçlerinin ortaya çıkmasına yönelik olarak yapılan sistemli ve yaratıcı çalışmalardır (Barutçugil, 1981:17).

Ar-Ge ticarileşme noktasında yeni ürün üretme ve geliştirme sürecinin en kritik adımıdır. Bradley ve Hausman'ın da ifade ettikleri gibi insanların birlikte çalışma şekli değişirken, onların çabalarını destekleyecek farklı örgüt yapıları da daha belirgin hale gelmektedir (1993:18). Bu noktada Ar-Ge Romer'in (1990) (Jones, 1998:2), Riverla-Betiz & P.M. Romer (1991), Grossman & Helpman (1991) ve Aghion & Howitt (1992) de ifade ettiği gibi ekonomik büyümenin en önemli itici gücüdür (Duman ve Aydın, 2018:50).

Araştırma-Geliştirme çalışmaları, günümüzün sert ve acımasız rekabet ortamı içinde işletmelerin adeta bir varoluş mücadelesi (Zerenler vd., 2007:657) ve sanayileşmiş ülkelerin vazgeçilmez bir ögesidir (Yanardağ ve Süslü, 2007:250). Bu nedenle Türkiye'nin sanayide rekabet gücünü yükseltebilmemiz için, "dünya ihracatından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerin üretildiği, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına hızla dönüştürmemiz" (Akpınar vd., 2019:67) gerekmektedir.

Tablo 1. Türkiye'de 2017 Ar-Ge Harcamaları İlk 5 Şirket

SIRA	ŞİRKET	2017 AR-GE HARCAMASI	AR-GE'NİN CİRODAN PAYI	AR-GE PERSONEL SAYISI	2018 TAHMİNİ AR-GE BÜTÇESİ
1	Aselsan Elektronik Sanayi Ve Tic. A.Ş.	1.674.543.328,00	31	2983	—
2	Tusaş Türk Havacılık Ve Uzay San. A.Ş.	1.076.531.239,10	29,4	1744	1.200.000.000,00
3	Ford Otomotiv San. A.Ş.	594.899.116,49	1,86	1396	584.821.306,00
4	Roketsan Roket San. Ve Tic. A.Ş.	391.578.223,56	23,4	919	—
5	Bsh Ev Aletleri San. Ve Tic. A.Ş.	350.174.774,00		331	117.000.000,00

Kaynak: Turkishtime Ekonomi ve İş Portalı, 2017

Ancak tablo 1, bu noktada Türkiye'nin beklentinin altında kaldığını göstermektedir. Aynı zamanda tablo 1 bize Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının büyük bir bölümünün, kamu kurumları tarafından yapıldığını, özel sektörün ise Ar-Ge de beklentinin altında kaldığını da göstermektedir. Bilinen o ki sanayileşmiş ülkelerde bu harcamaların çoğunu özel sektör araştırma bölümleri yapmaktadır.. Dolayısıyla ticarileşmek ve markalaşmak istiyorsak bu eksikliğimizi en kısa zamanda gidermek zorundayız.

Ticarileşmenin tek bir nedeni yoktur, ancak içinde bulunduğumuz dördüncü sanayi devriminde en önemli araç Ar-Ge olarak görülmektedir. Türkiye'de başta Ar-Ge planlaması olmak üzere ticari değer üretmemenin üstesinden bir an önce gelmelidir. Çünkü Ar-Ge toplumsal refah, dünya siyasetinde söz sahibi olmak, kaliteli üretim, standardizasyonu yakalamak ve maliyet avantajı elde etmek demektir. Öyle ise Türkiye için ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmasının ön koşullarından birisi teknolojik gelişmedir. Kısacası fark yaratmak için Ar-Ge.

Bu nedenle aşağıdaki tablonun verilerini tersine çevirmek zorundayız. Çünkü uzaklardan gelenler bize mal satabilirken biz onlara satamıyoruz. Türkiye'nin en çok dış ticaret açığı verdiği ülkeler listesinde, uzak ülkelerin sayısı giderek artıyor.

Tablo:2 Türkiye'nin Dış Ticaret Tablosu

Sıra	1990	2000	2005	2010	2016
1	ABD	Rusya	Rusya	Rusya	Çin
2	Japonya	İtalya	Çin	Çin	Rusya
3	Irak	Almanya	Gizli Ülke	ABD	Almanya
4	S.S.C.B.	Fransa	Almanya	Gizli Ülke	Gizli Ülke
5	İtalya	Japonya	İsviçre	Almanya	Güney Kore
6	Fransa	Çin	Güney Kore	İran	Hindistan
7	Almanya	İsveç	Japonya	Güney Kore	ABD
8	Suudi A.	Güney	27 mart 2017 tablo 1	İtalya	Japonya
9	İngiltere	Belçika-L.	Fransa	Japonya	İtalya
10	Libya	İspanya	İtalya	Hindistan	Çek C.
11	Güney Afr.	Kesinleşmemiş Ü.	Ukrayna	Ukrayna	Malezya
12	İsviçre	Cezayir	Tayvan	Fransa	Vietnam
13	Belçika-L.	ABD	Hindistan	Tayvan	Tayvan
14	Çin	Ukrayna	Belçika	İspanya	Brezilya
15	Güney Kore	İngiltere	Güney Afr.	Belçika	Fransa

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

ARAŞTIRMA GELİŞTİRME KÜLTÜRÜ

Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) bir kültürdür. Zira kişinin öz-yeterliliği, araştırma bilinci, bilimsel tutumu, bilimsel yaklaşımı ve bilgileri kullanabilme yetisi kişinin yaşam iklimi

ile yakından ilişkilidir. Kişi yaşadığı toplumun kültürel kodları yardımı ile mevcut durumu açıkça görebilme, kavrayabilme, sorunları tespit edebilme ve olası çözüm yollarını üretebilme yönünde bir irade ortaya koymayı öğrenir. Biliyoruz ki cognitif sürecin en önemli belirleyicisi kültürel iklimdir.

Kültürel kodların araştırma ve geliştirmeyi teşvik edici yapıda olması bireylerin yaratıcı ve girişimci olmasını da yakından ilgilendirmektedir. Önlerine çıkabilecek sorunlarla başa çıkabilmeleri, düşüncelerini rahatça ifade edebilmeleri, eğitim durumlarını sorgulamaları ve bu yolla mevcut anlayışlarını derinleştirmeleri, kendi uygulamalarını eğitim amaçları doğrultusunda sistematik olarak inceleyip değerlendirebilmeleri bu anlamda önemlidir (Altrichter, Posch ve Somekh, 1993). Bu durum, ekonominin bilgi ve teknolojik alt yapısını güçlendirmekte ve girişimciliği özendirilmektedir.

Öte yandan araştırma ve geliştirme kültürünün oluşturulabilmesi için devletler; bireyleri, ve işletmeleri; yatırıma ve üretime odaklamak amacıyla Ar-Ge harcamalarını doğrudan ve dolaylı desteklemeye yönelik bazı teşvik, indirim ve destek programları uygulamaktadırlar. Aynı zamanda ülkemizde ki üniversitelerde özellikle mühendislik bölümlerinde Ar-Ge kültürünü oluşturabilmeye yönelik girişimcilik dersleri, girişimcilik üzerine lisansüstü eğitimler ve teknoloji ve bilgi yönetimi gibi bölümler faaliyet göstermektedir. Programa dâhil edilen bu dersler yardımıyla bireylere, araştırmacı bir kimliğin kazandırılması, onların araştırma ve soruşturma tutumlarının geliştirilmesi, mevcut araştırmaların aktif birer tüketicisi olmaları ve kendi sınıflarında küçük çaplı araştırmaları yürütebilecek seviyeye getirilmeleri yönünde bazı yeterliklerin kazandırılması hedeflenmektedir (Auger ve Wideman, 2000:121; Çepni ve Küçük, 2002:77).

Ar-Ge kültürü işletmelerin kendine özgü kurum kültüründe ve yapısında da mevcuttur. İşletmelerde oluşan Ar-Ge kültürü, geçmiş yıllarda oluşan tecrübeleri, bilgi birikimleri, profesyonellerin ve sermayedarların ortaya koydukları vizyonla son derece paralellik arz etmektedir. İşletmeler oluşturmuş oldukları Ar-Ge kültürlerinde her zaman sağlıklı bir yapının kurulmasını ortaya koymak zorundadırlar.

Bu noktada Türkiye açısından değerlendirildiğinde önemli eksiğimizin Ar-Ge faaliyetlerinin uyandırıcı faktörü olan kurumlar arası iş birliği ve toplumsal Ar-Ge kültürü eksikliği olduğu söylenebilir. Türkiye'nin öncelikle kurumlar arası (Kamu-Özel) Ar-Ge politikası belirlemesi gerekirken, özellikle genç nesiller ile topyekûn Ar-Ge kültürü oluşturması gerekmektedir. Descartes'in "*İncelemek istediğimiz şeylerde ne başkalarının düşündüğünü ne de kendimizin sandığımızı değil, açık ve apaçıkça görebildiğimiz yahut da şüphesizlikle*

çıkardığımızı aramak lazımdır; çünkü bilim başkaca elde edilemez” sözünde ifade ettiği gibi Ar-Ge’de yaratılacak olan kültür ile toplumun geneline hitap edebildikten sonra başarılı olur.

SONUÇ

Küreselleşme olgusu ekonomik, siyasi, bilim, teknoloji ve sosyal alanlarda özellikle son çeyrek yüzyılda etkisini hızla artıran önemli bir gelişmenin adıdır. Bu nedenle ticarileşme ve markalaşmak bir ülke ve şirket için olmazsa olmazdır. Ticarileşme insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Ticari mal üretmek ve bu malı piyasaya sunmak günümüzün tam rekabetçi politikalarında gittikçe zorlaşmaktadır. Özellikle küreselleşme, artan teknoloji kullanımı ve tüketimin çeşitlilik göstermesi bu durumu tüketim ekonomisine dönüştürmüştür. Eğer süreci doğru okuyabiliyorsak ülke ve şirket noktasında mikro ve makro bir sıkıntı görülmemektedir. Ancak sürece dahil olamıyorsak işte o noktada sosyo-ekonomik açıdan sıkıntı kaçınılmazdır.

Türkiye'nin ticarileşme noktasında yaşadığı birçok sıkıntı var olsa bile, son zamanlarda yaşanan yapısal değişimler umut vaat edicidir. Önümüzde komplike (yasal, ekonomik, kültürel, eğitim vb.) bir sorunlar zinciri bulunmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları göz önüne alındığında Türkiye'nin ticarileşmemesinin önünde en önemli engel Ar-Ge kültürü görülmektedir. Bu sürecin doğru şekillendirilebilmesi gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yukarıdan aşağı doğru yapılabilecek önlemlerle mümkündür. Girişimci ve Ar-Ge kültürünün oluşturulabilmesi için devlet destek politikalarını bütün olumsuzluklara rağmen arttırarak devam ettirmelidir. Aynı zamanda eğitim kurumlarını da bu sürece aktif bir şekilde dahil etmelidir.

Ticarileşme ve markalaşma için yapılan harcamaların ülkelerin ekonomisinin büyümesinde etkisinin büyük olduğu başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede fark edilmiştir. Özellikle Ar-Ge ve Ar-Ge kültürü ticarileşme sürecinde önemli bir etkidir.

Çünkü değişen rekabet anlayışı, üretim üstünlüğü ile başlamış, maliyet, kalite ve hız üstünlüğü ile gelişmiş ve günümüzde hizmet üstünlüğü ile daha da belirgin hale gelmiştir. Bu nedenle Ar-Ge, işletme ve tüketicilerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından gerekli bir olgudur. Günümüzde küreselleşme olgusu ile hem rekabet yoğunluğu hem de Ar-Ge çeşitliliği artmıştır

Unutmayalım ki, Ar-Ge, Ar-Ge kültürü ve ticarileşme iktisadi kalkınmanın temel unsurlarıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin zayıf ve eksik yönlerinin bulunduğu ticarileşme süreci konusunda, yapılması gereken şey; devlet, özel işletmeler ve bireylerin ortaklaşa çözüm yolları aramalara yönelik çalışmalar yapmalarıdır. Bugünkü koşullar altında ticarileşme; Türkiye'nin ve şirketlerin önünde bir seçenek olmanın ötesinde bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- Altrichter, H; Posch, P. ve Somekh, B. (1993). Teachers Investigate Their Work, Routledge, London.
- Auger, W. and Wideman, R. (2000). Using Action Research to Open the Door to Life-Long Professional Learning, Education, 121 (1), ss. 120-127.
- Balkanlı, A. O. (2002). "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", Uludağ Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi, Cilt:XXI, sayı:1.
- Barutçugil, İ.S. (1981). Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi, Ar-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması, Bursa, Bursa Basımevi.
- Bradley, S.P., Hausman, J.A., Nolan, R.L. (1993). Globalization, Technology and Competition, Boston: Harvard Business School Pres.
- Çepni, S. ve Küçük, M. (2002). Science Teachers Learning in a Collaborative Action Research Group, First International Conference on Education: Changing Times, Changing Needs, Faculty of Education Eastern Mediterranean University Gazimagusa, TRNC.
- Duman ve Aydın (2018). Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları İle GSYİH İlişkisi, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 4 (1), ss. 49-66.
- Ekin, N. (1997). "Küreselleşme ve Gümrük Birliği", İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1997-47, İstanbul.
- Frascati Klavuzu.
<http://www.baskent.edu.tr/~bahar/sos413/9.ppt>
- Jones, C.I. R, D. (1998). Based Models of Economic Growth. Journal of Political Economy, 103(4), ss. 759-84.
- Karahan, K. (2002). "Yeni Ekonomi ve Pazarlama İlişkisi", Pazarlama Dünyası Dergisi, Dünya Yayıncılık, Yıl 16, Sayı 32.
- Kurtbaş, İ. (2016). "Marka Yönetimi ve Başarılı Markanın Yarar ve Etkileri", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 32, ss. 75-98.
- Özeroğlu, A.İ. (2011). Türkiye'de Ar-Ge Düzenlemeleri ve Uygulamaları, Öneri.C.9, ss. 105-114.
- Sarı, Y. (2007). "Bilgi Ekonomisi, Enflasyon ve Büyüme Üzerine Bir Analiz", Akademik Bilişim Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Seyidoğlu, H. (2003). "Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğu Üniversitesi Dergisi.
- Tekin, M. ve Ömürbek, N. (2004). "Küresel Rekabet Ortamında Teknolojik İş birliği ve Otomotiv Sektörü Uygulamaları", Ankara.

TUİK, TEPAV Hesaplamaları.

Turkıstıme, Ekonomi ve İş Kúltürü Portalı, 2017 Raporu.

Türkiye 2.Bilişim Şurası Ar-Ge Raporu, 2002.

Yanardağ, Ö. ve Süslü, B. (2007). "Teknolojik Yeniliklerin Araçları: Türkiye Üzerine Bir inceleme", Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi, C.9, S.4, ss. 247-268.

Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). "Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Yenilik İlişkisi", Selçuk Üniversitesi SBED, sayı 17, ss.653-66

YABANCI UYUKLU ÖĞRENCİLERİN MEMNUNİYETİNİN KURUMA YÖNELİK SADAKAT VE KURUM İMAJı ÜZERİNDEKİ ETKİSİ³⁷²

Prof. Dr. Tevfik Şükrü YAPRAKLI³⁷³
Arş. Gör. Musa ÜNALAN³⁷⁴

Bu çalışmada, uluslararası öğrencilerin eğitim gördükleri üniversiteden memnuniyetlerinin kuruma yönelik sadakat ve kurum imajı üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Eğitim kurumları, hizmet sağlama görevini üstlenirler. Uygulamada başarılı olabilmek için birçok eğitim kurumu, öğrenci sadakati kavramına büyük bir önem verir. Öğrenci sadakatini artıran bir eğitim kurumunun aynı zamanda, eğitim kalitesini, itibarını ve mezun öğrencileri tarafından almış olduğu finansal desteği de artırması beklenir. Üniversitenin imajına yönelik algı, kurumun sağladığı hizmetlerle ilgili olmakla beraber iletişimsel ve bilişsel bir süreçtir. Bu çalışmanın saha uygulaması Erzurum Atatürk Üniversitesinde yapılmış olup, üniversitede eğitim gören 730 yabancı uyruklu öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 22 istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda; öğrenci memnuniyetinin öğrenci sadakati ve kurumun marka imajı üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci Memnuniyeti, Öğrenci Sadakati, Kurum İmajı, Uluslararası Öğrenciler

GİRİŞ

Ülkeler arasında birçok alanda yaşanan rekabet, yükseköğretim kurumlarını da etkilemektedir. Küreselleşmenin getirmiş olduğu değişimle birlikte, ülkeler arasındaki iletişim hızla artmakta ve evrensel eğitimin getirmiş olduğu standartlar ülkeleri zora sokmaktadır. Bu sebeple, her ülke kendi sınırları içerisindeki yükseköğretim kurumlarını küresel rekabete hazır olacak şekilde teşvik etmekte ve desteklemektedir.

Üniversitelerin uluslararası sıralamada üst sıralarda yer almasında vermiş olduğu eğitimin kalitesi, kurumun imajı ve farklı ülkelerde yaşayan öğrenciler tarafından tercih edilebilir olması önemli kriterlerdendir. Kendi ülkelerinde başarılı olan öğrencilerin yurt dışındaki birçok üniversite tarafından desteklenip, eğitim görmeleri için davet edilmeleri; üniversitelerin buldukları ülke açısından diğer ülkelere kıyasla rekabet avantajı doğurmaktadır. Çekim merkezi haline gelen bu üniversiteler, dünyanın birçok bölgesindeki kaliteli öğrenciler tarafından tercih edilmektedir.

Uluslararası öğrencilerin ülke içerisindeki fazla oluşu hem kozmopolit bir ortam yaratmasının yanı sıra ülkenin birçok konuda öncü olması açısından da avantaj sunmaktadır. Bu yüzden başarılı uluslararası öğrencileri çekebilmenin bir yönü, mevcut durumda sahip olunan yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim ve öğretime dair memnuniyet durumlarından geçer. Kurumun bu öğrenciler nezdinde imajı ve kuruma karşı duyulan sadakat yeni öğrencilerin tercih etmesinde önemli rol

³⁷² Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Koordinatörlüğü'nce kabul edilen SHD-2018-6559 numaralı projenin sonuç raporunun bir bölümünden hazırlanmıştır.

³⁷³ Atatürk Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, sukruyaprakli@atauni.edu.tr

³⁷⁴ Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, munalan@firat.edu.tr

oynar. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı yabancı uyruklu öğrencilerin üniversiteye karşı memnuniyetlerinin kuruma karşı sadakat ve kurum imajı üzerindeki etkisini Atatürk Üniversitesi örneğinde belirlemektir. Çalışmanın geri kalan kısmında öğrenci memnuniyeti, öğrenci sadakati, kurum imajı kavramları ile ilgili literatür bilgileri sunulmuş; sonrasında çalışmanın metodu, verilerin analizi ve elde edilen bulgular, sonuç ve öneriler verilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

1. LİTERATÜR

1.1. ÖĞRENCİ MEMNUNİYETİ

Memnuniyet, bir kişinin beklentilerine yönelik deneyim ettiği sonuçların ve hissettiği performansın kişinin durumuna yansımadır (Arif ve İlyas, 2013; Kotler ve Clarke, 1987). Benzer şekilde, Hunt (1977, s. 459) memnuniyeti şu şekilde tanımlamıştır: “[...] bir tüketicinin genel hizmet deneyimini (süreç ve sonuç) değerlendirmesidir. Hizmet deneyimlerinin seyri sırasında tüketicinin ihtiyaçları, istekleri ve beklentilerinin karşılandığı ya da aşıldığı duygusal (duygu) bir duygu tepkisidir.”

Yüksek öğretim sisteminde, öğrenciler müşteri konumundadır (Sultan ve Wong, 2013). Öğrencilerin eğitim görecekları üniversiteyi tercih etmeleri ve üniversitenin sunmuş olduğu hizmetlerden faydalanması, öğrenciyi hem müşteri hem de paydaş olarak görülmesini sağlar (Kuh ve Hu, 2001). Elliott ve Healy (2001)’e göre öğrencilerin memnuniyet durumu uzun süreli bir süreç değildir, kısa süreclidir. Çünkü öğrencilerin deneyim süreci, eğitim esnasında yaşadıklarıyla sınırlıdır. Öğrencilerin memnuniyeti, algılanan öğretim hizmetlerinin kalitesinin değerlendirilmesinde temel faktör olarak ele alınabilir. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında, öğrencinin memnuniyetini; derslerin kalitesi, ders dışı aktiviteler, üniversiteyle ilgili diğer faktörler, kurumsal ve kişisel faktörler, öğretim elemanlarının kalitesi, öğretme stilleri, beklentiler vb. gibi faktörler etkilemektedir (Kaldenberg ve diğ., 1998; Appleton-Knapp ve Krentler, 2006).

1.2. ÖĞRENCİ SADAKATI

Sadakatın çeşitli alanlarda kullanımı vardır. Özellikle iş dünyasıyla ilgili bir kavramdır. Oliver (1997, s.392) sadakati, “[...] durumsal etkiler ve davranışın değişmesi için yapılan pazarlama faaliyetlerine rağmen, gelecekte tercih edilen bir ürünü veya hizmeti sürekli olarak yeniden satın alma veya bağlılık taahhüdü” şeklinde tanımlamıştır. Lovelock ve Wirtz (2007, s. 629), sadakati “bir müşterinin uzun bir süre boyunca belirli bir firmanın ürün veya hizmetlerine karşı taahhüdü” olarak tanımlamıştır.

Öğrenci sadakati kavramı ise tutumsal ve davranışsal bileşenlerden oluşur (Hennig-Thurau ve diğ., 2001). Sadakat düzeyi yüksek olan öğrenciler ile diğerleri arasında farklılıklar vardır. Sadakat düzeyi yüksek olanlar, derslere daha fazla katılım göstermekte, pozitif davranışlar sergilemekte, süreci aktif bir şekilde yaşamakta ve bu yolla eğitim kalitesinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca kurumu başkalarına tavsiye ederek gelecekte kuruma katkıda bulunmaktadırlar (Helgesen ve Nettet, 2007).

Eğitim kurumları, hizmet sağlama görevini üstlenirler. Uygulamada başarılı olabilmek için birçok eğitim kurumu, öğrenci sadakati kavramına büyük bir önem verir. Öğrenci sadakatini artıran bir eğitim kurumunun aynı zamanda, eğitim kalitesini, itibarını ve mezun öğrencileri tarafından almış olduğu finansal desteği de artırması beklenir (Dick ve Basu, 1994; Hennig-Thurau ve diğ., 2001). Yüksek öğretim sektöründe, sadakatın ölçümünde, öğrencilerin dersi veya üniversitelerini tavsiye etme eğilimleri, fakülteleriyle olan iletişimleri, gelecek çalışmalarında yine kendi üniversitelerini

tercih etmeleri, mezuniyet kulüplerine üye olmaları gibi kriterler geçerli olmaktadır. Sadakat düzeyi yüksek olan öğrenciler, derslerinin aktif bir şekilde geçmesini talep eden, başkalarıyla iletişimlerinde üniversitelerini tavsiye eden kimselerdir. Yeniden bir seçim durumu olduğunda, ilk kendi üniversitelerini tercih ederler (Brown ve Mazzarol, 2009).

1.3. KURUMUN MARKA İMAJI

Markalaşma son zamanlarda yüksek öğrenim sektöründe de yaşanan bir gelişmedir. Özellikle kurumsal itibar ile markalaşma arasında güçlü bir bağ olduğu anlaşılmaktadır (Maringe ve Gibbs, 2009). Marka isminin gücü, şirketlerde olduğu gibi eğitim sektöründe de geçerlidir. Çünkü marka isminin yarattığı etki ve farkındalık müşterinin ilgisini çeker (Eric, 2008). Nasıl ki Asus, HP, HTC ve Apple kendi isimleriyle belirli ürün ve şirket anlamında zihinlerde bir imaj yaratıyorlarsa, bu durum eğitim sektörü için de geçerlidir. Öğrenciler, Harvard, Princeton, Yale ve Stanford isimlerini duyduklarında akıllarına en iyi üniversiteler gelir. Bu isimler marka olarak öğrencilerin zihinlerinde yer edinmişlerdir (Chen, 2015).

İmaj, bireyin bir organizasyonun psikolojik kişilik profiline dair zihninde oluşturduğu algılar bütünüdür (Haedrich, 1993). Genel kabul görmüş tanımlardan birisi ise imajın, bir nesnenin yerinde anlam olarak yer bulan gerçek bir nesnenin zihinsel temsili olduğudur (Capriotti, 1999, s.16). Üniversitenin imajına yönelik algının sağlanan hizmetlerle ilgili olmakla beraber iletişimsel ve bilişsel bir süreçtir (Alves ve Raposo, 2010). Üniversitenin imajının belirlenmesinde etkili olan bileşenler, akademik itibar, kampüs görünümü, maliyet, kişisel ilgi, konum, evden uzaklık, mezuniyet ve profesyonel hayata hazırlama, kariyer planlama olarak sıralanabilir (Huddleston ve Karr, 1982). Bir eğitim kurumunun marka imajına yönelik algısı, öğrencilerin o kurumu tercih etmelerinde etkin rol oynar. Kuruma yönelik marka imajı, müşterilerin bir şeye yönelik hissettiklerinin tümü olarak tanımlanabilir (Svetlana ve Juline, 2010). Marka imajı turistlerin sadakati üzerinde de etkisi vardır (Girish, 2008).

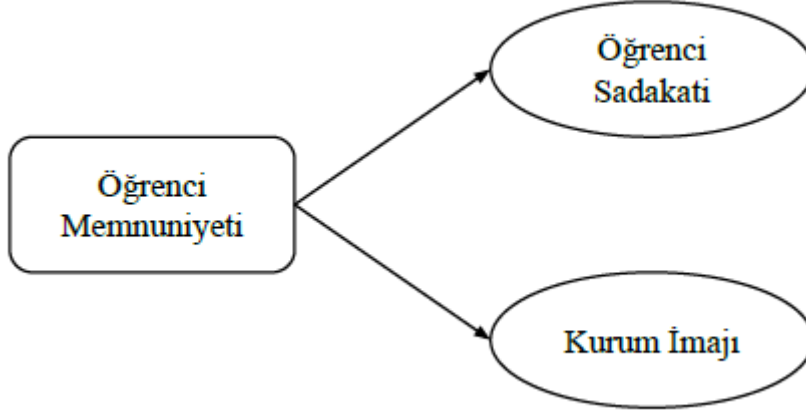
2. METOT

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı Atatürk Üniversitesinde eğitim görmekte olan yabancı uyruklu öğrencilerin memnuniyetinin kuruma yönelik sadakat ve kurumun marka imajı üzerinde etkisinin olup olmadığının tespit etmektir.

2.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ, DEĞİŞKENLERİ VE HİPOTEZLERİ

Araştırma modeli Şekil 1’de gösterildiği gibidir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi araştırma modeli 3 ana temel değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenler sırasıyla, öğrenci memnuniyeti, kuruma yönelik öğrenci sadakati ve kurum imajıdır.

Araştırmanın modeli doğrultusunda oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

- H₁: Yabancı uyruklu öğrencilerin kuruma yönelik memnuniyetleri kuruma yönelik sadakatlerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkiler.
- H₂: Yabancı uyruklu öğrencilerin kuruma yönelik memnuniyetleri kurumun imajını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkiler.

Araştırmada kullanılan değişkenler beşli Likert-tipi ölçekle ölçülmüş olup, değişkenlerin ölçülmesinde kullanılan ifade sayısı çokludur. Bütün ifadeler, 1 (kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (kesinlikle katılıyorum) şeklinde ölçülmüştür. Tablo 1’de ölçek isimleri, her bir ölçekte yer alan ifade sayısı ve ölçeğin kaynağı gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Modelinde Kullanılan Ölçekler ve Kaynakları

Ölçek ismi	İfade sayısı	Kaynak
Öğrenci Memnuniyeti	5	Abdullah (2006), Westbrook ve Oliver (1991)
Öğrenci Sadakati	3	Helgesen ve Nettet (2011)
Kurum İmajı	3	Narteh (2013)

2.3. ÖRNEKLEME SÜRECİ

Bu proje çalışmasının anakütlesini Atatürk Üniversitesinde okuyan yabancı öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem dizaynı olarak tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kolayda örneklem kullanılacaktır.

Atatürk Üniversitesinde eğitim gören yabancı öğrencilerin toplam sayısı ortalama olarak açıköğretim programları hariç 1950-2000 civarındadır. Anakütle büyüklüğünün 2000, güven seviyesinin %95, hata payının %3 olduğu durumda; uygun örneklem büyüklüğünün 697 ve üzeri olduğu görülmüştür (<https://www.surveymonkey.com/mp/sample-size-calculator/>). Anket sürecinde yaşanabilecek aksaklıklar, anketin eksik doldurulması gibi sorunlardan ötürü toplamda 800 anket yapılmıştır. Uygulanan anketin hatalı ve eksik cevapları elendikten sonra 730 adet anket formu değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesinde; aritmetik ortalama, standart sapma, frekans dağılımı ve regresyon analizi kullanılmıştır. Analizler SPSS 22 paket istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Analizler ve yorumlar, araştırma modeli doğrultusunda alt başlıklar halinde aşağıda sıralanmıştır.

Araştırmaya katılıp ankete cevap veren 730 katılımcının %66,2'si erkek; %33,8's ise kadındır. Kayıtlı oldukları programlar açısından, %3,8'i yüksekokul; %25,1'i lisansüstü; %71,1'i ise lisans programlarında eğitim görmektedir.

Tablo 2'de katılımcıların kuruma yönelik memnuniyet, sadakat ve kurum imajı değişkenlerine yönelik algı düzeyleri gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Değişkenlere Yönelik Algı Düzeyleri

Öğrenci Memnuniyeti	Ortalama	Standart Sapma
Bu üniversiteye kayıt yaptığım için memnunum.	3,53	1,06
Bu üniversiteyi seçme tercihimin akıllıca olduğunu düşünüyorum.	3,54	1,03
Bu üniversitede okumayı seçmemin doğru bir karar olduğunu düşünüyorum.	3,60	1,04
Bu üniversitede genel olarak iyi vakit geçirdiğimi düşünüyorum.	3,54	1,10
Genel olarak, bu üniversiteden memnunum.	3,68	1,08
Genel Ortalama	3,58	0,91
Öğrencinin Kuruma Karşı Sadakati		
Bu üniversitede okumakta olduğum bölümü başkalarına tavsiye ederim.	3,62	1,08
Üniversitem ile uzun vadede iletişim halinde kalmak isterim.	3,52	1,07
Yeniden tercih yapma imkanım olsaydı, yine bu üniversiteyi seçerdim.	3,41	1,20
Üniversitenin mezunlar kulübüne üye olmak isterim.	3,43	1,18
Genel Ortalama	3,50	0,91
Kurumun Marka İmajı		
Bu üniversitede, sorunlar zamanında çözülür.	3,17	1,05
Bu üniversitede, iyi hizmetler sunulur.	3,49	0,94
Bu üniversitenin açık ve net bir vizyonu vardır.	3,56	0,96
Bu üniversitede, mezunların rekabet gücü (ayrıcalığı) vurgulanır.	3,38	0,92
Bu üniversitede okumak, saygınlık kazandırır.	3,58	0,97
Bu üniversitenin, toplum nezdinde olumlu ve iyi bir itibarı vardır.	3,60	1,00
Genel Ortalama	3,46	0,76

Tablo 2'ye göre katılımcıların öğrenci memnuniyetine yönelik algı düzeylerinin genel ortalaması 3,58 düzeyindedir. Öğrenci memnuniyeti değişkenini oluşturan ifadelerden en yüksek ortalamaya

sahip olan 3,68 ile “Genel olarak, bu üniversiteden memnunuz.” ifadesi olurken; en düşük ortalamaya sahip olan ise 3,53 ile “Bu üniversiteye kayıt yaptığım için memnunuz.” ifadesi olmuştur. Kuruma karşı sadakatlerine yönelik algı düzeylerinin genel ortalaması 3,50 düzeyindedir. Öğrencinin kuruma karşı sadakati değişkenini oluşturan ifadelerden en yüksek ortalamaya sahip olan 3,62 ile “Bu üniversitede okumakta olduğum bölümü başkalarına tavsiye ederim.” ifadesi olurken; en düşük ortalamaya sahip olan ise 3,41 ile “Yeniden tercih yapma imkanım olsaydı, yine bu üniversiteyi seçerdim.” ifadesi olmuştur. Katılımcıların kurumun marka imajına yönelik algı düzeylerinin genel ortalaması 3,46 düzeyindedir. Kurumun marka imajı değişkenini oluşturan ifadelerden en yüksek ortalamaya sahip olan 3,60 ile “Bu üniversitenin, toplum nezdinde olumlu ve iyi bir itibarı vardır.” ifadesi olurken; en düşük ortalamaya sahip olan ise 3,17 ile “Bu üniversitede, sorunlar zamanında çözülür.” ifadesi olmuştur.

Öğrenci memnuniyetinin üniversiteye karşı sadakat ve kurumun marka imajı üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla regresyon analizi yapılmış ve Tablo 3 ve 4’de belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3. Öğrenci Memnuniyetinin Üniversiteye Karşı Sadakat Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Üniversiteye Karşı Sadakat			Korelasyonlar			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Beta	t	p-değeri	Zero-Order	Partial	Part	Tolerance	VIF
Öğrenci Memnuniyeti	0,698	26,32	0,000	0,698	0,698	0,698	1,000	1,000
R	0,698							
R²	0,488							
Düzeltilmiş R²	0,487							

Tablo 3’de görüldüğü gibi oluşturulan regresyon modeli 0.05 önem düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır ve R² değeri 0,488 olarak bulunmuştur. R² değeri (belirlilik ve tanımlayıcılık katsayısı) bağımlı değişkendeki değişimin ne kadar bağımsız değişkenler tarafından tanımlanabildiğini gösteren bir ölçüdür. Buna göre üniversiteye karşı sadakati, modeldeki bağımsız değişken olan öğrenci memnuniyeti ancak %48,8 oranında açıklayabilmektedir. Modelde yer alan değişkenlerden öğrenci memnuniyeti ($\beta = 0,698$; $P < 0,05$) üniversiteye karşı sadakati pozitif yönde etkilemektedir. Yukarıdaki sonuçlar bağlamında, H₁ hipotezi desteklenmiştir. Yani, öğrenciler üniversiteye iyi vakit geçirdiklerini düşünüyorlarsa, Atatürk Üniversitesini seçtikleri için doğru karar verdiklerine inanıyorlarsa, genel olarak üniversiteden memnunsalrsa, Atatürk Üniversitesini başkalarına tavsiye etme, uzun vadede üniversite ile iletişim halinde kalma, mezunlar kulübüne üye olma gibi eğilimler göstermektedirler.

Tablo 4. Öğrenci Memnuniyetinin Üniversitenin Marka İmajı Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Üniversitenin Marka İmajı			Korelasyonlar			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Beta	t	p-değeri	Zero-Order	Partial	Part	Tolerance	VIF
Öğrenci Memnuniyeti	0,669	24,25	0,000	0,669	0,669	0,669	1,000	1,000
R	0,669							
R²	0,447							
Düzeltilmiş R²	0,446							

Tablo 4’de görüldüğü gibi oluşturulan regresyon modeli 0.05 önem düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır ve R² değeri 0,447 olarak bulunmuştur. Buna göre üniversitenin marka imajını, modeldeki bağımsız değişken olan öğrenci memnuniyeti ancak %44,7 oranında açıklayabilmektedir. Modelde yer alan değişkenlerden öğrenci memnuniyeti ($\beta = 0,698$; $P < 0,05$) üniversitenin marka imajını pozitif yönde etkilemektedir. Yukarıdaki sonuçlar bağlamında, H₂ hipotezi desteklenmiştir. Yani, öğrenciler üniversiteye iyi vakit geçirdiklerini düşünüyorlarsa, Atatürk Üniversitesini seçtikleri için doğru karar verdiklerine inanıyorlarsa, genel olarak üniversiteden memnunsalr, Atatürk Üniversitesinin açık ve net bir vizyonu olduğunu düşünme, bu üniversitede okumanın saygınlık getireceğine inanma, mezunların piyasada rekabet gücü açısından ön planda olacağına kanaat getirme gibi eğilimler göstermektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı Atatürk Üniversitesinde okuyan uluslararası öğrencilerin memnuniyetinin kuruma yönelik sadakat ve kurum imajı üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaçla oluşturulan 2 hipotezden 2’si de kabul edilmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin üniversiteden duydukları memnuniyetin, üniversiteye karşı sadakat ve üniversitenin marka imajı üzerinde etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Yani, öğrenciler üniversiteye iyi vakit geçirdiklerini düşünüyorlarsa, Atatürk Üniversitesini seçtikleri için doğru karar verdiklerine inanıyorlarsa, genel olarak üniversiteden memnunsalr, Atatürk Üniversitesini başkalarına tavsiye etme, uzun vadede üniversite ile iletişim halinde kalma, mezunlar kulübüne üye olma, Atatürk Üniversitesinin açık ve net bir vizyonu olduğunu düşünme, bu üniversitede okumanın saygınlık getireceğine inanma, mezunların piyasada rekabet gücü açısından ön planda olacağına kanaat getirme gibi eğilimler göstermektedirler.

Kaynakça

Alves, H. ve Raposo, M. (2010), “The influence of university image on students’ behavior”, International Journal of Educational Management, Vol. 24 No. 1, pp. 73-85.

- Appleton-Knapp, S.L. ve Krentler, K.A. (2006), "Measuring student expectations and their effects on satisfaction: the importance of managing student expectations", *Journal of Marketing Education*, Vol. 28 No. 1, pp. 254-264.
- Arif, S. ve Ilyas, M. (2013), "Quality of work-life model for teachers of private universities in Pakistan", *Quality Assurance in Education*, Vol. 21 No. 3, pp. 282-298.
- Brown, R. M., & Mazzarol, T. W. (2009). The importance of institutional image to student satisfaction and loyalty within higher education. *Higher Education*, 58(1), 81–95.
- Capriotti, P. (1999), *Planificación Estratégica de la Imagen Corporativa*, Editorial Ariel SA, Ariel Comunicación, Barcelona.
- Chen, Y. C. (2015). A Study of the Interrelationships Among Service Recovery, Relationship Quality, and Brand Image in Higher Education Industries. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 24(1), 81-89.
- Dick, A. S., & Basu, K. (1994). Customer loyalty: toward an integrated conceptual framework. *Journal of the academy of marketing science*, 22(2), 99-113.
- Elliott, K. M., & Healy, M. A. (2001). Key factors influencing student satisfaction related to recruitment and retention. *Journal of Marketing for Higher Education*, 10(4), 1–11.
- Eric, J. A. (2008). *Selling higher education: Marketing and advertising America's colleges and universities*. Hoboken: Wiley.
- Girish, P. (2008), "Image, satisfaction and loyalty – the case of cape town", *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, Vol. 19 No. 2, pp. 205-224.
- Haedrich, G. (1993), "Images and strategic corporate and marketing planning", *Journal of Public Relations Research*, Vol. 5 No. 2, pp. 83-93.
- Helgesen, O. ve Nettet, E. (2011), "Does LibQUAL account for student loyalty to a university college library?", *Quality Assurance in Education*, Vol. 19 No. 4, pp. 413-440.
- Hennig-Thurau, T., Langer, M. F., & Hansen, U. (2001). Modeling and managing student loyalty: An approach based on the concept of relationship quality. *Journal of service research*, 3(4), 331-344.
- Huddleston, T. Jr. ve Karr, M.B. (1982), "Assessing college image", *College and University*, Vol. 57 No. 4, pp. 364-370.
- Hunt, H.K. (1977), "CS/D-Overview and future directions", in Hunt, H.K. (Ed.), *Conceptualization and Measurement of Consumer Satisfaction and Dissatisfaction*, Marketing Science Institute, Cambridge, MA, pp. 455-488.
- Kaldenberg, D., Browne, W. ve Brown, D. (1998), "Student customer factors affecting satisfaction and assessments of institutional quality", *Journal of Marketing Management*, Vol. 8 No. 3, pp. 1-14.
- Kotler, P. ve Clarke, R.N. (1987), *Marketing For Health Care Organizations*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Kuh, G.D. ve Hu, S. (2001), "The effects of student-faculty interaction in the 1990s", *Review of Higher Education*, Vol. 24 No. 3, pp. 309-321.

- Lovelock, C. ve Wirtz, J. (2007), *Service Marketing- People, Technology, Strategy*, Pearson Prentice Hall, NJ.
- Maringe, F., & Gibbs, P. (2009). *Marketing higher education: Theory and practice*. New York: McGraw-Hill.
- Oliver, R.L. (1997), *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*, McGraw-Hill, New York, NY.
- Sultan, P. ve Wong, H.Y. (2013), “Antecedents and consequences of service quality in a higher education context: a qualitative research approach”, *Quality Assurance in Education*, Vol. 21 No. 1, pp. 70-95.
- Svetlana, S. ve Juline, E.M. (2010), “Destination image: a meta-analysis of 2000-2007 research”, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, Vol. 19 No. 6, pp. 575-609.

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN
KAYNAKLARI YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SENDİKAYA
İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Doç. Dr.EmelİSLAMOĞLU³⁷⁵
Öğr. Gör.DilayGÜVENÇ³⁷⁶
Doç. Dr.SinemYILDIRIMALP³⁷⁷

Bir kavramın bireyde oluşturduğu anlamı ifade eden metafor kavramı son yıllarda sosyal bilimlerde nitel bir yöntem olarak sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenim gören Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (ÇEEİ) ve İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) bölümü öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya koymaktır. Bu çalışmada ÇEEİ ve İKY öğrencilerinin seçilmesinin nedeni, sendikacılık hakkında iki farklı bakış açısıyla eğitim alan ÇEEİ ve İKY bölümlerindeki öğrencilerin, sendika kavramını nasıl metaforlaştırdığını öğrenmektir. Bu doğrultuda araştırma, ÇEEİ bölümünden 53, İKY bölümündün 47 olmak üzere toplamda 100 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ÇEEİ ve İKY öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin metaforik algıları değerlendirildiğinde, iki öğrenci grubu arasındaki algı benzerliği göze çarpmaktadır. Her iki grubun en belirgin özelliği, sendikaya olumlu anlamlar yüklerken aynı zamanda kendi içlerinde yine sendikaya olumsuz anlamlar yükleyerek güvenmediğini belli etmeleridir. Sendika her iki öğrenci grubu için yol gösterici bir unsuru ifade etmekte ve gücü temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Sendika, Sendika Algısı, Öğrenci.

³⁷⁵ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, emelc@sakarya.edu.tr.

³⁷⁶ Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu, dilay.dilay@windowslive.com.

³⁷⁷ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ssac@sakarya.edu.tr.

GİRİŞ

Yunanca taşımak/ aktarmak anlamına gelen “metapherein” sözcüğü ile ifade edilen (Akbaba ve Apaydın, 2013:329) metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram ya da durumu başka bir kavram, bir durumla ifade etme biçiminde tanımlanmaktadır (Abrams, 1999’dan akt. Aydın ve Pehlivan, 2010:820). Metaforların, kavramları anlamlandırmaya çalıştığımız bilişsel anlamlandırma sürecinde, tam olarak bilmediğimiz ya da hakim olmadığımız kavramları daha iyi bildiğimiz kavramlara benzeterek çağrışımcı işlev gördüğü, algısal benzerliklerden yararlanarak anlam transferi ile anlamlandırma sürecini kısalttığı ifade edilmektedir (Güneş ve Fırat, 2016: 117). Hayatı anlamının ve ifade etmenin bir yolu olarak görülen metafor, anlamların inşasında ve sürdürülmesinde farklı perspektifler sunmaktadır (Keneş, 2016: 253).

Literatür incelendiğinde metaforların çoğunlukla eğitim bilimleri alanında yapıldığı göze çarpsa da, son dönemlerde metaforik çalışmaların farklı sosyal bilim alanlarındaki çalışmalarda da kullanılmaya başladığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde metafor konusunda yapılan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak son zamanlarda yapılan metafor çalışmalarının önemli bir oranının, bir kavrama ilişkin zihinsel algılamaların ortaya çıkarılmasına yönelik metafor analizine dayandığı görülmektedir (Topgül, 2017:102). Bu çalışmada da sendika kavramına ilişkin zihinsel algıların değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışma, farklı bakış açısıyla eğitim alan ÇEEİ ve İKY bölümlerindeki öğrencilerin sendika kavramını nasıl metaforlaştırdığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla araştırma, ÇEEİ bölümünden 53, İKY bölümünden 47 olmak üzere toplamda 100 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Literatürde Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin metaforik algılarını inceleyen bir çalışma bulunmaktayken (Topgül, 2017:102), İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencileriyle karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri programları, eğitimleri içerisinde sendikalara yer veren bölümlerdir. Mezuniyet sonrası, sendikalarda veya sendikalarla iletişim içindeki mesleklerde istihdam edilme ihtimali yüksek olan öğrencilerin “sendika” kavramını nasıl algıladığı önem taşımaktadır. Öte yandan sendikaların güç kaybettiği, üye sayısını artırmaya yönelik yeni politikaların gerekliliğinin tartışıldığı günümüzde, sendika konusunda bilgi sahibi olduğu düşünülen gençlerin algısını bilmek de önemli görülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın da metafor analizi ile gerçekleştirilen çalışmalar alanına bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde metafor analizi ile yapılan akademik çalışmaların önemli bir oranda eğitim- öğretim alanına ilişkin olduğu dikkat çekmektedir (Ekici ve Akdeniz, 2018; Şahin ve Sabancı, 2018; Tok, 2018; Azizoğlu ve Okur, 2018). Metaforların kullanımının eğitim-öğretim sürecinde zor olan konu ve kavramları daha basite ve anlaşılır biçimde ifade etmeye imkan vermesi (Güneş ve Fırat, 2016: 117) eğitim bilimleri alanında metafor analizine dayalı akademik çalışmaların yoğun olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur.

Metaforların eğitim dışında yönetim, örgüt, pazarlama, turizm, iletişim gibi sosyal bilim alanlarında da hızla kullanılmaya başlandığı ve önemli sonuçlara ulaşmada katkısı olduğu izlenmektedir. Nitekim metaforların örgüt ve yönetim araştırmalarındaki yeri üzerine

değerlendirmelerin yapılması gerektiğini ifade eden Alpaslan (2015: 45), bu şekilde örgüt buzdüğının görünmeyen kısmının da ortaya konulabileceğini belirtmektedir.

Metafor analizi literatüründe eğitim alanı dışında gerçekleştirilen farklı bir çalışma, metaforun haber analizlerindeki kullanımı üzerine yapılan incelemedir. Dil, söylem ve anlam ilişkisinde metafor, hegemonik olan anlamların inşasında ve sürdürülmesinde ideolojik bir rol de oynamaktadır. Metaforlar aracılığıyla bir söylemin ideolojik yapısının sistematik bir şekilde nasıl okunabileceğine ilişkin fikir (Keneş, 2016: 257-260) sahibi olmak mümkündür. Bu doğrultuda Keneş'in (2016) yaptığı çalışma, Suriyeli göçmenlere yönelik ayrımcı söylemlerin inşasında haberler üzerinden bir incelemeye dayanmaktadır. Çalışma, mültecilere yönelik ayrımcılığın üretilmesine ve yaygınlaştırılmasına aracılık eden söylemlerin metaforları kullanma biçimi üzerine odaklanarak, bir söylemin ideolojik yapısını sistematik bir şekilde okumayı sağlamaktadır.

Tüketici davranışlarını anlama noktasında da Torlak (2008: 63) metaforların kullanılabilirliğini, metaforların kullanımı ile postmodern tüketiciyi modern pazarlamaya yönelik tepkisi ve sivil itaatsizlik metaforu ile açıklamanın mümkün olabileceğini belirtmektedir. Turizm sektöründe istihdam edilen otel çalışanlarının sürdürülebilir turizm kavramına bakışlarını değerlendirmeye yönelik yapılan araştırma da metafor çalışması ile gerçekleştirilmiş ve turizm için önemli bir kavram olan sürdürülebilir turizm kavramının turizm sektöründe çalışanlar tarafından anlaşılamadığı şeklinde önemli bir sonuca ulaşılmıştır (Keskin ve Örgün, 2015).

Metafor analizi literatürünü incelediğimizde, bu çalışmanın da içerisinde yer aldığı alana uygun olarak Topgül (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya ulaşılmaktadır. Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Öğrencilerinin Gelecek, İstihdam Ve Mesleğe İlişkin Metaforik Algılarını inceleyen çalışmada gençlerin geleceği bir bilinmezlik olarak değerlendirdikleri, istihdamı yaşamdaki bir eksikliğin tamamlanması şeklinde algıladıkları, meslek kavramında ise güveni çağrıştıran metaforlar kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Gençlerin gelecek, istihdam ve meslek kavramlarına yönelik algısını ortaya koyan bu metaforik çalışma, nüfusun önemli bir bölümünün gençlerden oluştuğu Türkiye'de gençleri anlama ve gençlere yönelik politika üretiminde önemli bir yol gösterici olarak kabul edilebilir.

“Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencilerinin Sendika Kavramına İlişkin Metaforik Algıları” (Taşkiran ve Kiraz, 2017) isimli çalışma ise alan yazın incelendiğinde hem metaforik hem sendika algısına yönelik tek çalışma olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, metaforların sınıflandırıldığı alt temalar dikkate alındığında, öğrencilerin ÇEEİ bölümü okuyor olmalarına ve mezun olduktan sonra çalışma alanlarından birini sendikalar oluşturmasına rağmen, sendikanın toplumsal işlevini daha çok ekonomik ve çıkar sağlama işlevine bağlı olarak açıkladıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak araştırma sonucunda, ÇEEİ eğitiminin bu eğitimi alanların zihinlerinde ve algılarında olumlu ancak sınırlı bir etki bıraktığı, kişinin kendi yerel dinamikleri, aile yapısı, geldiği ideolojik yapı ve kültürel sosyal kodların etkisinin, alınan eğitimden daha etkin ve belirleyici olduğu ifade edilmektedir.

2. ÇEEİ VE İKY BÖLÜM ÖĞRENCİLERİNİN SENDİKAYA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Bu araştırmanın amacı, Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Yönetimi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin “sendika” hakkında sahip oldukları algıları, metaforlar yoluyla ortaya koyabilmektir. Çalışmada, farklı bölümlerde eğitim alan öğrencilerin algılarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konacaktır. Bu çalışmada, metafor analizi ile nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında sendika kavramı üzerine öğrencilerin zihinsel algıları metaforlar yoluyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 öğretim yılında Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri öğrencileri ve İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Birinci öğretim ve ikinci öğretimde okuyan öğrencilerin kaçınıcı sınıf oldukları ve diğer demografik unsurlar dikkate alınmamış ve rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 108 öğrenci ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Uygulanan çalışmada 8 öğrencinin ürettiği metaforlar ve cümleleri araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda, geçerli araştırma Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Bölümü öğrencilerinde 53 iken İnsan Kaynakları Yönetimi bölüm öğrencilerinde 47 olmak üzere toplamda 100 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü ve İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencilerine hazırlanan formlar verilerek, sendika kavramı için açık uçlu cümle tamamlanması yöntemi ile toplanmıştır.

Geliştirilen metaforlar; kodlama ve ayıklama, metafor imgesi oluşturma, kategori geliştirme, kategoriler oluşturma ve uzman görüşüne başvurma olmak üzere (Topgül, 2017: 104) beş aşamada analiz edilmiştir.

2.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde ilk olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü ve İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencilerinin ayrı ayrı “sendika” kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlara yer verilmiş, daha sonra bu bölümlerde okuyan öğrencilerin “sendika” kavramına ilişkin ortaya koydukları ortak metaforlar değerlendirilmiştir.

2.2.1 ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SENDİKA KAVRAMINA YÖNELİK OLUŞTURULAN KATEGORİLER

ÇEEİ öğrencileri sendika kavramına ilişkin toplamda 37 geçerli metafor oluşturmuştur. Bu metaforlardan en sık tekrar edilenleri güvence, güvenlik, baba, anne, aile gibi olumlu kavramlar ile birlik, birleşme, örgüt gibi topluluk unsuru olan kavramlardan oluşmaktadır. Ayrıca yalan, sömürü, sırtlan, sevgili, lağım gibi güvensizlik unsuru olan olumsuz metaforlarda göze çarpmaktadır.

Tablo 1. ÇEKO Öğrencilerinin Sendika Kavramı Hakkında Oluşturdukları Metaforlar

Metafor	Frekans	Metafor	Frekans
Aile	3	Koruyucu Örgüt	1
Anne	2	Lağım	1
Avukat	3	Mahkeme	1
Baba	2	Muhalefet Partisi	1
Birlik	3	Okul	2
Birleşme	2	Örgüt	2
Çatışma	1	Özgürlük	1
Çay	1	Pusula	2

Direnış	1	Sandık	1
Dünya	1	Sevgili	1
Erkek Kişilik	1	Sırtlan	1
Güç	1	Sömürü	1
Güvenlik	4	Tiyatro	1
Gösterişli Kıyafet	1	Yalan	1
Hak arama	1	Yapboz	1
İnsan	1	Yardımcı organ	1
Koltuk	1	Yumruk	1
Kolektif Güç	1	Zaman	1
Koruyucu	2	TOPLAM:37	

Tablo incelendiğinde öğrencilerin sendikaya yönelik çeşitli metaforlar ürettikleri görülmektedir. Bu metaforların, olumlu ve olumsuz nitelik taşıyan ifadeler içerdiği dikkat çekmektedir. Üretilen metaforların okunan bölüm sonucunda ve öğrencilerin beklentileri doğrultusunda değişkenlik gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Tablo 2. Sendika Metaforunun Kategorilere Dağılımı (CEEİ Öğrencileri)

Kategoriler	Metaforlar
Güven Unsuru Olma	Güvenlik, Anne, Baba, Aile, Koruyucu, Koruyucu Örgüt
Mücadele Unsuru Olma	Özgürlük, Hak Arama, Direniş, Muhalefet Parti
Güvensizlik Unsuru Olma	Yalan, Sırtlan, Sevgili, Sömürü, Koltuk, Lağım
Güç Unsuru Olma	Güç, Yumruk
Çatışma Unsuru Olma	Erkek Kişilik, Çatışma
Adalet Unsuru Olma	Mahkeme, Avukat
Tamamlayıcı Unsuru Olma	Yardımcı Organ, Yapboz
Etkisiz Unsur Olma	Gösterişli Kıyafet
Topluluk Unsuru Olma	Birlik, Örgüt, Kolektif Güç, Birleşme, Dünya
Yol Gösterici Unsuru Olma	Okul, Pusula
Belirsizlik Unsuru Olma	İnsan, Çay, Sandık, Zaman, Tiyatro

- **Kategori 1. Güven Unsuru Olma**

Bu kategoride 14 katılımcı ve 6 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Güvenlik (4), koruyucu (2), anne (2), baba (2), aile (3), koruyucu örgüt (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika anne baba gibi kollar ve güven verir.

“Sendika aile gibidir. Çünkü, insanları bir arada tutar”,

Sendika güvenlik gibidir. Çünkü işçileri işverene karşı korur”,

Sendika koruyucu gibidir. Çünkü, çalışanların haklarını korur”,

Sendika baba gibidir. Çünkü, kişileri kollar ve savunur”,

“Sendika anne gibidir. Çünkü, bütün dertlerimizi çözer”,

” Sendikacı koruyucu örgüt gibidir. Çünkü, belirli bir sınıfın (daha çok düşük ücretli ve hakkını savunmaya çekinen kişilerin) toplu bir örgüt oluşturarak daha çok sesini duyurabilme hakkına sahip olacakları kurumdur”.

- **Kategori 2. Mücadeleci Unsuru Olma**

Bu kategoride 4 katılımcı ve 4 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Özgürlük (1), hak arama (1), direniş (1), muhalefet parti (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika bir mücadele aracıdır.

“Sendika özgürlük gibidir. Çünkü hakkın olanı ararsın uğraşsın”,

“Sendika direniş gibidir. Çünkü işverene karşı kendini savunursun”,

“Sendika hak arama gibidir. Çünkü işçi ve işverenin hakkını arar”,

“Sendika muhalefet partisi gibidir. Çünkü siyasette de iktidar partisine muhalefet bir ana muhalefet partisi vardır”.

- **Kategori 3. Güvensizlik Unsuru Olma**

Bu kategoride 6 katılımcı ve 6 metafor bulunmaktadır. Bu kategorilerdeki metafor imgeleri; Yalan (1), sırtlan (1), sevgili (1), sömürü (1), koltuk (1), lağım (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika güvensizlik verir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika güvensizlik verir.

“Sendika yalan gibidir. Çünkü Türkiye’de çıkarlıktır”,

“Sendika sırtlan gibidir. Çünkü emek harcamadan hazıra konar”,

“Sendika koltuk gibidir. Çünkü amaçlarından sapmış sadece çıkarları için yer kapma savaşına dönmüştür”,

“Sendika sömürü gibidir. Çünkü işçileri bir çatı altına toplamak adı altında işçileri sömürür”,

“Sendika sevgili gibidir. Çünkü boş bırakmaya gelmez”, “Sendika lağım gibidir. Çünkü tüm pislikler orda”.

- **Kategori 4. Güç Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı ve 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Güç (1), yumruk (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika güç verir.

“Sendika güç gibidir. Çünkü arkasında bir ordu barındırır”,

“Sendika yumruk gibidir. Çünkü küçük küçük bir parçanın birleşip bir bütün oluşturması güç ifade eder”.

- **Kategori 5. Çatışma Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı ve 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Erkek kişilik (1), çatışma (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika çatışma ortamı doğurur.

“Sendika erkek kişilik gibidir. Çünkü çatışmacı olduğu için”,

“Sendika çatışma gibidir. Çünkü müdahale etmeyi sever”.

- **Kategori 6. Adalet Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı 4 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; mahkeme (1), adalet (3) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika adaleti sağlar.

“Sendika mahkeme gibidir. Çünkü işçi ve işverenin yasası olan toplu iş sözleşmesi vardır”,

“Sendika avukat gibidir. Çünkü işçi hak ve çıkarlarını korur”.

- **Kategori 7. Tamamlayıcı Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Yardımcı organ (1), yapboz (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika tamamlayıcı bir unsurdur.

“Sendika yardımcı organ gibidir. Çünkü iş hayatında haklarımızın ne olduğunu bize bildirir”,

“Sendika yapboz gibidir. Çünkü her parçası ayrı bir anlam ifade eder”.

- **Kategori 8. Etkisiz Unsuru Olma**

Bu kategoride 1 katılımcı ve 1 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgesi; gösterişli kıyafet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kategorideki metafora göre sendikanın bir faydası yoktur sadece isim olarak vardır.

“Sendika gösterişli kıyafet gibidir. Çünkü sadece görünürde bir işe yarar”.

- **Kategori 9. Topluluk Unsuru Olma**

Bu kategoride 9 katılımcı 5 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Birlik (3), birleşme (2), örgüt (2), dünya (1), kolektif güç (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçilerden meydana gelen bir topluluktur.

“Sendika birleşme gibidir. Çünkü insanları aynı amaçlar etrafında birleştirir”,

“Sendika dünya gibidir. Çünkü insanlardan oluşur”,

“Sendika birlik gibidir. Çünkü işçiler birlik olup haklarını savunurlar”,

“Sendika kolektif güç gibidir. Çünkü topluluk ifade ederek karar yetkisine sahiptir”,

“Sendika örgüt gibidir. Çünkü üye olmak gerekir”.

- **Kategori 10. Yol Gösterici Unsuru Olma**

Bu kategoride 4 katılımcı 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; okul (2), pusula (2) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika öğretir ve yol gösterir.

“Sendika okul gibidir. Çünkü üye olursan bir şeyler öğrenirsin”,

“Sendika pusula gibidir. Çünkü yol göstericidir”.

- **Kategori 11. Belirsizlik Unsuru Olma**

Bu kategoride 5 katılımcı 5 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; insan (1), zaman (1), tiyatro (1), çay (1), sandık (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika belirsizlik ifade eder.

“Sendika zaman gibidir. Çünkü zararı olmamakla birlikte üyelerinin dahi memnun kalmadığı, beklentilerini karşılamayan belirsizlik oluşturan bir örgütlenmedir”,

“Sendika sandık gibidir. Çünkü bütün haklar, tercihler onda saklıdır ben yüzeye çıkamıyor”,

“Sendika çay gibidir. Çünkü çok sıcaksa yakar”,

“Sendika insan gibidir. Çünkü iyisi de vardır kötüsü de”,

“Sendika tiyatro gibidir. Çünkü her iye ve sorumlu kişiler kendi karakterlerine göre rol alır”.

2.2.2. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SENDİKA KAVRAMINA YÖNELİK OLUŞTURULAN KATEGORİLER

İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencileri sendika kavramına ilişkin toplamda 37 geçerli metafor oluşturmuştur. Bu metaforlardan en sık tekrar edilenleri ise işçinin koruyucusu, kurtarıcı, koruyucu, arabulucu gibi olumlu kavramlar olmuştur.

Tablo 3. İKY Öğrencilerinin Sendika Kavramı Hakkında Oluşturdukları Metaforlar

Metafor	Frekans	Metafor	Frekans
Ağaç	1	İş sigortası	2
Aile	2	Kanun	2
Anne	1	Kaya	1
Arabulucu	2	Kedi	1
Barınak	1	Kitap	1
Bencil insan	1	Koruyucu	5
Birlik	1	Konuşmacı	1
Çekici	1	Kolye	1
Düzenleyici	1	Köprü	1
Emek Dostu	1	Kurtarıcı	2
Ev	1	Mıknatıs	1
Fener	1	Nar	1
Güç	1	Örgüt	1
Güven	2	Sandık	1
Hain	1	Savunucu	1
Hırsızlık	1	Sırtını dayadığım duvar	1
Hortum	1	Yardım kolu	1
İK İçin tehlike	1	Yardım eli	1
İşveren	1	TOPLAM: 37	

Tablo incelendiğinde öğrencilerin sendikaya yönelik çeşitli metaforlar ürettikleri görülmektedir. Üretilen metaforlar okudukları bölüm sonucunda kendilerinin beklentileri doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. ÇEEİ öğrencileri ile sendika konusunda benzer genel algıya sahip olan öğrencilerin sendikayı insan kaynakları için tehlike unsuru olarak algıladıkları görülmektedir.

Tablo 4. Sendika Metaforunun Kategorilere Dağılımı (İKY Öğrencileri)

Kategoriler	Metaforlar
Güven Unsuru Olma	Koruyucu, kurtarıcı, İş sigortası, güven, ev, aile, anne, Barınak, Sırtını dayadığım duvar

Güç unsuru olma	Kaya, güç
Adalet unsuru olma	Kanun, emek dostu
Yol Gösterici unsuru olma	Fener
Problem çözücü Unsuru Olma	Çekici, yardım eli, yardım kolu
Temsilci Unsuru Olma	Konuşmacı, savunucu, işveren
Aracı Unsuru Olma	Köprü, Arabulucu, düzenleyici
Umut Unsuru Olma	Umut
Şekillendirici Unsuru Olma	Kolye
Güvensizlik Unsuru Olma	Hırsızlık, Hain, Bencil İnsan, Kedi, İKY İçin Tehlike
Topluluk Unsuru Olma	Birlik, Nar, Ağaç, Örgüt
Belirsizlik Unsuru Olma	Kitap, Sandık
Çekici Unsuru Olma	Mıknatıs, Hortum

- **Kategori 1. Güven Unsuru Olma**

Bu kategoride 16 katılımcı 9 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Koruyucu (5), barınak (1), kurtarıcı (2), iş sigortası (2), güven (2), ev (1), aile (2), anne (1), sırtını dayadığın duvar (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika güven verir, sendika işçiye güvenli ortam sağlar ve korur ve gözetir.

“Sendika koruyucu gibidir. Çünkü işçi ve işverenlerin hakkını gözetir”,

“Sendika kurtarıcı gibidir. Çünkü iş görenlerin haklarını savunur, onları korur”,

“Sendika barınak gibidir. Çünkü ihtiyacı olan kişileri içinde barındırır”,

“Sendika güven gibidir. Çünkü işçiyi işverenden koruyan tüzel kişiliği olan kuruluşlardır”,

“Sendika iş sigortası gibidir. Çünkü, kendimizi güvende hissederiz”,

“Sendika ev gibidir. Çünkü aralarında ne olursa olsun herkes birbirini korur ve kollar”,

“Sendika aile gibidir. Çünkü güven verir”,

“Sendika anne gibidir. Çünkü haksızlıktan korur. Kötü bir şey olmasını engeller”,

“Sendika sırtını dayadığın duvar gibidir. Çünkü onlara bağlı çalışanların çıkarlarını gözetken bir kavramdır”.

- **Kategori 2. Güvensizlik Unsuru Olma**

Bu kategoride 5 katılımcı 5 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Hırsızlık (1), hain (1), bencil insan (1), kedi (1), insan kaynakları için tehlike (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçiye güvensizlik verir.

“Sendika kedi gibidir. Çünkü üyelerinin çıkarlarını değil kendi çıkarlarını düşünür”,

“Sendika İK için tehlike gibidir. Çünkü biz İK’ cılar olarak yöneticilerle direkt olarak çalıştığımız için onlarla ters düşmek bizim için tehlike olabilir”,

“Sendika bencil insan gibidir. Çünkü her daim kendi çıkarlarını gözetir”,

“Sendika hırsızlık gibidir. Çünkü işçiler emekleri karşılığında temsil edilmeyi hakketseler bile çoğu zaman istediklerini ya d hak ettiklerini alamazlar ve bunun karşılığında sendikaya bir ücret öderler”,

“Sendika hain gibidir. Çünkü kendi çıkarları için işçiyi satar”.

- **Kategori 3. Güç Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; kaya (1), güç (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçiye güç verir.

“Sendika kaya gibidir. Çünkü işçinin arkasındadır işçiyi korur”,

“Sendika güç gibidir. Çünkü işverenleri zor durumda bırakıp işçinin haklarını gözetirler”..

- **Kategori 4. Adalet Unsuru Olma**

Bu kategoride 3 katılımcı 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Kanun (2), emek dostu (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçi için adaleti sağlar.

“Sendika emek dostu gibidir. Çünkü işçilerin emeklerinin karşılığı alınmasında sendikaların rolü büyüktür “,

“Sendika kanun gibidir. Çünkü işçinin hakkı hakkında kural koyar”.

- **Kategori 5. Topluluk Unsuru Olma**

Bu kategoride 4 katılımcı 4 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Birlik (1), nar (1), ağaç (1), örgüt (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçilerden meydana gelen bir topluluktur.

“Sendika örgüt gibidir. Çünkü işçiler aynı hedefe ve amaca ulaşmak için birlik olurlar”,

“Sendika ağaç gibidir. Çünkü kökleri işçilerdir ve ağaç köklerinden beslenir”,

“Sendika nar gibidir. Çünkü insan hak ve özgürlüklerini koruyarak birlik ve beraberliği amaç edinir”,

“Sendika birlik gibidir. Çünkü işçinin birliğini etkin bir güce dönüştürür”.

- **Kategori 6. Belirsizlik Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Kitap (1), sandık (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika içinde belirsizlik barındırır.

“Sendika kitap gibidir. Çünkü sendikalı olabilmek için onu bilmek gerekir, kitap da aynı şekilde ancak kitap okumanın faydasını bilen insan bunu yapar”,

“Sendika sandık gibidir. Çünkü içerisinde haklar saklı tıpkı bir sandık gibi”.

- **Kategori 7. Yol Gösterici Unsuru Olma**

Bu kategoride 1 katılımcı 1 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgesi; Yol' dur. Bu kategorideki metaforlara göre sendika çalışanlara yol gösteren bir fenerdir.

“Sendika fener gibidir. Çünkü çalışanların hayatına ışık tutar”.

- **Kategori 8. Temsilci Unsuru Olma**

Bu kategoride 3 katılımcı 3 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Konuşmacı (1), işveren (1), savunucu (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçi temsilcidir.

“Sendika savunucu gibidir. Çünkü işçiyi savunup ücret ve yan haklarının artırılmasını sağlar”,

“Sendika konuşmacı gibidir. Çünkü toplumun genel temsilciliğini üstlenir”,

“Sendika işveren gibidir çünkü işveren kendi iş görenlerinin hakkını korur, sendika da üyelerinin hakkını korur”.

- **Kategori 9. Problem Çözücü Unsuru Olma**

Bu kategoride 3 katılımcı 3 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Çekici (1), yardım eli (1), yardım kolu (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçinin problemlerini çözer.

“Sendika yardım kolu gibidir. Çünkü çalışanların yardıma ihtiyacı olduğunda yardım eder”,

“Sendika çekici gibidir. Çünkü yardıma ihtiyacın olduğun anda yetişir”,

“Sendika yardım eli gibidir. Çünkü işçi ve işveren arasında anlaşmazlık çıkması durumunda işçi tarafından durumu uygun hale getirip problemi çözer”.

- **Kategori 10. Aracı Unsuru Olma**

Bu kategoride 4 katılımcı 3 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Arabulucu (2), köprü (1), düzenleyici (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçi ile işveren arasında dengeyi sağlayan, köprü görevini gören bir aracıdır.

“Sendika düzenleyici gibidir. Çünkü işçi ve işveren arasında köprü görevini görmektedir”,

“Sendika arabulucu gibidir. Çünkü firma ile işçi arasındaki dengeyi sağlar ve işçinin taleplerini firmalara iletir”,

“Sendika köprü gibidir. Çünkü işçi ve işverenlerin arasını bulur”,

- **Kategori 11. Umut Unsuru Olma**

Bu kategoride 1 katılımcı 1 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgesi; Umut şeklindedir. Bu kategorideki metafora göre sendika işçiye umuttur.

“Sendika umut gibidir. Çünkü işçiyi umutlandırır”

- **Kategori 12. Şekillendirici Unsuru Olma**

Bu kategoride 1 katılımcı 1 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgesi; kolye şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika kolyeye benzetilmiştir.

“Sendika kolye gibidir. Çünkü insanlar tam anlamında bu noktada birleştiklerinde hem daha güzel durular hem daha dirençli durular.”

- **Kategori 13. Çekici Unsuru Olma**

Bu kategoride 2 katılımcı ve 2 metafor bulunmaktadır. Bu kategorideki metafor imgeleri; Mıknatıs (1), hortum (1) şeklindedir. Bu kategorideki metaforlara göre sendika işçiyi kendine çeker.

“Sendika hortum gibidir. Çünkü çalışana bir zaman sonra içine çeker”,

“Sendika mknatus gibidir. Çünkü işçileri içine çeker”.

2.2.3.ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ İLE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ BÖLÜMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN “SENDİKA” KAVRAMINA İLİŞKİN ORTAK METAFOR KATEGORİLERİ

Çalışmada ÇEEİ öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin metaforları ile 11 metafori kategorisi elde edilmişken, İKY öğrencilerinin metaforları kapsamında 13 metafor kategorisine ulaşılmıştır. Sendika kavramı ve sendikalara ilişkin temel bir eğitim ve bilinç düzeyine sahip olan iki farklı bölüm öğrencilerinin, sendikalara bakış açılarında farklılık olması doğal olarak kabul edilmekte birlikte öğrencilerin geliştirdikleri metaforlarda benzerliklere sahip ortak kategorilerin varlığı da görülmektedir.

ÇEEİ ve İKY öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin geliştirdiği ortak kategoriler; Güven unsuru olma, Güvensizlik unsuru olma, Güç unsuru olma, Yol Gösterici unsuru olma, Adalet unsuru olma, Topluluk unsuru olma ve Belirsizlik unsuru olma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ortak kategoriler incelendiğinde her iki bölüm öğrencisi grubun en belirgin özelliği sendikaya olumlu anlamlar yüklerken aynı zamanda kendi içlerinde yine sendikaya olumsuz anlamlar yükleyerek güvensizliği belli etmeleridir. Sendika, her iki öğrenci grubu için yol gösterici bir unsuru ifade etmekte ve gücü temsil etmektedir. Aynı zamanda sendikanın işçiler tarafından oluşturulan bir topluluk olduğu ve işçiler için adalet unsuru taşıdığı yönünde de benzerlik ortaya çıkmaktadır. Her iki grup için sendikaların belirsizlik unsuru oluşturduğu da dikkat çekmektedir.

Metafor kategorilerinin farklılaştığı unsurlar incelendiğinde ise İKY öğrencileri için daha çok temsilci, aracı ve problem çözücü olarak görülen sendikaların, ÇEEİ öğrencileri için mücadele unsuru ve tamamlayıcı unsur olarak algılandığı görülmektedir. ÇEEİ öğrencilerinin metafor kategorilerinde etkisiz olma kategorisine de ulaşılırken, İKY öğrencilerinin kategorilerinde umut unsuru ve çekici olma unsuru yer almaktadır. Bu farklılığın temelinde ise öğrencilerin farklı bakış açılarına sahip bölümlerde eğitim almasının yer aldığı düşünülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada Sakarya Üniversitesi’nde eğitim gören Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğrencileri ile İnsan Kaynakları Yönetimi bölümü öğrencilerinin “sendika” kavramına ilişkin metaforik algıları ortaya konulması ve aralarında benzerlik- farklılık yaratan kategorilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerin “sendika” kavramına ilişkin çeşitli metaforlar üretmesi beklenmiş ve analiz edilen metaforlar çeşitli kategoriler altında toplanmıştır.

Çalışmada ÇEEİ ve İKY öğrencilerin sendika kavramına ilişkin metaforları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. ÇEEİ öğrencilerinin metaforları 11 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler, güven unsuru olma, mücadele unsuru olma, güvensizlik unsuru olma, güç unsuru olma, çatışma unsuru olma, adalet unsuru olma, tamamlayıcı unsuru olma, etkisiz unsuru olma, topluluk unsuru olma, yol gösterici unsuru olma, belirsizlik unsuru olma kategorileridir. Kategoriler incelendiğinde ÇEEİ öğrencilerinin bir bölümünün sendikaya güven duyarken bir kısmının da sendikaya hiç güvenmediği görülmektedir. ÇEEİ öğrencilerine göre sendikalar bir mücadele aracıdır ve işçiye güç veren yol gösteren bir örgütü ifade etmektedir. Sendikalar bazı ÇEEİ öğrencileri için huzur ortamını yaratmamakta aksine bir çatışma ortamı yaratmaktadır.

Mücadele, direniş, özgürlük gibi anlamlar yüklenen sendika bir baş kaldırış şeklidir ve demokrasi içinde varlığını sürdürebilir. Sendika bazı öğrenciler için işçiyi tamamlayan besleyen bir kuruluşken bazı öğrenciler için belirsizlik ifade etmektedir.

İKY öğrencilerinin sendikaya ilişkin metaforları ise 13 kategori altında toplanmıştır. Bunlar, güven unsuru olma, güç unsuru olma, adalet unsuru olma, yol gösterici unsuru olma, problem çözücü unsuru olma, temsilci unsuru olma, aracı unsuru olma, umut unsuru olma, şekillendirici unsuru olma, güvensizlik unsuru olma, topluluk unsuru olma belirsizlik unsuru olma, çekici unsuru olma şeklindedir. Kategoriler incelendiğinde İKY öğrencilerinin büyük bir kısmında sendikaya güven söz konusuysen bazı öğrenciler hırsız, kedi, bencil insan gibi olumsuz çağrışımda bulunarak sendikayı güvensizlik unsuru olarak kategori etmiştir. İK öğrencileri sendikayı işçilerin problemlerini çözen ve işçiyi temsil eden ve işverenle arasında bir bağ kuran köprü olarak görmektedir. Öğrenciler sendikaların zorla işçileri içine çeken bir kurum olarak görmekte ve İnsan Kaynakları uzmanları için sendikayı işverenle aralarını bozacağı düşüncesinden dolayı tehlike olarak görmektedir.

ÇEEİ ve İKY öğrencilerinin sendika kavramına ilişkin metaforik algıları değerlendirildiğine iki öğrenci grup arasındaki algı benzerliği göze çarpmaktadır. Her iki grubun en belirgin özelliği sendikaya olumlu anlamlar yüklerken aynı zamanda kendi içlerinde yine sendikaya olumsuz anlamlar yükleyerek güvenmediğini belli etmektedir. Sendika her iki öğrenci grubu için yol gösterici bir unsuru ifade etmektedir gücü temsil etmektedir. Her iki grupta bir topluluğu ifade eden sendika işçiler için bir adalet unsuru teşkil etmektedir. İKY öğrencileri için daha çok temsilci ve aracı olarak görülen sendika ÇEEİ öğrencileri için daha çok yol gösterici bir unsur olarak görülmektedir.

Öğrenim görülen alan dışında herhangi başka bir değişkenin değerlendirmeye alınmadığı çalışmada, sendika algısına ilişkin metaforların oluşum sürecinin, tamamen öğrencilerin almış oldukları eğitimin etkisiyle şekillendiği varsayılmaktadır. Bu noktada ÇEEİ bölümü öğrencilerinin metaforları incelendiğinde, sendikalara ilişkin daha kapsamlı bir analiz yapılacak doyuruculukta olmadığı dikkat çekmektedir. Oysa ki bu bölümlerde sendikalara ve sendikaların görevlerine, işlevlerine yönelik geniş bir bilgi birikim süreci söz konusudur. Bu durumu sendikaların güç kaybetme tartışmaları bağlamında ele aldığımızda günümüz genç kuşağının ilgi alanları, bilgiye ulaşım ve iletişim kaynakları açısından da değerlendirmek ve bu doğrultuda sendikal politikaların belirlenmesi için fırsat olarak görmek mümkündür. Teori dışında pratikte de sendikaların varlığının bilinmesi, sendikaların gençlerin bilgi edinme ve iletişim kurma kaynaklarında görünür hale gelmeleri, sendikal algı ve tutumlarda önemli bir değişime ve dönüşüme sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

Akbaba Altun S. ve Ç. Apaydın (2013), “Kız ve Erkek Öğretmen Adaylarının "Eğitim" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları”, Educational Administration: Theory and Practice, Cilt 19, Sayı 3, ss:329-354.

Alpaslan Danışman, S. (2015), “Metaforların Örgüt ve Yönetim Araştırmalarındaki Yeri: Ontolojik, Epistemolojik ve Metodolojik Kabuller Işığında Bir Değerlendirme”, KAÜ İİBF Dergisi, 6 (9): 45-64.

Aydın, S. ve A.Pehlivan (2010), “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öğretmen ve Öğrenci Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar”, Turkish Studies, 5(3):818-842.

Azizoğlu, N. İ., ve A. Okur (2018), “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ekrandan Okumaya Yönelik Metaforik Algıları”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 46: 1-21.

Ekici, H. ve H. Akdeniz (2018), “Öğretmen Adaylarının Sınıfta Disiplin Sağlamak Kavramına İlişkilerinin Algılarının Belirlenmesi: Bir Metafor Analizi Çalışması”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 33:26-37.

Güneş, A. ve M. Fırat (2016), “Açık ve Uzaktan Öğrenmede Metafor Analizi Araştırmaları”, Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2 (3): 115-129.

Keneş Çoban, H. (2016), “Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(2): 253-280

Keskin, E. ve E. Örgün (2015), “Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Sürdürülebilir Turizm Olgusunun Kavramsal Analizi: Ürgüp Örneği”, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3(1): 30-40.

Şahin, A. ve A. Sabancı (2018), “Pedagojik Formasyon Eğitimi Öğrencilerinin Okul Yöneticileri ile Öğretmenlere İlişkin Algıları: Metafor Çalışması”, Turkish Studies, 13 (4): 1057-1082

Taşkıran, G. ve Z. Kiraz (2017), “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencilerinin Sendika Kavramına İlişkin Metaforik Algıları” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz- Aralık, 50: 61-77.

Tok, E. (2018), “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Oyuna İlişkin Algıları: Metafor Analizi Örneği”, Kastamonu Education Journal, 26(2): 599-611.

Topgöl, S. (2017), “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğrencilerinin Gelecek, İstihdam ve Mesleğe İlişkin Metaforik Algıları”, Çalışma İlişkileri Dergisi, 8 (1): 102-103.

Torlak, Ö, (2008), “Tüketici Davranışını Anlamada Metafor Kullanımı: Post Modern Tüketiciyi "Sivil İtaatsizlik" Metaforu ile Açıklamak”, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2: 63-76.

KARAR MEKANİZMALARINDA CİNSİYETÇİ ÖĞELER

Öğr. Gör. Dilay GÜVENÇ³⁷⁸
Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP³⁷⁹
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU³⁸⁰

ÖZET

Demokrasinin yerleşebilmesi kadın ve erkeklerin her alanda ve özellikle karar alma mekanizmalarında eşit olarak temsil edilmesiyle mümkün olacaktır. Çoğu ülkede olduğu gibi ve ülkemizde de yasalar önünde eşitlik önemli oranda kurulmuş olmasına karşılık işin esas kısmı yani yaşamsal alanda eşitlik hep göz ardı edilmektedir. Siyasette kadın temsili kadın sorunlarının çözümü için gerekli olmakla birlikte öncelikle bir eşitlik sorunudur. Kadınların siyasette ve karar alma mekanizmalarında eksik temsilinin giderilmesi ataerkil yapının egemenliğinde gelişen kültürel ve geleneksel uygulamaların getirdiği kalıplaşmış cinsiyet rolleri, değerleri, siyasi partilerin eşitsiz uygulamaları ve toplumsal desteğin eksikliği siyasal yaşamda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına engel olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karar mekanizması, Cinsiyetçi Öğeler, Kadın Hakları

GİRİŞ

Kararlara katılım; genellikle siyaset yani iktidara gelme çabasının seçim ile sonuçlanması ile veya seçilenlerin yönetimin gerçekleştirilmesinde birlikte çalışacakları ve yönetime ilişkin kararları alacak yetkililerin belirlemesi ile yani atama usulü ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla karar mekanizmalarına ulaşmada siyaset ve atama olmak üzere iki yol belirleyicidir. Kadınların karar mekanizmalarında eşit temsili sorunu, kararların kimler tarafından, kimler adına alınacağını belirlemesi açısından önem taşımaktadır. İhtiyaç ve taleplerin anlaşılması açısından kadınların yanı sıra tüm dezavantajlı grupların karar mekanizmalarında yer alması son derece önemli ve gereklidir. Aksi takdirde dezavantajlı olmayanların anlaması zor olan bazı ihtiyaç ve taleplerin karşılanması ve sorunların çözümüne ilişkin kararların alınması mümkün olamamaktadır. Kararlara katılımında kadınların yer almaması söz konusu olduğunda, kadınlar için kararların erkeklerce alınması, politikaların erkekler tarafından üretilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu tabloda karar verici kişilerin sahip oldukları özellikler, içinde bulunulan şartlar, konumlar ve bakış açısı belirleyici olmaktadır. Kadınlar, kendileri adına kararlar alan erkeklerin kadınları anlayan ve hisseden bir perspektiften düşünmelerini beklemekte ancak bu durumun istendiği gibi gerçekleşmediği izlenmektedir. Kadının karar mekanizmalarında yer alması kadınların anlaşılması açısından önemli olmasının yanı sıra toplumda var olan “patriarkal güç

³⁷⁸ Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, dilay.baser@kocaeli.edu.tr

³⁷⁹ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ssac@sakarya.edu.tr

³⁸⁰ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, emelc@sakarya.edu.tr

ilişkilerinin” derinleşmesi ve güçlenmesini önlemek açısından da önemlidir. Ancak esasta bu durum bir eşitlik ve demokrasi sorunudur.

1.DEMOKRASİ VE SİYASET KAVRAMLARI ÜZERİNE

Modern dünyada tüm vatandaşların aktif biçimde yönetime katılımının mümkün olamaması nedeniyle, sistemin işleyişi karar güç ve yetkisini halk tarafından seçilerek belirlenmiş olan kimselerin kullanımı ile gerçekleşmektedir. Demokrasi, ulus devlet anlayışının gelişimi ve yaygınlaşması ile yaygınlaşan bir yönetim biçimidir. Günümüzün demokrasi modeli, temsili demokrasi adı verilen sistem, halkın kendini yönetmesini uygun bulduğu kişileri seçim yoluyla iktidara getirmesini ifade etmektedir (Zencirkıran, 2018:218-219).

Demokrasinin esası, toplumu ilgilendiren kararların bireyin katılımı ve temsili ile geçekleşmesi esasına dayanmaktadır. Bu noktada önemli olan tüm insanlara eşit davranmayı amaçlayan, açık tartışma ikna ve uzlaşmaya dayanan ve temel özgürlükleri garanti altına alan bir yapı sunan demokrasinin işlerliğidir (Beetham ve Boyle, 2014:373-377).

Bu da ancak tüm bireylerin karar mekanizmalarında eşit biçimde temsili ile mümkündür. Ancak bu noktada ise önemli olan temsilcilerin kim olduğu sorunudur, konumuz temsilcilerin siyaseten hangi görüş ve fikirleri taşıdıkları değil cinsiyete ilişkin değerlendirmeleri ve bakış açılarıdır. Temsilcilerin temsil ettikleri kişileri anlaması, ihtiyaç ve taleplerine duyarlı olabilmesi, karar alımı esnasında adına düşünüp karar verebilecek bakış açısına sahip olmaları gerekliliğidir. Kadınların karar mekanizmalarında hem sayısal hem de etkinlik anlamında yer almaması veya alamaması hali temsile ilişkin bir eksikliğe neden olmaktadır.

2.TÜRKİYE’DE MEVCUT DURUM ³⁸¹

Mevcut durum kadınların karar mekanizmalarında çok düşük düzeyde yer aldığı biçimindedir. Kadınlar karar mekanizmalarında genellikle kadınlara ilişkin empati gerektirdiği düşünülen ve kadına özgü tanımlanan aile, sosyal hizmet, sağlık, bakım gibi özel alan ilişkisinin var olduğu kalıplaşmış toplumsal rolleri içeren noktalarda yoğunlaşmaktadırlar. Kadının gerek toplumsal gerek ekonomik anlamda konumunun yükseltilmesi ve hatta aleyhine tanımlanmış güç ilişkilerinin değiştirilmesi ancak kararlarda etkin yer alması ile mümkün olabilecektir.

Kadınların karar mekanizmalarına katılımına ilişkin hak ve hukuki düzenlemelerde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Anayasanın 10. maddesi tarafından düzenlenen herhangi bir ayırım yapılmadan kanun önünde eşitlik hükmü, pozitif ayrımcılık ilkesi ile de desteklenmektedir. Türkiye açısından kadınların siyaset alanında yer alması ciddi bir geçmişe sahiptir.³⁸²

Ancak bu durum kadınların bu alandaki kazanımlarının dünya genelinde yüksek düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Hukuki açıdan sağlanan bu eşitliğin pratiğe dönüştürülmesi önemli ve

³⁸¹ Nisan 2019

³⁸² Kadınların siyasete ilişkin hakları 1935 Türkiye’inde düzenlenmiş ve hatta “Kadınların Siyasete Katılımına Dair Sözleşme” ile 1959’da uluslararası alanda güvenceye kavuşması sağlanmıştır.
<http://www.tbmm.gov.tr/>

gereklidir. Kadınların karar mekanizmalarında yer almasına ilişkin yaşamsal pratiklerin rakamlarla ifadesi 2019 Nisan verileri ile aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllara göre Türkiye Cumhuriyeti Parlamentosu Kadın Milletvekilleri Sayısı ve Oranı

Seçim Yılı	Parlamentodaki Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Oranı (%)
1935	395	18	4,6
1943	435	16	3,7
1950	487	3	0,6
1957	610	8	1,3
1965	450	8	1,8
1973	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1999	550	22	4,2
2002	550	24	4,4
2007	550	50	9,1
2011	550	79	14,3
2015 Haziran	550	97	17
2015 Kasım	550	81	14,7
2018	539	75	13,91

Kaynak: TBMM, Nisan 2019

Kadınların seçme seçilme hakkını aldıkları dönemden itibaren özellikle 1990lı yıllara kadar giderek azalan kadın milletvekili sayısı bu tarihten sonra ciddi bir artış göstermektedir ve 2015 itibarıyla %14,9 ile Türkiye Cumhuriyeti Parlamentosu tarihinin en yüksek kadın milletvekili oranına sahiptir. 2015 Haziran seçimlerinde meclisteki kadın oranı tarihinde ilk kez %17'e kadar çıkmasına rağmen bu durum kalıcı olmamıştır. 2018 seçimlerinde ise 592 milletvekilinin 104 ü kadın milletvekilidir. Tarihsel olarak en yüksek oran olan %17,4 e ulaşılmıştır ancak yeterli görülmemelidir. Bunun yanısıra hemen hemen bütün büyükşehirlerde kadın milletvekilinin olduğu görülmekle birlikte 31 ilde de kadın milletvekili bulunmamaktadır.

Tablo 2. Hükümetlere Göre Bakanlar Kurulu Toplam Üye Sayısı Ve Kadın Sayısı

HÜKÜMET DÖNEMİ	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI (%)
33. Hükümet/ 1. Erim Hükümeti(26.03.1971-11.12.1971)	29	1	3,4
34. Hükümet/ 2. Erim Hükümeti(11.12.1971-22.05.1972)	25	0	0
35. Hükümet/ Melen Hükümeti (22.05.1972-15.04.1973)	25	0	0
36. Hükümet/ Talu Hükümeti(15.04.1973-26.01.1974)	25	0	0
37. Hükümet/ 1. Ecevit Hükümeti(26.01.1974-17.11.1974)	25	0	0
38. Hükümet/ Irmak Hükümeti(17.11.1974-31.03.1975)	27	0	0
39. Hükümet/ 4. Demirel Hükümeti(31.03.1975-21.06.1977)	36	0	0
40. Hükümet/ 2. Ecevit Hükümeti(21.06.1977-21.07.1977)	26	0	0
41. Hükümet/ 5. Demirel Hükümeti(21.07.1977-05.01.1978)	31	0	0
42. Hükümet/ 3. Ecevit Hükümeti(05.01.1978-12.11.1979)	40	0	0
43. Hükümet/ 6. Demirel Hükümeti(12.11.1979-12.09.1980)	29	0	0
44. Hükümet/ Ulusu Hükümeti(20.09.1980-13.12.1983)	39	0	0
45. Hükümet/ 1. Özal Hükümeti(13.12.1983-21.12.1987)	32	0	0
46. Hükümet/ 2. Özal Hükümeti(21.12.1987-09.11.1989)	41	1	2,4
47. Hükümet/ Akbulut Hükümeti(09.11.1989-23.06.1991)	34	1	2,9
48. Hükümet/ 1. Yılmaz Hükümeti(23.06.1991-20.11.1991)	35	1	2,8
49. Hükümet/ 7. Demirel Hükümeti(21.11.1991-25.06.1993)	34	3	8,8
50. Hükümet/ 1. Çiller Hükümeti(25.06.1993-05.10.1995)	64	4	6,2
51. Hükümet/ 2. Çiller Hükümeti(05.10.1995-30.10.1995)	30	2	6,6
52. Hükümet/ 3. Çiller Hükümeti(30.10.1995-06.03.1996)	35	2	5,7
53. Hükümet/ 2. Yılmaz Hükümeti(06.03.1996-28.06.1996)	33	3	9
54. Hükümet/ Erbakan Hükümeti(28.06.1996-30.06.1997)	40	4	10
55. Hükümet/ 3. Yılmaz Hükümeti(30.06.1997-11.01.1999)	42	2	4,7
56. Hükümet/ 4. Ecevit Hükümeti(11.01.1999-28.05.1999)	26	0	0
57. Hükümet/ 5. Ecevit Hükümeti(28.05.1999-18.11.2002)	62	3	4,8
58. Hükümet/ Gül Hükümeti(18.11.2002-14.03.2003)	25	1	4
59. Hükümet/ 1. Erdoğan Hükümeti(14.03.2003-29.08.2007)	31	2	6,4
60. Hükümet/ 2. Erdoğan Hükümeti(29.08.2007-06.07.2011)	39	2	5,1
61. Hükümet/ 3. Erdoğan Hükümeti(06.07.2011-...)	26	1	3,8
62. Hükümet/ Davutoğlu Hükümeti(29.08.2014-28.08.2014)	26	1	3,8
63. Hükümet / Davutoğlu Seçim Hükümeti (28.08.2015-24.11.2015)	26	1	3,8
64. Hükümet/ Davutoğlu Hükümeti (24. 11.2015-...)	27	1	4,7
TOPLAM	1735	37	1,48

Kaynak: TBMM, Nisan 2019

İlk olarak 1971 tarihinde bir kadın Bakanlar Kurulunda yer almıştır. İlk kadın bakan ve aynı zamanda 1980 yılında Ankara Üniversitesi'nde görev alan ilk kadın rektör olan Türkan Akyol'dan sonra 1987 tarihine kadar bakanlar kurulunda kadın bulunmamaktadır. Bu tarihten itibaren (1999, 56. Hükümet haricinde) kadınlar yeterli düzeyde olmamasına rağmen bakanlar kurulunda yer almaktadır. TBMM tarihinde hiç kadın meclis başkanı bulunmamaktadır (TBMM, 2019). 2018 Cumhurbaşkanlığı kabinesinde ise 2 kadın bakan bulunmaktadır. Kadın bakanlar tarafından yürütülen bakanlıklar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı'dır (TCCB, 2019).

Tablo 3. Bakanlıklara Göre Kadın Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı Ve Bakan Yardımcı Dağılımı

BAKANLIK	MUŞTEŞAR SAVISI	KADIN	MUŞTEŞAR YARD.	KADIN	BAKAN YARD.	KADIN
Adalet Bakanlığı	1	0	5	0	1	0
Aile ve Sosyal Politikalar	1	0	3	1	1	1
Avrupa Birliği Bakanlığı	1		4	1 (vekalet)	1	0
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1	0	3	0	1	0
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	1	0	5	0	1	0
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1	0	5	0	1	0
Dışişleri Bakanlığı	1	0	5	0	1	0
Ekonomi Bakanlığı	1	0	3	0	1	0
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	1	0	5	0	1	0
Gençlik ve Spor Bakanlığı	1	0	2	0	1	0
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	1	0	2	0	1	0
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
İçişleri Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Kalkınma Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Kültür ve Turizm Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Maliye Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Millî Eğitim Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Millî Savunma Bakanlığı	1	0	-	-	1	0
Orman ve Su İşleri Bakanlığı	1	0	4	0	1	0
Sağlık Bakanlığı	1	0	6	0	1	0
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme	1	0	3	0	1	0

Kaynak: Başbakanlık, Mayıs 2013

2018’de, Bakanlar Kurulunun ve yürütmeye ilişkin işleyişin yapısında gerçekleşen değişiklik ile Bakanlıklardaki değişim sonunda ortaya çıkan tabloda Bakan yardımcılarında ise durum Tablo 4’deki gibidir.

Tablo 4. Bakanlıklarda Bakan Yardımcıları ve Kadın Oranı

Bakanlık	Bakan Yardımcıları	Kadın
Adalet Bakanlığı	2	0
Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı	3	1
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	3	0
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	3	1
Dışişleri Bakanlığı	3	0
Hazine ve Maliye Bakanlığı	3	0
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	3	0
Gençlik ve Spor Bakanlığı	4	0
Tarım ve Orman Bakanlığı	3	0
Ticaret Bakanlığı	4	1

İçişleri Bakanlığı	4	0
Kültür ve Turizm Bakanlığı	2	0
Milli Eğitim Bakanlığı	4	0
Milli Savunma Bakanlığı	4	0
Sağlık Bakanlığı	4	1
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	3	1

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı, Nisan 2019

2019 itibariyle; Bakanlıkların beşinde Bakan Yardımcılarından biri kadın iken diğerlerinde kadın bakan yardımcısı bulunmamaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı bünyesinde dokuz politika kurulu bulunmaktadır. Bu kurulların sadece ikisinde kadın üye bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Cumhurbaşkanlığı Politika kurulları Kadın Oranı

Politika Kurulları	Üye sayısı	Kadın Üye Sayısı
Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları	5	0
Eğitim ve Öğretim Politikaları	9	1
Ekonomi Politikaları	10	3
Güvenlik ve Dış Politika Kurulu	12	3
Hukuk Politikaları Kurulu	7	2
Kültür ve sanat Politikaları Kurulu	9	4
Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu	7	4
Sosyal Politikalar Kurulu	7	1
Yerel Yönetim Politikaları Kurulu	10	0

Kaynak: Politikalar Kurulu, Nisan 2019

Bununla birlikte Elektronik Kamu Bilgi Yönetim sistem üzerinden ulaşılan Cumhurbaşkanlığı'na ve Bakanlıklara bağlı, ilgili ve ilişkili çok sayıda kurumun da başkanlık ve genel müdürlük mevkisinde kadın başkan bulunmamaktadır (Kamu Kurumları, 2019).

YÖK'e bağlı üniversitelerden 127 devlet üniversitesinin 6'sında kadın rektör bulunurken, 69 vakıf üniversitesinin 11'inde kadın rektör tarafından yönetilmektedir (YÖK, 2019).

81 ilden sadece ikisi (Muğla, Uşak) kadın vali tarafından yönetilmektedir (İller İdaresi, 2019).

Yüksek Seçim Kurulu, Danıştay, Sayıştay, Yargıtay ve Yüksek Seçim Kurulu başkanlıklarından sadece birinde kadın başkan bulunmaktadır (Nisan 2019).

Bağımsız kurumlardan Yükseköğretim Kurul'undaki 20 üyeden sadece 1'i kadın üyedir (YÖK, 2019).

Mart 2018 itibariyle ise, Türkiye büyükelçilerinden 63 Büyükelçi ve 14 Başkonsolosun kadın (Dışişleri Bakanlığı, 2019) olduğu görülmektedir. Kadın büyükelçi oranı 2009'de %10,8 olarak gerçekleşmişken, bu oran 2018 yılında %22,1 olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

TBMM tarihinde hiç kadın başkan bulunmazken, 18 ihtisas Komisyonunun da Dilekçe Komisyonu ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu olmak üzere sadece ikisinde kadın başkan yer almaktadır (TBMM, 2019). Bunun yanı sıra Milli Savunma Komisyonu dışındaki tüm komisyonlarda farklı sayılarda kadın üye bulunmaktadır. Hane halkı İşgücü Araştırması verileri incelendiğinde; özel sektör işletmelerinde kadın üst düzey ve orta kademe yönetici oranı 2012 yılında %14,4 olarak sunulmuşken, bu oranın 2017 yılında %17,3 yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2019).

2018 Mart itibariyle, üst düzey memuriyet olarak ifade edilen Bakanlıklar, Üniversiteler, Kuvvet Komutanlıkları, Başkanlıklar, Genel Müdürlükler, Üst Kurullar ve Diğer Statülü Kurumlar, KİT'ler, Kamu Sermayeli Kuruluşlar gibi kurumlarda çalışan toplam 3.129.304 kişinin %37,98'i kadın çalışandan oluşmaktadır. Kadınların yerelde temsili ise sadece %1,2 oranında gerçekleşmektedir (Devlet Personel Başkanlığı, 2018).

Tablo 6. Yerel Yönetimlerde Kadın

2014 Mahalli İdareler	Kadın Sayı	Erkek Sayı	Kadın Oranı
Büyükşehir Belediye Başkanlığı	3	27	0,1
Merkez İlçe Belediye Başkanlığı	1	48	0,020%
İlçe Belediye Başkanlığı	33	874	0,036%
Belde Belediye Başkanlığı	3	387	0,007%
İl Genel Meclis Üyeliği	60	1191	0,047%
İlçe Belediye Meclis Üyeliği	2080	14850	0,122%
Belde Meclis Üyeliği	98	3450	0,03%

Kaynak : www.yzk.gov.tr

Avrupa Parlamentosunda sürekli bir artış gösteren kadın katılım oranı %35,2 (Avrupa Komisyonu,2019) iken dünya geneli bakıldığında en yüksek oranın Ruanda olduğu (alt meclis %61,3 senato da %38,5) bunu sırasıyla Küba (53,2) ve Bolivya (53,1) takip ederken, Türkiye de bu oran %17,4 dir ve dünya sıralamasında 119. sırada yer almaktadır (Inter Parliamentary Union,2018).

Dünya Ekonomik Forumu'nun (DEF) yayımladığı 2018 Cinsiyet Ayrımcılığı raporuna (Euronews,2019) göre, Türkiye 149 ülke arasında yüz otuzuncu sıradadır. Raporun hazırlanmasında kadınların ekonomiye katılımı, fırsat eşitliği, eğitim imkanları, sağlık ve kadının siyasi güçlendirilmesi gibi kriterler dikkate alınmaktadır.

2014 yılında Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına bakıldığında kadınların siyasi parti faaliyetlerine katılım oranı %8,6, sendikalara katılım oranı %4,7, derneklerin faaliyetlerine katılanların oranı %6,8 ile oldukça düşük bir düzeyde karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı kadınların %59,5'i, kadınların siyasetle uğraşmasını çok gerekli görürken ve %26,7'si gerekli görmemektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların %85,4'ü Meclis'teki kadın vekil sayısını yeterli bulmamaktadır. Kadınların %39,9'u, siyasette daha etkin olabilmeleri için yasal düzenleme ve maddi imkanların gerektiğini düşünürken. %44,1'i Meclis'te kadınların oranının artması halinde kadın sorunlarının daha rahat çözüleceğine inandığını belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %67,9 u siyasette kadınlara ayrımcılık ve mobbing uygulandığını düşünürken, %34,6'sı ise siyasi partilerin kadına gerekli önemi vermediğini düşünmektedir. Katılımcıların üçte birinden fazlası partilerin kadın politikalarını olumsuz olarak değerlendirirken, listeye kadın konulması halinde daha önce oy vermediği bir partiye oy verebilmesinin mümkün olduğunu söyleyen kadınlar ise %33,9 oranındadır. Siyasetle uğraşan bir kadın olarak en önemli sorunun ne olduğu sorusuna ise katılımcıların %38,9 u toplumun ön yargısı biçiminde yanıt vermiştir (KADEM, 2014).

3. KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA CİNSİYETÇİ ÖĞELER

Kadınların temsili eşitliğinin sağlanması, hukuki değil pratik alanda önemli ve gereklidir. Bu eşitliğin sağlanması kadınların karar mekanizmalarında yer alması ile mümkün olabilecektir. Bu durumu etkileyen unsurlar olarak kadın siyaset ilişkisine dair tarihsel anlayış ve mirasın yanı sıra toplumsal cinsiyet öge ve rolleri, siyasetin maliyeti, siyasi yapılanma belirleyicidir.

Cumhuriyet'in kuruluşu döneminde çağdaş Batı medeniyetini yakalama amacı ile gerçekleştirilen modernizasyon projesinde, kadının statüsünün yükseltilmesi önemli görülmüştür. Bu çerçevede kadın haklarının Batılı eşitlik ve laiklik kavramlarının benimsenme sürecinde bir araç olarak sunulduğu görülmektedir. Çok eşliliği yasaklayan, boşanma ve çocuk velayeti hususlarında eşit haklar sunan Medeni Kanun kabulü ve kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, bu süreçte ilişkin önemli düzenlemelerdir (Paker,2009:7).

Tek parti döneminde milletvekilleri mecliste kadınları temsilen bulunurken kadınları ilgilendiren sorunları meclise taşımaktadırlar. Bu dönemde kadın milletvekillerinin belirgin özellikleri

çekingen ve tutuk davranışlarıdır. 1945'li yıllardan sonra 1960 yıllara kadar ise, çok partili dönem anlayışında bir önceki dönem kadın milletvekillerinin kadın odaklı temsiliyeti parti ve millet temsiliyeti ile yer değiştirmektedir. Bu dönemde yine kadın parlamenterler kadına özgü geleneksel konular olarak değerlendirilen çocuk, sağlık, eğitim konuları ile ilgilenmişlerdir. 1960lı yıllardan sonra ise 1980 dönemine kadar kadın milletvekillerinin siyasal hayatta kadın rollerine olan vurgu daha azalmaktadır. Eğitim ve birikim düzeyi artan kadının yeni profili kadınlık vurgusundan uzaklaşmakta ve bireylik üzerine yoğunlaşmaktadır.

1980 sonrasında, yüksek kadın oranına sahip bir danışma meclisi atanması ile kadının simgesellik özelliği kullanılmıştır. Feminist dalganın etkisiyle kadın imajında görülen değişim ise 1990'larda belirginleşmeye ve yeni bir kadın profili oluşturmaya başlamıştır (Ayata,1990:271).

1990'lı yıllarda gelişen bu dalga 2000'lere gelindiğinde yükselmiş ve sonrasında ise kadının karar alma mekanizmalarındaki görece artışına neden olmuştur. Eğitim ve istihdam olanaklarında ve anlayışında yaşanan değişim karar alma mekanizmalarına da yansımıştır. Ayrıca konunun görünürlüğü ve farkındalığa ilişkin çalışmaların artışı ve etkinliği de bu duruma katkıda bulunmuştur. Kadınların karar mekanizmalarında var olamamasının bir sorun olarak bile tanımlanmaması ve kadınsız demokrasinin doğallığı ve hatta kadınlara ilişkin konularda erkeklerin karar alabilmesinde bir tuhafılık görülmemesi durumun anlaşılması için önemli ipuçlarıdır (Sancar,1998:531). 1990'da milletvekilliği düzeyinde kadın temsilinin %1,3 düzeyinde olduğu ülkemizin bugün geldiği %17'lik oran büyük bir gelişme olmakla birlikte ne yazık ki yeterli değildir.

Bu tarihsel anlayışı miras olarak taşıyan günümüz kadınları, artık genellikle eğitim düzeyi yüksek ve meslek sahibi kadınlardır. Siyasi kimlikleri, düşünceleri bulunmakta ve "aynı erkekler gibi" siyasal alana katılmaktadırlar ancak bu alanda kadın kimlikleriyle yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kaldı ki bu durum sadece siyasete özel değildir. Kadınlar, kadın kimliklerine ve rollerine ilişkin zorluklarla sadece siyasette değil, mesleki gelişimlerini gerçekleştirmek ve kariyer elde etme amacı taşıdıkları birçok alanda karşılaşmaktadırlar. Kamusal bir alan olan karar alma noktalarının 'erkek işi' olarak algılanması toplumun belirlediği cinsiyet kalıplarına sıkışarak ulaşımının engellenmesine veya zorlaşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarında belirleyici bir başka etken de, bu alanların hem ekonomik hem de yaşamsal maliyetidir. Çünkü siyaset maddi bir birikim gerektirmesinin yanı sıra, zaman ve emek maliyeti de yüksek olan bir deneyimdir. Kadınların konuya ilişkin ilgisiz, yetersiz, bilgisiz ve güçsüz olduğuna ilişkin iddialar anlamsız ve tutarsız olmakla birlikte erkek yoğun bir ortamda mücadele, birçok kadın için zorlayıcı bir süreçtir. Karar mekanizmalarında yer almayı tercih eden kadınları ise erkek egemen ortamda çetin bir mücadele beklemektedir. Kadını toplumsal düzenin çekirdeği olan aile ile sembolleştirmek kadınlık üzerinden vurgu yapmak patriarkal siyasetin vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır.

Bir başka etken ise siyasetin gerçekleştirileceği siyasi partileri örgütlenme yapılarıdır. Kadınların çalışmaları için ayrılan özel alanlarda faaliyet göstermeleri (kadın örgütlenmeleri/kolları...) erkeklerin çalışmalarına destek sağlamaları siyasi partilerin yapılanma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partiyi partinin karar organları ve kadınlar şeklinde ikiye bölen bu yapılanma kadınların karar mekanizmalarına ulaşımını zorlaştırmaktadır. Kadınların siyasi partilerde karar verici aktif öğeler olması yerine siyaseti destekleyen pasif öğeler olması tercih edilmektedir belki

de siyasetin zorlayıcı diğer etmenleri kadınları bu tercihi yapmak zorunda bırakmaktadır. Tüm bu etkenler altında kadınların siyasette yer almak istemeyişleri de anlaşılabilir olmalıdır. Ancak bunlara rağmen siyaset yapmaya çalışan kadınlar genellikle kadınlık vurgusu ile de mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Karar verme mekanizmalarına ulaşımın bir diğer yönü olan atama ise, doğal olarak karar mekanizmalarında yer alan erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

20. yüzyılın başları itibariyle kadınların, eşit siyasi ve sosyal haklar elde etme sürecinin hız kazandığı ve kadınların her alanda eşit bir şekilde varlık göstermesine ilişkin hukuki düzenlemelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak yıllar itibariyle kadınların durumu değerlendirildiğinde tüm düzenlemelere rağmen hakların kullanımı, kullandırılması noktasında istenen ve amaçlanan başarının sağlanamadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısının kadın haklarının kullanımında bir alan açmaması, erkek egemen yapının kadın üzerinde kurduğu tahakküm kadınların aşması gereken görünür ve görünmez engellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu engeller siyaset alanında da kendini göstermektedir. Siyaset alanının da içerdiği cinsiyetçi roller ile kadınları pasif olarak konumlandığı izlenmektedir. Dolayısıyla hukuki düzenlemelerde var olan kadın haklarının pratikte uygulanamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bilinçle şekillenen kadın yaşamının özel alan ile sınırlandırılması, kamusal alana çıkma sürecindeki engeller ayrımcılığın her alana yayılmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de kadının durumu değerlendirildiğinde ise ayrımcılığın toplumsal hayatın her aşamasında olduğu gibi siyaset alanında da yaşandığı görülmektedir.

Elbette toplumun geneli gibi karar vericiler de kadının siyasi alanda ve karar alma mekanizmalarında yer almasını desteklemekte ancak pratikte bilinçsel engellerin aşılmasından kaynaklanan güçlük her fırsatta kadının önüne engel teşkil etmektedir. Bu şekilde örülen toplumsal ağların oluşturduğu siyasal eşitsizlik bir tür şiddet olarak nitelendirilmelidir. Bu eşitsizliğin giderilmesi ve kadınların karar mekanizmalarına katılımının artışı için aktörlerin konuya duyarlılığının artması ve bu durumun öneminin farkında olmaları gerekmektedir. Kadının karar mekanizmalarında yer almasının feminist bir beklenti olarak düşünülmesi konunun yanlış bir eksende değerlendirilmesine neden olmaktadır oysaki konu fırsat eşitliği ve demokrasi bağlamında ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ayata Güneş Ayşe, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’si’nde Kadın, Der: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990
- Beetham David, Boyle Kevin, Demokrasi Nedir? Editör: Giddens Anthony, Sosyoloji Başlangıç Okumaları, 4. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2014
- Giddens Anthony, Sosyoloji, Hazırlayan Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, 4. baskı, 2000
- Paker Hande, Kimlik Siyaseti ve Türkiye’deki Kadın Örgütlerine Katılım, TÜSEV 2009, İstanbul

Sancar Serpil, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, Türkiye ve Orta doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No: 285, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi No: 16, Editör: Oya ÇİTÇİ

Zencirkıran Memet, Sosyoloji, Dora Yayıncılık, 7. Baskı, 2018

TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, Erişim Tarihi: Nisan 2019

TCBB, <https://www.tccb.gov.tr/kabine/> Erişim Tarihi: Nisan 2019

TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html Erişim Tarihi: Nisan 2019

Başbakanlık, <http://dtvt.basbakanlik.gov.tr/KurulusListesi.aspx> adresinden alınarak kuruluşların web sayfalarından tespit edilmiştir. Erişim tarihi: Mayıs 2013

TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/biyog/tbmmbsk.htm> Erişim Tarihi: Nisan 2019

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi, https://www.kayis.gov.tr/Devlet_Teskilat_Statulere_Gore, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Yüksek Öğretim Kurulu <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>, Erişim Tarihi: Nisan 2019

İller İdaresi, <http://www.illeridaresi.gov.pdf>, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, <https://www.yargitay.gov.tr/>, <https://www.danistay.gov.tr/>, <https://www.sayistay.gov.tr/tr/> Erişim Tarihi: Nisan 2019

Yüksek Öğretim Kurulu, <http://www.yok.gov.tr/web/guest/yonetim>, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-d%C3%BCnya-kadınlar-gunu-mesaji.tr.mfa, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Yüksek Seçim Kurulu, www.ysk.gov.tr, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Devlet Personel Başkanlığı İstatistikler, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>, Erişim Tarihi: Nisan 2019

Women in European Politics –Time For Action, 2009, <https://www.voced.edu.au/content/ngv%3A44833>

Women in national parliaments, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, Erişim tarihi: Nisan 2019

<https://tr.euronews.com/2018/12/21/cinsiyet-esitligi-raporu-turkiye-149-ulke-arasinda-130-uncu-sirada>, Erişim tarihi: Nisan 2019

http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-_nsani-gelime-endeksinde-64—oldu0.html, Erişim tarihi: Nisan 2019

TUİK, İstatistiklerle Kadın, 2018, Haber Bülteni, Sayı: 30707

<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=5qyFc16X13Wp30707> Erişim tarihi: Nisan 2019

TUİK 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=T%C3%9C> Erişim tarihi: Nisan 2019

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kadem-kadin-ve-siyaset-arastirmasi-sonuc-raporu-yayimlandi/1146564>, Erişim Tarihi : Nisan 2019

Siyasi parti tüzükleri, siyasi partilerin web sayfaları, Politika Kurulları web sayfaları
Bakanlıklar web sayfaları

SIVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE DİJİTAL AKTİVİZM: GREENPEACE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP³⁸³

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU³⁸⁴

Öğr. Gör. Dilay GÜVENÇ³⁸⁵

ÖZET

1980'ler itibariyle sorunların çözümünde önemli bir aktör haline gelen sivil toplum kuruluşları, bireylerin gönüllü olarak bir araya gelerek, toplumsal yapıyı dönüştürme ve değiştirme amacı taşıdıkları örgütlerdir. Kitle iletişim araçlarını yaygın olarak kullanan sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini, eylemlerini ve kampanyalarını bu araçlar ile geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Özellikle 2000'li yıllar itibariyle iletişimde hız kazanan sosyal medya, STK'lar tarafından da aktif olarak kullanılmaktadır. Sosyal paylaşım ağları, STK'ların başlıca dayanışma, destek ve paylaşım ağı olarak yaygınlaşmaktadır. Toplumsal hareketler açısından güçlü bir iletişim ve örgütlenme platformu sunan sosyal medya, aktivist hareketlerde de değişime sebep olmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan dijital aktivizm kavramı, internet üzerinden gerçekleştirilen eylemleri ve politik, sosyal bir duruma destek vermeyi ifade etmektedir. Bu çalışmada STK'ların sosyal medya kullanımı ve dijital aktivizm hareketlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında bilinirliği ve tanınırlığı yüksek bir sivil toplum kuruluşu olan Greenpeace'in sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiği ve ses getiren dijital eylemleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda Greenpeace'in moda sektöründe başlattığı dijital aktivizm konusunda başarıya ulaştığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Dijital Aktivizm, Greenpeace

GİRİŞ

Sosyal sorunların çözümünde temel bir sosyal politika aktörü haline gelen sivil toplum kuruluşları, son yıllarda kitle iletişim araçlarını kullanmak suretiyle geleneksel toplumsal hareketlerden farklı bir eylemlilik sergilemektedirler. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler içinde hızla yerini alan ve yaygın bir kullanım gösteren dijital aktivizm, sivil toplum örgütlerinin

³⁸³ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ssac@sakarya.edu.tr

³⁸⁴ Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, emelc@sakarya.edu.tr

³⁸⁵ Kocaeli Üniversitesi, Kandra MYO, dilay.baser@kocaeli.edu.tr

de temel stratejilerinden biri haline almıştır. İnternet siteleri, sosyal medya, sosyal paylaşım siteleri gibi dijital platformlarda duygu ve düşüncelerin paylaşılması ile ortaya çıkan dijital aktivizm, sivil toplum örgütlerinin dikkat çekmek istedikleri sorunlar ve eylemler için düşük maliyetli, kolay ve ses getiren bir eylem olarak literatürde de hızla yer almaktadır. Geleneksel toplumsal hareketlerden farklı bir yapı sunan dijital aktivizm sanal eylemlerle çok sayıda aktivistin katılımına imkan vermekte ve sorunların çözümünde etkin bir araç olarak dikkat çekmektedir. Uluslararası bir çevre örgütü olan ve barışçıl protestolara kendini adanmış Greenpeace de kampanya ve eylemlerini dijital platformlarda gerçekleştirerek, dijital aktivizm olarak isimlendirilen toplumsal hareketlerde bulunmaktadır. Greenpeace tarafından yürütülen ve ses getiren Zara eylemi de başarıyla sonuçlanan bir dijital aktivizm örneği olarak dikkat çekmektedir.

1.İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Refah devleti ve sosyal politika anlayışında bir değişim başlatan küreselleşme süreciyle birlikte neoliberalizm ve katılımcı demokratik sistemlerin yaygınlaşmaya başlaması, sivil toplum kuruluşlarının da önemini artırmıştır. Devletin sosyal sorumluluklar başta olmak üzere sosyoekonomik faaliyetlerini sivil toplum örgütleri gibi örgütlerle paylaşması yönündeki düşünceler artarken (Şenkal,2003), sosyal politika ve ekonomide ortaya çıkan sorunlarla birlikte birçok ülkede sivil toplum kuruluşları sosyal politikanın önemli bir aktörü haline gelmiştir. Öte yandan internet gibi iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi başta olmak üzere teknolojiye yaşanan ilerleme sivil toplum kuruluşları için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Dünyada ve yerelde ekonomik, sosyal, siyasi sorunlara karşı duyarlılık ve baskı oluşturma ve mücadele etme konusunda etkili çalışmalar yapan STK'lar iletişim teknolojileri ile daha iyi örgütlenme, seslerini daha iyi duyurma ve sosyal duyarlılıkları artırma imkanına sahip olmuşlardır. Başlangıçta kendi web sayfaları aracılığıyla ilgi alanlarını, kampanyalarını, projelerini, sorunları kitlelere duyurma, haberdar etme ve baskı oluşturma faaliyetlerinde bulunan sivil toplum kuruluşları, internet alanında yaşanan sosyal medya, sosyal paylaşım ağlarının ortaya çıkışı gibi gelişmelere paralel olarak örgütlenme ve eylem yapma tarzlarını da geliştirmişlerdir.

Özellikle 1990'lı yıllar itibariyle kullanımı artan internet ile iletişimde zaman ve mekan kavramları değişirken, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve eylemlerinin de sanal ortama taşındığı görülmektedir. Bu değişim toplumsal hareketlerde, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme ve eylem stratejilerinde de farklılaşmayı ortaya çıkararak, yeni toplumsal hareketleri ve eylemlilik halini doğurmaktadır. İnternet içerisinde kullanımı günden güne artan sosyal medya,

Facebook, Twitter, Youtube, Instagram gibi sosyal paylaşım ağları sivil toplum kuruluşları için de önemli bir iletişim ve eylem mecrası haline gelmiştir. Yeni bir küresel kamusal alan oluşturan internet, yeni toplumsal hareketler ve sorunların paylaşılması, geniş kitlelere duyurulması, iş birliği, çözüm bulma için yeni bir alan sunmuştur. Bu kapsamda bugün artık dijital aktivizm olarak kullanılan yeni bir kavramın ortaya çıktığı görülmektedir.

2.DİJİTAL AKTİVİZM

Değişim yaratmak için yapılan bir mücadeleyi ifade eden aktivizm (Sert, 2016: 12), artık yaygın olarak internet üzerinden gerçekleştiği için, bugün artık interneti kullanmayan bir aktivizm türünü düşünmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir (Karagöz, 2013: 141). Nitekim dijital aktivizmin en önemli araçları internet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve internet gazeteleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda dijital aktivizm, bireylerin ya da sivil toplum kuruluşları gibi örgütlerin sosyal ve politik değişime etki etmek amacıyla dijital araçları kullanması olarak tanımlanmaktadır. Dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeye bağlı olarak dijital aktivizmde de stratejilerin değiştiği izlenmektedir. Günümüzde dijital aktivizm kapsamında çevrimiçi internet kampanyaları, internet saldırıları, siber oturma eylemleri, alternatif medya, protesto ve imza siteleri, youtube, twitter, facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanımı, e posta kampanyaları gibi birçok farklı stratejinin izlendiği görülmektedir (Görkem, 2016: 187-189). Dolayısıyla insan hakları, çevre, tüketici hakları, hayvan hakları gibi birçok konuda, sorunda duygu ve düşüncelerin dijital bir platform kullanılarak eylemleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Dijital aktivizm ile sanal topluluklar bir araya gelerek fikirlerini, duygularını paylaşmakta ve seslerini küresel düzeyde duyurabilme imkanını elde etmektedirler (Saatçioğlu, 2017: 161).

Örgütlenme ve eylem stratejilerini internet alanında yaygın olarak kullanan sivil toplum kuruluşları için günümüzde dijital aktivizm sıklıkla birlikte anılan kavramlar haline gelmiştir. Bu kapsamda birçok sivil toplum örgütü günümüz küresel ve yerel sosyal sorunlarla ilgili dijital aktivizm kapsamında yer alan stratejiler, taktikler ile farkındalık oluşturmada, baskı kurmada ve mücadele etmektedir. Zira gelişen teknolojilerle ortaya çıkan dijital aktivizm, sivil toplum kuruluşları için de düşük maliyetli, geniş kitlelere hızlı ve kolay ulaşım sağlayıcı, çok sesli bir etkileşim imkanı sunmaktadır (Yegen, 2014: 89).

3.GREENPEACE VE DİJİTAL AKTİVİZM: ZARA EYLEMİ

Amacı, “Dünya’nın tüm çeşitliliği ile yaşamı besleme gücünü garantiye almak” olan Greenpeace, uluslararası bir çevre örgütü olarak dünyada tanınırlılığı ve bilinirliği en yüksek sivil toplum

kuruluşları arasında yer almaktadır. Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde temsilcilikleri bulunan, binlerce gönüllü üyesi, aktivisti olan Greenpeace, başlangıçta bir avuç insanın kararlılığı ve çevre hassasiyeti ile ortaya çıkmıştır. Çevre suçlarına karşı ses getiren faaliyetleri ve akıl almaz eylemleriyle ünü bilinen Greenpeace, şiddetsiz doğrudan eylem, bilimsellik, bağımsızlık ve doğaya saygı şeklinde belirlediği ilkeleri, kendine özgü bir felsefe ve ifadelendirme tarzı üzerinde hareket etmektedir. Sorunlarla mücadele ederken ve çözüm önerileri sunarken, doğrudan eylem ve lobicilikten yararlanan, temiz ve güvenli bir gelecek mesajını veren örgüt, ekolojik dengeyi bozan, yasalara uygun davranmayan, sağlık açısından tehlikeli bir işlemle karşılaştığında kendisini destekleyen bireylerin, aktivistlerin de desteğini alarak barışçıl doğrudan eylemler, resmi makamlarla görüşme, uluslararası anlaşmalara gözlemci olarak katılım ve lobi faaliyetleri, çözümler üretme, ilgi alanındaki konularda araştırmalar yaparak raporlandırma, basın konferansları düzenleyerek kamuoyuna sunma gibi yöntemlerle kampanyalar düzenlemektedir (Saatçioğlu, 2017: 163; Arslan, 2011).

Greenpeace de birçok sivil toplum kuruluşu gibi günümüzde iletişim teknolojilerini, internet ve sosyal ağları yoğun olarak kullanmakta, faaliyet ve eylemlerini dijital platformlar üzerinden yürütmektedir. Bu kapsamda Greenpeace tarafından gerçekleştirilen Yeşil Aktivizm olarak tanımlanan birçok eylem bulunmaktadır. Zara Eylemi de Greenpeace'in bilinirliği yüksek dijital aktivizm hareketleri arasında yer almaktadır.

Hazır giyim ürünlerinin üretiminde, hazırlanışında insan ve çevre sağlığına zararlı kimyasal maddelerin kullanılmasına yönelik Greenpeace tarafından başlatılan uluslararası bir kampanyayı ifade eden Zara Eylemi sosyal ağlar aracılığıyla yürütülmüş ve oldukça ses getirerek sonuca ulaşmıştır.

İlgilendiği ve üzerinde çalıştığı sorunlar ve konularla ilgili numuneler alan, analizler yapan ve sonuçlarını kamuoyuna açıklayan Greenpeace (Arslan, 2011: 255), Benetton, Jack & Jones, C&A, Diesel, GAP, Armani, H&M, Zara, Levis, Mango, Marks & Spencer, Calvin Klein, Tommy Hilfiger gibi birçok ünlü giyim markasına ait ürünlerin üretiminde zararlı kimyasalların bulunduğu ilişkin bir açıklama gerçekleştirerek, bu kimyasalların kullanımından vazgeçilmesine yönelik dikkat çekmiştir.

C&A ve Marks & Spencer gibi markalar, kampanyaya duyarsız kalmayarak olumlu bir girişim sergilerken, ürünlerinde hem hormonal bozukluklar hem de kanser hastalığına sebep olduğu bilinen zararlı kimyasalları kullanan tek marka olan Zara'nın kampanyaya önce duyarsız kaldığı, kurulmak istenen diyalog girişimlerini ciddiye almadığı görülmüştür. Bu durum karşısında dijital platform üzerinden harekete geçen Greenpeace Zara markasına medyatik olarak da önemli

gözülen bir savaş süreci başlatmıştır. Greenpeace, bu savaşı ağırlıklı olarak sosyal medya ve e-posta zinciri ile gerçekleştirmiştir. İletişimin çok hızlı ve yaygın olduğu bu süreçte sanal ortam dışında sokaktaki insanların da desteğini alan örgüt, 18 ülke ve 80 kentte 700 Greenpeace eylemcisi ile Zara mağazalarının önünde eylemler yapmışlardır. Ancak Zara eylemi başarısı altında dijital platformlar üzerinden hızla büyüyerek yayılan tepki yer almaktadır (Karagöz, 2013: 147-148).

Dijital platformlardan yapılan çağrılar ve duyurular ile başlayan kampanyaya çok kısa bir zamanda 300 binin üzerinde imza ile destek bulan Greenpeace, sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiği itibar yönetimi ile Zara markasına 8 gün içinde “ ürünlerini zehirli kimyasallardan arındıracağına dair güvence” verdirme başarısına ulaşmıştır Zara baskılara dayanamayarak geri adım atarken, 2020 yılına kadar tedarik zinciri ve üretiminden zararlı kimyasalları çıkaracağı sözünü vermiştir (www.gencsiviller.net).

Moda alanında başlatılan ve “Modayı zehirden arındır!” mesajı ile Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım ağları üzerinden yürütölen ve örgütlenme sağlayan Greenpeace, Detoks kampanyası da denen kampanyayı Pekin’de moda gösterimi ve basın toplantısıyla başlatmış ve kampanya çok hızlı bir şekilde sosyal medya üzerinden dalga dalga genişlemiştir. Çok kısa bir zamanda dünya çapında takipçisi 7.1. milyona ulaşan Detoks kampanyası sürecinde bir haftada Zara ve Detoks kelimeleri Twitter’da yaklaşık 45,000 kere zikredilirken, on binlerce kişi tweetler, e postalar ve Zara’nın facebook sayfasına yaptıkları yorumlarla Zara’dan detoks yapmasını istemişlerdir (www.greenpeace.org).

Greenpeace Facebook sayfası üzerinden sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya kullanımını inceleyen bir araştırmada da “Moda Detoksu” konusu altında diğer konu başlıklarına göre daha çok görsel içerik ve eylemlere ilişkin fotoğraf paylaşımına odaklanıldığı, gönderi başına en yüksek fotoğraf ortalaması, konulara göre ileti içeriği dağılımı ve bağlantı içeriğinin konulara göre dağılımında en yüksek ortalamanın “Moda Detoksu” konusu olduğu, yorum içeriğine ilişkin en yüksek ortalamaya sahip konular arasında yer aldığı belirtilmektedir (Saatçioğlu, 2017).

Greenpeace resmi web sitesinde “Harekete Geç” konu başlığıyla detoks eylemini sadece Zara ile sınırlı bırakmamış, diğer zararlı kullanımı olan moda markaları için de destek çağrısında bulunmuştur. Nitekim bu ağrı sonucunda Jean üretiminde zararlı kimyasal kullandığı belirlenen Levis’a yönelik dijital platformlar, sosyal medya üzerinden de yürütölen bir eylem başlatılmıştır. Bu kapsamda örgüt, takipçi ve destekçilerinden öncelikli olarak “Modayı Detoksla” videosunun izlenme oranını artırma konusunda talepte bulunmuştur (www.greenpeace.org).

Başarısının temelinde dijital platformlar üzerinden gerçekleştirdiği eylem ve örgütlenme hali yatan Greenpeace, birçok eyleminde olduğu gibi Zara Eyleminde de yüksek bir katılım sağlayarak, sonuca ulaşmıştır. Bu süreçte sosyal medyadaki paylaşımları ile dijital aktivizm taktiklerini etkin olarak kullanmış ve sosyal ağlar üzerinden etkin bir itibar yönetimi süreci yöneterek bir dijital aktivizm örneği ortaya koymuştur.

SONUÇ

İnternet kullanımıyla birlikte ortaya çıkan dijital aktivizm, bugün bireylerin ve örgütlerin belirli sorunlara dikkat çekmek için yaygın olarak kullandıkları dijital platform üzerinden gerçekleşen eylemlerini ifade etmektedir. Özellikle sivil toplum kuruluşları için bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı düşük maliyet, hızlı yayılım, kolay ulaşım, ses getirme oranı gibi avantajlar, dijital aktivizmi yeni toplumsal hareketler içinde önemli hale getirmiştir.

Uluslararası bir çevre örgütü olan ve dünyanın birçok ülkesinde temsilcilikleri bulunan Greenpeace de günümüzde dijital platformları aktif olarak kullanan ve eylemler yapan sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda bilinen ve ses getiren bir dijital aktivizm olarak Zara eylemini vermek mümkündür. Moda ürünlerinde zehirli ve zararlı kimyasalların kullanımına karşı gelerek, insan ve çevre sağlığı konusuna dikkat çeken Greenpeace, kendi web sitesi, e posta trafiği, Twitter, Facebook gibi sosyal paylaşım ağlarındaki paylaşımları, mesajları, videoları, fotoğrafları ve sanal ortamda topladığı imzalar ile kısa sürede yankı uyandıran bir kampanya başlatmıştır. İlk başlarda zararlı kimyasal kullanımından vazgeçme uyarısına duyarsız kalan Zara markası, 8 gün gibi kısa bir sürede gelen tepkilere ve baskılara cevap vermek zorunda kalırken, Nike, Adidas, Puma, H&M, M&S, C&A gibi markaların da kullandıkları zararlı kimyasalları azaltma güvencesi vermeleri sağlanmıştır.

Başarılı bir sonuç veren bu dijital aktivizm örneği, sanal dünya olarak görülen internet, sosyal medya, sosyal paylaşım siteleri gibi araçların sosyal, ekonomik, politik konulara dikkat çekmede ve sorunların çözümünde yeni bir kamusal alanın ortaya çıkışı açısından da dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

ARSLAN, Hüseyin (2011), “Bir Doğrudan Eylem Hareketi Olarak Greenpeace (Yeşil Barış)”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:23, Mayıs, ss: 247-258, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117901>, Erişim Tarihi: 12.02.2019

GÖRKEM YAVUZ Şenay (2016), “Dijital Aktivizm: Kapsam, Sınırlılıklar ve Ölçümler”, İçinde Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü, Edt. Nuray Yılmaz Sert, Değişim Yayınları

KARAGÖZ, Kezban (2013), “Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri”, İletişim ve Diplomasi, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, ss: 131-156

SAATÇIOĞLU, Ezgi (2017), “Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Kullanımları: Greenpeace Türkiye Facebook Sayfası Örneği”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, ss: 158-187

SERT YILMAZ, Nuray (2016), “Aktivizmin Kavramsal, Gelişimsel ve Araçsal Açından İncelenmesi”, İçinde Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü, Edt. Nuray Yılmaz Sert, Değişim Yayınları

ŞENKAL, Abdulkadir (2003), “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 45.Kitap

YEGEN Ceren (2014) Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.org Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 8, 84-108., http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/iletisimarastirmalari_b9d67.pdf, Erişim Tarihi: 03.03.2019

<http://gencsiviller.net>, Erişim Tarihi: 05.03.2019

<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/basardik-zara-zehirden-arindirilmis-moda-cagrimizi-duydu-281112/>, Erişim Tarihi: 05.03.2019

<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/levis-a-modayi-detokslamasi-icin-501000-neden-sunalim-061212/>, Erişim Tarihi: 05.03.2019

YENİLENEN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda KARAKALEM³⁸⁶

ÖZET

Sosyal Bilgiler, temel eğitimde iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.

Bu çalışmada amaç, 2017 yılından itibaren oluşturulan Sosyal Bilgiler taslak programını gelen eleştiri, talep ve öneriler ışığında 2018 yılında güncellenmiş ve uygulanmaya konmuş son haliyle içerik ve yeni gelişmeler ışığında değerlendirmektir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada güncellenmiş programın içeriği incelenerek Programın temel yaklaşımında önemli bir fark olmamakla beraber güncellenmiş programda yetkinlik ve değerlere önemli bir vurgu yapıldığı, beceri alanında yeni bir becerinin programa dahil edildiği, kazanım alanında ise ekleme ve çıkarmaların yapıldığı ölçme ve değerlendirme alanında ise taslak programında oluşturulan uygulama etkinliğinin güncellenmiş programdan çıkarılarak yerine daha esnek bir yaklaşımı benimsemiş ilkelerin getirildiği tespitine varılmıştır. Amaçlar, öğrenme alanları ve değerler yaklaşımında bir farklılık yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda belirlenmiş amaçlar ve ilkeler doğrultusunda programın şekillendirildiği ve küreselleşmenin program üzerine etkilerinin olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Değer, Kazanım, Beceri

GİRİŞ

Bireyi topluma kazandırma ve bireyde planlı davranış değişikliği sağlama süreci olan eğitim; günümüz dünyasında ve ülkemizde başta bilimde olmak üzere sosyal kültürel, ekonomik, dini ve politik alanlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak değişime uğramaktadır. Yaşanan bu tür gelişmeler, eğitim üzerinde bir pusula görevi üstlenen programların da güncellenmesini muhakkak kılmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programlarının tarihsel gelişimi ve değişimini incelemek gerekmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminin gerekliliği fikri; sosyal değişimler, Fransız ihtilalinin gündeme taşıdığı halk iradesi, değerler, kendi özel ve milli tarihlerinin bilinmesi gibi düşüncelerin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

“İyi Vatandaş” yetiştirme hedefiyle Sosyal Bilgiler terimini kullanan olarak literatüre geçen isim Thomas J. Jones olmuştur. Thomas,1907’de “Souther Workman” adlı bir dergide Sosyal Bilgiler

³⁸⁶ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, 4. Sınıf Öğrencisi, s187karakalem@gmail.com

dersinden ilk kez söz etmiş ve bu ders sayesinde özellikle göçmen çocukların etkili bir şekilde toplumsallaşacaklarını savunmuştur.

1916'da imzasının olduğu raporunda Sosyal Bilgilerin yeni bir ders olarak parametrelerini belirlemiştir. Böylece Sosyal Bilgiler terimi ilk kez resmi olarak 1916 yılında ABD'de kabul edilmiştir.(İnan. S. 2018)

İyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı, Sosyal Bilgiler tanımı olarak kabul edilmektedir.(Erden.(?))

Ülkemizde tanımını yaptığımız Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler ilk olarak Sultan II. Abdülhamit zamanında maarif nezaretine bağlı birer ilköğretim kurumu olan "İptidailerin" programlarında yer almıştır. Ülkemizde Sosyal Bilgilerin disiplinler arası bir program yaklaşımı ve tek bir ders olarak benimsenmesi 1960'lı yılları bulmuştur.

1962 program taslağında tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri birleştirilerek" Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi adındaki bu ders, 1968 yılında ilk kez Sosyal Bilgiler adıyla okutulmaya başlanmıştır.1985 yılına gelindiğinde sosyal bilgiler dersi Talim ve Terbiye Kurulunun aldığı kararla yürürlükten kaldırılmış ve yerine Milli Tarih Milli Coğrafya, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Vatandaşlık Bilgisi adlarıyla ayrı ders şekline dönüştürülmüştür.(Gündem. S. 1995)

Sosyal Bilgiler programına yapılan önemli bir diğer değişiklik ise 1997-1998 yıllarında 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitime geçilmesi kararı olmuştur. Bu doğrultuda ilköğretim bir bütün olarak ele alınmış ve sosyal bilgiler dersinin ilköğretim 4. 5. 6. 7. Sınıflarında okutulması kararlaştırılmıştır.(Gündem. S. 1995)

1998'den sonra MEB, değişen felsefesi doğrultusunda geçmişte var olan öğrenciyi pasif hale getiren, bilginin ezberine ağırlık veren programlar yerine öğrenci merkezli, öğretmeni rehber konumuna taşıyan ve yapılandırmacı yaklaşıma dayanan yeni program oluşturma kararına gitmiştir.(MEB.2005)

Yapılan araştırmalar sonucunda 20005 yılında Hazırlanan program MEB tarafından pilot okullarda uygulanıp verimli olduğuna kanaat getirilmiş ve program kademeli olarak 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren bütün illerde uygulanmaya konmuştur. 2005 programı her ne kadar önceki programlara oranla daha zengin bir içeriği sahip olsa da yaşanan gelişmeler 2015 yılında programı tekrardan ele almaya sebebiyet göstermiştir. 2015 yılında güncellenen program 2016 yılında uygulanmaya konmuş fakat bu program uzun ömürlü olmayarak 2017'de yeni bir taslak program hazırlanmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler dersi için hazırlanan taslak öğretim programına gelen talep öneri ve eleştiriler doğrultusunda programa son şekil verilerek 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren tüm sınıflarda uygulanacak şekilde kabul edilmiştir. (TD.2017.s.1693; MEB.2017 b.)

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya konulan Sosyal Bilgiler taslak öğretim programını 2018-2019 yılında güncellenmeye tabii tutulmuş son halini incelemek, iki program arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve yenilenen programı içerik açısından değerlendirmektir.

Programın İçeriği

- Temel yaklaşım

- Amaçları
- Öğrenme alanı ve üniteleri
- Temel becerileri
- Temel değerleri
- Ölçme ve değerlendirme
- Kazanım

Bakımından incelemek amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılarak belirlenen konu hakkında yazılı ve basılı belgelerin analizi yapılmıştır. Bu araştırmada dokümanlar 2017 sosyal bilgiler taslak öğretim programı ile güncellenmiş 2018 sosyal bilgiler öğretim programının karşılaştırarak değerlendirilmesine olanak sunmuştur. Her iki programın içeriği detaylıca saptanmış, programdaki değişimler ve eksiklikler belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada bulgular; programın temel yaklaşımı, amaçları, öğrenme alanları, becerileri, değerleri, ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ve kazanım sayı ve içeriğinin taranması yapılarak tespit edilmiştir.

Tablo 1.

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programı	2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
1. Öğretim programının temel felsefesi	1. Milli eğitim bakanlığı öğretim programları
2. Öğretim programının genel amaçları	2. Öğretim programlarının amaçları
3. Öğretim programında temel beceriler	3. Öğretim programlarının perspektifi
4. Öğretim programında değerler eğitimi	4. Değerlerimiz
5. Öğretim programında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı	5. Yetkinlikler
6. Öğretim programında rehberlik	6. Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı
7. Öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar	7. Bireysel gelişim ve öğretim programları
8. Öğretim programının yapısı	8. Sonuç
	9. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının temel amaçları
	10. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında temel beceriler
	11. Sosyal Bilgiler öğretim programında değerler eğitimi

9. 4.sınıf kazanım ve açıklamaları
10. 5.sınıf kazanım ve açıklamaları
11. 6.sınıf kazanım ve açıklamaları
12. 7.sınıf kazanım ve açıklamaları
12. Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar
13. Sosyal Bilgiler öğretim programının yapısı
14. Sosyal Bilgiler 4.5.6.7. sınıf ders kitapları, forma sayısı ve ebatları
15. 4.sınıf kazanım ve amaçları
16. 5.sınıf kazanım amaçları
17. 6.sınıf kazanım ve amaçları
18. 7.sınıf kazanım ve amaçları

2017 Taslak Sosyal bilgiler öğretim programı toplamda 12 bölümden oluşmaktadır. İncelemeye açılan bu taslak metin bir süre alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda son değişiklikleri aldı. 2018 yılında son hali veren sosyal bilgiler öğretim programları şimdiki çerçeveye ulaştı. 2018 Programı açıklama bölümü toplamda 18 bölümden oluşmaktadır. Her iki program da incelendiği vakit: güncellenen programa; MEB öğretim programları, değerlerimiz, yetkinlikler, bireysel gelişim ve öğretim programları, sonuç, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının özel amaçları, sosyal bilgiler dersi 4.5.6.7. sınıf ders kitapları, forma sayıları ve ebatları eklenmiştir. Taslak programında yer alan “rehberlik” başlıklı bölüm çıkarılmıştır.

Tablo 2. 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Programlarının Temel Yaklaşım Açısından İncelenmesi

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programı vizyon, misyon, felsefe

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Vizyon, Misyon, Felsefe

Önceki programlarda vizyon olarak belirtilen yaklaşımın başlığı, 2017 taslak öğretim programında ismi değiştirilerek “Temel Felsefe” adıyla ele alınmıştır. Taslak öğretim programının temel felsefesi şöyledir;

- Bilgiyi üreten
- Problem çözebilen
- Eleştirel düşünebilen
- Empati kurabilen
- İletişim becerilerine sahip
- Girişimci, kararlı,
- Topluma, kültüre ve bilime katkı sağlayabilen

2017 programında “Temel Felsefe” başlığıyla oluşturulan yaklaşım, güncellenen 2018 programında değişikliğe uğrayarak “Perspektif” başlığıyla ele alınmıştır. 2018 programının perspektifi şöyledir;

- Değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş
- Gerekli bilgi, beceri ve davranışlara sahip
- Uygun ahlaki kararlar alabilen
- Temel değerleri benimsemiş
 - Kök değerlere sahip bireyler yetiştirmek.

Kök Değerler

Adalet-dostluk-dürüstlük özdenetim-sabır-saygı-sevgi-sorumluluk-yardımseverlik-vatanseverlik olarak

- İnovatif, analitik düşünebilen
- Düşüncelerini özgürce ifade edebilen
- Estetik anlayış kazanmış
- Eleştirel tarih felsefesi oluşmuş
- Yaşadığı topluma ve ülkesine samimi bir hisle bağlanmış
- Bilim teknolojiyi etkin bir biçimde kullanabilen
- Gerekli teknik bilgi, birikim, beceri ve yeterliliklere sahip kuşaklar yetiştirmek.

belirlenmiştir.

Her iki program da incelendiği vakit; iki programda da Sosyal Bilgiler dersine ait herhangi bir vurgu ve tanıma rastlanmamıştır. 2017 programının felsefesi açık ve ne ifadelerle belirtilmekle beraber gerekli bilgi, beceri ve yenilikçi bireyler yetiştirme fikri üzerine odaklanmıştır. 2018 programında ise 2017 programındaki programın temel felsefesi başlıklı bölüm tamamen çıkarılarak yerine Sosyal Bilgiler dersine ait özel bir vurgu olmadan genel nitelikte bilgilerin verildiği, içeriğinde önemli bir farklılığa gidilmediği, eğitim sisteminde değerler ve yetkinliklerin gerekliliğinden bahsedildiği saptanmıştır. Güncellenen programla yapılan bir diğer değişiklik ise “Öğretim Programının Perspektifi” başlığı altında iki alt başlık oluşturulmasıdır. Bu başlıklar altında “Kök Değerler” ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesince belirlenen 8 anahtar yetkinlik hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bireye bilgi, beceri ve nitelikli davranış kazandırmada değerler ve yetkinliklerin “ufuk” işlevine benzetildiği tespitine varılmıştır.

2017 ve 2018 Programlarının Amaçlar Bakımından İncelenmesi

➤ 2017 Taslak Öğretim Programının Genel Amaçları

“Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Genel Amaçları” başlığıyla Türk milli eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak 18 maddelik amaçlar belirlenmiştir.

➤ 2018 Programının Özel Amaçları

Güncellenmiş 2018 programında amaçlar; “Öğretim Programının Amaçları” ve “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları” olarak iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Öğretim programının amaçları 4 maddeden belirlenmişken özel amaçlar bölümü ise taslak öğretim programındaki gibi 18 maddeden oluşmaktadır.

- Hazırlanan her iki programın amaçlar kısmında belirlenen maddeler incelendiği vakit; maddelerin sayılarında bir değişiklik yapılmadığı sadece cümleleri ifade ederken anlamca bir farklılık taşımadan sadeleşmeye gidildiği tespit edilmiştir.

2017 ve 2018 Programlarının Öğrenme Alanı ve Üniteler Açısından İncelenmesi

Tablo 3. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Üniteler</u>
8. Birey ve toplum 9. Kültür ve miras 10. İnsanlar, yerler ve çevreler 11. Bilim, teknoloji ve toplum 12. Üretim, tüketim ve dağıtım 13. Etkin vatandaşlık 14. Küresel bağlantılar	Ünite yapılandırılması belirtilmemiştir.

Tablo 4. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Üniteler</u>
8. Birey ve toplum 9. Kültür ve miras 10. İnsanlar, yerler ve çevreler 11. Bilim, teknoloji ve toplum 12. Üretim, tüketim ve dağıtım 13. Etkin vatandaşlık 14. Küresel bağlantılar	ünite yapılandırılması ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Programların öğrenme alanları incelendiği vakit; her iki program da 7 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. 2017 taslak programında ünite yapılandırılması hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamışken güncellenen 2018 programında ünite yapılandırılması hakkında şu bilgiler eklenmiştir: “Ders kitabı yazarları ünitelerin çerçevesini öğrenme alanlarına göre düzenlemeli ancak öğrenme alanlarının kapsam ve içeriğine uygun olarak her bir sınıf düzeyindeki ünitelere farklı bir ad verilmelidir”. 2018 programında ünitelerin yapılandırılması ve ünite isimlerinin belirlenmesi görevi ders kitabı yazarlarına bırakılmıştır.

2017 ve 2018 Programlarının Beceriler Açısından İncelenmesi

➤ 2017 Taslak Programında Yer Alan Beceriler

1-Araştırma 2-Çevre okuryazarlığı 3-Değişim ve sürekliliği algılama 4-Dijital okuryazarlık 5-Eleştirel düşünme 6-Empati 7-Finansal okuryazarlık 8-Girişimcilik 9-Gözlem 10-Harita okuryazarlığı 11-iletişim 12-İşbirliği 13-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme 14-Kanıtı kullanma 15-Karar verme 16-Konum analizi 17-Medya okuryazarlığı 18-Mekanı algılama 19-Özdenetim 20-Politik okuryazarlık 21-Problem çözme 22-Sosyal katılım 23-Tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama 24-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma 25-Yenilikçi düşünme 26-Zamanı ve kronolojiyi algılama

- 2017 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle sıralanmıştır.

Araştırma-Kanıtı kullanma-gözlem-Zaman ve kronolojiyi algılama-Eleştirel düşünme-Özdenetim-Değişim ve sürekliliği algılama-Konum analizi-Yenilikçi düşünme-Karar verme-İletişim-Harita okuryazarlığı-Sosyal katılım-Medya okuryazarlığı-Problem çözme-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma-Mekanı algılama-Tablo grafik diyagram çizme ve yorumlama-Empati-İşbirliği-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme-Dijital okuryazarlık-Çevre okuryazarlığı-Politik okuryazarlık-Girişimcilik-Finansal okuryazarlık

(Sıralama, 2017 Sosyal Bilgiler Taslak Öğretim Programında yer alan kazanım ve açıklamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.)

- 2018 Programında Yer Alan Beceriler

2017 programında kazandırılması hedeflenen 26 beceri; yenilenen 2018 programında da aynen bulunmaktadır. Bu becerilere ilaveten “Hukuk Okuryazarlığı” becerisi de eklenerek 27 beceri programda yer almıştır. 2018 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle sıralanmıştır.

Araştırma-Eleştirel düşünme-Değişim ve sürekliliği algılama-Kanıtı kullanma-Gözlem-Sosyal katılım- Zaman ve kronolojiyi algılama-Mekanı algılama-Konum analizi-Harita okuryazarlığı-Karar verme-Tablo grafik diyagram çizme ve yorumlama-Girişimcilik-İşbirliği-İletişim-Yenilikçi düşünme-Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme-Yaratıcılık-Politik okuryazarlık-Hukuk okuryazarlığı-Medya okuryazarlığı-Problem çözme-Dijital okuryazarlık-Finansal okuryazarlık-Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma-Özdenetim-Çevre okuryazarlığı. (Sıralama, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan kazanım ve açıklamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır.)

2018 programının sınıflara göre beceri dağılışı incelendiği vakit kullanım sayısı en fazla olandan en aza doğru şöyle belirlenmiştir: Günümüzde bilgiyi kullanma bilgiyi edinmekten daha fazla vurgulanmaktadır. 2017 Taslak programı ve yenilenen 2018 programında bu anlayış ile beceriler belirlenmiştir. 2017 Taslak programda beceri konusu “Öğretim Programında Temel Beceriler” başlığıyla ele alınmışken yenilenen 2018 programında beceriler adlı bölüm iki başlıkla ele alınmıştır. Bunlardan ilki “Öğretim Programının Perspektifi” başlığındaki Türkiye Yeterlilikler Çerçevesince belirlenen 8 anahtar yetkinlik; ikincisi ise “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Temel Beceriler” başlığı altında 27 becerinin belirtildiği kısımdır. Yenilenen programda göze çarpan önemli bir değişiklik ise hukuk okuryazarlığı becerisinin programa dahil edilmesidir.

- 2017 ve 2018 Programlarının Değerler Açısından İncelenmesi

2017 Taslak Programında Yer Alan Değerler

Programda toplamda 18 değer belirlenmiştir. Bu değerler şöyledir:

1-Adalet 2-Aile birliğine önem verme 3-Bağımsızlık 4-Barış 5-Bilimsellik
6-Çalışkanlık 7-Dayanışma 8-Duyarlılık 9-Dürüstlük 10-Estetik 11-Eşitlik 12-Özgürlük 13-Saygı 14-Sevgi 15-Sorumluluk 16-Tasarruf 17-Vatanseverlik 18-Yardımseverlik

2018 Programında Yer Alan Değerler

Güncellenen programdaki değerler, başlık ve sayı itibariyle 2017 programındaki değerlerle aynı olup 18 temel değer olarak kararlaştırılmıştır.

Tablo 5. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sınıflara Göre Belirlenen Değerler

4.Sınıf / Değerler	5. Sınıf/ Değerler	6. Sınıf/ Değerler	7. Sınıf/ Değerler
Saygı, sorumluluk	Bilimsellik	Dayanışma	Özgürlük
Aile birliğine önem verme	Aile birliğine önem verme	Yardımseverlik	Sorumluluk barış
Kültürel mirasa duyarlılık	Sorumluluk, estetik	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık
Vatanseverlik	Kültürel mirasa duyarlılık	Vatanseverlik	Özgürlük
Doğal çevreye duyarlılık	Dayanışma, dürüstlük	Doğal çevreye duyarlılık	Bilimsellik
Bilimsellik	Çalışkanlık	Bilimsellik	Özgürlük
Doğal çevreye duyarlılık	Bilim etiği	Vatanseverlik	Dayanışma
Sorumluluk, tasarruf	Sorumluluk özgürlük	Doğal çevreye duyarlılık	Dürüstlük
Bağımsızlık, sorumluluk	Bağımsızlık	Sorumluluk, eşitlik	Çalışkanlık

2017 Taslak programda “Öğretim Programında Değerler Eğitimi” başlığıyla; milli, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin önemli ölçüde katkı sağladığına vurgu yapılarak Sosyal Bilgiler dersine ait 18 temel değer belirlenmiştir. Yenilenen 2018 programında ise değerler eğitimi ile ilgili hususlar iki kısımda ele alınmıştır. Bunlardan ilki “Öğretim Programlarının Perspektifi” bölümünde açıklama yapılan “Değerlerimiz” başlığıyla ikincisi ise “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi” başlığıyla. Programın gerek taslak hali gerekse güncellenmiş halinde Sosyal Bilgiler dersine ait belirlenen değerlerin sayı ve içeriğine ait bir değişiklik yapılmamıştır. Sınıf düzeylerine ait değerler incelendiği vakit, taslak programda en fazla üzerinde durulan değerler; kültürel mirasa duyarlılık, bilimsellik, sorumluluk değerleri

olarak göze çarpmaktadır. Yenilenen programda ise sorumluluk, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik değerleri üzerinde fazlaca durulduğu tespit edilmiştir

- 2017 ve 2018 Programlarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi
Programda ölçme ve değerlendirme etkinliği olarak 3 farklı aşama belirtilmiştir. Bu aşamalar kullanılacak araçlarıyla beraber programda tanımlanmıştır.

Tablo 6. 2017 ve 2018 Programlarının Ölçme ve Değerlendirme Açısından İncelenmesi

1-Tanım	Hazır bulunuşluk testleri, gözlem, görüşme formları, yetenek testleri vb.
2-izleme (Biçimlendirme)	İzleme, ünite testleri, uygulama etkinlikleri, otantik görev, açık uçlu sorular, yapılandırılmış grid
3-Sonuç (Ürün)	Dönem sonu sınavlar, uygulama sınavları, görüşme formları, projeler

- 2018 Programında Ölçme ve Değerlendirme

Yenilenen programda “ Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” başlığı altında 7 maddelik ilkeler belirtilmiştir.

- Ölçme ve değerlendirme bölümü incelendiği vakit; taslak programda yer alan uygulama ve araçları kısmı yenilenen programdan tamamen kaldırılarak yerine 7 maddelik Sosyal Bilgiler dersine ait bir içeriğe gidilmeden tüm öğretim programlarını kapsayacak şekilde esnek bir yaklaşımla hazırlanmış ilkeler saptanmıştır.

Hazırlanan her iki programın ölçme ve değerlendirme bölümünde Sosyal Bilgiler dersine ait bir vurguya rastlanılmamıştır

- 2017 ve 2018 Programlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi

2005 yılıyla yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler programıyla, daha önce kullanılan “Hedef Davranış” kavramının yerini “Kazanım” almıştır.(Deniz. T; Uslu. S. 2015) Kazanım öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri, tutum ve değerler bütünüdür. (MEB 2005) Kazanımlar Sosyal Bilgiler dersi kapsamında her ünite için ayrı ayrı hazırlanmıştır ve bir araya geldiklerinde üniteleri oluşturmaktadırlar.

Tablo 7. 2017 Taslak Program Kazanım Tablosu

Öğrenme ALANI	Sınıflar	4	5	6	7
Birey ve toplum		5	4	4	4

Kültür ve miras	4	5	6	6
İnsanlar yerler ve çevreler	6	5	5	4
Bilim teknoloji ve toplum	5	5	4	4
Üretim tüketim ve dağıtım	5	6	6	6
Etkin vatandaşlık	5	4	6	5
Küresel bağlantılar	4	5	4	4
TOPLAM	3	3	3	3
	4	4	5	3

Tablo 8. 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanım Tablosu

YENİLENEN 2018 PROGRAM KAZANIM TABLOSU

Öğrenme ALANI	4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF
Birey ve toplum	5	4	5	4
Kültür ve miras	4	5	5	5
İnsanlar yerler ve çevreler	6	5	4	4
Bilim teknoloji ve toplum	5	5	4	4
Üretim tüketim ve dağıtım	5	6	6	6
Etkin vatandaşlık	4	4	6	4
Küresel bağlantılar	4	4	4	4
TOPLAM	33	34	34	31

Hazırlanmış olan Taslak kazanım tablosu ve güncellenerek son şeklini alan 2018 program kazanım tablosu incelendiğinde; 2017 programının sınıf düzeyi toplamında yer alan 6 kazanım yenilenen programdan çıkarılmıştır. Yenilenen programdan çıkarılan kazanımlar: 4.Sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı 1 kazanım, 5. Sınıf Küresel Bağlantılar öğrenme alanı 1 kazanım, 6. Sınıf Kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı toplamında 2 kazanım, 7. Sınıf kültür ve miras, etkin vatandaşlık öğrenme alanı toplamında 2 kazanım olmak üzere 6 kazanım programdan çıkarılmıştır. 2017 program taslağında yer almayıp 2018 programına eklenen kazanım ise 6. Sınıf Birey ve toplum öğrenme alanındaki 1 kazanımdır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada, eğitimin amacına ulaşması yolunda pusula görevi üstlenen programların ele alınması esas kılınmıştır. Bu amaçla Temmuz 2017’de hazırlanan 2017 Taslak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 5 ay sonra MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 19.01.2018

tarihli ve 12 sayılı kararıyla güncellenmeye tabii tutulan 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Sosyal Bilgiler, temelde iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirme gayesi taşıyan çeşitli sosyal bilimler disiplinlerini bünyesinde barındıran bireye toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır. Sosyal bilgiler öğretim programlarının tarihsel gelişimi ve değişimi incelendiğinde gün geçtikçe yaşanan gelişmelerle beraber çağa ayak uydurabilmek, teknolojiyi kullanabilmek, küreselleşen dünyada kaybolmamak gerekçe gösterilmiştir. Araştırmamı yapmış olduğum Taslak ve yenilenen Sosyal Bilgiler öğretim programında sunların tespitine vardım:

Sosyal Bilgiler dersi için hazırlanan 2017 taslak programında “Temel Felsefe başlığıyla ele alınan yaklaşım yenilenen programda perspektif olarak belirlendiği, içeriğinde aynı fikirler barındırdığı fakat Sosyal Bilgiler dersine vurguya rastlanmağı tespit edilmiştir. Taslak programda hazırlanan amaçlar bölümü başlık olarak “Genel Amaçlar” olarak ele alınmışken yenilenen programda “Öğretim Programının Amaçları ve” Sosyal Bilgiler Dersi Özel Amaçları” olarak iki ayrı başlıkta belirlenmiştir.

Taslak programda bir diğer göze çarpan konu ise ünite yapılandırılmasına gidilmediği ve güncellenen programda ünite yapılandırılması ile ilgili bilgilendirme yapılarak ders kitabı yazarlarına görev verildiği saptanmıştır. Taslak programda 26 beceri belirlenmişken yenilenen programa 26 beceriye ek olarak “ hukuk okuryazarlığı” becerisi eklenmiştir. Değerlerle alakalı program güncellemesinde bir değişiklik yapılmayarak 18 temel değer aynen korunduğu belirlenmiştir. Taslak programında sınıf düzeyi toplamında oluşturulan 6 kazanım yenilenen programdan çıkarıldığı ve 1 kazanımın programa eklendiği tespit edilmiştir. Program, küreselleşmenin etkilerini baz alarak yetkinlik ve bilgi teknolojiyi kullanma noktalarında önemli bilgiler içermektedir. Program genel olarak incelendiğinde yenilenen programın vizyonunda Sosyal Bilgiler dersine ait özel bir tanım ve vurgu yapılmaması eksiklik olarak görülebilir. Programları oluştururken derse ait özel bir yaklaşımla hazırlanması, o dersin içeriği, bilim dalları öğrenci seviyeleri ve bireysel farklılıkları dikkate alınması önerilebilir.

KAYNAKÇA

MEB (2017a). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine... Ankara, 18 Temmuz 2017

MEB (2017b).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), Ankara: MEB Yayınları (PDF formatında)

MEB (2018a). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.Sınıflar),<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686>

TD (2018). MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun 19.1.2018 tarih ve 12 sayılı kararı, *MEB Tebliğler Dergisi*, (Mart 2018), Sayı: 2726, s. 1761

İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş. Anı Yayıncılık. Ankara.

Turan, R. (2018) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 2018 Yılında Gerçekleştirilen Güncelleme Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Akşemseddin İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı, 2018

Taşkıran, C., Baş, K., Bulut, B. (2016) Sosyal Bilgiler Dersinin Kendine Özgü Becerilerinin Kazandırılma Düzeyi. Sosyal Bilimler Dergisi

Deniz, T; Uslu, S.(2015) Sosyal Bilgiler Dersinde Kazanım Değer İlişkisi. Dergipark

Yeni Vatandaşlık Modelleri ve Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü

Zafer Çakmak³⁸⁷
Birol Bulut³⁸⁸
Süleyman Aslan³⁸⁹

Dünyamızın yaşadığı değişim birçok alanda köklü değişim ihtiyaçlarını da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme denilen bu zaman dilimi içerisinde bulunan insanlar artık bu sürecin içerisinde aktif rol almalarını sağlayacak nitelik ve donanıma ihtiyaç duymaktadırlar. Küreselleşmenin sebep olduğu modern toplumdaki değişiklikler bireyin ilgi ve sorumluluğunu da ulusal sınırlarından ötesine taşımıştır. Aktif vatandaş veya küresel vatandaşlık tanımlarıyla da örtüşen bu durum bireyin sadece kendine değil dünyaya karşı da sorumluluğunu ifade etmektedir. Bu çalışmayla dünyamızın yaşadığı değişimin önümüze koyduğu ihtiyaç listesine cevap verebilecek olan yeni vatandaşlık modellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yöntemi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır. Doküman incelemesi, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı belgelerin analizini içerir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık, Küreselleşme

Giriş

Vatandaşlık ve devlet arasındaki ilişkinin niteliği ve boyutları tarihsel süreç itibarıyla her zaman değişim geçirmiştir. Antik kent devletlerinin çözülmesinden, orta çağ mutlakiyetçiliğine kadar geçen dönemde vatandaşlığın gerilemesi, mutlakiyetçi dönemde modern vatandaşlığın şekillenmeye başlaması ve burjuva demokratik devrimler çağında vatandaşlığın modern-demokratik biçimini alması modern vatandaşlığın kuruluşuna etki eden aşamalar olmuştur. Fransız devrimiyle birlikte ulus devletlerin doğmaya başlaması öncelikle, hukuki anlamda bireyin devletle olan ilişkisini belirleyen bir mensubiyet statüsü temelinde modern vatandaşlık anlayışı oluşturmuştur. Bu çerçevede devlet-merkezli vatandaşlık anlayışı; belirli bir siyasi egemenlik alanının içinde yaşayan herkesi koşulsuz olarak teba-vatandaş olarak kabul eder (Özkazanç, 2009:

³⁸⁷ Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, zcakmak@firat.edu.tr

³⁸⁸ Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, birolbulut1@gmail.com

³⁸⁹ Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, suleymanaslan1071@gmail.com

251). Küreselleşme ile birlikte kitle iletişim araçlarının sağladığı imkanlar, insan-ürün dolaşımında artan hız geleneksel vatandaşlık tanımlarının yetersizliğini ortaya koymasına yanı sıra yeni kalıpların ortaya çıkmasına da neden oldu.

Bir iddiaya göre Post-modern çağda, üretimin yeni modelinin bir sonucu olarak dünya çapında gerçekleşecek olan ulus-devletlerin zayıflaması ve büyük sosyal farklılaşma gibi küreselleşmenin kendi doğal eğilimlerine bir karşılık olarak vatandaşlığın yeni bir formu oluşmaya başladı. (Hopenhayn, 2001: 117). Fakat belki de mesele ulus-devletlerin zayıflamasının ötesinde anlayışların, sorunların ve daha birçok şeyin globalleşmesiyle başladı.

Yeni dünya düzeninde teknolojik ilerlemelerin de sayesinde, şimdi her türlü bilgiye anında ve çabucak ulaşılabilmekte; ekonomik gelişmelerle, yeni küresel ekonomiler biçimlenmekte; sosyal değişimlerle de her bir sosyal sistem, yeni iletişim biçimleri ve yeni sosyal etkileşimler oluşturacak biçimde değişikliğe uğramaktadır (Çalık ve Sezgin, 2005: 57). Modern sadakat ve bağlılıkları sorgulayan günümüz tartışmaları, bir yandan bireyi ve dolayısıyla bireyselliği yüceltilirken diğer yandan da topluluk/cemaatleri öne çıkaran sosyal hareketlerle eklenmektedir. Çağdaş dünya bir yandan bölgesel özerklik ve yerelcilik yönünde güçlü baskılar, diğer yandan da daha güçlü bir küreselcilik anlayışı ile karşı karşıyadır. Bu çalışmanın amacı, dünyamızda soğuk savaş sonrası meydana gelen siyasal, toplumsal, ekonomik dönüşümlerin ortaya çıkardığı yeni vatandaşlık tanımlarını ve bu zeminde sosyal bilgiler dersinin rolünü ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Dünyadaki gelişmeleri ve birey-toplum-iktidar ilişkilerini vatandaşlık sorunsalı temelinde ve sosyal bilgiler çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan bu betimsel çalışma, model olarak nitel karakterli olup, veri toplama tekniği açısından da doküman incelemesi desenindedir. Doküman incelemesi, “nitel araştırmada çalışılan problemle ilgili yazılı, görsel materyal ve malzemelerin araştırmaya dahil edilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda, toplanan (ulaşılan) veriler sayılara indirgenmez. Asıl amaç, araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 48).

YENİ VATANDAŞLIK MODELLERİ VE SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI

Vatandaşlık anlayışı modernitenin ilk zamanlarındaki konumunda olmayıp bir değişim ve gelişim süreci içindedir (Durgun, 2010:66). Bu değişimle birlikte devlet-toplum ilişkilerine bağlı olarak vatandaşlığın tanımı ve bağlamı da dönüşmektedir. Böylece birey, vatandaşın yeni tanımında merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Vatandaş artık ne salt hukuki ne de moral bir varlık olarak

görülmekte; daha ziyade psikolojik-fizyolojik boyutu öne çıkmaktadır. Böylelikle vatandaşlığın yeni kavram, anlayış ve alanları ortaya çıkararak, yeni aidiyet biçimlerine ve yeni hak ve sorumluluk setlerine dayandırılan, Ulusal Vatandaşlık, Dijital Vatandaşlık, Küresel Vatandaşlık, Aktif vatandaşlık gibi yeni alternatif kavramların tartışılmasına yönelik uygun bir alan açılmış bulunmaktadır. Vatandaş ve devlet arasındaki ilişkinin yanı sıra uluslar üstü yapılanmalar da her geçen gün artmış ve milliyet ile siyasal üyelik artık birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Buna en iyi örnek Avrupa Birliği'dir.

Yine küresel vatandaşlık da çokça dile getirilen, tartışmalı ama gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram bazıları için küresel pazarda kâr için rekabet edebilecek kozmopolit vatandaşların başarıyla hazırlanması ile ilişkilidir.

Bazılarına göre ise, bir sosyal adalete odaklanarak ve ekolojik sürdürülebilirlik ile, giderek birbirine bağımlı ve kırılgan dünyasının etik idaresi ile ilişkilidir(Ali, 2009:241). Küresel vatandaşlık, dünyadaki bütün insanların başta ticaret, teknoloji ve çevre ile ilgili olmak üzere büyük zorluklarla karşılaşması ve geleceğin dünya vatandaşlarının bu karşılaşmaya en iyi şekilde nasıl hazırlanacağına yönelik önemli uygulamaları içerir (Gibson& diğ, 2008: 11). Bugünün küresel ortamında sosyal bilgiler eğitimcileri, öğrencilerinin vatandaş olarak birçok bakış açısını benimsemiş bir demokratik anlayışının gelişmesinde geniş olanaklara sahiptir. Küresel vatandaşlık eğitimi birçok ülkede vatandaşlık eğitiminin artık önemli bir bileşeni haline geliyor(Rapoport, 2009: 91). En geniş anlamıyla Küresel vatandaşlık, hiç bir farklılığı dikkate almaksızın insanı insan olduğu için değerli kabul eden ve bu insani değerler ekseninde dünya sorunlarıyla ilgili aktif ve sorumlu hareket eden, aidiyet biçimi de hukuksal bir kimliğin ötesinde sadece küresel düzeyde bilgi, beceri ve tutum gerektiren kısacası daha iyi bir dünya vizyonuna sahip bir anlayış ve harekettir.

Aktif vatandaşlık ise bir değişimi başlatmak veya bir değişime direnmek için insanlar ve sivil toplum gurupları arasındaki uygulamaları ortaya çıkaran öğrenilmiş bir beceridir(Lockyer,2010). Bir anlamda ihtiyaç duyulan yere ve herhangi bir konuya devletin ulaşmasını beklemeden gönüllü olarak ulaşmaktır(Potter,2002). Aktif vatandaşlık genel olarak ülkeler arasında açık, tutarlı, net ve ortak bir açıklamaya sahip olmasa da genel olarak benzer şeylere vurgu yapıldığı görülmektedir. Ama genel olarak gönüllülük, toplum hizmeti ve sosyal hareketlere değer vermeleriyle ilgili olarak aktif vatandaşlık tanımlanır(Wood, Taylor, Atkins ve Johnston, 2018).

Devletler, eğitim kurum ve kuruluşları ile, yayın organları ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile adeta bir filtre görevi görerek, vatanlarının soysuz kültür değişmelerinin yağma alanlarına çevrilmesine izin vermeden ve bütün dünyayı içine alan, değişmeleri doğru ve zamanında

okuyarak, bu değişmelerden hem ülkeleri hem de dünya adına faydalanmanın yollarını bulmak durumundadırlar. Tabi ki bu bütünleşme ve kimlik kaybını önleme çabaları pratikte sadece aynışmaya hizmet etmemelidir. Farklılıkları homojenleştirmeden temel ilkeler çerçevesinde kültürel kimliği korumaya çalışmalıdır. Eğitim kurumları ve programları uzun vadede bunun için en elverişli zemini sağlamaktadır. Eğitim programları içerisinde vatandaşlık eğitimi konusunda en fazla öneme sahip program kuşkusuz sosyal bilgiler programıdır. Küreselleşmenin etkisiyle hem ulusal düzeyde hem de dünya ölçeğinde vatandaşlar yetiştirme, sosyal bilgiler eğitiminin önemli bir boyutu haline gelmiştir. Erden'e göre Sosyal bilgiler; iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek için, toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma sahasıdır (Erden, tarihsiz: 8). O halde iyi ve sorumlu vatandaş; sadece kendi toplumu için değil, küresel düzeyde de sürdürülebilir bir gelecek için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışlarla donanımlı olmalıdır. Bunu gerçekleştirecek olan da sosyal bilgiler eğitimi programlarıdır. İlköğretim düzeyinde etkili, demokratik ve iyi vatandaşlar yetiştirmekle görevli sosyal bilgiler dersi, kimlik kaybına uğramadan ancak yeni bakış açılarıyla zenginleşen, küresel değişmelerle hem ulusuna hem şahsiyetine özgü bir uyum yakalamış küresel dünya vatandaşları yetiştirmede çok önemli görevler üstlenmektedir.

Eğitim sistemi içerisinde sosyal bilgiler dersinin önceki dönemlerden itibaren üstlendiği çifte vazife malumdur: Bir yandan kültürün özünü koruyarak öğrenciyi toplumsallaştırırken diğer yandan çağın gerekleri doğrultusunda kültürü eleştirerek geliştirmesi ve bireyin evrensel değişimlerin farkında olmasını sağlamasıdır. O halde yukarıda kaba hatlarıyla tasvirini yapmaya çalıştığımız yeni dünya düzeninde yeni nesil toplumun bilimsel düşünme sistematığının veya bilgi sosyolojisinin terimiyle "bilgiler sisteminin" temellerinin atılmasında ilköğretim sosyal bilgiler dersinin oynayabileceği yaşamsal-sosyolojik rolün tartışmaya açılma vakti gelmiştir (Kara ve diğ. 2013:9). Sosyal bilgiler programının genel amaçları incelendiğinde 3 ana boyut karşımıza çıkar. Bunlar evrensel boyut, ulusal boyut ve bireysel boyuttur. Bu boyutların ortaya koyduğu sosyolojik rolün sınırlarını yeniden belirlemek gerekiyor. Sosyal bilgiler programının ortaya koyduğu amaçlar yalnız başına öğrencilerin demokratik bir toplumun ön gördüğü tüm tutum ve değerleri kazanmaları için yeterli olmayabilir. Öğrencinin yaşadığı topluma uyum sağlayacak şekilde programda yer almayan ve vatandaşlık eğitimi kapsamında değerlendirilebilecek bilgi ve deneyimlere ortam hazırlanmalıdır. Teknolojik değişmelerin çok hızlı yaşandığı günümüz dünyasında şimdi her türlü ve yeni bilgiye anında ve çabucak ulaşılabilen ve yeni sosyal etkileşimlerle sosyal değişimlerin hızı artmakta ve toplumsal yapıları değişikliğe uğratmaktadır. Bunların farkında olan öğretmen ve okul yönetiminin de önemi çoktur.

Sonuç olarak sosyal bilgilerin zemini hayati önemde ve her gün karşılaşılan sosyal problemlerdir. Bu yüzden sosyal bilgiler öğretiminde merkez şüphesiz yaşayan toplumdur. En önemli hedefi “iyi vatandaş” yetiştirmek olan sosyal bilgiler sosyal bilgiler programı bireylerin nasıl bir dünyada yaşamak istediklerine dair hayallerinin sınırlarını belirlemeli sonra hayallerindeki daha adil ve eşitlikçi gibi değerlerle donatılmış dünyaları için çalışmayı öğrenmelerine katkı sunmalıdır. Yani vatandaşlık hangi kavramla ifade edilirse edilsin temel arayış iyi vatandaşa ulaşmaktır. Sadece toplumu için değil insanlık için iyi vatandaş.

Vatandaşlık eğitimi dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler programlarının öğrenme odağı olduğu temel kavramdır. Öğrencilerin aktif demokrat vatandaş olarak ihtiyacı olacağı belirlenen bilgi, beceri ve değerleri tanımlarken Sosyal bilgiler programı öğrencilerin yaşadıkları toplumu da dikkate almalı ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunları önceden görebilmelerini sağlamalıdır.

Yenidünya düzeninin pek çok özellikleri artık gittikçe netleşmektedir. Bunların önemli bir kısmını olumlu ve olumsuz yanlarıyla kendi toplumumuzda yaşıyoruz. Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de ulusların ve insanlığın geleceği açısından her yönüyle iyi yetişmiş vatandaş için vatandaşlık eğitimi çok daha fazla önem arz ediyor. Çünkü “iyi” nin vasıflarının ahlaki temel aynı kalmakla beraber artmakta, kötü işleri yapmamayı ifade eden negatif bir iyilikten, erdemli olanları yapmaya yönelik pozitif bir iyiliğe doğru dönüşmesi gerekmektedir. Bu proaktif dünya vatandaşlarının yetiştirilmesiyle mümkün görünmektedir. Küresel vatandaşlık her şeyden önce bilgi teknolojilerini bilen aktif olarak kullanabilen, dünyadaki insani meselelere asgari bir ilgi ve vukufiyeti gerektiren yeni bir insani aidiyet kimliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ali, M.A. (2009). Preparing Citizens for a Globalized World: The Role of the Social Studies Curriculum, *Intteramerican Journal of Education for Democracy*, Vol 2, No. 2/ 238-256
- Brennan, J.T. (1993). An Analysis Of The “New World Order” And Its Implications For U.S. National Strategy, *Air War College Air University, Alabama*.
- Çalık, T. , Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, *Cilt:13/1, Kastamonu Eğitim Dergisi*
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve Liberal Anlayış Çerçevesinde Türkiye’de Vatandaşlık Sorunsalı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(2010): 65-92
- Erden, M. (Tarihsiz). Sosyal Bilgiler Öğretimi, İstanbul, Alkım Yayınevi
- Gibson,K.L.,Rimington,G.M., Landwehr-Brown, M.(2008). Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning, ISSN: 0278-3193 print /1940- 865X online
- Hopenhayn, M. (2001). Old And New Forms Of Citizenship, *CEPAL Review*, 73: 115-126
- Lockyer A. (2010). Active Citizenship, What could it Achieve and How? (Ed.B. Crick&A. Lockyer), Edinburgh University Press.

- Martorella, P. H. (1998). Social Studies For Elementary School Children: Developing Young Citizens. (Second Edition). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- MEB, (2005). Talim terbiye kurulu program geliştirme çalışmaları. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/?width=900>adresinden Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:1-64
- Potter, J. (2002). Active Citizenship in Schools : A Good Practice Guide to Developing a Whole School Policy, London, UK: Kogan Page.
- Rapoport, A. (2009). A forgotten concept: Global citizenship education and state social studies standards. Journal of Social Studies Research 33(1), 75-93.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı.
- Wood, B.E, Taylar, R., Atkins, R. & Johnston, M. (2018). Pedagogies for active citizenship: Learning through affective and cognitive domains for deeper democratic engagement, Teaching and Teacher Education, V:75, pp:1-374

Gasilhane Görevlilerinin Çalışma Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Sakarya İli Örneği

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ³⁹⁰

Arş. Gör. Elif ALP³⁹¹

Arş. Gör. Özge Alev SÖNMEZ ÇALIŞ³⁹²

ÖZET

Cenazenin nakli ve defni süreci; ölüm raporunun hazırlanması, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, tabutlanması ve nakil belgesinin hazırlanması işlemlerinden oluşmaktadır. Cenazelerin yıkanması ve kefenlenmesi işlemlerinin temel sorumlusu ise, gasilhane görevlileri olmaktadır. Gassal ya da ölü yıkayıcı da denilen bu çalışanların yaptıkları işe özgü sorunları olabilmektedir. Örneğin, tüm çalışma süresince ayakta olma iskelet sisteminde bozulma, çalışma ortamının aşırı sıcak olması nedeniyle tansiyonda yükselme, temizlik maddelerinin yanlış kullanılması sonucu solunum sisteminde bozulma ve bulaşıcı hastalıklara maruz kalma gibi gasilhanede çalışmanın fiziksel boyutu vardır. Bunların yanında, çocuk cenazesi yıkama, parçalanmış ceset görme, ölü yakınlarıyla birebir muhatap olma gibi işin duygusal boyutu da bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle gasilhane görevlilerinin çalışma yaşamına ilişkin birçok sorunu mevcuttur. Bu nedenle gasilhane görevlilerinin çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlarını incelemek üzere, Sakarya ilinde çalışan gasilhane görevlilerine mülakat tekniği kullanılarak nitel bir araştırma yapılmıştır.

³⁹⁰ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abenli@sakarya.edu.tr

³⁹¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, elifa@sakarya.edu.tr

³⁹² Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, oasonmez@sakarya.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Cenaze Hizmetleri, Gasilhane, Gassal, Ölü Yıkayıcı, Çalışma Sorunları, Sakarya

GİRİŞ

Ölüm insanlık için varoluştan itibaren önemli konulardan biri olmuş ve ritüel olarak kabul edilen uygulamalar kuşaktan kuşağa günümüze kadar gelmiştir. Ölen kişilerin cenazelerinin tören için hazırlanması ve gömülmesi gibi işlemlerden sorumlu olan kişilere genel olarak mortisyen denirken, Türkiye'nin içinde yer aldığı İslam ülkelerinde bu işi yapanlara gassal denilmektedir.

Ölü yıkayıcı olarak tanımlanan gassalların iş hayatından kaynaklanan birçok problemi olabilmektedir. Örneğin, çalışma saatleri içerisinde dinlenme ve yemek saatlerinin esnek olması; bütün gün ayakta çalışma ve ağır kaldırmamanın neden olduğu bel ve boyun fıtığı ağrıları; çocuk cenazesi ve parçalanmış ceset gelmesi durumunda gassalların psikolojilerinin bozulması bu problemlerin başında gelmektedir. Bunun yanında gassalların yaptıkları işin manevi doyum sağlaması nedeniyle başka iş yapmak istememektedirler.

Çalışmada ise öncelikle kavramsal çerçeve çizilerek daha sonra gassalların bu mesleği seçmede etkili olan faktörler; aldıkları ücret; gasilhanede çalışma koşulları; gassalların iş sağlığı ve güvenliği; yaptıkları işin aile ve sosyal hayata etkileri; gassallığın olumlu ve olumsuz yanları incelenmiştir.

1.Kavramsal Çerçeve

Hayatın son bulması anlamına gelen ölüm, tarih boyunca insanlar için önem arz etmiştir. Bu nedenle ilk çağlardan itibaren ölen insanlar için ritüel olarak kabul edilen uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar genel olarak, daha çok evreni, doğayı ve insan hayatını anlamlandırma çabası olan mitlerden kaynaklanmıştır. Mitlerdeki anlayış biçimi, ölüm olayı karşısında insanların içinde bulunduğu psikolojik durumların da etkisiyle ölen kişiler için cenaze törenleri uygulamaya konulmasına neden olmuştur. Bu cenaze törenlerinde icra edilen ritüel uygulamalar ise dinlerin de etkisiyle kalıplaşmış davranış biçimleri olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Artun, 2016: 10).

Cenaze törenlerindeki ölü cesedinin mumyalanması, gömülmesi veya yakılması gibi işlemleri yapan profesyonellere mortisyen denilmektedir. Bu kişiler genellikle ölüleri giydirme, tabutlama ve gerekirse cesede makyaj yapma gibi görevleri yerine getirirler (Ünsal ve diğerleri, 2013:9). Mortisyenlerin en yaygın görevleri arasında ayrıca cenaze töreninin gerçekleşmesi için düzenlemeler yapmak, cenaze törenini hazırlamak ve cenazede vefat eden kişinin dileklerinin ne

olduğunu öğrenmek için aileyle bağlantı kurmak da yer almaktadır (<https://careers.stateuniversity.com/pages/cw1mvzl2he/Mortician.html>.; Erişim Tarihi: 11.06.2019). Türkiye gibi İslam ülkelerinde mortisyenlere benzer gasallar bulunmaktadır (Ünsal ve diğerleri, 2013: 9). Türk Dil Kurumu'na göre ölü yıkayıcı (<http://sozluk.gov.tr/>; Erişim Tarihi: 23.05.2019) olarak tanımlanan gasalların dini gerekliliklere uygun olarak cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve tabuta konulması gibi görevleri bulunmaktadır (<http://www.duzce.bel.tr/resim/upload/8392b.pdf>; Erişim Tarihi: 11.06.2019). Sakarya ilinde ise, cenaze yıkama ve kefenleme işlemleri uzun yıllar herhangi bir eğitimi olmayan yaşlılar tarafından yerine getirilmekteydi. 2012 yılında bu hizmetler belediye tarafından yerine getirmeye başlandı ve gassal olabilmek belirli kurallara bağlandı (İyem ve diğerleri, 2015: 38).

Gassalların yaptıkları işten kaynaklı fiziksel boyutu olmasının yanı sıra bebek cesedi yıkama, parçalanmış ceset görme gibi psikolojik boyutu da olabilmekte ve gassalların çalışma ortamından kaynaklı mesleğe özel problemleri bulunmaktadır. Bu nedenle gassalların çalışma hayatındaki sorunlarını incelemek önem arz etmektedir.

2. Gassalların Çalışma Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Sakarya İli Örneği

2.1. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu araştırma gasilhanede çalışan 6 kişi ile çalışma sorunlarını yapılandırılmış mülakat çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın problem sorusu “*Gasilhane Görevlilerinin Çalışma Sorunları Nelerdir?*” sorusu olmaktadır.

Bu çalışmanın alt problemleri olarak şu sorular belirlenmiştir:

- Mesleği seçmede etkili olan faktörler nelerdir?
- Gasallar ne kadar ücret alıyorlar?
- Gasalların çalışma koşulları nasıl? (Çalışma ve dinlenme süresi, vardiyalı çalışma)
- Gasilhanede çalışmanın iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yarattığı sorunlar nelerdir?
- Gassal olmanın aile ve sosyal hayata etkileri nelerdir?
- Gassal olmanın olumlu yönleri nelerdir?
- Gassal olmanın olumsuz yönleri nelerdir?

2.2. Araştırma Grubu Özellikleri

Çalışma grubu Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nde 3; Sakarya Hendek Belediyesi'nde 3 kişi olmak üzere 6 gassaldan oluşmaktadır.

Tablo:1 Araştırma Yapılan Grubun Demografik Özellikleri

Mülakat Kişilerini Temsil Eden Rumuz	Yaşı	Meslekte Bulunma Süresi	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Cinsiyet
M1	39	20	Evli	Üniversite-İlahiyat Fakültesi	Kadın
M2	45	8	Bekar	İlkokul	Kadın
M3	49	35	Evli	Lise-İmam Hatip Lisesi	Erkek
M4	52	20	Evli	Lise-İmam Hatip Lisesi	Erkek
M5	45	5	Evli	Lise-İmam Hatip Lisesi	Erkek
M6	38	7	Evli	-	Kadın

Tablo 1’den görüldüğü üzere mülakata katılanlar 7 yıldan 35 yıla kadar bu işi yapmaktadır. 3’ü kadın 3’ü erkek olan mülakata katılanların yaş aralığı 38 ile 52 olmaktadır. Ayrıca mülakata katılanların 1’i bekarken diğerleri evlidir. Mülakat yapılan kişilerden biri üniversite mezunuyken yarısı lise mezunudur.

2.3.Araştırmanın Bulguları

Araştırma verileri metne döküldükten sonra yapılan içerik analizlerde alt problemler doğrultusunda 7 tema oluşturulmuştur. Bu 7 tema bağlamında yapılan içerik analizleri sonucu ortaya çıkan bulgular yorumlanarak gassalların çalışma hayatından kaynaklanan problemleri incelenmiştir.

2.3.1. Alt problem 1: Mesleği seçmede etkili olan faktörler nelerdir?

Tablo:2 Gassalık Mesleğini Seçmede Etkili Olan Faktörler

	Gassalık Mesleğini Seçmede Etkili Olan Faktörler
M1	Aldığın eğitim nedeniyle bu mesleğe ilgi duydum. Ayrıca çalışan sayısı azdı. İş bulmada zorluk çekmedim.
M2	Yöneticim sen yaparsın dedi. Yöneticimin tavsiyesi üzerine bu mesleğe başladım.
M3	Çocuk yaşta babamın yanında ölü yıkamaya başladım.
M4	İş imkanı olduğu için bu mesleğe başladım
M5	-
M6	İş ararken denk geldi

Tablo 2’den görüldüğü üzere yapılan mülakatlarda 3 kişi meslekte işgücü arz açığı olduğu için bu mesleğe başladığını ifade ederken M1 ayrıca aldığı eğitimin de bu mesleğe ilgi duymasını sağladığını belirtmiştir. M2 ise, yöneticisinin tavsiyesi olduğunu M3 ise babasıyla birlikte ölü yıkamaya başladığını ifade etmiştir. Bir başka deyişle, mesleğe seçmede meslekte işgücü talebinin olmasının yanı sıra sosyal hayattaki kişilerin de mesleğe başlamada etkili olmaktadır.

2.3.2. Alt Problem 2: Gasallar Ne Kadar Ücret Alıyorlar?

Tablo 3: Gassalların Aldığı Ücret

	Gassalların Aldığı Ücret
M1	Asgari ücret alıyorum.
M2	Asgari ücret alıyorum.
M3	Bu bana kalsın. Söylemek istemiyorum.
M4	Asgari ücret alıyorum.
M5	Asgari ücret alıyorum.
M6	Asgari ücret alıyorum.

Yapılan mülakatlarda M1 *“Eskiden taşeron işçisiydik. Şimdi belediyede kadrolu çalışıyoruz. Çalışmamız karşılığında asgari ücret artı asgari geçim indirimi alıyoruz”* şeklinde ücrete ilişkin ayrıntılı açıklama yapmıştır. Diğer 4 gassal da aynı şekilde asgari ücret aldıklarını ifade etmişlerdir. Baş gassal olduğunu ifade eden M3 ise ne kadar ücret alıyorsunuz sorusuna cevap vermek istememiştir(Tablo 3).

Yapılan mülakatlardaki 6 gassal da HAK-İŞ’e bağlı sendikaya üye olduklarını ancak ücret artışı ya da diğer haklar açısından sendikasının herhangi bir etkisi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak M1 taşerondan kadroya geçerken ek ödemelerden dahi alamadıklarını ve sendikanın bu konuda sessiz kaldığını dile getirmiştir.

2.3.3. Alt Problem 3: Gasilhanede Çalışma Koşulları Nasıl?

Tablo: 4 Gassalların Çalışma Koşulları

M1	Vardiyalı çalışıyoruz. Şu anda burada olmayan bir arkadaşımız 4’te işe geliyor. Gece 11’e kadar çalışıyor. Biz gündüz vardiyasında çalışıyoruz. Çoğu zaman tek başımıza ölü yıkıyoruz. Ama bazen başka bir arkadaşım yardımına geliyor. Günde 8 ile 10 ölü yıkıyoruz. Cenaze gelmediği zamanlarda dinleniyoruz. Hatta gece 2’de cenaze geldiğinde evimizden gelip cenaze yıkıyoruz.
----	---

M2	Vardiyalı çalışıyoruz. Ben gündüz vardiyasındayım. Yemek ve dinlenme saatlerimiz belli değil. Cenaze geldiyse yemekyiz diyemiyoruz. Cenazeleri bekletemeyiz. Yoğunluğa göre günde 8-10 ölü yıkıyor. Cenaze yokken dinlenebiliyoruz. Bazen 6 saat aralıksız cenaze yıkadığımız oluyor.
M3	Başgassal olarak herkesten önce çalışmaya başlayıp herkesten sonra gasilhaneden çıkıyorum. Genel olarak sabah 8’de gasilhaneye geliyorum akşam 7 gibi burdan çıkıyorum.
M4	Çalışma saatleri içerisinde esnek çalışma mevcut. Aramızda işbölümü yok. Hem cenaze yıkıyoruz hem de cenaze araçlarının şoförlüğünü yapıyoruz. Yılda toplamda 600 cenaze yıkıyoruz.
M5	Çalışma saatleri esnek ancak sadece cenaze yıkamıyoruz. Ayrıca şoförlük yapıyoruz.
M6	Çalışma saatleri içerisinde cenaze geldiğinde cenaze yıkıyoruz. Bunun haricinde ölüyü evden almak gibi görevlerimiz oluyor.

Büyükşehir bünyesinde çalışanlar vardiyalı çalışıyorlar. Gece vardiyasında 1 kişi çalışırken diğer gassallar gündüz vardiyasında çalışmaktadır. Hendek İlçesi’nde çalışan gassallar da ise vardiyalı çalışma ile ilgili veri elde edilememiştir. Her iki gasilhanede de çalışan gassallar, dinlenme ve yemek saatlerinin önceden belirlenemediğini dile getirmişlerdir. Cenazeyi bekletemedikleri için yemek ve dinlenme saatlerinin esnek olduğunu belirtmişlerdir. M1 çalışma saatlerine ek olarak, gece 2’de acil cenaze geldiğinde evden cenaze yıkamaya geldiklerini ifade etmiştir(Tablo 4).

Büyükşehir Belediyesi’nde çalışan gassalların günde 8-10 cenaze yıkarken ilçe belediyesinde çalışan gassallar ise yılda 600 cenaze yıkamaktadırlar. Bu sayılar karşılaştırıldığında büyükşehirde çalışan gassalların ise yıllık ortalama 2500 yıkayarak ilçede çalışan gassallara göre yaklaşık 4 kat fazla cenaze yıkadığı sonucu çıkartılabilir. Ancak, ilçede çalışan gassallar, cenaze yıkamak haricinde cenaze araçlarının şoförlüğünü de yapmaktadırlar. M4 durumla ilgili olarak “Cenazeleri evden almak, ailelerin cenazeyi hastaneden eve getirin evden yıkamaya götürün” gibi isteklerini de karşılamak durumunda kaldıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda büyükşehirdeki gassalların yaptığı işin cenaze yıkamakla sınırlı olduğunu; ilçede çalışanların ise cenaze hizmetleri içerisinde şoförlük gibi başka işler de yaptığı, aralarında işbölümü olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

2.3.4. Alt problem 4: Gasilhanede Çalışmanın İş Sağlığı Ve Güvenliğine Etkileri Neler?

Tablo:5 Gassalların İş Sağlığı ve Güvenliği

Gassalların İş Sağlığı ve Güvenliği	
M1	Meslek hastalığı olarak boyun fitiği oluyor. Cenazeler ağır olduğu için boyun fitiğine neden oluyor. Bulaşıcı hastalık riski olabiliyor. Küçük çocuk, bebek ya da parçalanmış ceset geldiğinde çok üzülüyoruz. Mesleğe başladığımda saçkıran oldum.
M2	Ağır kaldırmaktan bel ve boyun ağrısı olabiliyor. Mesleğe başladığım ilk yıllarda üzüntüden saçkıran oldum. Kan kokusundan ve temizlik malzemeleri kokusundan midem kötü oluyordu başlarda.
M3	Her cenaze bir hastalıktır. Sıcak suyu vurduğumuzda varsa bulaşıcı hastalığı bize bulaşabiliyor. Belki hastalanmıyoruz ama taşıyıcı olabiliyoruz.
M4	Ayakta çalışmaktan bel ağrısı olabiliyor.
M5	-
M6	-

Gasilhanede sıcak suyun ve buharın etkisiyle tansiyonun yükselmesi veya düşmesi yaşanabilir. Ayrıca her zaman cenazelerde bulaşıcı hastalık bulaşması işgöremezlik ya da ölümle sonuçlanabilir (Emirzade Artar, 2017: 44-45). Örneğin, MERS Cov hastalığı sonucu ölen birinin cenazesi yıkılırken gerekli önlemler alınmazsa gassallara bulaşabilir (Sağlık Bakanlığı, 2017: 16). Bunlara ek olarak, gasilhanede temizlik maddelerinin yanlış kullanılması ve solunması sonucunda cilt ve solunum sistemi hastalıklarına neden olabilir. Gasilhanede sonradan oluşabilecek dağınıklık düşme ve yaralanma olabilir (Emirzade Artar, 2017: 45).

Yapılan mülakatlarda ise, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili soruya cevap veren 4 gassal öncelikli olarak ayakta çalışma, cenazelerin ağır olması vb nedenlerle bel ve boyun ağrılarının olduğunu belirtmiştir. M1 ve M2 ise mesleğe başladıkları ilk yıllarda ölü yıkamanın verdiği üzüntüden dolayı saçkıran olduğunu belirtmişlerdir. M1 ve M2'nin kadın olduğu göz önüne alınırsa kadınların erkeklere göre cenaze yıkama konusunda daha hassas olduğu ve bu durumdan etkilenebildiği sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca M1 ve M3 bulaşıcı hastalık riskinden bahsetmiştir (Tablo 5).

Gasilhanede iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin alınabilecek genel önlemler ise şunlardır (Emirzade Artar, 2017: 47):

- Kişisel koruyucu ekipmanları kullanılmalı,
- Yapılan işin ıslak zeminde olmasından dolayı kayma-düşme tehlikesine karşı dikkatli olunmalı; kaymaz tabanlı ayakkabı giyilmeli,
- İşin gereği sıcak su kullanmasından doğabilecek haşlanma riskine karşı dikkatli olunmalı,

- Cenazenin enfekte olabileceği göz önünde bulundurularak gerekli tedbirler alınmalı,
- Açık yara, otopsi yapılmış ve sıvılarının bulaşma tehlikesi olan durumlarda eldiven, maske ve su geçirmez önlük kullanılmalı.

Boyun ağrıları için nasıl önlem alıyorsunuz sorusuna şöyle cevap verilmiştir:

M1 “Ağır cenaze geldiğinde birbirimize yardım ediyoruz”.

M2 “Ağır cenaze olduğunda cenazeyi çevirmeye başkası yardım ediyor”.

Bulaşıcı hastalıklardan nasıl korunuyorsunuz sorusuna M1 “Cenaze yıkarken önlük ve doktorların kullandığı eldivenlerden bir tık kalın eldiven kullanıyoruz. Hastaneden bize bilgi geliyorsa bulaşıcı hastalık taşıyor diye bu durumda vakumlu maske; daha kalın eldiven; daha kalın önlük kullanıyoruz” cevabını vermiştir. M1, M2 ve M3 ise ek önlem alıyor musunuz sorusuna “Sirke kullanıyoruz” şeklinde cevap verirken M4 ise, “Senede bir defa Hepatit aşısı oluyoruz” demiştir.

2.3.5. Alt Problem 5: Gassal Olmanın Aile Ve Sosyal Hayata Etkisi Nelerdir?

Tablo:6 Gassallığın Aile ve Sosyal Hayata Etkileri

	Aile Hayatına Etkisi	Sosyal Hayata Etkisi
M1	Aile hayatına etkisi olmadı. Aksine eşim destekledi.	Neden bu işi yapıyorsun şeklinde bir önyargı oluyor.
M2	Yok, aile hayatına etkisi olmadı.	İnsanlar garipsiyor ve neden bu işi yaptığımı soruyor.
M3	Aile hayatına hiçbir etkisi olmadı. Eşim de gassal zaten.	İnsanlar beni görünce çekiniyorlar.
M4	Aile hayatına etkisi yok	Sosyal hayata bir etkisi olmadı
M5	-	-
M6	-	-

Mülakata katılanlar gassal olmanın aile hayatına etkisi olmadığını ifade etmişlerdir. Genel olarak, aile hayatına etkisi olmadıklarını dile getirmekle birlikte M1 “Çocuk cenazesi geldiğinde üzgün oluyorum ve bu eve yansıyor; çocuklarım da evde işimle ilgili konuşmamı istemiyorlar”. M3 ise, yaptığı işin aile hayatını etkilememesi için “işe gelirken özel hayatını mezarlığın kapısında; çıkarken de iş hayatını aynı şekilde kapıda bıraktığını” söylemiştir.

Sosyal hayata etkisi konusunda M1 ve M2 insanların neden bu işi yaptıkları konusunda önyargılı davrandığını ve kendilerini garipsediklerini ifade etmişlerdir. M3 ise insanların onu görünce çekindiğini ve hatta önünü ilikleyen bile olduğunu belirtmiştir. M4 de diğerlerinden farklı olarak sosyal hayata etkisi olmadığını söylemiştir(Tablo 6).

2.3.6. Alt problem 6: Gassal Olmanın Olumlu Yanları Neler?

Tablo:7 Gassal Olmanın Olumlu Yanları

	Gassallığın Olumlu Yanları
M1	Maddi ve manevi destek sağlıyor.
M2	Manevi huzur veriyor ve geçinmek için ücret kazanıyorum.
M3	Manevi doyum sağlıyor.
M4	Manevi huzur sağlıyor.
M5	Toplumda itibar kazanıyoruz. Manevi huzur sağlıyor.
M6	İnsanlara zor zamanlarda yardımcı olmak güzel bir duygu ve bunu seviyorum.

Tablo 7’den görüldüğü üzere mülakata katılanların kutsal bir görev yapmanın huzur verdiğini söyleyerek gassallığın kendilerine manevi doyum sağladığını ifade etmişlerdir. M6 ise buna ek olarak; *“İnsanlara zor günlerinde yardımcı olmanın güzel bir duygu”* olduğunu söylemiştir. İşlerinden memnun olan gassallara *işinizi değiştirmek ister misiniz?* diye sorulduğunda mülakata katılanların hepsi *“işlerini severek yaptıklarını”* ve *“işlerini değiştirmek istemediklerini”* belirtmişlerdir. Bu durum cenaze yakınlarının da aldıkları hizmetten memnun olma düzeylerini arttırmaktadır. Örneğin, Türkiye’de yapılan anket sonucuna göre vatandaşların yüzde 99’u gassallardan memnun oldukları sonucuna ulaşmıştır <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/mezarliklar-sube-mudurlugu/69/30831>, Erişim Tarihi: 23.04.2019). M1 bu manevi duyguların yanı sıra *“bu sayede çok insan tanıyoruz; yeni insanlarla tanışma fırsatı sağlıyoruz”* diyerek işlerinin sosyalleşmeyi de sağladığını ifade etmiştir.

2.3.7. Alt problem 7: Gassal Olmanın Olumsuz Yanları Neler?

Tablo:8 Gassal Olmanın Olumsuz Yanları

	Gasallığın Olumsuz Yanları
M1	Çocuk cenazeleri geldiğinde kötü oluyorum. Trafik kazaları sonucu parçalanmış cesetler geldiğinde çok üzülüyorum. Bazı adli vakalarda beni çok etkiliyor.
M2	Çocuk cenazeleri beni üzüyor.

M3	Küçük çocuk cenazeleri geldiğinde etkileniyorum.
M4	Çocuk cenazeleri ve parçalanmış adli vakalar geldiğinde üzüyorum.
M5	Çocuk cenazeleri ile parçalanmış adli vakalar ve trafik kazaları sonucunda gelen ölenlerin cenazelerini yıkarken çok etkileniyorum.
M6	Çocuk cenazelerini görünce kötü oluyorum.

Tablo 8’den görüldüğü üzere mülakata katılan 6 gassal mesleklerinin olumsuz yönü olarak “çocuk cenazeleri”ni göstermiştir. Buna ek olarak, trafik kazaları sonucu parçalanmış cenazeler ve adli vakaların da kendileri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, M1 “Geçen hafta bıçaklanarak ölen hamile Suriyeli kadının cenazesi beni çok üzdü. Karnında bebeğiyle yıkamak beni çok etkiledi.” diyerek adli vakaların kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

SONUÇ

İnsanlık varoluşundan itibaren ölümü anlamlandırma çabası içinde dinlerin de etkisiyle ölümle ilgili bazı ritüeller geliştirmişlerdir. Bu ritüeller içerisinde cenaze törenleri ise ayrı bir öneme sahiptir. Cenazenin törene hazırlanması zamanla bir mesleğe dönüşmüş ve mortisyen adı verilen kişiler bu hizmetleri yerine getirmeye başlamışlardır. Türkiye gibi İslam ülkelerinde ise bu işi yapanlara gassal denilmektedir. Söz konusu bu gassalların da çalışma hayatından kaynaklanan sorunları diğer mesleklere göre farklılık gösterebilmektedir.

Çalışmada öncelikle bu mesleği niçin tercih ettikleri sorulmuştur. Alınan cevaplarda kişilerin işe başladıkları zamanlarda bu meslekte işgücü talebinin olduğunu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca mülakata katılanlar yakın çevrenin ve aldıkları eğitimin de bu işe başlamada etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Gassallara hangi statüde çalıştıkları ve ne kadar ücret aldıkları sorulduğunda belediyede kadrolu işçi oldukları ve (başgassal hariç) asgari ücret aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Büyükşehirde gassilhanede çalışmanın vardiyalı olduğu; mesai saatlerinde ise ancak cenaze olmadığı zamanlarda yemek yiyip dinlenebildiklerini belirtmişlerdir. İlçede çalışanlar da benzer şekilde mesai saatleri içinde esnek çalıştıklarını, önceden dinlenme ve yemek saatlerinin belirlenemediğini ifade etmişlerdir. Hem Büyükşehirde hem ilçede mesai saatleri içinde esnek çalışmanın söz konusu olmasıyla birlikte Büyükşehirde daha fazla cenaze yıkandığı yapılan mülakatlar sonucu ortaya çıkmıştır. İlçede ise daha az cenaze yıkanmasına rağmen gassallar arasında iş bölümü olmadığı cenaze yıkamak dışında cenazeyi evden almak gibi başka işler de yaptığı tespit edilmiştir.

Gasilhanede çalışmanın iş sağlığı ve güvenliği üzerine de olumsuz etkileri olmaktadır. Örneğin, mülakata katılanlar, ayakta çalışmanın ve bazı cenazelerin çok ağır olmasının bel ve boyun fıtığına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, mülakata katılan kadınlar mesleğe başladıkları ilk yıllarda üzüntüden saçkıran olduklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, kadınların erkeklerden daha fazla ölü yıkamaktan etkilendiği sonucu çıkartılabilir. Bunların haricinde, mülakata katılanlar, ölü yıkamanın bulaşıcı hastalığa yakalanma riski taşıdığını belirtmişlerdir. Hastaneden ölenin enfekte olduğu bilgisi geldiğinde vakumlu maske gibi özel koruyucu ekipman kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak, hastaneden böyle bir bilgi gelmediğinde her zaman bulaşıcı hastalığa yakalanma riski bulunmaktadır. Yapılan mülakatlarda iş sağlığı ve güvenliği için kendilerinin ekstra bir koruyucu kullanmadıkları ve sadece sirke kullandıkları ortaya konulmuştur. Bu bağlamda (M3'ünde dediği gibi "her cenaze bir hastalıktır") gassalların her zaman bulaşıcı hastalık riski taşıdığı sonucuna ulaşılabilir.

Mülakata katılan gassallar yaptıkları işin aile hayatına genel olarak etkileri olmadığını belirtmişlerdir. Hatta ailelerinden gassal olma konusunda destek aldığını belirten de olmuştur. Ancak, aile içinde işlerini konuşmadıklarını ve işlerini ailelerine yansıtmadıklarını söylemişlerdir. Ayrıca mülakat yapılan gassallar sosyal hayatta ise gariptenip kendilerine önyargılı davranılmasının yanı sıra kendilerini görünce çekinenler olduğunu belirtmişlerdir.

Gassallar çocuk cenazesi geldiğinde, trafik kazası sonucu parçalanmış cesetler ve adli vakaların kendilerini olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir. Ancak, mülakata katılan tüm gassallar, kutsal bir görev yerine getirmenin verdiği manevi bir doyum sağladığını dile getirmişlerdir. Bu nedenle iş değiştirmek istemediklerini söylemişlerdir.

Sonuç olarak, gassalların gasilhanede çalışmaktan kaynaklı sorunları bulunmaktadır. Gassalların bu sorunları fiziksel olduğu kadar psikolojik de olabilmektedir. Buna rağmen, gassalların iş tatmininin yüksek olduğu ve başka bir işte çalışmak istemediği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman (2016), "Çukurova ve Kıbrıs Halk Kültüründe Ölümü Algılama", Folklor ve Edebiyat Dergisi, Cilt: 22, Sayı:85, ss.9-22.

EMİRZADE ARTAR, Emire Mine (2017), Cenaze ve Defin Hizmetlerinde Çalışan Sağlık-Güvenlik Algısının Tespiti, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İYEM, Cemal, Burcu BOSTANCI, Nahide ERDEM ve Neslihan GÖKMEN (2015), “Duygusal Emeği Nasıl Bilirdiniz: Cenaze İşlerinde Çalışanların Görülmeyen Çabası”, TİDSAD, Yıl:2, Sayı: 5, ss.26-40.

SAĞLIK BAKANLIĞI (2017), MERS-CoV Hastalığı Sağlık Çalışanları Rehberi, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Ankara.

ÜNSAL, Cüneyt, Hasan Hüseyin EKER, Ömer YANARTAŞ, Yasin BEZ, Aclan ÖZDER ve Murat GÜLMEZ (2013), “Burnout Level of Gassals: A Mortion Like Profession Defined In Islamic Tradition” Smyrna Medical Journal, 2013 Sayı:2, ss.7-11.

<https://careers.stateuniversity.com/pages/cw1mvzl2he/Mortician.html>.; Erişim Tarihi: 11.06.2019).

<http://sozluk.gov.tr/>; Erişim Tarihi: 23.05.2019)

<http://www.duzce.bel.tr/resim/upload/8392b.pdf>; Erişim Tarihi: 11.06.2019).

<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/mezarliklar-sube-mudurlugu/69/30831>, Erişim Tarihi: 23.04.2019).

Şehir İçi Ulaşımında Toplu Taşıma Sektöründeki Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Koşullarına Dair Nitel Bir Araştırma: İstanbul Sarıyer-Beşiktaş Hattı Örneği

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ³⁹³

Arş. Gör. Özge Alev SÖNMEZ ÇALIŞ³⁹⁴

Arş. Gör. Elif ALP³⁹⁵

ÖZET

Dünyada taşımacılık; havayolu, denizyolu, demiryolu ve karayolu ile gerçekleşmektedir. Türkiye’de en yaygın taşımacılık karayolu taşımacılığı olmaktadır. Karayolu ulaşımında şehir içinde vatandaşlar özellikle trafiğin yoğun olduğu büyük şehirlerde toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Şehir içi yolcu taşımacılığı belediye ve halk otobüsleri, minibüs, dolmuş, taksi, tramvay, vapur vb. birçok vasıta aracılığı ile yapılmaktadır. İstanbul’da şehir içinde kullanılan toplu taşıma araçlarından bir tanesi de minibüslerdir. Birçok toplu taşıma aracı olmasına rağmen yolcular tarafından çoğunlukla tercih edilen minibüsler; İstanbul’da bu hatlarda çalışan şoförler için de istihdam kapısı olmaktadır. Toplu taşıma araçlarını kullanan şoförlerin çalıştıkları toplu taşıma araç türüne göre farklı çalışma koşulları olabilmektedir. Bu bağlamda minibüs şoförlerinin de çalışma koşullarını incelemek üzere İstanbul Sarıyer-Beşiktaş hattındaki minibüs şoförleri ile mülakat tekniği kullanılarak nitel bir araştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplu Taşıma Sektörü, Çalışma Koşulları, Minibüs Şoförleri, İstanbul

GİRİŞ

Genel olarak insanların ve araçların bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelen ulaşım bireysel, ara toplu ve toplu taşıma olarak üç şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu ulaşım sistemlerinden tüm halka açık olan toplu taşımının tarihi ise 17.yy’a dayanmaktadır. İlk kez atların çektiği vagonlarla başlayan kentiçi toplu taşıma günümüzde lastik tekerlekli, raylı ve deniz olmak üzere çeşitli şekillerde yapılmaktadır.

³⁹³ Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abenli@sakarya.edu.tr

³⁹⁴ Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, oasonmez@sakarya.edu.tr

³⁹⁵ Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, elifa@sakarya.edu.tr

Dünyanın ve Türkiye'nin en büyük şehirlerinden olan İstanbul'un kentiçi toplu taşımada en çok kullanılan araç minibüsler olmaktadır. Minibüslerde gelir ve iş güvencesi olmadan çalışan şoförler atipik istihdam koşullarında çalışmaktadırlar. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak ulaşım ve toplu taşımının tanımı yapılarak Dünya'da ve Türkiye'deki tarihsel süreci kısaca ele alınmıştır. İkinci bölümde ise İstanbul'da Sarıyer-Beşiktaş hattında çalışan şoförlerin çalışma koşullarına dair nitel bir araştırmaya yer verilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Temel olarak *“bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarma”* anlamına gelen ulaşım, (sozlukist.gov.tr, Erişim Tarihi: 04.07.2019) genel olarak insanın, üretilen mal ve hizmetlerin, sermaye ve bilginin bir yerden başka bir yere taşınmasını ifade etmektedir (Ersakay Yorulmaz, 2016: 9). Bu bağlamda ulaşım, insanların ve araçların yer ve zaman faydası sağlamak için bir yerden başka bir yere belirlenen koşullarda hareket etmesi şeklinde tanımlanabilir (Eroğlu Aksu, 2010: 63).

Ulaşım ise bireysel, ara toplu taşıma ve toplu taşıma olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Zaman ve güzergahın kişinin kendi isteğine göre şekillendirdiği, genellikle bireyin kendi aracıyla yaptığı ulaşım bireysel ulaşım denilmektedir (Ağın, 2015: 18). Taksi taşımacılığı da denilen ara toplu taşıma ise, küçük kapasiteli taşıt ile yapılan ve yolcu kapasitesi açısından özel otomobil ile aynı kabul edilen bir taşımacılık sistemidir. Bu ulaşım türünün temel özellikleri, bireyin istediği yerden istediği yere taşıma yapılması, 24 saat hizmet verilmesi, diğer toplu taşıma araçlarına göre daha konforlu olması, trafik esnekliği sağlaması ve diğer taşıma türlerine göre daha hızlı ulaşım imkanı sağlamasıdır (Murat ve Şahin, 2010: 184).

Türk Dil Kurumu'na göre toplu taşıma *“bir şehir halkının ulaşım gereksiniminin, çok sayıda insan taşımaya elverişli büyük taşıma araçlarıyla karşılanmasını sağlayan ulaşım sistemi”*dir (sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 04.07.2019). Her bireye açık olan toplu taşıma daha önce belirlenen ücret karşılığında belirli bir güzergahta belirli duraklarda duran ve belirli bir zaman tarifesine göre işleyen ulaşım sistemidir (Acar, 2005: 90).

İlk toplu taşımacılık halk otobüsüne yakın bir taşıma hattı ile ilk kez 1662 yılında Fransa'da başlamıştır. Blaise Rascal tarafından uygulamaya konulan bu sistemde 6-8 kişi kapasite sahip atlı araçlarla belirli noktalar arasında yolcu taşımacılığı yapılmaktaydı. 1800'lü yıllara kadar dünya genelinde taşımacılıkta feribot kullanılırken 1826 yılında Fransa'da omnibüsler kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlarla, atla çekilen vagonlar aracılığıyla yolcu taşımacılığı yapılmaktaydı. Duruma göre iki katlı olabilen omnibüsler en fazla 45 kişi taşıyabilmekteydi. Bu toplu taşıma

fikri diğer ülkelere hızla yayılmıştır. 1830'lu yıllarda demiryolu teknolojisinin gelişmesiyle omnibüsler raylı sistem üzerinde yürütülmeye başlanmıştır. Yol sürtünmesinin azalmasıyla birlikte atların işleri kolaylaştı ve böylece taşıma kapasitesi üç kat arttırıldı. Fiyatlandırmanın da düşmesiyle orta gelirli vatandaşlar için tercih edilebilir hale gelmiştir (Muti, 2018: 17).

Toplu taşımacılıkla ilgili bir diğer önemli gelişme de 1873'te Amerika'da San Francisco'da eğilimli yollarda raylar üzerinde hareket eden bir kablo ile çekilen teleferik sistemi uygulamaya başlanmıştır. 1881'e gelindiğinde ise Amerika'da ilk tramvaylar kullanılmaya başlanmıştır. 1897 yılında da daha hızlı ulaşım sağlayan metro sistemi açılmıştır. Dizel motorların gelişmesiyle birlikte 1920'li yıllarda toplu taşımada otobüsler hızla yayılmıştır (Muti, 2018: 18).

Türkiye'de toplu taşımacılık 19.yy'ın ikinci yarısına kadar atlı arabalar ve kayıklarla yapılmaktaydı. İstanbul'da iki ila on iki kürekli kayıklar aracılığıyla belirli iskeleler arasında dolmuş esasına göre önceden belirlenmiş ücret karşılığında taşımacılık yapılmaktaydı (Murat ve Şahin, 2010: 210). İlk düzenli vapur seferi 1850 yılında İstanbul'da Eminönü-Üsküdar; ilk arabalı vapur ise 1858 yılında Kabataş-Üsküdar arasında gerçekleşmiştir. (Muti, 2018: 19).

Atlı tramvaylar 1869 yılında kurulmuştur. 1914'te elektrikli tramvaylar hizmete girmiştir. Bu dönemin ikinci raylı toplu sistemi Tünel 1875'te çalışmaya başlamış ve Galata-Pera arasında ulaşım sağlamıştır. İstanbul'da bu döneme ait son toplu taşıma sistemi ise banliyö tranleriydi. Bu demiryolunun Yenikapı-Florya etabı 5 Ocak 1871'de; Florya-Hadımköy etabı 27 Temmuz 1871'de; Sirkeci-Yenikapı etabı ise 3 Temmuz 1872'de açılmıştır (Murat ve Şahin, 2010: 212).

İlk otobüs seferi Kadıköy İskelesi – Moda arasında 1926 yılında başlamıştır. 1930 yılından sonra ise dolmuş taşımacılığı yaygınlaşmıştır. 1957-1965 yılları arasında İstanbul'da kentiçi toplu taşımada önemli farklılıklar olmuştur. Bu dönemde raylı sistemlerin tasfiyesi başlamış ve yerini motorlu araçlar almıştır. Bu dönemde otobüs alımları hızlanmıştır. Bu dönemin diğer önemli gelişmesi ise küçük girişimci taşımacılığın türleri arasına minibüsler katılması olmuştur (Murat ve Şahin, 2010: 216). 1970'li yıllara gelindiğinde 14 yolcu taşıma kapasitesine sahip midinüsler toplu taşımacılıkta kullanılmaya başlanmıştır. 1989 yılından itibaren raylı sisteme geri dönmüş İstanbul'un ulaşım sorununda başrolü oynamaya başlamıştır (Öztürk, 2012 : 19-21). 1994 yılında hafif raylı sistemler kullanılmaya başlanmış ve 2000 yılına gelindiğinde İstanbul'un ilk metrosu olan Taksim-Levent metrosu hizmete girmiştir (Muti, 2018: 19).

Günümüzde ise İstanbul'da en fazla yolcu taşıyan toplu taşıma aracı minibüstür. 2019 verilerine göre İstanbul'da günlük ortalama 3 098 963 yolcu taşıyan minibüsler şehirdeki toplu taşımının %20,67'lik kısmını karşılamaktadır (www.iETT.istanbul.tr, Erişim Tarihi: 07.07.2019).

Minibüslerde çalışan şoförlerin çalışma ilişkilerinin atipik özellikler içermesi, iş sağlığı ve güvenliği açısından gerekli önlemlerin alınmaması, gelir ve iş güvencesinin sağlanamaması gibi birçok olumsuz unsur açısından çalışma koşullarının incelenmesi gerekmektedir.

2. Şehir İçi Ulaşımında Toplu Taşıma Sektöründeki Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Koşullarına Dair Nitel Bir Araştırma: İstanbul Sarıyer-Beşiktaş Hattı Örneği

2.1. Araştırmanın amacı ve problemi

Bu araştırma; şehir içi ulaşımında toplu taşıma sektöründeki minibüs hattındaki 10 şoförün çalışma koşulları yapılandırılmış mülakat çerçevesinde NVivo 12 programı aracılığı ile incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın problem sorusu “*Şehir İçi Ulaşımında Toplu Taşıma Sektöründeki Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Koşulları Nasıldır?*” sorusudur.

Bu çalışmanın alt problemleri olarak şu sorular belirlenmiştir:

- Mesleği seçmede etkili olan faktörler nelerdir?
- Minibüs hattı şoförlerinin çalışma hayatlarında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?(ücret, yolcu, ergonomi)
- Minibüs hattı şoförlük mesleğinde yaşanan sağlık problemleri nelerdir?
- Minibüs hat şoförlüğünün aile hayatına etkileri nelerdir?
- Minibüs hat şoförlüğünün olumlu yönleri nelerdir?
- Minibüs hat şoförlüğünün olumsuz yönleri nelerdir?
- Minibüs hat şoförlerinin çalıştığı işten memnun olma durumu nasıldır?

2.2. Araştırma Grubu Özellikleri

Çalışma grubu İstanbul-Sarıyer Beşiktaş minibüs hattında en az 5 yıl çalışmış olan minibüs şoförlerinden oluşmaktadır(Tablo 1).

Tablo 1: Araştırma Grubu Bilgileri

Mülakat Kişilerini Temsil Eden Rumuz	Yaşı	Meslekte Bulunma Süresi	Kendi Hattı/ Şoför Olarak Çalışma
M1	47	27	Kendi Hattı
M2	55	33	Kendi Hattı
M3	53	34	Kendi Hattı
M4	25	5	Kendi Hattı
M5	27	7	Kendi Hattı
M6	45	19	Kendi Hattı
M7	28	8	Şoför

M8	51	28	Yarısı Kendi Hattı Yarısı Kira
M9	47	25	Şoför
M10	46	25	Şoför

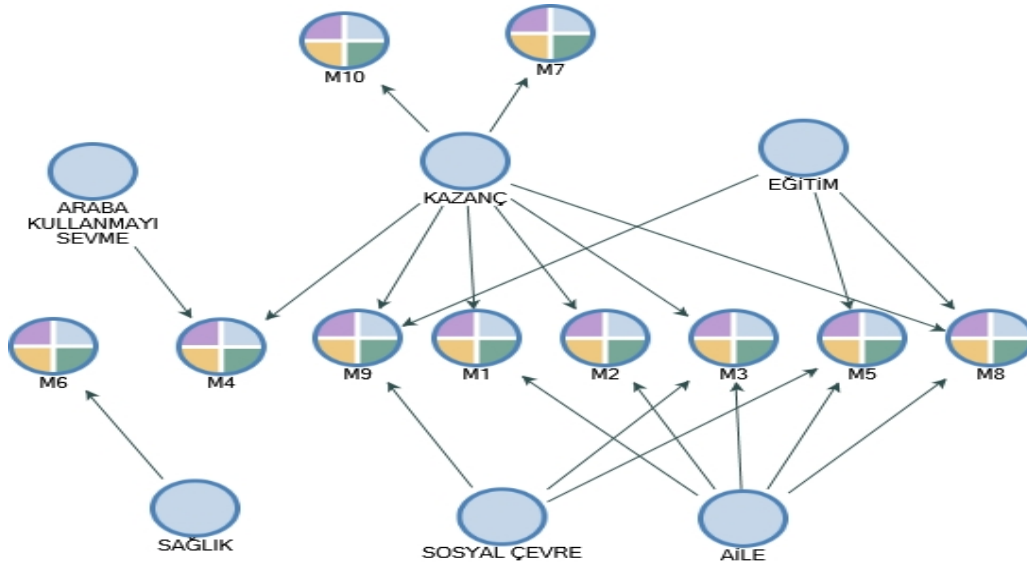
2.3.Araştırma Bulguları

Araştırma verileri metne döküldükten sonra yapılan içerik analizinde çalışmanın alt problemleri doğrultusunda yedi tema oluşturulmuştur. Bu bölümde NVivo 12 programı ile yapılan içerik analizi sonucu ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır.

2.3.1. Alt problem 1: Mesleği seçmede etkili olan faktörler nelerdir?

Minibüs hattı şoförlüğünü seçmede etkili olan faktörler nelerdir? Alt probleminin “*Minibüs Hattı Şoförlüğünü Seçmede Etkili Olan Faktörler*” temasıdır ve bu temadan NVivo 12 programında mülakat kişilerinin verdiği yanıtlara göre altı kategori belirlenmiştir(Şekil 1).

Şekil 1: Minibüs Hattı Şoförlüğünü Seçmede Etkili Olan Faktörler Teması

Kazanç: M1, M2, M3, M4, M5, M8 ve M9 için mesleği seçmelerinde kazancın etkili olduğunu belirlenmiştir. Şekil 1’den görüldüğü üzere etkili olan faktörlerdeki kategorilerin içinde en fazla kazancın etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategorideki ifadelerden bazıları şunlardır:

M1: “*Mesleğin ilk yıllarında kazançlar bu işi seçmede çok etkiliydi. Alınan ücretler bizleri bu işe çakti. Eskiden otobüsler yaygın değildi. Metro, metrobüs yoktu. Mazot bu kadar pahalı değildi.*”

M2: “*Tamamen kazanç için bu mesleğe başladım.*”

M8: “Ben bu işe başlarken bizim aldığımız parayı okumuş insanlar kazanamıyordu. Şimdi ise her türlü düşük seviyedeyiz. Hem statü olarak hem de kazanç açısından. İnsanların gözünde değerimiz yok. Altı üstü şoförsün onların gözünde.”

Aile: M1,M2,M3,M5 ve M8 için mesleği seçmede etkili olan faktörlerden ailenin etkili olduğu belirlenmiştir. Bu kişiler ailelerinde babalarının ve abilerinin mesleği olmasından dolayı bu mesleği seçtiklerini ifade etmişlerdir.

Eğitim: M5, M8 ve M9 için mesleği seçmede etkili olan faktörlerden eğitimin etkili olduğu belirlenmiştir. Bu kişiler eğitim hayatlarını devam ettirmedikleri için bu mesleği seçtiklerini ifade etmişlerdir:

M5: “Okumadım. O yüzden minibüsçü oldum.”

Sosyal Çevre: M3, M5 ve M9 için mesleği seçmede etkili olan faktörlerden sosyal çevrenin etkili olduğu belirlenmiştir. Bu kişiler komşularının ve arkadaşlarının mesleği olmasından dolayı bu mesleği seçtiklerini ifade etmişlerdir.

Sağlık: M6 için mesleği seçmede etkili olan faktörlerden sağlığın etkili olduğu belirlenmiştir. M6 daha önceki işinde yaşadığı iş kazasında yaşadığı sağlık sorunundan sonra bu mesleği seçtiğini ifade etmiştir: “Öncesinde markette çalışıyordum. Et doğrarken parmağımı kestim. Bir süre tedaviden sonra abimlerin de desteği ile minibüse başladım. Biraz da mecburi oldu. O dönem yapabileceğim tek işti.”

Araba Kullanmayı Sevme: M4 için mesleği seçmede etkili olan faktörlerden araba kullanmayı sevmenin etkili olduğu belirlenmiştir. M4 araba kullanmayı sevdiği için bu işi yaptığını ifade etmiştir.

2.3.2. Alt Problem 2: Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Hayatlarında Karşılaştıkları Sorunlar Nelerdir?(Ücret, Yolcu, Ergonomi)

Minibüs hattı şoförlerinin çalışma hayatlarında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?(ücret, yolcu, ergonomi)Alt probleminin “Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Hayatlarında Karşılaştıkları Sorunlar” temasıdır ve bu temadan “Ergonomi Sorunları, Kazanç Sorunlar ve Yolcularla İlgili Sorunlar” kategorileri olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. Bu temaya ilişkin NVivo 12 programında Framework Matrix ile Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2: Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Hayatlarında Karşılaştıkları Sorunlar Teması

	ERGONOMİ SORUNLARI	KAZANÇ SORUNU	YOLCULARLA İLGİLİ SORUNLAR
M1	Ciddi rahatsızlıklara sebep olabiliyor. Bel fıtığım var. Tamamen koltuktan kaynaklı. Gün içerisinde duraklarda beklerken dinlenebiliyoruz ama tatil günümüz yok denecek kadar az. Ben 3 aydır izin kullanmıyorum	En kötü günlerimizi yaşıyoruz. Kazandığımız elimizden gidiyor. Aslında kazançlarımızda bir değişim olmadı ancak giderlerimiz çok çok fazla arttı. Bütün gün boyunca çalışıyoruz ve çalıştığımızın yarısını mazota veriyoruz. Mazottan sonra şoför kendi parasını alacak. EE bu sefer kalanın da yarısını şoför alınca bize kalan paranın dörtte biri oluyor. Ben sabahları kendim çalışıyorum öğleden sonra şoföre veriyorum. Hafta sonları da tek çalışıyorum. Ancak yine de kazançlar istenilen düzeyde değil.	Yavaş gittiğimizde, çok fazla yolcu aldığımızda zorluk çıkarabiliyorlar.
M2	Ben tamir işiyle uğraşıyorum. Koltuğumu da kendim yaptım. Gayet güzel. Araçtan da memnunum.	Kazançlar çok kötü. Durumumuz çok kötü. Eve yetemiyoruz. Aldığımızı, kazandığımızı geri veriyoruz.	Yolcular çok anlayışsızlar. Rahatlık istiyorlarsa taksiye binsinler. Biz yolcu alacağız ki para toplayalım. O yüzde 2 tl ye Seyrantepe den Beşiktaş'a kadar gelebiliyorlar.
M3	Artık araçlar ancak 10 yaşa kadar olabiliyor. Eskisi gibi değil. O yüzden araçlar yeni ve koltuklar rahat. Gün içerisinde servis aralarında yarım saat falan dinlenebiliyoruz	Berbat. Kazandığımız yetmiyor artık. Giderimiz çok. Mazot çok zorluyor bizi. Güzergahlarımız uzun. Kazandığımızı da mazota veriyoruz.	Yavaş gidince hemen konuşuyorlar. Her yerin bir sistemi var. Kafamıza göre çalışmıyoruz. Biraz anlayışlı olmalılar.
M4	Araba konforlu. Dinlenemiyoruz. 7/24 koltuktayım ben	Kazançlar çok düştü. Berbat. Zar zor kazandığımızı mazot pompasının yanına yanaşır yanaşmaz bırakıyoruz. Bide bunun bakımı var. Parçalar pahalı. Her türlü zor.	Yavaş gidince sıkıntı çıkarıyorlar. Bekleyince sıkıntı çıkarıyorlar. Hiç bir şey yoksa bile onlar yine bişey buluyorlar.
M5	Arabam gayet rahat.	Kazanç yok denecek kadar az. Günde 15-16 saat çalışıp 50 Tl ile eve gittiğimiz oluyor.	Ben yolcularla pek fazla sıkıntı yaşamıyorum

M6	Koltuklar istediği kadar rahat olsun 15 saat araba kullandıktan sonra herşey diken gibi gelir.	Bütün gün boyunca zorluklarla İstanbul trafiğinde elde ettiğimiz bütün kazancı akşam mazotçuda bırakıyoruz maalesef. Cezalarda çok ağır. Metrobüs, otobüs ayakta istediği kadar yolcu alabiliyor ancak bize bundan sürekli ceza veriyorlar. Çok adaletsiz. Biz alamıyorsak onlarda alamasınlar. Onlar alıyorlarsa bizde alalım. Devlet kendiyle çelişmesin.	Yolcularla bazen sıkıntılar yaşayabiliyoruz. Bu genellikle yoğunluk ve yavaş gitmeden kaynaklı oluyor. Yolcular çok sabırsız ve anlayışsız olabiliyor.
----	--	---	--

Tablo 2'in devamı: Minibüs Hattı Şoförlerinin Çalışma Hayatlarında Karşılaştıkları Sorunlar Teması

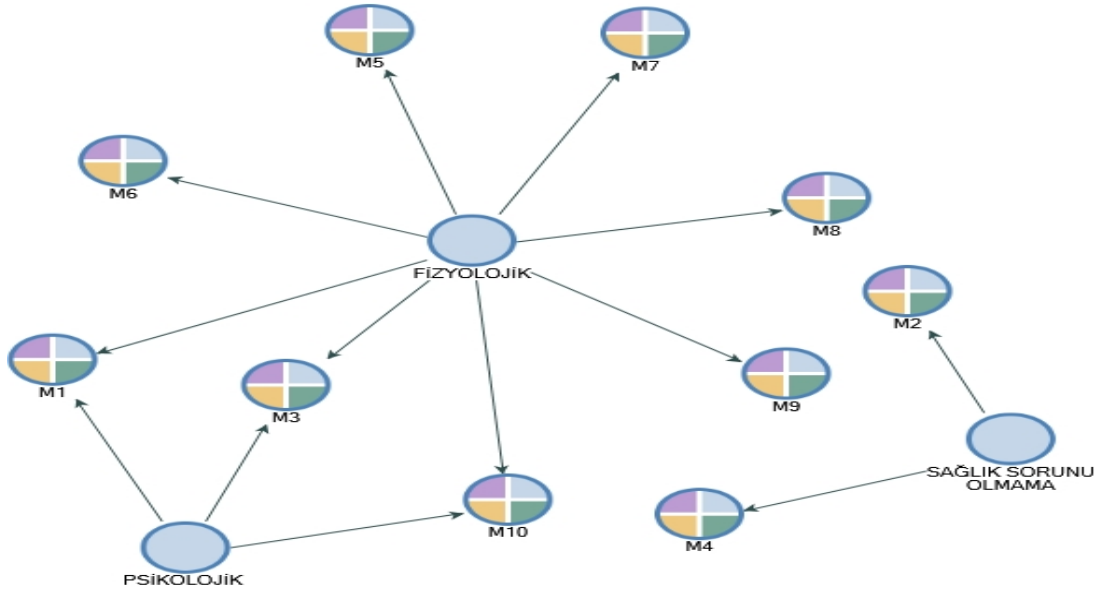
	ERGONOMİ SORUNLARI	KAZANÇ SORUNU	YOLCULARLA İLGİLİ SORUNLAR
M7	Gürültü ve ses beni çok rahatsız ediyor.	Kazanç yok denecek seviyelere geldi. Son dönemlerde otobüs, metro sayıları çok arttı. Mazot fiyatları da çok yükseldi. Giderimiz çok fazla.	Yolcularla pek fazla sıkıntı yaşamıyorum. Ama arada yoğunlukta bazı istisnalar çıkabiliyor.
M8	Araç yeni olduğu için çok sıkıntı yaratmıyor. Çalıştığımız süreye dinlenme süremiz yetmiyor	Kazançlar çok düşük. Yakın zamanda bırakacam zaten.	Genelde anlaşıyoruz ama arada birkaç tane çıkıyor. Yoğunlukta yolcu alma konusunda sıkıntı yaratıyorlar.
M9	Araçlar rahat tek sıkıntı trafik.	Yolcu bulmak, arabayı doldurmak, para kazanmak gerçekten çok zor. Dakikana geç kalsan arkanda ki ile papaz oluyorsun hızlı gitsen sen boş gidiyorsun. İstanbul trafiğinde zaman ayarı çok zor. Tamamen nasip kısmet. Ya nasip deyip yola çıkıyoruz	Yolcular yavaş gidince çok şikâyetçi oluyorlar. Artık bizi kabullenmeleri lazım. Yavaş gidilecek yer var hızlı gidilecek yer var. Her yerin bir sistemi var.
M10	Araç konusunda herhangi bir sıkıntı yok.	Söylediğim gibi. Bu devirde minibüsçülük çok zor. Özellikle mazot bizi çok zorluyor.	Aslında yolcular pek fazla sıkıntı yaratmıyorlar ama arada bir bazen çürük elmalarda çıkabiliyor. Bizim zaten yoğun olduğumuz 2 servis var. Bir sabah işe gidiş saati bir de akşam işten çıkış saatleri. Bu saatler yoğun saatlerimiz. Bu saatlerde

			kazandıklarımız zaten bizi ayakta tutuyor. O yüzden almak zorundayız. 1.25 TL'ye 2TL'ye bu yüzden yolcu taşıyoruz biz.
--	--	--	--

2.3.3. Alt Problem 3: Minibüs Hattı Şoförlük Mesleğinde yaşanan sağlık problemleri nelerdir?

Minibüs Hattı Şoförlük Mesleğinde yaşanan sağlık problemleri nelerdir? Alt probleminin "Minibüs Hattı Şoförlük Mesleğinde Sağlık Problemleri" temasıdır. Bu temadan; "Fizyolojik Sağlık Problemleri, Psikolojik Sağlık Problemleri ve Sağlık Sorunu Olmama" olmak üzere üç kategori belirlenmiştir(Şekil 2).

Şekil 2: Minibüs Hattı Şoförlük Mesleğinde Sağlık Problemleri Teması

Fizyolojik Sağlık Problemleri: M1, M3, M5, M6, M7, M8, M9 ve M10 mesleklerinde karşılaştıkları sağlık problemleri ile ilgili olarak, mesleğin onlarda bir takım fizyolojik rahatsızlıklar meydana getirdiğini belirtmişlerdir. Kişilerin sürekli oturma kaynaklı olarak bel ağrısı şikâyetlerinin olduğu ve araba içindeki hava sirkülasyonundan dolayı sık rahatsızlandıklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili M1, M5, M7 ve M8'İN ifadeleri de şu şekildedir:

M1: “Ben şeker hastasıyım. Bel fıtığım var. Şoför koltuğu bunda çok etkili oldu. Özellikle cam açık hareket ediyoruz ve rüzgara maruz kalıyoruz. Bu da bizi kötü etkiliyor. Bazen kolum uyuşuyor. Boynum tutuluyor.”

M5: “Arabalar yeni koltukta falan sıkıntı yok ama rüzgar ve cereyanda kalmak, sürekli terleyip terimizin üstünde kuruması sık sık hasta olmamıza sebep oluyor.”

M7: “Yaşım genç olmasına rağmen sürekli belim ağrıyor. Sürekli trafikte olmak ciddi rahatsızlıklara sebep oluyor.”

M8: “Uzun süre bu işi yapıp da tamamen sağlam olan adam görmedim ben. Bel boyun hep sıkıntı. Benimde öyle. Şekerde var.”

Psikolojik Sağlık Problemleri: M1, M3 ve M10 yaşanan sağlık problemleri ile ilgili olarak mesleğin onlarda fizyolojik sorunların yanında psikolojik olarak da olumsuz etkilediğini ve işin onlarda stres yaptığını belirtmişlerdir: Konuyla ilgili M1 ve M3’ün ifadeleri de şu şekildedir:

M1: “Stresi çok fazla. Genel olarak tercih edilmemesi gereken yüksek stresli ve riskli bir iş. Kimseye tavsiye etmem.”

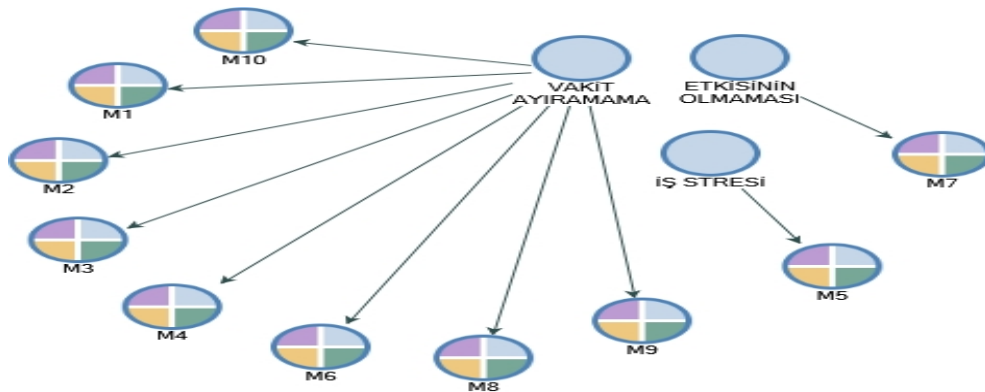
M3 iş stresinin kendisinde diğer hastalıkları da tetiklediğini belirtmiştir: “Çok kötü. Strese bağlı bütün hastalıklar bende var. Tansiyon, kalp, şeker.”

Sağlık Sorunu Olmaması: M2 ve M4 herhangi bir sağlık problemi yaşamadığını belirtmişlerdir.

2.3.4. Alt Problem 4: Minibüs Hat Şoförlüğünün Aile Hayatına Etkileri Nelerdir?

Minibüs Hat Şoförlüğünün Aile Hayatına Etkileri Nelerdir? Alt probleminin “Minibüs Hat Şoförlüğünün Aile Hayatına Etkileri” temasıdır. Bu temadan; “Vakit Ayıramama, Etkisinin Olmaması ve İş Stresi” olmak üzere üç kategori belirlenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Minibüs Hat Şoförlüğünün Aile Hayatına Etkileri

Vakit Ayıramama: M1, M2, M3, M4, M6, M8, M9 ve M10 bu mesleğin aile hayatlarını ailelerine yeterince vakit ayıramamalarından dolayı etkilediğini belirtmişlerdir. Vakit ayıramama kategorisi diğer kategorilere göre en fazla kodlama yapılan kategori olmuştur(8 kişi). Bu kategori ile ilgili M2,M6 ve M8'in ifadeleri şu şekilde olmuştur:

M2: *“İlk yıllarım da çok etkiliyordu. Eve giremez olmuştum. Sürekli sabah 6’dan gece 2’lere kadar çalışıyordum. Eskiden arabalarda uyuyorduk. Ama artık çalışsak da para yok. O yüzden farklı işlere yönelmeye çalışıyorum. Aileye de böylelikle daha çok vakit ayırabiliyorum.”*

M6: *“4 kızım var. En küçüğü 3 yaşında. 1 haftadır uyanıkken göremedim. Çok erken çıkıyorum evden ve o saatlerde uyuyor. Gece de geç geliyorum yine uyuyor. Sürekli çalışıyorum. Mecburen. Diğer 3 kız okuyor. İki ilköğretim biri lise. Giderler çok fazla. Yetebilmek için tek çalışıyorum.”*

M8: *“Etkiliyor. Aileme vakit ayıramıyorum. Kızımın üniversitede okulu bitti gidip eşyalarını bile almaya vaktimiz yok.”*

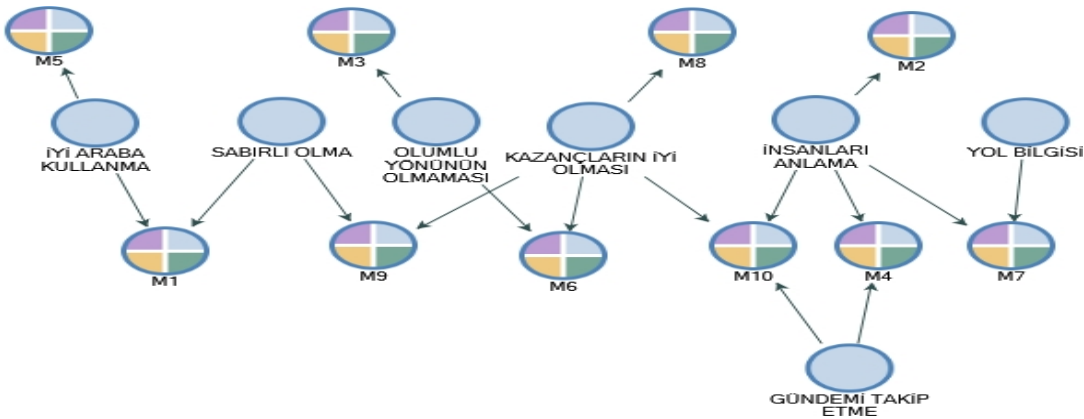
Etkisinin Olmaması: M7 ise bekar olduğu için aile hayatını etkilemediğini belirtmiştir: *“Bekar olduğum için bana pek bir etkisi yok açıkçası.”*

İş Stresi: M5 aile hayatını çalışma hayatındaki stresli ortamın etkilediğini şu sözler ifade etmiştir: *“İşin stresini, sinirini bazen eve taşıdığım zamanlar oluyor. Evi olumsuz etkiliyor.”*

2.3.5. Alt Problem 5: Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumlu Yönleri Nelerdir?

Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumlu Yönleri Nelerdir? Alt probleminin *“Minibüs Hat Şoförlerinin Olumlu Yönleri”* temasıdır. Bu temanın altında; *“Arabayı İyi Kullanma, Sabırlı Olma, Kazançların İyi Olması, İnsanları Tanıma, Yol Bilgisi, Gündemi Takip Etme ve Olumlu Yönünün Olmaması”* olmak üzere yedi kategori oluşturulmuştur(Şekil 4).

Şekil 4: Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumlu Yönleri

Gündemi Takip Etme: M4 ve M10 bu meslek sayesinde gündemi takip edebildiklerini bunun da onlar için olumlu bir yön olduğunu belirtmişlerdir:

M4: *“Neler olup bittiğini birinci ağızdan öğrenebiliyoruz. Sürekli hayatın içindeyiz.”*

M10: *“Aynı zamanda sürekli insan içindeyiz. Halkla iç içeyiz. Birebir gündemin içindeyiz.”*

İnsan Tanıma: M2, M4, M7 ve M10 bu meslek ile birlikte birçok insan tanıyıp, insanları daha iyi anladıklarını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

M2: *“İnsan sarrafi olduk. Adamın gözüne baktığımda ne olduğunu anlarım.”*

M7: *“Birde sürekli insanlarla diyalog halinde olduğumuz için insan ilişkileri konusunda iletişimimi ister istemez geliştiriyorsun.”*

Kazançların İyi Olması: M6, M8, M9 ve M10 bu mesleğin olumlu yönü olarak kazançlarının iyi olması olarak belirtmişlerdir. Ancak M6 ve M10 zamanında iyi kazançlar elde ettiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

M10: *“Evimi, ailemi bu meslek ile kurdum. Her ne kadar şuan için zor olsa da zamanında iyi gelirler elde ettik.”*

M6: *“Olumlu yönü yok. Sadece yıllarca güzel para kazandık o kadar. Güzel para kazandığımızda bile çok zordu ama o zaman değişiyordu.”*

Sabırlı Olma: M9 bu meslek sayesinde sabırlı olmayı öğrendiğini belirtmiştir: *“Sabırlı olmayı öğretti bu iş bize.”*

Arabayı İyi Kullanma: M5 bu mesleğin araba kullanımına faydası olduğunu belirtmiştir: *“Çok iyi araba kullanıyorum. Başkada olumlu yönü yok.”*

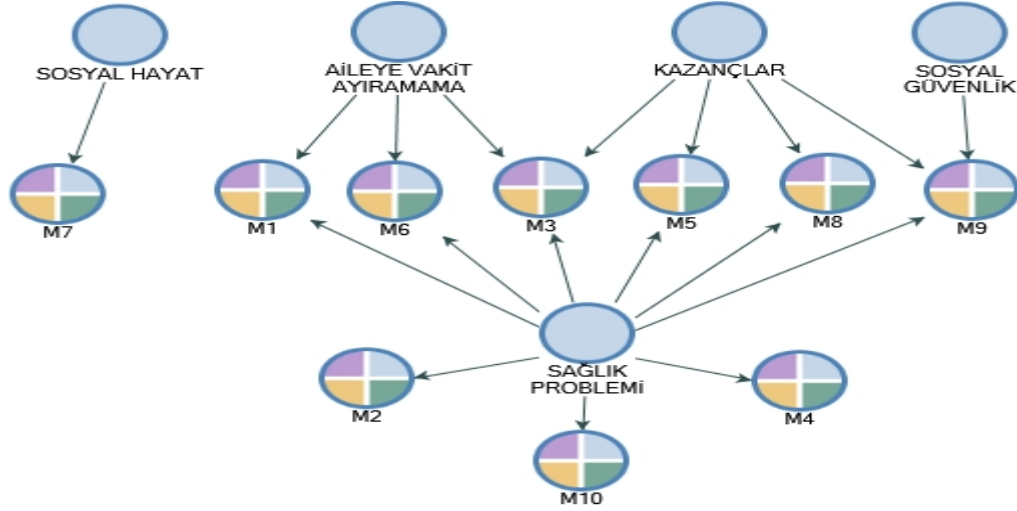
Olumlu Yönünün Olmaması: M3 ve M6 ise mesleğin olumlu bir yönü olmadığını belirtmişlerdir.

Konum Bilgisi: M7 mesleği sayesinde bulunduğu bölgeyi çok iyi öğrendiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bulduğum bölgeyi konum itibari ile çok iyi tanıyorum.”*

2.3.6. Alt Problem 6: Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumsuz Yönleri Nelerdir?

Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumsuz Yönleri Nelerdir? Alt probleminin “Minibüs Hat Şoförlerinin Olumsuz Yönleri” temasıdır. Bu temanın altında; “Sosyal Hayat, Aileye Vakit Ayıramama, Kazançlar, Sosyal Güvenlik ve Sağlık Problemi” olmak üzere beş kategori oluşturulmuştur(Şekil 4).

Şekil 4: Minibüs Hat Şoförlüğünün Olumsuz Yönleri

Aileye Vakit Ayıramama: M1, M3 ve M6 olumsuz yönler olarak ailelerine vakit ayıramamalarını belirtmişlerdir. M6'nın bu konudaki ifadesi şu şekildedir: *“Aileme vakit ayıramıyorum. Kızlarımı göremiyorum.”*

Kazançlar: M3, M5, M8 ve M9 olumsuz yönler olarak kazançlarındaki düşüşler olarak belirtmişlerdir. m8'in bu konudaki ifadesi şu şekildedir: *“Sistematik bir çalışma yok. Diğer toplu taşıma araçları ile rekabet edemiyoruz artık. Geçen yıl 1 milyon 300 bin olan hatlar şuan 900 bin. Sadece 1 yılda 400 bin lira zararımız var. Günden güne değer kaybediyoruz.”*

Sağlık Problemi: M2, M4 ve M10 olumsuz yönler olarak sağlık problemlerini belirtmişlerdir. M2'nin bu konudaki ifadesi şu şekildedir: *“Çok fazla. Her ne kadar sevsemde trafik çok yıpratıyor bizi.. Yoksa bu iş yapılacak iş değil. Stresi çok fazla. Kazası belası çok.”*

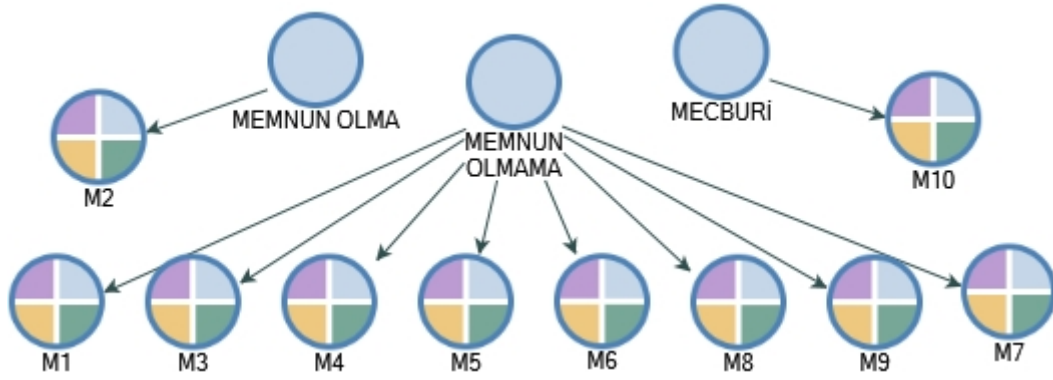
Sosyal Hayat: M7 mesleğin sosyal hayatını olumsuz etkilediğini bundan dolayı da bu mesleğin kendisi için olumsuz yönünün bu olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Genel olarak sosyal hayatımız yok. Olan çevreyi de burada kaybediyorsun. Arkadaşlarınla vakit geçiremiyorsun. Bir yerlerde konser oluyor gitmek istiyorsun gidemiyorsun. Sağlık sorunlarına hiç girmiyorum bile. Gecemiz gündüzümüz belli değil. Biz eğlence varsa oraya eğlenceye giden insanları taşıyoruz. Eğlence bitince de onları tekrar geri götürürüz. O yüzden de her şeyi kaçırıyoruz. Elimde olsa bugün bu işi bırakırım ama diploma yok bir şey yok bildiğimiz başka işte yok mecburen devam ediyoruz.”*

Sosyal Güvenlik: M9 sigortasız çalışmanın kendisi için olumsuz yönü olduğunu belirtmiştir: “Sigortamız yok. Yıllarca sigortasız çalıştım. Hiçbir güvencemiz yok.”

2.3.7. Alt Problem 7: Minibüs Hat Şoförlerinin Çalıştığı İşten Memnun Olma Durumu Nasıldır?

Minibüs Hat Şoförlerinin Çalıştığı İşten Memnun Olma Durumu Nasıldır? Alt probleminin “Minibüs Hat Şoförlerinin Çalıştığı İşten Memnun Olma Durumu” temasıdır. Bu temanın altında; “Memnun Olma, Memnun Olmama ve Mecburi” olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur.

Şekil 5: Minibüs Hat Şoförlerinin Çalıştığı İşten Memnun Olma Durumu

Mecburi: M10 çalıştığı işten memnun olma durumuna yönelik olarak işi mecburiyetten yaptığı memnun olma ya da olmama durumunun söz konusu olmadığını belirtmiştir: “Yapabileceğim başka bir iş yok. Memnun olsam da buradayım olmasam da.”

Memnun Olma: M2 çalıştığı işten memnun olduğunu ancak maddi açıdan memnun olmadığını belirtmiştir: “Ben mesleğimi seviyorum ama para kazanamıyoruz. Mazot fiyatları olsun araba parçaları, trafik cezaları bizi zorluyor. Eve yetemiyoruz. Boşta kaldığım da tamir işi yapıp ek kazanç sağlıyorum. Tamir işi olmasa aç kalmıştık. Devletin biraz da bize el uzatması lazım.”

Memnun Olmama: M1, M3, M4, M5, M6, M7, M8 ve M9 çalıştığı işten memnun olmadığını belirtmiştir. Bununla ilgili ifadelerden bazıları şunlardır:

M1: “Kesinlikle memnun değilim. İş değiştirme imkanım olsa bir dakika durmam ancak 30 yıla yakındır bu mesleği yapıyorum. Bu saatten sonra başka iş yapamam.”

M3: “Hiç memnun değilim. Keşke kendi ana işime elektroniğe devam etseydim.”

M9: “Memnun değilim. Birçok kez iş değiştirdim zaten. Ama gittiğimiz yerlerden hep geri geldik. En azından burada birinin emri altında değilsin o rahatlığın var. Bir iş imkanım da olsaydı giriş ve çıkış saatlerimin belli olduğu hafta sonu tatilimin olduğu kazancın da eve yettiği bir iş isterdim.”

SONUÇ

Dünya’da ve Türkiye’de 19.yy’a kadar genel olarak atlı arabalar ve sandallarla yapılmıştır. Tarihsel süreçte teknolojinin gelişmesiyle birlikte kentiçi toplu taşımada kullanılan araçlar çeşitlenmiştir. Günümüzde ise kentiçi taşımada lastik tekerlekli sistemler, raylı sistemler ve deniz sistemleri kullanılmaktadır. Dünyanın ve Türkiye’nin en kalabalık şehirlerinden biri olan İstanbul’da her gün ortalama 3 milyon kişiyi taşıyan minibüsler kentiçi taşımada ilk sırada yer almaktadır. İstanbul kentiçi ulaşımında en çok kullanılan minibüslerde çalışan şoförlerin bu mesleği seçmede etkili olan faktörlerin başında yapılan mülakatlar sonucunda kazanç olduğu saptanmıştır. Ancak, Sarıyer-Beşiktaş hattında çalışan şoförler yapılan mülakatlarda kazançlarının kötü olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu hatta çalışan şoförler kazançlarının düşük olmasının yanı sıra ergonomik kaynaklı sağlık sorunları yaşadıkları da tespit edilmiştir.

Sarıyer-Beşiktaş hattında çalışan şoförler meslekten kaynaklanan çeşitli sağlık problemleri yaşamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Yapılan mülakatlarda şoförlerin genel olarak bel ağrısı gibi fizyolojik rahatsızlıklarının yanı sıra stres gibi psikolojik sorunlarının da olduğu ortaya koymuştur. Bunların yanı sıra minibüs şoförler yaptıkları işin ailelerine vakit ayırmalarına engel olduğu için aile hayatına olumsuz etkisi olduğunu beyan etmişlerdir.

Yapılan mülakatlarda çalışanlar minibüs şoförlüğünün gündemi takip etme, yeni insanlar tanıma, iyi araba kullanmayı geliştirme gibi olumlu yönlerinin olduğu dile getirmekle birlikte kazançlarının kötü olması, yaşanan sağlık problemleri, aileye vakit ayıramama ve buna bağlı olarak sosyal hayatı kötü etkilemesi gibi olumsuz yönleri olduğu yapılan mülakatlarda ortaya konuşmuştur. Bu bağlamda yapılan mülakatlarda işten memnun durumu ile ilgili olarak memnun olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıyer-Beşiktaş hattında yapılan mülakatların analizi için NVivo 12 programı kullanılan analizler sonucunda minibüs şoförlerinin kazançlarının düşük olduğu, çalışmadan kaynaklı fizyolojik ve psikolojik sorunlar gibi birçok çalışma hayatından kaynaklı sorunu olmaktadır. Sonuç olarak, Sarıyer-Beşiktaş hattında çalışan şoförler genel olarak çalışma koşullarının kötü olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

ACAR, İsmail Hakkı (2005), “Kentimiz İçin ‘Metrobüs’ Çözümleri”, 6.Ulaştırma Kongresi Bildiriler Kitabı, 23-25 Mayıs 2005, İstanbul.

AĞIN, Ceren (2015), Türkiye’de Şehirlerdeki Toplu Ulaşım Sistemleri Sorunlarının Çözümlemesinde Toplumsal Davranışların Etkilerinin Planlanma Süreci Kapsamında İncelenmesi. İzmir-Karşıyaka Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

EROĞLU AKSU, Latife (2010), Yerel Yönetimlerde Ulaşım ve Kent Estetiği İlişkisi: Eminönü Meydanı ve Çevresindeki Ulaşım Sistemi Öğeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ERSAKAY YORULMAZ, Elife (2016), Adana Toplu Taşıma Sisteminin Yapısı ve Sürdürülebilir Bir Toplu Taşıma Sistemi İçin Yeni Öneriler, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

MURAT, Sedat ve Levent ŞAHİN (2010), Dünden Bugüne İstanbul’da Ulaşım, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-58, İstanbul.

MUTİ, Birgül Şükriye (2018), Toplu Taşıma Planlanmasında Otobüs Atama Optimizasyonu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZTÜRK, Yusuf (2012), Kentiçi Toplu Ulaşım, İstanbul’da Toplu Ulaşım ve Müşteri Şikayetlerinin Değerlendirilmesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

<https://www.iETT.istanbul/tr/main/pages/istanbulda-toplu-ulasim/95> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).

<http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.07.2019).

Kurum Kültürü ve Motivasyon Arasındaki İlişki

Bora YENİHAN³⁹⁶

Giriş

Günümüzde organizasyonların başarıları ile üyelerinin kendilerini kurumlarının bir parçası olarak görmeleri arasında önemli bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle insan kaynakları yönetiminin bir çalışma alanı olarak öneminin artması ile son yıllarda bu konu üzerine çeşitli disiplinler tarafından yapılan çalışmalar bunu göstermektedir. Üyelerinin memnuniyet seviyelerini yüksek tutan organizasyonların başarıya giden yolda avantaj sağladığı, hem kurumsal başarılarının hem de üyelerinin bireysel başarıları-nın arttığı söylenebilir. Organizasyonlar başarılı üyelerini kaybetmemek, diğer üyelerinin de başarı seviyelerini yükseltmek için çeşitli yollar aramaktadırlar. Örgüt kültürü de bu yolların önemli bir örneğidir.

1. Kurum Kültürü

Gündelik yaşamda çok sık kullanılmasına rağmen tanımlanması konusunda farklılıklar bulunan kültür kavramı için Örcü ve Ayhan (2001: 87) "*kişilerin veya toplumların inanç, gelenek, düşünce yapısı ve sistemleri, alışkanlıkları gibi düşünsel veya ruhi durumlarından meydana gelen özelliklerinin bütünüdür*" tanımını yapmaktadır. Geniş bir bakış açısı ile alındığında toplumun içinde bulunduğu sosyal alan ve yaşam şartları kültürü oluşturmaktadır (Erdem ve Diğ., 2010: 74).

Örgüt ise kavram olarak, işbölümü dahilinde, bir otorite altında ve sorumluluk hiyerarşisine bağlı biçimde, ortak amaç ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için insanların bir araya gelerek organize olmasıdır (Kök ve Özcan, 2012: 114). Örgütler için kültür, organizasyonun işleyişini ve yapılan işlerin sonuçlarını etkileyerek ortak bir paydada buluşmayı sağlayan inançların, değerlerin ve düşüncelerin tamamıdır denilebilir (Köse ve Diğ., 2001: 220-221).

³⁹⁶ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bora.yenihan@kocaeli.edu.tr

Örgüt kültürü kavramının, literatür incelendiğinde birbirine yakın olmakla beraber farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Ataman (2002: 519) örgüt kültürünü "*çalışanların hal, hare-ket ve tavırları ile organizasyonun genel durumuna yön veren, çeşitli sembollerle öğrenilmesi mümkün olan, değişebilme gücüne sahip, çalışanlar arasında aktarılabilen kural ve kaidelerle birlikte düşüncelerden oluşan bir sistem bütünüdür*" şeklinde tanımlamaktadır. Eren ise (2001: 140) örgüt kültürü için "*düzenli olarak görülen, tekrarlanan ve ortaya çıkan davranışsal kalıplardır*" ifadesini kullanmaktadır. Örgüt kültürü, bir örgütü diğer bir örgütten ayıran temel özelliklerden bir tanesidir (Gülova ve Demirsoy, 2012: 51).

2. Motivasyon

Köken olarak Latince'den "moteve" kökünden türetilmiş olan motivasyon, kelime anlamı olarak, insanları harekete geçirerek bu hareketlerine yön veren düşünce, inanç, korku umut gibi duygular şeklinde tanımlanmaktadır (Örücü ve Kanbur, 2008: 86). İnsanların edindikleri bilgi, beceri ve düşüncelerine etki eden motivasyonun yaratıcılığı ön plana çıkardığı bilinmektedir (Gündoğan, 2012: 151). Motivasyonun temelinde üç faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; insanları belirli bir davranışa yönlendirme, bu davranışı sürdürme ve bu davranıştan kaynaklı olarak mutluluk hissi vermedir (Tutar ve Diğ., 2006: 151).

Motivasyona yönelik olarak teoriler literatür de kapsam kuramları ve içerik kuramları olarak ikiye ayrılmaktadır. Kapsam kuramları insan ihtiyaçlarının doğası ve insanları motive eden faktörlerle ilgilidir. Kapsam kuramları şu şekilde sıralanmaktadır (Alayoğlu ve Doğan, 2015: 4):

1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi.
2. McClelland'ın Başarı Güdüsü Kuramı.
3. Herzberg'in Çift Faktör Kuramı.
4. Fromm'un İhtiyaçlar kuramı.
5. Özerklik Kuramı.

Kapsam kuramlarından farklı olarak içerik kuramları, insanların hangi amaçlar için motive oldukları ve nasıl motivasyon sağladıkları soruları üzerinden hareket eder. İçerik kuramlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Alayoğlu ve Doğan, 2015: 4):

1. Porter-Lawler Beklenti Kuramı.
2. Adams'ın Hakkaniyet Kuramı.
3. Vroom'un Bekleyiş Kuramı.
4. Hedef Belirleme Kuramı.
5. İş Özerklikleri Kuramı.
6. Hunter'in İç ve Dış Motivasyon Kuramı.
7. Koşullandırma Kuramı.

Örgüt kültürü, biçim ve içeriği hangi yönde olursa olsun motivasyonu belirleyen önemli bir unsurdur. Bir organizasyon içinde yer alan bireylerden hâkim kültüre sahip olanların motivasyonu, hâkim kültüre daha az sahip olan bireylerden daha yüksektir (Kavi, 2007: 127). Patterson ve arkadaşlarına göre (2004: 198) örgüt kültürü sağladığı örgüt iklimi yoluyla, çalışanlar için daha sağlıklı bir çalışma alanı ortaya koyarak motivasyonlarını ve buna bağlı olarak da performansları ile üretkenliklerini arttırmaktadır.

Organizasyon içindeki örgütsel ve yönetsel etkinliğin artması ile güçlenen örgüt kültürü, organizasyon içinde yer alan bireylerin motive edilmesinde önemli bir unsur olacaktır (Jones, 1998: 177). Örgüt kültürü oluştuğu andan itibaren, organizasyon üyeleri için bir rehber, davranışların oluşması için bir yol gösterici olacağı gibi aynı zamanda motivasyon kaynağı görevi de görecektir (Hasanoğlu, 2004: 53).

Sonuç

Bir organizasyonun üyeleri için örgüt kültürü ve motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğunu literatürdeki kaynaklar çerçevesinde söylemek mümkündür. Örgüt kültürü gelişmiş ve bu kültürü üyelerine yerleştirebilmiş organizasyonların üyelerinin

motivasyon düzeylerinin yükselmesi beklenen ve hatta belki de normal bir durumdur. Örgüt kültürü her ne kadar düşüncelerle, davranışlarla ve tutumlarla ifade edilen, görünmeyen ama hissedilen bir durum olsa da, organizasyonun fiziksel şartları ve üyelerine sunduğu imkânlarda oluşturulması ve yerleştirilmesi sürecinde önem taşımaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

Alayoğlu, N. ve Doğan, E. A. (2015). "Örgüt Kültürünün Çalışan Motivasyonuna Etkileri: Belediyecilik Sektöründe Bir Uygulama", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, İstanbul.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2004). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı", Sakarya Kitabevi, Sakarya.

Arıklı, G. ve Yorgancı, B. (2012). "Öğretmenlerin, Öğretmen Adaylarının ve Öğrencilerin Motivasyonu Algılama Farklılıkları", http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/dosya-lar/tam_metin/pdf/2389-30_05_2012-15_25_14.pdf, Erişim Tarihi 10.11.2015.

Arlı, E. (2013). "Barınma Yerinin Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Gelişim ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkilerinin Odak Grup Görüşmesi İle İncelenmesi", Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Ağustos Sayısı, s. 173-178.

Ataman, G. (2002). "İşletme Yönetimi", Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.

Erdem, R., Adıgüzel, O. ve Kaya, A. (2010). "Akademik Personelin Kurumlarına İlişkin Algıladıkları ve Tercih Ettikleri Örgüt Kültürü Tipleri", Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 36, Ağustos-Aralık Sayısı, s. 73-88, Kayseri.

Eren, E. (2001). "Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi", Beta Basım Yayım ve Dağıtım, Ankara.

Eryılmaz, A. (2013). "Okulda Motivasyon ve Amotivasyon: Derse Katılmada Öğretmenlerden Beklentiler Ölçeği'nin Geliştirilmesi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 13, Sayı 25, Mart Sayısı, s. 1-18, Burdur.

Gülova, A. A. ve Demirsoy, Ö. (2012). "Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma", Business and Economics Research Journal, Vol 3, No 3, s. 49-76.

Gündoğan, A. (2012). "Öğrencilerin Eğitimde Motivasyon Düzeyleri: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksek Okulu Örneği", Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 28, Bahar Sayısı, s. 149-165, Muğla.

Hasanoğlu, M. (2004). "Türk Kamu Yönetiminde Örgüt Kültürü ve Önemi", Sayıştay Dergisi, Sayı 52, s. 43-60.

Jones, G. (1998). "Organizational Theory", Second Edition, Addison-Wesley Publishing Company, USA-New York.

Kavi, E. (2007). "Bankacılık ve Özel Finans Kurumlarında Çalışanların Çift S Modeli Çerçevesindeki Örgüt Kültürü Algılamalarının Motivasyon Düzeyleri İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", Yönetim Bilimleri Dergisi, 5-1, s. 170-193.

Kök, S. B. ve Özcan, B. (2012). "Örgüt Kültürünün Oluşumunda Etkili Olan Faktörler ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, s. 113-131.

Köse, S., Tetik, S. ve Ercan, C. (2001). "Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Celal Bayar Üniversitesi, Cilt 7, Sayı 1, s. 219-242, Manisa.

Krippendorff, K. (2004). "Content Analysis: An Introduction To Its Methodology", Sage Publication, USA-New York.

Lapa, T. Y. ve Ardahan, F. (2009). "Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Nedenleri ve Değerlendirme Biçimleri", Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 20, sayı 4, s.132-144, Ankara.

Örücü, E. ve Ayhan, N. (2001). "Örgüt Kültürü (Muğla Üniversitesi Örneği)", Osman-gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, s. 87-105, Eskişehir.

Örücü, E. ve Kanbur, A. (2008). "Örgütsel-Yönetmel Motivasyon Faktörlerinin Çalışanların Performans ve Verimliliğine Etkilerini İncelemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma: Hizmet ve Endüstri İşletmesi Örneği", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Celal Bayar Üniversitesi, Cilt 15, Sayı 1, s. 85-97, Manisa.

Patterson, M., Warr, P. ve West, M. (2004). "Organizational Climate and Company Productivity: The Role of Employee Affect and Employee Level", Journal of Occupational and Organizational Psychology, Vol 77, No 2, June, s.193- 216.

Şahin, İ., Fırat, N. Ş., Zoraloğlu, Y. R. ve Açıkgöz, K. (2009). "Üniversite Öğrencilerinin Sorunları", e-Journal of New World Sciences Academy, Education Sciences, Vol 4, No 4, s. 1436-1449.

Tutar, H., Yılmaz, K. ve Erdönmez, C. (2006). "İşletme Becerileri Grup Çalışması", Detay Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", Seçkin Yayıncılık, Yedinci Baskı, Ankara.

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Anlayışının Gelişimi ve Finansman Sorunu

Bora YENİHAN³⁹⁷

Giriş

Sosyal güvenlik tanım olarak toplumu tehdit eden risklere karşı alınan tedbirler bütünü ve bu bütünün oluşturduğu bir sistem olarak tanımlanabilmekle birlikte, bir sistem içinde ele alınması Sanayi Devrimi’nin getirdiği olumsuz çalışma ve yaşam koşulları sonucu ortaya çıkmıştır. Toplumların sosyo-kültürel yapılarıyla birlikte farklı zaman dilimlerinde sosyal güvenlik anlayışlarının bir sistem olarak kendisini gösterdiği görülmektedir. Türkiye’de bu çerçevede kendi sosyal güvenlik sistemini ve kültürünü oluşturma çabası içine girmiş; tarihsel süreçte birçok problemle karşılaşmıştır.

1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Anlayışının Gelişimi

Tarihsel süreç içerisinde sosyal güvenlik alanında ülkemizde yaşanan gelişmeler batı toplumları ile benzerlikler göstermektedir. Ancak burada dikkat çekici ayrım noktası ülkemizdeki gelişme ve yeniliklerin batı toplumlarından görece uzun süreler sonra gerçekleşmesidir. Bu durum incelendiğinde Osmanlı döneminde sanayileşme sürecine girilememesi (Bigat, 2007: 43) ve sanayi devriminin yaşanmaması başlıca sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devriminin Osmanlı sınırları içinde yaşanmamış olması, batılı toplumlarda geleneksel sosyal güvenlik tekniklerinin yerini yavaş yavaş modern tekniklere bırakmaya başlamasına rağmen, Osmanlı’nın sosyal güvenlik alanında oldukça geri bir durumda kalmasına sebep olmuştur. Osmanlı’nın son dönemlerinde sosyal güvenlik ihtiyacı hala dinsel temelli hayır kurumları, aile içi dayanışma ve meslek örgütleri vasıtası ile giderilmeye çalışılırken (Güzel ve diğ., 2012: 25), batılı toplumlarda modern sosyal güvenlik sistemlerinin ilk uygulamaları diyebileceğimiz sosyal sigorta alanında çalışmalar başlamıştır. Bismarck tarafından Almanya’da ülkemize göre çok erken bir dönem denilebilecek 19. yy sonlarında hastalık, kaza, yaşlılık ve sakatlık

³⁹⁷ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, bora.yenihan@kocaeli.edu.tr

sigortalarının oluşturulmuş olması bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden birisidir (Ekin ve diğ., 1999: 33-34).

Batı toplumlarında bu gelişmeler yaşanırken ülkemizde sosyal güvenlik anlayışının ve sistemlerinin gelişimi 20. yy. da, Osmanlı dönemine göre hızlanmış ve köklü değişiklikler yaşanan bir süreci ortaya çıkarmıştır. Henüz cumhuriyetin ilan edilmediği ancak Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu ve Kurtuluş Savaşı dönemi olarak adlandırılabilir yıllarda çıkarılan iki kanun Türkiye'nin sosyal güvenlik alanındaki ilk hukuksal belgeleri olmaları açısından önemlidir. Bunlar, 1921 tarihli ve 114 Sayılı Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun ve yine 1921 tarihli 151 Sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun'larıdır. 114 Sayılı Kanun'la kömür tozlarının satışından elde edilecek gelirin maden işçileri yararına kullanılması amaçlanmış, 151 Sayılı Kanun'la da "İhtiyat" ve "Tevaün" sandıkları kurularak işverenlerin belirli durumlarda işçilere sağlık yardımları yapması hedeflenmiştir (Güzel ve diğ., 2012: 30).

Cumhuriyet döneminin ilk iş yasası olan 1936 tarihli ve 3008 Sayılı İş Kanunu ile sosyal sigortaların kademeli bir şekilde kurulması planlanmış, ancak ilk sigorta kollarının kurulması sosyal sigortaların kuruluş tarihi olan 1946 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Bu dönemde sosyal güvenlik ihtiyacı açısından bütüncül bir yaklaşımı gerektiren iç ve dış faktörlerin varlığına rağmen parçalı bir sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır (Makal, 2002: 399). 1946 yılında yürürlüğe giren 4792 Sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu, işçiler açısından sosyal güvenlik sisteminin alt yapısını hazırlamıştır.

20. yy. da başta Avrupa olmak üzere batı toplumlarında yaşanan gelişmeler açısından ele aldığımızda Türkiye'nin 1948 yılında ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini" 1949 yılında kabul ettiğini görmekteyiz. ILO tarafından 1952 yılında kabul edilen 102 Sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi ise ülkemizde yaklaşık 20 yıllık bir gecikme sonucu 1971 yılında kabul edilmiş ve 1974 yılında yürürlüğe girmiştir. 1961 yılında imzalanan Avrupa Sosyal Şartı ise ülkemiz tarafından 1996 yılında bazı maddelerine çekince koymak suretiyle imzalanmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Türkiye tarafından imzalanan bu belge Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı belgesidir. 1968 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu ise Türkiye

tarafından diğer 12 ülkeyle birlikte onaylanmıştır (Korkusuz ve Uğur, 2013: 87). Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ise 1977 yılında yürürlüğe girmiş ve 1976 yılında Türkiye tarafından onaylanarak Avrupalı devletlerle aynı yıl yürürlüğe sokulmuştur.

2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Finansman Sorunu ve Getirdikleri

Batılı ülkelerle benzer şekilde ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi de çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Görece olarak genç bir sosyal güvenlik sistemine sahip olmamıza rağmen finansman sorunu sosyal güvenlik sistemimiz karşısındaki en büyük tehdit olarak görünmektedir. Finansal sorunlar getirdiği problemler 1999 yılında itibaren sistemimizin yeniden gözden geçirilerek revize edilmesini gerektirmiş ve çeşitli adımlar atılmıştır. Bir diğer problem ise kayıt dışı istihdamın ülkemizde yüksek boyutlara ulaşmasıdır. Kayıt dışı istihdam hem ödenen prim miktarını azaltarak hem de prim ödeyenlere olan bağımlı nüfusu arttırarak sosyal güvenlik sistemimizin finansman sorununu daha fazla büyütmektedir (Gümüş, 2010: 7-10).

1999 yılında çıkarılan 4447 Sayılı Kanun, sosyal güvenlik sisteminde oluşabilecek açıkları kapatmaya yöneliktir. Bu kanun kapsamında emeklilik yaşının kademeli olarak kadınlarda 58 ve erkeklerde 60'a çıkarılması, prime esas kazançların arttırılması ve bazı sigorta kolları için alınan prim tutarlarının yükseltilmesi gibi uygulamalara gidilmiştir. (Özsuca, 2003: 144-148). Bu dönemde 4632 Sayılı Bireysel Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile tamamlayıcı bir özellik taşıyan bireysel emeklilik sistemi oluşturulmuş, çeşitli kanun hükmünde kararnameler vasıtasıyla SSK, Bağ-Kur ile İş ve İşçi Bulma Kurumu yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır (Gökbayrak, 2010: 146-150). 2008 yılında 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun yürürlüğe girmesi ile de SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı Kanunları yürürlükten kaldırılarak tümünün tek çatı altında toplanmaları sağlanmıştır.

Sonuç

Temelde Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin hayata geçirilmesi ve işlerlik kazandırılması konusunda geç adımlar atarak batılı toplumların gerisinde kalmasını Sanayi Devrimi'ni yaşamamasına ve bununla direkt bağlantılı bir biçimde işçi sınıfının

doğumunun gecikmesine bağlamak mümkündür. Başta Kıta Avrupa'sı olmak üzere, tüm dünyada toplumsal kazanımların işçi sınıfının önderliğinde olduğunu tarihsel gelişmelere dayandırarak söylemek mümkündür. İşçi sınıfının olmadığı veya geç geliştiği Türkiye'de de sosyal güvenlik hakkı gibi temel insan haklarından olan sosyal kazanımların ortaya çıkışının gecikmesi ve yetersiz seviyede gerçekleşmesi bu çerçevede normal karşılanması gereken bir durumdur. Geciken ve yetersiz seviyede olan bu kazanımların, Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin karşı karşıya olduğu tehlikelerin de göz önüne alınarak hızlandırılması ve iyileştirilmesi toplumsal yaşamın kalite ve standartlarının gelişmiş toplumlar seviyesine çıkarılması için önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Bigat, Şevket Güney (2007), "Ülkemizde İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 81, Sayı 1, s. 43-52, İstanbul.

Ekin, Nusret, Alper, Yusuf ve Akgeyik, Tekin (1999), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılandırma", İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No 1999-69, İstanbul.

Gökbayrak, Şenay (2010), "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, s. 141-162.

Gümüş, Erdal (2010), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler", Seta Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, s. 1-20.

Güzel, Ali, Okur, Ali Rıza ve Caniklioğlu, Nurşen (2012), "Sosyal Güvenlik Hukuku", Beta Yayınları, Yenilenmiş 15. Baskı, İstanbul.

Korkusuz, Refik ve Uğur, Suat (2013), "Sosyal Güvenlik Hukukuna Giriş", Ekin Basım Yayın, Bursa.

Makal, Ahmet (2002), "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963", İmge Kitabevi, Ankara.

Özşuca, Şerife Türcan (2003), “Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 58, Sayı 2, s. 133-152, Ankara.

Sendika Kavramı ve Sendikaları Ortaya Çıkaran Sebepler

Bora YENİHAN³⁹⁸

Giriş

18. yüzyıl araştırmacılar tarafından en çok değişen ve beraberinde de en çok şeyi değiştiren yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Gerek üretim biçimlerini, gerek toplumsal düzeni ve gerek sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmesinin yanında bu yüzyılda yaşanmış olan Sanayi Devrimi, tarih sahnesine yeni sınıfların ve yeni sosyal tarafların çıkması noktasında da önemli bir rol oynamıştır. Öncelikle feodal derebeylerinin yerini kendi mülkiyetinin sahibi olan sermaye sahipleri alırken, değişen üretim biçimleri ile birlikte düzenli bir işgücüne olan ihtiyaç işçi sınıfını doğurmuştur. Aralarında çıkar farklılığı olan bu sınıfların mücadelesi Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında dozu yükselen çatışmalara sahne olurken hem sosyal yaşamda hem de çalışma yaşamında huzur ve barışın bozulduğu görülmüştür.

Taraflar arasında yaşanan bu güç mücadelesinin bireysel olarak veya egemen güç olan devlet müdahalesi ile tam olarak çözülemeyeceği zaman için de anlaşılmış; taraflar arasında bir örgütlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konuda ilk adımı atan işçi sınıfı olmakla beraber daha geç dönemlerde olsa da işverenlerde örgütlenme yoluna giderek hem bir savunma mekanizması hem de çalışma barışı başta olmak üzere sosyal barışın sağlanması için önemli adımlar atmışlardır. Sendika olarak isimlendirilen bu karşılıklı örgütlenmeler zamanla diyalog temelli bir iletişim süreci geliştirerek başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere ulusal ve uluslararası arena da söz sahibi olarak sosyal politikaların oluşturulmasına katkılarda bulunmuşlar ve bulunmaya da devam etmektedirler.

1. Sendika Kavramı

Kavram olarak sendika, Latince kökenli olmakla birlikte, “Şehir Devleti Yöneticisi” anlamındaki “Syndic” kelimesinden türemiştir. Günümüzde kullanılan anlamı ile sendika kavramının ise, 19. yy başlarından itibaren belirli grupların ve oluşumların ortak çıkarlarını korumak, savunmak ve geliştirmek için kurulan örgütleri ifade ettiği görülmektedir. Sendika kavramının tanımının ilk olarak, işçi sendikalarını da etkileyen düşünce akımları içinde “Reformist Görüşün” ve “Fabian Ekolü'nün ” İngiltere'deki öncülerinden Sidney Webb ve Beatrice Webb tarafından yapıldığı görülmektedir. Webb'ler sendikaları, “çalışma koşullarını iyileştirmek ve korumak amacıyla işçilerin

³⁹⁸ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bora.yenihan@kocaeli.edu.tr

kurdukları sürekli topluluk” biçiminde tanımlamışlardır (Mahiroğulları, 2011: 2-3, Tokol, 2017: 22-26).

Sendika kavramı tanımlanırken, Sanayi Devrimi'nin öncesinde çalışma hayatına hâkim olan ve zanaatkârlık çerçevesinde şekillenerek; çırak, kalfa ve ustaların oluşturdukları, farklı çıkarlar yerine ortak çıkara dayalı bir yapıda kendini gösteren “Lonca Sistemi'nden” farklı bir oluşum ifade edilmektedir (Tokol, 2017: 22). Talas (1992: 24-25) bu durumu şöyle açıklamaktadır, “Kapitalist çağın işçisi ile ortaçağın kalfaları arasında temelde benzerlik yoktur. Çünkü kalfa statü değiştirmeye aday kişidir. Belli koşulları yerine getirince usta statüsüne geçer, bir işyeri kurar. Hem emeğini, hem de kendisinin sahip olabileceği üretim mallarını kullanır. Çağdaş anlamda işçi ise üretim malına, kendi alet ve donanımına sahip olmayan, tek gelir kaynağının emek gücünden oluştuğu kimsedir.” Bu bakış açısı ile sendikalar ve loncaların gerek üyeleri, gerek işlevleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki sendikaların Sanayi Devrimi sonrasında ve Sanayi Devrimi'nin sonuçları doğrultusunda ortaya çıkan örgütler olduklarını söylemek mümkündür.

2. Sendikaları Ortaya Çıkaran Sebepler

Sendikaların ortaya çıkışı ve sendikalara olan ihtiyacı doğuran sebepler açısından Sanayi Devrimi önemli bir dönüm noktasıdır. Sanayi Devrimi ile birlikte tarım toplumundan, sanayi toplumuna doğru yaşanan değişim ve dönüşüm üretim ilişkileri açısından, sermaye ve emek arasında özellikle üretim araçlarının mülkiyeti bakımından bir ayrışmanın yaşanmasına sebep olmuştur (Işıklı, 2005: 127-128). Tarım toplumlarında kırsal alanda yoğunlaşan nüfus, sanayi toplumuna geçişle birlikte kırdan kente doğru bir kayma yaşamış; yine üretim faaliyetleri de tarımsal üretimden, fabrikalarda sanayi üretimine doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bu çerçevede sanayi toplumlarının “toplumsal yaşamın, sanayileşme ve fabrikalar etrafında yeniden biçimlenmesi” olarak ifade edilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır (Zencirkıran, 2018: 12).

Sanayi Devrimi'nin ve sanayileşmenin ilk dönemlerinde, eski toplumsal yapıların önemini kaybetmeye başladığı, buna karşın yeni bir toplumsal yapının oluşmadığı görülmektedir. Büyük bir kaosun yaşandığı bu dönemin çarpıcı özellikleri ise, sanayileşen Avrupa ülkelerinde açlık, yoksulluk, işsizlik, fakirlik, sömürü, suç, eşitsizlik, kötü çalışma koşulları ve sefalet ücretlerinin ön plana çıkmasıdır. Çalışma yaşamı açısından sanayileşme süreci çok sancılı geçmiş ve geçmişin baskın sınıfları tarih sahnesinden silinirken, yeni ve sanayi toplumuna özgü sınıfların tarih sahnesine çıktığı görülmüştür. Feodal derebeylerinin yerini sermaye sahipleri ve serflerin yerini ise işçi sınıfı almıştır.

Bu dönemde kırsal alanda tarımsal faaliyetin giderek önemini kaybetmesi ve köylerde yaşayan insanların topraklarını kaybetmeleri, sanayileşme ile birlikte fabrikaların kurulu bulunduğu kentlere doğru kitlesel bir göç hareketini başlatmıştır. Bu durum ücretlerin

sürekli düşmesine yol açmış, açlık sınırında, sefalet ücretleri ile çalışmaya hazır ve örgütlenmemiş bir kitleyi de beraberinde getirmiştir. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde çocuk, kadın, yaşlı ayrımı olmaksızın çok ağır çalışma koşullarının, çok düşük ücretler karşılığı yaşandığı bir süreç meydana gelmiştir. 1800’lü yıllar İngiltere’ si incelendiğinde 6 yaşından itibaren çocukların günde 15 saate yakın, neredeyse hiç dinlenme olmadan ve ayakta çalıştıkları; bunun karşılığında ise çok düşük ücretler aldıklarının resmi raporlara yansıdığı görülmektedir (Zencirkıran, 2018: 12-19). Bahsedilen bu ağır çalışma ve yaşam koşullarına bir tepki olarak kendini gösteren işçi hareketleri, zamanla işçilerin bir araya gelerek “işçi sendikalarını” kurmaları ve örgütlü biçimde hak aramaları sonucunu doğurmuştur (Zencirkıran, 2018: 19, Topalhan, 2015: 64).

Sonuç

Sendikalar günümüz şartları açısından değerlendirildiğinde gerek ulusal ve gerek uluslararası politikaların belirlenmesinde rol oynayan aktörler ve sivil toplum kuruluşları olarak kendilerini göstermektedirler. Her ne kadar Sanayi Devrimi sonrası işçi hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıksalar da, günümüzde etkileri ve üyelerine sağladıkları kazanımlarla toplumsal düzeni değiştirme ve geliştirme gücüne sahiptirler. Bu şartlar altında sendikaları sadece işçi örgütleri olarak görmek yerine toplumsal düzenin vazgeçilmez unsurları olan sivil toplum örgütleri olarak kabul etmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kaynaklar

4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu (2001). Madde 3/f.

6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (2012). Madde 2/ğ-1.

Aydın, U. (2000). 2000’li Yıllarda İşveren Sendikacılığında Değişim, Kamu-İş Dergisi, Cilt 4, Sayı 1.

Balcı, Y. (2016). Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Işıklı, A. (2005). Sendikacılık ve Siyaset, İstanbul: İmge Yayınevi.

Kağnıcıoğlu, D. (2006). Avrupa Birliği’ ne Yeni Katılan Ülkelerde Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Sistemi, Çimento İşverenleri Dergisi, Ocak Sayısı.

Kocabaş, F. (2002). Küreselleşme Sürecinde İşveren Sendikalarında Yeniden Yapılanma Gereksinimi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2.

Koray, M. (1992). Endüstri İlişkileri, Ankara: Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları.

Kutal, M. (1997). Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı Üzerine Olası Etkileri, Kamu-İş Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.

Mahiroğulları, A. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Önsal, N. (2017). Endüstri İlişkileri Sözlüğü, Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları-12.

Selamoğlu, A. (2004). Örgütlenme Sorunu ve Sendikal Yapıda Değişim Arayışı, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2/2.

Talas, C. (1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Talas, C. (1976). Sosyal Ekonomi, Ankara: Sevinç Yayınevi.

Tokol, A. (2018). Sosyal Politika, 9.Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.

Tokol, A. (2017). Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler, 7. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.

Topalhan, T. (2015). Endüstri İlişkileri, Ankara: Matser Yayıncılık.

Uçkan, B. (2012). Yönetim ve İşveren Sendikaları, “Endüstri İlişkileri”, Edi. Banu Uçkan ve Şuayyip Çalış, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2640.

Yorgun, S. (2007). Sivil Toplum Düzeninde Sendikaların Geleceği, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt 53, Sayı 1.

Zencirkıran, M. (2018). Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi, “Sosyal Politika”, Edi. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa: Dora Yayınevi.

SAVUNMA SANAYİ POLİTİKALARININ YERELE ETKİSİ: SUHA KÜMELENME YAPILANMASI

Bahattin Gökhan Topal ³⁹⁹

Özet

Son yıllarda birçok ülkenin kalkınma politikaları bazı kavramlar üzerinde yoğunlaşıyor. Bu kavramlar içerisinde Endüstri 4.0, İnovasyon, Ar-Ge ve Kümelenme gibi başlıklar ön plana çıkarak bölgesel kalkınma için kamu politikalarına rehber oluyor. Bu durum doğal olarak rekabet stratejilerinde önemli bir yeri olan "kümelenme" iş modelinin uygulamaya alınmasını getiriyor. Kavramsal olarak kümelenme sanayileşme içerisinde belirli sektörlerin ortak akılları ile bir araya geldiği, ortak iş modeli veya çalışma programları üzerinde bulunduğu ve başarılı uygulama örnekleri de bulunan bir iş modelidir.

Çalışma ile kümelenme kavramı değerlendirilmiş olup, bu alanda sektörel bir uygulama planı olan araştırmacılara veri oluşturulmuştur. Ayrıca KOBİ'ler için rekabet ortamı oluşturmak isteyen kamu kurumları ve meslek kuruluşu temsilcilerine kaynak sağlaması açısından literatür taraması yapılmıştır. Yapılan çalışma ile Savunma Sanayi alanında yapılan çalışmalar ile Elazığ'da faaliyetlerini sürdüren Savunma, Uzay ve Havacılık Kümelenmesi Derneği faaliyetlerinin KOBİ'lere yönelik etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayii, Sanayi Politikaları, Kümelenme, SUHA

THE EFFECT OF DEFENSE POLICIES ON LOCAL: SUHA CLUSTERING

Abstract

In recent years, most countries' developing policies has concentrating on some titles. Those titles includes industry 4.0 innovation R&D and clustering have significant role for guiding regional development policies. Instinctively, in this case, clustering which has important part at work enables the business model to be put into practice. Clustering's meaning basically, is a business model in which industrialisation faces certain companies together with the common minds, faces common work concepts and deals creatively with implementation examples.

³⁹⁹ Bahattin Gökhan Topal, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sanayi Politikaları ve Teknoloji Yönetimi ABD, Ticaret Uygulama Araştırma Merkezi Araştırma Geliştirme ve Bilim Kurulu Üyesi

Work and clustering was being evaluated and based on that evaluation has generated data for those who is interested in this concept. Beside, state institutions and organisations delegates who wants to create competitive environment for the small medium business' literature research had been done. In this study, the effects of Defense, Space and Aviation Cluster Association activities on Small medium businesses were viewed in Elazig.

Key words: Defense Industry, Industrial Policies, Cluster, SUHA

GİRİŞ

Çağımızın getirdiği teknolojik kazanımlar sadece buluşlar, tasarım faaliyetleri ve ar-ge çalışmaları ile ifade etmek güçtür. Devlet arasındaki iş birliği veya sorunlar artık çeşitli alanlara yayılmış, ekonomik, kültürel, bilgi ve güvenlik odaklı politik yaklaşımlar ile birlikte değerlendirilmektedir. Devletlerin ekonomi ve sanayi politikalarını güncellediği, bilgiye erişimin farklı sayısal üstünlüklerden önemli olduğu bir devir içerisinde geçilmektedir. Birçok ülke toplumlarının refahını sağlamak ve istikrarlı bir yaşam sürmelerini temin etmek için ekonomi ve eğitim politikalarını değiştirmekte, yeni bir politik yaklaşım izlemektedir. Bu yaklaşımlar kendisine yeni bir zemin bulmakta ve bazı kavramlar üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Bu kavramlar içerisinde son zamanlarda "Endüstri 4.0", "İnovasyon", "Ar-Ge" ve "Kümelenme" gibi kavramsal başlıklar ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar gerek ülkelerin sanayi politikalarına gerekse bölgesel kalkınma politikalarına rehber oluyor. Bu durum doğal bir yansıma olarak rekabet stratejilerinde önemli bir yeri olan "kümelenme" iş modelinin uygulamaya alınmasını getiriyor. Kavramsal olarak kümelenme sanayileşme içerisinde belirli sektörlerin ortak akılı ile bir araya geldiği, ortak iş modeli veya çalışma programları üzerinde bulunduğu ve başarılı uygulama örnekleri de bulunan bir iş modelidir. (Porter, 1990)

Savunma Sanayi Kümelenme Örneklerine bakıldığında Türkiye'de öne çıkan örnekler olarak; SAHA İstanbul Savunma, Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneği, Ankara'da OSSA OSTİM Savunma ve Havacılık Kümelenmesi ile SASAD Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, Teknopark İstanbul, ESAC Eskişehir Havacılık Kümelenmesi, İzmir'de HUKD - Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneği, Ankara'da Bilkent Cyberpark, İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Elazığ'da SUHA Savunma, Uzay ve Havacılık Kümelenmesi Derneği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında Türk Savunma Sanayinin gelişimi, kümelenme modeli kapsamında yapılan çalışmalar, savunma sanayi politikalarının Elazığ'da faaliyet gösteren Savunma, Uzay ve Havacılık Kümelenmesinin faaliyetlerine etkisi incelenecektir.

Bu çalışma ile gelişen Türk Savunma Sanayii ile birlikte Elâzığ ilinde yapılanmaya giden, kümelenme metodolojisini benimseyen bir yapı olan SUHA'nın savunma sanayi sektörüne

yönelik çalışmalarını, üyelerinin bu çalışmalardan etkilenme boyutunu ele almış bulunuyoruz. Savunma Sanayii çalışmalarının bölgesel etkileri de bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Çalışma yöntemi olarak SUHA üyelerine yönelik anket uygulanmış olup, üyelerin sağlanmış olduğu veriler ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Kümelenmenin sağladığı güç ve gelişim etkisi Porter'ın Elmas Modeli ile incelemesi ile yapılmıştır. Girdi koşulları ele alınmış, talep koşulları değerlendirilmiş, destekleyici endüstri ve kavramlar yorumlanmış ve kamusal destekler özelinde bir analiz gerçekleştirilmiştir.

1. KÜMELENME KAVRAMI

1.1. KÜMELENME KAVRAMI VE PORTER YAKLAŞIMI

Küme ve Kümelenme kavramlarına ilişkin birçok farklı tanım bulunabilir. Yapılan tanımlara ek olarak küme kavramından anlamsal olarak benzer kavramlar çıkarılmıştır. Bunlardan Türkiye'de en yoğun kullanılanları ise "**Bölgesel Küme**", "**İş Kümesi**" ve "**Sektörel Küme**" kavramlarıdır.

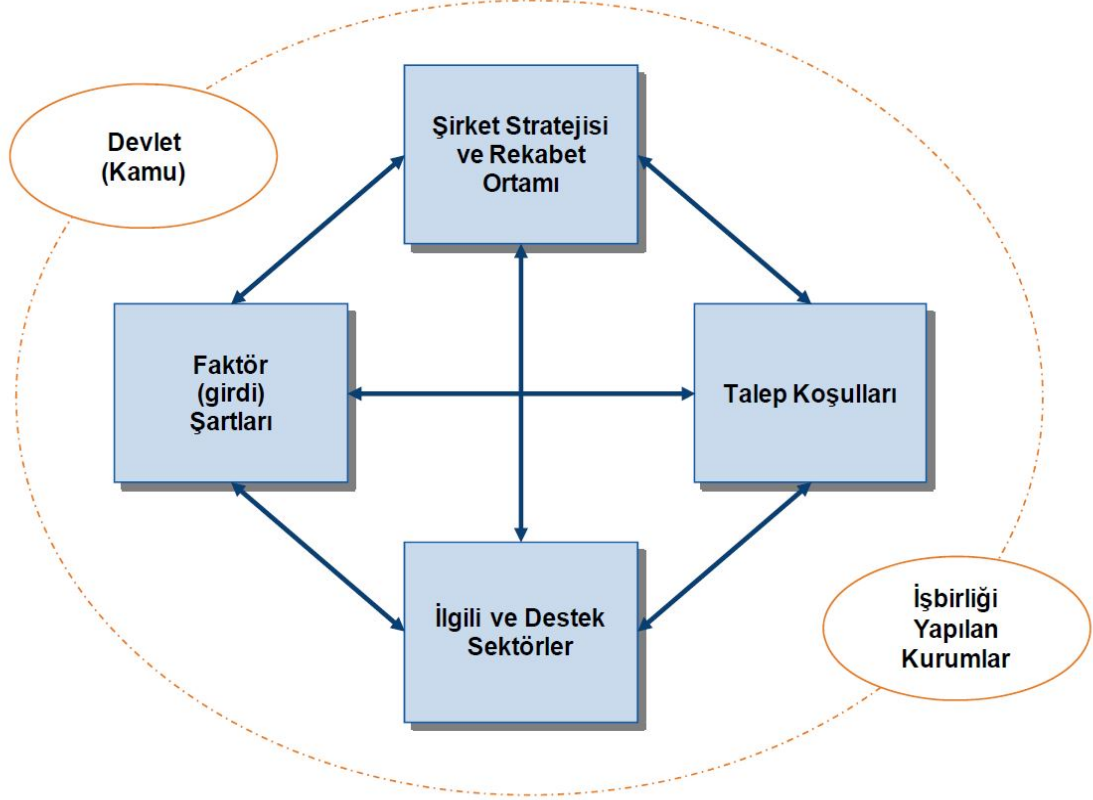
Literatüre bakıldığında kümelenme çok yeni bir kavram olmayıp, bu konuda ilk çalışma 1920'de Marshall tarafından gerçekleştirilmiştir. Marshall kaleme aldığı "Ekonominin Temelleri" (Principles of Economics) isimli kitap ile küçük düzeyli işletmelerin faydalarının etkinleştirici olması işlevine atıf yapmıştır. Marshall'ın ortaya koyduğu kümelenme yaklaşımı temel olarak yerel ve uzmanlaşmış bir işgücü ağı oluşturmayı, uzmanlaşmayı ve yetkinliklerin teşvik edilmesini önerir. Özellikle küçük işletmeler için önerilen bu modelde özel girdiler ile ekipmanların tedarik edilmesin, uzmanlaşmış ticari ve teknik bilgiye ulaşabilme kabiliyeti üzerinde durulmuştur. (Öca & Uçar, 2011)

1920'lerde Alfred Marshall tarafından tanımlanan bu yaklaşım, 1990 yılında ekonomi ve yönetim bilimleri alanında çalışan Michael Porter tarafından yayımlanan "The Competitive Advantage of Nations" olarak bilinen "Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı" çalışmasında yeniden ele alınmıştır. Bu çalışma kümelenme alanında daha çok bilinir olmakla birlikte kendisine uygulamaya yönelik bir alan bulmuştur.

Porter tarafından kümelenme kavramı aynı bölgede, benzer faaliyet alanlarında, benzer değer zinciri içerisinde faaliyet göstermekte olan, işbirliği içinde bulunan ve aynı zamanda birbirine rakip olan işletmeler ile bu işletmeleri destekleyecek kurumların bir araya gelmesi şeklinde ifade edilmiştir. Porter'in Elmas Modeli içerisinde, bir kümenin rekabet unsurlarını ve gücünü etkileyen elemanların her birinin karşılıklı olarak etkileşim içerisinde olan dört temel unsur ve buna ek iki destekleyici unsurdan oluştuğu ifade edilmiştir. Dört başlık altında toplanan bu

yaklaşım; Faktör (Girdi) Koşulları, Talep Koşulları, İlgili ve Destek Sektörler ve Şirket Stratejileri ve Rekabet (İş) Ortamı başlıklarına odaklanmıştır. (Porter, 1990)

Şekil 1: Porter'ın Rekabet Elması

Kaynak: Porter, The Competitive Advantage of Nations, 1990

Şirket Stratejileri ve Rekabet (İş) Ortamı maddesinde; İş kümesini oluşturan işletmelerin takip ettikleri stratejileri, birbirileri ile ne düzeyde rekabetçi oldukları incelenir. Bu süreçte yapıcı ve yoğun rekabetin olduğu ortamlarda işletmelerin rekabet düzeyini olum yönde etkilemesi söz konusudur.

Talep Koşulları maddesinde; Rekabet elması yaklaşımı ile talep koşulları değişkeninde yerel talebin doğası ve yapısal durumu analiz edilir. Yerel talepteki incelemenin ana koşulu, iş kümesi içinde rekabetçi üstünlük sağlama amacıdır. Yerel talepteki büyüklük veya olası büyüme potansiyeli iş kümelerinin rekabetçi yapısı ve kapasitesi üstünde etkili olur.

İlgili ve Destek Sektörler maddesinde; Mevcut kümenin rekabet gücü, o iş kümesinin ilgili ve destek sektörlerin rekabetçi gücü ile doğrudan alakalı olması beklenir.

Faktör (Girdi) Koşulları maddesinde; Faktör koşullarında işgücü, hammadde, bilgi kaynakları, altyapı, finansman vb. iş kümesinin içinde bulunduğu koşullar ve rekabetçiliğini etkileyen konular değerlendirilerek analiz edilir.

Dört temel unsur Porter'ın Elmas Modeli kümelenme analizinde yer almakla birlikte, buna ek iki destekleyici unsur olan **Devlet (Kamu)** ve **İşbirliği Yapılan Kurumlara** yer almaktadır. **Devlet (Kamu)** rolü yapısal olarak bu kümeler içerisinde bulunan sektörü desteklemek, tekelleşmeyi engellemek, Kalkınma Ajansları, KOSGEB, Teşvik Sistemi vb. yapılar ile işletmeleri desteklemektir. İşbirliği veya küresel gelişmeler noktasında, işletmelerin kontrolleri dışında olan fakat rekabet koşullarına etkisi olan unsurlar değerlendirilmektedir. Küresel gelişmeler konusunda girdi piyasalarındaki dalgalanmalar, finans piyasasında oluşacak etkiler, ülkelerin alacakları siyasi kararlar veya döviz kurlarındaki hızlı değişimler örnek olarak verilebilir.

1.2. KÜMELENME VE BÖLGESEL KALKINMA

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için kümelenme yaklaşımının uygulanmasında önemli bir unsur işletmeler arasında iş birliğinin sağlanması ve buna bağlı bir şekilde kurumsal gelişimin oluşmasıdır. Aynı coğrafi alanda koşullar ve imkanlar dahilinde sektörel olarak yoğunlaşmış işletmelerin bir araya toplanması olarak tanımlanan kümelenme birde fazla koşuldan etkilenmektedir. Sektörel yoğunluğun teknik olarak birbirleri ile ilgili veya birbirini destekleyen işletme tiplerinin güçlü altyapı imkânlarının olması, teknolojik kabiliyetleri ve bilgi kaynakları olarak işlevini gösteren eğitim merkezi, araştırma merkezi ve üniversitelerin bu işlemleri desteklemeleri de kümelenme mekanizmasının doğru çalışması ile doğrudan ilgilidir. (Baptista, 2001)

Bölgesel ekonomik kalkınma modeli süreci fikirsel olarak 1960'lardan itibaren başlamış 1970'lerde yoğunlaşarak üç aşamalı bir şekilde günümüze kadar gelmiştir. 1960-1980 arasında ilk aşamasını yaşayan gelişim süreci odak nokta olarak; geçici üretim yatırımları, dış yatırımların çekilmesi ve yüksek maliyetli alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmesi olarak belirlemiştir. İkinci aşama olarak ise 1980-1990 yılları arasında mevcut yerel işletmelerin danışmanlık, finansman ve eğitimler ile güçlendirilmesi sağlanması hedeflenmiştir.

1990'dan sonraki süreç olan üçüncü aşamada ise düşük maliyetli yatırımlar tercih edilmiş, kamu özel iş birliği ortak yatırımları yönelim modeli benimsemiş ve iş kümelerinin oluşması bu dönemde yoğunlaşmıştır. Tablo 1'de görüleceği üzere kalkınma aşamalarında önemli bir nokta olan kümelenme modeli de bu dönemde özellikle Michael Porter geliştirdiği kuram ile yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 1: Bölgesel Kalkınmanın Gelişim Süreci

BÖLGESEL KALKINMANIN GELİŞİM SÜRECİ		
AŞAMALAR	ODAK NOKTALARI	ARAÇLAR
Birinci Aşama (1960-1980)	<ul style="list-style-type: none"> Geçici üretim yatırımları, Dış yatırımların özendirilmesi, Yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi, Yüksek maliyetli altyapı yatırımları 	<ul style="list-style-type: none"> Hibeler Yerel üretim yatırımlarına yönelik sübvansiyonlu krediler, Vergi indirimleri Sübvansiyonlu ağır altyapı yatırımları,
İkinci Aşama (1980-1990)	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut yerel işletmelerin geliştirilmesi, Yerel yatırımların belirli sektörler dahilinde özendirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel üreticilere yapılan direk ödemeler, İş geliştirme konusunda danışmanlık hizmetleri KOBİ'lere yönelik eğitim programları, Yeni iş kuracaklara sağlanan destekler, Yüksek ve düşük maliyetli altyapı yatırımları
Üçüncü Aşama (1990-)	<ul style="list-style-type: none"> Düşük maliyetli altyapı yatırımları, Kamu ve özel ortaklıkları, Kamu yatırımlarına destek olması için özel sektörün teşvik edilmesi, Yerel alanlar rekabet üstünlüğü sağlayabileceği alanları için yoğun yatırımların yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> Yerel firmaların çoğaltılması Rekabet edebilir yerel yatırımların ortamlarının sağlanması, İşbirliği ağlarının oluşturulmasının teşviki ve desteklenmesi, İş kümelerinin geliştirilmesi için teşviklerin uygulanması, Eğitimli iş gücünün yaratılması, Yerel yatırımların kümelenme gelişimi ile desteklenmesi, Kaliteli hayat standartlarının yaratılması,

Kaynak: Information Design Associates ve ICF Kaiser International (Cluster Based Economic Development: A Key to Regional Competitiveness, 1997)

1.3. TÜRKİYE'DEKİ İŞ KÜMELERİ VE KÜMELENME GİRİŞİMLERİ ÖRNEKLERİ

Türkiye'de farklı alanlarda iş kümeleri kurulmaya başlanılmış, savunma sanayi alanı başta olmak üzere son yıllarda her bölge, il hatta ilçeleri baz alarak kümelenme girişimleri oluşmaya başlamıştır. Bu örnekler Türkiye'nin birçok noktasında uygulanmış, başarılı veya başarısız oluşumlar görülmüştür. Ankara OSSA ve İstanbul'da SAHA Savunma Sanayi Kümelenmeleri, Bursa'da tekstil kümelenmesi, Kars Kaşar Peyniri kümelenmesi, Kütahya Seramik, Konya Tarım

Ege bölgesi turizm alanında sahip olduğu doğal kaynakları, tarihi zenginlikler, turistik değerleri ve iklim koşulları nedeniyle hizmet sektöründe yer alırken, doğal taş ve kaynaklar nedeniyle mermer, seramik ve deri ürünlerinin işlenmesi için de kümelenme yapısı için bir örnek teşkil etmektedir.

Doğu Anadolu bölgesi doğal taş ve yapı malzemelerinin üretimine ek olarak, hayvancılık alanında sahip olduğu kaynak bakımından et ve süt ürünlerinin işlenmesinde önemlidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde de tarım ve hayvancılık ön plana çıkarken, tekstil ve deri ürünlerinin üretimi de önemli bir yer tutmaktadır.

İç Anadolu Bölgesi tarım ürünlerinin üretimi, işlenmesi konusunda dikkat çekerken, tarım aletlerinin üretimi konusunda son yıllarda Konya örneği ciddi bir yer tutmaktadır.

Dünya geneline bakıldığında kümelenme çalışmalarının ilk örnekleri ABD'de gerçekleştiği bilinmektedir. Harvard Üniversitesi'nden Michael Porter ve ekibi tarafından başlatılan çalışmalar ile birlikte ABD'nin farklı bölgelerinde var olan işletme grupları kümelenme yapısı içerisinde bulunmaya başlamıştır. Silikon Vadisi dünyada gelişen teknoloji ve artan bilişim ihtiyacı ile birlikte ortaya çıkan ilk kümelenme örneği olarak karşımızda durmaktadır. Bunu kısa sürede gıda, tekstil, finans, savunma sanayi, eğitim ve kimyasal ürünler gibi farklı alanlar izlemiştir.

Şekil 3: ABD'de Kümelenme Örnekleri

Kaynak: Clusters and Competitive Advantage (Öz, 2004)

1.3.1. Tekstil İş Kümesi Bursa

Bursa ile ilgili sektörel bilgiler ve araştırmalara bakıldığında otomotiv ve tekstil ürünlerinin ön planda olduğu bilinmektedir. Bursa Tekstil İş Kümesi kavramsal olarak adı konuşmamış ancak geçmişine bakıldığında Çin dışında ilk kez Bursa'nın İpek üretimi yaptığı bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugünün tekstili olan “dokumacılık” sektörünün merkezi Bursa olmuştur. Bursa Ticaret ve Sanayi Odasınca hazırlanan, ildeki en büyük 250 işletmeye yönelik sektörel bir dağılım analizi yapılan rapor içerisinde 250 işletme üzerinde yapılan çalışmada Hazır Giyim alanında 9 işletme Deri Kürk alanında 1 işletme ve Tekstil alanında ise 42 işletme olduğu görülmüştür. Tekstil ana sektörü olarak 250 işletme arasında 52 işletmenin yer alması önemli bir istatistiktir. Bu işletmelerin sektörel olarak yaratılan katma değer oranı Tekstil, Deri Kürk ve Hazır giyim sektörlerinin toplamı 1.932.066.922 TL olmuştur. Bu verilen ışığında Bursa'da ilk 250 işletme arasında giren sektörel işletme toplamdaki işletmelerin %20,80'ine tekabül etmektedir. (Burkay, 2016)

Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine göre Bursa'dan yapılan Tekstil ve Hammaddelerin ihracatı 2017 yılında 994.409,09 USD olurken, 2018 yılında ise 1.075.142,54 USD düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu rakama hazır giyim ve konfeksiyon sanayinde girdi malzeme olarak kullanılan tekstil ürünleri ve hammaddeleri de eklendiği zaman gerçekleşen ihracat hacminin 1.800.056,09 USD olduğu görülmektedir. Bursa'nın toplam ihracat rakamının 13.298.331,95 USD düzeyinde olduğu dikkate alındığında Bursa'nın toplam ihracatının % 13,54 bölümünün tekstil alanında olduğu görülecektir. (TİM, 2019) Avrupa Birliği tarafından finansa edilerek yürütülen, Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda hazırlanmış olan tabloda Bursa'daki Tekstil İş Kümesinin mevcut durumu ile kümelenmenin getirdiği etkiler aşağıdaki tabloda değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Bursa Tekstil İş Kümesi Rekabetçilik Analizi

Faktör Şartları	Konum ve Yaşam Kalitesi	<ul style="list-style-type: none">Faktör şartları açısından Bursa Tekstil İş Kümesinin oldukça avantajlı bir konumda bulunduğunu söylemek mümkündür,İl'in tekstil konusunda bin yılı aşan geçmişi Tekstil İş Kümesinin güçlü bir işgücü piyasasına sahip olmasını sağlamıştır,Ulaşım altyapısı güçlü olmakla beraber, Bursa ve civarının iş yükünü taşıyabilmesi için gelişmesi gerekmektedir,Fiziki altyapı oldukça güçlüdür.
	Mavi Yakalı İş gücü piyasası	
	Beyaz Yakalı İş gücü piyasası	
	Bilgi kaynakları	
	Ulaşım altyapısı	
	Fiziki Altyapı	
	İklim ve Doğal Kaynaklar	

Firma Stratejileri, rekabet ve işbirliği ortamı	Kritik kütle	<ul style="list-style-type: none"> Bursa Tekstil İş Kümesi “Kritik Kütle” açısından avantajlı bir konumdur, iş kümesi hem büyüktür hem de bölgesel hâsılanın ciddi bir kısmını oluşturmaktadır. Rekabetin kalitesi konusunda Türkiye genelinde olduğu gibi fiyata dayalı rekabet ön plandadır, ancak son dönemlerde teknoloji ve inovasyon firma stratejilerinde önemli bir yer almaya başlamıştır, Bursa’daki en büyük 250 firmadan 60 tanesinin tekstil hazır giyim sektöründe faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir
	Rekabetin kalitesi	
	Firmalar arası işbirliği	
	Firma stratejileri	
	Girişimcilik ortamı	
	Firma yapıları	
Yerel Talep Koşulları	Yerel talebin yapısı ve gelişimi	<ul style="list-style-type: none"> Özellikle otomotiv ve hazır giyim sektörlerinden gelen talep oldukça büyüktür.
	Yerel tercihlerin dış pazarlara yansımaları	
İlgili ve destek sektörler	İlgili sektörler ve iş kümeleri	<ul style="list-style-type: none"> Bölge’deki Otomotiv ve Hazır Giyim iş kümeleri ile Tekstil İş Kümesi arasında ciddi bir bağ vardır, Hammadde temini bölge dışından yapılmaktadır, Makine ve donanım tedarik ve tamir hizmetleri İl’de mevcuttur, Bursa Tekstil Teknolojileri Merkezi AR-GE konusunda verilen hizmetlerdeki açığın kapanmasına katkıda bulunacaktır.
	Hammadde veya Ara Mal	
	Makine ve Donanım Tedarikçileri	
	Hizmet Sağlayıcılar (Lojistik)	
	Hizmet Sağlayıcılar (AR-GE)	
	Hizmet Sağlayıcıları (Diğer)	
Kamu kurumları ve işbirliği kurumları	Kamu Kurumları	<ul style="list-style-type: none"> Savunma Sanayi Müsteşarlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri OSTİM OSB firmalara birçok konuda hizmet vermektedir (eğitim vb.) TÜBİTAK, TTGV
	Üniversiteler	
	Oda, İhracatçı Birliği ve OSB’ler	
	Sivil Toplum Kuruluşları	

Kaynak: (Küme Haritalama, Analiz ve Kümelenme Yol Haritaları Sentez Raporu, 2009)

1.3.2. Savunma Yan Sanayi İş Kümesi SASAD (OSTİM) Ankara

Savunma sanayi alanında Türkiye’nin önemli noktalarından birisi olan Ankara’da birçok şirket faaliyet yürütmektedir. Bu şirketlerin bir arada bulunduğu kümelenme yapılarından bir diğeri de SASAD’dır. Türk Savunma ve Havacılık Sanayiinin gelişimine, güçlenmesine ve rekabet yeteneğine katkı sağlama misyonu ile faaliyetlerini 1990 yılından bu yana sürdürmektedir. Kısa adı SASAD olan, Savunma Sanayii İmalatçılar Derneği, Milli Savunma Bakanlığı’nın önerisi ile 1990 yılında Ankara’da kurulmuştur. 2012 yılı itibariyle sivil havacılık ile uzay alanındaki üreticileri de derneğin faaliyet kapsamında alınarak derneğin adı Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği olarak değiştirildi. Üye profili komple sistemler, bileşen ekipmanlar ve servis

hizmeti sağlayan 173 işletmeden oluşmaktadır. Üye profili çok geniş bir ürün yelpazesi sunmakta olup, amfibi araçlar, paletli ve lastikli araçlar, aviyonik sistemler, bilgi teknolojileri, elektro optik, komuta kontrol sistemleri, simülatörler gibi birçok farklı savunma sanayi teknolojisinin üretim ve hizmeti sağlanmaktadır. (SASAD, 2019) SIPRI'nin yayınlamış olduğu 2018 yılı raporunda 2014-2018 döneminde Türk Savunma ve Havacılık Sanayi ilk 15 ülke arasında yerini almıştır. 2009-2013 dönemi ile 2014-2018 beş yıllık dönemde Türkiye'nin ihracatını %170 arttırdığı değerlendirilmektedir.

Tablo 3: 2013-2018 Dünya Savunma Sanayi Gelişimi Sıralaması

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	ABD	11	Güney Kore
2	Rusya	12	Ukrayna
3	Fransa	13	İsviçre
4	Almanya	14	Türkiye
5	Çin	15	İsveç
6	İngiltere	16	Kanada
7	İspanya	17	Norveç
8	İsrail	18	BAE
9	İtalya	19	Çek Cumhuriyet
10	Hollanda	20	Belarus

Kaynak: SIPRI Arms Industry Database. (SIPRI, 2019)

Defense News dergisi tarafından yayınlanan dünyada savunma sanayi alanında ilk 100 şirketin yer aldığı listede Türkiye 2018 yılı itibariyle 4 şirket ile yer almıştır. Bu liste içerisinde aynı zamanda SASAD üyesi de olan Türkiye'nin köklü kuruluşlarından ASELSAN ve Turkish Aerospace Industries'de yer almaktadır.

Tablo 4. 2018 Defense News Top 100 Listesi, Türk Savunma Şirketleri

2018 Sıra	Şirket	2017 Savunma Geliri	2016 Savunma Geliri	Gelir Değişimi	2017 Toplam Geliri	Savunma Gelirleri	2017 Sıra
55	ASELSAN	\$1,424.93	\$1,195.28	19%	1,470.91	97%	57
64	Turkish Aerospace Industries	\$1,089.63	\$1,083.75	1%	1,421.67	77%	61

96	ROKETSAN	\$376.08	\$363.69	3%	376.08	100%	98
97	STM Savunma Teknolojileri	\$369.96	\$342.60	8%	414.10	89%	-

Kaynak: Defense News Top 100 for 2018 (Defense News, 2019)

SASAD'ın yayınladığı Türk Savunma ve Havacılık Sanayii 2018 yılı performansı raporuna göre Türk şirketlerinin Ciro su 8.461 Milyon Dolar olurken, Ürün/Teknoloji geliştirme için ayrılan bütçe 1.448 Milyon dolar ve ilgili sektörlerde istihdam 67.239 kişi olarak açıklanmıştır. Sektörün teknoloji segmentlerine bakıldığında en büyük payı kara platformları, ikinci sırayı sivil havacılık sanayi almaktadır. Bu gelirlerin büyük bir bölümü ABD ve Avrupa ülkelerine yapılan ihracat faaliyetleri ile sağlanmıştır. İlgili iş kümesinin Porter'ın iş kümesi bileşenleri faktör şartları, firma stratejileri, rekabet ve işbirliği ortamı, yerel talep koşulları, ilgili ve destek sektörler ile kamu kurumları ve işbirliği kurumları ile ilgili rekabetçilik analizine aşağıdaki tablodan bakabiliriz.

Tablo 5. SASAD (OSTİM) Savunma Sanayi İş Kümesi Rekabetçilik Analizi

Faktör Şartları	Konum ve Yaşam Kalitesi	<ul style="list-style-type: none"> Ankara'daki 11 üniversitenin 10'unda mühendislik fakültesi bulunmaktadır. Ankara yaşam kalitesi, sosyal imkanları ve istihdam imkanları nedeniyle beyaz ve mavi yakalı işgücünün bölgeye çekilebilmesi söz konusudur. OSTİM savunma sanayi işletmeleri için güçlü bir fiziki altyapı sunmaktadır.
	Mavi Yakalı İş gücü piyasası	
	Beyaz Yakalı İş gücü piyasası	
	Bilgi kaynakları	
	Ulaşım altyapısı	
	Fiziki Altyapı	
	İklim ve Doğal Kaynaklar	
Firma Stratejileri, rekabet ve işbirliği ortamı	Kritik kütle	<ul style="list-style-type: none"> İş Kümesi'nde yer alan firmalarda çalışan üniversite mezunu ve yabancı dil bilen personel sayısı oldukça fazladır. Bu personel sadece teknik anlamda değil, kültürel anlamda da işbirliklerinin geliştirilmesi için gerekli yetkinliğe sahiptir. Firmaların birçoğu patent, patent veri tabanlarının kullanımı, Ar-Ge destekleri, projelendirme vb. konularda deneyim kazanmışlardır.
	Rekabetin kalitesi	
	Firmalar arası işbirliği	
	Firma stratejileri	
	Girişimcilik ortamı	
	Firma yapıları	
Yerel Talep Koşulları	Yerel talebin yapısı ve gelişimi	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye'nin yıllık savunma sistemi tedarik harcaması 3,5 milyar ABD Dolar civarındadır.
	Yerel tercihlerin dış pazarlara yansımaları	
İlgili ve destek sektörler	İlgili sektörler ve İş Kümeleri	<ul style="list-style-type: none"> Savunma Yan Sanayi ile ilgili olabilecek birçok sektör OSTİM OSB'de yer almaktadır, Ana alıcılar olan ASELSAN, TAI,
	Hammadde veya Ara Mal	

	Makine ve Donanım Tedarikçileri	<p>ROKETSAN, MKE, OTOKAR, FNSS firmaları OSTİM OSB'ye yakındır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • AR-GE konusunda ihtisaslaşmış hizmetler sağlayan yapıların güçlendirilmesi gerekmektedir. • Ankara'da her gün biraz daha güçlenen bir Yazılım İş Kümesi bulunmaktadır.
	Hizmet Sağlayıcılar (Lojistik)	
	Hizmet Sağlayıcılar (AR-GE vb)	
	Hizmet Sağlayıcılar (Diğer)	
Kamu kurumları ve işbirliği kurumları	Kamu Kurumları	<ul style="list-style-type: none"> • Savunma Sanayi Müsteşarlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri • OSTİM OSB firmalara birçok konuda hizmet vermektedir (eğitim vb.) • TÜBİTAK, TTGV
	Üniversiteler	
	Oda, İhracatçı Birliği ve OSB'ler	
	Sivil Toplum Kuruluşları	

Kaynak: (Küme Haritalama, Analiz ve Kümelenme Yol Haritaları Sentez Raporu, 2009)

2. TÜRK SAVUNMA SANAYİ VE KÜMELENME

2.1. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Savunma Sanayi

Türk Savunma Sanayii temelleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme dönemlerine kadar gitmektedir. Harp araç gereçlerinin Tophane-i Hümayun içerisinde kurulması, İnebahtı Savaşında yok olan donanmanın 5 aylık bir sürede 200 gemi inşa etmesi Osmanlı tersanelerinin kapasitesini göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması, teknolojik yenilikleri takip kabiliyetinin yeterli seviyede olmaması ve yaşanan diğer faktörler ile birlikte bölgemiz yoğun bir savaş dönemi geçirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına giden kurtuluş savaşı yıllarında savunma sanayinin önemi bir kez daha görülmüştür. Bu dönemlerde kurulan Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü, Tayyare ve Motor Türk A.Ş., Nuri Killigil Tabanca, Havan ve Mühimmat Üretim Tesisleri, Nuri Demirağ Uçak Fabrikası bu dönemde gerçekleşen yatırımlar arasında yer almıştır. Bunlardan bir bölümü farklı etkenler ile faaliyetlerini sürdürememiş, bir bölümü günümüze kadar devam edegelmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu birçok ülke ağır etkilere maruz kalmıştır. Cumhuriyet döneminde atılan bu adımlar ile milli savunma sanayiinin tesisi hedeflenmişse de İkinci Dünya Savaşının etkileri buna imkan vermemiştir. Savaşın bitmesi ile birlikte dünya iki blok haline gelecek olan soğuk savaş döneminin etkilerine maruz kalmıştır. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından sunulan geri ödemesiz destekler ve geniş kapsamlı yardımlar ile Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) dahil olması sürecinde verilen askeri yardımlar, kuruluş sürecini yaşayan savunma sanayiinin gelişmesine olumsuz etkileri olmuştur.

İkinci Dünya Savaşının ekonomik ve politik etkilerine rağmen çok etkin olmasa bile Türkiye'de savunma sanayi alanında çalışmalar devam etmiştir. THK tarafından 1936'da İnönü Planör

Kampı, 1937’de Etimesgut Motorlu Uçuş Kampı, Ankara ve İzmir’deki Paraşüt Kuleleri ile Türk gençlerinin havacılık alanında bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. 1940’lara kadar THK’nın Akköprü’de bulunan tesislerinde eğitim planörlerinin imalatı bu dönemde sürmüştür, bu tarihten sonra ise İngiliz şirketi Miles Magister’in eğitim uçaklarının seri montajları bu tesiste yapılmıştır. 1944’de Genel Kurmay Başkanlığı’nın talebi doğrultusunda yüksek bedellerle yatırım yapılan Etimesgut Uçak Fabrikası’nda İngiliz Miles Magister uçaklarının montajıyla birlikte THK-1, 3, 4, 7, 9, 13 planörleri ile THK-2, 5 ve 10 tiplerinde eğitim, sağlık ve nakliye uçaklarının imalatı yapılmıştır. (THK, 2019)

1950’de kuruluş sermayesi kamu kaynaklarından karşılanan, 5591 sayılı kanunla kurulmuş Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu, dönemin zor ekonomik şartlarında kurulmuştur. MKE tarafından gerek sivil gerek askeri alanda bir dizi yatırım yapılmıştır. 1956’da Gazi Fişek Fabrikası kurulmuş, tesisin başlangıç sürecinde Alman Hükümeti tarafından verilen 740 Milyon DM değerindeki siparişi ile yatırımlarını gerçekleştirmiştir. MKEK tarafından THK tesisleri satın alarak MKEK-4 Uğur isimli eğitim uçağı geliştirilmiştir. Bu tesis içerisinde Sidewinder ile Hullpup füzelerinin lisanslı üretim alınarak üretim faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Teknolojinin gelişmesi, dünyadaki havacılık sektörünü de etkilemiş pervaneli uçakların yerini jet motor almıştır. Bu durum üretim tesisini etkilemiş tesislerin teknoloji altyapısının yetersizliği, dönemin kamu kaynaklarının büyük maliyetli bir dış alıma yeterli olmaması 1962’de uçak üretimine ilişkin tüm faaliyetler durdurulmasına neden olmuştur. (Gür, 1998)

MKEK tarafından aynı dönemlerde yatırımlar gerçekleştirilmiş; Çelik Dökümhanesi, Gazi Fişek Fabrikası, Topçu Mühimmat Fabrikası, Elektroliz ve Tel Kablo Atölyeleri, Barut Fabrikası, Prinç Fabrikası Dökümhanesi, TNT İmla Tesisleri, Nitrogliserin ve Dinamit Üretim Tesisi, Bandaj ve Monoblok Tesisi, Kayaş Kapsül ve İmla Fabrikası, Vasıflı Çelik Haddanesi, Dişli İmalat Tesisleri, Takım Tezgah Üretim Tesisi, Tekstil Makineleri Üretim Tesisleri, Çelik Çekme Boru Fabrikası, G3 ve MG-3 Tüfek Fabrikası, Pil Fabrikası, Elektrik Sayaç Fabrikaları, Kontrplak ve Yonga Levha Tesisleri ile Roket Fabrikası kurulmuş veya kapasite geliştirme çalışması gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin savunma sanayi atılımları dönem dönem artmışsa bile zamanla yapılan dış yardımlar ve programlar ile birlikte hızını azaltmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı yapıldığı süreçte ABD, İngiltere gibi müttefik ülkelerden hibe edilen savunma teçhizatlarının Türkiye’nin ulusal çıkarları amacıyla kullanılması gerekmiştir. Bu süreçte uygulanan ambargo ile birlikte Türkiye’nin milli üretim ve yerli kaynaklara dönüş süreci hızlanmıştır.

2.2. 1974 Sonrası Savunma Sanayi

Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde uygulanan ambargo sonrasında Federal Almanya'dan alınan lisanslar ile MKEK'de G-3 ve MG-3 tüfek üretimi başlamıştır. İhtiyaç duyulan bu silahların üretimi Türkiye'de MKEK tesislerinde yapılmıştır. Ambargo ile birlikte Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Güçlendirme Vakıfları'nın kurulma kararı alınmıştır. Bu Vakıfların aracılığıyla Aselsan, Havelsan, Aspilsan gibi devlet sermayeli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1974-1983 yılları arasında HEMA Dışlı Sanayii ve Ticaret A.Ş., Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş., Barış Elektrik Endüstrisi A.Ş., İşbir Elektrik Sanayi A.Ş., ASMAŞ ve Yüksek Teknoloji A.Ş. teknolojik ürün geliştiren şirketlerin altyapısı kurulmuştur.

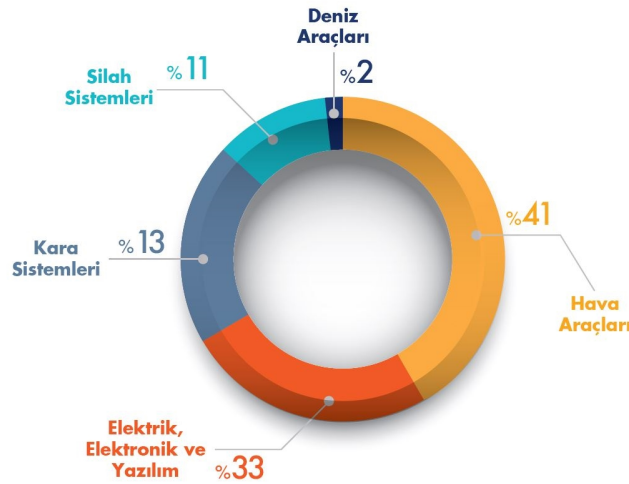
Savunma Sanayi Politikalarını geliştirme kapsamında 1984'de TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TAI), ETA Elektronik Tasarım Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Aksa Makina Sanayi A.Ş. şirketleri kurulmuş, milli savunma sanayinin gelişimi amaçlanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) dahilinde savunma sanayinin geliştirilmesi hedefi için yatırımların hızlandırılması vurgulanmış ve kamu politikaları bu yönde izlenmiştir. 1985'de çıkarılan 3238 sayılı Kanun ile Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB) kurulmuştur. SAGEB 1989'de Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1985-2006 yılları arasında savunma sanayi alanında belirlenen kamu politikaları ile TUSAŞ, ROKETSAN, HAVELSAN RADAR, NUROL MAKİNE ve MTU gibi savunma sanayinin lokomotif şirketler kurulmuş ve projeler geliştirmiştir. (SSB, 2019)

Hükümet tarafından hazırlanan 9. Kalkınma Planı'nda (2007-2013) savunma sanayiinde milli imkanlarla ihtiyaçların karşılanmasına özel vurgu yapılmıştır. Kalkınma Planı içerisinde; *“Savunma Sanayi alanındaki ihtiyaçların güvenli ve istikrarlı bir biçimde milli imkânlarla karşılamak üzere rekabetçi, kendine yeten, esnek, ülke sanayii ile bütünleşmiş, ortak üretim-tasarım ve Ar-Ge alanlarında uluslararası işbirliği çalışmalarına etkin katılım sağlayan bir yapıda üretimin geliştirilmesi ve bunun için gerekli altyapı ile teknolojik ve yönetsel kabiliyetlerin kazanılması temel hedef”* olarak belirlenmiştir. 2007-2013 dönemi için hazırlanan Savunma Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu içerisinde sektörel vizyon; *“Ulusal savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını yurtiçi etkin çözümler geliştirerek karşılayabilen, uluslararası rekabet gücüne sahip bir savunma sanayii altyapısına erişilmesi”* olarak ifade edilmiştir. SSM tarafından hazırlanan 2012-2016 Stratejik Planda *“savunma ve güvenlik teknolojilerinde Türkiye'yi üstün kılmak”* kurumun misyonu ve *“ülkenin savunma ve güvenlik yeteneklerinin gelişimini sürekli kılacak sanayileşme, teknoloji ve tedarik programları yönetmek”* kurumun misyonu olarak tanımlanmıştır. 2014-2018 döneminde hazırlanan 10. Kalkınma Planı'nda savunma sanayinde geliştirilen ürünlerin sivil sektörün kullanımına uygun olması gerektiği ifade edilmiştir. 10. Kalkınma Planı ile uyumlu olarak SSM 2017-2021 Stratejik Planı'nda kurumun amaçları; *“özgün*

tasarım ve ileri teknoloji yetenekleriyle savunma ve güvenlik alanında Türkiye'yi küresel bir oyuncu haline getirmek üzere ülkemizin savunma ve güvenlik alanlarındaki gücünü artıracak yeteneklerini geliştirerek savunma sanayiinin sürdürülebilirliğini sağlayacak programları bütünsel bir yaklaşımla yönetmek” olarak belirlenmiştir. (SSM, 2011)

Uzun yıllar Savunma Sanayi Müsteşarlığı olarak görev yapan kurum, 09.07.2018 tarih 703 sayılı “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak isim değişikliği yapılmış ve yeniden yapılandırılmaya gidilmiştir. SSB tarafından yürütülen 579 projeden 321 proje sözleşme altına alınmış, 39 projenin sözleşmesi 2017 yılında imza altına alınmıştır. İlgili bu projelerden 39’u dağılımlarına bakıldığında; %41 yurt içi geliştirme, %36 yurt içi hazır alım, %13 yurt dışı hazır alım, %8 hizmet alımı ve %2 Ar-Ge projesi olduğu bilinmektedir. Bu projeler içerisinde havacılık, uzay sektörleri, elektrik, elektronik ve yazılım sektörü ilk sıralarda yer almaktadır. Bu sektörlerde ASELSAN ve TUSAŞ gibi yüksek ciro lu TSKGV şirketlerinin etkinliği önemlidir.

Grafik 1. Sektör Bazında 2016 Yılı Savunma ve Havacılık Ciro Dağılımı

Kaynak: 2018-2022 Savunma Sanayi Sektörel Strateji Dokümanı (2018)

Savunma alanındaki çalışmalarını ile bilinen İsveç merkezli kuruluş SIPRI tarafından yayınlanan 2018 yılı raporu içerisinde Savunma ve Havacılık Sanayi sektörü ile Türkiye 2014-2018 yılları arasında ilk 15 ülke arasında yer almıştır. 2009-2013 yılları ile 2014-2018 yılları arasındaki beş yıllık dönemde Türkiye savunma sanayi ihracatını %170 oranda arttırdığı değerlendirilmektedir. Defense News dergisinin yayınladığı savunma sanayinde ilk 100 şirketin yer aldığı listede Türkiye’den 2018 yılında 4 şirket yer almıştır. Defense News Top 100 Listesi içerisinde

ASELSAN, ROKETSAN, Turkish Aerospace Industries ve STM Savunma Teknolojileri A.Ş. yer almaktadır. Söz konusu listede yer alan bu şirketler Türkiye'nin farklı kümelenme yapıları içerisinde bulunmaktadır. Kümelenme yapıları içerisinde bilgi ve deneyim paylaşımı imkanı önemli bir unsurdur. Bu kuruluşların ürettiği ekipmanlar ve hizmetler ile kümelenmeler içerisinde yer alan diğer kuruluşlarında ürün ve hizmetlerinin etkilenmesi söz konusudur.

Tablo 6. 2018 Defense News Top 100 Listesi, Türk Savunma Şirketleri

2018 Sıra	Şirket	2017 Savunma Geliri	2016 Savunma Geliri	Gelir Değişimi	2017 Toplam Geliri	Savunma Gelirleri	2017 Sıra
55	ASELSAN	\$1,424.93	\$1,195.28	19%	1,470.91	97%	57
64	Turkish Aerospace Industries	\$1,089.63	\$1,083.75	1%	1,421.67	77%	61
96	ROKETSAN	\$376.08	\$363.69	3%	376.08	100%	98
97	STM Savunma Teknolojileri	\$369.96	\$342.60	8%	414.10	89%	-

Kaynak: Defense News Top 100 for 2018 (<https://people.defensenews.com/top-100/> E.T.:08.05.2019)

2.3. Savunma Sanayiinde Kümelenme

Türkiye'de kümelenme konusunda önemli adımlardan bir tanesi dönemin Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca atılmıştır. Yürütülen bir Avrupa Birliği projesi ile kümelenme politikasının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışma genel bir kümelenme analizi olarak kayıtlara geçmiş ve Beyaz Kitap olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de savunma sanayi alanındaki kümelenme çalışmalarının da özellikle son yıllarda yazılım ve makineleşme alanında ilerlediği görülmektedir. Bölgesel olarak bakıldığında Hükümet, Bakanlıklar, Komutanlıklar ve organize sanayi bölgelerinin aynı alanda bulunduğu şehir olarak Ankara ile iş dünyası ile üniversitelerin yoğun bir şekilde nüfus ettiği İstanbul'da makineleşme ile yazılım alanında yoğunlaşma olmuştur. Eskişehir ilimizde havacılık, Konya'da otomotiv sektörü için yedek parça sanayi ve tarım ekipmanları ön plandadır. Bursa'da otomotiv ve tekstil sektörünün gelişimi ön plandadır. Marmara Bölgesinde otomotiv ve yedek parça konusunda başarılı örnekleri görebilmekteyiz. (Akansel & Leyla, 2014) Bu illerde yapılan çalışmaların ana çıkış noktası savunma sanayi olmasa dahi uzun vadede kendi sektörlerindeki gelişim savunma sanayi için üretim yapabilir noktaya taşımıştır.

Türkiye'de savunma sanayi ve havacılık sektörü son yıllarda gelişim gösterse bile gelinen noktada son kümelenme çalışmaları ancak son 10 yıllık dönemde artış göstermeye başlamıştır. Kümelenme yapıları teknik olarak kurulmuş ancak işlevsel olarak sahaya yayıldığı söylenemez.

Ön plana çıkan kümelenme yapıları ve şirketler dışında sektöre katılım sağlayabilecek birçok işletme elmas modelinin dışında kalmaktadır. Son yıllarda gelişen savunma sanayi kümeleri arasında ön plana çıkanları, SAHA İstanbul (Savunma, Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneği) OSSA - OSTİM Savunma ve Havacılık Kümelenmesi, SASAD - Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, Teknopark İstanbul, ESAC - Eskişehir Havacılık Kümelenmesi, HUKD - Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneği, Bilkent Cyberpark ve İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi olarak değerlendirmeye alabiliriz.

Askeri anlamda gelişen ihtiyaçların temininde takip edilen politikalar millileşme ve yerli ürün kavramına yönelidikçe, farklı sektörlerde olup savunma sanayine üretim yapabilecek KOBİ'ler için bir değişim ve gelişim süreci yaşanmaya başlandı. Nitelik olarak kamu otoritesinin sektörde belirleyici etkisinin olması, üretim ve tedarik sistemlerini özel şartlar çerçevesinde değerlendirerek yapılandırabilmesi kümelenme için bir fırsat oluşturmuştur. (Cansız, 2011) Zira savunma sanayine üretim ve hizmet sunan işletmelerin oluşturduğu bir kümelenme yapısı kendi içinde verimli olacağı gibi, karar verici mekanizmaları da bir birlik olarak etkileyebilecek güç oluşturmaktadır. Ancak bunu sağlamak için yeterli teknik altyapı ve kümelenme yapısının güçlü bir organizasyon yapısının olması gerekmektedir.

2.4. Savunma Sanayiinde Kümelenme Örneği: SUHA

Kısa adı SUHA olan 04.08.2017 yılında Savunma Uzay ve Havacılık Kümelenmesi Derneği olarak Elazığ'da kurulmuştur. Savunma ve havacılık sektörlerinde yerli üretimin payının artması, üyeler arasında iş birliğinin gelişmesi, ortak projelerin yürütülmesi, KOBİ'lerin rekabet gücünü geliştirmesi, yenilikçilik ve girişimcilik kültürünün geliştirilmesi hedeflenerek kurulmuştur.

SUHA'ya kayıtlı 48 üye bulunduğu bilinmektedir. Bu üyelerin 8'si Fırat Üniversitesi ve farklı üniversiteler bünyesinde görev yapan akademik kadrodan oluşmaktadır. Üyelerden 2'si kamu kurumları yöneticisi ve geriye kalanlar ise tüzel kişiliğe haiz olan özel işletmelerden oluşmaktadır. Kalan 38 SUHA üyesi Elazığ başta olmak üzere farklı şehirlerden sektörel temsilcilerdir. Sektörel dağılıma bakıldığında makine, motor, yazılım, silah sanayi, elektrik ve yapı malzemesi alanında çalışan işletmelerden oluşmaktadır.

SUHA tarafından farklı tarihlerde savunma sanayi ile ilgili çalışmalar düzenlenmiş, küme üyeleri sektörel gezi ve etkinliklere katılım sağlamışlardır. ASELSAN, Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü, IDEF Fuarı ve Tekno Fest gibi etkinliklere dahil olduğu görülmüştür.

Mevcut yapısı itibariyle SUHA, savunma ve havacılık alanında ön plana çıkabilir bir kümelenme örneği olarak değerlendirilebilir konumda değildir. Kurumsal olarak yapılandırılması,

etkinliklerinin geliştirilmesi ve süreklilik arz edecek bir noktada olması gerekmektedir. Kurumsal bir web sitesi olmaması, üyeler arasında iletişimin sağlanması için web tabanlı platformların kurulmamış olması ve kuruluşun insan kaynağı olarak nitelikli iş gücüne sahip olmaması önemli sorunlar arasında görülmektedir.

Tablo 7. SUHA İş Kümesi Rekabetçilik Analizi

Faktör Şartları	Konum ve Yaşam Kalitesi	<ul style="list-style-type: none"> Bölge’de Elazığ Fırat Üniversitesi dışında Malatya İnönü, Tunceli Munzur ve Bingöl Üniversiteleri faaliyette. Bu şehirlerde bir savunma ve havacılık yapılanması bulunmuyor. Mühendislik alanında bölgede Bingöl 3, Tunceli 4, İnönü 4 ve Fırat Üniversitesi 10 bölüme sahip. Beyaz yakalı iş gücü açısından son derece önemli. Teknik Bilimler MYO bulunması mavi yakalı işgücüne erişimi de mümkün kılıyor. Fırat Üniversitesi bünyesinde bulunan Mühendislik bölümlerinin bu sayısı bilgi kaynağına erişim açısından son derece önemlidir. SUHA’nın fiziki mekan olarak kullanmış olduğu TeknoKent içerisinde yeterli idari ve teknik altyapı mevcut. Ancak üyelerinin büyük bir bölümü bu alan dışında üretim ve hizmet sektöründen temsilcilerdir.
	Mavi Yakalı İş gücü piyasası	
	Beyaz Yakalı İş gücü piyasası	
	Bilgi kaynakları	
	Ulaşım altyapısı	
	Fiziki Altyapı	
	İklim ve Doğal Kaynaklar	
Firma Stratejileri, rekabet ve işbirliği ortamı	Kritik kütle	<ul style="list-style-type: none"> İş Kümesi’nde yer alan firmalarda çalışan üniversite mezunu ve yabancı dil bilen personel sayısı oldukça fazladır. Bu personel sadece teknik anlamda değil, kültürel anlamda da işbirliklerinin geliştirilmesi için gerekli yetkinliğe sahiptir. Firmaların birçoğu patent, patent veri tabanlarının kullanımı, Ar-Ge destekleri, projelendirme vb. konularda deneyim kazanmışlardır.
	Rekabetin kalitesi	
	Firmalar arası işbirliği	
	Firma stratejileri	
	Girişimcilik ortamı	
	Firma yapıları	
Yerel Talep Koşulları	Yerel talebin yapısı ve gelişimi	<ul style="list-style-type: none"> Elazığ’da 8. Kolordu Komutanlığı’nın bulunması, Malatya’da 2. Ordu Komutanlığının varlığı ve aktif bir Hava Üssü olması bölge için cazip bir alandır. Mevcut yerel yatırımcı ve işletmeler dışında dışarıdan yatırım çekebilecek bir özelliktedir.
	Yerel tercilerin dış pazarlara yansımaları	
İlgili ve destek sektörler	İlgili sektörler ve İş Kümeleri	<ul style="list-style-type: none"> Elazığ mermer ve madencilik konusunda önemli bir şehir ancak o alanda bile yeterli seviyede sektörel birliktelik olmayışı artı bir değer değildir. Savunma sanayi için önemli sayılabilecek döküm, metal ve yapı malzemelerinin imalatına yönelik işletmeler yoğunluktadır.
	Hammadde veya Ara Mal	
	Makine ve Donanım Tedarikçileri	
	Hizmet Sağlayıcılar (Lojistik)	

	Hizmet Sağlayıcılar (AR-GE vb)	<ul style="list-style-type: none"> Organize Sanayi Bölgesi içerisinde bir gümrük müdürlüğü, TCDD demiryolu hattı ve yükleme boşaltma noktası olması bölge için olumlu bir yaklaşımdır. Bölgenin Cazibe Merkezi Programı kapsamında olması, Devlet Yatırımlarında Teşvik Sistemi içerisinde 6. Bölge'de yer alması önemli bir unsur.
	Hizmet Sağlayıcılar (Diğer)	
Kamu kurumları ve işbirliği kurumları	Kamu Kurumları	<ul style="list-style-type: none"> 8. Kolordu Komutanlığı, İHA/SİHA Hava Üssü ve Askeri Bakım Merkezi'nin Elazığ'da bulunması. 2. Ordu Komutanlığı, Erhaç Hava Üssü'nün Malatya'da olması kamusal anlamda bir avantajdır. Bölge'de aktif bir Organize Sanayi Bölgesi, Teknokent ve İŞGEM bulunuyor. Doğu Anadolu İhracatçılar Birliği Bölge Ofisi
	Üniversiteler	
	Oda, İhracatçı Birliği ve OSB'ler	
	Sivil Toplum Kuruluşları	

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'deki savunma ve havacılık kümelenmelerinin ortaya çıkışında birçok farklı etken yer almaktadır. Son yıllardaki kamu yatırımlarında özel sektör girişimlerinin sayısının artması, savunma sanayi gibi riskli ve kendi içerisinde işleyen bir mekanizmaya dışarıdan dahil olunmasının önünü açmaktadır. Savunma Sanayi Başkanlığı tarafından yürütülen projelere savunma sanayi için kilit kurumlar arasındaki Aselsan, Tusa, Roketsan, Havelsan ve MKEK gibi kuruluşların ortak projelere özel müteşebbisleri dahil etmesi savunma sanayi kümelerinin gelişimini sağlamıştır.

Savunma sanayi kümeleri ortak hareket ederek birlikte proje geliştirme kültürünü kazanmış ve birbirleri için tamamlayıcı olma yolunu tercih etmişlerdir. Ancak bu kümelenme süreci sağlam temeller üzerine, iyi bir iş planı ve analiz yapılarak kurulabileceği gibi, aksi durumlar küme üyesi kuruluşlar üzerinde olumsuz etkilere neden olabilecektir. SUHA kümelenmesi Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde kümelenme yapısı itibarıyla faaliyet yürütebilir bir konumda olmasına rağmen daha etkin olması için yapılandırılmasını gözden geçirmesi gerekmektedir. Tablo 7 içerisinde verilmiş olan değerler bir küme analizi için önemlidir. Bu küme yapılanmasına daha fazla paydaş dahil edebilmeli, diğer savunma kümeleri ile ortak çalışmalar yürütmeli, savunma sanayi sektörü liderleri ile daha yoğun ilişkiler yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

(2019, 04 09). TİM: <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> Erişim Tarihi: 09.04.2019 adresinden alındı

(2019, 04 01). SASAD: <http://www.sasad.org.tr/kurumsal> adresinden alındı

(2019, 04 20). SIPRI: <https://www.sipri.org/databases/armsindustry> adresinden alındı

(2019, 05 08). Defense News: <https://people.defensenews.com/top-100/> adresinden alındı

Akansel, Y., & Leyla, A. (2014). Havacılıkta Kümelene Anlayışı ve Eskişehir Havacılık Kümelene Örneği. *İşletme Bilimi Dergisi*, 91-110.

Baptista, R. (2001). Productivity and the Density of Regional Clusters. *Kiel Institute of World Economics Institute of Regional Research Organization for Economic, International Workshop Innovation Clusters and Interregional Competition*, 9-10.

BEBKA. (2012). *TR41 Bölgesi İlleri Kümelene Analizleri*. Bursa: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı.

Burkay, İ. (2016). *İlk 250 Büyük Firma Araştırması*. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası.

Cansız, M. (2011). *Türkiye'de Kümelene Politikaları ve Uygulamaları*. Ankara: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu.

(1997). *Cluster Based Economic Development: A Key to Regional Competitiveness*. Washington: Economic Development Administration, U.S. Department of Commerce.

Gür, O. (1998). *TSK'nin Savunma Sanayi Yoluyla Ülke Gelişimine Katkısı*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

(2009). *Küme Haritalama, Analiz ve Kümelene Yol Haritaları Sentez Raporu*. Ankara: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Öca, T., & Uçar, H. (2011). Kümelene melerde Yapısal Değişim ve Rekabet Gücü. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 285-321.

Öz, Ö. (2004). *Clusters and Competitive Advantage*. New York: Palgrave Macmillan.

Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

SSB. (2019, 05 01). Savunma Sanayi Başkanlığı: <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=47&LangID=1> adresinden alındı

SSM. (2011). *Teknoloji Yönetimi Stratejisi*. Ankara: T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Savunma Sanayi Müsteşarlığı.

THK. (2019, 05 03). Türk Hava Kurumu: http://www.thk.org.tr/thk_kurumsal/itemlist/category/156-tarih%C3%A7e adresinden alındı

Türkiye'nin Etkinlik Turizminde Gelişimi İçin Öneriler

Prof.Dr.Akın AKSU
Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi
aaksu@akdeniz.edu.tr

Özet

Genellikle araştırmalar açısından 2 etkinlik kategorisi mevcuttur; boş zaman ile ilgili etkinlikler ve iş ile ilgili etkinlikler.Etkinlikler evsahibi ülkeler tarafından negatif uluslararası algıları değiştirmek için kullanılabilir. Örneğin Çin 2008 Olimpiyat Oyunlarından bu şekilde faydalanmıştır.Etkinlik ve festival yönetimi turizm araştırma alanında artan bir popüleriteye sahiptir. Etkinlik yönetimi yaratıcı ve teknik özelliklerin karışımı olup, canlı deneyimin yaratılmasında gereklidir.Etkinlik pazarı İngiltere ekonomisinin vazgeçilmez bileşenidir ve bu pazar İngiltere'de istihdam sunmak açısından 16.sıradadır. Bu çalışmada etkinlik turizminin dünyada gelişimi ve kapsamı incelenmiş, ayrıca Türkiye'de etkinlik turizminin gelişimi için öneriler verilmiştir.

Anahtar kelimeler:Etkinlik Turizmi, Türkiye

Abstract

In general, there are two categories of event research; leisure and business events.Events can be used in order to change international negative perceptions by hosting countries. For example, China benefited from the 2008 Olympic Games in this way. Event and festival management have an increasing popularity in the area of tourism research. Event management is a blend of creative and technical aspects and essential in creating live experience.Event market is a vital component of UK economy and this market is the 16th largest employer in the UK. In this study development and scope of event tourism in the world were investigated and suggestions were given regarding development of event tourism in Turkey.

Key words:Event Management, Turkey

1.Dünya da Etkinlik Turizminin Gelişimi ve Kapsamı

Etkinlik terimi günümüzde ağırlıklı olarak mice kavramı içerisinde geçmektedir. Mice'in açılımı toplantı, teşvik, konvansiyon ve etkinliklerdir. Bazı kaynaklarda mice'in açılımı toplantı, teşvik, konvansiyon ve sergiler olarak da geçmektedir.Mice kavramı içerisinde yer alan toplantılar basit bir toplantının A'dan Z'ye kadar organizasyonunu içerebileceği gibi, 2-3 yıl öncesinden başlayan ve çok kapsamlı detayların yer aldığı uluslararası veya ulusal toplantıların düzenlenmesini de kapsayabilmektedir. Teşvik terimi ile ifade edilmek istenenmasrafların şirketlerce karşılandığı ve genellikle başarılı personelin gönderildiği teşvik seyahatleridir. Konvansiyon ise katılımcı sayısının bin ve

üzeri olduğu çok geniş katılımlı organizasyonlardır. Etkinlikler ise tüm toplantıları, konvansiyonları, sergileri, özel organizasyonları, gale yemeklerini(Fenich,2015:21) ve hatta Expo ve Olimpiyat Oyunlarını düzenlemeye kadar varan tüm faaliyetleri kapsamaktadır.

Günlük, rutin aktivitelerin dışında farklı deneyim kazandıran etkinliklerin içerisinde yer alan iletişim uygulamaları doğru planlanmazsa olumsuz imaj ve itibar olarak geridönebilecektir. Etkinliklerin sınıflandırılması genellikle şu şekilde özetlenebilir (Babacan ve Göztaş, 2011:9-10);

- *Kültürel kutlamalar (Festivaller gibi)
- *Sanat (Konserler gibi)
- *İş ve ticaret (Fuarlar gibi)
- *Spor müsabakaları (Profesyonel müsabakalar gibi)
- *Eğitim ve bilim (Seminerler gibi)
- *Rekreasyon (Eğlence amaçlı oyunlar gibi)
- *Politik (Açılış törenleri gibi)
- *Özel etkinlikler (Kişisel kutlamalar gibi)

Genellikle araştırmalar açısından 2 etkinlik kategorisi mevcuttur; boş zaman ile ilgili etkinlikler ve iş ile ilgili etkinlikler. Boş zaman ile ilgili etkinlikler sosyal ve boş zaman amaçlı katılınan kültürel, sanatsal veya müzikal festivaller, sportif ve rekreasyonel yarışmalar, doğum günü ve düğünler gibi özel etkinliklerdir (Draper vd., 2018: 4).

Etkinliklerin giderek kapsamı, önemi ve çeşitliliği arttığı için olası riskler, maliyetler, olumsuz etkiler ve sürdürülebilirlik konuları da önem kazanmaktadır (Getz, 2017: 575, 576).Etkinliklerin kapsamlarının ve türlerinin farklılığı bu pazarın gerçek boyutunu, etkisini ve ekonomik anlamdaki katkısını hesaplamayı çok zorlaştırmaktadır.2010 yılı verileri itibariyle Uluslararası Profesyonel Kongre Organizatörleri Birliği (IAPCO) yalnızca kendi üyelerinin etkinliklerinin ekonomik etkisinin yaklaşık olarak 3431 Milyar İngiliz Sterlini ve katılımcı harcamasının ortalama olarak 1620 İngiliz Sterlini olduğunu belirtmiştir (Fenich, 2015: 22).

2008-2017 yılları arasında dünyada düzenlenen toplantıların bölgelere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Dünyada Toplantıların Bölgelere Göre Dağılımı (2008-2017)

Sıra	Bölge	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Avrupa	4945	5222	5784	6201	6685	6911	7126	7196	7000	6727
2	Asya	1684	1748	1990	1987	2229	2410	2369	2443	2471	2365
3	Kuzey Amerika	1244	1279	1346	1446	1470	1461	1523	1606	1537	1501
4	Latin Amerika	850	939	1041	1091	1226	1279	1294	1309	1247	1157
5	Afrika	294	362	323	338	333	402	381	379	393	359
6	Okyanus Bölgesi	253	249	301	268	325	305	341	328	308	325
7	Orta Doğu	62	87	98	106	128	126	149	161	169	124

Kaynak: (ICCA, 2017: 5)

Dünyada 2008 yılında kişi başı ortalama kayıt ücreti 456 Dolar iken, 2017 yılında 484 Dolar olmuştur. Yine 2008 yılında kişi başı tüm harcamalar toplamı 8.264 Milyon Dolar iken, 2017 yılında 97.962 Milyon Dolar'a yükselmiştir (ICCA, 2017:43). Etkinlik pazarını oluşturan alt bileşenlere göre bir değerlendirme yapıldığında; Dünyada mice pazarı iş turizminin % 54'üne denk gelmektedir. Teşvik seyahat paketlerinde kişi başı harcama 3165 Dolar'dır. Etkinlik pazarında ön plana çıkan ülkeler arasında İngiltere ve fuarlar yönünden de Almanya ön plana çıkmaktadır. Sadece 2014 yılında İngiltere'de düzenlenen sergi sayısı 737'dir. Etkinlik pazarı İngiltere ekonomisinin vazgeçilmez bileşenidir. Bu pazar İngiltere'de istihdam sunmak açısından 16.sıradadır (www.eventacademy.com/news/what-is-event-management/). Sergiler için en çok tercih edilen aylar eylül, ekim ve kasım'dır.

2017 yılı itibarıyla dünya genelinde toplantı ve etkinliklerdeki artış oranları Asya pasifik bölgesi için % 5, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika için % 6, ve Kuzey Amerika için % 3-5 arasında gerçekleşmiştir. Fuarlar ise dünyada özellikle Köln, Frankfurt, Paris, Milano, Londra gibi hem fuar hem kültür ve sanatın ön planda olduğu şehirlerde önem kazanmıştır.

Etkinlikler evsahibi ülkeler tarafından negatif uluslararası algıları değiştirmek için kullanılabilir. Örneğin Çin 2008 Olimpiyat Oyunlarından bu şekilde faydalanmıştır (Sadd ve Musikavanhu, 2018: 200). Etkinlik ve festival yönetimi turizm araştırma alanında artan bir popüleriteye sahiptir (Kim ve Kaewnuch, 2018:453). Etkinlik yönetimi yaratıcı ve teknik özelliklerin karışımı olup, canlı deneyimin yaratılmasında gereklidir (www.eventacademy.com/news/what-is-event-management/).

Etkinlik turizminin farklı turizm türleriyle benzer ve farklı yönlerini ifade edebilmek mümkündür; etkinlik turizmiyle kültür turizmi karşılaştırıldığında etkinlik turizminin kültür turizminin gelişimine katkısının olduğu, her ikisinin de farklı kültür ve geleneklerden gelen insanları kaynaştırdıkları, buna karşılık etkinlik turizmine katılanların kültür turizmine katılanlara göre daha kalabalık oldukları ve örneğin Expo gibi etkinliklerde etkinlik süresinin daha uzun olduğu ifade edilebilir. Etkinlik turizmi lüks turizm (Kumar turizmi, av turizmi, kruvaziyer turizmi gibi) ile karşılaştırıldığında

konaklama ve ulaşım tercihlerinin farklı olduğu, lüks turizm katılımcılarının daha fazla harcama yaptıkları, beklenti düzeyleri ve seyahat tecrübelerinin daha fazla olduğu, lüks ürün ve hizmet tüketiminin yanısıra talep ettiklerinde etkinliklere de katıldıkları, hatta seyahat tarihlerini etkinliklere göre ayarlayabildikleri söylenebilir.

2.Türkiye’de Etkinlik Turizminin Gelişimi

Ülkemizde bugüne kadar etkinlik turizmi kapsamında bir dönem özellikle fuarcılık anlamında İzmir ön plana çıkmışken, son 10 yıllık dönemde özellikle İstanbul ve Antalya illerinin çok kapsamlı ve başarılı etkinliklere imza attıkları görülmektedir. Bu bağlamda özellikle İstanbul sahip olduğu zengin tarih ve uluslararası imajıyla yabancı katılımcıların öncelikli olarak dikkatini çekmekte, İstanbul’u takiben ise Antalya yurtdışından etkinlikler anlamında en çok talep gören ikinci şehir konumundadır. İstanbul uluslararası arenada adını ilk olarak Habitat Zirvesi ile duyurmuş, ardından Dünya Ormancılık Kongresi, AGİT, NATO Zirvesi, Dünya Mimarlar Toplantısı, Dünya Turizm Örgütünün Kent Turizm Forumu, G20 Zirvesi gibi organizasyonlara evsahipliği yapmıştır. Antalya ise bugüne kadar özellikle Dünya Ormancılık Kongresi, ICCA Genel Kurulu, Alman Tur Operatörleri Birliği toplantısı ve G20 Zirvesi ile adını duyurmuş, Türkiye’nin ilk Expo’suna evsahipliği yapmıştır.

İstanbul ve Antalya etkinlik pazarının gelişiminde önemli yere sahip olan alt ve üst yapı olanakları, özellikle havayolu ulaşım imkanları, çok sayıda yüksek yıldızlı otelleri, kongre ve fuar merkezleri açısından ülkemizde öncelikli konumdadırlar. Bahsi geçen 2 şehir de ICCA’nın (Uluslararası Kongre ve Konvansiyon Birliği) her yıl yayınladığı raporda en iyi performansı gösteren ilk 2 Türk Şehri konumundadır. Etkinlik turizminde evsahipliği yapılan organizasyon anlamında İstanbul lider iken, koltuk ve kapasite anlamında Antalya ülkemizde lider konumundadır.

Ülkemizde özellikle bilimsel etkinlik türü olan kongrelerin gelişimi anlamında İstanbul, Antalya, Ankara, İzmir, Bursa, Konya ve Mersin illeri öncelikli iller olarak belirlenmiş ve gelecekte kongre ile ilgili yatırımların bu illere yönlendirilmesi teşvik edilmiştir. Bahsi geçen her bir ilimizin sahip olduğu avantajlar ve eksiklikler şu şekilde belirtilebilir (Aksu vd., 2013: 259-261);

İstanbul

- Kongre turizmiyle ilgili alt ve üst yapı yatırımlarını tamamlamış olması
- Doğal, tarihi ve kültürel zenginlikler açısından iyi bir konumda olması
- Aktif olarak çalışan Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun bulunması
- ICCA raporlarında adı geçen şehirlerimizden organizasyon sayısı bakımından en iyi durumda olması

- Kongre talebi anlamında yoğun talep alması (Örneğin İstanbul Lütü Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı 2 yıl sonrasına rezervasyon almaktadır)
- Oldukça yoğun olarak çalışan 2 havalimanına (Yakın bir zamanda 3.Havalimanının da tam kapasiteyle devreye girmesi beklenmektedir) sahip olup ülkemiz açısından önemli aktarmaların yapıldığı tek merkez olması
- Oldukça fazla sayıda yüksek yıldızlı otellere sahip olması
- Bugüne kadar dünya çapında birçok organizasyona ev sahipliği yapması (Habitat, AGİT, IMF, Dünya Ormancılık Kongresi gibi)
- Kongre merkezlerinin, toplantı salonlarının, yüksek yıldızlı otellerin, konser salonlarının bulunduğu kongre vadisine sahip olması
- Kongre katılımcılarının, kongre dışında talep edebilecekleri ürün ve hizmetleri sunabilecek gelişmiş düzeyde diğer yan hizmetleri verebilecek işletmelere sahip olması

Antalya

- Kongre turizmiyle ilgili alt ve üstyapı yatırımlarını tamamlamış olması
- Doğal, tarihi ve kültürel zenginlikler açısından iyi bir konumda olması
- Aktif olarak çalışan Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun bulunması
- ICCA raporlarında adı geçen şehirlerimizden organizasyon sayısı bakımından en iyi 2. durumda olması (Kongre organizasyon sayısı anlamında İstanbul liderken, kongre koltuk kapasitesi anlamında Antalya liderdir)
- Ülkemize yönelik turistik talep anlamında lider konumda bulunması
- Mevcut kapasitesine oranla az sayıda ulusal ve uluslararası kongre talebi alması
- Oldukça yoğun olarak çalışan 1 havalimanına sahip olması
- Oldukça fazla sayıda yüksek yıldızlı otellere sahip olması
- Bugüne kadar dünya çapında birkaç organizasyona ev sahipliği yapması (Dünya Ormancılık Kongresi, Avrupa Erkekler Basketbol Şampiyonası gibi)
- Kongre merkezlerinin, toplantı salonlarının, yüksek yıldızlı otellerin bulunduğu kongre vadisini oluşturma aşamasında olması
- Kongre katılımcılarının kongre dışında talep edebilecekleri ürün ve hizmetleri sunabilecek gelişmiş düzeyde diğer yan hizmetleri verebilecek işletmelere sahip olması

İzmir

- Kongre turizmiyle ilgili alt ve üstyapı yatırımlarını henüz tamamlayamamış olması

- Doğal, tarihi ve kültürel zenginlikler açısından iyi bir konumda olması
- Aktif olarak çalışan Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun bulunması
- ICCA raporlarında adı geçen şehirlerimizden organizasyon sayısı bakımından en iyi 3. durumda olması
- Kongre talebi anlamında henüz yoğun talep almaması
- 1 havalimanına sahip olması
- Mevcuda göre çok daha fazla sayıda yüksek yıldızlı oteller yapılabilecek olması
- Kongre katılımcılarının, kongre dışında talep edebilecekleri ürün ve hizmetleri sunabilecek gelişmiş düzeyde diğer yan hizmetleri verebilecek işletmelere sahip olması

Ankara

- En büyük avantajı ülkemizin başkenti olması, Elçiliklerin ve konsoloslukların bulunması
- Kongre turizmiyle ilgili alt ve üst yapı yatırımlarını hemen hemen tamamlamış olması
- Doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip olması
- Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun bulunmaması
- Ulusal kongreler anlamında talep alırken, uluslararası kongreler bağlamında henüz pek bilinmemesi
- 1 havalimanına sahip olması. Daha fazla uçak bağlantılarının yapılması ile sahip olduğu havalimanını daha aktif kullanabilecek olması
- Mevcuda göre çok daha fazla sayıda yüksek yıldızlı oteller yapılabilecek olması
- Kongre katılımcılarının kongre dışında talep edebilecekleri ürün ve hizmetleri sunabilecek diğer yan hizmetleri verebilecek işletmelere sahip olması

Mersin

- Kongre turizmiyle ilgili henüz alt ve üst yapı yatırımlarını tamamlamamış olması
- Doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip olması.
- Kongre talebi anlamında henüz fazla talep almaması
- Fazla sayıda yüksek yıldızlı otellere sahip olmaması

Konya

- Kongre turizmiyle ilgili henüz alt ve üst yapı yatırımlarını tamamlamamış olması

- Tarihi ve kültürel zenginlikler açısından iyi bir konumda olması
- Kongre talebi anlamında henüz fazla talep almaması
- 1 havalimanına sahip olması
- Fazla sayıda yüksek yıldızlı otellere sahip olmaması

Bursa

- Kongre turizmiyle ilgili henüz alt ve üst yapı yatırımlarını tamamlamamış olması
- Tarihi ve kültürel zenginlikler açısından iyi bir konumda olması
- Kongre talebi anlamında henüz fazla talep almaması
- 1 havalimanına sahip olması
- Fazla sayıda yüksek yıldızlı otellere sahip olmaması

Ülkemizde fuarcılık anlamda başta İstanbul olmak üzere diğer illerimizin evsahipliği yaptığı fuar ve etkinlik sayısı her yıl artış göstermektedir. 2017 yılı itibariyle illere göre evsahipliği yapılan fuarların sayısı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo: 2 İllere Göre Evsahipliği Yapılan Fuar Sayıları (2017)

İLLERE GÖRE	FUAR SAYISI
İstanbul	197
Ankara	50
İzmir	30
Antalya	26
Bursa	17
Adana	14
Konya	13
Gaziantep	12
Muğla	7
Samsun	6
Tekirdağ	6
Van	6
Aydın	5
Hatay	5
İzmit	5
Manisa	5
Aksaray	4
Mersin	4

Adıyaman	3
Afyonkarahisar	3
Denizli	3
Elazığ	3
Isparta	3
Kahramanmaraş	3
Kırklareli	3
Kütahya	3
Ordu	3
Balıkesir	2
Batman	2
Diyarbakır	2
Eskişehir	2
Kayseri	2
Malatya	2
Mardin	2
Niğde	2
Şanlıurfa	2
Yozgat	2
Zonguldak	2
Amasya	1
Bolu	1
Burdur	1
Çorum	1
Edirne	1
Erzurum	1
Karaman	1
Kastamonu	1
Kırıkkale	1
Kırşehir	1
Osmaniye	1
Sivas	1
Tokat	1
Uşak	1
TOPLAM	475

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 2017 Fuar İstatistikleri

Ülkemizde düzenlenen fuarların türlerine göre detayları Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre ihtisas fuarları ve ulusal fuarlar daha fazla sayıda organize edilmektedir.

Tablo: 3 Fuar Türleri

	DÜZENL ENEN FUAR SAYISI	TOPLAM FUAR KATILIMCISI SAYISI	YABANCI ÜLKE KATILIMCI SAYISI	DOĞRU DAN YABANC I KATILIM CI SAYISI	DOLAYLI YABANCI KATILIMC I SAYISI	TOPLAM ZİYARETÇİ SAYISI	YABANCI ZİYARETÇİ SAYISI
TÜM FUARLAR	475	60.013		7.077	10.119	21.719.714	587.128
FUAR TÜRLERİ NE GÖRE							
İHTİSAS FUARLARI	465	58.668	3.139	6.613	10.107	19.966.379	565.905
GENEL FUARLAR	10	1.345	4	464	12	1.753.335	21.223
TOPLAM	475	60.013	3.143	7.077	10.119	21.719.714	587.128
FUAR NİTELİĞİN E GÖRE							
ULUSAL FUARLAR	348	29.709	1.504	2.831	2.778	15.194.150	190.483
ULUSLAR ARASI FUARLAR	127	30.304	1.639	4.246	7.341	6.525.564	396.645
TOPLAM	475	60.013	3.143	7.077	10.119	21.719.714	587.128

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 2017 Fuar İstatistikleri

3. Türkiye'nin Etkinlik Turizminde Gelişimi İçin Öneriler

*Ülkemizde organize edilen ulusal etkinliklerden ziyade uluslararası etkinliklere daha fazla teşviğin sağlanması ve bütçe ayrılması önerilebilir.

*Özellikle havayolu uçuşlarında ülke genelinde İstanbul bağımlılığının azaltılması ve en azından Antalya'nın ve/veya Ankara ve İzmir'in de hub konumuna getirilmesi ile talep daha da artacaktır.

*Ülkemizde etkinlik pazarında yeralan tüm aktörlerin (Kongre ve ziyaretçi bürolarının, profesyonel kongre organizatörlerinin, etkinlik organizatörlerinin, kongre ve fuar merkezlerinin, kongre otellerinin ve etkinlik turizmüne yönelik çalışma yapan üniversitelerin her birinin kendi alanıyla ilgili etkinlik pazarında sözsahibi olan uluslararası birlik veya kuruluşlara aktif üye olması ve en az 1 uluslararası etkinliğin Türkiye'ye getirilmesi son derece önemlidir.

*Etkinlik turizm paketleri oluşturmada ülkemiz komşu ülkelerinde yer aldığı ortak paket oluşumuna giderek özellikle uluslararası talebi arttırabilir.

*Ülkemizde düzenlenen, özellikle detay yönetimi ve giderleri çok olan büyük organizasyonların (Expo, G20, konvansiyonlar gibi) fayda/maliyet analizleri mutlaka yapılmalı ve sonuçlar kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

*Büyük organizasyonlara evsahipliği yapan illerimiz yaşadıkları deneyimleri diğer illerimizle paylaşarak aynı hataların tekrar etmesini önleyebilirler.

*Ülkemizde düzenlenen Ace of Mice ödülü gibi etkinliklerin sayısı arttırılmalıdır.

*Expo türlerinden olan “Triennale di Milano” her yıl İstanbul veya Antalya için düşünülebilir.

*Ülkemizde düzenlenen Dossi Dossi Şov, Formula 1 gibi uluslararası etkinliklerin sayısı arttırılmalıdır.

*Antalya’da başarılı bir şekilde organize edilen Expo 2016 etkinliği sonrasında Dünya Exposu’na ev sahipliği başvurusunda bulunulabilir.

*Expo deneyimini arttırmak adına daha önce düzenlenmiş ShanghaiExpo’su veya 2020 Dubai Exposu hazırlıkları örnek alınabilir.

*Önümüzdeki yıllarda Dünya Exposu veya Olimpiyatlara evsahipliği yapabilmek adına ülkemizin uluslararası lobi gücü arttırılmalıdır.

4.Sonuç ve Öneriler

*Son yıllarda giderek daha fazla önem kazanan etkinlik turizmi pazarında mevcut pazar payını arttırabilmek adına ülkemizin bu pazara uygun olacak şekilde alt ve üst yapısını hazır hale getirmiş şehirler başta olmak üzere öncelikli şehirlerin tanıtım, pazarlama ve örgütlenme açısından hazır hale getirilmesi gerekmektedir.

*Ülkelerin uluslararası arenada isimlerini duyurmaları ve daha fazla etkinliklere evsahipliği yapmalarında sahip olunan imajın, lobi gücünün ve medya desteğinin önemi büyüktür. Bu bağlamda uluslararası üyeliklerin arttırılması, uluslararası yayınların çıkartılması, uluslararası düzeyde ödül alınması veya ödül mekanizmalarının hayata geçirilmesi, dünyada sözsahibi işletme ve kuruluşların ülkemizde girişimde bulunmaları için teşvik edilmesi faydalı olacaktır.

*Ülkemizde etkinlik turizminin gelişimi adına öncelikli olarak etkinlik turizminin kapsamı, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemi, etkinlik turizmi potansiyelimizin makro ve mikro açıdan pazarlanması adına kamunun, özel sektörün ve toplumun bilinçlendirilmesi için bilgilendirme, araştırma ve istatistiki çalışmalara öncelik verilmelidir.

*Dünya genelinde trend olan “yeni ülkelerin keşfinde” ülkemiz etkinlik pazarında çok önemli bir potansiyele sahiptir. Doğası, iklimi, kültürel ve tarihi zenginlikleri, geçmiş referansları, ulaşım ve konaklama seçenekleriyle kısa vadede dünya genelinde vazgeçilmez ve önemli bir oyuncu olma şansına sahiptir.

KAYNAKÇA

Aksu, A. vd.(2013). *Örneklerle Kongre ve Fuar Yönetimi*, Detay Yayıncılık, Ankara

Babacan, E. ve Göztaş, A.(2011). *Etkinlik Yönetimi*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Draper, J. vd.(2018). “Event Management Research Over the Past 12 Years: What Are the Current Trends in Research Methods, Data Collection, Data Analysis Procedures, and Event Types?”, *Journal of Convention & Event Tourism*, 19 (1): 3-24.

Fenich, G.G.(2015). *Planning and Management of Meetings, Expositions, Events, and Conventions*, Pearson Education Limited, Harlow.

Getz, D.(2017). “Developing A Framework For Sustainable Event Cities”, *Event Management*, 21: 575-591.

ICCA 2017 Raporu: 1-44

Kim, Y.H. ve Kaewnuch, K.(2018). “Finding The Gaps in Event Management Research: A Descriptive Meta-Analysis”, *Event Management*, 22:453-467.

Sadd, D. ve Musikavanhu, R.(2018). “A Comparison of Event Impacts: Zimbabwe and The UK”, *Event Management*, 22: 199-212.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 2017 Fuar

İstatistikleri:<https://tobb.org.tr/FuarlarMudurlugu/Sayfalar/Istatistikler.php>:ErişimTarihi:13.02.2019

www.eventacademy.com/news/what-is-event-management/:ErişimTarihi:13.02.2019

Türkiye’de Sağlık Turizminin Gelişimi Açısından İstanbul ve Antalya İllerinin Karşılaştırılması

Prof.Dr.Akın AKSU
Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi
aaksu@akdeniz.edu.tr
Prof.Dr.M.Gamze AKSU
Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi
mgamze@akdeniz.edu.tr

Özet

Sağlık turizmi hem turizm hem de sağlık sektörüyle ilişkilidir. Dünyada sağlık sektöründe en çekici ülkeler Kanada, İngiltere, İsrail, Singapur ve Kostarika’dır. Literatüre göre maliyet tasarrufu sınır ötesi tedaviyi arayanlar açısından en önemli motivasyonlar arasındadır. Sağlık turizminin gelişiminde çeken ve iten faktörlerden bahsetmek mümkündür; yerel ülkedeki yüksek maliyetler ve sağlık sigortasının olmaması gibi faktörler iten, yabancı ülkelerdeki bakım kalitesi veya hazır prosedürlerin bulunması çeken faktörlere örnek verilebilir. Dünya genelinde sağlık turizminin gelişiminin hem olumlu ve olumsuz sonuçları mevcuttur. Ülkemizde JCI tarafından akredite edilmiş toplam 44 sağlık işletmesi bulunmaktadır. Bu kuruluşların çoğunluğu İstanbul’da, geriye kalanı Bursa, Ankara, Antalya, İzmir, Adana ve Kocaeli’nde yer almaktadır. Sağlık turizminin gelişiminde İstanbul ve Antalya illeri benzer ve farklı yönler açısından karşılaştırılabilir. Bu çalışmada sağlık turizmi pazarının gelişiminde İstanbul ve Antalya İlleri karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, İstanbul, Antalya

1.Dünyada Sağlık Turizminin Gelişimi ve Önemi

Fiziksel ve ruhsal açıdan mevcut sağlıklarını korumak veya tekrar kazanmak niyetiyle insanların yaşadıkları yerlerin dışına yaptıkları seyahatlere sağlık turizmi denilmektedir (Kuşlivan, 2013:2). Genel olarak değerlendirildiğinde sağlık turizmi medikal turizm, termal turizmi ve yaşlı bakımını içeren ziyaretlerden oluşan bir turizm çeşidi konumundadır. Sağlık turizmi yakından incelendiğinde hem turizm hem de sağlık sektörleriyle yakından ilgili bir faaliyet olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu iki sektördeki gelişmeler birbirlerini sürekli olarak etkileyecek konumdadır (Barca vd., 2013:67).

Sağlık turizmi bünyesinde alınan hizmetler değerlendirildiğinde örneğin ileri yaştakiler için gezi turları, meşguliyet terapileri, yaşlılar açısından bakım evlerinde rehabilitasyon imkanları, engelliler için özel bakım ve geziler, termal turizme katılanlar açısından kaplıca tedavileri, fizyoterapiler, talassoterapiler, hidroterapiler ve ilgili egzersizler, balneoeterapiler, peloidoterapiler, klimaterapiler, medikal turizme katılanlar açısından ise ileri boyutta tedaviler kardiyovasküler cerrahi, radyoterapi, cyberknife, organ transplantasyonu, tüp bebek uygulamaları, estetik cerrahi, göz, diş, diyaliz tedavileri düşünülebilir ([www.saglik.gov.tr /SaglikTurizmi/belge/1-10556/medikal-turizm.html](http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-10556/medikal-turizm.html): Erişim Tarihi:26.10.2015). Son yıllarda gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru olmak üzere sağlık turizm amaçlı seyahatler yoğunluk kazanmış, dünya nüfusu yaşlanmış, kronik hastalıkların ağırlıkları artmış ve tedavi masrafları kişileri hatta ülkeleri maliyeti daha az olan ülkelerde alınacak sağlık hizmetlerine yöneltmiştir. Bu yönelimi arttıran diğer faktörler ise başta küreselleşmenin etkisi olmakla birlikte, ülkeler arasındaki ulaşım imkanlarının artması, enformasyon teknolojilerinin gelişmesi, sağlıkla ilgili olarak küresel çapta detaylı, güncel ve doğru bilgiye ulaşmanın kolay hale gelmesi olarak ifade edilebilir ([http://www.dap.gov.tr / yeniDosyalar/Kaynaklar/odop/11.pdf](http://www.dap.gov.tr/yeniDosyalar/Kaynaklar/odop/11.pdf):ErişimTarihi:08.12.2015).

Dünya Sağlık Örgütüne göre dünya yaş ortalaması 1990 yılında 64 iken, 2050 yılında doğuşta hayatta kalma beklentisinin 76 yılı geçeceği tahmin edilmektedir. Hayatta kalma beklentisi OECD Ülkelerinde 2005 yılında 78.6 iken, 2010 yılında ortalama olarak 79.8'e ulaşmıştır. OECD Ülkeleri arasında hayatta kalma beklentisi en yüksek olan ülke 83 yıl ile Japonya, en düşük ülke ise 74.3 yıl ile Türkiye'dir. Ayrıca Dünya genelinde 60 yaş üzeri nüfusun oranının 2050 yılında toplam nüfus içindeki payının % 22'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Sağlık Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması ve Mali Sürdürülebilirlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2023: 3).Günümüzde, daha kaliteli sağlık hizmetini, daha uygun fiyatlarla ve daha kısa bekleme süreleri içerisinde almak amacıyla sağlık turizmi kapsamında ülkeleri dışına çıkan yıllık 30 milyon insan trafiğinden söz edilmektedir. Dünyadaki sağlık turizmi harcamaları ise yaklaşık 500 Milyar Dolar ile ifade edilmektedir. Bu rakamın 2023 yılında 1 trilyon Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (<https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,175/saglik-turizmi-hakkinda.html>:ErişimTarihi:14.02.2019). 2017 yılı itibariyle sağlık hizmeti

harcamaları açısından 176 ülkeyi kapsayan bir araştırma sonucuna göre Amerika Birleşik Devletleri birinci, Tayland ikinci, Singapur üçüncü, Almanya dördüncü ve Kore beşinci sırada çıkmıştır

(https://www.medicaltourismindex.com/wpcons/2016/07/MTA_1359_INFOGRAPH.jpg; Erişim Tarihi: 14.02.2019).

Özellikle Avrupa’da sağlık hizmetleri uygulamaları ve sağlık hizmetine duyulan ihtiyaç dikkate alındığında ekonomik anlamda kişilere sağlanan maddi kolaylıkların birçok ülkede yeterli olmadığı, dolayısıyla sağlık hizmetine ihtiyaç duyanların maliyeti daha az ve bekleme süresi daha kısa olan ülkelere yöneldikleri görülmektedir. Literatüre göre maliyet tasarrufu sınır ötesi tedaviyi arayanlar açısından en önemli motivasyonlar arasındadır (Gan ve Frederick, 2015: 504). Bu durumun tersine çevrilmesi büyük ölçüde devlet desteği gerektirmekte ancak mevcut mali koşullar içerisinde bunun da gerçekleşmesi genellikle pek mümkün görülmemektedir. Sağlık turisti sadece maliyet farklılığını dikkate almakla kalmamakta, yabancı bir ülkeye gitme kararını alırken psikolojik faktörlerden de etkilenebilmektedir. Sağlık hizmetini almak adına eğer bulunduğu ülkeyle gitmek istediği ülke arasındaki maliyet farklılığı psikolojik açıdan buna değecek kadar fazlaysa o zaman gitme kararını vermektedir (Lautier, 2014:113,114). Sağlık turizminin gelişiminde çeken ve iten faktörlerden bahsetmek mümkündür; yerel ülkedeki yüksek maliyetler, sağlık sigortasının olmaması gibi faktörler iten, yabancı ülkelerdeki bakım kalitesi veya hazır prosedürlerin bulunması çeken faktörlere örnek verilebilir (Ramamonjariavelo. vd. 2015: 167).

Dünyada Norveç, Danimarka, Almanya ve Belçika kendi vatandaşlarınca sağlık sistemi olumlu olarak algılanan ülkelere örnektir. Uluslararası sağlık turizmi pazarında hızlı gelişim gösteren lokasyonlar arasında Asya ve Pasifik Bölgesi ön plana çıkmakta, Singapur, Malezya, Güney Kore, Tayland ve Hindistan adından sıkça bahsettirmektedir (file:///C:/Users/user/Desktop/10951,09pdf%20(1).pdf; Erişim Tarihi: 14.02.2019). 2016-2017 sağlık turizmi indeksi araştırmasına göre dünyada sağlık turizminde en popüler ülkeler sıralaması Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo: 1 Dünyada Sağlık Turizminde Popüler Ülkeler

Sıralama	Ülkeler
1	Kanada
2	İngiltere
3	İsrail
4	Singapur
5	Kostarika

Kaynak:<https://www.medicaltourismindex.com/overview/key-findings/>:ErişimTarihi:14.02.2019

Dünya’da sağlık turizminin hızla yayılması ve niş pazar olarak tanımlanan pazarda sağlık turistinin aldığı hizmetlerin çeşitli olması uluslararası platformda seyahat organize edenlerin de dikkatini çekmektedir. Özellikle son yıllarda maliyet odaklı olarak ülkeler arasında sağlık turizmine katılanların sayılarının önemli ölçüde artışı ulaşım masraflarının da nispeten daha karşılanabilir olmasıyla desteklenmiştir. Bu anlamda daha ucuza sağlık hizmeti veren ülkelerin en son teknolojiye yatırım yapmaları, internetin bilgiye erişimi hızlandırması, sadece sağlık uzmanı olmayıp aynı zamanda uluslararası hastalarla hastaneler arasında aracılık yapan firmaların da pazardaki yerlerini almaları da talebin daha da artmasına yardımcı olmuştur. Bir değişim olarak kamuda alınan sağlık hizmetleri taleplerinin özel sektöre doğru eğilim göstermesi de tecrübe edilmektedir (Connell, 2006: 1094). Gelecek 10 yıl içinde dünyada sağlık turizm pazarının yıllık % 25’lik büyüme göstermesi beklenmektedir (<https://www.medicaltourismindex.com/2016-medical-tourism-industry-valuation/>:ErişimTarihi:14.02.2019).

Dünya genelinde sağlık turizminin gelişiminin yaratmış olduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar vardır. Ekonomik açıdan incelendiğinde; düşük gelirli ülkelerin yerel üretimlerini özellikle ilaç üretimiyle bağlantılı olarak arttırdıkları görülebilirken, daha yüksek gelire sahip ülkelerin bu durumdan daha fazla yararlandıkları düşünülebilir. Rekabet avantajını kullanarak bazı ülkelerde daha ucuz olan yiyecek ve sağlıkla ilgili diğer temel ürünlerinin üretimi sayesinde ilgili ülkede yeni iş imkanları oluşabilir. Öte yandan sağlık hizmetlerinde görülen rekabet neticesinde gerek ulusal ve gerekse

uluslararası arz sahipleri açısından hizmet kalitesinin artması mümkün olabilmekte buna karşılık hükümetlerin giderek azalan oranda sağlık sistemlerini desteklemeleri sonucunda etkilerinin azalması riskinin varlığı da düşünülebilir. Sağlık turizmi gelişimiyle birlikte insanlar arasında daha fazla tolerans, diğer ülke ve kültürleri anlama, yabancı paraların daha kolay giriş imkanları ve sağlık hizmetlerine daha hızlı erişim sağlanabilirken, farklı ülkeleri ziyaret eden sağlık turistleriyle birlikte enfeksiyonların da ülkelerarasında yayılması, taşımacılıktan kaynaklanan çevreye olan olası zararlar da gündeme gelebilmektedir. Öte yandan daha sofistike yüksek düzeyde teknolojiye kavuşma imkanı sağlanabilmekte, hastalık dönemlerinde gerekli sağlık düzenlemeleri daha hızlı ele alınmakta, buna karşılık sağlık harcamaları daha fazla oranda desteklenmeyi gerektirebilmektedir. Sağlıkla ilgili uygulamalarda teknoloji destekli müdahaleler sayesinde uzak mesafede bulunan hastalara ulaşmak ve daha az maliyetle tedavi etmek mümkün olabilirken, verilen hizmetlerin yoksullara ulaşmasında zaman zaman sıkıntıların yaşanabilmesi de sözkonusu olabilmektedir (Kjellström vd., 2007: 9).

2. Türkiye’de Sağlık Turizminin Gelişimi

Türkiye’de sağlık politikaları 1920’lere kadar uzanmakla birlikte 1960 yılından itibaren daha etkili ve düzenli olarak sağlık politikalarının uygulamaya konulduğu görülmektedir. 1960-2011 yılları arasındaki dönem itibariyle (Sağlık Bakanlığı, 2012:24-27);

1960-1980 Yılları Arası Sağlık Politikaları:

1961 yılında, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun çıkarılmış, sağlık evleri, sağlık ocakları, ilçe ve il hastaneleri şeklinde yapılanmaya gidilmiştir. Farklı nitelikte sağlık hizmetleri veren yapılar sağlık ocağı bünyesinde bütünleştirilmiştir. 1965’te 554 sayılı Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun çıkarılmış, geniş bölgede tek yönlü hizmet yerine dar bölgede çok yönlü hizmet anlayışına geçilmiştir. 1978’de ise “Sağlık Personelinin Tam Süre Çalışma Esaslarına Dair Kanun” çıkarılmıştır.

1980-2002 Yılları Arası Sağlık Politikaları:

1982 Anayasası, vatandaşların sosyal güvenlik hakkına sahip olmalarının yanı sıra bu hakkın gerçekleşmesinin devletin sorumluluğunda olduğuna yönelik olup, devletin, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları

denetleyerek yerine getirmesi hükmünü içermektedir. Ayrıca Genel Sağlık Sigortası kurulabileceğine dair hüküm de mevcuttur. 1987 yılında 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu çıkarılmış, ancak bütünüyle uygulama imkânı bulunamamıştır. 1990 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından sağlık sektörü ile ilgili temel plan hazırlanmış ve Sağlık Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen “Sağlık Sektörü Master Plan Etüt Çalışması” sağlık reformlarının ele alındığı bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

1992 ve 1993’te Birinci ve İkinci Ulusal Sağlık Kongreleri yapılarak sağlık reformunun teorisi çalışmalarına hız verilmiş, 1992 yılında 3816 sayılı Kanun’la sosyal güvenlik kapsamında olmayan düşük gelirli vatandaşlar için Yeşil Kart uygulaması başlatılmıştır. Böylece sağlık hizmetlerine erişim konusunda yeterli ekonomik düzeyden mahrum olanların sağlık sigortacılığı içine alınması sağlanmıştır. 1993 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan “Ulusal Sağlık Politikası” destek, çevre sağlığı, yaşam biçimi, sağlık hizmetlerinin sunumu ve sağlıklı Türkiye hedeflerini içeren beş ana bölümden meydana gelmiştir.

2003-2011: Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı:

2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı uygulanmaya başlanmıştır. Başta SSK hastaneleri olmak üzere diğer kamu kurumlarının hastaneleri Sağlık Bakanlığı’na devredilmiş, dar gelirli kesimlere yönelik olarak Yeşil Kartlı kişilerin hakları genişletilmiş, Yeşil Kart sahiplerinin “ayakta tedavi” kapsamında görecekları sağlık hizmetleri ile ilaç giderleri de devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Ayrıca ilaçtaki kdv oranı düşürülmüş ve ilaç fiyatlandırma sistemi değiştirilerek ilaç fiyatlarında önemli oranda indirim sağlanmış, ilaç harcamalarının hem kamu hem de bireylere olan yükü büyük ölçüde hafifletilmiştir. Yeni düzenlemelerle, ilaca erişim yaygınlaştırılmış, sadece şehirlerde değil, köylerde de “112 Acil Sağlık” hizmeti sunulmaya başlanmıştır. İstasyon sayısı artırılıp ambulanslar son teknolojilerle donatılmış, hava ve deniz taşıma araçları eklenmiştir. Başta koruyucu sağlık ve ana-çocuk sağlığı hizmetleri olmak üzere birinci basamak sağlık hizmetleri güçlendirilmiş ve aile hekimliği uygulaması başlatılmıştır. Bulaşıcı olmayan hastalıklara bağlı olarak sağlığın bozulmasını ve erken ölümleri

önlemek için kapsamlı programlar hayata geçirilmiş, kalp-damar hastalıkları, kanser, diyabet, kronik solunum yolları hastalıkları, felç, böbrek yetmezliği başta olmak üzere, belirli hastalıklar için ulusal programlar uygulamaya konulmuştur. Bulaşıcı hastalıklardaki göstergeler Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın uygulanmaya başlanmasından sonra gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmış, bina, ekipman ve sağlık personelinin yetersiz olduğu bölgelerdeki eksiklikler önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır.

2003-2011 yılları arasında faiz dışı genel kamu harcamalarındaki artış % 95 iken kamu sağlık harcamalarındaki artış % 74 olarak gerçekleşmiştir. Sağlıkta Dönüşüm Programı ile kamu kaynakları daha verimli kullanılmaya başlanmıştır. 2003 yılında % 39,5 olan sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı, 2011 yılı sonunda % 75,9'a ulaşmıştır.

Sağlık turizmi kapsamında ülkemizi tercih eden sağlık turistleri 4 ayrı başlıkta değerlendirilebilir (Uğur, 2007: 7'den aktaran Özsarı ve Karatana, 2013: 141);

- Nüfus olarak büyük oranda Türk nüfusu bulunduran Almanya, Hollanda, Belçika gibi ülkelerden gelenler,
- Sağlık hizmetlerinde alt ve üst yapı sorunu yaşayan Balkan Ülkeleri ve Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetlerinden gelenler,
- Daha az maliyetle sağlık hizmeti almak üzere Amerika veya Almanya'dan gelenler,
- Hasta bekleme süresi uzun olan İngiltere, Hollanda veya Kanada'dan gelenler.

Ülkemiz sağlık turizminde sahip olduğu potansiyel itibariyle dünyada sayılı sağlık turizmi destinasyonlarından bir tanesi olabilme imkanına sahiptir. Akredite edilmiş sağlık kuruluşları, dünya çapında gelişme kaydetmiş uluslararası turizm hareketleri performansı, daha az maliyetlerle daha üstün sağlık hizmeti sunabilme potansiyeli, iyi eğitilmiş sağlık personeli, teknolojik açıdan modern altyapısı, coğrafik ve iklimsel açıdan stratejik konumu, doğal güzellikleri, tarihi zenginlikleri, kamu ve özel sektörün sahip oldukları iç dinamikler örnek olarak verilebilir (http://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/3164/Haber_Kaynaklar%C4%B1.html; Erişim Tarihi:30.12.2015). Ülkemizde 2002 yılında 1156 adet olan hastane sayısı

2017 yılında 1518'e ulaşmış, 2002 yılında 164.471 olan hastane yatak sayısı ise 2017 yılında 225.863'e ulaşmıştır(<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/28709,210119saglik-istatistikleri-yilligipdf.pdf?0:ErişimTarihi:14.02.2019>). Ülkemiz lokasyon olarak Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan, mesafe açısından çok yakınında Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye bulunan bir ülke konumundadır Bahsi geçen komşu ülkelere ve hatta daha uzak mesafedeki ülke/şehirlere (Amerika; Şikago, New York uçuş bağlantıları gibi) rahatlıkla sağlık hizmetini daha kaliteli ve daha ucuza sunabilecek alt ve üst yapıya sahiptir (<http://www.medicaltourismco.com/medical-tourism-in-turkey/>:Erişim Tarihi:03.11.2015).

Ülkemiz 4 saatlik uçuş mesafesinde yaklaşık 1 milyar insana ve 57 ülkeye hitap eden önemli bir jeografik konuma sahiptir. Türkiye, Türk Hava Yolları gibi dünyada en çok noktaya (120 ülke, 299 şehir ve 302 havalimanı) uçuş yapan bir ulusal havayolu markası ile ulaşım kolaylığı sayesinde sağlık turizmi için en ideal bölge olarak değerlendirilmektedir. Özellikle hekimlik kadrolarında üst düzey uzmanlaşmış nitelikli insan kaynağı yanı sıra coğrafi yapısı, mevsimsel avantajları, kaliteli sağlık hizmeti sunumu, dünya standartlarında teknolojik ve tıbbi donanımı, Avrupa'ya kıyasla %60'lara varan uygun fiyat avantajı, dünyada ilk sıralarda yer alan termal yeraltı kaynakları, dünyada hızla artan yaşlı nüfusa nazaran genç ve dinamik nüfusu ve tüm bunlara ek olarak geleneksel Türk konukseverliği ile dünyada parlayan yıldız konumunda olup, sağlık turizminde de en çok tercih edilen ülkelerinden bir tanesi olmasının önünde hiçbir engel yoktur (<https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,175/saglik-turizmi-hakkinda.html:ErişimTarihi:14.02.2019>).

JCI tarafından akredite edilmiş toplam 44 sağlık kuruluşu ülkemizde bulunmaktadır. Bu kuruluşların çoğunluğu İstanbul'da, geriye kalanı Bursa, Ankara, Antalya, İzmir, Adana ve Kocaeli'nde yer almaktadır. Ülkemizde Adana, Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir ve Kayseri'de termal spa hizmetlerinden, tüp bebek, göz, diş estetik cerrahiye kadar çok çeşitli alanlarda sağlık hizmeti sunulmaktadır(file:///C:/Users/user/Downloads/MWT_Turkey_Dec2010.pdf:ErişimTarihi:30.12.2015). Türkiye'nin sağlık turizminde 2023 hedefi 2 milyon sağlık turisti ve 20 milyar USD gelirdir.

3.Sağlık Turizminin Gelişimi Açısından İstanbul ve Antalya'nın Karşılaştırılması

Sağlık turizminin gelişiminde İstanbul ve Antalya illeri ortak ve farklı yönler açısından karşılaştırılabilir.

İstanbul ve Antalya'nın Ortak Yönleri

- *İki şehirde de sağlık turizmi açısından alt ve üst yapı olanakları gelişmiştir.
- *İki şehirde de uluslararası ve ulusal ulaşım ağına sahiptir.
- *İki şehirde de sağlık turizmiyle ilgili kurs, seminer, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim verebilecek ve araştırma yapabilecek eğitim kurumları mevcuttur.
- *İki şehirde de genel turizm hareketleri içerisinde uluslararası ve ulusal bilinirliğe sahip olmakla birlikte uluslararası sağlık turizmi pazarında yeterince tanınmamaktadır.
- *İki şehirde sağlık turistlerine doğal güzellikler, tarihi ve kültürel değerler sunulabilmektedir.
- *Her iki şehirde de farklı bütçelere uygun çok sayıda tesis mevcuttur.
- *Her iki şehirde de sağlık turizmine aracılık eden şirket sayısı azdır.
- *Her iki şehirde de sağlık turizmi pazarında olası yaşanabilecek profil değişimlerine cevap verebilecek esneklik, reaksiyon ve tecrübeye sahiptir.
- * Her iki şehirde de organ nakli ve kanser hastalıklarının tedavisinde oldukça deneyimli doktor ve sağlık kuruluşlarına sahiptir.
- * Her iki şehirde de sağlık turizmi bölge koordinatörlükleri bulunmaktadır.
- *Her iki şehirde de sağlık turizmi pazarında kullanılan en son teknoloji cihazlar mevcuttur.

İstanbul ve Antalya'nın Farklı Yönleri

- *İstanbul havayolu uçuşlarında (doğrudan ve tarifeli seferler açısından) hub konumundadır. Yaşlı ve ağır hastalar doğrudan uçmayı ve fazla uçak değiştirmemeyi tercih etmektedirler.
- *Sağlık hizmeti organizatörü ve sağlık turizmine yönelik tanıtım ve pazarlama çalışmaları İstanbul'da daha fazla sayıdadır.
- *Sağlık kuruluşu ve doktor sayısı İstanbul'da daha fazladır.

*İstanbul'un tarihi geçmişi Antalya'ya oranla daha fazladır. Bu avantaj özellikle hasta refakatçileri açısından değerlendirilebilir.

*Kültür motivasyonu ile seyahat refakatçiler için İstanbul Antalya'ya oranla daha avantajlıdır.

*Sağlık turizmi pazarına girmek isteyen uluslararası otel zincirleri potansiyel olarak İstanbul'da daha fazladır.

*Antalya'ya oranla İstanbul yönetim ve destinasyon yönetim modeline daha yakındır.

*Antalya İstanbul'a oranla daha az nüfus ve trafik sorunu ile sağlık turizminde hastalar ve refakatçilerce daha fazla tercih edilebilir. .

*Konaklama kapasitesi açısından Antalya İstanbul'dan daha fazla kapasiteye sahiptir.

*Herşey dahil sistemi konseptinde iyi düzeyde fiyat-kalite dengesini sağlamak Antalya'da daha kolaydır.

*İklim şartları İstanbul'a kıyasla Antalya'da çok daha iyidir. Yılın yaklaşık olarak 300 günü güneşlidir.

*Antalya'da iklim koşullarının ve doğal güzelliklerin daha iyi olması hasta ve refakatçiler için tedavi sonrasında ihtiyaç halinde spor etkinliklerine katılım avantajı sağlamaktadır.

4.Sonuç ve Öneriler

*Devlet politikası olarak öncelik tanınan ve birtakım finansal teşviklerin sunulduğu sağlık turizminin ülkemizde daha da gelişebilmesi adına öncelikli iller olarak konumlayabileceğimiz İstanbul ve Antalya örnek olarak alınmış ve karşılaştırma yapılmıştır. Bahsi geçen 2 şehrin yanısıra yakın zamanda kendisini hazır hissedecek ve gerekli yatırımları tamamlamış başka şehir açısından da karşılaştırmak yapma mümkün olabilecektir. *Son yıllarda turist sayısı ve turizm gelirleri bakımından ülkemizde turizm hareketlerinin liderleri konumunda bulunan gerek İstanbul ve gerekse Antalya'nın sağlık turizmi pazarından daha fazla pay alabilmeleri adına hem ortak hem de birbirlerinden farklı özellikleri bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllarda gerek İstanbul ve gerekse Antalya illeri sağlık turistlerinin taleplerini bölmek adına farklı alanlarda uzmanlaşmaya gidebilirler. Bu noktada Sağlık Bakanlığı yönlendirici ve koordine edici rol üstlenebilir.

*Ülkemizde sağlık turizminin faydaları, ekonomik ve sosyal açıdan getirileri, hizmet standardı ve akreditasyon konularında hem toplumu hem de sağlık sektöründe bulunan paydaşları aydınlatacak eğitimlerin verilmesi ve sonuçlarının takip edilmesi gerekmektedir.

*Ülke olarak sağlık turizminde daha fazla pay elde edebilmek amacıyla dünyada ve Avrupa’da başarılı olmuş ülkelerle işbirliği yoluna gidilmelidir.

*Uluslararası alanda tanınma ve güven sağlama adına başta İstanbul ve Antalya illerimiz olmak üzere JCI gibi akredite edilmiş ve belgelendirilmiş sağlık kuruluşlarının sayısı arttırılmalıdır.

*Sağlık turizmi konusunda uluslararası tanıtım ve yurtdışında alanında tanınmış hastanelerle işbirliği yapma başarısı anlamında İstanbul ili ülkemizdeki diğer iller tarafından örnek alınmalı ve başarılı örneklerin sayısı arttırılmalıdır.

*Ülkemiz sağlık turizmi kapsamında termal turizm, yaşlı ve engelli turizmine yönelik planlama ve yatırımlar yapmakta, varolan potansiyelini değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu noktada özellikle sağlık turizminde ön plana çıkan illerimizde İstanbul ve Antalya başta olmak üzere “yaşlı ve engelli dostu şehir uygulamaları” süratle arttırılmalı ve bu konularda toplumun bilinç seviyesi yükseltilmelidir.

KAYNAKÇA

- Barca, M. vd., (2013), “Türkiye’de Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*: 64-92
- Connell, J.(2006). “Medical Tourism: Sea,Sun, Sand...Surgery”, *Tourism Management*, 27: 1093-1100.
- Gan, L.L. ve Frederick, J.R.(2015). “Medical Tourism: Cosnumers’ Concerns Over Risk and Social Challenges”, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32 (5): 503-517.
- Kjellström, T. vd.(2007). “Globalisation and Public Health-Introduction and Overview”, *Scandinavian Journal of Public Health*, 35 (Suppl 70): 7-13
- Lautier, M.(2014). “International Trade of Health Services: Global Trends and Local Impact”, *Health Policy* 118 (1): 105-114
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Raporu, *Sağlık Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması ve Mali Sürdürülebilirlik*, 2023:1-108
- Özsarı, S.H. ve Karatana, Ö. (2013). “Sağlık Turizmi Açısından Türkiye’nin Durumu”, *J Kartal TR*, 24 (2): 136-144.
- Ramamonjiarivelo, Z. Vd.(2015). “The Determinants of Medical Tourism Intensions: Applying the Theory of Planned Behavior”, *Health Marketing Quarterly*, 32 (2): 165-179.

Sağlık Bakanlığı, (2012). “Stratejik Plan 2013-2017”: 1-148.

Uğur, G. (2007). “Türkiye’de Sağlık Turizmi, Sağlıkta Sağlıklı Bir Dönüşüm”, *Çerçeve Dergisi*, 16 (43): 96-97

[www.saglik.gov.tr /SaglikTurizmi/belge/1-10556/medikal-turizm.html](http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-10556/medikal-turizm.html):Erişim Tarihi:26.10.2015

<http://www.dap.gov.tr / yeniDosyalar/Kaynaklar/odop/11.pdf>:Erişim Tarihi:08.12.2015

http://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/3164/Haber_Kaynaklar%C4%B1.html:Erişim Tarihi:30.12.2015

<http://www.medicaltourismco.com/medical-tourism-in-turkey/>:Erişim Tarihi:03.11.2015

file:///C:/Users/user/Downloads/MWT_Turkey_Dec2010.pdf:Erişim Tarihi:30.12.2015

<https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,175/saglik-turizmihakkinda.html>:Erişim Tarihi:14.02.2019

[https://www.medicaltourismindex.com/wpcontent/uploads/2016/07/MTA_1359_INFO GRAPH.jpg](https://www.medicaltourismindex.com/wpcontent/uploads/2016/07/MTA_1359_INFO_GRAPH.jpg):Erişim Tarihi:14.02.2019

[https://www.medicaltourismindex.com/2016-medical-tourism-industry valuation/](https://www.medicaltourismindex.com/2016-medical-tourism-industry-valuation/):Erişim Tarihi:14.02.2019

<https://www.medicaltourismindex.com/overview/key-findings/>:Erişim Tarihi:14.02.2019

<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/28709,210119saglik-istatistikleri-yilligipdf.pdf?0>:Erişim Tarihi:14.02.2019

Sağlık Turizminin Gelişiminde Dünyada Başarılı Ülkelerin Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler

Prof.Dr.Akın AKSU
Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi
aaksu@akdeniz.edu.tr
Prof.Dr.M.Gamze AKSU
Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi
mgamze@akdeniz.edu.tr

Özet

Sağlığın iyi olmasını neyin oluşturduğunun anlaşılması karışık olup, zamanla farklı tarifleri ortaya çıkarmıştır. Hastalığın olmaması veya fiziksel ve zihinsel olarak zinde olmak gibi tanımlar yapılmıştır. Daha az para harcamak, doğru teşhis ve hızlı sonuç almak için yerel sağlık sağlayıcılarını pas geçerek bazı sağlık turistleri doğrudan yurtdışına gitmektedirler. Sağlık turizminde maliyet ana konu olmakla birlikte bakımla ilgili kalite ve standart da çekim faktörü olarak görülebilmektedir. Genel turizm hareketlerinde olduğu gibi sağlık turizminde de ürün ve hizmetlerin satınalma öncesi değerlendirilememesi, fiyatın uygun olmasını önemli hale getirmektedir. Günümüzde sağlık turizminde hem talepteki hem de arzdaki artış küreselleşmeyle birlikte turizm hareketlerini mevsimsel bir aktiviteden temel ihtiyaçları karşılayan aktiviteye dönüştürmüştür. Gerçekte bazı hastalar için tedavinin alınacağı yerde tatil imkanının olmasının hiç anlamı yokken, bazıları için ise karar verme adımlarında vazgeçilmez bileşendir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tahminlerine göre 2030 yılına kadar arkadaş ve akraba ziyaretleri, sağlık, din ve diğer amaçlarla seyahatler tüm uluslararası seyahatlerin % 31'ini temsil edecektir. Bu çalışmada dünya sağlık turizminde başarılı ülkelerin örnekleri incelenmiş ve Türkiye için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Türkiye

Abstract:

Understanding what constitutes good health is complex and emerged different definitions by time. Definitions such as absence of illness or having physical and mental fitness were made. To spend less money, receive accurate diagnose and rapid results, some health tourists went directly abroad and bypass local healthcare providers. While cost is the main subject in health tourism, quality and standard of care also can be seen as pull factor. Like in general tourism movements, impossibility evaluation of goods and services before purchasing in health tourism makes price reasonableness as important. Nowadays both due to the increasing demand and supply in health tourism together with globalization has

transformed tourism movements from a seasonal activity to an activity satisfying basic needs. In fact, for some patients, the possibility of holiday in the same place where the treatment has no meaning, but for others it is essential component of taking decision steps. According to the estimations of United Nations World Tourism Organization by 2030, visiting friends and relatives, health, religion and other purposes will represent 31 per cent of all international arrivals. In this study, successful country examples in world health tourism were investigated and suggestions were given for Turkey.

Key Words: Health tourism, Turkey

1.Dünyada Sağlık Turizminin Gelişimi ve Başarılı Ülkeler

Sağlığın iyi olmasını neyin oluşturduğunun anlaşılması karışık olup, zamanla farklı tarifleri ortaya çıkarmıştır. Hastalığın olmaması veya fiziksel ve zihinsel olarak zinde olmak gibi tanımlar yapılmıştır (Jones, 2005: 71,72). Daha az para harcamak, doğru teşhis ve hızlı sonuç almak için yerel sağlık sağlayıcılarını pas geçerek bazı sağlık turistleri doğrudan yurtdışına gitmektedirler (Ormond ve Sulianti, 2017: 102).

Dünya’da hızla gelişen sağlık turizminin ekonomik açıdan katkıları genel olarak incelendiğinde sağlık turizmine katılanların ülkelere bıraktıkları gelirler, sıcak para akışının ülkelerin ödemeler dengesine olumlu katkıları, sağlık turizminde birden fazla ülkenin ortaklaşa yapabilecekleri işbirliği olanakları, teknoloji, bilgi ve işgücü transferleri, sağlık turizmine yatırım yapan ülkelerin hem kendi vatandaşlarına hem de uluslararası sağlık turistlerine giderek daha iyi imkanlar gibi avantajlar sayılabilir (Özsarı ve Karatana, 2013: 137).

Harcama düzeyleri açısından bir karşılaştırma yapıldığında örneğin Asya’da sağlık turistinin harcamasının normal turiste göre en az 2 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Sağlık turizminin ülke ekonomilerine olan katkısına diğer bir örnek sağlık turizminde uzun yıllardır varolan Küba’dan verilebilir. Yıllar itibariyle sağlık turizminden elde ettiği kazançlar Küba’nın kamusal sağlık sisteminin ayağa kaldırılmasında çok önemli paya sahip olmuştur. Aynı durum Singapur, Hindistan ve Malta için de geçerlidir (Lunt, vd.,33). Sağlık turizmi aynı zamanda ülkelerarasındaki gelir farklılıklarını düzenleyici role de sahiptir. Gerek az gelişmiş ülkelerin ekonomilerine olan katkısı ve gerekse az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere olan beyin göçünü tersine çevirebilmesi olanağı ile bugün sağlık turizminin geliştirilmesi ülkelerin ulusal ve uluslararası platformda hak ettikleri yeri alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Sağlık turizmi sayesinde sağlık personeline daha iyi koşullarda çalışma imkanları, yüksek maaş verilmekte ve ileri teknolojilere yatırım yapılarak sağlık personelinin, sağlık turistinin ve

yerel halkın hizmetine sunulmaktadır. Ayrıca özellikle yabancı sağlık turistini kendisine çekebilmek anlamında ülkelerin ve sağlık kuruluşlarının örneğin JCI gibi uluslararası akreditasyonlara başvurdukları ve gereken yatırım ve hazırlıkları yürüterek varolan sağlık hizmeti standartlarını yükselttikleri ifade edilebilir (Johnston vd., 2010: 8,9).

Dünya genelinde JCI'dan akredite olan sağlık kuruluşlarının ülkelere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo:1 Dünya Genelinde JCI'dan Akredite Olan Sağlık Kuruluşlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Sağlık Kuruluşu Sayısı	Ülke	Sağlık Kuruluşu Sayısı	Ülke	Sağlık Kuruluşu Sayısı
Arjantin	2	Ekvador	1	Lüksemburg	1
Avusturya	5	Mısır	11	Makedonya	2
Azerbeycan	2	Etyopya	1	Malezya	13
Bahamalar	1	Gürcistan	1	Meksika	7
Bahreyn	5	Almanya	2	Moldovya	1
Bangladeş	1	Yunanistan	1	Myanmar	1
Barbados	1	Macaristan	1	Hollanda	11
Belçika	21	Hindistan	38	Nikaragua	1
Bermuda	1	Endonezya	28	Nijerya	1
Brezilya	64	İrlanda	29	Umman	6
Brunei	2	İsrail	32	Pakistan	3
Bulgaristan	2	İtalya	23	Panama	2
Kamboçya	1	Japonya	28	Peru	7
Cayman Adaları	3	Ürdün	9	Filipinler	5
Şili	2	Kazakistan	7	Portekiz	15
Çin	110	Kenya	2	Katar	15
Kolombiya	5	Kuveyt	3	Romanya	1
Kosta Rika	2	Lübnan	5	Rusya Federasyonu	4

Çek Cumhuriyeti	3	Litvanya	3	Ukrayna	1
Birleşik Arap Emirlikleri	204	Suudi Arabistan	105	Slovenya	3
İngiltere	1	Singapur	22	Güney Kore	26
Viyetnam	4	İspanya	29	Srilanka	3
Tayvan	14	Tanzanya	1	Tayland	66
Türkiye	44				

Kaynak:www.Jointcommissioninternational.org:ErişimTarihi:19.02.2019

Tablo1 incelendiğinde JCI'dan akredite sağlık kuruluşu açısından ilk 5 ülke; Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Suudi Arabistan, Tayland ve Brezilya'dır. Sağlık turizmi sayesinde yaşadığı krizden kurtulan ülkeler bulunmaktadır. Buna en güzel örnek olarak Tayland verilebilir. Asya'da yaşanan ekonomik kriz sonrası yerli hastaların sayısının azalması ve sağlık kuruluşlarının kapasitelerini kullanamamaları neticesinde Tayland 1990'lardan başlayarak özellikle yabancı hastalar açısından tercih edilecek bir merkez olma yolunda önemli adımlar atmış ve bu adımların maddi anlamda meyvelerini almıştır. 2012 yılında 2.53 milyon turistle 4-4.6 Milyon Dolarlık gelir elde etmiştir. 2014 yılı itibariyle Asya Pasifik Bölgesinin sağlık turizminden 9.62 Milyar Dolarlık pay aldığı ve bu gelirin % 49'unun Tayland'a ait olduğu tahmin edilmektedir. Gelirin % 40-60'ı tedavi gelirlerinden oluşurken geriye kalanı konaklama, yeme-içme ve seyahat gelirleridir (<http://cfs.frost.com/p/83199/#!ppt/c?id=9AB9-00-20-00-00&hq> Medical%20Tourism:Erişim Tarihi:11.11.2015). Sağlık turizminde maliyet ana konu olmakla birlikte bakımla ilgili kalite ve standart ta çekim faktörü olarak görülebilmektedir (Manaf, vd., 2015: 1019). Genel turizm hareketlerinde olduğu gibi sağlık turizminde de ürün ve hizmetlerin satınalma öncesi değerlendirilememesi, fiyatın uygun olmasını önemli hale getirmektedir (Han ve Hyun, 2015: 22). Sağlık turizmindeki artış ülkelere önemli oranda yabancı dövizin girmesini sağlamanın yanı sıra kullanılmayan boş kapasite varsa, fırsat maliyeti açısından da fazla bir maliyeti bulunmayan bir özellik

göstermektedir. Sağlık turizminin bir ülkede gelişebilmesi adına hükümetlerin de birtakım teşviklerde (Vergi indirimleri, ihracat kapsamında değerlendirme veya ithalat kolaylıkları gibi) bulunması gerekmektedir. Teşviklerin yanı sıra yabancı sağlık turistinin bir ülkeyi tercih etmesi için o ülkeye ulaşımın kolay ve çeşitli alternatiflere sahip olması, yollarının ve tüm telekomünikasyon hizmetlerinin yeterli olması gerekmektedir (Lunt, vd.,34).

Sağlık turizminin farklı ülkelerin ekonomilerine olan katkılarına bakıldığında örneğin 2013 yılının ilk 9 ayında Avustralya'ya sağlık hizmeti almak için gelen turist sayısı 10.739 kişi olmuş ve toplamda Avustralya ekonomisine 23.4 Milyon Dolarlık bir katkı sağlamıştır. Ekonomiye olan bu katkı 2006 yılındaki katkının iki katına ulaşmıştır. Birleşik Arap Emirliklerinde bulunan Dubai 2013 yılında 120.000 kişi tarafından tercih edilmiş ve 200 Milyon Amerikan Doları seviyesinde gelir elde edilmiştir. Bu rakam 2012 yılına göre % 12'lik bir artışı ifade etmektedir. Dubai'nin sağlık turisti hedefi 2020 yılında 500.000 kişi ve 706 Milyon Amerikan Doları'dır (<http://www.themiddleeastmagazine.com/wp-mideastmag-live/2015/06/dubai-aims-to-become-top-medical-tourism-destination/>;ErişimTarihi:03.11.2015).

Sağlık turizminde tercih edilen bir başka ülke olan Malezya 2020 yılında 1.9 milyon sağlık turisti vasıtasıyla sağlık turizminden 3.2 Milyar Dolarlık gelir elde etmeyi planlamaktadır. Bahsi geçen hedefe ulaşabilmek adına Malezya 2009 yılından bu yana Sağlık Bakanlığı bünyesinde Sağlık Bakımı Seyahat Konseyi oluşturmuştur. 2013 yılı itibariyle 770.134 hastadan 216 Milyon Dolarlık bir gelir elde eden Malezya müslüman bir ülke olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan sağlık turisti çekmekte, ancak en çok talebi Endonezya'dan almaktadır.

Adı sağlık turizmi ile sıklıkla anılan Singapur ise 2012 yılında 200.000 sağlık turistine hizmet vermiştir. Bu sayının % 47'si Endonezya'dan, % 12'si ise Malezya'dan gelen turistlere aittir. Hindistan ise 2012 yılı itibariyle 171.021 turisti ağırlamış olup bu sayı 2011 yılına göre % 23'lik bir artışa denk gelmektedir (Wong vd., 2014: 2-4). Hindistan sağlık turizminde her yıl % 30'luk büyümeye sahiptir (Barca, vd., 2013: 69).

2020 yılına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletlerinin sağlık harcamalarının payının gayri safi milli hasılanın % 21'ini oluşturacağı projekte edilmekte olup bu oran diğer gelişmiş ülkelerde % 16 civarındadır. 2014 yılında 1.25 milyon kişinin sağlık hizmeti almak amaçlı Amerika'dan başka ülkelere gittikleri tahmin edilmektedir (<https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>;Erişim tarihi:19.11.2015). 2017 yılına gelindiğinde 23 milyon Amerikalı'nın yıllık olarak sağlıkla ve cerrahi işlemlerle ilgili yaklaşık olarak 79 Milyar Dolar harcama yapacakları da beklenmektedir (Guy vd., 2015: 68). Dünya genelinde yapılacak sağlık turizmi hareketinin 2025 yılına kadar 3 trilyon Dolara ulaşması beklenmektedir(www.medicaltourismindex.com/2016-medical-tourism-industry-valuation/;ErişimTarihi:21.02.2019). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dünya genelinde ülkeler için bölge ve gelir durumuna göre gruplandırma yapmıştır. Buna göre (World Health Organization 2015: 160, 161);

Dünya Sağlık Örgütü Afrika Bölgesi:

Cezayir, Angola, Benin, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Cabo Verde, Kamerun, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komoros, Kongo, Fildişi Sahili, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritrea, Etopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bisav, Kenya, Lesoto, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Morityus, Mozambik, Namibiya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Demokratik Sao tome ve Principe Cumhuriyeti, Senegal, Seyşel, Sierra Leone, Güney Afrika, Güney Sudan, Svaziland, Togo, Uganda, Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti, Zambiya, Zimbabve.

Dünya Sağlık Örgütü Amerika Bölgesi:

Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahama, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Granada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Surinam, Trinidad ve Tobago, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Venezuela.

Dünya Sağlık Örgütü Doğu Asya Bölgesi:

Bangladeş, Butan, Kore Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Maldivler, Myanmar, Nepal, Sri Lanka, Tayland, Timor-Leste.

Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi:

Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Avusturya, Azerbeycan, Beyaz Rusya, Belçika, Saraybosna, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Monako, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldovya Cumhuriyeti, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Makedonya Cumhuriyeti, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, İngiltere, Özbekistan.

Dünya Sağlık Örgütü Doğu Akdeniz Bölgesi:

Afganistan, Bahreyn, Cibuti, Mısır, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen.

Dünya Sağlık Örgütü Batı Pasifik Bölgesi:

Avustralya, Brunei Sultanlığı, Kamboçya, Çin, Cook Adaları, Fiji, Japonya, Kiribati, Lao Cumhuriyeti, Malezya, Marshall Adaları, Mikronezya Federal Devletleri, Moğolistan, Nauru, Yeni Zellanda, Niue, Palau, Papua Yeni Gine, Filipinler, Kore Cumhuriyeti, Samoa, Singapur, Solomon Adaları, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Vietnam.

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ GELİR GRUPLAMASI:

Az Gelir Grubu

Afganistan, Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Cad, Komoros, Kore Cumhuriyeti, Kongo, Eritrea, Etopya, Gambiya, Gine, Gine-Bisav, Haiti, Kenya, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mozambik, Myanmar, Nepal, Nijerya, Ruanda, Sierra Leone, Somali, Tacikistan, Togo, Uganda, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Zimbabve.

Az-Orta Gelir Grubu

Ermenistan, Butan, Bolivya, Cabo Verde, Kamerun, Kongo, Fildişi Sahili, Cibuti, Mısır, El Salvador, Gürcistan, Gana, Guatemala, Guyana, Honduras, Hindistan, Endonezya, Kiribati, Kırgızistan, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, Lesoto, Moritanya, Mikronezya, Moğolistan, Fas, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Papua Yeni Gine, Paraguay, Filipinler, Moldova, Samoa, Sao Tome ve Principe, Senegal, Solomon Adaları, Güney

Sudan, Sri Lanka, Sudan, Swaziland, Suriye, Timor-Leste, Ukrayna, Özbekistan, Vanuatu, Vietnam, Yemen, Zambiya.

Yüksek-Orta Gelir Grubu

Arnavutluk, Cezayir, Angola, Arjantin, Azerbeycan, Belarus, Belize, Saraybosna, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Çina, Kolombiya, Cook Adaları, Kosta Rika, Küba, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Fiji, Gabon, Grenada, Macaristan, İran, Irak, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Lübnan, Libya, Malezya, Maldivler, Marshall Adaları, Morityus, Meksika, Karadağ, Nambiya, Nauru, Niue, Palau, Panama, Peru, Romanya, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Sırbistan, Seyşeller, Güney Afrika, Suriname, Tayland, Makedonya, Tonga, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Tuvalu, Venezuela.

Yüksek Gelir Grubu

Andora, Antigua ve Barbuda, Avustralya, Avusturya, Bahamalar, Bahreyn, Barbados, Belçika, Brunei, Kanada, Şili, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ekvator Ginesi, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kuveyt, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Monako, Hollanda, Yeni Zellanda, Norveç, Umman, Polonya, Portekiz, Katar, Kore Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Saint Kitts ve Nevis, San Marino, Suudi Arabistan, Singapur, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Trinidad ve Tobago, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay.

Ülkelerin sağlık turizmiyle ilgili izleyecekleri stratejilerin belirlenmesinde Dünya Sağlık Örgütü'nün bölgelere ve gelir düzeylerine göre yaptığı ayrımı dikkate almak oldukça önem arz etmektedir. Sağlık turizminde sağlık turistinin yaptığı harcamaların başında tedavi masrafları gelmektedir. Tedavi türüne göre değişmekle birlikte tedavi başına yapılan harcamanın yaklaşık olarak 5.000 Amerikan Doları olduğu ifade edilebilir. 14 gün süreyle bir ülkede bulunan sağlık turistinin refakatçisiyle birlikte günlük olarak yaptığı harcama tutarı ise yaklaşık olarak 200 Amerikan Doları civarındadır (Hellyer, 2012: 3). 2012 yılı itibarıyla sağlık turizmi yılda yaklaşık olarak 60 Milyar Amerikan Doları hacmini yakalarken, bu rakamın 4.4 Milyar Amerikan Dolarlık kısmı Malezya, Tayland ve Hindistan tarafından elde edilmektedir. Birçok üçüncü dünya ülkesi sağlık turizmini altın madeni olarak görmekte ve sonuçları ne olursa olsun pazarda varolma mücadelesi vermektedir. Örneğin Tayland'da daha fazla yabancı sağlık turisti çekebilmek adına lüks otel görünümüne sahip hastaneler inşa edilmiş, tedavi ünitelerinden ayrı olacak şekilde kapalı alanlar oluşturulmuş ve sağlık personelinin hasta isteklerini tam olarak karşılayabilmeleri sağlanmış, doktorlar ve hastalar arasında

mükemmel işleyen iletişim olanaklarının yanı sıra en son teknolojiyle hastalara bireyselleştirilmiş sağlık hizmeti sunulmaktadır (Heung vd., 2011:996).

Sağlık turizminde sunulan hizmetleri maliyet açısından bir karşılaştırma yapmak gerekirse örneğin Amerika'da böbrek nakli 100.000, karaciğer nakli 250.000 ve kalp nakli ise 860.000 Amerikan Dolarına olabılırken, gelişmekte olan ülkelerde böbrek nakli 70.000, karaciğer nakli 160.000 ve kalp nakli 120.000 Amerikan Dolarına mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla Dünya genelinde hem bekleme sürelerinin kısa olması hem de maliyetin daha az olması nedenleriyle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru talebin kaydığı görülmektedir. Sağlık turizminde Amerika ve İngiltere'den talep gören Hindistan'daki bazı sağlık kuruluşları sahip oldukları tecrübeyi uygun fiyat avantajıyla birleştirerek sağlık hizmetlerinde dış kaynak kullanımı ekolünü başlatmışlardır (Manhas ve Ramjit, 5).

Sağlık turizmi kapsamında genellikle sağlık turistinin fiziksel olarak bir ülkeden diğerine seyahat etmesi ve bununla ilgili ekonomik katkılardan bahsedilse de sağlık hizmetinin içerisinde yeralan ilaçlar veya tüm ekipmanlar açısından da önemli harcama kalemleri dikkate alınmalıdır. 2012 yılı itibariyle sağlık hizmetleri ürünlerine yapılan harcamalar 3 Milyar Euro'dan fazladır. Bu miktarın önemli bir bölümü Avrupa Ülkeleri arasında harcanmaktadır. Sağlıkla ilgili ithalatta 1.700 Milyon Euro ile Almanya birinci sırada gelmekte, ikinci ve üçüncü sırada sırasıyla Hollanda ve Fransa yer almaktadır. Sağlık hizmeti almak için Kıbrıs'tan çok sayıda kişi Yunanistan'a gitmekte, Lüksemburg'taki birçok kişi ise bu hizmeti komşu ülkelerden almayı tercih etmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin sağlık hizmeti almak adına birliğin içerisinde yapılacak seyahatleri teşvik ettiği ve gerekli düzenlemeleri yaptığı bilinmektedir (OECD/European Union, 2014: 130).

Gelir seviyesi arttıkça toplam sağlık harcamaları içerisinde yeralan kamu payının arttığı, diğer sağlık harcamaları içerisinde ise cepten yapılan harcamaların azaldığı ve özel sigortaların oranının arttığı ifade edilebilir. İlaçla ilgili harcamalar OECD ülkelerinde yapılan sağlıkla ilgili harcamaların % 20'sini oluşturmakta, OECD ülkelerinin sağlık hizmetini karşılamada ulusal veya ulusala yakın bir oranla kamusal sağlık sigorta sisteminden (Birçok Avrupa ülkesi, Kanada, Yeni Zelanda, Japonya, Kore ve Avustralya gibi) veya kamu sağlık sigortasının toplumun belirli bir bölümünü kapsadığı örneklerden (Hollanda, Almanya, ABD gibi) veya tüm nüfusun kamu sağlık sigortasından yararlanmasının zorunlu olduğu İsviçre gibi örneklerden yararlanıldığı görülmektedir (Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Raporu,2023: 54-55).

Birleşik Krallık'ta sağlık hizmetleri devlet tarafından ulusal sağlık sistemiyle ve çoğu zaman ücretsiz olarak verilmekte, ayrıca özel sektör tarafından da (% 16'lık paya

sahip) kişilerin ücret karşılığında sağlık hizmetlerinden faydalanabildikleri görülmektedir. 2012 yılı itibariyle Birleşik Krallıkta sağlıkla ilgili 147 Milyar İngiliz Sterlini tutarında harcama yapılmıştır. Bu rakamın devlet tarafından karşılanan tutarı 123 Milyar olup, 24 Milyar'ı ise özel sektöre karşılanmıştır. Birleşik Krallık'ın en büyük ülkesi İngiltere'nin 2013-2014 yılı bütçesi 95.6 Milyar İngiliz Sterlini olup, nüfus başına (53.9 milyon kişi) hesaplama yapıldığında kişi başı kamu sağlık harcaması 1.774 İngiliz Sterlini'dir (Birleşik Krallık Sağlık Turizmi Raporu, 2015: 2).

2014 yılı itibariyle Almanya'daki sağlık turisti sayısı 250.000 kişi, Almanya'dan başka ülkelere giden kişi sayısı ise 200.000 kişidir (Youngman, 2015: 1). 2011 yılında Latin Amerika'da Kostarika'ya 40.000 civarında sağlık turisti gelirken, Meksika'ya 40.000-80.000 civarında Amerikalı sağlık turisti (yakın olması nedeniyle) gelmiştir (<https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>: Erişim tarihi:10.11.2015).

Dünya sağlık turizmi hareketleri içerisinde Güney Afrika'dan gelen sağlık turistleriyle kıyaslandığında Doğu ve Batı Afrika'dan gelenlerin daha fazla harcama yaptıkları ve genellikle teşhis ve tedavi uzmanı aramak için seyahat ettikleri, Avrupa'dan gelenler ortalama olarak 8 geceleme yaparken, Güney Afrikaya yakın yerlerden gelenlerin ortalama olarak 4 gecedan az geceleme yaptıkları, Güney Afrika'dan gelenlerin toplam yıllık harcamalarının 128 Milyon Amerikan Dolarından fazla olduğu, 2006 yılında Güney Afrikaya giden sağlık turistlerinin sayısının 327.000'den 2009 yılında 500.000 kişiye ulaştığı ifade edilebilir. 2013 yılında sağlık turizmi kapsamında 155.000 kişinin Tunus'u tercih ettiği, aynı yıl için 210.000 kişinin ise Kore'yi ziyaret ettiği belirtilebilir. İspanya sağlık turizminde 2012 yılı itibariyle 21.868 kişiyi ağırlarken, toplamda 12.1 Milyon Euro'luk bir gelir elde etmiştir.2013 yılı itibariyle 250.000 kişi sağlık turizmi kapsamında Ürdün'ü seçmiştir. Brezilya ise 2005 yılında 48.000 kişi tarafından tercih edilirken,2009 yılında 180.000 kişi tarafından tercih edilmiştir. Bu durum yılda %30'luk bir artışa denk gelmektedir (<http://www.medicaltourismassociation.com/en/research-and-surveys.html>:Erişim Tarihi:02.11.2015).

Sağlık turizminde kişiler hem tıbbi bakım ve hizmet alabilmekte hem de gittikleri destinasyonların tatille ilgili olanaklarından da faydalanmaktadırlar. Gerçekte bazı hastalar için tedavinin alınacağı yerde tatil imkanının olmasının hiç anlamı yokken, bazıları için ise karar verme adımlarında vazgeçilmez bileşendir (Constantin, 2015: 64). Özellikle 90'lı yıllardan başlayarak Dünyada hızla gelişen sağlık turizminde en çok tercih

edilen ülkeler arasında; Hindistan, Küba, Kostarika, Tayland, Singapur, Kolombiya ve Malezya gelmektedir (Barca, vd., 2013: 68). Ayrıca Brunei, Hong Kong, Macaristan, İsrail, Ürdün, Litvanya, Filipinler ve Birleşik Arap Emirlikleri de son yıllarda sağlık turizminde önemli yere sahip olan destinasyonlar olarak görülürken, özellikle kozmetik alanında Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kostarika, Meksika ve Türkiye çekici ülkeler arasında yerlerini almaya başlamışlardır (Heung, vd., 2011: 995). Kozmetik ile ilgili hizmetler genellikle sigorta kapsamına girmemektedir. Kalp ve damar ile ilgili hastalıklar Avrupa'da yaşanan ölümlerin başında gelmekte ve 16.7 milyon kişi bu nedenle hayatını yitirmektedir. Bu durum doktorların özellikle bu alanla ilgilenmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Kalp ve damar hastalıklarından sonra ölüm nedenleri arasında ikinci sırada kanser gelmekte ve bu hastalığın tedavisi genellikle pahalı olmaktadır. Kanser ile ilgili sağlık hizmeti almak adına tercih edilen ülkeler arasında Türkiye, Singapur, Güney Kore, Brezilya, Kostarika, Hindistan, İsrail, Malezya, Meksika ve Tayvan sayılabilir. Tüp bebek ile ilgili en çok İsrail, Hindistan, Malezya, Tayland ve Birleşik Arap Emirlikleri, zayıflama ile ilgili ise Malezya, Brezilya, Kostarika, Hindistan, Tayvan, Meksika ve Tayland tercih edilmektedir (<http://www.mhealthtalk.com/medical-tourism-is-a-growing-trend/>; Erişim Tarihi: 17.12.2015). Dünya'da sağlık turizmi 2014 yılı itibariyle gelir açısından 65 Milyar Amerikan Dolarına ve sağlık turisti sayısı ise 50 milyon kişiye ulaşmıştır (<https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>; Erişim Tarihi: 03.11.2015).

Genel olarak incelendiğinde küresel anlamda sağlık turistlerinin farklı ülkeler arasında dolaştıkları görülmektedir. Ruslar ve Körfez ülkeleri tedavi amaçlı Almanya'ya giderken, gelir düzeyi yüksek olan Afrikalılar Fransa'ya, Latin Amerikalılar ise Miami'ye gitmektedirler (Iordache, vd., : 2013: 31). Kıtalararası sağlık turistleri hareketlerinde Asya Kıtası Amerika Kıtasını mükemmel bir merkez olması ve ileri düzeyde tıbbi teknolojiye sahip olması nedenleriyle tercih edebilirken, Afrika Kıtası Avrupa Kıtasını ileri düzeyde tıbbi teknolojiye sahip olması ve esnek sağlık hizmeti verebilmesi nedenleriyle tercih edebilmekte, yine Afrika Kıtası Asya Kıtasını ileri düzeyde tıbbi teknoloji imkanı sebebiyle talep edebilmektedir. Okyanusya Bölgesi maliyetlerin az olması ve ileri düzeyde tıbbi teknoloji nedeniyle tercih edebilirken, Amerika Kıtası Asya

Kıtasını düşük fiyatlar nedeniyle, Latin Amerika'yı sigorta anlaşmaları ve düşük fiyatlar nedenleriyle tercih etmektedir. Kanada Amerika'yı daha kısa bekleme süreleri nedeniyle tercih edebilirken, daha esnek sağlık hizmetleri ve düşük fiyatlar nedenleriyle Latin Amerika'yı talep edebilmektedir. Latin Amerika Amerikayı mükemmel bir merkez olması ve ileri tıbbi imkanlar nedenleriyle tercih edebilirken, Orta Doğu Asya Kıtasını ileri tıbbi imkanlar nedeniyle talep etmekte, Avrupa ve Amerika Kıtalarını ise mükemmel merkez olmaları ve ileri tıbbi imkanlara sahip olmaları nedenleriyle tercih edebilmektedir. Avrupa Kıtası Asya Kıtasını düşük fiyatlar ve ileri tıbbi imkanlar nedenleriyle tercih edebilirken, Orta Doğu ve Amerika'yı mükemmel merkez olmaları ve ileri tıbbi imkanlara sahip olmaları nedenleriyle talep edebilmektedir (<http://forum.worldtourismforum.net/reports.html>. Erişim Tarihi: 03.11.2015).

Sağlık turizminde genel eğilim ABD, İngiltere ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerden Kostarika, Hindistan, Macaristan ve Tayland gibi gelişmekte olan ülkelere doğru talebin yönlenmesidir (Yeoh, vd., 2013: 196). Gelişmiş ülkelerden çoğunlukla daha az maliyetler nedeniyle gelişmekte olan ülkelere gidenler tedavi giderlerine ulaşım giderlerini bile dahil ettiklerinde yine de ülkelerine oranla % 75 daha az giderlerle sağlık sorunlarını giderme imkanına sahip olmaktadır (Gan ve Frederick, 2015: 503). Gelişmekte olan ülkeler sağlık turizmini kar elde edilen sektör olarak değerlendirmektedirler (Han, 2013: 257). Ülkeler açısından sağlık turizminde ilerleme kaydedebilmek karmaşık bir süreç olup, kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesini gerektirmektedir. Zira sağlık turizminin gelişebilmesi adına uluslararası düzeyde akreditasyona sahip olmak, ürün ve hizmetlerle ilgili kalite güvencesi sunabilmek, özellikle yabancı ülkelere sağlık turizmi kapsamında gelen turistlerin harcamaları ve sayıları hakkında açık ve net bilgiye sahip olmak, sağlık turizminde varsa maliyet tasarruf imkanlarına kavuşmak, turizm alanında mükemmel altyapıya sahip olmak, klinik hizmetlerinde sürdürülebilir üne kavuşmak, sağlıkla ilgili hizmetlerde inovasyon ve elde edilen başarılarla ilgili bir geçmişe sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca verilebilecek en iyi sağlık hizmetinin kişiye özgü uygulamalarla desteklenmesi, uluslararası düzeyde eğitim almış ve deneyimli sağlık personelinin de kadroda bulunmaları son derece

önemlidir (http://www.patientsbeyondborders.com/medical-tourism-statistics-facts: Erişim Tarihi: 08.11.2015).

Günümüzde sağlık turizminde hem talepteki hem de arzdaki artış küreselleşmeyle birlikte turizm hareketlerini mevsimsel bir aktivite olmaktan çıkarmış temel ihtiyaçları karşılayan aktiviteye dönüştürmüştür (Mihalache, 2018: 86). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tahminlerine göre 2030 yılına kadar arkadaş ve akraba ziyaretleri, sağlık, din ve diğer amaçlarla seyahatler tüm uluslararası seyahatlerin % 31'ini temsil edecektir (Melendez ve Obra, 2016: 86).

2.Türkiye’de Sağlık Turizminin Gelişimi

2014 yılı Türkiye talep profili incelendiğinde ilk 6 ay itibariyle geliş amaçlarına göre evlerde yapılan gecelermelerin dağılımında sağlık amacıyla yapılan gecelermeler % 64.5’i oluşturmaktadır. Detaylı bilgi Tablo 2’de verilmiştir (Aktob, 2014: 4).

Tablo 2: Geliş Amaçlarına Göre Evlerde Yapılan Gecelermeler

Geliş Amacı	Evlerde Yapılan Geceleme Yüzdesi
Yakınları Ziyaret	% 95.6
Sağlık	% 64.5
Eğitim	% 61.1
İş Amaçlı (Konferans, Toplantı, Görev vb.)	% 39.7
Dini	% 28.8
Alışveriş	% 24.1
Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler	% 18.5
Transit	% 1.6
Diğer	% 36.1
Türkiye Ortalaması	% 45.7

Kaynak: Aktob, 2014:4

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) raporuna göre 2013 yılında ülkemizin sağlık turizminden elde ettiği gelir 2.5 milyar Amerikan Dolarıdır. 2002 yılında

75.000 sağlık turistine hizmet veren ülkemiz gerek estetik operasyonlarla ve gerekse sağlıkla ilgili hizmetlerle 2014 yılında 500.000 kişiye ulaşmıştır. Bu başarıda ülkemizde verilen yüksek kalitede hizmetin, kolay ulaşım imkanlarının ve uygun fiyatlı hizmetlerin payı büyüktür. İstanbul'da 3. havalimanı da hizmete girdiğinde ülkemizde sağlık turizminin önemli ölçüde artması beklenmektedir. Sağlık turizmiyle ilgili olarak özellikle Almanya'dan ülkemize yönelik önemli düzeyde talep sözkonusudur. Ayrıca onkoloji bölümleri en çok tercih edilen hizmet alanları arasında geçmektedir. Sağlık turizmi kapsamında Almanya'dan ülkemize gelenlerin yanısıra Rusya'dan, Orta Doğu Ülkelerinden, Hollanda'dan, Libya'dan, İngiltere'den ve Irak'tan talep gelmektedir. Ortadoğu Ülkeleri bölgesel güvenlik ortamı, estetik cerrahi ve saç ekimi nedenleriyle ülkemizi tercih etmekteyken, İngiltere, Hollanda ve Almanya'dan gelenler ise göz hastalıkları ve cerrahi işlem gerektiren diğer hastalıklar için tedavi hizmetlerini almaktadırlar (<http://www.dailysabah.com/health/2015/05/13/500000-tourists-visited-turkey-for-health-tourism-last-year>: Erişim Tarihi:03.11.2015). Karaciğer naklinde Avrupa'da birinci konumda bulunan ülkemiz Avrupa'da giderek yaşlanan kişilere yüksek düzeyde nitelikli sağlık hizmeti sunma potansiyeline sahiptir.

OECD ülkeleri içerisinde toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı (% 5.4 ile) en az olan ülke Türkiye, en fazla olan ülke ise (% 16.4 ile) Birleşik Devletlerdir. Sağlık turizminde nüfus artışının, yaşlanan nüfusun, kronik hastalıkların artış hızının, sigortaların kapsam alanlarının genişlemesinin, ekonomik refah düzey artışının ve değişen hastalık profillerinin etkilerinin olduğu dikkate alındığında ülkemizde nüfus artışının 2012-2050 yılları arasında yıllık % 4.3'lük artışla 2050 yılında 93.5 milyon kişiye ulaşması beklenmektedir. Avrupayla kıyaslandığında hala genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde 2023 yılında yaş ortalamasının 34, 2050 yılında 42.9 ve 2075 yılında ise 47 olması beklenmektedir. Aynı zamanda 65 yaş üstü kişilerin nüfus içerisindeki payının 2023 yılında % 10 ve 2075 yılında ise % 28'e ulaşması beklenmektedir (Deloitte, 2014: 22,23).

Ülkemizde 2015 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı hastane sayısı 865 iken 2016 yılında 876 olmuş, 70 olan Üniversite hastane sayısı 69'a, 562 olan Özel hastane sayısı 565'e ulaşmıştır. Hastanelerin dağılımı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo: 3 Ülkemizdeki Hastanelerin Dağılımı

Bölge	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
İstanbul	56	16	166	238
Batı Marmara	53	4	23	80
Ege	119	7	66	192
Doğu Marmara	77	4	51	132
Batı Anadolu	70	13	51	134
Akdeniz	81	8	86	175
Orta Anadolu	72	4	23	99
Batı Karadeniz	98	3	19	120
Doğu Karadeniz	68	2	12	82
KuzeyDoğu Anadolu	52	2	5	59
OrtaDoğuAnadolu	54	3	18	75
GüneyDoğuAnadolu	76	3	45	124
Türkiye	876	69	565	1510

Kaynak:file:///C:/Users/user/Downloads/sb-2016_saglik-istatistikleri-yilligi.pdf:ErişimTarihi:21.02.2019

2002 yılında sağlık sektöründe çalışan tüm personelin sayısı 378.551 iken, 2017 yılında 920.939 kişiye ulaşmıştır(<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/28709,210119saglik-istatistikleri-yilligipdf.pdf?0>:ErişimTarihi:14.02.2019). Ülkemizde yıllara göre gerçekleştirilen organ nakli sayıları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo: 4 Ülkemizde Gerçekleştirilen Organ Nakli Sayısı

	2002	2013	2014	2015	2016	2017
Böbrek	550	2944	2924	3204	3419	3341
Karaciğer	159	1248	1212	1216	1395	1446
Kalp	20	63	78	89	69	77
Kalp Kapakçığı	15	1	0	0	0	0
Akciğer	0	32	33	30	22	42
Kalp- Akciğer	0	0	0	0	0	0
Pankreas	0	4	9	7	6	0
İnce Bağırsak	1	2	5	6	0	2

Kaynak:<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/28709,210119saglik-istatistikleri-yilligipdf.pdf?0>;ErişimTarihi:14.02.2019

Sağlık sektörünün ülkemizdeki gelişimi ülkenin ekonomik anlamda gelişimine paralel gitmekte, özellikle son yıllarda yerli ve yabancı yatırımcıların sağlık alanına yatırım yapma taleplerinde artış gözlemlenmektedir. Ülkemize sağlık turizmiyle ilgili yatırım yapmak isteyen ülkeler arasında AB ülkeleri, Arap Ülkeleri ve ABD sayılabilir (Deloitte, 2012: 8,13). 2023 yılında 2 milyon sağlık turisti ve 20 Milyar Amerikan Doları gelir hedefleyen ülkemizde sağlık turizmini geliştirebilmek için Sağlık Bakanlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı sağlık turizmi ile ilgili işlemleri yapmakta ve kurumlar arasında gereken koordinasyonu sağlamaktadır. Ülkemizin sağlık turizmine bakış açısı sağlık turizmi, termal turizm, yaşlı ve engelli turizmini de içermektedir. Ülkemizdeki tüm hastanelere gelen yabancı hastaların düzenli olarak tutulan kayıtları web ortamına aktarılmakta ve raporlanmaktadır. Ayrıca 7/24 saat İngilizce, Almanca, Arapça ve Rusça hizmet veren yurtdışı çağrı merkezi, yine 4 dilde hizmet veren websitesi, Sağlık Serbest Bölgesi ve sağlık turizmi ile ilgili mevzuat çalışmaları da devam etmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2012: 1-2).

Onuncu Kalkınma Planı kapsamında yeralan sağlık turizmine yönelik kurumsal ve hukuki altyapının geliştirilmesi, sağlık turizmi alanında fiziki ve teknik altyapının iyileştirilmesi, sağlık turizmi hizmet kalitesinin artırılması konuları Sağlık Bakanlığı ve sağlık turizmi alanında etkin tanıtım, pazarlama yapılması ve uluslararası işbirliğinin artırılması konuları ise Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğuna verilmiştir. Daha da detaylı olarak belirtmek gerekirse;

Sağlık turizmine yönelik kurumsal ve hukuki altyapının geliştirilmesi konusunda ilgili olarak belirlenen politikalar;

Hedef ülke, bölge ve branşları dikkate alan bir sağlık turizmi stratejisi ve eylem planı hazırlanması, kamu kurumları arasında koordinasyon mekanizmalarının geliştirilmesi, kamu ile özel sektör arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, ilgili mevzuat altyapısının oluşturulması ve istatistik altyapısının geliştirilmesi politikalarıdır.

Sağlık Turizmi Alanında Fiziki ve Teknik Altyapının İyileştirilmesi konusunda ilgili belirlenen politikalar;

Hastane, termal otel, ileri yaş ve engelli turizm altyapısı envanterlerinin hazırlanması, sağlık turizmi kapsamında yatırım ve planlama konusunda destek sağlanması, arazi temini ve işletme için yeni modellerin oluşturulması politikalarıdır.

Sağlık Turizmi Hizmet Kalitesinin Arttırılması konusunda ilgili belirlenen politikalar;

Sağlık turizmi alanında çalışan personelin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi, sağlık turizmine yönelik hizmet ve tesis kalite standartlarının yükseltilmesi politikalarıdır.

Sağlık Turizmi Alanında Etkin Tanıtım, Pazarlama Yapılması ve Uluslararası İşbirliğinin Arttırılması konusunda belirlenen politikalar ise;

Hedef ülke ve bölgelerde tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin arttırılması, tanıtım ve pazarlama alanında kamu ve özel sektör işbirliklerinin arttırılması, uluslararası işbirliği ve anlaşmaların arttırılması politikalarıdır (Onuncu Kalkınma Planı, Sağlık Bakanlığı 2014: 2-14).

3.Sağlık Turizminin Gelişiminde Türkiye İçin Öneriler

*Uluslararası alanda sağlık turizminde daha iyi rekabet edebilmek anlamında ülkemizin belirli alanlarda (Organ nakli, estetik cerrahi, kanser tedavisi, göz hastalıkları, mide küçültme ve implant gibi) uzmanlaşmaya gitmesi ve bu durumu tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde ön plana çıkarması önerilebilir.

*Bugüne kadar sağlık turizminde ülkemizi daha fazla oranda talep eden Almanya, Rusya, Hollanda, Libya, İngiltere, Irak ve Orta Doğu Ülkelerine yönelinmesi, sağlık turizmi ile ilgili fuar ve etkinliklere katılım gösterilmesi, görsel ve işitsel basın yayın organlarında ve sosyal medyada iletişimde bulunulması ve reklam verilmesi faydalı olacaktır.

*Ülkemizde sağlık turizminin gelişimine yönelik birtakım çabalar devam etmekteyse de halen sağlık turizmine yönelik güncel ve detaylı bilgiye ulaşmak, sağlık turizmine yönelik alt ve üst yapının envanterine erişmek pek mümkün olamamaktadır. Bu durum özellikle sağlık turizmiyle ilgili geleceğe ait öngöründe bulunmayı zorlaştırmaktadır.

* Yeni sağlık turizmi yatırımları ve işbirlikleri anlamında AB üyesi ülkelerden ve Arap ülkelerinden ülkemize yönelik taleplerin değerlendirilmesi ile ülkemizin uluslararası platformda lobi gücü artırılabilir, tanıtım ve pazarlama sorunları daha kolay aşılabilecektir.

*Ülkemizde hatalı tedavi alan kişilerin sorunlarının çözümü adına gerekli desteğin verilerek, yönlendirmelerin yapılması, ayrıca yıllık bazda hatalı tedavi sayıları ve çözümlerinin görsel ve işitsel ortamlarda paylaşılması ile gelecek yıllarda ülkemize yönelik sağlık turizmi talebinde artışların yaşanması sağlanacaktır.

*Her yıl giderek artan uluslararası sağlık turisti beraberinde yabancı dil ve mevzuata hakim olamama sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda sağlık turizminde ana pazarlar olarak öncelik verilecek ülkelerin dillerini ve özellikle AB sağlık mevzuatını ve hasta haklarını bilen sağlık personelinin yetiştirilmesine öncelik verilmelidir.

*Uluslararası akreditasyon uygulamaları kuruluşların hem faaliyetlerinin belirli bir düzen ve standartta olmasını sağlamakta, hem de özellikle uluslararası talebi etkilemektedir. Ülkemiz dünyada JCI'dan akredite olan sağlık kuruluşları sayısı açısından önemli bir konumdadır. Bu noktada yakın gelecekte dünyada ilk 5 ülke içerisinde yer alabilmek adına JCI'dan akredite olan kuruluş sayısını arttırmayı teşvik etmelidir.

*Uluslararası talebi arttırmak anlamında yurtdışında açık ofislerimizin sayısı arttırılmalı ve sağlık turizmi, uluslararası mevzuat ve sigorta konularına hakim, yabancı dil bilen personelin daha fazla sayıda istihdam edilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktob .(2014). “Türkiye Talep Profili 2014 ilk Yarı Sonuçları Özet Değerlendirme”: 1-9
- Barca, M. vd., (2013), “Türkiye’de Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*: 64-92
- Birleşik Krallık Sağlık Turizmi Raporu,(2015). *T.C. Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği*: 1-11
- Constantin, A. (2015). “International Health Tourism”, *International Journal for Responsible Tourism*, 4 (1): 59-72.
- Deloitte, (Haziran 2012). “Türkiye Sağlık Raporu”, *Yased Uluslararası Yatırımcılar Derneği*: 1-94
- Deloitte, (January 2014)., “Healthcare Industry in Turkey”, *Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency*: 1-85
- Gan, L. ve Frederick, J.R. (2015). “Medical Tourism: Consumer’s Concerns Over Risk and Social Challenges”, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32: 503-517
- Guy, B. Vd., (2015). “Characteristics of Consumers Likely and Unlikely to Participate in Medical Tourism”, *International Journal of Healthcare Management*, 8 (2): 68-76
- Han, H. (2013). “The Healthcare Hotel: Distinctive Attributes For International Medical Travelers”, *Tourism Management* 36: 257-268
- Han, H. ve Hyun, S.S.(2015). “Customer Retention in the Medical Tourism Industry: Impact of Quality, Satisfaction, Trust, and Price Reasonableness”, *Tourism Management*, 46: 20-29.
- Hellyer, M.(2012). “Draft National Strategy for Medical Tourism”, *CTA Commonwealth Secretariat* : 1-22’den ülkemiz için derlenmiştir.
- Heung, V.C.S. vd., (2011). “Medical Tourism Development in Hong Kong: An Assessment of the Barriers”, *Tourism Management*, 32: 995-1005
- Iordache, C. Vd., (2013). “Medical Tourism-Between the Content and Socio-Economic Development Goals.Development Strategies”, *Romanian Journal of Marketing* 1: 31-42
- Johnston, R. Vd., (2015). “Policy Implications of Medical Tourism Development in Destination Countries: Revisiting and Revising an Existing Framework by Examining The Case of Jamaica”, *Globalization and Health* 11 (29): 1-13
- Jones, P.H.(2005). “Cancer and Tourism”, *Annals of Tourism Research*, 31 (1): 70-92.

- Lunt, N. vd., “Medical Tourism:Treatments, Markets and Health System Implications: A Scoping Review”, *OECD Directorate For Employment, Labour and Social Affairs*: 1-34
- Manaf, N.H.A. vd.,(2015). “Medical Tourism Service Quality: Finally Some Empirical Findings”, *Total Quality Management & Business Excellence*, 26 (9-10): 1017-1028.
- Manhas, S. ve Ramjit, “Marketing Analysis of Medical Tourism in India”, *Enlightening Tourism A Pathmaking Journal* : 1-39
- Melendez, A.P. ve Obra, A.R.D.A. (2016). “Health Tourism: Conceptual Framework and Insights From the Case of a Spanish Mature Destination”, *Tourism & Management Studies*, 12 (1): 86-96
- Mihalache, I.C.(2018). “Medical Tourism and Its Contribution to the Development of Economy”, *Revista Economica*, 70 (1): 85-96
- OECD/European Union, (2014). “Trade in Health Services”, in *Health at a Glance*”, *OECD Publishing*, Paris.
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Raporu, *Sağlık Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması ve Mali Sürdürülebilirlik*, 2023:1-108
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, *Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı*, Sağlık Bakanlığı, 2014: 1-14
- Ormond, M. ve Sulianti, D.(2017). “More Than Medical Tourism: Lessons From Indonesia and Malaysia on South –South Intra-Regional Medical Travel”, *Current Issues in Tourism*, 20 (1): 94-110.
- Özsarı, S.H. ve Karatana, Ö. (2013). “Sağlık Turizmi Açısından Türkiye’nin Durumu”, *J Kartal TR*, 24 (2): 136-144.
- Sağlık Bakanlığı, (2012). “Stratejik Plan 2013-2017”: 1-148.
- Wong, K.M. vd., (2014). “Medical Tourism Destination SWOT Analysis: A Case Study of Malaysia, Thailand, Singapore and India”, *SHS Web of Conferences* 12: 1-8
- World Health Organization, *World Health Statistics* (2015):1-161
- Yeoh, E. vd.,(2013). “Understanding Medical Tourists: Word-of-Mouth and Viral Marketing as Potent Marketing Tools”, *Tourism Management* 34: 196-201.
- Youngman, I.(2015). *Medical Tourism Facts and Figures*:1-15
- <http://www.themiddleeastmagazine.com/wp-mideastmaglive/2015/06/dubai-aims-to-become-top-medical-tourism-destination/>:Erişim Tarihi: 03.11.2015
- <https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>: Erişim tarihi:10.11.2015

- <http://cds.frost.com/p/83199/#!ppt/c?id=9AB9-00-20-00-00&hq>
Medical%20Tourism:Erişim Tarihi:11.11.2015
- <https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>:Erişim tarihi:19.11.2015
- <http://www.medicaltourismassociation.com/en/research-and-surveys.html>:Erişim Tarihi:02.11.2015
- <http://www.mhealthtalk.com/medical-tourism-is-a-growing-trend/>:Erişim Tarihi:17.12.2015
- <https://www.health-tourism.com/medical-tourism/statistics/>:Erişim Tarihi:03.11.2015
- <http://forum.worldtourismforum.net/reports.html>. Erişim Tarihi: 03.11.2015
- <http://www.patientsbeyondborders.com/medical-tourism-statistics-facts>: Erişim Tarihi: 08.11.2015
- <http://www.dailysabah.com/health/2015/05/13/500000-tourists-visited-turkey-for-health-tourism-last-year>: Erişim Tarihi:03.11.2015
- www.Jointcommissioninternational.org:ErişimTarihi:19.02.2019
- <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/28709,210119saglik-istatistikleri-yilligipdf.pdf?0>:ErişimTarihi:14.02.2019
- www.medicaltourismindex.com/2016-medical-tourism-industry-valuation/:ErişimTarihi:21.02.2019
- file:///C:/Users/user/Downloads/sb-2016_saglik-istatistikleri-yilligi.pdf:ErişimTarihi:21.02.2019

YENİ DEVİR ALINAN FIRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ VERGİ VE MUHASEBE BOYUTLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet DAĞ⁴⁰⁰

ÖZET

Uluslararası alanda yaşanan hızlı rekabet, küreselleşme, pazar paylarını artırma ve yeni pazarlara girme isteği, yeni üretim teknolojilerine sahip olma ya da yararlanma ve hisse senetlerinin değerini artırma isteği gibi sebeplerle işletmeler büyüme gereksinimi hissetmekte ve bu nedenle diğer işletmeleri devir ya da satın almaktadırlar.

Şerefiye (Peştemallık), işletmelerin devralınması sırasında, işletme için ödenen bedelle piyasa rayiç tutarındaki net varlıklarının değeri arasındaki pozitif farktır. Bu değer, ancak işletmenin devri halinde alıcı ile satıcı arasında belirlenmektedir.

Bu çalışmada yeni devir alınan firma için ödenen hava parasını ifade eden şerefiye kavramı öncelikle kavramsal boyutları ile ele alınarak vergisel boyutu ile değerlendirilecektir. Daha sonraki kısımda şerefiye kavramı muhasebe uygulamaları üzerinden örneklerle açıklanacaktır. Çalışma şerefiye uygulaması ile ilgili sonuç ve öneriler ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şerefiye, Vergi, Muhasebe

ABSTRACT

Businesses are in need of growth due to the rapid competition in the international arena, globalization, the desire to increase their market share and the desire to enter new markets, to have or use new production technologies and to increase the value of their shares.

Goodwill is the positive difference between the value of the net assets of the market and the value paid for the enterprise during the acquisition of the enterprise. This value is determined only between the buyer and the seller in the case of the transfer of the entity.

In this study, the concept of goodwill, which expresses the air money paid for the newly acquired company, will be considered primarily with its conceptual dimensions and will be evaluated with its tax dimension. In the next section, the concept of goodwill will be explained with examples

⁴⁰⁰ Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mehmetdag323@gmail.com

through accounting practices. The operation ends with the results and recommendations related to the goodwill application.

Keywords: Goodwill, Tax, Accounting

1. GİRİŞ

Ülkemizde 1980 yıllardan itibaren uygulamaya konulan ekonomik ve mali politikalar kurumlaşmayı teşvik ederek ona ivme kazandırmıştır. İhracat ve dışa açılma KOBİ'leri üretim kapasitelerini arttırmaya veya diğer küçük ölçekli işletmeler ile birleşmeye itmiş,söz konusu süreç işletmelerde ilk kuruluş ve örgütlenme giderlerinin önemini arttırmıştır. Gerek KOBİ'ler gerekse büyük çaplı ticari ve sınai işletmeler ile entegre üretim tesislerinin kuruluş ve örgütlenmesi genelde yıllarca sürmekte ve dolayısıyla bu aşamadaki giderler de büyük tutarlarla ifade edilebilmektedir. Böyle bir ortamda ilk kuruluş ve örgütlenme giderlerinin ne şekilde değerlendirileceği; gerek işletme politikası gerekse vergisel yönden üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Erkan, 2003).

Şerefiye kavramı, genellikle bir ticari işletmenin devri sırasında ortaya çıkan ve o işletmenin aktifinde bulunan emtia ve demirbaş eşya gibi kıymetlerin gerçek değerlerinden başka, işletmenin bulunduğu yerin önemi, piyasada oluşturduğu haklı şöhret ve ticari itibar, müşteri kitlesinin büyüklüğü hatta faaliyet gösterdiği sektörde “monopol” durumuna girmiş olması ve benzeri diğer nedenlerden dolayı bilanço değerlerine ilave olarak sahip olunan değeri ifade etmektedir. Bir diğer ifade ile şerefiye, işletme devralınırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının değeri arasındaki olumlu farktır. Bununla birlikte şerefiye, yalnızca bir işletme veya iktisadi kıymet satın alma sırasında oluşmayabilir. Örneğin, kilit öneme sahip bir yerdeki işyerinin kullanılmak üzere kiralanmak istenmesi neticesinde, o işyerinde halen kontratı bulunan eski kiracının gayrimenkulü boşaltmaya razı edilmesi için ödenen meblağın da şerefiye olarak değerlendirilmesi ve kayıtlara alınması gerekmektedir (Kıran, 2016).

Çalışmanın bundan sonraki kısmında öncelikle şerefiye kavramı üzerinde değerlendirmelerde bulunulacak, daha sonra şerefiye kavramı vergisel ve muhasebe boyutlarıyla incelenecektir.

2. ŞEREFİYE KAVRAMI VE VERGİSEL BOYUTLARI

2.1. Şerefiye Kavramı

Şerefiye, vergi kanunlarında peştemallık kelimesi ile ifade edilmektedir. Uluslararası muhasebe standartlarında ise İngilizce "goodwill" teriminin çevirisi olarak kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu, şerefiyeyi, "Bir yer bayındır duruma getirildiğinde çevrede bulunan mülklerin değeri arttığından,

sahiplerinden belediyece alınan para; Kooperatiflerde üst katlardaki evlerin veya caddeye bakan evlerin sahiplerinden alınan fazla ücret" olarak tanımlamıştır. Goodwill kavramı da Türkçeye doğrudan şerefiye olarak çevrilmiştir. Ancak muhasebe literatüründe kullanılan şerefiye kavramı, TDK tarafından yapılan tanımla çok uyuşmamaktadır (Akın, 2015).

Şerefiye (Peştemallık), devralan işletmece iyi kazanç elde eden diğer işletmenin, iyi bir şöhreti olması, üretim yöntem ve avantajları , işletmenin çalışanlarının ve yönetiminin nitelikli olması ve onlara sağladığı iyi eğitim, gayri maddi varlıkları, üretim maddelerinin sağlanmasındaki ilişkiler, piyasası içindeki durumu göz önünde bulundurulup satın alınmasından doğmaktadır. Şirketler satın alındığında, satın alan şirket veya holding, bunun için ödediği tutarın, satın aldığı şirketin cari fiyatlarla hesap edilmiş net varlıklarından fazla olan kısmını “şerefiye” olarak muhasebe kayıtlarına intikal ettirmek durumundadır.

Şerefiyeyi diğer varlıklardan ayıran nokta, bunun kendine özgü bir bilanço kalemi olmayıp, işletmenin ve finansal tabloların tamamını ilgilendiriyor olmasıdır. Şerefiye, işletmenin yapısına bağlı, ondan ayrılarak ticari işlemlere konu olamayan bir değerdir. Şerefiye, kendine özgü bir bilanço kalemi olarak tek başına pazarlanabilecek yada satılabilecek bir varlık değildir ve şerefiyenin varlığı ancak işletmenin tamamının varlığıyla bir anlam ifade etmektedir (Özcan, 2014: 74) .

Şerefiye, bir işletmenin kuruluş yerinin, şöhretinin ve iş hacminin yüksek potansiyelli olması ile müşteri portföyü, ticari markası gibi sebeplerle değerinin öz varlığından fazla olması şeklinde tanımlanabilir. Bu sebeplerle öz varlığın değerinden fazla ödenen bedel şerefiyeyi meydana getirir. Çünkü bu avantajlar sebebiyle gelecekte meydana gelecek nakit akışları ve karların benzer işletmelere göre fazla olması beklenmektedir (Akın, 2015).

2.2. Şerefiyenin Vergilendirilmesi

Şerefiyenin ortaya çıkmasına kaynaklık eden işletme birleşmeleri, Türk Ticaret Kanunu'nun 134 ila 158'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Bu madde hükümlerinde, birleşme ilkeleri ve esaslarına ait düzenlemeler yer almaktadır. Kurumların devir ve birleşmelerine ilişkin düzenlemeler ise Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 18, 19 ve 20'nci maddelerinde yer almaktadır.

Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 282. maddesinde “**ilk tesis ve taazzuv giderleri ve peştemallıklar**” başlığı altında tek bir cümleyle “*Gerçek veya tüzel kişilerde peştemallıklar da mukayyet değerleriyle değerlendirilir*” hükmü yer almaktadır. VUK'nun 313. maddesinde ise değeri belli bir tutarı (2018 yılı için 1000 TL) aşmayan peştemallıkların amortismanına tabi tutulmayarak doğrudan doğruya gider yazılabileceği hükmü yer almaktadır. 365 sıra no.lu Vergi Usul Genel

Tebliğinde ise peştemallıkların %20 oranında amortismanına tabi tutulacağı, yani 5 yılda itfa edileceği belirtilmektedir.

Şerefiye konusunda, vergi mevzuatımızda kısıtlı düzenleme bulunmaktadır. VUK’da şerefiyenin (peştemallığın) tanımı bulunmamaktadır ve kanunda sadece *şerefiyenin mukayyet değerleriyle değerlendirilerek amortismanına tabi tutulacağı* düzenlemesiyle yetinilmiştir. GVK’nın 82/1-3 maddesindeki şerefiye(peştemallık) ise gayrimenkulün boşaltılmasına ilişkin ve kiracı tarafından kiralanan gayrimenkulün boşaltılması karşılığında alınan ve halk arasında “hava parası” denilen bir bedeldir. Anılan madde hükmünde ayrıca kiracıya ait tesisat ve malların tahliye ve devri sırasında kiralayan veya yeni kiracıya devrinde doğan kazançlarda şerefiye(peştemallık) olarak sayılmaktadır.

Tek Düzen Muhasebe Sistemi, 1 Seri No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde 124, şerefiyelere ilişkin 261 No.lu hesap açıklamasında “bir işletme devralınırken katlanılan maliyet ile sözkonusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının (öz varlık) değeri arasındaki olumlu farkların izlenmesinde kullanılır. Şerefiye hesaplanırken rayiç bedelin tespit edilememesi halinde, net defter değeri esas alınır” denilmektedir (Özcan, 2014, 73-74).

Vergi doktrininde, şerefiyenin tanımlanmasında, VUK’ta herhangi bir tanım ve açıklamanın yer almaması nedeniyle, muhasebe doktrininden faydalanılmakta ve birbirine benzer açıklamalar yer almaktadır. Ancak vergi mevzuatına göre, şerefiyenin tanımı muhasebe doktrinindeki tanımı içermekle birlikte ondan biraz daha geniş ve farklıdır. Şerefiye en geniş tanımıyla, zamanla işletmenin varlığından oluşan ve defter üzerindeki öz varlığından daha fazla olan değer kısmıdır.

Vergi mevzuatına göre, şerefiye (peştemallık) kavramı aynı zamanda, kiracının gayrimenkulü boşaltması ve devretmesi karşılığında yeni kiracıdan veya mülk sahibinden talep edilen bedel ile kiracıya ait tesisat ve malların tahliye ve devri sırasında kiralayan veya yeni kiracıya devrinde doğan kazançları da içermektedir. Şerefiyeyle ilgili değerlendirme hükmü kurumlarla birlikte Gelir Vergisi mükellefleri için de geçerlidir. Diğer yandan, ilk tesis ve taazzuv giderlerinin aktifleştirilmesi ihtiyari olduğu halde, şerefiyelerin(peştemallıkların) aktifleştirilmesi zorunludur (Özcan, 2014, 75-76).

3.YENİ DEVİR ALINAN FİRMA İÇİN ÖDENEN HAVA PARASININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

İşletmenin başka bir firmayı devir alması durumunda devir alınan firmanın marka değeri, reklamı ve diğer özellikleri dolayısı ile ödenen halk dilindeki hava parası vergi hukukunda **Şerefiye** (peştemallık) olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğine göre bir firma

devir alınırken katlanılan maliyet bedeli ile söz konusu devir alınan firmanın rayiç bedeli ile hesaplanan net varlıkları arasındaki olumlu farka şerefiye denilmektedir. Şerefiye hesaplanırken rayiç bedelinin tespit edilememesi durumunda net defter değeri esas alınmaktadır. Ticari bilanço hesaplanmasında, devir alınan firmadan dolayı ödenen şerefiyenin doğrudan gider yazılması Kurumlar Vergisi Kanununun 8. Maddesi uyarınca mümkün olmamaktadır.

Şerefiyeler, Vergi Usul Kanununun 282. Maddesi uyarınca aktifleştirilerek gider yazılır. Devir alınan firmadan dolayı devir alan firmanın ödemiş olduğu şerefiye bedeli amortisman yoluyla gider yazılır. Devir alan firmanın ödemiş olduğu şerefiye bedellerinin tamamı 262- Şerefiye hesabının borç tarafına 102- Bankalar hesabının alacak tarafına kaydedilir. İlgili şerefiye işlemine ait muhasebe kaydı şu şekilde yapılmalıdır.

Borçlu Hesaplar	Alacaklı Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacak Tutarı (TL)
261-ŞEREFİYE		XXXX	
	102-BANKALAR		XXXX

Devir alan işletmenin ödemiş olduğu şerefiye bedellerinin tamamı amortisman yoluyla 5 yıl içinde eşit tutarla gider yazılır. İlgili işlemin muhasebe kaydı aşağıda gösterilmektedir.

Borçlu Hesaplar	Alacaklı Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacak Tutarı (TL)
770-GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		XXXX	
	268-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		XXXX

Uygulama: Tunay Aslan Ltd. şirketi hâlihazırda mevcut bulunan Öz bereket Ltd. şirketini 42.000.000 bedelle satın almıştır. Öz bereket şirketinin varlık ve borçlarına ait olan bilançosu şirketin sermayesi hariç aşağıdaki gibidir.

Varlıklar ve Borçlar

Varlıklar	Tutar	Borçlar	Tutar
151-Yarı Mamuller	3.000.000	300-Banka Kredileri	2.000.000
152-Mamuller	4.000.000	320-Satıcılar	4.000.000
157-Diğer Stoklar	5.000.000	321-Borç Senetleri	1.000.000
252-Binalar	10.000.000	400-Banka Kredileri	3.000.000
253-Makine ve Teçhizat	6.000.000		
255-Demirbaşlar	1.000.000		
TOPLAM	29.000.000	TOPLAM	10.000.000

Devir alan Tunay Aslan şirketinin satın alma bedeli, net varlık bedeli ve hesaplanan şerefiye tutarı aşağıda gösterilmektedir.

Hesaplar		Tutar
Katlanılan Maliyet		42.000.000
Net Varlık Değeri		-19.000.000
Varlıklar Toplamı	29.000.000	
Borçlar Toplamı	-10.000.000	
Şerefiye		23.000.000

Devir alan Tunay aslan şirketinin devir almış olduğu firma bilançosunun ve şerefiye tutarının muhasebe kaydı aşağıda gösterilmiştir.

a) Firmanın Bilançosunun Devralınması ve Şerefiye kaydı;

Borçlu Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacaklı Hesaplar	Alacak Tutarı (TL)
151-Yarı Mamuller	3.000.000		
152-Mamuller	4.000.000		
157-Diğer Stoklar	5.000.000		
252-Binalar	10.000.000		
253-Makine ve Teçhizat	6.000.000		
255-Demirbaşlar	1.000.000		
261-Şerefiye	23.000.000		
		102-Bankalar	42.000.000
		300-Banka Kredileri	2.000.000
		320-Satıcılar	4.000.000
		321-Borç Senetleri	1.000.000
		400-Banka Kredileri	3.000.000

b) Amortisman Giderleri:

1.yıl hesap dönemi amortisman gideri = $23.000.000/5 = 4.600.000$.-TL

Borçlu Hesaplar	Borç Tutarı (TL)	Alacaklı Hesaplar	Alacak Tutarı (TL)
770-GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	4.600.000		
		268-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	4.600.000

Şerefiye tutarı olarak hesaplanan 23.000.000 TL 5 yıl boyunca gider yazılarak aktifleştirilir.

4. SONUÇ

Küreselleşme süreciyle birlikte artan rekabet koşulları işletmelerin değerinin gerçeğe uygun bir şekilde ölçülmesine olan ihtiyacı artırmıştır. Özellikle işletmelerin birleştiği durumlarda şerefiye kavramının önemi artmaktadır. Ülkemiz mevzuatına bakıldığında işletme birliktelikleri bağlamında Şerefiye kavramı ile ilgili olarak yapılan kanuni düzenlemelere ilgili kanunlarda ve muhasebe standartlarında yer verilmektedir.

Şerefiyenin tarihsel gelişimi içerisinde geldiği son nokta muhasebe standartları ve uygulamaları üzerinden değerlendirilebilir. Söz konusu standartlar uyarınca Şerefiye'nin değerinin hesaplanmasında özellikle edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerinin ve edinilen işlemenin net varlıklarının gerçeğe uygun değerinin dikkate alınması, Şerefiye'nin değerinin doğru şekilde tespit edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum çalışmada yer verilen muhasebe uygulamaları üzerinden de örneklenmiştir.

KAYNAKÇA

Türk Ticaret Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>

Vergi Usul Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf>

Kurumlar Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5520.pdf>

Gelir Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>

Olcaı Kırın, 2016, Peştemallık Bedellerinin Aktifleştirilmesi ve Aktiflerden Çıkarılması,
<https://muhasabefinans.wordpress.com/tag/pestemallik-bedeli/>

Mehmet Erkan, 2003, İlk Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri ile Şerefiyeler, Vergi Dünyası
Dergisi, Aralık 2003 Sayısı, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4077>

Turgut Özcan, 2014, Maddi Olmayan Duran Varlıkların Vergi Karşısındaki Durumu ve
Muhasebeleştirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Emre Akın, 2015, Negatif Şerefiye Kavramının TMS/TFRS ve Vergi Kanunları Açısından
Değerlendirilmesi, Vergi Dünyası Dergisi, Ekim 2015 Sayısı,
<http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/6726>

**Conditional Welfare Provision;
Violations of Rights or Remedy for Welfare State Crisis?**

Doğa Başar SARIİPEK⁴⁰¹

Introduction

Conditionality in enjoying welfare rights is increasingly being adopted by governments all around the world. This transformation is conducted under a variety of definitions, such as modernising welfare, from passive to active welfare state, struggling with welfare state crisis, sustainable welfare and so on. Conditionality becomes a norm in almost all welfare-related areas including unemployment and social assistance benefits, maternity grants, child support and support for asylum seekers etc.

Considering from a pure fundamental human rights perspective, any conditionality imposed before enjoying a decent life is unacceptable. From the same point, all governments have to provide a minimum standard for all citizens without any exception and/or pre-condition and this standard is determined by the national heritage. In other words, all citizens have the right to enjoy from same rights which are in line with social, economic, political, and cultural/traditional heritage of given society. However, due to certain reasons, conditionality has become one of the certain visions and implementation tools of almost all governments within the past quarter. According to this view, welfare states are no longer possible to sustain unless a supportive conditionality system is designed. Besides being introduced as an obligation, conditionality is also praised in every occasion as an effective tool to manage anti-social behaviour and become “acceptable and responsible citizen”.

Welfare Conditionality; Definition and Conceptual Framework

Welfare conditionality may be considered a special type of “social contract” between state and citizens. This system defines responsibilities for both sides. Citizens have to conduct

⁴⁰¹ Assoc. Prof. Dr., Kocaeli University, Economics and Administrative Sciences Faculty, Labour Economics and Industrial Relations Department, dssariipek@gmail.com

a pre-defined behaviour and state has to provide welfare protection in return. Therefore, there is a “partial and/or conditional right-ownership” under this system. Welfare rights are not defined through universal human rights perspective anymore, but through a “deserving and entitlement” perspective instead (Brollo et al., 2017; Forde et al., 2011).

Obligations and/or conditions that citizens have to fulfil in order to enjoy welfare rights are not individually defined. Instead, these are collectively planned rights, such as engage in job search activities, ensure their children attend school etc., for public interest. As long as an individual fulfils these obligations and become a “responsible citizen”, s/he holds the right to access to certain basic, publicly provided, welfare benefits and services.

Welfare conditionality approach has a very extensive span of practice. As such, this approach is possible to be integrated with unemployment and disability benefit systems, family intervention projects, street homelessness projects, social housing and so on. This availability and usefulness explains the fast improvement of the approach in a rather short period of time. Moreover, theoretical base of the approach is also well established; both the sanctions and incentives for individuals are combined altogether (Saunders, 2013). The overall purpose of designing such a system is obviously to prevent the improper use of welfare resources and develop an effective response to welfare state crisis.

Modernising Welfare State

Linking conditionality to modernising welfare state may be misleading since conditionality is not a recent phenomenon in welfare provision. In this sense, conditionality may be traced back to 1942 Beveridge Report. Classical welfare state of post-war period involved the requirement of looking for work actively or attending occupational trainings in order to benefit from unemployment benefits. In other words, only those unemployed individuals, who meet these two conditions, were counted as eligible for benefits (Watts et. al., 2014). Therefore, conditionality has always existed in welfare provisions, but became more visible during the last a few decades. To this end, conditionality has started to be applied more systematically in an ever-increasing number of welfare provision areas since the last quarter.

In the scope of conditionality, a number of options are offered to individuals in order to benefit from welfare provisions. Any failure to take up one of these options may bring sanctions in the form of suspension for a definite period, reduce in amounts and/or in durations or completely prevention from access to benefits. As seen clearly, welfare rights are no longer defined via passive citizenship rights.

As an integral part of modernising welfare, sanctions are applied much more frequently than before. Furthermore, there is an obvious extension in the duration and level of severity of them as well. Some groups, such as single parents, individuals with disability etc., who were used to be excluded from sanctions by means of positive discrimination, are now covered by sanctions (Powell, 2008). In the light of all these, it seems logical to claim that modernising welfare state may mean getting away from citizenship-based welfare provisions and placing entitlement-based policies instead.

Comments on Welfare Conditionality

Those supporting the notion of conditionality underline a number of reasons and positive externalities. First, with reference to the fact that welfare state is the outcome of prevailing circumstances all the time, the existing circumstances do not let any extension or passive type welfare provisions. As a dependent variable to the existing circumstances, welfare state needs to be restructured accordingly. Since the resources are limited and the long period of monetary extension of post-war time is over now, passive welfare provisions should be replaced with active ones. Second, individuals who do not behave responsibly by displaying anti-social attitudes, refuse getting professional help for their problems do not deserve the same welfare rights as the others who behave responsibly (Watts et. al., 2008; Powell, 2014). Supporters for conditionality accept sanctions for those in various forms for the sake of equality and they think considering exactly the same amount of provision for everyone without regarding their social behaviour is itself an unequal treatment among individuals.

As for those, who approach conditionality with suspicion, the permanent impact of conditionality on individuals' socially good and responsible behaviour is questionable. There is a need for monitoring individuals all the time and this would cost too much. These administrative costs may be even higher than targeted savings from shift to welfare conditionality. Furthermore, administrative constraints and costs may prevent governments to apply conditionalities in the first place.

Individuals will determine their degree of welfare by themselves under welfare conditionality system. Those, who are seeking work actively, would be able to benefit from public welfare provisions. Others, who are not able to fulfil this essential condition, however, would be excluded from the welfare coverage. Therefore, welfare conditionality seems fair and logical only when a perfect equality of opportunity is provided for everyone in society without any exception and the failure in seeking job stems from a personal fault completely.

Conclusion

Welfare conditionality is the combination of sanction and reward mechanisms at the same time. However, the reward in the system, which is the entitlement of benefitting from public welfare provisions, should not be considered a reward in the first place. Enjoying the same degree of welfare as everyone in the same society is an essential human right. Therefore, any right that individuals have spontaneously as being a human being cannot be deemed as a reward. Nevertheless, supporters of welfare conditionality justify this idea through a harmonious society idealisation where everyone behaves socially responsible through welfare incentives. Based on this idea, welfare conditionality has increasingly extended in time as being an integral part of whole welfare sphere as well as housing, education, health, pensions, management of anti-social behaviour, criminal justice systems.

Regardless of their political ideology, there is a strong tendency among politicians and commentators to embrace welfare conditionality. Accordingly, a new consensus has emerged on a more “active” welfare state, instead of the classical “passive” one.

However, this tendency attributes the whole fault to the individual by disregarding the social, political, economic and even cultural/traditional reasons of social problems. Since the individuals are considered the only responsible for their poverty and/or unemployment status, their rights to public welfare may be reduced or even removed completely.

References

Brollo, F., Kaufmann, K. M. & La Ferrara, E., (2017). Learning about the Enforcement of Conditional Welfare Programs: Evidence from Brazil, The IZA Institute of Labor Economics, Discussion Paper, IZA DP No. 10654.

Powell, M. (2008). Modernising the Welfare State: The Blair Legacy, Policy Press.

Watts, B., Fitzpatrick, S., Bramley G. & Watkins, D., (2014). Welfare Sanctions and Conditionality in the UK, Joseph Rowntree Foundation, The UK.

Forde, I., Bell, R., & Marmot, M. G. (2011). Using Conditionality as a Solution to the Problem of Low Uptake of Essential Services among Disadvantaged Communities: A Social Determinants View. *American Journal of Public Health*, 101(8).

Saunders, P. (2013). Re-moralising the Welfare State, CIS Occasional Paper 131.

Transnational Social Policy and Double Welfare Regimes

Doğa Başar SARIİPEK⁴⁰²

Introduction

There has been an increasing attention on changing global and transnational social policy circumstances and related welfare outcomes recently. These issues are approached by both normative and analytical dimensions in many studies. A big deal of recent studies investigate essentially the contemporary challenges to global social policy institutions and they attempt both to set forth the current situation on the one hand, and develop policy prescriptions on the other.

In regards of current situation analysis, many studies focus on the double welfare markets and/or regimes under the big pressure of migration. Put directly, due to both obligatory and voluntary migration waves, the most developed welfare societies of the Western world are under attack of millions of individuals seeking safe asylums for their families. This kind of extensive migration waves have always been the case towards the most developed world. Besides, those migrants have always played important roles in the development path of host countries and benefited from almost the same welfare rights as native citizens. However, the circumstances seem changed this time due to a number of reasons. First and the foremost, those developed countries do not demand and accept that much migrant workforce anymore since they are not in need of them as crucially as before. In this sense, they are reluctant to provide them the same welfare rights as their native citizens. The result of this attitude is, unavoidably, the double welfare regimes in the same society; one for the native citizens, and one for the migrants regardless of their contribution to the society as both citizen and workforce.

Global and Transnational Social Policy

⁴⁰² Assoc. Prof. Dr., Kocaeli University, Economics and Administrative Sciences Faculty, Labour Economics and Industrial Relations Department, dssariipek@gmail.com

There is an extensive literature on global social policy. It has been approached by many scholars from various aspects and dimensions. As Yeates (2008) suggested, for instance, global social policy should be addressed both as a field of academic study and as a political practice at the same time. As an academic field of study, global social policy covers a wide range of issues and titles. In order to comprehend better, the field is possible to be divided into two forms. The first one involves the relationship between national social policies and global social policy actors as such focusing on the prescriptions and suggestions of the actors on national social policy issues. As for the second form of global social policy studies, the literature focuses essentially on the various forms of global social redistribution, global regulation and the formulation of global social rights (Deacon, 2007). There is a reciprocal relationship between global and transnational policy levels exactly at this point. Clearly, more equal and universal rights at transnational policy levels are accepted to be achieved only by particular forms of global social policy.

Both global and transnational social policy concepts belong to British style scholarship tradition. As is extensively known, Bob Deacon and his colleagues published a book in 1997, which was mentioning the term 'global social policy' for the first time (Deacon et al., 1997). As stated in the original papers, global social policy has brought two basic innovations into the whole social policy agenda. Besides being exactly a new and upper-level dimension in social policy understanding, it introduced more powerful global social policy actors, more effective ideas and more extensive discourses than national ones. It was, in fact, a result of the prevailing circumstances. Along with changing economic, political and trading trends triggered by massive technological easiness and innovations on global level, social outcomes of those relationships changed unavoidably as well. There was an urgent need to concern more about the social dimensions of globalization, and to consider global social policies in conformity with changing relationships and patterns.

However, this was not a one-time-only process; global social policy field has been growing ever since by adding new ideas, theories and practices on it. The only fault in this process is that the concept needs more clarifications regarding conceptualization and

theorization and this shortcoming makes the concept rather vague in terms of being materialised. Another shortcoming of the term is that the exact ways to incorporate global social policy with ongoing national social policy dimension in harmony have not been clarified completely so far. Therefore, the next challenge in front of global and transnational social policy dimension seems to design a collaborative and integrated policy package between all levels, including national, beyond-national and even local.

Nation-Beyond Order of Redistribution

Side effects of nation-beyond restructuring movements in social arrangements are attempted to mitigate through several instruments, such as development assistance services by global finance organizations, transnational taxes, global funds, and various other global and regional institutions. Needless to reiterate, the essential purpose here is to redistribute resources which are used and distributed unevenly across countries by the same institutions in the first place.

In response to the institutions of well-developed Western world designed for providing development assistance to the developing societies, new and independent institutions from developing world itself emerged. MERCOSUR, for instance, acts as an independent institution of global social redistribution for Southern American countries.

Global social policy regulations, such as multilateral trade agreements, are also among effective and useful tools to direct national policy practices. These agreements, NAFTA for instance, include provisions for free trade to a great extent, but do not involve sufficient measures to mitigate their negative impacts on social policy. Therefore, global regulations should be combined with effective social policy provisions as well. Otherwise, national governments have to consider alleviating policies alone; however, globally created problems are not easy to be solved by national interventions only. In other words, there is a clear contradiction as such social policy issues are led by global agreements collectively, but are expected to be solved without such a global counter movement.

Transnational Social Policy as a Special Form of Global Social Policy

All nation-beyond forms of social policy are determined essentially by global social policy actors and international financial institutions, such as World Bank, IMF, and United Nations etc. In this sense, policy prescriptions and applications are all relevant to the ideologies of sovereign countries of these organizations. Therefore, considering the social policy prescriptions of these global social policy actors, it seems sensible to claim that nation-beyond forms of social policy is, in reality, nothing more than extension of sovereign countries' ideas and ideologies to other states. Social policy reforms in developing countries since the second half of 20th century have all been related to the policy series known as 'Washington Consensus', which is the symbol of neoliberal and capitalist growth model as well as open economy structure. This strategy emphasizes the leading role and importance of free markets as well as openness to global trade and capital movements.

Even though the given process of integration with the whole world seems considering only economic circumstances and outcomes, it is a fact that there are direct and crucial impacts on social structures of each exposed country. In short, impacts are beyond-national, but the outcomes are national. Accordingly, the direct negative impacts of this process on welfare states are easily observable. This seems the most successful ground to place the crisis and transformation discourse of welfare states theoretically. The fact that particularly the welfare states which are more closely connected to the global economic order are more in need of developing some kind of a new developmental welfare state model.

Regulations for cross-national migration, in this sense, make direct impacts on national welfare regimes. To this end, welfare regimes are now exposed to two conflicting policy purposes; integration of migrants well with existing welfare provisions and protection of existing welfare standards for native citizens. As a result of these conflicting purposes, a double welfare market structure emerged in many welfare societies. Native citizens access a larger set of welfare rights on the one hand, migrants, on the other, are provided

with a more moderate level of welfare protection even though they contribute to the economic growth and production as labour force.

Conclusion

Global social rights constitute an integral part of global human rights package. However, as in the case in the whole rights package, they are not easily affordable in terms of enabling the required resources. This is why governments increasingly consider partial measures and/or policy practices instead of integrative ones. To this end, policies and practices usually aim to reach certain individuals and/or groups as well as certain social issues. This is possible to be considered as a gradual extension in global social policy agenda with an optimistic point of view. A pessimistic point of view, on the other hand, may consider this process a disruption or fragmentation of social policy as well as de-standardisation in protection levels.

In accordance with this fragmented social protection levels, a new welfare state agenda has emerged under the definition of “double welfare markets”. This is both a way to conceptualise the new fragmented social policy order on the one hand, and an attempt to legitimise the existing non-privileged protection levels for some population groups, such as migrants, on the other. As a result, the disruption in global social policy order, which was led by global organisations and agreements to a great extent for decades, is no easy to be alleviated through gradual and individual policy responses. These attempts create only more fragmented welfare regimes and exclude some certain non-privileged population groups under the new definition of “double welfare regimes”.

References

- Deacon, B. 2007. *Global Social Policy and Governance*. London, Sage.
- Deacon, B., with M. Hulse and P. Stubbs. 1997. *Global Social Policy: International Organizations and the Future of Welfare*. London, SAGE.de
- Swaan, Abram. 1994. Perspectives for transnational social policy in Europe: Social transfers from West to East. In A. de Swaan (ed.), *Social Policy beyond Borders*, 101-115). Amsterdam: Amsterdam University Press
- Faist, Thomas. 2000. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.

Mahon, R. & McBride, S (Eds.). 2008. The OECD and Transnational Governance. Vancouver, Toronto, UBC Press.

O'Brien, R. 2000. Contesting global governance: multilateral economic institutions and global social movements. Cambridge, UK ; New York, Cambridge University Press.

Orenstein, M. A. 2008. Privatizing Pensions. The Transnational Campaign for Social Security Reform. Princeton, Oxford, Princeton University Press.

Yeates, N., Ed. 2008. Understanding Global Social Policy. Policy Press.

Long-Term Care and a New Role Distribution between Caregivers

Doğa Başar SARIİPEK⁴⁰³

Introduction

Recent evaluations show a clear demographic shift in industrialized nations as such the number and percentage of individuals in need of long-term care will increase rapidly in near future. When individuals suffer from significant declines in their capacity of maintaining their daily life routines, they would need long-term care services. Therefore, an increasing number of countries are launching long-term care programs to deal with this serious challenge. This is also a must in terms of sustaining human dignity during a whole lifespan. To this end, long-term care is also about basic human rights as well.

Long-term care services are given by a number of formal and informal agents in various places. Thus, the most appropriate type and place of long-term care would be determined by the need of individual. Normally, all agents should provide long-term care at the same time under the coordination of government with the approach of completing each other. However, under recent pressures of decreasing overall costs in social services, governments attempt to transfer their care responsibilities to other agents. This may cause serious problems, such as different quality levels in care services due to capacity differences among agents. In order to avoid from this major disadvantage, governments must be the leading agents in service provision either as caregiver or the ones who monitor the whole system.

Long-Term Care; Definition and Essential Features

Long-term care is a series of services aiming to meet individuals' health and personal needs during a specified span of time. The main purpose here is assisting individuals to

⁴⁰³ Assoc. Prof. Dr., Kocaeli University, Economics and Administrative Sciences Faculty, Labour Economics and Industrial Relations Department, dssariipek@gmail.com

enjoy their lives independently as much as possible and making them more self-sufficient in their daily life routine(O’Keeffe, J. and Wiener, 2011).

Long-term care is quite different from other care types in some exact points. First of all, long-term care is not an acute medical care even though it may include care for chronic illnesses. While nursing house industry, for instance, is predominantly held by private sector facilities with the ultimate purpose of making profit, long-term care may be given by unpaid caregivers generally. The basic problem occurring in informal caregiving mechanism is the lack of professionalism in caregiving (WHO, 2002; O’Keeffe, J. and Wiener, 2011). Even though informal caregiving services are free of charge for the caretaker, it does not guarantee that a proper care is given all the time.

Informal caregiving involves a significant risk for caregivers as well. Women, in this sense, as the most common informal caregiving agents across world, may face cuts in their professional labour life. They may not be able to complete their old age insurance contributions and have pension problems. An increasing number of countries have been launching protective mechanisms for informal caregiver women, such as caregiver credits, in order to alleviate their social insecurity problems. In the scope of caregiver credits system, caregiver women are supported for their pension contributions.

Another formal mechanism to respond long-term care need is private insurance system. However, it is not always for sure that all individuals who are in need of long-term care would benefit from private insurance. This may stem from either financial incapability or cultural/traditional reasons. In this sense, in some societies, getting care assistance from outside might be seen as a source of shame if there was an available daughter and/or women in family.

While it is possible to mention a number of different types of long-term care, the most common type is personal care. The basic activities embedded in personal care are definitely about assistance for everyday activities. These activities are composed of bathing, dressing, grooming, controlling bowel and bladder function, moving about the

house safely, using the toilet, preparing simple food and eating as well as moving around inside the house such as transferring from bed to chair, from living room to kitchen table etc. To this end, personal care-based long-term care contributes to ageing in-place approach, which is considered more decent way of ageing. However, long-term care is possible to be provided on community-based as well (Lapré et.al 2019). In this sense, a number of community services such as meals, adult day care, transportation services, sightseeing tours etc. are provided for caretakers on a routine basis.

Other long-term care services are as follows:

- Assistance with Instrumental Activities of Daily Living: This service includes meal preparation, shopping, monitoring medications, financial assistance, using telephones and other small home appliances, doing daily housework, etc.
- Assistance with Other Activities Needed to Maintain Community Living: The essential activity here is the assistance in heavy chores.
- Supervision to Safeguard Health and Safety.
- Skilled and Unskilled Nursing Services and Rehabilitation Services: These services include physical and occupational therapy to maintain or improve general functioning.
- A Range of Other Services and Supports Needed to Function in Community Settings: Main activities provided in the scope of this section are habilitation and supported employment for persons with developmental disabilities or serious mental illness (NIH, 2019).

Who Will Need Long-Term Care?

It is possible to set a number of factors or indicators showing the urgent need for long-term care for a person. Long-term care may be considered applicable when individuals suffer from a serious and ongoing health condition or disability. These indicators may appear suddenly and, therefore, long-term care may be an urgent need for individuals. The most common events causing sudden long-term care need are heart attack and/or stroke as well as accidents. However, gradual appearance of long-term care need is more

common(WHO, 2002; Lapré et. al 2019). The most well-known example for this is getting older in time as well as getting worse because of an ongoing illness.

The most difficult part of long-term care program design is to decide the type and the intensity of services. There are several factors increasing the risk of needing long-term care. The first one is “age”. Getting older definitely increase the need for long-term care. The second one is “gender”. According to several country statistics, women are more likely to demand long-term care than men because they generally live longer. “Marital status” is the other factor increasing the risk of needing long-term care. In this sense, single individuals are more commonly need long-term care than married ones since their domestic caregiver possibilities are more limited. The next factor is “lifestyle”. Various activities and bad habits, such as poor and insufficient diet, insufficient exercise routine, excessive stress etc. may increase the risk of needing long-term care. The final factor is “health and family history”. If there is a long-term care history among immediate and/or extended family members, it is highly possible to happen again for current and further generations(Capitman et. al. 2005).

Caregivers of Long-Term Care

Long-term care is possible to be provided by various providers in various places. The government and its social service institutions as well as professionals are the first ones to consider in this scope. Others include family members on unpaid base, non-governmental organisations, private companies and/or facilities and insurance companies. Deciding which one is the appropriate provider for an individual requiring long-term care depends on the unique circumstances and type of need of the individual.

In this sense, a big deal of long-term care services is provided at home by unpaid family members and friends. This is particularly more common in societies where social service programs are not developed sufficiently as well as the ones where outsourcing long-term care is considered a source of shame culturally. In other societies having a well-developed institutional substructure, long-term care is generally provided in a facility, such as a nursing home or in the community, such as an adult day care centre by professionals.

A recent tendency in almost all countries is to transfer formal long-term care provision responsibilities of governments to other agents in order to decrease caregiving costs. A number of programs and policies, including caregiver professionals' training centres, training family members in informal caregiving activities, subsidizing non-governmental organisations, private sector and insurance companies etc., have been launched for this purpose (Capitman et. al. 2005).

However, in order to have a minimum standard for everyone in long-term care services nationally, the state must be active as much as possible. Otherwise, a large variety in long-term care services may occur due to separate capacities of families, non-governmental organisations and communities. As a result, while some can reach to better services, others may not be able to enjoy the same quality. Furthermore, even though governments rely heavily on private and/or informal caregiver agents, there must be a very solid and effective monitoring system by the government to seek technical quality continuously. Otherwise, poor quality in long-term care may be the main reason of poor life quality of caretakers.

Conclusion

Need for long-term care has been increased across whole world. This trend is fostered by a number of demographic and cultural factors, such as population ageing, increasing participation of women into labour life, girls staying longer in education etc. as well as excessive stress in daily and labour life. As a result, governments are under a big stress of ever increasing long-term care need and have to develop effective caregiving programs immediately.

As is well-known, long-term care is not provided only by governments. In addition to government institutions, family members and friends, private sector, private insurance companies and community care centres provide long-term care under certain conditions. Normally, a complementary relationship between all these formal and informal agents is supposed to be existing in long-term care provision. However, there is a recent tendency

attempting to replace government's role with others. Clearly put, governments aim to transfer their roles and responsibilities in caregiving to other agents to decrease overall institutional costs. However, establishing a universal standard in long-term care services is not an easy task by this way because of the capacity differences between agents. In other words, all agents have separate and unique individual and communal capacities to provide long-term care.

References

- National Institute on Aging (NIH), What is Long-term Care?, <https://www.nia.nih.gov/health/what-long-term-care>, Accessed: 29/04/2019.
- O'Keeffe, J. & Wiener, J. M. (2011), An Overview of Long-Term Care in Hawaii, RTI Project Number 0212474.000.002.
- Capitman, J., Leutz, W., Bishop, C., & Casler, R. (2005), Long-Term Care Quality: Historical Overview and Current Initiatives, The National Commission for Quality Long-term Care, Report for the National Commission for Quality Long-term Care.
- Lapré, F., Stevenson, D., Leser M., Horecký J., Kaserer B. & Mattersberger, M. (2019), Long-Term Care 2030, European Ageing Network Publications.
- WHO (2002), Lessons for Long-Term Care Policy, WHO/NMH7CCL/02.1